...e ... quia ... e max longu...
durius. Et nib... ... tolorosa sunt
intestina ... ... accidit ... ... n que-
e nervis ma... ml... quia ... Et ... e
q ... dolore ... aut sit ibi ve
tasi aut humores ... mlia. z ... p
venit ab eis ... ... tortis ... z ...
fuit fortes ... colica. Sz humores
aquis; perdunt ... colici ... testib
sunt aut humores ... sic ...
z ... ... z humores ... Sz ... dolores ...
... ... illi q ... labor...
z ... ... meicos ... ...
... ... cutensiuus. z ale ap... fuis. z
quia ... ... ulcer
... ... ores. z qui ... ...
multu motu ... ... dissoluitur
...ce ... humidates ... ... motu ... accidit
... ... humores ... qui ... ...
male qualitat... ... Sz alie ... ... las
... sit ... ... mag
z ... q qu ... ... dolor ... ...
fit ap... sius z ... que ... ... dolores
e humi aut ... ... z
ille qui fit p ... dolores ... ... ml
titudine ... sisim ... distemp... ...
... aut ... Et ml titudo humo...
... duab; rebz. aut ut sit ml titudo
pacme ... ... defem ... ... aut ut sit
multitudo humor ... quantitatiua ... ... itate
... nominat ameitis replo ... ...
z ml titudo q e cu uno ... malorum accidentium ...
nominat replo ... ...
pedunt ... ... quantitate et
qualitate; ... ... illo impedimento necessario
... malicia quantitatis z ill... pl ...
... Et alii fiunt isti dolores ... ma
lam ... ... aut ... sine ma...
Et ... accidit dolores in ... ... apo...
... accidit ... ... humor ... Et ...
... ... qui ... desiderium ... ...
... ... sunt accidentia q eis e supue
niunt. Et ... q accidentia supueniunt
humori ... f ... accidit alius. quia aut

... aperit quia ... ...
q e ... mb ... z ... ...
accetositatem quem ei ... ...
Sz qu ... ... e ... ...
operis. ... e ... q accetositas ... ...
... ... opm. ... ... e accetositas e
cu stimulis adbonu. Et sil... qu ... ...
... z siccitas ipedient ... operatione.
... e q nullu mbru agit z patit ... ...
... ... qualitatibz. Sz lesio
que fit ... colligantia cu alio mb ... e ...
mala ... que ... ... colli
gante ... ... Et alia accidit ... ... replo
ne ... ... z ... ...
digent mb abo. ... e ... aperit ... ...
... qu dissoluit ... ... corpib; ... q ...
restaurari ... ... ut sit una
cu ... istius mb ... q qu ... ... mb
abepe ad os ... ... fit ... ...
z ... ... restauratur ... ... dissolutu e ab eo
z alius mbs. Et motus ... ... apetit ... ...
attractionis q fit p motu ... ...
e q ille q fit p motu ... e attractio
... ... abepe. Sz attractio ... ... puenit
mot ... desiderium ... e attractio ... abore
stoi Et nos ... ... q ...
cuiq; mb ... e ut restauret ... q
ab eo dissoluit. z ... nullu ex alio mbro
sentit ... ... que dissolu... ab eo. z si
ita e nullu mbru sentit ... ... p
... mbru. z e ... ... aut ...
q dissol... que fit ... ... colligantia e
dissoluisti aliorum mbrz in eo q ... mbrz ...
z ... ... ab eo. Sz ... q ... ...
... ... mb qu dissolu... ambs ...
z debilitate qu ... dissoluit ... q ... ...
... q ... ... z alia mbra fit ... z
societas ... ... z e ... mbr...
quasi sit spes ... mbrorum q ... debent
... hunc ... ... q mb
... ... q ... ...
z sic ... lingua ... ab ... ... alios
toti corr. Et ... ... isti mb z ...
... ... z sic sit e ... ...

calida et sicca. Saluo quod appropinquat quod ab eis causa euenire possit in hoc febrium accentuum quod appropinquat morti. Secundum istas expositiones autem accidit accidens naturali fit propter malam qualitatem aut quantitatem. Et quod fit propter quantitatem sicut appetitus augmentatur comedendi multum est propter unam duarum rerum: aut propter quod corpus est nimis dissolutum sicut in conualescentibus quibus inest appetitus fortior et dignior; aut propter frigiditatem nimiam oris stomachi. Quod autem dicitur quod iste opponentes [illegible] quod tamen est in mediocris iuuantur et complentur sanitate temperata et quod fortificatur tamen non sit ulterius quia tunc fit quod appetitus eius. Et aliud accidit ut sit mala quod sit innaturalis sicut propter humorem acetosum aut melancolicum. Et quod fit propter malam complexionem innaturalem dicitur caninus appetitus. Sed cum sitibundus appetitus fit et bibit est de necessitate propter malam complexionem calidam et siccam innaturalem uel non innaturalem. Et malum quod facit hec accidens in membris aliud est per se in eo et aliud propter communitatem alterius membri sicut est epar et pulmo et alia sicut diximus supra quod sunt sua membra propter dissolutionem calidi et siccam abeis cum est attractionis ipsorum. Eodem modo accidit in appetitu sitis et bibendi. Et debes scire quod aliud eueniunt mala accidentia uirtuti expulsiue ad attractiue propter priuationem suorum membrorum. Quod autem dicitur quod uirtus non expellit propter maiorem partem nisi quando sentitur ipsum ledentem sicut accidit intestinis quod quando diminuitur aut priuatur corporis sensibilitas accidit eis una species colice. Et sicut quando diminuitur aut priuatur sensibilitas oris stomachi priuatur uirtus attractiua que est in stomacho. Capitulum 30 de

Et postquam locuti accidentibus stupefacientibus motum uoluntarium [accidentibus et impedientibus et concomitantibus]. sumus de accidentibus que adueniunt sensui tactus. Deinceps narrandum est de huius que adueniunt motui uoluntario. propter quod ut plus quando uirtus commiscetur tale excepto quando accidit est illa toti corpori. Sed quando est particulare in uno membro possibile est ut stupefiant aut priuentur ambo simul. Et possibile est ut priuetur unus et alter remanebit et hec est sima. 6. Et hoc autem cum eo quod dictum est inter sensus et motus. quod est quia calor aliud cum quo fit sensus non est idem cum quo fit motus. Et diuisimus quod est medius non est non misa temperantia in magis ipsorum calore propter hoc diuersis duabus operationibus. Et propter sunt necessarium ut sit quod nuiorum

membris [illegible] propter [illegible] Et [illegible] omnia accidentia ex accidentibus [illegible] peccata quod pressiue. Et [illegible] uirtus nimium [illegible] quod tunc priuatur uoce [illegible] priuatur uirtus diafragmatis similiter et [illegible] uniuersali in omnibus aliis motibus uoluntariis sicut accidit in motu musculi uesice aut in musculo ani quod tunc egrediuntur superfluitates huiusmodi et sine sua uoluntate. Et propter quod tu scis ab alio loco lesa uirtus et colligantiam quam habet cum alio quoniam membris tu potis cognoscere quando fuerit lesa operatio alicuius membri propterea quod est non [illegible] sit lesa. Et accidentia que eueniunt in illis [illegible] motus sunt [illegible] motus, aut ut priuentur eorum motus uel opponentes sicut in apoplexia aut paralisi. aut ut diminuantur sicut in stupore et dormitatione. aut ut opponentes permutentur ad malas sicut in tremore aut spasmo. Et nos uolumus dare causam unicuique. Et omnis quod causa diminutionis motus aut corruptionis ipsius sunt ille eedem cause cum causis corruptionis sensus. Et debes hic scire quod dictum est ibi in speciebus male complexionis que sunt secundum accidens sicut debet hic intelligi. Quid sit tremor

Et scias quod tremor est motus oppositus qui fit in membris eo quod uirtus animalis motiua pugnat cum uirtute declinatiua que est in membris grauitate membrorum ad se propter quod fit in eius motus quam aliud supra quod fortificatur uirtus motiua et aliud infirmus quando fortificatur uirtus declinatiua et cum istud accidens est una ex speciebus male complexionis et ut plus accidit propter malam complexionem frigidam humidam. quod nimius non debet ledi non pistis ut plurimum. De diffinitione spasmi.

Et spasmus dicitur in arabico tasnug est quando nimium intensio et diminutio sue longitudinis propter quod attrahitur et colligitur. et istud accidens aduenit membris propter duas res scilicet accidit in nerbis extrinsecis et intrinsecis et similibus. Et iste due res sunt aut mala complexio calida quod dominatur super membrum propter quam colligitur et attrahitur sicut corium in igne est. aut mala complexio humida in malis quod implet nimium et distendit ipsum et propter est latitudo et diminuitur longitudo

Diui Aurelij Augustini Hipponensis episcopi ad Marcellinū: de Ciuitate dei: cōtra paganos Liber duo et viginti:

opus dignissimū: humanarū diuinarūq; litterarū disciplinis clarissime refertū. Cū cōmētarijs Thome Valois/ et Nicolai Triueth: necnō additiōibus Jacobi Passauantij: atq; Theologicis veritatibus Francisci Maronis.

ANNO M. D. XV.

Directoriū in singulos totius operis libros indice certo congestum.

Aurea diuini quicunq; volumina tangis
Præsulis, est quibus in titulo respublica/cœlo
Digna deis, sed digna sequi, cuicũq; salutis
Indigus est animus, ter septem vnoq; coactum
Hoc opus eximium/discreta volumina cernis,
Quoꝝ prima/suo numero discrimine quino
Demonstrant varios falso sub numine diuos
Dæmonas & cultum veri vsurpasse tonantis.
Altera iam deinceps canitura volumina quinq;
Lector habes, ꝙ vana fuit delyra vetustas
Quæ potuit vitam idolio subscribere ficto.
Corpore de toto bis sena volumina restant
Quattuor hinc primi/statuũt exordia binis
Ciuibus, & varios demonstrant ordine mores.
It cain ad læuam, sic tartara sæua subintrat,
Ast abel æthereum foelix conscendit olympum.
Bis duo dehinc cursum memorãt variũq; recursũ
Vt babel impugnet solymos ciuesq; sionis
Det requiem belli nunq; insidusq; satelles
Dæmonas, innocui pacem corrũpere cordis
Instiget, foueatq; diu sub corde venenum
Perfidus, vt carnis adametur blanda voluptas.
Tum fines meritos/& præmia certa bonoꝝ
Prauorũq;/canũt postrema volumina libri.

Extemporaneum Con. Leontorij.

FRATER CONRADVS LEONTORIVS MALBONNENSIS LECTORI FOELICITATEM

Quod faustũ fortunatũq̃ tibi lector amice, nec minꝰ toti ecclię christi ꝓfuturꝫ sit, ecce in lucē publicat̄ eximiũ/ & nũq̃ satis laudatũ opꝰ facũdissimo & disertissimo ore diui Augustini dignissimũ, oībꝰ philosophorꝫ/oratorꝫ/poetarꝫ/historiarꝫ, nec minꝰ oī sacrarꝫ literarꝫ disciplinis refertissime clarissimũ quod a præstātiori disputatiōe de ciuitate dei merito inscribit̄ opꝰ, vt elegās ita etiā ingēs, quod ꝑ sui magnitudine in duos supraviginti libros distinctũ ē/ne lōgior ꝓlixiorq̃ disputatio/lectorē fastidio afficeret, q̄q̃ ea sit ī his voluminibꝰ elegātia/ea rerꝫ innũerabiliũ explicatio/ac noticia, is orōnis splēdor & maiestas dicēdi vt q̄tūlibet alias fastidiētē nauseātēq̃ lectorē/excitare/allicere/& ad studiũ inflāmare ꝑualeat. Sed ꝓfecto huic diuino volumini laus oīs ē inferior. Porro si causas quæ sanctũ patrē Augustinũ ad scribēdũ tā accurate eloquētiæ opꝰ instigarũt cognoscere lector volueris, paucis animũ aduerte docebo. Cũ gēs gothica ab arcto mũdi & abusq̃ meotidis paludibꝰ collecta ingēti incredibiliq̃ & nũero & audacia italiā romanũq̃ inuasissent impiũ, & multis mortalibꝰ cæsis ac deletis, intra viscera italiæ grassaret̄, & in assertiōe libertatis romāi impatores deficerēt, nec gothicũ iugũ possent excutere, ita vt sub rege alarico gothi/romā rerꝫ dominā bello & lōga obsidiōe tādē irrupissent, nō sustinuit ātiquꝰ ille serpēs & mēdax ab initio diabolus, qn lætꝰ occasionē ex clade romana sibi præripiēs, ex ore præstātiũ virorꝫ/causā euersiōis romæ/ī fidē christianā retorsit. Igit̄ vir præstātissimꝰ ea tēpestate/ꝑdītꝰ singulari eloquētia, præfectꝰ vrbis symmachus instigatꝰ dæmōe causā auitorꝫ (vt ipse gl'iat̄) deorꝫ cōtra christianā fidē defendēdā suscepit, & vt ara victoriæ quæ in senatorꝫ curia vt dea venerabat̄, sed a christianis principibꝰ deiecta erat, vt vestaliũ ṽginũ ex publico ærario stipēdia, vt reliq deorꝫ/imo dæmonũ ritꝰ & sacrificia restituerent̄, sacratissimis īpatoribꝰ/valētiniano/theodosio/archadioq̃ relationē elegātissimā obtulit. Eo tpe/sacrā mediolanēsiũ ecclesiā btũs Ambrosiꝰ florētissime regebat, q se relatiōi symmachi obiecit, scribēs valētiniano impatori/relatiōne hmōi christianæ pietati ꝑniciosā reposcēs, cũ & ad eosdē impatores facũdissime rñdit. Quā diligēs lector eplis ambrosianis insertā lege/& lætaberis. Cōtra ipsā eādē symmachi relationē christianæ fœlicitatis/vates nobilissimꝰ aureliꝰ prudens duos obiecit libellos, ipsiꝰ symmachi ṽba primũ ponēs, deīde singula maiestate heroici carmīs elegātissime & aptissime refellēs. Huiꝰ etiā meminit christianorꝫ alt̄ tulliꝰ/diuꝰ hieronymꝰ, cũ in multis alijs, tũ etiā in nepotiani epitaphio, vbi ṽgilianis ṽsibus/euersionē romanā deplāgit, Vrbs antiqua ruit multos dñata ꝑ annos &c̄. Demũ sanctissimꝰ augustinꝰ/cũ eloquētiæ vires ad ꝑsuadendũ efficacissimas nō ignoraret, ne symmachi vix supanda eloquētia in maximũ christianis ṽteret̄ ꝑiculũ, sese tota ingenij sui mole obiecit, nō vni aut alteri/sed oībus contra fidē christianā q̄rulosis copiosissime & florētissime rñdēs, ab origine mũdi sumpsit exordiũ, & q̄ēadmodũ electorꝫ vna, vna damnādorꝫ ciuitates simul cucurrissent/ & in finē mũdi sint cursuri demōstrās, idola vana/ꝑniciosa/& vsq̃ in vniꝰ veri/optimi/maximi dei cōtumeliā iniuriosa cōprobauit. Quod vt demōstraret/ac intentũ ꝑficeret suũ, multa variaq̃ omniũ historiarꝫ opꝰ erat lectiōe. Quāobrē/elegātis ingenij hispanũ hominē Paulum orosiũ sub magisterio diui hieronymi in fauorē augustini nutritũ/subdelegauit, vt oēs q̄tq̄t ex multa lectiōe colligere potuisset/romāæ reipublicæ calamitates/in vnũ corpus seorsũ cōponeret, ne ipse augustinꝰ/a cursu cœptæ disputatiōis/dũ historias ꝑquireret/interpellaret̄. Eas ergo/multasq̃ insuꝑ nostro hoc æuo nusq̃ repiēdas historias/copiosissime suæ disputatiōi subseruiētes/his voluminibus interseruit. Quarꝫ rara cognitio ne simplicē lectorē possent remorari cōmentarijs & veritatibus in prima paginis facie annotatis (quæ in alijs pridē imp̄ssis voluminibꝰ nō inuenies) opꝰ ipsũ illustratũ est. Accipe igit̄ cādide lector, optatũ opus & vale.

Ecce hæc in falsos fortissima machina diuos
Cōstructa est/cœlo depulit illa iouem.
Flægra tuis cāpis, manibus iacu[la]ta tonātis
Fulmina, terrigenũ corpa vasta ꝑmũt.
Hic augustini cōstrati fulmine linguæ
Iuppiter/ & falsi deperiere dei.

Eneid. 2.

¶ Diui aurelij Augustini hipponēsis episcopi / in libros de Ciuitate dei: Argumentū ex secundo libro retractationum.

A Interea cū roma gothoꝝ irruptione / agentiū sub rege alarico atq; impetu magne cladis euersa est: ⁊ cuius euersionē deoꝝ falsoꝝ multoꝝq; cultores quos vsitato nomīe paganos vocamus: in christianā religionē referre conantes: solito acerbius ⁊ amarius deū verū blasphemare ceperūt. Unde ego exardescēs zelo domus dei: aduersus eoꝝ blasphemias vel errores: libros de ciuitate dei scribere institui. Quod opus per aliquot annos me tenuit: eo q alia multa intercurrebāt: q differre non oporteret: ⁊ me prius ad soluendum occupabant. Hoc aūt de ciuitate dei grāde opus tandē xxij. libris est terminatū: quoꝝ quinq; primi eos refellūt qui res humanas ita prosperari volūt: vt ad hoc multoꝝ deoꝝ cultū quos pagani colere consueuerūt / necessarium esse arbitrent: ⁊ quia prohibent mala ista exoriri atq; abūdare contendūt. Sequētes aūt quinq; aduersus eos loquunt: qui fatent hec mala / nec defuisse vnq̄ / nec defutura mortalibus: ⁊ ea nūc magna / nūc parua / locis / temporibus / personisq; variari: sed deoꝝ multoꝝ cultum quo eis sacrificat: propter vitā post mortem futurā esse vtilē disputāt. His ergo decem libris: due iste vane opiniones christiane religioni aduersarie refellunt. Sz ne quisq̄ nos aliena tm̄ redarguisse: nō aūt nostra asseruisse reprehenderet: id agit pars altera operis huius: q duodecim libris continet. Quanq̄ vbi opus est: ⁊ in prioribus decem q nostra sunt asseramus: ⁊ in duodecim posterioribus redarguamus aduersa. Duodecim ergo libroꝝ sequentiū primi quattuor continent exortū duaꝝ ciuitatū: quaꝝ est vna dei: altera huius mūdi. Secūdi quattuor excursum eaꝝ siue procursum. Tertij vero q ⁊ postremi / debitos fines. Ita oēs viginti ⁊ duo libri cū sint de vtraq; ciuitate conscripti: titulū tn̄ a meliore acceperūt: vt de ciuitate dei potius vocarent.

B In quoꝝ decimo libro nō debuit pro miraculo poni in abrahe sacrificio flāmā celitus factā inter diuisas victimas cucurrisse: qm̄ hoc illi in visiōe mōstratū est.

C In .xvij. libro quod dictū est de samuele / nō erat de filijs aaron: dicendū potius fuit: nō erat filius sacerdotis. Filios quippe sacerdotū defunctis sacerdotibus succedere magis legitimi moris fuit. Nam in filijs aarō reperit pater samuelis / sed sacerdos nō fuit: nec ita in filijs vt eum ipse genuerit aarō: sz sicut oēs illius populi dicunt filij israel.

Marginal notes: al. et eius; al. et multoꝝ; al. et plus; De ciuita. dei li.10.ca.8.a; De ciuita. dei li.17.ca.5.b; 1.Reg.2.et.3.

¶ Capitulorū primi libri. de ciuitate dei sancti augustini recollecta annotatio.

¶ Sacre pagine professorum ordi/
nis predicatorum Thome valois
et Nicolai Triuetb in commenta/
ria super libros beati Augustini de
ciuitate dei Prologus.

Fluminis impetus letificat ciuitatem A
dei: dicit Ps. Fons sapie verbuȝ dei Ps.45.a.
residēs in excelsis/ꝑ dona sua ꝓcedēs
in quattuor capita se diuisit. s. in quat
tuor flumina: de q̄bus scribit illud Ec
clesiastici: Ego sapientia effudi flumi/ Ecci.24.d
na: qđ mētibus quattuor doctoꝝ ecclesie/ q̄bus spe/
cialiter in expositiōe sacre scripture cōtulit ꝓncip̄a/
tum/ copiosissime aquas sapie salutaris infudit: q̄s
tn̄ mirabili dispositiōe sic ꝑ spm̄ suum distribuit: qđ
antonomasice ꝑ quandā excellentiā sensum histori/
cū beato Hieronymo: sensum moralem seu tropo/
logicū beato Gregorio: sensum allegoricum beato
Ambrosio: sensum vero anagogicū beato Augusti/
no cōmisit. Inter q̄s sensus anagogicus: id est sursū
ducēs/ videlicet ad superna p̄rogatiuā obtinet digni
tatis: ꝓpter qđ beato Augustino specialiter cōuenit:
iuxta illud Ecci. Impletus est quasi flumen sapien/ Ecci.47.a
tia. Nā quēadmodū btūs Johānes euangelista ali
os euangelistas: sic ⁊ btūs Augustinus ceteros do/
ctores antecellit. Quāuis igit̄ p̄dicta flumina q̄ttu/
or ab altitudine montiū eternoꝝ descendāt cum im/
petu: ⁊ ideo necesse sit de eis illud psalmi verificari:
Eleuauerūt flumina dn̄e: eleuauerūt flumina vocem Ps.92.a.
suā: fluuius tamē quartus/ cuius nomen est euphra/
tes: qđ interp̄tat̄ frugifer: id est doctrina beati augu
stini/ quasi ab altiori ꝓueniēs/ quo ad libros de ciui/
tate dei ab ipso ꝯscriptos: ꝑ ciuitatē sanctā hierusa/
lem: id est ecclesiā militātem decurrēs/ venit cū im/
petu fortiori: cuius impetus ciuitatē dei letificat: nō
solum qr̄ potū suauissimū sibi p̄stat: sed etiā qr̄ ꝯ im/
pugnatores hostiles ipsam ꝓtegit ⁊ defensat. Pro/
pter hoc em̄ aduersario huius ciuitatis dici pōt il/
lud Ecci. Noli resistere ꝯ faciē potētis: ⁊ ne coneris Ecci.4.d
cōtra ictū fluuii. Cū ergo sint huius fluminis aque
suauissime ⁊ salubres: ciues tn̄ huius ciuitat' sanctis/
sime multos hoc ꝯtristat/ ꝙ accessus ad eas p̄cipue
in p̄mis decē libris multū videt̄ difficilis. Nā fluui' B
ipse q̄si puteus altus est: ⁊ in q̄ hauriāt pauci habēt. Job.4.b
Propter qđ ego frater Thomas ordinis p̄dicatoꝝ
anglicus natiōe/ cupiēs p̄fatā difficultatē saltē ꝓ pte
auferre: ⁊ de p̄dicto fluuio haurire volētibus/ acces/
suȝ facilē p̄parare/ ꝯfisus in eius auxilio q̄ ꝓfunda flu
uioꝝ scrutat̄/ ⁊ abscōdita ꝓducit in lucē: expositionē
quandā sup̄ decē libros p̄mos de ciuitate dei in qui
bus est maior obscuritas q̄ in sequētibus ꝓpt̄ histo/
riaꝝ ⁊ fabulaꝝ multitudinē paucis notā cōposui: lo/
ca planiora transiliēs: obscuritatibus ꝟo magis in/
sisto: p̄mittēs q̄dā q̄si ꝓemialiter q̄ ad intelligentiā
dictoꝝ libroꝝ necessaria vident̄. Quoꝝ q̄dā ꝑtinent
ad causam ipsoꝝ effectiuā: q̄dā ꝟo ad eoꝝ materiaȝ
⁊ ꝓcedēdi modū seu formā. Circa ꝟo causaȝ effecti/
uā libroꝝ de ciuitate dei/ sciendū est/ ꝙ btūs aug' si/
cut colligi pōt ex his q̄ ipsemet dicit. s. lib. xx. ca. vlti
mo. Libros de ciuitate dei scripsit circa annū a mis/ Qñ aug' scri/
sione spūsancti. ccccxij. Causa vero q̄ mouit ipsum psit hos libros
ad scribendū fuit vt reprimeret blasphemias cōtra ⁊ quare.
christū insurgētes/ ꝓpter hoc ꝙ temporibus christiano
rum vrbs romana a gothis capta fuit. Et ꝓpter alia
mala q̄ tā vrbi q̄ alibi etiā extra vrbe n christianis ꝑ
gentē gothoꝝ sunt illata. Ob hoc em̄ multi ꝯ christū
⁊ nomē christianū insurrexerūt: ⁊ cultū falsoꝝ deorū
cultui christiano p̄ferebāt: asserētes ꝙ dum populus
romanus cultui multoꝝ deoꝝ fuerat deditus: nō est

¶ passus talis/qualia temporibus christianis a gothis.
[C] Ut aũt ꝯmissa ⁊ ea de quibus beatus augustinus in libro de ciuitate dei facit mentionẽ plenius intelligant̃: ponã ꝯfatę captiõis vrbis historiam: quã ꝓsequunt̃ Paulus diaconus in libro.xij.historię romanoꝝ: ⁊ Orosius lib.vij.de Ormesta mũdi. Est aũt imprimis sciẽdum/ꝙ ẜm Isidoꝝ lib.ix. etymologiaruꝫ.
[Gothi qui sint] Gẽs gothoꝝ est gẽs fortis ⁊ bellicosa: corpis mole ardua/⁊ armoꝝ genere terribilis. Et ẜm eũdem lib. xiiij. Gothia est pars europę/ꝓpe daciã: Cuius ꝓles gothi appellant̃: q̃ ẜm Papiã/getę: ⁊ olim getuli appellabant̃. Hi vero ẜm Orosiũ tempe Ualẽtis imperatoris q̃ fuit arrianus de sedibus suis expulsi/per hunos/venerũt in italiã in multitudine copiosa/vt sibi acq̃rerẽt nouas sedes. Erãt aũt ipsoꝝ duo reges:
[Primus rex gothorum.] quoꝝ vnus fuit scytha genere ⁊ infidelis rhadagaisus noie/habẽs sub se ducẽta milia gothoꝝ: q̃ vt moris erat huius gẽtis/dijs suis deuouerat omneꝫ sanguinem romanoꝝ. Eo igit̃ vrbi minãte/ fit omnium paganoꝝ in vrbe ꝯcursus dicentiũ hũc hostem potẽtem esse: nõ solũ copia viroꝝ/verũetiã maxime ꝑsidio deoꝝ. Urbẽ vero idcirco destitutã esse auxilio: ⁊ in breui perituram: q2 deos ⁊ sacra deoꝝ perdidit. In tantũ vero auget̃ querela: ꝙ de dijs in vrbẽ reducẽdis ⁊ eoꝝ sacris renouãdis inter se tractãt: feruẽt in tota vrbe blasphemię: ⁊ nomẽ christi tanq̃ lues aliq̃ istoꝝ tempoꝝ lacessit̃. Et tñ misericorditer egit deus vt ꝓdictus rex cuꝫ suo exercitu diuino nutu territus in mõtes vesalanos coactus est: vbi ẜm eos qui nudius referũt/ipse cũ ducẽtis milibus in montis iugo asperrimo est ꝯclusus: sic ꝙ ab effusione sanguinis christiani coerciti/edẽtibus ⁊ bibẽtibus ⁊ ludẽtibus christianis/ipsi hostes laborãtes esurie/ siti ⁊ frigore sunt cõfecti: rege eoꝝ capto ⁊ in vinculis retento paulisper: ⁊ postmodũ interfecto: ⁊ q̃dem finis hu-
[Secundus rex gothorum.] ius regis gothoꝝ.s.rhadagaisi talis fuit. Alter vero rex gothoꝝ alaricus noie/christianus fuit: ac timore dei mitis incedẽs: qui ab Honorio tũc impatore ad modũ catholico sedes q̃bus cum suo exercitu posset ꝯsistere expetijt. Cui imperator gallias ꝯcessit. Qui dũ ad gallias pergeret: ⁊ apud pulentiã aliquantulum resideret: stillico comes cupiẽs gothos aggredi: pagano duci belli summã cõmisit/ q̃ sacro die pasche/gothis nihil tale suspicãtibus/super eos irruit: magnãq; partẽ eoꝝ ꝓstrauit. Nam pmũ perturbati ⁊ etiam ꝓpter religionem cesserũt: sed demũ arma arripiũt: victoreſq; pus exercitũ stilliconis ꝓsternũt. Nec mora iter inceptũ deserẽtes romam redire cõtendũt: ⁊ cũcta per quę transeũt/igne ferroq; vastantes/vrbem capiũt ⁊ incendũt. Priusq̃ tamen vrbē incenderet̃: pręceptũ erat regis: vt si q̃ in sancta loca
[D] pręcipue sanctoꝝ Petri ⁊ Pauli ecclesias confugissent/securi ⁊ inuiolati esse sinerent̃: deinde q̃tũ pos-
[Roma capitur] sent se a sanguine temperarẽt. Capta est itaq; roma anno. M.C.lxiiij.a ꝯditione sua: id est circa annum domini.cccc.xij. Die vero tertia postq̃ gothi vrbeꝫ expertũt: ab vrbe discedũt facto aliquali domoꝝ incẽdio: sed nõ tãto q̃to olim a romano impatore Nerone factum fuit. Deinde vero per campaniã/lucaniam ⁊ bruciam strage bacchãtes: in ciuitatem q̃ regium dicit̃ peruenerũt: vbi in siciliam ascensis nauibus dũ cuperẽt transfretare: passi naufragium pluri-
[Alaricus moritur] mos perdiderũt: Alaricus vero rex eoꝝ dũ q̃d acturus esset deliberaret: morte subita defunctus est: quẽ in flumine vascẽto noie: cuius alueũ gothi deuiauerãt/captiuoꝝ cũ opibus multis sepelierũt. Et ne locus ille not⁹ esset: labore expleto captiuos extinguũt.
[Ataulphus rex gothorum] Regẽ vero sibi ꝯstituũt ataulphũ alarici affineꝫ seu ꝓpinquũ: cũ quo romã reuertunt̃: ⁊ qđ in vrbe residuũ fuerat/more locustaꝝ eradũt: auferẽtes inde sororẽ impatoris Honorij q̃ fuit Theodosij magni filia/noie placidã: quã sibi ataulphus in foro iulij matrimõio copulauit ad magnũ cõmodũ reipublicę: vt postmodũ patuit in effectu. Nã mariti animũ ingenio suo ⁊ subtilibus argumẽtis ad hoc inflexit/vt pacẽ peteret romanis: imo ⁊ ꝓ defendẽda romana republica vires gothoꝝ impẽdere ꝓoptauit: nam ꝓut ipsemet solebat referre/cũ multa experiẽtia ꝓbasset videlicet gothos nullo mõ posse parere legibus ꝓpter effrenatã barbariẽ: neq; rẽpublicã esse posse elegisset: vt saltẽ gloriã sibi de restituẽdo in integrũ romano noie ⁊ augẽdo gothoꝝ viribus q̃reret: cuius pus ardẽter inhiasset vt deleto noie romanoꝝ: gothoꝝ esset impiũ/sicq; vocaret̃: q̃ postmodũ in gallias ꝓficiscẽs apud barchinonã fraude suoꝝ diẽ clausit extremũ.
[E] Pręmissa ƌ duobus regibus ꝓfatis gothoꝝ ac malis ꝑ eos illat⁹: de historijs Pauli diaconi ⁊ Orosij extraxi. De q̃bus malis facit Aug⁹ in dictis libris sępius mẽtionẽ: ostendẽs ꝙ multa peiora passi sunt romani cũ dediti essent cultui deoꝝ multorũ: ⁊ ideo nõ debere eos ꝓpter dicta mala blasphemare nomẽ christi: nec ꝓferre culturã deoꝝ culturę vel religioni christianę. Uñ ⁊ totũ opus augustini de ciuitate dei vt patet per eũdem libro secũdo retractationũ in duas ptes diuidit̃ pncipales. In quaꝝ pma euertit ciuitatẽ diaboli/errores varios circa latriã: id est diuinitatis cultũ destruẽdo. In secũda pte firmat ciuitatẽ dei ipsam in vero cultu dei ⁊ fide catholica instruẽdo: ⁊ incipit secũda ps in duodecimo libro. In pma vero pte q̃d est in decẽ pmis libris intẽdit aug⁹ ꝑ totũ subuertere errores gentiliũ plures deos colẽtiũ.
[F] Quantũ vero ad materiã ⁊ modum ꝓcedẽdi in his decẽ libris sciendũ: ꝙ cũ hi decẽ libri ordinati sint ad destructionẽ idolatrię/⁊ ꝯfutandũ errores gentiliuꝫ circa culturam falsoꝝ deoꝝ: augustinus in eis sic ꝓcedit. Nam pmo improbat errorẽ ponentẽ ꝙ cultus eoꝝ deoꝝ ꝓfert ⁊ ꝓdest viuis. Secũdo improbat errorem ponẽtem ꝙ talis cultus ꝓdest mortuis. Et circa improbationẽ pmi erroris laborat in quinq; pmis libris. Circa improbationẽ vero secũdi erroris laborat in quinq; libris alijs/pmos quinq; sequentibus. Circa improbationẽ pmi erroris sic ꝓcedit: q2 pmo ostendit ꝙ vrbs romana mala q̃ passa est nõ potuit cultui vnius veri dei ascribere. Secũdo ostendit ꝙ bona sua/scilicet q̃bus aucta est debeat vni deo attribuere. Et cõtinet pma pars tres libros. Secũda vero duos sequẽtes. In tribus vero pmis libris sic ꝓcedit. Nam in pmo libro ostendit ꝙ vastatio vrbis per gothos nõ debet ascribi religioni christianę: sicut infideles putauerũt. In secũdo vero libro ꝓbat ꝙ dij falsi nõ curãt de malis culpę/vt scilicet illa ꝓhibeãt. In tertio vero libro ꝓbat ꝙ nec curãt de malis pęnę vt ea depellãt. Primus vero liber cõtinet trigintasex capła: quoꝝ ponã pncipia: ⁊ tangaꝫ eoꝝ sentẽtiam breuiter ⁊ summatim: vbicũq; vero in capitulo quocũq; aliq̃d reperero qđ possit merito intellectũ legẽtis obfuscare: locũ illũ designabo: ⁊ aperiã intẽtionẽ augustini q̃tũ mihi videbit̃ posse ⁊ debere legẽti sufficere ad intelligentiã capiendã. Et idẽ in libris sequẽtibus obseruabo.

¶ Commentarium siue expositio pręfatorum doctorum libri primi incipit.

¶ Divi aurelij Augustini hipponē sis episcopi ad Marcellinum de ci uitate dei cōtra paganos liber pri mus incipit.

¶ De aduersarijs nominis christi quibus in vastatiōe vrbis propter christum Barbari pepercerunt vi ctis. Capitulum I

Gloriosissimā ciuitatē dei: siue in hoc tem poꝝ cursu/cuz inter impios peregrinaē ex fide viuēs: siue in illa stabilitate sedis ęter/ nę/quam nunc expectat p patientiam: quo/ adusqꝫ iusticia cōuer/ taē in iudicium: dein/ ceps adeptura p excel lentiam victoria vlti/ ma ꝛ pace pfecta: hoc opere a te instituto et mea pmissiōe debito/ defendere adūsus eos qui cōditori eius de/ os suos preferūt: Fili charissime marcelline suscepi magnuz opus ꝛ arduū: sed deus ad/ iutor noster. Naz scio quibus viribus opus sit vt persuadeatur su perbis: quanta sit vir/ tus humilitatis/ qua fit vt oīa terrena cacu mina temporali mo/ bilitate nutantia: non humano vsurpato fa/ stu/ sed diuina gratia donata celsitudo trās cendat. Rex deus eīn et conditor ciuitatis huius d qua loqui in/ stituimus in scriptura populi sui/sententiaz diuinę legis aperuit: qua dictum est: Deus superbis resistit/humi libus autem dat gra/ tiam. Hoc vero quod dei est: superbę quoqꝫ animę spiritus infla/ tus affectat: amatqꝫ sibi in laudibus dici: Parcere subiectis et debellare supbos. Un de etiam de terrena ci uitate quę cum domi nari appetit: etsi popu li seruiant: ipsa ei do/ minandi libido domi naē: non est pretereun dum silētio/quicquid dicere suscepti huius operis ratio postulat ꝛ facultas daē. Ex hac nāqꝫ existunt inimici: aduersus quos defen denda est dei ciuitas: quorum tamen multi correcto impietatis er rore: ciues in ea fiunt satis idonei: multi ve ro in eam tantis exar/ descunt ignibus odio rum/tanqꝫ manifestis beneficijs redempto/ ris eius ingrati sunt: vt hodie contra eam linguas mouerent: ni si ferrum hostile fugiē tes in sacratis eius lo cis vitam de qua sup/ biunt inuenirent. An non etiam illi romani christi nomini infesti sunt: quibus propter christum barbari pe/ percerunt? Testantur hoc martyrum loca: ꝛ basilicę apostolorum: quę in illa vastatione vrbis ad se confugientes suos alienosqꝫ re/ ceperunt. Huc usqꝫ cruentus sęuiebat ini/ e micus: ibi accipiebat limitem trucidato/ f ris furor: illo ducebantur a miserantibus hostibus: quibus etiam extra ipsa loca pe/ percerant: ne in eos incurrerent qui similez misericordiam non habebant. Qui tamen etiam ipsi alibi truces atqꝫ hostili more sę/ uientes: posteaqꝫ ad loca illa veniebant vbi fuerat interdictum quod alibi iure belli li/ cuisset: tota feriendi refrenabatur immani/ tas/et captiuandi cupiditas frangebatur. Sic euaserunt multi qui nunc christianis C temporibus detrahunt: ꝛ mala quę illa ci/ uitas pertulit/christo imputant. Bona ve/ ro quę in eos vt viuerent propter christi ho norem facta sunt: non imputant christo no/ stro/ sed fato suo: cum potius deberent si quid recte saperent: illa quę ab hostibus aspera et dura perpessi sunt: illi diuinę pro/ uidentię tribuere: quę solet corruptos ho/ minum mores bellis emendare atqꝫ conte/ rere. Itemqꝫ vitam mortalium iustam atqꝫ laudabilem/ talibus afflictionibus exerce/

Expositio Ca. I

a Gloriosissimā ciuitatez dei ꝛc. In isto pmo caplō tangit btūs aug° duas culpas romanoꝝ. Quaꝝ pma fuit nimia elatio ꝛ supbia: Gloriabanē eīn se sibi orbē sb/ iecisse vel subegisse: q̄si hoc ex pptia virtute et nō dei nutu ꝛ dispositio ne illud egissent. Et ppē illā culpā merito pmi/ sit deus vrbez a gothis gēte videlicet abiecta: vtpote q̄ pprias sedes amiserat: nec locū ad in habitandū habebat va stari. Secūda culpa fu/ it eoꝝ ingratitudo ni/ mia q̄ dictā vastationē sequebaē. Nā cū in di/ cta vastatiōe multū par citū fuisset ciuib°: ꝛ eti/ am vrbi pter reueren/ tiā nomis christiani: ni/ hilominus multi eoꝝ christiāis tempibus in/ sultabāt. Hęc igiē quo ad summā totius capli breuiter sint perstricta. b ¶ Siue in hoc tē/ poꝝ cursu ꝛc. Hoc dicit aug°: quia ciuitas dei habet duas partes: quaꝝ vna vocaē eccle/ sia militās: ꝛ alia voca tur triūphās: sed in fine mundi tota erit trium/ phans. c ¶ Charissi/ me Marcelline ꝛc. Isti marcellino scripsit aug° hos libros de ciui tate dei: cuius multę re periunē eplę ad Augu/ stinū ꝛ econuerso. Fuit autē marcellinus scdm Orosiū libro. vij. vir tri bunus prudēs/industri us ꝛ omniū studioꝝ ap petētissimus: quē mari° comes vel zelo stimula tus vel auro corruptus apud carthaginē inter/ fecit. d ¶ Parcere subiectis ꝛc. Iste ver sus est Vergilij lib. vj. eneid. ꝛ loquiē de excel lentia romanoꝝ in ar/ mis ꝛ rebus bellicis: ac ipsoꝝ modestia in regē do subiectos. Versus autē iste Vergilij cum alijs versibus eiusdem hūc versuz pcedētibus ponit ab Augustino. I. lib. v. ca. xij. vbi expone tur: ꝛ ideo hic ptrāseo. e ¶ Huc usqꝫ cruen/ tus ꝛc. id est ad loca martyꝝ ꝛ basilicas apo stoloꝝ in qbus saluabā tur fugiētes: vt. d. in hi storia captiōis vrbis pa tuit. f ¶ Illo duce/ bantur ꝛc. Sēsus est q multi hostium: id est gothoꝝ tātę miseratio/ nis fuerūt erga eos qs intra vrbē repererūt q deduxerūt eos ad loca martyꝝ ꝛ basilicas apo stolorum: ac forte si ab hijs q minoris miserati onis erāt fuissent repti extra illa loca/ fuissent trucidati: ꝛ tamen qdā ff et sic dedu/

Causę romani excidij.

Jacobi. 4. b. 1. Petri. 5. b

Eneid. 6.

re: probatamq vel in meliora transferre: vel in his adhuc terris ppter vsus alios detinere. Illud vero quod eis vel vbicunq propter christi nomen: vel in locis christi nomini dicatissimis et amplissimis/ac pro largiore misericordia ad capacitatem multitudinis electis: preter bellorum morem truculenti barbari pepercerũt: hoc tribuere temporibus christianis: hinc deo agere gratias: hinc ad eius nomen veraciter currere: vt effugiant penas a ignis eterni. Quod nomen multi eorũ mendaciter vsurparũt: vt effugerent penas presentis exitij. Nã quos vides petulanter ⁊ pcaciter insultare seruis christi: sunt in eis plurimi qui illum interitum cladẽq nõ euasissent: nisi seruos christi se eẽ finxissent. Et nunc ingrata supbia atq impijssima insania eius nomini resistunt corde peruerso: vt sempiternis tenebris puniantur: ad quod nomen ore vel subdolo confugerũt: vel temporali luce fruerentur.

¶ Quod nulla vnq̃ bella ita gesta sũt vt victores propt deos eorũ quos vicerant parcerẽt victis. Ca. II

b Tot bella gesta conscripta sunt: vel ante conditam romam: vl ab eius exortu ⁊ imperio: legant et pferant sic ab alienigenis aliquam captam esse ciuitatem vt hostes qui ceperant parcerẽt eis: quos ad deorum suorum templa confugisse compererãt: aut aliquem ducem barbarorum precepisse: vt irrupto opido nullus feriretur: qui in illo vel illo templo fuisset inuentus. Nonne vidit c eneas priamumq per aras/ Sãguine fedantez: q̃s ipse sacrauerat ignes? Nõne diome/ d

---

ex sic deductis ⁊ saluatis insultauerunt christo: ⁊ suam saluationẽ fato pprio ascripserunt. a ¶ Quod nomen multi eorum mendaciter ⁊c. Sensus est ꝙ multi pagani reperti in vrbe iam capta finxerunt se christianos saltem ficte: quia ad predicta loca tanq̃ christiani cõfugerunt: ⁊ sic saluati sunt: ⁊ tamẽ nõ minus postmodũ detraxerũt christianis temporibus.

Expositio Ca. II

b Tot bella gesta ⁊ cõscripta sunt: vel ante conditã romam vel ab eius exortu ⁊c. In hoc caplo pbat quicquid dixerat in caplo pcedenti: videlicet ꝙ liberatio ⁊ saluatio illorum qui ad loca apostolorũ ⁊ martyrum ꝯfugerunt sit ascribenda christo ⁊ temporibus christianis. Et hoc probat dupliciter. Primo per historias veteres: quia in nulla earũ inuenitur: vt patet p singulas discurrẽdo ꝙ hostes capta aliqua ciuitate parcerent fugiẽtibus ad templa deorum suorum: secus autem factũ est in captione vrbis de fugiẽtibus ad loca apostolorum ⁊ martyrum.
B Secundo probat idem per Vergiliũ/cuius fuit apud romanos auctoritas maxima: qui dicit ꝙ fugientes ad aras deorũ vel ad templa/ibidem fuerũt ab hostibus interfecti. Et ad hoc pbandum adducit augustinus duo exempla a Vergilio sumpta. Primum exemplum est de Priamo: qui in Troia tempore excidij troiani regnabat: qui ad arã iouis fugiens/ibidem trucidatus est. Unde q̃ntum ad illud exemplum beatus augustinus alludens verbis Vergilij dicit sic: c ¶ Nonne vidit eneas: priamumq per aras/Sanguine fedantem: quos ipse ⁊c. Vergilius enim cuius verbis alludit beatus augustinus dicit sic: Vidi hecubam centumq nurus: priamumq per aras. Sanguine fedãtem: quos ipse sacrauerat ignes. Ista dicit Vergilius in persona enee narrantis ea que ipso p̃sente gesta sunt in captiõe troie. Dicit enĩ eneas se vidisse hecubam/vxorem scz priami: ⁊ centum nurus eius/scz priami: id est centum vxores filiorum suorum. Creditur enĩ a multis ꝙ centum filios habuit: quod vtrum sit verum: certum non est: Tamen legenti historiã de bello troiano quam scripsit dictis cretensis: qui in bello ex parte grecorum cuz suo rege scilicet idomeneo filio deucalionis/qui tunc in grecia militauit: apparebit esse verisimile ꝙ tot filios habuerit: eo ꝙ iuxta dictam historiam in singulis pugnis ⁊ congressionibus grecorum ⁊ troianorum multi filij priami corruerũt. Vidit etiam ipsum priamũ sanguine pprio fedantem per aras ignes quos ipse sacrauerat: id est quibus in sacrificijs vsus fuerat. Ad cuius intellectum sciendum: vt prefatus dictis cretensis refert in prefata historia: ꝙ post captam troiam filius achillis qui neoptolemus ⁊ pyrrhus nominatus est: priamuz fugientem ad aras iouis ⁊ vtraq manu renitentẽ: id est verũtamen manum ad implorãdum misericordiam extendentem: sine vllo respectu honoris regij vel etatis senilis ibidẽ trucidauit. Postmodũ troianis qui in captione vrbis grecis occurrerant trucidatis/ deliberauerunt greci quid de his agẽdum esset qui ad tẽpla deorũ ⁊ aras fugerunt: ⁊ decretũ est a grecis cõcorditer ꝙ taliter fugientes a templis et aris euellerent ⁊ necarent. A Quantũ vero ad secũdum exemplũ sumptum a Vergilio dicit aug⁹ sic. d ¶ Nonne diomedes et ⁊c. Ista sunt a Vergilio libro. ij. eneid. circa mediũ libri vbi immediate ante dictos versus sic dicit vergilius: Tydides etenim scelerumq inuentor vlyxes: Fatale aggressi sacrato auellere templo Palladiũ/cesis summe custodibus arcis ⁊c. vt supra ab Augustino introducta sunt. Eneid. 2. B Diomedẽ appellat Vergilius tydidem quasi tydeidẽ: id est filiũ tydei. Est enĩ tydides nomẽ patronymicũ. Vlyxez autẽ dicit scelez inuẽtorẽ: qr in veritate fuit hõ praui ingenij ⁊ pnus ad scelera. Ad intelligentiã tñ p̃missoz versuũ habendã/sciendũ ꝙ palladiũ fuit q̃dã imago: id ẽ effigies seu statua dee palladis q̃ ⁊ minerua est appellata. De q̃ palladio narrat Ouidius lib. vj. de fastis: ꝙ tpe iuli regis troianoz q̃ fuit q̃rtus a dardano: a q̃ troiani dicunt dardanides: palladiũ p̃dictũ cecidit de celo in summã arcẽ troie. Cõsulit sup hoc apollo/q̃ rñdit: q̃diu troia haberet palladiũ tãdiu staret eius impiũ. Troiani ḡ cũ summa diligẽtia seruabãt palladium in arce vsq ad tempa priami reg⁹: q̃ aliquãtulũ negligẽtius illud seruabat. Ouidius Aliud etiã sciendũ est ꝙ vergilius li. ij. eneid. introducit eneã narrantẽ didoni regine carthaginis ea q̃ gesta sunt circa captionẽ troie: ⁊ int̃ cetera in psona enee narrat ꝙ greci desperãtes ⁊ tedio diutine obsidionis affecti/simulauerũt reditũ in patriã suã: cũ tñ in rei veritate aliquãtulũ discedentes abscõderunt se in quadaz insula Tenedo/troie vicina. Erat aũt grecus q̃dam sinon nomie qui pmisit grecis ꝙ

faceret eis

¶ faceret eis aperiri portas troianas.
Hic ergo accedens ad troianos:
sponte se obtulit capiendum/ vt cũ
rege priamo posset habere collo/
quium: quo habito dixit regi se fu
gisse a grecis timore vlyxis: ꝓmit
tens coram populo ꝙ indicaret si
bi cõsilia grecoꝝ: qui inter cetera
retulit ea q̃ in ꝓmissis versibus cõ
tinentur. s. ꝙ diomedes ⁊ vlyxes:
quia fatatum ⁊ diuinatum fuit vt
audiret ꝙ palladio translato trãs
ferret imperium: intrauerant vr/
bem latenter: ⁊ ascendentes vsq;
ad arcem: vbi fuit palladium: in/
C terfectis custodibus arcis/ rapue/
runt effigiem palladis: id est statu
am vel imaginem eius: audentes
adhuc manibus cruẽtis tangere
vittas ꝟgineas diue: id est vittas
dee palladis. Sunt autem vitte
quibus vincit: id est alligat capil
latura. Utrum aut̃ isti duo. s. dio
medes ⁊ vlyxes rapuerint palla/
dium: vel eneas fugiens illud cum
aliis troianis rapuerit: relinquit
Ouidius lib. vi. de fastis sub du/
bio: asserens tamen ꝓ certo ꝙ suo
tempore fuerit rome in tẽplo dee
veste. Cum quo concordat Titus
liuius li. vi. de secũdo bello puni/
co. Dictis vero cretensis narrat ꝙ
antenor troianus ꝓrie patrie ꝓ/
ditor/ postq̃ cum grecis ordinaue/
rat ꝓditionem troie: psuasit thea/
A ne qui fuit sacerdos templi miner c
ue seu palladis vbi seruabat pal/
ladiũ/ ꝙ sibi illud traderet: ꝓmit/
tens sibi munera ⁊ dona magna si
illud faceret: quod ⁊ fecit: quo fa/
cto antenor tradidit illud grecis.
Deinde post excidium vrbis ortũ
est grande certamen super palla/
dio inter aiacem ⁊ vlyxem/ vtroq;
ipsorum petente palladium ⁊ sua
merita allegante. Fauerunt vlyxi
agamenon ⁊ menelaus frat aga/
menonis maritus helene: eo ꝙ cũ
aiax helenam originem tantorum
malorum vellet interficere: vlyxes
eam liberauit ⁊ saluauit. Aiaci ve
ro fauerunt exercitus ⁊ reliq̃ mul
titudo ꝓpter beneficia maxima ab
ipso in necessitate percepta: tamẽ
palladium vlyxes obtinuit: quod
aiax grauiter ferens patenter cõ/
minatus est/ se velle iniuriam vin/
dicare: postmodum aiax clam de
nocte ferro inuenit interemptus.
Orta vero seditiõe in exercitu cõ/
tra vlyxem ꝓpter necem aiacis/ de
qua suspectus habebat apud ex/
ercitum: fugit vlyxes per mare et
palladium dimisit penes diome/
Horatius dem. His concordat Solinus li/
epistola. 2 bro. iii. ca. ii. dicens: ꝙ eneas cum
in italia applicuisset castra sua: po
suit in agro laurentino: vbi dum
simulacrum quod secum ex sicilia
adduxerat veneri dedicaret a dio

des ⁊ vlyxes/ Cesis summe cu/
stodibus arcis: Corripuere sa/
cram effigiem/ manibusq; cru/
entis Uirgineas ausi diue cõ/
a tingere vittas. Nec tamen q̃d
sequit verum est: Ex illo fluere
ac retro sublapsa referri/ Spes
danaum. Postea quippe vice/
runt: postea troiam ferro igni/
busq; deleuerunt: postea cõfugi/
entem ad aras priamum ob/
b truncauerunt. Nec ideo troia
perijt: quia mineruã perdidit.
Quid enĩ prius ipsa minerua
perdiderat vt periret? An for/
te custodes suos? Hoc sane ve
rum est: illis quippe interem/
ptis potuit auferri. Neq; enim
homines a simulacro/ sed simu/
lacrum ab hominibus serua/
bat. Quomodo ergo coleba/
tur vt patriam custodiret ⁊ ci/
ues: que suos nõ valuit custo/
dire custodes?

¶ Q̃ imprudẽter romani deos penates qui troiam custodire non poterant sibi crediderũt profuturos. Ca. III

Ecce quibus dijs vrbem
romani seruandam se
cõmẽdasse gaudebãt.
O nimium miserabilem erro/
rem: ⁊ nobis succẽsent cum de
dijs eorum talia dicimus: nec
succensent auctoribus suis: q̃s
vt ediscerent mercedem dede/
d runt. Doctoresq; ipsos insuper
⁊ salario publico ⁊ honoribus
dignissimos ha
e buerũt. ¶ Ne/
pe apud Uergi
lium quem pro/
pterea paruuli
legunt: vt vide
licet poeta ma/
gnus omniumq;
preclarissimus
atq; optim⁹ te/
neris ebibitus
annis nõ facile
obliuiõe possit
aboleri: s̃m illõ
f Horatij: Quo
semel est imbu/
ta recẽs

¶ Illuminati doctoris patris Frãcisci maronis de ordine minorum flores siue veritates in libros sancti augustini de Ciuitate dei incipiũt.

¶ Flores beati augustini in primo libro de ciuitate dei sic colliguntur per veritates. Prima veritas ẽ ꝙ ista disciplina que a teneris annis ẽ imbibita/ est ma

gis diuturna. Cuius rationem assi/
gnat: quia organum memorie q̃to est
est magis recẽs

mede palladiũ suscepit. a ¶ Nec
tamen quod sequitur verum
⁊c. Ad huius dicti intelligentiam
sciendum est/ ꝙ illud Uergilij/ scz
Ex illo fluere ac retro ⁊c. immedi
ate sequit post Uergilij versus
iam expositos. Nã sinon de quo
dictum est cõtinuando narratio/
nem suam coram priamo dicebat/
ꝙ postq̃ diomedes ⁊ vlyxes ausi
sunt tñ nefas cõmittere: vt. s. ra/
perent modo dicto palladiũ: pal
las sic irata grecis fuit/ ꝙ ab illo
tempore spes danaum: id est gre
corũ cepit retroferri ⁊ labi: ⁊ flue
bat omnino spes eoꝝ: id est eua/
nuit spes victorie. Beatus vero
augustinus dicit ꝙ quicquid sit d̃
veritate contenta in ꝑcedẽtibus
versibus Uergilij: constat tamen
⁊ certum est versus istos contine
re falsum: quia postq̃ habuerunt
greci palladiũ: ipsi ceperũt troiã
⁊ vastauerunt/ eorum rege. s. pria
mo interfecto. b ¶ Nec ideo
troia perijt: quia mineruam
perdidit: id est quia ꝑdidit pal/
ladium: id est simulacrũ palladis
seu minerue. Expo. Ca. III

Ecce quibus dijs vrbem
romani seruãdam se cõ.
⁊c. In hoc caplo ostendit beatus
augustinus ꝙ veteres auctores ⁊
scriptores romanos/ ꝙ dij quos
coluerũt nõ possunt suos cultores
defendere: ⁊ ideo si nõ defendũt:
nõ est dicendũ ꝙ ideo nõ defen/
dũt: q2 a suis cultoribus offendũ
tur: sz hoc est: q2 defendere eos nõ
possunt: imo magis indigẽt defẽ
sione cultoꝝ suoꝝ. In fine ꝟo hu
ius capli redarguit augustinus in
gratitudinẽ eoꝝ: q2 licet nõ essent
christiani: tñ simulãtes se esse chri
stianos saluati sunt. d ¶ Insup
et salario ⁊c. Notandũ est hic
ꝙ olim apud romanos doctores
receperũt salariũ suũ de publico:
id est de bonis cõitatis: ⁊ h̃ vsq;
ad ꝑsens in multis italie ciuitati/
bus obseruatur. e ¶ Nempe
apud vergiliũ ⁊c. Sciendũ est
ꝙ vergilius ideo plus aliis poe/
tis vel scriptoribus romanis alle
gat ab augustino: q2 eius apud ro
manos ꝯ q̃s disputat fuit maior
auctoritas. Sicut enĩ homerus
apd̃ grecos habebat maxim⁹ poe
ta: ita ⁊ vergilius apud latinos.
Unde dixit de ipso Ouidius sic.
Uergilius magno q̃tum ꝯcessit
homero: Tantum ego vergilio
naso poeta meo. Macrobi⁹ etiã
sup somniũ scipiõis dicit ꝟgiliũ
esse oium disciplinaꝝ peritissimũ.
Et octauian⁹ augustus in ei⁹ lau/
dẽ singulare carmẽ cõposuit pul/
cherrimum: qd̃ ꝯsueuit ꝑponi li/
bris Uergilij/ s̃m illud Horatij.
f ¶ Quo semel est ⁊c. Istud ẽ
 (s̃ horatij

g horatii epl'a.ii. a ¶ Gēs inimica ⁊c. Isti sunt versus Vergilii libro.i.eneidos: cito post principiū. Tyrrhenum mare siue equor vocat Vergilius mare tuscū: de q̄ dicit Solinus li.vi. q̄ a grecis vocat̄ mare ionū vel tyrrhenū: ab italicis vero inferius. Est aūt mare qđ attingit tusciā ⁊ ptēdit̄ vsq₃ ad siciliā. Iliū vero ponit̄ p ciuitate q̄ fuit in troia. Nā ſm Hug'. troia fuit q̄dā regio in phrygia: ⁊ iliū fuit ciuitas principalis illi⁹ regiōis: tñ q̄nq₃ troia accipit̄ p ipsa ciuitate q̄ iliū pprie vocabatur. In pposito vo accipit̄ p iliēsibus: id est p ciuib⁹ iliū. Fit aūt mētio in dictis vsib⁹ de nauigatiōe enee ⁊ socioꝝ suoꝝ post euersionē ilii in italiā. Et ꝯcordat Ouidius li.iiii. de fastis dicēs: Cū troiā eneas italos portaret in agros. Aug⁹ vo adducit h̄ versus Vergilii ad pbādū q̄ dii troianoꝝ nō potuerūt seipsos defendere.

ta recēs seruabit odorem/ Testa diu. Apud hunc ergo Vergiliū nēpe iuno inducitur infesta troianis/ eolo ventoꝝ regi aduersus eos irritando dicere: a Gēs inimica mihi tyrrhenū nauigat equor Iliū in italiā portans b victosq₃ penates. Ita ne istis penatib⁹ victis romā ne vincerent̄/ prudētes cōmēdare obuerūt. Sed

Eneid.i

At magis recens: tāto diutius retinet ea q̄ sibi sunt impressa p eo q̄ teneriora sunt facilius ⁊ efficacius formabilia. Ex quo dicto accipiūtur duo moralia documēta. Primū est q̄ pueri in iuuētute vel in primeua etate debent imbui optimis doctrinis. Unde dicit hic augustinus q̄ veteres primo docebāt Vergiliū tanq̄ omniū poetaꝝ pclarissimū: vt doctrina eius ab infantia tradita/ diutius remaneret. Secundū documentū q̄ pueri in tali etate debēt assuefieri optimis moribus: q2 sicut documenta pdc̄a efficacius imprimūt doctrinā: ita consuetudo radicabilius imitatur virtutem. Vñ allegat hic Aug⁹ illud vbū Horatii: Quo semel ē imbuta vł imbuta recēs suabit odorē Testa diu. Sz oritur dubiū: q2 sic tenerum organū faciliter recipit: ita

Nā Vergilius dicit troianoꝝ penates fore victos. b ¶ Victosq₃ penates. Sūt penates dii priuati: nā apud gētiles aliq̄ fuerūt dii publici: q̄.s. generalit̄ ⁊ cōmuniter a tota ciuitate vel regno colebant̄. Aliqui vero erāt dii priuati/ quos.s. quilibet instituit p arbitrio volūtatis: ⁊ coluit in domo sua quasi in priuata capella. Cōsueuerūt eñ colere animas parentum ⁊ pgenitoꝝ vel amicoꝝ: ⁊ eis in pprüs domib⁹ vel sacellis: id est paruis edibus eis cōsecratis aut tectis vel atriis sacrificare: ⁊ vocabant̄ tales dii penates. Dii vero publici colebant̄ in templis. Ad pleniorem vero intelligentiā dictoꝝ versuū: sciēdū est/ q̄ poete finxerūt iunonē deam/ cui attribuūt dominiū ⁊ regimen aeris/ offensam fuisse troianis hac de causa. Fingūt eñ q̄ alexandro paridi qui helenā rapuit/ filio.s. regis priami: cum dormiret in quadam silua ppe troiam ida nomine/ apparuerūt tres dee sedentes iuxta fontem: iuno/ pallas/ ⁊ venus. Dea vo discordia piecit in fontē pomū aureū: cui pomo inscriptum fuit hoc mō: detur pulchriori: hac occasiōe mote tres dee inceperūt ꝯtendere: q̄libet eñ earū se in pulchritudine alteri pferebat. Eligūt igit̄ pfatū alexandrum in iudicē/ vt pomū decerneret pulchriori: q̄ decreuit illud veneri: pter qđ venus postmodū fauit troianis. Sz iuno ⁊ pallas irate conabant̄ in eorū exterminiū. Hāc fabulā seu delusionē diabolicā tangit btūs aug⁹. i. li. xviii. ca. x. b. Premissos ḡ versus dicit Vergilius in psona iunonis irate ꝯ troianos: ⁊ cupiētis submergere eneā ⁊ socios suos/ mare tyrrhenū versus italiam nauigātes. Et ideo iuno alloquens eolum deum ventorum: in cuius scꝫ potestate erat excitare ventos ⁊ tempestates in mari iuxta errorem gentilium: conqueritur sibi de enea ⁊ sociis suis: ⁊ dicit sic: Gens inimica ⁊c. vocās gētē inimicā sibi: gentē troianā/ videlicet eneā ⁊ socios eius.

I Sed hec iuno

Additio ¶ Additiōes ad expositionē libroꝝ beati augustini de ciuitate dei/ sacre pagine pfessoꝝ/ Thome valois et Nicolai triueth/ edite p religiosum ac deuotū patrem Jacobū passauātii de Florentia ordinis predicatoꝝ.

¶ In hoc tertio caplo pmi libri q̄tum ad causam ⁊ alias circūstātias/ ⁊ minus vere q̄tū ad modū/ narrat̄ fabula de ꝯtentiōe trium dearum pter pomū aureum. Narrat̄ aūt ab auctoribus sic: Cum ꝑ Ouidium. xi. metamorphoseos/ iupiter amaret tethydē que fingitur dea aquarum ⁊ filia oceani/ phibitus est a pteo qui vates erat ne ex ea filium generaret: ne forte nasceretur filius qui eum de regno pelleret/ sicut ipse iupiter fecerat saturno patri suo. Jupiter autem annuens consilio ptei/ eam dimisit intactam: ⁊ tradidit ipsam vxorem peleo: qui ex ea postmodum genuit Achillem fortissimum grecorum. Cum autem ad nuptias Tethydis oēs dee et dii omnes inuitati fuissent/ sola dea discordia vocata nō fuit: pter quod irata piecit pomum aureum in medium trium dearū/ iunonis/ palladis ⁊ veneris: in quo scriptum erat: pulchriori detur: ſm alios pulcherrimum donum. Hac occasione ꝯtendentes dee de forme precellentia/ adierunt iouem vt ferret sententiam que earum formosior esset. Sed iupiter cauens iniuriam duarum/ si p tertia ferret sententiam/ misit eas ad Paridem: vt inter eas iudicaret. Erat eñ paris filius Priami regis troianorum: qui ignoratus q̄ esset filius regis/ custodiebat gregē cuiusdā rustici apud quē nutritus fuerat. Cū eñ pater eius q̄dā vice somniasset q̄ ex vtero Hecube vxoris sue egrediebat̄ fasciculus ardēs q̄ tota troia comburebat̄/ mādauit vxori sue pgnāti vt quicq̄d pareret sibi mox psentaret. Illa aūt pariens paridem abscondit: ⁊ cuidā pastori educandū cōmisit: pamūq₃ deludens abortiū peperisse se finxit. Patris aūt somniū verificatū est. Nā ipse paris pter raptum helene vxoris menelai regis grecoꝝ causa fuit q̄ greci troiā obsederūt: ⁊ eā tandē captā cōbusserūt: vt historie ferūt. Cū aūt paris adoleuisset/ custodiebat gregē nutricii sui in ida silua. Ubi dū tauri interdū pugnassent ad inuicē/ victori imponebat sertū de lauro. Vñ cū mars in taurū semel trāsformatus pugnasset cū vno tauro d̄ grege paridis ⁊ vicisset: paris tanq̄ iustus arbiter ⁊ iudex certaminis marti laureā coronā imposuit. Ideo extūc iustus iudex in deoꝝ ꝯsilio pnūciatus fuit fauēte marte. Ad ipm ḡ tanq̄ ad iustū iudicē veniētes dee/ q̄libet vt p se ferret sententiā eū magnis pmissis inducere conabat̄. Promittēte aūt iunone regnū: pallade q̄ idem est cum minerua virtutem ⁊ fortitudinē: venus eidē pollicita est helenā pulcherrimam feminaꝝ in vxorē. Ille aūt pollicitationē veneris acceptans/ eam p̄ ceteris formosiorē iudicauit: ⁊ pomū aureū eidē tribuit. Ob qđ iuno ⁊ pallas irate paridi ⁊ troianis: pter eū postmodū fuerūt inimice: venus vo semp fouit ptes troianoꝝ. Et hec ē totius fabule/ ex plurib⁹ auctorib⁹ excerpte cōpleta sñia. Quid aūt intellexerint poete physice ⁊ moraliter ex hac fabulosa narratiōe docere: vel qđ fuerit huius ⁊ aliaꝝ fictionū poeticaꝝ motiuū: huic breui opusculo nō oportet inserere ad psens: Alias seriose poterit explanari.

F a ℭ Sed hec iuno dicebat ꝛc. Respondit ironi/ce ad p̄fatū dictū iunonis q̄ dicebat.s.penates troia noꝝ victos: pōt em̄ respōderi ꝙ nō est standū dicto iunonis in ꝓposito: quia loquebaẗ sicut irata troia/nis ꝛ mulier: ꝛ ideo talia ꝓtulit cōtra penates eoꝝ: vt scilicet diceret eos

seruitio asportauit ne perirent incendio. c ℭ Non ne deos ꝛc. Hic ostendit beatus augustinus ꝙ dij troiani quos postmodū habuerūt ꝛ coluerūt roma/ni: sic magis indiguerūt custodiri a troianis q̄ troia/ni ab ipsis: dum.s.erāt troię: ita ꝛ postq̄ erant romā translati magis in/diguerūt custodiri a romāis q̄ romā/ni ab eis. Quod ve/ro indiguerunt cu/stodiri a troianis dū troię fuerūt: p/bat Augustinus p vnū versum Ver/gilij qui habetur li/bro.ij.eneidos: ali/te versus iam ex/positos q̄ talis est.

B victos: mentita ex ira. Quia vero posset ta/liter ad precedētia re/sponderi: ideo augu/stinus ꝓbat ꝙ pena/tes troianoꝝ fue/rūt victi alio testimo/nio nō suspecto: vide/licet testimonio enee troiani qui nō potuit esse suspectus: ꝛ si cō/tra penates troianoꝝ quicq̄ loqueret ꝓpter duo.s. quia troianus erat: ꝛ quia a Vergi/lio sepissime vocatur pius.s.ꝓpter pietatē quam ostendit tam er/ga deos quos sedule coluit q̄ etiā erga pa/rentes: nam ꝛ deos ꝛ patrem suum cum ar/deret ciuitas de incen/dio extulit. Introdu/cit ergo augustinꝰ ene/am apud Vergilium loquētem hoc modo.

C b ℭ Quid eneas ipse pius totiens ꝛc. Ista verba.s.quid eneas ipse piꝰ totiēs appellatus: nōne ita narrat: sunt verba au/gustini: ea que sequū/tur.s. Panthus otria/des ꝛc.sūt versus ver/gilij li.ij. eneidos: q̄s recitat vergilius qua/si ꝓlatos ab enea qui dicit deos victos. Igi/tur patet ꝙ dij troia/noꝝ in rei veritate a grecis victi fuerūt: et p ꝯsequens nec se nec suos cultores defen/dere potuerūt. Ad in/telligentiam etiā isto/

D rum versuū: sciendū est ꝙ panthus de quo sit hic mentio fuit filiꝰ otrij: ꝛ ideo dicit panthus otriades: quasi de genere otrij. Cum autem in arce troiana esset templum phebi: id est apollinis: iste pā/thus fuit eius sacer/dos ibidem: qui cum videret ciuitatem iā captam dari incēdio: volēs seruare deos iā victos ꝛ puulū quēdā nepotē suū: cū maxio cursu deos sacra manu: id est ꝓprijs māibꝰ ꝯsecratꝰ deoꝝ

a runt? Sed hec iuno dicebat velut irata mulier: quid loqueret igno/b rans. Quid eneas ipse pius toti/ens appellatus? Nonne ita narrat Panthus otriades arcis phebiq̄ sacerdos: Sacra manu victosq̄ deos paruūq̄ nepotem Ipse tra/hit: cursuq̄ amens ad limina ten/c dit? Nonne deos ipsos quos vi/ctos non dubitat dicere: sibi po/tius q̄ se illis perhibet commēda/d tos/ cum ei dicitur: Sacra suosq̄ tibi commendat troia penates? Si igitur Vergilius tales deos et victos dicit: et vt vel victi quo/quo modo euaderent homini cō/mendatos: que dementia est existi/mare his tutoribus romam fuisse sapienter commissam: et nisi eos amisisset nō potuisse vastari? Im/mo vero victos deos tanq̄ presi/des ac defensores colere: quid est aliud q̄ tenere non numina bo/na/ sed demonia mala? Quanto enim sapientius creditur romam ad istam cladem non fuisse ventu/ram nisi prius illi perissent: sed il/los potius olim fuisse perituros: nisi eos quantum potuisset roma seruasset. Nam quis non cum ad/uerterit videat quanta sit vanita/te presumptū: non posse vinci sub defensoribus victis/ et ideo peris/se: quia custodes perdidit deos: cum vel sola potuerit esse causa pereundi: custodes habere voluis/se perituros? Non itaq̄ cum de dijs victis illa con/scriberentur atq̄ canerentur poetas libebat menti/ri: sed cordatos homines cogebat veritas confiteri. Verum ista opportunius alio loco diligenter co/pioseq̄ tractanda sūt. Nūc quod institueram de in/gratis dicere hominibus parumper explicem vt pos/sum: qui ea mala que pro suorum morum peruersi/tate merito blasphemantes patiuntur/ christo im/putant. Quod autem illis etiam talibus propter christum parcitur: nec dignantur attendere: et eas linguas aduersus eius nomen dementia sacrile/ge peruersitatis exercent: quibus linguis vsurpa/runt mendaciter ipsum nomen vt viuerent. Vel quas linguas in locis ei sacratis metuendo presse/runt: vt illic tuti atq̄ muniti vbi propter eum ille/

...cipit/ ita facilliter amittit impressionē: ꝛ ideo vniuersaliter pueri magis obliuio/si ꝛ minus retentiui: quia sicut videmus ꝙ mollia quanto fa/cilius formantur/ tā/to facilius amittunt formam. Unde ferrū sicut difficilius for/matur/ ita difficilius amittit formam. Di/citur autem ꝙ nō est hec tota causa teneri/tudo organi: sꝫ quia organū molle est con/ueniētius anime: vn/de molles carne ap/tos mente dicimus/ sm philosophū: ideo anima puriori carni coniuncta facilius re/tinet. Sed remanet dubium: quia aristo/teles dicit ꝛ experiē/tia docet: ꝙ penitus noui ꝛ multū senes sūt immemores. Il/li quidem ꝓpter mul/tum augmentum: et isti quidē ꝓpter mul/tum detrimentū. Di/citur autem ꝙ pueri multa obliuiscuntur ꝓpter hanc causam: eo ꝙ spiritus in eis innouantur multipli/citer: tamen illud qđ retinent est intime ra/dicatum: vt docet ex/perientia. Unde dici/tur in ꝓuerbio ꝙ de longinquo recordat infans.

d ℭ Sacra suos/q̄ tibi commen/dat troia pena/tes. Si igit ver/gilius tales de/os et victos di/cit: et vel victi ꝛc. Sacra dicebā/tur omnia q̄ cultui deoꝝ deputata fu/erunt. Est autē hic sciendum: ꝙ sicut recitat Vergilius: cū eneas ignarus insidiarū quibus nocte troia capta est/ cepisset dormi/re in noctis illius principio: apparu/it ei Hector filius priami quem achil/les grecus prius in/terfecerat: ꝛ dedit ei cōsilium ꝙ fuge/ret: vocans eū fi/lium dee.s.veneris: seu natū ex dea.s. venere. Fingit em̄ a poetis ꝙ eneas genitus fuit ex an/chise ꝛ venere: vn/de hector consulu/it sibi ꝙ fugiēs por/taret secum deos ꝛ sacra troianorum: quia hostis scilicet exercitus grecorū iā occupauerat ci/uitatē. Vergilius ergo in psona he/ctoris alloqns ene/am dicit sic: Heu fuge nate dea teq̄ his ait eripe flam/mis: Hostis habet muros: ruit alto a culmine troia. Et postea duobus ver/sibus interpositis subiungit versum supraposttum sic: Sacra suosq̄ tibi cōmēdat troia penates: tibi.s.enee

Est tamen

Est tñ aduertendū q licet Vergilius conet excusare eneā a pditiōe patrie/ dicēs ipsum ignaꝝ insidiaꝝ fuisse: tñ in rei veritate sicut narrat dares phrygius ⁊ dictis cretēsis in historiis q̄s scripserūt de bello troiano: eneas fuit cōscius pditiōis vrbis troianę.

si ab hostibus fuere inde in eum maledictis hostilibus psiluerent.

Ⅽ De asylo iunonis in troia q neminē liberauit a grecis: et basilicis apostolorum que omnes ad se confugiētes a barbaris defenderunt. Capitulum IIII

a Ipsa vt dixi troia b mater romani populi: sacratis in locis deoꝝ suoꝝ munire non potuit ciues suos ab ignibus ferroq̄ grecoꝝ: eosdem deos c colentium: quinetiā d iunonis asylo. Custodes lecti phenix ⁊ dirus vlyxes Predam asseruabant: huc vndiq̄ troia gaça Incē e sis erepta adytis: mensęq̄ deorū f Cratereseq̄ auro solidi captiuaq̄ vestis Congeritur: pueri ⁊ pauide longo ordine matres Stāt circū. Electus est videlicet locus tantę deę sacratus: non vnde captiuos nō liceret educere: sed vbi captiuos liberet includere. g Cōpara nunc asylū illud nō cuiuslibet dei gregalis vel de turba plebis: sȝ iouis ipsius sororis ⁊ coniugis ⁊ reginę omnium deorū: cū memorijs nostrorum apostoloꝝ. Illuc incēsis templis ⁊ dijs erepta spolia portabātur: non reddenda victis/ sed diuidēda victoribus: huc autē ⁊ quod alibi ad ea loca compertum est pertinere cum honore ⁊ obsequio religiosissimo reportatū ē. Ibi amissa/ hic seruata libertas: ibi clausa hic interdicta captiuitas: ibi possidendi a dominantibus hostibus p̄mebantur: huc liberādi a miserantibus hostibus ducebant. Postremo illud iunonis templum sibi elegerat auaricia ⁊ superbia leuium grecoꝝ: istas christi basilicas misericordia ⁊ humilitas etiam immaniū barbarorum. Nisi forte greci quidam in illa sua victoria templis deorum cōmuniū pepercerunt: atq̄ illo cōfugientes miseros victosq̄ troianos ferire vel captiuare non ausi sunt. Sed Vergilius poetarum more illa mentitus est. Immo vero morē hostium ciuitates euer-

Expositio Ca. IIII

a Ipsa vt dixi ⁊c̄. In hoc capl'o ostēdit btūs aug' q xp̄ū ad summitatē p̄standā ecclesię christianoꝝ: multū excellebāt templa deorum: nā ecclesię christianoꝝ tempe captiōis vrbis romanę a gothis: defenderūt ad se cōfugientes ⁊ ipsoꝝ bona illuc apportata: vt supra dictū fuit in p̄mo capl'o ⁊ in historia captiōis vrbis: sed tēpla deoꝝ hoc nō fecerūt: sicut patuit

A de templo iunonis quę deaꝝ ē maxima: ⁊ alijs templis troianis: q̄ nec bona troianoꝝ: nec etiam personas eoꝝ potuerūt defendere a grecis Quis a troianis/ troianos forte defendissent. Ecclesię vero romanorum defenderūt nō solum romanos a romanis/ sed etiam a gothis. b Ⅽ Troia mater romani populi: sacra. ⁊c̄. Hoc dicit: quia s̄m omnes texentes genealogiam ⁊ originem romanorum: romani descenderunt a troianis: qui cum enea venerunt in italiam. c Ⅽ Quinetiam iunonis asylo ⁊c̄. Asylū est locus refugij gaudens immunitate. Unde in cōposito asylum iunonis vocatur templum eius: qd̄ licet gauderet immunitate quo ad troianos inter se: tamen greci non permiserunt confugientes ad ipsum immunitatem consequi. Et hoc pbat augustinus p versus sequētes. d Ⅽ Custodes lecti phenix et dirus vlyxes Predam asseruabant: huc ⁊c̄. Hi versus sunt Vergilij libro secundo eneidos versus finem: quorum sententia talis est: scilicet postq̄ troia a grecis capta est: adyta: id est templa spoliata sunt/ ⁊ postmodum incensa. Greci vero sic spoliauerunt ea q ipsi eripuerūt omnes diuitias in eis repertas: ita vt non parcerent nec mēsis nec crateribus seu vasis templi: ⁊ omnia q̄ rapuerūt siue de templis siue de alijs locis: ⁊ psonas mulieꝝ ⁊ pueroꝝ q̄s captiuauerāt cōportauerūt ad tēplū iunonis: tāq̄ ad locū magis aptū p talib' seruādis. Duos vero posuerūt custodes q oia ibi cōgesta seruarēt.s. phenicem ⁊ dirū vlyxē: q erāt custodes lecti: id ē ad hoc electi. Vñ q̄rtū ad custodes istos dicit vergilius loquēs in psona enee ista narrātis: q custodes lecti: id est electi phenix ⁊ dirus vlixes p̄dā asseruabāt. Quātū vero ad locū vbi oia seruabant.i. ad quē portabant seruāda dicit sic. Huc: id est ad asylum iunonis: vndiq̄ id est ex omni parte ciuitatis troia gaça: id ē diuitię troianę: quę q̄dem troiana gaça fuit erepta adytis incēsis: sic etiam mēsę deoꝝ cratereseq̄ auro solidi: id est vasa aurea tēploꝝ: captiuaq̄ vestis congeritur: id est totum illud cōgerebat in templum p̄fatum. Pueri vero ⁊ matres pauidę stabant in circūitu eoꝝ q̄ sic erant congesta longo ordine. Dicit ergo q stabāt lōgo ordine: ad denotandū q erat magna multitudo eoꝝ vt longum ordinē facerent. Est aūt hic aduertendum q cū dicit troia gaça: troia ē trium syllabarū: ⁊ ideo versus ille bene finitur ⁊ completur: nā troia est dactylus pes: et est in cōposito adiectiuum: ⁊ significat idem quod

B troiana. e Ⅽ Adytis ⁊c̄. Sciendū est s̄cdm Hug'. q differentia est inter hic aditus.tus.tui. ⁊ hoc adytum.ti. nam aditus in masculino genere idem est qd̄ ingressus: adytū vero in neutro genere est locus secretus iuxta altare vnde dabant responsa: et dicit ab adeūdo per cōtrarium: q2 nulli licebat locum istum adire nisi summo pontifici qui responsa deoꝝ immediate suscipiebat. Unde signāter dicit Vergilius q greci incensis adytis

C eripuerunt bona templorum/ vt ex hoc magis appareat: q templa habebantur cōtemptui: ex quo locis illis quę in templis erant sacratissima: scilicet ipsis adytis non parcebant. Et potest dici q per ipsa intelligit Vergilius ipsa templa tanq̄ quorum erāt partes digniores. f Ⅽ Cratereseq̄ auro solidi ⁊c̄. Sciendum est q crater crateris/ est idem qd̄ cratera craterę: videlicet calix duas habēs ansas s̄m Isidoꝝ: tñ in cōposito p crateres intelligūtur q̄cūq̄ vasa tēploꝝ. g Ⅽ Cōpara nūc ⁊c̄. Sciendū est q int' deos fuit apud romāos distinctio talis: q aliq̄ erāt dij selecti q̄si seorsum electi ⁊ p̄cipui: q̄dā vero erāt dij gregales.i. ignobiles ⁊ plebei ⁊ inferiorie gradus. Juno vero de cui' asylo.i. templo iam facta est mētio

H cuius est mentio: nõ fuit de nũero deorum gregaliũ: imo fuit dea selecta: ⁊ inter deas videbatur dignissima: nã cum iupiter esset oium deorum rex ⁊ princeps: ipsa fuit iouis soror ⁊ cõiux. Unde Ouidius li. vj. de fastis loquens in psona iunonis sic dicit: Regia vocor princepsque dearum.

De diis vero gregalibus põt poni exẽplũ in pico ⁊ in fauno in quorum psona loquens Ouidius li. iij. de fastis dicit sic: Habẽt fines numina nr̃a suos. Dij sumus agrestes ⁊ qui dñamur in altis Mõtibus/ arbitriũ est in sua tecta ioui. Uult beatus aug⁹ dicere ꝙ illud templũ qđ sic cõtemnebatur a grecis nõ fuit asylũ alicuius dei infimi status: sed fuit templum iunonis que fuit maxima inter deas: Et hoc dicit aug⁹ ne quis crederet ꝙ ideo cõtẽnebant tẽpla: quia nõ fuerũt nisi templa deorũ gregalium.

alias cesar

A alias cato

Salustius in catili.

Expositio Ca. V

a Quẽ morẽ etiã ⁊c. In hoc capitulo pbat aug⁹ ꝙ apud romanos tẽplis deorum nõ parcebatur: etiã a ciuibus romanis. Et pbat per exẽplũ de catilina ciue romano. Ipse enim phanis id est tẽplis nõ pepercit: vt per salustiũ patet excellen-

B tẽ historiographum romanorum: nã salustius in libro quẽ de gestis catiline scripsit qui vocatur catilinariũ: introducit cesarẽ loquentẽ in senatu de cõiuratis cũ catilina: qui cesar inter cetera dicit sic: b ¶ Rapi virgines ⁊c. vsque ibi inclusiue: Cruore atque luctu oia repleri; inter que dicta habetur sic: c ¶ Phana atque domos spoliari ⁊c. Et propter hoc illud dictũ est ad propositũ augustini: Est autem hic cõsiderandũ ꝙ iste catilina cũ esset romanus ⁊ nobilis (nã fuit genere patricius) aspirabat ad cõsulatũ/ habens propter hoc sua mul-

A tos cõiuratos. Tractatũ vero est in senatu de istis cõiuratis quid agendũ esset: ⁊ sic dicit hic aug⁹: cesar cũ dicturus esset suã sniam exposuit mala que facta sũt per catilinã ⁊ dictos cõiuratos: inter que mala vnũ fuit ꝙ phana erãt spoliata Igitur romani nõ pepercerũt prius phanis quã inter se hostiliter agebãt. Est autẽ hic aduertendũ ꝙ salustius ponit sniam triũ patrũ de dictis cõiuratis: videlicet iulij silani: ⁊ caij cesaris: ⁊ Marci catonis. Et in snia caij cesaris ponuntur secundum salustiũ illa dicta que hic allegat beatus aug⁹: ⁊ nõ sunt in snia catonis: ⁊ tamen libri cõmuniter habent catonem vbi deberent habere cesarẽ. Et causa est vt credo vitium scriptorum: quia prius nomina consueuerunt scribi per vnicam tantum litteram: videlicet per primam litterã nominis: ⁊ eadem est prima littera huius nominis cesar: ⁊ huius nominis cato: ideo forsan scriptores posteriores inuenientes nomẽ cesaris scriptum per .c. scripserũt ibi Cato: non enim credo augustinum in nomine errasse.

Uerba dictas

tentiũ ille descripsit.

De generali cõsuetudine hostiũ victas ciuitates euertentium quid cato senserit. Capitulum V

a Quem morem etiam cesar: siue cato sicut scribit salustius: nobilitate veritatis historicus/ sententia sua quam de cõiuratis in senatu habuit cõmemorare non b pretermittit. Rapi virgines/ pueros: diuelli liberos a parentũ complexu: matresfamiliarum pati que victoribus collibuisset: c phana atque domos spoliari: cedem ⁊ incẽdia fieri. Postremo armis cadaueribus: cruore atque luctu omnia repleri. Hic si phana tacuisset: deorum sedibus solere hostes parcere putaremus: ⁊ hec nõ ab alienigenis hostibus/ sed a catilina ⁊ socijs eius nobilissimis senatoribus: ⁊ romanis ciuibus romana templa metuebãt. Sed hi videlicet pditi ⁊ patrie patricide.

¶ Quod nec romani quidem ita vllas ceperunt ciuitates vt in templis earũ parcerent victis. Ca. VI

d Quid ergo per multas gentes que inter se bella gesserũt: ⁊ nusquam victis in deorum suorum sedibus pepercerũt noster sermo discurrat? ¶ Romanos ipsos videamus: ipsos inquã recolamus: respiciamus/ que romanos de quorum precipua laude dictum est: e Parcere subiectis ⁊ debellare supbos: f Et ꝙ accepta iniuria ignoscere malebãt quã persequi. Qñ tot tãtasque vrbes vt late dominarẽtur expugnatas/ captasque euerterunt: legatur nobis que templa excipere solebãt: vt ad ea quisquis confugisset liberaretur? An illi faciebant: ⁊ scriptores earundem rerum gestarum ista reticebant? Ita ne vero qui ea que laudarent maxime requirebant: ista preclarissima scdm ipsos pietatis indicia preterirent? g Egregius romani nominis Marcus marcellus qui syracusam vrbem ornatissimam cepit/ refertur eam prius fleuisse ruituram: et ante eius sanguinem suas illi lachrymas effudisse. Gessit ⁊ curã pudici-

¶ Secũda veritas: ꝙ in

laudem precipuã romanorum dictũ est: ꝙ accepta iniuria magis volebãt ignoscere quã persequi. Illud autẽ dictum declarat ipse dupliciter. Primo auctoritate: quia poeta alloquens romã dicit: Hec tibi erunt artes pacisque imponere morem: Parcere subiectis ⁊ debellare supbos. Secũdo declarat: quia marcus marcellus princeps populi Romani fleuit quando syracusam cepit vrbẽ ornatissimam ⁊ prius edicto statuit/ ne quis corpus liberum violaret.

Expositio Ca. VI

d Quid ergo per multas gentes ⁊c. In hoc capitulo pbat Augustinus ꝙ romani non parcebant templis aliarum ciuitatum quãdo eas ceperãt. Et hoc pbat augustinus dupliciter. Primo quia scriptores romani nõ scripserunt de aliquo duce romano ꝙ templis aliarum ciuitatum pepercerit: quantumcunque conarentur scriptores ducem de quo scripserũt extollere Secũdo scripserũt cõtrariũ: videlicet ꝙ duces romani nõ pepercerũt tẽplis: vt patuit de Marco marcello duce romano: ⁊ apud romanos laudabili: qui cõcessit militibus suis spoliare templa: vt infra dicetur. Et quia posset obijci contra illud qđ dictũ est de ducibus romanis: posset enim dici ꝙ fabius maximus dux romanorum precipuus ⁊ maximus/ diis

B pepercit. Rñdet aug⁹ ꝙ hoc fecit nõ in deorum reuerentiã/ sed in eorum derisionẽ: vt infra dicetur. e ¶ Parcere subiectis ⁊c. Hoc dictũ est virgilij libro. vj. eneid. f ¶ Et ꝙ accepta ⁊c. Ista sũt verba salustij in cati. g ¶ Egregius romani nominis marcus ⁊c. Iste marcus factus fuit cõsul romanorum quinto anno secũdi belli punici: cũ decreta sibi esset a senatu sicilia ad regendũ: ⁊ subiugandũ rebel-

G Est tñ aduertendū q̄ licet Vergilius cōnet excusare enea a ꝓditiōe patrię/dicēs ipsum ignaꝝ insidiaꝝ fuisse: tñ in rei veritate sicut narrat dares phrygius & dictis cretēsis in historiis q̄s scripserūt de bello troiano: eneas fuit ɔscius ꝓditiōis vrbis troianę.

Expositio Ca. IIII

a Ipsa vt dixi &c. In hoc caplo ostēdit btūs aug° q̄ ꝓtrā ad summitatē ꝓstandā ecclesię christiāoꝝ: multū excellebāt templa deorum: nā ecclesię christianoꝝ tempe captiōis vrbis romanę a gothis: defenderūt ad se ɔfugientes & ipsoꝝ bona illuc apportata: vt supra dictū fuit in pmo caplo & in historia captiōis vrbis: sed tēpla deoꝝ hoc nō fecerūt: sicut patuit
A de templo iunonis quę deaꝝ ē maxima: & alus templis troianis: q̄ nec bona troianoꝝ: nec etiam personas eoꝝ potuerūt defendere a grecis ꝗuis a troianis/ troianos forte defendissent. Ecclesię vero romanorum defenderūt/nō solum romanos a romanis/sed etiam a gothis. b Troia mater romani populi: sacra. &c. Hoc dicit: quia ꝑm omnes texentes genealogiam & originem romanorum: romani descenderunt a troianis: qui cum enea venerunt in italiam. c Quin etiam iunonis asylo &c. Asyluz est locus refugii gaudens immunitate. Unde in ꝯposito asylum iunonis vocatur templum eius: qđ licet gauderet immunitate quo ad troianos inter se: tamen greci non permiserunt confugientes ad ipsum immunitatem consequi. Et hoc ꝓbat augustinus ꝑ versus sequētes. d Custodes lecti phenix et dirus vlyxes Predam asseruabant: huc &c. Hi versus sunt Vergilii libro secundo eneidos versus finem: quorum sententia talis est: scilicet postꝗ̄ troia a grecis capta est: adyta: id est templa spoliata sunt/& postmodum incensa. Greci vero sic spoliauerunt ea q̄ ipsi eripuerūt omnes diuitias in eis repertas: ita vt non parcerent nec mēsis nec crateribus seu vasis templi: & omnia q̄ rapuerūt siue de tēplis siue de aliis locis: & ꝑsonas mulieꝝ & puerorū q̄s captiuauerāt cōportauerūt ad tēplū iunonis: tanꝗ̄ ad locū magꝭ aptū ꝓ talibꝰ seruādis. Duos ꝟo posuerāt custodes q̄ oīa ibi ɔgesta seruarēt .s. phenicem & dirū vlyxē: q̄ erāt custodes lecti: id ē ad hoc electi. Vñ ꝗtū ad custodes istos dicit ꝟgilius loquēs in ꝑsona enee ista narrātis: q̄ custodes lecti: id est electe phenix & dirus vlixes ꝓdā asseruabāt. Quātū ꝟo ad locū vbi oīa seruabant .i. ad quē portabant seruāda dicit sic. Huc .id est ad asylum iunonis: vndiq̄ id ex omni parte ciuitatis troia gaça: id ē diuitię troianę: quę quidem troiana gaça fuit erepta adytis incēsis: sic etiam mēsę deoꝝ cratereſq̄ auro solidi: id est vasa aurea tēploꝝ: captiuaq̄ vestis congeritur: id est totum illud ɔgerebaꝭ in templum ꝓfatum. Pueri vero & matres pauidę stabant in circūitu eoꝝ q̄ sic erant congesta longo ordine. Dicit ergo q̄ stabāt lōgo ordine: ad denotandū q̄ erat magna multitudo eoꝝ vt longum ordinē facerent. Est aūt hic aduertendum q̄ cū dicit troia gaça/troia ē trium syllabarū: & ideo versus ille bene finitur
B & completur: naz troia est dactylus pes: et est in ꝯposito adiectiuum: & significat idem quod troiana. e Adytis &c. Sciendū est scđm Hug/. q̄ differentia est īter hic aditus.tus.tui. & hoc adytum.ti. nam aditus in masculino genere/idem est qđ ingressus: adytū vero in neutro genere est locus secretus iuxta altare vnde dabanꝭ responsa: et dicitꝭ ab adeūdo per cōtrarium: q2 nulli licebat locum istum adire nisi summo pontifici qui responsa deoꝝ immediate suscipiebat. Unde signāter dicit Vergilius
C q̄ greci incensis adytis eripuerunt bona templorum/ vt ex hoc magis appareat: q̄ templa habebantur ɔtemptui: ex quo locis illis quę in templis erant sacratissima: scilicet ipsis adytis non parcebant. Et potest dici q̄ per ipsa intelligit Vergilius ipsa templa tanꝗ̄ quorum erāt partes digniores. f Cratereſq̄ auro solidi &c. Sciendum est q̄ crater crateris/est idem qđ cratera craterę: videlicet calix duas habēs ansas ꝑm Isidoꝝ: tñ in ꝯposito ꝑ crateres intelligūtur ꝓcipue vasa tēploꝝ. g Cōpara nūc &c. Sciendū est q̄ inꝭ deos fuit apud romāos distinctio talis: q̄ aliq̄ erāt dii selecti q̄si seorsum electi & ꝓcipui: q̄dā ꝟo erāt dii gregales .i. ignobiles & plebei & inferioris gradus. Iuno ꝟo de cuiꝰ asylo .i. templo iam facta est mētio

si ab hostibus fuerent inde in eum maledictis hostilibus ꝓsilirent.

De asylo iunonis in troia q̄ nemineʒ liberauit a grecis: et basilicis apostolorum quę omnes ad se confugiētes a barbaris defenderunt. Capitulum IIII

a Ipsa vt dixi troia b mater romani populi: sacratꝭ in locis deoꝝ suoꝝ munire non potuit ciues suos ab ignibus ferroq̄ grecoꝝ: eosdem deos c colentium: quinetiaʒ d iunonis asylo. Custodes lecti phenix & dirus vlyxes Predam asseruabant: huc vndiq̄ troia gaça Incē e sis erepta adytis: mensęq̄ deorū f Cratereſq̄ auro solidi captiuaq̄ vestis Congeritur: pueri & pauidę longo ordine matres Stāt circū. Electus est videlicet locus tantę deę sacratus: non vnde captiuos nō liceret educere: sed vbi captiuos liberet includere. Cō g para nunc asylū illud nō cuiuslibet dei gregalis vel de turba plebis: sʒ iouis ipsius sororis & coniugis & reginę omnium deorū: cuʒ memoriis nostrorum apostoloꝝ. Illuc incēsis templis & diis erepta spolia portabātur: non reddenda victis/sed diuidēda victoribus: huc autem & quod alibi ad ea loca compertum est pertinere cum honore & obsequio religiosissimo reportatū ē. Ibi amissa/hic seruata libertas: ibi clausa hic interdicta captiuitas: ibi possidendi a dominantibus hostibus ꝑmebantur: huc liberādi a miserantibus hostibuſ ducebanꭍ. Postremo illud iunonis templum sibi elegerat auaricia & superbia leuium grecoruʒ: istas christi basilicas misericordia & humilitas etiam immaniū barbarorum. Nisi forte greci quidam in illa sua victoria templis deorum cōmuniū pepercerunt: atq̄ illo cōfugientes miseros victosq̄ troianos ferire vel captiuare non ausi sunt. Sed Vergilius poetarum more illa mentitus est. Immo vero morē hostium ciuitates euer

Facta est mētio: nō fuit de nūero deoꝝ gregaliū: imo fuit dea selecta: ꝛ int̄ deas videbat̄ dignissima: nā cū iupiter esset oīuz deoꝝ rex ꝛ pnceps: ipsa fuit iouis soror ꝛ ꝯiūx. Vñ Ouidius li. vj. de fastis loquēs in ꝑsona iunonis sic dicit: Regia vocor pnceps q̄ deaꝝ. De diis vero gregalibus pōt poni exēplū in pico ꝛ in fauno in q̄ꝝ ꝑsona loquēs Ouidius li. iij. de fastis dicit sic: Habēt fines numina nr̄a suos. Dij sum⁹ agrestes ꝛ q̄ dñamur in alt̄ Mō-
alibi tecter tibus/ arbitriū est in sua tecta ioui. Vult beatus
A aug⁹ dicere q̄ illud tem-
als tcato plū qđ sic ꝯtemnebat̄ a
Salustius grecis nō fuit asylū ali-
in catili. cuius dei infimi status: sꝫ fuit templuz iunonis q̄ fuit maxima int̄ deas. Et hoc dicit aug⁹ ne q̄s rñderet q̄ ideo ꝯtēnebant̄ tēpla: q̄z nō fuerūt nisi templa deorū gregalium.

Expositio Ca. V

a Quē morē etiā ꝛc. In hoc caplo ꝓbat aug⁹ q̄ apud romanos tēplis deoꝝ nō parcebat̄: etiā a ciuibus romanis. Et ꝓbat ꝑ exēplū de catilina ciue romano. Ipse eñ phanis id ē tēplis nō pepcit: vt ꝑ salustiū patet excellentē historiographum ro-
B manoꝝ: nā salustius in libro quē de gestis catilinę scripsit q̄ vocat̄ catilinariū: introduxit cęsarē loquentē in senatu de ꝯiuratis cū catilina: q̄ cęsar int̄ cętera dicit sic: b Rapi virgines ꝛc. vsq̄ ibi inclusiue: Cruore atq̄ luctu oīa repleri/ int̄ q̄ dicta habet̄ sic: c Phana atq̄ domos spoliari ꝛc. Et ꝓpt̄ h̄ illud dictū est ad ꝓpositū augustini: Est aūt hic ꝯsiderandū q̄ iste catilina cū esset roman⁹ ꝛ nobilis (nā fuit genere patricius) aspirabat ad ꝯsulatū/ hñs ꝓpt̄e sua multos ꝯiuratos. Tracta-
A tū vero ē in senatu de istꝭ ꝯiuratis q̄d agēdū eēt: ꝛ sic dicit h̄ aug⁹: cęsar cū dictur⁹ esset suā sñiaz expōsuit mala q̄ facta sūt ꝑ catilinā ꝛ dictos ꝯiuratos: int̄ q̄ mala vnū fuit q̄ phana erāt spoliata. Igit̄ romāi nō pepce-
Secūda ratio rūt ꝓpriis phanis qñ int̄ se hostilit̄ agebāt. Est aūt hic aduertendū q̄ salusti⁹ ponit sñiaz triū patrū de dictis ꝯiurat̄: videlicet iuliȷ silnani: ꝛ caii cęsaris: ꝛ Marci catonis. Et in sñia caii cęsaris ponunt̄ s̄m salustiū illa dicta q̄ h̄ allegat btūs aug⁹: ꝛ nō sunt in sñia catonis: ꝛ tñ libri cōmuniter habent catonem: vbi deberent habere cęsarē. Et causa est vt credo vitium scriptorum: quia ꝓpria nomina consueuerunt scribi per vnicam s̄m litteram: videlicet ꝑ ꝑmam litterā nominis: ꝛ eadem est ꝑma littera huius nominis cęsar: ꝛ huius nominis cato: ideo forsan scriptores posteriores inuenientes nomē cęsaris scriptum per .c. scripserūt ibi Cato: non eñ credo augustinum in nomine errasse.

Expositio Ca. VI

Quid ergo per multas gentes ꝛc. In hoc caplo ꝓbat Augustinus q̄ romani non parcebant templis aliarum ciuitatum quādo eas ceperāt. Et hoc ꝓbat augustinus dupliciter. Primo quia scriptores romani nō scripserunt de aliquo duce romano q̄ templis aliarum ciuitatum peperc̄erit: ꝯtrumc̄q̄ conarent̄ scriptores ducem de quo scripserūt extollere. Secūdo scripserūt ꝯtrariū: videlicet q̄ duces romani nō pepercerūt tēplis: vt patuit de Marco marcello duce romano: ꝛ apud romanos laudabili: q̄ ꝯcessit militibus suis spoliare templa: vt infra dicet̄. Et q̄z posset obiici contra illud qđ dictū est de ducibus romanis: posset eñ dici q̄ fabi⁹ maximus dux romanoꝝ ꝑcipuus ꝛ maximus/ diis pepcit. Rñdet aug⁹ q̄
B hoc fecit nō in deoꝝ reuerentiā/ sꝫ in coꝝ derisionē: vt infra dicetur. e Parcere subiectis ꝛc. Hoc dictū est vergilii libro. vj. eneid. f Et q̄ accepta ꝛc. Ista sūt v̄ba salustii in cati. g Egregi⁹ romani nominis marcus ꝛc. Iste marcus factus fuit ꝯsul romanorum quinto anno secūdi belli punici: cū decreta sibi esset a senatu sicilia ad regendā: ꝛ subiugandā rebel-

---

tentiū ille descripsit.

De generali cōsuetudine hostiū victas ciuitates euertentium quid cato senserit. Capitulum V

a Quem morez etiā cęsar: sicut scribit salustius: nobilitate veritatis historicus/ sententia sua quam de cōiuratis in senatu habuit cōmemorare non
b ꝑtermittit. Rapi virgines/ pueros: diuelli liberos a parentū complexu: matresfamiliarum pati quę victori-
c bus collibuisset: phana atq̄ domos spoliari: cedem ꝛ incēdia fieri. Postremo armis cadaueribus: cruore atq̄ luctu omnia repleri. Hic si phana tacuisset: deoꝝ sedibus solere hostes parcere putaremus: ꝛ hec nō ab alienigenis hostibus/ sed a catilina ꝛ sociis eius nobilissimis senatoribus: ꝛ romanis ciuibus romana templa metuebāt. Sed hi videlicet ꝑditi ꝛ patrię patricidę.

Quod nec romani quidem ita vllas ceperunt ciuitates vt in templis earū parcerēt victis. Ca. VI

d Quid ergo ꝑ multas gentes que inter se bella gesserūt: ꝛ nusq̄ victis in deoꝝ suorum sedibus pepercerūt noster s̄mo discurrat? Romanos ipsos videamus: ipsos inquā recolamus: respiciamus/ q̄ romāos de quoꝝ ꝑcipua laude dictum
e est: Parcere subiectis ꝛ debellare supbos:
f Et q̄ accepta iniuria ignoscere malebāt q̄ persequi. Qñ tot tātas q̄ vrbes vt late dominarētur expugnatas/ captas q̄ euerterunt: legatur nobis quę templa excipere solebāt: vt ad ea q̄s quis confugisset liberaretur? An illi faciebant: ꝛ scriptores earundem rerum gestarum ista reticebant? Ita ne vero qui ea q̄ laudarent maxime requirebant: ista pręclarissima scdm ipsos pietatis indicia pręterirent?
g Egregius romani nominis Marcus marcellus qui syracusam vrbem ornatissimam cępit / refertur eam prius fleuisse ruituram: et ante eius sanguinem suas illi lachrymas effudisse. Gessit ꝛ curā pudici-

laudem pręcipuā romanorū dictū est: q̄ accepta iniuria magis volebāt ignoscere q̄ persequi. Illud autē dictuz declarat ipse dupliciter. Primo auctoritate: q̄z poeta alloquēs romā dicit: Hę tibi erunt artes pacis q̄ imponere morem: Parcere subiectis ꝛ debellare supbos. Secūdo declarat: q̄z marcus marcellus princeps populi Romani fleuit quando syracusam cepit vrbē ornatissimam ꝛ prius edicto statuit/ ne quis corpus liberuz violaret.

Secūda veritas: q̄ in

G les. At eo tpe cū ciuitas syracusana fauens hānibali duci pe͡noꝝ/romanis rebellasset: marcus marcellus cepit eā machinis oppugnare. Sꝫ archimedes phs syracusan͛ oēs ei͛ conat͛ suo ingenio frustrauit. Fuit enī hic archimedes/nō solū magnus astrologus/sed etiā geometra pfectissimus. ⁊ machinaꝝ bellicaꝝ excogitator mirabilis: pꝑter qđ omissa expugnatiōe cū machinis cōtinuauit obsidionē. Et tandē septimo anno secundi belli punici cepit syracusanā ciuitatē opulentissimā: partim viribus: ptim pditiōe: ac ptim p negligentiā ciuiū. Marcellus ġ prima luce ciuitatē ingressus: stetit in loco/vn̄ videre posset totā ciuitatē: ⁊ cōpatiēs future desolatiōi ciuitatꝭ/lachrymas fudit. Ad petitionē vero ciuiū misericordiā petentiū pcepit ne qs corpus mulieris libere violaret ɔcedēs vt oīa alia que essent cōia: etiā sacra omnia vulgo spoliādi ab ipso cōsule facta est. Premissa refert Titus liuius de secundo bello punico libro. iiij. De lachrymis quas marcellus fudit super desolatiōe ciuitatꝭ futura: narrat Valeri͛ libro. v. ca. j. addēs sic in fine. Ciuitas syracusana si tibi incolumē stare fas nō erat/leuit sub tā māsueto victore cecidisti. De isto etiā marcello narrat Valerius li. viij. ca. vij. ꝙ capta ciuitate pcepit vt capiti Archimedis parceref: nō obstante ꝙ p archimedē fuisset diu ei͛ victoria impedita. Sed hoc pceptum effectu caruit: nā cū miles quidā spoliādi gratia domū archimedis intrasset: inuenit eū figuras in puluere scribentē: miles vero strictū tenēs gladiū: ⁊ mōr pcepti dati sciscitabaf nomē eius: qui nimis describēdi figuraꝝ in puluere intentus nomen suum nō indicauit: sed solū hoc militi respondit: Rogo te ne figuras istas disturbes: vnde mox obtrūcatus a milite sanguine pprio liniamenta figuraꝝ cōfudit. Iste fuit archimedes qui pmus quadraturā circuli reperit: de qua dicit Aristoteles in libro pdicamētoꝝ: ꝙ ꝗuis esset scibilis/tamē adhuc suo tempe nō fuit scita. Patet vero ex his dictis ꝙ marcellus licet videref fuisse dux pius: tamē nō phibuit/sed cōcessit spoliationē templorū.

pie/etiam in hoste seruande. Nam priusꝗ oppidum victor iussisset inuadi / constituit edicto: ne quis corpus liberū violaret. Euersa est tū ciuitas more belloꝝ: nec vspiam legif ab impatore tam casto atqꝫ clementi fuisse pceptum: vt quisquis ad illud vel illō templum fugisset abiret illesus. Quod vtiqꝫ nullo modo pteriretur: quando nec eius fletus: nec quod ediixerat p pudicitia minime violanda potuit taceri. a Fabius tarentine euersor vrbis a simulacroꝝ depredatione abstinuisse laudatur. Nam cum ei scriba suggessisset quid đ signis deoꝝ que multa capta fuerant fieri iuberet/ continentiā suam etiam iocando cōdiuit. Quesiuit enī cuiusmōi essent: ⁊ cū ei non solum multa grandia: verumetiam renunciarentur armata: relinquamus inqt Tarentinis deos iratos. Cum igitur nec illius fletum: nec huius risum: nec illius castā misericordiā: nec huius facetam continentiam/ romanorum rerum gestarum scriptores tacere potuerunt: quando pretermitteretur si aliquibus hominibus in honorem cuiuspiam deorum suorum sic pepercissent vt in quocunqꝫ templo cedem vel captiuitatem fieri probiberent.

a ¶ Fabius tarentine euersor vrbis ⁊c. De isto Fabio qui apud romanos dux maximus habitus est/ pꝑter qđ ⁊ fabius maximus appellatus est: refert Titus liuius de secundo bello punico/libro. vij. ꝙ factus cōsul tarētum ciuitatem fauētem hannibali impatori penoꝝ terra ⁊ mari oppugnauit: ⁊ tandem pditione cuiusdam psecti Hannibalis cepit ⁊ postꝗ vero ciuitatē vastauerat: cuidam scribe interroganti/quid de figuris deoꝝ faciendum esset: respondit eo modo quo hic recitat Augustinus.

¶ Quod in euersione vrbis que aspere gesta sunt de consuetudine acciderint belli que vero clemēter de potentia prouenerint nominis christi. Ca. VII

b Quicquid ergo vastationis/trucidationis/depredationis vel concremationis/ afflictionis: in ista recētissima romana clade commissum est/fecit hoc ɔsuetudo bellorum. Quod autem more nouo factū est: ꝙ inusitata rerum facie immanitas barbara tam mitis apparuit: vt amplissime basilice implende populo cui parceretur eligerentur ⁊ decernerent: vbi nemo feriretur: vnde nemo raperef quo liberādi multi a miserantibus hostibus ducerentur: vnde captiuādi nulli nec a crudelibus hostibus abducerenf: hoc christi nomini: hoc christiano tempori tribuendum: quisquis non videt/cecus: quisquis videt nec laudat/ ingratus: quisquis laudanti reluctatur/ insanus est. Absit/vt prudens quisꝗ hoc feritati imputet barbarorum. Truculentissimas ⁊ seuissimas mentes ille terruit: ille frenauit: ille mirabiliter temperauit: qui per prophetam tanto ante predixit: Visitabo in virga iniquitates eorum: ⁊ in flagellis peccata eorum: misericordiam aūt meā nō dispergā ab eis. Ps. lxx

Expositio Ca. VII

b Quicquid ergo vastatiōis tru. ⁊c. In hoc caplo cōcludit augustinus cōclusionem pncipaliter intentam a pncipio libri vsqꝫ ad locum istū. Cetera patent.

Expositio Ca. VIII

c Dicet aliquis: Cur ergo ista ⁊c. In hoc caplo soluit augustinus questionem quandam incidentem / que talis est: videlicet qre deus in psenti malis hominibus parcit concedendo eis bona temporalia: ⁊ bonos affligit/bōa temporalia ab eis subtrahēdo. Et soluit qōnē in h caplo generaliter quo ad bonos

G ⁊ malos

¶ De commodis atqꝫ incommodis que bonis ac malis plerūqꝫ cōmunia sunt. Ca. VIII

c Dicet aliqs: Cur ġ ista diuia miseri

G & malos. In sequēti ve
ro caplo soluit eā speci
alit̄ q̄ ad bonos. Et fa
cit in hoc caplo duo: q2
p̄mo reddit causas q̄re
cōiter deus p̄mittit iu
Matth.5.g stos in via p̄senti mag̃
affligi in bonis tēpali
bus q̄ malos. Et huius
reddit q̄nq3 causas: q̄rū
p̄ma incipit ibi: Cur pu
tamus nisi &c. Secūda
ibi: Itēq3 misericordia
Roma.2.a &c. Tertia ibi: Ista ve
ro tēpalia &c. Quar
ta ibi: Ostēdit tñ deus
&c. Quinta ibi: Simili
ter in reb9. Deinde ibi:
H Hec cū ita

cordia etiam ad impi
os ingratosq3 puenit?
Cur putamus: nisi q2
eā ille p̄buit q̄ q̄tidie
facit oriri solē suū sup
bonos & malos: & plu
it super iustos et iniu
stos? Q̄uis em̄ q̄dā
eoꝝ ista cogitātes, pe
nitendo ab impietate
se corrigāt: quidā ve
ro, sicut apl's dicit: di
uitias bonitatis & lon
ganimitatis dei ↄtem
nētes: s̄m duriciā cor
dis sui et cor impeni
tēs thesaurizēt sibi irā
in die ire & reuelationis iusti iudicij dei: qui
reddet vnicuiq3 s̄m opa eius. Tñ patientia
dei ad penitētiā inuitat malos: sicut flagel
lū dei ad patientiā erudit bonos. Itēq3 mi
sericordia dei fouēdos amplectit̄ bonos: si
cut seueritas dei puniēdos corripit malos.
Placuit q̄ppe diuine p̄uidentie p̄parare in
posterum bona iustis quibus non fruentur
iniusti: & mala impijs q̄bus nō excruciabū
tur boni. ¶ Ista vero
Tertia v̄itas. tēpalia bona & ma
la vtrisq3 voluit eē cō
munia: vt nec bōa cu
pidius appetant̄ que
mali q̄ habere cernū
tur: nec mala turpiter
euitētur, quibus & bo
ni plerūq3 afficiūtur.
Interest autem pluri
mū qualis sit vsus vl̄
eaꝝ rerum que p̄spe
re: vel eaꝝ que dicunt̄
aduerse. Naz bonus tēpalibus nec bonis
extollit̄, nec malis frangitur: malus autem
ideo huiuscemodi infelicitate punit̄: quia
B felicitate corrumpit̄. Ostendit tamen deus
sepe etiam in his distribuendis euidentius
opationē suā. ¶ Naz
Quarta veritas. si nunc omne peccatū
mācifesta plecteret pe
na: nihil vltimo iudi
cio reseruari putaret̄.
Rursus si nullū pecca
tū nūc puniret aperte
diuinitas nlla esse p̄ui
dētia diuia crederet̄.

¶ Tertia veritas est: q̄
mala & bona istius mun
di deus voluit malis et
bonis esse cōia: vt nec bo
na cupidius appetant̄ q̄
mali, cōmunia quoq3 ha
bere cernunt̄: nec mala
turpiter euitent̄, quibus
& boni plerūq3 afficiunt̄.
Sed hic ait interesse: q2
bonus nec bonis tempo
ralibus extollit̄: nec ma
lis frangit̄: malus autez
infelicitate punit̄: q2 feli
citate corrūpit̄.

¶ Quarta veritas est:
q̄ si omne peccatū deus
nunc manifesta plecteret
pena, nihil vltimo iudi
cio reseruari putaretur.
Rursus si nullum pecca
tū deus hic puniret aper
ta pena: nulla dei proui
dentia esse putaretur. Ex
quo dicto accipiunt̄ duo
documenta. Primū est:
q̄ peccata occulta nō de
bent puniri pena publica: q2 aliqua sunt diuino iudicio
reseruanda s̄m istum textum: & ideo occulta diuino iu
dicio debent dimitti. Secūdū documentū: q̄ peccata
publica nō sunt pena occulta puniēda: q2 in punitione
taliū declarat̄ iudicis p̄uidētia q̄ est manifesta.

¶ Similiter in rebus
secūdis si nō eas deus
quibusdaz petētibus
euidentissima largita
te cōcederet: nō ad eū
ista ptinere diceremus.
Itēq3 si oibus eas pe
tētibus daret nō nisi
p̄pter talia p̄mia ser
uiēdū illi esse arbitra
remur: nec pios nos fa
ceret tal' seruitus, s̄ po
ti9 cupidos & auaros.
Hec cū ita sint: quicū a
q3 boni maliq3 pariter
afflicti sunt: non ideo
isti distincti nō sunt:
q2 distinctū nō est q̄d
vtriq3 p̄pessi sūt. Ma
net em̄ dissimilitudo
passoꝝ etiā in similitu
dine passionuz: & licet
sub eodē tormēto nō
est idē virtus & vitiū.
Nam sicut sub vno
igne aurum rutilat & palea fumat: & sub ea
dem tribula stipule cōminuunt̄, frumenta
purgant̄: nec ideo cum oleo amurca ↄfun
ditur: quia eodem preli pondere exprimit̄:
ita vna eademq3 vis irruens bonos p̄bat, pu
rificat, eliquat: malos damnat, vastat & ex
terminat. Unde in eadem afflictione, mali
deum detestant̄, atq3 blasphemāt: boni au
tem precantur & laudant. ¶ Tantum inter
est: nō qualia, sed qua
lis quisq3 patiat̄. Nā
pari motu exagitatū &
exhalat horribilit̄ ce
nū: et suauiter fragrat
vnguentum.

¶ Quinta veritas est: Quinta veritas
q̄ in rebus secundis: id
est in bonis fortune si nō
eas deus quibusdā petē
tibus daret: nō ad eum
ista ptinere diceremus.
Et si omnibus petētibus
eas cōcederet: nō nisi p̄
pter talia p̄mia sibi serui
enduz arbitraremur. Ex
quo dicto accipit̄ docu
mentū q̄ nō solum bona
spūalia, sed & bona tem
poralia spectant ad diui
nā p̄uidentiā: & ideo nō
est peccatuz ab eo petere
tēpalia, sz cū modera
ta affectiōe.

H a ¶ Hec cum ita
sint &c. Ostendit aug9
q̄ oino aliter se habent
boni in aduersis q̄ ma
li. Et hec pōt esse sexta
causa p̄oris dicti: vt scz
deus p̄mittat affligi: nō
solū malos, sz etiaz bo
nos: vt ex diuerso mō se
habēdi in aduersis ap
pareat diuersitas inter
bonos & malos.

¶ Sexta veritas est: q̄ Sexta veritas
in malis q̄tum patimur
in hoc mundo: tantū in
terest nō qualia, sed qua
lis quisq3 patiatur. Hoc
dictum dupliciter decla
ratur. Primo per exem
plum: quia mali in eadē
afflictione deum detestantur & blasphemant: boni au
tem precantur et laudant. Secundo ostendit hoc per si
militudinem duplicem. Una est: q̄ sub eodem igne au
rum rutilat & palea fumat. Secunda: quia pari ratione
vel modo exagitatum cenū exhalat horribiliter: & sua
uiter fragrat vnguentum.

¶ De causis correctionuz propter quas et boni et mali pariter flagellantur. Capitulum IX

Quid igit̄ in b
illa reruz va
stitate christi
ani passi sunt, quod
eis non magis fideli
ter ista ↄsiderantibus
ad profectuz valeret.
Primo q̄ ipa peccata
q̄bus deus indigna

Expositio Ca. IX A
Quid igitur in b
illa rerum va.
&c. In hoc caplo soluit
questionez motam in p̄
cedēti caplo specialit̄ q̄
ad bonos: & loquit̄ de
mal' aduersis q̄ bōi spe
cialit̄ patiebāt̄ in vasta
tiōe vrbis a gothis: de
H q̄bus aduersis

¶ quibus aduersis in hoc
caplo loquit indistincte:
et reddit duplicē causaʒ
quare.s.aduersa cū ma
lis patiebant boni. Se
cunda causa incipit ibi:
Deinde habēt aliā. Re
liqua sunt nota.

tuos impleuit tātis ca/
lamitatibus mundū/
humiliter cogitātes:
q̄uis lōge absint a fa/
cinorosis / flagitiosis
atq; impijs:tamē non
vsq;adeo se a delictis
deputant alienos: vt
nec tempalia p eis mala pperi se iudicent
dignos. Excepto eñ q vnusquisq;(quāli/
bet laudabiliter viuēs)cedit in quibusdam
carnali ꝯcupiscētie:et si nō ad facinoꝝ ima/
nitatē et gurgitez flagitioꝝ atq; impietatis
abominationem:ad aliqua tñ pctā vel rara
B vel tanto crebriora/q̄to minora. Hoc ergo
excepto quis tandē facile repent q eosdem
ipsos pter quoꝝ horrendā supbiā/luxuriā
et auariciā:atq; execrabiles iniqtates et im/
pietates:deus sicut minādo pdixit/ côterit
terras:sic habeat vt habēdi sunt:sic cū eis
1.Timoth.4.c viuat vt cū talibus viuenduz est: Plerūq;
eñ ab eis docēdis/ admonēdis:aliqñ etiaʒ
obiurgādis et corripiēdis male dissimulat:
vel cum laboris piget:vel cum os eorū co/
ram quibus sumus verecūdamur offende/
re:vel cum eoꝝ inimicitias deuitamus/ne
impediant et noceāt in istis tempalibus re/
bus/siue quas adipisci adhuc appetit no/
stra cupiditas/siue quas amittere formidat
infirmitas:ita vt q̄uis bonis vita maloꝝ
displiceat:et ideo cum eis nō incidant in il/
lam damnationē:que post hancvitam tali/
Septima veritas. bus pparat. ¶ Tamē
quia ppterea peccatis
eoꝝ dānabilibus par/
cūt/dum eos in suis li
cet leuibus et veniali/
bus metuūt:iure cum
eis tempaliter flagel/
lant:q̄uis in eternuz
minime puniant. Iu/
re istam vitam qñ di/
uinitus affligunt cuʒ
eis amarā sentiūt:cu/
ius amando dulcedi/
nem peccantibus eis
amari esse noluerunt.
Nam si ppterea quis/
qs obiurgādis et cor/
ripiēdis male agenti/
bus parcit:quia oppor
tunius tempus inqui
rit:vel eisdē ipsis me/
tuit ne deteriores ex
hoc efficiāt:vl ad bo/
nā vitā et piam erudiē
dos impediant infir/
mos alios et premant

¶ Septima veritas est:
q boni homines cū ma/
lis tempaliter flagellant
qz de malis suis eos nō
corripiūt sufficiēter. Cu/
ius int alias causas vna
est:q iure cum eis istam
vitam amaram sentiūt/
cuius amādo dulcedinē
eis peccātibus amari es/
se noluerūt. Intelligen/
dum tamen q quattuor
sunt gradus in peccato
sicut accipit ab isto loco.
Primus est malum alte
rius dissimulare:sicut ac
cipit in isto loco in pro/
sito. Secundus gradus:
non solum dissimulare/
sed etiam in ipso delecta/
ri citra consensum. Ter/
tius gradus est:non so/
lum delectari/ sed etiam
cōsentire. Quartus gra
dus est:non solum con/
sentire/sed etiam coope/
rari. Et ista duo vltima
sūt peccata mortalia cer/
ta. Qđ probat p hoc:qz
dicit apls ad Roma.1.c
q qui talia faciūt/digni
sunt morte:non solū q ea
agūt/sed et q ꝯsentiūt fac

atq; auertant a fide:
non videt esse cupidi
tatis occasio/sed con/
siliuʒ charitatis:illud
est culpabile/q hi qui
dissimiliter viuunt/et
a maloꝝ factis abhor
rent:parcūt tamē pec/
catis alienis q dedo/
cere aut obiurgare de
berēt/dū eoꝝ offensio
nes cauēt:ne sibi no/
ceāt in his rebus qui/
bus licite bōi atq; in/
nocēter vtunt:sed cu/
pidius q̄ oportebat
eos qui in hoc mūdo
pegrinant:et spem su/
perne patrie p se gerūt. Non solum quippe
C infirmiores vitā ducentes ꝯiugalē/filios ha
bentes vel habere cupiētes/domos ac fami
lias possidētes:quos apostolus in ecclesia
alloquit:docēs et monens quēadmodū vi/ Col.3.c
uere debeāt vxores cuʒ maritis:et mariti cū
vxoribus:et filij cuʒ parentibus:et parentes
cum filijs:et serui cuʒ dominis:et domini cū
seruis:multa tempalia/multa terrena liben
ter adipiscunt et moleste amittunt: pter q
non audēt offendere homines:quoꝝ sibi vi
ta ꝯtaminatissima et ꝯsceleratissima displi/
cet:verū etiam hi qui superiorē vite gradū
tenēt:nec ꝯiugalibus vinculis irretiti sunt:
et victu paruo ac tegumento vtunt/plerūq;
sue fame ac saluti dum insidias atq; impe/
tus malorum timent/ab eoꝝ reprehensione
sese abstinent. Et q̄uis non intantum eos
metuant:vt ad similia perpetranda quibus
libet eorum terroribus atq; improbitati/
bus cedant:ea ipsa tamen que cum eis non
pperrant nolunt plerūq; corripere/cum for/
tasse possint aliquos corripiēdo corrigere:
ne si non potuerint/sua salus ac fama in pe/
riculum exitiūq; perueniat. Hoc non ea cō/
sideratione qua suam famam ac salutē vi/
dēt esse necessariā vtilitati erudiendoꝝ ho/
minum:sed ea potius infirmitate qua dele/
ctat lingua blandiens et hūanus dies:et re/
formidat vulgi iudiciū/ et carnis excrucia/
tio vel pemptio:hoc ē pter qdā cupidita/
tis vincula/nō ppt officia charitatis. Non
mihi itaq; videt hec parua esse causa q̄re cuʒ
malis flagellent et boni/qñ deo placet pdi/
tos mores etiam tempalium penaꝝ afflicti/
one punire. Flagellant eñ simul:non quia
simul agunt malam vitam/ sed quia simul
amant tempalem vitā:nō quidē equaliter/
sed tñ simul/quā boni ꝯtēnere deberent:vt
illi correpti atq; correcti ꝯsequerent eter/

dicentibus. Alia duo sunt
pctā venialia:qz fm bea
tū augustinū in isto loco
nō est in ptāte nostra q/
bus vijs tāgamur:et q/
rū ad dissimulationē. Et
dicit hic q tales dissimu
lātes alioꝝ pctā vel ma/
la/nō puniunt cū eis eter
naliter/sʒ tantū tempalit.
Sʒ orit dubiū:qz platus
dissimulās pctā subdito
rū q corrigere debet/pec
care videt mortaliter:cū
ei pcipiat a dño in Eze/
chiele. Dicit aūt q dictū
beati augustini nō opor/
tet vsq; ad platos exten/
di qbus ex officio incum
bit:qz pter hāc causam
heli pōtifex fuit reprobar
tus.1.Reg.2.

nā:ad quā ꝯsequendā/si nollēt esse socij/fer
renk ꝛ diligerenk inimici:quia donec viuūt
semꝑ incertū est vtrū volūtatē sint in meli°
mutaturi. Qua in re nō vtrcꝫ parē:ſ longe
grauiorē habēt causam:qbus ꝑ pphetā di/
Ezech.33.b cik: Jlle qdē in suo pctō moriek:sanguinem
aūt eius de manu speculatoris requirā. Ad
hoc em̄ speculatores:hoc est pploꝝ ꝑpositi
ꝯstituti sunt in ecclesijs:vt nō parcāt obiur
gādo pctā. Nec ideo tñ ab huiuscemōi cul/
pa penitus alienus est:q̄ licet ꝑpositus non
sit/in eis tñ qbus vite huius necessitate cō/
iungik multa monēda vel arguēda nouit ꝛ
negligit:deuitās coꝝ offensiones ꝓpter illa
qbus in hac vita nō vt debuit vtik:ſ plusq̄
E debuit delectak. Deinde habēt aliā causam
boni/q̄re tpalibus affligank malis:qualem
habuit Job:vt sibi ipse hūanus animus sit
ꝓbatus ꝛ cognitus:q̄ta ꝟtute pietatis gra
tis deū diligat. Quib° recte ꝯsideratis atq̄
ꝑspectis:attēde vtrū aliqd mali accidenit ſi
delib° ꝛ pijs qd eis nō in bonū verterek:nisi
forte putandū est aplicā illā vacare sniam/
Roma.8.e vbi ait:Scimus em̄ qm̄ diligētibus deum
oīa coopank in bonū.

¶ Q̄ sanctis in amissione rerū tem
poraliū nihil pereat. Capitm X

A Expositio Ca. X[a]
Amiserūt oīa q̄
habebant ꝛc.
Jn hoc caplo icipit be/
atus Aug° agere distin
ctim de aduersis q̄ bo/
ni passi sunt tpe illi° va/
stationis. Distinguit em̄
Aug° illa aduersa ꝛ ea
ꝓsequik i speciali. Pro
1.timoth.6.b sequik vero in hoc capi
tulo duo mala bonis il
lata: vnū fuit spoliatio
bonoꝝ tpaliū. Et hui°
reddit triplicē rōnē q̄re
scꝫ deus hoc ꝑmisit:q̄/
rū secūda causa seu ra/
tio tāgik/ibi: Jlli aūt in
firmiores ꝛc. Tertia tā
gik ibi: b ¶ Hec q̄ de
suis faciebāt di. ꝛc.
Ubi Aug° facit mētio
nē de Paulino Nolen
si epō:q̄ sibi nihil reliq̄/
rat auferendū: ponens
eū in exēplū solū:ꝛ non
intendēs dicere q̄ ipse
a gothis passus sit. Nā
de isto Paulino scribit
Paulus diacon° in hi/
storia romanoꝝ li.xiiij.
q̄ post captionē vrbis
a gothis de qua supra
sepe dictuꝫ est/expletis
q̄ttuordecim annis ite/
rū capta est vrbs a gey
serico rege vuādaloꝝ.

Amiserūt oīa
que habebāt
Nūqd fidē?
Nunqd pietatē? Nū/
quid interioris homi/
nis bona qui est ante
deum diues? He sunt
opes christianoꝝ:q̄/
bus opulētus dicebat
apl's: Est aūt questus
magnus/pietas cum
sufficientia. Nihil em̄
intulimus in hūc mū/
dum: sed nec auferre
quid possumus:habē
tes autē victū ꝛ tegu/
mentū/his ꝯtēti sim°.
Nam q̄ volūt diuites
fieri incidūt in tēpta/
tionē ꝛ laqueū diabo
li ꝛ desideria multa et
noxia:q̄ mergunt ho/
mines in interitū ꝛ ꝑ/
ditionē. Radix enim
omniū maloꝝ est aua
ricia: quā qdā appetē/
tes a fide perrauerūt:
ꝛ inseruerūt se dolori/
bus multis. Quibus
ergo terrene diuitie il
la vastatiōe perierūt:
si eas sic habebāt quē
admodū ab isto foris
paupere:intus diuite
audierāt:id est.si mū/
do vtebank tanq̄ nō
vtētes:potuerūt dice
re/qd ille grauiter tē/
ptatus ꝛ minime supe
ratus: Nudus inquit
exij de vtero matris
meę:nudus in terrā reuertar:dn̄s dedit:do/
minus abstulit:sicut dn̄o placuit/ita factuꝫ
est:sit nomē dn̄i bn̄dictū. Ut bonus seruus
magnas facultates haberet:ipsam sui dn̄i
voluntatē cui pedissequus mēte ditesceret:
nec ꝯtristarek eis rebus viuēs relictis q̄s fu
erat cito moriens relicturus. Jlli aūt infir/ B
miores q̄ terrenis id bonis q̄uis ea nō ꝑpo
nerēt christo:aliquātula tamen cupiditate
coherebant:q̄tū hec amādo peccauerint/
ꝑdendo senserūt. Tantū quippe doluerūt/
q̄tum se doloribus inseruerant:sicut apo/
stolum dixisse supra cōmemoraui. Oporte/
bat em̄ vt eis adderek etiā expim̄toꝝ disci
plina quibus fuerat tādiu neglecta verbo/
rum. ¶ Nam cum di
xit apostolus: Qui vo
lunt diuites fieri in tē
ptationē incidunt ꝛc.
ꝓfecto in diuitijs cu/
piditatem reprehēdit/
dit non facultatem/
quam precepit alibi
dicens: Precipe diui/
tibus huius mundi
non superbe sapere:
necq̄ sperare in incer/
to diuitiarum suarū/
sed in deo viuo:qui
prestat nobis omnia
abundanter ad fruen
dum:bene faciant di/
uites/sint in operibus
bonis:facile tribuant
cōmunicent/thesauri
ꝫent sibi fundamentū
bonū in futuꝝ:vt app̄
hendant verā vitam.
Hec qui de suis facie/ b
bant diuitijs/magnus
sunt lucris leuia dam
na solati:plusq̄ letati
ex his que facile tribu
endo tutius seruaue/
runt/ q̄ contristati ex
his que timide retinendo facilius amise/
runt. Hoc enim potuit in terra perire/quod
piguit inde transferre. Naꝫ qui receperunt

Relicta vero postmo/
dū vrbe vuādali ꝛ mau
ri ꝑ campaniā se effun/
dētes/tandē Nolā ciui
tatē ditissimā ꝓstraue/
rūt. Jnter has vero ꝓ/
cellas vir piissim° pau/
linus nolane vrbis epi
scop° postq̄ quicqd ha/
buerat vł hr̄e pōtat in
¶ redēptionē Job.1.b

¶ Octaua veritas:q̄ Octaua veritas
qā dicit apostolus: Qui
volunt diuites fieri in/
cidunt in temptationem
ꝛ in laqueum diaboli: ꝓ
fecto inquit Augustinus
in diuitijs non faculta/
tem reprehendit/sed cu/
piditatem quam faculta
tem alibi precipit dicēs:
Precipe diuitibus hu/ 1.timoth.6.d.
ius seculi superbe non sa
pere. Ex quo dicto acci/
piuntur duo vtilia docu/
menta. Primum:q̄ di/
uitie scđm se non faciunt
hominem imperfectum:
sed tñ cupiditas que so/
la arguitur/nō facultas.
Secundum documentū
q̄ quanto status est a cu
piditate remotior:tanto
est scđm hoc perfectior.
Sed oritur dubiuꝫ:quia
hic dicit Augustinus q̄
apostolus alibi precipit
diuitias: nunquid ergo
sunt sub precepto et de
necessitate salutis. Dicē/
dum:q̄ diuitie sub pre/ C
cepto non sunt:alioquin
soli diuites salui fierent:
sed eis bene vti: vt pa/
tet ex textu apostoli qui
diuitias supponit:ꝛ tñe
superbe non sapere pre/
cipit.

Mat. 6. c
Luce. 12. d

ꝗ redemptionē captiuorū expenderat: tandē ad preces cuiusdā vidue cuius filius captiuus in africa tenebat: illuc cū ea se transtulit: & ꝓ filio eius cuidā viro barbaro in seruitiū se tradidit. De isto sancto Paulino tractat Gregorius libro. iiii. dialogoꝝ: narrās magis diffuse ea q̄ scribit de ipso paulus. Deinde infra/ ibi scilicet ꝗ At eni

ɔsiliū dñi sui dicētis: Nolite cōdere vobis in terra thesauros vbi tinea & rubigo exterminant: et vbi fures effodiūt & furant: sed thesaurizate vobis in celo thesauros: q̄ fur nō accedit/ neq̄ tinea corrūpit: vbi eñ ē thesaurus tuus/ ibi erit & cor tuū: tribulationis tpe ꝓbauerūt q̄z recte sapuerint: non ɔtemnēdo veracissimū preceptorem: & thesauri sui fidelissimum inuictissimūq̄ custodem. Nam si multi sunt gauisi ibi se habuisse diuitias suas: quo contigit vt hostis non accederet: q̄nto certius & securius gaudere potuerunt: qui monitu sui dei illuc migrauerāt q̄ accedi oino non posset.

Nona veritas

¶ Unde paulinus noster Nolensis epūs/ ex opulentissimo diuite/ volūtate paupimus/ & copiosissime sanct⁹: quando & ipsam nolā barbari vastauerunt: cum ab eis teneret sic in corde suo: vt ab eo postea cognouimus/ pcabat: Dñe/ non excrucier ꝓpter aurum & argētū. Ubi eñ sint omia mea/ tu scis. Ibi enim habebat oīa sua vbi eū ɔdere & thesaurizare ille monuerat q̄ hec mala mūdo vētura pdixerat. Ac ꝑ hoc qui dño suo monenti obedierant vbi & quō thesaurizare deberēt: nec ipsas terenas diuitias barbaris incursantib⁹ amiserūt. Quos aūt non obedisse penituit q̄d de talib⁹ reb⁹ faciēdū esset/ si nō precedēte sapia/ certe ɔsequente experiētia didicerūt.

¶ Nona veritas: ꝙ paulinus Nolensis episcopus ex opulentissimo diuite voluntate pauperrimus & copiosissime sanctus: quando tenebat a barbaris exigētibus cū supplicijs facultates abscōditas: in corde suo sic precabat dicens: Domine deus non excrucier ꝓpter aurum & argentum: vbi eñ sint omnia mea tu scis. Ex quo apparēt nobis duo documenta. Primū: ꝙ beatus paulinus summū gradū paupertatis ꝓ copia sanctitatis elegit. Uolūtate inquit paupimus/ in superlatiuo gradu. Secūduz: ꝙ q̄uis voluntate Paulinus fuit pauperrimus: tamen dispensationē rerum temporalium habuit: & sic s̄m se diuitie non sunt contemnēde: nec faciunt hominem imperfectum: sicut patet. Hic tamen sciendum ꝙ aliqui volunt habere diuitias in remedium laboris: et ꝓpt solatia multaꝶ exinde ꝓueniūt: q̄ n solū n ꝑfectiōis sūt: sz & alicuius imꝑfectiōis. Alij aūt ꝓpt solū officiū dispēsatiōis vt fideles paupes sustentēt: sic in p̄mitiua eccl̄ia qd̄ ē pfectiōis. Et sic fuit intētio paulini. Hic q̄rit vtrū maioris meriti sit diuitias ad dispensandū assumere q̄z ꝓpt deū renuere. Utrūq̄ ɔstat fore pfectū: abrenūciatione vo mag⁹ pfectū. Sz si de statu platoꝝ cēt obiectio: dicat illū statū simplr pfectorē: statū vo religiosoꝝ pfectiorē s̄m q̄d: cū platio paupertati pferat. Adhuc mouet dubiū: vtꝝ stat⁹ q̄nto paupior tāto sit pfectior. Dicit aūt ad vanitatē fugiēdā: ꝙ cū sint tria vota integrātia religionē. s. obediētia/ castitas & pauptas. Obediētia ē vt⁹ circa bōa aīe: q ē abnegatio ꝓpie voluntat. Castitas ē circa bōa corpis: q ē abnegatio ꝓprie voluptat. Paupertas circa bōa fortune: q ē dimissio facultat. Et ideo sicut bōa aīe pferunt bonis corpis: sic obediētia castitati: & sicut bōa corpis sūt meliora bonis fortune: ita castitas ē sublimior pauptate. Unde si essent religiōes q̄ꝝ vna excederet alias in castitate: alia in sola obediētia: alia in sola pauptate: minus pfecta simplr esset vltima: tamē s̄m quid esset perfectior in tali virtute.

D

At eñ q̄dā boni etiā ª christiani tormētis excruciati sunt: vt bona sua hostib⁹ pderēt. Illi vo nec pdere nec ꝑdere potuerūt bonū q̄ ipsi boni erāt. Si aūt torq̄ri q̄z māmona iniq̄tatis pdere maluerūt: boni nō erāt. Admonēdi aūt fuerāt q̄ tāta patiebant ꝓ auro: q̄nta essent sustinēda ꝓ christo: vt eū poti⁹ diligere discerēt/ q̄ ꝓ se passos etna felicitate ditaret: nō auꝝ & argentū ꝓ q̄ pati miserrimū fuit: seu mētiēdo occultaret: seu veꝝ dicendo pderet. ¶ Nā q̄z int tormēta nemo christū ɔfitēdo amisit: nemo auꝝ nisi negando seruauit. Quocirca vtiliora erāt fortasse tormēta: q̄ bonū incorruptibile amandū docebāt q̄z illa bōa q̄ sine vllo vtili fructu dños sui amore torquebāt. Sz q̄dā etiā nō habētes qd̄ pderēt dū habere credunt torti sunt. Et hi forte habere cupiebāt: nec sctā voluntate pauperes erāt q̄bus demonstrādū fuit: nō facultates ꝗ ipsas cupiditates talibus esse dignas cruciatibus. Si vero melioris vite ꝓposito reconditū auꝝ argentūq̄ nō habebāt: nescio quidē vtrū cuiq̄z taliū accidenit: vt dū habere credit torq̄retur. ¶ Uerūtñ etiā si accidit ꝑfecto q̄ inter illa tormēta paupratē sanctā ɔfitebat christum ɔfitebat. Quapropter etsi nō meruit ab hostibus credi: nō potuit tñ sctē paupratis ɔfessor sine celesti mercede torq̄ri.

ª ꝗ a ¶ At eñ q̄dā boni &c. ꝓseq̄t scdm malū illarū christianis: videlicet torsionē: nā aliq̄ torq̄bant vt pderēt bōa sua: & patet totū capl̄m

Decima veritas

¶ Decima veritas est ꝙ int tormēta nemo christū ɔfitēdo amisit: nemo aurū nisi negādo seruauit. Ex q̄ dicto ostendit ꝙ tēporalia ꝑ negationē/ eterna ꝑ ɔfessionē acq̄runt. Nā eterna multa sunt: & ideo cōcitari p̄nt: sz tēporalia pauca & nō sufficiūt oībus/ ideo occultant: q si cōmunicarent mox deficerent.

Undecima veritas

¶ Undecima veritas ꝙ fideles tpe paulini in tormētis agitati pauptatē sanctā ɔfitebant: etsi nō meruerunt ab hostibus credi/ nō potuerūt tamē sancte paupratis pfessores sine celesti p̄mio torqueri. Hic nota paupratē esse virtutē: mortemq̄ ꝓpter paupratis ɔfessionē subeundā. Itē ad dubia aliquoꝝ respōdet ꝙ pauptas est virtus & instrumentū virtutis. Querit eñ non solū sui gratia: sed etiā ꝑ ipsaz bō meret: nā castitas & pauptas vtutes sūt ordinate tñ ad ɔtēplationē: & q̄si instrā ɔtēplatiōis sūt: pauptas tñ secūdaria vtus dicit/ castitas p̄ma.

¶ De fine tpalis vite siue lōgioris siue breuioris. Capl̄m XI

Ultos inq̄t ᵇ etiā christia

ᵇ Expositio Ca. XI. Multos inq̄t christiāos &c. In h ca. ꝓsequit aug⁹ tertiū malū christiānis illatū. s. famē quā multi passi sūt: & reddit cāz. Reliq̄ patent

A

nos fames diuturna vastauit: hoc quoq; in vsus suos boni fideles pie tolerãdo vterũt. Quos em̃ fames necauit/malis vite hui⁹ sic corporis morb⁹ eripuit: q̃s aũt nõ necauit/docuit parci⁹ viuere/docuit ꝓducti⁹ ieiunare. Sz em̃ multi etiã christiani interfecti sũt: multi multaꝝ mortiũ feda varietate ꝯsũpti. Hoc si egreferẽdũ ẽ: oib⁹ q̃ in hãc vitã ꝓcreati sũt vtiq; cõe ẽ. Hoc scio: neminẽ fuisse mortuũ q̃ nõ fuerat aliqñ moriturus. Finis aũt vite tã longã q̃ breuẽ vitã h idẽ facit. Neq; em̃ aliud meli⁹ aliud deterius: aut aliud mai⁹ ꝛ

B alud breui⁹ ẽ/qđ iã pariter nõ est. Quid autẽ interest q̃ mortis genere vita ista finiat: qñ ille cui finit/iterꝝ mori nõ cogit? Cũ aũt vnicuiq; mortaliũ sub q̃tidianis vite hui⁹ casib⁹ innũerabiles mortes q̃dãmõ cõminent: q̃diu incertũ ẽ q̃nã eaꝝ vẽtura sit. Quero vtꝝ sati⁹ sit vnã ꝑpeti moriẽdo: an oẽs timere viuendo? Nec ignoro q̃ inerti⁹ eligat diu viuere sub timore tot mortiũ: q̃ semel moriẽdo nullaz deinceps formidare Sz aliud ẽ qđ carnis sensus infirmus pauidus refugit: aliud qđ mentis

Duodecima veritas. rõ diligẽter enucleata ꝯuicit. ¶ Mala mors putãda nõ ẽ/quã bõa vita precesserit. Neq; em̃ facit malã mortẽ: nisi qđ sequit mortẽ. Nõ itaq; multũ curãdũ est eis q̃ necessario

¶ Duodecima veritas: q̃ mala mors nõ ẽ quã bona vita ꝓcessit. Ex q̃ apparet q̃ siue ꝑ fulgura/siue ꝑ ignẽ/siue q̃litercũq; moriat bõ: mors mala nõ sit si bona vita precessit: Alias mortes martyruz pessime fuissent.

morituri sunt/qđ accidat vt moriant: s; moriẽdo q̃ ire cogant. Cũ igit christiani nouerint lõge meliorẽ fuisse religiosi pauperis mor

Luce. 16. e. tẽ inter lingentiũ canũ linguas: q̃ impij diuitis in purpura ꝛ bysso horrenda illa genera mortiũ: qđ mortuis obfuerũt q̃ bñ vixerũt?

¶ De sepultura hũanorũ corporũ que christianis etiã si fuerit negata nil adimit. Capitulum XII

A Expositio Ca. XII a

Idẽ in libro d' cura ꝓ mortuis ca. iiij. et. 4. Atem in tanta ꝛc. In hoc capło ꝓsequit Aug⁹ quartuz malũ christianis illatũ: videlicet carẽtiã sepulture: ostendens q̃ talis carẽtia nõ est ꝑ se malũ illius q̃ iã mortuus ẽ et insepultus abijcit: verꝝ

Luce. 12. b est tñ q̃ ꝑ accidẽs nocet qñq;. s. q2 ꝑ subtractionẽ sepulture subtrahuntur suffragia q̃ fiũt ꝓ se

Mat. 10. c. pultis specialiter in determinato loco: ꝛ etiaz subtrahit occasio orandi ꝓ insepultis/q̃ dat orãdi ꝓ sepultis in certo loco: vñ. s. ex loco sepulture reducitur qñq; quis in memoriã ibi se

Atem̃ in tãta strage cadaueꝝ nec sepeliri potuerũt. Neq; istõ pia fides nimiũ reformidat: tenẽs ꝓdictũ. Nec absumẽtes bestias resurrecturis corpibus obfuturas: q̃ꝝ capillus capitis nõ ꝑibit: nullo mõ diceret veritas: Nolite timere eos q̃ corpus occidũt/aiaz aũt nõ ꝓñt occidere: si q̃cq̃ obesset future vite qđ inimici de corpibus occisoꝝ facere voluissent? Nisi forte q̃s

piã sic absurdus ẽ: vt ꝯtẽdat eos q̃ corp⁹ occidũt nõ deberi timeri añ mortẽ ne corpus occidãt: ꝛ timeri debere post mortẽ: ne corpus occisũ sepeliri nõ sinãt. Falsuz est ẽ qđ ait christ⁹: q̃ corp⁹ occidũt ꝛ postea nõ habẽt qđ faciãt/si habẽt tãta q̃ de cadauerib⁹ faciãt. Absit vt falsuz

pulti: tñ gentiles quidã putabãt/q̃ carentia sepulture per se ꝛ directe obesset mortuis: vt patet ꝑ Uergiliũ libro. vj eneidos: q̃ dicit/q̃ aĩe insepultoꝝ donec sepeliant errãt centũ annis circa fluuiũ infernalẽ: q̃ appellat cocytus: ꝛ circa stygias paludes: nec possunt infra centũ annos transire ad sedes optatas.

¶ Ueruntamẽ

sit qđ veritas dixit: Dictũ est em̃ aliq̃d eos facere cũ occidũt: q2 in corpe sensus est occidẽdo: postea vero nihil habere qđ faciant: q2 nullus sensus ẽ in corpe occiso. Multa itaq; corpa christianoꝝ terra nõ texit: s; nulluz eoꝝ q̃sq̃ a celo ꝛ a terra sepauit: quã totã implet ꝑsentia sui q̃ nouit vñ resuscitet qđ creauit. Dicit q̃dẽ in psalmo: Posuerũt mortalia seruoꝝ tuoꝝ escaz volatilib⁹ celi: carnes sctõꝝ tuoꝝ bestijs terre. Effuderũt sãguinẽ eoꝝ sicẽ aquã in circũitu hierłm: ꝛ nõ erat q̃ sepeliret. Sz magis ad exaggerandã crudelitatẽ eoꝝ q̃ ista fecerũt: nõ ad eoꝝ infelicitatẽ q̃ ista ꝑpessi sunt. Quis em̃ hec in ꝯspectu hoiuz dura ꝛ dira videant. Sz ꝓciosa in cõspectu dñi mors sctõrũ ei⁹. ¶ Proinde oĩa ista: id ẽ curatio funeris: ꝯditio sepulture: põpa exeq̃arũ: magis sũt viuoꝝ solatia q̃ subsidia mortuoꝝ. Si aliqđ ꝓdest impio sepultura ꝓciosa: oberit pio vilis aut nulla. Preclaras exeq̃as in conspectu hominũ exhibuit purpurata illi diuiti turba famuloꝝ: s; multo clariores in ꝯspectu dñi vlceroso illi pauperi ministeriũ ꝓbuit angeloꝝ: q̃ eũ nõ extulerũt in marmoreũ tumulũ: s; in abrae gremium sustulerũt. Ridẽt hec illi/ꝯ q̃s defendendã suscepim⁹ ciuitatẽ dei. Ueruntñ sepulture curã etiã eoꝝ philosophi ꝯtẽpserũt: ꝛ sepe vniuersi exercitus dum ꝓ terrena patria morerent: vbi postea iacerẽt: vel q̃b⁹ bestijs esca fierẽt nõ curarũt.

Ps. 78. a

Ps. 115. b

B

Tredecima veritas

13. q. 2. ca. alc. et. 4. sentẽ. di. 45. ca. pe põpis.

¶ Tertiadecia veritas: q̃ ista tria. s. curatio funeris/cõditio sepulture/põpa exeq̃aꝝ: magis sũt viuorũ solatia q̃ mortuorum subsidia. Intelligẽdũ tñ q̃ ista ꝓñt dupłr accipi ꝛ exhiberi: aut q̃tũ ptinẽt ad solẽnitatẽ: sicut sũt solatia viuoꝝ: aut q̃tũ ad pietatẽ: sic sunt subsidia mortuoꝝ. Et si exhibent vt paupes inde reficiant aut ecclie edificent: sic ipsi defuncti ex ꝓcedẽtibus meritis sunt taliũ bonorum capaces.

Luce. 16. f.

b Ib ¶ Uerũtñ sepulture curã ꝛc. Exẽplũ ad istud habet in Seneca: qui libro d' remedio fortuitoꝝ multipliciter ostẽdit q̃ carẽtia sepulture ẽ ꝑuipẽdẽda. Uergilius etiã nõ obstantibus his q̃ finxit de insepultoꝝ pena ꝛ impedimẽto/libro. vj. tñ libro ij. eneidos dicit sic: Facilis iactura sepulchri. Ualerius etiã libro. vj. narrat de theodoro q̃ regi Lysimacho ꝓñapiẽti vt cruci affigeret: rñdit terribilis sit

Lucan⁹ in.7. ¶ Hec erit purpuratis tuis: mea qdē nihil inter est humi an sublime putrescā. a ¶ Celo tegitur rc̄. Istud est dictū Lucani li. vij. Est autē vrna ꝓprie ſm Hug. et Papiā vas qd defunctoꝝ corpib⁹ ꝯdēdis seruire solebat. Consueuerūt eñ antiquitus romani mortuorū corpa cremare: ꝛ postmodū collectos cineres cremati corpis in vase ꝯseruare qd vas vrna vocabat: hic ꝟo recipit vrna generalit̄ ꝓ sepulchro.

Licuit de hac re poetis plausibilit̄ dicere: a Celo tegit̄ q̄ nō habet vrnā. Q̄to minus debēt de corpib⁹ insepultis insultare christianis: qbus ꝛ ipsius carnis ꝛ mēbroꝝ omniū reformatio nō solū ex terra: verūetiā ex alioꝝ elemētoꝝ secretissimo sinu q̄ dilapsa cadauera recesserunt: in tpis pūcto reddēda ꝛ reintegrāda ꝓmittit̄.

¶ Que sit ratio sanctorū corporū sepeliendi. Capl'm XIII

A
13.q.2.ca.ale. ¶ Expost. Ca. XIII. b Nec ideo rc̄. In hoc caplo excludit Aug⁹ errorē q̄ posset oriri ex dictis in p̄cedēti caplo: q2 eñ dixit q̄ sepulturę carētia nō obest defuncto: posset aliqs credere q̄ corpa mortuorū essent abiicienda: qd hic reprobat Augustinus.

Nec ideo tñ cōtēnēda ꝛ abiiciēda sūt corpora defunctoꝝ maximeq̄ iustoꝝ atq̄ fideliū: qb⁹ tāq̄ organis ꝛ vasis ad oīa bōa opa sctūs vsus ē spūs. Si eñ paterna vestis ꝛ ānulus ac si qd hmōi tāto carius ē posteris/ q̄to erga parentes maior extitit affectus: nullo mō ipsa spernēda sunt corpa: q̄ vtiq̄ multo familiarius atq̄ ꝯiūctius q̄ q̄libet indumēta gestam⁹. Hec eñ nō ad ornamentū vl' ad

Gen.25.c adiutoriū qd adhibet̄ extrinsecus/ s̄ ad ipsā na
ca.25.a turā hōis ptinēt. Uñ ꝛ antiq̄ꝝ iustoꝝ funera officiosa pietate curata sunt: ꝛ exeq̄e celebratę: ꝛ sepultura ꝓuisa: ipsiq̄ dū viuerent

Gen.47.g hec de sepeliēdis vel etiam trāsferēdis suis
Tob.2. corpib⁹ filijs mādauerūt. Et Tobias sepe
ca.12.c liēdo mortuos: deū ꝓmeruisse teste angelo cōmendat̄. Ipse q̄ dn̄s die tertio resurrecturus ꝛ religiosę mulieris bonū opus p̄dicat: p̄dicandūq̄ cōmendat: q̄ vnguentū p̄

Mat.26.a cat: p̄dicandūq̄ cōmendat: q̄ vnguentū p̄
Joh.12.b ciosum sup mēbra ei⁹ effuderit: atq̄ hoc ad eū sepeliendū fecerit. Et laudabilit̄ cōmēorant̄ in euāgelio q̄ corpus eius de cruce acceptū diligēter atq̄ honorifice tegendū sepeliendūq̄ curarunt.

B
Decimaquarta veritas ¶ Vere iste auctoritates nō h̄ admonēt: qd insit vllus cadauerib⁹ sensus: s̄ ad dei ꝓuidētiā: cui placent etiā talia pietatis officia: corpora q̄ mortuoꝝ ptinere significāt: ꝓpt̄ fidē resurrectiōis astruendā. Ubi ꝛ illō salubrit̄ discit̄ q̄ta possit esse remuneratio ꝓ elemosynis q̄s viuētib⁹ ꝛ sentiētib⁹ exhibem⁹ si neq̄ hoc apud deū perit qd exanimis hominū mēbris officio diligentięq̄ ꝑsoluit̄. Sūt qdē ꝛ alia q̄ sancti p̄triarche de corpibus suis vl' ꝯdēdis vl' trāsferēdis ꝓphetico spū intelligi dicta voluerūt. Nō aūt hic locus ē vt ea ptractem⁹ cū sufficiāt ea q̄ diximus. Sz si ea q̄ sustentādis viuētibus sunt necessaria: sicut vict⁹ ꝛ amictus: q̄uis cū graui afflictiōe desint: nō frangūt in bonis pferēdi tolerādiq̄ virtutē: nec eradicāt ex aīo pietatē/ s̄ exercitatā faciūt fecundiorē: q̄to magis cū desunt ea q̄ curādis funerib⁹ ꝯdēdisq̄ corpibus defunctoꝝ adhiberi solent: nō efficiūt miseros in occultis pioꝝ sedib⁹ iā q̄etos? Ac p hec qñ ista cadauerib⁹ christianoꝝ in illa magnę vrbis vel etiā aliorū opidoꝝ vastatiōe defuerūt: nec viuoꝝ culpa ē: q̄ nō potuerūt ista p̄bere: nec pęna mortuoꝝ q̄ nō possunt ista sentire.

¶ Decimaquarta veritas/ q̄ pietatis officia q̄ circa mortuoꝝ corpa venerabiliter exhibent̄/ sunt deo placentia. De h̄ assignat tres rōnes. Prīa: vt illō corpus veneret̄ cuz q̄ aīa post resurrectionem erit glificāda: sicut vestis pl⁹ honorat̄ qñ ea rex rursus indui cupit. Scd̄a rō: vt appareat q̄ta pōt esse remūeratio ꝓ elemosynis quas viuētibus exhibemus si nec hoc apud deū perit qd exanimis hominū mēbris officio ꝑsoluitur. Dicebāt aūt aliqui q̄ sepelire mortuos non sit officiū pietatis in q̄libet casu. Illud dictū est valde absurdū: tū q2 pari ratiōe nō esset ptū subuenire paupi: nisi in eo casu in q̄ nō inuenit̄ aliō subueniēs: cū tñ hoīes pssimi deberēt de curandis paupib⁹ altercari. Tertia rō est bona ꝯsuetudo ecclesię: q̄ ex hoc maxime tenēda ē/ q̄ vnū de sex opibus misericordie nō pereat: q2 sepelire mortuos vnū de sex opibus misericordie ē: ꝛ ideo oppositū dicere nō est catholicū. 13.q.2.ca.ale.

¶ De captiuitate sanctorum quibus nunq̄ diuina solatia defuerunt. Capitulum XIIII

Sed multi inquiūt christiani etiā captiui ducti sunt. Hoc sane miserrimum est si aliquo duci potuerunt vbi deū suū non inuenerūt. Sūt in scripturis sanctis huius etiā cladis magna solatia. Fuerūt in captiuitate tres pueri: fuit daniel fuerūt alij prophetę: nec deus defuit cōsolator. Sic nō deseruit fideles suos sub dominatione gentis: licet barbarę tamē humanę: qui ꝓphetam non deseruit: nec in visceribus beluę. Hoc quoq̄ illi cum quibus agimus malūt irridere q̄ credere: qui tamen in suis litteris credūt Arionē methymneū nobilissimum cytharistam cū esset eiectus de naui: exceptum delphini dorso ꝛ ad terram esse ꝑuectum. Vere illud nostrum de Jona

c ¶ Expo. Ca. XIIII Sed multi inquiūt christiani rc̄. In hoc caplo ꝓsequit̄ Augustinus quintū maluz christianis romanis illatū tēpore vastationis vrbis: scz captiuationē nā aliqui captiui forsan abducti sunt: quos Augustinus consolat̄ p exemplū de Jona ꝓpheta qui licet mersus in ventre piscis: tamen nō fuit a deo desertus: sic nec captiui fideles quocūq̄ ducant̄ in captiuitatem. Daniel.1.b d ¶ Hoc quoq̄ illi cum quibus rc̄. Illos cum quibus agit vocat Augustinus gentiles seu paganos: qui s̄ forsan non

Jone.2.b

Ne forsan nō credāt ꝙ ionas fuit saluatus ab vtero piscis. Sz tñ hoc nō debet eis esse incredibile: qꝛ sile inueniſ scriptū in libris eoꝝ/ de arione cytharista: cuius fortuna fuit mirabilis: q̄ hic tāgiſ ab Augustino Et fuit ſm belynādū tꝑibꝰ iosie regꝭ iudę: quā describit Ouidius pulchre ꝛ diffuse li.ij. de fastis. A. gelliꝰ ꝟo li.xvj. noctiū atticaꝝ scdo titulo narrat ꝙ cū ario esset periādro regi corinthioꝝ familiarissimus: ꝛ de sicilia i patriā rediret onustus grādi pecunia: corinthios nautas tāꝗ sibi notiores elegit. Qui vero pecunię cupidi: cū in altū mare venissent/ ceperunt ꝯsiliū vt arionē interficerent: qđ ipse compertēs/ oīa sua eis obtulit vt sibi vitā ꝯcederēt. Ipsi ꝟo sibi ecōtra ꝓceperūt: vt se in mare statim ꝓiceret: vix aūt ab eis potuit impetrare: vt priusꝗ in mare se ꝓcipitaret/ liceret sibi vestimenta sua induere ꝛ canere carmē ꝯsolabile sui casus in cithara. Qđ cū fecisset: ꝗto altiꝰ potuit statim in mare se ꝓiecit: moxqꝫ inſ vndas delphinus affuit: ꝛ eo supra dorsum suū eleuato sup vndas susceptū ad terrā portauit. Ariō ꝟo in corinthū veniēs: talem se periādro exhibuit/ qlē delphinus portauerat. De q̄ pulchre dicit Ouidꝰ sic. Ille sedet citharāqꝫ tenet ꝑciūqꝫ vehendi Citat/ ꝛ ęqreas carmine mulcet aq̄s. De delphino aūt illo fingūt poetę vt patet in Ouidio: vt ꝓpter illud opus pietatis iuppiter eū trāstulit in cęlū vbi lucet stellis nouē. Est eñ in rei veritate vna constellatio in cęlo ex nouē stellis ꝯstās: q̄ vocaſ delphinus. Licet aūt illud de translatiōe delphini in cęlum sit fictio poetica: nō ꝓpter hoc credēdū est ꝙ illud qđ narraſ de arione portato a delphino sit ficticiū: qꝛ ꝙ delphini hoies susceperūt in mari ad portandū: patet ꝑ solinū q̄ de pluribꝰ hoc refert. Valerius aūt li. ix. dicit ꝙ delphini nō horrēt hoies vt alienū/ sꝫ nauibus potius occurrūt ꝛ ludēdo applaudūt. Isidorus aūt li.xij. etymologiaꝝ dicit ꝙ natura delphinorū q̄ vocanſ gymones ē ꝙ ad melodiā gregatim veniūt.

ꝓpbꝫ incredibilius ē Plane incredibilius: qꝛ mirabilius: ꝛ mirabilius qꝛ potētius.

¶ De regulo in quo captiuitatis ob religionē etiaꝫ spōte tolerādę extat exēpluꝫ quod tamē illi deus colenti prodesse nō potuit. Ca. XV

Habēt tñ isti ꝛc. In hoc Expo. Ca. XV capło ꝯsolaſ Augꝰ captiuos romanos: q.s. a gothis captiuati fuerūt: ꝛ exhortaſ eos ad patientiam ꝑ exemplū cuiusdā ducis romanoꝝ nobilissimi ꝛ maximi. s. marci attilij reguli olim ꝯsulis romanoꝝ: qui nō solū captionē suā patiēter sustinuit/ cū ꝗuis gentilis esset: īmmo ꝛ cū potuisset liberari/ si contra iuramentū ꝓpriū venire voluisset: ꝓelegit seruare iuramētū/ ꝗ a morte ꝛ captiuitate liberari. b ¶ Marcus ꝛc. De isto marco attilio facit Augꝰ mentionē infra libro isto. Sciendū est ꝙ ea q̄ hic narranſ contigerūt in primo bello punico. Fuerūt aūt tria bella punica: id est bella romanoꝝ cōtra pęnos: q̄ africi ꝛ carthaginenses appellanſ. Afri ab africa: carthaginenses a carthagine ciuitate/ q̄ olim fuit caput imperij africani: sicut roma romani. Primū eñ belluꝫ punicū ſm eutropiū durauit.xxi. annis. Scdm aūt durauit.xix. Tertiū vero durauit.iiij. annis. Anno ergo nono primi belli punici creati sunt romę duo consules. s. manlius volsco: ꝛ ꝓfatus marcus regulus: qui ſm Orosiū libro.iiij. iussi in africā ferre bellum cum.cccc.xxx. nauibus in siciliā q̄ tunc erat carthaginensiū ꝓfecti sunt: vbi obtēta victoria vlteriꝰ ꝓcesserunt in africā: ꝛ captis.ccc. castellis ꝛ opidis/ manlius ꝯsul romā rediēs.xxvij. milia captiuoꝝ cū ingētibꝰ spolijs secū reuexit. Marcus regulus ꝟo bellū carthaginēse sortiꝰ: cōtra tres impatores carthaginēses. s. duos hasdrubales ꝛ hamilcharē atrociter pugnauit. In q̄ pugna cęsa sunt carthaginēsiū.xvij. milia: capta vero.v. milia ꝛ.viij. elephātes abducti. Carthaginenses ꝟo fracti ꝛ exinaniti diuersis bellis ꝛ cladibꝰ pacē a regulo poposcerūt. Sz cū audirēt ꝯditiōes pacis intolerabiles q̄s dictauerat: maluerūt carthaginenses mori armati ꝗ talibus ꝯditiōibꝰ assentire. Cōparatꝭ ergo ex diuersis ꝑtibꝰ militibꝰ ꝛ facto exercitu magno/ xantippū regē lacedęmonioꝝ cuꝫ auxilijs accitū ducē bello ꝓfecerūt. Ingēs ꝟo ruina romanoꝝ secuta ē: nā cęsis.xxx. milibus romanoꝝ/ marcus captus ꝛ in catenas ꝯiectus est: postmodū ꝟo de ꝑmutādis captiuis romā missus ē sicut narrat hic Augꝰ. Eutropiꝰ vero li.ij. narrat ꝙ post captionē reguli ꝛ infectionē sui exercitus: ꝯsules romanoꝝ ambo. s. marcꝰ ęmilius: paulus ꝛ fabius fuluius/ cū classe.ccc. nauiū ꝓfecti cōtra africā: primi vicerūt afros bello nauali: ꝛ ęmilius ꝯsul.c.iiij. naues hostiū submersit: ꝛ.xxx. cū pugnatoribꝰ cępit. Iteꝝ etiā deuicti sunt afri a metello cōsule/ interfectis.xx. milibus hostiū ꝛ captis elephātibꝰ eoꝝ/ ita vt metellus.c.xxx. elephātes cū captiuis multis romā deduceret. Et post hęc mala/ carthaginēses regulū miserūt romā: vt ꝑmutationē captiuoꝝ ipetraret. Qui romā veniēs/ ductꝰ in senatū nihil q̄si romanus egit: dixitqꝫ se ex illa die q̄ in ptātē afroꝝ venisset romanū esse desiisse. Suasit tñ ne pax cū afris fieret: dicēs ipsos iā effractos nullā speꝫ habere: se ꝟo tāti nō esse vt tot milia captiuoꝝ ꝓpter vnū se senē ꝛ paucos romanos captiuos redderent. Pręmissa ex eutropio excerpta sunt. A. gellius ꝟo li. v. addit ad ꝓdictā ꝑsuasionē reguli. Dicit eñ regulum in senatu retulisse: ꝙ a carthaginēsibus sibi q̄ddā venenū mirabile datū fuit: qđ videlꝫ certo die sibi mortē inferret: vt. s. viuere posset donec impetrasset ꝑmutationē captiuoꝝ: postmodū ꝟo inualescēte veneno tabesceret. Audita ergo in senatu ꝑsuasiōe reguli vt refert eutropius: romani eiꝰ ꝯsilio acq̄euerūt. Cū aūt romani sibi offerrēt ꝙ eū romę tenerēt: negauit se in ea vrbe mānsuꝝ: in q̄ postꝗ seruierit afris/ dignitatē honesti ciuis hēre nō posset. Reuersus ergo in africā ne iuramentū eiꝰ infringeret q̄ se iurauerat reuersuꝝ nisi ꝑmutationē captiuoꝝ impetraret: crudeli genere mortis necatꝰ ē: nā circūcisis palpebris eū vsqꝫ ad mortē excruciatu intolerabili iugularent/ demum oībus supplicijs extinctus est. A. gellius vero narrat ꝙ pęni. i. afri/ regulū reuersum a romanis in antris ꝛ ꝓfundis tenebris clauserūt longo tꝑe: ꝛ postmodū vbi sol erat ardētissimus eū repēte eduxerūt: aduersusqꝫ ictus solis oppositū cōtinētes intēdere oculis in cęlū cogebāt: palpebras vero eius ne eas claudere posset sursum ꝛ deorsuꝫ deductas insuerant: ꝛ sic diu sōno ꝓhibitū necauerūt. Romani vero hoc audito/ nobilissimos pęnoꝝ captiuos dederūt filijs reguli: qui etiā eos somno ꝓhibitos necauerūt. Hęc A. Gellius. Modū aūt q̄ tortus erat regulus/ narrat Valerius li.ix. eodē mō q̄ hic narrat Augꝰ. Valerius etiā li.j. valde cōmēdat regulū de hoc ꝙ iura/

a Habēt tñ isti de captiuitate religiōis causa etiā spōte tolerāda: ꝛ in suis ꝑclaris virī nobilissimū exemplum. b Marcꝰ attilius regulus impator ꝑpli romani captiuus apud carthaginēses fuit. Qui cū sibi mallēt a romanis suos reddi: ꝙ eoꝝ

ꝗ mentū suū seruaue
rit. Tullius etiā li.iij. ꝺ
officiis idem ꝓbat: ꝛ re
spōdet ad rōnes alioꝝ
qui hoc improbauerūt/
ostendēs ꝙ strictū ē vin
culū iuramēti: ꝛ ꝙ stri/
cte illud antiq̄ romani
obseruauerūt ꝛc.

tenere captiuos ad h
impetrandū: etiā istū
ꝑcipue regulū cū lega
tis suis romā miserūt
ꝑus iuratiōe ꝯstrictū:
si qđ volebāt minime
ꝑegisset/rediturū esse
carthaginē. Perrexit
ille: atq; in senatu ꝯtria ꝑsuasit: qm̄ nō arbi/
trabaꝛ vtile esse romanę reipublicę muta/
re captiuos. Nec post hāc ꝑsuasionē a suis
ad hostes redire cōpulsus ē: ꝫ q2 iurauerat/
id spōte impleuit. At illi eū excogitatꝭ atq;
horrēdis cruciatibus necauerūt. Inclusum
q̄ppe angusto ligno vbi stare cogereꝛ/cla/
uisq; acutissimis vndiq; ꝯfixo: vt se in nullā
eius ptē inclinaret sine pęnis atrocissimis/
etiā vigilando ꝑemerūt. Merito certe lau/
dāt ꝟtutē/tā magna infęlicitate maiorē. Et
ꝑ deos ille iurauerat: q̄ꝝ ꝓ cultu ꝓhibito/
B hās generi hūano clades isti opinanꝛ infli/
gi. Qui ꝗ ꝓpterea colebāꝛ vt istā vitā ꝓsperā
redderēt: si veꝝ iuranti has irrogari pęnas
seu voluere seu ꝑmisere. Quid piuro graui/
us irati facere potuerūt? Sꝫ cur ratiocinati
onē meā nō potius ad vtrūq; ꝯcludā? De/
os certe sic ille coluit: vt ꝓpter iurisiurādi fi
dē/nec remaneret in patria: nec inde quoli/
bet ire: ꝫ ad suos acerrimos inimicos redi/
re minime dubitaret. Hoc si huic vitę vtile
existimabat: cuius tā horrendū exitū meru
it: ꝓculdubio fallebaꝛ. Suo quippe docuit
exemplo: nihil deos ad istā tempalē felicita
tē suis ꝓdesse cultoribus: qm̄ quidē ille eoꝝ
deditus cultui: ꝛ victus ꝛ captiuꝰ abductꝰ
est: ꝛ q2 noluit aliter q̄ ꝑ eos iurauerat face
re: nouo ac ꝑus inaudito nimiūq; horribili
supplicij genere cruciatus/extinctus est. Si
aūt cultus deoꝝ post hāc vitā velut merce/
dem reddit felicitatē: cur calumnianꝛ tem/
poribus christianis: ideo dicētes vrbi acci/
disse illā calamitatē: q2 deos suos colere de
stitit: cū potuerit etiā illos diligētissime co/
lens tā infelix fieri q̄ ille regulus fuit? Nisi
forte ꝯ clarissimā veritatē tāta quisq; demē
tia mire cecitatis obnitiꝛ: vt ꝯtēdere aude/
at vniuersam ciuitatē deos colentē infeli/
cem esse non posse: vnū vero hominē posse/
ꝙ videlicet potentia deoꝝ suoꝝ multos po
tius sit idonea ꝯseruare/q̄ singulos: cū mul
C titudo ꝯstet ex singulis. Si aūt dicūt mar/
cum regulū etiam in illa captiuitate illisq;
cruciatibus corpis animi virtutē beatū es/
se potuisse/virtus potius vera quęraꝛ: qua
beata possit esse ꝛ ci/
Quintadeci/ uitas. ¶ Neq; em̄ ali
ma veritas unde btā ciuitas/aliū
de hō: cum aliud ciui

¶ Quintadecima veri/
tas: ꝙ ciuitas est cōcors
hominuꝫ multitudo. Ex
quo apparēt duo mora/

tas nō sit: q̄ ꝯcors ho
minū multitudo. Qua
obrē nonduꝫ interim
disputo: q̄lis in regu/
lo ꝟtus fuerit: sufficit
nunc ꝙ isto nobilissi/
mo exēplo coguntꝛ fa
teri: non ꝓpter corpis
bona vel eaꝝ reꝝ q̄ ex
trinsecus homini ac/
cidūt colēdos deos:
qm̄ quidem ille carere
his omibus maluit q̄
deos ꝑ q̄s iurauit of/
fendere. Sꝫ qđ faciemus hoibus qui glori/
anꝛ talē se habuisse ciuē/qualē timēt habe/
re ciuitatē? Qđ si nō timēt: tale ergo aliqđ
quale accidit regulo/etiā ciuitati tam dili/
genter q̄ ille deos colenti accidere potuisse
fateanꝛ: ꝛ christianis tempibus non calum
nienꝛ. Uerum quia de illis christianis orta
questio est qui etiaꝫ captiui ducti sunt: hoc
intueanꝛ ꝛ taceant qui saluberrimę religio/
ni exhinc impudēter atq; imprudēter illu/
dūt: quia si dijs eoꝝ ꝓbro nō fuit: ꝙ atten/
tissimus cultor illoꝝ/dū eis iurisiurandi fi/
dem seruaret: patria caruit/dum aliam non
haberet: captiuusq; apud hostes ꝑ longam
mortem supplicio nouę crudelitatis occi/
sus est: multo minus nomen criminandum
est christianum in captiuitate sacratoꝝ su/
oꝝ qui supernā patriā veraci fide expectan/
tes/etiam in suis sedibus peregrinos se es/
se nouerunt.

lia documenta. Primū:
ꝙ ꝑmanentia cuiuslibet
ciuitatis ꝯsistit ꝑncipali
ter in cōcordia: quia ipsa
multitudo: nō q̄libet ho/
minū/sed ꝯcors tn̄ est ci
uitas bona. Secundū ꝙ
discidiū cuiuslibet ciuita
tis maxime ꝯtingit ex ci/
uiū discordia: q2 ꝑ easdē
causas dissolniꝛ q̄libet ci
uitas ꝑ q̄s nasciꝛ: ꝛ ideo
cū ꝯstructio ciuitatis ex
ꝯcordia oriaꝛ/ꝑ eius ꝯ/
trium dissolniꝛ: sicut pa/
tet in ciuitate babylonis
Geñ. xj. b

¶ An stupris que etiam sanctaruꝫ
forte virginum est passa captiuitas
cōtaminari potuerit virtus animi
sine volūtatis assensu. Ca. XVI

A Magnuꝫ sane ꝯ se crimē pu/ tāt obycere christianis: cū eoꝝ exaggerātes captiuita/ tē: addūt stupra etiaꝫ cōmissa: nō solū in alie/ na matrimonia ꝟgi/ nesq; nupturas: ꝫ etiā in quasdaꝫ sanctimo/ niales. Hic ꝟo non fi/ des/ nō pietas: nō ipa virtus q̄ castitas diciꝛ: ꝫ nostra potius dis/
putatio inter pudorē atq; rōnē quibusdam
coartaꝛ angustijs. Nec tantū curamus hic
alienis respōsionē reddere/q̄tū ipsis nostris
ꝯsolationē. ¶ Sit igi
tur in ꝑmis positū at/
q; ꝯfirmatū: virtutem
q̄ recte viuiꝛ ab animi

Expositio Ca. XVI
Magnum satis crimen ꝛc. In hoc caplo ꝓsequiꝛ Augustinus sextū malū romanis in vastatione vrbis illatum: videlicet ꝙ multę christianę nuptę virgines ꝛ etiaꝫ sancti/ moniales violatę sunt ab hostibꝰ: ꝛ rñdet Augustinꝰ aduersarijs christianoꝝ q̄ ꝓpē hoc christianis insultauerūt.

¶ Sextadecima veritas Sextadecima
ꝙ virtus qua recte viuiꝛ veritas
ab animi sede membris
corpis impat. Ex q̄ acci/
ꝑit ꝑinnꝛ duo

sede membris corporis imperare/sanctum q corpus vsu fieri sancte voluntatis.

...re pluntur duo moralia documēta. Primū est q sicut volūtas impat membris corporis:ita τ virtus existens in volūtate:vñ actus qs impat volūtas in charitate existēs/circa materiā castitatis dicunt actus castitatis:nō quidē eliciti ex volūtate/sz impati. Secundū est:q ois actus impati a volūtate circa materiā alicuius virtutis/sunt actus illius virtutis impati:τ sunt virtuosi/sicut τ volūtarij:qr volūtas nō pōt opari circa materiā virtutis nō ꝯcurrēte virtute.

Decimaseptima veritas ¶ Qua inconcussa ac stabili ꝑmanēte qcqd alius de corpe vel in corpe fecerit qd sine pctō ꝓprio nō valeat euitari:ꝑter culpā esse patiētis. Sz qr nō solū qd ad dolorē:verū etiā qd ad libidinē ꝑtinet in corpe alieno ꝑpetrari pōt:qcqd tale ꝑpetratū fuerit:et si retētā ꝯstātissimo aio pudicitiā nō excutit/tñ pudorē incutit:ne credaṫ factū cū mētis etiā volūtate:qd fieri fortasse sine carnis aliq̄ voluptate nō potuit. Ac ꝑ hoc τ q̄ se occiderunt/ne qcq̄ hmōi paterenṫ:qs huān9 affectus eis nolit ignosca? Et q̄ se occidere noluerūt:ne suo facinore alienū flagitiū deuitarēt:qsquis eis hoc crimini dederit/ipse crimine insipientię nō carebit.

B

¶ Decimaseptima veritas:q quicqd in corpe vł de corpe fiat vel ē/nostra volūtate incōcussa manēte ē sine culpa nostra. Ex quo duo documenta apparēt. Primū est:q nullus pōt ꝑ violentiā cogi ad pctā:qr licet aliquis posset corpus supare/nulla tñ creatura pōt volūtatē nostrā cōpellere/cū sit de natura sua libera:τ iō cū ipsa incōcussa manente nulla culpa possit esse quicqd fiat de corpe:nullus hō ad peccandū cogi pōt. Secūdū documētum:q licet hō nō possit ad peccandū cogi:bñ tñ pōt ad peccandū violenṫ inclinari:cū eñ appetit9 sensitiuus naturaliter inclinet intellectū:sicut rota ꝯtra/ꝑ philosophū potest fieri talis inclinatio in corpe/qd inclinat volūtatē ꝑ appetitū/sz nō necessitat eā.

¶ De morte voluntaria ob metum penę siue dedecoris. Ca. XVII

23.q.5.ca.si. non licet Exposi. Ca. XVII a

Nam vtiq̄ si τc. In hoc caplo ꝓbat Augustinus quoddam dictū quod in priori capitulo dixerat:scz q insipiens esset qui diceret/q mulieres potius se debebant occidisse q̄ pati q violatę fuissent.

Nam vtiq̄ si non licet priuata potestate hominem occidere vel nocentem/cuius occidendi licentiam lex nulla cōcedit.

Decimaoctaua veritas. ¶ Profecto etiā q̄ seipsum occidit/homicida est. Et tāto fit nocētior cū se occiderit:q̄to innocētior in ea causa fuit/q̄ se occidēdū putauit. Nā si iudę factū merito detestamur:cūq̄ veritas iudicat/cū se laq̄o suspēdit/scelerate illius traditiōis auxisse potius q̄ expiasse cōmissum:qm̄ dei miscōiaz desperādo exitiabilit penitēs:nullū sibi salubris pnię locuz reliquit:q̄to magis a sua nece se abstinere debet/qui tali supplicio quid in se puniat non habet. Judas eñ cuz se occidit/sceleratum hominē occidit:et tñ nō solū christi/verum etiā suę mortis re9 finiuit hāc vitam:qr licet ꝓpṫ suū scel9 alio suo scelere occisus est.

¶ Decimaoctaua veritas q q̄ seipm occidit/homicida est:τ tāto inde fit nocētior cuz se occidit/q̄to seipm innocentiorē occidit. Ex quo duo notanṫ. Primū ē:q q̄to innocētior est q̄ puniṫ:tāto maius flagitiuz ab occidēte cōmittiṫ: τ sic sequiṫ q mors christi pessimo homicidio fuit perpetrata. Scdm q magis peccat q̄ seipm inficit ad vitādā corruptionē dū oppssionē formidat:q̄ iste q̄ seipm interemit ꝓpṫ supabūdātē ꝯtētionē:qr iste innocētior ī ea causa. Sz oriṫ dubiū:qr tunc iudas minime peccasset in eo q seipm pemit τ q̄ nocētior est. Rñdet ꝑ duo dicta. Primū/q si iudas seipsum solū ex tristicia pctī pemisset/min9 peccasset:tñ magnitudo desperationis aggrauauit pctm̄ eius. Scdm dictū/q nulli licet seipm inficere ex culpa/sicut nec aliū nō iusta causa:cū hoc ptineat ad iusticiā discretiuā. Dicit aūt q nulli licet aliuz interficere/nisi in iudicio publico:τ qr nullus pōt esse iudex sui ipsius in iudicio publico:ideo nulli licet pimere seipsuz:licet possit seipsum aliter punire in penitētia. Mat.27.a

¶ De aliena violentarum libidine quam in oppresso corpore mens inuita perpetitur. Ca. XVIII

B

Cur aūt homo qui mali nil fecit/sibi malefaciat:τ seipm interficiēdo hominē interficiat innocentē:ne alium patiaṫ nocentem:atq̄ in se ꝑpetret peccatū ꝓpriū/ne in eo ꝑpetreṫ alienū. At eñ:ne vł aliena polluat libido metuiṫ? Nō polluet/si aliena erit. Si aūt polluet/aliena nō erit ¶ Sz cū pudicitia virtus sit animi/comitēq̄ habeat fortitudinem:qua poti9 quęlibet mala tolerare q̄ malo ꝯsentire decernat. Nullus autez magnanimus τ pudicus in potestate habeat quid de sua carne fiat:sed tātū quid annuat mente vel renuat. Quis tandem sana mente putauerit se perdere pudicitiam/si forte in apprehensa vł oppressa carne sua exerceatur et expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit:ꝑfecto pudicitia virtus animi nō erit:nec ꝑtinebit ad ea bona q̄bus bñ viuiṫ:s̄ in bōis corporeis nūerabiṫ:q̄lia sūt

b Exposi. Ca. XVIII

Cur aūt homo τc. In hoc capitulo confirmat Augustinus quoddā quod dixerat in duobus capitulis ꝓcedētibus:videlicet q ille q̄ omnino cōtra volūtatē violatę fuerant non peccauerūt:immo habuerūt τ mentē sanctā τ corpus sanctū. 32.q.5.ca. ita ne

Decimanona veritas ¶ Decimanona veritas q pudicitia ē virtus animi habens secū comitē fortitudinē:qua potius mala q̄libet tolerare q̄ malo ꝯsentire decernat. Ex quo deducit istā conclusionē:q si corpus alicuius virginis opprimatur violenter:sicut voluit attemptare Simpronianus in beata agneta/nō amittitur pudicitia. Si eñ hoc modo pudicitia perit/virtus non est:nec pertinebit ad ea bona q̄bus recte viuitur:sed in bonis corporalibus reperiṫ τ nūerabiṫ:sicut sanitas τ pulchritudo. Ex q̄ ꝯclusione sic deducta ponūṫ duo corollaria. Primū:q si aliq̄ mulier corrumpaṫ

B

vires/pulchritudo/sana integraq; valitudo: ac si qd huiuscemodi est: q̄ bona etiaʒ si minuant/ bonaʒ iustāq; vitā oino nō minuūt. Qd̄ si tale aliqd ē pudicitia: vt quid ꝓ illa ne amittat/etiā cū periclo corpis laborat? Si aūt bonū animi ē: etiā oppsso corpe non amittit. Quinetiā sācte ꝯtinētie bonū est: cū imūdicie carnaliū ꝯcupiscētiaꝝ nō cedit ⁊ ipsum corpus sanctificat: ⁊ ideo cū eis nō cedere inconcussa intentione persistit. Nec de ipso corpore perit castitas: quia ea sancte vtendo pseuerat volūtas: ⁊ q̄ntū in ipso est etiā facultas. Ne
C
q; eni eo corpus sanctū est: q ei⁹ mēbra sunt integra/atq; eo q nullo ꝯtrectant attactu: cū possint diuersis casibus etiam vulnerata vim ꝑpeti: ⁊ medici aliqñ saluti opitulātes: hec ibi faciāt q̄ horret aspectus. Obstetrix v̄ginis cuiusdā integritatē manu velut explorās: siue maliuolētia/siue inscientia/siue casu: dū inspicit/ꝑdit. Non opinor quemq̄ tā stulte sapere vt huic perijsse aliqd existimet
32.q.5.ca. ita ne
etiā de ipsis corpis sanctitate: q̄uis mēbri illius integritate iā ꝑdita. Quocirca ꝓposito animi ꝑmanēte/p qd̄ etiā corpus sanctificari meruit: nec ipsi corpi aufert sanctitatē violentia libidinis aliene: quā seruat pseuerātia ꝯtinentie sue. An v̄o si aliq̄ femina mente corrupta/violatoq; ꝓposito qd̄ deo vouerat/ꝑgat vitiāda ad deceptorē suū: adhuc eā ꝑgentē sanctā vel corpe dicimus/ea sanctitate animi p quā corpus significabat amissa atq; destructa? Absit h̄ error. Et hic potius admoneamur ita non amitti corpis sāctitatē manēte animi sāctitate/etiā corpe oppsso sic amittit corpis sanctitas violata animi sāctitate/etiā corpe intacto. Q̄obrē
D
nō habet qd̄ in se morte spōtanea puniat femina sine vlla ꝯsensiōe sua violēter oppssa/ ⁊ alieno compssa pctō: q̄nto minus anteq̄ h̄ fiat ne admittat homicidiū certū: cū ipsum flagitiū q̄uis alienū adhuc pēdet incertuʒ. An forte huic ꝑspicue rōni q̄ dicimus corpe oppsso neq̄q̄ ꝓposito castitatis vlla in malū ꝯsensiōe mutato/illius tm̄ esse flagitiū q̄ oppmēs ꝯcubuerit: nō illius q̄ oppssa ꝯcubēti nulla volūtate ꝯsenserit: ꝯdicere audebūt hi ꝯ q̄s feminaꝝ christianaꝝ in captiuitate opꝓssaꝝ: nō tantū mētes/ verūetiā corpora sancta defendimus.

tur rumpat violēter manēs integra in mēte/non amittit aureolā v̄ginitatis: q: p bona corpalia q̄ insūt a natura nullus aliqd meret. Talis aūt est integritas corpis quā solā amisit seruata mentis integritate: vt hic dicit. Sicut si q̄s thurificaret idolo p manū alterius iuxta exēplū qd̄ inducebat sancta lucia. Scd̄m corelariū: q si aliq̄ mulier sit corrupta mēte/licet integra sit carne: nō habebit virginitatis aureolā: q: istā pudicitiā q̄ q̄s meretur aureolaʒ habuit fractā: cū ista sit virtus animi/vt hic dicit: talis tā corruptio nō fit sine consensu/ꝭm ipsum.

De lucretia que se ob illatuʒ sibi stuprū peremit. Capl'm XIX

Lucretiā certe matronaʒ nobileʒ veterēq; romanā pudicitie magnis efferunt laudibus. Huius corpe cuʒ violēter oppsso/tarq̄nij regis filius libidinose potitus esset: illa scelus iprobissimi iuuenis marito collatino et ꝓpinquo bruto viris clarissimis ⁊ fortissimis indicauit: eosq; ad vindictam constrinxit. Deinde fedi in se commissi sceleris egra atq; impatiēs se peremit. Quid dicemus? Adultera hec: an casta iudicanda ē. Quis in hac ꝯtrouersia laborādū putauerit?

Expositio Ca. XIX
B
32.q.5.c. ita ne
Lucretiam certe matronā nobilem veteremq; romanā pudicitie magnis efferunt laudibus. Huius corpore cum violenter ⁊c. In hoc caplo reprobat Aug⁹ factū cuiusdā matrone nobilis q̄ seipsaʒ occidit: q: ab alio fuerat oppressa. s. lucretie: quā romani ob id factū q: s. seipsaʒ occidit laudibus extulerūt. Hanc v̄o historiā lucretie plene narrat Ouidius li. ij. de fastis. Titus etiā liuius libro primo de origine vrbis in fine/eandē narrat hoc mō. Cuʒ maritus lucretie. s. collatinus tarq̄nius in obsidione ardee ciuitatis rutiloꝝ esset: ⁊ cenaret cum sexto tarq̄nio filio tarquinij superbi. vij. ⁊ vltimi regis romanoꝝ ⁊ aliis iuuenibus regijs: inter ipsos ortus est sermo de vxoribus suis. Cepitq; vnusquisq; suam laudare ⁊ vxori alterius preferre. Tūc ait maritus lucretie: Non est opus verbis: nam veritas facto sciri potest. Ascensis igitur equis vt suas vxores visitarent ex inopinato: et scirent quid ageret vnaqueq;: venerunt in principio noctis Romam bi quorum vxores erant Rome: ⁊ subito domos suas ingressi/cum sodalibus suis reperiunt vxores suas luxu et conuiuiis occupatas. Postmodum vlterius procedentes in collatinum opidum prope Romam: a quo collatinus maritus lucretie dictus/subito domum collatini Tarquinij intrauerunt: inueneruntq; Lucretiam cū ancillis suis lanificijs occupatam. Laus ergo vxorum penes Lucretiam remansit. Sextus vero Tarquinius filius regis amore eius captus/ statim deliberauit quomodo copiam eius habere posset. Igitur paucis diebus interiectis/ ignorante collatino/ad Lucretiam cum vno tantū comite venit. Que benigne ipsum receptum post cenam ad cubiculum hospitale duci fecit. Qui omnibus dormientibus ad lectum Lucretie clam accessit: et sinistra manu pectus Lucretie opprimens: Tace inquit Lucretia: Sextus Tarquinius sum: ferrum in manu habeo: quo morieris si vocem emiseris. Tunc ipsa excitata somno: et ad hec verba pauida tacuit. Tunc Sextus tarquinius amorem suum indicauit: et minas precibus adiungebat: quam cuʒ non posset flectere/minatur se interfecturum vnum ex seruis eius: et interfectum positurum in lectum eius iuxta ipsam etiam interfectā: vt necata in adulterio tā sordido videret. Quo timore victa lucretia assensit. Post recessū v̄o sexti tarq̄nij/mittit ipsa romā ad patrē suū lucretiū: ardeā ad viꝝ suū collatinū. Venit q̄ pr̄ cū valerio valesii filio: ⁊ marit⁹ cuʒ iunio

P bruto: qui

¶ bruto: qui cum ad ipsaȝ intrassent: interrogat eã vir si salua essent omnia: ipsa vero emissis lachrymis minime inquit: Quid enim saluum mulieri amissa pudicitia: vestigia viri alieni collatine in lecto tuo sunt. Ceterũ ei corpus violatũ. mẽs ꝓo īsons est: mors testis erit: sȝ date nõ dẽ adultero fore impune fore. Sextꝰ tarquiniꝰ hostis pro hospite receptꝰ vos viderit quid illi debeatis. Ego meipsaȝ ꝛ si pecco absoluo: supplicio tñ nõ libero: nec vlla impudica viuet lucretie exemplo: dnicꝫ ferrũ qd sub veste absconderat in ꝓprio corde defixit. Huiꝰ lucretie epitaphiũ ab Ouidio dicit esse factũ hoc mõ. Cũ foderet gladio castum lucretia pectus: Sanguinis ꝛ torrẽs egrederetur ait: Testes ꝓcedant me nõ fauisse tyrãno. Ante virũ sanguis spũs añ deos: Hic mihi ꝓducent ꝑ me post fata loquent. Alt apud manes: alt apud superos. Et ꝓpt illud flagitiũ cõmissũ in lucretiã a filio regis fuit postmodũ nomẽ regium in vrbe extinctũ.

a ¶ Egregie quidam ex hoc veracit ꝛc̃. Iste fuit Vergilius ꝓut a quodã viro magno q̃ historias mixtas legerat scriptum inueni.

Vicesima veritas.

B

a Egregie qdã ex h veraciterqꝫ declamãs ait: Mirabile dictu. ¶ Duo fuerũt: ꝛ adulterium vnꝰ admisit. Splẽdide atqꝫ verissime. Intuẽs enim in duũ corpoꝝ cõmixtiõe vniꝰ inquinatissimã cupiditatẽ: alteriꝰ castissimã volũtatẽ: ꝛ nõ qd coniũctione mẽbroꝝ/ sed qd animoꝝ diuersitate agereẽ attendens. Duo inquit fuerũt ꝛ adulteriũ vnꝰ admisit. Sȝ quid est hoc q in eã grauiꝰ vindicatur: q̃ adulteriũ nõ admisit? Ille patria etiam cuȝ patre pulsus est: hec sũmo mactata est supplicio. Si nõ est illa ipudicitia q̃ inuita cõprimit: nõ ẽ hec iusticia q̃ casta punit. Vos appello leges iudicesqꝫ romani. Nempe post patrata facinora: nec quẽqꝫ scelestũ ꝛ indẽnatũ ipune voluistis occidi. Si q̃s ad vr̃m iudiciũ qs q̃s deferret hoc crimẽ/ vobisqꝫ ꝓbaret nõ solũ indẽnatã/ verũetiã castãꝛ innocẽtẽ interfectã esse mulierẽ: nõne euȝ q̃ id fecisset seueritate congrua plecteretis? Hoc fecit illa lucretia: illa sic ꝑdicata lucretia: innocentẽ castã/ vim ꝑpessam lucretiã insup interemit. Proferte sniaȝ qd si ꝓpterea nõ potestis: q: non astat quã punire possitis: cur interfectricẽ innocẽtis ꝛ caste tãta ꝑdicatõe laudatis? Quã certe apud inferos iudices/ etiaȝ tales quales poetaꝝ vestroruȝ carminibus cantitantur: nulla ratione defenditis constitutam: scilicet inter illos qui sibi letum Insontes peperere manu lucemqꝫ perosi: Proiecere animas: cui ad superna redire cupienti: Fata obstant: tristisqꝫ palus innabilis vnda alligat. An forte ideo ibi non est: quia non insontem/ sed male sibi consciam se peremit? Quid si enim q ipsa tantũmodo nosse poterat: quis iuuenis violenter irruenti/ etiam sua libidine illecta consensit? Idqꝫ in se puniens: ita doluit vt morte putaret expiandum: quanqꝫ nec sic quidem occidere se debuit/ si fructuosam posset apud deos falsos agere penitentiam. Veruntamen si forte ita est: falsumqꝫ est illud quod fuerunt duo: ꝛ adulterium vnus admisit: sed potius ambo adulterium commiserunt: vnus manifesta inuasione: altera latente consensione: non se occidit insontem: ꝛ ideo potest non † alteratis eius defensoribus dici: quia esse apud inferos inter illos qui sibi letum insontes peperere manu. Sed ita hec causa ex vtroqꝫ latere coartatur: vt si extenuatur homicidium/ adulterium confirmetur: si purgatur adulterium/ homicidium cumuletur. Nec omnino inuenitur exitus/ vbi dicitur: Si adultera/ cur laudata: si pudica/ cur occisa? Nobis tamen in hoc tam nobili femine huius exemplo ad istos refutandos: qui christianis feminis in captiuitate cõpressis/ alieni ab oi cogitatiõe sanctitatis insultãt: sufficit qd in ꝑclaris eius lau/

C

¶ Vicesima veritas: q̃ mulier violentꝰ oppressa non adulterat: q: laudat brũs Augustinus illuȝ q dixit de lucretia q violẽter a filio tarquinij regis fuit oppressa: quã quas oppressionẽ seipsam peremit. Duo inquit erãt ꝛ vnus adulteriũ ꝑpetrauit. Ex q̃ dicto accipiuntur duo singularia documenta. Primũ est q vnus coniugũ põt cõmittere adulteriũ cũ suo coniuge: q: s̃m istaȝ veritatẽ adulteriũ nõ est in corpe/ sȝ in mẽte: cuȝ lucretia sic fuerit passa in corpe ac si ꝯsensisset: ꝛ tamen non adulterabat. Et si vnus coniugum coniungat alteri/ estimans se iungere alteri vel aliene/ committit adulteriũ. Secundũ documentũ: q vnꝰ coniugũ põt conuenire cũ alieno sine adulterio: q: si se estimet esse cũ ꝓprio/ nõ habet in mẽte alienatiõnẽ/ sed in solo corpe: ꝛ ideo cũ sola corpis alienatio non faciat adulteriũ: ex ꝑmissis habet intentũ vt patuit in iacob qñ lia fuit adiuncta ignoranti: Genesis xxix. c.

b ¶ Cui ad superna redire cupienti: Fata obstant: tristisqꝫ palus innabilis vnda al. ꝛc̃. Hic notandum ad intellectum habendum eorũ que hic dicuntur q Vergilius libro. vj. eneidos. fingit eneam viuũ ad inferos descẽdisse: ꝛ vidisse loca vbi sunt anime mortuorũ: ꝛ ea q̃ ibi fiunt: ꝛ inter cetera refert q eneas vidit eos q̃ seipsos innocentes occidũt: ꝛ q ipsi nõ pñt redire ad supna sicut optãt: q: fata nõ ꝑmittũt: ꝛ aq̃ intrãsmeabili sunt alligate. i. impedite: sic q trãsire non pñt. Vñ ibi Vergilius. Proxima deinde tenẽt mesti loca qui sibi letũ. i. mortem Insontes peperere manu lucẽqꝫ post Proiecere aias q̃s vellẽt ethere in alto. s. esse: Nũc ꝛ pauperiẽ ꝛ duros ꝑferre labores: Fata obstãt. i. iudicia deorũ: tristisqꝫ palus innabilis vnda Alligat. i. impedit trãsitũ: ꝛ nouies styx. i. palus infernalis interfusa coercet. Augꝰ in ꝓposito fundãs se sup dictis ꝛ doctrina Vergilij: dicit q lucretia etiã cõstituta apud deos infernales q̃les poete describũt: nõ põt defendi cum ꝓpter hoc quod sibi mortem intulit in inferno iudicio deorũ sit punita.

Eneid. 6

D

¶ Item in hoc caplo xix. referens Augustinus historiam de Lucretia/ addit: Egregie quidã ex h veraciterqꝫ declamãs

Additio passauantij

alij a lsatis

dibus dictū est: Duo fuerunt ⁊ adulterium vnus admisit. Talis enī lucretia ab eis magis credita est: que se nullo adulterino potuerit maculare ꝯsensu. Quæ ergo seipsā qm̄ adulteriū ꝑtulit: etiā non adultera occidit nō est pudicitię charitas/ ſ; pudoris infirmitas. Puduit enī eam turpitudinis alienę in se cōmisse etiā si no secū: ⁊ romana mulier laudis auida: nimiuz verita ē ne putaretur qđ violēter ē passa cū viueret/ libenter passa si viueret. Vn̄ ad oculos hominū mētis sue testē illā pęnā adhibēdā putauit: qbus ꝯsciētiā demonstrare nō potuit. Sociā quippe facti se credi erubuit: si qđ alius in ea fecerat turpiter ferret ipsa patiēter. Nō hoc fecerūt femine christianę: q̄ passę similia viuūt. Nec nec in se vltę sunt crimē alienū: ne aliorū scelerib⁹ adderēt sua: si qm̄ hostes in eis cōcupiscendo stupra cōmiserant: illę in seipsis homicidia erubescendo committerēt. Habent quippe intus gloriā castitatis testimoniū ꝯsciētię: habēt aūt coram oculis dei sui: nec requirunt amplius vbi quid recte faciāt: nō amplius habēt/ ne deuient ab auctoritate leg. diuinę: cuz male deuitant offensionē suspitionis humanę.

Declamās ait: Mirabile dictu: duo fuerūt ⁊ adulteriū vnus admisit. Vbi expositor nō dicit qs fuerit ille auctor nec mihi mō occurrit. Itē in hoc caplo etiam dicit beatus Aug⁹ redarguens lucretiā q se ipsaz insontē occiderit. Quod si ꝓpterea nō potestis: q2 nō astat quā punire possitis: cur interfectricē innocētis ⁊ castę tāta ꝑdicatiōe laudatis: quā certe apud inferos iudices ⁊ tales quales poetarū vestrorū carminibus cantitant nulla ratione defenditis constitutā. s. inter illos q̄ sibi letum Insontes peperere manu lucēq3 ꝑosi Proiecere animas cui ad sup̄na redire cupienti Fata obstāt tristisq3 palus innabilis vnda. Versus sunt Vergilij. vj. li. eneid. Non tn̄ cōtinuata sunt vt in textu Vergilij. Nam Augustinus transponit q̄dam verba magis qrans de sententia q̄ de littera eorū: de quibus nec de eorū sententia expositor mentionē facit. Vbi notandum q eneas descendens ad inferos desiderio videndi patrem suum Anchisen: vt fingit Vergilius libro. vj. eneid. inuenit animas apud inferos cruciari propter vitia ⁊ peccata: quę dum adhuc viuerent coniuncte corporibus cōmiserunt. Et ꝑm vitiorū diuersitatem vel grauitatem peccatorū: erat diuersitas ⁊ grauitas pęnarum. Vidit aūt inter alia animas illorū hominū vel mulierū qui se insontes ꝑemerūt: ⁊ eorū pęnas ⁊ tormēta describit ibidē. Et hoc est qđ dicit Aug⁹ reprehendēs romanos: eo q laudib⁹ extollerēt lucretiā/ q̄ poti⁹ vituꝑanda ē/ cū se innocentē ⁊ sine vlla culpa occiderit. Cuiusmodi hoīes ⁊ ꝑm carmia suorū poetarū apud inferos iudices puniunt. Et hęc ē sn̄ia ꝯclusiuū. S3 q2 dicit apud inferos iudices: notādū q poetę fingūt q minos ⁊ radamāthus fuerūt filij iouis: q̄ q2 fuerūt iusti iudices in mūdo: ideo dicunt iudices apud inferos: ⁊ aias descēdētes cogūt fateri sua crimia: ⁊ eas tradūt infernalib⁹ furijs puniēdas. Et de istis iudicib⁹ loquit h aug⁹. Vn̄ vergi. vbi. s. Quęsitor minos vrnā mouet: ille silentū Conciliūq3 vocat/ vitasq3 ⁊ crimia discit. Et infra: Gnosius hęc rhadamāthus habet durissima regna: Castigatq3 auditq3 dolos subigitq3 fateri ⁊c.

Nullā esse auctoritatez quę christianis in qualibet causa ius voluntarię necis attribuat. Ca. XX

Neq3 enī frustra in sanctis canōicisq3 libris nusq3 nob diuinitus ꝑceptū ꝑmissūve reperiri pōt: vt vel ipsi⁹ adipiscende imortalitatis: vel vlli⁹ carēdi cauēdive mali causa/ nobisme tipsis necē inferam⁹. Naz ⁊ ꝓhibitos nos esse itelligendū est: vbi lex ait: Nō occides: ꝑsertim q2 nō addidit/ ꝓximū tuū: sicut falsum testimoniū cū vetaret. Falsum inqt testimoniū nō dices aduersus ꝓximū tuū. Nec ideo tn̄ si aduersus seipm̄ qsq3 falsum testimoniū dixerit: ab hoc crimine se putauerit alienū: qm̄ regulā diligēdi ꝓximū a semetipso dilector accepit: qñqdē scriptū ē: Diliges ꝓximū tuū sicut teipm̄. Porro si falsi testionij nō min⁹ reus ē q̄ de seipso falsuz fatet q̄ si aduersus ꝓximū h faceret: cuz in eo ꝑcepto q̄ falsuz testioniū ꝓhibet aduersus ꝓximū ꝓhibeat: possitq3 nō recte intelligētib⁹ videri nō esse ꝓhibitū vt aduersus seipm̄ qsq3 falsus testis assistat: q̄to magis intelligendū ē nō licere hoī seipm̄ occidere: cuz in eo qđ scriptuz ē: Nō occides: nihilo deinde addito: nec ipse vtiq3 cui ꝑcipit itelligat exceptus. Vn̄ qdā hoc ꝑceptū etiā in bestias ac pecora conant extēdere: vt ex hoc etiam nullū eorū liceat occidere. Cur non ergo et herbas ⁊ quicquid humo radicitus alitur ⁊ figitur? Nā ⁊ hoc genus rerū q̄uis nō sentiat/ dicit viuere: ac ꝑ hoc pōt ⁊ mori: ꝑinde etiā cū vis adhibet occidi. Vn̄ et aplus cū de huiuscemodi seminibus loqueretur: Tu inquit qđ seminas non viuificatur/ nisi prius moriat. Et in psalmo scriptū est: Occidit vites eorū in grandine. Nunquid igitur ob hoc cū audiuimus: Nō occides/ virgultū vellere nefas dicimus: ⁊ manicheorū errori insanissime acquiescimus? His igitur delyramentis remotis cum audimus: Non occides: si ꝓpterea nō accipim⁹ hoc dictū esse de frutetis: q2 null⁹ ē eis sensus: nec de irrōnabilib⁹ animātib⁹/ volatilibus/ natatilib⁹/ ābulantib⁹/ reptilibus: q2 nulla nob rōne sociātur quā non eis datū est nobiscū habere cō/

Expositio Ca. XX

Neq3 enī frustra ⁊c. In hoc caplo ꝓbat btūs aug⁹ q ꝑceptū dei de nō occidēdo extēdit ad h q null⁹ debet interficere seipm̄: tn̄ nō extēdit ad aialia bruta vel ad herbas: licet aliqualē vitā habeant. Manichei tn̄ illud ꝑceptū sic extendūt.

Margin notes: C; A; Exo. 20. c; Ibidē; Leuit. 19. d.; B; 1. Cor. 15. e; Ps. 77. e

munẽ. Vñ iustissima ordinatione creatoris ⁊ vita ⁊ mors eo nr̃is vsibus subdit̃. Restat vt de homie intelligamus qḋ dictũ est: Exo.20.c. Nõ occides: Nõ alterũ g/ nec ⁊c. Neqꝫ eñ q̃ se occidit aliud q̃ hoiẽ occidit.

De interfectionibus hominum quę ab homicidij crimine excipiuntur. Capitulum XXI

A Expositio Ca. XXI a

23.q.5.ca.si non licet. Exo.20.c. Quasdam vero exceptiões ⁊c. In hoc capitulo ostendit beatus augustinus q̃ preceptum de proximo non occidendo capit instantiam q̃ ad aliquos homines: quos in casu licet homini tanq̃ dei ministro occidere.

Quasdam vero exceptiones eadẽ ipsa diuina fecit auctoritas vt nõ liceat hominẽ occidi. Sed his exceptis quos de⁹ occidi iubet: siue data lege siue ad psonã p tempe expssa iussiõe. Non aũt ipse occidit q̃ ministeriũ debet iubenti: sicut adminiculũ gladius est vtenti. Et ideo nequaq̃ cõtra hoc p̃ceptũ fecerunt quo dictũ est: Non occides qui deo auctore bella gesserũt: aut psonã gerentes publicę potestatis sm eius leges: hoc est iustissimę rationis impiũ scelleratos morte punierũt. Et abraã nõ solũ nõ est culpatus crude B Gen.22.d litatis crimine: verũetiã laudatus est noie pietatis: q̃ voluit filiũ nequaq̃ scelerate/ s obediẽter occidere. Et merito q̃rit̃ vtrũ p Iudic.11.f iussu dei sit habendum q̃ iepte filiam q̃ patri occurrit occidit: cũ se imolaturũ deo id vouisset qḋ ei redeũti de plio victori primi Iudic.16.g tus occurrisset. Nec sanson aliter excusatur q̃ seipsum cũ hostibus ruina domus oppssit: nisi quia spũs latenter hoc iusserat: qui p illũ miracula faciebat. His igit̃ exceptis quos vel lex iusta generaliter: vel ipse fons iusticię deus specialiter occidi iubet: quisquis hominẽ vel seipsum vel quẽlibet occiderit: homicidij crimine innectit̃.

Quod nunq̃ possit mors voluntaria ad magnitudinem animi pertinere. Capitulum XXII

A Expositio Ca. XXII b

Et quicũqꝫ hoc in seipsis ⁊c. In hoc caplo pbat Augustinus q̃ nõ licet alicui seipsum occidere: nec ppter aduersa vitanda: nec etiã desiderio vitę futurę. Vñ reprobat factũ theobroti philosophi: q̃ legẽs librũ platonis in q̃ aiã hois repperit imortalẽ esse/ spe ⁊ desiderio futurę vitę ⁊ non pter aliud seipsum interfecit.

Et quicũqꝫ b in seipsis perpetrauerunt: animi magnitudine fortasse mirandi: non sapientię sanitate laudandi sunt: quanq̃ si rationem diligentius consulas: nec ipsa quidem animi magnitudo recte noiat̃: vbi qs q̃ nõ valẽdo tolerare vel q̃qꝫ aspa vel aliena pctã seipm interemerit. Magis eñ mẽs infirma dephẽdit̃: q̃ ferre nõ põt vel durã sui corpis seruitutem vel stultã vulgi opinionẽ. Maiorqꝫ anim⁹ merito dicẽdus est: q̃ vitã erũnosã magis põt ferre q̃ fugere: ⁊ hũanũ iudiciũ maximeqꝫ vulgare: qḋ plerũqꝫ caligine erroris inuoluit̃ pre pscię luce ac puritate ptemnere. Qz B obrẽ si magno aio fieri putandũ est: cũ sibi hõ ingerit mortẽ: ille c potius theobrotus in hac animi magnitudine repit̃: quẽ ferũt lecto d platonis libro vbi de immortalitate aię disputauit: se p̃cipitẽ dedisse de muro: atqꝫ ita ex hac vita emigrasse: ad eã quã credidit eẽ meliorẽ. Nihil eñ vrgebat: aut calamitatꝫ aut crimis: seu verũ seu falsũ qḋ nõ valẽdo ferre se auferret: sꝫ ad capescendã mortẽ atqꝫ ad huius vitę suauia vincula rũpenda sola affuit animi magnitudo. Qḋ tñ tã magne poti⁹ factũ esse q̃ bñ testꝫ ei potuit esse plato ipse quẽ legerat: q̃ pfecto id p̃cipue potissimũqꝫ fecisset vł etiã p̃cepisset: nisi ea mente q̃ imortalitatẽ aię vidit nequaq̃ faciendũ: q̃netiã phibendũ esse iudicasset.

c Ille potius theobrotus ⁊c. De isto theobroto scribit Tullius libro de tusculanis q̃stionibus: q̃ cũ nihil sibi accidisset aduersi/ ex muro se in mari pieci t lecto platonis libro.

d Lecto platonis libro ⁊c. Nota q̃ liber iste platonis vocat̃ plato i phędro: vbi plato loquẽs de aia corpori alligata dicit sic: Donec habem⁹ corpus/ pmixtus sibi tali mõ videt̃ animus: nunq̃ nos illud qḋ iã olim pcupiscimus satis secuturi sumus. Dicit etiã plato in eodẽ libro mortem philosophãtib⁹ esse appetendã. Ex q̃ dicto forsan theobrot⁹ sumpsit occasionẽ seipsũ interficiendi: tñ ad pauca respexit: cũ plato in eodẽ libro dicit/ homini non esse sponte moriendũ: pt ex quod Augustin⁹ in fine hui⁹ capituli dicit q̃ plato iudicauit esse hoc phibendum. De ista materia pulchre loquitur Macrobius super somnium Scipionis. Pręfatus theobrotus in aliq̃bus auctoritatib⁹ inuenit̃ nolatus. Theobrotus ambraciensis: sic nominatus a patria vel ciuitate vt credo.

Quale exemplum sit catonis qui victoriam cęsaris non ferens se interemit. Capitulum XXIII

A Expositio Ca. XXIII.

At enim multi se interemerũt ⁊c. In hoc capitulo respõdet Augustin⁹ cuidam friuolę rationi aliquorum qui per exempla quorundam qui seipsos interfecerunt: volunt probare hoc esse faciendum: ⁊ patet responsio Augustini.

At eñ multi se interemerũt: ne in ma e nus hostium peruenirent. Nõ modo quęrimus vtrũ sit factũ: s vtrũ fuerit faciendũ. Sana q̃ppe ratio etiã exẽplis anteponẽda ẽ cui q̃dẽ ⁊ exẽpla pcordãt: s illa q̃ tanto digniora sunt imitatiõe f Preter q̃to excellẽtiora pietate: nõ fecerit pr̃iarchę nõ pphe/ nõ aplĩ: q ⁊ ipẽ dñs chrũs⁹ qñ eos Mat.10.c. si psecutionẽ paterent̃ fugere admonuit de

ciuitate in ciuitatem: potuit admonere vt sibi manus inferrēt: ne in manus ꝓsequentiū peruenirent. Porro si hoc ille non iussit aut monuit vt hoc modo sui ex hac vita emigrarēt: qb⁹ emigrantib⁹ se mãsiones eternas ꝑparaturū esse ꝓmisit: qlibet exēpla ponãt gentes q̄ ignorãt deū: manifestū est hoc nō licere colētib⁹ vnū veruz
a deū. Sed tñ illi etiã ꝑter lucretiã de q̄ supra satis qđ videbaĩ diximus: nō facile repiũt de cuius auctoritate
b ꝓscribãt: nisi illū catonē q̄ se vtice occidit: nō q2 solus id fecit/sz q2 vir doctus ꝛ ꝓbus habebatur: vt merito putaretur recte etiã fieri potuisse vel posse qđ fecit. De cuius facto qd potissimū dicã: nisi q amici eius docti qdã viri qui hoc fieri prudentius dissuadebant: imbecillioris q̄ fortioris animi facin⁹ esse cēsuerūt: q̄ demõstraret non honestas turpia ꝓcauēs/sed infirmitas aduersa nō sustinēs. Hoc ꝛ iste cato in suo charissimo filio iudicauit. Nam si turpe erat sub victoria cesaris viuere: cur auctor huius turpitudinis pat filio fuit: quez de cesaris benignitate omnia sperare ꝓcepit? Cur non et illum secum coegit ad mortē? Nam si eū filiuz q̄ c

a ❡ Preter lucretiã ꝛc. De ista lucretia dictū est. s. ca. xix. b ❡ Nisi illū catonē ꝛc. Cato de q̄ hic fit mētio: dicit' ē cato vticēsis: ad differētiã aliorū multorū q̄ dicti sunt catones. Nã in vrbe domus quedã fuit seu cōsanguinitas dicta catonū: sicut fuit domus scipionū/ fabiorū vel fabriciorū/ ac multe alie dom⁹ cōsules. Primus aūt q̄ nobilitauit domū catonū/ sm valeriū li. iij. fuit cato dict⁹ cēsorius: nam cēsorius idē est q iudex morum sm Aug. Ipse aūt fuit iudex morū: ꝛ ideo dictus ē cēsorius. Dom⁹ aūt ista catonū sic insi-
Job.14.a gnita fuit ꝓbis viris: q ex ea multi viri insignes dicti catones ꝓcesserūt. Vñ de familia seu de
Roma.10.a domo catonū. A. gellius lib. xv. dicit sic: non vn⁹ sz plures sm apolli-
B narē marci catones cē-sorij nepotes fuerūt: geniti ex diuersis patrib⁹ duos eñ ille Marcus cato/ qui ꝛ orator ꝛ censor fuit/ filios habuit ex matrib⁹ diuersos/ ꝛ etate longe dispares: nam adolescēte altero ꝛ matre eius amissa: ipse q̄z multū senex solonis clientis sui filiã virginem duxit in matrimoniuz. Ex qua natus ē ei marcus cato solonianus. Ex maiore autem catonis filio qui pretor designatus patre viuo mortuus ē: ꝛ egregios libros de iuris disciplina reliquit: nascitur marcus cato: qui vehemens orator fuit/ multasq₃ orationes scriptas reliquit. Hic consul in africam ꝓfectus ibidem obijt: ꝛ ipse quidem filium maiorem catonē habuit: sed non qui vtice perijt/ sed eum qui cū edilis curulis ꝛ pretor fuisset in galliam Narbonensem ꝓfectus ibi defunctus est. Ex altero viro censorio filio minore videlicet soloniano nati sunt lucius cato ꝛ marcus cato. Marcus vero cato tribunus plebis fuit ꝛ preturam petens obijt. Et ex eo natus est marcus cato pretorius: qui bello ciuili se vtice interfecit: de cuius vita laudibusq₃ cum Tullius scriberet/ ꝓnepotem eum catonis censorij dixit fuisse. Hec A. gellius. Vñ patet q multi fuerunt catones insignes viri: oēs tñ de vna domo catonum: inter quos fuerūt duo insigniores/ videlicet cato censorius qui fuit primus: vnde ꝛ cato superior sepe noiaĩ. Et cato vticensis: qui fuit inter iã nomiatos vltimus: qui est dictus vticēsis ab vtica ciuitate africe: vbi seipsuz interfecit: de quo facit Augustinus hic mentionem: ꝛ vocaĩ qñq₃ cato posterior. Causa vero quare seipsū interfecit erat: quia nolebat esse sub iulio cesare. Cū eñ esset bellū ciuile inter cesarē ꝛ pompeiū magnū reliquūq₃ senatum: iste cato fauit parti pompei contra cesarem: postmodum cum cesar vicisset: ꝛ pompeius in egyptum turpiter fugeret: vbi ꝛ a rege egypti decollatus fuit: ꝛ eius caput missuz cesari: iste cato reliquias exercitus pompeij recollegit: ꝛ cum nauibus fugit in africam. Tandem cum videret cesarem in omnibus ꝓsperari: ꝛ partem pompeij in omnibus succumbere: nolens aliquo modo subesse cesari: q̄uis sciret cesarem excellentis fore clementie: apud vticam seipsum interfecit: quod factum multi romanorū valde laudauerūt: quia strenue ꝛ virtuose egisset. Vñ anneus florus in epitomate libro quarto de Catone isto dicit sic: Accepta partiū clade v₂ sapiēti erat dignū mortē etiam letus excepit: nam post q̄ filiū comitesq₃ ab amplexu dimisit: lecto in nocte ad lucernam libro Platonis: qui de imortalitate anime docet paululum quieuit: tunc circa primam vigiliã stricto gladio/ reuelatū manu pectus/ semel iterūq₃ ꝑcussit: ausi sunt post hoc viri medici violari fomentis: quod iste passus dum abscederēt rescidit plagas: secutaq₃ vi sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Hec Florus. Valerius quoq₃ hoc idē libro tertio cōmemorat dicens ad catonem sic: Tui quoq₃ clarissimi excessus cato vtica monumentuz est/ in qua ex vulneribus tuis fortissimis plus glorie q̄ sanguinis manauit: siquidem constãtissime in gladium incumbendo magnum hominibus documentū dedisti/ q̄to potior esse debeat ꝓbis dignitas sine vita: q̄ vita sine dignitate. Hec valerius. Refert autem valerius libro. v. q cesar audita morte catonis dixit: ꝛ se glorie illius inuidere ꝛ illum scilicet catonem sue glorie inuidisse: patrimonium vero eius liberis suis incolume seruauit: Hec valerius. Tamen Augustinus vt patet infra libro. xix. ca. iiij. non iudicat eius mortem virtuosam esse aut gloriosam: nec ascribendam esse fortitudini/ sed impatientie. Fuit ꝛ alius cato philosophus stoicus: qui sm Eusebium anno imperij augusti. xlj. tedio duplicis quartane seipsum interfecit: sperans post hanc vitam aliam vitam meliorem. Quidam vero credunt q iste fuit Cato ille qui scripsit illum librum quem paruuli discunt in scholis grammatice. Sed hoc non potest esse: quia in illo libro fit mentio de Lucano poeta. Lucanus autem poeta fuit circa tempora Neronis imperatoris: et per consequens diu post Augustum. Hec igitur de Catonibus/ ne quis decipiatur in nomine/ credens tantū vnum fuisse/ cum multi fuerint.

c ❡ Nam si eum filium qui contra imperiuz in hostem pugnauerat etiam victorem: lau. ꝛc. Hic reprobat beatus Augustinus factum Catonis qui seipsum occidit ne sub cesare viueret: filium tamen suum non occidit: immo voluit eum sub clementia cesaris viuere: tamen si iudicauit turpe viuere sub victore: debuerat etiam potius filium suum interfecisse: q̄ eum sub cesare permisisse viuere. Q2 vero potius debuerat filium propriuz vt dictum est interfecisse scđm errorem romanorum/ probat Augustinus per exemplum de torquato qui

contra impiū in hostē pugnauerat etiā victorē: laudabilr̄ torq̄tus occidit: cur victus victo filio pepcit cato q̄ nō pepcit sibi? An turpius erat ꝯ impiū esse victorē: q̄ ꝯ decꝰ ferre victorē? Nullo mō igit̄ cato turpe esse iudicauit sub victore cesare viuere: alioq̄n ab hac turpitudine paterno ferro filiū liberaret. Quid est ḡ: nisi q̄ filiū q̄ntum amauit, cui parci a cesare ꝛ sperauit ꝛ voluit: tātū glīe ipsius cesaris: ne ab illo etiā sibi parceret̄ vt ipse cesar dixisse fert̄, inuidit: aut vt aliq̄d nos mitius dicamus, erubuit?

¶ Quod in ea virtute q̄ regulus catone prestātior fuit: multo magis emineant christiani. Ca. XXIIII

Nolūt aūt isti ꝯ q̄s agimus vt sanctū virū iob q̄ tā horrēda mala in sua carne pperi maluit: q̄ illata sibi morte oibꝰ carere cruciatibꝰ vel alios scīos ex nr̄is lr̄is summa auctoritate celsissimos fideq̄ dignissimos: qui captiuitatē dn̄ationē q̄ hostiū ferre, q̄ sibi necē inferre maluerūt catoni p̄feramus. Sȝ ex lr̄is eorundē illum marco catoni marcuȝ regulū p̄feramus. Cato eīm nunq̄ cesarem vicerat: cui victus dedignatus est subijci: ꝛ ne subijceret̄ a seipso elegit occidi. Regulus aūt penos iā vicerat: imperioq̄ romano romanus imperator nō ex ciuibus dolendā: s̄ ex hostibus laudādā victoriā reportauerat ab eis tamē postea victus: maluit eos ferre seruiēdo: q̄ eis se auferre moriēdo. Proinde seruauit: ꝛ sub carthaginensiuȝ dn̄atiōe patiētiā: ꝛ in romāoꝝ dilectiōe ꝯstantiā: nec victū auferēs corpus ab hostibus: nec inuictū animū a ciuibus. Nec q̄ se occidere noluit vite huiꝰ amore fecit. Hoc pbauit: cum causa promissi iurisq̄ iurādi ad eosdem hostes, q̄s grauius in senatu verbis q̄ in bello armis offenderat, sine vlla dubitatiōe remeauit. Tantus itaq̄ vite huiꝰ ꝯtēptor: cuȝ seuiētibus hostibus, p q̄slibet penas eaȝ finire, q̄ se ipse perimere maluit: magnū scelus esse si se hō interimat pculdubio iudicauit. Inter suos oēs laudabiles ꝛ virtutuȝ insignibus illustres viros nō pferūt, romani meliorē: quē neq̄ felicitas corrupenit: nā in tāta victoria paupꝰrimus pmāsit: nec infelicitas fregerit: nam

H .ꝓpriū filiū etiā victorē hostiū interfecit: ꝛ hoc fecit laudabilr̄ s̄m auctores ꝛ scptores romāos: m̄lto magis c: to potuit laudabilr̄ int̄fecisse filiū suū a cesare victū. De isto torq̄to ꝛ facto suo iterū loquit̄ Augꝰ infra li. v. ca. xviij. Idē facit orosiꝰ li. iij. ꝛ illiꝰ meminit frōtinꝰ li. iiij. ca. j. ꝛ valerius li. ij. Titus liuius historiā huius rei magꝰ diffuse ꝛ expliſe refert li. viij. de origine vrbis. Dicit eīm q̄ in bello romanoꝝ ꝯ latinos sub ꝯsulibus mālio torquato predicto ꝛ decio mure q̄ gesserunt illud bellū: cū edictū cōsuluȝ esset: ne q̄s extraordinarie pugnaret: filiꝰ torq̄ti appropinq̄uit ad castra hostiū cū suis ꝯturmalibus. i. cū his q̄ erāt de turma sua. E q̄bus ꝓ tusculanis q̄ latini erāt p̄fuit geminiꝰ metius: q̄ vidēs filiuȝ torq̄ti sciēs ipm̄ esse viꝝ strenuū: incepit ipm̄ verbis ꝯtumeliosis allicere ad singulare certamē: filiꝰ vero torq̄ti ptim ira motus ptim pudore: ne videretur certamē r̄cusare: cōgressus ē cuȝ eo: quē eq̄ deiectū statim interfecit: ꝛ rediēs ad patrem cū spolijs hostis occisi narrauit q̄ fecerat: pat̄ vero statim conuocata multitudine exercitꝰ dixit filio suo. Erq̄ tu nec impiū ꝯsulare, neq̄ maiestatē patris veritus ꝯ edictū nr̄m extra ordinē pugnasti: ꝛ q̄ntū i te fuit disciplinā militarē p quā res romana vsq̄ ad hāc diē stetit soluisti: meq̄ ad hanc necessitatē induxisti: vt vl reipublice vel mei ac meoꝝ obliuisci oporteat: nos potiꝰ nostro delicto plectemur q̄ respublica tanto suo damno nostra delicta luat. Triste erimꝰ exemplū, sed tamē iuuētuti salubre: statimq̄ lictori p̄cepit vt eū ligatū ad palum interficeret. Istud factū licet totus exercitus exhorreret: tamē fecit atrocitas pene obedientiorē duci milites. Postmoduȝ vero torquatus obtēta victoria de latinis reuersus est romā. Cui senes venerūt obuiā: iuuētus vero romana eū tūc ꝛ omni tempe vite suꝰ execrata est. Frōtinus vero refert de filio torquati q̄ cū exercitus ꝓ eo aduersus patrē seditionē pararet: ipse seditionē cōpescuit dicēs: nō esse tāti quēq̄ vt ꝓpt̄ illū disciplina militaris esset corrūpēda: vñ obtinuit vt ipm̄ puniri paterent̄. Ualerius vero li. ij istud factū torq̄ti de ocasione filij: iudicat esse magis laudabile q̄ ipse laudare sufficeret: ꝛ causā assignās dicit: q̄ sāctius esse iudicauit torquatus patreȝ filio forti: q̄ patriā militari disciplina carere. Orosius vero illud factum improbat vocās torquatū pro hoc facto patricidam, dicens sic: Mālius torq̄tus licet victor: occursum eī nobiliū iuuenū romanoꝝ q̄ legitime exhiberi solet: triūphās parricida nō meruit.

¶ In. xxiiij. caplo arguens catonē Augꝰ q̄ seipsum occidit: dicit euȝ suasisse filio: q̄ de cesarꝰ benignitate speraret. Ubi aūt cato suaserit filio vel q̄s auctor hoc dicat, expositor omisit: nec ego in aliq̄ historiographo repperi. Tāgit etiā Augꝰ historiā mālij torquati: qui filiū suū eo q̄ sine suo impio ab hoste ꝓuocatꝰ pugnasset: etsi victoriā obtinuerit, int̄fici eū iussit: vt militaris disciplina seruaret̄. Hanc historiam narrat valerius li. ij. ca. de disciplina militari: ꝛ eā h̄ omittit expositor, licet infra eā tāgat li. v. ca. xviij. Sed dubia occurrentia p̄mo loco declarare debuit: ꝛ si eadē iteꝝ occurrerēt remittere ad p̄ora: sicut cōit̄ facit in alijs. Hec de p̄mo libro.

Additio passauantij

Expos. Ca. XXIIII

Nolunt aūt isti cōtra q̄s agimꝰ ꝛc. In hoc caplo cōfirmat adhuc magis Augustinus illud q̄d supra xxij. ca. ꝓbauerat: videlicet q̄ nulli licet seipm̄ int̄ficere ꝓ vitādis aduersis. Et hoc ꝓbat p factū attilij reguli de q̄ s̄. dixi ca. xv. q̄ merito vt ꝓbat Augꝰ p̄ferēdus ē catoni ꝛ oibus alijs romanis: q̄s veteres eoꝝ scriptores laudāt: nā in tanta victoria pmansit paupꝰrimꝰ. Narrat titꝰ liuius li. xviij. de vrbis origine. Et valerius etiā li. iiij q̄ attilius regulus cū in africa insolētissime carthaginis opes crebris victorijs ꝯtēderet: ac ꝓrogatū si bi ꝓpt̄ res ꝓspe p ipm̄ gestas esset imperiū. i. ꝯsulatus

Sicut enim secundum: scripsit romã de africa ꝯsulibus ꝙ villicus suus quẽ in quo agro septẽ iugerꝫ habebat/ mortuus erat: ⁊ ꝙ mercenarius q̄ agrũ colere debuit: subtractis q̄/busdã rebus nacta iam opportunitate discesserat: ꝓpter qd petiuit ꝙ in africaꝫ mitteret successor/ vt ipse posset redire: ne vxor sua et liberi destituerentur alimẽtis.

ad tãta exitia reuertitur intrepidus. Porro si fortissimi ⁊ p̄clarissimi viri terrene patrie defensores/ deorũꝗ licet falsorũ: nõ tñ fallaces cultores: sꝫ veracissimi etiã iuratores: qui hostes victos more ac iure belli ferire potuerũt: hi ab hostibus victi seipsos ferire noluerũt: ⁊ cũ mortẽ minime formidarẽt: victores tñ dños ferre: ꝗ̄ eã sibi inferre maluerunt: ꝗ̄to magis christiani verũ deũ colentes: ⁊ superne patrie suspirãtes/ ab hoc facinore tẽperabũt si eos diuina dispositio vel ꝓbãdos vel emẽdãdos ad tẽpus hostibus subiugauerit: q̄s in illa humilitate nõ deserit: q̄ ꝓpter eos tã humilis venit altissimus: p̄sertim q̄s nullius militaris ptãtis: vel talis militie iura ꝯstringũt ipsum hostẽ ferre superatũ.

Q̄ peccatũ nõ p peccatũ debeat declinari. Capitulum XXV

A Expositio Ca. XXV. Quis ergo tam malus error ⁊c. In hoc caplo ꝓbat Augustinus ꝙ nõ licet alicui seipsuꝫ occidere: etiam ne peccet in futuꝝ: ⁊ specialiter ne sentiat ꝯcupiscentiã carnis quã timet ab alio pollui.

a Quis ergo tã malus error obrepit vt hõ se occidat: vel q2 in euꝫ peccauit: vel ne in eũ peccet inimicus: cum vel peccatorẽ vel peccaturuꝫ ipsum occidere nõ audeat inimicuꝫ? At enĩ timendũ est ⁊ cauenduꝫ: ne libidini hostili subditũ corpus illecebrosa voluptate animũ alliciat ꝯsentire pctõ. Proinde inquiũt: nõ iã ꝓpter alienũ/ sꝫ ꝓpter suũ pctm̃ anteꝗ̄ hoc quisꝗ cõmittat se debet occidere. Nullo mõ quidẽ hoc faciet animus vt cõsentiat libidini carnis sue/ aliena libidine ꝯcitate: q̄ deo potius eiusꝗ sapie ꝗ̄ corporis

B ꝯcupiscẽtie subiectus est. Veruntñ si detestabile facinus ⁊ dãnabile scelus est etiã seipsum hoieꝫ occidere: sicut veritas manifesta ꝓclamat: q̄s ita desipiat vt dicat: iã nũc peccemus ne postea forte peccemus. Iã nũc ꝑpetremus homicidiũ: ne forte postea incidamus in adulteriũ? Nõne si tãtũ dñat iniquitas: vt nõ innocẽtia/ sꝫ potius pctã eligant: satius est incertũ ꝓ futuro adulteriũ/ ꝗ̄ certũ de p̄senti homicidiũ? Nõne satius est flagitiũ ⁊ cõmittere/ qd penitẽdo sanetur: ꝗ̄ tale facinus vbi locus salubris penitẽtie nõ relinquitur? Hoc dixi ꝓpter eos vel eas q̄ non alieni sꝫ ꝓprij peccati deuitãdi causa: ne sub alterius libidine etiã excitate sue forte consentiãt: vim sibi qua moriant inferendã putãt. Ceterꝫ absit a mẽte christiana q̄ deo suo

al's habet in peccare.

fidit: in eoꝗ spe posita eius adiutorio nitit absit inquã vt mens talis cuiuslibet carnis voluptatibus ad ꝯsensum turpitudinis cedat. Qd si illa ꝯcupiscẽtialis inobediẽtia q̄ adhuc in membris moribũdis habitat: p̄ter nostre volũtatis legẽ quasi lege sua mouet. Quãto magis absꝗ culpa est in corpe non ꝯsentiẽtis: si absꝗ culpa est in corpore dormientis.

Vicesimaprima veritas: ꝙ sicut sine culpa est in corpe dormientis pollutio: ita imo magis in corpore nõ ꝯsentientis oppressio. Ex quo dicto accipit documentũ: ꝙ in pollutione nocturna non ꝯsistit pctm̃: q2 hic supponit minus sine culpa: ⁊ oẽ minus tale est simplr tale. Sꝫ cõtra illud tũc instat quadrupliciter. Primo: quia scribit Deut. xxiij. ꝙ q̄ nocturno erat pollutus somnio exibat extra castra in ꝑenã pollutiõis illius: cũ tñ lex diuina nõ inferat penã sine culpa. Secũdo: q2 ex ꝯsuetudine habet ecclie: vt talis hõ a ꝑceptione eucharistie abstineat. Qd frustra fieret si ibi culpa nulla esset. Tertio: q2 beatus Gregorius scribẽs ad Augustinũ anglorꝫ epm: ponit in tali pollutione peccatũ. Quarto: q2 beatus Augustinus in isto textu dicit/ ꝙ magis est sine culpa in corpe nõ ꝯsentiẽtis ꝗ̄ dormiẽtis: ⁊ sic videt ꝙ oĩno nõ sit sine culpa. Ad primũ dicit/ ꝙ illud in p̄ceptũ fuit cerimoniale: ⁊ licet ibi fuerit aliq̄ pena non tñ arguit culpã: sicut hõ leprosus excludebat a castris/ cũ tñ ꝯstet leprã nõ esse pctm̃. Ad secundũ dicit ꝙ hoc nõ habet ecclia in ꝯsuetudine ꝓpter pctm̃ pollutionis in se/ sed ꝓpter corpalẽ reuerentiã sacramẽti: vbi nõ intercidit aliqua culpa: sicut ablutio manuũ. Ad tertium dicit: ꝙ dictũ beati Gregorij põt exponi sm̃ denominationẽ extrinsecã: vt sit ibi pctm̃ sm̃ habitudinem ad p̄cedenteꝫ actus intemperãtie vel incõtinẽtie in mẽte: sicut actio dicit hũana: q2 ab hoie elicita. Ad quartum dicit: ꝙ ista instãtia est totaliter ad oppositũ: quia magis tale in aliq̄ arguit simpliciter tale in alio: ⁊ ideo si in corpe nõ ꝯsentiẽtis est magis sine culpa: in corpore dormiẽtis est simpliciter sine culpa. Sed orit dubiũ: q2 dicũt aliqui iuriste: ꝙ si pollutio ꝓuenisset ex cogitatione praua/ est pctm̃ mortale: si aũt ex intemperãtia/ veniale: si aũt ex natura tñ/ nullũ pctm̃. Illud aũt dictũ ad duo p̄ma dicta est ridiculosum: q2 cum praua cogitatio possit esse venialis: ⁊ ꝙ tũc ex pctõ veniali homo incurrat pctm̃ mortale/ sine noua volitione est crudele affirmare. Similiter secundũ patet cũ intemperãtia sit pctm̃ qñꝗ veniale/ qñꝗ mortale: ⁊ qd grauius pctm̃ inducat p se facilius pctm̃ est sine rõne. Et ideo dicenduꝫ/ ꝙ pollutio sm̃ se vt hic declarat Augustinus simpliciter nullũ pctm̃ est: ⁊ explicite determinat/ nisi in habitudine ad datã occasionẽ: ⁊ tũc sm̃ mẽsurã mali in data occasione dicit maius vel minus pctm̃ denominatiõe extrinseca: sicut delectatio dicit mala q̄ sequit malã volũtatẽ: cũ tñ ipsa sit passio naturaliter ꝯsequẽs ipsam.

De his que fieri nõ licet cũ a sanctis facta noscũtur: qua rõne facta credenda sint. Caplm XXVI

Sed inquiunt q̄dã scẽ femine tẽpe p̄secutiõis vt insectatores sue pudicitie deuitarẽt: in raptuꝝ atꝗ necatuꝝ se fluuiũ ꝓiecerunt: eoꝗ mõ defũcte sũt/ earũꝗ martyria in catholica ecclia veneratiõe celeberrima freq̄ntãt. De

A b Expos. Ca. XXVI. Sed inquiunt q̄dam sancte ⁊c. In hoc caplo respõdet beatus Aug. cuidã obiectioni quã q̄dã faciũt cõtra illud qd dictũ fuit i p̄cedẽti caplo. Probãt enĩ ꝙ licet mulieri se occidere i casu supra dicto. Et hoc: q2 q̄dam mulieres de q̄bus ecclia celebrat/ sic fecerunt: ⁊ patet intẽtio augustini.

De mulierib⁹

¶ De mulierib⁹ tñ christianis q̄ sic se occiderīt nusq̄ legi: de gētilibus ꝓ aliq̄bus scribit bea/tus Hieronymus con/tra Iouinianū.

bis nihil temere au/deo iudicare. Utrū em̄ ecclīe aliq̄bus fidedi/gnis testificatōib⁹/ vt carū mēoriā sic hono/ret/ diuina ꝑsuaserit auctoritas/ nescio: ⁊ fieri pōt vt ita sit. Quid si eñ hoc fecerūt nō hūanitus decepte: ſ diuinitus iusse: nec errātes ſ obediētes: sicut de

Iudi. 16. g sansone aliud nob̄ fas nō ē credere? Cū aūt deus iubet: seq̄ iubere sine vllis ambagib⁹ intimat: q̄s obedientiā in crimen vocet? q̄s

B obsequiū pietatis accuset? Sz nō ideo sine scelere facit: q̄sq̄s deo imolare filiū decreue

Gen. 22. c. 23. q. 5. ca. miles. rit: q2 hoc abraā etiā laudabilit̄ fecit. Nā et miles cū obediēs ptāti sub q̄ legitime cōstitutus ē hominē occidit: nulla ciuitatis sue lege reus ē homicidij: imo nisi fecerit/ reus est impij deserti atq̄ ꝯtēpti. Qd̄ si sua sponte atq̄ auctoritate fecisset: in crimen effusi hūani sanguinis incidisset. Itaq̄ vn̄ punit̄ si fecerit iniussus: inde punietur nisi fecerit iussus. Qd̄ si ita ē iubēte imꝑatore: q̄to magis iubēte creatore. Qui ḡ audit/ nō licere se occidere: faciat si iussit cuius nō licet iussa cō/tēnere. Tātūmodo videat/ vtrū diuina ius/sio nullo nutet incerto: nos ꝑ aurē ꝯsciaz cōuenimus: occultoꝝ nobis iudiciū non vsur

C pamus. Nemo scit q̄d agat in hoīe: nisi spi/

1. Cor. 2. c 23. q. 5. ca. si non licet ritus hoīs q̄ in ipso ē. Hoc dicimus: hoc asserimus: hoc modis oībus approbamus: ne/minē spontaneā mortez sibi inferre debere: velut fugiēdo molestias tēꝑales ne inci/dat in ꝑpetuas. Neminē ꝑpter aliena pctā: ne hoc ipso incipiat habere grauissimum ꝓ/priū: quē nō polluebat alienū. Neminē ꝑpt̄ sua pctā p̄terita ꝑpt̄ q̄ magis hac vita opus

Expositio. Ca. XXVII

a Restat vna causa de q̄ ⁊c. In h̄ caplo confirmat adhuc Aug⁹ illud qd̄ ꝓbauit supra. xxv. ca. ꝙ nullus debet seipsuz interficere: cū ista videretur esse po/tissima cā q̄re h̄ liceret: si tñ aliq̄ cā rōnabil̄ ad hoc esset. Signant̄ ꝓ brūs Aug⁹ diffuse tra/ctat istā materiā: ꝓbās ꝙ nō liceat alicui seipm̄ interficere: q2 diabolo ꝓ/

A curāte tāta cecitas ⁊ demētia mētes hominū/ p̄cipue romanoꝝ gētiliū occupauerat vt reputaret op⁹ sūme virtut̄ ꝙ aliq̄s seipm̄ etiā ex leui causa interficeret.

est: vt possint penitēdo sanari. Neminē velut desiderio vite me/lioris: q̄ post mortem sperat: quia reos sue mortis: melior p⁹ mortē vita nō suscipit.

¶ An propter de/clinationem pec/cati mors spontanea appetēda sit. Capitulum XXVII

a Restat vna cā ď qua dicere ceperā: q̄ vtile putat vt se q̄sq̄ oc/cidat: scz ne irruat in pctm̄: vel blādiēte voluptate: vel dolore se/uiēte. Quā causā si voluerimus admittere: eousq̄ ꝓgressa ꝑueniet: vt hortādi sint ho/mines tūc se potius in/terimere. ¶ Cū laua/cro sancte regenerati/onis abluti: vniuerso/rū remissionē accepe/rint pctōꝝ. Tūc em̄ tēpus ē cauēdi oīa futura pctā: cū sunt oīa deleta p̄terita. Quod si morte spōtanea recte fit: cur nō tūc potissi/mū fit? Cur baptiçatus sibi q̄sq̄ parcit? Cur liberatū caput tot rursus vite huius periculis inserit: cum sit facillime ptātis illata sibi nece oīa deuitare: scp̄tūq̄ sit: Qui amat periculū: incidit in illud? Cur ergo amant tot ⁊ tāta pericula: vel certe etiā si non amant/ suscipiunt? Cur manet in hac vita: cui ab/scedere licitū est? An vero tā insulsa ꝑuersi/tas cor euertit: ⁊ a ꝯsideratiōe veritatis auertit: vt si se q̄sq̄ interimere debeat: ne vnius captiuātis dominatu corruat in pctm̄/ viuēdū sibi existimet: vt ipsum ꝑferat mundū ꝑ omnes horas tēptationibus plenuz: ⁊ tali/bus† qualibus sub vno domino formidat: ⁊ innumerabilibus ceteris: sine quibus hec vita non ducit̄? Quid igit̄ cause est: cur in eis exhortationibus tēꝑa ꝯsummamus: quibus baptiçatos alloquendo studemus accendere: siue ad virginalem integritatez: siue ad ꝯtinentiam vidualem: siue ad ipsaz thori ꝯiugalis fidem: cū habeamus melio/ra: ⁊ ab omnibus peccandi periculis remo/ta compendia: vt quibuscūq̄ post remissionem recentissimā peccatoꝝ/ arripiendā mortem/ sibiq̄ ingerendā ꝑsuadere potuerimus eos ad dominū saniores purioresq̄ mitta/mus? Porro si quisq̄ hoc aggrediendum atq̄ ꝑsuadendū putat: nō dico desipit/ sed insanit. Qua tādez fronte homini dicit: in/terfice te/ ne paruis tuis peccatis adijcias grauius: dū viuis sub dño barbaris mori/bus impudico: qui non pōt nisi sceleratissi/me dicere: interfice te peccatis tuis oībus absolutis: ne rursus talia vel etiam peiora cō/mittas: dū viuis in mundo tot impuris vo/luptatibus illecebroso: tot nefandis crude/litatibus furioso: tot erroribus ⁊ terroribus inimico? Hoc q2 nefas est dicere: nefas est ꝑfecto se occidere. Nā si hoc sponte facien/di vlla causa iusta esse posset: proculdubio iustior q̄ ista non esset. Quia vero nec ista est: ergo nulla est. Non itaq̄ vobis/ o fide/les christi sit tedio vita vestra: si ludibrio fuit hostibus castitas vestra. Habetis ma/gnā verāq̄ ꝯsolationē: si fidā ꝯscientiā reti/netis: nō vos ꝯsensisse peccatis eoꝝ qui in vos peccare ꝑmissi sunt.

¶ Alteram secūda veritas: ꝙ illi q̄ lauacro scē renouatiōis abluti sunt/ vniuersoꝝ remissionē acceperūt pctōꝝ. Illud aūt dictū inducit brūs aug⁹ ad ostēdendū ꝙ illi qui post baptismū stati mo/riunt̄/ ꝯfestim euolant: et tñ ꝓpter hoc nō sunt oc/cidēdi. Ex q̄ dicto habet̄ ꝙ in baptismo nō solum delet̄ oīs culpa: sz ⁊ om/nis pena.

Altera secūda veritas. (margin)

Eccli. 3. d. (margin)

B (margin)

al's† qualis (margin)

C (margin)

¶ Quo iudicio dei in corpora continentium libido hostilis peccare ꝑmissa sit. Capl'm XXVIII

A Expo. Ca. XXVIII a Quod si for. ꝛc. In hoc caplo respōdet btūs Aug' cuidā q̄stioni incidēti .s. q̄re deus permisit ꝙ aliq̄ mulieres violatę sūt ipsis renuētibus ꝛ inuitis: de q̄ materia etiam tractauit sup'ius ca. xvi. Et reddit Augustinus hic tres causas: vt patet in littera. Scda causa tangit ibi: Fortassis autē ꝛc. Tertia ibi: Quanq̄ ꝛ illud ꝛc. b ¶ Sicut ergo quidam morti ꝛc. Hic alludit Aug' illi qd̄ scribit Sapientię iiij. vbi de enoch sic scribit: Raptus est ne malicia mutaret intellectū eius: aut ne fictio deciperet alaȝ illius.

Roma. xi. d Quod si forte cur ꝑmissū sit q̄ritis: alta q̄dē est ꝓuidentia creatoris mūdi atq; rectoris: ꝛ inscrutabilia sūt iudicia eius: ꝛ inuestigabiles vię eius. Veruntñ interrogate fideliter animas vestras: ne forte d̄ isto integritatis ꝛ ↄtinētię vl' pudicitię bono vos inflatius extulistis: ꝛ hūanis laudibus delectatę in hoc etiā aliq̄bus inuidistis. Nō accuso qd̄ nescio: nec audio quid vobis interrogata corda vestra respōdent. Tñ si ita esse responderint: nolite mirari hoc vos amisisse: vnde hominibus placere gestistis: illud vobis remansisse quod ostendi hoībus nō potest. Si peccantibus non ↄsensistis: diuinę gratię ne amitteret' diuinum accessit auxilium: humanę glorię ne ↄmaret' humanum successit opprobrium. In vtroq; ↄsolamini pusillanimes: illinc ꝓbate / hinc castigate: illinc iustificate / hinc emendate. Quarꝫ vero corda interrogata respōdēt: nunq̄ se de bono virginitatis vel viduitatis vel ↄiugalis pudicitię supbisse: sed humilibus ↄsentiendo de dono dei cū tremore exultasse: nec inuidisse cuiq̄ paris excellentiā sanctitatis ꝛ castitatis: sed humana laude postposita: quę tanto maior deferri solet / q̄to est bonū rarius qd̄ exigit: laudem optasse potius vt earꝫ amplior nūerus esset: q̄ vt ipsę in paucitate amplius eminerent. Nec istę quidem quę tales sunt: si earꝫ quoq; aliquas barbarica libido compssit / ꝑmissum hoc esse causent: nec ideo credant deum ista negligere: quia ꝑmittit quod nemo impune cōmittit. Quędam enī veluti pondera malarꝫ cupiditatum: ꝛ ꝑ occultum diuinum p̄sens iudicium relaxant': ꝛ manifesto vltimo reseruā-

B tur. Fortassis autem istę quę bene sibi sunt ↄscię: nō se ex isto castitatis bono cor inflatum extulisse: ꝛ tamen vim hostilem in carne ꝑpessę sunt: habebant aliquid latētis infirmitatis q̄ posset in supbię fastum: si hanc humilitatem in vastatiōe illa euasissent extolli. Sicut ergo quidā morte rapti sunt ne

b

Sap. 4. c. malicia mutaret intellectum eorꝫ: ita quidam ab istis vi raptū est: ne ꝓsperitas mutaret modestiam earuȝ. Vtrisq; igit' quę de carne sua ꝙ turpem nullius essent ꝑpessę cōtactum: vel iam supbiebant: vel supbire si nec hostium violentia ↄtrectatę essent / forsitan poterant: nō oblata est castitas / s̄ humilitas ꝑsuasa. Illarꝫ tumori occursum est immanenti: istarꝫ occursum est imminenti. Quanq̄ ꝛ illud non sit tacendū: ꝙ quibusdam q̄ ista ꝑpessę sunt: potuit videri ↄtinētię bonū in bonis corꝑalibus deputandū: ꝛ tūc manere / si nullius libidine corpus attrectaret': non aūt esse positum in solo adiuto diuinitus robore volūtatis: vt sit sanctū ꝛ corpus ꝛ spūs: nec tale bonū esse qd̄ inuito animo non possit auferri. Qui error eis fortasse sublatus est. Cum enī cogitant qua ↄscientia deo seruierint: ꝛ fide incōcussa nō de illo sentiūt: ꝙ ita sibi seruientes / cūq; ita inuocātes deserere vllo mō potuerit: q̄tūcūq; illi castitas placeat / dubitare non possunt: vident esse ↄsequens: nequaq̄ illū fuisse ꝑmissurū: vt hec acciderēt sanctis suis: si eo mō perire posset sanctitas quam ↄtulit eis ꝛ diligit in eis. C

¶ Quid familia christi respondere debeat infidelibus cuȝ exprobrant ꝙ eam a furore hostium non liberauerit christus. Capl'm XXIX

A Habz itaq; oīs c familia summi ꝛ veri dei ↄsolationem suā: non fallaceȝ: nec in spe rerum nutantiuȝ vel labentium ↄstitutā: vitamq; etiam ipsam tēporalem minime pęnitendam / in qua erudit' ad ęternaȝ: bonisq; terrenis tanq̄ peregrina vtit' / nec capitur: malis autem aut probatur / aut emendat'.

Expositi. Ca. XXIX Habet itaq; omnis familia ꝛc. In hoc caplo ostendit btūs Aug' / ꝙ christiani omnino habent aliā consolationē in aduersis q̄ infideles: quia aduersa cadunt electis in bonum: ꝛ hoc vel in p̄senti / vel in futura vita vel in vtraq;.

Illi vero qui probitati eius insultant: eiq; dicunt: cum forte in aliqua temporalia mala deuenerit: vbi est deus tuus? Ipsi dicant: Vbi sunt dij eorum cum talia patiuntur: pro quibus euitandis eos vel colunt / vel colendos esse contendunt. Nam ista re- B
spondet: Deus meus vbiq; p̄sens est: vbiq; totus / nunq̄ inclusus: qui possit adesse secretus: abesse non motus. Ille cuȝ me aduersis rebus exagitat: aut merita examiat: aut peccata castigat: mercedēq; mihi ęternam ꝓ toleratis pie malis temꝑalibus seruat. Vos autem qui estis cū quibus loqui dignum sit saltem de dijs vestris: q̄to magis de deo meo: qui terribilis est sup omnes deos; qm̄ oēs dij gentiū demonia / dn̄s autē Ps. 95. b.

18

cęlos fecit.

¶ Quõ pudendis p̄sperꝑitatibꝰ affluere velint: qui de christianis tēporibus conquerũtur. Ca. XXX

a SI nasica ille Scipio vester quondā pontifex viueret: quem sub terrore belli punici in suscipiendis phrygiis sacris: cū vir optimus quereref: vniuersus senatus elegit: cuiꝰ os fortasse nō auderetis aspicere: ipse vos ab hac impudētia cohiberet. Cur enī afflicti rebus aduersis de tēpibꝰ q̄rimini christianis: nisi qꝛ vestrā luxuriā cupitis habere securā: ⁊ ꝑditissimis moribꝰ remota oī molestiarꝫ asperitate diffluere? Nec enī ꝓpterea cupitis hr̄e pacē et oī genere copiarꝫ abundare: vt his bonis hōeste vtamini: hoc ē modeste/sobrie/tēperāter/pie: sed vt īfinita varietas voluptatū īsanis effusionibꝰ exq̄raf: secūdisq̄ rebꝰ ea mala oriant in moribꝰ q̄ seuientibus peiora sunt hostibus. b At ille Scipio pontifex maximus vester ille iudicio totius senatus vir optimus: istam vobis metuens calamitatem: nolebat ęmulam tunc imperii romani carthaginem dirui: et decernenti vt dirueretur contradicebat Catoni.

SI nasica ille ⁊c. Expositio Ca. XXX In hoc caplo assignat Augꝰ causam q̄re infideles insultauerūt christianis ꝓpt̄ aduersa q̄ passi sunt tempe vastatiōis vrbis: ⁊ dicit ꝙ causa fuit: qꝛ illi insultātes volebāt male viuere impune: ⁊ ideo volebant iustius viuere q̄ christiāi. Et ꝙ infideles sic optauerūt viuere. s. iniuste: ⁊ ꝓpt̄ hoc amauerūt ꝓspa ⁊ oderūt aduersa: ꝓbat Augꝰ ꝑ scipionē nasicā: q̄ nolebat ciuitatem carthaginē ęmulā ⁊ hostē vrbis romę dirui: ne pace ⁊ securitate nimia obtēta romani deliciis affluerēt: qđ ne romanis cōtingeret/iudicauit expediens ꝙ carthago remaneret in exercitiū romanorū. Istū scipionē vocat titus liuiꝰ corneliū scipionē: ⁊ fuit tpe secūdi belli punici adolescēs nondū q̄storius: filius vero erat cnei scipionis: q̄ in hispania interfectꝰ fuit durāte secūdo bello punico: q̄ cneꝰ fuit patruus scipionis africani prioris q̄ deuictis africanis secūdo bello punico finē ipos̄uit. Circa vero ꝓdictū scipionē nasicā facit hic Augꝰ duo: qꝛ primo ostēdit q̄tę reputatiōis apud romanos fuerit: vt sic appareat eiꝰ maior auctoritas: ⁊ deinde ponit Augꝰ eiꝰ ꝯsiliū. Quantū vero ad pmū vt melius intelligaf Augꝰ sciendū ꝙ sicut narrat titus liuius de secūdo bello punico li. ix. tpe secūdi belli punici postq̄ hānibal romanos ⁊ italiā multꝭ victoriis attriuerat: nec tn̄ de italia recedere volebat: sꝫ eos vexabat assidue: tūc ab his q̄ romę sacris ꝑerāt inuentū fuit carmē tale: qn̄ hostis alienigenę terrę italię bellū intulisset: eū pelli de italia ⁊ vinci posse si matris pessimūtę numē romę adductū foret. Qđ carmē ꝭm ouidiū li. ii. de fastis fuit sibyllę. Occasiōe huiꝰ carmis miserūt legatos romāi in phrygiā q̄ ē ps asię/vt afferrēt matrē pessimūtē. Legati vero ꝓfati trāseūtes ꝑ apollinē delphicū ꝯsuluerūt eū de agēdis. Qui ꝓmisit eis ꝓspeꝝ exitū cū adiutorio attali regꝭ asię: q̄ ꝯfęderatꝰ ⁊ amicꝰ romanoꝝ erat. Et addidit apollo: ꝙ cū redirēt romā cū matre pessimiunta oīno habebāt curare ꝙ reciperef in hospitio ab optimo viro. Ipsa vero ꝑ mare deportata vsq̄ ad ostiā/vn̄ modo dicif epꝯs ostien. cardinal: deliberauit senatꝰ q̄s esset in vrbe vir optimꝰ: ⁊ vnanimif decreuit supradictū scipionē nasicā esse viꝝ optimū vrbis: ⁊ mittēdū in ostiā cū multitudine matronaꝝ ad recipiēdū matrē pessimiuntā. Quo cū venisset: recepit eā ⁊ in hospitiū suū romā detulit. Premissa excerpta sunt ex Tito liuio. Vn̄ patet ꝙ ꝓfatꝰ scipio magnę reputatiōis ⁊ auctoritatis fuit apud romanos. Aduertendū est aūt ꝙ illa mater pessimiūta de q̄ dictū est fuit q̄dā statua lapidea maf deoꝝ. Vn̄ Florus dicit ꝙ maf pessimiunta fuit lapis q̄dā quē matrē deoꝝ incolę dicebāt. s. incolę illius loci vn̄ adducebaf. Quare autē dicta sit maf deoꝝ/q̄dā dea quā gētiles colebāt: alias dicef. Ista vero mater deoꝝ vocaf multis noībus: vocaf eñ mater seu dea pessimunta: ⁊ dea idea a loco vn̄ fuit trāsportata: nā ida fuit silua q̄dā iuxta troiā in phrygia: in q̄ silua fuit pessimiū: videlicet locus sic dictus vn̄ fuit asportata: vn̄ quoq̄ ab illo loco. s. pessimio dicta ē mater pessimiūta: ⁊ quoq̄ ab illa silua vocaf dea idea: vocaf etiā quoq̄ berecyntia a berecynto loco videlicꝫ alio in q̄ colebaf: vocabatur cybele ⁊ alma ⁊ ops et rhea. De ista plus dicetur. j. li. ii. ca. iiii. vbi augustinꝰ de ipsa facit mētionē expssam. b ¶ At ille scipio ⁊c. Ponit Augꝰ hic ꝯsiliū scipionis nasicę ꝓfati qđ dedit romanis. Ad cuiꝰ intelligentiā sciendū ē: ꝙ ꝭm Orosiū li. iiii. finito tertio bello punico in q̄ romani pęnos sibi totaliter subiecerāt ⁊ cōtriuerāt: habitū est inf romanos ꝯsiliū. q̄d de carthagine faciendū esset. Quidā vero ꝯsuluerunt ꝙ ꝓpt̄ ꝑpetuā securitatē vrbis romanę eēt delēda: inf q̄s vt patet hic ꝑ augustinuꝫ fuit cato videlicet censorius/seu cato superior: de q̄ dixi. s. ca. xiiii. Quidā vero cōsuluerūt ꝙ ꝓpt̄ ꝯtutꝭ curā ꝑpetuā quā semꝑ ex suspitiōe ęmulę ⁊ hostilis ciuitatꝭ. s. carthaginis impenderēt: ne romanus vigor bellis semꝑ exercitatus in segniciē securitate ex ocio solueref/ carthago non deleref: ⁊ inf eos fuit scipio nasica: vt patet hic ꝑ augustinū. De ista vero ꝯtrietate ꝯsilioꝝ: Florus in abbreuiatiōe titi liuii li. xlix. sic scribit. Inf marcū ⁊ scipionē nasicā: q̄ꝝ alter sapiētissimꝰ vir in ciuitate habebatur: ⁊ alter optimꝰ etiā iudicabaf: a senatu erat diuersis certatū sentētiis/catone suadēte bellū: ⁊ vt tolleref delereturq̄ carthago nasica dissuadente: placuit tn̄ eo ꝙ carthaginēses ꝯ fędus naues haberent: ⁊ ꝙ exercitus extra fines duxissent: ⁊ ꝙ socio ppl̄i romani ⁊ amico masinissę arma intulissent: ⁊ ꝙ filiū eius gulusam q̄ cū legatis romanis erat: in opidum nō recepissent bellū his indici: hęc Florus. Nō est tn̄ intelligendū ꝙ senatus statim post ꝯsiliū catonis cēsuerit carthaginē oīno delendā: imo sicut narrat titꝰ liuius li. xlix. ⁊ Florus in epitomate li. ii. Senatus volens mediare inter sententiā catonis ⁊ scipionis ꝓdicti: cēsuit ꝙ carthago staret: sic tn̄ ꝙ nō esset romanis metuēda. Et ideo voluit ꝙ carthaginēses ꝯstruxissent sibi ciuitatē distantē a mari decē miliaribus: sꝫ qꝛ carthaginēses hoc noluerūt facere vllo mō: indicto eis bello expugnata est carthago: ⁊ similif deleta. Orosius dicit se nunq̄ vidisse huiꝰ tertii belli punici certam causam ex pte romanoꝝ. Et hoc sensit scipio nasica: vt patet ꝑ titū liuiū li. xlviii. Quicq̄d vero de hoc sit: ꝯstat tn̄ ꝙ ꝯsiliū scipionis de carthagine nō subuertēda nō habuit effectū: ⁊ ideo secuta sunt mala in vrbe: q̄ scipio nasica metuebat futura vrbi si carthago deleref: nā postq̄ carthago deleta est: ⁊ roma potita ē securitate/ quā q̄rebat. s. xl. anno post euersio-

 nē cartha-

¶ ne carthaginis: gessit marius sextū ɔsulatū. i. iam sexto factus ē ɔsul: ⁊ ex tūc fere vsq₃ ad natiuitatem christi: nō cessauerūt romanoꝝ intestina bella: nā ab ipso tpe sic int̄ se mutuo pugnauerūt: ꝙ fere ꝑdure rūt statum romani imperij vsq₃ ad exitium. De istis bellis dicent̄ multa. i. li. ij.

Vicesimatertia veritas.

¶ Timēs infirmis animis hostē securitatē: ⁊ tanq̄ pupillis ciuibus idoneū tutorē: necessariū vidēs esse terrorē. Nec eū snīa fefellit: re ipa ꝓbatū est: q̄ veruʒ diceret.

C

Deleta quippe carthagine: magno. s. terrore romanę reipublicę depulso et extincto: tāto de reb⁹ ꝓspis orta mala cōtinuo subsecuta sūt: vt corrupta diruptaq₃ cōcordia ꝑus seuis cruētisq₃ seditiōibus: deinde mox malaꝝ ɔnexione causaꝝ bellis etiā ciuilibus tātę strages ederent̄: tātus sāguis effūderet̄: tāta cupiditate scriptionū prō ac rapinaꝝ ferueret imanitas: vt romani illi q̄ vita integriore mala metuebāt: ab hostib⁹ ꝑdita integritate vitę crudeliora paterent̄ a ciuibus: eaq₃ ipsa libido dominādi q̄ inter alia vitia generi humani imoderatioꝛ inerat vniuerso pp̄lo romano: posteaq̄ in paucis potētioꝛib⁹ vicit: obtritos/fatigatosq₃ cęteris etiā iugo seruitutis oppressit.

¶ Quibus vitiorum gradibus aucta sit in romanis cupido regnandi. Capitulum XXXI

A

Nam q̄ illa descresceret in superbissimis mētibus donec ɔtinuatis honoribus ad ꝑtātem regiā ꝑueniret. Honorū porro ɔtinuādorū facultas nō esset: nisi ābitio ꝑualeret. Minime aūt ꝑualeret ambitio: nisi in pp̄lo auaricia luxuriaq₃ corrupto. Auarus vero q₃ luxuriosus pp̄ls secundis reb⁹ effectus ē. q̄s nasica ille ꝓuidētissime canēdas esse censebat: q̄n ciuitatē hostium maximaʒ/fortissimā/opulētissimāq₃ nolebat auferri: vt timore libido ꝑmeret̄: libido ꝑssa non luxuriaretur: luxuriaq₃ cohibita nec auaricia crassaret̄. Quib⁹ vitijs obseratis/ciuitati vtil' virtus floreret et cresceret: eiq₃ virtuti libertas cōgrua ꝑmaneret. Hinc etiam erat: ⁊ ex hac ꝓuidētissima patrię charitate veniebat: ꝙ ideʒ ipse vester pōtifex maximus a senatu tpis illius qd̄ sępe dictū est electus: sine vlla sniaꝝ discretione vir optimus cauetam theatri senatū cōstruere molienteʒ: ab hac dispositiōe ⁊ cupiditate cōpescuit: ꝑsuasitq₃ oratiōe grauissima/ne grecā luxuriaʒ virilibus patrię moribus paterent̄ obrepe: ⁊ ad virtutē labefactādam eneruandāq₃ romanā ꝑegrinę ɔsentire neqtię: tantūq₃ auctoritate valuit: vt ei⁹ verbis cōmota senatoria ꝓuidētia/etiam subsellia q̄bus ad horā ɔgestis in ludoruʒ spectaculo iā vti ciuitas cęꝑat: deiceps ꝓhiberet apponi. Quāto studio iste ab vrbe roma ludos ipsos sceni/

¶ Vicesimatertia veritas: ꝙ imꝑfectis viris securitas ē inimica. Illud ꝓbat ꝑ scipionē q̄ nolebat carthaginē destrui q̄ diu romanos afflixerat: timēs inq̄t infirmis animis hostē esse securitatē: ⁊ tanq̄ pupillis ciuibus idoneū tutorē necessariū vidēt esse terrorē. Et ostēdit illud exemplo. Dicit enim ꝙ data securitate a bellis rempublicā ad nihilū redegerunt. Sed ex isto accipiunt̄ duo moralia documēta. Primū: ꝙ hoībus imꝑfectis ꝓdest ad virtutē inimicoꝝ fortitudo: q2 eoꝝ virtutibus imꝑfecte habitis/ē securitas inimica: pro eo ꝙ hoīes carētes virtute in quocūq₃ statu facilit̄ superant̄ ab inimicis: ⁊ ipsi timent ab hostibus superari: ⁊ ideo ad virtutē conant̄. Secundū: ꝙ hominibus ꝑfectis nō obest hostiū securitas: q2 ipsi nō operant̄ bn̄ ex necessitate timoris: sed ex delectione fm̄ inclinationem boni habitus: ⁊ ideo timor nō detinet eos in virtute sicut alios.

Expos. Ca. XXXI a

Nam q̄n illa descresceret ⁊c. In hoc caplo ɔfirmat aug⁹ dictū scipionis nasicę/qui dicebat vt patuit in p̄cedēti caplo: ꝙ securitas ⁊ pax nimia esset nociua. Et narrat aliud factū scipionis eiusdē ꝑtinēs ad ꝓpositū. Ad cuius intelligentiā est sciēdū ꝙ sicut refert Orosius li. iij. ⁊ titus liuius li. vij. de vrbis origine: lucio genutio: ⁊ quinto seruilio ɔsulibus pestilētia ingēs orta est: qua multi romani: ⁊ maximi ɔsumpti sūt: ⁊ cū sequēti anno duraret pestis illa: ita vt vis morbi nec humanis auxilijs nec ope diuina leuaret̄: ludi scenici int̄ alia cęlestis ire placamina instituti dicunt̄: q̄ fuit res satis noua ꝑplo romano/qui semper fuit bellicosus. Et dicit titus liuius ꝙ institutio istoꝝ ludorū parū ꝓfuit: ⁊ multuʒ obfuit romanis: q2 post ludos hmōi/passa ē ciuitas mala grauiora. s. in moribus: dicit etiam ꝙ isti ludi inchoati fuerūt a ꝑncipio satis moderato: sʒ postmodum vsq₃ ad tantā creuerūt insaniā: ꝙ ꝓpter multū luxū ⁊ apparatū vix fuissent tolerabiles magnis regibus. Narrat etiā titus liui⁹ li. xlviij. ⁊ valerius etiā li. ij. ca. j. ꝙ postmodū theatra inchoata sunt a messala ⁊ cassio cēsoribus. s. lapidea theatra: fm̄ Helynandū: sed nasica scipio auctor fuit ꝙ omis apparat⁹ eoꝝ vēdit⁹ fuit: ⁊ senatus ɔsulto cautū fuit: ne aliq̄s infra vrbē vel ꝓpe ad mille passus subsellia pōeret ad hmōi ludos spectādos vl' sedēs eos spectaret. Theatra aūt sunt loca sic ordinata specialiter ad ludos tales spectandos/ꝙ oēs sedere ꝑnt ⁊ ludos istos clare ⁊ distincte videre: ꝙ nullus alterius aspectū impediat: sicut patet in theatris antiq̄tus ɔstructis in vrbe: ⁊ alibi apparēt. Et q2 greci ꝑmo ludos inuenerūt: ⁊ sedēdo in theatr̄ eos in ꝑmo spectare ɔsueuerūt: ideo dicit aug⁹ hic: ꝙ nasica ꝑsuasit orōne grauissima ne grecā luxuriā virilibus patrię moribus paterent̄ obrepe. Ludi vero theatrales/⁊ ludi scenici idē sunt: dicunt̄ theatrales a theatro in q̄ fieri ɔsueuerūt etiā apud romanos: licet ad tēpus ꝑ nasicā fuisset ɔstructio theatri impedita. Ludi vero p̄dicti fm̄ Isidoꝝ libro. xviij. etymologiaꝝ dicebant̄ scenici a scena/q̄ fuit domuncula quędam in medio theatri/in qua cātabantur ⁊ recitabantur carmina poetarum: vnde in ludis scenicis principales personę fuerunt poetę: quibus seruiebant mimi: ⁊ histriones saltantes ⁊ effigientes motibus corporis ea quę a poetis canebantur. In quibus ludis multa canebantur: et effigiebātur turpia et inhonesta/tam de dijs q̄ de hominibus ⁊c.

B

cos abstulisset: si auctoritati eorũ quos de/os putabat resistere auderet: q̃s esse noxios demones nõ intelligebat: aut si itelligebat/ placãdos etiã ipse poti⁹ q̃ ꝯtẽnendos deos existimabat. Nõdũ em̃ fuerat declarata gẽtib⁹ sup̃na doctrina q̃ fide cor mũdãs ad celestia vel supcelestia capescẽda: humili pietate hũanũ mutaret affectũ: ꝛ a dñatu sup̃boꝝ demonũ liberaret.

De scenicorum institutione ludorum. Capitulum XXXII

A a Uerunt si scito te q̃ ista nesciatis: ꝛ qui vos ista nescire dissimulatis/ adũtite: q̃ aduersus liberatorẽ a talib⁹ dñis liberati murmuratis: ludi scenici/ spectacula turpitudinũ/ ꝛ licẽtia vanitatũ: nõ hoĩuz vitijs/ s̃ deoꝝ vestroꝝ iussis romẽ instituta sunt. Tolerabilius diuinos honores deferretis illi scipioni q̃ deos eiusmodi coleretis. Neq̃ em̃ erãt illi dij suo põtifice meliores. Ecce attẽdite: si mẽs tã diu potatis errorib⁹ ebria/ vos aliq̃d sani ꝯsiderare permittit: Dij ꝑpt̃ sedandã corpoꝝ pestilentiã ludos sibi scenicos exhiberi iubebãt: pontifex aũt vester ꝑpt̃ animoꝝ cauendã pestilẽtiã ipsam scenã ꝯstrui ꝓhibebat. Si aliq̃ luce mẽtis animũ corpi ꝑponitis: eligite quez colatis. Neq̃ em̃ ꝛ illa corporũ pestilentia ideo cõq̃euit: q2 pp̃lo bellicoso ꝛ solis antea ludis circẽsibus assueto ludoꝝ scenicoꝝ delicata subintrauit insania: sed astutia spirituũ nefandoꝝ ꝓuidẽs illã pestilentiã iaz fine debito cessaturã: aliã lõge grauiorẽ (q̃ plurimũ gaudet) ex hac occasione nõ corpibus/ s̃ moribus curauit immittere: q̃ aias miseroꝝ tãtis obcecauit tenebris/ tanta deformitate fedauit: vt etiaz mõ q̃d incredibile forsitan

Expos. Ca. XXXII a Uerunt si scitote ꝛc. In hoc caplo ostẽdit btũs Aug⁹ quõ demones seduxerũt homines vt crederẽt q̃ ludi scenici forẽt eis in remediuz ꝯ pestilentiã: ꝛ probat q̃ talis seductio fuit piculosa in morib⁹ ꝛ nociua solis antea ludis circẽsibus assuetis. Qui sint circẽses/ satis diffuse ꝓsequit̃ Isidorus li. xviij. etymologiaꝝ. Dicebant̃ aũt circẽses q̃si circa enses: nam s̃m Isidoꝝ olim ponebant̃ gladij q̃s q̃driga circũibant: ꝛ erat artis equos circa picula torquere. Scd̃m Ualeriũ aũt li. ij. isti ludi instituti fuerũt romẽ a romulo: ꝛ vocati sunt cõsualia: in q̃bus raptẽ sũt sabinẽ. Et s̃m Titũ liuiũ celebrabant̃ in honorẽ neptuni. Fuit cõsuetudo gentiliũ/ q̃ sicut sacrificabãt in honorẽ deorũ: ita ꝛ ludos celebrarẽt: ꝛ determinati ludi determinatis dijs fuerũt ꝯsecrati. Uñ ꝛ christiani q̃dã a gentilibus vident̃ accepisse exemplũ: q̃ in diebus solennibus ludis intendũt: q̃si hoc esset deo gratũ. De istis ludis circẽsibus facit vergilius mentionẽ libro. v. eneidos dicẽs: q̃ eneas hos ludos celebrabat in honorẽ patris sui. Et iuxta hoc q̃uis romẽ ludi isti p̃mo fuerũt celebrati a romulo: tñ fuerũt alibi p̃us celebrati. b Atq̃ inde

B

erit si a nostris posteris audiet̃: romana vrbe vastata quos pestilentia illa possedit: atq̃ inde fugiẽtes/ carthaginẽ peruenire potuerũt in theatris quotidie certatim ꝓ histrionibus insanirẽt.

b Atq̃ inde ꝛc. Uult dicere aug⁹ q̃ aliqui q̃s mor pestilentia possedit: nõ obstãte vastatione vrbis a gothis facta quã oculis viderũt: fugiebãt de vrbe et venerũt carthaginẽ vbi frequẽtabãt theatra: et quasi cõtinue ꝓ histrionibus se gesserũt: ꝛ more insanorum se habebant.

De vitijs romanorũ quos patrie non correxit euersio. Ca. XXXIII

A c O Mẽtes amẽtes: q̃s est hic tãtus non error/ s̃ furor: vt exitium vestrũ sicut audiuimus plãgẽtibus oriẽtalib⁹ pplis: ꝛ maxime ciuitatib⁹ in remotissimis terris: publicũ luctuz merorẽq̃ ducentibus vos theatra q̃reretis/ intraretis/ ipleretis: ꝛ multo insaniora q̃ fuerãt antea faceretis: Hãc aioꝝ labẽ ac pestẽ hãc ꝓbitatis ꝛ honestatis euersionẽ/ vobis scipio ille metuebat: q̃n ꝯstrui theatra ꝓhibebat: q̃n reb⁹ ꝓsperis vos facile corrũpi atq̃ euerti posse cernebat: q̃n vos ab hostili terrore securos esse nolebat. Neq̃ em̃ cẽsebat ille felicẽ esse rẽpublicã: stãtibus menibus/ ruentibus moribus: s̃ in vobis plus valuit q̃d demones impij seduxerũt: q̃ q̃d hoĩes ꝓuidi p̃cauerũt. Hinc est q̃ mala q̃ facitis vobis imputare non vultis: mala vero q̃ patimini christianis tẽporibus imputatis. Neq̃ em̃ in vestra securitate pacatã rempublicã/ s̃ luxuriã q̃ritis impunitã: qui deprauati rebus ꝓsperis: nec corrigi potuistis aduersis.

B Uolebat vos ille scipio terreri ab hoste: ne in luxuriã flueretis: vos nec cõtriti ab hoste luxuriã repressistis: ꝑdidistis vtilitatem calamitatis: ꝛ miserrimi facti estis/ ꝛ pessimi ꝑmansistis. Et tñ q̃d viuitis dei est: q̃ vobis parcẽdo admonet vt corrigamini penitendo: qui vobis etiã ingratis ꝑstitit: vt vel sub noie seruoꝝ eius vel in locis martyrũ eius hostiles manus euaderetis.

Expo. Ca. XXXIII c O Mẽtes amentes ꝛc. In h cap. redarguit aug⁹ insaniã quorundã romanoꝝ: q̃ cũ alienigene remotissimi plangerẽt vrbis vastationẽ/ ipsi dabant se ludis ꝛ theatra frequẽtabant.

De clementia dei que vrbis excidium temperauit. Ca. XXXIIII

A d Romulus ꝛ remus asylũ cõstituisse perhibent̃: quo quisq̃s confugeret ab omni noxa liber esset: augere q̃rẽtes creãde multitudinem ciuitatis. Mirãduz in honorẽ christi

Expo. Ca. XXXIIII d Romulus et remus ꝛc. In hoc caplo augustinus comparat ecclesiam christi asylo romanoꝝ: ꝛ ꝓbat q̃ ecclesia christi maiorẽ habuit potestatẽ cõseruãdi fugientes ad se q̃ asylũ. Asylum illud q̃ fuit tẽplũ

q; fuit templū quoddā
a romulo ɔſtitutū. Vñ
dicit Eutropius li.j. de
romulo ſic loquēs. Cō/
dita ciuitate quā ex ſui
noie romā vocauit: hoc
fere egit ɔdito tēplo qđ aſy
lū appellauit: pollicitus
eſt cūctis ad ipſum fu/
gitētib⁹ impunitatē: quā
ob cauſaȝ multitudinē
finitimoꝝ q̄ aliquā apd
ſuos ciues offenſam cō
traxerāt ad ſe fugientē
in ciuitatē recepit. La/
tini deniq; tuſciq; paſto
res/et etiā tranſmarini
phryges: q̄ ſub enea/et
arcades ſub euādro du
ce influxerant. Et ita ex
varijs quaſi elemētis cōgregauit corpus: vt vnum
pplm romanū efficeret. Hec Eutropius. Idē etiam
narrat Titus liuius de vrbis origine li.j.

p̄ceſſit exemplū: hoc
cōſtituerūt euerſores
vrb: qđ inſtituerāt an
tea conditores. Quid
ergo magnū ſi hoc fe/
cerūt illi: vt ciuiū ſuo
rū nūerus ſuppleret:
qđ fecerūt iſti vt ſuoꝝ
hoſtiū nūeroſitas ſer
uaret? Hec ꝛ alia/ſi q̄
vberius et cōmodius
potuerit: reſpondeat
inimicis ſuis redēpta
familia domini chri/
ſti: et pegrina ciuitas
regis chriſti.

De latētibus inter impios eccle ſie filijs: et de falſis intra eccleſiam chriſtianis. Capitulum XXXV

Expo. Ca. XXXV a
Meminerit ſa/
ne ꝛc. In hoc ca
pitulo oſtēdit Aug⁹ q͞
boni patiēter ferre de/
beat ſocietatē maloꝝ:
qꝛ multi eoꝝ q̄ ſunt mō
mali ſunt a deo p̄deſti/
nati ad ſalutē eternam.
b De quarū exoꝛ/
tu ꝛc. De exortu ciui/
tatis dei: ꝛ ciuitatis di/
aboli ptractat Aug⁹ in/
fra ab.xj.li. viſq; ad.xv.
De pcurſu vero ciuita
tis vtriuſq; a li.xv. viſq;
ad lib.xix. De fine vero
vtriuſq; ciuitatis a lib.
xix. viſq; ad finē totius
operis.

Meminerit ſa
ne i ipſis ini/
micis latere
ciues futuros: ne īfru/
ctuoſum vel apud ip/
ſos putet: q͞ donec p/
ueniat ad ɔfeſſos por
tat infenſos: ſicē ex illo
rū nūero etiā dei ciui/
tas habet ſecū q̄diu
pegrinat in mūdo cō/
nexos cōione ſacroꝝ:
nec ſecū futuros in e͞
na ſorte ſanctorū: qui
partim in occlto/par/
tim in apto ſunt. Qui
etiā cū ipſis inimicis
aduerſus deū cuius ſacramentū gerūt mur
murare nō dubitāt: mō cū illis theatra: mo
do eccleſias nobiſcū replentes. De correcti
one autem quorundā etiam talium: multo
minus eſt deſperandum ſi apud apertiſſi/
mos aduerſarios p̄deſtinati amici lati/
tant: adhuc ignorati
etiam ſibi. Perple/
xe quippe ſūt iſtē due
ciuitates in hoc ſecu/
lo inuicemq; permi/
xte: donec vltimo iu/
dicio dirimantur: de
quaꝝ exortu ꝛ pcurſu/ꝛ debitis finibus qđ
dicēdū arbitror: q̄tū diuinitus adiuuabor
expediā ppꝰ gliaȝ ciuitatis dei q̄ alienis a ɔ
rio cōpatis clarius eminebit.

Vicesimaqr/
ta veritas

¶ Vicesimaquarta veri
tas: q͞ iſte due ciuitates
dei ꝛ diaboli: de quibus
agitur in hoc libro ſunt
perplexe inuicemq; per/
mixte: donec vltimo iu/
dicio diuidant.

De quibus cauſis ſequēti diſpu tatione ſit diſſerendū. Ca. XXXVI

Expo. Ca. XXXVI
Sed adhuc q̄d aȝ c
ꝛc. In hoc caplo
oſtēdit aug⁹ q̄ reſtāt ad
huc tractāda in nouē li/
bris ſequētib⁹ d Cō
memorāda ſunt em
ꝛc. ſ. libro.ij. e De
inde demōſtrandū
eſt. ſ. li.ij. f Et quā
ob cāȝ ꝛc. ſ. lib.iiij.ca.
iij. g Poſtrēo ad/
uerſus eos ꝛc. ſcȝ a li
bro.vj. viſq; ad lib.x.xj.
h Aſſeramus ciui
tatem dei ꝛc. ſcȝ a.iij.
ca. libri.x. viſq; ad finem
eius.

Sed adhuc q̄/ c
dā mihi dicē/
da ſūt aduer/
ſum eos q̄ romane rei
publice clades in reli/
gionē noſtraȝ referūt:
qꝛ dijs ſuis ſacrificare
phibent. Cōmēoran/ d
da em ſūt q̄ ꝛ q̄ta oc/
currere potuerūt: vel
videbunt ſatꝭ eſſe ma
la: q̄ illa ciuitas ptu/
lit: vel ad eiꝰ impiū p
uincie ptinētes anteq̄
eoꝝ ſacrificia phibita
fuiſſent: q̄ oia pculdu
bio nobis tribuerēt ſi iā vel illis clareret nr̄a
religio: vel ita eos a ſacris ſacrilegis phibe
ret. Deinde demonſtrandū ē quos eoꝝ mo e
res: ꝛ quā ob cauſam verus deus ad augen f
dū impiū adiuuare dignatus eſt: in cuius
ptāte ſunt regna oia: q̄q̄ nihil eos adiuue/
rint hi quos deos putāt: q̄n potius q̄tū de/
cipiēdo ꝛ fallēdo nocuerint. Poſtremo ad/ g
uerſus eos dicet: q̄ manifeſtiſſimis documē
tis ɔfutati atq; deuicti conant aſſerere: nō
ppter vite p̄ſentis vtilitatē/ſ ppter eā que
poſt morteȝ futura eſt/colendos eſſe deos.
Que niſi fallor q̄ſtio multo erit operoſior:
ꝛ ſubtiliori diſputatiōe dignior: vt ꝛ cōtra
philoſophos in ea diſſerat: nō quoſlibet/ſȝ
qui apud illos excellētiſſima glia clari ſunt
ꝛ nobiſcū multa ſentiūt. ſ. de anime imorta
litate: ꝛ q͞ deus verus mundū ɔdiderit: ꝛ d
puidentia eius q̄ vniuerſum qđ ɔdidit re/
git. Sȝ qm̄ ꝛ ipſi in illis q̄ cōtra nos ſentiūt
refellendi ſunt: deeſſe huic officio nō debe/
mus: vt refutatis impijs cōtradictionibus
p viribus quas deus impertiet/aſſeramus h
ciuitatē dei verāq; pietatē ꝛ dei cultum: in
quo vno veraciter ſempiterna beatitudo p
mittit. Hic itaq; modus ſit huius volumi/
nis: vt deinceps diſpoſita ab alio ſumam⁹
exordio.

Sancti Auguſtini epi liber Primus
de Ciuitate dei explicit.

Annotatio capituloꝝ ſecundi libri eiuſdem.

¶ Eiuſdẽ diui aurelij auguſtini epĩ de ciuitate dei liber ſecũdus incipit

¶ De modo qui neceſſitati diſputa tionis adhibendus eſt. Ca. I

Ira tiõe pſpi cue͂ veritatꝭ ifirm⁹ hũa ne͂ pſuetudis ſẽſus nõ auderet obſiſtere: ſed doctrĩe ſalubri lãguo rẽ ſuũ tãq͂ medicĩe ſb deret: donec diuĩo ad iutorio fide pietatis i/ petrante ſanaret̃: non mlto ſermõe op⁹ eſſet ad puincẽdũ quẽlibet vanę opinatiõis ẽrro rẽ: his q̃ recte ſentiũt: & ſenſa verbis ſufficientib⁹ explicãt. ¶ Nũc vero quoniam ille eſt maior et tetrior inſi/ pientium morbus ani morum: quo irratio/ nabiles motus ſuos etiam poſt rationem plene redditam quan ta homini ab homine debetur: ſiue nimia cę citate/ qua nec aperta cernuntur: ſiue obſti/ natiſſima peruicacia/ qua et ea quę cernun/ tur non feruntur: tan/ q̃ ipſam rationem ve ritatemq͂ defendunt: ſit neceſſitas copio/ ſius dicendi plerum/ q͂ res claras: velut eas non ſpectantibus intuendas: ſed quo/ dãmodo tangendas:

a Expo. Ca. i. Li. II A

a Si rõne per/ ſpi. &c. Hic i/ cipit liber ſe/ cũdus: in quo btũs aug⁹ pbat q͂ mul titudo deoꝝ falſoꝝ non curauit de malis culpę romãoꝝ: vt. ſ. ea phibe rentimo vt poti⁹ pcura ret ea fieri. Et habꝫ iſte liber. xxix. capl̃a. In q̃ꝝ pmo determiat ſibi mo dũ pcedẽdi: quẽ intẽdit in ſequẽtib⁹ obſeruare in declaratiõe veritatꝭ: & terminũ queꝫ nõ vult excedere in expugnatio ne falſitatꝭ. Si Palpã

¶ Prima veritas ſecũ/ di libri: q͂ iſte ẽ maior et tetrior morbus hominũ inſipientiũ: quo irratio/ nabiles motus ſuos/ et poſt rationẽ plene reddi tã: ſiue nimia cecitate/ q̃ nec aperta cernunt̃: ſiue obſtinata ptinacia / q̃ ea que cernunt̃ nõ ferunt̃: tanq͂ ipſam rõnẽ & veri tatẽ defendũt. Et ideo di cit: q͂ eſt neceſſariũ vt di cant̃ res ita clare velut eas nõ ſpectãtibus intu/ endas: ſꝫ quodãmõ pal/ pãdas tangẽtibus offe/ ramus. Ex quo dicto ac/ cipiunt̃ duo documẽta quoꝝ vnũ eſt ſpeculati/ uũ: aliud practicũ. Pri/ mũ eſt: q͂ ſenſus tactus eſt certior q̃ ſenſus vi/ ſus: quia per ipſum for/ tius aduerſarij conuin/ cunt̃: vt hic dicit̃. Secũ/ dum documentũ: q͂ duo ſũt que maxime cauſant inſipientiũ egritudineꝫ: ſcilicet ignorantia & proteruia: vnde proteruia eſt maxi/ mum ſignum inſipientis.

Prima veritas ſecũdi libri

F a ¶ Palpātib⁹ ꝛ con a palpātib⁹ ꝛ ꝯniuētib⁹
B niuē. ꝛc. Cōniuere ē ē oculos vl' palpebras claudere. Uult ꝗ aug⁹ dicere: ꝙ ea ꝗ dicet ħbebit palpāda: vt si q̄ oculos etiā claudāt ne ipsa videant/saltem ea palpabunt.

offeram⁹. Et tñ q̄s dis ceptādi finis erit ꝛ loquēdi modus: si r̄ndēdū esse r̄ndētib⁹ semp existimem⁹? Nā q̄ vel nō pñt intelligere qđ dicit': vel tā duri sunt aduersitate mētis: vt etiā si intellexerint nō obediāt: r̄ndēt vt scriptū est: ꝛ loquunt' iniq̄tatē: atq; infatigabilit' vani sunt. Quoꝝ dicta ꝯtra si toti ēs velimus refellere/q̄tiēs obnixa frōte statuerit: nō †curare q̄d dicāt dū
alias †cogitare.
q̄cūq; mō nr̄is disputatiōib⁹ ꝯdicāt: ꝗ sit infinitū ꝛ erūnosuȝ ꝛ infructuosuȝ vides. Quāobrē nec teipsuȝ mi fili marcelline: nec alios q̄b⁹ hic labor noster in christi charitate vtiliter ac liberalit' seruit: tales meoꝝ scriptoꝝ velim iudices: q̄ r̄nsionē semp desiderēt: cū his ꝗ legunt' audierint aliq̄d ꝯdici: ne fiant similes earū mulierculaꝝ quas cōmemorat
2. timoth. 3. b.
ap'ls: semp discētes ꝛ ad veritatis scientiaȝ nunq̄ puenientes.

¶ De his que primo volumine expedita sunt. Caplm II

A Expositio Ca. II b
b ¶ Superiore itaq; libro ꝛc. In h̄ ca. recolligit ea que tractata sunt in p̄mo libro: ꝛ declarat intētionem suā q̄ ad dicenda. Recolligit
alias †r̄ndendū.
aūt p̄mo ea ꝗ dicta sūt a p̄ncipio p̄mi libri vsq; ad octauum capitulum exclusiue. Deinde ibi:
F Inde inci-

b Superiore itaq; libro cū de ciuitate dei dicere instituissem: vñ h̄ vniuersum op⁹ illo adiuuāte in man⁹ sumptū ē: occurrit mihi † r̄ndendū esse p̄mitus eis q̄ hec bella q̄b⁹ mūdus iste ꝯterit': maxi[m]eq; romane
B
vrb recētē a barbaris vastationē christiāe religiōi tribuūt: q̄ ꝓhibent' nefandis sacrificijs huire demōib⁹ cū poti⁹ h̄ deberēt tribuere christo: ꝙ ꝓpt' ei⁹ nomē ꝯ institutū morēq; belloꝝ eis q̄ ꝯfugerēt/religiosa ꝛ amplissima loca barbari libere ħbuerūt: atq; in multis famulatū debitū christo: nō solū veꝝ/ſ etiā timore ꝯfictū: sic honorauerūt: vt qđ in eos belli iure fieri licuisset: illicitū sibi eē iudicā c rēt. Inde icidit q̄stio cur diuia bñficia etiā ad ipios ingr̄tosq; puenerint? ꝛ cur illa itidē dura ꝗ hostilit' facta sūt: pios cū ipsis parit' afflixerit? Quā q̄stionē p m'lta diffusaȝ: in hui⁹ eni q̄tidianis vel dei mūerib⁹ vl' hoiuȝ cladibus: ꝗ qm̄ vtraq; bñ vl' male viuētib⁹ pmixte atq; idiscrete sepe accidūt/solet multos mouere: vt p susce pti opis necessitate dissoluerē: aliq̄tulū imorat⁹ sū: marie ad ꝯsolādas sctās femias ꝛ pie castas: in q̄b⁹ ab hoste aliq̄d ppetratū ē qđ stulit verecūdie dolorē: etsi nō abstulit pudi-

F c ¶ Inde inci. ꝛc. Recolligit breuit' ꝗ tractata sunt ab. viij. ca. vsq; ad. xvj. Et postea ibi
F Deinde

citie firmitatē: ne peniteat eas vite: apđ q̄s nō est vñ possit penitere neq̄tie. Deide pau d ca dixi in eos q̄ christianos aduersis ill' reb⁹ affectos: ꝛ ꝓcipue pudorē hūiliataꝝ femiaꝝ: q̄uis castaꝝ atq; sctāꝝ ꝓteruitate impudētissima exagitāt: cū sint neq̄ssimi ꝛ irreuerētissimi lōge ab eisipsis romanis degeneres: q̄ꝝ ꝓclara m'lta laudant': ꝛ litteraꝝ mēoria celebrant': imo illoꝝ glie vehemēter aduersi. Romā q̄ppe cura structā veteꝝ auctāq; laboribus: fediorē stātē fecerāt q̄ ruentē: q̄ñqdē in ruina ei⁹ lapides ꝛ ligna: in istoꝝ aūt vita oia nō muroꝝ/ſ moꝝ munimēta atq; ornamēta ceciderūt: cuȝ funestiorib⁹ eoꝝ corda cupiditatib⁹ q̄ ignib⁹ tecta illi⁹ vrb arderēt. Quib⁹ dictis p̄mū terminaui libꝝ. Deiceps e itaq; dicere institui q̄ta mala ciuitas illa ppessa sit ab origie sua: siue apud seipsaȝ: siue in ꝓuincijs iā sibi subiectis: ꝗ oia christiane religioni tribuerēt: si iam tunc euangelica doctrina aduersus falsos ꝛ fallaces eoꝝ deos testificatiōe liberrima ꝓsonaret.

F d ¶ Deinde pauca ꝛc. Recolligit ꝗ tractata sunt a. xvj. cap. fere vsq; ad finem libri.
F Deinceps
C

F e ¶ Deinceps itaq; di. ꝛc. Hoc facit in ꝓrio caplo seq̄nti in generali. Sed in tertio libro diffuse ꝛ magis in speciali.

¶ De assumēda historia qua ostenditur que mala acciderint romanis cū deos colerēt anteq̄ religio christiana cresceret. Caplm III

f Memēto aūt me ista commēorātē adhuc ꝯ ipitos agere: ex q̄ꝝ iperitia illud q̄ exortū ē vulgare ꝓuerbiū pluuia defec cā christiani nois. Sūt nāq; q̄ eoꝝ studijs liberalib⁹ istituti/amāt historiā q̄ facillime ista nouerūt Sȝ vt nob ineruditoꝝ turbas infestissimas redderēt/se nosse dissimulāt: atq; hoc apud vulgos affirmare nitunt': clades q̄bus p certa interualla locoꝝ ꝛ tēpoꝝ genus humanū oportet affligi: causa accidere nominis christiani: quod contra deos suos ingenti fama ꝛ preclarissima celebritate per cuncta
B
diffunditur. Recolant ergo nobiscū anteq̄ christus venisset in carne: anteq̄ eius nomē ea (cui frustra inuidēt) gloria pplis innotesceret: q̄bus calamitatibus res romāe multipliciter varieq; ꝯtrite sunt: ꝛ in his defendāt si possunt deos suos: si ꝓpterea colunt' ne ista mala patiant' cultores eoꝝ: quoꝝ si

A Expositio Ca. III
f Memēto āt me f ista ꝛc. In h̄ ca. couincit maliciaȝ aliq̄ꝝ q̄ christiāis insultabant ꝓpt' mala ꝗ roma a gothis passa ē ꝛ insultādo fecerāt sibi ꝓuerbiū: cū tñ multi eoꝝ scirēt ex libris suis historicis: ꝙ roma ante tp̄a christianorū grauiora fuerit ppessa mala.

quid nūc passi fuerint nobis imputāda esse ꝯtendūt. Cur eñ ea q̄ dicturus sum ꝑmiserūt accidere cultoribꝰ suis: anteq̄ eos declaratū christi nomen offenderet: eorūq̄ sacrificia ꝓhiberet?

¶ Quod cultores deorū nulla vnq̄ a diis suis precepta probitatis acceperint: et in sacris eorū turpia queq̄ celebrauerint.

Capitulum IIII

a Primo ipsos mores ne pessimos haberēt: q̄re dij eoꝝ curare noluerūt? Deꝰ eñ verus eos a q̄bus nō colebaf merito neglexit. Dij aūt illi a q̄ꝝ cultu se ꝓhiberi homīes ingratissimi ꝯqueruntur: cultores suos ad bñ viuendū q̄re nullis legibꝰ adiuuerūt? Vtiq̄ dignū erat: vt quō isti illorū sacra: ita illi istoꝝ vitā aut sacra curarēt. Sz rñdet: q̄ volūtate ꝓpria q̄sq̄ malus ē. Quis hoc negauerit? Verūtñ ꝑtinebat ad cōsultores deos vite bone ꝑcepta nō occultare ꝑplīs cultoribꝰ suis: sꝫ clara ꝑdicatiōe ꝑbere. Per vates etiā cōuenire atq̄ arguere peccātes: palam minari penas male agentibus: premia recte viuentibus polliceri. Quid vnq̄ tale in deorum illorum templis: prompta et eminenti voce concrepuit? Veniebamꝰ nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula ludibria- b q̄ sacrilegiorum: spe- c ctabamus arrepticios: audiebamus sym- d phoniacos/ ludis turpissimis qui dijs deabusq̄ exhibebantur: oblectabantur cele- e

B. a ¶ Primo ipsos mores ⁊c. Expo. Ca. IIII

In hoc caplo incipit augꝰ intētionē suā ꝑncipalē huiꝰ scdi libri ꝓseq̄: ꝓbās q̄ dii romanoꝝ nō curauerūt de bonis moribus cultoꝝ suoꝝ: imo potius miserūt eos in errorē ⁊ in reprobū sensum: vt multa turpia ꝑpetrarēt: qd ꝓbat in hoc caplo ꝑ defectū legū: q2 dii nulla lege turpia ꝓhibebant: ⁊ etiā ꝑ cultū quez Augustinus vidit diis exhiberi. b ¶ Ludibriaq̄ sacrilegiorū ⁊c. Ludibria sacrilegioꝝ appellat ludos turpissimos quos gētiles faciebant ad placandū deos suos ⁊ deas suas. In quibus ludis multa fiebāt ⁊ dicebanf turpia: q̄bus representabant facta turpissima deoꝝ suorū: ita q̄ in ludis illis videbāf dii eoꝝ exhiberi ludibrio. c ¶ Spectabamus arrepticios ⁊c. Hoc dicit augꝰ ꝓpter

A mulieres q̄ in festo bacchi/ q̄ fingif deus vini/ quasi insane videbanf: ⁊ cū insania festuz bacchi celebrabāt: vt patet ꝑ Augustinum. i. li. vi. ca. ix. Et ideo mulieres illas vocat arrepticias. Vel potius dicit augꝰ hoc ꝓpter sacerdotes berecyntie: de q̄ statim facit mētionē. Nā sacerdotes illi galli vocabātur ꝭm Hug. a quodā flumine in phrygia: qui gallus vocabaf: vbi berecyntia colebaf: fluuiꝰ iste potātes inebriat et quasi insanos reddit ⁊ furiosos: de quo in sacrificiis bibebant: ⁊ quasi ebrii ⁊ furiosi ⁊ arrepticii videbantur: ⁊ ideo etiā rome ⁊ alibi qn̄ celebrabaf festū eius sacerdotes eius quandā insaniā ꝑtēdebāt. Ouidius aūt de fastis li. iiii. aliā reddit causam q̄ innitif fictioni poetice. Fingebāt eñ poete/ q̄ erat puer quidā decorus noīe atys oblatus berecyntie vt voueret castitatē: ⁊ seruiret sibi in templo suo/ factus est sacerdos. Ipse vero postmodū votū suuz fregit: ꝓpter qd dea irata volens se vindicare: imisit sibi furorē ⁊ insaniā: qui intantū furebat nō potēs ferre dolores suos q̄s sensit: q̄ cū petra abscidit sibi virilia sua/ dicens: Ha pereāt ptes q̄ nocuere mihi. Et ideo ad repñtandū vindictā illā/ sacerdotes eius postmodum fuerūt castrati: ⁊ in festo eius insaniā mētis q̄si arrepticii ꝑtendebant. De gallis ⁊ aty adolescēte facit augustinus mentionē. i. li. vi. ca. vii. ⁊ li. vii. ca. xxv. d ¶ Audiebamus symphoniacos ⁊c. Hic cōmuniter habef symphoniacos: sed syphoniacos est ꝯgrue bona littera vel melior forsan. Nam syphon ꝭm Papiaz idem est qd tuba: ideo syphoniaci sunt canentes tubis vel alio modo sonitum magnum facientes. In festo autē berecyntie/ fiebat strepitus magnus cōcutientiū cymbala: ⁊ es cum ere ꝑcutientiū: vt patet ꝑ Ouidium li. iiii. de fastis. Et etiam ꝑ Isidoꝝ etymologiaꝝ lib. iiii. strepitus erat tantus/ q̄ erat horribilis ad audiendum. Unde Ouidius. Cuprere multa libet: sed me sonus eris acuti Terret: ⁊ horrendo lotos adunco sono. Vocat hic ergo beatus augustinus symphoniacos istos sic strepentes: vel symphoniacos vocat qui in honorē dee pudicitie quedam turpia faciebāt: vt dicā infra libro isto ca. xvi. e ¶ Oblectabantur celesti virgini ⁊c. Ad cuius intellectū sciendum est: q̄ imagines duas. s. palladis: id est minerue ⁊ Berecyntie ꝯsueuerunt singulis annis lauare in almōe fluuio qui fluit in tyberim. Pallas autē que ⁊ minerua virgo esse tradebatur/ est dea sapientie ꝭm gentiles: quia sicut narrāt historie: ipsa subito apparuit in habitu virginali iuxta paludes in africa/ tritonem nomine: ⁊ ideo appellata est virgo tritonia. Docuit autem africos multa: ꝓpter quod creditur esse dea: ⁊ eo citius q̄ B eius origo fuit omnino ignota: vnde dicebatur quasi de celo lapsa: ꝓpter quod hic Augustinus vocat eam virginē celestem. Et ꝭm fictiones poeticas: ipsa fuit nata de capite Iouis. Palladium etiaz. id est imago palladis allatus de troia romam: vt dicit Ouidius libro. vi. de fastis: credebatur de celo in arcem iuli descēdisse. Unde dicit Ouidius. Creditur armifere signum celeste minerue. Tamen de festo lotionis eius quo ad ea que fiebant in festo illo/ non facit Augustinus hic in speciali mentionem: sed de lotione Berecyntie. Vel per celestem virginem intelligit hic Augustinus deam virginem seu pudicitiam: vt infra libro isto ca. xxvi. dicam. Berecyntia vero de qua supra libro primo ca. xxx. etiam fit mentio: imaginem habuit/ qualem describit Isidorus libro. viii. etymologiarum caplo vltimo: ⁊ sibi seruiebant galli: id est castrati: qui choribantes/ quasi chorobeantes appellati erant. Festum autem eius celebrabatur apud Romanos pridie nonas aprilis: vt patet in kalendario Ouidii: et tunc circumducebatur per vrbem cum horribili strepitu: vt supra tactum est: et patet per Ouidium libro. iiii. de fastis: ⁊ portabatur in lectica: id est in circūitu/ in quo erat lectus: et celebrabantur in theatro ludi solennes in honorem eius. In quibus ludis fiebant a scenicis illa vilia: de quibus hic Augustinus facit mentionem: puta q̄ aliqui castrabantur: et aliqui insaniebant/ sicut finxerunt eorū poete. Puer atys qui votū castitatis illi dee factū nō seruauit: ꝑlus q̄si in insaniā et vltione dee seipsum mutilauit: vt supra dictum fuit: ⁊ ꝑ similia de q̄bus Augustinus. i. ca. vii.

li loquif

p̄loquiū. Dicebaꝝ au/
tē scenici a scena. Fuit
aūt scena ꝑue domūcu
la in medio theatri:q̄les
sunt domūculę taberna
rioꝝ vel mercatoꝝ in
nūdinis: ſm Hug. in
qua erat pulpitus quez
ascēdebāt illi q̄ fabulas
recitabāt. Et quot erāt
carmina tot reputabāt
apposuisse fercula. In/
fra etiā latebāt laruati
scȝ histriones ⁊ mimi:q̄
subito exeūtes corā po
pulo motib⁹ corpis ex/
p̄sserūt historias seu fa/
bulas recitatas. Et isti
ꝑue fuerunt appellati
scenici. Scena etiā qñ/
q̄ ponitur ꝓ ipso toto
theatro:qñq̄ ꝓ fabula:
qñq̄ ꝓ recitatiōe fabu/
lę. Et ē hic sciēdū q̄ ista
dea quā vocauerūt ma
trē deoꝝ:ꝑ quā terrā in
tellexerūt:in tāta fuit re
uerētia apud romanos
q̄ anteq̄ eius imago ef
set de pessimio romam
trāslata:sicut narrat va
lerius libro p̄mo:sepius
imꝑatores romani.i.q̄
impia gesserāt:sicut cō
sules/ꝑtores ⁊ hmōi cō
potes victoriaꝝ.i.post
obtētas victorias/susce
pta vota pessimiūq̄ ꝓ
C fecti soluerūt. Conside
rēt christiani q̄ta sit di/
stātia int̄ romā ⁊ pessi/
mū: vt videāt q̄d reue
rētię debeāt matri non
falsoꝝ deoꝝ:s; vni⁹ sum
mi ⁊ veri dei. In huius
honorē etiā ꝯstructū fu
it a Domiciano tēpluȝ
illud romę q̄d pātheon
vocabaꝝ. Et postmodū
Bonifaci⁹ papa in ho/
norē beatę Marię ꝯse/
crauit:vt habeꝝ in legē
da de oībus sanctis: et
modo vocaꝝ ecclia bea
tę Marię rotūdę.

Additio pas/sauantij C In hoc capl'o facit
Aug⁹ mētionē de ludis
celebratis Berecyntię
matri deoꝝ ⁊ cęlesti vir
gini. Expositor autē ex/
ponit bn̄ q̄ sit berecyn/
tia q̄ alio noīe vocatur
cybele:⁊ alio ops siue
rhea:⁊ de ludis ei⁹ sce/
nicis:s; q̄ sit cęlestis vir
go dicere omittit. Ubi
A notandū q̄ ſm poetas
due deę dicunꝝ cęlestes
virgines.s.diana q̄ fin/
giꝝ dea venationū ⁊ pa

sti virgini et berecyn/
tię matri deorum om/
niū. Ante cui⁹ lecticā
die solēni lauationis
ei⁹:talia ꝑ publicū cā
titabanꝝ a nequissimis
scenicis:q̄lia nō dico
matrē deoꝝ/s; matrē
q̄liūcūq̄ senatoꝝ:vel
quorūlibet honestoꝝ
viroꝝū:imo vero q̄lia
nec matrē ipsoꝝ sceni
coꝝ deceret audire.
Habet eīm q̄ddā erga
parētes hūana verecū
dia:q̄d nec ipsa nequi
tia possit auferre. Il/
lā ꝓinde turpitudinē
obscenoꝝ dictoꝝ atq̄
factoꝝ/scenicos ipsos
domi sui pro ludendi
causa corā matribus
suis agere puderet:
quā ꝑ publicū agebāt
corā deoꝝ matre:spe/
ctāte ⁊ audiēte vtriuſ
q̄ sexus frequētissima
multitudie. Quę si il/
lecta curiositate ades
se potuit circūfusa:sal
tē offensa castitate de
buit abire ꝯfusa. Quę
sunt sacrilegia: si illa
erant sacra? aut q̄ inq̄
natio/si illa lauatio?
Et hęc fercula appella
banꝝ:q̄si celebraretur
cōuiuiuȝ:q̄ velut suis
epulis imunda demo
nia pascerenꝝ. Quis
eīm nō sētiat cuiusmo
di sp̄us talib⁹ obscęni
tatibus delectenꝝ:nisi
vel nesciēs vtrū oīno
sint vlli immūdi sp̄us
deoꝝ noīe decipiētes:
vel talē agēs vitā in q̄
istos pot⁹ q̄ deū vez
⁊ optet ꝓpitios ⁊ for/
midet iratos.

C De obscenitatib⁹ quib⁹ mat̄ deorū a cultoribus suis honorabatur Capitulum V

a Nequaq̄ istos
q̄ flagitiosissi
mę ꝯsuetudi/
nis vitijs oblectari po
ti⁹ q̄ obluctari studēt
s; illū ipm̄ nasicā scipi
onē q̄ vir optim⁹ a se/
natu electus ē:cuius
manib⁹ eiusdē demo/
nis simulacruȝ susce/
ptū est:in vrbēq̄ pue
ctū:habere de hac re
iudicē vellez. Diceret
nob vtrū matrē suā tā
optime de republica
vellet mereri:vt ei di/
uini honores decerne
renꝝ:sicē ⁊ grecos ⁊ ro/
manos aliasq̄ gentes
ꝯstat q̄busdā decreuiſ
se mortalib⁹:q̄ꝝ erga
se bñficia magnipēde
rāt/eosq̄ imortales fa
ctos atq̄ in deoꝝ nūe
rū receptos esse credi
derāt. Profecto ille tā
tā felicitatē suę matri
si fieri posset optaret.
Porro si ab illo deide
q̄rerem⁹ vtrū int̄ eius
diuinos honores vel/
let illa turpia celebra/
ri:nonne se malle cla/
maret:vt sua mater si
ne vllo sensu mortua
iaceret/q̄ ad h̄ dea vi
ueret vt illa libenꝝ au
diret? Absit vt sena/
tor ꝑli romāi ea mēte
p̄dit⁹ q̄ theatrū ędifi/
cari in vrbe fortiū vi/
roꝝ phibuit/sic vellet
coli matrē suā:vt talib⁹ dea sacris ꝓpitiare
tur:q̄libus matrona vrbis offenderet. Nec
vllo mō crederet verecundiā laudabilis fę/
minę ita in ꝯtriū diuinitate mutari:vt hono
ribus eā talibus aduocarēt cultores sui:q̄/
libus cōuitijs in quēpiā iaculatis: cū inter
hoīes viueret nisi aures clauderet/sesēq̄ sb/
traheret:erubescerent ꝓ illa ⁊ ꝓpinq̄ ⁊ ma/ C
ritus ⁊ liberi. Proinde talis mater deorum
qualem habere matrem puderet quemlibet
etiam pessimum virum/romanis occupatu
ra mentes quęsiuit optimum virū:nō quez
monendo ⁊ adiuuando faceret/sed quē fal
lendo decipet:ei similis de qua scriptū est:
Mulier autē viroꝝ p̄ciosas animas captat Prouer.6.d.
vt ille magnę indolis animus hoc velut di
uino testimonio sublimatus ⁊ vere se opti/
muz existimans/verā pietatem religionēq̄
non q̄reret:sine qua omne q̄uis laudabile

rientiū:⁊ dea minerua
quę ⁊ pallas diciꝝ:q̄ fer
tur dea sapię ⁊ belloꝝ ⁊
armoꝝ. Cui aūt istaꝝ fi
erent ludi scenici ⁊ tur/
pes nusq̄ repperi. Fin/
giꝝ aūt quędā esse alia
dea ex minoribus dea/
bus:⁊ diciꝝ ꝟgo.s.dea
flora q̄ dicta fuit p̄esse
frumētis florētibus: in
cuius honorē celebra/
baꝝ ludi scenici ⁊ tur/
pissimi:quā forsitā Au
gustin⁹ hic appellat cę/
lestē virginē.

Expositio Ca. V

a Nequaq̄ istos q̄ flagitiosissi. ⁊c.
In hoc capl'o Aug⁹ re/
probat culturā berecyn
tię descriptā in p̄cedēti
capl'o ꝑ nasicā scipionē
virū optimū iudicio ro
manoꝝ:q̄ licet voluisset
matrē suam inter deos
trāsferre more gentiliū
potius tn̄ elegisset eam
iacere insensibilē:q̄ ho
norari sicut berecyntia
fuit honorata. Et ideo
patet māifeste fraus di/
aboli in hoc:q̄ berecyn
tia noluit in alicui⁹ hos/
pitio recipi q̄ viri opti
mi:quā fraudē hic dete
git Aug⁹. De isto nasi/
ca scipione ⁊ receptiōe
berecyntię ab eo:habi/
tū est.s.li.j.ca.xxx. vbi
etiā habeꝝ quō ipse ꝓ/
hibuit theatrū romę cō B
stitui more grecorū:de
quo etiaȝ Augustinus
facit mentionem in lo/
co isto.

b. a Hinc ē q de vita rc. In h Expo. Ca. VI capło ostēdit btūs Aug° ex cōparatiōe eorꝫ q̄ colūt deos multos/ad christianos q̄ vnū deū colūt: q illi dii multi sunt spūs imūdi/nō curātes de vite imūdicia cultorꝫ suorū: ⁊ hoc: qr in locis publicis nunq̄ ꝓmulgant apud cultores illos leges aliq̄ de mūdicia seruāda: q̄uis aliq̄ istorꝫ iactēt/q secreti° p modū susurrij leges tales suscipiāt: sic. s. magis dicet ca. xxvi. hui° libri: aliꝰ ē de christiāis. b ¶ Nec vbi rc. Videt q h debet esse phrygalia vel phrygalia/q̄ vocant festa berecyntię de q̄bus. s̄. ca. iiij. tractauit btūs aug°. Festa autē illa dicebant phrygialia: qr fuerūt festa deę phrygię. i. berecyntię: q̄ prius in phrygia q̄ romę colebat: ⁊ eo mō dicūt bacchanalia bacchi festa: ⁊ cerealia festa cereris: ⁊ sic de aliis festis. Sꝫ tñ ego diuersos libros resperi in āglia: ⁊ etiā in bononia: ⁊ in oī loco iueni fugalia. Crederē tñ lrāꝫ vitio scriptorū corruptā: nisi beatus Aug° ironice ⁊ alludēs ꝯditiōi gētis ⁊ cōueniētię nomis vocaret/fugalia: q̄ alii vocāt/phrygialia: nā ꝰm Hiero. sup eplāꝫ ad galathas: oēs poetę vocāt phryges/timidos: ⁊ p ꝯsequēs ad fugā paratos: ꝓpter qđ aug° eorꝫ sacra q̄ dicuntur phrygialia/h vocat fugalia. Et hoc est verisiīc: qr postmodū addit Aug° sic: Et vere fugalia: sꝫ pudoris ⁊ hōestatis: qđ nō esset intelligibile si diceretur/phrygalia vel phrygialia.

c ¶ Qđ discēdū psi° rc. Isti versus sunt psii poetę satyrici/Satyra tertia: vbi post longā ⁊ durā increpationē eorū q̄ pigri sunt ad laborandū/hortat eos ad bonū dicēs: d ¶ Disciteq̄ o miseri ⁊ causas cognoscere rerum. s. ad homines pertinentiū. e ¶ Quid sumus: id est q sumus hoīes: et p ꝯsequēs aīalia rōnalia q̄ debent viuere ꝰm rōnē. f ¶ Et qđ nā victuri gignimur: id est ad q̄d: hoc ē ad quē finē gignimur. Cōstat q beatitudo ē finis quē nullus attingit nisi p virtutē.

¶ Deos paganorū nunq̄ bene viuendi sanxisse doctrinā. Ca. VI

a Hinc ē q de vita ⁊ morib° ciuitatum atq̄ ppłorꝫ a q̄b° colebant illa numina/ nō curarūt: vt tā horrēdis eos ⁊ detestabilib° malis: nō in agro ⁊ vitib°: nō ī domo atq̄ pecunia: nō deniq̄ in ipso corpore qđ mēti subdit: sꝫ in ipsa mēte: in ipso rectore carnis aīo/eos iplerī ac pessimos fierī sine vlla sua terribili ꝓhibitiōe pmitterēt. Aut si ꝓhibebāt: hoc ostēdat potiꝰ/hec ꝓbet. Nec nob nescio q̄s susurros paucissimorꝫ aurib° anhelatos ⁊ arcana velut religione traditos iactēt: q̄bus vitę ꝓbitas castitasq̄ discat: sꝫ demonstrent vel cōmēorent loca talib° aliq̄n ꝯuēticul ꝯsecrata: nō vbi ludi agerent obscęnis vocib° ⁊ motibus histrionū: nec vbi fugalia celebrarent effusa oīuꝫ licētia turpitudinū: ⁊ vere fugalia/sed pudoris ⁊ honestatis: sꝫ vbi ppłi audirēt qđ dii p̄ceprint de cohibēda auaricia: ābitione frāgēda: luxuria refrenāda: vbi discerēt miseri qđ discendū psius c increpat dicēs: Discid teq̄ o miseri: ⁊ causas cog̃scite rerꝫ. Quid su e mus: aut q̄dnā victu f ri gignimur: ordo q̄s g dat°: aut metę q̄ mol h lis flexus: ⁊ vñ. Quis i k mod° argento: q̄d fas l optare: q̄d asp. Utile m nūmus habet: patrię n charisq̄ ꝓpiq̄s. Q̄ tu o elargiri deceat: quē te p deus esse Iussit/⁊ hūa q na q̄ pte locatus es in re. Dicat in q̄b° locis hec docētiū deorꝫ solebāt p̄cepta recitari: ⁊ a cultorib° eorꝫ ppłis frequēter audiri: sicut nos ostēdim° ad hoc ecclias institutas: q̄quauersū religio christiana diffundit.

¶ Inutilia esse inuenta philosophica sine auctoritate diuina: vbi quēq̄ ad vitia pronum magis mouet quod dii fecerint q̄ quod homines disputauerint. Capitulum VII

An nobis for r te philosophorū scholas disputatiōesq̄ memorabūt? Primo hec non romana/sed greca sunt: aut si propterea iam romana: quia et grecia facta est romana prouincia: non deorꝫ p̄cepta sunt/sed hominum inuenta: q̄ vtcūq̄ conati sūt ingenys acutissimis p̄diti

g ¶ Ordo q̄s datus: sic ordinata est hūana natura: q ē sup bruta aīalia. Et ideo reprimere debet ⁊ subiicere mor° brutales ipsius animi. h ¶ Aut metę. meta. i. termin° vitę nrę ē mors cui° meditatio nō parꝫ ꝯfert ad virtuose viuendum. i ¶ Q̄ mollis rc. i. q̄ facilit hō flectit ō bono in malū. k ¶ Et vñ. s. fit iste flex°. Est eñ ex sensualitate: ⁊ iō regēda ē. l ¶ Quis mod° argēto. i. acq̄rēdi argētū/nec sꝫ q̄rat tāq̄ finis: sꝫ sic illud qđ ē necessariū ad finē: alioq̄n nō ē mod°/ sꝫ ꝓcedet in infinitum. m ¶ Quid fas optare. s. in argēto ⁊ in diuitys optare licet necessaria ad victū ⁊ vestitus. n ¶ Quid asp rc. i. q̄ tū habet aspitat/ꝓpt curas magnas q̄s ingerit ꝓpt qđ ⁊ spinis cōpant diuitię. o ¶ Patrię charisq̄ rc. i. cognoscite q̄tū ipēdere cōueniat parētibus ⁊ amicis. p ¶ Quē te de° rc. s. ⁊ hoc cognoscite q̄liter de° p̄cepit tibi viuere. q ¶ Et hūana rc. i. ꝯsidera q̄ pte locat° es in re hūana. i. quē statū habeas vel gradū inter hoīes: qr ꝰm differētiā stat° vel grad° debet esse diuersus mod° viuēdi: qr q̄libet viuere debet scđm decentiam sui status.

B Persius satyra. 3.

Expositio Ca. VII

r An nobis forte rc. In hoc capło excludit btūs aug° rñsiōnē q̄ndā q̄ posset dari ad illud qđ q̄rebat ⁊ arguebat in p̄cedēti capło petiuit eñ btūs Aug° a gētibus romāis: q ipsi demōstrarēt aliquē locū publicū vbi traderētur leges deorꝫ ad recte viuēdū ordinatę: ⁊ ipsi forte rñdebūt q scholę phorꝫ sūt talia loca. Sꝫ hāc rñsionē excludit dupliciter. Primo: qr illi phi nō erāt romani/sed greci. Et qr ad hoc respōderēt forsan/q greci iā facti sunt romani: qr grecia iā facta est ꝓuincia: id est terra tributaria romanis: ideo excludit istam responsionem secundo dicens: q traditiōes philosophorū non erant leges deorū: sed adinuentiones humani intellectus a deo ad

A

cognitionē

ratiocinādo inuestigare: qd in reꝝ natura lateret: qd in morib⁹ appetēdū eēt atq₃ fugiēdū: qd in ipsis rōcinādi regul' certa ꝯnexiōe traheret: aut qd nō esset ꝯseq̄ns vel' etiā repu

B
Secunda veritas

gnaret. ¶ Et q̄dā eorū q̄dā magna q̄rtū diuinit⁹ adiuti sunt / iuenerūt: q̄rtū aūt hūanitus ipediti sunt / errauerūt: maxime cū eoꝝ supbie iuste ꝓuidētia diuina resisteret: vt viam pietatis ab humilitate in supna surgentē / etiā istoꝝ cōpatiōe mōstraret. Vñ postea nobis erit in dei veri dñi volūtate disq̄rendi ac disserēdi locus. Veruntñ si ph̄i aliqd inuenerūt qd agende bone vite beateq₃ adipiscēde satis esse possit. Q̄to iustius talibus diuini honores decernerent. Q̄to melius ⁊ honesti⁹ in platonis tēplo libri eius legerent: q̄₃ in tēplis demonū galli abscinde- a rent: molles ꝯsecrarētur: insani secarent: et q̄cq̄d aliud vel crudele / vel turpe / vel' turpit' crudele: vel' crudeliter turpe in sacr' taliū deoꝝ celebrari solet. Q̄to sati⁹ erat ad erudiēdā ad iusticiā iuuētutē / publice recitari leges deorū / q̄₃ laudari inanit' leges atq₃ instituta maioꝝ? Oēs eñ cultores taliū deorū / mox vt eos libido ꝑpulerit: feruēti vt ait b psi⁹ / tīcta veneno: magis ītuent' qd iuppit' c fecerit / q̄₃ qd docuerit plato vel' cēsuerit cato. Hic apd terētiū flagi- d tiosus adolescēs spectat tabulā q̄ndā pictā in pariete / vbi inerat pictura h̄ōnē q̄ pacto danae misisse aiūt in gremiū q̄ndā ībrē aureū: atq₃ ab hac tanta auc̄te adhibet pꝛocinuū turpitudini sue: cū ī ea se iactat imitari deū. At quē deū inq̄t? Qui tēpla celi sūmo sonitu concutit: ego homūcio non facerem id? Ego vero illud feci ac lubens.

¶ Secūda veritas q̄daꝝ ph̄i q̄rtū diuinit⁹ sunt adiuti / aliq̄ magna inuenerūt: q̄rtū aūt hūanit⁹ sūt ipediti / errauerunt. Ex q̄ accipit' documentum / q̄ ph̄i attingūt ad aliq̄s veritates diuino auxilio / q̄ excedūt facultatē lumīs naturalis: q₃ diuinitus inq̄t sūt adiuti: vt patet de platonic' circa articulū trinitat' in alio loco.

C
ꝑ cognitionē veritatis adiuti. Et ideo philosophi essent potius honorādi q̄₃ dii. a ¶ Galli abscinderentur ⁊c. Per gallos itelligit sacerdotes cybelis. i. berecyntie: de q̄ꝝ abscisione. i. castratiōe. d. in h̄ libro caplo. iiii. sat' dixi. Eos aūt vocat molles / q̄ in sacra scriptura effeminati appellant'. Vñ iii. Reg'. iiii. dicit': effeminati fuerūt in terra: ⁊ ca. xv. effeminatos abstulit de terra. De istis dicet'. j. li. vii. ca. xxvj. Gallos aūt ꝑdictos vocat Aug⁹ insanos: ⁊ causa patet ex his q̄. d. ca. iiii. dixi. vel pot⁹ illos insanos dicit / q̄ se cultel' vel' lāceolis secabāt. i. se incidebant: vt de ꝓprio sanguine facerent sacrificiū: vt. j. li. vii. ca. xxvj. dicet'. b ¶ Feruēti: vt ait persius / tincta ve. ⁊c. Hoc dicit psi⁹ in eadē satyra: in qua ⁊ ꝟsus ei⁹ sunt positi in ꝑcedēti caplo: s₃ cū bene ante istos. Vocat aūt psi⁹ venenū feruēs libidinem. c ¶ Quid iuppiter fe. ⁊c. Hoc dicit aug⁹: q₃ iuppiter fuit rex crete ⁊ hō imūdissim⁹ / q̄ ⁊ puer' abusus est: ⁊ ꝟgines exteroꝝ rapuit. Et id qd canūt poete d ipso ganymede puero / q̄ fuit fili⁹ trois reg' dardanorū ⁊ de ei⁹ adulteriis: l₃ videant' figmenta poetica / tñ veritatē habuerūt ꝓ fundamēto: l₃ ganymedē iuppit' nō rapuerit ꝑ se / s₃ rex phrygioꝝ tātalus: vt eo iuppit' abuteret': ꝭm orosiū li. j. de q̄ Aug⁹ li. xviii. ca. xiii. facit mētionē. De ioue ꝟo lactāti⁹ li. j. Quid iuppit' q̄ in solēni ꝑcatiōe optim⁹ maxim⁹ noiat': nōne a prima sua causa ac puericia pene parricida depꝛhēdit': cō patrē regno expulit: nec expectauit finē decrepiti senis cupiditate regnādi: ⁊ cū paternū solium ꝑ vim ⁊ arma cepisset / bello ē a titanib⁹ lacessitus: q̄bus vict' reliquā vitā suā in stupris adulteriisq₃ ꝯsūpsit. Omitto ꝟgines q̄s iminuit. Illud eñ tolerabile iudicari solet. Amphitryonē ac tyndaꝝ ꝑterire nō possu₃: q̄ꝝ domos dedecore ac infamia plenissimos reddidit. Illud ꝟo sūme ipietatis ac sceleris: q̄ regiū puerū rapuit ad stuprū: parū eñ ciuidebat' q̄ sic īexpugnāda feminaꝝ pudicitia maculosus esset ⁊ turpis: nisi

etiā sexui suo iniuriā faceret. Hec Lactātius. Quantū ꝟo ad poetas / q̄ de ioue talia: ⁊ d diis aliis q̄si fingēdo scripserūt: dicit Isido. li. viii. etymologiaꝝ ca. de poetis: q̄ officiū poetaꝝ ē ipsam veritatē sub quibusdā tegumētis enarrare. Iuppiter aūt de⁹ fact⁹ ē vel ꝑpter magnitudinē potētie / vel ꝑpter abundantiā malicie: ⁊ hoc a malis: vt haberēt turpitudinis sue deum patronum ⁊ exemplum. d ¶ Hinc apud terētium flagitiosus ⁊c. Hoc qd hic bt̄us aug⁹ de terētio adducit / ē in eunucho actu. iii. et habet' etiā in ꝑsio vbi. d. Ad quoꝝ intellectū sciendū est / q̄ de ioue fingit' a terētio ⁊ aliis poetis: q̄ ipse adamās danaen filiā acrisii / cognouit eā descendēs in gremiū eius sub specie imbris aurei / genuitq₃ perseū. Veritas fuit: q̄ ipse allexit eā ad sui cōcubitū dōis aureis: vt patet ꝑ aug'. j. li. xviii. ca. xiii. Erat ergo iuuenis q̄dā q̄ gessit se ꝓ eunucho / cū tñ in rei veritate nō esset: ⁊ suscepit puellā quandā in sui custodiā. Vidēs aūt tabulā quandā in q̄ pictū fuit ꝑdictū facinus ipsi⁹ iouis: accēsus est libidine ex aspectu illo: ⁊ cognouit puellā illā sibi ad custodiendū traditā ⁊ cōmēdatā: assumēs exemplū turpitudinis ab ipo ioue: q̄ apud gētiles est de⁹ sūmus / tonās in sublimib⁹. Vñ illa ꝟba: quē deū ⁊c. vsq₃ ad finē hui⁹ capli / sūt ꝟba terētii in ꝑsona ipsi⁹ eunuchi.

Persius satyra. 3
Terentius in eunucho
D

¶ In h ca. exprobrās aug⁹ ludos ⁊ rit⁹ q̄ obꝟuabant' in sacr' berecyntie / dic: Galli abscinderent': molles ꝯsecrarent': isani secarent' ⁊c. qd expositor nō declarat. Vbi notandū q̄ ꝭm poetas berecyntia / q̄ ⁊ cybeles siue opis / dicit' amasse quendam pueꝝ noie atys / quē ex zelotypia abscidisse ⁊ castrasse fingit'. Propt' qd estimātes gētiles / q̄ ei plus placerēt obseq̄a exhibita ꝑ abscisos q̄₃ ꝑ sanos: statuerūt q̄ sacerdotes tēpli eius / q̄ deputabant' ad eius misteriū / se abscinderēt: ⁊ sacerdotes hmōi vocabant' galli: vt puta ꝑ ꝯtrariū: pot⁹ eñ debebāt vocari capones. Molles ꝟo erāt iuuenes lasciui eidē berecyntie ꝯsecrati / imo execrati: q̄ in tēplo eius gestu corpis q̄sdā vilitates libidinosas innominabiles exprimebāt: de quibus dicit' / q̄ expositione ꝓprii corpis turpem victum querebāt. Insani qui secabant' / vocant' hic supradicti sacerdotes: qui ꝭm alios virilia ex toto a corpore secabāt: vel erant quidam qui lanceolis venas ⁊ lacertos scindentes / sanguinem propriū corporis immolabant. De sacris cybeles istius siue berecyntie / dicit Ouidius in quarto libro fastorum scriptum fuisse in carmine Sibylle: Mater abest: matrem iubeo romane requiras: Cum veniet: casta est accipienda manu. Quod pontifices interp̄tati sunt de

Additio psalmantij

ꝯ ista matre deoꝝ

Ouidius fastoꝝ.4

Vista m̄re deoꝝ. Huic ꝗ̄ deę sic narrat Vincēti⁹ li.⁊ speculi historial': scipio nasica tēplū facere cępit: post quē metell⁹ op⁹ āpliauit: post quē august⁹ tēplū ꝑfecit. In ei⁹ festo qḋ erat ꝑdie nonas aplis ꝯferebat ęs ꝑp'e ꝓp' illā cāz quā ponit ouidi⁹. Cōtulit ęs ꝑp'e de q̄ delubra metell⁹ fecit ait dādęmos stipis ide manet. In aliētis domib⁹ tūc comedebāt: q: cybeles mutauerat sedē. Moretū pōebāt in mēsis ⁊ case⁹ ꝓp' illḋ: Cognoscat ꝑscos vt dea pri A sca cibos.i. mora ⁊ lac ⁊ caseum ⁊ alias herbas. Unde est illud ouidij. Candidus elixe miscet caseus herbę.

Expositio Ca. VIII

At enī non tra⁊c. In h̄ caplo ex cludit aug⁹ q̄ndā excusationē deoꝝ/ q̄ ꝗ̄tēdi posset: q: diceret forsan aliq̄s: ꝙ turpia q̄ dicunt ḋ dijs nō habēt auctoritatē ex sacris deoꝝ: s; ex fictionib⁹ poetarū. Hoc excludit tripliciť: ostendēs excusationē nullam esse. Primo: q: si posset dici turpiora erant forte illa q̄ fiebāt a dijs quę a poetis mystice.i. sub tegumētis narrant ꝗ̄ sint ista q̄ in theatris exhibent. Un̄ Lactantius li.⁊. ca. xix. dicit ꝙ mendaciū poetarū non in facto ē/ s; in noie: metuebāt enī malū si contra publicā ꝑsuasiones B faterent qḋ erat verū. Scḋo: q: turpitudines ludoꝝ scenicoꝝ: vt patet ex historijs ipsoꝝ: nō ꝓcesserūt ex ignorātia romanoꝝ/ sed ex pręcepto deoꝝ: sicut supra tractauit btūs Aug⁹ libro.⁊.ca.xxxij/ ⁊ infra libro.iiij.ca. xxv. plenius dicet. Tertio quidez si dijs ludi hm̄oi displicuissent/ debuerunt eos pęnis etiā adiectis inhibuisse: qḋ nō fecerunt. Et nota ꝙ turpitudo aliq̄ ⁊ maxime ludoꝝ scenicoꝝ ꝓ tāto attribuiť poetis: q: ludi aliq̄ scenici nō fiebāt nisi a poetis ⁊ eis seruiētibus. Naz poetę posuerūt carmina inhonesta: ⁊ q̄dā ea recitabāt in publico pulpito: q̄dā in stris publicis canebāt q̄ temelici appellabanť: ⁊ q̄dā ea motibus corpis effigiebant: sicut histriones ⁊ mimi: ita ꝙ ꝑncipales in istis ludis ⁊ carminib⁹ erāt poetę: vt etiā dicit aug⁹ infra ca. xiiij. Et q̄uis multa in illis ludis ⁊ carminib⁹ esset ꝟboꝝ ⁊ reoꝝ obscęnitas: verūtn̄ melior fuit ꝗ̄ in alijs q̄ fiebāt in tēplis: sic dicit Aug⁹.⁊.li.vi.ca.vij. b ¶ Comędię.s. et trage. ⁊c. Comędię sūt fabulę de fact' hoiuz ꝑuatoꝝ: ⁊ ḋ his q̄ ad eos ꝑtinēt: ⁊ poetę q̄ talia canebāt vocati sūt poetę comici: ⁊ dicebāť sic: vł a comis.i. pagis ⁊ odos qḋ est cātus: q̄si villanus cātus: q: circa pagos.i. villas ꝯsueuerūt cātari vel a comessiōe: q: post comessionē solebāt hoīes ei lib⁹ indulgere. Comicoꝝ ꝟo poetaꝝ duo sūt genera ſm Isido. etymol. li. viij. ca.s. veteres ⁊ noui. Veteres oia q̄ canebāt ꝯuertebāt ad risū ꝓuocādū: vn̄ de meretricijs ⁊ stupris ex his q̄ poterāt ꝓuocare risuz tractabāt: sic plautus ⁊ Terētius. Noui ꝟo reprehēdebāt vitia hoiuz noiatim: q̄n̄q; homines lacessebant eoꝝ C vitia carpētes vera vel ficta: ⁊ pigebāt nudi: q: vitia denudabant. Ta b les poetę comici satyrici appellanť: sic horati⁹ ꝑsius/ iuuenal'/ ⁊ hm̄oi. Tragedię ꝟo sūt fabulę de ꝑsonis publicis: q̄ de his q̄ statū reipublicę ꝯcernunt cōpositę: q̄ terminabanť sp̄ in aliq̄ re luctuosa: ⁊ taliū fictores vocabāť poetę tragici: a tragos qḋ est hirc⁹: q: hirc⁹ erat merces eoꝝ: ⁊ odos qḋ ē cātus: q̄si cātus vel cātātes ꝓp' hircū. Pnt aūt poetę tragici sicut ⁊ comici diuidi in duas ptes: ꝑmi pu ri, tragici: secūdi ꝟo elegi tractātes de elegia: id est miseria.

¶ De ludis scenicis in quib⁹ dij nō offēdūtur editione suarū turpitudinū: s; placatur.

a At Ca. VIII

At enī nō tradū tur ista sacrꝭ deoꝝ/ s; fabul' poetaꝝ. Nolo dicere illa mystica: ꝗ̄ ista theatrica eē turpiora. Hoc dico ꝙ negātes cōuicit historia: eosdē illos ludos in q̄b⁹ regnant figmēta poetaꝝ: non ꝑ impiū obsequiū sacrꝭ deoꝝ suoꝝ itulisse romanos: s; ipsos deos vt sibi solēniter ederētur: ⁊ honori suo ꝯsecrarenť acerbe imperando: ⁊ q̄dāmō extorq̄ndo fecisse. Qḋ in ꝑmo libro breui cōmēoratione ꝑstrinxi. Naz ingrauescēte pestilentia ludi scenici auctoritate pōtificū romę ꝑmitus istituti sūt. Quis igiť in agēda vita nō ea sibi poti⁹ sectanda arbitreť q̄ actitanť ludis auctoritate diuina institutis/ ꝗ̄ ea q̄ scriptitanť legibus hūano ꝯsilio ꝓmulgatꝭ: Adulteꝝ iouē si poetę fallaciter ꝓdiderūt dij vtiq; casti: q: tantū nefas ꝑ hūanos ludos ꝯfictū est: non q: neglectū irasci ac vindicare debuerunt. Et hec sunt scenicoꝝ tolerabiliora ludoꝝ: co b medię.s. et tragedię: h̄ est fabulę poetaꝝ agēdę in spectaculis multa rerū turpitudine: s; nulla saltez sicut alia m̄lta ꝟboꝝ obscęnitate cōpositę: q̄s etiā inť studia q̄ honesta ac liberalia vocanť pueri legere ⁊ discere cogūtur a senibus.

¶ Quid romani veteres de cohibēda poetica licētia senserint quaz greci deorū secuti iudicium liberā esse voluerunt.

Capitulum IX

Quid aūt hic c senserint romani veteres/ cicero testať in libris q̄s ḋ republica scꝑsit: vbi scipio disputans d ait: Nūq; comędię nisi ꝯsuetudo vitę paterenť ꝓbare sua theatrꝭ flagitia potuissēt. Et gręci q̄dē āntiq̄ores vi

Expositio Ca. IX

Quid autē hinc senserint ⁊c. In hoc caplo ostēdit aug⁹ A ꝙ ꝗ̄tū ad ludos scenicos poetaꝝ gręci rōnabilius q̄dāmō se habuerūt ꝗ̄ romani. Naz romani inhibuerūt sub pęna capitis poet' ⁊ alijs ꝙ nullo mō carmina infamię de aliquo homie componerēt/ ostentarēt vel recitarēt: ⁊ tamē de dijs ꝑmittebāt talia fieri. Quāuis ꝟo gręci facerēt rōnabilius ex suppositione: tamen absolute loquēdo pessime fecerūt talia ꝑmittēdo. d ¶ Ubi scipio dispu. ⁊c. Tullius in multis libris suis modū platonis imitatur. Introducit enī diuersas ꝑsonas loquētes: ⁊ nihil quasi loquiť in ꝓpria ꝑsona nisi in ꝑncipio libri: ⁊ sic in libro de republica introducit scipionē loquentē ⁊ disputantē: ita vt legēti videať liber cōscriptus a scipione potius ꝗ̄ a Tullio. Fuit autez iste scipio africanus secundus.s. qui deleuit carthaginē: vt patet ex somnio qḋ Tullius fingit in. vi. li. de republica in ꝑsona scipionis: qḋ Macrobius exposuit. Et his verbis Tullij quę a btō Augustino recitanť q̄si dicta in persona scipionis/ reprobat Tullius morez grecoꝝ: qui ꝑmiserūt poetis suis ꝙ ipsi nominatim de hoibus dicerent quę vellent. Quia ipsi multos vexauerūt dehonestādo suis carmibus: nō solū malos ciues: vtputa cleonē ⁊ cleophontē ⁊ hyperbo

G lū: sed etiā optimos ciues/ sicut periclen: q̄ in sua ciuitate ita erat magn⁹ habit⁹: sicut sciprones vl' marcus cato apud romanos. Et ideo apud romanos nimis fuisset indecēs si ꝑmissū fuisset plauto vel neuio aut cec-lio poetis latinis ꝙ maledixissent istis: ita fuit absurdū ꝙ greci ꝑmiserūt poetas suos in scena violare. i. dehonestare periclen. Fuerūt aūt isti tres. s. cleō/ cleophō ꝛ hyꝑbolus ciues athenienses: sꝫ valde seditiosi. Pericles vero fuit dux atheniensiū in bellis ꝯ lacedemonios ꝛ thebanos: quē vocat Iustin⁹ libro. iii. spectate ꝟtutis vir. Hic fuit q̄ dixit ꝓm Tulliū libro de officiis
B
Pretorē decet nō solū manus ꝛ linguā/ sꝫ etiā oclos habere ɔtinētes. Valeri⁹ aūt li. viii. ca. ix. de isto sic dicit. Pericles felicissimis nature incrementis sub anaxagora ꝑceptore summo studio ꝑpolitus ꝛ instructus liberꝫ: athenarꝫ ceruicibus iugū seruitutis īposuit. Tū vt cito post addit Valerius. Quid em̄ interest inē pisistratū ꝛ periclen/ nisi ꝙ ille armatus: hic sine armis tyrānidē gessit. Hec valerius. Vn̄ ꝓm valeriū ita erat eloquēs/ ꝙ sua eloquētia tātū faciebat ꝗtū alteri⁹ arma Plautus vero ꝛ neuius fuerūt
C
scriptores comedíarꝫ ꝓm eusebiū. Et fuerunt scriptores tꝑe publii scipionis ꝛ cnei scipionis fratrū: q̄bus erat in hispania cōmissum bellū: vbi interfecti sunt: de q̄bus hic fit mētio. Fuerūt aūt ꝛ alii scipiones multi famosi: vt infra libro. iii. ca. xxi. dicetur.

Als:pclare a ℭ Neuius ꝛc. De neuio vero poeta dicit Eusebi⁹ in chronicis ꝙ vtice mortuus ē pulsus roma factiōe nobiliū ꝛ maxie metelli. De plauto vero dicit. A. gellius li. iii. fere idē. s. ꝙ rome mortu⁹ ē: ꝛ ꝙ ꝓpē anno ne difficultatem ad molas mānarias pistori se locauerat. vbi quotiēs ab ope vacasset scribere fabulas solitus erat ꝛ eas vēdere. Iste plautus scripsit comedias q̄ aulularia appellat: de q̄ etiaꝫ narrat. A. gellius

tiose sue opiniōis q̄n-dā cōuenientiā seruauerūt: apud quos fuit etiā lege ɔcessū: vt qd̄ vellet comedia nominatim vel de q̄ vellet diceret. Itaq; sic in eis dez libris loquit affricanus/ quē illa nō attigit: vel poti⁹ quē nō vexauit: cui pepercit? Esto: plūres homies ĩprobus in republica seditiosos: cleonē cleophontē hyꝑbolū lesit. Patiamur inq̄t: ꝛ si hmōi ciues a cēsore meli⁹ q̄ a poeta notari: ꝓ periclē cū iā sue ciuitati maxia auctoritate plurimos annos domi ꝛ belli ꝑfuisset: violari v̄sibus: et eos agi in scena nō pl⁹ decuit/ q̄ si plautus inq̄t noster voluisset: aut a neuius publio ꝛ cneo scipioni: aut cecilius marco catoni maledicere Deide paulopost nostre inq̄t ꝯ duodecim tabule cum ꝑpaucas res capite sanxissent: in his hāc q̄ sanciēdā putauerūt: si q̄s actitauisset/ siue carmē ɔdidisset qd̄ infamiā faceret flagitium ve alteri⁺ ꝑcaret. Iudiciis em̄ ac magistratuū disceptatiōib⁹ legitimis ꝓpositā vitā: non poetarꝫ ingeniis habere debemus: nec ꝓbrū audire: nisi ea lege vt respōdere liceat: et iudicio defēdere. Hec ex Ciceronis q̄rto de republica libro ad verbū excerpēda arbitratus suꝫ: nōnullis ꝓpt' faciliorē intellectū vl' ꝑtermissis/ vl' paululū cōmutatis. Multum em̄ ad rē ꝑtinet quaꝫ molior explicare/ si potero. Dicit deide alia: ꝛ sic ɔclusit hūc locuꝫ vt ostēdat veteribus displicuisse romanis: vel laudari quēq; in scena viuum hominē vel vituperari. Sed vt dixi hoc greci q̄q; inuerecūdius/ tamen conuenientius licere voluerunt: cum viderent diis suis accepta ꝛ grata esse opprobria non tantū hominum/ verum ꝛ ipsorꝫ deorū in scenicis fabulis siue a poetis essent illa conficta: siue flagitia eorꝫ vera cōmemorarent ꝛ agerent in theatris: atq; ab eorꝫ cultoribus: vtinam solo risu ac non etiam imitatione digna viderentur. Nimis em̄ superbum fuit fame parcere principū ciuitatis ꝛ ciuium: vbi sue fame parci numina noluerunt. Naꝫ qd̄ afferē ꝓ defensione: nō illa vera in deos dici/ sed falsa atq; ɔficta: idipsuꝫ est scelestius si pietatē ɔsulas religionis. Si aūt maliciā demonū cogites: q̄d astuti⁹ ad decipiēdū atq; callidi⁹? Cū em̄ ꝓbrū iacit in ꝓncipē patrie bonū atq; vtilē: nōne tāto est indigni⁹ q̄to a veritate remoti⁹ ꝛ a vita illius alienius? Que igit supplicia sufficiūt cū deo fit ista tā nefaria tā insignis iniuria?

ℭ Qua nocēdi arte demōes velint vl' falsa de se crimia vl' vera narrari. D

Ca. X b.

Sed maligni spūs q̄s isti deos putāt etiā flagicia q̄ nō admiserūt de se dici volūt: dū tn̄ hūanas mentes his opinionib⁹ velut retibus inducāt: ꝛ ad ꝑdestinatū suppliciū secuꝫ trahant: siue hoīes ista cōmiserint/ q̄s deos haberi volūt q̄ hūanis erroribus gaudēt: ꝓ q̄bus etiam se colendos mille nocendi fallēdiq; artibus

li. i. ꝙ epitaphiū fecit: ꝛ incidendū sepulchro suo reliq̄t hmōi. Postq̄ est morte captus plautus: Comedia luget: scena ē deserta. Deinde risus ludus iocusq; ꝛ nūeri. Innūeri simul oēs collachrymarunt. De neuio vero narrat. A. gellius li. iii. ꝙ fabulas duas in carcere scripsit: cum ob assiduā maledicentiā et ꝓbra in ꝓncipes ciuitatis: de grecorꝫ poetarū more dicta in vincla romea triūuiris ɔiectus est: vn̄ a tribunis plebis post exēptus ē cū in duabus fabulis supradictis delicta sua ꝛ petulātias dictorꝫ suorꝫ quibus antea multus lesit at diluisset. Et sciendū ꝙ sicut patet ꝑ. A. gelliū li. v. iste neuius versus diffamatorios scripsit de scipione africano supiore. Et forte ita fecit de duobus scipionib⁹ de q̄bus hic fit mētio: q̄rꝫ alter. s. publius scipio fuit pat' dicti africani. De plauto ꝛ neuio dicit. A. gellius sic. Inter poetas comicos excellit cecilius statius: secūdo plautus: tertio neuius. Cecilius vero scriptor comediarꝫ fuit tꝑe marci catonis cēsoris.

Expositio Ca. X

b Sed maligni spiritus ꝛc. In isto caplo illud quod dixerat Augustinus in capitulo ꝑcedēti de grecis scꝫ ꝙ fecerūt cōuenientē ꝑmittēdo ꝙ eorꝫ poete vitia hominū exp̄sso nomine publice recitarēt magis declarat. Et primo reddit causam quare demo-

G quare demonib⁹ placet ꝙ de eis dicātur vitia: que tamen nō sūt eoꝝ: sed forte fuerunt aliquorū hoīm aut forsan non fuerunt alicuius hoīs/ sed ꝯficta sūt. Secūdo exquo demones quos colūt tanqȝ deos hoc volūt sibi fieri: ostendit ꝙ ꝯuenienter ꝑmiserunt sibi cōsimiliter fieri: nec solū ꝑmiserūt/ sȝ etiam honorauerūt factores. a Ut etiam scenicos ⁊c̄. Sciendū est ꝙ sicut dicit Isido. lib. ethymologiarū. viij. ca. de poet'. Poete tragici magnum honorem cōsecuti sūt: de comicis ꝟo hoc nō dicit: ⁊ ideo videtur oppositū sentire de ipis. b Eschines ciuis athenie. ⁊c̄.

C Iste eschines fuit discipulus socratis: vt patet ꝑ Senecā lib. primo de beneficijs. Cum vero Socrati ceteri discipuli plura offerrent: Eschines pauper se soluȝ obtulit/ dicens quicquid melius habebat se illi obtulisse. Ceteri autem cum pauca ei dederunt/ plura sibi retinuisse. De isto autē Eschine facit hieronym⁹ mentionē in Prologo Biblie/ dicens: Eschines cū Rhodi exularet. Quam historiaȝ de Eschine plenius Valeri⁹ narrat libro. viij. Licet orator esset magnus valde: tn̄ plures tragedias scripsit. Un de Tullius de republica dicit d' ipso sic Eschines cum adolescēs tragedīā actitasset: ꝑm rempublicam capessiuit: et

A athenas sub arbore versauit ⁊ egit: adeo potens erat in eloquentia ⁊c̄. c Et Aristodemū tragicum ⁊c̄. De legatis pacis Athenieñsiū missis ad philippum patrem alexādri magni: et de legatis eius ad Athenienses loquiṫ Iustinus libro. viij.

interponūt: siue etiā nullorum hominū illa crimina vera sint: q̄ tamen de numinibus fingi libēter accipiūt fallacissimi spūs: vt ad scelesta ac turpia ꝑpetrāda: velut ab ipo celo traduci i hōs/ fas idonea videaṫ auctas. Cuȝ igiṫ greci taliū numinuȝ seruos se eē sentirēt: iter tot ⁊ tāta eorū theatrica opprobria parcēdū sibi a poetis nullo mō putauerūt: vl' dijs suis sic etiā cōsimilari appetētes: vl' metuentes ne honestiorē famā ipsi requirendo/ ⁊ eis se hoc mō ꝑferēdo: illos ad iracundiā ꝓuocarēt. a Ad hāc cōuenietiaȝ ꝑtinet ꝙ etiā scenicos auctores earūdē fabulaꝝ/ nō ꝑuo ciuitatis/ sue honore dignos existimarūt. Siquidē qd in eo quoqȝ de republica b libro cōmemoraṫ: eschines ciuis atheniensis vir eloquētissimus/ cū adolescēs tragedias actitauisset: rempublicaȝ capessiuit: et aristodemū tragicum item auctorē maximū de rebus pacis ac belli legatum ad philippum athenienses sepe miserūt. Nō em̄ consentaneū putabaṫ cum easdem artes eosdēqȝ scenicos ludos/ etiā dijs suis acceptos viderēt: illos ꝑ quos agerētur infamiū loco ac numero deputari.

De scenicis apud grecos in reipublice administrationē receptis: eo ꝙ placatores deorū iniuste ab hominibus spernerentur. Ca. XI

Hec greci turpiter quidem/ sed sane dijs suis omino congruēter: q̄ nec vitā ciuiū lacerādā linguis poetarū ⁊ histrionū subtrahere ausi sunt: a quibus cernebant deorū vitā eis dē ipsis dijs volentibus et libentibus carpi: et ipsos homines ꝑ quos ista in theatris agebantur: que numinibus quibus subditi erant/ grata esse cognouerunt: nō solū minime spernendos in ciuitate/ verumetiam maxime honorandos putauerunt. Quid em̄ cause reperire possent: cur sacerdotes honorarent: quia per eos victimas dijs acceptabiles offerebant: et scenicos probrosos haberent: per quos illaȝ voluptatem siue honorem dijs exhiberi petētibus: et nisi fieret irascētibus: eorum admonitione didicerant: cum presertim labeo: quē huiuscemodi e rerū peritissimū predicāt numina bona a numinib⁹ malis: ista etiam cultus diuersitate distiguat: vt malos deos ꝓpiciari cedibus et tristibus supplicatiōibus asserat: bonos autem obsequijs letis atqȝ iocūdis: qualia sūt vt ipse ait: ludi/ conuiuia/ lectisternia. Quod totū q̄le sit: postea si deus iuuerit/ diligentius disserem⁹. Nunc ad rem ꝑsentē qd attinet disseramus: siue omibus omnia tāqȝ bonis ꝑmixte tribuanṫ: neqȝ em̄ esse decet deos malos: cum potius isti quia imūdi sunt spūs/ oēs sint mali: siue certa discretione/ sicut labeoni visū est: illis illa/ istis ista distribuantur obsequia: competentissime greci vtrosqȝ honore dignos ducunt: et sacerdotes ꝑ quos victime ministrantur: et scenicos ꝑ quos ludi exhibentur. Ne vel omnibus dijs suis si ludi omnibus grati sunt: vel qd est indignius his quos bonos putant si ludi ab eis solis amantur/ facere conuincanṫ iniuriam.

Expo. Ca. XI. d Hec greci turpiter ⁊c̄. In hoc capitlo ostendit Aug⁹: ꝙ greci qūuis turpiter: tamen conuenienter fecerūt honorando scenicos sicut ⁊ honorando sacerdotes: ⁊ hoc siue ponaṫ distinctio inter deos/ qualem labeo posuit: ꝑm quā diuersa obsequia diuersis dijs sunt tribuenda: siue ponatur ꝙ inter deos nō sit illa distinctio Labeonis: sed ꝙ indifferēter omnib⁹ dijs eadem obsequia tribuantur. e Labeo quem huiusmodi rerum peritissimū ꝑdicāt ⁊c̄. De labeone narrat Caius iurisconsult⁹ ad leges duodecim tabularū: ꝙ cuȝ ei offerretur consulatus ab augusto/ renuit: sed plurimis studijs operam dabat: ⁊ totum annū ita diuisit: vt Rome sex mensibus cuȝ studiosis esset: et sex mensibus secederet et conscribendis libris operā daret. Itaqȝ reliqt quadragita volumina: composuit autē cōmentaria ad duodeci tabulas ꝑm A. B gelliuȝ libro. j. Istā ꝟo eandem diuisionem deorum quam ponit Labeo/ scȝ ꝙ aliqui dij sunt boni: aliq mali/ innuit A. gellius libro. j. Dicit em̄ aliquem deū esse: qui nō iuuandi potestatē sȝ vim nocendi habet: nā deos quosdam romani vt prodessent celebrabant: quosdā ꝟo vt non obessent placabant: hec A. gellius. De hoc ꝟo plus dicetur infra capitulo. xiiij.

¶ Or romani auferē/do libertatē poetis in hominibus quā dede/rūt in deos: meliꝰ de se q̄ͣ de dijs suis sen/serunt. Ca. XII

a A At romani sicut in il/la ꝺ republica dis/putatiōe Scipio gliat/ pbris ꝛ iniurijs poe/tarū subiectā vitā famam ꝙ habere noluerūt: capiti etiā sanciētes tale carmen cōdere si quis auderet: qꝺ erga se quidem satis hone/ste ꝯstituerūt: sed erga de/os suos supbe ꝛ irreligiose Quos cū scirēt: nō solum patiēter/ sed etiā libēter po/etarū ꝓbris maledictisꝙ lacerari: se potius q̄ͣ illos huiuscemodi iniurijs indi/gnos esse duxerūt: seꝙ ab/eis etiā lege munierūt: illo/rū aūt ista etiā sacris solē/nitatibꝰ miscuerūt. Jta ne/tandē scipio laudas hanc poetis romanis negatā cē/licētiā: vt cuiq̄ͣ oꝓbriū infligerēt romanorū: cū vi/deas eos nulli deorū pep/cisse vestrorꝫ: ita ne pluris tibi habēda visa est existi/matio curię vestrę q̄ͣ capi/tolij: immo romę vnius q̄ͣ celi totius: vt linguā male/dicā in ciues tuos exerce/re poetę etiam lege prohi/berentur: ꝛ in deos tuos se/curi/ tanta cōuitia nullo se/natore/ nullo censore/ nul/lo principe/ nullo pontifi/ce ꝓhibente iacularentur? b Jndignū videlicet fuit vt plautus/ aut neuiꝰ publio/ ꝛ cneo scipioni: aut ceciliꝰ marco catoni malediceret ꝛ dignū fuit vt Terentius vester flagitio iouis opti/mi maximi adolescentiū nequitiam concitaret.

¶ Debuisse intellige/re romanos ꝙ dij eo/rum qui se turpibus ludis coli expetebāt: indigni essent hono/re diuino.

Capitulum XIIII

c S Sed respōderet mi/hi fortaisse si viue/ret. Quō nos ista impunita esse nollemus: q̄ ipsi dij sacra esse noluer/rūt: cum ludos scenicos vbi talia celebrant/ dicti/tant/ actitantur: ꝛ roma/nis moribꝰ inuexerunt: et suis honoribus dicari ex/hiberiꝙ iusserūt? Cur er/go nō hinc magis ipsi in/tellecti sunt nō esse dij ve/ri/ nec omino digni: qui/bꝰ diuinos honores defer/ret illa respublica. Quos enī coli minime deceret homines/ neꝙ oporteret si ludos expeterent agen/dos conuitijs romano/rū: quomodo queso dij colendi putati? quomo/do nō detestandi ipsi in/tellecti: q̄ cupiditate fal/lendi inter suos honores sua celebrari crimina po/poscerunt. Jtemꝙ roma/ni q̄uis iam superstitio/ne noxia premerent/ vt il/los deos colerent: quos videbāt sibi voluisse sce/nicas turpitudines con/secrari: suę tamen digni/tatis memores ac pudo/ris/ auctores talium fabu/larum nequaq̄ͣ honora/uerunt more grecorꝫ: sed sicut apud Ciceronē idē Scipio loquitur: Cū ar/tem ludicram/ scenamꝙ totā in ꝓbro ducerēt: genus hominū id nō mo/do honore ciuiū reliquo/rum carere/ sed etiam tri/bu amoueri notatione cē/soria voluerunt. Pręcla/ra sane et romanis lau/dibus annumeranda prudentia. Sed vel/lē se ipsa sequeretur: se imitaretur. Ecce enī recte quisꝙ ciuiū romanorꝫ esse scenicꝰ ele/gisset: nō solū ei nullus ad honorē dabat lo/cus: verūetiā cēsoria nota tribū tenere ꝓpri/am minime sinebat. O animū ciuitatis lau/dis auidū/ germaneꝙ romanū. Sed rūdeat mihi q̄ ꝓsentanea rōne homines scenici ab omi honore pelluntur: ꝛ ludi scenici deorum ho/noribus admiscētur. Jllas theatricas artes

Expo. Ca. XII

a A At romāi si/cut ꝛc. Jn hoc capitulo bea/tus Augꝰ romāos arguit: quia magꝭ parcebāt famę suę q̄ͣ deorꝫ suorum: ꝛ videbant plus ap/preciari curiā suā: id est curiales: qui reipublicę curā ge/rebāt q̄ͣ capitoliū: id ē deos suos: nā capitoliū fuit tem/plū iouis: ꝛ reꝓhē/dit ciceronē: q̄ lib. de republica scipi/onē inducit loquē/tē: et patet intētio Augꝭ. b ¶ Ut plautꝰ aut neui/us ꝛc. De plauto ꝺo ꝛ neuio ac duo/bus scipionibꝰ fra/tribꝰ: et Cecilio et marco catōe: vide/licet cēsorio: dictū est ꝺ.li. isto ca. ix. ꝺ terentio ꝺo ꝛ ioue et adolescente: su/pra ca. vij.

B Expo. Ca. XIIII

c S Sed respon/deret mihi fortas. ꝛc. Jn isto capi. b. Augꝰ argu/it romanos de du/obꝰ. Primo: q2 cū dij ꝓciperēt ludos turpissimos exhi/beri: et crimia sua publicari: ēn ipi ro/mani coluerūt eos tanq̄ͣ deos: qꝺ nō coluissēt si ꝓcepis/sent ludos celebra/ri cū cōuitijs roma/norꝫ. Scꝺo ibi: ite/rūq̄ͣ ꝛc. arguit eos q̄ scenicos ni bono/re ꝓuauerūt: cū tn̄ ludos scenicos dijs suis exhiberēt. Jn tātū ꝺo eos hono/re ꝓuauerūt: ꝙ nō solū ꝓuati sunt ma/iorib9 honoribus: puta senatoria di/gnitate: et alijs q̄ totā rēpublicā ime/diate cōcernūt: im/mo etiā cēsorijs. i. seuero iudicio cen/soris: q̄ ꝯm Aug. i. vna significatiōe ē idē qꝺ iudex mo/rū. Pellebant de tribu ꝓpria: ita ꝙ nec lex posset gau/dere honore aliquo nec etiā ꝓuilegio: vel iure quocūꝙ quod rōne tribus suę sibi possꝫ cōpetere. Sci/endū autē ꝙ Roma fuit diuisa tota i tri/bus: videlicet nume/ro. xxxv. et si q̄s de/linqueret in rēpubli/cā: p censores pelle/batur de tribu sua: et nec putabatur ciuis Fuit etiā scenicꝰ in/famis: vt patet p au/gus. infra lib. isto ca. xxv. ꝛ ē mō scꝺm ca/nones: vt patet. iiij. q. j. c. diffinimus. d ¶ Germaneꝙ romanū ꝛc. Ger/mane idē qꝺ imma/ne: vnde gentes ger/manę dicūtur scꝺm Papiā q̄si imanes/ ꝓpter imanitatē cor/porꝫ. Et ideo dicit Augꝰ: germane id ē imaniter: romanū. i. sublimē: nā romanū scꝺm Hiero. idē qꝺ sublime sonat. Et ꝺ dicit Augꝰ: q2 roma/ni plꝰ honorabāt se q̄ͣ deos suos: vel ro/manū vocat honorꝭ et glorię cupidū: q2 scꝺm Augꝭ. nomen gētis alicuiꝰ sępe po/nit ꝓ cōditione gen/tis: sicut q̄nꝙ ꝺr iste afer. i. versipellis: q2 afri sūt versipelles. Cōditio romanorū vna fuit/ ꝙ ipsi fue/runt glię ꝛ honoris cupidi plus alijs gē/tibꝰ hoc mō loquēdi q̄uis ex alia cā vtat Titus liuius li. j. de bello punico. Nā ꝺ Camillo dictatore bellicosissimo loq̄ns dicit sic. Ac ꝺo ro/manus. i. vere stre/nuus ac cordatus.

Al. † spiritus

Tullius de republica

Al. † improbe

Expo. Ca. XIIII

a D Einde qm̄ⁱⁿ ⁊c. In isto ca b. Aug° arguit romanos q: poetas nō ꝓuauerūt honore sicut scenicos. Fuere aūt scenici dicti hi q̄ saltabāt: ⁊ motibus corꝑis effigiebāt cōtēta in carmib° poetaꝝ: putamimi ⁊ histriōes seu ioculatores. Vn̄ isti nō erāt nisi actores fablarū .i. effigiatores: s3 poete erāt auctores .i. ꝑncipales i negocio q: ipsi fablas cōposuerūt. Facit aūt b. aug° qn̄q3 i h. c. Primo vt dictū ē romanos arguit. Scdo / ibi: An forte ⁊c. sententiā platōis de poetis approbat: et ipsū platonē valde cōmēdat / ipsū diis falsis ꝓponēdo. Tertio ibi: Propinqūt aūt romāoꝝ ⁊c. ostēdit quō leges romāoꝝ cōtrā ad aliqd cū platōe ꝯcordāt. Quarto vō ibi: neq̄q3 ⁊c. ꝯcludit ꝯtra deos romanoꝝ: ꝙ romani fūt eis hōestiores: ⁊ ꝙ ipsi nunq̄3 leges honestatis dabant. Quīto ibi: Nos q̄ / dē ⁊c. sniaz suā d platōis excellētia ponit ⁊ qd supra d hoc dixit magis explanat.

ꝟ Poetas

diu vtus romana nō nouerat: que etsi ad oblectamētū voluptatē hūanę q̄rerēt / ⁊ vitio moꝝ irreperēt hūanoꝝ: dij eas sibi exhiberi petiuerūt. Quō ḡ abycit scenic° p quē colit de°? Et theatricę illi° turpitudis q̄ frōte notat auctor / si adoratur exactor? In hac cōtrouersia greci romaniq3 cōcertāt. Greci putant recte se honorare hoies scenicos: cū colant ludoꝝ scenicoꝝ flagitatores deos. Romani vō homib° scenicis / nec plebeiā tribū: quāto min° senatoriam curiā dehonestari sinūt. In hac disceptatiōe huiuscemodi rōciatio sūma q̄stiōis absoluit. Proponūt greci: Si dij tales colēdi sūt: ꝑfecto etiā tales hoies honorādi sunt. Assumūt romani: S3 nullo mō tales hoies honorādi sunt. Cōcludūt christiani: Nullo igit mō tales dij colendi sunt.

¶ Meliorē fuisse platone qui poetis locū in bene morata vrbe nō dederit q̄3 hos deos qui se ludis scenici voluerint honorari. Ca. XIIII

a D Einde quenim°: ipsi poetę taliu3 fabulaꝝ cōpositores: q. xij. tabularū lege ꝓhibent famā lędere ciuiū: tā ꝓbrosa in deos cōuicia iaculātes: cur nō vt scenici habeantur inhonesti? Qua ratiōe rectū est vt poeticoꝝ figmentoꝝ et ignominiosoꝝ deoꝝ infament actores: honorent auctores?

b ¶ Poetas cēsuit ⁊c. Hoc fecit plato i libro d republica in q̄ ciuitatē ordinauit q̄lis eē debeat. De q̄ libro fac̄ Macrobi° mētiōnē lib. sup sōni ū scipionis. Et Tullius .ij. li. de

An forte platoni greco potius palma danda ē: q̄ cū rōne firmaret q̄lis eē ciuitas debeat tāq̄3 adūsarios ciuitatis b poetas censuit vrbe pellēdos? Iste vō ⁊ deoꝝ iniurias idigne tulit: ⁊ fuscari corrūpiq3 figmētis animos ciuiū noluit

¶ Tertia vitas ꝙ in politia perfecta nō sūt sustinēdi q̄ fingāt falsa ad delectādū: sicut faciebant poete. Et illud dictū ipse cōfirmat auctoritate Platonis: q̄ cu3 firmaret rōne q̄lis debeat esse ciuitas dicebat Poetas vrbe pellendos / tanq̄3 aduersarios ciuitatis.

Cōfer nūc platōis hūanitatē a ciuib° decipiendis poetas vrbe pellentē / cū deoꝝ diuinitate honori suo ludos scenicos expetente. Ille / ne talia vel scriberent: etsi nō persuasit disputādo: tamē suasit leuitati lasciuięq3 grecoꝝ: isti vt talia etiā agerent: iubendo extorserūt grauitati ⁊ modestię romanoꝝ. Nec tm̄ hęc agi voluerunt: sed sibi dedicari / sibi sacrari / sibi solēniter exhiberi. Cui tādē honestius diuinos honores decerneret ciuitas: vtrū platoni hęc turpia et nefanda ꝓhibenti: an demonib° hac hoim deceptione gaudētib°: qb° ille vera ꝑsuadere nō potuit? Hūc platonē labeo d inter semideos cōmemorandū putauit: sicē herculē / sicut romulū. Semideos aūt heroib° anponit / s3 vtrosq3 int numina collocat. Verūtamen istum quē appellat semideū: nō heroib° tm̄ / sed etia3 dijs ipsis p̄ferendū esse nō dubito. Propinqūt aūt romanoꝝ leges disputatiōnib° platonis: qn̄ ille cuncta poetica figmēta ꝯdēnat. Isti autē poetis adimūt saltē in hoies maledicēdi licentiā. Ille poetas ab vrbis ipsi° habitatiōe repellit: isti saltē auctores poeticaꝝ fabulaꝝ a lędēda societate ciuitatis cōpescūt. Et si contra deos ludoꝝ scenicoꝝ expetitoꝝ aliqd auderēt: forte vndiq3 remouerēt. Nequaq̄3 igit leges ad instituendos bonos / aut corrigendos mores malos a dijs suis possent accipere romani siue sperare: quos legib° suis vincunt atq3 conuincūt. Illi enim honori suo deposcūt ludos scenicos: isti ab honorib° omnib° re/

tusculanis q̄stionib° dicit platonem a sua ciuitate quā ordinauit poetas exclusisse

c ¶ Et si non persuasit ⁊c. Nota ꝙ plus est ꝑsuadere q̄3 suadere: nā persuadere est perfecte suadere .i. sic suadere ꝙ sequat effect°. Et io dicit Aug°: ꝙ plato etiam etsi nō potuit gręcis ꝑsuadere: tamē saltē disputādo: id ē rationē reddēdo suasit poetas debere expelli. d ¶ Hūc Platonem labeo ⁊c. Nota ꝙ labeo fecit tres gradus in distinctione numinum scz deoꝝ: ⁊ hi erant summi: ⁊ semideoꝝ / ⁊ hi erant medij: heroum: ⁊ hi erant infimi. Heroes s̄m Isidorū libro. viij. ethymologiarū / ca. vlt. apud grecos dicebātur animę aliquoru3 benemeritoꝝ hoim quoꝝ habitatio fuit i aere: et ideo dicti sūt heroes / q̄si aerij / es .i. viri aerei: quasi digni habitare aerē ꝓpter sapientia3 vel fortitudinem. Semidei vō erant numina ex hominibus facta: sed non erant dii. Istoꝝ autem habitatio scdm opinionē gentiliū fuit in cęlo: sicut Romulus / hercules / ⁊ hmōi: vt de romulo dicit Augu. sequēti ca. Aliq̄ autē nō distinguētes inter semideos ⁊ heroes: posuerūt semideos in aere. Vnde Lucan° li. ix. in ꝑncipio. Qua niger astriferis connectit axib° aer. Quodq3 patet terras inter lunęq3 meatus. Semidi manes habitāt quos ignea virtus ⁊c. Macrobius vō de somnio scipionis distinguit inter deos aereos / ethereos ⁊ alios: super quos omnes ponit vnum deū νουν .i. mētē scdm grecos. Manes vero erant animę generaliter de/

ꝯ functoꝝ: tñ specialr̄ accepte dicebanꝭ alme infernales. i. in inferno habitãtes: quas inter numina nõ posuit labeo. a ¶ Cui⁹ nostre sententie rõ deo ꝓsperãte suo loco explicabiꝭ: scilꝫ infra li. viij. ca. xiij. et. xiiij. b ¶ Quis istum nec fratrẽ occidisse: supple sicut romul⁹: q̃ fratrem suũ remũ iterfecit rastro pastorali: vl̃ ꝑ seipm̃/sic tradũt historiographi: vl̃ ꝑ aliũ/sicut tradũt alij. Vñ d̃ hoc narrat sic tit⁹ liui⁹ de vrbis origine. s. ꝙ illi duo fr̄es gemelli/ dũ conderet ciuitatẽ interuenit cupido regni/ vtroqꝫ. s. volente regñre: placuit augurio q̃rere q̃s eoꝝ regnare deberet: ⁊ a q̃ ciuitas deberet denoiari:

E Igiꝭ remus mõtẽ auentinũ/et romulus palẽtinũ mõtẽ ⁊ tẽpluũ ꝓ augurio ascenderũt: vterqꝫ scilꝫ cũ turma sua. Remo pri⁹ aduenisũt sex vultures: romulo ṽo duodecim/posteri⁹ tamẽ: vtriusqꝫ turma dominũ suũ tãq̃ regẽ salutat: vna remũ ꝓpẽ prioritatẽ/altera romulũ ꝓpẽ maiorẽ auiũ multitudinẽ: sicqꝫ orta dissensiõe inter fr̄es/remus percussus occidiꝭ. Dicit tñ titus liui⁹/⁊ vulgata est opinio/remũ ludibrio fratrĩ sui ei⁹ muros trãsilisse/⁊ sic ab irato romulo interfectũ. Alij tñ dicũt eũ nõ ab ip̃o romulo/sꝫ a fabio duce ei⁹ rastro pastorali necatũ: Hec ex tito. Ouidius tñ li. iiij. de fastis nitiꝭ excusare romulũ/dicens ꝙ cũ romul⁹ op⁹ muroꝝ cõmisisset cuidã q̃ celer vocabaꝭ ⁊ dedisset p̃ceptũ ꝙ si q̃s p̃sumeret muros suos trãsilire ip̃m iterficeret: rem⁹ ignorãs p̃ceptũ datũ ⁊ contẽnẽs muros nõ satĩ altos ip̃os transiliuit: quẽ celer statĩ retro ꝑcutiẽs iterfecit: q̃ intellecto lꝫ romul⁹ de facto multũ doleret: tñ ꝓpẽ rigorẽ iusticie ab alijs formidãdũ dolorẽ suũ occultauit. Et li. v. narrat/ꝙ aĩa remi apparẽs faustulo excusauit romulũ/dicens: Se ue celer crudelẽ aĩam ꝑ vulnera reddas: Noluit hoc fraꝭ pietas eq̃lis in illo est. Sed oppositũ hui⁹ sentit aug⁹: vt ptꝫ. ſ. li. iij. ca. vj. ⁊ iõ ista excusatio ficta est: vt ptꝫ ꝑ orosiũ li. ij. q̃ dicit: q꞉ regnũ suũ cõtinuo romul⁹ parricidio inbibuit. Ouid. tñ sb̃ tegmẽto poetico expssit facti ṽitatẽ: nã ꝑ celerẽ quẽ dicit remũ occidisse/itelligit ipetũ ire q̃ romul⁹ moueba ꝭ ad occidẽdũ fratrẽ suũ celeriꝭ. i. indeliberate: ita ꝙ ſm intẽtionẽ ouidij romul⁹ h̃ fecit ex ipetu passiõis/nõ ex iudicio rõnis. c ¶ Nec aliqđ ꝑ petrasse fla. Hoc dicit ꝓpẽ herculẽ: q̃ fuit hõ multũ flagitiosus: de quo crisant⁹ ad dariũ sic scribit: Que in hercule scitas? vicinoꝝ suoꝝ interfectiõe fatigat⁹: ⁊ se etiã viuũ cõbussit. Seneca etiã tragedia. j. dicit/ꝙ ipse furia ductus ꝓprios filios infecit. d ¶ Certe vl̃ priapo. Priap⁹ fuit q̃dã grec⁹: q̃ ꝓpẽ virilis mẽbri quãtitatẽ

pellũt hoĩes scenicos: Illi celebrare sibi iubent figmẽtis poeticis opprobria deorum: isti ab opprobrijs hoim deterrẽt impudẽtiã poetaꝝ. Semide⁹ autẽ ille plato ⁊ taliũ deoꝝ libidini restitit: et ab indole romanoꝝ q̃d ꝑficiendũ esset ostẽdit: q̃ poetas ip̃os vel ꝓ arbitrio mentiẽtes/vel hoib⁹ miseris q̃si deoꝝ facta pessima imitãda ꝓponẽtes: oĩno in ciuitate bene instituta viuere noluit Nos q̃dẽ platonẽ nec deum nec semideũ ꝑhibem⁹ nec vlli sancto angelo summi dei/nec veridico ꝓphete/nec ap̃lo alicui/nec cuilibet chr̄i martyri/nec cuiq̃ christiano hoĩ cõpam⁹ a cui⁹ nr̄e sn̄ie rõ d̃o ꝓsperãte suo loco explicabiꝭ. Sꝫ eũ tñ (q̃nq̃dẽ ip̃i volũt fuisse semideũ) p̃ferẽdũ eẽ cẽsem⁹ si ñ romulo ⁊ herculi b q̃uis istum nec occidisse fratrẽ nec aliqđ ꝑpetrasse c flagitiũ q̃sq̃ historicoꝝ vl̃ poetaꝝ dixit aut finxit: certe d vl̃ priapo/vl̃ alicui cyno e cephalo: postremo vel fe f bri: q̃ romani numina par g tim peregrina receperũt. partim sua ꝓpa sacrauerũt. Quõ igitur tãta animi et morũ mala bonis p̃ceptis ⁊ legib⁹ vel iminẽtia ꝓhiberẽt: vel insita extirpãda curarẽt dij tales: q̃ etiã seminãda ⁊ augenda flagitia curauerũt: talia vel sua vel q̃si sua facta ꝑ theatricas celebritates ꝑplis inotescere cupiẽtes: vt tanq̃ auctẽ diuia sua sponte neq̃ssima libido accenderetꝭ hũana: frustra h̃ exclamã h te cicerone: q̃ cũ de poetĩ agens ad eos accessisset: Clamor inq̃t ⁊ approbatio ppl̃i q̃si magni cuiusdã et sapiẽtĩ mgr̄i/q̃s illi obducũt tenebras: q̃s inuehũt metꝰ: q̃s iflãmãt cupiditates

in tãtã grãm venit grecoꝝ/vt apud eos tãq̃ de⁹ haberetꝭ. In sacra scriptura vocatꝭ beelphegor/ſm Isido. li. viij. etymol. ⁊ dict⁹ est de⁹ hortoꝝ. e ¶ Vel alicui cynocephalo. Cynocephal⁹ est mõstꝝ ſm isidoꝝ li. xj. etym. caput habens caninũ: de q̃ narratꝭ in li. de natu. rerũ: ꝙ vn⁹ cynocephalus fuit delat⁹ regi francoꝝ ludouico/ caput habens fere caninuꝫ/ cetera ṽo membra sicut hõ: crura q̃dẽ humano modo nuda/ man⁹ etiã ⁊ brachia/collũ albũ ac nudum/ dorsũ ṽo pilosum: erect⁹ vt hõ stabat

f coctis carnib⁹ vescebaꝭ: vinũqꝫ libẽtissime bibebat: et ita decẽter ⁊ honeste sicut hõ cibum manib⁹ capiebat ⁊ ori inferebat. Vñ ꝑ istũ cynocephalũ itelligit beatus aug⁹ mercuriũ seu hermetẽ egyptiũ: vñ ⁊ dicit. j. lib. iij. ca. xij. Miror sane si ip̃a. s. berecyntia pepit cynocephalum: q̃ lõge postea venit ex egypto: hũc autẽ mercuriũ seu hermetẽ dicit isido. li. viij. ca. vl. fuisse formatũ cũ capite canino. Nã canis est aĩal sagacissimũ: sic ⁊ ip̃e fuit sapiẽtissim⁹: et hũc romani tãq̃ deũ coluerũt: accipiẽtes eũ ab egyptijs sicut ⁊ q̃dã alios deos: de q̃bus lucanus li. viij. egypto dicit sic: Nos i tẽplo tuã romana accepim⁹ isim: Semideosqꝫ canes/⁊ sistra iubẽtia luct⁹: Et quẽ tu plangẽs hoĩnẽ testaris osirim. Fuerũt aũt mlt̃i hermetes seu mercurij: vt. j. li. viij. ca. xxvj. f ¶ Postremo vel febri. Hic sciẽdũ ꝙ lactãti⁹ li. j. istitꝭ. romani ꝓ dijs habuerãt sua mala. s. rubiginẽ/pallorẽ ⁊ febrẽ: vnde sicut ptꝫ in kalẽdario ouidij festũ rubiginis fuit circa finẽ aprilis/videlꝫ. vj. kal. maij: ⁊ coluerũt eã (sicẽ dicit ouidi⁹) vt nõ lederet segetes/nec instrumẽta rusticꝫ. Et isto modo coluerũt febrẽ: vt. s. nõ vexaret eos. De hoc valeri⁹ li. ij. dicit sic. Et ceteros q̃dẽ ad bene faciendũ venerabanꝭ/febrẽ aũt ad min⁹ nocendũ. Et describit valeri⁹ loca in q̃b⁹ erãt tria tẽpla febris: vñ patet ſm opinionẽ labeonis/ꝙ febris ⁊ rubigo fuerãt de numero maloꝝ deoꝝ: ⁊ q̃ potuerunt obesse ⁊ nõ ꝓdesse. g ¶ Partim pegrina ⁊c̃. Hic vult b. aug⁹ dicere/ꝙ romani q̃sdã deos acceperũt ab alijs gentib⁹ apud q̃s fuerãt pri⁹ q̃ apd̃ romanos. s. iouẽ mercuriũ ⁊ multos alios: q̃s vocat h̃ numina pegrina: ⁊ q̃sdã ip̃si p̃mo cõsecrauerũt: sicut fuit de romulo: quẽ deũ q̃rinũ vocabãt: ⁊ de febre ⁊ de pallore et rubigine ⁊ alijs multis. b ¶ Frustra hoc exclamante cicerone: scꝫ libro de republica.

¶ In hoc capl̃o arguens augustin⁹ poetas ꝓpter fabulas turpes/que de dijs suis in theatris decantabant/inducit contra eos ṽba ciceronis in fine ca. de quib⁹ expositor nõ facit mẽtionẽ: forsitan quia sunt

Tullius de republica.

Additio iacobi passauantij

ꝯ latio plana

serio plana. Dicit aūt cicero illa verba libro. ij. de tu/
sculanis questionibus. Expo. Ca. XV

Que aūt illic eligēdoꝝ ⁊c. In h ca. arguit b. Aug⁹ romanos de mala electiōe deoꝝ. Primo qꝛ cū romulū deū facerent q̄si maximū: platoni nullā sacrā ędiculaȝ. i. nec paruissimā ędē fecerūt. Dic seneca ep̄la xviij. ꝙ qꝛ vixit solū nouies nouē ānis: iō athenienses imolauerūt sibi defuncto: iudicātes illū nūeꝝ ꝑfectū. Scdo: qꝛ Romulū q̄ fm doctrinā labeonis nō fuit nisi semide⁹: ipsi nō solū deū sȝ maximū post iouē appellātes eū deū q̄rinū: sic dictū ab hasta quā cōsueuit portare. Nā quiris ligua sabina idē ē qd hasta. Huius festum sępe celebrabāt i āno: vt pȝ li. ouidij d fastis/ ⁊ in Kalendario suo.

A

Qr romāi quosdā sibi deos/ nō rōne/ sed adulatōe instituerūt

Que aūt Ca. XV illic eligēdoꝝ deorū eti ī ip̄oꝝ falsorū rō: ac nō poti⁹ adulatio ē: qn istū platonē quē semideū volūt: tāt/ disputatiōib⁹ laborātē: ne i animis mal/ (q̄ p̄cipue cauenda sūt) mores corrūperēt hūani: nlla ędicula sacra dignū putarūt: ⁊ romulū suū dijs mlt/ p̄tulerūt: q̄uis et ip̄m semideū poti⁹ q̄ deū vocauerunt: velut secretior eoꝝ docrīna cō/mēdat. Nā etiā flaminē illi istituerūt: qd sacerdotij gen⁹ adeo i romanis sacris testāte apice excelluit: vt tres solos flamines haberēt trib⁹ numib⁹ istitutos: dialē ioui: martialē marti q̄rinalē romlo: nā beniuolētia ciuiū velut recept⁹ i cęlū q̄rin⁹ ē postea noiat⁹ ac p h ⁊ neptuno ⁊ plutōi frib⁹ iouis/ et ipsi saturno pr̄i eoꝝ iste romul⁹ honore p̄lat⁹ ē: vt ꝓ magno sacerdotiuȝ qd ioui tribuerunt: huic etiā hoc tribuerēt: ⁊ marti tanq̄ patri ei⁹ forsitan ꝓpter ipsum.

b Nā etiaȝ flamine ⁊c. Hic sciēdū ꝙ p̄mi flamines apd gētiles fuerūt sicut apud nos sūt p̄mates seu pr̄iarchę: vt pȝ di. xxj. c. decretis. Erāt aūt ⁊ q̄da q̄ dicerēt archiflamies ⁊ illi fuerūt sicut archiepi apd christianos: vt pȝ ibidē. Erāt aūt generali noīe sacerdotes oēs vocati flamies: vt pȝ di. xxj. c. cleros. Et dicebant vt pȝ ibidē flamies/ q̄si filamines: a filo sic appellati q̄ caput ligabāt: qn ꝑ ęstu pileo vti nō poterāt: ⁊ h̄ne caput nudū eēt: qꝛ oino nudos capite eos icedere nō licebat. Flamines aūt de q̄b⁹ hic loquit b. aug⁹/ erant p̄mi ⁊ p̄cipui/ q̄si pr̄iarchę q̄dā. Et erāt in roma tres tm̄: sicut hic dicit aug⁹. Un⁹ ioui q̄ dial. i. assidu⁹ fm hug. a die vocabat: vl veri⁹ flamē dial. i. iouis: ab ῾ῥοσ q̄ ē grūs a ζευσ. i. iupiter. Ali⁹ q̄rino/ ⁊ terti⁹ marti: q̄ nullū habuisset nisi ꝓpter romulū: quē romani dixerūt eē filiū martis. De istis narrat tit⁹ liui⁹ de origine vrb li. j. ꝙ Numa pōpili⁹/ q̄ imediate i regno successit romulo i ordinādo res diuinas/ ioui assiduū sacerdotē creauit: ⁊ eū insigni veste et trabeali. i. regia adornauit: cui duos flamies adiecit. s. marti vnū ⁊ q̄rino aliū. Pręter istos aūt erat vn⁹ sūm⁹ pōtifex: vt pȝ p valeriū li. j. ca. j. et p ciceronē li. j. De flamie ꝓo diali dicit A. gelli⁹ li. x. ꝙ iurare dialē fas nūq̄ ē. Itē ānulo vti nisi puio clarōq̄ fas nō ē. Itē ignē ex flamie dial domo nisi sacrū efferri ius nō ē. Eū dialē flaminē vehi religio ē. Uinctū si ędē ei⁹ introierit solui necesse ē: ⁊ vincula p ipluuiū i tegulas subduci: atq̄ inde foras in viā dimitti. Nodū i apice neq̄ i cinctu neq̄ alia i p̄te vllū habet. Si qs ad v̄berādū ducit: si ad pedes ei⁹ supplex ꝓcubuerit/ eo die v̄berari piaculū ē. Capillū dial nisi q̄ liber hō ē/ nō detōdeat. Sine apice sub diuo eē licitū nō ē. Farinā fermēto imbutā attingere ei fas nō est. Tunicā intimā nisi i locis tectis nō exuit: ne sub cęlo tāq̄ sub ocul iouis nudus sit. Sup flaminē dialē i ꝯuiuio nisi rex sacrificul⁹ null⁹ ali⁹ accūbit. Uxorē si amisit/ flaminū cedit. Mr̄imoniū ei⁹ nisi morte dirimi nō est ius. Locū i q̄ bustū ē nūq̄ ingrediet. Mortuū nūq̄ attingat: fun⁹ tn̄ exeq̄ nō ē religio. Eędē ferme cerimonię sūt vxoris ei⁹. Itē v̄ba p̄toris sūt hęc. Sacerdotē vestalē ⁊ flaminē dialē i oīi mea iurisdictiōe nō cogā. Hęc A. Gelli⁹. Quō ꝓo sit romul⁹: q̄ ⁊ q̄rin⁹ dict⁹ ē deificat⁹ seu de⁹ eē credit: narrat Ouid. li. ij. de fastis. Cui etiā cōcordat Tit⁹ liui⁹ vbi. s. Dicit eñ ꝙ cū apud capreę paludē recēseret exercitū: subito orta ē igēs tēpestas cū tonitruo: ⁊ romul⁹ dēsa nube coop̄t⁹ sublat⁹ ē a ꝯspectu cōciōis: nec postea visus ē: ꝓpt qd a multitudie diceret vl crederet in deū trāslat⁹: tn̄ aliq̄ dixerūt eū fuisse tūc p̄tribus odiosū ⁊ ab eis discerptū. Sed opionē multitudis de ipsi⁹ deificatione ꝯfirmauit q̄dā noīe iuli⁹ ꝓcul⁹: asserēs sibi romulū apparuisse p viā: et iā deū factū sibi mlta mādasse. De isto pl⁹ loquit Aug⁹ li. iij. ca. xv.

B

c Testante apice ⁊c. Apex est hic ꝓpriū nomē scriptoris historiographi romanorum.

d Ac p hoc ⁊ neptuno ⁊c. Neptunus dr̄ deus maris pluto ꝓo de⁹ iferni Isti duo frēs iouis dicūt. Nā fingūt oēs tres fuisse filij saturni. De his dicit lactāti⁹ li. j. istitutionū/ ꝙ fȝ rei veritatē frēs erāt: q̄ i trib⁹ locis regnabāt: q̄rū vn⁹ loca sup̄iora. s. iupitē: alt ꝓo iferiora. s. pluto: terti⁹ ꝓo loca maritima. s. neptun⁹ possidebāt. e Et marti tāq̄ patri ei⁹ ⁊c. Apd romanos eñ putabat ꝙ romul⁹ fuisset fili⁹ martis: q̄ ē de⁹ belloꝝ: ꝓpē qd ⁊ ip̄e romul⁹ fuit valde bellicosus. Et d h ouidi⁹ narrat li. iij. de fastis: ꝙ rhea siluia/ q̄ alio noīe vocabat ilia: cū eēt v̄go vestal. i. cōsecrata v̄go deę vestę: ⁊ q̄dā die ad lauādū sacra venisset ad aq̄s hauriēdas: deposito vase sedit fatigata iuxta aq̄s Cui ibidē cū obrepsisset somnus: affuit mars: q̄ vidēs eā: ⁊ cōcūbēs cū ea imp̄gnauit eā dormientē: q̄ duos. s. remū ⁊ romulū vno ꝯcubitu martis ꝯcepit. De hoc dicit eusebi⁹ i chronicis sic. Anno regni regis ocię p̄mo: rem⁹ ⁊ romul⁹ ex marte et ilia generant. Iustin⁹ ꝓo li. xliij. dicit: ꝙ rhea filia numitoris clausa ē i luco martis: vbi gemios enixa ē incertū stupro an ex marte: vñ incertū ē de pr̄e qs fuerit. Cōstat tn̄ ꝙ mars ille quē deū belli finxerūt: non fuit pr̄ eoꝝ: potuit tn̄ aliq̄s demō incub⁹ eā imp̄gnasse: ⁊ ea q̄ narrat ouidi⁹/ aliquā illusionē diabolicā fuisse: de hoc habet plus ifra libro. iij. ca. iiij.

Additio Iacobi passauensis

In h caplo. xv. loq̄ns Aug⁹ de trib⁹ sacerdotib⁹ q̄ dicebant flamines/ dicit: volēs eoꝝ excellētiā demōstrare: testāte apice: qd dictū declarās expositor dicit: ꝙ apex fuit q̄dā historiograph⁹ romāoꝝ: quē ego nūq̄ audiui noiare: ē tn̄ possibile ꝙ ita sit. Uerūtamē ego credo nō p̄iudicādo veritati: ꝙ apicē dicit hic Aug⁹ pileū quo illi sacerdotes soli vtebant: in signū singularis excellētię. Nā teste apice/ videlicet pileo: quē sup capita deferebāt sacerdotes isti flamies maioris reuerētię ⁊ dignitatis q̄ cęteri habebātur. Satis aūt cōcordāt in significato vocabuli apex ⁊ pileus. Nā hui⁹ rei testimoniū/ ꝙ scȝ pileus ille sacerdotū apex dicat: est illud qd narrat Ualerius li. j. ca. d cultu deoꝝ. Dicit eñ sic: At sulpicio inter sacrificandū. i. dū sacrificaret de capite: apex ꝓlapsus eidē sacerdotiū abstulit. Hęc valeri⁹. Apex q̄ nō historiographus sed ornamentū capitis erat: cui⁹ testimonio flamines sacerdotes ab alijs distinguebant. In eodem

Or si dijs vlla eēt cura iusticię: ab eis romāi accipe debuerūt pręcepta viuēdi potius ꝙ̄ leges ab alijs hominibꝰ mutuare.

a Si aūt a Ca. XVI
dijs suis romāi viuēdi leges accipe b potuissēt: nō aliqt annos post romā cōditā ab athenięsibꝰ mutuarēt leges solonis: ꝗs tn̄ nō vt acceperūt tenuerūt/ſ; meliores ⁊ emēdatiores facere conati sūt: ꝗuis licurgꝰ lacedęmonijs leges ex apollinis auctē se istituisse ꝯfinxerit. Qđ prudēter romani credere noluerūt: ꝓpterea ñ inde acceperūt. Numa pōpilius e q̄ romulo successit i regnū: qsdā leges q̄ quidē regēdę ciuitati neq̄ꝙ̄ sufficerēt/cōdidisse fert. Qui eis etiam multa sacra cōstituit: nō tamē ꝓhibet easdem leges a numinibꝰ accepisse. Mala igit animi/mala vite/mala morū: q̄ ita magna sunt/vt his doctissimi coꝝ viri etiā stantibus vrbibus respublicas perire confirmēt: dij eorū ne suis cultoribus acciderent minime curarūt: immo vo vt augerentur sicut supra disputatuȝ est/ omni modo curauerunt.

ca. xv. loquēs Augꝰ de romulo ceterꝭ dijs ꝓlato: quē ⁊ ꝑm eorū statuta semideū nūcupare debuerāt: q; ex hoie deꝰ factꝰ erat/dicit: ⁊ marti pri eiꝰ forsitan ꝓlatꝰ ipsū. Ubi notādū ꝙ mars fingit fuisse pr romli ⁊ remi frm. Nota modū. j. li. iij. c. iij. Saturnus fuit rex cretēsiū q̄ fingit filios suos deuorasse. ꝑm verā historiā filios suos fecit i mari suffocari. Audierat eī i oraculꝭ ꝙ ex eo nasceret filiꝰ/q̄ euȝ de regno expelleret. A Submersis autem duobꝰ filijs/neptuno seu neptumo: quē isana gētilitas deū maris dixerūt: ⁊ plutone queȝ illi deū inferni nūcupauerunt. Postremo vxor sua ops cū peperisset iouē puerū elegantē: abscōdit ⁊ nutriri fecit ⁊ saturnū deludens: dixit se asbestō lapidē ꝓciosū peperisse: quē (vt poetę fingunt) statim deuorauit saturnꝰ: ne lapis ille quē ꝺ se natū putabat: eēt occasio expulsionis suę ꝑm oracula. Jupiter aūt educatꝰ ⁊ ef fectꝰ vir: insurrexit in patrē: ⁊ castratū expolit regno. Qui veniēs i italiā: receptꝰ fuit in ptē regni a iano filio fauni tūc tpis ibidē regnāte: quē ob bn̄ficiū hospitij agriculturā docuit: ⁊ tūc cęperūt hoies semiare frumētū. Edificauit autē saturnꝰ ciuitatē quā ꝺ noie suo appellauit saturniā vl saturniā. i. sutriū: qđ nūc vsq ꝑmanet. s. vbi cāpꝰ ille i q̄ ꝓmo dr̄ semiatū frumētū ostedit: appellauitq saturnꝰ italiā vel illā ptē italię latiū a latēdo: q; ibi a facie filij sui latuerat. Habuit aūt ibidē saturnꝰ filiā noie iunonē q̄ fingit vxor iouis fris sui ⁊ ex testiculꝭ eiꝰ i mare ꝓiectꝭ vt fingūt poetę nata ē venꝰ: q̄ dr̄ alio noie aphrodita: qđ grece idē ē qđ spuma q; de spuma marꝭ ⁊ testiū generata: Dicit etiā cythe rea/a cytherea vrbe vbi colit. Jouē itaq pꝰt expulsū pres finxerūt sūmū deoꝝ/⁊ nō saturnū patrē eiꝰ: ⁊ merito: q; se castrari ꝑmisit. Qđ forte iō fecit iupit/ vt tāꝙ̄ effęminato i deitate ꝓferret: vl q; filios occidebat/ꝑuabat eū ptāte generādi. Jō fingūt eū tardū et frigidū melācolicū ⁊c̄. qđ ⁊ attribuūt astrologi astro suo. Alij aūt dicūt ꝙ ea q̄ dicta sūt/facta ꝑ iouē erga saturnū: saturnꝰ fecit pri suo celio. Alij aūt phice oia exponūt: sic patet. j. i diuersis locis. Supradicta vo nō ab vno solo auctore narrāt/s; a diuersis sparsim in diuersis locꝭ. Quę i vnū collecta ponere volui in isto ꝑncipio vt i sequētibꝰ: vbi sępe fit mentio de his/ repetere nō sit necesse.

Expo. Ca. XVI

a Si aūt a dijs suis ⁊c̄. Jn h̄ ca. ꝓbat b. Aug. ꝙ dij romanoꝝ nō dederūt leges bn̄ viuēdi cultoribꝰ suis. Qđ ꝓbat ꝑ duo signa. Primū ē ꝙ ipsi miserūt athenas ꝓ legibꝰ accipiēdis. Scđm ē: q; noluerūt accipe leges licurgi: q̄ finxerat se auctē apollinis leges istituisse: qđ romāi ñ volebāt credere. b Nō aliqt annos ⁊c̄. Scđm orosiū li. ij. anno qui primꝰ erat. ccc. ab vrbe condita: missi sunt legati romanoꝝ ad athenięses ꝓpter leges solonis deferēdas: ⁊ i seqnti anno. i. anno. ccc. creant decēuiri/de quibꝰ infra dicet/ꝙ Solon vir insignis iusticia athenas velut nouā ciuitatē cōdidit legibꝰ. Ex valeriꝰ li. v. dicit ꝙ Solon tā ꝓclaras tāq vtiles leges athenięsibꝰ tulit: vt si ꝑpetuo vti vellēt: sempiternū habituri fuissēt iperiū: senectutē vo cypri ꝓsugꝰ exegit: neq eni i patria de q̄ optime meruerat humari cōtigit. Hec valerius. A. gelliꝰ vo li. ij. dicit: ꝙ draco athenięsis vir bonus ⁊ multū prudēs legeo athenięsibus ꝑmꝰ tulit: s; q; nimis acerbę/abrogatę sūt: postea legibꝰ alijs mitioribus a solone cōpositis vsi sūt: fuit aūt solon vnꝰ ꝺ septē sapiētibus. c Quas tamen ⁊c̄. Hoc ꝓ tāto dicit Augꝰ. nō q; non acceperūt eas i tabulꝭ. s. ab athenięsibꝰ: s; q; nō acceperunt eas i moribꝰ. i. nō sūt vsi eo mō quo scriptę sunt. Nā sic patet i ꝑncipio digestoꝝ: ⁊ ꝑ catum ad legē. xij. tabularū: ⁊ ꝑ titū liuium etiā de origie vrb li. iij. ⁊ ꝑ Jsido. li. v. etymologiaꝝ: ⁊ ꝑ orosiū li. ij. populus romanꝰ elegit decēuiros iuxta numerū. tabularū: q̄ decēuiri dicti sunt: ⁊ qlibet eoꝝ decēuir i singulari numero dictꝰ est: vt decēuir sit vna dictio: quibus vna data ē potestas ꝯsularis: ⁊ ꝑm titum ab eis nō licuit appellare. Habuerūt etiā potestatē legē cōdēdi/ac etiā leges corrigēdi: q̄ de legibꝰ solonis in decē tabulis allatis ⁊ i latinū trāslatis: quasdā leges extraxerūt: et quasdā ex eis correxerūt/implētes tabulas decē: et nihilominus duas tabulas addiderunt: ita ꝙ i vniuerso erāt tabulę duodecim: quas vocamꝰ leges. xij tabularum. d Quāuis licurgus ⁊c̄. Jste Lycurgus ꝓcessit solonē parū: ⁊ dedit legem lacedęmonijs/sicut Solon athenięsibus. De quo narrat Justinus li. iij. ꝙ erat frater polybitę regis Partoꝝ: dū aūt infans cōualesceret/legē instituit: exemplo earū inuētione clarior: nihil eni lege in alios sanxit/cuiꝰ nō ipse documētū ꝑus daret: auri argētiq vsū vt oim scelerū materiā sustulit: fūdos oim inter oēs ęqualiter diuisit. Cōuiuari oēs publice iussit: ne cuiꝰ diuitię vel luxuria i occulto essent. Et subiūgit Justinus multas eiꝰ leges pulchras/tn̄ rigidas valde. Legā vo suarū auctorē Apollinē delphicū finxit: et inde se eas detulisse. B Deinde vt ęternitatē suis legibus daret: iuramēto obligat ciuitatē: nihil eos de suis legibꝰ mutaturos ꝑusꝙ̄ reuerteret/simulās se ad oraculū delphicū ꝓficisci: cōsulturū si qđ addēdū vel minuendū vel mutādū legibꝰ videret. C Profectus autē erat cretā: vbi voluntariū exiliū ꝑpetuo egit: moriēs q ossa sua in mari ꝓici iussit: ne forte lacedęmoniam referrent: et sic putarent lacedęmonij se solutos iuramēto. Hec Justinus. De ipso dicit valerius li. v. ꝙ neminē aut maiorē/aut vtiliorem virū lacedęmonia genuit: vt poeta cui Apollo delphicus oraculuȝ petenti respōdisse fert/nescire se vtrū illū hominū vl deoꝝ numero aggregaret. e Numa pompilius ⁊c̄. Jste numa immediate successit Romulo: ⁊ sicut Romulus vndiq bella gessit assidue/totꝰ datꝰ rebus bellicis: ⁊ iō paucissimas leges dedit: ita iste pace facta i circuitu animū suū totaliter dedit ꝯdendis

ꝙ̄ legibus ⁊ sacris

q legibꝰ ⁊ sacris instituẽdis: vt pꝫ p titū liuiū de origi ne vrbis. li. j. De q̄ etiā sic dicit: Numa pōpiliꝰ post tis. i. depositꝭ externaꝝ reꝝ curis/ne luxuriarẽt ocio animi q̄s metꝰ hostiū disciplinaq̄ militaris p xiꝰ cōti nuauerat/oīm p̄mū eaꝝ efficacissimū deoꝝ metū iñ/ ciẽdū ratꝰ est. Ipse etiā ea pietate oīm pectora imbuerat: vt fides ac iusiurā/ dū pxio. i. p̄xime post p̄mo legū ac penaꝝ metu ciuitatẽ re

A gerẽt: oīm eiꝰ maxi mū opeꝝ fuit cure/ la p omne regni tps nō minor pater q̄

Salustius in catilinario

regis. Hec titꝰ li. Licꝫ aūt numa pō piliꝰ vt fingit/ sepe in alijs consuluerit deā suaꝫ egeriā: vt pꝫ p titū liuiū/ ⁊ p ouid. li. iij. de fastꝭ: tñ in legibꝰ cōdẽdis nō dicūt: q deā vel deū aliquẽ cōsulue/ rit aūt se cōsuluisse fingerit. De isto nu ma plura dicentur infra lib. iij. ca. ix.

Expo. ca. XVII.

a An forte po pulo ⁊c. In hoc ca. beatꝰ augꝰ excludit quādā re/ sponsionẽ q̄ sibi da ri posset: q: posset dici q romani ido nō acceperẽt a dijs leges: q: nō opor/ tuit: vixerūt eñ sa/ tis bene lege natu/ rali/ sicut videt ex vbis salustij: q̄ ad cōmẽdationẽ vrbis videt dixisse/ ⁊ h re citant. b Jus bonūq̄ ⁊c. Et id nō indiguerūt lege positiua. Hoc reprobat augꝰ/ ostẽdẽs p multa exẽpla q ipi legẽ naturalẽ nō obseruauerūt: sic salustiꝰ ait. s. in catilinario. c Ex hoc iure ⁊c. Hic beatꝰ augꝰ loq̄t ironice/ dicendo credo: sciebat eñ q rapꝰ sabinaꝝ fuit cōtra bonū ⁊ ius nature. De isto raptu ⁊ mō rapiẽdi loquit orosiꝰ li. ij. dicens eas raptas cru deliter: q̄s eutropiꝰ li. j. dicit raptas fuisse ãno p̄mo post vrbẽ cōditā. Ouid. ṽo li. iij. de fastꝭ excusat factū romuli/ q̄si fecisset h de mãdato deoꝝ/ videlꝫ martis ⁊ consi/ q̄ fuit deꝰ cōsilioꝝ. Titꝰ ṽo liuiꝰ li. j. de origi. vrbis narrat q cū romulꝰ muros cōdidisset ciuitatis amplissime: nec sufficerẽt q̄ cū eo erãt ad implẽdū eā cōstruxit tẽplū q̄dã. s. asylū: pmittẽs ipunitatẽ oī fu gienti ad ipm: ppt qd cōgregata est maxima multitu do latronū ⁊ fugitiuoꝝ ītra vrbẽ. Vidẽs aūt romulꝰ q vxores nō habebãt: nec sine vxoribꝰ posset ciuitas diu stare/ misit ad vicinas ciuitates postulãdo filias earū sibi dari in vxores. Sꝫ statī in p̄ncipio fuit ciui tas romuli odiosa alijs: timebãt eñ illã multitudinẽ taliū viroꝝ: insup ⁊ cōtẽptui habebant romulꝰ et sui: q: pastores ⁊ paupes erãt: fm ouid. q̄ dic sic: Sper nebat generos inopes vicinia diues: In stabulis ha bitasse ⁊ oues pauisse nocebat: At que romano vel let nubere nulla fuit. Igit fm titū vicini remãdabãt romulo ⁊ socijs eiꝰ/ q sicut aperuerūt asylū virisvolẽ tibus ad se cōfugere: ita ⁊ apirẽt mulieribꝰ: ⁊ sic acci perẽt vxores: q: suas eis filias dare nollẽt. Romulꝰ ṽo hoc audiẽs/ dissimulato diu animo q̄si negociū aim suū nō tãgeret: cẽsuit postmodū ludos deo cōso cele brãdos: ⁊ h p vici/ nas ciuitates pau/ rauit diuulgari/ vt multi cōfluerẽt vici/ noꝝ. Instãtibꝰ ṽo ludis p̄cepit suis vt de sabinis/ q̄ tūc erat p̄pe romã/ cū ve nirẽt ad ludos spe ctãdos/ q̄libꝫ rape ret sibi vxorẽ quaꝫ vellet: qd ⁊ factū ẽ. Postmodū ṽo cū patribꝰ eaꝝ q̄ vole bant vlcisci iniuriā et filias suas repe/ tere/ romani bellū habuerūt: et lꝫ inter eos ⁊ sabinos per mediationẽ filiarū q̄ se duobꝰ exerciti bus interposuerūt pax facta ẽ. Post/ modū ṽo cū alijs ciuitatibꝰ q̄busdaꝫ quaꝝ filias etiā ra puerunt/ diu bella gesserẽ. d Qd etsi ⁊c. De ludis circẽsibꝰ sic dic va lerius li. ij. Circẽse spectaculū p̄mꝰ ro mulus raptis sabĩ nis cōsualiū noie ce lebrauit. Ideo aūt vocauit ludos illos cōsualia: quia deo conso vt dictū ẽ/ ce lebrabant: ⁊ dura/ bãt diu fm orosiū post eorum institu

B

tionẽ. Quales aūt fuerūt ludi circẽses. ṡ. li. j. ca. xxxij haben. e Ex hoc iure ⁊c. Hic ponit augꝰ scdm exẽplū ⁊ signū/ q romani nō vtebant iure ⁊ bono na ture: de q̄ loq̄t salustiꝰ sic dicebãt. Et loq̄t ironice b. augꝰ sic pꝰ. Est ãt signū ex alio facto romanoꝝ val de iniq̄: qd fecerãt pꝰ reges expulsos: p̄mo q̄ icepẽt cōsules hr̄e: de q̄ narrat titꝰ li. de origi. vr. li. ij. videlꝫ q lucretia vxor collatini: q̄ tarq̄niꝰ collatinꝰ noiatꝰ ẽ cū oppressa fuisset a sexto tarq̄nio regis filio. s. tarq̄ nij supbi: ⁊ ob h seipaꝫ iterfecisset p̄sente marito suo ⁊ patre/ ⁊ etiā bruto: sic. ṡ. li. j. ca. xix. exposuit. Bru/ tus ex h ⁊ causis alijs pmotꝰ/ cōtra regẽ ⁊ filiū suum p̄dic tū cū adiutorio p̄ris lucretie ⁊ tarq̄nij collatini re/ gẽ de vrbe expulit: ⁊ extūc romani desierẽt hr̄e reges ⁊ icepẽt hr̄e duos cōsules: q̄rū p̄mi duo fuerūt iuniꝰ brutꝰ p̄dictꝰ/ ⁊ luciꝰ tarq̄niꝰ collatinꝰ maritꝰ lucretie. Sed an finẽ ãni ita fuit nomẽ regiū odiosū romanis q dictū collatinū/ q: noiabat tarq̄niꝰ/ et cōicabat cū rege expulso ĩ noie expulerūt/ dicẽte sibi iunio bruto q vrbẽ sollicitudine ⁊ metu liberaret: cū tamẽ ⁊ ipse innocẽs esset: ⁊ ad expulsionẽ regis auxiliū p̄stitisset. Unde dicit titꝰ de ipo: Cū nihil aliud offenderit no men inuisum/ id est odiosum ciuitati fuit: iusiurãdū eñ ppli erat neminẽ regnare passuros/ nec eẽ rome vnde piculū libertati foret: illud autẽ obstare libertati

De raptu sabinarū aliisq̄ q̄z iniquitatibus que in ciuitate romana etiā laudatis viguere tpibꝰ. XVII.

a An forte pplo romano ppterea leges nō sunt a numinibus cōstitute: q: sicut b salustius ait: Jus bonūq̄ apud eos nō legibꝰ magis c q̄ natura valebat. Ex hoc iure ac bono credo raptas esse sabinas. Quid eñ iustius ⁊ meliꝰ q̄ filias alienas fraude spectaculi inductas: nō a parẽtibꝰ accipi/ s vi vt q̄sq̄ poterat auferri? Nã si iniq̄ sabini facerẽt negare postulatas: q̄n to fuit iniquiꝰ rape nō datas? Justiꝰ aūt bellū cū ea gente geri potuit: q̄ filias suas ad matrimoniū cor/ regionalibꝰ ⁊ cōfinalibꝰ suis negasset petitas: q̄ cuꝫ ea que repetebat ablatas. Illo q̄ potiꝰ ibi fieret vbi mars filiū suū pugnãtem iuuaret/ vt cōiugioꝝ negatoꝝ armis vlcisceret iniuriā: ⁊ eo modo ad feminas q̄s voluerat puenires. Aliq̄ eñ fortasse iure belli iniuste negatas iuste victor auferret. Nullo ãt iure pacis nō datas rapuit: ⁊ iniustū bellū cū earū parẽtibꝰ iuste succensentibꝰ gessit. Hoc sane vtiliꝰ faciliusq̄ d successit. Qd etsi ad memoriam fraudis illiꝰ circẽsiū spectaculū mãsit: facinoris tñ i illa ciuitate ⁊ imperio nō placuit exẽplū: faciliusq̄ romani in h errauerūt/ vt post illã iniq̄tatẽ deuꝫ sibi romulū cōsecrarent: q̄ vt feminis rapiẽdis factū eiꝰ imitãdū ⁊ lege vlla vel e more permitterẽt. Ex hoc iure ac bono post expulsū cū liberis suis regẽ tarquiniū: cuius filiꝰ lucretiā stupro violẽter oppsserat: iuniꝰ brutꝰ cōsul/ luciū tarquiniū collatinū maritū eiusdẽ lucretie collegã suum bonū atq̄ inocẽtẽ virū ppt nomẽ ⁊ ppinq̄tatẽ tarq̄nioꝝ coegit magr̄atu se abdicare/ nec viuere in ciuitate pmisit. Qd scelꝰ fauẽte vel patiẽte populo

fecit/a q̄ pplo ↄsulatū idē
collatin⁹ sicut etiā ip̄e bru
a tus accepat. Ex hoc iure
ac bono Marc⁹ camillus
illi⁹ tēpis vir egregi⁹ q̄ ve/
hientes grauissimos ho/
stes ppl̄i romani post de/
cēnale bellū q̄ roman⁹ ex/
ercit⁹ totiēs male pugnan
do grauit̄ afflict⁹ est: iam
ipsa roma de salute dubi/
tāte atq̧ trepidāte/facilli
me superauit: eorūq̧ vrbē
opulētissimā cepit: inuidia
obtrectatorꝝ v̄tutis sue et
insolentia tribunorꝝ reus
plebis fact⁹: tā q̄ ingratā
sensit quam liberauerat ci
uitatē/vt de sua dānatiōe
certissim⁹ in exiliū sponte
discederet: et decē milib⁹
ęris absens etiā dānaret̄:
mox iterū a gallis vindex
p̄rię futur⁹ ingratę. Mul
ta cōmemorare iam piget fę
da ꝛ iniusta qb⁹ agitaba
illa ciuitas: ꝛ cum poten/ b
tes plebē sibi subdere co/
narent̄: plebsq̧ illis subdi
recusaret: ꝛ vtriusq̧ parti
defensores magis studijs
agerent amore vincendi/
q̄ equū ꝛ bonū quicq̄ co
gitarent.

¶ Que de moribus romanorū aut metu cō pressis aut securitate resolutis salustij prodat historia. C. XVIII.

Taq̧ hēbo moduz c
ꝛ ip̄m salustiū testē
potius adhibebo.
Qui cū i laude romanorꝝ
dixisset: vnde nob̄ iste ser/
c

G putabāt q̄ regiū nomen: hoc est tarq̄nū in ciuitate ꝛ
imperio erat. Narrat aūt eutropi⁹ li. j. q̄ collatin⁹ ac/
cepto oī patrimonio suo ex vrbe migrauit. Et idē di/
cit tit⁹ liui⁹ lib. ij. de origine vrbis: ꝛ narrat q̄ iunius
brut⁹ plebē ad cōcionē ↄuocauit/reducēs eis ad me/
moriā quō iurassent se nō relicturos aliquē regnare/
vnde piculū et pos
set libertati. Et ad/
didit q̄ non crede/
L bat pplm romanū
solitā libertatē re/
cuperare/dū regiū
genus et regiū no/
men. s. tarq̄ni⁹ col/
latin⁹: nō solū in ci
uitate/sz etiā i ipe/
rio eēt. i. i ↄsulatu:
et hmō brut⁹ egit
vt collatin⁹: q̄ col/
lega su⁹ erat: q̄ al/
ter ↄsul nō solū cō/
solatui cederet: sed
etiā vrbē exiret: de
q̄ fac̄ aug⁹ mētionē
a ¶ Ex hoc iure
ac bono ꝛc̄. Hic
ponit aug⁹ tertiuz
exēplū et signū ad
idē: ꝛ loquit̄ ironi/
ce vt prius: ꝛ est si/
gnū ex tertio facto
ingratissimo. s. de ex/
pulsione marci ca/
milli. De q̄ valeri⁹
li. v. tractat/ca. de
ingratis: ascribēs factū magnę ingratitudini ciuita/
tis/dicēs: Ingratū ꝛ lapsę mētis errorē esse ciuitatis
q̄ virtū romanorꝝ ꝛ incremētū latissimū: ꝛ tutela cer
tissima marc⁹ camill⁹ in vrbe incolumitatē tueri suā
nō valuit: nā a lucio apuleio tribuno plebis tāq̄ pe/
culatorꝛ reipu. fur vebiētanę p̄dę reus/duris senten/
tijs in exiliū missus est. Et q̄dē eo tpe q̄ optimo iuue/
ne filio spoliat⁹/solatijs magis alleuiād⁹ q̄ cladib⁹
onerād⁹ erat: at tribuni plebis abesse ęrario q̄rebant
xv. milia ęris: tāti nāq̧ pena finita est: indignū sūmā
ppē quā ipse roman⁹ tali principe careret: Hęc vale
rius. Tit⁹ p̄o liui⁹ li. v. de vrbis origi. hāc historiam
sic narrat: Cū ciuitas vehientorꝝ potētissima ppe ro/
mā ad. xx. miliaria p̄ncipu⁹ vrbis hostis esset: ꝛ obsessa
fuisset a romanis. x. annis: ꝛ in ea obsidiōe romani ↄ
vehientos sepissime malo euētu pugnassent: tādē cū
camill⁹ d̄dict⁹ fact⁹ ↄsul ꝛ illuc missus esset ↄ eos/fa
cta via subterranea vsq̧ ad arcē ciuitatis: quā viā cu
niculū appellauit: ꝛ p eā militib⁹ intromissis/dū ciues
circa defensionē murorꝝ qb⁹ eodē tpe fiebāt insultus
occupant̄ ꝛ arcē vacuā reliquūt. Capit̄ p̄mo arx ip̄a
deinde ciuitas: postea q̄ camill⁹ i diuisiōe p̄dę offen
derat plebē/vocat⁹ est ad iudiciū plebis: q̄ de ↄdēna
tiōe sua cert⁹/spōte abijt in ciuitatē ardeā. s. vicinam
vrbi in exiliū: ꝛ absens cōdēnat⁹ est in. x. milib⁹ ęris.
Quē tā postmodū tertio āno seq̄nti cū capitoliū ob
sideret̄ a gallis/romani necessitate ducti reuocauerūt
ꝛ dictatorē fecerūt: q̄ mox gallis pecuniā numerāti/
bus q̄ romani se a gallis redemerāt: repēte superue
niens cū exercitu: nō solū obsidionē soluit/sz gallos
vicit/ꝛ postea fere totalr̄ deleuit. b ¶ Et cū potē
tes plebē sibi ꝛc̄. Hic notādū q̄ sicut patet legēti
decē libros. i. primā decadē titi liuij de origine vrbis
dissensio inter nobiles ciuitatis et plebeios lōgo tpe
valde durauit: ꝛ ea occasiōe cōmissa sunt multa ma/
la in vrbe: nec sedata donec p̄mo haberent tribunos
plebis: q̄ erāt ppriū iudices/ꝛ q̄si etiā defensores ple
bis oppressę a nobilibus ↄ ↄsules ꝛ nobiles: ꝛ habe
bant ptātē valde magnā in vrbe/fauēte eis plebe sp:
ꝛ postea extorserūt plebei vt etiā de ipsis eligerent̄
ad oēs gradus honoris: intātū etiā q̄ de eis possent
cōsules eligi sicut ꝛ de nobilib⁹: ex qb⁹ solis p̄mitus
eligebant̄ cōsules.
De ista p̄o dissen/
sione magis pate/ D
bit in caplo seq̄nti
¶ In hoc ca. xvij. Additio sacer
mētionē facit aug⁹ bi passauensis
de ludis circēsib⁹: ꝛ
de q̄bus expositorꝝ
nihil dicit. Ubi no
tādū q̄ s̄m isidorū
xviij. lib. ethi. ca.
xxvij. ludi circēses
sacrorꝝ causa deorꝝ
ac gentiliū celebra
tiōib⁹ instituti sūt.
Dicunt̄ autez ludi
circēses vel a circū
eūdo/vel eo q̄ vbi
nūc metę sūt/olim
gladij ponebātur:
quos q̄drigę circuī
bant. Et inde dicti I
circēses ab ensib⁹/
ↄ q̄s currebāt. Si
q̄dē in litore circa
ripas fluminū cur/
sus agitantes/gla/
dios ꝛ enses pone
bāt: ꝛ erat artis et
ingenij equū circa gladiorꝝ picula sctē bene torq̄re.
Quia p̄o d̄ ludis scenic̄ facta ē mētio/ꝛ fiet sępi⁹ i se
q̄ntib⁹: sciēdū ē q̄ ludi scenici dicūt̄ generalr̄ oēs lu/
di q̄ fiebāt i theatro publico spectāte pplo/siue eēnt
i honorē deorꝝ siue ad lasciuiā spectātiū. Dicunt̄ aūt
scenici s̄m isidorꝝ. xviij. etymol. ꝛ papiam ꝛ alios ex
positores/a scena grece qd̄ idē est qd̄ dom⁹ siue vm/
bra aut vmbraculū: quia in medio theatri erat q̄daz
dom⁹ cortinis ꝛ alijs vmbraculis clausa: infra quam
poeta tragic⁹ vel comic⁹ sup pulpitū quod orchistra
vocabat̄/sua carmia decātabat. Mimi q̄s ꝛ histrio/
nes in inferiori parte scenę se aptātes/vicissim pgre/
diebant̄ i publicū/effigiētes gestu corpis ea q̄ tragi/
cus siue comic⁹ cantitabat. A domo igit̄ illa theatri
ci ludi scenici dicti sunt. Inde scenophegia apud he/
breos festū tabernaculorꝝ dicebat̄ ꝛc̄.

Taq̧ habebo mo/ Expo. ca. XVIII. c
dum ꝛc̄. In hoc caplo arguit beat⁹ aug⁹ cō
tra rōnē in p̄cedēti cap̄. tactā: quę videbat̄
cōfirmari p dicta salustij ibi posita. Et arguit
in hoc ca. specialr̄ contra eā p verba salustij. Et facit
in hoc ca. tria: Quia p̄mo ostēdit q̄ eodē tpe p q̄ sa/
lustius videt̄ romanos cōmendasse/dicēs q̄ ius bo/
nūq̧ apud grecos nō legibus magis q̄ natura vale/
bat/ipsi erāt mali: nec obseruabāt ius nec bonū. Se
cūdo ibi: Porro si illa tpa ꝛc̄. arguit beat⁹ aug⁹ qua
les erāt romani alio tpe p q̄ nō cōmēdant̄ a salustio
sed poti⁹ vituperant̄. Et tertio ibi: Certis em̄ vt opi
nor. Ex his cōcludit q̄ mala sua nō debent imputari
tpib⁹ christianis. Dicit aūt in p̄ncipio sic: Itaq̧ ha/
bebo modū. s. arguēdi vel pcedēdi: ꝛ statim subiun/
git quē modū arguēdi ꝛ pcedēdi vult habere. s. q̄ ex
dictis salustij vult pbare intentū: nā in p̄cedēti cap̄.
arguebat ex q̄busdā q̄ satis habent̄ ab alijs historio/
graphis romanorꝝ: nec ibi salustiū allegauit: cū tā oc
casionē hēret ex dictis salustij pbandi qd̄ pbauerat.

Quarta veritas

G a ¶ Predicās illud tē p⁹ 〈c〉. Vult dicere b. aug⁹ q̄ salustius cō mēdās romanos dicens q̄ ius bonumq̄ 〈c〉. solū predicabat. i. extollebat laudib⁹ illō tēp⁹ 〈et〉 romanos p̄ illo tpe quod erat post reges expulsos/cū ciuitas sbito cresceret i imēsū: qd fuit añ bellū punicū secūdū: nā ātea subiecerant sibi totā italiā: et tñ ſm orosium expulsio regū/〈et〉 cōsulū prima creatio fuit āno ab vrbe ɔdita. ccc〈c〉xxxiij. Et inter expulsionē regū et secūdū bellum punicū nō fluxerūt nisi. ccc et. xj. āni: nec tñ post reges finitos romana res creuit: sed sicut dicit eutropi⁹ li. ij. in p̄n. āno. ccc lxv. ab vrbe ɔdita. i. anno seq̄nti post captionē eius a gall'/cepit romana res crescere.

B Salustius. j. historie.

mo exort⁹ est. ¶ Ius bonū q̄ apd eos nō legib⁹ magis q̄ natura valebat/ a p̄dicās illud tēp⁹ q̄ expulsis regib⁹ icredibilr ciuitas breui ętatis spacio plurimum creuit b Idē tñ primo historię suę libro/atq̄ eius exordio fatet c etiā tūc cū ad ɔsules a regibus eēt trāslata respublica: post puū interuallū iniurias validiorū 〈et〉 ob eas discessionē plęb a pr̄ibus/aliasq̄ in vrbe discessiones fuisse. d Nā cum optimis morib⁹ 〈et〉 maxima ɔcordia ipsum romanū int secundū 〈et〉 postremū bellū carthaginē se cōmēorasſz egisse: cāmq̄ hui⁹ boni nō amorem iusti

¶ Quarta veritas/ q̄ iusticia et moralis bonitas nō meli⁹ ɔseruāt ſm instituta iuris ciuilis q̄ ɔfuentur ſm istituta iuris naturalis. Et iō dicit q̄ salusti⁹ dicit in laudē romanorū q̄ ius bonū apud eos non magis q̄ natura valebat. Ex q̄ dicto accipiūt duo politica documēta. Primū est/q̄ leges iuris naturalis meliores sunt q̄ leges iuris ciuilis: q̄ non sunt inquit min⁹ valētes: 〈et〉 iō sequit in distinctis species q̄ magis p̄pt ordinē eminētie: q̄ est inter oēs spēs vniuersi. Et hui⁹ rō est: q̄ optimū est ab optimo legislatore: ius aūt nature est ab istitutore nature/ sic ius ciuile ab homine. Scdm documentum est/q̄ optimę politia regit iure naturali meli⁹ q̄ iure ciuili: q̄ optia cōmunitas optime regulat optima lege. Vñ si esset status aliqs q̄ solū regulis iuris naturalis eēt cōpositus ad ɔseruādū: iste videretur optim⁹ 〈et〉 melior: q̄ ad illū maxie appropinquat.

scere. Nā camill⁹ eodē āno vehietorū ciuitatē que p̄ lx. ānos bellū gesserat/vicit: 〈et〉 eorū vrbē 〈et〉 sucinorū occupauit: 〈et〉 circa idē tps q̄nti⁹ vitian⁹ infra viginti dies prenestē ciuitatē cū aliis octo ciuitatibus in deditionē accepit: 〈et〉 p̄ ɔñs pz q̄ ab eo tpe q̄ incepit romana res subito crescere vsq̄ ad bellū punicū scdm nō fluxerūt nisi āni. cxxxv. Salusti⁹ tñ icipit tps incrementi ciuitat' ab expulsiōe regū: q̄ saltē illa expulsio fuit occasio incrementi ciuitatis: q̄ ppls iā fact⁹ liberior pl⁹ dilexit rēpu. et pl⁹ aspirabat ad dñium. De incremēto p̄o imp̄ij 〈et〉 ei⁹ tpe flor⁹ in epitomate li. ij. i p̄n. dicit sic: Domita subiectaq̄ italia ppls roman⁹ p̄pe. ccccc. ānū egit: q̄ppe. ccccc. ānis domi luctat⁹ est adeo difficile erat dare italię caput: ducētis p̄o ānis seq̄ntib⁹ africā/europā/asiā: totū deniq̄ orbē terrarū bellis victoriisq̄ peragrauit. b ¶ Idē tñ 〈c〉. Hic credūt aliq̄ q̄ iste liber sit p̄m⁹ liber catilinarii: 〈et〉 hoc q̄ salusti⁹ prius scpsit catilinariū q̄ iugurthinū: nec plures libri historici q̄ catilinariū 〈et〉 iugurthinū mō ab eo inueniūt cōscpti. Et iō q̄ q̄rūt in catilinario ea q̄ in isto cap̄. allegat aug⁹ de historiis salustii: frustra laborāt: q̄ nō iueniēt. Scpsit eñ salust. vnū libr̄ historiarū/q̄ iā nō inuenit: qd ex h̄ pz: q̄ h̄ aliq̄ ponunt

tā q̄ salustii/q̄ nec in iugur. nec in cati. inueniunt. Et au. gel. li. v. 〈et〉 li. ij. itroducit q̄rtū libr̄ historiarū salu. c ¶ Cū ad cōsu. 〈c〉. De expulsiōe regū dixi in cap̄. p̄ceō. De ɔsulib⁹ est sciēdū/q̄ eodē anno q̄ reges expulsi sunt creati sunt duo cōsules/q̄ p̄essent rebuspublicę: q̄rū ptās solū ānalis. i. vni⁹ anni erat: ſm eutro. li. j. ne p̄pt diuturnitatē ptātis insolētiores redderent. Iō p̄o duo creati sunt vt si vn⁹ mal⁹ esse voluissz/alter h̄ns ptātē similē / coerceret eū. De quorū ptāte 〈et〉 differentia ptātis eorū a ptāte dictatoris dicā. j. li. v. ca. xviij. Cito aūt post creationē ipsorū cępit dissēsio inter nobiliores et validiores et plębeios: et discessere plebei a nobilibus videlicet circa. xv. 〈et〉. xvj. ānū p⁹ reges exactos: vt patz p̄ titum liuiū li. ij. de origie vrbis: q̄ dicit q̄ ab eo die q̄ mortu⁹ est rex tarq̄ni⁹: q̄ fuerat expulsus/ cęperunt p̄mo molestari plębei. Ipse p̄o mortu⁹ ē circa xv. ānū a tpe suę expulsiōis: eutropi⁹ dic q̄ anno. xvj. facta est dissensio plębis. Vñ h̄ sciēdū q̄ i p̄ncipio milites q̄ eligebant ad bellū/militabāt p̄priis stipēdiis: vt patz ex tito liuio. Cū aūt instarēt multa bella: imo nūq̄ cessabant a bellis 〈et〉 pestilētiis: cogebant pecuniam mutuari a potētib⁹: ita vt postmodū nō possent satisfacere: nec q̄ ad principale/nec q̄ ad vsuras: q̄ p̄ mutuo petebātur: vinciebant igit 〈et〉 icarcerabant 〈et〉 pessime tractabant: p̄pter quę orta est seditio inter pr̄es 〈et〉 plębeios cōquerēte plębe de tā dura opp̄ssiōe sua a patrib⁹. i. maiorib⁹: 〈et〉 recessit plębs ab vrbe ad tria miliaria/〈et〉 occupauit sacrū montē. Quidā p̄o montē auentinū qui est intra vrbē/credunt appellatū fuisse montē sacrum. Tādē p̄o pacificata est plębs sub hac ɔditiōe q̄ de suis haberet aliquos magistrat⁹ qui tuerentur plębeios cōtra oppressiōes 〈et〉 iniurias: qui magistratus dicti sunt tribuni plębis. De predicta aūt dissensione plębis ponit augustin⁹ verba salustii: que sunt ista: Iniurias validiorū et ob eas discessiōes plębis a patrib⁹: aliasq̄ in vrbe dissensiōes fuisse: quę v̄ba salustii cum aliis quę immediate sequunt in salustio/ ponit beatus augustin⁹ infra lib. v. ca. xij. d ¶ Nā cum optimis 〈c〉. Hic p̄bat aug⁹ per alia dicta salustii/q̄ popul⁹ romanus etiā ante tertiū bellū punicum: quod fuit temp⁹ in quo ſm salustiū morib⁹ optimis 〈et〉 maxima concordia vixerunt: qd ipsi in discordia 〈et〉 male vixerunt. Nam salustius loquēs de tempore medio inter duo bella punica/scz secundū 〈et〉 tertiū: in quo quiete vt dicit se habuerunt inter se p̄pter metum carthaginis: quę ciuitas adhuc stabat: 〈et〉 stetisset etiā postea nō euersa ſm consiliū nasicę scipionis: de quo libro. j. ca. xxx. Addit salustius loquēs de discordia/auaricia 〈et〉 aliis malis/quę in reb⁹ secūdis

ciç/ſ stāte carthagine metū pacl in fide fuisse dixisset: Vñ 〈et〉 nasica ille ad reprimēdā neq̄tiā suādosq̄ istos mores optimos: vt metu vitia cohiberēt: carthaginem nolebat euerti. Cōtinuo sbiecē idē salusti⁹ 〈et〉 ait: At discordia 〈et〉 auaricia atq̄ ambitio et cętera secūdis reb⁹ oriri sueta mala: p⁹ carthaginis excidiū maxie aucta sunt: vt itelligerem⁹ etiā ātea 〈et〉 oriri solere 〈et〉 augeri. Vñ sbnectēs cur hęc dixerit: Nā iniurię inquit validiorū/ 〈et〉 ob eas discessio plębis a patrib⁹/ alięq̄ dissensiones domi fuere: iā inde a p̄ncipio neq̄ āpli⁹ q̄ regib⁹ exactl dū met⁹ a tarq̄nio 〈et〉 bellū graue cū etruria positū ē: ęq̄ 〈et〉 modesto iure agitatū. Vides quēadmodū etiā illo breui tpe vt regib⁹ exactl

C

D

S id est ɔspera

id est eiectio aliq̄ntulū eq̄ et modesto iure ageretur. Metū dixit fuisse causaz qm̄ metuebat̄ bellū quod rex tarq̄ni⁹ regno atq̄ vrbe pulsus: etruscis sociat⁹ contra romanos gerebat. Attende itaq̄/ q̄d deinde cōtexat. a Dein inq̄t seruili imp̄io p̄res plebē exercere de vita atq̄ tergo regio more ɔsulere/ agro pellere ꝛ ceteris expertib⁹ soli imperio agere. Quib⁹ seuitijs ꝛ maxime fenore oppressa plebs cum assiduis bellis tributū siᷝ ꝛ militiā toleraret: armata mōtē sacrum atq̄ auētinū īsedit: tūq̄ tribunos plebis ꝛ alia sibi iura parauit/ discordiarū ꝛ certaminis vtriusq̄ finis fuit secūdū bellū punicū. Cernis ex quo tēpe .i. paruo interuallo post reges exactos q̄les romani fuerit: de quib⁹ ait: Ius bonūq̄ apud eos/ nō legib⁹ magis q̄ natura valebat. Porro si illa tp̄a talia repiunt̄: q̄bus pulcherrima atq̄ optima fuisse p̄dicat̄ romana respu. q̄d iā de ɔseq̄nti etate dicēdū aut cogitandū arbitramur: cū paulatim mutata (vt eiusdē historici verbis vtar) ex pulcherrima atq̄ optima/ pessima ac flagitiosissima facta ē/ post carthaginis videlicet vt cōmēorauit excidiū? Que tēpa ip̄e salustius quēadmodū breuit̄ recolat ꝛ describat in eius historia legi pōt: quantis malis moꝝ q̄ secūdis reb⁹ exorta sunt vsq̄ ad b bella ciuilia demōstret esse puētū. Ex q̄ tp̄e vt ait maioꝝ mores nō paulati vt ātea s̄ torrētis modo p̄cipitati adeo iuuēt⁹ luxu atq̄ auaricia corrupta est: vt merito dicat̄ gēitos eē: q̄ neq̄

id est p̄speris oriri solent: ꝛ dicit q̄ illa mala post excidiū carthaginis maxie sunt aucta: ex q̄ arguit aug⁹ q̄ pri⁹ erāt oriri solita ꝛ pri⁹ aucta eo tp̄e q̄ salusti⁹ dicit eos stetisse optimis morib⁹ et maxima cōcordia. Dicit etiā salusti⁹ vel aug⁹ ꝓpē metū in fide .i. dubie ꝛ non multū certe: q̄r p̄mū bellū punicū t̄minatū fuit pace facta inter romanos ꝛ penos s̄b certis pact̄: q̄ peni .i. carthaginenses fregerūt: vt p3 p̄ titū liuiū de scd̄o bello punico li. j. Secūdū etiā bellū punicū t̄minatū fuit pace facta: sed q̄r carthaginēses fregerūt p̄mā pacē ꝛ pacta: timebat̄ q̄ etiā frāgerēt secūdam. Et est aduētēdū q̄ ab illo loco/ nā iniurie inq̄t validioruz ꝛc. vsq̄ ad illud exclusiue/ vides quēadmodū: sunt ɔtinue v̄ba salustij: ex q̄b⁹ arguit b. aug⁹ q̄ lz illo modico tp̄e q̄d fuit iter expulsionē regū ꝛ discessiones plebis aliq̄ntū moC deste se haberēt romani .i. xv. ānis vel xvj. vt ex sup̄dict̄ patet: tamē nō fuit nisi timore tarq̄nij regis expulsi: q̄ tanto tp̄e vixit. Et ita vult aug⁹ innuere q̄ nūq̄ modeste se habebāt post reges nisi timore pene pl⁹ q̄ iusticie. Quātū ad tarq̄niū sciēdū est/ q̄ post expulsionē suā longo tp̄e .s. p̄ .x. ānos fere ipse inq̄etauit romanos p̄ se ꝛ p̄ amicos suos: ꝛ p̄cipue p̄ porsennā regē etrurie q̄ trib⁹ annis ɔtinuis s̄m orosiū trepidā vrbē terruit ꝛ obsedit: ita q̄ q̄diu tarq̄ni⁹ vixit fuerūt romani in magno timore/ ꝛ ɔcorditer magis vixerunt inter se. Fuit aūt etruria dicta terra q̄ mō tuscia appellat̄ s̄m Isido. lib. xiv. etymol̄. vnde ꝛ etrusci sunt idē quod tusci. a ¶ Dein inq̄t seruili imperio ꝛc. Ponit aug⁹ v̄ba salustij vsq̄ ad illud exclusiue/ cernis ex q̄ tp̄e ꝛc. In q̄b⁹ v̄bis ostēdit b. aug⁹ q̄ male regebat̄ respu. ꝛ quanta fuit discordia inter p̄res ꝛ plebē: que a .xv. vel a .xvj. āno post exactos reges durauit vsq̄ ad p̄ncipiū secūdi belli punici: q̄d incepit vt supradictum est post reges expulsos āno .ccccxj. et p̄ ɔsequēs ista dissēsio ɔtinuabat̄ fere p̄ .ccc. ānos. Incipiūt verba salustij sic: Dein .i. deinde .s. mortuo tarq̄nio/ seruili imp̄io p̄res plebē exercere ceperūt. Quare aūt vocet seruile imp̄iū patrū imp̄iū sup̄ plebē/ patet ex his q̄ subiūgit dicēs: de vita atq̄ tergo: regio more consulere: agro pellere ꝛ ceteris expertib⁹ soli imp̄io agere: vult salustius dicere q̄ p̄res soli ceteris expertib⁹ .i. nō habētib⁹ partē in iudicijs/ ɔsilijs ꝛ tractatib⁹: nā in nullis negocijs req̄rebāt assensum plebis: sed sine plebe oīa tractabāt ꝛ iudicabāt: nā ꝛ de morte inferēda ꝓ culpa/ ꝛ tergo .i. aliq̄ flagellando: vel etiā agro pellēdo/ oīa p̄ se tractabāt ꝛ faciebāt: q̄d tū (vt infra dicē li. v. ca. xviij.) lege postmodū edita correctū est: ita q̄ nec ɔsulib⁹ liceret talia facere. Dicit aūt q̄ hoc faciebāt more regio: q̄r tarq̄ni⁹ sup̄b⁹ vltim⁹ rex romanoꝝ ꝓpē cui⁹ regimē malū nomē regiū erat apud eos ita odiosum/ ɔsilia faciebat. Tit⁹ etiā liui⁹ dicit de origine vrbis lib. j. q̄ ip̄e regū p̄m⁹ morē de oib⁹ senatū ɔsulēdi soluit: domesticis ɔsilijs rēpu. administrauit: bellū/ pacem/ federa ꝛ societates p̄ se ip̄e cū q̄bus voluit iussu .i. sine iussu p̄pli ac senat⁹ fecit diremitq̄. Hec Tit⁹ liui⁹. Et addit salusti⁹: q̄b⁹ seuitijs ꝛc. armata mōtē sacrum/ atq̄ auētinū īsedit. De discessiōe in montē sacrum dictū est. Quātū v̄o ad discessionē in mōtem auētinū sciendū/ q̄ sicut colligi pōt ex tp̄ib⁹ q̄ orosius notat: Ista discessio fuit circa annū .xvj post p̄mā discessionē: nā decēuiri creati sunt s̄m ip̄m āno ccc. post vrbē cōditā: ꝛ seq̄nti āno facta ē discessio. Causam tāgit oros⁹ libro .ij. ꝛ titus liui⁹ de origine vrbis libro .iij. Nā decēuiris creat̄/ q̄b⁹ data fuit p̄tās ꝓ vno anno: q̄ cōsulib⁹ dari cōsueuit: cū ipsi primo āno bene ꝛ modeste se habuissent: sequēti anno vnus eorū .s. apius claudi⁹ sociūs suis magistratui .i. potestati tali cedentibus: ip̄e per vim cōtinuauit magistratū: quod vidētes socij sui/ magistratū cui cesserāt resumpsere multū cōtra volūtatē p̄pli. Addidit etiā apius claudius malū aliud facere: nam cū arderet libidine in filia cuiusdā militis plebei: q̄ absens erat ab vrbe in exercitu: vt eā haberet facili⁹/ cuidā clienti p̄suasit vt eam in iudicio peteret in seruitutē/ ꝓbatur⁹ q̄ ancilla sua esset: vt sic dicti adiudicata veniret in potestatē suā. Ip̄e v̄o apius iudex erat in causa: qui absente patre adiudicauit clienti puellā tanq̄ ipsius ancillā. Sed anteq̄ executio sententie fieret/ pater puelle per amicum suū accit⁹: cum videret q̄ malicie resistere nō valeret/ filiā interfecit: ꝛ statim facto tumultu in ciuitate/ cuncto populo detestāte maliciā apij ad exercitū qui parū distabat egressus conquerens de decēuiro apio/ ꝓpter q̄d exercit⁹ q̄ semp̄ ꝓ maxima parte fuit de plebe/ secessit a patrib⁹ ꝛ sedit in monte auētino relicto aligido .i. loco q̄dā sic dicto i q̄ pri⁹ fuerat cōtra equos .i. populū quēdā sic dictū. Sedata v̄o est dissensio ista: ꝛ recōciliat⁹ est exercit⁹ patrib⁹ restituta plebi tribunitia p̄tāte: quē decēuiri impediebant ꝛ ipsis decēuiris pulsis magistratu: ac etiaz remissa exercitui ꝛ militib⁹ omni culpa. b ¶ Vsq̄ ad bella ciuilia ꝛc. Scd̄m orosiū lib. v. p̄mū bellū ciuile rome .i. ciuiū romanorū inter se cōmotū est anno ab vrbe ɔdita .ccccclxij. Secūdū v̄o bellū punicū s̄m eundē lib. iiij. incepit .ccccccij. et q̄rto āno post finitū est: ꝛ carthago deleta est: ꝛ p̄ ɔsequēs ab excidio carthaginis vsq̄ ad p̄mū bellū ciuile fluxerūt anni .lvi.

¶ De sylle

ß. a ¶ De sylle
vitijs 7c̃. De cis
loq̄t pl° salusti° cir
ca mediū iugurthi
ni/et orosi° lib. v. 7
eutropi° lib. v. va/
leri° etiā li. ix. Pro
tanto ꝟo h̄ facit de
eo mentionē aug°:
q2 ip̄e 7 marius p̄/
mū bellum inter se
gesserūt. de q̄ plu/
ra infra ca. xxij. di/
cent. b ¶ Cuius
eloq̄o multū im
pari 7c̃. Hoc di/
cens beat° aug° ex
tollit eloq̄ntiā sa/
lustij: q̄ sine dubio
magna fuit: d̄ quo
dicit Au. gel. q̄ p̄/
prietatē in verbis
maxime tenuit.

c Expo. ca. XIX.
Ecce roma/
na respubli
ca 7c̃. In hoc cap.
beatus aug° ex his
que in p̄cedētib° di
cta sunt ostendit q̄
vituperabiles sūt
romani qui detra/
hunt temporibus
christianis/et etiā
dijs eorū: 7 etiaȝ q̄
laudabilis sit chri/
stus et christiani:
quod ego nō prius
dico/id est primus
vl̄ prius q̄ eorum
auctores: quos ad
hoc vt disceret au/
gustin° mercedē de
dit his a quib° di/
cit. d ¶ Cui vti/
nam tantum ca
sta 7c̃. id est vtinā
nō solū facerēt bo/
na. i. nō pl° mali fa
cerēt nisi q̄ tacerēt
bona facienda: sed
peius faciunt eoꝝ
dij: q2 mala fieri de
A poscūt. Et quia cre
dunt dij/h̄bent au/
ctoritatē malefaci/
endi. e ¶ Siue
p̄uinciales 7c̃.
Prouincia d2 aliq̄
regio: q̄si p̄cul vi/
cta: 7 p̄uincie iō di
cebant terre extra
italiā a romanis vi
cte 7 tributarie fa/
cte. Quaꝝ p̄ma tē
pore fuit sicilia: sic
dic fest°. Et inde di
cuntur p̄uinciales
qui sunt eis tribu/
tarij/s̄m Aug.

ipsi h̄re possent res fami/
liares/neq3 alios pati. Di/
cit deinde plura salustius
a de sylle vitijs ceteraq3 fe/
ditate reipublice: Et alij
scriptores in hoc ɔsentiūt
b cuius eloquio multum im
pari. Cernis tamē vt opi/
nor/et q̄sq̄s aduerterit fa/
cillime perspicit colluuiē
morū pessimorū/quo illa
ciuitas collapsa fuerit an/
te nostri sup̄ni regis aduē
tū. Hec eñ gesta sunt nō
solū anteq̄ christus in car
ne presens docere cepisset
verūetiā anteq̄ de v̄gine
natus esset. Cū igit̄ tot et
tāta mala tēpoꝝ illoꝝ vel
tolerabiliora superius/vl̄
post euersam carthaginē
intolerāda 7 horrēda dijs
suis imputare nō audeāt
opiniones humanis mēti
bus vñ talia vitia siluesce
rent maligna astutia inse/
rētib°: cur mala presentia
christo imputant q̄ doctri
na saluberrima 7 falsos ac
fallaces deos coli vetat: 7
istas hoim noxias/flagi/
tiosasq3 cupiditates diui/
na auctoritate detestans
atq3 ɔdemnās: his malis
tabescēti ac labēti mūdo
vbiq3 familiā suaȝ sensim
subtrahit/qua cōdat eter/
nam: 7 nō plausu vanitatꝭ
s̄ iudicio veritatis glorio
sissimā ciuitatē?

¶ De corruptiōe ro/ mane reipublice pri/ usq̄3 cultū deorū chri st° auferret. Ca. XIX.

Ecce romana respu
blica (qd̄ non ego
prius dico/sed au
ctores eoꝝ vnde hec mer/
cede didicim°/tanto ante
dixerūt) añ christi aduētū
paulatim mutata 7 ex pul
cherrima atq3 optima pes
sima atq3 flagitiosissima
facta est. Ecce āte christi
aduentū post deletam car
thaginē maioꝝ mores nō
paulatim vt antea/s3 tor/
rētꝭ modo p̄cipitati: adeo

iuuētus luxu atq3 auaricia corrupta est. Le
gant nobis ɔtra luxū 7 auariciā p̄cepta deo
rū suorū p̄plo romano data. Cui vtinā tātū d
casta et modesta reticerēt: ac nō etiā ab illo
p̄brosa 7 ignominiosa deposcerent: qb° per
falsam diuinitatē perniciosam ɔciliarēt au/
ctoritatē. Legāt nostra 7 p̄ p̄phetas 7 p̄ san
ctum euāgeliū/7 p̄ ap̄licos act° 7 epistolas:
tā multa contra auariciā atq3 luxuriā vbiq3
p̄plis ad hoc ɔgregatis q̄ excellēter q̄ diui
ne nō tanq̄ ex ph̄oꝝ concertatiōib° strepere
sed tanq̄ ex oraculis 7 de nubib° intonare:
7 tamen luxu atq3 auaricia scenicisq3 ac tur
pibus morib° ante aduētū christi rēpublicā
pessimā ac flagitiosissimā factā/nō imputāt
dijs suis: afflictionē ꝟo ei° quācūq3 isto tp̄e
sup̄bia deliciēq3 coꝝ p̄pesse fuerint/religiōi
increpitāt christiane. Cuius p̄cepta de iustꝭ B
p̄bisq3 morib° si simul audirēt atq3 curarēt
reges terre 7 oēs p̄pli/principes 7 omnes iu Ps. 148. b.
dices terre/iuuenes 7 virgines/seniores cuȝ
iuniorib°: etas omnis capax 7 vterq3 sexus:
7 quos baptista iohānes alloquitur exacto
res ipsi atq3 milites: 7 terras vite p̄sentis or Luc. 3.
naret sua felicitate respublica: 7 vite eterne
culmen beatissime regnatura conscēderet.
Sed quia iste audit: ille cōtemnit: pluresq3
vitijs male blandiētib°/q̄ vtili ꝟtutū aspe/
ritati sunt amiciores tolerare christi famu
li iubent: siue sint reges/siue sint principes/
siue iudices/siue milites/siue p̄uinciales/si/ e
ue diuites/siue paupes/siue liberi/siue serui
vtriuslibet sexus: pessimā etiā si ita necesse
est/flagitiosissimāq3 rempublicā: 7 in illa an
gelorum quadā sctissima atq3 angustissima
curia celestiq3 republica: vbi dei voluntas
lex est/clarissimū sibi locū etiam ista tolerā/
tia comparare.

¶ Quali velint felici tate gaudere et qui/ bus moribus viuere qui tēpora christiane religionis incusant. Capitulum XX

Verūtñ tales cul/ f
tores 7 dilectores
deorū istoꝝ: quo/
rum etiā imitatores in sce
leribus 7 flagitijs se esse le
tant: nullo modo curant
pessimā ac flagitiosissimā nō esse rempubli/
cam. Tantū stet inquiūt: tātū floreat copijs
referta/victorijs gloriosa: vel quod est feli/
cius pace secura sit. Et quid ad nos? Im/
mo id ad nos magis pertinet/si diuitias
quisq3 semper augeat/que quotidianis effu
sionib° suppetant: p̄ quas sibi etiā infirmio/
res subdat q̄sq3 potētior. Obseq̄nt̄ diuitib°

Expo. cap. XX.
Verūtamen f
tales culto
res 7c̃. In hoc ca
pitulo describit be
atus aug° vitā tur/
pissimā quā dij cul
toribus suis p̄mit/ A
tunt/7 quā ipi cul/
tores q̄rūt: 7 osten
dit quanta sit fedi/
tas vite talis.
ß Diuites

paupes causa†saturitatis
atq; vt eoꝝ patrocinijs
a quieta inertia pfruant̃: di
uites pauperib⁹ ad clien/
telas et ad misteriū sui fa/
stus abutantur: ppl̃s plau
dant nō cōsultorib⁹ vtili/
tatū suarū/sed voluptatū
largitorib⁹. Nō iubeātur
dura: nō ꝓhibeant̃ impu/
ra: reges non curent q̄ bo
nis ſ3 q̄ subditis regnent:
ꝓuincie regib⁹ nō tāq̄ re/
ctorib⁹ moꝝ ſ3 tanq̄ rerū
dn̄atorib⁹ ⁊ deliciaꝝ sua/
rū ꝓuisorib⁹ seruiāt: eosq;
nō sinceriter honorēt/sed
neq̄ter ac seruilit̃ timeāt.
Quid aliene†vite potius
q̄ quis sue vite quisq; no/
ceat legib⁹ aduertat̃. Nul
lus ducat̃ ad iudices: nisi
q̄ aliene rei/domui/saluti
vel cuiq; inuito fuerit im/
portun⁹ aut noxi⁹. Ceteꝝ
de suis vel cū suis vł cum
q̄buscūq; volētib⁹ faciat
quisq; qd̄ libet: abundent
publica scorta: vel ꝓpter
oēs quib⁹ frui placuerit:
vł ꝓpter eos maxime qui
habere ꝑuata nō possunt.
Extruāt̃ amplissime atq;
b ornatissime dom⁹ vbi opi
pera ꝯuiuia freq̄ntēt̃: vbi
cuiq; libuerit et potuerit
die noctuq; ludat̃/bibat̃/
vomat̃/defluat̃. Saltatio
nes vndiq; cōcrepēt: thea
tra inhoneste leticie/voci
bus atq; om̄i genere siue
crudelissime siue turpissi/
me voluptatis exestuent.
Ille sit public⁹ inimicus:
cui hec felicitas displicet.
Quisq̄s eā mutare vel au
ferre tēptauerit eū libera
multitudo auertat ab au/
ribus: euertat a sedib⁹: au
ferat a viuētib⁹. Illi habe
antur dij veri qui hāc adi
piscendā populis ꝓcura/
uerint/adeptāq; seruaue/
rint. Colant̃ vt voluerint/
ludos exposcāt quales vo
luerint: q̄s cū suis/ vel de
suis possunt habere culto
ribus: tātū efficiāt vt huic
felicitati nihil ab hoste/ni
hil a peste/nihil ab vlla
clade timeat̃. Quis hanc
rempublicam sanus/non
dicā romano imperio/sed c
domui sardanapali com/
parauerit: qui quondam
rex ita†fuit voluptatibus
deditus: vt in sepulchro
suo scribi fecerit: ea sola
se habere mortuū: que li/
bido eius etiam cum viue
ret hauriendo consumpse
rat: quem regem isti si ha/
berent sibi in talib⁹ indul
gentem: nec in eis quicq̄
vlla seueritate aduersan/
tem: huic libentius q̄ ro/
mani veteres romulo tem
plum et flaminē consecra/
rent.

Que sententia fuerit Ciceronis de Romana republica. Capitulum XXI

Sed si cōtemnitur c
qui romanā rem/
publicam pessimā
ac flagitiosissimā dixit: nec
curant isti quāta moꝝum
pessimoꝝum ac flagitioso/
rum labe ac dedecore im/
pleatur: sed tantūmodo
vt consistat ⁊ maneat: au
diant eam: non vt Salu/
stius narrat / pessimam ac
flagitiosissimam factam:
sed sicut Cicero disputat/
iam tunc prorsus perisse:
⁊ nullam omnino reman/
sisse rempublicam. Indu/
cit enim Scipionem: eum
ipsum qui carthaginē ex/
tinxerat de republica dis/
putantem/quādo†p̄scie
batur ea corruptione quā
describit Salustius / eam
iamiamq; perituram. Eo
quippe tempore disputa/
tur quo iam vnus grac/
choꝝ occisus fuit: a quo
scribit seditiones graues
cepisse salustius. Nā mor
tis ei⁹ fit in eisdem libris
cōmemoratio. Cum autē
Scipio in secundi libri fi/
ne dixisset: vt in fidibus
ac tibijs atq; cantu ipso

a Diuites pau
perib⁹ ad cliēte/
las. Cliētela ē ser/
uitiū vł multitudo
seruoꝝ. b Ubi
opipera ꝯuiuia
id est abūdātia co/
piosa. c Sed
domui sardana
pali. Iste sardana
palus ſm iustinū li
bro. j. ⁊ orosium li
bro. j. fuit vltimus
rex assyrioꝝ: Erat
aūt vir muliere cor
ruptior. Cū ad eū
videndū p̄fect⁹ ei⁹
medis ꝓposit⁹ no/
mine arbactus vir
admissus fuisset: q̄
hoc nemini an̄ ip3
ꝑmissum fuerat/in
uenit regē iter scor
torum greges pur
purā colo nent̃/et
muliebri habitu cuꝫ
mollicia corpori ⁊
oculorum lasciuia
omnes feminas an
B teire: ⁊ pēsa. i. por/
tiones lini vel pur
pure q̄tū capit co
lus vna vice: vł q̄n
tū distribuit̃ ꝓ ope
diurno iter v̄gines
partiētē. Quib⁹ vi
sis indignat⁹ p̄fe
ctus arbactus pro
gressus ad socios/
narrat q̄ vidit: Fit
mox coniuratio: et
bellū sardanapalo
infert̃. Qui victus
cū paucis ⁊ victus
aulā regiam ingre
dit̃: ⁊ accenso igne
se ⁊ sua incēdit. In
hoc solo vir̄ imita
tus: ⁊ ex tūc (sicut
dicit iustin⁹ et etiā
orosi⁹) regnū assy/
riorum ad medos
translatum est. De
epitaphio v̄o suo
de q̄ hic loquit̃ au/
gustin⁹ facit mētio/
nē etiā titus liui⁹ ⁊
tullius lib. v. de tu
sculanis q̄stiōib⁹.

Expo. ca. XXI.
b Sed si contē/
nitur ⁊c̄. In
hoc caplo ꝓbat be
atus aug⁹ ꝙ eo tpe
ꝓ quo salustius di
xit romanā rempu
blicā pessimā ⁊ fla
gitiosissimā esse: vt
supra allegatū fuit
ca. xx. ipam omnino
fuisse nullā ſm ꝓ
cessum quē tulli⁹ fa
cit libro de republi
ca: vbi tulli⁹ quan/
doq; loquit̃ in ꝑso/
na africani secūdi:
quandoq; in ꝑsona
phili: quandoq; in
ꝑsona lelij: ⁊ q̄nq; i
ꝑsona ꝓpria: vt pa/
tet in littera. Et fa/
cit in hoc capitulo
tria: quia ꝑmo ꝓse/
quit̃ dicta tullij lo/
quentis in persona
alioꝝ. Secūdo ibi
Sicut etiā ipse tul
lius: ꝓsequit̃ dicta
eiusdē loquentis in
ꝑsona ꝓpria. Ter/
tio ibi: Hec cicero
fatebat̃: et declara
tis inuehit contra
cultores deorum:
⁊ ostēdit intētionē
suam quo ad ꝓbā/
da in futuꝝ. Quā/
tum ad primū sciē/
dum est/ꝙ in perso
nis illoꝝ trium lo
quit̃: quia erant vi A
ri cōtēporanei/pru
dētes etiā valde et
amici: et q̄ ꝓ repu/
blica ꝫelū feruiduꝫ
habuerunt. Indu/
cit autē illos tres
adinuicē disputan/
tes ⁊ cōferētes de
republica ꝓ illo eo
dē tēpore ꝓ quo sa
lustius eā describit
moribus pessimis
corruptā: de q̄ etiā
corruptiōe p̄scie
batur cito peritu/
ra: ⁊ hoc fuit quan
do vn⁹ gracchoꝝ
occisus est: cui⁹ in/
terfectionē et sedi/
tiones ꝓpt̄ eā susci
tatas salusti⁹ descri
bit. s. in libris histo
riarū suarū: vbi. ē.
li. j. ca. xviij. fuit al/
legat⁹: ⁊ etiā tulli⁹
de repu. vbi intro/
ducit p̄dictos dis
putātes. Sciendū
est aūt ꝙ salusti⁹ fa
cit etiā mētionē in
iugurthino de iter
fectiōe gracchoꝝ.
Fuerunt autē duo
fratres gracchi val
de seditiosi/vt ro/
manis nobilib⁹ vi B
debat̃: quoꝝ vter/
q; tribun⁹ fuit suo
tpe: ⁊

Marginal notes: a † securitat⁹ — al† h3 vincere. — Al† habebat p̄nunciabat.

B tpe: z pmo interfect⁹ ē vn⁹ vna vice: z postea ali⁹ alia
Et sicut dicit orosi⁹ lib. v. dū scipio african⁹: de q̄ fit
hic mētio: bellū ageret ꝯ numātinos i hispania: apd̄
romā gracchoꝝ seditiōes agitabāt. Tn̄ salusti⁹ i iu/
gurtino reputat eos nō fuisse seditiosos: sz ꝑpter eoꝝ
iniquā iterfectionē sedi
tiōes exortas. Dicit eñ
sic. Postq̄ tyberi⁹ grac
ch⁹ z caius gracch⁹ cepe
rūt vēdicare plebē i lib/
tatē: et patefacere pau/
coꝝ scelera: nobiles qui
noxij erāt: z h̄ timore ꝑ
culsi / mō ꝑ socios / inter
dū ꝑ eqtes romāos qs
spe societat⁹ cū nobilib⁹
C a plebe amouerāt: obsti
terūt gracchoꝝ accusa/
tiōib⁹: q̄ celabāt ꝓ liber
tate plebis: z pmo tybe
riū gracchū: deīde post
paucos annos eadē in/
gredientē via caiū grac
chū tribunū ferro neca
uerūt. Igit̄ ea victoria
nobilitas vsa ē: q̄ ꝓ sua
libidine multos morta
les ferro aut fuga extin
xerāt. Hec salusti⁹. Be
at⁹ ṽo Aug⁹ de ist⁹ grac
chis / nō solum hic facit
mentionē / sed etiā seqn/
ti ca. z. j. lib. iij. ca. xxiij.
Et iō ad eoꝝ q̄ dicit in/
tellectū habēdū: sciēdū
ē q̄ sicut titus liui⁹ li.
lviij. de vrbis origie: et
orosi⁹ li. v. de pmo grac
cho narrāt: q̄ cum esset
tribunus plebis: agrum
D publicū a qbusdā priua
tis ꝑsonis. s. nobilibus
possessū: min⁹ bñ vt sibi
videbat̄ ipso diuidi sta
tuit. Sicut eñ narrat ti
t⁹ liui⁹ legē vnā tulit: ne
qs ex publico agro plus
q̄. c. iugera possideret:
seq̄ z gracchū frēz suū /
z apiū claudiū triumui
ros ad diuidendū agrū
creauit. Promulgauit
E etiā aliam legē: vt scz hi
tres iudicarēt qs eēt a/
ger public⁹ qs ꝑuat⁹: vt
sibi viā patefaceret lati
us diuidēdi. Octoni ṽo
tribuno plebis obsisten
ti aufert iperiū tribuna
tus. Ex his senat⁹ irā in
currit: z ꝑplm i superbiā
erigit. Eodē etiā tpe at/
talus eumenis fili⁹ mo/
riēs: ꝑplm romanū ipe/
rio asie cui⁹ ipe rex erat:
succedere heredē iusse/
rat. Gracch⁹ ṽo apperēs
gratiā ꝑpli legē tulit: vt
pecunia ipso distribue/
ret. Cū igit̄ dies comi/
cioꝝ / q̄ scz magistrat⁹ ꝯsueuerūt eligi / aduenissent: z grac/
ch⁹ niteret ꝯtinuare magistratū i anno seqnti: sperās
se eligi i tribunū: inflāmata nobilitas fragmēt⁹ subsel
lioꝝ: fugato ꝑplo / ipm pmo fragmēto deiectū ad ter/
rā: deinde volentē surgere claua percussū occiderūt.
Ducēti pterea i ea sediti
one interfecti sūt: ipsius
q̄ gracchi cadauer in/
humatū extabuit. De illo
gracchō dicit valeri⁹ li.
j. q̄ cū fauore ꝑpli rēpu/
blicā teneret oppressā: pa
lā dictauit interempto se
natu oia ꝑ plebē agi de/
bere. Idem etiā dicit li.
vj. q̄ scipio africanus se/
cundus sororē eius duxe
rat in vxorē. Cū autē sci/
pio debellatis numanti/
nis Romā fuisset reuer
sus: post interfectionē p̄/
dictā: cneus carbo tribu
nus plebis / aug sepulc ꝑ
id ē sopite seditionis tur
bulentissimus iudex: afri
canū interrogat: qd de ty
berij gracchi interitu sen
tiret: vt auctoritate gmlli
mi viri inchoato incēdio
multū incrementi aduce
ret: nō dubitās qn ꝑpter
tā artā affinitatē aliqd ꝓ
interfecti memoria esset
miserabiliter locuturus. — Quinta veritas:
At scipio iure eū cesū ꝓ/
nūciauit. Patet ḡ q̄ sci/
pio reputauit eū iuste in/
terfectū. Sz forsitā ꝓpt
ea q̄ iā dicta sunt de scipi
one: ipse btūs Aug⁹ non
facit mētionē i hoc loco
nisi de pmo gracchō iter
fecto. In seqnti ṽo capi
tulo facit mētionē ṽtro
q̄. Secundus ṽo grac/
chus (sicut narrat valeri/
us libro. j.) anteq̄ tribu
nus fieret somno pressus
tyberij gracchi fratr⁹ sui
effigiē vidit dicētis sibi:
nulla ratione vitare pos/
se: ne non eo fato periret
quo ipse occidisset: z ve/
rū est q̄ sic contigit. Nar
rat eñ de ipso orosius li
bro. v. q̄ tribunus plebis
ꝑ tumultum creatus: ma
gna reipublice perniciei
fuit: nā cū sepe ꝑplm do
nis z ꝓmissis in acerbissi/
mas seditiōes excitasset:
maxime ṽo legis agra/
rie: id est distributione et
diuisione agroꝝ: causa
etiā ꝓ quo frater eius ty/
berius gracchus fuerat
occisus. Et quia successor
suus i tribunatu. s. minu
cius / ꝓ magna parte sta/
tuta z leges gracchi ab/
rogauit: sup

ac vocibus / cōcent⁹ est quidā tenēdus ex distin
ctis sonis: quē immutatū aut discrepātē aures
erudite ferre nō pñt: isq̄ ꝯcēt⁹ ex dissimillimarū vo
cū moderatiōe ꝯcors tñ efficit̄ z ꝯgruens: sic ex
sūmis z medijs z īfimis iteriect⁹ ordinib⁹ vt so/
nis: moderatā rōne ciuitatē ꝯsēsu dissimillimo/
rū ꝯcinere: et q̄ harmonia a musici⁹ dicit̄ i cātu/
eā eē i ciuitate ꝯcordiā: artissimū atq̄ optimū
oim i republica vinculū incolumitat⁹: eāq̄ sine
iusticia nullo pacto esse posse. Ac deinde cū ali
quāto lati⁹ z vberi⁹ disseruisset: quātūq̄ ꝓdesset
iusticia ciuitati: quātūq̄ obesset si abfuisset: sus
cepit deinde philus vn⁹ eoꝝ q̄ disputatiōi ade
rāt: z poposcit vt hec ipa q̄stio diligēti⁹ tracta/
ret: ac d̄ iusticia plura dicerent̄: ꝑpter illud qd̄
iā vulgo ferebat̄: rēpublicā regi sine iniuria nō
posse. Hāc ꝓinde q̄stionē discutiēdā z enodādā
esse / assensus est scipio: rñditq̄ nihil esse qd̄ ad/
huc de republica putaret dictū: z quo posset lo/
gius progredi: nisi esset confirmatū: non modo
falsum esse illud sine iniuria regi non posse.

¶ Sed hoc verissimū eē
sine sūma iusticia rēpu/
blicā regi nō posse. Cui⁹
questiōis explicatio / cū
in diē cōsequentē dilata
esset: in tertio libro ma/
gna ꝯflictatiōe res acta
est. Suscepit eñ philus
ipse disputationē eorū /
qui sentirēt sine iniusti/
cia regi nō posse rempu/
blicā: purgans se p̄ci/
pue / ne h̄ ipse sentire cre
deretur. Egitq̄ sedulo
pro iniusticia contra iu/
sticiā: vt hāc esse vtilem
reipublice: illā ṽo inuti
lem verisimilib⁹ rationi
bus et exēplis velut co/
naretur ostēdere. Tū le
lius rogātibus oib⁹ / iu/
sticiā defendere aggres/
sus est: asseruitq̄ quan/
tū potuit nihil tā inimi/
cū q̄ iniusticiā ciuitati:
nec oino nisi magna iu/
sticia geri aut stare pos/
se rēpublicā. Qua q̄stio
ne q̄ntū sat⁹ visū ē ꝑtra/
ctata: scipio ad intermissa
reuertit̄: recolitq̄ suā atq̄ cōmēdat breuē reipu/
e

¶ Quinta veritas / q̄ hoc
verissimū ē / sine sūma iusti/
cia rēpublicā regi nō posse.
Istā auctoritatem aug⁹ du/
plici auctoritate declarat.
Prima est lelij: qui dixit q̄
nihil est tam inimicū ciuita
ti q̄ iniusticia: nec omnino si
ne magna iusticia posse sta/
re rempublicā affirmauit.
Secūda auctoritas est Sci/
pionis: qui diffiniens rēpu
blicā / dicit populū esse. Po
pulū autem dicit̄ nō oēm ce
tum multitudinis / sed certū
iuris qui consensu z vtilita
tis cōmunione ligant̄. Itez
inquit: scipio diffinit rēpu/
blicā esse rem populi / cū iu/
ste regitur / siue ab vno rege
siue a paucis optimatib⁹: si/
ue ab vno populo vniuerso
Quādo aūt rex ē tyrānus:
z optimates factiosi sūt / aut
populus iniustus: tunc di/
cit q̄ nō est vitiosa respubli/
ca / sz omnino nulla. Ex qui
bus dictis accipit̄ istd̄ docu
mētū: q̄ iusticia ē virtus ꝓ/
clarissima: q̄ eius cōtrariū
vicium estimatur: reipubli
ce nociuū: cuius bonū quā/
to cōmunius tanto melius:
z optimis pessima contrari
antur: z vitiū pessimū ꝓcla/
rissime virtuti est contrariū
sicut patet in heroica et be/
stialitate.

blicę definitionē/ q̄ dixe/
rat eā eē rē pplī. Pplm au/
tē nō oēm cętū ⁊ multitu/
dinis/ſ; cętū iurꝭ ꝯſenſu ⁊
vtilitatis cōione ſocieta/
tū eſſe determinat. Docet
deinde quāta ſit in diſpu/
tādo definitiōis vtilitas:
atq; ex illis ſuis definitiōi
bus colligit tunc eſſe rem
a publicā.i.rē pplī/cū bene
ac iuſte gerit̄/ſiue ab vno
rege/ſiue a paucꝭ optima/
tibus/ſiue ab vniuerſo po
pulo. Cū vo iniuſtꝰ eſt rex
quem tyrānū more gręco
appellauit: aut iniuſti opti
mates: quoꝝ ꝯſenſum di/
xit eſſe factionē: aut iniuſtꝰ
ipſe ppl's cui nomē vſita/
tū nō reppit/niſi vt etiam
ipm tyrānū vocaret: nō iā
vitioſam ſicut pridie fuit
diſputatum/ſed ſicut ratio
ex illis definitiōibꝰ ꝯnexa
docuiſſet: omino nullā eē
rēpublicā: qm̄ nō eſſet res
populi/cū tyrannꝰ eam fa
ctione capeſſeret: nec ipſe
populꝰ iam populꝰ eſſet/ſi
eſſet iniuſtꝰ: qm̄ non eſſet
multitudo/⁊ iuris conſen
ſu/⁊ vtilitatꝭ cōione ſocia
ta: ſicut populꝰ fuerat defi
nitus. Quādo ergo reſpu
blica romana talis erat/
qualē illum deſcribit ſalu
ſtius: nō iā peſſima ac fla/
gitioſiſſima/ſicut ipſe ait:
ſed oīno nlla erit: ſm iſtā
rationē quam diſputatio
de republica int̄ magnos
eius pncipes tunc habita
patefecit. Sicut etiā ipſe
tulliꝰ nō ſcipionis nec cu/
iuſq; alteriꝰ/ſ; ſuo ſermo/
ne loquēs teſtat̄ in princi
b pio quinti libri: cōmemo/
rato prius ennij poetę ver
ſu/ quo dixerat: Moribꝰ
antiquis res ſtat romana
viriſq;. Quē qdē ille ver/
ſum inqt vel breuitate vel
veritate tanq; ex oraculo
mihi quodā eſſe affatꝰ vi/
detur. Nam neq; viri/niſi
ita morata ciuitas fuiſſet
neq; mores/niſi hi viri pręf
fuiſſent: aut fundare/aut
tamdiu tenere potuiſſent
tantam ⁊ tam iuſte lateq;
imperantē rempublicam.
Itaq; ante noſtrā memo/
riā ⁊ mos ipſe patriꝰ pſtan
tes viros adhibebat: ⁊ ve
terū morē ac maiorū inſti
tuta retinebāt excellētes
viri. Noſtra vo ętas cum
rempublicā ſicut picturā
accepiſſet egregiā/ſ; eua/
neſcentē vetuſtate/nō mo
do eā coloribꝰ ijſdē qbus
fuerat renouare neglexit/
ſed ne id qdez curauit/vt
formā ſaltē eiꝰ et extrema
tanq; liniamēta ſeruaret.
Quid eñ manet ex anti/
quis moribꝰ quibꝰ ille di/
xit rē ſtare romanā: quos c
ita obliuiōe obſoletos vi/
demꝰ: vt non modo nō co
lant̄/ſed etiam ignorent̄?
Nam de viris quid dicā?
Mores eñ ipſi interierūt
virorū penuria: cuiꝰ tanti
mali nō videt̄ reddēda ra
tio nobis/ſed etiam tanq;
reis capitis quodāmodo
dicēda cauſa eſt. Noſtris
eñ vitijs nō caſu aliq rem
publicā verbo retinemus
re ipſa vero iam pridē ami
ſimus. Hęc cicero fatebat̄ d
longe quidē poſt mortē africani quē in ſuis
librꝭ fecit de republica diſputare: adhuc ta
men ante aduētū chriſti. Quę ſi diffamata
⁊ ꝓualeſcente religione chriſtiana ſentirent̄
atq; dicerent̄: quis nō iſtorū ea chriſtianis
imputāda eſſe cenſeret? Quāobrem cur nō
curarūt dij eorū ne tunc periret atq; amitte
retur illa reſpublica quā cicero longe āteq;
chriſtus in carne veniſſet tam lugubriter de
plorat amiſſam? Viderint laudatores eius
etiā illis antiquis viris ⁊ moribꝰ qualis fue
rit: vtrū in ea viguerit vera iuſticia: an for/
te nec tūc fuerit viua moribꝰ/ſ; picta colo/

D rogauit: ſup quo indignatꝰ gracchus cōfęderatis ſi/
bi multis ⁊ aſſumptis/capitoliū (vbi cōcio agitaba/
tur) aſcēdit: vbi maximo tumultu excitato: ⁊ quodā
ꝑcone a gracchianis iterfecto/cū poſtmodū bellās
fortē reſiſtentiā haberet: nā tota multitudo ſua cum
diu fuiſſet anceps/
bellum per ſagitta
rios ab optimo cō
ſule miſſos diſtur/
bata eſt: gracchus
fugit/⁊ pugnātibꝰ
ꝓ ipſo amicis ſuis
E ipſe ne viuus cape
retur/ceruicē ſuā
ſeruo prębuit. Ca/
put vo gracchi oc
ciſi cōſuli allatum
eſt: corpus ad cor/
neliam matrē ſuā
quę fuit filia africa
ni ſupioris: cuiꝰ ſcȝ
africanꝰ poſterior
nepos erat/delatū
eſt. Patet ergo q̄
oroſius ſentit grac
chos fuiſſe viros
multū ſeditioſos:
Et beatꝰ auguſtinꝰ
idem ſentit: vt pa/
tet in ſequēti capi.
et titus liuiꝰ: cōuis
ſaluſtiꝰ eos pnūcia
uerit fuiſſe iuſtos.
Fuit et vnus alius
tyberiꝰ gracchꝰ bo
nus ciuis: qui alio
modo eſt iterfectꝰ
ſm valeriū lib. j.
a ¶ Cū bene ac
iuſte geritur ⁊c.
Nota hic q̄ beatꝰ
auguſtinus tangit
tres ſimplices po/
liticas rectas/⁊ eaꝝ
etiā corruptiones:
de quibꝰ determi/
nat philoſophꝰ in
politicis ſuis.
b ¶ Cōmemora
to priꝰ ennij poe
tę ⁊c. De iſto en/
nio dicit eutropiꝰ li/
bro. ij. q̄ tēpore p/
mi belli punici ta/
renti naſcit̄: q poſt
romę deguit/cōtē/
tus vniꝰ ancillę mi
niſterio. Dicit Eu/
F ſebiꝰ q̄ articli mor
bo periit/et ſepul/
tus eſt in via appia
in monumento ſci/
pionis. Huiꝰ poe/
tę verſum Tullius
multū laudās/ q̄ſi
fuiſſet quoddā ora
culum.i. diuinū re/
ſpōſum/ipm diffu/
ſe ꝓſequit̄: vt patȝ
in littera. Sunt au

tem verba tulliū ab illo loco: Moribꝰ antiquis res
ſtat ⁊c. vſq; ad illud: Hec Cicero. c ¶ Quos ita
obliuione obſoletos ⁊c. Obſoletos idem eſt q̄d
ꝑter obliuionē/ꝑter fetorem deſertos. Unde vult
tullius dicere/q̄ moderni iam deſeruerūt bonos mo/
res antiquoꝝ quaſi
ſi feterēt eis: nam
ipſos vident̄ hor/
rere. d ¶ Hęc ci
cero fatebat̄ ⁊c.
Hic notandum q̄
africanus iſte ſecū/
dus fuit tēpore ſe/
cundi belli punici/
⁊ diu etiam poſtea
vixit. Cicero vero
fuit tēpore iulij cę/
ſaris: ⁊ poſt mortē
eius ab amicis cę/
ſaris/quia fauerat
pompeio cōtra eū
interfectus eſt ſm
eutropiū lib. vij. in
pncipio. Tertiū vo
bellum punicū in/
choatū fuit āno ab
vrbe ꝯdita ſm oro
ſium. dcccccij. Iu/
lius vo interfectꝰ
fuit ſm eundē cir/
ca annum ab vrbe
condita ſeptingen/
teſimūdecimū. Et
ita inter ſcipiones
africanū et cicero/
nem fluxerunt anni
circiter centū.
¶ In hoc capitu/ Additio facta
lo vigeſimoprimo bi paſſauantij
mentionē facit au/
guſtinus de verſu
Ennij poetę allega
to per Ciceronē in
principio lib. v. de
republica. Quis
autem fuit iſte en/
nius poeta/expoſi
tor nō dicit hic: ſed
quere ſupra codē
capitulo nono. Et
alias dicent̄ de eo
plura cum alijs au
ctoribꝰ ⁊c.
G

nib⁹. Qd̄ ⁊ ipse dicere nesciens: cū eā pferret expssit: sʒ alⁱs si deus voluerit/ hęc videbim⁹. Enitar em̄ suo loco: vt ostēdā fm̄ definitiones ipsi⁹ ciceronis: qb⁹ qd sit respublica: ⁊ qd sit ppl's loquēte scipione breuiter posuit: attestātib⁹ etiā multis/ siue ipsi⁹ siue eoꝝ quos loq̄ fecit in eadē disputatione sentētijs: nūq̄ȝ illā fuisse rēpublicā: q2 nūq̄ȝ i ea fuit vera iusticia. Scd̄m pbabiliores autē definitiões ⁊ p suo mō quędā respublica fuit: ⁊ meli⁹ ab antiquoribus romanis q̄ȝ a posterioribus administrata est.

¶ Vera aūt iusticia nō ē nisi in ea repūblica cui⁹ cōditor rectorq̄ȝ chr's ē: etsi etiā ipsā rēpūblicā placet dicē: qm̄ eā rē ppli eē negar̄ nō possum⁹. Si āt h nomen qd̄ alibi alit̄q̄ȝ vulgatū est ab vsu nr̄e locutōis est forte remoti⁹: i ea certe ciuitate ē vera iusticia: d q̄ scptura sā cta dic̄: Glī osa de te dicta sunt ciuitas dei.

Ps. 86. a.

Sexta veritas

¶ Sexta veritas ꝙ vera iusticia nō ē nisi i ea republica cui⁹ cōditor est christus. Ex q̄ dicto accipit̄ carbo licū documētū ꝙ apd̄ infideles nō sunt vere vtutes morales: q2 cum vtutes morales connexe: ⁊ scd̄m pbos ⁊ fm̄ sctōs vbi nō ē vera iusticia: ibi nō ē alique vtutes inuenire. Sed oritur dubiū: qd vocat Aug⁹ verā vtutē: cū pbi de vtutib⁹ tractauerint. Dicit̄ ꝙ vocat vtutē veram: q̄ ducit ad patriā ⁊ ad verā felicitatē: ⁊ sic habemus ꝙ sine diuina gracia vera virt⁹ nō habetur: quia ad verā felicitatē sine ipsa non peruenitur.

¶ Q2 dijs romanorum nulla vnq̄ȝ cura fuerit: ne malis moribus respublica deperisset. Capi. XXII

Sed quod ptinet ad [a] presentē questionē: quālibet laudabilē dicant istam fuisse vel esse rempublicā fm̄ eorum doctissimos auctores: iā longe ante christi aduentū pessima ac flagitiosissima facta erat: Immo vero nulla erat: atq̄ȝ omnino perierat perditissimis moribus. Vt ergo non periret: dij custodes ei⁹ populo cultori suo dare precipue vitę ac morum precepta debuerunt: a quo tot templis/ tot sacerdotibus et sacrificiorū generibus: taȝ multiplicibus varijsq̄ȝ sacris: tot festis solennitatibus/ tot tantorū q̄ȝ ludorum celebritatibus colebātur: vbi nihil demones nisi negociū suum egerunt: nō curantes quemadmodū illi viuerent: immo curantes vt etiā perdite viuerent: duȝ tamen honori suo illa oīa metu subditi ministrarent. Aut si dederunt: pferatur/ ostendatur legatur: quas deorū leges [b] illi ciuitati datas contempserint gracchi: vt seditionib⁹ cuncta turbarēt: quas [c] marius et cinna et carbo/ vt in bella etiā progrederētur ciuilia: causis iniquissimis suscepta: et crudeliter gesta/ crudeliusq̄ȝ finita: quas deniq̄ȝ sylla ipse: cuius vitaȝ/ mores/ facta/ describente salustio/ alijsq̄ȝ historię scriptoribus quis nō exhorreat? Quis illā rempublicā nō tunc perisse fateatur. An forte pp̄ter huiuscemodi ciuiū mores virgilianā illam sententiā: sicut

Expo. ca. XXII

[a] Sed qd̄ ptinet ⁊c. In hoc ca. b. Aug⁹ arguit ꝯ falsos deos: pbans ꝙ ppl's roman⁹ legib⁹ indigebat quib⁹ bn̄ viuisset: ⁊ p ꝯseqns dij eas dare debuissēt: qd̄ tn̄ nō fecerūt. Et facit duo. q2 pmo arguit: vt dictū est. Scd̄o ibi: An forte pp̄ter huiuscemodi ⁊c. excludit quandā responsionē quę dari possȝ. [b] ¶ Quas deorū leges ⁊c. De duobus gracchis dixi in pcedēti ca. [c] ¶ Quas marius et cinna et carbo. Hic sciendū: ꝙ sicut colligi pōt ex dictis eutropij li. v. ⁊ orosij lib. v. tres fuerunt marij: scȝ caius marius pater: ⁊ caius mari⁹ filius eius: ⁊ marcus marius: q oēs simul rēpublicā turbauerūt: ⁊ ꝯ syllā consulē bellū mouerūt. De primo vero mario loq̄tur hic bea. Aug⁹. Quod vero p ipsum primū ciuile bellū motū fuit et gestū: colligitur ex Orosio et Eutropio: et etiam Valerio libro. v. Anno enim vrbis conditę sexcentesimo sexagesimo secūdo: Caius marius/ qui septies ante consul fuerat: cum Sylla qui eodē tempore consul fuerat contra Mithridatē: qui Asiā ⁊ Achaiam occupauerat mitteret: affectauit septimū consulatum: id est vt septimo consul fieret: vt ipse mitteretur contra Mithridatem: quare Sylla cōmotus: cum exercitu ad vrbem venit: et contra Mariū dimicans: et eo fugato contra Mithridatem processit i greciam. Marius vero fugiens: cum persequentiuȝ instantia circumseptus esset in minturnensium paludib⁹ se abscondit. Ex quibus infęliciter oblitus luto ignominiose ptract⁹: ⁊ turpi spectaculo in minturnas deductus/ cōtrusus in carcerē: vbi gallo: ē ad se occidendū missuȝ: solo vultu exterruit: vt eū occidere nō auderet: sicut dicet̄ in sequenti ca. Deinde lapsus ex vinculis in africā fugit: sollicitatoq̄ȝ ibi filio suo/ scȝ caio mario iuniore: q apud vticam in custodia seruabat̄: ⁊ cinnę cōsuli societate scelerū cōiunctus: romā statuit redire cū eodē. Exercitū vero sub diuiserunt in quattuor partes: sic ꝙ caio mario seniori tres legiones darę sūt partem vero exercitus accepit Caius carbo: de quo dicit Valerius li. vj. ꝙ erat oriētiū ciuiliū malorū fax ardētissima: pars vero data est sertorio: residua vero pars exercit⁹ cinnam consulē consecuta est. Marius igitur coloniā ostiensē vi ingressus: omnia genera libidinis/ auaricię ⁊ crudelitatis exercuit. Deinde cinna consul cū legionibus: et marius cuȝ fugitiuis vrbē ingressi: nobilissimos quoq̄ȝ senat⁹ ⁊ viros cōsulares plurimos interfecerūt: multos autē pscripserunt: ⁊ euersa domo syllę: filios et vxorem ad fugaȝ cōpulerunt. Vniuersus vero reliqu⁹ senatus ad syllaȝ in greciam venit: vt patrię subueniret. Interim vero priusq̄ȝ sylla rediret: marius pater cū interfectorū ciuiuȝ capita illata conuiuijs: oblata capitolijs: collata rostris: id est loco cuidaȝ in foro sic appellato ad spectaculū congereret: ac septimū consulatū cū cinna tertio consule pausisset/ in exordio cōsularis imperij/ fera tādem morte peremp⁹ est. Cinna vero quarto cōsul factus postmodū a pprio exercitu interfectus est. Interim etiā priusq̄ȝ sylla rediret: romę facti sunt cōsules: caius marius iunior ⁊ papirius carbo. Reuersus eū sylla contra mariū iuniorē filiū marij tam

Infra li. 19. ca. 21

 defuncti

solent p̄ defensione suorū deorū opponere audebūt: a Discessere omnes adytis arisq; relictis. Dii/ quibus imperiū hoc steterat. Primum si ita est: non habent cur querantur de religione christiana: q hac offensi eos dii sui deseruerunt: quoniāquidē maiores eorum iam pridem moribus b suis ab vrbis altaribus tā multos ac minutos deos/ tanq; muscas abegerunt. Sed tamen hec numinum turba vbi erat: cum longe anteq; mores corrumperentur antiqui: c a gallis roma capta et incēsa est? An p̄sentes forte dormiebant? Tunc enim tota vrbe in hostiū potestate redacta: solus collis capitolinus remanserat. Qui etiam ipse caperetur: nisi saltem anseres diis dormientibus vigilarent. Unde pene in super d stitionē egyptiorum bestias auesq; colentium/ roma deciderat: cum anseri solēnia celebrabant. Verū de his aduentitiis et corporis potius q̄ anime malis: que vel ab hostibꝰ: vel alia clade accidunt: nondum interim disputo. Nunc ago de labe morū: quibus primū paulatim decoloratis: deinde torrentis modo p̄cipitat,: tāta q̄uis integris tect, menibusq; facta ē ruina rei publice: vt magni auctores e eorū eā tūc amissam nō dubitēt dicere. Recte aūt ab/ f scesserāt vt amitterent oēs adytis arisq; relictis dii:

N peluuen dimicauit: et occisis de parte marii .xv. milibus: de suis pdidit .cccc. Deinde Sylla ad portā collinam signa contulit: et .lxx. milia hominum occidit: et mox vrbem ingressus: tria milia hominū contra fidem datam inermes peremit. Cūq; magna crudelitate aduersus sōtes ac insontes seuiret: quintus catulus palā Sylle dixit: Cum quibus tandē victuri sumus: si in bello armatos/ in pace inermes occidimus. Sylla deinde marcū mariū de capilli casa extractū vinciri iussit: ductūq; trans tyberim / effossis oculis/ mēbris minutatim excet(?) vel fractis trucidari: Mariū marii filium preneste persecutꝰ obsedit et ad mortē cōpulit Nā sic dicit Oro-
D sius: caput marci marii preneste delatū est: quo viso iste marius iunior desperās: ceruicē suo seruo p̄buit: q occidit eū. Rursus contra ptes marianas ad portā collinā dimicās cū haberet cōtra se .lxx. milia: et ex eis .xi. milia se sibi dederūt: ceteros insatiabili ira cōsumpsit. Carbo vero alter cōsul ab arimino in siciliā fugiens: p gneū pompeiū ibi interfectus est. De sylle vero morte narrat valerius lib. ix. q dū ire vitio obtēperat multo sanguine pfuso: ad vltimū et suū erogauit. Puteolis etiam ardēs indignatiōe: qr pecunia a decurionibus ad refectionē capitolii pmissa cūctātius dabat: animi concitatione nimia/ et immoderato vocis impetu cruori cōmixto spūm vomuit e pectore: i dubio igit est/ sylla ne prior/ an iracūdia sylle extincta sit. De moribꝰ vero eius loquit Salustiꝰ circa mediū iugurthini: et de crudelitate eiꝰ nimia loquit Orosiꝰ lib. v. Eutropius li. v. et valeriꝰ lib. ix. q valerius dicit sic: Luciꝰ sylla quē laudare vel vituperare quisq; satis digne potest: qr dū querit victorias: scipionē dū exercet: seuitiā hannibalis representauit. Egregie nāq; auctoritate nobilitatis defensa crudeliter: totam vrbē et oēs(?) italie partes ciuilis sanguinis fluminibus inundauit. Abscissa miserorū capita: modo nō vultum nec speciē retinentia/ in conspectum suū afferri voluit: vt illa oculis inspiceret: quia ore nefas erat māducare. Multa alia narrat Valerius de crudelitate sua/ et etiā de crudelitate Marii. Hec ideo diffusius posui: quia beatus Augꝰ de gloriis hic nominatis facit in sequentibus mentionē: et p̄cipue lib. iii. ca. xxviii. a ¶ Discessere omnes adytis arisq; relictis etc. Illud est Virgilii Aeneid. libro. ii. et sunt verba enee desperantis Troiam posse defendi. Dicebat eīm Aeneas: q dii quibus steterat imperiū troianū/ discesserant: et reliquerāt tam adyta/ id est templa/ q̄ aras. Et eodē mō posset dici de Roma/ et diis suis temporibus illis: de quibus Augꝰ in littera facit mentionē. b ¶ Tam multos ac minutos deos tanq; muscas abegerunt etc. Muscas vocat Augꝰ deos: propter eorū immundiciā: quos iā dicit multos ac minutos: quia intantū multiplicauerant deos/ et paruę potestatis eos fecerant/ q vix erat in actibus humanis vel rebus aliquid cui nō attribuerant proprium deū: et ille non habebat potestatem nisi super illud: vt magis patebit infra li. vii. capi. xxvi. c ¶ A gallis roma capta et incensa est etc. Istam historiam narrat titus liuius libro quinto: et Eutropius lib. ii. Orosius etiā libro. ii. narrat eā sic. Galli Senones duce breno exercitu copioso et robusto nimis totis viribus romā cōtendunt: quos Fabius consul excepit sed obsistere non potuit: vn̄ victis et occisis romanis apud fluuiū nomine allia: q vt Eutropiuꝫ .xi. miliario est ab ab vrbe patentē vrbē galli penetrāt: trucidant residentes simulacrorum mō in suis sedibus senatores: eosq; domorū incēdio cremantes: lapsu culminū suorū sepeliūt: vniuersamq; reliquā iuuentutē quā constat vix mille hominū tunc fuisse: in arce capitolii obsidione cōcludūt: ibiq; infelices reliqas fame peste/ desperatione subigunt et vendūt: nam mille libris auri discessionis preciuꝫ paciscūtur. i. pmittunt se velle discedere ab obsidione pro mille libris auris nō q apud gallos roma tā parui nominis fuerit: sed qr sic illā destruxerāt ante q amplius tūc valere nō posset. Ista sunt ex Orosio. Titus vero liuius vocat illos gallos allobroges: et narrat q dū obsiderent capitoliū: nocte quadā galli percepta quadā via qua ascēdi potuit in capitoliū: quus cum magna difficultate inceperūt silenter ascendere vnus post aliū. Latuit hoc vigiles: sed Manlius torquatus excitatꝰ clamore anseris: occurrit ascendētibus: et deiecit/ et interfecit multos eorū: et capitoliū sic saluauit. d ¶ Unde pene in superstitionem egyptiorū etc. Hic sciendū q greci p̄ deos coluerūt hoīes: chaldei astra: egyptii bestias et aues: quis ab inuicē deos aliquos receperunt. Vn̄ de egyptiis dicit Clemēs in itinerario suo li. v. q aliq eorū bouē: aliq hircū: alii serpentē: piscē quoq; et cepas et cloacas et strepitū vētris tāq; numina deos habuerūt. Et sicut dicit Tulliꝰ li. de natura deorū: nullā bestiā nisi propter aliquā vtilitatē/ quaꝫ ex ea caperent ꝯsecrauerūt. Romani autem volētes anseri repēdere/ q clamore eiꝰ capitoliū seruatū fuerit/ anserē coluerūt: i hoc imitātes supstitionē egyptiorū. Dicit aūt Plinius li. xxix. q sicut anseres honorē meruerūt: capitoliū defendētes silētibꝰ canibus: ita canes annua supplicia. i. singul̄ annis furca armorū sici pendūt. i. soluūt. e ¶ Ut magni etc. Sicut Salustiꝰ vt patet ca. xviii. et Tullius ca. xxi. f ¶ Recte autem ab. etc. Hic loquitur beatus Augꝰ ironice. E

Quid ꝙ etiā videntur Expo. Ca. XXIII
Q. ꝛc. In hoc ca. ondit b. Augꝰ/ ꝙ nec dij colendi sūt ꝑpter spem bonoꝝ q̄ pñt aut volūt ꝯferre: nec ꝑpter timorē maloꝝ q̄ pñt inferre. Et duo facit: q: cū ꝯstat ꝙ bona eterna ipsi nō ꝯferūt/ sed potiꝰ impediunt: ideo p̄mo ꝓbat/ ꝙ nec bona temporalia conferre/ nec mala inferre possunt: nisi quantum deus ꝑmittit: quod deus sepe permittit ita vt ꝛ malis q̄ndoqꝫ bona proueniunt: sicut patet in mario: ꝛ bonis mala: sicut patet in regulo: ꝛ bona bonis: sicut patet in metello: ꝛ mala malis: sicut patet in catilina: de quibus ifra dicetur in hoc ca. ibi: Nec magnipēdamus ꝛc. Concludit ex his ꝙ nec bona huius vite sunt multū appreciāda/ nec mala cauēda cum indifferēter ꝓueniant bonis et malis. Primo autē probat ꝙ vbi habent potestatem super bona ꝛ mala huiꝰ vite talia bona dant hominibꝰ malis ad implendū eorum cupiditatem: vt dicit i principio huius ca. Quid ꝙ etiam videntur eorum affuisse cupiditatibꝰ ꝛc. quod dicit referēdo ad p̄cedens: vbi dicit paꝝ ante: quales queso dij fuerūt ꝛc. vñ ꝯuenienter q̄rit q̄d supple dicent vel rñdebit ad hoc ꝙ etiā videntur ꝛc. b Qui enī mariū ꝛc. Ideo dicit eū nouū hoiem: q: nō habuit a ꝓgenitoribꝰ suis ꝙ esset tāte dignitatis sicut fuit. Fuit enī ꝯsul septies: cū tñ nō esset nobil. Narrat enī Salustiꝰ de eo i iugurthino: ꝙ marius domi modicus arpini alitus ꝓuinciā exegit: cū ꝑuenisset ad etatē militarē: factꝰ ē miles stipēdiarius: postea tribunꝰ militū: crescēdo vo p̄mo gessit vnū magistratū: postea aliū: deinde in bello romanoꝝ cōtra iugurthā regē numidarū: militauit sub ꝯsule metello i africa: tandē romā reuersus factꝰ est ꝯsul: et in bello iugurthio successit metello. De q̄ etiā dicit valeriꝰ li. vj. ꝙ ipse fuit magne fortune luctator: nā q̄ arpinatibꝰ honoribꝰ iudicatꝰ ē inferior q̄sturā rome appetere ausus ē. Et ex isto mario tā humili arpinate ignobili/ rome cādidatꝰ euasit: africā subegit. Et sciēdū ē ꝙ septies factꝰ ē ꝯsul ꝓpē ꝓbitatē suā: nō legit ꝙ ma

si eoꝝ de bona vita atqꝫ iusticia ciuitas p̄cepta contēpserat. Nūc vo quales que so dij fuerūt: si noluerūt cū ipso cultore suo viuere quē male viuentē nō docuerūt bene viuere.

Varietates rerū tēporaliū non ex fauore aut impugnatione demonuꝫ: sed ex dei veri pendere iudicio. Ca. XXIII

Quid ꝙ eti-am videntur eoꝝ affuisse cupiditatibꝰ implēdis: et ostēdunt nō ꝑfuisse refrenandis? Qui enī mariū nouū hoiem ꝛ ignobilē cruētissimū auctorem belloꝝ ciuiliū atqꝫ gestorē: vt septies cōsul fieret adiuuerūt: atqꝫ vt i septimo suo ꝯsulatu moreret senex: ne i manus sylle futuri mox victoris irrueret. Cur nō etiā iuuerūt/ vt a tantorū se cōpesceret imanitate facinoꝝ. Si enī ad hoc eū dij eorum nō iuuerūt: nō parum est ꝙ fatētur etiā nō ꝓpitijs dijs suis posse accidere homini istam temporalē quam nimis diligunt tantā felicitatē: ꝛ posse homines sicut fuit marius: salute/ viribꝰ/ opibus/ honoribus/ dignitate/ longeuitate cumulari/ et ꝑfrui dijs iratis: posse etiam hoies/ sicut fuit regulꝰ/ captiuitate/ seruitute iopia/ vigilijs/ doloribꝰ excruciari et emori dijs amicis. Qd si ita esse ꝯcedūt: cōpēdio nihil eos ꝓdesse/ ꝛ coli superfluo cōfitent. Nā si vtutibus animi ꝛ ꝓbitati vite: cuiꝰ p̄mia post mortē sperāda sūt: magis ꝯtraria vt ipsi discerent instituerūt: si nihil etiā i his trāseūtibus et tp̄alibꝰ bonis: vl eis q̄s oderūt nocet: vl eis quos diligūt ꝓsunt: vt quid coluntur: vt quid tanto studio colendi requiruntur? Cur qꝫ laboriosis tristibusqꝫ tp̄ibus tāq̄ offensi abcesserint murmurant: ꝛ ꝓpꝫ eos christiana religio ꝯuicijs indignissimis leditur? Si aūt habēt i his rebꝰ vel bñficij vl maleficij potestatē: cur in eis affuerunt pessimo viro mario: ꝛ optimo virō regulo defuerūt? An ex hoc ipsi intelligunt iniustissimi et pessimi? Qd si ꝓpterea magis timēdi ꝛ colēdi putantur: neqꝫ hoc putent. Neqꝫ enī minꝰ eos inuenit regulus coluisse q̄ marius: nec ideo vita pessima eligenda videat: quia magis mario q̄ regulo dij fauisse existimant. Metellus enī romanoꝝ laudatissimꝰ: q̄ ha

gnā crudelitatē exercuit: nisi postq̄ septimū ambiēs factꝰ est occasio p̄mi belli ciuilis: in q̄ nimiā crudelitatē ostēdit: sicut patet i p̄cedēti ca. ꝛ plus patebit legēti historiographos romanoꝝ. Et ꝓpter hoc Augꝰ iappo nendo vel ꝯcedēdo ꝙ ipse septies factꝰ est ꝯsul auxilio deoꝝ tāq̄ dignus ꝛ bonus: q̄rit specialiter cōtra septimo consulatu/ verū ad illum consulatū et ꝓsperitatē illiꝰ tēporis iuuerūt eum dij vel non. Si sic: ergo dij sūt mali q̄ malos iuuāt i malicia. Si nō: q̄ sunt cōtemnēdi: q: sine eis hō pōt habere felicitatē huiꝰ vite. Et ē hic aduertendū: ꝙ tam ꝓspere successit sibi in bello cōtra syllā/ ꝙ sic pꝫ ex his q̄ dixi in p̄cedēti ca. cū ipse fuisset septies ꝯsul quieter pacifice: ꝛ id septimo i bello ciuili cōtra esset potentia sylle: ꝙ si mariꝰ vixisset: necessario venisset ad manus sylle: priꝰ mortuus est morte naturali i bōa senectute q̄ sylla de grecia rediret in italiā ad liberandū patriā/ ꝛ ad seruādū eā a tyrannide sua: vñ nō icidit i manꝰ sylle sicut aliū duo marij inciderūt. c Sicut fuit regulus ꝛc. De isto dixi supra libro. i. caplo. xv. d Metellus enī ꝛc. Isti metello q̄ ꝛ quintus cecilius et metellꝰ vocatus ē (multi enī fuerūt Metelli famosi ꝛ magni) successit marius: ꝛ fuit bonus tali bonitate quali potuit esse apud cultores deoꝝ: ꝛ felix fuit tp̄aliter. De q̄ dicit valeriꝰ li. vij. in prin. ꝙ a p̄mo originis die vsqꝫ ad vltimū vite eiꝰ: fortuna eū ad sūmū beate vite cumulū ꝑduxit. Natꝰ ē i vrbe terraꝝ p̄ncipe: parētes nobilissimos habuit: insup ꝛ animi dotes: q̄ raro i alijs inueniunt: ꝛ vires corpis vt laboribꝰ posset sufficere: vxorē pudicicia ꝛ fecūditate ꝯspicuā/ ꝯsulatꝰ decꝰ/ iperatoriā p̄tātē/ speciosissimū triumphū. s. de iugurtha rege numidie vnū/ ꝛ de macedonia prius aliū. Eodē tp̄e tres filios ꝯsulares: vnū etiā cēsoriū/ ꝛ quintū p̄torium vidit. Sobolē etiā filiaꝝ suaꝝ sinu suo excepit: nullū funꝰ/ nullos gemitꝰ/ nullas cāo tristicie sensit. Celū ꝯtēplare: vix tñ ibi talē statū inuenies. Erat aūt ꝛ finis vite cōsimilis: Nā leui genere mortis defunctū in vltime senectutis spacio: ꝛ inꝫ oscula et amplexus charissime ꝓlis extinctū rogo imposuerūt. Hec

buit quinque filios cōsulares a etiā rez tpaliū felix fuit: ꝛ catilina pessimꝰ oppressus inopia ꝛ in bello sui sceleris pstratꝰ infelix: ꝛ verissima atque certissima felicitate ꝑpollent boni deū colētes: a quo solo cōferri pōt. Illa igitur respublica malis moribus cū periret/ nihil diū eoꝝ p dirigēdis vl corrigēdis egerūt moribꝰ ne periret: imo deprauandis et corrūpēdis addiderūt moribus vt periret. Nec se bonos fingāt/ quia velut offensi ciuiū iniquitate discesserūt: prsus ibi erāt/ pdunt/ cōuincūt: nec subuenire ꝑcipiēdo/ nec latere tacendo potuerūt. b Omitto quia mariꝰ a miserantibꝰ minturnēsibꝰ marice dee i luco eiꝰ cōmēdatꝰ est vt ei oia psperaret ꝛ ex sūma reūsus despatiōe incolumis in vrbem duxit crudelē crudelis exercitū. Ubi quā cruēta quā inciuilis hostilique immanior eiꝰ victoria fuerit: eos q scripserunt/ legāt q scire volunt. Sed hoc vt dixi omitto: nec marice nescio cui tribuo mariꝫ sanguineā felicitatē: sed occulte potius puidētie dei ad istoꝝ ora claudēda/ eosque ab erroribus liberādos: qui nō studijs agunt/ sed nec prudēter aduertunt.

¶ Quia etsi aliqd in his rebꝰ demones possunt tātū possūt/ quātū secreto omīpotētis arbitrio pmittūtur: ne magnipēdamꝰ terrenā felicitatē/ q sicut mario malis etiam plerūque cōcedit: nec eā rursus qsi malā arbitremur: cū etiā i ea multos pios ac bonos vnius dei veri cultores/ inuitꝭ demonibꝰ ꝑpolluisse videamus: nec eosdē imundissimos spūs/ vl ppt hec ipa bona malaue terrena ppitiādos aut timēdos existimemꝰ: quia sicut ipsi mali homines in terra/ sic etiaꝫ illi nō omnia q volunt facere possunt nisi quātum illius ordinatione sinuntur/ cuiꝰ plene iudicia nemo cōprehendit: nemo reprehendit iuste.

¶ Septima veritas e/ q si demones aliqd i istꝭ inferioribꝰ possunt tantū quantū secreto oipotētis arbitrio pmittunt. Septima veritas

B ex dictis valeriū. Et nota beatꝰ augꝰ dicit: quia habuit quinque filios ꝯsulares: valeriꝰ ꝟo nō ponit nisi tres: et stant simul: quia illi duo/ quoꝝ vnꝰ erat censorius/ et alter pretorꝰ: erāt ambo ꝯsulares. i. digni cōsulatu. De ipso dicit valeriꝰ lib. viij. quia quarto āno post consularia imperia senex admodū pontifex maximꝰ creatꝰ tutelā cerimoniaꝫ per. xxij. ānos: neque ore in votis nuncupādis hesitāte/ neque in sacrificijs faciendis tremulā manū gessit. a ¶ Et catilina pessimꝰ ꝛc. De isto catilina scripsit salustiꝰ librū quē ab ipo catilinariū appellamꝰ. De ipso etiā scpsit valeriꝰ lib. ix. et dicit tulliꝰ idē in pma inuectiua: ꝛ etiā salustiꝰ quia ꝑcipue fuit eiꝰ libido scelesta: nā de vesano amore aurelie orestille: cū vnū impedimētū videret/ quo minus nuptijs iungeretur: filiū suū puꝫ quē et solū et etate puberē hēbat veneno sustulit. Eodem denique aio ꝛ ciuem gerēs quo patrem egerat. i. sicut se habuerat ad filiū: ita postmodū ad patriam se habuit: nā sicut dicit tulliꝰ in inuectiuis: qd mali aut scelerꝭ fingi aut cogitari pōt qd ille nō cōceperit: qs in tota italia veneficus/ quis gladiator/ qs latro/ qs sicarius/ quis parricida/ que mulier infamis/ quis perditus inueniri pōt/ quis pessimꝰ/ qui se cum catilina nō familiarissime vixisse fateatur: Unā narrat de ipo salustius/ quia vitiosus nimis erat moribꝰ/ ꝛ oppressus ere alieno/ vitam miserā duxit quāuis nobilis eēt: dominādi vero reipublice tanta libido eum inuasit: quia nihil esse nefas putauit: dum tamē assequeretur intentum: vnde facta coniuratiōe multoꝝ quos ditare pmiserat ex cede ꝛ rapinis/ habuit exercitū valde fortem ꝛ magnū quo duos cōsules/ lucium coctā/ et lucium torquatū cogitauerat interfecisse/ et consulatū rapuisse: multa seua ꝛ crudelia exercens: tandē tamē in bello cum suis cōiuratis interfectus est. Sed tantus fuit animꝰ suoꝝ/ quia sicut dicit salustius/ vnusquisque in loco quem viuus acceperat mortuus est: ꝛ omnes auersis vultibus conciderāt: nec erat inter ipsos ingenuus: qui aut fugerat/ aut viuus capi posset. De hoc plus habetur infra libro. iij. ca. xx. b ¶ Omitto quia marius ꝛc. De mario quomodo fugit et latuit in paludibus minturnēsibus/ et postmodum inde extractus est/ et ductus ad ciuitatem minturnas/ ꝛ ibi vinculatꝰ/ dictum est supra ca. xvj. Quantū vero ad illud quod hic tangit beatꝰ augustinꝰ: narrat valerius lib. ij. ca. v. quia missus est ad eum occidēdū in domo priuata inclusum minturnis publicus seruꝰ: qui fuit natione cimber. Et licet marius contra cimbroꝝ bella romana strenue gessisset: et fere totam nationē deleuisset: insuper et marius iam senex esset/ et inermis/ et squalore obsitus/ ꝛ seruus ille strictū gladium teneret in manibꝰ: tamē ipm aggredi non sustinuit/ id est nō audebat/ immo claritate viri obcecatꝰ ferro abiecto attonitus ac tremens fugit. Minturnēses autē maiestate eiꝰ capti: cōpressum ꝛ confractū dira fati necessitate incolumem prestiterunt: asperrimā sylle victoriā nō timētes. Hec valeriꝰ. Tūc igitur sicut hic scribit beatus augustinus/ cōmendatꝰ est luco marice dee: vt scilꝫ in luco illo saluaretur/ et per deam ptegeretur. Fuit autem marica dea ꝑ Papiam mater latini regis: ꝛ cū poete fingebāt multas deas aquarū quas vocant nymphas: ꝛ distinguant inter nymphas montiū et camporū et maris ꝛ fontium ꝛ nemorū. Ista facta ē sicut dicit papias/ dea agrestis. Hanc ergo speciali honore habuerunt minturnenses.

D

¶ In hoc vigesimotertio capitulo facit augustinus mentionem de marica dea/ quam minturnenses colunt. Dicit autem expositor/ quia marica fuit mater regis latini: que dicitur fuisse nympha agrestis. Quomodo autē vocata fuerit mater latini regis/ nō legi: nec videtur mihi quia auctores de ea mentionē faciāt: Nec vspiam repperi quia mater regis latini p dea fuerit habita. Sed notandum est/ quia marica ipsa est diana/ quā minturnēses coluerunt. Et dicitur marica a mari: quia per mare delata fuit de taurica regione. Ipsa ꝛ dicitur fascelina: quia in fascibus lignoꝝ simulacrum eius abscōditū deuectum fuit. Orestes enim filius agamemnonis occiso thoante/ cum sorore sua iphigenia/ et diane simulacro aufugit. Sic ergo credo quia per maricam nō mater regis latini (vt expositor dicit) sed diana intelligatur: nisi forte finxerint poete quia diana fuerit mater regis latini: quod ego nusquā inueni: nec verisimile est/ cum diana dicatur virgo/ non ergo mater ꝛc. Additio loco bi passauan

De syllanis actib⁹ quorū se demōes ostētauerūt adiutores. Ca. XXIIII

a Sylla certte ipe: cui⁹ tpa talia fuerūt vt supiora: q̄r vindex eē videbat̄ ne illi⁹ cōparatiōe q̄rerent̄ cū pmū ad vrbē
b ꝯ mariū castra mouisset: adeo leta exta imolāti fuisse scribit liui⁹/ vt custodiri se posthumi⁹ haruspex voluerit capitis suppliciū subiturus: nisi ea q̄ i aīo sylla haberet/ dijs iuuātibus impleuisset. Ecce nō discesserāt adytis arisq̄ relicti dij: qn̄ de rerū euentu p̄dicebāt: nihilq̄ de ipsius sylle correctione curabāt. Promittebāt p̄sagiendo felicitatē magnā:
c nec malā cupiditatē minādo frāgebāt. Deinde cū esset i asia bellū mithridaticū gerēs: p luciū taciū ei mādatū ē a ioue: q̄ eēt mithri
d datē supatur⁹: ⁊ factū ē. Ac postea molienti redire in vrbē: ⁊ suas amicorūq̄ iniurias ciuili sāguine vlcisci: iterū mādatū ē ab eodē ioue p militē quēdā legionis sexte: p̄us se d̄ mithridate pnūciasse victoriā: ⁊ tūc pmittere daturū se potestatē: q̄ recuparet ab inimicis rēpublicā nō sine multo sanguine. Tum pcōtatus sylla q̄ forma militi visa fuerit. Cū ille indicasset eā: recordatus ei⁹ est quā pri⁹ ab illo audierat: qui de mithridatica victoria ab eodē mādata ptulerat. Quid hic respōderi pōt quare dij curauerint velut felicia ista nūciare: et nullus eorū curauerit syllā monēdo corrigere: tanta mala facturū scelestis armis ciuilibus: qualia nō solū fedarēt/ sed auferrēt omnino rēpublicā: Nēpe intelligūtur demones/ sicut sepe iam dixi.

¶ Notūq̄ nobis est in litteris sacris: resq̄ ipse satis indicant negociuz suum agere/ vt p dijs habeantur: vt colant̄: vt ea illis exhibeantur: quibus hi q̄ exhibēt sociati/ vnā pessimā causam cum eis habeant in iudicio dei.

¶ Octaua veritas q̄ notū ē nobis i sacris litteris demōes negociuz suū agere/ vt pro dijs habeant̄. Istius autē rōnē assignat/ vt eos quos seducūt trahāt secū i dānationē.

e Deinde cū venisset tarentū sylla/ atq̄ ibi sacrificasset: vidit in capite vitulini iecoris similitudinē corone auree. Tunc posthumius haruspex ille respōdit p̄clarā ei victoriā significari: iussitq̄ vt extis illis solus vesceretur.
f Postea paruo facto interuallo seruus cuiusdā lucij poncij vaticinādo clama/

a Sylla certe ipse ⁊c. In h̄ ca. ostē Ca. XXIIII dit b. Aug⁹ quāta cura ⁊ sollicitudie du. i. demones pcurāt malorū p̄sp̄itatē i vita ista: vt hac p̄sp̄itate vtant̄ mali ad cōplēdū volūtatē demonū. Et h̄ ostendit b. Aug⁹ p q̄nq̄ signa q̄ circa Syllā pessimū demones opati sūt. Qui cū sylla ita fuit mal⁹: q̄ cū ipse eēt rogat⁹ a senatu ad vindicādū ⁊ saluādū patriā ꝯ tyrānidē marij: vt. s. diffuse narrauit. c. xxij. ipe pei⁹ se habuit q̄ⁱ mari⁹: et plres ciues occidit. Et iō dicit h̄ aug⁹ q̄ ei⁹ tpa talia fuerūt vt superiora ⁊c.

b ¶ Adeo leta ⁊c. Exta vo itestina vocāt aīalium/ in q̄b⁹ haruspices solebāt inspicere q̄dā signa cū aīalia imolabāt. Ex q̄bus dicebāt iudicia p̄spitatū: ⁊ d̄ aduersitate futura illi p q̄ fiebat sacrificiū vn̄ dicūt̄ haruspices q̄si harē auis augural' ispectores: vocabāt āt illa signa exta leta i q̄b⁹ apparebāt signa leticie. Istō vo qō h̄ recitat aug⁹ dic̄ liuiū scripsisse: ⁊ ita dixisse est q̄ alia q̄ttuor signa q̄ i hoc ca. sequūt̄ scripserit ille idē. Fuit aūt iste Liui⁹ de q̄ dicit hiero. i plo. biblie sic. Ad titū liuiū lacteo eloq̄ntie fōte manātē ⁊c. Fuit eciā maxim⁹ histoiograph⁹. Fert̄ ei q̄. 30. scpsit decades. i. volumina de historijs romanorū: q̄rū q̄libz decē libros ꝯtinebat: ex q̄b⁹ tres vidi: videlicet vnā de origine vrbis: ⁊ aliā d̄ scdo bello punico: et terciā de bello macedonico. Plres non vidi: nec scire potui vbi inuenirent̄: nec credo tn̄ q̄ tot decades scripserit: q̄r eius abbreuiator anne⁹ flor⁹ tm̄ abbreuiat. 44. libros titi ab origine vrb̄ vsq̄ ad mortē drusi p̄uigni cesaris augusti: cui⁹ exequijs august⁹ interfuit texendo historiā.

c ¶ Deinde cū eēt ⁊c. Ponit̄ scdz signū qō ꝯtigit p⁹ fugā marij. Cū eī sylla fuisz i asia ꝯ mithridatē q̄ asiā ⁊ achaiā occupauerat: qō bellū ab ipso mithridate vocatū est mithridaticū: i q̄ sylla multū strenue se habuit: sic patz p eutropiū li. v. ⁊ orosiū. Nā sic dicit eutropi⁹: sylla archalēū ducē mithridatis hn̄tē i asia. cxx. milia: sic i pmo ꝯflictu vicit: q̄ ex tāta multitudine vix. x. supfuerūt archelao: ipse vo solū 14. hoies pdidit. In scdo vo ꝯflictu ꝯ eūdē hn̄tē. 80. milia electorū dimicās. xv. milia hostiū interfecit ⁊ filiū archelai. In tertio vo ꝯflictu oēs copias ei⁹ extīxit: et ipe archela⁹ triduo nud⁹ i paludib⁹ latuit: postmoduz mithridates pacē quā sub certis ꝯditōib⁹ petiuit/ eidē ꝯcessit.

d ¶ Ac postea ⁊c. Hic ponit̄ tertiū signū. Iā eī tertio p̄dicit̄ sylle p̄sp̄itas: cū disponit̄ redire i vrbē ⁊ vīdicare iniurias a pte mariana illatas: vt. s. narrauit. ca. xxij. Mittitur eī marti⁹ a ioue. s. miles q̄dā de sexta legiōe: quē dicentē se eē nūciū iouis: iterrogauit sylla i qua effigie apparuisset sibi iuppiter: ⁊ cū indicasset: cognouit sylla q̄ i eadē effigie apparuerat nūcio ab ipo p̄us misso: quia vo dicit̄ iste fuisse miles sexte legionis. Sciendū est/ q̄ cū romani cōtinue haberent multas legiones: erāt tamē sic distincte ⁊ ordinate: vt vna esset pma: alia diceret̄ secūda: q̄bus ascribebātur sic milites/ q̄ vbicūq̄ essent: semp erāt de illa legione: hoc mō q̄ canonicus abbatie alicuius licet absens sit: tn̄ dicit̄ esse de illa abbatia: nā legio habuit quandā similitudinem collegij militum: ⁊ q̄ pmo scripta fuit/ pma vocabat̄: et q̄ scdo/ secūda: et sic deinceps fm ordinez antiq̄tatis sue.

e ¶ Deinde cuz venisset tarentū ⁊c. Hic ponitur quartū signuz: et fiebat qō hic narratur: dum sylla reuerteret̄ de grecia: ⁊ per tarentum transiret versus romā. Et nota q̄ corona significat clarā victoriā: q̄r sicut dicit. A. gellius lib. v. corone militares et multe ⁊ varie sūt: quarū nobilissime sunt triūphales/ obsidionales/ ciuice/ murales/ castrenses/ et nauales: ⁊ īter istas est oualis et corona oleagina. Triūphales corone auree sunt: que imperatoribus ob honorē triūphi mittunt̄: illō vulgo dicit̄ aurū coronariū: hec antiquitus ex lauro erat postea ex auro fieri cepta ē. Ceteras eciā coronas prosequitur ibi. A. gelli⁹: sed nulla dabat̄ nisi pter victoriam vel opus strenuum.

f ¶ Postea paruo facto iteruallo ⁊c. Hic ponit̄ quintū signū: vbi beat⁹ Aug⁹ detegit fallacias demonū. Et est hic sciendū/ q̄ bellona ē minerua: q̄ dicit̄ dea bellorū: cui⁹ festū apud romanos i ianuario fiebat sub bellone noīe: ⁊ habebat templū iuxta circū. s. vbi fiebāt ludi circenses fm Ouidiū li. vj. de fastis. De incēdio vo capitolij loq̄tur solin⁹ ca. de sibyll/ dicēs q̄ tpe sylle liber Sibylle

In plogo biblie. ca. j.

Octaua veritas

uit. A bellona nuncius ve-
nio: victoria tua est sylla. Deinde adiecit: arsurum esse capitolium. Hoc cum dixisset: continuo egressus e castris/ postera die conci-
tatior regressus est: et capitolium arsisse clamauit: ar-
serat autem/ reuera capitolium. Quod quidem demonis et preuidere facile fuit/ et celerrime nunciare. Illud sane attende quod ad causam maxime pertinet/ sub qualibus dijs cupiant esse qui blasphemant saluatorem: voluntates fidelium a dominatu demonum liberantem. Clamauit homo vaticinando: victoria tua est sylla: atq; vt id diuino spiritu clamasse crederet/ nunciatū etiam aliquid/ et p̄pe futurum et mox factū. Unde longe aberat p̄ quē ille spiritus loquebat: non tamen clamauit/ ab sceleribus parce sylla/ que illic victor tam horrenda commisit: cui corona aurea ipsius victorie illustrissimum signum in vitulino iecore apparuit. Qualia signa si dij iusti dare solerēt/ ac nō demones impij: profecto illis extis/ nefaria potius/ atq; ipsi sylle grauiter noxia mala futura monstrarent. Neq; enim eius dignitati tantum profuit illa victoria quantum nocuit cupiditati. Qua factum est/ vt immoderatius inhians et secundis rebus elatus ac p̄cipitatus/ magis ipse periret i moribus/ ꝙ inimicos in corporib' perderet. Hec illi dij vere tristia vereq; lugenda/ non extis/ non augurijs/ non cuiusq; somnio vel vaticinio prenunciabant: magis eni timebant ne corrigeretur ꝙ ne vinceret. Immo vero satis agebant: vt victor ciuium gloriosus victus atq; captiu'/ et nefandis vitijs: et per hec ipsis etiā demonibus multo obstrictius subderet.

Quantum maligni spirit' ad flagitia incitant homines: cum in cōmittendis sceleribus quasi diuinam exempli sui interponūt auctoritatem.

Capitulum XXV

Hinc vero quis non intelligat: quis non videat: nisi qui tales deos imitari magis eligit/ ꝙ diuina gratia ab eorum societate separari: quātum moliātur maligni isti spūs exēplo suo/ velut diuinam auctoritatem prebere sceleribus? Quinetiam in quadam campanie lata planicie: vbi nō multo post ciuiles acies nefario prelio conflixerunt: ipsi inter se prius pugnare visi sunt. Namq; ibi auditi sunt primum ingentes fragores: moxq; multi se vidisse nunciarūt p̄ aliquot dies duas acies preliari. Que pugna vbi destitit: vestigia quoq; velut hominū et equorū/ quāta de illa conflictione exprimi potuerāt/ inuenerūt. Si ergo veraciter inter se numina pugnarunt: iā bella ciuilia excusant hūana. Consideret tn̄ que sit taliū deorū vel malicia vel miseria. Si aūt se pugnasse finxerūt: quid aliud egerunt/ nisi vt sibi romani bellando ciuiliter: tā ꝙ deorum exemplo nullū nefas admittere viderentur. Iam enim ceperant c bella ciuilia/ et aliqua nefandorum preliorum strages execranda precesserat. Iā multos mouerat/ ꝙ miles quidā dum occiso spolia detraheret: fratrem nudato cadauere agnouit: ac detestatus bella ciuilia et seipsū ibi perimēs fratris corpori adiunxit. Ut ergo hu' tanti mali minime tederet/ sed armorū scelestorū magis magisq; ar-

D quem pontifices vsq; ad illud tempus consulebant cum capitolio igne absumptus ē. Et est hic sciēdū/ ꝙ sicut dicit Frō tinus lib. j. ca. xj. sylla ꝙ paratiorē ad pugnandū haberet exercitum: predicta sibi futura a dijs simulauit: postremo vero in conspectu exercit' priusꝙ i aciē descēderet signū modice amplitudinis quod de tēplo apollinis delphici sustulerat/ orabat: petebatq; ꝙ promissam ab ipso sibi victoriam maturaret. Unde patet/ ꝙ de predictis deorum promissionib' nō est certū: verū ita fuerat in re/ vel ipse finxerit. Eodem modo est de dictis et factis haruspicum. Narrat Ualerius li. j. ꝙ L. sylla bello sociali cum in agro nolano ante pretoriū immolaret: subito ab vna parte are prolapsam anguē conspexit: qua visa posthumi haruspic' hortatu in expeditionem eduxit exercitum: ac fortissima samnitum castra cepit: que victoria future ei' glorie fundamentum extitit.

Expo. ca. XXV

E Hinc vero quis nō intelligat/ de &c. In hoc ca. ostendit beatus Aug' quomodo demones aut dij nituntur homines ad malum trahere. Et ostēdit hoc tā per bella que inter se gesserunt: quibus dederunt exempla bellandi/ ꝙ p̄lados turpissimos ab eis positos: quibus pre-

buerūt hominibus auctoritatē turpia faciendi. b Non multo post &c. Uocat ciuiles acies/ acies ciuiū romanorum contra se inuicem. Illud etiā quod hic narrat: estimo ꝙ aug' accepit a tito liuio A sicut ea que narrauit in p̄cedēti ca.

c Iam eni ceperant &c. Nota ꝙ sic dicit Orosius lib. v. bella ciuilia fuerūt inchoata/ anteꝙ essent socialia: que prius inceperant terminata. Dicebantur autem bella socialia: bella que romani b duxerūt cōtra socios insurgētes: id ē italicos qui erāt de alijs ciuitatib' italie: et inceperāt rebellare. Illud autem quod August. hic narrat de duobus fratrib': vt patet per Orosiū li. v. fuit: postꝙ marius fugit p̄pter syllā: nam quia marius vt supra ca. xxij. narrauit/ diuiserat exercitum in quattuor partes: vt vniuersam rempublicā subuertisset: ibi sicut narrat Orosius: senatus vocauit cneū pompeiū cum toto exercitu cui preerat/ vt rempublicam defenderet. Octauius ergo consul adiūcto sibi pompeio cum sertorio: cui mari' vnam partē copiarum suarum cōmisit: infelicē autem B pugnam nox superueniēs diremit/ sexcenti milites ab vtraq; parte occisi sūt. Postera die cum permixta corpora ad sepulturam discernerentur/ miles pompeianus: id est qui fuerat in exercitu Pompeij fratris sui quē ipse interfecerat corpus agnouit: ita ꝙ frater victor

G frater victor victo fratre infelicior parricidiū suū execratus et bella ciuilia/ illico pect⁹ suū gladio transfodiēs/ simul lachrymas et sanguinem fundēs sup fratris corpus se piecit. Istō etiā narrat valeri⁹ li. v.

E et dic q iste frater q aliū interfecit/ cū fratris corp⁹ agnouisset/ misit ac diu ɔuitio deos ob donū ipię victorię insecut⁹ est. Istud ergo factū/ sicut dicit beatus aug⁹/ multos cōmouerat: vt. s. ciuilia bella horrerent: in qb⁹ frat cōtra fratrē/ amic⁹ ɔ amicū/ etiaʒ inscie dimicabāt: ⁊ idō demones vidētes animos hoim sic commotos/ inceperūt ⁊ ipsi pugnare inter se/ vt hoib⁹ prębe rēt audaciā pugnādi inter se.

a ¶ Ludos vnde multa iam dixi ⁊c̄. scilicʒ supra libro isto/ ca. xx).

b ¶ Discessere oēs ⁊c̄. Iste ꝟsus exponit. ī. ca. xxii.

dor increscceret: mox hi demones quos illi deos putant/ et colendos ac venerandos arbitrantur: inter se pugnantes hoib⁹ apparere voluerunt: ne imitari tales pugnas ciuica trepidaret affectio: sed potius humanū scelus diuino excusaret exēplo. Hac astutia maligni spirit⁹ etiā ludos (vnde multa iā dixi) scęnicos sibi dicari sacrarīq iusserūt: vbi deoꝝ tāta flagitia theatricis canticis atq fabularū actiōibus celebrata sunt: vt quisquis eos talia fecisse crederet: ⁊ quisquis nō crederet/ et tamen illos libētissime sibi talia velle exhiberi cerneret/ securus imitaret. Ne quis itaq existimaret in deos ɔuitia potius q eis dignū aliquid scriptitasse vbicūq illos inter se pugnasse poetę cōmemorarunt/ ipsi ad decipiendos hoies poetarum carmina firmauerūt: pugnas videlicet suas non solum p scęnicos in theatro/ verūetiā per seipsos in campo humanis oculis exhibentes.

D Hęc dicere compulsi sumus: quoniam pessimis moribus ciuiū/ romanam rempublicaʒ iam antea perditam fuisse/ nullamq remansisse ante aduentum domini nostri iesu christi/ auctores eoruʒ dicere ⁊ scribere minime dubitauerūt. Quam perditionem dijs suis non imputāt: qui mala trāsitoria quib⁹ mali/ siue inuoluantur/ siue euadant pereunt: ⁊ in quibus boni siue viuant siue moriantur perire non possunt/ christo nostro imputāt: cum christus noster tanta frequēter p moribus optimis pręcepta contra perditos mores: dij vero ipsorū nullis talibus pręceptis egerint aliquid cum suo cultore populo/ p illa republica ne periret: immo eosdem mores velut suis exēplis auctoritate noxia corrumpendo egerunt potius vt periret. Quā non ideo (vt arbitror) tūc perisse quisq iam

Eneidos. z. dicere audebit: quia/ Discessere omnes adytis arisq relictis dij: velut amici virtutib⁹ conuitijs hominū offenderētur: quia tot signis extorū/ auguriorū/ vaticiniorum/ quibus se tanq prescios futurorū adiutoresq prępliorum iactare ⁊ cōmendare gestiebant/ conuincunt fuisse pręsentes: qui si vere abscessissent/ mitius romani in bella ciuilia suis cupiditatibus/ q illorum instigatiōibus exarsissent.

¶ De secretis demonum monitis quę ptinebant ad bonos mores cū palam in sacris eorū omnis nequitia disceretur. Ca. XXVI

Que cum ita sint/ c cum palam aperteq turpitudies crudelitatib⁹ mixtę/ ⁊ opprobria numinū et crimina/ siue prodita siue conficta ipsis exposcentibus: ⁊ nisi fierent irascentibus/ ⁊ iam certis ⁊ statutis solennitatibus consecrata illis et dicata claruerint: atq ad omniū oculos vt imitanda pponerent spectāda pcesserint: quid est q ijdem ipi demones qui se huiuscemodi voluptatib⁹ immiscent/ immūdos spiritus se esse confitentur: q suis flagitijs et facinorib⁹ siue indicatis siue simulatis: eorūq sibi celebratione petita/ ab impudētib⁹ extorta/ a pudentibus auctores se vitę scelestę immundeq testantur: Perhibentur tamen in abditis suis secretisq penetralib⁹ dare qdā bona pręcepta de morib⁹ quibusdam velut electis sacratis suis. Quod si ita est/ hoc ipso callidior aduertenda est ⁊ conuincenda malicia spirituum noxiorum. A B

Exp. ca. XXVI. Que cū ita sint ⁊c̄. In hoc capitulo excludit augustin⁹ quandam excusationem quam aliqui afferūt ad defensioneʒ deorū quādo ipsis obijcitur q nullas dant leges honeste viuēdi. Ad hoc enī respondetur q ipi dant tales/ sʒ tamē i occulto quibusdā iustis ⁊ religiosis. Sed augustinus h excludit dupliciter Primo / quia hoc non faciunt/ nisi vt illos decipiant: sicut i tēplis ⁊ theatris vbi multitudo conuenit ibi petūt sibi turpissima exhiberi.

G Vbi ⁊ qn

¶ Tanta enim vis est p bitatis et castitatis / vt omnis vel pene omnis ei⁹ laude moueatur humana natura: nec vsq adeo sit turpitudine vitiosa/ vt totum amittat sensum honestatis. Proinde malignitas demonum nisi alicubi se quēadmodum scriptū est in nostris litteris nouimus transfiguret in angelos lucis: nō implet negociū deceptiōis. Foris itaq ppłis celeberrimo strepitu ipietas ipura circūso/

¶ Bona veritas est/ q tanta vis probitatis et castitatis est/ vt omnis vel pene omnis humana natura eius laude moueat. Et adiūgit/ q nulla fere humana natura adeo est turpitudine vitiosa/ vt totum amittat sensuʒ honestatis. Ex quo dicto accipiūtur duo documēta moralia. Primum est/ q non ita se habent vitiosi ad virtutem/ sicut virtuosi ad vitia: quia nulli virtuoso vitium totaliter placet: nulli vitioso virtus totaliter displicet: vt hic dicit: quia

Bona veritas

2. Cor. 11.

At sensus

nat: et int' paucis castitas simulata vix sonat. Prebētur ꝓpatula pudēdis et secreta laudādis. Dec' latet et dedec' patet. Quod malum gerit/oēs ꝯuocat spectatores: qđ bonū dicitur vix aliqs inuenit auditores. Tanq̄ honesta erubescēda sunt et ihonesta gloriāda. Sed vbi hoc nisi in demonū templis? vbi nisi in fallacie diuersorijs? Illud eīn fit vt honestiores qui pauci sunt capiantur: hoc autem ne plures qui sunt turpissimi corrigant.

Et sensus honestatis vix ē i aliq corruptus totaliter: vñ libidi i castitat' aspectu delectanł/et supbi in humilitat' imitati. Scđm documentū/q humana natura magis est inclinata ad ꝟtutē q̄ ad vitiū: q2 naturalis appetitus et cōis inclinatio arguit ꝓnitatem nature: et ideo si i vitio totalr sensus honestatis nō corrūpit/signū est naturalis inclinatiōis. Et huł' est rō: q2 ꝟm ꝑcipuā sui partē.i. rationē/hō semꝑ tēdit ad aliqđ bonū. Sꝫ orił dubiū: q2 b'a aug' in ista regula ponit/pene. Dicił aūt ꝓpt vitiū bestialitatis: qđ in paucis ita deprauał in humana natura vt nullū eis bonū placere queat. Et si ita est/difficili' est videre q̄re sunt hoies vitiosi plures q̄ virtuosi/cum maior sit inclinatio ad ꝟtutē: nisi dicał q vitiū contingat multis modis in vnico defectu. Quilibet eīn vitiosus et nō virtuosus est nō oī cōcurrēte ꝟtute: cum bona moralia in ꝟtuosis magis supabundāt in sua pfectione q̄ vitia. Postremo infra ca.xxviij.in fi. adducit vnum notabile de scripture sancte preconio. Nihil inquit turpe aut flagitiosum spectādū imitādūq ꝓponił: vbi vel dei aut ꝑcepta insinuanł/aut miracula narrātur/aut dona laudanł/aut beneficia postulanł.

Infra ca.28. in fine.

C

Ca. Ubi et qn̄ a. Credūt qdā q aug' intēdit dicere q ꝓpē berecyntiaꝫ de cui' ludis turpibus fecit mētionē/ sup.ca.iiij. et q ipa sit virgo de q̄ aug' fecē mētionē dicens obiectabātur celesti ꝟgini et berecyntie. Sed hoc eē nō pōt: Primo/q2 augustin' distiguit inter celestē virgineꝫ et berecyntiā. Secundo/q2 berecyntiā fingebāt gentiles esse matrē deorū: q̄ deos ex saturno ꝯcepit: vt ptꝫ ꝑ ouidiū li.iiij. de fastis: et ꝑ ꝯseq̄ns nō fuit virgo. Tertio q2 non fuit celestis ꝟgo ꝟm eos: q2 sicut ptꝫ ꝑ oui.li.vj. de fastis: et ꝑ isidorū.viij. ethym.ca.vlti. berecyntia fuit idem qđ terra siue numē terre. Quarto/q2 aug' hic exp̄mit deā de q̄ loquitur dicēs: Celestis audiebāt castitatꝭ:

a Ubi et qn̄ sacrati celestis audiebāt castitatis precepta/nescim': aū ipm tn̄ delubrū vbi simulacrū illud locatū cōspiciebam'/vniuersi vndiq confluētes: et vbi qsq poterat stātes/ludos q agebanł itētissimi spectabam': intuētes altnāte ꝯspectu: hic meretriciā pompā/illinc virgineꝫ deā: illā supplicał adorari ante illā turpia celebrari. Non ibi pudibundos mimos/nullā verecūdiorem scenicā vidim': cūcta obscenitatꝭ iplebanł officia. Sciebał ꝟginali numini qd placeret/et exhibebał qđ de templo domū matrona doctior reportaret. Nōnulle pudētiores auertebant faciē ab ipuris motib' scenicoꝝ: et artē flagitij videre erubescētes furtiua itētiōe discebāt. Hoibus nāq ꝟecūdabanł/ne auderēt impudicos gest' ore libero cernere: ꝟ mīto min' audebāt sacra ei' q̄ venerabātur casto corde dānare. Hoc tn̄ palā discēdū ꝑbebał in tēplo: ad qđ ꝑpetrādū saltē secretū q̄rebał i domo. Mirū nimiū si vll' ibi erat pudor mortaliū: q̄ hūana flagitia nō libere hoies cōmitterēt: q̄ apud deos etiaꝫ religiose discerent/iratos habituri nisi etiā exhibere curarēt. Quis eīn ali' spūs occulto instictu neq̄ssimas agitat mētes: et instat faciendis adulterijs: et pascił factis/nisi q etiā sacris talibus oblectał: cōstituēs in tēplis simulacra demonū amans in ludis simulacra vitiorū/susurrās in occulto verba iusticie: ad decipiēdos etiam paucos bonos/frequentās in aperto inuitamenta nequitie/ad possidendos innumerabiles malos?

et ꝑ ꝯñs loquił de dea castitate: q̄ etiam dea pudicitia vocał: de qua etiā aug'.s.li.iiij.ca.xx. in fine facit mētionē. Ista autē vocabatur celestis ꝟgo q2 iter signa celi est signū ꝟginis. Per sacratos aūt itelligit hic aug' eos et eas q ad seruiendū huic fuerāt ꝯsecrati. De ista autē loquēs aug' dicit se vidisse sibi turpissima seruitia exhiberi: vbi nō turpia reꝑsentabanł: q2 nō poterāt: nō eīn aliqs vnq̄ vera vel ficta crimina imposuit castitati: q̄ repsentari vel effigiari possent/sicut de ioue et alijs multis multa tam vera q̄ ficta crimina recitātur. Et iđ vt fieret gratū obsequiū demonib' ibi turpissima exhibebanł et cōmittebanł. De turpissimis aūt que circa deā istā solebāt fieri in tēplo/loquił Juuenalis satyra.vj. et dicit q mulieres ꝯsueuerāt eā vrina sua in templo suo spargere: et sonos turpissimos a parte posteriori iuxta eam emittere. Uñ dicit sic: Maura pudicitie veterē cū preterit arā: Noctib' hic ponūt lecticas micturiūt hic.i. mingūt. Effigiemq dee longis siphonib' implēt. Sipho ꝟm Hug'. dicił a sibilo/b mutata in f. Et signat vno mō illū sonū turpē supdictū: et hoc videł beat' aug' innuere.s.ca.iiij. vbi dicit: Spectabam' arrepticios: audiebam' siphoniacos. Et cito post addit: Obiectabanł celesti virgini et berecyntie: Illā siphoniaci ad celestē virginē/arrepticij ad berecyntiā ꝑtinebāt. Multo his turpiora narrat iuuenalis q̄ ꝯsueuerūt circa deā pudicitie seu castitatis fieri: q̄ ibi legēda curiosis relinquo.

Jn h ca.xxvj. facit aug' mētionē de celesti ꝟgine: de q̄.s.ca.iiij. dictū est. Dicit aūt h expositor q ꝑ celestē ꝟginē intelligał berecyntia mater deoꝝ: qđ nō videł posse stare: Ipa eīn berecyntia est ops/q̄ dicił fuisse vxor saturni: q̄ multos filios noscił peperisse. Ea tamē fingił oim deoꝝ mater/quō ergo ꝟgo: nisi forte diceręł q ꝟgo existēs deos pariebat. Sꝫ nūq̄ apud poetas eadē dicił mater et ꝟgo. De ipa eīn berecyntia dicił (vt.s. habitū est) q adamauit pueruꝫ atym: cui et ex celotypia abscidit et c. qđ nō videł virgini ꝯuenire: nisi forte diceręł q iđ puerū eunuchizauit/vt posset ipa ꝟgo et ab eo intacta ꝑmanere. Ipsa eīn deniq berecyntia a physicis dicił terra: que nō dicił esse virgo.ꝓpter part' fructuū multiplices et annuales. Meli' ergo dicił q ꝑ celestē ꝟginē itelligił diana vel dea flora: cui ludi turpissimi et inhonestissimi celebrabanł/sicut et berecyntie/vt supra dictū est. Uel si ꝑ celestē ꝟginē intelligał hic berecyntia/dicēdū q aug' loquił hic ironice et ꝑ antiphrasim appellando celestē q̄ terrestris erat/et ꝟginē q̄ multoꝝ erat mater/et ludis immūdissimis et flagitiosissimis placari et oblectari dicebatur.

D

Additio loco bi passauanci

Exp. ca. XXVII

Uir grauis
et philoso/
ph⁹ tertulli⁹ ⁊c.
In hoc caplo con/
firmat augustinus
A quod in p̄cedēti ca
pitulo dixerat ⁊ ꝓ
bauerat/scilꝫ ꝙ dii
id est demones de
lectant in immūdi
ciis/et volunt sibi
exhiberi. Et primo
facit quod dictū ē.
Secūdo ibi: Hāc
taliū: approbat fa/
ctum romanorum
quātum ad hoc ꝙ
scenicos ludos per
quos exercebātur
turpia grauiter no
tauerunt/vt etiam
dictū fuit supra ca
pi. xiiii. Narrat au/
tem hic beatus au
gustin⁹ de ludis flo
rę deę exhibitis/te/
ste auctore ludorū
tertullio: tunc futu
ro/⁊ postmodū fa/
cto ędili. Ediles ha
bebāt curam infra
ciuitatem domorū
seu ędiū: vt scilicet
ab igne pręseruarē
tur/et ꝙ vię essent
mundę/⁊ de ludis
faciēdis/⁊ de mul/
tis talib⁹. Ludi au
tē deę florę/quę scꝫ
est dea florū: et fin
gitur esse ministra
veneris/et habere
potestatē super flo
ritionibus. Cuius
festa celebrabātur
Romę tertio die
maii: vt patet per
B ouidiū lib. v. de fa
stis: in cuius cultu
vtebātur vestibus
diuersorum colorū:
quia flores habent
fere oēs colores
et portabant cere/
os accensos. Uel
quia flos splendet
sicut ignis: vl' quia
cōlitus nocturna li
centia nostris/ſm
Ouidiū: qui loqui
tur in persona deę
florę/volens innue
re ꝙ de nocte vaca
bant luxurię culto
res eius: de nocte
autem est vsus ce/
reorum. De turpi/
tudine eorum quę
fiebant in honores

¶ Quāta euersiōe pu
blicę disciplinę Ro/
mani dēos suis placā
dis sacrauerint ob/
scena ludorū. Caplm

Uir grauis XXVII.
⁊ philosoph⁹ ter/
tullius/ędilis fu/
turus clamabat in aurib⁹
ciuitatꝭ: iter cętera sui ma
gistratus officia/sibi florā
matrē ludorū celebritate
placādā. Qui ludi tanto
deuotius quāto turpi⁹ ce
lebrari solēt. Dicit in alio
loco tam ꝯsul in extremis
ꝑiculis ciuitatis/ ⁊ ludos
ꝑ decē dies factos neqꝫ rē
vllā quę ad placādos de/
os pertineret ꝓtermissam
quasi nō satius erat tales
deos irritare temperantia
ꝙ̄ placare luxuria: et eos
honestate etiam ad inimi
citias ꝓuocare/ꝙ̄ tāta de
formitate lenire. Neqꝫ ei
grauius fuerant qualibet
crudelissima immanitate
nocituri homies: propter
quos placabant/ꝙ̄ noce/
bant ipsi cum vitiositate
fedissima placarent. Quā/
doquidē vt auerterent qđ
metuebat ab hoste in cor
poribus: eo modo dii con
ciliabant/quo virtus de/
bellaret in mentibus: qui
non opponerent defenso/
res oppugnatorib⁹ męniū
nisi prius fierent expugna
tores morū bonoꝝ. Hanc
taliū numinū placationē
petulantissimā/impurissi/
mā/impudentissimam/ne
quissimā/ immundissimā:
cuius auctores laudanda
romanę virtutis indoles
honore priuauit: tributa
amouit: agnouit turpes/
fecit infames. Hāc inquā
pudendā vereqꝫ religioni
aduersandam ⁊ detestan
dam taliū numinū placa/
tionē/has fabulas i deos
illecebrosas atqꝫ crimino
sas/hęc ignominiosa deo
rum facta scelerate turpi/
terqꝫ conficta/vel scelera/
tius turpiusqꝫ commissa:
oculis ⁊ auribus publicis
ciuitas tota discebat: hęc
cōmissa numinibus place
re cernebat: et ideo non so
lum illis exhibenda/sed si
bi quoqꝫ imitanda crede/
bat. Nō illud nescio quid
velit bonum vel honestū
quod tam paucis et tā oc
culte dicebatur: sic tamen
dicebatur/vt magis ne in
notesceret ꝙ̄ ne non fieret
timeretur.

¶ De christianę reli/
gionis salubritate.
Capitulū. XXVIII.

Ab istarum imun b
dissimarū pote/
statū tartareo iu
go ⁊ societate pęnali erui
per christi nomē homies
et in lucē saluberrimę pie/
tatis ab illa perniciosissi/
mę impietatis nocte trāſ/
ferri querūtur: et murmu/
rant iniqui et ingrati: et il
lo nefario spiritu alti⁹ ob/
strictiusqꝫ opꝑssi: quia po
puli confluūt ad ecclesias
casta celebritate: honesta
vtriusqꝫ sexus discretione
vbi audiunt: ꝙ̄ bene hic
ad tempus viuere debeāt
vt post hanc vitam beate
semperqꝫ viuere merean/
tur. Ubi sancta scriptura
iusticięqꝫ doctrina de su/
periore loco in conspectu
omniū personante: et qui
faciunt audiant ad pręmi
um: et qui non faciunt au
diant ad iudicium. Quo
etsi veniunt quidam taliū
pręceptorū irrisores: om/
nis eorum petulantia aut
repentina immutatiōe de
ponitur: aut timore vl' pu
dore comprimitur. Nihil
enim eis turpe ac flagitio
sum spectandum imitan/
dumqꝫ ꝓponitur: vbi ve/
ri dei aut pręcepta insinu/
antur: aut miracula nar/
rantur: aut dona laudan/
tur: aut beneficia postulā
tur.

deę florę satis inue
recūde loquit' Iu/
uenalis libro secun
do/sicut et de his
quę fiebāt circa de
am pudicitiam. Et
ꝙ fuerunt ludi tur/
pes patet: quia si/
cut narrat Ualeri
us libro. vii. caplo
vltimo: marco ca/
tone ludos florales
id est ludos deę flo
rę: quos messi⁹ ędi/
lis faciebat spectā/
te/populus vt mi/
mę nudarentur/id
est procederent ex/
tra scęnam ad ludē
dum postulare eru
buit. Quod cū Ca
to cognouisset dis/
cessit a theatro: ne A
sui p̄sentia specta/
culi consuetudinē
impediret: quo ab/
eunte priscū morē
iocorū reuocarūt.
Tamē ouidius ex/
cusat totum ironi
ce dicens sic: Tur/
ba quidē cur hos
celebret meretricia
ludos/fallicꝫ florę:
Non ex difficili co
gnita cā fuit: Non
est de tetricis/id ē
crudelibus vel tri/
stib⁹: non est de ma
gna professis/scilꝫ
dea flora. Uult sua
plebeio sacra pate
re choro. Et monet
ętatis specie dū flo
reat vti: Contēnit
spinā dum cecide/ B
re rosę: id est contē
nitur ętas anilis cū
perdiderit florē iu
uentutis: ideo hęc
dea monet vti flo/
re iuuētutis: Hęc
ouidius.

Expositio capi/
tuli XXVIII

Ab istarum b
immūdissi/
marum potesta
tū ⁊c. In hoc ca/
pitulo ostēdit bea/
tus augustin⁹ ex de
claratis i hoc libro
ꝙ nimis irrationa/
biliē cultores deo/
rū insultabant chri
stianis: cū christia
ni habeant a chri/
sto leges maximę
honestatis.

Expo. ca. XXIX
a Hec poti⁹ cō
cupisce ꝛc.
A In hoc ca. hortat a
h. aug⁹ romanos a
multis dijs ad vnū
deū ꝯūsos: vt ꝑse/
uerēt in bono/occa
sionem sumētes ex
ostēsis in libro isto
b ¶ Illic eñ ti/
bi nō vestalis fo
cus/nō lapis ca/
pitolin⁹ ꝛc. Per
lapidē capitolinū
intelligit imaginē
iouis vel alicui⁹ al
teri⁹ dei vł deę: quę
vł q̄ celebrabaꝩ in
capitolio: ibi enim
erant simulacra et
tēpla deoꝝ mltoꝝ:
sicͭ iouis/iunonis ꝛ
aliorum magnoꝝ.
Pro tāto ꝟo dicit
vestalis foc⁹: q2 ve
sta p quā deā igne
am itelligebāt: nō
B hēbat ꝟm oui. li. vj
de fastis/imaginē
aliquā sicͭ alia nu/
mina: ꝛ h/q2 ignis
in se nō pōt hn̄ effi
giari: ꝛ ideo i tēplo
ei⁹ fouebaꝩ ignis/
et dicebatur ignis
ętern⁹ vel ꝑpetu⁹.
Et fuit negligētia
fouendi hunc ignē
crimē capitale: vn̄
dicͭ valeri⁹ li. j. ca. j
ꝙ licin⁹ pōtifex ma
ximus ꝟginē vesta
lē. i. deę vestę conse
cratā iudicauit ig/
ne cremandā: quia
q̄dā nocte paꝝ dili
gēs ęterni ignis cu
stos fuisset. Et tit⁹
liuius lib. viij. de se
C cūdo bello punico
ponit inter ꝓdigia
ꝙ ille ignis ex ne/
gligentia fuit extin
ctus. Quia ꝟo ve/
sta habuit tēplū in
capitolio: iō sicͭ loq̄
tur aug⁹ de vestali
igne ꝛ de lapide ca
pitolino. c ¶ Nō
Eneidos. j. tam iuno troia/
nis ꝛc. De ira iu/
nonis ꝫ troianos
dixi sup̄ li. j. ca. iij.
d ¶ Et tu ip̄a si
parua ꝛc. Hoc
dicit: quia ip̄a. s. ro
ma notauit scęni/
cos: nō tñ i toto re
cte de talib⁹ iudica

¶ De abijciendo cultu deorū cohortatio ad romanos. XXIX.

a Hec poti⁹ concupi
sce o indoles ro/
mana laudabilis
o ꝓgenies reguloꝝ/sceuo
larū/scipionū/fabriciorū:
hec poti⁹ ꝯcupisce: hec ab
illa turpissima vanitate ꝛ
fallacissima demonū ma/
lignitate discerne. Si qd̄ i
te laudabile naturalr̄ emi
net: nō nisi ꝟa pietate pur
gaꝩ atq̧ ꝑficiꝩ: impietate
aūt dispgiꝩ ꝛ puniꝩ. Nūc
iā elige qd̄ sequaris: vt nō
in te/ſ in deo vero sine vl
lo errore lauderis. Tunc
eñ tibi glīa popularis af
fuit/ſ occulto iudicio di/
uinę ꝓuidētię ꝛ vera reli/
gio quam eligeres defuit
Expgiscere dies est: sicͭ ex
perrecta es in qͥbusdā: de
q̄ꝝ virtute ꝑfecta/ꝛ p fide
vera passiōib⁹ glīamur: q̄
vsq̧q̧ aduersus potesta
tes inimicissimas ꝯflugen
tes/easq̧ fortiter morien/
do vincētes/sanguine no
bis hāc patriam peperere
suo. Ad hanc patriā te iui
tam⁹ ꝛ exhortamur vt ei⁹
adijciaris numero ciuiū:
cui⁹ q̄dāmodo asylum est
ꝟa remissio pctōꝝ. Nō au
dias degeneres tuos chri
sto christianisve detrahē/
tes/ꝛ accusantes velut tē/
pora mala: cū q̄rāt tpa q̄/
bus nō sit q̄eta vita/ſ po/
tius secura neq̄tia. Hec ti
bi nunq̧ nec p terrena pa
tria placuerūt: Nūc iā cę/
lestem arripe ꝓ qua mini/
mū laborabis: ꝛ in ea ve/
raciter sempq̧ regnabis.
b Illic eñ tibi non vestalis
foc⁹/nō lapis capitolin⁹:
sed de⁹ vn⁹ ꝛ ver⁹: qui nec
metas reꝝ nec tpa ponet:
impiū sine fine dabit. No
li deos falsos fallacesq̧ re
q̄rere: abijce poti⁹ atq̧ cō
tēne in verā emicāds liber/
tatē. Nō sunt dij/maligni
sunt spūs: q̄b⁹ ęterna tua
felicitas pęna est. Non tā c
iuno troianis/a q̄bus car
nalē originē ducꝭ/arces vi
deꝩ inuidisse romanas: q̄
isti demōes q̄s adhuc de/
os putas: oī generi hoim
sedes inuidēt sempitnas.
Et tu ip̄a nō parua ex pte d
de talib⁹ spiritib⁹ iudica/
sti qn̄ ludis eos placasti: ꝛ
p q̄s hoies eosdē ludos fe
cisti: infames eē voluisti.
Patere asseri libertatē tu
am adūsus imūdos spūs
q̄ tuis ceruicib⁹ iposuerāt
sacrandā sibi ꝛ celebrādā
ignominiā suā. Auctores
criminū diuioꝝ remouisti
ab honorib⁹ tuis: supplica
deo vero vt a te remoueat
illos deos q̄ delectanꝩ cri
minib⁹ suis: siue veris qd̄
ignominiosissimū est/siue
falsis qd̄ maliciosissimū ē
Bene qd̄ tua spōte histrio
nibus ꝛ scęnicis societatē
ciuitatis patere noluisti:
euigila pleni⁹: nllo modo
his artibus placaꝩ diuina
maiestas/ q̄b⁹ humana di
gnitas inq̄naꝩ. Quo igiꝩ
pacto deos q̄ talib⁹ dele/
ctantur obsequijs/haberi
putas i nūero sanctaꝝ cę/
lestiū ptātū: cū hoies per
q̄s eadē aguꝩ obsequia:
nō putasti habēdos in nu
mero qualiūcūq̧ ciuiū ro
manoꝝ: Incōpabilr̄ sup/
na est ciuitas clarior/vbi
victoria ꝟitas/vbi digni/
tas sanctitas/vbi pax feli
citas/ vbi vita ęternitas.
Mlto min⁹ hꝫ i sua socie/
tate tales deos si tu i tua
tales hoies hr̄e erubuisti.
Proide si ad beatā ꝑueni
re desideras ciuitatē/deui
ta demonū societatē.
¶ Indigne ab honestꝭ co
lunꝩ q̄ p tur
pes placāꝩ sic
isti a tua so/
cietate remo
ueanꝩ purga
tiōe chr̄iana
quō illi a tua
dignitate re/ e
¶ Decima ve
ritas est/ꝙ in/
digne ab ho.
nest⁹ colunꝩ/q̄
p turpes placā
tur. Hocāt di/
ctū inducit ad
ostēdēdū ꝙ dij
paganoꝝ indi
gne colebātur
uiti: q2 ludis scęnicꝭ
eos placauit.
e ¶ Remoti sūt
ꝛc. Notatio censo
ria est iudiciū cēso/
rū sed seuex/et pę/
nale multū est: nō
eñ ponitur ꝓ iudi
cio absolutiōis.
¶ In hoc ca. viti. Additio late
dicit aug⁹: O ꝓge bi passauant
nies regloꝝ/sceuo
laꝝ/scipionū/fabri
cioꝝ: de q̄b⁹ expositoꝝ
nihil dicit h: sed
i diūsis locis spar/
sim loquiꝩ de ipsis
Sꝫ notādū est ad D
itellectū hui⁹ ca. ꝙ
aug⁹ volēs reuoca
re romanos a cul/
tu falsoꝝ deoꝝ/q̄n/
imo imūdissimoꝝ
demonum/ recolit
strenuitates ꝛ ꝟtu
tes ꝑcedētiū roma
noꝝ/q̄ claruerīt stre
nuissimis ꝟtutibus
morū ꝛ aꝛoꝝ: vt ro
mani illi⁹ tēpis no
bilitatē et dignita/
tē suę ciuitatis ꝑde
cessorib⁹ recolētes
dedignarenꝩ subij
ci immūdissimis ꝛ
mendacissimis de/
monib⁹. Adducit
aūt in mediū quat/
tuor familias spe/
cialr̄ q̄s denoiat a
viris ꝟtuosissimis
q̄ i aliq̄ ope strenue
claruerūt. Primo
dicͭ reguloꝝ q̄ dicti
sunt a regulo: de q̄
nota. s̄. li. j. ca. xv.
Scdo dicͭ sceuola/
rū/q̄ dicti sūt a mu
tio sceuola: d̄ q̄ no
ta. j. lib. iiij. ca. xx.
Tertio dicͭ scipio/
nū: q̄ dicti sunt a sci
piōe nasica: de quo
nota. s̄. li. j. ca. xxx.
ꝛ ca. xxxi. Uel a sci
pione africano: de E
quo. j. lib. iij. ca. xxj
Quarto dicͭ fabri/
ciorū: q̄ dicti sunt a
fabricio: de q̄ nota
infra li. v. ca. xviij.
In isto etiā ca. mē Decima ꝟitas
tionē facit iterū de
iunone et ei⁹ odio
siue inuidia aduer
sus troianos. Ubi
notandū ꝙ nō solū
ꝓpter iudiciū pari/
dis d̄ pomo aureo
dato veneri ꝓpͤ ve

moti sunt novatiōe cēsoria. De bonis aūt carnalib⁹/ qb⁹ solis mali perfrui volunt: et de malis carnalib⁹/ q̄ sola ꝑpeti nolunt/ ꝙ neq̃ in his habeāt quam putant habere isti demōes ꝓtātē: quāq̄ si haberēt debere m⁹ poti⁹ ista ꝯtēnere/ q̄ ꝓpter ista illos colē: ⁊ eos colendo ad ea q̄ nobis inuidēt puenire nō posse. Tamē nec i istis eos hoc valere qđ hi putāt q̄ ꝓpt hec eos coli oportere ꝯtēdūt. Deinceps videbim⁹ vt hic sit hui⁹ voluminis modus.

Sancti augustini episcopi liber secundus de ciuitate dei explicit.

qr ꝑ histriones in ludis scenicꝭ placabātur. Ex q̄ deductiōe accipiūt duo moralia documēta. Primū ē ꝙ nullus pnceps bonestoꝝ hoim vł uētū fm virtutē debet hr̄e familiares carentes ṽtute: qr cum ꝑ tales fiat placatio inhōesti mō: ꝫ tales placare ꝗs digne honesti habēt colere. Scđm documētū/ ꝙ ille qui habet taliū turpiū ꝯsortiū/ nō est dignus pnci patu sup honestos viros: quia indigne a subditis colereł/ quæ per turpes placaretur.

...iustiorē formā vt dictū est supra li. j. ca. iij. s; ꝓpł alias causas iuno fingił aduersus troianos indignata: nā ganymedes puer rapt⁹ a ioue in specie aqle/ ⁊ factus ei⁹ pincerna loco hebes puellę vt fingūt poetę phrygi⁹/ id ē troian⁹ fuit. Qđ factū iuno nimis ęgre tulisse ferł: nā etsi de puella doleret: tū de puero nato de gēte sibi inimica adamato ⁊ in honorabili officio ꝯstituto: tū ꝓpł iuidiā: tū ꝓpł zelotypiā omino sibi: vt fingunt poetę: īportabile videbat. Alia cā erat: qr aliq̄ de mlierib⁹ troianorū dr se pręrulisse iunoni in pulchritudine. Quę aūt fuerit ista/ aliq̄ dicunt ꝙ fuerit niobe filia tātali. S; hoc nō videł: qr illa nō fuit troiana s; thebana: ⁊ nō ꝯtulit se iunoni/ sed latonę: vt fingit ouid. vj. meta. Alij dicūt ⁊ meli⁹ ꝙ fuit antigone soror priami regł troianoꝝ: quā iuno mutasse fingił in ciconiā fm ouidiū. Has causas indignationis iunonis ꝯ troianos insinuat virgilius. j. eneid. dicēs: Nec dū etiā causę irarū sęuiq̄ dolores Exciderāt aīmo/ manet alta mēte repostū: Judiciū paridis spretęq̄ iniuria formę Et gen⁹ inuisum ⁊ rapti ganymedis honores.

Annotatio capitulorum tertij libri eiusdem.

❡ Einsdẽ diui aurelij augustini ep̃i de ciuitate dei/liber terti⁹ incipit.

❡ De aduersitatib⁹ quas soli mali metuũt: et quas semp̃ passus ẽ mũdus dum deos coleret. Ca.I.

Expositio ca.I. a

a Iam sat̃ dictũ arbitror ꝛc. Hic incipit liber terti⁹/in q̃ beatus aug⁹ agit d̃ malis pęnalib⁹ quib⁹ subiacent cultores deoꝝ. Et est intentio sua ostẽdere/q̃ dij a talib⁹ malis cultores suos non p̃suãt: ꝛ iõ sub spe illa nõ sunt colẽdi. In p̃mo ṽo ca. exponit intentionem quã habet in h̃ lib. ꝛ hoc q̃tũ ad materiã quam vult p̃tractare de malis pęnę: non eñ q̃rũcũq̃ hoim/s; romanoꝝ ꝛ eoꝝ q̃ cum eis societatem habuerũt/ sicut italicoꝝ: ac insup̃ eoꝝ q̃ eis subiecti fuerãt: sic aliarũ nationũ a t̃pe s̃b iectiõis ipsaꝝ ꝛc.

Iam satis dictũ esse arbitror de moꝝ malis ꝛ animoꝝ: q̃ p̃cipue cauẽda sunt nihil deos falsos populo cultori suo quo minus eoꝝ maloꝝ agere p̃męmeret̃ subuenire curasse: sed poti⁹ vt maxie p̃meret̃ egisse: Nũc de illis malis video dicendũ: q̃ sola isti p̃peti nolunt: q̃lia sunt fames/morb⁹/ bellum/expoliatio/captiuitas/trucidatio/et si q̃ similia: iã in primo libro cõmemorauim⁹ Hęc enim sola mali deputant mala que nõ faciunt malos: nec erubescũt iter bona que laudãt ipsi malos esse qui laudãt: magisq̃ stomachãt̃ si illa mala habeant q̃ si malã vitã.

Prima v̇itas tertij libri.

❡ Quasi hoc sit hois maximũ bonũ h̃re bona oia p̃ter seip̃z: s̃ neq̃ talia mala q̃ isti sola formidãt: dij eoꝝ q̃ñ ab eis libere colebant̃/ne illis accidercẽt obstiterũt. Cũ eñ varijs per diuersa loca t̃pib⁹ ante aduẽtũ redẽptoris nr̃i innũerabilib⁹ nõnullisq̃ etiã icredibilib⁹ cladib⁹ genus cõtereret̃ hũanũ: q̃s alios q̃ istos deos mũd⁹ colebat/ excepto vno p̃p̃lo hebreo ꝛ quibusdã extra ip̃m populũ vbicũq̃ gratia diuina dignis ꝛ occultissimo atq̃ iustissimo dei iudicio

❡ Prima veritas tertij libri ẽ/ q̃ error fuit aliquoꝝ dicẽtiũ maximũ bonum hominis esse h̃re omnia bona p̃ter seipsum. Ex q̃ dicto accipiantur duo documenta moralia. Primũ est q̃ felicitas hois nõ põt consistere in bonis extrinsec⁹: quia habere oia bona exteriora/ꝛ se nõ habere ip̃m bonũ nõ est hominis maximũ bonũ: cũ illud hic sicut erroneũ refutet̃: maximũ autem hominis bonum est ipsa felicitas. Sc̃dm documẽtũ/ q̃ null⁹ hõ potest esse felix nisi sit virtuosus: q̃ maximũ hois bonum/ qd̃ est felicitas/non potest quis habere/ q̃uis habeat omnia alia bona/nisi habeat seip̃m bonũ: vt h̃ dicit̃ c̃ errorẽ: null⁹ aũt bon⁹ põt eẽ simpliciter sine v̇tute.

fuerũt? Verũ ne nimium longũ faciã tacebo aliarũ vsq̃q̃ gentiũ mala grauissima: qd̃ ad romã pertinet/romanũq̃ imperiũ tãtũ eloquar. i. ad ip̃am p̃pe ciuitatẽ: ꝛ q̃cũq̃ illi terrarum vel societate cõiuncte vel cõditiõe subiecte sunt: que sint perpesse ante aduentũ christi: cum iam ad eius q̃si corp⁹ reipublicę p̃tinerẽt.

❡ An dij qui et a romanis et a grecis similit̃ colebãtur/causas habuerint quib⁹ ilium paterẽtur excidere. Caplm.II.

Primũ ipsa troia b vel iliũ/vnde origo est p̃p̃li romani: Neq̃ eñ p̃tereundum aut dissimulãdũ est qd̃ et in primo libro attigi: eosdẽ habens deos ꝛ colens cur a grecis victũ captuz atq̃ deletuz est? Priamo c

Expositio ca.II.

b Primũ ipsa troia vel ilium ꝛc. In hoc ca. incipit tractare de malis pęnę romanoꝝ ab ipsa origine romanoꝝ/scil; a troia seu ilio. Et sicut al's dixi/troia fuit p̃uincia vel regio: ilium fuit ciuitas p̃ncipalis: licet ꝛ troia q̃ñq̃ p̃ ciuitate ponat̃. A troianis p̃cesserũt romani/salt̃ rem⁹ et romul⁹: q̃ fundauerunt romã. Sicut eñ patet p̃ titũ liuiũ de origine vrbis li. j. ꝛ p̃ eutropium lib. j. remus ꝛ romul⁹ descenderũt ab ęnea qui fuit troianus. Quãtũ ṽo ad troiã vel ilium notũ est maximũ malũ qd̃ passa est. s. excidiũ: ꝛ tamẽ eosdem deos coluerũt quos romani: vt patet ex dictis supra lib. j. ca. iij. c ❡ Priamo inquiũt ꝛc. Hic ponit quãdã defensionẽ deoꝝ: Nã laomedon qui fuit pater priami regis troianoꝝ: cui⁹ t̃pore fuit troia subuersa/offendit deos periurio suo: ꝛ postmodũ deseruerũt tam regnũ q̃ filium suũ. Tangit hic augustinus fabulã que tangit̃ libro de ortu deoꝝ: qua fingitur q̃ laomedon pepigit cũ neptuno/qui est de⁹ maris: ꝛ apolline/qui est deus diuinationis/q̃ ipsi ędificarent sibi ciuitatẽ/ipse redderet eis mercedẽ: et vouit siue iuramẽto p̃misit se soluturũ certã summã pecunię. Edificata ṽo ciuitate nõ soluit p̃missum: et iõ neptun⁹ induxit grecos sup̃ troianos ad subuertẽdũ ciuitatẽ: sed apollo zelauit p̃ troianis. Poete autem fingunt iouẽ ꝛ neptunũ filios saturni fuisse ꝛ fratres Apollo aũt erat filius iouis: ꝛ p̃ cõsequẽs neptunus fuit patru⁹ eius. Nõ obstãte aũt q̃ neptun⁹ cõtra troianos zelaret intãtũ q̃ troiã a fundamẽto vellet subuertere: sicut dicit virgili⁹ lib. v. ęneid. tñ ęneã rapuit ꝛ p̃texit sub nube/ne ab achille occideret̃/q̃ñ interfecit multa milia: vt dicit virgili⁹. Vñ et v̇sus virgilij q̃ hic inducit̃ ab aug⁹. s. Structa suis manib⁹ ꝛc. dicitur in p̃sona neptuni narrãtis quõ ęneã saluauit: et improperãtis p̃iuriũ laomedõtis. Istud autẽ qd̃ dictũ est de raptu ęnee ne occideret̃/h̃r apud homeꝝ: de q̃ dicit hic aug⁹/ q̃ homer⁹ poeta q̃ fuit ante romã cõditã inducit neptunũ p̃dicentẽ multa de romanis q̃ fuerãt stirpe ęnee: quẽ etiã sub nube rapuit: vt dicit homer⁹. Ex quo arguit aug⁹ q̃ neptun⁹ p̃uidit q̃ laomedon nõ seruaret p̃missuz. Quo aũt t̃pe fuerit homer⁹/satis est incertũ p̃p̃t discordiã scriptoꝝ q̃ de t̃pe ei⁹ faciũt mẽtionẽ: tñ oẽs cõcordãt in hoc q̃ ipse erat añ romulũ: ꝛ de hoc loquit̃ aug⁹. j. li. xviij. ca. vj ꝛ eusebi⁹ ꝛ hieronym⁹ in chronicis: ꝛ A. gelli⁹ li. ix.

S Unde eñ cõiuratio

inquiũt sunt reddita lao/medontea paterna periu/ria. Ergo verũ est ꝙ apol/lo atq3 neptun⁹ eidem lao/medonti mercẽnarijs opi/bus seruierit. Illis quippe ꝓmisisse mercedẽ falsũq3 iurasse perhibet. Miror apollinẽ noiatũ diuinato/rem in tãto opificio labo/rasse/nesciẽte ꝙ laomedõ fuerat ꝓmissa negaturus Quãq3 nec ipm neptunũ patruũ eius fratrẽ iouis/ regẽ maris occuit ignarũ esse futurorum. Nã hunc ho/mer⁹ de stirpe enee de cu/ius posteris roma est: cum ante illã vrbẽ conditã idẽ poeta fuisse dicat: iducit magnũ aliqd diuinãtem: quẽ etiã nubes rapuit/vt dicit: ne ab achille occide/retur: cupereteq3 conuer/tere ab imo (quod apud virgiliũ cõfitet) Structa suis manib⁹ piure menia troie. Nesciẽtes igit tanti dij ⁊ neptun⁹ ⁊ apollo lao/medontẽ sibi negaturũ eẽ mercedem/structores me/niũ troianorũ gratis ⁊ in/gratis fuerũt. Videãt ne grauius sit tales deos cre/dere q̃3 dijs talib⁹ peiera/re. Hoc enĩ nec ipse home/rus facile credit: qui ne/ptunũ quidẽ contra troia/nos: apollinẽ autẽ ꝓ tro/ianis pugnãtẽ facit: cũ il/lo periurio ambos fabula narrat offensos. Si igitur fabulis credũt: erubescãt talia colere numia. Si fa/bulis nõ credunt: nõ obtẽ/dãt troiana periuria: aut mirent deos piuria punis/se troiana / amasse roma/na. Vñ enĩ ꝯiuratio catili/ne (a) in tanta tãq3 corrupta ciuitate: habuit etiã eorũ grandem copiã: quos ma/(b)nus atq3 lingua periurio/ aut sanguie ciuili alebat: Quid enĩ aliud totiẽs se/natores corrupti in iudi/cijs/totiẽs popul⁹ i suffra/(c)gijs / vel in quibusq3 cau/sis/que apud eum concio/nibus agebantur: nisi eti/am peierãdo peccabant: Nam corruptissimis mo/ribus ad hoc mos iurãdi seruabat antiqu⁹: nõ vt a scelerib⁹ metu religionis ꝓhiberent / s3 vt periuria quoq3 scelerib⁹ ceteris ad/derentur.

B a ¶ Unde enĩ coniuratio catiline ⁊c. De ista cõiuratiõe habet. s. lib. ij. ca. xxiij. b ¶ Quos ma/nus atq3 lingua ⁊c. Ista sunt verba salustij in cati/linario: ⁊ est hic lingua noiatiui casus. c ¶ Popu/lus in suffragijs ⁊c. Suffragiũ est cõsensus q dat in electiõe vel alio negocio vbi querit ꝯsensus multitudi/nis: ⁊ ideo dicit po/pulũ corruptum in suffragijs: qꝛ sepe ꝓ fauore ⁊ munera elegit ad magrat⁹ indignissimos ⁊c.

Additio iaco/bi passauantij. ¶ In hoc ca. ij. tã/git aug⁹ fabulam q̃ fingit laomedontẽ patrẽ priami regis troianorum nõ seruas/se ꝓmissa dijs ⁊c. Hanc fabulã expo/sitor non bene reci/tat: dicendo ꝙ dij edificauerit troiam ⁊c. Vbi notãdũ ꝙ s3 poetas/virgiliũ v. eneid. ⁊ ouid. xj. metamorph. quẽ li/brũ vt plurimũ ex/positor nomiat de trãsformatio: s3 q̃si in idẽ redit: nã me/tamorphoseos est nomẽ grecũ: ⁊ dici/tur a meta qđ ẽ de ⁊ morphos qđ est

Eneidos. 5. mutatio/ ⁊ vsia sub/stãtia: quasi de mu/tatione substantie. Laomedon ꝓstat⁹ rogauit neptunũ ⁊ apollinẽ/q et phe/bus/vt edificarent muros circa troiã/ ⁊ nõ ciuitatẽ: sicut ex/positor dicit: vt ap/paret clare ex ꝯsu virgilij ꝓallegato i textu vbi dicit: Periure menia troie. Et pepigit cũ eis fedus/vt daret eis ꝓ mercede modiũ auri. Cum aũt edificassent muros troianos/postulauerũt ꝓmis/sam mercedẽ. Laomedõ aũt nefand⁹ sponsiõis trãs/gressor denegauit eis: ꝓpter qđ vt dicũt qdã neptu/nus (q est de⁹ maris) grecos adduxit ad obsidionem troianã: qꝛ nauali appatu ꝑ mare Troiã venit. Alij ꝟo dicũt/ꝙ neptun⁹ indignat⁹ ꝓpter negatã merce/dẽ misit mõstrũ marinũ/qđ totã regionẽ deuastabat: ꝓpter qđ troiani cõsulẽtes apollinẽ: q nihilo min⁹ tro/ianis fauebat/de adhibẽdo remedio cõtra mõstrum: ac/ceperũt ꝛsum/ꝙ si vellẽt euadere/oẽs nobiles puel/las mõstro exponerẽt: qđ ⁊ factũ est. Sed qdã nobi/

Alij hegestba lis troian⁹ noie hippotes/vt filia sua noie hegestba/ liberaret a mõstro/ eã inclusã in qdã arca bituminata mari exposuit: q deuecta i siciliã a deo cuiusdã fluuij q vocabat crimnis⁹/ducta est in vxorẽ: et generauit ex ea filiũ/q vocat⁹ est acestes. Neptun⁹ aũt postmo/dũ fingit recõciliat⁹ fuisse troianis. Ouid. aũt vbi. s. dicit/ꝙ neptun⁹ ꝓpter laomedõtis piuriũ/aquas maris misit vsq3 ad menia ciuitatis/q edificauerat: et totã terrã inundãs aquis in modũ maris obruit/arua se/getesq3 destruxit. Et vt liberari possint/ꝑposcit filiã regis laomedõtis noie esionã mõstro marino expo/ni. Quã cũ data fuisset/ ⁊ iuncta ad scopulũ maris/a monstro mox deuorãda: hercules ꝓmissis sibi mune/re a laomedõte/equis inuincibilib⁹ ⁊ velociorib⁹ aura liberauit a belua. Cũ ãt ꝓmissã mer/cedẽ a laomedõte peteret: illeq3 vt ne/ptũo ⁊ phebo fece/rat/denegaret: her/cules cepit troiam ⁊ eam deleuit: esio/nã ꝟo quã libera/uerat/ telamoni fra/tri pelei/q soci⁹ fuerat ad troie captionem vxorẽ dedit. Pele⁹ ãt pr̃ achillis erat/ et marit⁹ thetidis dee aquarum: ⁊ fili⁹ eaci a q sepe denoiatus achilles appellat ea/cides. i. nepos eaci Nomẽ ẽ patrony/micũ: q poete sepe vtunt: qꝛ in metro bene locat. B

¶ In isto etiã ca. mẽtionẽ facit aug⁹ de homero ãtiquo poeta grecorum: de q expositor nihil di/cit. Vbi notãdũ ꝙ ꝯm appollodorum grãmaticũ/ ⁊ euse/bium historicũ/ho/merus poeta cla/ruit i grecia regnã/te agrippa apud la/tinos. De q home/ro dicit Seneca epi/stola. lxxxviij. Sa/piens inde fact⁹ est homer⁹ anteq̃3 car/mina vlla cogno/sceret. Quattuor milia librorum didy/mus grãmatic⁹ scripsit: in qb⁹ q̃rit de patria homeri/ ⁊ mr̃e enee. Apion grãmatic⁹/qui sub caio cesare to/ta circulat⁹ est grecia: ⁊ in nomẽ homeri ab oib⁹ ciui/tatib⁹ adoptat⁹: aiebat homerum vtraq3 materia cõsũ/mata ⁊ odyssea et iliade pricipiũ adiecisse opi suo/q bellũ troianũ cõplex⁹ est. Hui⁹ rei argumentũ assere/bat/ꝙ duas lr̃as in pmo versu posuisset ex industria librorum suorum numerum ꝯtinẽtes: Hec Seneca. Helinã/dus aũt dicit de eo lib. xuj. sic: Hic homer⁹ duos li/bros edidit/iliadẽ ⁊ odysseã: q apud athenienses ꝓ in/sano habit⁹ est/eo ꝙ deos iter se belligerasse diceret. Hic vt aiũt leuẽ nescio quã questionẽ sibi a nautis ꝓ/positã nõ potuit explicare. A quib⁹ cũ impudẽtius ⁊ ꝓcaci⁹ decideret/vir verecũdi ingenij q̃si toxicato cõfusiõis iaculo ꝑfossus ad mortẽ spiritũ exhalauit. Qđ de platone asserit Flauianus in lib. de vestigijs phorum: xenophõtinos aduersus gliam ꝯfinxisse. Fue/runt aũt q homerum synonymũ platoni fuisse putaue/runt ꝓpter eloquẽtiã ⁊ pectoris latitudinẽ. Hec He/linãdus. Valeri⁹ maxim⁹ li.). dicit de eo: Sicut ho/mer⁹ in insula: qꝛ iouẽ a piscatorib⁹ positã soluere nõ potuit/dolore absorpt⁹ credit: Hec valeri⁹.

Additio

a Nulla itaq causa est   Expo.ca.III.
quare sint dii rc. In hoc ca. pbat aug⁹/
q troia nō periit quia dii erāt irati ciuitati
pter crimē aliqd cōmissum ibidē: nā dii p
crimina nō irascunt. Illud aūt qd aug⁹ dicit in prin/
cipio huius ca.s. q
dii quib⁹ vt dicunt
steterat impiū: su/
mit a virgilio li.ii.
eneidos: vt patz su
pra lib.ii. ca.xxii.
b Cū a grecis
A preualentibus.
Hoc fuit pbatum
supra lib.j.ca.iii.
c Nec adulte/
riū paridis rc.
Tāgit hic historiā
de alexandro: q di/
ctus est paris: qui
fuit fili⁹ priami re/
gis troianoꝝ. Ipse
enī sicut narrat da
res phrygi⁹/rapu/
it helenā vxorē me
nelai tāq pulchrio
rē mlierē grecie: q
sic fingūt poete fu/
it sibi pmissa a ve/
nere: qui tulit p ea
sententiā ꝯ iunonē
r palladē: sicut te/
tigi supra li.j.ca.iii
d Inquit salu
stius: scz in catili/
nario. e Quia
enee mater hoc
fecit rc. Hic pro/
bat q dii poti⁹ de/
buerant vindicasse
B adulteriuz matris
enee in troianis vl
potius in romanis
q teste salustio ab
enea pcesserunt: q
adulteriū paridis:
qr grauius fuit pec
catū. Et tangit aug⁹ fabulā de matre enee: quā tamē
romani habuerūt p vero.i.re gesta. Sicut enī credi
derāt q romul⁹ fuisset filius martis: vt dixi.s.lib.ii.
ca.xv. ita credebāt q eneas fuisset fili⁹ veneris. Fin/
gunt enī venerē esse vxorē vulcani: q est de⁹ ignis: et
cōcessisse anchise/q fuit pater enee/q ꝯcūberet cū ea
scz venere: r generaret eneā tāq prolē nobilē r deū
futurū. Vñ fm ista grauī⁹ fuit adulteriū veneris q
helene vl paridis. f Indignāte menelao rc.
Hoc dicit: qr menela⁹ fuit marit⁹ helene: vt dictū ē.
g Irridere fabulas rc. Hic excludit btūs aug.
quādā rñsionē q dari posset: possent enī deoꝝ defen/
sores dicere/q beat⁹ aug⁹ nō arguit ex veris ab ipsis
cōcessis/sed ex qbusdā fabulis: quas etiā ipsemet vi/
detur tanq fabulosa irridere: sed hoc excludit beat⁹
aug⁹/pbans q nō magis debet reputari fabulosuz
q vir cōcubuerit cū dea/r genuerit eneā: q q de⁹.i.
mars/ꝯcubuerit cū muliere r genuerit romulū: nec
etiā min⁹ creditū est apud romanos vnū q alterum.
Nā sicut apd antiqs romanos creditū fuit q romu
lus fuit fili⁹ martis: ita fuit a modernis romanis cre
ditū q iulius cesar fuit pgenit⁹ a venere: nō tñ imme/
diate/sed mediāte enea: nam cesar pcessit ab ascanio
seu iulo: q fuit enee fili⁹: a quo r cesar iuli⁹ dictus est.

Alij † vt troiā deciperēt succēsuerūt.

Salustius in catilinario.

Nō potuisse offendi deos paridis adulterio/ quod int ipsos traditur frequētatum. Caplm.III.

a Nulla itaq causa est / quare sint dii quib⁹ vt dicūt ste
b terat illud imperiū: cum a grecis pualentib⁹ pbētur
victi: troianis peierātib⁹
c fingant irati. Nec adulte
riū paridis/vt rursus a q/
busdā defendunt: †victo/
ria vlciscēdum censuerūt.
Auctores enī doctoresq
peccatoꝝ esse assolēt/non
d vltores. Vrbē romā inqt
salusti⁹ sicuti ego accepi/
cōdidere atq habuere in
itio troiani: qui enea du/
ce pfugi incertis sedibus
vagabant. Si ergo adul/
teriū paridis vindicandū
numina cēsuerūt: aut ma/
gis in troianis aut etiā in
romanis puniēdum fuit:
e quia enee mater hoc fecit
Sed quō in illo illud fla/
gitiū oderāt: qui in sua so
cia venere nō oderant (vt
alia amittā) qd cū anchi/
se cōmiserat: ex quo eneā
pepererat? An quia illud
f factū est indignāte mene/
lao: illud aūt concedente
vulcano? Dii eoim credo
nō zelant coniuges suas:
vsq adeo vt eas etiā cum
hoib⁹ dignent habere cō/
munes. Irridere fabulas g
fortassis existimoꝛ: nec g/
uiter agere tanti pōderis
causam. Non ergo creda/
mus si placet eneā esse ve/
neris filium. Ecce cōcedo
si nec romulus martis. Si
autē illud: cur nō r illud?
An deos fas est hoib⁹ fe/
minis: mares aūt homies
deabus misceri nefas. Du h
ra vel potius non creden/
da cōditio: quod ex iure
veneris in concubitu mar
ti licuit: hoc i iure suo ipsi
veneri nō licere. Ad vtrū/
q firmatū est auctoritate
romana. Neq enī minus
credidit recētioꝛ cesar iuli
am venerem/q patrē anti
quioꝛ romulus martē.

De sententia Varronis/ qua vtile esse dixit vt se homines diis genitos mentiātur. Caplm.IIII.

Unde virgil⁹ li.j.enei. Julius a magno demissum
nomē iulo. De hoc sicut narrat suetonius lib.j.ipse
met iulius cum laudaret amicā suā mortuā p rostris
vt moris erat: dicit sic: amice mee iulie maternū ge/
nus a regib⁹ ortū: paternū cum diis immortalib⁹ cō
iunctū: nam ab an/
co martio sūt mar/
tii reges: quo noie
fuit mater a vene/
re iuli: cui⁹ gentis
familia est nostra.
h Dura vl po
tius nō credēda
cōditio rc. Vult
beat⁹ augustin⁹ di/
cere/q dura est cō
ditio vxoris si non
liceret q ad actum
matrimonii seu ma/
trimonialē quod li
cet marito: cum in
h sint pares. Un/
de venere⁹ ius i pro
sito vocat ius qd ē
cōmune ambo vxori
scz corpus mariti/
r ecōuerso ius ma
riti est corp⁹ vxoris.
Si ergo marti ex
iure veneris/id ē de
iure quod habz in
ipso marte vxor ei⁹
ratiōe qua vxor ei⁹
est: licuit alteri con
cedere/videlz cor/
pus suum/r concū
bere cū alia ab vxo
re sua: quare nō li/
ceret veneri in iure
martis.s.quod ha
bet in venere eius
maritus/qten⁹ ma
ritus est idē vel cō/
simile facere.i.cor/
pus suū alteri con/
cedere? vl quia ad
ius veneris ptinet
omnis actus venere⁹? Ideo graue videt si in actu ve
nereo plus liceret marti q veneri: ergo si mars po/
tuit licite adulterari/videtur q veneri idem licuit: p
pter quod dicit augustinus: dura vel poti⁹ nō credē/
da conditio rc.
In hoc capitulo tertio dicit augustin⁹ q dii tro/
ianis victis a grecis r periurātibus finguntur irati/
pter iunonē scilicet que eneā vsq ad sedē italie fin/
gitur fuisse persecuta: sicut expresse patet libro pmo
eneidos: quando eolum regem ventoꝝ vocauit rc.
sicut dicitur supra libro primo/caplo tertio: et libro
septimo eneidos/quando latinus rex tractabat pacē
cum enea/volens sibi dare filiam suam lauiniā vxo/
rem: iuno euocat ab inferis vna de furiis infernalib⁹
nomine alecto/pacem conturbauit/r bellum excita/
uit inter turnum ducem rutiloꝝ r eneam. Semper
tamē aliqui dii dicunt fouisse partes troianas: sicut
patet de venere per totū: et neptuno/de quo preter
liberationē enee ab achille: de qua expositoꝛ mētio/
nē fecit in ca.j. fingit virgili⁹ li.j.enei. q missis vētis
euro r zephyro ab eolo vētoꝝ rege ad pces iunonis:
vt supra dictum est: et conquassatis magnis procel/
lis enee nauibus/propter ventorum impetum vehe/
mentem/extollens neptunus super vndas maris
placidū caput

C

Additio incu/ bi passanant.

...placitũ caput/increpauit vẽtos: eo ꝙ fines regni sui temere inuadere ꝑsumpsissent: ꝛ ad cauernas suas ꝓcite cõminãdo fugauit. Vñ apparet ꝙ nõ obstãte laomedõtis piurio neptun⁹ troianis dr̃ ꝓbuisse fauorẽ. Juno insup recõciliata ẽ eis/postq̃ nomẽ troianũ trãsmutarũt in italicũ ꝛ latinũ: vt patet p Vergiliũ xij. eneid. ꝛ infra dicet. Pallas ꝛ q̃ ꝓpt iudiciũ paridis ad tp̃s irata fuit troianis ꝛ fouit grecis/postq̃ vlyxes ꝛ diomedes greci palladiũ.i. a palladis simulacrũ rapuerũt/cruẽtis manib⁹ ex cede vigilũ: vel vt q̃dã dicunt: qꝛ greci occiderũt polyxenã filiã ꝑami sacerdotissam tẽpli sui. Aut vt dicunt aliq̃: qꝛ cassandra filia ꝑami oppssa fuit in tẽplo suo a grecis: hoc ẽ b ab aiace: vel inde violẽter extracta p vlyxẽ ꝛ diomedẽ milites grecorum. Siue ꝓm alios: qꝛ palladi post victoriã habitã nõ sacrificauerũt/ꝯ grecos indignata ꝓsecuta ẽ eos in greciã redeũtes: ꝛ plures ex eis aberrare p mare faciẽs submersit: troianis vo recõciliata fingitur.

Secũa veritas

Expo. ca. IIII

D Jxerit aliquis ne tu ista ꝛc. In hoc capl̃o ponit aug⁹ sententiã Varronis q̃ ad ea q̃ dicta sunt in ꝑcedẽti capl̃o: et quo ad aliquid reprobat ea: et quo ad aliquid relinq̃t ea discutiẽda. Fuit aũt iste varro scriptor maxie auctoritatis apd̃ romanos: qui multa opa valde scripsit. Et ꝓm Eusebium mortuus ẽ nonagenarius. xv. anno augusti cesaris. b ¶ Sed vtile esse ciuitatibus ꝛc. Hic sciendu3 ꝙ multi antiquorꝫ regũ volebãt se credi esse filios deorꝫ: ꝛ reputabãt expediens vt nõ ipsi hoc: sed potius vt alij hoc crederent de ipsis: vt eo magis timerent ab ipsis: ꝛ minus auderent subditi vel alij insurgere cõtra eos: sicut patuit de alexandro magno: qui cum vellet se credi filium iouis hamonis: ꝛ ob hoc greci sui aliqui indignarent/ait: sicut dicit quintus curtius libro. vij. vtinam indi me quoq3 deum esse credant: fama eni bella cõstant: ꝛ sepe etiam qd̃ falso dictum est verivicem obtinuit. c ¶ Vt mars ex siluie concubitu fi. ꝛc. Sciendum ꝙ Rhea que alio nomine dicebatur Siluia mater romuli fuit filia numitoris. Gen. 6. a. Nam sicut dicit Titus liuius de origie vrbis libro. j. Proca rex albanorum habuit duos filios.s. numitorem seniorem/ quem sibi in regno voluit succedere: et amulium iuniorem: sed amulius mortuo patre expulit numitorem de regno: ꝛ occidit omnem ꝓlem eius masculinam: filiam vo numitoris.s. rheã ꝯsecrauit dee veste: ꝛ fecit virginem vestalem: vt sibi omnem spem ꝓlis adimeret: quia virgines vestales continentiam seruare debebãt: sed tamen impregnata postmodum concepit duos geminos.s. remũ ꝛ romulum/dicens se a marte impregnatam: vt dicit Titus liuius: seu ita rata: seu qꝛ deus auctor culpe honestior erat. Vel ꝓm Justinum libro. xliij. pueri.s. remus ꝛ romulus martij dicti sunt: siue quia in luco martis enati sunt: siue qꝛ a lupa q̃ in tutela martis ẽ nutriti sunt. De hoc plus est dictũ li. ij. ca. xv.

¶ De sẽtẽtia varronis q̃ vtile esse dixit vt se hoies ex dijs genitos mentiãtur. Ca. IIII

D Jxerit aliq̃s: ita ne tu ista credis? Ego vo ista nõ credo. Nã ꝛ vir doctissim⁹ eorũ varro falsa hec esse: q̃uis nõ auderet neq3 fidenter pene tñ fatet. b ¶ Sz vtile eẽ ciuitatib⁹ dicit: vt se viri fortes etiã si falsũ sit ex dijs genitos esse credãt: vt eo mõ animus hũan⁹ velut diuine stirpis fiduciã gerẽs: res magnas aggrediẽdas/ꝑsumat audaci⁹ agat vehementi⁹: ꝛ ob hoc impleat ipsa securitate felicius. Que varronis sẽtẽtia expssa vt potui in eis vbis/cernis q̃ latũ locum aperiat falsitati: vbi intelligamus plura iã sacra ꝛ q̃si religiosa potuisse ꝯfingi: vbi putata sunt ciuibus etiã de ipsis dijs ꝓdesse mẽdacia. Sz vtrũ potuerit ven⁹ ex cõcubitu anchise eneã parere: c vl' mars ex siluie cõcubitu filie numitoris romulũ gignere: in medio relinquamus. ¶ Nam pene talis questio etiã de scripturis nostris oboritur: q̃ queritur vtrum ꝑuaricatores angeli cuz filiabus hominum cõcubuerit: vnde natis gigantibus: id est nimiũ grãdibus ac fortib⁹ viris: tunc terra completa est.

¶ Secũa veritas: ꝙ antiq̃ꝛ⁹ ꝑsidẽtes in ciuitatib⁹ finxerũt multa falsa/existimãtes ista falsa vtilia eẽ si credãt a ꝓplo. Et illud ꝓbat auctoritate varronis q̃ dicit ꝙ vtile est ciuitatib⁹ vt se viri fortes etiã si falsuz sit ex dijs esse genitos credãt: vt audacius res magnas diuine stirpis audacia aggrediãtur. Sed est dubiũ: supposito ꝙ tales fictiões ꝓm fidẽ sint illicite: an ꝓm rõnẽ naturalẽ iminẽtib⁹ erãt licite ꝓpt reipublice vtilitatẽ. Dr̃ aũt ꝙ non: qꝛ maius ẽ bonuz virtutis q̃ cõmodũ: qd̃ pñt pariter ex tali fictiõe cum bonũ honestũ vtili ꝓferat ꝛ lõ cũ virtus sit vir⁹ particular ad intellectũ n̄ fuit talis virtus p tali cõmodo abq̃renda.

¶ Tertia veritas: ꝙ questio de scripturis nostris est: vtrũ ꝑuaricatores angeli cum filiabus hominũ concubuerunt: vñ natis gigantib⁹ tunc terra repleta est. Illud autem dictum refertur ad illud Gen. vj. ca. Postq̃ ingressi sunt filij dei ad filias hominum ꝛc. Unde apparet manifeste ꝙ antiquitus erat opinio aliqua ꝙ ibi filij dei fuerint mali angeli: id est incubi/ qui cuz mulieribus illos genuissent gigantes: istam tamen questionẽ hic non determinat.

Tertia veritas.

¶ Nõ probari ꝙ dij adulteriũ paridis punierint: quod in matre Romuli nõ vlti sunt. Capl̃m V

A

P Roide ad vtrũq3 interim mõ nr̃a disputatio referatur. Si eni vera sũt q̃ apud illos de matre enee ꝛ de patre romuli lectitanẽ: quõ pñt dijs adulteria displicere hominũ q̃ in seipsis ꝯcorditer ferũt? Si aũt falsa sũt nec sic quidẽ possunt irasci veris adulterijs hũanis: qui etiaz falsis delectanẽ suis. Huc accedit: quoniam si illud de marte non creditur: vt hoc quoq3 de venere non credaẽ. Nullo igiẽ diuini concubitus obtentu matris Romuli causa defendiẽ. Fuit autem sacerdos siluia vestalis: ꝛ ideo dij magis in romanos sacrilegum illud flagitium q̃ in troianos paridis adulterium vindicare de-

B

Expositio Ca. V

P Roinde ad vtrũq3 interi ꝛc. In hoc capl̃o icipit augustinus discutere ea q̃ supra tacta sunt.s. in ꝑcedẽtibus duobus capitulis.s. de marte q̃ credit pater romuli: et de [illegible] venere q̃

hostibus: non ab alie/
nis. Si aūt ppetrauit
aut impauit hoc Ro
mulus magis ipse fu/
it romanorū / q̄z paris
troianorū caput. Cur
igit troianis irā deoꝝ
ꝓuocauit ille alienę
ↄiugis raptor: ꝛ eorū/ d
dē tutelā romanis in/
uitauit iste sui fratris
extinctor? Si autem
scelus a facto impe/
rioq̄ȝ romuli alienum
est: quoniam debuit
vtiq̄ȝ vindicari: tota
hoc illa ciuitas fecit/
quod tota ↄtempsit:
ꝛ non iam fratrez / sed
patrem quod peius ē
occidit. Vterq̄ȝ eīn fu
it conditor: vbi alter
scelere ablatus: ꝛ non
permissus est esse re/
gnator. Non est vt ar
bitror ꝙ dicatur quid
mali Troia meruerit:
vt eam dij desererent:
quo posset extingui: ꝛ
qd boni roma: vt eaȝ
dij inhabitarent: quo
posset augeri: nisi ꝙ
victi inde fugerunt: ꝛ
se ad istos quos pari/
ter deciperent contu/
lerunt? Immo vero ꝛ
illic manserūt ad eos
more suo decipiēdos:
qui rursus easdem ter
ras habitarent: et hic
easdem artes fallacię
suę: magis etiam exer
cendo / maioribus ho
noribus gloriati sunt.

a buerūt. Naȝ ꝛ ipsi ro/
mani antiq̄ in stupro
detectas vestales sa/
cerdotes / viuas etiaȝ
defodiebant: adulte/
ras aūt feminas / q̄z uis
aliqua dānatiōe: nul/
la tñ morte plectebāt
vsq̄ȝ adeo grauius se/
ueriusq̄ȝ vindicanda
b putabant adyta diui/
na: q̄z hūana cubilia
vindicabant.

De parricidio Romuli quod dij non vindicarunt. Capitulum VI

c ALiud adijcio: quia si eous/
q̄ȝ pctā homi
nū illis numinibꝰ dis/
plicerēt: vt offensi pa/
ridis facto desertam
troiā ferro igniq̄ȝ do/
marēt: magis eos cō/
tra romanos moueret
romuli frater occisus:
q̄z cōtra troianos gre/
cus maritus illusus:
magis irritaret parri/
cidiū nascentis / q̄z re/
gnātis adulteriū ciui
tatis. Nec ad causam
quā nūc agimus inter
est: vtrū hoc fieri Ro
mulus iusserit: aut ro
mulus fecerit: qđ mul
ti impudētia negant:
mlti pudore dubitāt:
multi dolore dissimu
lāt. Nec nos itaq̄ȝ in
ea re diligētius requi
renda: p multorꝫ scri/
ptorꝫ ppensa testimo/
nia demoremur. Ro/
muli fratrē palā con/
stat occisum: non ab

De euersione ilij quod dux marij fimbria excidit.

N venere q̄ credit mat̄ enee: ꝛ facit duas rōnes: q̄r
aut credi debēt hec esse vera: aut nō: si sic: ergo dij nō
irascunt adulterijs: si nō / adhuc sequit idē. s. ꝙ nō ira
scunt adulterijs: q̄r delectant in fictiōibus: q̄bus fin/
git deos talia fecisse: sicut patet ex ludis scenicis: q̄s
volebant sibi exhiberi:
in q̄bus adulteria deoꝫ
recitabant ꝛ narraban
tur: vt patet. s. li. ij. Se
cūda rō est: quia si falsa
sunt q̄ narrant de mar
te ꝛ venere: ergo mater
romuli nō pōt defendi
quin cōmiserit stuprū ꝛ
sacrilegiū: q̄r si non fuit
impregnata a deo / fuit
impgnata ab hoīe: ꝛ tñ
fuit virgo vestalis quę
deę vestę virginitatem
suā ↄsecrauit: vt dixi in
pcedēti caplo. a In
stupro detectas ꝛc.
id est sacerdotes deę ve
stę q̄ oēs erant sacerdo/
tes ꝛ quasi sanctimoni/
ales: nec licuit in tēplo
A eius viros seruire: de q̄
bus narrat. A. gellius
li. j. ꝙ electio earum ad
summū sacerdotem seu
pontificē ptinebat: quę
ab ipso ad seruiendū in
tēplo vestę dicebat ca/
pi: quia pōtificis maxi/
mi manu p̄sa dicentis:
te amataȝ capio: ab' eo
parēte in cuius potesta
te erat: q̄si bello capta
ducebat. Et sicut dicit
A. gellius nō debebat
minor esse sex annis nec
maior q̄z decē annis na
ta: nec debebat esse lin/
gua debili: nec sensu au
riuȝ diminuta: nec aliq̄
labe corporis insignita
nec cuius alter parēs in
seruitute seruierit: aut
in negocijs sordidis v̄/
satus fuerit: nec etiaȝ il/
lius filia qui domiciliū
in italia non haberet: et
multa alia dicit ibi. A.
gellius de hac materia.
De pena autem quam
tangit hic Augustinus
dicit ideȝ Eutropius in
pticulari exēplo d̄ rhea
matre romuli q̄ viua de
fossa fuit. Orosius li. iij
narrat ideȝ de minerua
vestali v̄gie: ꝛ assignat
cāȝ Ouidius li. vj. d̄ fa/
stis: dicit eīn ꝙ ideȝ nu/
mē ē telluris ꝛ veste: vñ
ꝛ dicat vesta q̄si vi stās: q̄r terra q̄si ꝓpria vi stat. i. im
mobilis ē: ꝛ ideo q̄ delinq̄bat in vestā ↄdebat. i. sepe
liebat in illa. Aduertēduȝ ē tñ ꝙ p vestā intelligebat
numē ignis s̄m eūdē. Credebāt eīn idē numē ignis ꝛ
terrę: ꝛ causa ē: q̄r in terra inuenit ignis: ideo q̄tenus
vesta fuit numē ignis secerūt eā v̄ginē: ꝛ sacerdotes
eius sīr: q̄r de igne nihil nascit: sicut nec de virgine.
b Adyta diuina. i. tēpla q̄ violata stupro mag̃
vindicabant q̄z cubilia maritorꝫ violata.

In h' ca. v. dicit aug' de v̄ginibꝰ vestalibꝰ ꝙ deh/
hēsę in stupro viuę info
diebant. Vbi notandū
ꝙ s̄m auctores q̄ histo/
rias romanas scripsēre
v̄gines illę q̄ in tēplo ve
stę deputabant: sicut q̄
cęterę reuerebant a po
pulo: ita grauius punie
bant si deh̄bēdebant in
aliq̄ delicto: p̄cipue v̄o
si stupri scelere eas ma/
d culari pbarent. Nā hu/
iusmōi viuę infodiebā/
tur. Vñ Orosiꝰ narrat
li. iij. dicēs: Eo tēpe mi/
nutia virgo vestalis ob
admissum incestū viua
est obruta in cāpo: qui
nūc sceleratus dicit. Et
Hierony. ↄ Iouinianū
li. j. Cassandrā ꝛ chry/
sem / vates apollinis ac
iunonis virgines legi/
mus: ꝛ sacerdotes dia/
nę tauricę: ꝛ vestę innu/
merabiles extiterūt: q̄z
vna minutia ꝓpter sus/
pitionē stupri / viua de
fossa est / iniusta vt reoꝫ
pena: nisi grāde crimen
putaret lęsa v̄ginitas.
Certe romanus pplus
q̄to honore semp v̄gi/
nes habuerit hinc appa
ret: ꝙ ↄsules ꝛ ipatores
ꝛ in curribus triūphan
tes: q̄ de supatis genti/
bus trophea referebāt
ꝛ oēs dignitatꝭ gradus
eis de via cedere solitꝰ
sit. Hec Hierony.

Expositio Ca. VI

c Aliud adicio ꝛc. In hoc caplo p
bat btūs aug' ꝙ dij nō
deseruerūt troiā ꝓpter
adulteriuȝ paridis: ꝛ h
q̄r mltomagis deseruis/
sent romā ꝓpter interfe
ctionē remi / quē frater
suꝰ romulus occidit: vꝭ
s̄m alios occidi manda
uit: vel dato / ꝙ nō ostē/
dit aug' ꝙ roma parri/
cidio. i. a cede patrꝭ sui
scȝ remi q̄ fuit pat. i. fū/
dator ꝛ ↄditor romę cū
fratre suo nō pōt excusa
ri: cū ipse fuerit publice
occisus iniuste: nec ciui
tas mortē eiꝰ vindicauerit ad qđ tenebat. De interfe
ctiōe remi ꝛ opinionibꝰ circa mortē eiꝰ dixi. s. li. ij. ca.
xiiij. d Eorūdē deoꝫ ꝛc. Hoc dicit: ęneas / sicē
fuit tactū. s. li. j. ca. iij. tulit secū de troia deos troia/
norꝫ: q̄s postea romę coluerūt romani.

Additio sacerdotis passauiensis

B

Certe cum ciuib⁹ ₇c. In hoc Expo. Ca. VII capi̇tlo agit btūs aug⁹ de scḋa subuersiōe ciuitatis troianoꝝ q̄ iliū vocabat: vt. s̄. li. isto ca. v. dixi. Et ostēdit ꝙ ipsa nō fuit destructa: q₂ dij eā deseruerāt: vel si sic: q₂ ingrate ₇ irrōnabilit deseruerāt eā. Ad intellectū ṽo eoꝝ q̄ hic
B dicunt sciēdū ꝙ in bello ciuili int̄ syllā ₇ ma- a riū: de q̄ bello. s̄. li. ij. recitaui historiam. Fimbria s̄m Orosiū li. v. et li. vj. fuit de pte marij: ₇ sic dicit li. vj. ipse fuit marianoꝝ scelez satellēs: ₇ hō oīuz audacissimus: q̄ Flaccū ꝯsulē ad quē legatus missus fuerat apud nicomediā occidit: ₇ inde iratis iliēsibus. i. troianis q̄ illū reedificatā post p̄mā subuersionē factā a grecis inhabitauerāt: eo ꝙ ꝑ syllanę ptis studio portas ꝯ fimbriā clauserāt ₇ ipsuz repulerāt: vrbē ipsam iliū antiquā rome parentē funditus ferro ₇ incendio deleuit: b quā tñ sylla cōtinue re- c parauit: fimbria vero postmodū exercitu sylle obsessus desperatōe motus seipsum interfecit. Illud etiā sciēdū est ꝙ q̄uis sylla post obtētā victoriā nimis esset crudelis ₇ impius: tñ in bello illo ciuili iustiorē causaz habuit q̄ mari⁹ q₂ sylla ꝯsulatū obtinuit legitime: marius ṽo tūc erat psona p̄uata: ₇ cū magna violētia ꝯ volūtatē senatus ₇ ppli sibi vsurpauit potestatē. Et
B ideo iliēses in repellēdo fimbriā satellitem ₇ fautorē marij iuste fecerūt. b ❡ Quos sua irritauerat ₇c. Hoc dicit: quia sicut dicit dares phrygius in historia de bello Troiano. Troiani prius se male habuerūt ad grecos q̄ greci ad eos. Dicit eñ ꝙ Peleus qui erat rex in Peloponēso .s. vna parte grecię sic dicta: cum misisset Jasonem nepotem suum in insulam colchos: vt inde auferret vellus aureū qḋ audierat ibi esse: et Jasō p mare iter faciēs applicuisset in portu troianoꝝ cum sociis suis: cōpulsus est a laomedōte rege troianoꝝ inde recedere: ꝓpter qḋ iason reuersus postmodū ad peleū cū vellere aureo, indicauit sibi iniuriā a troianis illatā, dicēs se velle suā iniuriā vindicare. Jason ergo accepto exercitu a peleo: ₇ hercule sibi duce exercitus assignato: ꝓfectus est ꝯ laomedontē: cui occurrens laomedon cū exercitu suo, est ab hercule interfectus. Fuit aūt laomedon pater priami regis Troianoꝝ: cuius tempibus fuit troianuz bellū secundū ꝯ grecos in quo subuersa ē troia ₇ sic iniq̄tas laomedontis primo irritauit grecos. c ❡ Sz a romanis ₇c. Hoc dicit: quia fimbria romanus erat ₇ habuit exercitum romanoꝝ. Romani vero fuerūt ꝓpagati a troianis seu iliēsibus in sua calamitate: quia in sua destructiōe ₇ dispersione. Nā eneas cum suis a q̄bus romani descenderūt fugit de troia: ꝓpter qḋ roma fuit quasi altera Troia et filia troię. d ❡ Dijs illis cōibus ₇c. Hoc dicit q₂ deos illos quos coluerūt troiani p̄us, coluerunt postea romani. e ❡ Abscessere oēs adytis ₇c. Iste ē ṽsus Virgilij: de quo. s̄. li. ij ca. xxij. f ❡ Et opida noꝝ. i. eorū q̄ erant ab opido ilio. g ❡ Adhuc aūt melioꝝ partium ₇c. Hoc dicit: q₂ sylla habuit iusticiaz in ꝓseq̄uēdo mariū: vt. s̄. dixi: licet postea sit nimis abusus sua potestate. h ❡ Ciues illius vrbis. scilicet iliū quā prius vocauit opidum. i ❡ Contra parricidā. i. ꝯ fimbriaz: quem parricidaz vocat: q₂ vt supra dictū est, ꝯsulē q̄ est quasi pater patrię interfecit. k ❡ Deseruerūt dij adulteros. i. troianos qui rapuerāt helenam vxorem menelai. Et patet ꝙ augustinus loquitur hic ironice. l ❡ Aut si displicebat dijs causa ₇c. Hic excludit quādā responsionē q̄ dari posset: posset eñ dici ꝙ ps syllę nō placuit dijs: ₇ ideo deseruerūt iliū. Sz ꝯ h̄ arguit aug⁹: q₂ mīta bona dij ꝓnūciauerūt ₇ ꝓmiserūt syllę: vt. s̄. dictū
C
D

Capitulum VII

Certe cum ciuilibus iam bellis scatētibus: quid miserum cōmiserat iliū: vt a fimbria mariana- rū ptium hoie pessimo euerteretur: multo ferocius atq₃ crudelius q̄ olim a grecis? Nā tūc ₇ multi inde fugerūt: ₇ multi captiuati saltē in seruitute vixerūt. Porro autē fimbria prius edictū ꝓposuit: ne cui parceretur: atq₃ vrbē totā cūctosq₃ in ea hoies incēdio concremauit. b Hoc meru- c it iliū: nō a grecis quos sua irritauerat iniquitate: s₃ a romanis quos sua calamitate ꝓpagauerat: d dijs illis cōmunibus ad hęc repellēda nihil iuuantibus: siue quod verū est nihil valentibus. Nunquid ₇ tunc e Abscessere omes adytis arisq₃ relictis Dij: quibus illud opidum steterat: post āntiquos grecorum ignes ruinasq₃ reparatum? Si autē abscesserant, causam requiro: ₇ opida- f norum quidem q̄nto inuenio meliorē tanto deteriorem deorū. Illi enim contra fimbriam portas clauserant: vt syllę seruarēt integram ciuitatem: hic eos iratus incendit: vel potius penitus extinxit. Adhuc g autem meliorum partium ciuilium Sylla dux fuit. Adhuc armis rempublicam recuperare moliebatur: horum bonorum initiorū nondū malos euētus habuit. Quid ergo meli⁹ ciues illi⁹ vr- h bis facere potuerūt: quid honesti⁹: quid fidelius: quid romana parētela digni⁹: q̄ meliori causę romāoꝝ ciuitatē seruare: ₇ ꝯ parrici- i dā romanę reipublicę portas claudere? At hoc eis in q̄tū exitiuz versum sit, attendant defensores deoꝝ. De- k seruerūt dij adulteros iliūq₃ flāmis grecorū reliquerūt: vt ex ei⁹ cineribus roma castior nasceretur. Cur et post ea deseruerūt eandez ciuitatē romanis cognatam: non rebellantem aduersus romaz: nobilem filiaz, sed iustioribus eius partibus fidem constantissimā piissimamq₃ seruantem: eamq₃ delendam reliquerunt: non grecorum viris fortibus: sed viro spurcissimo romanorū? Aut l si displicebat dijs causa partium syllanarū cui seruantes vrbem miseri portas clauserant: cur eidem Syllę tanta bona promittebant ₇ prenunciabāt? An et hic agnoscuntur adulatores felicium, potius q̄ infelicium defensores? Non ergo iliū etiam tūc ab eis cum euerteretur desertum est. Nam demones ad decipiēdum semper vigilantissimi qḋ potuerūt fecerunt. Euersis quippe ₇ incēsis omnibus cum opido simulacris: solum mineruę simulacrum sub tāta ruina

 ꝯ fuit li. ij. ca.

N fuit lib. ij. ca. xxiij.
a ¶ Scribit liuius .f.
Titus liui⁹ in aliq̄ libro
suo quē nō vidi: quia vt
alias dixi: tres decades
ei⁹ vidi: nec qd̄ h̄ allega
tur de liuio ponit anne⁹
florus ei⁹ abbreuiator
in aliq̄ libro titi ab ipso
abbreuiato. Facit autē
mētionē de simulacro
minerue q̄ est dea sapiē
z vocat alio nomie pal
las. De cuius etiā simu
lacro aliqua dixi supra
libro. j. ca. iiij. sed vtruz
fuerit illud idez de quo
sit ibi mentio: z hic du
bium est. b ¶ Dij pa
trij quorum zc. Iste
est versus Vergilij lib.
ij. eneī. z vult dicere be
atus augustinus q̄ ideo
fuerunt simulacra alio
rum deorum potius q̄
minerue combusta cum
ciuitate ipa ne posset ve
re dici: dij patrij quorū
semp zc. ideo q̄ simu
lacrū minerue fuit per
missum a demonib⁹ ser
uari: vt pateret falsitas
versus Vergilij. ij. eneī
dos. Excessere omnes. s.
dij adytis arisq; relictꝫ
naz exemplo quo illud
simulacrum fuit saluū/
patet q̄ dij ibi fuerūt p̄
sentes qui saluauerūt il
lud/ cum alia saluare nō
erant pmissi.

Expositio Ca. VIII

c DIjs itaq; iliacis
post Troie zc.
In hoc caplo ostendit
beatus augustinus q̄
ta vanitas sit credere q̄
dij troianoꝝ romani al
lati possent saluare Ro
mam: vel si p̄sentes fuis
sent apud iliū saluassent
iliū: z irridet btūs aug⁹
istā falsitatez z fatuita
tē. d ¶ Ad vocē an
seris zc. Loquit de an
sere cui⁹ clamore excita
ti fuerūt custodes capi
A tolij: de quo. s. lib. ij. ca.
xxij. vbi z de captiōe vr
bis a gallis dictum est.
De fimbria dictū est. s.
j. isto ca. p̄cedēti.

Expositio Ca. IX

e NIsi etiā numaz
pompilium zc.
In isto caplo ostendit
btūs aug⁹ q̄ dij nō de
derūt nec dare potuerūt
pacē nec trāqllitatē. Et
pmo ponit de h̄aliqrū

tēpli illius: vt scribit
a liuius/ integrū stetisse
phibet. Nō vt diceret
b Dij patrij q̄r semp sb
numine troia ē: ad eo
rū laudē: s; ne diceret:
Excessere oēs adytis
arisq; relictꝫ dij: ad eo
rū defensionez. Illud
eīm posse pmissi sunt:
nō vt pbarent poten
tes: s; vt p̄sentes con
uincerent.

¶ An debuerit dijs iliacis roma cōmitti. Ca. VIII

c DIjs itaq; ilia
cis possit tro
ię ipsi⁹ docu
mētū: qua tandē pru
dentia roma custodiē
da cōmissa est? Dixe
rit quispiā: iā eos ro
mę habitare solitos:
qn̄ expugnāte fimbria
cecidit iliū. Vn̄ & ste
tit Minerue simula
cruz? Deinde si apud
romā erāt qn̄ fimbria
deleuit iliū: fortasse
apud iliuz erant qn̄ a
gallis ipsa roma ca
pta z incēsa est. Sz vt
sunt auditu acutissi
mi motuq; celerrimi:
d ad vocem anseris ci
to redierūt: vt saltem
capitolinum collez q̄
remanserat tuerētur.
Ceterū ad alia defen
denda serius sunt re
dire cōmoniti.

¶ An illam pacez quę sub numę regno fuit deos pr̨stitisse credenduz sit. Ca. IX

e NIsi etiam nu
mam pompi
liuz successo
rem romuli adiuuisse
creduntur: vt toto re
gni sui tempe pacem
haberet: z iam portas
quę bellis patere asso
lent clauderēt: eo me
rito scz quia romanis
multa sacra cōstituit.
Illi q̄ppe homini p tā
to ocio gratulandum
fuit: si modo id rebus
salubribus scisset im
pendere: z pniciosissi
ma curiositate negle
cta/ deū verū vera pie
tate pquirere. Nunc
aūt nō ei dij ptulerūt
illud ociū: s; eum mi
nus fortasse decepis
sent: si ociosum mini
me reperissent. Quā
to eīm minus eū occu
patum inuenerūt: tan
to magis ipsi occupa
uerūt. Nam quid ille
molitus sit: z quibus
artibus tales deos si
bi vel illi ciuitati con
sociare potuerit/ var
ro pdit. Quod si do
mino placuerit: suo di
ligentius disseret lo
co. Modo autē quia
de beneficijs eorū q̄
stio est: magnum be
neficium est pax: s; dei
veri beneficiū est: ple
rūq; etiam sicut sol: si
cut pluuia vitęq; alia
subsidia super ingra
tos z nequam. Sed si
hoc tam magnum bo
nū dij illi romę vł pō
pilio contulerunt: cur
imperio romano p ip
sa tempa laudabilia
id nunq̄ postea p̄stite
rūt? An vtiliora erant
sacra cum instituerent
tur/ q̄ cuz instituta ce
lebrarent? At qui tūc
nondū erant/ sed vt es
sent addebāt: postea
vero iaz erant: quę vt
pdessent custodiebā
tur. Quid ergo est q̄
illi quadragintatres:
vel vt alij volunt tri
gintanouē anni in tā
ta pace transacti sunt
regnāte numa: z post
ea sacris institutꝫ dijs
q; ipsis qui eisdem sa
cris fuerāt inuitati iā
p̄sidibus atq; tutori
bus vix post taz mul

errorē q̄ credebāt q̄ ip
si dij pacē quaz habuit
numa pōpilius secūdus
rex romanoꝝ sibi dedis
sent. Scdo ibi: Nunc
aūt nō ei zc. excludit er
rorē illū. Ad intellectū
ſ̄o hui⁹ capli ē sciendū B
q̄ sic narrat tit⁹ liui⁹ de
origine vrbis lib. j. post
mortē romuli pres ꝯce
dētes eis pplo q̄ ipsi eli
gere possent successorē
romuli: q̄uis numa nō
esset de romanis/ sed d̄
sabinis: tamē ipsum p
pter suaz famā magnā
de iusticia z religiōe ele
gerūt. Iste vero numa
sic electus/ vidēs q̄ sine
legibus regnū stare nō
posset: nec posset circa
leges dandas insistere/
nisi pax esset in vrbe: sta
tim in principio regni
sui fecit in circūitu pa
cem: quā z habuit toto
tempe regiminis sui. s.
xliij. annis/ s̄m Eutropi
um: q̄n ipse mortuus ē
xlij. anno regiminis sui.
Facta aūt pace ꝯstituit
templū deo iano: cuius
clausio significaret pa
cez z apertio bellum: z
clausit portas illius tē
pli. Quo facto tot⁹ va
cabat legibus ꝯdēdis z
sacris instituēdis/ ordi
nans. s. aliqs deos in ci
uitate: z tradēs moduz
colendi eos: z circa ce
rimonias z sacra hmōi
occupauit maiorez par
tē vitę suę. Eo ſ̄o mor
tuo successit sibi in re
gno Tullus hostilius/
qui statim aperuit tem
plū iani: z bella repans
tot⁹ rebus bellicis dat⁹
erat. Ab illo vero tēpe
vsq; ad Octauianū au
gustum/ sub quo natus
est christus: tantuz fuit
semel clausum. s. post p̄
mum bellum punicum
sub ꝯsule Tito manlio.
Tempe vero augusti q̄ C
escēte vrbe a p̄lijs post
q̄ ab ipso victus est an
tonius: iterum clausuz
fuit: z per cōsequens a
morte Numę Pompi
lij vsq; ad augustum nō
habuerūt Romani pa
cem: nisi vno anno nec
ante numaz habuerūt:
q: romulus cōtinue bel
la gessit. De Iano cui
numa tēplū fecit est sci

N eadē: q̄ ipse

[V]endã ꝙ ipse regnauit in monte ianiculo q̄ est mõs infra vrbē ꝓ parte ⁊ in partibus vicinis eo tpe q̄ saturnus expulsus a filio suo ioue de creta venit in ptes illas: ⁊ q2 saturnꝰ docuit vineas colere ⁊ ciuilit̄ viuere: ideo receptus ē a iano in sociū regni: iano ḋo deificato attribuebant ei oēs ptātē claudēdi ⁊ apiēdi: ⁊ ideo ꝯstituit sibi numa tēplū qḋ voluit ꝓ diuersis tēporibꝰ claudi ⁊ apiri: ⁊ voluit ꝙ tpe pacis clauderet̄ ſm Ouidiū li. j. de fastis: vt pax ipsa q̄si inclusa maneret apḋ romāos: apiri ḋo voluit tpe belli: vt oēs milites q̄ ad bellū exierant incolumes recipent̄ reuertētes. Fuit autē numa rex creatꝰ ſm eutropiū eo tēpe q̄ regnabat apud iudeos ezechias: de quo dicet̄ infra libro vij. ca. xxxiiij.

Expositio Ca. X

A [A]N rñdet illi ꝙ nisi ⁊c. In hoc caplo reprobat augꝰ inquietudinē romanoꝝ ꝓbās ꝙ magis fuisset eis expediēs pax q̄ꝫ bellū. Et primo ꝓbat ꝙ pax fuisset ꝑponēda augmento impij. Scḋo ibi: Sꝫ plane ꝓ tātis ⁊c. ondit ꝙ in pncipio poterant excusari a bellis: q2 vt videt̄ ipsi habuerūt iustā causam bellādi. s. ad repellēdū hostes inuadētes. Tertio ibi: Sꝫ regnāte numa ⁊c. ostēdit ꝙ in ptāte hominū est magis pax q̄ꝫ deoꝝ seu demonum. b ¶ Idonea vero causa ⁊c. Uult dicere augꝰ ꝙ nō est idonea causa ꝙ ideo sit regnū inquietū vt sit maiꝰ. Loquit̄ eñ augꝰ affirmatiue ironice: et sensus est negatiuus. c ¶ Salustius vbi ait. s. in ꝓlogo catilinarū: ⁊ sunt ḋba Salustij ab illo loco: Igit̄ in initio reges ⁊c. vsq3 ibi exclusiue: An vt tā multū ⁊c. Ubi videt̄ dicere salustius ꝙ primū nomen impij fuit nomen regis scꝫ a regēdo dicti: ꝓpter hoc accepit primo hō sup hominē impiū. s. ptātē vt regeret. Et tūc reges erāt diuersi. i. diuersimode se habētes ⁊ occupātes: nā vna ps. i. aliq̄ exercebāt ingeniū suū studio. s. ⁊ disciplina: alij ḋo exercebāt corpꝰ scꝫ venationibꝰ vel aliis modis q̄bus nō apparuit aliquā cupiditatē esse causam exercitij. d ¶ Vergilius detestat̄. s. libro. viij. eneidos: vbi Vergilius post cōmendationē tempis qḋ fuit sub saturno: q̄ sicut dixi in p̄cedenti caplo regnauit in italia cū iano: a q̄ saturno etiā italia quōdā saturnina est dicta. Dicit q̄ ꝙ illa ꝓsperitas ⁊ innocentia vite humane durauit deterior donec paulatim ac decolor etas. i. male colorata ⁊ deformis ⁊ belli rabies ⁊c.

Salustius in catilinario

tos annos ab vrbe cõdita vsq3 ad augustū vnus ꝓ magno miraculo cōmemorat̄ annus post primū bellū punicum: quo belli portas romani claudere potuerūt.

¶ An optandū fuerit ꝙ tāta bellorū rabie romanorū augeretur imperiū: cum eo studio quo sub Numa auctum est et quietū esse potuit et tutū. Ca. X

a [A]N respōdent ꝙ nisi assiduis sibiq3 cōtinuo succedentibꝰ bellis romanū impiū tā lōge lateq3 non posset augeri: ⁊ tā grādi glo b ria diffamari? Idonea ḋo causa vt magnū esset impiū/ cur esse deberet inquietū? Nōne in corporibus hominū satius est modicā staturā cū sanitate habere: q̄ꝫ ad molem aliquā giganteā ppetuis afflictiōibus puenire: nec cū perueneris requiescere: sed q̄to grādioribus mēbris/ tāto maioribus agitari malis? Quid aut mali esset ac nō potius plurimū boni: si ea tēpa p c durarēt q̄ pstrinxit salustius/ vbi ait: Igit̄ in initio reges (nam in terris nomen impij id primum fuit) diuersi: pars ingeniū/ alij corpus exercebant: etiā tum vita hominū sine cupiditate agitabatur: sua cuiq3 satis placebant? An vt tā multum augeret̄ imperiū debuit fieri qḋ vergilius detestatur/ d dicens: Deterior donec paulatim ac decolor etas. Et belli rabies et amor successit habendi? Sed plane e ꝓ tantis bellis susceptis ⁊ gestis iusta defensio romanoꝝ est: quod irruentibus sibi importune inimicis resistere cogebat: nō auiditas adipiscēde laudis humane/ sed necessitas tuende salutis ⁊ libertatis. Ita sit plane. Nā postq̄ꝫ res eorum: sicut scribit ipse salustius: legibus/ moribus/ agris aucta/ satis ꝓspera/ satisq3 pollens videbatur: sicuti pleraq3 mortalium habētur: inuidia ex opulentia orta est. Igitur f reges populiq3 finitimi bello eos temptare: pauci ex amicis auxilio esse. Nam ceteri metu perculsi longe a g periculis aberant. At romāi domi militieq3 h intēti festinare: parare alius aliū hortari: hosti i bus obuiā ire: libertatē/ patriā/ parentesq3

e ¶ Sed plane ⁊c. Hic ponit excusationē belloꝝ q̄ romani in pncipio cōtra finitimos gesserāt: q2 videtur ad hoc coacti ꝓpter importunitatē vicinoꝝ q̄ ipsos bellis impetebāt. Et ad hoc inducit verba salustij q̄ habent̄ in principio Catilinarij vbi dicit hec verba: Urbē romā cōdidere atq3 habuere initio troiani: Qui enea duce ꝓfugi sedibꝰ incertis vagabātur. Cūq3 his aborigines genus humanū agreste sine legibꝰ sine imperio liberū atq3 solutum. Hi postq̄ꝫ in vna menia cōuenere. s. troiani ⁊ aborigines: dispari genere: dispari lingua alio more viuentes (incredibile ē memoratu) q̄ꝫ facile coaluerūt. Et post imediate salustius dicit sic: sed postq̄ꝫ res eoꝝ. s. romanoꝝ ciuilibꝰ: vel ſm aliā lr̄aꝫ legibꝰ (est eñ vtraq3 lr̄a bona) moribus/ agris aucta/ satis ꝓspera/ satisq3 ⁊c. f ¶ Igitur reges populiq3 finitimi bello eos tēptare/ supple romāos ⁊ ponit̄ hic infinitiuus modus ꝓ indicatiuo. s. tēptare ꝓ tēptauerūt: sicut ⁊ in sequētibus: ⁊ ē antiquꝰ modus loquendi: q̄. s. titꝰ liuius satis cōmuniter loquit̄: vel subitelligit̄ ibi ceperūt/ ita ꝙ finitimi ceperunt tēptare: pauci ex amicis auxilio esse. i. fuerūt: nā ceteri. i. aliq̄ amici metu pculsi. i. pcussi: ⁊ dicitur a pcellēdo g ¶ Longe a piculis aberāt: id est nō affuerūt romanis vt auxiliarent̄ eis in piculis suis ꝓpter metum potentie aduersarioꝝ. h ¶ At romani domi militieq3 intēti. i. intēti tā circa res domesticas curandas: vt hrent vñ possent esse ⁊ domū suā sustētare (q2 ꝓpriis stipēdiis in pncipio militabāt) q̄ꝫ etiā intēti rebꝰ militaribus. Nā statim q̄ñ vacabat eis redierūt ḋ bello domi: vt domꝰ sue curā hrent: vñ dicit: festinare. i. festinabāt/ parare. s. q̄ nōdū erāt para ꝓ domo ⁊ ꝓ bello: idem eñ tūc fuit agricola ⁊ miles. i ¶ Alius aliū hortari. i. hortabant̄ hostibꝰ obuiā ire: libertatē/ patriā/

Eneidos. 8.

B

b parentesq̄ tegere armis: id eſt protegere armis. a ¶ Poſt vbi. Verba aūt iſta: Decēter his artib⁹ roma creuit: nō ſunt ſaluſtij ſʒ auguſtini ꝓ q̄b⁹ habet ſaluſti⁹ ſic: Impiū legitimū regiū impij nomen hr̄e. b ¶ Sʒ regnāte numa ꝛc̄. Hic oſtēdit btūs aug⁹ ꝙ pax ē magis in pt̄āte hoīuʒ q̄ demonū: nec ē in pt̄āte demonū: niſi q̄tū eis a ſupiori pt̄āte ꝑmittit̄. Et fundat ſe ſup illa pace q̄ toto tp̄e nume pōpilij durabat: de q̄ in p̄cedēti capl'o. Et ō illa querit ſi erat a dījs: cauſaʒ.ſ.ei⁹ ꝛ modū vtꝝ ne tūc aliq̄ romāos impeterēt vel nō. Si ſic: q̄
C aliis eos impetētib⁹: ꝛ ſi ecōuerſo romāis bella nō ferētib⁹/facta eſt pax abſq̄ hoc ꝙ inimici eoꝛuʒ vllo martio.ſ. bellico īpetu terreren̄t: ergo eiſdē modis q̄bus tūc fuerūt hoſtes ſedati: poterāt dij eos ſꝑ ſedatos tenuiſſe: vt poꝛte iani de q̄bus in p̄cedēti capl'o dictū eſt ſemꝑ fuiſſent clauſe: nec oportuiſſet romanos bellaſſe. Si dicat̄ ꝙ hoc nō fuiſſet poſſibile: q̄ tū nō ſit alia cauſa poſſibilitatis niſi volūtas alioꝝ q̄ noluiſſent a bellis ceſſaſſe: ſequit̄ ꝙ belluʒ vel pax non fuerit in pt̄āte demonū: ſʒ magis dependet a volūtate hominū ꝛ tā bellū q̄ꝫ pax ſūt ſm volūtatē hominū ꝛ nō demonū. Et hic notandū eſt ꝙ btūs aug⁹ non videt̄ arguere ad aliaʒ ptē diuiſiōis: quā in pn̄cipio ſue rōnis poſuit. Et cauſa eſt: q: ſi dēt ꝑs illa.ſ. ꝙ pax illa ꝑmāſit tāto tp̄e: q: nullus erat qui eos impeteret: ſtatim apparet ex dictis ꝙ
D tūc magis ē ꝯcedenduʒ ꝙ pax illa dependeat ex volūtate hoīuʒ q̄ nolebāt eos impugnare. Et ſciēdū ꝙ ſicͭ dicit tit⁹ li⁹ li.j. de origine vrbis cū finitimi romāoꝝ cernerēt numā ſacris dedi tū: ceperūt hr̄e romā in reuerētia tāta ꝙ nefas reputabāt eā armis impetere. c ¶ Niſi forte dij tales ꝛc̄. Hic oñdit quō in pt̄āte demonū ſit aliquo mō pax ꝛ bellū: ꝛ quō poſſunt vni homini vēdere.i. ꝓ ſeruitio ei⁹ debito ꝯcedere illud qḋ eſt in pt̄āte alteri⁹ hoīs velle aut nolle: nam ipſi pn̄t terrere hoīes ne bellēt: ꝛ excitare hoīes ad bellandū ſi ꝑmittan̄t: nō tū ſic ꝙ poſſint ipſaʒ volūtatē neceſſitare: ꝑmittūtur aūt a deo terrere vl' excitare mētes hominū: ſm

a armis tegere. Poſt vbi pericula virtute ꝓpulerūt ſocijs atq̄ amicis auxilia portabant: magiſq̄ dandis q̄ꝫ accipiendis beneficijs amicitias parabāt Decenter his artibus
b roma creuit. Sed regnante numa: vt tam longa pax eſſet: vtruʒ irruebāt iꝓbi/bella q̄ꝫ temptabant: an nihil eoꝝ fiebat: vt poſſet pax illa perſiſtere? Si enim bellis etiam cum roma laceſſebatur: nec armis arma obuia ferebantur: quibus modis agebatur vt nulla pugna ſuperati: nullo martio impetu territi ſedarētur inimici: his modis ſēper ageretur vt ſemꝑ roma clauſis iani poꝛtis pacata regnaret. Qꝛ ſi in poteſtate nō fuit: non ergo Roma pacem habuit: q̄ꝫdiu dij eorum/ſed q̄ꝫdiu homines finitimi circūquaq̄ voluerunt: qui eam nullo bello ꝓ
c uocauerunt: niſi forte dij tales etiam id homini vēdere audebūt quod alius homo voluit ſiue noluit. Inter eſt quidem iam vitio ꝓprio malas mentes quatenus ſinātur iſti demones vel terrere vel excitare. Sʒ ſi ſemper hoc poſſent: nec aliud ſecretiore ac ſuperiore poteſtate contra eorum conatum ſepe aliter agerer̄: ſemꝑ in poteſtate haberent pacēʒ bellicaſq̄ victorias: que ſemꝑ fere ꝑ hūanoꝝ animoꝝ motus accidūt.

¶ De ſimulacro cumani apollinis cuius fletus creditus eſt cladem grecoꝛuʒ quibus opitulari non poterat indicare.

Capitulum XI

Quas tamen o plerūq̄ contra eorum fieri voluntatem: nō ſolum fabule multa mētientes: ꝛ vix veri aliquid vel indicantes vel ſignificantes: ſed etiam ipſa romana cōfitetur hiſtoria. Neq̄ enim aliunde apollo ille cumanus cum aduerſus achęos regem q̄ꝫ ariſtonicum a romanis bellaretur: quatriduo fleuiſſe nunciatus eſt: quo prodigio haruſpices territi: cuʒ id ſimulacrum in mare putauiſſent eſſe ꝓijciendum: cumani ſenes interceſſerūt atq̄ retulerunt tale prodigiuʒ: ꝛ antiochi ꝛ perſidis bello in eodem apparuiſſe figmento. Et quia romanis feliciter ꝓueniſſet ex ſe

differētiā ꝛ q̄litatē vitioꝝ q̄b⁹ ſuccēdūt: vn̄ ſm h̄ ſepe demones accipiūt pt̄āte ſup hoīes. Et ad intellectū iſtoꝝ ſciēdū ē ꝙ ipſi pn̄t ſi ꝑmittant̄ cauſare paſſiōes ꝛ mot⁹ ipſi⁹ appetit⁹ ſenſitiui: q̄s vocat hic aug⁹ mot⁹ aioꝝ: ꝛ iſtos mot⁹ ſequit̄ cōtētas hoīuʒ ꝛ p̄cipue malorū: ꝛ ꝑ ꝯſequēs pn̄t ſi ſinant̄ cauſare ſic bellū ꝛ pacē: tn̄ ſemꝑ voluntas hoīs ē magis cauſa: q: diabolus eā neceſſitare nō pōt: ꝛ q: etiā a volūtate hūana eſt qḋ ſibi ꝑmitt̄ magis vl' minus poſſe: ꝛ ideo dicit aug⁹ Intereſt q̄dē iā ꝛc̄.

Expoſitio Ca. XI

Quas tn̄ plerū o q̄ꝫ cōtra ꝛc̄. In hoc capl'o oſtēdit btūs aug⁹: ꝙ pax ꝛ bellice victorie ſepe ꝓueniunt ꝯ volūtatē demonū. Et p̄mo ꝓbat h̄ ꝑ veritateʒ hiſtoricā expſſā. Scḋo ibi: Vn̄ nō viſq̄ꝫ: ꝓbat idē ꝑ v̄itateʒ fabul' velatā. Quantū v̄o ad v̄itatē hiſtorie ſciēdū ē ꝙ romāi poſt ſcḋm bellū punicuʒ: habuerūt ꝯ philippū regē macedonie bellū: qḋ vocatū eſt bellū macedonicuʒ: nec fuit philippus iſte pat̄ alexādri magni: ſʒ alius cuius fili⁹ erat pſes: de q̄ hic fit mētio. Victus ē aūt philippus ꝛ ſubiugat⁹: ꝛ fidelit̄ ſe habuit ad romanos: q̄ moꝛtuo pſes fili⁹ ei⁹ cepit rebellare: ꝛ bellū.ſ. macedonicū ſcḋm mouere ꝯ romanos: q̄ ꝛ ipſe etiā victus ē ꝛ romaʒ ductus. Et etiā eodē q̄ſi tp̄e licet parū ante: bellū habuerūt romani ꝯ antiochū regē ſyrie: quē etiā vicerūt: ꝛ ſibi leges impoſuerūt vt volebant. Poſt hoc v̄o modicuʒ attalus filius eumenis rex aſie moriēs: populū romanū ſui regni teſtamēto reliq̄t heredeʒ: ita ꝙ teſtamēto regnū aſie minoris adiectū eſt romanis. Huic aūt attalo frat̄ erat noīe eumenes amic⁹ romanoꝝ: q̄ filiū habuit ex ꝯcubina noīe ariſtonicū: de q̄ hic fit mētio: iſte ariſtonic⁹ moꝛtuo attulo vendicauit ſibi regnū aſie ꝛ achaie: a qua achaia dicunt̄ achaici ſeu achiui ſeu achei q̄ idē ſunt. Iſte ḡ ꝯgregato magno exercitu cū romanis belluʒ habuit: ꝛ victus ꝛ captus: romāq̄ ꝑductus ibidē iuſſu ſenatus ſtrāgulatus ē. Huius ḡ mortē ſicut narrat aug⁹ p̄uidens apollo cumanus.i. q̄ cume q̄ eſt ciuitas cāpanie colebat̄: doluit ꝛ fleuit: q̄ ꝛ antiochū p̄uidēs H

ꝛ perſeꝰ

h z perseu vincēdos fleuerat:optauerat eni φ isti oēs
romāos vicissent. Flet⁹ aūt ei⁹ ideo ꝑnūciauit grecis
malū:qꝛ cumani fuerāt colonia grecoꝝ.i.ꝗndā greci
fuerāt:z ō grecia venerāt ad incolēdū locū illū:ꝗuis
eo tpe ꝗ fleuit apollo essent subiecti romāis:z ꝗsi la/
tini effecti. Venientes
aūt de grecia secū tule/
rāt statuā apollinis quā
in grecia colere ꝯsueue
rāt:vn̄ cū fleuisꝫ:harus/
pices min⁹ periti crede
bāt φ ꝑnūciasset malūꝫ
romāis:z ideo volebāt
eā in mare ꝓiecisse:nisi
senes cumani restitisſēt
sꝫ peritiores haruspices
oppositū interp̄tati sūt.
a ¶ Nā camillā dia/
na doluit apud ver/
giliū. De h narrat Ver
gili⁹ li.xj.eneid.φ cū ca
milla ꝗ erat regina vols
coꝝ ꝓ pte regni rutulo/
rū pugnasset fortissime
ꝯ partē enee:ꝗdaꝫ noie
aruns hasta pcutiēs int̄
fecit eā:qd̄ diana.i.luna ꝗ/
si duana:qꝛ nocte z die
lucet sic dicta:vidēs in/
gemuit:eo φ cultrix ei⁹
fuerat:z cōminata ē se
velle vindicare morteꝫ
suā morte illi⁹ ꝗ eā int̄/
fecit. b ¶ Et pallan/
tē moriturū zc̄. Iste
pallas fuit fili⁹ euandri
regꝭ arcadie:quē euan/
drū hercules rediēs de
hispania vindicauit de
caco ꝗ boues hercul' fu
ratus fuerat:z euādri aialia sepe rape ꝯsueuerat:nā
hercules cacū int̄fecit:ꝓpt̄ qd̄ ab euandro honorifice
suscept⁹ ē. Pallas ṽo a pr̄e suo missus postmodū ve
nee ferret auxiliū ꝯ turnū:cū turnū sibi obuiū in bel
lo habuisset/orauit herculē iā deificatū z mortuū vt
eū faceret victorē de turno:ꝯfidēs ō hercule ꝓpt̄ ami
citiā quā habuit ad pr̄eꝫ suū:sic̄ dic̄ vergili⁹/sic: Au/
diit alades.i.hercules/iuuenē.i.pallantē magnūqꝫ
sub imo:Corde p̄mit gemitū.s. hercules lachrymas
qꝫ effudit ianes. Et addit ṽgil'.φ hercules ꝑdixit sibi
φ int̄ficiēd⁹ erat a turno:nec aliꝰ esse potat/tn̄ mortē
suā vīdicaret eneas int̄ficiēdo turnū. De isto pallāte
ꝗ ƀm ṽgiliū lancea vulnerat⁹ erat in pectore:narrat
Vincē. in spe. historiali li.xxvj.φ tpe heinrici secūdi
imꝑatoris/videlꝫ circa ānū dn̄i. M.liiij.corp⁹ ei⁹ ro
me īregrū ē inuētū. Hiat⁹ aūt vulnerꝭ qd̄ ī medio pe
ctore turn⁹ fecerat/ꝗtuor pedib⁹ cū dimidio mēsura
tus ē. Corp⁹ ṽo muro applicatū sua magnitudīe me/
nia vicit. Ad cui⁹ caput accēsa lucerna repta est:ꝗ nō
potuit extigui donec ꝗdā stilo sub flāma fecit foramē:
z sic aere subītrāte euanuit. Cui⁹ epitaphiū sic iuētū
ē: Fili⁹ euādri pallas/quē lācea turni Milit' occidit
more suo iacet h. c ¶ Nec troia. zc̄. Hic notādū
est φ postqꝫ iliū ciuitas metropol' troianoꝝ fuit sub
laomedōte pr̄e p̄ami murata/nō stetit nisi p̄uo tpe:
qꝛ mox tpe p̄ami subuersa ē:tn̄ ante laomedontē fuit
regnū troianoꝝ etiā sub h noie:naꝫ troia dicta ē a ꝗ/
dā ꝗ tros dic⁹ ē:z regnabat in terra ista hn̄ ante lao
Iudic.3.b. medontē. In historia frācoꝝ ḋr:φ tp̄e aioth iudicis
edificata ē troia:z stās.clxxxv. ānis tpe lapidoth ca/
pta ē. De regno lauinicēsi sciendū ē φ enee veniēti in
italiā:rex latin⁹ dedit ei vnicā filiā suā in vxorē ꝗ laui
nia dicta ē. Cōdidit ṽo eneas ciuitatē quaꝫ a lauinia
vxore sua lauiniū nōiauit:vbi regnauit trib⁹ annis:z
postea fili⁹ ei⁹ iuli⁹ ascani⁹ ānis.xxvij.qd̄ regnū vocat
h aug⁹ lauiniēse:deinde
a trāslatū ē in albā vbi re
gnatū ē sub.xiiij.regib⁹
vsqꝫ ad romulū exclusi/
ue nō cōputato numito
re:ꝗ si annumeret aliꝰ
erūt.xiiij.de ꝗbus aug⁹
īfra li.xviij.ca.xxj. Hic
est tn̄ aduertēdū φ licet
aug⁹ vocat h regnū la/
uiniēse:tn̄ idē regnū vo
cat ab historiographis
regnū latinoꝝ. Vocat
ṽo aug⁹ regnū lauinīē/
se a ciuitate in ꝗ regna/
bat:sꝫ regnū latinoꝝ di
cit a pplo cui rex ꝑerat:
z ideo ꝗuis regnū laui
niēse dicat paꝫ durasse
qꝛ lauiniū a modico tē/
pore fuit caput regni/
tamen regnū latinoruꝫ
temꝑibus.xv.regū ƀm
Eusebiū durauit:quoꝝ
p̄mū dicit fuisse eneam
z vltimū amuliū fratrē
numitoris:qui fuit au⁹
romuli:postea vero cō/
dita roma latini vocati
sunt romani:z cessauit
regnum latinorum sub
illo nomine:z bene an/
te: vt dicit Augustinus
infra li.xviij.ca.xx.nā al
ba ꝯdita/dictuꝫ ē regnū
albanoꝝ:ꝗuis apud historicos vocetur regnum la/
tinorum vsqꝫ ad tempora romuli. d ¶ Siue quī
cum romulo zc̄. Hoc dicit:quia romulus aliquos
deos rome posuit:de quibus etiam beatus augusti/
nus.j.li.iiij.ca.xxiij.facit mētionē. e ¶ Siue ꝗnqꝫ
alba euersa zc̄. Hic sciendū est φ sicut narrat titus
liuius de origine vrbis libro p̄mo:ciuitatem que lon
ga alba dicta est condidit ascanius filius enee.xxx.an
no postqꝫ pater suus lauiniū ꝯdiderat: in qua regna/
uit ascanius postqꝫ lauinium dimiserat lauinie que
fuit mater eius ƀm aliquos/ vel nouerca ƀm alios.
In ea etiam ciuitate regnauerunt latini reges vsqꝫ
ad romulum vel vltra. Constat eni φ in ea regnatū
est siue appellaret regnum latinoꝝ siue albanorum
vsqꝫ ad tempus tulli regis romanoꝝ ꝗ successit Nu/
me pōpilio:sicut numa romulo. Ipse ṽo ꝓpter ꝑfi/
diā albanoꝝ quam eis obiecit tullus ciuitatē illā sub
uertit:ꝗ steterat.cccc.annis ƀm titū:z de ciuibus al/
banis auxit vrbē:fecit eni eos venire romā z inhabi/
tare montē celiū quē vrbi adiecit. Ipsi ṽo albani sic
trāslati:deos suos(vt dicit h aug⁹) secū romā trāstu
lerūt. Vn̄ dicit h aug⁹ φ dijs illis ꝗs romulus in vr/
bē trāstulit:z ꝗ postmodū etiā de alba euersa trāsitu
ri erāt numa deos alios addidit:ꝗ vel custodirēt ali/
os ꝑdictos tanqꝫ fugitiuos:vel iuuarent saltē tanqꝫ
inualidos:quasi diceret:si alij dij fuissent satis vali/
di vel voluissent remanere/frustra ꝓuidisset ipse nu/
ma de pluribus.
¶ In h ca.xj.facit aug⁹ mētionē de pallāte quē mo/ Additio faco
riturꝫ hercules defleuit. Et fingūt poete φ pallantē bi pastauantij

natusconsulto eidem
apollini sua dona esse
missa testati sūt. Tūc
vero peritiores acciti
haruspices responde/
runt:simulacri apolli
nis fletum ideo ꝓspe/
rum esse romanis:qm̄
cumana colonia gre/
ca esset:suisqꝫ terris vn
de accitus esset:id est
ipsi grecie z luctum z
cladem apollinem si/
gnificasse plorantem.
Deinde mox regē ari
stonicum victum z ca
ptum esse nunciatum
est:quem vinci vtiqꝫ
apollo nolebat et do/
lebat:et hoc sui lapi/
dis etiam lachrymis
indicabat. Unde non
vsqꝫquaqꝫ incongrue
ꝗuis fabulosis tamē
veritatis similibus mo
res demonum descri/
bunt carminibus po/
etarum. Nam camil/ a
lā diana doluit apud
vergilium:z pallantē b
moriturum hercules
fleuit. Hinc fortassis
et Numa pompilius
pace abundans: sed
quo donante nesciēs:
nec requirens:cum co
gitaret ociosus: qui/
bus nam dijs tuendā
romanam salutem re/
gnūqꝫ cōmitteret:nec
veruꝫ illum:atqꝫ om/
nipotentem summuꝫ
deuꝫ curare opinaret
ista terrena:atqꝫ reco
leret troiāos deos ꝗs
eneas aduexerat:neqꝫ c
troianū:neqꝫ lauiniē/
se ab ipso enea condi/
tum regnum diu ꝯser
uare potuisse:alios ꝓ
uidēdos existimauit:
quos illis prior⁹ siue d
ꝗ cū romulo iā romā
transierant:siue ꝗnqꝫ

 moritur

ex mortuū hercules exaudire nō potuit:q2 perio/dus vitę iuę fatis datus cōpletus fuit: ⁊ ideo defleuit eius mortē hercules iā int̄ deos trāslatus: vt patet p Vergiliū.x.ęneið. Dicit aūt hic expositor q̄ iste pal/las fingit̄ filius herculis in fabulis poetaꝝ:qð nō vi/det̄ verum:nō enim est mos apð poetas: vt cu/ius nomen patris expri/mūt: ⁊ eū dicāt hominē esse/eidē attribuant pa/trē aliquē de diis. Sed a Vergilio expresse no/minat̄ pater pallantis fuisse euander: de quo ⁊ historiographi narrant ⁊c. Et qð dictum est de patre/obseruat̄ etiā de mr̄e: sicut patet discur/rēdo p singulos q̄s poe/tę finxerant fuisse filios deoꝝ vel deaꝝ: vt cuius nominauerūt patrē de/um vel matrem deam esse: inter homies eius pater: ⁊ inter feminas eius mater subticeatur. Qð vero dicit hic expositor: q̄ ex verbis Herculis colli/git̄ q̄ fuerit filius eius: quia roganti pallanti anteq̄ congrederetur cum turno/vt adesset sibi fauorabi/lis in pugna: dicit Vergilius vbi supra: Herculem respondisse de sub terra: ⁊ dicit Vergilius introdu/cens Herculem sibi respōdentem: Tum genitor na/tum dictis affatur amicis ⁊c. Ex hoc verbo dicit ex/positor q̄ colligitur eum fuisse filium herculis. Sed si non habet aliunde: hoc argumentum parum va/let: quia consuetudo est: ⁊ in scripturis reperitur/q̄ iuuenes ab antiquis vocantur filii: ⁊ antiqui pro/pter reuerentiaꝫ appellantur patres. In verbis au/tem pallantis quibus rogat Herculem/apparet q̄ non orat eum vt patrem: sed vt deum bellis fauen/tem: ⁊ adiurat eum per hospitium ⁊ mensam patris sui. Dicunt enim historię q̄ Hercules fuit receptus hospitio ab Euandro rege arcadię q̄ fuit pater istius pallantis/qui orans dixit: Per patris hospitiū ⁊ mē/sas quas aduena adisti: Te p̄cor alcide.i. Hercules ceptis ingētibus adsis.

Expositio Ca. XII

Nec his sacris tamen roma ⁊c. In hoc ca/pitulo ostendit beatus augustinus quanta sit cecitas romanoꝝ: qui ſm qð roma creuit ſm hoc eti/am augerāt numerum deoꝝ. Et primo ostendit quo modo multiplicauit deos. Secūdo ibi: Sub hoc er/go ⁊c. declarat vnitatē erroris eoꝝ. b Nam ip/sius summum templum ⁊c. Hic sciendū q̄ duo erant Tarquinii reges romanoꝝ.s. Tarquinius pri/scus ⁊ Tarquinius superbus/q̄ fuit vltimus rex ro/manoꝝ: de quo fit hic mentio. Iste enim sicut narrat Titus liuius de origine vrbis lib. i. postq̄ rebus bel/licis finem imposuerat: cōuertit ad res vrbanas ani/mum suum. Et in p̄mis statuit ędificare templum io/ui in monte: qui p̄mo ſm Iustinum lib. xliii. vocatus est saturnius: quia Saturnus locum illum inhabita/uit: postea mons tarpeius dictus est. Cum autem fo/derent ibi fundamenta templi/inuentum est sub ter/ra caput hominis cuꝫ facie integra: a quo mons ille qui infra vrbē est: dictus est mons capitolii: ⁊ etiam templū illud capitoliū vocatū est: qð iouis summuꝫ templū vocat hic btūs aug⁹. Et merito: q2 dicit ti⁹ liui⁹/q̄ opus illi⁹ tēpli ita sumptuosuꝫ erat ⁊ magnū q̄ magnificētia romanoꝝ q̄ fuit tp̄e augusti/sub quo dn̄abat̄ fere toti orbi: vix potuit illi aliquod ęquale facere. c Esculapius autē ab epidauro ⁊c.

alba euersa fuerāt trā/situri: vel tanq̄ fugiti/uis custodes adhibe/ret: vl' tanq̄ inualidis adiutores.

Quantos sibi deos romani prę/ter constitutionē numę adiecerint: quorū eos nūero/sitas nihil adiuue/rit. Ca. XII

a Nec his sacris tamen roma pignata ē esse ↄtēta: q̄/tā multa illic pompili/us ↄstituerat. Nā ip/b sius summū tēplū nō/dum habebat iouis. Rex quippe tarquini/us ibi capitoliū fabri/cauit. Esculapius au/c tē ab epidauro abiuit romā: vt peritissimus medicus in vrbe nobi/lissima/artem glorio/sius exerceret. Mater d autem deoruꝫ/nescio

Esculapius fingit̄ de⁹ medicinę. Epidaurus ſm Eu/tropiū est ciuitas/q̄ mō vocat̄ dyrrhachiū: q2 vo ro/ma fuit maior ciuitas q̄ epidaurus: ideo abiuit romę esse: vt dicit aug⁹. De aduectiōe aūt eius romā dicit titus liui⁹ de vrbis origine li. x. in fine: q̄ cū roma gra/ui pestilētia laboraret: q̄ tāta fuit vt licet ān⁹ il/le.s.cccclv. ab vrbe ↄdi/ta in multis lēg⁹ esset: tā/vix ad vni⁹ mali sufficit solatiū pestilētię.s. vrbē vrētis: tā q̄ ad hoīes q̄/etiaꝫ q̄ ad agros. Igit̄ ↄsuluerūt libros sibyl/lę de remedio: ⁊ inuētū est q̄ ęsculapius de epi/dauro romā auferēdus esset. Idē etiam narrat Orosius li. iii. De hoc ēo narrat ti⁹ liuius li. xi. ab vrbe ↄdita: ⁊ Va/lerius lib. i. q̄ trib⁹ ānis ↄtinuis vrbs afflicta fu/it graui pestilētia. Mis/si ergo sunt p remedio legati ad accersendū de epi/dauro ęsculapiū: quo venientes/ab epidauriis ducti sunt in templū ęsculapii: qð quinq̄ milibus passuum ab epidauro distabat: ⁊ ecce serpens q̄ nūq̄ licet ra/ro ab epidauriis visus fuerat: nunq̄ tñ sine bono ip/soꝝ visus est: ꝓpter qð etiā in modū ęsculapii venera/ti p ętes vrbis clarissimas leui tractu repere cepit/triduoq̄ ↄspectus ē: haud dubiā ante se appetitę cla/rioris sedis alacritatē ferēs. Deinde ad nauē roma/nā prexit ac nauē ↄscendit: vbi vni⁹ legati taberna cu/lū erat: ibiq̄ q̄euit. Cū vo nauigando anciū peruenis/sent/serpēs q̄ vbiq̄ in nauigio remanserat ad terraꝫ dilapsus est: ędem ęsculapii q̄ ꝓpe erat intrauit: ⁊ ibi tribus diebus remansit dato sibi cibo: postmodum vero ad nauē reuersus se romā ad vehendum ſbuit/ibi in ripam tyberis egressus in insulam vbi templū dicatū fuit ęsculapio transnatauit: ⁊ cessauit pestilen/tia a romanis. Idē narrat Ouidius li. xv. metamor/phoseos. Vocatus est aūt serpēs ille in cuius specie venit ęsculapius/ſm papiā epidaurius q̄ de epidau/ro ciuitate venit. Et est hic aduertendū ꝓpter libros Sibyllę de q̄b⁹ hic fit mētio: q̄ cū fuerint decē sibyl/lę vates famosę: sibylla de qua fit hic mentio fuit si/bylla cumea dicta amalthea: de qua dicit Isidorus lib. viii. ethimologiaꝝ: q̄ ipsa nouē libros attulit tar/quinio p̄sco/regi romanoꝝ quinto: in q̄bus erant de/creta romanoꝝ ↄscripta. Dicta vo est cumea a Cu/ma ciuitate cāpanię: cuius sepulchrū adhuc in sicilia manet. Hęc Isidorus. A. gellius vo lib. i. narrat q̄ an⁹ q̄dā incognita ad tarq̄niū regē supbū aduenie/ns nouē libros ferēs: q̄s esse dicebat diuina oracula/eosq̄ dicebat vēdere velle: sꝫ cū iudicio regis p̄ciū excessi/uū peteret/ab ipso irrisa est. Tūc illa igne corā rege facto/tres ex illis libris cōbussit: interrogās si rex sex libros residuos ęquali p̄cio vellet emere: q̄ dixit anū illā delyrare: q̄ statim tres alios cōbussit: interrogās regem de tribus residuis libris sicut de sex fecerat: q̄ mulieris videns ↄstantiā: tres libros emit: nō mino/ri p̄cio q̄ petitū erat de omnibus. Mulier vero illa postmodū a rege digressa nunq̄ comparuit: libri ve/ro tres illi appellati sunt sibyllini: ⁊ in sacrariū con/diti sunt: ⁊ ad eos quasi ad oraculum quindecim viri adeunt: cum dii immortales publice ↄsulendi sunt. Hęc ex A. gellio. Et idem in summa narrat solinus capitulo de sibyllis. d Mater autem deoruꝫ nescio vnde ⁊c. De hoc nota.s. ca. xxx. libri p̄mi.

vnde nata genestinuz montẽ insedit. Indignũ enim erat: vt cũ eius filius iã colli capitolino ꝑsideret: adhuc ipsa in loco ignobili latitaret. Que tamen si omniũ deoꝝ mater ẽ: nõ est secuta soluz romam quosdã filios suos: verum ⁊ alios pręcessit etiaz secuturos.

B a Miror sane si ipsa peperit cynocephalum: qui lõge postea venit b ex ęgypto. Utrũ etiaz dea febris ex illa nata sit: viderit ęsculapius ꝓnepos eius. Sz vndecunqꝫ nata sit: non opinor: audebũt eam ignobilem dicere dii c peregrini deam ciuez d romanã. Sub hoc tot deoꝝ ꝑsidio: quos numerare quis põt indigenas ⁊ alienigenas/ cęlestes/ terrestres/ infernos/ marinos/ fontanos/ fluuiales: ⁊ vt varro dicit: certos atqꝫ incertos: in oĩbusqꝫ generibus deoꝝ: sicut in animalibus mares

C ⁊ fęminas. Sub hoc ergo tot dieꝝ ꝑsidio cõstituta roma: nõ tam magnis et horrendis cladibus/ quales ex mul e tis paucas cõmemorabo: agitari affligiqꝫ debuit. Nimis enim multos deos grandi fumo suo/ tanqꝫ signo dato ad tuitionẽ congregauerat: quibus tẽpla/ altaria/ sacrificia/ sacerdotes instituendo atqꝫ prębẽdo: summum vero deum cui vni hęc rite gesta debentur/ offenderet. Et fęlicior quidem cum paucioribus vixit. Sz quanto maior facta ẽ sicut nauis nautas/ tãto plures adhibẽdos putauit: credo desperans pauciores illos sub quibus in comparatiõe peioris vitę melius vixerat: non sufficere ad opitulandum granditati suę. Primo enim sub ipsis regibus excepto numa f pompilio: de quo iam supra locutus sum: quantum malum discordiosi certaminis fuit: quod fratrem Romuli coe g git occidi?

Quo iure: quo fędere romani obtinuere prima cõiugia.

Capitulum XIII

Quomõ nec b iuno quę cũ ioue suo iam

a ¶ Si ipsa peperit cynocephalũ. Dictũ est. s. li. ii. ca. xiiii. b ¶ Utrũ etiã dea febris ⁊c. Nota de ista. s. li. ii. ca. xiiii. De ista ꝓo dicit hic aug⁹: ꝙ ęsculapius ꝓnepos matris deoꝝ habet videre si dea febris ꝓcesserit ab ipsa: quia ęsculapius cũ dicatur deus medicinę/ ipse habet de febre curare et iudicare vñ ꝓueniat et habeat originẽ. Dicitur aũt ęsculapius ꝓnepos matris deorũ: quia cybele mater deoꝝ genuit iouẽ: ⁊ iupiter apollinez: apollo ꝓo ęsculapiũ. c ¶ Deam ciuẽ romanã ⁊c. Pro tãto dicit febrẽ ciuẽ romanam: quia ipsa nõ fuit aliũde adducta: sicut berecyntia mater deoꝝ ⁊ sicut esculapius: sz solũ a romanis est ipsa deificata. d ¶ Sub hoc tot dierum pręsidio quos numerare ⁊c. Sciẽdũ est hic ꝙ romani ita multiplicauerũt deos in vrbe/ ꝙ vix erat aliquid in vrbe cui nõ attribuissent deos ꝓprios ⁊ quosdã fecerunt cęlestes. i. in cęlo habitãtes sicut iouẽ ⁊ multos alios: quosdã terrestres/ sicut faunũ ⁊ picũ cęlibẽ ⁊ huiusmõi: quosdã infernales/ sicut plutonẽ/ febrẽ pallorẽ ⁊ furias: quosdam ꝓo aquaticos/ sicut neptunuz deum maris: ⁊ nymphas siue musas fecerũt deas aquaꝝ: ⁊ illas distinxerunt ſm diuersitatẽ aquaꝝ. Nam nymphas marinas dixerũt naiades: nymphas fontanas amadryades: cãpoꝝ napeas: montiũ oreades: siluaruz dryades. Nec suffecerũt aliquę nymphę duabus aquis vel tribus: sed cuilibet fonti: cuilibet fluminuz dederũt ꝓpriã. Et inter deos posuerunt vtrũqꝫ sexũ: sicut saturnus est masculus: ⁊ berecyntia fęmina ⁊ vxor eius. Similiter iupiter masculus: ⁊ Juno fęmina ⁊ vxor: ⁊ sic de aliis. Uarro etiã maximus inter deos auctor: in rebus diuinis quosdã ponit deos certos. s. quoꝝ origo ⁊ approbatio certa est: quosdã ꝓo incertos ꝑ oppositum: vt patet. i. libro. vi. ca. iii. e ¶ Paucas cõmemorabo ⁊c. scz in sequẽti ca. ⁊ ca. xiiii. ⁊ quibusdã aliis. f ¶ Excepto numa ⁊c. De quo. s. ca. ix. et. x. g ¶ Fratrẽ romuli: de cuius interfectiõe lib. ii. ca. xiiii.

aliis: nisi a pestilentia.

Additio laco bipassauanti

¶ In hoc capl'o. xii. facit augustinus mẽtionem de dea febre: de qua dicit expositor/ ꝙ fuit mater ęsculapii: ⁊ ꝙ est dea inferni. Quod nõ videtur bene dictũ/ salua sui gratia. Nam sicut infra dicetur li. viii. ca. v. Esculapius fingitur fuisse filius phębi ⁊ coronidis: sicut vult Ouidius. ii. metamorph. Nec vnquam legitur ꝙ phębus cum febre cõuenerit: vel ꝙ ex ea filiuz genuerit. Nec cõuenienter fingitur ęsculapius filius febris/ cuz ipse postmodum sit habitus deus medicinę qui habet febrẽ expellere: nisi dicatur ita crudelis filius ꝙ matrẽ ꝑsequatur vbiqꝫ: ⁊ eam ex omni sede expellat. Rursus ⁊ febris nõ fingitur dea inferni. Una enim sola dea ⁊ regina infernũ dicitur ſm poetas. s. proserpina: alię dicuntur furię vel vltrices curę/ lętũ/ luctus/ discordia ⁊c. Furię autem ⁊ huiusmõi alia non dicũtur deę vel dii: sed ministrę plutonis ⁊ proserpinę. Quod autez dicit: ꝙ Numa rex romanorũ sacrauit deę febri mensem februarii: non habet veritatem/ sed sacrauit illũ februo: id est Plutoni: sicut dicit Isidorus. v. etymo. cui cõcordat Papias: licet de numa nõ faciant mentionem: sed dicunt in genere romanos illum februo sacrasse. Illo enim mense fiebant sacrificia ꝓ purgatione manium vel animarum ad inferos descendentium. Et ideo fiebãt plutoni deo inferni: ⁊ non deo cęli. Et inde dicũtur februa vel februalia huiusmodi sacra vel sacrificia: id est purgatiões vel purgatoria. Unde Ouidius libro. ii. de fastis. Februa romani dixere piamina patres. Non ergo a febre: sed a februo dicitur februarius: vt dicit Isidorus/ vbi supra.

Expositio Ca. XIII

A Quomodo nec b iuno quę cum ioue suo iam ⁊c. In isto capitulo incipit beatus augustinus tangere mala quę romãi sunt passi: non obstante defensione deorum suorum: ⁊ specialiter quę contigerunt tempore romuli conditoris vrbis romanę. Et tangit duo mala: quorum primuz fuit interfectio affinium ⁊ consanguineorũ: secundum fuit interfectio sociorum: quod tangitur ibi: Deinde titum ⁊c. Tangit autem in principio fauorem deoruz/ quem iactabant se habere tam iouis quam iunonis quam veneris. De iunone vero ⁊ ioue dicit sic: b ¶ Quomodo nec iuno quę cum ioue ⁊c. Hoc dicit: quia iuno fingitur esse soror ⁊ coniunx iouis: ipsam vero licet quandoqꝫ habuissent iratam/ propter iudicium Paridis troiani quod tulit cõtra ipsam ꝓ venere: sicut dictuz fuit. s. li. i. ca. iii. tamen iam dicunt eam habere fauorabilem sibi. Fingit enim Uergilius lib. xii. ęneid. ꝙ

a fouebat romanos rerum dominos gentemque togatam: nec venus ipsa eneadas suos potuit adiuuare: ut bono et equo more coniugia mererentur: cladesque tanta irruit huius inopie: ut ea dolo raperent moxque compellerentur pugnare cum socceris: et misere femine nondum ex iniuria mariitis conciliate: iam parentum sanguine dotarentur. At enim vicerunt in hac conflictatione romani vicinos suos. Quanti et quam multis vtrinque vulneribus ac funeribus: tam propinquorum, quam et confinium iste victorie constiterunt? Propter vnum cesarem socerum: et vnum generum eius pompeium: iam mortua cesaris filia vxore Pompeij: quanto et quam iusto do-

Quādiu eneas et socij tenuerūt nomē troianū: et vocati sunt troiani, habuerūt iunonē sibi aduersantē: sz postq̄ relicto illo noīe vocati sunt latini habuerūt eā ꝓpitiā. a ¶ Romanos rex dn̄os ꝛc. Iste v̄sus ē

Eneidos. j. Vergilij li. j. eneidos. Vocati sunt aūt romani togati a toga q̄ est vestis q̄ antiq̄ romani vti solebāt in pace fm Papiā: q̄ diuersa genera togarū distinguit. Et sicut dicit. A. gellius romani p̄mo sine tunicis toga sola amicti fuerunt. b ¶ Nec venus ipsa eneadas ꝛc. Aeneade sunt romāi geniti ab enea. Hos dicit venus specialit̄ fouisse dupli ci rōne. s. et quia troiani erant: dilexit eī troianos ꝓpter paridē q̄ dedit iudiciū ꝓ ea ꝯ iunonem: vt. s. tactum est: et etiā q2 venus fuit mater enee: sicut supra libro isto cap. iiij. dictū est. c ¶ Ut bono et equo more ꝛc. Hoc dicit Augustinus ꝓpter romulū et socios suos q̄ nō potuerūt habere vxores nisi raperent eas dolose: vt. s. dictum est ca. xvij. lib. ij. ꝓpter quē raptum secuta sunt postea multa bella inter raptores. s. romanos et parentes raptaꝝ: et ita debellabatꝰ inter soceros et generos: q̄ oportuit multos occidi ex vtraq̄ parte. d ¶ Et misere femine ꝛc. Hoc dicit ꝓpter puellas raptas que grauiter valde tulerunt in principio iniuriam sibi factam a romanis. Dicit eī Titus liuius libro p̄mo de vrbis origine: q̄ nō minor erat indignatio raptaꝝ filiaꝝ q̄ parentū. Sed raptores nitebantꝰ se excusare et ascribere totū factū crudelitati parentū: qui ipsis filias suas petētibus in vxores dare nolebant. Et sicut dicit titus: accedebāt et blāditie eoꝝ viroꝝ factū purgātiū cupiditate atq̄ amore q̄ maxime ad muliebre ingeniū efficaces p̄ces sunt: et sic mitigati sunt animi puellaꝝ. Sz parētes statim post raptū filiaꝝ cū sordida veste lacrymātes circūibant ciuitates vicinas: et q̄relis suis eas ꝯcitabant ꝯ romanos. Quāuis aūt maior ps raptaꝝ esset sabinēsiū, erāt tñ et alie rapte alioꝝ locoꝝ. Primo ḡ pugnauerūt ꝯ romanos, hac de causa ceninēses, q̄ in agrū romanum magnū impetū fecerūt vastādo. s. agros eoꝝ. Sed dū vastādo se sparsim diffunderēt, fit eis obuius romulus cū exercitu suo: leuiq̄ certamine docet vanā sine viribus irā esse. Exercitū eī fugat: regē eoꝝ in ꝓlio occidit et spoliat: et duce eoꝝ interfecto ciuitatē capit. Eodē etiā tp̄e antemnantiū exercitus fines romanoꝝ inuadit: quos palantes: id est palā et sparsim vagātes legio romanoꝝ oppressit et opidum eoꝝ cepit. Sz hersilia vxor romuli p̄cibus raptaꝝ fatigata, orat maritū: vt parētibus eaꝝ ignoscat: et in ciuitatē accipiat: id est in ciuiū libertatē. Postea crustumini bellū inferentes romanis, victi sunt. Nouissime aūt a sabinis bellum ceteris grauius romanis illatum est: qui non prius ostenderūt bellum q̄ intulerūt. Et primo arcem capitolij capiūt tali arte. Nam arci p̄erat quidā noīe spurius tarpeius: huius filia ꝓ haurienda aqua arcem exierat: cui titus tacius princeps sabinoꝝ occurrens cum suis, promittit sibi dona si ipsos in arcem introducat: qui ea duce arcē ingressi ipsam mox interficiunt. Occupata igitur arce: postera die cum romanis cōgrediuntꝰ. Hostiū hostiliū ducē exercitus romāoꝝ occidūt: et exercitū vsq̄ ad veterē portā palatij fugāt. Romulus vo et alij romani fugiētes, iouē orāt vt terrorē auferat et fugā sistat: tēplūq̄ ioui romulus deuouit: quē postmodū iouē statorē appellauit: q2 romāos stare fecit in pugna ꝯ sabinos. Resistere eī mox romani ceperūt: et romulus cum ferocissimis suoꝝ impetū in hostes faciēs fugat Sabinos. Et integrato bello ex vtraq̄ parte cepit pars romanoꝝ superior esse: tunc sabine mulieres q̄ rapte fuerant crinibus sparsis et scissa veste inter e acies ipsas et tela volātia medias se ponūt: ex vna parte rogādo parentes et ex alia viros ne sanguine nefando soceri et generi se respergerent: sicq̄ mouēt aīos vtroꝝq̄: et facto silētio duces ad fedus faciendū ꝓdeūt. Nec solū pacē sed etiā vnā ciuitatem ex duabus faciūt: regimē ꝯsociant: et imperiū omne romam cōferūt. Romani vo econuerso, vt aliquid sabinis darent, seipsos quirites a curibus appellant. Fuerant autē sabini cures vocati. Hec ex tito liuio diffusius posui: quia de his factis beatus Augustinus: et in hoc capitulo: et in pluribus aliis locis sepe facit mentionem. Istud etiam bellum et pacē describit historice Ouidius lib. iij. de fastis. e ¶ Propter vnum cesarem ꝛc. Hic interponit bellum consimile: videlicet inter Iuliū cesarem et pompeium: quorum cesar fuit socer et pompeius gener: qui mortua filia cesaris. s. Iulia quam desponsauerat pompeius, habuerunt inter se bella fortissima. Vocatus est aūt iste pompeius magnus pompeius: ꝓpter magnitudinem sui laboris: gerat eī bella in oriente cum. xxij. regibus: quos omnes vicit et romanis subiecit. De cuius strenuitate facit etiam Augustinus infra libro. xviij. ca. xlv. mentionem: et de malis etiam que fecit in hierusalem et populo iudeoꝝ. Sed et iulius cesar strenuissimus super omnes mortales sui temporis erat. Decretum autem sibi bellum fuerat a senatu cōtra gallos: quo expleto cum omnes gallos subiugasset: et romam etiā victor reuerteretꝰ: anteq̄ vrbi appropinquaret, petijt sibi alterum consulatum: fuerat eī semel ꝯsul: sed petijt secūdo consul fieri, innuēs petendo q̄ hoc oporteret omnino sibi concedi: sed contradictus est marcello tunc consule: et pompeio et Catone: preceptumq̄ est sibi vt dimissis exercitibus quos habebat ad vrbē rediret: et pompeio ex auctoritate consulis cōmisse fuuc legiones quedam: tanq̄ futuro duci belli contra iulium si arma mouere vellet. Iulius autē per diuersa loca discurrens, etiam vsq̄ in hispaniā, collegit exercitum magnum valde et fortem. Consules autem et totus senatus ac vniuersa nobilitas fugit in greciam: et apud epirum se colligentes statuerunt sibi bellum inferre Iulio si in greciam veniret: quo veniens cesar: et congrediens victus est a pompeio et fugatus, euasit tamen: quia pompeius nocte interueniente insequi noluit. Tūc dixit cesar nec pompeium scire vincere: et illa die tantū se potuisse superari. Postmodū in thessalia dimicauerūt: nec vnq̄ adhuc romane copie in vnū aut maioribus aut melioribus ducibus conuenerūt: totum orbem terrarū

Q facile subijcere

loris instinctu/lucan⁹ a exclamat: Bella per emathios plusq̄ ciui/ b lia cāpos: Iusq̄ datū c sceleri canimus. Vice runt ergo romani vt strage socerorum mani/ bus cruētis ab eorum fi/ liab⁹ amplexus mise/ rabiles extorquerent: nec ille auderent flere patres occisos: ne of/ fenderēt victores ma ritos: que adhuc illis pugnātibus: pro qb⁹ fa cerēt vota nesciebāt. Talib⁹ nuptijs pplm d romanū nō venus/ sz e bellona dotauit: aut fortassis alecto illa in ferna furia iā eis fauē te iunone plus in illos habuit licētię q̄ cum eius ꝑcibus ꝯtra enēā f fuerat excitata. An/ dromache felicius ca ptiuata ē q̄ illa coniu gia romana nupserūt licet seruiles/ tm̄ post ei⁹ āplexus nullū troi/ anorum pyrrhus occi/ dit. Romani aūt soce ros interficiebāt in ꝓ/ lijs: quorum iā filias am plexabantur in thala/ mis. Illa victori sub/ dita: dolere tm̄ suorū mortem potuit/ nō ti/ mere. Illę sociatę bel lantibus parentū suo rū mortes pcedenti/ bus viris timebāt: re/ deūtibus dolebāt: nec timorem habentes li/ berum nec dolorē. Nā ppter interitum ciui/ um/ ppinquorum/ fratrū parētum: aut pie cru/ ciabantur: aut crude/ liter lętabantur victo rijs maritorum. Huc accedebat q̄ vt sunt alterna bellorum: ali/ que parentum ferro amiserunt viros: alię q̄ vtrorumq̄ ferro et parentes et viros. Ne q̄ enim et apud Ro/ manos parua fuerunt illa discrimina. Si/ g quidem ad obsidio/ nem quoq̄ peruen/ tum est ciuitatis: clau sisq̄ portis se tue/ bantur. Quibus do/ lo apertis: admissisq̄

..n facile subiūcere. Tādē post lōgā pugnā fortē vn/ dię fugit vniuersus pōpeii exercit⁹: et ipse etiā fugat⁹ alexādriā egypti petijt: sperās a ptolomęo rege egy pti auxiliū habuisse: sz ipse caput pōpeij abscisum et annulū ei⁹ cesari misit. Postmodū interfecti sunt filij et filia et nepotes pōpeij: et secuta sūt multa bella

Lucanus li. j

in diuersis gētib⁹ et stra/ ges hominum multę: cęsare eos q̄ pōpeio fauerāt ꝑ sequēte: q̄ttuorq̄ annis hoc ciuile bellū indefi/ nēter totū mundū tenu it. Hec extracta sunt ab Orosio li. vj. et Eutro/ pio li. vj. Ideo lucanus q̄ de his bellis historiā verā metrice scripsit/ in pncipio sui libri sic di/ cit: a ¶ Bella p ema thios &c. Nā thessalia vbi maius bellū fuerat ſm Papiā: q̄ndā ema/ thia vocabat: et ideo cā pi emathij vocant a lu cano cāpi thessalię: vel q: emathia interpretat sanguis: et in cāpis illis vbi pugnatū ē effusus ē sanguis multus: ideo cā pos illos vocat emathi os. Bella aūt illa dicit fuisse plusq̄ ciuilia: q: iulius et pōpeius/ nō so lū fuerūt ciues/ sz etiam affines: et ideo plus q̄ ciues. Florus vero in epi tomate de h bello dicit q̄ nō recte ciuile dicit: ac nec sociale: sz nec ex/ ternū: sz potius cōe quoddā ex oib⁹: et pl⁹ q̄ bellum. Scōm hec q̄ bn̄ dicunt illa pl⁹ q̄ ciuilia. Dicit aūt lucan⁹: b ¶ Iusq̄ datū sceleri &c. q: ius ciuilitatis et affinitatis tūc versum ē in scelus: vel q: tūc sub colore iuris fie/ bāt scelera. c ¶ Vicerūt ergo romani &c. Hic redit btūs aug⁹ ad historiā prius tactam de raptu sabinarum. d ¶ Nō ven⁹/ sz bellona &c. Venerē hic excludit vt. s. in hoc caplo fuit tactū: q̄ ven⁹ fauebat romāis pcurās eis pspera. Nuptię aūt de qbus hic fit men tio nō fuerūt psperę: q: fuerūt occasio multorum bello rum. Et ideo dicit q̄ bellona q̄ est dea bellorum: et alio noie dicit pallas seu minerua fecit has nuptias. Et forsan hoc dicit: quia Alexander paris iudiciū dedit cōtra palladē sicut cōtra iunonē: vt dictū fuit. s. li. j. ca. iij. ppter quod et ipsa fuit irata troianis sicut et iu/ no. Et beatus Augustinus hic alludit Vergilio lib. vij. eneid. vbi inducit iunonem turbatam de pace fa/ cta inter regem latinum et eneam: data enee in vxo/ rem Lauinia filia latini. Vnde inducit iunonem cō/ minantem lauinię: q̄ nuptię illę fierent occasio effu/ sionis multi sanguinis et bellorum: dicentē sic: San guine troiano et rutulo dotabere virgo: Et bellona manet te pronuba. In rei veritate propter nuptias illas Turnus rex rutulorum intulit bellum tam regi latino q̄ etiam enee: quia latinus primo spoponde/ rat lauiniam turno: postmodum vero veniente enea dedit eam enee in vxorem. In primo autē bello ru/ tulorum contra latinum et troianos/ interfectus est rex latinus. In secundo interfectus est ab enea turnus. Tertium fuit bellum ex eadem causa sumens originē in quo interfectus est eneas. Propter q̄ dicit iuno: Et bellona manet te pronuba: id est bellona erit pnuba tua: id est medi atrix et pcuratrix nupti/ arum tuarum. Est autē pnuba idem quod pa/ ranympha. s. illa q̄ nu/ bentem viro coniungit. e ¶ Aut fortassis ale cto illa. Hic sciendum q̄ tres finguntur furię deę infernales crinitę serpē tib⁹, q̄ venena q̄ in ho minū mētib⁹ causant. s. appetitū vindictę: opus desiderium: et libidinosę voluptatis amorē. Pri/ ma furia vocat alecto: scda tesiphone: tertia megera. Est aūt alecto nomē indeclinabile: qd̄ interptat faciēs luctum. Et alludit h btūs aug⁹ dictis Vgilij vt. s. Fin/ git enī Vergilius q̄ iu/ no fuit irata ppter pacē supra tactam. s. latini cū enea: intantū q̄ cōmina ta est se velle excitare deos infernales contra troianos. Et dicit q̄ ad mādatum iunonis ale/ cto pmo cōmouit vxo/ rē latini amatā noie cō/ tra eneam: q̄ suasit viro suo q̄ nō daret filiā suā enee: sz frustra nisa est. Postmodū vero alecto cōcitauit turnū et ruti/ los in irā cōtra latinū et eneā: et secuta sunt ma/ la supra tacta. s. effusio

alij patrie

D

sanguis et strages magna bellorum. f ¶ Androma/ che felicius &c. Andromache fuit filia Eetionis re gis thebarum et vxor hectoris. Pyrrhus aūt fuit filius achillis. Achilles vero interfecit hectorē: et pyrrhus priamū. Andromache igit post mortē priami capti uata est: cuius tamen amore captus est pyrrhus in/ tantū q̄ duxit eā in vxorē: et post has nuptias nullum troianū occidit. Quia vero andromache captiuata fu it: btūs aug⁹ amplexus eius dicit seruiles. Nā seru⁹ a seruādo dicit. Qui enī in bellis seruabant ad vitā: serui dicti sunt. Signanter aūt hic facit mētionē de nuptijs andromaches: q: ipsa p eo q̄ nupta fuit pyr rho multū antię ꝯqsita ē enee dicēs: felicius ꝯtigisse sorori suę polyxenę q̄ immolata fuit ad tumulū achil lis a pyrrho: q̄ sibi q̄ Pyrrho nupta fuit: sicut dicit Vergilius lib. iij. eneidos. Et hoc q: sicut idē Ver/ gilius dicit: alteram amans pyrrhus andromachē cuidā famulo in vxorē tradidit. Dicit tm̄ aug⁹ eā felı/ cius nupsisse captiuam pyrrho q̄ romanos sabinis ppter causam supra tactā: et q: nō sunt orta bella ex his nuptijs/ sicut ex illis. g ¶ Siquidem ad obsi dionem &c. Ea que hic narrat beatus Augustinus ꝯtigerūt quādo Titus tacius pnceps sabinorum dolo

C

n occupauit ar/

q̄ occupauit arcē capitolij: ⁊ postmodū pugnauit ꝯ romanos: vt supra in isto capl'o narraui. a ¶ Deinde titū taciū ⁊c̄. Iste titus vt supra dixi: recept⁹ est a romulo in societatē regni: ita ꝙ romulus ⁊ titus si mul regnauerūt: ad qđ romulus necessitate cōpulsus est: vt supra patuit: cuȝ tñ/ sicut dicit aug⁹/ germanū ꝓpriū .s. remū nō posset pati secū regnare. b ¶ Unde ⁊ ipso interfecto ⁊c̄. De interfectiōe tacij narrat Titus liuius libro ꝑmo de vrbis origine: ꝙ postq̄ pax ⁊ societas int̄ romulū ⁊ sabinēses facta est/ ꝯtigit ꝙ laurentes seu lauinēses miserunt ad eū nūcios quos ꝓpinq̄ repulerūt cōtra ius gētiū. Cū vero laurentes de hoc ꝯq̄rerent̄ tacio/ ipse dissimulauit eis facere iusticiā: imo ꝓpinquos defendit. Unñ postmodū cū ipse laurentū ascenderet ad sacrificiū solēne/ a laurētibus interfectus est. Cuius interfectionem romulus nō ita tulit male sicͭ debuit: nā mortē dimisit inultā: ⁊ cū laurentibus fedus habuit: ne deinceps vltio peteretur: ꝓpter qđ videt̄ ꝙ interfectio illa sibi placuit: vt solus posset regnare. Dicit ergo beatus Augustinus ꝙ interfectus est tacius/ vt romulus maior esset deus: irridēdo romanos qui romulum tanq̄ funestū ⁊ impiū deū sibi fecerāt: vt supra lib. ij. ca. xv. Qui ideo maior videbat̄: q2 interfecto Tacio solus regnauit.

E

Additio taco bi passauentij ¶ In h̄ capl'o .xiiij. vocat Augustinus romanos rex dominos gentēq; togatā. Vocantur autē domini rerū ꝓpter diffusum ⁊ ꝑpotens dominium/ quod obtinuerūt quasi ꝑ totum orbem: ꝑcipue in toto occidente. Dicit autem gentem togatā eosdem romanos: nam toga erat vestis ipsoꝝ quo vtebant̄ tempe pacis. Vocat ⁊ Augustinus hic romanos eneadas: quod est nomen patronymicū descendens ab enea.

hostibus intra menia in ipo foro scelerata ⁊ nimis atrox int̄ generos soceroſq; pugna cōmissa est. Et raptores illi etiā supabant̄: ⁊ crebro fugientes intra domos suas ⁊ grauius fedabāt ꝑstinas (q̄uis ⁊ ipsas pudendas lugēdasq;) victorias. Hic eīn romulus de suoꝝ iā virtute desperans/ iouē rogauit vt starēt: atq; ille hac occasione nomē statoris inuenit. Nec finis esset tāti mali/ nisi raptę illę laceratis crinibus emicarēt: ⁊ ꝓuolutę parētibus irā eorū iustissimā: non armis victricibus/ ſ; supplici pietate sedarēt. a Deinde titū taciū regē sabinoꝝ: sociuȝ regni romulus ferre cōpulsus ē: germani cōsortis impatiēs: ſ; q̄ ⁊ istū diu toleraret: q̄ fratrē geminūq; nō ꝑtulit? b Unñ ⁊ ipso interfecto: vt maior deus esset/ regnū solus obtinuit. Quę sunt ista iura nuptiaꝝ: q̄ irritamēta belloꝝ: quę federa germanitatl/ affinitatis/ societatis/ diuinitatis? Quę postremo sub tot dijs tutoribus iura ciuitatis? Uides q̄ta hinc dici ⁊ q̄ multa possent: nisi q̄ sup sunt nostra curaret intentio: ⁊ sermo in alia festinaret.

¶ De impietate belli quod Albanis romāi intulerūt: et de victoria dominandi libidine adepta. Capitulum XIIII

Quid deinde c post numam sub alijs regibus? Q̄to malo/ nō solū suo/ sed etiam romanorum: in bellum d albani ꝓuocati sunt? Quia videlicet pax numę tam longe viluerat/ q̄ crebrę strages romani albaniq; exercitus fuerunt: et vtriusq; cōmotio ciuitatis. Alba namq; illa quam filius enee creauit ascanius: Rome mater proprior ipa q̄ Troia a Tullo hostilio prouocata conflixit. Confligens autē et afflicta est et afflixit: donec multorum tęderet pari defectione certaminuȝ. Tunc

Expo. Ca. XIIII

Quid deinde post numā ⁊c̄. In hoc capl'o enumerat beatus Augustinus mala quę passi sunt romani sub regibus: ⁊ specialiter sub tertio rege romanoꝝ. De malis vero quę passi sunt tempore numę qui fuit secundus rex/ non facit mentionem: q2 ipse solus regum in pace vixit: ⁊ romani sub eo toto tempore eius quiete vixerunt. Et facit in hoc capitulo duo: quia primo enumerat predicta mala: secundo ibi: Uim tamen patiebantur ⁊c̄. ostendit ꝙ dij

romanorum quos multiplicauerunt solum propter bona temporalia quęrenda ⁊ mala temporalia vitanda/ sunt cōtemnendi ⁊ frustra colebantur. c ¶ In bellum albani prouocati sunt ⁊c̄. Historiā quā hic ponit beatus Augustinus/ ponit Titus liuius libro primo de vrbis origine. Albam quidē cōdidit ascanius fili⁹ enee/ vbi regnauerunt reges latinorum qui enee successerūt vsq; ad tempora romuli qui a regibus illis descendit: propter quod cū romulus esset quasi pater romę: id est conditor eius: alba fuit mater romę ⁊ propinquior q̄ troia: quę etiā mater fuit: ꝓpter quod fuerunt istę duę ciuitates amicę: donec succederet Numę in regno tullus hostilius: qui pacem fastidiens/ occasiones bellorum quęsiuit/ incipiens ab alba. Albani ergo prouocati ad bellanduȝ/ multotiens conflixerunt cum romanis: iam certātes de imperio cuius ciuitatum istarum esse deberet: tā dem quadam vice cum vtriq; producti essent exercitus ad pugnandum/ metius princeps Albanoruȝ petito colloquio cum tullo ⁊ obtēto sic ait: Cupido imperij duos cognatos vicinosq; populos ad arma stimulat: mēor esto cum iam signuȝ pugnę dabis: has duas acies spectaculo fore: ineamus aliquam viaȝ qua discernatur quis populus imparare debeat sine magna clade. Placuit tullo. Erāt aūt i duob⁹ exercitib⁹ ter gemini fratres .i. tres frēs in vno ⁊ tres i alio: nec etate nec virib⁹ dispares: tres vo horacij: ⁊ tres alij curiatij appellati sunt: q̄ tñ ex pte romanoꝝ ⁊ q̄ ex pte albanoꝝ nō est certum: vt dicit titus liuius: tamen maior ps scriptoꝝ tenet/ vt dicit ꝙ horacij fuerūt romani. Et idē tenet hic btūs augustin⁹. Assensum ē ergo ab vtroq; duce/ vt ipsi ꝑdicti int̄ se pugnarēt vice duoꝝ exercituū: ⁊ vbi fuerit victoria/ ibi sit impiū. Concurrūt igit̄ in ꝑliū: ⁊ ꝑmo int̄fecti sūt duo horacij tertio illęso: curiatioꝝ vo nullus int̄fectus: ſ; oēs grauiter vulnerati: qui ergo san⁹ erat ⁊ integer cogitās se nō posse simul trib⁹ resistere: q̄uis grauit̄ vulnerat̄ fugā simulat vt tres ipm inuicē inseq̄ tēptātes ab inuicē separet: q̄bus abinuicem remotis ad ꝑliū reuertitur: ⁊ ꝑmo interfecit viciniorē/ postea aliū: ⁊ tandem faciliter supat ⁊ occidit tertiū: q̄bus sic mortuis ipse postmodū ad suos reuertit̄ cū ingēti leticia romāoꝝ.

B

¶ Cui damnū

A euentū belli de tergeminis hinc atq; inde fratribus placuit experiri: a romanis tres Horacij ab Albanis autem tres curiatij processerūt: a curiatijs tribus duo horacij: ab vno autem horacio tres curiatij superati et extincti sūt. Ita roma extitit victrix: ea clade etiam in certamine extremo: vt de sex viuis vnus ^a rediret domū. Cui damnum in vtrisq;? Cui luctus nisi enee stirpi/ nisi ascanij posteris/ nisi proli veneris/ nisi nepotib⁹ iouis? Nam et hoc plus q̃ ciuile bellū fuit: quando filia ciuitas cum ciuitate matre pugnauit.

B ^b Accessit aliud huic tergeminorum pugne vltime atrox atq; horrendū malum. Nam vt erant ambo populi prius amici: vicini quippe atq; cognati: vni Curiatiorum desponsata fuerat horatiorum soror: hec postea q̃ sponsi spolia in victore fratre conspexit: ab eodem fratre quoniam fleuit/ occisa est. Humanior huius vnius femine/ q̃ vniuersi populi romani mihi videtur fuisse affectus. Illa quem virum iam fide media retinebat: aut forte etiam ipsum fratrem dolens qui eum occiderat/ cui sororem promiserat: puto q̃ non culpabiliter fleuerit. ^c Unde enī apud Uirgilium pius eneas laudabiliter dolet/ hostem etiam sua peremptum manu. ^d Unde marcellus syracusanam ciuitatē recolēs: eius pauloante culmē et gloriaȝ sub manus suas subito concidisse/ cōmunem cogitans conditionē flendo miseratus est.

C Queso ab humano impetremus affectu: vt femina sponsum suū a fratre suo peremptum sine crimie fleuerit: si viri hostes a se victos etiam cū laude fleuerunt. Ergo sponso a fratre illatam mortem quando femina illa flebat: tunc se contra matrem ciuitatē tanta strage bellasse: et tanta hinc et inde cognati cruoris effusione vicisse gaudebat roma. Quid mihi obtenditur nomen laudis/ nomenq; victorie? Remotis obstaculis insane opinionis: facinora nuda cernantur/ nuda pensentur/ nuda iudicentur. ^e Causa dicatur albe: sicut troie adulterium dicebatur. Nulla talis/ nulla similis inuenitur. ^f Tantum vt desides moueret Tullus in arma viros: et iam desueta triumphis Agmina. Illo itaq; vitio tantuȝ scelus perpetratum est socialis belli atq; cognati.

D ^g Quod vitium salustius magnum transeunter attigit. Cum enī laudans breuiter antiquiora cōmemorasset tēpora: quādo vita hominum sine cupiditate agitabatur: et sua cuiq; satis placebant. Postea vero inquit q̃ in Asia cyrus: in grecia lacedemonij et athenienses cepere vrbes atq; nationes subigere: libidinem dominandi causam belli habere: maximam gloriam in maximo imperio putare: et cetera que ipse instituerat dicere. Mihi hucusq; satis sit eius verba posuisse. Libido ista dominandi magnis malis agitat: et conterit genus humanum. Hac libidine Roma tunc victa albam se vicisse triumphabat: et sui sceleris laudē gloriā nominabat. Quoniā laudatur (inquit scriptura nostra) peccator in desiderijs anime sue: et qui iniqua gerit benedicitur. Ps. 9. Fallacia igitur tegmina et deceptorie dealbationes auferantur a rebus: vt sincero inspiciātur examine. Nemo mihi dicat: magnus ille atq; ille: quia cum illo et illo pugnauit et vicit. ^h Pugnant etiam gladiatores: vincunt et ipsi: habet premia

a ¶ Cui damnū ꝛc. Hoc dicit q2 tā albani q̃ romani ab enea descenderunt: et etiā ab ascanio filio enee. Uocat autē eos prolem veneris: quia vt supra dictū est libro isto capitulo. iiij. dicebant eneam esse filium anchise et veneris et quia anchises processit ex ioue: Nā fingit q jupiter de electra genuit dardanū dardanus vero genuit ericthoniū: q troem/ qui assaracū/ qui capym/ qui anchisen ideo per consequens eneas fuit nepos iouis: eo modo quo omnes posteri aliū a filio nepotes dicuntur.

b ¶ Accessit aliud ꝛc. Hic tangit beatus Augustinus scelus et malū quod dictaȝ victoriā mox secutū est. Nam sicut narrat titus liuius libro. j. cū victor Horacius: de quo supra dictuȝ est: rediret ad suos cū spolijs curiatiorū: occurrit sibi soror sua q̃ vni⁹ curiatiorū sposa fuit/ sed nōdū vxor: et vidēs spolia sui sponsi: statim prorupit in fletum: quod egreferens frater eius: statim occidit eaȝ/ dicens: Abi hinc cum immaturo amore ad spōsū/ oblita fratrū tuorum mortuoruȝ/ tueq; oblita patrie: imaturū eius amorē vocans: quia nōdū fuerat in vxorē ducta: sed solū spōsa illius quem plangit.

Eneid. 10. c ¶ Uñ enī apud virgiliū ꝛc. Narrat virgilius libro. x. eneidos: q cum eneas pugnaret contra mezentiū: q fuit rex etruscorum: et esset in procinctu occidendi eum/ liberatus est per filiū eius lausū. Qui Lausus cum pugnaret contra eneam interfectus est ab eo: quem tamen eneas doluit/ considerans eius iuuentutem.

d ¶ Unde marcellus syracusanam ꝛc. De isto marcelli fletu/ dictum fuit supra libro primo/ ca. vj. e ¶ Causa dicatur albe ꝛc. De adulterio illo. s. paridis: dictum fuit supra libro isto ca. iiij. f ¶ Tantū vt desides ꝛc. Uult dicere q Tulli⁹ hostilius pugnauit cōtra Albanos nulla iusta causa: sed solus vt romanos qui toto tēpore predecessoris sui nume vixerāt pacifice: et erant effecti quasi desides propter dissuetudinē armorum exercitaret in rebus bellicis. Et accepit hoc Augustin⁹ a virgilio lib. vj. eneidos vbi dicit sic Ocia qui rumpet patrie/ desidesq; mouebit/ Tullus in arma viros/ et iam desueta triumphis: Agmina. Eneid. 6. Cui concordat titus liui⁹ libro de origie vrbis. Dicit enī loquens de tullo sic Segnescere igit ciuitatem ratus vndiq; materiam excitandi belli querebat. g ¶ Quod vitiū salustius ꝛc. Allegat salustiuȝ in prologo catilinarū. Salustius in catilinario h ¶ Pugnant etiam gladiatores: vincūt ꝛc. Gladiatores dicebant q in spectaculis

laudis/et illa crudelitas. Sed puto esse satis cuiuslibet inertię pęnas luere/q̄ illorū armorū gloriā quęrere: Et tamen si in arenā pcederēt pugnaturi inter se gladiatores/ quorū alter esset filius/alter pater esset: tale spectaculū quis ferret? quis non auferret? Quō ergo gloriosū alteri matris/alteri filię ciuitatis inter se armorū potuit esse certamen? An ideo diuersum fuit q̄ arena illa non fuit: ⁊ latiores campi nō duorū gladiatorū/sȝ in duob⁹ populis multorū fu
a nerib⁹ iplebant? Nec amphitheatro cingebātur illa certamina/ sȝ vniuerso orbi. Et tūc viuis ⁊ posteris quousq̄ ista fama porrigitur/ impiū spectaculū prębebat: Vim tamen patiebātur studij sui dij illi pręsides imperij romani: ⁊ talium certaminū tanq̄ theatrici spectatores/donec horatiorū soror ppter curiatios tres peremptos etiam ipsa tertia ex altera parte fraterno ferro duobus fratribus adderet: ne minus haberet mortium etiam roma quę vicerat.
b Deinde ad fructum victorię alba subuersa est. Vbi post ilium qd greci euerterunt: et post lauinium vbi rex latin⁹ ęneam regē peregrinū atq̄ fugitiuū cōstituerat: tertio loco habitauerāt numina illa troiana Sed more suo etiam inde iam fortasse migrauerant ideo deleta est: Discesserant videlȝ omes adytis arisq̄ relictis dij: qbus imperium illud steterat. Discesserāt sane ecce iam tertio/vt eis quarto roma puidentissime crederetur. Displicuerat enim ⁊ alba
c vbi amulius expulso fratre: et roma placuerat vbi romulus occiso fratre regnauerat. Sed āteq̄ alba dirueretur/ transfusus est inquiūt popul⁹ eius in romam: vt ex vtraq̄ vna ciuitas fieret. Esto ita factū sit: vrbs tamē illa ascanij regnum: et tertiū domicilium troianorū deorū: ab vrbe/filia mater euersa ē. Et vt belli reliquię e duobus populis vnū facerent miserabile coagulū/multus āte fusus vtriusq̄ sanguis fuit. Quid iam singillatim dicam sub ceteris regibus totiens eadē bella renouata: quę victorijs finita videbantur: ⁊ tātis stragibus iterū atq̄ iterū cōfecta: iterū iterūq̄ post fędus ⁊ pacem inter generos ⁊ soceros ⁊ eorum stirpem posterosq̄ repetita? Non paruum indiciū calamitatis hui⁹ fuit/ q̄ por d
tas belli nullus clausit illorum. Nullus ergo illorū sub tot dijs pręsidibus in pace regnauit.

E spectaculis pugnabant ad inuicem: ⁊ se mutuo cędebāt: ⁊ consueuerāt esse serui: vt patet per titū liuiū li. viij. de secūdo bello punico. Locus autē vbi fiebant huiusmodi pugnę/arena vel arenariū dicebatur: quia vel erat loc⁹ arenosus per naturam vel per artē.

a ¶ Nec amphitheatro cin. ⁊c. Theatrū vocabatur loc⁹ spectacul deputatus sicut et amphitheatrū: sed amphitheatrū erat figurę circularis ſm isidorū: vnde dicit ab amphi quod est circū/⁊ theatrum. Theatrū vō erat figurę semicircularis Vtrūq̄ muris claudebatur. Et nota/
F q̄ differētia erat inter circum/theatrū ⁊ amphitheatrum nā in circo fiebant ludi circenses: de q̄bus supra lib. i. capitu. xxxij. In theatro fiebant ludi scęnici: de quib⁹ supra li. ij. ca. iiij. In amphitheatro vō fiebant ludi gladiatorum: q̄ inter se causa glorię vel pręmij et etiā quādoq̄ cū bestijs pugnabant scilicȝ in arena quę erat intra amphitheatrum: vnde et ipsum amphitheatrum quādoq̄ arenarium vocatur.

b ¶ Deinde ad fructuȝ victorię alba subuer. ⁊c. Quantū ad destructionē albę narrat titus liuius de origine vrbis lib. i. q̄ postq̄ superati sūt
Eneidos. 2. albani / qui totum ius suum in tribus curiatijs posuerāt vt iam dictum est: ac pax inter romanos et albanos facta esset: postea exercitu metij domū reuerso: pax illa q̄ romanis concede
G batur imperiū/displicuit vulgo albanensi: et corrupit dictatorē suū metium/q̄ totam fortunam publicā tribus militib⁹ commisisset. Qui volēs populo suo placere: ⁊ cernēs suos nō sufficere ad bellandū/palam et in aperto ↄtra romanos concitat populos alios/scilȝ fidenatos et vehios in bellū contra romanos: ⁊ se ⁊ suos ꝓditioni pręseruat. Nam cū postmodum tullus contra illos populos pugnaturus ↄſideret de exercitu albanorum: ⁊ duceret metium ⁊ albanos cōtra ipsos: meti⁹ cū suis tullum deserit ⁊ prope in montes conscendit: vbi fortunam bellantium possȝ intueri: vt eo se cōferret quo fortunā cerneret pręualere. Quod tullus compertēs/clamauit in exercitu suo non esse de recessu albanorum in aliquo trepidandum: quia iussu suo recesserint/vt hostes a tergo inuaderēt. Vicit autem tullus cum romanis: et post victoriam ipsius metij corpus fecit in duas partes distrahi/ciuitatem etiam albanorum quo ad muros et domos funditus euerti: et ciues albanos inde romam ad eam inhabitādā trāsferre. Fuit autem alba tertia ciuitas: in qua troiani posuerant caput regni successiue. Prima fuit ilium/secunda lauiniū/tertia fuit alba/quarta fuit roma.

c ¶ Vbi amulius expulso fratre: et roma placuerat vbi romulus occiso fratre regnauerat Sed anteq̄ alba dirueretur/trāsfusus est inquiūt populus eius in romam: vt ex vtraq̄ vna ciuitas fieret. Iste amulius fuit frater numitoris iunior quē a regno exclusit: vt supra libro isto capſo. iiij. dictum fuit. Et beatus augustinus loquitur hic de dijs romanorū ironice.

d ¶ Ut portas belli null⁹ ⁊c. De portis belli. s. quę bellum cum apertę essent significabant/dictū est supra libro isto capſo. ix.

¶ In hoc capitulo decimoquarto dicit expositor q̄ ęneas fingitur nepos iouis: quia filius veneris: quę vt dicit/dicitur filia iouis. Quod nō potest dici ſm illos qui dicunt eam natam fuisse ex testiculis saturni abscissis et in mare proiectis per iouem filium suum: vt habitum est supra. Scdm enim istum modū venus potius diceretur soror iouis ex patre: et nihilominus esset ęneas nepos iouis/ vtpote filius sororis. Secundum autem illos qui dicūt q̄ Saturnus castrauit patrem suum cęlum/et ex testiculis illius natam esse venerem: sequeretur q̄ ęneas esset consobrinus iouis. Cuius sententię est Isidorus. viij. ethymologiarum.

Additio iacobi passauant

¶ Qualis romanorum regum vita atq exitus fuerit.

Capitulum XV

a Ipsorū autē reguȝ qui
exitus fuerunt? De ro/
mulo viderit adulatio
fabulosa: qua perhibet rece/
ptus in celum. Uiderint qui/
dam scriptores eorum qui eū
propter ferocitatem a senatu
discerptum esse dixerunt: sub
ordinatumq nescio quem iu
lium proculum/ qui eum sibi
apparuisse diceret: eumq per
se populo mandasse romano/
vt inter numina coleretur: eo
b q modo populum qui cōtra
senatum intumescere ceperat
c repressum atq sedatum. Acci
derat enim et solis defectio:
quaȝ certa ratione sui cursus
effectā imperita nesciens mul
titudo: meritis romūli tribu/
ebat. Quasi vero si luctus il/
le solis fuisset: magis ideo cre
di deberet occisis: ipsumq
scelus auersione etiam diur/
ni luminis indicatum. Sicut
reuera factū est/ cū dominus
crucifixus est crudelitate atq
impietate iudeorū. Quam so
lis obscurationē non ex cano
nico siderum cursu accidis/
se: satis ostendit/ q tunc erat
pascha iudeorum. Nam ple/
na luna pasche solēnitas agit
¶ Regularis
autem sol' de
fectio non ni/
si lune fine cō
tingit. Satis
et Cicero illā
inter deos ro/
muli recepti/
onem putatā
magis signi/
ficat esse q̄ fa
ctam: quan/
do et laudās
eum in libris
de republica/
scipióisq ser/
mone: Tantū est inquit cō/
secutus: vt cū subito sole
obscurato nō cōparuisset
deorū in numero colloca
tus putaret: quā opinio/
nē nemo vnq̄ mortal' as/
sequi potuit sine eximia
virtut' gloria. Quod au d
tem dicit euȝ subito non
comparuisse: profecto ibi
intelligit/ aut violētia tē/
pestatis: aut cedis facino
risq secretū. Nam vt alij
scriptores eorum: defe/
ctioni solis addunt: eti/
am subitam tempestatē:
que profecto aut occa/
sionem sceleri prebuit:
aut Romulum ipsa con/
sumpsit. De Tullo quip/ e
pe etiam hostilio: qui ter
tius a Romulo rex fuit/
qui et ipse fulmine absum/
ptus est: dicit in eisdem li
bris ideȝ Cicero: propter
ea ⁊ istum non creditum
inter deos receptum tali
morte: quia fortasse quod
erat in romulo probatū:
id est persuasum: roma/
ni vulgare noluerunt: id f
est vilificare: si hoc et al/
teri facile tribueretur. Di
cit etiam aperte in inue/
ctiuis: Illum qui hanc vr
bem condidit Romulū/
ad deos immortales be/
niuolentia famaq sustu/
limus: vt non vere factū/
sed propter merita virtu
tis eius beniuolentia ia/
ctatum diffamatumq mō/
straret: In hortensio ve/
ro dialogo cum de solis
canonicis defectionibus
loqueretur: vt easdem in
quit tenebras efficiat q̄s
effecit in interitu Romu
li: qui in obscuratione so
lis est effectus. Certe hic
minime timuit hominis
interitū dicere: quia dis/
putator magis q̄ lauda/

¶ Quarta veritas / q regularis defectio solis non nisi in fine lune contingit. Ex quo dicto ipse beat' augustin' accipit vnum theologicum documentum / q obscuratio solis q̄ facta fuerat i morte Christi: accidit ex canonico inquit siderum cursu: id est regulari. Quia vt idem dicit: tunc erat pascha iudeorum: quod plena inquit luna solēniter agebatur.

Ipsorū autē regū ⁊c. In hoc capitulo ostendit beatus augustinus quales exitus habuerūt reges romanorū. Et ostēdit discurrēdo p singulos: q fere omnes malos habuerūt exitus: incipiens a romulo qui prim' erat. De cuius morte et deificatione dixi supra li. ij. ca. xv Expo. Ca. XV

A b ¶ Contra senatū intumescere ceperat repressum ⁊c. Causa indignationis populi cōtra senatum erat: quia suspicabatur populus q senatus interfecisset romulum.

c ¶ Acciderat enī et solis defectio. scilicet eo tēpore quo Romulus subtractus ē: ex qua cōfirmabatur postmodum (B) opinio populi: credētes romuluȝ eo tempore in celum fuisse translatum. Cuius vanitatem ostendit beatus augustinus per eclypsim que accidit tempore christi. (Mat. 27. c.) Quod autem eclypsis solis fuerit quando Romulus subtractus est: accepit beatus augustinus a tullio de republica: vbi inducit Scipioneȝ de illa eclypsi disputanteȝ. (Quarta veritas) De eadem etiam facit mentionem in epitomate libro primo ipse Florus. (Tullius de republica)

d ¶ Quod autem dicit secundum Tullium. Et tangit hic Augustinus duas opiniones probabiles de morte Romuli. Una est q ipse fuerit interfectus a violentia tempestatis: de qua dixi supra libro. ij. ca. xv. Alia est q fuerit occulte interfectus per senatum.

e ¶ De tullo quippe etiā hostilio ⁊c. De huiusmodi tulli qui fuit tertius rex romanorū fulminatione narrat titus liuius libro. ix. de vrbis origine: q invalescente pestilentia rome: tandē ipse morbū longū incurrit: ⁊ tunc adeo fracti sūt illi spirit' feroces tulli: vt qui nihil antea putauerat minus regium/ q̄ sacris animū dare: repente omnibus (C) superstitionibus/ tam magnis/ q̄ paruis se dedit. Ipsum igitur traditur voluentem libros de sacris a numa pdecessore suo scriptos: cū ibi quedam occulta solennia sacrificia Ioui facta inuenisset: et ipsa non rite Ioui faceret: a Ioue irato cū domo sua fulmine percussum cōflagrasse. (D) Dicit autem valerius libro ix. eum sic fulminatuȝ/ q nec supremo quidem funeris honore a ciuibus decorari posset: ⁊ celesti flamma in eam conditionem redactum: vt eosdem penates/ et regiam et rogum sepulchruȝ haberet. (Tullius de republica)

f ¶ Dicit etiam aperte in inuectiuis. Quattuor sūt inuectiue tullij in catilinaȝ. (Tullius in inuectiuis) In quarum tertia post principium sunt que tangit hic augustin'. Scripsit etiaȝ tullius librum vnuȝ per modum dialogi ad hortensium qui incipit Magnum ingeniū lucu ⁊c. in quo non habetur illud quod augustinus hic allegat ꝺ Tullio in hortēsio: (Tullius in hortensio.) nec multa aliā que allegat in diuersis loc' de libro isto Et ideo patet q tullius alium librū cōposuit quem Augustinus in hortensio notat preter dialogū predictū: ⁊ illuȝ alium non vidi.

D a Ceteri autē reges &c. Nota q̄ tm̄ septem fuerant: scʒ romul⁹/ numa pompilius/ tullus hostili⁹/ ancus marcius/ prisc⁹ tarquini⁹/ serui⁹ tullus/ et tarquini⁹ superb⁹: de quibus omnib⁹ agit Titus liui⁹ de urbis origine libro p̄mo. b Priscus tarquinius p sui &c. Iste tarquinius fuit quītus rex romanoꝝ: d quo narrat Titus liuius ubi supra: q̄ ipse fuit aduena: qui romā veniens: tantā gratiaʒ inuenit apd ancū marciū quartū regem romanoꝝ: q̄ factus est tutor filioꝝ ei⁹. Cū igit mortuus fuisset ancus: et ciues ei⁹ cōgregati essent: ut de futuro rege prouiderent: tarquini⁹ filios Anci quorum tutor erat venatū misit: et eis sic absentibus regnū petiit et obtinuit. Qui licet postmodum in regno multa strenue egisset: tamē filij anci, ꝓpter iniuriam sibi factā in adeptione regni: et quia etiam nullū eoꝝ sibi successorem instituerat: sed quendam seruiū tullū: cui filiā suam desponsauerat: conspirauerūt cōtra ipsum: & duos pastores assuetos ferramētis agrestib⁹ dimicare: ad hoc delegerūt ut regē interficerēt: qui ex cōdicto inter se litigantes/ appellauerunt ad regem. Et cum admissi adducti fuissent coram rege: & rex in vnū illoꝝ cōquerentem vehemēter intenderet: alter eleuata securi regeʒ in capite percussit et occidit. c Seruius tullus generi sui tarquinij superbi qui &c. De seruio tullo qui fuit sextus rex romanorū narrat Titus liui⁹ libro primo de urbis origine: q̄ Luci⁹ tarquini⁹ qui postmodū superbus appellatus est: cū Tulliam filiam seruij duxisset in uxorem stimulat⁹ malicia uxoris sue regnum appetiit: et contra Tullū regem primo coram patrib⁹ inuexit: postmodū in foro concionando ad populū idem fecit: et stipatus armatorū multitudine: in regia sede se collocans: iussit patres citari ad regem tarquiniū p preconem. Tullus vero hoc audito: mox occurrens tarquiniū de hoc increpare cepit: quem per gradus statim deiectū: cū lesus grauiter domū suam peteret: in via per missos a tarquinio occisus est: sup cui⁹ corp⁹ tullia filia sua festinās: ut nouū regē salutaret virū suū: currū suū traduci fecit. Premissa fere oīa etiā narrat Ouidi⁹ libro vj. de fastis. d Nec discessere adytis &c. Hoc dicit Augustin⁹ contra eos qui innitentes dicto Virgilij: ut supra patuit libro .ij. ca. xxij. dixerūt/ q̄ dij adita sua: id est tēpla & aras reliquerūt ꝓpter mala culpe in eoꝝ cultorib⁹ reperta. Cui⁹ oppositū patuit in tarquinio: cui⁹ scel⁹ magnū fuit: & propt̄ hoc tamen non reliquerūt dij tēpla sua: immo sicut tangit hic beatus augustin⁹: & narrat Titus liui⁹ libro primo de origine urbis: post prefatū scelus tarquinius usurpans sibi regnū/ volscos et gabios populos/ scʒ vicios domuit. Deinde ad edificandū templū Iouis in mōte Tarpeio qui postmodū capitolinus dict⁹ est: ut supra libro isto cap. xij. dixi: se contulit: ubi iestimabiles sūptus apposuit. e Quod vero cum romani regno postea depulerūt &c. Hic excludit quandam falsam defensionem deoꝝ: nā posset dici ad iustificandum eos: q̄ licet dij non recesserunt propter scelus Tarquinij: tamen fecerunt euʒ recedere & expelli de urbe. Hoc excludit beatus Aug⁹ dicens eū non fuisse expulsū de urbe ꝓp̄ peccatum propriū/ sed propter peccatū filij sui/ scʒ sexti tarquinij: qui Lucreciam oppressit: ut supra libro primo ca. xix. dictū fuit. Modus vero expulsionis narrat titus liuius libro primo. Cū enim Lucrecia seipsam interfecisset: tulerunt amici eius corp⁹ suū romaʒ: ut eius presentia magis populū contra regem concitarent. Erat aūt tūc tarquini⁹ extra romā cū exercitu in obsidione ardee. Igit cū redire vellet: clauserūt sibi portas: & duos consules q̄ preessent reipublice creauerūt. Tarquini⁹ vero sic exclusus: cū postmodū diu romanos spe recuperandi regnū inquietasset: tandem desperans intentū assequi: exul apud tusculū cōsenuit: ibidem finiens dies suos. De q̄ dicit tulli⁹ libro de amicicia: eū cū exularet dixisse: tūc p̄mū se intellexisse q̄s fidos habuit vel habuisset amicos: et q̄s infidos: cū neutris gratiā referre posset. Fuit aūt ipse ultim⁹ rex romanoꝝ: q̄ s̄m Eutropiū libro p̄mo. xxxv. annis regnauit. Regnatū est aūt rome a septem regib⁹ annis ccxliij. ut dicit hic Aug⁹. Et idem dicit Eutropius.

E a tor fuit. Ceteri aūt reges populi romani/ excepto numa pompilio/ et anco marcio: qui morbo interierunt: q̄ horrēdos exitus habuerūt. Tullus ut diri/ hostilius/ victor et euersor albe: cū tota domo sua fulmine crematus est. b Priscus tarq̄ni⁹ p sui† decessoris filios in c teremptus ē. Serui⁹ tullus generi sui tarq̄nij superbi: q̄ ei successit in regnū: nefario scelere occi d sus ē. Nec discessere adytis arisq; relictis dij: tanto in optimum illius populi regē parricidio perpetrato: quos dicunt ut hoc misere troie facerēt: eamq; grecis diruēdam exurendāq; relinquerēt: adulterio paridis fuisse cōmotos. F Sed insup interfecto a se socero: tarq̄nius ipse successit. Hunc illi dij nefarium parricidam soceri interfectione regnantem: insuper multis bellis victorijsq; †triumphantem: & de bellorum manubijs capitolium fabricantem: non abscedentes/ sed presentes manentesq; viderunt: et regem suum iouem in illo altissimo templo: hoc est in opere parricide/ sibi presidere atq; regnare ppessi sunt. Nec q̄ em adhuc innocēs capitolium instruxit: & postea malis meritis urbe pulsus est: sed ad ipsum regnum in quo capitolium fabricaret: immanissimi sceleris perpetratione peruenit. e Quod vero cum romani regno postea depulerūt ac secluserūt menib⁹ ciuitatis: non ipsius de lucrecie stupro/ sed filij peccatum fuit: illo nō solū nesciēte/ sed etiam absente cōmissum. Ardeā ciuitatem tunc oppugnabat: & pro populo romano bellum gerebat: nescim⁹ qd faceret: si ad eius noticiam flagitiū filij deferret. Et tamē inexplorato ei⁹ iudicio & iexperto: ei populus ademit imperiū: & recepto exercitu/ a quo deseri iussus est: clausis deinde portis non sunt passi intrare redeuntem. G At ille post bella grauissima/ quib⁹ eosdē romanos concitatis finitimis attriuit: posteaq; desert⁹ ab eis quoꝝ fidebat auxilio regnum recipe nō valuit: in opido tusculo rome vicino/ quattuordecī ut fertur annos priuatā vitam quietus habuit: &

Ar. †p̄decessoris

Eneid. 2.

Ar. †gloriāter

Tit⁹ vo liui⁹

f Titus de Liuius dicit: ꝙ. ccxliiij annis: quia forsan partim anni que superfuit ꝓ anno cōputauit: augustinus ꝟo loquitur de annis integris. a ¶ Optabilio‍re fortassis ⁊c. Hoc dicit ꝓpter tulliū socerū tarquinii: quē tarquini⁹ turpiter iterfecit: filia ꝓpria scilicet tullia cōsentiēte vt creditur. b ¶ Intra viginti ab vrbe miliaria ⁊c. Eutropius libro primo dicit: ꝙ adhuc roma vix plurimum vix sextūdecimuʒ miliarium possidebat.

b ¶ Deinde mox ille in bello cecidit: mutuis cum hoste ⁊c. Hic tangit beatus Augustinus duas historias: Quarū prima est de ordine rei geste/ et de interfectione filiorū Bruti ⁊ aliorum. Narrat autem Titus liuius libro. ij. de origine vrbis: ꝙ expulso Tarquinio rege: erant in vrbe adolescentes aliquot nobiles: q̄ regnante tarq̄nio cuʒ filiis tarquinij vitā dissolutā ⁊ luxuriosā duxerāt qui expulsionē regis grauiter inter se ferebant: videntes ablatum maleū iure pristine libertati: dicebāt enī regem hominē esse a quo impetrare possis: et vbi vis id est violētia: ⁊ vbi iniuria opus sit esse vbi etiam gratie locū esse/ scilicet apud regem: vbi etiam locū esse bñficio et irasci ⁊ ignoscere posse inter amicum et inimicum discrimē nosse. Leges vero dicebant rem surdam et inexorabilem esse salubriorē meliorem ꝙ inopi q̄ potenti: nihil laxamēti vel venie habere: si modū excesseris: periculosū esse i tot humanis erroribus sola innocētia viuere. Hec igitur et similia dicētes tractabāt cū his quos tarquini⁹ ad vrbem miserat pro reb⁹ suis repetendis de reductione regis: ⁊ se re ꝑduxerant tractatum ad effectuʒ/ nisi per vnū seruū q̄ eos hoc tractantes audierat/ detecti fuissent. Igitur proditione cōperta/ brut⁹ consul ꝓprios filios in hac proditiōe deprehensos /in cōspectu suo primo ad palum ligatos ⁊ nudatos iussit virgis cedi ⁊ post modū decollari. Cuius supplicij filiorū ipse pater erat spectator/ nullius doloris signū ostēdēs. Hoc factū bruti commendans Valeri⁹ libro v. dicit de ipso: ꝙ exuit patrem vt consulem ageret: orbusq̄ viuere: id est filiis orbat⁹ q̄ reipublice vindicte deesse maluit.

Eneid. 6.

Salust⁹ li. historiarum.

Al. †grauissimo

Al. †fata

Eneid. 6.

c ¶ Quantuʒ spacium absit vt saltem ⁊c. Vult dicere ꝙ Roma non subiecerat sibi tāto tempore de terra quantum est territoriuʒ vnius parue ciuitatis getule. Est autē getula in Africa terra quedā.

Expo. Ca. XVI.

d Huic tempori adijciam⁹ etiā tempus illud ⁊c. In hoc capitulo ostendit beatus Augustinus qualia mala passi sūt Romani statim post expulsioneʒ regis Tarquinij: scilicet primo anno cōsulum: qui quidē fuit etiam primus annus illius temporis. De quo Salustius dicit: ꝙ equo ⁊ modesto iure agitatum est: hoc autem dicit in libro historiarū: vt supra libro. ij. capi. xviij. dictū fuit. e ¶ Dum met⁹ a tarquinio ⁊ graue bellum ⁊c. De hoc nota supra libro. ij. ca. xviij.

f ¶ In quo grauissimo tēpore q̄ funestus ille annus fuit ⁊c. id est plenus funeribus: non propter pestilentiaʒ/ sed ꝓpter interfectiones varias: vt infra patebit. Vel dicitur funest⁹ id est crudelis: ꝓpter crudelitatē sub eo anno ostēsas. g ¶ Nam iunius brutus et honoratum eiecit vrbe collegaʒ lucium ⁊c. Exhonoratū dicit: quia de consulatu depositū: in cuius locum successit eo anno Publius valeri⁹. De ista Tarq̄nij collatini eiectiōe: dixi supra libro. ij. ca. xvij.

cum vxore consenuit: a optabiliore fortassis exitu q̄ socer eius generi sui facinore: nec ignorāte filia: sicut perhibetur extinctus. Nec tamen istum Tarquinium romani crudelem aut sceleratum/ sed superbum appellauerunt: fortassis regios eius fastus alia superbia non ferentes: Nam scelus occisi ab eo soceri optimi regis sui vsq̄adeo contempserunt: vt eum regem suum facerent: vbi miror si non scelere grauiore mercedem tantum tanto sceleri reddiderunt: nec discessere adytis arisq̄ relictis dij. Nisi forte quispiam sic defendat istos deos: vt dicat eos ideo mānsisse rome quo possent romanos magis punire supplicijs q̄ beneficijs adiuuare: seducentes eos vanis victorijs: et bellis grauissimis conterētes. Hec fuit romanorum vita sub regib⁹ laudabili tēpore illius reipublice vsq̄ ad expulsionem Tarquinij superbi: per ducentos ferme et quadraginta et tres annos: cum ille omnes victorie tam multo sanguine: et tantis empte calamitatib⁹: vix illud b imperium intra viginti ab vrbe miliaria dilatauerint. c Quantum spacium absit vt saltem alicuius getule ciuitatis nunc territorio comparetur.

¶ De primis apud romanos consulibus: quorum alter alteruʒ patria pepulit: moxq̄ rome post atrocissima parricidia a vulnerato interijt hoste vulneratus.

Capitulum XVI

Huic tempori adijciamus etiam d tēpus illud: quousq̄ dicit salustius equo et modesto iure agitatum: dum metus a Tarquinio/ et graue bellum e cum etruria positum est. Quādiu enī etrusci Tarquinio redire in regnum conanti opitulati sunt: graui bello Roma concussa ē. Ideo dicit equo et modesto iure gestam rempublicam metu premente: non persuadente iusticia. In quo †grauissimo tempore q̄ f funestus ille annus fuit: quo primi ꝯsules creati sunt expulsa regia potestate: Annum quippe suuʒ nō compleuerunt: Nam iu g nius brutus exhonoratum eiecit vrbe collegaʒ Lucium tarquinium collatinum. Deinde mox ille b in bello cecidit: mutuis cuʒ hoste vulneribus occisis a seipsis primitus filijs suis/ et vxoris sue fratribus: ꝙ eos ꝓ restituendo tarquinio cōiurasse cognouerat. Quod factū virgilius posteaq̄ laudabiliter cōmemorauit: cōtinuo clemēter exhorruit. Cū enī dixisset: Natosq̄ pater noua bella mouentes: Ad penam pulchra pro libertate vocabit. Mox deinde exclamauit/ et ait: Infelix vtcunq̄ ferent ea† facta minores. Quomodoli‑

B De isto etiam facit virgilius mentionem libro sexto
eneidos: cuius versus hic ponit augustinus: et satis
clare exponit. De
hoc etiam orosius
libro .ii. dicit: An/
no post vrbem con
Ab vrbe cōdita. ditam ducētesimo
quadragesimoqr/
to brutus primus
apud romanos cō
sul/ conditorem re
gemq rome nō so
lum exequare par/
C riadio/ sed etiā vin
cere studuit: quip/
pe duos filios su/
os totidemq vxo/
ris sue fratres vi/
tellios/ reuocando
rum in vrbe regum
placitos/ insimula/
tos in concione ꝑ/
traxit/ virgisq ceci
dit/ ⁊ securi percus
sit. De hoc facto
bruti facit augusti/
nus mentionem in
fra libro quinto/ ca
pitulo decioocta/
uo. Secūda histo/
ria quam tāgit/ est
de interfectiōe bru
ti: quam etiam nar
rat titus liuius ibi
dem: Refert enim
ꝙ Tarquinius rex
audito quomodo
detectum erat con
silium proditorum/
et de eis sumptum
suppliciū/ mox bel
lum romanis intu
lit: in quo cum bru
tus vidit filiū tar/
quinij/ statim inua
sit eum. Qui forti/
ter adinuicem di/
micantes mutuis
vulneribus cecide
runt. Mortuo ve
ro bruto successit si
bi in consulatu lu/
cretius spurius pa
ter lucretie/ quam
filius tarquinij re/
gis oppresserat: lu
D cretius vero ante
finem anni morbo
interiit: et successit
ei in cōsulatu mar/
cus horatius: ⁊ sic
anno predicto Ro
ma quinq consu/
les habuerat: quo/
rum vnus mortu/
us est in bello/ al/
ter morbo/ tertius
eiectus fuit de vrbe.

bet inquit ea facta poste/
ri ferant/ id est preferant ⁊
extolant: qui filios occi/
dit infelix est. Et tanq ad
consolandum infelicem/
subiūxit: Vincit amor pa
trie/ laudumq immēsa cu
pido. Nonne in hoc bru/
to qui et filios occidit: et
a se percusso hoste et filio
tarquinij/ et mutuo per/
cussus superuiuere nō po/
tuit: eiq potius ipse tar/
quinius superuixit: colla/
tini collegę videtur inno/
centia vindicata: qui bo/
nus ciuis ob hoc tarqui/
nio pulso passus est quod
tyrannus ipē tarquinius?
a Nam ⁊ idem brutus con/
sanguineus tarquinij fuis
se perhibetur. Sed collati
num videlicet similitudo
nominis pressit: quia etiā
tarquinius vocabat. Mu
tare ergo nomen/ non pa/
triam cogeretur. Postre/
mo si in eius nomine hoc
vocabulum min' esset: lu
cius collatinus tantūmo
do vocaretur. Sed ideo
non amisit quod sine vllo
detrimento posset amitte
re: vt et honore prim' con
sul: et ciuitate bonus ci/
uis carere iuberetur. Etiā
ne ista est gloria iunij bru
ti detestanda iniquitas: ⁊
nihilo vtilis reipublice?
Et etiam ne ad hanc per/
petrandā/ Vicit amor pa/
trie/ laudumq immēsa cu
pido? Iam expulso vtiq
tarquinio tyranno/ cōsul
cum bruto creatus est ma
ritus lucretie/ lucius tar/
quinius collatinus: q iu/
ste popul' mores in ciue/
non nomen attendit: q in
iuste brutus collegam pri
me ac noue illius potesta

tis/ quem posset (si hoc of
fendebatur) nomine tan/
tum priuare: et patria pri/
uauit et honore. Hec ma/
la facta sunt: hec aduersa
acciderunt: quando in il/
la republica equo et mo/
desto iure agitatum est.
Lucreti' quoq qui in lo/
cum bruti fuerat surroga/
tus/ morbo anteq idē an/
nus terminaretur absum/
ptus est. Ita publius vale
rius qui successerat colla/
tino: et marcus horatius/
qui pro defuncto lucretio
suffectus fuerat: annum il
lum funereum atq tarta/
reum (qui cōsules quinq
habuit) compleuerunt.
b Quo anno consolatus ip
sius nouum honorem ac
potestatem auspicata est
romana respublica: tunc
iam diminuto paululum
metu: non quia bella con/
quieuerant/ sed quia non
tam graui pondere vrge/
c bant. Finito scilicet tem/
pore quo equo ⁊ modesto
d iure agitatum est/ secuta
sunt que idem Salustius
breuiter sic explicat. Dein
de seruili imperio patres
plebem exercere/ de vita
atq tergo regio more cō/
sulere/ agro pellere/ et cete
ris expertibus soli impe/
rio agere. Quibus agita/
ta seuitijs/ et maxime fe/
nore oppressa plebs/ cum
assiduis bellis tributum et
militiam simul toleraret:
armata montem sacrum
atq auentinum insedit.
Tumq tribunos plebis
et alia sibi iura parauit:
discordiarum et certami/
nis vtriusq finis fuit secū
dum bellum punicū.

a ¶ Nam et idem brutus
consanguineus tarquinij fuisse perhibet ⁊c.
Hic ostēdit augustinus quāta iniquitas fuit eiectio
tarquinij collatini: qui quia in nomine conueniebat
cum rege expulso: cum tamen facile esset nomen mu
tasse/ expulsus est:
non obstāte ꝙ bru
tus esset cōsangui/
neus regis propin
quus: fuit enim fi/
lius tarquinie soro
E ris regis/ id est ne/
pos regis ex soro/
re: tamen ⁊ in vrbe
et in consulatu re/
manebat.
b ¶ Quo anno
consulatus ipsi/
us nouū hono/
rem ac potesta/
tem ⁊c. Vult di/
cere ꝙ eo āno quo
predicta cōtigerāt
roma auspicata est
id est habere cepit
nouam potestatē/
scilicet consulatus:
qui fuit prim' an/
nus quo cepit ha/
bere consules. De
differentia hui' po
testatis ad potesta
tem dictatoris/ di/
cam infra libro .v.
cap. xviij. Sciēdū
tamen ꝙ potestas
eorum solum dura
bat vno anno: nisi
contingeret eos se
quēti āno eligi de
nouo et creari: im/
mo quandoq con
sul creatus etiā in/
F fra annum integrū
cedebat potestati/ Salusti' lib. i. historiarum
eo ꝙ certa dies es/
set comitiorum/ id
est conuocationis
populi ad eligen/
dū magistratus no
uos regulariter: vl
tra quam nō dura/
bat potestas magi
stratuū: etiam si ex
aliquo casu qs fuis
set alio tēpore cre/
atus. c ¶ Fini/
to scilicet tēpo/
re ⁊c. Hoc temp'
fuit qdiu Tarqni'
superb' post expul
sionem suam vixit
quindecim vel sede/
cim ānis: vt supra
patet libro secūdo
capitulo .xvij.
d ¶ Secuta sūt
que idē salusti'
breuit explicat.
Salusti' dicit que
hic recitat augustinus in libro historiarum suarum/
que supra etiam recitauit augustinus libro secundo/
capitulo decimooctauo.

¶ Post initia cōsularis imperij quib⁹ malis vexata fuerit romana respublica dijs nō opulātibus quos colebant.

Capitulum XVII

a Quid itaq3 ego tātas moras vł scribens patiar: vł lecturi efferā? Quā misera fuerit illa respublica b tā lōga ętate p tot annos vsq3 ad secūdū bellū punicū: bellis forinsecis inqetare nō desistētibus: ꝛ int⁹ discordijs seditionibusq3 ciuilib⁹: a salustio breuiter intimatū est. Proinde victorię illę nō solida beatorum gaudia fuerunt: sed inania solatia miserorum: ꝛ ad alia atq3 alia terribilia mala subeunda illecebrosa incitamenta minime c quietorū. Nec nobis q2 hęc dicimus: boni romāi prudētesq3 succenseant: q̄q3 de hac re nec petendi sint nec monendi: quādo eos minime succēsuros esse certissimū est. Neq3 enī grauius vel grauiora dicim⁹ auctorib⁹ eorū/ ꝛ stilo et ocio multū īpares. Quibus tñ ediscendis et ipsi elaborauerūt/ ꝛ filios suos elaborare compellūt. Qui autē succēsent: q̄ d me ferrent si ego dicerē quo salustius ait? e Plurimę turbę seditiones: f et ad postremū bella ciuilia g orta sunt: duz pauci potentes quoꝝ in gratiā h plerīq3 ꝯcesserāt sub honesto patrū aut plebis noīe dñationes affectabāt: i boniq3 ꝛ mali ciues appellati: non ob merita in rempublicā incesserāt omīb⁹ pariter corruptis/ sed vti q̄sq3 locupletissimus et iniuria validior: q2 p̄sentia defēdebat/ p bono ducebat. Porro si illi scriptores historię ad honestam libertatē pertinere arbitrati sunt/ mala ciuitatis p̄prię non tacere: quam multis locis magno p̄conio laudare compulsi sunt: cū aliam veriorē quo ciues ęterni legendi sunt nō haberēt: quid nos facere conuenit/ quorum spes quāto ī deo melior ꝛ certior/ tāto maior debet esse libertas: cum mala p̄sentia christo nostro imputāt: vt infirmiores imperitioresq3 mentes alienētur ab ea ciuitate: in qua sola iugiter feliciterq3 viuēdū est? Nec in deos eoꝝ horribiliora nos dicim⁹ q̄3 eoruz ijdem auctores quos legunt et p̄dicant: quādoquidē ꝛ ex ipsis q̄ diceremus accepimus: ꝛ nullo modo dicere vł talia vel cūcta sufficimus. Ubi erant ergo illi dij q̄ propter exiguam fallacēq3 huius mundi fęlicitatem colendi existimant: cū romani quib⁹ se colēdos mendacissima astutia vendicabant/ tantis calamitatibus vexarēt? Ubi erant q̄n k Ualerius cōsul ꝛ ab exulibus ꝛ seruis incēsuz capitoliū cū

Quid itaq3 ego tātas Expo. Ca. XVII ꝛc. In hoc ca. be. Aug⁹ tractat de malis q̄ romani passi sūt post mortē tarquinij superbi. Et p̄mo tāgit mala q̄ passi sūt ī generali: ostēdēs q̄ auctores eorū peiora scripserunt de eis q̄3 Aug⁹. Scdo ibi: Ubi q̄ erāt illi dij ꝛc. inuehit ꝯtra deos eoꝝ: et explicat mala q̄ vsq3 ad p̄mū bellū punicū passi sūt: ꝛ hoc facit ī ipsis. b ¶ Per tot annos vsq3 ꝛc. i. fere p. xxx. ānos: vt. s. li. ij. ca. xviij. ostēdi. Tñ videt̄ q̄ melior līa est sc3 vsq3 ad p̄mū bellū punicū: q2 magis cōcordaret cuz p̄ncipio xxi. ca. hui⁹ libri. Nā post ipsū finitū tantā pacē habebāt/ q̄ clauserūt portas iani: vt supra lib. isto ca. ix. dictū fuit. Tamē forte q2 illud tēpus modicū fuit respectu alteri⁹: ideo p nullo computat̄: ꝛ ideo dicit vsq3 ad scdm bellū punicum: vt a Salustio breuit̄ intimatū ē. s. ī historijs. c ¶ Nec nobis q2 hęc dicimus ꝛc. Hic petit q̄ romani boni non succēseāt. i. irascant̄ sibi ꝓpter hoc q̄ mala eorū recitat: tamē dicit nō oportere h̄ ab ipsis petere: q2 certuz ē q̄ boni romani ꝓpter hoc nō offendent̄: sicut nec eorum ꝓprijs scriptoribus q̄ multa peiora scripserāt: qb⁹ Aug⁹ dicit se stilo et ocio mltū impar ē. i. se minorē: stilo q̄dez: q2 eloquētiores: ocio q2 studiosiores erāt. Uocat̄ autē studiū ꝛ cōtemplatio ociū: q2 dū quis studio ꝛ contēplatiōi vacat: opoȝ te: q̄ ab exteriorib⁹ actib⁹ quiescat: vel iō ocio: q2 magis eis vacabat scribere talia/ q̄3 sibi multū alijs occupato. d ¶ Quod salustius ait: sc3 in historijs suis: et sunt verba Salustij ab illo loco Plurimę turbę ꝛc. vsq3 ibi exclusiue: Porro si illi ꝛc. Dicit q̄ Salusti⁹ loquēs de romanis post mortē tarquinij sic: e ¶ Plurimę turbę: id est tribulationes. Nā turba s̄m Augustinū de verbis domini, homelia. xxvj. nō est aliud q̄3 multitudo turbata. f ¶ Seditiones et ad postremum bella ciuilia ꝛc. De quibus dictum est supra libro. ij. ꝛ plus infra dicet̄ hoc libro ca. xxiij. g ¶ Dum pauci potentes quorū in gratiam plerīq3 concesserāt: id est multi alij nō ita potētes in eoꝝ gratiam venerāt propter hoc adherebant eis. h ¶ Sub hōesto patrū aut plebis nomine dñatōes affectabāt: id ē cū affectarent dominari: ꝛ hoc intenderēt: ꝓtendebant se agere causaz patrū aliqui: aliqui causā plebis: et sic traxerūt quidā ad partem suam patres: quidam v̄o plebem. i ¶ Boniq3 et mali ciues appellati: nō ob merita in rempublicā incesserant omnibus pariter corruptis. id est malis effectis: sed vt quisq3 locupletissimus ꝛ iniuria validior: q2 p̄sentia defendebat. i. quę p tēpore illo placebant cōcedebāt/ p bono ducebat̄. Hęc salustius. k ¶ Ubi erant quando valerius consul ꝛc. Historiam quaz hic tangit beatus Aug⁹ narrat titus liuius libro. iij. de vrbis origine: videlicet q̄ sub cōsulib⁹ tito/ claudio ꝛ publio valerio: exules romanorum et serui ꝯgregati ī multitudine magna: sc3 vsq3 ad duo milia q̄ngētos: duce q̄dā appio herdonio q̄ erat sabin⁹: arcē capitolij occupauerūt: quo tēpore inter patres et plebē p legibus quibusdā ferendis erat dissensio: dux v̄o herdoni⁹ ꝓmisit se ad h̄ solum venisse/ vt exules in patriam reduceret: ꝛ suos a duro seruitut' iugo liberaret: et nisi h̄ sibi cōcederet̄/ extrema mala vrbi ꝓcuraret: ꝯcitādo volscos ꝛ equos ipsos vicinos in bellū ꝯtra ipsos. Tant⁹ v̄o furor eodē tpe tribunos plebis inuasit/ vt ī plebe diuulgarēt q̄ nō esset de bello vllo timēdū: q2 qui arcē occupauerāt erāt patrū hospites et clientes: q̄ de

A B C D

Salusti⁹ li. historiarū.

consilio patrū arces occupauerant: vt plebs sic territa a legibus petendis desisteret. Publius autem valerius ad tribunos ⁊ plebem accedit: eosq̃ atrociter corripit: q curā reipublice in tanta necessitate deserūt: adiiciens q dii eorū ab hostibus capti sunt: q iupiter maximus et optim⁹: ⁊ iuno regina et numina: et alii dii deeq̃ obsidebā tur: et q castra seruorum publicos penates tenebant. Quib⁹ nō obstantibus tribuni seditionem vt pri⁹ mouerunt: donec nox superueniens eis silentiū imponeret. Tusculi igitur vicini ⁊ socii romanorū: audit͡ his que Rome fiebāt: cum exercitu in subsidium consulum veniunt romā/ vt arcē ab hostibus liberent: consulemq̃ Valeriū ducemq̃ tā romani q̃ tusculani sequuntur: ascenderuntq̃ in cliuū capitolii: iamq̃ in vestibulum templi prorumperant. Tum Valerius consul acerrime dimicās/ inter primos occidit: quē publius volumni⁹ cadentem videns: statim corpus tegi iussit: gerens ipse Publius volumnius ducis officiū: tantusq̃ erat ardor pugnantium romanorum ⁊ tusculorū: vt ante vincerēt q̃ scirent ducem eorū interemptū. Multi igitur exulū cęde sua fędauerunt templū: multi capti sunt: herdonius interfectus est: et capitoliū restitutū ⁊ purgatū atq̃ lustratū. a ❡ Ubi erant quādo densissimis fatigata ciuitas seditionū ⁊c. De legatis missis athenas/ dictū fuit supra libro .ii. ca. xvi. Et sicut dicit Titus liuius libro iii. de vrbis origine: nō solum erāt missi vt leges athenienšiū deferrēt/ sed etiam vt mores et instituta ac iura aliarum ciuitatū grecię diligēter attenderēt et noscerēt. Quātum vero ad dissensiōes de quibus hic loquitur Augustin⁹: sciendū est q sicut dicit Titus liuius ibidem: eodē anno fuit magna dissensio inter consules ⁊ tribunos plebis: negabāt enim cōsules potestatē leges cōdēdi esse apud tribunos ⁊ plebem: tantū enim penes se esse dicebāt: ⁊ p cōsequēs leges quę a tribunis latę erāt cum plebe/ nullius vigoris erāt: tamen cōcordauerūt et cōsenserūt/ tam cōsules q̃ tribuni ⁊ omnes: vt p legibus accipiēdis in grecia mitteretur. Quātum vero ad famē ⁊ pestem: de quibus hic loquitur Augustin⁹: narrat Titus liui⁹ ibidē: q postq̃ sūt missi legati athenas: duo simul mala ingētia orta sūt scz fames ⁊ pestilētia/ tam hoim q̃ aliorū aialiū: agri quidem facti sunt eo anno steriles: vrbs autē exhausta est funeribus: nam multi ⁊ preclari eo anno mortui sunt: inter quos erat flamē quirinalis. i. sacerdos quirini. i. romuli. Augur etiā. i. sacerdos qui pręerat auguriis: quattuor etiam tribuni plebis/ et alii magni nōnulli. De pdictis sicut scribit Orosius lib. ii. dū legati ad atheniēses expectātur: arma romana fameo

defensaret occisus est: Faciliusq̃ ipse pdesse potuit ędi iouis: q̃ illi turba tot numinum cum suo maximo atq̃ optimo rege: cuius templum liberauerat subuenire.

a ❡ Ubi erant quando densissimis fatigata ciuitas seditionū mala: cum legatos Athenas missos ad leges mutuandas paululum quieta operiretur: graui fame pestilētiaq̃ vastata ē:

b Ubi erant quādo rursus populus cū fame laboraret: prefectum annonę primum creauit: atq̃ illa fame inualescente/ spurius ęmilius qui esurienti multitudini frumēta largitus est: regni affectati crimē incurrit: et eiusdem prefecti instantia p dictatorem luciū quintum ętate decrepitū: a quinto seruilio magistro eqtū: cū maximo ⁊ piculosissimo tumultu ciuitat͡ occisus ē.

Ubi erant qn̄ pestilentia maxima exorta/ diis inutilibus sine remedio popul⁹ diu multūq̃ fatigatus: noua lectisternia qd̄ nunq̃ antea fecerat exhibendi arbitratus est. Lecti aūt sternebāt i honorē deorū: vn̄ hoc sacrum

Quinta veritas

¶ Quinta veritas q romani q̃n doq̃ miserunt legatos apud athenas ad mutuandas leges. Ex quo dicto colligitur / q iura ciuilia romanorum ortum habuerunt a philosophis grecis: quia grecorū philosophia athenis fulgebat: quorum refert maiorē esse famā q̃ virtutē.

pestilētiaq̃ compescuit. b ❡ Ubi erant quando rursus populus cū fame laboraret ⁊c. Quod hic tāgitur: cōtigit anno ab vrbe cōdita trecētesimo decimotertio: quo, sm̄ Titum liuiū libro quarto de vrbis origine: fames grauissima romanos afflixit: intantum q multi spe victus amissa: ne fame diu cruciarētur/ se i tyberum submerserāt: propter quod prefectus annonę: q̃ scz de victualibus p ciuitate curam haberet pręcipuam: creatus est Lucius minucius: qui postmodum eos qui frumēta abscōderant: compulit ea vendere: vt saltem habere posset ciuitas sufficienter pro vno mense. Eodem tempore fuit quidam spuri⁹ ęmilius equestris ordinis diues valde: qui aliunde empto frumento de sua pecunia: ⁊ in vrbe allato distribuit ipsum plebi: quę tanto allecta beneficio / promisit sibi consulatū. Ipse vero dicebat hoc sibi nimis modicū esse pro tanto beneficio: ⁊ satis parum esse si facerent ipsum regem. Ista prouenitū ad senatū: qui statim dictatorem creat Lucium quintiū cincinnatū iam octogenariū. Erat autem tunc potestas dictatoris qualis postmodū fuit imperatorum: nisi q solum dimidio anno durabat. Magister vero equitū sibi coaptatur seruilius ahalani. Stupet hoc viso prefatus ęmilius vna cū plebe. Interim a dictatore mittitur magister equitū ad spuriū ęmiliū/ vt eū vocet in iudiciū. Emilius vero infra cateruam suorum se recepit. Cūq̃ ab apparitore deprehēsus esset/ tremens est vt fugeret: clamādo se a patribus opprimi eo q plebi in tāta necessitate subuenisset. Sed magister equitū ipsum vociferātem insequitur ⁊ occidit. Cum autem de hoc multus tumultus oriret͡ in plebe: dictator coram se plebem venire iubet: pronunciatq̃ coram ipsa ęmiliū iuste occisum fuisse: quia vocatus ad iudiciū venire cōtempsit/ etsi i aliis innocēs fuisset: iussitq̃ dictator domos ei⁹ dirui: ⁊ bona ipsius vēdi ac publicari. c ❡ Ubi erant quando pestilentia maxima exorta/ diis inutilibus ⁊c. Quātū ad lectisternia: de quibus facit mentionē hic Aug⁹: sciēdum q in cōuiuiis olim fiebāt lectisternia/ in quibus possent viri cōuiuę accubare seu discūbere: id est cubito appodiati iacere. Nam sm̄ Hug͡. i capitulo cūbo bis: antiquitus cōsueuerūt cōuiuę sic iacere dū comedebāt: videlicet sicut modo faciūt lāguidi. Et sicut dicit Isidorus libro. xx. etymologiarum: apud romanos viri accubabāt/ ⁊ feminę sedebāt: qa videbat͡ i femina accubitus esse turpis: ⁊ ideo romani quādo inuitare volebāt deos ad cōuiuia/ faciebāt lectisternia. Unde dicit Ualerius libro. ii. i pncipio: Antiquitus feminę cum viris cubantibus: id est inclinatis ⁊ appodiatis ad lectū vel lectisterniū super cubitos suos sedētes cenabāt: q̃ cōsuetudo ex hominū cōuictu ad diuina penetrauit: Nā iouis epulo: id est

G in cōuiuio

vel poti⁹ sacrilegium nomen accepit. a Ubi erãt qñ per decem cõtinuos ãnos male pugnãdo crebras et magnas clades apud veios exercitus romanus acceperat: nisi per furium camillũ tandem subueniretur: quẽ postea ciuitas b ingrata damnauit? Ubi erant quãdo galli romam ceperunt/ spoliauerũt/ incenderunt/ cedibus imple c uerunt? Ubi erant cum illa insignis pestilẽtia tam ingentem stragem dedit: qua et ille furius camillus extinctus est: qui rempublicam ingratã et a veientibus ante defendit: et de gallis postea vindicauit? Inde in hac pestilẽtia scenicos ludos aliam nouã pestem nõ corporibus romanorum/ sed (qđ est multo perniciosi⁹) morib⁹ intulerũt. d Ubi erãt quãdo alia pestilentia grauis de venenis matronarũ exorta credita est: quarum supra fidem multarũ atq; nobiliũ mores deprehẽsi sunt omni pestilentia grauiores? e Uel quãdo in caudinas furculas a samnitib⁹ obsessi ambo cum exercitu cõsules fedus cum eis fedum facere coacti sunt: ita vt equitibus romanis sexcentis obsidib⁹ datis/ ceteri amissis armis aliisq; spoliati/ priuatiq; tegminibus/ sub iugũ hostiũ cũ vestimẽtis singulis mitte

in cõuiuio ipse iupiter in lectulũ/ iuno et minerua in sellas.i.sedes/ ad cenã vocabant seu inuitabant: qđ genus seueritatis etas nostra diligẽtius in capitolio q̃ in suis domib⁹ seruat. Historiã autẽ quã hic tangit beat⁹ augustin⁹/ narrat tit⁹ liui⁹ lib.v. de vrbis origine dicens: In vrbe quasi insanabilem pestem ortam fuisse: que durabat tam hyeme q̃ estate. Pro qua pellenda cõsilio duũuirorũ/ q̃ sacris p̄erant id est reb⁹ diuinis: primũ lectisterniũ in honorẽ.s. deorũ factũ ẽ rome: quia sex diis.s. apollini/ latone/ diane/ herculi/ mercurio ac neptuno tres lecti q̃ amplissimo strati sunt apparatu. Fuit autẽ latona mater apollinis et diane: diana vero dicit luna sicut apollo sol. De latona vero que peperit apollinem et dianã/ loquit beatus aug⁹ infra libro.xviii. capi.xiii. Tit⁹ vero liui⁹ li.ii. de secũdo bello punico narrat romanos fecisse alia sex puluinaria.i. lectisternia videlz ioui et iunoni vnũ/ alterũ neptuno ac minerue/ tertiũ marti ac veneri/ quartum apollini et diane/ quintũ vulcano ac veste/ sextũ mercurio ac cereri. a ¶ Ubi erãt quãdo p decẽ &c. Historia que hic tangit/ ponitur.s. lib.ii. cap.xvii. b ¶ Ubi erant quãdo galli &c. Historia quã hic tangit augustin⁹/ habet supra lib.ii.ca.xxii. c ¶ Ubi erant cum illa insignis &c. De camillo quõ veientos expugnauit/ habet supra lib.ii.ca.xvii. Quõ vero vrbẽ de gallis vindicauit/ habet supra lib.ii.ca.xxii. Quantum vero ad pestilentiã que ipsum consumpsit/ narrat titus liuius lib.vi. de vrbis origine/ q rome orta est pestilẽtia/ que magnã multitudinẽ hoim cõsumpsit: in qua et censorẽ vnum et vnũ edilẽ ac tres tribunos plebis dicit mortuos fuisse. Mortu⁹ est etiã eodem anno camillus vir maxime laudis: qui post reditum suũ de exilio (de quo dictum est supra lib.ii.ca.xvii.) quindecim ãnis vixit/ tãte glorie vt cõditor vrbis romane secũdus a romulo diceret. Unde dicit eutropius lib.ii. q honor ei post romulũ secũd⁹ delat⁹ est: et q his tẽporib⁹ immẽsa p cõtinuũ biẽniũ romanos pestis afflixit. De ludis vero scenicis propter eam institutis habitũ est supra lib.i.ca.xxxi. d ¶ Ubi erant quãdo alia pestilẽtia &c. Historiã que hic tangitur narrat titus liui⁹ lib.viii. de origine vrbis/ dicẽs: quia sub cõsulib⁹ claudio et valerio flacco cũ oẽs maiores ciuitat morerent morbo cõsimili/ ancilla q̃dã fabio maximo edili causam promissa sibi prius impunitate indicat/ dicẽs matronas veneno coquere: et si se vellent sequi cõsules hoc manifesto exẽplo deprehẽderẽt. Secuti ergo eã inuenerũt matronas coquentes bona medicamẽta habẽtes/ tamẽ alia recõdita. Quib⁹ delatis in forũ vocatis matronis duab⁹: q̃rũ vna cornelia/ alia sergia vocabat: asseruerũt ea medicamenta esse salubria: que cũ ea ad p̄cepta iudicis bibissent/ statim mortue sunt: cõprehẽse sunt earũ comites/ q̃ maximũ numerũ matronarũ indicauerũt/ que similia faciebant: ex quib⁹.clxx. dãnate sunt. Creditũ autẽ est hoc magis ex alienatiõe mentis q̃ ex scelere hoc fecisse. Orosi⁹ vero lib.iii. dicit/ q tãta multitudo fuit matronarũ in his facinorib⁹ deprehensarũ: vt.ccclxx dãnate simul ex his fuisse referant. Ualerius aũt li.ii. q̃ntũ ad numerũ earũ cõcordat cũ tito liuio: et dicit q venefici questio et legib⁹ et morib⁹ romanis vsq; ad illud tẽp⁹ ignota fuit. Fuit autẽ illud tẽpus vt patet ex Tito liuio/ ãno ab vrbe cõdita.ccccxx.

e ¶ Uel quãdo in caudinas &c. Historiã quã hic tangit beat⁹ aug⁹/ narrat titus liuius lib.ix. de vrbis origine in prin. dicens: q cũ esset bellũ inter romãos et samnites: dux samnitũ ponti⁹ habuit exercitũ iuxta furculas caudinas.i. locũ quẽdã sic dictũ. Misit aũt põti⁹ decem milites in habitu pastorali/ q in diuersis locis pascerẽt pecora iuxta viam p quã erat exercit⁹ romanorum trãsitur⁹: p̄cipiẽs q romanis veniẽtib⁹ et iterrogantib⁹/ vbi erat exercit⁹ samnitũ: concorditer responderent/ q.s. iuerit ad obsidẽdũ luceriã: q̃ erat ciuitas socia romanorũ. Romani ergo statim decreuerunt his auditis ire luceriã ad liberãdũ eã ab obsidione. Sed duplex via erat: vna iuxta mare et longior: alia per furculas caudinas: quã q2 breuior erat vt citi⁹ sociis subuenirẽt/ elegerũt. Claudit aũt via illa ex vtraq; parte montib⁹/ habẽs solũ vnũ introitũ et vnũ exitum per mediũ duorũ saltuũ: inter quos est planicies q̃dã: ad quã trãsito vno saltu cũ puenissent: et ad aliũ saltũ vellent ingredi/ inuenerũt sibi viã p̄clusam/ deiectis arborib⁹ in transuerso viarũ: et viderũt nihilominus in monte iuxta se p̄sidiũ armatorũ: sicq; inclusi sunt/ vt nec retrocedere nec procedere possent. Tandẽ necessitate ducti miserũt legatos ad samnites/ petentes vel pacẽ rõnabilẽ vel bellũ. Respõsum est iã bellatũ esse: promissa est tamẽ pax sub his cõditiõib⁹/ vt scz romani oia arma sua redderẽt: omnẽq; aliam supellectilẽ/ retẽtis sibi tñ singulis vestimẽtis: sicq; oẽs sub iugũ transirẽt: et primo consules/ postea aliũ magistrat⁹/ et deinde cetera multitudo. Quã pacem romani admiserũt cũ maxima sui deiectiõe necessitate coacti: sicq; cũ sui ignominia ad vrbẽ sunt reuersi. Et sicut dicit titus liuius lib.iii. de vrbis origine/ qñ aliquis mittend⁹ erat sub iugũ/ eleuabant due haste vel duo ligna: et tertiũ superponebat ex trãsuerso: sicut fiunt furce quib⁹ fures suspendunt: et per mediũ illorũ ibat qui mittebat sub iugo i signũ perfecte subiectionis. Sexcentos nihilomin⁹ equites romanos tenuerunt samnites vt essent obsides. Hanc etiã historiam eutropius libro.ii. narrat/ et orosius lib.iii. Contigit aũt illud vt patet ex tito/ anno ab vrbe condita.ccccxxix.

a rentur? Uel quādo graui pestilentia ceteris laborā/tibus/multi etiā in exerci/tu ictu fulminis perierūt? b Uel quando itidē alia in tolerabili pestilentia escu/lapium ab epidauro qua/si medicum deū roma ad/uocare atqꝫ adhibere cō/c pulsa est: quoniam regem omnium iouem: qui iam diu in capitolio sedebat: multa stupra (quibꝰ ado/lescens vacauerat) nō per/miserant fortasse discere d medicinā? Uel cum cōspi/rantibus vno tempore ho/stibꝰ lucanis/ brutijs/sam/nitibus/etruscis/et senoni/bus gallis primo ab eis legati perempti sunt? De/inde cum pretore oppres/sus exercitꝰ septem tribu/nis cum illo pereuntibus:

⁊ militū tredecim milibꝰ? e Uel quando post graues ⁊ longas rome seditiones quibꝰ ad vltimū plebs in ianiculū hostili direptio/ne secesserat: cuius mali tam dira calamitas erat/ vt eius rei causa (quod in extremis periculis fieri so/lebat) et dictator creare/tur hortēsius. Qui plebe reuocata in eodem magi/stratu expirauit: qđ nulli dictatori ante contigerat. Et quid illis dijs iam pre/sente esculapio grauiꝰ cri/men fuit? f Cum vero tam multa bella vbiqꝫ crebrue/runt: vt inopia militū p/letarij illi q̄ eo ꝙ proli gi/gnende vacabant/ob ege/statē militare nō valētes/ hoc nomē acceperāt/mili/tie cōscriberētur. Accitus g

G dita.cccclxix. ſm orosium aūt anno.cccclxvj. De pa/cto vero a romanis sic inclusis cum samnitibꝰ inito/ ⁊ postmodū a romanis rupto/dicet.j.lib.v.ca.xxij. a ¶ Uel quando graui pestilentia ⁊c. Histo/riam hic tactā tangit titus liuius de vrbis origine/li/bro.x. pꝰ mediū di/cens/ꝙ anno ab vr/be cōdita quadrin/gētesimo quinq̄ge/simosecundo: erat rome pesti. grauis ⁊ multa ꝓdigia cō/tigerūt. Refertur etiā vt dicit/in exer/citu Appij claudij p̄toris plerosqꝫ ful/minibus interem/ptos. b ¶ Uel quando itidem alia ⁊c. Hic tāgit historia de escula/pio ⁊ pestilentia: q̄ supra habetur in li/bro isto/ca.xvij. c ¶ Quoniā re/gē oim iouē ⁊c. Loquitur hic Au/gustinꝰ ironice di/cens ꝙ iupiter qui est rex omniū deo/rū/diu sederat i ca/h pitolio: nam preci/puum omniū tem/plorū vrbis fuit tē/plum iouis capito/lium appellatum. Sed q2 iupiter dū adolescens erat commisit multa stupra/vt poete ca/nunt/⁊ etiam historie idem asserunt: fuit em̄ rex crete ⁊ homo immundissimus: ideo vt dicit Augustinus/ non vacauit sibi discere medicinam: ꝓpter quod ipse nesciuit curare infirmos/nec pesti finem imponere: ideo oportuit mittere pro esculapio: quem dixerunt deum medicine. In rei veritate enim esculapius fue/rat perfectus medicus. Et vt dicit Isidorus lib.iiij. etymologiarū: apollo pater eius apud grecos habe/tur primus repertor medicine: qui inuenit primum artem medicine methodicam. Esculapiꝰ ꝟo fuit am/pliator medicine ⁊ inuentor medicine experimenta/lis: hic fulminis ictu interijt: et tamen postmodū dei/ficatus est: ⁊ dictus est deus medicine. d ¶ Uel cum conspirantibꝰ vno tempore hostibꝰ ⁊c. Historiam hic tractam narrat orosiꝰ libro tertio/di/cens ꝙ anno ab vrbe condita quadringētesimo quin/quagesimotertio dolobella et domicio cōsulibus/lu/cani/brutij/samnites etiam cum etruscis ⁊ gallis se/nonibus facta societate/cum bellū contra romanos molirentur: ⁊ romani ad gallos rogandos misissent legatos: galli eos interfecerunt. Propter quod ce/cilius pretor missus est cum exercitu cōtra ipsos: qui etruscis veniens interfectus est. Septē tribuni ple/bis in illo bello occisi sunt: multi etiam nobiles tru/cidati sunt: et decem ⁊ octo milia romanoꝝ militum ꝓstrati sunt. Beatus tamē augustinus minorem po/nit numerum occisorum. e ¶ Uel quando post graues et longas rome seditiones ⁊c. Hic tan/gitur historia de secessiōe populi in montem ianiculi de qua nihil alibi repperi nisi quod narrat lucius an/neus florus in epitomate libro primo sic dicēs: Ter/tiam seditionem excitauit matrimoniorū dignitas: vt plebei cum patricijs iungerētur: qui tumultus in monte ianiculi duce camelio tribuno plebis exarsit. Ex quo patet ꝙ q̄uis lex de cōnubio patrū et plebis diu ante lata esset: vt patet per titū lib.iiij. tamē cau/sa huiꝰ secessiōis fuit/ꝙ plebei voluerūt iungi matri/monio cum patri/cijs: qđ patricij cō/cedere noluerunt. Idē ꝟo anneus flo/rus i abbreuiatiōe titi liuij.s.lib.xj. di/cit sic: Plebs ꝓp/ter aliena post gra/ues ⁊ longas sedi/tiones ad vltimum secessit in ianiculū: vnde ab hortensio dictatore deducta est. Iste etiā hortē/sius tulit legem vt plebiscita nō minꝰ valerēt q̄ leges: vt patet instituta de iu/re natu.gen. ⁊ ciui. §.sed ⁊ plebiscita. f ¶ Cū vero tā multa ⁊c. Hic tā/git historia de ꝓle/tarijs militie ascri/ptis. Qui ꝟo fue/runt dicti ꝓletarij/ patꝫ per aug.hic. J Nā cū romani cō/tinue rebus bellicis vacarēt: ⁊ ꝑ conse/quēs nec rebus do/mesticis nec ꝓcrea/tioni ꝓlis vacare possent: cernerentqꝫ ciuitatem non posse diu stare sine noua prole/ordinauerunt ꝙ illi q̄ nō poterāt sufficere adꝰ militādū ꝓpter inopiā/in vr/be manerent ꝓcreatiōi prolis vacātes. De q̄bꝰ dicit A.gel.lib.xviij.ca.x). ꝙ ſm iuliū paulū illi qui in plebe romana tenuissimi erāt ⁊ pauperrimi: nec am/plius q̄ mille quingentū eris in censum deferebant ꝓletarij sunt appellati. Qui vero nullo aut q̄ par/uo ere censebantur/capitecensi vocabātur: et nec isti nec proletarij milites ascribebantur nisi in tumultu maximo: quia familia eorum parua aut nulla erat: ꝓpter quod amoris in patriam fidem et firmamen/tum nō faciebant: ꝓletarij tamen asperis reipublice temporibꝰ cū iuuētutis inopia esset in militiā tumul/tuariā legebant: armaqꝫ his sumptu publico prebe/bantur. Dicti aūt sunt ꝓletarij ab officio ꝓlis eden/de: eo ꝙ cū re familiari parua minꝰ possent rēpubli/cam iuuare: ꝓlis tamē gignēde copia frequentarēt: Hec A.gel. g ¶ Accitus etiā a tarētinis. Hi/storiā ꝟo hic tactā a beato aug.narrat orosiꝰ li.iiij. dicens ꝙ anno ab vrbe cōdita.cccclxiiij. tarētini cum viderēt classem romanorū in mare preterreuntē eam hostiliter inuaserunt: ⁊ quinqꝫ tm̄ nauibꝰ per fugam euasis/alias naues captas ad portum suum traxerūt/ interficiētes omnes illos qui bello vtiles esse possent alios vendētes. Missi sunt ergo a romanis legati ta/rentū/qui de iniuria conquerant: sed expulsi sunt: et etiā iniurias acceperūt a tarētinis. Dicit em̄ valeriꝰ lib.ij. ꝙ vnus legatorū vrina respersus est. His ergo causis ingēs bellū ortū est. Romani ꝟo cōsiderātes qui ⁊ quāti essent hostes in circūitu eorū strepebant vltia necessitate coacti/ꝓletarios ad sumēdū arma coegerūt: ⁊ sic exercitu magno facto emilius consul

romanorũ cum exercitu impetũ fecit ⁊ in vniuersos fines tarentinorũ igne ⁊ ferro vastans omnia: pluri/ma etiã oppida expugnauit: et iniuriã suam acceptã crudeliter vindicauit. Tarẽtinos vero iuuabãt mul ti finitimorũ: quorũ etiã potentiã maxime auxit pyr/rhus rex epirotarũ. Epirus enĩ pars grecię est: et taren/tini erant cognati grecorum: nam la/cedęmones condi/derunt tarentum.

Serta vitas

Pyrrhus ergo to/tas vires epiri thes/salię et macedonię habuit. Elephan/tes etiam antea ro/manis incognitos viginti in italiã de grecia secum addu/xit. Prima igitur pu/gna inter romanos et pyrrhum/cui to/tum bellũ ascribitur quis ꝓ tarentinis ageret/fuit apud eracleam ciuitatem campanię ⁊ barim flumen/contra leui/nium consulem ro/manorum: vbi tota vires in pugna con/sumpta est/neutra parte fugiente/do/nec introducti essent elephantes roma/nis: qui illud genus pugnę ante non viderant: horri/biles ⁊ pręcipue pauentibus ad elephãtiũ aspectum.

etiã a tarẽtinis pyrrhus rex grecię tunc ingẽti gloria celebratus/romanorũ ho/stis effectus est.

¶Cui sane de rerum fu/turo euentu consulẽti/sa/tis vrbane apollo sic ã/biguum ora/culũ ędidit: vt e duobus quicqd acci/disset/ipse di/uinus habe/retur. Ait enĩ: Dico te pyr/rhe vincere posse roma/nos. atq₃ ita siue pyrrhus a romanis/siue romani a

¶Serta veri/tas ẽ/ꝙ demo/nes ꝯsulentibus ipsos dant rñsa ãbigua: vt qc/qd accidat de rebus sup qui/bus iterrogan/tur/diuini ha/beantur: vt decla/rat exẽplo: qr cum pyrrhus rex grecie romano/rũ hostis cõsu/luisset apollinis oraculũ de bel/lo cũ romanis futuro: illd fu/it ei datũ respõ/sũ: dico te pyr/rhe vincere pos/se romanos.

Romani enĩ tunc se victos fuisse fuga sua ostederũt: pyrrhus tamen atrocitatẽ cladis quam acceperat ⁊ iacturam publice ꝓfessatus est: affigẽs titulũ in tem/plo iouis apud tarentũ: in quo sic scripsit. Qui ante hoc inuicti fuerant viri.s.romani: pater optime olym/pe hos ego vici in pugna: victusq₃ sum ab eisdẽ. Et cum increparetur a suis ꝙ se victum diceret qui vicis/set/respondit: Si ego iterũ eodẽ modo vincor/sine vllo milite epirum reuertar. Deciderũt nihilominus de romanis in eodẽ bello peditũ quattuordecim mi/lia octingenti octoginta/capti trecenti decem: equi/tum vero cęsi sunt ducenti qdragintasex/capti octin/genti ⁊ duo. Post hec secũda pugna inter romanos consules ⁊ pyrrhum fuit in apulię finibus: vbi quis esset clades magna ex vtraq₃ parte/romani tamẽ vi/cerunt: sicut hic tangit augustinus: nam pyrrhus trans/fixus brachio/primus cessit e pręlio: fabricius quo ro/manorũ legatus tunc vulneratus est: elephãtes quo subiectis inter posteriora ⁊ mollia ignibus ardẽtes circũtulerũt in suo furore machinas sibi impositas ⁊ suis exitio fuerũt. In ea pugna cęsa sunt romanorũ quinq₃ milia/de exercitu vero pyrrhi viginti milia. De istis pugnis eutropius lib.ij. narrat historiam sa/tis pulchram: multa laudabilia referens de fabricio supradicto: et ꝙ in tertia pugna contra romanos fu/gatus est pyrrhus: ⁊ reuersus in grecia apud argos ciuitatẽ grecie occisus est. Beatus autẽ augustinus tractans hic de prima pugna/facit mentionẽ de ora/culo/id est responso apollinis. Ubi sciendũ est ꝙ be/atus augustinus hic tenens sententiã verborũ/ordinẽ ipsorum transponit: nam ipsius oraculum versus est hexameter ennij poetę talis: Dico te pyrrhe roma/nos vincere posse. Unde tullius in lib.ij. de diuina/tione ponit idem oraculum: Aio te ęacidẽ romanos vincere posse. Uocat autẽ pyrrhũ ęacidem: quia fu/it de sanguine ęaci: qui fuit auus achillis: ęacus autẽ fuit pater pelei/⁊ peleus pater achillis. Et est orac/lum illud ambiguum: quia potest ha/bere duplicem sen/sum: sicut illud: ve/rum est canẽ come/dere panẽ. Nã cũ in isto/dico te pyr/rhe romanos vin/cere posse/sint duo accusatiui.s.te ⁊ ro/manos: sensus va/riari potest/ſm ꝙ vnus accusatiuus re/soluitur in nomina/tiuum/vel alius: vn/de vnus sensus est: Dico ꝙ tu pyrrhe potes vincere ro/manos. Alius sen/sus est: Dico ꝙ te pyrrhe possunt vin/cere romani. Un/de tullius reprobãs oracula apollinis/inter alia dicit sic: Oracula tua apol/lo vt ego opinor/partim sunt falsa/partim quo casu ve/ra/partim flexilo/qua et obscura: vt interpres egeat interpręte: partim ambigua/⁊ quę ad dialecticos referẽda sint. Sentit tamẽ tullius ibidẽ ꝙ illud oraculũ nõ fuerit apollinis ꝓpter tres ratio/nes. Prima/quia apollo nunq̃ respõdit latine. Se/cunda/quia ista sors/id est respõsio/grecis inaudita est. Tertia est/quia pyrrhi tẽporibus iam apollo ver/sus facere desierat. Beatus vero augustinus innititur aliorũ auctoritati/qui historias romanas scripserũt

pyrrho vincerentur: securus fatidicus vtrũlibet expe/ctaret euentum. Quę tũc et q̃ horrenda vtriusq₃ ex/ercitus clades: in qua ta/men superior pyrrhus ex/titit: vt iam posset apolli/nem ꝓ suo intellectu prę/dicare diuinũ: nisi ꝓxime alio ꝓlio romani abscede/rent superiores: atq₃ in tãta a strage bellorũ etiam pesti/lentia grauis exorta ẽ mu/lierum. Nam priusq̃ ma/turos partus ęderẽt/graui/de moriebantur. Ubi se cre/b do ęsculapius excusabat/ꝙ archiatrũ se/non obste/tricem ꝓfitebatur. Pecudes quoq₃ similiter interibãt: ita vt iam defecturũ genus ani/maliũ crederetur. Quid hy c ems illa cõmemorabilis tã

k

a ¶Atq₃ in tanta strage bellorum ⁊c. De hac strage narrat orosius libro.iiij. loquens de tempore belli finitimi sic: Romanorum miseria nullis cessat inducijs. Consumitur enim morborũ malis interca/pedo bellorum: et cum foris cessatur a pręlio/agitur introrsum ira de cęlo. Nam fabio gurgite iterũ con/sule et caio genitio/pestilentia grauis vrbem/pręci/pue mulieres ⁊ pecudes inuadit: necatis enĩ in vte/ro fętibus futura prole vacuauit: ⁊ immaturis par/tubus cum periculo matrũ extracti abortiui ꝓijcie/bantur: intantũ ꝙ credebatur defecturã esse successio/nem prolis tam in bobus q̃ in iumẽtis. b ¶Ubi se credo ęsculapius excusabat ⁊c. Hoc dicit be/atus augustinus irridendo ęsculapiũ ⁊ romanos: qui ęsculapiũ ad se accersierunt/vt morbos ⁊ pestes cu/raret: post cuius aduẽtũ contigit pestis prędicta. Di/cit ergo ꝙ ęsculapius potuit se excusare: quia non erat obstetrix/sed archiater/id est medicus: potuit enim ęsculapius (vt ironice loquamur) dicere ꝙ obstetri/ces non bene artem nouerãt obstetricãdi illo tempo/re: vel ꝙ nõ bene exequebãtur officium suum: ⁊ ideo erant partus abortiui. c ¶Quid hyems illa cõ/memorabilis ⁊c. De pestilẽtia quã tãgit hic bea/tus augustinus/narrat orosius lib.iiij. sic: Anno ab vr/be condita.cccclxxx pestilentia ingens apud romanos cõflagrauit: cuius atrocitatẽ significare ꝯtentus sum:

quia verbis implere

G quia verbis implere non possum. Si eñ spaciū quo manserit inquirat/ vltra bienniū porrecta est/ vrbem depopulauit: cuiꝰ erat tāta violētia: vt sibyllini libri cōsulerent/ qui eam cęlesti ira impositā responderūt
a ¶ In quo genere oraculorū ꝛc. Verba sunt tullij lib. ij. de diuinatiōe. Scpsit eñ tulliꝰ de diuinatiōe libros duos tantū. Et vult tulliꝰ dicere in ꝓposito/ ꝙ oracula quę eliciebantur ex libris sibyllinis ita erant obscura ꝙ non poterat haberi certitudo rei quā significarēt: et ideo qui eos interpretabant/ solū loquebant coniiciendo sicut poterāt ꝛ volebāt: nec aliter eos interpretātibꝰ credi potuit/ nisi sicut his qui coniiciēdo loquūtur.

Tullius li. 2. diuinationū.

b ¶ Sic interim a magno im. ꝛc. Hoc dicit augustinus/ qꝛ ęsculapius iam quo ad malū illud cui nō subuenit se potuit excusare: dicēdo ꝙ malum illō ꝓuenit nō ex aliqua causa naturali/ sꝫ ex ira deorum: ꝛ ideo nō fuit ponibile remediū/ nisi dij placarent.

L

c ¶ Unde autē a multis ꝛc. Hic augustinꝰ ex oraculo sibyllę iucbit cōtra romanos ꝛ deos eorū: quia exq̄ ędes deoꝝ occupabantur a personis priuatis ꝛ nō a dijs vel eorū ministris/ signū fuit ꝙ dij eorū mltiplicati erāt eis inutiles: nā alioquin coluissēt eos/ et nō fuissent ędes eorum i vsus alios humanos trāslatę.
d ¶ Non vtiqꝫ magnę ꝑitię varronis ꝛc. Uult augustinꝰ dicere/ ꝙ varro in libris suis scribens de ędibus sacris/ dicit multa ad ędes illas ꝑtinentia fuisse sibi ignota: qđ posset ascribi suę iperitię/ nisi ędes illę iam suo tēpore fuissent ab alijs occupatę vel desertę. e ¶ Sed tunc interim ꝛc. Hoc dicit: quia licet per oraculū sibyllinū viderētur dij qui tantū malū euenire suis cultoribꝰ ꝑmiserunt excusati ad tempꝰ/ donec. s. alia mala venirēt: tamen in rei veritate ipsi nō depulerūt pestē supradictā: sicut supra lib. j. ca. xxxi. dictū est. Dicit eñ augustinꝰ/ ipsi ꝑuiderūt finē pestilētię cito imponēdā: ꝛ ideo

incredibili immanitate sęuiens/ vt niuibus horrenda altitudine etiā in foro per dies quadragita manentibus/ tyberis quoqꝫ glacie duraretur? Si nostris temporibꝰ accidisset quę isti ꝛ quāta dixissent? Quid illa itidē ingens pestilentia/ q̄diu sęuiuit/ q̄ multos peremit? Quę cū in annū alium multo grauius tenderet: frustra pręsente ęsculapio aditū est a ad libros sibyllinos. In q̄ genere oraculorū sicut cicero in libris de diuinatione commemorat: magis interpretibꝰ/ vt possunt siue volunt dubia coniectātibus credi solet. Tunc ergo dictū est eam esse causam pestilentię/ ꝙ plurimas ędes sacras multi occupa b tas priuatim tenerent: sic interim a magno imperitię vel desidię crimie ęscu c lapius liberatꝰ est. Unde autē a mltis ędes illę fuerant occupatę nemine ꝓhibēte: nisi quia tantę numinū turbę diu frustra fuerat supplicatum: atqꝫ ita paulatim loca deserebantur a cultoribus/ vt tanq̄ vacua sine vllius offensione possent humanis saltē vsibus vendicari? Nancꝫ tunc velut ad sedandam pestilētiam diligēter repetita fuerint atqꝫ reparata nisi postea eodem modo neglecta atqꝫ vsurpata la d titarent: non vtiqꝫ magnę peritię varronis tribueretur: quod scribens de ędibus sacris tā multa ignorata cōmemorat. Sed tūc e interim elegans non pestilentię depulsio/ sed deorū excusatio ꝓcurata est.

volebāt sibi aliqua in honorē fieri ad sedādū malū illud/ vt crederetur per eos fuisse sedatum.

Iam vero punicis bellis ꝛc. Expo. cap. XVIII. f In hoc capitulo beatꝰ augustinꝰ tractat de malis quę romani sustinuerunt in bellis punicis. Et facit in hoc capitulo duo: quia primo romanis mala prędicta obiicit. Secūdo ibi: Nec istis necq̄: ondit quō hęc obiectio ꝫ romanos ꝓcedit ꝛ efficaciter concludit. Dicit autem bellū punicum quod fuit inter imperiū romanorū ꝛ afrorum vl' carthaginensium. Fuit autē carthago ciuitas potētissima in africa: quę toti africę ꝛ etiam parti hispanię/ scꝫ vsqꝫ ad fluuiū iberum imperabat: et ideo oēs afri vocati sunt carthaginenses: idem etiaꝫ vocati sunt pęni et punici ꝛ africi. Fuerāt aut tria bella punica: vt dixi sup libro. j. caplo. xv. Et notandū ꝙ mala quę hic tagit augustinꝰ a principio huiꝰ capli vsqꝫ ad illum locum/ Tūc magno metu ꝑturbata ꝛc. acciderūt in omnibꝰ bellis illis/ licet minꝰ in tertio q̄ in pmis duobus. Sicut autem origo belli qđ fuit inter romanos et pyrrhum regē fuit ciuitas tarentina/ cui volebat pyrrhꝰ succurrere: ita etiā fuit origo pmi belli punici: Nam tarentini audita morte pyrrhi petiuerūt auxilium a carthaginensibus: ꝛ acceperūt: ꝛ pugnātes contra romanos victi sunt: nondū tamē hostes a romanis iudicati. Et ideo pugna illa non pertinet ad primū bellum punicum/ sed ipsum circiter nouē annis pręcessit/ et fuit primi belli occasio. g ¶ Tunc magno metu perturbata ꝛc. Hic narrat specialiter mala quę contigerūt in primo bello punico: et ꝙ specialiter hic loquatur de tempore pmi belli punici/ patet ex numero quem augustinus hic ponit/ dicens ꝙ scenicorum ludorum celebritas quos vocat seculares/ fuit instituta circiter per centum annos ante hoc tempus. Hoc tempore igitur fuit primū bellum punicū

¶ Quāte clades romanos sub bellis punicis triuerint/ frustra deorū presidijs expetitis. Caplm. XVIII.

Iam vero punicis f bellis cū inter vtrūqꝫ imperium victoria diu anceps atqꝫ icerta penderet/ populiqꝫ duo ꝑualidi impetus in alterutrum fortissimos ꝛ opulentissimos agerent: quot minutiora regna cōtrita sunt? A quę vrbes āplę nobilesqꝫ deletę? quot afflictę? qt ꝑditę ciuitates? q̄ longe lateqꝫ tot regiones terręqꝫ vastatę sunt? Quotiēs victi hinc atqꝫ inde victores? quid hominū cōsumptū est: vel pugnantiū militum/ vel ab armis vacātium populorū? Quanta vis nauiū marinis etiam prelijs oppressa: ꝛ diuersarum tempestatū varietate submersa est? enarrare vl' cōmemorare conemur: nihil aliud q̄ scriptores etiā B nos erimus historię. Tūc g magno metu perturbata

romana ciuitas/ad remedia vana ⁊ ridenda currebat. Instaurati sunt ex auctoritate librorum sibyllinorū ludi seculares: quorum celebritas inter cētū annos fuerat instituta: feliciorib9q3 tempori b9 memoria negligēte perierat. a Renouarūt etiam pontifices ludos sacros inferis ⁊ ipsos abolitos annis retrorsum melioribus. Nimirum enim quādo renouati sunt: tanta copia moriētium ditatos inferos etiā ludere delectabat: cum ꝓfecto miseri hoīes ipsa rabida bella/⁊ cruentas animositates funereasq3 hinc atq3 inde victorias/magnos agerent ludos demonum ⁊ opimas epulas inferorum. b Nihil sane miserabili9 pmo bello punico accidit: q3 ꝙ romani ita victi sunt/vt etiā regul9 ille caperetur: cuius in primo et in altero libro mētionē fecimus: vir plane magn9 ⁊ victor antea domitorq3 penorum. Qui etiā ipsum primum bellum punicum confecisset/nisi auiditate nimia laudis ⁊ glorię duriores conditiōes q3 ferre possent fessis carthaginēsibus imperasset. Illi9 viri ⁊ captiuitas inopinatissima/et seruitus indignissima/⁊ iuratio fidelissima/⁊ mors crudelissima: si deos illos nō cogit erubescere: c verum est ꝙ aerei sunt et nō habent sanguinē. d Nec mala illo tēpore grauissima intra menia defuerūt: nam exundante nimis vltra morē fluuio tyberino: pene omnia vrbis plana

F lum punicum: quia inter institutionē ludorum istorū ⁊ primum bellum punicū fluxerunt circiter anni centum. Nam ſm orosium ludi scenici instituti fuerant anno ab vrbe condita trecentesimo octogesimoquarto. Primū vero bellum punicum incepit anno quadringētesimo octogesimotertio. De institutiōe ħo istorum ludorū patuit supra lib. i. ca. xxxi. Fuerunt autē instituti ꝓ remediis corporum: cum tamē corporib9 non valerent: ⁊ vltra hoc fuerunt corruptio animorum: ideo dicit hic. ꝙ felicioribus temporib9 memoria negligēte periērat celebritas illorum ludorum.

a ℂ Renouarūt etiam pōtifices ludos ⁊c. Quantum ad institutionem ludorū consecratorū diis inferis scilicet plutoni ⁊ ꝓserpinę/narrat valeri9 lib. ii. ꝙ cum ingenti pestilentia vrbs scilicet quātū ad homines ⁊ agri q̄ntū ad fructus vastarentur: E valesius quidā diues rustic9 filiis suis duob9 et filia vsq3 ad desperationē laborantibus infirmitate/orauit deos sibi familiares vt puerorum periculū in suum caput verteretur: responsum est sibi ꝙ pueri saluarentur si statim per tyberim fluuium eos tarentū portasset: ibiq3 ex ditis/id est plutonis. s. dei inferni/et ꝓserpinę/quę dicitur dea inferni: ara aqua calida quā ipsi desiderarēt/recrearet. Qui hoc intelligens: de tarento quę est ciuitas magna et famosa ⁊ multū a roma distans: de qua supra facta est mentio: timuit valde nauigationē arripere tantā: tamen spe salutis puerorū iter inchoat. Cum autē per tyberim ostiam peteret: ⁊ pueris sitientib9 id aquam calidā/subuenire vellet: nec ignis quo posset aqua calefieri presto eēt: cernit procul fumū sibi apparere in loco quodā: qui vt a gubernatore nauis didicit/tarentū vocabatur. Exiens igitur nauem/⁊ hausta de flumine aqua illuc ꝓperās igne facto aquam calefacit/calefactāq3 pueris bibēdam dedit. Qua potata/statim sopiti sanati sunt: dicuntq3 se vidisse in somnis deū quendā eorū corpora tergentē/⁊ precipientē vt ad ditis ⁊ ꝓserpinę aram vnde potio illis fuerat allata/nigrę hostię immolarentur: lectisternia etiā ⁊ ludi nocturni fierēt. Pater vero puerorū nullam ibi aram videns/pergit ad ciuitatē vt emat nouā aram: precipiēs suis vt interim fodiant fundamenta ꝓ ara locanda. Qui dū fodiūt/inueniūt profunde sub terra ad viginti pedes aram quandā diti ⁊ ꝓserpinę inscriptam. Quod cum valesius accepisset per nunciū hostias furuas. i. nigras/ibidem imolauit: ludosq3 ⁊ lectisternia continuis tribus noctibus: quia tot erant liberi curati/fecit. Cuius exemplū valeri9 publicola qui fuit consul primo anno post reges expulsos: ⁊ successit in locum collatini tarquinii/studio succurrēdi ciuib9 secutus/apud eandem aram boues nigros masculos diti/et ꝓserpinę boues feminas immolauit: lectisternioq3 ⁊ ludis factis tribus noctibus terra aram obruit sicut fuerat ante. Hec ex valerio. Patet ergo ꝙ ludi isti fuerunt instituti pmo anno post reges expulsos: qui ſm orosiū fuit ann9 ducentesimus q̄dragesimus quart9 ab vrbe cōdita. Isti vero ludi fuerunt aboliti sicut et alii: sed tū postmodū tēpore pmi belli punici fuerūt renouati. De quo tēpore dicit hic augustinus/ꝙ tāta copia morientiū ditatos inferos etiam ludere delectabat: quia tempore. s. primi belli punici qd durauit vigintitribus ānis: interfecta est ex vtraq3 parte hoīm innūera multitudo: q3 morte3 D dis/id est pluto/id est deus infernalis ditatus est. Unde ⁊ a dite dicitur diues ⁊ ditari: q2 dis continue ditatur: qr homines continue moriuntur. Unde in hoc qd dicit augustin9 inferos ditatos/alludit nomini ditis: in hoc vero ꝙ dicit eos ludere delectari/alludit ei qd dictum est de ludis eis consecratis ⁊ renouatis. De renouatione horum ludorum apud tarentū facit titus mentionem lib. xix. b ℂ Nihil sane miserabili9 primo bello punico accidit ⁊c. Historiam de attilio regulo/quę hic tangitur/posui supra libro primo capitulo quindecimo: de qua fit etiam mētio libro secundo capitulo. xxiii. c ℂ Uerum est ꝙ aerei sunt: scilicet dii vel demones. Hoc dicit augustinus ſm opinionem apuleii platonici/qui posuit deos esse animalia corpus aereum habentia: vt patet infra lib. viii. cap. xvi. Uel hoc dicit quantum ad corpora quę sumunt quando visibiliter se ostendunt: condensant enim aerē ⁊ figurant vt volūt. d ℂ Nec mala illo tempore grauissima ⁊c. De malis quę hic recitat augustinus/scilicet factis infra vrbem per aquam ⁊ ignē loquitur orosius lib. iiii. et dicit ꝙ anno ab vrbe cōdita quingentesimo octauo repentina subuersio ipsi9 romę preuenit triumphū romanorū. s. de carthaginēsibus. Siquidē quirito luctatio ⁊ catulo aulo consulibus diuersę igniū aquarūq3 clades pene absumpserunt vrbem. Tyberis enim insolitis auctus imbribus ⁊ vltra opinionē vel diuturnitate vel magnitudine redundās/omnia romę ędificia in plano posita deiecit: aquarū grauissimā cladem grauior ignis vastatio secuta est: cum ignis incertū vnde surrexerit plurimas ciuitatis partes peruagat9/hoīm domorūq3 miserabilē stragem fecit: deinde dum omnia in circuitu fori depopularentur/ędem vestę corripuit: ⁊ nec quidē diis subueniētib9 ignē illū q̄ ętern9 putabatur tēporane9 ignis oppressit: vn̄ etiā metellus dū arsuros deos eripit: vix

F brachio semiusto

G brachio semiusto ablatus aufugit. Nec orosi⁹. Ignē
perpetuum vocat ignem qui in templo veste a virgi
nibus que sacerdotes eius erant: continue lignis ap
positis fouebatur. De isto etiā incendio templi veste
& metello sacra exportāte loquit titus liuius lib. xix.
de vrbis origine: &
ouidi⁹ lib. vj. de fa
stis. Seneca vero
lib. iiij. declamatio
num/ declamatiōe
ij. dicit metellū tūc
fuisse cecatū: & ido
postmodum sacer/
dotium summū ei
negatū. Nunc me
tellū hic augustin⁹
vocat veste familia
rissimū: quia scz sa/
cra ipsius & aliorū
deorū que in tēplo
veste fuerant cum
tanto sui piculo co
natus est saluare.
a ¶ Ubi ei velu
ti vitam perpe/
tuam &c. id est ve
ste: quā ignē voluit
esse: q: vitā ppetuā
donabant v̄gines:
quia semp ignē fo/
uebāt: vt dictū est.
b ¶ Sacra illa
fatalia &c. Sacra
fatalia vocat augu
stinus sacra palla/
dis que de troia al
lata fuerāt. Nā si/
cut dicit Ouidi⁹ li
bro. vj. palladium
id est simulacrum
palladis: de q̄ fata
tum/id est predivi/
natū est & immobi
liter fatis diffinitū
fuit: q eo translato
transferret imperi
um: vt supra lib. j.
ca. ij. dixi: fuit posi/
tum in tēplo veste:
et cum templū ar/
deret fuit exporta/
tum/ vt dicit ouid.
E & dicit hic augusti/
nus idē. Dicit etiā
q ista sacra fatalia
tres in quib⁹ fuerāt presserant ciuitates. s. ilium/laui
nium & albā: in quib⁹ successiue sacra illa habebātur
in magna reuerētia: et tamē omnibus illis male acci/
dit: nam troia & alba subuerse sunt: & lauiniū cito re/
gnum perdidit. De hoc supra dictū est libro isto/ca/
pi. xiiij. c ¶ Hec istis nequaq̄ &c. Hic dicit au/
gustin⁹/ q ea que dicit de romanis & diis eoꝝ de ma
lis pene que romani passi sunt efficaciter concludāt.
Concludāt eīn cōtra eos: quia ipsi nō coluerūt deos
ppter aliqua bona eterna & futura/sed solum ppi' pre
sentia: & ideo ex malis que passi sunt patet q frustra
coluerunt eos: nō aūt sic posset cōtra christianos ex
malis que hic patiuntur argui: quia non colunt chri/
stum propter presentia/sed propter futura.

subuersa sunt: alijs impe/
tu quasi torrētis impulsis
alijs velut stagno diutur/
no madefactis atq̄ subla
psis. Istam deinde pestē
ignis pniciosior subsecu/
tus est: qui correptis circa
forum quibusq̄ celsiorib⁹
etiā tēplo veste suo fami/
liarissimo non pepcit: vbi
a ei veluti vitam perpetuā
diligētissima substitutiōe
lignorū nō tam honorate
q̄ dānate virgines dona/
re cōsueuerāt. Tum vero il/
lic ignis non tm̄ viuebat/
sed etiā seuiebat. Cui⁹ im/
b petu exterrite virgines sa/
cra illa fatalia q̄ iam tres
in quib⁹ fuerāt presserant
ciuitates/cū ab illo incen
dio liberare non possent:
metell⁹ pontifex sue quo/
dāmodo salutis oblitus/
irruēs ea semiustulat⁹ ab/
ripuit. Neq̄ eīn vel ipsū
ignis agnouit: aut vero erat
ibi numen qd nō etiam si
fuisset fugisset. Homo igi
tur poti⁹ sacris veste q̄ il
la homini pdesse potuert
Si autē a semetipsis ignē
nō repellebant a ciuitate/
cuius tueri salutē putabā
tur: qd cōtra illas aquas
flāmasq̄ poterāt adiuua/
re: sicut etiā res ipsa nihil
ea prorsus potuisse patefe
c cat: Hec istis nequaq̄ ob/
ijcerētur a nobis/si illa sa/
cra dicerent non tuendis
his bonis tēporalibus in/
stituta / sed significandis
eternis: et ideo cū ea que
corpalia visibiliaq̄ essent
perire ptingeret: nihil his
rebus minui ppter quas
fuerant instituta: et posse
ad eosdem vsus denuo re
parari. Nunc vero cecita/
te miserabili eis sacris que
perire possent fieri potuis/
se existimāt: vt salus & ter
rena et temporalis felici/
tas ciuitatis perire nō pos
sent. Proinde cū illis eti/
am manentib⁹ sacris/ vel
salutis contritio vel infe/
licitas irruisse mōstratur:
mutare sententiam quam
defendere nequeunt/eru/
bescunt.

¶ De afflictiōe bel/
li punici secūdi/ qua
vires vtriusq̄ partis
consumpte sunt.
Capitulum XIX

Secundo autē bel d
lo punico nimis
longum est cōme
morare clades duorū po/
pulorū: tam longe secum
lateq̄ pugnātiū: ita vt his
quoq̄ fatētibus qui non
tam narrare bella roma/
na q̄ romanum imperiū
laudare istituerīt: similior
victo fuerit ille qui vicit.

Expositio capituli XIX

De secundo autē bello punico nimis d
longū &c. In hoc capi'o tractat beat⁹ au
gustin⁹ de malis romanorū que in seipsis
passi sunt de tempore secūdi belli punici:
quod mouit hannibal imperator carthaginensium
romanis. Nam si/
cut dicunt historio
graphi/orosius/eu
tropius et titus li/
uius: cum esset no/
uē annorū/ hamil/
chari patri suo ad
aras iurauerat se
cōtra romanos pu
gnaturū q̄ citius
posset. Valeri⁹ eti
am lib. ix. idē nar/
rat: & addit q han/
nibal designare cu
piens/ quāto inter
se odio roma & car
thago dissiderent:
infixo in terrā pe/
de/suscitatoq̄ pul/
uere: tūc inter eas
finem belli fore di/
xit cū altera in ter/
ram esset redacta.
Et est hic sciēdum/
q iste hānibal fuit
hānibal posterior:
nam fuit hannibal
alius prior dux car
thaginensiū: qui in
primo bello puni/
co a romanis ē de/
uictus bello naua/
li. De isto vero bel
lo punico secundo
scribit titus liuius
decadem vnam/id
est decem libros: i A
cui⁹ prologo dicit
se scripturū bellum
oim maximū me/
morabile que vnq̄
gesta sunt: qd han
nibale duce cartha
ginenses cū popu
lo romano gesserīt.
Neq̄ eīn validio/
res opibus vlle in/
ter se ciuitates gen
tesq̄ contulerūt ar
ma: neq̄ his ipsis
scilicet carthaginensibus et romanis vnq̄ tantū vi/
rium fuit: & nō ignotas belli artes inter se/sed prius
expertas bello punico pmo conferebāt: adeo varia
belli fortuna fuit vt ppi⁹ piculo fuerint qui vicerunt.
Odijs etiā pne maiorib⁹ certauerūt q̄ virib⁹: roma/
ni eīn indignati sunt q victorib⁹. s. in pmo bello pu/
nico victi vltra inferrēt arma: peni etiā indignati sūt
q: videbāt eis q nimis supbe & auare eis a romanis
imparet. Cepit aūt hoc bellū s̄m orosiū anno ab vr/
be condita. cccccxxxiiij. sub psulibus publio cornelio
scipione & publio sempronio longo. Finitū aūt fuit
illud bellū p scipionē filiū p̄dicti scipionis: q̄ postmo
dū subiugatis afris dictus est scipio africanus/acci/
piēs nomē a gēte quā subiugauit. Durauit autē hoc
bellum s̄m aug'. infra lib. v. ca. xxij. annis. xviij. s̄m
G orosium

a ¶ Hannibale quippe ab hispania surgēte: ⁊ pyreneis montib⁹ superatis: gallia transcursa/ alpibusq̄ diruptis: tā longo circūitu auctis virib⁹/ cuncta vastando aut subigēdo torrētis modo italie faucib⁹ irruēte: q̄ cruenta bella gesta sunt: q̄ mīta prelia: q̄tiēs romani supati: q̄ mīta ad hostē opida defecerūt: q̄ multa capta ⁊ oppressa: q̄ dire pugne/ ⁊ totiēs hānibali romana clade gloriosi? Sz hec hactenus. De cannensi autē mirabiliter horrēdo malo quid dicā: vbi hannibal cū esset crudelissimus: tn̄ tāta inimicorū atrocissimorū cede satiat⁹/ parci iussisse p̄hibet. Vñ tres modi/ b os ānulorꝫ aureorꝫ carthaginem misit: q̄ intelligerent tātā in illo ꝑlio dignitatem cecidisse romanā: vt facili⁹ eā caperet mensura q̄ c numer⁹: atq̄ hic strages turbe cetere: tāto vtiq̄ numero flonis q̄nto īfirmiori q̄ sine ānulis iacebat cōijciēda potius q̄ nūciāda putaret. Deniq̄ / d tāta militū inopia

b ¶ orosiū annis. xvj. Cui cōcordat titus liuius lib. x. de secūdo bello punico: ꝑm vero eutropiū lib. iij. annis decē ⁊ nouē. a ¶ Hannibale quippe ab hispania surgente ⁊c. Sciendū est ꝙ vt in p̄cedēti capitulo dixi/ imperiū carthaginensiū ꝓtendebat se vsq̄ ad iberū fluuiū hispanie: ita ꝙ pars hispanie fuit eis subiecta: q̄ ergo inter hispaniā ⁊ romam mare nō mediat: iō ad vitādum maris discrimia hānibal fecit viam suam de africa in italiā per hispaniā: vbi mare qd̄ diuidit europā ⁊ africā strictissimū ē: ⁊ ꝙ ex vtraq̄ parte sui pop⁹ habebat carthagini subiectos. Alia causa fuit/ vt haberet occasionem romanos inuadēdi: vt in sequēti cap̄lo apparebit. Veniēs aūt in hispaniā expugnauit saguntū vt etiā dicet̄ in sequēti cap̄lo: ⁊ eadem ciuitate expugnata trāsiuit montes pyreneos: qui hispaniā a gallis diuidūt: ⁊ sic per gallias transiēs/ decimonono die ꝑm orosiū a pyreneo mōte ad alpes ꝑuenit: vbicūq̄ resistentiā inuenit/ gladio ferroq̄ sibi viam aperuit. In alpibus ꝯo gallos sibi resistentes bello superat: atq̄ rupes imeabiles igne ⁊ ferro rescindit: quā triduo in his ꝯsumpto/ quinta die ꝑuenit ad plana italie. s. ad plana lombardie: habēs tunc in exercitu centū milia peditū/ ⁊ viginti milia equitū. Scipio vero cōsul romanorꝫ prim⁹ cū exercitu sibi occurrit: commissoq̄ ꝑlio apud flumē ticinū/ qd̄ padum influit/ scipio grauiter vulnerat⁹/ a filio suo scipione tūc admodum iuuene a morte liberat⁹ euasit: ceso ibidē pene omni exercitu romanorꝫ quē scipio consul ibi habuit. Postmodū ab eodē ꝯsule ad fluuiū trebiā/ q̄ ē iuxta placentiā iterū pugnatū est fortuna cōsimili. Sempronius ꝯo cōsul alter cognito sui college casu: de sicilia cū exercitu rediit: ⁊ apud eundē fluuiū ꝯgressus amisso exercitu fere sol⁹ euasit. In quo bello etiam hānibal vulnerat⁹ est. Qui postea cum p̄mo vere in tusciā transiret in sūmo appēnino monte corept⁹ ⁊ biduo niuib⁹ cōclusus ⁊ onust⁹ cū exercitu obriguit: vbi magn⁹ numer⁹ hoim/ iumēta etiā sua q̄plurima ⁊ elephātes pene oēs frigore perierūt. Inde vero ꝓgrediēs p̄ viam palustrē iuxta sarnos maximā partem sociorꝫ ⁊ iumentorꝫ ꝑdidit: et oculū quo iam dudum eger fuerat/ vigiliarꝫ violentia ⁊ frigoris ac laboris amisit. Cū difficultate tamē paludes euadens ad castra flaminij cōsulis appropinquat: et flaminiū apud lacū trāsimenū: qui mō dicit̄ lac⁹ perusin⁹/ excitauit ad bellū: vbi arte hānibalis tot⁹ exercit⁹ romanorū circūuētus fundit⁹ trucidat⁹ est: ipse cōsul occisus est: ⁊. xxv. milia romanorū cesa: ⁊ sex milia capta referunt̄. In hoc bello tant⁹ fuit ardor pugnātiū vt terremotū grauissimū/ q̄ tā vehemens erat vt vrbes diruit: montes transtulit: rupes deiecit: ⁊ flumina retrorsum coegit: milites nō sentirent. Post hec secuta est pugna cannensis. i. apud cannas vicū apulie: vbi pugnauit hānibal cōtra duos cōsules. s. emiliū paulū/ ⁊ terentiū varronē: ⁊ interfecta sunt romanorum pliū. milia: ⁊ de exercitu hānibalis magna ps cesa ē. Periit aūt in eo bello emili⁹ paulus consul: ⁊ cōsulares ⁊ p̄torij viri. xx. interfecti sunt/ senatores. xxx. vel occisi vel capti: nobiles viri. ccc. pedestriū militū. xl. milia: equitū tria milia quingēti. Varro autē consul alter cū quinq̄ginta equitib⁹ fugit venusiam: nec dubiū est q̄n, dico illa vltima fuisset romani stat⁹/ si hānibal ad inuadēdū vrbē mox post victoriā cōtēdisset. In nulla pugna contra penos romani sic afflicti sunt: ⁊ extūc multe ciuitates italie prius romanis subiecte/ a romanis discesserūt/ ⁊ hānibali adheserūt: iter quas capua erat p̄cipua. Sciendum autē ꝙ p̄ter istas pugnas inter hannibalē et romanos/ fuerunt alie pugne multe ⁊ nūc quidē romani nūc autē carthaginenses superiores erant. Similiē dū hānibal pugnat in italia/ frater su⁹ hastrubal pugnuit contra romanos in hispania: q̄ duos scipiones frēs et duces romanorꝫ missos in hispaniā cōtra ipsuꝫ occidit/ et multas strages romanorū fecit.

Septima veritas

¶ Septima veritas/ ꝙ hoies licet sint crudeles tn̄ ex supabūdāti vindicta mitigant̄ quandoq̄. Quod declarat augustin⁹ exemplo: quia hannibal princeps carthaginēsiū cum essꝫ crudelissim⁹ ⁊ interfecisset tā/ b tā in bello romanorū multitudinem/ vt tres modios ānulorꝫ aureorꝫ de interfect̄ romāis militib⁹ mitteret carthaginem in signuꝫ ingētis victorie: Tāta inquit augustin⁹/ inimicorum cede satiat⁹ parci iussisse p̄hibetur/ vt scꝫ plures nō interficerent̄. Ex quo dicto accipiūt̄ duo politica documēta. Primū est ꝙ p̄nceps ⁊ homines moderati paruissima punitiōe debēt esse contēti/ si crudelissimi mitigant̄ maxia punitiōe: q̄ crudelissimi non expetūt maximā: ⁊ iō nō debēt p̄ oppositū sistere cōtra minimā/ salua reipublice securitate. Secun/ d dū documētū ꝙ quādo aliq̄s nō [illegible] est ꝯtēt⁹

b ¶ Tres modios ānulorū aureorū ⁊c. Orosi⁹ quantū ad numerū modiorū cōcordat cū aug. titus ꝯo liuius li. iij. de scdo bel. pu. dic/ ꝙ ānulorꝫ aureorꝫ tantus fuit aceru⁹/ vt ꝑm aliq̄s auctores vltra tres modios cū dimidio explerent: dicit tn̄ ꝙ ꝓpi⁹ est vero nō plus vno modio fuisse. c ¶ Atq̄ hinc strages ⁊c. Vult aug⁹ dicere ꝙ hinc. i. ex numero ānulorꝫ qui solū nobiliorib⁹ ⁊ maioribus interfectis detracti fuerūt carthaginē transmisso/ coniicere potuerūt carthaginēses meli⁹ quanta fuerit aliorū romanorꝫ min⁹ nobiliū interfecta multitudo q̄ videret̄ eis posse per modū alium nunciari. d ¶ Deniq̄ tāta ⁊c. Quātū ad hoc narrat orosi⁹ lib. iiij. ꝙ post dictā cladē romanorū adeo desperauerūt romani/ ꝙ senatores de relinquēda italia ⁊ locis aliis ad habitādū sibi q̄rēdis cōsiliū ineūdū putauerūtq̄ tūc ꝯfirmatū fuisset/ nisi corneli⁹ scipio tribunus tūc militū/ q̄ postmodū scipio african⁹ appellat⁹ ē districto gladio eos deterruissꝫ: ac pori⁹ ꝓ patrie defensiōe iurare vi sua coegisset. Quo facto romani ad spē vite respirare ausi dictatorē deciū iuniū creant.

e ¶ Qui ꝓ defectu

G Qui ꝓ defectu militū habito/ alios a .xvij. ānis etat' suę imaturā ⁊ inordinatā militiā fecit. Cui' erant q̄tuor legiones vndecūq; collectę seu cōtractę. Tunc etiā duos spectati roboris ac volūtarie vel oblatos a suis dominis/ vel si op' erat publico p̄cio emptos sub titulo libertat' ad sacramēta milicię adegit. Valerius lib. vij. ca. vj. dicit .xx. milia seruoꝝ tūc empta: q̄ iurati q̄ strenuā ac fortē darēt operā/ missi sunt i castra. Dicit etiā orosius ⁊ valerius li. vij. ꝯcordat q̄ iunius etiā dictator antiquū romanę miserię factū recolēs .s. factū romuli q̄ asylū cōstruxit ꝓ supplemēto noui exercit' edicto velut asylo patefacto homines q̄ sceleribus ac debitis obnoxij erāt impunitate ꝓmissa militię ascripsit: q̄ꝝ numer' ad sex milia viroꝝ fuit. Sciendū est etiam q̄ ſm titum liuiū libro .iij. de scd̄o bello punico: tyberi' sem' gracch' legiones ꝓ magna parte habebat colonū q̄ serui existētes militabant: et militia strenua libertatem meruerūt. a ¶ Detracta sunt templis ⁊c. Narrat orosi' illud idē de armis tēplis ablatis/ ⁊ etiā tit' liui'. b ¶ Tūc etiā stipēdijs sufficiēdis ⁊c. Hic sciēdū q̄ h̄ statim post cladem cannēsem suppleret' defectus erarij/ id est pecunię publicę: vt patet per orosiū lib. iiij. Est autem erariū locus vbi pecunia publica reponit': tamē illud de quo hic loquit' augustin' contigit post interfectionem duorū scipionū in hispania .s. āno nono belli punici secūdi: nam ſm orosium tūc auctoritate consulū scʒ claudij marci ⁊ valerij leuinij/ aurum et argētum signatū ad questores oēs senatores palam in erariū ꝯtulerūt: ita vt nihil p̄ter annulos singulos/ bullasq; sibi ac filijs/ ⁊ deinde per filias et vxores auri tm̄ singulas vncias/ et argēti nō plus q̄ singulas relinquerent. Titus vero liui' de secūdo bello punico libro vj. narrat q̄ cum ꝓ supplemento remigū nauib' deessent/ tam hoies q̄ pecunia valerius leuini' consul consiliū dedit: cum patres quid agendū foret hesitarent in hunc modū: Sicut magistratus p̄cit honore senatui ⁊ senat' ꝑplo: sic cōuenit vt ducē se exhibeat ad omnia subeundū. Igit' si volumus q̄ personę priuatę remiges exhibeāt/ primo imperem' nobismetipsis. Omnes ergo senatores conferam' cras in publicum aurum ⁊ argentum: ita q̄ quilibet sibi annulos ⁊ coniugi ⁊ liberis ⁊ filio bullam: ⁊ quibus vxor sit vel filię singulas relinquāt vncias auri: qui curuli sella sederūt ad reddenda iudicia/ relinquāt sibi equi ornamēta de argento/ ⁊ tot libras vt possint habere de orū imagines/ ⁊ patellā ad libamina sacrificiorū. Ceteri senatores librā argenti tm̄ vnā sibi relinquāt. ⁊ eris signati q̄nq; milia i singlas res familiares. Sicq; factū est approbantibus oīb' hoc consiliū: tantūq; pecunię allatū ē: vt triūuiri quorū officiū erat pecuniam recipere ⁊ receptā scribere ad hoc nō sufficerēt. Est aūt bulla quoddā ornamētum nobiliū puerorum: solebāt enim bullas aureas q̄sdam rotundas ad modū bullarū quę in aqua erumpunt per corrigiā a collo dependētes portare.

secuta est/ vt romani reos facinoꝝ proposita impunitate colligerent: seruitia libertate donarēt atq; ex illis pudēdis non tam suppleret' q̄ institueret' exercitus. Seruis itaq; (imo ne faciam' iniuriā/ iā libert') ꝓ romana republica pugnaturis arma defuerūt. a Detracta sunt templis: tāq; romani dijs suis dicerēt: Ponite q̄ tādiu inutilit' habuistis si forte aliqd vtile inde facere possint nr̄a mancipia vnde vos nr̄a numina nihil facere potuistis. b Tunc etiā stipēdijs sufficiendis cū defecisset erariū: i vsus publicos opes venere priuatę: adeo vnoq̄q; id qd̄ habuit cōferēte: vt p̄ter singulos ānulos aureos/ singulasq; bullas miserabilia dignitatis insignia: nihil sibi auri senat' ipse/ quanto magis ceteri ordines tribusq; relinquerent. Quis ferret istos si nostris tēporib' ad hāc inopiam cogerentur. ¶ Cū eos mō vix feramus quādo ꝓ superflua voluptate plura donant histrionib' q̄ tūc legionib' ꝓ extrema salute collata sūt.

Et est octaua magna inimici punitiōe: iste nō solū crudelissim' / sed ei' crudelitas excedit humanā crudelitatē/ sit crudelitas bestię: q: cū hannibal crudelissim' inquā hō iussit parci habita grādi vindicta nec tātū quātū potuit.

¶ Octaua veritas/ q̄ tp̄ib' nr̄is ꝓ superflua voluptate plura inq̄t donant histriōibus q̄ tpe antiq̄ legiōib' ꝓ extrema salute collata sūt. Ex q̄ accipit' rō q̄ moderni milites nō sunt ita strenui sic̄ esse solebāt: q: isti vacāt voluptatib' sicut isti vacabāt legiōib'. Null' aūt voluptatib' intēt' pōt eē strenuus: quia strenuitas est rigida/ sicut voluptas in actib' mollis.

Octaua veritas

¶ De exitio saguntinorū/ quib' propt' romanorū amicitiā pereūtib' dij romani auxiliū nō tulerūt. XX

Sed in his oīb' belli punici secundi c malis/ nihil miserabilius ac miserabili querela dignius q̄ exitium saguntinorū fuit. Hęc quippe hispanię ciuitas ami/

Expo. ca. XX.

c Sed i his oīb' belli punici secundi ⁊c. In hoc ca. tractat beat' augustin' de quodā malo quod sustinuerūt romani in amicis suis tēpore secundi belli punici vel parū ante. Nam si incipiamus secūdū bellū punicū ab illo tempore quo hānibal incepit bellare contra romanos directe: tūc malū de q̄ loquit' hic augustinus p̄cessit bellū punicū secundū/ ⁊ fuit ei' occasio ⁊ tunc dicemus q̄ bellum punicū secundum incepit anno ab vrbe condita quingētesimo trigesimoquarto. Si vero incipiamus cōputare annos huius belli ab eo tempore quo hannibal incepit pugnare contra romanos directe vel indirecte/ sicut augustinus hic computat: tunc accidit malum hoc primo anno belli punici: id est anno ab vrbe condita quingentesimo trigesimotertio: quia eo anno ſm orosiū pugnauit contra saguntinos amicos romanoꝝ. Facit autē augustin' in hoc caplo duo. Primo eni p̄dictū malum describit. Et secūdo ibi: Hic aliquid agerēt ⁊c. contra deos ꝓpt' hoc malū inuehit. Fuit autem hoc malū destructio sagunti. Fuit aūt Saguntū ciuitas q̄dā potētissima in hispania/ sita i ꝯfinio imperij africani/ imperio romanorū non subiecta/ sed tamen romanorū socia ⁊ amica. Sciens hannibal q̄ inde posset habere occasionē pugnandi contra romanos: q: si saguntū obsideret' vel expugnaret' / romani succurrerēt vt eos defenderēt vel vindicarēt: ideo pri' ꝯtra saguntū q̄ ꝯtra romanos se mouit. Ideo autē occasionē ꝯ romanos pugnādi quęsiuit: ne videret' pacē inter romanos et carthaginēses post primū bellum

A

¶ punicū factā pꝫfide violare: vt patet ꝑ titū liuiū de secūdo bello punico libro pmo: q etiā narrat ꝙ hannibal pmo impugnauit ciuitates vicinas sagūto q nō erāt de societate ⁊ ꝯfederatiōe romāoꝝ / ꝗrēdo occasionē expugnādi saguntū. Cū ꝓo pmo sagūtinos cōflictos ⁊ in ciuitatē refugiētes obsideret / legatis romanoꝝ ad se missis / vt ab obsidione recederet / illusit: dicēs se rebus bellicis ꝯ hostes intentū nō posse ipsos audire. Profecti igitur legati carthaginē ꝯqueruntur frustra de fędere pacis iaꝫ rupto: inde romam redeūt. Sed interim dum sic negociaꝝ / saguntū euersum est et destructū in maximū vituperiū romanoꝝ: q in tali necessitate non succurrerūt vt debebāt socijs ⁊ amicis. Saguntini vero priusꝙ ciuitas capereꝝ / tantū cruciabātur fame ꝙ suoꝝ mortuoꝝ cadaueribus pascebanꝝ: ⁊ cum miles quidam hānibalis amicus saguntinoꝝ volens vitam saltem ciuiū saluare / ꝓmitteret eis vitaꝫ: ⁊ locum alium vbi possent sibi ciuitatem construere: dum tamē hannibali saguntum cū auro ⁊ argento ipsoꝝ redderent: ipsi tempꝫe deliberationis accepto: rogum maximū in medio ciuitatis accēderūt: ⁊ pmo in eo omne auruꝫ ⁊ argentum suū cum reliqua supellectili ꝓiecerunt: ⁊ postea cęsis vxoribꝰ ⁊ liberis se in igneꝫ vnanimiꝝ ꝓcipitauerūt.

a ¶ Hic aliquid agerent helluones ⁊c̄. Hic inuehit Augustinus cōtra deos q erant mediatores societatis firmatę inter romanos ⁊ sagūtinos: ꝑ quos iuratum erat ad ꝯfirmandum societatem illam: ⁊ ideo si potuissent debuerāt saguntinos de-

B

fendere: q tam ꝯstanter iuramentum ꝑ eos factum seruauerunt. Vocat autem hic Augustinus deos illos helluones: id ē voraces seu insatiabiles: ⁊ nebulones id est gulosos: ⁊ glutones: qꝛ nō potuerūt sacrificijs eis oblatis satiari: qꝛ semper plura ⁊ plura a suis cultoribus expetebāt.

b ¶ Si ipsi dij tempestate atꝙ fulminibus ⁊c̄. Hic sciendum ꝙ sicut narrat Orosius libro quarto / anno decimo postꝙ hannibal in italiam venit: cneo / fuluco ⁊ sulpitio ꝯsulibus: hannibal de campania mouit exercitū: ⁊ per viam latinam ꝓfectus / ad anienem fluuium tribus miliaribus ab vrbe ꝯsedit incredibili totius ciuitatis metu: ⁊ cū matronę pauore amentes per propugnacula currerent: pmęꝙ ꝓ muris pugnare gestirent: hannibal cuꝫ expeditis equitibus vsꝙ ad portam collinam accessit: deinde omneꝫ exercitum suum in aciem direxit. Sed ⁊ cōsules

C

nō decreuerūt pugnā: vbi autem acies vtriusꝙ partis expositę extiterunt: tantus se subito imber niuibus grandine mixtus effudit / vt turbata agmina vix armis retentis in sua se castra reciperent. Deinde reddita serenitate cum in campum atꝙ in aciem redissent exercitus: rursus violentior fusa tempestas magis eos terruit: ⁊ territos in tentoria sua redire coegit. Tunc conuersus in religionem hannibal dixisse fertur: potendę sibi romę modo voluntatem / modo potestatem non dari: quia scilicet quando potuit statim post stragem cannensem non habuit voluntatem: sed quando voluit non habuit potestatem romam obtinendi. Hanc historiam narrat Titus liuius libro. vj. de secundo bello punico. Istas vero tempestates quę Hannibalem coegerūt ab incepto desistere / ascripserūt romani dijs suis / q̄si haberent in sua potestate tēpestates immittere quando vellent: quod

D

¶ si ita esset

cissima populi romani: dum eidem populo fidem seruat / euersa est. Hinc eīm hannibal fracto fędere romanoꝝ causas ꝗsiuit: qbus eos irritaret ad bellum. Saguntū ergo ferociꝝ obsidebat. Quod vbi romę auditū est: missi sunt legati ad hannibalem: vt ab eius obsidione discederet. Cōtempti carthaginem pergūt: querimoniāꝙ deponunt fęderis rupti: infectoꝙ negocio romā redeunt. Dum hę morę agūtur: misera illa ciuitas opulētissima: suę reipublicę romanę charissima / octauo vel nono a pęnis mense deleta est. Cuius interitum legere: quāto magis scribere horroris est. Breuiter tamen eum cōmemorabo: ad rem quippe q agiꝝ multum ꝑtinet. Primo fame cōtabuit: nam etiam suoꝝ cadaueribus a nonnullis pasta ꝑhibeꝝ. Deinde fessa omnium rerum: ne saltem captiua in manus hannibalis ꝑueniret: ingenteꝫ rogum publice struxit: in quem ardenteꝫ / ferro etiam trucidatos omnes se suosꝙ miserūt. a Hic aliqd agerēt helluones atꝙ nebulones sacrificioꝝ adipibus inhiantes: ⁊ fallacium diuinationū caligine decipientes: hic aliqd agerēt: si ciuitati populi romani amicissimę subuenirent: ⁊ fidei ꝯseruatiōe pereū-tem perire nō sinerēt. Ipsi vtiꝙ medij ꝓfuerūt: cum romanę reipublicę intemerato fędere copulata est. Custodiens ita fideliter qd ipsis ꝑsidibus placito iūxerat / fide vinxerat / iuratiōe ꝯstrinxerat: a ꝑfido obsessa / oppssa ꝯsūpta est. Si b ipsi dij tēpestate atꝙ fulminibus hannibalē postea romāis ꝓximum męnibus terruerunt longeꝙ miserūt: tunc primum tale aliquid facerent: audeo quippe dicere: honestius illos ꝓ amicis romanoꝝ ideo periclitātibus: ne romanis frāgerent fidem: ⁊ nullaꝫ opem tūc habētibus: ꝙ ꝓ ipsis romanis: q ꝓ se pugnabant: atꝙ aduersus hannibaleꝫ opulēti erant / potuisse tēpestate sęuire. Si ergo tutores essent romanę fęlicitatis ⁊ glorię: tā graue ab ea crimen sagūtinę calamitatis auerterent. Nūc vero ꝙ stulte creditur dijs illis defensoribꝰ romam victore hannibale non perisse: q saguntinę vrbi non potuerunt: ne ꝓ eius periret amicitia subuenire. Si sagūtinoꝝ christianus populus esset: ⁊ huiusmodi aliquid ꝓ fide euangelica pateręꝝ: ꝙꝙ seipse / nec ferro / nec ignibus corrupisset: sed tamen si ꝓ fide euangelica excidium pateretur / ea spe pateręꝝ qua in christum crediderat: non mercede breuissimi tēporis / sed ęternitatis interminatę potireꝝ. Pro istis autem dijs qui ꝓpterea coli perhibentur: ꝓpterea colendi requiruntur: vt harum labentiū atꝙ transeuntium rerū fę-

B si ita esset/ dicit augustinus/ quod multo magis debuerant terruisse hannibalem quando impugnauit saguntinos. a ¶ Nisi quod de illo regulo etc. De ipso fuit dictum supra libro isto ca. xviij. et lib. j. ca. xv.

Additio iacobi passauantij ¶ In hoc capitulo xx. dicit aug. Si ipsi dij tempestate atque fulminibus hannibalem: postea romanis proximum menibus terruerunt etc. Ubi autem vel quando factum hoc fuerit/ expositor non dicit. Ubi notandum secundum Orosium quod anno decimo postquam hannibal in italiam venerat cneo fuluio et sulpitio consulibus/ hannibal de campania mouit exercitum/ cum ingenti clade omnium: et via latina profectus ad anienem fluuium tribus miliaribus ab vrbe consedit: incredibili totius ciuitatis metu cum senatu populoque trepido/ matronis ad propugnacula currentibus/ permissisque pro muris pugnare cupientibus: ipse cum expeditis equitibus vsque ad portam collinam processit: deinde omnes copias in aciem direxit. Sed et consules non detrectauerunt pugnam. At vbi expositae acies vtrorumque consisterunt: tantus se subito imber grandine mixtus effudit: vt turbata agmina vix armis retentis in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita/ in campum iterum processissent: rursus violentior fusa tempestas maiore metu mortalium audaciam coercuit: et territos in sua tentoria redire coegit. Et versus in religionem hannibal/ dixit: potiundae sibi romae modo voluntatem/ non dari modo potestatem. Hec Orosius.

C

licitas tuta sit: quid nobis defensores et excusatores eorum de saguntinis pereuntibus re a spondebunt: nisi quod de illo regulo extincto. Hoc quippe interest: quod ille vnus homo/ hec tota ciuitas: vtriusque tamen interitus causa conseruatio fidei fuit. Propter hanc enim ad hostes et redire ille voluit: et noluit ista transire. Conseruata ergo prouocat deorum iram fides? An possunt et dijs propitijs perire: non solum quique homines/ verumetiam integre ciuitates? Utrum volunt eligant. Si enim fidei seruatae irascuntur illi dij: querant perfidos a quibus colantur. Si autem etiam illis propitijs multis grauibusque cruciatibus afflicti: interire homines ciuitatesque possunt: nullo fructu felicitatis huius coluntur. Desinant igitur succensere qui sacris deorum suorum perditis se infelices factos esse putant. Possent enim illis non solum manentibus/ verum etiam fauentibus non sicut modo de miseria murmurare: sed sicut tunc regulus et saguntini excruciati horribiliter etiam penitus interire.

¶ Quod ingrata fuerit romana ciuitas scipioni liberatori suo: et in quibus moribus egerit quando eam salustius optimam fuisse describit. Capitulum XXI

Medio inter se b cundum et postremum bellum carthaginense: quando c salustius optimis moribus et maxima concordia dixit egisse romanos: multa enim pretereo suscepti operis modum cogitans. ¶ Eodem quippe tempore morum optimorum maximeque concordie scipio d ille rome Italieque liberator/ eiusdemque belli punici secundi tam horrendi/ tam exitiosi/ tam periculosi preclarus mirabilisque confector/ victor hannibalis: domitorque carthaginis: cuius ab e adolescen

¶ Nona veritas est: quod humana politia suis fautoribus plerumque ingrata est: sicut declarat exemplo scipionis/ qui cum liberasset romam a seuissimo eius hoste hannibale et carthaginem subiugasset: accusatus est a romanis/ et accusatoribus suis cessit priuatus patria quam sua virtute liberauerat post insignem triumphum: nullo inquit aug. illius vrbis captus desiderio: ita vt ... iussisse

Expositio Ca. XXI
b Medio inter secundum et postre. etc. In hoc capitulo tractat beatus augustinus de malis/ que romani passi sunt post secundum bellum punicum finitum. Et primo obiicit duo falsis mala que passi sunt romani inter secundum bellum punicum et tertium. inter que duo bella fluxerunt secundum Orosium: anni circiter quinquaginta. Secundo ibi: Sed vltimo bello etc. obiicit eis mala que passi sunt post tertium bellum punicum. c ¶ Quando salustius etc. Hoc dicit Salustius in historijs romanorum quas scripsit. d ¶ Scipio ille rome etc. Ad intellectum huius partis sciendum est: quod multi fuerunt scipiones valde famosi: quorum duo fratres erant. s. publius cornelius scipio consul romanorum primo anno secundi belli punici: et alter. s. cneus scipio qui fuit dux romanorum in hispania contra magonem ducem penorum quem vicit et cepit. Ambo vero isti ab hastrubale fratre hannibalis postmodum in hispania interfecti sunt. Erant autem et alij duo scipiones filij predicti publij cornelij scipionis: quorum vnus dictus fuit publius scipio africanus: quia hannibalem finaliter vicit/ et africam debellauit: alter secundo dictus est lucius scipio asiaticus: quia asiam minorem vicit: et de ea triumphauit. Primus autem istorum duorum dictus est africanus superior. Erat autem alius scipio nepos eius: qui quia in tertio bello punico africam vicit et carthaginem deleuit/ dictus est africanus/ sed posterior. Post istos erat scipio nasica/ qui secundum titum liuium fuit filius cnei scipionis predicti: de isto dictum est supra libro. j. ca. xxx. Loquitur vero Augustinus in proposito de scipione africano priore: ipse enim romam et italiam saluauit finaliter in secundo bello punico. Nam hannibale adhuc italiam peruagante: ipse traiecit exercitum in africam: vbi occisa in locis diuersis maxima multitudine afrorum/ tantum carthaginenses terruit et oppressit: vt necessitate ducti/ hannibalem cum suo exercitu in defensionem sui de italia reuocarent: quod flens mox reliquit italiam: et veniens in africam colloquium scipionis petit: et cum primo occursu se diu attoniti admiratione mutua duo clarissimi principes suspexissent: tractatum pacis habuerunt: sed infecto pacis negocio pugnatum est: et victus est hannibal interfectis carthaginensibus plusquam viginti milibus. Deinde fugiens venit carthaginem: persuasitque senatui/ vt pacem peteret: quia nulla spes alia supererat: pax vero per scipionem de voluntate senatus populique romani concessa est: naues tamen plusquam quingente in altum mare producte in conspectu ciuitatis carthaginensis incense sunt. e ¶ Cuius ab adolescentia etc. Quantum ad illud quod hic tangitur/ narrat titus liuius de secundo bello punico libro. vj. quod ex quo iste scipio pueritiam exegit: nullo die egit rempublicam aliquam vel priuatam

A

Nona Xitas.

¶ anteꝗ iret in capitolium: id est iouis templū: ingres/susq templum ꝯsederet ibi: ⁊ quasi teneret ꝯsilium in secreto: hic mos seruatus per totam vitam seu cō/sultu temere fidem de se fecit. Et opinio vulgata fu/it ipsum esse filium stirpis diuinę. In istis etiam cuꝫ dicto tito liuio concor/dat. A. gellius lib. vij. Dicit enim ꝙ de olympi/ade philippi regis vxo/re alexādri matre in hi/storia greca scriptū est: scꝫ de dracone cū ea cu/a bāte. i. ioue hāmone in specie draconis: ꝓpter quod filium iouis ham/monis se credidit: illud de publiꝰ scipionis quo/q matre qui prior afri/canus dictus ē/memo/rię datum esse. Nam ꝗ de vita ⁊ rebus africa/ni scripserunt: matrem eius diu sterilem existi/matā tradūt: publium quoq scipionem cum ꝗ nupta erat liberos de/sperauisse: postea in cu/biculo atq in lecto cuꝫ absente marito sola cubaret/ obdormienti sibi repente iuxta eam ingentē anguē cumq his qui viderant territis ac clamantibus ela/psum/inuenire nō posse: idipsum publium scipionē scꝫ maritum ad haruspices retulisse: qui facto sacrifi/cio responderūt: fore vt liberi nascerent: vnde ⁊ mu/lier cito post concepit hunc scipionem africanū. Ip/si etiam iidem scriptores mandauerūt literis/hunc scipionem solitum priusꝗ illucesceret in capitoliuꝫ venire: ac iubere aperiri cellam iouis: atq ibi solita/rium diu morari quasi ꝯsultantem de repu[b]lica cum ioue. Edituos quoq: id est custodes eiusdem templi sępe iurasse: ꝙ solum eo tempore cum capitolium in/grederet: canes qui in alios sęuiebant/ neq latraue/runt contra eum neq in eum incurrerūt. a ¶ Ini/micorū accusationibus ⁊c. Narrat ꝗtū ad exi/lium scipionis libro. iiij. Orosius: ꝙ sub consulibus marco claudio ⁊ q̄nto fabio ab vrbe ingrata sibi diu exulans morbo periit. Eutropius libro. iiij. dicit ꝙ diu exulans apud amiternum morbo periit: eodem anno quo hannibal cum videret a prusia rege bithy/nię ad quem fugerat se romanis tradendum/ venenū bibens ne viuus romāis traderet mortuus est. Va/lerius autem libro. v. ca. de ingratis dicit: ꝙ romani eius clarissima opera etiam iniuriis pensabant. i. re/compensabant: nam ciuitatis ignobilis ⁊ desertę pa/ludis eum accolam fecerunt: eiusq voluntarii exilij acerbitatem nō tacitus ad inferos tulit. Sepulchro enim suo sic inscripsit: Ingrata patria ne ossa quidem mea habes: cineres enim suos negauit. s. romę: quam in cineres collabi passus non est. Dicit autem Vale/rius/ suum exilium fuisse voluntarium: quia videns maliciam accusantium qui eum de quadam summa pecunię accusabant/ ⁊ sępius impetebant: quam de/buerat ęrario tradidisse/ vt dicebant: de qua loqui/tur Valerius libro. iij. ca. vij. Vnde ſm ipsum: cum quadam vice de ea impeteretur/respondit. Nec enim puto eo malignitatis ventum/ vt de mea innocentia conquerendum sit. Nam cum africam totam pote/stati vestrę subiecerim: nihil ex ea quod meum dice/retur preter cognomen retuli. Non igitur me puni/ce/non fratrē meum asiaticę gazę auarū reddiderūt: sed vterq nostrū magis inuidia ꝗ pecunia locuple/tior est. Videns igitur ⁊ accusantium maliciam ⁊ in/gratitudinem ciuium/indignatus sponte de vrbe re/cessit: sicut narrat titus liuius de bello macedonico libro. vij. circa finem. De cuius etiam sepultura dicit ibidem sic. Multa in scipionis morte/funere/sepul/chro/in diuersa trahūt: id est multa/quo ad ista tria diuersimode scripse/runt auctores vel narra/uerunt homines: et cui famę assertiam non ha/beo: nam aliqui dicunt eo anno quo mortuus est romę delatum: alij ꝓ cuꝫ liternis ⁊ mor/tuum ⁊ sepultum: nā in vtroq loco monumēta ostdunt ⁊ statuę: nā lin/terni monumentuꝫ est: monumētoq statua im/posita fuit: quam tem/pestate deiectaꝫ nuper ipsi vidimꝰ. Romę eti/am extra portam cape/nam in scipionum mo/numēto tres statuę sunt quarum duę publij ⁊ lu/cij scipionum dicunt: tertia ennij poetę. Hęc ex tito liuio.

tia vita de/scribit dyſ/dedita/tē/plisq nu/trita inimi/corū accusationibus cessit: carensq patria quam sua virtute sal/uam ⁊ liberam reddi/dit: in opido linternē/si egit reliquam com/pleuitq vitaꝫ: post in/signem suū triumphū nullo illius vrbis ca/ptus desiderio: ita vt iussisse phibeat: ne sal/tem mortuo in ingra/ta patria funus fieret. Deinde tunc primuꝫ b per cneum manlium ꝓ/consulem de gallogrę/cis triumphātem/asi/atica luxuria romam omni hoste peior irre/psit. Tunc enim ꝑmum lecti ęrati et preciosa stragula visa phiben/tur. Tunc inductę in cōuiuia psaltrię ⁊ alia licentiosa neq̄tia. Sꝫ c nūc de his malis quę intolerabiliter homi/

(us iussisse p/hibeatur ne mortuo etiā in ĩgrata pa/tria funus fi/eret.)

b ¶ Deinde tūc primum ⁊c. scꝫ post mor/tem africani: vel post secundū bellū punicū: vtroq enim modo veꝝ est quod hic dicit. Et est sciendum ꝙ gallogręci sunt illi quos apostolus galathas vocat: ⁊ fuerūt filij galloꝝ/qui vsq ad gręciam ꝓcesserūt ⁊ ibi remanserūt: de q̄bus iustinus li. xxiiij. multa scri/psit: ⁊ est gallogręcia seu galathia ꝓuincia q̄dā asię minoris ſm Isidoꝝ. Et ideo hmōi luxuriā. i. luxum deliciaꝝ: vocat hic augustinus luxuriā asiaticā. Fuit enim asia minor tantę luxurię. i. luxui deliciaꝝ dedita/ ꝙ ipsa multas gentes corrupit sui imitatiōe. Vnde dicit Valerius li. ij. ca. j. ꝙ spartana ciuitas. i. lacedę/monia lycurgi legibus obtemperans/aliquādiu ocu/los ciuium a ꝯtemplanda retraxit asia/ne illecebris eius capti ad delicatius vitę genꝰ ꝓlaberent: audie/rāt enim inde leticiam ⁊ imoderatos sumptus: ⁊ om/nia nō necessarię voluptatis genera fluxisse. Quan/tū vero ad illud qđ tangit hic augustinus de ista lu/xuria romę introducta: dicit Valerius li. ix. ca. j. sic. Vrbi aūt nostrę secūdi belli punici finis: ⁊ philippus rex macedonię deuictus licentioris vitę fiduciam de/dit. Vnde titus liuius de bello macedonico li. viij. loquens de exercitu manlij volsconis: qui gallogrę/cos. i. galathas subiugauit: dicit sic. Luxurię pere/grinę origo ab asiatico exercitu inuecta vel inuenta est: inde ꝑmum lectos ęratos: vestem stragulatam ꝓ/ciosam: plagulasq ⁊ alia textilia: ⁊ q̄ tunc magnificę supellectilis habebant monopedia ⁊ abacos roma/ni aduexerūt. Tunc psaltrię sambucęq ⁊ conuiuiaꝝ alia quoq ludoꝝ oblectamenta addita epulis: epu/lę quoq ipsę ⁊ cura ⁊ sūptu maiore apparari cępęrūt: tunc coquos vilissimū antiquis mancipiū ⁊ ęstima/tione ⁊ vsu in ꝓcio esse: ⁊ qđ ministeriū fuerat: ars ha/beri cępta est: vix tamen illa q̄ ꝯspiciebant/ semina erant futurę luxurię. Hęc titus liuius. Vocat autem hic augustinus lectos ęratos: lectos deauratos: vel partim aureos: nam ſm Hug. more ęris nitet auꝝ ⁊ omne metallū: ab ęre autē ſm eundē dicit ęratus. Stragulum aūt vocat vestem diuersoꝝ coloꝝ: psal/trias vocat instrumenta musica. c ¶ Sed nūc de his malis ⁊c. Intētio augustini in hoc libro est loq̄ de malis pęnę ⁊ nō de malis culpę: ideo excusat se a

G ꝑsecutione eoꝝ q̃ ꝯcernũt ꝓdictam luxuriã/quã ho/mo patitur nõ intolerabiliter/sed libenter: tamẽ oc/casionẽ habuit loquendi de ꝓdicta luxuria ꝓpter ver/ba Salustij. a ¶ Lata est etiam ꝛc̃. Sic vocata est lex illa ab eius auctore/qui voconius dictus est: q̃ iniq̃ fuit ꝛ grauis: quia s̃m eã si q̃s haberet tan/tũ filiã vnicã: ꝛ nõ plu/res liberos: illa filia nõ succederet in hereditate: qd̃ videt̃ iniquũ in ꝑ/sonis ꝑuatis/q̄uis rõ/nabil' esse posset in pub/licis ꝑsonis: sicut regi/bus ꝛ ꝑncipibus. Cui⁹ legis iniq̃tas patet ex fi/liabus salphaat: Numeri xxvij. q̃ cũ peterent suc/cessionẽ patris/q̃ absq̃ masculina ꝓle decessit: r̃ndit dñs: iustã rẽ po/stulant filie Salphaat. Hãc vero legẽ voconi/am suasit cato cẽsorius in oratiõe quadã: sicut dicit. A. gellius lib. vj. De hoc dicit titus liui⁹ libro. xiij. ab vrbe ꝯdi/ta: q̄ voconius saxa tri/bunus plebis legẽ illaꝫ tulit. Suasit vero eam marcus cato/cuius ex/tat oratio. A. gellius ve/ro libro. j. ca. xij. d̾ hac lege sic dicit: Quid vti/lius plebiscito voconio de coercendis mulierũ hereditatibus. Beatus autẽ Gregorius libro xx. v. moralium: Usus inquit vite veteris non habebat/vt hereditatẽ femine inter masculos sortirentur: quia legis seueritas fortia eligẽs/ infirma ꝯtemnens/ di/stricta potius studuit q̃ benigna sancire.

nes patiũtur: non de his que libenter faci/unt dicere institui. Un de illud magis quod de scipione cõmemo/raui: q̄ cedens inimi/cis extra patriam quã liberauit mortuus est ad ꝑsentem ꝑtinet dis/putationẽ: q̄ ei roma/na numina a quorum templis auertit hanni balem/nõ reddiderũt vicem/que ꝓpter istã tantũmodo coluntur felicitatem. Sed quia salustius eo tempore ibi dixit mores opti/mos fuisse: propterea hec de asiana luxuria cõmemoranda puta/ui: vt intelligat̃ etiam illud a salustio in cõ/paratione aliorũ tem/porum dictum: q̃bus tempibus peiores vti q̄ in grauissimis dis/cordijs mores fuerũt. Naꝫ tunc: id est inter secundũ et postremuꝫ bellum carthaginẽse. a ¶ Lata ẽ etiam illa lex voco/nia: ne q̃s heredẽ fe/minã face ret nec vni cã filiam. Qua lege q̃d iniquius diciaut co gitari pos sit ignoro. Veruntamẽ toto il lo interual/lo duũ bel lorũ puni coꝝ tolera bilior infe licitas fuit. Bellis tã/ b tũmõ foris cõterebat̃ exercitus: sꝫ victorijs ꝯsolabat̃. Domi aũt c mille sicut alias dis/cordie se/uiebãt. Sꝫ d vltio bel/lo punico vno ĩpetu alteri⁹ sci/pionis: q̃

¶ Decima Vitas: q̄ lex illa q̃ voca/tur voconia a romãis in stituta fuit iniq̃ssima: q̃ fuit institu/tũ: ne q̃s he redẽ feminã faceret: nec vnicã filiã. Unde dicit au gustin⁹: hac lege q̃d iniq̃ us dici aut cogitari pos sit ignoro. Et q̄ ista sẽ/tẽtia sit ꝯ le gẽ ꝯfirmat̃ auctoritate. Primo: q: fi/lie salphaat vt dicit̃ nũe ri. xxvij. pe/tierũt patnaꝫ hereditateꝫ ꝛ dictũ fuit a dño/q̄ iu/stã rẽ postu/labãt. Scd̃o ꝯfirmat̃ rõ/ne: q: iure naturali p̃ tenet̃ quus cuilibet sue ꝓli q̃ extra neo: cuꝫ na/turalis appe titus q̃ ma/lus esse non põt ad h̃ in/clinet: ꝛ ideo iniquũ vide tur/q̄ p̃ ꝑ/c̃s us cõpel

Salustius li. bro historiarũ

C

Decima Vitas

b ¶ Bellis tantum/modo foris conterebatur ꝛc̃. Hic sciendum est: q̄ post secundũ bellũ punicũ finitũ cõtinuo secutum est bellum macedonicum ꝑmuꝫ cõtra philippum re/gem macedonie/nõ quidẽ cõtra philippum patrem alexãdri magni: q̃ diu ante mortu⁹ fuit: sed cõtra phi lippũ aliũ: q̃ in secũdo bello punico hannibali cõtra romanos ꝓmis̃ auxiliũ: quo deuicto ꝛ quo ad phi/lippum bello macedonico ꝑmo finito/secutũ est bel/lum syriacum cõtra antiochum regẽ syrie: ꝛ eo deui/cto secutũ est bellum: merito s̃m Orosium inter bel la maxima referendũ: inter. s. macedonicũ. Secundũ cõtra perseum filiũ philippi regis macedonũ supra/dicti/patre suo defuncto. Deuicto aũt perseo ꝛ ca/pto/secutũ est bellum cõtra celtiberos in hispania/ romanis nimis terribiles: nam metus eoꝝ ita roma nos inuasit: vt nõ esset aliq̃s miles vel legatus q̃ au/deret in hispaniã ire: nisi q̄ publius scipio/q̃ postmo dũ dictus est africanus posterior/se ad eundũ vltro obtulit. Uenit̃s aũt in hispaniã maximã gentiũ stra gem fecit. Secutũ est deinde tertiũ bellũ punicum. Preter dicta duo bella q̃ famosa ꝛ notabilia fuerũt: habuerũt etiã romani inter secundũ ꝛ tertiũ bellum punicum bella alia cum diuersis gentibus multa. s. bellum etolicum/histricum/gallogrecum/illyricum/ ꝛ macedonicum tertium: sed omnia fuerũt longe ab vrbe. c ¶ Domi autem mille ꝛc̃. Mille eñ: id est valde multe: patet iã supra de scipione africa no superiore. Et idẽ etiaꝫ apparet in fratre suo sci/pione asiatico: q̃ etiã si/cut narrat valerius lib. v. deuicta asia ꝛ ꝑplo ro mano adiecta tanq̃ fur pecunie publice: id ẽ re/us peculatus in carcerẽ duci iussus est: nõ eñ ta lia potuissent tantis vi/ris inferri sine magnis ꝛ multis discordijs i ci/uitate. d ¶ Sed vlti mo bello punico ꝛc̃. Ultimũ bellũ punicuꝫ fuit tertiũ. De quo nar/rat Orosius lib. iiij. q̄ anno ab vrbe ꝯdita sex/centesimosecũdo: lucio censorio ꝛ marco man/lio ꝯsulibus/tertiũ bel/lum punicũ exortuꝫ est. Cũ eñ cẽseret senatus carthaginẽ delendã/ꝑ/fecti in africã ꝯsules: ꝛ scipio tũc tribunus mi/litũ ꝓpe vticã castra te/nuerũt: vbi carthaginẽ/sibus ad se vocatis: ius/sisq̄ vt arma et naues traderẽt: tãta vis armo rũ repẽte tradita est/vt facile ex his tota africa ac mari potuisset: armis ꝯo suis iã traditis iussi sunt vrbe relicta recede re ꝓcul a mari decẽ mi/libus passuũ/tũc dolo/rẽ ꝛ desperationẽ ꝯtule rũt: aut defensuri ciuita tẽ: aut cũ ea sepeliendi. Duos q̃ hasdrubales. s. duces sibi eligũt: ꝛ arma facere aggressi sunt: eris fer riq̄ inopiã auro ꝛ argẽto suppleuerũt. Cõsules igit̃ carthaginẽ delere statuũt: cuius muri triginta milia passuũ tenebãt. Cõsules igit̃ q̄uis aliquaꝫ ptẽ muri diruissent. tñ a carthaginẽsibus victi ꝛ repulsi sunt: quos fugiẽtes scipio defendit/repulsis carthaginẽsi bus intra murũ: q̃ ꝯsules inseq̃bant̃. Quattuor tamẽ annis defensa est ciuitas ꝯ romanos. Postmodum ꝯo anno q̃rto huius belli. s. ab vrbe ꝯdita sexcentesi/mo sexto: ꝛ q̃nq̃gesimo post secundũ bellũ punicuꝫ: publius scipio delere carthaginẽ molitus/dũ ꝯtinu/is sex diebus ꝛ sex noctibus pugnat̃/vltima despera tio carthaginẽses ad deditionẽ traxit: petẽtes vt sal/tẽ eis seruire liceret: q̃busdã eoꝝ ciuitatẽ egredienti/bus: q̃busdã ꝯo se spõte in ignẽ ꝓijciẽtibus: q̃busdã ꝯo se de alto ꝓcipitãtibus: capta ẽ ciuitas ꝛ incensa: arsitq̄. xvij. diebus ꝯtinuis. Dirupta est aũt cartha/go/cũ oĩ mirabili lapide in puluerẽ cõminuto septua gẽtesimo anno post q̃ꝫ ꝯdita erat. Causam aũt q̃re ro mani tantũ exarserũt ꝯ carthaginẽses illa tertia vice dicit Orosius se nullã: q̄uis diligẽter q̃reret inuenis/

D

G se: ꝛ ideo

ſer ꝛ ideo dicit cauſam nõ ex iniuria carthagineñſiũ:
ſed ex incõſtantia torpeſcentiũ romanoꝝ ortã eſſe: tũ
de cauſis illius belli dixi. ſ. li. j. ca. xxx. a ¶ Ac de/
inde tantis maloꝝ ꝛc̃. Loquit̃ hic de malis cul/
pe potius ꝙ̃ de malis pene: vt patet in littera: ꝙ̃uis
vtraq; mala ſint ſecuta
Quod vero hic dicit aug°:
dicit etiaꝫ metell° in ſe
natu: vt narrat valeri°
li. vij. ca. ij. ſ. de ſecurita
te quã habuit roma p°
victoriã quã habuit de
hãnibale ꝛ mal' ex ſecu/
ritate illa ſecutis. De
iſta vero materia dictũ
eſt ſupra libro pmo ca.
xxx. b ¶ Hoc toto tẽ
pore vſq; ad ceſ. ꝛc̃.
Textus Auguſtini eſt
hic obſcurus aliquãtu/
lum ꝙ̃tum ad expoſiti/
onem grãmaticalẽ: niſi
ꝙ hic dicit toto tempo
re vſq; ad ceſarem au/
guſtum: habet coniun/
gi cum eo quod longe
infra dicetur / bellicas
clades ꝛc̃. Et quia mul
ta interpoſuit de ceſare
auguſto: ideo illud tẽ/
pus de quo incepit lo/
qui repetit ſic dicens:
Toto ergo iſto tempo
re omitto ex alijs ꝛc̃. vt
ſit ordo conſtructionis
ꝛ intellectus auguſtini
iſte: bellicas clades eti/
am atq; etiaꝫ: id eſt fre/
quent̃: ꝛ alijs atq; alijs
cauſis hoc toto tempo
re. ſ. a carthagine dele/
ta vſq; ad ceſarem au/
guſtum: id eſt octauia/

ob hoc etiã
ipe africani
cognomen
inuenit: emu
la impij ro/
mãi ab ſtir/
pe deleta ẽ.
a Ac deinde
tãtis malo/
rũ aggerib°
oppreſſa ro
mana reſpu
blica: vt p/
ſperitate ac
ſecuritate
rerũ: vñ ni/
miũ corru/
ptiſ morib°
mala illa cõ
geſta ſunt:
plus nocuiſ
ſe monſtret̃
tã cito euer
ſa: ꝙ̃ prius
nocuerat tã
diu aduer/
ſa Cartha/
b go. Hoc to
to tpe vſq;

Nus cõpel
lat̃ prudere
alieno ꝙ̃ ſi/
lie ſue. Sed
orit̃ dubiuꝫ:
qꝛ ex regnis
q̃ ex genere
habẽt regnã
tes mulieres
cõiter nõ he
reditant ꝙ̃/
uis virginita
te. Dicit̃ aũt
ꝙ regnũ nõ
eſt hereditaſ
ſꝫ dignitas
ptinẽs ad to
tã rẽpublicã
nũc aũt in di
gnitatib° nõ
eſt ſucceſſio
mulieꝝ / ſicut
in heredita/
tib°: qꝛ muli
eres dignita
tuꝫ capaces
nõ ſunt. Sic
in lege ꝙ̃uis
ſacerdotium
eſſet ex gene
re: ibi tñ mu/
lier nullo mõ
ſuccedebat:
nec de aliq̃
muliere ꝙ in
regnũ ſucceſ
ſerit inuenit̃
in ſcptura.

num ſupple factas omitto: qui. ſ. ceſar auguſtus vi/
det̃ omnino extorſiſſe. ſ. vi armoꝝ abſtuliſſe romãis
libertatẽ: nõ adhuc: id eſt vſq; ad ſuũ tempus vel ip/
ſoꝝ: id eſt romanoꝝ opinione glorioſam: non eñ eſt
opinio romanoꝝ aut fuit ꝙ libertas eoꝝ fuerit glo/
rioſa vſq; ad tempus ceſaris auguſti: ſed potius opi
nabant̃ ipſam fuiſſe ꝯtentioſam ꝛ exitioſam / ac pene
iam eneruẽ aut languidã. ſ. ꝓpter bella ciuilia: q̃ intã/
tum nocuerũt reipublice: ꝙ inter ciues nec fuit ami/
citia nec iuſticia. Et ceſar etiam auguſtus videt̃ ad re
gale arbitriũ cuncta reuocaſſe: ꝛ quaſi morbida ve/
tuſtate collapſam veluti inſtauraſſe: ac renouaſſe rẽ
publicam. Ad intellectũ vero pleniorẽ habendũ de
iſtis: ſciendũ ꝙ romani poſtꝙ̃ expulerũt reges ꝛ in/
ceperũt regi ꝑ duos conſules: videbant̃ ſe habuiſſe
magnam libertatem: ſed poſt deletionem carthagi/
nis tã horrenda inſurrexerũt ꝛ tot bella ciuilia: de q̃/
bus ſupra libro ſecũdo dictũ eſt: ꝛ infra libro iſto di
cet̃: ꝙ ꝯſules ꝛ magiſtratus electi a populo non po/
tuerũt exequi officiũ ſuũ: vel ſi exequebant̃ hoc facie
bant partialiter ꝛ tyrannice: ita ꝙ libertas eorũ fuit
quaſi nulla. Iſta vero mala durabant vſq; ad tẽpus
ceſaris auguſti: id eſt octauiani excluſiue: qui. ſ. deui/
cto antonio / ipſe obtinuit monarchiã: id eſt ſolus re/
gnauit: ita ꝙ ſuo tempe romana reſpublica regebat̃
ꝑ vnum regem: ſicut a pncipio vrbis cõdite: vſq; ad
expulſionem tarquinij ſupbi ſeptimi regis romano/

rum. Et licet iulius ceſar prius vſurpauerat monar/
chiam ꝙ̃ ceſar auguſtus: tamen quia iulius ceſar nõ
obtinuit eam pacifice: ideo aug° de ipſo nõ facit mẽ/
tionẽ. Ceſare auguſto regnãte vixit roma in maxima
pace ꝛ tranquillitate ac iuſticia: ꝓpter qđ dicit Aug°

ad ceſarem auguſtũ:
qui videtur non ad/
huc vel ipſorum opi/
nione glorioſam / ſed
contentioſam ꝛ exiti/
oſam: ꝛ plane iã ener/
uem ac languidam li
bertatem omnimodo
extorſiſſe romanis: et
ad regale arbitriũ cũ/
cta reuocaſſe: et qua/
ſi morbida vetuſtate
collapſam / veluti in/
ſtauraſſe ac renouaſ/
ſe rempublicam. To/
to ergo iſto tempore
omitto ex alijs atq;
alijs cauſis atq; etiaꝫ
bellicas clades: ꝛ nu/
c mantinum fedus hor
renda ignominia ma/
culoſum: volauerant
enim pulli de cauea ꝛ
mancino conſuli: vt
aiunt / augurium ma/
lum fecerãt: quaſi per
tot annos quibus il/
la exigua ciuitas †ro/
manum circũſeſſa ex/

ꝙ videt̃ cum rempubli
cam inſtauraſſe ꝛ reno/
uaſſe. c ¶ Et numã/
tinũ fedus. ſ. omitto
quia nõ exprimit ipſum
auguſtinus in ſpeciali:
nec etiã inſiſtit circa hͦ:
ſꝫ ipſum in trãſitu quo/
dam tangit quo ad nu/
mantinos q̃ hiſpani fu/
erunt. Tangit hic bea/
tus aug° duo. Primuꝫ
eſt de afflictione qua ro
manos afflixerunt ꝛ fe/
dere quodam turpi ro/
manoꝝ: de q̃bus narrat
Oroſius libro quinto:
ꝙ poſt vltimum belluꝫ
punicum mancinus cõ/
ſul romanoꝝ / cum exer/
cituꝫ a pompeio apud
numantiam accepiſſet/
adeo infeliciter cuꝫ eis
ꝑlia geſſit vt ſupma de/
ſperandẽ coact° ſit tur/
piſſimũ fedus cũ numã
tinis facere: ꝙ̃uis ꝛ põ
peius aliud eque iã in/
fame fedus cum eiſdeꝫ
pepigiſſet: ſenatus ꝓo
fedus diſſoluit ꝛ manci
nũ dari numãtinis ꝑce/
pit: q̃ nudato corpe ma
nibuſq; poſt tergum li/
gatis ante portas nu/ alias †roma/
mantinoꝝ expoſitus: ꝛ norum
ibi ſic vſq; ad †noctem alias †mort̃
manẽs a ſuis derelict° /

ab hoſtibus ꝓo nõ ſuſceptus eſt. Hec autem ciuitas
ſola vt dicit Oroſius ꝑ annos. xiiij. cum ſolis quat/
tuor milibus ſuorum quadraginta milia romano/
rum: non ſolum ſuſtinuit / ſed etiam vicit: pudendiſq;
federibus affecit. Et idẽ dicit Florus in epitomate li
bro. ij. Secũdo tangit hic aug° de quodam augurio
malo ipſi mancino facto / de quo non facit Oroſius
mentionem. Sed Valerius libro. j. ca. iiij. narrat ꝙ
mancino conſuli in hiſpaniam ituro hec ꝓdigia ac/
ciderunt. Cum eñ lauinij ſacrificare vellet: pulli ca/
uea emiſſi in ꝓximam ſiluam effugerũt: ſummaq; di
ligentia q̃ſiti / reperiri nequiuerant. Cũ ꝓo a portu her
culis nauẽ cõſcenderet: talis vox ſine vllo auctore au
dita eſt: Mancine mane. Cũ igit̃ territus ianuã pe/
teret ꝓſo itinere ꝛ ibi ſcaphã eſſet ingreſſus: anguis
eximie magnitudinis viſus / ſubito diſparuit. Ergo
ꝓdigioꝝ numero numeꝝ calamitatũ equauit. ſ. infe
lici pugna: turpi federe: deditione funeſta. ſ. qua de/
relictus a ſuis expoſitus ꝛ deditus eſt numantinis.
Cũ ergo fuerint tria ꝓdigia ſm̃ Valerium: beatus
auguſtinus ſolũ facieñs mẽtionẽ de pmo: deridet eos
qui talibus augurijs credũt. Titus liuius libro. lv.
ſolũ facit mentionẽ de duobus ꝓdigijs pmis. Et eſt
ſciendum ꝙ augures qui ex inſpectione volatus mo
tus ꝛ vocis auiũ ſolebãt diuinare: habebant pullos
auiũ caueis incluſos ꝛ quaſi domeſticos: quos qñq;
de caueis ſuis emiſerunt: vel oſtiũ cauee amiſerant:

 I id eſt aperuerũt

s id est aperuerunt vel exire possent: ⁊ ſm ꝙ exibāt vel nō exibāt: ⁊ ſi exibāt/ ſm ꝙ citius vel tardius: ⁊ etiā ſm ꝙ auolabāt/ vel nō: ⁊ ſi auolabāt/ ſm ꝙ reuertebant vel nō reuertebant: ⁊ ſi reuertebant/ ſm ꝙ citius vel tardius de euētu futuro ei ꝗ augurē petebat ꝯſulebant. Notandum etiam ꝙ aug⁹ hic innuit: ꝙ licet alij duces romani male pugnauerīt contra numantinos/ tamen de nullo eorū tradunt historię romanoꝝ ꝙ habuerint malum augurīū niſi de iſto: et ideo factum eſt/ quod dicūt de malo augurio facto māncino ꝯſuli.

Expoſi. Ca. XXII

a Octāuis illō nequaꝗ tacu. ⁊c. In hoc caplo obijcit beatus auguſtinus dijs romanoꝝ quoddam malū notabile/ quod poſt vltimum bellum punicum romanos multum afflixit. ſ. bellum mithridaticum. ſ. romanoꝝ cō tra mithridatem regē cuius ſolūmodo edictū beatus auguſtinus hic ſatis clare narrat. De ꝗ etiam narrat Oroſius libro. vi. cauſam edicti dicens: ꝙ mithridates rex ponti atꝗ armenię/ poſtꝗ nicomedem regem bithynię: ꝗ eſt quędam pars aſię minoris amicum populi romani regno priuare vellet/ monuit eū ſenatus romanus ꝙ nō faceret hꝰ: mandās ei ꝙ ſi faceret bellum experiretur ſibi a romāis inferendū. Unde vehemēter iratus bithyniam vaſtauit: ⁊ nicomedem inde expulit: poſt cum veniſſet ephesum crudeli ꝓcepit edicto: vt ꝑ totam aſiā inuenti ciues romani quicūꝗ eſſent/ oēs vna die trucidarent: qđ etiā factū eſt: nec explicari nec apprehēdi vllo mō poteſt: ꝗ tūc multitudo ciuium romanoꝝ cęſa ſit: quis gemitus etiam tūc occidendorum ꝗ̄ occidentium fuerit: cum ſinguli quiꝗ aut prodere innocentes hoſpites et amicos: aut periclitari ipſi pęna hoſtiam cogerentur. Poſtea bellatū eſt contra eum ꝑ romanos: ⁊ quadraginta annis ſm Oroſiū durauit bellū. Et idē dicit Eutropius. Iuſtinus ꝟo lib. xxxvij. dicit ꝙ ꝑ. xlvi. annos varias victorias geſſit: cū tñ ꝯ ſummos imperatores romanoꝝ bellauerit. b ¶ Nō habēt ⁊c. ſ. in hꝰ ꝙ chriſtiani auguriū ꝯtemnūt.

ercitum afflixerat: ipſiꝗ romanę reipublicę terrori eſſe iam cęperat. Alij contra eū malo augurio proceſſerūt. Sed hęc inquā omitto.

¶ De mithridatis edicto quo omnes ciues romanos qui intra aſiam inuenirentur iuſſit occidi. Capitulum XXII

a Octāuis illud nequaꝗ tacuerim quod Mithridates rex aſię vbiꝗ in aſia peregrinantes ciues romāos atꝗ innumerabili copia ſuis negocijs intētos/ vno die occidi iuſſit: ⁊ factum eſt. Quā illa miſerabilis rerū facies erat: ſubito quemꝗ vbicunꝗ fuiſſet inuētus in agro/ in via/ in opido/ in domo/ in vico/ in foro/ in templo/ in lecto/ in conuiuio inopinate atꝗ impie fuiſſe trucidatum. Quis gemitus morientium? quę lachrymę fortaſſe ſpectantium/ etiam ferientium fuerunt? Quā dura neceſſitas hoſpitum: nō ſolum videndi nefarias illas cędes domi ſuę: verumetiam perpetrandi: ab illa blanda comitate humanitatis/ repēte mutatis vultib⁹ ad hoſtile negocium in pace peragendum mutuis (vt ita dicā) omnino vulneribus: cum percuſſus in corpore/ ⁊ ꝑcuſſor in animo feriret. Num ⁊ iſti omnes auguria contempſerāt? Num deos et domeſticos ⁊ publicos cū de ſedibus ſuis ad illam irremeabilem peregrinationem profecti ſunt/ quos conſulerent nō habebant? b Hoc ſi ita eſt/ non habēt cur iſti in hac cauſa de noſtris temporibus ꝯquerantur. Olim romani hęc vana contemnunt. Si autē conſuluerunt: reſpondeatur quid iſta profuerunt: quando per humanas dumtaxat leges nemine ꝓhibente talia licuerūt.

¶ De interioribus malis quib⁹ romana reſpublica exagitata eſt: pręcedente prodigio quod in rabie omnium animalium quę hominibus ſeruiunt fuit. Ca. XXIII

c Sed iam illa mala breuiter quātum poſſumus cōmemoremus: quę quanto interiora/ tanto miſeriora extiterunt: diſcordię ciuiles vel potius inciuiles: nec iam ſeditiones/ ſed etiā ipſa bella vrbana: vbi tantus ſanguis effuſus eſt: vbi partiū ſtudia nō contentionum diſſenſionibus varijſꝗ vocibus in alterutrum/ ſed plane iā ferro ar/

Sed iam illa mala ⁊c. Expo. Ca. XXIII

b In hoc caplo obijcit btūs Aug⁹ ꝯ deos romanoꝝ/ mala quędam grauiſſima inteſtina. Et facit in hꝰ caplo duo. Primo illa mala in generali cōmemorat. Secūdo ibi: Nāꝗ anteaꝗ ſe aduerſus romam ſociale ⁊c. ꝓdigia quę mala illa ꝓceſſerant explicat. Tangit autem tria mala: id eſt tria bella inteſtina grauiſſima. ſ. ciuile/ ſociale ⁊ ſeruile. De bellis ciuilibus dictum eſt ſupra libro. ij. ⁊ amplius dicet ꝓximo capitulo et ſequentibus. Quantum vero ad bellum ſociale ſciendū: ꝙ bellum ſociale dicit bellum qđ geſſerūt romani cōtra latinos: qui nō erant ciues romani/ ſed ſocij: nā ꝗuis ſubiecti eſſent romāis: tamē romani eos ſocios in imperio vocauerunt. De iſto bello narrat Oroſius libro. v. ꝙ āno ab vrbe cōdita ſexcenteſimo quinꝗgeſimonono: ſexto Iulio cęſare ⁊ lucio marco/ qui ⁊ philippus ſm Eutropium dictus eſt/ conſulibus: druſus tribunus plębis/ latios omnes ſpe libertatis illectos: cum non potuit explere quod volebat/ in arma excitauit. Igitur picentes/ neſtini/ marſi/ peligni/ maruciani/ ſanates/ lucani: caium ſeruium ꝓtorem legatū ad ſe miſſū a ſenatu/ apud eſculum occiderunt: ſtatimꝗ clauſa ciuitate omnes ciues romanos iugulant. Et ſicut dicit Oroſius: ꝯtinuo ſequūtur illa ꝓdigia quę auguſtin⁹ hic clare ponit. Secutū eſt ergo bellū grauiſſimū/ qđ habuit ꝓlia multa valde: in ꝗbus duo cōſules romanoꝝ: videlꝫ rutilius et portius cato occiſi ſūt/ ſm Eutropiū. Et qñꝗ qdē latini vicerūt: qñꝗ romani: interfectis ab vtraꝗ parte multis milibus: nam cum bella ciuilia ⁊ ſocialia fere eodem tempore eſſent: quia nondum expleto bello ſociali orta ſunt bella ciuilia. Dij

ꝟ at Eutropius

Et dicit Eutropius libro .v. ꝙ bellū ciuile ⁊ sociale: qđ etiam italicū dictū est: ꝑ decē annos cōtinuata sunt. Cōsumpserūt autē vltra centū quinquaginta milia hominū scȝ romanoꝝ: ſm Orosiū viros ꝯsulares .xxiiij. viros ꝑtorios septē: edilicios sexaginta: senatores vero fere ducētos. Idem etiaȝ dicit Eutropius addēs ꝙ tot vt ꝑmissum est interfecti sunt/ absqȝ innumeris totius italię populis: qui passim sine cōsideratione deleti sunt. De bello ꝯo seruili dicet infra caplo .xxvj. huius libri. a ¶ Sociale latium ⁊c. id est latinum.

Exposi. Ca. XXIIII

b Initium autem ciuilium belloꝝ ⁊c. In hoc caplo incipit beatus aug°. obiūcere cōtra deos romanorum mala ciuilia: ⁊ tractat in hoc capitulo de quadam seditione in vrbe suscitata ꝑ tribunos plęb. s. duos gracchos qui fuerūt fratres: ⁊ successiue/ nō simul fuerūt tribuni plębis. Hāc autem seditioneȝ dicit hic augustinus fuisse initiū malorum ciuilium: non quia fuerat causa bellorum ciuilium quę postmodum sequebanť: sed quia inter mala ciuilia/ ⁊ dissensiones ciuiū: de quibus in hoc loco incipit agere: ista seditio fuit prior tempore: ⁊ cito post eam extinctam sequebantur bella ciuilia quę ciues romani contra conciues gesserunt. Ad intellectuȝ vero eorum quę hic dicuntť notanda sunt ea quę supra libro .ij. ca. xxj. de ista seditione gracchoꝝ narraui. Est autem hic sciendum/ ꝙ quāuis isti gracchi ꝓ se ⁊ ꝓ populo causam iustam contra nobiles ꝯtenderent: tamē nimis seditiose et ad peiorem finem q̄ ꝯtendebant negocium agebant. Et ideo sicut narrat Valerius libro .vij. ca. ij. senatus prudenter tyberiuȝ gracchum tribunum plębis agrariā legem: id est de distributione ⁊ diuisione agrorum ꝓmulgare ausum/ morte mulctauit: ⁊ tamē ſm legem eius/ vt per triūuiros agri viritim: id est ſm partitiones viriles diuiderentur censuit: siquidem grauissimę seditionis eodem tempore ⁊ auctorem ⁊ causam sustulit. c ¶ Volebant enim agros populo ⁊c. Hic sciendum/ ꝙ captis hostium ciuitatibus ⁊ expulsis aut interfectis ciuibus: vel agris ⁊ possessionibus alio modo priuatis: nobiles sępe agros illos sibi retinuerunt: quod videbatur plębi iniquum ⁊ iniustum: quia sanguine ⁊ labore militum: q̄ ꝓ maiori parte de plębe erant/ fuerūt agri tales acquisiti: propter qđ volebat plębs agros tales inter se diuidi et distribui: nobiles vero hoc nolebant: vnde sępissime post regum expulsionem orta est propter hoc dissensio inter patres ⁊ plębeȝ: vt patet perlegenti titum liuium de origine vrbis a secundo libro ⁊ vltra. d ¶ Post gracchi alterius interfectionē lucius opimius cō. ⁊c. De hoc narrat orosius libro .v. ꝙ opimius consul/ de quo supra libro .ij. ca. xxj. feci mentioneȝ: sicut in bello cōtra amicos gracchi fortis fuit: ita in inquisitione crudelis: nam plus q̄ tria milia hominum suppliciis necauit. Ex quibus plurimi nec dicta causa: id est non auditi in iudicio innocentes interfecti sunt. Et sicut narrat Valerius libro .j. ca. iiij. Opimius consul caput caij gracchi a quodam familiari ipsius gracchi auro ęquali pondere emptū ⁊ pilo affixum fecit per vrbem ferri. e ¶ Occisus est cuȝ liberis marcus fuluius ⁊c. Dicit Orosius libro .v. ꝙ gracchus cuȝ fuluio ingenti agmine stipatus capitolium ascendit: vbi concio agitabatur: id est vbi erant patres congregati ad tractandum et consultandum de negociis: ⁊ dato signo ad bellum: iste fuluius quem Orosius flaccum fuluius appellat: duobus filiis suis armatis cinctus ianū tanq̄ arceȝ occupauit: vbi cōtra decium bruti/ virum consularē obstinatissime pugnauit: postmodū ꝯo cū vno filioꝝ fugiēs in domū quandā/ cum fores clausissent/ fracto pariete interfecti sunt. Alter etiam filius eiusdem adolescens postmodū robore: id est fuste vel ligno/ necatus est.

misqȝ sęuiebant: bella socialia/ bella seruilia bella ciuilia quantuȝ romanum cruorem fuderunt: quantam italię vastationem desertionemqȝ fecerūt. Nā anteaq̄ se aduersus a romam sociale latiuȝ bellū cōmoueret/ cuncta animalia humāis vsibus subdita: canes equi/ asini/ boues: et quęqȝ alia pecora sub hominū dominio fuerunt: subito efferata ⁊ domesticę lenitatis oblita/ relictis tectis/ libera vagabanť: ⁊ omnem non solum alioꝝ: verumetiam dominoꝝ aduersabātur accessum: non sine exitio vel periculo audētis si quis de ꝓximo vrgeret. Quod quanti mali signum fuit? Quod si hoc signum fuit/ quod tantuȝ malum fuit: quantū malum fuit illud cuius hoc signuȝ fuit? Hoc si nostris temporibus accidisset/ rabidiores istos q̄ illi sua animalia pateremur.

¶ De discordia ciuili quam gracchię seditiones excitauerunt.

Capitulū XXIIII

b Initium aūt ciuilium bellorū fuit seditiones gracchoꝝ agrariis legibus excitatę. c Volebant enī agros populo diuidere: quos nobilitas perperam possidebat. Sed iam vetustam iniquitatē audere conuellere periculosissimum: imo vero vt ipsa res docuit perniciosissimuȝ fuit. Quę funera facta sūt cum prior gracchus occisus est: quę etiam cum alius frater eius non longo interposito tempore? Neqȝ enī legibus et ordine potestatum: sed turbis armorumqȝ conflictibus nobiles ignobilesqȝ necabanť. Post d gracchi alterius interfectionem/ lucius opimius consul: qui aduersus eum intra vrbem arma cōmouerat eoqȝ cum sociis oppresso ⁊ extincto/ ingētem ciuium strageȝ fecerat: cum quęstioneȝ haberet iam iudiciaria inquisitione cęteros persequens/ tria milia hominum occidisse perhibetur. Ex quo intelligi pōt quātam multitudinē mortium habere potuerit turbidus cōflictus armorum: quando tantam habuit iudiciorum velut examinata cognitio. Percussor gracchi ipsius caput quantum graue erat/ tanto auri pōdere cōsuli vendidit: hęc enī pactio cędem ꝑcesserat. In qua etiam oc e cisus ē cū liberis marcus fuluius ꝯsularis.

¶ De ede concor
die ex senatuscon
sulto in loco sedi/
tionum et cediu3
condita. Ca.XXV

a Eleganti sane
senatusconsul
to eoipso lo/
co vbi funereus tu/
multus ille cōmissus
est: vbi tot ciues ordi
nis cuiusq3 ceciderūt:
edes dee cōcordie fa/
cta est: vt gracchoru3
pene testis et concio/
nantium oculos feri/
ret/memoriamq3 com
pūgeret. Sed hoc q̄d
aliud fuit q̄ irrisio de
orum: illi dee templū
constituere: que si es/
set in ciuitate: non tā/
tis dissensionibus di/
lacerata corrueret. Ni
si forte sceleris huius
rea cōcordia: quia de/
seruerat animos ciui/
um/meruit in illa ede
tanq3 in carcere inclu/
di. Cur enim si rebus
gestis congruere vo/
luerunt: non ibi poti/
us edem discordie fa/
bricarunt? An vlla ra/
tio redditur: cur con/
cordia dea sit: et dis/
cordia dea non sit: vt
ꝓm labeonis distincti
onem bona sit ista: il/
la vero mala? Nec ip/
se aliud secutus vide/
tur q̄ quod aduertit
rome etiam febri sicut
saluti templum con/
stitutū. Eo igitur mo
do: non tm̄ cōcordie/
verumetiam discor/
die constitui debuit.
b Periculosi itaq3 ro/
mani tam mala dea
irata viuere voluerūt
nec troianum excidi/
um recoluerunt ori/
ginem ab eius offen/
sione sumpsisse. Ipsa
quippe quia inter de/
as non fuerat inuita/
tata: trium dearum li/
tem aurei mali suppo
sitiōe cōmentata est.
Unde rixa numinum
et venus victrix: et ra/
pta helena: et Troia
deleta est. Quapro/
pter si forte indigna/
ta q̄ inter deos in vr/
be nullum templum
habere meruit: ideo
iam turbabat tantis
tumultibus ciuitatē:
quanto atrocius po/
tuit irritari: cum in lo
co illius cedis: hoc est
in loco sui operis ad/
uersarie sue constitu/
tam edem esse vide/
ret. Hec vana riden/
tibus nobis illi do/
cti sapientesq3 stoma/
chantur: et tamen nu/ c
minum bonorum ma
lorumq3 cultores. De
hac questione concor
die discordieq3 nō ex/
eunt: siue pretermise/
rint harum dearū cul
tum/eisq3 febrem bel/
lonamq3 ꝑtulerint: q̄/

a Eleganti sane senatus/ Expo. Ca.XXV
consulto zc. In hoc caplo reprobat aug° factū
quoddā senatus romani: nā senatus volēs impone/
re finē discordijs intestinis/statuit q̄ in loco vbi fue/
rit strages ciuiū facta in seditiōe gracchoꝝ fieret tē/
plū dee cōcordie: vt sc3
dea ꝯcordia reduceret
ciues ad ꝯcordiam et in
ꝯcordia teneret. Istud
factū p̄mo irridet btūs
Aug°: et loquiẗ ironice
dicēs: Eleganti hoc fa/
A ctū senatuscōsulto. De/
inde ibi: Cur eīm si reb°
gestis zc. Istud factum
rōnibus reprobat: ostē
dens q̄ magis debuis/
sent fecisse templum dis
cordie q̄ cōcordie. Et h̄
ostēdit p̄mo: q2 in facto
romanoꝝ qd̄ fuit occa/
sio ꝯstruēdi nouū tem/
plū: magis apparuit dis
cordia q̄ concordia. Et
quia posset dici q̄ dis/
cordia nō esset dea ali/
qua: ꝓbat aug° q̄ sic: q2
ꝓm labeonem aliqui dij
sunt mali/ et aliq̄ dij bo/
ni. Et videẗ sumpsisse
causam hoc dicendi: q2
viderat rome templu3
febris: sicut templū sos/
pitatis et salutis. Simi
liter etia3 viderat tem/
plum bellone sicut et tē
plum pacis: vnde q2 vi
derat templa deaꝝ in/
ter se ꝯtrariaꝝ: ergo eo
dem mō/ cum cōcordia
B et discordia sint contra/
rie: ita debet discordia
credi dea sicut ꝯcordia.
De ista distinctiōe dea/
rum quam facit labeo:
dixi. s. libro. ij. ca. xiiij. de
dea etiā febre dixi ibidē
Deinde ibi. b ¶ Pe/
riculosi itaq3 roma/
ni tam mala dea ira
ta viuere voluerunt
nec troianum excidi
um recoluerunt ori/
gine3 ab eius of. zc.
Ponit aliam rationez
ad ꝓbandum q̄ roma/
ni debebant fecisse ede3
dee discordie: et facit ra
tionem in irrisione3 ro/
manorum: dicens/ q̄ si
tanta dea/sicut est dis/
cordia esset offensa ciuitati/multum posset nocere: si/
cut patuit in excidio troie: nam ira illius dee fuit pri/
ma causa excidij troie: ergo expediuisset romanis q̄
fecissent sibi templum. Tangit vero hic aug° fabu/
lam quandā quam narrat belinandus. s. q̄ iuppiter
cum thetydem amaret/ ꝓhibitus est a ꝓtione quem
generaret q̄ ipsum a regno expelleret: iuppiter ergo
ꝑsuasus dedit eam vxorem peleo q̄ fuit in pelopon/
neso rex: frater autem esonis/patruus Iasonis/coruī
nuptijs interfuit cum oībus dijs et deabus: excepta
discordia: q̄ ꝓhibita est adesse: q̄ irata pomū aureum
in medio triū deaꝝ. s. iunonis/palladis et veneris ie/
cit: sic inscriptū: pulcherrime donū: Ille deforme pul
chritudine ꝯtendētes/iouem iudice3 elegerūt: q̄ eas
ad paride3. s. alexandrū
filium Priami transmi
sit: qui venerem aliis p̄
tulit. Ex peleo autem et
thetyde natus est achil
les. Sciendum est au/
b tem q̄ ꝓm Fulgentiu3
per has tres deas intel
lexerunt poete tres vi/
tas: scilicet per venere3
vitam voluptuosam: p
iunonem vitam actiuā:
per palladem vitam cō
templatiuam. Ideo ve
ro inter eas iuppiter di
citur nolle iudicare: sed
iudicium paridi cōmi/
sisse: quia deus reliquit
iudicio hominis vt ip/
se quam istarum volue
rit alijs preferat: paris
vero pretulit venerem:
vnde et rapuit vxorē me
nelai. Alia vero fabula
de ista materia conficta
est: quam posui supra li
bro. j. ca. iij. c ¶ Et ta
men numinum zc.
Hic ostendit augustin°
efficaciam rationum su
arum: quia cultores de/
orum bonorum et malo
rum siue omiserint co/
lere deas p̄dictas. s. cō/
cordiam et discordia3: et
p̄posuerint eis deam fe
brium. s. febrem: et dea3
belloru3. s. bellonā. De
istis deabus non est du
biū quin ab eis colanẗ
et habuerint tēpla sua
in roma: siue etiam de/
as concordiā et discor/
diā coluerint: non pos/ C
sunt euadere q̄stionē q̄
oriẗ ex dea concordia et
discordia: vtrum. s. vtra
q3 coli debeat: q2 si non
colāt vtrāq3: sed vnam
tm̄. s. ꝯcordiā: ostensum
est q̄ hoc sit irrōnabile.
Si vo colāt vtrāq3: ad/
huc nō euadunt: q2 ex q̄
vtraq3 colūt: non debe/
ret ꝯcordia ab eis disce
dere et discordia rema/
nere: cuius oppositum patuit in effectu: nam discor/
dia post constructionem templi noui ꝑduxit roma/
nos vsq3 ad bella ciuilia.

¶ In hoc caplo mentionē facit aug° de tēplo edifi/ Additio lu..
cato dee ꝯcordie: qd̄ situ erat ante facies ꝯcionanti/ bi passauen
um. Et infra narrat de raptu helene facto p paride3:
qui qualiter factus fuerat ꝓm veritatē historicā/nar
rat dares phrygius scriptor belli troiani: qd̄ hic inse/
rere nimis longum esset.

bus antiqua pbana fecerunt: siue ꝛ istas coluerint: cū sic eos discedente cōcordia/ discordia sequēs vsq ad ciuilia bella pduxerit.

¶ De diuersis generibus belli que post conditā edē concordie sunt secuta. Ca. XXVI

a Preclaruz vero seditionib⁹ obstaculum/ edem concordie teste cedis suppliciiq gracchorum concionantibus opponendam putarunt. Quantum ex hoc pfecerint indicāt secuta peiora. Laborarūt em̄ deinceps cōcionatores: non exemplū deuitare gracchoruz/ sed superare ppositum. b Lucius saturninus tribun⁹ plebis: et caius cesar: seruili⁹ p̄tor: ꝛ multo post marcus drusus: q̄ꝛ omnium seditiōib⁹ cedes p̄mo iā tūc grauissime/ deinde socialia bella exarserūt: quibus italia vehementer afflicta: ꝛ ad vastitatē miserabilem desertionē q perducta est. Bel- c luz deinde seruile successit et bella ciuilia. In quibus q̄ p̄lia cōmissa sint: qd sanguinis fusum: vt oēs fere italie gētes qbus romanū maxime p̄pollebat imperium: tanq̄ seua barbaries domarent. Jam ex paucissimis/ hoc est minus q̄ septuaginta gladiatoribus quemadmodum belluz seruile contra

a Preclarā vo seditionibus ꝛc̄. Expo. Ca.XXVI In h̄ capl'o ostēdit btūs aug⁹ q cōstructio edis ꝯcordie fuit inutilis: nec ꝯsecutus est senatus ex ea hoc qd̄ intēdebat. Intēdebat em̄/ q edes illa fuisset seditiōis future obstaculū.i.impedimētū: vn̄ iudicauerūt eā tāq̄ testē necis gracchoꝝ: id est p̄nitiōis eoꝝ/ q seditiones cōmouerant cōcionantibus: id est alloquētibus populū obiicere: vt.s.metu p̄cedentis pene cauerēt a seditionibus. Augustinus vero in hoc q dicit obstaculū p̄clarū: loquitur ironice: q cū nō fuerit p̄claruz nec vtile/ pbat ex hoc q post ꝯstructionē illius edis secute sūt plures discordie ꝛ dissensiōes ciuiū q̄ ante nō fuerant. b ¶ Lucius saturninus tribun⁹ ꝛc̄. De isto Saturnino lucio/ ꝛ caio seruilio p̄tore/ q etiā dict⁹ ē caius glauca: narrat Orosius libro.v. q anno ab vrbe ꝯdita/ sexcentesimo quadragesimoquito.s. post interfectionē vtriusq gracchi: nam interfectio posterioris gracchi fuit anno sexcentesimo vicesimoseptio: lucius saturninus quinto metello numido viro sane primario acerrimus inimicus/ ipsum creatū censorē de domo sua ptractum: ꝛ in capitoliū fugientē ibidē obsedit cum manu armata. Sed saturninus indignatiōe eqtum romanoꝝ inde deiectus est: ꝛ plurima ante capitoliuz cedes facta: postmodum saturninus ꝛ caius glauca fraude caii marii tūc ꝯsulis: id est de ꝯsilio eius: antoniū q tribunatū petiuit eodē tempe quo saturnin⁹/ occiderūt. Sequēti anno marius sexto ꝯsul creatus est: ꝛ caius glauca p̄tor/ ꝛ saturninus tribun⁹ plebis: qui tres ꝯspirauerūt ꝯ metellū supradictū/ vt in exilium mitteret. Decreta est ergo sibi dies/ in q̄ defenderet se ꝯ accusatores suos/ a iudicibus/ qui erāt de eadem ꝯspiratiōe: ꝛ p scelus damnatus est in exiliū: cum totius vrbis dolore. Idem saturninus postea timens ne mēnius metellus vir acer ꝛ integer/ ꝯsul fieret: orta seditiōe eū fugientē insecutus ipsum interfecit. Cū aūt p tot malis senatus ꝛ populus fremerent: marius ꝯsul totā sedauit turbationē: deinde saturninus concionē in domo sua habuit: vbi ab aliis rex/ ab aliis impator appellatus est. Sup q̄ marius indignatus/ cōtra ipsum p̄liū fieri ordinauit: et portas mario muniente/ saturninus pulsus in capitolium fugit: bellum igit̄ inauditum capitolio factū est horridum. Saturninus vero palā clamabat marium fuisse auctorem omnium molitionum suarum. Cū aūt saturninus in curiā ꝯfugisset: effractis ostiis ibi interfectus est: caius vero glauca extractus de domo claudii/ occisus est. De marco vero druso/ q ꝛ liuius appellatus est: ꝛ cōcitauit latinos ad rebellandum: ꝛ fuit incētor belli socialis: dixi.s̄.li.isto ca.xxiii. Fuit autem vir maxime supbie: nam sicut narrat valerius li.ix.ca.v. ipse ꝯsulem romanoꝝ luciū philippum: quia ipsum concionantem interruperat/ obtorta gula p clientem suum: nō p publicum ministrum/ tanta violentia in carcerem egit/ vt sanguis multus de naribus eius flueret. Alia vice cum senatus misisset ad eum vt in curiam veniret: quesiuit q̄re non potius ipsi venirent ad eum: quod ꝛ fecerūt. Dicit aūt augustinus hic/ q ipse fuit diu post saturninū ꝛ caium seruilium: nā ipsi vt dictum est supra: fecerant seditionem ab vrbe cōdita anno sexcentesimo quadragesimoquinto: drusus vero belli socialis incētor fuit anno sexcentesimo quinquagesimonono: ꝛ sic interuenerūt anni.xiiii. De bellis autē socialibus dixi supra ca.xxiii. c ¶ Bellum deinde seruile ꝛc̄. Hic sciendum q licet bella ciuilia s̄m orosiū libro.v. durarent q̄draginta annis: tamen bellum vnū ciuile: videlicet inter syllā ꝛ marium: de quo in sequentibus capitulis tractat/ p̄cessit bellum seruile/ vnum.s. quod gesserūt gladiatores. Sunt aūt gladiatores: q in spectaculis adinuicē/ vel cum bestiis pugnant: tamen bellum seruile/ quod fuit in sicilia/ p̄cessit bella ciuilia: vt patet p Orosiū li.v. Quantū v̄o ad bellū seruile/ qd̄ mouerūt gladiatores: narrat valerius lib.v. q anno ab vrbe cōdita: sexcētesimo septuagesimonono: lucinio ꝛ cassio ꝯsulibus gladiatores.lxiiii. capue effracto: vt dicit Eutropius ludo: quē s̄m Orosium lentulus ibidē celebrauit/ diffugerūt: q statim ꝯstitutis sibi tribus ducibus.s.spartaco thrace.i.de thracia: ꝛ duobus gallis.s.crisso ꝛ iunoniano montē vesebiū occupauerūt. Inde vero erūpentes castra p̄toris.s.clodii/ quo eos in mōte obsederat expugnauerūt: ꝛ ipso fugato omnia rapuerūt. Iunonianus tn̄ vnus ducū interfectus fuit in bello: alii duo postmodū in breui tempe sibi agmina ingentia collegerūt: ita q crissus q gallus erat haberet decē milia: alter vero dux.s.spartacus q fuit d̄ thracia triginta milia. Deinde cū cedib⁹/ incēdiis/ rapinis/ ꝛ stupris oīa implerēt: ita vt mulieres aliq̄ violate seipsas occiderēt missi sunt ꝯ eos gelius ꝛ lētulus ꝯsules cū exercitu. Gelius vero crissum acerrime pugnantē oppressit: lentulus vero fugatus a spartaco fugit. Postmodū ambo ꝯsules ꝯ spartacū simul pugnauerunt: ꝛ accepta graui clade fugerūt. Postmodū spartacus caiū cassiū pconsulē in bello occidit. Tātus vero metus ciuitatem inuasit/ quātus sub hānibale inuasit. Senatus tandem crassum cū legionibus ꝯsulem: ꝛ cū nouo supplemēto militū ꝯ spartacū misit: q mox vt fugitiuoꝝ pugnam iniit/ sex milia eoꝝ occidit: ꝛ nōgentos cepit: postmodum prius q̄ spartacum bello aggrederet/ auxiliatores eius gallos ꝛ germānos superauit/ occisis eoꝝ ducibus/ cū aliis triginta milibus

G nouissime aūt

G nouissime aūt ꝫ spartacū dispositā acie pugnās .lx. milia de suis occidit: ⁊ .vj. milia cepit ipso spartaco interfecto. Ceteri ḋo q̄ fugerūt diligēter p diuersos q̄si ti/occisi sunt. Durauit ħ bellū ſm eutropiū trib⁹ an/nis cū calamitatib⁹ italię: finē ḋo accepit in apulia.

tēpus: q2 ſm Orosiū istud bellū fuit ante bellū serui le in macedonia: aug⁹ ḋo videt sentire ꝙ fuerit post illud. De bello piratarꝫ narrat eutropius li. vj. ꝙ du rāte adhuc bello mithridatico/piratę oīa maria infe stabāt: ita vt romāis toto orbe victorib⁹ sola nauiga tio tuta non esset.

De ħ bello expssius lo/quit .i. btūs aug⁹ li. iiij. ca. v. Istud ergo bellū Orosius fugitiuorꝫ: au/gustin⁹ aūt vocat serui/le: q2 fugitiui dicunt so/lūmodo serui qui dn̄os suos fugiūt: nā ⁊ filius cuius patrē fugiat/non dicit fugitiu⁹ ſꝫ fugiēs. De isto ḋo bello dicit Florus in epitomate li/bro primo sic. Bellum spartaco duce cōcitato quo noie appellem ne/scio: quippe cū serui mi/litauerūt ⁊ gladiatores imperauerūt: illi infimę sortis hoīes. De bello vero seruili quod mace donīā depopulauit/nar rat Orosius libro .v. ꝙ anno ab vrbe ꝯdita sex centesimo septuagesi/moquarto: claudius ap pius sortitus bellū ma/cedonicum varias gen tes q̄ rhodopeis monti bus circūfusę sunt .i. ha/bitauerūt in circuitu eorꝫ ad loca illa fugiētes/ſm Eutropiū li. vj. ⁊ mace doniā crudelissime po/pulabant: pellere ḋ ma cedonia nisus est: ma/gnisq; se malorꝫ molib⁹ obiecit: vnde curis cir/cūseptus insup ⁊ infir/mus interijt. Cui successit scribonius: qui gentium il/larum vim declinans ad alios arma conuertit. Sed ſm Eutropiū postmodū a lucullo expugnatę sunt. Gentes vero illę taꝫ crudeles in rapinis erant: vt cū poculis: id est vasis ad bibendum indigerent/raptis humanorꝫ capitū ossibus cruentis: ⁊ adhuc capilla tis: ac nōdum bn̄ extracto cerebro/sine horrore tan/q̄ veris poculis vterent. Hoc bellū augustinus vo cat seruile: q2 prius subiecti erant romanis: ⁊ dum es sent indignissimi: quasi serui habebant. De bello ve ro isto patet ꝙ fuit ante bellum gladiatorꝫ sex annis respiciendo ad annos quibus ꝯtigerunt supra expsi/sos. De bello ḋo seruili quodā in sicilia narrat Oro sius li. v. ꝙ in sicilia iam interfecto graccho viro: or/ta est belli seruilis ꝯtagio: naꝫ in sicilia piso ꝯsul/ma mertum expugnauit/vbi octo milia fugitiuorꝫ inter/fecit: quos autē capere poterat patibulo affixit. Cui succedens rutilius ꝯsul tauromiuiū: ⁊ hennā firmissi ma fugitiuorꝫ p̄sidia bello cepit: ⁊ ibi plusq̄ viginti milia seruorꝫ occidit: quibus parcendum a dominis suis fuisset: nisi insolescētibus seruis ferro obuiā ire/tur. Hęc autem ꝯtagio multas late pruincias infecit nam ⁊ minturnis .cccel. in crucem acti: ⁊ misse ad se ptē milia seruorꝫ a q̄nto metello ⁊ cneo seruilio scipi one oppssa sūt. In metellis q̄ꝫ athenięsiū idē tumul/tus seruilis ab cradito p̄tore discussus ē. Idē apud delū ꝯtigit. Discordat cū Orosi⁹ ab augustino q̄ ad

C

ctum sit: ad q̄ntum nu merum ⁊ q̄ꝫ acrem fe/rocēq; puenerit: quos ille numerus impera/tores populi romani supauerit: quas ⁊ quō ciuitates regiōesq; va stauerit: vix qui histo riam ꝯscripserunt sa/tis explicare potuerūt. Neq; id soluꝫ fuit ser/uile bellum: sed ⁊ ma/cedoniam pruinciam prius seruitia depopu lata sunt: deinde sici/liam orāq; maritimā. Quāta etiaꝫ ⁊ q̄ꝫ hor/renda cōmiserint pri/mo latrocinia: deinde valida bella piratarꝫ: quis p magnitudine rerꝫ valeat eloqui?

De bello ciuili mariano atq; syl/lano. Ca. XXVII

B a Cum vero ma rius ciuili san/guine iam cru entus: multis aduer/sarum sibi partiū pem ptis: ⁊ victus vrbe p/fugisset: vix paululuꝫ respirante ciuitate: vt verbis tullianis vtar: b supauit postea cinna cum mario. Tum ve/ro clarissimis viris in/terfectis: lumina ciui/tatis extincta sūt. Ul tus est huius victorię crudelitatē postea syl la: nec dici q̄dē opus est/q̄ta diminutione ciuium/⁊ q̄ta calami tate reipublicę. De hac eniꝫ vindicta quę pni/ciosior fuit q̄ꝫ si scele/ra q̄ puniebantur im/punita relinquerent: ait ⁊ lucanus: Exces/c sit medicina modū ni miūq; secuta ē. Qua morbi duxere manus: periere nocētes. Sꝫ cū iā soli possent supesse nocētes. Tūc data li/bertas odijs: resoluta q; legū frenis ira ruit

Quare bellū cōtra eos cneo pōpeio decretū est: qd̄ inter paucos mentes in/genti fęlicitate ⁊ celeri/tate finiuit.

Expoſi. Ca. XXVII

a Cum vero ma/rius ciui. ⁊c. In hoc caplo ostēdit aug⁹ ꝙ ꝯstructio ędis ꝯcor/dię: de qua supra caplo xxv. huius dictum fuit: erat omnino inutilis: q2 discordias quę appare erūt in bello ciuili sylla no .s. syllę cōtra mariū. Et ostēdit in hoc caplo magnitudinem discor/diarum illarum p mala quę gesta sunt mario p̄/ualente in vrbe. Ad in/tellectuꝫ vero huius ca pituli diligenter notan da sunt ea quę supra li/bro .ij. ca. xxij. de sylla ⁊ mario narraui b Ut verbis tullianis: id est tullij/quę in inuecti/ua tertia in catilinaꝫ di cit: ꝙ superauit postea cinna cuꝫ mario .s. post fugaꝫ: quia postq̄ fuge rat reuersus est romaꝫ: ⁊ cinnę cōsuli societate scelerꝫ cōiūctus est: ⁊ fe cerūt crudelissima: vt .s. li. ij. ca. xxij. narraui: de q̄bus tullius ibidē facit mētionē. Dicit aūt aug⁹ cin/nā cū mario supasse: nō q2 supauit syllā q̄ absens tūc erat: ſꝫ q2 supauit syllanos .i. syllę adherētes q̄s rep/perit. c Ait et lucanus .s. li. ij. pene post pnci/pium: vbi pmittit imediate sic: Dūq; nimis iam pu/trida mēbra recidit. Et statim subdit: Excessit medici na modum. Hoc dicit Lucanus: q2 sylla pter cru/delitatem marij qui totam rempublicam peste cor/ruperat: fuit rogatus a senatu vt romam veniret ad saluandā rempublicā ⁊ patriā: ⁊ ideo venit sicut me dicus ad infirmum/portans ferrum ad secandum: ⁊ si medicus secet membrū sanum/iam medicina exce dit modum. Et sic fecit sylla interficiendo indifferen ter nocētes ⁊ innocētes: ⁊ ideo addit Lucanus: Ni/miūq; secuta est: Qua morbi duxere manus .i. man⁹ secans nimiū secuta est p viā p quā duxere morbi: q2 psequēdo morbos .i. nocētes vel scelera/nimis p̄ca/pitanter ⁊ indeliberate egit: nō discernēdo innocen/tes a nocētibus. Et addit Lucanus: Periere nocen tes. Sed cū iā soli possent supesse nocētes: dicit hoc lucanus: q2 iam pter crudelitatem syllę ⁊ sibi adhę/rentiū oēs syllani effecti sunt nocentes: soli syllani .i. syllę adherentes poterāt supesse: q2 omnes alios vo luit interficere: imo ⁊ multos ptis suę interfecit/ſm Orosium. Et sicut dicit Ualerius libro .ix. etiam ad uersus mulieres gladios distrinxit. Tunc sicut dicit lucanus: seruis dabatur licentia occidendi dn̄os: ⁊

Tullius in inuectiuis a

Lucan⁹ in .2.

G filijs patres

Illo bello Mariano atq; syllano: exceptis hiis qui foris in acie ceciderũt: in ipsa quoq; vrbe cadaueribus vici / platee / fora / theatra / templa completa sunt: vt difficile iudicaretur quãdo victores plus funerum ediderint: vtrũ prius vt vincerẽt: an postea q2 vicissent. Cum primũ victoria mariana quãdo de exilio se ipse restituit: exceptis passim quaquauersum cedibus factis: a caput octauij cõsulis poneref in rostris: b cesar z fimbria domib⁹ trucidarenf: c a suis duo crassi pater z filius in conspectu mutuo mactarenf. d Bebius et numitorius vnco tracti sparsis visceribus interirent. e Catulus hausto veneno se manibus inimicorum subtraheret. f Merula flamen dialis precisis venis ioui etiam suo sanguine litaret. g In ipsius autez marij oculis cõtinuo feriebãtur: quibus salutantib⁹ dexterã porrigere noluisset.

Qualis fuerit Syllana victoria vindex Mariane crudelitatis.

Ca. XXVIII

Syllana vero victoria b secuta huius videlicet vindex crudelitatis: post tãtũ sanguinẽ ciuiũ q̃ fuso

filiis patres / z cuilibet licẽtia occidẽdi quẽ volebat. a ¶ Caput octauij cõsulis zc. Rostra fuerat q̃dã locus in vrbe vbi fo2 erat. s. in cãpo martio: q̃ a rostris nauiũ terreisq; (al's taureis / al's tornatus) romani ceperãt / q̃bus locus ille temptus fuit: z q̃ etiã ibi affixa erãt in signũ victoria2 / sic dictus ẽ. Fuit aũt ſm Valeriũ li. ix. ca. v. (B) p̃pe locũ curia hostilis. s. curia vbi tribuni plebis habuerũt ↄciõnẽ plebis: z tractatus suos cũ plebe. Principalis vero curia. s. patrũ / fuit in capitolio. Idem etiã locus q̃ dicif rostra aliq̃n dicif p̃rostra. Ibi ergo tanq; in loco multũ frequẽtato positũ fuit caput octauij ↄsulis: vt a multis videretur. Fuerat aũt ſm Orosiũ libro. v. octauius cõsul cũ cinna: sed cinna fouit partez marij / quam octauius detestabaf: ꝓpter qđ cũ sertorio / qui erat marianus octaui⁹ adiũcto sibi cneo pompeio ↄflixit: vt. s. lib. ij. ca. xxv. dixi. Fuit autez octauius interfect⁹ / q̃n ipso deuicto cum exercitu suo: z a ianiculo depulso: cinna z Marius in vrbẽ recepti sunt / ſm titũ liuiuz. Caput vero eius p̃ rostris exponif: sicut narrat Florus in epitomate li. iij. b ¶ Cesar et fimbria zc. De isto cesare dicit valerius li. ix. ca. ij. q̃ marius caij cesaris ↄsularis: z censorij viri nobilissimũ corp⁹ ignobili seuitia trucidauit apud seditiosissimi z abiectissimi hoĩs cuiusdã bustũ. i. sepulch2. Iste aũt cesar nõ fuit ille magnus cesar q̃ postmodũ fuit imꝑator: nã iste dictus ẽ lucius cesar: z fuerat cõsul eo tꝑe / q̃ p̃mũ incepit bellũ sociale: alius dictus ẽ caius iulius cesar. Quantũ vero ad fimbriã sciendum est q̃ vnus erat fimbria / q̃ erat ex ꝑte marij: de q̃ dixi. s. libro isto ca. vij. Et de isto narrat Orosius li. v. q̃ apud thiatirã cũ ab exercitu sylle obsideref desperauit: z in tẽplo esculapij se occidit. Alius vero fimbria erat de ꝑte sylle: de q̃ hic fit mẽtio: z de q̃ nusq; alibi legi. c ¶ Duo crassi pater et filius zc. De isto narrat lucanus li. ij. q̃ interfecti sunt a fimbria q̃ fuit de ꝑte marij / q̃s occisos iussit lacerari. Dicit aũt lucanus: trũcos. i. trũcatos lacerauit fimbria crassos. De his narrat Florus in abbreuiatiõe titi liuij sic. Crassus filius ab eq̃tibus fimbrie occisus ẽ: pater crassus ne q̃d indignũ v'tute sua pateref / gladio se transfixit. In epitomate vero narrat idẽ Florus li. iij. dicens sic. In penatibus domo2 sua2 trucidanf crassi / paf z filius in mutuo alter alteri⁹ ↄspectu. d ¶ Bebius et numitorius zc. De h bebio facit lucan⁹ mẽtionẽ li. ij. sic dicẽs: Cui funera vulgi flere vacet. s. et q̃ satis habẽt flere funera tã nobiliũ. Et exẽplificat statim sic dicẽs: Vix te sparsum p̃ viscera bebi: Innũeras inter carpentis membra corone: Discerpisse manus. i. vix vacat flere istud. e ¶ Catulus hausto veneno zc. Narrat valeri⁹ li. ix. ca. xij. q̃ q̃nt⁹ catulus cimbrici triumphi cum mario particeps a senatu datus. i. q̃ fuerat ↄsul cum mario: quando marius cimbros z theutonicos vicit: postea ꝓpter ciuiles dissensiones ab eodẽ mario mori iussus. i. interfici / stat in recẽti calce illito: z multo igne ꝑcalefacto cubiculo seipsum inclusit / ꝑemit. Fuit autem alius catulus dux syllanus: de quo Eutropius li. v. in fine facit mẽtionẽ. Quẽ lepidus marianus ꝑsecutus ẽ post mortem marij. Sed de illo nõ facit hic aug⁹ mẽtionez: sed. i. ca. xxx. (C) De catulo vero de quo hic loquif: z de duobus viris supra hic noĩatis immediate / Florus in epitomate li. iij. dicit sic. Bebiũ atq; numitoriũ p̃ medium fore vnci traxere carnificũ. Catulus se ignis haustu ludibrio hostiũ exemit. f ¶ Merula flamen di. zc. De isto narrat valerius li. ix. ca. xij. ea tempestate Lucius cornelius merula ↄsularis / z flamen dialis: ne ludibrio insolentissimis victoribus esset / in iouis sacrario venis incisis contumeliose mortis effugit damnationem: sacerdotisq; sui sanguine vetustissimi foci maduerũt. (A) Idẽ narrat Florus libro. iij. g ¶ In ipsius autẽ zc. De hoc dicit Lucanus li. ij. sic. In numero2 ꝑs magna perit. Et cito post addit: Spes vna salutis Oscula pollute fixisse trementia dextre. s. marij: de quo ibi loquif. De hoc Florus in epitomate li. iij. dicit sic. Arcarius ipso vidẽte mario ↄfossus est: q2 fatalem illam manum non porrexerat salutanti. Et addit. Hec tot senatus funera inter calendas / z idus ianuarij mẽsis: septima illa marij purpura. i. ↄsulatus dedit: quid futu2 fuit / si annum ↄsulatus implesset? Hec Florus. Mortuus aũt fuit marius / ſm titũ liuium idibus ianuarij.

Expo. Ca. XXVIII

Syllana vero victoria zc. (b) In hoc caplo btũs aug⁹ obijcit ↄ romanos q̃ ↄstruxerunt edẽ ↄcordie ꝓpter mala discordia2 q̃ apparuerũt in bello ciuili syllano / ipso sylla de grecia redeũte in italiã. Et p̃mo tangit mala q̃ facta sunt p̃ marianos occasione illius reditus. Scdo ibi: Sylla victor zc. tãgit mala q̃ facta sunt p̃ syllã / z sibi adherentes post eius reditũ. Ad intellectũ vero hui⁹ capli sicut z p̃cedẽtis diligenf notãda sunt ea q̃ de mario z sylla narraui. s. li. ij. ca. xxij. Ex narrat⁹ vero ibi patet: q̃ sylla bis intrauit vrbẽ z bis pugnauit ↄ marianos. In p̃ma pugna fugauit mariũ patrẽ qui fuerat sexies ↄsul: z septimũ ↄsulatũ ambiuit: quẽ vocat hic aug⁹ mariũ maiorẽ. Scda vero pugna fuit post mortẽ illius marij: nam fugato isto mario / sylla iuit in greciã ↄ mithridatẽ: z dũ esset absens ab italia / rediit p̃dictus marius z exercuit crudelitates maximas: ꝓpter quas rediit sylla in italiam. Sed anteq; rediit / mortuus ẽ marius iste morte naturali: z tunc sylla bellauit ↄ mariũ p̃dicti marij filium: quem marium filiũ vocat hic augustinus mariũ iuuenẽ. Et bellauit etiam cõtra alios marianos qui. s. partẽ marij fouerũt: z innũerabiles crudelitates exercuit: nõ solũ dũ inuenit resistẽtes sibi sed etiã

Postq̄ obtinuerat victoriā: vt dicit Aug⁹ in ꝑncipio huius capl'i in generali: ⁊ postmodū in isto caplo ex/emplificat in speciali. Dicit aūt in ꝑncipio hui⁹ capl'i sic. Syllana ꝟo victoria secuta. s. facta crudelia ma/riū q̄ secuta fuerāt: nō solū tpe/ s; etiā imitatiōe: post tantū sanguinē ciuiū q̄ fuso fuerat compata. i. a empta: nō multū sāgui/nē ciuiū fudit anteq̄ ha beret ꝑfectaȝ victoriā: vt patet. s. li. ij. ca. xxij.

a ¶ Finito iā bello ⁊c. Licet eñ pte maria na deuicta bellū nō es/set: tñ multi adhuc erāt supstites de parte illa inter quos et Syllana adhuc vixit inimicitia.

b ¶ Crudeli⁹ in pace crassata est: sc; victo/ria syllana: q2 crudelius se habuit post victoriaȝ q̄ ante. Et ideo dicit va lerius li. ix. ꝙ in exercē/do victorias repsenta/uit hannibalē: q̄ crude/liter vsus est victorijs.

c ¶ Jam etiam post Marij maioris ⁊c. Loquit̄ de tempe quo senatus fugerat ad syl/lam in greciam. Fuerūt eñ marius iuuenis et carbo absente sylla fa/cti cōsules: ⁊ multa cru delia exercuerunt: p̄ci pue post fugaȝ senatus remanserant eñ aliq̄ de senatu. Unde Orosius lib. v. sex narrat occisos auctoritate sua dicens: Damasippus ꝑtor incē/tore Mario ꝯsule/ mu/tium sceuolam/ carbo/nem/ lucium/ domiciuȝ/ publium antestiū in cu/riam quasi ad ꝯsultandum vocatos crudeliter occi/dit. Propter qđ dicit aug⁹: ꝙ de ipsa curia tanq̄ de carcere ꝑducebant̄ ad gladium. Quoȝ corpora ꝰm Orosium vnco tracta sunt/ ⁊ in tyberim ꝓiecta. Pa tet aūt ex dictis ꝙ duo erant carbones: vnus q̄ erat ꝯsul de pte mariana: ⁊ alter q̄ erat senator de pte syl/lana q̄ hic narrat̄ interfectus. De interfectiōe ꝟo al/terius: Ualerius li. ix. ca. xiij. narrat ꝙ in ꝯsulatu suo tertio/ iussu pōpeij in siciliaȝ ad suppliciū ductus: pe tijt a militibus demisse. i. humiliter ⁊ flebiliter vt al/uū purgare posset anteq̄ expiraret: vt sic diutius vi tam ꝓlōgaret. In purgando ꝟo aluū morā traxit do nec caput eius in sordido loco sedentis absinderet̄. Orosius li. v. dicit ꝙ pōpeius q̄ erat syllan⁹ carbonē volentē de corsica fugere in egyptū: ad se in siciliam retraxit: vbi eū cū alijs socijs suis occidit.

d ¶ Mutius sceuola pōtifex ⁊c. De isto Sceuola narrat Ualerius li. ix. ca. xj. ꝙ sibi ꝓ sanctitate moȝ digna laudatio reddi nō posset: tñ fimbria. s. marianus la/borauit ad hoc ꝙ necaret̄: in funere marij. s. patris graue sibi vulnus infligens: de quo postmodū ꝯua/luit. Quo compto dixit fimbria se velle sceuolam ac cusare: ⁊ cum interrogaret̄ quid de eo dicturus esset sinistrū: respondit se sibi velle obijcere: ꝙ nimis par/

a comparata fuerat: fi/nito iam bello inimi/b citijs viuentibus cru/delius in pace crassa/c ta est. Jam etiaȝ post marij maioris ꝯstinas ac recētissimas cedes/ addite fuerāt alie gra uiores a mario iuue/ne atq̄ carbone earū/dem partium maria/narum. Qui sylla im/minente non solū vi/ctoriam/ verumetiam ipsam desperantes sa/lutē: cuncta suis alijs/q̄ cedib⁹ impleuerūt. Nam p̄ter stragem la te ꝑ diuersa diffusam: obsesso etiam senatu/ de ipsa curia tanq̄ de carcere ꝑducebantur d ad gladiuȝ. Mutius sceuola pontifex quo niā nihil apud roma/nos templo veste san/ctius habebat̄: arā ip saȝ amplexus occisus est: ignemq̄ illum qui ꝑpetua cura virginuȝ semꝑ ardebat: suo pe/ne sanguine extinxit.

Urbem deinde sylla e victor intrauit: qui in villa publica: non iaȝ bello/ sed ipsa pace se/uiente septem milia peditum vndecumq̄ inermia: non pugnan do/ sed iubendo pro/strauerat. In vrbe au tem tota quem vellet syllanus quisq̄ ferie/bat. Unde tot funera numerari omnino nō poterant/ donec sylle suggereret̄ sinendos esse aliquos viuere: vt essent quibus possent imperare qui vicerāt. Tunc iam cohibita q̄ hac atq̄ hac passim furibunda ferebatur licentia iugulandi: ta bula illa cum magna gratulatione propost ta est que hominum ex vtroq̄ ordine splē/dido: equestri sc; atq̄ senatorio/ occidendo rum ac proscribendo rum duo milia conti nebat: ꝯtristabat nūe rus/ s; cōsolabat̄ mo/

et telū in suo corꝑe recepisset. Postmodū tñ interfe/ctus ē/ sicut hic narrat aug⁹. Cui ꝯcordat Lucanus li. ij. sic dicēs: Ante ipsum penetrale. i. interiorē ⁊ se/cretū locū edis/ dee. i. veste semperq̄ calētes mactaue/re focos paꝝ: sed fessa senect⁹ sanguis effudit iugulo flāmisq̄ ꝑpercit: id est in hoc ꝙ ipse fessus sene/ctute paꝝ sanguinis ef/fudit: ꝑpercit taȝ iugulo q̄ flāmis: q2 nō fedauit ea multo sanguine. Flo rus in abbreuiatiōe tit sic dicit. Damasippus ꝑ tor ex volūtate sexti ma rij ꝯsulis cū senatu con traxisset omnē q̄ in vrbe erat nobilitatē trucida uit. Ex cuius nūero q̄n/tus mutius sceuola pō/tifex maximus fugiens in vestibulū edis veste occisus est. De vesta au tem ⁊ ꝟginibus q̄ sem per ignē in templo suo nutriebant: dixi. s. li. ij. ca. xxix.

e ¶ Urbem deinde ⁊c. De crude/litatibus sylle quas tā/git hic augustinus: nar/rat Ualerius li. ix. ca. ij. videlicet ꝙ crudelit̄ to tam vrbeȝ ⁊ omnes ita lie partes ciuilis sangui nis fluminibus inunda uit. Quattuor enim le giones contrarie par/tis fidem suam secutas: id est cōfidentes de im punitate quam eis pro miserat in publica villa q̄ in martio campo erat frustra misericordiā im plorantes occidi iussit: lacerata ferro corꝑa in tyberim sunt proiecta. Quinq̄ milia ꝑnestino rum spe salutis eis data extra menia municipij euo/cata: cum reiectis armis se humi ꝓstrassent interfici ⁊ eoȝ corꝑa per agros dispergi fecit. Quattuor mi/lia ⁊ septingentos dire ꝓscriptiōis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit: vt haberet̄ memoria hu ius facti. De alijs etiam crudelitatibus ipsius: dixi supra li. ij. ca. xxij. Quantum aūt ad tabulam de qua hic fit mētio ꝑ beatū augustinū narrat Orosius li. v ꝙ postq̄ q̄ntus catulus rephēderat syllam de nimia interfectiōe: sylla lucio forcidio auctore infamem ta bulam ꝓscriptiōis induxit. Prima ꝓscriptio. lxxx. ho minum fuit: in q̄bus quattuor ꝯsulares erant. i. q̄ fu/erant ꝯsules vel digni ꝯsulatu. s. carbo marius: caius marius: narbonus ⁊ scipio: ⁊ inter eos sertorius/ tūc maxime timendus. Item alia ꝓscriptio cum q̄ngen tis hominibus ꝓposita est: quam cum tullius nihil si bi ꝯscius legeret: ⁊ nomen suum inter alios videns/ fugere operto capite voluisset interfectus est. Sed nec ipsis tabulis fides aut finis videbat̄: nam alios quos nō ꝓscripserant trucidabant: alios vero ꝑmo occiderūt: ⁊ postea ꝓscripserunt. Unde patet ꝙ de numero ꝓscriptoꝝ: diuersitas est apud scriptores. Nā augustinus pōit duo milia: cui ꝯcordat Florus in epitomate li. iij. valerius ꝟo. iiij. M. septingētos

B

ponit. Orosi⁹

dus. Nec qz tot cadebãt tantũ erat merozis quan tũ letície: qz ceteri non ti mebãt. Sed i quibusdaz eoꝝ qui mozi iussi erant: etiam licet ipsa crudelis ceteroꝝ securitas/ genera moztiũ exq̃sita conge a muit. Quẽdã eñ sine ferro laniãtiũ man⁹ diripue runt: imanius holes ho minẽ viuũ/ q̃ bestie solẽt discerpere cadauer abie b ctũ. Alius oculis effos sis ꝛ particulatim mem bris amputatis: in tan tis cruciatibus diu viue re/ vl' potius diu mozi co c actus ẽ. Subuastate sũt etiã tãq̃ ville quedã no d biles ciuitates. Una ṽo velut vnus re⁹ occidi iu beref: sic tota iussa est ci uitas trucidari. Hec fa cta sunt in pace post bel lum: non vt acceleraref

obtinẽda victoria: sz ne cõtemneref obtẽta. Pax cum bello de crudelitate certauit ꝛ vicit. Illõ eñ prostrauit armatos/ ista nudatos. Bellũ erat vt q̃ feriebaf/ si posset ferirer: pax autẽ nõ vt qui euase rat viueret/ sed vt mori ens nõ repugnaret.

¶ De cõparatione go thice irruptiõis cuz eis cladibus / quas romani vel a gallis vel a bellozum ciui lium auctozibus ac ceperu nt.

Capitu lum XXIX

Que rabies exte e rarũ gentiuz: q̃ seuitia barbaro rũ: huic de ciuib⁹ victo rie ciuiũ cõpari potest? Quid roma funesti⁹ tetri f us amariusq̧ vidit? Utrz g olim gallozũ ꝛ pauloan

B ponit Orosius ṽo in vniuerso nõ ponit nisi. cccc.et lxx. Causa ṽo hui⁹ diuersitatis dicef infra/ ca. scz se quenti. a ¶ Quendam eñ sine ferro laniantiũm. Iste fuit Bebi⁹ marian⁹: qui ẽm Floꝝ lib. iij in epitomate: sine ferro inter man⁹ laceratus est: forsi tan qz Bebi⁹ syllan⁹ sic tractus fuerat: vt supra patuit ex luca no: ideo syllani bebi um marianũ eodem L mõ lacerauerũt quasi in vindictã mortis alteri⁹. b ¶ Alius oculis effossis ꝛc. Iste sic occasus fuit marc⁹ marius: vt pa tet ex narratis supra lib. ij. ca. xxij. quẽ eti am Lucan⁹ lib. ij. de scribit miserabiliter īterfectũ. c ¶ Sub uastate sunt etiã tãq̃ ville quedaz nobiles ciuitates. Due fuerunt ciuita tes in Hispania: que per syllanos quia fa uerant marianis: et postmodũ victi ma rianis fortiter resti terunt: finito scz bel lo contra sertorium: de quo infra lib. isto ca. xxx. fit mentio de D structe sũt/ ẽm Oro sium libro. iv. quarũ vnam appellatã vri miam pompei⁹ euer tit: alteram dictam Calagurrem: africanus obsidione diutina captã in cendio deleuit. d ¶ Una ṽo velut vnus reus occidi iuberetur: sic tota iussa ꝛc. Ista fuit pre neste/ ẽm Lucanũ: qui libro. ij. dicit sic: Uidit fortu na colonos. Prenestina suos cũctos simul ense rece ptos. Et de hoc dicit Florus in abbreuiatione Titi liuij sic. Sylla totam italiam cedibus repleuit: inter quos omnes prenestinos inermes occidi iussit. Idẽ narrat Flor⁹ in epitomate libro. iij. de Sulmone ci uitate antiqua: cuius ciuibus interfectis iussit ciuita tem deprędatã deleri. Causa ṽo quare omnes prene stinos occidit/ fuit: quia ẽm Orosiũ in ciuitate prene stina tenuit se Marius iunioz contra Syllã: et ciui tas illa partem suam fouit.

Additio iaco i passauanti ¶ In hoc cap. xxviij. mentionẽ facit Aug⁹ de igne q̃ ꝑpetua vestaliũ cura in templo veste semꝑ ardebat. De quo expositoꝝ nihil dicit. Ubi notandũ q ẽm au ctores q̃ historias romanas scripserũt: rome erat tẽ plũ dee veste dedicatũ. Dicebaf aũt vesta dea ignis: a vesta grece qd̃ latine dicif ignis. Hec aũt erat Ue nus ẽm quosdam. Alij dicũt q erat Iuno. Alij ṽo q erat ops. i. terra: quia herbis ꝛ florib⁹ vestiref et tũc di ceref a vestio: vnde vesta. i. vestita. Cõmuniter autẽ tenef q erat venus. Dicebant aũt poete q due erãt venereꝫ: vna casta/ alia impudica. Caste autẽ illud tẽ plũ dedicatũ erat: q̃ hĩ dicif vesta. i. ignis: quia sicut ignis nihil generat et sterta etiã castitas: ꝓpter qd̃ et i templo illo semꝑ debebat ignis ardere: q̃ manib⁹ et cura virginũ fouebaf. Et dicebanf virgines ille ve stales: que si negligentes in fouendo ignẽ illũ: q̃ dice baf perpetu⁹ siue etern⁹ / inueniebanf: graui animad uersione plectebanf. Unde magna cura erat roma nis de illo igne. Narrat eñ Valeri⁹ lib. j. ca. j. de re ligiõe: q cũ quadã nocte virgo vestalis parũ diligẽs eterni ignis custos fuisset: digna visa ẽ/ que flagro ad moueref. Maxime ṽo virginis Emilie discipulam extincto igne: tutam ab omni reprehensi one Ueste numen p̃ stitit: qua adorante cuz carbasum quem optimũ habebat fo culo imposuisset: su bito ignis emicuit. Non mirũ igitur si ꝓ eo imperio augen do custodiendoq̧ ꝑ tinax eorũ indulgen tia/ deorũ semper ex cubuit: q taz scrupu losa cura/ paruula q̃ q̧ momenta religio nis examinari viden tur: quia nũq̃ remo tos ab exactissimo cultu cerimoniaruz oculos habuisse no stra ciuitas existimã da est. Hec valeri⁹. A

e Expo. Ca. XXIX Que rabies exterarũ gẽ tium: que seuitia barbarozum ꝛc. In hoc capitulo cõ parat Augustinus mala ciuilia roma norum ad mala ex tranea: ostendens q grauioza fuerũt ma la que passi sunt a ꝓprijs ciuib⁹/ q̃ que vnq̃ passi sunt ab extraneis: Nam qui plus nocuerunt vnq̃ vrbi an te tempora vel tempozibus Augustini/ fuerunt gal li et gothi. Isti enim ceperunt et intrauerunt vrbeꝫ et fecerunt mala que volebant: Nunq̃ vero alij ho stes extranei vrbem ante tempora Augustini cepe rant. Sed plus nocuerunt ciuibus romanis Sylla ni et mariani q̃ illi/ vt Aug⁹ ostendit. f ¶ Gallo rum ꝛc. Quomodo vero galli obtinuerunt ciuita tem: narraui supra libro. ij. capi. xxij. Quomodo ve ro interfecerũt senatores: narrat Titus liuius libro v. de origine vrbis: videlicet q instante aduentu gal lozum: cũ romani desperarent se posse ciuitatem de fendere: ordinauerunt q iuuentus robusta esset in ar ce capitolij ad eius defensionem: seniores ṽo rema nerent in domibus. Senatores ergo qui non erant apti ad bellum: induerunt se cultioribus vestibus iux ta sue maiestatis decentiam: ꝛ sedebant sic ornati sin guli in domibus suis/ expectantes gallorũ aduentũ. Uenientes nãq̧ galli circuibãt et interficiebãt illos q̃s armatos habuerũt obuiã: intrãtes ṽo domos ꝛ inspi cientes: cũ viderẽt senes venerãde maiestatis/ tãq̃ de os venerabanf eos et recesserũt. Erat autẽ vnus se nex romanus nomine marcus papyrius: cui cũ gall⁹ quidam tractaret barbã: indignatus baculo quẽ ha bebat: ꝑcussit fortissimo nisu i capite gallũ illũ: ꝓpter quẽ galli cõmoti ꝑmo papyriũ: deinde alios senato res occiderũt. Cũ ṽo galli diu capitoliũ obsedissent: tãdem ꝯcesserũt obsessis vitã: soluta eis certa q̃ntita te auri quã petebant. g ¶ Et pauloante gotho rum ꝛc. De gothis ṽo quomodo vrbem ceperũt: ꝛ

te gothorū irruptionē: an marij τ sylle aliorūq; i eorum partib⁹ viroꝝ clarissimorū tanq̄ suoꝝ luminū in sua mēbra ferocitatē? Galli quidē trucidauerūt senatū: quicq̄d ei⁹ in vrbe tota/preter arcē capitolinā/que sola vtcūq; defensa est/repire potuerūt. Sz in illo colle cōstitutis auro vitā saltē vēdiderūt: quā etsi ipsi ferro rape non possēt: possēt tñ obsidiōe ɔsumere. Gothi vero tam multis senatorib⁹ pepercerūt: vt magis mirū sit ꝙ aliq̄s peremerūt. At vero sylla viuo adhuc mario/ipm capitoliū qḋ a gallis tutum fuit/ad decernēdas cędes victor insedit. Et cū fuga mari⁹ esset lapsus ferocior cruentiorq; reditur⁹: iste i capitolio p senatus etiam cōsultū/tam multos vita rebusq; priuauit. Marianus autē partib⁹ sylla absente quid sanctū cui parcerent fuit: quādo mutio ciui senatori pontifici arā ipsam vbi erant: vt aiunt: fata romana miseris ambienti amplexib⁹ non pepercerunt? Syllana porro tabula illa postrema: vt omittam⁹ alias innumerabiles mortes: plures iugulauit senatores q̄ gothi vel expoliare potuerūt.

De connexiōe bellorū que aduētū christi plurima τ grauissima precesserunt.

Capitulum XXX

Qua igitur fronte quo corde: q̄ impudentia/qua insipiētia vel poti⁹ amentia illa vel dijs suis nō imputāt/et hec nostro imputāt christo: crudelia bella ciuilia olbus bellis hostilibus auctorib⁹ etiā eoꝝ fatentib⁹ amariora: qb⁹ illa respublica nec afflicta/sed perdita oino iudicata est: longe ante aduētū christi exorta sunt: et sceleratarū concatenatiōe cāꝝ a bello mariano atq; syllano ad bella sertorij τ catilie: q̄rū a sylla fuerat ille pscript⁹ ille nutrit⁹: īde ad lepidi

a ¶ An marij τ sylle ⁊c. De sylla vero quō intrauit bis ciuitatē: et quō mariū prima vice fugauit: τ quō marius postmodū redijt: et quas crudelitates vterq; exercuit/narraui li. ij. ca. xxij. et etiā parz i libro isto/ca. xxvij et. xxviij.

b ¶ Qui mutio ⁊c. De mutio vero scęuola pontifice quō interfectus fuit/patet in precedenti ca. Occisus em fuit in tēplo veste: in quo erāt fata romana. i. palladium et sacra palladis: que dicunt fata romanorū sicut prius erāt troianorum: de qb⁹ dixi supra lib. j. ca. ij. et libro isto ca. xviij.

c ¶ Sylla. porro tabula ⁊c. De duab⁹ tabulis contineētib⁹ noia pscriptoꝝ: q. s. sentētiati erant hostes reipu. τ ꝓpē hoc erāt pscripti: quos licebat cuilibet occidere impune: dictū ē in preced. ti caplo. Et innuit hic beatus aug⁹/ꝙ erant plus q̄ due tabule q̄ continebāt: mortes inūerabiles: et ꝓpter hoc videtur aug⁹/orosi⁹ τ valerius discordare/vt dixi in precedēti capitulo: cum tamen non repugnent sibi inuicē/quia de diuersis tabulis loquūtur.

Expositio Ca. XXX.

d Qua igit̄ fronte ⁊c. In hoc cap̄. inuehit beat⁹ aug⁹ contra romanos: q̄ christianis imputabāt mala sua: cū tamē mala ipsoꝝ ciuilia fuerint mlto maiora q̄ aliqua que passi sunt tpib⁹ christianis: mala em̄ illa fuerāt lōge ante aduentū christi: nā primū bellū ciuile ꝑm eutropiū fuit bellū inter mariū τ syllā: licet ꝓcesserint alia multa mala τ magna: puta seditiōes gracchorum τ saturnini/τ interfectiones eoꝝ cū multis alijs: vt superius patuit in hoc lib. Hoc autē bellū incepit ꝑm orosiū anno ab vrbe condita. dclxij. Cesar vero augusti⁹ incepit regnare anno ab vrbe cōdita. dccxx. cui⁹ anno. xlij. christ⁹ natus est: τ p ɔsequēs illud bellum ciuile fuit ante natiuitatē christi circiter. xcij. annis. s. fere centū annis. Facit aūt aug⁹ in hoc ca. duo. Primo em̄ inuehit aug⁹ cōtra romanos ꝓpter mala ciuilia superi⁹ in hoc caplo recitata. Secūdo ibi: Inde ad pompeiū ⁊c. recitat mala alia nō solum ciuilia sed etiā plus q̄ ciuilia. e ¶ Ad bella sertorij ⁊c. Isti sertorio tradidit marius vnā partē exercitus: vt patuit. s. lib. ij. ca. xxij. Postmodū fuit a sylla pscriptus: vt dixi supra li. ij. ca. xxviij. De quo narrat orosius lib. v. ꝙ cū esset vir dolo atq; audacia potens/syllam fugiens de africa venit in hispaniā: vbi bellicosissimas gentes in arma cōcitauit: aduersus quē duo duces/metellus. s. τ domici⁹ sunt missi: quoꝝ domicius ab herculeio sertorij duce oppssus est cū suo exercitu: metellus vero multis prelijs fatigatus/hostes etiā fatigabat/donec pompeiū castris sociat⁹ esset: pompeius cōtracto exercitu lauronē ciuitatē/quā sertorius expugnauit volēs defendere/sed nō valēs aufugit. Sertori⁹ autem captā ciuitatē cruentissime depopulat⁹ est. Habuit autē pompeius triginta milia peditū τ mille eq̄tū. Sertori⁹ autē. lx. milia peditū/τ octo milia equitū. Sertorius deinde cōgressus cum pompeio decem milia peditū eius interfecit: τ ipse sertori⁹ ferē tantōdez perdidit. Multa inter eos prelia gesta sunt. Memmi⁹ questoꝝ pompei τ vir sororis ei⁹ occisus est: herculei fratres interfecti: perpenna qui se sertorio iunxerat cōmixtur⁹ est: postremo sertori⁹ decimo anno belli inchoati suorū dolis interfect⁹/finē bello dedit: postmodū cū ciuitates q̄ cū sertorio fuerāt se darēt/due restiterūt: q̄ delete sūt: de qb⁹. s. ca. xviij. mētio facta est. f ¶ Et catiline ⁊c. De catilina vero quē hic dicit aug⁹ a sylla nutritū/narrat eutropi⁹ lib. vj. ꝙ marco tullio cicerone oratore τ cneo antonio cōsulib⁹ anno vrbis cōdite. dclxxxix. lucius sergi⁹ catilina generis nobilissimi vir/sed ingenij pessimi: ad delendā patriā cōiurauit cū quibusdā claris viris/sed audacibus tamē. A cicerone vero de vrbe expulsus est: et socij eius deprehēsi/strangulati sunt in carcere. Ab antonio vero altero cōsule catilina vict⁹ est in ꝓlio τ interfectus. De isto catilina scripsit salusti⁹ catilinariū: vbi loquēs de ꝓlio in quo occisus est/dicit sic: Cōfecto ꝓlio tunc vero cerneres quanta audacia quātaq; animi vis in exercitu catiline fuisset: nā fere locū quē q̄sq; pugnādo viu⁹ cepat/eum aīa amissa corpe tegebat: oēs tamē aduersis vulnerib⁹ ɔciderāt. Catilina vero longe post a suis inter hostiū cadauera repert⁹ est: paululū etiā spirans: ferociāq; animi quā habuerat viuus/in vultu retinens: Hec salusti⁹. De hui⁹ modi bus dictū est supra lib. ij. ca. xxiij. g ¶ Inde ad lepidi ⁊c. De istis duobus narrat Orosius lib. v. sic: Sylla mortuo lepidus mariane partis assertor/id ē defensor/aduersum

defensor aduersum Catulū syllanū ducem: surgens rediuiuos bellorū ciuiliū cineres suscitauit. Bis autem tunc acie certatū est: populi romanorū cesi sunt: Albanorum ciuitas obsessa est/⁊ fame cruciata: vbi tūc Scipio lepidi filiꝰ captus atqꝫ occisus est. Brutꝰ persequente Pompeio/ apud regium interfectꝰ est: ita hoc bellū ciuile eadem celeritate qua exarsit/euanuit. a ¶ Inde ad pompeij ⁊ cesaris quorum pompeius sectator syl. ⁊c. Hic prosequitur Augustinus mala plus ꝗ̄ ciuilia: id est, bella que fuerunt non solū inter ciues/sed etiam inter affines. Quorū primū inter pompeium magnum fuit et Juliū cesarem. Secundū inter cesarem Augustū et Antoniū. Pompeius ꝟo (vt patet ex narratis in hoc capitulo) fouit partem sylle: nam gessit bellū contra sertonū: et postmodū interfecit brutū: qui fuerūt mariani. Et ꝓpter hoc dicit hic Augustinꝰ: ꝙ Pompeius fuit sectator sylle. De bello ꝟo inter ipsum et Juliū cesarem/narraui supra in hoc libro capi. xiij.

et catuli bellū: quorum alter gesta syllana rescidere/alter defendere cupiebat. Inde ad Pompeij et cesaris: quorum pompeius sectator sylle fuerat: eiusqꝫ potentiam vel equauerat/ vel iam etiam superauerat. Cesar autē pompeij potentiam non ferebat: sed quia nō habebat: quam

b ¶ Hinc ad alium cesarē/ qui post augustus appellatus est ⁊c. Iste cesar vocatꝰ est primo octauianꝰ: postmodū cesar. postmodū Augustꝰ: vt infra dicet. Huiꝰ anno q̄dragesimosecūdo scꝫ imperij sui/ natus est christꝰ. De isto scribit Eutropiꝰ libro septimo: ꝙ in morte Julij cesaris fuit decemseptem annorum adolescens/patre Octauio senatore genitꝰ: maternū genꝰ ab Enea per Juliam familiam sortitꝰ: nā Julia processit ab iulo filio enee: cesaris nepos erat: quem ille in testamento heredem reliquerat: et nomen suū ferre iusserat. Iste est qui postea Augustus est dictꝰ. Augustinꝰ ꝟo in hoc capitulo dicit eū fuisse primi cesaris filiū adoptiuū: quod verū est: fuit enim naturalis nepos et filiꝰ adoptiuꝰ: nam ꝯm Eutropiū ipse fuit per testamentū ab ipso in filiū adoptatus. Quantū ꝟo ad bella ciuilia que gessit/sciendū: ꝙ sicut colligi potest ab Eutropio libro septimo/⁊ Orosio libro sexto: ipse gessit quinqꝫ bella ciuilia. Quorū primū adhuc adolescens decemseptē annorū gessit contra Marcū antoniū: Nam interfecto Julio cesare qui vigintitribꝰ vulneribꝰ cōfossus est: in cuiꝰ mortem coniurauerūt. cclx. senatores vel ampliꝰ/ equitesqꝫ romani: Antonius consul existens/erat ꝓ parte iulij cesaris: ⁊ bellis ciuilibꝰ eos q̄ Juliū cesarē interfecerant/opprimere conabat. Senatꝰ ꝟo eis fauebat. Turbata ꝟo est respublica ꝑ Antonium: qui scelera multa cōmisit: a senatu hostis iudicatꝰ est: et missus ē ad eū ꝓsequendū Octauianꝰ: qui etiam cesar Augustus post dictꝰ est. Principales tamē erant consules duo/ scꝫ pansa et hirtiꝰ: quibꝰ ipse est adiūctus dux tertiꝰ. Profecti ergo hi tres duces contra Antoniū/ vicerūt eū apd Mutinā. Accidit aūt vt ambo cōsules occisi morerent: ⁊ tres exercitꝰ vni Octauiano parerēt. Fugatus ꝟo antonīꝰ ⁊ amisso exercitu ꝯfugit ad lepidū: q̄ magister eq̄tū cesaris fuit: ⁊ ipso operā dante/octauianꝰ pacē cū Antonio fecit: ⁊ sororē suā octauiā sibi ī vxorē dedit: ⁊ quasi vindicaturꝰ mortem sui patris adoptiui/romā cū exercitu ꝓfectꝰ: extorsit vt xx. anno cōsul fieret. Postmodū senatū ꝓscripsit: id est de senatu/ꝯm Orosiū. cxxx. inter quos erat cicero: ꝓscribēte eū Antonio inimico suo: ⁊ Luciꝰ antonīꝰ: de quo statim dicet infra. Postea ad numerū proscriptorū additi sunt. xxx. equites romani. Octauianꝰ ergo cū Antonio ⁊ lepido rempublicā armis tenere cepit: ꝑ quos etiā Cicero orator occisus ē/ et multi alij nobiles. Secundū bellū gessit ꝯtra Brutū et cassiū: qui fuerūt principales in interfectiōe cesaris. Ipsi ꝟo iam ingens bellū mouerant: processeruntqꝫ contra eos in greciam Octauianꝰ et antonius: ⁊ apud Philippos Macedonie vrbem/ contra eos pugnauerunt: et primo prelio victi sunt Octauianus ⁊ Antonius: periit autē dux nobilitatis Cassius: in secūdo bello brutum et infinitam nobilitatem que cū illis bellū gesserat/victam interfecerunt: ac sic inter Octauianū ⁊ antoniū diuisa est respublica regenda: ita vt Octauianꝰ hispanias/gallias ⁊ italiā teneret: antonius asiā/pontū et orientē. Tertiū bellū gessit Octauianꝰ cōtra Luciū antoniū cōsulem qui ꝓscriptus fuerat: qui in italia bellū ciuile cōmouerat. Erat autem ꝯm Orosiū auūculꝰ: ꝯm Eutropiū ꝟo frater Marci antonij: qui (vt dictū ē) orientem suscepit regēdam. Lucius ꝟo antonīꝰ apud Perusiū tuscie ciuitatē victus ⁊ captꝰ est. Quartū ꝟo bellū erat cōtra sextū pompeiū cnei pompeij magni filiū: qui ingēs bellū in Sicilia cōmouerat his q̄ superārāt ex partibꝰ Cassij ⁊ bruti ad eū cōfluētibꝰ: contra quem bellatū est ꝑ Octauianū ⁊ antoniū: sed pax postremo interuenit. Sextꝰ Pōpeius postmodū pacem irrupit: ⁊ nauali prelio victus: fugiens ī Asiā interfectꝰ est. Quintū bellū ciuile octauiani fuit cōtra Marcū antoniū supradictū. Qui cū octauiā sororē octauiani ī vxorē duxisset: postmodū ea repudiata: cleopatram reginam egypti duxit vxorē: ac postmodū ingens bellū ciuile cōmouit cogēte Cleopatra: dum cupiditate muliebri optat etiam in vrbe regnare. Victus est autem Antonīꝰ ab octauiano nauali pugna clara ⁊ illustri apud Actiū in epiro: vnde fugit ī egyptū. Dicit autē Hugo floriacēs. ꝙ Cleopatra cū aurea puppe veloqꝫ purpureo ꝓma fugere cepit: ⁊ secutus est eā antonīꝰ. Et (sicut dicit Eutropiꝰ) desperās (eo ꝙ oēs trāsirēt ad octauianū) manu ꝓpria se peremit. Cleopatra etiā cū nō posset animū octauiani ad libidinem allicere sua specie vt alijs fecerat: nec sibi spes salutis esset: elapsa de custodia/ in sepulchrum iuxta Antonium virū suū se collocans: sibi aspidem admisit: ⁊ veneno eius extincta est. Post hec Octauianus vrbem cū triumpho ingressus: eo ꝙ orientem vicisset: ⁊ egyptum romano imperio addidisset: tūc ꝓmo salutatus est augustꝰ. Sic enī populus salutando eū vocauit: scꝫ Augustū: eo ꝙ rempublicā sic auxerat. De quo etiā fit mentio in legēda beati Petri ad vincula. c ¶ Inter quos ⁊ cicero disertus ille artifex ⁊c. Ciceronē vocat hic Augꝰ disertum artificē regēde reipublice: quia consul existens prudēter rempublicam rexerat: ⁊ quia de republica diserte, i. eloquēter libros composuerat. De huius morte superius in hoc capitulo tetigi: de quo narrat Valeriꝰ lib. v. ca. iij: ꝙ Pompiliꝰ: quē Cicero prius in iudicio de graui crimine defenderat: ⁊ a morte ⁊ a pena capitis liberauerat: q̄ postea nec re nec ꝟbo a cicerōe lesus fuerat/ ad mortē ipm ꝓsecutus est. Nā victo marcū

tamen illo victo interfectoqꝫ trāscēdit. Hinc ad alium cesarem: qui post augustus appellatus est peruenerunt: quo imperante natus est christus. Nam et ipse Augustus cum multis gessit bella ciuilia: ⁊ in eis etiā multi clarissimi viri perierunt: inter q̄s et cicero disertus ille artifex regēde

h antoniū rogauit vt ad illā ꝓscriptū/scʒ eo tpe quo senat⁹ ꝓscript⁹ fuerat: vt supra dixi: ꝓsequendū ⁊ iugulandū mitteret: quo impetrato exultans caietam cucurrit: ⁊ ciceronem virū clarissime dignitatis ⁊ ꝗstātis officij venerandū iugulandū sibi ꝓbere iussit: ac ꝓtinus caput romane eloquētie ⁊ pacis clarissimā dexteram amputauit: portans illud secum romam. Sciēdū est aūt ꝙ cicero ꝑmo restitit Iulio cesari: q̄n obtenta victoria de gallia petijt secundū consulatū: ⁊ postmodū sicut hic narrat Aug⁹ restitit Antonio: et ideo fuit odiosus tam augusto ꝗ̄ antonio.

a reipublice. Pompeij op pe victorem caium cesarem/qui victoriam ciuilem clementer exercuit/ suisqꝫ aduersarijs vitam dignitatemqꝫ donauit: tanꝗ̄ regni appetitorē/ quorundam nobiliū cōiuratio senatorum velut pro reipublice libertate in ipsa curia trucidauit. b Huius deinde potentiā multū moribus dispar/ vitijsqꝫ omnibus inquinatus atqꝫ corrupt⁹/ affectare videbatur antonius: cui vehementer ꝓ eadem illa velut patrie libertate Cicero resistebat. c Tunc emerserat mirabilis indolis adolescens ille alius cesar illius caij cesaris filius ad optiuus: qui vt dixi postea appellatus est Augustus. Huic adolescēti cesari/vt eius potētia contra antoniū nutriret/ cicero fauebat: sperans eū depulsa ⁊ oppressa antonij dominatione instauraturū reipublice libertatem: vsqꝫ adeo cec⁹ atqꝫ improuidus futurorum

D a ¶ Pompeij op pe victore ⁊c. Dicit sciendū ꝙ Iulius cesar in hoc multū discrepabat a Sylla: ꝙ sylla obtentis victorijs / crudelissime se gessit ad victos. Iuli⁹ ꝟo cesar benignissime. Unde dicit Eutropi⁹ de eo lib. vj. ꝙ sic erat quo null⁹ vnꝗ̄ magis emicuit signis collatis. i. aciebus dispositis et ordinatis. Quinquagiesvicibus dimicauit. Tanteqꝫ aūt fuit benignitatis ⁊ bonitatis vt quos armis subegerat/clementia magis vicerit. De interfectione ei⁹ narrat Eutropi⁹ ibidē: ꝙ cōpositis in toto orbe bellis ciuilib⁹: romā rediēs insolētius agere incepit ⁊ supra cōsuetudinē romane libertatis. Cū ḡ honores ex sua libertate ꝓstaret q̄ antea a ppl'o ꝯferebant: nec senatui ad se venienti assurgeret: aliaqꝫ regia ⁊ pene tyrānica faceret: ꝯiuratū ē in eū ⁊ interfect⁹ est: vt superi⁹ i hoc capitulo dixi. Dicit etiā Petr⁹ comestor: ꝙ de ei⁹ interfectiōe ppl's roman⁹ ita doluit/ vt capitoliū cū auctorib⁹ sceleris incēdere voluit. Dicit ḡ hic Aug⁹/ꝙ illa coniuratio eū interficere voluit tāꝗ̄ regni appetitorē: qꝛ i rei veritate ipse post reges expulsos fuit prim⁹ q̄ solus tāꝗ̄ rex ⁊ impator rempublicā romanā regebat: quod romanis erat valde odiosū/tanꝗ̄ repugnās sue pristine libertati/qua dū⁹ senatus ⁊ ppl's cūcta ꝑ se vel ꝑ alios sua auctoritate faciebāt. b ¶ Huius deinde potentiā/multū moribus ⁊c. Loquit Aug⁹ de Antonio ꝓ illo tpe q̄ mox iā iterfecto caio iulio cesare intēdebat sibi vsurpasse potestatē singulare imperij: ꝓtendēs apud cesarianos/ꝙ accepta potestate mortē cesaris vindicaret. Dicit aūt Aug⁹ ipm morib⁹ iulio cesari valde ipareꝫ: qꝛ iste anton⁹ erat valde vitiosus: vt Tulli⁹ in. ij. antoniaꝝ ⁊ Flor⁹ i epitomate li. iiij satis i particulari tradūt/ei⁹ mores scribentes. De q̄

Seneca ep'la. cxx. dicit sic. Marcum antoniū magnū virū ⁊ ingenij nobilis: q̄ alia res ꝑdidit: ⁊ i exteros mores ac vitia nō romana traiecit ꝗ̄ ebrietas: nec mīor vino cleopatre amor: hec illū rei hostē reipublice hec crudelē fecit. b ¶ Tūc emerse. ⁊c. Dicit Aug⁹ hūc cesarem mirabilis indolis: qꝛ vt supra dixi: cū esset xvij. annoꝝ: est a senatu fact⁹ dux exercitus romani cū duob⁹ ꝯsulib⁹: et i. xx. anno ꝯsul creat⁹ ē. Iste tradidit Antonio ciceronē: vt hic tāgit. Cū eñ Cicero prius se cōtulisset ad eū: sperās ꝙ Augus⁹ patrie libertatē defēderet. Sed octauianus intendēs totā rempublicā ad se trahere: ⁊ cernēs ꝙ Cicero sibi restitisset: tradidit eū Antonio hosti suo quasi ꝓpter bonum pacis firmande. Antonius ꝟo mortē Ciceronis ideo multum desiderauit: quia Tullius sibi multum restiterat: et cōtra eū etiā in libro philippicaꝝ inuexerat.

vt ille ipse iuuenis/cui⁹ dignitatem ac potestatē fouebat: ⁊ eundē ciceronem occidendum antonio quadā quasi concordie pactione promitteret: et ipsam libertatem reipublice: ꝑ qua multū ille clamauerat/ditioni ꝓprie subiugaret.

Q̄ impudēter presentia incommoda christo imputēt qui deos colere non sinūtur: cum tāte clades ꝯ eos tempore quo colebantur extiterunt. Ca. XXXI

Deos suos accu d sent de tātis malis: q̄ nr̄o Christo ingrati sūt de tantis bonis. Certe quādo illa mala fiebāt: calebāt are numinū sabeo thure sertisqꝫ recētibus halabāt: clarebant sacerdotia: phana renitebant: sacrificabatur: ludebatur: furebatur in tēplis/ quādo passim tantus ciuiū sanguis a ciuibus: non mō in ceteris locis/ verum inter ipsa q̄ꝫ deoꝝ e

B Expo. Ca. XXXI

d Deos suos accusent de tantis ⁊c. In hoc capitulo inuehit Aug⁹ cōtra romanos ⁊ deos eoꝝ: occasionē sumētas ex malis in hoc libro superius enarratis/ꝗ̄ etiā ex alijs malis que in hoc capitulo incipit enumerare. Et facit duo i hoc capitulo: qꝛ inuehendo cōtra eos/ꝑmo resumit mala superi⁹ posita. Secūdo ibi: Omitto quippe illa: addit quedā alia. Et ostēdit Aug⁹ in ꝑncipio: ꝙ dij romanoꝝ nō poterāt excusari de malis que romani i bell' ciuilib⁹ sustinebāt ꝑ h ꝙ nō colebant sicut prius: qꝛ adhuc fiebant eis seruitia sicut prius. De h sic scribit Lucan⁹ lib. ij. Nec cūcte. s. matrone vrbis: sūmi tēplo iacuere tonātis: Diuisere deos: ⁊ null⁹ defuit aris Inuidiā factura parēs. i. discurrebāt ꝑ oīa tēpla deoꝝ infestis: nec aliqua ꝓtermiserāt: ne de⁹ ille q̄ fuisset ꝓtermissus aliis inuideret. De h etiā dicit h Aug⁹: Calebāt are numinū sabeo thure. i. thurificabāt eis thure sabeo. i. de saba vbi solūmō ⁊ nō alibi thus nascit: thure. s. i ignē altaris iniecto. Et alludit hic Aug⁹ ꝟbis Virgilij lib. j. eneidos: vbi loquēs de tēplo veneris qd̄ erat in papho/vbi colebat precipue: dicit sic: Ipsa/scʒ venus papbum sublimis abit: sedesqꝫ reuisit Leta suas: vbi templum illi centūqꝫ sabeo Thure calent are: sertisqꝫ recentibus halant. i. fragrāt vel spirāt serta de floribus rosarū cōposita. Nā sicut dicit Ualerius ad valeriū: rosa est flos veneris. e ¶ Inter ipsa quoqꝫ ⁊c. Ueritas hui⁹ dicti patet ex his que dicta sunt

Eneid. i.

S superius

a altaria fundebaf. Non elegit templum quo con fugeret tullius: quia fru/ stra elegerat mutius. Hi vero qui multo indigni us insultant christianis temporibus/ aut ad lo/ ca Christo dicatissima cōfugerūt/ aut illuc eos vt viuerent etiam ipsi barbari deduxerunt. Il/ lud scio/ et hoc mecū qs/ quis sine studio partiuz iudicat/ facillime agno/ scit: vt omittam cetera quę multa cōmemoraui et alia multo plura: quę cōmemorare lōgum pu/ taui/ si humanuz genus ante bella punica reci/ peret christianam disci/ plinam: z consequeretur rerū tanta vastatio/ quā ta illis bellis europam/ aphricamqz contriuit: nullus talium/ quales nunc patimur/ nisi chri/ stianę religioni illa ma/ la tribueret. Multo au/ tem minus eoruz voces tolerarentur: quantū at/ tinet ad romanos/ si chri stianę religionis recepti onem z diffamationem: b vel irruptio illa galloz vel tyberini fluminis ig niumqz illa depopulatio vel quod cūcta mala pręcedit/ bella illa ciuilia se querenf. Mala etiā alia c que vsqz adeo incredibi/ liter acciderunt: vt inter ꝓdigia numerarentur: si christianis tēporibus ac cidissent: quibus ea nisi christianis hoībus tanqz crimina obijcerēt? Omit/ d to quippe illa quę magis fuerunt mira qz noxa: bo ues locutos: infantes nō dum natos de vteris ma trum quędam verba cla masse: volasse serpentes: e fęminas z gallinas z ho mines in masculinum se xum fuisse cōuersas: z ce tera hmōi: quę in eorū li bris: nō fabulosis/ sed hi storicis: seu vera siue fal/ sa sint: nō inferunt homi nibus perniciem/ sed stu porez. Sed et cum pluit f terra: cū pluit creta/ cum pluunt lapides: non vt grādo appellari solet hoc nomine: sed omnino vel terrę/ vel cretę vel lapi/ dum pluuia. Hęc profe/ cto etiaz grauiter lędere potuerūt. Legim⁹ apud g

S superius in hoc libro ca. xxvij. de fimbria et merula: z ca. xxviij. de mutio scęuola: quoz sanguis i templo fusus erat. a ¶ Non elegit templū quo confu gerat zc. Aug⁹ comparat hic crudelitatez quę exer/ cebaf tempore belloz ciuiliū ad crudelitatem quę ex erceba f temporibus christianoz: cum go/ thi ceperant ciuita/ tem: ostendēs primā crudelitatem multo maiorem: quia in bel lis ciuilibus non par cebatur fugientibus ad templa deorū: si/ cut patet de Tullio cicerone: de quo su pra primo capitulo: qui ideo nō confugit

B

ad templū deorū: qz frustra fugisset. Sed in vastatiōe vrbis a gothis parcebaf fu/ gientibus ad ecclesi/ as apostoloz et mar tyrum: sicut in prin/ cipio totius libri di/ xi. Immo etiam du/ cuerunt sibi obuios fugere ad ecclias vt saluarenf. b ¶ Vel irruptio illa gal/ lorū z vel tyberini zc. De irruptiōe gal lorū dictū fuit supra lib. ij. ca. xvij. De va/ statione do vrbis p ignem et inundatiōe tyberis/ dictū est su/ pra libro isto capitulo xviij. c ¶ Mala eti am alia quę vsqz zc. Hoc dicit ꝓpter ea quę infert⁹ hic tan git cū dicit: Sz z cū pluit zc. Dicit vero huiusmodi mala fuis se numeranda inter prodigia: si christia/ nis temporibus ac cidissent. Quia pro/ digia dicūtur illa quę mirabiliter accidunt: et aliqua futura pręsignant: vnde dicūf prodigia/ quasi prodi/ tia: id est ꝓcul dicētia: id est dicentia futura quę ꝓcul sunt. Numerassent aūt romani illa mala inter prodi gia: quia non solū dixissent ea fuisse mala propter no cumenta quę inferebāt: sed etiā ꝓpter maiora mala qͣ pręsignabāt. d ¶ Omitto quippe illa quę ma gis fuerunt zc. Dicit hic Augus. se illa mala omit tere: nō qz noluit ea hic ponere: sed qz nō curat ea tā qz mala quędā dijs romanoz obijcere. Facit aūt hic mētionē de bobus loquētib⁹. Eutropius lib. vj. in fi ne dicit/ q circa tempus illud quo Juli⁹ cęsar interfe ctus est: inter cętera portēta quę toto orbe facta sunt bos in suburbano romę ad arantem locut⁹ est se fru/ stra vrgeri: nō eñ frumēta/ sed homines in breui de/ futuros. Idē scribit Eusebi⁹ in chronicis. Valeri⁹ eti am libro pmo dicit: q volumnio z sulpicio consulib⁹ i vrbe inf initia motusqz belloz ciuiliū/ bos mugitu suo i sermonē hūanū ꝯuersus: aīos audiētiū tali noui tate exterruit. Dicit etiaz ibidē/ q bello scdo punico cōstitit Cn. domicio bouem dixisse: Caue tibi roma. Quātū ad infantes nondū natos qs dicit hic Aug⁹ locutos fuisse: narrat Eutropi⁹ lib. iij. q in sagūto in stāte scdo bello punico/ cū mulier pene enixa esset: in fans in vterū regressus/ ciuitatis sagūti excidiū signi ficauit. Tit⁹ do liui⁹ lib. iiij. de scdo bello punico dicit bouem in sicilia locutū fuis/ se: z infantem in vte ro matris i maritimis ioui triūphū clamas/ se. e ¶ Volasse serpentes zc. Vbi dicit hic: Et homies credo litterā esse fal/ sam: quā tamē multi libri habēt. Deberet autē littera sic esse: i homies z masculinū sexū. Vult eñ sic di/ cere: q femine ꝯuer/ se sūt in hoies. i. in vi ros/ z galline in mas/ culinū sexū. Dicit eti

C

tus liui⁹ lib. iiij. de se cūdo bello punico: spoleti ex muliere vi rū factū. Ex. A. gelli us. li. viij. ca. iiij. alle gans Pliniū lib. vij. ca. iiij. dicit sic. Ex fę/ minis mutari in ma res non est fabulosū Inuenim⁹ in annali/ bus qnto licinio cras so et cornelio cassio lōgino consulib⁹ ca/ sini puerū factum ex virgine sub parenti/ bus: iussuqz haruspi cū deportatū in insu lam desertā. Licini⁹ mucian⁹ ꝓdidit visū a se esse argis arristō/ tem: cui nomē arsitu/ sę fuisset. Nupsisse etiam: moxqz ad bar bam z virilitatē pue nisse/ vxoreqz duxisse

D

Eiusdē sortis z smyrnę puerū a se visū. Ipse i aphri/ ca vidi mutatū in marē nuptiaz die luciū cossitiū ci/ uē tysdritanū: viuebatqz cū ꝓderē ista. Hęc ex. A. gel lio. Nō credo tñ istas ꝑdictas mutatiōes fęminaz i masculos fuisse veras: sed poti⁹ vel fuisse illusiōes di abolicas: vel q sic videbanf cōuersi erāt hermaphro ditę: i qbus pri⁹ dominabaf sex⁹ fęmine⁹/ z postea ma sculin⁹. f ¶ Sed z cuz pluit terra zc. Prodigia ista et sequentia dicit Aug⁹ se nolle omittere/ qn sez obijciat ea romanis deos colentibus solū ꝓpter bo/ na temporalia: z hoc: qz ista prodigia intulerāt dam na cultoribus eorū. De istis pluuijs quas hic tangit Aug⁹/ loquif Orosi⁹ lib. v. dicit eñ q anno ab vrbe condita. dcliz. p septem dies cōtinuos grādo lapidū immixtis etiā testarū fragmentis/ terrā latissime ver berauit. Tit⁹ etiam liui⁹ de secūdo bello punico li. j. narrat i piceno lapides pluisse. Et in qnto libro: q in mōte albano pluit duob⁹ dieb⁹ lapides. g ¶ Legi mus apud eos ętneis ignibus. id est surgenti/ bus de mōte ętna. De quib⁹ Orosi⁹ libro. v. narrat/.

Ar. si hoies z masculinū

G q̃ emilio lucio oreste consulibus/ethna magno cũ tremore cõcussa exundauit igneis globis: et rursus alio die liparea insula/et vicinũ circa eam mare/intantũ efferbuit/q̃ adustas rupes dissoluit: tabulataq̃ nauium liquefactis ceris extorruit: et pisces exanimatos supernatantes copit: homines etiã qui non poterant longe fugere adustis introrsus visceribus attractione calidi aeris inspirando suffocauit. a ❡Eodem rursus estu igniũ tanta vi ꝛc. De hoc Orosius libro. v. narrat: q̃ anno ab vrbe condita.dcxxvij. mons ethna vltra solitum exarsit: et turrib⁹ igneis superfusis late circumfluentibus: catinã vrbẽ finesq̃ eius oppressit: ita vt tecta domorũ calidis cinerib⁹ perusta et pregrauata corruerẽt. Cuius leuãde cladis causa: senatus decẽ annorũ vectigalia catinensib⁹ remisit. b ❡Locustarũ etiã in aphrica multitudinem ꝛc. De hoc narrat Orosius lib. v. q̃ Marco plauto ꝛ fuluio flacco consulibus per totã aphricã tanta fuit multitudo locustarum: q̃ non tm̃ oẽm spem frugũ abstulit: sed herbas omnes cũ parte radicũ: folia etiã arborũ cũ teneritudine ramorũ consũpsit: amaras etiã cortices et ligna arida corrosit: subito autẽ vẽto raptẽ ĩ aphricano mari submerse sunt. Cũ autem fluctus immensos aceruos earum in terrã propulissent ꝛ ille putrescerẽt: vltra opinionẽ pestiferũ odorẽ exhalauerũt: vnde animaliũ tanta pestilẽtia secuta est: vt pecudũ/auiũ ac bestiarũ putrefacta passim cadauera vitium corruptionis augerent: hominũ ꝙ̃o tanta tũc erat lues: vt in sola Numidia vbi tunc masanissa rex erat: octingenta milia hominũ: circa oram maritimã hapue q̃ carthaginẽsi ꝛ vticensi littori adiacet: plus q̃ ducẽta milia perierũt. Apud ꝙ̃o ipsam vticam ciuitatẽ. xxx. milia militũ: q̃ ad p̃sidiũ totius aphrice ordinata fuerũt/extincta sunt. Tam repentina ꝙ̃o fuit cladis illa q̃ apud vticã die vno ꝑ vnã portã/ex illis iunioribus plus q̃ mille q̃ngentos mortuos illatos fuisse narraret. c ❡Cũ ea maiora ꝑtulerint a quibus antea colebãtur. id ẽ troiani: q̃ pri⁹ coluerũt eos q̃ romani: quia de troia romani sunt allati.

E

C

eos etneis ignibus ab ipso montis vertice vsq̃ ad littus primũ decurrentibus ita ferbuisse mare: vt rupes exurerent/ꝛ pices nauium soluerent: hoc vtiq̃ nõ leuiter noxium fuit: q̃uis incredibiliter mirũ. Eodem a rursus estu igniũ tanta vi fauille scripserũt oppletam esse siciliã/vt catinensis vrbis tecta obruta ꝛ oppressa diruerẽt. Qua calamitate ꝑmoti misericorditer eius dẽ anni tributũ ei relaxauere b romani. Locustarũ etiã in aphrica multitudinẽ ꝓdigij similẽ fuisse: cũ iã essent popli romani ꝓuincia lris mãdauerũt: ꝯsumptis enĩ fructib⁹ folijsq̃ lignoꝝ ingẽti atq̃ inestimabili nube in mare dicũt esse deiectã. Qua mortua reddita q̃ littorib⁹: atq̃ hinc aere corrupto: tantã ortã pestilẽtiã dicũt/vt ĩ solo regno masanisse octingenta hominũ milia perisse referantur: ꝛ multo amplius ĩ terris littoribusq̃ proximis: tũc vtice ex trigita milib⁹ viroꝝ q̃ ibi erãt/decẽ remãsisse confirmãt. Talis itaq̃ vanitas qualẽ patimur eiq̃ respõdere cõpellimur: qd horũ nõ christiane religiõi tribueret: si tẽpib⁹ christianis videret? Et tñ dijs suis ista nõ tribuũt: quoꝝ ideo cultũ † reliquerũt: ne ista vl Al. frequẽtãt maiora patiant: cũ ea c maiora pertulerint/a quibus antea colebantur.

Sancti Augustini episcopi liber tertius de ciuitate dei explicit.

❡Annotatio capitulorũ quarti libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui Aurelij augustini episcopi de Ciuitate dei liber quartus incipit.

¶ De his que primo volumine disputata sunt. Capitulũ I

De ciuitate dei dicere exorsus ꝓus respondẽdum putaui eius inimicis: qui terrena gaudia cõsectantes/ rebusqꝫ fugacibus inhiantes quicquid in eis triste/ misericordia potius admonentis dei q̃ punientis seueritate patiuntur/ religioni increpitant christianę: quę est vna salubris et vera religio. Et quoniã cũ sit i eis etiã vulgus indoctũ/ velut doctorũ auctoritate in odiũ nostrum grauius irritantur: existimantibus imperitis ea quę suis temporibus insolite acciderunt/ per alia retro tempora accidere nõ solere. Eorumqꝫ opinionem etiam his qui eam falsam esse nouerunt/ vt aduersum nos iusta murmura habere videantur: suę scientię dissimulatione firmantibus: de libris quos auctores eorum ad cognoscendam pręteritorũ temporum historiaꝫ memorię mandauerunt/ longe aliter esse q̃ putant demonstrandũ fuit/ ⁊ simul docẽdum: deos falsos quos vel palam colebant/ vel occulte adhuc colunt: eos esse immũdissimos spiritus et malignissimos ac fallacissimos dęmones: vsqꝫadeo vt aut veris aut fictis etiam suis tamen criminibus delectentur: quę sibi celebrari per sua festa voluerũt: vt a perpetrãdis damnabilibus factis/ humana reuocari non possit infirmitas: dum ad hęc imitanda velut diuina prębetur auctoritas. Hęc non ex nostra coniectura probauimus/ sed partim ex recenti memoria: quia et ipsi vidimus talia ac talibus numinibus exhiberi: partim ex litteris eorum qui non tanq̃ in contumeliam/ sed tanq̃ in honorem deorum suorum ista conscripta posteris reliquerũt: ita vt vir doctissimus apud eos varro/ ⁊ grauissimę auctoritatis/ cum rerũ humanarum atqꝫ diuinarũ dispertitos faceret libros: alios humanis/ alios diuinis pro sua cuiusqꝫ rei dignitate distribuens: nõ saltem in rebus humanis/ sed in rebus diuinis poneret ludos scenicos: cum vtiqꝫ si tm̃modo

Expo. Ca. I. De ciuitate dei dicere exorsus prius respondendum ⁊c. In precedentibus tribus libris disputauit beatus Augustin⁹ ꝯ romanos ostendens ꝙ mala que passi sũt temporibus christianorum: nõ sunt temporib⁹ christianis ascribenda. In hoc libro .iiij. et .v. ostendit ꝙ bona que eis puenerunt: non sunt dijs multis: sed vni deo attribuenda. Et primo ostẽdit ꝙ dijs non sit romani imperij augmẽtatio attribuenda: scilicet in hoc libro quarto. Secundo ostendit quę sit illius augmentationis causa ⁊ ratio et hoc in quinto libro. Prima pars id est iste quartus liber habet. xxxiiij capitula. In quorum primo ostendit ex quibus processit argumentãdo contra romanos. Processit eñ reprobando deos eorum ex eorum scripturis et litteris. Cuius causa fuit: quia ex libris proprijs quib⁹ credunt potuerũt melius cõuinci. Processit autem ex his quę ipsemet vidit et erant ita manifesta ꝙ non poterant ea inficiari.

b ¶ Eorumqꝫ opinionem ⁊c. Vult dicere ꝙ illi qui sciuerũt vulgi opinionem quo ad malorum nouitatem falsã esse: tamen dissimulabant opinionẽ eorum reprobare: ⁊ eos veritatem docere: vt manentes i tali q̃dã opiniõe plus murmurarẽt cõtra bonos christianos.

c ¶ Vsqꝫadeo vt aut veris aut fictis etiam suis tamen criminib⁹ ⁊c. De hoc dictũ est libro secũdo capitulo .viij.

d ¶ Quia et ipsi vidimus. De hoc supra libro .ij. capitulo .iiij. et capitulo .vj.

e ¶ Si in rebus diuinis poneret ludos scenicos. De istis ludis dicta sunt multa supra libro pmo ca. xxxj. et li. ij. ca. iiij. et multis capitulis sequentibus.

Expo. Ca. II.

a Et quoniam in fine primi libri que dein. &c. In hoc capitulo continuat augustinus tractatum sequentem ad precedentia / ostendens que sunt facta in tribus libris precedentibus: et que restant facienda in duobus libris sequentibus / interponens quedam breuiter que ad materiam tertii libri videntur pertinere: scilicet mala quedam que ex elementis et terrenis rebus accidunt: Et hoc facit ibi: b Que vno loco apuleius breuiter strinxit &c. De apuleio scribit hugo floriacen. in primo libro ecclesiastice historie sue / quod apuleius successit platoni. Scripsit autem libros quinque quos vidi / scilicet de dogmate platonis / de deo socratis / de mundo / qui vocatur cosmographia Apuleii. Item de magia in quo defendit se contra accusatores suos qui eum vti arte magica dicebant. De quo libro facit augustinus mentionem infra libro octauo / capitulo decimonono. Item librum de asino aureo / qui et metamorphoseos appellatur: in quo narrat mirabiles transmutationes factas arte magica: et de seipso quomodo in asinum conuersus erat: de quo libro facit augustinus mentionem infra libro decimooctauo / capitulo decimooctauo. Macrobius vero super somnium scipionis sentit quod fuerunt ficta: vnde dicit loquens de fabulis sic Quibus apuleium

Lib. i. de ciuitate dei. ca. vi.

B

boni et honesti homines in ciuitate essent: nec in rebus humanis ludi scenici esse debuissent. Quod profecto non auctoritate sua fecit: sed quoniam eos rome natus et educatus in diuinis rebus inuenit.

De his que in libro secundo et tertio continentur. Capitulum. II.

a Et quoniam in fine primi libri que deinceps dicenda essent breuiter posuimus: et ex his quedam in duobus consequentibus diximus / expectationi legentum que restant reddenda cognoscimus. Promiseramus ergo quedam nos esse dicturos aduersus eos qui Romane reipublice clades in religionem nostram referunt et commemoraturos que cunque et quantacunque occurrere potuissent / vel satis esse viderentur mala que illa ciuitas pertulit: vel ad eius imperium prouincie pertinentes / antequam eorum sacrificia prohibita fuissent: que omnia procul dubio nobis tribuerent: si iam vel illis clareret nostra religio: vel ita eos a sacris sacrilegis prohiberet. Hec in secundo et tertio libris satis quantum existimo absoluimus in secundo agentes de malis morum: que mala vel sola vel maxima deputanda sunt. In tertio autem libro de his malis que stulti sola perpeti exhorrent: corporis videlicet externarumque rerum: que plerumque patiuntur et boni. Illa vero mala non dico patienter sed libenter habent / quibus ipsi fiunt mali. Et quam pauca dixi de sola ipsa ciuitate atque eius imperio: nec inde omnia vsque ad cesarem augustum. Quod si commemorare voluissem et exaggerare illa mala que non sibi inuicem homines faciunt: sicut sunt vastationes / euersionesque bellantium: sed ex ipsius mundi elementis terrenis accidunt rebus: que vno loco b apuleius breuiter stringit in eo libro quem de mundo scripsit: terrena omnia dicens mutationes / euersiones et intensiones et remissiones atque interitum habere: Namque immodicis tremoribus terrarum (vt verbis eius vtar) dissiluisse humum et interceptas vrbes cum populis dicit: abruptis etiam imbribus prolutas totas esse regiones: illas etiam que prius fuerant continentes hospitibus atque aduenis fluctibus insulatas aliasque desidia maris pedestri accessu peruias factas: ventis ac procellis euersas esse ciuitates: incendia de nubibus emicuisse / quibus orientis regiones conflagrate perierunt: et in occidentis plagis scaturigines quasdam ac proluuiones easdem strages dedisse. Sic ex ethne verticibus quondam effusis crateribus diuini incendii / per decliuia torrentis vice flammarum flumina cucurrisse. Sed hec atque huiusmodi que habet historia: vnde possem colligere voluissem: quando finissem que illis temporibus euenerunt / antequam christi nomen vlla istorum vana et vere saluti perniciosa compremeret? Promiseram me etiam demonstraturum: quos eorum mores / et quam ob causam deus verus ad augendum imperium adiuuare dignatus est: in cuius potestate sunt regna omnia: quamque eos nihil adiuuerit hi quos deos putant / et potius quantum decipiendo et fallendo nocuerint: vnde nunc mihi video esse dicendum:

nonnunquam iussisse miramur. Illa ergo que augustinus hic adducit sunt in cosmographia sua: et recitat augustinus b magis sententiam quam verba. Et vult apuleius ostendere / quod omnia terrena habeant transmutationes / ita quod non maneant in eadem dispositione / quamuis saltem ipsa terra maneat in substantia / sed in dispositione alia et alia. Habent etiam conuersiones interitusque quia quedam corrumpuntur et intereunt / quedam etiam conuertuntur post interitum ad consimilem formam: itaque est circulus quidam in transmutatione horum terrenorum. Et exemplificat de istis per terremotus: qui quandoque sic aperiunt terram quod integre ciuitates absorbentur a terra. Similiter per inundationem: que quandoque sunt ita vehementes quod submergunt totam regionem: sicut fuit de diluuiis: de quibus refert orosius libro primo / videlicet de diluuio in thessalia sub deucalione: et etiam de alio sub ogygio in achaia. Similiter abscinditur vna pars terre quandoque que prius continuabatur cum terra solida / et separatur per mare ab aliis terris et efficitur insula: sicut dicitur de sicilia factum fuisse: vt patet per iustinum libro quarto. Et eodem modo econuerso que fuit insula / recedente aqua efficitur solida et aliis terris continua: vt homo sicco pede transire possit de vna in aliam. Vnde solinus capitulo de italie situ: Tarracina insula an

Apuleius in cosmographia

C

et magis de incrementis imperij romani. Nam de noxia fallacia demonum quos velut deos colebãt: quantum malorum inuenerit moribus eorũ: in secundo maxime libro non pauca iam dictã sũt. Per omnes autem absolutos tres libros vbi opportunum visum est cõmendauim⁹ etiã in ipsis bellicis malis/ quãtũ solatiorũ de⁹ per christi nomen/ cui tantũ honoris barbari detulerunt preter bellorũ morem bonis malisq̃ contulerit: quomodo qui facit solem suum oriri super bonos ⁊ malos: ⁊ pluit super iustos ⁊ iniustos.

¶ An altitudo imperij que nõ nisi bellis acquiritur: in bono habenda sit siue felicium siue sapiẽtium. Capitulum III

Iam iaq̃ videam⁹ quale sit q̃ tantã latitudinẽ ac diuturnitatem imperij romani illis dijs audent tribuere: quos etiam per turpiũ ludorum obsequia/ et per turpium hominum ministeria se honeste coluisse contendũt. Quãq̃ prius vellem paululum inquirere que sit ratio/ que prudẽtia: cum hominũ felicitatem non possis ostendere semper in bellicis cladib⁹ et in sanguine ciuili vl' hostili/ cum humano et cum tenebroso timore ⁊ cruenta cupiditate versantium: vt vitro leticia eorum cõparetur fragiliter splendida: cui timeatur horribilius/ ne repente frangatur: de imperij magnitudie ac latitudine velle gloriari. Hoc vt facilius dijudicetur: non vanescamus inani ventositate iactati: atq̃ obtũdam⁹ intentiõis aciem altisonis vocabulis rerum: cum audimus populos/ regna/ prouincias: sed duos cõstituamus homines: Nam singulus quisq̃ homo vt in sermone vna littera: ita quasi elementũ est ciuitatis et regni/ quãtalibet terrarũ occupatione latissimi. Quorum duorum hominum: pauperem vnum vel potius mediocrem/ alterum prediuitem cogitemus: sed diuitem timoribus anxium/ merroribus tabescẽtem/ cupiditate flagrãtem/ nunq̃ securum/ semper inquietum/ perpetuis inimicitiarum contentiõibus anhelantem/ augẽtem sane his miserijs patrimonium suum in immẽsum modum atq̃ illis augmẽtis curas quoq̃ amarissimas aggregantem: mediocrem vero illum re familiari parua atq̃ succincta sibi sufficientem: charissimũ suis cognatis/ vicinis/ amicis: dulcissima pace gaudentem: pietate religiosum/ benignum mente/ sanum corpore/ vita parcũ/ morib⁹ castum/ conscientia securum: Nescio vtrum quisq̃ ita desipiat: vt audeat dubitare quem preferat. Ut ergo in his duobus hominibus/ ita in duabus familijs/ ita in duobus populis/ ita in duobus regnis regula sequitur equitatis. Qua vigilanter adhibita

Insula antẽ circũflua immenso mari nunc est addita cõtinenti. Similiter quandoq̃ veniunt ita vehemẽter procelle tempestatum et ventorum q̃ destruunt ciuitates. Quandoq̃ vero coruscationibus destruuntur: sicut credebãt scriptores gentilium de quinq̃ ciuitatibus sodomorum/ vt patet per Orosium libro primo. Uel diluuio ignis sicut fuit de diluuio phetontis: de q̃ Plato in timeo dicit/ q̃ fabula de phetonte habet fundamẽtum verum: quia quandoq̃ contingũt tales conflagrationes et diluuia ignium. Et idẽ narrat orosius libro primo videlicet de diluuio ignis: de quo fabula ista ficta est. Et similiter de monte ethna quandoq̃ tantus effluxit ignis/ q̃ ille postmodum ex grauitate materie ignite descendens per decliuia montis pretendebat similitudinem vni⁹ torrentis vel fluminis/ scilicet quãtum ad celeritatẽ et modum descendendi/ et quãtum ad quantitatẽ materie descendẽtis. Et ideo dicit apuleius flumina flãmarum cucurrisse. Uocat autem illum ignem diuinum: quia non videbat a natura/ sed ex ira deorum processisse. Dicit autẽ hoc factum effusis crateribus: nã crateres sunt vasa q̃dã/ puta phiale vel ciphi: ex quibus liquor effunditur. Comparauit etiam istam exundantiam ignis torrenti vel flumini/ et ideo per crateres itelligit loca vnde interruperat ignis ille quasi effusus de vasis. Et erãt plura loca in vertice montis: ex quibus primo erupit: et postmodũ descendendo concurrebant illi ignes in ignem vnum/ sicut torrens vl' fluuius ex multis riuis colligitur. Orosius libro q̃rto dicit hoc esse sicilie vernaculum genus monstri.

a ¶ Tantũ honoris barbari detulerunt preter bellorum morẽ bonis malisq̃ contulerit ⁊c. De honore quem barbari isti scilicet gothi contulerũt nomini christi/ ita q̃ preter cõsuetudinem bellantium propter honorem christi saluarẽtur in ecclesijs apostolorum et martyrũ fugientes ad eas tam boni q̃ mali: dixi supra libro p̃mo/ caplo primo.

Expositio capituli III

Iam itaq̃ videam⁹ quale sit/ q̃ tantam latitudinẽ ac diuturnitatem imperij romani ⁊c. In hoc capitulo beatus augustin⁹ anteq̃ ad principale propositum huius libri descendat/ ostendit q̃ de imperij romani augmento ipsi Romani non habent gloriari: quia pro eius augmẽto cõtinuo vixerunt in bellis et in stragibus hominum. Et facit in hoc capitulo duo. Quia primo ostendit/ q̃ si de eius magnitudine tali modo acquisita glorientur inanis et irrationabilis est eorum gloriatio. Secundo ibi: Quapropter si verus deus colatur ⁊c. ostendit quõ tam his q̃ imperãt q̃ his quib⁹ imperatur posset vtilis esse illa imperij magnitudo ⁊ augmẽtatio.

¶ Si intentis

G a ¶ Si intētio nostra ꝛc. Illud referri habet ad illud qđ supi⁹ in hoc ca. dixit sic: Atq̃ obtundamus intentionis aciē altisonis vocabulis. Uult eñ aug⁹ dicere/ q̄ acies nr̄e intentiōis: qua. s. alicui intēdim⁹ obtūdit ꝛ hebetat/ qñ intēdit talib⁹ vocabulis digni tatū: sꝫ postmodū intētio corrigit/ qñ semotis talib⁹ vocabulis considerat ipsam rem et q̄ ad rem ipsam ptinet.

C a si intētio nostra corrigat/ facillime videbim⁹ vbi habitet vanitas et vbi fęlicitas. Quapropter si verus deus colatur: eiq̃ sacris/ veracibus et bonis moribus seruiatur.

Prima v̄itas quarti libri ¶ Utile est vt boni lōge lateq̃ diu regnent: Neq̃ hoc tam ipsis q̄ illis vtile est quibus regnant. Nam quātū ad ipsos ptinet/ pietas ꝛ pbitas eorum: q̄ magna dona dei sunt: sufficit eis ad verā fęlicitatē: qua ꝛ ista vita bñ agatur/ et postea percipiat ętna. In hac ergo terra regnū bonorū nō tā illis pstat q̄ reb⁹ humanis: malorꝫ v̄o regnum magis regnātib⁹ nocet q̄ suos animos vastāt scelerū maiore licētia: his autē qui eis seruiēdo subdunt/ nō nocet nisi iniq̄tas ppria. Nā iustis q̄cq̄d malorū ab iniq̄s dñis irrogat: nō est pęna criminis/ s̄ virtutis examen.

¶ Prima veritas q̄rti libri est/ q̄ qñ boni lōge lateq̃ regnāt/ nō tā ipsis vtile est q̄ illis q̄bus regnant. Ex quo dicto q̄tuor accipiunt documēta moralia. Primū/ q̄ pncipat⁹ bonorꝫ est vtilis tā ipsis q̄ subditis: qꝛ ipsi merent p bonas virtutes operādo exemplarit: ꝛ subditi efficiuntur v̄tuosi eis obediendo imperātib⁹ v̄tuosa: Et id in eo qđ h̄ dicit augustin⁹ q̄ talis pncipatus est magis vtilis vni illorꝫ q̄ alteri/ supponit q̄ vtriq̃ est vtilis. Secundū documētū/ q̄ talis pncipatus plus habet de bono vtilitatis i subditis q̄ in pncipib⁹ qꝛ cū subditi recipiāt a tali pncipe bona aīe/ vt leges optimas et regulas s̄m q̄s viuit v̄tuose pter cōseruationē corporū ꝛ defensionē facultatū/ q̄ sunt accessoria: tñ talis pnceps nō accipit a subditis nisi minima bona/ q̄ sunt bona fortune. Et ideo dicit hic q̄ nō tātū pficit ei/ sicut illis q̄bus pncipat. Tertiū documētū/ q̄ talis pncipat⁹ pl⁹ habet de bono honesti in pncipalitate q̄ in subditis: quia vbi plus de bono v̄tutis/ ibi pl⁹ de bono honestatis. In pncipalitate aūt requirunt excellētiores v̄tutes: qꝛ architectorice ꝛ regulatiue subditorꝫ: ꝛ ideo oportet pncipes esse optimos toti⁹ politie. Quartū documētū/ qꝛ lꝫ bonus pnceps pl⁹ diligat subditos ex parte potētie operātis/ p eo q̄ habet meliorē volūtatē ꝛ sublimiorē v̄tutē/ tñ ecōuerso ex parte obiecti terminātis/ ipm subiecti magis diligere debēt: qꝛ melior ꝛ in se magis diligibilis: sicut de⁹ plus diligit creaturā: qꝛ actu infinito q̄ ecōuerso: licet creatura plus ipm diligat obiectiue/ quia fruit tanq̄ vltimo fine: sed de⁹ nō fruit/ sed vtit creatura.

Secūda v̄itas ¶ Proinde bon⁹ si seruiat/ liber est: mal⁹ aūt etiāsi regnet/ seru⁹ est: nec vni⁹ hoīs s̄ (quod ē grau⁹) tot dñorꝫ q̄t viciorꝫ. De q̄b⁹ vicijs cū
2. Petri. 2. d. ageret scptura diuia: A q̄ enim quis inquit deuictus est/ huic ꝛ seruus addictus est.

¶ Secūda v̄itas/ q̄ bonus si s̄uiat/ liber ē: malus aūt si regnet/ seru⁹ ē. Ista v̄itas geminata declarat dupl'r. Primo: qꝛ si bon⁹ seruiat s̄m corp⁹ est tñ liber s̄m aīaꝫ: que tenet subiectas corporis passiōes: imo nisi corp⁹ redigat in seruitutē/ nō pōt anim⁹ passiōes eius domare. Scđo declarat quia si mal⁹ regnet/ quāto corpe liberior tāto corpis passiones in ipso indomite forti⁹ incitant: ꝛ quādo malus anim⁹ nō habet virtutē resistēdi/ efficit seruus passionū.

¶ Q̄ similia sint latrocinijs regna absq̃ iusticia: Caplm. IIII.

b Remota itaq̃ iusticia/ quid sunt regna nisi mag̃ latrocinia? Quia ꝛ ipsa latrocinia quid sūt nisi parua regna? Man⁹ et ei ipsa hoīm ex imperio pncipis regit: pacto societatis astrigit: placiti lege pda diuidit. Hoc malū si intantū perditorū hoīm accessibus crescit/ vt ꝛ loca teneat sedes cōstituat/ ciuitates occupet/ pplos subiuget: euidenti⁹ regni nomen assumit: qđ eis iam i manifesto ɔfert nō adempta cupiditas/ sed addita impunitas Eleganter eñ ꝛ veraciter alexādro illi magno quidā cōprehensus pirata respō c dit: Nā cū idē rex hoiem interrogasset/ quid ei videretur vt mare haberet infestum: ille libera ɔtumacia/ q̄d tibi inquit vt orbē terrarū? Sꝫ quia id ego exiguo nauigio facio/ latro vocor: quia tu magna classe/ imperator.

b ¶ Tertia v̄itas q̄ remota iusticia regna nō sūt nisi magna latrocinia. Illđ dictum cōfirmat ꝛ auctoritate ꝛ exēplo. Exēplo/ q̄ cū quidā pirata captus duct⁹ fuisset ad Alexandrū: ꝛ rex ab eo q̄reret/ q̄re infestaret mare? Ille inquit aug⁹ libera cōtumacia respōdit: quō tu orbem terrarū? sed quia ego exiguo nauigio hoc facio/ latro vocor: qꝛ vero tu classe magna/ diceris īpator. Secundo cōfirmat per auctoritatē iustini: q̄ dicebat q̄ i principio gentiū ꝛ nationū imperiū penes reges erat: quos ad fastigiū hui⁹ maiestatis: nō ambitio popularis/ sꝫ expectata int̄ bonos moderatio pmehebat: ppl's inquit nullis legib⁹ tenebat: arbitria pncipū p legibus erant: si nes imperij magis tueri q̄ proferre mos erat: d intra suaꝫ cuiq̃ patriaꝫ regna finiebantur.

A Tertia v̄itas Ex. ca. IIII. b Remota itaq̃ iusti. ꝛc. In hoc capitulo ostendit beatus aug⁹ q̄ ad verū regimen requiratur iusticia ꝛ alioq̄n q̄ntūcūq̃ dominium sit magnum nō differt a latrocinio. Et pbat hoc p exēplū d̄ latrocinio/ de q̄ suppoit q̄ intātū posset pficere q̄ posset ciuitates occupare/ ꝛ iā de impunitate confidere.

c ¶ Pirata ꝛc. Pirata d̄ quo fit hic mētio s̄m aliquos vocat⁹ est diomedes cuius respōsionē magis integre ponit aulus gel. et habet etiā in polycratico/ li. iij. ca. xiij. B

¶ De fugitiuis gladiatoribus/ quorum potentia similis fuerit regię dignitati: Capitulum. V.

Prinde omitto quęre d re quales romulus cōgregauerit: qm̄ multū eis consultum est/ vt ex illa vita dato sibi consortio ciuitatis pęnas debitas cogitare desiste

Exp. ca. V. d Proinde ꝛc. In hoc capitulo applicat beat⁹ augustin⁹ ea q̄ in pręcedēti capitulo dixerat de regno et latrocinio i generali ad regnū romanorum in speciali: et h̄ q̄ntū ad initiuꝫ illius regni. Et ostēdit in hoc capitulo duo. Primo ostēdit q̄ regnum romanorū quo ad sui originem A
G nō diffe

si non differebat a latrocinio nisi sola impunitatis securitate: quia videlicet latrones semper timent q̄ cōprehendātur aliquando et puniantur: illi autē quos romulus vrbis cōditor congregauit in vrbem et fecit ciues/non timebant sic puniri. Secundo ibi: a ¶ Dicant quis istos deos adiuuerit vt ex paruo ꝛ cōtemptibili ꝛc. Inuehit contra falsos deos. Quantum ad primū sciēdū est/q illi quos romulus cōgregauit erant mali/qui alibi secure viuere non poterāt: de quibus superius libro secundo/capitulo decimoseptimo dixi. Tamen securitas illa contulit postmodū q ipsi erant paratiores ad viuendum ciuiliter sub vno principe: quia met⁹ qui vsq; ad desperationē malos tenet/impellit eos sepe ad peiora q̄ facerent si spem meliorem haberēt: sicut ostēdit augustinus per exemplum de seruis gladiatoribus qui timentes seuitiam dominorum suorū/fecerunt mala illa que hic tangit Augustinus: et etiam supra lib. iij. caplo. xxvj.

Expositio capituli. VI

b Iustinus qui grecā vel poti⁹ peregrinaz trogū pompeiū secutus ꝛc. In hoc capitulo ostendit beatus augustinus/q eodem modo fuit de regno assyriorū sicut de regno romanorū q̄ntum ad sui initium videlicet q fuit latrociniū quoddā. Et facit in hoc capitulo duo. Primo assimilat vnum regnum alteri quantum ad sui initium. Et secūdo ibi: Tādiu autem perserauit/vt romanū nōdū ꝛc. comparat vnū ad aliud quantum ad diuturnitatē temporum. Causa autem quare augustinus facit mentionem de regno assyriorum/patet ex ꝓcessu Augustini in capitulo proximo sequenti. Fundat autem augustinus se super dicto iustini: qui fuit abbreuiator trogi pompei. Scripsit autem dictus Pompeius quadragintaquattuor libros historiarum: Et licet ipse romanus esset/tamen pl⁹ scripsit historias d̄ gestis grecorū et aliarum terrarū extranearum/ꝛ quasi totius orbis alterius vt dicit iustinus in prologo/et pars in processu suo: q̄ de gestis romanoruz. Et idem fecit iustinus in totidem libris/scilicz quadragitaq̄ttuor. Uterq; vero latine scripsit/non grece. Et vterq; breuiter/sed iustinus breui⁹. Et ideo dicit hic beatus augustinus de iustino/ q trogum pompeium secut⁹/ non latine tantū sicut ille/ verumetiā breuiter scripsit/id est non solum latine/id est in latinos sicut fecit pompeius: et in hoc secutus est pompeium sed et breuiter scripsit/sicut etiā pōpeius ꝛ breuius: sicut patet ex prologo iustini. Fuerūt autem contemporanei trogus pompeius et iustinus: vt patet ibidem. Specialiter autez allegat istos: quia romani erant: ꝛ idō a romanis contra q̄s disputat aug⁹ recipiendi sunt. Iustinus li. i.

rent: quarum metus eos in maiora facinora ꝓpellebat: vt deinceps pacatiores essent rebus humanis Hoc dico: quia ipsum romanum imperiū iam magnum multis gentib⁹ subiugatis/ceterisq; terribile acerbe sensit / grauiter timuit: non paruo negocio deuitandę ingētis cladis oppressum/ quando paucissimi gladiatores ī campania de ludo fugientes/ exercitum magnum compararunt / tres duces habuerunt/ italiam latissime et crudelissime vastauerunt. a Dicāt/quis istos deos adiuuerit: vt ex paruo et contemptibili latrocinio peruenirent ad regnū tantis iam romanis viribus arcibusq; metuendū. An quia non diu fuerunt: ideo diuinitus nēgabuntur adiuti? Quasi vero ipsa cuiuslibet hominis vita diuturna sit? Isto ergo pacto neminem dij adiuuant ad regnandum: quoniā singuli quiq; cito moriuntur. Nec beneficium deputādum est/quod exiguo tempore in vnoquoq; homine ac per hoc singillatim vtiq; in omībus vice vaporis euanescit. Quid enim interest eorū qui sub romulo deos coluerunt/et olim sunt mortui: q post eorum mortez romanum tantum creuit imperium/ cum illi apud inferos causas suas agāt? Utrum bonas an malas/ ad rem presentem nō pertinet. Hoc autem de omībus intelligēdum est/qui per ipsum imperiuz q̄uis decedentibus succedentibusq; mortalibus in longa spacia protendat/paucis diebus vite sue cursim raptimq; transierūt/actuum suorum sarcinas baiulantes. Sin vero etiam ipsa breuissimi temporis beneficia deorum adiutorio tribuenda sunt: non parū adiuti sunt illi gladiatores: qui seruilis conditionis vincula ruperunt/ fugerunt/euaserunt / exercitum magnum et fortissimum collegerunt: obedientes regum suorum consilijs et iussis multum romani celsitudini metuendi: et aliquot romanis imperatoribus insuperabiles multa cepērūt: potiti sunt victorijs plurimis/vsi voluptatibus quibus voluerunt: quod suggessit libido fecerunt: postremo donec vincerētur quod difficillime est factum / sublimes regnantesq; vixerūt. Sed ad maiora veniam⁹.

¶ De cupiditate Nini regis: qui vt lati⁹ dominaretur / prim⁹ intulit bella finitimis Capitulum VI

Iustin⁹ qui grecaz b vel potius peregrinam trogum pompeium secutus/non latine tantū sicut ille/verumetiā breuiter scripsit historiaz: opus librorum suorum sic incipit: Principio rerum/ gentium/nationumq; imperium penes reges erat: quos ad fastigium huius maiestatis: non ambitio popularis/sed spectata inter bonos moderatio prouehebat: Populus nullis legib⁹ tenebatur: arbitraria principuz pro legibus erant. Fines imperij tueri magis q̄ ꝓferre mos erat Intra suam cuiq; patriaz regna finiebant. Primus omnium nin⁹ rex assyriorum veterem et quasi auitū gentib⁹ morē noua imperij cupiditate mutauit.

¶ Hic prim⁹

B a ¶ Hic prim⁹ intulit bella finitimis. Signanter dicit/finitimis: quia sicut patet in principio p̄mi libri iustini: fuerūt quidā prius sicut vexores rex egypti/ et tanais rex scythie: qui ante ninū bella mouebant/ sed nō finitimis: longinque enī bella solum gerebant. Iste ninus

B. fuit fili⁹ beli: q̄ primus idolum patris sui defuncti coli fecit. Cui⁹ anno. xlij. natus est abraam. De istis loquit augustin⁹ infra libro xviij. ca. ij. et ca. xxij. b ¶ Nā quedā illos rc. Hoc specialiter dicit augustin⁹ ꝓpter ea q̄ de iacob z de filijs isrl et moysi ac iudeis narrant lib. xxxvj. que sunt omnino sacris scripturis contraria. c ¶ Ut romanū nondū sit rc. Hoc dic augustin⁹/ loquēs de tēpe suo. Fuit enim aug⁹ tēpore imperatorum arcadij et honorij: qui ceperūt regnare ānno ab vrbe condita millesimo cētesimo q̄dragesimonono/ s̄z orosiū lib. vij. z ꝑ cōsequēs s̄m aug⁹. q̄ dicit illud regnum durasse mille ducētis q̄dragita ānis:

C. lz iustin⁹ dicat illō durasse mille trecētis annis: regnum assyrioꝝ excesserat in duratiōe temporum regnū romanorū in ānis nonaginta z vno: s̄m cōputationē vero eusebij z bede in chronicis multo plus: nam reducēdo annos singuloꝝ regū quos ipsi ponunt in

a Hic primus intulit bella finitimis: et rudes adhuc ad resistēdū ppl̄os/ ad terminos vsq̄ libye ꝑdomuit. Et paulopost: Nin⁹ inquit magnitudinē quesite dn̄atiōis cōtinua possessiōe firmauit. Domitis igitur ꝓximis/ cum accessiōe viriū fortior ad alios trāsiret: z prima queq̄ victoria instrumētum sequētis esset/ totius oriētis ppl̄os subegit. Qualibet autē fide rerū vel iste vel trogus b scripserit: nā quedā illos fuisse mentitos z alie fideliores littere ostēdūt: constat tamē z inter alios scriptores regnū assyrioꝝ a nino rege fuisse longe lateq̄ porrectum.

Quarta veritas

¶ Tādiu autem ꝑseuerauit/ vt c romanū nondum sit et⁹ etatis. Nā sic scribunt q̄ chronicā historiam ꝓsecuti sūt: mille ducētos et quadraginta annos ab āno p̄mo quo ninus regnare cepit permāsit hoc regnū:

¶ Quarta veritas/ q̄ romanū regnū non fuit ita diuturnū/ sicut regnū assyriorū: q̄d durauit s̄m augusti. a nino rege vsq̄ ad trāslationē in medos p. Mccxl. ānos. Sed attendēdū est q̄ illud accipiendū est tēpe augustini: q̄z modo videtur oppositum.

vnam summā: regnū assyrioꝝ durauit mille quadringentis quadragintaocto ānis: et ꝑ cōsequēs excessit imperiū romanorū in ducentis nonagintanouē ānis tēpore augustini. d ¶ Donec transferretur ad medos rc. De trāslatōe hui⁹ imperij ad medos dictū est supra/ videlz lib. ij. ca. xx. Expo. ca. VII.

e Si nullo deorum adiutorio tam magnum rc. In hoc capitulo incipit beatus augustinus ostendere q̄ augmētum imperij romani nō sit dijs romanoꝝ ascribendū. Et facit augustinus in hoc capitulo duo. Primo enī probat quod dictū est per simile de regno assyriorū. Secundo ibi: Postremo quoquo modo rc. ostēdit etiam per simile de malis que passum est regnū assyriorum/ q̄ mala romanorū nō sint tēporib⁹ christianis ascribēda. Facit autē beatus augustin⁹ talē rōnē

Regnū assyriorū ampliatū fuit z durauit diu: vt dictum fuit in precedēti capitulo: aut ergo attribuēda sunt ista dijs aliquib⁹/ aut nō. Si nō/ ergo nulla ratio est quare augmētatio z duratio regni romanoꝝ debeat dijs attribui. Si sic: aut ergo dijs ꝓprijs assyriorū aut dijs aliarum gētiū assyrijs z nino subiectarū. Non dijs aliarum gentiū: quia ille gētes tēpore nini nō habuerūt alios deos sibi scz ꝓprios. Si vero dijs ꝓprijs assyrioruz: Querit augustin⁹ quid fecerunt illi dij quādo regnum assyrioruz translatum fuit ad medos/ et de medis ad persas: aut enī tūc mortui fūt/ z ideo nō defenderunt regnū: aut forsan nō erat eis merces bene reddita:

A. sicut tactū fuit supra lib. iij. ca. ij. de ꝑiurio laomedontis et nō solutione mercedis quā dijs promisit: aut medi forsan promiserūt dijs maiorē mercedem: aut forte non erāt tam fortes/ q̄ potuerūt defendere assyrios a medis aut forte dij medorum erāt fortiores z vicerunt deos assyriorū tanq̄ habētes celum ꝑ medis sicut dij assyrioruz pro assyrijs. Et q̄d cūq̄ istorum concedatur/ absurdū videtur credere tales esse deos/ et posse imperium dare vel auferre. f ¶ Ad medos transire maluerunt. De isto transitu dictuz

donec transferret ad me d dos. Inferre aūt bella finitimis/ z inde in cetera ꝓcedere ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate cōterere z subdere: quid aliud q̄ grāde latrociniū nominādū est?

¶ An regna terrena inter profectus suos atq̄ defectus deorū vel iuuētur vl' deserātur auxilio. Ca. VII.

Si nullo deorū ad e iutorio tā magnū hoc regnum z prolixū fuit: quare dijs romanis tribuit romanū regnū locis ampluz tēporibusq̄ diuturnū? Quecunq̄ enī causa est illa/ eadē est etiā ista. Si autē et illud deorum adiutorio tribuendū esse cōtendūt: quero quorum? Non enim alie gentes quas ninus domuit et subegit/ alios tūc colebāt deos. Aut si proprios habuerunt assyrij/ quasi peritiores fabros imperij construendi atq̄ seruādi: nunquid nā mortui sunt/ q̄n z ipsi imperiū perdiderunt? Aut mercede non sibi reddita vel alia ꝓmissa maiore/ ad medos transire ma f luerūt: atq̄ ide rursus ad g persas cyro inuitāte/ et ali

fuit supra lib. ij. cap. xx. g ¶ Atq̄ inde rursus ad persas rc. Quantū ad istam translationē regni medoꝝ ad persas sciēdum q̄ sicut narrat iustinus lib. j. cum regnū medoꝝ ꝑuenisset ad astyagē/ cui filia vnica fuit: de qua dixerūt harioli filiū nasciturū/ q̄ auum suū. s. astyagē de regno expelleret: hoc timens astyages/ filiā suam cuidā cambyse mediocris conditiōis de genere persarum in matrimonium dedit: vt sic filijs ex ea nascituris modica esset potestas cōtra ip̄m insurgendi: nec sic tamē metu liberatus/ filiā postea grauidam ad se accersiuit/ vt natus infans necaret. Natum ergo infantē tradidit harpago suo secretario occidendū. Qui metuens ne filia patri suo postmodū in regno succederet: z de filio suo iterfecto vltionē sumeret: infantē cuidā regio pastori tradidit exponendū: vxor vero pastoris puero regio exposito cō

G patiens ip̄m

B patiēs ipm nutriēdū suscepit: Cui spartac⁹ nomē ipo
nit: postmodū iter pastores cōuersat⁹/cyri nomē ac
cepit. Postmodū vo cū astyages nepotē suū serua/
tum comperisset/iram suā cōuertit in barpagū: et in
vltionē seruatinepotis filiū eius interfectum epulā/
dū patri tradidit.
Barpagus vo dis
simulato dolore vin
dictā distulit Post
modū cū adoleuis/
set cyrus: scripsit sibi
barpagus oia que
circa eum infantē
astyages fieri man
B dauerat: et que ipe
ab astyage ppt ei⁹
seruationē passus
fuerat: hortans vt
exercitum paret: et
Multa vitas. viam ad regnū ag
grediat/ pmittens
q medi ab astya/
ge ad ipm trāsirēt.
Cyrus igit eius ac
quiescens consilio
persepolim ciuita/
tem. s. potētissimā
persidis reuertit:
vbi conciliato sibi
animo populi: et ad
sequēdū ipm accen
so/bello medos in
uasit. Astyages im
memor crudelitatē
quam in barpagū
exercuit/sūmā bel/
li ei cōmittit. Qui
acceptū exercitum
stati cyro tradidit.
Quo audito astya
ges contractis vn/
diq auxiliis in per
sas pficiscit: vbi cō
misso primo bello
et suis acerrime pu
gnantibus cedunt
perse. Quib⁹ cedē
tibus occurrerunt
matres et vxores
ipsorū: ostendentes
sublatis vestib⁹ ob
scena corpis: et iter
rogantes vtrū in
vteros matrū vel
vxorum vellent re/
fugere. Hac casti/
gatione repressi/in
preliū reuertūtur:
et quos fugiebant
C. fugere compellūt.
Captus est etiam
astyages/et regno
medorū priuatus:
Quē tamen cyrus
genti hyrcanorum
preponit. Hic finis
imperij medorum
fuit. Regnauerūt autē annis trecētis quinquaginta
a Que gens (scilicet persarum) non angustis
orientis finib⁹ etc. Vult dicere q gens persarum

quid cōmodi⁹ pollicente?
a Que gēs nō angustis ori/
entis finib⁹ post alexandri
macedonis regnū magnū
locis/sed breuissimū tem/
pore: in suo regno adhuc
vsq pdurat. Hoc si ita est
aut infideles dij sunt q su/
os deserunt/et ad hostes
transeunt:
b Qd nec hō
fecit camill⁹:
qui victor et
expugnator
aduersissime
ciuitatis ro/
mā cui vice/
rat sēsit ingrā:
quā tn post/
ea oblit⁹ iniu/
rie/mēor pa/
trie a gallis
iterū libera/
uit. Aut non
ita fortes sūt
vt deos esse
fortes decet:
q possunt hu
manis vel cō
silijs vel viri/
b⁹ vinci? aut
si cum iter se
belligerant:
nō dij ab hoi
bus/sz dij ab
alijs dijs for
te vincunt: q
sunt quarūcūq pprij ciui
tatū. Habēt ergo et ipi iter
se inimicitias: quas p sua
quisq parte prorsus susci
piūt. Nō itaq deos suos
vlla debuit colere ciuitas
magis q alios a qb⁹ adiu
uarent sui. Postremo qq
modo se habeat deor iste
vel transit⁹ vel fuga vl mi
gratio vel in pugna defe/
ctio: nōdū illis tpib⁹ atq

¶ Multa ve/
ritas / q nō ē
reuocāda ad
memoriā eius
um iniuria a ci
uibus illata.
Qd pbat au
ctoritate et exē
plo. Auctori/
tate: quia dici
tur Leuit. xix
d. Non qras
vltionē in cor
de tuo nec me
mēor eris in/
iurie ciuiū tu/
orū. Scdo exē/
plo: q dicit I
illo ca. beat⁹
aug⁹ q camil
lus cum Ro/
mā liberasset
et post libera/
tionē ab han/
nibale et car/
thagie sibi eēt
ingratam sen
sisset: postea I
memor iniurie
mēor indt au
gustin⁹ patrie
ipam romam
a gallis iterū
liberauit.

in illis terrarū partib⁹ chri
sti nomē fuerat pdicatum
qui illa regna per ingentes
bellicas clades amissa at/
q trāslata sunt. Nā si post
mille ducētos et qdragin/
ta ānos qui regnū assyrijs
ablatū est: iam ibi christia
na religio aliud regnū pre
dicaret eternū et deor fal/
sorū cult⁹ sacrilegos inhi/
beret: quid aliud gentis il
lius vani hoies dicerēt: ni
si regnū qd tādiu cōserua/
tū est: nulla alia causa nisi
suis religionib⁹ desertis et
illa recepta pire potuisse?
In qua voce vanitatē que
poterat esse et isti attendāt
speculū suū: et similia con/
queri si vllus in eis pudor
est erubescant. Quāq ro/
manū imperiū afflictū est
poti⁹ q mutatū: qd et alijs
ante christi nomē tpib⁹ ei
contigit: et ab illa est affli/
ctiōe recreatū: qd nec istis
tpib⁹ desperādū est. Quis
enim de hac re nouit vo/
luntatē dei?

¶ Quorū deorū pre/
sidio putant romani
imperiū suū auctum
atq seruatū/cum sin
gulis vix singularū
rerū tuitionē cōmit/
tendam esse credide/
runt. Caplm. VIII.

Deinde queram⁹/ c
si placet ex tanta
deorū turba quā
romani colebant: quē po/
tissimū vel quos deos cre
dāt illud impiū dilatasse
atq seruasse. Neq eni in
hoc tam preclaro opere/et
tāte plenissime dignitatis
audēt aliqs ptes sub noie

nō angustis finib⁹ oriētis/sed multum amplis et am
plissimis post regnū alexandri magni/cuius regnū
erat maximū loco/sed breuissimū tēpore/vsq ad pre
sens. i. vsq ad tēpus augustini: immo et vsq ad mo/
derna tēpora i regno suo perdurat. Quod vero dicit
de breuitate alexā/
dri macedonis/in/
telligendū est de tē
pore quo ipsemet
alexāder regnauit:
et sic constat q fuit
breuissimū tempo/
re: Quia alexander
in vniuerso non re
gnauit nisi duode/
cim ānis. Monar/
chiam vero non te
nuit nisi quinq an/
nis: quia sepē an/
nis sm Bedam re
gnum tenuit mace
donicū anteq mo/
narchia esset. Scdm
dum est autem/ q
regnum persarum
interfecto dario re
ge persarū trāsiuit
ad alexandrū: et sic
illo tēpore non ha/
buerunt regnum.
Post mortem ve/
ro alexādri regnū
suū recuperauerūt
Et durauit sic dicit
beatus augustin⁹/
vsq ad temp⁹ suū:
immo vsq in pre/
sens: nā tartari mo
do illud regnum te
nent. Fuerūt autē
perse seu parthici a
potētia imperij/ q
romani nunq po/
tuerunt eos per/
fecte subiugare: q
uis romani eos se/
pe vicerit: et ab eis
vincerentur: vt pa
tet ex libro festi di/
ctatoris de puin/
ciis imperio roma
no subiectis.
b ¶ Quod nec
hō fecit camill⁹. A
De q camillo ha/
betur supra lib. ij.
cap. xvij.

Expo. ca. VIII.
Deinde c
quera/
mus si
placet
ex tanta deorū
turba quā Ro/
mani co. In hoc
cap. beat⁹ augusti.
pbat q augmentum romani imperij nō potest attri
bui paruis dijs quos romani colunt: quia illorū po/
testas non se extendit ad tanta negocia.

B Der dones

F a deoꝝ vel deaꝝ/ deę cloacinę tribuere: aut volupię/ q̄ a voluptate appellata est: aut libētinę/ cui nomē est a libidine: aut vagitano/ b qui infantū vagitibus p̄sidet: aut cuninę/ quę cunas eoꝝ administrat. Q̄n aūt possunt vno loco libri huius cōmemorari oīa noīa deoꝝ aut deaꝝ/ q̄ illi grandib⁹ voluminib⁹ vix comprehēdere potuerūt: singulis reb⁹ ꝓpa dispertiētes officia numinū? Nec agroꝝ munus vni alicui deo cōmittēdū arbitrati sunt: sꝫ rura deę rusinę: iuga montiū deo iugatino: collib⁹ deā collinā: vallib⁹ valloniam p̄fecerunt. Nec saltē potuerūt vnā segetiā talē inuenire/ cui semel segetes cōmēdarēt: ꝫ sata frumenta q̄diu sub t̄ra essent/ prępositam voluerūt habere deā seiam: cū ꝟo iam ēēnt sup terrā ⁊ segetē facerent deā segetiā: frumentis ꝟo collectis atq; recōditis vt tuto seruarent/ deā tutilinā p̄posuerūt: cui non sufficere videret illa segetia/ q̄diu seges ab initijs herbidis vsq; ad aristas aridas pueniret. Non tamē satis fuit hoībus deoꝝ multitudinē amantib⁹/ vt aīa misera demonioꝝ turbę ꝓstitueret: vni⁹ dei veri castū dedignata cōplexū. Prefecerūt ergo ꝓserpinā frumentis germinātib⁹: geniculis nodisq; culmoꝝ deum nodotū: inuolumētis folliculoꝝ deā volutinaꝫ cum folliculi patescūt/ vt spica exeat deā patelenā: cum segetes nouis aristis equant (q2 veteres equare hostire dixerūt) deā hostilinā: florētib⁹ frumētis c deam florā: lactescētibus deū lacturnū: maturescentibus deā maturā: cū runcant/ id est a t̄ra auferunt deā runcinā. Nec oīa cōmemoro: q2 me piget qđ illos nō pudet. Hec autē paucissima ido dixi: vt intelligeret nullo modo eos dicere audere ista numia imperiū ꝯstituisse/ auxisse ꝯseruasse romanū: quę ita suis quęq; adhibebantur officijs/ vt nihil vniuersuꝫ vni alicui crederetur. Q̄n ergo segetia curaret imperium: cui curā gerere sꝫ et segetibus ⁊ arborib⁹ nō licebat? Quando de armis cunina cogitaret/ cui⁹ pręposituta paruuloꝝ cunas nō permittebat excedere? Quādo nodotus adiuuaret in bello/ qui nec ad folliculū spicę/ sed t̄m ad nodum geniculi pertinebat? Unusquisq; domui suę ponit ostiariū: et quia homo est oīno non sufficit: Tres deos isti posuerunt: forculum forib⁹/ cardeam cardini/ limentinū limini: Ita nō poterat forculus simul fores ⁊ cardinem limenq; seruare.

An imperij romani amplitudo et diuturnitas ioui fuerat ascribēda: quem summum deuꝫ cultores ipsius opinantur: Capitulum IX

Omissa igit̄ turba ista minutoꝝ deorū vel aliquātū intermissa/ officia maiorū deorum debem⁹ inquirere: quo roma tam magna est facta: vt tamdiu tot gētibus imperaret. Nimirum ergo iouis hoc opus est: Ipsum eīn deorū omniū dearūq; regē esse volunt: hoc ei⁹ indicat sceptrū: hoc in alto colle capitolium. De isto deo q̄uis a poeta dictū cōuenientissime predicat/ Iouis oīa plena. Hūc varro credit etiā ab his coli qui vnū deū solum sine simulacro colūt ꝫ alio noīe nuncupari. Quod si ita est: cur tā male tractatus est romę: sicut quidem ⁊ in cęteris gentibus vt ei fieret simulacruꝫ. Quod ipsi etiam varroni ita displicet: vt cum tantę ciuitatis peruersa consuetudine premeretur: nequaq; tamen dicere et scribere dubitaret/ q̄ hi qui populis instituerunt simulacra/ et metum dempserunt/ et errorem addiderunt.

a Deę cloacinę. Dea ista p̄erat cloacis: et videtur q̄ romani istaꝫ ab egyptijs colēdā acceperit: nā egyptij (vt dicit clemēs i itinerario lib. v.) aliū coluerūt cloacas/ aliū strepitū vētris.
b Aut vagitano. Au. gellius dicit q̄ s̄m Uarronē deus vagitan⁹ est penes quē sunt humanę vocis initia.
B c Lactescentibus deū lacturnum ⁊c. Tunc lactescit seges q̄n infra cortices grani nihil ē nisi humor alb⁹ quasi lac: qui est materia farinę i grano iā maturo.

Additio iacobi passauantij
In hoc ca. viij. enumerat augustinus multos de dijs minutis quos romani colebāt: ⁊ vocant dij minuti vel incerti ⁊ deę: q2 coꝝ cura circa particularia ⁊ quęq; minima versabat: ⁊ inde sortiebant vocabula: sic patet de cloacina dicta a cloacis ⁊ segetia dicta a segetibus/ ⁊ tutilena a tutela: ⁊ sic de alijs/ quę singulis q̄buscūq; reb⁹ ⁊ motib⁹ attribuebant.

Expo. ca. XI.
b a Omissa igitur. In hoc cap. agit augustinus de dijs maiorib⁹ quos romani coluerūt. Maiores ꝟo dij erāt selecti inter q̄s s̄ꝫ eos fuit Jupiter: vnde sibi tanq̄ regi oim tradiderūt sceptrū ⁊ posuerūt in altissimo loco montis capitolij templum suum. Ponit autē augustinus in hoc cap. duos errores circa iouem. Quorum vnus. s. qui reprobatur in hoc capitulo/ fuit Uarronis: qui dixit iouē esse deum quē colunt illi qui vnum deū sine simulacro colunt. Contra qđ dicit augustin⁹ q̄ si hoc sit veruꝫ: ergo male tractat. i. colitur a romanis. Dicit macrobi⁹ super somniū scipiōis/ q̄ philosophi qui fabulosis locutiōib⁹ vtuntur/ q̄uis eis vti soleant cum de anima vt de aerijs etbereisve potestatibus/ vel de cęteris dijs loquunt: tñ cū ad summū principem omniū deoꝝ vel ad mētē quam greci νουν appellant perueniunt vt de ipsis loquantur nihil fabulosum cōfingūt: sed bene ad similitudinē ⁊ exēplum confugiunt: sicut plato: quia reputat q̄ sol inē corpora illi deo maxime similis sit: ⁊ iō sub similitudine solis de deo illo multum loquit: Ideo et nullū eius simulacrū sic dijs aliis confinxit antiq̄tas: quia summ⁹ deus nataq; ex eo mens sicut vltra animā/ ita supra naturam sunt. Secūdus error est virgilij i bucolicis egloga tertia: qui dic: Iouis omnia plena: q̄ populis instituerūt simulacra. De hoc infra lib. vij. ca. v. A

Virgilius in bucolicis

B

a ¶ Ur illi etiā iuno ꝛc. Expo. Ca. X. In hoc caplo reprobat aug⁹ errorē aliū/scʒ virgiliū: q̄ dicit: Jouis oīa plena: hoc esse falsum ostēdēs/ ꝛ aliūs dictis eoꝝ cōtrariū.

b ¶ Cur ergo ether daꝛ ioui ꝛc. Distinguiꝛ iter aerem ꝛ etherē: q꞉ ether vocaꝛ spaciū sup aerē continēs oīa corpa celestia: que credebanꝛ cōmuniter a philosophis ꝛ aliūs esse de natura ignis. Unde ꝫ macrobiū luna est infima pars etheris. Ad intellectū boꝝ que hic dicunꝛ sciēdum/ ꝙ saturnus ꝯm fabulas tres filios habuit. s. iouē/ neptunum ꝛ plutonē: q̄ꝝ iupiter celo/ neptunus mari/ pluto inferno prefuit. Habuit etiam tres filias. s. iunonē/ cererem ꝛ vestā. Juno pro dicaꝛ iouis soror ꝛ cōiunx. Neptuni ɔiūx fuit salacia/ et plutonis ꝓserpina: q̄ fuit filia cereris. Interpretes fablarū hoc sic exponūt: videlʒ ꝙ saturn⁹ est tempus/ iupiter ether/ iuno aer/ superior pars maris neptun⁹/ inferior salacia. Et eodem modo supior pars terre quā vocant infernuʒ/ erat pluto: inferior proserpina. Minerua est dea sapientie: ꝛ dicit filia iouis/ nata de eius capite. Fingiꝛ etiā ꝙ iupiter expulit saturnū patrē suum de regno suo.

c ¶ Si celū est ille ꝛc. Hic ꝓbat aug⁹/ ꝙ iunonē posuerunt gentiles nō solum aerē/ sed etiā terrā per dictum virgilij in georgicis lib. ij. qui dicit sic:

d ¶ Tum pater omipotens ꝛc. Ex quib⁹ vbis patet ꝙ pater omipotens ether. i. iupiter fecundos ībres tunc/ id est in vere/ mittit in gremium cōiugis/ que ɔiunx est iuno: ipsa em̄ fingiꝛ sola esse cōiunx: q̄uis iupiter fingatur multas pellices habuisse: vt patet in prima tragedia senece. Sʒ istā ɔiugē dič aug⁹ fuisse tellurē vel terrā. Unde qd̄ hic dicit: cōiugis in gremiū. i. in gremiū telluris vel terre: est dictū augustini exponētis virgiliū. Et causa quare sic exponit videlʒ cōiugis/ id est terre: ꝛ nō aliter: sic videlicet ꝙ ꝑ coniugē iouis itelligaꝛ aer/ est: q꞉ virgilius dicit imbrē descēdisse ex dono iouis in cōiugē: nō aūt descēdit imber in aerē: nam in aere generaꝛ ꝛ nō supra aerē/ sʒ de aere descendit in terrā: ꝛ ideo ɔiugē iouis vocat hic virgilius terrā.

e ¶ Quia ꝛ hic ꝛc. Hic assignat cām q̄re imediate ātreposuit tellurem vł terrā sub disiunctiōe: quasi innuendo differentiam iter tellurē et terrā. Et dicit ꝙ ꝫ istos ɔtra quos arguit ponitur differentia inter terrā/ tellurē/ ꝛ tellumonem. Nā terra ꝫ papiam est supior pars/ scʒ a terendo dicta. Tellus vero pars inferior in q̄ radices herbarum adinuicē se tenent: a tenendo dicta. Tellumo est vna pars terre ꝛ nō tota. Aliter distinguitur inter terram et tellurē: quia tellus est fructifera: terra vero diciꝛ tota.

f ¶ Eandē terrā etiā matrē deorum vocant ꝛc. Probat hic ꝙ gētiles ꝯm fictiones suas habent etiam concedere/ ꝙ iuno sit mater iouis/ et nō solum cōiunx et soror. Et hoc/ quia ꝓbatuʒ est ꝙ iuno sit terra: terrā autē dicūt matrē deorū quā. s. cybelē ꝛ berecyntiā vocāt: de quo supra libro. ij. ca. iiij. dictū est: ergo iuno est mater iouis.

Virgili⁹ in bucolicis

Virgili⁹ georgicorum. 2.

¶ Quas opiniones secuti sunt qui diuersos deos diuisis mūdi partibus prefecerunt. Capitulum. X.

a Ur illi etiam iuno vxor adiūgiꝛ: que dicaꝛ soror et coniunx? Quia iouē inquiūt in ethere accipim⁹/ in aere iunonē. Et hec duo elemēta ɔiuncta sunt: alterū superius/ alterꝝ inferi⁹. Non est ergo ille de quo dictū est: Jouis oīa plena: si aliquā partē implet et iuno. An vterqꝫ vtrūqꝫ implet: ꝛ ambo isti coniuges/ ꝛ in duob⁹ istis elemētis/ et in singulis simul sūt? b Cur ergo ether daꝛ ioui/ aer iunoni? Postrēo si ipsi duo satis essent: qd est ꝙ mare neptuno tribuiꝛ/ terra plutoni? Et ne ipi quoqꝫ sine coniugib⁹ remanerēt/ addiꝛ neptuno salacia/ plutoni ꝓserpina. Nam sicut inferiorē celi partē/ id est aerē/ inquiūt iuno tenet: ita inferiorē maris salacia ꝛ terre inferiorem ꝓserpina. Querūt quēadmodū sartiant fabulas/ nec inueniūt. Si em̄ hec ita essent tria potius elementa mūdi esse/ non quattuor eoꝝ veteres ꝓderēt: vt singula deoꝝ cōiugia diuiderētur singulis elemētis. Nūc vero oīmodo affirmauerunt aliud esse etherē/ aliud aerē/ aliō terrā. Aqua vero siue superior siue inferior vtiqꝫ aqua est: puta quia dissimilis: nunqd in tantū vt aqua non sit? Et inferior terra qd aliud potest esse q̄ꝫ terra quātalibʒ diuersitate distincta? Deinde ecce iam totus i his quattuor vel trib⁹ elementis corpore⁹ complet⁹ est mūd⁹. Minerua vbi erit? Quid tenebit? Quid implebit? Simul em̄ cū his in capitolio cōstituta est: cū ista filia nō sit amboꝝ. Aut si etheris partē superiorem mineruā tenere dicunt: ꝛ hac occasiōe fingere poetas ꝙ de iouis capite nata sit: cur nō ergo ipa potius deoꝝ regina deputaꝛ/ ꝙ sit ioue supior? An q꞉ indignuʒ erat ꝑponere patri filiā? Cur nō de ioue ipso erga saturnū iusticia ista seruata est? an quia victus est? Ergo pugnarūt? Absit inquiunt. Fabulaꝝ ē ista garrulitas. Ecce fabulis nō credaꝛ: et de dijs sentianꝛ meliora. Cur ergo nō data est patri iouis etsi nō sublimior/ equalis certe sedes honoris? Quia saturn⁹ inquiūt tēpis longitudo est. Tēp⁹ igiꝛ colūt/ qui saturnū colunt: et rex deorū iupiter insinuaꝛ natus ex tēpore. Quid enim indignū diciꝛ/ cuʒ iupiter ꝛ iuno nati dicunꝛ ex tpe: c si celū est ille/ et illa terra: cū facta sint vtiqꝫ celū et terra? Nā hoc q̄ꝫ in libris suis habēt eoꝝ docti atqꝫ sapiētes. Neqꝫ de figmentis poeticis/ ꝫ de philosophoꝝ libris a vgilio dictū est: d Tum pater omipotēs fecundis imbribus ether Cōiugis in gremiū lete descendit: id est in gremium telluris aut terre: quia et e hic aliquas differētias volunt esse: atqꝫ in ipsa terra aliud terram/ aliud tellurē/ aliud tellumonē putant. Et omnes hos deos habent suis noib⁹ appellatos/ suis officijs distictos/ suis aris sacrisqꝫ veneratos. f Eandē trā etiā matrē deoꝝ vocāt: vt iam poetę

Eandē

tolerabiliora confingant: ſi ſm iſtorū non poeticos ſed ſacrorū libros: nō ſolū iuno ſoror ⁊ coniūx/ ſ; etiā a mater eſt iouis. Eādē terrā cererē/ eandē etiā veſtā colūt: cū tn̄ ſepius veſtam nō niſi ignē eſſe phibeant ptinētē ad focos/ ſine quibus ciuitas eē nō poteſt: et ideo illi virgines ſolere ſeruire/ ꝙ ſicut ex virgine/ ita nihil ex igne naſcatur. Quam totā aboleri vanitatē ⁊ extingui vtiq; ab illo oportuit/ qui eſt natus ex v̄gine. Quis eīn ferat/ ꝙ cum tantum honoris ⁊ quaſi caſtitatē igni tribuerint: aliquādo veſtam nō erubeſcūt etiā venerē dicere: vt vaneſcat in ancillis eius honorata v̄ginitas? Si eīn veſta venus eſſet: quō ei rite v̄gines a venereis operibus abſtinendo ſeruirēt? An veneres due ſunt/ vna virgo/ altera mu- b lier? An poti⁹ tres/ vna virginū/ que etiam veſta eſt: alia coniugatarū: alia meretricū. Cui etiā phenices donum dabant de pſtitutione filiarū anteq̄ iungerent eas viris. c Que illarū matrona eſt vulcani? Nō vtiq; virgo: qm̄ habet maritum. Abſit autē vt meretrix: ne filio iunonis ⁊ cooperario minerue facere iniuriā videamur. Ergo hec ad coniugatas intelligit pertinere: ſʒ eam nolum⁹ imitent in eo quod fecit illa cum marte. d Rurſus inquiunt ad fabulas redis. Que iſta iuſticia eſt: nobis ſuccenſere ꝙ talia dicimus de diis eorū: et ſibi non ſuccenſere qui hec in theatris libentiſſime expectant crimina deorum ſuorum. Et quod eſſet incredibile/ niſi cōteſtatiſſime probaretur/ hec ipſa theatrica crimina deorum ſuorum in honorem inſtituta eſſe eorundē deoꝝ.

D b ¶ Eandē terrā cererē/ eandē etiam veſtā ⁊c. Hic oſtēdit qualis ſit repugnātia in illis q̄ fingūt de terra ⁊ etiā de veſta. Nam quādoq; dicūt terrā eſſe cererē. i. deam frugū: quādoq; dicūt terrā eſſe veſtā: quia enim terra eſt immobilis: ideo dicit veſta/ id eſt vi ſtās: vel dicit veſta/ quia veſtit herbis et arboribus. Unde ouidi⁹ li. vj de faſtis: Tell⁹ veſtaq; numen. E Et alibi eodē libro dicit/ ꝙ veſta eadem eſt et terra. De veſta etiam dicunt ꝙ eſt idem qđ ignis. Et quia ignis nihil gignit/ ideo dicunt eam virginē: et faciunt ſibi ſolū a virginib⁹ in tēplo ſeruiri. Un̄ ouidi⁹ libro. vj. de fa. Nec tu aliud veſtam q̄ viuam intellige flāmā. Pro tanto vero ſm iſidoꝝ libro viij. etymol. et ouidiū: qui poſuerunt idem numen terre ⁊ ignis: quia latet ſub terra ignis: q̄ſi ſit idem locus vtriuſq;. F Un̄ dicit ouid. Subeſt vigil ignis vtriq;. Significāt ſedē terra focuſq; ſuā: Et tamē veſte ſm ouidiū non faciebant imaginem quia ignis non poteſt pingi bene: terre autem faciebāt. Item veſtā faciebant virginē: ⁊ tamē quādoq; dicebant veſtā eſſe venerē: que non poteſt dici virgo/ niſi velint dicere ꝙ due ſint veneres: vna. ſ. v̄go: alia mulier. i. corrupta. Mulier autē dicit quaſi mollicies herum: ⁊ ideo pprie ſtat p corrupta/ licʒ quādoq; ſexū ſolū denotet. b ¶ An poti⁹ tres ⁊c. Hoc dicit: q: in rei veritate ipi poſuerūt duas veneres: vnam quam coluerūt caſte. ſ. virgines ⁊ cōiugate: que vocabatur ven⁹ verticordia/ quaſi vertēs corda. De qua ouidi⁹ lib. iiij. faſtoꝝ loquit: ⁊ valerius lib. viij. ca. vlti. narrat/ ꝙ cū ſenat⁹ inſpectis libris ſibyllinis p decemuiros cenſuiſſet vt veneris verticordie ſimulacrū conſecraret/ quo facilius virginū mulierūq; mens a libidine ad pudicitiā conuerteret: ⁊ ex oībus matronis centū/ ex centū aūt decē ſorte eligerent q̄ de ſanctiſſima femina iudicarēt: Sulpicia fuluij flacci vxor tāq̄ cūctis ſanctiſſima prelata eſt. De hoc etiā facit ſolinus cap. de pudicitia mentionē. Aliam venerem coluerūt meretrices: de qua ouidi⁹ lib. iiij. de faſtis dicit/ ꝙ dicta ſit venus erycina: quā colere debēt meretrices. Sed ſicut dicit beat⁹ auguſtin⁹ ꝙ poti⁹ deberent eſſe tres: vna. ſ. virginū/ ⁊ illa eſt veſta: alia coniugatarū: et tertia meretricū. De iſta tertia dicit hic beatus auguſtin⁹/ ꝙ phenices donū dabant de mercede pſtitutarū filiarū ſuarū: quas pſtituerūt anteq̄ viris ſuis coniungerent. Conſimile fere narrat iuſtinus lib. xxj. de locrēſib⁹/ id eſt calabris: cū eīn premerent bello rhegyoꝝ/ vouerūt ꝙ ſi victores eſſent/ in feſto veneris virgines ſuas pſtituerēt. c ¶ Que illarū matrona ⁊c. Hic irridet beat⁹ aug⁹ ⁊ īprobat q̄dā figmēta gentiliū de venere/ vulcano ⁊ marte. Dicūt eīn duo: vnū eſt/ ꝙ vulcan⁹ q̄ eſt de⁹ ignis ⁊ faboꝝ eſt fili⁹ iouis: fingit eīn nat⁹ de femore ei⁹/ ſm iſid. lib. viij. etym. q: fulgura de imo aeris naſcunt. Cuius vxor dicitur eſſe venus. Aliud eſt ꝙ mars concubuit cum venere vxore vulcani: quos vulcan⁹ inuenit ſimul in lecto: et catenis inuiſibilib⁹ eos detinuit q̄uſq; aliis diis eos in deriſionē ⁊ confuſionē oſtēdiſſet. Hanc fabulam ponit ouid. li. iiij. metamor. G Dicit etiā aug⁹ vulcanum cooperatorē minerue: quia eadem eſt minerua et bellona. i. dea belloꝝ: vulcan⁹ ꝯo eſt de⁹ faboꝝ: arma ꝯo q̄ ſunt in bellis neceſſaria fiūt p faboſ: ideo vulcan⁹ in bellis coopat minerue. d ¶ Rurſus inquiūt ⁊c. Hic excuſat ſe aug⁹ de hoc ꝙ de diis talia recitat/ cū ſint fabuloſa: ſʒ dicit auguſtin⁹ ꝙ de h̄ non debēt cultores deorū ſibi ſuccēſere. i. iraſci: nā etiam in theatris vbi fiunt ludi ſcenici/ publice delectabiliter ſpectant hiſtriones/ qui crimina deoꝝ effigiāt: immo tales ludi fiūt in honorē deoꝝ tanq̄ diis accepti ⁊ etiā expetiti: vt ſupra lib. j. ca. xxxj. et infra lib. iſto caplo. xxvj. dicetur.

¶ In hoc cap. x. dicit aug⁹ de adulterio veneris cōmiſſo cum marte/ ſm poeticā fictionē: ſed nolumus imitent in eo quod fecit illa cum marte. Ubi nota ꝙ licet expoſitor hanc fabulā tangat: oportet tamē aliqua addere ad habēdā fabulā integram/ ſm ꝙ eam tradit ouidius. iiij. metamorph. dicit eīn ꝙ cum phebus/ qui ⁊ apollo/ ſemel vidiſſet venerē cū marte cōcumbere/ nūciauit vulcano marito veneris. Qui fabricās catenas de ere ſubtiliſſimas/ ſicut tele araneerum/ ⁊ quaſi inuiſibiles: nam ⁊ faber periciſſim⁹ dicitur: quinimo de⁹ artis fabrilis: circūcinxit lectum in quo mars cum venere dormiebat. Quadā igitur die cum mars eſſet cum venere/ ſubito venit vulcan⁹ et portas aperuit. Illi autem volētes fugere/ a catenis inuiſibilib⁹ que lectum ambiebant/ detēti ſunt. Uulcanus autē oēs deos deaſq; aduocās/ oſtēdit eos nudos pariter catenatos/ ⁊ pre rubore confuſos. Ex quo facto dii vehementer riſere. Uenus autē ex hoc facto vehemēter irata contra phebū qui eos detulerat/ oēs filias ei⁹ fecit meretrices: ſicut patʒ de circe ⁊ paſyphe. In h̄ etiā ca. facit aug⁹ mentionē de vulca-

Additio la… bi paſſauand…

no: de quo

Uno: de quo dicit ꝙ est fili⁹ Junonis/ et cooperari-
us Minerue. De quo expositor parũ dicit. Ideo no
tandũ est/ ꝙ Juno solũ istũ filiũ scʒ Vulcanũ habere
dicit: quem aliq̃ dicũt ex Joue ⁊ iunone natũ. Et hi
volũt ꝙ ex ethere/ quẽ intelligũt ꝑ iouẽ: ⁊ ex aere/ quẽ
intelligũt ꝑ iunonẽ ignis iste inferior generet: qđ in/
telligũt ꝑ vulcanũ: ⁊ ideo volũt ꝙ solũ istũ filiũ iupi/
ter habeat ex iunone: q꞉ ex igne ⁊ aere nõ generat ali
ud nisi ignis. Alij ṽo dicũt ꝙ Vulcan⁹ sit nat⁹ ex Ju/
none solũ/ nõ ex ioue: sʒ ex ꝑcussiõe femoris iunonis:
ꝑ hoc intelligẽtes ꝙ ex collisiõe aeris generet ignis.
Quicq̃d tñ sit/ ⁊ qđ poete fingẽdo fabulas intellexe/
rũt: q꞉ indubitãter aliud intellexerũt q̃ nuda ṽba so
narẽt: nõ est ꝑsentis negocij nũc inuestigare: sʒ solũ vt
habeat intellect⁹ ex lr̃a augustini fablas narrare. Vul/
can⁹ itaqʒ ex ꝑcussione femoris iunonis natus/ ꝓpter
suã turpitudinẽ e celo deiect⁹ fingit/ ⁊ in lemno insu/
la nutrit⁹ a simijs claud⁹ ex casu effectus fingit. Post
modũ aũt cũ adultus esset/ factus est faber Jouis: et
fulmina eius dicit fabricare: cui⁹ operarij sunt cyclo/
pes: q̃ cõmunia fulmina fabricãt ⁊c̃. In eodem ca. di
cit Aug⁹ de ipso vulcano ꝙ est cooperari⁹ minerue.
Hoc forte dicit: q꞉ Athenienses vnũ templũ fecerãt
ambobus: ⁊ simul eis in eodẽ templo sacrificabat ⁊
inuocabat. Vel forte dicit ex alio qđ Ouidi⁹ fingit
ij. Metamorph. Dicit eñ ꝙ Vulcan⁹ videns palla/
dem que ⁊ minerua/ eam ardenter dilexit: ⁊ sibi dari
eã vxorẽ instãter a Joue petiuit: qđ Jupiter nõ nega
uit: sed pallas q̃ fingit nata de capite iouis/ et virgo
semꝑ esse: videns eũ turpẽ/ ipsũ abhorrens respuit.
Cũ aũt fugientẽ Vulcanus insequeret: ⁊ eã compre
hendere nõ valeret/ semẽ effudit in terrã: ex quo na/
tus est erichthoni⁹: quẽ pallas i cista viminea posita
cũ quodã serpẽte: trib⁹ sororib⁹ scʒ pãdrosos/ herse/ ⁊
aglauros filiabus cecropis tradidit ꝯseruandũ: ꝓci/
piẽs eis ne cistã aperirẽt: nec qđ int⁹ latebat inspice/
rent. Sed pallade absente aglauros cistã aperuit: et
vocatis sororib⁹ eius puerũ cũ serpẽte ostẽdit. Qđ vi
dẽs cornix de quadam arbore/ palladi que tres soro
res fecerãt nũciauit. Sed pallas cornicẽ/ eo ꝙ pecca
tũ occultum triũ sororũ reuelasset: cũ primo esset al
ba/ denigratã a se repulit: ⁊ cũ prius eam in sua tute
la haberet: ea eiecta/ noctuã suo loco surrogauit. Si
ue ergo ꝙ templũ habet cõmune Vulcan⁹ cũ miner
ua: siue quia eam insequendo filiũ generauit: quẽ pal
las postmodũ suscepisse videtur/ dicitur cooperari/
us eius. De isto Erichthonio: sicut dicit Isidorus li
bro. xviij. ethymol. Erichthonius qui regnauit Athe/
nis: primus quattuor equos iũxisse fert: Sicut Vir/
Georgicor. 3. gilius testat dicens: Primus Erichthonius currus
et quattuor ausus Jũgere equos: rapidisqʒ rotis in/
sistere victor. Et addit Isidorus. Fuit autẽ Miner/
ue et Vulcani filius de caduca in terram libidine (vt
fabule ferũt) procreatus. Dicũt autẽ quidã ꝙ ideo in/
uenit currum: vt super eũ incedens celaret pedes su
os: quos serpentinos habuisse fingit a poetis.

a Quodquod libet igi/ Expo. Capi. XI.
tur physicis rationibus et disputationi
bus ⁊c̃. In hoc capitulo probat Augustin⁹: ꝙ suffi/
ceret colere vnũ deũ/ puta iouem: et superfluũ est co
lere tot deos: ⁊ hoc probat per opiniones illorũ qui
de dijs physice/ et non poetice loquũtur. Et quia de
Joue due sunt opiniones ipsorũ: quarũ siue det vna
siue altera/ habet Augustin⁹ intentũ suum. Ideo in
principio hui⁹ capituli dicit sic. Quodquod libet: vt
sint due dictiones: id est quoddã istorũ/ que immedi
ate subiũgit: placet physicis rationibus et disputa/
tionibus asserant. Quasi diceret: asserant quod isto
rũ volũt/ scilicet duarũ opinionũ/ que statim dicen/
tur. Facit autem beatus Augustin⁹ in hoc capitulo
duo. Quia primo recitat duas opiniones loquẽtes
physice de dijs. Secũdo ibi: Nec si ita sunt ⁊c̃. osten
dit ex opinione illa que famosior est/ ꝙ superfluit co/
lere plures deos: quod multo clarius seq̃tur ex opi/
nione altera. Opiniones autem due fuerunt: quarũ

De multis dijs quos doctores paganorum vnum eundẽ q̃ Jouem esse defendunt. Ca. XI

Quodquod libet igitur physicis rationibus et disputationibus asserant: modo sit iupiter corporei huius mũdi animus/ qui vniuersaʒ istam molẽ ex quattuor/ vl quot eis placet elementis constructam atqʒ compactam implet et mouet: modo inde suas partes sorori et fratribus cedat: modo sit ether vt aerem iunonem subterfusam desuper amplectatur: modo totum simul cum aere sit ipse celum: terram vero tanq̃ coniugem/ eandemqʒ matrem: quia hoc in di/ b uinis turpe non est/ fecundis imbribus ⁊ seminibus c fetet: Modo autem ne sit necesse per cuncta discurrere/ deus vn⁹ de quo multi a poeta nobilissimo di/ d ctum putant: Deum namqʒ ire per omnes Terrasqʒ tractusqʒ maris: celumqʒ profundum. Ipse in ethere sit iupiter: ipse in aere iuno. Ipse in mari neptunus: in inferioribus etiam maris ipse salacia: ⁊ in terra pluto: in terra inferiore proserpina: in focis domesticis vesta: i fabrorũ fornace vulcan⁹: in sideribus sol ⁊ luna ⁊ stelle: In diui/ e nantibus apollo: i merce/ f

vna posuit/ ꝙ Ju/
piter esset omnis
deus: ita ꝙ mul/
titudo deorum nõ
esset nisi multitu/
do nominum eius
dem dei: scḋm qđ
ipse implet diuer/
sas partes mũdi. A
Unde dicit Lu/
canus libro. ix. lo/
quens in persona
Catonis: Jupiter
est quodcunqʒ vi/
des quocunqʒ mo
ueris. Et ideo q̃n/
doqʒ vocatur ani/
mus totius mun/
di: quia totũ mun
dũ mouet. Quan
doqʒ ṽo vna pars
mundi: puta cum
retinet sibi nomẽ
etheris: et cedit
aeri nomen aliud/
vt scilicet aer di/
catur Juno. Quã
doqʒ vero totus
ether cum aere vo
catur Jupiter: et
cedat terre nomẽ
aliud: vt scilicet ip
sa vocetur Ceres
vel mater deorũ/ B
vel coniunx Jo/
uis: et sic de alijs.
Unde exemplifi/
cat hic Augusti/
nus de nominib⁹ Georgicor. 4
diuersis: quorum
quodlibet signifi/
cationem: vsqʒ ibi
Siue sint vt qui/
dam volũt ⁊c̃. vbi
ponit aliam opi/
nionem magis ap
probatam: videli
cet ꝙ omnia illa no
mina significẽt di
uersas partes seu
vires vnius Jo/
uis: qui est anim⁹
mundi: vñ vtraqʒ
opinio cõcordat i
hoc ꝙ ipse est ani/
mus mũdi. b Hoc in diuinis turpe non est:
scilicet ꝙ eadeʒ sit soror ⁊ coniũx. Loquit hic Aug⁹
ironice: cũ hoc sit valde turpe etiã i alijs. c Semi
nib⁹ fetet. i. fecũdet. d A poeta nobilissimo.
scʒ virgilio li. iiij. georgicorũ. e In diuinãtib⁹
apollo: q꞉ apollo dicebat de⁹ diuinationũ. Fuerũt
aũt duo apollines realiter: quis cultores idolorũ int
eos nõ distinguerẽt: vt patet infra libro. xviij. ca. xiij.
f In merce mercurius: q꞉ mercurius dicebat

 deus mercatorũ.

a mercurius: i iano initiator in termino terminator: saturnus in tempore: mars et b bellona in bellis: liber in vineis/ceres in frumentis: c Diana in siluis: minerua in ingenijs. Ipse sit postremo etiam in illa turba qua d si plebeiorum deorum. Ipse presit nomine liberi virorum seminibus/et nomine libere feminarum. Ipse sit diespiter qui partum perducat ad diem. Ipse sit dea Mena/quam prefecerunt menstruis feminarum. e Ipse Lucina que a parturientibus inuocetur. Ipse opem ferat nascentibus/excipiens eos sinu terre: f et vocetur ops. Ipse in vagitu os aperiat: et vocetur deus vagitanus. Ipse leuet de terra: et vocetur dea leuana. Ipse cunas tueatur/et vocetur dea cunina. Non sit alius/sed ipse in deabus illis que fata nascentibus canunt: et vocantur carmentes. Presit fortuitis/voceturque fortuna. In diua rumina mammam paruulo immulgeat: quia rumam dixerunt veteres mammam. In diua potina potionem ministret. In diua edulica escam prebeat. De pauore infantium pauentia nuncupetur. De spe que venit/Venilia. De voluptate Volupia. De actu agenoria. De stimulis quibus ad nimium actum homo impellitur/dea stimula nominetur. Strenua dea sit strenuum faciendo. Numeria que numerare doceat. Camena que canere. Ipse sit et deus consus/prebendo consilia: et dea Sentia/sententias inspirando. Ipse g dea iuuenta: que post pretextam excipiat iuuenilis etatis exordia. Ipse sit fortuna barbata: que adultos barba induit: quos honorare voluerit: vt hoc quecunque numen saltem masculum deum/vel a barba barbatum: sicut a nodis nodotum vel certe non fortunam/sed quia barbas habet fortunium nominarent. Ipse in iugatino deo coniuges iungat: et cum virgini vxori zona soluitur: ipse inuocetur siue virtutes eius: et dea virginensis vocetur. Ipse sit motunus vel tutinus: qui est apud grecos priapus/si non pudet. Hec omnia que dixi/et quecunque non dixi: non enim omnia dicenda arbitratus sum: hi omnes dii deeque sit vnus iupiter: siue sint/vt quidam volunt: omnia ista partes eius/siue virtutes eius: sicut eis videtur/quibus eum placet esse mundi animum: que sententia velut magnorum multorumque doctorum est. Hec si ita sunt: quod quale sit nondum interim quero: quid perderent si vnum deum colerent prudentiore compendio? Quid enim eius contemneretur/cum ipse coleretur? Si autem metuendum fuit/ne pretermisse siue neglecte partes eius irascerentur: non ergo vt volunt velut vnius animantis hec tota vita est/que omnes simul continet deos/quasi suas virtutes/vel membra/vel partes: sed suam queque pars habet vitam a ceteris separatam: si preter alteram irasci altera potest: et alia placari/alia concitari. Si autem dicitur omnes simul: id est totum ipsum iouem potuisse offendi/si partes eius non etiam singillatim minuratimque colerentur/stulte dicitur. Nulla quippe earum pretermitteretur: cum ipse vnus qui haberet omnia coleretur. Nam vt alia omittam que sunt innumerabilia: cum dicunt omnia sidera partes iouis esse: et omnia viuere atque rationales animas habere: et ideo sine controuersia deos esse non vident: quam multos non colant/quam multis edes non construant: aras non statuant quas tamen paucissimis siderum statuendas esse putauerunt/et singillatim sacrificandum. Si igitur irascuntur: quod non singillatim coluntur/non metuunt paucis placatis/toto celo irato viuere. Si autem stellas omnes ideo colunt/quia in ioue sunt quem colunt/isto compendio possent in illo vno omnibus supplicare. Sic enim nemo irasceretur/cum in illo vno omnibus supplicaretur: nemo contemneretur: potius quam cultis quibusdam ista irascendi causa illis qui pretermissi essent multo numerosioribus preberetur: presertim cum eis de superna sede fulgentibus/turpi nuditate distentus preponeretur et priapus.

De opinione eorum qui deum animam mundi: et mundum corpus dei esse putauerunt.

Quod et Ca. XII

Quod et il-
lud non debet moue

k Expo. ca. XII

Quod et illud non debet

a In iano initiator etc. Quia ei attribuuntur initia omnium.

b Liber in vineis etc. Quia liber idem est quod bacchus/qui est deus vini.

c Diana in siluis etc. Diana est luna: que dicitur diana/secundum quod lucet in siluis: et dea siluarum atque venatorum.

d Ipse presit nomine liberi: id est bacchi: Nam secundum Isidorum libro viii. etymologiarum: liber dicitur a liberamento: eo quod mares in coeundo eius beneficio emissis seminibus liberantur.

e Ipse lucina etc. Lucina est dea parturientium: cuius auxilio fetus primo in lucem producitur.

f Et vocetur ops. Ipse etc. Ops fuit berecyntia mater deorum: id est dea terre.

g Que post pretextam etc. Pretexta secundum Isidorum libro xix. etymologiarum: est puerile pallium/quo pueri nobiles vsque ad sedecim annos sub disciplina cultu vtebantur.

h Apud grecos Priapus etc. Iste secundum Isidorum libro viii. etymologiarum alio nomine dicitur Beelphegor. Fuit autem de lampsaco ciuitate hellesponti/de qua pulsus est: et propter virilis membri magnitudinem in numero deorum suorum eum greci transtulerunt.

i Turpi nuditate di. etc. Hoc dicit Augustinus: quia simulacrum priapi cum enormi magnitudine membri virilis nudati ponebatur. Iste deus singillatim a. pro se colebatur: et non poterant stelle: quarum quelibet specialiter singillatim pretermissus fuerat eo magis indignari: si ideo indignabantur: quia singillatim non colebantur.

C non debet ꝛc.
In hoc ca. arguit
beatus Aug⁹ cō/
tra eos qui deuȝ
ponūt aīm mun/
di: supposito ꝙ to
tus mūdus se ha
beat ad illū ani/
mū sicut corpus
ei⁹/ ꝛ quelibet ps
mundi sit ps cor
poris eius ꝛc.

a Expo. ca. XIII
Sicut autē
sola aīalia
rationalia ꝛc.
In hoc capitulo
arguit beat⁹ Au
gus. cōtra prędi/
ctā opinionē: sup
posito ꝙ solū ani
malia rationalia
sint partes eius.
Et facit in hoc ca
pi. duo. Quia p̄/
mo ostendit quę
incōuenientia ad
illā opinionē etiā
iuxta istū intelle/
ctū sequanꝰ. Se/
cūdo ibi: Restat
ḡ vt dicāt: cōclu/
dit singulos de/
os esse ꝑ se sibi ꝓp
ria viuētes: ꝛ nō
ptes vni⁹ iouis/ sȝ
A iouē regeȝ oīm: a
quo auctū est ro/
manū imperiū: si
tamen ab aliquo
romanoꝝ deorū
auctum fuerit.

b Expo. ca. XIIII
Hic primū
quero ꝛc.
In hoc ca. beat⁹
Aug⁹ ostendit/ ꝙ
romani idolatrę
habent cōcedere
ꝙ non sit necesse
habere iouis au/
xiliū ad amplian
duȝ regnū: Quis
nulli magꝭ debe/
ret ꝯuenire augē
regna q̄ illi deo/
qui est rex omni/
um deorū. Ostē/
dit autē hic ꝓpo
B situ suum dupli/
citer. Primo q̄a
regnum deberet
poni deus/ sicut
victoria ponitur
dea: et per conse
quens deus reg/
nū poterit dare/
et augere regna.
Secundo q: dea
victoria vt ꝓbat

re acutos homines/ vel q̄/
lescūq; hoīes. Nō eīn ad h
ingeniū opus est excellētia:
vt deposito studio cōtenti/
onis attendāt/ si mūdi ani/
mus de⁹ est: eiq; animo mū
dus vt corpus ē: vt sit vnū
animal ꝯstans ex aīo ꝛ cor/
pore: atq; iste deus ē sinus
quidā naturę in seipso cōti/
nēs oīa: vt ex ipsius aīa q̄
viuificaꝰ tota ista moles vi
tę: atq; anime cunctorū vi/
uentiū ꝓ cuiusq; nascentis
sorte sumanꝰ: nihil oīno
remanere pōt qd nō sit pars
dei. Quod si ita est: q̄s non
videat quanta impietas et
irreligiositas consequatur:
vt quod calcauerit quisq;/
partē dei calcet: et in omni
animāte occidendo ps dei
trucidetur? Nolo oīa dice/
re quę possunt occurrere co
gitātibus: Dici aūt sine ve/
recundia nō possunt.

¶ De his qui sola ra/
tionalia animātia par
tes esse vnius dei asse
runt. Capi. XIII

a Si autē sola anima
lia rationalia/ sicut
sunt homies partes
dei esse contēdūt: nō video
quidē si totus mundus est
deus: quomodo bestias ab
ei⁹ partib⁹ separēt? Sed ob/
luctari qd opus ē? De ipso
rationali animante: id est
homine: quid infelicius cre
di potest/ q̄ dei partē vapu
lare cū puer vapulat? Iam
vo partes dei fieri lasciuas
iniquas/ impias/ atq; omni
no damnabiles: quis ferre
posset nisi qui prorsus insa/
niat? Postremo quid ira/
scitur eis a quibus non co/
litur/ cum a suis patribus
nō colatur? Restat ergo vt
dicāt omnes deos suas ha/
bere vitas: sibi quemq; vi/
uere: nullum eorū esse par/
tem cuiusq;/ sed omnes co/
lendos qui cognosci et co/
li possunt: q: tā multi sunt/
vt omnes nō possint. Quo
rum iupiter quia rex pręsi/

det: ipsum credo ab eis pu/
tari constituisse regnuȝ vel
auxisse romanum. Nam si
hoc ipse non fecit: quem ali
um deum opus taȝ magnū
potuisse aggredi credatur:
cum omnes occupati sint
officijs et operibus ꝓprijs:
nec alter irruat in alteri/
us? A rege igitur deorum/
regnū hominū potuit et ꝓ/
pagari et augeri.

¶ Augmenta regno/
rum ioui incongruen
ter ascribi: cuȝ si vt vo
lunt dea est victoria/
ipsa huic negocio so/
la sufficeret.

Capitulum XIIII

b Hic p̄mū quero: cur
nō etiā ipsū regnū
aliquis de⁹ ē? Cur
eīn nō ita sit si victoria dea
est? Aut quid ipso ioue in
hac causa opus est: si vi/
ctoria faueat/ sitq; propi/
tia: et semper eat ad illos/
quos vult esse victores?
Hac dea fauente et propi/
tia: etiam ioue vacante vel
aliud agēte: quę gentes nō
subditę remanerent? Quę
regna non cederēt? An for
te non displicet bonis ini/
quissima improbitate pu/
gnare: et finitimos quietos
nullamq; iniuriam facien/
tes/ ad dilatandū regnum
bello spontaneo ꝓuocare?
Plane si ita sentiunt/ ap/
probo et laudo.

¶ An cōgruat bonis
latius velle regnare.

c Videant Ca. XV
ergo ne forte nō ꝑ/
tineat ad viros bo
nos gaudere de regni lati/
tudine. Iniq̄tas eīn eoꝝ cū
quib⁹ iusta bella gesta sunt
regnum adiuuit vt cresce/
ret: quod vtiq; paruū esset
si quies ꝛ iusticia finitimo/
rum contra se bellum geri
nulla prouocaret iniuria.
¶ Ac felici/
oribus sic re
bus hūanis
oīa regna

¶ Septa Vitas/
ꝙ feliciores essent
res humane si es/
sent omnia regna
parua ꝯcordi vi/

sufficit gauere re
gna.
¶ In hoc capiꝰ.
xiiii. in quo Au/
gustinus facit mē
tionem de dea vi
ctoria: expositor
paruȝ dicit. Ubi
notandum ꝙ po/
etę fingunt victo/
riam deam esse fi
liam stygis/ palu/
dis videlicet ifer/
nalis: quę in bel/
lo quod cōmisit
iupiter contra gi/
gantes siue tita/
nes/ ioui fauit: ꝓ/
pter quod Iupi/
ter ꝓ remunera/
tione ei tribuit vt
per eius matrem
peierantes falle/
re nō audeāt: qd
si secus fiat per
aliquē: et si sit de
dijs/ in pęnam cō
stituit/ vt vno an/
no ꝛ noueȝ dieb⁹
ab ambrosię ne/
ctare prohibea/
tur. Dicitur autē
nectar ambrosię
ꝭm poetas quod
dā poculū dulcis/
simum quo finge
bant solos deos
deificatos vti.

Expo. ca. XV.
Videāt er/
go ne for/
te nō pertine/
at ad viros ꝛc.
In hoc capitulo
beatus Augusti/
nus ostēdit ꝙ ro/
mani habent con
cedere: ꝙ nō solū
regnum iniustum
potest acquiri et
augeri sine iouis
auxilio/ sed etiam
A regnum iustū. Et
facit in hoc capi/
tulo duo: quia p̄/
mo ostendit ꝙ au
gere regnuȝ vnū
etiam iuste: id est
bellis iustis: mi/
nus bonum est q̄
esse multa regna
parua quę vicino
rum cōcordia lę/
tentur. Secundo
ibi: Si ergo iusta
ꝛc. ostendit ꝙ ad
iustum regni aug
mentum suffici/
unt due alię deę
absq; Ioue.

Additio laco
bi passauantī

Septa Vitas.

¶ Cur aūt

parua eēnt cō
cordi vicinita
te letātia. Et
ita eēnt ī mū/
do regna plu/
rima gētiū: vt
sūt in vrbe do
mus plurime
ciuiū. Proin/
de belligera/
re et pdomitis
gētib9 dilata/
re regnū ma/
lis videt felí/
citas/bōis ne
cessitas. Sed
qz peius esset
vt iniuriosi iu/
stiorib9 dñarē
tur: ideo non
incōgrue dici
tur etiā ista fe
licitas. Sz p/
culdubio feli
citas maior ē
vicinū bonuz
hře concordē
q̃z vicinū ma/
lū subiugare
bellātē. Ma/
la vota sunt
optare habe/
re quē oderis
vel quē time/
as vt possit eē
quem vincas.
Si ergo iusta
gerēdo bella
nō impia / nō
iniqua/roma/
ni imperiū tā
magnū acquirere potuerūt:
numqd tanq̃z aliq̃ dea colen/
da ē eis etiā iniqtas aliena?
Multū eñ ad istā latitudi/
nem imperij eā cooperatā vi
demus/que faciebat iniurio/
sos/vt essent cū qb9 iusta bel
la gererent/et augerent impe/
a rium. Cur autē et iniqtas dea
nō sit vel externaꝝ gentium/
si pauor/et pallor/et febris dij
romani esse meruerunt? His
igit duab9.i.aliena iniqtate/
et dea victoria/dū bellorum
causas iniqtas excitat/victo
ria eadē bella feliciter termi/
nat/etiam feriato ioue creuit
imperiuz: Quas enim hic b
partes iupiter haberet cū
ea que possent beneficia
ei9 putari / dij habētur/dij
vocantur/dij coluntur: ip
si pro suis partibus inuo/
cantur? Haberet hic autē
etiam ille aliquam partez
si regnum etiam ipse ap/
pellaretur: sicut appella/
tur illa victoria. Aut si re/
gnum mun9 est iouis: cur
nō et victoria munus eius
habeatur? Quod pfecto
haberetur/si nō lapis in ca c
pitolio/sed verus rex regū
et dñs dominantiū cogno/
sceret atq̃z coleret.

Quid fuerit q Romani omnibus reb9 et omnibus motibus deos singulos deputantes/ edem quietis extra portas esse voluerunt. Ca. XVI.

Miror autem plu/ d
rimum q cum de
os singlos singu
lis rebus et pene singulis
motibus attribuerent/vo
cauerunt deam agenoriā:
que ad agendum excita/
ret: deaz stimulam que ad
agendum vltra modū sti/
mularet: deam murceam/ e
que pter modum nō mo
ueret ac faceret hominem:
vt ait pomponius/murci/
dum: id est nimis desidio
sum et inactuosum: deam
strenuam: que faceret stre/
nuum. His omnibus dijs
et deabus publica sacra fa
cere susceperunt: Quietez
vero appellantes que face
ret quietū: cum edem ha/
beret extra portam colli/
nam: publice illam susci/
pere noluerunt: Utrum in
dicium fuit animi inquie/
ti: an potius ita significa/
tum est: q qui illam turbā
colere perseuerarent: nō pla
ne deorum/sed demonio/
rum cum quietem habere
nō posse: ad quā vocat ve
rus medic9 dicēs: Discite

B a Cur autē
et iniqtas rc.
Hic ostēdit q
iniquitas alie/
na debeat dici
dea: quia ipsi po
nunt febrē/pal
lorē et pauorē
deas: de quib9
supra lib.ij.ca.
xiiij. dixit: et ta/
mē ista sūt ma/
la hoim: ergo li
cet iūqtas sit ma
lum quiddā/nō
ppter hoc non
debet dici dea:
precipue ex quo
fuit eis pficua.
b Quas
enim hic rc.
Hic ostendit q
Jupitē nihil po
test facere in re
gni collatione/
vel ei9 augmen
tatione: et hoc/
quia illa que vi
dent iouis be/
neficia/sunt qui
dam dij vel dee
qui per se ope/
rantur illa que
possunt ioui at/
tribui/ vt videt
sicut patz de vi
ctoria. Videt
enim q posset
esse beneficium
iouis: sed iam
ipsa ponit vna
dea per se: que
p gte sua ope/
ratur/et facit eū
B vincere cui fa/
uet: et ita est in
aliis que viden
tur iouis bene/
ficia. Sicut mi/
nerua ponitur
dea sapientie/et
tribuit sapien/
tiam/et fortuna
bonā fortunā:
et ita Jupiter
nullam partez
habere potest ī
collatiōe alicu/
ius beneficij.
c Si nō la/
pis in capito
lio rc. Lapidē
in capitolio vo
cat statuam io/
uis lapideaz in
templo suo: qd
quādoq̃z voca/
tur capitoliuz/
quandoq̃z vero
et mons ipse in

At ciuitate letā
tia. Illud aūt di
cū ipse declarat
hic duplici rōne
Prima est/quia
regna nō augen
tur nisi p iniqta
tē eoꝝ cū qb9 iu/
sta bella gerunt
qd nō esset inde
si finitimorū cō/
tra se bellum ge
ri nulla pvoca/
ret iniuria. Scōa
rō ē/q maior fe/
licitas est vicinū
bonū habere cō
cordē/ q̃z vicinū
malū subiugare
bellātē: Idcirco
maior ē felicitas
possidere paruū
regnū in quiete/
q̃z augere mag/
nū vt permittat
ǫd inquiete. Sz
orit dubiū: quia
magna regna vt
cernim9 sunt po
tentiora ad tuen
dū rempublicā:
et ideo indicant
feliciora: sic scri/
ptura cōmemo/
rat tēpore dauid
et salomonis. Di
citur autē q hic
nō est intētio au
gustini mag9 cō/
mēdare paruita
tē regnoꝝ/stātī/
bus reb9 vt nūc:
qz ipse describit
felicitatē roma/
noꝝ nō fm tem/
poralē regni ma
gnitudinē/sz fm
boies mūdi: q si
cōiter eēnt iusti
et pacifici/q tūc
regna nō indige
rent tutela.

quo fuit templuz
illud vocatur ca/
pitolium. Nec e/
rat apud Roma/
nos vel quoscūq̃z
italicos consuetu/
do facere statuas
aureas ab vrbis
origine vsq̃z ad lō
ga tempora post
regū expulsionē:
vt patet per Va/
lerium libro secū/
do/caplo pmo.
Et forsan in prin/
cipio fecerunt eas
lapideas: et ideo
c statua Jouis/ que
fuit prima in vrbe
a romanis facta/
fuit lapidea.

Expo. ca. XVI.

Miror au/ a
tem pluri
mu q cū deos
singulos rc. In
hoc capitulo bea/
tus augustinus re
prehendit roma/
nos de hoc q cuz
multos deos quo
rum erat officium
homines impelle
re ad motum et in/
quietudinez infra
vrbem reciperent
deam quietem fo
ris stare fecerunt:
nec inter deos vr/
bis publicos/id ē
qui habuerunt cu
ram reipublice/eā
recipere voluerūt
e Deam mur
ceam rc. Offici/
um istius dee fuit
facere hoies mur
cidos/id est marci
dos. Sed sicut fe
bris colebatur ne
lederet: ita mur/
cea colebatur: vt
non faceret homi
nem marcidū.

In hoc capitu Additio fre
lo sedecimo men/ bi passauant
tionem facit augu
stinus de pompo
nio/ dicens: vt ait
pompon9. Quis
autem fuerit iste
pompon9/expoſi
tor non dicit: nec
modo mihi occur
rit qs fuerit: inueni
tur aūt allegat9 in
libris iuris Matth. xi. b

In libris iuris ciuilis unus pomponius: qui nescio si sit iste de quo Augustinus hic loquitur.

Expo. ca. XVII

a A N forte dicunt q̃ deam &c. In hoc capitulo beatus Augustinus ex responsione que dari posset ad ea que arguta sunt: sicut superius capitulo. xv. de dea victoria: probat intentum suũ: videlicet q̃ sufficeret pro augmento regni inuocatio vnius dei: puta Iouis s̃m romanorũ opinionem. b ¶ Cur non deus est et triumphus & victorie iungitur &c. Uult dicere, q̃ triumphus est multũ propinquus victorie. Est enim honor qui victori pro victoria publice exhibetur. Et ita sicut aliis deabus a victoria coniungebantur propinqui vel maritus, vel frater, vel filius: sicut Iunoni coniungitur: scilicet simul cũ ea tanq̃ deus colitur Iupiter, tanq̃ maritus et tanq̃ frater eius: & etiam Neptunus et Pluto fratres ei⁹: et Uulcanus filius eius: eodem enim modo et cũ Uictoria debuerat coli triumphus.

Expo. ca. XVIII

c Q Uid q̃ & felicitas dea est. Eadem accepit &c. In hoc quidem capitulo ostẽdit beatus Augustinus: q̃ ad quecũq̃ bona impetranda superfluit multitudinem deorum colere. Et facit in hoc capitulo duo. Probat enim primo, q̃ dea felicitas quã coluerant, debebat sufficere ad omnia bona conce

a me, q̃r mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris.

¶ An si Iouis summa potestas est, etiam victoria dea debuerit existimari.

Capitulum XVII

a A N forte dicunt q̃ deã victoriã iupiter mittat: atq̃ illa tanq̃ regi deorum obtẽperãs ad q̃s iusserit veniat: & in eorum parte cõsidat? Hoc vere dicit: nõ de illo ioue quẽ eorum regẽ pro sua opinione cõfingũt, sed de illo vero rege seculorum: q̃ mittat nõ victoriã, que nulla substãtia est, sed angelũ suũ: et faciat vincere quẽ voluerit: cuius consiliũ occultum esse potest: iniquum esse nõ potest. Nã si victo b ria dea ẽ: cur nõ deus ẽ et triumphus: & victorie iungit vel marit⁹, vel frater, vel filius? Talia quippe isti de diis opinati sũt, qualia si poete fingerent, atq̃ a nobis exaggerarẽtur: responderent isti: ridẽda esse figmẽta poetarũ: nõ veris attribuenda numinib⁹: & tamen se ipsi nõ ridebãt: cũ talia delyramẽta nõ apud poetas legebant, sed in tẽplis colebãt. Iouẽ igit de omnibus rogarent: ei vni tantũmodo supplicarent. Non enĩ se misisset victoria si dea esset sub illo rege, et posset et auderet resistere: & suam potius facere voluntatem.

¶ Felicitatem et fortunam qui deas putant, qua ratione fecerunt. Ca. XVIII

c Q Uid q̃ & felicitas dea ẽ? Eadẽ accepit: arã meruit: sacra ei cõgrua psoluta sũt. Ipsa ergo sola coleretur? Ubi enĩ ipa esset: q̃d boni nõ eẽt? Sed q̃d sibi vult q̃ & fortuna dea putat & colit? An aliud ẽ felicitas et aliud fortuna? Quia fortuna põt esse et mala: felicitas autẽ si mala fuerit: felicitas nõ erit. Certe oẽs deos vtriusq̃ sexus: si et sex⁹ habẽt: nõ nisi bonos existimare debemus. Hoc plato dicit: hoc alij philosophi: hoc excellentes reipublice populorũq̃ rectores. Quõ ergo dea fortuna aliquando bona est: aliquãdo mala? An forte qñ mala ẽ dea nõ est: sed in malignũ demonẽ repẽte conuertitur? Quot sunt ergo dee iste? Profecto quotq̃t sunt homines fortunati: hoc ẽ bone fortune. Nam cum sint & alij plurimi simul, hoc ẽ vno tempore male fortune: nũquid si ipsa eẽt simul et bona esset et mala: his aliud: illis aliud? An illa que dea est, semper bona est? Ipsa ẽ ergo felicitas: cur adhibẽtur diuersa nomina? Sed et hoc ferendũ est. Solet enĩ & vna res diuersis nominibus appellari. Quid diuerse edes, q̃d diuerse are, diuersa sacra? Est causa inquiunt: quia felicitas illa est quam boni habent precedentib⁹ meritis: fortuna vero que dicitur bona, sine vllo examine meritorũ fortuitu accidit hominib⁹ & bonis et malis: vñ etiã fortuna noiat. Quõ ergo bona est: que sine vllo iudicio venit et ad bonos & ad malos? Ut q̃d d autem colitur que ita ceca est, passim in quoslibet incurrens: vt suos cultores plerumq̃ preterear: et suis cõtemptoribus hereat? Aut si aliquid pficiunt cultores eius, vt ab illa videãtur et amentur: iam merita sequitur, non fortuitu venit. Ubi est ergo definitio illa fortune? Ubi est q̃ a fortuitis etiam nomẽ accepit? Nihil enim prodest eam colere si fortuna ẽ. Si autem suos cultores discernit vt prosit, fortuna nõ est. An et ipsam quo voluerit iupiter mittit? Colat ergo ipse solus. Nõ enĩ põt ei iubenti, & eã quo voluerit mittẽti fortuna resistere. Aut certe ipsã mali colãt: qui

denda. Secun᷑o ibi: Sed quid sibi vult &c. ostendit specialiter, q̃ dea fortuna superfluit. Ubi facit etiã duo. Nam primo inuestigat, an sit aliqua realis differentia inter felicitatem et fortunã. Secundo ibi: Est causa inquiũt: ostẽdit iuxta differentiam ab aliis datam, q̃ ipsa colenda non est.

d ¶ Ut quid autem colitur que ita ceca est &c. Hic notandũ est, q̃ simulacrum fortune erat mulier sedens in medio rote, quasi eã verteret continue et habebat vnam faciem splendidã et aliam obscurã: ad designandum q̃ illi sunt splendidi quos fortuna fouet: et illi obscuri quos ipsa psequitur. Erat autem ceca in vtraq̃ facie: ad designandũ q̃ ipsa merita & dmerita hominũ nõ discernit sed ita fouet malos sicut bonos: & etiam q̃ ipsa excecat eos quos fouet. Unde Chilo vnus de septẽ sapientibus: sicut habetur in libro de moribus philosophorum: interrogatus quid esset fortuna? Respondit ignarus medic⁹: multos enim excecat.

Tantum sane huic ve Expositio. Ca. XIX
lut vni numini rč. In hoc capitulo ostēdit
beatus Augustinus quomodo demones per deam for
tunam homines deceperunt. Facit autē hic beatus
Aug. mentionē de simulacro fortunę muliebris: de
quo narrat Titus
liuius de origine
vrbis libro secun/
do: q cum Mar/
cus coriolanus ro
manus damnatus
A esset in exilium: et
postmodum rece/
ptus a Volscis vt
ipsorum dux esset
contra romanos:
et cum eisdem op
pugnaret vrbem:
sic territi sunt Ro
mani / q mittunt
ad eum legatos:
petentes vt parce
ret ciuitati. Quos
cum ipse repulis/
set: tandem mater
coriolani et vxor
eius cum duobus
liberis suis: ⁊ duę
matrone ad eum
extra vrbem egres
sę impetrauerunt/
vt ab oppugnati/
one patrię desiste/
ret. Propē quod
mulieres romanę
B honoratę sunt a su
is constructo ⁊ de
dicato templo for
tunę muliebri. De
cuius simulacro lo
quitur valerius li/
bro primo capitu/
lo. vj. vbi sic nar/
rat. Fortunę mulī
ebris simulacrum
quod est in latina
via ad quartū mi/
liarium ab vrbe eo
tempore consecra
tum cum ęde sua
quo coriolanum a
vastatione vrbis
materne repule/
runt. Non semel
tantum / sed bis lo
cuta constitit his
verbis: Rite me
matronę vidistis/
riteq dedicastis.
b ¶ Et muta fe
licitas: et ad qd
aliud nisi vt rč.
A Pro tanto dicit fe
licitatem mutam:
quia non legitur
ipsam fuisse locu/
tam sicut fortunā.
Sciendū autē q
romani coluerunt deam mutam seu tacitam in Fe/
bruario: vt patet ex Ouidio libro. ij. de fastis: sed il/
la non fuit dea felicitas: solū enim dea muta celebra/
tur / vt obstrueret ora hostiū mala loquentium.
c ¶ Sed virilis potius loqueretur: vt nō ip/
sę quę simulacrum rč. Sciendū est hic / q roma/
ni multas coluerūt fortunas: coluerūt enim fortunā
publicā: q. s. rēpu.
faceret fortunatā:
et huic sacrifica/ a
bant in Aprili sm
Ouidiū de fastis/
libro. iiij. similiter
et fortunas priua/
tas / scz fortunam
virilem: id est vi/
rorū: cui etiam sa/
crificabant in apri
li: et fortunam mu
liebrem / de qua in
hoc capitulo fit mē
tio. Et ideo Au/
gustinus dicit: Et
certe si fortuna lo/
quitur: non mulie
bris sed virilis po
tius loqueret: id
ē magis fuisset cre
dibile hoc de for/
tuna virili / si viri
hoc narrassent: q
de fortuna mulie/ Septima
bri / si mulieres hoc veritas
narrarēt: quia cre/
dibile est q mulie
res quę sunt gar/
rulę et loquaces:
hoc mēdaciter fin/
xerint de fortuna.

nolūt habere merita quib
possit dea felicitas inuitari.

¶ De fortuna mulie/
bri. Ca. XIX

Tantum sane huic
velut vni numini
tribuunt quod for
tunam vocant: vt simula/
crū eius quod a matronis
dedicatū est / et appellatū ē
fortuna muliebris / etiā lo/
cutum esse memorię com/
mendarint: atq dixisse nō
semel sed iterum: propter
quod eam rite matronę de
dicauerint. Quod quidē
si verum sit / mirari nos nō
oportet. Non enim mali/
gnis demonibus etiam sic
difficile est fallere: quorum
artes atq versutias hinc
potius isti aduertere de/
buerunt / q illa dea locu/
ta ē / quę fortuitu accidit:
non quę meritis venit. Fu
b it enim fortuna loquax et
muta felicitas: et ad quid
aliud nisi vt homines re/
cte viuere nō curarent / cō/
ciliata sibi fortuna: quę il/
los sine vllis bonis meri/
tis faceret fortunatos? Et
certe si fortuna loquitur:
c non saltem muliebris / sed
virilis potius loqueretur:
vt non ipsę quę simula/
crum dedicauerunt: puta/
rentur tantum miraculum
muliebri loqcitate finxisse

¶ De virtute et fide
quas pagani templis
et sacris honorauerūt:
pretermittentes alia
bona quę similiter co
lenda fuerunt: si recte
alijs diuinitas tribue
batur. Capitu
a Virtutem lū. XX
quoq deam fece/
rūt / quę quidem si dea es/
set: multis fuerat preferen
da. Et nunc quia dea non
est / sed donum dei / ipsa ab
illo impetretur a quo solo
dari potest: et omnis falso
rum deorum turba vane/
scit. Sed cur et fides dea
credita est: et accepit etiā
ipsa templū ⁊ altare? Quā
quisquis prudenter agno/
scit / habitaculum illi seip/
sum facit. Unde autem sci
unt illi quid sit fides: cuius
primū ⁊ maximū officium
est: vt in verum credat de
um? Sed cur nō suffecerat
virtus? Nōne ibi ē et fides.
¶ Quādoq/
dē virtutē i qt
tuor spēs di/
stribuēdā eē
viderūt: pru/
dentiā / iusti/
ciam / fortitu
dinem / tēpe/
rantiam. Et
quoniā istę
singulę speci
es suas ha/
bēt: in parti/
bus iusticię
fides est: ma
ximumq lo/
cū apud nos
habet: quicū
q scimus quid sit q iustus
ex fide viuit. Sed illos mi
ror appetitores multitudi/
nis deorum: si fides dea
est: quare alijs tam multis
deabus iniuriā fecerunt:
pretermittendo eas: qui/
bus similiter ędes et aras
dedicare potuerunt? Cur
temperantia dea esse non
e meruit / cum eius nomine
nonnulli romani princi/
pes non paruam gloriam
compararunt. Cur deni/

¶ Septima ve
ritas / q veteres
virtutē in q̄ttuor
spēs dixerūt eē
distributam. s.
prudētiā / iusti/
ciā / fortitudinē
⁊ temperantiā:
quarū singule in
quit spēs suas
habēt. Ex q̄ di/
cto accipit do/
cumentū q iste
q̄ttuor virtutes
q cardinales di/
cunt / nō sūt spe
cies specialissi/
me / sed genera
subalterna: vt
sint plures spēs
prudētie / et cu/
iuslibet aliarū.

Expo. Ca. XX
Virtutem a
quoq de/
am fecerūt: quę
quidē si dea es/
set multis fue/
rat preferenda
rč. In hoc capitu
lo arguit beatus
Augustinus con/
tra romanos: qui
coluerunt deā vir
tutem et deam fi/
dem: cum tamen Abacuk. 2.
pretermitterēt q̄t/ B
tuor virtutes car/
dinales: quarum
tamen vnius / scz iu/
sticię fides ē pars:
fides autem quę
ē pars iusticię nō
est fides quę ē vir
tus theologica: cu
ius proprius actus est
credere: sed ē quę/
dam virtus mora/
lis q̄ communi no
mine vocat fideli
tas: qua quis fide
liter se habeat ad
alterum deum vel
hominem vel etiam cōmunitatem aliquā. e ¶ Nō
nulli romani principes nō paruam rč. Tales

k principes romanorum multos enumerat valerius libro quarto/capitulo tertio: scilicet scipionem affricanum/marcum catonem/fabricium/⁊ alios/quorum continentiam describit. a ¶ Que affuit mutio cum dexterā porrexit in flamas. Iste dict⁹ est mutius scevola/de quo augustinus infra libro quinto/capi. xviii. facit mentionē. De ipso etiā titus liui⁹ de vrbis origine libro secundo narrat ꝙ tarquinius superbus vitimus rex romanorū cum esset expulsus ab vrbe/contulit se ad porsennā regē clusinę ciuitatis famosum virū et potentem/petens ab eo auxilium. Porsenna vero veniens cum exercitu valido/dum vrbem grauissima et diutina affligeret obsidione: mutius licentiā petiit a senatu vt castra porsennę adire posset. Qua obtenta peruenit vsq; ad sedem regiam porsennę: vbi scribam regi assidentem occidit. Comprehēsus vero/et ad regis tribunal adductus: fassus est se ciuem romanum/et causa interficiendi regem venisse/et se pro ęquali habere occidere et occidi/dicens: et pati ⁊ facere omnia romanorū esse. Cum autem rex iuberet eum ignibus torreri: vt ab eo plus negocii extorqueretur: mutius extendens sponte manum in ignem eā ibi immobiliter tenuit: donec ipse rex percussus horrore/iuberet eum ab igne remoueri/dicēs: Abi/magis in teipsum ꝙ in me hostilia ausus/liberū hinc te dimitto. Tunc mutius quasi volens regi meritū rependere/dixit sibi: Quod minis extorquere non potuisti/nunc a me sponte accipe: Scito inquit/ꝙ trecēti cōiurati sumus principes iuuētutis romanę: vt te hoc modo inuaderemus: et mea sors prima fuit. Ceteri autē eodem modo vnusquisq; pro suo tempore cum facultas fuerit consimile attemptabūt. Quod audiens rex/considerans magnitudinem periculi/si trecenti iuuenes/qui tanꝙ nihil haberent mori: vitę suę insidiarētur: assidue legatos mittit/qui romanis vltro conditiones pacis ferāt: et firmata pace ab obsidione discessit. Istum mutium pulchre laudat Seneca epistola. lxviii. Sciendum tamen ꝙ augustinus infra libro quinto/capitulo. xviii. dicit eum ideo manum in ignem misisse: quia percussit alium ꝙ intēdebat: intendebat enim percussisse porsennā/et pcussit aliū: ⁊ ideo indignatus manui suę/misit eā in ignē. Et concordat valerius libro tertio/capitulo tertio. b ¶ Que affuit curcio cum se pro patria in abrupta ⁊c. De isto curcio narrat valerius libro quinto cap. vi. et etiam titus liuius libro. vii. ꝙ cum āno ab vrbe condita trecentesimo nonagesimo romę in medio fori terra dehiscens et se aperiēs/specum fecisset profunditatis horribilis: respōsum est a vatibus/ꝙ si romani vellent suam rempublicā perpetuam esse: illud in quo plus possent ⁊ excellerent/illi hiatui deuouerent ⁊ eo ipsum implerēt. Curcius ergo interpretatus romanos et virtute ⁊ armis pręcipue excellere/se in illud antrum armatus ⁊ equo insidens immisit. super quem ciues omnes certatim honoris gratia frumēta iniecerunt. De isto curcio satis clare beatus augustin⁹ infra libro quinto/capitulo. xviii. narrat historiam quā tangit hic. c ¶ Que affuit decio patri et decio filio ⁊c. De istis duob⁹ deciis facit augustinus mentionē infra libro quinto/capitulo. xviii. et valerius libro. v. caplo. vi. Titus vero liuius de vrbis origine libro. viii. de decio patre narrat/ꝙ cum consul esset cum manlio torquato in bello contra latinos/per visionem nocte apparuit decio quidam augusti habitus/dicens ꝙ ex vna parte caderet imperator in bello illo: ex alia parte exercitus/et cui⁹ exercit⁹ imperator se cum exercitu aduerso morti ⁊ diis infernalib⁹ deuoueret/illius exercitus vinceret. Cū igit̃ in prelio postmodū cōmisso sinestrum cornu cui decius pręerat cederet hostibus/deuouit se deci⁹/et exercitum hostium morti ⁊ diis infernalibus his verbis Iane/iupiter/mars/pater quirine/id est romule: bellona/id est dea belli: lares/id est dii patrii: diui iouesiles/id est saltatores iouis: dii idigetes/id est de hominib⁹ facti dii: dii quorū est potestas nostrorū hostium: diiq; manes/id est mortuorū: vos precor/veneror/veniam peto feroq; id est cupio: vt vim/id est potentiam victoriamq; populo romano quiritum/id est qui appellati sunt quirites/prosperetis: hostesq; quiritum terrore/formidine/morteq; afficiatis: Et sicut verbis nuncupaui/id est palam ⁊ quasi in pręsentia testium dixi: ita quoq; pro republica quiritum/et exercitu legionib⁹ ⁊ auxiliariis populi romani quiritum/me cum deuoueo diis/manibus/tellurię legiones auxiliaq; hostiū. Decius vero statim hoc facto armatus in equū insiliēs/se in medios hostes immisit. Visus est autem ipse vtriq; exercitui eo tempore aliquantulum augustior et nobilior ⁊ excellentior ꝙ quisq; ab hominib⁹ videri soleat: statimq; terror qui prius romanos inuaserat latinos inuasit: et decio interfecto cecidit latinorū exercit⁹. De decio filio narrat Titus liuius consimiliter libro quarto de vrbis origine. Ipse enim cum bellum gereretur contra tuscos/in quorum auxilium galli venerant: et ipse iam quarto consul existens videret exercitum cui pręerat gallis cedere: reducens ad memoriā factum patris sui/se simili modo deuouit inferis: et ipso interfecto vicit exercitus romanorū. Narrat autem titus liui⁹ libro. viii. ꝙ consul aut pretor dux exercitus potuit si volebat non seipsum/sed alium militem quemcūq; de legione romanorū scripta pro salute sui exercit⁹ inferis deuouere. d ¶ Quare prudentia/quare sapiētia nulla numinū loca ⁊c. Dicit hic augustinus sapientiam non habuisse numē apud romanos: tamen ipsi mineruam coluerunt/quę est dea sapientię. Sed hoc dicit: quia ipsam sapientiam nō fecerunt deam/sicut fidem et pudicitiā: sed posuerunt mineruam deam sapientię/non sapientiam. Vel loquitur hic augustinus de sapientia stricte ⁊ proprie accepta/prout est noticia diuinorum: minerua vero dicitur dea sapientię improprie accepte: quoniā sapiētia accipitur in omni arte/ex qua quilibet bene sciēs artem aliquam dicitur sapiens in illa arte: minerua autem dicitur dea artium. e ¶ Et fides et pudicitia ⁊c. De numine fidei facit valerius libro sexto/capitulo sexto mentionem. De dea pudicitia fecit etiam beatus augustinus mentionē supra libro secundo/capitulo vigesimosexto/vocās eam cęlestem castitatem: et ostendēs ꝙ turpiter colebatur.

ꝙ fortitudo dea non est: a que affuit mutio cū dexteram porrexit in flammas: b que affuit curcio/cū se pro patria in abruptā terrā precipitē dedit: c que affuit decio patri/et decio filio/cū pro exercitu se vouerūt. Si tamen his omnibus vera inerat fortitudo: vnde modo non agit̃? d Quare prudētia/quare sapiētia nulla numinū loca meruerunt? An quia in noīe generali ipi⁹ virtutes oēs colunt̃? Sic ergo posset ⁊ vn⁹ de⁹ coli: cuius partes ceteri dii putātur. Sed in illa vna virtute e ⁊ fides est: ⁊ pudicitia: que tamen extra in ędib⁹ propriis altaria me

Expo. ca. XXI.

a Hec enim veri dei munera ⁊c. In hoc capitulo reprobat beatus augustinꝰ multitudinē deoꝝ per hoc ꝙ romani duas deas fecerūt/scilicet fęlicitatē ⁊ virtutem: quę deberēt sufficere. Facit aūt mentionē de multis dijs/quorū officia hic exponit: et superius cap. viij. et ca. xj. exposuit.

A

b ¶ Quid doctrinę vel a mercurio ⁊c. Mercurius fingitur deus eloquētię dictꝰ quasi medius currens quia sermo mediꝰ currit inē loquētē ⁊ audientē. Fingit̄ enim deus mercatorum ⁊ furū et nuncius deorum. Minerua vero dicitur dea artiū.

c ¶ Inuocare lucinam. De ista dixi supra caplo. xj. ⁊ est dea parturētiū. quę infantem ꝑmo producit in lucem. Scdm isidorum libro. viij. etymologiarū: lucina est ipsa/quia lucet.

B

d ¶ Vel apollo vel ęsculapiꝰ ⁊c. De istis duabꝰ dixi supra libro. iij. capitulo. xvij.

e ¶ Nec dea rubigo ⁊c. Ista fuit dea de nūero dearum quę obesse poterant non ꝓdesse: sicut de febre ⁊ pallore ac pauore lib. ij. capi. xiiij. dixi: et ideo colebatur ad hoc solum vt nō lęderet: cuius festū celebrabat̄ in aprili ꝭm ouidiū libro iiij. de fastis.

Additio iacobi passauantij

¶ In hoc capitulo vicesimoprimo et pręcedēti mētionem facit augꝰ de dea ꝟtute: de qua expositor nihil dicit. Vbi notādū ꝙ poetę fingunt virtutem esse sororem mercurij: ꝗ sibi dicitur fauisse quādo voluit vxorari: et eius comes indiuidua secum ad apollinem/iunonē ⁊ iouem accessit: ⁊ tandē vt acciperet philologiā in vxorem et suasit ⁊ fauit: vt scribit marcianꝰ in astrologia sua: qui liber alio noīe appellatur de nuptijs philologię et mercurij.

ruerunt. Has deas nō veritas/sed vanitas facit.

¶ Quod vnū non intelligētes deū/virtute saltē et felicitate debuerunt esse contenti: Capitulum XXI

a Nec enim veri dei munera sunt/non ipsę sunt deę. Verūtamē vbi est virtꝰ ⁊ fęlicitas: quid aliud quęrit̄? Quid ei sufficiat/cui virtꝰ felicitasq̄ nō suffic̄? Omnia quippe agenda cōplectitur virtus: oīa obtinenda fęlicitas. Si iupiter vt hęc daret ideo colebatur: quia si bonū aliquid est latitudo regni atq̄ diuturnitas/ad eandē ꝑtinet fęlicitatē: cur nō intellectum est dona dei esse nō deas? Si autē putatę sunt deę: saltē alia tanta deorū turba nō quęreret̄: Cōsideratis enim officijs deorū dearūq̄ oīm: quę sicut voluerunt ꝓ sua opinatiōe finxerunt: inueniāt si possūt aliqd quod ab aliq̄ deo pręstari possit homini habēti virtutem/habēti fęlicitatem. b Quid doctrinę vel a mercurio vel a minerua petendum esset: cū virtꝰ omnia secū haberet?

Octaua veritas

¶ Ars quippe ipsa bene recteq̄ viuēdi virtꝰ a veteribꝰ definita ē. Vnde ab eo ꝙ gręce arete dr̄ virtus/nomē artis latinos traduxisse putauerūt. Sꝫ si virtus nō nisi ad ingeniosum posset venire: quid opꝰ erat deo cautio prē: qui cautos: id ē acutos/faceret; cum hoc posset conferre felicitas? Ingeniosum quippe nasci fęlicitas est. Unde etiā si non potuit a nōdū nato coli dea fęlicitas/vt hoc ei conciliata donaret conferret hoc parentibus eius cultoribꝰ suis: vt eis ingeniosi filij nascerētur? c Quid opus erat parturiētibꝰ inuocare lucinā: cū si adesset fęlicitas non solū bene parerent/sed etiā bonos? Quid necesse erat opi deę cōmendare nascentes/deo vagitano vagientes/deę cunine iacentes/deę ruminę sugētes/ deo statilino stantes: deę adeonę adeuntes/abeonę abeuntes: deę menti/vt bonam haberēt mentem: deo volumno et deę volumnę/vt bona vellent: dijs nuptialibus vt bene coniungerentur: dijs agrestibus/vt fructꝰ vberrimos caperent: ⁊ maxime ipsi diuę fruges: Marti et Bellonę/ vt bene belligerarent: deę victorię/vt vincerent: deo honorino vt honorarentur: deę pecunię vt pecuniosi essent: deo ęsculano et filio eius argentino vt haberent ęream argenteamq̄ pecuniam? Nam ideo patrem argētini ęsculanum posuerunt: quia prius ęrea pecunia in vsu esse cępit/post argentea. Miror autem ꝙ argentinus non genuit aurinū: quia et aurea subsecuta est. Quem deum isti si haberēt/sicut saturno iouem/ita et patri argentino/⁊ auo ęsculano aurinum pręponerēt. Quid ergo erat necesse ꝓpter hęc bona vel animi vel corporis vel externa tantā deorum turbam colere et inuocare: quos neq̄ oēs cōmemoraui: nec ipsi potuerūt omnibꝰ humanis bonis minutatim singillatimq̄ digesti ⁊ deos minutos ⁊ singulos ꝓuidere cum possit: magno faciliq̄ cōpēdio vna dea fęlicitas cuncta conferre: nec solum ad bona capienda quisq̄ aliꝰ/sed neq̄ ad depellēda mala quęreretur? Cur enim esset inuocāda ꝓpter fessos diua fessonia: ꝓpter hostes depellendos diua pellonia: ꝓpter ęgros medicꝰ vel apollo d vel ęsculapius/vel ambo simul quādo esset grande periculū? Nec deꝰ spinēsis vt spinas ex agris eradicaret: nec dea rubigo vt nō accederet e rogaret̄: vna fęlicitate ꝑsente ⁊ tuēte: vt vel nulla mala exorirent̄/vel facillime pellerentur.

C

¶ Octaua veritas/ꝙ ars bene recteq̄ viuēdi virtꝰ a veteribus definita est. Sed oritur dubiū: qr̄ ars est quedā spēs ꝟtutis intellectualis: vt pꝫ per aristo. vj. ethi. ⁊ sic nō videt̄ esse ꝟtutis genus/cū tn̄ in hac diffinitiōe ponat̄ loco generis. Dicitur aūt ꝙ hic augꝰ accipit artē nō ꝓpe ꝓut dicit̄ recta rō factibiliū/sꝫ ꝓ rectitudine: vt pꝫ. et ꝭm illū modū ꝟtꝰ est rectitudo ⁊ regula qua recte viuit̄.

¶ Postremo quid de duabus istis deabus/virtute et fęlicitate tractamus/si felicitas ꝟtutis est ꝑmiū: nō dea/sed dei donum est Si autē dea est: cur non dicatur ⁊ ꝟtutē ipsa

Nona veritas

¶ Nona veritas/ꝙ felicitas nō est dea/ sꝫ dei donum ab extrinseco.

a Quid ergo est rc. Expo.ca.XXII. In hoc capl'o ponit aug' dictū varronis ostēdētis q necessariū sit scire nō solū nomina/sed etiā officia deoꝝ. b Ne faciamus vt mimi rc. Mimi.i.histriones sepe verboles ad risum prouocēt/ multa dicūt que nature rei contraria omnino sunt: et sepe talia in vna oratione connectunt que vt in primo pater aspectu omnino sunt absurda. Sic est sm varronem: si quis petat a libero.i.baccho deo vini/aquam: et a lymphis.i. nymphis/ vinū: que sunt dee aquarū.

Expo.ca.XXIII

c Sed vnde nunc agitur si libri rc. In hoc capitulo reprobat beatus augustinus cultū dee felicitatis quātum ad duo/scilz quantum ad temp' quo romani inceperūt eā colere: et quantū ad locuz in quo eā coluerūt. Quātum ad temp' quidem quia diu post alios deos fuit sibi templū dedicatū: nā lucullus sibi primus edem constituit. Sciēdum autem q duo fuerūt luculli/sicut haberi potest ex orosio libro.vj. et eutropio libro. vj. qui simul cōtemporanei fuerunt et magni duces. Quorū vnus scilz luci' lucini' lucull' pri' cōsul fuit scilicet anno ab vrbe condita sexcentesimo septuagesimosexto: q pugnauit cōtra mithridatem: et gessit bellū mithridaticū: quē tullius in dialogo ad hortensium de multis valde commendat. Alter vero scilicet marc' lucinius lucullus gessit bellum macedonicum: et fuit consul sm Orosium anno ab vrbe condita sexcētesimo septuagesimonono. Sed luci' lucini' lucull' cū maiori gloria triumphauit. Quis vero istorum edem felicitati constituerit / non dicit beatus Augustinus/ nec orosius/nec eutropius: sed quicūq istoruz fuerit patet q diu fuit post vrbem conditam: videlicz plus q̄ sexcentis septuaginta annis: et fuerunt ambo tempore belli ciuilis inter syllam et mariū.

A

B

conferre/quādoquidē etiā virtutē consequi felicitas magna est.

De sciētia colēdorū deorū quā a se varro gloriatur collataz eē romanis. Ca.XXII

a Quid ergo est qđ pro ingēti bñficio varro iactat p̄stare se ciuib' suis? Quia nō solū cōmēorat deos quos coli oporteat a romanis: verūetiā dicit qđ ad quēq pertineat? Quō nihil prodest inqt varro homini alicui' medici nomen formāq nosse: et qđ sit medicus ignorare: ita dic̄ nihil prodesse scire deū esse esculapiū/si nescias eū valitudini opitulari: atq ita ignores cur ei debeas supplicare. Hoc etiam affirmat alia similitudine/ dicēs: Nō modo bene viuere/sed viuere oīno neminē posse/si ignorat quisnam sit faber quis pictor/quis tector: a quo quid vtensile petere possit: quē adiutorē assumere: quē ducē/quē doctorē: Eo mō nulli dubiū eē esserēs ita esse vtilē cognitionē deorū/si sciat quam quisq deus vim et facultatē ac potestatē cuiusq rei habeat. Ex eo eñ poterim' inqt scire quē cuiusq causa deū aduocare atq b inuocare debeam': ne faciam' vt mimi solēt: et optem' a libero aquā/a lymphis vinuz. Magna sane vtilitas. Quis ñ huic gratias ageret si vera mōstraret: et si vnū verum deum a quo essent omnia bona/ et hoib' colēdū doceret?

De felicitate quā romani multorū veneratores deorū diu non coluerunt honore diuino cū pro omnibus sola sufficeret: Capitulum XXIII

c Sed vnde nūc agitur si libri et sacra deorū vera sunt/et felicitas dea est: cur nō ipsa vna que coleret cōstituta est: que posset vniuersa conferre et compendio facere felicem. ¶ Quis enī optat aliqđ propter aliud q̄ vt felix fiat? Cur denique tam sero huic tāte dee post tot romāos principes lucullus edem cōstituit? Cur ipse romul' felicē cupiens condere ciuitatē: nō huic tēpluz potissimum struxit: nec d propter aliquid dijs ceteris supplicauit quādo nihil deesset si hec adesset? Nā et ipse nec prius rex / nec (vt putāt) postea de' fieret/ si hāc deam propitiam nō haberet. e Ut qđ ergo romul' cōstituit romanis deos/ ianū/ iouē/ martē / picū/faunū/ tyberinū/herculē: et si qo

¶ Decima veritas q nullus optat aliqđ propter aliud q̄ vt felix fiat. Et illud dictū videtur esse contra experientiā: qr experimur nos multa considerare/nihil cogitādo de felicitate: et nullus pōt desiderare propter aliquē finē/nisi actualiter cogitet illum finē. Dicit autē q hic videtur aug' accipere felicitatē / pro benesse hois i quo quietatur: et nullus petit aliquid nisi propter aliquod bonū in quo pro tunc quiescit: idcirco talem felicitatē semp intendit. Dicunt tamē aliq q semper intenditur vltim' finis habitualiter lz imperceptibiliter: et videntur vaticinia que nō experimur in nobis.

Decima veritas

d Nec propter aliquid dijs ceteris supplicauit quādo nihil rc. Istud sub interrogatione continuatur cum precedētibus cum vno versu/quāuis in libris cōmuniter stant duo versus/ et male. A

e Ut quid ergo romulus cōstituit romanis deos/ Janū rc. Dicit titus liuius de vrbis origine libro primo/q Romulus instituit sacra Herculi more greco/ sz dijs alijs more albano. Sciēdum q ianus fuit quidaz rex qui regnauit in partibus illis vbi est roma: a quo mons ianiculi dictus est: qui etiam saturnum in italiam profugum secum regnare permisit: cuius festum celebrabant romani primo die ianuarij: a quo et mensis ille ianuari' dictus est. Pic' vero sm eutropiū libro primo fuit filius saturni: de quo infra libro.xviij. caplo.xv. Faunus aūt fuit filius pici et pater latini regis: cuius filiā desponsauit eneas. Et regnauerūt picus et faunus in locis illis in quib' regnauit postea latinus rex filius fauni. Et fuerūt hi duo montiū et agrestes sm ouidiū libro secūdo de fastis. Festum fauni sm ouidium libro secūdo de fast' celebrabat i februario. Tyberinū vero/ qui fuit rex non' post ascaniuz: et submersus in fluuio q tunc albula vocabat/postea quo ab ipso tyberis nomē accepit/deū fecit: forsan credēs eū inter deos transferri B

a alios? Ut quid titus tati' addidit saturnū/opem/solem/lunā/vulcanū/lucē et quoscūq; alios: iter quos etiā deā cloacinā felicitate neglecta? b Ut qd numa tot deos et tot deas sine ista? An eam forte in tāta turba videre non potuit? c Hostili' certe rex deos et ipse nouos pauorem atq; pallorē/ppitiādos nō introduceret si deā istā nosset aut coleret. Presente quippe felicitate oīs pauor et pallor nō ppitiatus abscederet/sed pulsus aufugeret. Deinde qd ē hoc q iam romanū impiū longe lateq; crescebat: et adhuc nemo felicitatē colebat? An ideo grandi' imperiū/q felici' fuit? Nam quō ibi esset vera felicitas vbi vera nō erat pietas?

¶ Pietas est eni vera/verax veri dei cult': nō cultus falsorum tot deorū qt demoniorū. d Sz et postea iam in deoz numerū felicitate suscepta/mag bellorū ciuiliū infelicitas sb secuta ē. An forte iuste est idignata felicitas q et tā sero et nō ad honorē/sed ad cōtumeliā poti' inuitata est: vt cū ea colerek priap'/et cloacina/et pauor/et pallor/et febris: et cetera nō numina colendoz/s crimina colentiū? Ad extremū si cum turba indignissima tāta dea colenda visa est: cur non vel illustri' ceteris colebatur? e Quis eni ferat q neq; iter deos †ɔsentes/qs dicūt in cōsiliū iouis adhiberi: nec inter deos qs selectos vocant felicitas cōstituta est vt tēplū aliqd ei fieret/qd et loci sublimitate et operis dignitate peremineret? Cur enim non aliquid meli' q ipsi ioui? Nam neq; etiā ioui regnū nisi felicitas dedit: si tamē cum regnaret felix fuit: et potior est felicitas regno.

¶ Nemo eni dubitat facile inueniri hominē qui timeat se fieri regez: Null' autē inuenik q se nolit eē felicē. Ipsi ergo dij si p auguria vel qlibet mō eos posse consuli putāt de hac re ɔsulerenk: vtrū vellēt felicitati loco cedere: si forte aliorū edibus vel altarib' iā fuisset loc' occupatus vbi edes maior atque sublimior felicitati ɔstrueret: etiā ipse f iupiter cederet vt ipsum vertice collis capitolini felicitas poti' obtineret. Nō eni qspiā resisteret felicitati/nisi qd fieri nō pōt: qui esse vellet infelix: nullo modo oino si cōsulerek faceret iupiter quod ei fe g cerunt tres dij: mars/termin'/et iuuēt': qui maiori et regi suo nllo modo cedere loco voluerunt. Nam sicut habēt eorum littere cum rex tarquini' capitolium fabricare vellet: cumq; locū qui ei dignior aptiorq; videbak a dijs alienis cerneret hoccupatū/nō audēs aliquid contra eorū facere arbitriū et credēs eos tāto numini/suoq;

¶ Undecima veritas est/q pietas vera ē verax veri dei cultus. Intelligēdum tñ q fm apsm pietas accipik dupliciter. Uno modo p virtute latrie: vt in loco isto. Alio modo p virtute clementie: et sic ibi: Promittētes pietatem per opera bona.

¶ Duodecima veritas/q licet possit faciliter inueniri q rex esse nō velit: tñ impossibile est aliquē inuenire q nolit se esse felicē. Intelligēdū tñ q ista veritas parit istam famosam cōclusionem: q fine vltimo intellecto null' potest nō appetere ipsum: quia illud qd ita conuenit oīb' q nulli pōt nō cōuenire est necessariū: tale autē est illud fm hoc dictū. Dicūt tamē aliq q augustinus intēdit de volitione que est naturalis inclinatio: et nō de volitiōe q est actus elicit'. Et id tamē nō videk valere: quia hic dicit/q aliqs nō potest nō velle/imo nolle honorē regni: eo modo quo nō pōt nolle felicitatē: sz naturalis appetitus est honor: ergo fm illū etiā null' potest nolle. Sed aduertēdum q beat' aug' loquik non solū de nō velle sed de nolle: et ideo ex isto loco nō arguik quin voluntas possit suspendere actū suum nō volendo: sed nō possit elicere cōtrariū volēdo: et videtur intēdere doctor subtilis.

Undecima veritas

Duodecima veritas

1. Timo. 2. c.

alij †ɔsentientes.

F deos trāslatum: et esse numē illius fluminis/cui' vsus romanis valde fuit necessarius. a ¶ Ut quid titus tati' addidit etc. Iste titus (vt patuit supra lib. iij. ca. xiij.) regnauit cū romulo. et prius fuit dux sabinoz: q multos deos addidit/et inter ceteros cloacinam. i. deā cloacarū. b ¶ Ut qd numa etc. Iste numa fuit posterior romulo succedens et immediate in regno. c ¶ Hostili' certe rex. Iste hostili' successit immediate nume: et dict' est tull' hostilius: qui cū bellum haberet cōtra fidenates/sicut narrat titus liui' lib. j. de vrbis origine: et cōfidens de duce albanoz cū eū in auxiliū sui vocasset cū gente sua/dux ipse cū gente sua instāti prelio se subtraxit: percussus igik tullus hostili' timore pauori et pallori tēpla deuouit: vt pauor et pallor a suo exercitu recederēt et hostes iuaderēt. d ¶ Sz et postea iam etc. Hic sciendum q felicitas recepta est i numero deoz tēpore luculli/vt dictū est: q fuit tēpore primi belli ciuilis. s. inter syllam et mariū: sed secuta sūt postea bella pl' q ciuilia/videlz iter iulium cesarem et pompeiū et inter augustum et antoniū etc.

e ¶ Quis eni ferat etc. Sciēdū q poete dixerūt sine consensu deorū iouem nō fulminare: sed tamē per se oia beneficia prestare: vnde qdā erant dij quorū cōsensum iupiter requirebat: et isti erant dij proceres: qui a varrone selecti dicebātur: quos Augustin' vocat deos ɔsentes. f ¶ Iupiter cederet etc. Hoc dicit: q iupiter habuit tēplū in vertice collis capitolini: qd tēplū capitolium dictū est. Dicit āt iouē voluisse cedere felicitati: q felicitas super omnia a quocūq; amak et optatur. g ¶ Quod ei fecerunt tres dij etc. Hic sciēdum q sic narrat titus liui' de vrbis origine libro. j. tarquinius superb' vltim' rex romanorum volens construere templū iouis in suprema parte montis tarpeij/q post ea capitoliu' dict' ē/a capite hūano ibi inuento/cū tēpli iaceret fūdamēta/et intenderet locū Ioui exclusis dijs alijs totaliter deputare/in quo tamen erāt phana multoz deorū aliorum voluit tēpla illorū deoz pphanare: sed de' termin' restitit: vt dicit ouidius: nec voluit suū templū pphanari. De marte et iuuētute/q est dea iuuentutis/nō facit mētionē. Ouidius etiam libro. ij. de fastis vbi agit de festo termini: qd celebrabak in februario: dicit idem.

F Nescio

E a ¶ Nescio quē summanum ꝛc. Iste summanꝰ fuit pluto deus inferni frater iouis maxi/mi: dictꝰ summanꝰ quasi summꝰ inter manes/id est deos inferorū. Huiꝰ fe/stū ẜm ouidiū li. vi) de fastꝭ/celebraba/tur in iunio: cui tē/plū fuit constructū eo tempore quo ro mani bellum gesse runt cōtra pyrrhū regem epirotarū. Unde dicit ouidiꝰ Reddita/quisquis is ē summano tēpla fe/runtur: Tunc cum romanis pyrrhe ti mēdus eras. Huic aūt verbo Ouidij/ F quisquis is est: videt beatꝰ augustinꝰ cō/cordare dicēs: Nescio quē summanū ꝛc. tamē in hoc vi/dentur discordare: quia ouidius dicit templū summano cōstructum tempo re pyrrhi regꝭ: qui fuit diu post reges exactos. Tarquini us vero rex fuit pri us / qui construxit tēplū ioui: de quo dicit hic augustinꝰ ꝙ postꝙ ioui con/structum est tēplū sublime periit fere memoria summa/ni. Sed potest esse ꝙ sicut dicit augu/stinꝰ/ post templū illud solenne iouis minus curauerunt de summano: sic ꝙ fere periit memo/ria eiꝰ. Tempore vero pyrrhi regis romani/volētes ꝙ G memoria eius non periret/sed renoua retur/construxerūt sibi templū nouū.

Additio iaco/bi passauantij In hoc capitulo vi/gesimotertio men/tionem facit augu/stinus de dijs/qui dicuntur cōsentes: qui ad consistoriū vocari dicunt. Hi De nuptijs philologie & mercurij. autē dij nominant a marciano i libro superiꝰ nominato: quos nō oportet hic nominari.

principi voluntate cessu/ros: quia multi erant illic vbi capitoliū cōstitutū est: per auguriū quesiuit/vtrū cedere locū vellent ioui: atque ipsi inde cedere oēs voluerūt preter illos quos cōmemoraui/ martem/ter minū/iuuētutē. Atque ideo capitolium ita cōstructū est/vt etiam isti tres intus essent tam obscuris signis vt hoc vix homines doctis/simi scirent. Nullo modo igitur felicitatē iupiter ipse contēneret: sicut a termi/no/marte/iuuētute contē ptus est. Sed ipsi etiā qui non cesserant ioui/ꝑfecto cederent felicitati: que il/lis regē fecerat Iouē. Aut si non cederent: non id cō temptu eius facerent/sed ꝙ in domo felicitatis vel obscuri esse mallent/ꝙ si/ne illa in locis ꝓprijs emi/nere. Ita dea felicitate in loco amplissimo et celsissi mo constituta disceret ci/ues omnis vnde boni vo/ti petendum esset auxiliū. Ac sic ipsa suadente natu ra aliorum deorum super/flua multitudie derelicta/ coleretur vna felicitas: vni supplicaretur: vnius tem/plum frequētaretur a ciui bus qui felices esse vellēt: quorū esset nemo qui nol let: atque ita ipsa a seipsa pe teretur/que ab omnibꝰ pe tebatur. Quis enim aliqd ab aliquo deo nisi felicita tem velit accipere: vel qđ ad felicitatē existimat per tinere? Proinde si felici/tas habet in potestate cū quo homine sit: habet au/tem si dea est: que tandem stulticia est/ab aliquo eam deo petere/quam possis a seipsa impetrare? Hanc er go deam super deos cete/ros honorare etiā loci di/gnitate debuerūt. Sic enim apud ipsos legitur: Roma/ni veteres nescio quē sum manum cui nocturna ful/mina tribuebant coluerūt magis ꝙ iouem: ad quem diurna fulmina pertinebant. Sed postꝙ ioui templū insigne ac sublime con/structum est: propter edis dignitatem sic ad eum multitudo cōfluxit/vt vix inueniatur qui summani nomen/quod audire iam nō potest/se saltem legisse meminerit. Si autē H felicitas dea nō est: quoniā (quod verū est) munus est dei: ille deus queratur qui eā da re possit: et deorum falsorum multitudo no/xia relinquatur: quam stultorum hominum multitudo vana sectatur: dona dei deos si/bi faciens: et ipsum cuiꝰ ea dona sunt obsti/natione superbe voluntatis offendens. Sic enim carere nō potest infelicitate: qui tanꝙ deam felicitatem colit: et deum datorem fe licitatis relinquit: sicut carere non potest fa me/qui panem pictum lingit: et ab hoīe quī verum habet nō petit.

¶ Qua ratione defendant pagani ꝙ inter deos colant ipsa dona diui na. Capitulum XXIIII

Libet autē eorū ra b tiones considera/re. Usque adeone in quiunt maiores nostros insi pientes fuisse credendum est: vt hec nescirent mune ra diuina esse/non deos? Sed quoniā sciebāt nemi ni talia nisi aliquo deo lar giente concedi: quorum deo rum nomina non inuenie bant: earum rerum nomi/nibus appellabant deos: quas ab eis sentiebāt dari aliqua vocabula inde fle/ctentes: sicut a bello bello nam nuncupauerunt/non bellum: sicut a cunis cuni nam/nō cunam: sicut a se/getibus segetiā/non sege/tem: sicut a pomis pomo/nam/nō pomū: sicut a bo/bus bobonam/non bouē: Aut certe nulla vocabuli declinatione sicut res ipse nominantur: vt pecunia di/cta est dea que dat pecuni am: non omnino pecunia dea ipsa putata ē. Ita vir/ tus que dat virtutē/honor q dat honorē/cō cordia q cōcordiā/victoria q victoriā dat. Ita inquiūt cū felicitas dea dr: nō illa q da/tur/sed numē illud attendit a q felicitas dat. Ista nobis reddita ratione multo facilius

Expositio capi/tuli XXIIII A

Libet autē b eorū ratio/nes ꝛc. In hoc ca pitulo ostēdit bea/tus augustinꝰ quō cultores multorum deorum assignant rationes nominū/ quibus nominant deos suos. Dicūt enim ꝙ nominant eos ab effectibꝰ eo rum. Et hoc dupli citer. Quia quan/doque nomināt deū aliquem a re quam efficit: flectētes ali/quātulū nomē dei a nomine ipsiꝰ rei: sicut a bello bellonā nominant deā bel/lorum. Quandoque vero vtuntur eodē nomine equiuoce: scilicet pro re ipsa quam deus dat et facit: et pro ipso deo vel dea: sicut pecu nia quandoque accipi tur pro ipsa mone ta: quandoque ꝑ dea que monetā dat.

B

tis quorum cor nõ nimis obduruit/persuadebim⁹ fortasse quod volum⁹.

¶ De vno tantū colēdo deo: qui licz nomine ignoretur/tamē felicitatis dator esse sentitur: Capitulum.XXV.

a Si enim iam humana infirmitas sensit/nõ nisi ab aliq̄ deo dari posse felicitatē: ⁊ hoc senserūt hoīes q̄ tam multos colebant deos: in quib⁹ ⁊ ipsum eorū regem iouem: quia nomē eius a quo daretur felicitas/ignorabant: et ideo ipsi⁹ rei nomine quā credebāt ab illo dari/eū appellare voluerūt. Satis ergo indicant nec ab ipso ioue dari posse felicitatē/quē iam colebāt: sed vtiq̄ ab illo quē noīe ipsius felicitatis colendū esse censebant. Confirmo pressus a quodā deo quem nesciebāt: ⁊ eos credidisse dari felicitatē. Ipse ergo queratur: ipse colatur: et sufficit. Repudietur strepitus innumerabiliū demoniorum. Illi nõ sufficiat hic de⁹/cui nõ sufficit mun⁹ eius. Illi inquā ⁊ nõ sufficiat ad colēdum deus dator felicitatis cui nõ sufficit ad accipiendū ipsa felicitas. Cui autē sufficit: nõ enim habet homo quid ampli⁹ optare debeat: seruiat vni deo datori felicitatis: Nõ est ipse quē nomināt iouē: nam si eum datorē felicitatis agnoscerēt: nõ vtiq̄ aliū vel aliā/a quo daretur felicitas noīe ipsius felicitatis inquirerēt. Neq̄ ipsum iouem b cum tantis iniurijs colendum putarēt. Iste alienarū dicitur adulterator vxorū: Iste pueri pulchri impudicus amator ⁊ raptor.

a Si enim iam huma/ Expo.ca.XXV. na ⁊c. In hoc cap. ex ratiõe noim quib⁹ dīa noiantur/arguit beat⁹ augustin⁹ cõtra multitudinē deorū/ pbans duo/videlz eorū impotētiā/⁊ etiā multitudinē esse supfluā. b ¶ Nec ipsum iouē ⁊c.

Hoc dicit augustinus ppter ludos scenicos/q̄ celebrabantur in honorē deorum: ⁊ tamē ibi recitabantur crimīa deorū/et precipue iouis summi. Et hoc patet ex tragedia p̄ma senece: in q̄ dea iuno conqueritur iouis

A de multis pellicib⁹ iouis et earū filijs cõqueritur: tragedie ēo in scenicis ludis recitabantur. De criminib⁹ etiā Jouis dicit Isidorus. viij ethimo. sic: Nunc priuato titulo/id ē singulari/sibi iouē optimū dixerunt: dū fuisset incestor in suis/ impudic⁹ in extraneis: quē modo taurū fingunt/ ppter europe raptū: fuit enim in naui/cui⁹ insigne erat taurus: modo danaes per imbrē aureū appetisse cõcubitū: vbi

B intelligitur pudicitia mulieris ab auro fuisse corrupta: modo in silitudinē aquile fuisse/ ppter quod puerū ad stuprū rapuerit: modo serpētē/quia reptauerit: ⁊ cygnū/quia cantauerit: Et ideo nõ figure iste sunt: sed plane de veritate scelera. Hec isidor⁹. Quātū ad europā de qua loquitur isidorus/sciendum q̄ ipse isid. li.xiiij. dic q̄ europa fuit filia agenoris regis libye .i. africe: quā iupiter ab africa raptam/cretā aduexit: ⁊ tertiā partē orbis ab ei⁹ noīe appellauit. De hoc fabula fingitur/q̄ iupiter cõuersus in bouem pulcherrimū apparuit europe iuxta mare vbi solebat spaciari. Cui⁹ pulchritudinē admirata/⁊ tangēs dorsum eius/cū eū placidū inuenisset/ascendit dorsum eius. Qui statim ingressus mare/transportauit eam in cretā. Opinionē tamē aliam de raptu europe ponit aug⁹ infra lib. xviij. ca. xij. De danae vero de qua loquitur isidor⁹: que scilicz fuit filia acrisij: dixi supra libro .ij. ca. vij. Puer vero quē fingitur rapuisse/fuit ganymedes fili⁹ trois regis troianorū: de quo fingitur q̄ iupiter fecit eū sibi pincernā in celo: qui ⁊ aquari⁹ dicitur: s̄m ouid. lib. iiij. de fastis: de cui⁹ raptu loquitur etiā ouid. lib. x. metamor. Item fingitur de ioue q̄ ipse cõcubuit cū leda vxori tyndari in forma cygni et genuit ex ea duos geminos/scilz castorē ⁊ pollucē. Itē cū alcmena vxore amphitryonis: et genuit ex ea herculem nobilissimū virum.

Addicio faco bi passauantij. ¶ In hoc caplo. xxv. mentionem facit augustin⁹ de adulterijs iouis: vbi quidā expositor dicit/q̄ iupiter cõmisit adulterium cum danę filia acrisij vxore cuiusdam ⁊c. vbi videtur deficere in hoc q̄ dixit eam vxorem cuiusdam: quando iupiter ad eam in specie imbris aurei descēdit. Scd̄m enim fabulas poetarum non habebat tūc temporis virū: sed pater suus acrisius eam incluserat. Quod ⁊ patet per ea que auctores narrāt: dicunt enim q̄ acrisius filiam suā danem a ioue viciatā ⁊ impregnatam in arca pice ⁊ bitumine clausam mari exposuit: vbi perseū peperit. Delata autē in siciliā/et a quodā piscatore inuenta/oblata fuit regi pilunno cū filio suo perseo/quē in arca pepererat ⁊ nutrierat. Quā rex ille in vxorē duxit: ⁊ puerum cum diligētia educari fecit. Cum autē creuisset puer misit eū pilumnus ad gorgonē occidēdum: vt matris amplexib⁹ libere frui posset. Qui alatum equū assumens ad locū vbi erat medusa vna de gorgonibus: que hoīes in lapides ꝯuertere dicebatur/ violauit: et dormientis caput amputauit ⁊c. De ista medusa dicitur infra. In eodē capitulo facit expositor mētionē de alcmena matre herculis. Vbi sciēdū q̄ poete fingunt/specialiter marcianus in libro de nuptijs philologie ⁊ mercurij: ⁊ hieronymus refert in epistola ꝯtra vigilantiū/q̄ iupiter noctē in qua generauit herculē de alcmena vxore amphitryonis/geminauit: vt ex longitudine tēporis/generationis actui deputata/generaretur homo potentissim⁹ robore ⁊ virtute strenuissim⁹. Cum autē tempus pariendi aduenisset (vt narrat ouidi⁹. ix. metamorph.) alcmenaq̄ mater eius in partu per septē dies et noctes ppter magnitudinē fet⁹ nimiū laboraret: inuocabat lucinam ceterasq̄ deas que parturientibus fauere finguntur/vt eius partum facilē redderent. Cū autem lucina inuocata veniret: iuno que alcmenam habebat exosam: q2 pellex iouis erat: et ex eo filiū quē paritura erat cõceperat: subuertit lucinā vt nõ eā iuuaret: sed poti⁹ ne pareret impediret. Unde veniēs lucina ante fores dom⁹ alcmene subsedit: poplitēq̄ dextrum supponens sinistro/ digitosq̄ ambarū manuum inter se complicās et carmina quedā malefica tacita voce dicēs/partū retinuit. Cūq̄ alcmena pre nimio dolore fere periclitaretur: vna ex famulab⁹ assistentib⁹ noīe galātis/vidit lucinā sedētē in forib⁹ pssa voce carmina dicentēm: ⁊ suspicata maleficiū/clamauit vt eā a cõminatiõe maleficij retraheret: o tu q̄cūq̄ es gratare dñe mee alcmene: q2 enixa est. Qd̄ audiēs lucina pauefacta est/surrexitq̄ dissolutis genib⁹ ⁊ manibus ⁊ carminib⁹ interruptis. Et sic maleficio impedito alcmena herculē pepit. Galantis autē decepta lucina risisse fertur: ppter qd̄ irata lucina/eā p capillos accipiens/⁊ ad terrā psternēs/mox in mustelā mutauit. Que quia ore lucinā (mēdaciū loquens) fefellit

de partu alcmene

de partu Alcmene ore parit mustela cū tota sua specie: sicut naturales testantur. De ganymede puero rapto a ioue/ ⁊ a/ a lijs q̄ i isto ca. ꝯtinēt: dictū ē supra eo. lib. iiij. et ca. xxv.

a Expo. Ca. XXVI SEd fingebat hec homerus ⁊c. In hoc ca. ponit Aug⁹ rñsionē Tullij ad crimina que Ioui obijciūt: ⁊ reprobat eam. Dicit eñ Tullius hec fuisse ficta ab homero. Cōtra quē dicit Aug⁹: ꝙ in ludis scenicis qui inter res diuinas ponuntur et a diis expetuntur hmōi crimina recitantur/ cantantur ⁊ actitantur: id est per histriones effigiātur gestibus et motibus corporū. Varro aūt posuit ludos scenicos: vt habet ifra ca. xxj. inter res diuias. b Tito latio rustico romano patrifamilias di. ⁊c. Quod narrat hic augꝰ. dicit Titus liuius de origine vrbis/ li. ij. cōtigisse decimo nono āno post reges exactos. Hoc etiam narrat Valerius/ libro p̄mo capitulo. v. qđ hic narrat Aug⁹ ⁊ Titus: videlicet ꝙ cū ludi circenses quodam die debebāt celebrari: quidā paterfamilias seruū suum mane in eodē loco in quo debebāt celebrari/ scꝫ in circo: verberibus cesum duxit ad supplicium/ anteq̄ ludi inciperent/ credēs ꝙ in hoc non derogaret religioni. Sed tñ idem postmodū iupiter cuidā viro latino apparuit in somnis: dicēs sibi ludos illos eo die celebratos displicuisse ꝓpter factuꝫ patrisfamilias: q̄ seruū suum sic eo die et loco tractauit: et nisi culpa illa purgaret instauratione nouoꝝ ludoꝝ: ciuitas ex hoc graue sentiret incom

De ludis scenicis quos sibi dij celebrari a suis cultorib⁹ exegerūt. Ca. XXVI

SEd fingebat hec homerus/ ait tullius: ⁊ hūana ad deos trāsferebat: diuina mallem ad nos. Merito displicuit viro graui diuinoꝝ criminū poeta cō fictor. Cur ergo ludi scenici vbi hec dictitant/ cātitant/ actitāt: deoꝝ honoribus exhibent: inter res diuias a doctissimis cōscribuntur? Hic exclamat cicero non ꝯtra figmēta poetaꝝ: ſ ꝯtra instituta maioꝝ. An nō exclamarēt ⁊ illi: quid nos fecimus? Ipsi dij ista suis honoribus exhibēda flagitauerunt: atrociter imperarūt: cladē nisi fieret ꝑnūciauerūt: quia neglectū est aliquid/ seuerissime vindicarūt: quia id quod neglectū fuerat factū est: placatos se esse monstrarunt. Inter eoꝝ cōmemorat virtutes: et mirāda facta qđ dicam. b Tito latio rustico romano patrifamilias dictuꝫ est in somnis/ i senatum nunciare/ vt ludi romani instaurarentur: quod primo eorum die in quodam scelerato: qui populo spectante ad supplicium duci iussus est: numinibus videlicet ex ludis hilaritatē querētib⁹: triste displicuisset imperiū. Cū ergo ille qui somnio cōmonitus erat: postera die iussa facere nō ausus esset: secunda nocte hoc idem rursus seuer⁹ imperatū est. Amisit filiū: qz nō fecit. Tertia nocte dictū est homini: ꝙ maior ei pena si nō faceret/ immineret. Cū etiam sic nō auderet: in morbū incidit acrem ⁊ horribilē. Tum ṽo ex amicorum sentētia ad magistratus rem detulit: atq; in lectica allatus est in senatū. Exposito q; somno/ recepta continuo valitudine: pedibus suis san⁹ abscessit. Tanto stupefact⁹ miraculo senatus: quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari. Quis nō videat qui sanū sapit/ subditos hoīes malignis demonibus: a quorū dominatione nō liberat nisi gratia dei ꝑ Iesum christū dñm nostrum: vi compulsos esse exhibere talib⁹ dijs: que recto cōsilio poterāt turpia iudicari? In illis certe ludis poetica numinum crimina frequentātur: qui ludi cogentibus numinibus/ iussu senatus instaurabantur. In illis ludis corruptorem pudicicie iouem/ turpissimi histriones cātabāt/ agebant/ placabant: si illud fingebatur: ille irasceretur. Si autē suis criminibus etiā fictis delectabat/ quando colerent: nisi diabolo seruirent? Ita ne iste romanum conderet/ dilataret/ conseruaret imperiū: quouis romano ciui displicebant talia homine abiectior? Iste daret felicitatē/ qui tam infeliciter colebat: nisi ita coleretur/ infelicius irascebat.

De tribus generibus deorū: de quibus sceuola pōtifex disputauit. Capitulum XXVII

c RElatum est i litteris doctissimū pontificem sceuolam disputasse: et tria genera tradita deorum: vnum a poetis: alterum a philosophis: tertium a principibus ciuitatis. Primum genus nugatorium dicit esse: ꝙ mul

modum. Precepit igitur illi viro latino, vt hoc consulib⁹ nūciaret: qui punitus ē propter negligentiā ⁊ contemptus: sicut hic recitat Aug⁹: et patet littera. De ludis circensibus quales sint: dictuꝫ est supra libro primo ca. xxxij. Et notandū ꝙ q̄uis ludi de quibus hoc mirabile narrat fuerint circenses ꝑm Titum liuiū et Valeriū: ludi ṽo in quibus turpia recitabātur fuerint scenici et nō circenses: tamen Aug⁹ ꝓ eodē habet quantū ad ꝓpositum ꝑtinet vtrosq; ludos qz vtriq; a dijs expetiti sunt: ⁊ i ludis scenicis recitabant turpia: in ludis ṽo circēsibus exercebātur quedā que videbant insania: et generaliter oēs ludi eorū reꝓhēsibiles erāt. Vñ dicit Isid. libro. xviij. etymologiarum: loquens de ludis gentiliū. Hec quidē spectacula demonū iussis instituta sunt: ꝓinde nihil debet esse christiano cuꝫ circensi insania/ cum impudicicia theatri: cum amphitheatri crudelitate: cum atrocitate arene.

c Expo. ca. XXVII RElatum ē in litteris doctissimuꝫ pontificem ⁊c. In hoc capitulo reprobat beatus Augustinus doctores romanoꝝ: q̄ nitunt ipsam veritatem de dijs ab eorū cultoribus celare: et falsitatibus quibusdā seducere: quales erant sceuola pontifex et Varro: qui de dijs multa scripserūt falsa in excusationē deoꝝ: quos tamē excusare nō possunt q̄ diu ludi auctoritate maiorum dijs celebrabant: in q̄bus eorū crimina decantabant. De sceuola de q̄ hic fit mētio: dicit a

 ꝟ valerius

B valerius lib. viij. cap. viij. cum bene ac diu iura ciuium et cerimonias deorũ ordinasse. a ¶ Superflua nõ nocent. Solent dicere iurisperiti/q abundans cautela non nocet: quia de superabundanti põt quis accipere illud quod est sibi necessariũ/et residuum si videat relinquere.

¶ In hoc capitulo vigesimoseptimo augustinꝰ mentionem facit de hercule. De quo nota preter ea que dicta sunt supra ab expositore/et que dicentur infra de duodecim eius laboribus: q cum alcmena geminos peperisset: herculem videlicz ex ioue/et iphiclũ et amphytrione viro suo: iuno volẽs scire qs eorũ eet filiꝰ iouis/misit duos serpentes ad cunã i q̃ iacebat. Quos iphiclꝰ expauescẽs de cuna mox cecidit/et vagitu nutrices et parentes excitauit. Accurrentes autem inuenerunt iphiclũ in terram cecidisse/ herculem vero pollicibus serpentes prementem: et quo cognitus est esse filiꝰ iouis/cui non possent nocere nocentes: vt dicit Marcianus vbi supra.

Additio facobi passauantis

ta de dijs fingant idigna. Secundum nõ congruere ciuitatibus q habeat aliqua superuacua/aliq̃ etiã que obsint populis nosse: De superuacuis non magna causa est. Solet em̃ z a viris peritis dici: superflua nõ nocent. Que sunt autẽ illa/que plata in mul b titudine nocẽt? Hec inqt nõ esse deos herculẽ/esculapiũ/ castorem/pollucẽ. Proditur em̃ a doctis/q homines fuerint/et humana conditione defecerint. Quid aliud q̃ q eoꝝ qui sint dij nõ habebãt ciuitates vera simulacra/q verꝰ deus nec sexũ habeat/nec etatẽ/nec definita corporis mẽbra? Hec pontifex nosse populos nõ vult: nã falsa esse non putat. Expedire igitur existimat falli in religiõe ciuitates. Quod dicere etiã in libris rerum diuinarũ ipse varro nõ dubitat. Preclara religio/q̃ cõfugiat liberãdꝰ infirmꝰ: z cum veritatẽ qua liberetur inquirat/credat ei expedire q fallat. Poeticuz sane deorũ genus cur sceuola respuat eisdẽ litteris non taceat: quia sic videlz deos deformãt/vt nec bonis hominibꝰ comparent: c cum alium faciant furari/aliũ adulterari. Sic item inquit aliquid aliter turpiter atq; inepte dicere aut d facere: tres inter se deas certasse de premio pulchritudinis: victas duas a vene e re troiam euertisse: iouem ipsum conuerti in bouem aut cygnũ/vt cum aliqua cõcumbat: deam homini f nubere: saturnũ filios de g uorare. Nihil deniq; posse cõfingi miraculorũ atq; vitiorum quod non ibi reperiat: atq; a deorũ natura longe absit. C O sceuola pontifex maxime/ludos tolle si potes: precipe populis ne tales honores dijs mortalibus deferant: vbi crimina deoꝝ libeat mirari: et que fieri possunt placeat imitari. Si autem tibi respõderit populꝰ: vos nobis importastis ista pontifices: deos ipsos roga/ quibus instigãtibus ipsa iussistis: ne talia sibi iubeant exhiberi. Que si mala sunt: z ꝓpterea nullo modo de deorũ maiestate credenda: maior est deorum iniuria: de quibus impune finguntur. Sed non te audiunt: demones sunt: praua docẽt: turpibꝰ gaudent: non solum nõ deputant iniuriã si de illis ista fingãtur: sed eam prorsus iniuriam ferre nõ possunt/ si per eorum solennia non agantur. D Iam vero si aduersus eos iouem iterpelles: maxime ob eam causam/quia eius plura crimina ludis scenicis actitant: nonne etiam si deum iouẽ nuncupatis a quo regitur totus atq; administratur hic mũdus: eo illi fit a vobis maxia iniuria q cũ eũ istis colendũ putatis: corũq; regẽ esse ꝓhibetis?

b ¶ Hec inquit nõ esse deos ꝛc. Hic tangit augustinus ea que sceuola docuit esse in dictis philosophoꝝ superflua: videlz q herculẽ z castor z pollux: de quibꝰ supra ca. xxv. dixi. Similiter esculapius de quo supra libro. iij. ca. xij. dixi: et tales non erãt dij. Aliud est superfluũ/videlicet q eorũ q̃ sunt dij veri/ ciuitates nõ habent simulacra conueniẽtia: eo q dij non habent sexus/nec masculinum nec femininũ: nec etatẽ iuuenilẽ/ nec senilẽ/nec corporis mẽbra/ sicut simulacra representant. c ¶ Cum alium faciũt furari: scilicz mercurium: quem fingũt deum furũ: aliũ adulterari/sicut iouẽ z martem: vt superius in hoc libro dictum fuit.

d ¶ Tres inter se deas certasse de premio ꝛc. De isto certamine
B dearum dixi supra libro. j. cap. iij. et libro. iij. ca. xxv.

e ¶ Iouem ipsũ cõuerti in bouẽ aut cygnum ꝛc. De istis que tãgũt iouẽ dixi supra capitulo. xxv.

f ¶ Deam homini nubere. De h dixi supra libro. iij. capitulo. iij.

g ¶ Saturnum filios deuorare. Hãc fabulam narrat Ouidius libro sexto de fastis. Isidorus ꝯo libro octauo etymologiarum dicit/q saturnus a temporis longitudine dicitur: eo q saturetur ãnis. Unde greci dicunt ipsum esse tempus: quod filios suos deuorat: hoc est annos quos producit in se reuoluit: vel quia semina vnde oriuntur iterum redeunt. De hoc augustinus infra libro. vj. caplo. viij.

In isto etiam capitulo dicit augustinus furari et adulterari deos: vbi expositor dicit mercurium esse deũ furum. Ubi notãdũ est q nõ solum deus furum/sed z fingitur fur extitisse: sicut patet secũdo metamorphoseos. Narrat enĩ ibi ouidius/q mercurius semel furatꝰ est vaccas Apollinis nemine sciente de furto nisi quodam sene nomine batto/ cui mercuriꝰ vt secretũ teneret/ vaccam promisit. Ille autem promisit/ dicens/ostẽso lapide/lapis iste citius reuelabit q̃ ego. Recedens autem mercurius paululum a sene mutato habitu et figura/et se alium simulans/ ad senẽ redijt: querens vtrum alicubi vaccas vidisset/ q̃s fur de loco sustulerat: et vt ei indicaret/taurum et vaccam promisit. Senex autem rusticus premij ꝓmissione allectus/sub illo monte ait reposite sunt vacce ꝑ furem illum. Mercurius autem videns senis inconstantiam/prorupit in risum/et ait: Mihi ipsi cui promiseras furti secretum tenere/promissionem nõ seruans vt iuraueras/reuelasti: et mox prefatum senem

vt in lapidem

in lapidem transmutauit. Item vaccam in quam Io filia Inachi a ioue fuerat trāsformata/ argo qui centuʒ oculos habuisse fingitur: p iunonē sibi cōmendatam furatus ē: argo pulso/ et suauitate cythare soporato. Cuius Argi oculos Iuno fingitur postq̄ occisus fuerat a Mercurio in caudā pauonis auis in suam tutelaʒ cōmendare/ posuisse. Deos autē adulterari nō solū dicit Augustinus propter Iouem: vt expositor dicit: sed ꝓpter alios deos: Martem scilicet/ qui cum venere: Phebū qui cum clymene matre phaetōtis/ Coronide matre Esculapii: leucothoe filia orcami: Mercurium qui cum Venere/ et herse puella sorore aglauros: Neptunoʒ cum medusa Phorci filia et cenei puella: et preter selectos deos. Herculem/ et plures alios adulteria ꝛ stupra cōmisisse ferūtur vel fīguntur. Deam vero homini nubere dicit propter venerē: que

A

Ar. 8 ceteris Anchise patri Enee iuncta dicitur/ vt enee am generaret: vel ꝓpter Egeriam nymphā que nume pompilio fertur copulata siue ꝓpter thetydem peleo patri Achillis nuptam ꝛc̄.

B

¶ An ad obtinēdū dilatandumq̄ regnū profuerit romanis cultus deorū. Capitulum XXVIII

a Nullo igit̄ modo dii tales qui his talib⁹ placant̄/ vel potius accusant̄ honorib⁹: vt maius sit crimen q̄ eis falsis oblectātur/ q̄ si de illis vera dicerent̄/ romanū imperiū augere ꝛ conseruare potuissent. Hoc enī si possent: grecis potius donū tam grande conferrent: q̄ eos in huiuscemodi rebus diuinis/ hoc est ludis scenicis honorabili⁹ digniusq̄ coluerūt: qui ꝛ a morsib⁹ poetarū quib⁹ deos dilacerari videbāt se nō subtraxerūt: dādo eis licentiā male tractādi holes quos liberet: et ipsos scenicos nō turpes iudicauerūt/ sed dignos etiā ꝑclaris honoribus habuerūt. Sicut aūt potuerūt aureā pecuniā ha b bere romani/ q̄uis deuʒ aurinum nō colerent: sic ꝛ argenteā habere potuerunt et eream: si nec argentinū nec eius patreʒ colerent esculanuʒ: ꝛ sic omnia q̄ retexere piget. Sic ergo ꝛ regnū inuito quidem deo vero nullo mō habere possent: diis vero istis falsis et multis ignoratis siue contemptis: atq̄ vno illo cognito ꝛ fide sincera ac moribus culto: et meli⁹ hic regnū haberent quantū cunq̄ haberent: et post hoc acciperēt sempiternū: siue hic haberēt siue nō haberent.

Expositio Capituli. XXVIII

a Nullo igitur modo dii tales qui talib⁹ placantur vel potius accusantur honoribus vt maius sit crimē ꝛc̄. In hoc capitulo ꝯcludit beat⁹ Aug⁹ et prius ostensis/ q̄ dii multi nō potuerunt augere imperiū. Et hoc etiam cōfirmat: quia si potuissent/ poti⁹ auxissent imperiuʒ grecorum: quia greci ludis scenicis deos melius coluerūt: sicut supra libro. ii. ca. xiii. ostendit beatus Augustin⁹. b ¶ Quāuis deum aurinum non colerent ꝛc̄. De deo esculano: id est deo eris/ et deo argentino et aurino

dicit Augustin⁹ supra libro isto capitulo. xxi.

c Nam illud quale est quod pauloante ꝛc̄. Expo. Ca. XXIX. In hoc ca. reprobat beatus augustinus augurium vel auspicia romanorum et precipue auspicium illud de quo superius libro isto capitulo. xxiii. dictum est. Vocatur autem auspicium diuinatio que solet fieri in principio alicuius operis: seu anteq̄ inchoetur opus de euētu futuro: ꝛ solebat iudiciū de euētu futuro sumi ex inspectiōe auiū: ꝛ iō dr̄ auspicium/ quasi auis spicium: id est inspectio auium. Augurium vero dicebatur omnis diuinatio sūpta ex garritu auiū. Auspicium vero dicebatur solum quod fiebat in principio ꝛ vt dictum est: ꝛ ideo auspicium quandoq̄ ponitur pro principio vel inchoatione alicuius rei. Et facit Augustinus hic duo. Quia primo reprobat illud auspicium quo ad sui totalitatem. Secundo ibi. Sed anteq̄ christus venisset ꝛc̄. reprobat ipsum quantū ad omnes sui partes. Reprobat autem ipsum primo indistincte s̄m sui totalitatem dupliciter. Tum/ quia si auspicium illud verum fuisset: tunc habuerunt Iouem pro hoste et aduersario: quia interpretati sūt q̄ ideo mars terminus et iuuentus: id est dea iuuentum non cesserūt Ioui: quia per hoc significatur q̄ romani non cederent hostibus suis. Tum q̄ si auspicium fuit verum: tunc christiani non expulerunt deos: nec etiam artauerunt terminos imperii: et per consequens nō habēt materiam detrahēdi tē-poribus christianis. d ¶ Aliquotiens roman⁹. exercitus fusus est: hoc est versus in fugā ꝛc̄. De hoc dictum est supra libro tertio capitulo. xxvi

A

¶ De falsitate auspicii quo romani regni fortitudo et stabilitas visa est iudicari. Ca. XXIX

c Nam illud quale est quod paulo ante commemoraui/ pulcherrimū auspiciū fuisse dixerunt: martem ꝛ terminū/ et iuuentutē: nec ioui regi deorū loco cedere voluisse: Sic enī inquiunt significatū est martiā gentē: id ē romanaʒ nemini locū quē teneret daturam: romanos quoq̄ terminos propter deum terminū neminem cōmoturum: iuuentutē etiaʒ romanā ꝓpter deam iuuentutē nemini esse cessuram. Videāt ergo quomō habeant istū regem deorum suorū et datorem regni sui: vt ei auspicia ista ꝑ aduersario ponerent: cui nō cedere pulchrū esset: q̄q̄ hec si vera sunt/ non habent omnino quid timeant. Non enī confessuri sunt q̄ dii cesserint christo: q̄ Ioui cedere noluerunt. Salus quippe imperii finibus/ christo cedere potuerunt: et de sedibus locorum: et maxime de cordecredentium. Sed anteq̄ christus veniret in carne: anteq̄ ista deniq̄ scriberentur que de libris eorum proferimus: sed tamen postea q̄ factum est sub rege Tarquinio illud auspicium: aliquotiens romanus ex- d ercitus fusus est: hoc est versus in fugam: falsumq̄ ostendit auspicium q̄ iuuen⁹ illa nō cessent io-

B

a ui: et gens martia superā/tibus atq; irrumpentibus gallis in ipsa vrbe cōtrita b est: ⁊ termini imperij defi/cientibus multis † ab han/nibale ciuitatib' in angu/stum fuerāt coartati. Ita euacuata est pulchritudo auspicioꝝ: remansit con/tra iouem contumacia nō deorum/ sed demoniorū. c Aliud est eñ non cessisse: aliō vnde cesseras redisse. Quāq; etiā postea in oriē d talibus partib' hadriani volūtate mutati sunt ter/mini imperij romani. Ille nāq; tres ꝓuincias nobi/les armeniam/mesopota/miam/assyriā persarū con cessit imperio: vt deus ille termin' qui romanos ter/minos ꝑm istos tuebatur: ⁊ per illud pulcherrimum auspiciū loco non cesserat ioui: plus hadrianū regē hoim q̄ regē deoꝝ timuis se videatur. Receptis q̄q; e alio tempore ꝓuincijs me moratis/ nr̄a pene memo/ria retrorsus termin' cessit q̄n iulian' deorū illoꝝ ora f culis deditus/ immodera to ausu naues iussit incen di: quib' alimonia porta/batur: quo exercitus desti tutus/ mox etiam ipō ho/stili vulnere extinctus/ in tantā est redact' inopiam vt inde nullus euaderet: vndiq; hostibus incursan tib': milite imperatoris mor te turbato/ nisi placito pa cis illic † imperij fines con/stituerentur: vbi hodieq; ꝑsistūt: nō q̄dē tāto detri/ g mento quātum cōcesserat hadrianus/ sed media tan tum compositione defixi. Uano igitur augurio de' termin' nō cessit ioui/ qui cessit hadriani voluntati:

† Alio' ad hannibalem

† alio' imperatoris

G a Et gens martia superātib' ⁊c. Gens roma/na dicebat martia: quia bellicosa fuit: mars autē est deus belli: ⁊ quia romulū cōditorē vrbis romanē di/cerūt ex marte genitū. Quomodo vero cōtrita fuit a gallis/ dictū fuit supra lib. ij. ca. xxij. b Deficiē/tibus mult' ⁊c. De hoc dictū fuit supra li. iij. ca. xix. c Aliud ē eñ non cessisse ⁊c. Hic excludit quan dam responsionē. Possent eñ dice/re/ q̄ termini non cesserunt: quia licet ad tempus termi/ni romani imperij artati fuerint: defi/cientibus aliquib' ciuitatib' a roma/nis: tamen romani postmodū illas re/cuperauerūt. Hāc responsionē exclu/dit beatus augusti nus dicens: Aliud est nō cessisse/ aliud vnde cesserant re/disse. d Hadriani volunta/te ⁊c. Iste fuit eli/us hadrian' q̄ ime diate successit tra/iano i imperio. Tra/ianus ꝟo sicut nar rat eutropius lib. viij. vsq; ad indie fi nes/ et mare rubrū accessit: atq; ibi tres ꝓuincias fecit: armeniam/ assyriā/ et mesopotamiā. Idem fecit de dacia ⁊ alijs multis terris. Hadrian' vero successor eius glorie ⁊ felicitati traiani inuidēs/ armeniam/ assyriam et mesopotamiam reuocauit in pristinum statum: ac finem imperij esse voluit eufra/tem fluuium. Idem de dacia facere cogitauerat: sed amici eius eum deterruerūt/ ne multi ciues romani barbaris traderētur. e Receptis quoq; alio tempore ⁊c. Prouincia vna scilicet assyria videtur fuisse recepta/ id est recuperata tempore marci an/tonij veri imperatoris. De quo dicit eutropi' libro viij. q̄ seleuciam assyrie vrbem nobilissimā cum qua dringentis milibus hominū cepit: parthicū trium/phum egit. Alia vero ꝓuincia scilicet mesopotamia videtur recepta tempore galieni imperatoris: nam eius tempore/ sicut narrat eutropius lib. ix. cum ipe imperator rēpublicā desereret in oriēte odenachū: perse victi sunt defensa syria recepta mesopotamia. Et sic per odenachū in oriente romanū imperiū de/fensum est. Tertia vero ꝓuincia/ scilicet armenia vide/tur recepta tempore diocletiani: nam eius tempore/ sicut narrat eutropius lib. ix. galerius maxim' cum narseo hormisde ⁊ saporis auo i armenia maiore pu gnauit successu ingenti: nam pulso/ id est fugato nar/seo/ castra ei' diripit: vxores/ sorores/ liberos cepit: ⁊ infinitam persarū nobilitatē/ ⁊ ipsum in vltimi re/gni solitudines egit. f Quādo iulianus deo/rum illorū ⁊c. Iste fuit iulianus apostata: qui fuit ꝓpinquus temporib' augustini: ⁊ similiter iouinia/nus/ qui iuliano immediate successit: nam iulian' in/cepit regnare ꝑm orosiū anno ab vrbe condita mille simo centesimo sedecimo: iouinian' vero millesimo centesimo decimoseptimo. Arcadius ꝟo ⁊ honori' quorū temporib' fuit augustin': inceperūt regnare anno ab vrbe condita millesimo centesimo quadra/gesimonono. Et ideo dicit Augustin' hic/ q̄ artatio terminorū imperij depe sua memoria facta fuit: quam ar tationē Iouinian' necessitate ductus fecit: sed iulian' il/lius necessitatis cau sa fuit. De quo iu/liano sciendum/ q̄ iulianus fuit pessi/mus idolatra/ de/mones/ magos/ ha riolos freq̄nter cō/sulens. Unde et cū instaret bellum qd̄ infeliciter gessit cō tra persas: sicut nar/rat socrates in tri/pertita histo. apud carram ciuitatē in templo vbi occul/te sacrificauerat an teq̄ in expeditionē illius belli iret/ in/uēta fuit mulier ca pillis suspensa/ ex/tensis brachijs/ et vtero aperto: in ca/ius iecore victoriā sibi deberi aspexit. In palacio ꝟo suo apud antiochiā in/uēte sunt ciste mul/te plene capitibus mortuorū. Sicut etiā narrat in vitaspa. ipse demo/nem misit in occidētē ad sciscitādū euentū belli: qui precib' cuiusdā heremite decem diebus ꝯtinue in ora tione persistētis/ impeditus est ne ꝓcederet: tamē si cut narrat socrates/ responsum demonis habuit hu/iusmodi: Nunc omnes aggredimur dee victorie tro phea referentes/ circa flumē citen: horū ego dux ero belligerator mars. Et fuerūt ista verba demonis in persona sua ꝓpria ⁊ aliorū demonū. Unde iulianus certus factus q̄ oīa sibi ꝓspere in illa expeditione succederēt: sicut dicit hic augustin'/ immoderato au su naues quib' victualia exercitui suo portabant suc cendit: quasi certus q̄ in terris huiusmodi satis abū daret. Hoc etiā narrat aug'. j. lib. v. ca. xxj. Et sext' dictator idem narrat. Fuerunt aūt naues in flumine eufrate/ quibus iulian' suum traduxerat exercitum/ vt subito ciuitatē ctesiphōtē caperet. Sed sicut nar/rat orosius lib. vij. postq̄ a ctesiphōte castra mouit/ dolo cuiusdā qui ipsum transfugit in desertū ꝑduct' vbi cū vi sitis ⁊ ardore solis atq; insuper labore are/narū confect' periret exercitus/ ⁊ ipe imperator per castra deserta incautius euagatur: a quodam equite hostium sibi obuio conto percussus interijt. Eutro/pius vero qui in illo bello dicit se fuisse presentē/ nar rat lib. x. dum incōsultius bellis se inserit/ hostili ma/nu interfectus est ad. vj. calendas iulij. In vita sancti basilij legit/ q̄ quidam miles nomine mercuri' mor tuus ⁊ sepultus a beata virgine missus est ad eum interficiēdū: qd̄ ⁊ fecit. g Nō quidē tanto de/trimēto ⁊c. Hoc dicit: quia hadrian' tres ꝓuincias sponte dimisit: quarum vna fuit mesopotamia. Iste

G vero solā partē

D vero solum partem vnam Mesopotamie et opiduz prefatum concessit/ per compositionem inter ipsum et regem persarũ. a ❡ Et iouiniani necessitati. Viderunt hec intelligentiores ꝛc. De Iouiniano quia christianus erat: narrat Orosius libro .vii. ꝙ in isto discrimine in quo fuit exercitus romanus a Iuliano in desertis locis derelictus: ipso mortuo creatus est imperator: qui ꝛ locorum iniquitate captus/ et hostibus circumseptus: cum nullam videret euadendi facultatem: fedus cum Sapore rege Persarum/ etsi paruz vt putant dignuz: satis tamen necessariũ pepigit. Ut enĩ ipsum cum exercitu tam ab hostium ꝙ etiam locorum periculo Sapor rex Persarum liberaret: nisibie opidum/ et partem superioris Mesopotamie iouinianus persis concessit.

Roma. i. c.

Additio iacobi passau.

❡ In hoc capitulo xxx. ideo Augustin⁹ nominat Romanos gentem Martiam: quia de Marte nati finguntur: qui pater fuisse Romuli et remi (vt supra habituz est) credebaẽ vel fingebatur.

Expo. Ca. XXX

B b Cicero augur irridet auguria ꝛc. In hoc capitulo beatus Augustinus arguit contra modũ colendi deos per dicta Ciceronis. Et facit in hoc capitulo duo. Quia primo ostẽdit: ꝙ simpliciter loquendo/ auctoritas Ciceronis sit inualida ad aliquid certitudinaliter probandum in hac materia. Secundo ibi: Disputat apud eũ quintus lucilius ꝛc. recitat dicta ipsius que sunt ad propositum: quia sufficientis auctoritatis est apud eos contra quos arguit. Insufficientiam vero auctoritatis dictorũ Tullij ciceronis ostendit dupliciter. Primo quia facta sua repugnant dictis: quia cũ ipse fuerit etiam visus augurijs: tamen irridet auguria. Unde primo libro de diuinatione inducit duos/ scz Carneadem ꝛ panetiũ: velut irrisorie querentes vnde iupiter cornicem a leua/ et coruũ a dextera canere iussisset. Hoc querebant: quia coruus est aptissimus ad auguria: et pretendit felix augurium: cornix vero infelix: si vterqꝫ canat a dextris: si a sinistris/ est econuerso/ secundum opinionem augurum. Secũdo arguit insufficientiam auctoritatis Tullij: quia ipse tanꝙ academic⁹ negat omnẽ certitudinem cognitionis. Dicunẽ autẽ academici philosophi quidam: qui nihil certũ esse dicebant: sic dici ab academia villa platonis: vel ab academia schola platonis vbi incepit philosophia ista. Isti vero fuerunt academici noui: inter quos ꝛ academicos veteres qualis sit distinctio: patet infra libro xix. capitulo .ii. Contra academicos vero istos scripsit Augustinus tres libros. c ❡ Disputat apud eum quintus lucilius balbus in secũdo de deorum ꝛc. Consuetudo Ciceronis est in libris suis inducere alios loquentes: in hoc imitans Platonẽ/ qui idem facit. In secundo igitur libro de natura deorũ inducit quintum lucilium balbum disputantem ꝛ loquentez: cuius verba licet videanẽ dicta in persona quinti lucilij: tamẽ in rei veritate sunt ipsius Tullij. Et sciendũ ꝙ beat⁹ Augustinus in isto capitulo ponit duas auctoritates tullij. Quarũ prima incipit ibi: Videtis ne igiẽ ꝛc. finis e⁹ exclusiue: Ecce iterim ꝛc. Et habenẽ libro .ii. de natura deorum parũ ante finez. Quod autem hic dicẽ: Et cuz ipse superstitiones ex natura rerum ꝛc. est Augustini reprobantis Ciceronez in hoc ꝙ cicero reprobat superstitiones vulgi: et ipsemet tamen multas superstitiones inserit i libris suis: sed eas inserit tanꝙ physicas/ et ex philosophia naturali ortum habentes: quas Augustin⁹ supra libro isto ca. ix. x. xi. xii. et xiii. reprobauit. Superstitio autẽ vocatur omnis cultus superfluus quocũqꝫ mõ superflu⁹: siue ex superfluitate eorũ que colunẽ: siue eorũ que in cultũ assumũtur: siue ex modo assumendi. Hoc enim istud intelligiẽ nomine superstitionis/ vndecũqꝫ nomẽ originẽ habuerit: de quo diuersimode sentiũt scriptores vt infra idẽ dicẽ. Et opponiẽ superstitio religioni: sicut vitiũ quod cõsistit in superabũdantia opponiẽ virtuti: sicut prodigalitas liberalitati. d ❡ Forme enĩ nobis deoruz ꝛc. Hoc dicit Tulli⁹ vel interrogatiue vel ironice: quasi dicẽẽ: Ista sunt nobis ignota. Et ideo qui simulacra ad illorum imitationem faciũt: ꝛ genealogias deoꝝ affirmũt/ male errãt. e ❡ Accepim⁹ enĩ deorũ cupiditates ꝛc. Ea que hic tãgit Tullius accepit ex cõmuni opinione vulgi ꝛ scriptura poetarũ/ que de dijs nõ sunt credẽda. f ❡ Nec vero vt fabule ferunt ꝛc. Reprobat Tullius fabulas poetarũ: qui fingũt deos belligerasse: sicut Homer⁹ fingit de bello troiano ꝙ dij troianoꝝ zelabãt pro troianis

Tulli⁹ de natura deorum

cessit etiam iuliani temeritati/ ꝛ iouiniani necessitati. Viderunt hec intelligentiores grauioresqꝫ romani: sed contra cõsuetudinẽ ciuitatis que demoniacis ritibus fuerat obligata parum valebant; quia ꝛ ipsi etiam si illa vana esse sentiebant: nature tamen rerũ sub vnius veri dei regimine atqꝫ imperio cõstitute: religiosum cultum cui deo debetur exhibẽdum putabant: seruientes/ vt ait apostolus/ creature potius ꝙ creatori qui est benedictus in secula. Huius veri dei erat auxilium necessarium: a quo mitterẽtur sancti viri et veraciter pij: qui pro vera religione morerentur: vt falsa a viuẽtibus tolleretur.

❡ Qualia de dijs gentium etiam cultores eorũ se sentire fateãtur. C. XXX

b Cicero augur irridet auguria/ ꝛ reprehendit homines corui ꝛ cornicule vocibus vite consilia moderantes. Sed iste academicus qui omnia esse contendit incerta/ indignus est qui habeat vllam in his rebus auctoritatem. c Disputat apud eum quintus luciliꝰ balbus in secundo de deorum natura libro: ꝛ cum ipse superstitiões ex natura rerum velut physicas ꝛ philosophicas inserat: indignaẽ tamen institutioni simulacroruz/ et opinionibus fabulosis/ ita loquẽs: Videtis ne igitur vt a physicis rebus bene atqꝫ vtiliter inuentis/ ratio sit tracta ad commendaticios et fictos deos? Que res genuit falsas opiniones erroresqꝫ turbulẽtos/ ꝛ superstitiões pene aniles. d Et forme enĩ nobis deorum et etates ꝛ vestitus ornatusqꝫ noti sunẽ. genera preterea/ coniugia/ cognationes/ omniaqꝫ traducta ad similitudinẽ imbecillitatis humane: nam ꝛ perturbatis animis inducunẽ. e Accepimus enĩ deoꝝ cupiditates/ egritudines/ iracundias. f Nec vero vt fabule ferunt: dij bellis pre-

lijsq; caruerũt. Nec solum vt apud Homerum duos exercitus contrarios alij dij ex alia parte defenderent: sed etiam cum titanis / aut cum gigantibus sua propria bella gesserũt. Hec et dicuntur et creduntur stultissime: et plena sũt vanitatis / summeq; leuitatis. Ecce interim que confitentur / qui defendũt deos gentium. Deinde cũ hec ad superstitionem pertinere dicat: ad religionez vero quam ipse ꝫm stoicos videtur docere. b Non enim philosophi solum inquit / verumetiam maiores nostri superstitionem a religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur et immolabant / vt sibi sui liberi superstites essent / superstitiosi sunt appellati. c Quis nõ itelligat cum conari / dum consuetudinẽ ciuitatis timet religionem laudare maiorũ: eamq; a superstitione velle seiũgere: sed quomodo id possit non inuenire? Si enĩ a maioribus illi sunt appellati superstitiosi / qui totos dies precabantur et immolabant: nunquid et illi qui instituerunt quod iste reprehendit: deorũ simulacra diuersa etate et veste distincta deorum genera / cõiugia / cognationes? Hec vtiq; cũ tanq̃ superstitiosa culpantur: implicat ista culpa maiores talium simulacrorum institutores atq; cultores: implicat et se d ipsum qui quãtolibet eloquio se in libertatem nitatur euoluere: necesse habebat ista venerari nec quod in hac disputatione disertus insonat: mutire auderet in populi concione. Agamus itaq; christiani domino deo nostro gratias: nõ a celo et terre: si e cut iste disputat: sed ei q̃ fecit celum et terram: qui has superstitiones / quas f iste balbus velut balbutiens vix reprehendit: per altissimã christi humilitatẽ: per apostolorũ ꝑdicationẽ: per fidem martyrũ pro/

contra grecos: et dij grecorũ pro grecis contra troianos: et defendit quilibet partem suam. Unde ex parte grecorum finguntur fuisse Juno et Neptunus: ex parte troianorum Venus cum alijs dijs amicis suis sicut patet per Virgiliuz primo Eneidos in multis locis: et de hoc etiam tactum fuit supra libro primo capitulo .iij. (Homerus in iliade) De bello etiam deorũ cõtra se inuicem pro partibus quas fouebant / facit Virgilius mentionẽ libro .ij. Eneid. Et Ouidius loquens de Hectore troiano .xij. Metamorphoseos / dicit sic. Hector adest secũ q; deos in prelia ducit. Et eodem modo finxerunt poete ꝙ dij bellabãt contra gigantes: qui titanes dicti sunt. Ipsi enim (vt fingitur) volẽtes deos de celo pellere: accumulabãt montes super montes vt in celum ascenderent: sed eos Jupiter fulmine interfecit. Hanc fabulam ponit Ouidius libro sexto de fastis / circa principium. Et Isidorus eã tangit libro .ix. Etymologiarum / capitulo secũdo in fine. Et Solinus vbi loquitur de macedonia dicit: ꝙ rumor est ꝙ in phlegra vbi postmodũ constructum est castrum vel opidum sic appellatum: fuit predicta pugna: eo ꝙ ibi inueniãtur ossa humana enormis magnitudinis: que creduntur fuisse gigantũ: et saxa immania: cũ quibus credãt homines / ꝙ gigãtes celũ oppugnassent. a ¶ Ecce interim que confitentur qui defendunt etc. Ista sunt verba Augustini qui põderat verba tullij. b ¶ Non enim philosophi soluz etc. Hic ponit Aug. aliam auctoritatẽ Tullij: et sunt verba tullij vsq; ad illud exclusiue: Quis nõ intelligat. In quibus docet tullius vnde venit nomẽ superstitionis: et qui primo dicebant superstitiosi. Lactãtius vero lib. vj. institutionũ dicit: ꝙ religio est veri cultus / superstitio falsi. Lucretius vero dicit sic. Superstitiosi vocẽtur / nõ qui filios superstites optãt: omnes enim optamus: sed aut q̃ superstitẽ memoriã defunctorũ colũt: aut qui parẽtibus suis superstites colebãt imagines eorũ domi tanq̃ deos penates. Nam qui nouos sibi ritus assumebãt: vt in deorũ vices mortuos honorarẽt: quos ex hominibus i celũ receptos putabãt: hos superstitiosos vocabãt: hos vero qui publicos et antiquos deos colebãt / religiosos noiabãt. Unde Virgilius. Uana superstitio veterũq; ignara deorũ. (Eneid. 8.) Hec Lucretius. A. gellius vero libro iiij. dicit sic. Religiosũ est quod propter sanctitatẽ alie-

quã remotũ ac sepositũ est a nobis: verbũ a relinquendo dictũ. c ¶ Quis nõ intelligat cum conari etc. Ista sunt verba Augustini: in quibus ostendit ꝙ Tullius timore ductus nititur laudare religionẽ maiorum .i. antiquorũ et potentiorũ romanorũ: vt eã a superstitione distingueret: cuz tamen nõ posset. Naz ex verbis tullij haberi potest / ꝙ maiores erãt superstitiosi / et nõ religiosi. Volebat autẽ separare religionẽ maiorũ a superstitione: et ideo ostẽdit qui ꝫm maiores dicãtur superstitiosi. Et si tales solũ essent superstitiosi q̃ pro filiis vt sint superstites se immolãt vel dicãt excusari posset a superstitione maiores. Sed quia vt patet in prima auctoritate Tullij ipse vocat superstitiones simulacrorũ institutiões et cõiugia deorũ et huiusmodi in quibus maiores erãt principales: patet ꝙ tullius nõ sufficiẽter excusat maiores a superstitionibus / sed potius accusat. d ¶ Implicat et seipsuz qui etc. Uult aug. dicere: ꝙ Tullius implicat seipsũ superstitionis culpe quia licet videatur loqui libere: id est plenã veritatẽ ꝯtẽptam exprimere contra simulacra deorum: et hoc libros scribendo: tamen in publico corã populi multitudine nõ fuisset ausus talia mutire: nec etiam simulacra nõ venerari. e ¶ Nõ celo et terre / sicut iste disputat etc. Hoc ideo dicit Augustinus: quia Tullius vt supra / in hoc capitulo dixit Aug. cultũ deorũ reducit ad quasdã rationes physicas: qui enim sic faciũt: ponũt iouẽ celũ / et iunonẽ aerẽ / et plutonẽ terrã. Vel iouẽ totius mũdi animã: cuius quasi vna pars in terra: alia in celo sit: vt supra dictũ est i hoc lib. ca. ix. et ca. x. Et iõ illi adorãt celũ et terrã. f ¶ Quas iste balbus etc. Hoc dicit Aug. alludẽdo illi qd dixit in principio huius capituli .s. ꝙ Tullius inducit balbũ disputantẽ in libro de natura deorũ. Est enim hoc nomẽ balbus equiuocũ ad propriũ nomen cuiusdã quẽ Tullius loquentẽ inducit: et ad balbutientẽ. Et innuit augustinus / ꝙ ille fuit balbus nomine et etiã re: id est balbutiens in materia de qua loquebatur.

(Additio loco bi pallanaaci)

¶ In hoc capitulo .xxx. mentionẽ facit aug. de bello qd fuit inter titanes siue gigantes et deos: de q̃ expositor mentionẽ facit / sed semiplene. Propter qd notãdũ ꝙ vt narrat Ouidius .i. metamorphoseos in principio: et alij poete i diuersis locis. Terra irata ꝯ deos siue propter diluuiũ / quo labefacta fuit: siue ex estu quez passa fuit quã-

phaeton filius

phaeton filius phebi suscepit regimen curr⁹ paterni: vel quia phebus occiderat serpentē/ quē terra ꝓduxerat: generauit titanes siue gigantes/ vt suā vlciscerētur iniuriā. Quorū vnus briareus/ alter typheus/ tertius ꝯo egetonta vocabant. Hi dicti sunt titanes id est illuminatores a titanis qḋ est illuminatio: ꝛ dicti sūt illuminatores mūdi ꝓpter suā ꝓbitatem. Uel melius ꝛ ꝓprius dicunt a tisio grece.i. vltione. Nā ad hoc a terra geniti finguntur vt vlciscerent matris iniuriā cōtra deos. Fortissimi eīn fuisse dicunt: qui ex virium magnitudine elati/ montes accumulātes montib⁹: vt dicit ouidi⁹ vbi supra: et virgili⁹. j. georgi. celū conscēdere/ ꝛ inde deos expellere voluerunt. Sed Jupiter cum diis ceteris fulminib⁹ mōtes diruit: et titanes superātes eos in tartara precipitauit. Ex quib⁹ typheum in sicilia infodit resupinum cui⁹ caput et pect⁹ mons etna premit lilybeo monte crura premunt: dextera eius sub monte peloro/ sinistra vero sub monte ē sub iecta pachynno: vt fingit ouidi⁹. v. metamor. vñ egredi sepe conat⁹/ etnam montē/ qui pectori ꝛ capiti eius immi net: crebrī terremotibus cōcutit: et flatu oris sui cinerem et fauillas ignis ex eo erumpere facit. Egetonta autē centū catenis fingitur religasse: post quē thetym siue thetydē aquarū reginam dicit misisse/ ne vllam de catenis dissoluere posset. Dicunt autē quidā/ vt refert papias/ ꝙ apollo ꝛ diana fuerunt de titanibus: sed quia nō fuerunt contra deos/ sed ꝓ eis: ideo inī numina celestia sunt translati: vnde poete sepe vocant solem titanē. Melius tamen dicitur/ ꝙ apollo/ qui ꝛ phebus et diana fuerunt filii iouis ex latona filia cei gigātis: vt fingit Ouidius. vj. metamorphoseos. Dicitur autē titan propter nominis etymologiam: quod interpretatur illuminans vel vlciscens. Sol enim mundum illuminat/ ꝛ vltus fingitur fuisse matris iniuriam/ mox natus occidendo phytonem quem iuno miserat post eam/ vt eam vbiꝗ terrarum persequens ne pareret impediret: vī partū eius deuoraret. Uel quia auus suus ceus/ qui fuit gigas: forte fuit vnus de titanibus: a quo forsitan ipse cognominatur vel denominatur. Dicit autem Isidorus. xviij. cap. ix. etymologiarum/ ꝙ dum iupiter proficisceretur aduersus titanes/ aquila ei in auspicio victorię fuit: quam ille ꝓ indicio victorię acceptam/ tutelę suę auspicatus/ eam legioni signum dedit. Quo factum est vt deinceps militum signis cōmitteretur. Cuius meminit Lucanus dicens: Signa pares aquilas/ et pila minātia pilis. Ora cons signa ab apolline morte phytontis serpētis inchoata sūt: dehinc a grecis et romanis in bello gestari ceperunt. Pilam in signo constituisse fertur augustus propter natiōes in cūcto orbe sibi subiectas: et rotunditate enim figura mūdi ostenditur.

veritate morientiū/ ꝛ cum veritate viuentiū: non solum in cordib⁹ religiosis/ verūetiā in edibus supsticiosis libera suoꝝ seruitute subuerterit.

¶ De opiniōib⁹ varronis: qui reprobata suasione populari: licet ad noticiam veri dei nō puenerit/ vnū tamē deū colēdū esse censuerit: Ca. XXXI.

Quid ipse Uarro/ quē dolem⁹ in reb⁹ diuinis ludos scenicos/ ꝗuis nō iudicio ꝓprio posuisse: cū ad deos colendos multis locis velut religiosus hortet ꝛ Nōne ita confitetur nō se illa iudicio suo sed que ciuitatē romanā instituisse cōmemorat: vt si eam ciuitatē nouam constitueret/ ex naturę potius formula deos nominaꝗ deorū se fuisse dedicaturū non dubitet cōfiteri: Sed iā quoniā in vetere populo esset acceptū/ ab antiquis nominū ꝛ cognominū historiam tenere vt tradita est debere se dicit: et ad eū finē illā scribere ac perscrutari: vt poti⁹ eos magī colere/ ꝙ despicere vulgus velit. ¶ Quibus vbis homo acutissimus satī indicat non se aperire oīa que nō sibi tatū contemptui essent/ ꝫ etiā ipi vulgo despiciēda videretur nisi tacerentur. Ego ista cō b iicere putari debui: nisi euidenter alio loco ipse diceret de religiōib⁹ loquēs: multa eē vera que non mō vulgo scire non sit vtile: sed etiā tametsi falsa sūt/ aliter existiare populum expediat: ꝛ ideo c grecos theletas ac myste

a ¶ Tertiadecla vitas/ ꝙ ꝫm veterē sentētiā nō oīa verba sunt oīb⁹ manifestāda. Istā aūt veritatē declarat auctoritate ꝛ exemplo: qꝛ inducit varronē doctissimū dicentē: ꝙ multa sūt vera que modo vulgo scire nō expedit. Scḋo declarat exēplo: qꝛ greci thelectas. i. sua mysteria taciturnitate ꝗ̄ parietib⁹ ea claudebant. Nā ꝯ dictū ida. eit duo vtilia documēta. Primū est/ ꝙ arcana fidei nō sunt infidelib⁹ reuelanda ꝓpter cōtempt⁹ piculoꝝ. Et ideo beatus andreas mysteriū diuine essentie/ qḋ est arcanū fidei nostre: noluit reuelare ꝓconsuli vt crederet. Si enim greci sua mysteria occultabāt/ ne vilipēderent quanto magis christiani sacramenta diuina. Secundū documētum/ ꝙ difficilis fidei

B Tertiadecliminatio veritas.

Expositio capituli XXXI.

Quid ipse varro quē dolemus i rebus diuinis ludos scenicos/ ꝗuis no iudicio proprio posuisse: cū ad deos colen. ꝛc. In hoc capitulo reprobat beatus augustinus modū colendi plures deos ꝑ auctoritatē varronis: qui ꝯ rebus diuinis multa scripsit: et cuius auctoritas apud Romanos magna fuit. Et adducit ꝯ multa de Uarrone: ex quib⁹ patet ꝙ male sensit de his que tenet vulgus de diis: et quid ipse varro sentiat de deo.

b ¶ Ego ista coniicere putari debui/ nisi euidenter alio loco ipse diceret ꝛc. Uult dicere ꝙ ea que immediate ante dixerat de mente Uarronis: debuerat credi/ ꝙ solum ex coniectura quadam et ꝯ mentem varronis dixisset: nisi ad hoc haberet expresse dictum varronis quod euidenter indicat mentem eius.

c ¶ Et ideo grecos theletas ac mysteria taciturnitate parietibusꝗ clausisse. Thelete sunt purgatiōes quędam: de quib⁹ infra lib. x. ca. ix. pl⁹ dicet. Mysteria vocant sacra secreta. Iste dicit varro grecos taciturnitate et parietibus clausisse. Taciturnitate quidē/ vt non liceret de eis loqui: parietib⁹/ vt nō pateret nisi certis locis ꝛ personis eoꝝ inspectio. Quātū ad taciturnitatē sciēdū/ ꝙ triplex videt fuisse

 causa quare

ria taciturnitate parietibusq̃ clausisse. Hic certe totū consiliū ꝑdidit velut sapiētuʒ: per quos ciuitates et populi regerēt. Hac tamē fallacia miris modis maligni demones delectant: qui et deceptores et deceptos pariter possident: a quorū dñatione nō liberat nisi gratia dei ꝑ iesum christū dñm nostrū.

C Dicit etiā idem auctor acutissimus atq̃ doctissimus ꝙ hi soli ei videant animaduertisse quid esset deus: qui crediderunt eū esse animā, motu ac ratione mundū gubernantē: ac per hoc etsi nōdū tenebat quod veritas habet: deus enim verus nō anima (sed aię quoq̃ est effector et cōditor) tamen si cōtra ꝑiudicia cōsuetudīs liber esse posset: vnū deū colendū fateret atq̃ suaderet, motu ac ratiōe mundum gubernātē: vt ea cū illo de hac re questio remaneret, ꝙ cum nō diceret esse aiam, sed potius animę creatorem.

D Dicit etiā antiq̃s romanos plus q̃ annos centū et septuaginta deos sine simulacro coluisse. Quod si adhuc inq̃t mansisset, castius dij obseruarent. Cuius sententię suę testem adhibet inter cetera etiā gentē iudeam: nec dubitat eū locum ita concludere: vt dicat, qui primi simulacra deorū populis posuerunt, eos ciuitatibus suis et metum dempsisse et errorem addidisse: prudenter ergo existimans deos facile posse in simulacrorum stoliditate contemni. Q̄ vero non ait errorem tradiderunt, sed addiderunt: iam vtiq̃ fuisse etiam sine simulacris intelligi vult errorem.

Quapropter cum solos dicit animaduertisse q̃d esset deus: qui eum crederent animam mundū gubernantem: castiusq̃ existimat sine simulacris obseruari religionē: q̃s non videat quantum ꝓpinquauerit veritati? Si enim aliquid contra vetustatem tanti posset erroris: profecto et vnum deum, a quo mundum crederet gubernari, et sine simulacro colendum esse censeret: atq̃ in tam proximo iuuentus facile fortasse de animę mutabilitate cōmoneretur: vt naturam potius incommutabilē quę ipsam quoq̃ animā cōdidisset, deum

E verum esse sentiret. Hęc cum ita sint: quęcūq̃ tales viri in suis litteris multorum deorum ludibria posuerunt: cōfiteri ea potius occulta dei voluntate compulsi sunt q̃ persuadere conati. Si qua igitur inde a nobis testimonia proferuntur: ad eos redarguendos proferuntur, qui nolunt aduertere de quanta et q̃ maligna demonum potestate nos liberet singulare sacrificium tam sancti sanguinis fusi, et donum spiritus impertiti.

F causę quare volebant demones et sacerdotes deorū occultari theletas et mysteria. Una causa fuit: q̃r facilē poterāt errores cōuinci: si licuisset publice de eis loqui et disputasse. Alia fuit: q̃r inter illa mysteria continebātur origines deorum et verę conditiones eorum quę colebant: puta qualis fuit iupiter, et quis, et quomodo primo incepit coli: et sic de aliis diis. Si vero talia fuissent in populo diuulgata, cōtempsissent deos: et sic fuisset omnis metus deorum ablatus: quod rei publicę et communi conuictui hominū plurimum nocuisset. Et propter hoc sicut dicit titus liuius de vrbis origine libro primo, numa pompilius summe necessariū credebat timorē deorum populo iniciendum. Tertia causa fuit: quia purgationes quasdā faciebant in occulto, et sacrificia quędam nefanda omnino: quę populus horruisset si ad eius noticiam peruenisset. Immolabāt enim in occulto sępissime infantes et mulieres pregnantes, et multa alia horrenda ad placandum demones in occulto fecerāt: sicut patet de Iuliano cęsare supra capitulo. xxix. Et narrat etiaʒ Eusebius de imperatore marctio: qui mulieres nobiles pregnantes ad hoc quęsiuit: et eas medias diuisit: et in extis infantium diuinationes quęsiuit. Et ideo sacerdotes summe cauebant ne ipsorum mysteria et theletę proderentur. Propter quod et simulacrum quoddam erat fere in omni templo, vbi colebatur isis et serapis: quod digito labiis impresso monere videbatur vt silentium fieret: vt scilicet homines eos fuisse taceretur: vt habetur infra libro decimo octauo, capitulo. v. Et sicut dicit beatus augustinus infra libro decimooctauo, capitulo tertio, capitali crimine apud ęgyptios reus fiebat quicunq̃ isidem filiam inachi hominem fuisse dicebat. Et hoc etiam demones ipsi modis variis procurabāt. Unde narrat Macrobius super somnium scipionis de numenio philosopho: qui erat occultorum curiosus perscrutator: ꝙ cū eleusina sacra, id est sacra opidi eleusini interpretando vulgasset: quę fuerunt sacra cereris et proserpinę. De hoc postmodum in somnis acriter correptus est: Nam deę Eleusinę apparuerunt sibi in somno in habitu meretricio, et ante apertum lupanar stātes. Cumq̃ admiraretur quia hoc non videbatur conueniēs numinibus, et causam quęreret: Responderunt sibi deę iratę: se ab ipso habitu pudicitię suę vi abstractas et passim ab euntibus prostitutas. Similiter et apud Romanos valde erant clausa mysteria deorum. Nam refert Ualerius libro primo, capitulo primo, ꝙ Tarquinius rex Romanorum Marcum duumuirum culeo insutum tanq̃ parricidam in mare proiici iussit, eo ꝙ librum suę custodię commissum in quo continebantur secreta sacrorum ciuilium, petronio sabino transcribendum dedisset. Et dicit valerius ꝙ iustissime hoc factum est: quia pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est.

[illegible]lia fidei non sunt simplicibus pandenda ꝓpter periculū erroris: sicut circa materiam predestinationis: quę minus intelligentibus male potest declarari. Unde dicit Exo. xxi. d. Qui foderit cisternam et nō clauserit eam, cecideritq̃ in ea iumentum, reus erit ad restituendū.

Expositio capi/tuli XXXII

a Dicit etiam de genera/tioib⁹ deoꝝ ⁊c. In hoc cap. osten/dit beatus augusti/nus/quō nō solum demones: sed etiā populorum princi/pes subiectos suos in cultu deorum er/rare fecerunt.

b ¶ Magis ad poetas ⁊c. Di/stinctio inter istos quo ad deorū cul/tum/patet ex his q̄ dicit augustinus su/pra capitulo .xxvij. hui⁹ libri.

¶ Ad quā speciē vti/litatis principes gen/tiū apud subiectos si/bi populos falsas re/ligiōes voluerūt per/manere. Ca. XXXII.

a b Dicit etiā de gene/ratiōib⁹ deoꝝ ma/gis ad poetas q̄ ad physicos fuisse popu/los inclinatos: ⁊ ideo ⁊ se/xum ⁊ generatiōes deorū maiores suos/id est vete/res credidisse romanos: ⁊ eorū cōstituisse coniugia. Quod vtiq̄ nō aliam ob causam factū videtur/nisi quia hominū velut prudē/tium ⁊ sapientiū negociū fuit populū in reli/giōib⁹ fallere: ⁊ in eo ipso nō solū colere/sed imitari etiā demones: qb⁹ maxima est fallē/di cupiditas. Sicut eñ demōes nisi eos q̄s fallendo deceperint possidere non possunt: sic ⁊ hoīes principes nō sane iusti/sed demo/num similes/ea que vana esse nouerunt: reli/gionis noīe populis tanq̄ vera suadebant: hoc modo eos ciuili societati velut arti⁹ al/ligantes: quo similiter subditos possiderēt. Quis aūt infirm⁹ ⁊ indoct⁹ euaderet simul fallaces ⁊ p̄ncipes ciuitatis ⁊ demones.

Expositio capi/tuli . XXXIII

c Deus igitur ille felicita/tis auctor ⁊c. In hoc capitulo augu/stinus concludit ex A p̄ri⁹ ostēsis/q̄ vnus verus deus est: qui dat regna tempo/ralia quibus vult: quādoq̄ iustꝭ: quā/doq̄ iniustis: ⁊ cau/sam quare dat iniu/stis assignat.

¶ De iudicio et pote/state veri dei omniū regū atq̄ regnorum ordinata sint tempo/ra. Capl'm. XXXIII.

c Deus igit̄ ille feli/citatis auctor et dator: quia solus est verus deus: ipse dat re/gna terrena ⁊ bonis ⁊ ma/lis. Neq̄ hoc temere ⁊ q̄si fortuitu: quia deus est: nō fortuna/sed pro rerū ordi/ne ac tempore occulto no/bis/notissimo sibi: cui tamē ordini tempoꝝ nō subditus seruit: sed eum ipse tāq̄ domi/nus regit/moderatorq̄ disponit: felicitatē vero nō dat nisi bonis. Hāc eñ possunt ha/bere ⁊ nō habere seruiētes: possunt ⁊ nō ha/bere ⁊ habere regnātes. Que tamē plena in ea vita erit/vbi iā nemo seruiet vlli. Et ideo regna mundi huius deus bonis ⁊ malis cō/

B muniter prestat: ne boni ea tāq̄ dei magna munera concupiscant. Et ideo regna terre/na et bonis ab illo dantur et malis: ne eius cultores adhuc in prouectu animi paruuli hec ab eo munera quasi magnū aliquid cō/cupiscant. Et hoc est sacramentum veteris testamenti: vbi occultum erat nouum: q̄ il/lic p̄missa et dona terrena sunt intelligenti/bus ⁊ tūc spiritalib⁹/q̄uis nondū in manife/statione predicantib⁹: ⁊ que illis tēporalib⁹ rebus significaret eternitas: ⁊ in qb⁹ dei do/nis esset vera felicitas.

¶ De regno iudeo/rum quod ab vno et vero deo institutum atq̄ seruatum est/do/nec in vera religione māserūt. Ca. XXXIIII

Expositio capi/tuli XXXIIII

d Itaq̄ vt co/gnoscerētur etiā illa terrena bona ⁊c. In hoc capitulo beat⁹ au/gustin⁹ ostēdit quo A modo verus deus manifestauit se es/se dominū omniū tē/poralium/et nō ali/um. Et duo facit: Quia primo osten/dit p̄positum suū per ea que deus fe/cit populo iudaico ipsum fouēdo. Se/cundo ibi: Et si nō Exo. i. e. in eum ⁊c. assignat rationem ⁊ causā quare deus popu/lum illum deseruit ipsum per orbē di/spergēdo. Facit ita/q̄ aug⁹ in hoc cap. de multis diis mē/tionē: quoꝝ nomi/na sm̄ officia eorū su/perius ca. xi. expo/sui. Et patz ex his que hic dicit qō sit vniuscuiusq̄ eoꝝ officium.

d Itaq̄ vt cognosce/rentur etiā illa ter/rena bona quibus so/lis inhiant qui meliora co/gitare nō possunt: ⁊ in ip/sius vnius dei esse posita potestate/non in multorū falsorum quos colendos romani ante crediderunt: populum suum in egypto de paucissimis multiplica/uit: ⁊ inde signis mirabili/bus liberauit. Nec lucinā mulieres ille inuocauerūt quādo earū partus vt mi/ris modis multiplicaren/tur: ⁊ gens illa incredibili/ter cresceret ab egyptiorū p̄sequentiū ⁊ infantes om/nes necare volentiū mani/bus ipse liberauit/ipse ser/uauit. Sine dea rumina suxerūt: sine cunina in cu/nis fuerūt: sine edulica et potina escā potūq̄ sūpserūt. Sine tot diis puerilibus educati sunt: sine diis con/iugalib⁹ cōiugati: sine cultu priapi coniugib⁹ mixti: sine inuocatiōe neptuni mare transeūtib⁹ diuisū patuit: et sequētes eorū inimicos fluctibus in se redeuntib⁹ obruit. Nec consecrauerunt aliquā deam mānā qn̄ de celo māna sumpserūt: nec quādo sitiētib⁹ aquā percus/sa petra p̄fudit/nymphas lymphasq̄ coluerunt. Si/ne insanis sacris martis et bellone bella gesserunt: et sine victoria quidem non vicerunt: non eam tamen deam/sed dei sui munus habuerunt. Sine segetia segetes/sine bobona bo/

¶ In h cap. xxxiiij Additio iaco/bi passauensis et vltimo mētionē facit aug⁹ de nym/phis. Dicebant au/tem nymphe apud gētiles dee aquaꝝ: q̄ sm̄ isid. viij. ety/mo. ca. vi. ⁊ papiā dicunt a nubibus: nā ex nubib⁹ aque Exo. 14. g. descēdūt: vñ nym/phe quasi numina lympharū. Ipsas aūt dicūt ⁊ musas: B nā aq̄ mot⁹ musicē Exo. 16. c. efficit. Harum aūt Exo. 17. b. nympharū apud gē/tiles varia erāt no/mina: nā nymphas mōtiū oreades di/cūt: siluarum drya/des: fontiū hama/dryades: camporū naiades: maris ne/reides. Vel naia/des dicūtur nym/phe dee oīm aq̄rū: nymphe aūt nomē cōe ad oēs.

ues/mella sine mellona/poma sine pomona Et prius oia p quib⁹ tātę falsorū deoꝝ tur bę romani supplicādum putauerūt/ab vno c vero deo multo fęlici⁹ acceperūt. Et si non in eū peccassent impia curiositate:tāq̃ ma/gicis artibus seducti ad alienos deos et ad idola defluēdo/ꝛ postremo christū occiden do:in eodē regno et si nō spaciosiore/tamē fęliciore mānsissent. Et nunc q̄ p oēs fere ter/ras gentesq̃ dispersi sunt:illi⁹ vni⁹ veri dei pu𝔦dētia est:vt q̄ deorū falsoꝝ vsq̃quaq̃ si mulacra/arę/luci/templa euertunt ꝛ sacrifi cia phibent:de codicib⁹ eorū pbet/quēad/modū hoc fuerit tanto ante pphetatum:ne forte cū legeret in nostri/a nobis putaretur esse confictū. Jam qđ sequit in volumine se quēti videndum est:et hic dandus hui⁹ p/lixitatis modus.

Sancti augustini episcopi liber quar tus de ciuitate dei explicit.

Annotatio capitulorū quin/ti libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij augu/stini episcopi de ciuitate dei/li ber quintus incipit.

¶ Causaꝫ romani im perij omniūq̃ regno rum/nec fortuitā esse nec in stellarū positi/one cōsistere. Ca. I

a Boni q om cōstat om niū rerū optā darū plenitu dinem esse fęlicitatē:quę nō est dea/sed donuꝫ dei: et ideo nullū deum colen/dum esse ab hominib⁹ nisi qui pōt eos facere fęlices. Unde si illa dea esset/so/ b la colenda merito diceret

Expositio ca. I.

a Q Uoni am con stat oīꝫ rerꝫ op/tan. ꝛc. Hic inci/pit liber quint⁹:in quo beat⁹ augusti/nus ostendit q̄ fue/rit causa et rō qua/re deus romanorū imperiū auxerit/et auctū cōseruauerit Et habet liber iste vigintiseptē capi/tula. In quorū pri/mo duo facit:quia primo ostendit in/tentionē suam in hoc libro. Secun/do ibi: Causa ergo magnitudinis:incipit suam intētio/nem psequi. b ¶ Unde si illa dea esset/sola co lenda merito diceret. Hoc dicit:quia vt dictum fuit superius libro quarto/romani posuerunt fęlici/tatem deam quandam.

A

a ¶ Romanū imperiū rc. De cuius magnitudine certū ē ꝙ tota europa ⁊ africa ⁊ tota fere asia ꝓ aliq̄ tpe fuerūt ei subiecte. Patet autē expressius eius magnitudo ex ꝓuincijs ei subiectis: de qb⁹ est liber sexti dictatoris romanoꝝ: in quo etiā patz ꝙ nūq̄ habuit dominium simpliciter totius orbis. De diuturnitate ṽo eius vsq̄ ad tēp⁹ augustini dictū fuit lib. iiij. ca. vj.

b ¶ Causa ergo magnitudinis rc. Hic incipit, pìeq̄ suū intētū in hoc libro: et icipit tractare de fato vt ostendat ꝙ augmentū romani imperij non sit fato ascribendū/ sed diuine ꝓuidentie. Et primo ostēdit quid significat nomē fati: et quō a fortuna distinguitur. Secūdo ibi Illi ṽo q̄ positionē stellarū rc. destruit fatū in ea significatōe acceptum/ qua mathematici ō fato loquūtur.

c ¶ Cur enim non hoc ꝑmū dicit rc. Uult dicere beat⁹ augustin⁹ ꝙ si q̄s vult oīa fato attribuere: quia per fatum intelligit dei voluntatē aut potestatē: sicut dicit seneca: vt allegat beatus augustinus infra cap̄lo viij. ipse debet i principio dicere illud qd̄ postea esset dictur⁹/ si interrogaret/ scʒ quid intelligit per fatū. Et causaʒ assignat quare debʒ hoc in principio dicere: qꝛ hoc nomen fatū aliter sonat apud cōmunē vsum loquentiū: dicunt enī mathematici ꝙ fatū est vis positiōis siderū

Prima diuisio quinti libri.

Iā cōsequēter videam⁹ qua causa de⁹ q̄ pōt et illa bona dare que habere pñt etiā nō boni: ac ꝑ hoc etiā nō felices a romanū imperiū tā magnū tāq̄ diuturnū esse voluerit. Quia enī hoc deoꝝ falsorū illa quā colebāt multitudo nō fecit: ⁊ multa iam diximus ⁊ vbi visum fuerit opportunū esse dicem⁹. b Causa ergo magnitudinis imperij romani nec fortuita est/ nec fatalis/ ſm eoꝝ sententiā siue opinionem/ qui ea dicūt esse fortuita/ que vel nullas causas habent/ vel nō ex aliq̄ rōnabili ordine venientes: ⁊ ea fatalia q̄ ꝑter dei ⁊ hoīm voluntatē cuiusdā ordinis necessitate contingūt. Prorsus diuina ꝓuidentia regna constituūtur humana.

¶ Que si ꝓptera quisq̄ fato tribuit: qꝛ ipam dei voluntatē vł potestatem fati nomie appellat: sententiam teneat/ linguā corrigat c Cur enī non hoc ꝑmū dicit qd̄ postea dictur⁹ ē: cū ab illo quisq̄ q̄sierit qd̄ dixerit fatum? Nam id homines qñ audiunt/ vsitata loq̄ndi cōsuetudie nō intelligūt nisi vim positionis siderū: qualis est qñ quis nascitur siue concipit: quod aliq̄ alienant a dei voluntate: aliq̄ ex illa etiā hec pēdere confirmant. Sed illi q̄ sine dei volūtate decerne/

¶ Prima veritas quinti libri/ꝙ ille q̄ diuinā voluntatē appellat fatū: recte intelligit/ nō tñ recte dicit. Ait dicit augustin⁹/ ꝙ talis sententiā teneat sed linguā corrigat. Ex q̄ dicto accipiūt duo moralia documēta. Primū est/ ꝙ fatū non est nisi diuina ꝓscientia/ q̄ habet de reb⁹ in volūtate sua. Et ideo fatū nō est nihil simpliciter. nisi dicat aliō a volūtate diuina Scdm documentum/ ꝙ error nō solū est cauēdus in iētiōe/ sʒ etiā in locutiōe: alioquin ille q̄ recte sentit/ sʒ male ꝓferat: nō esset corrigēdus/ sicut in ꝓposito ipm corrigit aug⁹.

re opinanł sidera qd̄ agamus: vel qd̄ bonoꝝ malorū ve patiamur: ab aurib⁹ oīm repellēdi sunt: Nō solū eoꝝ q̄ verā religionē tenent/ sed q̄ deoꝝ q̄liūcūq̄ licet falsoꝝ/ volūt esse cultores. Hec enī opinio qd̄ agit aliud/ nisi vt null⁹ oīno colatur aut rogeł de⁹? Cōtra quos modo nobis disputatio nō est instituta sed cōtra eos qui ꝓ defensione eorū quos deos putāt christiane religioni aduersantur. Illi ṽo qui positionē stellarū quodāmodo decernentiū/ q̄lis q̄sq̄ sit/ et quid ei ꝓueniat boni/ quid ve mali accidat/ ex dei volūtate suspēdūt: si easdem stellas putāt habere hanc potestatē traditam sibi a summa illi⁹ potestate: vt volētes ista decernant: magnā celo faciunt iniuriā: i cui⁹ velut clarissimo senatu/ ac splendidissima curia opinanł scelera facienda decerni: qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset/ generi humano decernente fuerat euertēda. Quale deinde iudicium de hominum factis deo relinquił: quibus celestis necessitas adhibeł: cū domin⁹ ille sit ⁊ siderū et hoīm? Aut si nō dicunt stellas/ accepta quidē potestate a summo deo arbitrio suo ista decernere: sed in talib⁹ necessitatib⁹ ingerendis illius omino iussa cōplere: ita ne de ipso deo sentiendū est/ quod indignissimū visū est de stellarū volūtate sentire. Ꝙ si dicuntur stelle significare poti⁹ ista q̄ facere: vt q̄si locutio quedā sit illa positio/ ꝑdicens futura/ non agens: nō enim mediocriter do ctorū hoim fuit ista

in natiuitate vel conceptione alicui⁹. Sciendū est ꝙ alio modo accipił hoc nomē fatū: nam boeti⁹ li. iiij. de cōsolatōe pħie/ dicit ꝙ mens diuina in sui simplicitatis arce composita multiplicē reb⁹ gerendis modū statuit. Qui modus cum in ipsa diuine itelligētie puritate conspicił/ ꝓuidentia nominał. Cum vero ad ea q̄ mouet atq̄ disponit refertur/ fatum a veterib⁹ appellatur: Nam ꝓuidentia est illa ipsa diuina ratio in summo omniū principe cōstituta qui cuncta disponit. Fatū vero inherens mobilibus rebus dispositio: per quā prouidētia suis queq̄ connectit ordinib⁹ ꝓuidētia nanq̄ cūcta paritł/ q̄uis diuersa queq̄ infinita complectitur: fatum ṽo singula digit in motu locis/ formis ac temporibus distributa: vt hec tēporalis explicatio in diuine mētis adunata ꝓspectu prouidētia sit: eadem vero adunatio digesta atq̄ explicata temporib⁹ fatū voceł. A. gel. vero lib. v. dicit/ ꝙ Chrysippus stoice philosophie princeps diffinit fatum sic: Fatū est sempiterna quedā ⁊ indeclinabilis rerum series et catena: voluens seipsam ⁊ implicās per eternos consequentie ordines: ex quib⁹ apta atq̄ nexa est. Tamen sicut dicit aulus gelli⁹/ chrysippus nō ꝓpter hoc negat liberum arbitriuʒ/ q̄uis ex fato ſm ipsuʒ prouenłat quandoq̄ difficultas ad bonum faciendum. Poete vero fingūt tria fata/ scilicet principium/ mediū/ et finem vite humane. Nam clotho regit principiū/ lachesis medium/ atropos finem

G Sab. a ¶ Mars ita positus &c. Dicebat papa clemens (vt in itinerario eius habetur li. ix.) cum mars centrum tenens in domo sua/ F et tetragono respicit mercurium cum saturno ad centrum: luna sub eo veniente super eum plena/in genesi diurna efficit homicidas et gladio casuros/sanguinarios/ebriosos/libidinosos/maleficos/sacrilegos. Albumasar lib. v. de iudiciis/ vtitur verbo significationis/ dicens tracta. viij. quod mars significat secundum vnam sui partem interfectionem aut latrocinia.

Expo. Ca. ij.

b Cicero dicit hippocratem &c. In hoc capitulo ostendit beatus augustinus vanitatem mathematicorum ponentium fatum per ea que circa duos geminos et eos qui simul nascuntur. Fit autem in hoc ca. mentio de possidonio: cuius etiam dicta aliqua de fato recitat tullius lib. de fato.

A Secunda veritas Tullius libro de fato. Additio facta bi passauantij

¶ In hoc ca. ij. quanti libri facit augustinus mentionem de hippocrate: de quo expositor non dicit aliquid: esset autem de perfectione operis istius/ vt tam de eo quam de omnibus auctoribus auctoritatis de quibus augustinus mentionem facit/narraretur vnde fuerunt/ quo tempore &c. vt de eis noticia haberetur. Nunc autem dicere omitto: quia non vacat: alias habita opportunitate dicetur.

sententia: non quidem ita solent loqui mathematici (vt a verbi gratia dicant) mars ita positus homicidam significat: sed homicidam non facit. Verumtamen vt concedamus non eos vt debent loqui: et a philosophis accipere oportere sermonis regulam: ad ea pronuncianda/ que in siderum positione se putant reperire quod sit (de quo nihil vnquam dicere potuerunt) cur in vita geminorum in actionibus et in euentis/in professionibus/ artibus/ honoribus/ceterisque rebus ad humanam vitam pertinentibus: atque in ipsa morte sit plerumque tanta diuersitas/ vt similiores eis sint: quantum ad hec attinet: multi extranei quam ipsi inter se gemini/ per exiguo temporis interuallo in nascendo separati: in conceptu autem per vnum concubitum vno etiam momento seminati?

¶ De geminorum simili dissimiliq; valitudine: Capitulum. II.

b Cicero dicit hippocratem nobilissimum medicum scriptum reliquisse: quosdam fratres cum simul egrotare cepissent: et eorum morbus eodem tempore ingrauesceret/ eodem leuare tur/ geminos suspicatum: Quos possidonius stoicus multum astrologie deditus/ eadem constitutione astrorum natos/eademque conceptos solebat asserere. Ita quod medicus pertinere credebat ad simillimam tempericm valitudinis: hoc philosophus astrologus ad vim

¶ Secunda veritas quod equalitas euentuum que quoque contigit gemellis/ non est reducenda in corpora supercelestia secundum vniformem complexionem. Quod probatur dicto ciceronis qui dicit hippocratem nobilissimum medicum scriptum reliquisse duos fratres ita conformiter affici: vt simul egrotare inciperent/ et aggrauari simul et alleuiari. Et eam causa tante conformitatis querens: respondit quidam astrologus causam esse constellationem in qua simul nati sunt. medicus autem dixit causam esse vniformem complexionem et nutrimentum idem. Dicit autem beatus augustinus quod

constitutionemque siderum/que fuerat quo tempore concepti natique sunt. In hac causa multo est acceptabilior et de primo credibilior conjectura medicinalis: quoniam parentes vt erant corpore affecti dum concumberent: ita primordia conceptorum affici potuerunt: vt consecutis ex materno corpore prioribus incrementis paris valitudinis nascerentur: deinde in vna domo eisdem alimentis nutriti: vbi aerem et loci positionem et vim aquarum plurimum valere ad corpus/ vel bene vel male accipiendum medicina testatur: eisdem etiam exercitationibus assuefacti tam similia corpora gererent/ vt etiam ad egrotandum vno tempore eisdemque causis similiter mouerentur. Constitutionem vero celi ac siderum que fuit quando concepti siue nati sunt/ velle trahere ad istam egrotandi parilitatem: cum tam multa diuersissimi generis animalia diuersissimorum affectuum et euentuum eodem tempore in vnius regionis terra eidem celo subdita/potuerint concipi et nasci: nescio cuius sit insolentie. Nos autem nouimus geminos non solum actus et peregrinationes habere diuersas: verumetiam dispares egritudines perpeti. De qua re facillimam quantum mihi videtur rationem redderet hippocrates: diuersis alimentis et exercitationibus que non de corporis temperatione/ sed de animi voluntate veniunt/ dissimiles eis accidere potuisse valitudines. Porro autem possidonius vel quilibet fatalium siderum assertor/ mirum si potest hic inuenire quid dicat: si nolit imperitorum mentibus in eis quas nesciunt rebus illudere. Quod enim conantur efficere de interuallo exigui temporis: quod inter se gemini dum nascerentur habuerunt/ propter celi particulam vbi ponitur hore notatio: quam horoscopum vocant: aut non tantum valet quanta inuenitur in geminorum voluntatibus/ actibus/ moribus/ casibusque diuersitas: aut plus etiam valet quam est geminorum vel humilitas generis/ eadem vel nobilitas cuius maximam diuersitatem non nisi in hora qua quisque nascitur ponunt. Ac per hoc si tam celeriter alter post alterum nascitur: vt eadem pars horoscopi maneat: cuncta paria quero que in nullis possunt geminis inueniri. Si autem sequentis tarditas horoscopum mutat: parentes diuersos quero/ quos gemini habere non possunt.

medico acceptabilior fuit responsio medici. B

C

¶ De argumento quod ex rota figuli nigidius mathematicus assumpsit in questione geminorum: Capitulum III

A

Expositio. Ca. III. a

a Frustra igit[ur] af/fert [et]c. In h[oc] ca/pitulo reprobat augu/stinus quādā r[espo]nsionē q[ue] [d]abat a mathematicis ad ea q[ue] i[n] p[re]cedēti cap[itu]lo ob/iecta sunt. b ¶ Q[uo]d re/spondisse fer[un]t nigi/diu[m] [et]c. S[e]c[un]d[u]m. A. gel/liū li. iii. varro [et] nigidi/us fuerūt viri romāi ge/neris doctissimi.

Additio iaco/bi passauapci

¶ In h[oc] cap[itu]lo mentio/nē facit aug[ustinu]s de nigidio appellato figulo: de q[uo] expositor nihil dicit: li/cet aug[ustinu]s in l[ite]ra satis no/tificet de eo [et] rota figu/li: alias dicet de eo aut aliis.

Frustra igit[ur] af/fert nobile il/lud cōmentu[m] b q[uo]d figuli rota: q[uo]d r[espo]ndis/se fert nigidiu[m] hac q[ue]/stione turbatū: vn[de] [et] fi/gulus appellatus est. Dū em[m] rota[m] figuli vi quāta potuit intorsis/set: currēte illa bis nu/mero de atramēto tā/q[uam] vno ei[us] loco sūma celeritate p[er]cussit: de/inde inuēta sūt signa q[ue] fixerat desistēte mo/tu: nō paruo interuallo in rote illi[us] extremita/te distātia. Sic inquit in tāta celi rapacitate etiā si alter post alte/rū tāta celeritate nascat[ur] q[uan]ta rotā bis ipse p[er]/cussit: in celi spacio plurimū est. Hinc sūt in/quit q[uae]cūq[ue] dissimillima p[er]hibent[ur] in motib[us] casibusq[ue] gemino[rum]. Hoc figmentū fragilius

B

est/q[uam] vasa q[ue] illa rotatiōe fingunt[ur]. Nā si ta[m] multū in celo int[er]est q[uo]d [con]stellatiōibus comp[re]/hendi nō p[otes]t: vt alteri gemino[rum] hereditas obueniat/alteri nō obueniat: cur audēt ce/teri q[ui] gemini nō sunt/cū inspexerint eo[rum] cō/stellatiōes talia p[ro]nūciare: q[uod] ad illud secre/tū p[er]tinēt q[uod] nemo p[otes]t comp[re]hēdere: [et] mo/mētis annotare nascentiū: Si aūt p[ro]pterea talia dicūt in alio[rum] genituris: q[uia] hec ad p[ro]/ductiora spacia tēpo[rum] p[er]tinēt: momēta vo/ro [ist]a p[ar]tiū minuta[rum] q[ue] int[er] se gemini p[ossu]nt habe/re nascētes/reb[us] minimis tribuunt[ur]: de q[ui]b[us] mathematici nō solēt [con]suli. Quis em[m] cōsu/lat q[uan]n sedeat: q[uan]n deambulet: q[uan]n vel q[ui]d prā/deat: nunq[ui]d ista dicim[us] q[uan]n in morib[us]/ope/ribus/casibusq[ue] gemino[rum] plurima plurimū q[ue] diuersa mōstramus:

¶ De esau et iacob geminis multū inter se moru[m] et actione qualitate disparibus. Cap[itu]l[u]m IIII

Gen. 25. c.

Expositio Ca. IIII c

c Nati sūt duo ge/mini [et]c. In hoc cap[itu]lo [con]firmat aug[ustinu]s q[uod] in p[re]cedēti cap[itu]lo dixerat p[er] ea q[ue] scriptura sacra nar/rat d[e] duob[us] geminis. s. iacob [et] esau.

Nati sunt duo gemini antiq[ui] patrū mēoria (vt de insignib[us] lo[quo]r) sic alter post alte[rum] vt posterior plantā prio/ris teneret. Tāta in eo/rū vita fuerunt moribusq[ue] diuersa: tanta in actibus disparilitas: tāta in parentū amo/re dissimilitudo: vt etiā inimicos eos inter se faceret ipsa distantia. Nunq[ui]d hoc dicit[ur]: q[uia] vno ambulāte alius sedebat: [et] alio dor/miēte alius vigilabat: alio loquēte alius ta/cebat: q[ue] p[er]tinēt ad illas minutias/q[ue] nō pos/sunt ab eis comp[re]hendi q[ui] [con]stitutioni siderū qua quisq[ue] nascat[ur] ascribūt: vn[de] mathemati/ci [con]sulant[ur]: Unus duxit mercēnariā seruitu/tē: alius nō seruiuit. Unus a matre dilige/bat[ur]: alius nō diligebat[ur]. Unus honorē qui magnus apud eos habebat[ur] amisit: alter ad/eptus e[st]. Quid de vxoribus: q[ui]d de filiis: q[ui]d de rebus: quāta diuersitas.

¶ Quibus modis conuincantur mathematici vanam scientiam profiteri. Capitulum V

A

Si ergo hec ad d illas pertinēt minutias tem/po[rum] q[ue] int[er] se habēt ge/mini/ [et] [con]stellationib[us] nō ascribunt[ur]: q[ua]re alio/rū [con]stellationibus in/spectis ista dicuntur: Si autē ideo dicunt[ur]: q[uia] nō ad minuta incō/p[re]hēsibilia/s[ed] ad tem/po[rum] spacia p[er]tinent: q[ue] obs[er]uari notariq[ue] pos/sunt: q[ui]d hic agit rota illa lutifiguli: nisi vt h[om]i[n]es luteū cor habētes in gy[rum] mittant[ur]: ne mathematico[rum] vaniloq[ui]a [con]uincant[ur]: Quid deniq[ue] idē ipsi quo[rum] morbū q[uo]d eo temp[or]e gra/uior leuiorq[ue] apparebat ambo[rum]: medicina/liter inspiciēs hippocrates/ geminos suspi/catus est: Nōne satis istos redarguūt qui volūt sideribus dare q[uo]d de corpo[rum] simili tē/poratiōe veniebat: Cur em[m] sili[ter] eodēq[ue] tem/pore nō alter p[ri]or/alter posterior egrotabāt sicut nati fuerāt: q[uia] vtiq[ue] simul nasci ambo nō poterāt: Aut si nihil momēti attulit: vt diuersis temp[or]ibus egrotarēt/ q[uod] diuersis tē/poribus nati sunt: q[ua]re tēpus in nascēdo di/uersum ad alia[rum] re[rum] diuersitates valere cō/

B

tendūt: Cur poterūt diuersis temp[or]ibus pe/regrinari: diuersis temp[or]ibus ducere vxores: diuersis temp[or]ibus filios p[ro]creare: [et] multa alia p[ro]pterea: q[uia] diu[er]sis temp[or]ibus nati sunt: [et] nō potuerūt eadē causa diuersis etiā tēpo/ribus egrotare. Si em[m] dispar nascēdi mora mutauit horoscopū: [et] disparilitate[m] intulit ceteris rebus: cur illud in egritudinib[us] man/sit q[uo]d habebat in temp[or]is equalitate [con]ceptus. Aut si fata valitudinis in [con]ceptu sunt: alia/rū vero re[rum] in ortu esse dicunt[ur]: nō deberent inspectis nataliū [con]stellatiōibus de valitu/dine aliq[ui]d dicere: q[ua]n eis inspiciēda [con]cepti/onalis hora nō dat[ur]: Si aūt ideo p[ro]nunciāt egritudines nō inspecto [con]ceptiōis horosco/po: q[uia] indicāt eas momenta nascentiū: quō dicerēt cuilibet eo[rum] gemino[rum] ex natiuitat[is] hora q[ua]n egrotaturus esset/cū [et] alter qui nō habebat eandē horā natiuitatis/necesse ha/

C

beret pariter egrotare: Deinde q[ue]ro: si tāta

Expositio Ca. V d

d Si ergo hec ad il/las [et]c. In hoc ca/pitulo p[ro]sequit[ur] aug[ustinu]s suā disputationē [contra] mathe/maticos: [et] p[re]cipue [contra] possidoniū [et] eius r[espo]nsio/nē supra ca. ii. positā: et specialiter inq[ui]rit cuius hore notatio sit horos/copus s[ecundu]m quē de fato iudicāt: an videlicet sit hora cōceptionis v[e]l na/tiuitat[is] infantis: [et] vtrū q[ue] reprobat.

distātia est tēpis in natiuitate geminoꝝ:
vt ꝑ hāc oporteat eis ꝯstellatōes fieri diuer/
sas/ ꝓpter diuersuz horoscopū: ⁊ ob hoc di/
uersos oēs cardines: vbi tāta vis ponit/ vt
hinc etiaz diuersa sint fata: vñ hoc accidere
potuit cū eoꝝ ꝯceptus diuersum tēpus ha/
bere nō possit? Aut si duoꝝ vno momēto tē/
poris ꝯceptoꝝ potuerūt esse ad nascēdū fa/
ta dispaꝛia: cur nō ⁊ duoꝝ vno momēto tē/
poris natoꝝ possint esse ad viuenduz atq
moriendū fata dispaꝛia? Nā si vnū momē/
tū quo ambo ꝯcepti sunt nō impediuit vt
alter prior/ alter posterior nasceret: cur vno
momēto si duo nascunt impediat aliqd vt
alter prior/ alter posterior moriat? Si conce/
ptio momēti vnius diuersos casus in vtero
geminos habere ꝑmittit: cur natiuitas mo/
mēti vnius nō etiā quoslibet duos in terra
diuersos casus habere ꝑmittat? Ac vt om/
nia huius artis vel potius vanitatis cōmē/
ta tollat: qd est hoc ꝙ vno tēpe vno mo/
mēto/ sub vna eadēq celi positiōe concepti
diuersa habēt fata q̄ ad illos ꝑducāt ad di/
uersaꝝ horaꝝ natiuitatē: ⁊ vno momēto tē/
D poris sub vna eadēq celi positiōe: de dua/
bus matribus duo pariter nati/ diuersa fata
habere nō possunt: q̄ illos ꝑducāt ad diuer/
sam viuēdi vel moriēdi necessitatē? An cō/
cepti nondū habēt fata: q̄ nisi nascant ha/
bere nō potuerūt? Quid est ergo ꝙ dicūt/ si
hora ꝯceptionalis inueniat: multa ab istis
dici posse diuinitus? Unde etiā illud a nō/
a nullis ꝑdicat: ꝙ qdaz
sapiens horā elegit q̄
cū vxore ꝯcūberet vñ
filiuz mirabilē gigne/
ret. Unde postremo ⁊ h
est/ ꝙ de illis pariter
egrotātibus geminis
possidonius magnus
astrologus idēq phs
respōdebat: ideo fieri
ꝙ eodē tēpe fuissent
nati: eodēq cōcepti?
Nā vtiq ꝓpt hoc ad/
debat cōceptionē: ne diceret ei nō ad liqui/
dum eodē tēpe potuisse nasci/ quos ꝯsta/
bat omnino eodē tēpe fuisse cōceptos: vt
hoc ꝙ similiter simulq egrotabāt/ nō daret
de ꝓximo pari corꝑis temperamēto/ sed eā/
dem quoq valitudinis parilitatez sidereis
nexibus alligaret. Si igit in cōceptu tanta
vis ē ad equalitatē fatoꝝ: nō debuerūt na/
scēdo eadē fata mutari. Aut si ꝓpterea mu/
tant fata geminoꝝ: qꝛ tēꝑibus diuersis na/
scunt: cur nō potius intelligamus iaz fuisse
mutata vt diuersis tēꝑibus nascerent? Ita
ne nō mutat fata natiuitatis voluntas vi/

a ¶ Quidā sapiens ⁊c. Colliče narrat in hi/
storia alexādri magni d̄
nectanibo astrologo et
olympiade matre alex/
andri vxore philippi cuz
qua ꝯcubuit nectanib⁹:
qui hora certa inspecta
in qua nasciturus filius
esset futur⁹ matrē alexā/
dri enitentē parere ⁊ vi/
cinā partui: cohibuit ne
pueꝝ vsq ad horam in/
spectā pareret.

uentium: cū mutet fata conceptionis ordo
nascentium.

¶ De geminis disparis sex⁹. Ca. VI.

Quanq̄ et in b
ipsis gemino/ A
rū ꝯceptib⁹/
vbi certe amboꝝ ea/
dē momēta sunt tēpo/
rū: sepe fit vt sub eadē
ꝯstellatiōe fatali alter
ꝯcipiat masculus/ al/
tera femina. Nouimus geminos diuersi se/
xus ambo adhuc viuūt/ ambo etate vigent
adhuc: Quoꝝ cū sint inter se siles corꝑoꝝ
species/ q̄tū in diuerso sexu pōt: instituto tñ
⁊ ꝓposito vite ita sunt dispares: vt pter act⁹
quos necesse est a virilibus distare femine/
os/ ꝙ ille in officio comitꝫ militat: ⁊ a sua do/
mo pene semꝑ ꝑegrinat: illa de solo patrio/
⁊ de rure ꝓprio nō recedit. Insuꝑ qd est in/
credibilius/ si astralia fata credant: non aūt
mirū si volūtates hominū ⁊ dei mūera co/
gitent: ille ꝯiugatus/ illa virgo sacra est: il/
le nūerosam ꝓlē genuit: illa nec nupsit. At B
enī plurimū vis horoscopi valet. Hoc q̄ ni/
hil sit: iā satis disserui. Sed qualecūq sit: in
ortu valere dicūt. Nunquid ⁊ in conceptu
vbi ⁊ vnum concubitum esse manifestū est.
¶ Et tāta nature vis
est: vt cū ꝯceperit femi/
na/ deinde alteꝝ cōci/
pere oino non possit?
Unde necesse est: eadem
esse in geminis momē/
ta cōceptus. An forte
qꝛ diuerso horoscopo
nati sūt: aut ille in ma/
sculū dum nascerent:
aut illa in feminā cō/
mutata est? Cū igit nō vsquaq absurde
dici possit ad solas corꝑoꝝ differētias affla/
tus quosdā valere sidereos: sicut in solari/
bus accessibus ⁊ decessibus videmus etiā
ipsius āni tēꝑa variari: ⁊ lunaribus incre/
mētis atq decremētis augeri ⁊ minui q̄dā
genera reꝝ: sicut echinos ⁊ ꝯchas ⁊ mirabi/
les estus oceani: nō aūt ⁊ animi volūtates
positiōibus sideꝝ subdi: nūc isti cū etiā no/
stros actus inde religare conant/ admonēt
vt q̄ramus: vñ nec in ipsis qdez corꝑib⁹ eis
possit ratio ista ꝯstare. Quid enī tā ad cor/ C
pus ꝑtinēs/ q̄ corꝑis sexus? Et tñ sub eadē
positiōe sideꝝ diuersi sexus gemini concipi
potuerūt. Unde qd insipiētius dici aut cre/
di pōt: q̄ sideꝝ positionē/ q̄ ad horā conce/
ptionis eadem ambobus fuit/ facere nō po/
tuisse/ vt cū quo habebat eandē ꝯstellatio/
nē/ sexū diuersuz a fratre nō haberet: ⁊ possi/

Expositio Ca. VI. b
Quanq̄ ⁊ in ip/
sis geminoꝛuz
⁊c. In hoc caplo argu/
it Aug⁹ ꝯ mathemati/
cos ꝑ ea q̄ vidit de duo/
bus geminis/ masculo
⁊ femina.

¶ Tertia veritas est: ꝙ
tāta vis humane nature ē
vt cū mulier cōceperit/ ꝙ
deinde alteꝝ oino conci/
pere nō possit. Intelligē/
dū tñ/ ꝙ oppositū illius
senserūt philosophi. Uñ
aristoteles in libro d̄ ani/
malibus oppositū deter/
minare videtur. Nos tñ
magis dictis istoꝝ fidez
dare debemus.

Tertia veritas.

Expositio Ca. VII

a Iam illud q̄s ꝛc̄. In hoc capl̄o reprobat aug° mathematicos: ostendēdo vanū esse nō solū iudicare de actibus hūanis ſm horā/sed etiā ſm diē. Et facit duo in hoc capl̄o: q2 pmo reprobat eorū cōsuetudinē q̄ dies obseruāt. Scđo ibi: His oībus ɔsideratis ꝛc̄. ostēdit vn̄ sit ꝙ mathematici q̄nq3 ꝛ vera p̄dicūt.
b ¶ Nō erat videlicet ille ita natus ꝛc̄. Loquit̄ aug° hic de illo sapiēte q̄ horā elegit q̄ cū vxore ɔcumberet vt admirabilē filiū generaret: de quo. s̄. ca. v. Et ē ratio augustini quā intēdit talis. Quero de illo sapiente vtr̄ ille fuit sic nat° ꝙ generaret ex necessitate fati filiū mirabilē/vel miserabilē. Si mirabilē/ergo frustra elegit horā ad hoc: cum sic necessariū ꝙ ipse generet mirabilē. Si filiū miserabilē: ergo si sapiēter fecit: sequit̄ ꝙ ꝑ ipsū potuit necessitas fati mutari: ꝛ illud qđ nō habuit in natiuitate sua ex fato iā fatū suū facit fatale: si oīa facta sua sint fatalia. i. ex fato dependētia et necessaria.
c ¶ Deīde si soli homines ꝛc̄. Hic arguit cōtra fatū ꝑ locū a diuisione: q̄rēs vtr̄ soli homines subsint necessitati fati vl̄ nō. Primū nō vident̄ mathematici cōcedere: q2 etiā in rebus aliis eligūt certos dies: Ergo dabūt secundū/q̄ dato patet vanitas eorū ex maxima diuersitate et incertitudine futuri euentus in rebus aliis/ ita vt statim appareat impossibile dare iudicium certū de futuro successu eorū.
d ¶ Solēt tamen homines ꝛc̄. Hic reprobat fatuitatē mathematicorū q̄ etiam de natiuitatibus aialiū irrōnalium se intromittūt: ꝛ etiā fatuitatē q̄rūdā hominū/q. s. volentes explorare fidē mathematicorū/cum aliqđ aial apud eos natū fuerit/obseruāt diligenter horā natiuitatis eius: q̄ notata accedūt ad mathematicos: ꝛ interrogāt eos hoc mō: Tali hora istius diei natū est mihi aial: ꝛ cuius speciei est aial illud? Et si dixerint veritatē/multū admirātur q̄si certā de hoc cognitionem habuisset mathematicus q̄ sic respōdit. Sed hoc reprobat aug°: q2 si ex hoc solo ꝙ dat̄ hora natiuitatis animalis posset scire quale et cuius speciei esset aial illud/ seq̄ret̄ ꝙ hora ea q̄ nascit̄ homo nō posset nasci musca: nam eadē rōne qua ɔcedet̄ ꝙ musca nasci posset/cōcedet̄ hoc đ q̄libet alio animali paulatī ꝛ gradatim de minorib° ad maiora ꝓcedēdo. Puta si posset musca/eadē rōne ꝛ mus: ꝛ sic eadē rōne ꝛ aliud animal qđ est mure aliquantulum maius: ꝛ sic vsq3 ad camelos ꝛ elephātes: ꝛ ꝑ ɔsequēs si simul possūt nasci homo ꝛ musca/eadē rōne possunt simul nasci homo ꝛ elephas/ bos ꝛ leo ꝛ capra ꝛ lupus.

tionē siderū q̄ fuit ad horā nascentiū facere potuisse: vt ab eo tam multū virginali sanctitate distaret?

¶ De electione diei quo vxor ducitur: quove in agro aliquid plantatur aut seritur. Capitulum VII

a Iam illud q̄s ferat: ꝙ in eligendis diebus noua q̄dā suis actibus fata moliuntur? b Non erat videlicet ille ita natus vt haberet admirabilē filium/sed ita potius vt ɔtemptibilē gigneret: ꝛ ideo vir doctus elegit horā q̄ misceret̄ vxori. Fecit ergo fatū qđ nō habebat: ꝑ ex ipsius fato cepit esse fatale quod in eius natiuitate nō fuerat. O stulticiā singularē: eligit̄ dies vt ducat̄ vxor. Credo propterea: q2 pōt in diem nō bonū nisi eligat̄ incurri ꝛ infeliciter duci. Ubi est ergo qđ nascēti iam sidera decreuerunt? An pōt hō qđ ei iā ɔstitutū est diei electione mutare: ꝛ qđ ipse in eligēdo die ɔstituerit/non poterit ab alia potestate mutari? c Deinde si soli homines: non aūt oīa q̄ sub celo sunt ɔstellationibus subiacent: cur alios eligūt dies accōmodatos ponēdis vitibus/vel arboribus/ vl̄ segetibus/ alios dies pecoribus vl̄ domādis vl̄ admittēdis maribus: q̄bus equarū vl̄ boū fetent̄ armenta ꝛ cetera hmōi? Si autē ꝓpterea valēt ad has res dies electi: q2 terrenis oībus corpibus siue animātibus siue nō animātibus ſm diuersitates temporalium momētorū ꝛ siderū positio dominat̄: ɔsiderent q̄ innumerabilia sub vno temporis puncto vel nascant̄ vl̄ oriant̄ vel inchoent̄: ꝛ tā diuersos exitus habeant: vt istas obseruatiōes cuiuis puero ridēdas esse ꝑsuadeāt. Quis eīn est tam excors vt audeat dicere oēs arbores/oēs herbas/oēs bestias/serpētes/ aues/ pisces/ vermiculos momēta nascendi singillatim habere diuersa? d Solent tamē homines ad tēptandā peritiā mathematicorum afferre ad eos ɔstellationes muto ꝝ aialiū: quorū ort° ꝓpter hanc exploratiōnē domi sue diligenter obseruāt: eosq3 mathematicos p̄ferūt ceteris/q̄ ɔstellatiōibus his inspectis dicūt nō esse hominē natū/ſ3 pecus. Audēt etiā dicere q̄le pecus/vtr̄ aptū lanicio/ an vectationi/an aratro/an custodie domus. Nam ꝛ ad canina fata temptant̄: ꝛ cū magnis admirātū clamoribus ista respondēt. Sic desipiūt hoīes/vt existimēt cū hō nascit̄ ꝛ ceteros rerum ortus ita inhiberi vt cū illo sub eadē celi plaga nec musca nascat̄. Nā si hāc admiserint: ꝓcedit ratiocinatio q̄ gradatim accessibus modicis eos a muscis ad camelos elephātosq3 ꝑducat. Nec illud volunt aduertere: ꝙ electo ad seminandū agrū die tāmulta grana in terrā simul veniūt: simul germināt: ꝛ exorta segete simul herbescūt/pubescūt/flauescūt: ꝛ tn̄ inde spicas ceteris coeuas: atq3 vt ita dixerim: ɔgerminales alias rubigo interimit: alias aues depopulant̄: alias hoīes auellūt. Quō istis alias ɔstellationes fuisse dicturi sunt quas tam diuersos exitus habere ɔspiciunt? An eos penitebit his rebus dies eligere: easq3 ad celeste negabūt ptinere decretum: ꝛ solos sideribus subdēt hoīes. ¶ Quibus solis in terra de° dedit liberas volūtates? His oīb° ɔsideratis: nō immerito credit̄

Quarta veritas

D ¶ Quarta veritas: ꝙ hoībus solū in terra de° dedit liberas volūtates. Ex q̄ dicto accipiunt̄ duo rationabilia documēta. Primum est: ꝙ in brutis

 aīs nō est libertas

tū astrologi mirabiliter multa vera respondeāt: τ occulto instinctu fieri spirituum nō bonoꝝ/quoꝝ cura est has falsas et noxias opiniões de astralib⁹ fatis inserere hūanis mētibus atq̄ firmare/ non horoscopi notati τ inspecti aliqua arte que nulla est.

...nō est libertas sicut aliq̄ ponūt: ꝑ eo ꝙ libertatē affirmat in sola complacētia. Secundū documentū: ꝙ bruta ꝓprie nō fruunt: q₂ ꝓpter libertatē solā isti attribuūt hūanis fruitionē.

¶ De his qui nō astrorū positionē/ sed cōnexionē causarum ex dei voluntate pendentem fati nomine appellant. Capitulum VIII

A

a Expositio Ca. VIII

a Qui vero nō ꝛc. In h capl'o ondit aug⁹/ ꝙ fatū accipit ab aliqb⁹ sub alio itellectu q̄ ꝓ vi positiōis sideꝝ: sub q̄ intellectu in p̄cedētibus iā disputatū est cōtra fatū. Accipit em̄ q̄nq̄ ꝓ ↄnexiōe causaꝝ quā dicūt esse volūtatē diuinā: vl' ab ipa dei volūtate ꝓcedere: sicut tactū fuit. s. ca. j. huius libri: qđ etiam ꝓbat hic aug⁹ ꝑ dicta Senecę/ τ homeri: τ dicit auctoritate stoicoꝝ. b ¶ Sȝ omniū ꝛc. Istud dictū ↄcordat cū diffinitiōe fati quā dat chrysipp⁹ stoicus quā posui. s. cap. j. c ¶ Annei senecę ꝛc. Qđ dictū nō inueni in aliq̄ li. senecę: nec em̄ est in tragedijs/ nec in ludicris. Ego aūt plura ei⁹ opa nō vidi in qb⁹ meretrice scriberet d ¶ Fac nolle comi. ꝛc. Vult dicere seneca: ꝙ si deꝰ/ ꝙ nollē illud facere ad qđ fata iclināt: tñ oportebat me facere illđ etiam cū gemitu. i. displicētia: τ qđ bono libuit facere. i. libēter facit/ hoc ego patiar. i. trahar/ τ q̄si cogar illđ facere. Et q₂ me nolēte fiet: iđ ero magis patiēs q̄ agēs. e ¶ Quos cicero in la. ꝛc. Sciēdū est ꝙ cicero ꝟsus homeri τ ei⁹ libros transtulit in latinū de greco: vt ipe tulli⁹ etiā dicit in li. v. de finib⁹ bonoꝝ τ maloꝝ parū p⁹ mediū. f ¶ Nec in hac q̄stiōe ꝛc. Hic ostēdit aug⁹ q̄re adducit ꝟsus homeri poetę: cū iā dictis poetias nō ...

Quinta veritas.

B

Anneus seneca.

C

a Qui vero non astroꝝ ↄstitutionē sicuti ē cū q̄cq̄d ↄcipit vl' nascit vel inchoat/ b sȝ omniū cōnexionē seriēq̄ causaꝝ/ q̄ fit oē qđ fit/ fati noie appellāt: nō multū cū eis de verbi ↄtrouersia laborādū atq̄ certandū est: q̄n quidē ipsum causarū ordinē τ quandā ↄnexionē dei sūmi tribuunt volūtati τ ptāti/ q̄ optime τ veracissime credit τ cūcta scire antequā fiāt: τ nihil iordinatū relinq̄re: a q̄ sunt oēs ptātes: q̄uis ab illo nō sint omniū volūtates. ¶ Ipsaȝ itaq̄ dei summi volūtatē cui⁹ ptās insupabilit' ꝑ cūcta porrigit/ eos appellare fatū sic probat. c Annei senecę sunt / nisi fallor/ hi versus: Duc me summe pat'/ alti domi nator olympi Quocunq̄ placuerit nulla parēdi mora est d Assuȝ ipiger: fac nolle comitabor gemens: Malusq̄ patiar facere qđ licuit bono. Ducūt volentē fata/ nolē tem trahūt. Nēpe cui dētisse hoc vltio ꝟsu/ ea fata appellauit/ q̄ supra dixerat summi patris voluntatē. Cui se paratū obedire dicit vt volēs ducat ne nolēs trahat/ qm̄. s. ducūt volentē fata/ nolētē trahūt. Illi q̄ versus homerici: huic sententię suffragant / q̄s e cicero in latinum vertit. Tales sunt hominū mētes: q̄lis pat' ipse Jupiter auctiferas lustrauit lumine terras. Nec in hac q̄stione f auctoritatē haberet poetica sentētia. Sed qm̄ stoicos dicit (vim fati asserentes) istos ex homero ꝟsus solere vsurpare: nō de illius poetę/ sȝ de istoꝝ philosophoꝝ opinione tractat: cū ꝑ istos versus q̄s disputatiōi adhibent/ quā de fato habēt: qđ sentiāt esse fatū aptissime declarat: qm̄ iouē appellāt: queȝ summū deū putāt/ a quo ↄnexionem dicūt pendere fatoꝝ.

¶ Quinta veritas ē: ꝙ sūmi patris volūtati nl'lus ↄdicere pōt: ſm sententiā ātiq̄ꝝ. Vñ inducit sniaȝ cuiusdā ipsoꝝ dicēt': Ducūt volētē fata nolentē trahūt. Ista autē fata dicit augustinus fuisse appellata ab ipsis volūtatē iouis quē sūmū inq̄t deum ille auctor putante

sic standum vbi agit de materia naturali: et sic disputatio nō solū contra opiniones hoīs/ sed etiā ad ꝓbandū ipsam veritatē sicut disputat. Sȝ ꝓ tāto hic adducit auctoritas homeri: quia tullius lib. de fato dicit stoicos q̄ fatum ponūt istos versus homeri sic vsurpasse: τ ideo habēt auctoritatē ab ipsis stoicis: quoꝝ snia nō modicę est auctoritati. Cicero ꝟo libro de fato inuenit ↄ chrysippū ꝑncipē stoicoꝝ q̄si nō potuisset saluasse fatum eo mō q̄ hic accipit τ liberū arbitrium. alio ꝟ libuit.

C

Homerus

¶ De p̄scientia dei et libera hominis volūtate contra ciceronis diffinitionē. Capitulum IX

A

Nos cicero ita g redarguere conat vt nō existimet aliq̄d se aduersus eos valere/ nisi auferat diuinationem. Quā sic conat auferre: vt neget esse scientiā futuroꝝ/ eāq̄ omnibus viribus nullaȝ esse omnino ↄtendat vel in deo vel in hoie/ nullāq̄ reꝝ predictionē. Ita τ dei p̄scientiā negat: τ omnē ꝓphetiā luce clariorē conatur euertere/ vanis argumētatiōibus: τ opponēdo sibi q̄dā oracula q̄ facile possunt refelli: q̄ tñ nec ipse cōuincit. In his aūt mathematicoꝝ ↄiecturis refutādis eius regnat oratio: q₂ vere tales sunt/ vt se ipsę destruāt τ refellant. Multo sunt autē tolerabiliores qui vel sidera fata ↄstituūt/ q̄ iste qui tollit p̄scientiā futuroꝝ. Nam τ ↄfiteri esse deum τ negare p̄sciū futuroꝝ/ apertissima insania est. Qđ τ ipse cum

g Expositio Ca. IX

Nos Cicero ꝛc. In hoc caplo reprobat btūs aug⁹ opinionē ciceronis/ qui volens improbare stoicos ponētes fatū/ ꝓut fatū est series causaꝝ: intātū errauit/ vt negaret a deo p̄scientiā futuroꝝ. s. lib. ij. ď diuinatiōe: τ peius multo errauit q̄ stoici: q₂ stoici nō errauerunt nisi in noīe: τ hoc: q₂ fatum solet aliter accipi in cōmuni vsu loquentiū: τ tamen ipsum nomen sustineri posset/ vt scȝ fatum diceret a fando: τ sic volūtas dei diceretur fatuȝ: quia deus ꝗ fatur ea

Tullius in li. de diuinationibus

B fat ea q̄ fieri vult. Sȝ ci cero turpius errauit: nõ solũ q̄ stoici/sȝ etiã q̄ mathematici: q̄ fatũ po nũt in alia significatiõe ipsuȝ accipiẽtes. s. ꝓ vi positionis sideꝝ: qꝛ ma a thematici nõ negãt de/ um esse: sȝ cicero videt vel hoc negare vel dice re q̄d est eq̄ absurdũ. s. deũ esse ꝛ futura ignorare. (Ps. 13. & 52.)

a ¶ Uidit eñ q̄ eẽt inuidiosum ꝛc. Uult dicere btũs aug⁹ q nega/ re deũ eẽ/ valde erat odiosum ꝛ inuidiosuȝ. Et idcirco Cicero in li/ bris de natura deoꝝ vo lens odiũ declinare/in/ troducit alios de hac materia disputantes ꝛ opiniones suas defen/ dẽtes: q̄ꝝ vna fuit deos nõ esse: cui ipse Cicero non videbat assentire. Un̄ hic sciendũ q in p̄/ mo libro de natura deo rũ cicero inducat duas ptes disputãtes de na/ tura deorũ. s. C. velleiũ epicureũ reprobantem deos esse: cottã etiã qui negauit deos. In secũ/ do v̄o libro inducit cur ciũ luciliũ balbũ stoicũ affirmãtẽ deos esse. In tertio v̄o libro inducit p̄dictũ curtiũ ꝛ cottã in ter se disputãtes: ꝛ vtrũ q̄ suã ptẽ defendenteȝ. Et in fine libri dicit cice ro sic: Hec cũ essent di/ cta/ ita discessimus: vt velleio cottȩ disputatio verior mihi balbi ad ve ritatis similitudinẽ vide/ ret ꝓpẽsior. In secũdo libro de diuinatiõe ipse met cicero in ꝓpria ꝑso na disputat ꝯ balbũ q̄/ fatũ asserentẽ diuinatio nẽ esse: vbi cicero exp̄sse negat deum p̄scire ea q̄ casu vel fortuitu eueni/ unt: qꝛ si p̄scirent iã nõ essent fortuita. b ¶ Si p̄scita sunt ꝛc. Istam rõnẽ q̄uis aliquantulũ sub aliis verbis/ponit Cicero libro de fato. c ¶ Nos aduersus istos ꝛc. Hic btũs au gustinus oñdit q̄d sit ꝓ vero tenendũ in p̄senti: et respondet ratiõibus ciceronis.

videret: etiã illõ tẽpta uit asserere qð scriptũ est: Dixit insipiens in corde suo nõ ẽ deus: s non ex sua ꝑsona. Ui/ a dit eñ q̄ esset inuidi/ osum ꝛ molestũ: ideo q̄ cottã fecit disputã/ tẽ de hac re aduersum stoicos in libris d̄ deo rũ natura: ꝛ ꝓ lucilio balbo: cui stoicoꝝ par tes defendẽdas dedit maluit ferre sniam: q̄ ꝓ cotta q̄ nullã natu/ rã diuinã esse ꝯtendit. In libris vero de diui natiõe ex seipso aptis/ sime oppugnat p̄scien tiã futuroꝝ. Hoc autẽ totuȝ facere videt ne fatũ esse ꝯsentiat: ꝛ ꝑ/ dat liberã voluntatẽ. Putat eñ ꝯcessa scia futuroꝝ ita esse conse quens fatũ vt negari oĩno nõ possit. Sȝ q̄q̄ mõ se habeãt tortuo/ sissimȩ ꝯcertationes ꝛ disputatiões philoso/ phoꝝ: nos vt ꝯfitemur summũ ꝛ veꝝ deũ: ita volũtatẽ sũmãq̄ po/ testatẽ ac p̄scientiam eius ꝯfitemur. Nec ti memus ne ideo volũ tate non faciamus qð volũtate facimus: qꝛ id nos facturos ille p̄/ sciuit: cui⁹ p̄sciẽtia fal li nõ põt. Qð cicero ti muit: vt oppugnaret p̄scientiam: ꝛ stoici vt nõ oĩa necessitate fie/ ri dicerent: q̄uis oĩa fato fieri ꝯtenderent. Quid est q̄ qð cicero timuit in p̄scientia fu/ turoꝝ: vt eã labefacta re disputatiõe detesta bili niteret. Uidelicet b qꝛ si p̄scita sunt oĩa fu tura: hoc ordine veni ent q̄ vẽtura esse p̄sci/ ta sunt. Et si hoc ordi ne veniẽt: certus ẽ or/ do reruȝ p̄scienti deo. ¶ Et si certus ẽ ordo reꝝ: certus ẽ ordo cau saꝝ. Nõ eñ aliq̄d fie/ ri põt qð nõ aliq̄ effici ens causa precesserit. Si aũt certus ẽ ordo causaꝝ quo fit oẽ qð fit: fato inq̄t fiũt oĩa q̄ fiũt. Qð si ita ẽ: nihil est in nr̃a ptãte/nullũ q̄ ẽ arbitriũ volunta/ tis. Qð si cõcedimus inq̄t: oĩs hũana vita sbuertit: frustra leges dant: frustra obiurga tiões/laudes/vitupatiões/exhortatiões ad hibent: neq̄ vlla iusticia bonis p̄mia: ꝛ ma lis supplicia ꝯstituta sunt. Hec ergo ne ꝯse/ quant indigna/absurda ꝛ pniciosa reb⁹ hu/ manis: nõ vult esse p̄scientiaȝ futuroꝝ: atq̄ in has angustias cicero coartat animũ reli/ giosuȝ: vt vnũ eligat e duobus: aut esse ali/ q̄d in nr̃a volũtate: aut esse p̄sciẽtiã futuro/ rũ: qm̄ vtrũq̄ arbitrat esse nõ posse: s si alte rũ ꝯfirmat/alteꝝ tolli: si elegerimus p̄sciẽtiã futuroꝝ: tolli volũtatis arbitriũ: si elegerim⁹ volũtatis arbitriũ: tolli p̄sciẽtiam futuroꝝ. Ipse itaq̄ vt vir magn⁹ ꝛ doct⁹ ꝛ vitȩ hũa/ nȩ plurimũ ac peritissime ꝯsulẽs: ex his duo bus elegit liberꝝ volũtatis arbitriũ. Qð vt ꝯfirmaret negauit p̄sciẽtiã futuroꝝ: atq̄ ita dũ vult facere liberos/facit sacrilegos. Re/ ligiosus aũt anim⁹ vtrũq̄ eligit: vtrũq̄ ꝯfi/ tet: ꝛ fide pietatis vtrũq̄ ꝯfirmat. Quð in/ q̄t: Nã si est p̄sciẽtia futurorũ: sequunt illa oĩa q̄ ꝯnexa sunt: donec eo ꝑueniat vt nihil sit in nr̃a volũtate. Porro si est aliq̄d in nr̃a volũtate/eisdẽ recursis gradibus eo ꝑueniẽt vt nõ sit p̄scientia futuroꝝ. Nã ꝑ illa oĩa sic recurrit. Si est volũtatis arbitriũ: nõ oĩa fa to fiũt. Si nõ oĩa fato fiũt: nõ est omniũ cer tus ordo causaꝝ. Si certus causaꝝ ordo nõ est: nec reꝝ certus ẽ ordo p̄sciẽti deo: q̄ fieri nõ possunt nisi p̄cedẽtibus ꝛ efficiẽtib⁹ cau/ sis. Si reꝝ ordo p̄sciẽti deo certus nõ est: nõ oĩa sic veniũt: vt ea vẽtura p̄sciuit. Porro si nõ oĩa sic eueniũt: vt ab illo ventura p̄scita sunt: nõ est inq̄t in deo p̄sciẽtia omniũ futu roꝝ. c Nos aduersus istos sacrilegos ausus atq̄ impios: ꝛ deũ dicimus oĩa scire anteq̄ fiãt: ꝛ volũtate nos facere q̄cq̄d a nobis nõ nisi volẽtibus fieri sentimus ꝛ nouim⁹. Oĩa vero fato fieri nõ dicim⁹: imo nulla fieri fa/ to dicimus: qm̄ fati nomẽ vbi solet a loquẽ tibus poni: id est in ꝯstitutiõe sideꝝ q̄ q̄sq̄ ꝯceptus aut natus est: qm̄ res ipsa inaniter asserit/nihil valere mõstramus. Ordinẽ aũt causaꝝ vbi volũtas dei plurimuȝ põt: neq̄ negamus: neq̄ fati vocabulo nũcupamus:

Sexta veritas ¶ Sexta veritas: q si aut certus ẽ ordo reꝝ/sic certus ẽ ordo causaꝝ: nõ eñ ait aliq̄d fieri põt qð nõ aliq̄ causa efficiens p̄/ cesserit. Ex q̄ dicto accipi unt duo specialia docu/ mẽta. Primũ q oĩs cau sa efficiẽs p̄cedit suũ effe ctũ ẽm aliquẽ ordinẽ: di cit eñ q fieri nõ põt/nisi p̄cesserit efficiens causa. Scdm̄ documentũ: q ni hil põt fieri de nouo qð nõ habeat causam effici/ entẽ: ꝯ istos q̄ dicũt q re latio ẽm se cũ nouiter fi/ at nõ habet causam effi/ cientẽ: ꝛ ita de forma ꝑ se.

nisi forte vt fatū a fando dictum intelligamus: id est a loquēdo: nō eñ abnuere possumus esse scriptū in litteris sanctis: Semel locutus ē deus/duo hęc audiui: qm̄ potestas est dei: ⁊ tibi dn̄e misericordia: qz tu reddes vnicuiq3 ꝯm opa eius. Qđ eñ dictū est: semel locutus est: intelligit immobiliter: hoc est incōmutabiliter est locutus: sicut nouit incōmutabiliter oia q̄ futura sunt: ⁊ q̄ ipse facturus est. Hac itaq3 rōne possemus a fando fatū appellare: nisi hoc nomen iā in alia re soleret intelligi: quo corda hominū nolumus inclinari. Nō est aūt ꝯsequēs vt si deo cert⁹ est omniū ordo causaꝝ: idō nihil sit in nostrę volūtatis arbitrio. Et ipsę q̄ppe nostrę volūtates in causaꝝ ordine sunt: q̄ certus est deo eiusq3 p̄sciētia ꝯtinet: qm̄ ⁊ hūanę volūtates hūanoꝝ opeꝝ causę sunt. Atq3 ita qui oēs reꝝ causas p̄sciuit: pfecto in eis causis etiā nostras volūtates ignorare nō potuit: quas nostroꝝ opeꝝ causas esse p̄sciuit. Nā ⁊ illud qđ idē cicero ꝯtendit: nihil fieri si causa efficiēs nō p̄cedat: satis est ad eū in hac q̄stione redarguenduz. Quid eñ eū adiuuat q̄ dicit: nihil quidē fieri sine causa: sed nō omnē causam esse fatalem: qz est causa fortuita/est naturalis/est volūtaria? Sufficit qz omne qđ fit nō nisi causa p̄cedēte fieri ꝯfitet. Nos eñ eas causas q̄ dicunt fortuitę (vñ etiā fortuna nomen accepit) nō esse dicimus nullas ꝯ latentes/easq3 tribuimus vel dei veri vel quoꝝlibet spirituū volūtati: ipsasq3 naturales nequaq3 ab illius volūtate seiūgimus: qui ē auctor omnis cōditorq3 naturę.

Septima veritas. ¶ Iā vo causę volūtarię aut dei sunt: aut āgeloꝝ: aut hominū: aut q̄rūq3 aialiū: si tñ appellādę volūtates sunt aialiū rōnis expertiū: motus illi quibus aliq̄ faciūt ꝯm naturā suā cum q̄d vel appetūt vel euitant. Angeloꝝ aūt volūtates dico: siue bonoꝝ q̄s angelos dei dicimus: siue maloꝝ q̄s angelos diaboli: vl' etiā demones appellamus. Sic ⁊ hominū ⁊ bonoꝝ.s. ⁊ maloꝝ: ac p hoc colligit nō esse causas efficiētes omniū q̄ fiūt: nisi volūtarias illius naturę.s. q̄ spūs vitę est. Nam ⁊ aer iste siue ventus dicit spūs: sed quoniam corpus est/ non est spūs vitę. Spūs ergo vitę qui viuificat oia: creatorq3 est oīs corpis ⁊ oīs creati spūs: ipse est deus vtiq3 spūs nō creatus. In eius volūtate summa ptās est: q̄ creatorū spirituū volūtates bonas adiuuat/malas iudicat/omnes ordinat: ⁊ quibusdā tribuit potestatē: quibusdā nō tribuit. Sicut eñ omniū naturaꝝ creator est: ita omnium potestatū dator/ non voluntatū. ¶ Malę quippe volūtates ab illo nō sunt: qm̄ ꝯ naturā sunt/ q̄ ab illo est. Corpa igit magis subiacēt volūtatibus: q̄dā nostris: id est omniū animantiū mortaliū/⁊ magis hominuz q̄ bestiaꝝ: q̄dā vo angeloꝝ/ sz oia maxime dei volūtati subdita sunt. Cui etiā volūtates oēs subijciunt: qz nō habēt potestatē nisi quā ille ꝯcedit. Causa itaq3 reꝝ q̄ facit nec fit/deus est. Alię vero causę ⁊ faciūt ⁊ fiūt: sicut sunt oēs creati spiritus ⁊ maxime rōnales. Corpales aūt causę q̄ magis fiūt q̄ faciunt: nō sunt inter causas efficiētes annūerādę: qm̄ hoc possūt qđ ex ipsis faciūt spirituū volūtates. Quō igit ordo causaꝝ q̄ p̄sciēti certus est deo/id efficit: vt nihil sit in nostra volūtate cū in ipso causaꝝ ordine magnuz habeāt locū nostrę volūtates? Contendat ergo cicero cū eis q̄ hunc causaꝝ ordinē dicūt esse fatalē: vel potius ipsum fati noīe appellāt/qđ nos abhorremus: p̄cipue ppt vocabulum qđ nō in re vera ꝯsueuit intelligi. ¶ Qz vero negat ordinē omniū causaruz esse certissimū: ⁊ dei p̄sciētię notissimū/plus eum q̄ stoici detestamur. Aut eñ deū esse negat: qđ q̄dem inducta alterius psona in libris de deoꝝ natura facere molitus ē: aut si esse ꝯfitet deū quez negat p̄sciū futuroꝝ: etiā sic dicit nihil aliđ q̄ qđ ille: Dixit insipi-

¶ Septima veritas: q̄ causę voluntarię aut dei sunt: aut angeloꝝ bonorū vel maloꝝ: aut hominū aut quoꝝcūq3 animalium: si tñ inq̄t appellāde sunt volūtates animaliū ratiōis expertiū/ motus illi q̄bus faciūt aliq̄ ꝯm naturā ꝯm quā appetūt vel euitāt. Ex quo dicto accipiunt duo apparentia documēta. Primum est: q̄ in brutis nō est volūtariū: qz motus ponit in brutis p̄ter volūtatē: ⁊ ipse nō ponit voluntatē in eis: nisi sit in eis volūtas in hoc loco. Secūdū documentū: q̄ ista q̄ agūt bruta/agūt ꝯm mutuā inclinationē naturę: qz inclinatiōes eorū motus ꝯm naturā esse dicit.

Octaua veritas. ¶ Octaua veritas: q̄ malę volūtates a deo non sunt: qm̄ inq̄t ꝯ naturaz sunt/q̄ ab illo est. Ex quo dicto accipiunt duo probabilia documēta. Primū est q̄ omne pctm̄ est cōtra naturā: qz in omni pctō est mala volūtas/q̄ ꝯm ipsum est ꝯ naturā a deo cōditā. Cuius rō est: qz illud dicit esse ꝯ naturā alicuius/qđ est contra actū ad quē est ordinatū sicut ꝯ naturam grauis est esse sursum/ cuz sit factum ad essendū deorsū: ⁊ ita cū volūtas sit creata ad bonū volendū: cōtra suā naturā est esse volentem malū. Secunduz documentuz: q̄ deus nō est causa malę volūtatis. Hic aūt nō accipit volūtas mala pro ipsa potentia deprauata p vitiū: qz ista est creata a deo: nec pro ipso actu q̄tum ad eius positiuū: qz sic est q̄dā natura/ cuius deus ē causa pma: sz pro deformitate ⁊ puatiōe boni cōsequēte talē actuz/cuius actus ꝯm talē puationē nō est aliq̄ causa efficiēs sed deficiens.

Nona veritas. ¶ Nona veritas: q̄ cuz due fuerint cōtrarię opiniones de p̄scientia dei: scz ciceronis ⁊ stoicoꝝ: ita q̄ cicero negabat deum esse p̄scium futuroꝝ quod stoici detestant: ille inq̄t augustinus q̄ negat deum esse p̄scium futuroꝝ/negat deū. Intelligendū tamen/q̄ ꝯm intentionez augustini/dne fuerūt extreme opiniōes de p̄scientia dei. Quidā eñ posuerūt oia ex necessitate euenire vt saluarēt diuinā p̄sciētiā. Alij posuerūt deū

Ps. 61. Ps. 13.

b Expositio Ca. X

a Unde nec illa ne/cessitas ꝛc. In hoc caplo ostēdit btūs aug⁹ quō p̄scientia dei nō imponat necessitatē coactiōis vel ineuitabi/litatis volūtati: vel re/bus p̄scitis: nec necessi/tas ex suppositiōe repu/gnat libertati. Et facit in h capl'o duo. Quia p̄mo ostendit quō volū/tatis libertas stat cū ne/cessitate vel repugnat. Secundo ibi: Nō ḡ ꝓ/pterea nihil: ostendit ꝙ stet cū p̄scientia. Quan/tū ad p̄mū sciendum: ꝙ necessitas quā timue/rūt stoici fuit necessitas fati repugnās volunta/tis libertati. Vn̄ sicut dicit. A. Gellius lib. v. Cū chrysippus p̄nceps stoicoꝝ definisset fatum eo mō quo supra in hoc libro caplo p̄mo: ꝛ alij obijcerent ꝯ suā defini/tionē: ꝙ videbat̃ destru/ere libertatem volūta/tis: chrysippus declarā/do suā intentionē: qn̄ di/xit fatū esse sempiternā ꝛ indeclinabilē seriē re/rum: ꝛ volens seruare libertatē volūtatis: di/cebat ꝙ fato inest q̄dam motio ad bonū vel ad malū: tn̄ actiōes bonas vel malas ipsa volūtas moderat̃ ꝛ efficit. Po/nit ergo ad hoc exem/plū de lapide rotūdo: qui si per spacia parua ꝛ decliua ꝓijciat̃ descē/dit: cuius descensus p̄n/cipiū est ille qui ꝓijcit: sed tamē mox ille lapis voluit̃: nō quia iam ab ipso ꝓijciente moueat̃: sed cōpetit motus ille lapidi iā ex ꝓpria sua vo/lubilitate seu figura ap/ta ad hoc ꝙ sic voluat̃. Eodē mō dicit esse de origine necessitatis fa/ti: naz ipsa p̄ncipia cau/saꝝ mouent fatū: impe/tus vero ꝯsilioꝝ men/tiūq; nostraꝝ/actiōesq; A ipsas voluntas cuiusq; ꝓpria: ꝛ animorū inge/nia moderant̃. Cicero vero libro de fato dicit chrysippū estuantē ꝛ la/borantē quō fato pos/sent omnia fieri: ꝛ tamē esse aliud in potestate: videt̃ nō se expeduisse in hac q̄stiōe: sed magis re intricatā. Aug⁹ vero hic dicit: ꝙ nō est formi/dāda illa necessitas quā stoici illam formidaue/rūt ꝓpter qḋ aliq̄s cau/sas subiecerūt necessita/ti: aliquas vero nō: in/ter quas posuerunt vo/lūtates nostras nō sub/di necessitati: timentes ne tollerent libertatē. Unde augustinus gra/tia huius distinguit hic de triplici necessitate: Quaꝝ vna est coactio/nis: ꝛ subdi tali necessi/tati est cōtra libertatē: siue sit libertas a coa/ctione siue indifferētie. Hanc necessitatem tan/git cum dicit: Si enī ne/cessitas nostra illa ꝛc. Alia est necessitas immu/tabilitatis que est etiā in deo: licet deus ei nō subijciatur: ꝛ ista nō im/pedit libertatem volun/tatis que libertas est a coactione: nec etiam li/bertatem indifferentie: dum tamen necessitas sit respectu vnius: ꝛ vo/lūtas respectu alterius sicut deus vult necessa/rio seipsum esse ꝛ viue/re: vult tamen libere li/bertate indifferētie cre/aturam esse. Necessita/tem vero istam immu/tabilitatis tangit cū di/cit: Si autem illa diffi/nitur esse necessitas ꝛc. Tertia est necessitas ex suppositione / que ma/gis est necessitas conse/quentie q̄ consequen/tis: puta si dicatur sic: Si volo aliquid neces/sario: volo illud libero arbitrio. Et ista necessi/tas nec repugnat liber/tati/que est a coactiōe: nec libertati indifferen/tie. Et causa est: quia nō

ꝟ refert ad ali

ens in cor/de suo nō ē deus. Qui enī nō est p̄scius omni/um futuro/rū/nō ē vti/q; de⁹. Qua/propt̄ ꝛ vo/lūtates no/stre tn̄ va/lēt q̄tū de⁹ eas valere voluit atq; prescivit: ꝛ ideo q̄cq̄d valēt/certis/sime valēt: ꝛ qḋ factu/re sunt ipse oīno factu/re sūt: q: va/liturā atq; facturas il/le prescivit cuius p̄sciē/tia falli nō pōt. Qua/propt̄ si mi/hi fati no/men alicui rei adhibē/dum place/ret: mag̃ di/cerē fatū es/se infirmio/ris/potētio/ris volūta/tem qui eū habet i po/testate: q̄ il/lo causaruz ordine quē nō vsitato sed suo more stoici fa/tum appellāt arbitriū nostre voluntatis au/ferri.

An voluntatibus hominuz ali/q̄ dominetur ne/cessitas. Ca. X

a Unde nec il/a la necessitas formidāda est: quam formidan/do stoici laborauerūt causas rerū ita distin/guere: vt quasdā sub/traherent necessitati/ quasdam subderent: atq; in his quas esse sub necessitate volue/runt/posuerunt etiam nostras volūtates: ne videlicet non essent li/bere si subderentur ne/cessitati. Si enim ne/cessitas nostra illa di/cenda est que non est in nostra potestate/sz etiam si nolumus ef/ficit quod potest sicut est necessitas mortis: manifestum est volū/tates nostras/quibus recte vel perperam vi/uitur sub tali necessi/tati non esse. Multa enim facimus: que si nollemus nō vtiq; fa/ceremus. Quo primi/tus pertinet ipsuz vel/le: naz si volumus/est: si nolumus / non est. Non enī vellemus/si nollemus. Si autem illa definitur esse ne/cessitas: s̄m quam di/cimus necesse esse vt ita sit aliquid vel ita fiat: nescio cur eam ti/meamus: ne nobis li/bertatem auferat vo/luntatis. Neq; enim et vitam dei et presci/entiam dei sub neces/sitate ponimus/ si di/camus necesse est de/um semper viuere et cuncta prescire: sicut nec potestas eius mi/nuitur cuz dicitur mo/ri fallique nō posse. Sic enim hoc non potest: vt potius si posset mi/noris esset vtiq; potestatis. Recte quippe omnipotens dicitur: qui tamen mori ꝛ falli non potest. Dicitur enim omnipotens faci/endo quod vult: non patiendo quod non vult. Quod si ei accideret: nequaq̄ eēt om/nipotens. Unde ꝓpterea quedam non po/test quia omnipotens est. Sicut etiam cum dicimus necesse est esse: vt cum volumus li/bero velimus arbitrio: et verum proculdu/bio dicimus: ꝛ non ideo ipsum liberum ar/bitrium necessitati subijcimus: que adimit

Nā fuerūt de/um oīa igno/rare: vt saluā/rent futuroꝝ omniū ꝯtin/gentiā. Re/cta tamen fi/des tenet opi/nionē mediā s̄m beatū au/gustinū ꝙ de/us omnia fu/tura certitu/dinaliter no/uerit: ꝛ omne futurū ꝯtin/gēter euenit. Sed oñr du/bitū: quō pos/sunt ꝯtingē/ter res eueni/re si deus in/fallibiliter p̄/cognoscit fu/turas ipsas. Di/cit̃ aūt ꝙ si/cut illa que actu sūt in p̄/senti sunt cō/tingentia: vt mot⁹ celi: cuꝫ angelus non moueat natu/rali necessita/te/ sed libera volūtate: ꝛ tn̄ quilibet nr̄m infallibilit̃ co/gnoscit mo/tum p̄sentem q̄uis vt pre/sens est sit cō/tingēs: ita li/cet futurū sit ꝯtingens/ha/bet tn̄ infalli/biliter p̄sciri a deo: si eniꝫ contingentia īpediret certi/tudinē futu/ram/eadē ra/tione et p̄sen/tem.

b refertur ad aliud respe/
B ctu cuius est libertas in
differētię: nam libertas
est respectu anteceden/
tis vel consequentis: et
talis necessitas neutri⁹
est/sed est necessitas cō/
sequentię. Istam ṡo ne
cessitatem tangit cum
dicit: Sic etiam cum di
cimus necesse esse ₇c.

a ¶ Sunt igitur ₇c.
Hic cōcludit aliqua es/
se in nostra potestate: ₇
ostendit q̄ sunt illa et q̄
alia/q̄ in nostra potesta
te nō sunt: cum tamē ea
patiamur sunt in ptāte
nostra ₇ subiecta nostrę
voluntati potiusq̄ vo/
luntati alicuius creatu/
rę. Est autem littera au
gustini q̄ sequit̄.s. Quic
quid aūt alioꝝ hominū
₇c. obscura ₇ in multis
libris discordātibus vi
tiata. Cuius intellectus
talis est: Quicq̄d autē
alioꝝ hominū volūtate
nolēs quisq; patiat̄/eti
am sic volūtas valet.i.
habet hoc in ptāte sua:
scz aliqua volūtas: et si
C nō illius/q̄.s. nolens pa
tit̄: tamen hōis volun/
tas.s. eius q̄ malum in/
fert: supple habet hoc
in potestate sua. Sz po
testas dei/ supple est.i.
a deo est: nā si volūtas
tm̄ esset.i. sine effectu:
nec posset quod vellet
potentiore volūtate im
pediret̄.s. volūtate dei
quę habet potestatē su/
per omnem voluntatē:
₇ nō impediret̄ fato vl̄
aliqua necessitate fata/
li: nec sic tamen volun/
tas/nisi volūtas esset.i.
Quis sic impediret̄ vo/
luntas/adhuc remane/
ret voluntas: ₇ nō esset
nisi voluntas.i. aliud q̄
voluntas: quia impedi
Decima veritas. mentū tale nō tollit vo
luntatē: nec alterius sz
ei⁹ esset illa volūtas īpe
dita q̄ vellet ₇ non pos/
set: vnde quicquid p̄ter
suam voluntatē patit̄
homo/nō debet tribue
re humanis vel angeli/
cis vl̄ cuiusq; creati spi
ritus volūtatibus.s. tā/
q̄ causę pn̄ę ₇ potissi/
mę: sed eius potius qui
dat potestatē volētibus
quia licet malum culpę
nō sit in deum reducen/
dus/tn̄ malū pęnę in ip/
sum sicut in causam re/
ducendū est. b ¶ Nō
ergo ꝓpterea ₇c. Hic
ostendit q̄ voluntas li/
bera stat cum dei p̄sciē/
tia: ₇ nō solū stat/imo
sequit̄ ex ea.

a libertatem. Sunt igit̄
nostrę voluntates: et
ipsę faciunt quicquid
volendo facimus/qd̄
nō fieret si nollemus.
Quicquid aūt alioꝝ
hominū volūtate no/
lens quisq; patit̄: etiā
sic voluntas valet: et
si nō illius/tamen ho/
minis voluntas/sz po
testas dei. Nam si vo
lūtas tm̄ esset: nec pos
set quod vellet/potē/
tiore voluntate impe
diret̄. Nec sic tamen
voluntas nisi volun/
tas esset: nec alterius/
sed eius esset qui vel/
let: etsi non posset im/
plere qd̄ vellet. Unde
quicquid p̄ter suā vo
luntatē patit̄ homo:
nō debet tribuere hu/
manis vl̄ angelicis vl̄
cuiusq; creati spiritus
voluntatibus/ sz eius
potius qui dat pote/
b statē volentibus. Nō
ergo ꝓpterea nihil est
in nostra voluntate:
quia deus p̄sciuit qd
futurū esset in nostra
voluntate. Non enim
qui hoc p̄sciuit/nihil
prescIuit. Porro si ille
qui prescIuit quid fu/
turum esset in nostra
voluntate: non vtiq;
nihil/sed aliquid prę/
sciuit: ꝑfecto ₇ illo p̄/
sciente est aliquid in
nostra volūtate. Quo
circa nullo modo co/
gimur. ¶ Aut reten/
ta prescien
tia dei tol/
lere volun
tatis arbi/
trium: aut
retento vo
lūtatis ar/
bitrio/deū
(quod ne/
fas est) ne/
gare presci
um futuro
rum: sed v/
triq; am/
plectimur
vtrumq; fi
delit̄ ₇ ve/
raciter cō/
fitemur. Il
lud vt be/
ne creda/
mus: hoc
vt bene vi
uam⁹. Ma
le autē vi
uitur: si de
deo nō be/
ne credit̄.
Unde ab/
sit a nobis
eius nega
re p̄scienti
am vt libe
ri esse veli/
limus: quo
adiuuante
sumus liberi vel erimus. Proinde non fru/ D
stra sunt leges/obiurgationes/ exhortatio/
nes/laudes et vituperationes: quia ₇ ipsas
futuras esse prescIuit: ₇ valēt plurimum q̄/
tum eas valituras esse p̄sciuit: ₇ preces va/
lent ad ea impetranda: quę se precantibus
cōcessurum esse prescIuit: ₇ iusta premia bo
nis factis: ₇ peccatis supplicia constituta
sunt. Neq; eni ideo peccat homo: quia de/
us illum peccaturū esse prescIuit: imo ideo
non dubitatur ipsum peccare cum peccat:
quia ille cuius p̄scientia falli non potest: nō
fatum/non fortunam/nō aliquid aliud: sed
ipsum peccatum esse p̄sciuit: qui si nolit om
nino non peccat: sed si peccare noluerit/eti/
am hoc ille prescIuit.

¶ De vniuersali prouidētia dei cu/ius legibus omnia continentur. Capitulum XI

DEus itaq; summus ₇ verus cū ver A
bo suo ₇ spiritusancto: q̄ tria vnū e
sunt: deus vnus omnipotens/cre/
ator ₇ factor omnis animę atq; omnis cor/
poris: cuius sunt participatiōe fęlices qui/
cunq; sunt veritate/ non vanitate fęlices:
qui fecit hominem rationale animal ex ani
ma ₇ corpore: qui eum peccantem non im/
punitū esse permisit: nec sine misericordia
dereliquit: qui bonis ₇ malis essentiam eti/
am cum lapidibus/vitam seminalem etiā
cum arboribus: vitam sensualem etiam cū
pecoribus: vitam intellectualem cum solis
angelis dedit: a quo est omnis modus/om
nis spēs/omnis ordo: a quo est mēsura/nu/
merus/pōdus: a q̄ est q̄cq̄d naturalit̄ ē: cu/

¶ Decima veritas: q̄ p̄scientia dei non tollit li
berum arbi
trium: quia
nefas inq̄t
est negare di
uinam p̄sciē
tiā. Et si ip/
sa tollit li/
bertatē no/
strā/ frustra
inquit Au/
gustinus es/
sēt leges/ ex
hortatiōes/
laudes/ vitu
perationes:
₇ cum nō fu
erit frustra:
quia tantū
valent q̄tū
deus eas va
lituras pre/
sciuit. Illud
tamē dictum
declarat au
gustinus di
cens: Neq;
eni ideo pec
cat homo:
quia ipsum
deus pecca/
turū esse p̄/
sciuit. Sed
ex isto dicto
videtur acci
pi argumentū/q̄ prescientia dei est cau/
sa peccati nostri si ideo peccamus: quia
deus prescIuit. Solutio dicitur q̄ non
est causa per quam/sed causa sine qua
non: ₇ ideo dicit: quia sicut aperiens
fenestram est causa illuminationis do/
mus.

Expositio Ca. XI e

DEus itaq; sum. ₇c. In hoc caplo
ostendit beatus augu/
stinus q̄ dispositio re/
gnorū subiacet diuinę
ꝓuidentię. Et hoc ostē
dit ex multis alijs quę
diuinę ꝓuidentię subia/
cent: ₇ sunt tamē multo
maiora.

¶ Expositio Ca. XII

a Proinde videamus quos romanorum mores ⁊c. In hoc caplo ostendit augustinus ob que merita romanorum / ⁊ ad quē finē deus prouidētia sua romanū imperium auxit. Unde ostendit qualia opa virtuosa relucebant in romanis anteq̄ imperiū auctū esset: q̄ tamen quia ordinata fuerūt ad gloriam tempalem: ideo gloria temporali remunerati sunt. b ¶ Tamen laudis ⁊c. Ista sunt ea v̄ba salustij circa p̄ncipium catilinarij vsq; ibi exclusiue: Hāc ardētissime ⁊c. c ¶ Hinc est q̄ regalem ⁊c. Hic sciendum est: q̄ licet tarq̄nius superbus: qui fuit vltim⁹ rex romanoꝝ fuerit expulsus ꝓpter delictum filij sui: vt dictum fuit libro.ij.ca.xvij.⁊ libro.iij.ca.xv.⁊ tamen in rei veritate nomen regiū fuit romanis etiā ꝓpter alias causas odiosū valde.s.quia reges eoꝝ fere tyrannice incepērūt dominari: ⁊ q̄ tota potestas penes ipsos erat p̄cipue penes ipsū tarquiniū / qui inconsulto etiā populo q̄ senatu / vl̄ patribus: omnia disposuit vt volebat: vnde regia potestas multū derogabat libertati ciuiū. Et ideo sublata regia potestate / loco vnius regis duos consules fecerūt apud quos maneret imperiū: id est potestas p̄ncipalis: de q̄bus dixi supra libro.ij.ca.xviij.⁊ libro.iij.ca.xv. De quibus Salustius in catilinario in p̄ncipio fere dicit sic: Ubi regiū imperium (quod initio conseruādę libertatis atq; augendę reipublicę fuerat) in superbiā dominationēq; se ꝯuertit: immutato more annua imperia solum: id est solū p vnum annū durātia / binosq; imparatores sibi fecere. d ¶ Quō idem auctor ⁊c. Uidelicet salustius parum post illud quod de ipso iā allegaui: ⁊ sunt verba eius

iusculiq; generis est: cuiusculiq; existimationis est: a quo sunt semina formarum / formę seminum / motus seminum atq; formarum. Qui dedit carni originem / pulchritudinem / valitudinem / ꝓpagationis fęcunditatem / membrorum dispositionem / salutem / concordiā: qui ⁊ animę irrationali dedit memoriam / sensum / appetitū: rationali autem insuper mentem / intelligentiam / volūtatem: qui non solum cęlum ⁊ terram: nec solum angelum ⁊ hominem: sed nec exigui et cōtemptibilis animātis viscera: nec auis pēnulā: nec herbę flosculum: nec arboris folium sine suarum partium cōueniētia ⁊ quadam veluti pace dereliquit: nullo modo est credendum regna hominum eorūq; dominationes ⁊ seruitutes: a suę prouidentię legibus alienas esse voluisse.

¶ Quibus moribus āntiqui romani meruerunt vt deus verus: q̄uis non eum colerent eorū augeret imperiū. Ca. XII

Proinde videamus quos romanorum mores: ⁊ quam ob causam deus verus ad augendum imperium adiuuare dignatus est: in cuius potestate sunt etiam regna terrena. Quod vt absolutius disserere possemus: ad hoc ꝑtinentem et superiorē librum conscripsimus: q̄ in hac re potestas nulla sit eorū deorum quos etiam rebus nugatoriis colendos putarunt: ⁊ p̄sentis voluminis partes superiores quas hucusq; perduximus de fati questione tollenda: ne q̄s q̄ cui iam persuasum esset non illorum deorum cultu romanum imperium ꝓpagatum atq; seruatū: nescio cui fato potius id tribueret q̄ dei summi potētissimę volūtati. Ueteres igitur primiq; romani: q̄tum eorum docet ⁊ cōmēdat historia: q̄uis vt alię gētes (excepta vna populi hebręorum) deos falsos colerent: ⁊ non deo victimas sed demoniis imolarent: tamē laudis auidi / pecunię liberales erant: gloriam ingentē diuitias honestas volebāt: hāc ardētissime dilexerūt: ꝓpter hanc viuere voluerūt: ꝓ hac ⁊ mori non dubitauerunt. Ceteras cupiditates huius vnius ingenti cupiditate presserūt: ipsam deniq; patriam suam / quoniam seruire videbatur inglorium: dominari vero atq; imperare gloriosum: prius omni studio liberam / deinde dominā esse concupierunt. Hinc est q̄ regalem dominationē non ferētes / annua imperia binosq; imperatores sibi fecerunt: q̄ cōsules appellati sunt a consulendo: nō reges aut domini a regnando atq; dominando: cum ⁊ reges vtiq; a regēdo dicti melius videant / q̄ regnum a regibus: reges autem vt dictum est a regendo: sed fastus regius nō disciplina putatus est regentis vel beniuolentia ꝯsulentis / sed superbia dominantis. Expulso itaq; rege tarquinio ⁊ consulibus institutis: secutū est q̄ idem auctor in romanoꝝ laudibus posuit: q̄ ciuitas incredibili memoratu adepta libertate: ⁊ q̄tum breui creuerit / tāta cupido glorię incesserat. Ista ergo laudis auiditas ⁊ cupido glorię: multa illa mirāda fecit: laudabilia scilicet atq; gloriosa s̄m hominum existimationē. Laudat idem Salustius temporibus suis magnos et pręclaros viros: Marcum catonem: et caium cęsarem / dicēs: q̄ diu illa respublica non habuit quenq̄ virtute magnū / sed sua memoria fuisse illos duos ingenti

[margin: aliter putatus]

ista: q̄ ciuitas incredibili memoratu adepta libertate q̄tum breui creuerit: tanta cupido glorię incesserat. Sequentia hic sunt verba augustini e ¶ Laudat idē salustius temporibus ⁊c. scz in catilinario: cuius sententiam hic recitat augustinus mag⁹ q̄ verba. Quantū v̄o ad hoc q̄ hic aug⁹ allegās salustiū de catone ⁊ cęsare / q̄ erāt ingētis virtutis ⁊ diuersorū moꝝ: hoc exponit Salustius ibidem / sic dicens: His genus / ętas / eloquentia ꝓpe ęqualia fuere: magnitudo animi par sed alia aliū: Cęsar b̄n̄ficiis ac magnificētia magn⁹ habebat: integritate vitę cato iste.s. cęsar magnitudine ⁊ misericordia clarus factus ē: huic.s. catoni seueritas dignitatē addiderat. Cęsar dando / subleuando / ignoscendo: Cato nihil largiendo gloriam adeptus est. In altero miseris refugium erat: in altero malis pernicies. ¶ Illius

[margin: Salustius in catilinario]

Salust. in catilinario. ¶ Illius facultas: huius constātia laudat̄. Postremo cesar in animū induxerat vigilare/laborare in negociis amicorū intentus/sua negligere: nihil denegare qđ dono dignū esset. Et post hoc addit salusti⁹ de cesare sic dicens: Sibi magnū imperiū/nouū exercitū/nouū bellū exoptabat vbi virtus enitere posset. Que verba salustii hic recitat btūs aug⁹. Qđ vero subiūgit: Ita fidebat in votis. i. volūtatibus virorū virtute magnorū. s. qs in exercitu sub se habebat: vt excitaret in bellū miseras gētes. s. gallos/germanos ꝛ illyricos/britānos/aqtānos/ ꝛ gallos tā gallię cisalpinę. i. illius terrę q̄ mō vocat̄ lōbardia: vsq₃ ad fluuiū rubiconē/ q̄₃ etiā gallię trāsalpinę. a ¶ Et flagello agitaret bellona sāguineo. i. vt bellona q̄ ē dea belli flagello sāguineo agitaret eos ad bellādū: vt eēt vbi virtus. Totū ē augustini/ñ salustii. b ¶ Amore itaq₃ ꝛc. Amor libertatis solius videbatur apud romanos fuisse q̄₃ diu tarquinius superbus quem expulerāt fuit superstes: nam toto eo tēpore timentes ne reducerer̄ in regnū/duxerūt totā intētionē suā cōtra illū ad cauendū ne rediret. Sed eo mortuo iā statim incepit apud eos amor aliūs dominandi ꝛ sibi eos subiiciendi. c ¶ Poeta insignis ꝛc. scilicet Vergilius libro. viii. eneid. vbi fingit vergilius enee a matre sua venere data munera q̄dā fuisse: inter q̄ erat scutū/in quo erant scripta ea q̄ futura erāt circa ꝓgeniē suā. Inter que descriptū fuit: quō porsenna rex venturus esset in auxiliū tarquinii superbi expulsi ad reducendū ipsum ꝛ obsessurus vrbē: de quo supra libro. iiii. ca. xx. Adducit autē aug⁹ duos versus vergilii ad ꝓbandū q₃ romani primo pugnabāt expulso tarq̄nio ꝓ libertate. Vñ vergilius cōtinuādo se ad p̄cedētia dicit sic: Nec nō tarquinium eiectū porsenna iubebat: supple romanos Accipere id est q₃ romani eum acciperēt: ingentiq₃ vrbē obsidione p̄mebat. Ista etiam interponit aug⁹ ꝛ sequit̄ alius versus Vergilii: Eneadę: id est romani ab enea ꝓcedētes: in ferrū ꝓ libertate ruebant. Nomine ferri intelligunt̄ oīa arma inuasiua. d ¶ Velut loquentē ioue idem poeta dicit: libro primo eneidos: vbi inducit venerem de seuicia iunonis cōtra eneam et troianos: de qua supra libro. i. ca. iii. dixit ioui ꝯquerentē: ꝛ ꝓ enea iouē dep̄cantē: ꝛ iouē veneri r̄ndentē hoc mō post alia a ioue ꝓmissa: Quin aspa iuno. i. q̄ nūc est aspa troianis: Que mare nūc terrasq₃ metu cęlūq₃. i. aerē fatigat. i. cōmouet ꝯ troianos: Cōsilia in meli⁹ referet. i. in fauorē troianorū ꝯsilia mutabit: mecūq₃ fouebit Romanos rerū dños. s. futuros gentēq₃ togatā. Romanos vocat togatos a toga q̄ vestis q̄dā erat q̄ vtebant̄ tp̄e pacis. Sic placitū. s. est mihi: veniet lustris labētib⁹ ętas: id est tēpus veniet p lapsum lustrorū q̄ sunt q̄nquēnia: Cū domus assaraci. i. troianorū ꝛ p̄cipue descendentium ab enea: nā assaracus fuit auus priami regis vltimi troianorū: ꝛ ꝓau⁹ enee: phthiam. i. ciuitatē grecię sic dictā claraſq₃ mycenas: ciuitatē. s. aliam grecię vbi regnauit agamenō euersor troię: seruitio p̄met. i. subiiciet sibi: ac victis dñabit̄ argis. i. grecis. Hec autē vergilius dicit p̄dicta a ioue q̄si futura: cū tñ in rei veritate oīa iā fuerint īpleta anteq̄₃ vergilius ea scriberet. Nā vergili⁹ fuit tp̄e augusti cęsaris: ante qđ tēpus diu fuit tota grecia romāis subiecta: vt patet p festū libro de ꝓuinciis. Et adducit aug⁹ p̄dictos versus vergilii ad ostendendū quō romani adepta libtate amauerūt dñationē. Et ad idē adducit alios versus vergilii q̄ habent̄ li. vi. eneid. vbi vergili⁹ inducit anchisen prēz enee sibi post mortē apparentē ꝛ multa de posteritate sua dicentē. Inē q̄ p̄dicit excellētiā quā habebāt romani in cōparatiōe ad alias gētes. Nā romāi q̄ ad peritiā regimis ꝛ potētē dñandi alias gētes excellēt: Quis in aliis artib⁹ romāos excellere posset̄ gētes alię. Et iđ dicit vergilius sic: Excudēt alii spirātia molli⁹ ęra. i. alię gētes pñt hr̄e artē excudēdi. i. fabricādi ꝛ malleādi ęra spirātia. i. fumātia vel calētia molli⁹. i. ęra ad ignē iā emollita. i. pñt eē pfecti artifices in ęre formādo. Credo eq̄dē viuos ducēt de marmore vult⁹. i. pñt eē pfecti artifices in marmore vt faciant vult⁹ imaginū de marmore q̄si viuos. Orabūt cās meli⁹. i. erūt alii meliores oratores: cęliq₃ meat⁹. i. mot⁹. Describēt radio. i. linea: ꝛ surgētia sidera dicēt. i. erūt peritiores astronomi. Tu regere imperio pplos romāe memēto: Hę tibi. s. romāe/erūt artes: paciq₃ imponere morē. i. modū ꝛ mēsurā debitā: Parcere subiectis ꝛ debellare superbos: q̄si diceat o romāe ista erit excellētia tua.

virtute/diuersis moribus. In laudibus autē cęsaris posuit: q₃ sibi magnum imperiū/exercitum/ bellū nouū exoptabat: vbi virtus enitescere posset: ita fidebat in votis virorū virtute magnorū: vt excitaret in bellum a miseras gentes: et flagello agitaret bellona sanguineo: vt esset vbi virtus eorū enitesceret. Hęc illa profecto laudis auiditas: ꝛ glorię cupido faciebat: b amore itaq₃ primitus libertatis/post etiā dominatiōis ꝛ cupiditate laudis ꝛ glorię multa magna fecerūt. Reddit eis vtriusq₃ rei te c stimoniū etiam poeta insignis eorum. Inde quippe ait: Nec non tarquiniū eiectū porsenna iubebat Accipere: ingentiq₃ vrbē obsidione p̄mebat: Eneadę in ferrum ꝓ libertate ruebant. Tūc itaq₃ magnum illis fuit aut fortiter emori: aut liberos viuere. Sed cū esset adepta libertas: tāta cupido glorię incesserat vt parum esset sola libertas nisi ꝛ dominatio q̄reret̄: dū ꝓ magno haberet̄/qđ velut loquente Ioue d idē poeta dicit: Quin aspa iuno: Que mare nūc/terrasq₃ metu/cęlūq₃ fatigat: Consilia in meli⁹ referet: mecū q₃ fouebit Romanos rerū dños gentēq₃ togatā: Sic placitū veniet lustris labētibus ętas/Cū domus assaraci phthiam clarasq₃ mycenas Seruitio premet: ac victis dñabit̄ argis. Que q̄dē vergilius iouē inducēs tanq̄₃ futura p̄dicentē: ipse iam facta recolebat cernebatq₃ presentia. Verū propterea cōmemorare illa volui: vt ostenderē dominationē post libertatem sic habuisse romanos vt in eorū magnis laudibus ponerent̄. Hinc est ꝛ illud eiusdē poetę: q₃ cū aliarū gentiū artibus eas ipsas proprias romanorum artes regnandi atq₃ imperandi et subigendi ac debellandi populos anteponeret ait: Excudent alii spirantia mollius ęra: Credo equidem viuos ducent de marmore vultus: Orabunt causas melius: cęliq₃ meatus Describēt radio:

Eneid. 8.

Eneid. 1.

Eneid. 6.

g a ¶ Has artes il. ⁊c. Hic sciendū ꝙ romani ꝑmo erāt satis virtuosi ſm modū suū/ virtutes politicas habētes: posteriores ꝟo romāi erāt satis vitiosi dati cupiditati/ luxurijs ⁊ aliis vitijs ac vanitatibus multa a ꝑplo paupe accipientes: postmodū ea q̄si ꝓ vtilitate cōi ad honorē deoꝝ in ludis scenicis expendētes. Uñ dicit h aug°: ꝙ artes regēdi et bellādi romani periti° exercebāt anteq̄ sic corrupti essent moribus q̄ postmoduꝫ. b ¶ Qñ scribebat ⁊c. Salustius fuit tempe iulij cesaris: ⁊ Vergilius tpe augusti cesaris: q̄ꝝ tpibus ⁊ etiā hñ antea mores romanoꝝ erāt multum lapsi/ ⁊ oīno corrupti: vt patuit in crudelitatibus multoꝝ belloꝝ ciuiluꝫ: de q̄bus superius libro. iij. dictuꝫ fuit. c ¶ Uñ idē dicit ⁊c. Uidelicet salusti° in catilinario: ⁊ sunt ꝟba salustij vsq̄ ibi exclusiue: Hec sūt ille bone artes. d ¶ Deorū apud illos edes ⁊c. De istis edib° narrat titus liuius lib. vij. de secūdo bello punico: ⁊ valerius li. j. ꝙ cū marcellus capta ciuitate syracusana: vt. d. lib. j. cap. vj. dixi: vellet vnā edē ꝯstruxisse virtuti ⁊ honori/ ꝓhibitus ē a collegio sacerdotū/ dicentiū ꝙ ideo nō debebat hoc fieri: q2 si vnuꝫ tēplū esset vtriusq̄: ⁊ cōtingeret aliqđ ꝓdigiū: qđ sacrificijs videlicet expiandū esset/ non posset fieri vtriq̄ illoꝝ deorū sicut res diuine fieri deberēt: ⁊ iđo fecit duo tēpla: q̄ tñ sicut hic dicit aug°/ fuerūt sibi inuicē cōiūctissima: causam vero exponit hic aug°.

Saluſtius in catilinario

g Undecima veritas

e ¶ Melius laudatus est cato. De illo q̄ppe ait: scꝫ salustius in catilinario. Ad intellectū ꝟo eius qđ dicit salustius de Catone sic: Quo min° petebat gloriā ⁊c. sciendū ꝙ apud romāos erat ꝯsuetū ꝙ q̄ñ magistratus eligebātur: puta ꝯsules/ tribuni ⁊ hmōi: illi q̄ se reputabāt dignos magistratu aliq̄/ ad locū vbi fiebat electio in veste candida venerūt: q̄ etiā cādidati ex hoc dicti sunt: ⁊ petebāt magistratū sibi ꝯcedi: ⁊ sic fecit cato iste Uticēsis/ licet min° q̄ alij suā ambitionem ostēderet. Hūc aūt modū petendi honores reprobat aug° hic etiā in catone: q̄ honores huiusmodi petijt etiā hoc mō: ⁊ alioq̄n nō obtinuisset: de ipso dicit salustius ꝙ esse q̄ videri bon° malebat. f ¶ Duo romani ⁊c.

⁊ surgentis sidera dicēt: Tu regere imꝑio ꝑplos romane memēto. He tibi erūt artes/ pacisq̄ imponere morē: Parcere subiectis: ⁊ debellare superbos. a Has artes illi tāto peritius exercebāt: q̄to min° se voluptatibus dabāt: ⁊ eneruatione animi ⁊ corꝑis in ꝯcupiscēdis ⁊ augēdis diuitijs: ⁊ ꝑ illas morib° corrūpēdis/ rapiendo miseris ciuib°/ largiēdo scenicis turpibus. Uñ q̄ tales iā moꝝ labes supabāt/ atq̄ abū b dabant: q̄ñ scribebat ista salustius/ canebat q̄ vergilius: non illis artib° ad honores et gloriā: ſ; dolis atq̄ fal c lacijs ambiebāt. Uñ idē dicit. Sꝫ ꝑmo magis ambitio q̄ auaricia aīos hominū exercebat: qđ tñ vitiuꝫ ꝓpius virtuti erat. Nā gloriā/ honorē/ imꝑiū bon° ⁊ ignauus eq̄ sibi exoptāt. Sꝫ ille inquit vera via nititur: huic q2 bone artes desunt/ dolis atq̄ fallacijs ꝯtēdit. He sunt ille bone artes/ ꝑ virtutē. s. nō ꝑ fallacē ambitionē ad honorē ⁊ gloriā ⁊ imꝑiū ꝑuenire: q̄ tñ bon° ⁊ ignauus eq̄ sibi exoptāt. Sed ille id est bon° vera via nitit. ¶ Uia virtus est q̄ nitit tanq̄ ad possessionis finē: id est ad gl'iaꝫ honorē/ imꝑiū. Hoc insitū habuisse romāos d etiaꝫ deorū apud illos edes indicāt: q̄s coniunctissimas ꝯstituerunt virtutis ⁊ honoris ꝑ dijs habentes q̄ dant a deo. Uñ intelligi pōt queꝫ finem volebāt esse virtutis: ⁊ q̄ eā referebāt qui boni erāt ad honorē scꝫ: nā mali nec habebāt eā q̄uis honorem habere cuperēt: quē malis artibus conabant adipisci: id est dolis atq̄ fallacijs. Melius lau e datus est cato. De illo quippe ait: Quo minus petebat gloriā: eo magis illum sequebat. Quandoquidē gloria est cuius illi cupiditate flagrabāt: iudiciū hominū bene de hominibus opinantiū. Et ideo melior est virtus q̄ humano testimonio ꝯtenta nō est nisi ꝯscientie sue. Unde dicit apl's: Nā gloria nostra hec est testimoniū ꝯscientie nostre. Et alio loco. Opus aūt suū ꝓbet vnusquisq̄: ⁊ tūc in semetipso tñ gloriam habebit ⁊ nō in altero. Gloriā ergo ⁊ honorem ⁊ imperiū q̄ sibi exoptabāt: ⁊ quo bonis artibus ꝑuenire nitebant boni: nō debet sequi virtus/ sed ipsa virtutem. ¶ Neq̄ enim est vera virtus nisi q̄ ad eum finem tendit vbi est bonum hominis quo melius nō est. Uñ et honores quos expetiuit cato/ petere nō debuit: sed eos ciuitas ob eius virtutē nō petenti dare. Sed f cuꝫ illa memoria duo romani essent virtute magni: cesar et Cato/ longe virtus catonis virtuti videtur ꝓpinquior fuisse q̄ cesaris. Proinde qualis esset illo tempore ciuitas: ⁊ antea q̄lis fuisset videam°

2. Cor. 1. c

Gal. 6. a

¶ Undecima veritas: ꝙ virtus est via q̄ venit ad finē id est ad felicitatē/ sic ad possessionē. Ex q̄ illud dictū ponit augustinus duo documēta iuridica. Primū est: ꝙ romani subiecerūt oēs virtutes vane glorie honori/ pro pter quē solū aliq̄ in ciuitate volebāt esse virtuosi. Secūdū documētū est: ꝙ isti honores q̄ñ q̄to appetunt/ tanto plus fugiūt: ⁊ q̄to plus fugiūtur/ magis hoīes insequunt: sicut fuisse testat in laude catonis: ꝙ q̄to min° petebat gloriaꝫ/ eo magis illum sequebatur.

Duodecima veritas

¶ Duodecima veritas: ꝙ non est vera virtus/ que non tendit ad illum finem vbi est bonum hominis quo melius non est. Ex quo dicto accipiunt duo theologica documenta. Primū: ꝙ nullus homo habet sine gratia veram virtuteꝫ: quia nulla virtus sine gratia perducit hominem ad talem fineꝫ: nec elicit actus meritorios respectu ei°. Secundum documentū ꝙ charitas que aut est gratia/ aut non sine gratia/ est forma omnium virtutum: quia ipsa discedente nō sunt vere virtutes/ cum discedat gratia. Sed oritur dubiums quia cum per vnicū actū peccati mortalis amittatur charitas et gratia/ non videtur ꝙ virtutes morales ita repente sint abolite que diu sunt acq̄site. Dicit aūt ꝙ corrumpūtur q̄tum ad veritatem acceptationis diuine pro vera felicitate: ⁊ ſm istaꝫ acceptationē intendit veritas de qua hic loquit beatus Augustinus.

h

Tertiadecima veritas

h manl ꝛc. De illis duo
bus dictuz est. s. in hoc
caplo. a ℭ Videam⁹
in ipsa ꝛc. Istā sniam
catonis ponit salustius
in catilinario. Senten/
tia aūt illa cōtinet in il/
la orōne quā fecit cato
in senatu ꝯ catilinā: de
quo. s. libro. j. ca. v. di/
ctū est. Et sunt verba ca
tonis q̄ Salustius reci
tat exclusiue vsq; ibi:
Qui audit hec catonis.
b ℭ Qui audit hec
catonis. Hic aug⁹ ex/
cludit q̄ndā falsū itelle
ctū vboꝝ catōis: qꝛ pōt
aliq̄s sic intelligere ver
ba catonis: q̄si cato vo/
luisset dicere q̄ oēs vel
plures romani essent ta
les q̄les describit cato:
sed hoc excludit beatus
aug⁹ p dicta salustij in p̄
mo historiaꝝ libro: de
q̄bus etiā fecit aug⁹ mē
tionē. s. li. ij. ca. xviij. q̄
ibi exposita sunt: ꝛ sunt
hec verba Salustij vsq;
ibi exclusiue: Quaꝝ dis/
cordiarum ꝛc. c ℭ Si
cut idem historicus:
scilicet i catilinario mox
post orationē catonis:
ꝛ sunt hec verba salustij
vsq; ibi exclusiue: Pau
corū igitur virtus ꝛc.
d ℭ Etiam a catone
laudata ꝛc. Verba ca
tonis ex q̄bus btūs au/
gustinus hic supra in h
caplo ex ipsius noie re/
citauit/ exponit hic: q̄d
est habere publice ege/
statē ꝛ p̄uatim opulen/
tiā: qd fuit verbū cato/
nis. e ℭ Nobrē cū
diu fuissent ꝛc. Con/
cludit hic aug⁹ intentio
nē suā in toto h caplo:
vbi facit mentionē de
regnoꝝ orientaliū dura
tione. Vocat aūt regna
orientalia regna assyrio/
rum/ medoꝝ ꝛ persaꝝ:
que tria regna q̄tuz ad
populos subiectos fue
rūt fere q̄si idē regnuz:
sed q̄tuz ad gentē de q̄
fuerūt successiue reges
ꝛ apud quā fuit caput ꝛ
p̄ncipalitas regnādi fu/
erūt tria. Nā populi. s.
subiecti vni regi primo
habuerūt reges de assy
riis. s. n̄ero. xxxvj. sub
quibus durauit impiū
annis. M. cc. xl. quorū
regū p̄mus fuit ninus:

a set videamus in ipsa
snia catonis. ℭ Noli
te inqt exi/
stimare ma
iores nros
armis rēpu
blicā ex par
ua magnaz
fecisse. Si
ita eēt: mul
to pulcher/
rimam eaz
nos habere
mus. Quip
pe socioruz
atq; ciuiuz
preterea ar
moꝝ ꝛ eq̄ꝝ
maior co/
pia nob q̄
illis est. Sz
alia fuere q̄
illos viros
magnos fe
cerunt que
nobis nul/
la sunt: do/
mi idustria
foris iustuz
impiū: ani/
mus in con
sulendo li/
ber: neq; li/
bidineo de
licto obno/
xius. Pro
his nos ha
bem⁹ luxu/
riā atq; aua
riciā: publi
ce egestatē
p̄uati opu/
lentiā: lau/
damus diuitias: seq/
mur inertiam: int bo/
nos ꝛ malos discrimē
nullū: omnia vtutis p̄
mia ambitio possidet
Neq; mirū vbi vos se/
paratim sibi q̄sq; ꝯsi/
lia capitis: vbi domi
voluptatibus: hic pe/
cunie aut gratie serui/
tis. Eo fit vt impetus
fiat in vacuā rēpubli/
b cā. Qui audit hec ca/
tonis verba siue salu/
stij: putat quales lau/

ℭ Tertiade
cima vtutū
ꝙ rēpublicā
p⁹ magnifi/
cat vtutib⁹
semp q̄ ar/
mis. Et ipse
illud dictuz
declarat per
sniam cato/
nis sic dicē/
tis de roma
nis prioribus
Nolite ma/
iores nros exi
stimare rēpu
blicā ex paruo
fecisse mag/
nā armis: qꝛ
ꝛ armoruz et
equoꝝ maior
nobis copia
inqt est. Sed
alia fuerūt q̄
illos magni/
ficauerunt. s.
domi indu/
stria/ foris iu/
stum impiū/
anim⁹ in ꝯsu
lendo liber/
nec delicto vl
libidie obno
xi⁹. Pro his
aūt cato nos
habem⁹ luxu
riā/ auariciā/
publice ege/
statē et p̄ua/
tim opulētiā
laudemus di
uitias: sequi/
mur inertiā:
int bonos et
malos discri
mē nullum:
oīa vtut' p̄/
mia ambitio
possidet: que
oīa sunt do/
cumēta pul/
cherrima.

dant romani veteres:
omnes eos tales tūc
fuisse vel plures. Non
ita est: alioqn vera nō
essent q̄ ipse idem scri
bit: ea q̄ cōmemoraui
in secūdo libro huius
opis: vbi dicit: Iniuri
as validiorū ꝛ ob eas
discessionē plebis a pa
tribus: aliasq; dissensi
ones domi fuisse: iā in
de a p̄ncipio neq; am
plius eq̄ ꝛ modesto iu
re actū/ q̄ expulsis re/
gibus: q̄diu metus a
tarquinio fuit donec
bellū graue qd ꝓpter
ipsuz cū etruria susce/
ptum fuerat finiretur.
Postea vo seruili im/
perio patres exercuis/
se plebem: regio more
verberasse: agro pepu
lisse: ꝛ ceteris experti/
bus solos egisse in im
perio. Quaruz discor
diarum dum illi do/
minari vellent: isti seruire nollent/ finem fu/
isse bellum punicum secundum. Quia rur/
sus grauis metus cepit vrgere: atq; ab illis
perturbationibus alia maiore cura cohibe
re animos inquietos: ꝛ ad concordiam re/
uocare ciuilem. Sed per quosdam paucos
qui ꝓ suo modo boni erant/ magna admi/
nistrabant: atq; illis toleratis ac tempatis — Salustius in catilinario.
malis/ paucorū bonorū ꝓuidentia res illa
c crescebat: sicut idē historicus dicit multa si
bi legenti ꝛ audiēti: q̄ ppl's romanus domi
militieq; mari atq; terra p̄clara facinora fe/
cerit se libuisse attēdere q̄ res maxime tāta
negocia sustinuisset: qm̄ sciebat sepenume/
ro parua manu cū magnis legionibus ho/
stiū ꝯtēdisse romanos: cognouerat puis co
pijs bella gesta cū opulētis regib⁹: sibiq; ml'/
ta agitāti ꝯstare dixit: paucoꝝ ciuiū egregi
am vtutē cūcta patrauisse: eoq; factū vt di
uitias paupertas/ multitudinē paucitas supe
raret. Sz postq̄ luxu atq; desidia inqt ciui/
tas corrupta est: rursus respublica magnitu
dine sui impatoꝝ atq; magistratuū vitia su
stētabat. Paucoꝝ igit vtus ad gliaz/ bono — Re
rē/ impiū/ vera via: id ē vtute ipsa nitentiū
d etiā a catone laudata ē. Hic erat domi idu/
stria quā cōmēorauit cato: vt erarium esset
opulētū: tenues res p̄uate. Vn corruptis mo
ribus vitium esse contrariū posuit/ publice
e egestatem/ p̄uatim opulentiam. Quobrem

Ultimus vero sardana/
palus: vt dixi. s. li. ij. ca.
xx. Postmodū transla/
tū fuit regnum ad me/
dos: ex q̄b⁹ erāt octo re
ges: quoꝝ p̄m⁹ fuit arba/
ctus: ꝛ vltim⁹ fuit asty/
ages: vt. s. li. iiij. ca. vij.
dixi: sub q̄bus durauit — Salustius li. j historiaꝝ
monarchia annis. cc. lj.
Deinde impium est ad
persas translatū: ꝛ fue/
rūt. xiiij. ex ipsis quoꝝ p̄
mus fuit cyrus: vltim⁹
vero fuit darius fili⁹ art
saciđ: apud quos fuit
monarchia s̄m Hiero.
cc. xxxj. annis. Ista vero
regna dicunt ideo oriē
talia: qꝛ fuerunt in asia
maiori: q̄ dicit ps orien
talis totius terre habi/
tabilis. Europa vero ꝛ
africa respectu eius sūt
in occidente. Postmo/
dū vero interfecto da/
rio translatū est impiuz
ad alexandrū magnū: ꝛ
grecos qui sunt in euro
pa: ꝛ sic de oriente in oc
cidentē: q̄ nō solū in illa
pte europe. s. in grecia/
I — f sed etiam

¶ sed etiā in asia regnauerāt: deinde translata est monarchia ad romanos/ q̄ toti europę ⁊ africę ac ꝑ magna parte asię imꝑauerūt: ⁊ ideo regnum romanorum fuit maius. Expositio Ca. XIII

a Nam satius videt ⁊c. In hoc capl'o probat btūs Aug' ꝑ auctores romanoꝝ/ ꝙ ipsi romani a vera virtute deficiebāt ex hoc ꝙ sibi laudē humanā ⁊ gloriā mundialē/ tanq̄ finē ꝓstituerūt: ꝓpter quē omnia fecerūt. Et facit hic duo: qꝛ p̄mo ꝓbat appetitū humanę laudis esse vitiosū. Scd'o ibi: Etiā tullius ⁊c. ꝓbat romanos hm̄oi finē intēdisse.

Primū sic ꝓbat ꝑ duo dicta Horatii poetę: quorū p̄mū est in libro epistola/ ep'la p̄ma quā scribit Mecenati: docens quō singula vitia possunt vitari: inter q̄ ponit appetitū hūanę laudis/ dicens sic: Laudis amore tumes. i. si forte tumes: vel pone ꝓ tumeas: sunt certa piacula. i. remedia/ q̄bus expiet hoc vitiū/ q̄ te Ter pure lecto poterunt recreare libello. i. q̄ piacula poterūt te recreare: id est curare/ ⁊ fortez ꝯ hoc vitiū facere: si libellū hūc ꝯ vitiū scriptum ter. i. sępe legeris/ pure id est attēte. Secundū dictū Horatij ē in odis eius oda. ij. libro. ij. Vocat aūt aug' hūc librū carminū seu odaꝝ Horatij carmē lyricum: qꝛ carmē lyricū ſm Isido. libro. viij. dicit a varietate. s. metroꝝ. Horatius aūt in lib. odaꝝ multū variat metrū: ⁊ multis generibus metroꝝ vtit. s. xix. ſm Papiaꝝ. Dicit aūt sic: Latius regnes. i. regnabis auidū domādo sp'm. i. domādo animū dominatiōis ⁊ glorię cupidū/ q̄ si libyā. i. africā seu ꝓuinciam quandā africę ꝯfinē asię/ remotis. i. distantibus gadibus iungas. s. sub vno rege. Gades ſm Isidoꝝ libro. xiiij. ethymologiaꝝ est insula in qua colūnę herculis vident iuxta locū vbi mare mediterraneum exit ab oceano. Est autem a continenti terra centum viginti passibus diuisa.

(Margin: B — Horatius in ep'lis — Horatius in odis.)

cum diu fuissent regna orientis illustria: voluit deus ⁊ occidentale fieri: quod tempe esset posterius/ sed imperij latitudine ⁊ magnitudine illustrius. Idq̄ꝫ talibus potissimum ꝯcessit hominibus ad domanda grauia mala multarum gentium qui causa honoris/ laudis ⁊ glorię consulerent patrię: in qua ipsam gloriam requirebant: salutēq̄ꝫ eius saluti suę ꝓponere non dubitarēt: ꝓ isto vno vitio: id ē amore laudis: pecunię cupiditatem: ⁊ multa alia vitia comprimētes.

¶ De amore laudis: qui cum sit vitiū ob hoc virtus putatur: qꝛ ꝑ ipsū vitia maiora cohibentur. Ca. XIII

a Nam satius videt q̄ ⁊ amorem laudis vitiū eē cognoscit. Quod nec poetam fugit Horatiū qui ait: Laudis amore tumes: sunt certa piacula que te Ter pure lecto poterūt recreare libello. Idēq̄ꝫ in carmine lyrico/ ad reprimendā dominādi libidinem ita cecinit: Lati' regnes auidum domando Spiritum/ q̄ si libyam remotis Gadibus iungas: ⁊ vterq̄ꝫ pęn' Seruiat vni. Veruntamē qui libidines turpiores fide pietatis impetrato sp'ūsācto: ⁊ amore itelligibilis pulchritudinis nō refrenant: melius saltem cupiditate hūanę laudis et glorię: non quidē iam sancti/ sed minus iam turpes sunt. b Etiā tullius inde silere nō potuit: in ijsdē libris q̄s de republica scripsit/ vbi loquitur de instituendo principe ciuitatis: quem dicit alendum esse gloria: ⁊ consequēter cōmemorat maiores suos multa mira atq̄ꝫ ꝓclara glorię cupiditate fecisse. Huic ergo vitio non solum non resistebant verumetiam id excitandum ⁊ accendendū esse censebant: putantes hoc vtile esse reipublicę. Quanq̄ nec in ipsius philosophię libris Tullius ab hac peste dissimulet/ vbi eam luce clarius confitetur. Cum enim de studijs talibus loqueretur quę vtiq̄ꝫ sectanda sunt fine veri boni/ non ventositate laudis humanę: hanc intulit vniuersalem generalemq̄ꝫ sentētiam: Honos alit artes omnesq̄ꝫ accenduntur ad studia gloria: iacentq̄ꝫ ea semꝑ q̄ apud quosq̄ꝫ improbant.

(Margin: Tullius in tuscu. q̄stionib'.)

¶ De resecando amore laudis humanę: quoniā iustorum gloria omnis in deo sit. Capitulū XIIII

c Huic igit cupiditati melius resistit sine dubitatiōe cū ceditur. Tanto em̄ quisq̄ꝫ est deo similior: q̄nto ⁊ ab hac imūdicia mundior. Quę in hac vita etsi nō funditus eradicat ex corde: qꝛ etiam bn̄ ꝓficiētes animos temptare non cessat: saltem cupiditas glorię superet dilectione iusticię. Vt si alicubi iacent q̄ apud quosq̄ꝫ iprobant: si bona/ si recta sūt: etiā ipse amor hūanę laudis erubescat: ⁊ cedat amori veritatis. Tā em̄ ē hoc vitiū inimicū pię fidei/ si maior i corde sit cupiditas glię q̄ dei timor vl' amor/ vt dn̄s diceret a

Ponit autem frequenter in plurali numero: quia columnę ipsę herculis q̄nq̄ꝫ gades herculis vocant: vl' qꝛ sunt plures insulę minores vni maiori insulę ꝓpinque: a q̄ oēs illę gades appellant: ⁊ inhabitant a penis. i. afris: q̄ius sit media inter africam ⁊ europam. Et ideo subiūgit Horatius: vt vterq̄ꝫ penus. s. tā ille qui habitat in insulis illis: q̄ ille q̄ in libya habitat seruiat vni scꝫ regi. b ¶ Etiā tullius ⁊c. Hic ostendit beatus augustinus per duo dicta Tullij ꝙ romani hoc vitio. s. appetitu mundanę glorię laborabant. Quorū primum dictum est in libro de republica. Secundum dictū est in ipsis philosophię libris: id est in tusculanis q̄stionibus libro. i.

(Margin: B — Tullius de re publica.)

c Expositio Ca. XIIII

Huic igitur cupiditati melius resistitur sine dubitatione cum ceditur. Tanto em̄ q̄sq̄ꝫ ⁊c. In hoc capitulo beatus augustinus ostendit: ꝙ appetitus humanę laudis non prodest ad virtutem/ sed obest: quia est contra Tullium: qui vt patet in precedenti capitulo oppositū docuit. Et facit augustinus in hoc capitulo duo: quia p̄mo ostendit ꝙ doctrina tullij sic doctrinę euangelicę cōtraria. Scd'o ibi: Hoc secuti sunt: ostēdit ꝙ tenētes doctrinam euangelicam excellāt eos q̄ tenuerūt ea q̄ tulli' dic.

¶ Sicut ille

F a ¶ Sicut ille ait .i.
Job.5.g tullius: vt patuit capl'o
p̄cedēti. Dicit eīm ꝙ ia/
cēt ea semꝑ q̄ apd̄ q̄sq̄
iꝓbant .i. nullus ea as/
sumit vel aggredit' libē
ter q̄ multitudo impro
bat: q̄si innuens ꝙ ea q̄
Job.12.f multitudo approbat .i.
laudat ꝛ cōmendat illa
qs assumit sibi/ vt lau/
dē assequat'. b ¶ Qui
B scęuolas ꝛc̄. De mu/
tio scęuola q̄ manū suā
spōte in igne tenuit: ꝛ d̄
curcio q̄ se in hiatū ter/
rę p̄cipitauit: ꝛ d̄ decijs
scꝫ patre ꝛ filio q̄ ꝓ sa/
lute exercituum suoꝝ se
dijs inferis deuouerūt:
dictū fuit .s. li. iiij. ca. xx.

Quō potestis credere
gloriā ab inuicē expe/
ctātes: ꝛ gl'iam q̄ a so
lo deo est nō q̄rētes?
Itē de q̄busdā q̄ in eū
crediderāt: ꝛ vereban
tur palā confiteri/ ait
euāgelista: Dilexerūt
gloriā hominū magis
q̄ꝫ dei. Qd̄ sancti ap̄li
nō fecerūt: Qui cū in
his loci p̄dicarēt chri/
sti nomē/ vbi nō soluꝫ
a iꝓbat': sicut ille ait:
iacētq̄ꝫ ea semꝑ q̄ apd̄
q̄sq̄ꝫ improbant': verū
etiā sūme detestatio/
nis habebat': tenētes
qd̄ audierāt a bono magistro eodēq̄ꝫ medi/
Matth.10.d co mētiū. Si qs me negauerit corā hoibus
Luce.12.b negabo eū corā p̄re meo q̄ in cęlis ē: vel co/
rā angelis dei: int' maledicta ꝛ opprobria:
int' grauissimas p̄secutiones crudelesq̄ꝫ pę/
nas nō sunt deterriti a p̄dicatiōe salut' hūa
nę tāto fremitu offensiōis hūanę. Et q̄ eos
diuina faciētes atq̄ꝫ dicētes diuineq̄ꝫ viuē/
tes debellat'/ quodāmō cordib' duris atq̄ꝫ
itroducta pace iusticię: ingēs in eccl'ia chri/
sti gl'ia ꝯsecuta ē: nō in ea tanq̄ꝫ in suę v̄tu/
tis fine q̄euerūt: s; eā q̄ꝫ ipsam ad dei gl'iam
referētes: cui' gr̄a tales erāt. Isto q̄ꝫ fomite
eos q̄bus ꝯsulebāt ad amorē illius a q̄ ꝛ ip/
si tales fierēt accēdebāt. Nāq̄ꝫ ne ꝓpt' hūa/
nā gloriaꝫ boni essent: docuerat eos magi/
Matth.6.a ster illoꝝ dicēs: Cauete facere iusticiam ve/
strā corā hoibus vt videamini ab eis: alio/
q̄n mercedē nō habebit' apud patrē vestrū
q̄ in cęlis est. Sꝫ rursus ne hoc ꝑuerse intel/
ligētes hoibus placere metuerent: minusq̄ꝫ
ꝓdessent latēdo ꝙ boni sunt: demōstrās q̄
Matth.5.b fine innotescere deberēt: Luceant inq̄t opa
vestra corā hoibus vt videant bona facta
vestra: ꝛ glorificēt patrē vestrū q̄ in cęlis ē.
Nō ḡ vt videamini ab eis: id est hac intēti/
one vt eos ad vos ꝯuerti velit': q: nō ꝑ vos
aliq̄d estis/ s; vt glorificēt patrē vestruꝫ q̄ in
C cęlis est ad quē ꝯuersi fiāt qd̄ estl'. Hoc secu/
b ti sunt martyres: q̄ scęuolas/ ꝛ curcios/ ꝛ de/
cios nō sibi inferēdo pęnas s; illatas ferēdo
ꝛ virtute vera: q̄m vera pietate ꝛ innūerabi
li multitudine superārūt. Sꝫ cū illi essent in ci
uitate terrena: q̄bus ꝓposit' erat omniū ꝓ
illa officioꝝ finis: incolumitas eius ꝛ regnū
nō in cęlo/ sed in terra: nō in vita ęterna/ sed
in decessione morientiū ꝛ successione mori/
turorū: quid aliud amarent q̄ꝫ gloriā q̄ vo/
lebant etiam post mortem tanq̄ꝫ viuere in
ore laudantium?

¶ De mercede temporali quam de
us reddidit bonis moribus roma/
norum. Ca. XV

Quibus ḡ nō c
erat de' datu
rus vitā ęter
nā cū sctis angelis su/
is in ciuitate sua cęle/
sti/ ad cuius societatē
pietas vera p̄ducit: q̄
nō exhibet seruituteꝫ
religionis/ quā latriā
gręci vocant: nisi vni
vero deo: si neq̄ꝫ hanc
eis terrenā gl'iaꝫ excel
lētissimi impij cōcede
ret: nō redderet' mer/
ces bonis artib' eoꝝ:
id ē virtutibus: q̄bus
ad tātā gloriā p̄ueni/
re nitebant'. De talib'
eīm q̄ ꝓpter hoc boni
aliq̄d facere videntur
Matth.6.b vt glorificent' ab hoibus/ etiā dn̄s ait: Amē
B dico vobis: receperūt mercedē suam. Sic ꝛ
isti priuatas res suas ꝓ re cōmuni: hoc ē re/
publica ꝛ ꝓ eius ęrario ꝯtempserūt: auari/
cię restiterūt: ꝯsuluerūt patrię ꝯsilio libero:
neq̄ꝫ delicto s'm suas leges: neq̄ꝫ libidini ob
noxij. Sꝫ his oibus artibus tanq̄ꝫ vera via
nisi sunt ad honores/ impiū/ gloriā: honora
ti sunt in oibus fere gētibus: impij sui leges
imposuerūt multis gētibus: hodieq̄ꝫ l'ris ꝛ
historia gl'iosi sunt pene in oibus gētibus.
Nō est qd̄ de sūmi ꝛ veri dei iusticia ꝯq̄rant'
p̄ceperūt mercedē suā.

Expositio Ca. XV A
c Quibus ḡ non c
erat de' ꝛc̄. In
hoc capl'o ostēdit btūs
aug' causam q̄re deus
remūerauit opa v̄tuo/
sa romanoꝝ tā magna
gl'ia tempali: ꝛ dicit/ ꝙ
hoc fecit vt .s. iusticiā su
am ostēderet: q̄ nullum
bonū opus irremūera/
tū dimittit. Si ergo ro
manis q̄bus nō erat da
turus gl'iaꝫ sempiternā
nō dedisset gl'iaꝫ tēpo/
ralē ꝓ q̄ tantū laborauē
rāt: videret' cū eis iniu/
ste actū. Recitat auteꝫ
aug' in hoc capl'o virtu
tes romāoꝝ: fundās se
suꝑ dictis catonis q̄ su/
pra in hoc libro ca. xij.
recitata fuerāt.

¶ De mercede sctōrū ciuiū ciuitat'
ęternę quib' vtilia sunt romanorū ex/
empla virtutum. Ca. XVI A

Merces auteꝫ d
sanctoꝝ lon
ge alia ē eti/
am hic opprobria susti
nentiū ꝓ ciuitate dei
q̄ mūdi huius dilecto
ribus odiosa est. Illa
ciuitas sempit'na est.
Ibi nullus orit': quia nullus morit'. Ibi est
vera ꝛ plena felicitas: nō dea sed donū dei.
Inde fidei pignus accepimus: q̄ꝫdiu pere/
grinantes eius pulchritudini suspiramus.
Ibi non orit' sol suꝑ bonos ꝛ malos: sed sol
iusticię solos protegit bonos. Ibi non erit B
magna industria ditare ęrarium publicum
priuatis rebus angustis: vbi thesaurus cō/
munis est veritatis. Proinde non solum vt
talis merces talibus hominibus redderet'/
romanum imperium ad humanam gloriaꝫ

Expositio Ca. XVI
d Merces aūt san
ctoꝝ ꝛc̄. In hoc
capl'o ondit btūs aug'
q̄ꝫta sit differētia merce
dis q̄ remūerant' ciues
ciuitatis dei a mercede
qua remunerant' ciues
huius mūdi.

Expositio Ca. XVII

Quantū eñ ptinet ad hanc rc.
In hoc caplo ostendit
btūs aug⁹/ꝙ tenuis sit
illa glia p q̄ romani tot
aduersa sustinuerūt. Et
facit in hoc caplo duo:
qz pmo ostendit ꝙ glia
dñatiōis modicā facit
differentiā inter hoies.
Scdo ibi: Sz vtamur
ꝛ in his rc. ośdit ꝙ ex/
pedit ciuibus celestis ci
uitatis cōsiderare q̄ta
sustinuerūt ciues terre/
ne ciuitatis p tempali
glia acq̄rēda. Quantū
A ad pmū ostēdit beatus
Aug⁹ duo: videlicet/ ꝙ
pax inēst sub cuius do
minio hō viuat: ꝛ ꝙ pa
rū inēst inē romanos
qui vni pncipi sunt sub/
iecti/ ꝛ gētes alias q̄ ei/
dē subiciunē. Secūdū
istoꝝ ostēdit ibi: Nā qd
intersit. Quantū ad p/
mū ostēdit ꝙ gētib⁹ ro/
mano impio subiectis
nō obfuit sic subijci: im
mo si subiecissent se spō
te sine marte/ q̄ est deus
belli/ ꝛ bellona q̄ ē dea
belli/ nō obfuisset in ali/
quo: sed multū pfuisset
eis illa subiectio: ꝛ pa/
tet intentio Augustini.
b ¶ Romani ciues
essent rc. Hoc dicit
aug⁹: nō qz oēs gentes
romano impio subiecte
gaudebāt puilegijs/ q̄/
bus romani gaudebāt:
vt patet Actuū. xxi. sz
sicut dicit glo. sup illud
ad Timotheū epla. ij.
ca. vltio: Penulā quā
reliq̄ troade rc. Roma
ni hāc habuerūt ɔsuetu
dinē/ q̄ monarchiam or
B bis exq̄rebāt: vt q̄cūqꝫ
gēs cū pace ꝛ coronis
eis occurrisset/ darent
eis libertatē tantam/ vt
frēs eoꝝ dicerenē/ ciues
qꝫ romani appellarenē
dabantqꝫ potestatē eis
curiā habēdi ꝛ ɔsules:
sicut ipsi romani habe/
bant. c ¶ Nunquid
eñ illoꝝ rc. scz roma/
noꝝ tributa nō soluunt
q̄si diceret sic. Nā agri
puati ipsoꝝ tributū era
rio pblico: sicut alie ter/
re q̄ puincie dicebanē
romanis tributa solue/
rūt. d ¶ Nunqd nō
multi senatores rc.
scz gētibus vel ciuitati/ [redacted]
bus impio romano sub
iectis/ quasi diceret sic.
Habebāt eñ ꝛ alie ciui
tates ɔsules ꝛ senato/
res suos/ quoꝝ cura et
ɔsilijs respublica illaꝝ
ciuitatū regebat: vt iaꝫ
dictuꝫ fuit de ciuitatib⁹
q̄ romanos cuꝫ honore
susceperūt. e ¶ Simi
le fuit asylum illud
romuleuꝫ/ quo mul
titudinē qua illa ci/
uitas cōderet rc. De
asylo qđ ɔstruxit romu
lus: dictū fuit. ī. libro. j
ca. xxxiiij.

¶ Quo fructu ro
mani bella gesse/
rint et quantū his
quos vicere cōtu
lerint. Ca. XVII

a Quantū eñ ptinet ad hāc vitā mortali/
um/ q̄ paucis diebus
ducit ꝛ finiē: qd inter/
est sub cui⁹ impio vi/
uat hō moriturus/ si il
li q̄ imperāt ad ipia ꝛ
iniq̄ nō cogant? Aut
vō aliqd nocuerūt ro
mani gētibus: qb⁹ sub
iugatē imposuerūt le/
ges suas: nisi qz id fa/
ctum est ingēti strage
belloꝝ: qđ si cōcordiē
fieret idipsū fieret me/
liore successu: sz nulla
esset glia triūphantiū
Neqꝫ eñ ꝛ romani nō
viuebāt sub legib⁹ su/
is: q̄s ceteris impone
bāt. Hoc sufficeret rei
publice: nisi qz marti
ꝛ bellone displicebat:
vt nec victoria locuꝫ
haberet nemine vincē
te vbi nemo pugnaue
rat. Nōne romanis ꝛ
ceteris gētib⁹ vna es/
set eademqꝫ cōditio?
Presertim si mox fie/
ret qđ postea gratissi/
me atqꝫ hūanissime fa
ctuꝫ est: vt oēs ad ro/
manū impiū ptinētes
societatē acciperēt ci/
b uitatē: ꝛ romani ciues
essent: ac si esset omni
um qđ erat ante pau/
coꝝ: tñ ꝙ plebs illa q̄
suos agros nō habe/
ret/ de pblico viueret:
q̄ apparatus eis p bo/
nos administratores
reipublice grati⁹ a cō/
cordib⁹ p̄starenē q̄ vi/
ctis extorq̄renē. Nā qd
infsit ad incolumita/
teꝫ bonosqꝫ mores: ꝛ
ipsas certe hominum
dignitates: ꝙ alij vi/
cerunt/ alij victi sunt/
omnino non video: p̄/
ter illum glorie hu/
mane inanissimuꝫ fa/
stum in quo percepe/
runt mercedem suā: q̄
eius ingenti cupidine
arserūt: ꝛ ingētia bella gesserūt. Nunqd eñ c
illoꝝ agri tributa nō soluūt? Nunqd eis li/
cet discere qđ alijs nō licet? Nūqd nō multi d
senatores sunt in alijs terris q̄ romā nec fa/
cie quidem norunt?
¶ Tolle iactantiaꝫ ꝛ
omnes homines quid
sūt nisi homines? Qz
si puersitas seculi ad/
mitteret vt honora/
tiores essent quiqꝫ me
liores: nec sic pro ma/
gno haberi debuit ho
nor humanus: quia
nullius est ponderis
fumus. Sed vtamur
et in his rebus bene/
ficio domini dei no/
stri: consideremus q̄/
ta contempserint/ que pertulerint: quas cu/
piditates subegerint pro humana gloria:
qui eam tanq̄ mercedem talium virtu/
tum accipere meruerunt: et valeat nobis
etiam hec ad opprimendam superbiam/ vt
cum illa ciuitas in qua nobis regnare pro/
missum est: tantū ab hac distet/ quantū di/
stat celum a terra: a temporali leticia vita
eterna: ab inanibus laudibus/ solida glo/
ria: a societate mortalium/ societas angelo/
rum: a lumine solis ꝛ lune/ lumen eius qui
fecit solem ꝛ lunam: nihil sibi magnum fe/
cisse videantur tante patrie ciues/ si pro il/
la adipiscenda fecerint boni operis aliquid
vel mala aliqua sustinuerint: cum illi pro
hac terrena iam adepta tanta fecerint: tan/
ta perpessi sint: presertim quia remissio pec/
catorum que ciues ad eternam colligit pa/
triam/ habet aliquid cui per vmbram quan
dam simile fuit asylum illud romuleum/ e
quo multitudinem qua illa ciuitas conde/
retur/ quorumlibet delictorum congrega/
uit impunitas.

¶ Quartadecima veri/ Quartadeci
tas: ꝙ sublata iactantia ma veritas
oēs homines essent na/
tura pares. Unde dicit
sic: Tolle iactantiā ꝛ qd
sunt homines/ nisi homi
nes? Et loquiē q̄tum ad
vitiū ꝛ elationeꝫ inanis
glorie. Ex quo dicto acci
piē documentū/ ꝙ reges
ꝛ oēs magnates/ qñ co/
gnoscunē/ recogitant se
hoies: cum in hoc sint in C
natura ceteris pares: et
experianē easdē infirmi/
tates hūanitatis: nō de/
bēt extolli.

a Expoſi. Ca. XVIII

QUid ǭ magnū ꝛc. In h̄ ca. oñdit btūs augꝰ ex his q̄ romani fecerint ꝓ tpali glīa ꝗ leue ꝛ modicū ē illud qd̄ deus a nob̄ exigit ꝓ glīa ſempitna. Et facit in h̄ capl̄o duo: q2 pmo compat opa ɔ̃tuoſa romanoꝝ ad opa ɔ̃tuoſa

A chriſtianoꝝ. Scd̄o ibi: Hec ꝛ alia ꝛc. oñdit q̄ tm̄ chriſtiãis pfuerit ad ɔ̃tutē exēplū noſſe opa virtuoſa romanorum. b ¶ Filios brutꝰ ꝛc. Quod brutꝰ filios occidit: q2 voluerãt regem tarqniū reduxiſſe in vrbe: dictū fuit. ſ. li. iij. ca. xvj. vbi etiã btūs augꝰ exponit Vergiliū ɔ̃ſus li. vj. eneidos: qs etiã h̄ adducit dicens: Natoſq; pr̄ noua ꝛc. c ¶ Romanus princeps ꝛc. Iſte torquatꝰ mãliuſ dictus ē q accepit cognomē torq̄tus: q2 gallum vnū eminētis magnitudinis ꝛ fortitudis q romanos ad ſinglare certamē in bello ɔ̃ gallos puocabat/ in pñtia vtriuſq; exercitꝰ interfecit: et torquē aureū quē gallo abſtulerat ſibi iponens torq̄tus ad ſuos rediit. Et ſic dicit Eutropius li. ij. in ppetuū ꝛ ſibi et poſteris cognomē torq̄ti accepit. Quod aūt iſte filiū ſuū ſtrenue pugnãtē occidit: dictū fuit. ſ.

B li. j. ca. xxiij. d ¶ Si furiꝰ camillus ꝛc. Ea q̄ hic tãgit augꝰ de camillo diffuſiꝰ narrata ſunt lib. ij. ca. xvij. e ¶ Si

Eneid. 6 mutiꝰ vt cū por. ꝛc. Que h̄ tãgit diffuſe narrant. ſ. libro. iiij. ca. xx. f ¶ Si curciꝰ armatꝰ ꝛc. De iſto Curcio ſupra lib. iiij. ca. xx. dicit̄.

alias fata ¶ Cõſcriptam

¶ Quã alienã a iactãtia debeãt eſſe chriſtiãi ſi aliquid fecerint pro dilectiõe eterne patrie cū tãta romãi geſſerint pro hūana glīa et ciuitate trena. Ca. XVIII

a QUid ǭ magnū ē ꝓ illa eterna celeſtiq; patria cūcta ſeculi huiꝰ quãlibet iocunda blãdimēta ɔ̃tēnere: ſi ꝓ hac tēpali atq; b terrena filios brutꝰ potuit ꝛ occidere qd illa facere neminē cogit? Sz certe difficiliꝰ eſt filios interimere q̄ qd ꝓ iſta faciēdū eſt: ea q̄ filijs ɔgregãda videbãtur atq; ſeruanda: vel donare paupibꝰ vel ſi exiſtat tēptatio q̄ id ꝓ fide atq; iuſticia fieri cõpellat amittere. Felices em̄ vel nos vel filios nr̄os/ nõ diuitie terrene faciūt: aut nobis viuētibꝰ amittēde aut nob̄ mortuis a q̄bus neſcimꝰ: vel forte a q̄bꝰ nolumus poſſidēde. Sed deꝰ felices facit: q ē mētiū vera opulētia. Bruto autē q2 filios occidit/ infelicitatē phibet teſtimoniū etiã poeta laudator. Ait em̄: Natoſq; pat noua bella mouētes: Ad penā pulchra pro libertate vocabit Infelix: vt cūq; ferēt ea †facta minores. Sz vſu ſequēti: ɔſolatus eſt infelicē. ¶ Vicit amor patrie: laudūq; immenſa cupido. Hec ſunt duo illa/ libertas ꝛ cupiditaſ laudis humane: q̄ ad facta compulere mirãda romanos. Si ergo ꝓ libertate morituroꝝ ꝛ cupiditate laudū (que a mortalibꝰ expetunt̄) occidi filij a patre potuerunt: quid magnū eſt ſi ꝓ vera libertate que nos ab iniquitatis ꝛ mortis ꝛ diaboli dominatu liberos facit: nec pro cupiditate hūanaꝝ laudū/ ſed charitate liberandoꝝ hominū: nõ a tarqnio rege/ ſed a demonibus ꝛ demonū principe: nõ filij occidunt̄/ ſed chriſti pauperes inter filios computantur? c Si alius etiam romanus princeps cognomine torquatus/ filiū: non quia contra ipſam patriam/ ſed etiaꝫ ꝓ patria: tamen quia contra imperium ſuum: id eſt contra quod imperauerat pater imperator/ ab hoſte ꝓuocatus iuuenili ardore pugnauerat/ licet viciſſet/ occidit: ne plus mali eſſet in exemplo imperij contempti/ q̄ boni in gloria hoſtis occiſi: vt quid ſe iactent qui ꝓ immortalis patrie legibus omnia q̄ multo minus q̄ filij diligunt̄ bona terrena contemnunt? d Si furius camillus etiam ingratam patriam a cuius ceruicibus acerrimorum hoſtium vehientium iugum depulerat: damnatuſq; ab emulis fuerat/ a gallis iterum liberauit: quia non habebat potiorem vbi poſſet viuere glorioſus: cur extollat̄ velut grande aliquid fecerit: qui forte in eccleſia ab inimicis carnalibus velut grauiſſimã exhonorationis paſſus iniuriã: nõ ſe ad eius hoſtes hereticos trãſtulit: aut aliquam contra illam ipſe hereſim ɔdidit: ſed eam potius q̄tum valuit ab hereticoꝝ perniciosiſſima prauitate defendit: cuꝫ alia non ſit vbi viuat̄ in hominū gloria/ ſed vbi vita acquirat̄ eterna? e Si mutius vt cū porſenna rege pax fieret: qui grauiſſimo bello romanos premebat: quia porſennaꝫ ipſum occidere non potuit: ꝛ ꝓ eo alterum deceptus occidit: in ardentem aram ante eius oculos dexteram extendit/ dicens: multos tales qualem illum videret/ in eius exitium coniuraſſe: cuius ille fortitudinem ꝛ coniurationem talium phorreſcens/ ſine vlla dilatiõe ſe ab illo bello factã pace compeſcuit: quis regno celorum imputaturus eſt merita ſua: ſi ꝓ illo non vnam manum neq; hoc ſibi vltro faciens: ſed perſequente aliquo: patiens totum flammis corpus impēderit? f ¶ Si curcius armatꝰ equo concito in abruptum hiatuꝫ terre ſe precipitem dedit: deoꝛuꝫ ſuorum oraculis ſeruiens/ qui iuſſerant vt illuc id quod Romani

Quintadecima veritas ¶ Quintadecima veritas: q amor patrie cum laudū immēſa cupidine cõpulit ad mirandū romanos. Iſtud aūt dictū oſtendit duplici exēplo. Primo: q2 brutus cū imperaret rome/ filios occidit: quia mouebãt noua bella q̄uis eſſent minores. Vñ in laudē eius dixit poeta: Vincit amor patrie: laudūq; immēſa cupido. Scd̄o: q2 alius pnceps romanus torq̄tus/ filiū nõ cõtra patriã ſed ꝓ patria: q2 cõtra imperiū patris ab hoſte ꝓuocatꝰ iuuenili more pugnaſſet ꝛ viciſſet/ occidit eum pater ſuus: ne plus mali eſſet in exemplo imperij contempti/ q̄ boni in gloria hoſtis occiſi.

Sextadecima veritas ¶ Sextadecima veritas: q maiora fecerūt romani ꝓ republica: q̄ nõnulli chriſtiani ꝓ fide catholica. Iſtud autē dicitur oſtendit triplici exemplo

A

haberent optimum mitterent: nec aliud intelligere potuerit quam viris armisque se excellere: unde videlicet oportebat, ut deorum iussis in illum interitum vir precipitaretur armatus: quid se magnum pro eterna patria fecisse dicturus est: qui aliquem fidei sue passus inimicum: non se ultro in talem mortem mittens, sed ab illo missus obierit: quandoquidem a domino suo eodemque rege patrie sue certius oraculum accepit: Nolite timere eos qui corpus occidunt: animam autem non possunt occidere. Si se occidendo cer- a tis verbis quodam modo consecrantes decii devoverunt: ut illis cadentibus, et iram deorum sanguine suo placantibus, romanus liberaretur exercitus: nullo modo superbiant sancti martyres tanquam dignum aliquid pro illius patrie participatione fecerint: ubi eterna est et vera felicitas: pro qua usque ad sui sanguinis effusionem, non solum suos fratres pro quibus fundebatur, verum et ipsos inimicos a quibus fundebatur: sicut eis preceptum est diligentes, charitatis fide et fidei charitate certarunt. b Si Marcus pulvillus dedicans edem iovis, iunonis, minerve: falso sibi ab invidis morte filii nunciata, ut illo nuncio perturbatus abscederet: atque ita dedicationis gloriam collega eius consequeretur: ita contempsit ut eum etiam proiici insepultum iuberet: et sic in eius corde orbitatis dolorem glorie cupiditas vicerat: quid magnum se pro evangelii sancti predicatione: qua cives superne patrie de diversis liberantur et colliguntur erroribus, fecisse dicturus est: cui dominus de sepultura patris sui sollicito ait: Sequere me: et sine mortuos sepelire mortuos suos. Si mar- c cus regulus ne crudelissimos hostes iurando falleret, ad eos ab ipsa roma reversus est: quoniam sicut romanis eum tenere volentibus respondisse fertur: posteaquam afris servierat: dignitatem illic honesti civis habere non posset: eumque carthaginenses quia contra eos in roma no senatu egerat: gravissimis suppliciis necaverunt: quot cruciatus non sunt pro fide illius patrie contemnendi: ad cuius beatitudinem fides ipsa perducit? Aut quid retribuetur domino pro omnibus que retribuit si pro fide que illi debetur talia fuerit homo passus: qualia pro fide quam perniciosissimis inimicis debebat passus est regulus? Quomodo autem se audebit extollere de voluntaria paupertate christianus: ut in huius vite peregrinatione expeditior ambulet viam que perducit ad patriam: ubi vere divitie ipse deus est: cum audiat vel d legat lucium valerium, qui in suo defunctus est consulatu: usque adeo fuisse pauperem, ut nummis a populo collatis, eius sepultura curaretur? Au- e diat vel legat quintium cincinnatum, cum quattuor iugera possideret: et ca

Mat.10.d

E

a ¶ Consecrantes decii devoverunt ut illis cad. etc. De istis Deciis ibidem.

b ¶ Si marcus pulvillus dedicans etc. Quod hic tangitur de marco pulvillo: qui et Horatius pulvillus dictus est: narrat valerius libro v. capitulo ultimo: et etiam Titus livius de urbis origine libro ii. circa principium: quod cum ipse et Valerius publicola simul essent consules: et edes iovis in capitolio dedicari deberet sortiti sunt inter se ubi duo quis eorum deberet eam dedicare. Sors autem pulvillo evenit: quod egre tulerunt amici alterius consulis: et cum ipsum variis modis impedire conarentur et frustrarentur: tandem ipso iam officium dedicationis prosequente: venit quidam adversarius procuratus: qui falso nunciavit filium ipsius pulvilli iam defunctum: propter quod dicebant adversarium ipsum, cuius esset funus in familia sua non posse secundum interpretationem deorum edem dedicare: qui propter hoc ab incohato non destitit, sed filium suum iussit abiici insepultum. Tamen verum crediderit filium suum mortuum, an non, titus

exemplo. Primo illius iuvenis optimi romanorum qui se armatum cum equo in hiatum precipitem dedit libenter, cum deorum iussisset: ut pro salute urbis optimus romanorum se ibi precipitaret. Secundo exemplo lucii valerii, qui in suo mortuus consulatu, ita fuerat fuit pauper, ut nummis collectis a populo, eius sepultura curaretur. Hic dicit Augustinus. Quomodo vir christianus audebat se de voluntaria paupertate extollere, videns exemplum istius. Tertio exemplo istius quintii qui cum quattuor iugera possideret: et ea suis manibus coleret: inde abductus et factus dux exercitus: post habitum nobilem triumphum rediit ad pristinum opus. Et ideo subdit hic Augustinus: Non omnes christiani qui excellenti ore proposito divitias suas volunt esse communes: sicut scriptum est in Actibus apostolorum ut distribuatur sicut cuique opus erat etc. intelligant se ex hoc nulla vel talia ri posse iactantia.

livius relinquit sub dubio. Valerius tamen innuit, quod ipse credidit filium mortuum: ascribens factum etiam magne constantie: quod etiam Augustinus innuit in hoc loco. c ¶ Si marcus regulus. Nota quod de hoc tangitur supra libro primo ca. xv. d ¶ Cum audiat vel legat lucium valerium etc. De isto sic narrat Eutropius libro primo, quod anno quinto scilicet post reges exactos, lucius valerius ille bruti collega: et consulis consul fataliter est mortuus adeo pauper: ut collatis a populo nummis, sumptum habuit sepulture. Titus tamen livius de urbis origine libro ii. dicit hunc Valerium: quem publium valerium appellat: mortuum fuisse sub aliis duobus consulibus, scilicet Agrippa menenio, et Paulo posthumio. Concordat tamen cum Eutropio in hoc quod ipse quarto anno fuit consul. Mat.8.c. Luc.9.g. F

e ¶ Audiat vel legat Quintium cincinnatum, cum quattuor iugera possideret etc. De isto quintio narrat Titus livius de urbis origine libro iii. quod gens equorum lucium minutium in monte algido, sic dicto, castra obsedisset: ac de hoc rumor in urbem venisset: Quintus cincinnatus consensu omnium in sex menses dictator creatur. Missi vero sunt ad eum trans tyberim ubi agrum quattuor iugerum colebat: qui hoc sibi nunciarent et in urbem ducerent. Ipsi vero venientes, invenerunt eum operi agresti intentum: et veste huiusce modi labori congrua indutum: quem absterso sudore et pulvere et toga vestitum ad urbem ducunt: occurrentibus sibi primo filiis et amicis: deinde patribus: postero die magistrum equitum dixit: id est pro- Ps.115.a. G

n ff nunciavit

Nunciauit lucius tarquinius nobilē quidē virum ⁊ gentis patricię: sed tamē quę penitādo pre inopia sibi stipendia .s. milicię acquisiuerat. Rebus ergo dispositis in hostes ꝓcedit: ⁊ tam ꝓspere sibi successit ꝙ hostes sub iugum misit: ⁊ sic permisit exire: sibi tamen suos principes victos tradere sūt cōpulsi. Castra etiā eorū oib⁹ bonis plena recepit: ⁊ prędā omnē militib⁹ suis diuisit. Consulē vero qui obsessus fuerat increpās ⁊ partem prędę omnino sibi negans ait: Carebis inquit prędę parte miles ex eo hoste cui ꝓpe pręda fuisti. Idem tamē cōsul adueniēte dictatore satis egregie se habuerat ꝯtra hostes: qb⁹ gestis honore dictaturę .xvi. die postq̄ susceperat ipm cessit: ⁊ ad labores solitos est reuersus. De isto quintio sic non obstante sua paupertate creato/facit etiā valerius lib. iiii. ca. iiii. mētionē. Et aduertendū ꝙ sicut hic dicit augustin⁹/honor dictaturę fuit maior cōsolatu: vñ caius iurisconsult⁹ ad legē duodecim tabularum lib. i. dicit/ꝙ exactis regib⁹ consules constituti sunt duo/penes quos summū ius esset: qui tamē ne per oīa regiā sibi potestatem vendicarēt/data lege factū est vt ab eis prouocatio esset: ne etiam in caput ciuis Romani animaduerterēt iniussi. i. sine iussu populi: solū relictum illis vt coercere possent ⁊ in vincula publica duci iuberent. Postmodū ꝯo ꝑplo aucto cū crebra orirent bella/interdū re exigēte placuit maioris potētie magistrat⁹ institui. Itaq̄ dictatores ꝓditi sunt/a quibus nec ꝓuocādi ius fuit: ⁊ quibus etiā capitis aīaduersio data est: hunc magistratū qui summā potestatem habuit/nō est fas vltra sextum mensem retineri. Hec ille. Huic per oīa cōcordat titus liui⁹ de vrbis origine lib. ii. Isidorus tamē lib. ix. etymologiarū: ca. iii. dicit/ꝙ dictatores quinquēnii tēporis imperio vtebantur: quod cum histriographis nō concordat: vix enī inuenitur de aliquo qui sex mēsib⁹ illud imperiū cōtinuauerit. Est etiā hic sciendū ꝙ alia fuit differētia inter cōsules ⁊ dictatores: quia consules regulariter singulis annis eligebant: ita ꝙ imperiū ꝯsulare fuit continue in vrbe: dictator vero nō creabat nisi magna necessitate/et hoc raro: excepto ꝙ augusto causa honoratiōis fuit concessa perpetua dictatura.

suis manibus coleret: ab aratro esse abductū vt dictator fieret: maior vtiq̄ honore q̄ consul: victisq̄ hostib⁹ ingentem gloriā consecutū: in eadem paupertate mansisse? Aut quid se magnū fecisse ꝑdicabit qui nullo ꝑmio mundi huius fuerit ab eternę illius patrię societate seductus: a cum fabriciū didicerit tantis munerib⁹ pyrrhi regis epirotarum/ꝓmissa etiā quarta parte regni/a romana ciuitate nō potuisse diuelli: ibiq̄ in sua paupertate priuatū manere voluisse? Nam illud quod rempublicam/id est rem populi/rem patrię/rem cōmunem cum haberent opulentissimā atq̄ ditissimā: sic ipsi in suis domib⁹ pauperes b erant: vt quidā eorum qui iam bis cōsul fuisset ex senatu pauperū hoim pelleretur notatiōe censoria: ꝙ decem pondo argēti in vasis habere compertus est: ita iidē ipsi pauperes erāt quorū triumphis publicū ditabatur erarium. Nōne oēs christiani qui excellentiore ꝓposito diuitias suas cōmunes faciūt: sm ꝙ scriptū est in actib⁹ apostolorū: Vt distribuatur sicut cuiq̄ op⁹ est: et nemo dicat aliquid propriū/sed c sint illis omnia cōmunia: intelligūt se nulla ob hoc ventilari oportere iactantia: id faciendo ꝓ obtinēda societate angelorū: cū pene tale aliquid illi fecerint ꝓ conseruāda gloria romanorum? Hęc ⁊ alia si qua reperiunt in litteris eorum quādo sic innotescerent: quando tanta fama predicarentur: nisi romanum imperiū longe lateq̄ porrectū/magnificis successibus augeret? Proinde per illud imperiū tam magnū tamq̄ diuturnū/virorūq̄ tantorū virtutibus preclarū atq̄ gloriosum: et illorū intētiōi merces quā querebant est reddita: ⁊ nobis proposita necessarię cōmonitiōis exēpla: vt si virtutes quarum istę vtcunq̄ sunt similes: quas isti ꝓ ciuitatis terrenę gloria tenuerūt: ꝓ dei gloriosissima ciuitate nō tenuerimus/pudore pungamur: si tenuerimus superbia/non extollamur. Quoniam sicut dicit apostolus: Indignę sunt passiōes huius temporis ad futurā gloriam quę reuelabit in nobis. Ad humanam vero gloriam presentisq̄ temporis satis digna

Act. 4. b. — Roma. 8.

a Cum fabricium didicerit ⁊c. De eo quod hic tangit/narrat eutropi⁹ lib. ii. ꝙ cum pyrrhus rex epiratarū venisset in italiam cōtra romanos pro tarentinis/in pmo prelio romanos vicit: et ex illis mille octingentos cepit/et humanissime tractauit. Legati vero romani ad pyrrhum pro redimendis captiuis/ab eo honorifice sunt suscepti: captiuos sine precio Romam misit: vnum vero ex legatis romanorum fabricium admirat⁹/cum eum pauperē cognouisset/parte quarta regni ꝓmissa sollicitauit eum vt ad se transiret: contemptusq̄ est a Fabricio: propter quę cum romanorum ingenti admiratione pyrrhus teneretur: legatū romam misit: qui pacem equis cōditionibus peteret. Idē etiam pyrrhus alio de eodem fabricio sic dixisse fert. Iste est fabricius/qui difficilius ab honestate q̄ sol a cursu suo auerti potest. Est autem aduertendū ꝙ duo fuerunt pyrrhi: quorum vnus fuit filius achillis: et fuit in bello troiano: de quo supra libro. iii. caplo. xiii. facta est mentio. Alius fuit de genere achillis: sed per longa spacia temporum post bellum troianum/et etiam post reges exactos romanorum: de quo fit hic mentio.

b Vt quidam eorum qui iam bis consul fuisset ⁊c. Iste fuit cornelius rufinus: qui sicut narrat Valerius libro. ii. cap. iiii. bis consulatū et semel dictaturam speciosissime gesserat: qui tamen a fabricio/cum fabricius censor/id est iudex morum esset/de ordine senatorio expulsus est: quia emerat vasa argentea decem pondo/id decem ponderum: quasi in hoc malum exemplum luxurię prebuisset.

c Sed sint illis oīa cōmunia ⁊c. Narrat iustinus lib. xliii. ꝙ saturnus dum regnaret in italia/tāte fuit iusticię/vt neq̄ seruiret quisq̄ sub illo/neq̄ quicq̄ priuatę rei habuerit: sed omnia cōmunia et indiuisa omnib⁹ fuerint velut vnū cunctis patrimoniū esset.

b a ¶ Unde etiā iudei rc. Uult dicere/ q iudei qui ex lege sua quā christ⁹ postmodū exposuit eis ī nouo testamēto/ debebāt deū ꝓ bonis eternis coluisse: & tamē nō fecerūt: sed datorē glorie occiderūt: ideo merito donati sūt glorie romanoꝝ: id est vt romani d̄ his triūpharēt: & sic gloriā de ipsoꝝ victoria repertarent.

Expo. Ca. XIX

b Interest sane inter cu. rc. In hoc capitulo Augustinus comparat ad inuicem duas cupiditates: scȝ humane laudis/ & temporalis dn̄ationis. Et ponit in hoc capitulo quattuor: quia p̄mo ostendit/ quō ab inuicem differāt. Secūdo ibi: Et ideo v̄tutes rc. ostendit q in virtuosis cōtemptus glorie sit valde laudabilis. Tertio ibi: Qui aūt cōtēptor glorie rc. ostendit q̄ ꝑiculosus sit cōtemptus eius in malis/ qui dn̄ationis sūt auidi. Quarto ibi: Nō illud constet rc. cōparat ad inuicem virtutes que ordināt ad humanā gloriā: et virtutes q̄ ordināt ad verā gloriā: de quib⁹ ait Salustius scȝ ī catilinario: & posita sūt verba salustii magis integre supra ca. xū. in hoc libro: d̄ quibus solū ponūtur hic v̄ba ista. Sed ille vera via nitit: nā omnia alia hic sunt v̄ba augustini. c ¶ Quicqd enī fecerit rc. Uult hic btūs Augustinus ꝓbare: q cōtēptus humane glorie soli deo not⁹ esse potest: q2 ponamus q aliquis appareat cōtēptor humane glorie: & tamen ad hoc agere credat ab aliis: vt ꝑ cōtemptuȝ laudis et glorie maiorē laudē ab hominib⁹ accipiat. Ista suspitio hominū de tali nō potest tolli per aliquid qd̄ ipse possit ostendere: nec ipse potest aliquid exterius facere per qd̄ ostēdat eos male suspicari: quia non posset aliter hoc ostendere nisi per opus exterius quo laudes cōtemneret. Sed hoc nō sufficit ad excludendam dictam suspitionem: cū ipsa suspitio sit/ q ideo laus cōtemnit vt maior acquiratur: ergo quantumcūq3 hō vere cōtemnat laudes: tn̄ ipsum contemptum non potest ipse ostendere his qui de ipso oppositū suspicant: & ideo soli deo potest hoc ostēdere. Et ideo tali non restat quantum ad hoc/ nisi contemnere temeritatē male iudicantiū/ quatenus ipsum tangit: licet quaten⁹ est peccatum ipsorum qui male iudicant/ debeat curare.

d ¶ Qui autē contemptor glorie dominationis ē auidus rc. Hic ostendit q̄ periculosus sit contemptus glorie/ si assit appetitus dominādi. Et facit hic triā: quia primo ostendit quanta mala facit appetitus dominandi vbi est cōtempt⁹ laudis et glorie. Secundo ibi: Etiaȝ talibus rc. ostendit q etiā talib⁹ deus cōcedit quandoq3 illud qd̄ cupiūt scȝ magnam dn̄ationē: & causam assignat. Tertio ibi: Quocirca: cōcludit vnā causā p̄ri⁹ nō tactā: quare deus auxit romanū imperium. Quantū ad primū dicit q qui sūt cupidi dominationis: & de laude seu gloria humana nō curāt/ superant. i. excedūt bestias/ viciis p̄cipue duob⁹. s. crudelitate & luxuria: et tales erāt romani multi: qui licet curaȝ estimationis scȝ bone/ de ipsis amiserint: nō curātes qd de eis aliȝ estimarent: tn̄ ꝓpter cupiditatem dominationis multa mala fecerūt: inter quos p̄cipu⁹ fuit nero: qui fuit quintus imperator post Augustum. De cui⁹ luxuria scribit Orosius libro. vū. q libidinib⁹ ita agitatus ē: vt nec a matre/ nec a sorore nec alia quacūq3 psona ꝓpter reuerentiā

Salustius in catilinario

vita extimabaꝫ illorum.

a Unde etiaȝ iudei q̄ christū occiderunt/ reuelante testamēto nouo/ quod in veteri velatū fuit: vt non ꝓ terrenis & temporalib⁹ beneficiis que diuina ꝓuidentia permixte bonis malisq3 ꝯcedit/ sed ꝓ eterna vita muneribusq3 perpetuis/ et ipsius superne ciuitatis societate colaꝫ deus vnus & verus: rectissime istoꝝ glorie donati sūt: vt hi qui qualibuscunq3 virtutibus terrenā gloriam quesierunt & acquisierunt/ vincerent eos qui magnis viciis datorem vere glorie et ciuitatis eterne occiderunt atq3 respuerunt.

¶ Quomodo inter se differāt cupiditas glorie/ et cupiditas dominationis.

Capitulum XIX

b Interest sane inter cupiditatē humane glorie/ & cupiditatem dominatiōis. Nā licet procliue sit: vt qui humana gloria nimium delectatur/ etiam dominari ardenter affectet: tamen qui veram/ licet humanarū laudum gloriaȝ concupiscūt: dant operā bn̄ iudicātibus nō displicere. Sunt enī multa in moribus bona: de quib⁹ multi bene iudicant: q̄uis ea multi non habeant: et per ea bona morū nituntur ad gloriā et imperiū vel dominationeȝ: de quibus ait Salustius Sed ille vera via nititur. Quisquis autē sine cupiditate glorie/ qua vereꝫ homo bene iudicātibus displicere: dominari atq3 imperare desiderat/ etiā per apertissima scelera querit plerumq3 obtinere quod diligit. Proinde qui gloriā concupiscit/ aut vera via nitiꝫ: aut certe dolis atq3 fallaciis contēdit: volens bonus videri quod nō est. Et ideo virtutes habenti magna virtus est contemnere gloriam: quia contemptus eius in conspectu dei est: iudicio autem non reperitur humāo. c Quicquid enim fecerit ad oculos hominum: quo glorie contemptor appareat: ad maiorem laudē: hoc est ad maiorem gloriam facere si credaꝫ: non est vnde se suspicantium sensibus aliter esse q̄ suspicantur ostendat. Sed qui contemnit iudicia laudantium: contemnit etiam suspicantium temeritatē: quorum tamen si vere bonus est nō contemnit salutem: quoniam tante iusticie est qui de spiritu dei virtutes habet: vt etiam ipsos diligat inimicos: et ita diligat/ vt suos osores vel detractores velit correctos habere cōsortes: nō in terrena patria sed superna. In laudatoribus aūt suis q̄uis paruipēdat q eū laudant: nō tamē paruipendit q amāt: nec eos vult fallere laudātes: ne decipiat diligentes. Ideoq3 instat ardēter vt potius ille laudetur a quo habet homo quicquid ī eo iure laudatur. d Qui autēȝ contemptor glorie dominatiōis ē auid⁹/ bestias superat: siue crudelitate vitiis/ siue fluxu luxurie

C consanguinitatis ab-
stinuerit: virum in
vxorem duxit: et ip
se a viro vt vxor
acceptus est. De
crudelitate vero
eius narrat Oro/
sius ibidem: q tā
ta crudelitate ef-
fractus est: vt plu
rimā partem sena
tus interficeret:
equestrem pene or
dinem destrueret:
matrem et fratrē
et sororem/ vxorē/
ceterosq cogna/
tos et propinquos
occidit. Et sic nar
rat Suetoni⁹: ca/
dauer matris iter
fecte diligēter in/
Prouer.8.b. spexit: mēbra con a
trectauit quedam
laudās/ quedā vi/
tuperans. Itē sm
Orosium ipse pri
mus rome christi/
anos suppliciis et
mortibus exposu/
Eneid.7. it: et per omnes p
uincias excruciari
pcepit: beatos au
tē aplos Petrū et
Job.34.d. paulum necauit.
De ipso autem nar
rat Eutropius/ q
se tanto dedecore
pstituit: vt et salta
ret et cantaret i sce
na citharedico ha
bitu vel tragico.
Urbem romanam
incendit/ vt specta
culi eius imagine
spectaret: qli olim
troia capta incen/
dio arserat. Mul
ta alia a Sueto/
nio scribunt. Sz
D et ipse Seneca ma b
gister eius de ipso
tragediam nouam
composuit: q octa
uia vocatur: i qua
eius crudelitates
descripsit.

a ℭ Per me re/
ges regnant: et
tyrāni p me rc.
Ita ē textus Au/
gust. et septuagin
ta interpretū: vbi
tamē ipsi habent
tyranni: et nos ha
bemus/ legū cōdi
tores. Per tyran/
nos autē consue/
uerūt antiquitus in/
telligi viri fortes:

Tales qdē romani fuerūt.
Non eīn cura existimati/
onis amissa/ dominatiōis
cupiditate caruerūt. Mul
tos tales fuisse pdit histo/
ria. Sz hui⁹ vitij sūmitatē
et qsi arcē quandā nero ce/
sar prim⁹ obtinuit. Cui⁹ fu/
it tāta luxuries/ vt nihil ab
eo putaret virile metuen/
dū: tanta crudelitas/ vt ni
hil molle habere crederet
si nesciret. Etiā talib⁹ mal
dominādi potestas nō da/
tur nisi sūmi dei puidētia:
qn res hūanas iudicat tali
bus dnis dignas. Apta de
hac re vox diuina ē/ loquē
te dei sapientia: Per me re
ges regnant: et tyranni per
me tenēt terram. Sed ne ty
ranni nō pessimi atq im/
probi reges/ sed veteri no/
mine fortes dicti existimē/
tur. Unde ait Uirgilius:
Pars mihi pacis erit dex/
trā tetigisse tyranni. Aptis
sime alio loco ō deo dictū
est: Qui regnare facit ho/
minē hypocritā ppt puer/
sitatē populi. Quāobrē qs
uis vt potui satis exposue
rim/ qua causa deus vnus
ver⁹ et iustus/ romanos sm
quandam formā terrene ci
uitatis bonos adiuuerit:
ad tanti imperij gloriā cō/
sequendā: potest tn̄ et alia
causa esse latentior/ ppter
diuersa merita generis hu
mani/ deo magis nota qs
b nobis: dum illud cōstet in
ter omnes veraciter pios:
neminē sine vera pietate:
id est veri dei vero cultu/
veram posse habere virtu/
tē: nec eam verā esse/ quan
do glorie seruit humane.
Eos tn̄ qui ciues non sunt
ciuitatis eterne: que in sa/
cris litteris nostris dicit ci
uitas dei: vtiliores esse ter
rene ciuitati quādo habēt
virtutē vel ipsam/ qs si nec
ipsam. Illi autē q vera pie
tate prediti bene viuunt/ si
hanc scientiam regēdi po/
pulos consectari sunt: ni/
hil est felicius reb⁹ humanis
qs si deo miserāte habeāt po/
testatē. Tales aūt homines
virtutes suas qntascūq i hac
vita possūt habere nō tribu/
unt nisi gratie dei: q eas vo/
lentibus/ credentib⁹ petenti/
busq dederit: simulq intelli
gunt/ quantū sibi desit ad p/
fectionē iusticie: qualis est i
illorū sanctorū angelorū so/
cietate cui se nitunt aptare.
Quantumlibet autē laudet
atq predicet virt⁹: que sine
vera pietate seruit hoim glo
rie: nequaqs sanctorū exiguis
initijs comparāda est: quorū
spes posita est in gratia et mi
sericordia veri dei.

ℭ Tam turpiter serui/ re virtutes hūane glo/ rie qs corporis volu/ ptati. Capitulum. XX

Solent phi qui finem c
boni humani in ipsa
virtute pstituisse: ad in/
gerendū pudorē qbusdā phi
losophis: q virtutes qdem p/
bāt/ sed eas voluptatis cor/
poralis fine metiunt: et illam
p seipsā putāt appetendam:
istas ppter ipsā: tabulā quan
dā verbis pingere: vbi volu
ptas in sella regali qsi delica
ta qdā regina considat: eiq
virtutes famule subijciant: ob
seruātes eius nutum vt faci/
ant quod illa imperauerit.
Que prudētie iubeat/ vt vi/
gilanter inquirat quomodo
voluptas regnat et salua sit.
Iusticie iubeat/ vt prestet be
neficia: que potest ad cōpa/
randas amicitias corporali/
b⁹ cōmodis necessarias: nul
li facit iniuriā: ne offensis le/
gib⁹ voluptas viuere secure
nō possit. Fortitudini iubeat
vt si dolor corpi acciderit q
nō cōpellat in mortē: teneat
dominā suā: id est volupta/
tē fortiter in animi cogitati/
one: vt per pristinarū delicia/
rum suarū recordationē mi/
tiget presentis doloris acule
os. Tēperātie iubeat/ vt tan/
tū capiat alimentorū: et si qua
delectāt/ ne p imoderationē

Quis boni etiā
v: h pbat aug⁹
p versum Uir/
gilij lib. vij. enei
dos: q talis est:
Pars mihi pa/
cis rc. et dicitur
i persona latini
regis de Enea
qn applicuit in
italiā in terram
latini regis.
b ℭ Dū illud
cōstet rc. Hic
compat ad inui
cē virtutes roma
norū que ordina
bant ad vanam
gloriā: ad virtu
tes christianorū
que ordināt ad
verā gloriā. Et
facit hic tria: qa
primo virtutes
romanorū pro/
bat veras virtu
tes non fuisse. B
Scdo ibi: Eos
c tamē qui ciues
nō rc. ostendit
q saltem melius
fuit p republi
ca romanorū q
haberēt illas v
tutes/ qs q eis
caruissent. Ter
tio ibi: Illi autē
q veram rc. ostē
dit q iste virtu/
tes que ad dei
gloriam ordinā
tur: multū plus
valent qtum ad
regimen alio/
rum: et etiam in
seipsis sunt me
liores qs alie v
tutes.

Expo. ca. XX
Solēt phi c
losophi q
finē boni rc.
In hoc capitu/
lo ostendit bea
tus Aug⁹ q tur
pe sit ordinare
virtutes ad va
nam gloriā tan/
qs ad finem. Et
hoc ostēdit per
quādā similitudi/
nem. Et facit hic
duo: q: pmo ad
ducit illud qd ē
simile. Secun/
do ibi. Sed nō
existimo rc. Si
mile illud aptat
ad propositum
Similitudo v
q sumitur

b similr et q̄das pictura imaginaria seu ẜboli que quidem pictura vt videt dicere Tulli⁹ li.ij. de finibus bonoꝝ ꝛ maloꝝ/ inuēta fuit ab cleāte pho.

Decimaseptima veritas

a ¶ Alio mō quodā hūane subditur laudi. Hoc dicit: qꝛ sicut ipsemet exponit: nec q̄ sibi placet nō est hō: ꝛ in alo laudat illud qd̄ facit: et ita subdit humane laudi.

Expo. Capituli. XXI.

b Que cū ita sint ꝛc̄. In hoc ca. ostēdit beatus Aug⁹ ꝙ licet in dubitāter tenēdum sit ꝙ potestas ꝯferēdi regna sit vni⁹ veri dei q̄ tribuit regna qbus vult: tñ causas ꝓpt q̄s deus sic dat ad plenū/ scire nō possumus. Et facit h̄ duo: qꝛ pmo ꝓbat ꝙ dare regna nō est in potestate deoꝝ multoꝝ/ quos romāi coluerunt: sed vni us veri dei. Secundo ibi: Sic etiā hoib⁹ ꝛc̄. ostendit ꝙ deus in dando regna nō semper respicit ad merita illoꝝ quibus dat: ꝛ ideo causa est valde occulta.

c ¶ Qui dedit Assyrijs vel etiā persis ꝛc̄. De istis regnis dictuȝ ē supra in hoc li. bro ca. xij.

d ¶ A qbus solos duos deos ꝛc̄. Vult dicere. ꝙ perse nō coluerunt il la multitudinē

notiū aliqd valitudinē turbet: ꝛ voluptas/ quā etiā i corpoꝝ sanitate epicurei mariaȝ ponūt/ grauit offēdat. Ita virtutes cū tota sue glie dignitate/ tāq̄ iperiose ancille ꝛ ihoneste mulierculę fuiētvoluptati. ¶ Nihil hac pictura dicūt eē ignominiosius ꝛ deformius: et qd̄ min⁹ bonoꝝ ferre possit aspectus: ꝛ verū dicunt. Sed nō existimo satis debiti decoris esse picturā si etiā talis fingat: vbi virtutes hūane glorię seruiant. Licet eñ ista gloria dlicata mulier nō sit: inflata tñ est/ ꝛ multū inanitat/ habet. Unde non ei digne seruit soliditas quedam firmitasq̄ virtutū: vt nihil prouideat prudentia: nihil distribuat iusticia: nihil toleret fortitudo: nihil tēperātia moderet: nisi vñ placeat hoībus: ꝛ vēto se glorię seruiatur. Nec illi se ab ista defendent fęditate: q̄ cū aliena spernant iudicia/ velut glorię cōtemptores/ sibi sapiētes videntur: et sibi placēt: Nā coꝝ virtus: si tamen vlla est: alio mō quodā humanę subdit laudi. Neq̄ eñ ipse qui sibi placet/ homo nō est. Qui autē vera pietate in deū quē diligit credit et sperat: plus intendit in ea in quibus sibi displicet/ q̄ in ea si qua i illo sunt q̄ nō taȝ ipsi q̄ veritati placent. Neq̄

¶ Decimaseptima veritas/ ꝙ nihil ē ignominiosius ista pictura i q̄ voluptas pīgit tanq̄ regīa imperans oib⁹ virtutib⁹: ita et si eēt aliq̄ in q̄ pingerent oēs virtutes vt seruiētes hūane glie. Inteligendū tñ ad istius dicti declaratione/ ꝙ epicurei ponebant ꝙ act⁹ virtutū nō eēnt q̄rēdi nisi ꝓpt voluptatē: vtpote tpantia ꝓpter sanitatē. Si eñ nō habet voluptas et fortitudo ad domādū hostes q̄ impediūt voluptates: ꝛ sueuoluptati subdcebāt virtutes. Et qꝛ stoici h̄ detestabant q̄ ponebāt bonū hūanū cōsistere i virtute: ad vereciūdiā ꝯferēdā epicureis: pingebāt vnā tabulā in q̄ erat depicta voluptas imperās oībus virtutib⁹: ꝛ illā dicebāt ignominiosā. Et p istū modū dicit Aug⁹/ ꝙ posset pingi vna tabula i q̄ inanis gloria poneret virtutū regina: q̄ foret ignominiosa: et hoc dicit contra romanos: q̄ virtutes humane glie subiugabāt.

id tribuit vñ iā pōt placere: nisi ei⁹ misericordię cui meruit displicere. De his sanatis gratias agēs: de illis sanandis preces fundens.

¶ Romanum regnū a deo vero eē dispositū: a quo ē omnis ptās. et cui⁹ ꝓuidētia reguntur vniuersa. Ca. XXI

b Que cum ita sint: nō tribuamus dādi regni atq̄ iperij ptātē. ¶ Nisi deo vero/ q̄ dat felicitatē in regno celoꝝ: non nisi pijs: regnū vō terrenum ꝛ pijs ꝛ impijs: sicut ei placet: cui nihil iniuste placȝ. Quā uis eñ aliquid dixerim⁹ quod apertuȝ nobis esse voluit: tñ multum est ad nos/ ꝛ valde superat vires nostras/ hoim occulta discutere: et liqdo examine merita dijudicare regnoꝝ. Ille igit vnus verus deus: qui nec iudicio nec adiutorio deserit genus humanū: q̄ñ voluit ꝛ quātū voluit/ romanis regnū dedit: q̄ dedit assyrijs/ c vel etiā psis: a quibus solos d duos deos coli: vnū bonū/ alterū malū/ continēt litterę istoꝝ: vt taceam de populo hebręo: de quo iā dixi quantum satis visum est: qui pręter vnum deum non coluit/ ꝛ quando regnauit. Qui ergo Persis dedit segetes: sine cultu deę Segetię: qui alia dona terrarum sine cultu tot deorum quos isti rebus singulis singulos/ vel etiam rebus singulis plures ꝓposuerunt: ipse etiam regnū dedit sine cultu coꝝ/ ꝑ quoꝝ cultum se isti regnasse crediderunt. Sic etiam hominibus: qui Mario ipse Caio cesari: qui Augusto ipse/ et

¶ Declaoctaua veritas/ ꝙ licet de⁹ regnū celoꝝ det sol pijs: tñ regnū terrenuȝ dat pijs ꝛ ipijs sic̄ exemplificat int ceteros d cōstātio ꝛ iuliano qꝛ iste qui dedit iperiū cōstātio: dedit ꝛ apostate iuliano: cui⁹ egregiā idolē decepit amor dñandi/ sacrilega et detestāda curiositas cui⁹ vanis erat dedit⁹ oraculis.

deoꝝ quos coluerūt romani: sȝ tñ tñ duos: sicut cōtinēt litterę istoꝝ. s. romanoꝝ. vnū bonū ꝛ alterū malū: et i hoc ꝯuenerūt cū manicheis: q̄ ponūt duo prima principia: vnū bonoꝝ oim: et aliud maloꝝ: et tñ habuerunt monarchiā ꝛ regnum. Silr iudei etiaȝ cū regnauerunt nō coluerūt nisi vnū deum: ergo collatio regnoꝝ nō ē multitudini deoꝝ ascribēda. A

e ¶ Sine cultu deę Segetię. De dea Segetia ꝛ multitudine deoꝝ quos coluerūt romani: satis dictū ē supra libro. iiij. i multis capl'is.

Mat. 6. c. Luc. 9. g.

f ¶ Qui Mario ꝛc̄. Iste marius fuit crudelissimus: vt patuit supra libro ij. capitulo. xvij. et libro. iij. capitulo. xxvij. Et licet nō fuerit monarcha seu imperator: tñ fuerat septies cōsul: qd̄ de nullo romanorum legitur.

Pꝛ. viij. c.

g ¶ Caio. Caius pō cesar: q̄ Julius cesar dictus ē: fuit mansuetissim⁹ ꝛ misericordissim⁹: vt supi⁹ i hoc li. ca. xij. dixi: de q̄ etiā dicit Eutropius lib. vj. ꝙ cūtę fuit bōitatꝭ: vt q̄s armis subegerit clemētia magis vicerit. Et Suetonius de ipo dicit: ꝙ erat i vlciscēdo natura lenissim⁹. Et d ei⁹ clementia facit Suetonius vnū capitulum. Iste fuit primus monarcha romani imperij. B

b ¶ Qui augusto

[g]usto ⁊c. Iste augustꝰ fuit octauianꝰ: qui ⁊ iulio cesari immediate successit: et .xl. annis monarchiam tenuit: de quo multa supius lib. iij. ca. xxj. ⁊ lib. eodē capi. xxx. dicta sunt: de cuius moribꝰ dicit eutropius libro. vij. ꝙ turbas/bella/simultates execratꝰ est. Fuit autē mitis/grauis ciuilis animi ⁊ lepidi. Igit eo mortuo senatus preter illū qd antea ipsum patrē patrie dixerat/ per templa tam rome q̄ per vrbes celebrauit cūctis vulgo iactātibꝰ: vtinā aut nō nasceretur/ aut nō moreretur: vbiqꝫ non imerito ex maxia parte deo similis est putatus neqꝫ enim facile vllus eo aut in bellis felicior fuit/ aut in pace moderatior. Eius enim mores laudabiles Suetonius diffuse ꝓsequitur.

a ¶ Neroni. De nerone vero cuius omnes mores fere erant detestabiles/ dictū fuit libro isto/ ca. xix.

b ¶ Qui vespasianis ⁊c. De vespasiano patre dicit eutropiꝰ lib. vij. ꝙ obscure natꝰ est: id est nō multū nobilis fuit/ sed tamē optimis comparandus: in imperio se moderatissime gessit: nec facile aū cū alicuius principis maior est libertas compata vl iustior placidissime lenitatis: vt qui maiestatis quoqꝫ contra se reos non facile puniuerit vltra exilii penam/ offensarū ⁊ iniuriarum immemor fuit: conuitia a causidicis et philosophis in se dicta leniter tulit. De vespasiano vero filio: qui titus etiam appellatꝰ est/ narrat eutropiꝰ ibidem/ ꝙ patri in imperio successit/ vir omniū virtutū genere mirabilis: adeo vt amor ⁊ delicie humani generꝭ diceretur facundissimus/ bellicosissimus/ moderatissimus: in oppugnatiōe hierosolymorū sub patre militans/ duodecim ꝓpugnatores duodecim sagittarū ictibus cōfixit. Rome vero tāte ciuilitatis fuit in imperio vt nullū omnino puniret. Conuictos aduersus se coniurationis dimisit/ et in eadē familiaritate qua ante habuit: felicitatis et liberalitatis tāte fuit/ vt cū nulli quicq̄ negaret/ ⁊ ab amicis reprehenderetꝭ: respondit nullū tristem debere ab imperatore recedere: ppterea cū quadā die recordatus in cena fuisset: nulli se illo die qcq̄ prestitisse dixit: amici/ hodie diē perdidi.

c ¶ Domiciano. De domiciano vero narrat suetonius/ ꝙ ipse fuit frater titi vespasiani iunior tante mansuetudinis in principio suscepti imperii: ⁊ tantū cedem horruit ꝙ etiā boues immolari destina-

a neroni: qui vespasianis vel patri vel filio suauissimis b imperatoribꝰ/ ipse ⁊ domiciano crudelissimo. Et ne c per singulos ire necesse sit d qui constātino christiano e ipse apostate iuliano: cuiꝰ egregiā indolem decepit amore dominandi sacrilega ⁊ detestāda curiositas cuiꝰ vanis deditus oraculis erat: quādo fretꝰ securitate victorie naues qbꝰ victus necessariꝰ portabatꝭ/ incendit. Deinde feruide instans immodicis ausibꝰ ⁊ mox merito temeritatis occasus/ in locis hostilibꝰ egenū reliquit exercitū: vt aliter inde non posset euadi: nisi ꝯtra illud auspiciū dei termini: de quo supiore libro dixiꝰ romani imperii termini mouerentur. Cessit eñ terminꝰ deꝰ necessitate: q non cesserat ioui. Hec plane deus vnus ⁊ verꝰ regit ⁊ gubernat vt placet. Et si occultis causis/ nunqd iniustis?

¶ Tempora exitusq̄ bellorū ex dei pendere iudicio. Ca. XXII.

Sic etiā tēpora ipa f bellorū sicut in eiꝰ arbitrio ē/ iustoqꝫ iudicio ⁊ misericordia vel atterere vel cōsolari genꝰ humanū: vt alia citiꝰ/ alia tardius finiantꝭ. Bellū piratarū a pompeio/ bellum punicū tertiū a scipiōe incredibili celeritate/ ⁊ tēporis breuitate cōfecta sunt. Bellū quoqꝫ fugitiuorū gladiatoꝝ/ q̄uis multꝭ romanis ducibus ⁊ duobus ꝯsulibꝰ victis: italiaqꝫ horribiliter cōtrita atqꝫ vastata/ tertio tñ āno post multa ꝯsumpta cōsūmatū est. Picētes/ marsi/ et peligni g gentes nō extere/ sz italice post diuturnā et deuotissimā sub romano iugo seruitutē in libertatē caput erigere tentauerūt: iā multis natiōibꝰ romano imperio subiugatꝭ deletaqꝫ carthagine. In quo bello italico romanis sepissime victis: vbi ⁊ duo ꝯsules perierūt et alii nobilissimi senatores: nō diuturno tamē tpe tractū est hoc malum. Nā quintꝰ ei annus finē dedit

uerat inhibuisse. Calumniatores etiā compescuit dicens ꝙ princeps qui delatores non castigat/ irritat. Postmodū sic mutatꝰ est: ꝙ (sicut narrat de ipso eutropius lib. vij.) neroni similior fuit q̄ patri aut fratri suo: ad tam ingentia vitia ꝓgressus libidinis/ iracundie/ crudelitatꝭ/ auaricie: ꝙ tanta in se odia cōcitauit vt A merita tam patris q̄ fratris aboleret interfecit consobrinos suos ⁊ nobilissimos ex senatu: dominū se et deū primus appellari fecit. Ipse etiā sicut narrat orosius lib. vij. ecclesiam christi datis vbiqꝫ crudelissime persecutionis edictis/ destruere nisus est.

d ¶ Qui constātino christiano. De constātino narrat orosius lib. vij. ꝙ ipse tricesimusq̄rtus romanꝰ imperator primus oim B philippo excepto/ christianꝰ effectus est. Et post eū omnes romani imperatores excepto iuliano qui primo fuit christianꝰ, postea a fide apostatauit: vsqꝫ i presentē diē creati sūt. Ipse etiā primus pio edicto statuit paganoꝝ tēpla claudi. De isto constantino multa mire deuotiōis ad ecclesiā ⁊ cleꝝ narrantꝭ in historia tripertita: et i vita beati Siluestri: et in distinc. xcvj. et. xij. q. j.

e ¶ Iuliano ⁊c. De iuliano vero apostata supra dictum fuit lib. iiij. cap. xxix. vbi etiam narrantur diffusiꝰ ea/ que hic augustinꝰ de ipso tangit.

Expositio capituli. XXII.

Sic etiam tempora bellorum ipa ⁊c. f In hoc capitulo augustinꝰ ostendit ꝙ sicut deus occulto iudicio dat regna/ ita etiam dat victorias/ et bellis finē imponit. Et facit in hoc capitulo duo. Quia primo enumerat bella multa romanorū ⁊ clades quas in ipsis passi sunt. Et secūdo ibi: Hec ideo cōmemoro ⁊c. iubebit ex his que passi sunt in illis: contra eos qui mala que roma a gothis est passa/ temporibꝰ christianis ascribunt. In principio vero facit mentionē de bello quod gessit pompeius magnus cōtra piratas: de quo dictum fuit. ī. li. iij. ca. xxvj. Facit etiā mētionē de tertio bello punico finito: de quo dictū fuit supra libro. iij. capitulo. xxj. De bello etiam gladiatorū seruorū fugitiuorum dictum est supra libro. iiij. caplo. xxvj.

g ¶ Picentes/ marsi et peligni ⁊c. De isto bello quod fuit bellum sociale/ dictū fuit supra libro tertio/ capitulo vigesimotertio.

¶ Sed bellum

a sed bellū punicū secundū cū maximis detrimētis et calamitate reipublice per ānos decem ꝛ octo romanas vires extenuauit ꝛ pene ↄ̄sumpsit: in duob⁹ prelijs ferme septuaginta romanorū milia ceciderunt. b Bellū punicū primū p viginti et tres ānos peractū c est: bellum mithridaticū quadraginta annis: ac ne quisq̄ arbitret̄ rudimēta romanorū fuisse fortiora ad bella citius peragenda superiorib⁹ tēporib⁹ multū in omni virtute lauda d tis/ bellū samniticū annis tractū ē ferme quinq̄ginta: in quo bello ita romani victi sunt/ vt sub iuguȝ etiā mitterent̄. Sed quia nō diligebāt gloriā ꝓpter iusticiam/ sed iusticiam ꝓpter gloriam diligere videbantur: pacem factam fedusq̄ ruperunt. Hec ideo cōmemoro: quoniā multi preteritarū rerum ignari: quidā etiā dissimulatores sue sciētie/ si tēporib⁹ christianis aliquod bellū paulo diutius trahi videāt: illico in nostrā religionem ꝓteruissime insiliunt: exclamantes ꝙ si illa nō esset/ ꝛ vetere ritu numina colerētur: iam romana illa v̄tute que adiuuante marte ꝛ bellona tanta celeriter bella confecit: id quoq̄ celerrime finiret̄. Recolant igitur qui legerunt q̄ diuturna bella/ q̄ varijs euentibus/ q̄ luctuosis cladib⁹ a veteribus sint gesta romanis: sicut solet orbis terrarū velut ꝓcellosissimū pelagus varia taliū malorū tēpestate iactari: et quod nolunt aliquādo fateant̄: nec insanis aduersus deū linguis se interimāt/ ꝛ decipiant imperitos.

De bello in quo rhadagaisus rex gothorum demonū cultor vno die cum ingētibus copijs suis victus est. Ca. XXIII.

e Quod tamen nostra mēoria recentissimo tēpe deus mirabiliter ꝛ misericordit' fecit: nō cū gratiarū actiōe cōmemorāt: sed quātū in ipsis est/ omniū si fieri potest hominū obliuiōe sepelire conant̄: quod a nobis

a ¶ Sed bellū punicū secundū ꝛc̄. De isto bello punico secūdo dictū fuit supra li. iij. ca. xix. vbi patet ꝙ in duob⁹ p̄lijs/ videlȝ in p̄lio apud transimenū lacū ꝛ in p̄lio cannēsi fere. lxx. milia romanoꝝ occisa sunt. b ¶ Bellū punicū primū ꝛc̄. De isto bello dictū fuit lib. iij. ca. xviij. c ¶ Bellum mithridaticū ꝛc̄. De isto bello dictū est li. iij. capi. xxv. d ¶ Bellū samniticū ꝛc̄. Hic sciēdū ꝙ samnites (sicut eutropius lib. ij. narrat) medij fuerūt inter picenū/ campaniā/ ꝛ apuliam. cxxx. miliaribus a roma distantes. Fuit autē hoc bellum inchoatum circa annū ab vrbe condita quadringētesimū duodecimū/ ꝭm titū liuium de vrbis origine lib. viij. ꝓpter quod augustin⁹ dicit hoc bellū fuisse rudimēta. i. principia rudia ipsius/ in cōparatiōe ad alia bella/ precipue socialia et seruilia ac piratarū: de quib⁹ fecit in hoc capitulo mentionē. Quod vero romani i hoc bello sub iugū missi sunt/ dictū fuit supra lib. iij. cap. xvij. Quātū v̄o ad hoc quod aug⁹ h̄ tāgit de federe inito inter romanos ꝛ samnites: qđ romani ruperunt: sciēdum ꝙ cum romani inclusi essent apđ furculas caudinas: vt superi⁹ li. iij. ca. xvij. narrauit: dimissi sunt romani cōsules cū exercitu retētis septingētis eq̄tib⁹ obsidibus: sed anteq̄ sic dimitterent̄ (vt patet p titū liuiū de origine vrbis li. ix.) miserāt consules romanoꝝ. s. titus venturius/ ꝛ spurius posthum⁹ legatos ad pontium ducē samnitū/ pacē equis conditiōib⁹ petētes: r̄ndit ponti⁹/ ꝙ eos oēs inermes cū singulis vestib⁹ sub iugum mitteret: ꝛ nihilominus alias cōditiōes pacis equas adderet: vt videlicȝ agri samnitū quos romani iam ꝓ parte occupauerāt/ ꝛ illuc coloniā miserāt: samnitib⁹ restituerent̄ ꝛ colonie abducerent̄. Et deinde vterq̄ populus. s. romanus ꝛ samnitic⁹ suis ꝓprijs legib⁹ viuere ꝑmitterent̄: sub his conditiōibus dicebat se velle fedus pacis inire/ ꝛ nō aliter. Consules v̄o r̄nderūt se nō posse sine cōsensu populi/ ꝛ sine fecialib⁹. i. sine sacerdotib⁹ qui pactis fiendis p̄erāt/ ꝛ alia solēnitate cerimoniaꝝ quā romani in federe faciendo obseruant/ posse fedus per eos fieri: spoponderunt tamē legati etiā ꝛ questores ac tribuni militum pacē sub dictis conditiōib⁹ futurā. Cum igit̄ cōsules ꝛ exercit⁹ romā redijssent/ displicuit patribus ꝛ populo predicta sponsio: ꝛ interhabito cōsilio deliberauerūt quō a dicta sponsiōe possēt absolui. Tandem alter consulū. s. spurius posthum⁹ dedit ↄ̄siliū: vt cōsules ꝛ oēs qui spoponderāt p feciales samnitibus dederent̄. Cuius cōsilio ab omnibus approbato remissi sunt oēs sponsores: et p feciales vincti/ sunt pontio in deditionē oblati. Qui vehemēter infidelitatē romanorum arguens/ dixit spuriuȝ posthumū quo ad seipm̄ egisse quod debuit: sed romanū ꝑplm̄ non ꝓpter hoc a sponsione absolutū: quia nō solum debebat spōsores remisisse/ sed ꝛ totū exercitū quē dimiserat. Restituet̄ igit̄ exercit⁹ in locū vbi sponsio facta fuit: ꝛ ipse paratū se esse dicebat exercitui arma restituere: Et ibi hoc facto repudient̄ cōditiōes pacis si eis visum fuerit. Alio modo se nolle dicebat sponsores i deditionē accipe. Romani v̄o q̄uis pontius rationabilit' videret̄ petere/ nō acquieuerūt vt h̄ facerent: sed statim contra samnites exercitū fortiorē electuȝ in p̄liū mittunt. Et ideo dicit eutropi⁹ lib. ij. ꝙ si fidē federis quā sibi romani seruari a subditis volūt: ipsi subiecti samnitib⁹ seruassent: hodie aut omino nō essent/ aut samnio dn̄ante seruirēt. Titus liui⁹ tn̄ volens romanos excusare/ dicit nō fuisse inē romanos ꝛ samnites fedus aliqđ firmatū/ sed solūmodo sponsionē: qđ patet p hoc ꝙ samnites retinuerūt sibi obsides de romanis. Durauit aūt hoc bellū ꝭm eutropiū p ānos. xlix ꝭm titū liuiū per annos. xlvij.

Expo. ca. XXIII.

e Quod tamen nostra memoria ꝛc̄. In hoc caplo inuehit aug⁹ cōtra romanos q̄ christianis temporib⁹ insultauerūt/ ostendens q̄ misericorditer deus cū ipis egerit tpib⁹ christianis. Et facit in hoc ca. duo. Quia p̄mo ostēdit q̄ misericorditer tpe ꝑsecutiōis eoꝝ a gothis factū fuerit in hoc ꝙ ille rex gothorū qui erat infidelis occisus est mirabiliter: nec in vrbē intrauit. Secūdo ibi: Deinde cum ab his bar. ꝛc̄. ostēdit q̄ misericorditer cū eis actū sit ab alio rege gothoꝝ christiano: quē deus ad correctionē romanoꝝ vrbem itrare permisit. De vtroq̄ v̄o rege gothoꝝ dictū est supra in principio primi libri.

si tacebis similiter erimus ingrati. Cum rhadagaisus rex gothoꝝ agmine ingēti etiam immani iam in vrbis vicinia constitutꝰ/romanis ceruicibus immineret: vno die tāta celeritate sic victus est/vt ne vno quidē nō dicam extincto/sed nec vulnerato romanorum: multo amplius ꝙ̄ centū miliū ꝓsterneretur eius exercitꝰ: atꝗ ipse cū filijs moꝝ captus pena debita necaret. Nam si ille tā impius cum tātis ⁊ tam impijs copijs romam fuisset ingressus/cui pepercisset/quibꝰ honorem locis martyrū detulisset? In qua persona deū timeret? Cuiꝰ non sanguinē effusum cuiꝰ pudicitiā vellet intactā? Quas aūt isti ꝓ dijs suis voces haberēt: quāta insultatione iactarēt: ꝙ ideo ille vicisset/ideo tāta potuisset: qꝛ quotidianis sacrificijs placabat atꝗ inuitabat deos: ꝙ romanos facere christiana religio nō sinebat. Nam ꝓpinquāte iā illo his locis vbi nutu sūme maiestatis oppressus est: cū eiꝰ fama vbiꝗ crebresceret/nobis apud carthaginē dicebat: hoc credere/spargere/iactare paganos: ꝙ ille dijs amicis ꝓtegentibꝰ ⁊ opitulātibꝰ/qbus imolare quotidie ferebat/vinci oīno non posset ab eis q̄ talia dijs romanis sacra nō facerēt: nec fieri a q̄ꝗ̄ pmitterēt. Et nō agunt miseri gratias tāte misericordie dei: qui cū statuisset irruptiōe barbarica grauiore dignos mores hominū castigare: indignationē suā tāta mansuetudine tēperauit/vt illū pmo faceret mirabiliter vinci: ne ad infirmorū aīmos euertendos gloria daret demonibꝰ: qbꝰ eū supplicare cōstabat. Deinde cum ab his barbaris roma caperet: qui cōtra oēm cōsuetudinem bellorū ante gestorū ad loca sancta cōfugiētes: christiane religiōis reuerētia tuerent: ipsisꝗ demonibus atꝗ impioꝝ sacrificiorū ritibꝰ (de quibꝰ ille p̄sumpserat) sic aduersarent ꝓ noīe christiano/vt lōge atrociꝰ bellū cum eis ꝙ̄ cū hoībus gerere viderent: ita verꝰ dn̄s gubernatorꝗ rerū et romanos cū misericordia flagellauit: ⁊ tamē incredibiliter victis supplicatoribꝰ demonū: nec saluti rerū p̄sentiū necessaria esse sacrificia illa mōstrauit: vt ab his q nō puicaciter contendunt/sed prudēter attendūt: nec ꝓpter p̄sentes necessitates religio vera deserat: ⁊ magis eterne vite fidelissima expectatiōe teneat.

Que sit christianorū impatorū et ꝗ̄ vera felicitas. Capłm. XXIIII.

Neque enim nos christianos quosdam imperatores ideo felices dicimus: quia vel diutiꝰ imperarūt: vl imperantes filios morte placida reliquerunt: vel hostes reipublice domuerūt: vel inimicos ciues aduersus se insurgentes et cauere et opprimere potuerūt. Hec ⁊ alia vite huius erūnose/vel munera vl solatia: quidam etiā cultores demonum accipere meruerunt: qui nō pertinēt ad regnū dei quo ptinēt isti. Et hoc ipsius misericordia factū est: ne ab illo ista qui i eū crederēt/velut summa bona desiderarēt.

Sed felices eos dicimꝰ si iuste imperant: si inter linguas sublimiter honorantiū/et obsequia nimis humiliter salutantiū non extollunt: sed se homines esse meminerunt: si suam potestatem ad dei cultū maxime dilatandum/maiestati eius famulam faciunt: si deum timent/diligunt et colunt: si plꝰ amāt illud regnum vbi non timent habere consortes: si tardius vindicant: facile ignoscunt: si eandem vindictam pro necessitate regende tuendeꝗ reipublice/non pro saturandis inimicitiarum odijs exerunt: si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis sed ad spem correctionis indulgent: si ꝙ aspere coguntur plerūꝗ decernere/misericordie lenitate ⁊ beneficiorum largitate compēsant: si luxuria tāto eis est castigatior/quāto posset esse liberior: si malunt cupiditatibꝰ prauis ꝙ̄ quibuslibet gentibus imperare. Et si hec omnia faciūt: nō ꝓpter ardorem inanis glorie/sed ꝓpter charitatem felicitatis eterne: si ꝓ suis peccatis humilitatis ⁊ miseratiōis et orationis sacrificiū deo suo vero immolare nō negligūt. Tales christianos imperatores dicimus esse felices: interim spe/postea re ipsa futuros/cum id quod expectamus aduenerit.

Alarici mirabiliter

B

A Expositio capituli XXIIII

Neque enim nos ⁊c. In h capi. ostendit beatus augustinus ꝙ regnare nō facit hominē felicē nec in re nec in spe: sed bene regere et imperare felicē facit saltē in spe. Et facit h duo. Quia primo ostēdit ꝙ regnare non facit hominē felicē vllo modo: quia hoc cōperit bonis et malis. Secūdo ibi: Sed felices eos ⁊c. ostēdit quomō regnando bene et iuste qs felicitatē meret.

B

Dicitur humana veritas

Dicitur humana veritas/ꝙ felices sunt reges si iuste imperant: si inter linguas sublimiter honorantium et obsequia nimis humiliter salutantiū nō extollunt si suā potestatē maxime ad dei cultum dilatādū famulā faciunt: ⁊ in ceteris bonis virtutibꝰ exercitant. Intelligēdum tamen ꝙ in duobus capitulis sequētibꝰ dicit laudes dignissimas de cōstātino ⁊ theodosio. De constātino dicit/ꝙ fuit felicissimꝰ in opprimendis tyrannis et victoriosissimus: et edificauit ciuitatem quasi rome filiam .s. constātinopolim sine omni dolo. De secundo .s. theodosio/dicit ꝙ fuit clementissimus: ⁊ ꝙ cū pugnaret contra tyrānū ferocissimū/q ibi aderant milites/nobis retulerūt extorta fuisse de manibꝰ quecūꝗ iaculabantur theodosij parte i aduersarios. Unde dicit augꝰ/ꝙ poeta claudianus quāuis a christi noīe alienus in eius laudibus dicit: O nimiū dilecte deo cui fudit ab astris De Jouis armatus vehemēs: tibi militat ether: Et cōiurati veniunt ad classica venti.

a Nam bonus deꝰ ꝛc. Expo. ca. XXV. In hoc caplo dicit beatꝰ augustinus/ ꝙ bene romanū imperiū stetit sub christianis imperatoribus: vt ex hoc manifeste appareat/ ꝙ in regnis gubernādis nō est necessaria multitudo deoꝝ. Et hoc ostendit primo per hec que gessit constantinus imperator christianus. Secūdo ibi in capitulo primo sequēti ostēdit idem per ea que gessit Theodosius christianissimꝰ imperator. In prima ibi parte facit duo Quia pmo describit magnā ꝛ diutinā ꝓsperitatē constantini. Secundo ibi: Sed rursus ne imperator ꝛc. reddit causam quare deꝰ consimilē ꝓsperitatem nō dat omibꝰ imperatoribꝰ christianis etiam iustis ꝛ bonis. Quātum ad primū sciēdū/ ꝙ sm orosium li. vii. constantinꝰ fuit triginta quattuor annis īperator romanoꝝ: q sm eutro. in britānia maiori. s. q modo vocatur anglia/ imperator creatus ē: cuiꝰ gesta ꝛ ꝓsperitates diffuse narrant̄ in historia tripertita/ lib. i. ii. et. iii. b ¶ Cui etiā cōdere ꝛc. Hoc dicitur: quia cum cōcessit silvestro pape ꝛ suis successoribus vrbem romanā cum toto imperio occidentali: ipse trāstulit se in greciā: vbi condidit. i. renouauit et vehemēter auxit ciuitatē/ que prius byçantiū vocabatur: appellans eā noie suo constātinopolim. i. constātini ciuitatē: quo senatores romanos secū transtulit. Et ibi sicut habet̄ in cosmographia caput orietꝭ imperii esse voluit: quā ꝛ romā nouā in memoriā romani īperii appellauit. c ¶ Diu imperauit/ scꝫ. xxxi. annis sm orosiū ꝛ eutropiū: vixit autē. lxvi. annis: ꝛ nicodemię mortuus est. d ¶ Uniuersum orbē romanū. Signāter dicit augꝰ orbē romanū: quia non totū orbē simplr romani subditū habuerūt: vt patet in glo. sup Luc. ii. ca. in prin. vnde ꝛ quod dicit̄ i Luca: Exiit edictum a cęsare augusto vt describeret̄ vniuersus orbis: de orbe romanis subiecto intelligēdū est: quia nec scythę nec indi augusto subiecti fuerunt qūuis sm eutropiū sibi munera miserint: nec parthi/ id est persę: nec ethiopes erant sibi subiecti aut vnq̄ fuisse subiecti romano īpio legūt̄. e ¶ In administrādis ꝛc. Quātū ad h dicit eutro. lib. x. ꝙ innumerę animi corpisq3 virtutes in eo claruerūt: militarꝭ glorię potētissimꝰ: fortuna in bellis ꝓspera fuit: ingētesq3 apud barbaras gentes memorię gratiā collocauit. Ciuilibꝰ artibꝰ ꝛ liberalibꝰ studiis deditꝰ affectator iusti amoris: quē oēm sibi ꝛ liberalitate et docilitate q̄suit. f ¶ In tyrānis opprimēdis ꝛc. Isti tyrāni fuerūt marētiꝰ ꝛ liciniꝰ. De marētio scribit eutropiꝰ lib. x. ꝙ cōstātinꝰ āno impii sui qnto bellū ꝯ eū mouit ciuile: copias eiꝰ multis ꝑlūs fudit: et ipsum postremo romę aduersum nobiles omes sęuientē vicit. Iste fuit marentiꝰ christianoꝝ sęuissimꝰ ꝑsecutor a quo btā catharina passa est martyriū: et erat filius maximiani: q cū diocleciano imperauit. De licinio vo q sororē cōstātini desponsauerat/ narrat orosiꝰ li. vii. ꝙ repētina rabie suscitatꝰ/ oēs christianos ex palatio iussit expelli: morq3 bellū inter ipm ꝛ cōstātinū efferbuit: sed cōstātinꝰ liciniū in pānonia vicit pmo: ꝛ deinde apud ciliadas oppssit: ꝛ oppssum ad deditionē3 coegit: ꝛ iterum in perniciē reipublicę statum pstinū resumeret/ priuatim eū iussit occidi. Fuerat autē iste liciniꝰ collega constātini in impio. g ¶ Filios imperā. ꝛc. Iste eīm cōstātinus tres filios habuit successores. s. cōstātinū iuniorē/ cōstātium ꝛ constantē. h ¶ Iouinianū ꝛc. Iste iouinianꝰ fuit multū catholicus: de quo satꝭ habet̄ in historia tripertita/ li. i. parte. i. et successit iuliano apostatę viro pessimo ꝛ ꝑsecutori christianoꝝ. De vtroq3 vo iistoriā. s. li. iiii. ca. xxix. dictum est. Iulianꝰ sm eutro. li. x. impii sui anno vii. mortuꝰ est: videt̄ aūt cōputare annos qbꝰ fuerat imperator: nam cōstātinꝰ filiꝰ constantini ipm cęsarē fecerat/ nō tamē augustū: sed postmodū cōsensu sui exercitus factꝰ est augustꝰ: ꝛ post mortē cōstātii solꝰ imperauit anno vno/ et mēsibꝰ octo sm orosiū: iouinianus vo sm orosiū octauo mēse sui impii vitā finiuit. i ¶ Gratianū ferro tyrānico ꝛc. De isto gratiano narrat orosiꝰ li. vii. c. xl. ab augusto impiū tenuit Narrat aūt paulꝰ diaconꝰ li. xi. qui historiā romanorū quā eutropiꝰ inchoauerat/ ꝯtinuauit: incipiēs ab xi. libro huiꝰ historię: ꝙ gratianus admodū iuuenis cū iam teneret imperiū: vt inestimabilē multitudinē hostiū romanis finibus infusam cerneret: fretꝰ christi potentia bellum incredibili fęlicitate confecit: sed postmodū dum cerneret extremū romano impio exitiū/ ꝓpter multitudinē gentiū que ꝯ ipm imperiū insurrexerāt: theodosiū ab hispania accersitū purpurā induit/ ꝛ impio orientis ꝛ thracię pfecit: dū vo theodosiꝰ in oriēte ꝓspe cūcta gerit: qdā noie maximꝰ vir strenuꝰ i britānia fuitꝰ creat̄ imperator: q gratianū dolis circūuētū iterfecit: fratrē eiꝰ valētinianū augustū expulit: q in oriētē ad theodosiū ꝯfugiēs/ ab ipo paterna pietate susceptꝰ/ mox ipio restitutꝰ est/ ipo maximo interfecto in vltionē gratiani occisi ꝛ valētiniani expulsi. Et iō dicit h augꝰ/ ꝙ gratianū deꝰ pmisit ferro mitius perimi q3 pompeiū magnū deoꝝ multoꝝ cultorē: de q dictū fuit. s. li. iii. ca. xiii. qr mors gratiani vindicata fuit p theodosiū: mors aūt pompeii nō potuit vindicari p catonē: q tn̄ ab ipo pōpeio q̄si heres ciuilis belli relictꝰ fuit. Hoc ꝓ tāto dic: qr cū apd thessaliā pōpeiꝰ a iulio cęsare victꝰ ꝛ fugatꝰ eēt: vt supeiꝰ li. iii. ca. xiii. dictū fuit: ad catonē/ sicut narrat lucanꝰ li. ix. tāq3 ad ducē ꝛ pncipē suū ꝯfugerāt: reliqe exercituū pōpeii qs secū cato mille nauibꝰ ipositas/ ducēs p mare ꝛ fugiēs iuliū cęsarē cū ipis i africa applicuit: vbi circūducēdo eos p loca arenosa ꝛ q̄si inuia/ ꝛ etiā serpētibꝰ plena. multꝭ suoꝝ fame/ siti ꝛ estu

¶ De prosperitatibꝰ quas constātino imperatori christiano deus contulit. Ca. XXV.

Nam bonus deꝰ ne homies q eū crederent ꝓpter eternā vitam colendū/ has sublimitates ꝛ regna terrena existimarent posse neminē consequi/ nisi demonibus supplicaret: ꝙ hi spūs in talibus multū valerēt: constātinū imperatorē nō supplicantē demonibꝰ/ sed ipsu3 verum deum colentē/ tantis terrenis impleuit munerībꝰ/ quāta optare nullꝰ b auderet. Cui etiā condere ciuitatē romano imperio sociam/ velut ipsius romę filiā/ sed sine aliquo demonum templo simulacroq3 concessit. c Diu imperauit: d vniuersum orbem romanum vnus augustꝰ tenuit ꝛ defendit: e in administrādis ꝛ gerēdis bellis victoriosissimus fuit: f in tyrānis opprimēdis p omia ꝓsperatus est. Grandęuꝰ ęgritudine ꝛ senectute defunctus est: g filios imperantes reliquit. Sed rursus ne imperator qsq3 ideo christianus esset vt fęlicitatē constantini mereret̄: cū ꝓpter vitā eternā qsq3 debeat eē christianꝰ: h iouinianū multo citiꝰ q3 iulianū abstulit i gratianū ferro tyrānico pmisit interimi: longe qdē

B fatigatiū/ ꝛ a serpētib⁹ etiā plurimis ꝯsumptis: tāta miseria affect⁹ est cū oībus qui eum secuti fuerāt/ ꝙ maximā eorū partē penituit a iulio cesare se fugisse. Ipse ꝟo postmodū cū venisset vticā ciuitatē quādā africe que sub cesare viueret (sicut superi⁹ li. i. ca. xxiii dictum fuit) seipm̄ interfecit.

a ¶ Quē regni participem fecerat ꝛc. Vult dicere beatus augustinus ꝙ gratian⁹ theodosiū fecit participē regni .i. imperii: cum tamen gratianus haberet fratrem ex alia matre paruulū/ magis appetens habere fidelem sociū ꝙ̄ nimis magnū imperium qḋ habuisset si sibi ꝛ fratri totū imperiū retinuisset. Fuit aūt valentinian⁹ frater gratiani admodū paruul⁹ ſm̄ paulum diaconū.

Expositio capituli XXVI

A b Fide et ille non solū ꝛc. In h capitulo ꝓbat augustinus idē qḋ in precedenti caplo p ea que gessit theodosius christianissim⁹ impator. Et facit i hoc capitulo duo. Quia pmo describit ei⁹ pietatem et ꝓsperitatē. Secūdo vero ibi: Quid autē fuit ei⁹ ꝛc. In pma pte facit duo. Quia primo ostendit quō ex pia causa interfecit vnum

B tyrānū .s. maximū. Secūdo ibi: Aliū tyrānū ꝛc. quomodo interfecit aliū.

...mit⁹ ꝙ̄ magnū pompeiū: colentē videlicꝫ romanos deos. Nam ille vindicari a catone nō potuit: quem ciuilis belli quodāmodo heredē reliquerat. Iste autem ꝙ̄uis pie anime solatia talia nō requirāt/ a theo-

a dosio vindicatus est: quē regni participem fecerat/ cū paruulū haberet et fratrem: auidior fide societatis ꝙ̄ nimie potestatis.

¶ De fide et pietate theodosii augusti: Capitulum XXVI

b Fide et ille nō solum viuo fuauit quam debebat fidem/ verumetiā post eius mortē pulsum ab eius interfectore maximo: valentinianum eius paruulum fratrē/ in sui partes imperii tanꝗ christian⁹ excepit pupillum: paterno custodiuit affectu/ quem destitutū oībus opibus nullo negocio posset auferre/ si latius regnandi cupiditate magis ꝙ̄ benefaciēdi charitate flagraret. Unde potius eum seruata eius imperatoria dignitate susceptum/ ipsa humanitate et gratia consolatus est.

c Deinde cum maxim⁹ terribiles faceret illi successus/ hic in angustiis curarum suarum nō est lapsus ad curiositates sacrilegas atꝙ illicitas/ sed ad iohā-

d nem in egypti heremo cōstitutū: quem dei seruum ꝓphetādi spiritu preditū fama crebrescente didicerat misit: atꝙ ab eo nūciū victorie certissimum accepit. Mox tyranni maximi extinctor/ valentinianum puerum imperii sui partibus vnde fugatus fuerat/ cum misericordissima veneratione restituit: eoꝙ si ne per insidias siue q̄ alio pacto vel casu ꝑime ex-

e tincto: alium tyrannū eugenium qui in illius imperatoris locum non legitime fuerat surrogatus: accepto rursus ꝓphetico responso/ fide cert⁹ oppressit cōtra cuius robustissimū exercitum magis orando ꝙ̄ feriēdo pugnauit. Milites nobis qui aderant retulerūt extorta sibi esse de manibus quecūꝙ iaculabant: cum a theodosii partibus in aduersarios vehemens ventus iret: et nō solum quecūꝙ in eos iaciebant ꝯcitatissime raperet/ verumetiā ipsorū tela

b Ex improuiso adueniēs/ dū andragati⁹ nauali expeditiōe icautū theodosiū parat huenire/ ipm̄ maximū ab immanissimis germanoꝝ tributa solo terrore nois exigētē sine resistētia clausit/ cepit ꝛ occidit. Quo cognito andragati⁹ se de naui i vndas ꝓcipitauit/ ꝛ suffocatus ē: Valētinian⁹. vero recepta italia potit⁹ est imperio: q̄ postmodū gallias trāsiēs cū ibi tranq̄lle rēpub. in pace ageret/ apud viēnā dolo arbogasti comitis sui/ vt ferunt strāgulat⁹ est: et vt crederet voluntariā sibi mortē ꝯsciuisse laqueo suspēsus ē.

d ¶ Sꝫ ad iohānē ꝛc. Facit aug⁹ mētionē de iohanne heremita/ quem theodosi⁹ cōsuluit: nā sicut dr̄ i vitaspa. ei dn̄s euidēte spm̄ ꝓphetie cōtulit: ita vt nō tm̄ ciuibus ꝛ cōprouincialib⁹ multa futura ꝓdiceret/ sꝫ etiā in particulari theodosio q̄s belli exit⁹/ et q̄b⁹ modis victoriā caperet de tyrannis: ꝛ ꝙ irruptiones barbararū gētiū passuros eēt

C sepe predixit.

e ¶ Aliū tyrānū ꝛc. Hic sciēdū ꝙ sicut narrat paul⁹ diacon⁹ li. xii. i historia romāoꝝ: arbogastes de q̄ iam dictū est/ post mortē valentiniani eugeniū tyrānū creauit vt .s. eugeni⁹ nomē imperatoris haberet ꝛ ipsemet ipiū ageret. Erat autē cultor sordidissim⁹ idolorū: ꝛ vir consilio/ audacia/ potētiaꝙ maxim⁹: contraxit aūt vndiꝙ innūeras inuictasꝙ copias: vel romanorū ꝓsidiūs/ vel auxiliūs barbarorum. Igit̄ eugeni⁹ atꝙ arbogastes cū instructa acie alpiū transit⁹ tenerēt: theodosi⁹ expers cibi ac somni i oratione totā noctē exegit. Et lꝫ sciret se a suis destitutū sed tamē ignoraret se ab hostib⁹ circūseptū/ fiducialiter arma sumens signo crucis/ signū ꝑlio dedit: ac se in bellū: ꝛ si nemo sequeret victurus immisit: nam consultus iohānes anachoreta eum victurū hostes spoponderat. Cū igitur ad congressionē ventū esset vehemēs turbo a parte theodosii in ora hostiū ruit: q̄ ꝛ spicula ab eius parte missa potēter hosti infigit: spicula hostium repulit: nec mora parua suorū data strage theodosio se hostilis exercit⁹ ꝓstrauit: eugeni⁹ captus et interfectus est: arbogastes se manu ꝓpria occidit. De ista historia habet̄ satis i ecclesiastica historia libro .xi. et in historia tripertita lib. ix.

¶ Claudianus

Dicit autē in principio hui⁹ cap. ꝙ theodosi⁹ tātā fidē seruauit gratiano defuncto/ ꝙ fratrē ei⁹ valētinianū admodū iuuenē (nā ꝛ ipse gratianus ſm̄ paulū diaconū nō fuit nisi .xxix. ānoꝝ quādo mortu⁹ est) restituit imperio/ interfecto maximo: ꝛ pupillū .s. valētinianū q̄ admodū pupill⁹ erat paterno custodiuit affectu: quē tñ destitutū oī auxilio sine ollo negocio .i. difficultate poterat de medio abstulisse/ si latū regnū charitati ꝓposuisset.

c ¶ Deinde cum maxim⁹ ꝛc. Hic tāgit aug⁹ modū q̄ maximū vicit ꝛ valētiniano impiū restituit: de q̄ satis habet̄ i historia tripertita li. ix. Ad cui⁹ itellectū sciēdū/ ꝙ maximus postꝙ̄ interfecerat gratianū (sicut narrat orosi⁹) fuit potētior theodosii exercitu/ sꝫ theodosii fiducia erat in dn̄o. Residebat aūt maxim⁹ aq̄leie post predictā victoriā habitā de gratiano: ꝛ q̄dā comes ei⁹ andragati⁹ noie sūmā belli admistrabat: theodosi⁹ aq̄leiā

B a ¶ Claudianus ꝛc. Adducit ho ad ꝓpositū paulus diacon⁹ 7 similiter orosi⁹ versus claudiani poete: quos augustin⁹ hic ponit. Iste claudianus poeta gentilis duo volumina edidit: quorū primū vocatur maius/secundū minus: sed isti versus sunt in maiori: vbi agit de theodosio: 7 sūt v̄sus claudiani hmōi: Obruit adūsas acies: reuolutaq₃ tela Uertit i auctores 7 turbine repulit hastas O nimiū dilec. ꝛc.

Claudian⁹ in maiori

b ¶ Ad classica. Sunt autē classica ꝫm isidoꝝ lib. xviij ethymolo. cornua q̄ in exercitu cōuocādi causa erāt facta.

D

c ¶ Uictor autē sicut ꝛc. Quantū ad simulacra iouis de q̄b⁹ hic fit mentio: sciendū ꝙ quia gētiles attribuebāt ioui tonitrua 7 fulmina: ideo simulacrū iouis effigiebatur cū quibusdā radijs fulminū: de q̄bus ouidius lib. j. de fast͡: vbi loq̄tur de tēpore quo homines de diuitijs nō curauerāt/sic dicit: Iupiter angusta vix stabat totus in ede: Inq₃ iouis dextra fictile fulmē erat. Titus liui⁹ libro. ij. de scḋo bello punico dicit/ꝙ ꝓpter quedā ꝓdigia ꝓcurāda ioui p̄mū donum fulmen aureum pondo quinquaginta factū est. Ista ergo fulmina fecerat arbogastes aurea: que cernentes cursores impatoris iocātes in eius p̄sentia: ꝙ eis in tāta leticia et victoria cōcepta ꝓmissum fuit: dixerūt se libēter velle talib⁹ fulminib⁹ fulminari. Quod audiens impator/dedit eis hilariter aurū illud. Fuerunt autē illa simulacra iouis cōsecrata ꝫm ritus aliquos gentiliū: q̄ sperabāt ꝙ simulacra taliter consecrata 7 in sūmis alpib⁹ posita/theodosio multū nocuissent/ qui tūc in alpib⁹ erat: forsitā sperauerat arbogastes ꝙ iupiter fulmina vel tēpestates aut turbies misisset in ora militū theodosij cū ꝓuentū fuisset ad prelium: 7 ideo econuerso de⁹ immisit turbinē validum in ora hostiū suorū. d ¶ Non sicut cinna et mari⁹ ꝛc. De crudelitatib⁹ istorū dictū fuit supra lib. ij. ca. xxij. et lib. iij. ca. xxvij. qui nesciebāt finē dare bello etiam obtenta victoria: cum tamen finis belli deberet esse victoria. Secus fuit de theodosio: de quo dicit paulus diacon⁹/ꝙ cupidinem triumphādi adeo detestatus est vt bella non mouerit/sed inuenerit.

in eorū corpora retorqueret. a Unde et poeta Claudianus q̄uis a christi nomine alien⁹/in eius tamē laudib⁹ dixit: O nimium dilecte deo/cui fudit ab astris Se iouis armat⁹ vehemens tibi militat ether b Et ꝯiurati veniūt ad classica venti. c Uictor autē sicut crediderat et ꝓdixerat iouis simulacra q̄ aduersus eum fuerāt nescio quibus ritib⁹ velut ꝯsecrata: 7 in alpibus constituta deposuit: eorumq₃ fulmia ꝙ aurea fuissent iocantibus ꝙ illa leticia permittebat cursorib⁹ 7 se ab eis fulminari velle dicētib⁹/hilarit͡ benigneq₃ donauit. Inimicorū suorū filios quos nō ipi⁹ iussus/s͡ belli abstulerat impetus: etiā nondū christianos ad ecclesiā cōfugiētes: christianos hac occasiōe fieri voluit 7 christiana charitate dilexit: nec priuauit rebus/sed auxit honorib⁹. In neminē post victoriā priuatas inimicitias valere ꝑmisit: bel d la ciuilia nō sicut cinna et marius et sylla 7 alij tales qui nec finita finire voluerunt/s͡ magis doluit exorta/q̄ cuiq₃ nocere voluit terminata. Inter hec oīa ex ipso initio impeīj sui nō e quieuit iustissimis 7 misericordissimis legibus aduersus impios laborāti ecclesie subuenire: quam valens hereticus fauens arrianis vehementer afflixerat: cuius ecclesie se membrum esse magis q̄₃ in terris regnare gaudebat. Si f mulacra gētiū vbiq₃ euertenda precepit: satis intelligēs nec terrena munera in demonū/sed in dei veri eē posita potestate. Quid g autē fuit eius religiosa humilitate mirabilius/qn̄ in thessalonicensiū grauissimū scelus: cui iam episcopis intercedētibus ꝓmiserat indulgentiam: tumultu quorūdā qui ei coherebāt vindicare compulsus est: 7 ecclesiastica coercit⁹ disciplina sic egit penitentiam vt imperatoriā celsitudinē ꝓ illo ppl's orans: magis fleret vidēdo ꝓstratā/q̄₃ peccādo timeret iratā: Hec ille secū 7 si qua similia q̄ cōmemorare lōgū est bona opa tulit: ex isto temporali vapore cuiuslibet culminis 7 sublimitatis humane: quorum operū merces est eterna felici

e ¶ Non quieuit iustissimis ꝛc. Hic est sciēdū ꝙ sicut narrat paulus diacon⁹ lib. xj. valens qui fuit frater valentiniani impatoris egregij/7 ab ipso in cōmunionē imperij assumptus ab eudoxio arriane heresis episcopo baptiçat⁹ in scuissimā heresim lapsus est: conatusq₃ est catholicos persequi: sed fratris auctoritate cōpressus est: post mortē ho fratris sui imperium oriētis tenuit/7 impietatē quā dudū meditat⁹ fuerat operib⁹ expleuit: lege data vt mōachi militarēt: nolentes iussit ꝑ tribunos et milites fustib⁹ interfici: quoꝝ innumera multitudo/precipue in egypto martyrij palmā cōsecuta est: ac ꝑ singulas vbiq₃ ꝓuincias aduersus catholicas ecclesias 7 recte fidei ppl'os diuersa sunt illata incōmoda. Episcopos autē 7 sctōs viros multos misit in exiliū: quos postmodum tamē cū exercitum duceret contra gothos/sera duct⁹ penitētia reuocari p̄cepit. Sed cū a gothis cum domo ad quā vulneratus deportatus fuerat cōcrematus est/iusto dei iudicio (vt dicit orosi⁹) quia cū gothi per legatos suppliciter petijssent episcopos sibi mitti/a quib⁹ possent i fide instrui: valens impator eis doctores arriani dogmatis misit. f ¶ Simulacra gē. ꝛc. De hoc narrat hugo floriacen̄. ꝙ theodosi⁹ cōtra errores gētiliū insurgēs/lege data p̄cepit idoloꝝ templa solotenus euerti. Cōstantin⁹ ho pri⁹ ꝓhibuerat sacrificare idolis: 7 eorū templa claudi fecit: sed iulianus apostata postmodū impietatē renouauit: ꝓpter quod theodosi⁹ omnia templa eoꝝ dirui precepit. g ¶ Quid aūt fuit ei⁹ reli. ꝛc. De hoc scribit hugo floriacen̄. ꝙ cū in thessalonica ciuitate fuisset orta seditio/quidā iudices lapidati sunt a ppl'o et occisi: de quo theodosius plurimū indignat⁹/oēs iussit pariter interimi: nō secernēs nocentes ab innocētib⁹: igit͡ cū in die pasche interesse vellet solēnijs/beatus ambrosi⁹ sibi ingressum eccl'ie īterdixit: et eū publice penitere cōpulit: vix post mltos gemit⁹ 7 lachrymas 7 mirabilia humilitatis indicia ei⁹ pniam suscipiēs: theodosi⁹ ho in oīb⁹ q̄ beat⁹ ambrosi⁹ iponere volebat/deuote ac humilr obediēs recōciliat⁹ est eccl'ie.

E

tas: cuius dator est deus/ solis veraciter pijs. Cetera vero bona vite hu[ius] vel fastigia vel subsidia: sicut ipsum mundū/ lucem/ auras/ terras/ aquas/ fruct[us]/ ipsiusq̧ hominis animā/ corpus/ sensus/ mentē/ vitam/ bonis malisq̧ largit[ur]. In quibus est etiam quelibet imperij magnitudo: quā p[ro] tēpo[rum] gubernatione dispensat.

Cōtra inuidos inuectio augustini: qui scripserunt cōtra editos iam libros. Capitulum XXVII

Proinde iam etiā illis respōdēdum esse video/ qui manifestissimis documentis quibus ostendit[ur] q[uod] ad ista temporalia/ que sola stulti habere concupiscunt: nihil deorū falsorū numerositas p[ro]sit: cōfutati atq̧ cōfic ti conant[ur] asserere: nō p[ro]pter vite p[rese]ntis vtilitatē/ sed p[ro]pter eam q[ue] post mortem futura est esse colēdos deos. Nam isti qui p[ro]pter amicitias mūdi huius volunt vana colere/ et non se permitti puerilib[us] sensib[us] conquerunt[ur]: his quinq̧ libris satis arbitror esse responsum. Quorū tres priores cū edidissem/ et i[n] multorum manibus esse cepissent: audiui quosdam nescio quā aduersus eos responsionem scribēdo preparare. Deinde ad me perlatū est q[uod] iam scripserint: sed tempus querant quo sine periculo possint edere. Quos admoneo non optent quod eis nō expedit: Facile est em̄ cuiq̧ videri respondisse qui tacere noluerit. Aut q[ui]d est loquaci[us] vanitate? Que nō ideo potest quod veritas: q[uia] si noluerit tacere/ etiā plus potest clamare q̄ veritas. Sed cōsiderent omnia diligenter; et si forte sine studio partium iudicātes talia esse p[er]spexerint/ que potius exagitari q̄ conuelli possint garrulitate impudētissima/ et quasi satyrica vel inimica leuitate cohibeant suas nugas: et potius a prudentibus emendari q̄ laudari ab imprudentibus eligant.

Nam si nō ad libertatē vera dicendi/ sed ad licentiam maledicēdi tempus expectant: absit vt eis eueniat qd̄ ait tullius de quodam qui peccādi licentia felix appellabat[ur]. O miser[um] cui peccare licebat. Unde quisquis est qui maledicēdi licētia felicem se putat: multo erit felicior si hoc illi omnino non liceat: cum possit deposita inanitate iactantie etiā isto tempore tanq̄ studio consulēdi quicq[ui]d voluerit contradicere: et quātū possit ab eis quos cōsulit amica disputatione: hoc est honeste/ grauiter/ libere qd̄ oport[et] audire.

Sancti augustini episcopi liber quintus de ciuitate dei explicit.

Expositio capituli XXVII

a Proinde iā etiā illis respondendū esse video &c. In hoc capitulo ostēdit augustinus que fuit librorū p[re]cedentium materia: et que ip[s]i[us] in dictis libris intē tio: et que i[n] primis iam quinq̧ libri[s] se quentib[us]. Et facit i[n] hoc capitulo duo. Quia primo ostendit se in p[re]cedētib[us] libri[s] sufficiēter intē tum suum p[ro]basse. Secūdo ibi: Quorū tres priores &c. quorundā presumptionē et loquacitatem irrationabilē a loquentiū reprehēdit: de quib[us] dicit infra: b Non optēt quod eis nō expedit. Uult dicere q[uod] non expedit edere ea q[ue] sc[ri]pse rūt: quia om̄ino carent ratiōe: et ideo non opt[et] ea edere. Et addit: Facile ē em̄ cuiq̧ videri respondisse qui tacere noluerit. i. facile est vt homo garrulus videat[ur] cuiq̧ respondisse: sed licet hoc videat[ur] alicui/ non p[ro]pter hoc eis q[ui] diligēter cōsiderāt ea que dicunt[ur] sic videbitur. c Sine studio partium &c. id est sine h[oc] q[uod] studeat defendere partes aliquas: solū habens studiū ad hoc q[uod] posset inuenire veritatē.

d Quasi satyrica: id est poetica. Dicunt[ur] em̄ poete satyrici/ s[ecundu]m isidorū libro. viij. etymol[ogiarum]. a quib[us] vitia generaliter carpuntur: nec verabatur eis pessimū quēq̧ describere. e Nō ait tullius: scilic[et] de quodā q[ui] peccādi licētia felix appellabatur.

Vicesima vitas / Vicesima veritas

Vicesima vitas/ q[uod] licētia peccādi inducit hoi[bus] miseriam. Unde inducit Tullium dicentē de quodam qui peccādi licentia felix appellabatur: O miserū cui peccare licebat. Ex quo dicto vniuersaliter sequūtur quatuor cōclusiōes morales. Quar[um] prima est/ q[uod] infelicior ē peccator qui peccat licite/ id est habita licētia ab aliquo/ vtpote tyrāno: q[uam] iste q[ui] illicito isto modo: q[uia] sicut dicit ista vitas ad miseriā pertinet peccare licere. Et ratio huius est: q[uia] peccandi licētia/ est q[ui]dam malū per se/ et peccatū superadditum est aliud malū: ille autē cui illicitū est peccare/ hoc est d[e] bonum: et ideo cum peccat nō habet tot mala sic[ut] iste. Secunda conclusio/ q[uod] infelicius est peccare impune/ q̄ cū punitione: quia qui peccat licite modo iam dicto/ est miserior et tamen impune: quia licite in habitudine ad punitionē. Et istius ratio est: quia pena apposita pene est decor et bonum iusticie: quo bono caret iste qui de culpa nō habet penam: immo grauatur obliquitate iusticie preter primum malū: eo q[uod] non punitur: cum in moralib[us] s[ecundu]m philosophum medicine pene sint. Tertia conclusio/ q[uod] melius est mereri cum obligatiōe q̄ sine obligatiōe: q[uia] si infelicius est malū facere cum obligatione/ ex conclusione preuia: cum bonum facere cum obligatione sit illi contrariū: et contrario pessimo optima virtus cōtrariet[ur] habetur intentū. Ratio isti[us] est: quia quāto plures virtutes concurrunt ad vnum actum ceteris parib[us]/ tanto est melior. Quādo autē agit bene aliquis obligat[us]: tūc meretur s[ecundu]m p[ro]priam virtutē et s[ecundu]m iusticiā legalē vel obedientiam que est obligatus: alioquin obligatio ad hec esset mala. Quarta conclusio/ q[uod] meli[us] est mereri sine remuneratiōe/ q̄ p[ro]pter spem remuneratiōis: quia bonum virtutis est plus amandum q̄ bonum remuneratiōis: sicut honestū q̄ cōmodum: cum in hac vita nihil possit virtuti adequari: illi autem qui cum spe muneris bene agunt/ minus diligunt virtutē/ quam p[ro]pter aliud intendunt citra deum: illi autē qui nō diligunt virtutē p[ro]pter munus/ diligunt virtutem p[ro]pter se citra vltimū finem. Sed oritur dubium de prima conclusiōe: quia familiarius facit ad p[ro]positū: quia iste q[ui] peccat illicite: id est contra licētiā p[ri]ncipis peccat dupl[icite]r. s. illud malū faciēdo/ et p[re]ceptū p[ri]ncipis vel legis transgrediēdo: ille autē q[ui] peccat cū licētia ei[us] nō facit alterū istorū. Dicit[ur] autē q[uod] ipse cōmittit vnū aliud qd̄ est pei[us] q̄ ista inobediētia: vtpote accipiēdo licētiā rei illicite: q[uia] illud est magis [contra] bonū naturā et [contra] legalē iusticiā/ quā de[us] indidit menti.

¶ Annotatio Capitulorum sexti libri eiusdem.

1 De his qui dicunt deos a se nõ ꝓpter p̃sentẽ vitã coli/ sed ꝓpter eternã.

2 Quid Varronẽ de diis gentiũ sensisse credendũ sit: quoꝝ talia ⁊ genera ⁊ sacra detexit: vt reuerentius cũ eis ageret si de illis omnino reticeret.

3 Que sit partitio varronis libroꝝ suoꝝ quos de antiquitatibus rerũ humanarum diuinarumq; composuit.

4 Q ex disputatione varronis apud cultores deorum antiquiores/ res humane q̃ diuine reperiantur.

5 De tribus generibus theologie ſm varronẽ: scilicet vno fabuloso: altero naturali: tertio ciuili.

6 De theologia mystica: id est fabulosa: et de ciuili contra varronem.

7 De fabulose et ciuilis theologie similitudine atq; concordia.

8 De interpretationibus naturalium rationũ: quas doctores pagani pro diis suis conantur ostendere.

9 De officiis singulorum deorum.

10 De libertate Senece q vehemẽti⁹ ciuilẽ theologiã rep̄hẽdit q̃ varro fabulosã

11 Quid de iudeis seneca senserit.

12 Q gẽtiliũ deoꝝ vanitate detecta: neq; at dubitari eternã eos vitã nemini posse ꝑstare: q nec ipsã adiuuãt tp̃alẽ.

¶ Eiusdẽ diui aurelii augustini episcopi de ciuitate dei liber. VI. incipit

¶ De his qui dicũt deos a se: non propter presentem vitam coli/ sed propter eternam. Capitulũ. I

A a Quinq; superioribus libris satis mihi aduersus eos videor disputasse: qui multos deos et falsos/ quos esse inutilia simulacra vel immundos spiritus/ ⁊ perniciosa demonia/ vl' certe creaturas/ non creatorẽ veritas christiana cõuincit: propter vite huius mortalis rerũq; terrenarum vtilitatẽ eo ritu ac seruitute: que grece latria dicit: et vni vero deo debetur/ venerandos et colẽdos putant. Et nimie quidẽ stulticie vel pertinacie: nec istos quinq;/ nec vllos alios quantumcunq; numeri libros satis esse posse qs nesciat? Quando ea putat gloria vanitatis nullis cedere viribus veritatis in perniciem vtiq; eius cui vitiũ tã imane dñat. Nã ⁊ cõtra oẽm curantis industriã non malo medici sed egroti insanabil' morb⁹ inuictus est. Hi vo q ea q̃ legunt vel sine vlla/ vel nõ cum magna ac nimia veteris erroris obstinatione intellecta ⁊ cõsiderata perpẽdũt: facilius nos isto numero terminatorũ quinq; voluminũ plus q̃ questionis ipsius necessitas postulabat satis fecisse/ q̃ minus deseruisse iudicabunt. Totamq; inuidiam quã christiane religioni de hui⁹ vite cladibus terrenarũq; cõtritione ac mutatione rerũ imperiti facere conant: nõ solũ dissimulãtibus/ ꝟ ꝯ suã ꝯsciẽtiã fauẽtib⁹ etiã doctis quos ipietas vesana possedit: omino eẽ inanem recte cogitationis atq; rationis/ plenã q; leuissime temeritatis et pniciosissime animositatis dubitare non poterũt. b Nũc ergo quoniam deinceps vt ꝓmissus ordo expetit: etiam hi refellẽdi ⁊ docẽdi sunt: q non ꝓpter istam vitã/ sed ꝓpter illã q̃ post mortẽ futura ẽ: deos gẽtiũ quos christiana religio destruit siue deseruit/ colẽdos esse contendunt: placet a veridico oraculo sancti psalmi sumere exordium disputationis mee: Beatus cuius est dominus deus spes ipsius: et non respexit in vanitates et insanias menda- Ps. 39.

a Quinq; superioribus libris satis m. ⁊c. Hic incipit liber sextus: i quo de diis seu cõtra deos incipit nouus tractatus. Nam in precedentibus quinq; libris ꝓbauit btũs Aug⁹: q cultus deorum nõ confert ad felicitatem et prosperitatem vite presentis. In his vo quinq; libris sequentib⁹ ostendit: q nec etiam confert ad felicitatem future. Ad intellectum vo processus/ quem beatus augustin⁹ obseruat in his quinq; libris: sciendũ est q deorũ duplex est ꝺiuisio: vna quã ponit Aug⁹ supra lib. iiii. capitulo. xxvii. cuius auctor ẽ sceuola põtifex: q dicit q vnũ est genus deorum a poetis traditum: aliud a principibus ciuitat': et aliud a philosophis: et ſm hoc ẽ triplex theologia: videlicet poetica/ ciuilis et physica: id est naturalis: que diuisio est etiam Varronis: vt patebit infra libro isto capitulo. v. Primo beat⁹ Augustinus disputat contra theologiam poeticam ⁊ ciuilẽ. Scdo ꝯtra physicã: et hoc facit libro viii. Scda diuisio seu distinctio deorũ est q aliqui dii sunt plebeii quasi inferioris ordinis: et aliqui dii ꝓceres seu maiores vl' selecti. i. superioris grad⁹. Dii selecti dicunt quasi seorsũ electi: et patet ista distinctio supra libro. iiii. capi. viii. et. ix. Primo q disputat ꝯtra deos plebeios ꝑncipali intẽtiõe. Scdo ꝯ deos selectos: et hoc facit in. vii. lib. Liber vo iste sext⁹ cõtinet. xii. capla. In quoꝝ primo facit duo: qr primo ꝑmittit q̃dã q̃si q̃dã ꝓemiũ. Secũdo ibi: Ceterũ qs ferat dici: ꝓsequit suũ tractatũ et principale intentũ. In proemio autẽ duo facit. B Nã primo recitat q acta sunt in preterito: ostendẽs q actũ est sufficienter: ⁊ forsitan plus q̃ necesse fuerit ꝯtra eos q posuerunt multitudinẽ deoꝝ colendã ꝓpter felicitatẽ ꝑsentis vite: dũ tamen illi contra quos disputatũ est velint rationi acquiescere ⁊ nõ ptinaces eẽ: nam ptinacibus nullus tractatus potest sufficere. C Secundo ibi:

b ¶ Nunc ergo q̃nia deinceps ⁊c. ꝯ ostẽdit

F ostendit q̃d in futu ro tractatu restat agẽdũ: et a quo sit incipiendũ: ⁊ cum quibus facilius ne gocium sit agẽdũ: quia cum philoso phis et his qui ali quid sapiũt de ve ritate: q̃ videlicet etsi nõ audeãt pu blice iprobare er rorẽ populi: tamẽ aliquo modo ostẽ dũt sibi errorẽ po puli displicere.

a ¶ Ceterũ q̃s ferat dici at. ⁊c. Hic icipit beatus Aug° prosequi su um principale in tentũ in hoc libro: intendens proba re q̃ dij plebei nõ possunt cõferre fe licitatem vite eter ne: de quibus dijs mala multa sũt di cta supra lib. iiij. in diuersis capl'is: p̃ cipue aũt i capitu lis. viij. xj. xxj. xxij et. xxiij. Et p̃bat Augustinus in re siduo huius capi D tuli intentũ tripli citer. Primo p̃ di ctum Varronis: q̃ vt supra patuit li bro. iiij. capi. xxij. ita distribuit singu lis istorum deo rum sua officia: q̃ est derisibile pete re ab vno aliquid pertinens ad offi cium alterius: pu ta petere vinum a nymphis: que sũt dee aquarum: et ideo videt̃ hoc risu di gnum: sicut verba repugnantia / que proferũt mimi in theatro / vt prouo cent hominem ad risum: ergo si non habeãt in potesta te sua vitem: id est vinum: sed vinum sit in potestate li beri: id est bacchi: q̃ tamen nõ potest dare aquam: nõ est verisimile q̃ pos sent dare vitã eter E nam. Unde dicit Aug°. An vo illi pitissimi ⁊c. s. var ro q̃ de ciuitate et

ceo. Uerũtñ in oĩbus vani tatib° insanijsq̃ mẽdacib° longe tolerabili° p̃hi audi endi sunt: quib° displicue rũt iste opiniones / errores q̃ populorum: q̃ p̃pli cõstitue rũt simulacra numinibus: multaq̃ de eis quos deos imortales vocant / falsa at q̃ indigna siue finxerunt / siue ficta crediderũt: ⁊ cre dita eorũ cultui sacrorum q̃ ritibus miscuerunt. Cũ his ergo hominib° qui etsi nõ libere p̃dicando / sal tem vtcunq̃ disputationi bus mussitãdo talia se im probare testati sunt / nõ vs q̃adeo incõuenienter que stio ista tractatur: Utrum non vnum deum qui fecit oẽm spũtalẽ corporalẽq̃ creaturã / p̃pter vitam que post mortẽ futura est / coli oporteat / ꝫ multos deos: q̃s ab illo vno factos ⁊ sub limit̃ collocatos / q̃dam eo rũdẽ p̃hor̃ ceteris excellẽ tiores nobilioresq̃ senserũt. a Ceterũ quis ferat dici atq̃ contẽdi: deos illos quor̃ i q̃rto libro q̃sdã cõmemo raui: quibus rerũ exiguar̃ singulis singula distribuũ tur officia: vitam eternam cuiq̃ p̃stare? An vo illi pe ritissimi ⁊ acutissimi viri q̃ se pro magno bñficio con scripta docuisse gloriant̃: vt sciret̃ quare cuiq̃ deor̃ supplicandum esset: quid a quoq̃ esset petendũ / ne ab surditate turpissima qual̃ iocülariter i mimo fieri so let: peteret̃ a libero aqua: a nymphis vinũ: auctores erunt cuipiã hoim dijs im mortalibus supplicanti: vt cũ a nymphis petierit vi nũ / eiq̃ responderint: nos aquã habemus / hoc a libe ro pete: possit recte dicere: si vinũ nõ habetis / saltem date mihi vitam eternam? b Quid hac absurditate mõ struosius? Nonne illi ca chinnantes: solent eñi esse ad risum faciles: si nõ affe

ctẽt fallere vt demões sup plici rñdebunt: O hõ: pu tasne in potestate nos ha bere vitã quos audis non habere vel vitẽ? Impudẽ tissime igitur stulticie ẽ vi tã eternã a talibus dijs pe tere vel sperare: q̃ vite hu ius erũnosissime atq̃ bre uissime: ⁊ si q̃ ad eã perti nent adminiculandã atq̃ fulciendam: ita singulas particulas tueri asserunt̃: vt si id q̃d sub alteri° tute la ac potestate ẽ petat̃ ab altero: tã sit incõueniẽs ⁊ absurdũ / vt mimice scur rilitati videat̃ esse simili mũ. Quod cũ fit a scienti bus mimis / digne ridet̃ in theatro: cũ vo a nesciẽ tibus stultis / digni° irridẽ tur i mũdo. Cui ergo deo vel dee / p̃pter q̃d supplica ret̃: q̃tũ ad illos deos at tinet q̃s instituerũt ciuita c tes: a doctis sollerter inuẽ tũ / memorieq̃ mãdatũ ẽ: q̃d a libero (verbi gr̃a) q̃d a nymphis / quid a vulca no ac sic a ceteris / q̃s par tim cõmemoraui in quar to libro: partim p̃tereũ dos putaui. Porro si a ce rere vinum / a libero panẽ a vulcano aquam / a nym phis ignem petere erroris est: quãto maioris delyra menti esse intelligi debet: si cuiq̃ istor̃ p̃ vita suppli cetur eterna. d Q̃obrem si cum de regno terreno que reremus: quos nã illõ deos vel deas hominib° creden dũ esset posse conferre: dis cussis oĩbus longe alie nũ a veritate mõstratũ ẽ: a quoq̃ istor̃ multor̃ nu minũ atq̃ falsor̃: saltẽ re gna terrena existimare cõ stitui: nõne isanissime im pietatis est si eterna vita (que terrenis oĩb° regnis sine vlla dubitatiõe vl' cõ paratiõe p̃ferẽda est) ab istorũ q̃q̃ dare cuiq̃ pos se credat̃? Neq̃ eñi p̃pter e ea dij tales vel terrenum

peritia cõsid̃atur vt patet in sequẽti capl'o. b ¶ Nonne illi cachinnã tes: solẽt eñi ⁊c. Dicit nymphas fa ciles esse ad cachin nos et risum: quia nymphe quas di cebant gentiles de as: et in veritate erant demones ve ri / qui illudebãt ho minibus ducentes eos de nocte p̃ de uia: cum ceciderit homo in fossatum vel aliquod infor tunium sibi euene rit / abscedunt cum cachinno ⁊ risu.

c ¶ A doctis sol lerter inuẽtũ ⁊c. id ẽ varrone: vt su pra libro. iiij. capi. xxij. patet: et ponit̃ hic sicut prius cum G de solo Varrone loqueretur: plura le p̃ singulari. Uel ideo loquitur i plu rali: quia erant alij qui qui Varronis doctrinam appro babant: vt patet in sequenti capitulo.

d ¶ Quobrem si cum de regno ⁊c. Hic secundo p̃ bat Aug° intentum p̃ ea q̃ supra libro iiij. p̃bata sunt: pro batũ eñi fuit ibi / q̃ dij falsi nõ possunt dare regnũ tempo rale alicui: ꝑ multo magis nõ possunt dare vitã eternam et felicitatẽ alicui.

e ¶ Neq̃ enim p̃pterea dij ⁊c. Excludit hic quan dam responsionem que posset dari ad argumentum iam factum: videlicet q̃ non decet multitu dinem deorum da re ita modicũ bo nũ sicut est regnum tp̃ale. Sꝫ excludit hoc beat° Aug°: q̃ licet sit verũ q̃ api ces: id ẽ culmina re gni tp̃alis in rei ve ritate sint contem nendi: tñ q̃ modici: tamẽ ipsi dij nõ sũt ita digni q̃ eor̃ po testati cõmittatur.

F Quasi

f i ¶ Quasi plebei
orum/ vel quasi p
cerum deorũ ꝛc.
De diis plebeis mul
ta dicta sunt supra li/
bro.iiii.capitulo.viii
g De diis vo procerĩ/
bus:id est maiorib⁹:
est dictum ibi capitu
lo.ix. b ¶ His ac/
cedit: quia si iam
cum illis agimus
qui ꝛc. Hic tertio p
bat beatus Augusti/
nus intentum suum:
et facit talem ratio/
nem. In p̄senti agi
tur contra eos qui di
cunt multos deos co
lendos pter bona fu
tura post hanc vitã:
et non propter bona
p̄sentis vitę:q2 con
tra hoc satis disputa
tum fuit in quinq3 li
bris p̄cedentibus:
tamen ponamus ꝙ
ita sit: sicut dicunt il/
li quorũ dicta repro
bauimus in libris il/
h lis: puta q2 quilibet
de⁹ possit explere of/
ficium suũ: puta dea
iuuentus possit dare
robur iuuenibus: et
fortuna barbata bar
bas: cuius officiũ est
dare barbas: adhuc
non propter hoc ipsi
possent dare vitã ęter
nam:nec aliquid bo/
ni in futura vita: vbi
nec est iuuentus/ nec
k barba: quãto magis
ex quo etiam officia
sua explere non pos/
sunt: vt de his patet
qui eos colunt: qui
non magis reportãt
ea quę dicũtur esse in
potestate deoꝝ quos
colunt/ ꝙ alii non co
l lentes. Unde fortu/
na barbata nõ vestit
malas: id est maxil/
las cultorum suorũ:
nec etiam qui non co
lũt eam:propter hoc
sunt glabri:id est sine
barbis.

Additio faco ¶ In hoc capit.pri/
bi passauentij mo sexti libri menti/
onem facit Augusti/
nus d nymphis: quę
hic accipiuntur pro
deabus aquaꝝ. Has
dicunt poetę in ripis
fluminũ et locis her
bis virentibus et flo
ribus redimitis mo/

regnũ dare nõ posse visi
sunt:quia illi magni ꝛ ex
celsi sunt: hoc quiddam
paruũ et abiectuꝫ/quod
nõ dignarent̃ i tãta sub/
limitate curare. Sed q̃n
talibet cõsideratiõe fra/
gilitatis humanę cadu/
cos apices terreni regni
merito quisq3 ꝯtemnat:
illi dii tales apparuerũt
vt indignissimi viderẽ
tur/ quibus danda atq3
seruãda deberẽt vel ista
cõmitti. Ac per hoc si/
cut superiora proximis
duobus libris pertracta
ta docuerunt: nullus de
a us ex illa turba/vel qua
si plebeiorum/vel quasi
procerum deorum ido/
neus est regna mortalia
mortalibus dare: quan/
to minus potest immor/
tales ex mortalibus fa/
b cere. His accedit:quia si
iam cum illis agimus q̃
nõ propter istam/sed p
pter vitaꝫ quę post mor
tem futura est existimãt
colendos deos:iam nec
pter illa saltẽ quę deo/
rum taliũ potestati tan/
ꝙ distributa ꝛ ppria/nõ ra
tione veritatis/sed vani
tatis opiniõe tribuunt̃:
omnino colendi sunt:si/
cut credunt hi qui cultũ
eorum vitę hui⁹ mortal̃
vtilitatibus necessariuꝫ
esse contendunt:contra
quos iam quinq3 p̄ce/
dentibus voluminib⁹ sa
tis quantũ potui dispu/
taui. Quę cum ita sint:
si eorum qui colunt deã
iuuentutẽ/ętas ipsa flo/
reret insignius:cõtẽpto/
res autẽ ei⁹ vel intra an/
nos occumberẽt iuuẽtu
tis:vel in ea tanq3 senili
corpe frigescerent: si ma
las cultoꝝ suoꝝ speciosi
us ꝛ festiui⁹ fortuna bar
bata vestiret:a q̃bus au
tẽ sperneret̃ glabros aut
male barbatos videre/
m⁹:etiã sic rectissime di/

cerem⁹: hucusq3 istas de
as singulas posse suis of
ficiis q̃dãmodo limitari
ac p hoc nec a iuuentute
oportere peti vitam ęter
naꝫ:quę nõ daret barbã:
nec a fortũa barbata bo
ni aliq̃d post hãc vitam
esse sperandũ:cui⁹ in hac
vita potestas nulla esset
vt candẽ saltẽ ętatẽ quę
barba induit̃ ipsa p̄sta
ret. Nũc vo cũ earũ cul/
tus nec pptẽr ista ipsa q̃
putãt eis subdita/ sit ne/
cessarius: q2 et multi co/
lentes iuuentutẽ deã:mi
nime in illa ętate vigue/
runt:ꝛ multi nõ eã colen
tes gaudẽt robore iuuẽ/
tutis:itemq3 multi fortu
nę barbatę supplices:ad
nullã vel deformẽ barbã
puenire potuerunt:ꝛ si q̃
eã pro barba impetrãda
venerabant̃/a barbatis
eius cõtemptorib⁹ irridẽ
tur. Ita ne desipit cor hu
manũ:vt quoꝝ deorum
cultũ pter ista ipsa tpa
lia et cito p̄tereuntia mu
nera:quib⁹ singulis sin/
guli p̄esse perhibent̃: ina
nem ludibriosumq3 esse
cognoscit: pter vitam
ęternam credant esse fru
ctuosũ? Hanc dare illos
posse/nec hi dicere ausi
sunt:q̃ eis vt ab insipien
tibus populis colerent̃/
ista opera tpalia: q̃si ni/
mis multos putauerũt:
ne quisq̃ eorum sederet
ociosus/minutatim diui
sa tribuerunt.

Quid varronẽ de
diis gentiũ sensisse
credendũ sit:quorũ
talia et genera et sa
cra detexit vt reuerẽ
ti⁹ cũ eis ageret si de
illis omnino retice/
ret. Ca.II

Quis marco var c
rone curiosius
ista q̃siuit? Quis inuenit doctius?
Quis ꝯsiderauit attẽti⁹? Quis distixit acu
ti⁹? Quis diligẽti⁹ plenius q3 ꝯscripsit? Qui

rari: atq3 ad lasciuiã
et ludos pronos ho
mines ad huiusmo/
di similiter inuitare:
sicut patet lib. quar/
to metamorph. d sal
macide nympha q̃
hermaphroditũ fili/
um Ueneris et mer
curii impudice et la/
sciue tãgit̃ ꝯtrectas
se: et libro.iii.meta/
morph. de echo inse
quente narcissum.
Expo.Ca.II. k
Quis marco e
varrone cu/
riosius ista q̃. ꝛc.
In hoc capitlo ostẽ/
dit q̃ntę auctoritatis
fuerit Uarro apud
alios sciptores roma
nos: vt per hoc pate
at ꝙnõ immerito ad
ducit̃ in testimoniuꝫ
contra romanos cul
tores multoruꝫ deo/
rum: ꝛ ꝙ si destruat̃
sententia sua de diis
destruit̃ etiaꝫ cultus
deorum romanorũ.
Fuit autẽ marc⁹ var
ro s̃m Eusebiũ tẽpo
re Augusti:nã eius
imperii anno.xv. p/
pe nonagenari⁹ mo/
ritur. Ex quo patet/
ꝙ ipse etiam tempo
re Iulii cęsaris vixit
et tempore belloruꝫ
ciuiliũ. Et etiam Ci
cero: qui fuit tempo
re Iulii cęsaris / et
Marcus varro con
temporanei fuerũt.
Facit autem Augu
stinus in hoc capitu
lo duo: q2 p̄mo osten
dit q̃ntę reputatiõis
fuit. Scdo ibi: Iste
inquã vir tãtus ꝛc.
ostendit ꝙ quantum
coniici potest: ip̄e de
diis male senserit.
Primũ vo ostendit
tam per dicta Tul/
lii ꝙ etiam per dicta
terẽtiani. Tulli⁹ cũ
in libris academicis
valde cõmẽdat var/
ronẽ. Sũt autẽ tres
libri academicorum
tullii: in quorum pri
mo dicit tulli⁹ id q̃d
hic allegat Aug⁹.
¶ Etiã eis a

G a ¶ Et in eis libris ⁊c. Hic notat aug' verbũ tullii de varrone: nam tulli' tenuit doctrinam academicorũ philosophoꝝ/ q̃ negant omniũ rerum certitudinẽ: vt patet in libris academicis: ⁊ tamen loquens de varrone cum oĩ certitudine cõmendat eũ/ dicens: Sine vlla dubitatione doctissimo: ⁊ ita tulli' contradicit sue opinioni p̄prie. b ¶ In primo autem libro ⁊c. Intellect' eoꝝ que hic dicit tulli'/ patet ex his que dicit aug' seq̃nti ca. vbi materiã librorũ varronis cõmemorat.

B

c ¶ Iste inquã vir tant' ⁊c. Hic ostẽdit beat' aug' quãtũ cõiici potest varronẽ male sensisse de diis romanorũ. Hoc aũt potest coniici/ primo: quia multa contẽnenda ⁊ detestãda scribit de eis: et nõ est verisimile q̃ tantus vir sentiret in corde suo talia posse esse. Secũdo/ qz dicit se timere ne dii pereãt a memoriis hominũ ⁊ ruant: ⁊ ideo libros scribit de diis vt eorũ memoria remaneat apud bonos. Et hoc dicit magis esse vtile q̃ q̃ metellus et eneas fecerunt: qui scz extulerũt deos de incẽdio: et tamẽ talia legẽda prodidit de diis ⁊ nõ occultauit ea: sicut aliĩ qui sacra deorũ occultauerũt: sz ea publicauit/ q̃ religióni vere iudicio omnium sapientũ valde repugnant: et ideo videt̃ q̃ aliter senserit q̃ scpserit: sed quia nõ audebat p̄pter consuetudinẽ et legem ciuiũ clare exprimere id qd̃ de diis sensit: ideo

C

tametsi minus est suauis eloquio/ doctrina tñ atq; sententiis ita refert' est vt in omni eruditióe/ quã nos secularẽ/ illi aũt liberalem vocãt: studiosum rez tantum iste doceat/ quãtũ studiosum verboꝝ cicero delectat. Deniq; ⁊ ipse tulli' huic tale testimoniũ perhibet: vt in libris academicis dicat eũ q̃ ibi versatur/ disputationez se habuisse cũ marco varrone: homie inquit oim facile acutissimo/ ⁊ sine vlla dubitatióe doctissimo: Nõ ait eloquentissimo vel facundissimo: qm̃ reuera in hac facultate multũ impar est/ sz oim a inqt facile acutissimo. Et in eis libris. i. academicis vbi cuncta dubitãda esse contendunt/ addidit: sine vlla dubitatione doctissimo. Profecto de hac re sic erat cert' vt auferret dubitationẽ quã solet in oibus adhibere: tãq; de hoc vno etiã p̄ academicoꝝ dubitatióe disputatur'/ se academicũ fuissz oblitus. b In primo aũt libro cũ eiusdẽ varronis litteraria opa p̄dicaret: Nos inqt in nr̃a vrbe peregrinãtes errãtesq; tãq; hospites/ tui libri quasi in domũ reduxerunt: vt possemus aliqñ qui et vbi essem' agnoscere. Tu etatem patrie. tu descriptióes temporũ/ tu sacrorũ iura/ tu sacerdotũ/ tu domesticã/ tu publicã disciplinã: tu sediũ/ regionũ/ locorũ: tu omniũ diuinarũ humanarũq; rerũ noia/ genera/ officia/ causas aperuisti. Iste igit̃ vir tam insignis excellentisq; peritie: et qd̃ de illo etiã terẽtian' elegãtissimo versiculo breuiter ait: Uir doctissim' vndecũq; varro: qui tam multa legit/ vt aliquid ei scribere vacasse miremur: tã multa scripsit/ q̃ mlta vix quẽ q̃ legẽ potuisse credam'.

Iste inquã vir tant' ingenio/ tãtusq; doctrina/ si rerum velut diuinaꝝ de quib' scribit oppugnator esset atq; destructor: easq; non ad religionẽ/ sed ad supstitionẽ diceret pertinere: nescio vtrũ tam multa in eis ridenda/ contẽnenda/ detestãdaq; cõscriberet. Cũ vero deos eosdẽ ita coluerit/ colẽdosq; censuerit: vt in eo ipso opere litteraꝝ suarũ dicat se timere ne pereant: nõ incursu hostili/ sed ciuium negligẽtia: de qua illos velut ruina liberari a se dicit: ⁊ in mẽoria bonorũ per huiusmodi libros recondi atq; seruari vtiliore cura/ q̃ metellus de incẽdio sacra vestalia: ⁊ eneas de troiano excidio penates liberasse p̄dicatur. Et tamẽ ea legenda seculis p̄dit/ que a sapientib' ⁊ insipientib' merito abiiciẽda ⁊ veritati religionis inimicissima iudicent̃: quid existimare debemus/ nisi hominẽ acerrimũ ac peritissimũ: nõ tamẽ sancto spiritu liberũ/ oppressum fuisse sue ciuitatis cõsuetudine ac legibus: ⁊ tamẽ ea quibus mouebatur sub specie cõmendande religionis tacere noluisse.

e ea quib' mouebat̃ ad male sentiendũ de ipsis expssit sub specie cõmẽdãde religionis. De metello vero quõ extulit vestam de incẽdio dictũ fuit supra libro. iiii. capi. xviii. De enea etiaz quõ tulit deos penates de incendio/ dictuz est lib. i. ca. iii. D

¶ Que sit partitio varronis librorũ suorum quos de ãtiquitatib' rerum humanarum diuinarumq; composuit. Ca. III.

Quadraginta ⁊ vnum libros scpsit antiquitatũ: hos in res humanas diuinasq; diuisit: rebus humanis viginti quinq;/ diuinis sedecim tribuit: istam secutus rationẽ in ea partitióe/ vt rerum humanaruz libros senos quattuor daret partibus. Intendit enim qui agant/ vbi agant/ quando agant/ quid agant. In sex itaq; primis de hominib' scripsit: in secundis sex de locis: sex tertios de tẽporibus: sex quartos eosdẽq; postremos de reb' absoluit. Quater autem seni viginti et q̃ttuor fiunt. Sed vnũ singularẽ: qui cõiter pri' de oibus loqueret̃/ in capite posuit. In diuinis

Expo. ca. III.

Quadraginta et vnum libros scpsit ⁊c. In hoc capitulo arguit augustin' contra deorũ cultũ ex libris varronis. Et facit duo: Quia p̃mo tradidit numerum/ ordinem ⁊ distinctionem librorum varronis. Secũdo ibi: In hac tota serie: ex ordine librorum eius ⁊ causa ordinis inuehit cõtra deos. A Quantum ad primum dicit augustin' eũ scripsisse quadraginta ⁊ vnũ libros: in q̃z viginti quinq; tractat de reb' humanis: et eoꝝ primus est quasi p̄hemialis: reliquos vo viginti quattuor diuidit ẽm q̃ttuor materias de q̃b' agit i q̃ttuor senarios librorũ. De reb' vo diuinis scripsit posteriores sedecim libros: quoꝝ p̃m' est

q̃ p̄hemialis

N proemialis: residuos
vo. xv. libros diuidit
s: in quinque materias
in quinque ternarios li
broꝝ. a ❡ Tertius
de quindecim ⁊c.
Isti quindecim habe
bant specialē curā sa/
croꝝ/ ⁊ preerāt sacr.
Isti etiā sicut dicit A.
gellius lib. primo: cū
dii imortales ↄsulēdi
sūt/ ad libros sibylli/
nos tāq̄ ad oraculū
adeūt. b ❡ In vno
eorum de sacellis
altero de sacr. edi
bus eorum. Diffe/
rentia fuit inter sacel/
B la et sacras edes: que
modo inter capellas
priuatas que deserui
unt vni domui vel fa
milie/ et ecclesias cō/
munes. Nam in sa/
cellis colebantur dij
penates: quos quili/
bet iuxta deuotionē
suā sibi elegit aut fe
cit. Dicit autem Tre
bacius libro. ij. de re/
ligionibus: q sacellū
est loc⁹ deo sacratus
cum ara: edes vero sa/
cre erant loca in qui/
bus publice coleban
tur dij. Loca vero reli
giosa sunt/ vbi est se/
pultura: etiam si non
sit ibi sacellū vel tem
plum: vt patet Insti/
tu. de rerum diuisio/
ne. c ❡ Vni dedit
cōsecrationes ⁊c.
Cōsecratio est actus
sacerdotis quo aliq̄d
consecratur: sed sacra
priuata et publica di
cebantur ea que per/
tinebant ad cultū de
orum priuatoꝝ et pu
blicorū: sicut lib: i/ or
namenta simulacroꝝ
⁊ ipsa simulacra et sa
crificia/ ⁊ huiusmodi.

d ❡ Dij certi in ⁊c.
Deos certos vocat
eos/ quorum officiū
erat certum/ vel origo
vel institutio etiā cer
ta: tamen erant de or
dine plebeiorum de/
orum. Nam distin/
guit eos Varro con
tra deos precipuos.
Dij incerti erāt quoꝝ
officium vel institutio
incerta fuit: vt patet
infra libro. vii. capit.
xviij. e ❡ In hac

itentidem reb⁹/ eadē ab
illo diuisionis forma ser
uata est: q̄ ̄tū attinet ad
ea q̄ dijs exhibēda sunt
Exhibent̄ eīn ab hoīb⁹ i
locis ⁊ tēpib⁹ sacra. Hec
quattuor que dixi: libri
cōplexus est ternis. Nā
tres prio: es de homini/
bus scripsit: sequētes de
locis: tertios de tempo/
rib⁹: quartos de sacris:
etiam hic qui exhibeāt/
vbi exhibeant/ quando
exhibeant/ quid exhibe/
ant: subtilissima distin/
ctione cōmendās. Sed
quia oportebat dicere:
⁊ maxime id expectaba
tur quibus exhibeāt: de
ipsis quoq̄ dijs tres cō/
scripsit extremos: vt q̄n
quies terni quindecim
fierent. Sunt aūt oēs
vt diximus sedecim: q̄r
et istorū exordio vnum
singularē qui prius de
oībus loqueret̄/ appo
suit: quo absoluto cōse/
quēter ex illa q̄nq̄ par/
tita distributiōe tres p̄/
cedētes/ qui ad homies
ptinēt: ita subdiuisit/ vt
primus sit de pontifici/
bus: secundus de augu
a ribus: tertius de quin/
decim viris sacroꝝ. Se/
cundos tres ad loca p/
b tinētes: ita vt in vno eo
rum de sacellis/ altero d
sacris edibus diceret:
tertio de locis religio/
sis. Tres porro q̄ istos
sequūtur et ad tempora
pertinent: id est ad dies
festos: ita vt vnum face
ret de ferijs: alteꝝ de lu/
dis circēsibus: de sceni/
cis tertiū. Quartoꝝ tri/
um ad sacra pertinenti/
c um: vni dedit ↄsecratio
nes: alteri sacra priuata
vltimo publica. Hāc ve
lut pompā obsequiorū
in tribus qui restant dij
ipsi sequunt̄ extremi: q̄/
bus iste vniuersus cul/
tus impēsus est. In pri/

mo dij certi: in secundo in/ d
certi: i tertio cūctoꝝ nouis
simo dij p̄cipui atq̄ selecti.
In hac tota serie pulcher/ e
rime ac subtilissime distri/
butionis ⁊ distinctiōis: vi/
tā eternā frustra querī ⁊ spe
rari ipudētissime vel opta/
ri ex his que iā diximus/ et
que deinceps dicēda sunt:
cui⁹ hominū qui corde ob
stinato sibi nō fuerit inimi
cus/ facillime apparet. Vel
hominū enim sunt ista in/
stituta vel demonum: non
quales vocāt illi demones
bonos/ sed vt loquar aper
tius/ immundorū spirituū
et sine controuersia mali/
gnorum: qui noxias opini
ones quibus anima huma
na magis magisq̄ vane/
scat: et incōmutabili eter/
neq̄ veritati coaptari atq̄
inherere nō possit: inuiden
tia mirabili et occulte inse
runt cogitationibus impi/
orū: et aperte aliquādo in/
gerunt sensibus: et qua pos
sunt fallaci attestatione cō
firmāt. Iste ipse varro pro
pterea se prius d rebus hu/
manis/ de diuinis aūt post
ea scripsisse testat̄: q prius
constiterint ciuitates: dein
de ab eis hec instituta sūt.
Vera autē religio nō a ter/
rena aliqua ciuitate insti/
tuta est: sed plane celestē
ipsa instituit ciuitatē. Eā
vero inspirat et docet verus
deus/ dator vite eterne ve/
ris cultoribus suis.

❡ Qr ex disputatione
varronis apud culto
res deorum antiquio
res/ res humane q̄ di
uine reperiantur.

Capitulum IIII

Varronis igit̄ con f
fitētis ideo se pri
us de reb⁹ huma/
nis scripsisse/ postea de di/
uinis: quia diuine iste ab
hominibus institute sunt:
Hec ratio est: Sicut prior
est inquit pictor q̄ tabu/
la picta: prior faber q̄ edi/

tota serie ⁊c.
Hic inuehit aug⁹
cōtra deos/ osten/
dēs q a nullo de/
orum quos distin
guit varro/ potest
homo sperare vi/ C
tā eternā: ⁊ hoc:
quia vel instituti
sunt ab hominib⁹
vel a demonibus
nō bonis tamen.
sicut ipsi greci/ et
alij cultores deo/
rū vocāt aliquos
demones bonos:
sed a demonibus
malis: vt probat
per dicta Varro/
nis. Est autem sci
endum/ q demon
in greco s̄m Isi/
dorum. viij. ety/
mologiarum/ dici
tur quasi peritus
et futurorum pre/
scius: vnde apud
eos distinguun/
tur demones i ca
codemones et ca/
lodemones: id est
malos demones
et bonos. Cacos
enim idē est quod
malū: et calos idē
est quod bonū.

Expo. Ca. IIII f
Varronis
igitur con
fitentis ideo se
prius de re. ⁊c.
In hoc ca. confir/
mat Aug⁹ hoc qd
supra dixerat con/
iiciendo de mente
Varronis: videli
cet q varro male
senserit d dijs: qd
q̄uis nō auderet
palā exp̄mere: de/
dit t̄n hic subtilit̄
intelligere. Et fac̄
aug⁹ i hoc ca. duo
Primo eīn recitat
dicta varronis: et
postmodum ibi:
Aut eīn de oi na/
tura ⁊c. Ex ill̄ di/
ctis arguit ad ꝓpo
sitū suū. Vbi etiā A
facit duo: q̄r p̄mo
ponit intentū su/
um ex dictis Var
ronis que ponun/
tur in hoc ca. Se/
cūdo ibi: Ita se li
bros: ꝓbat inten
tum ex dictis eius
dē recitans. s. li.
iiij. ca. xxx).

fictiū: ita priores sunt ciuitates q̃ ea q̃ a ciui/
tatibꝰ sunt instituta. Dicit autē se prius scri
pturū fuisse de dijs/postea de hoībus. Si ḋ
omni natura deorū scriberet/q̄si hic de aliq̄
scribat ⁊ non de omni: aut v̄o etiā aliqua: li
cet nō oīs deorū natura non prior debeat
esse q̃ hominū. Quid est q̄ i illis tribus no
uissimis libris deos certos ⁊ incertos et sele
ctos diligenter explicans: nullam deorū na
B turam pretermittere videtur? Quid est er/
go q̄ ait: si de omni natura deorū et homi/
nū scriberemꝰ: prius diuina absoluissemꝰ q̃
humana attigissemus? Aut eñ de omni na
tura deorum scribit: aut de aliqua/ aut oīi
no de nulla. Si de omni: p̄ponenda est vti/
q̧ rebus humanis. Si de aliqua: cur non eti
am ipsa res p̄cedat humanas? An indigna
est p̄ferri etiā vniuerse nature hominū pars
aliqua deoꝝ? Q̄ si multū ē: vt aliqua pars
diuina p̄ponat̃ vniuersis rebꝰ humanis: sal/
tē digna est vel romanis. Rerū q̄ppe huma/
narū libros/non q̄tū ad orbem terraꝝ/sed
q̄tum ad solam romā p̄tinet scripsit. Quos
tamē rerū diuinaꝝ libros se dixit scribēdi or
dine merito p̄tulisse vel p̄scripsisse: sicut picto
rem tabule picte: sicut fabrū edificio: aptis/
sime ꝯsitēs q̄ etiā iste res diuine sicut pictu
C ra/sicut structura/ab hoibꝰ institute sūt. Re
stat vt de nulla deoꝝ natura scripsisse intel/
ligatur: neq̧ hoc aperte dicere voluisse/ sed
intelligentibus reliquisse. Ubi eñ dicit̃/ nō
omnis: vsitate quidē intelligit̃ aliqua. Sed
potest intelligi ⁊ nulla: quoniam que nulla
est: nec omnis nec aliqua est. Nā vt ipse di/
cit: si oīs esset natura deorū de qua scribe
ret: scribēdi ordine rebus humanis p̄ponen
da esset. Ut autem ⁊ ipso tacēte veritas cla
mat: preponēda esset certe rebus humanis:
etiam si non omnis/sed saltem aliqua esset.
Recte autem postponit̃: ergo nulla est. Nō
itaq̧ rebus diuinis anteferre voluit res hu
manas: sed et rebus veris voluit anteferre
res falsas. In his eñ que scripsit de rebꝰ hu/
manis/secutus est historiā rerum gestaruꝫ:
que auteꝫ de his quas diuinas vocat: quid
nisi opiniones rerum vanarū? Hoc est nimi
rū quod voluit subtili significatiōe mōstra/
re: nō solū scribens de his posterius q̃ de il/
lis: sed etiam rationē reddens cur id fecerit.
Quod si tacuisset: aliter hoc factuꝫ eius ab
alijs fortasse defenderet̃. In ea v̄o ipsa rati/
one quaꝫ reddidit: nec alijs quicq̃ reliquit
p arbitrio suspicari: et satis p̄bauit homies
se p̄posuisse institutis hominū/ nō naturam
hominū nature deoꝝ. Ita se libros reꝝ diui
D narū nō de veritate q̄ p̄tinet ad naturā/ sed
de falsitate q̄ p̄tinet ad errorē scripsisse confes
sus est. Quod apertꝰ alibi posuit: sicut i q̄rto
libro cōmemoraui ex natu
re formula se scripturū fu/
isse: si nouā ipse cōderet ci/
uitatē. Quia v̄o iā veterē
inuenerat: non se posse nisi
eius consuetudinē sequi.

¶ De tribꝰ generibus theologie secūdū varronē: scꝫ vno fabuloso: altero naturali: tertio ciuili. Ca. V.

DEinde illud quale a
est / q̄ tria genera
theologie dicit eē
id est rōnis que de dijs ex/
plicatur: eorūq̧ vnum my
thicō appellari: alteꝝ phy/
sicon: tertiū ciuile? Latine
si vsus admitteret: genus
quod primū posuit fabula
re appellaremus: sed fabu/
losum dicamus: a fabulis
eñ mythicon dictū ē: quo/
niam mythos grece fabu/
la dicit̃. Secundū autē vt
naturale dicat̃/ iam ⁊ con/
suetudo locutionis admit
tit. Tertium etiam ipse la/
tine enunciauit: quod ciui
le appellatur. Deinde ait:
Mythicon appellant quo
maxime vtūtur poete: phy
sicon/ quo philosophi: ci/
uile/quo populi. Primum b
inquit quod dixi: i eo sunt
multi contra dignitatem ⁊
naturā immortalium ficta
In hoc eñ est vt deꝰ alius
ex capite/ alius ex femore
sit: alius ex guttis sangui/
nis natus: in hoc vt dij fu/
rati sint: vt adulterauerit:
vt seruierint homini. De/
niq̧ in hoc omnia dijs at/
tribuuntur: que nō modo
in hoieꝫ/sed etiā que i con/
temptissimū hominem ca/
dere possūt. Hic certe vbi
potuit/vbi ausus ē/ vbi im
punitū putauit/quāta mē/
dacissimis fabulis nature
deorū fieret iniuria: sine ca
ligine vllius ambiguitatis
expressit. Loquebatur eñ
non de naturali theologia/
non de ciuili/ sed de fabu/
losa: quam libere a se pu/

Expo. Ca. V.
a DEinde illō
quale ē q̄
tria genera ⁊c.
In hoc ca. ostēdit
Augꝰ quomō var
ro distinxit tripli/
cem theologiā: id
est rationē vel ser
monē de dijs: nā
theologia dicit̃ a
theos qd̄ est deꝰ
⁊ logos sermo vł
ratio. Et facit in
hoc capitło duo:
nā p̄mo ponit tri B
plex genus theo/
logie ẜm Uarro/
nē: ostendens quō
singula nominet̃.
Secūdo ibi: Pri
muꝫ inq̄t qd̄ dixit
p̄sequit̃ dicta var
ronis de singulis ill'
tribus generibus.
Quātū ad p̄mū ē
sciēdū q̄ ista diui
sio triplicis theo/
logie quā hic po/
nit varro: concor/
dat cū ea quā po/
suit scęuola ponti
fex supra li. iiij. ca.
xxvij. et forte acce
pit eā a scęuola/ q̄
scęuola p̄cessit eū
tempore.
b ¶ Primū in/
quit ⁊c. Hic p̄se
quit̃ Augꝰ varro/
nis dicta q̄ ad sin/
gula genera predi B
cte theologie. Et
ẜm q̄ sunt hic tria
genera: ẜm hoc di
uiditur hec pars
in tria. Nā primo
prosequitur dicta
varronis de theo
logia poetica. Se
cūdo ḋ theologia
physica. Tertio
de theologia ciui
li. Secūda ps est
ibi: Uideamꝰ q̄d
de altera. Tertia
ibi: Dixerit ali/
quis/hec duo. Quā
tum ad primum
genus Uarro sa/
tis potuit et aude
bat dicere expres/
se illud quod sen/
sit: vnde illud ge/
nus expsse impro
bat tanq̃ et dijs
opprobriosum.
Nam poete fin/
gūt deā vnā natā
ex capite iouis/scꝫ
G minerua

C a tauit esse culpandam. Ui
deamus quid de altera di
cat. Secūdum genus est
inquit quod demonstra/
ui: de quo multos libros
philosophi reliq̄runt. In
quib⁹ est: dij qui sunt: vbi
quod gen⁹/quale/ex quo
nam tempore: an a sempi
terno fuerint: an ex igne
sint/vt credit heraclitus:
an ex numeris/vt pytha/
goras: an ex atomis/vt
epicurus. Sic alia que fa/
cili⁹ intra parietes in scho
la q̄ extra in foro ferre pos
sūt aures. Nihil in hoc ge
nere culpauit quod physi
con vocauit ⁊ ad philoso
phos pertinet: tantū eorū
inter se cōtrouersias com/
memorauit: per quos fa/
cta est dissidētiū multitu/
do sectarū. Remouit ta/
men hoc genus a foro: id
est a populis: scholis vo ⁊
parietib⁹ clausit. Illud au
tem primū mendacissimū
atq̄ turpissimū a ciuitati
b bus non remouit. O reli/
giosas aures populares/
atq̄ in his etiā romanas.
Qd̄ de dijs immortalib⁹
philosophi disputant fer/
re nō possunt: quod vero
poete canūt et histriones
agunt: quia ꝯtra dignita/
tē ac imortaliū ficta sunt:
quia nō modo in hominē
sed etiā in contēptissimū
hominē cadere possūt: nō
solū ferunt/sed etiā liben/
ter audiunt. Neq̄ id tm̄/
sed dijs q̄q̄ ipsis hoc pla/
cere: ⁊ per hoc eos placan
c dos esse decernunt: Dixe/
rit aliquis: hec duo gene/
ra mythicon et physicon:
id est fabulosum atq̄ na/
turale decernam⁹ ab hoc
ciuili/de quo nunc agitur
vnde illa ⁊ ipse discreuit.
Iamq̄ ipsum ciuile vide/
amus qualiter explicet.
Uideo/quidem cur debe
at decerni fabulosū: quia
falsū/quia turpe/quia in
dignum est. Naturale au
tem a ciuili velle discerne
re/quid est aliud q̄ et ip/
sum ciuile fateri esse men/
dosum? Si enim illud na
turale est/quid habet re/
prehensionis vt excluda/
tur. Si autem hoc quod
ciuile dicitur naturale nō
est: quid habet meriti/vt
admittatur? Hec nempe
illa causa est/quare prius d
scripserit de rebus huma/
nis/posterius de diuinis:
quoniam ī diuinis rebus
nō naturam deorum/sed
hominū instituta secutus
est. Intueamur sane et ci/ e
uilem theologiam. Ter/
tium genus est inquit qd̄
in vrbibus ciues/maxime
sacerdotes nosse atq̄ ad/
ministrare debēt. In quo
est: quos deos publice co
lere: que sacra et sacrifi/
cia facere quemq̄ par sit.
Adhuc quod sequitur at/
tendamus. Prima inquit
theologia maxime accō/
modata est ad theatrum:
secunda ad mundum: ter
tia ad vrbem. Quis non
videat/cui palmam dede
rit? Utiq̄ secunde: quam
supra dixit esse philoso/
phorum. Hāc enī pertine/
re testatur ad mūdū: quo

minervam que est dea sapientie/sed potius dea ar/
tium. Ponunt etiam bacchum: qui est deus vini/na
tum ex femore iouis. Nam fingunt q̄ semele conce/
pit bacchū ex ioue: qua postmodū fulminata priusq̄
fetus esset matur⁹
ad partum/iupiter
alligauit eū femori
suo donec comple/
retur temp⁹ matu/
ritatis eius. Unde
Ouidius libro.iij.
de fastis: Expletū
est patrio corpore
matris opus. Si/
militer etiam vol/
can⁹ fingitur de fe/
more iunonis esse
natus ꝭm isidoꝝ li/
bro. viij. etymolo/
giarum. Item fin/
gunt deam ex gut/
tis sanguis esse na/
tam/puta venerem
nā vt patet in scin/
tillario poetarum:
fingunt saturnū pa
tris sui celi virilia
abscidisse et in ma
re proiecisse: ex ipso
rum cruore spuma
q̄ maris venerem
esse natam. Itē fin/
gunt deos furari:
nam mercurius fin
gitur esse deus fu/
rum: fingitur autē
(vt patet lib.ij.me
tamorph.) boues
admeti furatū fuis
se: cum videret eos
sine custodia ⁊ abs
condisse eos in sil/
ua. Itē fingunt a/
pollinem captum
amore filie admeti
regis: ideoq̄ serui/
uisse admeto sb̄ spe
cie pastorꝝ: de quo
ouidius facit men
tionē libro. ij. me/
tamorphoseos: et
augustinus infra li
bro. xviij. cap.xiij.
Item fingūt deos
adulteria commi/
sisse: sicut de Ioue
summo deorum di
ctum fuit supra li/
bro.iiij. ca.x. Et de
adulterio marti cū
D venere dictum fuit
libro.iiij.ca.x.
a ¶ Uideamus
q̄d de altera di/
cat ꝛc. Hic prosequitur dicta varronis de theolo/
gia physica: de qua varro recitat diuersas opiniōes
philosophorum: nam multi philolosophi quorum
imaginatio non transcendit corporalia/credebant
deos esse corpora quedam: ⁊ ideo quales opiniones
habuerunt de corporibus tales habuerunt de dijs.

Et notat hic augustinus/q̄ varro hanc theologiam
non improbat tanq̄ fictam et falsam: sed dicit q̄ di/
uersitas opinionum quas habēt philosophi de dijs
facilius audiuntur in scholis q̄ extra in populis: qui
tamen varro licet
theologiam poeti/
cam reprobauerit
tanq̄ falsam: tam
tamē non negauit
quin libenter audi/
retur a populis.
b ¶ O religio/
sas aures popu
lares/atq̄ ī his
etiam ꝛc. Hic ar/
guit augustin⁹ con/
tra romanos: qui
libenter de dijs lo/
quentes turpia au
diunt. Quod vero
dicit: O religiosas
aures populares:
ironice loquit. Ad
dit vero loquendo
proprie ⁊ assertiue
Atq̄ in his etiam
romanas ꝛc. quia
sicut dicit hug. no
men gentis alicui⁹
quandoq̄ ponitur
pro conditione illi/
us gentis: et sic po
nitur in proposito:
sicut etiam posuit
supra libro secūdo
capitulo.xiij.
c ¶ Dixerit ali/
quis/hec duo ge
nera mythicō et E
physicon ꝛc. Hic
ꝓsequit dicta var/
ronis quo ad ter/
tium gen⁹ theolo/
gie/videlicet ciui/
lis. Et facit hic duo
quia primo agit de
distinctione huius
generis ab alijs du
obus. Secūdo ibi:
Intueamur sane et
ciuilem theologiā.
ostēdit illa que per
tinent ad ciuilem
theologiā. Quan/
tum autem ad pri/
mū duo facit. Ostē
dit enī primo quo/
modo ꝭm Uarro/
nem ciuilis a fabu/
losa distinguitur.
Secundo ex distin
ctione ciuilis a na/
turali ostendit ciui
lem esse mendacē/
et excludendam esse a populo.
d ¶ Quare prius scripserit/scilicet varro vt ipse
met fatetur: vt dictum fuit supra libro isto ca.iij.
e ¶ Intueamur sane ⁊ ciuilē theologiā: Ter/
tium genus est ꝛc. Hic ostēdit ꝭm varronē q̄ per
tineāt ad ciuilē. Et facit hic duo. Primo qd̄ dictū est

 Et deinde

b Et deinde ibi: Adhuc quod sequit: ostendit q̃ ſm dicta varronis theologia naturalis preponenda est ciuili. a ¶ Ubi sunt ludi scenici. De scenicis ludis qui sint/dictum est supra libro primo/capitulo.xxxj Hos vero ludos ponit varro inter res diuinas: vt dictum fuit supra in hoc lib. ca.iiij. de quibus (vt ibi dicitur) varro tanq̃ de rebus diuinis libros cōscripsit. Et vult augustin⁹ hic ex verbis varronis habere/ q̃ theologia poetica: id est fabulosa sit a ciuitate instituta: quia ciuitas ad hoc ordinauit theatrum/ vbi in scena theologia fabulosa ageretur: et per cōseq̄ns non est distincta illa theologia totaliter a ciuili: qd̓ etiaz patet: quia Uarro posuit ludos illos etiam inter res diuinas.

isti nihil esse excellentius opinatur in rebus. Duas vero illas theologias primam ⁊ tertiam theatri scilicet atq̃ vrbis distixit ac iūxit. Uidemus enim nō continuo quod est vrbis/ pertinere posse ⁊ ad mundum: q̃uis vrbes esse videamus in mundo. Fieri enim potest vt in vrbe ſm falsas opiniones ea colantur ⁊ credantur/ quorū in mundo vel extra mūdum natura sit nusq̃. Theatrū vero vbi est/ nisi in vrbe? Quis theatrum instituit nisi ciuitas? Propter qd̓ instituit: nisi ꝓpter ludos scenicos? Ubi sunt ludi a scenici: nisi in rebus diuinis: de quib⁹ hi libri tanta sollertia ↄscribunt.

¶ De theologia mycon: id ē fabulosa/ et de ciuili contra Uarronem. Capitulum VI

O Marce varro cū b sis homo omniū acutissim⁹ et sine vlla dubitatōe doctissim⁹ sꝫ tamē homo nō de⁹/ nec

coralū/ ⁊ pegasus equus alatus: qui ꝑcussiōe pedis fontē qui musis extitit consecratus fingit ꝓduxisse/ nati finguntur: vt patet per ouidiū. iiij. metamorph. et. v. Si autem poete equū illum deum finxerint/ nescio: sed nusq̃ inueni: nec de alio qui ex guttis sanguinis natus sit/ memini me legisse: nisi forte intelligat de venere: que nata ex abscissis testiculis saturni fingitur. Uel vt dicit isidorus. viij. etymo. de testicul' celi patris saturni: et quib⁹ abscissis sanguis in mare ꝓfluxit: et ex eo in spumā conuersa nata est ven⁹ Uñ puto q̃ de ista itelligat augustin⁹ q̃ nata sit ex guttis sanguinis: vel forte de orione: qui ex vrina deorū super corium bouis min gentiū natus fuisse fingit: siue de erichthonio: q̄ de semine vulcani effuso i nubes natus dicitur: aut de centauris/ si quis eorū fuerit ab aliqua gente ꝓ deo habitus: De quibus fingunt poete q̃ orti sint ex semine isionis regis thessalie secretarij iunonis/ volentes iunonē opprimere/ effuso in nubem: quā iuno loco sui eidē supposuit ⁊c̄. In hoc etiā ca. vbi fit mentio de apolline: dicit expositor/ q̃ apollo seruiuit in specie pastoris admeto/ captus amore cuiusdā filie sue. Notādū est autē de isto apolline/ q̃ ſm qd̓ fingunt poete/ ipse aliquo tēpore expoliatus fuit deitate: quia iudicauerat dignos morte cyclopes vel cyclopedes: qui finguntur fabri iouis: eo q̃ fabricassent fulmē: quo percussus fuerat phaeton filius eius/ quādo male rexit currum et equos paternos: de quo ouidi⁹ narrat. ij. metamor. Uel quia vt alij dicunt/ fabricauerunt fulmen quo percussus dicitur esculapi⁹ filius ipsi⁹ apollinis: eo q̃ hippolytum suscitasset/ ideo ipsos verberasse fingitur. Et tunc dicit apollo vt pastor pauisse armenta admeti regis thessalie ⁊c̄. In illo etiā capitulo mentionē facit augustin⁹ de heraclito/ pythagora et epicuro: de quib⁹ expositor nihil dicit: q̃uis de pythagora. s. aliq̄d dicat: multa tñ preclara de eo a diuersis auctoribus scripta legūtur. De heraclito vero ⁊ epicuro etiam loquūtur auctores: nam et eusebius in chronicis: et aulus gellius in libro noctiū acticarum/ seneca et multi de predictis philosophis multa conscribunt: que huic operi/ scilicet expositiōi libri de ciuitate dei inserere/ exquo hic augustinus ⁊ alibi de his philosophis ⁊ aliis plurib⁹ seriose mentionem facit: videretur multū conueniēs ⁊ ad perfecte expositionis complementū congrue requisitum omitto tamen ad p̄sens: quia ꝓpensioris negocij est: alias fieri poterit deo dante. A

Additio Iacobi passauantij ¶ In hoc capitulo quinto dicit beatus augustinus/ q̃ poete fingunt aliū deum natum ex femore. Ubi dicit expositor hoc dictum esse de baccho: licet autem de baccho dici posset: non tamē ita proprie sicut de vulcano: de quo fingunt poete/ q̃ ex femore iunonis natus sit. De baccho autem dicitur/ q̃ iouis femori sit applicatus: ⁊ ibi nutritus post fulminatam matrem semelem/ quousq̃ ad debitam perfectionē deuenit. Quia autem expositor nimis breuiter tangit fabulam istam: notandum est ſm ouidium. iij. metamorphoseos: q̃ cum iupiter semelem filiā agenoris grauidasset/ iuno ex zelotypia cōtra eam irata/ se trāsformauit in formam cuiusdam vetule nomine beroe nutricis sue: ⁊ veniens ad semelē: cum mutuo colloquerentur/ semeles iouem nominauit. Uetula autē audito ioue/ suspirās ait: Utinam ille qui ad te accedit sit verus iupiter sicut creditur: sed timeo ne decipiaris: nam multi simulātes se iouem/ puellas seducūt. Si autē vis de hoc certificari/ cum iupiter ad te venerit/ pete ab eo signū certū q̃ ipse sit: ⁊ facias q̃ iuramento ꝓmittat se seruaturū fore. Certū autē signū erit/ q̃ ipse sit iupiter/ si tecū eo modo quo cum iunone vxore sua iungat: Et hoc pete ab eo. Cum igit iupiter quodā die ad semelem venisset/ petiuit illa donum quod iuramēto voluit firmari ꝓmissuꝫ. Cui petenti/ vt sicut cum iunone/ ita secū copularet: dissuasit iupiter/ sciens q̃ eius p̄sentiā igneam ferre nō posset (nam ardens ⁊ cū fulmine iunoni miscet) illa d'omino instāte vt iuramentū seruaret/ iupiter ad eā cū fulmine accessit. Cuius ardorē ferre nō sustinens/ semele exusta est ſm iunonis intētum. Cum autē esset pregnans ⁊ fetus nondum esset formatus: iupiter ex eius viscerib⁹ puerū suo femori applicauit: vbi perfecte formatus fuit. Hunc autē puerꝫ bacchū appellatum nymphe nyseides cum diligētia educauerūt. In isto etiā capitulo expositor dicit q̃ deus fingitur nat⁹ de guttis sanguinis: sicut dicit augustin⁹ in textu: ⁊ nō dicit quis sit/ sed solū de venere dea. Notandum autē ſm poetas/ q̃ de capite meduse gorgonis abscisso per perseum filiū iouis ⁊ dane/ gutte sanguinis dicunt cecidisse: ex quibus serpentes in libya/ et

Expositio Capituli. VI.

O Marce varro cū sis homo oīm ⁊c̄. b In hoc caplo reprehēdit augustin⁹ varronē. Et facit h' tria. Quia p̄mo rep̄hēdit eū de simulatiōe ⁊ fictiōe: quia. s. aliter scripsit ⁊ fecit ⁊ aliter sensit. Secūdo ibi: Dicis quippe ⁊c̄. rep̄hēdit dicta ei⁹ de theologie ciuilis ⁊ fabulose distictione. Tertio

ne. Tertio ibi: Sequestrata igit: ostēdit q̄ nec a dijs ptinentib⁹ ad theologiā ciuilē/nec etiā pertinētib⁹ ad theologiam fabulosā sit vita ęterna sperāda. Dicit autem augustin⁹ in principio huius capituli varronem hominē acutissimuz/et sine vlla dubitaiōe doctissimum: alludēs ironice verbis tulliū positis supra in hoc libro capitulo scdo de varrone. (al' aberrare)

a Vsi et istos ciuiles velis nolisue τc. Hoc dicit augustin⁹/quia Varro libere euomuit/id est expressit mentionē suam de dijs fabulosis: dicēs eos falsos et fictos: et idē oportet eum necessario concedere de dijs ciuilibus.

B b Dicis quippe fabulosos accōmodatos esse ad theatrū τc. Hic reprehēdit distinctionem varronis: qua distixit triplex genus deorū: et ostendit augustinus q̄ sic nō est distinguendum: quia dij ptinentes ad fabulosam τ ciuilem sunt idē: et ideo potuit aliter rationabiliter distinxisse: τ patet intētio augustini. c Sequestrata igit paululū theolo. τc. Hic ostēdit q̄ a dijs scenicis et ciuilib⁹ non sit vita ęterna speranda. Et p̄mo probat intētum ex deorū vtrorūq; turpitudine. Secūdo ibi: Hęc cum dicimus: excludit quādam respōsionem/ quę dari posset in defensionem falsorum deorū. In prima vero parte dicit se velle seq̄strare theologiam naturalem ab hoc tractatu: quia de ista C

spiritus dei ad videnda τ annūciāda diuina: in veritatem libertatemq; subuectus: cernis quidē q̄ sint res diuinę ab humanis nugis atq; mēdacijs dirimēdę: sed vitiosissimas populorum opiniones τ cōsuetudines in supstitionibus publicis vereris offendere: quas deorum a natura abhorrere: vel taliū quales in huius mūdi elementis humani animi suspicatur infirmitas: τ sentis ipse cum eas vsq; quaq; cōsideras: τ ois vestra litteratura circumsonat. Quid hic agit humanū q̄uis excellētissimū ingeniū? Quid tibi hūana licet multiplex ingēsq; doctrina in his angustijs suffragatur? Naturales deos colere cupis/ciuiles cogeris: inuenisti alios fabulosos/in quos liberius quod sentis euomas ^a vnde τ istos ciuiles velis nolisue p̄fūdas. ^b Dicis q̄ppe fabulosos accōmodatos esse ad theatrū/naturales ad mundum/ciuiles ad vrbem: cum mūd⁹ op⁹ sit diuinū/vrbes vō τ theatra opera sint hoim: nec alij dij rideant in theatris q̄ qui adorant in templis nec alijs ludos exhibeatis q̄ quib⁹ victimas immolatis. Quāto liberius subtiliusq; ista diuideres/dicens alios esse deos naturales/alios ab hoib⁹ institutos. Sz de institutis aliud habere litteras poetarū/aliud sacerdotū: vtrasq; tamen ita esse inter se amicas cōsortio falsitatis: vt gratę sint vtreq; demonibus/quib⁹ inimica est doctrina veritatis. ^c Sequestrata igitur paululū theologia/quam naturalē vocāt; de qua postea differendū est: placet ne tandē vitam ęternam peti aut sperari a dijs poeticis τ theatricis/ludicris/scenicis? Absit:

imo auertat de⁹ ver⁹ tam imanē sacrilegāq; dementiā. Mundū ab eis dijs q̄bus hęc placent: et q̄s hęc placāt cū eorū illic crimina frequētent/vita ęterna poscenda est? Nemo vt arbitror vsq; ad tātū p̄cipitiū furiosissimę impietatis insanit. Nec fabulosa igitur nec ciuili theologia sempiternā quisq; adipiscit vitam. Illa enim de dijs turpia fingendo seminat: hęc fauēdo metit. Illa mēdacia spargit: hęc collegit. Illa res diuinas falsis criminib⁹ insectat: hęc eorū criminū ludos in diuinis rebus amplectit. Illa de dijs nefanda figmēta hominū carminib⁹ personat: hęc ea deorū ipsorū festiuitatibus p̄secrat. Facinora τ flagitia numinū illa cantat: hęc amat. Illa prodit aut fingit: hęc autē aut attestat veris/aut oblectat τ falsis. Ambę turpes/ambęq; damnabiles. Sz illa quę theatrica est/publicā turpitudinē p̄fitetur: ista quę vrbana est illi⁹ turpitudine ornat. Hinccine vita ęterna sperabit/vnde ista breuis tēporalisq; polluit? An vō vitam polluit consortiū nefariorū hoim si se inserūt affectiōibus τ assentionib⁹ nostris: τ vitā non polluit societas demonū: qui colunt criminibus suis? Si veris q̄ mali: si falsis q̄ male? ^d Hęc cū dicimus/videri fortasse cuipiā nimis harū rerū ignaro pōt: ea sola de dijs talibus indigna maiestate diuina/τ ridicula detestabiliaq; celebrari/q̄ poeticis cātant carminib⁹ τ ludis scenicis actitant: sacra vō illa quę nō histriones sed sacerdotes agunt ab omni esse dedecore purgata et aliena. Hoc si ita esset/ nunq̄ theatricas turpitudines in eorum honorem quisq̄ celebrandas esse censeret;

infra lib. viij. quasi per totū differēdū erit. d Hęc cū dicimus τc. Hic reprobat quandā responsionē. Et facit hic duo. Quia primo illā respōsionem quę dicit ea q̄ fiunt a poetis turpiter fieri: non aūt quę a sacerdotib⁹ in cultu deorum/reprobat per rationē. Secundo ibi: Denique cōmemoratus auctor cū ciuilē τc. reprobat idem per dicta varrōis. Vbi sciēdum q̄ augustinus adducit cōtra respōsionē duo dicta varronis. Quarū primū dicit theologiam ciuilē distinctam a duabus alijs: nō sicut omnino disparatā: q2 nihil cōmune haberet cū eis: imo habet aliquid cōe cū vtraq;: τ ab vtraq; scz tam poetica q̄ naturali multū accipit: magis tamē deberet accipere a theologia naturali. Et ita in hac auctoritate varronis tāgitur illō qō deberet fieri. Aliud vō dictū varronis exprimit illud quod est factū: quia licet theologia ciuil' magis deberet cōuenire cū naturali q̄ fabulosa seu poetica tamē q2 poetę causa delectatiōis scribebant etiam delectabilia: ideo popul⁹ fuit magis inclinat⁹ ad poetas/ q̄ ad physicos: hoc est naturales/id est naturalia scribētes. Et sicut dicit aug⁹ in rei veritate poetę talia scripserunt qualia dij volebant scribi/τ a pplo exhiberi tam in morib⁹ q̄ etiā in theatros vt al's libro secundo dictū fuit. D

a Reuocatur igitur ad theologiam rc. Expo. ca. VII. In hoc capitulo ostēdit beat⁹ augustin⁹/quō iste due theologie/videlicet ciuilis ⁊ poetica se habent ad inuicē. Et ꝓbat in hoc capitulo duo. Nam primo ꝓbat ꝙ theologia ciuilis nō distinguitur a poetica sicut omnino disparata. Scḋo ibi: Epulones rc. ostēdit ꝙ ciuilis nō sit honestior ꝙ̄ poetica. Circa primū vero duo facit. Quia primo cōcludit ex dictis in precedēti capitulo/ꝙ theologia fabulosa reuocatur ad ciuilē tāꝙ̄ conueniens/vt patet ex imediate dictis et allegatis. Vocat autē theologiam poeticam/que scilicet dicitur poetica ab eius auctorib⁹: fabulosam qꝛ fabulosis traditur: et theatricam/quia in theatro extra scenā/id est domunculam poetarum actitabaꝛ a mimis: ⁊ scenicam/quia in scena a poetis recitabatur et canebatur. Secundo ibi: Et hec tota: ostēdit ꝙ theologia fabulosa sit quedā pars theologie ciuilis/⁊ non sicut pars quedam a toto abscisa ⁊ vix toti adherēs/sed sicut pars que suo toti optime cōgruit. Et hoc ꝓbat quia tales sunt effigies deorū in templis quales describuntur a poetis: vt patet discurrendo. Constat autē ꝙ dii templorū et quos sacerdotes ⁊ populus colunt ꝑtinent ad theologiam ciuilē: et ita videtur manifeste ꝙ theologia ciuilis quo ad deos non distinguitur a fabulosa: immo conuenit cum ea sicut totum cum parte: quia ciuilis habꝫ duas partes/id est duos modos colēdi deos eosdē: quorum vnus est ī templis ⁊ pertinet ad sacerdotes: ⁊ alter ī theatro ⁊ pertinet ad poetas: Et etiā est pars theologie ciuilis et alia causa: qꝛ scilicet theologia ciuilis multo plures deos habet ꝙ̄ fabulosa: sed tamen nullū habet fabulosa quem non habeat ciuilis. b Apollo ephebus. Ephebus dicitur lucidus et totus pulcher: et sic fingebatur simulacrū apollinis/id est solis. Ideo autem sic pingitur ꝯm isidorū. viij. etymologiarum: quia sol quotidie oritur/et noua luce nascitur. c Nunquid diana theatrica portat arma rc. Dianam theatricā vocat dianam que in theatro colebatur more poetico: que fuit dea venatorū: et ideo pingebatur cū arcu ⁊ sagittis: ⁊ est eadē cum luna. Ideo autē pingebatur cū arcu ⁊ sagittis: quia radios ex se luna emittit: vt patet per isidorū li. viij. etymologi. Vrbanā deam vocat ciuilem/que in templo colebatur: que etiam pingebatur cū armis/et nō simpliciter virgo/id est non solum vt vna virgo simplex/id est mitis ⁊ mansueta/sed composita/vt virginem decet esse. d Nūquid scenic⁹ apollo citharista est: ⁊ ab hac arte rc. Vult dicere ꝙ Apollo scenicus/id ē qui in scena colitur pingitur eodē modo tenens citharā sicut apollo delphicus/id ē sicut apollo apud delphos ī templo suo tenet: vbi tamen fuit precipuum templū suum. Ideo vero cū cithara pingitur: qꝛ ꝯm isidorū libro. iij. etymologiarum apollo primus citharā inuenit. e Quid de ipso ioue senserūt rc. Hic ostēdit Augustinus ex quadā dea/scilicet nutrice iouis: quā posuerunt in capitolio quidā romani: quia ipsi confitebantur in facto iouem fuisse

A [Alij poetis] [Alij philosophis] [Alij philosophos] [Alij philosophos]

nunꝙ̄ eas ipsi dii precipe/rēt sibimet exhiberi. Sed ideo nihil pudet ad obsequium deorum talia gere/re in theatris: quia similia geruntur ī templis. Denique cōmemoratus auctor cum ciuilem theologiam a fabulosa ⁊ naturali/tertiam quandam sui generis distinguere conaretur: magis eam ex vtraque temperatam ꝙ̄ ab vtraque separatam intelligi voluit. Ait enim ea que scribunt poete minus esse ꝙ̄ vt populi sequi debeāt: que aūt philosophi pl⁹ ꝙ̄ vt ea vulgū scrutari expediat. Que sic abhorrent inquit vt tamē ex vtroque genere ad ciuiles ratiōes assumpta sint nō pauca. Quare que sūt communia cum propriis vna cum ciuilibus scribemus. E quibus maior societas debet esse nobis cū philosophis ꝙ̄ cū poetis: non ergo nulla cū poetis. Et tñ alio loco dicit de generationibus deorum magis ad poetas ꝙ̄ ad physicos fuisse populos inclinatos. Hic enī dixit quid fieri debeat/ibi qd fiat. Physicos dixit vtilitatis causa scripsisse/poetas delectationis. Ac per hoc ea que a poetis conscripta populi sequi non debent: crimina sunt deorū: que tamen delectant ⁊ populos ⁊ deos. Delectationis enī causa (sicut dicit) scribūt poete/non vtilitatis: ea tamē scribunt que dii expetant/populi exhibebant.

De fabulose et ciuilis theologie similitudine atque concordia. Capitulū. VII.

Reuocatur igitur ad a theologiam ciuilem theologia fabulosa/theatrica/scenica indignitatis et turpitudinis plena. Et hec tota que merito culpanda ⁊ respuēda iudicatur/pars huius est que colenda et obseruanda censetur: non sane pars incongrua sicut ostēdere institui: et q̄ ab vniuerso corpore aliena importune illi cōnexa atque suspēsa sit/sed omnino consona et tanꝙ̄ eiusdem corporis membrum conuenientissime copulata. Quid enim aliud ostendunt illa simulacra/forme/etates/sexus/habitus deorum? Nunquid barbatum iouem/imberbem mercurium poete habent/pontifices nō habent? Nūquid priapo mimi/non etiam sacerdotes enormia pudēda fecerūt? An aliter stat adorandus in locis sacris/ꝙ̄ procedit ridendus in theatris? Nō b saturn⁹ senex/apollo ephebus/ita persone sunt histrionum vt non sint statue delubrorum? Cur forculus qui foribus preest: ⁊ limentinus qui limini/dii sunt masculi: atque inter hos cardea femina est que cardinem seruat? Nōne ista in rerum diuinarum libris reperiuntur: que graues poete suis carminibus indi/ c gna duxerunt? Nunquid diana theatrica portat arma/et vrbana simpliciter virgo est? Nunquid sceni d cus apollo citharista est: ⁊ ab hac arte delphicus vacat? Sed hec honestiora sunt in comparatione turpiorum. Quid de ipso io/ e ue senserūt qui eius nutri

B

C

B uem fuisse hoīem/et q̄ ꝯsequens multo magis alios deos: cū iupiter sit sūm⁹ eorū. Istud aūt factū nō fuit poetarū/sed ciuiū: ⁊ pertinet ad theologiam ciuilē. Nutrix ꝓo iouis ſm remigiū sup̄ Marcū/fingitur vestꝫ terrestris: quia ignis terrestris nutrit ignem celestem. Ouidi⁹ vero libro. v. de fastꝫ: dicit nutricem iouis fuisse capram amalthee/cuius lacte nutriebatur iupiter: quem nais amalthea in silua absconderat/ ne a saturno filios suos deuorante/ iupiter inuentus fuisset: et dedit sibi lac capre sue: quam postmodum iupiter ad celos transtulit: et lucet in celo iam signum quod vocatur capricornus.

a ℭ Nonne attestati sunt euemero: id est tali auctori et scriptori greco: de quo facit beatus Augustinus mentionē infra libro. vij. ca. xxvj.

b ℭ Epulones etiam deos parasitos iouis ad eius mēsam ⁊c. Hic ostēdit beat⁹ augustinus/ q̄ ciuilis theologia etiā quātum ad illā partē que ad templa ⁊ sacerdotes ꝑtinet/ non est honestior nec decentior q̄ fabulosa. Et ꝑmo ꝓbat hoc ex ritu et modo et causa colendi deos in templis. Secundo ꝓbat idem ex conditione sacerdotum/ per quos coluntur in templo/ibi: Eosdem tamen homines infeliciter ⁊c. Primo ostendit ꝓpositū suum ex his que patent. Secundo ostendit q̄ male licꝫ sētire de his q̄ latent/ibi: Quid de sacris ⁊c. Primum probat tripliciter. Primo ex colendi modo. Secū do ex causa/ibi: Unde etiā illud. Tertio ex loco/ibi: Sacra sunt iunonis ⁊c. Quantum ad primum sciendum/ q̄ sicut supra libro. iij. cap̄. xvij. cum de lectisternijs deorum ageretur/dictum fuit q̄ consueuerāt romani in honorem deorum ipsos quasi ad epulas et conuiuia inuitare: et ꝓpter hoc lectos sternere quibus dij recumberent. Tangit vero hic beatus augustinus/ q̄ in cōuiuio iouis posuerunt sacerdotes parasitos/id est paratos ad mensam iouis: quos parasitos deos faciebāt epulones/id est quasi simul epulantes cum Joue. Uel augustin⁹ contēptibiliter de eis loquēs/ vocat eos epulones/id est voraces et glutones: sicut et supra libro tertio/capitulo. xx. deos nebulones ⁊ beluones vocat. Dicit ergo beatus augustin⁹ hic q̄ modus colendi qui fuit in templo nō differt a cultu mimico: quo solēt mimi in theatro deos effigiare: et tamē iste modus colendi fuit a varrone approbatus.

c ℭ Unde etiā illud est q̄ herculis edituus/ociosus atq̄ feriatus ⁊c. Hic ostendit beatus augustinus/ q̄ in causa deos colendi nō est maior honestas theologie ciuilis q̄ fabulose. Et hoc ꝓbat per quādā meretricem quam romani deā fecerūt: quia populum romanum scripsit heredem suū: de qua meretrice dictū est supra. Uel forsitā ista de qua fit hic mētio/fuit vna alia: et sic coluerunt deas meretrices. Narrationem vero que hic recitatur ab augustino de edituo/ id est custode et tutore edis herculis: qui decius duabus manibus lusit: fortunam manus vnius attribuens sibi ⁊ fortunam alteri⁹ herculi: et de dicta meretrice ponit etiam macrobius de saturnalibus/libro primo: et addit q̄ hoc contigit tempore anci: qui fuit quart⁹ rex romanorum/et q̄ meretrix illa fuit sepulta in loco celeberrimo ciuitatis: et q̄ cōstitutum fuit q̄ sacrificium per flaminem dijs manibus sacrificaretur. Unde non videtur macrobius sentire q̄ ipsa facta sit dea: sed q̄ dijs manib⁹ ꝓ ea sacrificiū fieret.

cē in capitolio posuerūt? a Nonne attestati sunt euemero: qui omnes tales deos nō fabulosa garrulitate/sed historica diligentia homies fuisse mortalesq̄ b cōscripsit? Epulones etiā deos parasitos Jouis ad eius mensam qui cōstitue runt: quid aliud q̄ mimica sacra esse voluerūt? Nā parasitos iouis ad ei⁹ conuiuiū adhibitos: si mim⁹ dixisset: risum vtiq̄ quesisse videretur. Uarro dixit: Non cum irrideret deos/ sed cum cōmendaret hoc dixit: diuinarū non humanarū rerum libri hoc eum scripsisse testanē. Nec vbi ludos scenicos exponebat sed vbi capitolina iura pādebat. Deniq̄ a talib⁹ vincitur et fateē: sicut forma humana deos fecerūt: ita eos delectari humanis voluptatib⁹ credidisse. Non enim et maligni spiritus suo negocio defuerunt: vt has noxias opiniones humanarū mentiū ludifica c tione firmarēt. Unde etiā illud est q̄ herculis editu⁹ ociosus atq̄ feriatus lusit tesseris secū vtraq̄ manu alternante/in vna constituens herculem/in altera seipsum: sub ea conditiōe/ vt si ipse vicisset: de stipe templi sibi cenam pararet amicāq̄ conduceret: si autem victoria herculis fieret/hoc idem de pecunia sua voluptati herculis exhiberet: ⁊ deinde cum a se ipso tanq̄ ab hercule vict⁹ esset/ debitā cenā et nobilissimā meretricē laurētinā deo herculi dedit. At illa cum dormiuisset i templo vidit in somnis herculem sibi esse commixtū/ sibiq̄ dixisse/ q̄ inde discedens cui primum iuueni obuia fieret apud illum esset inuentura mercedem: quā sibi credē deberet ab hercule persolutam. Ac sic abeūti cum primus iuuenis ditissim⁹ taruntius occurrisset/ eamq̄ dilectam secum diutius habuisset/illa herede relicta defunct⁹ est. Que amplissimam adepta pecuniam/ne diuine mercedi videretur ingrata: quod acceptissimū putauit esse numinibus: populum romanum etiā ipa scripsit heredem: atq̄ illa non comparente inuentū est testamentum: quibus meritis eam ferunt etiam honores meruisse diuinos. Hec si poete fingerent: si mimi agerent: ad fabulosam theologiam dicerenē ꝓculdubio pertinere: et a ciuilis theologie dignitate separāda iudicarentur. Cum vero hec dedecora non poetarum sed populorū/nō mimorū sed sacrorum/non theatrorū sed tēplorū: id est non fabulose sed ciuilis theologie/a tāto auctore ꝓduntur: non frustra histriōes ludicris artibus fingunt deorum que tanta est turpitudinē/sed plane frustra sacerdotes velut sacris ritibus conantur fingere deorum que nulla est honestatem.

a Sacra sūt iunonis: et hec i eius dilecta insula samo celebrabantur: vbi ad nuptum data est ioui. Sacra sunt cereris: vbi a plutone rapta ꝓserpina querit. Sacra suut veneris: vbi amatus eiꝰ adonis aprino dente extinctꝰ iuuenis formosissimus plangitur. Sacra sunt matris deū: vbi atys pulcher adolescens ab ea dilectꝰ ⁊ muliebri zelo abscisus: etiā hominū abscisorum quos gallos vocāt/ infelicitate deploratur. Hec cum deformiora sint omi scenica feditate: quid ē ꝙ fabulosa de diis figmenta poetarū ad theatrū videlicet ptinentia velut secernere nituntur a ciuili theologia/ quam pertinere ad vrbem volūt: quasi ab honestis ⁊ dignis indigna et turpia. Itaqꝫ potiꝰ est vnde gratie debeant histrionibꝰ: qui oculis hoim pepercerūt/ nec oīa spectaculis nudauerunt/ que sacrarū edium parietibꝰ occuluntur. Quid de sacris b eorum boni sentiendū est que tenebris operiuntur: cum tam sint detestabilia que proferūtur in lucem? Et certe quid in occulto agant per abscisos et molles/ ipsi viderint. Eosdem c tamē homines infeliciter ac turpiter eneruatos atqꝫ corruptos minime occultare potuerūt. Persuadeant cui possunt se aliquid sanctū per tales agere homines: quos inter sancta sua numerari atqꝫ versari negare nō possunt. Nescimus quid agāt: sed scimꝰ per quales agant. Nouimus autem que agantur in scena: que nunqꝫ vel in choro meretricum/ vbi nemo abscisus aut mollis intrauit: et tamen etiam ipsa turpes et infames agunt: neqꝫ enī ab honestis agi debuerunt. Que sunt ergo illa sacra quibus agendis tales elegit sanctitas: quales nec temelica in se admittit obscenitas?

G Dii manes sunt dii infernales seu infernaliū animarum. a ¶ Sacra sunt iunonis ⁊c̄. Hic ostendit beatus augustinꝰ ex locis in quibus celebrabant potissime sacra deorū/ ꝙ nō maior honestas erat i theologia ciuili ꝙ fabulosa: nam ibi potissime celebrabātur sacra deorū vbi

F poete fingunt/ aut forte historice ⁊ vere narrant turpidinis deorum commissas. Sicut sacra iunonis in samo insula potissime celebrabantur: vbi ipsa ioui desponsata fuit fratri/ scʒ suo. Et sicut sacra cereris celebrabant potissime vbi filia eiꝰ ꝓserpina: ꝗ dicit dea inferni: rapta fuit a plutone deo inferni: quā ceres ibi raptam filiam quesiuit: ⁊ cultores cereris in memoriā illius facti ibi ꝗrunt eam. Fuit autē locus iste in sicilia ꝫ ouidium lib. iiii. de fast: vbi narrat fabulam de raptu ꝓserpine. Itē sacra veneris coluntur a sacerdotibus / vbi adon vł adonis eiꝰ amasius fingit fuisse iterfectus ab apro: ⁊ singulis annis plangit a sacerdotibus ⁊ cultoribus veneris: de quo fabulam fingit ouidius libro. x. metamorpho. vbi dicit ꝙ venus instituit eius anniuersarium celebrari cū luctu. De isto luctu dicit Ezechielis. viii. Ecce ibi mulieres plangentes adonidē. Dicit autem hieronymꝰ ꝙ ꝫm fabulas adonis fuit iuuenis pulcherrimꝰ amasius veneris: qui primo occisus est in mense iulio: et deinde reuixerat: vt narratur: cuius anniuersariam celebrabant solennitatem: in qua plangitur a mulieribus quasi mortuus: ⁊ postea reuiuiscēs canitur atqꝫ laudatur. Item sacra matris deum/ id est deorū: que berecyntia vel cibele appellat/ precipue celebrabātur: vbi atys iuuenis pulcherrimꝰ fingitur ab ea castratus. In cuius facti memoriam etiam sacerdotes cybelis (qui ⁊ galli dicuntur) plangūt atyn castratū sua propria infelicitate: quia etiam veraciter ⁊ realiter in templis castrant seipsos/ vt factū illud expressius representent. De illis vero gallis ⁊ cybele zelo muliebri atyn castrāte/ dixi supra lib. ii. ca. iiii.

b ¶ Quid de sacris eorum boni sentiēdū est que tenebris operiuntur ⁊c̄. Hic ostendit beatꝰ augustinus/ ꝙ presumēdum est multo turpiora fieri in occultis: ex quo tam turpia celebrabātur publice. Et innuit beatus augustinꝰ ꝙ turpissima fiebant per predictos sacerdotes matris deorum: quos hic vocat abscisos ⁊ molles

c ¶ Eosdem tamen homines infeliciter ac turpiter eneruatos atqꝫ corruptos minime occultare potuerunt ⁊c̄. Hic ostendit ex qualitate sacerdotū/ ꝙ nulla honestas sit vel fuit in cultu deorum: ex quo per tam fedos inhonestos sacerdotes: qui sunt etiam scenicis inhonestiores/ sacra celebrabantur: et tamē scenici sunt infames:

G quos ꝓpter nimiā turpitudinē histriones scenici i suam societatem non admitterent: quia licet histriones obscenitatem quam galli realiter faciunt/ in theatris fingant signis quibusdā: nō tamē eam realiter faciunt/ sed eā horrent. Vocat autem hic augustinus obscenitatem theatri temelicam: a musicis scenicis: qui organis et lyris ⁊ citharis ꝫm Isidorū libro. xviii. ethymologiarum precinebant/ scilicet in theatro dum agebantur ludi scenici/ qui dicti sunt temelici: eo ꝙ stantes super pulpitum quod temele vocabat/ cantabant: vnde temelici inter officiales scenicos ponunt.

¶ In hoc capitulo septimo facit augustinus mētionē d nutrice iouis posita in tēplo eiꝰ: de qua expositor parum dicit. Vbi notandum ꝙ poete fingunt ꝙ amalthea quam dicunt fuisse capram de quadam ciuitate etolie/ nomine olenos/ fuit nutrix iouis: Nam duobus hedis suis relictis/ lacte suo in cunabulis iouem pauit. Quāobrem iupiter eā in celū transtulit/ et super dexteram partem aurige posuit/ et hedos iuxta eam. Et dicitur vnum de signis celestibus: in cuiꝰ ortu efficitur serenitas: in occasu vero generatur tempestas ⁊c̄. In isto etiā capitulo facit augustinꝰ mentionem de proserpina rapta a plutone deo inferni: quam fabulam nimis perfunctorie expositor tangit. Vbi notandum ꝙ ꝫm ouidiū. v. metamorphoseos: venus que castitati inimica est: vocato cupidine filio suo: qui dicitur habere duas sagittas: quarum vna habet cuspidem auream/ et est acuta: Et cum ista dicitur stimulare homines et deos ad amorem: aliam vero que habet cuspidem plumbeam: et est obtusa: et cum ista impellit ad odium: mandauit vt plutonē deum inferni/ qui vsqꝫ tunc celibem duxerat vitam/ sagitta aurea sagittaret: vt amore stimulatus quereret sibi vxorem/ dicens ꝙ nullatenus volebat sustinere ꝙ ꝓserpina vel alia de filiabus deorum vel dearū celibes permanerēt/ cum satis esset habere iter deas palladem ⁊ dianam: que virginitatem seruare fingūtur. Cum igitur cupido matris mandatum exequēs

Additio sac[...] bi passauan[...]

plutonem

b pl[u]tonem sagitta aurea vulnerasset: pluto inflāmatus vehementi igne amoris/ ex inferno in atro curru mox exiens/ vxorē quam sibi rapere posset/ vbiq̧ terrarum q̄rebat. Veniens autem in siciliam ꝓserpinā p amena prata spaciantē ꝛ flores colligentē cum pedissequis suis sirenis/ filiab[us] acheloi inuenit ꝛ rapuit. Vel aliter ꝛ melius ſm q̄ narrat Ouidius vbi.s. cum pluto atro curru euectus ex inferis exiuisset ꝑ timore ne ex terremotu quē typheus sub mōte ethna in fossis sui corporis agita/ a tione causauerat in sicilia secreta inferoꝝ paterent/ eorūq̧ tenebre luce solis biarū terre subintrāte/ illustrarent: ꝓpter qḋ siciliā circuiens explorare si fundamenta illius terre solida essent/ ne apiret infernus
B venus existens in mōte erycio vocauit cupidinē filiū suū: vt vulnerātū plutonem sagitta aurea in amorē ꝓserpine inflāmaret ꝛc. vt supra. Quā mox raptā currui suo imponēs: licet flentē ꝛ matrē suā cererē vt eā eriperet magnis vocibus acclamantē/ ad inferos deportauit: vbi celebratis nuptiis tristibus/ merens ꝛ desolata
B ꝓserpina/ regina erebi: id est inferni dicta est. Cū autē ceres mater eius vbiq̧ terraꝝ die ac nocte eā q̄reret cū accēsis luminaribus ꝛ facibus pineis ex igne mōtis ethne succēsis: tandē p cingulum ipsius ꝓserpine/ qḋ dum a plutone cursu rapido deferret/ ceciderat: ꝛ nymphe q̄dam noīe cyane q̄ plutoni ne ꝓserpinā inuitā ꝛ merentē raperet/ ꝓsertim ignorāte matre restiterat: sed ab eo ꝑcussa ingēti claua/ in fontem sui nois mutata fuerat: ipsum collegerat: ꝛ in sui superficie/ vt ceres q̄rens ꝓserpinā/ videret: ipsum trāsmiserat/ sibi innotuit filiā suā in loco illo a plutone raptā fuisse. Propter qḋ irata/ oīa aratra ꝛ instrumenta satiōis q̄ erāt in sicilia (q2 ibi fuerat rapta ꝓserpina) ꝯfregit: vñ fuit ibi diu intolerabilis caristia ꝛ valida fames. Deniq̧ ceres comperto q̄ filia sua esset apud inferos/ supplicauit ioui q̄ filiā suā ex inferis reuocaret ad celū: vñ iupiter ꝑcibus cereris motus edictū ꝓtulit: vt ꝓserpina ad celū rediret/ nisi in inferno aliq̄d degustasset. Cūq̧ ceres ꝯtenta esset de edicto: certa q̄ ꝓserpina ꝓpter merorē nihil comedisset: ꝛ inuestigaret/ vtrū ꝓserpina aliq̄d degustasset. Ascalaphus filius orne nymphe detulit/ eā septē grana pomi punici ore ꝓssisse. Quā ob causam oportuit q̄ ꝓserpina in inferis remaneret. Que sic ēs de aqua phlegetōtis infernalis fluuii sup delatorē aspsit: q̄ in bubonē mox fuit mutatus: ꝛ ex tunc bubo oīs mali fa/ ctus est nūcius. Tandē iupiter volēs aliq̄liť annuere cereris infestis ꝑcibus/ repetētis filiā suā/ statuit vt ꝓserpina sex mēsibus esset sup terrā cū cerere matre sua: ꝛ sex aliis mēsibus cū plutone marito suo in inferno. Hec fabula physice exponiť d̄ blado qḋ accipiť p ꝓserpinā: qḋ seminatum in terra cooperiť ꝛc. Occasiōe ꝑdicte fabule orta est supsticio in roma: nā mulieres romane repñtātes raptū ꝓserpine: ꝛ cererē q̄rentē eā cū luminaribus: in kalēdis februarii/ qui mēsis dicebať ꝯsecratus plutoni deo infernali (q̄ alio noīe nuncupať februus: nā ab eodē diciť februarius) cū luminaribus circuībāt cū cerere ꝓserpinā q̄rentes p montes et valles. Ad hāc aūt supstitionē tollendā q̄ in honorē inferoꝝ regine obseruabať ecclesia statuit vt in honore regine celoꝝ/ scđa die februarii. s. in festo purificatiōis a fidelibus populis cādele ac cēre in manibus deferrenť: vnde etiā cādelaria appellať ꝛc. In eodem capl'o mētionē facit augustinus de adonide amasio veneris
C filio myrrhe que ipsū ex patre suo cynara genuerat. De quo fingūt poete/ specialiter Ouidius libro decimo metamorphoseos: q̄ cum venus eum vehemēter diligeret/ intm̄ q̄ eū semper ꝛ vbiq̧ comitaretur: eūdem cum ad horam dimisisset: sibiq̧ monēdo mādasset: vt in venatione in qua plurimum delectabatur/ nō insequereť apros nec feras habētes ꝑuos dētes: ꝛ ille mandati immemor/ videns aprum ipsum insequereť: aper in eū ꝯuersus/ dēte crudeliter laniādo discerpsit. Accurrēs autē venus ꝛ suum dilectum puerum morti ꝓpinquū crudeliter laceratum cernēs/ lamētabiliter plāgēs/ lachrymis suis quas vbertim fundebat/ sua vulnera lauabat: ꝛ ora chlamyde detergebat: sed cū essent eius vulnera letalia ꝛ insanabilia/ ipsum adonidē in florē croceū trāsmutauit: statuitq̧ vt mulieres singulis ānis eius exequias celebrātes/ eius mortē plāgerēt. Qui mos ꝛ supsticio a paganis mulieribus āntiquitus obseruabať: ꝛ forsitā hodie apud aliq̄s gētes adhuc seruať. Istā supstitionē voluit significare Ezechiel. viii. ca. Ezech. 8.c vbi diciť: Cōuersus videbis abominatiōes quas isti faciūt: ꝛ introduxit me p ostiū domus dñi qḋ respicit ad aquilonem: ꝛ ecce ibi mulieres sedebāt plangētes adonidem.

¶ De interpretationibus naturaliū rationū quas doctores pagani pro diis suis conantur ostēdere. Capitulum VIII

a At enī habēt isti physiologicas q̄sdā sicut aiūt: id est naturalium rationū interpretatiōes. Quasi vero nos in hac disputatione physiologiam q̄ramus: ꝛ nō theologiam: id est rationē non nature esse ſꝫ dei. Quis enī qui verus deus est: non opinione/ ſꝫ natura sit deus: non tamen omnis natura deus est: quia et hominis et pecoris et arboris et lapidis vtiq̧ natura est/ quorum nihil est deus. Si autem interp̄tatiōis huius quādo agitur de sacris matris deoꝝ: caput est certe/ q̄ mater deorum est terra: quid vltra q̄rimus: quid cetera perscrutamur? Quid euidentius suffragatur eis qui dicūt omnes istos deos homies fuisse? Sic enim sunt terrigene: sicut terra eis mať est. In vera autem theologia opus dei est terra/ non mater. Verūtamē quoquo modo sacra eius interpretentur ꝛ referant ad rerū naturam: viros muliebria pati non est ſm naturā/ sed contra naturam. Hic morbus: hoc crimen: hoc dedecus habet inter illa sacra ꝓfessionem: quod in vitiosis hominum

Expositio Ca. VIII

At enī habēt isti physiologicas ꝛc. In h° capl'o btūs Aug[us] arguit cōtra illos qui ea q̄ in honorē deoꝝ dicūt fieri ad reprimēdam quasdam rōnes naturales: vt sic excusenť ea que exhibenť diis ſm theologiā ciuilē. Et arguit cōtra istam excusationem quadrupliciter. Primo: q2 nō est ad ꝓpositum: nā hic de theologia agiť/ nō aūt physiologia: id est de ratiōe dei nō nature alterius. s. q̄ dei. Secūdo ibi Si aūt interpretatiōis ꝛc. arguit cōtra eam: quia ex ipsa interpretatiōe ratiōis naturalis quam faciūt sequiť ꝓpositum: nam dicūt q̄ mater deoꝝ est terra: ex quo sequiť q̄ dii geniti sunt terrestres. Tertio ibi Verūtamē quoquo mō ꝛc. arguit contra eam: quia

queda͂ sis͂t in cultu deo-
rum q̄ sunt cōtra natu/
D ram: sicut sunt abscisi ꝛ
molles: de q̄bus dictus
est in p̄cedēti caplo: mu
liebria patiebant̄: id est
masculi se supposuerāt.
Quarto ibi: Deinde si
ista ꝛc. arguit cōtra eā:
q꞉ eodē mō q̄ excusant
theologiam ciuilē/ pos/
set excusari theologia
fabulosa. Et facit h̄ duo
quia p̄mo ꝓbat p exem
plum de saturno filios
deuorāte: vt fingitur a
poetis: q̄ theologia po
etica poss꞉ excusari per
interp̄tatiōes rōnū na/
turalium: sicut ꝛ theo/
logia ciuilis: ꝛ tamē nō
obstātibus h̄mōi inter/
p̄tatiōibus reprobatur.
Cōfirmat aūt interp̄ta/
tionem de saturno per
Varronem. Est aūt hic
sciendum: q̄ omni poe/
tice fabule subest aliq̄d
veritatis s̄m intentio/
nem poete fabulam fin
gētis. Unde s̄m Isido
rum libro. viij. etymo/
logiarū: officiu꞉ poeta/
rum est veritatem ipsa꞉
sub q̄busdam tegumen
tis enarrare. Unde ali/
que fabule habēt expo/
sitionem physicam: ali
que historicam: ꝛ aliq̄
moralem. Expositio ve
ro fabule de saturno fi/
lios deuorante/ quā hic
ponit augustinus: est ex
positio physica: habet
ꝛ aliam expositionē hi/
storicā: quia. s. saturnus
rex crete pater iouis in
veritate fuit erga filios
suos multum crudelis.
Deinde ibi: a ¶ Eo ni
mirum consilio ꝛc.
Assignat causam quare
prudētes viri sicut var/
ro ꝛ alij poeticā theolo
giā reprobauerūt/ ꝛ nō
ciuilē: ꝛ dicit q̄ ideo ci/
uilē nō reprobāt expsse
q꞉ nō audebāt: ꝛ ido re
E probāt eā in suo simili re/
probādo. s. poeticā q̄ si
milis est alteri: nā ꝛ am
be vocantur fabulose ꝛ
ambe ciuiles: nam ludi
scenici q̄꞉ tota substan/
tia ꝯsistit in fabulis re/
citādis/ cantādis ꝛ acti
tādis in cultu deoꝝ ciui
liū exhibet̄. b ¶ Quō
igitur vite eterne ꝛc.
Hic cōcludit cōclusio/

moribus vix habet in
ter tormenta confessi/
onem. Deinde si ista
sacra que scenicis tur
pitudinibus conuin/
cuntur esse fedioꝛa:
hinc excusantur atq̄
purgantur q̄ habent
interpretationes suas
quibus ostendātur re
rum significare natu/
ram: cur non etiā poe
tica similiter excusen/
tur atq̄ purgentur?
Multa enim ꝛ ipsi ad
eundem modum in/
terpretati sunt: vsq̄
adeo vt quod ab eis
immanissimum et in/
fandissimum dicitur:
saturnum suos filios
deuoꝛasse: ita nonnul
li interpretent̄ q̄ lon/
ginquitas temporis q̄
saturni nomine signi/
ficatur: quicquid gi/
gnit ipsa ꝯsumat. Uel
sicut idem opinat̄ var
ro: q̄ pertineat satur/
nus ad semina que in
terram de qua oriun/
tur iterū recidūt. Itēq̄
alij alio modo ꝛ simi/
liter cetera. Et tamen
theologia fabulosa di
cit̄: ꝛ cu꞉ omnibus hu
iuscemodi interpreta
tionibus suis repreh̄ē
dit̄/ abijcit̄/ improba/
tur: nec solum a natu
rali q̄ philosophoꝛum
est: verūetiam ab ista
ciuili de qua agimus:
que ad vrbes popu/
losq̄ ptinere asseritur
eo q̄ de dijs indigna
confinxerit/ merito re/
pudiāda discernitur.
a Eo nimirum consilio
vt quoniam acutissi/
mi homines atq̄ do/
ctissimi: a quibus ista
ꝯscripta sunt: ambas
improbandas intelli/
gebant: ꝛ illam sc꞉ fa/
bulosam ꝛ istam ciui/
lem. Illa꞉ vero aude/
bant improbare; hanc

non audebant. Illa꞉
culpandam ꝓposue/
runt: hanc eius similē
comparandam expo/
suerunt: non vt hec p̄
illa tenenda eligeret̄/
sed vt cum illa respuē
da intelligeretur: atq̄
ita sine periculo eoꝝ qui ciuilem theologi
am rep̄hendere metuebant: vtraq̄ contem/
pta ea quam naturalem vocant apud me/
lioꝛes animos inueniret locum. Nam et
ciuilis ꝛ fabulosa ambe fabulose sunt: am/
beq̄ ciuiles: ambas inueniet fabulosas qui
vanitates et obscenitates ambarū pruden/
ter inspexerit: ambas ciuiles q̄ ludos sce/
nicos pertinentes ad fabulosam: in deoꝝ
ciuilium festiuitatibus/ ꝛ in vrbiu꞉ diuinis F
rebus aduerterit. Quomodo igit̄ vite eter b
ne dande potestas cuiq̄ deoꝛum istoꝛū tri/
buitur: quos sua simulacra et sacra conuin/
cūt: dijs fabulosis apertissime reprobatis: es
se simillimos formis/ etatibus/ sexu/ habitu
coniugijs/ generationibus/ ritibus: in qui/
bus omnibus aut homines fuisse intelli/
guntur: ꝛ p vniuscuiusq̄ vita vel moꝛte sa
cra eis ꝛ solennia constituta: hunc erroꝛem
insinuantibus firmantibusq̄ demonibus:
aut certe ex qualibet occasione immundissi
mi spiritus fallendis humanis mētibus ir/
repsisse.

¶ De officijs singuloꝛum deoꝛu꞉.
Capitulum IX

Quid ipsa nu c
minū officia
tā viliter mi/
nutatimq̄ ꝯcisa ꝓpt
qd̄ eis dicūt ꝑ vniuscuiusq̄ ꝓprio mune/
re supplicari opoꝛte/
re? Unde nō quidem
omnia sed multa iam
diximus. Nōne scur/
rilitati mimice magis
q̄ diuine cōsonat di/
gnitati? Si duas quis
q̄ nutrices adhiberet
infanti: quarum vna
nihil nisi escam/ alte/
ra nihil nisi potu꞉ da/
ret: sicut isti ad hoc du/
as adhibuerunt deas/
edulicam ꝛ potinam:
nēpe desipere ꝛ aliq̄d
mimo sile i sua domo
agere videret̄. Liber G
a liberamento appellare volūt: q̄ mares in
coeūdo p eius beneficiū emissis seminibus

nem p̄ncipaliter inten/
tā/ videlicet q̄ a dijs ci/
uilibus nō est vita eter/
na magis sperāda q̄ a
dijs fabulosis: cum sint
p omnia similes: ꝛ eos
etiā fuisse homines ali/
quādo/ ipse effigies de/
oꝛū ostendūt.

c Expositio Ca. IX c
Quid ipsa numi
num officia ꝛc.
In hoc caplo ostendit
aug⁹ ex officijs deoꝝ ci/
uilium/ q̄ non sit minoꝛ
turpitudo theologie ci
uilis q̄ fabulose ꝛ sce/
nice/ sed potius maioꝛ.
Et facit in hoc capitulo
duo: quia p̄mo ostendit
qd̄ dictum est. Secūdo
hic cōcludit q̄ a dijs ci/
uilibus nō est vita eter
na speranda: q̄ est con/
clusio p̄ncipalis huius
sexti libri/ ibi: Uū quia
sint ambe ꝛc. Prima ps
diuidit̄ in tres: quia pri
mo discurrit per officia
deoꝛū/ ostendens q̄ta
sit in ipsis vana super/
fluitas ꝛ turpitudo. Se
cūdo ibi: Eāt adduc ꝛc.
inuehit ex eis cōtra eos
qui theologia꞉ ciuilem
F theologie

B theologię fabulosę tan/
ꝙ honestiorē ꝓponunt.
Et tertio ibi: Quaȝ cū
dij: ostēdit deoꝝ inmūdi
tiā/ꝗ in inmūdicijs fabu
losis delectant. Quan/
tū ad ṗmū tāgit diuersa
officia deoꝝ, ꝓpter ꝗ ꝑm
varronē vt dictū fuit su
pra libro isto capl̄o pri/
mo: oportet a singulis
dijs petere solū ea ꝗ su
is officijs cōgruūt: qrū
etiā officia ꝓ pte distin
guit augustin⁹. ī. li. iiij.
in diuersis capitulis.

B a ❡ Ob hoc addunt
⁊c. Vult ꝯ dicere aug⁹
ꝙ in festo bacchi. i. libe/
ri patris addebant mu
lieres ad celebrandum
bacchanalia: id ē sacra
bacchi: ⁊ etiā vinū: ⁊ il/
lę mulieres sic inebria/
bant vino ꝙ videbant
vino insanire. Ista bac/
chanalia a senatu post/
modū inhibita sūt ꝓpē
turpitudinē furoris: vt
dicit hic aug⁹: ⁊ li. xviij
ca. xiij. Tñ ⁊ aliā causaȝ
narrat titus liui⁹ de bel
lo macedonico lib. viij.
Dicit eñ ꝙ de grecia ꝗ
dā venerat ꝗ dicebat se
velle docere nouū ritū
colēdi bacchū: hic autē
C in ꝑncipio fecit baccha
nalia ab honestissimis
matronis ī die celebra
ri: ꝓcessu ꝟo tpis conti
nuatū est negociū cū no
cte: ⁊ tandē de nocte fie
bat totū: vñ tunc cępe/
rūt tā viri ꝙ̄ mulieres
in magno nūero ꝯflue/
re ad locū quendaȝ vbi
celebrabant festa et sa/
cra ista: cōmissaqȝ sunt
infinita facinora viroꝝ
pueroꝝ ac mulieꝝ: ⁊ ve
nientes ad locū ꝗ nole/
bāt eis assentire occide
bant ⁊ occultabantur.
Tandē ꝑ quandā hispa
nā ancillā cuiusdaȝ ma/
tronę romanę/ ꝗ dñam
suaȝ illuc fuerat secuta/
displicuerūt sibi ea quę
videbat: ⁊ ꝑ quendā iu
uenē cui ipsa oīa reuela
uerat ꝑuenit res ad no/
ticiā ꝯsulis: ꝗ diligēti in
quisitione ꝗ̄habita oēs
reos inuētos ꝗ apꝑhen
di poterāt de assensu se
natus fecit occidi: qruȝ
erant viroꝝ ac mulierū
multa milia. Prohibi/
ta ꝗ̄ sunt deinceps bac/

liberent. Hoc idem di
cūt in feminis agere li
beram: quā etiā vene/
rem putāt: ꝙ ⁊ ipsaȝ ꝑ
hibeāt semina emitte
re: ⁊ ob hoc libero eā/
dē virilē corporis ptē in
tēplo poni: femineaȝ
a liberę. Et ob hoc ad/
dūt mulieres attribu/
tas libero ⁊ vinuȝ: ꝓ/
pter libidinē cōcitan/
dam. Sic bacchana/
lia summa celebrant
insania. Ubi varro ip
se confitet a bacchan
tibus talia fieri nō po
tuisse: nisi mēte cōmo
ta. Hęc tñ postea dis/
plicuerūt senatui seni
ori: ⁊ ea iussit auferri.
Saltem hic tandē for
sitan senserūt qd imū
di spūs dū ꝓ dijs ha/
bent/in hominuȝ pos
sint mētibus. Hęc cer
te nō fierēt in theatris.
Ludūt qppe ibi/non
furiūt: ꝙ̄uis deos ha/
bere ꝗ etiā ludis tali/
bus delectent simile
sit furoris. Quale aūt
illud est ꝙ cū religio/
suȝ a supstitioso ea di
stinctiōe discernat: vt
a supstitioso dicat ti/
meri deos: a religioso
aūt tm̄ vereri vt parē
tes/nō vt hostes time
ri: atqȝ oēs ita bonos
dicat/vt facili⁹ sit eos
nocētibus parcere ꝙ̄
lędere quenꝙ̄ innocē
tem? Tamen mulieri
fętę post partum tres
deos custodes cōme/
b morat adhiberi: ne sil
uanus deus ꝑ nocteȝ
ingrediat ⁊ vexet: eo/
rumqȝ custoduȝ signi
ficandoruȝ causa tres
homines nocte circū/
ire limina domus: ⁊ ṗ
mo limen securi ferire
postea pilo: tertio de/
uerrere scopis: vt his
datis culturę signis/
deus siluanus ꝓhibe/

atur intrare: quia ne/
qȝ arbores cędunt ac
putant sine ferro: ne/
qȝ far conficit sine pi/
lo: neqȝ fruges coacer
uātur sine scopis. Ab
his autē tribus rebus
tres nūcupatos deos
intercidonem a secu/
ris intercisione: pilū/
num a pilo: deuerram
a scopis: quibus dijs
custodibus cōtra vim
dei siluani/fęta cōser/
uaretur. Ita cōtra dei
nocentis sęuitiaȝ non
valeret custodia bo/
noꝝ: nisi plures essent
aduersus vnū eiqȝ as/
pero/horrendo/incul/
to: vtpote siluestri si/
gnis culturę tanꝙ̄ cō/
trarijs repugnarent.
Ista ne est innocētia
deoꝝ: ista concordia?
Heccine sunt numina
salubria vrbium/ma/
gis ridēda ꝙ̄ ludibria
theatroꝝ? Cuȝ mas ⁊
femina coniungūtur:
adhibetur deus iuga
tinus/sit hoc ferendū.
Sed domuȝ est ducē/
da ꝗ nubit: adhibet deus domiducus. Ut
in domo sit: adhibet deus domiti⁹. Ut ma/
neat cū viro: addit dea mātuma. Quid vl/
tra ꝗrit? Parcat humanę verecūdię: pagat
cętera concupiscentia carnis ⁊ sanguinis ꝓ
curato secreto pudoris. Quid implet cubi/
culum turba numinū: quando ⁊ paranym/
phi inde discedūt? Et ad hoc impletur: nō
vt eoꝝ ꝑsentia cogitata maior sit cura pu/
dicitię: sed vt feminę sexu infirmę nouitate
pauidę: illis cooperantibus sine vlla diffi/
cultate virginitas auferat. Adest eñ dea
virginensis: ⁊ deus pater subigus: ⁊ dea ma
ter prema: ⁊ dea partunda: ⁊ venus et pria/
pus. Quid est hoc? Sed omnino laboran/
tem in illo opere viꝝ ab dijs adiuuari opor
tebat: non sufficiebat aliquis vnus aut ali/
qua vna? Nunquid venus sola parum es/
set: quę ob hoc etiam dicatur nuncupata: ꝙ
sine eius vi femina virgo esse non desinat?
Si vlla est frons in hominibus quę non est E
in numinibus: nonne cum credunt coniu/
gari tot deos vtriusqȝ sexus esse pręsentes:
⁊ huic operi instantes/ita pudore afficiun/
tur: vt ⁊ ille minus moueatur: ⁊ illa plus re/

chanalia celebrari: ⁊ in/
hibitū ne qs nouū ritū
absqȝ senatus assensu in
vrbeȝ introduceret. De
isto etiā facit Ualerius
mētionē li. vj. ca. iij. sic
dicēs: Spurio postbu/
mo albino: ⁊ qnto mar/
co philippo ꝯsulib⁹ mā
dauit senatus: vt ꝯ his
quę sacris bacchanaliū
incestu vsę fuerāt inqre
rēt: a qbus cū multę es/
sent inuētę/in oēs aiad/
uerterūt: lateqȝ patens
opprobriū deformitas
supplicij seueritate emē
data est. b ❡ Ne sil/
uanus deus ꝑ ⁊c. A
grecis dictus est pan: ꝗ
deus incubus dicit: de
quo loquit aug⁹. ī. lib.
xv. ca. xxiij. Iste autē qz
est deus siluester/ideo
ꝗ̄si horrēs agriculturaȝ
tribus signis agricultu
rę fugat: qꝝ vnū signū
ptinet ad incisiones ar/
boꝝ: ꝗ ꝑcedit necessa/
rio culturā loci nemo/ D
rosi: secundū ptinet ad
ꝯfectionē farris: tertiū
ad coaceruationem fru
gū. Istis tribus signis
tres dij inuitant: ꝗ mu/
lierē post partū defen/
dūt. Et patet intextu au
gustini. Tñ Isidorus
ꝯ lib. viij. ety/

b lib. viij. etymologiarum dicit: quod siluanus vel pan est deus
rusticorum: quem fingunt ex vniuersali specie elementorum:
habet enim cornua in similitudinem radiorum solis et lune:
distinctam maculis habet pellem/ propter celi sidera: rubet
eius facies ad similitudinem etheris: fistulam septem ca/
lamorum gestat propter har
moniam celi/ in qua sunt se/
ptem toni/ et septem discri/
mina vocum: villosus est
pars eius inferior feda
est: capinas vngulas ha
bet. Nomina vero deorum ali
orum que hic ponit: omnia fere
exponit per officia ad que
deputantur: excepta dea
partunda que non est motui
viri duz est in coitu. Et
ideo dicit Augustinus:
valde inhonestum est: vt
quod vocatur illa .s. par/
tunda: id est officium a quo
illa denominatur: dicitur
enim a partum dando: im/
pleat quisque nisi ille ma
ritus .s. a ¶ Priapus
nimius masculus su
per etc. Dicitur enim nimi
us masculus propter nimi
am magnitudinem mem
bri virilis: quod fascinum
hic augustinus appellat
sic dictum: quia cum esset pria
pus sine brachijs/ illud
membrum fasciis inuolu/
tum erat. Sed et ipse pria
pus secundum hugonem fascinus
appellatur: qui et in sacra
scriptura Beelphegor
nominatur: fingitur deus
hortorum. b ¶ Unde
etiam cultores suos
etc. De hoc dictum fu/
it supra lib. iiij. ca. xxvj.
vbi habetur quod dij extorse
runt sibi ludos scenicos
F celebrari. c ¶ Utruz
habeat et alias par
tes etc. Hoc presenti dicto di
cit: quia preter ea que
scripta erant: et ea que
in theatris exhibeban/
tur publice/ fuerunt que/
dam alia occulta his
peiora que sacerdotes
faciebant ex consuetu/
dine potius quam propter
scripturam aliquam.

d ¶ Unde quia sunt
ambe similis turpi/
tudinis / absurdita/
tis etc. Hic concludit
conclusionem principa
liter intentam ex prius
declaratis. Secundo ma/
gis declarat ex dictis
Uarronis/ ibi: Denique
et ipse. Ubi facit duo:
quia primo ponit dicta
Uarronis distinguentis
inter deos que pertinent
ad ipsum hominem: et deos pertinentes ad ea que
sunt hominis. Secundo ibi: Quis ergo etc. conclu/
dit mentem Uarronis de theologia fabulosa et ciui/
li aliam fuisse quam eius verba prima facie pretendebant.
¶ In hoc capitulo .xj. mentionem facit augustinus de
sacris bacchi: que dice/
bantur bacchanalia vel
orgia. Ubi sciendum si
cut augustinus et expo/
sitor dicunt: quod illi homi/
nes et precipue mulie/
res/ que huiusmodi sa/
cra celebrabant: tanto
furore replebantur/ vt
omnia discrimina/ quan/
tumcunque grauia attem/ G
ptarent et perficerent.
Unde mos fuit apud
poetas: vt quandocunque
volebant exprimere ali
quod nefas attempta/
tum vel factum: preser/
tim per mulieres: finge
bant eas assumere orgia
bacchi: et tunc audere
omne nefas: nam tanquam
furentes et acte insania/
discriminatis capillis et
denudatis pectoribus/
indute pelliceis cum pi
lis ad extra: et faces pi/
neas accensas: et hastas
in manibus circumcin/
ctas vinearum pampi/
nibus deferentes/ cum
clamosis vlulantibus sil
uas et deserta loca cur/
renda petebant: et tunc
pacem et concordiam per
turbabant lites suscitan/
tes: sicut patet. vij. enei/
dos de amata et alijs
mulieribus latinis: quan
do pacem inter latinuz
regem et eneam contur/
barunt. Item homines
ausu temerario occide/
bant: vt patet. xj. meta
morph. de mulieribus
que occiderunt orpheuz
vatez: quas bacchantes
fuisse ibidem fingit Oui/
dius. Et. iij. metamor/
phoseos de agaue ma/
tre penthei et sororibus
eius: que pentheum mu/
tatum in aprum confo/
derunt telis. Item. vj. h
libro metamorpho. de
progne et philomena que
itym occisum patri co/
medenduz dederunt: et
de pluribus alijs narra
tur in diuersis locis. Un
de Uergilius vbi. 8. vo
lens ondere furorem ama/
te vxoris regis latini: et
aliarum mulierum latinarum
bacchantium: dicit sic: Tum
vero infelix ingentibus
excita monstris

Additio Iacobi passauanti

luctetur. Et certe si ad/
est virginensis dea vt
virgini zona soluatur: si
adest deus subigus vt
viro subigatur: si ad/
est dea prema: vt sub
acta ne se commoueat
comprimatur: dea par/
tunda ibi quid faciet?
Erubescat: eat foras:
agat aliquid et mari/
tus. Ualde inhone/
stum est vt quod vo/
catur illa: impleat quis/
quam nisi ille. Sed forte
ideo toleratur: quia dea
dicitur esse non deus.
Nam si masculus cre
deretur: et partundus
vocaretur: magis con/
tra eum pro vxoris pu/
dicitia posceret mari/
tus auxilium: quam feta con/
tra siluanum. Sed quid
hoc dicam: cum ibi sit
a et priapus nimius ma/
sculus: super cuius im
manissimum et turpis/
simum fascinum sede
re noua nupta iube/
batur more honestis/
simo et religiosissimo
matronarum? Eant ad
huc et ciuilem theolo/
giam a theologia fa/
bulosa/ vrbes a thea/
tris/ templa a scenis/
sacra pontificum a car/
minibus poetarum: ve/
lut res honestas a tur
pibus/ veraces a falla
cibus/ graues a leui/
bus/ serias a ludicris/
appetendas a respuen/
dis qua possunt qua/
si conentur subtilita/
te decernere. Intelli/
gimus quid agant: quia
illam theatricam et fa
bulosam theologiam
ab ista ciuili pendere
nouerunt: et ei de car/
minibus poetarum tan/
quam de speculo resulta/
re: et ideo ista exposita
quam damnare non audent/
illam eius imaginem libe
rius arguunt et repre hen/
dunt: vt qui agnoscunt
quid velint: et hanc ip/
sam faciem cuius illa
imago est detestentur:
quam tamen ipsi dij tanquam
in eodem speculo se in/
tuentes ita diligunt: vt
qui quales que sint in vtra
que melius videantur.
Unde etiaz cultores b
suos terribilibus im/
perijs compulerunt: vt
immundiciam theologie
fabulose sibi dicarent:
in suis solemnitatibus
ponerent: in rebus di
uinis haberent: atque ita
et seipsos immundissimos
spiritus manifestius esse
docuerunt: et huius vr/
bane theologie velut
electe et probate illam
theatricam abiectam
atque reprobatam/ mem/
brum partemque fecerunt:
vt cum sit vniuersa tur/
pis et fallax: atque in se
contineat commenticios
deos: vna pars eius sit
in litteris sacerdotuz:
altera in carminibus
poetarum. Utrum habeat c
et alias partes: alia que/
stio est. Nunc propter
diuisionem varronis
et vrbanam et theatri/
cam theologiaz ad vnam
ciuilez pertinere satis
vt opinor ostendi. Un d
de quia sunt ambe si/
milis turpitudinis/ ab
surditatis/ indignita/
tis/ falsitatis: absit a
viris religiosis vt si/
ue ab hac/ siue ab illa
vita speretur eterna.
Denique et ipse Uarro
commemorare et enu/

ꝛ excita mõstris/ Jmmen saꝫ sine more furit lymphata ꝑ vrbẽ: Ceu quõdã torto volitãs sb verbere turbo: Per medias vrbes agit̃: ꝓplosq; ferocel. Quin etiã in siluas simulato numine bacchi Maius adorta nefas maiorẽq; orsa furorẽ: Heu ohe bacche fremens. Et sequit̃: Fama volat: furusq; accensas pectore mr̃es Jdẽ oĩs simil̃ ardor agit/ noua q̃rere tecta Deserure domos ventis dant colla comasq;: At alię tremulis vlulatib⁹ ęthera cõplẽt: Pãpineasq; gerũt incinctę pellibus hastas. Jpsa int̃ medias flagrantẽ feruida pinũ Sustinet: Sãguineam torquẽs aciẽ/ toruũq; frepẽte Clamat io matres audite vbicũq; latinę: Soluite crinales vittas: capite orgia mecũ. Talẽ int̃ siluas/ int̃ deserta feraꝝ ꝛc̃. Jnde grãmatici dicũt debacchorari. id est furere vel insanire.

J Expositio Ca. X

a Libertas sane q̃ huic ꝛc̃. Jn hoc capl̃o ꝓsequit̃ aug⁹ mẽtẽ ⁊ sniaꝫ senecę de theologia ciuili. Et facit hic duo: qr ꝑmo ꝑfert senecã varroni: qr expssius ⁊ liberi⁹ absq; metu ꝺ dijs scripsit veritatẽ quã sensit. Secũdo ꝟo etiã ipsuꝫ senecã de simulatione rep̃hendit: qr ꝯ̄ illud qꝺ scp̃sit ⁊ sensit/ deos coluit/ ibi: Sꝫ iste queꝫ philosophi. Jn ꝑma pte tria facit: qr ꝑmo ostẽdit q̃ libere seneca rep̃hẽdit deos institutos. Scd̃o q̃ libere reprobat ritus q̃bus colunt̃/ ⁊ formant̃/ ibi: De ipsis vero ritibus. Tertio vero quõ reprobat seneca eoꝝ matrimõia/ ibi: Et paulopost ꝛc̃. Fuit etiã seneca tp̃e aploꝝ petri ⁊ pauli: vt ex eplis quę pauli ad senecã/ ⁊ senecę ad paulum legũtur. b ℭ Habit⁹ illis hominũ ꝛc̃. Hic notãda est fabula quam narrat Ouidius lib. v. metamorph. ⁊ li. ij. de fastis: videlicet ꝙ in bello gi-

merare deos cępit a cõceptione hominis: q̃ꝝ numerus exorsus est a iano: eãq; seriem ꝑduxit vsq; ad decrepiti hominis mortem: ⁊ deos ad ipsum hominẽ ptinentes clausit ad neniam deam q̃ in funeribus senum cantat̃. Deinde cępit deos alios ostẽdere: qui ptinerent nõ ad ipsuꝫ hominem/ sed ad ea q̃ sunt hominis: sicuti ẽ victus atq; vestitus: ⁊ q̃cũq; alia q̃ huic vitę sunt necessaria: ostendẽs in oĩbus quid sit cuiusq; munus: et ꝓpter quid cuiq; debeat supplicari: in q̃ vniuersa diligẽtia nullos demonstrauit vel nominauit deos: a q̃bus vita ęterna poscenda sit: ꝓpter quã vnã ꝓprie nos christiani sumus. Quis ergo vsq; adeo tardus sit: vt nõ intelligat istum hominem ciuilẽ theologiã tã diligenter exponendo ⁊ aperiẽdo: eãq; illi fabulosę indignę atq; ꝓbrosę similem demonstrando: atq; ipsam fabulosam partẽ esse huius satis euidẽter docẽdo: nõ nisi ipsi naturali quaꝫ dicit ad philosophos pertinere in animis hominum moliri locum/ ea subtilitate vt fabulosam rep̃hendat: ciuilẽ vero rep̃hendere quidem non audeat/ sed prodendo rep̃hensibilem ostendat: atq; ita vtraq; iudicio recte intelligentiuꝫ reprobata sola naturalis remaneat eligenda? De qua suo loco in adiutorio dei veri diligentius disserendũ est.

ℭ De libertate senecę qui vehemẽtius ciuilem theologiam reprehendit q̃ varro fabulosam.

Capitulum X

Libertas sane a quę huic defuit: ne istam vrbanam theologiã theatricę simillimã aperte sicut illam rep̃hendere auderet/ anneo senecę/ quem nonnullis indicijs inuenim⁹ apostoloꝝ nostrorum claruisse temporibus: non quidem ex toto/ verumetiaꝫ ex aliqua pte non defuit. ℭ Affuit ei scribenti/ viuẽti defuit. Naꝫ in eo libro queꝫ contra supstitiões cõdidit multo copiosius atq; vehementius reprehẽdit ipse ciuileꝫ istam et vrbanã theologiam: q̃ varro theatricã atq; fabulosaꝫ. Cuꝫ eñ de simulacris ageret: sacros inquit

¶ Prima veritas sexti libri est: ꝙ aliquibus adest libertas ratione scribẽdi q̃bus abest libertas rõne viuẽdi: Et illud dictũ declarat ipse duplici exẽplo. Primum est de varrone cui affuit libertas ratione sentiendi: non tamen dicendi aut viuendi: cum eñ cultũ dei supstitiosum cerneret esse/ non fuit ausus ipsum redarguere in suis scriptis. Secundum est ad ꝓpositũ de seneca: qui inq̃ aug⁹ inuenit̃ apostoloꝝ nostroꝝ temporibus floruisse: non quidem inquit augustinus ex toto eis affuit/ sed ex parteꝫ affuit eñ scribenti/ viuenti defuit. Ex q̃ dicto accipit̃ argumentũ: ꝙ seneca non debet annumerari cuꝫ sanctis tanq̃ fidelis: licet Hieronymus ipsum ponat in libro illustrium viroꝝ: non eñ dicit expresse ꝙ sit sanctus.

gantum q̃ titanes dicti sunt/ dij fugiẽtes latuerũt sub formis diuersorũ aĩaliũ: sicut iupiter sub forma hirci vl̃ arietis: ⁊ sub hac forma colit̃ in africa in tẽplo hãmonis: vt patet in historia alexãdri: tñ colebat̃ apud romãos in forma hoĩs: ⁊ apollo silr̃. Jtẽ phębus. i. apollo latuit sub forma corui: phębe aũt. i. diana latuit sb forma ceruę: iuno i vacca: venus in pisce: ⁊ ꝓpter hoc in diuersis locis dij colunt̃ in hmõi formis. Vñ clemens in itinerario suo li. v. dicit de ęgyptijs: ꝙ alij corũ ouẽ alij hircũ/ alij serpẽtẽ: piscẽ q̃ꝫ tanq̃ numina coluerũt. c ℭ Quidã vero mixto sexus diuersis corporibus induunt numinã. i. fingũt ea vtrũq; sexũ habere: ⁊ etiam formãt q̃sq; vtrũq; sexũ habere. Et ideo q̃sq; formãt ea tã q̃ masculos: q̃sq; tã q̃ feminas: quod dicitur propter hermaphroditum filium mercurij et veneris: vel formant simul duo corpora/ scilicet masculi/

A

Seneca claruit tp̃ib⁹ aploꝝ

Prima veritas sexti libri.

Seneca i libro ꝯ̄ supstitiões.

immortales inuiolabilesq; deos in materia vilissima atq; immobili dedicant: habitus illis hominum ferarumq; ⁊ piscium. Quidam vero mixto sexu diuersis corporibus induunt/ numina vocant: quę si spiritu accepto subito occurrerent monstra haberentur. Deinde aliquanto post: cum theologiam naturalem prędicans: quorundam philosophorum sententias digessisset: opposuit sibi quęstionem ⁊ ait: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego cęlum ⁊ terram deos esse: ⁊ supra lunam alios: infra alios? Ego feram aut platonem: aut peripateticum stratonem; quorum alter fecit deum sine corpo- c

B

H cet masculinum et femininum eiusdem numinis sdicti. a ¶ Alter sine animo etc. Strato peripateticus fecit deum sine animo. b ¶ Titi tacij aut romuli etc. De dijs quos isti fecerunt qui hic tanguntur dictum fuit. s. li. iiij. ca. xxiij.

c ¶ Ille inquit viriles sibi partes amputat: scz sacerdotes matris deorum: vt. s. ca. vij. dictum fuit. Ille lacertos secat. s. vt sanguinem suum extrahat: et de ipso sacrificium demoni faciat: quod consueuerunt demones facere: vt patet. iij. Reg. ca. xviij. de sacerdotibus baal qui se cultris et lanceolis incidebant. d ¶ Regie libidinis etc. Hic tangit abominabilem consuetudinem regum gentilium qui pueros castrauerunt vt eis imberbibus et quasi in muliebrem transeuntibus naturam/ abuterentur. Quam consuetudinem imperator Domicianus sustulit: et tamen dicit/ quod illi eunuchi non castrauerunt seipsos/ sed sacerdotes matris deorum seipsos propria manu castrant. e ¶ Nam cum in sacris etc. Istum osirim acceperunt romani ab egyptijs/ secundum lucanum li. viij et isim vel isidem similiter: vt dictum est. s. lib. ij. ca. xiiij. Osiris fuit maritus isidis regine egypti: quam egyptij propter multa eius beneficia eis prestita deam fecerunt. Dicit autem Papias: quod a typhone gigante fratre suo dilaceratus est: quem iste diu quesiuit: et tandem inuentum salutauit: vnde vsque adhuc sic a populo salutatur osiris prius in deum Ideo cultores eius singulis annis cum planctu eum querunt: et postmodum eo inuento vehemens gaudium ostendunt f ¶ Alius numina deo subijcit etc. Hic numerat seneca vanitates et fatuitates signorum quorundam quas vidit in ritibus eorum qui deos coluerant. Vidit enim vnum subijcientem ioui omnia alia numina tanquam summo deo

3. Reg. 18. b. c

C

a feralis sine animo? Et ad hoc respondens: quid ergo tandem inquit: Veriora videntur titi b tacij: aut romuli: aut tulli hostilij somnia? Cloacinam titus tacius dedicauit deam: picum tyberinumque romulus: hostilius pauorem atque pallorem deterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territe motus est: alter corporis/ ne morbus quidem/ sed color. Hec numina potius credes: et celo recipies? De ipsis vero ritibus crudeliter turpibus quam libere scripsit? c Ille inquit/ viriles sibi partes amputat: ille lacertos secat. Vbi iratos deos timent: quid sic propitios mereantur? Dij autem nullo debent coli genere: si et hoc volunt. Tantus est perturbate mentis et sedibus suis pulse furor: vt sic dij placentur/ quemadmodum ne quidem homines seuiunt teterrimi et in fabulas traditi crudelitatis. Tyranni lacerauerunt aliquorum membra: neminem sua lacerare iusserunt. d Regie libidinis voluptate castrati sunt quidam: sed nemo sibi ne vir esset iubente domino manus intulit. Seipsi in templis contrucidant vulneribus suis ac sanguine supplicant. Si cui intueri vacet que faciunt: queque patiuntur/ inueniet tam indecora honestis/ tam indigna liberis/ tam dissimilia sanis: vt nemo fuerit dubitaturus furere eos. Si cum paucioribus furerent: vtcunque ferendi essent; nunc sanitatis patrocinium insanientium turba est. Iam illa que in ipso capitolio fieri solere commemorat: et intrepide omnino coarguit: quis credat nisi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in sa- e cris egyptijs Osirim lugeri perditum: mox autem de inuento magnum fuisse gaudium derisisset: cum perditio eius inuentioque fingatur: dolor tamen ille atque leticia ab eis qui nihil perdiderunt: nihilque inuenerunt veraciter exprimatur. Huic tamen inquit furori certum tempus est. ¶ Tolerabile est semel in anno insanire: in capitolium perueniere. Prodebit publicate dementie: quod sibi vanus furor attribuit officij: alius nu- f mina deo subijcit: alius horas

¶ Secunda veritas: quod tolerabile est semel in anno insanire secundum documenta Senece. Ex quo dicto accipiuntur duo moralia documenta. Primum est: quod nunquam sic insanire est licitum/ sicut aliqui surripiunt secundum verbi sensum: quia illud quod licet alicui toleratur: nullus enim tolerat bonum: cum tolerantia sit de malo: sicut est penitentia in malo pene. Secundum documentum/ quod frequenter scilicet quotidie irasci aut male agere est intolerabile: quia sicut inducere videtur Seneca. furor certum tempus habet: ideo si iugiter maneat/ est intolerabilis: sicut et omne aliud malum.

et regi deorum: alium nunciantem sibi horas: in signum quod sol et luna et omnia sidera quibus tempora distinguuntur sibi seruiunt. Alius autem facit se lictorem iouis: quasi ostendens se paratum ad obsequendum. Alius facit se vnctorem quasi paratum ad sibi placendum. Et eodem modo faciunt signa quidam dijs alijs quibus ostendunt se velle seruire et placere. Quidam vero signa faciunt quibus ostendunt se velle beneficia aliqua a dijs recipere: sicut qui ad vadimonia sua deos aduocant: et qui libellos eis offerunt: operant enim in aliqua causa deorum auxilium. Dicuntur autem vadimonia idem quod vadia. s. cautiones vel pignora et fideiussiones. g ¶ Doctus archimimus etc. id est mimus principalis Iste de quo fit hic mentio forte iam pre senectute non poterat plus in theatro mimum agere: g et ideo in ho-

D

Secta. Alias

ioui nunciat: alius lictor: alius vnctor/ qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt que iunoni ac Minerue capillos disponant: longe a templo non tantum a simulacro stantes/ digitos mouent ornantium modo: sunt que speculum teneant: sunt que ad vadimonia sua deos aduocent: sunt qui libellos offerant/ et illos causam suam doceant. Doctus archimimus senex iam decrepitus: quotidie in capitolio mimum agebat: quasi dij libenter expectarent/ quem illic homines desierant. Omne illic artificum genus operantium dijs immortalibus desidet. Et paulopost: Hi tamen inquit etiam si superuacuum vsum: non turpem nec infamem deo promittunt. Sedent quedam in capitolio que se a Ioue amari putant: nec iu-

¶ & ideo in honorē deoꝝ q̄bus seruierat in theatro ia3 officiū suū solus/ vt poterat exequebaꝭ in capitolio: & ita fuit de alijs artificibus q̄ dijs in aliquo ope manuali ꝑus seruierāt. Et q̄dā mulieres credentes se a ioue amari/ in capitolio qḋ fuit tēplū iouis sedebant/ vt suam p̄sentiam ei exhiberēt: quasi in carū p̄sentia delectareꝭ: & possent eum ad sui amore3 allicere. a ¶ Nec iunonis quidē &c̄. Hoc ꝓ tanto dicit Seneca: quia iuno fingiꝭ vxor iouis: & colebaꝭ in capitolio: vnde ipsa potuit videre quō mulieres sedebant ibi ad alliciendum & trahendum animum mariti sui iouis/ ad sui amorē: & ideo iuno merito potuit irasci: p̄cipue si ipsa fuit ita iracūda sicut poetę eam describunt. Unde Vergilius in li. ęneid. fere omnibus eius iram contra troianos cōmemorat. Et similiter Ouidius mirabiles eius vindictas quas zelo mariti eius iouis ducta fecit/ in diuersis libris recitat. Ipse eniꝫ Seneca in diuersis tragedijs suis fabulose recitat. b ¶ Et paulopost: Quid &c. Hic ostendit quomodo Seneca reprobat matrimonia deorum/ quoru3 aliqua celebrabantur inter fratrem & sorore3: sicut patet de matrimonio iouis et iunonis: et illud matrimonium non videtur pie: id est religiose eis attributum. Similiter bellona quę fuit pallas nata de capite iouis/ dicta bellona: quasi dea belloru3: cum marte/ qui fingitur filius iunonis sine patre dicitur contraxisse matrimonium: sed non ita pie hoc eis attribuitur in toto: quia non erant ita propinqui sicut iupiter et iuno. Et est hic sciendum ꝙ licet bellona quę est idem quod minerua/ dicatur cum marte cōtraxisse/ tamē minerua3 posuerūt virginem: vt patet per augustinum infra li. xviij. ca. xij. Similiter neptunus frater iouis & filius saturni/ cōtraxit cū salacia filia. c ¶ Quosdā tñ cęlibes &c̄. i. castos q̄si ꝯditio defecerit. i. alter ꝯiugū: nā q̄dā deę finguꝭ viduę: sicut populonia & fulgora & diua rumina: de q̄bus dicit seneca: ꝙ nō miraꝭ & si eis petitor defuerit. i. q̄ eas peteret in vxores.

Tertia Ditas.

Seneca libro contra supstitiones. 8.

a nonis quidem (si credere poetis velis) iracūdissime respectu terrentur. Hanc libertatem varro non habuit: tantūmodo poeticam theologiam reprehendere ausus est/ ciuile3 nō ausus est quā iste cōcidit. Sed si verum attendamus/ deteriora sunt tēpla vbi hec aguꝭ: q̄ theatra vbi finguꝭ. ¶ Unde in his sacris ciuilis theologię has partes potius elegit seneca sapienti: vt eas in animi religione nō habeat: s3 in actibus fingat. Ait eni3: Quę omnia sapiēs seruabit tanq̄ legibus iussa non tanq̄ dijs grata. b Et paulopost Quid ꝙ & matrimonia inquit deorū iungimus: et ne pie q̄dem fratrum scilicet & sororꝭ. Bellonā marti collocamus: vulcano venerem: neptuno c salaciam: quosdā tamen cęlibes relinquimus: quasi cōditio defecerit: pręsertim cum quęda3 viduę sint vt populonia: vel fulgora et diua rumina: quibus non miror petitorem defuisse. Omnem istam ignobilem deorum turbam/ quā longo ęuo longa superstitio congessit: sic inquit adorabimus/ vt meminerimus cultū eius magis ad morem q̄ ad rem pertinere. Nec leges ergo ille: nec mos in ciuili theologia id instituerunt/ quod dijs gratū esset vel ad rem pertineret. Sed iste quem philosophi quasi liberum fecerunt: tamen quia illustris populi romani senator erat/ colebat quod reprehēdebat: agebat quod arguebat: quod culpabat adorabat: quia videlicet magnum aliquid eu3 philosophia docuerat ne superstitiosus esset in mūdo: sed propter leges ciuium moresq̄ hominum/ non quide3 ageret fingente scenicum in theatro/ sed imitaretur in templo: eo dānabilius quo illa quę mēdaciter agebat: sic ageret/ vt eum populus veraciter agere existimaret. Scenicus autem ludendo potius delectaret: q̄ fallēdo deciperet.

¶ Tertia veritas: ꝙ sapientes antiqui cultū deorū nō habebant in animo/ s3 in actibus fingebāt ꝓpter tyrannorū timorē. Unde dicit ꝙ seneca elegit sapienter illas deoꝝ culturas: vt eas in animi religione nō habeat/ sed in actibus fingat: de quibus culturꝭ loquēs seneca: vt hic recitaꝭ dicit: hec omia inquit seruabanꝭ tanq̄ legibus iussa/ nō tanq̄ dijs grata.

¶ Quid de iudęis seneca senserit.

Capitulum XI

Hic inter alias ciuilis theologię supstitiōes reprehēdit etia3 sacramēta

¶ In hoc caplo. x. facit aug° mentionē de pico rege latinoꝝ: qui mutatus fingiꝭ a circe maga solis filia in auem sui nominis: & socios in feras. Modum q̄re infra lib. xviij. ca. xv. Postmodum aute3 vt narrant historię: romulus eu3 inter semideos collocauit: et a romanis coli adorariq̄ iussit. ¶ In hoc etiam caplo mentionē facit augustinus & expositor de osiri marito isidꝭ. Ubi notandum p̄ter ea quę dicit expositor hic & alibi in pluribus locis d̄ ista iside: ꝙ ista eade3 est io filia inachi quę mutata fuit a Ioue in vaccam/ quam donauit iunoni: & iuno tradidit argo custodiendam: quam tandem mercurius de mādato iouis occiso argo/ furatus est: vt habitum est supra. Hęc tandem vt ipsi poetę fingūt/ reducta ē de vacca in mulierem: quod fieri ipsa vacca existēs a ioue flebilibus vocibus impetrauit. Demum nupta est osiri vni de titanib° qui a fratre suo interemptus est. Isis aute3 diu cum fletu q̄sitū corpus mariti inuenit in q̄dam palude: quā vocauit stygiam: i. tristiciam: & fingitur esse palus infernalis. Ciuitas vero q̄ iuxta illam palude3 est/ appellata ē memphis: id est q̄rela. De ista iside nota quō tradidit ęgyptijs litteras: & quō habita est ꝓ dea/ & etiam vir suus osiris. In isto etiā caplo narrat aug° verba senecę: quibus redarguit fabulosam & ciuilem theologiam in libro quem fecit cōtra superstitiones diuersaru3 gentiū: satis plana sunt verba eius q̄ recitanꝭ h̄ de ritibus illis.

Additio iacobi passauantij

Expositio Ca. XI

a Hic inter alias ciuilis the. &c̄. In hoc caplo ostendit beatus augustinus q̄d Seneca de cerimonijs iudęorum senserit: reprehendit autem ipsa et pręcipue sabbata eorum: quę et multi alij deriserunt ignorantes eoꝝ causam.

a ¶ Usqꝫ eo scelera/
tissime gētis consue
tudo coualuit/ vt p
oēs iam terras rece
pta sit: scꝫ consuetudo
iudeoꝝ de sabbato ser/
uādo. Nā iudei q̄ erāt
dispsi in gentibus mul/
tos ad suos ritus attra
xerāt: intm̄ ꝙ sicut dicit
hic Seneca: victi victo
ribus legē dederūt. i. iu
dei legem suā his apud
quos fuerūt q̄si captiui
cōicauerūt vt ẜm eā vi/
uerēt. b ¶ ¶ In hoc
ōpe loco opportu/
niore: id ē. j. li. x. ca. v.

iudeoꝝ: ꝛ maxime sab
bata inutiliter eos fa/
cere affirmās: ꝙ per il
los singulos septē in/
terpositos dies/septi/
mā fere partem etatis
sue perdāt vacādo: et
multa in tpe† vrgen/
tia nō agēdo ledant.
Christianos tn̄ iā tūc
iudeis inimicissimos/
in neutrā partē cōme/
morare ausus ē: ne vl
laudaret cōtra sue pa
trie veterē cōsuetudi/
nē: vel rephēderet cōtra ꝓpriā forsitā volū/
tatem. ¶ De illis sane
iudeis cuꝫ loq̄ret ait:
Cū interim vsqꝫ eo sce a
leratissime gētis ꝯsue
tudo coualuit: vt per
oēs iaꝫ terras recepta
sit: victi victoribus le
ges dederunt. Mira/
bat hec dicēs: et quid
diuinitus ageret igno
rans. Subiecit plane
sententiam qua signi/
ficaret quid de illorū
sacramentoꝝ ratione
sentiret. Ait eñ: Illi
tamē causas ritus sui
nouerunt: ꝛ maior ps
populi facit quod cur
faciat ignorat. Sꝫ de
sacramentis iudeoꝝ/
vel cur vel quatenus
instituta sunt auctori
tate diuia: ac postmo
dum a populo dei cui
vite eterne mysteriuꝫ
reuelatum est: tempo
re q̄ oportuit eadē au
ctoritate sublata sint:
ꝛ alias diximus/maxi
me cum aduersus ma
nicheos ageremus: et
in hoc opere loco op/ b
portuniore dicenduꝫ
est.

Margin: a † vigētia

Margin: Quarta veritas Seneca libro contra super/stitiones

¶ Quarta veritas: ꝙ mū
di sapientes q̄nqꝫ agunt
spū dei: sicut exemplifi/
cat hic de Seneca/q iu/
deoꝝ nequitiā exprimens
dicebat vsqꝫ eo sceleratis
sime gētis ꝯsuetudo cō/
ualuit: vt p oēs iā terras
recepta sit: victi victori/
bus leges dederūt. Et se
quit verbū beati augusti
ni: Mirabat seneca hec
dicēs: ꝛ q̄d diuinit᷑ age/
ret ignorās. Intelligen/
dum tamen ꝙ ẜm doctri
nam beati Augustini in
hoc libro: nisi Seneca in
fine fuerit aliter ꝯuersus
ipse nō potest esse saluus
quia non habuit liberta/
tem recte viuēdi/licet ha
buerit libertatē recte scri
bendi. Secūdo: quia do/
cuit idolatriaꝫ seruandā
ꝓpter regum impia. Ter
tio: quia sacramenta an/
tique legis reprobauit si
cut simpliciter mala/ vt
hic patet de sabbatis.
Quarto: quia contra sa/
cramenta noue legis mi
litauit in sua supbia. Il/
la eñ ratio quā facit con
tra sabbata iudeoꝝ/ꝙ vi
delicet septimam partem
sui temporis amittāt: cō/
cludere equalit vult con
tra diem dominicū chri/
stianoꝝ. Sed oritur du/
biū: quia beatus Pau/
lus inuenit ad eum scri/
psisse/ꝛ cū summa reuerē
tia ꝛ laude. Dicit autē ꝙ
eius ꝯsuetudo fuit etiaꝫ
infidelibus ꝯdescendere
vt oēs lucraret: aut ꝙ forte post oīa dicta q̄ de eo aug᷒ al/
legat/fuisse pfecte cōuersum p Paulū.

B

¶ Q꞉ gentilium deorū vanitate de
tecta: nequeat dubitari eternā eos
vitaꝫ nemini posse prestare: qui nec
ipsam adiuuant temporalem.
Capitulum XII

Nunc autē p/ c
pter tres the/
ologias quas
greci dicūt mythicen
physicen/politicen: la
tine aūt dici pñt fabu
losa/ natural/ ciuil: ꝙ
neqꝫ de fabulosa quā
ꝛ ipsi multorū falsorū
qꝫ deorum cultores li
berrime rephenderūt:
neqꝫ de ciuili cuius il/
la ps esse ꝯuincit eius
qꝫ ꝛ ista simillima vel
etiā deterior inuenit/
sperāda est eterna vita: si cui satis non sunt
que in hoc volumine dicta sunt: adiungat
etiā illa q̄ in supioribus libris: ꝛ maxime q̄r
to de felicitatis datore deo plurima dispu/
tata sunt. Nā cui nisi vni felicitati ꝓpt eter
nam vitā ꝯsecrādi homines essent/si dea fe
licitas esset? Quia vero nō dea/sed munus
est dei: cui deo nisi datori felicitatis ꝯsecrā/
di sumus/qui eternā vitā vbi vera est ꝛ ple/
na felicitas/pia charitate diligimus? Non
aūt datorē esse felicitatis quenqꝫ istoꝝ deo/
rum qui tanta turpitudine colunt: ꝛ nisi ita
colant/multo turpius irascunt: atqꝫ ob hoc
se spūs immūdissimos ꝯfitent: puto ex his
que dicta sunt neminē dubitare oportere.
Porro qui non dat felicitatē: vitā quō pos/
sit dare eternam? Eam quippe vitā eternaꝫ
dicimus: vbi est sine fine felicitas. Nā si ani
ma in penis viuit eternis quibus ꝛ ipsi spi/
ritus cruciabunt immūdi: mors illa potius
eterna dicēda est q̄ vita. Nulla quippe ma/
ior ꝛ peior est mors/q̄ vbi nō morit mors.
Sed ꝙ anime natura p id quod immorta/
lis creata est/sine qualicūqꝫ vita esse nō po/
test: summa mors eius est alienatio a vita
dei in eternitate supplicij. Uitam igit eter/
nam: id est sine vllo fine felicem/ solus ille
dat qui dat verā felicitatem. Q̄ꝫ illi quos
colit theologia ista ciuilis dare nō posse cō
uicti sunt: non solum ꝓpter ista temporalia
atqꝫ terrena: quod superioribus quinqꝫ li/
bris ostendimus: sed multo magis propter
vitam eternam que post mortem futura est
quod isto vno etiam illis cooperātibus egi
mus/ colendi non sunt. Sed quoniam ve/
ternose consuetudinis vis nimis in alto ra/
dices habet: si cui de ista ciuili theologia
respuenda atqꝫ vitanda parum videor dis/
putasse: in aliud volumen quod huic opi/
tulante deo subiungendum est/animuꝫ in/
tendat.

Sancti Augustini episcopi liber
sextus de Ciuitate dei explicit.

Expositio Ca. XII A

Nunc aūt pro/ c
pter tres ꝛc. In
hoc capl'o brūs aug᷒ eli
cit ꝯclusionē quā pnci/
palit intendebat in hoc
libro. Elicit aūt ꝯclusio
nē illā. s. ꝙ a multꝭ diis
nō est sperāda vita eter
na. i. felicitas eterna spe
rāda: nō solum ex deter
minatis in hoc libro/sꝫ
etiā ex ostēsis in quinqꝫ
libris p̄cedētibus: ꝛ eti
am ex libro sequēti: vi/
delicet libro septimo: vbi
idē clarius apparebit.

B

¶ Annotatio capitulorum septimi libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi de Ciuitate dei/liber septimus incipit.

¶ An cum in theologia ciuili diuinitatem non esse constiterit: in selectis dijs eam inueniri posse credendum sit. Capłm I

D Iligē[a]tius me prauas et veteres opiniōes veritati pietatꝭ inimicas: q̄s tenebrosis animis altiꝰ et tenaciꝰ diuturnꝰ hūani generꝭ error infixit/ euellere atqꝫ extirpare conantem: et illius gratię qui hoc vt verus deus potest/ pro meo modulo in eius adiutorio cooperantem/ ingenia celeriora atqꝫ meliora: q̄bus ad hāc rem superiora li/

A

Expositio Ca. I

Diligentius[a] me prauas et veteres etc. In hoc libro septimo beatus augustinus ꝓsequit theologiam ciuilem quo ad deos pręcipuos et selectos: id est seorsum electos/ intendens ostendere q̄ ab illis nō sit fęlicitas aut vita ęterna speranda. Et continet liber iste triginta quinqꝫ capitula: quorum primum est

P mū est q̄si ꝓemiū hui⁹ libri. In q̄ breuis aug⁹ facit duo: q2 p̄mo excusat se a ꝓlixitate tractatus: ⁊ h̄ ꝓpter arduitatē materię de q̄ agit᷑. Secūdo ibi: Hāc ergo diuinitatē ⁊c̄. ostēdit sequētis operis in h̄ libro necessitatē. Ubi duo facit q2 p̄mo hui⁹ op̄is ostendit necessitatē: ꝑ hoc ꝙ nō est adhuc ꝓbatū q̄n a diis selectis debeat felicitas sperari: nā in p̄cedēti libro de diis plebeis solū actū est ex p̄ncipali intētiōe/licet modicū de ipsis sit etiā tactum ibi. De istis vero diis selectis agit Uarro in vltimo volumine de rebus diuinis: vt. s̄. lib. vi. ca. iii. dictū fuit. Scḋo ibi: a ¶ Qua in re non dico ꝙ ⁊c̄. Reprobat dictū tertulliani: q̄ volēs inuehere cōtra eos qui posuerāt aliq̄s deos selectos dicebat: Si dii eligūtur vt bulbi: q̄ sunt quidā pisces mali saporis ſm Papiā: vtiq3 ceteri reprobi iudicant᷑. Istud q̄uis sit facete .i. iocose ⁊ eloquēter dictum: tamē ꝓbat aug⁹ ꝑ exēpla multa ꝙ nō sit vere nec efficaciter contra alios dictum.

B

Additio Iacobi passauantii ¶ In hoc caplo p̄mo mētionem facit aug⁹ de tertulliano: de q̄ expositor parū dicit: nec mihi in speciali de eo aliq̄d occurrit: ideo reseruet᷑ vsq3 q̄n d̄ aliis auctoribus ⁊ philosophis: de q̄bus in libro de ciuitate dei fit mentio/tractabitur.

bri satis superq3 sufficiunt: patienter ⁊ ęq̄nimiter ferre debebūt ⁊ ꝓpter alios non putare superfluū quod iam sibi sentiunt non necessarium. Multū magna res agit᷑/cum vera ⁊ vere sancta diuinitas: q̄uis ab ea nobis etiam huic quam nunc gerimus fragilitati necessaria subsidia p̄beant᷑: non tn̄ ꝓpter mortalis vitę trāsitorium vaporē/sed ꝓpter vitam beatā (q̄ non nisi ęterna est) q̄renda ⁊ colenda p̄dicatur. Hanc diuinitatē (vel vt sic dixerim) deitatem: nam et hoc verbo vti iā nostros non piget: vt e gręco expressius transferāt qḋ illi theotheca appellant. Hanc ergo diuinitatem siue deitatē non esse in ea theologia quam ciuilem vocāt: q̄ a marco varrone sedecim voluminibus explicata est: id ē nō peruenire ad ęternę vitę felicitatē talium deorū cultu: quales a ciuitatib⁹ qui aliꝰq3 colēdi instituti sunt: cui nōdū ꝑsuasit sextus liber quē ꝓxime absoluimus: cū istū forsitan legerit: q̄d de hac q̄stione expediēda vlterius desideret nō habebit. Fieri enī potest vt saltē deos selectos atq3 p̄cipuos quos Uarro volumine cōplexus est vltimo: de quibus parum diximus: quisq3 colendos ꝓpter vitam beatā: q̄ non nisi ęterna est opinetur. Qua in re nō dico ꝙ facetius ait tertullianus fortasse q̄ verius: si dii seligunt᷑ vt bulbi: vtiq3 ceteri reprobi iudicant᷑. Nō hoc dico: video enī ex electis seligi aliquos ad aliquid maius atq3 p̄stātius: sicut in militia cū tyrones electi fuerint: ex his quoq3 eligunt᷑ ad opus aliqḋ maius armorū. ¶ Et cum eligunt᷑ in ecclesia qui fiāt p̄positi: nō vtiq3 ceteri reprobant᷑: cum omnes boni fideles electi merito nūcupent᷑. Eligunt᷑ in ędificio lapides angulares: non reprobatis ceteris qui structurę ꝑtibus aliis deputant᷑. Eligunt᷑ vuę ad vescendū: nec reprobant᷑ alię q̄s relinq̄mus ad bibendum. Nō opus est multa ꝑcurrere/cū res in aperto sit. Quobrē non ex hoc ꝙ dii ex multis q̄dem selecti sunt: vel is qui scripsit: vel eorū cultores: vel dii ipsi vituperādi sunt: sȝ aiaduertendum potius q̄nam isti sint ⁊ ad quā rē selecti videant᷑.

C

Prima veritas septimi libri

¶ Prima veritas septimi libri est: ꝙ cum eligūtur in ecclesia p̄positi non [...]

¶ Qui sint dii selecti: et an ab officiis viliorum deorum habeātur excepti.

Capitulum II

b Nos certe deos selectos varro vnius libri contextione cōmendat/ianum/iouē/saturnum/geniū/mercurium/apollinē/martem/ vulcanum/ neptunum/ solem/ orcū/ liberum patrem/tellurem/cererem/ iunonem/lunam/dianam/ mineruam/ venerem/ vestā: in quibus omnibus ferme viginti/ duodeci mares: octo sunt feminę. Hęc numina vtrū ꝓpter maiores in mundo administratiōes selecta dicunt᷑: an ꝙ ꝑplis magis innotuerūt: maiorq3 est eis cult⁹ exhibitus. c Si ꝓpterea q2 opera maiora ab his administrant᷑ in mūdo: nō eos inuenire debuimus inter illā q̄si plebeiā numinū multitu[dinem]

ex hoc ceteri repellūtur. Illud dictū declarat duplici similitudine. Prima ē: q2 in exercitu licet tyrones eligant᷑ milites/ ex hoc non reprobātur. Secūda quia licet in edificiis aliqui lapides angulares eligant᷑: ex hoc ceteri non abnegantur. Sed ex isto dicto potest accipi documentū: ꝙ sufficit in ecclesiasticis promotionibus bonos eligere/q̄uis non accipiātur meliores. Sed magis est ad oppositum duplex ista similitudo: q2 errat qui nō eligit optimos milites ꝓ tyronibus: ⁊ optimos lapides pro angularibus.

Expositio Ca. II b

Nos certe deos selectos ⁊c̄. In hoc caplo incipit beat⁹ Aug⁹ tractatum suū de diis selectis. Et facit in hoc caplo duo: q2 p̄mo eos iuxta varronis dictum ⁊ doctrinā enūerat: quorū officia patebūt in sequētibus. Secūdo ibi: Hęc numina ⁊c̄. ipsorū selectionē reprobat. Ubi facit duo: A q2 p̄mo q̄rit causam illius selectiōis: ⁊ ponit duas causas subdisiunctiue in q̄stiōe sua. Secūdo ibi: c ¶ Si propterea quia ⁊c̄. Utrāq3 causam ostēdit irrōnabilē. Prosequit᷑ aūt p̄mo vnā causā: postea aliā. s. cap. sequēti post mediū. Causa aūt quā reprobat in hoc caplo ē hmōi: videlicet ꝙ ideo viginti dii enūerati sūt magis selecti q̄ alii: q2 maiorē vtilitatē administrāt. Hoc aūt reprobat duabus rōnibus: q̄rum secūda incipit ibi: Sūt ⁊ duo nescio. Prima ratio fundat᷑ sup̄ h̄ ꝙ dii qui dicunt᷑ selecti administrāt res ita paruas sicut alii: ⁊ ꝯcurrūt etiā in administrādo cū diis aliis q̄ nō sunt selecti: vt ꝓbat ꝑ exempla. Primū est de iano q̄ dicit᷑ deus selectus: ⁊ tn̄ sibi attribuit᷑ administratio rei modicę. s. seminis aditum aperire: et saturno semen dare: libero vero patri virum a B [...] semine

semine liberarent:sic ve/neri feminam. Similiter iunoni attribuit varro prudentiã fluxus sanguinis menstrualis:cum qua concurrit dea quedam filia iouis:videlicet mena:que licet sit filia eius/tamen nõ ponit inter deas proceres sed plebeias. Dicit autem ipsa priuigna iunonis:quia fuit filia iouis qui est maritus iunonis ex alia matre.s. ex latona:nam idem est realiter mena quod diana:et diana quod luna:sed vocatur mena quatenus preest menstruis:sicut etiã vocatur diana et luna propter diuersa officia. Et eodem modo est de sole et appolline:et tamen ponunt quasi duo dii selecti:et similiter diana et luna. Mena vero nõ ponit inter deos selectos:vocãt autem iunonem lucinã:id est deam que lucem nascentibus prestat:sicut dicit Papias:quidam dicunt iunonem:quidam vero lunam.

a ¶ Ibi sunt et duo etc. Hic ponit secunda ratio que sumitur ex duobus diis qui inter selectos nõ ponuntur:immo sunt obscurissimi:id est nulla reputatione clari:sed sunt quasi ignoti:et tamen res maiores quam dii multi selecti administrãt. Et facit aug[us]t[inus] duo:quia primo describit eorũ officium. Secundo ex hoc arguit ad propositũ:videlicet in capitulo sequenti. Sunt autem illi duo predicti:vitũnus qui dat vitã:et sentinus qui dat sensum.

Expositio Ca. III

b Que igitur causa tot selec. etc. In huius capituli principio ex imediate dictis arguit ad propositũ suũ ostendendũ:videlicet quod selectio deorum a varrone posita sit irrõnabilis. Et facit hic duo:quia primo ponit rõnem suã. Secundo eandem rõnem per similia fortificat/ibi:Posuerunt et mentem etc. In prima parte facit adhuc duo:quia primo facit suã rõnem. Secundo excludit quandã responsionem/ibi:Quod si respondetur. Intentio primo augustini quod ad rõnem quasi

dinem/minutis opusculis deputatam. Nam ipse primum ianus cum puerperium concipitur/vnde cuncta illa opera sumunt exordium/minutatim minutis distributa numinibus/aditum aperit recipiendo semini. Ibi est et saturnus propter ipsum semen. Ibi liber qui marem effuso semine liberat. Ibi libera:quam et venerem volunt:que hoc idem beneficium conferat femine:vt etiam ipsa emisso semine liberetur. Omnes hi ex illis sunt qui selecti appellantur. Sed ibi est et dea mena:que menstruis fluoribus preest:quamuis iouis filia tamen ignobilis est. Et hanc prouidentiam fluorum menstruorum/in libris selectorum deorum ipsi iunoni idem auctor assignat:que in diis selectis etiam regina est:et hic tanquam iuno lucina cum eadem mena priuigna sua eidem cruori presidet. Ibi sunt et duo nescio qui obscurissimi/vitunus et sentinus:quorum alter vitam:alter sensus puerperio largiuntur. Et nimirum multo plus prestant cum sint ignobilissimi/quam illi tot proceres et selecti. Nam profecto sine vita et sensu:quid est illud totum quod muliebri vtero geritur:nisi nescio quid abiectissimum limo ac pulueri comparandum?

¶ Quod nulla sit ratio que de selectione quorundam deorum possit ostendi/cum multis inferioribus excellentior administratio deputetur. Ca. III

b Que igitur causa tot selectos deos ad hec opera minima compulit:vbi a vitumno et sentino/quos fama obscura recondit/in huius munificentie partitione superentur? Confert enim selectus ianus aditum et quasi ianuam semini:confert selectus saturnus semen ipsum:confert selectus liber eiusdem seminis emissionem viris:confert hoc idem libera que ceres seu venus est/feminis. Confert selecta iuno:et hec non sola/sed cum mena filia iouis fluores menstruos ad eius quod conceptum est incrementum. Et confert vitumnus obscurus et ignobilis vitam: confert sentinus obscurus et ignobilis sensum. Que duo tanto illis rebus prestantiora sunt quanto et ipsa res ab his intellectu ac ratione vincuntur. Sicut enim que ratiocinantur et intelligunt:profecto potiora sunt his que sine intellectu atque ratione vt pecora viuunt et sentiunt: ita et illa que vita sensuque sunt predita/his que nec viuunt nec sentiunt merito preferuntur. Inter selectos itaque deos vitumnus viuificator:et sentinus sensificator magis haberi debuerunt/quam ianus seminis admissor:et saturnus seminis dator vel sator:et liber et libera seminum commotores vel emissores que semina indignum est cogitare:nisi ad vitam sensumque peruenerint. Que munera selecta non dantur a diis selectis/sed a quibusdam incognitis et pre istorum dignitate neglectis. c Quod si respondetur omnium initiorum potestatem habere ianum:et ideo illi etiam quod aperit conceptum non immerito attribui:et omnium seminum saturnum:et ideo seminationem quoque hominis non posse ab eius operatione seiungi:et omnium seminum emittendorum liberum et liberam:et ideo his etiam preesse que ad substituendos homines pertinent:omnium

cit satis patet:dicit tamen hic quod iuno cum mena confert fluores menstruos ad eius quod conceptum est incrementum. Ad cuius intellectum sciendum est:quod sanguis menstruus dupliciter accipitur. Vno modo pro eo quod est purgamentum nature:et singulis mensibus eicitur. Alio modo accipitur pro sanguine qui per eiectionem purgatur:proprie autem loquendo sanguis qui est purgamentum vocatur fluor menstruus:et nõ confert ad incrementum fetus:nisi per accidens.s. per sui absentiam:confert enim pro tanto:quia cum ipse expellitur/sanguis ille vnde fetus augetur efficitur mundior/et ad augendum melior. Sed beatus augustinus extensiue loquens/vocat illum sanguinem qui depuratur fluorem menstruum. c ¶ Quod si respondetur omnium etc. Hic excludit quandam responsionem. Et facit duo:quia primo eam ponit:et patet intentio augustini. Secundo ibi: Querant quid respondeant etc. contra eam arguit. Vbi etiam facit duo quia primo contra illam responsionem arguit:et fundat argumentum super duobus diis predictis scilicet vitunno et sentino:et patet intentio aug[ustini]. Secundo ibi:Quod si

G ibi: Quod si ab illo ⁊c. Quan/dā respōsionē excludit: posset eñ dici ꝙ ille qui est vniuersalis dator vi/te ⁊ sensus vtit̄ illis du/
E obus ad dandū vitā ⁊ sensum carni tanꝗ̄ mi/nistris. Cōtra qđ argu/it: q: eodez mō ⁊ alij dij qui ꝓpter suā nobilita/tez sunt electi: deberent habere ministros ⁊ nō imediate ꝑ seipsos offi/cia parua exequi: ⁊ ꝑnci/pue Juno q̄ est regina deaꝝ ⁊ soror ac ꝯiūx io/uis: ⁊ tamē ipsa ꝑ se fa/cit q̄dā minima: ⁊ dea/bus minimis se ꝯiungit in rebus modicis: nā ip/sa est pueris interduca cū alijs deabus. s. abeo/na ⁊ adeona: quaꝝ vna facit abire ⁊ alia adire. Et iuno ē interduca: q: inter eas ducit pueruz: vnde et domiduca est: quia ducit eā domum.

a ¶ Ibi posuerunt ⁊c. Hic ꝯfirmat rōnez priorē ꝑ similia: videli/cet de dea mente q̄ vi/
D det tā iunoni ꝗ̄ miner/uę ꝑponēda. Similiter de virtute ⁊ fęlicitate/ de q̄bus. s. lib. iiij. cap. xviij. vsq ad xxiij. dictū est: quę deberent ꝑponi marti q̄ est deus bello/rū: ⁊ ꝑ ꝯsequēs effector mortiū: ⁊ similiter orco qui est deus inferni ⁊ re/ceptor mortuoꝝ: q̄ duo inter deos selectos no/minant̄. b ¶ Cū igit̄ in his ⁊c. Cōcludit au/gustinus ex ꝓdictis ꝙ se/lectio deoꝝ nō est facta ꝓpter maiorē vtilitatē/ quam ꝓbēt: vel admini/strationez ꝓstantiorem quā habēt dij q̄ sunt se/lecti: sed q: populo ma/gis noti erāt: qđ etiā cō/firmat ꝑ dictū Varro/nis. c ¶ Si ergo feli/citas ⁊c. In ista pte ꝓ/bat Aug° ꝙ alia causa videlicet maior noticia
E nō fuerit causa rōnabi/lis ⁊ sufficiēs q̄re dij in ꝑncipio ꝓcedētis capli enūerati debebant esse selecti potius ꝗ̄ alij. Et facit Aug° talē rōnem. Ista selectio fuit facta a fortuna ⁊ nō ꝓpter me/rita deoꝝ selectorū: er/go fortuna q̄ oēs facit ꝓceres ⁊ selectos debu/

purgandoꝝ ⁊ parien/doꝝ iunonem: ⁊ ideo eā nō deesse purgatio/nibus fęminaꝝ ⁊ par/tubus hominū. Quę/rant qđ respōdeāt de vitūno ⁊ sentino: vtꝝ ⁊ ipsos velint habere omniū q̄ viuūt ⁊ sen/tiūt potestatez. Quod si ꝯcedūt: attendant ꝗ̄ eos sublimius locatu/ri sint. Nā seminibus nasci in terra ⁊ ex ter/ra est: viuere aūt atq sentire: etiā deos side/reos opinant̄. Si aūt dicunt vitumno atq sentino hęc sola attri/buta q̄ in carne viue/scūt ⁊ sensibus admi/niculant̄: cur nō deus ille q̄ facit oia viuere atq sentire: etiā carni vitam ꝓbet ⁊ sensum: vniuersali opere hoc munus etiā partubus tribuēs? Et qđ opus est vitūno atq senti/no? Quod si ab illo q̄ vi/tę ⁊ sensibus ꝑest vni/uersaliter cūcta regū/tur: et his q̄si famulis ista carnalia velut ex/trema et ima cōmissa sunt? Ita ne sunt illi selecti destituti fami/lia: vt nō inuenirēt q̄/bus etiā ipsi ista com/mitterēt: s cū tota sua nobilitate q̄ visi sunt seligendi opus facere cū ignobilibus coge/rent̄? Juno selecta et regina iouisq soror ⁊ ꝯiūx: hęc tñ interdu/ca ē pueris: ⁊ opus fa/cit cū deabus ignobi/lissimis abeona ⁊ ade/a ona. Ibi posuerunt ⁊ mentē deā q̄ faciat pu/eris bonā mentē: ⁊ in/ter selectos ista nō po/nit̄: q̄si quicꝗ̄ maius ꝓstari homini possit. Ponit̄ aūt iuno: quia interduca est ⁊ domi/duca: q̄si quicꝗ̄ ꝓsit iter cape et domū du/ci: si mēs nō est bona. Cuius mūeris deā se/lectores isti inter sele/cta numia minime po/suerūt. Quę ꝑfecto ⁊ mineruę fuerat ꝓferen/da: cui ꝑ ista minuta opa pueroꝝ memoriā tribuerūt. ¶ Quis ei dubitet multo esse meliꝰ hr̄e bonā men/tē ꝗ̄ mēo/riā q̄ntali/bet igētē? Nēo eniz malus ē/ q̄ bonaz ha/bet mētez. Quidā ve/ro pessimi mēoria sūt mirabili q̄ tāto peio/res sūt ꝗ̄/to minus psūt qđ ma/le cogitāt obliuisci. Et tamen minerua ē inter sele/ctos deos mentē aūt deā turba vil' opuit. Quid de
F virtute dicam? quid de fęlicitate? de q̄bus in quarto libro plura iam diximus: quas cū deas haberent: nullum eis locum inter sele/ctos deos dare voluerunt: vbi dederūt mar/ti ⁊ orco: vni effectori mortium/ alteri rece/ptori mortuoꝝ. Cū igit̄ in his minutis ope b ribus q̄ minutatim dijs pluribus distribu/ta sunt: etiā ipsos selectos videamus: tanꝗ̄ senatū cū plębe pariter opari: ⁊ inueniamus a quibusdā dijs q̄ nequaꝗ̄ seligendi putati sunt: m̄lto maiora atq meliora administra/ri: ꝗ̄ ab illis qui selecti vocant̄: restat arbi/trari nō ꝓpter ꝓstantiores in mundo admi/nistrationes: sed quia ꝓuenit eis vt popu/lis magis innotescerent: selectos ⁊ ꝑcipuos nuncupatos. Vnde dicit etiam ipse Varro
G ꝙ dijs quibusdā patribus ⁊ deabus matri/bus: sicut hoib° ignobilitas accidisset. Si ē c

¶ Secūda veritas: ꝙ nul/lus dubitare debet melius eē habere bo/nā mentē ꝗ̄ hr̄e bonā me/moriā. Illud aūt dictū ip/se ꝓbat: q: ne/mo malus ē q̄ habet bo/nā mentē: q̄/dā vero pessi/mi memoriā habēt imuta/bilē. Et nota ꝙ hic accepit mentē ꝓ vo/lūtate: q: di/cit ꝙ nēo ma/lus pōt hr̄e bonā mentē: malicia autē ⁊ bonitas po/nunt̄ in volū/tate. Sꝫ tunc accipit̄ h ar/gumentū: ꝙ volūtas est nobilior intelle/ctu: si bona est ratio augustini ꝑ quā ꝓ/bat ꝙ mēs est melior ꝗ̄ mēoria: q: nul/lus habēs mentē bonā pōt esse malus: ⁊ habēs memoriā optimā pōt esse pessi/mus: ⁊ sic nullus habēs volūtatē bonā pōt esse malus: tñ habēs optimū intellē/ctū pōt esse pessimus: sicut est ꝓmus an/gelus. Et ꝯfirmat̄: q: memoria est potē/tia intellectiua: ⁊ ideo si volūtas ē melior mēoria/ ita videt̄ de intelligētia.

sit esse potissima int̄ sele/ctos: q: vero nō fuit po/sita int̄ selectos: videt̄ ꝙ ipsamet fortuna ma/lā habuit fortunā. Quod autē ista selectio fuerit facta a fortuna: patet ex dicto Varronis in ꝑce/dēti caplo. Et hoc idez ꝓbat etiā tā ꝑ dictū sa/lustij in catilinario cito post ꝑncipiū/ ꝗ̄ etiā du/plici exp̄imēto: quoꝝ vnū est de venere ⁊ vir/tute: secundū est de mi/nerua ⁊ pecunia. Et pa/tet intētio augustini. Secūda Veritas.
¶ In hoc caplo. iij. mē/tionē facit aug° de for/tuna: inducēdo auctori/tatē salustij in catilina/rio. Vbi notādū ꝙ ꝑm Isidoꝝ. viij. ethymolo/giaꝝ fortunā a fortuitis nomē habere dicūt: q̄si deā quandā res huma/nas varijs casibus ⁊ for/tuitis illudentē: vnde ⁊ cęcā appellāt ⁊ pingūt: eo ꝙ passiz in quoslibet hoies incurrēs sine vl/lo examine meritoꝝum et ad bonos ⁊ ad ma/los venit. Hęc Isido/rus. De fortuna autem dicit mar/ Additio iaco/bi passauant

a Dicit marcian⁹ li. pmo d nuptijs philologie ꝛ mercurij sic: Tūc etiā olim garrula puella ꝛ ꝯtrario semꝑ fluibunda lusu leuitate ꝑnit/desultoria gestiebat. Quam aliq fortē asserunt: nemesimq nōnulli: tychenq q̄plures/ aut nortiam. Hec autē qsi gremio largiore totius orbis ornamenta portabat: et aliis impertiēs repentinis motib⁹ cōferebat: rapiēs his comas puellarit capud: illis virga cōminuēs: eisdēq qbus fuerat eblādita/ictibus crebris verticē/ cōplicatisq incondilos digitis vulnerabat ꝛc. Vult marcian⁹ ex his verbis ostēdere fortune mutabilitatem.

Tertia veritas

b Salustius in catilinario

felicitas ideo fortasse inter selectos deos esse non debuit: q ad istā nobilitatē nō merito/ sed fortuitu ꝑuenerit: saltē inter illos vel potius pre illis fortuna poneret: quā dicunt deā non rationabili dispositiōe/sed vt temere acciderit sua cuique dona cōferre. Hec i dijs selectis tenere apicē debuit: in quibus maxime quid posset ostēdit: qsi eos videmus/nō ꝑcipua virtute: nō ratiōabili felicitate/sed temeraria (sicut eorū cultores de illa sentiūt) fortune potestate selectos. Nam ꝛ vir disertissim⁹ salusti⁹ etiā ipsos deos fortassis attēdit cū diceret: ¶ Sed pfecto fortuna i oi re dominat: ea res cūctas ex libidine magis q̄ ex vero celebrat obscuratque. Non eñi possunt inuenire causam cur celebrata sit venus/ et obscurata sit virtus: cū ab istis ambarū consecrata sint numina: nec cōparanda sint merita. Aut si hec nobilitari meruit/ q plures appetunt venerē q̄ virtutē: cur celebrata est dea minerua: ꝛ obscurata est dea pecunia: cū in genere humano plures alliciat auaricia q̄ peritia: ꝛ in eis ipsis qui sunt artificiosi/ raro inuenies hoiēz qui nō habeat artē suā pecuniali mercede venalē. ¶ Pluris q pēdat semꝑ ꝓpter quod aliqd fit q̄ id ꝓpter qd illud fit? Si ergo insipientis iudicio multitudinis facta est deorū ista selectio: cur dea pecunia minerue ꝑlata nō est: cū ꝓpter pecuniā sint artifices multi? Si aūt paucoꝝ sapiētiū est ista distinctio: cur non prelata est veneri virtus/cū eā longe ratio ꝑferat? Saltē certe vt dixi: ipsa fortuna: q (sicut putant qui ei plurimū tribuunt) in omni re dominatur: ꝛ res cunctas ex libidine

¶ Tertia veritas q antiq pagani posuerunt effect⁹ fortuitos: n̄ solū contra hoies sed etiā cōtra deos: vnde īducit salustiū disertissimā/ sic dicētē: Profecto fortuna in oi re dñat. Intelligēdū tñ ē q intellect⁹ btī Augustini ē/ q nulla fortuna alia est nisi ordinatio diuine volūtatis: qꝛ ista in oib⁹ dñat creaturis: idcirco a fidelib⁹ illud documētū pōt acceptari sane intelligēdo: accipiēdo fortunā ꝓ diuina ꝓuidentia: sicut fuit dictū d fato.

Quarta veritas

¶ Quarta veritas/ q semꝑ plus perpendit .i. appciat ꝓpter quod aliqd fit/q̄ illud qd propter aliud fit. Et ideo ostdit q cū hoies cōiter artes pecunia habeant venales/ q plus diligunt pecuniam. Ex quo dicto habetur illud famosum dictū/ q semper melior est finis illis q sūt ad finē. Sz cōtra illud instat quadrupliciter. Primo: qꝛ i sciē

I

magis q̄ ex vero celebrat obscuratque: si tñ ꝛ in deos valuit: vt temerario iudicio suo/ quos vellet celebraret: obscuraretque qs vellet/ ꝑcipuū locū haberet i selectis: q i ipsos quoque deos tā ꝑcipue est potestatis. An vt illic eē nō posset/nihil aliud etiā ipsa fortuna nisi aduersā putāda est habuisse fortunā? Sibi ergo aduersata est: que alios nobiles faciēs/nobilitate nō est.

tiis lucratiuis finis ē lucrū: ꝛ tñ melior tal doctrina lucro: cū ipsa sit bonū aīe: ꝛ lucrū ponat inter minima bona fortūe. Secūdo: qꝛ res sunt ꝓpt suas opatiōes: alioqn dicāt ociose: sic visus/ si nūq̄ videret: ꝛ tñ tales opatiōes nō sunt meliores talib⁹ potentiis. Tertio/ qꝛ actus volūtatis ordiat sub obiectū sic i finē: cū obiectū volūtatis sit bonū: ꝛ bonū ꝛ finis idē: ꝛ tñ obiectū nūq̄ nō ē ita pfectū sic act⁹: sicut cū qs appetit pulchritudinē corpalē: accñtia eñ spiritualia corpalib⁹ sūt meliora. Quarto/ qꝛ finis hois ꝓpt quē ē creat⁹/ dr esse visio diuie nature/ ꝛ fruitio: in q cōsistit ei⁹ felicitas: ꝛ tñ pfectior ē hō cū sit d genere sube q̄ ista felicitas: cū sit accidēs qddā. Ad pmū/ lz finis sciētie quē ꝯstituit sciēs nō sit melior tali scia: hñ tū finis i se ꝓpter quē tal scia ē ordiata: vtpote scia supior ꝛ noticia virtutis eīne: ad quā ois scia de natura sua ordinat. Ad scōm/ q res sūt ꝓpter suas opatiōes: sicut ꝓpter finē q attingūt/ ꝛ nō ꝓpt finē cui⁹: nūc aūt ista regula īamit de fine cui⁹: ꝓpter quē fit ipa res/ ꝛ nō de fine q: q ē ꝓpt ipm cui⁹ ē tal finis. Ad tertiū/ q act⁹ volūtatis nō est cuiuslibet obiecti tā q̄ boni/ qꝛ ē finis: imo i multa fert: sicut i ista q sūt ad finē: ꝛ dato q poneret volūtas finē in aliq ignobiliori suo actu/adhuc iste nō eēt finis tal volitionis. Ad qrtū/ q iste finis q dicit visio ē finis q: vñ ipsa est ꝓpter hois naturā/ et natura ꝓpter ipsā: nisi inq̄tū ꝑ ipsam immediate attingitur finis vltimus quo.

¶ Melius actū est cū dijs inferioribus: qui nullis infamantur opprobrijs q̄ selectis: quorū tāte turpitudines celebrātur. Capitulū IIII

Gratularet aūtē dijs istis selectis qsq̄ nobilitatis ꝛ claritudinis appetitor ꝛ eos diceret fortunatos/si non eos magis ad iniurias q̄ ad honores selectos videret. Nā illā infimā turbā ipsa ignobilitas texit/ ne obrueretur opprobrijs. Ridemus quidem cū eos videmus figmentis humanarum opinionū partitis inter se operibus distributos: tanq̄ munusculanos vectigaliū cōductores: vel tāq̄ opifices in vico argentario: vbi vnum vasculum vt perfectū exeat/ per multos artifices transit: cum ab vno perfecto perfici posset. Sed aliter non putatū est operantiū multitudini ꝯsulēdū: nisi vt singulas artis partes cito ac facile discerent singuli: ne oēs in arte vna tarde et difficile cogerent eē pfecti. Verūtamen vix quisq̄ re

A

Exp. ca. IIII Gratularetur autē ꝛc. In hoc cap. ostdit Aug⁹ q dij selecti nō sunt in honore dijs alijs ꝑlati. Et facit duo: qꝛ primo ostdit q eorū nobilitas inferiori eꝑonit. Et patet intentio Aug⁹. Secundo ibi:

b ¶ Verūtñ vix ꝛc. Ostendit q eorū nobilitas pl⁹ q̄ alioꝝ deorū ignobilitas infamia respgit: ꝛ hoc qꝛ nō est alīquis deus ꝓcerū: q nō fuerit vite infamis. Specialiter tamē excipit ianū q fuit rex i italia

B

G rex in italia: qui etiã saturnum filium suum iouem fugientẽ de grecia suscepit: vt narrat Ouidius lib. j. de fastis: et eum secũ regnare permisit: propter quod et in ãtiqua moneta romanorũ in vna parte fuit imago iani/ et in alia fuit nauis quia saturn⁹ qui simul cum iano regnauit venit in italiam per mare. Janus vero condidit ciuitatem ianiculũ in monte ianiculi: qui postmodum fuit vrbi additus ab anco quarto rege romanorũ. Saturnus etiam cõdidit ciuitatem que primo saturnia/ postea latium: quia saturnus ibi latuit filium suum iouem timens/ appellata est. Et sicut dicit eutropius/ ruine eius hactenus cernũtur in finibus tuscie nõ procul ab vrbe. Licet vero ianus non legat fuisse deformis morib⁹: tamẽ romani fecerunt sibi simulacrũ valde deformiter mõstruosum: de quo infra capitulo. viij. plus dicetur.

F Expost. ca. V.

a Sed ipsorum potius interptationes physi. ꝛc. A In hoc capło incipit augustinus improbare physicam ciuilem deorum selectorum quãtũ ad interpretationes quas Varro fecit in his que circa deos illos fiũt. Nitit eñ varro ostendere ꝙ ea que de ipsis dicuntur/ et circa eos fiunt: fiunt ad sacrificandum et representãdum aliquid naturale. Et facit ĩ hoc capitulo duo. Quia pͥmo ponit dicta varronis de hac materia. Secũdo ea reprobat/ ibi Sed o homo acu-

C

peritur deorũ nõ selectorũ: qui aliquo crimine famam traxit infamem: vix autẽ selectorũ quispiã qui non in se notam contumelię insignis acceperit. Illi ad istorũ humilia opera descenderunt: isti in illorum sublimia crimina nõ venerũt. De iano quidẽ nõ mihi facile quicꝙ occurrit/ quod ad probrũ ptineat: Et fortassis talis fuit vt innocẽti⁹ vixerit: ꝛ a facinoribus flagitijsqꝫ remotius: Saturnũ fugientem benign⁹ excepit: cũ hospite partit⁹ est regnũ/ vt etiã ciuitates singulas conderẽt: iste ianiculũ/ ille saturniã. Sed isti in cultu deorum om̃is dedecoris appetitores/ cuius vitã minus turpem inuenerũt/ eum simulacri mõstruosa deformitate turparũt: nũc eum bifrontẽ/ nũc etiã quadrifrontẽ tanꝙ geminũ faciẽtes. An forte voluerũt vt quoniã plurimi dij selecti erubescenda perpetrãdo amiserant frontẽ: quanto iste innocẽtior esset/ tãto frontosior appareret.

De paganorũ secretiore doctrina physicisqꝫ rõnib⁹. Ca. V.

a Sed ipsorum potius interptatiões physicas audiamus: quib⁹ turpitudinẽ miserrimi erroris velut altioris doctrinę specie colorare conantur. Primũ eas interpretatiões sic varro commẽdat/ vt dicat antiquos simulacra deorum/ ꝛ insignia ornatusqꝫ finxisse: q̃ cum oculis animę aduertissent hi qui adissent doctrinę mysteria/ possẽt animã mundi ac partes eius id est deos veros animo videre/ quorũ qui simulacra specie hominis fecerunt hoc videri secutos/ ꝙ mortalium anim⁹ qui est in corpore humano/ simillim⁹ est imortalis animi tãꝙ si vasa ponerent causa notandorum deorum: et in liberi ędem ęnophorũ sisterent quod significaret vinum per id quod continet id quod continetur: ita per simulacrum qđ formam haberet humanam/ significari animã rationalem: eo ꝙ velut vase natura ista soleat contineri: cuius naturę deum volũt esse vel deos. Hęc sunt mysteria doctrię quę iste vir doctissimus penetrauerat/ vnde in lucem ista pferret. b Sed o homo acutissime num in istis doctrinę mysterijs illam prudẽtiam perdidisti: qua tibi sobrie v⁹sum est ꝙ hi qui primum populis simulacra constituerũt/ et metũ dempserunt ciuibus suis/ et errorem addiderũt: castiusqꝫ deos sine simulacris veteres obseruasse romanos? Hi enim tibi fuerunt auctores: vt hęc contra posteriores romanos dicere auderes? Nam etsi illi antiquissimi simulacra coluissent: fortassis totum istũ sensum de simulacris non constituendis interim veri timoris silẽtio premeres: et in huiuscemodi perniciosis vanisqꝫ figmẽtis mysteria ista doctrinę loquacius et clari⁹ prędicares. Anima tamẽ tua tam docta et ingeniosa/ vbi te multum dolem⁹ per hęc mysteria doctrinę ad deũ sũmi/ id est a quo facta est/ non cum quo facta est: nec cuius portio/ sed cuius cõditio est: nec qui est omniũ anima/ sed qui fecit omnẽ animam.

tissime ꝛc. Quãtũ ad primũ sciendũ/ ꝙ varro volẽs ostendere ꝛ assignare causam/ quare faciũt dijs aliquibus simulacra humanis corporibus similia: dicẽ ꝙ ideo factũ est/ vt illi qui hoc vident oculis corpalib⁹/ ꝛ volunt mente adire mysteria. i. sacra secreta/ possint animo videre animã mundi/ ꝛ partes eius q̃ sunt dij vere in simulacro corporis hũani tãꝙ ĩ signo quodam: nã anima humana est simillima animę mundi/ q̃ est deus. Corpus aũt humanũ qđ est sicut vas contẽtiuũ ipsius animę dat significare ipam animã: et simulacrum dat significare ipm corpus: ꝛ ponit ad hoc exemplũ de vase quodam/ qđ ęnophorũ vocat: sic dictum ꝰm isidorum xx. lib. etymolo. q̃si ferens vinum: nam ęnos idem est quod vinũ. Est eñ in pposito de simulacro corporis humani sicut esset de huiusmodi vase si poneretur in tẽplo liberi: id est bacchi/ ad significãdum vinũ: ꝛ vinũ significaret ꝙ bacchus est de⁹ vini. b Sed o hõ acutissime Hic reprobat dicta varronis. Et pͥmo reprobat ea q̃ ad illud qđ ponit ꝑ de simulacrorum mysterijs: q̃ sunt alijs dictis eiusdẽ cõtraria: quę dicta ꝑ augustin⁹ recitat: ꝛ supra lib. iiij. ca. xxxj. expressi⁹ posuit: quib⁹ reprobat simulacra idẽ varro. Et est sciendũ ꝙ aug⁹ sępe vocat varronem hoiem acutissimũ vel doctissimũ: quod non facit nisi ꝓpter dicta tullij et terẽtiani de varrone supra li. vj. ca. ij. posita: quib⁹ aug⁹ sępe alludit. Scdo F ibi: Verũ ista

B

Alst hicroni sci verum.

Vide: a ¶ Verum
Quinta veritas
ista mysteria &c. ostendit dicta varronis supra iā recitata quo ad alia etiā & aliter reprobāda: q2 nec theologia naturalis: ad quā p interptatiões varro inducit ciuilem: et sibi placet tanq̃ vera sit / cõtinet veritatē / s3 falsa ē: & multo falsior p consequēs est ipsa theologia ciuilis.

Expo. Ca. VI.

b Dicit ergo idē varro &c. In hoc ca. beatus Aug. ponit & explicat sententiā varronis de dijs: q̃ quidem snīa ptinet ad theologiā naturalē: quā ido hic põit Aug.: q2 in seqntib. ea sepe & multū vtit in arguēdo: & eā reprobat ĩ multis locis: vt i sequētib. apparebit. Facit adt hā intentionē de aiab. q̃s vocauit heroas & lares et genios. Inter quas põt sic distinguit: videlicet q heroes fuerūt anię hominum excellētes virtutis: dicti sic q̃si aerei / ꝰm Ysidorum vij. etymologiarum. Lares vero dicuntur dij patrij: qui domos custodiūt. Unde dicit Ouidius lib. ij. de fast. Et vigilāt nr̄a semp ĩ vrbe lares. Genius vero dicit deus naturę: sed genij alios deos significāt qui deputātur hominibus: eo mō q̃ nos ponimus duos angelos: vnū bonū / & alterū malum hominib. assignari. Unde dicit ĩ fancillario poeta rū: q cū nascimur sortimur duos genios: quoꝝ vnus hortat ad bonū: alius ad malū: tm̄

C

¶ Quinta veritas / q solo deo illustrante aīa fit btā. Ex q̃ dicto accipiuntur duo theologica argumēta. Primū est 9 illos q̃ negant lumen glīe in patria: q2 illustratio sine lumīe eē nõ põt: et tm̄ deo illustrante aīa fit beata: vt hic habet. Secundū argumētū cõtra illos q̃ dicūt q ad causandū actum beatificū concurrit potentia nostra cū ipo deo cū tm̄ hic dicat q solo deo illustrāte.

¶ Quo solo illustrāte fit aīa beata: si eius grē nõ sit ingrata: nullo mõ potuit puenire. a Uerum ista mysteria doctrinę / qualia sint quātiq3 pendenda: q̃ sequūt ostēdēt. Fatet interim vir iste doctissimus aīaȝ mundi ac partes ei⁹ esse veros deos: vnde intelligitur totam eius theologiam / eam ipsam scilicet naturalem: cui plurimū tribuit: vsq3 ad animę rationalis naturam se extēdere potuisse. De naturali enim paucissima prąloquitur in hoc libro: in quo videbim⁹ vtrū per interpretationes physiologicas ad hanc naturalem possit referre ciuilem: quam de dijs selectis vltimā scripsit: quod si potuerit / tota naturalis erit. Et quid opus erat / ab ea ciuilē tanta cura distinctiõis abiungere? Si autē recto discrimine sepata est: quādo nec ista vera est quę illi natural. placet: puenit em̄ vsq3 ad animā / nõ vsq3 ad verum deū / qui fecit & animā: quanto est abiectior & fallior ista ciuilis: quę maxime circa corpoꝝ est occupata naturam / sicut ipsę interptationes eius: ex q̃bus quędā necessaria cõmemorare me oportet: tanta ab his exquisite & enucleate diligentia demonstrabunt.

¶ De opinione Uarronis qua arbitratus est deum esse animam mundi: qui tamen in partibus suis habeat animas multas: quarū diuina natura sit. Capitulum VI

Dicit ergo idē varro adhuc de naturali theologia ploquens / deū se arbitrari esse aīam mundi: quē greci vocāt cosmon: & hūc ipsū mūdū esse deū. Sz sicut hoiē sapientē cum sit ex corpe & animo: tm̄ ab aio dici sapientē: ita mūdū deū dici ab animo / cū sit ex aio et corpore. Hic videtur quoquo mõ cõfiteri vnū deū: sed vt plures etiā introducat: adiūgit mundū diuidi in duas ptes: id est cęlū & terrā: & cęlum bifariū in ęthera & aera: terram vero in aquā et humū. E quibus summū esse ęthera / scdm aera / tertiam aquā / ĩfimā t̃rā. Quas oēs ptes q̃ttuor aīarū esse plenas / ĩ ęthere & aere imortaliū: in aqua & terra mortaliū: a sūmo autē circūitu cęli vsq3 ad circulū lunę / ęthereas aīas esse astra ac stellas: easq3 cęlestes deos nõ mõ intelligi esse / s3 etiā videri. Inter lunę vero gyrū et nimboꝝ ac ventoꝝ cacumina aereas esse animas: sed eas animo nõ oculis videri: et vocari heroas & lares et genios. Hęc est videlicet breuiter in ista prąlocutione proposita theologia naturalis: quę nõ huic tm̄ / sed et multis philosophis placuit: de qua tūc c diligentius disserendum est cum de ciuili quantum ad deos selectos attinet: opitulante deo vero quod restat impleuero.

¶ An rationabile fuerit ianum et terminū in duo numina separari. Capitulū VII

Ianus igitur a quo sumpsit exordiū: q̃ro q̃snā sit? Respondetur: Mundus est. Breuis est hęc plane atq3 aperta responsio. Cur ergo ad eū dicuntur rerum initia pertinere: fines vero ad alterū quem terminū vocāt?

b varro nõ videtur velle sic distinguere: sed q oēs anię sint heroes & lares & genij: nā oēs aīas rõnales posuit eē genios: vt patet infra li. isto ca. xiij. c ¶ Tūc diligētius &c. s. infra lib. viij.

A

Expo. Ca. VII.

d Ian⁹ igit a quo sūpsit exordiū: quero quisnā &c. In hoc capitulo incipit beatus Aug. p rationes iprobare interpretatiões naturales de dijs: q̃ dijs selectis attribuuntur: et pręcipue agit hic d̃ his quę deo iano attribuit Uarro: dicit em̄ Ianū esse mūdū: & tamē sibi attribuit initia rerū tm̄: et alteri deo. scz termino attribuit fines: quibus etiam duob. duo menses fuerūt cõsecrati: scz Ianuarius iano: cui⁹ festū celebrabat primo die Ianuarij. Februari⁹ vero deo termino: cuius festū celebrabat. xx. die mēsis illi⁹: nec fuit festū aliqd in mēse post festū termini: et ille mēsis antiq̃tus fuit vltimus mēsis anni: vñ dicit Ouidius li. ij. d̃ fast.: loqns de mēsibus istis: Qui sequit ianū veter. fuit vltim⁹ anni. Tu q3 sacrorū ẽmie finis eras. Prim⁹ vero mēsis ꝰm Ouidiū lib. j. de fastis: fuit olim martius: et idē dicit Solin⁹: a quo mēse computabāt vsq3 ad mēsem decimū: & decimum ab illo vocabant decembꝛ. Est adt sciēdum / q licet februari⁹ eēt vltim⁹ mēsis: et ĩ eo celebrabant terminalia. i. sacra terminal tamē februari⁹ di-

B

A

cebatur a quodam solenni purgatorio quod fiebat
illo mēse quod februm vocabatur: de quo Ouidius
lib. ii. de fastis: assignans causam/quare februari⁹ sic
vocabatur: dicit sic: Februa romani dixere piamina
patres. Credebant em̄ q̄ anime defunctorū circūuo/
larēt: ⁊ aerē immū
dū redderēt: ⁊ ido
puisuz fuit de quo
dā genere purgan
di aerē: qua purga
tione facta aie redi
erūt ad sepulchra:
⁊ illa purgatio vo
cabatur febrū. De
duplici ꝟo facie ia
ni/ ꝯ qua hic sit mē
tio: dicet in sequen
ti capitulo.

b Expo. Ca. VII
SEd iani bi/
frōtis simu
lacri ⁊c. In h̄ ca/
pi. beat⁹ Aug⁹ im
probat interpreta
tionem naturalem
quam facit Varro
de simulacro iani:
B cuius simulacrū
quandoq̄ formatꝰ
cum duabus facie
bus i eodē capite/
oppositas plagas
mundi respicienti/
bus: qn̄q̄ ꝟo cum
quattuor. Et ꝓpter
hoc qn̄q̄ vocat ia/
nū bifrontez: qn̄q̄
quadrifrontē: et il/
lum etiā vocāt qn̄
q̄ ianū geminum.
Facit aūt aug⁹ hic
Al. regulo/
onis duo: quia p̄mo re/
probat interpreta
tionē naturalē Ia/
ni bifrontis. Secū
do iani quadrifrō/
tis/ibi: Cū ꝟo euz
faciant ⁊c. Quan/
tū ad primū scien/
dū/ q̄ palatuz oris
quidam poete gre
ci/ ⁊ etiā latini: vo
cauerunt celum: eo
q̄ est rotundū: ⁊ su
pereminet inferio
ri parti oris/ sicut
celuz terre: et quia
in ore homis aper
to et hiante est du
plex aditus seu ia/
nua: vn⁹ versus dē
tes: q etiā respicit
versus extra: ⁊ ali/
us ꝟsus guttur in/
Sexta
veritas trorsum: ideo iano
fecerunt duas faci
es. Istaz interpre
tationē improbat.
beatus Aug⁹. Pri
mo ostendēs/ q̄ ir/

Nā propter initia et fines
duobus istis dijs duos mē
ses perhibent dedicatos:
preter illos decē quibus vs
q̄ ad decēbrē caput ē mar
tius: ianuariū iano/ februa
riū termio. Ideo termina/
lia codez mense februario
celebrari dicunt/ cum sit sa
crum purgatoriū quod vo
cant februm: vnde mensis
nomē accepit. Nūquid er
go ad mundū q ian⁹ ē/ ini/
tia rerū ptinēt: ⁊ fines nō p
tinent: vt alter illis dijs ꝑ/
ficeretꝰ? Nōne oīa q̄ in hoc
mūdo fieri dicūt: i hoc eti/
am mūdo terminari faten
tur? Que est ista vanitas i
opere illi dare potestatē di
midiā: i simulacro faciem
duplā? Nonne istū bifron
tem multo elegantius in/
terpretarentꝰ: si eundē et ia
num ⁊ terminū dicerēt: at/
q̄ initijs vnam faciem/ fi/
nibus alteram darent: qm̄
qui operatꝰ vtrumq̄ debet
intēdere? In om̄i em̄ mo/
tu actionis sue qui non re
spicit initium/ non prospi/
cit finez. Unde necesse est
vt memorie respicienti ꝓ/
spiciens connectatꝰ inten/
tio: Nam cui exciderit qd
ceperit: quomō finiat non
inueniet. Q̄ si vitā beatā
in hoc mūdo inchoari pu/
tarent extra mundū perfi/
ci: et ideo iano: id est mun
do solā initiorū tribuerēt
potestatē: profecto ei ꝑpo/
nerēt terminuz/ eūq̄ a dijs
selectis nō alienarēt. Q̄/
q̄ etiā nūc cū in istis duo/
bus dijs initia rerū tpaliū
finesq̄ tractantur/ termio
dari debuit plus honoris.

¶ Maior
enim leti/
cia est/ cū
res q̄q̄ ꝑ/
ficitꝰ: solli/

¶ Sexta veritas
q̄ maior est leti/
cia cuiuslibet rei
cum perficitur q̄
cum incipitꝰ: quia
videt q̄ sollicitudi

citudinis au
tē plena sūt
cepta/ donec
ꝑducantꝰ ad
finē: quē qui
aliquid inci/
pit/ maxime
appetit: intē
dit/ expectat
exoptat: nec
de re inchō/
ata nisi ter/
minetur exultat.

nis plena sunt
cepta donec ꝑ/
ducantꝰ ad finē
Et illi⁹ dicti rō
ē: q: amor ē mo
tus animi natu
ralꝰ: cū nihil ha
beat de violēto
⁊ q: mot⁹ natu/
ralis quāto pl⁹
appropinq̄t ter
mino tāto ē for
tior ⁊ ver⁹ amor
q̄to vicinior fi/
ni/ tāto ītēsior.

¶ Ob quā causā cul/
tores iā bifrontē ima/
gine ipsius finxerunt:
quā tamē etiā quadri/
frontē videri volunt.

Capitulum VIII

SEd iani bifrōtis si/
mulacri interpreta/
tio ꝓferatur. Duas
em̄ facies ante et retro ha/
bere dicitꝰ: q̄ hiatus noster
cū os aperimus mundo si/
milis videatꝰ: vnde et pala
tū greci ουρανον appellāt.
Et nōnulli inquit poete la/
tini celum vocauerunt pa/
latū: a quo hiatu oris et fo
ris esse aditū ad dentes ver
sus/ et introrsus ad fauces.
Ecce quo perduct⁹ est mun
dus/ propter palati nostri
vocabulum/ vel grecum/
vel poeticuz. Quid autem
hoc ad animam: quid ad
vitam eternam? Propter
solas saliuas colatꝰ hic de/
us: quibus partim glutien
dis/ partim expuendis sub
celo: palati vtraq̄ pandi/
tur ianua. Quid est por/
ro absurdius/ q̄ in ipso
mundo non inuenire du/
as ianuas ex aduerso si/
tas: per quas vel admittat
ad se aliq̄d intro/ vel emit
tat a se foras: et de nostro
ore ⁊ gutture/ quorum simi
litudinē mūdus nō habet:
velle mundi simulacrū cō/
ponere iano/ ꝓpter solum

risibilis sit: et patet intentio Aug⁹. Secūdo osten/
dit q̄ sit irrationabilis/ dicens: Quid est porro ab/
surdius q̄ in ipso mundo non inuenire duas ianuas
ex aduerso sitas: per quas vel admittat aliquid ad se
intro: vel emittat a se foras: et de nostro ore et guttu
re: quorum simili
tudinez mundus
nō habet: vel mū/
di simulacrum cō/
ponere iano pro/
pter solum pala/
tum: cuius simili/
tudinē ianus nō
habet. Et facit du/
as rationes i his
ꝟbis: quarū vna
est talis: Mund⁹
nō habet duas ia
nuas/ per quas
emittat vel admit
tat: ergo licet hia
tus oris hoc habe
at: nō est hoc ad ꝓ
positū de mūdo:
ergo ꝓpter hoc ia
nus: id est mūdus
nō debuit habere
simulacrū dupli/
cis faciei. Secun
a da talis ē licet pa/ B
latū habeat simi/
litudinem celi ꝟm
poetas: tamē mū
dus non habet si
militudinem oris
vel gutturis: sed
oris et gutturis i
duo sūt aditus su
pradicti: ergo ꝓ/
pter hoc os ⁊ gut
tur non debuit ia
ni, i. mūdi simula/ B
crū effigiari. Sci
endū est autem q̄
et alie rationes as
signātꝰ quare ian⁹
est bifrons. Unde
assignat Isidorus
lib. viii. etymolo/
giaꝝ. s. ꝓpt orienē
et occidēs mūdi:
quā causam tan/
git etiaz hic infra
beat⁹ Aug⁹. Ali/
as duas causas tā
git Ouidi⁹ lib. i. d
fastis. Una est q̄
ꝟm aliquos phi/
losophos et poe/
tas/ mūdus aliqn̄
fuit vnū solū cha
os: i quo om̄ia ele
mēta erāt ad inuī
cē ꝑmixta: ⁊ nō di
stincta situ nec lo/
co. Et ad hoc re/
presentandum ia
nus formatur cū
duplici facie: qua
rū vna ē anterius
& et alia

S B talis consimilis po
sterius: vt denote
tur quod inter anteri⁹
et posteri⁹ tūc non
fuit distinctio/ sed
idem erat vtrūque.
Unde in psona iani
dicit Ouidius sic
Nūc quoque cōfu/
se qm̄ nota parua
figure. Ante quod
est in me postque vi
detur idem. Alia
causa est: quia sibi
cōmissa est custo/
dia mundi tanquam
ianitori: Et ideo
sicut ianitor ha/
bet respicere in/
gressus et egres/
sus: sic et ian⁹ abs
que hoc quod caput
vertat: videt du/
as partes mundi
oppositas: id dui
as fingitur habe/
re facies: quarū vna
orientem/ alia oc
cidentē spectat.

a ¶ Cum vero
eū faciūt qua/
drifrōtē &c. Hic
reprobat ianū qua/
drifrōtē: qui et ia
nus geminus ap/
pellat: et ostendit
quod nec bene dicit
Janus geminus:
quia non dicit mun/
dus geminus: nec
etiam rationabili
ter effigiatur qua
drifrons: tum quia
nec in mūdo sunt
quattuor adit⁹ seu
Job.10.b ianue quibus ali/
quid intret vel exe
at: sicut de hiatu
oris: propter quē
ian⁹ effigiatur bi/
B frōs dictum fuit: b
tum quia etiam in
ipso ore hois a quo
Septima sumpsit originem
veritas ianus bifrōs: non
sunt quattuor ali/
qua: ex quib⁹ pos
set rō sumi/ quare
deberet effigiari
ianus quadrifrōs
nisi forte neptun⁹
qui est de⁹ maris
impleat os eius
pisce aliquo: et sic
buccis tumentib⁹
Georg.1. representet duas
facies: et alie due
pertineant ad os
et guttur.

Expo. Ca. IX.

palatum: cuius similitudi/
a nem ianus nō habet: Cum
vo eū faciunt quadrifron/
tē et ianū geminū appellāt/
ad quattuor mūdi partes
hoc interpretant: quasi ali
quid spectet mūdus foras
sicut per omnes facies Ja/
nus. Deinde si ian⁹ est mū
dus: et mundus quattuor
partibus constat: falsū est si/
mulacrū iani: quia ianus etsi
quadrifrōs legit: nunquam tū
quadrifianus inuenit. Aut
propterea verum est: quia etiā no
mine oriētis et occidētis to
tus solet mūdus intelligi:
nūquid cū duas partes ali
as noīauimus septentrio/
nis et austri/ sicut illum qua
drifrontē dicūt geminū ia/
num: ita quisquam geminū di/
ctur⁹ est mūdū? Nō habēt
omnino vnde quattuor ia
nuas que intrantib⁹ et exe/
untibus pateāt interpretē/
tur ad mūdi similitudinē:
sicut de bifronte/ quod di/
cerent saltē in ore hois in/
uenerūt: nisi neptunus for
te subueniat et porrigat pi/
scem: cui preter hiatū oris
et gutturis etiā dextera et si
nistra fauces paterēt. Et ta
mē hanc vanitatē per tot ia/
nuas nulla effugit aīa/ nisi
que audiat veritatē dicen/
tem: Ego sum ianua.

¶ De iouis potestate atque eiusdem cū iano cōparatione. Ca. IX

Ouē autē qui etiā iu
piter dicit: quā velint
intelligi/ exponant.
¶ Deus est
inquint ha/
bens ptātē
causarū: qui/
b⁹ aliqd fit
in mundo.
Hoc quam ma/
gnū sit/ no/
bilissim⁹ ver/
gilij vers⁹ ille
testat: Fe/
lix qui potuit
rer cogno/
scere cau/
sas. Sed cur
ei preponi/
tur ianus: Hoc
nobis vir il
le acutissi/
m⁹ doctissi/
musque respō
deat. Quoniam
penes ianū
inquit sunt
prima: pe/
nes iouē sū/
ma. Meri/
to ergo rex
oim iupiter
habet. Pri/
ma enim vin/
cunt a sum/
mis: quia licet
prima pcedāt
tpe: summa
superāt dig
nitate. Sed c
recte hoc di
ceretur/ si fa
ctorum pri/
ma discerne
rent et sūma
Sicut enim
initium facti
est pficisci/
sūmū pueni
re: initiū fa/
cti inceptio
discendi: sū
mum perce/
ptio doctri/
ne: ac sic in
oībus pri
ma sunt ini/
tia: sūmaque
sūt fines. Sed
iam hoc ne/
gociū inter
Janū termi
nūque discus
sū est. Cau/
se aūt que dā/
tur iouī effi/
ciētia sunt/
non effecta:
neque vllomo
do fieri pōt/
vt vel tem/
pore preue/
niantur a fa
ctis/ initijs
ve factorū.

¶ Septima veri/
tas est/ quod felicitas
humana secundum quod de
ipsa locuti sūt ho/
mies: cōsistit i co/
gnitōe causarum vni
uersi. Unde cōmen/
dat Aug⁹ illū ver
sū virgilij. Felix qui
potuit rer cogno
scere cās. Ex quo
dicto inferuntur
due cōclusiones.
Prima/ quod vera fe
licitas consistit in
cognitione prime
cause: que est causa to
ti⁹ vniuersi: sicut
tus Aug⁹ qui loqt
de vera felicitate
ponit hic dictum
Uirgilij qui tribu/
it felicitati causa
rū cognitionem.
Secūda cōclusio
quod felicitas natu/
ralis de qua loqba
tur philosophus
cōsistit in natura
li prime cause cog/
nitione: quia de ta/
li noticia est intē
tio virgilij: cū ali
am nesciret. Sed
orit dubiū: qua/
re Vergilius posuit
causas i plurali:
cū sit vnica causa
prima. Dicit autē
quod illud dictū nō
refert i sua plura
litate ad multitu
dinē substātiarū
separatarum: sicut po
suit Aristo. i plu
rib⁹ talib⁹: sed ad
pluralitatē idea/
c rū i mēte diuina
relucētiū: cū esset
platonic⁹ secundum Au
gust. Ex quo dicto
accipitur ista vul
garissima regula
quod illa que sūt prio/
ra generatōe sūt
posteriora pfecti/
one. Unde accipiūt
aliqui istā maximā
quod in essentialiter
ordīatis īfra idē
gen⁹ semp posteri
ora sūt pfectiora:
Et ideo quia i eodē
genere sūt poten
tie aīe: dicūt quod sp
posterior est pfecti
or: et propter hoc vo/
lūtatē esse nobili
orē intellectu/ di/
cūt esse tenendū.
Sed cōtra illam
maximā instatur quadrupliciter. Primo
quia in vegetabilib⁹ potentia generatiua
pcedit secundum ordinē nutritiuā et augmēta
tiuā: et tū vltima videt esse minus no/
bilis: cū terminet ad quantitatē/ sicut
prima ad substātiā: et nobilior potētia
est ad nobiliorē finē. Scdo quia i aīalib⁹
videt imaginatio eē nobilior quam mēoria
que est retentiua: et eo quod memoria nō dese
ruit intellectui nisi mediāte phātasia que est
imaginatiua: et tū memoriā illi i cōstat
eē posteriorē: sicut retētio sequit receptio
nē. Tertio sic: quia i rōnalib⁹ intellectus
nobilior est memoria: put memoria acci
pit p virtute recordatiua: cū recordatio
nō sit nisi propter intellectū/ vel cōseruatio ta
liū spērū: et iterum ad recordationē nō pti
net nisi noticia abstractiua/ que est min⁹ p/
fecta: et tamē memoria sic sumpta est poste
rior. Quarto i intellectualib⁹. i. i spiri/
tibus separatis potētia executiua est poste
rior volūtate et intellectu: cū nō possit ali
qd nisi volūtate puta/ sicut nec volun/
B tas/ nisi previo

Nūc autem b
qui &c. In hoc
ca. reprobat aug⁹
interpretationes na
turales eorū qui de
ioue dicunt. Et fa
cit i hoc ca. 3 ca. duas
rōnes: quarum se/
cunda incipit ibi:
Deinde quero &c.
In prima de pte
facit tria: quia primo
ponit sentētiā ali/
quorum qui deos co
lunt/ de ioue quis
sit: quā etiā confir
mat p vnū versum
Uirgilij qui poni
tur in georgicis li/
bro. ij. et quare ei
pponatur Janus
secundum Uarronē. Se
cūdo ibi: c ¶ Sed
recte hoc dice/
retur &c. Dictam
sentētiā reprobat
precipue quantum ad
dictum varronis
qui id ianū prepo
nit ioui: quia iano at
tribuuntur princi
pia/ ioui sūma: pro/
pter quod iupiter
est rex sūm⁹. Quod
reprobat Aug⁹: quia
quia licet in his que
facta sunt/ summa
et dignissimā sit in
fine/ et nō in princi
pio: tamen i his que
nō fiūt/ sed sūt cau
se effectiue aliorum
oportet necessario
quod illud quod est sūma
cā effectiua et di/
gnissima/ sit etiā pri
ma: sed tal est iupit
secundum eos. Tertio ibi
Hic sane

Semp enim prior est res q̄ facit q̄ꝫ illa q̄ fit: q̄propter si ad ianū ptinēt initia factoꝝ: nō idō potiora sūt efficientib⁹ causis quas ioui tribuūt.

¶ Sicut eniꝫ nihil fit: ita nihil ichoat̄ vt fiat: qđ nō faciens causa p̄cesserit. a Hūc sane deū penes quē sunt oēs causę factorū oīm naturarū naturaliūq̄ꝫ rerū: si iouem ppli appellāt/ ꝛ tātis contumelijs tamq̄ꝫ scelestis crimiationib⁹ colūt tetriore sacrilegio sese obstringūt/ q̄ꝫ si prsus nulluꝫ putarēt deū. Unde satius esset eis aliuꝫ aliquē iouis noīe nūcupare/ dignū turpibus ꝛ flagitiosis bonorib⁹ supposito vano figmēto/ qđ potius blasphemarent: sicut saturno dicitur supposit⁹ lapis/ quē p filio deuoraret/ q̄ꝫ istū deum dicere ꝛ tonātē ꝛ adulterantē/ ꝛ totū mūdū regētē/ et p tot stupra diffluētē: ꝛ naturaꝝ oīm naturaliūq̄ꝫ rerū causas sūmas habentē ꝛ suas causas bonas non habētē. Deinde q̄ro/ quē b iā locū iter deos huic deo tribuāt ioui/ si ian⁹ est mūdus? Deos eñ veros ani mā mūdi ac ptes eius iste definiuit: ac p hoc qcq̄d h nō est/ nō ē vtiq̄ꝫ sm istos ver⁹ de⁹. Num igit̄ ita dicturi sunt iouē aiaꝫ mūdi vt ianus sit corp⁹ ei⁹. i. iste visibilis mūd⁹? Hoc si dicunt: nō erit quēadmodū ianū deū dicāt: qm̄ mūdi corp⁹ nō est deus: vel sm ipsos/ s aia mūdi ac ptes ei⁹. Uñ idē varro apertissime dic̄ deū se arbitrari eē aiam mūdi/ ꝛ hūc ipm mūdū esse deū: s sicut hoiem sapiētē/ cū sit ex aīo ꝛ corpore/ tm̄ ex aīo dici sapiētē: ita mundū deū dici ab aīo/ cū sit ex aīo ꝛ corpore. Solū itaq̄ꝫ mūdi corpus nō est de⁹: s aut sola aia eius/ aut sit corpus ꝛ anim⁹: ita eñ vt nō sit a corpe/ s ab aīo de⁹. Si ergo ianus est mūd⁹/ ꝛ de⁹ est ianus: nūquid iouē vt de⁹ esse possit aliquā partē iani esse dicturi sunt? Magis eñ ioui vniuersum solēt tribuere: vnde est illō: Jouis oia plena. Ergo ꝛ iouē vt deus sit/ ꝛ maxime vt rex deoꝝ: nō aliū possunt existimare q̄ꝫ mundū: vt in dijs ceteris sm istos suis partib⁹ regnet. In hāc sententiā etiā quosdā versus valerij sorani exponit idē varro i eo libro quē seorsum ab istis de cultu deorū scripsit: qui versus hi sunt: Jupiter omipotēs regū rex ipse deusq̄ꝫ: Progenitor genitrixq̄ꝫ deū de⁹ vn⁹ ꝛ oīs. Exponunt̄ aūt i eodē libro ita: vt eū marē existimarēt q̄ semē emitteret: feminā q̄ acciperet: iouēq̄ꝫ eē mūdū/ et eū oia semina et se emittere ꝛ in se recipe: qua causa inq̄t scpsit soran⁹: Jupiter pgenitor genitrixq̄ꝫ nec min⁹ cū causa vnū ꝛ oia eūdē esse: Mūdus eñ vn⁹/ ꝛ in eo vno oia sunt.

¶ An iani et iouis recta discretio sit. Capitulum X

c Cum ergo ꝛ ianus mūdus sit/ ꝛ iupiter mundus sit: vnusquisq̄ꝫ sit mūd⁹ quare duo dij sunt ianus ꝛ iupiter? Quare seorsum habēt tēpla/ seorsum aras/ diuersa sacra/ dissilia simulacra? Si ppterea: q2 alia vis est pmordiorū/ alia causaꝝ: ꝛ illa iani/ ꝛ illa iouis nomē accepit: nunq̄d si vnus hō

G a ¶ Hunc sane ꝛc̄. Ostēdit q̄ ex quo de ioue tam alta sentiunt: imane sacrilegiū cōmittunt/ q̄ in ei⁹ honorē crimina sibi imposita celebrāt/ sicut in theatris et in scena: ꝛ meli⁹ esset q̄ fingerēt vnū aliuꝫ quē noiarent iouē: de q̄ talia crimia fingerēt: sicut etiā fingūt de saturno/ vt patꝫ per ouidiū li. iiij. de fast. / q̄ deuorauit filios suos: de quo dolens mat̄ iouis: et timens ne etiam iouē deuorarēt occultauit eum natū statī in nemore/ ꝛ supposuit loco eius vnū lapidē: vel sicut infra ca. xix. dic̄ aug⁹ glebā terrę quā saturnus credēs esse filiū suuꝫ deuorauit. b ¶ Deinde q̄ro ꝛc̄. Ponit hic Augustin⁹ secūdaꝫ rōnē: pbans ex dictis eoꝝ/ q̄ ipi habēt ꝯcedere q̄ iupit̄ sit vna ps iani seu mūdi: cū tamē ipse varro et alij videantur dicere q̄ ipsemet iupiter sit tot⁹ mundus/ vel aia totius mundi: vt patuit. s̄. ca. vj. Cū quo concordat virgili⁹ i bucolicis: q̄ ęgloga tertia dicit: Jouis oia plena. Ad quod etiaꝫ varro i quodā libro queꝫ fecit de cultu deorū ex̄ libros. xviij. de reb⁹ diuinis de quib⁹ sup̄ libro. vj. ca. iij. facta est mentio/ adducit versus Ualerij sorani: et exponit eos

¶ ... tas / nisi preuio intellectu: et tm̄ null⁹ ponit illam potētiā vltimā eē pfectiorē: ideo dico q̄ illa ratio nō demonstrat q̄cq̄d dicat̄ de ꝯclusiōe. Et cū dicat̄ q̄ natura semp incipit a minꝰ pfectis: sicut attestat̄ regula hic accepta. Dicendū q̄ illa regula est itelligēda in ordine finis ꝛ eorum que sunt ad finē/ ꝛ nō vniuersaliter in alijs: vnde delectatio sequitur perfectam operationē: et tamen non est ipsa operatiōe pfectior.

Octaua veritas ¶ Octaua veritas / q̄ sicut nihil fit: ita nihil ichoatur vt fiat quod faciēs non p̄cesserit. Semp eñ (vt dicit) prior est res que facit q̄ꝫ illa q̄ fit. Intelligendū tm̄ q̄ q̄tuor modis cōuenit vnā rē altera esse priorem: Aut sm ordinē durationis: sicut iuuentus precedit senectutem. Aut sm ordineꝫ originis: sicut pater p̄cedit filiū in diuinis: q2 ab ipso. Aut sm ordinem nature: sicut oē subiectū p̄cedit suā passionē. Aut sm ordineꝫ pfectiōis: sic christus fuit fact⁹ añ iohānē: vt habetur in euangelio. Nunc aūt ista regula beati augustini vniuersaliter n̄ potest eē vera: q2 nō quantū ad ordinē durationis quia eodē instāti q̄ sol fuit creat⁹/ ab eo ipso sole radius fuit generatus: nec sm ordinem pfectiōis: q2 in causis vniuocis videm⁹ q̄ pat̄ nō est pfectior filio i creatis: sꝫ sm ordinē nature causa efficiēs p̄uenit suū effectū: q2 ab eo dependet: Et sm ordinē originis: q2 est ab eo.

eo modo quo h recitat augustinus satis clare.

¶ In hoc ca. ix. facit aug⁹ mētionem de v̄sib⁹ valerij sorani: q̄s clare expo nit in l̄ra. Quis autem fuerit iste valerius soran⁹/ expositor nō dicit: nec mihi mō occurrit: ideo reseruet̄ cū alijs: nisi forte fuerit ille cuius virgilius. vj. eneidos memīt dicens: Uel te sulco sorane serenet.

Expo. ca. X.

c Cum ergo et ianus ꝛc̄. In hoc capitulo facit tertiaꝫ rōnē ꝯ ea q̄ dicūtur et fiūt circa iouē: et patet intētio aug. Ducit auteꝫ rō sua ad hoc q̄ ian⁹ ꝛ iupiter nō sunt duo dij nisi velint iouē dicere tot deos q̄s habet cognomia.

Additio lacobi passauan

C

Uirgili⁹ in bucco. egloga. 3.

D

Uersus valerij sorani q̄s ponit varro in libro de cultu deoꝝ

a [D]Ixerūt eū victorē &c. Expo.ca. XI
In hoc capl'o augustin⁹ quattuoꝛ cōtra ea
quę ioui attribuūtur arguit. Et facit i hoc
capl'o tria. Quia pꝛimo recitat nomia q̄/
bus iouem nomināt: & causam noim̄ assignat. Secū
do ibi: In his vt ad
uertim⁹: rationem
suam tertiā/quę ha
bet in p̄cedēti cap̄.
confirmat. Tertio
ibi: Nolo dicere q̄
aialib⁹ &c. q̄dā cir/
ca noiationē iouis
reprobat. Nomia
ꝯo q̄ hic recitat au
gustin⁹/ ipsemet si
qs bene aduertat
exponit: nam ideo
iupiter dicit victoꝛ
quia oia vicit: ideo
inuictus/quia a ne/
mine vincit: iō opi
tulus/quia indigē/
tib⁹ opitulat: ideo
impulsoꝛ/qꝛ habet
potentiā impellen
di: ideo statoꝛ/quia
habet potestatem
statuendi: ideo cen
tūpeda/quia hab;
potestatē stabiliēdi
& etiā in se stabilis
est/vt quasi cētū pe
dib⁹ inniteret: ideo
supinalis/quia ha/
bet potestatē resu/
pinādi.i. reuersan/
di: ideo tigillus/qꝛ
mundū suppoꝛtet.
Tignus vel tigill⁹
est lignum in tecto
A cui alia supponunt
vt ea sustēteret: ideo
alinus/qꝛ alit gene
t.stabilitorē raliter oia: ideo ru
minus quia ruma/
id est mamma alit
specialiter aimalia
Ista noia iouis po
nit apuleius in cos/
mographia sua/id
est lib. de mūdo in
fine ei⁹. b Nolo dicere &c. Hic
arguit aug⁹ contra
illud qđ dictum est
supra de ioue/vide
lic; q̄ ipse nomiat
rumin⁹: qꝛ ip̄e mā/
ma alit aialia: ꝯtra
qđ p̄mo arguit: nā
videret hoc op⁹ cō
uenienti⁹ fęminę q̄
viro attribui: & per
consequēs Iunoni
poti⁹ q̄ ioui: nec h
esset incōueniēs iu
B noni: qꝛ regina deo
rum: nā ipsa habe/
ret sub se deam ru/
minā/de qua facta est mentio.s̄.li.iiij.ca.xj.q̄ sibi fa
mularet. Dicit aūt aug⁹ hic: Nolo dicere &c. q̄si di/
ceret/nolo hoc dicere: sed tamē alius fortasse hoc di/
ceret. Secūdo ibi: c Cogito eñ posse &c. Ar/
guit cōtra responsionē quę dari posset: posset eñ di/
ci/q̄ iupiter & iuno
idē sūt: sicut innuit
valeri⁹: de quo sup̄
dictū est ca.ix. cui⁹
versus hic replicat
aug⁹. Et etiam ista
fuit opinio aliquo/
rum: vt patet.s̄.li/
bro.iiij.ca.xj. Con/
tra quod arguit au
gustin⁹: quia fm h
iupiter erit illa dea
rumina/ de qua iā
dictū est. Et ita iu/
piter nō diceret ru
minus/sed rumina
nisi velit dicere eū
ruminū quia lactat
masculos: & rumi/
nā/qꝛ lactat fęias: &
tñ rumia nō ponit
iter deos selectos/
C sed ignobiles & ple
beios. Dicit ꝯo h
augustin⁹: recte vi
debat indignū vt i
spica alter ad curā
geniculi/alter folli
culi pertineret/pro
pter deum nodotū
et deam patelenā/
et deam volutinā:
de quibus dictum
est supra libro.iiij.
cap̄.viij. vbi distin/
cti dij ponunt: quo
rum nodot⁹ habet
curam geniculoꝝ:
& alię duę deę/vide
licet patelena & vo
lutina curā follicu/
loꝝ. Dicit autē hic
aug⁹ se deam pecu
niā.s̄.li.iiij. iter nu
musculariosos / id est
eos qui dāt mune/
ra: vel vt aliq̄ libri
habent/inter num/
musculariosos/id est
nūmularios inue/
nisse: quia lib.j.ca.
xxj. ponitur cū ęscu
lano et argentino/
quos hic vocat nū
musculariosos/id est
nummularios: vel
nūmusculariosos/ qꝛ
ęsculanus est deus
nūmoꝝ ęreoꝝ:
argentinus argen/
teoꝝ: et dant mu/
nera vel faciunt nū
mos/sicut etiā dea
D pecunia dat vel fa
cit pecuniam.

in diuersis rebus duas ha
beat potestates/aut duas
artes: quia singularum di
uersa vis est: ideo duo iu/
dices aut duo dicūtur ar/
tifices? Sic ergo et vnus
deus/cum ipse habeat po
testatem pꝛimoꝛdioꝛum/
ipse causarum: num pꝛop
ter hoc illum duos deos
eē necesse est putari: quia
p̄moꝛdia causęq; res duę
sunt? Q si hoc iustū pu/
tant: etiam ipsum iouem
tot deos eē dicāt/quot q̄t
ei cognomina ꝑpter mul
tas potestates dederunt:
quoniā res omnes ex qui/
bus illa cognomina sunt
adhibita mltę atq; diuer/
sę sunt/ex quib⁹ pauca cō/
memoꝛo.

De cognominib⁹ iouis quę nō ad multos deos/sed ad vnū eundemq; referūtur Capitulum XI

a [D]Ixerunt eum vi/
ctoꝛem / inuictū/
opitulum/impul
soꝛem/statoꝛem/centūpe/
dam/supinalem/ tigilluz/
alinum/ruminum: et alia
quę per se pꝛosequi longū
est. Hęc autem cognomi/
na imposuerunt vni deo
ꝑpt' causas potestatesq;
diuersas: non tamē ꝑpter
tot res etiam tot deos eū
esse coegerūt q̄ omia vin
ceret/q̄ a neminevincere/
tur: q̄ opem indigētibus
ferret: q̄ haberet impellen
di/statuendi/ stabiliendi/
resupinandi potestatem:
q̄ tanq̄ tigillus munduz
contineret ac sustineret:
q̄ aleret omnia: q̄ ruma/
id mām̄a aleret animalia.
In his vt aduertim⁹ quę/
dam magna sunt/quędaz
exigua: et tñ vnus vtraq;
facere perhibet. Puto in/
ter se ꝑpinquioꝛa esse cau
sas rerum atq; pꝛimoꝛdia
ꝑpter quas res ynum mū
dum/duos deos esse vo/
luerunt/iouem atq; ianū:
q̄ cōtinere mundū/& mā/
mā dare aimalib⁹: nec ta/
men ꝑpter hęc duo opera
tam longe inter se vi & di/
gnitate diūsa duo dij esse
compulsi sunt: sed vn⁹ iu/
piter/ ꝑpter illud tigillus/
ꝑpter hoc ruminus appel
latus est. Nolo dicere/q̄ b
animalib⁹ mammā pꝛębe
re sugētibus magis iuno/
nem potuit dicere q̄ iouē
pręsertim cum esset etiam
diua rumina/ quę in hoc
opus adiutoꝛiū illi famu/
latūue pꝛęberent. Cogito c
enim posse respōderi & ip/
sam iunonem nihil aliud
esse q̄ iouem fm illos va/
rij foꝛani versus: vbi dictū
est: Iupiter omnipotēs re
gum rex ipse deusq;: Pꝛo
genitoꝛ genitrixq; deum.
Quare ergo dictus est et
ruminus: cum diligētius
foꝛtasse quęrētib⁹ ipse in/
ueniatur esse etiam illa di
ua rumina? Si eñ maie/
state deoꝝ recte videbat
indignum vt in vna spica
alter ad curā geniculi/al/
ter ad folliculi pertineret:
quāto est indigni⁹ vnam
rem infimā: id est vt mam
mis alant animalia/duo/
rū deoꝝ potestate curari:
quoꝝ sit vn⁹ iupiter rex ip
se cūctoꝝ: & hoc agat nō
saltem cū cōiuge sua s; cū
ignobili nescio qua rumi/
na: nisi qꝛ ip̄e ē etiā ip̄a ru
mina/ipse rumin⁹: rumin⁹
foꝛtasse ꝓ sugētib⁹ marib⁹
rumina ꝓ fęminis? Dice/
re q̄ppe voluissē illos ioui

Expositio capituli XII

a Q Uã vero elegãter ra. &c. In hoc capl'o arguit beat⁹ augustin⁹ quinto contra ea q̃ ioui attribuuntur: dicitur enĩ q̄ iupiter ẽ pecunia: & assignat causam: q2 pecuniç sunt omnia: quod reprobat augustinus: quia hoc nomẽ summo deo non debet attribui: quia contumeliosum est: vt patet comparando pecuniam et omnia quç pecuniç noĩe possidẽtur ad om̃ia quç in cçlo & i terra cõtinenẽ: inter quç pecunia est i se res satis vilis. Alia q̃ dicit augustin⁹ i hoc ca. satis patẽt.

Ar. numus culariis

feminiuũ nomen imponere/ nisi & in illis versibus ꝓgenitor genitrix q̄ diceretur: & inter alia eı⁹ cognomina legerẽ/ q̄ etiã pecunia vocaretur: quã deam iter illos†munusculanos inuenim⁹: vt in quarto libro iam cõmemorauim⁹. Sed cum & mares & feminç habeãt pecuniã: cur nõ & pecunia & pecunius appellat⁹ sit/ sicut rumina et ruminus ipsi viderunt.

¶ Qr iupiter etiã pecunia nuncupetur. Capitulum XII

a Q Uam vero elegãter rationẽ hui⁹ noĩs reddiderũt & pecunia inquiunt vocaẽ q̄ eius sint omnia. O magnam rationẽ diuini noĩs immo vero ille cui⁹ sunt omnia/ vilissime et contumeliosissime pecunia nuncupaẽ. At omnia iouis sunt quç cçlo & terra cõtinenẽ: inter quç & ipsa pecunia in om̃ib⁹ om̃ino rebus quç ab hominib⁹ nomie pecuniç possidenẽ. Sed nimirũ hoc auaricia ioui nomẽ imposuit: vt q̄sq̄s amat pecuniã nõ quelibet deum/ sed ipsum regẽ omniũ sibi amare videatur. Longe aũt aliud esset si diuitię vocaretur: aliud nanq̄ sunt diuitię/ aliud pecunia. Nã dicim⁹ diuites sapiẽtes/ iustos bonos: quibus pecunia vel nulla est vel parua. Magis enĩ sunt ṽtutib⁹ diuites ꝑ quas eis etiã in ipsis corpaliũ rerũ necessitatib⁹ satis est qđ adest: paupes ṽo auaros dicim⁹ semp inhiantes et egẽtes. Quãlibet enĩ magnas pecunias habere possint/ sed in earũ quãtacũq̄ abundãtia nõ egere nõ possunt. Et deũ ipm̃ verũ recte dicim⁹ diuitem nõ tamẽ pecunia s3 oĩpotẽtia. Dicunẽ itaq̄ & diuites pecuniosi: sed interi⁹ egeni/ si cupidi. Item dicunẽ pauperes pecunia carẽtes: sed interi⁹ diuites/ si sapiẽtes. Qualis ergo ista theologia debet esse sapiẽti: vbi rex deorũ eius rei nomẽ accepit/ quã nemo sapiẽs concupiuit? Quanto enĩ facilius si aliquid hac doctrina quod ad vitã pertineret çternam salubriter disceref: deus mundi rector nõ ab eis pecunia/ sed sapientia vocaref: cuius amor purgat a sordibus auaricię: hoc ẽ ab amore pecunię.

Salustius in catilinario.

¶ Qr dum exponitur quid saturn⁹ quidue sit genius vterq̄ vnus iupiter esse doceatur. Caplm. XIII.

b S Ed qđ de hoc ioue plura/ ad quez fortasse cçteri referẽdi sunt: vt inanis remaneat deorũ opinio plurimorũ/ cũ hic ipse sit om̃es siue quãdo partes ei⁹ vel potestates existimanẽ: siue cum vis alię quã putãt per cũcta diffusam/ ex partibus molis hui⁹ in quas visibilis mũdus iste ꝯsurgit: & multiplici admistratione naturç quasi pluriũ deorum nomina accepit? Quid est eni3 saturnus? Unus inquit de principibus de⁹/ penes quẽ sationũ oĩm dominat⁹ est. Nõne expositio versuũ istorũ valerij sorani sic se habet: iouez esse mũdũ/ & eũ oĩa semina ex se emittere et in se recipere? Ipse est igitur penes quem sationũ oĩm dñat⁹ est. Quid ẽ geni⁹? Deus est inquit qui ꝓpositus est/ ac vim habet oĩm rerũ gignẽdar. Quẽ aliũ hanc vim habere credunt q̃ mũdũ: cui dictum est: Iupiter om̃ipotẽs ꝓgenitor genitrix q̄? Et cũ alio loco geniũ dicit eẽ vniuscuiusq̄ animũ rationalẽ: & ideo esse singulos singulorũ: talem aũt mũdi animũ deũ esse: ad hoc idem vtiq̄ reuocat/ vt tãq̄ vniuersalis genius ipse mũdi anim⁹ esse credaẽ. Hic est igiẽ quẽ appellant iouem nam si om̃is genius deus & omnis viri anim⁹ geni⁹: sequitur vt sit omnis viri anim⁹ deus: quod si et ipsos abhorrere absurditas ipa compellit: restat vt eũ singulariter et excellenter dicãt deum geniũ/ quem dicunt mũdi animũ/ ac ꝑ hoc iouem.

De mercurij et martis officijs: Ca. XIIII

c M Ercurium vero et martem quomõ referrent ad aliq̃s ptes mũdi & opa dei

Expo. ca. XIII. A

b S Ed qđ de hoc ioue &c. In h̄ capitulo ostẽdit beatus aug⁹/ q̄ quãtũ videẽ ex dictis varronis & alioꝝ/ multitudo deorũ est superflua: quia om̃es reducunẽ in vnum iouem: quia vel ipe iupiter se habet ad alios deos sicut totũ ad partes: et ita extra totũ iouẽ nõ est alius de⁹: vel iupiter est in se simplex existens deus: Est enĩ anima mũdi ꝑ omnes partes diffusa: ita q̄ ex diuersis partib⁹ molis huius mũdi q̃s administrat/ sortitur diuersa nomina quasi pluriũ deoꝝ: cũ tamẽ in rei veritate sit vn⁹ animus simplex toti⁹ mũdi. Et vtrũq̄ istoꝝ fuiẽ ab aliq̃bus opinatum: vt supra patet it lib. iiij. ca. xj. Et q̄ alteꝝ istorum sit dandũ ꝓbat: quia ea quç dijs alijs attribuũtur etiã ioui cõueniũt: quod patet de saturno/ cui attribuiẽ potestas sationũ: & hęc eadẽ attribuitur ioui/ vt pt3 ꝑ varronẽ exponẽtẽ versus valerij sorani: qui supra capi. ix. cũ eoꝝ expositiõe positi sunt. L. in textu augustini. Et idem etiã patet de genio: quem dicunt deũ esse naturç/ vel oĩm rerũ gignendarũ: nam ipe etiam videẽ esse iupiter: vt pat3 ex dictis varronis exponentis versus sorani: Et etiã ex his q̃ alio loco dicit/ cuis de genijs & animo mũdi loquiẽ.

Salustius B.

Expo. ca. XIIII.

c M Ercurium vero & martẽ &c. In hoc cap. icipit beat⁹ aug⁹ reprobare ea q̃ dicũẽ q̃ de mercurio A

De mercurio ⁊ marte: qui inter deos selectos numerantur: vt patet supra caplo. ij. De quibꝰ fuit duplex opinio. Una, ꝙ isti duo non referuntur ad aliquas partes mundi tanq̃ eis presidentes: sed solũ ad actꝰ humanos: puta ꝙ mercuriꝰ refertur ad sermonem. Et huius opinionis erãt illi de quibus dicit in actibꝰ apostolorũ cap. xiiij. b. ꝙ vocabant barnabam iouem: paulũ vero mercurium: quia ipse erat dux verbi. Mars vero refert ad bella. Alia opinio referebat eos ad stellas celestes. C In isto vero capitulo reprobat beatꝰ augustinꝰ primã opinionẽ: et primo quantum ad mercurium: Secundo quãtum ad martem, ibi: Itẽ quia nec marti ⁊c. contra dicta varronis arguit, probando ꝙ non sit alius deus q̃ iupiter. Et hoc cõcludit necessario, supposito ꝙ mercuriꝰ nõ sit ipse sermo: sꝫ dominet sermonibꝰ, siue deorum ⁊ hominum, siue hominũ tãtũ: B nam si dominetur sermonibus deorũ cum absurdum sit ꝙ aliquis dominetur sermoni iouis, nisi ipse iupiter: sequit ꝙ mercurius sit iupiter. Si sermonibꝰ hominum tantũ: cũ ergo non sit verisimile, ꝙ ioui regi deorum attribuãtur opera indigna, et aliis diis digniora: et dignꝰ opꝰ sit loqui, q̃ lactare pecora: lactare vero pecora attribuitur ioui: ppẽ qd et ipse dictꝰ est ruminꝰ: vt dictũ ẽ supra caplo. xj. sequitur ꝙ mlto magis attribuetur sibi potestas sermonũ nostrorum: ergo ipse est mercurius. Uel supposito ꝙ mercuriꝰ sit ipse sermo cui concordant multa que de mercurio dicunt: nam latine dicit mercurius quasi medius currens: qꝛ sermo currit medius inter homines, scꝫ loquentẽ et audiẽtem: grece vero dicit hermes ab hermenia, quod est sermo vel interpretatio: et q̃dã alia de ipso dicunt que videntur idem arguere: quo dato manifeste apparet ꝙ mercurius non est deus: cum sermo, prolatus statim desinat esse. Ea vero que hic recitat augustinus de mercurio, recitat etiam isidorꝰ libro. viij. etymologiarũ. De marte vero satis patet intentio augustini.

que sunt in elementis, nõ inuenerũt: et ideo eos saltem operibꝰ hominũ preposuerũt sermocinandi et belligerãdi mistros. Quorum mercuriꝰ si sermonis etiam deorum potestatem gerit: ipsi quoq; regi deorum dominatur, si ſm eiꝰ arbitrium iupiter loquitur, aut loquendi ab illo accipit facultatem: quod vtiq; absurdum est. Si autem illi humani tantũ sermonis potestas tributa perhibetur: non est credibile ad lactandos mãmã: non solum pueros, sed etiã pecora: vnde ruminus cognominatus est, iouem descendere voluisse: ⁊ curam nostri sermonis quo pecoribus antecellimus, ad se pertinere voluisse: ac per hoc idem ipse est iouis atq; mercurius. Quod si sermo ipse dicitur esse mercurius sicut illa que de eo interpretantur ostẽdũt: nam ideo mercurius, quasi medius currens dicitur appellatꝰ: ꝙ sermo currat iter homines medius: ideo hermes grece quod sermo vel interpretatio que vtiq; ad sermonẽ pertinet hermenia dicitur: ideo et mercibus preesse: quia interuenientes et emẽtes sermo fit medius: ideo alas ei in capite ⁊ pedibus ponunt: volentes significare volucrẽ ferri per aera sermonẽ: ideo nuncium dictum: quoniã per sermonem omnia cogitata enunciãtur. Si ergo mercurius ipse sermo est: etiam ipsis confitentibus deus nõ est: sed cũ sibi deos faciunt eos qui demones sunt, immũdis supplicando spiritibus: possidẽtur ab eis qui non dij sed demones sũt. Item quia nec marti aliquod elemẽtum vel partem mundi inuenire potuerunt vbi ageret opera qualiacũq; nature, deum belli esse dixerunt: quod opus est hominum, ⁊ optabile eis nõ est. Si ergo pacem perpetuã felicitas daret, mars quid ageret nõ haberet. Si autem ipsum bellũ est mars sicut sermo mercuriꝰ: vtinam q̃ manifestum est ꝙ non sit deus: tam nõ sit et bellum: quod vel falso vocetur deus.

De stellis quibusdã quas pagani deorum suorum nominibus nuncupauerũt. Capitulum XV

Nisi forte ille stelle sũt hi dij quas eorum appellauere nominibꝰ. Nã stellã quandã vocant mercuriũ: quãdam itidem martẽ: sed ibi est ⁊ illa quam vocant iouem: ⁊ tamen eis mũdus est iouis. Ibi quam vocãt saturnum: ⁊ tamen ei preter eam dant nõ paruam substantiam, omniũ videlicet seminum. Ibi est ⁊ illa omniũ clarissima: que ab eis appellat venꝰ: ⁊ tamen eãdẽ venerẽ esse etiã lunam volunt: q̃uis de illo fulgẽtissimo sidere apd eos tanq̃ de malo aureo iuno venusq; contendãt.

Expositio capituli XV

Nisi forte ille stel. ⁊c. In hoc capitulo reprobat beatꝰ augustinꝰ aliam opionẽ de mercurio ⁊ marte, scilꝫ illaꝫ que ponit eos deos, ⁊ tamen esse stellas illas que his noibus appellant. Huius opinionis fuerũt hi de quibꝰ Sap. xiij. a. dicit: Aut gyrũ stellarũ, aut solem aut lunã esse rectores orbis terrarũ deos putauerunt. Et. iiij. Regũ. xvij. c. Adorauerunt vniuersam militiã celi. Et forsitã ista opinio nõ discrepat a pcedenti quo ad mẽtẽ opinantiũ: quia q planetam mercurium deũ putant, credũt A ipsuꝫ dare hominĩ eloquentiã. Et eodẽ modo planetã martẽ causare bella, ⁊ dare victorias. Facit aũt augꝰ hic duo. Quia pmo reprobat hãc opinionem per ea que cõueniũt diis aliis selectis: quorũ nominibus appellantur planete aliq: sicut ẽ de ioue venere ⁊ saturno. Secũdo vero per ea que verificãtur de iano deo selecto: cuius nomie nulla stella noiatur ibi: Quare autem ianus ⁊c. Ad intelligentiã vero huiꝰ ca. notãda sũt tria. Primũ est ꝙ octaua sphera in q̃ sunt stelle fixe, et omnia signa de quibꝰ dicit augustinꝰ, ꝙ nõ sunt singule, sed constãt ex pluribꝰ stellis, ⁊ sunt loco superiores q̃ planete. Etenim sunt septem planete: illorum saturnus est oim sublimior: post illũ imediate est iupiter: et post

F iouem / mars: post
martē / sol: post so/
lem / venus: post ve
nerem / mercurius:
post mercurium lu
na omniū infima.
B Aliud est ꝙ venus
inter omnes plane
tas vl̄ stellas alias
post solem et lunā
est lucidior et pul/
chrior quo ad aspe
ctum nostrum: vn/
de et ſm marcianū
in astronomia sua
ipsa est tertium cor
pus celeste: quod
causat vmbram sen
sibilem. Tertium
est / ꝙ fabulam illā
que dicit ꝙ iuno et
venus inter se con/
tēdebāt de pomo
aureo: vtraqꝫ carē
sibi pomum vendi
cante: vbi dicit ve/
nerem in causa vi/
cisse / et pomum il/
lud habuisse: inter/
pretantur quidam
d̄ lucifero: qꝛ olim
quidam dixerūt lu
ciferum esse iuno/
nem / volentes scili
cet eum esse plane/
tam distinctū a ve/
nere / et vocari iuno
nē: videbat̄ em̄ eis
ꝙ quia iuno fuit re
gina deorum / pul/
C cherrima stella si/
bi debebat attribui:
quidam vero non
esse alium q̄ȝ vene/
rem: et iam nullus
tenet ꝙ sit iuno: sȝ
omnes vocant ve/
nerem luciferū / ita
ꝙ lucifer et venus
sunt idem planeta:
propter quod iam
venus in causa illa
dicitur vicisse iuno
nem. His visis sa/
tis patet intētio au
gustini. Dicit vero
hic beatus augusti
nus / ꝙ quidam vo/
lunt venerem eē lu
nam: quod non in/
telligendum est de
ista stella que venꝰ
appellatur: sed de
ista stella que luci/
fer. Hoc autem vi
detur voluisse Vir
gilius libro primo
eneidos: vbi addu/
cit eneam venerem
vocantē virginē et
sororē phebi: id est

Luciferū em̄ quidā vene/
ris / q̄dā dicūt eē iunonis:
sed vt solet venus iunonē
vincit: nā multo plures eā
stellam veneri tribuūt: ita
vt vix eoꝝ q̄sq̄ȝ reperiat̄ q̄
aliud opinet̄. Quis autē
nō rideat: cū regē oīm io/
uē dicāt: ꝙ stella eiꝰ a stel/
la veneris tāta vincit̄ cla/
ritate? Tāto em̄ esse debu
it ceteris illa fulgētior / q̄n
to est ipe potētior. Rn̄dēt
ideo sic videri: qꝛ illa que
putat̄ obscurior / supior ē:
atqꝫ a terris longe remo/
tior. Si ḡ supiorē locū ma
ior dignitas meruit: qua/
re saturnꝰ ibi est ioue supe
rior? An vanitas fabule q̄
regē iouē facit / nō potuit
vsqꝫ ad sidera puenire: et
ꝙ non valuit saturnꝰ in re
gno suo neqꝫ in capitolio
saltē est pmissus obtinere
in celo? Quare autē ianꝰ
nō accepit aliquā stellā: si
ppterea quia mūdus est /
⁊ oēs in illo sunt: et iouis
mūdus est ⁊ habet tamē?
An iste causam suā cōpo/
suit vt potuit: ⁊ p vna stel
la quā nō habet inter side
ra tot facies accepit in ter
ra? Deinde si ppter solas
stellas mercuriū et martē
partes mūdi putāt / vt eos
deos habere possint: quia
vtiqꝫ sermo ⁊ bellū nō sūt
partes mūdi ſ actꝰ hoīm
cur arieti ⁊ tauro ⁊ cancro
⁊ scorpiōi / ceterisqꝫ huius/
modi q̄ celestia signa nu/
merant: ⁊ stellis nō singu
lis / sed ⁊ singula pluribus
cōstāt supiusqꝫ istis in sum
mo celo phibēt collocata
vbi cōstātior motus iner/
rabilē meatū siderībꝰ pre/
bet: nullas aras / nulla sa/
cra / nulla tēpla fecerūt: nec
deos / nō dico inter hos se
lectos / ſ nec int̄ illos q̄dē
q̄si plebeios habuerūt?

De apolline et dia na ceterisqꝫ selectis dijs quos ptes mun di eē voluerūt. XVI.

Apollinē q̄ȝuis di a
uinatorē ⁊ medi
cū velint: tn̄ vt in
aliq̄ parte mūdi statuerēt
ipm etiā solē esse dixerūt:
dianāqꝫ germanā eiꝰ simi
liter lunā / ⁊ vijs presidere:
vnde ⁊ v̄ginē volūt / ꝙ via
nihil pariat: ⁊ ido ambos
sagittas hr̄e: ꝙ ipa duo si
dera de celo radios terras
vsqꝫ pertendāt. Vulcanū
volūt ignē mundi: neptu
num aquas mūdi: ditē pa b
trē / hoc est orcū terrenā et
infimā partē mūdi. Liberꝫ c
⁊ cererē p̄ponūt seminibꝰ
vel illū masculinis / illā fe
mininis: vl̄ illū liq̄ri / illā vo
ariditati feminū. Et h̄ vti
qꝫ totū refert̄ ad mūdū. i.
ad iouē: q̄ ppterea dictus
est pgenitor genitrixqꝫ / ꝙ d
oīa semina ex se emitteret
⁊ in se reciperet. Nōnquidē
etiā matrē magnā eandē
cererē volūt: quā nihil ali
ud dicūt esse q̄ȝ terrā / eāqꝫ e
phibēt et iunonē. Et iō ei
secūdas causas tribuūt re
rū: cū tn̄ ioui sit dictū pge
nitor genitrixqꝫ deū: quia
ſm eos totus iste mūdus
est iouis. Mineruam etiā
qꝛ eā humanis artibꝰ p̄po
suerūt nec inuenerunt vel
stellā vbi eam ponerēt / eā
dē vel sūmū etbera vl̄ etiā
lunā eē dixerūt. Vestā qȝ f
ipam ppterea deaꝝ maxi
mā putauerīt ꝙ ipsa sit ter
ra: q̄ȝuis ignē mūdi leuio/
rē q̄ ptineat ad vsꝰ hoīem
facilē: nō violentiorē q̄lis g
vulcani est / ei deputandū
eē crediderūt. Ac p h̄ oēs
istos selectos deos hūc eē
mūdū volūt: in q̄busdam
vniuersū: in q̄busdā ptes
eiꝰ: vniuīsuȝ sicē iouē / ptes
eiꝰ vt geniū / vt matrē ma/
gnā / vt solē / vt lunā / vl̄ po
tiꝰ apollinē ⁊ dianā / ⁊ ali/
q̄i vnū deū res plures / ali
q̄i vnam rem deos plures
faciūt. Nā vnꝰ deꝰ res plu
res sūt: sicē ipse iupiter: Et
mūdus em̄ totꝰ iupiter: et

a solis: nā soror phe
bi nō fingit̄ nisi dia
na: id est luna: vt di
cetur caplo seq̄nti.
Expositio capi/
tuli XVI.
A Polli/
nem q̄ȝ
uis di/
uinato
rem ⁊ medicū ve
lint ⁊c̄. In hoc ca
pitulo psequit̄ bea
tus augustinꝰ iter/
pretationē alioꝝ
deorū selectorum:
de quibus nonduȝ
est disputatū. Et fa
B cit duo. Quia pri/
mo recitat interp̄/
tationē naturalem
que fit de dijs illis.
Secundo cōcludit
et dicit quāta disso
nantia est in interp̄
tionibus illis ibi:
Ac per hoc omes
istos selectos ⁊c̄.
In prima vero par
te facit mētionē de
apolline et diana /
quā vocat germa/
nā apollinis: qꝛ fin
git ꝙ iupiter et la/
tona filia cei gigan
tis genuit apollinē
⁊ dianā. Fuerūt āt
duo apollines dij
facti / vt patet p au
gustinū. s. lib. xviij.
C ca. xiij. b Ditē
patrē. i. orcū: Dis/
pater ē vna dictio:
vocatur autē plu/
to dispat̄. c Li
berū ⁊ cererē pre
ponūt seminibꝰ
ita etiā p̄ponunt sa
turnū: vt patet ifra
ca. xix. Ceres aūt ē
eadē que et libera
alio noīe appellat̄
d Dictꝰ est p/
genitor genitrix
qꝫ ⁊c̄. Hoc patuit
ex versibꝰ sorani. s.
ca. ix. e Eamqꝫ
perhibēt ⁊ iuno
nē. Et hoc fuit p
batū per v̄sus vir
gilij. s. lib. iiij. ca. x.
f Vestam q̄qꝫ
ipsam ⁊c̄. De ve/
sta ꝙ vocetur quā/
doqꝫ ignis / quādo/
qꝫ terra / dixi supra
libro. iiij. cap. x.
D g Non violen
tiorē qualis vul
cani est ⁊c̄.

b vulcanus est deus fabrorum et ignis quo fabri vtan
tur. a ¶ Solum celum iupiter &c. Unde Oui
dius li. iiij. de fast./
sic dicit: Sub ioue
durauit multis im
mota diebus.
b ¶ Et si venerē
vinceret &c. Hoc
dicit ꝓpter ꝯtētio
nē de pomo aureo
de quo caplo ꝑce
denti dictū est.

c Expo. ca. XVI.
Et sicut hec
que &c. In h
caplo aug⁹ ostēdit/
ꝙ interpretatiōes
eorū que de dijs di
cunt nō habēt cer/
titudinē eorū q̄ di/
cunt/imo nec ea sci
unt que firmit crē/
dunt: sed q̄si opinā
do loquūtur: qd̄ ꝓ
bat ꝑ duas auctori
tates varronis. Est
A aūt hic aduertēdū/
ꝙ sicut patuit. s. li.
vj. ca. iij. varro de
rebus diuinis com
posuit quinqꝫ terna/
rios librorū: in quin/
to ꝯo ꝛ vltimi libro
primo determinat
de dijs certis: in se
cūdo de dijs incer/
tis: in tertio ꝯo de
dijs selectis. Prīa
vero auctoritas su
mit ex. ij. li. in quo
etiā facit mentionē
de his q̄ dixerat in
primo li. dicēs sic:
Cū i hoc libello vi
delicꝫ secūdo: q̄ est
de dijs incertis: du
bias de dijs opini/
ones posuero/ re/
prehēdi nō debeo/
id est nō sum repre
hensibilis: Quis ea
B q̄ dico in hoc libel/
lo dico dubitādo ꝛ
opinādo: q̄ ei puta
bit iudicari oꝑtere
ꝛ posse. i. q̄ putat ꝙ
illa q̄ ego dicā de/
berēt iudicari. i. cū
certitudine ꝓnun/
ciari: ꝛ h̄ posse fieri
cum audierit faciet
ipse. i. cū audierit q̄
dicā ꝓnunciet ipse
cū certitudine: ꝛ as
serat ea ꝓ certo: q̄si
diceret: ego non fa
ciā: faciat ali⁹: ego
citi⁹ ꝑduci possum
vt in primo li. q̄ di/
xi. s. de dijs certis i

a solum celum iupiter: ꝛ so/
la stella iupiter habetur ꝛ
dicitur. Itemqꝫ iuno secū
darum causaruꝫ domina:
ꝛ iuno aer: ꝛ iuno terra: et si
b venerē vinceret iuno stel/
la. Similiter minerua sū/
mus ether: ꝛ minerua ea/
dem luna: quā esse i ethe/
ris īfimo limite existimāt.
Unā vero rem deos plu/
res ita faciunt. Et ian⁹ est
mundus et iupiter. Sic ꝛ
iuno est terra: ꝛ mater ma
gna: ꝛ ceres.

¶ Qꝫ etiam ipse var/
ro opiniōes suas de
dijs pronunciauerit
ambiguas. Ca. XVII.

c Et sicut hec q̄ exē/
pli gratia comme
moraui: ita ꝛ cete/
ra non explicant/sed po/
tius implicāt: sicut impe/
tus errabunde opinionis
impulerit: ita huc atqꝫ il/
luc/hinc atqꝫ illinc insili/
unt et resiliūt: vt ipse var/
ro de omnib⁹ dubitare q̄
aliquid affirmare malue/
rit. Nam et triū extremo/
rum primum cum de dijs
certis absoluisset librum/
in altero de dijs incertis
dicere ingressus ait. Cum
in hoc libello dubias de
dijs opiniōes posuero/re/
prehendi nō debeo. Qui
enī putabit iudicari opor
tere et posse: cum audierit
faciet ipse. Ego citius per
duci possum: vt in primo
libro que dixi in dubita/
tionem reuocem/q̄ i hoc
que perscribam: omīa ad
aliquam dirigam summā
Ita nō solum istū de dijs
incertis/sed etiam illū de
certis fecit incertū. In ter
tio porro isto de dijs sele/
ctis posteaq̄ prelocutus
est: qd̄ ex naturali theolo/
gia preloquendū putauit
ingressurus huius ciuilis
theologie vanitates et in

sanias mēdaces: vbi cum
non solum nō ducebat re/
rum veritas/sed etiā ma/
iorū ꝑmebat auctoritas.
De dijs inquit populi ro/
mani publicis quib⁹ edes
dedicauerunt: eosqꝫ pluri
bus signis ornatos nota/
uerūt/in hoc libro scribā:
sed vt xenophanes colo/
phonius scribit: quid pu/
tem non quid contēdam
ponam. Hominis est hec
opinari/dei scire. Rerum
igitur non comprehensa/
rum nec firmissime credi/
tarum/sed opinatarum ꝛ
dubitandarū sermonē tre
pidus pollicetur: dictur⁹
ea que ab hoib⁹ instituta
sunt. Neqꝫ enim sicut scie
bat esse mūdū/esse celū et
terrā: celum sideribus ful
gidum: terram seminibus
fertilem: atqꝫ huiusmodi
cetera: sicut hāc totā mo/
lem atqꝫ naturam vi qua/
dam inuisibili atqꝫ prepo
tenti regi atqꝫ ministrari
certa animi stabilitate cre
debat: ita poterat affirma
re de iano ꝙ mundus ipse
esset: aut de saturno inue/
nire quō ꝛ iouis pater eēt
ꝛ ioui regnāti subditus fa
ctus esset: et cetera talia.

Que credibilior cā
sit q̄ error paganita/
tis inoleuerit. XVIII.

Equid ¶ Nona ve
b⁹ cre ritas ꝙ illi q̄
dibili sicut dij cole
bant a paga
or redditur rō nis veri ho/
cum ꝑhibētur mines fuerit
hoies fuisse: et sed ꝓpē adu/
vnicuiqꝫ eorū latione hoīs
ab his actib⁹/ post morteꝫ
casib⁹/morib⁹ fuerūt dij ap
q̄s in vita du/ pellari: sicut
xerūt vel vitu/ dicit saturn⁹
periū vel lau/ fuit rex crete
ꝛ iupiter fili
us eius.
dem vel nobilitatem vel
ignominiā vel cognomen
accessisse/vel nomē ex eo/
rum ingenio qui eos adu

dubitationē reuocē: q̄ in hoc que ꝑscribā omīa ad a
aliquā dirigā summā. i. certitudinē omīa que scribā
in hoc libro secūdo
qui est de dijs icer/
tis. Secunda vero
auctoritas sumitur
ex tertio libro ꝑdi/
cto: vbi varro allu
dit dicto xenopha/
nis: q̄ dixit: Quid
putem ꝛ nō q̄d con
tendā. i. nunq̄d tan
q̄ mihi certum de
fendā vel ponam:
hois enī est &c.

¶ In hoc capitu/
lo. xvij. mētionē fa
cit augustin⁹ de xe
nophane colopho
nio: de quo expositor nihil dicit: nec
mihi modo de eo
aliq̄d occurrit: alī
queretur de eo cuꝫ
alijs.

Expo. ca. XVIII
De qui/ b
b⁹ cre/
dibili/
or &c.
In hoc caplo ostē
dit beat⁹ augustin⁹
ꝙ credibilior est in
terpretatio rōnū de
his que dijs attri/
buunt que dīt eos
esse hoies: ꝛ ad hi/
storiā refert ea que
de eis dicunt: q̄ il/
la que refert ea ad
causas vel effectus
naturales. Et ꝓbat
ꝑ hoc qd̄ de Ioue
dicit ipsum suū pa
trem vicisse ꝛ de re
gno expulisse: nam
credibili⁹ est ꝙ iam
hoc sic: q̄ saturnus
fuit crudelis in fili/
os suos: ꝓpter qd̄
dicitur filios suos
deuorasse: et ꝙ iu/
piter partim metu
patris/partim cupi/
ditate regni cū pa/
tre bellauerat ꝛ vi/
cerat: q̄ illō quod
varro fingit: videli
cet ꝙ ideo hoc dici
tur de ioue: q̄ ipse
est causa: ꝛ saturn⁹
est semen: quia semꝑ
hoc cum causa sem
per precedat semē:
nec vnq̄ generetur
ex semine: sequit ꝙ
nō sit genitus a sa/
turno: cui⁹ opposi
tum dicit varro.

Additio iaco/
bi passauanti

3 Nona veritas
A

lando deos esse voluerūt:
atq̃ hęc paulatim per ani
mas hominū dęmonibus
similes ⁊ ludicrarū rerum
auidas irrepēdo longe la
teq̃ vulgarūt/ornātibus
ea mendacijs poetarum/
⁊ ad ea fallacibꝰ spiritibꝰ
seducētibus. Facilius eñ
fieri potuit vt iuuenis im
pius vel ab ipso patre in/
terfici metuens: ⁊ auidus
regni/patrem pelleret re/
gno: q̃ id quod iste inter/
pretatur: ideo saturnū pa
trem a ioue filio superatū
ꝙ ante sit eius causa quę
pertinet ad iouē/q̃ semen
qđ pertinet ad saturnum.
Si eñ hoc ita esset/nūq̃
saturnus prior fuisset/nec
pater iouis esset. Semper
eñ semen causa pręcedit:
nec vnq̃ generat̃ ex semi/
ne: sed cū conant̃ vanissi/
mas fabulas siue hominū
res gestas: vel vt naturali
bus interpretationibꝰ ho
norare/etiā hoies acutissi
mi tantas patiunt̃ augu/
stias: vt eorū q̃q̃ vanita/
tem dolere cogamur.

De interpretationi bus quibus colendi saturni ratio commi nuatur. Capitulum. XIX.

a Saturnū inquit di
xerūt/quę nata ex
eo essent solitū de
uorare: eo ꝙ semina vnde
nascerent̃ redirēt: et ꝙ illi
ꝓ ioue gleba obiecta est
deuorāda: significat inq̃t
manibus humanis obrui
cęptas serendo fruges an
teq̃ vtilitas arandi esset
inuēta. Saturnꝰ ergo dici
debuit ipsa terra/nō semi
na: Ipsa eñ quodāmodo
deuorat quę genuerit: cū
ex ea nata semina in eam
rursus recipiēda redierit.
Et ꝙ ꝓ ioue accepisse di/
citur glebā/quid hoc ad
id valet qđ manibꝰ homi/
nū semen gleba coopertū
est? Nunqđ ideo nō est vt
cetera deuoratū qđ quasi
gleba cooptū est? Ita eñ
hoc dictū ē q̃ quasi glebā
opposuit/semen abstulit:
sicut saturno perhibēt ob
lata gleba ablatū iouem:
ac nō potius gleba semen
operiēdo fecerit illud dili
gētius deuorari? Deinde
isto modo semen est iupi/
ter/non seminis causa: qđ
pauloante dicebat̃. Sed
quid faciant homies: qui
cum res stultas interp̄tan
tur/nō inueniūt q̃d sapiē/
b ter dicant? Falcem habet
inquit ꝓpter agriculturā
Certe illo regnāte nondū
erat agricultura: et ideo
priora eius tēpora phibē/
tur: sicut idē ipse fabellas
interpretat̃: quia pmi ho/
mines ex his viuebant se/
minibus quę terra sponte
gignebat. An falcem scep
tro pdito accepit: vt q̃ pri
mis tpibꝰ rex fuerat ocio/
sus/filio regnante fieret
c opariꝰ laboriosus? Dein/
de iō dicit a q̃busdā pue/
ros ei solitos imolari/sicē
a pęnis: ⁊ a q̃busdā etiam
maiores/sicut a gallis: q̃r
oim seminū optimū ē ge/
nus humanū. De hac cru
delissima vanitate q̃d opꝰ
est plura dicere? Hoc po/
tius adūtamꝰ atq̃ teneā/
mꝰ: has interp̄tatiōes nō re
ferri ad verū deū viuū/icor
poreā/incōmutabilēq̃ na
turā: a quo vita in ęternū
beata poscēda est: sʒ earū
esse fines in rebus corpali
bus/temporalibus muta/
bilibus atq̃ mortalibus.
d Quod cęlū inquit patrē
saturnus castrasse in fabu
lis dicit̃: hoc significat pe

a Saturnū inquit dixe/ Expo. ca. XIX.
runt ⁊c. In hoc capitulo ostendit augusti
nus ꝙ interpretationes eorū naturales de
saturno sunt falsę/impertinentes/etiam se/
ipsas destruentes.
Et reprobat i hoc
capitulo quinq̃ in
terp̄tatiōes ⁊ ea/
rum reductiōes de
his quę saturno at
tribuūtur/vt pate/
bit. Tangit autē h̄
in principio fabulā
de saturno/ꝙ vide
licet glebam loco
B filiū sui deuorauit:
quā supra posui ca
pi. ix. reprobat au/
gustinꝰ interpreta/
tionē huiꝰ fabulę.
b Falcem ha/
bet inq̃t ⁊c. Hic
reprobat augꝰ secū
dā interp̄tationem
varronis de hoc ꝙ
saturnꝰ dicit̃ habe/
re falcē: sic eñ for/
mabat̃ simulacrū
eius. Huiꝰ rationē
reddit varro histo/
ricam: quā augꝰ re/
probat ex dictis var
ronis alijs. Et sciē/
da sunt h̄ duo. Pri
mū est/ꝙ saturnus
pmo regnauit i cre
ta: ⁊ eo ibi regnāte
ꝯstat fuisse ibi agri
culturā: postmodū
regnauit i italia cū
iano: ⁊ ibi ante ad/
uentū suum non fu
it agricultura. Sʒ
tñ dicit eutropius
libro primo ꝙ ipse
adhuc rudes popu
los/scilicʒ italię do
mos ędificare: ter/
ras incolere: plan/
tare vineas docu/
A it: atq̃ hūanis mo/
ribus viuere: cum
antea semiferi glā/
diū tantūmodo ali
mentis vitā susten
tarent: ꝓ quibꝰ me
ritis ab indocili et
rustica multitudi/
ne deus appellatꝰ
est. Ex quo patet/
ꝙ sub eo in italia
incepit agricultu/
ra: ꝓpter quod at/
tribuūt sibi falcem
Qđ ṗo augꝰ dicit
priꝰ tēporē nō fuisse
agriculturā: vel in/
telligendū est quo
ad principium regni
sui: vel potiꝰ h̄ dicit
ſm sententiā varronis: quem ad confirmandum hic
adducit. Secundo vero pro dictis varronis sciēdū
est ꝙ poetę finxerunt quattuor sęcula seu tempora.
Unum aureum: ⁊ illud fuit primū sub saturno. Se/
cundū fuit argen/
teū sub ioue. Ter/
tium fuit ęreū: Et
quartū ferreū: quo
incepit mūdus vn/
diq̃ bellis plenus
esse. Assignat ergo
varro causam qua
re priora tēpora vi
delicet sęculi aurei
attribuuntur satur
no potiꝰ q̃ ioui: et
dicit ꝙ hoc ē: quia
semen attribuit̃ sa/
turno. Et pmo vixe
runt hoies de semi/
B nibus q̄ pmo nascē
bant̃ sponte: q̄ ſm
varronē sub satur/
no vixerūt hoies si
ne agricultura.
c Deinde ideo
di. ⁊c. Hic repro/
bat augꝰ interp̄tatio
nē tertiā/videlʒ cām
q̄ reddit̃ de h̄ ꝙ sa/
turno imolant̃ pu/
eri a q̃busdaʒ: sicut
a pęnis. i. afris seu
carthaginēsibꝰ. De
q̃bꝰ dicit orosiꝰ li. iiij
Carthaginēses q̃p
pe homies vt victi
mas imolabāt ęta/
teq̃ impuberes: sicut
etiā fecerunt hi de
q̃bus dicit Ps. Et
imolauerunt filios
suos et filias suas
C dęmoniis. Quidā
ṗo imolauerūt ho
mines maioris ęta
tis/sicut galli. Cō/
siłe narrat orosius
de busiride tyrāno
egypti: q̄ innocētū
hospitum suorū san
guinē dijs suis ꝓpi
nauit. Dicit̃ etiā in
theorica artis ma/
gicę/ꝙ sacrificare
hoieʒ est p̄cipuū ⁊
efficacissimū sacri/
ficiū. Cōstat eñ ꝙ
dęmones h̄ sacrifi/
ciū magis acceptāt/
delectati tā i crude
litate sacrificātis q̃
etiā in effusiōe hūa
ni sanguinis/ꝓpter
odiū q̄ hoieʒ odiūt
d Qđ cęlū in/
D quit patrē satur
nus ⁊c. Hic repro
bat q̄rtā interp̄tati/
H ont. i. alij

a Mirantur aut̄ ɩc̄. In hoc ca. Expo. Ca. XI assignat Aug⁹ duplicē causā q̄re magis cū platonicis q̄ aliis p̄hīs vult tractare. Est autē hm̄ōi cā q̄z plato videt̄ litteras sacras legisse: ɩ q̄z ꝯstat ipsoȝ ad ea que in litteris sacris habemus ꝓxius accessisse. Et facit ī hoc ca.

A duo: q̄z p̄mo recitat opini nē dicentiū platonē ex p̄hetis vel scriptur̄ sacris ea q̄ docuit didicisse. Secūdo ibi: Sed vnde cūq̄ ɩc̄. ostēdit q̄ siue illa opīo sit vera siue nō: tñ cū platonicis potiꝰ ē agēduȝ merito q̄ cuȝ aliis. In p̄ma ꝑte facit tria: nā p̄mo ponit opinionē quādā habētē duas partes sub disiūctiōe. s. vl̄ q̄ plato ī egypto viderit et audierit hieremiā: vel q̄ n̄ viderit nec audierit eū/ sed tñ ex libris hieremię vel aliis libris sacris b aliqua didicerit: quā opinionē ponit etiā alibi aug⁹ scȝ li. ii. de doctrina christiana. Secūdo ibi: b ¶ Sȝ diligenter ɩc̄. Reprobat vnam partē opiniōis tā q̄ falsā simplicit̄ videlicet q̄ plato audierit ꝓphetam hieremiā: alterā vo reprobat tan q̄ sub vno intellectu falsam: videlicet q̄ ex l̄ris hieremię vel aliis aliqua didicerit: qđ falsū ē: si itelligat̄ de libr̄ ill̄ ī grecū translatis: vtrūq̄ aūt reprobat per c cōputationē ānorū. s. qui fluxerūt inter hieremiā et platoneȝ: et inter mortē platonis ɩ trāslationē. lxx. interpretū: q̄ de hebreo ī grecū vetꝰ testamētū trāstulerūt. Quātū vo ad tēpꝰ qđ fluxit inter hieremiā ɩ platonē: sciendū q̄ s̄m chronicā eusebii inter mortē hieremię et platonis fluxerūt plꝰ q̄ centū anni: nā hieremias occisus ē p̄mo anno Astyagis reḡ medoꝝ: q̄ regnauit. xxxv. annis: post quē regnauit Cyrꝰ rex ꝑsaꝝ. xxx. annis: post quē Cambyses viii. annis: posteā duo fratres magi mēsibꝰ. vii. post quos dariꝰ filiꝰ hystaspis. xxxvi. annis: post quē xerxes p̄mꝰ. xx. ānis: post quē artanabꝰ mēsibꝰ. vii. post quē artaxerxes. xl. ānis: post quē xerxes scđs mēsibꝰ. ii. post quē sogdianꝰ mēsibus. vii. post quē dariꝰ nothꝰ annis xix. Sȝ huiꝰ anno iiii. s̄m eusebium natus est plato: ɩ sic a morte Hieremię vsq̄ ad natiuitatē platonis fluxerūt anni centum septuaginta duo ɩ q̄ttuor mēses. Aug⁹ vo dicit: q̄ a tp̄e quo ꝓphetauit Hieremias vsq̄ ad natiuitatē platonis fluxerūt anni centū/ volens tenere se in certo: quia q̄ ad cōparationes annoꝝ sępe est in chronicis magna dissonātia: et ideo magna incertitudo. Plato vo vixit annis octoginta vno: qui numerus est q̄dratꝰ nouenarii: nā nouies nouē octoginta vnū faciūt: propter qđ sīc supra patuit li. ii. ca. xv. magi platoni defuncto imolauerūt. A morte vo platonis vsq̄ ad ptolemęū philadelphū: ad cuius rogatū. lxx. interpretes ꝓphetas trāstulerūt: fluxerunt s̄m chronicas. lx. anni: sicut Aug⁹ h̄ dicit. Nā Plato mortuus ē tp̄e ochi regis ꝑsaꝝ: q̄ post obitū platōis regnauit annis. v. post quem argos annis. iiii. post quē dariꝰ arsami filiꝰ ānis sex: q̄ victo ab alexandro magno: ɩ imperio ꝑsaꝝ ad grecos trāslato: regnauit postmodū alexander ānis duos: post quē ptolemęus sother filiꝰ lagi rex egypti ānis xl. cui īmediate successit ptolemęꝰ philadelphꝰ: et sic patet q̄ fluxerunt anni. lx. vt dictum est. Tertio ibi: c ¶ Nec easdē scrip. ɩc̄. Ostēdit quē scđa pars opiniōis p̄dictę posset sustineri s̄m vnū aliū intellectū quē p̄mo posuit: et patet l̄ra. Deinde q̄dā quibus

Quartadecima veritas

Libro. ii. de doct. christ. ca. 28. et infra li. 18. ca. 37. a.

B

C

D

Gen. 1. a

Plato in timeo

E

Mirantur autē quidā nobis ī christi gr̄a sociatī: cū audiūt vel legūt platonē d̄ deo ista sensisse: que multū cōgruere veritati nr̄ę religionis agnoscūt. Vn̄ nonnulli putauerūt eū qñ perrexit in egyptū/ hieremiā audisse ꝓphetam/ vel scripturas propheticas in eadem peregrinatiōe legisse: quoꝝ quidē opinionē ī q̄busdā libr̄ meis posui. Sed diligēter supputata tēpoꝝ rō: q̄ chronica historia ꝯtinet: platonē indicat a tēpe quo ꝓphetauit Hieremias centū ferme annos postea natuȝ fuisse. Qui cū octoginta ɩ vnum vixisset/ ab anno mort̄ eiꝰ vsq̄ ad tēpꝰ quo ptolemęus rex egypti scripturas ꝓpheticas gētis hebręoꝝ de iudęa poposcit: ɩ ꝑ septuaginta viros hebręos: q̄ etiā grecā linguā nouerāt interpretandas/ habēdasq̄ curauit: anni ferme reperiuntur lx. Quapropter in illa peregrinatione sua Plato nec hieremiā videre potuit tanto ante defunctuȝ: nec easdem scripturas legere/ quę nondū fuerant in grecā linguā trāslatę/ qua ille pollebat: nisi forte q̄z fuit acerrimi studii: sicē egyptias/ ita ɩ istas ꝑ interpretē didicit: nō vt scribendo trāsferret: qđ ptolemęus ꝓ ingēti beneficio/ qui regia ꝑtāte etiā timeri poterat/ meruisse ꝑhibet̄: sed vt colloquendo quid cōtinerēt/ quātū capere potuisset/ addisceret. Hoc vt existimetur illa suadere videnṫ indicia/ q̄ liber Geneseos sic incipit: In principio fecit deus celum et terram: terra autem erat inuisibilis ɩ incomposita: et tenebre erant sup abyssum: ɩ spiritus dei ferebatur super aquas. In timeo autē Plato: quem librum de mundi constitutione cōscripsit: deum dicit in illo opere terrā primo ignēq̄ iūxisse. Manifestū est autem q̄ igni tribuit celi locuȝ. Habet ergo hec sententia quandā illiꝰ similitudinē/ qua dictū est: In p̄ncipio fecit deus celū et terram. Deinde illa duo media/ quibus interpositis sibimet hec extrema copularentur: aquam dicit et aerem: vnde putat̄ sic intellexisse quod scriptū ē: Sp̄ūs dei ferebatur sup aq̄s. Parū quippe attēdēs quo more soleat illa scriptura appellare spiritum dei: q̄m et aer sp̄ūs dicit̄: quattuor opinatus elementa loco illo cōmemorata videri pōt. Deinde q̄ Plato dicit amatorem dei esse philosophum: nihil sic in illis sacris litteris flagrat: et maxime illđ: quod et me plurimū adducit: vt pene assentiar Platonem illorum librorū expertē nō fuisse/ q̄ cū ad sanctū moysen ita verba dei ꝑ angelū ꝑferant̄: vt q̄rēti qđ sit nomē eius q̄ cū ꝑgere ꝑcipiebat ad ꝑplm hebręum

¶ Quartadecima veritas q̄ nō nisi fideles nr̄i imitātur dicta platōis: vtpote q̄z fidei nr̄e ita ꝯsona: ɩ putāt ip̄m qñ fuit ī egypto hieremiā ꝓphetā audiuisse. Dic̄ tñ h̄ aug⁹: q̄ si distinguant̄ tp̄a supputata rōe: īdicatur fuisse plato natus a tp̄e q̄ ꝓphauit hieremias ꝑ cētū ferme ānos

videtur ille intellect⁹ cōfirmari adducit. Ad hoc ñ̃o adducit tria q̄ in libris ei⁹ reperiunt: que vident ex sacris scripturis sumpta. Quorū primū est in timeo platonis lib. viii. q̄ de⁹ primo terrā ignemq̄ iūxit. Scdm est/ q̄ ponit philosophū esse amatorē dei. Tertiū e/ q̄ vocauit deū theō: quod i greco sonat idē qd ens/ vel qui est in latino. Cetera huius capituli satis patent.

Expo.3.d.

Quintadecima veritas

Expositio capituli XII

a ¶ Deo q̄ppe rc. In hoc ca. ostendit aug⁹ ex discipulis platonis: q̄ se platōicos nominabant/ q̄ cū platonicis pot⁹ q̄ cū aliis philosophis sit agēdū. Et facit i hoc ca. duo. Primo ostēdit q̄ excellētes habuit discipulos. Secūdo ostendit quō omnes i vno errore cōcordabāt: propter quod contra ipsos est disputādum ibi: Sed hi rc. In prima parte facit duo: q̄ primo ostendit illos platōis discipulos: q̄ peripatetici vel academici appellabanť: ex quibus fuit aristoteles: q̄ secte peripateticoꝝ prim⁹ fuit. De quo dicit eusebi⁹/ q̄ āno artaxerxis. xxxii. aristoteles. xvii degens annum platonis auditor fuit. De ipso dicit tulli⁹ i dialogo ad hortensium/ q̄ flumen oratiōis aureū fudit. Et in eodē alibi dicit de eo sic: Quo pfecto nihil est acutius/ nihil politius. Et A. gellius lib. xix. dicit sic: Aristoteles philosophus rei omnis humane peritissim⁹. Tullius tamē lib. v. de finib⁹ bonoꝝ/ platonē aristoteli pponit: de aristotele sic dicēs: Peripateticoꝝ veteꝝ princeps est aristoteles: quē excepto platone haud scio an recte dixerim principem philosophoꝝ. Quē etiā

Regna.1.d.

ex egypto liberādū/ videať. ¶ Ego sum q̄ sum: et dices filiis isrł: Qui ē/ misit me ad vos: tāq̄ i ei⁹ cōparatiōe q̄ vere est/ q̄ incōmutabilis ē: ea q̄ mutabilia facta sunt/ nō sint. Vehement hoc plato tenuit ⁊ diligētissime cōmēdauit. Et nescio vtrū h̄ vspiā repiať in libris eorū q̄ aň platonē fuerāt/ nisi vbi dictū est: Ego sum q̄ sum: ⁊ dices eis: q̄ est/ misit me ad vos Sed vndecūq̄ ille ista didicerit/ siue p̄cedentiū cū veterū libris/ siue pot⁹ quō dicit apłus: quia qd notū est dei/ manifestū est in illis: de⁹ enī illis manifestauit: inuisibilia enī ei⁹ a cōstitutiōe mundi p ea que facta sunt itellecta cōspiciunť: sempiterna q̄z eius virt⁹ ⁊ diuinitas: nō imerito me platonicos philosophos elegisse cū quib⁹ agā: qd in ista q̄stione quā modo suscepim⁹ agiť de naturali theologia: vtrū propter felicitatē q̄ post mortē futura est vni deo/ an plurib⁹ sacra facē oporteat. Nā vtrū vnus de⁹ an plures pp̄ hui⁹ vite sint bona colendi/ satis vt existimo exposui.

¶ Quintadecima veritas/ q̄ de⁹ dixit moysi: ego sum q̄ sum: q̄ in ei⁹ cōparatiōe q̄ vere est/ q̄ incōmutabilis ē: ea que mutabilia sunt/ non sunt. Vehemēter inde aug⁹ hoc plato tenuit et diligentissime cōmendauit. Ex quo dicto accipitur argumētū q̄ illi bene dicūt q̄ dicūt q̄ ois creatura comparata ad deū est nihil.

¶ Q etiā platonici licz de vno vero deo bene senserint/ multis tamē diis sacra facienda censuerunt. Capitulum XII.

a Deo q̄ppe hos potissimuz elegi: qm̄ de vno deo q̄ fecit celū ⁊ terrā quanto meli⁹ senserūt/ tanto ceteris gloriosiores illustrioresq̄ habentur. ¶ In tantuz aliis p̄lati iudicio posterorū: vt cum Aristoteles platonis discipulus/ vir excellētis ingenii/ et eloquio platoni quidē impar/ s̄ multos facile supās/ cū sectā peripateticā condidissz: q̄ deambulās disputare cōsueuerat: plurimosq̄ discipulos/ p̄clara fama excellens viuo adhuc p̄ceptore in suā heresim congregasset: p⁹ mortez vero platōis speusippus sororis eius fili⁹ ⁊ xenocrates dilect⁹ ei⁹ discipul⁹ i scholam ei⁹ q̄ academia vocabať eidē successissent: atq̄ ob hoc ⁊ ipsi ⁊ eoruz successores academici appellareť: recētiores tn̄ philosophi b nobilissimi: qb⁹ plato sectā/

¶ Sextadecima veritas/ q̄ aristoteles platonis discipulus/ vir excellētis ingenii et eloquio inde platoni impar/ s̄z multos facile supās: cōdidit sectā peripateticam/ q̄ deambulans disputaret: plurimos discipulos fama preclara excellēs/ viuo adhuc preceptore in suā heresim cōgregauit. Intelligendū tn̄ s̄m aliqs/ q̄ intētio fuit h̄ beati aug⁹. p̄ferre platonē aristoteli in eloquentia tm̄/ cū dicit eloq̄o impar ⁊ nō. s. i sciētia. Illud tamē cōstat eē cōtra intētionem beati aug⁹. quia i hoc libro ex intentione in vitate intendit platonicos oib⁹ philosophis anteponere/ ⁊ philosophiā platōis sup oēs alios extollit. Intelligendū tamē vlteri⁹ q̄ aliq̄ imposuerunt aristoteli q̄ fuerit hereticus: q̄ dicit beūs aug⁹ suā sectam esse heresim hoc loco: tn̄ forte accipit heresim p secta cum electiōe sumpta/ sicut pro heresis dicit electio.

hic aug⁹ platoni nō excellētia ingenii/ sed in eloquio postponit: fuit enī plato magne eloquētie: de quo dicit quintilian⁹ in rhetorica sua/ libro viii. Mihi videtur marcus tullius cū se totū ad imitationē grecorū contulisset/ effinxisse vim demosthenis/ copiam platonis/ iocūditatem socrat. Et alibi in eodē dicit: Marc⁹ tullius vbiq̄ platonis emul⁹/ id est imitator extitit. De eo etiā valerius li. viii. capi. vii. sic ait: Si ipse iupiter de celo descēdisset nec elegātiore nec beatiore facūdia vsus videretur. Platonis etiam discipuli fuerūt speusipp⁹ nepos suus ex sorore/ et xenocrates: speusippus vero immediate successit platoni i academica. i. schola platonis: que sic dicta est ab academia villa platonis: q̄ s̄m papiā vno miliario ab Athenis distabat: vbi ⁊ vixit post mortē platonis q̄tuor annis: cui xenocrates successit: q̄ s̄m tulliū fuit philosophorū grauissimus: de quo dic valeri⁹ li. ii. ca. v. q̄ tantā auctoritatez sua sapiētia sibi attulerat: vt cū testimoniū dicēs coact⁹ accessisset ad arā vt iuraret se oia vere retulisse/ vniuersi surrexerūt p̄clamaueruntq̄/ ne iusiurādū diceret. Idē cū quibusdā detractorib⁹ interesset ⁊ taceret/ querēte vno cur sol⁹ taceret: q̄ dixisse me inquit aliqñ penituit/ tacuisse nūq̄. Pulchra de ipso narrat valeri⁹. Isti ñ̃o duo ⁊ eoꝝ successores academici vocabāť. Fuerūt āt duo genera academicoꝝ: vt p̄z p aug⁹. l. li. xix. ca. ii. Scdo ibi: b ¶ Recētiores rc. Cōmēdat illos discipulos platonis q̄ se platonicos noiabāt/ ex qb⁹ fuit plotin⁹

A

B

Sextadecima veritas

qui quo

h qui q̄ tp̄e fuerit nō inueni: nisi q̄ hugo florētin⁹ dicit eū successisse platoni: sȝ q̄ et imediate successerit: vel q̄ sibi ɔtemporane⁹ fuerit nō dicit: nec videt̄ h̄ velle aug⁹ q̄ ponit ipm̄ h̄ int̄ recētiores platōicos. Et .x. li. ix. ca. x. dicit sic. Plotinus certe nr̄e memorie vicinis tp̄ib⁹. Cōstat tn̄ ip͂sū fuisse añ mercuriū: q̄ lib. de ɔstellatiōe dič sic. Plotin⁹ singular̄ ph̄s q̄s ph̄ie nō attigit p̄tes: cū ei⁹ doctrina vite sequeret̄ insignia: cū illud qd̄ dicebat nō alieno/ sȝ ꝓprio ꝺtutis ostēderet̄ exēplo: ꝛ multa alia laudabilia valde de ip̄o dicit in h̄ solo ip̄m depingēs/ q̄ fatalē necessitatē omino negauit: asserēs hoīs liberā esse volūtatē. De ip̄o plus dicet̄

A infra li. ix. ca. x. Inter sequaces ꝟo platonis fuerūt excellētes viri iāblic⁹/ de quo Aug⁹ facit mētionē in sequenti lib⁹. Et porphyrius q̄ fuit tp̄e magni cōstātini: vt supeꝰ dictū fuit lib. v. apulei⁹ etiā afer .i. african⁹. Dicit aūt aug⁹ ep̄la .j. ad marcellinū/ d̄ ip̄so sic: Apulei⁹ nobis afris afer est: de q̄ etiā ꝛ de libris ei⁹ dixi .ā. li. iiij. ca. ij. Quib⁹ ꝟo tp̄ibus fuerit/ nō memini me legisse. De huius apuleij ɔdicionib⁹ multa scripsit Aug⁹ ep̄la p̄dicta q̄ sic incipit: Illustri p̄ncipi ꝛ eloq̄ntissimo ꝛc. dicens q̄ erat hōesto patrie sue loco nat⁹ ꝛ liberaliter educatus: ꝛ magna eloquētia p̄dit⁹: dedit⁹ ꝟo magic̄ artibus: ꝛ multa alia

B de ip̄so narrat ibidem beat⁹ Aug⁹.

Additio sacro bi passauātȝ ¶ In hoc ca. xij. mētionē facit Augus. de Aristotele ꝛ secta peripateticoꝝ quā ip̄e initiauit: de quo dicet̄ qñ de alijs philosophis tractabit̄. De pseusippo/ xenocrate ꝛ plotino/ porphyrio platonis discipulis/ ꝛ de apuleio de q̄bus expositor aliq̄d dicit hic ꝛ i seq̄ntib⁹/ sed nō satis plene: quō ꝛ plotin⁹ q̄ttuor ꝟtutū genera distīxit: alr̄ dicet̄ qñ de eo agit̄.

d⁹ placuit/ noluerūt se dici ꝑipateticos aut academicos/ s̄ platonicos. Ex q̄b⁹ sunt valde nobilitate greci: plotin⁹/ iāblic⁹/ porphyrius. In vtraq̄ aūt lingua id ē et greca ꝛ latina/ apuleius apher extitit platonicus nobilis. Sed hi oēs ꝛ ceteri ciusmodi ꝛ ipse plato/ dijs plurimis esse sacra facienda putauerunt.

¶ De sētētia platōis q̄ diffiniuit deos non esse nisi bonos amicosq̄ virtutū. XIIII

a Quāq̄ ergo a nob ꝛ in alijs mult̄ rebus magnisq̄ dissentiāt: in hoc tamē quod mō posui: q̄ neq̄ pua res est: ꝛ inde nunc q̄stio ē: p̄mū ab eis q̄ro: q̄bus dijs istū cultū exhibendū arbitrent̄: vtrū bonis an mal̄: an ꝛ bonis et mal̄. Sed de hoc habem⁹ s̄niam platōis dicēt̄/ oēs deos bonos eē: nec eē oīno vllū deoꝝ malū. Cōseq̄ns est igit̄ vt bonis hec exhibēda itelligātur. Tūc eñ dijs exhibentur: q̄m nec dij erūt si boni nō erūt. Hoc si ita ē: nā de dijs q̄d aliud decet credere? Illa ꝑfecto vacuatur opinio: qua nōnulli putāt deos malos sacris placandos esse ne ledant: bonos autē vt adiuuēt inuocandos. Mali eñ nulli sunt dij: bonis porro debit⁹ (vt dicūt) honor sacroꝝ est de

b ferēdus. Qui sunt ergo illi q̄ ludos scenicos amāt: eosq̄ diuinis reb⁹ adiūgi: et suis honoribus flagitāt exhiberi: q̄ꝝ vis nō eos idicat nūllos/ s̄ iste affect⁹ nimirū idicat malos. Quid eñ de ludis scenic̄ plato sēserit notū ē: cū poetas ipsos q̄ tā idigna deoꝝ maiestate atq̄ bonitate carmia cōposuerāt: cēset ciuitate pellēdos. Qui sūt igit̄ isti dij q̄ de scenicis ludis cū ipso platone ɔtēdūt? Ille q̄ppe nō patit̄ deos falsis criminib⁹ infamari: isti eisdē criminibus suos honores celebrari iubent. Deniq̄ isti cū eosdē ludos instaurari p̄ciperēt: poscentes turpia maligna gesserūt: tito latino auferentes filiū: ꝛ imittentes morbū: eo q̄ eoꝝ abnuisset imperiū: eiq̄ morbū retrahētes cū iussa cōplesset. Iste autē illos nec tā malos timēdos putat: sed sue sentētie robur constātissime retinēs: oēs poetarū sacrilegas nugas q̄bus illi ꝑ imūdicie societatē oblectant̄: a ꝓpl̄o bñ istituto remouere nō dubitat.

c Hūc aūt platonē quē iā in scdo libro cōmemoraui: inter semideos Labeo ponit. Qui labeo numia mala victimis cruētis atq̄ huiusmodi supplicatiōib⁹ placari existimat: bona ꝟo ludis et talibus quasi ad leticiā pertinentibus rebus.

d Quid ē ergo qd̄ semideus plato nō semideis sed dijs et hoc bonis illa oblectamēta: quia iudicat turpia tā constanter audet auferre: q̄ sane dij refellūt sentē/

e tiā labeonis? nam se in latino non lasciuos tm̄ atq̄

a Quāq̄ ergo a nobis ꝛc. Expo. ca. XIIII. In h̄ ca. beat⁹ Aug⁹ icipit cū platonic̄ ɔ̄ multitudinē deorū disputare. Et reprobat in h̄ ca. duo genera deoꝝ/ videlicet deos malos ꝛ deos scenicos. Sciēdū est eñ q̄ sicut superi⁹ lib. ij. ca. xiij. dictū fuit: romani aliq̄s deos posuerūt bonos ꝛ aliq̄s malos q̄s coluerūt i t̄plis pl⁹ q̄̄ i scena: alij vero scenici vocant̄ q̄ꝝ crimia actitabant̄ i ludis scenic̄: de q̄b⁹ lib. ij. multa dicta sūt. Facit aūt be. aug⁹ in hoc. ca. tria: q̄ p̄mo ex dictis platōis reprobat deos malos/ ꝓbans oēs deos esse bonos: ꝛ patet littera. Secūdo ibi:

b ¶ Qui sūt ergo ꝛc. Reprobat ex dict̄ eiusdē deos scenicos qui expetūt sibi ab hoīb⁹ ludos scenicos exhiberi: vt supra patuit lib. iiij. ca. xxvj. vbi illud q̄d hic tāgit Aug⁹ de tito latino planē habetur. Hos ꝟo deos reprobat august. ꝑ dicta Platonis: qui libro de republica/ vt supra li. ij. ca. xiiij. dictū fuit poetas ꝑ q̄s dij in scena colūt̄ ab vrbe bene istituta oīno expellēdos.

c Tertio autē ibi: ¶ Hunc autē plato. ꝛc. Specialiter arguit contra labeonē ex deorum maloꝝ assertorē/ q̄̄ ꝛ scenicoꝝ defensorē: qui deos malos iudicat victimis placandos in templo: bonos ꝟo ludis i theatro: de quo labeone et dictis eius bonis et malis/ et etiam platone: dictū est supra libro ij. capi. xiiij.

d ¶ Quid est ergo. ꝛc. Dicit autē platonē esse semideū: ꝛ iō aug⁹ hic p̄mo arguit ɔ̄ labeonē ex dict̄ platonis: cui ip̄e testimoniū ꝑhibet: et patet lr̄a. Scdo ibi: e ¶ Qui sane dij refellūt ꝛc. Arguit ɔ̄ ip̄sū ex facto deoꝝ: nā ex eo qd̄ fecerunt circa titū latinū/ de quo iā tactū ē: patet deos nō eē ludibūdos/ sȝ valde seuos: cui⁹ oppositum dicit labeo. Tertio ibi:

f Exponāt ergo

B a ¶ Exponant
ergo ꝛc. Petit
aug⁹ a platonicis
ſibi exponi: quō
ſtet: cuz doctrina
platōis: q̄ oēs de
os bonos eſſe vo
luit: qui dū ludis
ſcenicꝭ delectent.
Expo. ca. XIIII
b O Mniū in
quiūt ꝛc.
In hoc ca. impro
bat beat⁹ Aug⁹
expoſitionez pla
tonicoꝝ: qui ſe ex
ponēdo dāt mo
dū q̄ poſſet intelli
gi ꝙ dū ſcenicꝭ lu
dis delectent. Et
A facit i hoc ca. duo
nā pꝛimo repꝛo/
bat coꝝ expoſiti/
onē. Scdo diſpu
tat cum Apuleio
ſpecialiter: cui⁹ di
ctū adducit ad il/
lius cōfirmatio/
nis declarationē/
ibi: Hec ſi ita ſūt
ꝛc. In pꝛima pte
facit duo: qꝛ pꝛi/
mo ponit quō ſe
declarāt: ponunt
eñ demones me
dios inter deos ꝛ
hoies: qꝛ ſūt īfra
deos/ꝛ ſupꝛa ho
mines: idō ludis
delectāt: ꝛ patet
totū. Scdo ibi:
c ¶ Ex quo col
ligitur ꝛc. Ar/
guit cōtra dicta:
qꝛ ex eis ſequitur
ꝙ ludi nō exhibē
tur dijs/ſꝫ demo/
nibus. d ¶ Hec
ſi ita ꝛc. Hic ſpe
cialiter diſputat
cū apuleio. Et fa
cit duo: qꝛ pꝛimo
oſtēdit quō Apu
leius in li. de deo
ſocratis cū p̄cedē
ti expoſitione ꝯ/
tuz ad diſtinctio/
nē deoꝝ/ demo/
nū ac hoim/ ꝛ de
B monū mediatio/
nē cōcoꝛdat: ꝛ pa
tet intentio Apu
leij. Eſt autez hic
aduertendum: ꝙ
conſtructio ē diu
hic ſuſpenſa: ꝛ idō
qd̄ hic dicit: Hec
ſi ita ſunt: iterum
replicat in ſequē/
tib⁹ cū dicit: Hec

ludibundos/ſed etiā ſeuos
a terribileſqꝫ mōſtrarūt. Ex/
ponāt ergo iſta nob platō/
nici: q̄ oēs deos ſm̄ aucto/
ris ſui ſentētiā bonos ꝛ ho
neſtos: et ꝟtutib⁹ ſapientū
eſſe ſocios arbitrant: aliter
ꝙ de vllo deoꝝ ſentiri ne/
fas habēt. Exponim⁹ inqui
unt. Attēte igit audiam⁹.

¶ De opiniōe eorum qui rōnales animas triū generū eē dixerūt id ē in dijs celeſtibus: in demonibus aereis et in hominibus terrenis. Capitulū. XIIII

b O Mnium inquiunt
aialiū in quibus ē
aia ratiōalis/trip/
tita diuiſio ē: i deos/hoies/
demones. Dij excelſiſſimū
locū tenēt/homies infimū/
demones mediū. Nā deoꝝ
ſedes in celo ē/hoim in ter/
ra/in aere demonuz. Sicut
eis diuerſa dignitas eſt lo/
coꝝum/ita etiā naturarum.
Proinde dij ſunt homini/
bus/demonibuſqꝫ potio/
res: homines ꝟo infra de/
os et demones conſtituti
ſunt: vt elementoꝝuz oꝛdi/
ne ſit differentia meritoꝝū.
Demones igit medij: quē
admodū dijs quibus infe/
rius habitāt poſtponendi:
ita hominib⁹ ſuperius qui/
bus p̄ferēdi ſunt. Habēt eñ
cū dijs cōmunē imoꝛtalita/
tē coꝛpoꝝ: animoꝝ autē cū
hominib⁹ paſſiones. Qua/
propter nō eſt mirū inqui/
unt/ſi etiam ludoꝝ obſceni
tatibus ꝛ poetarū figmen/
tis delectātur: Quādoqui/
dē ꝛ humanis capiūtur af/
fectibus: a quibus dij lōge
abſunt: et modis omnibus
c alieni ſunt. Ex quo colligi/
tur/Platonē poetica dete/
ſtando ꝛ ꝓhibendo figmē/
ta: nō deos/qui omēs boni
et excelſi ſunt/ pꝛiuaſſe lu/
doꝝū ſcenicoꝝū voluptate/
ſꝫ demones.
d ¶ Hec ſi ita
ſūt † que licet
apd̄ alios q̄z
reperiantur:
Apuleius tñ
platōic⁹ ma/
daurēſis de
hac re ſola
vnuz ſcripſit
libꝛū: cui⁹ ti/
tulū eſſe vo/
luit d̄ deo ſo
cratꝭ: vbi diſ
ſerit et expo/
nit/ ex q̄ ge/
nere numi/
nū numen ſi
bi Socrates
habebat ad/
iūctū: ꝛ ami
cicia quadā
conciliatū: a
quo ꝓhibei
ſolit⁹ admo/
neri vt deſi/
ſteret ab agē
do: qñ id qd̄
agere vole/
bat ꝓſpere ñ
fuerat euenturū. Dicit eñ
aptiſſime/ꝛ copioſiſſime aſ
ſerit: nō illū deuz fuiſſe/ſed
demonē: diligēti diſputatione pertractans
iſtam platonis de deoꝝ ſublimitate ꝛ homi
nū humilitate/ꝛ demonū medietate ſenten
C tiā. Hec ergo cum ita ſunt: quo nā modo au
ſus eſt plato/etiam ſi nō dijs/ quos ab om/
ni humana cogitatione ſemouit: certe ipſis
demonibus poetas vꝛbe pellendo/auferre
theatricas voluptates: niſi quia hoc pacto
admonuit animū humanum: ꝗuis adhuc
in his moꝛibundis membꝛis poſitū/ꝓ ſplē/
doꝛe honeſtatis impura iuſſa demonū con/
temnere/eoꝝūqꝫ immundiciā deteſtari? Nā
ſi plato hec honeſtiſſime arguit et pꝛohibu/
it/ ꝓfecto demones turpiſſime popoſcerunt
atqꝫ iuſſerūt. Aut ergo fallitur apuleius: et
nō ex iſto genere numinū habuit amicū ſo/
crates: aut contra ſe ſentit Plato/ modo de
mones honoꝛādo: modo eoꝝū delicias a ci/
uitate bñ moꝛata remouēdo: aut nō eſt So
e crati amicicia demonis gratulāda: De qua
D vſqꝫ adeo et ipſe apuleius nō erubuit/ vt de
deo Socratis pꝛenotaret libꝛū: quem ſm̄ ſu
am diſputationē qua deos a demōib⁹ tā di/
ligenter copioſeqꝫ diſcernit/nō appellare de
deo/ſed de demone ſocratis debuit. Malu
it aūt hoc in ipſa diſputatione/ꝙ in titulo li
bꝛi ponere. Ita eñ per ſanā doctrinā: q̄ hūa
nis reb⁹ illuxit: oēs vel pene omēs demonū

ſcripſit/ ꝙ ſocra
tes habuit deuz
vnū ex illo gene
re numinū q̄ di/
cunt demones:
cū quo habebat
amicicia ꝛ cōſili
um: a q̄ ꝓhibet
inquit Aug⁹ ſo/
litus admoneri:
vt deſiſtat ab agē
do: qñ id qd̄ age
re volebat nō ꝓ
ſpere fuerat euē
turū. Ex quo vi
detur accipi/ ꝙ
iſte ꝓbus habu/
it familiarē an/
gelū bonū: qꝛ ce
teri bona ventu
ra pꝛenūciare non
poſſunt/niſi foꝛ/
te diuino iudi/
cio. Nec obſtat
ꝙ dicebat demō
quod apud gre/
cos idem ſignifi
cat quod plura
cognoſcens: ma
gis tamē credo/
ꝙ fuerit malus
angelus: qꝛ pa/
ganus ꝛ infide/
lis erat.

ergo eū ita ſūt vbi
cōtra apuleiū/vel
poti⁹ ex dictꝭ apu/
leij cōtra demonū
cultū arguit. Et fa
cit hic duo: nā pꝛi/
mo ex dictis Apu
leij ꝛ platonis: cui
apulei⁹ nō ꝯtradi/
ceret: deducit ad
vnā ꝯcluſionē ſub
diſiūctiōe trimem
bꝛē: videlicet vl̄ ꝙ
ſocrates nō habu/
it aliqd̄ numē ſibi
amicū ꝛ familiare
de genere eoꝝ q̄ lu
dos ſcenicos expe
tūt. i. demonū: vel
plato ē ſibi ipſi cō/
trari⁹: vel ꝙ ſocra
ti nō erat amicicia
demonis gratulā/
da. i. nō erat de ea
ſibi gaudēdū. Se
cūdo ibi: e ¶ De
qua vſqꝫ ꝛc. Cō/
firmat illō vltimū
mēbꝛū ꝑ apuleiū:
ꝛ facit dupliciter.
Pꝛimo ex titulo
ſui libꝛi/ quem de
deo ſocratis/ꝛ nō
de demone intitu
lauit: et patet lr̄a.
B Scdo ibi:

Apulei⁹ li. de deo ſocratis

Decimaſepti/
ma veritas
Al. tāquibet

¶ Decimaſepti/
ma ꝟitas ꝙ apu
leius platonic⁹,

tionē exhorrent: vt quisq̄ ante disputationē apuleij/ qua demonū dignitas cō/ mendat: titulū libri de de/ mone socratꝭ legeret: neq̄q̄ illū hoiem sanū fuisse senti/ ret. a Quid aūt etiā ipse apu leius qd̄ i demonib⁹ lauda/ ret inuenit: p̄ter subtilitatē ꝛ firmitatē corpoꝝ ꝛ habita tiōis altiorē locū? Nam de morib⁹ eoꝝ cū d̄ demonib⁹ generalit̄ loq̄ret: nō solū ni hil boni dixit/ sed etiā pluri mū mali. Denicq̄ lecto illo libro ꝓrsus nemo miratur/ eos etiā scenicā turpitudi/ nē i reb⁹ diuinis habere vo/ luisse: ꝛ cū deos se putari ve lint: deoꝝ criminib⁹ oblecta ri potuisse: ꝛ quicq̄d in eo/ rū sacris obscena solēnita/ te seu turpi crudelitate vel ridetur vel horretur/ eoꝝ af fectibus conuenire.

¶ Qd̄ neq̄ propter aerea corpora: neq̄ propter superiora habitacula demones hominibus antecellunt.

Capitulum XV

b Quā obrē absit vt ista ꝯsiderans animus veraciter religiosus et vero deo subdit⁹ ideo arbitretur demones seipso esse meliores/ q̄ habeant corpora meliora. Alioquin multas sibi et bestias p̄latu rus est: que nos et acrimonia sensuum/ et motu facillimo atq̄ celerrimo/ et valētia virium / et annosissima fir/ mitate corpoꝝ vincūt. Quis hoim videndo eq̄bit̄ aquilis ꝛ vulturibus? Quis odorā do canib⁹? Quis velo/ citate lepori bus/ ceruis/ auib⁹ oibus? Quis multū valēdo leōi/ b⁹ ꝛ elephāti bus? Quis diu viuēdo serpentib⁹: q̄ etiā deposi/ ta tunica se/ nectutē depo nere: atq̄ i iuuētutē redire ꝓhibētur? Sꝫ sicē his oib⁹ rōcinādo et itelligēdo meliores su/ m⁹: ita etiā demonib⁹ bn̄ atq̄ honeste viuē/ do meliores eē debem⁹. Ob hoc eīn ꝛ ꝓuiden tia diuīa eis qb⁹ nos ꝯstat eē potiores: data sūt q̄dā potiora corpoꝝ mūera: vt illō q̄ eis p̄minem⁹: etiā isto mō nobis cōmēdaret̄ mł to maiore cura excolēdū eē q̄ corp⁹: ipsāq̄ excellētiā corpalē/ quā demones habere no scem⁹: p̄ bonitate vite/ q̄ illis anteponimur/ ꝯtemnere disceremus: habituri ꝛ nos imor/ talitatē corporū: nō quā suppliciorū eterni/ tas torqueat/ sꝫ quā puritas p̄cedat animo/ rūꝫ. Jam vō de loci altitudine: q̄ demones in aere/ nos autē habitamus in terra: ita ꝑ moueri/ vt hinc eos nobis esse p̄ponēdos existimem⁹: oīno ridiculū est. Hoc eīn pa cto/ nobis ꝛ oīa volatilia p̄ponimus. At eīn volatilia cū volādo fatigant̄: vel reficiēdū alimētis corp⁹ habēt: terrā repetūt vel ad re quiē vel ad pastū: qd̄ demones inquiūt nō faciūt. Nūquid ergo placet eis vt volatilia nobis/ demones aūt etiā volatilib⁹ antecel/ lāt? Qd̄ si demētissimū ē opinari: nihil ē q̄ de habitatione supioris elemēti dignos eē demones existimemus: quib⁹ nos religiōis affectu subdere debeamus. Sicut etenī fie/ ri potuit: vt aeree volucres/ terrestribus no bis nō solū nō p̄ferant̄/ verūetiā subijciātur ꝓpter rōnal' aie q̄ i nobis ē dignitatē: ita fie ri potuit vt demones q̄uis magis aerei sint terrestrib⁹ nobis: nō iō meliores sint: q2 ē aer q̄ terra supior: sꝫ ideo eis hoīes p̄ferēdi sūt/ qm̄ spei pioꝝ hoim nequaq̄ illorū despera/ tio comparāda ē. Nā ꝛ illa rō platonis: qua elemēta q̄ttuor ꝓportione ꝯtexit atq̄ ordi/ nat: ita duob⁹ extremis igni nobilissimo et B C

N Secundo ibi: a ¶ Quid aūt etiā ipse ꝛc̄. Cō firmat idē ex ma/ lis q̄ apuleius de demonib⁹ i libro platō scribit: que mala ponit Au gus. ij. ca. xvj. Ex quib⁹ maī patet/ q̄ immūdi spūs sunt: et ideo nō ē mirū si in immū/ dicijs delectent̄.

Expo. ca. XV.

b Quāobrē absit vt ista ꝛc̄. In hoc ca. beat⁹ Aug⁹ in cipit arguere cō/ tra vnū qd̄ in ex/ positiōe sui dixe/ rūt platonici: di/ cūt eīn vt patet i p̄cedenti ca. q̄ de mones sūt hoib⁹ p̄ferēdi: cōtra qd̄ in hoc ca. arguit aug⁹ ex dictꝭ apu leij in p̄cedenti capitulo adductꝭ: ipse eīn de demo nijs loquēs: duo eis attribuit: in quibus videntur nos excellere: vi/ delicet subtilita/ tem et firmitatē corporū/ et supe/ riorē locū. Ideo facit Aug⁹ in hoc ca. duo: quia pri/ mo ostendit eos nō esse nobis me liores seu p̄fe/ rendos propter maiorem corpo/ rū bonitatē et fir mitatem: ꝛ patet lr̄a. Est tn̄ hic ad/ uertēdū: q̄ Aug⁹ loquēs de corpi/ bus demonū: lo/ quit̄ solum s̄m in tentionē platoni/ coꝝ: ꝛ nō s̄m opi nionē ꝓpriā. Se/ cundo ibi: c ¶ Jam vō d̄ loci altitu. ꝛc̄. Ostendit q̄ non sunt nobis p̄fe/ rendi ꝓpter loci sublimitatē. Et facit ad hoc duas rōnes: quaꝝ p̄ma sumitur ex com/ paratione homi/ nis: qui s̄m Apu leium est animal

A Decimaocta/ ua veritas

¶ Decimaocta/ ua veritas/ q̄ nō iō demōes sunt meliores hoib⁹/ quia habent cor pora meliora: ali oquin ait multas bestias homib⁹ p̄ferem⁹. Quis eīn hoim viden/ do equabit̄ aqui lis et vulturib⁹? Quis odorādo canibus: veloci/ tate leporibus ꝛ ceruis ꝛ omnib⁹ auibus? Quis multū valēdo le onibus ꝛ elephā tib⁹? Quis diu viuendo serpen/ tib⁹: qui etiā de/ posita tunica se/ nectutē deponūt atq̄ in iuuētutē redire ꝓhibent̄? Sed sicut his oī bus ratiocinan/ do meliores su/ mus: ita ꝛ demo nib⁹ honeste vi/ uendo meliores esse debem⁹. Sꝫ est dubiū: q̄m corpa assūpta de monū sūt melio/ ra corpa q̄ cor/ pora vera ꝛ natu ralia hoim: cum ista sint ordinata intrinsece ad finē meliorē. s. hoīs cōpositionē. Dicit̄ aūt q̄ nō vident̄ meliora simplr̄/ sꝫ tn̄ incorruptibilita te: aut q̄ nō loquit̄ hic Aug⁹ s̄m opio nē ꝓpriā/ sꝫ illoꝝ platonicoꝝ q̄ posue/ rūt demōes vniri corpib⁹ ꝛ pbic' sicut ꝛ aīas. Scd̄a obiectio: q̄ nō organiza/ tio vel potētia alicui⁹ bruti pōt excede re potētias vł organa nr̄a: cū aīa nr̄a sensitiua sit nobilissima. Dicit̄ autē q̄ sicut corp⁹ nostꝝ est nobilius mō orgā nizatū: ꝛ aīa ē nobilior: difficile est vi/ dere q̄re nō meli⁹ videam⁹ ꝛ audiam⁹ q̄ bruta: nisi forte q2 potētie sūt acti/ ua extrīseca. ꝛ iō licet hō habeat melio rē aīaꝫ: nō tn̄ potētiā visiuā: aut q̄ for te potētie nostre ꝓpter pctm̄ sint ipedi te: sicut dicit̄ de intellectu: ꝛ hoc mīꝫ. terrestre / ad na/ lia volatilia. Se cūdo ex compara tiōe eiusdē ad na/ turalia/ ibi: Nā et illa rō ꝛc̄. Et pa/ tet vtraq̄ ratio ꝛ intentio Aug'.

Expo. ca. XVI.

a De morib⁹ er go ꝛc. In hoc ca. ꝓbat aug⁹/ꝙ demones nō sunt hoībus ꝓferēdi/ex diffinitione demonū. Et facit in hoc cap. tria. Nam primo recitat verba apulei: ex qb⁹ arguit in sequentib⁹ inter q̄ est ipsa diffinitio/qua demones diffinit: ꝛ ipi⁹ diffinitionis declaratio: et patet totū. Secūdo ibi: b ¶ Sȝ video triū ꝛc. Ostēdit dictorū apuleij/quib⁹ ꝓfatā diffinitionem declarat/insufficientiā: et patet. Tertio ibi: c ¶ Proinde ꝙ genere ꝛc. Ex ꝓdicta diffinitione arguit ad ꝓpositū: Et arguit dupliciter oībus differētijs illius diffinitōis ꝑ eas discurrēdo. Scdo ibi: d ¶ Quapꝓpt ꝛc. Arguit specialit̄ ex vna differentia circa eam insistēdo. Et patet intētio augustini in hoc caplo.

fre imobili: media duo aerē ꝛ aquā interserens: vt quāto aer est aquis/ꝛ aere ignis: tanto et aque supiores sint terris: satis nos admonet aialiū merita nō ꝑ gradib⁹ elemētorū estimare. Et ipe qppe apulei⁹ cū ceteris terrestre aial hoīem dicit q̄ tamē lōge ꝓponit aialib⁹ aquatilib⁹: cū ipsas aquas terris ꝓponat plato: vt intelligam⁹ nō cūdē ordinē tenendū/cum agit de meritis animaꝝ/q̄ videt ordo esse in gradib⁹ corpoꝝ: sed fieri posse vt inferi⁹ corpus aīma melior inhabitet/deteriorq supius.

¶ Quid de morib⁹ demonuȝ apuleius platonicus senserit Capitulum XVI

a De morib⁹ q̄ demonū/cū idem platonic⁹ loqueret/dixit eos eisdē qbus hoīes aī ꝑturbatōib⁹ agitari/irritari iniurijs/obsequijs donisq placari/gaudere honorib⁹/diuersis sacrorū ritib⁹ oblectari: et in eis si qd neglectū fuerit cōmoueri. Inter cetera etiā dicit ad eos ꝑtinere diuinatiōes augurum/haruspicū/vatū atq somnioꝝ: ab his quoq esse miracula magorū. Breuiter aūt eos diffiniens ait:

Apuleius libro de deo socratis.

Decimanona veritas

¶ Demones esse genere aialia/aīo passiua/mēte rōnalia/corpe aerea/tempore eterna. Horū vero quinq/tria priora illis esse q̄ nobis: quartū proprium: qntū eos cū dijs habere cōmune. B Sȝ video b triū supiorū q̄ nobiscum habēt duo/etiā cum dijs habere. Aialia qppe esse dicit et deos/q̄ sua cuiq elementa distribuēs. In terrestrib⁹ aialib⁹ hoīes posuit cū ceteris q̄ in terra viuūt ꝛ sentiūt. In aqtilib⁹ pisces ꝛ alia natatilia. In aereis demōes/i ethereis deos. Ac ꝑ hoc ꝙ demones genere sunt aialia: nō solū eis cū hoībus/verūetiā cū dijs pecoribusq cōe est: ꝙ mente rōnalia/cū dijs et hoīb⁹: ꝙ tpe eterna/cū dijs solis: ꝙ anio passiua/cū hoīb⁹ solis: ꝙ corpe aerea/ipsi sunt soli. c Proinde ꝙ genere sunt aialia/nō ē magnū: qꝛ hoc sunt ꝛ pecora: ꝙ mēte rōnalia/nō est supra nos: qꝛ sum⁹ ꝛ nos: ꝙ tēpe eterna/qd boni ē si nō beata? melior est eī tpalis felicitas q̄ misera eternitas. Qꝛ aīo passiua/quō supra nos est: qn et nos h sum⁹: nec ita esset nisi miseri eēm⁹. Qꝛ corpe aerea q̄nti estimādū est: cū oī corpi ꝓferat aīa q̄liscūq nature? Et iō religiōis cult⁹ q̄ debet ex aīo: neq̄q debet ei rei q̄ inferior est aīo. Porro si int̄ illa q̄ demonū eē dicit annūeraret ꝩtutē/sapientiā/felicitatē: ꝛ hec eos diceret hr̄e cum dijs eterna atq cōia: ꝑfecto aliqd diceret exoptādū magniq pēdēdū: nec sic eos tn̄ ꝓpt̄ hec tāq deū colere deberem⁹/s; poti⁹ ipsum a q̄ hec illos accepisse nossem⁹. Quanto minus nūc honore diuio aerea digna sūt aialia: ad hoc rōnalia/vt misera esse possint: ad hoc passiua/vt misera sint: ad hoc eterna/vt miseriā suā finire nō possint. D d Quapropt̄ vt omittā cetera: ꝛ hoc solū ꝑtractē qd nobiscū demones dixit hr̄e cōe. i. animi passiones: si oīa q̄ttuor elemēta suis aialib⁹ plena sunt imortalib⁹/ignis ꝛ aer: mortalib⁹ aqua ꝛ terra: q̄ro cur animi demonū passionū turbelis tēpestatib⁹ agitēt? ¶ Perturbatio em̄ est q̄ grece pathos dr̄: vn̄ illa voluit vocare aīo passiua: quia ꝩbū de ꝩbo pathos/passio diceret/motus animi ꝯ rōnē. Cur ḡ sunt ista i animis demonū/q̄ in pecorib⁹ nō sunt? Qm̄ si qd in pecore sit̄e appet/nō est ꝑturbatio: qꝛ nō est ꝯ rōnē/q̄ pecora carēt. In hoīb⁹ aūt vt sint iste ꝑturbatiōes/fac hoc stulticia vel miseria. Nōdū em̄ sumus in illa ꝑfectiōe sapiētie beati/q̄ nobis ab hac mortalitate liberatis in fine ꝓmittit. Deos ꝩo iō dicūt istas ꝑturbatiōes nō ppeti: qꝛ nō solū eterni/verūetiā beati sūt. Easdē qppe aias rōnales etiā ipos hr̄e ꝓhibēt: s; ab oī labe ac

¶ Decimanona veritas/ꝙ varro platonicus diffiniēs demōes dixit eos esse genere aialia/animo passiua mente rōnalia/corpore aerea/tēpe eterna. Dicit tamen hic aug⁹ ꝙ melior est tēporalis felicitas q̄ misera eternitas: quā eternitatē in demonib⁹ ponit cū miseria. Ex quo dicto accipiunt duo documenta. Primū est/ꝙ melior est homo mortalis q̄ demon imortalis et miser. Vn̄ sequit ꝙ eternitas nō sit de ratōe beatitudinis cū ponat in hoīe mortali beatitudinē. Secundū documentū/ꝙ magis esset eligendū tpaliter esse beatū/q̄ eternaliter miserū: quia melior inqt est tpalis felicitas q̄ misera eternitas. Et tunc sequit ꝙ pl⁹ esset appetendū nō esse/q̄ miserū esse sp: qꝛ tpalis felicitas alicui⁹ creature pōt eē ꝛ ānihilāda. C c Sed oꝛit dubiū/quō demones pn̄t esse aialia/cū sint substātie incorporee. Dicit aūt ꝙ aug⁹ non loquit i loco isto diffiniēs demones s̄m sententiā ꝓpriā/s; s̄m opinionē platonicoꝝ/licȝ plurimi existimarent fuisse opinionē aug⁹. demones hr̄e corpora sibi vnita: in qb⁹ cruciant ꝑpetuo: illud tamen moderni theologi nō recipiūt.

Vicesima veritas

¶ Vicesima veritas/ꝙ passio dr̄ mot⁹ animi ꝯ rōnē. Intelligendū tn̄ ꝙ passio potest accipi dupliciī s̄m beatū aug⁹. in hoc loco. Vno mō sicut acceperunt eā stoici ꝓ motu ꝯ rōnē: et iō reprobauerūt oēm passionem. Alio mō sic accepert̄ eā ꝑipatetici q̄ nō abdicūt oēȝ passioȝ/s; tm̄ imoderatā: ꝛ pmo mō ē passio mot⁹ aī ꝯ rōnē/nō scdo mō: ꝛ sic dr̄ btūs aug⁹ i hoc libro ꝙ inter istos non fuit ꝯtētio nisi i solo nolei cū in re cōuenirēt.

Expo. ca. XVII.
a Ota igitur
&c. In h ca.
probat aug⁹ q de/
mones nō sunt no/
bis preferēdi/nec a
nob colēdi ex vitiis
q apulei⁹/vt patu/
it in pn. pcedēt ca.
eis attribuit: a qb⁹
nos p verā religio
nē.i. veri dei cultū
liberamur.

b Expo. ca. XVIII
Frustra igi
tur &c. In h
A ca. beatus aug⁹ re/
probat dictū apu/
leii de cultu demo/
nib⁹ exhibēdo q ad
motiuū suū. Est au
tem motiuū suū/qz
dicit q null⁹ deus
miscet hoi.i.cōicat
cū hoie: qd dicunt
platonē sensisse: et
ideo inter deos et
hoies oportet medi/
atores esse/p quos
dii cognoscāt facta
hoim: et homies a
diis recipiāt quod
postulāt: qd aug⁹ h
& in seqn. cap. ipro
c bat. vi. rōnib⁹. Fa/
cit aūt aug⁹ h duo.
Quia pmo repro/
bat hoc motiuū: qz
si sic dicāt vidētur
de diis male & indi
gne sentire: videlz
q dii tā imūdos ac
ceptant mediato/
res: et q mali sint
eis vicinio:es q bo
ni. Secundo ibi:
c ¶ Non est &c.
Quia ipsi p se pla
tonē adducūt/iō 3
eos platonem alle
B gat. Et ptz totū ca.
Matth. 5. g. Expo. ca. XIX.
d Porro ad/
uersus &c.
In h ca. pbat aug.
q demones nō sūt
mediatores adhi/
bendi inter deos &
hoies/ ɔfirmādo il
lud qd in pcedenti
ca. pbauit: & pbat
pmo h ex dictis apu
leii supi⁹ positis/vi
delz ca. xvii. nā ibi
dic apulei⁹ ad eos
ptinere diuiatiōes
augu: & ab eis eē
miracula magorū:
ex qb⁹ patet ipsos
esse auctores artis

peste purissimas. Quobrē
si pptea dii nō pturbant/
q aialia sunt btā nō mise/
ra: & pptea pecora nō per/
turbant q aialia sunt/q
nec btā psit eē nec misera:
restat vt demōes sic hoies
iō pturbent q aialia sunt
nō beata sed misera.

¶ An dignuz sit eos
spūs ab homine coli
a quorū vitiis etiam
opteat liberari. XVII

a Ota igit insipien
tia vl' poti⁹ amē/
tia p aliquā reli/
gionē demōib⁹ subdimur
cū p verā religionē ab ea
vitiositate in q illis sum⁹
siles liberemur? Cū eni de/
mones/qd & iste apuleius
qūis eis plimū parcat/et
diuinis honorib⁹ dignos
cēseat: tn cogit ɔfiteri vt
ira instigent: nob vera re/
ligio pcipit ne ira instige/
mur/s ei poti⁹ resistamus
Cū demones donis inui/
tent/nob vera religio pci
pit/ne cuiq̄ donorū acce/
ptiōe faueam⁹. Cū demo/
nes honorib⁹ mulceantur
nobis vera religio pcipit/
vt talib⁹ nullo mō mouea
mur. Cū demones qrūdā
hoim osores/qrūdā ama/
tores sint: nō prudēti trā/
quilloq̄ iudicio/s vt ipse
anio appellat passiuo: ipsa
nob vera religio pcipit vt
inimicos nros etiā diliga
mus. Postremo oēm mo/
tum cordis et salū mētis/
omesq̄ turbelas & tēpesta
tes ai: qb⁹ demones estua
re atq̄ fluctuare asserit:
nos vera religio depone/
re iubet. Que igit cā ē/ni/
si stulticia erroq̄ misera/
bilis: vt ei te facias vene/
rando hūilē/cui te cupias
viuēdo dissimilē: & religi/
one colas quē imitari no/
lis: cū religionis sūma sit
imitari quē colis?

¶ Qualis sit religio
in q docet q hoies vt
cōmēdēt dns bonis
demonib⁹ vti debeant
aduocatis: Ca. XVIII.

Frustra igit eis apu/ b
leius & qcūq̄ ita sen/
tiunt hūc detulit ho
norē: sic eos in aere medios
inter ethereū celū terraq̄ cō
stituēs: vt qm null⁹ de⁹ misce
tur hoi: qd platonē dixisse p/
hibēt: isti ad deos pferāt pre
ces hoim: & inde ad homies
ipetrata q poscūt. Indignū
eni putauerūt q ista credide
runt: misceri hoies diis & de/
os hoib⁹: dignū autē misceri
demones & diis et hoib⁹: hic
petita q assignēt: inde ɔcessa
q apportēt: vt videlicz hō ca
stus/& ab artiū magicarū sce/
leribus alien⁹/eos patronos
adhibeat/p qs illū dii exau/
diant q hec amāt: q ille non
amādo sit dignior: quē faci/
li⁹ & libēti⁹ exaudire debeāt.
Amāt qppe illi scenicas tur/
pitudines qs nō amat pudi/
citia. Amāt in maleficiis ma
gorū mille nocēdi artes: quas
nō amat innocētia. Ergo et
pudicitia & innocētia si qd a
diis ipetrare voluerit/nec po
terit suis meritis/nisi suis iter
uētib⁹ inimicis: nō est q ista c
poetica figmēta et theatrica
ludibria iustificare conetur.
Habem⁹ 3 ista magistrū eorū
& tāte apud eos auctoritatis
platonē: si pudor hūan⁹ ita
de se male meret/vt nō solū
diligat turpia/verūetiā diui
nitati existiet grata. ¶ De
impietate artis magice/
que patrocinio vtit spi
rituū malignorū. XIX.

Porro aduersus magi d
cas artes de qb⁹ qs/
dā nimis infelices &
nimis ipios etiā gliari libet i
noie demonū/ipam publicā
lucē testē citabo. Cur eni tā
grauit ista plectunt seueritate
legū/si opa sunt numinū co
lendorum? An forte istas le/
ges christiani instituerūt qui/
bus artes magice puniūtur:
sm quem alium sensum: nisi
q hec maleficia generi hu/
mano perniciosa esse non e

magice: s; artes
magice vitande
sunt; q debem⁹ A
vitare ea q ipsi
suadēt: q nō sūt
adhibēdi nostri
mediatores.
e ¶ Perniciosa
sa &c. Qd vero
artes magice vi
tāde sint tanq̄
nociue & illicite/
pmo pbat p di/
cta vgilii: quoz
vnū est. iiii. lib.
enei. vbi vgili⁹
loquēs in psona
didonis regine
carthaginis ad
annā sororē di/ E
donis de qdam
maga cū poten
tiā illi⁹ mage de
scripsisset/dicēs
Hec se carmini
bus pmittit sol
uere mētes &c.
subiūgit i psona
didonis eiusdē.
Testor chara
deos &c. dicit et
dido loqns ānē
q testes adhibz
deos & eā charā
germanā suā/et
dulce caput sci/ B
uitā accingi ma
gicas artes. Et
est in secūdo ver
su cum dicit ac/
cingier/figura q
dicit paragoge
q figura sm isi/
dorū li. i. etym.
est appositio in
fine dictiōis: vt
admittier p ad
mitti/potestur
p potest. Et est
h scīēdū q accin
go est verbū ve
hementis trāsi/
tiōis/ & iō passi/
uum suuz regit
post sevnum ac
cusatiuū: vñ be/ A
ne dr accingi ar
tes magicas/ q
eis vtitur ad suī
defensionē/ vel
alteri⁹ ipugna/
tionem tanq̄ ar/
mis quibusdā.
Aliud dictū vgi/ D
lii est i bucolic
egloga. viii. vbi
loqns d mirabi
lib⁹ q fiunt arte
magica int cete
ra dicit

dubiū est? Ait poeta clarissim⁹: Testor chara deos ⁊ te germana: tuūq́ Dulce caput: magicas inuitā accingier artes. Illō etiam qđ alio loco de his artibus dicit: Atq́ satas alio vidi traducere messes Eo q hac pestifera scelerataq́ doctrina fruct⁹ alieni in alias terras trāsferri a phibent: nōne in duodecim tabulis .i. romanorū antiquissimis legib⁹ cicero cōmemorat esse cōscriptū: ⁊ ei q hoc fecerit supplicium cōstitutū? b Postremo ipse apuleius nūquid apud iudices christianos de magicis artib⁹ accusatus ē? Quas vtiq́ sibi obiectas si diuinas ⁊ pias esse nouerat ⁊ diuinaꝝ potestatū opib⁹ cōgruas: nō solū eas cōfiteri debuit/ ꝫ etiā pfiteri: leges culpans potius qb⁹ hec phiberent ⁊ dānāda putarent: q̄ habe ri miranda et veneranda oporteret. Ita eīm vel sententiā suā psuaderet iudicib⁹: vel si illi ꝓm iniquas leges saperēt: eumq́ talia pdicātē atq́ laudātē morte mulctarēt: digna aīe illius demones dona repēderent: p q̄ꝫ diuinis operib⁹ pdicādis hūanā vitā sibi adimi nō timeret. Sicut martyres nři cū eis p crimine obijceret christiana religio: qua nouerāt se fieri saluos ⁊ gloriosissimos in eternū: nō eam negādo tēporales penas euadere delegerūt/ sed poti⁹ cōfitēdo/ pfitēdo/ pdicādo: ⁊ p hac oia fidelr̄ fortiterq́ tolerādo: et cū pia securitate moriēdo: leges qbus phibebant erubescere cōpulerūt/ mutariq́ fecerūt. Huius aūt phi platonici copiosissima et disertissima extat oratio: qua crimē artiū magicarū a se alienuꝫ eē defendit: seq́ aliter nō vult innocentē videri: nisi ea negādo que non psūt ab innocēte committi. At oīa miracula magorū qs recte sentit esse dānandos doctrinis fiūt ⁊ opib⁹ demonū: quos viderit cur censeat honorādos esse: necessarios eos asserēs pferēdis ad deos nostr̄ precib⁹ quorū debem⁹ opera deuitare/ si ad deū verum preces nostras volum⁹ peruenire. Deinde quero/ quales preces hominū dijs bonis per demones alligari putāt magicas an licitas? Si magicas/ nolunt tales: si licitas/ nolunt per tales. Si aūt peccator penitens preces fundit/ maxime si aliquid magicū admisit: ita ne tandē illis intercedētib⁹ accipit veniam: quib⁹ impellentib⁹ aut fauentibus se cecidisse plangit in culpā? An et ipsi demones vt possint penitētibus mereri indulgentiam: priores agunt q eos deceperint penitentiā. Hec nemo vnq̄ de demonib⁹ dixit: quia si ita esset/ nequaq̄ sibi auderent diuinos honores expetere: qui penitēdo desiderarent ad gratiā venie peruenire. Ibi eīm est detestāda supbia/ hic humilitas miserāda.

An credendū sit q dij boni libentius demonibus q̄ hominibus misceantur. Capitm̄. XX

At eīm vrgēs causa ⁊ artissima cogit demones medios inter deos ⁊ homies agere: vt ab hominib⁹ aūferāt desiderata/ ⁊ ad eos referāt impetrata. Que nā tādē causa est ista/ ⁊ quanta necessitas: quia nullus inquiūt deus miscetur homini? Preclara igit̄ sanctitas dei: que non miscet̄ homini penitēti/ supplicāti/ et miscetur demoni arroganti? Non miscet̄ homini cōfugienti ad diuinitatē: ⁊ miscet̄ demoni fingenti diuinitatē. Non miscet̄ homini petēti indulgentiā: ⁊ miscetur demoni suadenti nequitiā. Nō miscetur homini per philosophicos libros poetas de bene instituta ciuitate pellēti: ⁊ miscetur demoni a pncipib⁹ ⁊ pontificib⁹ ciuitatis p scenicos ludos poetarū ludibria requirēti. Nō miscet̄ hoi deoꝝ crimina fingere phibēti: ⁊ miscet̄ demoni se falsis deoꝝ criminib⁹ oblectāti. Nō miscet̄ hoi magoꝝ scelera iustis legib⁹ punienti: ⁊ miscet̄ demoni magicas artes docēti ⁊ implēti. Nō miscet̄ homi

Eneidos. 4. G ra dicit: Atq́ satas alio ⁊c. quē versuꝫ exponit hic aug⁹.

a ¶ Nōne in duodecim ⁊c. Secundo pbat has artes illicitas esse p legē duodecim tabularū.

Duo. eglo. 8.

b ¶ Postremo ipse ⁊c. Tertio pbat idem p factum apuleii: q̄ scripsit librū quēdā q̄ intitulat̄ de magia ⁊ incipit sic: Cert⁹ quidē eram pꝫ vero obtinebam ⁊c. qui cōtinet oratio nē agitatā sb claudio maximo pconsule: qua defendit se contra emilianū emulū suum: q̄ accusauit eū de arte magica: nitēsq́ pluribus argumentis pbare intētū suū: ꝫ apuleius sibi obiecta negauit: ⁊ oia eā euidēter q̄ eloquenter repulit: vt oēs astātes in iudicio mirarent̄/ ⁊ etiam in nulli⁹ corde de eius innocentia scrupulus remaneret. Cōstat tamē q aug⁹ epl̄a pma ad marcellinū dic̄ eū magicis artib⁹ fuisse incentū: vbi etiā loquēs de oratiōe sua ⁊ defensiōe/ innuit ipꝫ de falso defendisse. Apuleius etiā in libro quē fecit de asino aureo/ dicit de seipō q artem illā libentissime didicerit/ ꝫ male sibi cessit ex hoc vt narrat: quia dū artem illā volebat discere/ in asinū vt sibi videbat̄ cōuersus est: ⁊ de hoc loquit̄ augustin⁹ īfra lib. xviii. ca. xvii.

c ¶ Deinde quero ⁊c. Adducit augustinus aliā rationem ad pbandum intētionē suam/ videlicꝫ q demones nō sūt mediatores qui preces nostras dijs offerūt. Et est ista ratio pma quā facit ad eandē conclusionē/ q̄uis sit i hoc cap̄. secūda: q̄ in pcedēti cap̄. vnā fecit. Nō autē quā facit hic sat̄ patet.

d Expo. ca. XX. At enim vrgens ⁊c. In hoc caplo adducit beat⁹ augustin⁹ q̄rtam rationē ad pbandum q demones nō sunt mediatores inter nos et deos. Et probat p causam positā sup cap. xviii. que mouit apuleium ⁊ alios ad hoc ponēdū videlꝫ quia non cō miscent̄ hoibus: ꝫ reprobat aug⁹: qꝛ ipsi ponunt q demones cōmiscēt̄ dijs ⁊ ecōuerso: ergo ponere q nō cōmunicent cū hoib⁹ derogat sanctitati deorū: quia hoc est ponere q cōmiscēt̄ malis ⁊ nō bonis. Et patet totū.

ni imitationē demonū fugienti: τ miscet de moni deceptionē hominis aucupāti.

¶ An demonib⁹ nūcijs et interpretib⁹ dij vtantur/fallis͂ se ab eis aut ignorent aut velint. Capitm. XXI.

A Sed nimirū tātę hui⁹ absurditatꝭ τ indignitatꝭ est magna necessitas/ꝙ scȝ deos ethereos humana curātes: q̄d terrestres homines agerent vtiq̄ lateret/nisi demōes aerei nūciarēt: q̄m ether longe a terra est alteq̄ suspēsus/ aer vero etheri terreq̄ cōtigu⁹. O mirabilē sapiētiā: q̄d aliud de dijs isti sentiūt q̄s oēs optimos volunt: nisi eos τ humana curare/ne cultu videantur indigni: τ ppt elementoꝝ distātiā hūana nescire: vt credantur demones necessarij: τ ob h̄ etiā ipsi putent colēdi p quos dij possint/τ q̄d in rebus humanis agat ad discere/τ vbi oportet hominib⁹ subuenire? B Hoc si ita est/dijs istis bonis magis notus est demon p corpus vicinū/q̄ hō p animū bonuȝ. O multū dolēda necessitas/an potius irridēda vel detestāda vanitas/ne sit vana diuinitas. Si enī animo ab obstaclo corpis libero animū nostrum dij videre possunt/nō ad hoc demonib⁹ indigent nuncijs. Si aut aīmoꝝ indicia corporalia: q̄lia sunt vultus/ locutio / mot⁹ p corpus suum etherei dij sentiūt τ inde colligunt quid etiā demones nunciēt: possunt τ mēdacijs demonuȝ decipi. Porro si deorū diuinitas a demonib⁹ falli non potest: ab eadem diuinitate q̄d agim⁹ nō potest ignorari. b Vellē aūt mihi isti dicerēt/vtꝝ dijs demones nunciauerint de criminib⁹ deoꝝ poetica platoni displicere figmēta et sibi ea placere celauerint: an vtrūq̄ occultauerit/deosq̄ esse maluerint toti⁹ rei hui⁹ ignaros: an vtrūq̄ idicauerit: τ religiosā erga deos platonis prudentiā/τ in deos iniuriosam libidinem suam: an sentētiā quidē platonis qua noluit deos p impiam licentiā poetarū falsis criminibus infamari ignotam dijs esse voluerint/suam vero nequitiam q̄ ludos scenicos amāt/ quib⁹ illa deoꝝ dedecora celebrant/prodere nō erubuerint vel timuerint. Horum quattuor D que interrogādo pposui/quodlibet eligāt/ τ in quolibet eorū quantū mali de dijs bonis opinent attendant. Si enim primū elegerint/confessuri sunt nō licuisse dijs bonis habitare cum bono platone: quādo eorum iniurias phibebat/et habitasse cum demonibus malis quando eorum iniurijs exultabant: cum dij boni hominem bonum longe a se positum nō nisi per malos demones nossent: quos sibi vicinos nosse nō possent. Si aūt scōm elegerint: τ vtrūq̄ occultatū a demonib⁹ dixerit/vt dij oino nescirēt/τ platōis religiosissimā legē: τ demonū sacrilegā delectationē: quid in rebus humanis per internuncios demones dij nosse vtiliter possunt: quando illa nesciunt que in honorem deorum bonorum per religionē bonoꝝ hominum contra libidinē maloꝝ demonum decernuntur? Si vero tertium elegerint/et non solum sententiam platonis deorū iniurias prohibentem/sed etiam demonum nequitiam deorum iniurijs exultantem / per eosdem demones nūcios dijs innotuisse responderint: et h̄ nūciare ē/an insultare? Et dij vtrūq̄ sic audiunt/sic vtrūq̄ cognoscūt vt non solum malignos demones deorum dignitati et platonis religioni contraria cupientes atq̄ facientes a suo accessu non arceant/sed etiam per illos malos ppinquos platoni bono longinquo dona transmittāt. Sic enim eos elementorum quasi catena series colligauit: vt illis a quibus criminant coniūgi possint/huic a quo defendūtur nō possint vtrūq̄ scientes/sed aeris τ terre pondera transmutare nō valentes. Jam q̄d reliquū est/si quartū elegerint/peius est ceteris E Quis enim ferat si poetarū de dijs immortalibus criminosa figmēta/et theatrorū indigna ludibria/suāq̄ i his oib⁹ ardētissimā

dūs fauet: q2 nō vult ꝙ per poetas de dijs fingant crimina/nec ꝙ crimina eorū ficta in scena acitent: ppt quod arguit p locū a diuisione quadrimebri. Querit enī a demonib⁹ q̄ntū ad istā discordiā que nūciēt dijs: an videlȝ nūciēt eis tam factū platonis τ factū suū pprium an venturū: quia volūt/ꝙ deos lateat tota ista discordia: an factū platonis/et nō suū: an suū τ nō platonis: cōtra q̄ oīa arguit beat⁹ aug⁹: τ satis patȝ intētio ipi⁹.

Expo. ca. XXI. a Sed nimiꝝ τc. In hoc ca. beatus augustin⁹ arguit adhuc cōtra eos qui ponūt demones nostros mediatores. Et facit in hoc ca. duas ratiōes. Quarū prima est quinta/quam iam fecit cōtra eos: Ars platoñ faciūt enī demones mediatores q̄si nuncios q̄ deos ignorantes facta hoiȝ instruant: quia sunt ppinq̄ hoibus/dij vero distātes: nā demones sūt in aere/τ dij in ethere: q2 vero dij curā habēt hoim/ideo oportet eos sic instrui. Et cōtra hoc arguit augustin⁹: quia dij aut cognoscunt animos hominū τ demones absq̄ oi iudicio corporali/aut nō. Si sic ergo nō indigent ad cognoscēdū voluntatē hoim / ministerio demonū tanq̄ magꝭ ppinquoꝝ. Si non: sequūtur duo absurda. Primū est ꝙ tūc magꝭ est notus dijs demon malus p corpus q̄ homo per bonū animū. Aliud est ꝙ tunc possent dij a demonib⁹ decipi: q2 tūc nō possent dij scire an signa corpalia quibus eis facta nr̄a nunciāt cōcordēt cū interiori cōceptu mētis ipsius demonis: τ ita nō possent scire an demones mētirētur. Secundā vero rationē hui⁹ ca. i. sextā in vniūso/ponit ibi: b ¶ Vellē aūt τc. Et fundat sup discordia q̄ est inter platonem et demones: nā plato voluit de ciuitate poetas q̄ demones ludis scenicis colunt expellere: demones vero qui ludis scenicis delectant / voluerūt eos in ciuitate retinere: plato vero

cupiditatem/ et suauissimã voluptatem diis demones nunciauerint: et qd plato philosophica grauitate de optia republica hec oia censuit remouẽda tacuerint: vt iam dii boni per tales nũcios nosse cogant mala pessimorum: nec aliena/ sed eorũdẽ nũciorum: atq his contraria nõ sinant nosse bona philosophorũ: cum illa sint in iniuriã/ ista in honorem ipsorum deorum.

A ¶ De abiciendo cultu demonum contra apuleium. Capitm. XXII.

a Expositio capituli XXII

Quia igit nihil ꝛc. In hoc ca. cõcludit cõclusionem suã in quattuor capitulis pcedẽtibus intentã: videlicet q demones nõ sunt nob pferendi: nec nri mediatores/ qui ad deos nostras preces ferãt: et q ad nos deorum suppetias. i. petita auxilia referunt. Et facit hic duo. Quia pmo cõcludit ex dictꝰ q ppter locũ superiorẽ non sint nobis pferendi tanq meliores: immo ecõuerso hoies boni eos superãt. Secundo ibi: b ¶ Sz multis plane participa. ꝛc. Assignat causaz quare mltis hominib dñantur non tñ est causa quia ipsi sũt hoibus meliores vl loco altiores: sz qz hoies se pmittunt ab eis capi et seduci: qrũ aliqui credebãt demones deos ee. Alii vo licz hoc non crederẽt/ tñ sic suasuz est eis et sic seducti sunt B a demonibus vt crederẽt eos esse meliores et benefactores hominũ: quos licet crederẽt nõ esse deos: tñ non audebãt dicere eos non esse dignos cultu et honore diuino.

Vicesimaprima veritas

a Quia igit nihil istorum quattuor eligendũ est: ne in qlibet eorũ de diis tã male sentiat restat vt nullo modo credẽdũ sit qd apuleius psuadere nitit. Et qcũq alii philosophi sunt eiusdẽ sententie: ita esse medios demones inter deos et hoies tanq itemũcios et interptes/ qui hinc ferant petitiões nras/ inde referãt deoꝝ suppetias.

¶ Sz esse spiritus nocẽdi cupidissimos a iusticia penitꝰ alienos/ supbia tumidos/ inuidentia liuidos/ fallacia callidos: q i hoc qdẽ aere habitant: qz de celi supioris sblimitate deiecti/ merito irregressibilis trãsgressiõis i hoc sibi cõgruo velut carcere pdãnati sũt. Nec tamẽ quia supra terrã et aqs aeri locꝰ est: ideo et ipsi sunt meritis supiores hoibus: q eos nõ terreno corpe/ sz electo in auxiliũ deo vero/ pia b mẽte facillime superãt. Sz multis plane participatiõe vere religiõis indignis tanq captis subditisq dñant: qꝝ maxime parti mirabilibꝰ et fallacibꝰ signis/ siue factorũ siue predictorũ deos se esse psuaserũt. Quibusdã vo vitia eorũ attentiꝰ et diligẽtiꝰ intuẽtibꝰ nõ potuerunt psuadere q dii sint: atq ideo iter deos et hoies internũcios ac bñficiorũ iterptatores se eẽ finxerũt. Si tñ nõ istũ saltẽ honorẽ hoies eis deferẽdũ putarũt: q illos nec deos eẽ credebãt: qz malos videbãt. Deos aũt oẽs bonos volebãt: nec audebãt tñ oino indignos dicere honore diuio: maxime ne offenderẽt ppłos/ a qbꝰ eis cernebant inueterata superstitiõe p tot sacra et tẽpla seruiri.

¶ Vicesimaprima veritas/ q demones sm rectã fidem sunt spũs cupidi a iusticia penitꝰ alieni/ supbia tumidi/ inuidia liuidi/ fallacia callidi/ qui i hoc qdẽ aere habitant: qz de celi sublimitate deiecti merito irregressibilis transgressiõis in hoc sibi congruo velut carcere dãnati sũt. Ex quo dicto accipit documentũ/ q demones vsq ad diẽ iudicii i inferno non sunt inclusi sed i hoc aere caliginoso cõmuniter detenti.

2. Pe. 2. a.

¶ Quid hermes trimegistꝰ de idolatria senserit: et vnde scire potuerit supstitiões egyptias auferẽdas. XXIII.

Expo. ca. XXIII.

Nam diuer. ꝛc. c In hoc cap. incipit augꝰ psequi dicta hermetꝭ trimegisti de diis multis. Fuit autẽ iste hermes egyptius natiõe: et sm hugꝭ. florentiñ. successit Apuleio: qd tñ nõ pcordat cũ augꝭ. i. li. xviii. cap. viii. et ca. xxxix. nisi plures fuerint trimegisti: fuit eñ prior platone. Cõstat tñ q mercuriꝰ q scripsit libꝝ de pstellatione fuit posterior plotino/ et p psequens platone. Est autẽ hermes in greco idem qd mercuriꝰ in latino: vt patet. s. lib. vii. ca. xiiii. Dictus est aũt trimegistꝰ sm isidoꝝ li. viii. etymol. a multitudine et magnitudine sciẽtie qsi ter maximꝰ: de cuius libris dicã. i. ca. vltimo. Reprobata ergo doctria apuleii de diis/ hic incipit agere de doctrina trimegisti. Et facit in hoc ca. tria. Quia pmo ponit dicta eiꝰ/ quibꝰ apparet quõ ab apuleio discrepat: nã apuleiꝰ posuit demones nõ esse deos sed eos medios inter deos et hoies: trimegistus aũt dicit eos eẽ deos: et hoc in lib. quẽ scpsit ad asclepiũ: vbi docet ipm/ q deꝰ dedit hoibꝰ mirabilẽ potentiã: vt. s. possent facere deos: qui dii sm ipm sunt hi q colunt i simulacris: nam simulacra sunt qsi corpa eoꝝ quibus spũs mirabili potẽtia hoibꝰ data sic alligant vt sint qsi aime illorũ simulacroꝝ: Et patet satis hec littera et intẽtio augꝭ. Secũdo ibi:

¶ Et tamen

A c Nam diuersa de illis hermes egyptiꝰ/ quẽ trimegistũ vocãt/ scpsit et sensit. Apuleiꝰ quidẽ deos illos negat: sed cũ dicit ita inter hoies deosq qdã medietate versari vt hoibus apd ipos deos necessarii videãt: cultũ eorũ a supnoꝝ deoꝝ religione nõ sepat. Ille autẽ egyptius alios deos dicit esse a sũmo deo factos/ alios ab hoibus. Hoc q audit sicut a me positũ est putat dici de simulacris: qz opa sunt manuũ hoim. At ille visibilia et pntrectabilia simulacra velut corpora deoꝝ esse asserit. Inesse aũt his qsdã spũs inuitatos: q valeant aliqd/ siue ad nocẽdũ/ siue ad desideria eoꝝ nõnulla cõplẽda: a qbꝰ eis diuini honores et cultꝰ obseqa deferũt. Hos g spũs inuisibiles p artẽ qndã visibilibꝰ rebꝰ corpalis materie copulare vt sint qsi aiata corpa illꝭ spiritibꝰ dicata/ et sbdita simłacra: h eẽ dicit deos facẽ: cãq magnã et mirabilẽ deos faciendi accepisse hois potestatẽ. Huiꝰ egyptii verba sicut in nram linguã iterptata sũt ponamꝰ. Et qm de cognatiõe inqt et psortio hoim deorũq nob idicit sermo: ptãtẽ hois o asclepi vimq cogsce;

Ps. 113. b.

B Hermes trimegistus

G Dominus inquit ꝛ pater/vł qđ est summū/ deus: vt effectoꝛ est deoꝝ cęlestiū: ita hō est factoꝛ deoꝝ qui in tēplis sunt humana pꝛi/ mitate contēti. Et paulo post: Ita humani tas inqt semꝑ memoꝛ naturę ꝛ originis suę in illa diuinitatł imitatiōe pseuerat: vt sicu ti pr ac dñs vt sui siłes essent/deos fecit ęter nos: ita humanitas deos suos ex sui vultus

C similitudine figuraret. Hic cum asclepi⁹/ad quē maxime loquebaꝛ/ei respondisset atq; dixisset: Statuas dicis o trimegiste? Tū ve ro ille: Statuas inqt o asclepi vides: ne qte nus tuipse diffidas: statuas aīatas sensu ꝛ spū plenas: tātaq; faciētes ꝛ talia: statuas

Vicesimas futuroꝝ pscias⁺ea quę foꝛte vates ois igno ret in multis ꝛ varijs rebus pdicētes: imbe/ cillitates hoibus faciētes/easq; curātes/tri/ sticiam lęticiamq; ꝓ meritis. An ignoras o asclepi ꝙ ęgypt⁹ imago sit cęli: aut qđ est ve rius trāslatio aut descēsio oīm quę gubernā tur atq; exercenꝛ in cęlo: ac si dicēdū est ve/

D rius/terra nra mūdi toti⁹ est tēplū. a ¶ Et tamen qm pscire cū/ cta prudentē decz/illđ nos ignorare fas nō est. Futu/ rū eīn temp⁹ est cum appa reat ęgypti/ os incassum pia mente di uinitati sedu lā religionez fuasse: et ois eorū sctā ve/ neratio in ir/ ritum casura frustrabitur. Deinde multł verbis hermes hūc locū exe quiꝛ: in quo videꝛ hoc tem/ pus pdicere quo chꝛistiana religio: quanto est veracioꝛ atq; sanctioꝛ/tāto vehemen tius et liberi⁹ cūcta fallacia figmēta subuertit: vt gratia verissimi saluatoris liberet hominē ab his dijs quos fa cit homo: ꝛ ei deo subdat a quo fact⁹ est ho mo. Sed cū hermes ista pdicit/velut amic⁹ eisdem ludificationib⁹ dęmonū loquiꝛ: nec chꝛistianū nomē euidēter exprimit: sed tāq; ea tollerenꝛ atq; delerentur: quoꝝ obserua tione cęlestis similitudo custodireꝛ in ęgy/ pto: ita hęc futura deploꝛans luctuosa quo dāmodo pꝛędicatōe testaꝛ. Erat eīn de his

Roma.1.c. de quib⁹ dicit aplus/ꝙ cognoscentes deum nō sicut deū gloꝛificauerūt/aut gratias ege runt: sed euanuerūt in cogitatiōibus suis: ꝛ obscuratū est insipiēs coꝛ eoꝝ: dicētes eīn se esse sapiētes/stulti facti sunt. Et immuta/ uerunt gloꝛiā incoꝛruptibilis dei ī similitu/ dinē imaginis coꝛruptibilis hois: et cętera quę cōmemoꝛare longū est. Multa quippe talia dicit de vno vero deo fabꝛicatoꝛe mū/ di: qualia veritas habet. Et nescio quō illa obscuratiōe coꝛdis ad ista delabiꝛ: vt dijs quos confiteꝛ ab hoīb⁹ fieri/semꝑ velit ho/ mines subdi: ꝛ hęc futuro tempoꝛe plangat auferri: quasi quicq; sit infęlici⁹ hoie cui sua figmenta dominanꝛ: cū sit facili⁹ fieri deos colendo quos fecit ne ipse sit homo/q; vt ꝑ eius cultū dij esse possint quos fecit homo. Citius eīn fit vt homo in honoꝛe posit⁹ pe/ coꝛibus nō intelligēs compareꝛ/q; vt operi dei ad eius imaginē facto.i.ipsi homini op⁹ hominis pferaꝛ. Quapꝛopter merito homo deficit ab illo qui eū fecit: cum sibi pficit ipē

E quod fecit. Hęc vana/deceptoꝛia/pnitiosa sacrilega hermes ęgyptius/quia temp⁹ quo auferrenꝛ venturū sciebat/dolebat: sed tam impudenter dolebat/q; impꝛudēter sciebat Nō eīn hoc ei reuelauerat spūssanct⁹/sicut ꝓphetis sanctis/qui hęc ꝑuidētes cum exul tatiōe dicebāt: Si faciet homo deos: et ecce Hiere.2.c. ipsi non sunt dij. Et in alio loco: Erit in illo Zach.13.a. die dicit dñs: exterminabo noīa simulacro/ rū a terra: et nō erit eoꝝ memoꝛia. Pꝛopꝛie vero de ęgypto quod ad hanc rem attinet: ita sanctus esaias ꝓphetat: Et mouebūtur Esa.19.a. manufacta ęgypti a facie eius: ꝛ coꝛ eoꝛum vincieꝛ in eis: ꝛ cętera huiusmodi. Ex quo genere ꝛ illi erāt/qui venturū quod sciebāt/ venisse gaudebāt: qualis simeon/qualis an Luce.2.d. na/qui mox natū iesum: qualis helisabet/q Luc.1.d. etiā cōceptū in spū agnouit: qualis petrus reuelāte patre dicēs: Tu es chꝛist⁹ filius dei Matth.16.c. viui. Huic aūt ęgyptio illi spūs idicauerāt futura tēpoꝛa ꝑditiōis suę: qui etiā pręsenti in carne trementes dño dixerunt: Quid ve/ Matth.8.d. nisti ante tēp⁹ perdere nos? Siue quia subi/ tum illis fuit quod futurū quidē/sed tardi⁹ opinabanꝛ: siue qꝛ ꝑditionē suam hācipam dicebāt: qua fiebat vt cogniti spernerentur. Et hoc erat ante temp⁹.i. ante tēp⁹ iudicij/ q ęterna dānatiōe puniēdi sunt cū oīb⁹ etiā hoibus qui eoꝝ societate detinenꝛ: sicut re ligio loquiꝛ: quę nec fallit nec falliꝛ. nō sicu ti iste quasi oīni vēto doctrinę hinc atq; in/ de perflat⁹ ꝛ falsis vera ꝑmiscēs/dolet quasi periturā religionē/quē postea confiteꝛ erro/ rem. Post multa eīn ad hoc ipsum redit: vt b

F iterū dicat de dijs quos homies fecerūt/ita loquēs. Sed iam de talibus sint satis dicta talia: Iterum inquit ad hominē rationēq;

Vicesimaquinta veritas

a ¶ Et tamen qm ⁊c. Ponit dicta eiusdē qb⁹ pdixit destructi/ onē idoloꝝ ęgy ptioꝝ: quę post modū ꝑ chꝛistū facta ē: vbi ostē dit beat⁹ aug⁹/ ꝙ talia deploꝛā do dicebat: et q spiritu talia di/ cebat/ꝛ quo spi ritu talia pdica/ bat/ꝛ patēt oia. De verbis autē eius ad hāc ma teriā pertinenti bus pl⁹ dicit.j. ca.xxvj. Tertio ibi: b ¶ Post multa eīn ⁊c. Ponit dicta tri megisti/quib⁹ er roꝛē magnū eo/ rū qui deos fa/ ciunt cōfitetur: quę dicta augu/ stinus magis ꝓ/ sequiꝛ in sequen tibus.

¶ Vicesimasecū da veritas/ꝙ fm dictuz hermetis pscire cūcta pru/ dentē decet. Sed oriꝛ dubiū/quō aliquis prudēs potest cognosce/ re futura: cū pru dentia sit noticia naturalis: et fm naturam futura sciri nō valeant. Diciꝛ aūt ꝙ pru dentis nō est sci/ re ꝑ demōstratio nem/sz ꝑ discur/ rationē. Vñ pru dentia q de futu ris ē poniꝛ pars esse prudētię.

Expositio capi/
tuli XXIIII
a Quoniā er/
go ꝛc. In h
caplo ptractat au/
gustin⁹ dicta trime
gisti. Et facit h duo
q2 primo ptractat
tria dicta ei⁹ in ꝓce/
denti cap. recitata.
Scdo ostendit tri/
megistū rationabi/
lius dixisse ꝙ apu/
leium quo ad aliq̄/
ibi: Deos ergo ta/
les. In prima vero
parte facit tria: nā
pmo ostēdit ꝙ ter/
A tiū dictū trimegisti
dictū suū primū de
struit: ꝛ patet litte/
ra. Secundo ibi:
b ¶ Si enim ꝛc.
Ostendit ꝙ nō est
necesse nob̄ ꝯ ipm
arguere: quia satis
destruit dicta sua
propria: ꝛ patet to
tum. Tertio ibi:
c ¶ Nisi quātas
possum⁹ gratias
ꝛc. Ostēdit ꝙ deo
sunt a nobis gratię
referēdę: qui per ie
sū adimpleuit qd
trimegist⁹ in suo se
cūdo dicto de deo/
rum destructiōe ꝑ/
dixit. Et fac̄ h duo:
Quia primo osten
dit ꝙ nō solū i egy/
pto/sed etiā alibi i
mūdo destructi sūt
dij: ad qd clari⁹ vi/
dendū psalmū. xcv
in quo hoc ꝓphetā/
tum fuit/exponit: ꝛ
patet intētio augu
stini. Secundo ibi:
¶ Qui ergo

redeamus: ex quo diuino
dono homo aīal dictū est
rationale. Minus enī mi
randa/etsi mirāda sunt q̄
de hoīe dicta sunt: omniū
enī mirabiliū vicit admi/
rationē/ꝙ homo diuinaꝫ
potuit inuenire naturam
eamq̄ efficere.

¶ Quō hermes pa/ tenter parētū suorū sit cōfessus errorem: quem tamē doluerit destruēdū. C. XXIIII.

Quoniam ꝙ paui
nostri mltū erra/
bant circa deorū
rationē icreduli: ꝛ nō ani/
maduertētes ad cultū re/
ligionēq̄ diuinā: inuene/
runt artē qua efficerēt de/
os. Cui inuēte adiūxerūt
ꝟtutē de mūdi natura cō/
uenientē/eamq̄ miscētes
quoniā aīas facere nō po/
tuerūt/euocantes aīas dę
monū vel angeloꝝ eas in
diderūt imaginib⁹ sanctꝭ
diuinisq̄ mysterijs: ꝑ q̄s
idola ꝛ benefaciēdi et ma
le/vires habere potuissēt.
Nescio vtrū sic ꝯfiterent̄
ipsi dęmōes adiurati/quō
iste cōfessus est. Quoniā
inquit proaui nostri mul/
tū errabāt circa deorū ra/
tionē increduli: ꝛ nō aīad
uertētes ad cultū religio/
nēq̄ diuinā/inuenerūt ar/
tem qua efficerent deos.
Nunqd saltem mediocri
ter eos dixit errasse vt hāc
artē inuenirēt faciēdi deos: aut ꝯtētus fuit
dicere/errabāt: nisi adderet ꝛ diceret/multū
errabāt? Iste ergo multus error ꝛ increduli
tas non aīaduertentiū ad cultū religionēq̄
diuinā/inuenit artē qua efficeret de⁹. Et ta/
men ꝙ mult⁹ error ꝛ incredulitas/et a cultu
ac religione diuina auersio animi iuenit vt
homo arte faceret deos: hoc dolet vir sapi/
ens tanq̄ religionē diuinā vēturo certo tē/
pore auferri. Vide si nō ꝛ vi diuina maiorū
suorū errorē ꝓteritū ꝓdere: ꝛ etiā vi diabo/
lica pęnā dęmonū futurā dolere compellit̄.
Si enī proaui eorū multū errādo circa deo
rum rationē incredulitate ꝛ auersiōe animi
a cultu ac religione diuina inuenerunt artē
qua deos efficerēt: quid mirū si hęc ars de/
testanda/qcqd fecit auersa a religione diui
na/auferet̄ a religiōe diuina.

¶ Cum veritas emendet
errorē: fides redarguat in
credulitatē: cōuersio corri
gat auersionē? Si enī ta/ b
citis causis dixisset proa/
uos suos inuenisse artem
qua deos facerent: nostꝝ
fuit vtiq̄ si quid rectū pi/
umq̄ saperem⁹ attendere
ꝛ videre nequaq̄ illos ad
hāc artē peruēturos fuisse qua homo deos
facit si a veritate nō aberrarent. Si ea q̄ deo
digna sunt crederēt: si animū aduerterēt ad
cultū religionēq̄ diuinā: et tamen si causas
artꝭ hui⁹ nōs dicerem⁹ multū errorē hoīm ꝛ
incredulitatē ꝛ animi errātis atq̄ infidelis
a diuina religiōe auersionē/vtcūq̄ ferenda
esset impudētia resistētiū veritati. Cū vero
idē ipse qui potestatē hui⁹ artis sup oīa cęte
ra mirat̄ in hoīe: qua illos deos facere con/
cessum est: ꝛ dolet vēturū esse tēp⁹: quo hęc
oīa deoꝝ figmēta ab hoīb⁹ instituta/etiā
legib⁹ iubeant̄ auferri: cōfitet̄ tamē atq̄ ex/
primit causas quare ad ista ꝓuētū sit/dicēs
proauos suos multo errore ꝛ incredulitate
ꝛ animū nō aduertēdo ad cultū religionēq̄
diuinā inuenisse hāc artē qua facerēt deos.
C Nos quid oportet dicere vel poti⁹ qd age/
re: nisi quātas possum⁹ grās dn̄o deo nr̄o: q
hęc cōtrarijs causis q̄ instituta sunt abstu/
lit? Nā qd instituit mltitudo erroris/abstu
lit via veritatꝭ: quod instituit incredulitas/
abstulit fides: qd instituit a cultu diuinę re/
ligionis auersio/abstulit ad vnū veꝝ deum
sanctūq̄ ꝯuersio. Nec in sola ęgypto quam
solā in isto plangit dęmonū spūs/sed in om
ni terra qua cantat̄ dn̄o canticū nouū: sicut
verę sacrę ꝛ verę ꝓphetice litterę ꝓnūciaue/
runt. Vbi scriptū est: Cātate dn̄o cāticū no/ Ps. 95. a.
uū: cantate dn̄o oīs terra. Titul⁹ qppe psal/
mi hui⁹ est: qn̄ domus ędificabat̄ post capti
uitatē. Edificat̄ enī dom⁹ dn̄i ciuitas dei: q̄
est sancta ecclia in omni terra: post eā capti
uitatē qua illos hoīes de quib⁹ credētib⁹ in
deū tanq̄ lapidib⁹ viuis domus ędificatur
captos dęmonia possidebāt. Neq̄ enim qꝛ
homo deos faciebat/ideo nō ab eis posside
batur ipse qui fecerat: quando in eorum so/
cietatē colendo traducebat̄. Societatē di/
co: non idolorū stolidorū/sed versutorū dę
moniorū. Nam quid sunt idola nisi qd ea/
dem scriptura dicit: Oculos habent et non Ps. 113. b.
vidēt: et quicquid tale de materijs licet a fa
bro effigiatis/tamen vita sensuq̄ carentib⁹
dicendum fuit? Sed immundi spūs eisdem
simulacris arte illa nefaria colligati/cultoꝝ

¶ Alcesimaftia ve/ Alcesimaſtia veritas
ritas/ꝙ vitas emen
dat errorē: fides re/
darguit incredulita
tem: conuersio corri
git auersionem. Ex
quo dicto accipitur
documentū/ꝙ sicut
in medicina/ita in
theologia curatō fit
ꝑ cōtraria. B

Uendidit se ꝯ quẽdã q̃ eũ de necromãtia accusauit. Lege etiã .xij. tabularũ q̃ diu ante aduentũ christi latę erant: artes magicę sicut dicit cicero libro de republica ꝓhibitę fuerũt: ⁊ suppliciũ ↄstitutũ fuit his q̃ illis artib⁹ uterent. Ista vero ars a ꝑsis allata ẽ qua etiã ⁊ pythagoras usus est: vñ dicit Ualerius libro. viij. ca. vj. ꝙ pythagoras postq̃ ęgyptũ petẽs eoꝝ sciaȝ didicit: ad persas ꝓfectus magicaȝ artem ꝑcepit. Alię duę ꝑtes hui⁹ cap. facile patent.

multa in ipsis sacris erubescẽda susceꝑant aut illi oẽs nihil aliud q̃ hoies mortui ꝓdebant: quos tam ꝓlixa temporis vetustate fere oẽs populi gẽtiũ deos imortales eẽ crediderãt: cuȝ ⁊ talibus sacris ydẽ illi dęmões oblectarent: qui se colendos ꝓ ipsis mortuis quos deos putari fecerãt: quibusdã fallaciũ miraculoꝝ attestationibus supponebãt. Sed occulta dei veri ꝓuidentia factũ est: vt ⁊ põpilio amico suo illis† cõglutinati artibus quibus hydromantia fieri potuit: cũcta illa ↄfiteri ꝑmitterent: ⁊ tñ vt moriturus incenderet ea potius q̃ obrueret admonere nõ ꝑmitterentur: q̃ ne innotescerent: nec aratro quo sunt eruta obsistere potuerũt: nec stilo varronis quo ea q̃ de hac re gesta sunt in nostrã memoriã ꝑuenerũt. Nõ eĩ possunt: qđ non sinunt efficere. Sinunt autẽ alto dei summi iustoq̃ iudicio ꝓ meritis eoꝝ: quos ab eis vel affligi tm̃ vel etiã subijci ac decipi iustũ est. Q̃ʒ vero ꝑniciose vel a cultu verę diuinitatis alienę illę litterę iudicatę sint: hinc intelligi potest: ꝙ eas maluit senatus incẽdere quas pompilius occultauit: q̃ timere qđ timuit: qui hoc audere non potuit. Qui ergo nec fęlicẽ in futuro vitã: nec modo habere vult piã: talibus sacris mortẽ q̃rat ęternam. Qui aũt cũ malignis demonibus nõ vult habere societatẽ: nõ supstitionem qua colunt noxiã ꝑtimescat: sȝ verã religionẽ q̃ ꝓdunt ⁊ vincunt agnoscat.

† al'. ↄsiliati.

Sancti augustini epi liber septimus de ciuitate dei explicit.

Annotatio capitulorum Octaui libri eiusdem.

N Unc intētiore nobis ꝛc. Expo. Ca. I. Hic incipit liber octau⁹ in q̄ postq̄ in ꝓcedētib⁹ duobus libris reprobauit cultū deoꝝ ꝑtinentē ad theologiā fabulosam/q̄ cult⁹ exhibet in theatro: ꝛ ꝑtinentē ad theologiā ciuilē q̄ fit in tēplo: ostēdēs ꝙ dii ꝑtinētes ad dictas duas theologias nō sūt colēdi ꝓpt aliqḋ bonum ab eis sperandum post mortē. In hoc libro incipit disputare cū phis ꝯ theologiā naturalem volēs ostendere ꝙ illi q̄ ab eis vocant dii vl' demones nō sunt colendi ꝓpt aliqḋ bonū vite future. Et diuidit ista ꝑs in tres partes: qꝛ primo ostēdit ꝙ dii mali vl' demones mali nō sunt ꝓpter tale bonū colēdi: ꝛ hoc facit in isto lib. viii.
A
Scdo inqrit an sint aliqui demones boni q̄ taliter sint colēdi/ ostēdēs ꝙ nō sunt: ꝛ hoc facit in libro. ix. Tertio ostēdit ꝙ āgeli boni nō desiderāt se coli/sꝫ tm̄ vnū deum coli volūt: ꝛ h̄ facit in libro. x. Liber v̄o iste habet. xxvii. capl'a: quorū primū ē ꝓemiale: in q̄ facit duo. Primo eñ cōparat tractatū istum de diis/q̄. s. cōtinet in h̄ libro ꝛ duob⁹ seqntibus: ad tractatū ꝯtentū in libris ꝓcedētibus: ꝛ h̄ pones difficultatē: ꝛ ostendit hūc esse difficiliorē/ ꝓpt eos cū qbus est disputandū q̄ appellati sūt phi: q̄ noīe Pytagoras se primū appellauit: vt patet caplo ꝓximo sequenti. Facit autē aug⁹ mētionē de triplici theologia: de q̄ patuit. s. libro. vi. ca. v. Scdo ibi:
B
Job. 1. a b Profecto ex omnibus ꝛc. Ostēdit cū qbus phis agendū est: qꝛ nō cū oibus: qꝛ nō cū illis q̄ deū esse vel deuꝫ curare res hūanas negāt: q̄les fuerūt epicurei: q̄ oia attribuebant fortune/negantes diuinā ꝓuidentiaꝫ: vt dicit
Prima veritas octaui libri aug⁹. s. libro. xviii. cap. xli. Platonici vero posuerūt vnuꝫ deū/a q̄ sūt multi dii: ꝛ nō solū illuꝫ vnū deū colendum: sed alios multos ꝛ deū curare res humanas affirmāt: ideo cū istis agēdū esse dicit aug⁹.

Eiusdē diui aurelij augustini episcopi de Ciuitate dei/liber octauus incipit.

De questione naturalis theologie cum philosophis excellentioris scientie discutientia. Ca. I

a n Unc intētiore nobis opus ē animo multo ꝙ̄ erat in superioꝝ solutione questionum ꝛ explicatione libroꝝ. De theologia quippe quā naturalem vocant: nō cum quibuslibet hominib⁹ non eñ fabulosa est vel ciuilis: hoc est vel theatrica vel vrbana: quarum altera iactitat deorum crimina: altera indicat eorum desideria criminosiora: ac p hoc malignorum potius demonū ꝙ̄ deoꝝ: sed cum philosophis est habenda collatio: quoꝝ ipsum nomen si latine interpretemur/amorem sapientie ꝓfitetur. Porro si sapientiam ꝓfitemur: ꝛ sapientia deus est p quem facta sunt omnia: sicut diuia auctoritas veritasq́ mōstrauit. Verus philosophus ē amator dei. Sed qꝛ res ipsa cui⁹ h̄ nomē est: non est in omnibus q̄ hoc nomine gloriāt: neq́ eñ continue verę sapiētię sūt amatores quicūq́ appellāt philosophi. Profecto ex b omnibus quorū sententias ex his nosse potuimus eligēdi sunt: cū quibus non indigne questio ista tractet. Neq́ eñ hoc opere omnes omniū philosophoꝝ vanas opiniones refutare suscepi: sed eas tm̄ q̄ ad theologiam ꝑtinent: quo verbo greco significari intelligimus de diuinitate rōnem siue sermonē: nec eas omnium/sed eoꝝ tantū: qui cuꝫ ꝛ esse diuinitatē ꝛ humana curare ꝯsentiant: nō tamē sufficere vnius incōmutabilis dei cultū ad vitam adipiscendam etiam post mortem beatam: sed ab illo sane multos vno conditos atq́ institutos/ob eā causam colendos putant. Hi etiam iam varronis opinionem veritatis ꝓpinquitate transcendūt. Siquideꝫ ille totam theologiā naturalē vsq́ ad mundum istum vel eius animam extendere potuit: isti vero supra omnem anime naturaꝫ confitent deuꝫ: qui non solum mundū istū visibilem: qui sepe celi ꝛ terre nomine nuncupat: sed omnem etiam omnino animam fecerit. Et qui rōnalem ꝛ intellectualē cuius generis anima humana est/ ꝑticipatiōe sui luminis incōmutabilis ꝛ incorporei beatam fecerit. Hos philosophos platonicos appellatos: a platone doctore vocabulo deriuato: nullus qui hec vel tenuiter audiuit/ ignorat.
C

Prima veritas octaui libri: ꝙ verus phs. est amator dei. Qḋ ꝓbat: qꝛ fm grecā significationē/phs ē amator sapie latine: ꝛ vera sapientia ē ipse deus. Illud aūt dictū ipse declarat in sequēti capitulo: qꝛ pythagoras vnde italicum genus philosophorum ortū habuit cū ante ipsū vocarent sapientes/illud putauit arrogantissimū sibi tribuere: ꝛ ideo noluit sapiēs/sed philosophus: id est amator sapie appellari: ꝛ sic dicit ꝙ ab isto ortū est nomē philosophie.

Scda veritas Secunda veritas: ꝙ platonici posuerūt ꝙ omnis creatura intellectualis/de quoꝝ numero anima nostra est/ participatione luminis incōmutabilis fit beata. Ex quo dicto accipit documentuꝫ ꝙ philosophi ex puris naturalibus deuenerunt in noticiaꝫ supernaturalis beatitudinis quam fideles ponūt: nisi forte dicatur ꝙ ista veritas fuit platonicis tradita aut reuelata ꝛ nō demōstrata.

De hoc igit platone ꝛc. Expo. Ca. II. In hoc caplo incipit tractatus huius libri: in q̄ beatus aug⁹ incipit agere de ꝯditiōibus platonis ꝛ philosophoꝝ quorundā alioꝝ ꝛ eoꝝ doctrinis/ꝓusq̄ cōtra eos disputare incipiat. Nā disputatio sua cuꝫ eis incipit ca. xiii. Et ꝓius agit de philosophis qui platonē ꝓcesserūt: ꝛ postea d platone. i. ca. iiii. In isto vero caplo agit de philosophis q̄ ꝓcesserūt socratē magistrū platonis: Et facit in hoc caplo duo: qꝛ primo distiguit duo genera philosophoꝝ grecie ꝯ philosopha/

De duorū philosophorū generibus: id est italico et ionico eorūq́ auctoribus. Capitulum II

A D E hoc igit platōe q̄ necessaria huic questioni existimo/breuiter attingam: prius illos cōmemorans qui c

cum in eodem genere litterarum tēpe ꝑcesserunt. Quātum enī attinet ad litteras grecas (q̄ lingua inter ceteras gentium clarior habet᷑) duo philosophoꝝ genera tradunt᷑ a vnum italicum ex ea parte italie q̄ quondā magna grecia nuncupata est: b alterū ionicū in eis terris vbi ⁊ nūc c grecia nuncupat᷑. Italicum genus auctorē habuit pythagorā samium: a quo etiam ferunt ipsū philosophie nomen exortum. Nā cū antea sapientes appellarent᷑: qui mō quodam laudabilis vite alijs p̄stare videbant᷑: iste interrogatus quid ꝓfiteret᷑: philosophū se esse respōdit: id est studiosum vel amatorem sapientie: q̄m sapientem ꝓfiteri arrogantissimuz videbat᷑. d Ionici vero generis p̄nceps fuit thales milesius/ vnus illoꝝ septem q̄ appellati sunt sapientes. Sed illi sex vite genere distinguebant᷑ quibusdam p̄ceptis ad bene viuendū accōmodatis. Iste autem thales vt successores etiam ꝓpagaret rerum naturam scrutatus: suasq̧ disputatiōes litteris mandās eminuit: maximeq̧ mirabil' extitit ꝙ astrologie numeris cōp̄hensis/ defectus solis ⁊ lune etiā p̄dicere potuit. Aquam tamē putauit rerum esse principium: ⁊ hinc omnia elementa mūdi ipsumq̧ mundū ⁊ q̄ in eo gignunt᷑ existere. Nihil autem huic operi: qd̄ mundo cōsiderato tā mirabile aspicimus ex diuina mēte p̄posuit. e Huic successit anaximander eius auditor mutauitq̧ de rerū natura opinionem. Nō enī ex vna re sicut thales ex humore: sed ex suis ꝓprijs principijs quasq̧ res nasci putauit. Que rerum principia singularum esse credidit infinita: ⁊ innumerabiles mūdos gignere: ⁊ quecūq̧ in eis oriunt᷑/ eosq̧ mundos mō dissolui: modo iterum gigni existimauit: quanta quisq̧ etate sua manere potuerit: nec ipse aliquid diuine menti in his rerum operibus tribuens. Iste anaximenen discipulum ⁊ successorem reliquit: qui omnes rerum causas infinito aeri dedit: nec deos negauit aut tacuit: non tamen ab ipsis aerem factum/ sed ipsos ex aere ortos credidit. f Anaxagoras vero eius auditor: harum rerum omnium quas

philosophātiū ꝑm duo in q̄bus philosophabant᷑: videlicet in italicū ⁊ ionicū. a ¶ Unū italicum ⁊c. Italici ph̄i dicebant᷑ q̄ erant de illa p̄te italie q̄ olim vocabat᷑ magna grecia: nā sicut dicit Isidorus libro xiiij. etymologiaꝝ. Italia olim a grecis populis occupata magna grecia appellata est: deinde saturnia a rege Saturno: ⁊ ab eodē etiā latiū appellata est: q2 saturnus ibi latuit: postmoduz vero ab italo rege siculoꝝ ibi regnāte dicta est italia. Unde videt᷑ ꝑm Isidoꝝ ꝙ tota italia sit magna grecia appellata. B Qd̄ etiā videt᷑ Ouidi⁹ libro. iiij. de fastis sentire dicens: Italia nā tellus grecia maior erat. Et dicta est grecia maior: quia maiores greciam occupauerūt: sicut euander ⁊ socij herculis ⁊ alij magni: de quibus facit Ouidius mētionem: ⁊ Solinus expressius agit ibi de vrbium italie conditoribus. Tamen augustin⁹ ⁊ etiaz hieronymus in ꝓlogo biblie videntur velle ꝙ solum vna pars italie vocata fuit magna grecia. Et pōt vtrūq̧ habere verum intellectuz: quia forsan olim non vocabatur italia nisi illa terra vbi italus regnabat: postmodum vero tota que ē inter duo maria: scilicet adriaticum ⁊ tyrrhenum ⁊ alpes: C que diuidunt inter galliam cisalpinam: id est lombardiā: ⁊ galliā transalpinā q̄ vocat᷑ italia: vn̄ Isidorus ponit eridanū fluuiū: id est padum in italia. Qd̄ vero olim italia vocata fuerit vna p̄s illius terre q̄ mō vocat᷑ italia/ videt᷑ velle solinus: q̄ loquēs d̄ italie situ dicit sic: Ergo italia in qua latiū antiquū est antea a tyberinis ostijs vsq̧ ad lyrim amnem pertingebat. b ¶ Alterū ionicū ⁊c. Ionici vero ph̄i habitabāt in locis illis vbi nūc grecia noiat᷑: sic enī terra illa grecie a q̄ ph̄i ionici denoiant᷑ dicta fuit a q̄dā rege q̄ ion vocatus ē: ⁊ ꝑm Isido. li. xiiij. etymologiarū de ipso athenienses dicti sunt iones: ⁊ etiā q̄dā lingua greca dicta ē ionica. Scdo ibi: c ¶ Italicū genus ⁊c. Prosequit᷑ de ph̄is vtriusq̧ generis: ⁊ p̄mo de genere italico/ cuius p̄mus fuit pythagoras samius. i. de samo. Nā ꝑm eutropiū libro p̄mo tarq̄nij superbi septimi regis romanoꝝ tꝑib⁹ pythagoras ph̄s claruit: q̄ de samo insula maris egei oriūdus crotone deguit: nouissime metapōtū adijt: ibiq̧ sepultus est. De ipso multa scribit iustinus li. xx. Et int̄ cetera dicit ꝙ ei⁹ tāta admiratio fuit vt ex domo ei⁹ tēplū facerēt eūq̧ ꝓ deo colerēt. De ipso etiam plura scribit Aug⁹ infra lib. xviij. ca. xxv. ⁊. xxvij. De peregrinatiōe vero eius ꝓpter sapientiā acq̄rendaz scribit Ualerius li. viij. ca. vij. Quō vero seipsum p̄mū noiauerit ph̄m scribit diffusius tullius de tusculanis q̄stiōibus li. v. d ¶ Ionici vero ⁊c. Deinde agit de genere ph̄oꝝ ionico incipiēs a thalete q̄ fuit vn⁹ de septem sapiētibus: D q̄ ꝑm helinādū floruerūt tēpe tullij seruilij q̄ fuit sextus rex romanorum. Fuerūt aūt hi septem: thales milesius: solon atheniēsis: pittacus mitylenaeus: chylō lacedemonius: cleobolus lyndius: periāder corinthius: ⁊ bias pyrene⁹. De istis vero septē sapientibus tractat aug⁹. i. lib. xviij. ca. xxiiij. ⁊. xxv. Inter hos vero septē solus thales ph̄us erat. Alij vero ex vita ⁊ q̄busdaz p̄ceptis recte viuendi ab ipsis datis sapientes dicti sunt. Thales vero fuit ph̄s tā naturalis q̄ astrologus: de quo narrat apuleius in lib. iiij. floridoꝝ. s. ꝙ in senectute adinuenit quotiens sol in magnitudine sua circulum suum metiat᷑: E qd̄ cum docuisset mandraytū prienēsem: ⁊ ipse noua inuentiōe delectat⁹ optare iussissꝫ quā vellet mercedem ꝓ tanto documēto sibi rependi: respondit thales: satis mihi est mercedis si id qd̄ a me didicisti cuꝫ ꝓferre ad q̄spiam ceperis/ tibi nō ascripseris: sed eius inuētī me potius q̄ aliū repertorē p̄dicaueris. Dicit vero hic Augustinus ꝙ nihil ex diuina mente huic mundo p̄posuit: quia scilicet ꝓuidentiā diuinaz negauit. e ¶ Huic successit ⁊c. Idē fecit successor suus anaximāder cui successit anaximenes: de his duobus loquit᷑ aug⁹. i. li. xviij. ca. xxv. Fuit aūt alius anaximenes orator q̄ fuit magister Alexandri magni in arte oratoria: sed de illo nō fit hic mentio. f ¶ Anaxagoras vero ⁊c. Anaximeni successit anaxagoras.

videmus effectorē diuinum animum sensit ⁊ dixit ex infinita materia q̄ constaret †dissimilibus inter se particulis rerum omnium genera ꝓ modulis et speciebus ꝓprijs singula fieri: sed animo a faciente diuino. Diogenes quoqꝫ anaximenis alter auditor/ aerē quidem dixit rerū esse materiam/ de q̄ omnia fierent: sed eū esse compotē diuine rationis: sine qua nihil b ex eo fieri posset. Anaxagore successit auditor eius archelaus: etiam ipse de particulis inter se †dissimilibus q̄bus singula queqꝫ fierent: ita omnia constare putauit vt inesse etiam mentem diceret: q̄ corpora dissimilia: id est illas particulas cōiungendo ⁊ dissipādo ageret omnia. Socrates huius discipulus fuisse perhibetur magister platonis: propter quē breuiter cūcta ista recolui.

[† dissimilibus]

¶ De socratica disciplina. Ca. III

c Socrates ergo primus vniuersam philosophiam ad corrigēdos componendosqꝫ mores inflexisse memoratur: cum ante illū omnes magis physicę: id est naturalibus rebus perscrutādis operā maximam impenderint. Non mihi autem videtur posse ad liquidum colligi: vtrū socrates vt hoc faceret tedio rerum obscurarum et incertarum ad aliquid approbatum ⁊ certum reperiendum animum intenderit: qd̄ esset beate vite necessarium. ¶ Propter quā vnam omniū philosophorū inuigilasse ac laborasse videtur industria. An vero sicut de illo quidam beniuolentius suspicantur: nolebat immūdos terrenis cupiditatibus animos se extendere in diuina conari: quando quidem ab eis causas rerū videbat inquiri: quas primas atqꝫ summas non nisi in vnius veri ac sūmi dei voluntate esse credebat. Unde nō eas putabat nisi mundata mente posse cōprehendi: ⁊ ideo purgāde bonis moribus vite censebat instandū: vt deprimentibus libidinibus exonera/

¶ Tertio veritas: q̄ ad inueniendā beatā vitam omniū philosophorū videtur inuigilasse industria. Ex quo dicto accipiuntur duo apparentia argumēta. Primū: q̄ finis totius philosophie videtur esse moralis doctrina: quia in ipsa tractatur de felicitate humana. Secundū q̄ finis omniū taliū scientiarū videtur esse metaphysica: quia philosophi posuerūt beatitudinē in noticia substātiarum separatarum/ que est cognitio metaphysicalis.

[Tertia sim.]

f Hic secundum eusebiū fuit circa illud tempus quo primū romani ceperūt habere consules: de quo dicit valerius li. viii. ca. vii. Quod post longam peregrinationē pro studio sapientie in patriā reuersus: cū possessiōes suas desertas videret nō essem inquit saluus ego nisi iste perissent. De ipso legitur in lib. de moribus philosophorum q̄ cū pro illa peregrinatiōe a quodā criminaretur dicente sibi: Non est tibi cure patria tua: extento brachio: ostenso celo ait: Immo admodum patria mea cure est. Dicit vero aug. infra lib. xviii. cap. xxi. q̄ ipse atheniensis reus factus est: quia dixit solē lapidē ardentem esse. Et sicut dicit Boe. primo de consolatiōe: veneno dato obiit. Sciendū est enim q̄ athenienses solē deū esse credebant: ⁊ ideo turbabantur contra ipsum. a ¶ Diogenes quoqꝫ ⁊c. Diogenes vero fuit anaxagore condiscipulus. Nā ambo fuerunt anaximenis auditores: habuit tamen diogenes aliū magistrū in rhetorica. s. antisthenem: vt patet per Hieronymū li. ii. cōtra Iouinianum. Iste diogenes dictus est cynicus. i. caninus: quia publice vtendū esse vxoribus docuit: vt patet infra lib. xiiii. cap. xx. Hic secundum eusebiū anno artaxerxis secūdi. xiii. agnoscitur. Cōstat autem ipsum fuisse tempore alexandri magni: vt patet per Hieronymū li. ii. contra iouinianū: ⁊ per Helimandū li. xvii ⁊ Valeriū lib. iiii. ca. iii. Et etiā fuit tempore platonis: vt patet per tertullianū in apologetico. De ipso multa scribit Hieronymus li. ii. contra iouinianū: ⁊ inter cetera dicit q̄ cū iā senex ad agonē olympicū pergeret: ⁊ febri per viā correptus in crepidine vie accūberet: amicis volentibus eū in iumentū aut vehiculū tollere/ nō acquieuit: sed trāsiens ad arboris vmbrā/ dixit eis: abite queso: hec me nocte aut victorē habebit aut victū: si febrē vicero/ ad agonem veniā: si me vicerit febris ad infernū descendā: ibi quoqꝫ per noctē elysio gutture nō tam se mori ait quam febrē morte excludere.

[† dissimilibus] [† dissimilibus]

f

A

b ¶ Anaxagore ⁊c. Sciendū q̄ anaxagore successit auditor eius archelaus: archelai vero auditor fuit socrates: vt dicit hic aug. quod est mirabile: sicut colligi pōt ex chronicis eusebii: socrates mortuus est antequā clarus haberetur diogenes per multos annos. Item secundum Hiero. li. ii. contra iouinianū socrates docuit antisthenem: antisthenes vero in rhetorica fuit magister diogenis: ex quibus patet eū fuisse posteriorē socrate. Et ideo vel erāt duo diogenes: vel diogenes diu vixit. Et sic possunt ea q̄ de eius tempore ⁊ anaxagore ⁊ socratis dicuntur esse vera: vnde diogenes qui fuit discipulus anaximenis: vt supra dictū est: si erat tamen vnus diogenes/ vixit per tempora horum philosophorum sibi succedentiū/ videlicet anaximenis/ anaxagore/ archelai/ socratis/ platonis: ⁊ vsqꝫ ad tempora aristotelis: qui alexandri magni fuit magister. Habuit autem ⁊ socrates magistrū aliū. s. gorgiā: vt patet per tulliū in libro de senectute.

¶ In hoc capitulo secundo mentionē facit aug. de thalete milesio vno de septē sapientibus: quorum nomina expositor ponit: sed de tempore quo floruerūt vel alia eorum opera virtutibus ad memorāda: que res haberi pōt absqꝫ gratia gratum facientē/ nihil dicit. De quibus diuersi auctores scripserūt: videlicet eusebius in chronicis: valerius maximus in libro suo: Hiero. Seneca. A. gellius/ ⁊ plerique alii: que in isto loco inserere pulchrū esset ⁊ satis rōnabile: vt scirentur eorū principia/ ortus/ vite progressus/ doctrine/ schole/ discipuli/ obitus: ⁊ que fecerūt vel scripserūt ad sciēdū vel imitādum vtilia: sed reseruentur hec cū ceteris: quia prolixiōris negocii ⁊ industrie seriose opus est. In hoc etiā capitulo fit mētio de anaximene: qui cū aliis reseruetur: ⁊ similiter anaxagoras: ⁊ diogenes: ⁊ archelaus: et socrates: et plato: de quibus mirifica leguntur: tam de doctrina quam de vita morali virtute predita.

[Additio ubi pallenam]

B

Expositio Ca. III

Socrates quidem primus vniuersam ⁊c. In hoc capitulo beatus Aug. agit de Socrate philosopho qui fuit magister platonis: qui secundum Eusebiū anno artaxerxis. xl. sermōe plurimo celebrabatur: de cuius tempore facit Aug. infra li. xviii. ca. xxvii. mentionē. Facit autem Aug. in hoc capitulo tria: quia primo agit de eius doctrina. Fuit

G ctrina. Fuit aūt ſm̄ auguſtinū ethicę .i. moralis phīę pmus inuentor: cui ꝯcordat Hugo lib. iij. didaſcol. dicēs ꝙ ethicę inuētor ſocrates eſſe dicit̄: qꝛ de ea viginti q̄ttuor libros ſm̄ poſitiuā iuſticiā ꝯſcripſit. De ipſo narrat. A. gellius li. j. ꝙ dicebat multos hoīes ꝓpterea velle viuere vt ederēt ꝛ biberēt: ſe aūt velle edere ꝛ bibere vt viueret. Hieroñ. ꝟo ꝯ pelagianos li. iij. dicit: ꝙ phi de ſocrate gloriā tur eū ſemꝑ eundē vultū habuiſſe. Tertullianus ꝟo in apologetico de ipſo narrat ſic: Socrati demoniū a puericia adheſiſſe dicit̄ vñ ſocratis vox eſt ſi demoniū ꝑmittat deos negabat: quē tñ apollo ſapiētiſſimū eſſe cecinit. Lactātius ꝟo libro de falſa ſapiā narrat: ꝙ ſocrates ſe nihil ſcire dixit: nec hoc ipſum quod nihil ſciret. Secūdo ibi:

Quarta veritas.

a ¶ Uſi et cōcitatis ꝛc̄. Agit btūs Aug⁹ de morte eius. Ubi ſciendū: ꝙ ſicut narrat Tertullianus: ſocrates in cōtumeliā deoꝝ q̄rcū hircūꝙ ꝛ canē deierebat: ꝛ ꝓpterea dānatus eſt: qꝛ deos deſtruebat: tñ poſtea atheniēſes pnitētes/eius crimiatores afflixerūt: ꝛ imaginem eius aureā in tēplo collocauerūt: reciſa dānatione in teſtimoniū. Socrates mortuus eſt ſm̄ Ualeriū lib. iiij. potiōe veneni de manu carnificis accepta: poſtq̄ꝫ athenieſes triſtē de eius capite ſniam tulerāt. Uñ dicit Euſebius anno artaxerxis ſecūdi. xj. ſocrates venenū bibit. Mortuus eſt aūt ſm̄ Uincētiū in ſpeculo: ãno etatꝭ ſuę ſeptuageſimo. De ipſo ꝟo dicit aug⁹ in libro de vera religiōe ſic Socrates cum ꝑplo ſtimulatus venerabat̄: et poſt eius damnationē mortemꝙ nemo auſus eſt iurare ꝑ canē: nec appellare quēcūꝙ lapidē iouē: ſed hoc tantūmomo memorię litteriſꝙ mandare. Tertio ibi:

E

b ¶ Tam ꝑclara ꝛc̄. Agit de diſcipulis eiuſ qui duo fuerūt. ſ. ariſtippus ꝛ antiſthenes: q̄ ſe de ſūmo bono in duas opiniones diuiſerunt. Nã ariſtippus ſummū bonū poſuit voluptatem: ꝛ alius virtutē: de q̄bus aug⁹. ꝫ. li. xviij. ca. xj. facit mētionē. De ariſtippo vero narrat̄ in libro de moribus phoꝝ: ꝙ vituꝑatus aliq̄ñ qꝛ vberrime viueret/reſpōdit: Si hoc malū eſſet: nō vtiq̄ ageret̄ in feſtꝭ deoꝝ. Ingreſſus ꝟo q̄ñꝙ domū meretricis ignorāter/viſo ſcorto ſtati exiuit: pueris vero q̄ cū eo erāt erubeſcētē eo dixit Intrare illuc malū nō eſt: ſed nequire exire. Itē quodā dicēte ſibi: Homines te ꝯtemnūt: ꝛ illos aſini inquit: ſed nec illi aſinos: nec ego con curo. De antiſthene dixi in caplo ꝑcedēti ꝙ fuit magiſter Diogenis. Iſte vero antiſthenes ſicut narrat Hiero. ꝯ iouinianū cū glorioſe docuiſſet rhetoricā et audiſſet ſocratē: dixiſſe fertur ad diſcipulos ſuos: Abite ꝛ magiſtrū q̄rite vobis: ego iā reperi magiſtrū: ſtatimꝙ vendidit q̄ habebat ꝛ publice diſtributis/nihil ſibi pluſq̄ꝫ palliolū reſeruauit. Innumerabiles libros ſcripſit: alios philoſophico: alios rhetorico genere. Habuit etiam ꝛ aliū diſcipulū nomine phędonem ſibi ꝛ platoni valde familiarē: cui plato intitulauit librū de immortalitate ſcriptum: ſicut dicit. A. gellius libro. ij.

D

Quinta veritas

Expoſitio Ca. IIII c

SEd īter diſcipulos ſocratis ꝛc̄. In iſto caplo incipit beatus aug⁹ agere de platone. Et facit in hoc capitulo tria. Quia pmo oſtēdit quō plato in ſciētia ꝓfecerit. Secundo quō doctrinā ſuam tradiderit ibi: Quid autē in his ꝛc̄. Tertio q̄d ſ de eius do

tus animus naturali vigore in eterna ſe attolleret. ¶ Naturāſꝙ incorporei ꝛ incōmutabilis luminis vbi cauſę omniū factaꝝ naturarū ſtabilit̄ viuūt intelligētię puritate ꝯſpiceret. Cōſtat eū tñ imperitoꝝ ſtulticiā ſcire ſe aliquid opinantiū etiā in ipſis moralibus q̄ſtionibus quo totum animū intendiſſe videbat̄: vel cōfeſſa ignorantia ſua vl' diſſimulata ſciā lepore mirabili diſſerēdi ꝛ acutiſſima vrbanitate agitaſſe atꝙ a vꝯſaſſe. Unde ꝛ concitatꝭ inimicitijs calūnioſa criminatione damnatuſ morte mulctatus eſt. Sed cum poſtea illa ipſa q̄ publice dānauerat athenienſiū ciuitas/publice luxit: in duos accuſatores eius vſꝙ adeo populi indignatione cōuerſa: vt vnus eoꝝ oppreſſus vi multitudinis interiret: exilio aūt volūtario atꝙ ꝑpetuo penā ſimilē alter euaderet. Tam ꝑ b clara igit̄ vitę mortiſꝙ fama ſocrates reliquit plurimoſ ſuę philoſophię ſectatores: quorum certatim ſtudiū fuit in q̄ſtionum moralium diſceptatione verſari: vbi agitur de ſūmo bono ſine quo fieri homo beatus nō poteſt. Qđ in ſocratꝭ diſputationibus dū omnia mouet/aſſerit/deſtruit: quoniā non euidēter apparuit: qđ cuiꝙ placuit inde ſūpſerunt: ꝛ vbi cuiꝙ viſum eſt ꝯſtituerūt finē boni. ¶ Finis autem boni appellat̄ q̄ q̄ſꝙ cū ꝑuenerit btūs ē. Sic autē diuſas int̄ ſe ſocratici de iſto fine ſentētias habuerūt: vt qđ vix credibile ē/vnī⁹ magři potuiſſe facere ſectatores: q̄dam ſūmū bonū eſſe dicerēt voluptatē/ſicut ariſtippus. q̄dā virtutē/ſicut antiſthenes.. Sic alij atꝙ alij aliud atꝙ aliud opinati ſunt: q̄s cōmēorare longū eſt.

¶ Quarta veritas/ꝙ in natura incorporea ꝛ incōmutabilis luminis idee omniū factarū naturarū ſtabiliter viuūt. Ex quo dicto accipiuntur tria theologica argumenta. Primū ꝙ in deo ſunt idee realiter: ꝛ non ꝑ rationem noſtrā: qꝛ illud qđ eſt in natura incōmutabilis luminis ſtabiliter eſt ibi realiter: cū entia rationis nullā habeant ſtabilitatē. Secundū argumentū: ꝙ illa de q̄bus loquit̄ ad litterā/ſunt in deo formaliter: quia cauſa omniū factaꝝ naturarum non poteſt eſſe in deo formalit̄: niſi cū ipſe contineat virtualiter ꝑmā cauſam. Tertiū argumētum: ꝙ in deo ſūt idee pluralit̄ quia appellat ipſas cauſas rerū: contra illos qui ponūt in deo vnā tñ ideam.

¶ Quinta veritas: ꝙ finiſ boni appellatur quo quis cum peruenerit continuo beatus ē. Ex quo dicto accipitur documentū: ꝙ beatitudo cōſiſtit in attingētia ſummi boni et vltimi finis. Et per ꝯſequēs potētię q̄ pñt attingere obiectū beatificū ſunt beatificabiles: cōtra illos q̄ ponūt beatitudinē in ſolo intellectu/aut in ſola volūtate: cum vtraꝙ iſtarū ad ſummum bonum poſſit pertingere.

¶ De pręcipuo inter diſcipulos ſocratꝭ platōe qui oēꝫ philoſophiā tripliciꝑ ptitiōe diſtinxit. Ca. IIII

SEd int̄ diſcipulos ſocratis nō q̄dē immerito excellētiſſima glīa claruit q̄ A

V de eius doctrina ꝛ dictꝭ suis suo ogi aug⁹ inserē duꝫ iudicauerit/ ibi: Ex his tū q̄ ꝛc. Natus est plato ꝑm eusebiū anno q̄rto darij nothi.s.anno ab ortu socratis. xlij. d cui⁹ natiuitatis tēpe facit aug⁹. j. lib. xviij. cap. xxxvij. mētionē. De ipso ꝟo dicit Hiero. li. j. cōtra iouinianū: ꝙ speusippus nepos platonis ꝛ quidā alij scripserunt in laudem platonis matrem eius phātasmate apollinis oppressam fuisse: ꝛ sapiē pncipem nō aliter nisi partu virginis editū arbitrantur. Hic ꝑm apuleiuꝫ libro de moribus ꝛ vita platonis aristocles nominatus est: pater ꝟo eius aristō de genere neptuni fuit: mater ꝟo eius a solone sapiētissimo traxit originē. Floruit vero ꝑm Eusebium anno artaxerxis secundi. xvij.

a ¶ Peregrinatus ē ꝛc. De pegrinatiōe ꝟo eius ꝓpter sapiam acq̄rendā: de qua loquitur aug⁹/ etiā valerius lib. viij. ca. vij. facit mentionē/ satis explīte eā describens. De ipsa etiā facit Hiero. mentionē in ꝓlogo biblie dicens: Sic plato egyptū ꝛ archytā tarentinū eandēq̄ oraꝫ italie q̄ quondā magna grecia dicebat laboriosissime peragrauit ꝛc.

B b ¶ Cū em̄ magistri ꝛc. Quantū ꝟo ad modū tradēdi sciaꝫ suā/ sciendum: ꝙ in libris suis semꝑ introducit socratē vel alios loquētes ꝛ nunq̄ seipsū: ꝛ ideo q̄d ipsemet de his q̄ tractat senserit: nō est facile scire ex libris suis. Et siīlr sicut dicit helimandus ꝯsuetudo sua fuit libros suos intitulare noībus magistroꝝ suoꝝ: vel coꝝ q̄ magistros suos docuerūt: hinc sūt libri ei⁹ appellati: time⁹ phedō gorgias/ pythagoras. Cetera huius capli satis patēt.

omnino ceteros obscuraret/ plato. Qui cū eēt atheniensis/ honesto apud suos loco nat⁹: ꝛ ingenio mirabili lōge suos cōdiscipulos anteiret: paruꝫ tamen putās pficiende phie sufficere seipm̄: ac socraticā disciplinā quā lōge lateq̄ potuit peregrinatus est: quaq̄uersum cū alicui⁹ nobilitate sciē pcipiēde fama rapiebat. Itaq̄ ꝛ in egypto didicit q̄cūq̄ illic magna habebant atq̄ docebantur: ꝛ inde in eas italie partes veniēs/ vbi pythagoreoꝝ fama celebrabat: quicq̄d italice philosophie tunc florebat: auditis eminentioribus in ea doctoribus/ facillime cōprehendit. Et qꝛ magistrum socratem singulariꝭ diligebat/ euꝫ loquenteꝫ fere in omnibus sermonibus suis faciens: etiaꝫ illa q̄ vel ab alijs didicerat: vel ipse quanta potuerat intelligētia viderat: cū illius lepore et moralibus disputationibus temꝑauit. Itaq̄ cum studium sapiē in actione ꝛ ꝯtemplatiōe versef: vnde vna pars eius actiua: altera ꝯtēplatiua dici potest. Quaꝝ actiua ad agendā vitā: id est ad mores instituēdos ꝑtinet: ꝯtemplatiua autem ad ꝯspiciēdas nature causas ꝛ sincerissimā veritatē. Socrates in actiua excelluisse memoraf. Pythagoras vero magis ꝯtemplatiue q̄b⁹ potuit intelligētie viribus instituisse ¶ Proinde plato vtrūq̄ iūgēdo/ philosophiā pfecisse laudaf: quaꝫ in tres ptes distribuit. Unā moralē: q̄ maxime in actiōe versaf. Alterā naturalē: q̄ ꝯtēplatiōi deputata ē. Tertiā rōnalē: qua ver⁹ determinaf a falso. Que licet vtriq̄: id est actiōi ꝛ ꝯtemplationi sit necessaria maxime tū cōtēplatio pspectionē sibi vendicat veritatis. Ideo hec triptitio nō est ꝯtra illi distinctioni/ qua intelligif omne studiuꝫ sapientie in actione ꝛ contemplatione consistere. Quid autem in his vel de his singulis partibus Plato senserit: id est vbi finem omnium actionum: vbi causas omniuꝫ naturaruꝫ: vbi lumen omnium rationum esse cognouerit vel crediderit/ disserendo explicare ꝛ longum esse arbitror: ꝛ temere esse affirmandum non arbitror. Cuꝫ em̄ magistri sui socratis: queꝫ facit in suis voluminibus disputantem: notissimum morem dissimulande scientie vel opinionis sue seruare affectat: quia ꝛ illi ipse mos placuit: factuꝫ est vt etiam ipsius Platonis de rebus magnis sententie nō facile pspici possint. Ex his tamen q̄ apud eum leguntur: siue q̄ dixit: siue q̄ ab alijs dicta esse narrauit atq̄ conscripsit: que sibi placida viderenf: quedam cōmemorari ꝛ huic operi inseri oportet a nobis: vel vbi suffragaf religioni vere: quam fides nostra suscipit ac defendit: vel vbi ei videf esse contrarius: q̄tum ad istam de vno deo ꝛ pluribus pertinet questionem: quem ꝓpter vitam que post mortem futura est veraciter beatam/ colendum esse catholice religionis asserit disciplina. Fortassis em̄ qui platonem ceteris philosophis gentium longe recteq̄ pelatum acutius atq̄ veracius intellexisse: atq̄ secuti eē fama celebriore laudantur: aliquid tale de deo sentiūt: vt in illo inueniatur ꝛ causa subsistēdi: ꝛ ratio intelligendi: ꝛ ordo viuendi. Quorum trium vnum ad naturalem: alterum ad rationalem: tertinm ad moralem partem intelligitur ptinere. ¶ Si em̄ homo ita creatus est: vt per id quod in eo p̄cellit/ attingat ad illud quod cuncta precellit: id est vnum verum optimum deum: sine quo nulla natura subsistit: nulla doctrina instruit: nullus vsus expedit: ipse q̄

Unā.s. moralem: que in actione versaf. Alteraꝫ naturalē: q̄ ꝯtemplatiōi dedita est. Et tertiā rationalē/ que verū discernit a falso. Et dicit aug⁹ hic: ꝙ omne studiū in actiōe et ꝯtemplatione versaf. Et dicit ꝙ duo fuerunt insignes phī: quoꝝ vnus floruit in doctrina ptinēte ad actionē vt socrates: ꝛ alius in doctrina ptinēte ad ꝯtēplationē: vt pythagoras: plato aūt ꝑm aug⁹. floruit in vtraq̄. a, ꝛ dsceri minaf

C

b

D

¶ Sexta veritas: ꝙ plato laudabaf/ qm̄ in tres ptes diuisit philosophiā

Sexta ritus
J. li. 11. ca. 25. e.

¶ Septima veritas: ꝙ homo ita creatus est/ vt per illud quod in eo precellit/ attingat ad illud quod cuncta precellit: id est inquit vnum verum optimum deum. Ex quo dicto accipiunf duo theologica documēta. Primum: ꝙ potentie anime p quas natus est homo attingere deum: nō sunt respectiue/ sed absolutez esse qꝛ cū illud

rat: vbi nobis omnia sunt secu[ra] ipse cernat vbi nobis certa sunt oia: ipse diligat / vbi nob recta sunt oia.

m qr cum illud q attingimus deus in nobis precellat / nullus respectus pōt p̄cellere absolutas pfectiones. Secūdū argumentū: q ille potentie nō sunt accidētales sed substāntiales: qr accidentia in nobis non possunt p̄cellere naturā ptinentē ad genus substāntie.

¶ Qr de theologia cū platonicis potissimuz disceprandum sit: quorum opinioni omniū philosophorū postponēda sunt dogmata. Ca. V

a Si ergo Plato dei huiꝰ imitatorē/cognitorem/amatorem dixit esse sapientem: cuius participatione sit beatus: quid opus est discutere ceteros: quorū nulli nobis q̄ iste propius accesserunt? Cedat eis igit non soluz theologia illa fabulosa deoruz criminibus oblectans animos impiorum: nec solum etiam illa ciuilis vbi impuri demones terrestribus gaudijs dedi/tos populos deorum nomine seducētes: humanos errores tanq̄ suos diuinos honores habere voluerūt: vbi ad spectandos suorum criminū ludos: cultores suos tanq̄ sue vanitatis administratores habuerunt: vbi per eos ad suum cultum studijs immū dissimis alios excitantes: ⁊ sibi delectabili/ores ludos ō ipsis spectatoribus exhibētes. Ubi si qua velut honesta geruntur in templis/coniūcta sibi theatroꝝ obscenitate turpantur: ⁊ queq̄cūq̄ turpia geruntur in theatris/comparata sibi tēplorum feditate laudātur. Et ea que varro ex his sacris quasi ad celum et terram rerumq̄ mortaliuz semina ⁊ actus interpretatus est: quia nec ipsa illis ritibus significantur: que ipse insinuare conaf: ⁊ ideo veritas conantem nō sequitur. Et si ipsa essent: tamen aie rationali ea que infra illaz nature ordine constituta sunt/pro deo suo colenda nō essent: nec sibi p̄ferre debuit tan/q̄ deos eas res quibus ipsam pretulit verus deus: ⁊ ea que nu b ma pompilius reuera ad sacra eiusmodi ptinentia secum sepeliendo curauit abscondi: ⁊ aratro eruta senatus iussit incendi. In eo genere sunt etiam illa (vt aliquid de numa mitius suspicemur) que Alexander c macedo scribit ad matrem sibi a magno antistite sacroꝝ egyptiorum quodaz leone patefacta. Ubi nō picus ⁊ faunus ⁊ eneas ⁊ ro d mulus: vel etiam hercules ⁊ esculapius: ⁊ li e f ber semele natus: ⁊ tyndaride fratres: et si g quos alios ex mortalibus pro dijs habent: h sed ipsi etiam maiores gentium dij quos ci i k cero in tusculanis tacitis nominibus videtur attingere. Jupiter/iuno/saturnus/vulcanus/vesta: ⁊ alij plurimi quos varro co/ l naf ad mundi partes siue elemēta trāsferre

b Si ergo plato ⁊c. In hoc caplo Expo. Ca. V a Sctūs augꝰ incipit p̄ferre phos platonicos phis alijs: ōndēs eos excellere in scia naturali: ⁊ specialiť incipit in h caplo p̄ferre doctrinaz platonicā de deo oibus theologis hominū fidē christi nō habētiū. Et facit in h caplo duo: qr p̄mo p̄fert eā theologie fabulose seu theatrice: ⁊ etiā theologie ciuili: q̄z vtraq̄ supius in duobus libris p̄cedētibꝰ ē reprobata: vbi ⁊ doctrina varronis fere p totū reprobata est. b ¶ Et ea q̄ numa ⁊c. De libris nume pōpilij q̄s ō dijs scripserat sepultis ⁊ cōbustis postmodū: dictuz est li. vij. ca. xxxiiij. ⁊ xxxv. c ¶ Alexander macc. ⁊c. In epla alexādri fit mētio ō fauno ⁊ pico: de q̄bus. ŝ. li. j. ca. iiij. dixi. d ¶ Et eneas ⁊c. Itē fit in ca mētio de enea: de q̄ titꝰ liuius de vrbis origine li. j. dicit: q apud fluuiū numicium p deo colif: quē incole deū indigetē vocāt. i. iouē de hoie factū. Naz dij indigetes vocanf dij de hoibꝰ facti: de cuius deificatiōe facit augꝰ. j. li. xviij. ca. xix. mentionē. e ¶ Et romulus ⁊c. Itē ō romulo: de q̄ deificato dictum est. ŝ. lib. ij. ca. xv.

A

f ¶ Uel etiaz hercules ⁊c. Itez de hercule qui fuit thebanus: ⁊ de thebis cum socijs suis trāsiuit in hispaniam: q̄ cū de hispania reuerteref vt veniret ad loca illa italie vbi euander eo tempe habitauit: interfecto caco q̄ boues suos furatus fuit: sic̄ narrat titus liuius de vrbis origine lib. j. euāder eū filiū iouis salutat: dicēs matrē suā q̄ carmentis vocabaf veridicā ⁊ interp̄tē deoꝝ cecinisse: q esset aucturus numerū celestiū: ibiq̄ statim dedicata est ara Herculi: vbi postmodum sacra herculis a romāis celebrata sunt. Apud alias gētes etiā p̄pter strenu[a] ⁊ mira opera q̄ gessit p deo habitus est. Sciendum tñ q multi fuerūt hercules ŝm augustinū infra li. xviij. ca. xij. De hercule vero dicit aristoteles libro de proble/matibus sic: Quicūq̄ excellētes fuerūt viri: aut ŝm physicā: aut politicā: aut poesim: aut artes vocātur melācholici: etenī hercules fuit illius nature: ⁊ occupanf ab egritudinibus q̄ sunt a nigra cholera: ideo egritudinē epilenticoꝝ ab hercule denominār antiq̄ sacrū morbum ⁊ herculeū. g ¶ Et esculapius ⁊c. De q̄ ŝ. dictu ē li. iij. ca. xvij. h ¶ Et liber semele ⁊c. id ē bacchus q̄ fuit etiā thebanꝰ ⁊ vsq̄ ad fines indie penetrauit: ⁊ docuit idos vites colere ⁊ facere vinū: p̄pf qd̄ deus vini dictus est: hic fingif fuisse filiꝰ iouis ex semele. Fuerūt tñ multi liberi patres ŝm augustinū. j. li. xviij. ca. xij. i ¶ Et tyndaride frēs. i. castor ⁊ pollux q̄ fuerunt filij lede vxoris Tyndari: q̄z soror fuit helena: cuius raptus fuit causa belli troiani. Finguntf aūt fuisse filij iouis ex leda ŝm vnā fabulā: ŝm aliā vero fabulā helena ⁊ pollux fuerūt filij iouis ⁊ imortales. Castor vo fuit filiꝰ tyndari ⁊ mortalis: cuius mortez frater suꝰ sua morte redemit. Hi duo ŝm historiā verā/cū audissent sorores suā raptā ab alexandro filio priami/ insecuti sunt eā nauigio: sz cū in portu q̄dā soluissent nauigiū/ nusq̄ cōparuerūt: vñ creditū fuit eos fuisse inter deos trāslatos. k ¶ Et si quis alios ⁊c. De alijs vero dijs maioribus. s. ioue q̄dā rege crete: ⁊ iunone que de samo insula oriunda fuit: ⁊ alijs de q̄bus tractat cicero ō tusculanis q̄stiōibus: ⁊ h facit mētionez augꝰ: dictum est supra in multis libris. l ¶ Quos varro conatur ad mūdi partes siue elemēta trāsferre homines fuisse ⁊c. Quomō vo varro h conaf eos

B

C

F conat eos ad ptes mūdi referre: patuit supius li. vi. ⁊ vij. a ¶ Sed alij quoq₃ philosophi qui corporalia nature ⁊c. Prefert augustinus doctrinā platonicoꝝ de deo/ theologie alioꝝ philosophoꝝ naturali. Et facit duo: nam primo ostendit quō alij philosophi a philosophis platonicis discrepāt ponētes deū corpus esse. Et patet satis littera. Secundo ibi: b ¶ Hi et ceteri similes eo. ⁊c. Ostendit eoꝝ cecitatē ⁊ ignorantiam. Et facit etiā hic duo. Quia primo reprobat generalit omnes q̄ ponūt deū esse corpus. Secūdo specialiter eos q̄ posuerūt deū nō esse corpus/ sed eiusdē nature cū anima humana/ ibi: c ¶ Cedant ⁊ illi ⁊c. Et sciendū ꝙ istoꝝ erāt duo genera: vt patet p Isidoꝝ lib. viij. etymologiaꝝ: qđ etiā augustinus hic innuit. Nā quidā posuerunt animū in hoībus cōmanentē esse deū: vt pythagoras. Cui cōcordat illud catonis stoici: Si deus est animus nobis vt carmina dicunt: Hic tibi precipue ⁊c. Alij dixerūt mentē solutā vt cicero: ⁊ hos reprobat aug⁹ hic dicēs: Sed dicāt corpē ⁊c.

D

als † tātis cognitoribꝰ viris ⁊c.

Additio iacobi passauantij

¶ In hoc caplo. v. mentionē facit aug⁹ inter alios deos factos ex hominibus/ de hercule: de q̄ expositor narrat fabulā siue historiā de morte sua: sed nimis breuiter tangit. Ubi notandū ꝙ sicut narrat Ouidius li. ix. metamorph. ⁊ Seneca in tragedijs quas fecit de hercule furente tangit: Hercules ducens secū deianirā filiam enei regis calydonie patris tydei/ vxorē suā seu ɔcubinā assumpsit in comitatū suū nessum cētaurū. Cum autē deuenissent ad quendā fluuiū/ hercules transiuit ⁊ deianirā cōmisit portandā nesso. Nā ⁊ cētauri semiequi ⁊ semihomines esse finguntur. Cū aūt hercules trāsisset fluuiū: nessus opprimere voluit deianirā: cuiꝰ renitētis vocē audiens hercules/ accipiēs arcū ⁊ sagittā/ q̄ semp deferre manu solitꝰ erat nessū letalit vulnerauit. Qui sciēs se ex vulnere moriturū: vt se vindicaret de hercule: camisiam suā/ suo sanguine toxicatā/ tradidit deianire dicēs: tene camisiā istā: ⁊ si forte hercules aliqn̄ amorem tuū derelinquat alteri mulieri adherēs/ fac eū hāc camisiā induere: ⁊ statim ad amorē tuū reuocabit. Deianira credēs verū esse: camisiā illā aliq̄diu reseruauit. Demū audiēs herculē aliā duxisse vxorē/ iolen videlicet filiā regis euryti/ misit ei p nūciū q̄ vocatus est lycas camisiā. Quā cū hercules induisset adhesit carni eius vehemēter: ⁊ cū vellet eā a se remouere/ carnes pariter secū trahebat. Cū vero carni adhereret ꝓpter venenū/ carnes eius adurēs vehemēter affligebat: vñ molestiā ferre nō sustinēs/ primo nunciū q̄ camisiam detulerat acceptū/ rotauit velut in fūda/ ⁊ ꝓiecit in euboicas vndas. i. in quendā fluuiū seu mare: sꝫ cū esset in aere/ diriguit: ⁊ ꝯuersus est in saxū: cadensq₃ in aq̄s euboicas. i. mare illud siue fluuiū/ factus est scopulus q̄dā: retinēs figurā humanā appellaturq₃ lycas. Demū hercules accēsa pyra: se ⁊ arma sua/ exceptis sagittis q̄s dedit philocteti armigero vt eas troiā deferret: comburendū iniecit: ⁊ deificatus a ioue fingit: sicut patet p Ouidiū vbi. s. Item in hoc etiā caplo mentionē facit aug⁹ de esculapio: de q̄ sepe mētio fit in diuersis locis. Licet aūt expositor dicat ꝙ fuit filius phebi/ nō tñ cōplete narrat de eo. Propter qđ notandū ꝙ sicut fingit Ouidius. ij. metamorpho. Phebus dilexit quandā puellā nomie coronidē: q̄ pgnans ex phebo/ cū tñ alio q̄dam iuuene thessalie ɔcubuisset: ⁊ a phebo per coruum qui viderat relatum fuisset: subita ira permotus eam sagitta percutiens occidit

E

homines fuisse pduntur. Timens eñ ⁊ ille quasi reuelata mysteria/ petens admonet alexandrum: vt cum ea matri conscripta insinuauerit/ flāmis iubeat cōcremari. Non solum ergo ista que due theologie continent: fabulosa scilicet et ciuilis: platonicis philosophis cedant: qui verum deum ⁊ rerum auctorem ⁊ veritatis illustratorem et beatitudinis largitorem esse dixerūt. a Sed alij quoq₃ philosophi qui corporalia nature principia corpi deditis mētibus opinati sunt: cedant his tā†tis ⁊ tanti dei cognitoribus veris: vt thales in humore: anaximenes in aere: stoici in igne: epicureus in atomis: hoc est minutissimis corpusculis que nec diuidi nec sentiri queunt: ⁊ quicūq₃ alij quorum enumerationi immorari nō est necesse: siue supplicia siue coniuncta corpora: siue vita carentia/ siue viuentia: sed tamen corpora/ causam principiumq₃ rerū esse dixerunt. Nam quidam eorū a rebus nō viuis res viuas fieri posse crediderunt: sicut epicurei. Quidā vero a viuente quedam viuentia: quedā non viuentia: sed tamen a corpore corporea. Nam stoici ignē: id est corpus vnū ex his quattuor elementis q̄bus visibilis mūdus hic constat: ⁊ viuentem ⁊ sapientem ⁊ ipsius mundi fabricatorem atq₃ omniū q̄ sunt in eo/ eumq₃ omnino ignem deum esse putauerūt. b Hi ⁊ ceteri similes eorum: id solum cogitare potuerūt: quod cum eis corda eorū obstricta carnis sensibus fabulata sunt. In se quippe habebant quod non videbāt: ⁊ apud se imaginabantur quod foris viderant: etiā quādo non videbant/ sed tātūmodo cogitabāt. Hoc autem in conspectu talis cogitationis iam non est corpus/ sed similitudo corporis: illud autem vnde videtur in animo hec similitudo corpis nec corpus est nec similitudo corporis: et vnde videtur atq₃ vtrū pulchra an deformis sit iudicatur: profecto est melius q̄ ipsa que iudicatur. Hec mens hominis ⁊ ipsa rationalis anime natura ē: que vtiq₃ corpus non est: si iam illa corporis similitudo cum in animo cogitantis aspicitur atq₃ iudicatur nec ipsa corpus est. Non est ergo nec terra/ nec aqua/ nec aer/ nec ignis: q̄bus quattuor corporibus: que dicūtur quattuor elementa: mundum corporeum videmus esse compactū. Porro si noster animus corpus non est: quomodo deus creator animi corpus est? Cedant ergo ⁊ isti (vt dictum est) platonicis: cedāt ⁊ illi quos quidē puduit c

F

occidit. De quo postmodũ dolẽs: q3 nimis eũ dilige
bat: coruũ q̃ ex reuelatiõe adulterij/ causa mortis exti
terat: cũ p̃mo esset albus/ nigrũ fecit: nigredo aũt ta/
liter inhesit p̄nis eius virtute phebi: q licet sit acci/
dẽs separabile/ inseparabilit tñ τ in ppetuũ coruo τ sue

pgeniei adhesit. Gra/
uit aũt coru⁹ phebũ cũ
esset ad mortẽ letali vul
nere sauciata: vt puer
quem in vtero habebat
nõ periret. Phebus au
tem eũ viuũ extraxit ex
vtero: quem appellauit
esculapiũ: τ tradidit eũ
alendũ chironi centau/
ro: cui⁹ filia noie ochiro
es/ q̃ erat vates: pmise
rat eñ phebus secũ cõ/
uenire: pter qd scietiã
acceperat pphetãdi/ de pu
ero esculapio magnifi/
ca p̃dicebat. Sed phe/
bus vidẽs eã arte diui/
nãdi abuti inaniter/ ip/
sa3 in equã pcinus trãs
formauit: esculapi⁹ aũt
cu3 factus esset vir (q̃ τ
pcõ nominabat) τ q̃dã
vice p vireñtia prata pge
ret spaciatũ/ vidit pasto
rẽ quendã cu3 basilisco
pugnantẽ: τ miratus ẽ
q pastor posset resiste/
re basilisco/ qui solo vi/
su hoies dicit interfice/
re. S3 sicut hõ peritus
et industrius/ cogitauit
q rusticus ille aliqd su/
per se haberet qd cu3 a
basilisco ptegeret. Et
accedẽs ppius/ vidit ser
tũ in capite rustici de di
uersis herbis τ floribus
pctextũ. Et abstulit ser/
tũ de capite illius: q̃ sta
tim cecidit mortuus. Es
culapius aute3 singilla
tim herbas τ flores col
ligẽs/ ponebat in ore ru
stici defuncti. Demum
cũ herbã quandã q̃ dici
tur peonia in os rustici
posuisset/ mox reuixit.
Et obseruãs diligenter
herbã illa3 esculapius/
factus est peritissimus
medicorũ: τ plures resu
scitasse narratur. Inter
quos fuit hippolytus:
quẽ de mandato diane/
eo q pter castitatem
fraude nouercę occisus
fuerat suscitauit. Nar/
rãt eñ poetę q hippo/
lytus filius Thesei filij
egei regis athenieñsis τ
hippolytę reginę ama/
zonũ/ a q̃ dictus est hip
polytus a nouerca sua
nomie phedra/ filia mi/
nois regis cretensis/ appellatus fuit de stupro. Cu3
aũt ille recusaret/ illa videns se cõtemptã/ cõquesta ẽ
viro suo theseo: dicens filiũ suũ hippolytũ ei vim in
ferre voluisse. Quã ob causam theseus hippolytu3
sup currũ equis ferocibus vinctũ iussit imponi: τ ad
littus maris adduci: vt
in mari p̃cipitaret: ege/
us aũt auus eius/ deus
illius maris fingebat: a
quo τ mare ipium no/
minat egeũ: misit pho/
cas marinos. s. pisces/
vt hippolytũ nepotem
suũ nõ sineret mergi in
aquis: s3 equi currus ex
aspectu pisciũ stupefa/
cti/ ceperunt cũ impetu
fugere: vñ τ curru fra/
cto/ hippolytus p̃cipi/
tatus mortuus est. Di/
ana vero vt dictũ est eũ
suscitari fecit ab escula/
pio. Vñ τ postmodum
Hippolytus dictus est
virbius: id est vir bis: vt
dicit Ouidius. xv. me/
tamorphoseos. De isto
hippolyto fecit seneca
vnã tragędiã.

dicere deu3 corpus es/
se: veruntamẽ eiusde3
naturę cuius ille ẽ ani
mos nostros esse puta
uerũt. Ita nõ eos mo/
uit tanta mutabilitas
animę: q̃3 dei naturę
tribuere nefas ẽ. Sed
dicũt: corpore mutat
animę natura: nam p
seipsam incõmutabi/
lis est. Poterãt isti di
cere: corpore aliquo
vulnerat caro: nam p
seipsam inuulnerabi/
lis est. Prorsus quod
mutari nõ potest/ nul/
la re potest: ac p hoc
corpe mutari potest/
aliqua re potest: τ ido
incõmutabile recte di
ci nõ põt.

De platonicorũ sensu in ea pte philosophię quę physica nominatur. Ca. VI

a Viderunt er/
go isti philo
sophi quos
ceteris non immerito
fama atq3 gloria p̃la/
tos videmus: nullum
corpus esse deũ: τ ido
cuncta corpa trãscen/
derũt quęrentes deũ.
Viderũt quicq̃d mu/
tabile est/ nõ esse sum/
mum deũ: τ ideo om/
nem animam mutabi/
lesq3 oẽs spũs trãscen
derunt/ quęrẽtes sum
mum deum. Deinde
viderũt omnium spe/
cie3 in re quacũq3 mu
tabili: quę est quicq̃d
illud est: quoquo mo/
do τ qualiscũq3 natu/
ra est: nõ esse posse ni/
si ab illo qui vere est:
qui τ incõmutabiliter
est. Ac p hoc siue vni/
uersi mundi corpus si
guras/ q̄litates/ ordi/
natũq3 motũ/ τ elemẽ
ta disposita a cęlo vs/
q3 ad trã: τ q̃cũq3 cor/
pora eis sunt: siue oẽ3
vitã vel q̃ nutrit τ cõti
net qualis est in arbo
ribus: vl quę τ hęc ha
bet τ sentit/ qualis est
in pecoribus: vel quę
et hęc habet τ intelli/
git/ qualis est in homi
nibus: vel quę nutri/
torio subsidio non in/
diget/ sed tm̃ cõtinet
sentit τ intelligit: qua
lis est in angelis: nisi
ab illo esse non posse
qui simpliciter est.
Quia
nõ aliud
illi est es/
se/ aliũ vi/
uere: q̄si
possit es/
se non vi/
uens: nec
aliud illi
est viuere
aliud in/
telligere:
quasi pos
sit viuere
non intel
ligẽs: nec
aliud illi
est intelli
gere: ali/
ud beatũ
esse: qua/
si possit i/
telligere
τ nõ bea/
tus esse: s
qd est illi
viuere/ in
telligere/
btm̃ esse:
hoc ẽ illi eẽ. Propt hãc incõmutabilitatẽ τ
simplicitatẽ/ intellexerũt eũ τ oĩa ista fecisse
τ ipm̃ a nullo fieri potuisse. Cõsideraueruñt B
eñ quicqd est: vel corpus esse vel vitã: me/
liusq3 aliquid vitã esse q̃3 corpus; speciemq3

Octaua
veritas: q in
deo nõ est ali
ud esse: τ ali/
ud viuere/ q̃/
si possit esse τ
non viuere:
nec aliud vi/
uere q̃3 intel/
ligere: quasi
posse viuere
τ non intelli/
gere. Ex quo
dicto accipiũ
tur duo theo
logica docu/
menta. Pri/
mũ ẽ: q licet
in aliquibus viuere sit viuentibus esse/
sicut in illis quę nõ possunt esse τ non vi
uere: sicut sunt omnia spiritalia: tamẽ in
illis quę possunt esse τ non viuere/ non
habet veritate3: vt sunt corporea sm̃ bea
tum augustinum. Secundũ documentũ
q si est aliquod corpus in vniuerso cu/
ius suum esse non est viuere post vitam
vel ante vita3: q tale corpus non habet
esse per aliquam animam: quia tunc ani
ma esset sibi intrinseca: τ tunc non pos/
set esse sine ea. Unde si aliquod corpus
animatum posset esse quandoq3 τ non
viuere/ necessariu3 est plures formas po
nere in tali animato. Intelligendum ta/
men est q ad illud dictum quod hic ac/
ceptum est/ si referantur omnia dicta
Augustini quibus notat distinctionem
attributorũ in di/

Expositio Ca. VI

Viderunt ergo
isti philosophi
τc̃. In hoc caplo osten
dit beatus augustinus
quõ platonici peruene/
runt in noticiam dei. Et
facit in hoc caplo duo
sm̃ duas vias quibus
in noticiã dei puenerãt
Qua3 p̃ma est p viam
causalitatis. Secunda
est per via3 eminentię.
Secũda pars ẽ ibi: Cõ
siderauerũt eñ quicq̃d
est τc̃. Et patet intentio
augustini.

Octaua veritas
a

F corpis esse sensibilē intelligibilēqȝ vite. Proinde intelligibilē spēȝ sensibili ptulerūt. Sensibilia dicimus q̄ visu tactuqȝ corpis sentiri queūt: intelligibilia q̄ ꝯspectu mētis intelligi psit. Nulla ē eni pulchritudo corpalis: siue in statu corpis / sicut est figura: siue in motu / sicē est cātilena: de q̄ nō animus iudicet: qd̄ ꝑfecto nō posset nisi melior in illo esset hec spēs: sine tumore molis: sine strepitu vocis: sine spacio vl̄ loci vl̄ tpis. Sȝ ibi q̄ nisi mutabilis esset: nō alius alio meli⁹ de specie sensibili iudicaret: meli⁹ ingeniosior q̄ tardior: meli⁹ peritior q̄ imperitior: meli⁹ exercitatior q̄ min⁹ exercitatus: et idē ipse vn⁹ cū ꝓficit melius vtiqȝ postea q̄ prius. Qd̄ aūt recipit maius et minus: sine dubitatiōe mutabile est. Vn̄ ingeniosi et docti et in his exercitati homies facile collegerūt / nō esse in eis rebus pmā spēȝ vbi mutabilitas esse ꝯuincit. Cum igit in eoꝝ ꝯspectu et corpus et anim⁹ magis minusqȝ speciosa essent: et si oī specie carere possent / oīno nulla essent: viderūt esse aliqd vbi pma esset incōmutabilis spēs: et ideo nec compabilis: atqȝ ibi esse reꝝ principiuȝ rectissime crediderūt qd̄ factū nō esset: et ex q̄ facta cuncta essent. Ita qd̄ notū est dei ipse manifestauit eis cū ab eis inuisibilia eius p crea q̄ facta sunt intellecta ꝯspecta sunt: sempitna q̄ virtus eius et diuinitas: a q̄ etiā visibilia et tpalia cūcta creata sunt. Hec de illa pte quā physicā: id ē naturalē nūcupāt / dicta sint.

Roma. i. c.

…ꝯ attributoꝝ in diuinis q̄si expōat alia dicta p illud nō plus ꝯcludūt: nisi q ita sint indistīcta / q nō possint ab inuicē separi: qz sic exponit hic distīctionē inter viuere et intelligere.

Qn̄to excellentiores ceteris in logica: id est rōnali philosophia platonici sint habendi. Ca. VII

A

Expositio Ca. VII. Quod aūt attinet ad et cetera. In h̄ caplo ꝓfert btūs aug⁹ platonicos alūs phis in scīa logicali seu rōnali. Et facit in h̄ caplo tria. Nā pmo ponit illud in quo cōueniūt alū phi. s. tam epicurei q̄ stoici. Secūdo: qz stoici videntur logicā seu dialecticā plus amare q̄ epicurei: ꝯtra ipsos arguit: et eos specialiter improbat ibi: Vbi ego multū et cetera. Tertio vero ponit platonicorum sniaȝ ibi: Hi vero q̄s merito et cetera. Et satis patet intentio augustini.

Quod aūt attinet ad doctrinā vbi altera pars versat / q̄ ab eis logica: id est rōnalis vocat: absit vt his compandi videant q̄ posuerūt iudiciū veritatis in sensib⁹ corpis eorūqȝ infidis et fallacibus regulis oīa q̄ discunt metiēda esse cēsuerūt: vt epicurei et q̄cūqȝ alij tales: vt etiā ipsi stoici. Qui cū vehementer amauerint sollertiaȝ disputandi quā dialecticā nomināt: a corpis sensibus eā ducendā putarūt. Hinc asseuerātes animū cōcipe notiōes q̄s appellāt ennoyas eaꝝ reꝝ scȝ quas diffiniēdo explicāt: hinc ꝓpagari atqȝ cōnecti totā discēdi docēdiqȝ rōnē. Vbi ego multū mirari soleo: cū pulchros dicāt nō esse nisi sapientes: qbus sensibus corpis istā pulchritudinē viderint: qlibus oculis carnis formā sapiē decusqȝ ꝯspexerint. Hi vero q̄s merito ceteris anteponimus: discreuerūt ea quē mente cōspiciunt ab his q̄ sensibus attingunt: nec sensibus adimētes qd̄ possunt: nec eis dātes vltra q̄ possunt. Lumen autē mentium esse dixerūt ad discenda omnia: eundemqȝ ipsum deum a quo facta sunt omnia.

B

Nona verit

¶ Nona veritas: q platonici q̄s merito ceteris philosophis aṗponim⁹: dixerūt deū lumē esse mētiū ad discernēda omnia sicut p ipsum facta sunt omnia. Ex quo dicto habet q fuit platonicoꝝ opinio: q lux diuina est ratio cognoscēdi intellectui nostro incōmutabiles et sinceras veritates. Et istā opinionē secutus fuit btūs aug⁹ in diuersis locis tanqȝ totus platonicus.

Qd̄ etiam in morali philosophia platonici obtineant principatum. Capitulum VIII

A

Decima veritas

Reliqua est pars moralis / quā greco vocabulo dicūt ethicā: vbi qrit de sūmo bono: q̄ referētes oia q̄ agimus: et qd̄ nō ppt aliud / s ꝓpter seipm̄ appetētes: idqȝ adipiscētes nihil q̄ bti sim⁹ vlteri⁹ reqramus. Ideo qppe et finis ē dict⁹ qz ppt hūc cetera volumus: ipsuȝ aūt nō nisi ppt ipsuȝ. Hoc g beatificum bonum: alij a corpore: alij ab animo: alij ab vtroqȝ in hoie esse dixerūt. Viderūt qppe ipm̄ hoieȝ ꝯstare ex aīo et corpe: et ideo ab alterutro istoꝝ duoꝝ: aut ab vtroqȝ bū sibi posse esse credebāt; finali qdā bo-

¶ Decima veritas: q ethica scīa agit d summo bono: quo referētes omnia que agimus / et qd nō ꝓpt aliud / sed ꝓpter se appetētes / idqȝ adipiscentes nihil aliū quo beati simus vltra requiri mus. Ideo quippe et finis ē dictus: quia ꝓpter ipsum alia volumus / ipsuȝ aūt ꝓpter seipsum. Hoc autē beatificum bonuȝ: alij in corpe: alij in aīa: alij in vtroqȝ esse dixerūt: sicē bō ex corpore et anima ꝯstat. Intelligendum tamen / q hic preter bona corporis et anime recitat tertium genus bonoꝝ positum a philosophis: que bona appellant extrinseca: et in istis tn̄ nō posuerūt beatitudinē qz sunt ꝓpter alia requisita.

Expositio Ca. VIII. Reliqua est pars moralis et cetera. In hoc caplo btūs augustinus compat platōicos et ꝓfert in scientia morali alijs philosophis. Et qz vltimus finis et summū bonum se habet in moralibus sicut principiū: ideo in hoc caplo ostēdit q circa hoc platonici melius senserunt q̄ alij. Et facit in hoc capitulo duo: quia primo ostēdit diuersitatē opinionū circa finē vltimū eoꝝ qui posuerūt ipsuȝ ꝯsistere in fruitione alicuius boni creati. Et licet eoꝝ sint opiniones multē valde: vt patet p augustinū īfra libro. xix. ca. j. tamen reducuntur ad tres tantum in genere. Quarum distinctio sic accipitur: qz nul-

B

Hius pho

¶ lius phs posuit finē vltimū ꝯsistere in bonis exterioribus: puta in diuitiis ⁊ honoribꝰ ⁊ hmōi: sed solū in interioribus que vel sunt bona tantū corporis vel bona aīe: vel bona totius hois cōpositi ex corpe ⁊ aīa: ⁊ fm hec tria tripliciṫ opinati sunt. Sciendū est tñ hic ꝙ p ipsū corpus in ꝯposito nō intelligiṫ ipsum corpus ꝓut distinguiṫ ꝯ spm vel mentē: sꝫ corpus in ꝯposito includit appetitū sensitiuū. Epicurei ergo posuerūt vltimū finē in bono corporis: qꝛ ī voluptate. Stoici in mēte: qꝛ in virtute ⁊ in bono rōnis creato tñ. Peripatetici duplicē posuerūt felicitatē. s. ꝯtēplatiuam et actiuā. Actiuā posuerūt in bono corporis ⁊ aīe. i. totius hois cōpositi ex vtroq;. Secundo ibi: C ¶ Cedant igiṫ ⁊c. Prefert opinionē illoꝝ qui posuerūt summum bonū esse fruitionē dei: quales fuerūt platonici: vt patet in sequenti caplo. b ¶ Alio loco ⁊c. scꝫ. ī li. xix. ca. xix. ⁊ cap. xx.

B

no quo beati essent q̄ cuncta q̄ agebant referrent: atq; id cum forent adepti quo referendum esset nō vltra q̄rerēt. Unde illi qui dicunṫ addidisse tertium genus bonoꝝ quod appellaṫ extrinsecus: sicuti est honor gloria/ pecunia ⁊ si qd hmōi: non sic addiderunt vt finale esset: id est ꝓpter seipsum appetendū: s ꝓpter aliud bonū/ quo esset h genus bonum bonis: malū autē malis. Ita bonū hominis q̄ vel ab animo vel a corpe vl ab vtroq; expetiuerūt nihil aliud q̄ ab hoie expetendū esse putauerūt. Sed q̄ id appetiuerūt a corpe/ a pte hois deteriore: q̄ vero ab aīo/ a pte meliore: qui autē ab vtroq;/ a toto hoie. Siue ergo a pte q̄libet: siue a toto hoie/ nō nisi ab homine. Nec iste differētie qm̄ tres sunt: ideo tres/ sꝫ multas dissensiones philosophoꝝ sectasq; fecerūt: quia ⁊

C de bono corporis ⁊ de bono animi: ⁊ de bono

a vtriusq; diuersi diuersa opinati sunt. Cedāt igiṫ hi omnes illis philosophis q̄ nō dixerūt beatum esse hominem fruentem corpe vel fruentem animo/ sed fruentem deo. Nō sicut corpe vel seipso animus: aut sicut amico amicus: sed sicut luce oculus. Si aliquid ab his ad illas similitudines afferendū est:

b qd vel q̄le sit si deus ipse adiuuerit: alio loco q̄tū p nos fieri poterit apparebit.

¶ De ea philosophia que ad veritatem fidei christiane propius accessit. Capitulum IX

A Expositio Ca. IX c Nunc satis sit comemorare platonem deṫ. ⁊c. In hoc caplo ostēdit btūs augustinus quō ad philosophos debent se habere christiani: eos. s. cauēdo vel non cauēdo. Et quia in bono quod a deo eis reuelante acceperūt cauendi nō sunt:

c Undecima veritas

c Nunc satis sit cōmēorare platonem determinasse finē boni esse fm virtutē viuere ⁊ ei soli euenire posse qui noticiam dei

¶ Undecima veritas: ꝙ plato determinauit finē boni esse / fm virtutem viuere et ei soli euenire posse qui notiā dei habeat ⁊ imitationē: ⁊

habeat et imitationē: nec esse aliam ob causā beatū. Idoq; non dubitat hoc esse philosophari amare deū: cuius natura sit incorpalis. Unde vtiq; colligiṫ tūc fore beatum studiosū sapīe: id eī ē philosophus / cū do frui ceperit. Quis enī nō ꝯtinuo beatus sit q̄ eo fruitur

ideo non dubitat esse philosophari / amare deum: ⁊ cum philosophia ad beatā vitā tēdat: ⁊ fruens deo sit btūs / cum ipsum amauerit. Ex quo dicto accipiunṫ duo theologica documēta. Unum est: ꝙ plato cū salomone cōuenit de felicitate ꝙ ut est optimū qđ q̄rimus in hac vita: quia Plato posuit hāc esse scdm̄ virtutē viuere: ⁊ idē determinat sapiēs in ecclastico. Secundū documentū: ꝙ beatitudo cōsistit ī actu voluntatis: quia augꝰ cōmēdat hic platonē q̄ posuit felicitatē in actu fruitionis.

In malicia vero cauendi sunt. Ideo facit in hoc caplo duo. Primo enī ostēdit quō q̄dā eoꝝ de beatitudine ⁊ sūmo bono recte senserunt: sicut platonici ⁊ quicūq; philosophi eis ꝯsenserūt siue fuerint ionici siue italici: quoꝝ vtriq; in greco philosophati sunt: ⁊ nō in latino: naꝫ etiam vsq; in p̄sentē diē populi aliq̄ in italia (q̄ quondā magna grecia vocabaṫ) vulgare grecū habent: ⁊ eodē modo ē siue fuerint atlātici. s. habitantes in africa iuxta montē atlantē: siue libyci. i. de libya: q̄ est ꝓuincia africe: ⁊ q̄nq; poniṫ ꝓ tota africa: sed vndecūq; fuerint ⁊ quomodocūq; nominēṫ: si senserūt sicut plato. s. ꝙ beatitudo ꝯsistit in fruitione dei/ recte senserūt: ⁊ in h nō sunt a christianis vitādi. Secūdo ibi: ¶ Quiuis enī

quod amat: multi enī amādo ea q̄ amanda non sunt/ miseri sunt: ⁊ miseriores cū fruunṫ nemo tamen beatus est: qui eo quod amat non fruiṫ. Nam ⁊ ipsi qui res nō amandas amant: non se beatos esse amando putant/ sed fruendo. Quisquis ergo fruiṫ eo quod amat: verūq; ⁊ summum bonū amat: quis eum beatum nisi miserrimus negat? Ipsū autem verum ac summum bonum plato dicit deū: vnde vult esse philosophū amatorem dei: vt quoniam philosophia ad beatā vitam tendit/ fruens deo sit beatus qui deum amauerit. ¶ Quicunq; igitur philosophi de deo summo et vero ista senserunt: ꝙ ⁊ rerum creatarum sit effector: et lumen cognoscendarum: ⁊ bonū agendarū: ꝙ ab illo nobis sit principium nature: et veritas doctrine ⁊ felicitas vite: siue platonici accōmodatiꝰ nūcupenṫ: siue quodlibet aliud secte: sue nomē īponāt: siue tm̄mō ionici generis (q̄ in eis p̄cipui fuerūt) ista senserint: sicut idē plato: ⁊ q̄ eū bñ intellexerūt: siue etiā italici: ꝓpṫ pythagorā: et pythagoreos: ⁊ si qui forte alij eiusdem

B Duodecima veritas

¶ Duodecima veritas: ꝙ quicūq; philosophi d deo senserūt ꝙ sit causator omnium effectorum: ⁊ lumen cognoscendorū: ⁊ id est finis: ⁊ ꝙ ab illo nobis sit principium ⁊ vere veritas doctrine ⁊ felicitas vite/ eos ceteris merito anteponimus: ⁊ ꝓpinquiores nobis esse fatemur. Ex quo dicto accipitur documentum: ꝙ philosophi qui magis sꝫ dei appropinquant fuerunt illustriores: quia veritati appropinquātes.

b a ¶ Quis em̄ homo ꝛc̄. Ondit in q̄bus phi losophi sūt vitādi. Nā aliq̄ phi errauerūt cā in cognitiōe dei ꝛ sūmi bo ni/ꝙ in eius cultu: ꝛ hi sunt de q̄bus dicit aplſ ad Col. ij.b. Cauete ne q̄s vos decipiat ꝑ phi losophiā/q̄ ad ꝑmū er rorē: ꝛ inanem seductio nē ſm elementa huius mūdi/q̄ ad secundū er
C rorē. Nā q̄ seducit in tantū vt lapides et be stias ꝛ corpa alia colat seducit ſm elemēta mū di. Sꝫ alij phi licet er rauerūt secūdo mō: nō tn̄ ꝑmo/sicut platonici ꝛ eis siles. Unā de pla tone dicit aug⁹ de vera religiōe/ꝙ vsq̄ adeo ꝑ uersiam tēpoꝝ suoꝝ ti muit opinionē: vt phi beat sacrificasse nature ideo q̄ ad secundū vitā di sunt. Cōtra istos phi losophos .j. libro .xiij. ꝛ sequentibus disputan dum erit.

sentētię in id idē fue rūt: siue aliaꝝ ꝙ gen tiū/q̄ sapiētes vel phi habiti sunt: atlantici/ lybici/ ęgyptij/indi/ꝑ sę/chaldei/scythę/gal li/ hispāi: alijq̄ reperi tur q̄ hoc viderint ac docuerint: eos oēs cę teris anteponim⁹: eosq̄ nobis ꝓpinquiores
a fatemur. Quius enim hō christianus litteris tm̄ ecclīasticis erudi tus/platonicoꝝ forte nomē ignoret: necvtꝝ duo genera phoꝝ exti terint in gręca lingua ionicoꝝ/ꝛ italicoꝝ sci at: nō tn̄ ita surdos est in rebus humanis: vt nesciat phos: vel stu diū sapię: vel ipsam sa pientiā ꝓfiteri. Caueat eos tn̄ q̄ ſm elementa huius mūdi philoso
Joh. 1.a phant: nō ſm deū/a q̄ ipse factus ē mūdus. Admonet em̄ p̄cepto aplico: fideliterq̄ au
Col. 2.b dit qd̄ dictū est: Cauete ne q̄s vos decipiat ꝑ philosophiā ꝛ inanē seductionē/ſm elemē ta mūdi. Deinde ne omnes tales esse arbi tret: audit ab eodem apostolo dici de qui
Roma. 1.b busdam: Quia quod notū est dei manife stum est in illis: Deus em̄ illis manifesta uit. Inuisibilia em̄ eius a ꝯstitutione mun di per ea quę facta sunt intellecta ꝯspiciun tur: sempiterna quoq̄ virtus eius ꝛ diuini
D tas. Et vbi athenensibus loquens cū rem magnaꝫ de deo dixisset: ꝛ quę a paucis pos
Act. 17.L. set intelligi: quod in illo viuimus ꝛ moue mur ꝛ sumus. Adiecit ꝛ ait: sicut ꝛ vestri q̄ dam dixerunt. Nouit sane etiaꝫ ipsos in q̄ bus errant cauere. Ubi em̄ dictum est: ꝙ ꝑ
Roma. 1.c. ea q̄ facta sunt/deus illis manifestauit/in tellectu cōspicienda inuisibilia sua. Ibi eti am dictum est: non illos ipsum deum recte coluisse: quia ꝛ alijs rebus q̄bus nō oporte bat diuinos honores/illi vni tm̄ debitos/
Roma. 1.c. detulerūt. Qm̄ cognoscētes deuꝫ/ nō sicut deuꝫ glorificauerūt: aut gratias ęgerūt: sed euanuerūt in cogitationibus suis: ꝛ obscu ratum est insipiens cor eoꝝ. Dicentes em̄ se sapientes esse/stulti facti sunt: ꝛ immutaue runt gloriam incorruptibilis dei in similitu dinē imaginis corruptibilis hominis ꝛ vo lucrum ꝛ quadrupedum ꝛ serpentiuꝫ. Ubi ꝛ romanos ꝛ gręcos ꝛ ęgyptios q̄ de sapien tię nomine gloriati sunt fecit intelligi. Sed

de hoc cū istis postmodum disputabimus. In quo aūt nobis ꝯsentiūt: de vno deo hu ius vniuersitatis auctore: qui nō solū super oīa corpa est incorporeus: verūetiā sup oēs animas incorruptibilis: ꝑncipiū nostrū/lu men nostrū/bonū nostrū: in hoc eos ꝛ cęte ris anteponimus.

¶ Quę sit inter philosophicas ar tes religiosa excellentia christiani. Capitulum X

A

Nec si litteras b eorū christia nus ignorās: verbis q̄ nō didicit in disputatiōe non vtit: vt vel naturalē latinę vel physicā gręce ap pellet eā partē in qua de inquisitiōe naturę tractat: ꝛ rōnaleꝫ siue logicaꝫ/in q̄ q̄rit quo nā mō veritas percipi possit: ꝛ moralem vel ethicā in qua de mori bus agit bonorūq̄ fi nibus appetendis malorūq̄ vitandis: ideo nesciat ab vno vero deo atq̄ optimo ꝛ natu
Heb. 1.d rā nobis esse q̄ facti ad eius imaginē sumus ꝛ doctrinā q̄ eū nosq̄ nouerimus: ꝛ gratiaꝫ
B qua illi cohęrendo beati sumus. Hęc itaq̄ causa est/cur istos cęteris p̄feramus: qꝛ cuꝫ alij philosophi ingenia sua studiaq̄ ꝯtriue rint in reqrendis reꝝ causis: ꝛ qui nam esset modus discēdi atq̄ viuēdi. ¶ Isti deo co gnito reperūt vbi es sent ꝛ causę cōstitutę vniuersitatis: ꝛ lux ꝑci piēdę veritatis: ꝛ fons bibēdę fęlicitatis. Si ue ḡ isti platōici/siue q̄cūq̄ alij q̄rūlibet gē tiū phi de deo ista sen tiūt/nobiscū sentiūt. Sꝫ iō cū platonicis ma gis placuit hāc causā agere: qꝛ eoꝝ sunt lrę notiores. Nā ꝛ gręci q̄ rū ligua in gētib⁹ ꝑmi net: eas magna ꝑdica tiōe celebrārt: ꝛ latini ꝑmoti eaꝝ vel excellē tia vl' glīa vl' grā ipas libēti⁹ didicerūt: atq̄ in nostrū eloquiū trās ferēdo nobiliores clarioresq̄ fecerūt.

Expositio Ca. X b

Nec si litte. eorū ꝛc̄. In hoc caplo incipit Aug⁹ assignare causas q̄re potius cum platonicis q̄ alijs dispu tare ꝓponit. Et tāgit in hoc caplo vnā causam dicēs ꝙ causa nō est: qꝛ ipsi soli q̄ gręcū loq̄ban tur potuerūt ad verita tē appropinq̄re: nam h̄ potuerūt phi cuiuscūq̄ gētis: sꝫ causa est: qꝛ co rū litterę sunt notiores. Et patet intētio augu stini in hoc caplo.

Tertiadeci ma veritas ¶ Tertiadecima veritas ꝙ platonici cognito deo repererūt omnē causam/ vbi esset causa constitutē de vniuersitatis: ꝛ lux ꝑ cipiēde veritatis: ꝛ fons bibēde felicitatis. Quo rū inquit littere sunt no tiores. Nā greci ait quo rum lingua in gētibus ꝑ minet nobiliores ꝛ clari ores istos fecerūt. Ex q̄ accipit documentū ꝙ tē pore beati augustini do ctrina platōis/ sicut nūc aristotelis fuit maxie au ctoritatis ꝛ diuulgata: qꝛ dicit ꝙ adhuc apud gre cos p̄fert plato. Dicunt tn̄ aliq̄ ꝙ doctrina aristo telis nūc p̄ualet: qꝛ ꝓce dit magis ex sensatis: et ideo grossior est phia/q̄ ista platonis q̄ ꝓcedit ꝑ ꝯcept⁹ ꝛ abstractiōes.

¶ Unde plato illā intelligentiā po tuerit acquirere qua christiane sciē tię propinquauit. Caplm XI

Tōtem: id est assignationem cause: quare saturnus dicatur fili⁹ celi esse: ⁊ prī suo virilia amputasse: ⁊ patet intentio augustini. a ¶ Chronon appellatū ⁊c. Hic ponit interpretationē quintā: que scʒ reddit causaʒ/ quare saturnus appellaꝛ apud grecos chronos: id est tēpus: et patet intentio Augustini. Sciendū est autem/ ꝙ ꝓm Isidorū libro viii. etymologiarum alie assignātur cause eorū que de saturno dicunꝛ ꝙ varro assignat in hoc libro.

Aditio faco n passiouāij

¶ In hoc capitulo xix. dicit Augustinus ꝙ saturno apud quasdam gentes fiebant sacra de homine occiso. Ubi notandū ꝙ nō solum sacra saturni de hominibus occisis celebrabāꝛ/ sed e sacra plutonis ⁊ ꝓserpine. Ut narrat Uirgilius. vi. eneid. ꝙ cū Eneas deberet ad inferos descēdere ducatu sibylle: vt videret patrē suū: mandauit ei sibylla vt ante ingressum compleret sacra Proserpine Unde Eneas occiso vno ex socus suis nomine Miseno: sacra Plutonis ⁊ ꝓserpine celebrauit. Similr narraꝛ apud homerū ꝙ occidit elpenorē anteꝗ̄ ad inferos descenderet.

Expo. Ca. XX

b Tan cereris aūt sacris predicātur illa ⁊c. In hoc capitulo ponit beat⁹ augustinus interpretationē Uarronis d̄ sacris cereris/ ꝗ̄ eleusina appellanꝛ a quadam ciuitate Grecie/ que Eleusis vocatur vbi ista sacra celebrabantur/ precipue ⁊ apud athenienses etiā fuerunt nobilissima. Unde ad intellectuʒ hui⁹ capituli sciēdū est/ ꝙ fabulā d̄ raptu ꝓserpine filie cereris ponit Ouidius libro quarto d̄ fastis diffuse dicēs: ꝙ in Sicilia cū Proserpina quadā die ambularet per prata puellis suis comitata: ⁊ vidisset flores in copia: incepit ipsa vna cū puellis suis colligere. Cū aūt ipsa ⁊ etiā ipse puelle eius circa florū collectionē multuʒ essent intente: cōtigit puellas suas a domina separari: ⁊ relicta fuit ꝓserpina sola. Quod cernēs pluto mox eam

deo saturnū/ nō penes celum semē esse diuinum: hoc propterea quantuʒ intelligi datur: quia nihil in celo de seminibus nascitur. Sed ecce Saturnus si celi est filius: iouis est filius. Celū enī esse Iouem innumerabiliter et diligenter affirmant. Ita ista que a veritate non veniunt: plerumqꝫ et nullo impellente seipsa subuertunt.

a Chronon appellatū dicit: quod greco vocabulo significat tēporis spacium: sine quo semen inquit nō potest esse fecundū. Hec et alia de saturno multa dicunꝛ: ⁊ ad semē omia referunꝛ. Sed saltem saturnus seminibus cum tanta sta potestate sufficeret. Quid ad hec dij alij requiruntur: maxime liber ⁊ libera/ que est ceres? De quibus rursus quod ad semen attinet tanta dicit/ quasi de Saturno nihil dixerit.

¶ De sacris cereris eleusine. Ca. XX

b Tan cereris autē sacris predicanꝛ illa eleusina ꝗ̄ apō Athenienses nobilissima fuerunt. De quibus iste nihil interpretatur: nisi quod attinet ad frumentum quod ceres inuenit: ⁊ ad proserpinam quam rapiente orco pdidit. Et hanc ipsam dicit significare fecūditatē seminū. Que cū defuisset quodā tpe/ eadēqꝫ sterilitate terra meREret: exortā esse opinionē/ ꝙ filiā cereris: id ē ipsam fecunditatē: que a ꝓserpendo ꝓserpina dicta esset/ orc⁹ abstulerat: ⁊ apud iferos detinuerat. Que res cum fuisset luctu publico celebrata: quia rursus eadem fecunditas rediit ꝓserpina reddita/ exortam esse leticiam: et ex hoc ei solennia instituta. Dicit deinde multa in mysterijs ei⁹ tradi: que nisi ad frugum inuentionem nō pertineant.

¶ De turpitudine sacroruʒ que libero celebrabantur.

Capitulum XXI

c Iam vero liberi sacra quem liquidis seminibus: ac per hoc non solum liquoribus fructuum: quorum quodāmodo primatū vinū tenet: verūetiā seminibus animaliū prefecerunt: ad quantā turpitudineʒ peruenerint/ piget quidem dicere ꝓpter sermonis longitudineʒ: sed ꝓpter superbā istorū hebetudinem nō piget. Inter cetera que ꝑtermittere (qm̄ mlta sunt) cogor: in italie compitis quedā dicit sacra liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis/ vt in eius honorem pudenda virilia colerentur: non saltem aliquantuʒ verecundiore secreto: sed in ꝓpatulo exultāte nequitia. Nam

rapuit: ⁊ ad inferos secum duxit. Puelle ꝟo reuerse vt flores collectos Proserpine presentarēt: cū eaʒ clamatā nullatenus inuenissent/ vlulatibus montes implent. Ceres tūc clamoribus puellarum attonita: cū audisset filiā suam raptam: incepit etiā vlulare: et altis clamorib⁹ filiā suā vocare: ⁊ discurrendo ꝑ multa loca requirere. Cūqꝫ per diuersas terras eaʒ multis dieb⁹ quesisset: leīsa mente nec ꝯsolationē recipiēs cōtigit eā venire ad portū atheniensem: iuxta quem in loco vbi postmodū ciuitas eleusina cōstructa est: sedet sub diuo multis dieb⁹ sola et mesta: vbi fuerūt agri celei senis: ꝗ eā i domū suā introduxit: ⁊ eam comedere fecit. Postmodum ꝑ oēs terras circuiens/ ⁊ filiā suā querēs: cū eā nullibi reperisset: terram deseruit ⁊ celos petiuit: vbi a sole dictū ē sibi/ ꝙ orcus. i. pluto frater iouis eam raptā secū duxerat: deponit ꝗ ceres soror iouis querelā d̄ plutone: eo ꝙ filiā suaʒ quā de ioue habuerat (nā ꝓserpia filia iouis erat) sic raptā abduxerat. Et tādē victus iupiter compassiōe cereris: que ad filiam suam volebat oino descendere nisi ei restitueret: sic statuit/ vt videlicet sex mēsib⁹ anni ꝓserpina eēt cū mre sua: ⁊ altis sex mēsib⁹ cū plutōe marito ⁊ patruo suo: ꝗ a ioue cōcesso/ recepit Ceres aīm pristinū/ ⁊ vehementer ꝯsolata ē/ reddita fertilitate ꝗ̄ diu defecerat: hec ex ouidio. Ex ꝗbus patet intentio Augustini. Sciēdū est tamē: ꝙ licet ꝓm vnā interpretationē ꝓserpina sit terre fecunditas: est ꝓm aliā ē iferior ps terre: vt patet infra ca. xxiii.

Expo. Ca. XXI

c Iam ꝟo liberi sacra quem liquidis ⁊c. In hoc capitulo beatus Aug⁹ ex eo quod Uarro narrat de celebratiōe sacrorū qrūdā: cō quāta turpitudine dij colunꝛ. Et ōndit hoc ꝑ ea ꝗ̄ fiebāt i italia i celebratiōe sacroꝝ liberi pris. i. bacchi: ꝗ nō solū d̄a

r
Deus vini

B deus vini/sed etiā dicit̄ psidere semi nibus animaliū: ꝛ ideo in honorē ei⁹ membrū virile in cōpitis. i. loc⁹ vbi C multe vie concur/ rūt: vt sic locus es set patulus multū ꝛ frequentatus/ p mo imponebatur plostellis. i. vehi/ culis paruis: ꝛ de loco illo postmo/ dum publice defe rebāt in ciuitatē: ꝛ circa ipm vt pa/ tet i littera/fiebāt turpissima: et per hunc cultū libero exhibitū semina p uenirēt in agris: ꝛ omīs ab eis fasci/ natio tolleretur. Est aūt fascinatio incantatio. Cōsue uerūt autē mulie/ D res malefice suis incātationibus se getes et alios fru ctus eorū q̄s ode rāt: vel q̄bus noce re volebāt corrū/ pere: ꝛ q̄ndoq̄ fie bat hoc solo aspe ctu. Vn̄ dicit Vir gilius in bucolic. Nescio quis tene ros ocul⁹ mihi fa/ scinat hedos.

Expo. ca. XXII

Iam vtiq̄ habebat sa laciā ne. ꝛc. In hoc capitulo bea/ tus Aug⁹ repro/ A bat ea que dicunt̄ a de neptuno qui ē deus maris: ꝛ po nit̄ in numero de/ orum selectoꝝ: ac dea salacia et dea venilia vxorib⁹ su is. Quō aūt distin guat int̄ istas de/ as: ꝛ q̄ q̄nq̄ sala/ ciā vocāt inferio/ rē partē maris: q̄n/ q̄ vō superiorem patet satis infra.

hoc turpe mēbrū liberi per dies festos cū honore ma gno plostellis impositum/ prius p rura in compitis/ ꝛ vsq̄ in vrbē postea vecta/ bat. In opido aūt lauinio vnus libero tot⁹ mēsis tri/ buebat: cui⁹ dieb⁹ oēs ver/ bis flagitiosissimis vteban tur: donec illud mēbꝝ p fo rū transuectū esset: atq̄ i lo co suo q̄esceret. Cui mēbro inhonesto matrēfamilias honestissimā palam coro/ nam necesse erat imponere Sic videlicet liber de⁹ pla/ candus fuerat p euētibus seminum: sic ab agris fasci natio repellēda: vt matro/ na facere cogeretur in pu/ blico/quod nec meretrix si matrone spectarēt/ pmitti debuit i theatro. Propter hoc saturnus solus credi/ tus est nō sufficere posse se minibus/ vt occasiōes mul tiplicandorū deoꝝ immū/ da anima repiret: ꝛ ab vno vero deo merito immūdi/ cie destituta: ac p multos falsos auiditate maiorū im mūdicie prostituta/ista sa/ crilegia sacra nominaret: seseq̄ spurcorum demonū turbis, conuiolandam pol luendamq̄ preberet.

De neptuno et sa/ lacia ac venilia. XXII

a Iam vtiq̄ habebat salaciam neptunus vxorem: quā inferio rem aquam maris esse dixe runt: vt quid illi adiuncta est ꝛ venilia: nisi vt sine vl la causa necessariorum sa/ crorū sola libidine anime prostitute multiplicaretur inuitatio demonioꝝ? Sed proferat̄ interpretatio pre/ clare theologie: q̄ nos ab ista reprehensione reddita ratione compe/ scat. Venilia inquit vnda ē que ad litt⁹ ve/ nit: Salacia q̄ in salū redit. Cur ergo dee fi/ unt due/cū sit vna vnda q̄ vēit ꝛ redit? Nē/ pe ipa ē exestuās i multa numina libido ve sana. Quis em̄ aq̄ nō geminet̄ q̄ it ꝛ redit: hui⁹ tn̄ occasione vanitatū/duob⁹ demonijs inuitatis/amplius aīa cōmaculat̄/q̄ it et nō redit. Queso te varro/vel vos q̄ tā doctorū hominū talia scripta legistis: ꝛ aliq̄d magnū vos didicisse iactatis: interp̄tamini hoc: no lo dicere s̄m illā eternā incōmutabilemq̄ natu rā q̄ solus ē de⁹: s̄ saltē s̄m aīam mūdi ꝛ par tes ei⁹ q̄s deos veros esse existimatis. Partē aīe mundi q̄ mare pmeat/deū vobis fecisse neptunū vtcūq̄ tolerabilioris ē errorꝭ. Ita ne vnda ad litt⁹ veniēs/ꝛ in salū rediēs: due sunt partes mūdi/aut due partes aīe mūdi? Quis vestꝝ ita desipiat vt hoc sapiat? Cur ergo vobis duas deas fecerūt: nisi q2 puisū est a sapientibus maiorib⁹ vestris: nō vt dij C plures vos regerēt/ sed vt ea q̄ istis vanita/ tibus ꝛ falsitatib⁹ gaudēt: plura vos demo/ nia possiderēt? Cur aūt illa salacia p hāc in/ terp̄tationē inferiorē marꝭ partē/q̄ viro erat subdita/pdidit? Nāq̄ illā modo cū refluen tē fluctū esse phibetis/ in sup̄ficie posuistis: An q2 venilā pellicē accepit/ irata suū ma/ ritū de supernis maris exclusit.

De terra quam var ro deā eē cōfirmat: eo q̄ ille anim⁹ mūdi quē opinatur deū etiā hāc corporis sui infimā par/ tē permeet: eiq̄ vim diuinā impertiatur. Capitulum XXIII

b Nempe vna ē terra: quā q̄dē plenā vi/ dem⁹ aīalibus suis Verūtn̄ ipsā magnū corp⁹ in elemētis mūdiq̄ infimā partē/ cur eam volūt deā? An q2 fecunda est? Cur er/ go nō magis homines dij sunt qui eā fecundiorē faci unt excolendo: sed cū arāt/ nō cum adorāt? Sed pars anime mūdi inquiūt q̄ p il lā pmeat deam illam facit: Quasi nō euidentior sit in hominib⁹ anima: que vtrū sit/nulla sit questio: ꝛ tamē homines dij nō habent̄. Et quod est grauiter dolēdū: his q̄ dij nō sunt: et q̄b⁹ ipsi meliores sunt: colendis et adorandis mirabili et mi/ serabili errore subduntur.

Et certe idē varro in eodē libro d̄ dijs se lectis tres esse affirmat anie gradus i omi vniuersaq̄ na/

¶ Decima ve ritas: q̄ varro doctissim⁹ po/ suit tres anime grad⁹. Vnū q̄ oēs ptes cor/ poris q̄ viuūt trāsit: ꝛ nō h3 sēsū: ꝛ istū po/ ... suit.

Exp. ca. XXIII.

b Nempe v/ na est. In hoc ca. improbat btūs aug⁹ ea q̄ di/ cūtur de terra: q̄ A etiā iter deas sele ctas: Quis sub no mie vl̄ noib⁹ alijs nūcrat̄: h3 eñ mlt ta nois: vt in hoc ca. patet/ ꝛ alijs dī ctū fuit. Et facit i h cap̄. duo. Quis p̄mo reprobat h̄ q̄ dr̄ t̄rā esse deā. Scdō q̄ vni terre mlta numīa. i. mlti dij attribuūtur ibi: S3 h̄ dico: pa ꝛc. In hac pte fac tria. Nā p̄mo p/ bat t̄rā nō eē deā Scdō de t̄ra ꝛ a/ lijs ptib⁹ mūdi po nit sniam varro/ nis ad theologiā naturalē ptinētē/ ibi: Et certe idē. Tertio reuocat varronē ad theo/ logiā ciuilem/ibi: Redeat ḡ ab hac Probat ḡ q̄ ter/ ra nō sit dea p̄pter suam fecūditatē: B nec p̄pter ptē anie mūdi q̄ ad ipsam puenit: sicut Var ro ꝛ multi alij po suerunt. c Et certe idem var ro in eodem ꝛc. Hic ponit sniam q̄ varronis

Decla ...

tura. Unū qui omnes ptes corporis q̄ viuūt trāsit: ⁊ nō habet sensū/ ß tm̄ ad viuēdū valitudinē. Hāc vim in nr̄o corpore pmanare dicit i ossa/ vngues et capillos: sicut i mūdo arbores/ q̄ sine sensu alūtur ⁊ crescūt: ⁊ mō q̄dā suo viuūt. Secundū gradum aīe dicit/ i q̄ sensus ē hāc vim puenire i oculos/ aures/ nares/ os/ tactū. Tertiū gradū aīe esse sūmū: qui vocaẗ animus: in q̄ intelligentia p̄eminet: ħ p̄ter hoīes oēs carere mortales: in q̄ qm̄ homines deo videnẗ esse sīles: hāc ptē aīe mūdi dicit deū: i nobis aūt geniū vocari. Sic ergo ⁊ in aīa mūdi tres gradus instituēs. Unā partē eius lapides esse dicit ac ligna: et hāc terrā quā videmus quo nō pmanat sensus. Aliā vo quā sensū vocat eius: vt ethera. Tertiā porro quā et animā eius nuncupat/ q̄ scilicet puenit in astra: eā quoq3 asserit facere deos: ⁊ p eā q̄ i terrā pmanat deā tellurē: quod aūt inde pmanat in mare atq3 oceanū/ deū esse neptunū.

a Redeat ergo ab hac quam theologiam naturalē putat: quo velut requiescēdi causa ab his ambagibus atq3 anfractibus fatigatus egressus est. Redeat inquam: redeat ad ciuilem: hic eum adhuc teneo: tantisper de hac ago. b Nondum dico si terra et lapides nostris sunt ossibus et vnguibus similes: similiter eos intelligentiā nō habere sicut sensu carēt. Aut si idcirco habere dicūtur ossa ⁊ vngues nostri intelligētiā/ q2 in homine sunt qui habet intelligētiā/ tā stultū ē qui hos deos in mundo dicit/ q̄ stultus ē q̄ i nobis ossa ⁊ vngues homies dicit. Sed hec cū phis fortassis agēda sunt: nūc autē c istū adhuc politicū: id est ciuilē volo. Fieri eni potest vt licet in illā naturalis theologie veluti libertatem caput erigere paululum voluisse videatur: adhuc tamen hunc librū versans: et se in illo versari cogitans: eum etiam inde respexerit: ⁊ hoc ppterea dixerit ne maiores eius siue alie ciuitates/ tellurē atq3 neptunū coluisse maniter credanẗ. Sed hoc dico: d pars animi mūdani q̄ p terrā pmanat: sicut vna est terra: cur etiā nō vnā fecit deā quā dicit eē tellurē? Quod si ita fecit: vbi erat orcus frater iouis atq3 neptuni/ quē ditēpatrē vocāt? Ubi eius coniunx pserpina: q̄ sm̄ aliam in eisdē libris positam opinionē: nō terre fecūditas/ sed ps iferior perhibeẗ? Q2 si dicunt animi mūdani partē cū pmeat terre partē superiorē/ ditēpatrē facere deum: cū vo inferiorē pserpinā deā: tellus illa quid erit? Ita eni totū qd ipsa erat in duas istas partes deosq3 diuisū est: vt ipsa tertia q̄ sit: aut vbi sit inuenīri nō possit: nisi quis dicat simul istos deos orcum atq3 pserpinā vnā deam esse tellurem: ⁊ nō esse iā tres/ sed aut vnam aut duos: ⁊ tamē tres dicuntur/ tres habētur/ tres colunẗ aris suis/ delubris suis/ sacris suis/ simulacris suis/ sa

h Uarronis q̄ terra ⁊ aliis mūdi ptibus quas faciebat deos/ pertinentem ad theologiā naturalē. Et ē sētētia varronis: ista videlicet/ q i vniuerso ē triplex gradus aīaz. s. aīe vegetatiue que est in plātis: ⁊ etiā est i vnguibus: aīe etiam sensitiue que est in organis corpis. s. in oculis/ auribus ⁊c. ⁊ anime itellectiue: que sūmū gradum tenet: et hunc gradum vocat animū: quē in hoīe dicit esse geniū: sed in toto vniuerso dicit esse deum. De quo vniuerso pōit q i aliq̄bus ptibus est gradus aīe vegetatiue: sicut i terra ⁊ i lapidibus: que sūt quasi vngues dei: quedam vo habēt scdm gradū sc3 aīe sensitiue: sicut stelle/ que sunt oculi dei et sensus eius ex q̄bus ipse sentit: luna vo est animus eius/ et vis quedā que pertinet ad astra: et descēdit vsq3 ad terram p oīa media faciēs ptes vniuersi esse deos: vn̄ quod de illa vi ad mare peruenit/ est neptunus: quod ad terram est tellus.

a Redeat ergo ab hac ⁊c. Hic augustinus varronem reuocat ad ciuilem theologiā. Et facit hic tria quia primo varronem a theologia naturali reuocat. Et causa est: quia Uarronis ppositū principale est lo

At sūt i ossibus ⁊ capil/ ⁊ vnguibus. Scdm q̄ ē sēsus quē posuit in organis sensuū ad vidēdū ⁊ audiēdū. Tertius ē summus: quē vocat aīaz i q̄ itelligētia p̄emiet. Hoc gradu p̄ter hoīes oēs dicit carere mortales. Ex q̄ dicto accipiūtur tria documenta. Primū ē q nō sūt in hoīe ponēde tres aīe: s3 tres aīe gradus: q2 be. Augus i isto dicto cōmēdat varronē tanq̄ doctissimū. Scdm q intellectus nō h3 determinatū organū: nec ī potētia organica: q2 sibi aliqd organū nō assignat sicut ceteris. Tertiū q iste videẗ esse de opinione ista q̄ pfert itellectū volūtati: q2 dicit in aīo. i. i aīa rationali itelligere p̄eminere.

qui de diis sm̄ theologiā ciuilem: vt patet supra. li. vi. ca. v. Et ideo loqui de diis sm̄ theologiaz naturalē est extra ppositū suū/ nisi theologiā illam posset reducere ad ciuilē: vt videlicet posset ex his q̄ sūt in rerū natura reddere rōnē eoz q̄ circa deos obseruāẗ a ciuibus. Si autē theologia naturalis discrepet a ciuili: ⁊ ad eā nos reducaẗ/ nō erit ad ppositū: nec de tali theologia naturali intendit Augus agere i h libro/ s3 i pprio sequēti. Dicit autē Augus. Uarronē ad theologiaz naturalē a ciuili eē egressum: q2 vt videẗ circuīt per ambages theologie/ nō potēs ad finē vel ad rectā viā veritatis ptingere: q2 erat totus fatigatus: ⁊ iō ad illā theologiā se diuertit q̄si causa aliquātulū descendi. Secūdo ibi:

b Nōdum dico ⁊c. Tāgit rationem qua posset iprobari dicta theologia: ⁊ patet ratio. Idcirco autē dicit Augus: nōdū dico: vt inuat nō esse in hoc libro suū ppositū circa improbationem theologie naturalis insistere: hoc eni faciet in libro sequenti. Tertio ibi:

c Nūc autē istū ⁊c. Augus continuando ostendit: quō varro p̄dictā sententiam posuit naturalē: habēdo respectū ad ciuilē: vt. s. declararet q ciuitates nō inaniẗ colūt tellurē ⁊ neptunū. Dicit autē Augus se velle hūc. s. varronē adhuc politicū. i. ciuilem theologū/ et nō naturalē haberet ppter causam supra tactam. d Sed hoc dico: pars ⁊c. Hic reprobat multitudinem numinū que elemento sc3 terre dicuntur p̄sidere. Sūt eni sex q̄bus diuersa fiūt sacrificia. f.

G eciis qui dispater vocatur τ pluto: et dicitur frater iouis filius scilȝ saturni: G et ꝓserpina filia ceteris: que ſm vnaȝ interpretationē est fecūditas terre: vt supra cap. xx. patuit. Scd̃m autē aliā interpretationē est iferior pars terre: Et ꝓter hos duos addūt quattuor alios. s. tellurē τ tellumonē/ altorē et rusorē: et patet in littera ratio τ significatio nominū.

Expositio capituli XXIIII

a Debuit ergo vna tra τc. In hoc caplo incipit beatus augustinus improbare sacra mysteria telluris/ id est matris deorum. Sunt autē mysteria ista ea q̃ fiebant in honorē eius ad representandum quedam alia. Et facit i hoc capitulo duo. Nam pmo ſm intentionē varronis mysteria quedā ipsi⁹ recitat τ exponit. Secun A do eorum vanitatē et turpitudinē ostē dit/ ibi: Hec sūt telluris τc. In prima ḡo parte facit tria. Nam primo ostendit quid mouit varronem ad ponēdū q̄ tellus esset tantū vna dea/ habēs tamen multa cognomina: que in p̄cedēti caplo dicta sunt/ τ etiā in hoc caplo tangunt. Cui⁹ etiā diuersa noīa posuit supra lib. j. cap. iij. et lib. ij. ca. iiij. Causa vero mouēs varronē ad id ponendum erat pudor et tedium nimie turbe/ id est multitudinis deorum. Secū do ibi: b Eandem inqt dicūt matrē magnam B q̄ τc. Exponit ſm varronē mysteria quedā τ noīa telluris que magna ma

cerdotib⁹ suis: τ p̄ hec etiam fallacib⁹ ꝓstituā animā ꝯstuprantib⁹ demonibus suis. Adhuc rideat quā partē terre p̄meet ps mūdani animi: vt deū faciat tellumonē. Non inqt ſ vna eadēq̄ terra habet geminā vim: τ masculinā q̄ semina ꝓducat: τ femininā q̄ recipiat atq̄ nutriat Inde a vi femie dictā esse tellurē: a vi masculi tellumonē. Cur ergo pōtifices vt ipse indicat: additis q̄ aliis duobus/ q̄ttuor diis faciūt rem diuinā/ telluri/ tellumoni/ altori/ rusori: De tellure τ tellumone iā dictū est. Altori quare? q̄ ex terra inqt alunt omnia q̄ nata sunt. Rusori q̄re: q̄ rursus inquit cūcta eodem reuoluunt.

De telluri cognominib⁹: eorūq̄ significationib⁹ que etiaȝ si nō erāt multarum rerū indices/ nō multorum deorū debuerunt firmare opiniones. Caplm. XXIIII.

a Debuit ergo vna tra ꝓp̄ istā quā geminā vim q̄ttuor h̄re cognoīa/ nō q̄ttuor facere deos: sicut tot cognoīb⁹ vnus iupiter: et tot cognominib⁹ vna iuno: i qb⁹ oīb⁹ vis multiplex eē dicit ad vnū deum vel ad vnā deā ptinēs: nō multitudo cognoim deoꝝ etiā multitudinē faciēs. Sȝ ꝓfecto sicut aliq̄n etiā ipsas vilissimas feminas eaꝝ q̄s libidine q̄sierūt tedet penitetq̄ turbarū: sic animā vilē factā τ imūdis spiritib⁹ ꝓstitutā/ deos sibi multiplicare qb⁹ cōtamināda ꝓsterneret: sicut plurimū libuit/ sic aliq̄n et piguit. Nā τ ipse varro q̄si de ipsa turba verecūdat⁹ vnā deā b vult esse tellurē. Eandem inqt dicūt matrē magnā: q̄ tympanū habeat signi

ficari esse orbē terre: q̄ turres in capite opida: q̄ sedes fingant circa eam: cū omnia moueant ipsam nō moueri. Q̄ gallos huic dee vt seruirēt fecerūt: significat eos qui semine indigeant terrā sequi oportere: in ea quippe oīa reperiri. Q̄ se apud eam iactant: p̄cipit inquit q̄ terram colūt ne sedeāt: semp̄ eni esse qd̄ agant. Cymbalorū sonitus/ ferramētorū ictus iactādoꝝ ac manuū τ eius rei crepit⁹ in colendo agro qui fit/ significat q̄ ferramēta illa erāt ideo ex ere q̄ eam antiqui colebant ere/ anteq̄ ferrū esset inuentū. Leonē inquit adiungunt solutū ac māsuetum: vt ostendāt esse nullum genus terre tā remotū ac vehementer ferū/ qd̄ nō subijci coliq̄ cōueniat Deinde adiungit τ dicit: Tellurē matrē τ noīb⁹ plurib⁹ τ cognominib⁹ q̄ nominarunt: deos existimatos esse q̄ plures. Tellurē inqt putāt eē opē/ q̄ ope fiat melior: matrē/ q̄ plurima pariat: magnā/ q̄ cibū pariat: ꝓserpinā/ q̄ ex ea proserpāt fruges: vestā/ q̄ vestiat herbis. Sic alias deas inquit non absurde ad hāc reuocāt. Si ergo vna dea est q̄ quidē cōsulta veritate nec ipsa est: interim qd̄ itur in multas? Vni⁹ sint ista multa noīa: nō tā deę multe q̄ noīa. Sed er c rantiū maioꝝ auctoritas deprimit: τ eūdē varronē post hāc sentētiā trepidare cōpellit. Adiūgit eni et dicit: Cū quib⁹ opinio maiorū de his deabus q̄ plures eas putarunt esse/ non pugnat. Quomodo non pugnat: cū valde aliud sit vnā deā noīa habere multa: aliud esse deas multas Sed potest inquit fieri vt eadē res et vna sit: et in ea q̄dā res sint plures: Cōce

ter τ mater deoꝝ appellat. Ea vero que hic dicūtur de magna matre/ ponit etiā isidorus libro. viij. etymol. et plura q̄dā. Ad q̄rū intellectū sciēdum q̄ simulacrū terre cū claue pingebat et habens tympanum/ in capite vero coronā turritā/ id ē admodū corone rotunde factā: vel turrib⁹ insignitā gestabat. Istud autē simulacrū i curru positum per ciuitatē in festo matris deorum: vt supra li. ij. cap. iiij. dictuȝ fuit portabat. Leones vero mansueti currum trahebant: circa ipsuȝ simulacrū sedes posite erant: cuius currū sequebantur sacerdotes eius et ministri armati/ qui seipos castrauerūt: q̄ galli et coribātes dicti sūt: de quib⁹ supra li. ij ca. iiij. facta est mētio: hi ḡo quasi continue more furiosorum τ insaniētium membra sua iactabant τ semetipsos agitabant: percutiebant etiaȝ cymbala et era ad inuicem τ ferramenta rusticana: ita vt fieret strepit⁹ et sonit⁹ horribilis. Ha C buerūt aūt hec oīa suas significatiōes mysticas: nam ideo claueȝ gestabat: q̄ terra claudit hyeme/ et aperit estate Tympanū ḡo habet: quia ipsa est rotunda: a qua rotunditate dicit orbis terre: τ sic de aliūs vt patet in littera. Exponit etiā varro quedā eius nomina: τ patet ei⁹ intētio. Tertio ibi:

c Sed errātiū τc. Ostendit quomodo varro timore duct⁹ nisus ē ostēdere q̄ dictū eorū q̄ posuerūt multos

do: vt in vno hoie ee res plures: nūquid ideo ⁊ homies plures? Sic in vna dea esse res plures: nunquid ideo et deas plures? Uerum sicut volunt diuidant: consient/ multiplicent/ replicent/ implicent. a Hec sunt telluris et matris magne preclara mysteria: vnde omīa referunt ad mortalia semina ⁊ exercendam agriculturam. Ita ne ad hec relata ⁊ hunc finē habētia tympanū/ turres/ galli/ iactatio insana membrorum/ crepitus cymbalorum/ confictio leonum/ vitam cuiq̄ pollicent eternam? b Ita ne ꝓpterea galli abscisi huic magne dee seruiunt/ vt significent qui semine indigeant terram sequi oportere: quasi nō eos ipsa potius seruitus semine faciat indigere? Utrum enim sequendo hanc deam cum indigeant semen acquirant: an potius sequendo hāc deam cū habeāt semē amittant: hoc interpretari an detestari est? Nec attēditur quātū maligni demones preualuerint: qui nec aliqua magna his sacris polliceri ausi sunt: ⁊ tam crudelia exigere potuerunt. Si dea terra nō esset: manus ei homines operando inferrent vt semina consequerent per illā: nō etiam sibi seuiēdo vt semina perderēt ꝓpter illam. Si dea non esset: ita fecunda fieret manibus alienis/ vt nō cogeret hominem sterilem fieri manibus suis. c Iā q in liberi sacris honesta matrona pudenda virilia coronabat spectante multitudine: vbi rubens et sudans (si est vlla frons in hominibus) astabat forsitan ⁊ maritus: ⁊ q in celebratione nuptiarū/ super priapi scapum noua nupta sedere iubebatur: longe contemptibiliora atq̄ confusibiliora sunt pre ista turpitudine crudelissima/ vel crudelitate turpissima. Ibi demoniacis artibus sic vterq̄ sexus illuditur/ vt neuter suo vulnere perimatur. Ibi fascinatio timetur agrorum: hic mēbrorum amputatio nō timetur. Ibi sic dehonestatur noue nupte verecundia/ vt nō solū fecunditas: ſ nec virginitas adimat: hic ita amputat virilitas/ vt nec conuertat in feminā: nec vir relinquatur.

S deos ⁊ deas terre presidere non repugnat dicto suo/ quo ponit tellurem esse tm̄ vnam deā: ⁊ habere plura cognomina: quod Aug⁹ reprobat: ⁊ patet eius intentio. a ¶ Hec sunt telluris ⁊ matris magne preclara ⁊c. Hic ostendit Augustinus dictorum mysteriorum vanitatē et turpitudinē. Et facit tria: q2 pmo ostēdit ea esse vana: et hoc quia in nullo pertinent ad vitam eternam: quod ostendere est principale ꝓpositū in his libris duob9. Secūdo ibi: b ¶ Ita ne ꝓpterea galli ⁊c. Ostendit ea esse fatua ⁊ nociua: vt patet in gallis/ qui castrantur ⁊ semine priuātur: ad significandū q semine indigēs debet ipsum a terra accipere. Tertio ibi: c ¶ Iam q in liberi sacris honesta ⁊c. Ostendit q sint inhonesta ⁊ turpissima. Et prefert Aug⁹ hanc turpitudinem: videlicet q galli seipsos castrāt duabus aliis turpitudinibus: de qbus qlibet deberet erubescere: videlicet illi turpitudini que fiebat in sacris liberi: de qua supra libro isto ca. xxi. dictū fuit: et illi que fiebat i nuptiis: vbi noua nupta videbatur sedere supra scapum: id est summitatem vel caput priapi: de quo dictum fuit supra: libro. vi. ca. ix. ¶ In hoc capitulo xxiiii. facit Augustinus mentionem de berecyntia: que fingit mater deorum: ⁊ de ritu in eius cultu obseruato. Ubi notandū pter ea q dicta sunt de ista berecyntia ⁊ ludis ei⁹ scenicis: fingūt poete q hippomanes ⁊ atalāta i luco matr deor. i. berecyntie ꝯcubuerūt: ꝓpter qd irata mater deorū: eos trāsmutauit in leones: ⁊ supposuit currui suo trahēdo. Corybantes sūt ministri eius: q cū strictis gladiis ⁊ cymbalis ereis eam circumstant. Portare autē fingit in capite suo coronā turritā. Unde Uirgilius. iii. eneid. Hinc mater cultrix cybele/ corybātiaq̄ era: Ideūq̄ nem⁹: hinc fida silētia sacris: Et iūcti currum domine subiere leones. Et i sexto. Felix ꝓle virum: qualis berecyntia mater Inuehit curru phrygias turrita ꝑ vrbes. Comparat eīm in his verbis romā ipsi berecyntie ꝓpter dignitatē. De hippomane autē ⁊ atalāta nota sicut fingit Ouidius. x. metamorphoseos/ q atalanta filia enei orauit Phebum/ vt sibi indicaret quem coniugem esset habitura: ille autem respondit/ q non expediebat sibi coniugem habere: licet tandem haberet in malum suum: propter quod illa fugiens/ ad opacas siluas se contulit/ celibem vitam ducens/ timens phebi oraculum. Erat autē formosa valde/ ⁊ cursu pedum velocissima. Cūq̄ multi proci ꝓpter eius pulchritudinem instarent/ vt eam haberent vxorem: omnibus se negabat: nisi ista cōditione: vt sez cursu pedum prius cum ipsa contenderent: et qui ab ea vinceretur/ deberet occidi: qui vero eam superaret/ eam vxorem duceret. Cum autem plures condicto pacto cursui se exposuissent cum ea: illaq̄ omnes superasset: ⁊ occisi fm conditionem propositam omnes fuissent: adolescēs quidam nomine Hippomanes filius megarei/ nepotis Neptuni/ atalante pulchritudine illectus/ nec territus multorum procorū morte: cuius ipse et cursus superati inspector erat: certamen cursus cum Atalanta audacter accepit: orans Uenerem vt cursui suo adesset. Cui Uenus exauditis precibus/ tria poma aurea/ que de agro damasceno/ q est in cypro ipsi Ueneri consecrato collegit: eidemq̄ deferens/ monuit vt secū ferens dū curreret: nunc vnum/ nunc aliud ante Atalantam proiceret: vt ex pomi aurei collectione moratam precederet. Quod cum ille de primo fecisset: illaq̄ recolligens pomum paululū substitisset: et eam Hippomanes anteiret: iterum cursu celeri cum ipsa preteriit. Proiecto autem secūdo et tertio hic et ibi remoratam/ ad metam cursus beneficio veneris Hippomanes ante venit: ⁊ certaminis victor/ eam duxit vxorē. Sed Hippomanes ingratus/ non egit grates: nec thura veneri obtulit: ꝓpter quod irata venus: cū ipse ⁊ atalanta transirent iuxta templū matris deorū/ concitauit eos in libidinem: ⁊ intrantes in speluncam iuxta templū sitam/ que erat consecrata diis et eorum matri/ concubuerunt ibidē: ob quod conuersi sunt in leones: ⁊ currui iuncti matris deorum in penam: vt dictum est supra.

D

E

F

Additio iacobi passauantij

Al. ꝑmat

a Et atys ille ⁊c. In hoc ca. reprobat Augꝰ vnū mysteriū matris magne: cuiꝰ expositionē pretermisit varro. Sʒ tn̄ porphyrius grecꝰ phūs ipm̄ exponit: videlicet de aty iuuene quē cybele .i. mater deoꝝ magna adamauit ꝙ sibi ipsi virilia abscidit: de q̄ supra lib. ij. ca. iiij. fabulā posuit in cuius facti memoriam galli etiā .i. sacerdotes cybel abscindunt .i. castranṫ. Hoc ꝟo a Porphyrius de flore decidēte ante fructum exposuit: qꝛ atys in greco idem est quod flos. Sed hoc reprobat Augustinus: vt patet i lr̄a. Et ideo cōcludit: ꝙ sit magis verisimile ꝙ atys fuerit hō aliquis qui seipsum castrauerat eo ꝙ alicuiꝰ amore captus qua frui nō poterat ardorem ꝓprie concupiscentie ferre nō poterat: de quo ficta est fabula predicta. Et forsan ꝓpter hoc Varro huius mysterij interpretationem pretermisit.

Expo. ca. XXVI

b Itemq̄ de mollibꝰ eidem matri ⁊c. In hoc ca. ostēdit Augꝰ turpitudinē cultꝰ q̄ magne matri exhibebatur: ⁊ specialiter vnius: cuiꝰ ratio a nullo assignaṫ. Et facit in hoc ca. duo: qꝛ primo reprobat turpitudinē illius cultus specialiṫ. Secūdo ꝯcludit ex p̄cedentibus quasdam cōclusiōes de dijs selectis generaliṫ / ibi: Dijs ne dijs selectis ⁊c. In prima vero parte comparat turpitudinem huius cultus ad turpitudinem triū deorū primorum selectorum: videlicet iani / iouis ⁊ saturni. Secundo ꝟo ad turpitudinē alioꝝ / ibi: Quid eñ sunt ad hoc malum. In prima ꝟo parte adhuc duo facit: qꝛ p̄mo turpitudinē illius explicat. Secūdo ipsam ad alias turpitudines cōparat / ibi: Huic mōstro. Quātū ad primuʒ

Quā interpretatione de abscisione atys grecoꝝ sapientium doctrina repererit.

Capitulum XXV

Et atys ille nō ē cōmemoratus: nec eiꝰ ab isto interp̄tatio req̄sita est: in cuiꝰ dilectionis memoriā gallus abscidiṫ. Sed docti greci atq̄ sapientes nequaq̄ rationē tā sanctā atq̄ preclarā tacuerunt. Propter vernalē quippe faciem terre / que ceteris temporibꝰ est pulchrior: porphyrius phūs nobiles atyn flores significare perhibuit: ⁊ ideo abscisum quia flos decidit ante fructum. Nō ergo ipsum hominē vel quasi hominē qui est vocatus atys / sed virilia eius flori cōparauerūt. Ipsa quippe illo viuēte deciderunt: immo ꝟo non deciderūt: neq̄ decerpta / sed plane decerpta sunt. Nec illo flore amisso q̄sq̄ postea fructus / sed potius sterilitas consecuta est. Quid ergo ipse reliquus: et quid remansit absciso: quid eo significari dicitur? Quo refertur? Que interpretatio inde profertur? An hec frustra moliendo / nihilq̄ inueniendo persuadēt illud potius esse credēdū / quod de homine castrato fama iactauit: litterisq̄ mandatum est? Merito huic aduersatus est et Varro noster: neq̄ hoc dicere voluit: nō eñ hominem doctissimum latuit.

De turpitudine sacroꝝ matris magne.

Capitulum XXVI

Itemq̄ de mollibꝰ b eidē matri magne contra omnē viroꝝ mulierūq̄ verecūdiā cōsecratis: qui vsq̄ in hesternū diem madidis capillis / facie dealbata / fluentibus membris / incessu femineo per plateas vicosq̄ carthaginis etiam a populis vnde turpiter viuerent / exigebant: nihil varro dicere voluit: nec vspiam me legisse cōmemini. Defecit interpretatio: erubuit ratio: cōticuit oratio. Vicit matrē magne omnes deos filios nō numinis magnitudo / sed criminis. Huic mōstro c nec iā mōstruositas comparatur. Ille in simulacris habebat solam deformitatem: ista in sacris deformē crudelitatem. Ille mēbra in lapidibꝰ addita / hec in hominibꝰ perdita. Hoc dedecus tot iouis ipsius vitia et tanta stupra nō vincunt. Ille inter femineas corruptelas vno ganymede celum infamauit: ista tot mollibus professis et publicis inquinauit terrā: ⁊ celo fecit iniuriā. Saturnum fortasse possemꝰ huic in isto genere turpissime crudelitatis siue cōferre siue preferre: qui patrem castrasse perhibeṫ: sed in saturni sacris homines alienis manibꝰ potiꝰ occidi q̄ suis abscidi potuerūt. Deuorauit ille filios suos vt poete ferunt: et physici ex hoc interpretātur quod volunt: vt autē historia ꝓdit necauit. Sed ꝙ ei peni suos filios...

scindendum: ꝙ in honorē magne matris seu matris deorum quidā seipsos castrabāt: quos Augꝰ hic vocat molles. Et credūt aliq̄ ꝙ ipsi fuerīt sacerdotes huiꝰ dee: q̄ ⁊ galli dicti sūt: sʒ nō ē ita: vt patet ex lr̄a augꝰ. nā de abscisiōe galloꝝ reddita ē rō: supra ca. xxiiij. et xxv. De mollibꝰ ꝟo dicit Augꝰ / ꝙ nō q̄ ratione a varrone vel alio meminit se legisse. Et ideo erāt isti speciāliter cōsecrati ad aliō q̄ galli. Erāt autē isti sic castrati: et huic m̄ri specialiter cōsecrati / vt muliebria paterētur: sicut in honorē Veneris alique mulieres ꝓstituebātur: vt .s. li. iiij. ca. x. dictū fuit. A

c Huic monstro / nec iā monstruositas com. ⁊c. Hic cōparat hāc turpitudinem ad turpitudinem triū deorū p̄morum selectorum: ⁊ primo ad turpitudinē iani: ⁊ patet ꝙ ista deformitas maior fuit q̄ monstruositas Iani q̄ tota fuit in eius simulacro quod habuit duas vl̄ quatuor facies: vt patuit supra ca. iiij. Secūdo cōparat eā ad turpitudinē iouis: et ꝓbat hāc esse maiorē: quia licet mulieres multas corruperit: nō masculo vno abusus ē / videlicet ganymede filio regꝭ dardanoꝝ nomie trois: qui dardani postea a troe troiani dicti sunt: quē sicut narrat Orosius li. j. tātalꝰ rex phrygioꝝ flagitiosissime rapuit: quē raptū ad libidinē iouis preparauit: ꝓpter cuius detentionē maximū bellum preparatū et excitatū scribitur fuisse. Sed matri deoꝝ misti ꝯsecrātur similes ganymedi. Tertio cōpat hanc turpitudinē ad turpitudines saturni: q̄bus meliꝰ ista cōpanṫ: et q̄ ad aliq̄ excedit ista. Nā q̄uis saturnꝰ fingaṫ castrasse patrē suū: tā in tēplo eius nullus castrat seipsum: q̄uis aliqui occidanṫ in sacrificiū eius .s. in aphrica

B gallis: vt supra tactū fuit caplo. xix. Tangit etiā aliā turpitudinē saturni ꝛ fatuitatē romanoꝝ: ꝛ patet intencio augustini. a ¶ Quid em̄ sunt ad hoc malum ꝛc. Comparat hanc turpitudinē ad turpitudines aliorū deorū. Et facit hic tria. Quia primo ostē-
dit ꝙ crimina aliorum deorum etiā si vera essent sunt hac turpitudie minora: puta furtum mercurij/ et adulterium veneris: de quibus dictum ē libro vj. ca. v. Et eodem modo est de criminibus aliorum deorum.
C Secūdo ibi: b ¶ Presertim ꝙ illa dicūtur a poetis esse conficta. Ondit ꝙ sint minora crimina: quia ꝙ quidā volunt ipsa non sunt vera crimina/ sed a poetis cōficta. Tertio ibi c ¶ Quasi poete id etiam finxerint ꝛc. Ostendit ꝙ fictio poetica nō est causa quare talia crimina ī honorem deorum celebrabantur in scena ad eos placādum/ sed extorsio demonum: sicut supra libro. iiij. ca. xxvj. fuit dictum.
d ¶ His ne dijs selectis q̄sq̄ ꝛc. Hic ex precedētibus dijs selectis generaliter cōcludit duas cōclusiōes: quarum secūdā ponit ibi. Istos vero deos selectos ꝛc. Et primo cōcludit ex criminibus ꝛ turpitudinibus recitatis
D suam primam cōclusionem: et patet cōclusio. Et deīde ibi Sed hec omnia: excludit quādam turpitudinū predictarum excusationem Dicit enim varro/ ꝙ omnia q̄ de dijs dicuntur referūtur ad mundum: quod irridendum docet augustinus: et patet eius intentio.
e ¶ Istos vero selectos deos ꝛc. Hic cōcludit ex p̄cedentibus aliā cōclusionē: que conti

lios sacrificauerūt/ non recepere romani. At vero ista magna deorū mater etiā romanis tēplis castratos intulit: atq̄ istā seuitiam morēq̄ seruauit: credita vires adiuuare romanorum/ execando virilia vi-
a rorum. Quid em̄ sunt ad hoc malum mercurij furta/ veneri lasciuia/ stupra ꝛ turpitudines ceteroꝝ q̄ p̄ferremus de libris: nisi quotidie cantarent et saltarentur in theatris? Sed hec quid sunt ad tantum malum: cuius magnitudo magne matri tantūmodo
b cōpetebat: presertim ꝙ illa dicunt a poetis esse cō-
c ficta/ quasi poete id etiā finxerint/ ꝙ ea sint dijs grata ꝛ accepta? Ut ergo canerent vel scriberent/ audacia fuit vel petulantia poetarū. Ut vero diuinis rebus ꝛ honoribus eisdē imperantibus et extorquētibus numinibus adderent: quid est nisi crimē deoꝝ: immo vero cōfessio demonioꝝ ꝛ deceptio miseroꝝ? Uerū illud quod de abscisorum ꝯsecratiōe mater deorum coli meruit: nō poete confinxerunt/ sed horrere magis q̄ canere maluerūt.
d His ne dijs selectis quisq̄ ꝯsecādus est: vt post mortem viuat beate/ quibus cōsecratus ante mortē honeste nō potuit viuere: tā fedis superstitiōibus subditus ꝛ immūdis demonibus obligatus? Sed hec omnia inquit referunt ad mūdū videat ne potius ad imūdum. Cui em̄ hic mūdus est deus/ nec animo religiosus existit: nec honestus viuet ille/ nec mūdus. Nos autē animū q̄rimus q̄ vera religione cōfisus: nō tāq̄

deum suū adoret mūdū/ sed tanq̄ opus dei p̄pter deum laudet mūdū: ꝛ mūdanis sordibus expiatus/ mūdus p̄ueniat ad deū q̄ cōdidit
e mūdū. Istos vero selectos deos videmus quidē clarius innotuisse q̄ ceteros: non tn̄ vt eoꝝ illustrarent merita/ sed ne occultarent opprobria: vn̄ magis eos homines fuisse credibile est: sicut non solū poetice lre/ verūetiam historice tradiderūt. Nā qd virgilius ait: Primus ab ethereo venit saturnus olympo/ Arma iouis fugiens et regnis exul adēptis. Et q̄ ad hāc rem ptinētia ꝯsequūtur: totā de hoc homerus pandit historiā: quā ennius ī latinū vertit eloquiū. Uñ qꝛ plura posuerunt/ q̄ ꝯ hmōi errores añ nos vel greco sermone vel latino scripserūt: nō in eo mihi placuit imorari.

¶ De physiologorū figmētis: qui nec verā diuinitatē colunt: nec eo cultu quo colēda est vera diuinitas.

Capitulum XXVII.

Psas physiologias f cū ꝯsidero quibus docti et acuti hoīes has res hūanas conant euertere ī res diuias: nihil video nisi ad tpalia terrenaq̄ opa naturāq̄ corporeā vel etiā si inuisibilē tamē mutabilem potuisse reuocari: qd nullo mō est verus deus. Hoc aūt si saltē religiositati cōgruis significatiōibus ageretur: esset equidem dolēdum: nō his verum deum annūciari atq̄ predicari: tamē aliq̄ mō ferēdū tam feda et turpia nō fieri nec iuberi. At nūc cum p̄ deo vero quo solo anima se inhabitāte sit felix: nefas sit

net duas partes. Quarū prima est/ ꝙ dij selecti ad eorum ignominiā sunt selecti: ꝛ hoc dixit augustinus supra ca. iiij. Secunda pars est/ ꝙ credibilius est ꝙ ipsi fuerunt homines qui talia crimina cōmiserūt q̄ dij: et ꝙ figmenta sumpserunt originē a vera historia: et hoc cōfirmat p versus virgilij lib. viij eneidos: in quibus fingit saturnū a filio suo ioue de celo ad terras expulsū: de quo Homerus
e in greco scripsit historiam: quam Ennius poeta in latinum vertit. Uera historia ē ꝙ de creta expulit eum: ꝛ ille fugit in italiam. E
¶ In hoc caplo vi cesimo sexto dic augustinus de lasciuia veneris: vbi expositor dicit/ ꝙ hoc dicit p̄pter adulteriū quod fingitur commisisse cum marte. Notandū est autē ꝙ non solū cū marte/ sed cum multis alijs fingitur venus lasciua fuisse/ scz cū mercurio: de q̄ dicitur genuisse hermaphroditū: cum anchise/ de quo genuit eneam: nisi forte excusetur: quia fingitur habuisse licētiam a viro suo vulcano: cum adonide puero filio myrrhe cū baccho/ de quo genuisse fingit hymeneū/ qui preest nuptijs.

Additio iacobi passauantij

Eneidos. 8.

f Exp. ca. XXVII. A
Psas physiologias ꝛc. In hoc ca. ostendit btūs augustinus/ ꝙ q̄sdā cultores deoꝝ multipliciter errāt/ ꝛ nō tm̄ vno mō. Et facit in hoc ca. duo: qꝛ primo ostēdit ipoꝝ errorē multiplicē. Errant aūt non solū qꝛ res diuinas trahūt ad res hūanas/ vel saltē res tpales ꝛ mutabiles et quasi ad physiologias. i. rationes naturales/ sz etiā duobus alijs modis/ videlz qꝛ colūt qd nō ē colēdū: qd tn̄ nobis obscurū eēt nisi eoꝝ attestaret historia. quā s. varro

 q̄ scripsit de

C scripsit de dijs: et eīs
qꝛ taliꝛ colūt qualiꝛ
nec de⁹ nec nō de⁹ co
lēd⁹ esset. Et ostēdit
hoc ꝑ exēpla mlta q̄
in honorē deoꝝ hāt
B turpissime: sicut patꝫ
de ludis turpib⁹ de
q̄bus fuit dictū. s̄. ij.
ca. iiij. Silr ē de mer
cede stuproꝝ: de q̄ di
ctū fuit. s̄. li. iiij. ca. x.
Itē ꝑ alia multa exē/
pla idē ondit: de qb⁹
dictū fuit. s̄. li. vj. ca
pi. x. et in multis ca.
hui⁹ libri: q̄ demōes
sibi fieri et exhiberi
extorserit: vt. s̄. li. iiij.
ca. xxvj. dictum est.
Scđo ibi: a ¶ Un
de remotis cōstat
ꝛc. Concludit cōclu
sionē/ q̄ cōclusio cla/
rissime patꝫ in lr̄a.

Expo. ca. XXVIII

b Quid igiꝛ ꝛc.
In hoc cap. re
probat beatus aug⁹
doctrinam varronis
de dijs quātum ad h̄
ꝙ oēs deos nitiꝛ ad
cęlū ꝛ ad terrā redu
cere tanq̄ ad duo pn
cipia deorū: sic vide/
licet ꝙ ianus q̄ est cę
lū sit principiū deoꝝ
C masculorū: et tellus
quę est terra sit prin/
cipium feminaꝝ: ꝓptē
quod cū in libro de
dijs selectis: q̄ est vl/
timus liber simplici
ter quē de reb⁹ diui/
nis scripsit/ tractaret:
de dijs selectꝭ mascu
lis/ incepit a iano: et
volēs tractare de fę/
minis/ incepit a tellu
re: quā ceteris deab⁹
ꝓponit: vt sup̄ ca. ij.
Causa aūt quare ista
posuit fuit: quia cęlū
habet virtutē actiuā
ꝛ terra virtutē passi/
nam: virt⁹ ꝟo actiua
competit masculo/ ꝛ
passiua feminę. Cir/
ca ista ꝟo declarāda
Blot ꝯstenk. ꝗuis varronis inge/
niū/ sicut augustinus
dicit se sentire/ passū
sit molestiam: tamē
D nō potuit conatū su/
um implere: quia di
cta sua sibiipsis re/
pugnāt. Unde facit
augustin⁹ in hoc cap.
duo. Nam pmo po/
nit dicta varronis: ꝛ

colere aut corp⁹ aut ani/
mā: quāto magꝭ nefariū
est ista sic colere/ vt nec
salutē nec dec⁹ humanū
corp⁹/ aut aīa colētis ob
tineat. Quāobrē si tem/
plo/ si sacerdote/ si sacrifi
cio qđ deo vero debetur
colaꝛ aliqđ elemētū mū
di: vel creat⁹ aliqs spūs
etiā si nō imundus ꝛ ma
lus/ nō ideo est malū qꝛ
illa mala sunt qb⁹ coliꝛ:
sed qꝛ illa sunt talia qb⁹
solus ille colēdus sit cui
talis cult⁹ seruitusq̄ de/
betur. Si aūt stoliditate
vel mōstruositate simu/
lacrorū/ sacrificijs homi
cidiorū/ coronatiōe viri/
liū pudendorū/ mercede
stuprorū/ sectione mem/
broꝝ/ abscisione genita/
liū/ consecratiōe molliū/
festis impuroꝝ obscęno
rumq̄ ludorū vnū verū
deū: id est oīs aīe corpo/
risq̄ creatorē colē se qsq̄
ꝯtendat: nō ideo peccat
quia nō est colēdus quē
colit/ sed qꝛ colēdū nō vt
colēd⁹ est colit. Qui ꝟo
ꝛ rebus talib⁹/ id est tur/
pibus ꝛ scelestꝭ/ ꝛ nō deū
verū. i. aīe corpisq̄ facto
rē: sed creaturā q̄uis nō
vitiosā colit: siue illa sit
aīa/ siue corp⁹/ siue aīa si
mul ꝛ corp⁹: bis peccat i
deū: ꝙ ꝛ ꝓ ipso colit qđ
nō est ipse: ꝛ talib⁹ rebus
colit qualib⁹ nec ipse co/
lendus est: necnō ipse/ sꝫ
bi quonā modo/ id est q̄
turpiter nefarieq̄ colue/
rint in ꝓmptu est. Quid
autē vel quos coluerint
esset obscurū/ nisi eorum
testareꝛ historia: ea ipsa
quę fęda ꝛ turpia† consi/
temur numinib⁹ terribi/
liter exigentib⁹ reddita.
a Unde remotꝭ cōstat am
bagib⁹/ nefarios demo/
nes atq̄ immūdissimos
spirit⁹: ac omī ciuili the/
ologia in visendis stoli/
dis imaginibus: ꝛ ꝑ eas
possidēdis etiam stultis
cordib⁹ inuitatos.

¶ Quę doctrina var/ronis de theologia in nulla sibi pre con cordet. Ca. XXVIII.

Quid igiꝛ valet b
ꝙ vir doctissi/
mus et acutissi/
mus varro velut subtili
disputatiōe hos oēs de/
os in cęlū ꝛ terrā redige
re ac referre conaꝛ/ et nō
potest? Fluunt de mani/
bus/ resiliunt/ labunꝛ et
decidunt. Dicturus eīn
de feminis/ hoc ē de dea
bus/ quoniā inquit vt in
primo libro dixi de locꝭ:
duo sunt principia deo/
rū animaduersa de cęlo
ꝛ terra: a quo dij partim
dicūtur cęlestes/ partim
terrestres: vt in superio/
ribus initiū fecim⁹ a cę/
lo cum dixim⁹ de iano:
quē alij cęlū/ alij dixerūt
esse mūdū: et sic de femi
nis initiū scribendi feci/
mus a tellure. Sētio q̄n
tam molestiā tale ac tan
tum patiaꝛ ingeniū. Du
citur eīn quadā ratione
verisimili cęlū esse qđ fa
ciat/ terrā que patiaꝛ: et
ideo illi masculinā vim
tribuit/ huic femininā: ꝛ
nō attendit eū pot⁹ esse
q̄ hec faciat/ q̄ vtrūq̄ fe
cit. Hinc etiā samothra/
cum nobilia mysteria in
superiore libro sic inter/
pretatur: eaq̄ se quę nec
suis nota sunt scribēdo
expositurū: eisq̄ missuꝝ
q̄si religiosissime pollice
tur. Dicit eīn se ibi mul/
tis indicijs collegisse in
simulacris/ aliud signifi/
care cęlum/ aliud terrā/
aliud exēpla rerū: quas
plato appellat ideas/ cę/
lum iouē/ terrā iunonē/
ideas mineruam vult in
telligi. Cęlum a quo fiat
aliqđ/ terrā de qua fiat/
exemplum ꝺm quod fiat

colligiꝛ sua intentio
in pręmissis. Secun
do intentionē ei⁹ re/
probat ex dictis suis
ꝓprijs/ ibi: Qua i re
omitto. In pma ve/
ro parte recitat duo
dicta varronis: quo/
rum vtrūq̄ sumiꝛ ex A
libro de dijs selectis
Primū vero dictuꝫ
sic incipit: Quoniā
in libro. j. dixi de lo/
cis. Liber vero iste
fuit de sacellis: vt su
pra lib. vj. ca. iij. pa/
tet. Est eīn secundus
ternarius librorū de
rebus diuinis: vt ibi
patet: de locis: ꝛ pri B
mus liber de locꝭ est
de sacellis. Quoniā
ꝟo dixit ꝙ duo sunt
pncipia deorū de cę/
lo ꝛ terra aimaduer
sa: de quib⁹ dij parti
dicunꝛ cęlestes/ par/
tim terrestres: et ideo
in superiorib⁹/ scꝫ de
dijs selectis huius li
bri initiū fecim⁹ a cę
lo ꝛc. Ex hac aucto/
ritate varronis patꝫ
ꝙ ipse deos mascu/
los reducit in cęlum
ꝛ feminas in tellurē
Ex scđa ꝟo auctrate
varronis vult aug⁹
ꝓbare ꝙ cū q̄re var/
ro reducit deos in cę
lū/ et fęias i t̄rā/ erat
q̄. s̄. tacta est: cui⁹ au
ctoritatis sniam reci
tat ꝛ nō ꝟba: vbi dic
aug⁹ ꝙ varro in supe
riori libro isto prius
allegato/ q̄ ē de dijs
selectis: cū mysteria
deorū samothracię/
id est illi⁹ terrę: cui⁹
gētes samothraces C
dicunꝛ: quę mysteria
aug⁹ ironice nobilia
vocat/ iterp̄taret: ꝓ/
mitteretq̄ se ea ex/
posituꝝ q̄ ipsis erant
ignota: ꝛ eis ipsa reli
giose missuꝝ dicit se
multis indicijs q̄ i si/
mulacris deoꝝ appa
rēt collegisse/ ꝙ aliđ
simulacrū significat
cęlū/ aliud t̄rā ꝛ aliđ
ideas: ꝛ ꝙ iupiꝛ sig/
nificat cęlū/ iuno t̄rā
ꝛ minerua ideas: ꝛ h̄
qꝛ cęlū ē a q̄ fit aliud/
t̄ra de q̄ fit aliđ/ idea
ꝺm quā fit aliud.

¶ Qua in re

F G

Undecima veritas

a ¶ Qua in re omitto ꝛc. Hic ꝓbat dicta varrōis p̄[us] recitata. Et facit h̄ duo. Quia p̄mo docet quō posset obijci cōtra dicta varronis ꝑ dicta platonis in timeo: q̄ de ideis dicit ꝙ s̄m eas factū sit celū. Ex quo sequit̄ ꝙ celum non facit ideas Secundo ibi:

b ¶ Hoc dico ꝛc. Arguit contra varronē ex dict[is] suis ꝓ[us]. Et facit duo: qꝛ p̄mo ostēdit / ꝙ nec oēs deę reducunt̄ ad terrā / nec oēs dij ad celū. Nā minerua īter deas ponit̄ a varrone: vt. s̄. cap̄. ij. huius libri: que tamen ad terrā non reducit̄: cū alibi dicat varro eam nasci de capite iouis: et ita est quasi sup̄ celū. Similiter neptun[us] qui est deus maris: et dispater de[us] inferni ꝛ frater iouis et neptuni: cui[us] vxor est ꝓserpina: vt sup̄ hīs. isto ca. xxiij. dictuz fuit: sunt dij masculi / ꝛ tamen nō referūtur ad celū. Secundo ibi:

c ¶ Quō ꝛc. Cōcludit ex dictis varrōis vanitatem deorū: qui nitit̄ facere duo capita deorum. s. ianum ꝛ tellurē. Unde ex vna parte fuit error: qui fecit plura capita q̄ vnū. Ex altera ꝟo pte erat furor: qui fecit vnum illoꝝ capitū nō sanum: videlicꝫ tellurē id est magnam matrē: in cuius

a ¶ Qua in re omitto dicere / ꝙ plato illas ideas tātā vim hr̄e dicit vt s̄m eas nō celū aliq̄d fecerit / s̄ etiā celum factū sit. b Hoc dico istū i libro selectorū deoꝝ rōnē illā triū deoꝝ q̄b[us] q̄si cūcta cōplex[us] est ꝑdidisse. Celo ei tribuit masculos deos / feminas terre Inter q̄s posuit mineruā: quā supra ip̄ꝫ celū an̄ posuerat. Deīn masculus de[us] neptun[us] in mari est: qō ad terrā poti[us] q̄ȝ ad celū ꝑtiet. Dispater postremo q̄ grece pluton dicit̄ / etiā ipse mascul[us] frater amboꝝ terren[us] de[us] esse ꝑhibetur: supiorē terrā tenēs / in inferiore habēs ꝓserpinā cōiugē. c Quō ergo deos in celo / deas in terra esse ꝑhibēt: qui rursus deos ad terram / deas ad celū referre conāt̄? Quid solidū / q̄d cōstās / q̄d sobriū / q̄d definitū habet hec disputatio? Illa aūt est tell[us] initiū dearū mater. s. magna / apud quā molliū ꝛ abscisoꝝ seseq̄ȝ secantiū atq̄ȝ iactātiū insana ꝑstrepit turpitudo. Quid ē ꝙ ꝙ dr̄ caput deoꝝ ianus / caput deaꝝ tellus: nec ibi facit vnum caput error / nec hic sanū furor? Cur hec frustra referre nitunt̄ ad mūdū / quasi possit ꝓ deo vero mund[us] vel op[us] ꝓ factore coli? Et tn̄ eos nec hoc posse v̄itas apta conuincat. Referāt hec poti[us] ad hoies mortuos / et ad demones pessimos: ꝛ nll'a questio remanebit.

¶ Qꝫ omnia que physiologi ad mūdū ꝑtesq̄ȝ ipsi[us] retulerunt ad vnū verū deū referre debuerunt. Ca. XXIX.

¶ Undecima veritas / ꝙ plato tātā vim posuit in ideis / vt s̄m eas nō celū aliq̄d fecerit / sꝫ s̄m ip̄as ꝛ celum factū sit Ex q̄ dicto oriuntur duo satis patentia argumēta Primū ē / ꝙ plato posuit ideas valere ad generatione rerū / sicut ei imposuit aristoteles respectu agētiū naturaliū: qꝛ dicit ꝙ celū qō ē vniuersale generās / nihil facit nisi s̄m ip̄as. Scdm̄ argumentū / ꝙ plato posuit tales ideas facere ad creationē reꝝ supernaturaliū: qꝛ dicit ꝙ celuꝫ qō creatū fuit supernaturaliter fuit s̄m eas factū.

Namq̄ȝ oīa q̄ ab eis ex istoꝝ deoꝝ theologia velut physicis rōnib[us] referūtur ad mūdū / nos qualiter sine vllo scrupulo sacrilege opinionis deo potius vero qui fecit mūdū: ois anime ꝛ oīs corpis cōditori tribuant̄ aduertam[us] hoc modo. Nos deū colimus nō celū ꝛ terrā: q̄b[us] duab[us] partib[us] mūdus hic ꝯstat: nec animā vel animas per viuētia queq̄ȝ diffusas: sꝫ deū q̄ fecit celū ꝛ terram ꝛ oīa que in eis sūt. Qui fecit omnē animā / siue quocūq̄ȝ modo viuentē et sensus ꝛ ratiōis expertē: siue etiā sentientē / siue etiā intelligentē. Et vt iam incipiam illa vnius ꝛ veri dei opa ꝑcurrere: ꝓpt̄ q̄ isti sibi dij quasi honeste conātur sacramēta turpissima ꝛ scelestissima interpretari / deos multos falsosq̄ȝ fecerūt. Illū deū colim[us] qui naturis a se creat[is] ꝛ subsistendi ꝛ mouendi initia sinesq̄ȝ ꝯstituit: qui reꝝ causas habꝫ / nouit atq̄ȝ disponit: q̄ vim seminū ꝯdidit: q̄ rōnalē aiam (qō dicitur anim[us]) quib[us] voluit viuētibus indidit: q̄ sermonis facultatē vsumq̄ȝ dōauit: q̄ mun[us] futura dicēdi q̄b[us] placuit spiritib[us] impertiuit: ꝛ ꝑ q̄s placet ipse futura p̄dicit: ꝛ ꝑ q̄s placet malas valitudies pellit: q̄ bellorū q̄ȝ ipsoꝝ cū sic emēdandū ꝛ castigādū ē gen[us] humanū / exordijs / ꝓgressib[us] finibusq̄ȝ moderat̄. Qui hui[us] mūdi ignē vehementissimū ꝛ violentissimū ꝓ immēse nature tēperamēto ꝛ creauit ꝛ regit. Qui vniuersaꝝ aq̄rū creator ꝛ gubernator est: q̄ solē fec̄ corpaliū clarissimū luminū: eiq̄ȝ vim cōgruā ꝛ motū dedit: q̄ ip̄is etiā infer[is] dn̄atiōeꝫ suā ꝑtātēq̄ȝ nō subtrahit: q̄ semia ꝛ alimēta mortaliū siue arida siue liq̄da natur[is] ꝯpetētib[us] attributa substituit: q̄ t'rā fūdauit atq̄ȝ fecūdat: q̄ fruct[us] ei[us] aialib[us] hoibusq̄ȝ lar

culti manifeste apparēt insanie: vt superī[us] caplis. xxiiij. et. xxv. et. xxvj. est ostensum.

A

Expositio capituli XXIX

a Namq̄ȝ oīa q̄ ꝛc. In h̄ capl'o ostendit beatus augustin[us] / quō omnia q̄ varro dijs selectis s̄m rōnem physicā: id est naturalem attribuit: q̄s deos ponit partes ꝑtes mūdi vni deo creatori mūdi absq̄ȝ omni opiniōe sacrilega possint attribui: ꝛ hoc ostendit per omnes effectus q̄ dijs selectis attribuūtur. Et nota ꝙ augustin[us] hic ꝑcurrēs oēs effect[us] qui dijs selectis appropriant̄: nūerando viginti effectus viginti dijs select[is] attributos: sic sunt viginti dij selecti: eundē ordinē tenet in numerando effectus seu illa attributa que varro tenet in nūerādo deos selectos: qui ordo patet sup̄ ca. ij. hui[us] libri: ita ꝙ qꝛ ianus est p̄m[us] deorū: cui attribuit̄ rerum initiū: ideo augustin[us] primo dicit ꝙ nos illum deum colim[us] / q̄ nature initia cōstituit: ꝛ quia iupiter est secūdus in ordine attribuitur ei cause primarie: ideo hic secundo de eo dicit aug[us] sic: Qui rerū causas habꝫ ꝛc. Et eodē modo ꝓcedit in alijs: vt patet in littera.

Ps. 145. a.

B

git: q causas nō solū pncipales/ sed etiā subse quentes nouit atq ordiat: q lune statuit motū suū: q vias celestes atq terrestres locor mutatiōib prebet. Qui humanis ingenijs q creauit etiā sciētias artiū variar ad adiuuandā vitā naturāq cōcessit. Qui piūctionem maris et femine ad adiutoriū ppagande prolis instituit. Qui hoim cetib que focis et luminibus adhiberent / ad facillimos vsus munus terreni ignis indulsit. Ista sūt certe q dijs selectis nescio p quas physicas interptationes vir acutissim atq doctissimus varro/ siue q aliūde accepit/ siue q ipse cōlecit/ distribuere laborauit.

Alio modū

¶ Qua pietate discernatur a creaturis creator: ne pro vno tot dij colantur quot sunt opera vni auctoris. Capitulum XXX

A

Expo. ca. XXX. a Hec autē facit et c. In h caplo ostēdit beat aug q licet vni vero deo tāq cause et primo pncipio esse ctiuo cōpetant oia q in pcedēti cap. dicta sūt: tamē nihilominus multa agit p causas medias/ licet non omnia sed quedam immediate per seipsum.

Alio indigēte

Hec aūt facit atq agit vnus et verus deus. Sz sicut idez deus vbiq totus/ nullis inclusus locis/ nullis vinculis alligatus/ in nullas partes sectilis/ ex nlla parte mutabilis/ implēs celū et terrā psente potētia/ non absente natura.

Duodecima veritas

¶ Sic itaq administrat omia que creauit/ vt etiā ipsa ppos exercere et agere motus sinat. Quis eni nihil eē possit sine ipso: nō tñ sunt vlla qd ipse. Agit aūt multa etiā p angelos: sed nō nisi ex seipso beatificat angelos. Ita qūuis p pter aliquas causas hominibus angelos mittat: nō tamen ex angelis hoies/ sed ex seipso sicut āgelos beatificat. Ab hoc vno et vero deo vitā speram eternā.

B

¶ Duodecima veritas/ q de sic administrat oia que creauit/ vt et ipsa exercere et agere ppos motus sinat. Ex quo dicto (qd est vulgatissimū apd theologos) accipiunt duo theologica documenta. Primū est/ q lz de sit omniū effectuum naturaliū causa vniuersalis/ nō tamē est causa totalis: qz frustra ponerent cause secūde quas de sine ret agere ppas actiones. Secūdū argumentū/ q potest de impedire causationez cuiuslibet cause secūde: quia null sinit aliquē aliqd facere qd nō potest impedire: ridiculū eni eēt dicere q homo pmittit angelo mouere celū: et sic de potest impedire causas secūdas quantūcūq approximatas: qz ipsas agere sinit: vt hic dicit. Sed oritur dubiū/ per quē modū potest de impedire causas secūdas. Dicit aūt q non p aliquē effectū positiuū supnaturalē nec naturalē: positis illis q requirunt ad causandū: qz talis effect nō est bene intelligibilis/ sed p solā subtractionē influētie generalis: et tunc ista regula ostēdit q deus immediate concurrit in omni effectu cuiuscūq cause secūde.

¶ Quib proprie beneficijs dei/ excepta generali largitate sectatores veritatis vtantur. Caplm. XXXI.

Habem eni ab illo b pter huiuscemodi beneficia/ q ex hac de q nōnulla diximus administratiōe nature bonis malisq largit/ magnū et bonor ppriū magne dilectiōis indicium. Quāq eni q sumus/ q viuimus/ q celū terrāq cōspicim/ q habem mētē atq rōnē/ qua eū ipm q hec oia pdidit inqram: nequāq valeam actioni sufficere grarū: tñ q nos oneratos obrutosq pctis/ et a ptēplatiōe sue lucis auersos/ ac tenebrar. i. iniqtatis dilectiōe/ cecatos nō oino deseruit. Misitq nobis vbū suū q est ei vnic filius: quo p nobis in assumpta carne nato atq passo/ quāti de hoiem pēderet noscerem: atq in illo sacrificio singulari a pctis oib mūdaremur: eiusq spū in cordib nris dilectiōe diffusa/ oib difficultatib supat/ i eternā requiē et ptēplatiōis eius ineffabilē dulcedinē veniremus. Que corda/ quot lingue ad agēdas ei gratias satis esse contenderint?

Expo. ca. XXXI Habem et c. In hoc capi. ostēdit aug qualis deus et quāta circa hoies specialr operat est: vt ipm ad vitā eternā perduceret: et patet sic totū capitulū.

b

B

¶ Q sacramentū redemptiōis christi nullis retro temporib defuerit: semperq sit diuersis significationibus predicatū. Caplm. XXXII.

Hoc mysteriū vite eterne iā inde ab c exordio generis humani p qdā signa et sacramēta tpib pgrua qb oportuit p angelos pdicatū ē. Deinde ppls hebre in vnā quandā rēpublicā (q hoc sacrm ageret) congregatus est.

Expo. ca. XXXII. Hoc mysteriū et c. In h ca. aug oñdit quō mysteriū vite eterne priusq p christū exhiberet ab initio hūani generis vsq ad christū fuit pnūciatū/ et etiā figuratū multis modis.

A

c

¶ Ubi p qsdā sciētes/ per qsdā nesciētes id quod ex aduētu christi vsq nūc et deinceps agit/ pnūciaret esse vētur. Sparsa etiam postea eadē gente p gētes pper testimoniū sceptura rū/ qb eterna sal in christo futura pdicta est. Omnes eni nō solū pphetie/ q in vbis sunt: nec tñ pcepta vite/ q mores pietatēq cō formāt atq illis lris cōtinent: verūetiā sacra/ sacerdotia/ tabernaculū siue tēplū/ altaria/ sacrificia/ cerimonie/ dies festi: et qcqd aliud ad eā seruitutē pertinet q deo debet: et grece ppue latria dicit: ea significata et pnūciata

¶ Tertiadecima veritas/ q in veteri testamēto p qsdā sciētes/ p qsdā nesciētes id qd de christi aduētu vsq nūc ponit vel agit/ pnūciatū ē eis esse vēturū. Ex q dicto accipiunt duo theologica documēta. Primum / q nō oēs pphete intellexerūt suas pphetias omnes: qz dicit q p qsdā nescientes. Secūdū documentū q pphe pnūciauerunt ventura nō solū vsq ad aduentū dni/ sed etiā vsq ad diē iudicij: qz dicit q ea que nūc sunt et deinceps fūt ab eis pnūciata.

Tertiadecima veritas

B

Expositio capi/
tuli XXXIII

a Per hanc er/
go ⁊c. In h̄
capl'o beatus aug⁹
ostendit quō per fi
dem christi subuer
titur idolorū cultu
ra. Et facit ī hoc ca
pitulo duo. Quia
primo ostēdit quo/
modo fide Christi
A ab huiusmodi erro
re liberamur: et pa
tet littera. Secun/
do ibi: b ¶ Quo
rū sacra var. ⁊c.
Ostendit quid cul
pam eorū qui ido/
la coluerūt multū
aggrauat. Hoc au
tem multū aggra/
uat eoꝝ culpam/ ꝙ
sacra eorum nō po
tuerunt reduci ad
aliquas naturales
causas: Quis varro
circa talē reductio/
nem multū labora
ret/ ⁊ frustra: nam ī
quibusdā fabulis
in theatro recitat'/
⁊ in quibusdā delu
broꝝ .i. temploꝝ
mysterijs hoc cona
tus est facere/ vt ea
que fiūt turpiter in
theatro possent ab
solui a culpa/ id est
excusari: q2 fiebant
in templo similia ꝗ
suas causas natu/
rales ꝭm ipsum ha
bebant: ⁊ tamen ꝓ
pter hoc nō excusa
batur theatrū: imo
B potius damnabat̄ b
templū: quia qua/
lia fiebant turpiter
ī theatro/ talia etiā
fiebant in templo/
et etiā turpiora: vt
supra lib. vj. ca. vij.
dictū fuit. Si autē
fuissent sacroꝝ cau
se ille naturales q̄s
Uarro assignauit:
vel etiā quecūq3 alie
naturales/ etiam si
ad deum verū per/
tinuissent/ tunc cul/
pam eorū aliquali/
ter mitigassēt: quā
culpam nō intelle/
ctam in sacris/ aliq̄
ratiōe naturali tur
pitudo et absurdi/
tas fecerat.

Expositio capi/
tuli XXXIIII

sunt: ꝙ ꝓpter eternā vitā
fideliū in christo ⁊ imple/
ta credimus/ ⁊ impleri cer
nim⁹/ ⁊ implēda ꝯfidim⁹.

¶ Qꝛ ꝑ solā christia/
nam religionē mani
festari potuerit falla/
cia spirituū maligno
rum de hominū erro
re gaudētiū. XXXIII

a Per hanc ergo reli
gionē vnā ⁊ verā
potuit aperiri de
os gentiū esse immūdissi/
mos demones: sub defun
ctarū occasiōib⁹ aiaꝝ/ vel
creaturaꝝ specie mūdana
rum deos se putari cupiē
tes: ⁊ quasi diuinis hono
rib⁹ eisdēq3 scelestī ac tur
pibus rebus supba impu/
ritate letātes: atq3 ad veꝝ
deū cōuersionē humanis
animis inuidētes. Ex quorū
imanissimo et impijssimo
dñatu homo liberat̄: cum
credit in euȝ qui ꝓbuit ad
exurgendū tātę humilita
tis exemplū/ quātā illi su/
perbia ceciderūt. Hinc sūt
nō solū illi de quib⁹ mul/
ta iam dixim⁹: et alij atq3
alij similes ceterarū gētiū
atq3 terrarū: sed etiā hi de
quibus nūc agim⁹ tanq3 in
senatu deorū selecti: ſ3 pla
ne selecti notabilitate cri/
b minū/ nō dignitate virtu/
tū. Quoꝝ sacra varro dū
q̄si ad naturales rationes
referre conat̄: q̄rens hone
stare res turpes/ quō his
quadret ⁊ cōsonet non po
test inuenire: quoniā non
sunt ipse illoꝝ sacroꝝ cau
se quas putat: vel potius
vult putari. Nā si nō solū
ipse/ verūetiā q̄libet alie
huius generl' essent/ q̄uis
nihil ad deū verū vitāq3
eternā que in religiōe que
renda est pertinerēt: tamē
qualicūq3 de rerū natura
reddita rōne aliquantulū
mitigarēt offensionē: quā
nō intellecta in sacris ali/
qua velut turpitudo aut
absurditas fecerat: sicut ī

quibusdā theatroꝝ fabu
lis vel delubrorum myste
rijs facere idē varro cona
tus ē. Ubi nō theatra de/
lubroꝝ similitudie absol
uit/ sed theatroꝝ poti⁹ si/
militudine delubra dāna
uit: tamē vtcūq3 conatus
est vt sensuȝ horribilibus
rebus offensum velut na/
turalium causarū ratione
reddita deliniret.

¶ De libris Nume
pompilij quos sena/
tus ne sacroꝝ cause
q̄les in eis habeban/
tur innotescerēt/ ius/
sit incēdi. Ca. XXXIIII

c Sed contra inueni
mus (sicut ipse vir
doctissimus ꝓdi/
dit) de Nume pompilij li
bus redditas sacroꝝ cau/
sas nullo modo potuisse
tolerari: nec dignas habi/
tas: que nō solum lecte in
notescerēt religiosis/ sed sal
tem scripte reconderētur
in tenebris. Iam enī dicā
quod in tertio huius ope
ris libro me suo loco di/
cturum esse promiseram.
b Nam sicut apud eūdem
varronem legitur in libro
de cultu deoꝝ/ terentian⁹
quidā cum haberet ad ia
niculum fundū: et bubul/
cus eius iuxta sepulchrū
nume pompilij trajiciens
aratrū eruisset ex terra li
bros eius: vbi sacroꝝ in/
stitutoꝝ scripte erāt cau/
se: in vrbē pertulit ad pre/
torē. At ille cū inspexisset
principia/ rem tantā detu/
lit ad senatum. Ubi cum
ꝑmores quasdā causas le
gissent: cur q̄dq3 in sacris
fuerit istitutū: nume mor/
tuo senatus assensus est:
eosq3 libros tanq3 religio
si patres conscripti pretor
vt combureret censuerūt.
Credat quisq3 qō putat:
immo vero dicat qō dicē/
dū suggesserit vesana cō/
tentio q̄libet tātę impieta
tis defensor egregi⁹. Me

c Sed cōtra ⁊c.
In hoc capl'o
ꝓbat aug⁹ aliud qō
dixerat in cap. p̄ce/
dēti. s. ꝙ sacroꝝ gē/
tilium nō sunt alie
A cause naturales: ꝗ
sūt. ꝓbat ꝑ q̄ddam
qō varro in lib. de
cultu deoꝝ narrat:
⁊ etiā ipse aug⁹ se ꝗ
narraturū. ī. lib. iij.
ca. ix. ꝓmiserat. Et
facit in hoc ca. duo
Nā ꝑmo de libris
q̄s numa secūdus
rex romanoꝝ scri/
ptos a se occulta/
uerat/ ⁊ de facto se
natus ponit mētio
nē. Scdo ibi: Nam
numā pompilium
A ⁊c. eorū que narra
ta sūt reddit rōnē.
b ¶ Nam sicut
apud ⁊c. Sciēdū
ꝙ illō qō narrat h̄
aug⁹: narrat etiā ti
tus liuius de bello
macedonico li. viij
valeri⁹ ꝗo lib. j. sic
narrat: Siq̄dē in a
gro lucij petilij scri
be/ sub mōte ianicu
lo cultorib⁹ altius ī. 3. de ciuitate dei. ca. 9. b.
terrā ꝯfiantib⁹ dua/
bus arcis lapideis
repert': in quaꝝ alte/
ra scriptura indica
B bat libros recondi
tos esse latinos sep
tē de iure pōtificū/
totidēq3 grecos de
disciplina sapiētie:
latinos magna di/
ligentia asseruaue/
runt: grecos ꝗo q2
ex aliqua parte ad
soluēdā religiones
existimabāt̄: ex au/
ctoritate senat⁹ pe
tilius pretor vrba/
nus ꝑ victimarios
igne facto in cōspe
ctu populi crema/
uit. Noluerūt enī
prisci viri q̄cq3 ser/
uari in hac ciuitate
quo animi hominū
a deorū cultu auo/ a
carētur: Hec Ua/
lerius.

¶ In h̄ cap. xxxiiij. Additio iaco
mētionē facit aug⁹ bi passauantij
de patribus cōscri
ptis. Ubi notādū/
ꝙ patres cōscripti
dicebāt̄ ꝭm hugu/
tionem illi quoꝝ
Vnota simul

nomina simul in
enea siue erea ta
bula aureis litte
ris scribebantur
propter maiesta
tem et dignitatē
C imperij denotā/
dam: litteris au/
reis propter per
petuitatē impe/
rij insinuandam:
In enea tabula:
nihil enim perē/
nius ere. Quoz
autem scribeban
tur nomina/erāt
hi qui nominabā/
tur patres apud
romanos: et erāt
illi qui officium
senatus consula
tus/dictaturę si/
ue cuiusuis alte
rius dignitatis
grad⁹ sortiti fue/
rant. Et hi dice/
bātur patres rei
publicę: quia eā
augere/fouere et
defensare debe/
bant. Quādo ve
ro aliquis ex his
in rempublicam
aliquam graue
offensam cōmi/
sisset/de tabla il/
la enea vbi p̄mo
conscriptus.i.si/
mul cū aliis pa/
trib⁹ script⁹ erat
delebatur. Et ta
lis dicebatur p̄/
scriptus/id est p̄
cul ab aliis scri/
ptus: quia talis
a p̄ria exulabat:
vel quia exules i
alia tabula scri/
bebātur: quę vo/
cabat̄ tabula p̄/
A scriptiōis. Quā
primo inuenisse
dicit̄ sylla/ post/
q̄ marium et ei⁹
partes expugna
uit et vicit: vt hi/
storię ferunt.

Expositio ca/
pituli XXXV
Nam et ip/
se numa
ad quē nullus
dei p̄phe. etc.
In hoc capitulo
ostendit beatus
augustinus quo/
modo numa ad
eorum noticiam
peruenerit quę i

admonere sufficiat sacrorū
causas a rege pompilio ro/
manorum sacrorū instituto
re conscriptas: nec populo/
nec senatui/nec saltem ipsis
sacerdotib⁹ innotescere de/
buisse: ipsumq̄ numā pom/
piliū curiositate illicita ad
ea demonum peruenisse se/
creta: quę ipse quidē scribe/
ret/vt haberet vnde legēdo
commoneret̄. Sed ea tamē
cū rex esset q̄ minime quēq̄
metueret: nec docere aliquē
nec delendo vel quoq̄ mo/
do cōsumēdo perdere aude
ret: ita q̄ scire neminē volu/
it: ne homines nefaria doce
ret: violare autē timuit ne
demōes iratos haberet: ob/
ruit vbi tutū putauit: sepul/
chro suo p̄pinquare aratrū
posse nō credens. Senatus
autem cum religiōes formi/
daret damnare maiorum: et
ideo numę assentire cogere
tur: illos tamen libros tam
p̄niciosos esse iudicauit: vt
nec obrui rursus iuberet: ne
hūana curiositas multo ve/
hementius rem iam perditā
quereret/sed flāmis abolen
nefanda monimenta: vt q̄
iam necesse existimabant sa
cra illa facere: tolerabili⁹ er
raret̄ causis eorū ignoratis
q̄ cognitis ciuitas turbaret̄.

De hydromātia per
quam numa visis qui/
busdam demonū ima
ginib⁹ ludificabatur.
Capitulum XXXV

Nam et ip̄e numa ad
quem nullus dei p̄
pheta/ null⁹ sanct⁹
angelus mittebatur: hydro
mantiā facere cōpulsus est:
vt i aqua videret imagines
deorum vel potius ludifica
tiones demonū: a quib⁹ au/
diret quid in sacris cōstitue
ret atq̄ obseruare deberet.
Quod genus diuinationis
idem varro a persis dicit al
latum: quo et ipsum numā/
et postea pythagoram phi/
losophum vsum fuisse com/
memorat: vbi adhibito san

guine etiam inferos perhi
bet suscitari: et necroman/
tiā grece dic̄ vocari. Quę
siue hydromantia siue ne/
cromantia dicatur/idip̄m
est/vbi videntur mortui di/
uinare. Quib⁹ hec artib⁹
fiant / ipsi viderint. Nolo
enim dicere has artes etiā
ante nostri saluatoris ad/
uentum in ipsis ciuitatib⁹
gentium legibus solere p̄
hiberi: et pena seuerissima
vindicari: Nolo inquam
hoc dicere: fortassis eñ ta
lia tunc licebāt. His tamē
artibus didicit sacra illa
pompilius: quorū sacrorū
facta prodidit: causas ob/
ruit: ita timuit: et ip̄e quod
didicit: quarū causarū p̄/
ditos libros senatus incē/
dit. Quid mihi ergo var/
ro illorum sacrorum alias
nescio quas causas velut
physicas interpretat̄: qua
les si libri illi habuissent/
non vtiq̄ arsissent: aut et
istos varronis ad cesarem
pontificē scriptos atq̄ edi
tos patres conscripti simi/
liter incēdissent: Q̄ ergo
aquā egesserit/id est expoz
tauerit numa pompilius:
vnde hydromantiam face
ret: ideo nymphā egeriam
cōiugē dicit̄ habuisse: quē
admodū in supradicto li/
bro varronis exponit̄. Ita
enim solēt res gestę asper/
sione mendaciorū in fabu
las verti. In illa igit̄ hy/
dromantia curiosissim⁹ il/
le rex romanus et sacra di/
dicit: quę i libris suis pon
tifices haberēt: et eoz cau
sas quas preter se neminē
scire voluit. Itaq̄ eas seoz
sum scriptas secū quodā/
modo mori fecit: quando
ita subtrahendas hominū
noticię sepeliendasq̄ cura
uit. Aut ergo demonum il
licitā sordidę et noxię cupi
ditates erant p̄scripte: vt ex
his tota illa theologia ciui
lis etiā apud tales hoies
execrabilis appareret: q̄ tā

libris scripsit supra/
dictis. Et facit in
hoc capitulo tria.
Nam primo ostē/
dit quō ad eoz no
ticiam peruenerit
Secūdo qualia in
eis scripserit/ ibi:
Aut ergo demonī
um illicit. Tertio
quid circa hec et si/
milia diuia p̄uidē
tia fecerit ibi: Sz
occulta dei vc. etc.
Primo ergo docet
quomodo Numa
rex per hydromā/
tiam/id est diuina/
tionē quę in aqua
fit: a demonib⁹ ea
accepit: habuit au
tem vnum demo/
nem sibi familia/
rem: quē sępe secre
tius sibi p̄sulebat.
De quo fictum est
q̄ coniugē habuit
nympham quādā
id est deā cuiusdā
aquę: quam egeriā
vocauerunt eo q̄
aquā egesserit / id
est exportauerit in
qua imaginem de/
monis sibi appare
tis videret. Hanc
egeriam coluerūt
romani: vt patet p̄
ouidiū lib. iii. de fa
stis dicentem quā/
dam aquam esse q̄
egeria appellatur
vbi Numa nym/
pham illius aquę
solebat de rebus
ad diuina pertinē/
tibus cōsulere. Ti
tus vero liuius de
vrbis origine li. j.
dicit numā instru/
ctum disciplina te
trica/id est tristi ve
terū sabinorum: si
mulauit autem se
cum dea egeria no
cturnos cōcursus
habere: vt q̄ de sa
cris dixit/a popu/
lo acceptarentur.
Hanc vero artem
tetricā vocat h̄ au/
gustin⁹ hydromā/
tiam vel necromā
tiā: q̄ eñ artes fue/
runt sub graui pe/
na prohibitę etiā
ante aduentū chri
sti: vnde apulei⁹ li
bro de magia/de/
fendit se

suorum animas in suam societatem redigendo miserabiliter captiuauerant. Unde dicit apostolus: Scimus quia nihil est idolum: sed que sacrificant gentes/ demonijs immolant et non deo: nolo vos socios fieri demoniorum. Post hanc ergo captiuitatem qua homines a malignis demonibus tenebantur/ dei domus edificabatur in omni terra: vnde titulum ille psalmus accepit/ vbi dicitur: Cantate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra. Cantate domino et benedicite nomini eius: bene nunciate diem ex die salutare eius. Annunciate in gentibus gloriam eius: in omnibus populis mirabilia eius. Quoniam magnus dominus et laudabilis nimis: terribilis est super omnes deos. Quoniam omnes dij gentium demonia: dominus autem celos fecit. Qui ergo doluit venturum fuisse tempus quo auferretur cultus idolorum: et in eos qui colerent dominatio demoniorum malo spiritu instigatus/ semper volebat istam captiuitatem manere: qua transacta psalmus canit edificari domum in omni terra. Prenunciabat illa hermes dolendo: prenunciabat hec propheta gaudendo. Et quia spiritus victor est qui hec per sanctos prophetas canebat: etiam Hermes ipse ea que nolebat et dolebat auferri: non a prudentibus et fidelibus et religiosis/ sed ab errantibus et incredulis: et a cultu diuine religionis auersis esse instituta/ miris modis coactus est confiteri. Qui quamuis eos appellet deos: tamen cum dicit a talibus hominibus factos: quales esse vtique non debemus: velit nolit ostendit colendos non esse ab eis qui tales non sint: quales fuerunt a quibus facti sunt: hoc est a prudentibus fidelibus religiosisque: simul etiam demonstrans/ ipsos homines qui eos fecerunt sibimet imposuisse vt eos haberent deos qui dij non erant. Uerum est quippe illud propheticum: Si facit homo deos/ et ecce ipsi non sunt dij. Deos ergo tales: talium deos arte factos a talibus: cum appellasset hermes .i. idola demones/ per artem nescio quam cupiditatum suarum vinculis illigatos: cum appellaret factos ab hominibus deos: non tamen eis dedit quod platonicus apuleius: vnde iam satis diximus: et quam sit inconueniens absurdumque monstrauimus/ vt ipsi essent interpretes et intercessores inter deos quos facit deus: et homines quos idem ipse fecit deus: hinc afferentes vota: inde munera referentes. Nimis enim stultum est credere deos quos fecerunt homines: plus valere apud deos quos fecit deus/ quam valent ipsi homines quos idem ipse fecit deus. Demon quippe simulacro arte impia colligatus ab homine factus est deus/ sed tali homine/ non omni homine. Qualis est ergo iste deus quem non faceret homo: nisi errans et incredulus et auersus a vero deo? Porro si demones qui colunt in templis per artem nescio quam imaginibus inditi: hoc est visibilibus simulacris: ab eis hominibus qui hac arte fecerunt deos aberrarent: auersique essent a cultu et religione diuina: non sunt internuncij: nec interpretes inter homines et deos: et propter suos pessimos ac turpissimos mores: ipsi etiam homines/ quamuis errantes et increduli/ et auersi a cultu ac religione diuina: tamen eis sine dubio meliores sunt: quos deos ipsi arte fecerunt: restat vt quod possunt tanquam demones possint: vel quasi beneficia prestando magis nocentes: quia magis decipientes/ vel aperte malefaciendo. Nec tamen quodlibet horum nisi quando et quantum permittuntur alta et secreta dei prouidentia: non autem tanquam medij inter homines et deos per amicitiam deorum multum apud homines valeant. Hi enim dijs bonis quos sanctos angelos nos vocamus: rationalesque creaturas sancte celestis habitationis: siue sedes/ siue dominationes/ siue principatus/ siue potestates amici esse omnino non possunt: a quibus tam longe absunt animi affectione/ quam longe absunt a virtutibus vitia/ et a bonitate malicia.

I Cor. 10. e.

Ps. 95. a.

D

a Qui ergo doluit venturum. etc. Ostendit quod diuersimode prophete sancti et trimegistus affecti erant circa ea que predixerunt: et patet totum. b Deos ergo tales talium etc. Hic ostendit quod quamuis ad aliquid rationabilius dixit trimegistus quam apuleius: scilicet hoc quod non posuit deos quos ab hominibus dixit fieri esse mediatores inter nos et deos: sicut apuleius posuit demones mediatores inter nos et deos. Et quod in hoc rationabilius dixerit/ probat tripliciter. Primo: quia isti facti sunt ab hominibus: licet in rei veritate sint demones: ergo non est verisimile/ quod plus possint apud deos quos deus fecit quam homo/ qui eos deos fecit. Secundo quia habent mores turpissimos et pessimos. Tertio quia homines licet mali et idolatre sint: adhuc sunt dijs illis .i. demonibus meliores: id est minus mali: vnde isti .s. demones cum dijs a deo factis: quos nos bonos angelos vocamus: nullam omnino habent amiciciam etc.

Dicere. 2. 6.

E

F

De his que factis angelis et hominibus possunt esse communia. Ca. XXV.

Nullo modo igitur quasi per demonum medietatem/ ambiendum est ad beniuolentiam seu beneficentiam deorum/ vel potius bonorum angelorum/ sed per bone voluntatis similitudinem qua cum illis sumus: et cum illis viuimus: et cum illis deum quem colunt colimus: etsi eos carnalibus oculis videre non possumus: inquantum autem dissimilitudine voluntatis et fragilitate infirmitatis miseri sumus: intantum ab

Exp. ca. XXV. Nullo modo igitur etc. In hoc cap. concludit breuis auctor. et prius ostensis: quod ad beniuolentiam deorum a deo factorum: id est sanctorum angelorum non possumus per mediationem demonum peruenire. Et patet totum.

c

cis longe sum⁹ vitę merito/ non corporis loco. Nō enim quia in terra conditione carnis habitamus: sed si per immundiciā cordis terrena sapimus/ non eis iungimur. Cum ꝟo sanamur/ vt quales ipsi sunt simus: fide interim illī propinquamus: si ab illo nos fieri beatos/ a quo ⁊ ipsi facti sunt: etiam ipsis fauentibus credimus.

¶ Qꝫ omnis religio paganorum circa homines mortuos fuerit impleta. Ca. XXVI

SAne aduertenduꝫ est/ quomodo iste egyptius cum doleret tempus esse venturū quo illa auferrētur ex egypto: quę fatetur a multum errantibus ⁊ incredulis/ ⁊ a cultu diuinę religionis auersis esse instituta. Ait inter cetera: Tūc terra ista sanctissima sedes delubrorum atqꝫ templorū/ sepulchrorum erit mortuorūqꝫ plenissima. Quasi ꝟo si illa nō auferrētur/ nō essent homines morituri: aut alibi essent mortui ponēdi qꝫ in terra. Et vtiqꝫ quanto plus volueretur temporis et dierum longitudo/ tanto maior esset numerus sepulchrorum/ ꝓpter maiorem numerum mortuorū. Sed hoc videtur dolere/ qꝫ memorię martyrū nostrorꝫ tēplis eorū delubrisqꝫ succederēt: vt videlicet q̄ hęc legunt animo a nobis auerso atqꝫ peruerso putēt a pagānis deos cultos fuisse i templ': a nobis aūt coli mortuos i sepulchris. Tā b ta eīn hoīes impij cęcitate in mōtes quodāmodo offendūt: resqꝫ oculos suos feriētes nolunt videre/ vt nō attendat in oib⁹ līis paganorū: aut nō inueniri/ aut vix inueniri deos qui nō hoīes fuerint: oīb⁹ tū honores studeāt exhibere diuinos q̄si nihil vnqꝫ hūanitatis habuerint. Omitto qꝫ Varro dicit oēs ab his mortuos existimari manes deos: ⁊ ꝓbat ꝑ ea sacra q̄ omnibus fere exhibentur mortuis: vbi et ludos cōmemorat funebres: tanqꝫ hoc sit maximum diuinitatis indicium/ qꝫ nō soleant ludi nisi numinib⁹ celebrari. Hermes ipse de q̄ c nūc agitur: in ipso eodē libro vbi quasi futura pnūciando deplorās ait: Tūc terra ista sanctissima sedes delubrorum atqꝫ templorum/ sepulchrorum erit mortuorumqꝫ plenissima: deos egypti homines mortuos esse testatur. Cū enim dixisset proauos suos multū errātes circa deorū rationē incredulos: ⁊ non animaduertentes ad cultū religionēqꝫ diuinā/

a ¶ Sane aduertendū est Expo. Ca. XXVI quomodo iste egyptius ⁊c. In hoc capitulo pertractat Augustinus verbi Trimegisti: quibus prędixit delubrorum et idolorꝫ multitudini memoriam martyrum successuram. Et facit in hoc capitulo duo. Primo enim ostēdit/ quomodo verba eius quę hic ponit: licet vera essent: tamē ad hoc videntur prolata/ et eo modo ꝓbata vt in mentibus infidelium falsam de christianis opinionem generarēt: videlicet qꝫ christiani colūt homines mortuos tanqꝫ deos: ⁊ patet littera. Secundo ibi:
b ¶ Tanta eīn homines impij ⁊c. Ostendit qꝫ illud quod falso credūt īfideles d̄ christianis sit verū de
A ipsis infidelib⁹: qꝛ ipsi infideles i rei veritate credūt deos/ qui sunt homines mortui. Et facit hic duo: qꝛ primo ostendit hoc/ quod dictum est per Varronē/ qui dixit omnes manes: id est animas defunctorum estimari deos: quod probat per hoc qꝫ eis exhibentur ea quę solis dijs exhibentur: sicut ludi qui funebres a funere dicūtur: i honore eorū celebrātur: quales celebrauit in honorem patris sui Eneas: sicut dicit Virgili⁹ libro. v. eneidos: quod est diuinitatis maximū indicium. Dicit aūt Augus. hoc se omittere: qꝛ circa hoc nō intendit principaliter insistere. Et est sciendū/ qꝫ non solum celebrabāt eis quę sunt signa magnę lęticię ex animarū deificatione ꝓuenientis: sed etiā eis sacrificabāt: sicut de Pyrrho patuit filio Achillis: qui animę patris sui polixenam filiā Priami regis quem ipse interfecerat/ ad sepulchrum immolauit. Et de Didone narrat Virgilius lib. iiij. eneid. qꝫ templū construxerat Sicheo marito suo defuncto: quod mirabili honore colebat. Etiam eneas anię patris sui sacrificabat: vt patet ꝑ Virgilium li. v. eneid. ⁊ modū animabus sacrificādi/ primus in italiā intulit: scd̄m Ouid. li. ii. de fast. Illi etiam qui apud eos dij patrij vocabanꝫ ꝓ magna parte erāt homies de parētela sua. Secūdo ibi: c ¶ Hermes ipse ⁊c. Ostendit idem per dicta Trimegisti videlicet per quattuor dicta eius. Quorum primum est de esculapio/ qui fuit auus Asclepij/ quē dicit coli pro deo: qui in rei veritate fuit homo ⁊ magnus medicus. Nā s̄m Isidorum. iiij. lib. ethymologiarum ampliauit scientiā medicinę: ⁊ inuenit medicinam experimētalem: de quo dictum fuit supra libro. iij. ca. xij. xvij. B
Secundum dictū eius est d̄ Mercurio auo huius Trimegisti: qui ⁊ habitus est pro deo in ciuitate quę dicit hermopolis/ id est hermetis ciuitas: nam polis grece ciuitas est latine: hermes ꝟo idem est/ quod Mercurius. Tamen dicit hic Augustinus/ qꝫ sicut de Esculapio non fuit dubium/ quin fuisset homo: tamen de Hermete creditum erat qꝫ non fuisset homo/ sed omnino immortalis: cū tamen iste trimegistus nepos eius testetur/ qꝫ ipse fuisset hō. Sed
c aliqui dicunt/ qꝫ ille Mercurius nō fuit auus Trimegisti: sed de hoc nō est curandū quantum ad propositū pertinet: quia saltē de isto dicit Trimegistus/ qꝫ ipse fuit hō: et postmodum habitus est ꝓ deo. Est autē hic sciendū/ qꝫ in rei veritate plures fuerunt mercurij seu Hermetes/ q̄ isti duo/ scꝫ q̄ Hermes trimegistus ⁊ mercurius maior qui fuit eius auus/ scꝫ paternus: nā atlas magn⁹ astrolog⁹ fuit eius auus maternus: vt patet ꝑ btm Aug. infra li. xviij. ca. xxix. Et iste mercurius fuit tꝑe/ q̄ moyses duxit filios israel d̄ egypto: vt patet infra li. xviij. ca. viij. Qd̄ autē fuerint plures q̄ ꝑdicti duo videt̄: nā vn⁹ fuit ↄsiliari⁹ osir': vt patet ca. sequēti: ille ꝟo neuter istorꝫ fuit: quod ex hoc patet: qꝛ Isis quę fuit vxor osiris/ vt credit̄: fuit filia Inachi primi regis argiuorū: ⁊ tꝑe Isaac patriarchę s̄m Aug. infra li. xviij. ca. iij. Patet ergo/ qꝫ iste mercuri⁹ nō fuit aliqs ꝑdictorū duorū: cū inter Isaac ⁊ moysen fluxerūt fere anni cccc. s̄m Isid. libro. v. ethymologiarū. Itē fuit vnus

q mercurius

B mercuri⁹ qui lyrā
inuenit: ⁊ fuit ſm
Iſidoꝝ lib. v. ety/
mologiaꝝ tpe ge/
deonis: inter quē
⁊ Iſaac fluxerunt
plus ꝙ̄ octingēti
anni: ⁊ inter gede
onē et moyſen an
ni plus ꝙ̄ ducēti:
et ita videtur etiā
iſte fuiſſe alius a
predictis tribus.
Et forſitan prim⁹
iſtorum duorū de
D quibus iam dixi/
vltimo tanto tem
pore preceſſit ali/
os duos ꝙ exciderit a memoriis ho
minuꝫ qualis fue
rit: vnde credatur
non fuiſſe homo.
Fuit autē ⁊ vnus
mercuri⁹ qui ſcri/
pſit librū de ꝯſtel
latione: quē ꝯſtat
poſteriorē Plato
ne fuiſſe: ⁊ ꝑ cōſe/
quens nō fuit ali/
quis predictorū.
Tertiū dictū Tri
megiſti eſt de Iſi
de quondam regi
na Egypti: q̄ alio
nomine io appel/
lata eſt: de qua di
xi ſupra lib. vj. ca.
E x. quā etiā deā fa/
cit. Quartū dictū
eſt de diis ab ho
bus factꝭ: q̄s dicit
habere corpus: vi
delicet ipſū ſimu/
lacrū: ⁊ aiaꝝ/ vide
licet demonē: vult
eñi ꝙ demōes hu
iuſmodi fuerit ani
me mortuorū: vñ
dicit ciuitates de
noiari ab illis ho/
mib⁹ quorū aie ibi
colunꝭ: et h̄ patet
ex hermopoli/ de
qua iā dictum eſt.
Dicit eñi Hiero.
ꝯtra iouinianū li.
ij. ſic. Singule pe
ne in egypto ciui/
tates ſingulas be
ſtias ⁊ mōſtra ve/
nerantꝭ: vñ apud
eas vrbes et aniā
liū vocabulo nun
cupanꝭ. Et vt ſci/
rem⁹ q̄les ſp egy/
pt⁹ recepiſſet: nup
ab hadriani ama/
ſio vrbs coꝝ anti
nous dicta eſt.

inueniſſe artē qua efficerēt
deos: cui inuēte inq̄t adiū
xerunt virtutē de mūdi na
tura ꝯuenientē/ eamq̄ꝫ mi/
ſcētes: quī aīas facere nō
poterāt: euocātes aīas de/
monū vel angeloꝝ/ eas in/
diderūt imaginib⁹ ſanctis/
diuiniſq̄ꝫ myſteriis: ꝑ quas
idola ⁊ benefaciēdi ⁊ male
vires habere potuiſſēt. De
inde ſequiꝭ tanq̄ꝫ hoc exē/
plis ꝓbatur⁹/ et dicit: Au⁹
eñi tu⁹ o Aſclepi medicine
primus inuentor: cui tem/
plū conſecratū eſt in mon/
te libye circa litt⁹ crocodi/
lorum: in quo et⁹ iacet mū/
dan⁹ homo: id eſt corp⁹: re
liqu⁹ eñi vel poti⁹ tot⁹/ ſi eſt
homo tot⁹ i ſenſu vite/ me/
lior remeauit in celū: oīa
etiā nūc hominib⁹ adiumē
ta preſtans infirmis numi/
ne nūc ſuo: que añ ſolebat
medicine arte prebere. Ec/
ce dixit mortuū coli ꝑ deo
in eo loco vbi habebat ſe/
pulchrum: falſus ac fallēs/
dicendo ꝙ remeauit in ce/
lū: oīa etiā nunc hominib⁹
adiumenta pſtās infirmis.
Adiungens deinde aliud:
Hermes inq̄t/ cui⁹ auitū mi
hi nomē eſt: nōne in cogno
minis ſui patria cōſiſtens/
oēs mortales vndiq̄ꝫ veni
entes adiuuat atq̄ꝫ ꝯſuat?
Hic eñi hermes maior/ id ē
mercurius: quē dicit auuꝫ
ſuū fuiſſe/ i hermopoli/ hoc
eſt in ſui nominis ciuitate
perhibeꝭ eſſe ſepult⁹. Ecce
duos deos dicit homines
fuiſſe: eſculapium et mer/
curiū. Sed de eſculapio et
greci ⁊ latini hoc idem ſen
tiunt. Mercuriū autē mul
ti nō putāt fuiſſe mortalē:
quē tamē iſte auū ſuum fu
iſſe teſtatur. Aut eñi alius
eſt ille/ ali⁹ iſte: q̄uis eodē
nomie nūcupenꝭ. Nō mul/
tū pugno: alius ille ſit/ ali/
us iſte. Verū iſte ſicut eſcu
lapi⁹ ex homine deus: ſm
teſtimoniū tanti apud ſu/
os viri hui⁹ triſmegiſti ne/
potis ſui. Adhuc addit et dicit: Iſin vero
vxorem Oſiris ꝙ̄ multa bona preſtare pro/
pitiam: quantis ſcimus obeſſe iratam. De/ F
inde vt oſtenderet ex hoc genere eſſe deos:
quos illa arte homines faciūt: vnde dat in/
telligi demones ſe opinari ex hominū mor
tuorum animis extitiſſe: quos per artem
quam inuenerunt homines multum erran/
tes/ increduli et irreligioſi: ait inditos ſimu
lacris: quia hi qui tales deos faciebāt/ ani/
mas non vtiq̄ꝫ facere poterant. Cum de Iſi
de dixiſſet: quod cōmemoraui: quantis ob/
eſſe ſcimus iratam: ſecutus adiunxit: Terre
nis etenī diis atq̄ꝫ mundanis facile eſt ira/
ſci: vtpote qui ſunt ab hominibus ex vtra/
q̄ꝫ natura facti atq̄ꝫ cōpoſiti. Ex vtraq̄ꝫ na/
tura dicit: ex anima et corpore: vt pro ani/
ma ſit demon/ pro corpore ſimulacrum. Vn
de contingit inquit ab egyptiis hec ſancta
animalia nuncupari: coliq̄ꝫ per ſingulas ci/
uitates eorum animas† qui eas conſecraue Al. †quoꝝ ſūt cōſecrate
re viuentes: ita vt eorum legibus incolan/
tur: ⁊ eorum nominibus nuncupentur. Vbi G.
eſt illa velut querela luctuoſa: ꝙ terra egy/
pti ſanctiſſima ſedes delubrorum atq̄ꝫ tem/
plorum/ ſepulchrorum futura eſſet mortu/
orumq̄ꝫ pleniſſima?

¶ Nēpe ſpūs fallax/ cui⁹
inſtinctu hermes iſta di
cebat: per eū ipſum coa/
ctus eſt ꝯfiteri iā tunc il
lā terrā ſepulchrorū et
mortuoꝝ quos ꝑ diis co
lebant/ fuiſſe pleniſſimā.
Sed dolor demonū per
eum loquebaꝭ: qui ſuas
futuras penas apud ſan
ctorum martyrū memo/
rias† imminere merebāt. Al. † inuenire
In multis eñi talib⁹ lo/
cis torquentur et cōfiten
tur: et de poſſeſſis corporib⁹ hoīm eiiciunꝭ.

¶ Viceſimaquarta veritas/ ꝙ fallaces ſpiri/
tus q̄nq̄ꝫ cōpelluntꝭ ad
dicendum vera ⁊ ſalu/
bria nobis. Sicut exē/
plificat ē dolore demo
num qui loquebantur
per Hermē ante chriſti
aduentum/ de ſuis fu/
turis penis apud me/
morias ſanctoꝝ marty
rū quas iminere cerne
bant: in multis eñi aūt
aug⁹ talibus locis tor/
quentur ⁊ cōfitentur: ⁊
de poſſeſſis corporib⁹
eiiciuntur.

Viceſimaq̄rta veritas

¶ De modo honoris quē chriſtia/
ni martyrib⁹ impendūt. Ca. XXVII.

A Nec tamē noſ eiſdē
martyrib⁹ tēpla/ ſa
cerdotia/ ſacra ⁊ ſa a
crificia ꝯſtituimus: quoniā
non ipſi/ ſed deus eorū no/
bis eſt deus. Honoram⁹ ſa/
ne memorias eorum tanq̄ꝫ
ſanctoruꝫ hominū dei: qui
vſq̄ꝫ ad mortem ſuorū cor/
porum pro veritate certa/
runt: vt innoteſceret vera
religio/ falſis religionib⁹ vi
ctis atq̄ꝫ cōuictis: qđ etiā ſi
q̄ antea ſentiebāt/ timendo

Ex. ca. XXVII a.
Nec tamē noſ ⁊c. In
h̄ ca. oñdit aug⁹
ꝙ chriſtiani oīno
aliter honorāt ſā/
ctos martyres ꝙ̄
pagāi deos ſuos
Et faci i h̄ ca. duo.
Primo cōparat
honorē martyrū
ad honorē deoꝝ.
Scđo ponit con/
cluſionē ꝑncipali
ter intētā i hoc li/
bro: ⁊ ꝯtinuat dī/
ctis in hoc

G cta in hoc li. ad vi/
cenda in sequenti/
ibi: Quid g plura
rc. In prima par/
te facit adhuc duo
Quia primo decla/
rat quō martyres
honoram⁹: r patz
satis littera. Secū
do ibi: a ¶ Nos
itaq3 rc. Compa
rat modū nrm ho
norandi martyres
ad modū quo pa/
gani honorant de
os suos: vt sic ex
vni⁹ honestate pa
teat alteri⁹ defor/
mitas. Nos enim
sanctos r sctē ho/
noram⁹ martyres
ipsi deo imūdos r
imūde: vt satis pa
B tuit. s. lib. v. et in
Alexā magn⁹ / multis locis aliis
& veritas honorāt: qd hic p
bat specialr per isi
dē: quā trimegist⁹
deā esse cōmemo/
rat: nā de ipsa mul
ta mala scripta sūt
i libris eoz occul/
tis: de quib⁹ tamē
leo pontifex alexā
drū magnū instru/
xit: vt patet i ep̄la
quam olympiadi
matri sue scripsit:
de qua epistola. s.
factū est ca. v. r fa
cit etiā mētionē in
fra lib. xii. cap. x.

b ¶ Nam de isi
de rc. De isi de ve
ro dicit hic / q cū
ipsa more gentiliū
parentib⁹ suis de/
functis sacrificaret
quale sacrificiū vo
cant parentale: vt
patet per ouidiū
lib. ii. de fastis: inue
nit segetē hordei:
quā osiri marito
suo r mercurio ei⁹
cōsiliario demon/
strauit: ppt quod
C volunt quidā eam
esse cererē: que di/
citur primo inuenisse
frumentū. Ex hoc
quod hic dicit pa/
tet isidē fuisse an/
teq3 hordeū semi/
naretur in egypto
Credunt autē qui
dam mercuriū / de
quo fit hic mentio
fuisse auum trime/
gisti / r scripsisse li/

reprimebāt. Quis aūt au/
diuit aliqn fideliū stātē sa/
cerdotē ad altare etiā sup
sanctū corp⁹ martyris ad
dei honorē cultūq3 cōstru/
ctū / dicere in precib⁹: offe/
ro tibi sacrificiū petre vel
paule vel cypriane: cū apd
eorū memorias offerat deo:
q eos et hoies et martyres
fecit: r sctis suis āgelis ce/
lesti honore sociauit: vt ea
celebritate / et deo vero de
illorū victoriis gras aga/
mus: r nos ad imitationē
taliū coronarum atq3 pal/
maz eodē inuocato in au
xiliū ex eorū memorie reno/
uatione adhortemur.

¶ Quecūq3
igit adhibē
tur religioso/
rum obseqa
i martyz lo/
cis / ad orna
mēta sūt me
moriarū: nō
sacra sī vl sa
crificia mor/
tuorū tanq3
deoz. Qui/
cunq3 etiam
epulas suas
eo deferunt /

¶ [illegible]
ta dictas / q que
cūq3 exhibētur
religiosoz obse
qa in locis mar
tyrū / sunt orna/
mēta memoria/
rū / nō sacrificia
mortuoz. Ex q
dicto accipitur
documētum / q
sanctis nō exhi/
bemus cultū la
trie soli deo de/
bitū: sed duliei
sicut honor im/
pēdit hoib⁹ vir
tuosis.

q qdē a christianis melio/
ribus nō fit: r i plerisq3 ter/
rarū nulla talis est cōsuetu
do: tamē qcūq3 id faciunt
quas cū apposuerint orant
r auferūt vt vescant: vl ex
eis etiā indigētib⁹ largian
tur: sctificari ibi eas volūt
p merita martyz in nomie
dñi martyrū. Nō autē ista
eē sacrificia martyz nouit /
q nouit vnum qd deo illic
offert sacrificiū christiano
a rum. Nos itaq3 martyres
nostros nec diuinis hono
ribus / nec hūanis crimini/
bus colim⁹: sicut colūt illi
deos suos: nec sacrificia il/
lis offerim⁹: nec eorū pbra
b i eorū sacra puertim⁹. Nā
de iside vxore osiris egyp/
tia dea: r de parētib⁹ eorū /
q oēs reges fuisse scribunt
qb⁹ parētib⁹ suis illa cū sa

crificaret / inuenit hordei se/
getē: atq3 inde spicas ma/
rito regi r ei⁹ cōsiliario mer
curio demōstrauit: vñ eam
dē r cererē volūt: q r quan
ta mala nō a poetis / s mys/
ticis eorū litteris memorie
mādata sint: sicut leone sa
cerdote pdēte ad olympia
dē matrē scribit alexander
legant q volūt vel possunt
r recolāt que legerūt: et vi
deāt quib⁹ hoib⁹ mortuis
vel de quib⁹ eorum factis
tanq3 diis sacra fuerunt in/
stituta. Absit vt eos quis
deos habeāt / sanctis mar/
tyrib⁹ nostris: quos tamē
deos nō habemus / vlla ex
parte audeant cōpare. Sic
eni nō cōstituim⁹ sacerdo/
tes: nec offerim⁹ sacrificia
martyrib⁹ nostris: qz incō/
gruū r indebitū illicitūq3
est: atq3 vni deo tantūmo/
do debitū: vt nec crimini/
bus suis nec ludis eos tur
pissimis oblectem⁹: vbi vl
flagitia isti celebrāt deorū
suorū / si cū hoies essent ta
lia cōmiserūt: vl cōficta de
lectamēta demonū noxio
rum / si hoies non fuerunt.
Ex isto genere demonū so
crates nō haberet deum / si
haberet deū: s fortasse ho/
mini ab illa arte faciēdi de
os alieno r inocēti / illi im/
portauerūt talem deum: q
eadē arte excellere volue/
runt. Quid ergo plura? nō
esse spiritus istos colēdos
ppter vitam beatam / que
post mortē futura est / nul/
lus vel mediocrit prudēs
ambigit. Sed fortasse di/
ctun sunt deos quidē esse
oēs bonos / demōes au/
tem alios bonos alios ma
los / r eos p quos ad vitam
in eternū beatā pueniam⁹
colendos esse censebūt: q̄s
bonos opinant: quod qle
sit iam in volumine sequē
ti videndū est.

Sancti augustini episco
pi liber octauus de ciuita/
te dei explicit.

brū de cōstellatiōe
Sed primū eē nō
potest: vt patet ex
his q dixi i pcedē/
ti ca. et etiā ex his
que aug⁹ dicit hic
nam fuit cōtēpora
neus isidi: que pri/
mo hordeū in egy
pto inuenit: sz hor
deū fuit seminatū
i egypto an egres/
sum filioz israel d
egypto: vt pz exo
di ca. ix. Secundū
etiā esse nō pōt: qz
in lib. illo cōmēda
tur plotin⁹ plato/
nicus: ergo mercu
rius q libz illū scri
psit / fuit posterior
D platone. Dicit aūt
vincēti⁹ in speculo
historiali q ipse tri
megist⁹ scripsit li/
brū istū. Scripsit
eni duos libros / q
habent videlz de
verbo pfecto: in q
plura dt de vnige
nito filio dei. Itē
de cōstellatiōe / in q
fatales necessitates
astruere nitit / ad
asclepiū nepotem
esculapii: de q sūt
ea q supi⁹ aug⁹ p/
tractauit de dictis
ei⁹. Sz tn q trime
gist⁹ scripserit librū
de cōstellatiōe: de
quo supi⁹ dictū est
nō pōt esse vez: qz
trimegist⁹ sz aug.
infra lib. xviii. ca.
xxix. pcessit diu sep
tē sapiētes grecie:
liber vo de cōstella
tione scriptus fuit
E post tempora pla
tonis / vt dixi. Ve
rum est autē q tri/
megist⁹ scripsit du
os libros alios su
peri⁹ noiatos. Est
etiā hic aduerten/
dum q augustin⁹
innuit illud qd di/
cit apulei⁹ de deo
socratis / videlicet
q erat vn⁹ demon
esse fictum ab his
qui tales deos fa
ciunt: q enim mul
tos deos nō fece/
rit / patet ex his q
de ipso supra dixi
capl'o xii. Reliqua
huius capituli pa
tent.

¶ Annotatio capitulorum noni libri eiusdem.

1 Ad quē articulū disputatio p̄missa puenerit: et qd discutiēdū sit d̄ residua q̄sti
2 An int̄ demões qb⁹ dii supiores (one. sūt/sit aliq̄ ps bonorū/q̄rū p̄sidio ad verā btitudinē possit hūana aia puenire.
3 Que demonib⁹ apulei⁹ ascribat: qb⁹ cū rationem nō subtrahat/nihil virtutis assignat.
4 De pturbatiōib⁹ q̄ aio accidūt: q̄ sit peripateticorū stoicorūq̧ sententia.
5 Qr passiões q̄ christianos aios afficiūt: nō i vitiū trahāt: sed v̄tutē exerceant.
6 Quibus passionib⁹ demones confitēte apuleio exagitent̄: quorum ope homines apud deos asserit adiuuari.
7 Qr platōici figmētis poetarū īfamatos deos asserāt de 9triorū studiorū certamine/ cū he ptes demonū nō deorū sint.
8 De diis celestib⁹ et demonib⁹ aereis hoibusq̧ t̄renis apuleii platōici diffinitio
9 An amicicia celestiū deorū p intercessionē demonū possit homini p̄uideri.
10 Qr s̄m platōis sniaz min⁹ miseri sūt homies i corpe mortali q̄ demōes i et̄no.
11 De opinione platonicorū q̄ putant aīas hoim demones esse post corpora.
12 De ternis 9triis quib⁹ s̄m platonicos demonū hominūq̧ natura distinguit̄.
13 Quō demones si nec cum diis beati nec cū hoib⁹ sūt miseri inter vtrāq̧ partē sine vtriusq̧ cōmunione sint medii.
14 An hoies cū sint mortales/possint vera beatitudine esse felices.
15 De mediatore dei et hoim hoie christo iesu.
16 An rōnabilit̄ platōici diffinierit deos celestes declinātes t̄rena 9tagia hoibus nō misceri quibus ad amiciciam deorū demones suffragentur.
17 Ad consequēdā vitā beatā q̄ in participatione est summi boni/nō tali mediatore indigere hominē qualis ē demō: sed tali qualis est vnus christus.
18 Qr fallacia demonū dū sua intercessione viam spondet ad deū/hoc conat̄ vt homines a via veritatis auertat.
19 Qr appellatio demonū iam nec apud cultores eorum assumatur in significationem alicuius boni.
20 De qualitate sciētie que demones supbos facit.
21 Ad quē modū dn̄s voluerit demonibus innotescere.
22 Quid intersit inter scientiā sanctorū angelorum et scientiam demonū.
23 Nomē deorū falso ascribi diis gētiū: qd̄ tñ et angelis sanctis et hoibus iustis ex diuinarū scripturarū auctē cōmune est.

¶ Eiusdē diui aurelii augustini episcopi de ciuitate dei liber. ix. incipit

¶ Ad quē articulū disputatio premissa peruenerit: et quid discutiendū sit de residua questione. Ca. I.

Et bo-a nos et malos deos esse quidam opinati sunt: quidam vero de diis meliora sentiētes/ tantū eis honoris laudisq̧ tribuerūt/ vt nullū deorū malū credere auderēt. Sed illi q̄ deos q̄sdaz bonos/ q̄sdā malos esse dixerūt: demones quoq̧ appellauerūt noie deorū: q̄q̄ et deos/ s̄ rari⁹ nomine demonū: ita vt ipsuz iouē quē volūt esse regē ac p̄ncipē ceterorū: ab homero fateant̄ demonē nūcupatū. b Hi autē q̄ oēs deos nō nisi bonos eē asserūt: et lōge p̄stātiores eis hoib⁹ q̄ boni p̄hibent̄: merito mouent̄ demonū factis q̄ negare non p̄nt: eaq̧ q̄ nullo mō a diis q̄s oēs bonos volūt: cōmitti posse existimātes: differētiā inter deos et demones adhibere cogunt̄: vt q̄cq̄d eis merito displicet in opibus vel affectib⁹ prauis/ q̄bus vim suā manifestāt occulti sp̄us: id credāt esse demonū/ nō deorū. Sed quia eosdē demones int̄ hoies et deos ita medios constitutos putāt: tanq̄ null⁹ deus hoi misceat̄: vt hinc p̄ferant desiderata: inde referāt impetrata: atq̧ hoc platonici p̄cipui philosophorū ac nobilissimi sentiant: cū quib⁹ velut cū excellētiorib⁹ placuit istā examinare questionē: vtrū cult⁹ plurimorū deorū p̄sit ad consequendā vitā beatā: que post mortē futura ē: libro supiore q̄siuim⁹: q̄ pacto ipsi demones q̄ talib⁹ gaudēt: q̄lia boni et prudētes hoies auersant̄ et dānāt. i. sacrilegia/ flagitiosa/ facinorosa/ non de q̄libet hoie/ sed de ipsis diis figmēta poetarū: et magicarū artiū scelerata puniendāq̧ violētiā/ possūt quasi p̄pinquiores et amiciciores

A Et bonos a et malos deos et c. Hic incipit liber nonus i quo Aug⁹ inq̄rit: an sint aliq̄ demones boni/ a q̄b⁹ sit vita eterna sperāda post mortē: intendens p̄bare q̄ nulli tales sint. Et 9tinet liber iste. xxiii. ca. in q̄rū p̄mo ostēdit q̄ sit sua intētio in h̄ libro. Et q̄ sua intētio ē disputare de demonibus: ideo i h̄ ca. facit tria: q̄ p̄mo ostēdit qd vocauerunt demones hi qui posuerūt quosdā deos malos/ sicut labeo et alii: sicut patuit supra libro. ii. ca. xiii. et li. viii. ca. xiii. Isti n̄ crediderūt demones eē deos quosdā. Secundo ibi: B b ¶ Hi aūt qui omes deos et c. Ostēdit quid vocabant demones platonici: q̄ omes deos bonos dicūt esse. Isti aūt senserunt/ q̄ demones nō fuerūt dii/ sed mediatores inter deos et hoies: vt patet de Apuleio supra li. viii. capi. xiiii. vbi disputatū est de hac positiōe cū apuleio: et i trib⁹ caplis seq̄ntibus. Tertio ibi ¶ Proinde h̄

B a ¶ Proinde hic liber &c. Declarat intētū suum in hoc libro: videlicet ꝙ intēdit disputare de differentia demonum inter se.

C diis bonis cōciliare hoīes bonos: et hoc nulla ratiōe posse compertū ē. Proinde hic liber (sicut in illi⁹ fine ꝓmissim⁹) disputationē ꝯtinere debebit de differētia / si quam volūt esse: nō deorū inter se: q̄s omnes bonos dicunt: nec differentia deorū ⁊ demonū: quorū illos ab hoib⁹ lōge lateꝗ seiungūt: istos inter deos ⁊ hoīes collocāt: sed de differētia ipsorū demonū: quod ad p̄sentē pertinet questionē.

¶ An inter demones quib⁹ dii superiores sunt: sit aliqua pars bonorum quorū presidio ad veram beatitudinē possit humana anima peruenire. Capitulum II

b Expo. Ca. II

Apud plerosꝗ &c. In h̄ ca. reddit aug⁹ cāz q̄re vult disputare de differētia demonū inter se.

Apud plerosꝗ emī vsitatū est dici / alios bonos / alios malos demones: q̄ siue sit etiā platonicorū phorū / siue quorumlibet sententia / neq̄ꝗ ei⁹ est negligenda discussio: ne quisꝗ velut demones bonos sequēdos sibi esse arbitret: p quos tanq̄ꝗ medios diis / quos oēs bonos credit / dū cōciliari affectat ⁊ studet: vt quasi cum eis possit esse post mortē irretit⁹ maligno rū spirituū deceptusꝗ fallacia: lōge aberret a vero deo: cum quo solo / ⁊ in quo solo / ⁊ de quo solo anima humana: id est rationalis ⁊ intellectualis beata est.

¶ Que demonibus apuleius ascribat: quib⁹ cū rationē nō subtrahat / nihil virtutis assignat. Ca. III

A Expo. Ca. III

c Que igitur &c. In hoc cap. incipit Aug⁹ disputationē suaz de demōib⁹: ⁊ ponit verba Apuleii de ipsis. Ex quibus patet / ꝙ demones q̄si in salo id est i mari fluctuant / agitati variis passiōib⁹. Sūt em̄ osores .i. odiētes / ⁊ amatores hoim ⁊ miserent / ⁊ indignāt et angunt .i. tristātur / et letantur. Sūt autē verba Apuleii ab illo loco: Ex hoc ferme &c. vsꝗ ibi exclusiue: Nimirum est in his &c. sumpta ex libro de deo socratis / quasi circa medium.

B Apulei⁹ i li. de deo socratis

c Que igit est differētia demonū bonorū ⁊ malorum: quandoquidem platonic⁹ apuleius de his vniuersaliter disserens / ⁊ taz multa loquēs de aereis eorū corporib⁹ / de virtutib⁹ tacuit animorū: quib⁹ essent p̄diti si boni essent. Tacuit q̄ beatitudinis cāz: indiciū vero miserie tacere non potuit: confitens eorū mentē qua rationales esse phibuit: nō saltē imbutā munitāꝗ virtute passionib⁹ animi irrationabilibus nequaq̄ꝗ credere / sed ipsaz quoꝗ sicut stultarū mentiuz mos est / ꝓcellosis q̄dāmodo ꝑturbationib⁹ agitari. Verba nāꝗ ei⁹ de re hac ista sunt: Ex hoc ferme demonū numero inquit / poete solent haud quaq̄ꝗ ꝓcul a veritate / osores ⁊ amatores quorundā hominum deos fingere: hos ꝓsperari et euehere: illos ꝯtra aduersari ⁊ affligere. Igit ⁊ misereri ⁊ indignari / ⁊ angi ⁊ letari: omneꝗ humāi animi faciē pati: ac simili motu cordis ⁊ salo mentis / p omnes cogitationū estus fluctuare: que oēs turbele tēpestatesꝗ ꝓcul a deorū celestiū trāquillitate exulāt. Nū est in his verbis vlla dubitatio / ꝙ nō aiorū aliq̄s inferiores partes / sed ipsas demonū mētes quib⁹ rationalia sunt animalia velut ꝓcellosum salū dixit passionū tempestate turbari: vt ne hoib⁹ quidē sapiētib⁹ cōparādi sint qui huiusmodi ꝑturbationib⁹ animorū: a q̄bus humana nō ē immunis infirmitas: etiā cū eas hui⁹ vite cōditiōe patiunt / mente imperturbata resistunt: nō eis cedentes ad aliquid approbandū vel perpetrandū / qđ exorbitet ab itinere sapiētie ⁊ lege iusticie: sed stultis mortalib⁹ / ⁊ iniustis: nō corporib⁹ / sꝫ morib⁹ similes: vt nō dicaz deteriores: eo ꝙ vetustiores / ⁊ debita pena insanabiles / ipsius quoꝗ mentis / vt iste appellauit / salo fluctuant: nec in veritate atꝗ virtute: qua turbulentis ⁊ prauis affectionib⁹ repugnat / ex vlla animi parte consistunt.

C

¶ De perturbatiōibus que animo accidūt: que sit peripateticorū stoicorumꝗ sententia. Ca. IIII

A Expo. ca. IIII

D Ue sunt sententie philosophorū &c. In h̄ ca. Aug⁹ occasiōe ei⁹ qđ dictū est i p̄cedēti ca. de passiōib⁹ demonū: icipit agere de passiōib⁹ q̄ntū ē necesse ad suum p̄ncipale ꝓpositū. Et ondit Aug⁹ i h̄ ca. quō ꝯcordit phi sentiūt de passionib⁹ hmōi. Et facit duo: q̄ p̄mo ostendit / quō inter phos est discordia v̄balis et apparēs: nā ꝑipatetici et platonici dicūt eas posse i sapientez cadere: stoici vero hoc negāt: quā opiniōē stoicorū nitit Seneca in epla ad lucilliū multis rationibus confirmare. Secūdo ibi: o ¶ Hos aūt .i. stoicos. cic. &c. Ostēdit ꝙ

D Ue sunt sententie o philosophorum de his animi motib⁹: quos greci pathe / nri autē q̄dā / sicut cicero ꝑturbationes: quidam affectiōes vel affectus: quidā vero sicut iste de greco expssi⁹ passiones vocāt. Has ergo ꝑturbationes / siue affectiōes siue passiōes quidā philosophi dicunt etiā in sapientē cadere / sed moderatas ratiōiꝗ subiectas: vt eis leges quodammodo quibus ad necessarium redigantur modum / dominatio mētis imponat. Hoc qui sentiunt / platonici sunt siue aristotelici: cum Aristoteles discipulus platonis fuerit / q̄ sectam peripateticā condidit. Aliis aūt sicut stoicis / cadere vllas oīno huiuscemodi passiones in sapiētē non placet. e ¶ Hos autem .i. stoicos / cice

e ¶ Prima veritas noni libri est / ꝙ stoici et errātes cō

Prima noni li.

Cicero in lib. de finib' bonorū et malorū.

¶ Ostēdit q ista
discordia nō ē
realis: quia i re
ɔcordāt. Et fa
cit h duo: quia
pmo de ista dis
cordia pōit sen
tentiā tulli/li/
bro videlz. iij.
de finib' bono
rū et malorū cir
ca mediū: et li/
bro. iiij. circa fi
nē: et etiā li. v.
de fini. et lib. j.
de legi. Et tan
git tulli' dupli
cē discordiā in
ter stoicos et ali
os. Prima est
de passiōib' p̄/
dictis. Scda ē
de bonis: quia
stoici nō conce
dunt q corpis
sint aliq bona:
nec etiam q ex
tra hoiem sunt
aliq bona ho/
minis: sed ea q
pipatetici bo/
na corpis et bo
na exteriora di
cunt/stoici vo/
cāt ea cōmoda
Et quātum ad
vtrunq sentit
tulli'/q nō ē ni
si discordia ver
bal. a ¶ Ui/
det ergo tc.
Ponit de ista
discordia du/
plici suā sentē/
tiā. Et pmo de
pma/et quantū
ad eā facit tria
Quia pmo sen
tentiā suā po/
nit: q ɔsona est
sententie tullij.
Secundo ibi:
b ¶ Ut enīz
alia tc. Sētē/
tiā suā ɔfirmat
p epictetū stoi
cū: cui' dicta al
legat Augusti/
nus: q referēte
A. gel. lib. xix.
noctiū atticarū
id est noctium
atheniensiū/di
dicit. Fuit autē
iste epictet' /si/
cut dicit A. gel
lius li. j. stoico/
rū maxim'/ser/
uilis tamē con
ditionis: vt idē

ro in libris de
finib' bonorū
et malorū/ver/
bis magis q̄
rebus aduer/
sus platōicos
seu peripateti
cos certare cō
uincit: qñ qui
dem stoici no
lunt bona ap
pellare s com
moda corpis
et extna: eo q
nullū bonum
volūt esse ho/
minis p̄ter vir
tutē/tāq artē
bene viuendi
q nō nisi i ani
mo ē. Hec au/
tē isti simplr et
ex cōi ɔsuetudie loqndi appel
lāt bona: s in cōpatiōe vtutl/
q recte viuit parua et exigua.
Ex quo sit vt ab vtrisq quō/
libet vocent/seu bona seu cō
modo: pari tn̄ estimatōe pen
sent: nec in hac questiōe stoi
ci delectent nisi nouitate ver
a borū. Uidet ergo mihi etiaz
in hoc vbi qrit: vtrū accidāt
sapiēti passiōes animi: an ab
eis sit ɔsus alien': de vbis
eos poti' q̄ de reb' facere cō
trouersiā. Nam et ipsos nihil
hinc aliō q̄ platonicos et pe/
ripateticos sentire existimo:
quātū ad vim rerū attinet/nō
ad vocabulorū sonū.
b ¶ Ut enī alia
omittā qb' id
ostēdā/ne lon
gum faciā/ali/
qd vnū qō sit
euidentissimū
dicā. In libris
quib' titul' est
noctiū attica/
rum/scribit A.
gelli' vir elegā
tissimi eloquij
et multe ac fa/
cunde scientie
se nauigasse a/
liqñ cū quodā
pho nobili sto
ico: Is phs/si/

Cōtra platoni/
cos et peripateti
cos circa bonū/
dicunt q bona
corpis non sunt
bona sz tm̄ com
moda: et ita de
bonis fortune:
qr nullum hois
bonū esse volūt
p̄ter vtutē. Alij
autē ista appel/
lāt bona: sz i cō/
paratiōe vtutis
qua recte viuit/
eē exigua bona.
Ex q inde fit/vt
ab vtrisq quōli
bet vocent siue
bona siue cōmo
da pari tn̄ estia/
tiōe pēsent. Ab
dicit q in ista q/
stione sola vbo
rū nouitate dele
ctant/q̄uis ni/
hil reale inueniāt

Scda vitas/q
pl' debet timere
periculū mortis
hō virtuosus q̄
vitiosus/sm di/
cta antiqrū phi/
losophorū: sicut
declarat duplici
exēplo. Pmo
quidez exemplo
cuiusdam stoici
q cum in piculo
naufragij timu/
isset: sed quodā
pessimo ibidem
existēte impaui/
do/dū insultare
tur ipsi pho ab
illo pessimo/q
timuisset: rñdit/
q merito ille pes
sim' non timue/
rat p amittēda

cut latius et
vberi' qō ego
breuit attin/
gā narrat A.
gel. cū illō na
uigium horri
bili celo et ma
ri piculosissi/
me iactaret/
vi timoris ex
palluit phus
Id animad/
uersuz est ab
eis q aderant
q̄uis in mor
tis vicinia cu
riosissime at/
tentis/vtrūne
phs in aimo
turbaret: de/
inde tēpesta/
te transacta/
morvt securi
tas p̄buit col
loquendi vel
etiā garriēdi
locū/qdaz ex
his qs nauis
illa portabat
diues luxuriosus asiatic'/phm cōpellabat:
illudēs q extimuisset atq palluisset: cū ipe
māsisset itrepid' in eo qō impēdebat exitio
At ille aristippi socratici rñsum retulit: q cū
in re simili eadē vba ab hoie simi audissz: rñdit
illū p aia nequissimi nebulonis merito nō
fuisse sollicitū: se autē p aristippi aia timere
debuisse. Hac illo diuite respōsiōe depulso/
postea q̄siuit A. gel. a pho nō exagitādi ani
mo/sed dicendi: q̄nā illa ratio esset pauoris
sui: Qui vt doceret hoiem sciēdi studio na
uiter accēsum/ptulit stati de sarcinula sua
stoici epicteti librū/in quo ea scripta essent
q ɔgruerēt decretis zenonis et chrysippi: qs
fuisse stoicorū pncipes nouim'. In eo libro
se legisse dicit A. gel. hoc stoicis placuisse/q
animi visa/qs appellāt phātasias: nec in po
testate est vtrū et qñ incidāt aio/cū veniant
ex terribibib' et formidabilib' rebus: necesse
eē etiā sapiētl aim moueāt: ita vt paulisp vl
pauescat metu/vel tristicia ɔhat/tanq his
passiōib' p̄ueniētib' mentis et rōnis officiū:
nec iō tn̄ i mēte fieri opionē mali/nec appro/
bari ista/eisq cōsentiri.
¶ Hoc enī esse volunt in
potestate: idq interesse
censent iter aim sapiētis
et stulti/q stulti anim' eis
dem passiōib' cedit atq

ala pessima nebu/
lonis: ipe aūt phi
losoph' timere de
buit p amissione
debite phie. Secū
do exemplo cuius
dā stoici q in simi
li piculo positus/
inqsit' q̄re timuis
set/cū stoici repro
bent omnē passio
nē: dixit q non re
probāt metū nisi
illū q simul est cō/
tra rōnē: et illū vo
cāt passionē. Sed
ex isto dicto acci/
pit documētū/q
fortes timēt et do
lent intēse qñ ex/
ponūt se morti: lz
iste passiōes i nul
lo pturbēt in eis/
nec iudiciū rōnis
nec rōnē: q̄uis ɔ
rōnē tēdat/nō po
test esse ingēs vo/
litio sine magna
delectatiōe/vt vi/
det: vnde delecta
tio apud volunta
tem abundare vi
detur.

dicit lib. ij. et si
cut idē dicit li.
xvij. Domicia/
no iperāte epi/
ctet' phs nico/
polim a roma
discessit: cū eēt
senatuscōsulto
vt oēs phi vr/
be eiecti/et ita/
lia interdicti es
sent. Fit autē h
in narratōe au
li gellij quā po
nit aug'/men/
tio de aristippo
socrati discipu
lo: de q dictū
fuit. ʒ. lib. viij.
ca. iij. Fit etiaz
mētio de zeno/
ne et chrysippo.
De qb' sciēdū
ē/q zeno vt di/
cit tulli' lib. iij.
de fini. pncep
fuit stoicorū: nō
tā rerū inuētor
q̄ nouorū vbo
rū. Idē in li. de
natura deorū
dic/q chrysip/
pus stoicorū somniorū veterrim'
habet interpres. Cetera patent.
Tertio ibi: ¶ Que si ita

A. gelli' in li. noctiū atticarū 19. c. 1.

Scda vitas

¶ Tertia veritas/q
sm stoicos illud in/
terest inter animū ho
minis sapiētis et stul/
ti: qr stult' anim' eis/
dem passionib' cedit
Cōtra atq acce

Tertia vitas

accōmodat mētis assensum
sapiētis aūt q̄uis eas neces/
sitate patiatur: retinet tñ de
his q̄ appetere vel fugere rō/
nabilr debet/verā et stabilē
E incōcussa mente sniam. Hec
vt potui: nō qdē cōmodius
A. gellio/sz certe breui⁹ ⁊ vt
puto plani⁹ exposui: q̄ ille se
in epicteti libro legisse cōme
morat/eū ex decretis stoico/
rū dixisse atq̧ sensisse.

a ¶ Que si ita
sunt/aut ni/
hil aut pene
nihil distat
inter stoico/
ruz aliorūq̧
phoꝝ opini
onē de passi
onib⁹ ⁊ ptur
batiōib⁹ ani
morū. Utri/
q̧ eñ mētē
rōnēq̧ sapiē
tis ab earuz
dñatiōe de/
fendunt. Et
ideo fortas/
se dicūt eas
in sapiētem
nō cadē stoi
ci: qꝛ nequa
q̄ ei⁹ sapien
tiā qua vti/
q̧ sapiēs est
vllo errore obnubilāt/aut labe subuertunt.
Accidūt aūt aīo sapientis: salua serenitate
sapiētie/ppr̄ illa q̄ cōmoda vel incōmoda
appellāt: q̄uis ea dicere nolint bona vel ma
la: nā pfecto si nihili pēderet eas res ille phi
losoph⁹: q̄s amissuꝝ se naufragio sentiebat
sicuti est vita ista salusq̧ corporis: nō ita illō
piculū phorresceret/vt palloris etiā testio/
nio pderet. Uerūtamē ⁊ illā poterat pmo/
tionē pati/⁊ fixā tenere mente sniam: vitā il
lā salutemq̧ corporis/q̄ꝝ amissionē minabat
tēpestatū imanitas: nō eē bona q̄ illos qb⁹
F inessent facerent bonos/sicut facit iusticia.
b Qd aūt aiūt ea nec bona appellāda esse s̄ cō
moda: vboꝝ certamini/non reꝝ examini de
putādū est. Quid eñ iterest vtꝝ apti⁹ bona
vocent an cōmoda: dū tñ ne his pueꝛ: non
min⁹ stoic⁹ q̄ pipatetic⁹ pauescat ⁊ palleat:
ea nō eq̄lr appellādo/s̄ eq̄liter existimādo?
Ambo sane si bonoꝝ istoꝝ seu commodoꝝ
piculis ad flagitiū vel facin⁹ vrgeant/vt ali
ter ea retinere nō possint: male se dicunt hec
amittere/qb⁹ natura corporis salua ⁊ incolu/

a atq̧ accōmo/
dat mentis assen
sum: animus aūt
sapiēt' q̄uis eas
necessitate patia/
tur/retinet tñ ve/
rā ⁊ stabilē incō/
cussa mēte sniam
Ex q̄ dicto accipi
unt duo moralia
documēta. Pri/
mum est/q stoici
nō posuerūt vtu
tes esse cū oīmo/
da īpassibilitate:
sicut eis imposu/
it aristoteles: qꝛ
s̄ dicūt q anim⁹
sapientis eas ne/
cessario patitur.
Scōm documen
tū/q virt⁹ heroi
ca q̄ dicit cōtēr
a passiōib⁹ seque/
strata nō est cōtē
in aīo sapientis:
qꝛ in sapientē vt
hic dicit iste pas/
siōes cadūt. Sed
orit dubiū: qꝛ vi/
dem⁹ plerūq̧ ho/
mines sapiētissi/
mos et doctissi/
mos prebere pas
sionib⁹ assensum
cum isti dicāt q
manet anim⁹ sa/
piēt' incōcussus.
Dicit q sicut phi
acceperūt rōnē p
tota aīa itellecti/
ua: ita isti accipi/
unt sapiētiam p
vtute itellectua/
li simplr cū mora
li iuncta.

F a. ¶ Que si ita
sūt ⁊c. Declarat
intentionē phoꝝ
q̄ ad istam discor
diā: vt sic pateat
eos realiter non
discordare.
b ¶ Qz autem
aiunt ⁊c. Ostē/
dit aug⁹ quid sen
tiat de secūda dis
cordia iter phos
Sētit aūt vt tul/
lius: adducit aūt
hic vnuz versum
virgilij li. iiij. enei
dos. s. Mēs im/
mota ⁊c. vbi vir/
gilius de enea re
cedere disponen
te loquēs/quē di
do conabat reti/
nere/nec valebat
tñ licet ipsa mul/
tis fletib⁹ se p ei⁹
recessu affligeret
dicit versum hūc
predictū.

mis habet: q̄ illa cōmittere qb⁹ iusticia vio
lat. Ita mēs/vbi fixa est ista snia: nullas per
turbatiōes/etiā si accidūt inferiorib⁹ animi
partib⁹/in se ꝯ rōnē pualere pmittit: q̄nimo
eis ipa dñat eisq̧ nō cōsentiēdo/sz poti⁹ re/
sistendo regnū virtutis exercet. Talē descri
bit etiam virgili⁹ eneam vbi ait: Mens im Eneid. 4.
mota manet: lachryme voluunt inanes.

¶ Qz passiōes que christianos ani mos afficiūt nō in vitiū trahūt/sed virtutem exerceant. Caplm. V. A

Non est nūc neces
se copiose ac dili/
gēter ostēdere qd
de istis passionib⁹ doceat
scriptura diuina: qua chri
stiana eruditio cōtinetur.
Deo quippe illā ipam mē
tē subijcit regendā ⁊ iuuā/
dā: mētiq̧ passiōes ita mo
derādas atq̧ frenādas/vt
in vsum iusticie ꝯuertant.
¶ Deniq̧
i disciplia
nra non tā
q̄rit vtꝝ pi
us animus
irascat/sz
q̄re irasca/
tur: nec v/
tꝝ sit tristi
s̄ vñ sit tri
stis: nec vtꝝ
timeat/sz
qd timeat
Irasci eñ
peccando
vt corriga
tur: contri
stari p af/
flicto vt li
beretur: ti
mere pecli
tāti ne pe/
at: nescio
vtruz q̄sq̧
sana ꝯsideratōe rephēdat.
¶ Nā ⁊ mi
sericordiā
stoicoꝝ est
solere cul/
pare. Sed
quanto ho
nestius ille
stoic⁹ mise
ricordia p/
turbaretur
hominis li
berādi/q̄ timore naufragij lōge meli⁹ ⁊ būa

¶ Quarta veri/
tas/q i disciplia
nra. i. in chriana
religione: non tā
q̄rit verū pi⁹ ani/
mus irascat/sed
q̄re irascatur: nec
vtꝝ sit tristis/sed
vñ sit tristis: nec
vtꝝ timeat/sz qd
timeat. Ex q̄ dctō
accipiūt duo mo/
ralia documenta
Primū ē/q ista
tria/ira/tristicia/
⁊ timor non sunt
mala ex genere sz
ex circūstātia: qꝛ
possunt fieri bñ ⁊
male. Scōz q cir
cūstantia finis in
moralib⁹ pncipa/
lio: ē q̄ subā act⁹
qꝛ s̄ zz q non tñ
q̄rit si q̄s irascat:
qd ptinet ad sub/
stātiā act⁹: sz q̄re
irascat/qd ptinet
ad circūstantiam
finis.

¶ Quinta vitas
q miscdiam stoi
coꝝ est solere cul
pare. s. ad corri/
gēdū: de q̄ vtute
loqt aug⁹/cicero i
laudē cesar' locu
t⁹ ē: vñ ait: Nlla
de virtutib⁹ tuis nec admirabilior nec
gratior misicordia est. Ex q̄ dicto acci/
piunt q̄tuor moralia documēta. Pri/
mū ē q miscdia ē vt⁹ vtꝰa: qꝛ p ciceronē
a cui⁹ dicta

c Expo. ca. V.
Non ē nūc c
necesse ⁊c.
In hoc caplo ostē
dit augustin⁹ quid
de predictis passi/
onib⁹ teneāt chri/
stiani. Et facit tria
Primo eñ osten/
dit quid potest ha
beri ex sacra scrip
tura de eis. Secū
do ibi: b ¶ Nā
⁊ misericor. ⁊c. Quarta veritas
Reprehendit stoi
cos dupliciter. Pri
mo/quia misicor/
diam culpant: di/
cens q stoicus ille
de quo in precedē
ti caplo dictuz est
timore naufragij
pturbatus est: qd
tamē ex dictis epi/
cteti pbatur idem
stoicus non esse vi
tiosum: honestius
fuisset perturbat⁹
misicordia. Et ad
ducit ad hoc dictū
Ciceronis in ora/
tione quam fecit
pro quito ligario:
vbi misericordiaz
ponit inter virtu/
tes: laudās singu/
lariter misericor/
diam cesaris. Itē
reprehendit stoi/
cos de hoc q dicā
tur solum contra
alios philosophos
verbis contende/
re: Et adducit con
tra stoicos dictuz B
Tullij libro pmo Quinta veritas
de oratore: qui gre
cos de huiusmodi
contentiōibus vi/
tupat. Tertio ibi:
G Sed adhuc

G a ¶ Sz adhuc rc. Mouet q̄sti onē quādā de p̄/dictis passiōib⁹/ an videlz sint in angelis: quā ta/men nō determi nat. Cōstat em̄ in āgelis huiusmo/di passiōes/cum sint motus appe/tit⁹ sensitiui/nul/latenus inueniri.

nius z plox sensib⁹ accō modati⁹ ci/cero in cesa ris laude lo cut⁹ est: vbi ait: Nulla de ỽtutib⁹ tu/is nec admi rabilior nec gratior mi/sericordia ē

¶ cui⁹ dicta au/gustin⁹ acceptat/ fuit inf ỽtutes ce saris ānumerata. Scōm documētū: q̄ ista virt⁹ est in p̄ncipe acceptabi/lissima: qz cum ce/sar multis floruerit ỽtutib⁹ morali bus tñ̄ egregi⁹ p̄nceps de ista fu it singulariṫ com/mēdat⁹. Tertium documētū/ q̄ op⁹ misericordie est in crepare delinquē/tes: qz dicit q̄ ista fuit stoicox mise/ricordia culpare peccantes. Quar tum documētū/ q̄ ista est sūma spēs misericordie: qz cū misericordia sit de alteri⁹ miseria re/leuāda: q̄nto ma/ior est miseria/tan to maior est mise/ricordia: sed sum/ma miseria est in malo culpe: sicut maxima sunt bo/na ỽtut/: ergo cū mala culpe p corrrectionē releuenṫ ibi erit sūmma mi sericordia.

Quid est autē misericordia/ nisi aliene miserie q̄dā i nro corde cōpassio: qua vtiq̧ si possum⁹ subuenire compel/limur? Seruit aūt mot⁹ iste rōni: qn̄ ita p̄bet misericor/dia vt iusticia cōseruet: siue cū indigenti tribuit: siue cū
C ignoscit penitēti. Hanc cice ro locutor egregi⁹ non dubi tauit appellare ỽtutē: quam stoicos inter vitia numera/re nō pudet: qui tamē vt do cuit liber epicteti nobilissi/mi stoici ex decretis zenonis z chrysippi: q̄ hui⁹ secte pri/matū habuerūt/ huiuscemo di passiōes in animū sapien tis admittunt: quē vitijs omnib⁹ liberū esse volūt. Unde fit cōsequēs: vt hec ipsa nō pu tent vitia/ quādo sapiēti sic accidūt vt con/tra virtutē mētis rōnēq̧ nihil possint: z vna sit eadēq̧ sententia peripateticorū vel etiam platonicox z ipsorū stoicox. Sed vt ait tul lius/ verbi cōtrouersia iā diu torquet hoīes greculos/ cōtētiōis cupidiores q̄ veritatis.
D Sed adhuc merito queri pōt: vtrū cū ad vi te p̄sentis ptineat infirmitatē etiā in q̄busq̧ bonis officijs huiuscemodi perpeti affectus. Sancti ỽo angeli/ z sine ira puniāt quos ac cipiūt eterna dei lege puniēdos: z miseris si ne miserie cōpassiōe subueniāt/ z periclitāti/bus eis quos diligūt sine timore opitulenṫ: z tamē istarū noīa passionū cōsuetudine lo cutiōis humane etiā in eos vsurpenṫ ppter quādā operū similitudinē / nō ppter affectio/num infirmitatē: sicut ipse deus sm̄ scriptu/ras irascit: nec tamē vlla passione turbatur. Hoc em̄ verbū vindicte vsurpauit effectus nō illius turbulēt⁹ affect⁹.

¶ Quib⁹ passiōib⁹ demones cōstitē te apuleio exagitenṫ/ quorū ope ho/mines apud deos asserit adiuuari. Capitulū VI

A Expo. ca. VI. b Q Ula iterim rc. In h̄ cap̄.

b Q Ula interī de san ctis angelis q̄sti one delata videam⁹ quē/admodū dicāt platonici medios demones inf de/os z hoīes cōstitutos/ istis passionū estib⁹ fluctuare. Si em̄ mēte ab his libera eisq̧ dominānte/ mot⁹ hu/iuscemodi nō paterentur: nō eos diceret apuleius si mili motu cordis et salo mētis p oēs cogitationū est⁹ fluctuare. Ipsa igitur mens eox. i. pars animi su perior/ q̄ rōnales sunt: z in qua virt⁹ z sapiētia/ si vlla eis esset/ passiōib⁹ turbulē tis inferiox animi partiū regēdis moderādisq̧ dña ret. Ipsa inquā mens eox sicut iste platonic⁹ cōfitet salo pturbationū fluctu/at. Subiecta est h̄ mens demonū passionib⁹ libidi nū/ formidinū/ irarū/ atq̧ huiuscemodi ceterl. Que igiṫ pars in eis libera ē cō posq̧ sapiētie q̄ placeant dijs: et ad bonox deo: u3 similitudinē hoīb⁹ cōsulant: cū eorū mens passionū vi tijs subiugata et oppressa quicq̄d rōnis naturalr ha bet ad fallēdū et decipien dū/ tāto acri⁹ intēdat q̄n/to eā magl possidet nocē/di cupiditas?

¶ Q: platonici figmē tis poetarū infama/tos deos asserāt: de cōtrariorū studiorū certamine cū he par/tes demonū nō deo/rum sint. Capitlm. VII.

Q Uod si q̄sq̧ dicit c nō ex oīz/ h̄ ex ma lorū demonū nu mero eē: q̄s poete q̄rūdaz hoīm osores et amatores deos/ nō pcul a ỽitate fin gunt. Hos em̄ dixit apu/leius: salo mētis p oēs co gitationū est⁹ fluctuare. Quō istud itelligē poteri m⁹: qn̄ cū h̄ diceret nō q̄rū dā. i. malorū/ sed oīm de/monū medietatē/ ppṫ ae/rea corpa inf deos z homi nes describebat? Hoc em̄

p̄bat oēs demōes esse malos ex dict apuleū. s. ca. iij. po sitis: z p cōsequens nō sūt mediatores inter deos z hoīes sicut idē apulei⁹ di/cit vt patuit. s. lib. viij. ca. xiiij. Apulei⁹ in li. de deo socrat.

B Expo. ca. VII. c Q Uod si q̄sq̧ rc. In h̄ ca. excludit augusti nus quādā respon/sionē que dari pos set ad argumētum q̄ i p̄cedēti ca. pba/uit omes demones esse malos. Posset em̄ dici q̄ apulei⁹ nō loquit de oībus demonibus quādo dicit demones pas sionatos sm̄ fictio/nem poeticā: q̄ non est pcul a veritate: z qn̄ dicit alia q̄ po nunt. s. in. iiij. ca. sz loqt em̄ de malis. Cōtrariū aūt pbat aug. dupl'r. Primo quia de eisdē demo nibus locut⁹ est/ qn̄ dixit eos passiona/tos/ et qn̄ dixit eos mediatores inf de/os z hoīes: vt. s. li. viij. ca. xiiij. patuit: sed oēs posuit me/diatores: ergo oēs vult esse passiona/tos. Secundo ibi: d ¶ Hoc em̄ rc. Probat idē expo/nendo intētionem apuleū/ quando di cit li. de deo socra/tis poetas finxisse deos passiōib⁹ sub iacere: quā fictionē tamē reputat apu/leius non esse pcul a veritate. Ex quo dicto apuleū recte intellecto patet ip/sum indifferēter de oīb⁹ demonib⁹ idē sensisse. Est autē di/ctū poetax h̄z apu/leiū fictio: qz talia dijs attribuunt seu demonib⁹ tñ̄q̄ sint dij: cū tñ̄ sm̄ ipsum nō sint dij. In hoc autē est dictū verū poetax: qz saltē de/monibus illis com/petūt: que sic fingē do dijs ascribūt. Alsimon A B

B a ℂ Denicz hic esse rc. Ad intel/lectũ eorũ que di/cit apuleius de mi/nerua ꝛ venere si/ue marte ſm Ho/merum. Sciendũ ꝙ homerus finxit quoſdam deos a/maſſe grecos/ ꝛ eo/rum partem i bel/lo troiano fouiſſe: inter quos poſuit mineruam: que eſt dea artium et dea bellorũ: nam ipſa eſt bellona. Vocat autẽ apuleius mi/neruaʒ homericã: quia de minerua hoc finxit: et ꝙ ipſa in medijs cetibus graium/ id eſt gre/corum/ interuenit achilli grecoꝝ for/tiſſimo/ cohibẽdo troianos: ꝛ ſpecialiter hectorem troiano/rum fortiſſimum: quẽ achilles in bel/lo interfecit. Et eo/dem modo ex par/te troianorũ poſu/it deos aliq̃s eis fauentes: ſicut ve/nerem deam amo/rum/ et martẽ deũ bellorũ. Iſtud ve/ro dictum homeri ideo reputat ficti/cium apuleius: q2 reputat ꝙ miner/ua ꝛ ven9 ꝛ mars ſint dij: quorũ loc9 eſt in altiſſimo ethere nec cum homini/bus cõmunicãt: ta/men ꝓpe veritatẽ eſt dictum illud: q2 ſm ipſuʒ quod de premiſſis dictũ eſt de demonib9 veri/ficatur. Dicit heli/nand9 lib. iij. ꝙ ho/merus apud athe/nienſes ꝓ inſano ha/bit9 eſt: quia dixit deos inter ſe belli/geraſſe. De bello etiam deorũ cõtra troianos et ꝓ tro/ianis facit virgili9 lib. ij. eneid. mẽtio/nẽ. b ℂ Sed ſi/cut popul9 rc. Venatores dicit auguſtinus ꝓpter ſpectaculũ qđ fie/bat i arenario ſeu b amphiteatro: in q̃

C

D

Alios fallaci carminis — *Homerus* — *Alios futiles*

ait fingẽ poetas/ ꝙ ex iſto/rum demonũ numero de/os faciunt: ꝛ eis deorũ no/mina imponunt: ꝛ quibus voluerint hominib9 ex his amicos inimicoſq3 diſtri/buunt: ꝛ fictis carminibus impunita licentia: cum de/os ab his demonum mori/bus ꝛ celeſti loco et beati/tudinis opulentia remo/tos eſſe perhibeãt. Hec eſt ergo fictio poetaruʒ deos dicere qui dij nõ ſũt: eoſq3 ſub deorum nominib9 in/ter ſe decertare ꝓpter ho/mines quos ꝓ ſtudio par/tium diligunt vel oderũt. Non procul autem a veri/tate dicit hanc eſſe fictio/nem: quoniam deorum ap/pellati vocabulis qui dij non ſunt: tales tamen de/ſcribuntur demones qua/ a les ſunt. Denicz hinc eſſe dicit homericam illam mi/neruam: que medijs ceti/bus graiũ cohibẽdo achil/li interuenit. Q2 ergo mi/neruaʒ illa fuerit/ poeticum vult eſſe figmentum: eo ꝙ mineruam deam putat: eã q3 inter deos quos omnes bonos beatoſq3 credit in alta etherea ſede collocat procul a cõuerſatiõe mor/talium. Q2 autẽ aliq̃s de/mon fuerit grecis fauens/ troianiſq3 cõtrarius: ſicut alius aduerſus grecos tro/ianorũ opitulator: quẽ ve/neris ſeu martis noie ideʒ poeta cõmẽorat: quos de/os iſte talia non agẽtes in celeſtibus habitatiõibus ponit: et hi demones pro his quos amabant contra eos quos oderant inter ſe decertauerint: hoc non ꝓ/cul a v̈itate poetas dixiſſe confeſſus eſt. De his quip/pe iſta dixerunt: quos ho/minib9 ſimili motu cordis ꝛ ſalo mentis per omnes co/gitationũ eſtus fluctuare teſtat᷑: vt poſſent amores ꝛ odia: nõ pro iuſticia/ ſed ſicut popul9 ſimilis eorum

in venatoribus et aurigis/ ſm ſuarum ſtudia partiũ ꝓ alijs aduerſus alios ex/ercere. Id eñ videtur phi/loſophus curaſſe platoni/cus: ne cũ hec a poetis ca/nerentur: non a demonib9 medijs/ ſed ab ipſis dijs: quorũ nomĩa poete fingẽ/do ponũt/ fieri crederent.

ℂ De dijs celeſtib9 ꝛ demonibus aereis hominibuſq3 terrenis apuleij platonici diffi/nitio. Capitulũ. VIII.

Quid illa ipa diffi/ c nitio demonuʒ: Parum ne intuẽ/da eſt: vbi certe omnes de/terminando cõplexus eſt: Q2 ait demones eſſe gene/re aĩalia/ animo paſſiua/ mente rationalia/ corpore aerea/ tempore eterna. In quib9 quincz commemo/ratis nihil dixit omnino ꝙ demones cum bonis ſal/tem hominibus id viderẽ/tur habere cõmune/ quod non eſſet in malis. Nam ipſos homines cũ aliquã/do latius deſcribendo cõ/plecteretur/ ſuo loco de il/lis dicẽs tanq3 de infimis atq3 terrenis: cum prius di/xiſſet de celeſtibus dijs: vt cõmendatis duabus par/tibus ex ſummo et infimo ad vltimũ tertio loco de medijs demonibus loque/retur. Igitur homines in/quit ratione plaudentes/ oratione pollẽtes immor/talibus animis/ moribun/dis membris/ leuib9 et an/xijs mentibus/ brutis ꝛ ob/noxijs corporibus/ diſſimi/libus moribus/ ſimilib9 er/roribus/ peruicaci audacia/ pertinaci ſpe/ caſſo labore fortuna caduca: ſingilla/tim mortales: cuncti ta/mẽ in vniuerſo genere ꝑpe/tui: viciſſim ſufficienda ꝓ/le mutabiles/ volucri tem/pore/ tarda ſapientia/ cita morte/ querula vita/ ter/ras incolunt.

pugnabant homi/nes cõtra beſtias. Aurigas vero di/cit ꝓpter ludos cir/cenſes: qui ꝛ certa/mẽ q̃drigaꝝ appel/lati ſunt: vt i hiſto/ria alexãdri hr̃.

Expo. ca. VIII.

Quid illa ipſa diffi/ c nitio rc. In hoc caplo ꝓbat augu/ſtin9 omnes demo/nes eſſe malos ex diffinitione demo/num/ quam ponit apulei9 in libro de deo ſocratis/ poſt medium. Que dif/finitio etiã poſita eſt ſupra libro. viij ca. xvj. Ex qua dif/finitiõe auguſtin9 narrat ꝛ arguit ſic Apuleius poſuit tria genera aĩma/lium rationaliũ. ſ. deos/ demones/ et homies: demões medios iter deos ꝛ homines: deſcri/bendo vero deos i eodẽ libro/ ꝛ tan/gens illud quod i eis excellit/ attri/buit eis felicitatẽ/ deſcribẽdo ĩo ho/mines in eodem li/bro poſt principiũ tangit nõ ſolum il/lud qđ eſt oĩm ho/minũ/ ſed etiaʒ qđ eſt excellẽtie ꝛ bo/nitatis paucorũ. ſ. ſapiẽtiam quã ali/qui tarde ꝛ cum la/bore acquirũt. Sʒ diffiniẽs demões/ ꝛ tangẽs ea in qui/bus cum hoib9 cõ/ueniũt: nihil oĩno attribuit eis qđ ẽ cõe tm̃ bonis ho/ib9 ꝛ ipſis: nec aliqđ i q̃ ꝯueniãt cũ dijs q̃ ad illđ i q̃ deorũ bõitas ꝛ excellẽtia exiſtit: nã ſi ponere/ret demões cũ dijs ꝯuenire q̃ ad eternitatẽ corpoꝝ/ nõ tñ q̃ ad puritatẽ aĩo/rum i paſſiõib9 q̃s turbelas vocat: im/mo i h ſepat deos a demonib9: q̃ ap/paret ꝙ ſenſit oẽs demões malos eẽ q̃uis non auderet hoc expſſe dicere.

A

Apulei9 in lib. de deo ſocrat.

B

C ¶ Cum hinc tam multa diceret que ad plurimos hoies ptinent: nūqd illud etiā tacuit qđ nouerat esse paucorum, vbi ait: tarda sapiētia, cita morte. Qđ si ptermisisset, nllō mō recte gen⁹ hūanū dscriptionis hui⁹ tam intēta diligētia termiasset. Cum vo deoꝝ excellētiā cōmendaret, ipam beatitudinem quo volūt hoies per sapiētiā puenire, in eis affirmauit excellere. Proinde si aliquos dęmōes bonos vellet intelligi: aliquid etiā in ipsoꝝ descriptione poneret: vñ vel cū dijs aliquā beatitudinis partē, vel cū hoib⁹ qualēcūqꝫ sapiētiam putarent habere cōmunē. Nunc vo nullum bonum eoꝝ cōmemorauit: quo boni discernerent a malis: q̄uis ꝛ eoꝝ malicię liberius exprimēdę peperçit: nō tam ne ipsos q̄ ne cultores eoꝝ apud quos loquebat offen- D deret. Significauit tamen prudentib⁹ quid de illis sentire deberēt qn̄quidē deos q̄s oēs bonos beatosqꝫ credi voluit, ab eoꝝ passiōibus atqꝫ vt ait ipse turbelis oimodo separauit, sola illos corporū eternitate coniūgēs: animo aūt nō dijs, sed hoib⁹ similes dęmones aptissime inculcās: ꝛ hoc nō sapiētię bono: cui⁹ ꝛ hoies possunt esse participes, sed pturbatione passionū: q̄ stultis malisqꝫ dñat: a sapiētib⁹ vo ꝛ bonis ita regit vt malint eā non habere q̄ vincere. Nam si nō corpoꝝ ꝟ animoꝝ eternitatē cū dijs hre dęmones vellet intelligi: non vtiqꝫ hoies ab hui⁹ rei cōsortio separet: quia ꝛ hominib⁹ eternos esse animos, pculdubio sicut platonic⁹ sentit. Idea cum hoc gen⁹ animantiū describeret, imortalib⁹ animis, moribūdis mēbris dixit esse hoies.

Sexta veritas ¶ Sexta veritas, ꝙ sapiētes inter homines pauci sunt. Allegat aug⁹ illud dictū apulei dicētis: Rara sapientia, cita mors, querula vita terras incolunt. Et dicit augustin⁹, ꝙ nouerat sapientiā esse paucoꝝ. Ex quo dicto sequuntur due coclusiōes. Prima est, ꝙ plures homines sūt fatui q̄ sapiētes: quia rara inquit sapientia. Secunda, ꝙ plures sunt hoies vitiosi q̄ virtuosi: quia nullus fatuus potest esse vtuosus cū prudentia sit respectu vtutū moraliū: quā stultus non potest habere. Sed oritur dubiū: quia ista que sunt naturalia, eueniunt vt in pluribus: sed virtus est magis naturalis q̄ vitiū homini inquātū homo: vt supra fuit ostēsum: ergo in pluribus sunt virtuosi. Dicitur autē ꝙ qui diligēter inuestigaret bona moralia, sunt magis in hominibus multiplicata q̄ vitia: alioquin non posset stare mūdana politia: tamen quia nullū dicimus simpliciter virtuosum nisi habeat oēm virtutē ad ipsum pertinentē: ꝛ tamē dicim⁹ vitiosum quantūcūqꝫ habeat vnicū vitiū: ideo plures sunt vitiosi: sicut in omni perfectiōe pauci sūt excellētes: quēadmodum pulchritudo naturalis est in hominibus ꝟm decētiam humanam: ꝛ ideo plures sunt pulchri q̄ turpes in gradu remisso: sed pulchri i gradu excellentiori sunt pauci: ꝛ illos solos dicimus esse pulchros.

Abstrata

¶ An amicitia cęlestium deoꝝ per intercessionem dęmonū possit homini prouideri. Capitulum IX.

A Ac per hoc si pptea cōem cū dijs eternitatē non habent hoies, quia corpe sunt mortales: pptera ergo demones habēt, quia corpe sunt imortales: q̄les igit mediatores sūt iter hoies et deos p q̄s ad deoꝝ amicitias homines ambiant, qui hoc cū hoib⁹ habent deteri⁹, qđ est in animāte melius. i. animū: hoc aūt habent cū dijs melius, quod est in animante deterius. i. corpus. ¶ Cū enī animās, id ē animal ex aīa cōstet et corpore: quoꝝ duorum aīma est vtiqꝫ corpore melior: etsi vitiosa ꝛ ifirma melior certe corpore etiā sanissimo atqꝫ firmissimo quoniā ei⁹ natura excellentior: nec labe vitioꝝ postponit corpori: sicut aurū etiā sordiduz argento seu plūbo licꝫ purissimo carius estimat. Isti mediatores deoꝝ ꝛ hominum: p quos interpositos diuinis hūana iungūtur: cū dijs hñt corpus eternum vitiosum autem cum hominibus animū: quasi religio qua volunt dijs hoies p dęmones iūgi in corpe sit, nō i animi cōstituta. Quę nā tandem istos mediatores falsos atqꝫ fallaces quasi capite deorsum nequitia vel pęna suspendit, vt ipse

Septima veritas Septima veritas, ꝙ anial ex aīa ꝛ corpe cōstat: quorū anima quātūcūqꝫ vitiosa est, melior est corpore quātūcūqꝫ bene disposito: sicut dī ꝙ aurꝫ lꝫ sordidū argento q̄uis purissimo carius estimatur. Ex q̄ dicto sequūt due pclusiōes. Prima ē, ꝙ demones sunt meliores hominibus quātūcūqꝫ sanctis: quia sicut aīa vitiosa excellit corp⁹ q̄dcunqꝫ, ppter excellētiorē naturam: ita substātia spiritual omnem substātiaꝫ corpalē. Secūda cōclusio, ꝙ meliores sū angeli q̄buscunqꝫ animab⁹ separatis quātūcūqꝫ beat: quia maior est excellentia nature, ꝟm quā angeli superāt illas: cuꝫ ista sit excellētia de genere substātię: q̄ excellētia gratię, que est quedā forma accidētalis: ꝛ ideo isto modo ponūtur meliores etiā aīa christi. Sꝫ oritur dubiuꝫ: qꝛ posuit supius hoies bonos eē meliores dęmōib⁹. Dicit aūt ꝙ ibi loquebat de bonitate morali, hic loquit de animali.

B Expo. ca. IX. A Ac p hoc. a In hoc ca. arguit beat⁹ augustin⁹ ex diffinitiōe p̄dicta ad pbandū ꝙ oēs dęmones sunt mali ꝛ ꝙ nō sunt adhibēdi tāq̄ mediatores iter nos et deos. Et hoc, qꝛ sicut patet ex ipa diffinitione eoꝝ ipsi habent aios ꝛ corpa: qđ etiaꝫ de dijs ꝛ hoibus sensit apuleius. Corp⁹ autē deterius est aīmo, vt pbat p dictū salustij in catilinario in principio, qui sic dicit: Animi impio corporis seruitio magis vtimur: alterū nobis cū dijs alterū cōe est cū beluis. Dęmōes vo cū dijs cōueniūt quātū ad bonā dispositionē corpis. i. ad eternitatē corpoꝝ: vt patet ex diffinitione ipsa: sed q̄ntū ad ai dispositionē solū conueniunt cum malis hoib⁹: ergo sunt deteriores ꝛ miseriores q̄ boni hoies: imo simpliciter sūt miseri: quia pars que deberet eē superior. s. anim⁹, pēdet deorsum versus malos homines cum quibus conuenit. B

riorē aīalis partē.i.corpꝰ cū supiorībꝰ: supe/
riorē vō.i.animū cū inferiorībꝰ habeāt: ⁊ cū
dijs celestibꝰ in pte seruiēte ꝯiuncti: cū hoi/
bus aūt terrestribꝰ in pte dñante sint miseri
Corpꝰ qppe† seruū est: sicut etiā salustiꝰ ait:
animi impio/corpis seruitio magis vtimur
Adiunxit aūt ille: alterꝫ nobis cū dijs/alterꝫ
cū beluis cōe est: qm̄ de hoībꝰ loq̄bat̄: q̄bus
sicut beluis mortale corpꝰ est. Isti aūt quos
inter nos ⁊ deos mediatores nobis pħi ꝓui
derūt: possunt q̄dē dicere de animo ⁊ corpe
alterꝫ nobis cū dijs/alterꝫ cū hoībꝰ cōe est: ꝫ
sicut dixi tanq̄ in puersum ligati atq̄ suspē
si: seruū corpꝰ cū dijs beatis/dñm animū cū
hoībꝰ miseris habētes: pte iferiore exaltati/
supiore deiecti. Vñ etiā si quisq̄ ꝓpter hoc
eos putauerit imortalitatē hr̄e cum dijs: qꝛ
nulla morte sicut aīalū terrestriū animi eo/
rum soluunt̄ a corpe: nec sic existimādū est
eorū corpus tanq̄ honoratorꝫ eternū vehi/
culū/ꝫ eternū vinculū dānādorꝫ.

¶ Qꝛ ꝫm platonis sentētiā minꝰ mi seri sunt homines in corpe mortali q̄ demones in eterno: Capitm. X.

PLotini certe nostre memorie vicinis tē/
poribꝰ plato/
nē ceteris ex/
cellētiꝰ intel/
lexisse laudat̄
Is cū de hūa
nis animis a/
geret: Pat̄ in
q̄t misericors
mortalia illis
vincula facie
bat. Ita hoc ipz
qđ mortales
sūt hoīes cor
pore/ad mise
ricordiaz dei
patris ptinere
arbitratꝰ est:
ne semp huiꝰ
vite miseria teneant̄. Hac mi
sericordia indigne iudicata ē
iniquitas demonū: que in ani
mi passiui miseria nō mortale
sicut homines/sed eternū cor
pus accepit. Essent quippe fe
liciores hoībꝰ/ si mortale cuz
eis haberent corpus/⁊ cū dijs
beatū animū. Essent autē pa/
res hominibus/si cum
animo misero saltem
mortale cum eis ha/
bere meruissent et cor/
pus: si tamen acquire/
rent aliquid pietatis/
vt ab erumnis vel in
morte requiescerent.
Nūc vero non solum
feliciores hominibus
non sunt animo mise/
ro: sed etiam miserio/
res sunt perpetuo cor/
poris vinculo. Non
enim aliqua pietatis
et sapientie disciplina
proficientes / intelligi
voluit ex demonibus
fieri deos: cum apertis
sime dixerit demones
eternos.

¶ De opinione platonicoruz: qui putāt animas hominum demones esse post corpora. Capitulum XI

DIcit quidem et animas ho/
minuz demo/
nes esse: et ex homini/
bus fieri lares/laruas/
et manes. Lares si me
riti boni sunt: lemures
seu laruas si mali: ma/
nes autem deos dicūt
sed incertum est bono
rum eos seu malorum
esse meritorū. In qua
opinione quātam vo/
raginē aperiant sectā/
tibꝰ perditisq̄ moribꝰ
quis non videat: si vel
paululum attendat?
Quandoquidem quā
libet nequam fuerint
homines: vel laruas se
fieri dum opinantur/
vel dum manes deos:
tāto peiores fiūt/quā/
to sunt nocendi cupi/
diores: vt etiam qui/
busdam sacrificijs tan
q̄ diuinis honoribus
post mortem se inuita
ri opinent̄ vt noceant

ibi. Et macro. sup so/
niū scipionis dicit sic:
Plotinus inter philo
sophie ꝓfessores cum
platone princeps ē ⁊c̄.
b ¶ Nō enī aliqua
pietatis ⁊c̄. Hic ex/
cludit singularit̄ quā/
dam falsam estimatio
nem/quā quis posset
habere de mente apu
lei: quia posset q̄s esti
mare q̄ mētis sue fuit
dicere/q̄ ex demōibꝰ
fiunt dij per ꝓfectum
sapientie: ⁊ posset ista
estimatio originē tra/
here ab his que dicit
apuleiꝰ de hominibꝰ/
quos posuit in demo/
nes conuerti post mor/
tem: vt patet in seque
ti ca. sed hanc estima/
tionē de demonibꝰ ex/
cludit: ⁊ pꝫ exꝰ istō.

a PLotinꝰ certe ⁊c̄. In hoc cap. ꝓbat augꝰ q̄ demones nō sūt minꝰ miseri qꝛ corpa habent etna. Et facit hic duo. Quia primo ꝓbat q̄ exquo sunt animo passiui/sūt eo ipso miseriores. Adducit vō ad hoc dictū plotini platonici: quē dicit vicinū tpibus sue memorie. De ipō vō dicit ꝯtra academicos li. iij. sic. Os platonis phia purgatissimū ⁊ lucidissimū dimotis nubibꝰ erroris emicuit maxie in plotino: qui platonicꝰ phs ita ei similis iudicatus est/vt simul eos vixisse: tantū aūt tē poris interesse/vt in hoc ille.i. in plotino plato reuixisse putādus sit. Hec

¶ Octaus vitas q̄ plotinꝰ q̄ meliꝰ intellexisse videtur platonē/plus laudat̄ q̄ ceteri eius discipuli. Is cum de humanis animis ageret: pater inquit misericors mortalia illis vincula faciebat. Vñ dicit augꝰ q̄ mortalitatē humanā platonici nō reducebāt in nostrā penā/ sed in diuinā clemētiā. Intelligēdū tñ ad istius declarationem/q̄ platonici pōebāt aīam corpi vniri sicut carceri: vt patꝫ in eodē libro: ⁊ sic mole corporis aggrauari: ⁊ iō dissolutionē corporis tanq̄ vinculi dicebāt anime esse optatam.

Expositio ca. XI.
DIcit quidē et aīas hoim ⁊c̄. In hoc cap. ponit augustinꝰ doctrinā apulei de hominibꝰ post mortē: que multuz est periculosa: quia bonis moribꝰ nociua. Sumitur aūt illud qđ hic allegat̄ ex libro de deo socratis. Et est aduertendū q̄ apuleius licꝫ poneret animas ꝯuerti in demones: non sic intellexit/q̄ videlꝫ efficerent̄ demōes ꝑ naturā seu ꝑ essentia/sꝫ solum per quandā participationem/eo modo quo nos dicimꝰ ex hoībus deos fieri: iuxta illud Ps. Ego dixi dij estis ⁊c̄. Facit autē in hoc ca. tria. Quia primo ponit opinionem eius de conuersiōe animarꝫ: quas dicit ꝯuerti in demones/vel fieri demones. Tamē demones ex hominibꝰ factos distinguit in duo genera. s. in lares et lemures seu laruas: animas vō ipas distiguit i tria genera: videlicet in lares/ lemures seu laruas ⁊ manes quos deos esse dicit. Secū do ibi: d ¶ In qua opinione ⁊c̄. Ostendit quanti mali occasio sit opinio predicta Nam quia creditur/ ꝫ q̄ sic post

Margin: Ad seruus Salustiꝰ in catilinario. — C — a A Octaus vitas — b — c — d — A Apuleius li. de deo socrat. — B — B

B q anime post mortē fiāt laruę vł manes ad nocendū
cupidi: ideo sacrificaƀ eis vt nō noceāt. Et ē sciendū
φ q̄ sic sacrificāt ꝓprie dicūƀ necromātici. Nā ɓm Isi
alr† frustratio/nibus. doꝛ li. viij. etymologiaꝝ: necromātici sunt q̄ꝛ † ꝑca/
ciōibus videnƀ resuscitati mortui diuīare ꝛ ad inter/
rogata rńdere: ad q̄s su
C scitādos cadauerū san/
guis adiciƀ: d q̄ etiā lo/
quiƀ aug⁹ li. vij. ca. xxxv
Tertio ibi: a ℭ Lar/
uas quippe ⁊c̄. Expo
nit dictā opinionē q̄ꝛtū
ad laruas: q̄s dixit de/
mones noxios ex homi
nibus factos. Isidorus
vero li. viij. etymologi/
aꝝ idem dicit: ꝛ addit φ
eoꝛum natura est terrere
paruulos et in angulis
garrire tenebrosis: eos/
dem vero demones vo
cat Apuleius laruas et
lemures. Dicit autem
Ouidius li. v. de fastis
φ remuria dicta sunt fe
sta quę romulus animę
fratris sui remi celebra/
B uit: ꝛ a romānis in maio
celebrata sunt: processu
vero tp̄is mutata p̄ma
littera. s. r. in. l. dicta sūt
lemuria festa illa: et in/
de venit vt etiā aię de/
functoꝝ lemures dice/
Apuleius li. d deo socratis. renƀ. Lares aūt appel/
lanƀ dij patrij. Sꝫ apu/
leius vocat lares gene/
raliter oēs aias bonas:
ꝛ q̄s eudemones. i. bea
tos vel bonos demōes
esse dicit. Quid autem
sint manes ɓm apuleiū
patet in p̄ncipio huius
capli: Quis alij ꝑ manes
D intelligāt deos mortuo
rū: q̄ꝛ ptātem dicūt esse
inƀ lunā ꝛ terrā: vt pa/
tet ꝑ lucanū li. ix. De di
stinctiōe vero aiaꝝ di/
uersę sunt opiniōes gē/
tiliū. Nā apuleius di/
stinxit vno mō vt ꝫ pa/
tet: ꝛ labeo alio mō: vt
patet. s. lib. ij. ca. xliij. ꝛ
alij alio mō: vt ibidē di/
xi: ꝛ ideo ꝑ manes ꝛ la/
res etiā diuersi diuersa
intelligūt.

Expositio Ca. XIII

b Sed nunc de his
alr† succidua. agimus ⁊c̄. In ꝫ
caplo ꝓbat aug⁹ oēs de
mones esse malos seu
miseros ex his quę apu
leius attribuit dijs ꝛ ho
minibus q̄bus abinuicē
distinguunƀ ɓm ipsum.
Et facit hic duo. Nā p̄/
mo ponit dicta apuleij
ex quibus patet φ ipse

a Laruas quippe dicit
esse noxios demones
ex hominibus factos.
Sꝫ hinc alia questio
est. Inde autem phi/
bet appellari grece be
atos eudemōes: φ bo
ni sint animi: hoc ē bo
ni demones: animos
quoq3 hominū demo
nes esse ꝯfirmāt.

ℭ De ternis con
trarijs quibus se
cundū platōicos
demonum homi/
numq3 natura di/
stinguitur. Ca. XIII

b Sed nūc d his
agimus: quos
in natura pro
pria descripsit inƀ de/
os ꝛ homines genere
animalia/ mente ratio
nalia/ animo passiua/
corpore aerea/ tempo
re eterna. Nempe cum
prius deos in sublimi
cęlo: homines autem
in terra infima disiun
ctos locis ꝛ naturę di
gnitate secerneret: ita
conclusit: Habetis in/
quit interim bina ani
malia: deos ab homi/
nibus plurimum dif/
ferentes: loci sublimi/
tate/ vitę perpetuita/
te/ naturę perfectione:
nullo inter se propin/
quo cōmunicatu: cum
et habitacula summa
ab infimis tanta inter
capedo fastigij dispe/
scat: et viuacitas illic
eterna ꝛ indefecta sit:
hic caduca ꝛ † succisi/
ua: et ingenia illa ad
beatitudinem subli/
mata: hęc ad miseri/
as infimata: hic cęle/
stia/ ibi terrena video
cōmemorata: contra/
ria de duabus natu/
rę partibus vltimis:
id est summis atq3 in/
fimis. Nam tria quę
proposuit de dijs lau/
dabilia: eadem repe/
tiuit alijs quidem ver
bis: vt eis alia tria ad
uersa ex hominibus
redderet. Tria deo/
rum hęc sunt: loci sub
limitas/ vitę perpetui
tas/ perfectio naturę.
Hęc alijs verbis ita
repetiuit: vt eis tria
contraria humanę cō
ditionis opponeret:
cum et habitacula in/
quit summa ab infi/
mis tanta intercape/
do fastigij dispescat:
quia dixerat loci sub/
limitatem. Et viuaci/
tas illic inquit ęter/
na et indefecta sit: hic
caduca et † succisiua:
quia dixerat vitę per/
petuitatem. Et inge/
nia illa inquit ad be/
atitudinem sublima/
ta: hęc ad miserias in/
fimata: nullo inter se
propinquo inquit cō/
municatu: quia dixe/
rat naturę perfectio/
nem. Tria igitur ab
eo posita sunt deorū:
id est locus sublimis/
ęternitas/ beatitudo:
et his contraria tria
hominum: id est lo/
cus infimus/ mortali/
tas/ miseria. Inter hęc c
terna deorum et ho/
minum: quoniam de/
mones medios posu/
it: de loco nulla est controuersia. Inter sub
lime quippe et infimum: medius locus ap/
tissime habetur et dicitur. Cętera bina re/
stant: quibus cura attentioꝛ adhibenda est
quemadmodum vel aliena esse a demoni/
bus ostendantur: vel sic eis distribuantur
vt medietas videtur exposcere: sed ab eis
aliena esse non possunt. Non eñ sicut dici/

sta bina alalia. i. deos ꝛ hoīes distinguit tribus dif/
ferentijs oppositis: cuius oppositiōis vna ps cōpe/
tit dijs ꝛ altera ps hoībus: distinguunƀ eñ loci sub/
limitate ꝛ eius opposito. s. infimitate: cū habitacu/
la sūma/ q̄ sunt deoꝝ/ ab infimis q̄ sunt hominū tāta
intercapedo. i. spacium
fastigij: dispescat. i. se/
paret vel diuidat. Di/
stinguunƀ etiā ęternita/
te ꝛ eius opposito: cum
illic sit. s. apud deos ęt/
na viuacitas ꝛ īdefecta
hic aūt. s. apud hoīes
sit viuacitas caduca et
succisiua. i. succedens ꝛ
trāsiens. Distinguunƀ
etiā beatitudine ꝛ eius
opposito: cū ingenia il/
la. s. deoꝝ sint ad beati/
tudinē sublimata: hęc au
tē. s. igenia hominū sint
ad miserias infimata. i.
depressa. Secundo ibi:
c ℭ Inter hęc terna
deoꝝ et hominū ⁊c̄.
Probat ex dictis ꝓposi
tū: ꝛ arguit sic: Demo/
nes ɓm apuleiū sūt me/
dij inƀ deos ꝛ hoīes: er
go medio mō se habēt
ad ꝯditiōes hominū et
deoꝝ. Qd pōt dupl'r
intelligi: q̄ꝛ vel nec ha/
bēt ꝯditiōes deoꝝ nec
hoīuꝫ: sicut illd qd dicit
mediū inƀ duo extrema alr† succidua.
ꝑ abnegationē vtriusq3
vł medietatē ꝯditionū
ꝑticipāt vtroꝝūq3. Ve/
rū ē aūt φ q̄ꝛtū ad p̄mā
oppositionē seu ꝯtrarietatē
conditionum: quę scili/
cet ē sublimitatē ꝛ infimi
tatē loci demōes medio
mō se habēt ɓm ipsum:
q̄ꝛ nō sunt in loco supre
mo: nec in infimo: sꝫ in
medio. s. in aere. Et ideo
restat inq̄rendū de alijs
duabus cōtrarietatib⁹:
quō videlicet demones
se habeāt ad ptes illaꝝ
ꝯtrarietatū: nō aūt pōt
dici φ medio mō negā/
do videlicet vtrāq3 ꝑtē
cōtrarietatis vtriusq3 a
demonibus: ꝛ faciendo C
vtrāq3 alienā ab ipsis:
q̄ꝛ tūc nō essent ęterni/
ꝫ nec tempales

F nec tempalea/nec beati nec miseri: ergo se habēt ad illas ptes ꝗ̄dictarū ꝯtrarietatū: sicut me dictas exposcit: vt. s. habeāt medietatē illaꝝ. i. duas ptes illaꝝ duaꝝ ꝯ trarietatū: in quaꝝ vna cōueniāt cū dijs: ⁊ in altera cū hoībus: sed ꝗ̄tuꝫ ad cōtrarietatē ꝗ̄ est inter eternū ⁊ tempale/cō ueniūt cū dijs in vna pte cōtrarietatē. s. in eternitate: ergo ad cōtrarietatē aliā q̄. s. est int̄ beatitudinē ⁊ miseriā cōueniūt cuꝫ hoībus in aliā pte eius: sed illa nō est beatitudo: cū hoīes ꝯm ipsum nō sint beati: ergo cōueniūt cū hoībus in miseria.

D

Expositio Ca. XIII

a Est itaq; scdm platonicos ⁊c. In hoc capl'o ostendit beatus aug⁹ ex rōne mediatiōis/ quā apuleius demōibus attribuit/ꝙ ipsi sunt miseri. Et facit hic tria. Nā pmo ostendit ex diffinitiōe demonū quā dat apuleius: ꝙ ipse nō posuit rōnabiliter eos esse medios int̄ deos ⁊ hoīes: qđ tñ ipse conatus est facere: vt patet. s. li. viij. ca. xiiij. Scđo ibi: b Sed plane ⁊c. Ostēdit quō iuxta dictā diffinitionē pñt poni medij: videlicet ꝯm naturā. Et ideo loquit̄ aug⁹ hic ⁊ etiam supra de medio ꝯm naturā vel equalitatē aliquā ⁊ eque distantiā ab extremis. Ex quo vno mō quo pñt pōi medij/ ꝯcludit eos eē miseros: ⁊ p ꝯsequēs fuisse ⁊ esse malos: nā in demonib⁹ idē est fuisse malū: ⁊ esse malum. Tertio ibi: c Si igit̄ beati recte dicunt̄ ⁊c. Ostendit ꝙ dato ꝙ sint aliqui eudemōes. i. boni ⁊ beati demones: tñ ipsi nō sunt medij inter deuꝫ ⁊ hoīes: ⁊ loquit̄ de medio sicut prius. Et patet intētio augustini.

mus locuꝫ mediū nec esse summuꝫ nec infimum: ita demones cū sint animalia rationalia: nec beatos esse nec miseros: sicuti sunt arbusta vel pecora: que sunt sensus vel rationis expertia recte possum⁹ dicere. Quoꝝ ergo ratio mentibus inest: aut miseros esse: aut beatos esse necesse est. Item non possumus recte dicere: nec mortales esse demōes nec eternos. Omnia nāq; viuētia aut in eternum viuūt: aut finiūt morte qđ viuūt. Iam vero iste tempe eternos demones dixit: quid igitur restat: nisi vt hi medij de duob⁹ summis vnum habeant/⁊ de duobus infimis alterum? Nam si vtraq; de imis habebūt: aut vtraq; de sūmis: medij non erunt: sed in alterutram partē vl' resiliūt vel recidunt. Quia ergo his binis/sicut demōstratum est/ carere vtrisq; non possunt: exceptis ex vtraq; parte singulis mediabunt̄. Ac p hoc qꝛ de infimis habere non possunt eternitatem que ibi nō est vnuꝫ hoc de summis habent: ⁊ ideo nō est alterum ad complendā medietatē suā: qđ de infimis habeāt nisi miseriam.

Quō demōes si nec cū dijs beati nec cum hominibus sunt miseri: inter vtramq; partem sine vtriusq; cōmuniōe sunt medij. Ca. XIII

a A Est itaq; ꝯm platonicos sublimium deoꝝ: vel beata eternitas: vl' eterna beatitudo: hominuꝫ vero infimoꝝ vel miseria mortalis/vl' mortalitas misera. Demonū aūt medioꝝ vel misera eternitas/ vel eterna miseria. Nam ⁊ quinq; illis que in definitione demonū posuit: non eos medios sicut pmittebat ostendit: quoniā tria dixit eos habere nobiscū: ꝙ genere animalia: ꝙ mente rōnalia: ꝙ animo passiua sunt: cum dijs autem vnum: ꝙ tempe eterna: et vnum pprium/ ꝙ corpore aerea. Quomodo ergo medij: quando vnum habent cum summis: tria cum infimis? Quis non videat relicta medietate/ ꝗ̄tum inclinent̄ ⁊ deprimant̄ in infima? Sed plane ibi etiaꝫ medij possunt ita inueniri: vt vnum habeant pprium quod est corpus aereum: sicut ⁊ illi de summis atq; infimis singula ppria dij corpus ethereum hominesq; terrenuꝫ: duo vero cōmunia sint omnibus: ꝙ genere sunt animalia/⁊ mente rationalia. Nā et ipse cū de dijs ⁊ hominibus loqueret̄: habetis inquit bina animalia. Et non solent isti deos nisi rationales mente perhibere. Duo sunt residua: ꝙ sunt animo passiua: ⁊ tempe eterna. Quoꝝ habent vnum cum infimis: cum summis alterum: vt pportionali ratione librata: medietas neq; sustollat̄ in summa: neq; in infima deprimat̄. Ipsa est autem illa demonū misera eternitas/vel eterna miseria. Qui enī ait animo passiua: etiam misera dixisset: nisi p eoꝝ cultoribus erubuisset. Porro quia pvidentia summi dei: sicut etiaꝫ ipsi fatent̄: non fortuita temeritate regit̄ mundus: nunq; esset istoꝝ eterna miseria: nisi esset magna malicia. Si igitur beati recte dicunt̄ eudemones: non sunt eudemones quos int̄ homīes ⁊ deos isti in medio locauerūt. Quis ergo est locus bonoꝝ demonū: si supra homines/infra deos/isti p beant adiutoriū/illis ministeriū? Si enī boni eterniq; sunt: pfecto ⁊ beati sunt. Eterna aūt beatitudo medios eos eē nō sinit: qꝛ multū dijs cōparat: multūq; ab hoībus separat. Unde frustra isti conabunt̄ ostēdere quō demones boni: si immortales sunt et beati: recte medij cōstituant̄ inter deos immortales ac beatos: ⁊ homīes mortales ac miseros. Cū enī vtrūq; habeant cum dijs: ⁊ beatitudinē scilicet ⁊ immortalitateꝫ: nihil aūt hoꝝ cū hoībus ⁊ miseris ⁊ mortalibus: quō non potius remoti sunt ab hoībus ꝗ̄ dijs coniuncti: ꝗ̄ inter vtrosq; medij constituti? Tūc enī medij essent si haberent ⁊ ipsi duo quedā sua: non cum binis alterutrorum: sed cum singulis vtroꝝūq; cōmunia: sicut homo medium quiddaꝫ est inter pecora ⁊ angelos: vt quia pecus est animal irrationale atq; mortale: angelus autem animal rationale ⁊ immortale: medius homo esset inferior angelis/superior pecoribus: ha/ B b C c

b Expositio Ca. XIIII

Utrū et beatus &c. In hoc caplo beatus Aug⁹ inqrit an aliqs hō possit esse medius cōueniēter ꝛ mediator inter deos ꝛ hoies alios: ꝛ qꝛ hoc videt̃ dependere ex q̃stione alia: ideo illā p̄mo ponit cū diuersitate opinionū circa eā: ꝛ ostēdit ꝙ iuxta opinionem vnā q̄ tñ minus videt̃ esse vera/rōnabilius poneret̃: ꝙ homo aliqs mediaret int̃ deos et hoies alios: q̄ꝫ ꝙ demones mediarēt. Et patet totū. bene cum pecoribus mortalitatē: rationē vero cum angelis/animal rationale mortale. Ita ergo cum q̄rimus medium int̃ beatos immortales/miserosq̧ mortales: hoc inuenire debem⁹: quod aut mortale sit beatū: aut immortale sit miserum.

An homines cū sint mortales: possint vera beatitudine esse felices.

a Utrum ꝛ beatus ꝛ mortalis homo esse possit/magna est inter homines q̄stio. Ca. XIIII. Quidam eñ cōditionem suam humilius inspexerūt: negauerūtq̧ hominem capacem esse beatitudinis posse q̄diu mortaliter viuit. Quidā vero extulerūt se: ꝛ ausi sunt dicere sapiētie compotes: btōs esse posse mortales. Qḋ si ita est: cur non ipsi potius medij cōstituūtur int̃ mortales miseros: ꝛ immortales beatos: beatitudinem habētes cū immortalibus beatis: mortalitatem cum mortalibus miseris? Profecto eñ si beati sunt: inuidēt nemini. Naz quid miserius inuidentia? Et ideo mortalibus miseris q̄tuz possunt ad cōsequendam beatitudinem consulant: vt etiam immortales valeant esse post mortem: ꝛ angelis immortalibus beatisq̧ coniungi.

Bona veritas — Bona veritas: ꝙ nihil est miserius inuidia. Qꝛ autem inuidia sit suprema miseria declarat̃: qꝛ magna miseria est cū quis tristat̃ de malo: qꝛ in tali tristicia cōsistit pena demonū/que ponitur magna. Et maior miseria cū qs gaudet de malo: qꝛ illud malū quod ē cōtra naturā/est maius malū q̄ꝫ illud qḋ est f̃m naturā: eo ꝙ magis contradicit bono naturali: sꝫ tristari de malo nō est ꝯ naturā mali: gaudere aūt est ꝯ naturā eius: cū de natura sua malū sit odibile ꝛ triste: ergo illud est miserius. Tertio aūt maxima miseria est tristari de bono: qꝛ iste qui gaudet de malo/facit ꝯ naturā mali: iste aūt q̄ de bono tristat̃/facit ꝯ naturā boni: qḋ de natura sua est amabile: ꝛ q̄ntū fit ꝯ naturā meliorē/tāto miseria maior: ergo cū tristat̃ inuidus de bono/ipse est miserrimus. Intelligēdū tñ ꝙ miseria istius mūdi declarat̃ tripliciť. Primo: qꝛ affligi cū spe remūerationis est triste: ꝛ sine spe remūerationis est magis triste: sꝫ cū detrimēto est tristissimuz. Et ita est de inuido: q̄ de bono alterius cruciat̃: ꝛ talis cruciatus fit et in peccm. Secūdo: qꝛ sicut iste est bñ dispositus cui nō nocēt nec bona nec mala cibaria: sed iste male cui nocēt mala/q̄uis bona ꝓficiāt: qꝛ debilis/ita vt eius natura nō possit cōsumere: sꝫ iste pessime est dispositus: cui nō solū mala/sꝫ etiā bona ꝛ salubria nocēt: sicut inuidus/cui ista sunt afflictiua q̄ de natura sua sūt cōsolabilia. Tertio: qꝛ si inuido bonū est nociuū/ꝛ dū affligit̃ de bono alterius/cui nihil pōt facere in eius afflictiōe: ꝛ ideo miserrimus: qꝛ maxime passibilis sine alterius nocumēto: sicut arguit̃ de intēpato/si ꝓsequit̃ malū sine passione/q̄d faceret si passio adesset?

De mediatore dei et hominū homine christo iesu. Ca. XV

b Si aūt qḋ multo credibili⁹ ꝛ ꝓbabili⁹ disputat̃: oēs hoies q̄diu mortales sunt/etiam miseri sint necesse est: q̄rēdus est medius/q̄ nō solū homo/verum etiā deus sit: vt hoies ex mortali miseria ad beatā imortalitatem huius medij btā mortalitas interueniēdo ꝑducat: quē neq̧ non fieri mortalē oportebat: neq̧ ꝑmāere mortalē. Mortalis q̄ppe factus est: nō infirmata vbi diuinitate/sed carnis infirmitate suscepta: nō aūt ꝑmansit in ipsa carne mortalis quā resuscitauit a mortuis: q̄m ipse fructus est mediatiōis eius: vt nec ipsi ꝓpť q̄s liberādos mediator effect⁹ est: in ꝑpetua vel carnis morte remanerēt.

A Expositio Ca. XV

b Si aūt qḋ multo &c. In hoc caplo ostēdit aug⁹ ꝙ qs cōueniēter possit esse medius ꝛ mediator inter deū et homies. Et facit in hoc caplo duo: qꝛ p̄mo ostēdit ꝙ nullus btūs cōueniēter pōt esse medius/nisi sit mortalis: ꝛ ideo etiā beati āgeli nō possent esse medij ꝛ mediatores: sꝫ solus christus q̄ mortalis existēs ꝛ beatus fuit. Secūdo ibi: c Possunt aūt medij &c. Ostendit etiam quō āgeli mali pñt esse medij. Et facit hic duo: qꝛ p̄mo ostēdit ꝙ demones sunt medij: sed alio mō q̄ꝫ christus. Nā cuz sit duplex mediuz inter aliq̄: videlicet mediū cōiūgēs: sicut pūctus mediat int̃ ꝑtes duas lineę cōtinuę: ꝛ mediū disiungēs vel separās: sic mare est mediū int̃ africā ꝛ europā. Christus ē medius p̄mo mō: demōes sc̄do mō. Deide ibi: B Nec tñ

Proinde mediatorē inter nos ꝛ deū ꝛ mortalitatem habere oportuit transeuntē/ꝛ beatitudinem permanentem: vt per id quod transit/congrueret morituris: ꝛ ad id quod permanet/transferret ex mortuis. Boni igitur angeli int̃ miseros mortales/ꝛ beatos imortales medij esse nō possunt: qꝛ ipsi q̄ꝫ ꝛ beati ꝛ imortales sunt. Possunt aūt medij esse angeli mali: quia imortales sunt cuz illis: miseri cū istis. His cōtrarius est mediator bonus: qui aduersus eoꝝ imortalitatē ꝛ miseriā: ꝛ mortalis esse ad tēpus voluit ꝛ beatus in eternitate persistere potuit. Ac sic eos ꝛ imortales superbos ꝛ miseros noxios ne per imortalitatis iactantiā se ducerēt ad miseriā: ꝛ suę mortis humilitate ꝛ suę beatitudinis benignitate destruxit in eis: quorū corda per suā fidem mundans/ab illoꝝ īmundissima dominatione liberauit. Homo itaq̧ mortalis ꝛ miser longe seiunctus ab imortalibus ꝛ beatis: quid eligat medium per quod imortalitati ꝛ beatitudini copulet̃? Quod possit delectare in demonuz imortalitate/miserū est: quod possit offendere in christi mortalitate/iā non est. Ibi ergo cauēda est miseria sempiterna: hic mors timenda nō est: q̄ esse nō potuit sempiterna

1.timoth.2.b.

C τ beatitudo amāda est sempiterna. Ad hoc
quippe se interposuit medius imortalis τ
miser: vt ad imortalitatē beatā transire nō
sinat: qm̄ in hoc persistit quod impedit: id
est in ipsa miseria. Ad hoc autē se interpo/
suit mortalis τ beatus: vt mortalitate trās/
acta τ ex mortuis faceret imortales: qd̄ in se
resurgēdo mōstrauit: τ ex miseris beatos: qꝛ
beatitudo nunq̄ ab ipso discessit. Alius est
ergo medius malus q̄ sepat amicos: alius
bonus q̄ recōciliat inimicos. Et ideo multi
sunt medij sepatores: qꝛ multitudo q̄ beata
est/ vnius dei participatiōe fit beata. Cuius
pticipatiōis puatiōe misera multitudo ma/
lo ꝝ angeloꝝ: q̄ se opponit potius ad impedi/
mentū q̄ interponit ad beatitudinis adiu/
toriū: τ etiā ipsa multitudine obstrepit q̄dā/
modo ne possit ad illud vnū beatificū per/
uenire: ad qd̄ vt pduceremur: nō multis/ sed
vno mediatore opus erat: τ hoc eoipso cu/
ius pticipatiōe sumus beati: hoc est verbo
Joh.1.a dei: nō facto/ sed p quod facta sunt omnia.

a ¶ Nec tñ ob hoc me/
diator est: qꝛ verbū: τ
maxime q̄ppe imorta/
le: τ maxime beatū ver
bū longe est a morta/

¶ a ¶ Nec tamē ob hoc τc̄. Ostendit ꝑm quā naturā sit christus mediator.

libus miseris: sed mediator p qd̄ homo eo/
ipso: ostendēs vtiq̄ ad illud nō solū beatū:
verūetiā beatificū bonū nō oportere q̄ri ali/
os mediatores p q̄s arbitremur nobis puē/
tiōis gradus esse moliēdos: qꝛ beatus τ be/
atificus deus/ factus pticeps hūanitatis no
stre cōpendiū pbuit pticipande diuinitatis
sue. ¶ Neq̄ eñ nos a

Decima veritas mortalitate τ miseria
liberās ad angelos i/
mortales beatosq̄ ita
pducit: vt eoꝝ ptici/
patiōe etiā nos imor/
tales τ beati simus: ꝟ
ad illā trinitatē cuius
τ angeli pticipatione
Phil.2.a. beati sunt Ideo qñ in
forma serui vt media/
tor esset/ infra āgelos

¶ Decima veritas: q̄ deus liberās nos a miseria et mortalitate perduxit nos ad istā eternitatē cuius pticipatiōe angeli beati sunt. Ex quo dicto accipiunt duo theologica documēta. Primum: q̄ idē est beatificū obiectuꝫ angeloꝝ τ hominū. Secundū: q̄ tota trinitas ē obiectū beatificū cuiuslibet intellectus creati.

esse voluit: in forma dei super angelos man
sit. Idem in inferioribus via vite: qui in su/
perioribus vita.

¶ An rationabiliter platonici diffi/
nierint deos celestes declinantes
terrena contagia hominibus non
misceri: quibus ad amicitiā deoꝛuꝫ
demones suffragētur. Ca. XVI

A Expositio Ca. XVI

b Non eñ verꝫ est τc̄. In hoc caplo
Apuleius de deo socratis. improbat aug^o dictum

b Non eñ verū est qd̄ idē platonicus ait: dixisse platonem: nul
lus deus miscet homi
ni. Et hoc p̄cipuū eoꝝ
sublimitatis ait esse spe
cimē: q̄ nulla attrecta
tione hominū ꝯtami/
nant. Ergo demones
ꝯtaminari fatet: τ ideo
eos a q̄bus ꝯtaminā/
tur mūdare nō possūt
oēsq̄ imūdi pariter si/
unt: τ demones ꝯtre/
ctatiōe hominū: τ ho/
mines cultu demonū.
Aut si τ ꝯtrectari mi/
scerique hoībus: nec tñ
cōtaminari demones
pñt/ dijs pfecto meli/
ores sunt: qꝛ illi si mi/
scerent ꝯtaminarent.
Nā hoc deoꝝ dicit es/
se p̄cipuū: vt eos sub/
limiter sepatos hūa/
na cōtrectatio ꝯtami/
nare nō possit. Deū q̄/ c
dē summū omniū cre/
atorē: quē nos verum
deū dicimus: sic a pla
tone p̄dicari asseue/
rat: q̄ ipse sit solus q̄
nō possit penuria ser/
monis humani† q̄uis
rōne vel modice com/
pꝛehendi: vix aūt sapiē
tibus viris/ cū se vigo
re animi q̄tuꝫ licuit a
corpe remouerūt: in/
tellectuꝫ huius dei id
q̄ interdū velut in al
tissimis tenebris rapi
dissimo coruscamine
lumē cādidū intermi/
care. Si ḡ supra oīa ve
re sūmus deus intelli/
gibili τ ineffabili q̄dā
p̄sentia/ etsi interdū/ etsi tāq̄ rapidissimo co
ruscamine lumē cādidū intermicans/ adest
tñ sapientiū mētibus cū se q̄tū licuit a cor/
pore remouerūt: nec ab eis cōtaminari pōt.
Quid est q̄ isti dij ppter ea ꝯstituunt lōge in
sublimi loco: ne ꝯtrectatiōe ꝯtaminent hu/
mana: q̄si† corpa illa etherea tactu tantū q̄/
ant humano τ non etiam visu cōtaminari?
Porro si non contaminant sidera cum vi/
dent: quos deos omnes visibiles dicit: nec
demones hominū ꝯtaminant aspectu: q̄/
uis de primo videant. An forte vocibus
humanis ꝯtaminarent: qui acie nō ꝯtami/
nant oculoꝝ: τ ideo demones medios ha/

apuleij: quod videt re/
pugnare his q̄ dicta sūt
in p̄cedēti caplo de chri
sto. Dicit eñ apuleius
libro de deo socratis: q̄
nullus deus miscet ho/
mini immediate: nec cō
municat cū homie: nec
cōiungit homini: cuius
ratio est: qꝛ dij nulla cō
trectatiōe cōtaminant.
Hāc rōnem seu causaꝫ
improbat Aug^o in hoc
caplo tripliciter. Et pa
tet eius ratio p̄ma. Se
cūdā pōit ibi: c ¶ De/
um quidem τc̄. Que
est ꝯfirmatio τ fortifica
tio p̄cedentis. Probat
aūt discurrēdo p singu/
los sensus hoīs: q̄ non
oportet deos ꝯtamina
ri ex ꝯtrectiōe vel cōmu
nicatiōe cū homie. Vel
quia sensus sunt tales q̄
bus homo non miscet:
nec deo nec demoni: si/ B
cut gustus/ tactus/ τ ol/
factus. Vel si sint aliq̄
sensus vel alia opatio
q̄bus deus ꝯtāgit ho/
mini: puta visus/ audi/
tus/ τ etiā locutio: non
ppter hoc deus ꝯtami/
nabit: τ hoc pbat speci
aliter de visu. Primo q̄
ad summū deū qui oēs al's† quanta
alios deos pducit ꝑm oratione
platonem. Nā de isto
deo dicit apuleius/ q̄ iu
xta doctrinaꝫ platonis
ipse videri p^{o}t ab hoīs
intellectu ali 10 mō: vi
delicet p modū quo vi/
su corpali coruscatio vi
det. s. raptim τ trāsitur:
nō eñ sic q̄ cōprehēda
tur/ vel visus mentis in
eo figat: τ tñ deus sum/
mus nō ꝯtaminat. Se/
cūdo quo ad deos ali/
os secūdarios puta si/
¶ dera: q̄ plato

al's† Vo alud corpa illa ethe rea sint q̄ videre sufficiat: q̄rū luce terra q̄tū sufficit il lustrat

D dēra: q̄ plato ⁊ etiā apuleius posuit deos esse: q̄ corꝑali oculo videnť ⁊ tñ nō cōtaminanť: q̄ ad C alios vero sensus patet satis intētio augustini. Tertio ibi: a ¶ Miror aūt plurimū ⁊c. Ponit tertiā rōnē qua improbat dictū apuleij Et p̄mo ponit suā rōnē cōtra illud qđ dicit apuleius de ꝯtrectatiōe corporali deoꝝ: ⁊ patet in p̄ncipio hui⁹ capli. Loquiť aūt de attrectatione vel ꝯtrectatiōe corporali: cū tñ loq̄mur de beata vita ⁊ rebus intelligibilibus: q̄ ꝺm ipsuz corporalia cūcta transcendunt. Secundo ibi: b ¶ Ubi ē illud plotini ⁊c. Rōnē suā ꝯfirmat ꝑ dicta plotini: q̄ platonē optime intellexit: vt patuit. s. ca. x. Ipse vero cū dixisset: fugiēdū igiť est ad clarissimā patriā. s. celestem: ⁊ ibi patere. i. patebunt tibi oia: statim q̄si seipm redarguens: q̄r dixerat fugiendū est: q̄si esset op⁹ fuga corꝑali: sicut q̄ fugit in naui ꝑ mare / subiunxit: c ¶ Que igiť classis aut fuga: nisi similē deo fieri. Quasi diceret: Si vis ad clarissimā patriā ꝑuenire / nō indiges classe aut fuga aliq̄ corꝑali / s; sufficiet deo similē fieri. Ex hoc dicto plotini ꝓbat aug⁹: ꝙ esse ꝓpinquum deo ⁊ misceri. i. ꝯiungi deo / nō est ꝑ ꝯtrectationē corꝑalē: s; ꝑ assimilationē ad ip̄m. Tāto aūt quis deo ē similior q̄̄to a corꝑalib⁹ remotior.

dēt ꝑ q̄s eis voces hominū nūcienť: a q̄bus lōge absunt vt incōtaminatissimi ꝑseuerēt? Quid iā de ceteris sensib⁹ dicā? Nō eñ olfaciēdo cōtaminari vel dij possent si adessent vel cū adsūt demōes p̄nt viuoꝝ corporꝝ vaporib⁹ hūanoꝝ / si tātis sacrificioꝝ cadauerinis nō ꝯtaminanť nidoribus. In gustādi aūt sensu nlla necessitate reficiēde mortalitatis vrgenť: vt fame adacti / cibos ab hoibus q̄rāt. Tactus vero in p̄tāte est. Naz licet ab eo potissimū sensu ꝯtrectatio dicta videať: hacten⁹ tñ si vellēt miscerenť hoibus: vt viderēt ⁊ ab hoib⁹ viderenť / audirēt ⁊ audirenť. Tāgēdi aūt q̄ necessitas? Naz neq; homies id ꝯcupiscere auderēt: cū deoꝝ vel demonū bonoꝝ ꝯspectu vel colloq̄o fruerenť. Et si in tātū curiositas ꝓgrederetur vt vellet: quo naz pacto q̄spiā posset inuitū tāgere deū vel demonē: qui nisi captū nō pōt passerē? Uidēdo igiť visibusq; se ꝑbendo ⁊ loquēdo ⁊ audiendo dij corꝑaliter misceri hoibus possent. Hoc aūt mō demōes si miscenť / vt dixi / nō ꝯtaminanť: dij aūt ꝯtaminarenť si miscerenť: incōtaminabiles dicūt demones: ⁊ ꝯtaminabiles deos. Si aūt ꝯtaminanť ⁊ demones: q̄d ꝯferūt hoibus ad vitā post mortē beatā quos ꝯtaminati mūdare nō possūt: vt eos mūdos dijs incōtaminatis possint adiungere: inter quos ⁊ illos medij ꝯstituti sunt? Aut si hoc eis beneficiū nō ꝯferūt: q̄d ꝓdest hominibus demonū amica mediatio? An vt post mortē nō ad deos homies ꝑ demones trāicāt: ꝺ simul viuāt vtriq; ꝯtaminati: ac ꝑ hoc neutri beati? Nisi forte q̄s dicat more spōgiaꝝ vel huiuscemodi reꝝ mundare demones amicos suos: vt tanto ipsi sordidiores fiāt: q̄̄to sūt hoīes eis velut tergētibus mūdiores. Qđ si ita est / ꝯtaminatiorib⁹ dij miscenť demonibus: q̄ ne ꝯtaminarenť / hominū ꝓpinq̄tatē ꝯtrectationemq; vitarūt. E An forte dij possunt ab hoib⁹ cōtaminatos mūdare demones: nec ab eis cōtaminari: ⁊ eo mō nō possunt ⁊ hoīes? Quis talia sentiat: nisi quē fallacissimi demones deceperūt? Quid ꝙ si videri ⁊ videre cōtaminat? Uidenť ab hoibus dij: quos visibiles dicit clarissima mūdi lumina: ⁊ cetera sidera: tutioresq; sūt demōes ab ista hoiuz ꝯtaminatiōe: q̄ nō p̄nt videri nisi velint. Aut si nō videri ꝺ videre ꝯtaminat: negēt ab istis clarissimis mūdi luminib⁹ quos deos opinanť videri hoīes: cū radios suos terras vsq; ꝑtendāt. Qui tñ coꝝ radij ꝑ q̄q; diffusi imunda inde nō ꝯtaminanť: ⁊ dij contaminarenť si hoib⁹ miscerenť: etiā si esset necessari⁹ in subueniēdo ꝯtact⁹. Nā radijs solis ⁊ lune terra F ꝯtangiť: nec istā ꝯtaminat lucē. Miror aūt a plurimū tā doctos hoīes q̄ cūcta corporea ⁊ sensibilia incorꝑalib⁹ ⁊ intelligibilib⁹ postponēda iudicauerūt / cū agiť de beata vita corꝑaliū / cōtrectationū facere mentionem. Ubi est illud plotini vbi ait: Fugiendū est b igiť ad clarissimā patriam: ⁊ ibi patere tibi oia? Que igiť classis inq̄t aut fuga nisi similem deo fieri? c ¶ Si ergo deo q̄̄to similior tanto fit quisq; ꝓpinquior: nulla est ab illo alia lōginq̄tas q̄̄ eius dissimilitudo. Incorꝑali vero illi eterno ⁊ incōmutabili / tāto est aīa hoīs dissimilior: q̄̄to reꝝ tempaliū mutabiliūq; cupidior.

¶ Undecima veritas: ꝙ q̄̄to similior deo est sic et quisq; ꝓpinq̄or: q̄r nulla alia est ab ipso longinq̄tas q̄̄ eius dissimilitudo tāto aūt aīe est dissimilior / q̄̄to reꝝ tempaliū mutabiliūq; cupidior. Ex q̄ accipiunť duo documenta. Primū ꝙ ꝑfectio humana ꝯsistit in assimilatiōe diuina. Secundū documentum / ꝙ cupiditas opponiť maxime charitati: q̄r sicut ꝑ charitatē hō fit deo similis summe: ita ꝑ cupiditatē maxime dissimilis: vt hic habeť. — Undecima veritas.

¶ Ad consequendā vitam beatam que in p̄ticipatione est summi boni non tali mediatore indigere hominem qualis est demō: sed tali quali est vnus christus. Ca. XVII

A Hoc vt saneť / d q̄m imortali puritati q̄ in summo ē ea q̄ in imo sūt mortalia ⁊ imūda cōuenire nō p̄nt: op⁹ ē q̄dē mediatore: nō tñ tali q̄ corp⁹ q̄dē habeat imortale ꝓpinquū summis / animū aūt morbidū similē infimis: quo morbo nob̄ inuideat poti⁹ ne sanemur / q̄̄ adiuuet vt sanemur: ꝺ tali q̄ nob̄ infimis

Expositio Ca. XVII
Hoc vt sanetur d ⁊c. In hoc caplo ostēdit ꝙ in christo mediatorē habemus cōuenientissimū: q̄ ⁊ ꝯtaminari nō possit: ⁊ ꝯtaminatos mūdare possit: ⁊ sic eos q̄ p̄us erāt imūdi deo mūdo copulare.

ex corpis mortalitate coaptatus/ imortali spūs iusticia: p quā nō locoꝝ distātia/ ſ siliтudinis excellētia mãsit in sūmis: mūdādis liberādisq̄ nob ꝟe diuinū p̄beat adiutoriū.

B Qui pfecto incōmutabil deꝰ/ absit vt contaminationē timeret ex hoie q̄ indutꝰ ē: aut ex hoibꝰ int q̄ in hoie ꝯūsatꝰ ē. Nō em̄ parua sūt hec interim duo: q̄ salubrit sua incarnatiōe mōstrauit: nec carne posse ꝯtaminari verā diuinitatē: nec ideo putādos demōes nob eē meliores: q2 nō hñt carnē. Hic est/ sicē eū p̄dicat sancta scriptura: mediator dei ⁊ hominū hō christus iesus: de cuiꝰ diuinitate/ qua patri est semp eq̄lis: ⁊ humanitate/ qua nobis factus est silis: nō hic locus ē vt cōpetēter p nostra facultate dicamus. 1. Timot. 2. b.

¶ Q2 fallacia demonū dū sua intercessione viā spondet ad deū: hoc conatur vt homines a via veritatis auertat. Capl'm XVIII

A Exposi. Ca. XVIII

a Falsi aūt illi ⁊c. Istud caplm clarū est p totuz. Et patet intētio augustini: nec indiget expositiōe.

a Falsi āt illi fallacesq̄ mediatores demones: q̄ cū p spūs immundiciaz miseri ac maligni multis effectibus c clareāt: p corpaliū tñ locoꝝ intualla ⁊ p aereoꝝ corpoꝝ leuitatē a pfectu aioꝝ nos auocare atq̄ auertere moliunt: nō viā p̄bēt ad deū/ ſ ne via teneat impediunt: qñ q̄dē ⁊ in ipsa via corpali q̄ falsissima est ⁊ plenissima erroris: q̄ nō iter agit iusticia: qm̄ non p corporalē altitudinē/ ſ p spūalē: hoc est incorporalē silitudinē ad deū debemus ascēdere: in ipsa tñ corpali vi quā demonū amici p elemētoꝝ gradus ordināt: int ethereos deos ⁊ terrenos hoies aereis demonibꝰ medijs ꝯstitutis: hoc deos opinant habere p̄cipuū: vt ppt hoc intuallū locoꝝ ꝯtrectatione nō ꝯtaminent hūana. Ita demones cōtaminari potiꝰ ab hoibꝰ q̄ hoies mundari a demōibꝰ credūt: ⁊ deos ipsos ꝯtaminari potuisse: nisi loci altitudie munirent.

B Quis tā infelix ē: vt ista via mūdari se existimet vbi hoies ꝯtaminātes/ demones contaminati/ dij cōtaminabiles p̄dicant: ⁊ non potius eligat viā vbi contaminātes magis demones euitent: ⁊ ab incōtaminabili deo ad ineundā societatē incōtaminatoꝝ angeloꝝ hoies a contaminatione mundent.

¶ Q2 appellatio demonum iaz nec apud cultores eoꝝ assumatur in significationē alicuiꝰ boni. Ca. XIX

A Expositio Ca. XIX

b Sed ne de verbis ⁊c. In hoc caplo Augꝰ incipit agere de bonis angelis: ⁊ ostēdere pmo quō differunt a malis angelis/ tã in re q̄ in noie. Ostendit ꝟo specialiter quō q̄dā eorū q̄ demones colūt/ nobiscū conueniūt in re q̄ ad hoc q ꝯfitent bonos angelos esse: q̄uis discrepēt a nobis in noie. Et facit in hoc capitulo duo. Quia pmo ponit fallaz labeonis: ⁊ patet totus. De isto labeone dictū fuit. s. li. ij. ca. xiij ⁊ etiā li. viij. ca. xiij. Secūdo ibi: c ¶ Et hāc loquēdi ⁊c. Ostendit q noster modus loquēdi/ q̄. s. p demones non intelligimus nisi malignos spūs tenēdus est potius q̄ labeonis: q2 magis ꝯuenit cū omni cōsuetudine loquentiū/ etiā gentiliū q̄ modus loquēdi labeonis.

b Sed ne de verbis etiam nos certare videamur: qm̄ nōnulli istorū: vt ita dixerim: demonicolarū: in q̄bus ⁊ labeo ē: eosdē p̄hibēt ab alijs āgelos dici q̄s ipsi demōes nūcupāt: iā mihi de bonis āgelis aliq̄d video dissērendū: q̄s isti esse non negāt: ſ eos bonos demones vocare q̄ āgelos malūt. Nos autē sicut scriptura loquit ſm quā christiani sumus: āgelos q̄dē partim bonos/ p̄ti malos nūq̄ ꝟo bonos demones legimꝰ. Sz vbicū q illaꝝ lraꝝ h̄ nomen positū repit/ siue demones siue demonia dicant: non nisi maligni significant spūs.

B c Et hāc loquēdi cōsuetudinē intm ppli vsq̄ quaq̄ secuti sunt: vt eoꝝ etiā q̄ pagani appellant: ⁊ deos multos ac demones colendos esse cōtendūt: nullus fere sit tā lratus ⁊ doctꝰ/ q̄ audeat in laude vel seruo suo dicere/ demonē habes: ſ q̄libet h̄ dicere voluerit nō se alit accipi q̄ maledicere voluisse dubitare nō possit. Que igit nos causa cōpellit vt post offensionē auriū tā multaꝝ: vt iā pene sint omniū q̄ h̄ ꝟbū nō nisi in malā ptem audire consueuerūt: qđ diximus cogamur exponere: cū possimus angeloꝝ noie adhibito/ eandē offensionē q̄ noie demonū fieri poterat euitare.

¶ De q̄litate sciētie que demones supbos facit. Ca. XX

A Expositio Ca. XX

o Quanq̄ etiā ⁊c. In h̄ caplo ostendit augꝰ ex origine huiꝰ noie demō/ q ipsum cōgruit malis angelis potius q̄ bonis: ⁊ hoc pbat: q2 hoc nomē imponit a scia cū sit grecum. Nā interptat in latino peritus vel sciēs. A sciencia ꝟo potius nominant mali spūs q̄ boni ⁊ hoc pter effectū scie qui est inflatio ⁊ supbia quē effectū in bonis spiritibꝰ impedit charitas In malis ꝟo ipedimentū nō habet.

o Quāq̄ etiā ipsa origo huiꝰ nois si diuinos intueamur libros aliq̄d affert cognitiōe dignissimū. Demōes em̄ dicunt (qm̄ vocabulū grecū ē) ob sciaz noiati. Aplꝰs aūt spūsācto locutꝰ ait. Scia inflat: charitas ꝟo edificat. Qđ recte alit nō itelligit: nisi sciaz tūc pdesse cū charitas inest: sine hac aūt inflare: id est in supbiā inanissime q̄si vētositatē extollere. 1. Cor. 8. a

B Est ḡ in demonibus scia sine charitate: ⁊ ideo tā inflati: id est tā supbi sunt: vt honores diuinos ⁊ religiōis seruitutē quā vero đo deberi sciūt sibi sategerint exhiberi: ⁊ q̄tū pñt: ⁊ apđ q̄s

p̄nt/adhuc agūt. Cōtra sup̄biā porro demonū: q̄ p̄ meritis possidebāt genus hūanuz: dei humilitas q̄ in christo apparuit: q̄tā vir/tutē habeat/aīe oiuz nesciūt: imundicia elatiōis inflate/demonib⁹ similes sup̄bia/nō scia.

¶ Ad quē moduz domin⁹ voluerit demonibus innotescere. Ca. XXI

A

Expositio Ca. XXI

a Ipsi aūt ꝛc. In h̄ capl̄o ostēdit b̄tūs aug⁹ quō demōes sciaz acq̄rūt: ꝛ tñ se nō habe/re charitatē ostēdūt. Et patet totū.

Mar. 1. c
Luce. 4. f

a Ipsi aūt demones etiā h̄ ita sciūt: vt eidē dn̄o infirmi/tate carnis induto/di/xerint: Quid nobis ꝛ tibi iesu naçarene. Ve/nisti ante tēpus p̄dere nos? Clarū ē in his v̄bis: q̄ in eis ꝛ tāta scia erat: ꝛ charitas nō erat. P̄enā q̄ppe suā for/midabāt ab illo: nō in illo iusticiam dilige/bāt. Tantū v̄o eis innotuit q̄tū voluit: tan/tū aūt voluit q̄tū oportuit. Sz sic innotuit nō sic angelis sanctis: q̄ ei⁹ s̄m id qō dei ver/buz est p̄ticipata et̄nitate p̄fruunt: s̄ sic eis terrēdis innotescēdum fuit: ex q̄z tyrānica q̄dāmō p̄tāte fuerat liberaturus p̄destiatos in suū regnū: ꝛ gl̄iaz semp̄ veracē ꝛ veracit sempit̄nā. Innotuit ḡ demonib⁹ nō p̄ id qō

B

est vita et̄na ꝛ lumē incōmutabile: qō illu/

Act. 15. b

minat pios: cui viuēdo p̄ fidē q̄ in illo ē cor/da mūdant: s̄ p̄ q̄dā tēpalia sue v̄tutis effe/cta ꝛ occultissime signa p̄sentie: q̄ angelicis sensib⁹ etiā malignoꝝ spirituū poti⁹ q̄ infir/mitati hoīuz possent esse cōspicua. Deniq̄ q̄n ea paululū supp̄mēda iudicauit: ꝛ aliq̄n/to alti⁹ latuit: dubitauit de illo demonū p̄n/ceps: eūq̄ tēptauit an christus esset explo/

Mat. 4. a

rās: q̄tū se tēptari ipse p̄misit: vt hoīez quē gerebat ad nr̄e imitatiōis tēperaret exēplū. Post illā v̄o tēptatiōnē/ cū āgeli sic̄ scriptū est ministrabāt ei: boni vtiq̄ ꝛ sancti ac p̄ h̄ his spiritib⁹ imūdis metuēdi ꝛ tremēdi: ma/gis magisq̄ inotescebat demōib⁹ q̄t⁹ eēt: vt ei iubēti q̄uis i illo cōtēptibilis videret car/nis infirmitas/resistere nullus auderet.

¶ Quid intersit inter scientiā scōꝝ an/gelorū et scientiā demonū. Ca. XXII

A

b Expos. Ca. XXII

b Nos igit̄ āgelis bo. ꝛc. In h̄ cap. ostēdit aug⁹ differentiā int̄ bonos āgelos ꝛ ma/los. Ostēdit aūt q̄ diffe/rūt boni a mal̄ tā p̄ cha/ritatē q̄ p̄ scie ꝛ noticie claritatē. Et patet intē/tio augustini.

b Nos igit̄ ange/lis bonis oīs corp̄aliū tpa/liūq̄ rerū scia/ q̄ inflan/tur demōes/ vilis est: nō q̄ earū ignari sint/ s̄ q̄ illis dei q̄ sanctifi/cant̄ charitas chara ē p̄ cui⁹ nō tm̄ incorp̄a/li/verūetiā incōmutabili ꝛ ieffabili pulchri/tudine: cui⁹ scō amore inardescūt oīa q̄ in/fra sunt: ꝛ qō illud est/nō sunt: secq̄ ipsos int̄ illa cōtēnūt: vt ex toto q̄ boni sunt/ eo bono ex q̄ boni sunt p̄fruant. ¶ Et ideo certi⁹ etiā tempalia ꝛ mutabilia ista nouerunt: q̄z eoꝝ p̄ncipales causas in v̄bo dei cōspiciunt: p̄ qō factus ē mūdus: q̄bus causis q̄dā p̄bant̄ q̄/dā rep̄robant̄: cuncta ordinant̄. Demōes aūt non et̄nas tēpoꝝ cau/sas: ꝛ q̄dāmō cardina/les in dei sapīa cōtem/plant̄: s̄ q̄rūdā signo/rū nob̄ occultoꝝ/ ma/iore experiētia multo plura q̄ hoīes futura p̄spiciūt: dispositiōes q̄z suas aliq̄n p̄nūciāt. Deniq̄ sepe isti/ nūq̄ illi oīno fallunt̄. Aliō est em̄ tp̄alib⁹ tp̄alia/ ꝛ mutabilib⁹ mutabi/lia cōiectare: eisq̄ tp̄a/lē ꝛ mutabilē moduz sue volūtatis ꝛ faculta/tis inserere: qō demo/nib⁹ certa rōne p̄missū est: aliō ē aūt in et̄nis atq̄ incōmutabilibus dei legib⁹ q̄ in ei⁹ sapīa viuūt/ mutationes tē/poꝝ p̄uidere: deiq̄ vo/lūtatē q̄ tā certissima q̄ potentissima ē oiuz sp̄ūs ei⁹ p̄ticipatiōe co/gnoscere qō sctis āgel̄ recta discretiōe dona/tū ē. Itaq̄ nō solū et̄/ni/ verūetiā b̄ti sūt: bo/nū aūt q̄ b̄ti sūt/ de⁹ ill̄ est a q̄ creati sūt. Illi⁹ q̄ppe indeclinabilit̄ p̄/ticipatiōe ꝛ cōtēplatio/ne p̄fruunt̄.

¶ Nomen deoꝝ falso ascribi diis gētiū: quod tamē et āgel̄ scī et ho/minib⁹ iustis ex di/uinarū scriptura/rū auctoritate cō/mune ē. Ca. XXIII

c Nos si platōi/ci malūt deos q̄z demōes dicere: eisq̄ ānumerare q̄s a sūmo deo cōditos deos scribit eoꝝ auctor ꝛ mḡr plato/ dicāt qō volūt: nō em̄ cū eis d̄ v̄/boꝝ cōtrouersia laborādū ē. Si ḡ eos sic imor/tales asserūt vt tm̄ a sūmo deo factos et si nō

¶ Duodecima veritas: q̄ angeli boni certi⁹ ista tp̄alia ꝛ mutabilia noue/rūt: q̄z eoꝝ causas in v̄bo dei cōspiciūt q̄b⁹ cūcta or/dinant̄. Demōes aūt nō et̄nas ꝛ cardinales cau/sas in dei sapīa cōtēplant̄ s̄ q̄rundā signoꝝ nobis occultoꝝ maiore experiētia multo plura q̄ hoīes fu/tura p̄spiciūt. Deniq̄ in/q̄t sepe isti/nunq̄ oīno il/li fallunt̄. Istā aūt aucto/ritatē hic declarās dicit: Aliud ē em̄ tp̄alib⁹ tp̄a/lia ꝛ mutabilib⁹ mutabi/lia cōiectare/ eisq̄ tp̄alē ꝛ mutabilē modum sue fa/cultatis ꝛ volūtat' infe/rere: qō demonib⁹ certa rōne p̄missuz ē: aliud au/tē in et̄nis atq̄ incōmu/tabilib⁹ dei legibus: q̄ in eius sapīa viuūt/ mutati/ones tēpoꝝ p̄uidere/ dei/q̄ voluntatē q̄ tā certissi/ma q̄ potētissima ē om/niū sp̄ūs ei⁹ p̄ticipatione cognoscere: qō sanct' an/gelis in recta discretione donatū est. Sz ex isto di/cto accipiunt̄ duo theo/logica documenta. P̄ri/mu est q̄ sancti in et̄nis dei legib⁹ cōtēplant̄ futu/ra: qō h̄ exp̄sse dicit. Se/cundū documentū: q̄ sā/cti in diuina volūtate co/gnoscūt ista futura cōtin/gētia: q̄z dicit q̄ dei volū/tate q̄ certissima est/ oia ista nouerūt.

Duodecima veritas.

B

Expos. Ca. XXIII

c Nos si Pla. ꝛc. In h̄ capl̄o ostēdit aug⁹ dr̄iaz int̄ bonos an/gelos ꝛ malos: ꝛ etiam opinionē platōicoꝝ de bōis āgel̄. Et facit h̄ duo q̄z p̄mo ostēdit quō no/biscū cōueniūt ꝛ differūt. Scd̄o huic libro finē i/ponit/ibi: Nūc ḡ ita li. ꝛc. In p̄ma v̄o p̄te facit tria: nā p̄mo ostēdit quō positio platōicoꝝ q̄ bo/nos āgelos vocāt deos sz ab vno d̄o factos pos/sit sustineri: tā q̄ ad rē q̄ etiā ad vocē. Est āt hec positio platōis i timeo li. d. ꝛ sat' cōcordat etiā i/ mō loq̄ndi cū sacra scri/ptura: q̄ q̄nq̄ demōes et q̄nq̄ v̄o hoīes deos vo/cat. Scd̄o ibi: Si v̄erū.

B

C a ¶ Ueruntñ cũ a nobis ⁊c. Soluit quandã dubitationẽ incidentẽ: videlicet etiã hoies aliqui dij appellati sunt in sacra scriptura: eo q̄ sunt de pplo dei: quare nõ magis ãgeli boni q̄ sunt beati ⁊ imortales dij appellati sunt: cuz magis eis conueniret sic appellari. Nõ est dicit aug⁹: ne nimia crederet excellẽtia angelorũ: ppẽ quaz hoies colerẽt eos tãq̄ deos suos: vñ etsi appellari possent dij p participatiõez / sicut ⁊ hoies appellant: tñ dij hominũ nõ põt dici / sicut demones dij gentiũ appellant: qz a gẽtibus colũtur. Tertio ibi: b ¶ Illud vero ⁊c. Ostẽdit in q̄ platonici a nobis q̄ ad ea q̄ de angelis bonis tenemus discordãt. Intelligit vero hic per platonicos apuleium ⁊ suos seq̄ces: cuius opinio de mediatiõe demonũ reprobata est diffuse tã in hoc libro / q̄ etiã supra li. viij. c ¶ Nũc ergo ⁊c. Imponit finẽ huic libro / ptinuãs ea q̄ dicta sunt in h̄ libro ad ea q̄ dicẽda sũt in libro pximo sequẽti.

Ps.49.a. Ps.135.a. Ps.94.a Ps.95.a Math.8.d

p seipsos: sed ei a quo facti sunt adherendo beatos esse dicũt: hoc dicũt q̄ dicun⁹ q̄libet eos nomĩe appellent. Hanc aũt platonicorũ esse sniaz / siue omniũ / siue meliorũ i eorũ lr̃is inueniri põt. Nã ⁊ de ipso noie q̄ hmõi immortalẽ beatãq̄ creaturaz deos appellant: idõ inter nos ⁊ ipsos pene nulla dissensio est: qz ⁊ in nr̃is sacris lr̃is legit: Deus deorũ dñs locutus est. Et alibi: Cõfitemini deo deorũ. Et alibi: Rex magn⁹ sup oẽs deos. Illud autẽ vbi scriptũ est: Terribilis ẽ sup oẽs deos: cur dictũ sit deinceps ostendit. Sequit enĩ: Qm̃ oẽs dij gẽtiũ demonia: dñs aũt celos fecit. Sup oẽs ergo deos dixit: s̄ gentiũ / id ẽ q̄s gẽtes p dijs habẽt: q̄ sunt demõia: ideo terribilis: sb quo terrore dño dicebãt: Uenisti ante tẽpus pdere nos.

Illud vero vbi dicit / deus deorũ: non potest intelligi deus demoniorũ: ⁊ rex magnus sup oẽs deos: absit vt dicat: ⁊ rex magnus sup oĩa demonia. Sz hoies q̄ in pplo dei / eadẽ

Ps.81.b scriptura deos appellat. Ego inq̄t dixi dij estis: ⁊ filij excelsi oẽs. Põt itaq̄ intelligi horũ deorũ deus: q̄ dictus est deus deorũ: ⁊ sup

B hos deos rex magnus: q̄ dictus est rex ma-

a gnus sup oẽs deos. Ueruntñ cũ a nobis q̄rit: si hoies dicti sunt dij: q̄ in pplo dei sunt quẽ p angelos vel p homĩes alloquit deus: q̄nto magis imortales eo noie digni sunt: q̄ ea fruunt beatitudine / ad quã deũ colendo cupiũt hoies puenire. Quid respõdebimus nisi nõ frustra in scripturis sanctis expssius hoies nuncupatos deos: q̄ illos imortales ⁊ beatos: q̄bus nos equales futuros in resurrectione pmittit: ne scz pter illorũ excellentiam aliquem eorũ nobis constituere deum infidelis auderet infirmitas? Qd in homine facile est euitare. Et euidẽtius dici debuerũt homines dij in populo dei: vt certi ac fidentes fierent / esse eum deuz suum / qui dictus est deus deoruz: qz etsi appellent dij imortales illi ac beati q̄ in celis sunt / nõ tñ dicti sũt dij deorũ: id est dij hominũ in pplo

dei cõstitutorũ: q̄bus est dictuz: Ego dixi dij Ps.81.b
estis: ⁊ filij excelsi oẽs. Hinc est q̄ ait aplus:
Et si sunt q̄ dicant dij siue in celo siue in terra: 1.Cor.8.b
sicuti sunt dij multi ⁊ dñi multi: nobis tñ vnus deus pater: ex q̄ oĩa / ⁊ nos in ipso: ⁊ vn⁹ dñs iesus christus p quẽ oĩa / ⁊ nos p ipsuz.

C Nõ multũ ergo de noie disceptandũ est: cũ res ipsa ita clara sit vt a scrupulo dubitationis

b aliena sit. Illud vero q̄ nos ex eorũ imortaliũ btõrũ nũero missos angelos esse dicimus q̄ dei volũtatẽ hoibus annũciarẽt: illis aũt nõ placet: qz h̄ ministeriũ nõ p illos q̄s deos appellãt. i. imortales ⁊ btõs / s̄ p demões fieri credũt: q̄s imortales tñ nõ etiã btõs audẽt dicere: aut certe ita imortales ac btõs / vt tñ demões bonos nõ deos sublimius collocatos: ⁊ ab hũana cõtrectatione semotos.

D Q̃uis nois cõtrouersia videat / tñ ita detestabile ẽ nomen demonũ: vt h̄ modis oibus a

c sãctis angelis nos remouere debeam⁹. Nũc ergo ita liber iste claudat: vt sciamus imortales ac btõs / quõlibet vocent: q̄ tñ facti ⁊ creati sunt: medios nõ esse ad imortalitatẽ beatitudinẽq̄ pducẽdis mortalib⁹ miseris: a q̄b⁹ vtraq̄ differẽtia separant. Qui aũt medij sũt cõmunẽ habẽdo imortalitatẽ cũ supiorib⁹: miseriã cũ inferioribus: qm̃ merito malicie sunt miseri: beatitudinẽ quã nõ hñt inuidere nobis pñt potius q̄ pbere. Unñ nihil hñt amici demonũ qd nobis dignũ afferãt: cur eos tanq̄ adiutores colere debeam⁹: q̄s potius vt deceptores euitare debemus. Quos aũt bonos ⁊ ideo nõ solũ imortales: verum etiã btõs deorũ noie sacris ⁊ sacrificijs ppter vitã beatã post mortẽ adipiscendã colẽdos putant: q̄lescũq̄ illi sint ⁊ q̄libet vocabulo digni sint: nõ eos velle p tale religiõis obsequiũ nisi vnũ deũ coli: a q̄ creati ⁊ cuius participatiõe beati sunt: adiuuãte ipso in sequenti libro diligẽtius disseremus.

Sancti Augustini epi liber Nonus de ciuitate dei explicit.

¶ Annotatio capitulorum decimi libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi de ciuitate dei/liber decimus incipit.

¶ Uerā beatitudinē siue angelis siue hominibus p vnū deū tribui etiam platonicos definisse: s; vtrū hi quos ob ipsum colendos putant vni tantū deo an etiā sibi sacrificari velint esse querendum. Ca. I

Omnium certa sententia ē: qui rōne quoquo mō vti possunt: beatos esse oēs homines velle. Qui autē sint/vel vnde fiant: dum mortalium q̄rit infirmitas: multe magneq; controuersie ꝯcitate sunt in quibus philosophi sua studia ɀ ocia contriuerunt: quas in medium adducere atq; discutere: et longum est ɀ non necessarium. Si eīn recolit qui hec legit: qd in libro egerimus octauo in eligēdis philosophis: cum quibus hec de beata vita/que post mortem futura est/questio tractaretur: vtrum ad eam vni deo vero: qui etiā est deoꝝ effector/an plurimis dijs religiōe sacrisq; fuiēdo puēire possim⁹: nō etiā hic eadē repeti expectet: p̄sertī cū possit relegēdo/si forte obliu⁹ ē; adminiculari mēoriā.

Expositio Ca. I a

Omnium ɀc. Hic incipit liber decim⁹ in q̄ btūs Aug⁹ ostendit: q̄ angeli boni nō sunt colēdi cultu latrie: nec ipsi hoc desiderāt. Et cōtinet liber iste xxxij. capl'a. Quoꝝ primū est q̄si ꝓemiale. In quo duo facit. Nā primo reducit ad memoriam q̄dā supius tractata libro octauo: faciēs de ipsis breuē mentionē vt ad sequētia se cōtinuet. Facit aūt mentionē de diuersitate opinionum circa beatitudinē quaȝ posuit lib. viij. cap. viij. Itē de electiōe platonicoꝝ p̄ ceteris phis: de q̄ eodē li. habeſ ca. x. Itē de cultu multoꝝ deoꝝ ɀ demonū: ꝯ quē disputatū est eodē li. a ca. xij vsq; ad finē li. Scdo ibi ¶ Nūc videri

¶ Elegimus enim platonicos omnium phylosophorum merito nobilissimos: propterea quia sapere potuerunt: licet immortalem ac rationalem vel intellectualem hominis animam: nisi participato lumine illius dei/a quo et ipsa et mundus factus est/ beatam esse non posse. Ita et illud quod omnes homines appetunt: id est vitam beatam: quenquam istos assecuturum negant: qui non illi vni optimo quod est incommutabilis deus/ puritate casti amoris adheserit. Sed quia et ipsi quoque siue cedentes vanitati errorique populorum: siue vt ait apostolus: Euanescentes in cogitationibus suis multos deos colendos ita putauerunt vel putari voluerunt: vt etiam quosdam eorum demonibus diuinos honores sacrorum et sacrificiorum deferendos esse censerent: quibus iam ex parte non parua a respondimus. Nunc videndum ac differendum est: quemadmodum deus donat immortales: ac beati in celestibus sedibus dominationibus/ principatibus/ potestatibus constituti: quos isti deos et ex quibus quosdam vel bonos demones: vel nobiscum angelos nominant: quomodo credendi sint velle a nobis religionem pietatemque seruari: hoc est vt apertius dicam: vtrum etiam sibi: an tantum deo suo: qui etiam noster est: placeat eis vt sacra faciamus et sacrificemus: vel aliqua nostra seu nosipsos religionis ritibus consecremus. ¶ Hic est b enim diuinitati/ vel si expressius dicendum est: deitati debitus cultus: propter quem vno verbo significandum: quoniam satis mihi idoneum non occurrit latinum: greco vbi necesse est insinuo quid velim dicere. Latria quippe nostri vbicunque sanctarum scripturarum positum est/ interpretati sunt seruitutem. Sed ea seruitus que debetur hominibus secundum quam precipit apostolus seruos dominis suis subditos esse debere: alio nomine grece nuncupari solet. Latria vero secundum consuetudinem qua locuti sunt qui nobis diuina eloquia condiderunt: aut semper/ aut tam frequenter: vt pene semper ea dicitur seruitus que pertinet ad colendum deum. Proinde si tantummodo cultus ipse dicatur: non soli deo deberi videtur. Dicimur enim colere homines quos honorificatione vel recordatione vel presentia frequentamus. Nec solum ea quibus nos religiosa humilitate subijcimus: sed quedam etiam que subiecta sunt nobis coli perhibentur. Nam ex hoc verbo agricole et coloni et incole vocantur. Et ipsos deos non ob aliud appellant celicolas: nisi quod celum colant: non vtique venerando/ sed inhabitando tanquam celi quosdam colonos: non sicut appellantur coloni qui conditionem debent genitali

Prima veritas decimi libri / B

F a ¶ Nunc videndum ac differendum etc. Ostendit quid restat in hoc libro agenda. Et facit tria Nam primo ostendit quod restat disserendum. Et patet litera. Secundo ibi: b ¶ Hic est enim diuinitati etc. Ostendit penuriam sermonis latini/ quia deberemus exprimere cultum qui soli deo est exhibendus: qua penuria greci non laborant: habent enim vocabulum vnum/ quod est latria/ quod in latinum translatum est idem quod seruitus: sed tamen in hoc est differentia: quia greci non vocant latriam nisi seruitutem illam que soli deo debetur: a qua idolatria dicitur seruitus talis idolis exhibita. In latino vero vtimur nomine seruitutis generalius: et ita est de alijs nominibus latinis: quibus in greco correspondent vocabula importantia cultum vel seruitutem soli deo exhibendam: sicut declarat per exempla de multis vocabulis: vt puta de hoc vocabulo cultus: quod etiam ad ea que hominibus fiunt extenditur. Dicitur enim a colendo: quod multipliciter accipitur.

Nam quandoque capitur pro eo quod facimus superioribus quos honorare multum frequentamus: quandoque pro eo quod facimus circa ea que nobis subiecta sunt: a quo dicuntur quidam agricole: quidam coloni: quidam incole: et quidam celicole/ quasi celi coloni .i. habitatores: eo modo quo vergilius dicit li. j. eneidos loquens de carthagine sic: Vrbs antiqua fuit tyrij tenuere coloni.

Roma.i.c. Fuit autem carthago a tyrijs condita et inhabitata: propter quod vergilius vocat ciues tyrios colonos: sic dictos ab incolendo .i. inhabitando: a quo etiam quedam ciuitates dicuntur colonie. Contingit enim quandoque propter multitudinem ciuitatis alicuius sic excrescere vt faciat quasi examen filiorum more apum: cui multitudini non sufficit ciuitas: et ideo recedens inde alibi condit ciuitatem nouam.

C Talis vero ciuitas vocatur colonia prioris ciuitatis. Alio tamen modo dicitur colonus ille qui in terra illa

¶ Prima veritas decimi libri: quod eligendi sunt platonici tanquam omnium phylosophorum merito nobilissimi: propterea quia sapere potuerunt immortalem hominis animam non nisi participatione luminis illius a quo et ipsa et mundus factus est/ beatam esse non posse. Intelligendum tamen quod in beatitudine anime rationalis concurrunt tria lumina. Primum est lumen habituale quia habitudo quedam dicitur communiter lumen glorie. Secundum est lumen actuale vt pote ipse actus beatificus: quia omis manifestatio est quoddam lumen secundum apostolum. Tertium est lumen obiectibile quod est sed diuina essentia que lucem inhabitat inaccessibilem secundum apostolum. Sed oritur dubium de quo lumine loquitur hic augustinus. Dicitur autem quod potest sane intelligi de lumine obiectibili: quia dicit quod ab illo lumine mundus factus est. Et ideo ista auctoritas non arguit lumen habituale: sicut aliqui putant.

genitus est qui sub certa conditione vel pacto colit/ ab agricultura sic dictus. Igitur colere multa significat que his versibus continentur: Agros/ rus/ formam/ superos colis/ atque parentes: Hos arat: hoc habitat: ornat honorat: amat. Sicut autem est de vocabulo cultus: ita est de vocabulo religionis et pietatis: vt declarat. Tertio ibi:

F Que itaque

D Secunda veritas.

¶ Secunda veritas: quod cultus debitus exhibitus deitati dicitur in greco latria: que dicitur in scripturis seruitus debita deo. Circa quod dictum ponuntur quattuor conclusiones. Prima est: quod latria est vna virtus: quia cum eius actus sint laudabiles et meritorij/ aggenerant habitum virtuosum. Secunda conclusio: quod latria est virtus moralis: ad virtutem autem moralem pertinet secundum rectam rationem exhibere honorem precellenti secundum virtutem: cultus autem latrie est diuina honoratio: cum deus sit summe virtuosus. Tertia conclusio: quod latria est virtus moralis: ad virtutem autem moralem pertinet reddere bonum vnicuique sibi debitum: honor autem est bonum debitum virtuti: et ideo ad talem iustitiam pertinet deo reddere summum honorem quia sibi summe est debitus. Quarta conclusio: quod comedatior numeratur: quia secundum alias virtutes vnusquisque bene se habet ad seipsum vel ad alterum propter istam autem vnusquisque bene se habet ad summum bonum. Et confirmatur: quia nobilior portio distributiue iustitie est respectu summi boni.

Eph.6.a

E

solo ꝓpter agriculturã sub dominio possessoꝝ: sed sicut ait q̈dã latini eloquij magnus auctoꝛ. Urbs antiq̃ fuit: tyrij tenuere coloni. Ab incolẽdo em̃ colonos vocauit/ nõ ab agricultura. Hinc ꝛ ciuitates a maioꝛibus ciuitatibus velut ppl'oꝝ examinibus ꝯdite colonie nũcupant. Ac ꝑ hoc cultũ q̈dẽ non deberi nisi deo: ꝓpria quadã notiõe verbi huius verissimũ est. Sed q꜠ ꝛ aliaꝝ reꝝ dicit cultus: ideo latine vno verbo significari cultus dõ debitus nõ põt. Na ꝛ ipsa religio q̃uis distinctius nõ quẽlibet/ ſ₃ dei cultũ significare videat: vñ isto noie interꝑtati sũt nostri eã q̃ grece θρησκεία dicit: tñ q꜠ latina loquẽdi ꝯsuetudine: nõ solũ imperitoꝝ/ verũetiã doctissimoꝝ ꝛ cognatiõibus hũanis atq꜠ affinitatibus ꝛ q̈buscq꜠ necessitudinibus dicit exhibẽda religio: nõ eo vocabulo vitat ambiguũ/ cũ de cultu deitatis vertit q̃stio: vt fidẽter dicere valeamus religionẽ nõ esse nisi dei cultũ: q̃m videt hoc verbũ a significãda obseruãtia ꝓpinq̈tatis humane insolẽter auferri. Pietas q̃ꝫ ꝓprie dei cultus itelligi solet: quã greci εὐσέβειαν vocãt. Hec tñ ꝛ erga parentes officiose haberi dicit. Moꝛe aũt vulgi hoc nomen etiam in opibus misericoꝛdie frequẽtat: qð ideo arbitroꝛ euenisse: q꜠ hec fieri ꝑcipue deus mãdat: eaq꜠ sibi vel ꝓ sacrificijs vel ꝑ sacrificijs placere testat. Ex qua loquẽdi ꝯsuetudine factũ est: vt ꝛ deus ipse dicat piuſ: quẽ sane greci nullo suo sermonis vsu εὐσεβῆ vocãt: q̃uis εὐσέβειαν ꝓ misericoꝛdia illoꝝ etiã vulgus vsurpet. Unde in q̈busdã scripturaꝝ locis vt distinctio certioꝛ appareret nõ εὐσέβειαν qð ex bono cultu: sed θεοσέβειαν: qð ex dei cultu cõpositũ resonat dicere maluerunt. Utrũliber aũt hoꝝ: nos vno verbo enunciare non possumus. Que itaq꜠ λατρεία grece nuncupat: ꝛ latine interꝑtat seruitus: sed ea q̃ colimus deum: vel que θρησκεία grece: latine aũt religio dicit: ſ₃ ea q̃ nobis ẽ erga deũ vl' quã illi θεοσέβειαν nos vero nõ vno verbo exprimere/ ſ₃ dei cultum possumus appellare: hanc ei tantum deo deberi dicimus: qui verus ẽ deus: facit q꜠ suos cultores deos. Quicũq꜠ igit sunt in celestibus habitatiõibus immoꝛtales ꝛ beati/ si nos non amãt/ nec beatos esse nos volunt: colendi vtiq꜠ non sunt. Si autẽ amãt ꝛ beatos volunt: profecto inde volunt vnde ꝛ ipsi sunt: an aliunde ipsi beati/ aliunde nos?

Eneid.1.

f

G

h a ¶ Que itaq꜠ latria ꝛc. Proponit illð qð de tali cultu oĩno est tenendũ. s. q̧ soli deo exhibendus est cultus latrie quocũq꜠ noie vocetur: ꝛ boni angeli q̃ eodẽ obiecto beati sunt q̃ ꝛ nos/ volũt q̧ eũdẽ colamus quẽ ꝛ ipsi colũt.

¶ De supna illuminatiõe quid plotinus platonicus senserit. Ca. II

Sed nõ est nobis vllus cuꝫ his excellẽtibus pħis in hac q̃stione conflictus. Uiderũt em̃ suisq꜠ l̃ris multis modis copiosissime mãdauerunt: hinc illos vñ ꝛ nos fieri beatos: obiecto q̈dã lumine intelligibili/ qð deus est illis ꝛ aliud ẽ q̃ꝫ illi/ a q̃ illustrant vt clareãt: atq꜠ eius pticipatiõe pfecti beatiq꜠ subsistãt. Sepe multũq꜠ plotinus asserit assensum platonis explanãs: ne illã q̈dẽ quã credũt esse vniuersitatis animã/ aliũde beatã esse q̃ꝫ nostrã: id q꜠ esse lumẽ qð ipsa nõ est/ ſ₃ a q̃ creata est: et q̃ intelligibilit illuminãte/ intelligibiliter lucet. Dat etiã similitudineꝫ ad illa incoꝛpoꝛea de his celestib' ꝯspicuis amplisq꜠ coꝛpibus tanq̃ ille sit sol/ ꝛ ipsa sit luna. Lunã q̈ppe solis obiectu illuminari putat. Dicit ꝑ ille magnus platonicus: animã rõnalẽ siue potius intellectualis dicẽda sit: ex q̃ genere etiam imoꝛtaliũ beatoꝛũq꜠ aĩas esse intelligit: q̃s in celestibus sedib' habitare nõ dubitat nõ habere supꝛa se naturã/ nisi dei q̃ fabricatus est mundũ: a q̃ ꝛ ipsa facta est: nec aliũde illis supnis ꝑberi vitã beatã ꝛ lumẽ intelligẽtie veritatis/ q̃ꝫ vnde ꝑbet ꝛ nobis: ꝯsonãs euãgelio vbi legit: Fuit hõ missus a deo cui nomẽ erat iohãnes: hic venit in testimoniũ: vt testimonium ꝑhiberet de lumine: vt oẽs crederẽt ꝑ eũ. Nõ erat ille lumẽ: sed vt testimoniũ ꝑhiberet de lumine. Erat lumẽ veꝝ: qð illuminat omnẽ hominẽ venienteꝫ in hũc mundũ. In q̃ differẽtia satis ostẽdit animã rõnalẽ vel intellectualẽ: q̈lis erat in iohãne: sibi lumẽ esse nõ posse: ſ₃ alteri' veri lumis pticipatiõe lucere. Hoc ꝛ ipse iohãnes fatet: vbi ei ꝑhibẽs testimoniuꝫ dicit: Nos oẽs de plenitudine eius accepimus.

B

Joh.1.a

Joh.1.b

b Expositio Ca. II

Sed nõ est nobis ꝛc. In ħ caplo incipit tractatus huius libri: ꝛ ostendit specialit in ħ caplo seu libro quõ platonici ꝑcipue nobiscũ cõuenidt: in ħ q̧ non aliũde sunt beati angeli ꝛ hoies: qð in ꝑcedenti caplo relicq̃ q̃ſi discutiẽdũ. Et ideo q̃tũ ad ħ ꝑtinet/ nõ est ꝯ platoneꝫ disputandum. Et patet totum caplm.

¶ De vero dei cultu a quo platonici q̃uis creatoꝛẽ vniuersitatis intellexerint/ deuiarũt colẽdo angelos siue bonos siue malos honoꝛe diuino. Caplm III

Que cum ita sint: si platonici vel quicunq꜠ alij ita senserũt cognoscentes deum/ c

c Expositio Ca. III

Que cũ ita sint ꝛc. In hoc caplo ostẽdit aug' ex dictis in ꝑcedẽti caplo: q̧ platonici haberẽt ꝯcedere/ q̧ tm̃ vn' de' colẽdus est cultu latrie: si vanitas aut timoꝛ ppli contrarium sapientie non retraheret.

Roma.1.c.

¶ Expositio Ca. IIII

a Huic nos serui/tuti ꝛc̃. In hoc caplo ostẽdit aug⁹ ꝙ soli deo debet̃ seruitus: q̃ grece latria dicit̃: cuius ꝓprijssimus actus ẽ offerre officiũ. Nã cetera fere oia q̃ deo extrinsecus exhibemus/ad honorãdos hoies trãslata sunt. Et facit in h̃ caplo duo: Quia pmo ostendit quod offerimus deo sacrificiũ spirituale: vbi ifra sic dicit: b ¶ Hũc ergo religẽtes vnde et religio ꝛc̃. Dicit tullius ꝙ religiosus a religẽdo appellat̃: qꝛ retractat ꝛ tanꝙ̃ religit ea q̃ ad cultũ diuinũ ꝑtinẽt.
A Isidorus ꝟo li. viij. ethymologiaꝝ dicit ꝙ religio appellat̃ eo ꝙ ꝑ eam vni deo religamus aias nostras ad cultũ diuinũ vinculo seruiẽdi: qḋ verbũ cõpositũ est a religẽdo. i. eligendo: vñ dicit̃ religio quasi eligio. Secũdo ibi: c ¶ Quecũꝗ igit̃ ꝛc̃. Ostẽdit ꝙ soli deo offerendum sit sacrificium etiam corporale.

sicut deũ glorificarẽt et gratias agerẽt: nec euanescerent in cogitatiõibus suis: nec populoꝝ erroribus ꝑtim auctores fierẽt: ꝑtim resistere nõ auderent: ꝓfecto ꝯfiterent̃ ꝛ illis imortalibus ac beatis: ꝛ nobis mortalibus ac miseris: vt immortales ac beati esse possimus vnũ deũ deoꝝ colendũ qui ꝛ noster est ꝛ illoꝝ.

¶ Quod vni vero deo sacrificiũ debeatur. Ca. IIII

a Huic nos seruituti: que latria grece dicit̃: siue in quibuſꝗ sacramentis: siue in nobisipsis debemus. Huius enĩ templũ simul omnes ꝛ singuli templa sumus: qꝛ ꝛ omniũ ꝯcordiam ꝛ singulos inhabitare dignat̃: nõ in oibus ꝙ̃ in singulis maior: quĩa nec mole distendit̃: nec partitiõe minuit̃. Cũ ad illum sursum est: eius est altare cor nostrum: eius vnigenito eum sacerdote placamur: ei cruẽtas victimas cedimus: qñ vſꝗ ad sanguinẽ ꝓ eius veritate certamus: ei suauissimũ adolemus incẽsum: cũ in eius ꝯspectu pio sanctoꝗ amore flagramus: ei dona eius in nobis noſꝗ ipsos vouemus ꝛ reddimus: ei beneficioꝝ eius solẽnitatib⁹ festis ꝛ dieb⁹ statutis dicamus/sacramuſꝗ memoriã: ne volumine tẽpoꝝ ingrata subrepat obliuio: ei sacrificamus hostiã humilitatis ꝛ laudis in ara cordis igne feruide charitatis. Ad hũc videndũ sicut videri poterit: eiꝗ coherendũ ab oi pctõꝝ ꝛ cupiditate maloꝝ labe mũdamur: ꝛ ei⁹ noie ꝯsecramur. Ipse enĩ fons nostre beatitudinis: ipse ois appetitiõis est fi/
B nis. Hũc eligẽtes vel potius religẽtes: ami/
b seramus enĩ negligẽtes: hũc ergo religẽtes vnde ꝛ religio dicta ꝑhibet̃: ad eũ dilectiõe tẽdimus: vt ꝑueniẽdo quiescamus: ideo beati: qꝛ illo fine ꝑfecti. Bonũ enĩ nostrũ de cuius fine inter phõs magna ꝯtẽtio est: nullũ est aliud ꝙ̃ illi coherere: cuius vnius anima intellectualis incorporeo: si dici potest amplexu: veris implet̃ fecũdaturꝗ virtutibus. Hoc enĩ bonũ diligere: in toto corde: in tota aia: ꝛ in tota ꝟtute ꝑcipimur. Ad hoc bonũ debemus ꝛ a quibus diligimur duci: ꝛ quos diligimus ducere: sic cõplent̃ duo illa ꝑcepta/in quibus tota lex pẽdet ꝛ ꝓphete: Diliges dñm deũ tuũ in toto corde tuo: ꝛ in tota aia tua: ꝛ in tota mẽte tua: ꝛ diliges proximũ tuũ tanꝙ̃ teipsum. ¶ Ut enĩ homo sese diligere nosset: ꝯstitutus est ei finis q̃ referret oia q̃ ageret/ vt beatus esset. Nõ enĩ q̃ se diligit: aliud esse vult ꝙ̃ beatus. Hic autẽ finis est: adherere deo. Iã igit̃ sciẽti diligere seipm/cõmẽdat̃ de ꝓximo diligendo sicut seipsum. In q̃ qḋ aliud mandat̃: nisi vt ei ꝗ̃tũ põt cõmẽdet diligendũ deũ? Hic ẽ dei cultus: hec vera religio: hec recta pietas: hec tm̃ deo debita ser/
c uitus. Quecũꝗ igit̃ imortalis ptãs quãtalibet virtute ꝑdita: si nos diligit sicut seipam: ei vult esse subditos vt beati simus: cui ꝛ ipsa subdita beata ẽ. Si ꝗ nõ colit deũ misera est: qꝛ deo ꝑuat̃: si aũt colit deũ/ non vult se coli ꝓ deo. Illi enĩ potius diuine snie suffragat̃: ꝛ dilectiõis viribus fauet/q̃ scriptũ est: Sacrificãs dijs eradicabit̃: nisi dño soli. Nã vt alia nũc taceã q̃ ꝑtinent ad religiõis obsequium quo colit̃ deus: sacrificiũ certe nullus hominum est qui audeat dicere deberi: nisi dño soli. Multa deniꝗ de cultu diuino vsurpata sunt: q̃ honoribus deferunt̃ humanis: siue humilitate nimia: siue adulatione pestifera: ita tamen vt quibus ea deferunt/homines haberent̃ qui dicunt̃ colendi ꝛ venerandi: si autem eis multum addit̃ ꝛ adorandi. Quis vero sacrificandum censuit nisi ei quem deũ aut sciuit aut putauit aut finxit? Quod porro antiquus sit in sacrificãdo dei cultus/duo illi frẽs cain ꝛ abel satis indicãt: quoꝝ maioris deus reprobauit sacrificiũ: minoris aspexit.

Matth. 22. a.

¶ Tertia veritas: ꝙ vt homo diligere se nosset/ ꝯstitutus est ei finis quo referret omnia que ageret vt beatus esset. Non enĩ qui se diligit/aliud esse vult ꝙ̃ beatus. Sꝫ oritur dubium contra illud vltimũ dictũ: quia amor amicitie nõ ꝑuenit ordinẽ/nec amorẽ ꝯcupiscentie: ꝛ ideo cũ quilibet diligat seipsum amore amicitie/ꝛ beatitudinem sibi amore ꝯcupiscẽtie: prius diligit seipsum ꝙ̃ appetet sibi seipsum: ꝛ sic non solum aliud/ sed ꝛ prius est seipsum diligere ꝙ̃ beatitudinẽ sibiipsi appetere. Dicit̃ aũt ꝙ hic loquitur aug⁹ de vltimata dilectiõe vtrãꝗ includẽte: non de pma de q̃ ꝓcedit instãtia vero mõ.

Tertia ꝟitas.

C

Epo. 22. c

Gen. 4. a.

¶ De sacrificijs que deus non requirit: sed ad significationem eorum obseruari voluit que requirit. Capitulum. V

a Quis autẽ ita desipiat: vt existimet aliquibus vsibus dei esse necessaria q̃ in sacrificijs offerunt̃? Quod

A ¶ Expositio Ca. V

a Quis aũt ita desipiat vt ꝛc̃. In hoc caplo ostẽdit aug⁹ quare

B quare sacrificiū a deo acceptatur. Et facit hic duo: quia p̄mo docet q̄ nō acceptatur quia deo sit vtile/ s; quia nobis expedit. Secūdo ibi: a ¶ Nec q̄ ab antiq̄s ꝛc. Ostēdit quomodo sacrificia veteris testamēti erāt deo grata ꝛ sacrificātibus vtilia: videlicet quatenus signa erāt sacrificij spiritalis. a

Ps. 15.a

et. † cōfuluisse

cū multis locis diuina scriptura testet: ne longum faciam⁹: breue illud de psalmo cōmemorare sufficiat. Dixi dn̄o de⁹ me⁹ es tu: quoniā bonoꝝ meoꝝ nō eges. Non solum igit pecore vel qualibet alia re corruptibili atq; terrena/ sed ne ipsa q̄dē iusticia hoīs deum egere credendū est: totūq; qd̄ recte colit de⁹ homini pdesse/ nō deo. Neq; eñ̄ fonti se q̄sq; dixerit† pfuisse si biberit: aut luci si viderit. Nec

B

q̄ ab antiq̄s patrib⁹ talia sacrificia facta sunt in victimis pecoꝝ: q̄ nūc dei popul⁹ legitime nō facit: aliud intelligēdū est: nisi reb⁹ illis eas res fuisse significatas q̄ agunt in nobis ad hoc vt inheream⁹ deo/ ꝛ ad eundē finē pximo cōsulam⁹. Sacrificiū ergo visibile inuisibil sacrificij sacramentū: id est sacrū signum est. Unde ille penitens apud pphetā: vel ipse ppheta querens deū peccatis suis habere ppitium: Si voluisses inquit sacrificium dedissem: vtiq; holocaustis nō delectaberis. Sacrificiū deo spūs cōtribulat⁹: cor contritū et humiliatū de⁹ nō spernet. Intueamur quēadmodū vbi deus dixit nolle sacrificiū: ibi deū ostēdit velle sacrificiū. Nō vult ergo sacrificium trucidati pecoris/ sed vult sacrificiū contriti cordis. Illo igitur q̄ eum nolle dixit: hoc significatur q̄ eū velle subiecit. Sic itaq; illa deum nolle dixit: quō a stultis ea velle creditur/ velut sue gratia voluptatis. Nā si ea sacrificia que vult: quoꝝ hoc vnū ē: cor cōtritū ꝛ hūiliatū dolore penitēdi/ nollet eis sacrificijs significari: q̄ velut sibi delectabilia desiderare putat⁹ est: nō vtiq; de his offerēdis in lege veteri p̄cepisset: ꝛ ideo mutanda erāt oportuno certoq; iam tpe: ne ipsi deo desiderabilia/ vel certe in nobis acceptabilia/ ac nō potius que his significata sunt crederētur. Hinc ꝛ alio loco psalmi alteri⁹: Si esuriero inquit nō dicam tibi: meus est eñ̄ orbis terre ꝛ plenitudo ei⁹. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircoꝝ potabo? Tāq; diceret: Utiq; si mihi necessaria essēt/ non a te peterē que habeo i potestate. Deinde subiungens quid illa significēt. Immola inquit deo sacrificiū laudis: ꝛ redde altissimo vota tua. Et inuoca me i die tribulationis: ꝛ eripiā te ꝛ magnificab me. Itē apud aliū pphetā. In quo iquit apprehendā dn̄m ꝛ assumā deum meū excelsum? Si apprehendam illū in holocaustis: in vitul annicul? Si acceptauerit domin⁹ in milib⁹ arietum: aut in denis milib⁹ hircorū pinguiū. Si dedero primogenita mea pro impietate mea: fructū ventris mei p peccato anime mee? Si annunciatū est tibi homo bonū: aut q̄d de⁹ exquirat a te/ nisi facere iudicium ꝛ diligere misericordiā: ꝛ paratū esse ire cum dn̄o deo tuo? Et i hui⁹ pphete verbis vtrūq; distinctū est: satisq; declaratū illa sacrificia nō requirere deū: quib⁹ significant hec sacrificia que requirit de⁹: in epl̄a q̄ scribit ad Hebreos: Bñ facere inquit ꝛ cōicatores esse nolite obliuisci: talib⁹ eñ̄ sacrificijs placatur de⁹. Ac p hoc vbi scriptū ē: Misericordiā magis volo q̄ sacrificiū: nihil aliud q̄ sacrificio sacrificiū plātū oportet intelligi: qm̄ illud qd̄ ab hoīb⁹ appellat sacrificiū: signū est veri sacrificij. Porro aūt misericordia verū sacrificiū est: vnde dictū est qd̄ pauloante cōmemoraui. Talib⁹ eñ̄ sacrificijs placat deus. ¶ Quecūq; igit in ministerio tabernaculi siue tēpli multis modis de sacrificijs legūtur diuinit⁹ esse precepta: ad dilectionē dei et proximi significando referūtur. In his eñ̄ duobus preceptis (vt scriptū est) tota lex pēdet et prophete.

Ps. 15.a — De cōse. di. 2. c. sacrificium — Ps. 50.d — C — Ps. 49.b — Michee. 6.b — D — Hebre. 13.c — Osee. 6.c — Hebre. 13.c

¶ Quarta veritas/ q̄ q̄cūq; i misterio tabernaculi siue tēpli multis modis d sacrificijs legim⁹ diuinit⁹ eē p̄cepta: ad dilectiōē dei ꝛ pximi significādū referūt. Un accipit documētū/ q̄ nullū p̄ceptū sacramētale fuit in veti testamēto sui grā sed tm̄ pter moralia.

Quarta veritas — Matth. 22.d

¶ De vero pfectoq; sacrificio. Ca. VI

Proinde verū sacrificiū est omne opus qd̄ agit: vt sācta societate inhercam⁹ deo: relatū scz ad illū finē boni quo veraciter beati esse possimus. Unde et ipsa misericordia/ qua homini subuenitur: si pter deum nō fit/ non est sacrificium. Etsi enim ab homine fit vel offertur: tamen sacrificiū res diuina est: ita vt hoc quoq; vocabulo id latini veteres appellauerunt. Unde ipse homo dei nomini consecratus et deo deuotus: inquantū mūdo moritur/ vt deo viuat/ sacrificium est. Nam et hoc ad misericordiam pertinet: quam quisq; in seipsum facit. Propterea scriptum est: Miserere anime tue placens deo. Corpus etiam nostrum cum per temperantiā castigamus/ si hoc quemadmodū debemus/ propter deum facimus: vt non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato/ sed arma iusticie deo/ sacrificium est. Ad quod exhortans Apostolus ait: Obsecro itaq; vos fratres per miseri/

¶ Expo. Ca. VI b

Proinde verum sacrificiū ꝛc. In hoc capitulo ostendit beatus Aug⁹ q̄d sit verū sacrificiū: ꝛ ostendit q̄ verū sacrificiū est omne quod deo offert: siue sit op⁹ bonū relatū in deū tanq̄ in finē vltimū: siue sit corp⁹/ siue anima: aut totus homo/ seu tota cōgregatio. Et patent omnia.

b — A — Eccl. 30.d — Roma. 6.c — Roma. 12.a

cordiã dei/vt exhibeatis corpora vestra ho
stiam viuam/sanctã/deo placentẽ:rõnabile
obsequiũ vestrum.

Quita vitas ¶ Si ergo corpus quo
inferiore tanq̃ famulo
vel tanq̃ instrumento
vtitur aĩa:cum eius
bon⁹ et rectus vsus ad
deum refert/sacrificiũ
est:quãto magis aĩa
ipsa cũ se refert ad deũ
vt igne amoris eius ac
censa formã cõcupiscẽ
tie secularis amittat:
eiq̃ tanq̃ incõmutabi
li forme subdita refor
metur:hinc ei placens
q̃ ex eius pulchritudi/
ne acceperit/fit sacrifi/
cium. Quod idẽ apl's
consequẽter adiungẽs
Roma.12.a. Et nolite inquit cõfor/
mari huic seculo:ſ re/
formamini in nouitate
mentis vestre: ad pbã
dum que sit voluntas
dei/quod bonũ ⁊ bene
B placitũ et perfectũ. Cũ
igit̃ vera sacrificia ope
ra sint mi̾icordie:siue
in nosipsos/siue in pxi
mos que referũtur ad
deũ:opera vero misericordie non ob aliud
fiant/nisi vt a miseria liberemur:ac per hoc
vt beati sim⁹:quod nõ fit nisi a bono illo de
Ps.72.d. quo dictũ est: Mihi autẽ adherere deo bo/
num est:profecto efficit̃ vt tota ipsa redem/
pta ciuitas:hoc est congregatio societasq̃
sanctorũ/vniuersale sacrificium offerat̃ deo
per sacerdotẽ magnũ:qui etiã seipsũ obtu/
lit in passione p nobis:vt tanti capitis cor/
pus essemus ſm formam serui. Hanc enĩ ob
tulit/in hac oblat⁹ est:quia ſm hanc media
tor est/in hac sacerdos/in hac sacrificiũ est.
Cum itaq̃ nos hortatus esset apostolus vt
Roma.12.a. exhibeamus corpora nostra hostiã viuam/
sanctã/deo placentẽ:rationabile obsequiũ
nostrũ:⁊ nõ conformemur huic seculo/ſ re/
formemur in nouitate mẽtis nostre:ad pbã
dum que sit voluntas dei:quod bonũ ⁊ be
neplacitũ et perfectũ:quod totũ sacrificiũ
nosipsi sumus. Dico enĩ inquit per gratiam
dei que data est mihi:oĩb⁹ qui sunt in vo
bis:nõ plus sapere q̃ oportet sapere/sed sa/
pere ad temperãtiã:sicut vnicuiq̃ deus par
titus est fidei mensurã. Sicut enĩ in vno cor
pore multa mẽbra habemus:oĩa aũt mẽ/
bra nõ eosdẽ actus habẽt:ita multi vnũ cor

¶ Quita vitas/q̃ ani/
ma corpore suo tanq̃ fa
mulo vel tanq̃ instrumẽ
to vtitur. Intelligẽdum
tamẽ q̃ quattuor sunt ma/
neries mẽbrorũ in cor/
pore nostro. Quedam
quib⁹ cõmuniter domi/
natur anima principatu
despotico: sicut pedes ⁊
man⁹: quẽadmodũ ser/
uorũ sine oĩni resistẽtia
obediũt imperio volun/
tatis/vt docet experien
tia. Alia sunt mẽbra/q̃/
bus dominat̃ aĩa pri/
cipatu politico/sicut mẽ
bra in quib⁹ cõcupiscen
tia viget:quia non semp
obediũt/sed quãdoq̃ re
sistunt. Alia sunt mem/
bra/in quib⁹ nõ domina
tur anima nec vt princi/
patu politico nec despo/
tico:sicut sunt cerebrum
aut cor/⁊ quãdoq̃ inte/
riora/cõtra que nullum
habem⁹ dominiũ. Alia
sunt que quãdoq̃ subij/
ciuntur despotico/quan
doq̃ nõ: sicut beat⁹ au/
gustinus infert⁹ exẽplifi
cat de motu auriũ/vl' de
cute capitis:qua aliqui
mouent pro libitu volũ
tatis.

pus sumus in christo/singuli aũt alter alte/
rius mẽbra/habẽtes dona diuersa ſm grãm
que data est nobis. Hoc est sacrificium chri
stianorũ:multi vnũ corp⁹ sumus in christo:
qd etiã sacramento altaris fidelib⁹ noto fre
quẽtat eccl'ia:vbi ei demõstrat̃/q̃ i ea obla/
tione quã offert ipsa offerat̃.

¶ Qr sctõrũ angelorũ ea sit in nos dilectio/vt nos nõ suos sed vni⁹ veri dei velint esse cultores. Ca.VII.

MErito illi in cele/
stibus sedib⁹ cõ/
stituti immorta/
les et beati:qui creatoris
sui participatiõe congau/
dent:cui⁹ eternitate firmi
cui⁹ veritate certi/cui⁹ mu
nere sancti sunt:qm̃ nos
mortales ⁊ miseros vt im
mortales beatiq̃ sim⁹ mi
sericorditer diligũt:nolũt
nos sibi sacrificare:ſ ei cu
ius ⁊ ipsi nobiscum sacrifi
cium se esse nouerunt. Cũ
ipsis enĩ sum⁹ vna ciuitas
dei:cui dicitur in psalmo
Ps.86.a. Gloriosa dicta sunt de te
ciuitas dei: cuius pars in
nobis peregrinat̃:pars in
illis opitulat̃. De illa q̃p/
pe superna ciuitate/vbi dei
voluntas intelligibilis at
q̃ incõmutabilis lex est/
de illa sup nos quodãmõ
cura gerit̃. Nãq̃ ibi cura
de nob' habita ad nos ad/
ministrata p angelos san/
cta illa scriptura descẽdit
vbi legit̃: Sacrificãs dijs
eradicabit̃/ nisi dño soli.
Huic scripture/huic legi/
talibus pceptis tãta sunt
attestata miracula:vt sa/
tis appareat cui nos sacri
ficare velint immortales
ac beati:q̃ hoc nobis vo/
lunt esse quod sibi.

¶ De miraculis que deus ad corroborandam fidẽ piorũ etiã per ãgelorũ ministeriũ promissis suis adhibere dignatus est:

NAm Ca.VIII. b
nimis vetera si cõ
memorẽ longi⁹ q̃
sat est/reuoluere videbor

Expo. ca.VII.
MErito illi i
celestibus
sedibus ⁊c. In h
caplo beat⁹ augu/
stin⁹ ostendit/q̃ an
geli boni nolunt si
bi sacrificium fieri:
tum quia sunt con/
ciues nr̃i:tum quia
nobis ministrant:
tum quia scriptu/
ra sacra quam ipsi
ministrauerũt hoc
prohibet. Cetera
huius capituli sa/
tis patent.

Expositio capi/
tuli VIII
NAm nimis
vetera si cõ/
memorẽ longi⁹
q̃ sat est ⁊c. In
hoc capitulo bea/
tus augustin⁹ ostẽ/
dit quõ sacra scri/
ptura que prohi/
buit sacrificari al/
teri q̃ vni deo/sit
miraculis cõfirma
ta: Inter que mira
cula ponit flammã
Gen.15.c. celitus apparẽtem
in sacrificio abrae:
quod retractat i se
cundo libro retra/
ctationũ:eo q̃ ipsa
solum in visione si
bi monstrata fuit.
De hoc sacrificio/
⁊ eius significatio/
ne tractat infra lib.
xvi.cap.xxiij. Si/
militer inter mira/
cula põit decẽ pla/
gas egypti:de qui/
bus dicit/q̃ mag/
na dispositiõe my/
steriorum comple/
te sunt. De his ho
orosius loquitur li
bro. vij. Cõparat
enĩ decem cõtradi/
ctiões pharaonis
aduersus moysen/
decẽ psecutiõibus

christianis illatis: ꝛ decē plagas̄ egyptioꝝ decē calamitatibus romanoꝝ christianos persequentiū: vt patet hic diffuse.

que miracula facta sint attestātia ꝓmissis dei: quib⁹ ante annoꝝ milia predicit Abrae: ꝙ in semine ei⁹ oēs gētes bn̄dictionē fuerant habiture. Quis em̄ nō mi-
Gen.21.c ret eidē abrae filiū peperisse coniugē sterilē/
co tpe senectutis quo nec parere nec esse fe-
Gen.15.c cunda iā posset: atq̧ in eiusdē abrae sacrifi-
2. Retrac. ca.43.b cio flammā celitus factam/ inter diuisas vi-
ctimas cucurrisse: eidemq̧ abrae predictuz
Gen.18.c ab angelis celeste incēdiū sodomoꝝ: quos
hominib⁹ similes hospitio susceperat: et per
eos de ꝓle ventura dei ꝓmissa tenuerat: ip-
Gen.19.c sosq̧ imminēte iam incendio/ mirā de sodo-
mis ꝑ eosdem angelos liberationē loth filij
fratris ei⁹: Cuius vxor in via retro respiciēs:
atq̧ in salē repēte ꝯuersa/ magno admonu-
Sexta veritas it sacramento: ¶ Neminē i
via liberationis sue preteri-
B ta desiderare debere. Illa
vō que et quanta sunt/ que
iam ꝑ Moysen populo dei
de iugo seruitutis eruendo
in egypto mirabiliter gesta
Exo.7.b sunt: vbi magi pharaonis/ h̄ est regis egypti: q̄ ppl̄m illū
dn̄atione deprimebat: ad hoc facere quedā
mira ꝑmissi sunt vt mirabili⁹ vincerent. Illi
em̄ faciebant veneficijs ꝛ incātationib⁹ ma-
Lib.3. de tri. ca.7.8. et.10 gicis: quib⁹ sunt mali angeli: hoc est demo-
nes dediti: moyses autē tāto potēti⁹/ quāto
iustius in noie dei qui fecit celū et terrā: fa-
Exo.8.c cientib⁹ angelis/ eos facile supauit. Deniq̧ i
tertia plaga deficiētib⁹ magis: decē plage ꝑ
moysen magna mysterioꝝ dispositione cō-
plete sunt: quib⁹ ad dei ppl̄m dimittenduz/
pharaonis ꝛ egyptioꝝ dura corda cesserūt.
Exo.14.f Moxq̧ penituit: ꝛ cum abscedentes hebre-
os consequi conarentur: illis diuiso mari ꝑ
siccum transeuntibus: vnda hinc atq̧ hinc
C in sese redeūti coopti ꝛ oppressi sunt. Quid
de illis miraculis dicaz: que cum in deserto
idem populus duceret stupenda diuinitate
Exo.15.d crebruerunt: aquas que bibi nō poterāt/ mis-
so in eas sicut deus preceperat ligno ama-
ritudine caruisse/ sitientesq̧ satiasse: manna
Exo.16.e esurientibus venisse de celo: ꝛ cū esset colli-
gentibus constituta mensura: quicquid am-
plius quisq̧ collegerat/ exortis vermib⁹ pu-
truisse: ante diem vō sabbatum duplū col-
lectū: q: sabbato colligere nō licebat: nulla
putredine violatū: desiderātibus carnes ve-
Num.11.g sci: que tāto pplo nulla sufficere posse vide-
batur: volatilibus castra completa: ꝛ cupi-
ditatis ardorē fastidio satietatis extinctū.
Septima veritas ¶ Obuios hostes trāsitūq̧
ꝓhibētes atq̧ ꝓliātes: orā-
te moyse/ manib⁹ ei⁹ in figu-
ra crucis extētis/ nullo hebre-
orū cadēte ꝓstratos: seditio-
sos i populo dei: ac se ab or-
dinata diuinit⁹ societate di-
uidentes/ ad exemplū visibi-
le inuisibilis pene viuos ter-
ra dehiscēte submersos/ vir-
ga percussam petram tante
Num.20.b multitudini abundantia fluenta fudisse: ser-
pentiū morsus mortiferos imissos ad penā
iustissimā petōꝝ in ligno exaltato atq̧ ꝓspe-
Num.21.b cto eneo serpēte sanatos: vt ꝛ pplo subueni-
ret afflicto: et mors morte destructa/ velut
crucifixe mortis similitudine significaret.
Octaua veritas ¶ Quē sane serpentē ꝓpter
facti memoriā reseruatum:
cū postea populus errās tā-
4. Reg. 18.a q̄ idolū colere cepisset: eze-
chias rex religiosa potesta-
te deo seruiēs/ cum magna
pietatis laude contriuit.

¶ Sexta veritas/ ꝙ nullus i via sue liberatiōis preteri-ta desiderare debz. Qd̄ dictum decla-rat exemplo vxo-ris loth: que cōuer-tens se retrorsum: versa est in statu-am salis.

¶ Septima vitas ꝙ cū amalech pu-gnaret ꝯtra israel/ ꝛ moyses oraret: ipse tenebat man⁹ in mo-dū crucis eleuatas: vbi nullus inqt he-breoꝝ ꝓstratus fuit. Exo.17.e Illud aūt nō habe-tur ex textu sacre scri-pture: sed credit ꝙ Aug⁹ aliūde habue-rit certitudinē. Num.16.e

¶ Octaua veritas ꝙ serpentez eneum quem Moyses fece-rat: quez ꝓpter facti memoriā reseruatū cū populus errans tanq̄ idoluz colere cepisset: Ezechias rex religiosa pote-state deo seruiens: cum magna pietatis laude cōtriuit. Ex quo facto accipit documentū/ ꝙ ad vitandū maio-ra/ minora dimitti debēt: ꝛ ideo: quia malus malū erat idolatria q̄ bonū esset illius serpētis memoria: fuit ita-q̧ rite serpens confractus.

¶ De illicitis artibus erga demonum cultum: in quibus porphyrius platonicus quedam probando quedam quasi improbando versatur. Capitulum IX

Hec ꝛ alia mlta huiuscemodi: q̄ omnia commemorare nimis longum est: fiebant ad commendanduz vnius dei veri cultum: ꝛ multoꝝ falsorumq̧ prohibendum. Fiebant autem simplici fide atq̧ fiducia pietatis: nō incantationibus et carminibus nefarie curiositatis arte compositis: quam vel magian/ vel detestabiliore nomine goetian/ vel honorabiliore Theurgian vocant: qui quasi conantur ista decernere: ꝛ illicitis artibus deditos alios dānabiles: quos ꝛ maleficos vulgus appellat: hos enim ad goetian ꝑtinere dicunt: alios autē laudabiles videri volūt/ quib⁹ theurgian deputant: cū sint vtriq̧ ritib⁹ fallacibus demonū obstricti sub nominib⁹ angeloꝝ.

Expo. ca.IX

a Hec et alia ꝛc. In hoc ca. ostēdit aug⁹ ꝙ ꝓdicta miracula nō sunt facta ꝑ artē aliquā illicitā/ puta magicā: sed ꝑ potētiā diuinā. Et facit i hoc ca. duo: q: pmo negat a dictis miraculis duplicē artē magicā: nā magia: id est ars magica ꝛm magos i duo genera diuiditur. Est em̄ vnū genus quod vocatur goetia: quā attribuunt maleficis: quia vt dicūt malefici ea vtunt: ꝛ est ars detestabil' ꝛ nociua: de q̄ dictū fuit li. viij. ca. xix. Aliud gen⁹ vocat theurgia a theos qd̄ ē de⁹/ ꝛ erge qd̄ est operatio: quasi diuina operatio

a Nam et porphyrius quã/
dam quasi purgationem
anime per theurgiam/cun
ctanter tamen et pudibun
da quodammodo dispu/
tatione promittit: reuersi/
onem vero ad deum hanc
artẽ prestare cuiq̃ negat:
vt videas eum inter viti/
um sacrilege curiositatis et
philosophie professionem
sententijs alternantibus
fluctuare. Nunc enĩ hanc
artem tanq̃ fallacem et in
ipsa actione periculosam/
et legibus prohibitã cauen
dam monet: nũc autem ve
lut eius laudatoribus ce/
dens/ vtilem dicit esse mũ
dande parti anime: nõ qui
dem intellectuali/ qua re/
rum intelligibilium perci/
pitur veritas/ nullas habẽ
tium similitudines corpo/
rum: sed spiritali qua cor/
poralium rerum capiun/
tur imagines. Hanc enim
dicit per quasdam conse/
cratiões theurgicas: quas
theletas vocant: idoneam
fieri atq̃ aptam suscepti/
oni spirituum et angelorũ
ad vidẽdos deos. Et qui
bus tamen theurgicis the
letis fatet intellectuali ani
me nihil purgationis acce
dere/ quod eã facit idone/
am ad videndum deum
suum/ et perspicienda ea
que vera sunt. Ex quo in/
telligi potest: qualiũ deo/
rum/ vel qualẽ visionẽ fie
ri dicat theurgicis cõsecra/
tionibus: in qua nõ eã vi/
dẽtur que vera sunt. Deni
q̃ aĩam rationalẽ: siue qđ
magis amat dicere/ intel/
lectualem: in superna di/
cat posse euadere: etiam si
quod ei⁹ spiritale ẽ: nulla
theurgica fuerit arte pur/
gatũ. Porro autẽ a theur
go spiritalẽ purgari hacte
nus: vt non ex hoc ad im/
mortalitatez eternitatem
q̃ perueniat. Quanq̃ ita b
discernat a demonibus
angelos aerea loca esse de
monum: etherea vel em/
pyrea disserens angelorũ:
et admoneat vtendũ alicu
ius demõis amicicia: quo
subuectante vel paululũ
possit eleuari a terra quis/
q̃ post mortem: aliam ve
ro viam esse perhibeat ad
angelorum superna cõsor
tia: cauendã tamen demo
num societatem/ expressa
quodammodo confessio/
ne testat: vbi dicit animã
post mortem luendo pe/
nas/ cultũ demonũ a qui/
bus circumueniebat hor/
rescere. Ipsamq̃ theurgiã c
quã velut cõciliatricẽ an/

G operatio: et hanc artem dicunt esse laudabilẽ. Secũ/
do ibi: a ¶ Nam et porphyrius etc. Prosequitur
dicta porphyrii platonici magni/ de isto secũdo gene
re artis magice/ videlicet theurgia. Et diuiditur ista
pars in duo/ sm duo dicta porphyrii q̃ hic ponunt.
In q̃rũ vno se hz
porphyri⁹ mõ du/
bitantis et disputã
tis: quasi fluctuãs
inter duo cõtraria
quia mõ dicit vnũ
modo aliud cõtra
rium sibi: nam ex
vna parte dicit ea
que videntur phi/
losophie consona:
nam loquens tan/
q̃ philosoph⁹/ vi/
tuperat eam tan/
q̃ fallacem et pe/
riculosam ac pro/
hibitam. Et dicit
q̃ theurgia nõ pre
stat reuersionem
ad deum: nec pur
gat ipsam partem
anime rationalem
scilicet intellectua
lem ad deum vi/
dendum/ vel ve/
rum cognoscendũ
Nec ad dictam re
uersionem opor/
tet q̃ pars anime
spiritalis: id ẽ ima
ginatiua vel phan
tastica purget con
siderationibus ali
quibus quas the/
letas vocant: sed
sine omni tali pur
gatione reuertitur
aĩa intellectualis ad
deũ. Est aũt thele/
ta sm pap. cõsecra/
tio purgatiua: et
communiter sumi
tur pluralit. Sci/
endum autem est
hic ppter hoc qđ
dicitur de anima/
rum reuersione: q̃
platonici: vt patet
per Macrobium super somniũ Scipionis: posue/
runt animas rationales in octaua sphera prius esse
puras et mundas q̃ corporibus vnirentur. Dicit enĩ
q̃ platonici qui vero propinquiores sunt: tenent q̃
anime beate ab omni cõtagione cuiuscunq̃ corporis
libere celũ possident: anima vero que appetitiua corporis
est: id est vitam corpalẽ appetit/ de celo' pspicit quodã
latenti desiderio: talis vite pondere ipso terrene con
tagionis paulatim in inferiora dilabitur: nec tamen
hoc fit subito/ sed paulatim per omnes spheras infe/
riores transiens/ a singulis capit aliquid: et ideo tot
motibus quot spheras transit: ad vitã hanc terrenã
deducit. Dicunt autẽ in celo lacteũ circulũ: quem ga
laxiam vocamus: esse ppriũ locuz anime beate: qui
circulus intersecat codiacũ ad duo signa solstitialia:
scz cancrum et capricornũ: et hec duo signa sunt por
te celi. Cancer est porta qua descenditur: et ideo vo/
catur porta hominũ. Capricornus vero vocatur por/
ta deorũ: quia anima corpi tanq̃ carceri alligata/ cũ
fuerit purgata/ et ab omni contagione corpis terreni
absoluta/ per capricornum ad deorũ cõsortiũ reuerti
tur. Ideo autem attribuunt descensum cancro: quia
cum sol ad cancrũ
peruenit/ fit solsti/
tium estiuale: et sol
ad nos descendere
incipit. Oppositũ
autem est de capri
corno. Porphyri
us autem loquens
tanq̃ magus: et sa
crilega curiositate
artis magice illect⁹/
cõmendat theurgi
am tanq̃ vtilẽ ad
purgandum par/
tem anime spirita/
lem scz phantasti/
cam seu imaginati
uam: facit enĩ vide
re deos et angelos
imaginaria visio/
ne: id est quasdam
imagines deorum
vel angelorũ pul/
chras: vt dicitur i
sequenti capitulo:
nõ tamen deũ qui
efficit omnes deos.
Ex quo patet q̃ ta
lis visio nõ est nisi
phantastica demo
num illusio.
b ¶ Quãq̃ itaq̃
discernat a de/
mo. etc. Ponit ali
ud dictuz porphy
rii: et est sententia di
cti eius: q̃ cum de/
mones sint i aere/
diũ vero in ethere vel
loco empyreo: id ẽ
lacteo circulo: dicit
expedire homini
amiciciam habere
alicuius demonis
qui possit ipsũ sal/
tem a terra leuare
ad aera post mor/
tem: et postmoduz
alia via erit ad loca celestia: tamẽ ipse porphyrius si
bipsi cõtrarius dicit esse vitandos demones: qđ pa
tet ex hoc/ q̃ dicit animas post mortẽ in penis horre/
re cultũ: quẽ seducti a demonibus eis exhibuerunt.
c ¶ Ipsamq̃ theurgiam quam velut etc. Po/
nit tertiũ dictũ eiusdem. et ostendit ex dicto porphy/
rii: q̃ theurgia fit per spiritus inuidos vel inuidis ho
minibus seruientes. Et hoc probat per quoddã qđ
narrat Porphyrius de duobus magis theurgicis:
quorum vnus vir bonus existẽs: vt dicit/ magno co/
namine vsus ẽ theurgia: nec obtinere potuit intentũ
volebat enĩ purgari vt potuisset deos vel angelos vi
disse vel suscepisse. Sed alius potens i arte inuidẽs
facto istius/ quibusdã precibus sic alligauit potenti/
am illorum spirituum quos iste inuocabat/ q̃ nõ potue
runt ei cõcedere quod petebat: vñ vnus ligauit potẽ
tias/ quas alius soluere non potuit. Alligata enĩ fuit

Porphyrius in li. de regressu anime

B

C

D

Ar. thes

G potestas

F potestas spirituum infernorum: quos iste inuocabat per spiritus superiores malignos: quos alius inuitabat: vt patet in sequenti ca: propter quod concludit Porphyrius / quod theurgia E est disciplina apta tam ad bonum quam ad malum faciendum / et apud deos / et apud homines: quia scilicet per eam procuratur bonum a diis et etiam hominibus: et malum similiter: vt patuit in facto isto vbi ligata fuit potentia deorum: et homo fuit a proposito suo impeditus. Concludit etiam Porphyrius ex dicta narratione: quod hi dii patiuntur easdem perturbationes / quas et demones: cum tamen Apuleius vt supra patuit libro viii. capi. xvi. demonibus et hominibus attribuat perturbationes quas tamen negauit diis inesse / propter altitudinem sui loci etc.

Expo. Ca. X.

A a Ecce nunc alius platonicus / quem etc. In hoc ca. ostendit beatus Augustinus / quod ars theurgica fit per malignos spiritus: quam tamen virtute deorum fieri dicunt. Ostendit autem hoc Augustinus ex dictis Porphyrii: quem quidam Apuleio preferunt. Facit autem in hoc ca. tria: nam primo ex narratis ex Porphyrio / et dictis eius probat quod dictum est: et patet satis eius mentio / considerati ea que in precedenti capitulo sunt dicta: Secundo ibi:

b ¶ Mirum est autem etc. Ostendit

grelorum deorumque commendat: apud tales agere potestates negare non potuit: que vel ipse inuideant purgationi anime: vel artibus seruiant inuidorum: querelam de hac re chaldei nescio cuius expromens. Conqueritur inquit vir in Chaldea bonus purgande anime magno molimine frustratos sibi esse successus: cum vir ad eadem potens tactus inuidia adiuratas sacris precibus potentias alligasset: ne postulata concederent. Ergo et ligauit ille inquit: et iste non soluit. Quo indicio dixit apparere theurgian esse tam boni conficiendi quam mali: et apud deos et apud homines disciplinam: pati etiam deos: et ad illas perturbationes passionesque deduci: quas communiter demonibus et hominibus Apuleius attribuit. Deos tamen ab eis etheree sedis altitudine separans: et platonis asserens in illa discretione sententiam.

¶ De theurgia que falsam purgationem animis demonum in inuocatione promittit. Capitulum X

a Ecce nunc alius platonicus quem doctiorem ferunt porphyrius: nescio per quam theurgicam disciplinam etiam ipsos deos obstrictos passionibus et perturbationibus dicit. Quoniam sacris precibus adiurari / terrerique potuerunt / ne prestarent anime purgationem: et ita terreri ab eo qui imperabat malum: vt ab alio qui poscebat bonum per eandem artem theurgicam solui illo timore non possent: et ad dandum beneficium liberari. Quis non videat hec omnia fallacium demonum esse commenta: nisi eorum miserrimus seruus: et a gratia veri liberatoris alienus? Nam si hec apud deos agerentur bonos: plus ibi vtique valeret beneficus purgator anime / quam maliuolus impeditor. Aut si diis iustis homo pro quo agebatur purgatione videbatur indignus: non vtique ab inuido territi: nec sicut ipse dicit: per metum valentioris numinis impediti / sed iudicio libero id negare debuerunt. Mirum est autem quod benignus ille chalde- b us / qui theurgicis sacris animam purgare cupiebat: non inuenit aliquem superiorem deum qui vel plus terreret / atque ad benefaciendum cogeret territos deos: vel ab eis terrentem compesceret vt libere benefacerent: si tamen theurgo bono sacra defuerunt: quibus ipsos deos quos inuocabat anime purgatores prius ab illa timoris peste purgaret. Quid enim cause est / cur deus potentior adhiberi possit a quo terreantur: nec possit a quo purgentur? An inuenitur deus qui exaudiat inuidum: et timorem diis incutiat ne benefaciant: nec inuenitur deus qui exaudiat beniuolum: et timorem diis auferat vt benefaciant? O theurgia preclara: o anime predicanda purgatio: vbi plus imperat immunda inuidentia / quam impetrat pura beneficentia: immo vero malignorum spirituum cauenda et detestanda fallacia / et salutaris audienda doctrina. Quid enim? quia has c sordidas purgationes sacrilegis ritibus operantur quasdam mirabiliter pulchras (sicut iste commemorat) vel angelorum imagines / vel deorum tamquam purgato spiritu vident: si tamen vel tale aliquid vident: illud est quod apostolus dicit: Quoniam sathanas transfigurat se velut angelum lucis.

aliquo artis magice .s. theurgie vanitatem: et fundat se Augustinus super eo quod narrat Porphyrius primo de chaldeo bono theurgico: cuius ars fuit per preces hominis inuidi impedita: nam vt dicit Porphyrius: ille inuidus inuitauit deos superiores: qui inuitati incusserunt terrorem diis inferioribus: quos bonus inuitabat. Dicit ergo Augustinus obiciendo contra artem B istam: quare non inuitabat iste bonus aliquem deum superiorem illis diis quos inuitauit alius inuidus: nam si hoc fecisset iam ille superior de nouo inuitatus: terruisset deos inuitatos ab inuido et purgasset deos suos territos ab illo terrore. Si ergo ille theurgicus bonus non potuit deum superiorem inuenire: ergo per artem illam inuitantur dii: qui sunt paratiores et promptiores ad nocendum quam possit aliquis inuitari ad purgandum: et ita ars ista que ordinatur ad purgationem / vana est omnino. Tertio ibi:

c ¶ Quid enim quia has etc. Docet quomodo fiunt apparitiones deorum vel angelorum per theurgiam: de qua dicit / quod non C est nisi operatio sathane: qui se transfigurat in angelum lucis / vel formas alias: Sicut etiam de Proteo dicit Virgilius libro quarto georgicorum / quod formas se vertit in omnes etc. Fingitur autem / vt patet ibidem / quod proteus erat vates quidam sciens omnia 1.Corin.11.c

F tum presentia q̄ preterita et futura: sed nulli debat responsum nisi multū coactus et fortiter ligat⁹: sed tū ligare eū fuit difficile: quia trāsformauit se subito in formā quā vellet: et ideo nisi dormiēs ligari non potuit. Hec patēt libro. iiij. georgi. virgilij.

do videtur loqui. Et facit hic duo. Quia primo ponit dicta eius/quibus querit et dubitat de ipsis diis et demonibus ac magicis artibus. Secundo querit specialiter de via que ducat ad beatitudinem/ibi: Denique prope ⁊c. In prima vero parte facit tria. Quia

Additio iacobi passauantij

¶ In capitulo decimo mentionē facit augustin⁹ de protheo: de quo expositor obscure dicit q̄s fuerit. Ubi notandum/ q̄ poete fingunt protheū fuisse vatem/vel deū maris: vt patet. xj. methamorphoseos: qui

Georgicorum. 4.

responsa orātibus fingitur nō dedisse nisi primo ligaret: de quo ⁊ fingūt poete q̄ se trāsformabat pro libito volātes ī diuersas figuras.

Expo. ca. XI.

a Melius sapuit iste porphyrius ⁊c. In hoc caplo prosequit beatus augustin⁹ verba porphyrij platonici: quib⁹ artes magicas videt destruere/tanq̄ vanas et sacrilegas. Scripsit autem porphyrius quandam epistolam ad quēdam egyptium magnū sacrorū antistitem: in qua continentur ea que hic recitat augustin⁹. Et facit hic duo. Quia primo pōit ea que de demonib⁹ porphyrius dicit assertiue. Asserit enī omnes demones imprudētes esse: et eos non esse in ethere sed in aere sub luna atq̄ in ipso lune globo

B

scilicet sphera lunari: nō quidem sic q̄ sphera lune sit eorum loc⁹: cum a luna incipiat ether et luna sit vltimū corpus ethereum s̄m platonicos: s̄m q̄ patet per Macrobium super somnium Scipionis: sed dicit eos ī lune globo: quia infra globum/id est sphērā lune sunt inclusi.

Porphyri⁹ in ep̄la ad anebōtem egyptium

Eius enī sunt illa phantasmata/qui miseras animas multorū falsorumq̄ deorū fallacib⁹ sacris cupiens irretire: ⁊ a vero veri dei cultu quo solo mundant ⁊ sanant auertere: sicut de protheo dictum est: formas se vertit in omnes: hostiliter insequēs/fallaciter subueniēs ⁊ vtrobiq̄ nocens.

¶ De epistola Porphyrij ad anebūtem egyptium in qua petit de diuersitate demonum se doceri. Capitulū XI

a Melius sapuit iste porphyri⁹ cū ad anebuntē scripsit egyptiū vbi cōsulēti similis ⁊ querenti/⁊ prodit artes sacrilegas ⁊ euertit. Et ibi quidē omes demones reprobat quos dicit ob imprudentiā trahere humidum vaporē: ⁊ ideo nō in ethere/sed ī aere esse sub luna/atq̄ in ipso lune globo. Uerūtamē nō audet omnes fallacias ⁊ malicias ⁊ ineptias quib⁹ merito mouetur/ omnib⁹ demonib⁹ dare. Quosdā naq̄ benignos demones more appellat aliorū: cum omnes generaliter imprudentes

b esse fateatur. Miratur autē q̄ non solum dij alliciant victimis/sed etiam cōpellantur atq̄ cogantur facere quod homines volūt: et si corpore et incorporalitate dij a demonib⁹ distinguūtur/quomodo deos esse existimandū sit solem ⁊ lunam ⁊ visibilia cetera ī celo: que corpa esse

nō dubitat: Et si dij sunt/quomodo alij bñfici/alij malefici esse dicantur: et quomodo incorporalib⁹ cū sint corporei cōiungātur. Querit etiam veluti dubitans/vtrum in diuinantib⁹ et quedā mira facientib⁹ anime sint potētiores: an aliqui spirit⁹ extrinsecus veniant: p quos hec valeant: ⁊ poti⁹ venire extrinsec⁹ conijcit: eo q̄ lapidib⁹ ⁊ herbis adhibitis: et alligāt quosdam: et aperiāt clausa hostia: vel aliquid eiusmodi mirabiliter operentur. Unde dicit alios opinari esse q̄ddam genus/cui exaudire sit proprium/natura fallax/

c omniforme/multimodū/

d simulās deos ⁊ demones ⁊ aīas defunctorū: ⁊ hoc esse quod efficiat: hec omnia que videntur bona esse vel praua: ceterū circa ea que

e vere bona sunt mihi opitulari/immo vero ista nec nosse: sed ⁊ male cōciliare ⁊ insimulare atq̄ impedire nōnunq̄ virtutis sedulos sectatores: ⁊ plenū eē temeritatis ⁊ fastus: gaudere nidoribus/adulationibus capi: et cetera que de hoc genere fallacium malignorūq̄ spirituū qui extrinsecus in animā veniunt: humanosq̄ sensus sopitos vigilātesue deludunt: non tanq̄ sibi persuasa confirmat/sed tā tenuiter suspicatur aut dubitat/vt hec alios asserat opinari. Difficile quippe fuit tāto philosopho cunctam diabolicā societatē vel nosse vel fidenter ar-

primo ponit dicta porphyrij/quibus de diis et demonibus et eorum operibus interrogando et admirando/multa loquit. Inter cetera p̄o querit si corpora celestia sint dij: quomodo aliq̄ dij sunt

C

benefici/⁊ aliq̄ malefica: cum omnes dij sint boni. Hanc etiam questionem facit Macrobius super somnium scipionis: vnde salicet diuinis maleficentia ascribat: vel scilicet stella malefica esse dicatur: sicut de martis et saturni stellis estimatur: et cur notabilior benignitas iouis et veneris habeatur/cum sit diuinorum vna natura/id est q̄ omnes dij sint boni. Et respondet macrobi⁹ ad hoc assignando causas quare stelle iste tales dicantur. Que respōsio forte sufficiens fuisset nisi stelle ponerentur dij: nam q̄ de⁹ aliquis sit humane nature maliuolus/non videt habere rationē.

Alos passiōes

c ¶ Omniforme: id est q̄ se transformat in omnes formas: vt in fine precedētis capituli dictum fuit.

d ¶ Multimodum ⁊c. id ē multorum modorum/id est generū diuersorum vel actuum vel affectionum.

e ¶ Ceterum circa ea q̄ vere bona sunt nihil ⁊c. id est virtutes ⁊ bona spiritalia/ nihil opitulari: sed solū circa bona apparē

D

Alia que asserit de ipsis satis patent. Secundo ibi:

b ¶ Miratur autem q̄ non solum dij ⁊c. Ponit dicta porphyrij quibus querēdo et quasi dubitā-

tia/id est temporalia: immo vere ista/id est vere bona nec nosse: sed etiam mala conciliare/id est procurare vt perficiātur: et insimulare/id est accusare atq̄

F impedire

g impedire nõ unq̃ virtutis sedulos sectatores et c. gaudere nidoribus/id est odorib⁹ sacrificiorum: vt putabant gentiles.

a ¶ Querit enĩ cur tanq̃ melioribus et c. Ideo h querit: quia magi quãdoq̃ inuocant spirit⁹ superiores/quos vocãt meliores: qui et eorũ quasi auctoritate imperant spiritib⁹ inferioribus/vt iniusta precepta hominis

E exequãtur. Causa quare querit est: q̃ ex q̃ inferiores exequũtur malum coacti auctoritate et potestate superiorum: non videtur esse causa quare superiores dicantur esse meliores et aliĩ peiores: imo superiores poti⁹ sunt peiores.

b ¶ Cur attrectatum re venerea et c. Hoc dicit: quia in rei veritate magi i arte sua vtũtur pueris innocẽtibus et virginibus quib⁹ demões ostẽdãt illud quod queritur. c ¶ Cur ab animãtib⁹ suos antistites et c. id est cur volũt demones q̃ eorum antistites caueant sibi ab animãtibus/id est animalib⁹ interfectis/vel alio modo mortuis: ne ea contingant: causas assignantes videlz ne vaporibus pcedentib⁹ ab animali mortuo polluantur: que tamẽ inspicere nõ est eis phibitum: et tamen sacra eorum sepe cadaueribus celebrãtur: quia eis sacrifi-

F cat. d ¶ Ipsi soli et lune aut cuiq̃ celestium homo cuilibet et c. Hoc querit: q̃ sepe magi cõminant corporibus celestibus nisi faciãt q̃d

guere: quam quelibet anicula christiana nec eẽ cunctatur: et liberrime detestatur. Nisi forte iste et ipsum ad quem scribit anebuntẽ/tanq̃ talium sacrorum preclarissimũ antistitem: et alios talium operũ tanq̃ diuinorũ/et ad eos colendos pertinentiũ admiratores verecũdatur offendere. Sequitur tamẽ et ea velut inquirendo commemorat: que sobrie considerata tribui nõ possunt nisi malignis et fallacibus

a potestatibus. Querit enĩ cur tanq̃ melioribus inuocatis/quasi peioribus imperetur: vt iniusta hominis precepta exequãtur:

b cur attrectatũ re venerea non exaudiant imprecantem: cum tamẽ ipsi ad incestus quoslibet cõcubitus quoslibet ducere non mo-

c rentur: cur ab animantib⁹ suos antistites oportere abstinere denunciẽt/ne vaporibus pfecto corporeis polluantur: ipsi xo et alijs vaporibus illiceant/et nidoribus hostiarũ: cumq̃ a cadaueris contactu phibeatur inspector et plerũq̃ illa cadaueribus celebrentur/quid sit q̃ non demoni vel alicui anime defun-

d cti/sed ipsi soli et lune aut cuicũq̃ celestium/hõ cuilibet vitio obnoxius intẽdit minas eosq̃ territat falso vt eis extorqueat veritatẽ. Nam et celum se collidere cõminat: et cetera similia homini impossibilia: vt illi dij tanq̃ insipientissimi pueri/falsis et ridiculis cõminatiõibus territi quod imperat efficiant. Dicit etiam scripsisse cheremonẽ quendã taliũ sacrorum vel potius sacrilegiorum peritũ: ea que apud egyptios sũt celebrata rumoribus: vel de iside vel

e de osiride marito ei⁹/maximam vim habere cogẽdi deos vt faciant imperata: quãdo ille qui carminibus cogit ea se pdere vel euertere cõminat: vbi se etiã osiridis membra dissipaturũ terribiliter dicit si facere iussa neglexerint.

f Hec atq̃ hmõi vana et insana dijs hominẽ minari: nec q̃buslibet/sed ipsis celestibus et siderea luce fulgentib⁹: nec sine effectu/s violenta potestate cogentem: atq̃ his terrorib⁹ ad faciẽda q̃ voluerit pducẽtem: merito porphyri⁹ admirat: imo xo sub specie admirãtis et causas rerũ taliũ requirẽtis/dat itelligi illos hec agere spirit⁹ quorũ gen⁹ superi⁹ sub aliorũ opinatiõe descripsit: nõ vt ipse posuit natura/sed vitio fallaces: q̃ simulant deos et alas defunctorũ/demones aũt nõ: vt ait ipse se simulãt s plane sunt. Et q̃ ei videt herbis et lapidib⁹ et animãtib⁹ et sonis certis q̃busdã/ac vocib⁹ et figuratiõib⁹ atq̃ figmẽtis/quibusdã etiã obseruatis i celi cõuersiõe motib⁹ siderũ fabricari in terra ab hominibus ptãtes idoneas varijs effectib⁹ exeq̃ndis: totũ hoc ad eosdẽ ipsos demones ptinent ludificatores alarũ sibimet sbditarũ: et voluptaria sibi ludibria de hoim errorib⁹ exhibentes. Aut g̃ reuera dubitãs g et inq̃rẽs ista porphyri⁹: ea tñ cõmẽorat q̃b⁹ cõuincãt et redarguant: nec ad eas ptãtes q̃ nob ad beatã vitã capessendã fauẽt/s ad deceptores demões ptinere mõstrent: aut vt meliora de pho suspicemur: eo mõ voluit hoiem egyptiũ talib⁹ errorib⁹ deditũ/et aliq̃ magna se scire opinãtem/nõ superba quasi auctoritate doctoris offendere: nec apte aduersantis altercatione turbare: sed quasi querẽtis et discere cu-

petũt: quasi possẽt terrore icutere eis et haberẽt potestatẽ eis nocendi. Unde apuleius i libro metamorphoseos q̃ ab augustino appellat de asino aureo: inducit ancillã cuiusdam mulieris malefice de dña sua sic narrantẽ: Audiui vesperi q̃ nisi celerius sol celo ruisset/noctisq̃ ad exercendas illecebras magie maturi⁹ cessisset/ipsi soli nubilam caliginẽ et ppetuas tenebras cõminantẽ. G

e ¶ De iside vel osiride mari. et c. Isis et osiris maritus isidis sũt nomina q̃ ab egyptijs colebant: de quib⁹ dcm̃ est supra lib. viij. ca. xxvj. De istis narrat porphyrius/q̃ magi in egypto reputabãt efficacissimum modũ cogendi deos si istis cõminentur: et precipue si cõminent istis di/q̃ dissipabunt ossa osiridis mariti sui/nisi dij faciãt quod petũt. Lucanus etiã lib. vj. miratur valde de potestate magorũ: et multa querit de eis et inter cetera etiaz de minis quas faciunt/dicẽs: An eis tñ valuere mine?

f ¶ Hec atq̃ huiusmodi et c. Ostẽdit q̃d porphyrius de premissis admirans/et q̃si dubitãdo loquens dabat intelligere et c.

g ¶ Aut ergo reuera et c. Reddit duplicẽ causaz q̃re porphyrius loquitur per modũ dubitantis. Una causa est forsan: quia veraciter dubitauit. Alia causa potuit esse: quia licz tanq̃ phus nõ dubitauerit/tñ noluit eũ cui scõpsit turbare q̃ talia credebat.

¶ Deniq̃

H a ¶ Deni℞ ppe ꝛc. Hic ponit dicta porphyrii quib⁹ p̄fe dictũ egyptiũ anti/ stitẽ interrogauit de via ꝑueniẽdi ad bea titudinẽ iuxta sapiẽ tiã egypciã: paꝝ eñ reputabat porphy/ rius cõuersari cum diis. i. totaliter eoꝝ seruitiis mãcipari: sicut ↄuersabant̃ an tistites ꝛ magi: si nõ sequeret̃ aliõ bonũ/ nisi scire dicere vbi seruus fugitiu⁹ pos sit inueniri vel ꝑdiũ cõparari: aut aliq̃d I simile qđ ad beati/ tudinẽ nõ pertinet: et de talib⁹ scire di/ uinare modicũ ẽ ap preciãdum. Cetera satis patent.

pientis humilitate ad ea cogitãda cõuerteret: et q̃ sint contẽnẽda vel etiam a deuitãda monstrare. Denicp ppe ad epistole finẽ petit se ab eo doceri q̃ sit ad btitudinẽ via ex egy/ ptia sapiẽtia. Ceterꝫ illos quib⁹ cõuersatio cũ diis ad hoc esset: vt ob inueniẽ dũ fugitiuũ/ vel ꝑdiũ cõ/ parãdũ/ vel ppt̃ nuptias vel mercaturã vel q̃d hu iusmodi mentẽ diuinã in quietarẽt: frustra eos vi/ deri dicit coluisse sapien tiã. Illa etiã ipa numina cũ quib⁹ cõuersarent̃/ ꝛ si de ceteris rebus vera ꝑdi cerẽt: tamen qm̃ de beati tudine nihil cautũ nec sa tis idoneũ monerẽt: nec deos illos esse nec benignos demones/ sed aut illũ qui dicitur fallax aut humanũ oĩe cõmentũ. Uerũ qꝛ tanta ꝛ talia gerunt̃ his artib⁹/ vt vniuersũ modũ hũane facultatis excedant: q̃d restat nisi vt ea que mirifice tanq̃ diuinit⁹ predici vel fieri vident̃: nec tamẽ ad vni⁹ dei cultũ referunt̃: cui simpliciter inherere fatẽtib⁹ q̃ platonicis ꝛ ꝑ multa testantib⁹ solũ beatifi cũ bonũ est: malignorũ demonũ ludibria ꝛ seductoria impedimẽta que vera pietate ca uenda sunt/ prudẽter intelligant̃?

¶ De miraculis que per sanctorũ angelorum ministeriũ deus verus operatur. Capitulũ. XII.

A Expo. ca. XII. b

b Porro autẽ queciꝑ ꝛc. In hoc cap. arguit beat⁹ augustin⁹ cõ/ tra eos qui negant deum inuisibilẽ mi racula visibilia fa/ cere.

b Porro autẽ q̃cũq̃ miracula siue per angelos/ siue quo cũq̃ mõ ita diuinit⁹ fiunt vt dei vni⁹ in q̃ solo beata vita est cultũ religionẽq̃ cõmendẽt: ea vere ab eis vel per eos q̃ nos ꝑm veri tatẽ pietatẽq̃ diligũt fieri ipso deo in illis operãte credendũ est. Neq̃ eñ audiẽdi sunt q̃ deũ inuisibilem visibilia miracula opari negãt: cũ ipse etiã ꝑm ipsos fecerit mundũ: quem certe visibilem negare non possunt.

Nona veritas ¶ Quicq̃d igit̃ mirabile fit in hoc mundo: pfecto min⁹ est q̃ totus hic mun dus/ id est celum ꝛ terra ꝛ oĩa que in eis sunt: q̃ cer/ te de⁹ fecit. Sicut aũt ipse qui fecit/ ita mod⁹ quo fe/ cit occult⁹ est ꝛ incõprehẽ sibil̃ homini. Quis itaq̃ miracula visibiliũ natura rum videndi assiduitate vi luerint: tamẽ cũ ea sapien ter intuemur: inusitatissi/ mis rarissimisq̃ maiora sũt. Nam ꝛ omi miraculo qđ fit per hominẽ/ maius mi/ raculũ est hõ. Quapropt̃ de⁹ qui fecit mirabilia ce/ lum et terrã nõ dedignat̃ facere visibilia miracula ĩ celo vel in terra quib⁹ ad se inuisibilẽ colẽdum exci tet animã adhuc visibili/ bus deditã: vbi võ ꝛ quãdo faciat/ incõmu tabile cõsiliũ penes ipsum est: in cui⁹ dispo/ sitione iam tẽpora facta sunt/ quecũq̃ futu/ ra sunt. Nam tẽporalia mouẽs tẽporaliter nõ mouet̃: nec aliter nouit faciẽda q̃ facta: nec aliter inuocãtes exaudit q̃ inuocaturos videt. Nã ꝛ cum exaudiũt angeli eius/ ipse in eis exaudit tanq̃ in vero nec manufacto tẽplo suo: sicut in omnib⁹ sanctis suis: eius que temporaliter fiunt iussa/ eterna eius le/ ge conspecta.

¶ Nona veritas/ q sicut quicq̃d mirabi le fit in hoc mundo/ min⁹ est q̃ mũd⁹ to tus hic quẽ deus fe/ cit: sic sicut qui fecit ita ꝛ modus quo fe cit occult⁹ est ꝛ incõ prehẽsibilis homini. Ex quo dicto accipi unt duo theologica documẽta. Primũ est/ q aliq̃ sunt in na tura creata q̃ nõ sũt nobis naturalit̃ intel ligibilia: sicut mod⁹ creandi quo oĩa fe/ cit: iste eñ cũ non sit in deo/ qꝛ nõ etern⁹ ꝛ oportet q sit creatu/ ra. Secũdum docu/ mẽtũ/ q creatio vni/ uersi sicut potiot ꝑm fidẽ ꝛ pãorũ/ nõ est de mõstrabilis: qꝛ mo/ dus iste quo de⁹ ista fecit: vt hec ꝟitas di cit/ ab hoib⁹ compre hendi nõ potest. B

¶ De inuisibili deo qui se visibilem sepe prestitit: nõ ꝑm quod est/ sꝫ ꝑm q poterãt ferre cernẽtes. Ca. XIII.

c Nec mouere debet: q cũ sit inuisibilis/ sepe visibiliter pa/ trib⁹ apparuisse memorat̃. ¶ Sicut eñ son⁹ quo au/ ditur senten tia in silẽtio ĩtelligẽtie cõ stituta nõ est hoc qđ ipsa: ita et species qua visus est deus in natu ra inuisibili cõ stitutus non erat qđ ipse: Uerũtamen ipse in eadeꝫ specie corpo/ rali videbat̃: sicut illa sen/ tẽtia ĩ ipõ so no vocis au/ ditur: nec illi ignorabãt in uisibilẽ deuꝫ in specie cor porali nequaq̃ se posse videre. Nã ꝛ loque

A Expo. ca. XIII.

c Nec mo/ uere de/ bet ꝛc. In hoc ca. ostẽdit augu/ stin⁹ quõ intelli/ gendũ sit deũ in veteri testamen/ to visibilit̃ appa ruisse. Fit aũt in hoc ca. mẽtio de lycurgo lagisla/ tore lacedemo/ niorũ: qui vt le/ gib⁹ suis maio/ rem auctoritatẽ ꝑstaret/ finxit se ab apolline del/ phico leges q̃s tulit accepisse: d quo dictum fuit supra lib. ii. cap. xvi. Cetera patet. Decima ꝟitas

¶ Decima veri/ tas/ q sicut son⁹ quo audit̃ sentẽ tia in silẽtio intel/ ligẽtie cõstituta nõ ẽ hoc qđ ipsa ita species q̃ de⁹ est visus in natu ra visibili consti tut⁹ non erat qđ ipse: uerũtñ ipse in eadẽ specie vi/ debat̃ corporali/ sicut ista sentẽtia in sono vocis au ditur. Ex q̃ dicto accipiuntur duo insolita argumẽ ta. Primũ q alii qui viderũt deũ oculo corpali: quia de ista visiõe loq̃ tur in loco isto. Scđm argumẽtũ/ q aliq̃s videt deũ intuitiue: et tamẽ nõ est beatus: qꝛ ista visio est intuitiua. Intelligẽdũ tñ est/ q sicut snia ppe nõ audit̃/ cũ sit insensibilis: dicit̃ au tẽ audiri denoĩatiõe extrinseca ab au/ ditu soni habẽt' ad ipꝫ attributionẽ significatiuã: ita de visiõe diuina: ꝛ sic ista argu. nõ valẽt nisi ad solatiũ.

Exo.33.c. batur cum loquente moyse: et ei tamen dice bat: Si inueni gratiā ante te/ostēde mihi te Act.7.g. metipsum sciēter/vt videam te. Cum igitur oporteret dei legem in edictis angelorum terribiliter dari: nō vni homini paucisue sapientibus/sed vniuersę genti et poplo ingē ti: coram eodē populo magna facta sunt in Exo.19.c. monte vbi lex per vnum dabatur/conspiciē te multitudine metuenda ac tremenda quę fiebāt. Nō eñ popul⁹ israel sic moysi credi dit: queadmodū suo lycurgo lacedemonij Exod.20.c. quod a ioue seu apolline leges quas condi dit accepisset. Cum eñ lex dabatur populo qua coli vnus iubebatur deus in cōspectu ipsius populi: quātum sufficere diuina pro uidētia iudicabat: mirabilibus rerū signis et motibus apparebat: ad candē legem dan dam creatori seruire creaturā.

De vno deo colendo: non solum propter eterna/sed etiā propter tē poralia beneficia/quę vniuersa in ipsius prouidentię potestate consi stunt. Capitulū XIIII

A Expo.ca. XIIII. a Sicut autem vnius homi nis ꝛc. In hoc ca pitulo beat⁹ augu stin⁹ ostendit/ꝙ nō solum bona eterna sed etiam ipsa tem poralia a deo sunt requirenda: nec ꝓ pterea angeli qui cūꝗ sunt colendi. Allegat autem hic plotinū platonicū maximū: de quo su pra lib. viii. caꝑ. xi. fuit dictum.

a Sicut autem vnī⁹ hominis/ita hūa ni generis (qđ ad dei populum pertinet) re cta eruditio per quosdā articulos tempōrū tanꝗ etatum profecit accessi bus: vt a temporalib⁹ ad eterna capienda/et a visi bilibus ad inuisibilia sur geretur: ita sane vt etiam illo tempore quo visibi lia promittebantur diui nitus premia/vnus tñ co lendus cōmendaret deus ne mens humana vel pro ipsis terrenis vitę trāsitorię beneficijs/cuiꝗ nisi vero animę creatori ac domino subde retur. Oīa quippe quę prestare hominib⁹ vel angeli vel homines possunt: in vni⁹ esse B omnipotentis potestate quisquis diffitetur insanit. De prouidētia certe plotin⁹ plato nicus disputat: eamꝗ a summo deo/cuius est itelligibilis atꝗ ineffabilis pulchritudo/ vsꝗ ad hec terrena et ima pringere flosculo rū atꝗ foliorū pulchritudinē comprobat: quę omnia quasi abiecta et velocissime peri tia decentissimos formarū suarū numeros habere nō posse confirmat: nisi inde formē tur vbi forma intelligibilis et incōmutabi lis simul habēs omnia pseuerat. Hoc domi Matth.6.d. nus iesus ibi ostendit vbi ait: Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neꝗ nent: dico autem vobis quia nec salo mon in oīu gloria sua sic amictus est sicut vnum ex his. Qr si fenum agri quod hodie est et cras in clibanū mittitur sic deus vestit quanto magis vos modicę fidei? Optime igitur anima humana adhuc terrenis desi derijs infirma/eaipsa ꝙ tēporaliter exoptat bona infima atꝗ terrena vitę huic trāsitorię necessaria/et prę illi⁹ vitę sempiternis bene ficijs contemnenda: non tamen nisi ab vno deo expectare cōsueuit: vt ab illi⁹ cultu etiā in istorum desiderio nō recedat: ad quē con temptu eorū et ab eius auersiōe peruentat.

De ministerio sanctorum ange lorum quo prouidentię dei seruiūt Capitulū XV

a Sic itaꝗ diuinę ꝓ uidētię placuit or dinare temporum cursum: vt quēadmodum dixi et in actibus apostolorū legitur: lex in edictis angelorū daretur de vni⁹ veri dei cultu: in quibus et persona ipsius dei: nō qui dem per suā substantiam/ quę semper corruptibilib⁹ oculis inuisibilis pmanet sed certis indicijs per sub iectam creatori creaturā visibiliter appareret: et syl labatim per transitorias temporū morulas humanę linguę vocibus loqueretur: qui in sua natura nō corporaliter/sed spiritaliter: nō sensibiliter sed intelligibiliter: nō tempo raliter/sed vt ita dicam eternaliter nec inci pit loqui nec desinit: quod apud illum sin cerius audiunt: non corporis aure/sed men tis ministri eius et nuncij: qui eius veritate incōmutabili perfruūtur immortaliter bea ti: et quod faciendū modis ineffabilibus au diunt/et vsꝗ in ista visibilia atꝗ sensibilia perducendum incunctāter atꝗ indifficul ter efficiunt. Hec aūt lex distributione tem porum data est: quę prius haberet/vt dictū est/promissa terrena: quibus tamē significa rentur eterna: quę visibilibus sacramentis celebrarent multi/intelligerēt pauci. Vni⁹ tamen dei cultus apertissime illic et vocum et rerum omniū contestatiōe precipitur: nō vnius de turba/sed eius qui fecit celum/ter ram/et omnē animā/et omnē spiritū qui nō est quod ipse. Ille enim fecit: hec facta sunt atꝗ vt sint et bene se habeant/eius indigēt a quo facta sunt.

A Expositio capi tuli XV b Sic itaꝗ di uinę ꝓuidē tię placuit ꝛc. In hoc caplo ostē Act.7.g. dit beatus augusti nus quō deus per angelos et in subie cta creatura appa rens hominib⁹/et more humano lo quens syllabatim legē dedit: in qua tantū vni⁹ veri dei cultum mandauit Et patet totū.

B

An de promerēda beata vita his angelis sit credēdum qui se coli exi gunt honore diuino: an vero illis qui non sibi sed vni deo sancta pre cipiunt religione seruiri.

a Quib⁹ igit͛ āgelis ꝛc. Expo.ca.XVI In hoc ca. beatus aug⁹ ostendit ꝙ quo ad cultū latrię alicui exhibendū potius credē dū est bonis angelis q̄ demonib⁹. Et facit in hoc cap. duo. Primo eñ ꝓbat/ꝙ supposito ꝙ per āgelos bonos non eēnt facta miracula

A nec ꝑ demōes: vl̄ ꝙ nō ꝑ bonos āgelos a sȝ ꝑ demōes eēnt facta miracula/adhuc credēdū eēt pl⁹ bonis āgelis q̄ demonib⁹: vbi. j. dicit sic: Rñdeāt theurgi vl̄ poti⁹ piurgi ꝛc. Secūdo ibi: b ¶ Cū vo ꝛc. Ostendit ꝙ angeli boni fecerūt maiora miracula q̄ demones. Et facit h̄ tria: Quia p̄mo assignat cām q̄re de⁹ fecit ꝑ bonos āgelos maiora miracula: et ptȝ totū. Scd̄o ibi: c ¶ Illa āppe ꝛc. Agit de miracul̄ ꝑ deos fact̄ s̄m gētiliū historias: ꝛ p̄mo excludit ab eorū miraculis monstruosa q̄dā q̄ psīt ꝛ debent aliȷs causis attribui q̄ opationib⁹ deoꝝ: sicut sunt mōstruosi part⁹ aīaliū: puta ꝙ bos equū pepit: vt narrat tit⁹ li. li. iij. de scd̄o bello pu. Et ꝙ porc⁹ nat⁹ ē cū ore hūano: vt idem narrat li. vij: de eodē. et ꝙ puer nat⁹ ē cū capite elephātino: vt idē narrat ibidē. Et

B ꝙ in exercitu ferris regis eqͣ leporē pepit: vt narrat valerius li. j. ca. iiij. Eodē mō celi ꝛ t͛re noua facies nō ē ponēda int͛ miracl̄a deorū: sicut ꝙ celū visū est ardere: sic narrat tit⁹ li. li. iij. de vrbis orig. Et ꝙ celū visū est in duo findi magno hiatu: vt idem narrat li. ij. de scd̄o bello pu. Et ꝙ i sardinia/vt dicit ibidē/littora visa sunt arsisse. Et dicit ibidēȝ ꝙ sol visus est cū luna pugnasse: Et de die visę sunt duę lunę. Et ꝙ mare arsit vt idē dic li. iij. de eodē. Et ꝙ apud arpinū terra cāpestris i sinū ingēte͛ ꝯsedit: vt idē narrat li. x. de eodem. Mōstruosa aūt hmōi lȝ nō fuerit diȷs ascribēda: tn̄ gentiles qn̄ talia ꝯtingebāt/sacrificabāt diȷs suis: vt hmōi ꝓdigia mitigarent: hoc ē vt ꝯūterent͛ i bonū: vel saltē portēderēt min⁹ malū: qꝛ talia insolita iudicabāt eē ꝑsagia magnoꝝ euentuū futuroꝝ. Romani vo qn̄ talia ꝯtigebāt/solebāt ꝯsulere libros sibyllę/ ꝛ iux̄ i eis iucta facere dijs suis vt talia mitigarent seu ꝓcurarent͛ .i. porro vl̄ ꝓcul curarētur.

d ¶ Sed ca q̄ ꝛc. Ponit exēpla d̄ mirabilib⁹ q̄busdaȝ q̄ sūt deoꝝ opatiōib⁹ ascribēda: q̄rū p̄mū ē d̄ diȷs q̄s eneas de troia secū portauit in italiā: de q̄b⁹ narrat valerius lib. j. ꝙ eneas ipos apud lauiniam collocauit: postmodū vo ascani⁹ fili⁹ enee cū albā ꝯdidissȝ ꝛ deos eosdē illuc trāstulissȝ/ꝑ seipos lauiniū sūt reuersi. Et qꝛ credi poterat id factū fuisse ab hoīe cū reportati eēnt albā: iterū ꝑ seipos lauiniū sunt reūsi. De istis ꝓdigijs ꝛ aliȷs mult̄ vide lactā. li. ij. ca. viij.

C

e ¶ Et cotē ꝛc. Scdȝ exēplū est de cote quē nouacl̄a secuit: de q̄ nar. tit⁹ li. li. j. de vrb ori. videlicȝ ꝙ p̄sc⁹ tarq̄nius q̄nt⁹ rex romanoꝝ cū nūeꝝ cēturiaꝝ eq̄tū augere voluisset/ dixit sibi acti⁹ naui⁹ augur nō posse aliq̄d nouū circa cēturias fieri nisi aues significarēt h̄ eē faciendū sup q̄ indignat⁹ rex illudēs arti augurandi/dixit illi auguri. Pōtne illud fieri qd̄ nūc mēte ꝯcipio qui ꝯtēdis se ad artē suā/dixit illud posse fieri. Cui rex: Cogitaui inq̄t ꝙ tu nouacula cotem/id est lapidem quēdā durū incideres: ergo perfice ꝙ aues tuę posse fieri portendunt: Qui statī absq̄ ol cunctatiōe nouacula cotem diuisit: vt dicit: Hec ille.

D

f ¶ Et epidaur⁹ serpēs ꝛc. Terciū est de serpente qui esculapiū de epidauro vsq̄ romā continue secutus est. De quo dixi supra lib. iij. ca. xij.

g ¶ Et nauim ꝛc.

Capitulum XVI

Quib⁹ igit͛ angelis de btā ꝛ sempiterna vita credendū esse cēsem⁹? Utrū eis qui se religiōis ritib⁹ coli volūt: sibi sacra ꝛ sacrificia flagitātes a mortalib⁹ exhiberi: an eis qui hunc oēm cultū vni deo creatori omniū deberi dicunt: eiq̄ reddendū vera pietate ꝑcipiūt: cui⁹ ꝛ ipsi ꝯtēplatione beati sunt: ꝛ nos futuros eē ꝓmittūt? Illa nāq̄ visio dei tante pulchritudinis visio est/ ꝛ tāto amore dignissima: vt sine hac q̄buslibȝ aliȷs bonis ꝑditū atq̄ abūdātem nō dubitet plotinus infelicissimū dicere. Cuȝ ergo ad hūc vnū q̄dā angeli/quidā vo ad seipsos latria colēdos signis mirabilib⁹ excitēt: ꝛ hoc ita vt illi istos coli ꝓhibeāt: isti autē illuȝ ꝓhibere nō audeāt: quib⁹ potius sit credendū respōdeāt platonici/rñdeāt q̄cūq̄ philosophi/respondeāt theurgi vl̄ potius periurgi: hoc eñ sūt illę oēs artes vocabl̄o digne. Postremo responde ant hoīes/si vllus naturę sue sensus/ꝙ rōnales creati sunt/ex aliq̄ parte viuit in eis. Rñdeāt inquā eis ne sacrificādū sit diȷs vl̄ angel̄ q̄ sibi sacrificari iubēt an illi vni cui iubēt hi q̄ ꝛ sibi ꝛ istis ꝓhibēt. Si nec isti nec illi vlla miracula facere/s̄ tn̄ ꝑcipe rent: aliȷ quidē vt sibi sacrificaret͛: aliȷ vo id vetarēt/s̄ vni tn̄ iuberēt deo: satis deberet pietas ipsa discernere/q̄d hoꝝ de fastu supbię/q̄d de vā religiōe descēderet. Pl⁹ etiā dicā: si tn̄ hi mirabilib⁹ factis hūanas aīas pmouerent q̄ sacrificia sibi expetūt: illi aūt q̄ hoc ꝓhibent ꝛ vni tn̄ deo sacrificari iubēt/neq̄q̄ ista visibilia miracl̄a facē dignarent͛: ꝓfecto nō sensu corporis s̄ rōne mēt̄ ꝑponēda eoꝝ eēt auctas. Cū vero de⁹ id egerit ad cōmēdāda eloq̄a vitat̄ suę: vt ꝑ istos imortales nūcios non sui fastū/s̄ maiestatē illi⁹ ꝑdicātes: faceret maiora/certiora/clariora miracula: ne ifirmis piȷs illi q̄ sacrificia sibi expetunt falsā religionē facili⁹ persuaderēt: eo ꝙ sensib⁹ eorū q̄dā stupenda mōstrarēt: quē tādē ita desipe libeat/vt nō vā eligat quę sectet͛: vbi ꝛ ampliora inuenit q̄ miret͛? Illa q̄ppe miracula deoꝝ gētiliū q̄ cōmēdat historia: nō ea dico q̄ interuallis tēpoꝝ occultis ipi⁹ causis mūdi verūtn̄ sub diuina ꝓuidētia ꝯstitutis ꝛ ordinatis/mōstruosa ꝯtingūt: q̄les sūt inusitati part⁹ aīaliū: ꝛ cęli t͛req̄ rerū insolita facies: siue tn̄ terrens/siue etiā nocēs q̄ ꝓcurari atq̄ mitigari demōiac̄l ritib⁹ fallacissima eorū astutia ꝓhibent͛: Sȝ ea dico q̄ vi ac ptāte eoꝝ fieri sat̄ euidēter appet: vt est ꝙ effigies deorū penatū: quos de troia eneas fugiēs aduexit: de loco in locū migrasse referūtur: ꝙ cotem tarquinius nouacula secuit: ꝙ epidauri⁹ serpens esculapio nauigāti romā

a comes adhesit: q nauim qua simulacrū matris phrygię vehebaᵗ/tantis hoim boumq conatib⁹ imobilē redditā/vna muliercula zona alligatam/ad sue
b pudicitię testimoniū mouit ꝛ traxit. Q; ṽgo vestalis/de cuius corruptione q̄stio vtebaᵗ/aquā ipleto cribro de tyberi neq ꝓfluente abstulit cōtrouersiā.
c Hec ergo atq alia huiuscemodi nequaq̄ illis q̄ in ppl'o dei facta legim⁹/virtute ac magnitudine cōferēda sunt: quāto min⁹ ea q̄ illorū q ppl'orū q tales deos coluerūt legib⁹ iudicata sunt ꝓhibenda atq plectēda magica scilȝ vel theurgica. Quoꝝ pleraq specietenus mortalium sensus imaginaria ludificatiōe decipiūt: quale est lunā deponere: Donec suppositas (vt ait lucan⁹) ꝓpior despumet in herbas.
d Quedā ṽo etsi nōnullis piorū factis videanᵗ opere coequari: finis ipse q̄ discernunᵗ incomparabilr hec nra ostdit excellere. Illis em multi tāto min⁹ sacrificijs colendi sunt/quāto magis hec expetūt: his vero vn⁹ cōmendaᵗ de⁹: q se nullis talibus indigere: ꝛ scripturaꝝ suaꝝ testificatiōe/ꝛ eorūdē postea sacrificiorū remotione demonstrat. Si qui ergo āgeli sibi expetūt sacrificiū: ꝑponēdi eis sunt q nō sibi sed deo creatori oiȝ cui huiūt. Hinc em ostēdūt q̄ sincero amore nos diligāt: q̄ per sacrificium nō sibi sed ei nos subdere volūt cui⁹ ꝛ ipsi contēplatione beati sunt: ꝛ ad eū nos ꝑuenire querūt/a quo ipsi nō recesserūt. Si autē angeli q nō vni/sȝ plurimis sacrificia fieri volūt: nō sibi sed eis dijs volunt/quorū deorū angeli sūt: etiā sic eis preponēdi sunt illi q vni⁹ dei deorū angeli sunt/cui sacrificari sic iubēt vt alicui alteri vetēt: cum eorū nullus huic vetet/cui vni isti sacrificari iubēt. Porro si quod magis indicat eoꝝ superba fallacia: nec boni nec bonorū deorū angeli sunt: sed demones mali/q nō vnum solū ac summū deū/sed seipsos sacrificijs coli volunt: quod maius q̄ vni⁹ dei contra eos eligēdū est presidiū: cui seruiunt angeli boni: q nō sibi sed illi iubent vt sacrificio seruiam⁹: cui⁹ nosipsi sacrificiū esse debem⁹.

De arca testamenti miraculisq signorum que ad cōmendādam legis ac promissionis auctoritatem diuinitus facta sunt. Capitulum. XVII.

e Proinde lex dei que in edictis data est angeloꝝ: in qua vn⁹ deus deoꝝ religione sacrorū iussus est coli: alij ṽo quilibet ꝓhibiti: in arca erat posita/q̄ arca testimonij nuncupata est: Quo noie satis significaᵗ/nō deū qui ꝑ illa omnia colebaᵗ circūclu/

G a Ex nauim ꝛc. Quartū est de naui/in qua fuit simulacrū matris phrygię.i. berecyntię/q̄ dr mr deorū: sed mater phrygia dicit: qr de phrygia allata est romā/vt. s. lib. j. ca. xxx. dictū fuit. Hec aūt nauē cū in flumie tyberis tā fortiter hesisset vado/vt nulla vi commoueret/claudia quita submissis genib⁹ deos orauit vt si se castā iudicarent nauis suū cingulum sequeretur: ꝛ ita fuit factū: hoc narrat ouidi⁹ libro iiij. de fast. Titus autē liuius li. ix. de secundo bello punico: ꝛ solinus faciūt de isto mentionem. Fuit autē ipsa claudia ſm titū vna de
E primoribus ciuitatis. b Ex virgo vestalis ꝛc. Quintū exemplū est de virgine vestali.i. sacerdote deę vestę: de qua valerius lib. viij. cap. j. dicit q cum eius castitas dubia esset ꝓpter infamiam: ipa de incestu accusata ꝛ de sua confidens innocentia/accepto cribro orauit vestā dicens: Si caste tibi semp seruiui/facias q ego hoc i cribro de tyberi aquā hauriam/et i ędem tuam perferam: qđ ꝛ fecit. De hoc etiā augustin⁹ facit istā mētionē libro. xxj. ca. xj. Tertio ibi:
f c Hec ergo atq alia ꝛc. Comparat miracula per deos facta ad miracula facta ꝑ bonos āgelos a deo. Et facit hic duo. Quia ꝑmo ostendit q quo ad magnitudinem operis multū sunt preferenda miracula dei miraculis demonum: etiā loquēdo de his que iam dicta sunt: ꝛ multo magis de aliis q̄ legib⁹ ꝓhibita sūt: vt sup lib. viij. cap. xix dictum fuit: quorū quedā consistūt in quadam imaginaria ludificatione: sicut q malefici lunam videntur deponere: et quasi de celo ꝓpe terram dimittere/vt sic herbis suppositis despumet/id est spumam causet: qua spuma postmodū ad multa maleficia vtantur.

Lucan⁹ lib. 6.

Et vt dicitur pirithous prim⁹ inuenit artem qua luna cogeretur descendere: de qua lucanus lib. vj. vbi loquitur de multis miraculis ꝛ mirabilib⁹ que malefica quedā ericthbo facere cōsueuit/dicit sic: Et patitur tantos cantu depressa labores.i. luna incantatas Donec suppositas ꝓpior despumet in herbas. De huiusmodi etiam ludificationib⁹ apuleius libro metamorphoseos inducit quēdā nomie socratem sic de quadam maga loquentem: Saga inquit ꝛ diuina potens celuȝ deponere et terrā suspēdere: fontes durere: ꝛ montes diffluere/manes sublimare/ꝛ deos infimare/sidera extinguere/et tartarum illuminare. Et virgili⁹ li. iiij eneidos sic narrat/dicens: Hec se carminib⁹ ꝓmittit soluere mētes: Sistere aquas fluuijs ꝛ vertere sidera retro. Et ouidius epistola. vj. de medea dicit sic: Illa reluctantē cursu deducere lunā Nititᵗ: et tenebrę addere solis eqs: Illa refrenat aqs obliqq flumia sistit: Illa loco siluas viuaq saxa mouet ꝛc. d Que dā vero etsi ꝛc. Ostendit q etiam etsi sunt per demones facta miracula que vidētur quo ad magnitudinē operis equari multis miraculis per āgelos bonos factis: tamē
B finis est oino alius: quia boni faciūt nō vt ipsimet colātur/sed vnus verus de⁹ demones ad hoc agunt vt ipsimet colantur: ꝛ ideo min⁹ credendū est eis q̄ bonis angelis.

Expo. ca. XVII.
e Proinde lex dei q̄ in edictis ꝛc. In hoc ca. ostēdit beat⁹ augustinus/q lex que docet vnū solū deū colēdū sufficiēter est miraculis ꝯfirmata. Et facit duo. Quia ꝑmo ostendit h ꝑ miracula facta circa arcā testamētū/in q̄ fuit lex reposita: ꝛ patet q̄ de his h narranᵗ legēti sacrā historiā. Scdo ibi

Si cum

di solere vl̃ ꝯtineri loco: cū rīsa ei⁹ ⁊ quedā
humanis sensib⁹ darent̃ signa ex illius arcę
loco/ sed volūtatis ei⁹ hinc testimonia phi/
beri: ꝙ etiā ipsa lex erat in tabulis cōscripta
Deut.10.a. lapideis: ⁊ in arca vt dixi posita: quā tēpore
ꝑegrinatiōis in heremo cū tabernaculo (qḋ
siīr appellatū est tabernaculū testimonij) cū
debita sacerdotes veneratiōe portabāt. Si/
Numeri.9.c. gnūq; erat/ ꝙ per diē nubes apparebat: q̄ si/
cut ignis nocte fulgebat. Que nubes cum
moueret̃/ castra mouebant̃: et vbi staret/ ca/
stra ponebant̃. Reddita sūt aūt illi legi ma
gni miraculi testimonia: pręter ista q̄ dixi: ⁊
pter voces que ex illi⁹ arcę loco edebantur.
Josue.3.d. Nā cū terrā ꝓmissionis intrātib⁹ eadē arca
trāsiret iordanē: fluuius ex ꝑte supiore subsi
stens/ ⁊ ex inferiore decurrēs/ ⁊ ipi ⁊ ꝑplo sic/
Josue.6.b. cū prębuit transeūdi locū. Deinde ciuitatē
que prima hostilis occurrit more gentiū de
os plurimos colēs/ septies eadē arca circū/
acta/ muri repēte ceciderūt/ nllā manu oppu/
gnati/ nllo ariete ꝑcussi. Post hꝯ etiā cū iā in
1.Reg.4.b. tra ꝓmissiōis eēnt: ⁊ eadē arca ꝓpt eoꝝ pctā
1. Reg.5.a. fuisset ab hostib⁹ capta: hi qui eā ceperāt/ in
tēplo dei sui/ quē pre ceteris colebant/ hono
rifice collocarūt: abeuntesq; clauserūt: aper
toq; postero die/ simulacrū cui supplicabāt
inuenerūt collapsum deformiterq; cōfractū
1.Reg.6.c. Deinde ipsi ꝓdigijs acti deformiusq; puni
ti: arcā diuini testimonij ꝑplo vnde ceperāt
reddiderūt. Ipsa aūt redditio q̄lis fuit? Im
posuerūt eā plaustro/ eiq; iuuēcas a qb⁹ vi/
tulos sugētes abstraxerāt subiūxerūt: ⁊ eas
quo vellēt ire siuerūt: etiā hinc vim diuinā
explorare cupiētes. At illę sine hoie duce at
q; rectore/ ad hebręos viā ꝑtinaciter gradiē
tes: nec reuocatę mugitib⁹ esuriētiū filiorū
magnū sacramētū suis cultorib⁹ reportant̃.
Hec atq; huiuscemodi deo parua sūt/ sꝫ ma
gna terrēdis salubriter erudiēdisq; mortali C
bus. Si eñ phi ꝓcipueq; platonici recti⁹ ce/
teris sapuisse laudant̃: sicut pauloante cō/
memoraui: ꝙ diuinā ꝓuidentiā hec q̄q; rerū
infima atq; terrena admistrare docuerit: nu
merosarꝫ testimonio pulchritudinū/ q̄ nō so
lū in corpib⁹ aīaliū/ verūetiā i herbis fenoq;
gignunt̃: quāto euidēti⁹ hec attestant̃ diui
nitati: q̄ ad horā ꝓdicatiōis ei⁹ fiunt: vbi ea
religio cōmēdat̃/ q̄ oib⁹ celestib⁹/ terrestrib⁹
īferisq; sacrificari vetat: vni deo tm̄ iubēs
q̄ sol⁹ diligēs et dilect⁹ beatos facit: eorūq;
sacrificiorū ꝓfiniēs tēpora imꝑata/ eaq; per
meliorē sacerdotē in meli⁹ mutāda ꝓdicēs:
nō ista se appetere/ sed ꝑ hec alia potiora si/
gnificare testat̃: nō vt ipse his honorib⁹ sub
limet̃/ sꝫ vt nos ad eū colendū eiq; coherē/
dū igne amoris eius accēsi/ quod nobis nō
illi bonū est excitemur.

¶ Cōtra eos qui de miraculis quib⁹ dei ꝑplus erudit⁹ est ne/ gant ecclesiasticis li/ bris esse credendum Capitulum XVIII

An dicet aliquis[b] ista falsa esse mi/ racula: nec fuisse facta/ sꝫ mēdaciter scripta Quisq̄s hoc dicit: si de his rebus negat oīno vllis lit teris eē credēdū: pōt etiā dicere nec deos vllos cu/ rare mortalia. Non eñ se aliter colēdos esse ꝑsuase rūt: nisi mirabilib⁹ operū effectib⁹: q̄rꝫ ⁊ historia gē tiū testis est: q̄rꝫ dij se ostē/ tare mirabiles poti⁹ q̄ vti les ostēdere potuere. Unū hoc opere nostro cui⁹ hunc iam decimū librꝫ habem⁹ in manib⁹: nō eos suscepi mus refellēdos/ qui vl̃ vl/ lā esse vim diuinā negāt: vel humana nō curare cō tēdūt: sed eos qui nostro deo cōditori sancte ⁊ glo riosissime ciuitatis deos suos preferunt: nesciētes eum ipsum esse etiā mūdi huius visibilis ⁊ mutabi/ lis inuisibilē ⁊ incōmutabi lē ꝯditorē: ⁊ vitę beatę nō de his q̄ ꝯdidit/ sꝫ de seip/ so verissimum largitorem. Ei⁹ eñ ꝓpheta veracissim⁹ ait: Mihi autē adherere deo bonū ē. De fine nāq; boni inter phos q̄rit̃: ad qḋ adipiscēdū oīa officia referenda sunt. Nec dixit iste: mihi autē nimis diui tijs abūdare bonū ē: aut isigniri purpura ⁊ sceptro vel diademate excellere: aut qḋ nulli etiā phorꝫ di cere nō erubuerūt: mihi vo luptas corporis bonū est aut quod meli⁹ velut me/ liores dicere visi sunt: mi hi virtus animi mei bonū est: sed mihi inq̄t deo ad/ herere bonū est. Hoc eum docuerat/ cui vni tantū/ modo sacrificandū sancti

N s ¶ Si enim philosophi ⁊c.
Ostendit idem ex miraculis que fa/ cta sunt hora qua predicatū est vnū solū deum esse co/ lendū: sicut factum est in predicatione A
christi ⁊ apostolo/ rū ⁊ multorū alio/ rum sanctorꝫ. Facit autē hic mentionē de platonicis: q̄ ex rerū pulchritudine arguunt diuinā ꝓ/ uidētiā et opus di/ uinum: vt appareat ꝙ eodem modo ex miraculis tali ho/ ra factis arguere possumus diuinita tem/ que approbat ꝓdicationē: ad cui⁹ confirmationē mi/ racula tali hora fi/ unt. Platonic⁹ ve ro/ cuius dicta hic allegat beat⁹ aug⁹. fuit plotinus: vt su pra patuit ca.xiiij.

Expositio capi/ tuli XVIII

An dicet ali/[b] q̄s ista fal/ sa esse mira. ⁊c. In hoc caplo exclu dit beatus augusti nus quandā respō/ sionē que ad prius argutā dari posset Possꝫ eñ aliquis dicere ꝙ ea que al/ legata sūt de mira/ culis in ꝓcedēti ca. recitatis sunt falsa ⁊ falso scpta: quod improbat aug⁹ sic: Ps.72.d
quia de dijs ⁊ eorꝫ B
miracul̃ aut credē/ dum est aliquib⁹ lit terī aut nō. Si nō/ ergo negat̃ omnino deorum ꝓuidentia et eorum cultus: q̄ aliter q̄ miraculis vel opib⁹ mirabili/ bus ꝑsuasus nō fu/ it. Si vo aliqb⁹ lit teris credendū est: credēdū est magis lrīs sacrī: q̄ ꝓcipiūt vni deo soli sūmo esse sacrificandū/ q̄ lrīs gētiliū qb⁹ nar rant̃ q̄dā miracula eē facta: vt sacrifice tur dijs q̄busdā q̄s etiam ipsi reputant vnū superiorē hēre.

quoq angeli legaliũ sacrificiorum etiã ↄtestatione monuerunt. Vñ etiã ipse sacrificiũ ei⁹ fact⁹ fuerat: cui⁹ igne intelligibili corrept⁹ ardebat: ⁊ in ei⁹ ineffabilẽ incorporeũq cõplexum sancto desiderio ferebat. Porro aũt si multorum deorum cultores qualescũq deos suos esse arbitrẽtur: ab eis facta esse miracula vel ciuiliũ rerũ historie vel libris magicis/ siue qđ honesti⁹ putãt theurgicis credunt: qđ cause est cur ill' litteris nolunt credere ita facta esse: quibus tanto maior debetur fides/ quanto super omnes est magnus: cui vni soli sacrificandum precipiunt.

Que ratio sit visibilis sacrificij/ quod vni vero et inuisibili deo offerri doceat vera religio. Ca. XIX

A Qui autẽ putant hec visibilia sacrificia dijs alijs congruere illi vo tanq̃ inuisibili inuisibilia/ ⁊ maiori maiora/ melioriq meliora: qualia sunt pure mentis ⁊ bone voluntatis officia: pfecto nesciunt hec ita esse signa illorũ/ sicut verba signantia vel sonantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes atq laudantes ad eum dirigimus significãtes voces/ cui res ipsas i corde quas significamus offerimus: ita sacrificãtes nõ alteri visibile sacrificium offerendũ esse nouerimus/ q̃ illi cuius in cordibus nostris inuisibile sacrificium nosipsi esse

B b debemus. Tunc nobis fauẽt nobisq congaudẽt: atq ad hoc ipsum nos pro suis viribus adiuuant angeli quiq virtutesq superiores: et ipsa bonitate ac pietate potentiores. Si autem illis hec exhibere voluerimus/ nõ libẽter accipiunt: et cũ ad homines ita mittũtur vt eorũ presentia sentiatur/ apertissime vetant: Sũt de his exempla in litteris sanctis. Putauerunt quidã deferendũ angelis honorẽ: vel adorando vel sacrificando qui debetur deo: et

Apoca. 19.b. eorum sunt admonitione prohibiti: iussiq

et. 22.b sunt hec ei deferre/ cui vni fas esse nouerũt. Imitati sunt angelos sanctos etiam sancti

Act. 14.b. homines dei. Naz Paulus et barnabas in Lycaonia facto quodam miraculo sanitatis/ putati sunt dij: eisq lycaonij immolare victimas voluerũt: quod a se humili pietate remouẽtes: eisq in quẽ crederẽt annũciauerũt deũ. Sed nec ob aliud fallaces illi su/ c perbe sibi hoc exigũt: nisi q2 vero deo deberi sciunt. Nõ enĩ reuera/ vt ait Porphyri⁹: ⁊ nõnulli putãt: cadauerinis nidorib⁹/ s3 diuinis honorib⁹ gaudent. Copiã vo nidorum magnã habent vndiq: ⁊ si ampli⁹ vellẽt: ipsi sibi poterãt exhibere. Qui ergo diuinitatẽ sibi arrogãt spiritus: nõ cuiuslibet corporis fumo/ sed supplicãtis animo delectanẽ: cui decepto subiectoq dominenẽ/ intercludentes iter ad deũ verũ: ne sit homo illius sacrificium dum sacrificaẽ cupiã preter illum.

Ex. Ca. XIX

a Qui aũt putant ⁊c. In hoc ca. pbat Aug⁹/ q sacrificiũ etiam corpale non est alteri q̃ vni do faciẽdũ/ nec vnq̃ fuit. Et facit hic tria: q2 primo causam assignat quare soli deo inuisibili visibilẽ fuit sacrificandũ. Scđo ibi: b Tũc nobis fauẽt ⁊c. Ostẽdit q tale sacrificium angeli boni sibi fieri nolũt: nec etiã boni homines. Tertio ibi c Sed nec ob aliud ⁊c. Reddit cãm q̃re demões sibi corpale sacrificiũ exhiberi volunt: cũ tñ in nidoribus. i. odoribus sacrificiorũ nõ delecteẽ: sicut gẽtiles aliqui putauerũt. Et patet totũ capitulum.

De sũmo veroq sacrificio quod ipse dei et hominum mediator effectus est. Capitulum XX

A Uide ver⁹ ille medi d ator: inq̃tũ formã serui accipiẽs mediator effectus ẽ dei ⁊ hoim hõ christ⁹ iesus: cũ in forma dei sacrificiũ cũ patre sumat: cũ q ⁊ vn⁹ est de⁹: tñ i forma serui sacrificiũ maluit esse q̃ sumere: ne vel hac occasiõe qs q̃ existimaret cuilibet sacrificãdũ esse creature. Per hoc ⁊

B sacerdos ẽ: ipse offerẽs: ipe ⁊ oblatio. Cui⁹ rei sacramentũ quotidianũ esse voluit ecclesie sacrificiũ: cũ ipsius corporis ipse sit caput: et ipsius capitis ipsa sit corpus: tam ipsa p ipsum/ q̃ ipse per ipsam suetus offerri. Huius veri sacrificij multiplicia variaq signa erant sacrificia prisca sanctorum: cum hoc vnũ per multa figurareẽ: tanq̃ verbis multis res vna diceret: vt sine fastidio multum cõmendaretur. Huic summo veroq sacrificio/ cuncta sacrificia falsa cesserunt.

Exp. Ca. XX

d Uide verus ille mediator ⁊c. In hoc capitulo ⁊c. ostendit Augustinus q etiã christo rõne nature assũpte/ vel sm naturã assũptã nõ est sacrificandũ: immo ipse effectus est sacrificiũ: cuius oia sacrificia signa fuerũt. Cetera patent.

1. Tim. 2.b

Phil. 2.a

De modo potestatis demõibus date ad glorificandos sanctos qui pertulerunt iã passionẽ: qui aereos spũs nõ placando ipsos/ sed in deo permanendo vicerunt. Ca. XXI

A Moderata aũt pfinitiq tpib⁹/ etiã potestas pmissa demonibus vt hoib⁹ qs possidẽt excitatis/ inimicitias aduersus dei ciuitatẽ tyrannice exerceãt sibiq sacrificia/ nõ solum ab offerentibus sumant/ ⁊ a volẽtibus expetãt/ verumetiã ab inuitis psequendo violenter extorqueãt: nõ solum perniciosa nõ est/ sed etiaz vtilis inueniẽ ecclesie: vt martyrũ numer⁹ impleaẽ: qs ciuitas

Et. ca. XXI

e Moderatis aut pfinitis ⁊c. In h ca. assignat beatus aug⁹ cãm quare de⁹ pmisit ad tẽp⁹ q demones a christianis expeterent sibi sacrificari Et facit hic duo

A Primo reddit causa illi⁹: dicēs causā esse vt numerus martyꝝ impleret. Scdo ibi:

Ar. impieta/ tis peccatū a ¶ Hos multo elegātius si eccle/ siastica ꝛc. Ostēdit quali nomie digni es sent martyres: si vsus ecclesiastici sermōis h admitteret. Et facit hic duo: qꝛ pmo ostē dit ꝙ merito dici pos sent heroes. Ad cu/ ius intellectū est sci/ endum: ꝙ Heroes apud gētiles dicebā/ tur magni alicui⁹ me riti homies: dicti sic ab hera: id ē iunone: quam dicunt aerem esse. Credebāt enim ꝙ tales homines. i. aīe eoꝝ cū demonib⁹ in aere habitarent: ꝛ ad hoc designandū

B finxerunt poete grę/ ci/ ꝙ herōs fuit filius iunonis. Sed tamē dicit Aug⁹/ ꝙ marty res nō dicerentur he roes ꝑpter causam il lam: sed quia vicerūt iunonē: id est aereaꝫ potestatē: q̄ viris iu/ stis sēp resistit: pro pter quod poetę ꝯue niēter finxerūt iuno/ nē ꝟtutibus inimicā et inuidere his q̄ i cę lū volunt ascendere. Vn̄ Virgilius lib. j. eneid. loquit in per/ sona iunonis dicens Gens inimica mihi: scꝫ eneas et socij sui. Et Seneca in prima tragedia inducit Iu

Eneid. 7. nonē indignataꝫ de hoc/ ꝙ multi in cęluꝫ a Ioue translati sunt

Eneid. 5. et specialiter Hercu li inuidentē: vt patet ibidem: et ꝑ Ouidiū lib. iiij. metamorpho

C seos. Et est aduertē/ du hic ꝙ romani con sueuerūt suos viros fortes/ qui pulchras victorias fecerunt in honorem ipsoꝝ de/ nominare eos a gen te deuicta: sicut vter/ q̄ Scipio aphrica/ nus ab Aphrica de/ uicta ꝑ eos. Nā sci/ pio aphrican⁹ superi or vicit aphros in se cundo bello punico. Scipio v̄o aphrica/

dei: tanto clariores ꝛ ho noratiores ciues habet: quāto fortius aduersus impietateꝫ potestatum etiam vsq̄ ad sanguinē

a certant. Hos multo ele/ gātius si ecclesiastica lo/ quendi consuetudo pa/ teret/ nostros heroas vo carem⁹. Hoc enī nomē a iunone dicitur tractum: qꝺ grece iuno hera appel latur: ꝛ ideo nescio quis fili⁹ ei⁹ ſm grecoꝝ fabu/ las heros fuerit nūcupa tus: hoc videlicet veluti mysticū significāte fabu la: ꝙ aer iunoni deputet vbi volūt cū demonib⁹ heroas habitare: quo no mine appellāt alicui⁹ me riti animas defunctoꝝ. Sꝫ a cōtrario martyres nostri heroes nūcuparē tur: si vt dixi vsus eccle/ siastici sermonis admit/ teret: nō ꝙ eis esset cū de monib⁹ in aere societas/ sed ꝙ eosdē demones. i. aereas vincerēt potesta/ tes: et in eis ipsam quic/ quid putatur significare iunonē: q̄ nō vsq̄quaq̄ incōueniēter a poetis in ducitur inimica virtuti bus: ꝛ cęlū petētibus vi

b ris fortibus inuida. Sed rursus eis succūbit infe/ liciter ceditq̄ virgilius: vt cū apud eum illa di/ cat: Vincor ab enea: ip/ sū eneā admoneat hele/ nus: quasi ꝯsilio religio/ so et dicat: Iunoni cane vota libens: domināq̄ potentē/ Supplicib⁹ su/ pera donis. Ex qua opi/ nione porphyrius/ q̄uis nō ex sua sententia/ sed ex alioꝝ: bonum dicit de/ um vel geniū nō venire in hominē/ nisi malus fu erit ante placatus: tāq̄ fortiora sint apd eos nu mina mala q̄ bona: quā doquidem mala impe/ diunt adiutoria bonoꝝ nisi eis placata dent locū

malisq̄ nolētib⁹ bona pro desse non pōt: nocere aūt mala possunt/ nō sibi valē tibus resistere bonis. Nō est ista vere veraciterq̄ sā ctę religionis via: non sic iunonē/ hoc ē aereas ptā/ tes/ pioꝝ virtutib⁹ inuidē tes nisi martyres vincūt. Nō omnino si dici vsitate posset: heroes nostri suppli cibus donis/ sꝫ ꝟtutib⁹ di/ uinis herā superāt. Cōmo dius quippe scipio africa/ nus est cognominatus: ꝙ virtute africam vicerit: q̄ si hostes donis placasset/ vt parcerent.

¶ Unde sit sāctis ad uersū demones ptās et vnde cordis vera purgatio. Ca. XXII

Vera pietate ho/ mies dei aereaꝫ ptātē inimicā cō

c trariāq̄ pietati exorcizan do eijciūt nō placādo: oēs tēptatiōes aduersitatesq̄ eius vincūt orādo: nō ip/ saꝫ/ sed suū deū aduersus ipsā. Nō enī aliquē vincit aut subiugat nisi societa/ te peccati. In ei⁹ ergo no/ mine vincit q̄ hoiem assū psit/ egitq̄ sine pctō: vt in ipso sacerdote ac sacrifi/ cio fieret remissio pctōꝝ: id est ꝑ mediatorem dei ꝛ hominū/ hominē christuꝫ iesum: per quē facta pctō/ rum purgatione recōcilia mur deo. Nō enī nisi pec/ catis hoies sepant a deo: quoꝝ i hac vita nō fit nra ꝟtute/ s; diuina miseratio/ ne purgatio: ꝑ indulgētiā illi⁹/ nō ꝑ nostrā potentiā: qꝛ ꝛ ipsa quantulacūq̄ ꝟ/ tus/ quę dicit nostra: illi⁹ est nobis bonitate conces sa. Multuꝫ autē nobis in hac carne tribueremꝰ: nisi vsq̄ ad ei⁹ depositiōꝫ sub venia viuerem⁹. Propter ea ergo nobis ꝑ mediato/ rē ꝑstita est gratia: vt pol/ luti carne peccati/ carnis pcti similitudine mundare/

mus posterior vicit eosdē i tertio bello ꝛ carthaginē q̄ fuit caput aphricę oino deleuit. Et eodem mō frat scipionis aphricani superioris dict⁹ ē scipio asiati cus: qꝛ deuicit asiā ꝛ sic de alijs mult. propter quod dicit Aug⁹/ ꝙ martyres cōueniēter heroes dici possent ab he/ ra. i. iunone/ et po/ testatibus aereis ꝑ ipos deuictis. Se cūdo ibi: b ¶ Sꝫ rursus eis succū bit ꝛc. Ostendit quomō error Vir/ gilij de iunone fu/ it causa erroris ali/ orum. Nam virgi lius licet in vno lo co/ videlicet lib. vij eneid. inducat Iu/

D nonem confitenteꝫ se vinci ab enea: ta men ipse Virgili/ us a iunone victus in alio loco: scꝫ lib. iij. Eneidos: indu/ cit Helenū filium Priami regis troi anorum consulen/ tem enee/ ꝙ placa/ ret iraꝫ iunonis sa crificijs et donis: ꝛ vn̄ dicebat ſm vir giliū helenus enee Iunoni cane vota libens. i. ſm solen/ nia vota libēter fac tibi: domināq̄ po/ tētē. s. iunonē Sup plicibus supera do nis: id est donis et supplicationib⁹ irā eius vince. Et isto vero errore Virgi lij acceperunt alij occasionem alteri/ us erroris: vt satis patet in littera Au gustini. 1. Timo. 2. b

Expo. Ca. XXII

Vera pieta/ te hom. ꝛc. In hoc ca. ostēdit Aug⁹/ quō ptātes aereas debem⁹ vi/ cere. Et facit duo. qꝛ primo ostēdit ꝙ sola dei ꝟtute vin cimus. Scdo quō eiusdē miseratione purgemur/ ibi: In eius ergo nomine. Et patet totum.

Expositio Capi. XXIII

a Dicit etiam porphyri⁹ rc̄. In hoc ca. probat aug⁹ ex dictis Porphyrii illud qđ i p̄ceđenti ca. dictū est: videlicet ꝙ ab vno solo deo purgamur. Facit autem tria. Quia p̄mo ex dictis eius p̄bat ꝙ theletis deorū.i. sacrificiis purgatiuis eis factis non possumus purgari: et patz litera. Secūdo ibi: b ¶ Deniꝗ eodē oraculo rc̄. Ponit dictū q̄ddā porphyrii obscurū: q̄ innuit deū verū posse purgare: tertio ibi: c ¶ Que aūt dicat rc̄. Exponit illud dictū porphyrii. Ubi duo facit: Nā primo ostēdit q̄d ē ī intētiōe porphyrii clarū/ et q̄d dubiū. Claruz est autez ꝙ posuit duo principia effectiua oim.s. deū patrem r deū filium: quē vocat paternā mētē vl intellectū: r i hoc cōcordat cū plotino r alijs platonicis ď q̄b⁹ etiā dicit macrobi⁹ sup somniū scipionis/ ꝙ ipsi posuēt vnū sūmū deū et noyn.i. mētē ideas ptinentē ex sūmo deo natā r pfectā. Trimegistus aūt ď ďbo pfecto dicit sic Dñs et omniū factor deorum scđm fecit dñm: q̄niaz hūc fecit p̄mū r solū r vez bo-

Duodecima veritas

mur. Hac dei grā q̄ i nos ostēdit magnā misericordiā suā/ et in hac vita p fidē regimur/ r post hāc vitā p ipsā speciē incōmutabilis veritatis ad pfectionē plenissimā pducemur.

De principijs in quib⁹ platonici purgationē anime eē p̄fitētur. XXIII

Dicit etiā porphyrius diuinis oraculis fuisse responsū: nō nos purgari lune theletis atꝗ solis: vt hic ondereť nullorū deorū theletis hoiez posse purgari. Cui⁹ eñ thelete purgant/ si lune solisꝗ nō purgāt: quos inter celestes deos p̄cipuos habent? b Deniꝗ eodē dicit oraculo expressum/ principia posse purgare: ne forte cum dictū esset nō purgare theletas solis r lune: alicui⁹ alteri⁹ dei de turba valere ad purgandum thelete c crederentur. Que autē dicat esse principia tanꝗ platonicus/ nouimus

¶ Dicit eñ/ deum patrē/ et deum filiū: quem grece appellat pternū itellectū/ vel paternā mentē: de spū autē sācto aut nihil aut non aperte aliq̄d dicit: q̄uis quē aliū dicat hoz medium/ nō intelligo. Si eñ tertiā: sicut plotinus/ vbi de tribus principalibus substātijs disputat: anime naturā etiā iste vellet intelligi: non vtiꝗ diceret horum mediū. i. patris r filij medium. Postponit q̄ppe plotinus aie naturā paternō itellectui: iste aūt cū dicit mediū: nō postponit/ sed interponit. Et nimiz hoc dixit vt potuit/ siue vt voluit: q̄m nos

¶ Undecima veritas/ ꝙ porphyrius cū eēt platonicus: posuit deum patrē et deū filiū esse pncipia: filiū aūt vocat paternū intellectū vel eternā mētē: de spū aūt sctō/ aut nihil aut nō apte dicit. Ex q̄ dicto accipiūt duo theologica documenta. Primū est/ ꝙ nō solū theologi/ sed etiā pbi nouerūt aliq̄d de veritate articuli trinitatis: q: iste deuenit in noticiā duarū psonaz. Scđm documētū/ ꝙ nō poterūt peruenire ad pfectā noticiā trinitatis psonarū: q: iste non posuit spūsctm: nisi forte intelligať ipm posuisse: q: posuit patrē r filiuz r horum mediū: vt hic dicit Aug⁹.

spūsctm nec patris tm̄/ nec filij tm̄/ sed vtriusꝗ spm̄ dicim⁹. ¶ Liberi eñ ďbis loquūť pbi nec i reb⁹ ad itelligēdū difficilimis offēsiōz religiosaz auriū ptimescunt. Nob aūt ad certā regulā loq̄ fas est ne ďboz licētia etiā ď reb⁹ q̄ his significanť/ ipiā gignat opionē. Nos itaꝗ ita si dicim⁹ duo vel tria pncipia cuz de deo loq̄mur: sič nec duos deos/ vel tres nob licitū ē dicere: q̄uis de vno q̄q̄ loquētes/ vl ď pře vl de filio/ vel ď spūsctō: etiā singulū queꝗ deū esse fateamur. Nec dicim⁹ tm̄ qđ heretici sabelliani eundē esse patrē q̄ ē r fili⁹: et eundē eē spm̄sctū q̄ ē et pař r fili⁹: ŝ patrē eē filij patrē: r filiū patris filiū: r přis r filij spm̄sanctū nec patrē eē nec filiū. Uerum itaꝗ dictū ē/ nō purgari hoiez nisi pncipio: q̄uis pluř apđ eos sint dicta pncipia

¶ Duodecima ďitas/ ꝙ de ďbis mag⁹ ē cauēduz fidelib⁹ q̄ pbis. Aň dicit ꝙ liberi ďbis vtūť pbis nec i reb⁹ ad itelligēdū difficillimis offēsio-nē religiosarū auriū ptiescūt nob autē inq̄t ad certā regulā fas ē loq̄: ne ďboz licentia etiā ď rebus q̄ his significaň ipiā gignat opionē. Ex ista aūt ďitate ipe iducit ad abdicendum dictū porphyrij q̄ dixit přez r filiū tāq̄ duo pncipia Ex q̄ dicto accipiť documētū/ ꝙ i theologia nō solū sniā sed etiā ďba fugiunt hominē hereticum.

¶ De vno veroꝗ principio quod solā naturā humanā purgat atꝗ renouat. Ca. XXIIII

Sed subditus porphyrius inuidis potestatibus/ de quibus et erubescebat: et eas libere redarguere formidabat; noluit intelligere dominū iesum christum esse principium/ cuius incarnatione purgamur. Eū q̄ppe i ipsa carne cōtēpsit: quā ppř sacrificiū nře purgatiōis assūpsit: magnū.s. sacramentū ea supbia nō itelligēs/ quā sua ille hūilitate deiecit: ver⁹ benignusꝗ mediator: in ea se ostēdēs mortalitate mortalib⁹/ quā maligni fallacesꝗ mediatores nō hñdo se supbi⁹ extulerūt: miserisꝗ hoib⁹ adiutoriū deceptoriū velut imortales mortalib⁹ pmiserūt: bon⁹ itaꝗ verusꝗ mediator ostēdit pctm̄ eē malū: nō carnis subaz vl naturā: q̄ cū aīa hoiez susci-

mus ď vtriusꝗ r plenissim⁹ oim bonoz: r letať est: hic ē fili⁹ hñ dicti ac bonę volūtatis. Et in fra addit. Hūc de⁹ dilexit vnigenitū suū: hec sunt ďba trimegisti. Dubiū ē aūt in ďbis porphyrij dicētis alia a pdictis duob⁹.s. pře r filio eē mediū q̄s sit iste medius. In h eñ nō videť pcordare cū plotio r alijs platonicis: q̄ posuerūt tertiā substātiā s pdictis scz naturā anie quā nō posuere mediā/ ŝ posteriorē his duobus. Scđo ibi: c ¶ Et nimiū rc̄. Ostēdit aug⁹ ꝙ porphyri⁹ p illō mediū videtur intellexisse spiritūsanctū: q̄uis in mō loquēdi multuz a christianis discrepauerit.

Expositio Ca. XXIIII

a Sed subditus porphyrius rc̄. In hoc ca. respondit Aug⁹ supbiam Porphyrij. Et facit duo: quia p̄mo ostēdit ꝙ supbia ei⁹ fecit ipm nō credere ꝙ christus posset purgare. Secundo ibi: b ¶ Neꝗ

pi sine pctō potuit ꝛ hri ꝛ morte deponi ꝛ in
meli⁹ resurrectiōe mutari: nec ipam mortē
ꝗuis esset pena pcti: quā tñ ꝓ nob sine pctō
ipse ꝑsoluit: peccādo eē vitādā/ ꝫ poti⁹ si fa
cultas dak ꝓ iusticia ꝑferendā. Jdō eñ soluē
potuit moriēdo pctā: qꝛ ꝛ mortu⁹ est ꝛ nō ꝓ
suo pctō. Hūc ille platonic⁹ nō cognouit eē
principium: nam cognosceret purgatoriū.

B a ¶ Neqꝫ eñ ꝛc.
b Ondit ꝫm quā na
turā christ⁹ pecca
ta purgauit. Et pa
tet totū.

a Neqꝫ eñ caro ꝑncipiū est aut aīa hūana/ ꝫ ꝟbū per qō facta sūt oīa. Nō ģ ca ro ꝑ seipsam mūdat/ sed ꝑ ꝟbū a ꝗ suscepta est: cum

Joh.1.b. ꝟbū caro factū est ꝛ habitauit i nob. Nā de
carne sua mādocāda mystice loqns: cū hi ꝗ
Joh.6.g. nō itellexerūt offensi recederēt dicētes: Du
rus est ħ sermo/ ꝗs eū pōt audire? rñdit ma
nētib⁹ ceterl: Spūs est ꝗ viuificat: caro aūt
nō ꝓdest ꝗcꝗ̄. Principiū ģ suscepta aīma ꝛ
carne/ ꝛ aīam credētiū mūdat ꝛ carnē. Jdeo
Joh.8.d. ꝗrētib⁹ iudeis ꝗs esset: rñdit se eē ꝑncipiū.
Qō vtiqꝫ carnales infirmi pctis obnoxij/ et
ignorantię tenebris obuoluti neqꝗ̄ ꝑcipe
re possem⁹: nisi ab eo mūdaremur atqꝫ sana
remur/ ꝑ hoc qō eram⁹ ꝛ nō eram⁹. Eramus
eñ hoies/ ꝫ iusti nō eram⁹. Jn illi⁹ aūt incar
natiōe natura hūanā erat ꝫ iusta: non pecca
trix erat. Hęc est mediatio ꝗ man⁹ lapsis ia
cētibusqꝫ porrecta est: ħ ē semē dispositū ꝑ
angelos: in quoꝝ edictis ꝛ lex dabak/ qua ꝛ
vnus de⁹ coli iubebak: ꝛ hic mediator vētu
rus ꝓmittebatur.

D ¶ Oēs sctōs et sub legis tpe et sub
prioꝛib⁹ seculis in sacramēto ꝛ fide
christi iustificatos fuisse. Ca. XXV.

B Expo. ca. XXV.
b Cui⁹ sacramē
ti ꝛc. Jn ħ cap.
ostēdit aug⁹ ꝙ ꝑ fidē
mediatoris oēs iusti
fuerit purgati a pctis
nō solū ꝗ legē moysi
E ꝓcesserūt/ sꝫ etiā qui
tpe legis fuerunt. Et
patet tota intētio au
gustini in hoc cap.

b Cuius sacramēti fide etiā iusti antiq mundari pie viuēdo potuerūt: nō so lū ātcꝗ̄ lex ꝑplo hebręo darek: neqꝫ ei eis ꝑdica toꝛ de⁹ vel angeli defue rūt: ꝫ ipsi⁹ qꝫ legis tꝑib⁹ ꝗuis in figuris reꝝ spiri taliū hñt evidērenk ꝓmis

sa carnalia: ꝓpk qō vet⁹ dꝛ testamētū. Nā ꝛ
ꝓphę tūc erāt: ꝑ ꝗs sicut ꝛ ꝑ āgelos eadē ꝓ
missio ꝑdicata est: ꝛ ex illoꝝ nūero erat cui⁹
tā magnā diuināqꝫ sniam de boni hūani fi
Ps.72.d. ne paulo ante cōmēoraui: Mihi autē adhę
rere deo bonū est. Jn ꝗ plane psal. duū testa
mētoꝝ/ ꝗ dicunk vet⁹ ꝛ nouū/ satl est decla
rata distictio. Propk carnales eñ ꝛrenasqꝫ
ꝓmissiōes cū eas ipijs abundare ꝑspiceret:
dicit pedes suos pene fuisse cōmotos/ ꝛ effu
sos in lapsum ꝓpemodū gressus suos: tāqꝫ
frustra deo ipe seruisset/ cū ea fęlicitate quā
de illo expectabat/ ꝯtēptores ei⁹ florere ꝯspi
ceret/ seqꝫ in rei hui⁹ inqsitiōe laborasse; vo

lēte cur ita eēt apphēdē donec itraret i san
ctuariū dei: ꝛ itelligeret nouissima eoꝝ ꝗ fę
lices videbank errāti. Tūc eos itellexit i eo
ꝙ se extulerāt: sicē dicit fuisse deiectos ꝛ defe
cisse ac ꝑisse ꝓpk iniqtates suas: totūqꝫ illō
culmē tpalis fęlicitatl ita eis factū tāqꝫ som
niū euigilātl ꝗ se repēte iueniit suis ꝗ sōnia
bat fallacib⁹ gaudijs destitutū. Et qm̄ i hac
ꝛra vł ciuitate ꝛrena magni sibi videbātur.
Ps.72.e. Dñe inqt i ciuitate tua imaginē illoꝝ ad ni
B hilū rediges. Quid huic tñ vtile fuerit: etiā
ipa ꝛrena nō nisi ab vno ꝟo deo ꝗrere: i cui⁹
ꝑtāte sūt oīa/ satl ondit/ vbi ait: Velut pec⁹
fact⁹ sū apō te/ ꝛ ego sꝑ tecū. Velut pec⁹ di
xit/ vtiqꝫ nō itelligēs. Ea ꝗppe a te desidera
re debui ꝗ mihi cū ipijs nō pñt eē cōia: ꝗb⁹
eos cū abūdare cernerē/ putaui me icassū ti
bi fuisse: qñ ꝛ illi hęc haberēt ꝗ tibi ꝟuire no
luissent. Tñ ego sꝑ tecū: ꝗ etiā i taliū reꝝ de
siderio deos alios nō ꝗsiui. Ac ꝑ ħ seqk: Te
nuisti manū dexterę meę: ꝛ in volūtate tua
ꝯduxisti me: ꝛ cū glia assūpsisti me: tāqꝫ ad
sinistrā cūcta illa ꝑtineāt ꝗ abūdare apō im
pios cū vidisset pene collapsus ē. Quid eñ
mihi ē iqt i cęlo: ꝛ a te ꝗd volui sup ꝛrā? Re
ꝑhēdit seipsū iusteqꝫ sibi displicuit: qꝛ cū tā
magnū bonū hꝛet i cęlo/ qō post itellexit/ rē
trāsitoriā fragilē ꝛ ꝗdāmō luteā fęlicitatē a
suo deo ꝗsiuit i ꝛra. Defecit inqt coꝛ meū et
caro mea deus cordis mei: defectu vtiqꝫ bo
no ab iferioꝛib⁹ ad supna. Vñ i alio psal. dꝛ:
Ps.83.a. Desiderat ꝛ defecit aīa mea i atria dñi. Jtē i
Ps.118.l. alio: Defecit in salutare tuū aīa mea. Tñ cū
de vtroqꝫ dixisset. i. de corde ꝛ carne deficiē
te/ nō subiecit: de⁹ cordis mei ꝛ carnis meę/
sed de⁹ cordis mei. Per coꝛ ꝗppe caro mūda
Math.23.e. tur. Vñ dicit dñs: Mūdate quę intus sunt
ꝛ ꝗ foris sunt mūda erūt. Partē deinde suā
dicit ipsum deū: nō aliꝗd ab eo/ sed ipsum,
Ps.72.d. Deus inqt cordis mei: ꝛ pars mea de⁹ in sę
cula. Qꝛ inter multa quę ab hoib⁹ eligūtur
ipse illi placuerit eligēdus. Quia ecce inqt
qui se longe faciūt a te ꝑibūt: ꝑdidisti oēm
qui fornicak abs te: hoc est ꝗ multoꝝ deoꝝ
C vult esse ꝓstibulū. Vñ sequik illud ꝓpk qō
ꝛ cętera de eodē psalmo dicenda visa sunt:
Mihi aūt adhęrere deo bonū est: nō longe
ire/ non ꝑ plurima fornicari. Adhęrere autē
deo tūc ꝑfectū erit: cū totū qō liberādū est/
fuerit liberatū. Nūc ꝟo fit illō qō sequik: po
Roma.8.e. nere in deo spem meā. Spes eñ ꝗ videk nō
est spes. Qō eñ videt quis/ quid sperat? ait
apłus. Si autē quod nō videm⁹ speram⁹/ ꝑ
patiētiā expectam⁹. Jn hac aūt spe nūc ꝯsti
tuti agam⁹ qō sequik: ꝛ simus nos qꝫ ꝓ mo
dulo nostro angeli dei. i. nuncij ei⁹: ānūciā
tes ei⁹ volūtatē: ꝛ gliam gratiāqꝫ laudātes
Ps.72.d. Vñ cū dixisset: ponere in deo spem meā: vt
ānūciē inqt oēs laudes tuas i portl filię siō.

D ·Expositio Ca. XXVI.

Nescio q̄ mō ꝛc. In hoc ca. ostē dit Aug⁹ ex dictis porphyrij ꝙ nō sit bonis angelis sacrificā dū. Et fac̄ duo. Primo eīm pōit vba Porphyrij: ex q̄b⁹ hoc habet̄: de q̄ dicit Augus. sic: Nā ista s. d̄ patre ꝛ ei⁹ filio et etiā spūscto sup̄a xxiij. ca. posita. Utcūq̧ sapiebat ꝛc. Dixit ꝙ Porphyri⁹ d̄ dupli ci genere angelorū: vt patet litra: q̄s dicebat pot⁹ eē imitā dos q̄ inuocā dos. Et q̄ patꝫ ꝙ nō sunt colē di: nec hoc volūt āgeli boni. Secundo ibi: b ¶ Quid adhuc trepi. ꝛc. Rep̄hēdit porphyriū: ꝙ nimis honorat illos angelos: q̄s dic̄ ad theurgicos arte magica dedu ci: debuit eniꝫ Porphyri⁹ scire: ꝙ tales nō sūt boni āgeli nec dij sed demones: ex hoc q̄ seruiūt inuidie: et ipediūt bonos: vt supra patuit ca. ix. Et notanda sūt q̄ in illo ca. dicūt̄ ad itellectuꝫ hui⁹ ptis. Intellectis eīm his q̄ ibi dicūt̄ faciliter patebūt oīa que in hac pte hui⁹ capituli ꝯtinent̄.

hec ē gl'iosissima ciuitas dei: hec vnū deū nouit ꝛ colit: hāc angeli sctī ānūciauerūt: q̄ nos ad ei⁹ societatē inuitauerunt: ciuesq̧ suos i illa eē voluerūt: q̄b⁹ nō placet vt eos colam⁹ tā q̄ nros electos deos: s̄ cū eis ꝛ illorꝫ nrm̄ deū: nec eis sacrificem⁹: s̄ cū ipis sacrificiū deo sim⁹. Nullo itaq̧ dubitāte: q̄ hec deposita maligna obstinatione ꝯsiderat: oēs imortales beati q̄ nobis nō inuidēt: neq̧ eīm si inuiderēt essent beati: s̄ pot⁹ nos diligunt: vt ꝛ nos cū ipsis bti sim⁹: pl⁹ nobis fauēt: plus adiuuāt: qñ vnū deum cū illis colim⁹: patrē ꝛ filium ꝛ spm̄ sanctū: q̄ si eos ip̄os ꝑ sacrificia coleremus.

De incōstātia porphyrij inter cōfessionē veri dei et cultū demonū fluctuantis. Ca. XXVI

A Nescio quō quātū mihi videt̄ ꝑ amicꝭ suis theurgis erubescebat porphyri⁹. Nā ista vtcūq̧ sapiebat: s̄ ꝯ multorꝫ deorū cultū deū verum nō libere defendebat. Et angelos quippe alios esse dixit: q̄ deorsū descendentes hoib⁹ theurgicis diuina ꝓnūcient: alios aūt q̄ i terris ea q̄ patris sūt: et altitudinē ei⁹ ꝓfunditatēq̧ declarēt. Nū igit̄ hos angelos q̄rū ministeriū ē declarare volūtatē patris: credendū ē velle nos subdi: nisi ei cui⁹ nobis annūciāt volūtatē? Unī optime admonet etiā ipse platonic⁹ imitādos eos pot⁹ q̄ iuocādos. Nō itaq̧ debem⁹ metuere ne imortales ꝛ btōs vni deo subditos: nō eis sacrificādo offēdam⁹. Qd̄ eīm nō nisi vni vero deo deberi sciunt: cui ꝛ ipsi adherēdo bti sūt: proculdubio neq̧ ꝑ vllā significātē figurā, neq̧ ꝑ ipsā rē q̄ sacramētis significat̄ sibi exhiberi volunt. Demonū ē hec arrogātia suꝑborꝫ atq̧ miserorꝫ: a quib⁹ lōge diuersa ē pietas subditorꝫ dō: nec aliūde q̄ illi adherēdo btōrꝫ. Ad qd̄ bonū ꝑcipiēdū etiā nob̄ sincera benignitate opꝫt vt faueāt: neq̧ sibi arrogēt q̄ eis sbiciamur: s̄ eū annūciēt sub q̄ eis i pace sociemur. Quid adhuc trepidas o phe aduersus B potestates: ꝛ veri ꝟtutib⁹ ꝛ veri dei mūerib⁹ inuides b hac liberā vocē? Jā dixisti āgelos q̄ pris annūciāt volūtatē/ ab eis angelis eē diuersos q̄ ad theurgicos hoies nescio q̄ deducti arte descendūt. Quid adhuc eos honoras: vt dicas ꝓnūciare diuia? Que tādē diuia ꝓnūciāt: q̄ ñ volūtatē patrꝭ nūciāt? Nēpe illi sūt q̄s sacrꝭ ꝑcib⁹ inuid⁹ alligauit: ne ꝑstarēt aie purgationē: nec a bono vt dicꝭ purgare cupiētes ab illis vinculis solui: ꝛ sue ꝑtāti reddi potuerunt. Adhuc dubitas hec maligna esse demonia: vel te fingꝭ fortasse nescire dū nō vis theurgos offendere: a quib⁹ curiositate decept⁹ ista ꝑniciosa et isana ꝑ magno bñficio didicisti. Audes istā inuidiā nō potētiā sed pestilentiā/ ꝛ nō dicā dñam/ sed qd̄ tu fateris ancillā pot⁹ inuidorū: isto aere trāscenso leuare in celū: ꝛ inter deos vestros etiam sidereos collocare: vel ipsa quoq̧ sidera his opprobrijs infamare.

¶ De impietate porphyrij qua etiā apuleij trāscēdit errorē. Ca. XXVII

Quāto hūani⁹ et c tolerabili⁹ cōsectane⁹ tu⁹ platonic⁹ apulei⁹ errauit: q̄ tm̄ mō demōes a luna ꝛ ifra ordiatos/ agitari morbis passionū/ mentisq̧ turbelis: honorās q̄dē eos: sꝫ volēs nolēsq̧ ꝯfessus ē: deos tñ celi suꝑiores ad etherea spacia ꝑtinētes: siue visibiles/ quos ꝯspicuos lucere cernebat/ solē ac lunā et cetera ibidē lumina: siue inuisibiles/ quos putabat ab oi labe istarū ꝑturbationū alienos/ quāta potuit disputatione discreuit. Tu au d tē didicisti hoc nō a platone: sed a chaldeis magistris tuis: vt i ethereas vel empyreas mūdi sublimitates/ ꝛ firmamēta celestia extolleres vitia humana: vt possent dij vestri theurgis pronūciare diuia: quibus diuinis te tñ ꝑ intellectualē vitam facis altiorē: vt tibi videlicet tāq̄ pho theurgice artis purgatiōes nequaq̄ necessarie videantur: sed alijs eas tamē impor tas: vt hāc veluti merce-

Expo. ca. XXVII. A

Quāto hūa c nī⁹ ꝛc. In hoc ca. ondit aug⁹ ꝙ porphyri⁹ platonic⁹ peius errauit q̄ Apulei⁹: q̄ fuit eiusdē secte/ scꝫ platonice. Et facit h̄ duo: qꝛ p̄mo ondit dicta apuleij: q̄ facꝭ patēt ex his q̄ dicta sūt s̄. li. viij ca. xiiij. ꝛ ca. xvj. eiusdē. etiā li. ix. ca. vij. Secūdo ibi: c ¶ Tu autē didicisti ꝛc. Pōit dicta porphyrij: ad q̄rū intellectū notāda sunt ea q̄ dicta sūt. s̄. i h̄ li. ca. ix. ꝛ etiā ca. xxvj. Et facit h̄ duo: p̄mo eīm s̄ ponit dicta sua de dijs ꝛ demōib⁹ q̄ accepit a magis chaldeis pot⁹ q̄ a phis. Et ad itellectū hui⁹ ptis aduertēda sunt tria. Primū ē ꝙ ars magica apud chaldeos multū semper viguit: theurgia ꝟo vt supra patuit ca. ix. ē quedā pars magice ordiata ad purgationē spiritalis ptis anime: id est imaginatiue: nō aūt intellectiue: ꝓpter qd̄ pho/ qui viuit s̄m intellectū/ quatenus B

G pbs ē: nō ē theurgia necessaria. Scdm̄ ē ꝙ ſm eūdē porphyriū: vt eodē ca. patuit: āgeli a demonibꝰ distiguunt' loco: nā demones sūt i aere/ angeli i ethere ⁊ i loco empyreo: tū āgelis attribuit ꝑturbatiōes ⁊ passiones q̄les hoies habēt: vt patet ibidē/ ⁊ etiam ca. x. q̄s ꝑturbatiōes vocat hic augꝰ vitia hūana: ⁊ dicē ꝺ porphyrio/ ꝙ i ethereas mōi sublimitates extulit vitia humana: vt dū .s. q̄ habitāt i eis possēt theurgis diuina ꝑnūciare: scꝫ ꝑ angelos: q̄ cū dījs eodē loco cōuersantes diuia nouerunt: ⁊ ad theurgos arte theurgię deducti descendūt/ vt talia eis nūcient: quę tamē diuina nō C ꝑtinēt ad ꝑtē aię intellectualē/ sed spiritalē. i. imaginatiuā. Nō autē videbatur porphyrio ꝙ angeli possent diuia scire: nec ꝑ ꝯseq̄ns nūciare nisi eēnt cū dījs i ethere: ⁊ sic ꝑturbationes q̄s hoies habēt patiunt' i ethere ꝓpter cām illā. Tertiū ē/ ꝙ philosophari est difficiliꝰ q̄ acquirere artē theurgię: et ideo facilius erat ꝯgregare discipulos q̄ theurgię intēderēt q̄ qui phię. His visis patet in hac ꝑte intētio Augustini. Scdo ibi:

a ¶ Non audit ista ⁊c. Rep̄hēdit porphyriū de duobus. Primo q2 ipse seductꝰ turpiter errauit. Secūdo quia alios i errorē idupit ibi: Quid em̄ ꝓdest ⁊c. Quātū ad ꝑmū dupl'r errauit: videlicet quia nō credebat christuz purgare posse: ⁊ q2 credebat demones purgare posse. Et refellit ꝑmū errorē ꝑ duos versus Virgilij: Te duce si q̄ manēt

Virgil. I buco. egloga. 4.

D

dē reddas mgrīs tuis: ꝙ eos q̄ phīari nō ꝑsūt: ad ista seducis q̄ tibi tāq̄ supiorū capaci eē inutilia ꝯfiteris: vt videlicet q̄cūq̄ a phię ꝟtute remoti sūt: q̄ ardua nimis atq̄ paucorū ē: te auctore theurgos hoies: a q̄bus nō q̄dē i aīa itellectuali/ verū saltē i aīa spiritali purgent' inquirāt. Et q̄m istorū q̄s phīari piget/ incōparabiliter maior ē multitudo: plures ad secretos ⁊ illicitos magistros tuos q̄ ad scholas platōicas venire cogāt'. Hoc em̄ tibi immūdissimi demones deos ethereos se eē fingētes/ q̄rū ꝑdicator ⁊ angelꝰ factꝰ es ꝓmiserūt: ꝙ in aīa spiritali theurgica arte purgati: ad patrē q̄dē nō redeūt ſ sup aereas plagas inter deos ethereos habitabūt. a Nō audit ista hoim multitudo: ꝓpt' q̄s a demonū dn̄atu liberandos christꝰ aduēit. In illo em̄ habēt misericordissimā purgationē/ ⁊ mentis ⁊ spūs ⁊ corporis sui. Propterea q̄ppe totuz hoiem sine pctō ille suscepit/ vt totū q̄ constat hō a pctōrū peste sanaret. Quem tu q̄ vtinā cognouisses: eiq̄ te potiꝰ q̄ vel tuę ꝟtuti (q̄ humana/ fragilis ⁊ infirma ē) vel ꝑniciosissimę curiositati sanādū tutiꝰ cōmisisses. Nō em̄ te decepisset quez vestra (vt tuipse scribis) oracula sāctū imortalēq̄ ꝯfessa sūt. De quo etiā poeta nobilissimꝰ/ poetice quidē q2 i alteriꝰ adumbrata ꝑsona: veraciter tamē si ad ipsū referas dixit: Te duce si q̄ manēt sceleris vestigia nostri: Irrita ꝑpetua soluēt formidine terras. Ea q̄ppe dixit q̄ etiā multū ꝓficientiuz i ꝟtute iusticię ꝑsūt ꝓpt' huiꝰ vitę infirmitatē ⁊ si nō scelera/ scelerum tn̄ manere vestigia: q̄ nō nisi ab illo saluatore sanant':

ꝺ q̄ iste versus expssus ē. Nā h̄ vtiq̄ nō a seipo dixisse ꝟgiliꝰ i egloge ipsius q̄rto ferme ꝟsu idicat vbi ait: Ultima cumei venit iā carminis etas. Uñ hoc a cumea sibylla incūctāter apparet. Theurgi ꝟo illi vel potiꝰ demones deorū spēs figurasq̄ fingentes inquināt potiꝰ q̄ purgāt humanū spm̄ falsitate phantasmatuꝫ: ⁊ deceptoria vanarū ludificatione formarū. Quō em̄ purgēt hois spm̄: q̄ immūdū habēt ꝓpriū? Alioq̄n nullo mō carminibꝰ iuidi hois ligarēt'. Ipsūq̄ inane beneficiū qd̄ ꝓstaturi videbāt': aut metu ꝓmererēt aut simili inuidētia denegarēt. Sufficit ꝙ purgatiōe theurgica neq̄ intellectualē aīaz/ hoc ē mētē nr̄az dicis posse purgari: et ipsā spiritalē. i. nostrę aię ꝑtē/ mēte inferiorē: quā tali arte purgari posse asseris: imortalē tamē ęternāq̄ nō posse hac arte fieri ꝯfiteris. Christus aūt vitā ꝓmittit ęternā: vñ ad eū mundꝰ (vobis q̄dē stomachātibꝰ: mirātibus tamē stupētibusq̄) ꝯcurrit. Quid em̄ ꝓdest: q2 negare nō potuisti intātū a teipso dissentire videris/ vt pmū doceas errare homines theurgica disciplina/ et q̄ plurimos fallere per cęcā esse certissimū errorem: agendo in sipientemq̄ sententiā: atq̄ ⁊ supplicādo ad principes angelosq̄ occurrere. Et rursuz quasi ne operā ꝑdidisse videaris ista dicēdo: mittis hoies ad theurgos: vt per eos anima spiritalis purget' illorum qui non ſm intellectualē animam viuunt.

¶ Quibꝰ ꝑsuasiōibꝰ porphyrius obcęcatus nō potuerit verā sapiētiā quę ē christꝰ agnoscere: C. XXVIII

⁊c. q̄s ponit ꝟgiliꝰ i bucolicis/ egloga. iiij. ⁊ sicut dicit b. augꝰ fuerūt dicti de christo. Et ē sensus versuū/ ꝙ christo existēte duce nostro/ si q̄ manēt nr̄i sceleris vestigia. i. peccā ex infirmitate ꝯcta: quę nō scelera dicunt' sꝫ potiꝰ vestigia q̄dā. i. similitudo ꝯfusa ⁊ obscura sceleris/ irrita siēt ꝑpetuo. i. irritabūt ⁊ destruēt ꝑpetuo q̄ ad dimissionē culpę ⁊ pęnę: ⁊ sic irritata soluent a formidine pęnę terras. i. hoies. Et ē hic sciendū/ ꝙ ꝯtrietas videt' esse inter b. hieronymū et augꝰ. q2 beatꝰ Augꝰ h' vult/ ꝙ egloga illa Virgilij/ vñ sumunt' isti ꝟsus/ sit cōposita de christo. Beatus Hieronꝰ i ꝓlogo biblię reputat h' derisibile: vbi facit mētionē ꝺ istis duobꝰ ꝟsibus eiusdē egloge: scilicꝫ Iā redit ⁊ virgo redeūt saturnia regna: Iam noua ꝓgenies celo demittitur alto. Uñ ē h' sciendū: ꝙ ſm expositionē seruij: q̄ cōmētatꝰ ē libros ꝟgilij: egloga illa scripta ē d' filio cuiusdā nomie pollionis/ q̄ fuit dux germāici exercitꝰ. i. exercitꝰ cęsaris augusti. Pollio enim capta ciuitate q̄dā dalmacię q̄ Salona vocabat': eodē anno cōsul fieri meruit: ⁊ eodē anno filiū habuit quē Saloninū a capta ciuitate nomiauit: q̄ natꝰ statim parentibꝰ arrisisse dicit': quod erat malū omen: q̄m in ipsis ꝓmordijs iterut. Virgilius aūt volens illud in bonū conuertere ⁊ blādiri parentibꝰ: cōposuit eglogaꝫ illā. i. carmen illud rude ⁊ quasi pastorale. Unde et dicit' egloga/ quasi sermo caprinus: de ꝑfato salonino appli

E

G cata eidē

[A] tanto eidē illā que sibylla cumea de christo p̄dixerat: p̄dixerat eñ nouē soles .i. nouē tpa futura: ⁊ in nono id est in vltimo illoꝝ tēpoꝝ christū vētuꝝ: ⁊ tūc ꝓpt̄ christū in eo nasciturū illud temp⁹ multiplicat̄ cōmēdat. Vñ ⁊ beat⁹ aug⁹ hic in littera ꝓbat ꝙ virgili⁹ loquebat̄ q̄si in psona sibylle cumee/ vel ex ei⁹ auctoritate i egloga illa. Quar

B tus eñ versus illi⁹ egloge talis est: Vltima cumei venit iā carminis etas. Et ideo tā hierony. ꝙ̄ aug⁹ vez dicūt. Dicit eñ hiero. verū: quia poeta virgili⁹ loquens vt poeta/ poetice composuit de filio pollionis p̄dicta: vñ ille fili⁹ fuit psona adumbrata .i. ficta poetice: p quē tñ repsentabat̄ psona christi: ita ꝙ ista fabula fuit de filio pollionis conficta: sed veritas fabule fuit de christo. Nā poete p fabulas semp veritatem aliquā exp̄mere intendebāt. Cetera huius capituli intellectis his q̄ dicit augustin⁹: q̄ ego etiā dixi in p̄cedētib⁹ capitulis/ satis clare patent.

1.Cor.1.d.

Additio iacobi passauientij

¶ In caplo. xxvij. allegat Aug⁹ v̄sus virgilij/ de q̄bus expositor/ vt mor̄ sui ē al's dicere vbi habeant parum dixit Sunt autē versus isti: Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri/ Irrita ꝑpetua soluent formidine t̄ras. Et habētur isti versus in lib. bucolicoꝝ eglo-

B ga quarta. Loquebatur eñ virgilius de quodā puero nomine salonino filio pollionis. De quo ipse virgili⁹ magnifica futura esse p̄dicebat: sicut patet in tota egloga supradicta. Unde illi puero dirigēdo verba dicebat: Te duce si q̄ manent ⁊c̄. Que verba aliqui volūt exponere d̄ christo et alia q̄ in illa egloga continent̄: sicut hiero. dicit in ꝓlo. ge biblie: ac si virgilius de christo ꝓphetasset: nō fuit aūt virgili⁹ ꝓpheta/ sed poeta. Ponit aūt expositor istos versus i capitulo sequēti ⁊ exponit: ego aūt inueni eos in cap. xxvij. sed forte fuit error in assignatiōe capituloꝝ. Qz aūt quidā dicūt ꝙ saloni⁹ fuit pater: nō vident̄ bene dicere. Nam alij dicūt/ sicut infra habet̄ lib. xvij. ca. xv. ꝙ salonin⁹ fuit filius nat⁹/ s3 pollio pater: cui applaudit virgili⁹: ex textu tamē virgilij videt̄ ꝙ pollio fuerit filius. De salonio aūt vel salonino siue patre siue filio nō fit in textu mētio: vnde nescio q̄s dicat melius/ sed nō est magna vis.

Abdie.1.c.

a Mittis q̄ hoies in errorem certissimū. Neq3 h̄ tantū malū te pudet: cū v̄tutis ⁊ sapiētie te ꝓfitearis amatorē. Quā si vere ac fideliter amasses: christum dei virtutē ⁊ dei sapientiā cognouisses: nec ab ei⁹ saluberrima humilitate tumore inflat⁹ vane sciētie resiluisses. Cōfitens tamē etiā spiritalē animā sine theurgic̄ artib⁹ ⁊ sine theletis (quib⁹ frustra discendis elaborasti) posse cōtinētie virtute purgari. Alibi qñ etiā dicis ꝙ thelete nō post mortē eleuāt animā vt iam: nec eidē ipsi quā spiritalē vocas aliq̄d post hui⁹ vite finem ꝓdesse videant̄: ⁊ tamē v̄sas h̄ multis modis ⁊ repetis: ad nihil aliud quātū existimo nisi vt taliū q̄s rerū quasi perit⁹ appareas: ⁊ placeas illicitarū artium curiosis vel ad eas facias ipse curiosos. S3 bene est ꝙ metuendā dicis hāc artē vel legū periculis vl' ipsi⁹ actio-

b nis. Atq3 vtinā hoc saltē abs te miseri audiāt: ⁊ inde ne illic absorbeant̄ abscedāt: aut eo penit⁹ nō accedant. Ignorātiam certe ⁊ ꝓpter eā multa vitia per nullas theletas purgari dicis/ sed p solū patricū nouн .i. paternā mētē siue intellectū/ qui paterne est volūtatis cōsci⁹. Hūc aūt christū esse nō credis: cōtēnis eñ cū ꝓpter corp⁹ ex femina acceptū: ⁊ ꝓpt̄ crucis opprobriū/ excelsā videlic3 sapientiā/ spretis atq3 abiectis infimis/ de nubibus de superiorib⁹ carpe. At ille iplet q̄d ꝓphe sancti de illo veraciter p̄dixerunt: Perdā sapientiam sapiētiū: ⁊ prudētiā prudentiū reprobabo. Non eñ suā in eis perdit et reprobat quā ipse donauit: s̄ quā sibi arrogāt qui nō habent ipsi⁹. Vñ cōmemorato isto ꝓphetico testimonio/ sequit̄ ⁊ dicit apl's Ubi sapiens? vbi scriba? vbi ꝯq̄sitor hui⁹ seculi? Nōne stultā fecit de⁹ sapientiā hui⁹ mundi? Nā qm̄ in dei sapiētia nō cognouit mūd⁹ per sapientiā deum: placuit deo per stulticiam p̄dicatiōis saluos facere credētes. Quoniāq̄dē iudei signa petunt: ⁊ greci sapiētiā querūt: nos autē p̄dicam⁹ ind̄t christum crucifixū: iudeis quidē scandalū/ gentib⁹ aūt stulticiam. Ipsis vero vocatis iudeis ⁊ grecis: christum dei virtutē ⁊ dei sapiētiam: qm̄ q̄d stultū est dei/ sapiētius est hominib⁹: ⁊ quod infirmū ē dei/ fortius est hoibus. Hoc quasi stultū ⁊ ifirmū tanq3 sua virtute sapiētes fortesq3 ꝯtēnūt. Sed hec est gratia que sanat infirmos/ nō superbe iactātes falsam beatitudinē suā/ sed humiliter potius verā miseriam confitētes.

¶ De incarnatiōe domini nostri iesu christi/ quā cōfiteri platonicorum erubescit impietas. Capitulum XXIX

c Predicas patrē ⁊ ei⁹ filium quē vocas paternū intellectū seu mētē:

Expo. ca. XXVIII.

a Mitti ergo ⁊c̄. In hoc capitulo aug⁹ rep̄hendit porphyriū de iniqua intētiōe quā habuit in docēdo: docuit eñ vana ꝓpt̄ vanitatē/ vt .s. placeret curiosis: vl' vt doceret curiosos. Et facit hic duo: quia p̄mo tāgit quedā vera que docuit: ⁊ tamē mod⁹ docendi vanitatem intētionis ipsius ostendit. Scdo ibi: b ¶ Ignorātiam certe ⁊c̄. Ponit quasdā veritates ab ipo edoctas circa quas tamen grauiter offendit. Et patet ex p̄cedētib⁹ totū illud capitulū.

1.Cor.1.d.

Expo. ca. XXIX.

c Predicas patrem et eius filium quē vocas ⁊c̄. In hoc capitulo osten s̄ dit beatus

¶ Expositio sequētiū capitulorū et etiam librorū sumpta ē de expositiōe fratr̄ nicolai triueth āglici ordinis p̄dicatorū: ne omissis sequētib⁹ libroꝝ expositiōibus opus p̄sens imp̄fectū videat̄.

c Predicas ⁊c̄. In hoc cap. xxix. declarat augustin⁹ cōtra porphyrianos credibiliorem esse incarnationē christi q̄ multa q̄ illi asserūt: inter q̄ est illud q̄d ponit plato: ⁊ ipsi tenēt ꝙ mundus ē aial beatissimū.

D Ubi nota ꝙ libri porphyrij de q̄b⁹ aug⁹ hic ⁊ .s. mīta allegauit/ intitulant̄ de regressu aie.

* Quod initi

F Sit beatus aug⁹
quō porphyri⁹
et sui sequaces
ad ea que nos fi
de tenem⁹ se ha
buerūt. Et facit
hic duo. Quia
primo ponit ea
i quib⁹ porphy/
rius cōcordat et
discordat a fide
nostra: Et ponit
tria. Primū est
de trinitate pso/
narū: in qua vi/
detur nobiscum
cōcordare in re/
bꝫ nō in modo
loquēdi. Secun
dū est de incar/
natione: quā oi/
no negat. Ter/
tiū est de colla/
tione diuine gra/
tie: quā videtur
concedere: vt ꝓ
bat augustin⁹ ex
duob⁹ dictis ei⁹
Et patet littera
Secundo ibi:
a ¶ Sed huic
veritati vt pos/
setis acquiesce/
re ꝛc. Disputat
contra porphy/
riū ꝛ eius sequa
ces de incarna/
tiōe/ quā negāt.
Et primo ꝓbat
ex his que ipi cō
cedunt/ ꝙ incar/
natio nō sit oīn
no impossibilis
vel incredibilis.
Tertio ibi:
b ¶ An forte
vos offendit
inusitat⁹ ꝛc.
Excludit duo ex
qb⁹ videnꝫ pos/
B se moueri ad dis
credendū incar/
nationē: et ea q̄
dicim⁹ de dei fi
lio incarnato: q̄/
rū prima est im
possibilitas par
tus virginis: se/
cunda est impos
sibilitas resurre
ctiōis. Et exclu/
dit secundū ibi:
An vero ꝙ ip/
sum corpus ꝛc.
G Ubi duo

Tertiadeci
ma veritas

ꝛ hoꝝ mediū quē putam⁹ te
dicere spm̄ sctm̄: ꝛ more vrō
appellas tres deos. Ubi etsi
vbis indisciplinate vtimini
videtis tn̄ qualitercūqꝫ et q̄si
p q̄dā tenuis imaginatiōis
vmbracula quo nitēdū sit:
sed incarnationē incōmuta/
bilis filij dei qua saluamur/
vt ad illa q̄ credimus vel ex
quātulacūqꝫ pte intelligim⁹
puenire possim⁹/ non vultis
agnoscere. Itaqꝫ videtis vt/
cūqꝫ/ etsi de longinq̄/ etsi acie
caligāte patriā in q̄ manen/
dū est/ s̄ viam qua eūdū est
non tenetis.
¶ Cōfitemini
tn̄ grām qū/
q̄dē ad deū
ꝑ vtutē itelli
gētie puēire
paucis dici
esse ↄcessum
Non eīn di/
cis/ Paucis
placuit: vel/
pauci volue
rūt: s̄ cū dici
esse ↄcessuꝫ:
ꝓculdubio
dei gratiam
nō hoīs suf/

¶ Tertiadecima
veritas/ ꝙ s̄m eun
dē porphyriū per
uenire ad deuꝫ p
vtutē intelligētie
paucis ↄcessuꝫ ē.
Et illud dictū ipe
declarat p illam
platonis senten/
tiā/ q̄ dixit in hac
vita nullū hoīem
ad pfectionem sa
piētie puenire: s̄ꝫ
intellectū tn̄ viuē
tibus oē q̄d deest
prouidētia dei et
gratia post hanc
vitā posse cōpleri
Et ista sunt admi
rāda dicta pħi.

ficiētiā ↄfitemini. Uteris etiā
hoc vbo apti⁹/ vbi platonis
sniam sequēs/ nec ipse dubi/
tas: in hac vita hoīem nullo
modo ad pfectionē sapiētie
puenire: s̄m intellectū tn̄ vi/
uētib⁹ oīe q̄d deest ꝓuidē/
tia dei ꝛ grā post hāc vitam
posse cōpleri. O si cognouis/
ses dei grām p iesum christū
dn̄m nr̄m: ipsamqꝫ ei⁹ incar/
nationē/ qua hoīs aīam cor
pusqꝫ suscepit: sūmū esse exē
plū grē videre potuisses. Sꝫ
quid faciā? Scio me frustra
loqui mortuo: sed quātū ad
te attinet: quātū aūt ad eos
q̄ te magnipendunt ꝛ te vel
q̄licūqꝫ amore sapientie vel
curiositate artiū quas nō de
buisti discere diligūt: quos
A potius in tua cōpellatiōe al
loq̄r/ fortasse nō frustra. Grā dei non potuit
grati⁹ cōmēdari/ q̄꜃ vt ipse vnic⁹ dei fili⁹ i se
incōmutabilr manēs indueret hoīem: ꝛ spē

dilectiōis sue daret hoīb⁹ hoīe medio: quo
ad illū ab hoībus veniret: q̄ tam longe erat
immortalis a mortalibus/ incōmutabilis a
cōmutabilibus/ iustus ab impijs beat⁹ a mi
seris. Et quia naturaliter indidit nobis vt
beati immortalesqꝫ esse cupiamus: manens
beatus/ suscipiēsqꝫ mortalē: vt nobis tribue
ret quod amam⁹: ppetiēdo docuit contēne
re q̄d timem⁹. Sed huic veritati vt possetis C
acquiescere/ humilitate op⁹ erat: que ceruici
ci vestre difficillime psuaderi potest. Quid
eīn icredibile dicit: p̄sertim vobis qui talia
sapitis: quib⁹ ad hoc credēdū vosipsos ad/
monere debeatis? q̄d inquā vobis incredi/
bile dicit: cum deus dicit assumpsisse huma
nam animā et corpus: qui certe tm̄ tribuitis
anime intellectuali: que anima vtiqꝫ huma
na est: vt eā consubstātialē paterne illi men
ti quē dei filiū ↄfitemini fieri posse dicatis?
Quid ergo incredibile est si aliqua vna itel
lectualis aīa mō q̄dā ineffabili ꝛ singlari p
multorū salute suscepta est? Corpus vo ani
me cohērere vt homo totus ꝛ plenus sit/ na
tura nostra ipsa teste cognoscimus. Quod
nisi vsitatissimū esset: hoc ꝓfecto esset incre
dibilius. Facilius quippe in fidē recipiendū
est: etsi humanū diuino/ et si mutabilē incō/
mutabili/ tamen spiritū spiritui: aut vt ver/
bis vtar que in vsu habetis/ incorporeū in/
corporeo q̄꜃ corp⁹ incorporeo cohērere. An D
forte vos offendit inusitatus corporis par/ b
tus ex vgine? Neqꝫ hoc debet offendere: im
mo potius ad pietatē suscipiendā debet ad
ducere/ ꝙ mirabilis mirabiliter nat⁹ est. An
vo ꝙ ipm corp⁹ morte depositū/ ꝛ in melius
resurrectiōe mutatū: iam icorruptibile atqꝫ
imortale i supna subuexit? Hoc fortasse cre/
dere recusatis/ ituētes porphyriū i his ipsis
libris ex qb⁹ multa posui: quos de regressu
aīe scripsit: tā crebro p̄cipe oīe corp⁹ esse fu
giendū/ vt anima possit beata pmanere cū
deo. Sed ipse poti⁹ ista sentiēs corrigēdus
fuit: p̄sertim cū de anima mundi hui⁹ visibi
lis ꝛ tā ingētis corporee molis/ cū illo tā in/
credibilia sapiatis: Platone q̄ppe auctore
animal esse dicitis mūdū/ ꝛ animal beatissi
mū: q̄d vultis esse etiā sempiternū. Quō er/
go nec vnq̄꜃ soluet a corpore/ nec vnq̄꜃ care/
bit beatitudīe: si vt anima beata sit corpus
est oīe fugiēdū? Solē q̄꜃ istū ꝛ cetera side
ra nō solū in libris vr̄is corpa esse fatemini/
ꝙ vobiscū oēs homines ꝛ ↄspicere non cunc
tant et dicere: verūetiā altiore/ vt putatis/
peritia hec esse animalia beatissima phibe/
tis/ ꝛ cū his corporib⁹ sempiterna. Quid er E
go est ꝙ cum vobis fides christiana suadet
tūc obliuiscimini: aut ignorare vos fingitis q̄d
disputare aut docere soleatis? Quid cause

cur ppt opiniões vestras q̃s vosipsi oppugnat᷑ christiani eē nolitis: nisi quia christ᷒ hūilis venit ⁊ vos supbi estis? Qualia sctõꝝ corpa in resurrectiõe futura sint/pōt aliq̃nto scrupulosi᷒ inter christianaꝝ scripturaꝝ doctissimos disputari: futura tñ sempiterna minime dubitam᷒: ⁊ talia futura q̃le sua resurrectione christ᷒ demōstrauit exēplū. Sed q̃liacūq̧ sint: cū īcorruptibilia prsus ⁊ immortalia i nihiloq̧ aīe cōtēplationē q̄ in deū figit̃ īpedientia p̄dicent̃: vosq̧ etiā dicat᷑ eē i celestibus īmortalia corpa īmortaliū a btõꝝ: qd est q̧ vt bti sim᷒ oē corp᷒ fugiēdū esse opinamini: vt fidē christianā q̃si rōnabilr fugere videamini: nisi q2 illō est qō iterū dico: christ᷒ est hūilis/ vos supbi? An forte corrigi pudet? Et h̃ vitiū nō nisi supboꝝ ē. Pudet videlicet doctos hoies ex discipulis platōis fieri discipulos chri: q̄ piscatorez suo spū docuit sape ac dicere: In pncipio erat verbū: et vbū erat apud deū: ⁊ de᷒ erat vbū. Hoc erat in pncipio apō deū. Oīa p ipm facta sunt/ ⁊ sine ipo factū est nihil. Qō factū est i ipso vita erat: ⁊ vita erat lux hoim. Et lux in tenebris lucet: ⁊ tenebre eā nō comprehēderūt

b Qō initiū sancti euangelij sm iohannē/ cui nomē est sm iohānē; q̄dā platonic᷒/ sicut a sctō sene simpliciano/ q̄ postea mediolanensi ecclesie p̄sedit ep̄s solebam᷒ audire aureis lr̃is ↄscribēdū: ⁊ p oēs ecclias in locis eminētissimis pponēdū esse dicebat. Sed iō viluit supbis de᷒ ille magr̃: q2 vbū caro factū ē/ et habitauit in nobis: vt paꝝ sit miseris q̧ egrotāt/ nisi se i ipa egritudine etiā extollant ⁊ de medicina qua sanari poterāt erubescāt. Nō eī h̃ faciunt vt erigant̃/ s̃ vt cadēdo graui᷒ affligant̃.

¶ Quarta decima Xitas/ q̧ sanctus senex simplicianus retulit ipso audiente aug᷒. q̧ ipse audiuit a q̄dā pbo ⁊ initium scti euangelij sm iohānem debere scribi lr̃is aureis et p oēs ecclias i locis eminentissimis pponēdū eē dicebat. Ex q̄ dicto accipit̃ argumentū q̧ platonici fuerūt semichristiani etiā in q̄nātū philosophi.

Quarta decima veritas

¶ Quāta platonis dogmata porphyri᷒ refutauerit et dissentiendo correxit. Capitulum XXX

c Si post platonem aliquid emēdare existimat̃ idignū cur ipse porphyri᷒ nōnulla ⁊ nō parua emēdauit? Nā platonē aimas hoim post mortez reuolui vsq̧ ad corpa bestiaꝝ scpsisse certissimū est. Hāc sniam † plato doctor tenuit: et platōis discipło porphyrio tñ iure displicuit. In hoim sane nō sua q̄ dimiserāt/ s̃ i alia noua corpa redire hūanas aias arbitrat᷒ est. Puduit. s. illud credere/ ne mr̃ fortasse filiū i mulā reuoluta vectaret: ⁊ nō puduit h̃ credere † ne reuoluta mr̃ in puellā filio forsitā nuberet. Quāto credit̃ honesti᷒ qō scti ⁊ veraces āgeli docuerūt qō pphe dei spū acti locuti sūt: qō ipē quē vētuꝝ saluatorē pmissi nuncij pdixerūt: qō missi apli q̄ orbē traꝝ euāgelio repleuerūt. Quāto inquā honestius credit̃ reuerti semel aias ad corpa ppa/ q̧ reūti totiēs ad diūsa. B Verūtñ vt dixi ex magna pte i hac opiniōe correct᷒ est porphyri᷒ vt saltē i solos hoies hūanas aias p̄cipitari posse sentiret: beluinos āt carceres euertē mīme dubitaret. Dic etiā deū ad h̃ aiam mūdo dedisse: vt materie corpal cogñscēs mala ad prēm recurreret: nec aliqñ iā taliū polluta ↄtagiōe teneret̃. Vbi etsi aliquid incōuenienter sapit: magis enim

a Vbi duo fac: q2 primo ex dict᷒ porphyrij ostēdit possibilitatē resurrectiōis: ⁊ ostēdit q̧ cā q̃re negant resurrectionē est oīno insufficiēs: ⁊ satis patet littera a ¶ Quid est q̧ vt beati sim᷒ ⁊c. Ostēdit causaz q̃re isti non pñt credere humilitatē incarnatiōis: q2. s. ipi supbi sunt. Facit autē hic btūs aug᷒ mētionē de pncipio euāgelij iohānis vsq̧ ibi exclusiue. Fuit hō missus a deo ⁊c. i libro cuiusdam platonici repto: de q̄ etiā facit mētionē li. vij. cōfessionū: vbi etiam tāgit multa alia de illo euangelio: que in libro platonico inuenit. De hoc etiaz fit mētio in glo. sup illud ad Col. j. d. Mysterium qō absconditū fuit.

Explicit expositio Thome valoys anglici.

b ¶ Qō initium scti euangelij ⁊c. Hic cōmēorat aug. quō platonic᷒ q̄dā voluit pncipiū euāgelij iohānis scribi lr̃is aureis in ecclesiis/ teste sene sācto simpliciano adiūgit sed iō noluit supb᷒ dict᷒ ille mgr̃. s. porphyri᷒ hoc fieri: q2 vbū caro factū est: ⁊ habitauit in nob/ id est q2 noluit hāc humilitatē de filio dei credere: noluit ergo pncipiū solēniter publicari: ne h̃ cui᷒ pncipiū admittit̃ in publicā fidem admitteret̃.

Job. i. a.

Expo. ca. XXX.

c Si post platonē ⁊c. In h̃ ca p̄. memorat aug᷒ porphyriū emēdasse opinionē platonis de reuolutione aiaꝝ in bestias: que opinio initiū habuit a pythagora: quē aliq̄n plato audiuit dogmata pythagore: quē nihil scpsisse asserit rufin᷒ in inuectiõe cōtra hieronymū. Ouidi᷒ lib. xv. de trāsformat᷑: vbi de reuolutiōe spūs nr̃i in bestias/ et bestiaꝝ in homies/ sic dic: Et q̃slibet occupat art᷒: Spūs eq̄ feris hūana i corpa transit: Inq̧ feras noster. Voluit aūt porphyri᷒ nō in bestias/ sed i corpora hoim: nō relicta/ s3 i noua reuerti. Quō pythagoras q̄uis nō tm̄ in corpa hoiz sed bestiaꝝ reuolutiās posuerit: de se tñ dic q̧ ipe fuit miles in bello troiano nomie euphorb᷒: ⁊ ibi occasus est a menelao: qui et minor atrides dict᷒ est: vñ ouidi᷒ vbi supra in persona pythagore dicit: Ipse ego (nā memini) troiani tēpore belli Panthoides euphorb᷒ erā: cui pectore quōdā Hesit in aduerso grauis hasta minoris Atride. Hāc aūt reuolutionē aiaꝝ i noua corpora posuit porphyri᷒ āteq̧ esset aia purgata: s3 postq̄ purgata reuersa est ad patrē: posuit q̧ vlteri᷒ nō reuerteret̃ ad corp᷒: hoc aūt volebāt platonici: qō et virgilius tāq̄ platonicus de aiab᷒ iā purgatis ⁊ in cāpos iā elysios translatis/ dicit. vj. eneidos: Lethęum ad fluuiū deus euocat agmine magno scz hmōi aias: Scilicet immemores supera vt ↄuexa reuisant: ⁊ tādē oblite p̄teritorū: Rursus: et incipiant in corpa velle reuerti.

Job. i. b.

Alii † porphyrij doctor tenuit ⁊ plotinus.

Alii † vbi

data est corpi vt bona faceret:nõ eñi mala discerct si nõ faceret:in eo tñ alioꝝ platonicoꝝ opinionẽ ⁊ nõ ĩ re pua emẽdauit:q mũdatã ab oĩb⁹ mal' aíam/et cũ patre ꝯstitutã/ nũq̃ iã mala mũdi hui⁹ passurã eẽ ꝓfess⁹est. Qua snia ꝓfecto abstulit/qđ eẽ platonicũ maxime ꝓhibet:vt mortuos ex viuis/ita viuos ex mortuis sp̃ fieri:falsũq̃ eẽ oñdit qđ platonice videt dixisse virgili⁹: In campos elysios purgatas aías missas. Quo nomie tãq̃ p fabulã videnť significari gaudia beatoꝝ:ad fluuiũ letheũ euocari/hoc ẽ ad obliuionẽ ꝑteritoꝝ: Scȝ ĩmemores supera vt cõuexa reuisãt: Rurs⁹ ⁊ incipiãt ĩ corpora velle reuerti.

Eneidos.6.

¶ Merito displicuit h porphyrio:qm̃ reuera credere stultũ est/ ex illa vita q̃ btissima eẽ nõ poterit/nisi de sua fuerit ęternitate certissima/ desiderare aías corporũ corruptibiliũ labẽ/ ⁊ ide ad ista remeare: tanq̃ hoc agat sũma purgatio vt inqnatio reqrať. Si ei q pfecte mundanť/ h efficit vt oim obliuiscanť maloꝝ:maloꝝ autẽ obliuio fac̃ corpoꝝ dside/riũ vbi rursus iplicenť malis: ꝓfecto erit ĩfęlicitatis cã sũma felicitas:⁊ stulticię cã pfectio sapię:⁊ ĩmũdicię causa sũma mũdicia. Nec vitate ibi beata erit aía q̃diucũq̃ erit vbi optet fallať vt beata sit. Nõ ei btã erit nisi secura. Ut aũt secura sit falso putabit sp̃ se beatam fore:qm̃ aliqñ erit ⁊ mišа. Cui ẽ gaudẽdi cã falsitas erit/qñ de vitate gaudebit? Uidit hoc porphyri⁹/purgatãq̃ anímã ob hoc reuerti dixit ad patrem:ne aliqñ iã maloꝝ polluta ꝯtagiõe teneať.

C Quintadecima veritas

¶ Quintadecima vitas q aía btissima eẽ nõ pōt/ nisi fuerit de sua eternitate certissima. Ex q̃ dctõ accipiũť duo theologica documenta vel argumenta. Primũ est/q securitas ẽ itranea btitudini:q: sine securitate(vt h dr) nõ pōt eẽ beata:⁊ tñ btitudo pōt esse sine oĩ sibi extrinseco Scđm argumentũ/q iste q̃ raptim/aut forte q̃ lõgo tpe vidit diuinã essentiã: sicut ferť de paulo/nõ est beat⁹:q: nõ habet certitudinẽ tal' btitudinis. Intelligẽdũ tñ q beatitudo pōt accipi dupl'r. Primo sicut receperunt eã cõiter scti: vt est stat⁹ oĩm bonorũ aggregatiõe pfect⁹:et sic certitudo talis est ei intrinseca:q: ẽ q̃dđã bonũ/ qđ bene decet hre beatũ. Alio mõ vt eã acceperũt phi:⁊ sic ẽ opatio optime potentie ⁊ ƀm vtute:⁊ sic securitas nõ est de eı⁹ itrĩnsecitate:cũ ista sit opatio de obiecto secundario et creato. Nũc aũt pmo mõ h loquiť aug⁹ de btitudie et scđo mõ in libro de trinitate. Sed oriť dubiũ/si ita beat⁹ q̃tũ ad actũ est ille q̃ nõ est certus/ sicut iste q̃ esset certus. Dicẽdo q sic:q: xp̃i notiçiã creature null⁹ beatior/ƀm august. in li. cõfes. ⁊ iõ sublata tali certitudine nihilominus foret beatus.

¶ Contra argumentũ platonicoꝝ quo animã humanã asserũt deo eẽ coeternam. Capl'm. XXXI.

A

Expo. ca. XXXI. FAlso igiť ⁊c. In h ca. dič h. aug⁹ deos a deo factos:sicut scribit plato in timeo.

FAlso igiť a qbus dã platonicis est credit⁹ q̃si necessari⁹ orbis ille ab eisdem abeũdi ⁊ ad eadẽ reuertendi. Qđ etiã si veꝝ esset:qđ h scire ꝓdesset/nisi forte ide se nob auderẽt ꝑferre platonici: q: id nos ĩ hac vita iã nesciremus/qđ ipi ĩ alia meliori vita purgatissimi ⁊ sapiẽtissimi fuerãt nescituri/⁊ falsũ credẽdo bti futuri? Qđ si absurdissimũ ⁊ stultissimũ ẽ dicẽ/porphyry ꝓfecto est ꝑferẽda snia his q̃ aiaꝝ circulos alternãte sp̃ btitudie ⁊ miseria suspicati sunt. Qđ si ita est/ecce platonic⁹ in meli⁹ a platone dissentit:ecce vidit h qđ ille non vidit:nec p⁹ talẽ ac tãtũ magistꝝ refugit correctõez:h hoi ꝑposuit vitatẽ. Cur g̃ nõ poti⁹ diuinitati credim⁹ de his reb⁹ q̃s hũano ingenio puestigare nõ possum⁹:q̃ aíam q̃ ipsam nõ deo coeternã h creatã dicit eẽ q̃ non erat? Ut eñi h platonici nollẽt credere:hãc vtiq̃ causam idoneã sibi videbanť afferre: quia nisi q semp ãtea fuisset/sempiternũ deinceps eẽ nõ posset. ¶ Quãq̃ ⁊ de mũdo et de his q̃s in mũdo deos a deo factos scribit plato aptissime dicat eos esse cępisse et hre initiuȝ/finẽ tñ nõ habituros:h p ꝯditoris potẽtissimã volũtatẽ ĩ ęternũ pmãsuros esse ꝓhibeat. Uerũ id quõ ĩtelligãt/inuenerũt nõ eẽ h videlicet tpis/h substitutiõis initiũ. Sic eñi inqũt si pes ex eťnitate sp̃ fuisset ĩ puluere:sp̃ ei subesset vestigiuȝ:qđ tñ vestigiũ a calcãte factũ nemo dubitaret:nec alterũ alio pri⁹ eẽt q̃uis alteꝝ ab altero factũ eẽt. Sic inqũt ⁊ mũd⁹ atq̃ ĩ illo dij creati:⁊ sp̃ fuerũt/⁊ sp̃ exñte q̃ fecit:⁊ tñ facti sunt. Nunqđ g̃ si aía sp̃ fuit: etiaȝ miseria ei⁹ sp̃ fuisse dicẽda ẽ? Porro si aliqđ ĩ illa qđ ex eťno ñ fuit eẽ cępit ex tpe cur nõ fieri potuerit vt ipsa esset ex tpe q̃ ãtea nõ fuisset? Deinde btitu

¶ Sextadecia vitas/q q̃dã phi itellexerĩt mũdũ habuisse nõ tpis sȝ substitutiõis initiũ. Illđ ãt dictũ declarat exẽplo qđ ipimet ponũt. Si ei inqũt ex eťnitate pes fuisset ĩ puluẽ sp̃ ei sbeẽt vestigiũ:qđ tñ vestigiũ a calcãte factũ neo dubitaret: nec alteꝝ altero pri⁹ eẽt q̃uis alterũ ab altero factũ eẽt. Sic inquiũt ⁊ mũd⁹ atq̃ ĩ illo dij creati sũt:⁊ sp̃ fuerũt ⁊ sp̃ exñte q̃ fecit/⁊ tñ facti sũt. Sȝ aduertendũ q ista nõ sunt dicta aug⁹. sȝ tñ recitãť dicta aliqrũ phoꝝ:ĩ qb⁹ ꝯtinenť manifeste aliq̃ errones: vtpote pluralitas deoꝝ ⁊ mũdi eťnitas de facto:⁊ iõ valde peccat qui ĩducit aug⁹. p istã auctẽ/ad ꝓbandũ q aliqđ factũ pōt esse eťnũ:cũ ista nõ sint dicta aug. Sed remanet dubiũ/qđ est tenẽdũ circa dicta phoꝝ/videlȝ si pes fuisset ab eťno ĩ puluere vestigiũ fuit factũ a calcante. Videť mihi eẽ dicẽdũ/ q sunt q̃dã res q̃rũ ꝓductio ⁊ duratio sũt sil':sič ista q̃ nõ sũt hũt: vt ĩ successiuis/sič est radi⁹ solis:aut in pmanẽtib⁹/sicut est act⁹ itelligẽdi:alie q̃ nõ habẽt sil' factionẽ ⁊ durationẽ. Nũc g̃ ad ꝓpositũ ĩ illis q̃ sil' habẽt factionẽ ⁊ durationẽ/si ista fuissent ab eťno/⁊ eoꝝ factio eťna:sicut radi⁹ si fuisset etern⁹/ ei⁹ gñatio fuisset eťna:q: eius gñatio suũ eẽ cõicat. In alǣs vo q̃ꝝ factio necãrio precedit durationẽ/ videtur ꝯdictio q fuerũt eternal'r duratiua:⁊ tñ q fuerũt facta factiõe ipã pcedẽte:tũc eñi añ eťnitatẽ fuisset eťnitas. Añ si dom⁹ fuerit ab eťno/ñ potuit edificari nisi ante eťna:⁊ q: p istũ modũ duratio vestigij est posterior sua factiõe:nec fit vestigiũ cũ est:sič nec dom⁹ cui⁹ figura ẽ:q: manet pede amoto:iõ dicẽdo q si vestigiũ h fuisset ab eťno/a calcãte nullatenus factũ fuisset.

Sextadecima veritas

B

do q̄ ei⁹ p⁹ expimētū maloꝝ firmioꝛ et sine fine mãsura: sicut iste cõfitet/ pculdubio cę pit ex tpe: ꝛ tñ sp erit/ cū ãtea nõ fuerit. Illa igit oĩs argumẽtatio dissoluta est: q̄ putat nihil eē posse sine fine tpis/ nisi qḋ initiū nõ hꝫ tpis. Inuēta ē eñ aię btitudo: q̄ cū initiū tpis habuerit/ finē tēpis ñ hēbit. Quapꝛopt diuię auctãti hūana cedat infirmitas: eisq̄ btis ꝛ imoꝛtalib⁹ de vera religiõe credam⁹/ q̄ sibi honorē ñ expetūt: quē deo suo (q̄ etiã nr̄ est) deberi sciūt: nec iubēt vt sacrificiū faciam⁹/ nisi ei tm̄mõ cui⁹ ꝛ nos cū illis (vt sępe dixi ꝛ sępe dicēdū est) sacrificiū esse debemus: p eū sacerdotē offerēdū: q̄ in hoīe quē suscepit: fm quē ꝛ sacerdos esse voluit: etiã vsq̄ ad mortē sacrificiū p nob dign⁹ ē fieri.

De vniuersali via anime liberande quã poꝛphyri⁹ male querēdo nõ reperit: et quam sola gratia chꝛistiana reserauit: Capitulū. XXXII.

A Ercvo. ca. XXXII. a Hec ē reli. ꝛc. In h ca. dispu tat b. aug⁹ ꝯ poꝛphyriū ꝑtractãdo verba eius in fine pmi libri de regressu aię.

Hec est religio q̄ vniuersalē cõtinet viã aię liberandę: qm̄ nulla nisi hac liberari põt. Hec est eniꝫ q̄dãmõ regalis via: que vna ducit ad regnū: nõ tpali vestigio mutabūdū/ ꝫ ęternitatl firmitate secuꝝ. Cū aūt dicat poꝛphyri⁹ in pꝛimo iuxta finē de regressu aię libꝛo: nõdū recẽptū i vnã quãdã sectã/ q̄ vniūsalē viã aię cõtineat liberãdę: vl a phia verissima aliq̄: vel ab indoꝝ moꝛib⁹ ac disciplia aut inductiõe chaldeoꝛū: aut alia q̄libet via: nõdūq̄ i suã noticiã eãdē viã histoꝛiali cognitiõe platã: pculdubio ꝯfitet eē aliquã/ ꝫ nõdū i suã venisse noticiã. Ita ei non sufficiebat q̄cq̄d de aïa liberãda studiosissime didicerat: sibiq̄ vl poti⁹ alijs nosse ac tenere videbat: sentiebat eñ adhuc sibi deesse aliquã ꝑstãtissimã auctē quã de re tãta seq̄ opteret. Cū aūt dicit vel a phia verissima/ aliq̄ nõdū i suã noticiã puenisse sectã: q̄ vniūsalē ꝯtineat viã aię liberãdę: satis q̄ntū arbitroꝛ ostēdit/ vel eam phiam in q̄ ipe phat⁹ est nõ eē verissimã: vel ea nõ ꝯtineri talē viã. Et quõ iã põt eē verissima/ q̄ nõ ꝯtinet hec via? Nã q̄ alia via est vniuersal aię liberãde/ nisi q̄ vniuerse aię liberant: ac p ꝫ sine illa nulla aïa liberat? Cū

B aūt addit ꝛ dicit: vl ab idoꝝ moꝛib⁹ ꝛ disciplina/ vl ab inductiõe chaldeoꝝ/ vl alia q̄libet via: mãifestissima voce testat/ neq̄ illis q̄ ab indis/ neq̄ illis q̄ a chaldeis didicerat hãc vniuersalē viam aię liberãdę cõtineri: ꝛ vtiq̄ se a chaldeis oꝛacl'a diuia sūpsisse: q̄ꝝ assiduã cõmēoꝛationē fac/ tacere nõ potuit. Quã vult q̄ itelligi aię liberãdę vniuersalē viã nõdū receptã/ vel ex aliq̄ verissima phia vl ex eaꝝ gētiū doctrinis/ q̄ magnę velut in diuinis reb⁹ habebant: qꝛ pl⁹ apd eas curiositas valuit q̄rūq̄ angeloꝝ cognoscēdoꝛū ꝛ colēdoꝛū: nõdūq̄ in suã noticiã histoꝛiali cognitiõe platã? Quęnã ista est vniuersalis via: nisi q̄ nõ suę cuiq̄ gēti ppa/ ꝫ vniuersis gentib⁹ q̄ cõis esset diuit⁹ impꝛtita est? Quã certe iste hõ nõ mediocri ingenio ꝑdit⁹ esse nõ dubitat. Prouidētiã quippe diuinã sine ista vniuersali via liberãdę aię gen⁹ hūanū relinq̄re potuisse nõ credit. Neq̄ eñ ait nõ esse/ ꝫ h tm̄ bonū tãtūq̄ adiutoꝛiū nõdū receptū/ nondū in suã noticiã esse platū. Nec mirū: b Tūc eñ poꝛphyri⁹ erat i reb⁹ hūanis qñ ista liberãdę aię vniūsalis via/ q̄ nõ est alia q̄ religio chꝛistiana/ oppugnari pmittebat ab idoloꝝ demonūq̄ cultoꝛib⁹ regibus q̄ terrenis: ppt asserēdū ꝛ ꝯsecrãdū martyrū nūeꝝ/ ꝫ est testiū vitatl: p quos ostēderet oïa coꝛpalia mala p fide pietatl ꝛ cõmēdatiõe vitatl eē tolerãda. Videbat q̄ ista poꝛphyri⁹: ꝛ p hmõi ꝑsecutiões cito istã viã periturã: ꝛ ppt'ea nõ eē ipaꝫ liberãdę aię vniuersalē putabat: nõ itelligēs h qḋ eū mouebat: ꝛ qḋ i ei⁹ electiõe ꝑpeti metuebat: ad ei⁹ ꝯfirmatiõꝫ robustioꝛēq̄ ꝯmēdatiõꝫ poti⁹ ꝑtinere. Hec ē igit aię libãdę vlis via. i. vniūs gētib⁹ diuia mis'atiõe ꝯcessa: cui⁹ pfecto noticia ad q̄scūq̄ iã venit/ ꝛ ad q̄scūq̄ vētura ē: nec debuit nec debebit ei dici q̄re mõ et q̄re seroꝛ: qm̄ mittētis ꝯsiliū nõ ē hūano igenio penitrabile. Qḋ sensit etiã iste cū dixit: nõdū receptū h donū dei/ ꝛ nõdū i suã noticiã fuisse platū. Neq̄ eñ ppt'ea veꝝ nõ eē iudicauit: qꝛ nõdū i suã fidē receptū fuerat vl i noticiã nõdū puenerat. Hec ē iquã liberãdoꝝ credētiū vniūsalis via: de q̄ fidel abꝛaã diuinū accepit oꝛaculū: In semine tuo bñdicent oēs gētes. Qui fuit q̄dē gēte chaldę⁹: ꝫ vt talia pmissa pciperet: q̄ ex illo ppagaret semē dispositū p angelū i manu mediatoꝛis in q̄ eēt ista liberãdę aię vniūsalis via: h est oïb⁹ gētib⁹ data: iussus est discedere a terra sua ꝛ d cognatiõe sua ꝛ de domo pr̄is sui. Tunc ipe pmit⁹ a chaldeoꝝ supstitiõib⁹ liberat⁹: vnū veꝝ deū seq̄ndo coluit: cui h etiã pmittenti fidelit credidit. Hec ē vniūsal via: d q̄ i sctã pphetia dictū ē: De⁹ mis'eat nr̄i et bñdicat nob: illumiet vultū suū sup nos et misereat nr̄i: Vt cog̃scam⁹ in t'ra viã tuã: in oïb⁹ gētib⁹ salutare tuū. Vñ tãto post ex abꝛaę semie carne suscepta d seipõ ait ipe saluatoꝛ: Ego sū via/ vitas ꝛ vita. Hec ē vniūsal via: de q̄ tãto añ pphatū ē: Erit in nouissimis dieb⁹ manifest⁹ mõs dom⁹ dñi par⁹ i cacumie mõtiū: ꝛ extollet sup colles: ꝛ venięt ad eū vni

Marginal notes (right column):

b Tūc enim poꝛphyri⁹ ꝛc. Fuit eñ vt patet in chꝛonica tēpe cõstãtini impatoꝛis.

C

D

Gen. 12. d.

Gal. 3. c.

Gen. 12. a.

l. 16. de ciuitate dei. ca. 15.

Ps. 66. a.

Joh. 14. a.

Esa. 2. a.

150

uerse gẽtes:⁊ igredient̃ natiões multe ⁊ di/
cẽt: Uenite ascẽdam⁹ in mõtẽ dñi/⁊ i domũ
dei iacob:⁊ ãnũciabit nob̃ viã suã ⁊ igredie
mur in ea. Et sion eñi pdiet lex:et v̾bũ dñi
ab hier̃lm. Uia ǵ ista nõ est vni⁹ gẽtis/ſ; vni
uersaꝝ gentiũ. Et lex v̾bũq; dñi nõ in sion ⁊
hier̃lm remãsit/ſ; inde pcessit vt se p vniũsa
diffunderet. Uñ ipse mediator post resurre/
Luce. 24.g. ctionẽ suã discipulis trepidãtib⁹ ait: Opor
tebat ipleri q̃ scp̃ta sũt i lege moysi ⁊ pphe/
tis ⁊ psalmis de me. Tũc apuit illis sensũ vt
itelligerẽt scp̃turas:⁊ dixit eis: Quia opor/
tebat christũ pati ⁊ resurgere a mortuis ter/
tio die:⁊ p̃dicari i noie ei⁹ pniam ⁊ remissio
nẽ pctõꝝ p oẽs gẽtes/incipiẽtib⁹ ab hier̃lm.
E Hec est igit̃ vniũsalis aię liberãdę via: quã
scti angeli sctiq; pph̃e pri⁹ in paucis hoib⁹
vbi potuerũt dei grãm repiẽtib⁹:⁊ maxime
in hebrea gẽte: cui⁹ erat ipsa q̃dãmõ sacrata
respu. in pphetationẽ ⁊ p̃nũciationẽ ciuita/
tis dei ex oib⁹ gentib⁹ ꝯgregãdę:⁊ taberna/
culo ⁊ tẽplo ⁊ sacerdotio ⁊ sacrificijs signi/
ficauerũt/⁊ eloquijs q̃busdã manifestis ple
risq; mysticis p̃dixerũt. Presens aũt i carne
ipse mediator:⁊ bti ei⁹ apl̃i iã testamẽti noui
grãm reuelãtes apti⁹ indicarũt: q̃ aliquãto
occulti⁹ supiorib⁹ sunt significata tẽpib⁹/ p
grarũ generis hũani distributiõe: sicut eam
deo sapiẽti placuit ordiare: mirabiliũ opeꝝ
diuinoꝝ q̃rũ supi⁹ pauca iã posui ꝯtestãtib⁹
signis. Nõ eñi tñmõ appuerũt visiões ãge/
lice/⁊ celestiũ ministrorũ sola v̾ba sonuerũt
verũetiã hoib⁹ dei verbo simplicis pietatis
agẽtib⁹/spũs imũdi de hoim corpib⁹ ac sen
sib⁹ pulsi sunt: vitia corpis lãguoresq; sana
ti: fera anialia terraꝝ ⁊ aq̃ꝝ/volatilia celi/li
gna/elemẽta/sidera/diuia iussa fecerũt/ifer/
na cesserũt/mortui reuixerũt: exceptis ipius
saluatoris pprijs singularibusq; miraculis
marie natiuitatis ⁊ resurrectiõis: in q̃ꝝ vno
materne v̾ginitatis tñmõ sacramẽtũ/in alte
ro aũt etiã eoꝝ q̃ in fine resurrecturi sunt de
mõstrauit exẽplũ. Hec via totũ hoiem mun
dat:⁊ imortalitati mortalẽ ex oib⁹ q̃b⁹ con/
F stat ptib⁹ p̃pat. Ut eñi non alia purgatio ci
pti q̃reret̃: quã vocat intellectuale porphy/
rius: alia quã vocat spiritalẽ/alia q̃ ipi cor/
pori ppter totũ suscepit veracissim⁹ poten/
tissimusq; mundator atq; saluator. Preter
hãc viã q̃ parti cũ hec futura p̃nũciant̃: par
tim cũ facta nũciant̃: nũq̃ generi defuit hu
mano: nemo liberat⁹ est: nemo liberat̃: ne/
mo liberabit̃. Q̃ aũt porphyri⁹ vniuersalẽ
viã aię liberãdę nõdũ i suã noticiã historia
li cognitiõe dicit esse platã: q̃d hac historia
vel illustri⁹ iueniri põt/q̃ vniuersũ orbẽ tan
to apice auctãtatis obtinuit: vl̃ fideli⁹ in qua
ita narrant̃ p̃terita/vt futura etiã p̃dicẽtur:
q̃ꝝ multa videm⁹ ipleta: ex q̃b⁹ ea q̃ restant
sine dubio speram⁹ iplẽda. Non eñi põt por
phyri⁹ vel q̃cũq; platonici etiã i hac via q̃si
terrenaꝝ reꝝ/⁊ ad istã vitã mortalẽ ptinẽtiũ
diuinationẽ p̃dictionẽq; ꝯtẽnere: q̃d merito
in alijs vaticinatõib⁹ ⁊ q̃rũlibet modoꝝ vel
artiũ diuinatiõib⁹ faciũt. Negãt eñi hec vel
magnoꝝ fuisse hoim/vel magni eẽ pẽdẽda.
Et recte: nã vel ifenioꝝ fiũt p̃sensiõe causaꝝ:
sicut arte medicinę q̃busdã ãtecedẽtib⁹ sig/
nis plima vẽturę valitudini p̃uidet̃: vl̃ imũ
di demones sua disposita vl̃ facta p̃nũciãt:
⁊ i q̃rũuis mẽtib⁹ atq; cupiditatib⁹ iniq̃ꝝ cõ
grua factis dicta vl̃ dictis facta cõpẽsant: vt
sibi ius q̃dãmõ vendicẽt in materia infirma
fragilitatis hũanę. Nã talia scti hoies in ista
vniũsali aiaꝝ liberãdaꝝ via gradiẽtes/tãq;
magna pphetare curarũt: q̃uis ⁊ ista eos nõ
fugerit/⁊ ab eis sepe p̃dicta sint: ad eoꝝ fidẽ
faciẽdã q̃ mortaliũ sensib⁹ nõ poterãt itima
ri: nec ad expimentũ celeri facilitate pduci.
G Sz alia erãt v̾e magna atq; diuia: q̃ quãtũ
dabat̃ cognita dei volũtate futura nuncia/
bant. Christ⁹ q̃ppe i carne vẽtur⁹ ⁊ q̃ i illo tã
clara pfecta sunt/atq; i ei⁹ noie ipleta: pnia
hoim ⁊ ad deũ ꝯũsio volũtatũ/remissio pec
catoꝝ/grã iusticię/fides pioꝝ: ⁊ p vniuersũ
orbẽ i verã diuinitatẽ multitudo credẽtiũ/
culturę simulacroꝝ/demonũq; subuersio: ⁊
a tẽptatiõib⁹ exercitatio/pficientiũ purga/
tio/⁊ liberatio ab oĩ malo/iudicij dies/re
surrectio mortuoꝝ/societas ipioꝝ ętna dã/
natio/regnũq; eternũ glõsissimę ciuitatis
dei ꝯspectu ei⁹ imortalr pfruẽtis: in hui⁹ vię
scp̃turis p̃dicta atq; pmissa sũt: q̃ꝝ tã mĺta
ipleta ꝯspicim⁹/vt recta pietate futura esse
cętera ꝯfidam⁹. Huius vię rectitudinẽ vsq;
ad deũ videndũ/eiq; i ętnũ coherẽdũ/in san
ctuario scp̃turarũ esse locatã: q̃ p̃dicat̃ atq;
assertĩ v̾itate: q̃cũq; nõ credũt/⁊ ob hoc nec
itelligũt: oppugnare pñt/ſ; expugnare non
pñt. Quapropter in decẽ libris istis ⁊ si min⁹
q̃ nõnulloꝝ de nob̃ expectabat intentio: tñ
q̃rũdã studio quãtũ ver⁹ de⁹ ⁊ dñs adiuua/
re dignat⁹ est satisfecim⁹: refutãdo ꝯdictio/
nes ipioꝝ q̃ ꝯditori sctẽ ciuitatis/de q̃ dispu
tare institutum⁹/deos suos p̃ferũt. Quoꝝ de
cẽ libroꝝ q̃nq; supiores aduũsus eos cõscp̃ti
sunt/q̃ ppt bona vitę hui⁹ deos colẽdos pu
tant: quinq; autẽ posteriores aduersus eos
qui cultũ deorũ ppter vitã quę post mortẽ
futura est fuãdã existimãt. Deinceps itaq;
velut in p̃mo libro polliciti sum⁹/de duarũ
ciuitatũ/quas in hoc seculo perplexas dixi/
mus inuicẽq; permixtas/exortu ⁊ pcursu ⁊
debitis finib⁹: quod dicẽdũ arbitror quãtũ
diuinit⁹ adiuuabor expediã.

Liber decimus de ciuitate dei explicit.

¶ Eiusdē diui aurelij augustini episcopi de ciuita. dei liber. XI. incipit.

¶ De ea ꝑte operis q̄ duarū ciuitatū: id est cęlestis ac terrenę initia et fines incipiūt demōstrari: Ca. I.

Ciuitatez dei dicim⁹ cui⁹ ea scriptura testis est: q̄ nō fortuitis motib⁹ animoꝝ/ sꝫ plane sūmę dispositione ꝓuidētię sup om̄es oīm gētiū lr̄as/ oīa sibi genera igeniorū humanorū diuia excellēs auctoritate subiecit. Ibi q̄ppe scriptū est: Gl'iosa dicta sunt de te: ciuitas dei. Et i alio psalmo legimus. Magn⁹ dn̄s ⁊ laudabilis nimis: in ciuitate dei nr̄i i mōte sācto ei⁹: dilatās exultatiōes vniuersę terre. Et paulo post in eodem psalmo: Sicut audiuimus: ita ⁊ vidim⁹/ i ci/

¶ Prima ꝟitas est: Ciuitatē dei dicim⁹: cuius ea scriptura testis ē que nō fortuitis motib⁹ aloꝝ: sꝫ plane summe dispositiōe ꝓuidentie sup oēs oīm gentiū lr̄as: oīa sibi genera ingeniorū humanorū diuina excellens auctoritate subiecit. Ex quo dicto accipit̄ documētū: q̄ plus debet acquiescere quilibet sacre scripture q̄ quātumcunq̄ sollertissime ratiōi: q̄ diuia auctoritas oīa ingenia huic scripture subiecit.

Expo. c. I. Ciuitate dei dicimus ⁊c. Expeditis decē libris/ i quib⁹ beat⁹ aug⁹ inimicis ciuitatꝭ dei rn̄dēs/ ipsā cōtra eos defendit: iā i seq̄ntibus dicit d̄ ciuitate supna ⁊ occasiōe hui⁹ d̄ ciuitate terrena: ita q̄ i primis q̄ttuor libris agit d̄ earū ciuitatū exortu: i aliis q̄ttuor de eaꝝ ciuitatū ꝓgressu: ⁊ in reliq̄s de finib⁹ debitis ciui/

Prima ꝟitas vndecimi libri
Ps. 86. b.
Ps. 47. a
Ps. 47. a.

tis ciuitat⁹ vtri
usq̧. Ju bigil
libro.xi. agit ꝺ
Ps.45.a. exortu ꝑdicta/
rũ duaꝝ ciuita
tũ i angel' bõis
ꝛ angelis ma/
lis.

uitate dñi virtutũ/in ciuitate
dei nři/de⁹ fundauit eã i ęter/
nũ. Jtẽ i alio: Fluminis impe
tus lętificat ciuitatẽ dei: scti/
ficauit tabernaculũ suũ altis
simus: deus i medio ei⁹ nõ cõ
mouebit. His atq̧ hmõi te/
stimonijs: q̄ oia cõmemorare nimis lõgũ ẽ:
didicim⁹ esse quandã ciuitatẽ dei: cui⁹ ciues
esse ꝯcupiscim⁹ illo amore quẽ nobis illi⁹ cõ
B ditor inspirauit. Huic cõditori sãctę ciuita/
tis/ciues terrenę ciuitat' deos suos ꝑferũt:
ignorãtes eũ esse deũ deoꝝ/nõ deoꝝ falsoꝝ:
hoc ẽ ipioꝝ ꝛ supbõꝝ: q̄ ei⁹ incõmutabili oi
busq̧ cõi luce ꝑuati: ꝛ ob hoc ad quãdã ege
nã potestatẽ redacti: suas q̄dãmõ priuatas
potẽtias ꝯsectãt: honoresq̧ diuios a dece/
ptis subdit' q̄rũt: sz deoꝝ pioꝝ atq̧ sctõꝝ q̄
poti⁹ seipos vni subdere q̄ multos sibi poti
usq̧ deũ colere/q̄ ꝓ deo coli delectant. Sz
hui⁹ sãctę ciuitat' inimic'/decẽ supiorib⁹ li/
bris q̄ntũ potuim⁹ dño ꝛ rege nřo adiuuãte
refidim⁹. Nũc vo q̄d a me iã expectet agno/
scẽs/meiq̧ nõ imemor debiti: de duaꝝ ciui/
tatũ terrenę.s. ꝛ cęlest'/quas i hoc iterum se/
culo ꝑplexas quodãmodo dixim⁹ iuicẽq̧ ꝑ
mixtas/exortu ꝛ excursu ꝛ debitis finib⁹ q̄n
tũ valuero disputare/ eiusipsius dñi ꝛ regis
nostri vbiq̧ opitulatiõe fret⁹ aggrediar: pri
mũq̧ dicã quẽadmodũ exordia duaꝝ istaꝝ
ciuitatũ in angeloꝝ diuersitate ꝓcesserint.

De cognoscẽdo deo/ad cui⁹ noti
ciã nemo hominũ peruenit: nisi per
mediatorẽ dei et hominuz/ hominẽ
iesum christum. Ca. II.

A Magnũ ẽ ꝛ admodũ raꝝ vniuersaz
creaturã corporeã ꝛ icorporeã ꝯsi
deratã cõpertãq̧ mutabilẽ/ intẽti
one mẽt' excedere: atq̧ ad icõmutabilẽ dei
substãtiã ꝑuenire: ꝛ illic discere ex ipo/ q̧ cũ/
ctã naturã q̄ nõ est qȯ ipse: nõ fecit nisi ipse.
Sic em̄ de⁹ cũ hoie: nõ ꝑ aliquã creaturã lo
quit corpalẽ/corpalib⁹ instrepẽs aurib⁹: vt
inter sonantẽ ꝛ audiẽtẽ aerea spacia verbe/
rent: neq̧ ꝑ eiusmodi spũalẽ q̄ corporũ sili/
tudinib⁹ figurat: sicut i somnis vel q̄ alio ta
li mõ. Nã ꝛ sic velut corporeis aurib⁹ loqui
tur: q̧ velut ꝑ corp⁹ loquit: ꝛ velut iterposi/
to corpaliũ locoꝝ interuallo. Multũ em̄ si
milia sũt talia visa corpalib⁹. Sz loquit ipa
veritate: si q̄s sit idone⁹ ad audiendũ mẽte
nõ corpe. Ad illud em̄ hois ita loquit: qȯ in
hoie ceteris quib⁹ hõ ꝯstat ẽ meli⁹: et q̄ ipse
de⁹ solus ẽ melior. Cũ em̄ hõ rectissime intel
ligat: vel si hoc nõ põt/saltẽ credat fact⁹ ad
imaginẽ dei: ꝓfecto ea sui ꝑte ẽ ꝓpinquior
supiori deo/qua supat inferiores ꝑtes suas
B quas etiã cũ pecorib⁹ cõmunes habet. Sed
q̧ ipsa mẽs cui ratio ꝛ intelligẽtia naturali
ter inest: vitijs q̄busdã tenebrosis et veteri/
bus inualida ẽ: nõ solũ ad inherẽdũ fruen/
do/verũetiã ad ꝑferẽdũ merẽdo incõmuta/
bile lumẽ: donec de die i diẽ renouata atq̧
serenata fiat tãtę fęlicitatis capax: fide pri/
mũ fuerat ibuẽda atq̧ purgãda. Jn q̄ vt fi/
dẽti⁹ ambularet ad vitatẽ: ipa vitas de⁹ dei
fili⁹ hoie assũpto: nõ deo ꝯsũpto/eandẽ ꝯsti
tuit atq̧ fundauit fidẽ: vt ad deuz iter esset
homini ꝑ hoiem deũ. Hic est em̄ mediator 1.Timo.2.b
dei et hoim hõ christ⁹ iesus. Christ⁹ ꝑ id q̧ ẽ
mediator est homo/ꝛ via ꝑueniẽdi ad deũ.
Per hoc em̄ mediator ꝑ quod ꝛ hõ: ꝑ hoc ꝛ
via. Quia si int' eũ q̄ tẽdit ꝛ illud quo tẽdit
via media est: spes est ꝑueniendi. Si aũt de
sit: aut ignoret qua eundũ sit: q̄d ꝓdest nos
se quo eũdũ sit? Sola est aũt aduersus oẽs
errores via munitissima: vt idẽ ipse sit deus
ꝛ homo: quo itur deus: qua itur homo.

De auctoritate canonicę scriptu
rę: diuino spiritu conditę. Ca. III

Hic pri⁹ ꝑ ꝓphe/
tas: deinde ꝑ se
ipsũ: postea per
aplos quãtũ satis eẽ iu/
dicauit locut⁹/ etiã scri/
pturã cõdidit/ q̄ canoni
ca nomiat eminẽtissimę
auctoritatis/ cui fidẽ ha
bemus de his reb⁹ quas
ignorare n̄ expedit/ nec
ꝑ nosipsos nosse idonei
sumus. Nam si ipsa sci/
ri possũt testibus nobis
quę remota nõ sũt a sen
sibus nostris/ siue interi
oribus/siue etiã exterioribus: vnde et ꝓsen/
tia nuncupant: q̧ ita ea dicimus esse pręsen
tibus/sicut ꝓ oculis que presto sunt oculis:
ꝓfecto ea quę remota sunt a sensib⁹ nostris
quoniã nostro testimonio scire non possu/
mus: de his alios testes req̄rimus: eisq̧ cre
dimus/a quorũ sensibus remota esse vel fu/
isse nõ credimus. Sicut ergo de visibilibus
quę nõ vidimus eis credimus q̄ viderũt: at
q̧ ita de ceteris quę ad suũ quemq̧ sensum
corporis pertinẽt: ita de his q̄ animo ac mẽ
te sentiunt: quia et ipse rectissime dicit sen/
sus: vnde ꝛ sentẽtia vocabulũ accepit: hoc
est de inuisibilibus: q̧ a nostro sensu interi/
ore remota sunt: his nos oportet credere: q̄
hęc in illo incorporeo lumine disposita di/
dicerunt: vel manentia contuentur.

¶ Secũda veritas/ q̧
de⁹ ꝑus ꝑ ꝓphetas/ de
inde ꝑ scipm/ postea ꝑ
aplos/ q̄ntũ satis esse
iudicauit/ locutus ẽ: ꝛ
scripturã cõdidit q̄ ca
nonica noiat eminen
tissime auctoritat': cui
fidẽ habem⁹ de his re
bus q̄s ignorare non
expedit: nec ꝑ nosip/
sos nosse idonei sum⁹.
Ex quo dicto accipit
documẽtũ: q̧ ea q̄ cõ/
tinent in diuina scri/
ptura/ nõ sunt natura
liter cognoscibilia: tñ
sũt ad salutẽ necẽaria.

Secunda veritas.

De cõditione mũdi q̧ nec intem
poralis sit/ nec nouo dei ordinata
cõsilio: quasi postea voluerit quod
antea noluerit. Capitulum. IIII

A Uisibiliū oīm maxim⁹ ē mūdus: inuisibiliū oīm maxim⁹ ē deus. Sz mūdū esse ꝯspicimus: deū esse credim⁹. Qd aūt de⁹ mūdū fecerit/ nulli poti⁹ credimus ꝙ ipsi deo. Ubi cū audiuim⁹? Nusꝙ interim nos meli⁹ ꝙ in scripturis sanctis: vbi
Gen.i.a. dixit ꝓpheta eius: In pncipio fecit de⁹ celū
et terrā. Nunquid nā ibi fuit iste ꝓpheta: qñ fecit deus celū et terrā? Nō. Sed ibi fuit sa/
Sap.7.d pientia dei ꝑ quā facta sunt oīa: q̄ i aīas etiam sanctas se trāsfert: et amicos dei et ꝓphetas cōstituit: eisꝙ opa sua sine strepitu int⁹
Matth.18.b. enarrat. Loquunt̄ eis ꝙ angeli dei: q̄ semꝑ vidēt faciē patris: volūtatēꝙ eius quibus oportet annunciāt. Ex his vnus erat iste ꝓpheta: qui dixit et scripsit: In principio fecit deus celū et terrā. Qui tā idoneus test̄ ē: ꝑ quē deo credendū sit: vt eodē spū dei quo hec sibi reuelata cognouit: etiā ipsā fidē nostrā futurā tāto añ ꝑdixerit.
B Sz q̄d placuit deo et̄no tūc facere celū et terrā q̄ antea non fecisset? Qui hoc dicūt: si mūdū fuisse et̄nū sine vllo initio: et ideo nec a deo factū videri volūt: nimis auersi sūt a veritate: et letali morbo īpietatis īsaniūt. Except̄ eñ ꝓpheticis vocib⁹: mūd⁹ ipe ordiatissima sua mutabilitate et mobilitate/ et visibiliū omniū pulcherria specie q̄dāmō tacit⁹/ et factū se esse/ et nō nisi a deo ieffabilit̄ atꝙ iuisibilit̄ magno et ieffabilit̄ atꝙ iuisibilit̄ pulchro fieri se po
Tertia ṽitas tuisse ꝓclamat. ¶ Qui autē a deo quidē factū fatent̄ nō tñ eū volūt tpis hr̄e/ sed sue creationis initiū: vt mō quodā vix intelligibili semper sit factus: dicunt quidē aliquid/ vñ sibi deū vident̄ velut a fortuita temeritate defendere: ne subito illi venisse credat̄ in mentē qd nūꝙ ante venisset facere mundū/ et accidisse illi volūtatē nouā/ cū in nullo sit oīmo
C mutabil̄. Sz nō video quō eis possit i ceteris rebus ratio ista subsistere: maxieꝙ in aīa: quā si deo coeternā esse cōtēderint: vñ illi accidet noua miseria/ q̄ nūꝙ antea ꝑ eternū nullo modo poterunt explicare. Si eñ alternasse semꝑ eius miseriam et beatitudinē dixerint: necesse est dicant etiā semper alternare naturā: vnde illa eos sequet̄ absurditas: vt etiā cum beata dicit̄: in hoc vtiꝙ nō sit beata/ si futuram suam miseriam et turpitudinem preuidet.

¶ Tertia veritas ꝙ aliq̄ ꝓbi mūdū a deo factū ꝯcedūt nō tñ tpis sue creatiōis hr̄e initiū/ nisi mō q̄dā vix itelligibili sp sit fact⁹. Isti⁹ aūt dicti pri⁹ ponit rōnē: et scđo īpugnationē. Nō autē ꝓborū q̄ hoc posuerūt/ vt saluarēt diuinā īmutabilitatem: ne forte subito veniret ei ī mētē qd añ nō fuit si mūdū ab eterno nō creasset. Secūdo ponit impugnationē: qr ista rō concludit ꝯtra eos ī aliis rebus: cū isti ponāt aīam hoīs deo coeternā: et tñ tpe nouo venire in istā miseriā volūtate diuina. Sz attendēdū est ꝙ illi q̄ opināt̄ deum nō potuisse facere mundū ab eterno/ adducunt istā auctoritatē ꝓ se: qr dicūt ꝙ beatus Aug⁹ nō potuit itelligere ꝙ mūdus fuisset fact⁹ et etern⁹: et iō vix esse intelligibile. Isti aūt q̄ ponūt mundū potuisse fuisse eternū: ducūt ipsā ad ꝑtē oppositā ūt reor appārēti⁹: qr oē qd ē vix itelligibile/ aliquo mō ē intelligibile: et sic pōt itelligi ista opinio/ licet cū difficultate. Intelligēdū tñ ꝙ iste mod⁹ ponēdi mūdū possibiliter eternū/ ita ꝙ fuit fact⁹ et etern⁹: vix ē intelligibil̄ ꝓpt duo. Pmū est qd fuisset fact⁹ ex nihilo: et qd factū ē ex nihilo qñꝙ ē nihil: et illud qd qñꝙ ē nihil/ nō est sp existēs. Scđm ē: qr ī ꝑmanētib⁹ res dū sunt nō fiūt/ sed sūt facte: et ideo cū mūd⁹ sit ꝑmanēs/ difficile ē videre quō fuerit etern⁹: et tñ aliqñ fact⁹/ cū semꝑ durauerit. Sz nullū istorū obstaculorū excludit oīmodā intelligibilitatē/ q̄uis inducāt difficultatē: iō dicit̄ mod⁹ vix itelligibil̄. Cū aūt dicit ꝑma rō/ qd mūd⁹ fuit fact⁹ de nihilo: qr nō de aliq̄/ q̄si positiue qr qñꝙ fuit nihil: sz q̄si negatiue de nihilo: qr nō de aliq̄: et sic ab eterno fiebat et nō de aliq̄: et sic nūc fit et nō de aliq̄: et sic iō ē nihil: vñ assūpta est falsa. Ad scđm cū dicit̄ qd ī ꝑmanētib⁹ talib⁹ qd fit/ nō est: verū ē q̄tū ad factionē agētis secūdarij cōiter: sed q̄tū ad ꝑmā causā oēs creature dū sūt fiūt: qr semꝑ depēdēt a deo effectiue: et sic mūdus fiebat ab eterno/ sicut erat: et semꝑ fit. Intelligēdū tñ qd dupl̄r ponit̄ iste mūd⁹ potuisse fuisse ab eterno. Aut qd fact⁹ fuerit ī instāti eternitatis: et postea durauerit ꝑ infinitū tp̄s ab isto instāti eterno: et iste mod⁹ ē simpl̄r intelligibil̄: qr tūc illud instās fuisset tal̄ durationis ꝑnciplū: et ī isto mund⁹ nō durasset sed icepisset. Alio mō qd mūd⁹ fuerit fact⁹ semꝑ/ et semꝑ fit: et iste mod⁹ licet vix sit itelligibil̄/ ē tñ itelligibil̄. Sicut declarat̄ ī duplici exemplo. Pmo ī ꝓductione verbi eternalis: qr semꝑ generat̄/ et semꝑ genitū est. Secūdo in productione qua ꝓduxit creaturas in esse cognito ab eterno: et ita pōt intelligi de regulari productione sine cōtradictiōe vt nūc occurrit.

¶ Si autē nō ꝑuidet: nec se turpē ac miserā fore/ sed beatā semꝑ existimat: falsa opinione sit btā: quo dici stultius nihil pōt. Si autē sp quidē ꝑ secula retro infinita cū beatitudine alternasse aīe miseriā putāt: sed nūc iā de cetero cū fuerit liberata ad miseriā non esse redituram: nihilominus conuincunt̄ nunꝙ eā fuisse vere beatā/ sed deinceps īcipere esse noua quadā nec fallaci beatitudie: ac ꝑ hoc fatebunt̄ accidere illi aliquid noui: et hoc magnū atꝙ ꝑclarū: quod
nunꝙ retro ꝑ eternitatē accidisset. Cui⁹ nouitatis causam si deū negabūt in eterno habuisse cōsilio/ simul cū negabūt etiā beatitudinis eius auctorē: qd nefande impietatis est. Si autē dicent etiā ipsum nouo cōsilio excogitasse/ vt de cetero sit anima ī eternū beata: quō eum alienū ab ea que illis quoꝙ displicet mutabilitate monstrabūt? Porro si ex tpe creatā/ sed nullo vlterius tpe perituram: tanꝙ verum habere initiū/ sed nō habere finem fatentur: et ideo semel expertā miseriā/ si ab ea fuerit liberata/ nunꝙ miserā postea futurā: nō vtiꝙ dubitabūt hoc fieri/ manēte incōmutabilitate consilij dei. D

Quarta veritas. ¶ Quarta veritas qd nihil stulti⁹ dici pōt ꝙ ꝙ aīa falsa opinione sit beata. Ex quo dicto accipitur documentū/ ꝙ nō est vera delectatio hoīs de falsa existimatiōe suppsitiua/ sicut fatui delectantur: sicut nec ista est vera felicitas eadē ratione: qr falsitas nō est ꝑfectio intellectus/ sed vitiū disso nans ipsi.

Quinta veritas. ¶ Sic ergo credāt ꝛ mun
dū ex tēpore fieri potuisse:
nec tamē ideo deū in eo fa
ciendo ęternū consiliū vo/
luntatemq̧ mutasse.

¶ Quīta veritas/ ꝙ credendū est deū mūdū ex tpe facere potuisse: et tn̄ in eo faciēdo eternū cōsiliū ꝛ voluntatē nō mutasse. Sꝫ oritur dubiū: quō pōt intelligi de ocio trāsisse ad agendū sine sui mutatione. Dicit aūt ꝙ tal' actio nō est i eo formali/ter: sed i creatura denoīans deū denoīatiōe extrīseca: ꝛ sic est tm̄ mutatio i creatura fm cōmunē euasionem.

¶ Tam nō esse cogitandū de infini tis temporū spacijs ante mundū ꝙ̄ nec de infinitis locorum. Ca. V.

A Sexta veritas
D Einde videndū ē
istis q̄ deū cōdito
rē mūdi esse ꝯsen/
tiūt: ꝛ tn̄ querūt de mundi
tēpe qd rńdeamus/ qd ipsi
rńdeāt de mūdi loco. Ita
eñ q̄rit: cur potius tūc et
nō antea factus sit? quēad
modū q̄ri pōt: cur hic poti
us vbi est/ ꝛ nō alibi? Nā si
infinita spacia tpis añ mū/
dū cogitāt/ i quibus eis nō
videt deus ab ope cessare
potuisse: silr cogitēt extra
mūdū infinita spacia loco
rū: in q̄bus si q̄sq̧ dicat nō
potuisse vacare om̄ipoten
tē: nōne cōsequēs erit vt in
numerabiles mūdos cum
Epicuro sōniare cogat: ea
tm̄ differētia/ ꝙ eos ille for
tuitis motibus atomorꝫ gi
gni asserit ꝛ resolui: isti aūt
ope dei factos dicturi sūt:
si eū p interminabilē imēsi
tatē locorꝫ extra mūdū cir
cūquaq̧ patentiū vacare
noluerint: nec eosdē mun/
dos/ qd etiā de isto sentiūt
vlla causa posse dissolui?
Cū his eñ agimus/ q̄ etiā
deū incorporeū/ et oim na/
turarū/ q̄ nō sūt qd ipse cre
atorē nobiscū sentiūt. Ali/
os aūt nimis indignū ē ad
istā disputationē religiōis
admittere: maxime ꝙ apd
eos qui multis dijs sacrorꝫ
obsequiū deferēdū putāt.
Isti philosophos ceteros
nobilitate atq̧ auctorita/
te vicerūt: nō ob aliud nisi
q2 lōgo q̄dē interuallo/ ve/
rūtamē reliq̄s ppinquiores
B sunt veritati. An forte sub
stātiā dei quā nec icludūt
nec determināt/ nec disten
dūt loco: sed de ea sicut de
deo sentire dignū est faten
tur/ incorporea p̄sentia vbi
q̧ totā/ a tantis locorꝫ extra mundū spacijs
absentē esse dicturi sunt: ꝛ vno tm̄/ atq̧ i cō
paratiōe illius infinitatis tā exiguo loco in
quo mūdus ē occupatā? Nō opinor eos in
hęc vaniloquia pgressuros. Cū igitur vnū
mundū ingēti quidē mole corporea/ finitū
tn̄ ꝛ loco suo determinatū/ ꝛ operāte deo fa
ctū esse dicāt: quid respōdeāt de infinitis ex
tra mundū locis: cur in eis ab ope deus ces
set: ꝛ hoc sibi respondeant/ de infinitis ante
mundū tēporibus: cur i eis deus ab ope ces
sauerit? Et sicut nō est consequēs/ vt fortui
tu potius ꝙ̄ rōne diuina de⁹ nō alio sed isto
in quo est loco mūdū cōstituerit: cū pariter
infinitis vbiq̧ patētibus nullo excellētiore
merito posset hic eligi: q̄uis eandē diuinaꝫ
rationē/ qua id factū est/ nulla posset huma
na cōprehēdere natura: ita nō est cōsequēs/
vt deo aliq̄d existimemus accidisse fortui/
tuꝫ: ꝙ illo potius ꝙ̄ anteriore tpe condidit
mundū: cū ęqualit' anteriora tpa p infinitū
retro spaciū p̄terissent: nec fuisset aliq̄ diffe/
rētia vñ tēpus tpi eligēdo pponeret. Qd si
dicūt/ inanes esse hoim cogitatiōes/ qb⁹ infi
nita imaginant loca: cū locus nullus sit p̄/
ter mundū: respondet eis: isto mō inaniter
hoies cogitare pręterita tēpora vacationis
dei/ cū nullū tempus sit ante mundū.

¶ Sexta veritas/ ꝙ pħi errantes circa mūdi eternitatem hāc difficultatē tā tā hñt de finitate lo ci/ sicē d finitate tpis. Illud aūt dictū ipe declarat i textu sic di. Cū q̄rit: cur potius tūc ꝛ nō antea fact⁹ ē mūd⁹? Eodē mō pōt q̄ri: cur hic ꝛ nō alibi? Nā si i/finita inquit spacia tpis añ mundū cogitāt/ i q̄bus deus nō videtur eis ab ope potuisse cessas/se: silr cogitēt extra mūdū infinita spa cia locorꝫ: i q̄bus si quisq̧ dicat deum nō potuisse vacare cū epicuro īfinitos mūdos sōniare co/git. Nūc cū ipi pħi ponāt deum vbiq̧ totū sine distīctione ꝛ determiatione: ꝛ sic nō ē ꝯsequēs vt fortuitu poti⁹ ꝙ̄ ratiōe diuina/ de⁹ nō alio/ sed i isto i q ē loco mundū cōsti/tuerit: cū parit' infi nit' vbiq̧ patētib⁹ nullo excellentiore merito possꝫ h eli/gi: q̄uis eādē rōnē diuinā q̄ id factū ē nulla possit cōpre/hēdere hūana na/tura. Nō est inquit cōseq̄ns vt deo exi stimem⁹ aliq̄d acci/disse fortuitū: ꝙ il/lo potius ꝙ̄ anteri ore tpe condiderit mundū/ cū infinita tpa preextitissent si ne omi differentia. Qd si dicāt ait aug. inanes eē cogitati/ones hominū/ qui bus infinita imagi nant loca: cuꝫ loc⁹ nullus sit p̄ter mū/duꝫ. Respōdet eis eodē mō/ ꝙ inani/ter cogitant hoīes pterita tempora va cationis dei: cū tps nullū sit añ mūdū.

¶ Creationis mundi et temporum vnum esse principiū: nec aliud alio preueniri. Capitulum. VI.

S I eñ recte discer A Septima veritas.
nunt ęternitas et
tps: ꝙ tps sine ali
qua mobili mutabilitate
nō est: in ęternitate autē
nulla mutatio est: q̄s nō
videat ꝙ tpa nō fuissent/
nisi creatura fieret: q̄ ali/
quid aliq̄ motione muta
ret: cui⁹ motiōis et mutati
onis/ cū aliud atq̧ aliud
quę simul esse nō pñt/ ce/
dit atq̧ succedit i breuio
rib⁹ vł pductiorib⁹ mora/
rū interuall' tps seq̄ret. Cū
igit de⁹ i cui⁹ ęt'nitate nul
la oino est mutatio/ crea/
tor sit tpm et ordinator:
quō dicat post tpm spa/
cia mundū creasse/ nō vi/
deo: nisi dicat ante mun/
dū iā aliquā fuisse creatu
rā/ cui⁹ motib⁹ tpa curre/

¶ Septima veritas/ ꝙ si recte discernunt eternitas et tēp⁹: ꝙ tps sine aliq̄ mutati one nō ē: in eternitate autē nulla mutatio ē q̄s ergo inq̄t nō vi/deat qd tpa nō fuis/sent/ nisi creatura fi/eret: q̄ aliq̄d aliqua mutatione mutaretur cui⁹ mutationis duꝫ aliud atq̧ aliud/ q̄ si' esse non pñt cedit atq̧ succedit i pdu/ctioribus vel breui/orib⁹ morarū inter/uall' tēp⁹ seq̄ret. Et iō dicit h b. aug⁹ qd nō videt quō de⁹ di/cat post tpa mundū creasse/ nisi p̄fuisset aliq̄ creatura: cuius motibus tpa curre/rēt. Et tunc cōcludit qd mund⁹ nō ē fact⁹ i tpe sed cū tēpe. Ex quo dicto accipiunt B duo spe

B rēt. Porro si līe sacre/ma
ximeq̃ veraces ita dicūt:
Gen.1.a. in pncipio fecisse deū cę/
luz ⁊ terrā: vt nihil antea
fecisse itelligat̃: q: hoc po
ti⁹ i pncipio fecisse dicere/
tur/si qd fecisset añ cętera
cūcta q̄ fecit: pculdubio
nō ē mūd⁹ factus i tpe sed
cū tpe. Qð em̄ fit i tpe/⁊ post aliqð fit/et añ
aliqð tps: post id qð pteritū ē/añ id qð futu
rū ē: Nullū autē añ mūdū possit eē pteritū:
q: nulla erat creatura cui⁹ mutabilib⁹ motu/
bus ageret̃. Cū tpe aūt fact⁹ ē mūd⁹: si i ei⁹
pditōe factus ē mutabil' motus: sicut videt̃
se hře etiā ordo ille pmoꝝ sex vl' septē dieꝝ:
i qbus mane ⁊ vespa noiant̃: donec oīa q̄
Gen.2.a. his diebus deus fecit sexto pficiant̃ die: se/
ptimoq̃ in magno mysterio dei vacatio cō
mendetur. Qui dies cuiusmodi sint/aut p/
difficile nobis/aut etiā impossibile est cogi
tare: quanto magis dicere.

¶ duo spēalia docu
mēta. Primū q̄ tps
sine motu nullo mō
esse pōt. Scðm q̄ tē/
pus sil' creatū fuit cū
mundo: nō qdē q̄tū
ad sui cōtinuitatē/s3
q̄tum ad pmuz in/
stans: in quo ⁊ mun/
dus creatus fuit.

¶ De qualitate primoꝝ dieruz: q: anteq̃ sol fieret: vesperam et mane traduntur habuisse. Ca. VII.

A Videm⁹ q̄ppe istos dies notos nō ha
bere vesperā/nisi de sol' occasu: nec
mane/nisi de sol' exortu. Illoꝝ autē
pores tres dies sine sole pacti sūt: q̄ q̄rto die
Gen.1.a. fact⁹ refert̃. Et pmit⁹ qdē lux v̄bo dei facta:
atq̃ int' ipsā ⁊ tenebras de⁹ sepasse narrat̃: ⁊
eādē lucē vocasse diē: tenebras autē noctē.
Sed q̄lis illa sit lux/⁊ q̄ altnāte motu: q̄leq̃
vespaz ⁊ mane fecerit: remotū ē a sēsib⁹ nrīs
nec ita vt ē itelligi a nob pōt: qð tñ sine vlla
hesitatione credēdū ē. Aut em̄ aliq̄ lux cor/
porea ē: siue i supiorib⁹ mūdi ptib⁹ lōge a cō
spectibus nostrl': sine vñ sol postmodū accē
Octaua veritas sus est. ¶ Aut lucis noie si
gnificata ē scta ciuitas/in
sctis angel' ⁊ spiritib⁹ btis:
Gal.4.d. de q̄ dicit aplꝯ: Que sursū
est hierl'm/mat' nostra ęter
na i cel'. Aut q̄ppe ⁊ alio lo
1.Thess.5.a co: Oēs em̄ vos filij lucis
estis/et filij diei: nō sumus
noctis neq̃ tenebrarum.
Nona v̄itas ¶ Fit tñ ⁊ vespera diei hu
iuſ⁊ mane aliq̄tenus: q̄m
sciētia creaturę i cōpatio/
ne sciētię creatorl' quodā
modo vespascit. Itēq̃ lu/
cescit/⁊ mane fit: cū ⁊ ipsa
refert̃ ad laudē dilectionē
q̃ creatoris. Nec in noctē
vergitur: vbi nō creator a
creaturę dilectiōe relinq̄/
B tur. Deniq̃ scriptura cū il

¶ Octaua veritas
q̄ noīe lucis signifi
cata ē natura ange
lica: q̄ñ fuit dictuz:
fiat lux. Quod pro
bat: q: incōuenies
videt̃ q̄ diuia scri/
ptura siluerit de cre
atione angeloꝝ:
que fuit pncipalissi
ma creatura.

¶ Nona v̄itas q̄ cū
sit alia noticia matu
tina angeloꝝ/⁊ alia
vespina: q̄rū scða ē
rerū i verbo: et alia
rerū i suo genere p/
prio: q̄ñ fuit dictuz:
factū est vespe ⁊ ma
ne dies vn⁹: Gen.1.
Ibi accipit̃ mane p
noticia matutina: ⁊
vespe p vespertina.
Et fm hoc ponunt̃
dies sex/fm qð āge

los dies dinūeraret et
ordine: nulsq̃ interposu
it vocabulū noctis. Nō
em̄ ait alicubi: facta est
nox: sed facta ē vespa: ⁊
factū ē mane dies vn⁹.
Ita dies scðs/et ceteri.
Cognitio q̄ppe creaturę
i seipsa decoloratior ē:
(vt ita dicā) q̄ cū in dei
sapientia cognoscit̃ ve
lut in arte q̄ facta ē. Iō
vespera pgruēti⁹ q̄ nox
dici pōt: que tñ vt dixi/
cū ad laudādū et amā
dum refert̃ creatorē/re/
currit i mane. et h̄ cū fit
i cognitiōz suipsi⁹ dies
vn⁹ ē. Cū i cognitionē
firmamēti qð inter aq̄s
inferiores et superiores
cęlum appellatū est: fit
dies scðs. Cū i cogniti/
onē terrę ac maris oim
q̃ gignentiū quę radi/
cibus ptinuata sūt ter/
rę/dies terti⁹. Cū i cog/
nitionē luminariū ma/
iorl' ⁊ miorl' oimq̃ sideꝝ/dies q̄rt⁹. Cū i cog
nitionē oim̄ q̄ ex aq̄s aialiū natatiliū atq̃
volatiliū/dies q̄ntus. Cū i cognitionē oim
aialiū terrenoꝝ/atq̃ ipsius hois/dies sext⁹.

li ista sex genera creatu
rarū q̄ ibi ponant̃ cog/
nouerūt noticia matu/
tina ⁊ vespertina in pmo
instāti: q̄ oīa fuerūt si/
mul creata. Intelligen
dum tñ ē q̄ intētio btī
Aug⁹. vbicūq̃ tractat
de ista materia/fuit q̄
illi sex dies q̄s enume/
rat ibi Moyses Gen.1.
nō fuerūt sex p successi/
onē: sed tāq̄ p vnl⁹ se/
nariam repetitionē: ita
q̄ oīa fuerūt creata in
eodē istāti. Et fuit mo/
tus he. Aug⁹ ad id po/
nēdū duplici occasione
vt patet ex dictis eius.
Primo vt saluaret di/
ctū3 scripture dicentis
Eccl.xviij.a. Qui viuit
in eternū creauit oīa si
mul. Scðo posuit hoc:
vt magis excluderet er
rorē manicheorū: q̄ po
suerūt angelos creato/
res illarū rerū q̄ sex di/
ebus ill' fuerūt create.
Sed attēdēdū ē qð do
ctores i hac sñia cōiter
nō accipiūt b. August.
q: oēs alq sancti creati
onē illā ponūt sicut ia/
cet i lr̄a: ista aūt exposi
tio nō ē hñ litteralis.

¶ Quę qualisue intelligēda sit dei requies qua post opa sex dierū requieuit in septimo. Ca. VIII.

A Cum v̄o in die septio reqeuit de⁹ ab
oib⁹ opib⁹ suis: ⁊ scificauit eū: neq̄/ Gen.2.a.
q̄ ē accipiēdū puerilit'/tāq̄ de⁹ labo
rauerit operādo/q̄ dixit: ⁊ facta sūt v̄bo itel
ligibili ⁊ sempiterno/nō sonabili ⁊ tēporali.
¶ S3 reqes dei requiē si
gnificat eoꝝ q̄ reqescūt
i deo: sicē lęticia dom⁹ lę
ticiā significat eoꝝ q̄ lę
tant̃ in domo: etiā si nō
eos dom⁹ ipa/s̄ alia res
aliq̄ lętos faciat. Quan
to magis si eadē dom⁹
pulchritudie sua faciat
lętos habitatores: vt nō solū eo eloquendi
mō lęta dicat̃ q̄ significam⁹ p id qð cōtiet id
qð ptiet: sicē theatra plaudūt: prata mugiūt
cū i ill' hoies plaudāt: i his boues mugiāt: s̄
etiā illo q̄ significat̃ p efficiētē id qð efficit̃:
sicē lęta epl'a dr̄ significās eoꝝ lęticiā q̄s legē
tes efficit lętos. Cōuenientissime itaq̃ cū deū B
reqeuisse pphetica narrat auctas: significat̃ Gen.2.a.
reqes eoꝝ q̄ i illo reqescūt ⁊ q̄s fac ipe reqe/

¶ Decima veritas/q̄ Decima veritas.
cū dr̄ de⁹ die septia q̄e/
uisse: eodē mō accipit̃
quo significat̃ p efficiē/
tē id qð efficit̃: q: sicut
dom⁹ dicit̃ lęta: q: fac
lętos: aut epl'a lęta q̄
lętificat: ita de⁹ die illa
reqeuit: q: reqe3 dedit
illo die suis operibus.

fecere. Hoc etiā hoībꝰ qbꝰ loquit̃ ꝛ ꝓpt̃ q̄s vtiq̄ ꝯscripta ē: ꝑmittēte ꝓphetia: qḋ etiā ipi pꝰ bona opa q̄ i eis ꝛ ꝑ eos opat̃ deꝰ: si ad illū priꝰ i ista vita ꝑ fidē q̄dāmō accesserit: i illo hēbūt requiē sēpit̃nā. Hoc eñ ꝛ sabbati vocatiōe ex ꝑcepto leḡ i vetere dei ꝓlo figuratū ē: vñ suo loco diligētiꝰ arbitror differēdū

¶ De āgelorū ꝯditōe quid ꝫm diuina testimonia sentiēdū sit. Ca. IX.

[A] Nunc qm̄ de sctē ciuitatꝭ exortu dicere istitui: ꝛ priꝰ qḋ ad sctōs angelos attiet dicēdū putaui: q̄ huiꝰ ciuitatꝭ ꝛ magna ps ē: ꝛ eo beatior q̄ nūq̄ ꝑegrinata: q̄ hic diuia testiōnia suppetāt: q̄ntū

[Al. curabo] satꝭ videbit̃ deo largiēte explicare conabor. Ubi de mūdi ꝯstitutiōe sacre lr̄e loquūt̃: ñ euidēter dr̄ vtrū vl̄ q̄ ordie creati sint angeli: ꝫ si ꝑtermissi nō sūt/ vl̄ celi noie vbi dictū ē:

[Gen. 1. a] In pncipio fecit deꝰ celū ꝛ trā: vl̄ potiꝰ lucis huiꝰ/ de q̄ loqr/ significati sūt. Nō aūt ꝑter/

[Gen. 2. a] missos eē hic existio q̄ scptū ē: requieuisse deū i septio die ab oibꝰ opibus suis q̄ fecit: cū li/

[Gen. 1. a] ber ipse ita sit exorsus: In pncipio fecit deꝰ celū ꝛ terrā: vt añ celū ꝛ terrā nihil aliud fecisse videat̃. Cū ḡ a celo et a terra cepit: atq̄ ipa terra quā primitꝰ fecit (sicē scriptura cōsequēter eloquit̃) iuisibil̃ et icōposita nōdūq̄ luce facta: vtiq̄ tenebre fuerit sup abyssū. i. sup quādā terre ꝛ aq̄ idistinctā ꝯfusiōē: vbi eñ lux nō ē/ tenebre sint necesse est: deinde oīa creādo disposita sint: q̄ ꝑ sex dies ꝯsummata narrant̃: quō angeli ꝑtermitterent̃ tāq̄ nō essent i opibus dei: a q̄bus die septio

[B] requeuit? Opus aūt dei esse angelos: hic q̄dē etsi nō ꝑtermissū: nō tñ euidēter expssū ē: sꝫ alibi hoc sctā scptura clarissima voce testat̃. Nā ꝛ i hymno triū in camino viroꝝ cū ꝑdi/

[Dan. 3. e] ctū esset: Bñdicite oia opa dñi dñm: in executione eorundē opeꝝ etiā scti angeli noia

[Ps. 148. a] ti sunt. Et i psalmo canit̃: Laudate dñm de celis: laudate eū i excelsis. Laudate eū oēs angeli eius: laudate eū oēs v̄tutes eiꝰ. Laudate eū sol ꝛ luna: laudate eū oēs stelle ꝛ lumen. Laudate eū celi celoꝝ: ꝛ aque q̄ sup celos sunt laudēt nomē dñi: Qm̄ ipse dixit et facta sūt: ipse mādauit ꝛ creata sunt. Etiā h̄ aptissime a deo factos esse angelos diuinitus dictū est: cū eis inter cetera celestia cōmemoratis/ infert̃ ad oia: Ipse dixit ꝛ facta sunt. Quis porro audebit opinari/ post oia ista q̄ sex diebus enumerata sūt angelos fa/

[C] ctos? Sed et si quisq̄ ita desipit/ redarguit istā vanitatē illa scriptura paris auctorita/

[Job. 38. a] tis: vbi deꝰ dicit: Qñ facta sūt sidera/ laudauerūt me voce magna oēs angeli mei. Jam ḡo erāt angeli qñ facta sūt sidera. Facta sūt aūt q̄rto die. Nūquid nā ergo die tertio factos esse dicemus? Absit. In ꝓmptu est eñ q̄d illo die factū sit? Ab aq̄s vtiq̄ terra discreta ē: ꝛ distinctas sui generꝭ spēs duo ista elemēta sūpserūt: ꝛ ꝓduxit terra q̄cq̄d ei radicitꝰ hereret. Nūqd nā sextō? Nec hoc q̄dē: Tūc eñ firmamentū factū ē int̃ aq̄s supiores et iferiores: celūq̄ appellatū ē: i q̄ firmamēto facta sunt sidera q̄rto die. Nimiꝝ ḡ si ad istoꝝ dieꝝ opa dei ꝑtinēt angeli: ipsi sūt lux illa q̄ diei nomen accepit: cuiꝰ vnitas vt cōmēdaret̃: nō ē dictꝰ dies pmꝰ/ ꝫ dies vnus. Nec alius ē dies scōs aut tertiꝰ aut ceteri: ꝫ idē ipe vnꝰ ad iplēdū senariū vl̄ septenariū numeꝝ repetitꝰ ē ꝓpt̃ senariā vel septenariā cognitiōē: senariā. s. opm q̄ fecit deꝰ: ꝛ septenariā q̄etꝭ dei. Cū eñ dixit deꝰ/ fiat lux: ꝛ fa [D]

cta ē lux: si recte i hac luce creatio intelligit̃ [Gen. 1. a.]

angeloꝝ: pfecto facti sūt ꝑticipes lucis eterne: q̄ ē ipa icōmutabil̃ sapiētia dei: ꝑ quā facta sūt oia: quē dicimus vnigenitū dei filiū vt ea luce illumiati q̄ creati fierēt lux: ꝛ vocarent̃ dies ꝑticipatiōe icōmutabil̃ lucis et diei: qḋ ē v̄bū dei: ꝑ qḋ ꝛ ipsi ꝛ oia facta sūt.

Lumē q̄ppe veꝝ qḋ illuminat oēm hoiē in [Job. 1. a.]

hūc mūdū veniētē: hoc illumiat/ ꝛ oēm angelū mūdū: vt sit lux nō in seipso/ sꝫ i deo: a q̄ si auertit̃ angelus fit imūdꝰ: sicut sūt oēs q̄ vocant̃ imūdi spūs: nec iā lux in dño/ sꝫ i seipsis tenebre priuati ꝑticipatōe lucꝭ eterne.

¶ Mali eñ nulla natura ē: sꝫ amissio boni mali nomen accepit.

[Undecima veritas.] ¶ Undecima veritas/ q̄ mali natura nulla est: sed amissio boni nomen mali accepit. Ex quo accipiūt̃ duo moralia documēta. Primū/ q̄ licet malū naturaliter sit aliqua res naturalis: vtputa fodire bonū est quidā actus volūtatis: tñ formaliter nulla res est natural̃. Scdm documentū: q̄ malum nō est nisi priuatio boni: quia amissio inquit boni nomen mali accepit.

¶ De simplici et incōmutabili trinitate patris et filij et spūsscti vnius dei: cui nō est aliud qualitas/ aliud substantia. Capitulum. X.

Est itaq̄ bonū solum simplex: ꝛ ob [A] hoc solū incōmutabile quod ē deus. Ab hoc bono creata sunt oīa bona/ sed nō simplicia: ꝛ ob hoc mutabilia. Creata sane iquā. i. facta/ nō genita. Quod eñ de simplici bono genitū est/ pariter simplex est: ꝛ hoc est qḋ illud de quo genitū ē: que duo patrē ꝛ filiū dicimus: ꝛ vtrūq̄ hoc cū spūsancto vnus ē deus: q̄ spūs patris ꝛ filij/ spūssctūs ꝓpria quadā notiōe huiꝰ nois in sacrꝭ lr̄is nūcupat̃. Aliꝰ ē aūt q̄ pat̃ ꝛ filiꝰ qꝛ nec pat̃ ē nec filiꝰ: sꝫ aliꝰ dixi nō aliud: qꝛ ꝛ hoc parit̃ simplex pariterq̄ bonū ē icōmutabile et coeternū. ¶ Et hec trinitas vnus ē deꝰ: nec iō nō simplex qꝛ trinitas: Neq̄ eñ ꝓpter hoc naturā istā boni simpli/

[Duodecima veritas.] ¶ Duodecima v̄itas q̄ trinitas ē vnꝰ deꝰ: nec ideo non simplex/ qꝛ trinitas: sed iō simplex dicit̃: qm̄ ē qḋ habet: excepto [B]

cē dicimus: qꝛ pater ī ea solus/ aut solus fili⁹/ aut solus spūsſctūs. Nō eñ sola ē ista nois trinitas sine substātia ꝑsonaꝝ: sicut sabelliāi heretici putauerūt: Pater q̄ genuit simplex ē/ ꝛ filius q̄ genitus ē patri simplex est: ꝛ hoc ē qđ illud de q̄ genitus ē. Sꝫ iō simplex dr: qm̄ qđ habet/ hoc ē: excepto ꝙ relatiue q̄qꜫ ꝑsona ad alterā dr. Nā vtiqꜫ pater hꝫ filiuꝫ: nec tñ ipse ē fili⁹. Et fili⁹ habet patrē: nec tñ ipse ē pater In q̄ ergo ad seipm̄ dicitur/ nō ad alterū: hoc est qđ habet: sicut ad seipm̄ dr viuēs/ habēdo vtiqꜫ vitā: ꝛ eadē vita ipse est Propter hoc itaqꜫ natura dr simplex/ cui non sit aliud habere qđ vel possit amittere/ vel aliud sit habēs aliud qđ habet: sicut vas aliquē liquorē/ aut corpus colorēꝫ/ aut aer lucē siue feruorē/ aut anima sapientiā: Nihil eñ horū est id quod habet: Nā neqꜫ vas liquor est/ nec corp⁹ color: nec aer lux siue feruor: neqꜫ aīa sapiētia est: hinc est ꝙ etiā priuari pñt rebus q̄s habēt: ꝛ ī alios habitus vel q̄litates vti atqꜫ mutari: vt ꝛ vas euacuetur humore quo plenū ē ꝛ corp⁹ decoloreť: et aer tenebrescat siue frige/ C scat: ꝛ aīa desipiat. Sed et si sit corpus incorruptibile/ q̄le sctis ī resurrectiōe ꝓmittiť: hꝫ q̄dē ipsi⁹ icorruptiōis iamissibilē q̄litatē: ꝑ manēte suba corpali/ nō h̄ ē qđ ipsa icorruptio. Nā illa etiā ꝑ singl'as ꝑtes corpis tota ē: nec alibi maior/ alibi minor: Neqꜫ eñ vlla ꝑs ē incorruptior q̄ꜫ altera. Corp⁹ vo ipm̄ mai⁹ ē in toto q̄ꜫ ī ꝑte: ꝛ cū alia ꝑs ē ī eo amplior/ alia minor: nō ea q̄ amplior ē incorruptior q̄ꜫ ea q̄ minor. Aliud ē itaqꜫ corp⁹ qđ nō vbiqꜫ sui totū ē: alia icorruptio q̄ vbiqꜫ ei⁹ tota est: qꝛ oīs ꝑs incorruptibil' corpis etiā ceteri ineq̄lis eq̄liter incorrupta ē. Neqꜫ eñ: vbi gra: qꝛ digit⁹ mior ē q̄ꜫ tota man⁹: iō icorruptibilior man⁹ q̄ꜫ digit⁹. Ita cū sint ineq̄les man⁹ ꝛ digit⁹: eq̄lis ē tñ icorruptibilitas man⁹ et digiti. Ac ꝑ hoc q̄uis a corpe incorruptibili insepabil' incorruptibilitas sit: aliud ē tñ sba q̄ corp⁹ dr: aliud q̄litas eius q̄ icorruptibile nūcupať. et iō etiā sic h̄ nō est qđ hꝫ aīa q̄ꜫ ipa/ etiā si sꝑ sit sapiēs: sicut erit cū a pñti miseria liberabiť: qꝛ licꝫ tūc sapiēs sit ī eťnū ꝑticipatiōe tñ incōmutabil' sapię sapiēs erit q̄ nō ē qđ ipa. Neqꜫ eñ si aer infusa luce nūqꜫ deserať: iō nō aliud ē ipse/ aliud lux q̄ illuminať. Neqꜫ hoc ita dixeri q̄si aer sit aīa: qđ putauerūt q̄dā q̄ nō potuerūt icorporeā cogitare naturā. Sed hñt hęc ad illa etiā ī magna disparilitate de spūalitate q̄ndā similitudinē: vt nō incōueniēter dicať: sic illumiari aīam incorporeā luce icorporea simplici sapiētia dei: sicut illumiať aeris corp⁹ luce corporea: ꝛ sicut aer tenebrescat ista luce desertus. Nā nihil sūt aliud q̄ dicunť locoꝝ q̄rūcūqꜫ corpaliū tenebrę q̄ꜫ aer carens luce: ita tenebrescere aiāꝫ sapiētię luce ꝑuatā. Scđꝫ hoc ergo dicūť illa simplicia/ q̄ ꝑncipaliter vereqꜫ diuina sūt: ꝙ nō aliud ē in eis q̄litas aliud suba: nec alioꝝ ꝑticipatiōe/ vl' diuina vl' sapiētia/ vel btā sūt. Ceteꝝ dict⁹ ē ī sc̄ptu E ris sctis/ spūssāctus sapiētia multiplex: eo ꝙ Sap.7.c. multa in se habeat: sed q̄ habet/ hęc ꝛ ē: ꝛ ea oīa vn⁹ ē. Neqꜫ eñ multę sūt/ sed vna sapia ē: in q̄ sūt imēsi q̄dā atqꜫ ifiniti thesauri reꝝ intelligibiliuꝫ: in q̄bus sunt oēs inuisibiles atqꜫ incōmutabiles rōnes rerū/ etiā visibilium et mutabiliū: quę ꝑ ipsā factę sunt: qm̄ deus nō aliquid nesciēs fecit/ qđ nec de quolibet hoīe artifice recte dici pōt. Porro si sciens fecit oīa: ea vtiqꜫ fecit q̄ nouerat. Ex q̄ occurrit aīo quiddā mirū/ sed tñ verū: ꝙ iste mūdus nobis notus esse nō posset nisi esset deo aūt nisi notus esset/ esse nō posset.

¶ An eius beatitudinis quam sancti angeli ab initio sui semꝑ habuerunt/ etiam illos spiritus qui in veritate nō steterunt: participes fuisse credendum sit. Capitulum. XI

QVę cū ita sint/ nullo quidē mō fm̄ aliqđ tꝑis spaciū pri⁹ erāt illi spū tenebrę/ quos angelos dicimus. A
¶ Sed sit' vt facti sūt/ lux facti sūt: nō tñ ita tm̄ creati quoq̄ mō eēnt: ꝛ quoquo mō viuerēt: ꝑ etiā illumiati vt sapiēter btēqꜫ viuerēt. Ab hac illumiatiōe auersi q̄dā angeli: nō solū nō obtinuerť excellētiā sapiēti beatęqꜫ vitę: q̄ ꝓculdubio non nisi eťna

[Commentary:]

Habet: excepto eo ad qđ relatiue dr. Ex q̄ dicto trahiť ista famosa regula ī diuinis/ ꝙ deus ē quicq̄d habet: excepto eo ad qđ relatiue diciť: sicut pater habet filiū in diuinis: et tñ nō ē filius. Ex qua regula accipiunť quatuor theologica documēta. Primū est ꝙ ratio simplicitatis accipiť ex identitate: quia ideo de⁹ diciť simplex: qꝛ est q̄cq̄d habet: esse aūt hic est nota identitatis. Scđm/ ꝙ perfecta identitas stat cum distinctiōe: qꝛ dicit/ ꝙ iō nō est de⁹ min⁹ simplex: quia est ibi trinitas. Tertiū documētū ꝙ nō est vera ista snīa cuiusdā doctoris satis moderni q̄ dicit: ꝙ nō inuenitur expressuꝫ in dictis sctōꝝ/ ꝙ ꝓprietas relatiua ꝑdicetur de diuina essentia ī abstracto: qꝛ deus est q̄cq̄d est/ ꝛ ē: ideo deitas est paternitas. Quartū/ ꝙ erronea ē ista sentētia porretani/ q̄ negabat istā: deitas est deitas: quia cum deus habeat deitatē/ est q̄cq̄d habet: vt supra. Sed oritur dubiū. Si rō simplicitatis ꝯsistat ī rōne idētitatis: quō pōt eē distinctio sine cōpositione/ cū ista immediate opponātur. Diciť aūt ꝙ nō ē eadē ratio idētitatis et simplicitatis oīno: licet simplicitas ꝓsupponat idētitatē: ꝛ ideo diffiniť ꝑ ipsaꝫ sicut ꝑ ipsū pri⁹. Scđꝫ dubiuꝫ: quare beatus Aug⁹ excipit illud qđ relatiue diciť. Dicitur aūt ne ista regula intelligať ꝙ simplex ē quicq̄d hꝫ formaliť/ et non termialiter: alioq̄n deus esset creatura cum habeat creaturam.

¶ Tertiadecima veritas/ qđ sancti angeli sic creati sūt vt lux facti sūt: qꝛ nō solum creati sūt vt eēnt/ sed illuminati sunt vt sapienter beateqꜫ viuerent. Ex quo dicto accipiuntur duo theologica documenta. Primū est qđ ange/ Tertiadecima veritas

ẹ̄ternitatisq̀ꝫ sue ẽ certa atq̀ꝫ
secura:sꝫ ⁊ rõnalẽ vitã licꝫ
isipiẽtẽ sic hñt/vt eã ñ pos
sint amittere:nec si velint.
Quatenꝰ aũt añq̄ꝫ peccas/
sent:illiꝰ sapiẹ fuerit ꝑtici/
pes:dfinire q̇s põt? In eiꝰ
tñ ꝑticipatiõe ẹq̄les fuisse
istos ill' q̇ ꝓpterea ꝟe ple/
neq̀ꝫ btĩ sũt: qm̃ neq̄q̀ꝫ de
suẹ btitudinis ẹ̄nitate fal
lunt:quõ dicturi sumꝰ:qñ
quidẽ si ẹq̄les i ea fuissent
etiã isti i eius ẹ̄nitate mã
sissẽt parit' btĩ: q2 parit' cer
ti? Neq̀ꝫ eñ sicut vita q̄ꝫ/
diucũq̀ꝫ fuerit/ita ẹ̄na vi
ta veracit' dici poterit/si fi
nẽ habitura sit. Siq̇dẽ vita tñmõ viuẽdo/
B ẹ̄na ꝟo finẽ nõ habẽdo noiata ẽ. Quapro/
pter q̄ꝫuis nõ q̇cq̇d ẹternũ cõtinuo btm̃ sit:
d2 eñ etiã pẹnal' ignis ẹ̄nꝰ:tñ si ꝟe pfecteq̀ꝫ
btã vita nõ nisi ẹ̄na ẽ:nõ erit tal' istoꝝ vita
btã:q2 qñq̀ꝫ desitura:⁊ ꝓpterea nõ ẹ̄na siue
id scirẽt/siue nesciẽtes aliud putarẽt:q2 sciẽ
tes timor/nesciẽtes error btõs eẽ vtiq̀ꝫ nõ si
nebat. Si aũt hoc ita nesciebãt vt falsis icer
tisue nõ fiderẽt:sꝫ vtꝝ sẽpiternũ an qñq̀ꝫ finẽ
habituꝝ eẽt bonũ suũ:i neutrã ꝑtẽ firma as/
sensiõe ferrẽt':ipa de tãta fẹlicitate cũctatio
eã beatẹ vitẹ plenitudinẽ quã i sctĩs angel'
eẽ credimꝰ nõ habebãt. Neq̀ꝫ eñ beatẹ vitẹ
vocabulũ ita ꝯbimus ad q̄sdã significatio/
nis angustias:vt solũ deũ dicamus beatũ:
q̇ tñ ita vere beatus ẽ vt maior btitudo esse
nõ possit. In cuius cõꝑatione ꝙ angeli bea
ti sunt:sua quadã sũma beatitudine quãta
esse in angelis põt:quid aut quantũ est.

Nulli a ꝑmo istãti sue
creatiõis habuerũt
verã sapiaꝫ ⁊ reꝝ no
ticiã ꝑ supnaturalẽ
ifusionẽ:q2 sic creati
ita ⁊ illumiati sũt in
q̇t. Scdm̃ ꝙ ãgeli a
ꝑncipio sue creatio/
nis oẽs fuerũt btĩ:
q2 sic fuit eis datuꝫ
viuere ita ⁊ bñ viue
re:vt hic d2. Nõ ita
putãdũ est tñ ꝙ hic
loquat' de ista felici/
tate q̇ ꝯsistit i visiõe
diuie essentie: q2 si i
ista demões fuissent
ẹq̄les ceter' a ꝑnci
pio/nũq̄ꝫ cecidissẽt:
sed sicut posuit adã
in terrestri paradiso
beatum fuisse.

De cõꝑatiõe beatitudinis iusto/
rũ necdũ tenentiũ ꝓmissionis di/
uinẹ pmiũ: et primorũ in ꝑadiso
hominũ ante peccatũ. Ca. XII.

A Nec ipos eñ huic tãtẹ btitudini cõ/
ꝑatos:qd attiet ad rõnalẽ vl' intelle
ctualẽ creaturã btõs nũcupãdos pu
tamꝰ. Quis eñ ꝑmos illos hoies i ꝑadiso
negare audeat btõs fuisse añ pctm̃:q̄ꝫuis de
sua btitudine q̄ꝫ diuturna vel vtrũ ẹterna es
set incertos? Esset aũt ẹterna nisi peccassẽt:
cũ hodie nõ imprudẽter btõs vocemꝰ/q̇s vi
demus iuste ac pie cũ spe futurẹ imortalita
tis hãc vitã ducere:sine crimine vastãte cõ/
sciẽtiã:facile impetrãtes peccatis huius in/
firmitatis diuinã misericordiã. Qui licet de
suẹ ꝑseuerãtiẹ pmio certi sint:de ipsa tñ pse/
B uerãtia sua reperiunt' incerti. Quis eñ ho/
minũ se in actione ꝑfectuq̀ꝫ iusticie pseuera
tuꝝ vsq̀ꝫ in finẽ sciat:nisi aliq̄ reuelatiõe ab
illo fiat certus/qui de hac re iusto latentiq̀ꝫ
iudicio/nõ oẽs instruit/sed neminẽ fallit.
Quãtũ itaq̀ꝫ ꝑtinet
ad delectationẽ ꝑñtl' bo
ni:beatior erat ꝑimꝰ hõ
i ꝑadiso/q̄ꝫ q̇libet iustꝰ i
hac ifirmitate mortali:
q̄tũ ãt ad spẽ futuri bo/
ni/beatior q̇libet/i q̇bus
libet cruciatibꝰ corpis:
cui nõ opiniõe/sed certa
veritate manifestũ ẽ:si/
ne fine se habituꝝ oĩ mo
lestia carentẽ societatẽ
angelorũ i ꝑticipatione
summi dei q̄ꝫ erat ille hõ
sui casus incertus in ma
gna illa fẹlicitate ꝑadisi

Quartadecima ve Quartadeci/
ritas/ꝙ quãtũ ad dele ma veritas
ctationẽ ꝑñtis boni
beatior erat ꝑimꝰ hõ i
statu innocentie q̄ꝫ ali
q̇s iustꝰ i hac vita:sed
quãtũ ad spem futuri
boni/beatior est quili/
bet iustus quãtumcũ/
q̀ꝫ tribulat':q2 certus
est de futura felicitate
q̄ꝫ iste q̇ erat incertus
de suo casu. Ex quo ac
cipiunt' duo theologi/
ca argumẽta. Primũ
est/ꝙ in hac vita aliq̇s
existẽs põt esse certus
de futura felicitate:q̇a
hoc supponit. Secũdũ
argumẽtũ/ꝙ ad malo
rẽ felicitatem nũc assu
munt' hoies q̄ꝫ fuissent assumpti si in statu innocẽtie re
mansissent:q2 quantũ ad spem vite eterne ꝑfert quem/
libet iustũ illi homini et speranti vitam celestem.

An ita vnius fẹlicitatis omnes
angeli sint creati:vt neqꝫ lapsuros
se possent nosse qui elapsi sunt: et
post ruinam labentium perseuerã/
tiẹ suẹ pẹscientiam acceperint qui
steterũt. Capitulum. XIII.

Quocirca cuiuis iã nõ difficulter oc A
currit vtroq̀ꝫ ꝯiũcto effici beatitu/
dinẽ quã recto ꝓposito intellectua
lis natura desiderat:hoc est/vt ⁊ bono incõ
mutabili quod deus ẽ:sine vlla molestia ꝑ/
fruat':⁊ in eo se in ẹternũ esse mãsuꝝ:nec vl/
la dubitatiõe cũctet':nec vllo errore fallat'.
Hãc habere angelos lucis pia fide credimꝰ
hanc nec anteq̄ꝫ caderent habuisse angelos
pctõres:q̇ sua prauitate illa luce priuati sũt
ꝯseq̄nti rõne colligimꝰ: habuisse tñ aliquã/
etsi nõ ꝑsciã btitudinẽ/si vitã egerũt añ pec
catũ ꝑfecto credẽdi sunt. Aut si durũ videt' B
qñ facti sũt angeli:alios credere ita factos/
vt nõ acciperẽt ꝑsciẽtiã vel ꝑseuerãtiẹ vel
casus sui:alios autẽ ita factos/ vt veritate
certissima. ẹternitatẽ suẹ beatitudinis nos/
sent:sed ẹqualis fẹlicitatis oẽs ab initio
creati sunt:⁊ ita fuerũt donec isti q̇ nũc ma/
li sunt/ab illo bonitatis lumine sua volũta
te cecidissent:ꝑfecto multo est durius nũc
putare angelos sctõs ẹternẹ suẹ beatitudi/
nis incertos:⁊ ipsos de semetipsis ignorare
qd nos de ill' ꝑ scripturas sctãs nosse potui/
mus. Quis eñ catholicꝰ christianꝰ ignorat
nullũ nouũ diabolũ ex bonis angelis vlte/
rius futurũ:sicut nec istum in societatẽ bo/
norũ angelorũ vlterius rediturũ. Ueritas
quippe in euangelio sanctis fidelibusq̀ꝫ ꝓ/ Mat. 22. c
mittit:ꝙ erũt ẹquales angelis dei: quibus Mat. 25. f
etiã ꝓmittit': ꝙ ibũt in vitã ẹternam. Por/ C

ro aũt ſi nos certi ſum⁹ nunq̃ nos ex illa im
mortali fęlicitate caſuros: illi v̀o certi ñ ſũt
iã potiores nõ ęq̃les eis erim⁹. Sʒ q꞉ neq̃q̃
v̀itas fallit: ꝛ ęq̃les eiſ erim⁹: ꝑfecto etiã ipi
certi ſũt ſuę fęlicitatꝯ ęternę. Cui⁹ illi alij/q꞉
certi nõ fuerũt: nõ eñ erat eoꝝ ęterna fęlici/
tas cui⁹ certi eẽnt/q̃ finẽ fuerat habitura: re/
ſtat vt aut ipares fuerit/aut ſi pares fuerũt:
poſt iſtoꝝ ruinã illꝯ certa ſcia ſuę ſempiternę
fęlicitatꝯ acceſſerit. Niſi forte q̇s dicat idq̇d
Jo.8.f dñs ait d̃ diabolo i euãgelio: ille homicida
erat ab initio/ꝛ i veritate nõ ſtetit: ſic eẽ ac/
cipiendũ/vt nõ ſolũ homicida fuerit ab ini
tio.i.in ꝑnitio hũani generꝯ: ex q̃ vtiq̃ hõ fa/
ct⁹ ẽ quẽ decipiẽdo poſſʒ occidere: verũetiã
ab initio ſuę ꝯditiõis i veritate nõ ſteterit: ꝛ
id̃o nũq̃ btũs cũ ſctis angelꝯ fuerit/ſuo recu
ſãs eẽ ſubdit⁹ creatori: ꝛ ſupbia ſua velut ꝑ/
uata ptãte elat⁹: ac ꝑ hoc falſus ꝛ fallax: q꞉
nec q̇ſq̃ ptãtẽ oipotentis euadit. Et q̇ ꝑ piã
ſubiectionẽ noluit tenere q̇d vere ẽ: affectat
ꝑ ſupbię elationẽ ſimulare q̇d nõ ẽ: vt ſic in/
1.Jo.3.b telligat̃ etiã q̇d btũs Johãnes apl's ait: Ab
initio diabol⁹ peccat: hoc ẽ/ex quo creat⁹ eſt
iuſticiã recuſauit: quã niſi pia deoq̃ ſubdi/
D ta volũtas habere nõ poſſet. Huic ſententię
q̇ſq̇s acq̇eſcit: nõ cũ illis hęreticis ſapit: id
eſt manicheis: et ſi q̃ alię peſtes ita ſentiũt:
ꝙ ſuã quandã ꝓpriã tanq̃ ex aduerſo q̇daʒ
ꝑncipio diabolus habeat naturã mali: q̇ tã/
ta vanitate deſipiũt/vt cũ verba iſta euãge
lica in auctoritate nobiſcũ habeãt: nõ attẽ/
Jo.8.f. dãt nõ dixiſſe dñm a veritate alien⁹ fuit: ſed
in veritate nõ ſtetit: vbi a veritate lapſũ in/
telligi voluit: in qua vtiq̃ ſi ſtetiſſet: eius
particeps factus/beatus cum ſanctis ange/
lis permaneret.

Quo genere locutionis dictũ ſit de diabolo: ꝙ in veritate nõ ſteterit q꞉ veritas nõ eſt in eo. Ca. XIIII

SUbiecit añ iudiciũ q̃ſi q̃ſiſſem⁹ vñ
oñdat̃/ꝙ i v̀itate nõ ſteterit/atq̃ ait
Quia nõ ẽ veritas i eo. Eſſet aũt in
eo/ſi i illa ſtetiſſet. Locutiõe aũt dictũ ẽ mi/
nus vſitata. Sic eñ videt̃ ſonare. In v̀itate
nõ ſtetit: q꞉ nõ ẽ v̀itas i eo/ tãq̃ ea ſit cã vt i
v̀itate nõ ſteterit/ꝙ i eo v̀itas nõ ſit: cũ poti
us ea ſit cã/vt i eo veritas nõ ſit/ꝙ in v̀itate
Ps.16.b. nõ ſtetit. Iſta locutio ẽ ꝛ i pſal. vbi ait Ego
clamaui/qm̃ exaudiſti me de⁹: cũ dicẽdũ fu
iſſe videat̃: Exaudiſti me de⁹ qm̃ clamaui.
Sʒ cũ dix iſſʒ ego clamaui/tãq̃ ab eo q̃reret̃
vñ ſe clamaſſe mõſtraret: ab effectu exaudi/
tõis dei clamorꝯ ſui oñdit affectũ: tãq̃ dice
ret: Hic oñdo clamaſſe me qm̃ exaudiſti me

Quid ſentienduʒ ſit de eo quod ſcriptũ eſt: Ab initio diabolus peccat. Capitulum. XV.

ILlud etiã q̇d ait de diabolo iohannes: A
Ab initio diabol⁹ peccat: nõ itelligũt 1.Jo.3.b.
q̇ inde volũt aſſerere pcti naturã: cũ na
turale nullũ ſit oino pctm̃. Sʒ q̇d rñdet̃ ꝓ/
pheticis teſtimonijs: ſiue q̇d eſaias ait ſub fi
gurata ꝑſona ꝑncipis babilõię diabolũ no/
tãs: Quõ cecidit lucifer q̇ mane oriebat̃: ſi/ Eſa.14.c
ue q̇d Ezechiel: In delicijs pądiſi dei fuiſti Ezech.28.c
oi lapide ꝑcioſo ornat⁹: vbi intelligit̃ fuiſſe
aliqñ ſine pctõ. Nã expꝛ̃ſſius ei pauloꝑoſt di
cit̃: Ambulaſti i dieb⁹ tuis ſine vitio. Quę
ſi alit̃ ꝯueniẽti⁹ itelligi neq̇unt: oportet etiã
illd̃ q̇d dictũ ẽ. In v̀ita/
te ñ ſtetit: ſic accipiam⁹/ꝙ
i v̀itate fuerit/ſʒ nõ ꝑmãſe
rit. Et illud ꝙ ab initio di
abol⁹ peccat: nõ ab initio
ex quo creat⁹ ẽ peccare pu
tãd⁹ ẽ/ſʒ ab initio pcti q̇d
ab ipſi⁹ ſupbia cęperit eſſe
pctm̃. Nec illud q̇d ſcptũ
eſt i libro iob: cũ de diabo
lo ſermo eẽt: Hoc ẽ initiũ
figmẽti dñi: q̇d fecit ad il/
ludẽdũ ab angelꝯ ſuis. Cui
ꝯſonare videt̃ etiã pſalm⁹
vbi legit̃: Draco iſte queʒ
finxiſti ad illudẽdũ ei: ſic
itelligẽdũ ẽ vt exiſtimem⁹
talẽ ab iitio creatũ: cui ab
angelꝯ illuderet̃: ſʒ i hac pę
na poſt pctm̃ ordiatũ. Ini
tiũ ẽ ei⁹ figmẽtũ ẽ dñi. Nõ
eñ ẽ vlla natura etiã in ex
tremis iſimiliq̃ beſtiolis:
quã nõ ille ꝯſtituit: a q̇ eſt
ois mod⁹/ois ſpẽs/ois or/
do: ſine q̇b⁹ nihil reꝝ iueni
ri vel cogitari pot. quanto
magis agelica creatura/ q̃
oia cętera q̃ deus cõdidit/
naturę dignitate ꝑcedit

¶ Quĩdecima v̀i/ Quintadeci
tas/ꝙ illd̃ q̇d dictũ ma veritas.
eſt de diabolo: i veri
tate ñ ſtetit: ſic acci/
piẽdũ ẽ ꝙ i veritate
fuerit/ſʒ nõ ꝑmãſit.
Et illud q̇d d̃r: Ab
initio diabolus pec
cat: nõ intel̃r ab ini/
tio ex quo creat⁹ eſt B
peccare putãd⁹ eſt:
ſʒ ab initio pcti. Ex
quo dicto accipiũt̃ Job.40.b
duo theologica ar/
gumẽta. Primuʒ ẽ
ꝙ de facto diabol⁹
nõ peccauit in ꝑmo
inſtãti ſuę creatiõis Ps.103.d.
ſicut aliq̇ putant: q꞉
nõ ab initio ſui/ſed
pcti. Secũdũ argu/
mẽtũ/ꝙ boni ãgeli
nõ meruerũt ſuã be
atitudinẽ in ꝑmo
iſtãti: q꞉ cũ eẽnt cre
ati: non pares ꝑ me
ritũ ꝛ demeritũ fue
rũt ſimul diuiſi. Sʒ
orit̃ dubiũ: ſi potu/
iſſent mereri aut de
mereri i ꝑmo iſtãti.
Dicit̃ ꝙ ñ video re/
pugnãtiã: q꞉ volun
tas ꝛ coꝝ intellect⁹
nõ idiget tpe ad de/
liberãdũ: cũ illd̃ ꝑfi
ciat i iſtãti/q̇d nos
i tpe mixto: et id̃ cũ i
ꝑmo inſtãti habue/
rint ꝑfectũ liberũ arbitriũ ꝛ ſufficiẽter iſtructũ: ñ video
q̃re i iſto inſtãti nõ potuerũt mereri ſicut in vno alio.

De gradib⁹ et differẽtijs creatu/rarũ: ꝙ aliter pẽdet vtilitatis vſus/aliter ordo rationis. Ca. XVI.

IN his eñ quę quoquo mõ ſunt/ꝛ nõ A
ſunt quod de⁹ ẽ/a q̇ facta ſũt/ꝑponun
tur viuẽtia nõ viuentibus: ſicut ea q̃
habẽt vim gignẽdi vel etiã appetendi his/q̃
iſto motu carẽt. Et i his q̃ viuũt/ꝑponũtur
ſentiẽtia nõ ſentiẽtib⁹/ſicut arborib⁹ aial:a
Et i his q̃ ſentiũt/ꝑponũt̃ itelligẽtia nõ itel
ligẽtibus/ſicut hoies pecoribus. Et i his q̃
intelligũt/ꝑponunt̃ imortalia mortalibus:
ſicut angeli hoibus: ſʒ iſta ꝑponũtur natu/

rę ordīe. Est aūt ali⁹ atq̃ ali⁹ ꝓ suo cuiusq̃
vsu ęstimatiōis mod⁹: q̄ fit vt q̄dā sensu ca/
rētia/ qbusdā sentiētib⁹ ꝑponam⁹: intātū vt
si ptās eēt: ea ꝓrsus ð natura rex auferre vel
lem⁹: siue quē i ea locū habeāt ignorātes: si
ue etiā sciam⁹ nostris ea cōmodis postponē
B tes. Quis eñ nō domui suę panē habere q̃
mures: nūmos q̃ pulices malit? Sz q̄d mi/
rū/ cū in ipsor etiā hoīm ęstimatiōe/ q̄rū cer
te natura tātę est dignitatis: plerūq̃ carius
cōparet equus q̃ seruus: gēma q̃ famula.

Decimasexta veritas. ¶ Ita i tali libertate iudi
cādi plīmū distat rō ꝯside
rātis a necessitate idigētꝭ
seu voluptate cupiētꝭ: cū
ista q̄d p seipm in rex gra
dib⁹ pēdat: necessitas aūt
Al. † expediat q̄d ꝓpt q̄d † expetat cogi/
tat: ⁊ ista q̄d vex luci mē/
tis appareat: voluptas vo q̄d iocūdū corpis
Al. † expectat sensib⁹ blādiat † exq̄rat. Sz tātū valet i natu
Al. † volūtatꝭ ris rōnalib⁹ q̄ddā veluti pōdus † voluptatꝭ
⁊ amoris: vt cū ordine naturę angeli hoīb⁹
tñ lege iusticię boni hoīes malꝭ āgelꝭ ꝑferāt.

¶ Decimasexta veritas/ q̄ i libertate iudicādi plīmū distat rō ꝯsiderātꝭ a necessitate indigentis: vt cū ordine nature angeli hoībus: tñ lege iusticie boni hoīes malꝭ angelꝭ ꝑferant.

¶ Vitiū malicię nō naturā esse sed ꝯ naturā: cui ad peccādū nō cōditor causa est sed volūtas. Ca. XVII.

Job. 40. c PRopt naturā igit: nō ꝓpt maliciā
diaboli dictū recte itelligim⁹. Hoc
est initiū figmēti dñi: q2 sine dubio
vbi eēt vitiū malicię natura n̄ vitiata ꝑcessit
¶ Vitiū aūt ita ꝯ naturā ē
Decimasepti/ma veritas vt nō possit nisi nocere na/
turę. Nō itaq̃ eēt vitiū re/
cedere a dō/ nisi naturę cu
ius id vitiū ē/ poti⁹ cōpete/
ret esse cū deo. Quapropt
etiā volūtas mala grande
testimoniū ē naturę bonę.

¶ Decimaseptima veritas/ q̄ vitiū ita ꝯtra naturā ē vt nō possit nisi nocerē na ture. Intelligendū tñ q̄ vitiū posse nocere nature pōt itelligi dupl'r. vno mō q̄ ipsaz naturā fm se corrūpat vel di/ minuat: ⁊ sic nō est verū: q2 fm b. Dionysiū i demonib⁹ naturalia splēdida remanserunt. Aut sic nocere q̄ retardet aut impediat a suo fine: ⁊ sic nocet vt sit maximū omniū nocumentoꝝ sicut finis est cuiuslibet bonū maximū.

Decimaocta/ua veritas ¶ Sed deus sicut natura/
rum bonarū optimus cre/
ator est: ita malarū volun/
tatū iustissim⁹ ordinator:
vt cū male illę vtunt natu
ris bonis: ipse bñ vtat eti
am volūtatib⁹ malis. Ita/
q̃ fecit vt diabol⁹ instituti
one illi⁹ bon⁹/ volūtate sua mal⁹/ i inferiori/
bus ordiat⁹ illuderet ab angelꝭ ei⁹. i. vt psint
tētatiōes ei⁹ scis/ q̄b⁹ eas obesse desiderat.
Et qm̄ de⁹ cū eū ꝯderet/ futurę malignitatꝭ
ei⁹ non erat vtiq̃ ignar⁹: ⁊ ꝑuidebat q̄ bona
de malo ei⁹ eēt ipse facturus: ꝓpterea Psal.

¶ Decimaoctaua veritas/ q̄ sicut de⁹ est naturaꝝ bonaꝝ optimus creator: ita ē malarū voluntatū iustissim⁹ ordiator: vt cū male ille vtū/ tur naturis bonis: ipse bñ vtat etiā voluntatibus malis.

Ps. 103. d ait: Draco hic quē finxisti ad illudendū ei:
vt in eo ipso q̄ eū finxit/ licet p suā bonitatē
bonū: iā p suā ꝑscientiā ꝑparasse intelligat/
quō illo vteretur ⁊ malo.

¶ De pulchritudine vniuersitatis quę p ordinatiōz dei etiā ex ꝯtriorū fit oppositiōe luculētior. Ca. XVIII

Decimanona veritas. A NEq̃ eñ de⁹ vllū:
nō dico angelorū/
sed vel hoīm crea
ret/ quē malū futuꝝ eē prę
scisset: nisi parit nosset qui
b⁹ eos bonoꝝ vsib⁹ cōmo/
daret: atq̃ ita ordinē sęcu
loꝝ tāq̃ pulcherrimū car/
mē etiā ex q̄busdā q̄si anti
thetis hōestaret. Antithe/
ta eñ q̄ appellant i orna/
mētis elocutiōis sūt decē
tissima: q̄ latine appellant
opposita: vel (q̄ð expssius
dicit) cōtra posita. Nō est
apud nos hui⁹ vocablī cō
suetudo: cū tñ eisdē orna/
mētꝭ locutiōis etiā sermo
latin⁹ vtat: imo lig̃uę om/
niū gētiū. His antithetis
etiā paulus apl's i secūda
2. Cor. 6. b ad corinthios epl'a: illū locū suauiter expli/
cat/ vbi dicit: Per arma iusticię a dextris et
a sinistris: p gloriā ⁊ ignobilitatē: p infamiā
⁊ bonā famā: vt seductores ⁊ veraces: vt q̄
ignoramur ⁊ cognoscimur: quasi morietes
et ecce viuim⁹: vt coerciti ⁊ nō mortificati:
vt tristes sp aūt gaudētes: sicut egeni mul/
tos aūt ditātes: tanq̃ nihil habētes ⁊ oīa
possidētes. Sicut ergo ista ꝯtra ꝯtrariis op
posita sermonis pulchritudinē reddūt: ita
quadā nō verboꝝ sed rerū eloquētia/ ꝯtrari
orū oppositione sęculi pulchritudo cōponi
Eccl. 33. b. tur. Aptissime hoc positū est i libro Ecclesi/
astico/ hoc mō: Contra malū bonū est/ ⁊ cō/
tra mortē vita: sic contra piū peccator: Et
sic intuere in oīa opa altissimi: bina cōtra
bina/ vnū contra vnum.

¶ Decimanona veritas/ q̄ de⁹ nō crearet vllū angeloꝝ vl hoīm quē malū futurū eē pscivisset: nisi pariter nosset q̄bus eos bonorū vsibus cōmodaret: atq̃ ita ordinē seclorū tāq̃ pulcherrimum carmē etiā ex quibusdā q̄si antithet' honestaret. Et si dicat q̄d vocet antithetā. Dicit q̄ q̄dā locutionis ornamenta: q̄ fiunt sicut loquitur apl's ibi: Per gloriā et ignobilitatē: p infamiā et bonā famā. Vñ sicut i talib⁹ varietatib⁹ apparet decor: ita i vniuerso decor boni magis refulget ex iuxta positione mali.

¶ Quid sentiendū videatur de eo quod scriptū ē: Diuisit deus inter lucem et tenebras. Ca. XIX

A QUāuis itaq̃ diuini sermōis obscu/
ritas etiā ad hoc sit vtilis/ q̄ plures
sentētias veritatis pariat/ ⁊ i lucē no
ticię ꝓducit: dū alius eū sic/ alius sic intelli/
git: ita tamē vt quod in obscuro loco intel/
ligit: vel attestatione rerum manifestaꝝ/ vl
aliis locis minime dubiis asserat: siue cum
multa tractant/ ad id quoq̃ perueniat/ q̄ð
sensit ille q̄ scripsit: siue id lateat/ sed ex oc/
casione tractandę profundę obscuritatis/

alia quedã vera dicant: non mihi videt ab operibus dei absurda sententia.

Uicesima veritas ¶ Si cũ lux illa prima facta est/angeli creati intelligunt: inter sctõs angelos τ imũdos fuisse discretũ vbi

Gen.i.a dictũ ẽ: Et diuisit deꝰ iter lucẽ τ tenebras: τ vocauit deꝰ lucẽ diẽ/τ tenebras vocauit noctẽ. Solꝰ qppe ille ista discernere potuit: q potuit etiã pusq̃ caderẽt pscire casuros: τ lumie puatos vitatis in tenebrosa supbia remãsuros. Nã int istũ nobis notissimũ diẽ τ noctẽ: id est inter hãc lucẽ τ has tenebras vulgatissima sensibꝰ nostris luminaria celi vt diuiderẽt imperauit.

B

Ibidem.b Fiãt inqt lumiaria i firmamẽto celi/vt luceant sup terrã: τ diuidant int diẽ τ noctẽ. Et paulopost: Et fecit inqt deꝰ duo luminaria magna: lumiare maiꝰ i pncipia diei: τ luminare minꝰ i pncipia noctis: τ stellas: τ posuit illas deꝰ i firmamẽto celi/lucere sup terrã/τ pesse diei τ nocti: τ diuidere inter lucẽ τ tenebras. Inter illã vo lucẽ q̃ sancta societas angeloꝝ est: illustratione veritatis intelligibiliter fulgẽs: et ei cõtrarias tenebras/id est maloꝝ angelorũ auersorũ a luce iusticie teterrimas mẽtes/ipse diuidere potuit: cui etiam futurũ nõ nature/sed volũtatis malum occultũ/aut incertũ esse nõ potuit.

¶ Uicesima vitas q sicut cũ dictũ fuit/fiat lux: intelligebat angeloꝝ creatio: ita cũ dr: diuisit deꝰ lucẽ a tenebris: intelligit eẽ discretũ int angelos malos τ ãgelos bonos

¶ De eo quod post discretionẽ lucis atq̃ tenebrarũ dictũ ẽ: Et vidit deus lucẽ quia bona est. Ca. XX

Denique nec illud ptereũdũ ẽ silẽtio/q vbi dixit deꝰ: Fiat lux/τ facta est lux: ↄtinuo subiũctũ ẽ: Et vidit deꝰ lucẽ/q bona ẽ: nõ posteaq̃ sepauit int lucẽ τ tenebras: τ vocauit lucẽ diem τ tenebras noctẽ: ne sil cũ luce/etiã talibꝰ tenebris testimonũ placiti sui phibuisse videret. Nã vbi tenebre inculpabiles sunt: inter quas τ lucẽ istã his oculis cõspicuã/luminaria celi diuidũt: nõ añ/sed post infert: Et vidit deus q bonũ est: posuit inqt illa in firmamẽto celi lucere super terrã: τ preesse diei τ nocti: τ separare inter lucẽ τ tenebras. Et vidit deus quia bonũ est. Utrũq̃ placuit: q vtrũq̃ sine peccato est. Ubi autem dixit deus: Fiat lux: τ facta est lux: et vidit deus lucẽ q bona est: et postmodũ infert. Et sepauit deus inter lucẽ et tenebras: vocauitq̃ deus lucẽ diẽ: et tenebras vocauit noctẽ: nõ hoc loco additũ est: Et vidit deus q bonum est: ne vtrũq̃ appellaret bonũ: cũ esset horũ alterũ malũ/vitio pprio nõ natura. Et ideo sola ibi lux placuit cõditori: tenebre aũt angelice/et si fuerant ordinãde: nõ tamẽ fuerant approbande.

¶ De eterna et incõmutabili sciẽtia dei ac volũtate: qua semp illi vniuersa que fecit sic placuerunt facienda quemadmodum facta. Ca. XXI.

A

Quid ẽ eñi aliud itelligẽdũ i eo q p oia dicit: Uidit deꝰ q bonũ ẽ: nisi opis approbatio fm artẽ facti. q̃ sapiẽtia dei ẽ? Deꝰ aũt vsq̃adeo nõ cũ factũ ẽ tũc dicit bonũ: vt nihil eorũ fieret/si ei fuisset incognitũ. ¶ Dũ ergo vidit q bonũ ẽ: qd nisi vidisset añq̃ fieret/nõ vtiq̃ fieret: docet bonũ eẽ/nõ discit. Et plato qdẽ plus ausus ẽ dicere: elatũ eẽ.s. deũ gaudio/mũdi vniuersitate pfecta. Ubi τ ipse nõ vsq̃adeo desipiebat: vt putaret deũ sui opis nouitate factum beatiorẽ: sed sic ostẽdere voluit artifici suo placuisse iã factũ/qd placuerat i arte faciendũ: nõ q vllo mõ dei sciẽtia varietur: vt aliud † i ea fiãt que nõdũ sunt: aliud que iã sũt: aliud q̃ fuerũt. Nõ eñi more nostro ille vel qd futurũ ẽ pspicit/vel qd psens ẽ aspicit: vel qd pteritũ est respicit: sed alio mõ quodã a nrarũ cogitationum consuetudine lõge † alteq̃ diuerso. ¶ Ille qppe ñ ex hoc i illud cogitatõe mutata s oino icõmutabilr videt ita vt illa qdẽ q̃ tpalr fiunt/τ futura nõdũ sint/et psẽtia iã sint/τ pterita iã nõ sint: ipe vo hec oia stabili ac sempitna psentia cõprehẽdat: nec alir ocul/alr mẽte: nõ eñi ex aio cõstat et corpe. Nec alir nũc/τ alir ãtea τ alr postea: qm nõ sicut nostra: ita eiꝰ quoq̃ sciẽtia triũ tempoꝝ: psentis videlicet τ pteriti vl futuri varietate mutatur: apud quẽ nõ est immutatio/nec momẽti obumbratio. Neq̃ eñi eiꝰ itẽtio de cogitatione i cogitationẽ trãsit: i cuiꝰ incorporeo cõtuitu simul adsũt cũcta q̃ nouit. Qm tpa ita nouit nullis suis tpalibꝰ notionibꝰ: quẽadmodũ tpalia mouet nullis suis tpalibus motibus. Ibi ergo vidit bonũ esse qd fecit/vbi bonũ esse vidit vt faceret. Nec q factum vidit/sciẽtiã duplicauit: vel ex aliqua parte auxit tanq̃ minoris sciẽtie fuerit priusq̃ faceret quod videret: qui tã pfecte nõ operaret/nisi tã pfecta sciẽtia cui nihil

¶ Uicesimaprima veritas/q cũ dicit scriptura: vidit deꝰ qd eẽt bonũ i factõibꝰ primaꝝ creaturarũ: tũc docet bonũ/nõ discit. Et plato qdẽ vt dicit augꝰ/plꝰ ausus fuit dicere elatũ .s. fuisse deũ gaudio mũdi vniuersitate pfecta Nõ diẽ aug. q plato ita desipiebat vt putaret deũ a nouitate sui opis factũ beatiorẽ: s ostẽdere voluit artifici placuisse iã factũ qd placuerat i arte faciẽdũ

Uicesimaprima veritas.

Plato in Timeo

Ar. † in ea fiat.

Ar. † lateq̃

¶ Uicesimasecda veritas/q deꝰ futura/pterita/psẽtia: stabili ac sẽpiterna psentia cõphẽdat: Quius ipa pterita iã nõ sint: τ psẽtia iã sint τ futura nõdũ sint Ex q dicto accipiũt antiq doctores/q deꝰ cognoscit oia futura: eo q oĩa tpa sint eternitati psẽtia: sic circulꝰ ex oi pte eq̃liter appropinqt cẽtro. Moderni tñ cõit hoc nõ ponũt: q illa q̃ nõ sũt sic futura nullo mõ alicubi esse psẽtia pñt.

Uicesimasecũda veritas

Jaco.i.c.

B

ex eiꝰ opibꝰ adderet. Quapropt̃ ſi tm̃modo nobis inſinuãdũ eſſet q̃s fecerit lucẽ: ſuffice ret dicere: fecit deꝰ lucẽ. Si aũt nõ ſolũ q̃s fe cerit/ verũetiã ꝑ q̃d fecerit: ſat̃ eẽt ita enũci
Gen.i.a. ari: Et dixit deꝰ fiat lux: et facta ẽ lux: vt nõ tm̃ deũ/ ſʒ etiã ꝑ verbũ lucẽ feciſſe noſſemꝰ. Quia ṽo tria q̃dã maxime ſciẽda d̃ creatu ra nobis oportuit intimari: q̃s eaʒ fecerit/ ꝑ q̃d fecerit/ q̃re fecerit: deꝰ dixit inq̃t: fiat lux: ⁊ facta ẽ lux/ ⁊ vidit deꝰ lucẽ q2 bona ẽ. Si g̃ querimꝰ/ q̃s fecerit: deꝰ ẽ. Si ꝑ q̃d fecerit: di xit fiat/ et facta ẽ. Si q̃re fecerit: q2 bona eſt.

Uicesimatertia veritas ❡ Nec auctor ẽ excellẽti or deo: nec ars efficacior dei verbo: nec cã melior q̃ʒ vt bonũ crearet̃ a bono d̃o
Plato in Timeo Hãc etiã plato cauſã cõdẽ di mũdũ iuſtiſſimã dicit: vt a bono deo bona opa fi erent: ſiue iſta legerit: ſiue ab his q̃ legerãt forte cog nouerit: ſiue acerrimo ige
Roma.i.c. nio inuiſibilia dei ꝑ ea q̃ fa cta ſũt intellecta cõſpexe rit: ſiue ab his q̃ ita cõſpe xerãt et ipſe didicerit.

¶ Uicesimatertia veritas: q̃ cauſa q̃re deus cõdidit mundũ/ melior nõ poteſt reddi/ q̃ʒ vt bonum crearet̃ a bono. Ubi inducit platonẽ dicentẽ/ q̃ iuſtiſſima cauſa cõdẽdi mũdũ fuit: vt a bono deo bona opa fierẽt. Intelligendũ tn̄ q̃ ipſe Augꝰ tãgit q̃drupli cẽ viã ꝑ quã Plato potuit deuenire in iſtarũ noticiã veritatũ: aut q̃ iſta inq̃t legerit: aut quia ab his q̃ iſta legerũt didicerit: aut ab ill̃ q̃ ita ↄſpexerũt ha buerit: ſiue acerrimo ingenio ꝑ ea q̃ facta ſũt iſta intelle xit. Et iſte ſunt quattuor vie ꝑ quas ꝓhi potuerũt veni re in noticiã eorũ q̃ ſunt fidei chriſtiane. Sʒ ex iſt̃ dict̃ accipiũt̃ duo apparẽtia argumẽta. Primũ ẽ/ q̃ mali vl̃ boni angeli q̃dã reuelauerunt ꝓhis: q2 tertiũ mẽbrũ nõ põt intelligi niſi de ill̃: q2 nulli potuerũt cõſpicere mũdi creationẽ q̃ eã iſtis platonic̃ reuelaret niſi iſti. Scd̃ʒ ar gumẽtũ/ q̃ ĩ noticiã creatõis mũdi ſic̃ poſuit eã plato ꝑt q̃s naturalit̃ deuenire: q2 ad hoc ꝓcedit q̃rtũ mẽbrũ.

❡ De his quibꝰ in vniuerſitate rerũ a bono creatore bene conditarũ quedã diſplicẽt: et putãt nõnullam eſſe naturam malam. Ca. XXII.

A Hanc tm̄ cauſã/ id ẽ ad bona creanda dicit bonitatẽ dei. Hanc inquã cau ſã tã iuſtã atq̃ idoneã: q̃ diligenter ↄſiderata ⁊ pie cogitata/ oẽs ↄtrouerſias q̃rẽtiũ mũdi originẽ termiat: q̃dã heretici nõ viderũt: q2 egenã carnis huiꝰ fragilẽq̃ mortalitatẽ/ iã de iuſto ſupplicio veniẽtẽ: dũ ei nõ ↄueniũt plurima offendũt: ſic̃ ignis aut frigꝰ/ aut fera beſtia/ aut q̃d hmõi. Nec attẽ dũt/ q̃ʒ vel ĩ ſuis locis naturiſq̃ vigeãt/ pulchroq̃ ordine diſponant̃: quãtũq̃ vniuerſitati rerũ ꝓ ſuis portionibꝰ decoris tanq̃ʒ in cõem rẽpublicã ↄferãt: vel nobiſipſis ſi eis ↄgruẽter atq̃ ſciẽter vtamur cõmoditat̃ at tribuãt: ita vt venena ipſa q̃ ꝑ incõueniẽtiã ꝑniacioſa ſũt ↄueniẽter adhibita/ in ſalubria medicamẽta vertant̃: q̃ʒq̃ʒ a ↄtrario etiã hec quibꝰ delectant̃/ ſicut cibꝰ ⁊ potus: ⁊ iſta lux ĩmoderato et ĩportuno vſu noxia ſentiant̃.
B Ubi nos admonet diuina ꝓuidẽtia: nõ res inſipiẽter vituperare/ ſʒ vtilitatẽ rex̃ diligẽter inq̃rere: ⁊ vbi nr̃m ingeniũ vl̃ infirmitas de ficit/ ita credere occultã: ſicut erãt q̃daʒ que vix potuimꝰ inuenire: q2 ⁊ ipſa vtilitatis oc cultatio aut hũilitatis exercitatio ẽ/ aut ela tionis attritio: cũ oĩno natura nulla ſit ma lũ: nomẽq̃ hoc nõ ſit niſi ꝓuationis boni: ſʒ a terrenis vſq̃ ad celeſtia/ ⁊ a viſibilibꝰ vſq̃ ad inuiſibilia ſunt alijs bonis alia bona me liora: ad hoc inequalia vt eſſent omnia.

❡ Deꝰ autẽ ita ẽ artifex ma gnꝰ in magnis: vt minor nõ ſit in ꝑuis: q̃ ꝑua nõ ſua grã ditate: nã nulla ẽ/ ſed artifi cis ſapiẽtia metiẽda ſunt: ſi cut ĩ ſpecie viſibilis hoĩs/ ſi vnũ radat̃ ſupciliuʒ: q̃ʒ ꝓpe modũ nihil corpi/ et q̃ʒ mul tũ detrahit̃ pulchritudini: qm̄ nõ mole ↄſtat/ ſed pari litate ac dimẽſione mẽbro rũ. Nec ſane multũ mirãdũ eſt: q̃ hi q̃ nõnullã malã pu tãt eſſe naturã ſuo quodam ↄtrario exortã ꝓpagatamq̃ Uicesimaquarta veritas.

¶ Uicesimaq̃rta veritas/ q̃ deꝰ eſt ita magnus artifex ĩ magnis: vt nõ ſit minor ĩ ꝑuis: q̃ ꝑua nõ ſua grãditate q̃ nulla ẽ: ſʒ artificis ſapientia metienda ſũt: ſicut cũ ſupciliuʒ radit̃ hoĩ: q2 nil ꝑemit̃ corpi/ ſed multũ detrahit̃ pulchritudini que nõ ĩ mole ↄſiſtit/ ſʒ in paritate ac dimenſione membrorũ.

principio: nolũt accipere iſtã cauſã creatio nis rerum: vt bonus deus conderet bona: credẽtes eum potius ad hec mundana mo Al. sedando dando limina rebellantis aduerſum ſe mali extre ma neceſſitate ꝑductũ: ſuãq̃ naturã bonaʒ malo coercẽdo ſuperãdoq̃ miſcuiſſe q̃ʒ tur piſſime pollutã/ ⁊ crudeliſſime captiuatã: ⁊ oppreſſã labore magno vix mũdet ac libe ret: nõ totã tamẽ/ ſed q̃ eius nõ potuerit ab illa inq̃natiõe purgari tegmẽ ac vinculũ fu turũ hoſt̃ victi et incluſi. Sic aũt manichei nõ deſiperẽt vel potius inſanirẽt/ ſi dei natu rã ſicuti eſt incõmutabilẽ atq̃ omĩno incor ruptibilẽ crederẽt: cui nocere nulla res poſ ſit: aĩam ṽo q̃ volũtate mutari ĩ deterius et pctõ corrũpi potuit: atq̃ ita incõmutabilis ṽitatis luce ꝓuari: nõ dei partẽ nec eiꝰ natu re que dei eſt/ ſed ab illo conditã lõge impa rẽ conditori: chriſtiana ſanitate ſentirẽt.

❡ De errore in quo Origenis doctrina inculpatur: Ca. XXIII B

Sed multo eſt mirãdũ ampliꝰ/ q̃ etiã quidã q̃ vnũ nobiſcũ credũt oĩm re rũ eſſe ꝑncipiũ: nullãq̃ naturã q̃ nõ eſt qd̃ deus ẽ: niſi ab illo ↄditore eſſe nõ poſ ſe: noluerũt tn̄ iſtã cauſã fabricãdi mũdi tã bonã ac ſimplicẽ bn̄ ac ſimplicit̃ credere: vt deus bonꝰ conderet bona: ⁊ eſſent poſt deũ que nõ eſſent qd̃ eſt deus: bona tn̄ que non faceret niſi bonꝰ deus. Sed aĩas dicunt nõ quideʒ ꝑtes dei/ ſed factas a deo/ peccaſſe a deo cõditore recedendo: ⁊ diuerſis ꝓgreſſi bus ꝑ diuerſitate peccatorũ a celis vſq̃ ad terras

terras/diuersa corpa q̄si vincula meruisse.
¶ Et hunc esse mund ū
dū/eamq̧ causam mū/
di fuisse faciendi:nō vt
conderenꝭ bona/sed vt
B mala cohiberētur. Hic
Origenes iure culpaꝭ.
In libris eīn quos ap/
pellat periarchon: id ē
ō principijs:hoc sensit:
hoc scripsit. Ubi plus
q̄ dici pōt/miror homi
nē in ecclesiasticis litte
ris tā doctū et exercita/
tum:nō attendisse/pri/
mū q̄ hoc esset cōtrari/
um scripturę huius tan
tę auctoritatis intenti/
oni:quę p oīa opa dei subiungēs: Et vidit
deus q2 bonū est:completisq̧ oīnibus infe
Gen.i.d. rens: Et vidit deus oīa quę fecit:et ecce bo
na valde: nullā aliā causam faciendi mūdi
intelligi voluit:nisi vt bona fierent a bono
deo. Ubi si nemo peccasset/tm̄modo natu/
ris bonis esset mūdus ornatus ꝛ plenus. Et
q2 peccatū est:nō ideo cuncta sunt impleta
peccatis:cū bonorū longe maior numerus
in cęlestibus suę naturę ordinē seruet. Nec
mala voluntas:quia naturę ordinē seruare
noluit:ideo iusti dei leges oīnia bene ordi/
nātis effugit. Quoniā sicut pictura cū colo
re nigro loco suo posita:ita vniuersitas reꝝ
si quis possit intueri/etiā cum peccatoribus
pulchra ē:q̄uis per seipsos cōsideratos sua
deformitas turpet. Deide videre debuit ori
genes/et quicūq̧ ista sapiunt:si hęc opinio
vera esset:mūdū ideo factū vt animę p me/
ritis peccatoꝝ suoꝝ tanq̄ ergastula quibus
pęnaliter includerenꝭ/corpa acciperēt:supe
riora ꝛ leuiora quę min⁹/ inferiora vō ꝛ gra
uiora quę amplius peccauerūt: dęmones/
quib⁹ deterius nihil ē/terrena corpa:qb⁹ in/
ferius ꝛ grauius nihil est:potius q̄ homies
etiā bonos/potius etiā q̄ malos habere de
C buisse. Nūc vō vt intelligeremus animarū
merita nō qualitatibus corporū esse pēsan/
da:aereū possidet pessimus dęmon: homo
autē ꝛ nūc licet malis longe minoris initio
nisq̧ malicię/ꝛ certe ante peccatū tamē lute
um corpus accepit. Quid autē stultius di/
ci potest q̄ istuz solē vt in vno mūdo vnus
esset:nō decori pulchritudinū/ vel etiā salu
ti rerū corporaliū consuluisse artificē deuz:
sed hoc potius euenisse:q2 vna aīa sic pecca
uerat/vt tali corpe mereretꝭ includi? Ac per
hoc si contigisset:vt nō vna sed duę:immo
non duę sed decē/vel centū/silr̄ equaliterq̧
peccassent:centū soles haberet hic mūdus.

Uicesimaqn/ta veritas

Error: origenis in periarchon

¶ Uicesimaquinta ve/ritas/ q̧ error fuit ali/quorū ideo mundū fu/isse factum: nō vt bona conderenꝭ:sed vt mala cohiberētur. Et hic ait Aug⁹ origenes iure cul/patur. In libris eīn q̄s appellat periarchon:id est de p̄ncipijs: hoc sen/sit/ hoc scripsit. Uā pl⁹ q̄ dici potest/ dicit Au/gustinus miror homi/nem in ecclesiasticis lit/teris tam doctū ꝛ exer/citatum/non attendisse hoc esse sacre scripture contrariū:quę dicit per omnia dei opera: vidit deus q̧ esset bonum.

Quod vt nō fieret/nō opificis puisione mi
rabili ad rerū corporaliū salutē decoremq̧
cōsultū est: sed contigit potius tāta vnius
animę pgressione peccātis:vt sola corp⁹ta/
le mereretꝭ. Nō plane animarū/de quib⁹ ne/
sciunt quid loquātur:sed eorū ipsoꝝ qui ta
lia sapiunt:multū longe a veritate et meri/
to est coercēda pgressio. Hęc ergo tria quę D
superius cōmendaui:cum in vnaquaq̧ cre/
atura requirātur:quis eā fecerit/ p quid fe/
cerit/quare fecerit:vt respondeatꝭ deus p su
um verbū:quia bona est:vtrum altitudine
mystica nobis ipsa trinitas intimetꝭ:hoc est
pater ꝛ filius et spūssanctus: an aliquid oc/
currat quod hoc loco scripturarū id accipi/
endū esse perhibeat:multi sermonis est quę
stio:nec oīnia vno volumie vt explicemus
vrgendum est.

¶ De trinitate diuina: quę per om
nia opa sua significatiōis suę spar/
sit indicia. Capitulum. XXIIII

CRedimus ꝛ tenemus/et fideliter p̄/ A
dicamus/ q̧ pater genuerit verbū:
hoc est sapientiā: p quaz facta sunt
oīa: vnigenitū filiū/ vnus vnū/ coęternus
coęternū:summe bonus ęqualiter bonum:
ꝛ q̧ spūssanctus simul et patris ꝛ filij sit spi/
ritus:ꝛ ipse consubstantialis ꝛ coętern⁹ am
bobus. ¶ Atq̧ hoc to/
tum ꝛ trinitas sit ppter
proprietatem persona/
rum:ꝛ vnus deus ppter
inseparabilē† diuinita/
tem:sicut vnus oīnipo/
tens ppter inseparabilē
omnipotentiā:ita tamē
vt etiam cū de singulis
quęritur:vnusquisq̧ eo
rum et deus et omnipo
tens esse respondeatur:
Cum vō de omnibus si
mul:nō tres dij vel tres
omnipotētes/ sed vnus
deus omnipotens:tan/
ta ibi est in tribus inse/
parabil' vnitas: quę sic
se voluit p̄dicari. Utrū
autē boni patris/et bo/
ni filij: spūssanct⁹/ quia
cōmunis ambobus est:
recte bonitas dici pos/
sit amborū:non audeo
temerariam precipitare
sententiā: verūtamen amborū eum dicere
sanctitatē facilius ausus fuero:nō amborū
quasi qualitatē/sed ipsam quoq̧ substanti/
am/ꝛ tertiā in trinitate personā. Ad hoc eīn
me pbabilius ducit:q̧ cū sit ꝛ pater spūs/et
B

¶ Uicesimasexta veri/tas/q̧ pater et filius ꝛ spiritussanctus:hoc to/tum et trinitas est ꝛ p/sonarum ppietas est/ et vnus deus/ propter inseparabilitatem di/uinitatis:et licet sit cer/tum filium dei esse sa/pientiam patris:tamē vtrum eo modo spiri/tussanctus sit bonitas patris et filij :non au/deo inquit temerariaz precipitare sententiaz. Sed oritur dubiū: vn/de habuit ortū ista dif/ficultas aug⁹. Dicitur q̧ filius dicitur sapien/tia dei patris:nō q̧ sa/pientia sit ei ppria sed appropriata:ꝛ quia bo/nitas appropriatꝭ spiri/tuisancto/sicut sapien/tia filio: ideo videtꝭ spi/ritussanct⁹ bonitas pa/tris:quia tamen nō in/uenitur ita expressum i diuina scriptura: nolu/it btūs augustinus pre/cipitare sententiam.

Uicesimasex/ta veritas.

Als† vnitatē.

filius spūs: ⁊ pater sanctus/ ⁊ filius sanctus: ꝓprie tamē ipse vocatur spūssanctus/ tanꝗ̄ sanctitas substātialis ⁊ cōsubstantialis am boꝝ. Sed si nihil aliud est bonitas diuīa ꝗ̄ sanctitas: ꝑfecto ⁊ illa diligētia ratiōis est/ nō ꝓsumptionis audacia: vt in opibus dei secreto quodā loquēdi mō/ quo nostra exer ceaṫ intentio: eadē nobis insinuata intelli/ gaṫ trinitas: vnāquamq̄ creaturā quis fece

C rit: ꝑ quid fecerit: ꝓpter quid fecerit. Pater quippe intelligiṫ verbi/ qui dixit vt fiat. Qđ autē illo dicente factū est: ꝓculdubio ꝑ ver bum factū est. In eo vō quod diciṫ: Vidit deus quia bonū est: satis significaṫ deū nul la necessitate/ nulla sue cuiusq̄ vtilitatis in digētia/ sed sola bonitate fecisse qđ factū ē: id est q꞉ ęqualiter bonū: ⁊ ꝙ spūssanctus si mul ⁊ patris ⁊ filij bonū ē. Quod ideo post eaq̄ factū est diciṫ: vt res que facta est ꝯgru ere bonitati ꝓpṫ quā facta est indiceṫ. Quę bonitas si spūssanctus recte intelligiṫ: vni/ uersa nobis trinitas in suis opibus intimaṫ Inde est ciuitatis sanctę/ quę in sanctis an gelis sursum est: ⁊ origo ⁊ informatio/ ⁊ bea

Vicesimaseptima veritas. titudo. ¶ Nā si queraṫ vnde sit: deus eam cō didit. Si vnde sit sapi/ ens: a deo illuminatur. Si vñ sit felix: deo frui tur: subsistēs modifica/ tur: cōtemplās illustra tur: inhęrēs iocundaṫ: est: videt: amat: in ęter nitate dei viget: in ve ritate dei lucet: in boni tate dei gaudet.

¶ Vicesimaseptima veritas/ ꝙ si queraṫ de ciuitate sanctorū angelorū vnde sit/ deus eā condidit: si vnde sit sapiēs/ a deo illustraṫ: si vñ sit felix/ deo fruiṫ. Ex quo dicto accipiunṫ duo documēta theologica vel argumenta. Primum est/ ꝙ felicitas consistit in actu fruitionis: quia ad questionē ḋ beatitudine/ respōdetur ꝙ deo fruitur. Secundum documentum/ ꝙ eorum felicitas nō videtur consistere in actu contemplationis: quia iste pertinet ad sapientiam. Hic autē Aug° distinguit questionē de felicitate contra questionē de sapientia: et sic non coincidunt.

¶ De tripertita toti° philosophię disciplina. Capitulum. XXV.

Vicesima octaua veritas.

A Quantū itelligi datur: hinc phi losophi sapien tię disciplinam triperti tam esse voluerunt: im mo vō tripertitam esse animaduertere potue runt. Neq̄ eñ ipsi insti/ tuerunt vt ita esset/ sed ita esse potius inuene runt: cuius vna pars ap pellareṫ physica/ altera logica/ ṫtia ethica. qua rum nomina latina iam multoꝝ litteris frequen tata sunt: vt naturaľ/ ra tionalis/ moralisq̄ voca rētur: quas etiā in octa/ uo libro breuiter pstrin/ ximus: Non ꝙ sit conse quens/ vt isti in his tri/ bus aliquid ſm deuȝ de trinitate cogitauerint. Quāuis Plato primus istā distributionē repe/ perisse ⁊ cōmendasse di/ catur: cui neq̄ naturarū omniū auctor: nisi deus visus est: neq̄ intelligē/ tię dator: neq̄ amoris/ quo bene beateq̄ viua/

¶ Vicesimaoctaua veritas/ ꝙ philosophi tripertitā sapientie disciplinam inuenerūt: scȝ physicam/ logicam/ et ethicam. Istis autē tribus ſm ipsum Aug°. respondēt tria que inueniuntur in quolibet artifice: scȝ natura/ doctrina/ et vsus. Natura autem inquit ingenio/ doctrina scientia/ vsus fructu diiudicandus est. Et sequiṫ: naturalis doctrina propter naturam: rationalis auteȝ ꝓpter doctrinam: moralis vō ꝓpṫ vsuȝ. Intelligendū est ꝙ adiungit declarando qđ intelligat ꝑ frui ⁊ vti: ꝙ frui dicimur illis rebus que nos delectant propter se/ ⁊ nō ad aliud referunṫ: vti aūt dicimur illa re quā ꝓpter aliā ꝗrimus.

¶ Hic Augustinus dicit: ꝙ Plato primo adinuenit distributionem philosophie in rationalem naturalem et moralem: sed in quo libro non assignat: neq̄ satis constat.

tur inspirator. Sed certe cū de natura rerū/ B ⁊ de ratiōe indagādę veritatis/ et de fine bo ni ad quē cuncta quę agimus referre debe/ mus/ diuersi diuersa sentiāt: in his tamē tri bus magnis et generalib° quęstionibus/ ois eorū versatur intentio: Ita vt cum in vna/ quaq̄ earuȝ quid quisq̄ sectetur multiplex sit discrepantia opinionū: esse tamē aliquā naturę causam/ scientię formā/ vitę summā nemo cunctetur. Tria eñ sunt que in vno/ quoq̄ homine artifice spectātur vt aliquid efficiat: natura/ doctrina/ vsus. Natura in/ genio/ doctrina scientia/ vsus fructu diiudi candus est. Nec ignoro ꝙ ꝓprie fructus fru entis/ vsus vō vtentis sit: atq̄ hoc interesse videatur: ꝙ ea re frui dicimur/ quę nos non ad aliud referenda per seipsam delectat: vti vō ea re quā ꝓpter aliud quęrimus: vnde tē poralibus magis vtendū est ꝗ̄ fruendū: vt frui mereamur ęternis: Nō sicut peruersi qui frui volunt nūmo/ vti autē deo: qm̄ nō nū mū propter deū impendūt/ sed deum ꝓpter nummuȝ colunt. Verūtamen eo loquendi modo/ quē plus obtinuit consuetudo/ ⁊ fru ctibus vtimur/ ⁊ vsibus fruimur. Nā et fru/ ctus iam ꝓprie dicūtur agroꝝ: quibus vti/ q̄ omnes tēporaliter vtimur. Hoc itaq̄ mo/ re vsum dixerim in his tribus quę in homi/ ne spectanda cōmonui: quę sunt natura/ do ctrina/ vsus. Ex his ꝓpter obtinendā beatā C vitē: tripertita (vt dixi) a philosophis inuē/ ta est disciplina: naturalis ꝓpter naturā: ra/ tionalis ꝓpter doctrinam: moralis propter vsum. Si ergo natura nostra esset a nobis: ꝑfecto et nostrā nos genuissemus sapienti/ am: nec eā ex doctrina: id est aliunde discen do ꝑcipere curaremus: ⁊ noster amor a no/ bis ꝓfect°/ et ad nos relat°/ ad btē viuendū sufficeret: nec bono alio ꝗ̄ frueręṫ vllo indi geret: Nūc vō q꞉ natura nostra vt eēt/ deuȝ habet auctorē: ꝓculdubio vt vera sapiam° ipm̄ debem° habere doctorē: ipm̄ etiā vt be ati simus/ suauitatis intimę largitorē.

li. 1. de doc. christia. c. 4.

¶ De imagine summe trinitatis que ſm quendā modū in natura eſt nec dū beatificati hominis. Ca. XXVI

A Et nos qđē in nobis tāetſi nō equalē/immo valde longeqꝫ diſtantem/ necqꝫ coeternā: ꝛ quo breuius totuꝫ dicit/ nō eiuſdē ſubſtātie cuius eſt deus: tamen qꝛ deo nihil ſit in rebus ab eo factis natura ꝓpius: imaginē dei/ hoc eſt ſumme illius trinitatis agnoſcim⁹/ ad hoc reformatione ꝑficiēdā: vt ſit etiā ſilitudine ꝓxima. Nā ꝛ ſumus/ ꝛ nos eſſe nouimus: et noſtrū eē ac noſſe diligim⁹. In his autē tribus que dixi: nulla nos falſitas veriſilis turbat. Non eñ ea ſicut illa q̄ foris ſunt vllo ſenſu corporis tāgimus: velut colores videndo/ ſonos audiendo/ odores olfaciendo/ ſapores guſtādo/ dura ꝛ mollia cōtrectādo ſentimus: quorū ſenſibiliū etiā imagines eis ſimillimas nec iā corporeas cogitatiōe verſam⁹/ memoria tenemus: ꝛ ꝑ ipſas in iſtoꝝ deſideria cōcitamur: ſed ſine vlla phantaſiarū vel phantaſmatū imaginatione ludificatoria/ me eſſe/

B me idqꝫ noſſe ꝛ amare certiſſimū eſt. Nulla in his veris academicorū argumēta formido dicentiū: Quid ſi falleris? Si eñ fallor: ſum: Nā qui nō eſt/ vtiqꝫ nec falli poteſt: ac ꝑ hoc ſum ſi fallor. Quia ergo ſum q̄ fallor: quō eſſe me fallor: quādo certū eſt me eſſe ſi fallor? Quia igitur eſſem qui fallerer: etiā ſi fallar: ꝓculdubio in eo ꝙ me noui eſſe/ non fallor: Cōſequēs eſt autē: vt etiā in eo ꝙ me noui noſſe nō fallar. Sicut eñ noui me eſſe ita noui etiā hoc ipſuꝫ noſſe me. Eaqꝫ duo cū amo/ eundē ꝙ̄ amorē quiddā tertiū nec imparis eſtimationis eis quas noui reb⁹ adiūgo. Neqꝫ eñ fallor amare me: cū in his q̄ amo nō fallar: ꝙ̄ etſi illa falſa eſſent: falſa me amare verū eſſet. Nā quo pacto recte reprehēderer/ ꝛ recte ꝓhiberer ab amore falſorū: ſi me illa amare falſū eſſet? Cū vō et illa vera atqꝫ certa ſint: qs dubitet ꝙ eorū que amātur: ꝛ ipſe amor verus ꝛ certus eſt? Tā porro nemo eſt qui eſſe ſe nolit: ꝙ̄ nemo eſt qui nō beatus eſſe velit: Quō eñ poteſt beatus eſſe ſi nihil ſit.

¶ De eſſentia et ſcientia et vtriuſqꝫ amore. Capitulum. XXVII

A Ita vō vi quadā naturali ipſum eſſe iocundū eſt: vt nō ob aliud ꝛ hi q̄ miſeri ſūt nolint interire. Et cū ſe miſeros eē ſentiant: non ſe ipſos de reb⁹/ ſed miſeriā ſuam potius auferri velint. Illis etiam qui et ſibi miſerrimi apparent/ ꝛ plane ſunt: ꝛ nō ſolum a ſapientibus quoniā ſtulti/ verumetiā ab his qui ſe beatos putant/ miſeri iudicantur: quia paupeꝛes atqꝫ mendici ſunt: ſi quis imortalitatē daret: qua nec ipſa miſeria moreref: ꝓpoſito ſibi ꝙ ſi in eadē miſeria ſemper eſſe nollent: nulli et nuſꝙ̄ eſſent futuri: ſed omni modo perituri: ꝓfecto exultarent leticia: et ſic ſemꝑ eligerent eſſe ꝙ̄ omnino non eſſe. Huius rei teſtis eſt notiſſimus ſenſus eorum. Unde eñ mori metuunt/ et malunt in illa erumna viuere ꝙ̄ eā morte finire: niſi quia ſatl apparet ꝙ̄ refugiat natura nō eē. Atqꝫ ideo cū ſe nouerint eē morituros: pro magno bñficio ſibi hāc impēdi miſericordiā deſiderāt: vt aliquāto ꝓductius in eadeꝫ miſeria viuant tardiuſqꝫ moriant. Proculdubio ergo indicant immortalitatē/ ſaltem talē que nō habeat finē mendicitatis/ quāta gratulatione ſuſciperēt. Quid aialia oĩa etiam irrationalia quibus datum nō eſt iſta cogitare: ab immenſis draconibus vſqꝫ ad exiguos vermiculos? Nōne ſe eē velle: atqꝫ ob hoc interituꝫ fugere omnibus quibus ꝑſſit motib⁹ idicāt? Quid arbuſta oĩeſqꝫ frutices/ quibus nullus ē ſenſus ad vitandam manifeſta motione perniciē: Nōne vt i auras tutū culminis germen emittant/ aliud terre radices affigunt: q̄ alimentuꝫ trahant: atqꝫ ita ſuuꝫ quodāmodo eē conſeruent. Ipſa poſtremo corpa quibus nō ſolū ſenſus ſed nec vlla ſaltē ſeminalis eſt vita: ita tamē vel exiliunt i ſuperna/ vel in ima deſcēdūt:

Uiceſimanona veritas

¶ Uiceſimanona veritas/ ꝙ ita naturaliter ipm̄ eſſe iocūdū ē vt miſeri magis vellē eſſe cuꝫ ſua miſeria ꝙ̄ nō eē. Intelligēdū tñ/ ꝙ hic allegaf beatus aug⁹ cōmuniter ꝓ miſeria inferni: ad declarandum ꝙ illi magis volunt ſic eſſe: tamen eius textus eſt ad oppoſitū: qꝛ. ſ. loquif de miſeris q̄ ſunt in hoc mūdo: tū qꝛ dicit hic b. Aug⁹ ad ꝓbanduꝫ ꝙ miſeri malūt i erūna viuere ꝙ̄ eā morte finire: ꝛ tñ i iferno nō ē mors finiēs erūnā: tū qꝛ dat aliud ſignū: qꝛ quanto in miſeriis exiſtētib⁹ ꝓlongaf vita: tanto ſibi reputant ad bñficiū: qđ nō pōt itelligi niſi i hac vita. Sed intelligēdū ē/ ꝙ ꝙ̄tū ad penā eternaꝫ inferni: de qua eſt maior difficultas: illos magis appetere nō eē ꝙ̄ ſic eſſe: hoc poteſt intelligi quattuor modis: Aut ſm naturalem inclinationem: et ſic oīs natura appetit eſſe/ vt oppoſitum nō poſſit appetere nō eſſe ꝙ̄ eſſe: quod declarat hic beatus Aug⁹ tam in animalibus ꝙ̄ in plātis. Secundo mō ſm paſſionis incitatiōnē: quemadmodum homo iratus interficiat ſe vel amicū repētino impulſu: ꝛ iſto mō ꝓpter vehementiam paſſiōis ꝛ triſticie vellent magis nō eſſe: ſicut hō q̄ nimis affligitur deſiderat mori: et ſm hunc modū verificatur illud dictū: Deſiderabunt mortem: ꝛ effugiet mors ab eis. Apoc. 9. b

C

Tertio modo ſm rectā rationē aſpiciēdo ad penaꝫ ſolā: et ita ſi eligerent ſm rectā rationē: quā tñ electiōꝫ de facto nō habēt: tūc magis vellēt ſic eē ꝙ̄ nō eſſe: quia bonū iuſticie cuilibet ſm rectā rationē appetēdū eſt: illud aūt quod ptinet ad talem penā eſt bonū ꝛ decor iuſticie: vnde quilibet bonus gaudet ꝙ iuſte puniatur. Quarto ſm rectam rationem aſpiciendo ad malum culpe quā habent in iſta obſtinatione qua ſemper deū blaſphemāt: ꝛ ſic ſi ſequerenf iudiciū recte ratiōis: plus vellēt nō eſſe aut annihilari ꝙ̄ incidere i diuinā offenſā: ſicut oñdit Anſelmus i libro cur deus hō. Et ad illud pōt referri dictuꝫ chriſti: Bonū eēt ei ſi nat⁹ nō fuiſſet hō ille. Mat. 26. b.

D

vel librant in medijs/vt essentiã suã vbi ſm
C naturã pñt eẽ custodiant. Jã vo nosse quan
tum ametur: q̃q̃ falli nolit humana natu/
ra: vel hinc intelligi potest: q lamentari q̃s/
q̃ sana mente mauult/q̃ letari in amentia.
Que vis magna atq̃ mirabilis mortalib⁹/
pter hoies animãtib⁹ nulla ẽ: licet eoꝝ q̃bus
dã ad istã lucẽ cõtuẽdã: multo q̃ nobis sit
acrior sensus oculoꝝ: ſ lucẽ illã incorporeã
cõtingere nequeũt q̃ mẽs nostra q̃dãmodo
radiat: vt de his oĩb⁹ recte iudicare possi
mus. Nã inq̃tũ eã capim⁹/intantũ id possu
D mus. Uerũtamẽ inest sensib⁹ irrõnaliũ aiali
um etsi sciẽtia nullo mõ: at certe q̃dã sciẽtie
siſitudo: cetera aũt rerũ corporaliũ nõ quia
sentiũt sed q2 sentiunt/sensibilia nũcupata
sunt. Quoꝝ in arbustis hoc siſe est sensib⁹ q
alunt ꝛ gignunt. Uerũtñ ꝛ hec oia corpora
lia latẽtes in natura cãs habẽt: sed formas
suas varias quib⁹ mundi huius visibil' stru
ctura formosa est/sentiẽdas sensib⁹ pbẽt: vt
p eo quod nosse non pñt: quasi innotescere
velle videant. Sed nos ea sensu corpis ita
capim⁹: vt de his nõ sensu corpis iudicem⁹.

Tricesima veritas. ¶ Habem⁹ eñ aliũ in/
teriorẽ hois sensũ isto
lõge prestantiorẽ: quo
iusta ꝛ iniusta sentim⁹:
iusta per intelligibilẽ
speciẽ: iniusta p eius
priuationẽ. Ad huius
sensus officiũ nõ acies
pupille/nõ foramẽ au/
ricule nõ spiramẽ nari
um/nõ gustus fauciũ/
nõ vllus corporeus ta
ctus accedit. Jbi me ꝛ
eẽ/ꝛ hoc nosse cert⁹ sũ:
et hoc amo: atq̃ ama/
re me siſr certus sum.

¶ Tricesima veritas/q̃ q̃rum ad interiorem ho minis sensũ: qui scilicet est intellectus/iusta senti mus per intelligibilẽ spe ciem: iniusta per eius pri uationem. Ex quo dicto accipiũtur duo argumẽ/ ta circa speculationẽ no/ stram. Primũ est/q̃ est dare speciem intelligibi/ lem in intellectu distin/ ctam ab actu intelligen/ di: quod aliqui negant: quia si species intelligibi lis hic esset actus/tunc es set falsum q̃ intelligeren tur iniusta per talis spe/ ciei priuationem: cuꝫ per priuationem actus nihil possit intelligi: immo in/ telligitur posito actu priuatiuo. Secundũ argumentũ ẽ q̃ priuatio nõ cognoscit p speciẽ habitus sicut cõmuni/ ter affirmatur/sed per priuationẽ talis speciei argumen tatiue: licet illud sit magis dubium.

¶ An etiã ipsũ amorẽ quo et esse et scire diligim⁹/diligere debeamus: quo magis diuine trinitatis imagini propinquamus. Ca. XXVIII.

A Sed de duobus illis essentia sciꝫ ꝛ no
ticia quantum amentur in nobis/ꝛ
quemadmodũ etiam in ceteris re/
bus que infra sunt: eoꝝ reperiat etsi diffe/
rens/quedã tamẽ siſitudo: quãtum suscepti
hui⁹ operis ratio visa est postulare/satis di/
ximus. De amore autẽ quo amant: vtrũ et
ipse amor amet: nõ dictũ est. Amat aũt. Et
hinc pbam⁹ quo in hominib⁹ qui recti⁹ amã
tur/ipse magis ametur. Neq̃ eñ vir bonus
merito dicit qui scit quod bonũ est/sed qui
diligit. Cur ergo ꝛ in nobisipsis nõ et ipsum
amorẽ nos amare sentim⁹: q̃ amam⁹ q̃cq̃d
boni amam⁹? Est eñ ꝛ amor quo amat qd
amandũ nõ est: ꝛ istũ amorẽ odit in se q̃ illũ
diligit quo id amat quod amãdũ est. Pos/
sunt eñ ambo esse in vno hoie: et hoc bonũ
est homini: vt illo pficiente quo bñ viuim⁹:
iste deficiat quo male viuimus: donec ad p
fectũ sanetur: ꝛ in bonum cõmutetur omne
B quod viuimus. Si eñ pecora essemus: car/
nalem vitã et quod ſm sensum eiusdem est/
amaremus: idq̃ esset sufficiens bonum no/
strũ: et ſm hoc cũ esset nobis bene: nihil ali/
ud quereremus. Jtẽ si arbores essemus: ni/
hil quidẽ sentientes motu amare possemus
veruntamen id quasi appetere videremur:
quo feracius essemus vberiusq̃ fructuose.
Si essem⁹ lapides: aut fluctus/aut ventus/
aut flãma/vel q̃d eiusmodi/sine vllo quidẽ
sensu atq̃ vita: nõ tñ nobis deesset quasi q̃/
dã nostroꝝ locoꝝ atq̃ ordinis appetitus.
¶ Nã velut amores cor
porũ momenta sunt põ
deruꝫ: siue deorsum gra
uitate/siue sursũ leuita/
te nitant: ita eñ corpus
põdere/sicut anim⁹ amo
C re fertur quocũq̃ fertur
Quoniã igitur homines
sum⁹: ad nostri creatoris
imaginẽ creati: cuius ẽ
vera eternitas: eterna ve
ritas: eterna et vera cha
ritas: estq̃ ipse eterna ꝛ
vera ꝛ chara trinitas/ne
q̃ confusa/neq̃ separa/
ta: in his quidem rebus
que infra nos sunt: quo
niam et ipsa nec aliquo
modo essent: nec aliqua
specie continerẽtur: nec
aliquẽ ordinem vel appe
terent vel tenerent: nisi
ab illo facta essent qui
summe est: qui summe
sapiens est: qui sũme bo
nus ẽ: tanq̃ per omnia
que fecit mirabili stabi/
litate currentes: quasi
quedam eius alibi ma/
gis/alibi minus impres/
sa vestigia colligamus:
in nobis aũt ipsis eius imaginẽ cõtuentes:
tanq̃ minor ille euãgelicus fili⁹/ad nosmet
ipsos reuersi surgamus: ꝛ ad illũ redeam⁹ a
quo peccãdo recesseramus. Jbi eẽ nostꝝ nõ
habebit mortẽ: ibi nosse nostrũ nõ habebit

Tricesimaprima veritas ¶ Tricesimaprima ve ritas/q̃ amores corpo rũ momenta sunt põn/ derũ/siue deorsuꝫ gra/ uitate/siue sursum leui tate nitant: ita eñ cor/ pus pondere sicut ani mus amore fert quo/ cunq̃ fert. Ex quo di/ cto accipiunt duo phy sica argumenta. Pri/ mum est/q̃ grauia et leuia actiue se habent ad suũ motũ: q2 dicit/ nitintur ascẽdere siue descendere: nisus autẽ nõ ptinet nisi ad effici/ ens: sicut nec conari ẽ passiui/sed actiui tñ. Secundũ argumentũ q̃ sicut motus animi ſm amorem est actiue ab aĩo: ita i grauibus ꝛ i leuib⁹ ab intrinseco: quia dicit q̃ corpus si/ cut animus fert. Sed oritur dubium: quare cõparat motum amo/ ris motui grauis/cum amor sit velocissimus. Dicit q̃ pter inclina tionẽ intrinsecã quam habet amans ad ama/ tũ/sicut graue ad cen/ trum: et licet graue sit tardum in ascensu/est tamen velocissimum in descensu.

errorē: ibi amare nostrum nō habebit offensam. D Nunc autem ista tria nostra ꝙuis certa teneamus: nec alijs ea credam⁹ testibus/ sed nosipsi p̄sentia sentiam⁹/ atqȝ interiore veracissimo cernam⁹ aspectu: tamē ꝙdiu futura vel vtrū nunꝙ defutura: ꝛ quo si bene quo autē si male agantur peruentura sint: Quoniā per nosipsos nosse non possumus/ alios hinc testes vel querim⁹ vel habemus de quorū fide cur nulla debeat esse dubitatio/ non est iste sed posterior erit diligētius disserēdi locus. In hoc autē libro de ciuitate dei que nō peregrinaꝛ in huius vitę mortalitate/ sed immortalis semꝑ in cęlis est: id est de angelis sanctis deo cohęrētibus: qui nec fuerūt vnꝙ/ nec futuri sunt desertores: inter quos ꝛ illos qui ęternā lucem deserentes/ tenebrę factę sunt: deū primit⁹ diuisisse iam diximus: illo adiuuante quo ꝛ cępimus/ vt possumus explicemus.

¶ De sctōrū angelorū scientia qua trinitatē in ipsa eius deitate nouerūt: qua operū causas prius in operantis arte ꝙ in ipsis operibus artificis intuentur. Capl'm. XXIX.

A Illi quippe angeli sancti nō ꝑ vba sonantia deū discunt/ sed ꝑ ipsam p̄sentiam immutabilis veritatis: hoc est verbū eius vnigenitū. Et ipsum verbū ꝛ patrem ꝛ eorū spiritūsanctū eāqȝ esse inseparabilē trinitatē singulasqȝ in ea ꝑsonas vnam esse substātiam: et tamē om̄es nō tres deos esse/ sed vnū deū ita nouerūt: vt eis magis ista sit nota ꝙ nosipsi nobis cogniti sum⁹. Ipsam ꝙ creaturā melius ibi/ hoc est in sapientia dei tanꝙ in arte qua facta est/ ꝙ in ea ipsa sciunt: ac ꝑ hoc ꝛ seipsos ibi meli⁹ ꝙ in seipsis: Uerūtamē ꝛ in seipsis sciunt: Facta sunt em̄ ꝛ aliud sunt ꝙ ille qui fecit. Ibi ergo tāꝙ in cognitiōe diurna: in seipsis autē tanꝙ in vespertina: sicut supra iā diximus.

B Tricesimasecunda veritas ¶ Multū autē differt vtrum in ea ratiōe cognoscaꝛ aliquid scd̄m quā factū est an in seipso. Sicut aliter sciꝛ rectitudo linearū seu veritas figurarū cum intellecta cōspiciꝛ: aliter cum in puluere scribitur. Et aliꝛ iusticia describiꝛ in v̾itate incōmutabili/ aliꝛ in anima iusti. Gen. i. c. Sic deinde cetera: sicut firmamentū inter aquas supiores ꝛ inferiores/ quod celum vocatum est: sicut deorsum aquarū cōgeries terręqȝ nudatio/ et herbarū institutio atqȝ lignorū: sicut solis ac lunę stellarūqȝ cōditio: sicut ex aqs animaliū/ volucrū. s. atqȝ pisciū beluarūqȝ natantiū: sicut quorūcūqȝ in terra gradientium atqȝ repētiū: et ipsius hoīs qui cūctis in terra reb⁹ excelleret. Omnia hec aliter in verbo dei cognoscūtur ab angelis vbi habent causas rōnesqȝ suas: id est scd̄m quas facta sunt incōmutabiliter ꝑmanentes: aliter in seipsis/ illic clariore/ hic obscuriore cognitione: velut artis atqȝ operꝫ: ꝗ tn̄ opa cū ad ipsi⁹ creatoris laudē venerationēqȝ referuntur: tāꝙ manc lucescit in mētib⁹ ꝯtēplātiū.

¶ Tricesimasecūda veritas/ ꝙ multū differt vtrū in ea ratione cognoscaꝛ aliquid scd̄m quā factum est/ an in seipso. Sicut aliter scitur rectitudo linearum aut veritas figurarum/ cū intellecta conspiciunꝛ: aliter cum in puluere scribunꝛ. Aliter iusticia describiꝛ in veritate incōmutabili ꝛ aliter ī anima iusti. Hic autē loquiꝛ de noticia matutina ꝛ vespertina.

¶ De senarij numeri perfectione: qui prius partiū suarum quantitate completur. Capl'm. XXX.

Hec autē ꝓpter senarij numeri perfectionē eodē die sexies repetito sex dieb⁹ ꝑfecta narranꝛ: non qꝛ deo necessaria fuerit mora tēporꝫ/ ꝗsi ꝗ non potuerit creare oīa simul/ ꝗ deinceps cōgruis motib⁹ ꝑagerēt tēpora: sed qꝛ ꝑ senariū numerum est operꝫ significata ꝑfectio. A Numerus quippe senari⁹ prim⁹ compleꝛ suis partib⁹: id est sexta sui parte ꝛ tertia ꝛ dimidia: quę sunt vnū ꝛ duo ꝛ tria: quę in summā ducta sex fiunt. Partes autē in hac cōsideratione numerorū illę intelligendę sunt/ quę quotę sint dici potest: sicut dimidia/ tertia/ quarta ꝛ deinceps ab aliquo numero denominatę. B Neqȝ em̄ (exempli gratia) quia in nouenario numero quattuor pars aliqua eius est: ideo dici potest quota eius sit: vnū aūt potest/ nam nona eius est: ꝛ tria potest/ nā tertia eius est. Coniunctę vero istę duę partes eius nona. s. atqȝ tertia: id est vnum et tria: longe sunt a tota sūma eius/ qđ est nouem. Itēqȝ in denario ꝗternari⁹ est aliꝗ pars ei⁹ sed quota sit dici nō pōt: vnū aūt potest: nā decima pars eius est: habet et quintā: ꝗ sūt duo: habet ꝛ dimidiā quę sunt quinqȝ: sꝫ hę tres partes ei⁹/ decima ꝛ ꝗnta ꝛ dimidia: id est vnū ꝛ duo ꝛ quinqȝ simul ductę nō complent decē: sunt em̄ octo. Duodenarij vero partes nūeri ī sūmā ductę trāscēdūt eū: habet em̄ duodecimā qđ est vnū: habet sextā quę sunt duo: habet ꝛ ꝗrtā ꝗ sunt tria: habet tertiā ꝗ sunt ꝗttuor: habet ꝛ dimidiā quę sunt sex: vnū aūt ꝛ duo ꝛ tria ꝛ ꝗttuor et sex non duodecim sed ampli⁹: id est sedecim fiunt. C Hoc breuiter cōmēorādū putaui ad cōmendandā senarij numeri ꝑfectionē: qui ꝓmus vt dixi partib⁹ suis in sūmā redactis ip̄e ꝑficitur: in quo ꝑfecit deus opa sua. Unde ratio numeri contemnēda nō est: quę in multis sanctarū scripturarū locis ꝙmagni estimanda sit/ elucet diligēter intuentib⁹. Nec frustra in laudib⁹ dei dictū est: Oīa in mensura ꝛ numero ꝛ pondere disposuisti. Sap. xi. d.

¶ De die septimo in quo plenitudo et requies cõmẽdatur. Ca. XXXI

A In septimo aũt die .i. eodẽ die septies repetito: q̃ nũer⁹ etiã ipse alia rõne pfect⁹ ẽ dei reqes comẽdat: i q̃ p̃mũ sctificatio sonat. Ita de⁹ noluit istũ diẽ i ulł suis opib⁹ sctificare/ s i requie sua q̃ nõ habet vesperã: Neq3 eñ vlla creatura ẽ: vt etiã ipa aliter i dei vbo/ alit̃ i se cognita faciat aliã velut diurnã/ aliã velut vespertinã noticiã. De septenarij porro numeri pfectiõe dici qdẽ plura pñt: s liber iste iã plirus ẽ: ⁊ vereor ne occasiõe cõperta/ sciẽtiolã nostrã leuit̃ magis q̃ vtilit̃ iactare velle videamur. Habẽda ẽ ita q3 rõ moderatõis atq3 grauitatl: ne forte cũ de numero multũ loqmur/ mẽsurã ⁊ põdus negligere iudicemur. B Hoc itaq3 satis sit admonere: q tot⁹ impar p̃im⁹ numer⁹ ternari⁹ est: tot⁹ par q̃ternari⁹: ex qbus duob⁹ septenari⁹ ↄstat. Jõ p vniuerso sępe ponit̃ sicuti ẽ Septies cadet iust⁹ ⁊ resurget .i. quotiẽscunq3 ceciderit nõ pibit. Qd nõ de iniqtatib⁹ s de tribulationib⁹ ad hũilitatẽ pducẽtib⁹ intelligi voluit. Et septies in die laudabo te: qd alibi alio mõ dictũ ẽ: Sp laus eius i ore meo. Et multa hmõi i diuinis auctib⁹ repiunt̃: i qbus septenarius numer⁹ vt diri p cuiusq3 rei vniuersitate poni solet. Propt̃ hoc eodẽ septenario nũero significat̃ spũssctũs: de quo dñs ait: Docebit vos oẽm veritatẽ. Ibi reqes dei: q̃ reqescit̃ i deo. In toto qppe id ẽ i plena pfectiõe reqes: in pte aũt labor. Ideo laboramus q̃diu ex pte scim⁹: s cũ venerit qd pfectũ ẽ/ qd ex pte ẽ euacuabit̃. Hic est q etiã scpturas istas cũ labore rimamur Scti vo angeli ad quoꝝ societatẽ ⁊ ↄgregationẽ i hac peregrinatiõe laboriosissima suspiramus: sicut habẽt pmanẽdi eternitatẽ: ita cognoscẽdi facilitatẽ/ et reqescẽdi fęlicitatem. Sine difficultate quippe nos adiuuant: quoniã spiritalibus motibus puris et liberis nõ laborant.

Marginal references: Gñ. 2. a. — Prouer. 24. b. — Ps. 118. — Ps. 33. a. — Job. 16. c. — 1. Cor. 13. c.

¶ De opinione eoꝝ qui angeloꝝ creationẽ anteriorem volũt esse q̃ mundi. Capitulum. XXXII.

A Nec qs aũt cõtẽdat ⁊ dicat nõ factos angelos eẽ significatos: i eo qd scriptũ ẽ: Fiat lux: ⁊ facta ẽ lux: s quãlibet lucẽ tũc p̃mũ factã eẽ corporeã aut opinet̃ aut doceat: angelos autẽ prius esse factos: nõ tñ añ firmamentũ qd inter aquas ⁊ aquas factũ/ appellatũ ẽ cęlũ: sed añ illud qd dictũ ẽ: In pncipio fecit deus cęlũ ⁊ terrã: atq3 illud qd dictũ est in pncipio: nõ ita dictũ tãq3 p̃mũ hoc factũ sit: cũ añ fecerit angelos: sed q2 oĩa in sapia fecit: qd ẽ verbũ eius: ⁊ ipm scriptura pncipiũ noĩauit: sicut ipse i euãgelio iudęis q̃rẽtibus qs eẽt; respõdit se eẽ pncipiũ: nõ ecõtrario referã ↄtẽtionẽ: maxime q2 hoc me delectat plurimũ: qd etiã i summo exordio scti libri geneseos trinitas cõmendat̃. Cũ eñ ita dr̃: In principio fecit de⁹ cęlũ ⁊ terrã: vt pr̃ fecisse intelligat̃ in filio: sicut attestat̃ psal. vbi legit̃. Q̃ magnificata sũt opa tua dñe: oĩa i sapia fecisti: cõuenicẽtissime paulopost cõmemorat̃ etiã spũssctũs. Cũ eñ dictũ eẽt: q̃lẽ terrã de⁹ p̃mit⁹ fecerit: vel quã molẽ materiã ve futurę ↄstructionis mũdi/ cęli ⁊ t̃rę noie nũcupauerit subiiciẽdo ⁊ addendo: Terra autẽ erat inuisibilis ⁊ incõposita: et tenebrę erãt sup abyssũ: mox vt trinitatis cõmemoratio cõpleret̃: ⁊ spũs inqt dei ferebat̃ sup aquas. C Proinde vt volet vnusq̃sq3 accipiat: quod ita pfundũ ẽ vt ad exercitationẽ legentiũ a fidei regula nõ aberrãtes plures possit generare sentẽtias: dũ tñ angelos sanctos i sublimibus cęli sedibus: nõ qdẽ deo coęternos sed tñ de sua sempiterna ⁊ vera fęlicitate securos ⁊ certos eẽ nemo ambigat. Ad q̃rũ societatẽ ptinere puulos suos dñs docẽs: nõ solũ illud ait: Erunt ęquales angelis dei.

Marginal references: Gñ. 1. a. — Ibidem — Ps. 103. c. — Job. 8. c. — Gñ. 1. a. — Ps. 103. c. — Gñ. 1. a. — Mat. 22. c.

¶ Verũ ipsi q3 angeli q̃ ↄtẽplatiõe fruant̃ ostẽdit vbi ait: Videte ne ↄtẽnatl vnũ ex pusillis istl: dico eñ vob q2 ãgeli eoꝝ sp vidẽt faciẽ patris mei q̃ in cęlis est.

¶ Tricesimatertia veritas/ q scti angeli ↄtẽplatione fruunt̃. Ex q̃ dicto accipiũt̃ duo theologica documẽta vel argumẽta. P̃mũ est/ q obiectũ fruitiõis in patria ẽ act⁹ visiõis diuine/ ⁊ nõ ipsa diuia essentia: q2 dicit q contẽplatione fruunt̃. Secundũ argumentũ/ q in actu fruitionis nõ põt cõsistere felicitas: q2 tũc beatificaret̃ aĩa in aliq̃ creatura: cũ ipsa cõtemplatio sit creata. Intelligẽdũ tñ q ista argumẽta sunt cõtra intẽtionẽ expssã beati Augustini: q2 in ca. xxv. ist⁹ libri ostẽdit ex intentione/ q nullo creato bono est fruendũ. Et ideo cũ dicit hic q sancti angeli fruunt̃ cõtẽplatiõe: verũ est cõtẽplatiõe p̃ma: sicut intellect⁹ intelligit phãtasiãdo ⁊ nõ cõtemplatione sicut obiecto/ sed sicut pambulo tñ.

Marginal: Tricesimatertia veritas. Mat. 18. b.

¶ De duab⁹ angeloꝝ societatib⁹ diuersis atq3 disparib⁹: quę nõ incongrue intelligũtur luci et tenebrarũ nominibus nũcupatę. Ca. XXXIII

A Peccasse aũt qsdã ãgelos: ⁊ in hui⁹ mũdi ima detrusos: q̃ eis velut carcer ẽ vsq3 ad futurã i die iudicij vltimã dãnationẽ/ ap̃ls petr⁹ aptissime ośdit dicẽs: q de⁹ angel̃ peccãtib⁹ nõ pepcit: s carcerib⁹ caliginis iferni detrudẽs tradidit i iudicio puniẽdos reseruari. Int̃ hos q̃ ⁊ illos deũ vel p̃sciẽtia vł ope diuisisse qs dubitet: illosq3 lucẽ merito appellari qs ↄ̃dicat. Q̃ñqdẽ nos adhuc i fide viuẽtes: ⁊ eoꝝ ęqlitatẽ adhuc sperãtes vtiq3 nõdũ tenẽtes: iã lux dicti ab ap̃lo sum⁹: Fuisti eñ inqt aliq̃n tenebrę: nũc aũt lux i dño. Istos vo desertores tenebras aptissime nũcupari: pfecto aduertũt q̃ peiores eẽ eos hoib⁹ ifidelib⁹/ siue itel

Marginal references: 2. Pe. 2. a. — Eph. 5. b.

B ligūt siue credūt. Quapropt̄ ꝛ si alia lux in isto huiꝰ libri loco itelligēda ē ubi legimꝰ di- (Gen. 1. a) xit deꝰ: fiat lux: ꝛ aliḛ tenebrḛ significatḛ sūt (Ibidem) i eo quod scptū ē: Diuisit deꝰ int̄ lucē ꝛ tenebras: nos tñ has duas āgelicas societates: vnā fruētē deo/ alterā tumentē typho: vnā (Ps. 96. b; Mat. 4. b) cui dr̄: Adorate eū oēs āgeli eiꝰ: aliā cuiꝰ pn- (Tricesimaquarta veritas) cepſ dic̄: ¶ Hec oīa tibi dabo si pcidens adoraueris me: vnā dei scō amore flagrātē: alterā ppriḛ celsitudinis imundo amore fumātē: ꝛ qm̄ sic (Jaco. 4. b; 1. Petri. 5. b) scptū ē: Deꝰ supbis resistit: hūilibꝰ aūt dat gratiā: illā i cel' celoꝝ habitātē istā inde deiectā i hoc ifimo aereo cęlo tumultuātē: Illā illumiosa pietate trāquillā: istā tenebrosis cupiditatibus turbulētā. Illā dei nutu clemēt' subueniētē/ iuste vlciscētē: istam suo fastu ƺsiandi et nocēdi libidīe exestuātē. Illā vt ꝙtū vult ƺsulat di bonitatī mistrā: istā ne ꝙtū vult noceat dei ptāte frenatā. Illā huic illudētē/ vt nolēs pficit ꝑsecutiōibꝰ suis: hāc illi inuidētē cū pere- (C) grinos colligit suos. Nos ꝗ has duas societates angelicas īter se dispares atqꝫ ƺrias: vnā ꝛ naturā bonā ꝛ volūtate rectā: aliā vo natura bonā sed volūtate puersā: aliys ma- nifestioribꝰ diuinaꝝ scripturaꝝ testioniys de- (Gen. 1. a) claratas: qđ etiā i hoc libro cui nomē ē genesis: lucis tenebrarūqꝫ vocabul' significatas existimauimꝰ: etiā si aliud sēsit hoc loco forte ꝗ scripsit: nō ē inutilit' obscuritas huiꝰ ptractata snie: qꝛ etsi volūtatē auctoris libri huiꝰ idagare neqꝫuimꝰ: a regula tñ fidei ꝗ p alias eiusdē auctoritatis sacras lr̄as satis fidelibꝰ nota ē/ nō aberrauimꝰ. Etsi eñ corpalia hęc cōmemorata sūt opa dei: habēt procuIdubio nōnullā silitudinē spiritaliuꝫ: ſm (1. Thessa. 5. a) ꝙ dicit apl's: Oēs eñ vos filij lucis estis et filij diei: nō sumꝰ noctis neqꝫ tenebrarū. Si aūt hoc sensit etiā ille ꝗ scripsit/ ad pfectionē disputatiōis ordinē nostra puenit intentio: vt hō dei tā eximię diuinęqꝫ sapiētię/ imo p eū spūs dei in cōmemorandis opibus dei: ꝗ oīa sexto die dicit eē pfecta/ nullo mō angelos pt̄ermisisse credat̄: siue i principio/ qꝛ primo fecit: siue (qđ cōuenietius intelligitur) in principio: qꝛ in verbo vnigenito fe- (Gen. 1. a) cit/ scriptū sit: In principio fecit deus celuꝫ ꝛ terrā: quibꝰ noibus vniuersalis ē significata creatura: vel spiritalis ꝛ corpalis qđ ē credibilius: vel magnę duę mundi ptes: qbus oīa ꝗ creata sunt cōtinent̄: vt primitꝰ eā totam pponeret: ac deinde ptes eius ſm mysticū dierum numerū exequeretur.

¶ Tricesimaquarta veritas ꝙ lucifer ꝗ ē pnceps ciuitatis diaboli tēptauit christu i deserto. Dic̄ eñ ꝙ pnceps hui' ciuitatis dixit: Hec oīa tibi dabo si cadēs adoraueris me. Ex quo dicto accipiunt̄ duo theologica argumēta. Primū ē ꝙ sic pessimꝰ diabol' fuit deputatꝰ ad christū tēptādū: ita optimꝰ āgelꝰ ad ipm custodiēdū. Sed ꝙ maior erat: qꝛ optimū pessimo ds̄ ƺtrariari: ꝛ int̄ bonū ꝛ malū sp ē cōtrarietas circa eūdē. Vñ pessimis aduersarijs optimi ƺmulites subijciūt̄. Scđꝫ argumētū ꝙ sic in christo ita i ceteris hoibꝰ: ꝙto sūt meliores tāto habēt angelos meliores ꝛ diabolos peiores ſm eādē ratione. qꝛ circa vasa p̄ciosiora ponit̄ diligentior custodia.

¶ De eo ꝙ quidā putāt in ƺditiōe firmamēti aqrū discretarū nomine āgelos significatos: et ꝙ quidā aqs existimāt nō creatas. Ca. XXXIIII

(A) Q Uāqꝫ nōnulli putauerint aquaruꝫ noie significatos ꝗdāmodo ppl'os angeloꝝ: ꝛ hoc eē qđ dictū est: Fiat (Gen. 1. a) firmamentū inter aquā ꝛ aquā: vt supra firmamentū angeli intelligāt̄: infra vo vel aqę iste visibiles/ vl' maloꝝ angeloꝝ multitudo vel oīm hoim gētes. Qđ si ita ē: nō illic apparet vbi facti sunt angeli/ sed vbi discreti. ¶ Quis ꝛ aqs: qđ puerſissimę atqꝫ impię vanitatis ē: neget ꝗdē factas a deo: qm̄ nusqꝫ scriptū est dixit deus fiāt aquę. Qđ possūt simili vanitate etiam de terra dicere: nusqꝫ eñ legit̄: dixit deus/ fiat terra. Sed inquiunt scriptū ē: In principio fecit deus cęlū ꝛ terrā. Illic ergo ꝛ aqua intelligēda est vno eñ nomine vtrunqꝫ cōphensū est: Nā ipsiꝰ est mare (sicut in psal. legit̄) ꝛ ipse fecit illud: ꝛ aridā/ id est terrā manus eiꝰ finxerūt. Sed hi qui i noimine aquarū ꝗ sup cęlos sūt angelos intelligi volūt/ pōderibꝰ elemētorū mouent̄: ꝛ iō nō putant aquarū fluidā grauēqꝫ naturā in superioribꝰ mūdi locis posse ƺstitui: qui ſm rationes suas/ si ipsi hominē facere potuissent: nō ei pituitā: qđ grece phlegma dicit̄: et tāqꝫ in elemētis corpis nostri aquaꝝ vicē obtinet/ in capite ponerēt. Ibi eñ sedes est phlegmatis: ſm dei opus vtiqꝫ aptissime: ſm istorū aūt ƺiecturā tā absurde/ vt si hoc nescirēmꝰ: et in hoc libro sil'r scriptū esset: ꝙ deus humorē fluidū ꝛ frigidū/ ac p hoc grauē in supiore oībus cęteris hūani corpis pte posuerit: isti trutinatores elemētoꝝ nequaqꝫ crederēt. Et si auctoritati eiusdē scripturę subditi essent: aliqđ aliud ex hoc itelligēdū esse cēserēt. Sed qm̄ si diligēter sin- (C) gula scrutemur atqꝫ tractemꝰ: ꝗ i illo diuio libro de ƺstitutiōe mūdi scpta sūt: et multa dicēda: ꝛ a pposito istituti opis lōge digrediendū ē. Iāqꝫ de duabꝰ istis diuersis inter se atqꝫ ƺtrarijs societatibꝰ angelorū/ i qbus sunt quedā exordia duaꝝ etiā in rebus hu-

¶ Tricesimaquinta veritas/ ꝙ impia vanitas ē aliquoꝝ dicētiū aqs a deo nō fuisse factas: qꝛ nusqꝫ legimꝰ in pncipio mundi/ ꝙ deus aliquas fecerit. Vñ dicit b. Augꝰ: ꝙ sili vanitate pōt dicere ꝙ nusqꝫ legimꝰ qđ deꝰ dixerit: fiat terra: qđ terra a deo nō eēt facta. Ex ꝗ dicto accipit̄ documētū qđ locus ab auctoritate nō tenet negatiue i theologia/ cū dicit̄: scriptura hoc non dicit: ergo nō fuit factū: qꝛ p talē modū arguebāt illi ques hic redarguit Augustinus.

(Tricesimaquinta veritas) (Gen. 1. a) (Ps. 94. a) (Ibidem) (B)

manis ciuitatū: de quibus deinceps dicere institui/ qñtū satis esse visū ē disputauim⁹: hunc quoq; librū aliqñ claudamus.

Sancti Augustini epi liber vndecimus de ciuitate dei explicit.

¶ Annotatio capitulorum duodecimi libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi/ de Ciuitate dei liber Duodecimus incipit.

¶ De vna bonorum maloꝝūq; angelorum natura. Capitulum. I.

a Nteq̄z de institutiōe hois dicā: vbi duaꝝ ciuitatū q̄tū ad rōnaliū mortaliū q; genus attinet apparebit exortus: sicut supiore libro apparuisse i angelis iam videꝉ:ꝑus mihi quędā de ipsis angelis video esse dicēda:quib⁹ demonstreꝉ q̄tū a nobis potest: q̄ nō incōueniēs neq; incōgrua dicaꝉ eē hominibus angelisq; societas:vt nō q̄ttuor duę.s.angeloꝝ totidēq; hoim/ſꝫ duę poti⁹ ciuitates:h̄ ē societates merito eē dicanꝉ:vna i bonis/altera in mal':nō solū angel'/verūetiā hoibus ɔstitutę. ¶ Angeloꝝ bonoꝝ ꝛ maloꝝ inter se cōtrarios appetitus nō naturis principijsq; diuersis:cū de⁹ oim subaꝝ bonus auctor ꝛ ɔditor vtrosq; creauerit: sed volūtatibus et cupiditatibus extitisse/ dubitare fas si est: dū alij cōstantes in cōmuni omībus bono qđ ipse illis de⁹ ē: atq; i eius ęternitate/ verita/

¶ Expo. Ca. I. A

A Nteq̄ de istitutiōe ꝛc. In hoc duodecimo libro intētio Augustini pncipalis est de creatiōe pmi hois:i quo licet nō ſm euidentiā/tn̄ ſm dei p̄sciētiā exorte sūt in genere hūano due ciuitates:bona .s. et mala ꝛc.

B ¶ Prima ꝟitas duodecimi libri/q2 in principio mundi boni angeli a malis fuerunt diuisi:quia illi cum in bono qđ de⁹ ē ꝑstiterunt: alij poti⁹ sua potestate delectati veluti suū bonū sibiipsi essent a communi bono ad propria defluūt. Ex q̄ dicto accipiunꝉ duo theologica documēta. Primū q2 principiū oīs mali moralis est inordinata delectatio boni ꝓprij

Prima ꝟitas duodecimi libri.

te charitate persistūt. Alij sua ptāte poti⁹ delectati velut bonū suum sibiipsi essent a superiore cōi oim beatifico bono ad ppa defluxerūt: ⁊ habētes elationis fastū / p excellētissima ęternitate vanitatis astū / p certissima x̄itate studia partiū / p indiuidua charitate supbi / fallaces / inuidi effecti sunt. Beatitudinis igit illoꝝ cā est / adherere deo. Quocirca istoꝝ miserię cā ex ꝯrio est itelligēda: qđ est nō adherere deo. Quāobrē si cū q̄rit / q̄re illi bti sint: recte r̄ndet / q₂ adherēt deo. Et cū q̄rit / cur isti sint miseri: recte r̄ndet / q₂ nō adherēt deo. Nō est creaturę rōnalis vel itellectualis bonum q̄ btā sit nisi de⁹. Itaq₃ q̄uis nō ois btā possit eē creatura: neq₃ em̄ hoc mun⁹ adipiscunt aut cupiūt ferę / ligna saxa / ⁊ siq̄d eiusmodi est: ea tñ q̄ pōt non ex seipā pōt: q₂ ex nihilo creata est / s₃ ex illo a q̄ creata est. Hoc em̄ adepto btā est / q̄ amisso misera est. Ille x̄o q̄ non alio / s₃ seipso bono btūs ē: iō miser nō pōt eē: q₂ nō se pōt amittere. C Dicim⁹ itaq₃ imutabile bonū nō eē nisi vnū veꝝ deū beatū: ea x̄o quę fecit bona q̄dē eē q̄ ab illo: verūtñ mutabilia q̄ nō de illo s₃ de nihilo facta sūt. Quāq̄₃ q̄ suma nō sint q̄b⁹ est de⁹ mai⁹ bonū: magna sūt tñ ea mutabilia bona q̄ adherere pñt vt btā sint imutabili bono: qđ vsq₃adeo bonū est eoꝝ vt sine illo misera esse necesse sit. Nec iō cętera in hac creaturę vniūsitate meliora sūt: q₂ misera eē nō pñt: neq₃ em̄ cętera membra corpis nr̄i / nō dicēdū est oculis eē meliora: q₂ cęca esse nō pñt. Sicut aūt melior est natura sentiēs ⁊ cū dolet / q̄₃ lapis q̄ dolere nullo mō pōt: ita rōnalis natura p̄stātiorē etiā misera / q̄₃ illa q̄ rōnis vel sensus est expers: et D iō in eā nō cadit miseria. Qđ cū ita sit / huic naturę q̄ in tāta excellētia creata est: vt licȝ ipsa sit mutabil' / inherēdo tñ incōmutabili bono. i. sūmo deo btitudinē ꝯsequat: nec expleat indigētiā suā nisi vtiq₃ btā sit: eiq₃ explēdę nō sufficiat nisi de⁹: pfecto nō illi adherere vitiū ē. Oīe aūt vitiū naturę nocet ac p hoc ꝯ naturā est.

Secūda x̄itas ¶ Ab illa igit q̄ adherret deo: nō natura differt ista / s₃ vitio: q̄ tñ vitio etiā valde magna mirūq₃ laudabil' ostēdit ipsa natura. Cui⁹ em̄ recte vituperat vitiū / pculdubio natura laudat: nā recte vitij vitupatio est / q̄ illo dehonestat natura laudabilis. Sicut ergo cū vitiū oculoꝝ dr̄ cęcitas / id ōndit q̄ ad naturā oculoꝝ ptinet visus: ⁊ cū vitiū auriū dicit surditas / ad eaꝝ naturā ptinere demōstrat audit⁹. Ita cū vitiū creaturę angelicę dicitur q̄ nō adhęret deo: hinc aptissime declarat eius naturę vt deo adhereat cōuenire. Qȝ porro magna sit laus adherere deo / vt ei viuat / inde sapiat / illo gaudeat / tātoq₃ bono sine morte / sine errore / sine molestia p fruat: q̄s cogitare digne possit aut eloqui? Quapropt etiā vitio maloꝝ angeloꝝ quo nō adherēt deo: qm̄ oē vitiū naturę nocet: satis manifestat deū tā bonā eoꝝ creasse naturā / cui nociū sit nō esse cū deo.

¶ Quia in demonib⁹ fuit pma radix pctī. Secūdū documētū / q̄ pncipium omnis boni moralis est amor boni cōmunis: q₂ angeli boni i hoc primo meruerunt.

¶ Secūda x̄itas / q̄ valde magna ⁊ laudabilis mltū reddit ipa natura angelica: cui⁹ em̄ recte vituperat vitiū / pculdubio inquit natura laudatur. Ex q̄ dicto accipiūt duo moralia documēta. Primū est / q̄ culpa tanto est grauior ceteris paribus / quāto natura nobilior: q₂ sicut natura laudat ex malicia vitij: ita etiam vitiū vitupat ex nobilitate naturę: Unde grauiora pctā ponunt in appetitu intellectiuo q̄₃ in sensitiuo. Scđm documētū / q̄ culpa tāto est leuior ceteris parib⁹ / quāto natura infirmior: q₂ sicut ex subtilitate naturę peccatum aggrauat: ita ex infirmitate p ꝯtrū alleuiat: et iō pctm̄ primi hoīs fuit remissibile ⁊ nō angeli. Inter alias rōnes hui⁹ autē ratio est: q₂ pl⁹ est de volūtate in eo q̄ posset faciliter euitare pctm̄.

¶ Nullam essentiā deo esse contrariam: q₂ ab eo qui summe est et semper est / hoc totū videtur diuersum esse quod non est. Ca. II.

Hec dicta sint / ne quisq₃ cū de angel' apostaticis loq̄mur: existimet eos aliā vel ex alio principio habere potuisse naturā / nec eoꝝ naturę auctorē deū. A Cui⁹ erroris impietate tanto quisq₃ carebit expediti⁹ ⁊ facili⁹: quāto pspicaci⁹ intelligere potuerit qđ p angelū dixit deus qñ moysen mittebat ad filios israel: Ego sum qui sum. Exo. 3. d. Cum em̄ deus summa essentia sit: hoc est summe sit / ⁊ ideo immutabilis sit: rebus quas ex nihilo creauit esse dedit: sed nō summe esse sicut ipē est: ⁊ alijs dedit esse ampli⁹ alijs min⁹: atq₃ ita naturas essentiarū gradibus ordinauit. Sicut em̄ ab eo quod est B sapere vocatur sapiētia: sic ab eo qđ est esse vocat eētia: nouo q̄dē noie q̄ vsi veteres nō sunt latini sermōis auctores: s₃ iā nr̄is tpib⁹ vsitato: ne deesset etiā linguę nr̄ę qđ gręci appellāt vsiā: hoc em̄ x̄bū e x̄bo expressum est vt diceret essentia.

Tertia x̄itas. ¶ Ac p hoc ei naturę quę summe est: qua facięte sunt q̄cūq₃ sunt: cōtraria natura nō est nisi quę nō est. Ei q̄ppe qđ est / nō esse cōtrariū est. Et ppterea deo: id est sūmę essentię / et auctori oim q̄liūcūq₃ essentiarū essentia nulla cōtraria est.

¶ Tertia veritas / q̄ illi naturę q̄ sūme est / nulla natura contraria est / nisi quę nō est: Ei q̄ppe inq̄t qđ est / nō esse cōtrariū ē. Hic tamē accipit cōtrarietas pro ꝯtradictione: quia esse et non esse aliter nō opponunt. Sed orit dubiū / qđ est non esse alicui⁹ naturę qđ dicit eē contrarie cōtradictorie opponitur. Dicitur autem q̄ hic nō accipi potest non esse suū: q₂ dicit q̄ ista natura quę non est contrariatur diuino esse: natura autem

diuina

¶ diuine nõ potest nõ esse: ⁊ ideo videt ꝙ intentio eius est/ꝙ nõ esse nature creabilis annihilatũ ꝯtradicit deo Scõm dubiũ: quõ nõ esse tale põt ẽẽ cõtradictoriũ deo: cũ cõtradictio sit vnius ⁊ eiusdẽ affirmatio et negatio. Dicit aũt ꝙ illud dictũ nõ videt saluari posse/nisi ponatur ꝙ esse eiusdẽ ratiõis est esse in deo ⁊ creatura: ⁊ ideo ꝑm idẽ est ibi cõtradictio: sicut ponit subtilis doctor.

¶ De inimicis dei nõ ꝑ naturã sed ꝑ cõtrariã volũtatẽ: que cũ ipsis nocet/bone vtiq̃ nature nocet: q꞉ vitium si nõ nocet nõ est. Caplm. III.

A Dicunt autẽ in scp̃turis inimici dei: qui nõ natura/sed vitijs aduersant ei⁹ impio: nihil ei valẽtes nocere ꝟ sibi. Inimici em̃ sunt resistẽdi volũtate/nõ ptãte lędẽdi. Deus nãq̃ imutabilis est/⁊ oĩ modo incorruptibilis. Idcirco vitiũ quo resistũt deo: q̃ eius appellant inimici non est deo ꝟ ipsis malũ: neq̃ hoc ob aliud nisi q꞉ corrũpit in eis naturę bonũ. Natura igitur nõ est ꝯtraria deo/ꝟ vitiũ: q꞉ qđ malũ est/cõtrariũ est bono. Quis autẽ neget deũ sũme bonũ? Vitiũ ꝰ ꝯtrariũ est deo tãq̃ malũ bono

B Porro aũt bonũ est/⁊ natura quam vitiat: vnde ⁊ huic bono vtiq̃ ꝯtrariũ est/sed deo tm̃mõ tãq̃ bono malũ: naturę vero quã vitiat: nõ tm̃ malũ/ꝟ etiã noxiũ. Nulla quippe mala deo noxia/ꝟ mutabilib⁹ corruptibilibusq̃ naturis: bonis tamẽ ipsoꝝ q̃ testimonio vitioꝝ. Si em̃ bonę nõ essent: eis vitia nocere non possent.

Quarta ꝟitas ¶ Nã qđ eis nocẽdo faciũt nisi adimũt integritatem/pulchritudinẽ/salutẽ/ꝟtutẽ: ⁊ q̃cq̃d boni naturę per vitiũ detrahi siue minui cõsueuit? Qđ si oĩno desit/nihil boni adimendo nõ nocet: ac ꝑ hꝰ nec vitiũ ẽ: nã ẽẽ vitiũ ⁊ nõ nocere nõ potest: vnde colligit q̃uis nõ possit vitiũ nocere incõmutabili bono: nõ tñ posse nocere nisi bono: q꞉ non inest nisi vbi nocet. Hoc etiam isto mõ dici põt: vitiũ esse/nec in sũmo posse bono/nec nisi in

C aliquo bono.

¶ Quarta veritas/ꝙ vitia nocendo nature adimunt integritatẽ et pulchritudinẽ ⁊ salutẽ ⁊ virtutẽ. Intelligẽdũ tñ ꝙ vitiũ põt q̃ttuor modis accipi: aut ꝓ actu malo q̃ peccat: aut ꝓ habitu vitioso q̃ ex actibus malis generat: aut ꝓ reatu pene qui relinquit: aut pro reatu diuine cui cõcomitat et subsequit. Primo ⁊ scđo mõ vitiũ corrũpit ꝟtutẽ ⁊ actũ ei⁹: q꞉ mal⁹ actus ⁊ malus habit⁹ habent ad ip̃am ꝟtutẽ contrarietatẽ: non aũt tertio aut q̃rto mõ/nisi demeritorie: q꞉ illi reat⁹ nõ sunt nisi reatus diuine voluntatis: ⁊ sic manẽt cũ absoluto ꝟtutũ q̃ ꝑ vnicum actũ nõ dirimit: cum isti reatus vnico actu acquirantur.

Quĩta ꝟitas. ¶ Sola ꝰ bona alicubi ẽẽ possũt/sola mala nusq̃: q꞉m naturę etiã illę q̃ ex malę volũtatis vitio vitiatę sunt/inq̃ntũ vitiatę sunt malę sunt: inq̃ntũ aũt naturę sũt bonę sunt. Et

¶ Quinta ꝟitas/ꝙ sola bona alicubi esse pñt/sola mala nusq̃. Ex q̃ dicto accipit documẽtũ/ꝙ nõ põt ẽẽ creatura cuius subã nõ sit in loco: quia nulla creatura est mala: ⁊ sola mala nusq̃ esse pñt.

cũ i pęnis est natura vitiosa (excepto eo qđ nã est) etiã hꝰ ibi bonũ ẽ ꝙ ipunita nõ ẽ. Hoc em̃ est iustũ: ⁊ oẽ iustũ ꝓculdubio bonũ.

¶ Non em̃ q̃sq̃ de vitijs naturalib⁹/ꝟ d̃ volũtarijs pęnas luit.

Sexta ꝟitas ¶ Sexta veritas/ꝙ nõ q̃sq̃ de vitijs naturalib⁹ sed de volũtarijs penas luit. Ex q̃ dicto accipiuntur duo moralia documẽta. Primũ ẽ/ꝙ i illis q̃ sunt a natura nemo est laudãd⁹ vel vituperand⁹: q꞉ laus est q̃dda p̃miũ/⁊ vitupiũ q̃dã pena. Scđm documentũ/ꝙ in illis q̃ sunt a natura aut de illis null⁹ est remunerãd⁹ aut plectẽdus: q꞉ talia nõ sũt ĩ nr̃a ptãte: ⁊ iõ circa talia null⁹ meret aut demeret.

¶ Nã etiã ꝙ vitiũ consuetudine nimio ve ꝓgressu roboratũ velut naturalr̃ inoleuit/a volũtate sũpsit exordiũ. De vitijs q̃ppe nũc loquimur ei⁹ naturę cui mens inest capax intelligibilis lucis q̃ discernit iustũ ab iniusto.

Septĩa ꝟitas ¶ Septima ꝟitas/ꝙ vitiũ qđ ꝯsuetudine nimioue ꝓgressu roboratũ inoleuit velut naturalr̃/illud a volũtate sũpsit exordiũ. Ex q̃ dicto accipiunt q̃tuor moralia documẽta. Primũ est/ꝙ illa vitia q̃ sunt longa ꝯsuetudĩe firmata/sũt vitia: q꞉ nõ naturalia: q꞉ velut naturalr̃ inde inoleuit. Scđm documẽtũ/ꝙ vitia inueterata sũt difficillime curabilia: sicut ⁊ morbi inueterati: q꞉ sunt facta q̃si natura/et iõ intrinsece radicata. Tertiũ documentũ/ꝙ talia vitia nõ sunt excusabilia q̃uis nõ possint vitari/nisi forte cũ ingẽti resistẽtia: q꞉ ip̃a ꝑ volũtatẽ a p̃ncipio sic fuerunt firmata. Quartũ documentũ/ꝙ lꝫ sic obfirmata nõ excusent a toto/vident tñ excusari a tãto: q꞉ min⁹ habent ꝓ nũc de voluntario/cũ ab habitu vitioso inclinant: sicut hõ passionat⁹ min⁹ habet de volũtario: cũ tñ habit⁹ malus ita naturalr̃ inclinet sicut passio: nõ min⁹ vitupant hoĩes leues delinq̃ntes q̃ graues. Intelligendũ tñ ꝙ talis peccãs cũ inueterato habitu põt dupl'r cõsiderari. Aut q̃ntũ ad actũ malũ quẽ elicit habitu tali p̃misso: et tũc ei⁹ culpa alleuiat. Aut q̃ntũ ad hoc ꝙ ip̃e est sibi cã talis mali ań habitũ radicatũ: ⁊ ita pctm̃ ei⁹ aggrauat ⁊ iõ dicit aug⁹ ꝙ talis est dign⁹ duplici increpatiõe.

¶ De natura irrõnaliũ aut vita carẽtiũ que in suo genere atq̃ ordine ab vniuersitatis decore nõ discrepat. Ca. IIII.

A Ceterꝝ vitia pecoꝝ ⁊ arborũ aliarũq̃ reꝝ mutabiliũ atq̃ mortaliũ/vel itellectu vel sensu vel vita oĩno carẽtiũ: qb⁹ eoꝝ dissolubil' natura corrũpit/dãnabilia putare ridiculũ ẽ: cum istę creaturę eũ modũ nutu creatoris acceperint vt cedẽdo ac succedẽdo peragant infimã pulchritudinẽ tpm i genere suo isti⁹ mũdi partib⁹ ꝯgruẽtẽ. Neq̃ em̃ cęlestib⁹ fuerãt terrena coęquãda: aut iõ vniuersitati deesse ista debuerũt: q꞉m sunt illa meliora. Cũ ꝰ in his locis vbi talia ẽẽ cõpetebat/alijs alia deficiẽtib⁹ oriunt: ⁊ succũbũt minora maioribus: atq̃ in q̃litates supantiũ superata ꝟtunt reꝝ est ordo trãseũtiũ. Cui⁹ ordinis dec⁹ ꝓpterea nos nõ delectat: q꞉m parti ei⁹ ꝓ ꝯditiõe nr̃e mortalitatis intexti: vniuersũ cui particulę quę nos offendũt/satis apte decẽterq̃ ꝯueniunt sentire nõ possum⁹. Vñ nob in qb⁹ eã contẽplari min⁹ idonei sum⁹/rectissime credẽda p̃cipit ꝓuidẽtia ꝯditoris: ne tanti artificis

op⁹ in aliq̄ rep̄hēdere vanitate hūanę teme
B ritatis audeam⁹. Quāq̄ꝫ ⁊ vitia rer terrena
rū nō volūtaria neqꝫ penalia: naturas ipsas
q̄ꝝ nulla oino est cu⁹ nō sit auctor ⁊ ꝯditor
de⁹: si prudēter attēdam⁹ eadē rōne cōmen/
dāt: qꝛ ⁊ in eis hoc nobis p vitiū tolli displi
cet qđ in natura placet: nisi qꝛ hoib⁹ etiā ipę
naturę plerūqꝫ displicent: cū eis fiūt noxie:
nō eas ꝯsiderantib⁹ ſ vtilitatē suā: sicut illa
aialia q̄ꝝ abūdātia egyptioꝝ supbia vapu/
lauit. Sꝫ isto mō pūt ipi ⁊ solē vitupare: q̄ñ
dicit puniri qdā peccātes vl' debita nō reddētes⁺ poni a
iudicib⁹ iubent ad solē.

Octaua Vitas ¶ Nō itaqꝫ ex cōmo/
do vel incōmodo nr̄o
ſ p seipam cōsiderata
natura dat artifici suo
gl'iam. Sic est ⁊ natu/
ra ignis eterni sine vlla
dubitatōe laudabilis
q̄uis dānatl' ipijs futu
ra penal'. Quid eñ ē
igne flāmāte/vigente
atqꝫ lucēte pulchri⁹?
qđ calefaciēte/curāte/

¶ Octaua Vitas/ꝙ nō
ex cōmodo vl' incōmod⁹
nr̄o/sed p seipam cōside/
rata natura dat artifici
suo gl'iam. Illud aūt di/
ctū ipse declarat duplici
exēplo. Primū est/ꝙ sol
aliqb⁹ ꝓdest/aliqb⁹ no/
cet/vt habentib⁹ oculos
infirmos. Scđm exēplū
q̄a dicit sic: Quid igne
lucēte pulchri⁹? qđ curā/
te vtili⁹: q̄uis eo sit vrē
te nihil molesti⁹?

coq̄nte vtili⁹: q̄uis eo nihil sit vrēte mole/
sti⁹? Idē igit' ipe penalr appositꝰ pniciosꝰ ē
q̄ ꝯueniēter adhibit⁹ cōmodissim⁹ inuenit'.
Nā ei⁹ in vniūso mūdo cōmoditates explī
care q̄s sufficit? Nec audiēdi sunt q̄ laudāt
in igne lucē/ardorē aūt vituperāt: videlicet
nō ex sui natura/ſ ex suo cōmodo vel incō/
modo: videre eñ volūt/ardere nolūt. Sed
paꝝ attēdūt eā ipsā lucē (q̄ certe ⁊ ill' placet)
oculis infirmis p incōueniētiā nocere: ⁊ in il
lo ardore (q̄ eis displicet) nōnulla animalia
per cōueniētiā salubriter viuere.

¶ Q̄ in omni natura modo ac spe/cie laudabilis sit creator. Ca. V.

A Naturę igit' oēs qm̄ sūt/⁊ iō hñt mo
dū suū/speciē suā ⁊ quādā secū pa/
cē suā/ ꝓfecto bonę sunt. Et cū ibi
sunt vbi eē p naturę ordinē debēt/q̄tū acce
perūt suū eē custodiūt. Et q̄ sp esse nō accę/
alternata perūt ꝓ⁺ vsu motuqꝫ rerū q̄b⁹ creatoris legi
subdunt': in meli⁹ deteriusue mutant' in eū
diuina ꝓuidētia tendentes exitū/quē rō gu
bernādę vniūsitatl' includit: ita vt nec tāta
corruptio/q̄nta vsqꝫ ad interitū naturas mu
tabiles mortalesqꝫ pducit: sic faciat nō esse
qđ erat: vt nō inde fiat ꝯseq̄nter qđ eē debe/
B bat. Quę cū ita sint: de⁹ q̄ sūme est: atqꝫ ob
ħ ab illo facta est ois essentia q̄ nō sūme est:
qꝛ neqꝫ illi ęq̄lis esse deberet q̄ de nihilo fa/
cta esset: neqꝫ vllo mō esse posset si ab illo fa
cta nō eēt: nec vlloꝝ vitioꝝ offensiōe vitu
pād⁹/ſ oim naturaꝝ ꝯsideratiōe laudād⁹ ē.

¶ Quę causa sit beatitudinis ange/lorum bonorū: et quę causa sit mise/rię angelorum malorum. Ca. VI.

A Proinde causa beatitudinis ange/
lorū bonoꝝ ea verissima repit'/ꝙ ei
adhęrēt qui sūme est. Cum v̄o cau
sa miserię malorum angelorum quęritur ea
merito occurrit.

¶ Q̄ ab illo q̄ sūme ē
auersi ad seipsos ꝯuer
si sunt q̄ nō sūme sunt
⁊ hoc vitiū qđ aliđ q̄ꝫ
supbia nūcupat'? Ini/
tiū q̄ppe ois pcti sup/
bia. Noluerūt q̄ ad il/
lū custodire fortitudi
nē suā: ⁊ q̄ magis essēt
si ei q̄ sūme est adhęre
rent: se illi p̄ferēdo/id
qđ min⁹ est p̄tulerunt.
Hic p̄m⁹ defect⁹ ⁊ pri/

Nona veritas ¶ Nona Vitas/ꝙ initiū
ois pcti est supbia: qđ ꝓ
bat: qꝛ mali angeli ab eo
q̄ sūme est auersi ⁊ ad se/
ipsos ꝯuersi peccauerūt.
Eccl. 10. b. p supbiā. Ex q̄ dicto acci
piūt duo theologica do/
cumēta. Primū est ꝙ in
oī pctō includit' auersio
a sūmo bono/⁊ cōuersio
ad bonū cōmutabile: et
hoc vocat supbiā. Scđꝫ
est ꝙ pctm̄ primi angeli
fuit supbia/tamen largo
modo sumpta/ sicut ha/
betur in hac veritate.

ma inopia p̄mūqꝫ vitiū ei⁹ naturę q̄ ita crea
ta est/vt nec sūme esset: ⁊ tñ ad beatitudinē
habēdā eo q̄ sūme est frui posset: a q̄ auersa
nō q̄dē nulla/sed tñ min⁹ esset/atqꝫ ob ħ mi
B sera fieret. Hui⁹ porro malę voluntatis cau
sa efficiēs si quęrat' nihil inuenit'. Quid est
enim qđ facit voluntatem malam/cum ipsa
faciat opus malum?

¶ Ac p hoc mala vo/
lūtas efficiēs est opis
mali: malę aūt volun
tatl' efficiēs est nihil.
Q̄ñ si res aliq̄ ē: aut
hꝫ aut nō hꝫ aliquam
voluntatē. Si habet/
aut bonam ꝓfecto ha
bet aut malam. Si bo
nā/q̄s ita desipiat vt
dicat ꝙ bona volun/
tas faciat volūtatem
malā? Erit eñ si ita ē/
bona volūtas cā pcti:
q̄ absurdius putari ni

Decima Vitas ¶ Decima Vitas/ꝙ vo/
lūtas mala cā est efficiēs
opis mali: malę āt volū/
tatl' efficiēs nihil ē. Istā
āt Vitatē ipe ꝓbat: qꝛ vo
luntas mala aut fit a bo
na volūtate: ⁊ hoc ē incō
ueniētissimum. Aut fit a
volūtate mala: ⁊ tūc q̄ri
tur de ista volūtate mala
a q̄ est facta: ⁊ sic erit ꝓ/
cessus in infinitū. Unde
ꝯcludit ꝙ malę volūtatl'
nō est cā efficiēs sed defi/
ciens. Et hoc totū est in/
telligendū q̄tū ad malū
quod est in ipsa/nō quā/
tum ad ipsam.

hil pōt ⁊ dici. Si āt res ista q̄ putat' facē vo
lūtatē malā ipa q̄ꝫ habꝫ volūtatē malā: etiā
eā q̄ fecerit res ꝯseq̄nter interrogo: atqꝫ vt sit
aliq̄s inq̄rēdi mod⁹: cām p̄mę volūtatl' ma
lę inq̄ro: nō est eñ p̄ma volūtas mala: quā
nulla facit volūtas etiā mala: sed illa p̄ma
est quā nulla fecit: nam si p̄cessit a qua fieret
C illa prior est quę alteram fecit. Si rñdeat' ꝙ
eā nulla res fecerit: et ideo semp fuerit: q̄ro
vtrū in aliq̄ natura fuerit. Si eñ i nulla fuit
oino nō fuit: si aūt in aliq̄/vitiabat eā ⁊ cor
rūpebat: eratqꝫ illi noxia/ac p hoc bono pri
uabat. Et ideo in mala natura volūtas ma
la esse nō poterat/ſ in bona mutabili tñ/cui
vitiū hoc possꝫ nocere. Si eñ nō nocuit nō
vtiqꝫ vitiū fuit: ac p ħ nec mala volūtas fu/
isse dicēda ē. Porro si nocuit/bonū auferen

do vel minuẽdo vtiqꝫ nocuit. Non igit̃ esse potuit sempit̃na volũtas mala in ea re in q̃ bonũ naturale p̃cesserat: qđ mala voluntas nocẽdo posset adimere. Si ĝ nõ erat sempi/
D terna: q̇s eã fecerit q̃ro? Restat vt dicat̃ ꝙ ea res fecerit malã voluntatẽ/ in q̃ nulla volũtas fuit. Hec vtrũ supior sit req̇ro/ an inferior/ an eq̃lis? Sed/ si superior/ vtiqꝫ melior. Quõ ĝ nulli⁹ ac nõ potius bone volũtatis? Hoc idẽ ꝓfecto ⁊ equalis si fuerit dici põt. Duo q̇ppe q̃diu sunt pariter volũtatis bone: nõ facit alter in altero volũtatẽ malam. Relinquit̃ vt inferior res cui nulla volũtas est/ fecerit angelice nature/ que prima peccauit/ volũtatẽ malã. Sed etiam res ipsa que cũqꝫ est inferior vsqꝫ ad infimã terrã: qm̃ natura ⁊ essentia est/ ꝓculdubio bona est/ habens modũ ⁊ speciẽ suã in genere atqꝫ ordine suo. Quõ ĝ res bona efficiẽs est voluntatis male? Quõ inquã bonũ est causa mali? Cũ em̃ se volũtas relicto supiore ad inferiora cõuertit/ efficit̃ mala: nõ q2 malũ est quo se cõuertit/ sed q2 puersa est ipsa ꝯuersio. Idcirco nõ res inferior voluntatẽ malã fecit: ꝟ
E q2 rem inferiorẽ praue atqꝫ inordinate ipsa
Undecima veritas q̃ facta est appetiuit.

¶ Si em̃ aliq̇ duo eq̃liter affecti in aĩmo et corpe videãt vni⁹ corporis pulchritudinẽ: q̃ visa vn⁹ eoꝝ ad illicite fruendũ moueat̃: alter in volũtate pudica stabilis perseueret: q̇d putam⁹ esse cause/ vt in illo fiat/ i illo nõ fiat volũtas mala/ q̃ illam rẽ fecit in q̃ facta est? Neqꝫ em̃ pulchritudo illa corpis: nam eã nõ fecit in ambob⁹ q̃n q̇dẽ amboꝝ nõ dispariliter occurrit aspectibus. An caro intuẽtis in cã est? Cur nõ et illius? An ꝟo anim⁹? Cur nõ vtriusqꝫ? Ambos em̃ ⁊ aĩo ⁊ corpore eq̃lit̃ affectos fuisse p̃diximus. An dicẽdũ ẽ alteꝝ eoꝝ occlta maligni spũs suggestiõe tentatũ: q̃si nõ eidem suggestioni ⁊ q̃licũqꝫ suasioni ꝓpria voluntate cõsenserit? Hanc igit̃ ꝯsensionẽ hãc malam quã male suadẽti adhibuit volũtatem/ q̃ in eo res fecerit q̃rimus. Nã vt hoc q̃qꝫ impedimẽtũ ab ista q̃stione tollat̃: si eadẽ tentatiõe ãbo tentent̃: et vn⁹ ei cedat atqꝫ ꝯsentiat: alter ꝟo idẽ q̇ fuerat pseueret: q̇d aliud appet nisi vnũ voluisse/ alteꝝ noluisse a castitate d̃ficere? Vñ nisi ꝓpria volũtate vbi eadẽ fuerat i vtroqꝫ corporis ⁊ aĩme affectio: amboꝝ ocul̃ parit̃ visa est eadẽ pulchritudo: ãbob⁹ parit̃ institit occulta tentatio? Propriã igit̃ i vno eorũ volũtatẽ malã que res fecerit scire volẽtibus/ si bñ itueãt̃ nihil occurrit. Si em̃ dixerim⁹ ꝙ ip̃e eã fecerit: q̇d erat ip̃e añ volũtatẽ malã nisi natura bona: cui⁹ auctor bon⁹ de⁹/ q̇ est incõmutabile bonũ? Qui ĝ dic̃ eũ q̇ ꝯsensit tentãti atqꝫ suadẽti/ cui nõ ꝯsensit ali⁹/ ad illicite vtendũ pulchro corpe/ qđ videndũ ãbob⁹ parit̃ affuit: cũ añ illã visionẽ ac tentationẽ siles ãbo aĩo ⁊ corpe fuerint: ip̃m sibi fecisse volũtatẽ malã/ q̇ vtiqꝫ bon⁹ añ volũtatẽ malã fuerit: q̃rat cur eã fecerit: vtꝝ q2 natura est/ an q2 ex nihilo facta est: ⁊ inueniet volũtatẽ malã nõ ex eo eẽ incipe/ q2 natura ẽ: ꝟ ex eo ꝙ de nihilo natura facta ẽ. Nã si natura cã ẽ volũtat̃ male/ q̇d aliđ angimur dicere/ nisi a bono fieri malũ/ ⁊ bonũ eẽ cãm mali: siq̇dẽ a natura bona fit voluntas mala? Qđ vñ fieri põt/ vt natura bona q̃uis mutabil̃ ãteq̃ habeat volũtatẽ malã faciat aliq̇d mali: h̄ est ip̃aꝫ volũtatẽ malã.

¶ Causam efficiẽtẽ male volũtatis nõ esse querendã. Ca. VII.

Nemo ĝ q̃rat efficiẽtẽ cãm male volũtat̃. nõ ei ẽ efficiẽs/ ꝟ deficiẽs: q2 nec illa effectio est/ ꝟ defectio: deficere nãqꝫ ab eo qđ sũme ẽ ad id qđ min⁹ ẽ: h̄ est incipe hr̃e volũtatẽ malã. Causas porro defectionũ istaꝝ cũ efficiẽtes nõ sint (vt dixi) ꝟ deficiẽtes velle iuenire: tale ẽ/ ac si q̇sqꝫ velit videre tenebras vl̃ audire silẽtiũ: qđ tñ vtrũqꝫ nob̄ notũ ẽ: neqꝫ illđ nisi p oculos/ neqꝫ h̄ nisi p aures: nõ sane i spẽ/ ꝟ in speciei p̄uatiõe. Nemo ĝ ex me scire q̃rat qđ me nescire scio nisi forte vt nescire discat qđ sciri non posse sciẽdũ ẽ. Ea q̇ppe q̃ nõ in spẽ/ ꝟ i ei⁹ p̄uatiõe sciũt̃: si dici aut itelligi p̃t q̇dãmõ nesciẽdo sciunt̃/ vt sciẽdo nesciant̃. Cũ em̃ acies etiã oculi corpalis currit p species corpales nusq̃ tenebras videt nisi vbi ceperit nõ videre.

¶ Undecima ꝟitas / ꝙ si aliq̇ duo eq̃lit̃ affecti i aĩo ⁊ corpe/ videãt vni⁹ corpis pulchritudinẽ: q̃ visa vn⁹ illoꝝ ad illicite fruẽdũ moueat̃: alt̃ in volũtate pudica stabilis ꝑseueret: q̇d i q̃ putam⁹ eẽ cause vt i illo fiat/ in illo nõ fiat volũtas mala? Nõ aũt pulchritudo corporis: q2 ãboꝝ aspectib⁹ nõ dispariliter occurrit. Nec caro nec anim⁹: ambos em̃ corpe ⁊ spũ parit̃ affectatos p̃diximus. Nec maligni spũs suggestiõe est mala volũtas quã q̃rim⁹. Sꝫ tñ vt illđ ipedimẽtũ cit⁹ ab hac q̃stione tollat̃: ponam⁹ ꝙ eq̃liter tentatiõe fuerĩt moti: vn⁹ assentit ⁊ alt̃ dissẽtit: vñ inq̇t est/ nisi ꝓpria volũtate: q.d. ꝙ volũtas sola ẽ ad quã fit reuolutio isti⁹ libtatis/ s̃m ꝙ sonat textus: q̃uis sequentia sint ad oppositũ. Intelligendũ tñ ꝙ.b.aug⁹ facit totã istã deductionẽ ad ꝓbãdũ ꝙ male volũtatis nulla põt esse causa efficiens sed tm̃ deficiẽs. Et q2 aliq̇s posset cogitare/ ꝙ ip̃a volũtas malevolitionis eẽt cã: eo ꝙ illud nõ fuerit adhuc sufficienter exclusũ: idcirco ꝓbat ꝙ nec volũtas: q2 nullũ bonũ i q̃tũ bonũ põt eẽ cã mali: natura aũt volũtat̃ in q̃tũ tal̃ ẽ bona: nisi forte q̇s dicat ꝙ voluntas in q̃tũ de nihilo factã est. Et iđ ꝯcludit ꝙ tale ẽ q̃rere taliũ causaꝫ efficiẽtẽ: ac si aliq̇s vellet videre tenebras vel audire silentiũ. Ea inq̇t q̃ nõ i specie sꝫ in ei⁹ p̄uatiõe sciunt̃/ si dici põt sciẽdo nesciunt̃: sicut ait mens nr̃a intelligẽdo spẽs intelligibiles cõspicit: sed vbi deficiũt/ nesciẽdo cõdiscit. Sed attendẽdũ ẽ/ ꝙ manifestissima ista deductio currit ꝯ illos q̇ dicũt ꝙ voluntas ita determinat̃ a iudicio rõnis/ vt nõ possit ad oppositũ: cũ h̄ supponat b.aug⁹ duos eq̃lit̃ mẽte ⁊ corpe dispositos p oĩa respectu eiusdem boni: ⁊ tñ vn⁹ tẽdit in ip̃m ⁊ ali⁹ nõ: nec põt illud dictum glosari nisi textus corrũpatur. F

Ita etiā nō ad aliquē aliū sensum/sed ad so
las aures ptinet sentire silentiū: quod tamē
nullo modo nisi nō audiēdo sentit. Sic spe
cies intelligibiles mens quidē nostra itelli/
gendo cōspicit: sed vbi deficiūt nesciēdo cō
Ps.lxviii.d. discit: Delicta eñ quis intelligit? Hoc scio
naturā dei nūq̄/nusq̄/nlla ex pte posse defi
cere: ⁊ ea posse deficere que ex nihilo facta
sunt. Que tamē quāto magis sunt et bona
faciunt: tunc eñ aliqd faciūt/cū causas ha
bent efficiētes: inquantū autē deficiunt/et
ex hoc mala faciunt (quid eñ tunc faciūt ni
si vana?) causas habēt deficiētes.

¶ De amore peruerso quo volun/
tas ab incōmutabili bono ad bonū
cōmutabile deficit. Ca. VIII

Itēq̄ scio in quo fit mala voluntas/
id in eo fieri quod si nollet non fieret
⁊ ideo nō necessarios sed volūtarios
defectus iusta pena cōsequit. Deficit enim
nō ad mala ꝫ male: id est nō ad malas natu
ras: sed ideo male/q2 cōtra ordinē naturaꝝ
ab eo qd̄ sūme est/ad id quod min⁹ est. Ne/
q̄ eñ auri vitiū est auaricia vel cupiditas/
sed hois pu̇erse amātis aurū/iusticia dereli
cta: que incōparabilit̄ auro debuit antepo/
ni. Nec luxuria est vitiū pulchroꝝ suauiūq̄
corporū/ꝫ anime pu̇erse amātis corporeas
voluptates: neglecta tēperātia quā reb⁹ spi
ritaliter pulchrioꝛib⁹ ⁊ incorruptibilit̄ sua/
uioꝛib⁹ coaptamur. Nec iactantia vitiū est
laudis humane/sed aie pu̇erse amātis lau/
dari ab hoibus/spreto testimonio conscien
tie. Nec supbia vitium est dantis potestatē
vel ipsius etiā ptātis/sed aie pu̇erse amātis
ptātē suā potentioꝛis iusticia contempta.

Duodecima veritas ¶ Ac per hoc q̄ pu̇erse
amat cuiuslibet natu/
re bonū: etiā si adipi/
scatur/ipse fit in bono
malus/⁊ miser melio/
re priuatus.

¶ An sancti angeli quē habēt crea/
torē nature/eundē habeāt bone vo
luntatis auctorem per spiritūsan/
ctum in eis charitate diffusa semp
A fuisse existimant. Ca. IX.

Tertiadecima veritas Cum ergo ma/
le volūtatꝭ effi
ciēs naturalis
vel si dici pōt essentia
lis nulla sit causa: ab
ipsa q̄ppe incipit spiri
tuū mutabiliū malū:
q̄ minuit atq̄ depra/
uat nature bonū: nec
talē voluntatem facit
nisi defectio qua dese
ritur de⁹: cui⁹ defectio
nis etiā causa vtiq̄ de
ficit: si dixerim⁹ nullā
esse efficientē causam
etiā volūtatꝭ bone/ca
uendū est ne volūtas
bona bonoꝝ angeloꝝ
nō facta/ꝫ deo coeter/
na esse credat. Cū eñ
ipsi facti sunt: quō illa
nō esse facta dicetur?
Porro quia facta est/
vtrū cū ipsis facta est
an sine illa fuerīt pri⁹?
Sed si cū ipsis/nō du
biū q̄ ab illo facta sit
a quo ⁊ ipi: simulq̄ vt
facti sunt/ei a quo fa/
cti sunt amore quo fa
cti sunt adheserīt. Eo
q̄ sunt isti ab illoꝝ so
cietate discreti: q̄ illi i
eadē voluntate bona
māserūt: isti ab ea de/
ficiendo mutati sunt:
mala. s. volūtate: hoc/
ipso q̄ a bono defece
rūt a q̄ nō defecissēt si
vtiq̄ voluissent. Si āt
boni angeli fuerūt pri
us sine bona volunta
te: eāq̄ in seipsis deo
nō operāte fecerūt: er/
go meliores a seipsis
q̄ ab illo facti sunt? Absit. Quid eñ erant
sine bona volūtate/nisi mali? Aut si ppterea
nō mali; quia nec mala volūtas eis inerat:
neq̄ eñ ab ea quam nondū ceperāt habere
defecerāt: certe nondū tales: nōdū tam bo/
ni q̄ esse cum voluntate bona ceperunt.
Aut si non potuerunt seipsos facere melio/
res q̄ eos ille fecerat: quo nemo melius q̄c/
q̄ facit: profecto et bonam volūtatem qua
meliores essent nisi operāte adiutorio crea/
toris habere nō possent. Et cum id egit eo/
rum voluntas bona: vt non ad seipsos qui
minus erant: sed ad illum qui summe est cō
uerterentur/eiq̄ adherentes magis essent:
eiusq̄ participatiōe sapienter beateq̄ viue
rent: quid aliud ostenditur nisi volūtatem
quālibet bonā inopē fuisse i solo desiderio
remansurā: nisi ille q̄ bonā naturā ex nihilo
sui capacē fecerat/ex seipso faceret implēdo
meliorē prius faciens excitando auidiorē?

¶ Duodecima veritas/
q̄ qui amat pu̇erse alicu
ius nature bonū/etsi adi
piscat/ipse fit in bono ma
lus/⁊ miser meliore pua/
tus est. Ex quo dicto ac/
cipit documētū/q̄ quan
do quis cōsequit qd̄ in/
debite amat/ipse fit mi/
ser a tali bono/sicut iste cui dat castrū vt auferat regnū
ɔsequit eñ talis bonū delectabile qd̄ appet: ⁊ priuatur
bono honesti qd̄ est incōpabilit̄ meli⁹: ⁊ sic efficit miser.

¶ Tertiadecima veritas/
q̄ cū male volūtatis nul
la sit cā efficiens sed defi
ciens: cauendū est ne di/
camus bonā volūtatem
angeloꝝ a deo nō factā
⁊ sic ei coeternā. Intelli/
gendū tñ q̄ ꝫ ponit talē
diuisionē ad istius decla
rationē: q2 indt Aut bo/
na volūtas fuit facta cū
angelis: ⁊ tūc nō est du/
bium q̄ facta sit indt ab
illo a quo ipi. Aut ange/
li creauerūt in se bonam
volūtatē: ⁊ tūc meliores
fuerūt a seipsis q̄ a deo:
qd̄ absit: cū sine bona vo
lūtate nō fuissēt (indt) ni
si mali: et ita relindt au/
gustin⁹ q̄ pmā bonā vo
luntatē a deo habuerūt.
Ex q̄bus dictis accipiun
tur q̄ttuor theologica ar
menta. Primū est/q̄ an
geli boni nō potuerunt
mereri in primo instanti
sue creatiōis: quia dicit
q̄ bona volūtas sit crea/
ta cū angelis necessario
est infusa a deo: sed meri/
tū nō est ab extrinseco in
fusum/sed ab intrinseco:
cū sit in ptāte merentis. B
Scdm argumētū est/ q̄
angeli mali in pmo instā
ti nō potuerunt peccare:
q2 actus coetern⁹ angelo
vt hic habet/necessario
est a deo infusus: ⁊ idō nō
pōt esse malus. Tertium
argumentū/q̄ angeli bo
ni nō meruerūt actu elici
to: quia dicit q̄ meruerīt
in isto bono actu pmanē
do. Quartū argumētū/
q̄ mali demeruerīt omis/
sione in ista bona volūti/
one nō psistendo: vt ꝫ di
cit. Sed attendēdū est q̄
oīa ista ꝓcedūt ex ista ra
dice/q̄ august. nō vidit
quō angelus possit habe
re sibi actū coeuū qui esēt
ab ipo creatus: cui⁹ op/
positum naturalis ratio
dictat.

C Nã ꝛ hoc discutiẽdũ est/si boni angeli ipi i a
se fecerũt volũtatẽ bonã: vtꝝ aliq̃ eã an nul
la volũtate fecerũt. Si nulla/ vtiqꝫ nec fece
rũt. Si aliq̃/vtrũ mala/an bona? Si mala/
quõ eẽ potuit mala volũtas bonę volũtati
effectrix? Si bona/iã ꝗ habebãt. Et istã q̃s
fecerat nisi ille q̃ eos cũ bona volũtate. i. cũ
Quartadeci- ma veritas amore casto q̃ illi adhererẽt/creauit?
¶ Sil' i eis ꝛ ꝯdẽs na/
turã et largiẽs gratiã.
Vñ sine bona volũta
te/h' ẽ dei amore/nũq̃
sctõs ãgelos fuisse cre
dẽdũ est. Isti aũt q̃ cũ
boni creati eẽnt/tamẽ
mali sunt: mala ꝓpria
volũtate: quam bona
natura nõ fecit/nisi cũ
a bono sponte defecit
vt mali cã nõ sit bonũ
ꝫ defect⁹ a bono: aut
minorẽ accepert amoris diuini gr̃am q̃ꝫ illi
q̃ in eadẽ ꝑstiterũt: aut si vtriqꝫ boni ęq̃liter
creati sunt/istis mala volũtate cadẽtib⁹: illi
ampli⁹ adiuti ad eã beatitudinis plenitudi
nem vnde se nũq̃ casuros certissimi fierẽt/
D ꝑuenerũt: sicut iã etiã i libro quẽ sequit̃ iste
tractauim⁹. Cõfitẽdũ est igit̃ cũ debita lau
de creatoris: nõ ad solos sctõs homies ꝑti/
nere/verũetiã de sanctis angelis posse di/
Ro. 5. a. ci/q̃ charitas dei diffusa sit in eis p spm̃ san
ctum qui dat⁹ est eis: nec tm̃ hoim/sed pri/ b
mitus ꝑcipueqꝫ angelorũ bonũ esse qδ scri/
Ps. 72. d ptum est: Mihi aũt adherere deo bonũ est
Hoc bonũ quib⁹ cõe est/habẽt et cũ illo cui
adherẽt/ꝛ inter se societatẽ sanctam/et sunt
vna ciuitas dei: eadẽqꝫ viuũ sacrificiũ eius
viuũqꝫ templũ eius. Cui⁹ pars q̃ ꝯiũgenda
imortalib⁹ angelis ex mortalib⁹ hoibus cõ
gregat̃: ꝛ nũc mortaliter ꝑegrinat̃ in terris:
vel in eis qui morte obierũt/secretis aiaꝝ re
ceptaculis sedibusqꝫ requiescit: eodem deo
creãte quẽadmodũ exorta sit: sicut hucusqꝫ
de angelis dictũ est/iã video esse dicẽdum.
Ex vno quippe hoie quẽ primũ deus cõdi/
dit gen⁹ humanũ sumpsit exordiũ: ſm̃ san/
ctę scripturę fidẽ: quę mirabilẽ auctoritatẽ
nõ imerito habet in orbe terraꝝ: atqꝫ in om
nibus gentib⁹ quas sibi esse credituras iter
cętera que dixit vera diuinitate ꝑdixit.

¶ De falsitate ei⁹ historię quę mul/
ta milia annorũ pręteritis tempori
bus ascribit. Caplm. X.

A Omittam⁹ igit̃ cõiecturas hominũ
nescientiũ quid loquant̃ de natu/
ra vel institutiõe generis humani.
Alij nãqꝫ sicut de ipso mũdo crediderunt/
semp fuisse homines opinant̃.

¶ Quartadecima veri/
tas/q̃ de⁹ creauit ange/
los sil' in eis cõdẽs natu/
rã/ꝛ largiens gratiã. Ex
q̃ dicto accipit̃ documen
tũ manifestũ/q̃ ãgeli fu
erũt creati in grã ꝛ nõ in
puris naturalib⁹: sic ali/
q̃ dicũt. Nec valet si dici
tur q̃ h' loquit̃ de gratia
gratis data: q: ista nõ di
stinguit̃ ꝫ naturã: imo
natura ꝯtinet̃ sub ipa: et
tamẽ hic distinguit̃ iter
naturã ꝛ gratiã.

a Unde et apuleius cũ
hoc animãtiũ genus
describeret: Singilla/
tim inq̃t mortales cũ/
cti/tamẽ vniuerso ge/
nere perpetui. Et cum
illis dictum fuerit: si
semp humanũ genus
fuit: quonã modo ve/
rum eorũ eoꝝ loquat̃
historia/narrãs q̃ fue/
rint quarũcũqꝫ rerum
inuentores: qui primi
liberaliũ disciplinarũ
aliarũqꝫ artiũ institu/
tores: vł a quib⁹ ꝑmũ
illa vel illa regio parſ
qꝫ terrarũ illa atqꝫ illa
insula incoli cęperit:
Respondent diluuijs
et conflagratiõib⁹ per
certa interualla tẽpo/
rum/nõ quidẽ oĩa ſ
plurima terraꝝ ita vastari/vt redigant̃ ho/
mines ad exiguã paucitatem: ex quoꝝ ꝓge
nie rursus mltitudo pristina reparet̃: ac sic
idẽtidẽ reparari ꝛ institui quasi prima resti/
tuant̃: potius quę fuerãt illis nimys vasta/
tionib⁹ interrupta ꝛ extincta. Cęterũ homi
nem nisi ex homie existere oĩno nõ posse.
Dicunt autem q̃ putant/non quod sciunt. B
b Fallunt etiam eos quędã mendacissimę lit
terę quas ꝓhibent in historia tẽporũ multa
annorũ milia cõtinere:
Quintadeci- ma veritas ¶ Cũ ex litteris sacris
ab institutiõe homis
nondũ cõpleta anno/
rum sex milia cõpute/
mus. Unde ne multa
disputẽ/quẽadmodũ
illarũ litterarũ in qui
bus longe plura annorũ milia referunt̃ va/
nitas refellat̃: et nulla in illis rei huius ido/
nea reperiat̃ auctoritas: illa epistola alexã/
dri magni ad olympiadẽ matrẽ suã quam
scripsit: narrationẽ cuiusdã ęgyptij sacerdo
tis insinuãs: quam ꝓtulit ex litteris quę sa
cręapud illos habent̃: continet etiã regna
quę gręca quoqꝫ nouit historia: In quibus
regnum assyriorum in eadẽ epistola alexan
dri quinqꝫ milia excedit annorũ. Item gręca
vero historia mille ferme ꝛ trecentos ha
bet ab ipsius beli principatu: quẽ regẽ ꝛ ille
ęgypti⁹ in eiusdẽ regni ponit exordio. Per/
sarũ autẽ ꝛ macedonũ imperiũ vsqꝫ ad ipm
alexandrum cui loquebatur/plusq̃ octo mi
lia annorum ille constituit: cum apud gręcos
macedonum vsqꝫ ad mortem alexãdri

In hoc capitulo di/
cit a ¶ Unde ait et
apuleius. s. i libro de
deo socratis: et ponit
verba eius. Item infra
dicit b ¶ Fallũt eos
quędã ꝛc. Pręter eã
ea quę dicit hic/et alle/
gat de epistola alexan/
dri ad olympiadẽ/in ti/
meo platonis dicit̃/q̃
solon inter sepẽ sapiẽ/
tes insignis/instructus
erat a sacerdotib⁹ ęgy/
ptus/q̃ sami ciuitas ę/
gypti tũc steterat octo
milib⁹ annoꝝ: cui⁹ fun/
dationẽ ꝑcessit cõditio
athenarũ mille annis.
In ꝓlogo etiã martia/
ni quẽ libro suo d' astro
logia pręmisit: qui in li/
bris raro inuenit̃/dicit̃
ex persona sapientię eã
quadraginta milib⁹ an
norum apud ęgyptios
viguisse.

¶ Quintadecima veri/
tas/q̃ ab institutiõe pri/
mi hois vsqꝫ nunc nõdũ
fuerunt completi sex mi/
lia annoꝝ. Illud autem
nunc accipitur tempore
augustini: quia sunt iam
plures tꝑibus nostris.

q̄drīgēti octogintaq̄nqꝫ replant̄ ānī. Per/
sarū ṽo donec ipsi⁹ alexādri victoria finiret̄
ducēti ⁊ trigintatres cōputant̄. Lōge itaqꝫ
hi numeri ānoꝝ illis egyptijs sunt minores
nec eis etiā si ter tm̄ cōputarent̄ equarent̄.
C Perhibent̄ eīm egyptij quōdā tā breues an
nos habuisse: vt quaternis mēsib⁹ finirent̄.
Uñ ann⁹ plenior ⁊ verior q̄lis nūc et nobis
⁊ illis est/tres eoꝝ ānos cōplectebat̄ antiq̄s
Sed nec sic q̄dē vt dixi greca egyptie nūe/
ro tēporū cōcordat historia. Et iō grece po
tius fides habēda est: q̄ veritatē nō excedit
annoꝝ: q̄ lr̄is nr̄is (q̄ vere sacre sunt) ꝯtinet̄.
Porro si hec ep̄la alexādri (q̄ maxime inno
tuit) mltū abhorret in spacijs tēpoꝝ a ꝓba
bili fide rerū: quāto min⁹ credēdū est illˀ lr̄is
q̄s plenas fabulosis velut antiq̄tatib⁹ ꝓfer
re voluert̄ ꝯ auctātē notissimoꝝ diuinorūqꝫ
libroꝝ: q̄ totū orbē sibi crediturꝝ esse p̄dixit
⁊ cui tot⁹ orbis sicut ab ea p̄dictū est credi/
dit: q̄ vera se narrasse p̄terita ex his q̄ futu/
ra p̄nūciauit/cū tāta v̄itate iplent̄ ostēdit.

¶ De his qui hunc quidē mūdum nō sempiternū putāt: sed aut innumerabiles/aut eundē vnū certa cōclusiōe seculorū semper nasci et resolui opinantur. Caplm. XI.

Alij ṽo q̄ mūdū istū nō existimant sempiternū: siue nō eū solū/s̄ innu merabiles opinant̄: siue solū q̄dē esse/s̄ certis seculoꝝ interuallis innūerabili ter oriri ⁊ occidere/necesse est fateant̄ hoim gen⁹ p̄us sine hoīb⁹ gignētib⁹ extitisse. Neqꝫ eīm vt alluuiōib⁹ incēdijsqꝫ terraꝝ q̄s illi nō putant toto ꝓrsus orbe ꝯtingere: ⁊ ideo paucos hoies ex q̄b⁹ reparet̄ mltitudo p̄sti na/semꝑ remanere contēdūt: ita ⁊ hi possūt putare ꝙ aliq̄ hoim ꝑeunte mūdo relinquā tur in mūdo/s̄ sicut ip̄m mundū ex materia sua renasci existimāt: ita in illo ex elemētis eius gen⁹ hūanū ac deinde a parētib⁹ ꝓge niem pullulare mortaliū sicut alioꝝ aialiū.

¶ Quid respondēdum sit his qui primam conditionem hominis tardam esse causantur. Caplm. XII.

A Quod aūt respōdim⁹ cum de mūdi origine q̄stio verteret̄/eis q̄ nolūt credere nō eū semꝑ fuisse/sꝫ esse cepisse: sicut etiā plato aptissime ꝯfitet̄: q̄uis
Plato in timeo
a nōnullis cōtra quā loquit̄ sensisse credat̄: hoc etiā de p̄ma hois ꝯditiōe responderim: ꝓpter eos q̄ silr̄ mouent̄/cur hō ꝑ innūera/ bilia atqꝫ infinita retro tp̄a creat⁹ nō sit: tāq̄ sero sit condit⁹/vt min⁹ q̄ sex milia sint an/ norū ex quo esse cepisse in sacris lr̄is inueni
B tur: Si eīm breuitas eos offendit tp̄is/ꝙ tā pauci eis vident̄ anni ex quo institutus hō in nr̄is auctoritatib⁹ legit̄: considerēt nihil esse diuturnū/in quo ē aliq̄d extremū: ⁊ oia seculoꝝ spacia definita/si eternitati intermi nate cōparent̄ nō exigua existimāda esse/s̄ nulla. Ac ꝑ hoc si nō quinqꝫ vl̄ sex/verūetiā sexaginta milia vel sexcēta/aut sexagesies/ aut sexcēties milies dicerent̄ ānorū/aut itī dem ꝑ totidē totiēs multiplicaret̄ hec sum ma/vbi iam nullū numeri nomē haberem⁹ ex quo de⁹ hoiem fecit: silr̄ queri posset/cur ante nō fecerit. Dei q̄ppe ab hois creatione cessatio retrorsus eterna sine initio tāta est/ vt si ei ꝯferat̄ qualibꝫ magna ⁊ ineffabilis nu merositas tēpoꝝ: q̄ tm̄ fine ꝯclusa certis spa/ cijs terminat̄: nec talē tanta videri debeat q̄ntā si humoris breuissimā guttā vniuer/ so mari etiā q̄ntū ocean⁹ circunfluit cōparem⁹: q̄m illoꝝ duoꝝ vnū q̄dē exiguū est: alterū incōꝑabilr̄ magnū/s̄ vtrūqꝫ finitū. Illud ve
C
ro tp̄is spaciū qđ ab initio aliq̄ ꝓgredit̄/et aliq̄ termio coercet̄/magnitudie q̄ntacūqꝫ tendat̄ cōparatū illi qđ initiū nō habet/ne scio vtrū ꝓ minimo an poti⁹ ꝓ nullo depu tādū est. Huic eīm si a fine vel breuissima sin gillatim momēta detrahant̄: decrescēte nu mero/lꝫ tā ingēti vt vocabulū nō inueniat retrorsū redeūdo: tāq̄ si hois dies ab illo in quo nūc viuit vsqꝫ ad illū in quo nat⁹ est de trahas: q̄nqꝫ ad initiū illa detractio ꝑduce/ tur. Si autē detrahant̄ retrorsus in spacio qđ a nullo cepit exordio: nō dico singillatī minuta momēta vel horaꝝ aut dierum aut mēsiū aut annoꝝ etiā quātitates: s̄ tam ma gna spacia quāta ista sūma cōprehēdit āno rū: q̄ iā dici a q̄buslibet cōputatorib⁹ nō po test: q̄ tm̄ momētoꝝ minutati detractōe ꝯsu mit̄/⁊ detrahant̄ hec tanta spacia: nō semel atqꝫ iteꝝ sepiusqꝫ s̄ sꝑ/q̄d fit q̄d agit̄/q̄n nū q̄ ad initiū qđ oino nullū est ꝑuenit̄? Qua
D
ꝓpt̄ qđ nos mō q̄rim⁹ post q̄nqꝫ milia ⁊ qđ ampli⁹ excurrit ānoꝝ: possent ⁊ posteri etiā post annoꝝ sexcēties milies eadē curiosita/ te req̄rere: si intātū hec mortalitas hoim ex oriēdo ⁊ occūbēdo ⁊ impꝑita ꝑseueraret infir/ mitas. Potuerūt ⁊ q̄ fuerūt añ nos ip̄is re/ cētib⁹ hois creati tp̄ib⁹ istā mouere q̄stionē Ipse deniqꝫ p̄mus hō vel postridie vl̄ eodē die posteaq̄ fact⁹ est potuit inq̄rere/cur nō ante sit fact⁹. Et q̄n̄cuqꝫ antea fact⁹ esset nō vires tūc alias/⁊ alias nunc: vel etiā postea istā de initio reꝝ tp̄aliū cōtrouersiā reꝑiret.

¶ De reuolutione seculorū: quib⁹ certo fine conclusis vniuersa semꝑ in eūdē ordinē eādēqꝫ speciē reditura quidā philosophi crediderunt.

Hanc autem se philoso/ Ca. XIII. A
phi mūdi hui⁹ nō aliter putauerūt posse vel debere dissoluere/nisi vt

circūit⁹ tpm induceret: qbus eadē sp̄ fuisset renouata atq3 repetita ī rer̄ natura: atq3 ita deinceps fore sine cessatiōe assēueraret vo/lumina venientiū p̄tereūtiūq3 seculorū: siue ī mūdo pmanēte isti circūit⁹ fierēt: siue certis interuall' oriēs ꝛ occidēs mund⁹ eadē sp̄ q̄si noua ea q̄ trāsacta ꝛ vētura sūt exhiberet. A quo ludibrio ,p̄sus imortalē aīaз etiā cū sa piētiā pcepit/liberare nō p̄nt: eūtē sine cessa/tiōe ad falsā beatitudinē: ꝛ ad verā miseriā sine cessatione redeūtē. Quō em̄ vera btitu do ē de cui⁹ nūq̄3 eternitate ɔfidit/dū aīa vē turā miseriaз aut impitissima xitate nescit: aut ifelicissima ībeatitudie ptimescit? At si ad miserias nūq̄3 vlteri⁹ reditura/ex his ad btitudinē pgit: fit ergo aliqd noui ī tpe: qd̄ finē nō hз tpis. Cur nō ergo ꝛ mūd⁹? Cur nō

Sextadecima veritas. ꝛ hō fact⁹ ī mūdo? ¶ Ut illi nescio q̄ falsi circūi/tus a falsis sapiētib⁹ fal/lacibusq3 cōperti ī sana doctrīa tramite recti iti

B neris euitent: Nam qui dā ꝛ illud quod legit ī li bro Salomōis q̄ vocat

Eccle.1.b. Ecclesiastes: Quid est qd̄ fuit? Ipsū qd̄ erit Et qd ē quod factū ē? Ipm qd̄ fiet: ꝛ nō ē oīe recēs sub sole: nec quisq3 loquit ꝛ dicit: hoc nouū est: iā fuit ī seculis q̄ fuerunt añ nos. Propt hos circūit⁹ ī eadē redeūtes: ꝛ ī eadē cuncta reuocātes dictum intelligi volūt: quod ille aut de his rebus dixit de qbus superius lo/quebat: hoc ē de generatiōib⁹ aliis eūtib⁹/aliis veniētibus: de solis amfractib⁹/ de tor rētiū lapsibus: aut certe de oīm rerū generi/bus q̄ oriunt atq3 occidunt. Fuerūt em̄ ho/mines añ nos/sūt ꝛ nobiscū/ꝛ erūt post nos: ita q3 aiantia vel arbusta. Monstra q3 ipsa q̄ inusitata nascuntur: q̄uis inter se diuersa sint: ꝛ quedā eor̄ semel facta narrent: tñ s̄m id q̄ generaliter miracula et mōstra sunt/et vtiq3 fuerūt et erunt: nec recēs ꝛ nouū ē/ vt

C mōstrū sub sole nascat. Quāuis hec xba q̄/dā sic intellexerit: tāq̄3 ī p̄destinatiōe dei iā facta fuisse oīa/ sapiēs ille voluisset intelli/gi: ꝛ ideo nihil recēs esse sub sole: Absit aūt a recta fide vt his salomōis xbis illos circū itus significatos esse credam⁹/qb⁹ illi putāt sic eadē tpm tpaliūq3 rerū volumina repeti vt (verbi gr̄a) sicut ī isto seculo plato phs ī vrbe atheniēsi/et in ea schola q̄ academica dicta ē discipulos docuit: ita p innumerabi lia retro secula multū ,pliris qdē interuall'/s̄ tñ certis: ꝛ idē Plato ꝛ eadē ciuitas/ eadē q3 schola/iidēq3 discipuli repetiti ꝛ p inume rabilia deinde secula repetēdi sint. Absit in

¶ Sextadecima veri/tas/q̄ quidā p̄hi posu erūt oīa redire eodem numero post circulati/onē magni āni: quē in q̄3 aliqui ponūt habe/re.xxxvi.milia ānos: ꝛ inducūt illō salomōis Quid ē qd̄ factū ē? ip sum qd̄ futur̄ ē: qbus vt dicit b. Aug⁹ conue nit illud qd̄ dicit pro/pheta: In circūitu im/pii ambulant.

quā vt nos ista credamus: Semel em̄ chri/stus mortuus ē ,p pctis nostris: resurgēs au tē a mortuis: iā nō moritur: ꝛ mors ei vltra Roma.6.b.
nō dn̄abit: ꝛ nos post resurrectionē semper cū dn̄o erim⁹: cui mō dicim⁹ qd̄ sacer admo 1.Thes.4.
net psalm⁹: Tu dn̄e seruabis nos: ꝛ custodi Ps.11.b.
es nos a generatiōe hac ī eternū. Satis aūt istis existimo ɔuenire qd̄ sequit: In circūi/ Ibidem
tu impii ambulāt: nō q2 p circulos q̄s opinā tur eorū vita est recursura: sed q2 mō talis ē erroris cor̄ via.i.falsa doctrina.

¶ De tpali cōditiōe generis hūani quā de⁹ nec nouo cōsilio cōstituerit nec mutabili volūtare. Ca.XIIII.

A Quid aūt mir̄ ē si ī his circūitib⁹ er/rātes/nec aditū nec exitū iueniūt q̄ gen⁹ humanū atq3 ista nr̄a mortali tas/nec q̄ initio cepta sit sciūt: nec quo fine claudatur: q̄n̄qdē altitudinē dei penetrare nō p̄nt: q2 cū ip̄e sit etern⁹ ꝛ sine initio/ab ali quo tñ initio exorsus ē tpa: ꝛ hoiēз quē nū q̄3 añ fecerat/fecit ī tpe: nō tñ nouo ꝛ repenti no/s̄ imutabili eternoq3 ɔsilio. Quis hanc valeat altitudinē iuestigabilē iuestigare/et inscrutabilē pscrutari: s̄m quā deus hoiem tempalē/ante quē nemo vnq̄3 hoim fuit: nō mutabili volūtate in tpe cōdidit: ꝛ gen⁹ hu/manū ex vno multiplicauit? Qn̄quidē psal mus ipse cū p̄misisset atq3 dixisset: Tu dn̄e Ps.11.b.
seruabis nos et custodies nos a generatio/ne hac in eternū: ac deinde repcussisset eos/in quorū stulta impiaq3 doctrina nulla libe rationis et beatitudinis anime seruat eter/nitas: cōtinuo subiiciēs: In circūitu inquit impii ambulāt: Tanq̄3 ei diceret: Quid er/

B go tu credis/sentis/ intelligis? Nūquid nā existimandū est subito deo placuisse homi/nē facere: quē nunq̄3 antea ifinita retro eter nitate fecisset: cui nihil noui accidere po/test: in quo mutabile aliquid nō est? Et ne nos hec audiētes aliqua forte turbaret am/biguitas: cōtinuo respōdit ad ipsum deū lo quens: Scd̄m altitudinē tuā multiplicasti Ibidem.
filios hominū. Sentiāt inquit hoies quod putāt: et quod eis placet/opinētur ꝛ dispu/tent: s̄m altitudinē tuā quā nullus pōt nos/se hominū: multiplicasti filios hominū.

Decimaseptima veritas. ¶ Ualde qppe altū ē: ꝛ semp deū fuisse: ꝛ hoiēз quē nūq̄3 añ fecerat/ ex aliquo tpe primū face/re voluisse: nec cōsiliū vouuntatēq3 mutasse.

¶ Decimaseptima ve/ritas/q̄ ē valde altū de um semp fuisse et hoiēз ex tpe aliquo p̄mū face re voluisse nec consiliū voluntatemq3 mutasse.

C Ego inquit

¶ An vt de⁹ sp̄ etiā domin⁹ fuisse sp̄ intelligatur credendū sit: creaturā quoq3 nūq̄3 defuisse cui dominare tur: et quō dicatur semper creatum quod dici nō pōt coeternū. Ca.XV.

A Ego qdē sicut dñm
deū aliqñ dñm nō fu
isse dicere nō audeo
ita hoiez nūq̄ antea fuisse/
⁊ ex qdā tpe pmū hoiez cre
atū esse dubitare nō debeo
Sed cū cogito/cui⁹ rei dñs
sp fuerit si sp creatura nō fu
it/ affirmare aliqd ptimesco:
qꝛ ⁊ meipm ituеor: et scptū
Sap.9.c. eē recolo: Quis hoim pōt
scire ꝯsiliū dei? aut qs pote
rit cogitare qd velit dñs?
Cogitatiōes eñ mortaliū
i.e. ꝑ pnidētie timide ⁊ icerte⁺adiuētiōes
nrē Corruptibile eñ corp⁹
aggrauat aiaz: ⁊ depmit ter
rena ihabitatio sensū mlta
cogitātē. Ex his igit quę i
hac terrena ihabitatōe mł
ta cogito/ deprunūt me: iō
vtiq̄ multa: qꝛ vnū qđ ex il
lis vel pter illa qđ forte nō
cogito vez ē: iuenire nō pos
B sū. Si dixero sp fuisse crea
turā cui⁹ dñs eēt / q dñs sp
est: nec dñs vnq̄ nō fuit: sꝫ
nūc illā/ nūc aliā p alia at
q̄ alia tpm spacia: nec ali
quā creatori coetnā eē dica
m⁹: qđ fides rōq̄ sana cōdē
nat: cauēdū ē ne sit absurdū/ ⁊ a luce vitatł
alienū: mortalē qdē p vices tpm sp fuisse cre
aturā decedētē aliā/ aliā succedētē: imortalē
vo nō eē cepisse nisi cū ad nostrū sclm vētū
ē: qñ ⁊ āgeli creati sūt (si eos recte lux illa p
mū facta significat) aut illud poti⁹ cęlū de q
Gen.1.a dictū ē: In principio fecit de⁹ cęlū ⁊ terrā: cū
tñ nō fuerint anteq̄ fierēt: ne imortales si sp
fuisse dicant/ deo coeterni esse credant. Si
aūt dixero nō i tpe creatos eē angelos: s; añ
oia tpa ⁊ ipos fuisse: quoz de⁹ dñs eēt q nū
q̄ nisi dñs fuit: qrit a me etiā si añ oia tpa fa
cti sunt: vtz semp potuerint esse q facti sūt.
C ¶ Hic respōdendū eē forte
Decimaocta/ua veritas. videat: quō nō sp/ cū illud
qđ ē oi tpe nō icōueniēt sp
esse dicat? Usq̄adeo autē
isti oi tpe fuerūt: vt etiā añ
oia tpa facti sint: si tñ a cę
lo cępta sint tpa: et illi iam
erant añ cęlū. At si tps nō a
cęlo/ vez et añ cęlū fuit: nō
qdē i horis ⁊ diebus ⁊ mēsi
bus ⁊ ānis: nā istę dimēsio
nes tpaliū spacioz q vsita
te ac pprie dicūt tpa: mani
festū ē q a motu sidez cępe
rint: vñ ⁊ de⁹ cū hec istitue
ret dixit: Et sint i signa ⁊ i
tpa ⁊ i dies ⁊ i ānos: s; i ali
q mutabili motu/ cui⁹ aliđ
anteri⁹ pterierit/ aliud po
steri⁹ successerit: eo q sil eē
nō pñt. Si g̃ añ cęlū in an
gelicł motib⁹ tale aliqd fu
it: ⁊ iō tps iā fuit: atq̄ an
geli exq facti sūt tpalr mo
uebant: etiā sic oi tpe fue
rūt: qñ qdē cū ill' facta sūt
D tpa. Quis aūt dicat: nō sp
fuit qđ oi tpe fuit? Sed si
hoc respōdero/ dicet mihi

Ego inqt sic deū aliqñ dñm nō fuisse dicere nō audeo: ita pmū hoiem creatū eē ex tpe dubitare nō debeo. Ex q dicto accipiūt duo difficilia argumēta. Primū ē q de⁹ nō ab etno sꝫ ex tpe pmū hoiez facere voluit: vt hic dr: qđ nō ē intelligēdū qn voluerit ab etno sꝫ nō p etno sꝫ p tpe. Et tūc remāet difficultas: si p nunc ab etno nō fuerit vez: ab etno de⁹ vult fieri moz ⁊ ex tēpe fuerit vez, tūc fuit trāsit⁹ d ꝯdictorio i ꝯtradictoriū: q sine mutatiōe i altero extrēoꝝ nō intelligi eē neqt: ⁊ nō i deo qꝛ icōmutabil: nec in mūdo: qꝛ pl⁹ potuit facere q̄ eēt fact⁹: ⁊ hoc ē difficillimuz soluere q percipit difficultatē. Scđz argumētū/ q de⁹ sp fuit dñs creature: q̄uis creatura actu nō eēt: qꝛ aug⁹ nō audet hic dicere deū aliqñ dñm nō fuisse: ⁊ sic fuisset relatio ad tminū q nō ē actu: sicut ponit quidam doctor.

¶ Decimaoctaua veritas/ q illud qđ est oi tpe: nō incōuenienter dicit semp eē: et dicit iō q angeli sp fuerūt: qꝛ añ oia facta sūt: sed tñ alr: a celo cępta sūt tpa dimēsiones eñ temporū a motib⁹ siderū inceperūt: si aūt añ celū fuerūt tpa i motibus angeloꝝ: tūc angeli semp fuerūt: qꝛ cū tpe creati sūt. Intelligēdū tñ q tps accipit dupliciter. Aut per motum motus determinati sig/nis nobis sensibilibus/ sm q tpa distinguunt in dies/ menses ⁊ annos: ⁊ sic inceperūt tpa q̄rta die qñ sidera creata fuerūt q sūt sm motus suos/ motus taliū tēporū signa: sicut habet Gen.1.b. Sint i signa ⁊ tpa. Aut pro mora mot⁹: et sic nō sunt determinata: et sic inceperūt tēpa añ cęlū siue añ celi ornamēta die quarta: aut ante firmamētū creatū secūda die mora mot⁹ pmi mobil.i. celi cristallini: qđ credit ꝯcreatū fuisse celo empyreo: ⁊ cōfestim icepit moueri: ⁊ tps fuit creatū cū āgel: vt hic dr. Gen.1.b

¶ Quō ergo nō sūt coęter
ni creatori: si sp ille/ semp il
li fuerunt? Quō etiā creati
dicēdi sūt/ si semp fuisse in
telligunt? Ad hoc qd rñde
bit? An dicendū ē ⁊ sp eos
fuisse: qñ oi tpe fuerūt qui
cū tpe facti sunt: aut cū qui
bus facta sunt tēpora/ et tñ
creatos. Neq̄ eñ ⁊ ipa tpa
creata eē negam⁹: q̄uis oi
tēpe tps fuisse nemo ambi
gat. Nā etsi nō oi tēpore fu
it tps: erat ergo tps qñ nul
lū erat tps. Quis hoc stul
tissimus dixerit? Possum⁹
eñ recte dicere: erat tēpus
qñ nō erat roma: erat tēp⁹
qñ nō erat hierłm: erat tps
qñ nō erat Abraā: erat tps
qñ nō erat hō: ⁊ si qd huius
modi. Postremo si nō cum
initio tpis/ sed post aliqđ tē
pus fact⁹ est mūdus: possu
mus dicere: erat tps qñ nō
erat mund⁹: At vo erat tps
qñ nullū erat tps: tā incōue
nienter dicimus/ ac si qsq̄
dicat: erat hō quando nul
lus erat hō/ aut erat iste mū
dus quādo nō erat iste mū
dus. Si eñ de alio atq̄ a
lio itelligat: potest dici ali
quo modo: hoc est/ erat ali
us homo q̄ndo nō erat iste
homo. Sic ergo erat aliud
tēp⁹ quādo nō erat hoc tē
pus/ recte possumus dicere
At vo erat tēpus quādo nullū erat tēpus:
quis vł insipiētissimus dixerit? Sicut ergo E

¶ Decimanona veritas/ q licet angeli sp fuerūt: nō tñ creatori coeterni: qꝛ dicit q iō dicūt sp fuisse/ qꝛ omi tpe: sicut ipsū tps fuit omni tpe: ⁊ tñ fuit creatū. Nā inqt: si oi tpe tēpus nō fuit: erat tēpus qñ nullus erat tps: qđ aūt ait Augus. stultissim⁹ hoc dixerit? hoc ē: si qs ait diceret: erat hō qñ nullus erat hō: qđ ē insipiētissimū dicere. Ex quo dicto accipiātur duo manifesta documēta. Primū ē/ q aliquid pōt esse sempr ⁊ aliqñ desinere: sicut tps erat semp accipiēdo p oi tpe: et tñ q̄nq̄ desinet: et ita mot⁹ celi: vt habet i Apocal. Secūdū documētū/ q motus fuit sp: qꝛ in oi tpe: ⁊ tñ icepit: ⁊ ita de celo: tñ nō semp cōit ita accipit p oi tpe i potētia: sꝫ tā i potentia q̄ in actu. Intelligendū tñ q intētio bti Aug⁹. in hoc loco ē ostēdere/ q cōtradictio ē maximō incōueniens/ ad qđ hō possit adduci: qꝛ dicit q iste est insipientissim⁹ q dicit/ q erat hō qñ null⁹ erat hō: qꝛ sꝫ ista sūt cōtradictoria. s. indefinita affirmatiua et vniuersalis negatiua.

Decima nona veritas.

C

dicim⁹ creatū tp̄s/cū ideo sp̄ fuisse dicat̄:q̄z
Vicesima veritas omi tp̄e tp̄s fuit.¶ Ita nō
est ɔsequēs/vt si semp̄ fue
rūt angeli: idō nō sint cre
ati:vt ꝑpterea semp̄ fuisse
dicant̄/q̄z omi tp̄e fuerūt:
⁊ ꝑpterea oi tp̄e fuerūt:q̄z
nullo mō sine his ipsa tē/
pora esse potuerunt. Ubi
eñ nulla creatura est cui⁹
mutabilib⁹motib⁹tp̄a pa
gant̄:tp̄a oīno eē nō pos/
sunt. Ac ꝑ hoc ⁊ si semper
fuerūt/ creati sūt:nec si sp̄
fuerūt/ideo creatori coet̄
ni sunt. Ille eñ semp̄ fuit
eternitate imutabili : isti
aūt facti sūt. Sed ideo sp̄
fuisse dicunt̄:q̄z omi tem/
pore fuerūt: sine quib⁹ tē/
pora nullo mō esse potue/
rant. Tempus autē quo/
niā mutabilitate trāscur/
rit:eternitate immutabili
non pōt esse coeternū. Ac
ꝑ hoc etiā si imortalitas
angeloꝝ nō trāsit in tēpo/
re:nec p̄terita est quasi iā non sit:nec futura
quasi nondū sit: tamē eorū motus quibus
tēpora peragūtur ex futuro in p̄teritū trāse/
F unt:⁊ ideo creatori in cuius motu dicendū
nō est vel fuisse quod iā nō sit/ vel futuꝝ eē
qđ nondum sit: coeterni esse nō pn̄t. Qua/
propter si deus semp̄ dn̄s fuit: semp̄ habuit
creaturā suo dn̄atui seruientē: verūtñ nō de
ipso genitā/ sed ab ipso de nihilo factā/ nec
ei coeternā. Erat quippe ante illā/ꝗ̄uis nul/
lo tēpore sine illa:nō eam spacio trāscurren/
te/sed manēte perpetuitate p̄cedēs.

Vicesimaprima veritas. ¶ Sed hoc si respōdero eis
qui requirūt quō semp̄ cre/
ator sp̄ fuit dn̄s/si creatura
seruiēs nō sp̄ fuit: aut quō
creatura creata ē/⁊ nō poti
us creatori coeterna ē si sp̄
fuit: Uereor ne facili⁹iudi
B cer affirmare qđ nescio/ ꝗ̄
docere quod scio. Redeo
igitur ad id quod creator
noster scire nos voluit: illa
dō que vel sapiētiorib⁹ in
hac vita scire permisit:vel
omino perfectis in alia vi
ta scienda seruauit: vltra
vires meas eē ꝓfiteor. Sꝫ
idō putaui sine affirmatiōe
tractāda: vt qui hec legūt
videāt a quib⁹ questionuꝫ

¶ Vicesima veritas/ q̄ nō est ɔsequēs si semp̄ fuerūt angeli: ideo nō fuerūt creati. Et infra eodē di/ cit: q̄ si semp̄ fuerūt angeli: ideo creatori coeterni nō sunt. Ex quo dicto videt̄ accipi manifestū ar/ gumētū: q̄ creature nō repugnat esse ab eterno: q̄z dicit q̄ nō est cōsequēs si ange li fuerūt semp̄/ q̄ idō nō sint creati: q̄z vtrū q̄z cōsequens esset si creature repugnaret eternaliter ⁊ semper esse. Intelligendum tñ q̄ illud argumen tū nō sumit̄ ꝯm men tē btī Aug. vt patet clarissime in isto ca. q̄z ibi nō accipit hic sp̄ esse ꝓ eternitate: sed ꝓ omi tp̄e de fa/ cto. Et cōfirmat̄: q̄z dicit q̄ angeli semp̄ fuerūt de facto: ⁊ tñ ɔstat q̄ de facto eter ni nō fuerunt.

¶ Vicesimaprima veritas/ q̄ cū quer/ rit̄:quō semp̄ crea/ tor fuit dn̄s: si crea tura seruiēs sp̄ non fuit: aut quō crea/ tura nō coeterna ei si semp̄ fuit: Uere/ or inquit affirmare qđ nescio ꝗ̄ doce/ re qđ scio: Redeo inq̄t ad ista q̄ salua tor nos scire volu/ it: illa dō q̄ sapiēti/ orib⁹ in hac vita sci re ꝑmisit/ vel oīno pfectis in alia vita sciēda seruauit: vl/ tra vires meas esse ꝓfiteor: ⁊ ideo pu/ taui ait Aug⁹/sine affirmatiōe tractā/ da: vt q̄ hec legunt videāt a q̄bus q̄sti

periculis debeāt tēperare:
nec ad oia se idoneos arbi
trent̄:potiusq̄z intelligant
ꝗ̄ sit aplo obtēperandū p̄/
cipienti salubriter vbi ait: Rom. 12.
Dico autē per gratiā dei q̄
data est mihi omib⁹ q̄ sunt
in vobis/nō plus sapere ꝗ̄
oportet sapere/ sed sapere
ad tēperātiā: sicut vnicui/
q̄z de⁹ partit⁹ est mensurā si
dei. Si eñ ꝓ virib⁹ suis alat̄ infans/ fiet vt
crescēdo plus capiat: si aūt vires sue capaci
tatis excedat/deficiet anteq̄z crescat.

¶ onum periculis de beant tēperare: nec ad oia idoneos se arbitrētur. Ex quo dicto accipit̄ docu/ mentū: q̄ circa du/ bia est loquēdū cū summa humilitate q̄z btūs Aug⁹ circa illā questionē quā oēs plurimū deter/ minare: voluit se tā cū humiliare vt di/ ceret se nescire.

¶ Quomodo intelligendū sit pro/ missa homini a deo vita eterna an/ te tempora eterna. Ca. XVI.

Que secula p̄terierint anteq̄z gen⁹ in
stitueret̄ hūanū/me fateor ignora/
re: si tñ dubito nihil oīno creature
creatori eē coeternū. Dicit etiā aplꝯ tp̄a et̄/
na:nec ea futura/ ꝯ qđ magis ē mirādū p̄te/
rita. Sic eñ ait: In spem vite eterne quā ꝓ/ Ad Tit. 1.
misit nō mēdax deus an̄ tēpora eterna: ma/
nifestauit aūt tēporib⁹ suis verbū suū. Ecce
dixit retro q̄ fuerint tēpora eterna: q̄ tñ non
fuerūt deo coeterna. Siq̄dē ille an̄ tempora
eterna nō solū erat/ verūetiā ꝓmisit vitā et̄/
nā: quā manifestauit tēporib⁹ suis. i. congru
is/ q̄d aliud ꝗ̄ verbū suum. Hoc est eñ vita
eterna. Quō autē ꝓmisit: cuꝫ hoībus vtiq̄z
ꝓmiserit qui nōdū erāt ante tēpora eterna:
nisi quia in ipsius eternitate atq̄z in ipso ei⁹
verbo eidē coeterno iā p̄destinatione fixuꝫ
erat: quod suo tempore futurū erat

¶ Quid de immutabili cōsilio aut voluntate fides sana defendat con tra ratiocinationes eorum qui ope ra dei ex eternitate repetita per eos dem semper volunt seculorum re dire circūitus. Capitulū. XVII.

Illud quoq̄z nō dubito anteq̄z prim⁹ hō A
creatus esset/nunq̄z quēq̄z hoīem fuisse:
nec eundē ipsū nescio quib⁹ circūitibus
nescio quotiēs reuolutū: nec aliū aliquē na
tura similē: neq̄z ab hac fide me phōꝝ argu
mēta deterrēt: quoꝝ acutissimū illud puta
tur: qđ dicunt nulla infinita vlla sciētia pos
se cōphendi: Ac per hoc deus inquiūt re/
rū quas fecit omniū finitarū omnes finitas XI. Metaph.
apud se rōnes habet: bonitas aūt eius nun/
q̄z vacua fuisse credēda est: ne sit tēpalis ei⁹
operatio: cui⁹ retro fuerit eterna cessatio: q̄/
si penituerit eū pori sine initio vacatiōis: ac
ꝑpterea sit operi aggressus initiū. Et idō ne/
cesse est inquiūt eadē sp̄ repeti: eadēq̄z sem/
per repetēda trāscurrere: vel manēte mūdo
mutabiliter: qui licet nunq̄z nō fuerit/et sine

initio tpis tñ fact⁹ est: vel ei⁹ q̄ ortu ⁊ occa/su semp illis circuitib⁹ repetitio semp q̄ re/petēdo/ ne videlic3 si aliqñ pmū dei opa cę/pta dicunt pore suā sine initio vacationem tā q̄ inertē ac desidiosā/ ⁊ iō sibi displicentē dānasse q̄dāmō atq̄ ob hoc mutasse credat.

B Si aūt sp q̄dē tpalia/ s alia atq̄ alia phibet opat⁹: ac si aliqñ etiā ad hoiez faciēdū quē nūq̄ antea fecerat puenisse: nō sciētia q̄ pu/tant nō posse q̄cūq̄ infinita cōprehēdi/ sed q̄si ad horā sicut veniebat in mētē/ fortuita q̄dā incōstātia videat fecisse quę fecit. Por ro si illi circuit⁹ admittant (inquiūt) quib⁹ vel manēte mundo/ vel ipso q̄ reuolubiles ort⁹ suos ⁊ occasus eisdē circuitib⁹ inserēte eadē tpalia repetunt: nec ignauū ociū q̄ser/tum tā longe sine initio diuturnitati deo tri buit: nec improuida temeritas opez suorū. Quoniā si nō eadē repetant/ nō possunt in/finita diuersitate variata vlla ei⁹ sciētia vel presciētia cōprehēdi.

Uicesimasecūda veritas

C ¶ Has argumētatio/nes q̄bus impy nram simplicē pietatē/ vt cū illis in circuitu ambu lantib⁹ devia recta co nant auertere: si rō re/futare nō posset/ fides irrideri deberet. Huc accedit q̄ in adiuto/rio dñi dei nri hos vo lubiles circulos quos opinio ꝯfingit/ rō ma/nifesta ꝯfringit. Hinc em̄ maxime isti errant vt i circuitu falso am/bulare q̄ vero et recto itinere malint: q̄ men

Ps. xi. b.

¶ Uicesimasecūda veritas/ q̄ ista argumenta pbozū q̄ conant auertere a via recta/ si ratio refutare nō posset fides irrideri de/beret. Illā aūt veritatē in/ducit ꝯ pbos q̄ posuerūt circulationē/ reputantes subtilissimū argumentū q̄ si eadē nūero nō redi/rent/ de⁹ infinita sciret in actu. Isti aūt dicit fallū/tur: q̄ iudicāt de mente diuina sicut de sua q̄ntū ad capacitatē ⁊ alteratio nē. Ex q̄ dicto accipit ar/gumētū/ q̄ btūs aug⁹ vi det dubitasse ne sufficiēt theolog⁹ posset respōde/re sufficiēti pbo de illis q̄ spectant ad fidē.

tē diuinā oino imutabilē cuiuslibet infinita/tis capacē/ ⁊ innūera oia sine cogitatiōis al ternatiōe nūerantē/ de sua hūana mutabili angustaq̄ metiunt. Et fit illis qō ait aplus

2. Cor. x. b.

Cōparantes em̄ semetipos sibimetipsis/ se/metipsos nō intelligūt: nā q̄ illis q̄cq̄d no/ui faciēdū venit in mētē/ nouo ꝯsilio faciūt: mutabiles q̄ppe mētes gerūt: pfecto si deū quē cogitare nō pñt/ s semetipsos p illo co/gitātes nō illū s seipsos/ nec illi s sibi cōpa/rant.

D Nob aūt fas nō ē credere alit deū affi ci cū vacat/ alit cū opat: q̄ nec affici dicēd⁹ est/ tanq̄ in ei⁹ nā fiat aliq̄d qō añ nō fuerit.

Uicesimatertia veritas

¶ Patit q̄ppe q̄ afficit et mutabile est oē qō aliq̄d patit. Nō itaq̄ in ei⁹ vacatiōe cogite tur ignauia/ desidia/ inertia: sicut nec in ei⁹ ope labor/ conat⁹/ industria. Nouit q̄esceñs

¶ Uicesimatertia veritas q̄ ois q̄ afficit aliq̄d pa/titur: ⁊ oē qō patit muta bile est. Ex q̄ dicto accipi tur documentū/ q̄ recipe est q̄dā pati: q̄ affici ē recipere affectionē.

agere/ ⁊ agēs quiescere. Potest ad opus no uum: nō nouū/ sed sempiternū adhibere cō siliū: nec penitēdo q̄ prius cessauerat/ cępit facere quod nō fecerat.

¶ Sed ⁊ si pri⁹ cessauit ⁊ posteri⁹ operat⁹ est: qō nescio quēadmo/dū ab hoie possit itel/gi: hoc pculdubio qō dicit pri⁹ ⁊ posteri⁹: in rebus pri⁹ nō existēti/bus ⁊ posteri⁹ existēti bus fuit. In illo autē nō alterā pcedētē alte ra subsequēs mutauit aut abstulit volūtatē/ sed vna eadēq̄ sempi/terna ⁊ imutabili vo/lūtate res quas condi dit/ ⁊ vt prius nō eēnt egit/ q̄diu nō fuerūt: et vt posteri⁹ essent q̄n esse cępeft: hinc eis q̄ talia videre pñt mira/biliter fortassis osten/dens/ q̄ non eis indi/guerit/ sed rau gratui/ta bonitate ꝯdiderit/ cum sine illis ex eter/nitate initio carēte in non minore beatitudine permansit.

¶ Uicesimaq̄rta veritas/ q̄ si deus pri⁹ cessauit et postea opat⁹ est: difficile est hoc intelligere fuisse sine diuina mutatiōe. vñ dicit sic: Nescio quēad/modū ab hoie possit ⁊c. Et illud ipē postea decla rat/ q̄ illa ⁊ pri⁹ posteri⁹ non sunt in deo pri⁹ non existētib⁹. Ex q̄b⁹ dictis accipiunt duo argumen ta. Primū est/ q̄ potissi/ma rō quare pbi negaue runt mūdū ex tēpe fuisse creatū/ est: ne de⁹ mutare tur transiens de ocio ad opatiōnē: q̄ beat⁹ aug⁹ eoz rōnes ptractans re/putat s illā esse difficill/mā. Secūm argumētū/ q̄ ista rō supponit actionē esse in agēte: alioq̄n nul/la esset difficultas ibi de transitu ab ocio in actio/nē/ si actio nō est in agen te: tūc em̄ nō esset muta/tū cū inciperet agere. Et sic patet q̄ oēs pbi q̄ istā rōnē ponderauerūt/ ⁊ alq̄ supposuerunt actionē in agēte: quod hodie nega/tur cōmuniter.

Uicesimaq̄rta veritas.

¶ Contra eos qui dicunt ea quę in finita sunt nec dei posse scientia cō/prehendi. Caplm. XVIII.

A Illud autē aliō quod dicūt nec dei sciētia q̄ in/finita sunt posse cōpre hēdi: restat eis vt dice re audeāt: atq̄ huic se voragini pfundę im/pietatis imergant: q̄ non omnes numeros deus nouerit.

¶ Illud autem aliud ⁊c. In hoc cap. dicit: Plato deū ma gna auctoritate cōmen dat mundū numeris fa bricantē. Probat enim in timeo q̄ttuor rtñ ele/mētis mūdū cōstare ex ꝓprietate quę inuenit i ꝓportiōe numeroz soli dorū: Animā etiā mun di dicit cōstare ex nume ris ꝓportiōib⁹ harmoniacis distinctis: vt ibidē pz.

¶ Eos q̄ppe infinitos esse certissimū est: qm̄ in q̄cūq̄ nūero finē fa ciendū putaueris/ idē ipse nō dico vno addi to augeri/ s3 q̄libet sit magn⁹ ⁊ q̄libet ingen tē mltitudinē ꝯtinēs: in ipsa rōne atq̄ scien tia nūerozū: nō solum duplicari/ verūetiam multiplicari pōt. Ita

¶ Uicesimaq̄nta veritas/ q̄ infinitos nūeros eē cer tissimū est. Illud autē di ctum ipē declarat/ dicēs sic: In q̄cūq̄ nūero finē faciēdū putaueris/ idem ipē vno addito nō solum augeri/ sed etiā successiōe multiplicat: ⁊ ita inquit suis ꝓprietatib⁹ q̄sq̄ nu/mer⁹ terminat: vt null⁹ eorū cuiq̄ par alteri esse possit. Et iō ꝯcludit/ q̄ si nūeri sunt infiniti/ et oēs infiniti sūt. Et intēdit sic

Uicesimaq̄nta veritas

do suis quisq; numer⁹ ppꝛie tatib⁹ termiaꝛ: vt null⁹ eo/ rū par eē cuicūq; alt'i pos/ sit. Ergo ⁊ dispares int' se atq; diuersi sūt: ⁊ singuli q̄ q; finiti sunt: ⁊ oēs infiniti sūt. Ita nec nūeros ꝓpt' in finitatē nescit oīpotēs de/ us: ⁊ si vsq; ad quādā sum mā numeroꝝ scia dei pue/ nit et ceteros ignoꝛat: q̄s hoc etiā vł dementissim⁹ di xerit? Nec audebūt isti cō tēdere ⁊ nūeros eos dicere ad dei sciētiā nō ꝑtinere: apō q̄s plato deū magna auctoꝛitate cōmēdat mū/ dū numeris fabꝛicantē: et apud nos deo dictū legiꝛ

Sap.11.d Oia i mēsura ⁊ numero et pondere disposuisti. De q̄

Esa.40.c dicit ⁊ ꝓpheta: Qui pꝛofert nūero seculū. Et saluatoꝛ

Lu.12.a i euāgelio: Capilli inq̄t ve stri oēs nūerati sūt. Absit itaq; vt dubitem⁹: q̄ ei no

Ps.146.a tus nō sit ois nūer⁹: cui⁹ in telligētie (sicut i psal. cani tur) nō ē nūer⁹. Infinitas itaq; numeri/ q̄uis īfinito rū numeroꝝ null⁹ sit nūe/ rus: nō est tñ incōpꝛehēsibilis ei cui⁹ intelli/ gētie nō est numerus. Quapꝛopter si q̄cq̄d sciētia compꝛehendiꝛ/ sciētis cōpꝛehēsione fi/ niꝛ: pfecto ⁊ ois infinitas quodā ineffabili mō deo finita est: q꞉ sciētia eius ipsi inc.. m/ pꝛehēsibilis nō est. Quare si infinitas nume roꝝ sciētie dei q̄ cōpꝛehēdiꝛ esse nō pōt infi/ nita: q̄d tandē nos sum⁹ homūculi/ q̄ ei⁹ sciē tie limitē figere p̄sumam⁹: dicētes q̄ nisi eis dē circūitib⁹ tēpoꝝ eadē tꝑalia repetanꝛ: nō pōt deus cūcta q̄ fecit vel pꝛescire vt faciat: vł scire cū fecerit: cui⁹ sapiētia simpliciꝛ mul tiplex/ ⁊ vnifoꝛmiter multifoꝛmis: tā incom pꝛehēsibili cōpꝛehēsione oīa incōpꝛehēsibi/ lia cōpꝛehendit: vt quecūq; noua ⁊ dissimi/ lia ꝯsequētia p̄cedētibus si semp facere vel/ let/ inoꝛdinata et impꝛouisa habere nō pos/ set: nec ea p̄uideret ex pꝛoximo tꝑe/ sed eterna pꝛescientia contineret.

¶ Quis infinitoꝝ nūeroꝝ null⁹ sit nu/ mer⁹: nō ē tñ incom pꝛehēsibil ei cui⁹ intel ligētie nō ē numer⁹ q̄pꝛopter si q̄cq̄d sci entia cōpꝛehēdiꝛ sci entis cōpꝛehēsiōe fi niꝛ: pfecto oīs infi nitas q̄dā ineffabili mō deo finita est: q꞉ scia ei⁹ ipsi incōpꝛe/ hēsibil nō ē. Ex quo dicto vna opinio so lēnis dānaꝛ: et alia excusaꝛ. Pꝛima est q̄ deus nō intelligit ista q̄ sūt extra se ter minatiue: ne forte in telligat actualiꝛ pū cta infinita i linea i potētia: cum tñ hic ponanꝛ infiniti nu/ meri intellecti actua/ liꝛ a deo. Scd'a opi/ nio q̄ de⁹ sub ratiōe infinita nō est subie ctū alicui⁹ sciētie cre ate/ sed sub rōne fi/ nita: q꞉ hic incōpꝛe hensibilitas accipiꝛ ꝓ infinitate: ⁊ com pꝛehēsibilitas ꝓ fi/ nita. ...at q̄ nul la creat.. a attingit deū vt ipm cōpꝛehē dat: q꞉ tūc finite: tñ expositio si bene cer naꝛ ē ad oppositū.

¶ De seculis seculoꝛū. Ca.XIX

A Quod vtrū ita faciat/ ⁊ ꝯtinuata si/ bi cōnexione copulenꝛ: q̄ appellan/ tur secula seculoꝝ: alia tñ atq; alia oꝛdinata dissimilitudine ꝓcurrētia: eis dūta xat q̄ ex miseria liberanꝛ/ in sua beata imoꝛ talitate sine fine manētib⁹: an ita dicanꝛ se/ cula seculoꝝ: vt intelliganꝛ secula in sapien tia dei incōcussa stabilitate manētia: istoꝛū q̄ cū tꝑe trāseunt tanq̄ efficientia seculoꝝ/ definire non audeo. Foꝛtassis eñ possit dici seculū que sunt secula: vt nihil aliud perhi/ beatur seculum seculi q̄ secula seculoꝛum: sicut nihil aliud dicitur: celum celi q̄ celi celoꝛū. Nam celum deus vocauit firmamē Gen.1.a tum sup quod sunt aque: ⁊ tamē in psalmo: Et aque inquit que sup celos sunt laudent Ps.148.a nomen dñi. Quid ergo istoꝛū duum sit/ an B pꝛeter hec duo aliquid aliud de seculis se/ culoꝛū possit intelligi: pꝛofundissima questio est? Neq; hoc quod nūc agimus impedit si indiscussa interim differaꝛ: siue aliquid i ea diffinire valeamus: siue nos faciat cautio/ res diligētioꝛ ipsa tractatio: ne in tanta ob/ scuritate rerū affirmare temere aliquid au/ deamus. Nūc eñ cōtra opinionē disputa/ mus/ qua illi circūitus asserūtur: quib⁹ sem/ per eadē per interualla tempoꝝ necesse esse repeti existimātur. Quelibet autē illarū sen tentiarum de seculis seculoꝛum vera sit: ad hos circūitus nihil pertinet: quoniā siue se/ cula seculoꝛū sint: nō eadē repetita/ s; alterū ex altero cōnexione oꝛdinatissima ꝓcurren/ tia: liberatoꝛū beatitudine sine vllo recursu ..iseriarū certissima permanēte: siue secula seculoꝛum eterna sint tempoꝛaliū tanq̄ do/ minātia subditoꝛū: circūitus illi eadē reuol uentes locū nō habent: quos maxime refel/ lit eterna vita sanctoꝛum.

¶ De impietate eoꝛū qui asserunt animas summe vereq; beatitudi/ nis participes/ iterū atq; iterū per circūitus tꝑm ad easdē miserias la boꝛesq; redituras. Ca.XX

A Quoꝛuz eñ aures piorū ferant post temersā tot tantisq; calamitatib⁹ vitā: si ta/ men vita ista dicenda est: Al. temeratā que poti⁹ moꝛs est: ita gra uis vt moꝛs: que ab hac li berat moꝛtis huius amo/ re timeatur: post tam ma/ gna mala/ tamq; multa et hoꝛrenda/ tandem aliquā do per veram religionem atq; sapientiā expiata at/ q; finita ita peruenire ad conspectum dei: atq; ita fieri beatū cōtemplatione incoꝛpo/ ree lucis per participationē incōmutabilis immoꝛtalitatis eius: cui⁹ adipiscende amo re flagramus: vt eam quandoq; necesse sit deseri: et eos qui deserunt ab illa eternitate veritate/ felicitate deiectos: tartaree moꝛta litati turpi/ stulticie/ miserijs execrabilibus implicari: vbi de⁹ amittaꝛ: vbi odio veritas

Expo.ca.XX. Quoꝛū eñ au/ res ⁊c. In hoc ca.xx. nota de re/ uolutione aiarum s̄m alternationes felicitatis et mise/ rie: et quō Poꝛ/ phyrius platoni/ cus hāc alternati onē detestatus est vt plenius supꝛa li bro.x. dictū est.

habeatur: vbi per immũdas nequitias bea/
titudo queratur: ⁊ hoc idem atq; idem sine
vllo fine priorũ et posteriorum certis inter/
uallis et dimensionibus seculorũ factũ esse
et futurum: et hoc propterea vt possint deo
circũitibus definitis/euntibus semp atq; re
deuntibus per nostras falsas beatitudines
et veras miserias alternatim quidẽ/ꝧ reuo/
lutione incessabili sempiternas nota eẽ ope
Ar. ⁊ quie scendo — ra sua: qm̃ neq; a faciẽdo quiescere: neq; †sci
endo possit ea q̃ ĩfinita sũt indagare. Quis
hec audiat? Quis credat? quis ferat? Que
si vera essent: nõ solũ tacerent prudẽti⁹: ve/
Ar. †satius — rũ etiã vt quõ valeo dicã quod volo: †docti
us nescirent. Nã si hec illic in memoria nõ
habuerim⁹/ ⁊ ideo beati erimus: cur hic per
eoꝝ scientiã grauat̃ ampli⁹ nostra miseria?
Si aũt ibi ea necessario scituri sum⁹: hic sal
tẽ nesciam⁹: vt hic felicior sit expectatio q̃
illic adeptio sũmi boni: qñ hic eťna vita cõ
sequẽda expectat̃: ibi aũt beata sed nõ eter
B — na qñq; amittẽda cognoscit̃. Si autẽ dicũt
neminẽ posse ad illã beatitudinẽ peruenire
nisi hos circũit⁹ vbi beatitudo ⁊ miseria vi
cissim alternãt/ in hui⁹ vite eruditione cog/
nouerit: quõ ergo fatent̃: quãto plus quisq;
amauerit deũ: tãto eũ facili⁹ ad beatitudi/
nẽ peruentuꝝ: qui ea docẽt: quib⁹ amor ipse
torpescat? Nã quis nõ remissus et tepidi⁹
amet eum quẽ se cogitat necessario desertu
rũ/ ⁊ cõtra eius veritatẽ sapientiãq; sensuꝝ:
⁊ hoc cũ ad eius plenã ꝓ sua capacitate no
ticiã/ beatitudinis ꝑfectione ꝑuenerit: quã/
do nec hominẽ amicuȝ possit quisq; amare
fideliter cui se futurũ nouit inimicuȝ? Sed
absit vt vera sint q̃ nobis minãtur verã mi/
seriã nunq̃ finiendã/ sed interpositione fal/
se beatitudinis sepe ac sine fine rumpendã.
Quid eñ illa beatitudine falsius atq; fal/
lacius: vbi nos futuros miseros: aut in tan
ta veritatis luce nesciamus: aut in sũma fe/
licitatis arce timeam⁹? Si eñ futurã ibi ca
lamitatẽ ignoraturi sum⁹: peritior ẽ hic no/
stra miseria/ vbi futurã btitudinẽ nouimus
Si autẽ nos illic clades iminẽs nõ latebit.
Vicesimasexta veritas — ¶ Beatius tẽpora transi
git anima misera: quib⁹
trãsactis ad beatitudinẽ
subleuet̃: q̃ beata quib⁹
trãsactis in miseriã reuol
uat̃. Atq; ita spes nostre
infelicitatis est felix: ⁊ fe/
licitas infelix: Unde fit:
vt quia hic mala presen/
tia patimur/ ibi metuim⁹
iminẽtia: veri⁹ sp̄ miseri
q̃ beati aliqñ esse possu/
C — m⁹. Sȝ qm̃ hec falsa sunt

¶ Vicesimasexta ve
ritas/ q̃ beati⁹ trãsi/
git tẽpora anima mi
sera: quibus transa/
ctis ad beatitudineȝ
subleuetur: q̃ beata
quibus trãsactis in
miseriã reuoluatur.
Ex quo dicto accipi/
untur duo vtilia do
cumenta. Primũ est
q̃ melior ẽ felicitas
post miseriã q̃ felici
tas ante miseriaȝ: q;
illud potest esse bea/
tius. Scd̃m q̃ sũma
miseria est fuisse feli/
ceȝ: quia maxime di
stat a beatitudine.

clamãte pietate: ꝯuincen
te veritate. Ab illo enim
nobis veracit̃ ꝓmittit̃ ve
ra felicitas: cui⁹ erit semꝑ retinẽda: et nulla
infelicitate rumpẽda certa securitas: viã re
ctã sequẽtes que nobis est christus: eo duce
ac saluatore a vano ⁊ inepto impioꝝ circũi
tu iter fidei mentẽq; auertamus. Si eñ de
istis circũitibus ⁊ sine cessatione alternãti/
bus itionib⁹ ⁊ reditionibus animarũ/ Por/
phyrius platonicus suoruȝ opinionẽ sequi
noluit: siue ipsius rei vanitate permotus: si
ue iam tempora christiana reueritus.
¶ Et qd̃ i libro decimo cõ
memoraui: dicere maluit
aĩam ꝓpter cognoscenda
mala traditam mũdo: vt
ab eis liberata atq; pur/
gata: cũ ad patrẽ redierit
nihil vlterius tale patiat̃
q̃nto magis nos istã inimi
cã christiane fidei falsitatẽ detestari ac de/
uitare debemus: His aũt circũitib⁹ euacu/
atis atq; frustratis: nulla necessitas nos cõ/
pellet: ideo putare nõ habere initiũ tempo/
ris exquo eẽ ceperit gen⁹ humanũ: quia ne/
scio per quos circũitus nihil sit i reb⁹ noui:
quod nõ ⁊ antea certis interuallis tempoꝝ
fuerit: ⁊ postea sit futuꝝ. Si eñ liberat̃ ani
ma nõ reditura ad miserias: sicut nunq̃ an
tea liberata est/ fit in illa aliqd qd̃ antea nũ/
q̃ factũ est: ⁊ hoc quidem valde magnũ: id
est que nunq̃ ei desinat eterna felicitas. Si
autẽ in natura immortali fit tanta nouitas
futura: nullo repetita/ nullo repetenda cir/
cũitu: cur in rebus mortalibus fieri nõ pos/
se cõtenditur? Si dicunt nõ fieri i anima be — D
atitudinis nouitatẽ: quoniã ad eã reuertit̃
in qua semper fuit: ipsa certe liberatio noua
fit: cum de miseria liberatur/ in qua nũq̃ fu/
it: et ipsa miserie nouitas in ea facta est que
nunq̃ fuit. Hec aũt nouitas si non in rebus
que diuina prouidentia gubernãtur ordine
venit/ sed casu potius euenit: vbi sũt illi de/
terminati dimensiq; circũitus: in quib⁹ nul
la noua fiunt: sed repetũtur eadem que fu/
erunt? Si autem et hec nouitas ab ordina/
tione diuine prouidentie nõ excluditur: si/
ue data sit anima/ siue lapsa sit: possunt fi/
eri noua q̃ neq; antea facta sint: nec tñ a re/
rum ordine aliena sint. Et si potuit anima
facere per imprudentiam sibi nouam mise/
riam: que nõ esset improuisa diuine proui/
dentie: vt hanc quoq; in rerũ ordinem in/
cluderet: et ab hac eam nõ improuide libe/
raret: qua tandem temeritate humane va/
nitatis/ audemus negare diuinitatem face/
re posse res nõ sibi sed mundo nouas/ quas

¶ Vicesimaseptima veritas/ q̃ porphyri
us dixit animã pro/
pter cognoscẽda ma
la traditã mũdo: vt
ab eis liberata atq;
purgata rediret ad
patrem: nihil tale vl
terius passura.

Vicesimaseptima veritas.

neq̄ antea fecerit: neq̄ vnq̄ habuerit ipro/
E iusas. Si autem dicunt liberatas quidē ani
mas ad miseriā nō reuersuras: sed cū hoc fit
in rebus nihil noui fieri: quoniā semp alię
atq̄ alię liberatę sūt: ꝛ liberātur/ ꝛ liberabū
tur. Hoc certe ꝯcedūt: si ita est nouas aīas
fieri: quibus fit ꝛ noua miseria ꝛ noua libe/
ratio. Nā si antiquas eas dicūt esse/ ꝛ retror
sum sempiternas: et ex quibꝰ quotidie noui
fiāt hoīes: de quoꝝ corporibꝰ si sapiēter vi/
xerint: ita liberenẽ vt nunq̄ ad miserias re/
uoluātur: consequēter dicturi sūt infinitas.
Quātuslibet nāq̄ finitꝰ numerus fuisset aīa
maꝝ: infinitis retro seculis sufficere nō va/
leret: vt ex illo semp fierēt hoīes quorū eēnt
animę ab ista semper mortalitate liberan/
dę/ nunq̄ ad eā deinceps redituręę. Nec vl/
lo mō explicabūt quō i rebus quas deo no/
tas esse/ eo q̄ sint infinitę: nō volūt/ infinitꝰ
sit numerꝰ aīaꝝ. Quapropter qm̄ circūitus
illi iā explosi sunt: quibus ad easdem miseri
as necessario putabatur aīa reditura: quid
restat cōueniētius pietati/ q̄ credere nō esse
impossibile deo: et ea quę nunq̄ fecerit no/
ua facere: et ineffabili pręscientia volunta/
F. tem mutabilem nō habere? Porro autem
vtrum animarum liberatarum/ nec vlteri/
us ad miserias rediturarum/ numerus pos/
sit semper augeri: ipsi viderint qui de reruꝫ
infinitate cohibenda/ tā subtiliter disputāt
nos vō ratiocinationē nostraꝫ ex vtroq̄ la
tere terminamus. Si eñ potest: quid causę
est, vt negetur creari potuisse/ quod nunq̄
antea creatum esset/ si liberatarū animarū
numerus qui nunq̄ antea fuit: non solum
factus est semel/ sed nunq̄ fieri desinet? Si
autem oportet vt certus sit liberatarū ali/
quis numerus animarū/ quę ad miseriā nū
q̄ redeāt: neq̄ iste numerus vlterius auge/
atur: etiā ipse sine dubio quicūq̄ erit/ ante
vtiq̄ nunq̄ fuit. Qui ꝑfecto crescere: et ad
suę quātitatis terminū ꝑuenire/ sine aliquo
nō posset initio. Quod initiū qm̄ antea nū
q̄ fuit: hoc ergo vt esset creatus est hō: añ
quē nullus fuit.

¶ De conditione vnius primi ho/minis: atq̄ in eo generis huma/ni. Capitulum XXI

A Hac igitur questione difficillima/ ꝓ
pter ęternitatē dei noua creātis si/
ne nouitate aliq̄ voluntatis/ q̄ntū po
tuimꝰ explicata: nō est arduū videre multo
Gen.i.b. fuisse melius qd̄ factū ē: vt ex vno hoīe quē
primū cōdidit/ multiplicaret genus huma/
nū/ q̄ si id inchoasset a pluribus: Nā cū ani
mātes alias solitarias/ et q̄dāmodo solíua/
gas: id est quę solitudinē magis appetant:
sicuti sunt aquilę/ milui/ leones/ lupi/ ꝛ q̄cū/
q̄ alia ita sunt: alias vō gregales instituc/
rit: quę congregatę atq̄ i gregibus malint
viuere: vt sunt columbi/ sturni/ cerui/ da/
mulę: et cetera huiusmodi: vtrūq̄ tamē ge/
nus nō ex singulis propagauit: sed plura si/
mul iussit existere. ¶ Ho/ B
minem vō cuius naturam
quodammodo mediā in/
ter angelos bestiasq̄ con/
debat: vt si creatori suo tā
q̄ vero domino subditus

¶ Vicesimaoctaua veritas/ q̄ deus fecit naturam humanam sicut mediam inter angelos et bestias.

Vicesimaocta/ua veritas.

pręceptū eius pia obedientia custodiret: in
consortiū transiret angelicū sine morte me/
dia: beatā immortalitatem sine vllo termi/
no consecutus: si aūt dominū deū suum li/
bera volūtate sup̄be atq̄ inobediēter vsus
offenderet: morti addictus bestialiter viue
ret: libidinis seruus: ęternoq̄ post mortem
supplicio destinatus: vnū ac singulū crea/
uit: nō vtiq̄ solū sine humana societate de/
serendū: sed vt eo mō vehemētius ei cōmē/
darenẽ ipsius societatis vnitas vinculumq̄
cōcordię: si nō tm̄ inter se naturę similitudi
ne: verūetiā cognationis affectu homines
necterenẽ: quādo nec ipsam quidē fęminā
copulandā viro sicut ipsum creare illi pla/
cuit/ sed ex ipso: vt omne ex homine vno dif
funderetur genus humanū.

¶ Qr pręscierit deus hominē quē primum condidit peccaturum: si/mulq̄ pręuiderit quantum pioruꝫ populorum ex eius genere in ange/licū consortiū sua esset gratia trās/laturus. Capitulum. XXII

Nec ignorabat deus hominē pecca A
turū: et morti iā obnoxium: moritu
ros ꝓpagaturuꝫ: eoq̄ ꝓgressuros
peccati immanitate mortales: vt tutius at/
q̄ capacius inter se rationalis voluntatis
expertes bestię sui generis viuerent: quarū
ex aquis ꝛ terris plurimū pullulauit exordi
um/ q̄ homines quorū genus ex vno est ad
cōmendandam concordiam propagatum.
Neq̄ enim vnq̄ inter se leones/ aut inter se
dracones: qualia homines bella inter se ges B
serūt. Sed pręuidebat etiā deus gratia sua
populum piorum in adoptionē vocandum
remissisq̄ peccatis iustificatū spū sancto sā/
ctis angelis in ęterna pace sociandū: nouis 1.Cor.15.b.
sima inimica morte destructa: cui populo
esset huiꝰ rei cōsideratio ꝓfutura: q̄ ex vno
homine deus ad cōmendandū hominibus
q̄ ei grata sit etiā in pluribus vnitas genus
instituisset humanū.

¶ De natura hūanę animę creatę ad imaginē dei. Ca. XXIII

Fecit ergo deꝰ hoīem ad imaginē et A
similitudinē suā. Talē q̄ppe illi animā Gen.i.b.

creauit qua p rōnē atq̄ intelligētiā oībꝰ eēt ꝓstātior aialibꝰ terrestribꝰ ⁊ natatilibꝰ ⁊ volatilibꝰ/que mentē hmōi nō haberent.

Uicesimanona veritas. Gen.2.b. ¶ Et cū virū terreno formasset ex puluere/ eiq̄ animā qualē dixi siue quā iā fecerat sufflando indidisset/siue potiꝰ sufflādo fecisset/ cūq̄ flatū quē sufflando fecit (nā qd est aliud sufflare q̄ flatū facere) aīam hoīs eē voluisset/ Gen.2.d. etiā cōiugē illi in adiutoriū generandi ex eiꝰ latere osse detracto fecit vt deus.

¶ Uicesimanona veritas q̄ deꝰ aīam ꝑmi hoīs quā iā fecerat/sufflando indidit/aut potiꝰ sufflando fecit. Ex q̄ dicto accipit documētū/q̄ beatus augꝰ nō fuit isti opinionis (sicut aliq̄ sibi imponunt) q̄ deꝰ ꝑma die creauerit aīam ade cū angelis: et sexta die infuderit eā corpi eius: q2 hic dicit q̄ potius sufflādo fecit. Et si dicat̄ q̄ oppositum dicit sup Gen. ad litterā: dicit̄ q̄ hic loquit̄ determinādo/⁊ ibi magꝰ inq̄rendo: vt patet ex eius ꝓcessu.

B Neq̄ eñ hec carnali cōsuetudie cogitāda sunt/vt videre solemꝰ opifices ex materia quacūq̄ terrena corpalibꝰ mēbris qd̄ artis industria potuerunt fabricātes: manꝰ dei potentia dei est: qui etiā visibilia inuisibilr̄ opat̄. Sed hec fabulosa potius q̄ vera esse arbitrant̄: q̄ virtutē ac sapientiā dei/qua nouit ⁊ pōt etiā sine seminibus ipsa certe facere semina: ex his vsitatis ⁊ q̄tidianis metiunt̄ opibꝰ: ea vo q̄ ꝑmitꝰ instituta sunt/qm̄ nō nouerūt infideliter cogitāt: q̄si nō hec ipsa q̄ nouerūt de hūanis ꝯceptibus atq̄ partubꝰ/si etiā inexpertis narrarētur incredibiliora viderent̄: q̄uis et eaipsa plerīq̄ magis nature corpalibus causis q̄ operibꝰ diuine mentis assignent.

¶ An vllꝰ vel minime creature possint dici āgeli creatores: Ca. XXIIII.

Expō capl̄i. XXIIII. Sed cum his ⁊c. In hoc capitulo tangit opinionē platonis in timeo: qua ponit homines creatos a deo/ceteraq̄ alia creata esse a diis minoribꝰ: q̄ creati sūt ab ipo deo.

Sed cū his nullū nobis est in his libris negociū: q̄ diuinā mētē facere vel curare ista nō credūt. Illi aūt q̄ platoni suo credūt: nō ab illo sūmo deo q̄ fabricatus est mūdū/s3 ab alijs minoribꝰ q̄s quidē ipse creauerit/ꝑmissu siue iussu eiꝰ aialia facta esse cuncta mortalia: in q̄bꝰ hō p̄cipuū diisq̄ ipsis cognatū teneret locū/si supstitōe careāt: qua querūt vnde iuste videant̄ sacra ⁊ sacrificia facere/ q̄si ꝯditoribꝰ suis: facile carebūt etiā huius opinatiōis errore. Neq̄ eñ fas est vlliꝰ nature (quālibet minime mortalisq̄) creatorē suū nisi deū credere ac dicere/et ātequā possit intelligi. Angeli aūt q̄s illi deos libentiꝰ appellāt/etiā si adhibēt vel iussi vel ꝑmissi operationē suā rebꝰ q̄ gignunt̄ in mūdo: tamē nō eos dicimus creatores animaliū/q̄ nec agricolas frugū atq̄ arborum.

¶ Omniū naturā et omniū speciē vniuerse creature nō nisi opere dei formari: Capitm. XXV.

Cum eñ alia sit spēs q̄ adhibetur extrinsecꝰ cuicūq̄ materie corpali: sicut opant̄ hoies figuli et fabri atq̄ id genꝰ opifices: q̄ etiā pingūt ⁊ effingūt formas siles corpibꝰ aialiū: alia vo q̄ intrinsecus efficiētes causas hēt de secreto ⁊ occulto nature viuētis atq̄ intelligētis arbitrio: q̄ nō solū naturales corpoꝝ species/verūetiā ipsas animātiū animas dū non sint facit: superdicta illa species artificibꝰ quibusq̄ tribuat̄: hec autem altera nō nisi vni artifici creatori ⁊ conditori deo: qui mundū ipsum ⁊ angelos sine vllo mūdo ⁊ sine vllis angelis fecit. Ab illa eñ vi diuina que omniū rerū diuisiua/et (vt ita dicā) effectiua est: que fieri nescit sed facere: a qua accepit speciem cum mūdus fieret: ⁊ rotūditas celi ⁊ rotūditas solis: eadē vi diuina ⁊ effectiua que fieri nescit s3 facere/accepit speciem rotūditas oculi ⁊ rotūditas pomi: ⁊ cetere figure nāles q̄s videmꝰ i rebꝰ q̄buscq̄ nascētibꝰ: nō extrinsecus adhiberi/s3 intima creatoris potētia: q̄ dixit: Celū ⁊ terrā ego impleo: ⁊ cuiꝰ sapientia est q̄ attingit a fine vsq̄ ad finē fortiter/ ⁊ disponit oia suauiter. A Hiere.23.e. Sap.8.a.

¶ Proinde facti ꝑmitus angeli cuiusmodi ministeriū prebuerūt creatori cetera faciēti nescio: nec tribuere illis audeo qd̄ forte nō pñt nec debeo derogare qd̄ possunt: Creationem tamē ꝯditionēq̄ oim naturarū: qua fit vt oino nature sint eis q̄ fauētibꝰ nō facientibꝰ: illi deo tribuo cui se etiā ipsi debere qd̄ sunt/cum grarūactiōe nouerūt.

B Tricesima veritas. ¶ Tricesima veritas/q̄ postq̄ angeli a deo fuerunt creati/in creatiōe aliarū rerū aliqd̄ misteriū deo ꝓbuerūt: vn̄ dicit sic: Angeli cuiusmodi misteriū deo ꝓbuerūt cetera faciēti/nescio nec tribuere illis audeo quod forte nō possunt/nec debeo illis derogare qd̄ possunt. In quo verbo supponit misteriū exhibitū/l3 ignoret cuiusmodi fuerit.

Nō solū igit̄ agricolas nō dicimꝰ fructuū q̄rūcq̄ creatores/cū legamꝰ: Neq̄ qui plantat est aliqd neq̄ q̄ rigat/s3 q̄ incrementū dat deꝰ: 1.Cor.3.b. sed ne ipam q̄dē terrā q̄uis mater omniū fecunda videat̄/que germinibus erumpētia ꝓmouet/et fixa radicibꝰ cōtinet: cum itidē legamꝰ: Deꝰ illi dat corpꝰ: 1.Cor.15.e. quō voluerit: ⁊ vnicuiq̄ seminū ꝓpriū corpus. Ita nec feminā sui puerperij creatricē appellare debemus/sed potius illū qui cuidam suo famulo dixit: Priusq̄ te formarē b.Hiere.1. in vtero noui te. Et q̄uis aia sic vel sic affecta pregnātis valeat aliquibꝰ velut induere qualitatibꝰ fetum: sicut de virgis variatis fecit iacob vt pecora colore vario gignerentur: Gen.30.f. naturā tamē illā que gignit̄ tam ipa

nō fecit: q̄ nec ipsa se fecit. Quęlibet igitur
C corpales vel seminales causę gignēdis reb⁹
adhibeant̄: siue opatiōib⁹ angelor̄ aut ho/
minū aut quorūcꝫ aialiū: siue mariū fę/
minarūcꝫ mixtionib⁹: quęlibet etiā deside/
ria motusve animę matris valeant aliquid
liniamentorū aut colorū aspergere: teneris
mollibusꝫ conceptibus/ipsas omnino natu
ras quę sic vel sic in suo genere afficiant̄/nō
facit nisi sūmus deus.

Tricesimaprima veritas

¶ Cui⁹ occulta poten
tia cūcta penetrās in/
cōmutabili p̄sentia fa
cit esse quicqd aliquo
modo est/in q̄tūcūcꝫ
est: quia nisi faciēte il/
lo vt tale vel tale esset
prorsus esse nō posset.
D Quapropter si in illa
specie quā forinsecus
corpalib⁹ opifices re/
bus imponūt/vrbē ro
mā/ꝛ vrbē alexandriā
non fabros et archite
ctos/sed reges q̄rū vo
lūtate/ꝯsilio et impio
fabricatę sunt: istā ro/
mulū/illā alexādrum
habuisse dicim⁹ cōdi/
tores: quāto poti⁹ nō
nisi deū debem⁹ cōdi/
torē dicere naturar̄: qui necꝫ ex ea materia
facit aliqd quā ipe non fecerit: nec opatios
habet nisi q̄s ipse creauerit: et si potētiā suā
vt ita dicā/fabricatoriā reb⁹ subtrahat: ita
nō erunt sicut antecꝫ fierēt non fuerūt. Sed
ante dico/ęternitate nō tpe. Quis em̄ alius
creator est temporū/nisi qui fecit ea quorū
motibus currerēt tēpora?

¶ Tricesimaprima veri
tas/ꝙ sūm⁹ de⁹ cuius oc
culta potētia cūcta pene/
trat incōmutabili presen
tia facit esse quicqd est:
quia si potētiā suā: vt ita
inquit dicā: fabricatoriā
rebus subtrahat: ita nō
erūt sicut antecꝫ fierent
nō fuerūt. Ex q̄ dicto ac/
cipiunt̄ tria argumenta.
Primū est/ꝙ deus ꝯser/
uat imediate oīa: qr oīa
ānihilarent̄ ipso subtra/
hente suā virtutē. Scōm
argumentū/ꝙ de⁹ cōcur
rit i effectu cuiuscūcꝫ cau
se secūde: qr dicit ꝙ cun/
cta facit. Tertiū argumē
tū/ꝙ deus pōt omnia ea
dē nūero repare postꝙ̄
sunt corrupta: quia dicit
ꝙ ita sunt post suā reso/
lutionē sicut ante: ꝛ ideo
cū ante factionē possunt
a deo pduci/sic etiā post
annihilationē.

¶ De platonicorū opiniōe: qua pu tauerūt angelos quidē a deo cōdi/ tos/sed ipsos esse hūanorū corpo/ rum conditores. Ca. XXVI.

Expō ca. XXVI.
A Ita sane plato
ꝛc. In hoc capitu
lo tangit opinio/
nes Platonis et
porphyrij: d' quib⁹ etiā
pleni⁹ tractauit in libro
decimo supra.

Ita sane plato mi
nores et a sūmo
deo factos deos
effectores esse voluit
aīaliū ceteror̄: vt im/
mortalē partē ab ipso
sumerēt/ipi v'o morta
lē attexerēt. Proinde
aīarū nrār̄ eos creatores esse noluit sed cor
porū. Unde qm̄ porphyri⁹ pp̄ter aīe purga
tionē dicit om̄e corp⁹ fugiēdū/simulcꝫ cum
suo platone alijsꝫ platonicꝭ sentit eos qui
imoderate ac inhoneste vixerint: pp̄ luen/
das pęnas ad corpa redire mortalia. Pla/
to qdē etiā bestiarū/porphyri⁹ tm̄mō ad ho
minū sequit̄: vt dicāt deos istos quos a no
bis volunt: quasi parētes ꝛ cōditores nr̄os
coli: nihil esse aliud q̄ fabros cōpedū carce
rūve nostror̄: nec institutores s̄ inclusores
alligatoresꝫ nostros ergastulis erūnosis ꝛ
grauissimis vinculis. Aut ergo desināt pla/ B
tonici pęnas animar̄ ex istis corporib⁹ cō/
minari: aut eos nobis deos colēdos nō pre
dicent: quorū in nobis opationē vt quantū
possum⁹ fugiamus ꝛ euadamus hortātur:
cū tamē sit vtrūcꝫ falsissimū. Nam necꝫ ita
luunt pęnas animę cum ad istam vitam pę
nalem denuo reuoluunt̄: ꝛ omniū viuentiū
siue in cęlo siue in terra/nullus est conditor
nisi a quo facta sunt cęlū ꝛ terra. Nā si nul/
la causa est viuendi in hoc corpore nisi pp̄
pendenda supplicia: quō dicit idē plato ali/
ter mundū fieri nō potuisse pulcherrimum
atcꝫ optimū nisi omniū animaliū/id est im
mortaliū et mortaliū generib⁹ impleretur?
Si autē nostra institutio qua vel mortales
conditi sumus/diuinum munus est: quō pę
na est ad ista corpora/id est ad diuina bene
ficia/remeare? Et si deus (quod assidue pla
to cōmemorat) sicut vniuersi mundi ita cū/
ctorū animaliū species ęterna intelligentia
continebat: quō nō ipse cuncta condebat?
An aliquorū esse artifex nollet/quorum effi
ciendorū artem ineffabilis eius ꝛ ineffabili
ter laudabilis mens haberet? Merito igit̄ C
vera est religio/quę mundi vniuersi eū ani/
maliū quocꝫ vniuersorū/hoc est ꝛ animarū
ꝛ corporū cōditorem agnoscit et predicat.
In quibus terrenis pręcipuus ab illo ad ei⁹
imaginē homo pp̄ter eam causam quā dixi
ꝛ siqua forte alia maior latet factus est vn⁹
sed non relictus est solus. Nihil em̄ est qua
hoc genus tam discordiosum vitio/tam so
ciale naturale. Necꝫ cōmodius cōtra vitiū
discordię/vel cauēdū cum nondū existeret/
vel sanandū cum extitisset natura loqueret̄
humana/q̄ recordationē illius parētis quē
pp̄terea de⁹ creare voluit vnū/de quo mul
titudo ppagaretur: vt hac admonitōe etiā
in multis concors vnitas seruaretur. Q' ve
ro fęmina illi ex ei⁹ latere facta est: etiā hinc Gen. 2. d.
satis significatū est q̄ chara mariti ꝛ vxoris
debeat esse ꝯiūctio. Hęc opera dei pp̄terea
sunt vtiqꝫ inusitata/quia prima. Qui autē
istā nō credūt/nulla facta pdigia debēt cre
dere. Necꝫ em̄ ꝛ ipa si vsitato naturę curri/
culo gignerent̄/pdigia dicerent̄.

Tricesimasecūda veritas.

¶ Quid aūt sub tāta
gubernatiōe diuinę p
uidentię: q̄uis ei⁹ cau
sa lateat/frustra gigni
tur? Ait quidē psalm⁹
sacer: Uenite ꝛ videte

¶ Tricesimasecūda ve/
ritas/ꝙ nihil sub guber/
natione diuina (q̄uis ei⁹
causa lateat) frustra gig/
nitur. Ex quo dicto acci/
piunt̄ due regule philo/
sophorum vulgatissime.
¶ [illegible] est

Ps. 45. b

opera dñi/que posuit ꝓdigia sup terrã. Cur ꝙ ex latere viri femina facta sit/et hoc primũ quodãmodo ꝓdigium: quid prefigurauerit/alio loco ꝗtũ me de⁹ adiuuerit dicã.

☞ Prima ẽ platonis dicentia: Nihil est cui⁹ ortũ causa legitima nõ precesserit. Secunda est aristotelis dicẽtis/ꝙ de⁹ et natura nihil faciunt frustra.

❡ In primo homine exortam fuisse omnẽ plenitudinẽ generis humani in qua preuidit deus que pars honoranda esset premio/que damnanda supplicio: Capĩm. XXVII.

Nunc qm̃ liber iste claudendus est/ in hoc primo hoĩe qui primitus factus est: nondũ quidẽ ſm euidẽtiã iam tamẽ ſm dei pſciẽtiã exortas fuisse existimem⁹ in genere hũano societates tanꝗ ciuitates duas. Ex illo eñ futuri erãt homines: alij malis angelis in supplicio/alij bonis in pmio sociãdi: ꝗuis occulto dei iudicio/sed tamẽ iusto. Cũ eñ scriptũ sit: Ps. 24. b. Uniuerse vie dñi misericordia et veritas: nec iniusta eius gratia/nec crudelis põt esse iusticia.

Sancti augustini episcopi liber duodecimus de ciuitate dei explicit.

❡ Annotatio capitulorum tertijdecimi libri eiusdem.

❡ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi/ De Ciuitate dei liber Tertiusdecimus incipit.

❡ De lapsu primi hominis/p quẽ est contracta mortalitas. Capĩm. I.

Expo capli. I. Expeditis q̇ nostri seculi ꝛc. In h tertiodecio libro pñcipalis intẽtio augustini versat circa lapsum primi hominis et originem mortis.

Expeditis de nři seculi exortu/ꝛ de initio generis humani difficillimis ꝗstionibus/nũc iã de lapsu pmi hoĩs/imo primoꝝ hoim: et de origine ac ꝓpagine mortis hũane disputationẽ a nob institutã rerꝫ ordo deposcit. Nõ eñ eo mõ q̇ angelos cõdiderat de⁹ ita ꝯdidit ꝛ hoĩes: vt etiã si peccassent/mori oĩno nõ possent/ſ ita vt pfunctos obediẽtie munere/sine interuẽtu mortꝭ

angelica imortalitas et btā eternitas seqreť: inobediētes aūt mors plecteret dānatōe iustissima: qđ etiā in libro supiore iā dixim⁹.

¶ De ea morte que anime semp vt cūqȝ victure accidere pōt: et ea cui corpus obnoxiū est. Ca. II.

A Sed de ipo genere mortl video mihi paulo diligentius disserendum. Quis eñ huāna aīa veraciter immortalis phibeať: habet tñ quādā etiā ipsa mortē suā. Nā iō diciť imortalis: qz modo qdā qntulocūqȝ nō desinit viuere atqȝ sentire. Corp⁹ autē iō est mortale: qm̄ a vita quā habet deseri pōt: nec p seipm aliqten⁹ viuit. Mors igiť aīme fit cū eā deserit deus: sicut corpis cum id deserit aīa. Ergo vtriusqȝ rei id est totius hoīs mors est/cū aīa a deo deserta deserit corp⁹. Ita eñ nec ex deo viuit ipsa/nec corpus ex ipsa. Hmōi aūt toti⁹ hominis mortē illa sequiť: quā secundā mortē

B Matth. 10.c. Lu. 12.a. diuinorū eloquiorū appellat auctoritas. Hāc saluator significauit/vbi ait: Eū timete qui habet potestatē et corpus et aīam perdere in gehennā. Qđ cū nō antea fiat qȝ cū aīa corpori sic fuerit copulata/vt nulla direptione separenť: mirū videri potest quō corpus ea morte dicať occidi/qua non ab aīa deseriť/sed animatū sentiēsqȝ cruciať. Nā illa pena vltima ac sempiterna (de qua suo loco diligentius disserendū est) recte mors aīe diciť quia nō viuit ex deo: mors aūt corpis quonā modo/cum viuat ex aīa. Nō eñ aliť pñt ipsa corpalia que post resurrectionē futura

C sunt sentire tormēta. An qz vita qualiscūqȝ aliquod bonū est/dolor aūt malū: ideo nec viuere corpus dicendū est in quo aīa nō viuendi causa est/sed dolēdi? Viuit itaqȝ aīa ex deo/cū viuit bene: nō eñ pōt bene viuere nisi deo operāte in se qđ bonū est. Viuit autē corpus ex aīa/cū aīa viuit in corpe: seu viuat ipsa seu nō viuat ex deo. Impiorū nāqȝ in corpib⁹ vita/nō aīarū sed corporū vita est: quā possunt eis aīme etiā mortue: hoc est a deo deserte/quātulacūqȝ ppria vita ex qua etiā imortales sunt/nō desistēte pferre. Verū in damnatiōe nouissima qȝuis hō sentire non desinat: tñ qz sensus ipse nec voluptate suauis nec quiete salubris/sz dolore penalis

Abac. 10.b. est: non imerito mors est poti⁹ appellata qȝ vita. Ideo aūt secūda: qz post illā primā est qua fit coherentiū direptio naturarum: siue dei et aīe/siue aīe et corpis. De prima igitur corpis morte dici pōt/qȝ bonis bona sit/malis mala. Scđa vō sine dubio sicut nullorū bonorū est/ita nulli bona.

¶ Vtrū mors que per peccatū primorū hominū in omnes homines pertransijt/etiā sanctis pena peccati sit. Capitulum. III.

A Non aūt dissimulanda nasciť qstio vtrū reuera mors qua separanť anima et corpus bonis sit bona. Quia si ita/quō poterit obtinere qȝ etiā ipsa sit pena peccati? Hāc eñ primi hoīes nisi peccauissent/perpessi vtiqȝ nō fuissent. Quo igiť pacto bona esse possit bonis: que accidere nō posset nisi malis? Sed rursus si non nisi malis posset accidere: nō deberet bonis bona esse/sed nulla. Cur eñ esset vlla pena: in quib⁹ nō essent vlla puniēda? Quapropter fatendū est primos quidē homies ita fuisse institutos: vt si nō peccauissent/nullū mortis experirenť genus: sed eosdē primos peccatores ita fuisse morte mulctatos: vt etiā quicqd eorū stirpe esset exortū/eadē pena teneretť obnoxiū. Nō eñ aliud ex eis qȝ qđ ipsi fuerant nasceretť: p magnitudine quippe culpe illius naturā damnatio mutauit in peius: vt quod penaliter precessit in peccantibus hoībus primis/etiā naturaliter sequereť in nascentibus ceteris. Neqȝ eñ homo ita ex hoīe/sicut homo ex puluere. Puluis nanqȝ hoī faciēdo materies fuit: homo autē homini gignendo parēs. Proinde qđ est terra: nō hoc est caro/qȝuis ex terra facta sit caro. Gen. 2.a. Quod est autē parens homo: hoc est et proles homo. In primo igiť homine p feminā in pgeniē transiturū vniuersum genus humanū fuit/quando illa coniugū copula diuinā sentētiam sue damnatiōis excepit. Et qȝ homo factus est: nō cum crearetť/sed cum peccaret vt puniretur: hoc genuit: quātū qđē attinet ad peccati et mortis originē. B Non eñ ad infantilē hebetudinē et infirmitatē animi et corpis: quā videm⁹ in paruulis peccato vl pena ille redactus est: que deus voluit esse tanqȝ primordia catulorū quorū parentes in bestialē vitam mortēqȝ deiecerat: sicut scriptū est: Homo cū in honore esset nō intellexit: cōparatus est pecoribus nō intelligētibus/et similis factus est illis: Ps. 48.a. Nisi qȝ infantes infirmiores etiam cernimus in vsu motuqȝ mēbrorū et sensu appetendi atqȝ vitandi: qȝ sunt aliorū tenerrimi fetus aīmaliū: tanqȝ se tanto attollat excellentius supra cetera animātia vis humana/quanto magis impetum suum velut sagitta cum arcus extendiť retrorsum reducta distulerit. Non ergo ad ista infantilia rudimenta presumptione illicita et damnatiōe iusta plapsus vel impulsus est primus homo: sed hactenus in eo natura humana vitiata atqȝ mutata est: vt repugnantem pateretur in membris inobedientiam concupiscendi: et ob id obstringeretur necessitate moriēdi

tate moriẽdi: atq̃ ita id qđ vitio pęnaq̃ factus est. i. obnoxios pctõ mortiq̃ generaret. A quo pcti vinculo si p mediatoris christi gratiã soluũtur infantes: hanc solam mortem ppeti possunt/ q̃ aiam seiũgit a corpore in secundã vo illã sine fine pęnalẽ liberati a peccati obligatiõe nõ trãseunt.

culpã/ vt veniret i pęnã: fit p istorũ pęnã/ ne veniat i culpã: nõ qꝛ mors bonũ aliqđ facta est q̃ antea malũ fuit: sꝫ tãtã deꝰ fidei pstitit gratiã: vt mors quã vitę cõstat esse ꝯtrã/ instrumẽtũ fieret p qđ transiret in vitã.

Cur ab his qui p gratiã regenerationis sunt absoluti a pctõ/ nõ auferatur mors. i. pęna peccati. Ca. IIII

A Si quẽ vo mouet/ cur vel ipam patiãtur/ si ꝛ ipa pcti pena est/ qꝛ p grãm reatꝰ abolet: iã ista q̃stio in alio nro ope qđ scripsimꝰ de baptismo paruulorũ/ tractata ac soluta est: vbi dictũ est: Ad hꝫ relinq̃ aię experimẽtũ separatiõis a corpe/ q̃uis ablato iam criminis nexu.

Prima veritas tertii decimi li.

Quõ si regeneratiõnis sacramẽtũ ꝯtinuo sequeret imortalitas corpis: ipsa fides eneruaret: q̃ tunc est fides qñ expectat in spe/ qđ in re nondũ videt. Fidei ãt robore atq̃ certamine in maioribus dũtaxat ętatibꝰ etiaꝫ mortis fuerat superãdus timor: qđ in sanctis martyribꝰ maxie eminuit: cuiꝰ pfecto certaminis esset nulla victoria/ nulla glia: qꝛ nec ipm oino posset esse certamẽ/ si post lauacrũ regenerationis iã sci non possent mortẽ ppeti corpalẽ. Cũ paruulis aũt baptiçãdis qs nõ ad chri gratiã ppterea curreret/ ne a corpe solueretur? Atq̃ ita nõ inuisibili pmio pbaret fides sꝫ iam nec fides eẽt/ cõfestim sui operis q̃rẽdo ꝛ sumẽdo mercedẽ. Nũc vo maiore ꝛ mirabiliore gra saluatoris in vsus iusticię peccati pęna ꝯuersa est. Tũc eñ dictũ est homini B Morieris si peccaueris. Nunc dr martyri: Morere ne pecces. Tũc dictũ est: Si mãdatũ trãsgressi fueritis/ morte moriemi: nũc dr Si mortẽ recusaueritis/ mãdatũ trãsgrediemini. Qđ tũc timẽdũ fuerat vt nõ peccaret: nũc suscipiẽdũ est ne peccet. Sic p ineffabilẽ dei misicordiã/ ꝛ ipsa pęna vitiorũ transit in arma vtutis/ ꝛ fit iusti meritũ etiã supplicũ pctõris. Tũc eñ mors est acq̃sita peccãdo: nũc implet iusticia moriẽdo. Verũ hoc in sctis martyribꝰ qbꝰ alterutrũ a psecutore pponit: vt aut dserãt fidẽ/ aut sufferãt mortẽ. Iusti eñ malũt credẽdo ppeti/ qđ sũt primi iniq nõ credendo ppessi. Nisi eñ peccassent illi nõ morerent: peccabunt aũt isti nisi moriant. Mortui sunt g illi qꝛ peccauerũt: nõ peccãt isti qꝛ moriunt. Factũ est g illorũ

Deu. 2. c.

Prima veritas tertii decimi libri/ q lꝫ p sacramentũ regenerationis abluat culpa pcti originalis/ pena tñ illius pcti remanet/ ꝛ alie calamitates huiꝰ mundi: q̃ sunt pena pcti originalis. Rõnẽ autẽ istiꝰ assignat: quia illa mala sunt ad vtutũ exercitium. Vñ sic ꝯcludẽs dicens: Nunc vero maiore et mirabiliore saluatoris gra in vsus iusticie pcti pena cõuersa est.

Qr sicut iniqui male vtunt lege quę bona est: ita iusti bene vtuntur morte quę mala est. Ca. V.

A Apostolꝰ eñ cũ vellet ondere q̃tũ pctm gra nõ subueniẽte ad nocẽdũ valeret/ etiã ipam legẽ q̃ phibet pctm non dubitauit dicere vtutẽ eẽ pcti: Aculeꝰ inqt mortis est pctm/ virtus aũt pcti lex: Verissime oino. Auget eñ phibitio desiderium opis illiciti qñ iusticia nõ sic diligit vt peccãdi cupiditas eiꝰ dilectiõe vincat. Vt autẽ diligat et delectet va iusticia/ nõ nisi diuina subuenit gra: Sed ne pptea lex putaret malũ/ qm vtꝰ ẽ dicta pcti iõ ipe alio loco vsans hmõi q̃stionẽ/ ita inqt Lex qdẽ sctã/ ꝛ mãdatũ sctm ꝛ iustũ ꝛ bonũ. Qđ g bonũ est inqt/ mihi factũ ẽ mors? absit: Sed pctm vt appareat pctm p bonũ mihi opatũ est mortẽ: vt fiat sup modũ peccãs pctm p mãdatũ. Sup modũ dixit: qꝛ etiã puaricatio addit/ cum peccãdi aucta libidie etiã lex ipsa ꝯtemnit. Cur hꝫ cõmẽorãdũ putauerimꝰ? Quia. s. sicut lex non est malũ qñ auget peccantiũ ꝯcupiscentiã: ita nec mors bonũ ẽ qñ auget patiẽtiũ gliam: cũ vel illa p iniqtate deserit ꝛ efficit puaricatores: vel ista p vitate suscipit et efficit martyres. Ac p hꝫ lex qdẽ bona est: qꝛ phibitio est peccati mors autẽ mala: quia stipendiũ est peccati. Sed queadmodu iniusti male vtunt: non tñ malis/ verũ etiã bonis: ita iusti bene nõ tm bonis/ sed etiã malis. Hinc fit vt et mali male lege vtant/ q̃uis sit lex bonũ: et boni bene moriant/ q̃uis sit mors malũ.

1. Cor. 15. g.

Secda veritas.

Ad delectatione.

Ro. 7. c.

B

Ro. 6. d.

Secda veritas q phibitio auget desideriũ opis illiciti: qñ iusticia non sic diligit vt peccãdi cupiditas eiꝰ dilectiõe vincat. Ex q̃ dicto accipiãt duo moralia documẽta. Primũ est/ q hoibꝰ q̃ nõ sũt affectati amore iusticie/ nõ est vtile leges iponere rectas/ nisi forte cũ magna pena: quia tũc magis ad trãsgressionẽ inclinant/ nisi timore pene: ꝛ grauiꝰ peccãt cũ faciũt iã phibitum. Scdm documentũ/ q hoibꝰ q̃ sunt affectati amore iusticie/ expedit leges rectas sine pena ponere: qꝛ nõ inclinant ex hoc ad trãsgressionẽ/ cũ sint amatores iusticie: et tanto ãpliꝰ merent cũ lege legi parendo. Intelligẽdũ tñ q hr̃us augꝰ inducit istã regulam ad declarãdũ illud dictũ apli Virtꝰ vo pcti lex: qꝛ scilꝫ fuit occasio peccãdi hoibus q̃ nõ erant scdm iusticiam affectati.

De generalis mortis malo: quo animę et corporis societas separatur. Capitm. VI.

B O. Vapropt qđ attiet ad corpis mortẽ. i. sepatiõnẽ aię a corpe cũ eã patiunt/ q̃ moriẽtes appellant: nulli bona est.

habet enim asperum sensum & contra naturam vis ipsa qua vtrumque diuellitur/quod fuerat in viuente coniunctum atque consertum: quamdiu moriatur/donec omnis adimatur sensus/qui ex ipso inerat anime carnisque complexu. Quam totam molestiam nonnunquam vnus ictus corporis vel anime raptus intercipit: nec eam

B sentire preueniente celeritate permittit. Quicquid tamen illud est in morientibus quod cum graui sensu adimit sensum/pie fideliterque tolerando auget meritum patientie: non aufert vocabulum pene: ita cum ex hominis primi perpetuata propagine proculdubio sit mors pena nascentis: tamen si pro pietate iusticiaque pendatur/fit gloria renascentis: et cum sit mors peccati retributio: aliquando impetrat vt nihil retribuatur peccato.

De morte quam non regenerati pro christi confessione suscipiunt. Ca. VII

A Tertia Veritas Nam quicunque etiam non percepto regenerationis lauacro pro christi confessione moriuntur: tantum eis valet ad dimittenda peccata/quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis. Qui enim dixit:

Joh. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto/non intrabit in regnum celorum: Alia sententia istos facit exceptos: vbi non minus

Matth. 10. d. generaliter dixit: Qui me confessus fuerit coram hominibus: confitebor & ego eum coram patre meo qui in celis est. Et alio loco:

Matth. 16. d. Qui perdiderit animam suam propter me/inueniet

Ps. 115. a. eam. Hinc est quod scriptum est: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Quid enim preciosius quam mors: per quam fit vt etiam delicta omnia dimittantur & merita cumulatius augeantur.

¶ Tertia Veritas/quod quicunque non percepto regenerationis lauacro/pro christi confessione moriuntur: tantum valet eis ad dimittenda peccata/quantum si abluerentur fonte baptismatis. Ex quo dicto accipitur documentum/quod baptismus fluminis et sanguinis respectu culpe equalentur: quia quilibet absoluit ab omni culpa et pena: non tamen sunt pares respectu gratie: quia baptismus sanguinis dat aureolam martyrii & non aliud/sed imprimit characterem: sic patuit in beata emerentiana.

Quarta Veritas ¶ Neque enim tanti sunt meriti qui cum mortem differre non possent baptizati sunt/deletisque omnibus peccatis ex hac vita emigrarunt: quanti sunt hi qui mortem differre cum possent ideo non distulerunt: quia maluerunt christum confitendo finire hanc vitam/quam eum negando ad eius baptismum peruenire. Quod vtique si fecissent/etiam hoc eis in illo lauacro dimitteretur quod timore mortis negauerant christum: in quo lauacro etiam illis facinus tam immane dimissum est qui occiderant christum. Sed

Joh. 3. a. quam in abundantia gratie spiritus illius qui vbi vult spi-

B rat/tantum christum amare possent vt eum in tanto vi-

¶ Quarta Veritas/quod non sunt tanti meriti qui cum mortem differre non possent baptizati sunt deletis omnibus peccatis ex hac vita emigrarunt: quanti sunt hi qui mortem differre cum possent/ideo non distulerunt/quia maluerunt christum confitendo finire hanc vitam/quam christum negando ad eius baptismum peruenire. Ex quo dicto accipitur euidenter documentum/quod baptismus sanguinis cuiuslibet est preeligendus baptismo fluminis/cum vterque haberi non potest.

te discrimine sub tanta spe venie non possent?

Mors igitur preciosa sanctorum/quibus cum tanta gratia est Ps. 115. a. premissa & erogata mors christi: vt ad eum acquirendum suam non cunctarentur impendere animam: in eos vsus redactum esse monstrauit: quod ad penam peccantis antea fuerat constitutum: vt inde iusticie fructus vberior nasceretur. Mors ergo non ideo bonum videri debet: quia in tantam vtilitatem non vi sua/sed diuina opitulatione conuersa est: vt que tunc metuenda proposita est ne peccatum committeretur: nunc suscipienda proponitur/vt peccatum non committatur commissumque deleatur: magneque victorie debita iusticie palma reddatur.

Quod in sanctis prime mortis pro veritate susceptio/secunde sit mortis absolutio. Ca. VIII.

Si enim diligentius consideremus etiam cum A quisque pro veritate fideliter & laudabiliter moritur/mors cauetur: ideo quippe aliquid eius suscipitur ne tota contigat: & secunda insuper que nunquam finiatur accedat. Suscipitur enim anime a corpore separatio/ne deo ab anima separato etiam ipsa separetur a corpore: ac si toti hominis prima morte completa/secunda excipiat sem- B piterna. Quocirca mors quidem vt dixi cum eam morientes patiuntur: cuique in eis vt moriantur facit: nemini bona est/sed laudabiliter toleratur pro tenendo vel adipiscendo bono. Cum vero in ea sunt qui iam mortui nuncupantur: non absurde dicitur & malis mala/et bonis bona. In requie enim sunt anime piorum a corpore separate/impiorum autem penas luunt donec istarum ad eternam vitam/illarum vero ad eternam mortem (que secunda dicitur) corpora reuiuiscant.

Tempus mortis quo vite sensus aufertur: in morientibus an in mortuis esse dicendum sit. Ca. IX.

Sed id tempus quo anime a corpore separate aut A in bonis sunt aut in malis/vtrum post mortem potius/an in morte dicendum est? Si enim post mortem est: iam non ipsa mors que transacta atque preterita est/sed postea vita presens anime siue bona seu mala est. Mors autem tunc eis mala erat quando erat: hoc est quando eam patiebantur cum morerentur: quoniam grauis & molestus eis inerat sensus: quo malo bene vtuntur boni. Peracta autem mors quonam modo vel bo- B na vel mala est/que iam non est? Porro si adhuc diligentius attendamus/nec illa mors esse apparebit/cuius grauem ac molestum in morientibus diximus sensum. Quamdiu enim sentiunt adhuc vtique viuunt: & si adhuc viuunt ante mortem quam in morte potius esse dicendi sunt: quia illa cum venerit aufert omnem corporis sensum: qui ea propinquante molestus est. Ac per hoc quomodo morientes dicamus eos qui nondum mortui sunt/sed imminente morte iam extrema & mortifera afflictione iactantur/explicare difficile est: etiam si recte isti appellantur morientes: quia cum mors que iam imminet aduenerit: non morientes/sed mortui nuncupantur.

Nullus est ergo

C Nullus est ergo moriēs nisi viuēs: qm̄ cum
in tāta est extremitate vitę/in quāta sūt q̄s
agere aiam dicim⁹: pfecto q̄ nondū aia ca/
ruit/adhuc viuit. Idē ipe igiᷣ siḿ ⁊ moriēs ē
⁊ viuēs: sed morti accedēs/vita decedens/
adhuc tñ in vita: quia inest aia corpi: nōdū
aūt in morte: qꝛ nondū abscessit a corpore.
Sed si cū abscesserit: nec tunc in morte/sed
post mortē potius erit: qñ sit in morte quis
dixerit? Nā neq̄ vll⁹ moriēs erit/si moriēs ⁊
viuēs siḿ esse null⁹ pōt. Q̄ diu q̄ppe aima in
corpe est/nō possum⁹ negare viuentē. Aut si
moriēs potius dicēdus est in cui⁹ iā corpo/
re agiᷣ vt moriaᷣ: nec simul q̄sq̄ potest esse
viuēs ⁊ moriēs/qñ sit viuēs nescio.

¶ An vita mortaliū mors potius q̄ vita dicenda sit. Caplm̄. X.

A Ex quo enī q̄sq̄ in isto corpe moritu
ro esse cęperit/nunq̄ in eo non agiᷣ
vt mors nō veniat. Hoc enī agit ei⁹
mutabilitas toto tpe vitę hui⁹: si tamē vita
dicēda est: vt veniaᷣ in mortē. Nemo q̄ppe
est qui nō ei post annū sit q̄ ante annū fuit:
⁊ cras q̄ hodie/⁊ hodie q̄ heri/⁊ paulo post
q̄ nunc/⁊ nūc q̄ paulo ante morti ppinqor:
qm̄ quicq̄d tēporis viuiᷣ/de spacio viuēdi
demiᷣ: et quotidie fit minus minusq̄ quod
restat: vt oīno nihil sit aliud tēpus vitę hu/
ius q̄ cursus ad mortem. In quo nemo vel
paululū stare vel aliquāto tardius ire pmit
titur: sꝫ oēs vrgenᷣ pari motu: nec diuer/
so impellunᷣ accessu. Neq̄ enī cui vita bre/
uior fuit/celerius diem duxit q̄ ille cui lon/
gior: sed cū ęqualiter ⁊ ęqualia momēta ra
perenᷣ ambob⁹: alter habuit ppius/alter re
moti⁹: quo nō impari velocitate ambo cur/
rebāt. Aliud est aūt ampli⁹ vię pegisse/aliō
tardius ambulasse. Qui ergo vsq̄ ad mor/
tē pductiora spacia tēporis agit/non lenti⁹
B pergit. sed plus itineris cōficit. Porro si ex
illo quisq̄ incipit mori: hoc est eē in morte:
ex quo in illo agi cęperit: ipa mors/id est vi
tę detractio: qꝛ cū detrahendo finita fuerit/
post mortē iam erit nō in morte: pfecto ex
quo esse incipit in hoc corpore/in morte est
Quid enī aliud diebus/horis/momentisq̄
singulis agiᷣ: donec ea cōsummata mors q̄
agebaᷣ impleaᷣ: et incipiat iam tēpus esse
post mortē: qō cum vita detraheretᷣ erat in
morte. Nunq̄ igiᷣ in vita hō est/ex q̄ est in
corpe isto moriēte poti⁹ q̄ viuēte: si ⁊ in vi/
ta ⁊ in morte siḿ nō pōt esse. An poti⁹ ⁊ in vi/
ta ⁊ in morte siḿ est: i vita. s. in qua viuit/do
nec tota detrahaᷣ: in morte aūt qꝛ iā moriᷣ
cui vita detrahiᷣ? Si enī non est in vita/q̄d
est qō detrahiᷣ donec ei⁹ fiat pfecta cōsum/
ptio? Si aūt nō est in morte: q̄d est vitę ipa
detractio? Nō enī frustra cū vita fuerit cor/
pori tota detracta/post mortē iā diciᷣ: nisi
quia mors erat cū detraheretᷣ: nā si ea detra
cta nō est homo in morte sed post mortem:
qñ nisi cum detrahiᷣ erit in morte.

¶ An quisq̄ simul et viuens possit esse et mortuus: Caplm̄. XI.

Si aūt absurdū est vt hoiem anteq̄ A
ad mortē pueniat/iam esse dicam⁹ i
morte: cui enī ppinquat peragēdo
vitę suę tēpora: si iā in illa est: maxime qꝛ ni
mis est insolēs: vt simul ⁊ viuēs esse dicaᷣ ⁊
moriēs: cū vigilās ⁊ dormiens simul esse nō
possit: quęrendū est quādo erit moriens.

¶ Etenī anteq̄ mors
veniat nō est moriens
sed viuēs: cū vō mors
venerit/mortuus erit
nō moriens. Illud er/
go est adhuc añ mor/
tem. hoc iā post mor/
tem. Qñ ergo in mor/
te? Tūc enī ē moriēs/
vt quēadmodum tria
sunt cū dicimus: ante
mortē/in morte ⁊ post
mortem: ita tria singu
lis singula/ viuēs/mo
riens/ mortuusq̄ red/
danᷣ. Qñ itaq̄ sit mo
riens/id est in morte:
vbi neq̄ sit viuens qō
est ante mortem: neq̄
mortu⁹ qō ē post mor
tē: sed moriens/id est
in morte: difficillime
diffiniᷣ. Q̄ diu q̄ppe
est aia in corpe: maxi/
me si etiā sensus adsit
pculdubio viuit ho/
mo/qui constat ex aia
⁊ corpe: ac p hō adhuc
ante mortē/nō in mor
te esse dicēdus est. Cū
vō aia abscesserit/om
nēq̄ abstulerit corpis
sensum: iā post mortē
mortuusq̄ perhibeᷣ.
Perit igiᷣ inter vtrūq̄
q̄ moriēs vel in morte
sit: qm̄ si adhuc viuit/
añ mortē est: si viuere
desistit/iā post mortē
est. Nūq̄ ḡ moriēs. i. i
morte eē cōprehēdiᷣ.

¶ Quinta ꝟitas/q̄ mo Quīta ꝟitas
riēs difficillime inueniᷣ.
Illud aūt dictū declarat
aug⁹: qꝛ anteq̄ mors ve
niat nō est moriēs sed vi
uens: cū vō mors vene/
rit/mortu⁹ est ⁊ non mo/
riens. Q̄ diu inq̄t est in
corpe aia nō ē moriēs sꝫ
viuēs: qꝛ hō ꝯstat ex aia
⁊ corpe: cū vō aia absces
serit/nō ē moriēs sꝫ mor/
tu⁹. Intelligēdū tñ est q̄
ſm beatū dionysiū de ec
cle. hierar. mors est sepa/
tio aie a corpe: et ideo cū
ista sepatio aie ratiōalis
fiat in instāti/in illo istā/
ti in q̄ fit illa sepatio ani/
me rōnalis a corpe diciᷣ
hō moriēs: in tpe aūt se/
quēti mortu⁹/⁊ in tēpore
pcedēti viu⁹. Sed oritur
dubiū: qꝛ in instātaneis
siḿ est fieri ⁊ factū esse: cū
ibi nulla sit successio: ⁊ iō
cū illa sepatio fiat i instā
ti/in eodē instāti ē facta:
⁊ sic hō est/⁊ mortu⁹ est i
illo instanti. Diciᷣ aūt q̄
pprie loquēdo idē ē mo
ri ⁊ mortuū esse: sicut idē
est creari ⁊ creatum esse.
Primo et secūdo mō nō
opter distīguere inter mo/
rientē ⁊ mortuū/sed pūt
mortuū trāsit in pteritū.
Scōm dubiū: si in instāti
mortis sit dolor maxim⁹
Diciᷣ aūt vulgo q̄ sic: qꝛ
mors iponiᷣ p maxia pe
nax: vnde dicebat agag 1. Reg. 15. g.
rex amalech: Siccine se/
parat amara mors: et il/
lud non vides: vt fuit sa
pradictū: qꝛ i instāti sepa
tiōis aia est separa/vt pa
tuit: ⁊ tūc corp⁹ cū sit ex/
animę/nihil doloris pōt
sentire: nec aia p corp⁹ a
q̄ tūc ē separata: ⁊ iō fit do/
lor i dispositiōe pma: nō
tñ i pfecto mort⁹: nisi q̄s
forte fingat i aia tristiciā
de sepatiōe: ⁊ illa eadē rōne pōt manere q̄diu aia est se
parata. Diciᷣ tñ mors penax maxima: quia ibi amittiᷣ
bonum maximū naturale hois esse quātū ad composi/
tum nō cum pena ſm sensum.

D

¶ Ita etiã in trãscursu tẽpoꝝ q̃rit͛ phs/nec inuenitur: q2 sine vllo spacio est p qđ transit͛ ex p̃terito in futurum. Rõne ergo vidẽdum est/ne ista rõne mors corpis nulla esse dicatur: Si enim est qñ est/ q̃ in nullo ⁊ in q̃ vllus esse non põt: qñq̃dẽ si viuit͛ adbuc nõ est: q2 hoc ante mortẽ/nõ in morte: si aũt viuere iã cessatũ est/iã nõ est: q2 ⁊ hoc post mortẽ ẽ/nõ in morte? Sed rursus si nlla mors est añ qđ vel post qđ/qđ est qđ dicit͛ añ mortẽ vl' post mortẽ? nã ⁊ hoc inaniter dicit͛ si mors nulla est. Atq̃ vtinã in paradiso bene viuẽdo egissem⁹: vt reuera nulla esset mors: Nũc aũt nõ solũ est/veruetiã tã molesta est/vt nec vlla explicari locutiõe

C possit/nec vlla rõne vitari. Loq̃mur ergo sm cõsuetudinẽ: nõ enim aliter debem⁹: ⁊ dicamus ante mortẽ priusq̃ mors accedat: sicut scri-

Eccli.xi.d. ptũ est: Ante mortẽ nõ laudes hoiez quẽq̃. Dicam⁹ etiã cũ acciderit: post mortẽ illi⁹ vl' illi⁹ factũ est illđ vel illđ. Dicam⁹ et de p̃senti tẽpe vt possum⁹/velut cũ ita loq̃mur: moriens ille testat⁹ est/⁊ illis atq̃ illis/illđ atq̃ illud moriẽs dereliq̃t: q̃uis hoc q̃sq̃ nisi viuens oĩno facere nõ posset: ⁊ poti⁹ hoc ante mortẽ fecerit/nõ in morte. Loq̃mur etiam sicut loquit͛ scriptura diuina: q̃ mortuos q̃q̃ nõ post mortẽ sed in morte esse nõ dubitat

Ps.6.b. dicere. Hinc enim est illud: Q̃m nõ est in morte q̃ memor sit tui. Donec enim reuiuiscãt recte esse dicunt͛ in morte: sicut in somno esse quisq̃ donec euigilet dicit͛. Q̃uãuis in somno positos dicam⁹ dormiẽtes: nõ tñ eo modo possum⁹ dicere eos q̃ iã sunt mortui morientes. Nõ enim adhuc moriunt͛: q2 q̃tũ attinet ad corpis mortẽ/de q̃ nũc disserimus: iã sunt a corpib⁹ sepati. Sed hoc est qđ dixi explicari aliq̃ locutiõe nõ posse: quonã modo vel morientes dicant͛ viuere: vel iã mortui etiã post mortẽ adhuc esse dicant͛ i morte. Q̃uõ enim post mortẽ si adhuc in morte: p̃sertim cũ eos nec morientes dicam⁹: sicuti eos q̃ in somno sunt dicim⁹ dormiẽtes: et q̃ in languore languentes: ⁊ q̃ in dolore vtiq̃ dolentes: ⁊ q̃ in vita viuẽtes? At vero mortui priusq̃ resurgãt esse dicunt͛ i morte: nec

D tñ possunt appellari morientes. Vñ nõ importune neq̃ icõgrue arbitror accidisse: et si nõ hũana industria/iudicio fortasse diuino/vt hoc vbũ qđ est morit͛/in latina lingua nec grãmatici declinare potuerit ea regula qua cetera talia declinantur. Nãq̃ ab eo qđ est orit͛ fit verbũ p̃teriti tẽpis ortus est: ⁊ siq̃ similia sunt/q̃ p tẽporis p̃teriti participia declinant͛. Ab eo vo qđ est morit͛/si q̃ram⁹ preteriti tẽpis verbũ: rñderi solet mortu⁹ est/u littera gemiata. Sic enim dr mortuus quõ fatuus/arduus/carduus/ꝯspicu⁹: et siq̃ silia/ q̃ nõ sunt p̃teriti tpis: sed qm̃ noia sunt/sine tẽpore declinant͛: illud autẽ quasi vt declinet͛ quod declinari nõ potest: ꝓ pticipio p̃teriti tẽporis ponit͛ nomẽ. Cõueniẽter itaq̃ factũ est vt quẽadmodũ id quod significat nõ põt agendo: ita ip̃m verbũ declinari loquendo nõ possit. Agi tamẽ potest in adiutorio gratie redẽptoris nr̃i/vt saltẽ secundã mortẽ declinare possim⁹.

¶ Sexta veritas/q̃ quando q̃rit͛ in trãscursu tẽporũ phs non inuenit͛: q2 sine vllo spacio est per qđ trãsit͛ ex p̃terito in futuꝝ. Ex q̃ dicto accipiũt͛ duo physica documẽta. Primũ est/q̃ trãsit⁹ de p̃terito in futuꝝ fit p aliquod indiuisibile/qđ nunc appellat͛: quia dixit q̃ illđ p qđ ptrãsit͛ ex p̃terito in futuꝝ est sine vllo spacio ⁊ tale est indiuisibile. Secũdũ documẽtũ/q̃ phs cps nõ põt inueniri pter p̃teritũ ⁊ futurũ: q2 tunc inter ista duo esset spaciũ mediũ. Et ideo habet͛ ex hoc loco/q̃ tpus phs est cuius pars p̃teriit: pars q̃z futura est/vt cõstet ex vtroq̃. Et sic intelligit͛ illud dictũ/q̃ phs nõ inuenitur. s. vt est distinctũ a p̃terito ⁊ futuro.

¶ Illa enim est grauior ⁊ oĩm malorũ pessima que nõ fit sepatiõe aĩe ⁊ corpis/sꝫ in eternam penã potius vtriusq̃ complexu. Ibi ecõtrario nõ erũt hoies ante mortẽ atq̃ post mortẽ/sꝫ semp in morte: ac p hoc nunq̃ viuentes nunq̃ mortui sꝫ sine fine morientes. Nunq̃ enim erit homini peius in morte/q̃ vbi erit mors ip̃a sine morte.

Septima veritas ¶ Septima veritas/q̃ secũda mors q̃ est dãnatio eterna/grauior est ⁊ oĩm maloꝝ pessima. Intelligendũ tamẽ q̃ in morte secunda sunt q̃tuor grauissima mala: q̃uis subordinent͛ in nocumento. Primũ malum est pena vermis: q2 a cule⁹ cõsciencie semp eos rodit: quia cũ potuissent saluari/ex sua libertate venerũt ad tantam calamitatẽ: sicut cruciat͛ aliquis de bono sponte pdito ⁊ irrecupabiliter. Secũdũ malũ est pena sensus: q̃ erit ab igne: qui affligit inquãtũ instrumẽtũ diuine iusticie. Et ista est peior: q2 supnaturalis actio magis est intensa q̃ naturalis. Tertiũ malũ est pena dãni: q̃ est carẽtia felicitatis eterne: ⁊ ista videt͛ adbuc peior: q2 tãta est in malo puatio/quãta est in bono eius positio: sicut tantũ malũ est mors/quãtũ bonũ est vita: ⁊ q2 mai⁹ est bonũ felicitat͛ eterne/q̃ sit malũ eterna dãnatio/pena dãni q̃ in malo seq̃t͛ illi bono/erit maius malũ q̃ pena sensus. Quartũ malũ culpe/in quo sp sunt in sempiťna blasphemia ⁊ oĩnia offensa: ⁊ illud est vltimũ ⁊ terribilissimũ oĩm maloꝝ: q2 q̃libet sctõꝝ eligeret pl⁹ totũ aliũ cruciatũ q̃ illud malũ solũ. Et rõ hui⁹ est: q2 de⁹ sp dat min⁹ malũ ꝓ maiori in puniẽdo/sicut in remunerando dat mai⁹ bonũ ꝓ minori: ⁊ tñ ipse dat ꝓ vnica mortali culpa iuste sempiťnũ suppliciũ: ⁊ ad illđ malũ referẽdũ est dictũ. b. aug. aut ad oĩa sil' q̃ includunt͛ i morte scđa.

¶ Quã mortẽ primis hominibus deus si mãdatũ eius trãsgrederentur fuerit cõminat⁹. Ca. XII.

A Cum q̃ reqrit͛/quã mortẽ de⁹ primis hoib⁹ fuerit cõminat⁹/si ab eo mandatũ trãsgrederẽtur acceptũ: nec obediẽtiã custodirẽt: vtrũ aĩe/an corpis/an toti⁹ hois an illã q̃ scđa dr: respõdẽdũ est oẽs. Prima enim ꝯstat ex duab⁹/scđa ex oib⁹ tota. Sicut enim vniuersa terra ex multis terris/⁊ vniũsa eccl'ia ex multis ꝯstat ecclesijs: sic vniuersa

mors ex oībus: qm̄ p̄ma ↄstat ex duab⁹: vna aīe/altera corpis: vt sit p̄ma toti⁹ hoīs mors cū aīa sine deo ꝛ sine corpe ad tp̄s pęnas luit: scḋa v̓o vbi aīa sine deo cū corpe pęnas
B eternas luit. Qn̄ ergo dixit deus primo illi homini quē in paradiso cōstituerat/de cibo
Gen.2.c vetito: Quacunq̧ die ederitis ex eo/morte moriemini: nō tm̄ p̄mę mortis ptē poꝛē/vbi aīa priuat̄ deo: nec tm̄ posterioꝛē/ vbi corp⁹ priuat̄ aīa: nec solū ipsā totā p̄mā: vbi aīa ꝛ a deo ꝛ a corpe sepata punit̄: sed qcq̇d mortis ē vsq̧ ad nouissimā q̄ scḋa dicit̄: et q̄ est nulla posterioꝛ/cōminatio illa cōplexa est.

¶ Preuaricatio primoꝝ hominū qua primā senserit pęnā. Ca. XIII.

A
Octaua veritas
Nam posteaq̧ pcepti facta trāsgressio ē: ↄfestim gr̄a deserēte diuia: de corpoꝝ
Gen.3.b suoꝝ nuditate ↄfusi sunt: vn̄ etiā folijs ficulneis: q̄ forte a pturbat̄ p̄ma cōpta sūt/pudenda texerūt: q̄ pri⁹ eadē mēbra erāt/s̄ pudēda nō erāt. Sēserūt eīn nouū motū iobediēt̄ carnis suę: tāq̧ reciprocā pęnā inobediētię suę. Iā q̇ppe aīa libertate i puersū ꝓpria delectata: ꝛ deo dedignata fuire: p̄stino corpis
B seruitio destituebat̄. Et q̄ supioꝛē dn̄m suo arbitrio deseruerat: inferioꝛē famulū ad suū arbitrium nō tenebat: nec oīno habebat subditā carnē sicut semꝑ h̄re potuisset si
Gal.5.c. deo subdita ipsa māsisset. Tūc ergo caro cępit ↄcupiscere aduersus spm̄: ꝛ sp̄us aduersus carnē: cū qua ↄtrouersia nati sum⁹: trahētes originē mortis in mēbris nostris: vitiataq̧ natura cōtentionē ei⁹ sine victoria de prima p̄uaricatione gestātes.

¶ Octaua veritas/ q̄ p̄mi parētes ↄfusi sūt ꝛ erubuerūt: q̄ pꝛi⁹ ea mēbra q̄ pudēda nō erāt: in eis senserūt quēdā motū nouū inobediēt̄ carnis suę. Vn̄ ex folijs ficulneę: q̄ forte inq̇t a pturbatis p̄ma cōperta sunt/pudēda texerūt. Ex q̄ dicto accipit̄ documentū/ q̄ p̄moꝝ parentū erubescētia cū nō fuit sola nuditas/ sed nuditas concurrentibus inordinatis motibus cū eis.

¶ Qualis homo sit factus a deo: et in quam sortem deciderit suę volūtatis arbitrio. Capitulū XIIII

Eccl.7.d Deus eīn creauit hoīem rectū: natuꝛaꝝ auctoꝛ: nō vtiq̧ vitioꝝ: s̄ spōte depꝛauatus iusteq̧ dānat⁹: depꝛauatos dānatosq̧ generauit. Oēs eīn fuimus i illo vno: qn̄ oēs ille vn⁹ corrupit/q̄ ꝑ fęminā lapsus ē in pctm̄: q̄ d̄ illo facta est añ pctm̄. Nōdū erat nobis singillatim creata ꝛ distributa forma i q̄ singuli viuerem⁹: s̄ iā natura erat seminal̄ ex q̄ ꝑpagaremur: q̄ scʒ ꝑpter pctm̄ vitiata ꝛ vīculo mort̄ obstricta iusteq̧ dānata: nō alteri⁹ ↄditiōis hō ex hoīe nasceret̄: ac ꝑ hoc a liberi arbitrij malo vsu series hui⁹ calamitat̄ exorta ē: q̄ humanū gen⁹ origine depꝛauata velut radice corrupta vsq̧ ad scḋe mort̄ exitiū: q̄ nō habet finē: sol̄ eis exceptis qui ꝑ gratiā dei liberātur/miseriaꝝ cōnexione ꝑducit.

¶ Qr adam peccans prius relinqueret deum q̄ relinqueretur a deo: et primam fuisse animę mortem: a deo recessisse. Capitulum XV

A
Bona veritas. Gen.2.c.
Quāobrē etiā i eo qḋ dictū ē: Moꝛte moriemi: qm̄ nō est dictū mortib⁹: eā solā intelligam⁹ q̄ fit cū aīa deserit̄ sua vita qḋ illi deus est: nō eīn deserta est vt desereret: sed vt desereret̄ deseruit. Ad malū quippe ei⁹ prioꝛ ē volūtas ei⁹. Ad bonū v̓o ei⁹ prioꝛ ē voluntas creatoꝛis eius: siue vt eā faceret q̄ nulla erat: siue vt reficiat q̄ lapsa perierat: etiā si hāc intelligam⁹ deū denūciasse mortē: i eo
Ibidem qḋ ait: Qua die ederit̄ ex illo/morte moriemini: tāq̧ diceret: q̄ die me deserueritis ꝑ inobediētiā/ deserā vos ꝑ iusticiā: ꝑfecto i ea morte etiā cętere denūciatę sunt q̄ ꝑculdubio futurę erāt secuturę: Nā i eo q̄ inobediens mot⁹ in carne exmotu aīe inobediēt̄ exortus ē: ꝑpter quem pudenda texerunt: sensa ē mors vna: in qua deseruit aiam deus. Ea significata ē verbis ei⁹: quādo timoꝛe de-
Gen.3.b ambulātis sese abscondēti homini dixit: Adā vbi es: nō vtiq̧ ignorādo querens/sed increpādo admonēs: vt attēderet vbi esset
B in quo nō esset deus. Cū v̓o iā corpus anima ipa deseruit etate corruptum ꝛ senectute confectum: venit in experimentū mors altera: de qua deus peccatū adhuc puniēs homini di-
Ibidem.b xerat: Terra es: ꝛ in terrā ibis: vt ex his duabus mors illa prima quę totius hominis ē compleretur: quam secunda in vltimo seq̄tur: nisi homo per gratiā dei liberet̄. Neq̧ eīn corpus quod de terra est rediret in terram: nisi sua morte quę illi accidit cū deserit̄ vita sua: id est anima. Vn̄ cōstat int̄ christianos veraciter catholicā tenentes fidē: etiā ipsam nobis corpoꝛis mortem: nō lege naturę (qua nullā mortē homini de⁹ fecit)

¶ Bona veritas/ q̄ aīa primi hoīs non fuit deserta a deo vt desereret/s̄ vt deseret̄ deseruit. Ad malū q̇ppe ei⁹ prioꝛ ē inq̇t volūtas eius: ad bonū v̓o ei⁹ prioꝛ ē volūtas creatoꝛis. Ex quo dicto accipiunt̄ duo theologica argumēta. Primū est. q̄ i actu cōuersionis homīs cuiusli bet ad deū preueniens diuina volūtas per modū primi mouētis: q̄ ipsa ē oīs boni cā primaria. Secūdū q̄ i actu auersionis a deo p̄uenit volūtas creata i rōne occasionē dātis: et sequit̄ diuina volūtas i rōne iusticie deserētis. Sed orit̄ dubiū/quō volūtas nostra pōt i auersionē: cum nondū sit a deo deserta i prioꝛi? Dicit̄ autē q̄ quātū ad simultatē durationis oīa fiūt simul: pri⁹ tn̄ natura dam⁹ occasionē: postea sequit̄ diuina desertio. Scḋm dubiū: quō volūtas nostra i cōuersiōe meret̄/si p̄uenit̄ a diuina volūtate ipsā mouēte: et ipsa nō possit nō tēdere qn̄ est mota. Dicit̄ autē q̄ volūtas nostra ibi agit nō solū vt mota/ sed etiā vt in virtute ꝑpria: scḋm q̄ est libera concurrendo.

ſed merito inflictā eſſe peccati: qm̄ peccatū vindicans deus/ dixit homini in quo tunc
Gen.3.d. oēs eramus: Terra es ⁊ in terrā ibis.

¶ De philoſophis qui anime ſeparationē a corpe nō putāt eē penalē: cū plato inducat ſūmū deū dijs minoribꝰ promittentē ꝙ nunq̄ ſint corporibus exuendi. Ca.XVI.

A Ed phi contra quoꝝ calumnias defendimus ciuitatem dei: hoc eſt eiꝰ eccleſiā: ſapiēter ſibi videnť irridere: ꝙ dicimus anime a corpore ſeparationem inter penas eius eſſe deputandā: quia videlicet eius perfectā beatitudinē tūc illi fieri exiſtimāt/ cum omni prorſus corpe exuta ad deum ſimplex/ et ſola et quodāmodo nuda redierit. Ubi ſi nihil quo iſta refelleretur opinio in eorum litteris inuenirem/ operoſius mihi diſputandū eſſet: quo demonſtrarē nō corpꝰ eſſe anime/ ſed corruptibile corpus oneroſum. Unde illud eſt quod de ſcripturis noſtris in ſuperiori libro cō memorauimꝰ. Corpus eñ corruptibile aggrauat animam. Addendo vtiq̄ / corruptibile/ nō qualicūq̄ corpe/ ſed quale factū eſt ex peccato conſequēte vindicta animā perhibuit aggrauari. Quod etiā ſi non addidiſſet/ nihil aliud intelligere deberemꝰ

Expo.ca.XVI. Ed philoſophi ꝫ. In h ca. nota qđ dicit: Sꝫ cō aptiſſime. ſ. i libro timei. Nota ꝙ timeꝰ platonis pmo fuit tranſlatꝰ a cicerone: vt hic dicit: ſcđo ab iſocrate: q̄ tranſlatio cōmuniꝰ habeť q̄ pma. Uerba aūt dei ad deos a ſe creatos: q̄ hic ſm Ciceronē ponūtur in tranſlatiōe ſecūda ponūtur ſic. Dij deorū quoꝝ pater opifexq̄ ſuꝫ ego/ vos veſtra natura diſſolubiles/ mea aūt volūtate
Sap.9.d. indiſſolubiles: voluntas autē mea maior eſt nexus.

B Sed cum apertiſſime plato deos a ſummo deo factos habere immortalia corpa predicet: eiſq̄ ipſum deū a quo facti ſunt/ inducat p magno beneficio pollicentē: ꝙ in eternum cū ſuis corporibus pmanebūt: nec ab eis vlla morte ſoluētur: quid eſt ꝙ iſti ad exagitandā chriſtianā fidem fingunt ſe neſcire quod ſciunt: aut etiā ſibi repugnātes aduerſū ſeipſos dicere malūt: dū nobis nō deſināt cōtradicere? ¶ Nempe Platonis hec verba ſunt/ ſicut ea Cicero in latinuꝫ vertit: quibus inducit ſummum deum deos quos fecit alloquentem ⁊ dicentē: Uos q̄ ſub† mortalitatis fato orti eſtis attendite: quorū operū ego parens effectorq̄ ſū. Hec ſunt indiſſolubilia nutu meo: q̄q̄ oīe colligatum ſolui poteſt: ſed haud quaq̄ bonū eſt/ ratione iunctū diſſoluere velle. Sed qm̄ eſtis orti mortales: vos quidē eſſe/ ⁊ indiſſolubiles nō poteſtis: Nec vnq̄ tamen diſſoluemini: neq̄ vos vlla mortis fata perimēt: nec erunt valētiora q̄ conſiliū meū: qđ maius eſt vinculū ad perpetuitatē veſtram/ q̄ illa quibꝰ eſtis tunc cum gignebamini colligati.

Decima veritas
Al. † deorum fatu.
Plato in Timeo

¶ Decima veritas/ ꝙ ſentētia fuit Platonis: deos. i. angelos eſſe immortales ſm ſuā naturam/ et indiſſolubiles: quia diuinū cōſiliū ⁊ voluntas ſunt validiora q̄ ſit eorum natura: ideo dicit plato/ ꝙ nō diſſoluenť.

C Ecce deos plato dicit ⁊ corpis anime q̄ colligatione mortales: et tñ immortales dei a quo facti ſunt volūtate atq̄ conſilio. Si ergo aīe pena eſt i qualicūq̄ corpe colligari: qđ eſt ꝙ eos alloquēs deꝰ tāq̄ ſollicitos: ne forte morianť: id ē diſſoluanť a corpe: de ſua facit immortalitate ſecuros: non ppter eoꝝ naturā q̄ ſit cōpacta/ nō ſimplex: ſed propter ſuā inuictiſſimā voluntatē: qua potēs eſt facere vt nec orta occidāt: nec cōnexa ſoluanť/ ſed incorruptibiliter pſeuerēt. Et hoc quidē vtrū Plato verum de ſideribꝰ dicat: alia queſtio eſt. Neq̄ eñ ei cōtinuo concedendum eſt: globos iſtos luminū ſiue orbiculos luce corporea ſuper terras: ſeu die ſeu nocte fulgentes: ſuis quibuſdā proprijs animis viuere: eiſq̄ intellectualibus ⁊ beatis:

D quod etiam de ipſo vniuerſo mundo tanq̄ vno animali maximo quo cuncta cetera cōtinerētur animalia inſtanter affirmat. Sed hec (vt dixi) alia queſtio eſt: quā nūc diſcutiendam nō ſuſcepimꝰ: hoc tm̄ contra iſtos cōmemorādū putaui: qui ſe platonicos vocari vel eſſe gloriantur: cuiꝰ ſuperbia nominis erubeſcūt eſſe chriſtiani: ne cōmune illis cum vulgo vocabulū vilem faciat† palliatoꝝ: tanto magis inflatā quanto magis exiguam paucitatem: et querentes quid in doctrina chriſtiana reprehendant/ exagitāt eternitatē corporꝝ: tanq̄ hec ſint inter ſe cōtraria: vt et beatitudinem queramꝰ anime: ⁊ eam ſemp eſſe velimꝰ in corpe velut erumnoſo vinculo colligatam: cum eoꝝ auctor ⁊ magiſter Plato donuꝫ a deo ſummo dijs factis ab illo dicat eſſe cōceſſum ne aliquādo moriantur: id eſt a corpibꝰ quibꝰ eos cōnexuit diſſoluantur.

Al. ipſi/ coꝝ.

¶ Contra eos qui aſſerunt terrena corpora incorruptibilia fieri/ eterna non poſſe. Capitulū.XVII

A Ontendunt etiam iſti terreſtria corpora ſēpiterna eſſe nō poſſe: cum ipſam vniuerſam terram dei ſui: non quidem ſummi/ ſed tamē magni: id eſt totius huiꝰ mūdi membrū in medio poſitum ⁊ ſempitern ū eſſe non dubitent. Cū ergo deus ille ſummꝰ fecerit eis alterū

Expo.ca.XVII Ontendūt ⁊c. In h ca. ex verbis platōis ſ. poſit/ arguit/ ꝙ deꝰ pōt ſua voluntate facere corpꝰ boīs indiſſolubile. Et nota cōtrarietatē īter platonē ⁊ porphyriū
Porphyrꝰ

¶ Porphyri⁹ asserit omne corp⁹ fugiendū vt aīa possit esse btā. Plato aliiq; platonici dicūt deos habere btissimas aīas/eternis tñ corpib⁹ alligatas. Sic mundus quē dicūt iouem/habet aīam p oīa elemēta diffusam sm nūeros musicos: qui sunt/vn⁹/duo/tres/q̄tuor/septem/nouem/ vigintiseptē: qm̄ i his inueniunt oēs symphonię musicę: Et quare: pater legēti secundū librū Macrobij super somniū scipionis ꝛc.

quē putant deū/id est istū mūdū: cęteris dijs q̄ infra eū sunt pręferēdū: cum deniq; existimāt esse animātē/anima.s. sicē asserūt rationali vel intellectuali/ in tā magna mole corporis eius inclusa: ipsiusq; corpis tāq̄ mēbra locis suis posita atq; digesta/ quattuor ꝯstituerit elemēta: quorū iuncturā/et ne vnq̄ deus eorū tā magnus moriatur/indissolubilē ac sempiternā velint: quid causę est/ vt in corpe maioris animātis tanq̄ mediū mēbrū ęterna sit terra: ꝛ aliorꝫ animātiū terrestriū corpa si deus sicut illud velit ęterna esse nō possint? Sed terrę inquiūt terra reddēda est: vnde animaliū terrestriū sumpta sunt corpora: ex quo fit inquiūt vt ea sit necesse dissolui ꝛ emori: ꝛ eo modo terrę stabili ac sempitnę vnde fuerāt sumpta restitui.

B Si q̄s hoc etiā de igne silr affirmet: et dicat reddēda esse vniuerso igni corpa quę inde sumpta sunt/vt cęlestia fierēt aīalia: nonne imortalitas quā talib⁹ dijs velut deo sūmo loquēte pmisit plato tanq̄ violentia disputatiōis hui⁹ intercidit? An ibi ppterea nō fit qr de⁹ nō vult: cui⁹ voluntatē (vt ait plato) nulla vis vincit? Quid ergo phibet vt hoc etiā de terrestrib⁹ corpib⁹ deus possit efficere: qn̄quidē vt nec ea q̄ orta sunt occidant: nec ea q̄ sunt iuncta soluant: nec ea q̄ sūt ex elemētis sumpta reddant: atq; vt aīę in corporib⁹ cōstitutę nec vnq̄ ea deserāt: et cum eis imortalitate ac sempiterna beatitudine pfruant/posse deū facere cōsitet plato? Cur ergo nō possit vt nec terrestria moriantur?

C An deus nō est potens q̄usq; christiani credunt/sed quousq; platonici volūt? Nimirꝫ quippe consiliū dei et potestatē potuerunt philosophi/nec potuerunt nosse pphetę: cū potius ecōtrario dei pphetas ad enunciandū eius quantū dignat⁹ est voluntatē spūs eius docuerit: philosophos aūt i ea cognoscenda cōiectura humana deceperit? Verū nō vsq; adeo decipi debuerūt: nō solū ignorantia/verūetiā peruicacia: vt ꝛ sibi aptissime refragent magnis disputationū virib⁹/ asserentes animę vt beata esse possit nō terrenū tm̄/sed omne corpus esse fugiendū: et terrestres deos rursus dicentes habere beatissimas animas/ꝛ tamen † terrenis corporibus alligatas/cęlestes xo deos ignea compage ligatos. Iouis autē ipsius animā/quē mundū istum volunt: omnib⁹ omnino corporeis elementis quibus hec tanta moles a terra in cęlum surgit inclusam. Hāc enim animā plato ab intimo terrę medio: quod geometrę centrū vocant: per omnes partes eius vsq; ad cęli summa ꝛ extrema diffundi ꝛ extendi per numeros musicos opinat: vt sit iste mūdus animal maximū/beatissimū/ sempiternū/cuius anima ꝛ perfectā sapientię fęlicitatē teneret/et corpus ppriū nō relinqueret: cuiusq; corpus ꝛ in ęternū ex illa viueret: et eam q̄uis nō simplex/sed tot corporibus tantisq; cōpactū hebetare atq; tardare nō posset.

Margin: † Al's eternis.

D Cū igit suspitiōib⁹ suis ista permittant: cur nolunt credere diuina volūtate atq; potentia immortalia corpora fieri posse terrena: in quibus animę nulla ab eis morte separatę/nullis eorū onerib⁹ aggrauatę sempiterne ac fęliciter viuant: qd deos suos posse asserūt in corporibus igneis: iouemq; ipsum eorū regem in omnib⁹ corporeis elemētis? Nam si aīa vt beata sit corpus est omne fugiendū: fugiant dij eorū de globis siderū: fugiat iupiter de celo ꝛ terra: aut si nō possunt miseri iudicētur. Sed neutrū isti volunt: qui neq; a corporibus separationē audent dare dijs suis: ne illos mortales colere videātur: nec beatitudinis priuationē/ne infęlices eos esse fateant. Non ergo ad beatitudinē consequendā oīa fugienda sunt corpora: sed corruptibilia/molesta/grauia/moribūda: nō qualia fecit primis hominibus bonitas dei/sed qualia esse compulit peccati pęna.

¶ De terrenis corpib⁹ quę philosophi affirmant in cęlestibus esse non posse: qr quod terrenū est/naturali pōdere vocetur ad terrā. Ca. XVIII.

A Sed necesse est inquiūt vt terrena corpa naturale pondus vel in terra teneat vel cogat ad terram: et ideo in cęlo esse non possunt. Primi quidem illi homines in terra erāt nemorosa atq; fructuosa: quę paradisi nomē obtinuit. Sed qr ꝛ ad hoc rn̄dendū est/vel ppter christi corpus/cū quo ascēdit in cęlū vel ppter sanctorꝫ qualia in resurrectiōe futura sunt: intueant paulo attenti⁹ pondera ipa terrena. Si eīn ars hūana efficit vt ex metallis q̄ in aquis posita ꝯtinuo submerguntur/quibusdā modis vasa fabricata etiā natare possint: quāto credibili⁹ et efficaci⁹ occultus aliq̄s modus opatiōis dei: cui⁹ oīpo

Expō cap. XVIII. Sed necesse est ꝛc. In hoc ca. allegat augustin⁹ de oīpotentissima dei voluntate: quod dicit Plato in timęo vbi supra capitulo primo.

¶ Cōmisit pla

potentissima voluntate Plato dicit: nec orta interire: nec colligata posse dissolui: cũ multo mirabilius incorporea corporeis/ q̃ quecunq; corpa quibuscunq; corpibus copulẽtur: potest molibus prestare terrenis/ vt nullo ĩ ima põdere deprimãtur: ipsisq; animis pfectissime beatis: vt q̃uis terrena tñ incorruptibilia iam corpa vbi volunt ponãt: ⁊ quo volũt agãt situ motuq; facillimo. An vero si

B hoc angeli faciũt: ⁊ quelibet animalia terrestria rapiãt vñ libet constituãtq; vbi libet: aut eos sine labore nõ posse: aut onera sentire credẽdũ est? Cur ergo sanctorũ pfectos atq; beatos diuino munere spiritus sine vlla difficultate posse ferre quo voluerint/ ⁊ sistere vbi voluerint sua corpa nõ credamus? Nam cum terrenoꝝ corporũ sicut onera in gestando sentire consueuimus: quanto maior est quantitas tãto maior fit ⁊ grauitas: ita vt plura põdo q̃ pauciora plus premãt: membra tamẽ sue carnis leuiora portat anima cum in sanitate robusta sunt/ q̃ in languore cum macra sunt. Et cũ alijs gestantibus onerosior sit sanus et validus q̃ exilis et morbidus: ipse tamen ad suũ corpus mouendum atq; portandum agilior est/ cuȝ in bona valitudine plus habet molis q̃ cũ in peste vel in fame minimũ roboris. Tantum valet in habendis etiã terrenis corporibus/ q̃uis adhuc corruptibilibus atq; mortalibus nõ quãtitatis pondus/ sed tẽperationis modus. Et quis verbis explicat quantũ distat inter psentẽ quã dicimus sanitatẽ ⁊ immortalitatẽ futurã? Non itaq; nostrã fideȝ redarguant philosophi de ponderibus corpoꝝ.

C Nolo eñ querere cur nõ credant terrenũ posse esse corpus in celo: cum terra vniuersa libretur in nihilo. Fortassis eñ de ipo medio mũdi loco: eo q in euȝ coeant queq; grauiora/ etiã argumẽtatio verisimilior habeatur. Illud dico/ si dij minores quibus inter aĩalia terrestria cetera etiã hominẽ faciẽdũ commisit plato[a]: potuerũt sicut dicit ab igne remouere vrendi qualitatẽ/ lucendi relinquere que per oculos emicaret: ita ne deo summo concedere dubitabimus: cuius ille voluntati potestatiq; ne moriantur concessit que orta sint: ⁊ tam diuersa tã dissimilia: id est corporea ⁊ incorporea sibimet cõnexa/ nulla possint dissolutione seiũgi/ vt de carne hois cui donat imortalitatẽ/ corruptionẽ auferat: naturam relinquat: cõgruentiã figure mẽbrorũq; detineat: detrahat ponderis tarditatem. Sed de fide resurrectiõis mortuoꝝ: ⁊ de corpibus eorum immortalibus diligẽti⁹ (si de⁹ voluerit) in fine huius operis disserendũ est.

[a] Cõmisit plato ⁊c. Hic dicit q ipse plato dicit minores deos posse remoueꝛ ab igne vrendi qualitatẽ: et relinquere ei lucendi potestatem. Sed vbi hoc dicat nõ assignat.

Cõtra eorũ dogmata qui primos homines si nõ peccassent immortales futuros fuisse nõ credũt. Ca. XIX

Nunc de corpibus pmoꝝ hoim qd institutum⁹ explicem⁹ quoniã nec mors ista q̃ bona perhibeꝛ bonis: nec tñ paucis intelligẽtibus siue credentibus: sed omnib⁹ nota ẽ: qua fit anime a corpore separatio: qua certe corpus animãtis quod euidẽter viuebat: euidenter emoritur/ eis potuisset accidere nisi peccati meritum sequeretur. Licet enim iustorum ac piorum anime defunctorum/ q in requie viuãt dubitare fas nõ sit: vsq; adeo tamẽ eis melius esset cum suis corporibus bene valẽtibus viuere: vt etiam illi qui omni modo esse sine coprore beatissimũ existimant: hanc opinionẽ suam sua sen-

xpo. ca. XIX. Nunc de corpo. ⁊c. Hic fit mẽtio de platone quo ad illd qd dictũ est i timeo de indissolubilitate corpoꝝ mioꝝ deorũ: ⁊ quo ad reuolutionẽ aiarũ: quã exprimit versibus virgilianis: qui. ẽ. lib. x. caplo xxx. positi sunt et expositi. Remittit etiã ad li. x. vt videaꝛ qd senserit de hoc porphyrius: q vt dictũ ẽ fuit Cõstãtini imperatoris tpe.

A

B tentia repugnante cõuincant. Neq; eñ qsq̃ audebit illoruȝ sapientes homines: siue morituros siue iam mortuos: id est aut carentes corpibus/ aut corpa relicturos/ dijs immortalibus anteponere: quibus de⁹ summus ante Platonẽ munus ingens indissolubilem sciȝ vitam: id est eternum cum suis corporibus consortium pollicetur. Optime autem cum hominibus agi arbitraꝛ idẽ Plato: si tamen hanc vitam pie iusteq; peregerint: vt a suis corpibus separati: in ipsorum deorum qui sua corpa nunq̃ deserunt recipiantur sinum: Scilicet immemores supera vt cõuexa reuisant. (Eneid. 6.) Rursus et incipiant in corpora velle reuerti. Quod Uirgilius ex platonico dogmate dixisse laudaꝛ. Ita quippe animas mortalium nec in suis corporibus semper esse posse existimat/ sed mortis necessitate dissolui: nec sine corporibus durare perpetuo: sed alternantibus vicibus indesinenter viuos ex mortuis: et ex viuis mortuos fieri putat: vt a ceteris hominibus hoc videantur differre sapientes/ q post mortem suam feruntur ad sidera: vt aliquanto diutius in astro sibi cõgruo quisq; requiescat: atq; inde rursus miserie pristine oblitus: ⁊ cupiditate habendi corpis victus/ redeat ad labores erumnasq; mortalium. Illi vero qui stultam duxerunt vitaȝ: ad corpa suis meritis debita: siue hominũ siue

C bestiaꝝ de ꝓrimo reuoluātur. In hac itaq̃ durissima ꝯditione ꝯstituit etiā bonas atq̃ sapiētes aīas: quib⁹ nō talia corꝑa distributa sunt: cū quib⁹ semꝑ atq̃ imortaliter viuerēt: vt neq̃ i corꝑib⁹ ꝑmanere: neq̃ sine his possint in ęterna puritate durare. De q̄ platonico dogmate iā in libris suꝑiorib⁹ diximus: christiano tp̄e erubuisse porphyriū: et nō solū ab humanis animis remouisse corpora bestiarū: verumetiā sapientiū animas ita voluisse de corporeis nexib⁹ liberari/ vt corp⁹ omne fugientes beatę apud patrem sine fine teneātur. Itaq̃ ne a christo vinci videretur: vitam sanctis pollicente perpetuā: etiā ipse purgatas animas sine vllo ad miserias ꝑstinas reditu i ęterna fęlicitate ꝯstituit. Et vt christo aduersaret̃: resurrectionē incorruptibiliū corpoꝝ negans: nō solū sine terrenis/ sed sine vllis oīno corꝑib⁹ eas asseruit i sempiternū esse victuras. Nec tamē iste qualicūq̃ opinione ꝑcepit saltē: ne dijs corꝑatis religionis obsequio subderentur. Quid ita nisi q2 eas q̄uis nulli corꝑi sociatas/ non credidit illꝭ esse meliores. D Quapropter si non audebunt isti/ sicut eos ausuros esse nō arbitror dijs beatissimis: ꝛ tñ in ęternis corꝑib⁹ ꝯstitutis humanas aīas anteponere: cur eis videt̃ absurdū qđ fides christiana ꝑdicat: ꝛ ꝑmos hoīes ita fuisse cōditos vt si nō peccassent nulla morte a suis corporib⁹ soluerent̃: sed ꝓ meritꝭ obediētię custodite imortalitati donati/ cū eis viuerent in ęternū: et talia sanctos in resurrectiōe habituros: eaipsa i quib⁹ hic laborauerūt corꝑa: vt nec eoꝝ carni aliq̄d corruptiōis vel difficultatꝭ: nec eoꝝ beatitudini aliq̄d dolorꝭ et infęlicitatis possit accidere.

¶ Qr caro sctō2ū quę nūc requiescit in spe: in meliorē recuperāda sit qualitatē q̄3 fuit primorū hominuz ante peccatum. Capitulū. XX

A Proinde[a] nūc ꝛc. In h ca. dicitur: b ¶ Nō eñ sicut platoni visum ē ꝛc. vt patet ex versibus virgilianis iā supra in ca. xix. positis: q̄ corꝑa obliuione desiderant.

Proinde nūc sanctoꝝ animę defunctorū/ iō nō hñt grauē mortē q̄ separatę sunt a corꝑib⁹ suis: q2 caro coꝝ req̄escit in spe: quaslibet sine vllo iam sensu cōtumelias acce- b pisse videantur. Non enim sicut Platoni visum est: corpora obliuione desiderant: sed potius: quia meminerūt quid sibi ab eo sit ꝓmissum qui neminē fallit: qui eis etiā de capilloꝝ suoꝝ integritate securitatē dedit: resurrectionez corpoꝝ in quib⁹ multa dura ꝑpessi sunt: nihil in eis vlterius tale sensuri delectabiliter ꝛ patiēter expectāt. Si eñ carnē suā nō oderant qñ eā suę mēti infirmitate resistentē spiritali iure coercebāt: quanto magis eā diligūt etiā ipsam spiritalem futurā? Sicut eñ spūs carni seruiens nō incongrue carnalis/ ita caro spiritui seruiēs recte appellat̃ spiritalis: nō q̄ in spiritū cōuertetur/ sicut nōnulli putāt: ex eo qđ scriptū est: Seminat̃ corp⁹ aīale/ resurget corp⁹ spiritale: 1.Cor.15.f ſ q2 spiritui sūma ꝛ mirabili obtēperādi facilitate subdet̃: vsq̃ ad implēdā imortalitatis indissolubilꝭ securissimā volūtatē: omni molestię sensu/ oñi corruptibilitate ꝛ tarditate detracta. Nō solū eñ nō erit tale quale nūc est i quauis optima valitudine: sed nec tale q̄dē q̄le fuit i ꝑmis hoib⁹ añ pctm̄. B Qui licet morituri nō essent nisi peccassent: alimētis tñ vt hoīes vtebant̃: nōdū spiritalia sed adhuc aīalia corꝑa terrena gestātes. Quę licet senio nō veterascerent vt necessitate ducerent̃ ad mortē: ¶ Qui stat⁹ eis de ligno vitę: qđ ē in medio ꝑadisi: cū arbore vetita sil' erat/ mirabili dei grā pręstabat̃ tñ ꝛ alios sumebant cibos ꝑter vnaz arborē q̄ fuerat interdicta: ñ q2 ipa erat malū/ ſ ꝓpt cōmendandū purę et simplicꝭ obediētię bonū: q̄ magna virt⁹ ē rōnal' creaturę sub creatore dño ꝯstitutę: Nā vbi nullū malū tāgebat̃: ꝑfecto si ꝓhibitū tāgeret̃/ sola inobediētia peccabat̃. Alebant̃ q̄ alijs q̄ sumebāt: ne aīalia corpora molestię aliq̄d esuriēdo ac sitiēdo sentirēt. De ligno aūt vitę ꝓpterea gustabat̃/ ne mors eis vndecū q̄ subreperet: vel senectute cōfecti decursis tp̄m spacijs interirēt: tāq̃ cetera cēnt alimēto/ illud sacramēto: vt sic fuisse accipiat̃ lignū vitę i ꝑadiso corꝑali: sicut i spiritali/ hoc ē intelligibili paradiso sapiētia dei: de q̄ scriptū est: Lignū vitę est amplectētibus eā.

¶ Undecima veritas/ q̄ lignū vite i medio paradisi sil' cū arbore vetita erat: et illa arbor ait Aug⁹ fuit interdicta: nō q2 ipa erat malū/ sed ꝓpter cōmēdādū pure ꝛ simplicis obediētie bonū. Ex q̄ dicto accipiūtur duo theologica documēta. Primū ē/ q̄ cū sint q̄dā mala q2 ꝓhibita: vt ęx̄o ꝯiugatū: illud fuit solum malū q2 prohibitum: q2 de se inquit nō erat malū. Scđz documētū: q̄ cū sit duplex obediētia: vna simplex q̄ est de reb⁹ neutris: sicut ꝑcipit̃ monacho vt in claustro sileat: et aliā cōiūcta: q̄ ē vt in choro psallat: ista fuit obediētia pura inquit: q2 de re neutra: vt patuit. Sed orit̃ dubiū que istarum obediētiarū est melior: aut pura aut cōiuncta. Dicit̃ aūt q̄ cōiuncta videt̃ eē melior: q2 trāsgressio sibi opposita peior. Unde plus peccat qui est inobediens circa rem meliorē q̄3 circa neutrū: quia peius vitiū meliori v̄tuti opponit̃. Scđm dubium: quia hic dicit Augustinus/ q̄ dedit tale preceptum de re neutra ad considerādū pure obedientie meritum. Dicatur autē q̄ verū est: ad cōmendandū ne forte putaret̃ inutile: nō vt putetur magis vtile: videt̃ tamē magis habere de obediētia illa que est pura: q2 plus de voluntate obediendi: q2 i alia cōcurrit quedā alia virtus: q̄ iūcta cū obedientia facit melius totū. Intelligēdū tamen q̄ sententia fuit cuiusdā doctoris ad aggrauādū A de peccatum: q̄ illud

Undecima veritas.

Prouer.3.c.

lignū erāt nociuū homini ex sua natura: ergo hic ē determinatio beati Aug. patenter contra eum.

¶ De paradiso in quo primi homines fuerāt: q̄ recte possit significatione eius spiritale aliquid intelligi: salua veritate narrationis historice de corporali loco. Ca. XXI

A Uide nōnulli totum illum paradisum vbi primi homines parentes generis humani sancte scripture veritate fuisse narrantur: ad intelligibilia referunt: arboresq̄ illas et ligna fructifera in virtutes vite moresq̄ conuertunt: tanq̄ visibilia et corporalia illa nō fuerint / sed intelligibilium significandorum causa eo modo dicta vel scripta sunt. Quasi propterea nō potuerit esse paradisus corporalis: quia potest etiam spiritalis intelligi: tanq̄ ideo nō fuerint due mulieres Agar et Sara: et ex illis duo

Gal.4.d. filij Abrahe: vnus de ancilla / alius de libera: q̄r duo testamenta in eis figurata dicit apostolus: aut ideo de nulla petra Moyse percutiente aqua defluxerit: quia potest illic figurata significatione etiam christus intelligi: eodem apostolo dicente: Petra autem

1.Cor.10.a erat Christus. Nemo itaq̄ prohibet intel

B ligi paradisum / vitam bonorum: quattuor eius flumina / quattuor virtutes: prudentiam / fortitudinem / temperantiam atq̄ iusticiā: et ligna eius omnes vtiles disciplinas: et lignorum fructus / mores piorum et lignū vite / ipsam bonorum omniū matrem sapientiam: et lignum scientie boni et mali / transgressi mandati experimentum. Penam enī peccatoribus bene vtiq̄ quoniam iuste cōstituit deus / sed nō bono suo experitur homo. Possunt hec etiam in ecclesia intelligi: vt ea melius accipiamus tanq̄ prophetica indicia precedentia futurorum: Paradisum

Cant.4.d. scilicet ipsam ecclesiam: sicut de illa legitur in Canticocanticorū: Quattuor autē paradisi flumina / quattuor euangelia: ligna fructifera / sanctos: fructus autem eorum opera eorum: lignū vite / sanctumsanctorum vtiq̄ christū: lignum scientie boni et mali / propri

C um voluntatis arbitrium. Nec seipso quippe homo diuina voluntate contempta / nisi perniciose vti potest: atq̄ ita discit quid intersit: vtrum inhereat cōmunionibus bonorum / an proprio delectetur. Se quippe amans donatur sibi: vt inde timoribus merorībusq̄ completus cantet in psalmo: si tamen ma

Ps.41.b la sua sentit: Ad meipsum anima mea tur

Ps.58.b. bata est: correctusq̄ iam dicat: Fortitudinem meam ad te custodiam. Hec etsi qua alia cōmodius dici possunt de intelligēdo spiritaliter paradiso / nemine prohibente dicantur: dum tamen illius historie veritas fidelissima rerum gestarum narratione cōmēdata credatur.

¶ De corporibus sanctorū post resurrectiōem: que sic spiritalia erūt: vt nō in spiritū caro vertatur. Ca. XXII

Orpora ergo iustorum q̄ in resurrectione futura sunt: neq̄ vllo ligno indigebunt: quo fiat vt nullo morbo vel senectute inueterata moriantur: neq̄ vllis alijs corporalibus alimentis: quibus esuriendi ac sitiendi qualiscunq̄ molestia deuitetur: quoniam certo et omni modo inuiolabili munere immortalitatis induentur: vt nō nisi velint possibilitate nō necessitate vescantur. Quod angeli quoq̄ visibiliter et tractabiliter apparētes: nō q̄r indigebāt / sed q̄r volebāt et poterāt: vt hominibus cōgruerent sui ministerij quadam humanitate fecerunt. A

¶ Neq̄ enī in phantasmate angelos edisse credēdū est: quando eos homines hospitio susceperūt: quis vtrū angeli essent ignorātibus cōsimili nobis indigētia vesci viderentur. Ubi est qd̄ ait angelus in libro Tobie. Uidebatis me mādu care: sed visu vestro videbatis: id est necessitate reficiendi corporis sicut vos facitis me cibum sumere putabatis. Sed si forte de angelis aliud credibilius disputari potest: certe fides christiana de ipso saluatore non dubitat: quod etiam post resurrectionem iam quidem in spiritali carne: sed tamen vera: cibum ac potū cum discipulis sumpsit. Non enim potestas sed egestas edendi ac bibendi talibus corporibus auferetur. Unde et spiritalia erunt: non quia corpora esse desistent: sed quia spiritu viuificante subsistent.

¶ Duodecima veritas / q̄ qn̄ legimus in scriptura angelos comedisse: nō in phātasmate factū fuisse credēdū est. Tn̄ dicit hic Aug⁹ / q̄ q̄cquid dicat de angelis / de saluatore nostro: nō dubitandū est q̄n post suā resurrectionē comederit. B Duodecima veritas. Tobie.12.d

¶ Quid intelligēdū sit de corpore animali et de corpore spiritali: vt qui moriuntur in Adā: qui vero viuificantur in christo. Capitulum. XXIII

Am sicut corpora ista que habēt animā viuentē / nōdū spiritū viuificantem: animalia dicuntur corpora: nec tamen anime sunt sed corpora: ita illa spiritalia vocantur corpora. Absit tamē vt spiritus ea credamus futura / sed corpora carnis habitura substantiā: sed nullā tarditatē corruptionēq̄ carnalem spū viuificāte passura. Tunc iam nō terrenus / sed celestis homo erit: nō quia corpus qd̄ de terra factū est nō ipm̄ erit: sed q̄r dono celesti iam tale erit: vt etiā celo incolēdo: nō amissa natura / sed mutata q̄litate cōueniat. Primus autē homo de terra terrenus in animā viuentē factus est: nō in spiritū viui A

1.Cor.15.f

ficantem/quod ei per obedientię meritū ser
B uabatur. Jdeo corpus ei⁹ quod cibo ac po/
tu egebat/ne fame afficeret ac siti: ꝛ non im
mortalitate illa absoluta atq; indissolubili
sed ligno vitę a mortis necessitate ꝓhibeba
tur/atq; in iuuētutis flore retinebatur:non
spiritale sed animale fuisse non dubium est
nequaq; tamen moriturū/nisi in dei ꝓdicen
tis minantisq; sententiam delinquēdo cor/
ruisset. Et alimentis quidē etiam extra pa/
radisum non negatis/a ligno tū vitę ꝓhibi
tus tardius esset tēpore vetustateq; finien/
dus/in ea dumtaxat vita quā in corpore li/
cet animali donec spiritale obediētię meri/
to fieret/posset in paradiso nisi peccasset ha
C bere perpetuā. Quapropter etiam si mortē
istam manifestam/qua fit animę a corpe se/
paratio/intelligamus simul significatam in
Gen.2.c. eo quod deus dixerat: Qua die ederitis ex
illo/morte moriemini:nō ideo debet absur/
dum videri:quia non eo prorsus die a cor/
pore sunt soluti quo cibum interdictū mor
tiferūq; sumpserūt. Eo quippe die mutata
in deterius vitiataq; natura/atq; a ligno vi
tę separatione iustissima mortis in eis etiā
corporalis necessitas facta est:cū qua nos
necessitate nati sumus. Propter quod apo
stolus nō ait: corpus quidem moriturū est
Ro.8.b. ꝓpter peccatum:sed ait:corpus quidē mor
tuum est propter peccatū:spiritus autem vi
ta est propter iusticiam. Deinde subiungit:
Si autem spiritus eius qui suscitauit chri/
stum a mortuis habitat in vobis: qui susci/
tauit christum a mortuis viuificabit ꝛ mor
talia corpora vestra/per inhabitātem spiri/
tum eius in vobis. Tūc ergo erit corpus in
spiritum viuificantē/quod nunc est in ani/
mam viuentem:et tamen mortuū dicit apo
stolus:quia iam moriendi necessitate con/
strictum est. Tunc autē ita erat in animam
viuentē/q̄uis non in spiritū viuificantem:
vt tamen mortuū dici recte nō posset:quia
nisi perpetratiōe peccati necessitatē moriē/
D di habere non posset. Cū vero de⁹ ꝛ dicēdo:
Gen.3.b. Adam vbi es? mortē significauerit animę/
Ibidem.d quę facta est illo deserēte: et dicēdo: Terra
es ꝛ in terrā ibis/mortē significauerit corpo
ris quę illi fit anima decedente: ꝓpterea de
morte secunda nihil dixisse credēdū est:q̄
occultā esse voluit ꝓpter dispensationē te/
stamenti noui: vbi secunda mors apertissi/
me declaratur: vt prius ista mors ꝑma quę
cōmunis est oīb⁹/ꝓderetur ex illo venisse
peccato quod in vno cōmune factū est om
nibus: mors vero secunda non vtiq; cōmu
nis est oībus propter eos qui ſm proposi
tum vocati sunt sancti/quos ante prēsciūt
Ro.8.f. et prędestinauit; sicut ait apostolus: cōfor/
mes fieri imaginis filij sui/vt sit ipse primo/
genitus in multis fratrib⁹: quos a secunda
morte per mediatorem dei gratia liberauit
In corpore ergo animali primū hominē fa/
ctum: sicut apostolus loquit. Volēs enim
ab spiritali quod in resurrectiōe futurū est/
hoc quod nunc est animale discernere: Se/ 1.Cor.15.f.
minatur inquit in corruptiōe/surget i incor
ruptione: seminatur in contumelia/surget i
gloria: seminat in infirmitate/surget in vir/
tute: seminatur corpus animale/surget cor/
pus spiritale. Deinde vt hoc probaret: si est
inquit corpus animale/est ꝛ spiritale. Et vt
quid esset corpus animale ostēderet/sic in/
quit scriptū est: Factus est prim⁹ homo in E Gen.2.b.
animā viuentē. Isto igit modo voluit ostē
dere quid sit corpus animale: q̄uis scriptu
ra nō dixerit de primo homine qui est appel
latus adā/quando illi anima flatu dei crea
ta est: et factus est homo in corpore aīmali
sed factus est homo in animā viuentē. In
eo ergo quod scriptum est/factus est ꝑmus
homo in animā viuentē: voluit apostolus
intelligi corpus hominis animale. Spirita
le autē quēadmodū intelligendū eēt osten/
dit addēdo: Nouissimus autē adam in spi 1.Cor.15.f.
ritū viuificantem: ꝓculdubio christū signi/
ficans: qui iam ex mortuis ita resurrexit/vt
mori omnino deinceps nō possit. Deinde se/
quit ꝛ dicit: Sȝ nō ꝑmū qđ spiritale ē/ſ qđ
aīale/postea spiritale: vbi mlto apti⁹ decla/
rauit se aīale corp⁹ insinuasse in eo qđ scri/
ptū est: Factū esse ꝑmū hoiem in aīam viuē Gen.2.b.
tē/spiritalē aūt in eo qđ ait: Nouissim⁹ adā
in spm̄ viuificātē. Prius est eīm aīale corp⁹
quale habuit ꝑmus adā/q̄uis nō moriturū
nisi peccasset: quale nūc habem⁹ ꝛ nos hac/
tenus eius mutata vitiataq; natura: quate
nus in illo posteaq̄ peccauit effectū est: vn
de haberet iam moriendi necessitatē: quale
ꝓ nobis etiā christ⁹ habere dignat⁹ est: non
quidē necessitate ſ ꝑtāte: postea ꝟo spirita/
le quale iam ꝓcessit in christo tāq; in capite
nr̄o: secuturū est aūt in mēbris ei⁹ vltima re
surrectiōe mortuo℞. Adiūgit deinde ap̄lus F
duo℞ isto℞ hoim euidentissimā differentiā
dicēs: Primus hō de terra terren⁹/secūdus 1.Cor.15.f.
hō de cęlo cęlestis. Qualis terrenus tales ꝛ
terreni: qualis cęlestis tales et cęlestes. Et
quō induimus imaginē terreni/induamus
ꝛ imaginē ei⁹ qui de cęlo est. Hoc apostol⁹
ita posuit vt nūc quidē i nobis ſm sacramē
tū regenerationis fiat: sicut alibi dic: Quot/ Gal.3.d.
quot in christo baptizati estis christū indui
stis: re aūt ipsa tūc pficiet/cū et in nobis qđ
est aīale nascendo/spiritale factum fuerit re
surgendo. Vt eīm eiusdē verbis vtar: Spe Ro.8.e.
salui facti sumus. Induimus autē imaginē

terreni hominis ꝓpagatione ꝑuaricatõis ꝛ mortis/quã nobis intulit generatio:sed induimus imaginem cęlestis hominis gratia
1.Timo. 2.b. indulgentię vitęq₃ perpetuę:quod nobꝭ pręstat regeneratio:non nisi per mediatorẽ dei ꝛ hominũ hominẽ christũ iesum:quem cęlestem hominẽ vult intelligi:quia de cęlo venit/vt terrenę mortalitatis corpore vestiret quod cęlesti imortalitate vestiret. Cęlestes vero ideo appellat ꝛ alios:quia fiunt p gratiam mẽbra eius:vt cum illis sit vnus christus velut ꝛ corpus. Hoc in eadem epistola
1.Cor.15.c. euidentius ita ponit: Per hominẽ mors/et
G per hominẽ resurrectio mortuoꝝ. Sicut enĩ in adam omnes moriuntur:ita et in christo omnes viuificabuntur. Jam vtiq₃ in corpore spiritali quod erit in spiritũ viuificantem nõ quia omnes qui in adam moriunt/membra erũt christi: Ex illis enĩ multo plures secunda in ęternum plectẽtur:sed ideo dictũ est:omnes atq₃ oẽs:quia sicut nemo corpore aĩali nisi in adam moritur:ita nemo corpore spiritali nisi in christo viuificatur. Proinde nequaq₃ putandum est nos in resurrectiõe tale corpus habituros/quale habuit homo primus ante peccatũ:neq₃ illud quod dictũ est: Qualis terrenꝰ/tales et terreni:ẜm illud intelligendũ est quod factum est admissione peccati. Non enĩ existimandum est eum priusq₃ peccasset spiritale corpus habuisse/ꝛ peccati merito in aĩale mutatũ. Ut enĩ hoc putet parum attenduntur tanti verba doctoris/qui ait: Si est corpus animale/est ꝛ spiritale:sicut scriptũ est: Primus homo adam factus est in animã viuẽtem/secũdus homo in spiritũ viuificantem. Nunqd hoc post peccatũ factum est:cũ sit ista hoĩs prima conditio:de qua beatissimꝰ apostolꝰ ad corpꝰ animale monstrãdũ hoc testimoniũ legis assumpserat.

¶ Qualiter accipiẽda sit vel illa insufflatio in qua primus homo factꝰ est in animã viuentẽ:vel illa quã dominus fecit/dicẽs:accipite spiritũ sanctum. Capitulũ. XXIIII.

A Unde ꝛ illud parum cõsiderare quibusdã visum est/in eo quod legit:
Gen. 2.b. Inspirauit deus in faciẽ hoĩs spiritum vitę/ꝛ factus est homo in animã viuentem:non tunc animã primo homini datam sed eam quę iam inerat spũsancto viuificatã. Mouet enĩ eos ꝙ dominꝰ iesus postea q₃ resurrexit a mortuis insufflauit/dicẽs di-
Joh. 20.f. scipulis suis: Accipite spiritũsanctũ. Unde tale aliquid existimãt factũ quale tũc factũ est:quasi et hic secutus euangelista dixerit: Et facti sunt in animã viuentẽ. Quod quidem si dictũ esset/hoc intelligeremꝰ ꝙ aĩaꝝ quędã vita sit spiritus dei:sine quo aĩmę rationales mortuę deputãdę sunt:q₃uis earũ ꝑsentia viuere corpora videant. Sed nõ ita factum quando est conditus homo/satis ipsa libri verba testantur:quę ita se habẽt: Et formauit deus hominẽ puluerẽ de terra Gen. 2.b.
Quod quidã planiꝰ interꝑtandũ putantes dixerũt: Et finxit deus hominẽ de limo terrę:quoniã superiꝰ dictũ fuerat: Fons autẽ ascendebat de terra ꝛ irrigabat omnẽ faciẽ terrę:vt ex hoc limus intelligẽdus videret/humore.s.terraq₃ cõcretus. Ubi enĩ hoc dictum est:cõtinuo sequit: Et formauit deus hominẽ puluerem de terra:sicut greci codices habent:vnde in latinã linguã scriptura ipsa cõuersa est. Siue autẽ formauit siue finxit quis dicere voluerit/quod grece dicitur eplasen:ad rem nihil interest:magis tamen ꝓprie dicit finxit. Sed ambiguitas visa est deputanda eis qui formauit dicere maluerunt:eo ꝙ in latina lingua illud magis obtinuit cõsuetudo:vt hi dicant fingere q̃ aliquid mendacio simulãte componũt. Hunc igitur formatũ hominẽ de terrę puluere siue limo.

¶ Erat enĩ puluis humectus:hũc inquã vt expꝛssius dicã sicut scriptura locuta est:puluerẽ de terra/animale corpus factũ esse docet aplũs cum animã accepit. Et factus est iste homo i animã viuẽtẽ:id est formatus iste puluis factꝰ est in animã viuẽtem. Jam inquiũt habebat animã: alioquin nõ appellaret homo:quoniã homo nõ est corpus solũ vł anima sola/sed qui ex aĩa constat ꝛ corpore. Hoc quidẽ verum est ꝙ nõ totꝰ homo/sed pars melior hominis aĩa est:nec totus homo corpus/ẜ inferior hoĩs pars est:sed cum est vtrũq₃ coniunctũ simul habet hoĩs nomen:quod tamen ꝛ singula nõ amittunt/etiã cum de singulis loqmur. Quis enĩ dicere ꝓhibet quotidiani quadã lege sermonis:homo ille defunctus est:ꝛ nũc in requie est vel in pęnis: cũ de aĩa sola possit hoc dici:et illo aut illo loco hõ ille sepultꝰ est:cum hoc nisi de solo corpe nõ possit intelligi? An dictum sunt sic loqui scripturã nõ solere diuinã? Immo vo illa ita nobis in hoc attestat/vt etiã cũ duo ista ꝯiũcta sunt/ꝛ viuit homo:tamẽ etiam singula hoĩs vocabulo appellet:aĩam.s.interiorẽ hoiem/corpus vo exteriorẽ hoiem vocans:tanq₃ duo sint hoĩes/cũ simul vtrũq₃

Tertiadecima veritas ¶ Tertiadecima veritas/ ꝙ puluis de quo factus fuit homo/prius fuit puluis humectus:id est lutum:ꝛ ista est hoĩs inferior pars: superior autẽ insup est anima:ꝛ quando vtrũq₃ est coniunctũ simul habet hominis nomen. Ex quo videt accipi argumentũ/ꝙ homo non sit nisi anima ꝛ corpus simul iuncta:ꝛ tunc nõ esset aliqua tertia entitas resultãs ex istis/sicut posit doctor subtilis. B

sit homo vnus. Sed intelligēdū est fm q̄d
dicat homo ad imaginē dei: ⁊ homo de ter
ra atq̄ itur⁹ in terrā.

Quartadecima veritas ¶ Illud em̄ fm aīam
rōnalē dicit/qualē de
us insufflādo vel si cō
modius dicit inspirā/
do indidit homini: id
est hois corpi: hoc au

¶ Quartadecima veri/
tas/q̄ quādo dicit spira
uit in faciē eius spiracu/
lum vite: nō inde intelli/
gendū est de spūsctō:
sicut aliq̄ intelligunt: sed
de ipa rōnali aīa.

tē fm corp⁹/q̄lē hominē deus finxit ex pul/
uere: cui data est anima vt fieret corp⁹ ani/
C male. i. homo in aīam viuētē. Quapropter
in eo q̄d domin⁹ fecit/quādo insufflauit di/
Joh. 20. f. cens: Accipite spiritūsanctū: nimirū hoc in/
telligi voluit/q̄ spūssanct⁹ nō tm̄ sit patris/
verūetiā vnigeniti ipsius spiritus. Idēipse
quippe spiritus est patris et filij: cū quo est
trinitas pater ⁊ filius ⁊ spūssanctus: nō crea/
tura sed creator. Neq̄ em̄ flatus ille corpo/
reus de carnis ore p̄cedens substantia erat
spūssancti atq̄ natura/sed potius significa
tio/qua intelligeremus (vt dixi) spiritūsan/
ctum patri esse filioq̄ cōmunē: quia non eis
singulis singuli/sed vnus ambor̄ est. Sem
per autē iste spirit⁹ in scripturis sanctis grę/
co vocabulo pneuma dicitur: sicut eū ⁊ hoc
loco domin⁹ appellauit: quādo cum corpo
ralis sui oris flatu significās/discipulis suis
dedit: ⁊ locis oīb⁹ diuinorū eloquiorum
non mihi aliter vnq̄ nuncupatus occurrit.
Hic vero vbi legit: Et finxit de⁹ hoiem pul
uerē de terra: ⁊ insufflauit siue inspirauit in
faciem eius spiritū vitę/nō (ait grec⁹) pneu/
ma: quo solet dici spūssanctus/sed pnoen:
quod nomē in creatura q̄ in creatore freq̄n
tius legit: vnde nōnulli etiā latini p̄pt dif/
ferentiā/hoc vocabulū non spiritū sed flatū
appellare maluerūt. Hoc em̄ ⁊ in greco/etiā
Esa. 57. d. illo loco apud Esaiam/vbi de⁹ dixit: Oēm
flatum ego feci/omnē animā sine dubitatio
D ne significans. Quod itaq̄ grece pnoen di/
citur/nostri aliquādo flatū/aliquando spiri
tū/aliquando inspirationē vel aspirationē/
aliquando etiā animū interp̄tati sunt: pneu
ma vero nunq̄ nisi spiritū/siue hois/de quo
1. Cor. 2. c. ait apostolus: Quis em̄ scit hominū q̄ sunt
hominis nisi spiritus hois qui in ipso est: si/
ue pecoris/sicut in salomonis libro scriptū
Eccle. 3. d. est: Quis scit si spiritus hominis ascendat
sursum in cęlū/⁊ spiritus pecoris descendat
deorsum in terrā. Siue istū corporeū/q̄ etiā
ventus dicit: nam eius hoc nomē est vbi in
Ps. 148. b. psalmo canitur: Ignis/grādo/nix/glacies/
spiritus tempestatis. Siue iam non creatū
sed creatorē: sicut est de quo dicit dominus
Joh. 20. f. in euangelio: Accipite spiritumsanctū/cum
in corporeo sui oris significās flatu: Et vbi
Math. 28. d. ait: Ite baptizate omnes gentes in nomine
patris et filij et spiritussancti: vbi ipsa trini/
nitas excellentissime et euidentissime com/
mendata est. Et vbi legitur: Deus spiritus Joh. 4. d.
est. Et alijs plurimis sacrarum litterarū lo/
cis. In his quippe omnib⁹ testimonijs scri/
pturarū (quantū ad grecos attinet) nō pno
en vidimus scriptū esse/sed pneuma: quan/
tum autem ad latinos non flatum sed spiri
tum. Quapropter in eo quod scriptum est:
Inspirauit: vel si magis p̄prie dicendū est/ Gen. 2. b.
insufflauit in faciem eius spiritū vitę/si grę/
cus nō pnoen (sicut ibi legitur) sed pneuma
posuisset: nec sic esset consequens vt creato
rem spiritum: qui proprie dicitur in trinita/
te spiritussanct⁹/itelligere cogeremur: quan
doquidē pneuma/vt dictum est: nō solum
de creatore/sed etiam de creatura dici sole/
re manifestū est. Sed cum dixisset inquiunt E
spiritum/non adderet vitę/nisi illum spiritū
sanctum vellet itelligi. Et cum dixisset: Fa Ibidem
ctus est homo in animā/non adderet viuē/
tem/nisi anima vitā significaret: quę illi di/
uinitus impertitur dono spiritus dei. Cum
enim viuat anima inquiunt p̄prio suę vitę
modo/quid opus erat addere viuentem/ni
si vt ea vita intelligeretur quę illi per spiri/
tumsanctū datur? Hoc quid est aliud nisi
diligēter pro humana suspitione contēde/
re: et scripturas sanctas non intelligēter at/
tendere? Quid em̄ magnum erat nō ire lon
gius/sed in eodem libro ipso paulo supius
legere: Producat terra animam viuētem/ Gen. 1. e.
quando animantia terrestria cūcta creata
sunt? Deinde aliquantis interpositis in eo/
dem tamen ipso libro/quid magnū erat ad
uertere quod scriptū est: Et omnia quę ha/ Gen. 7. d.
bent spiritū vitę/⁊ omnis qui erat super ari
dam mortuus est: cum insinuaret omnia q̄
viuebāt in terra perisse diluuio? Si q̄ ⁊ aiaʒ
viuētē ⁊ spm̄ vitę etiā in pecorib⁹ inuenim⁹:
sicut loqui diuia scriptura ꝯsueuit: ⁊ cum h̄
q̄ loco vbi legit/oīa quę habēt spm̄ vitę
nō grecus pneuma sed pnoen dixit: cur nō
dicim⁹/quid opus erat vt adderet viuentē/
cum aīa nisi viuat esse nō possit? Aut quid
opus erat vt adderet vitę/cum dixisset spi/
ritū? Sed intelligim⁹ spiritū vitę: ⁊ aiam vi F
uentē scripturā suo more dixisse: cū aialia. i.
corpa aiata vellet intelligi/quib⁹ inesset p̄
aiam p̄spicu⁹ iste etiā corpis sensus. In ho/
minis autē ꝯditiōe obliuiscimur quēadmo
dū loqui scriptura ꝯsueuerit: cum suo pror
sus more locuta sit/quo insinuaret hominē
etiam rationali anima accepta/quam nō si
cut aliarū carniū aquis ⁊ terra p̄ducentib⁹
sed deo flante creatā voluit intelligi: sic ta/
men factū vt in corpe aīali q̄d fit aīa in ea
viuēte sicut illa aīalia viueret: de q̄b⁹ dixit:

pducat terra animā viuentē:et quę itidem dixit habuisse in se spiritū vitę: vbi etiam in greco nō dixit pneuma/sed pnoen:nō vtiq spiritūsanctū/sed eorū animā tali exprimēs
G nomine. Si enī dei flatus inquiunt dei ore exisse intelligit:quē si animā crediderim⁹: consequens erit vt eiusdē fateamur esse substantię:paremq illius sapientię/quę dicit:
Eccli.24.a. Ego ex ore altissimi pdiui. Non quidē dixit sapientia ore dei efflatam se fuisse/sed ex eius ore prodisse. Sicut autē nos possum⁹ non de nostra natura qua homines sumus/sed de isto aere circūfuso quē inspirando ac respirando ducimus ac reducimus flatum facere cum sufflamus: ita omnipotens deus non de sua natura neq de subiacenti creatura/sed etiam de nihilo potuit facere flatum:quem corpori hominis inserēdo inspirasse vel insufflasse conuenientissime dictus est/incorporeus incorporeum/sed immutabilis mutabilem: quia non creatus creatum. Verūtamen vt sciant isti qui de scripturis loqui volunt: ꝛ scripturarum locutiōes non aduertunt:non hoc solum dici exire ex ore dei:quod est ęqualis eiusdemq naturę audiant vel legant quod deo dicente scriptū
Apocal.3.c. est: Quoniā tepidus es ꝛ neq calidus neq frigidus incipiam te euomere ex ore meo.
H Nulla itaq causa est cur apertissime loquēti resistamus apostolo/vbi ab spiritali corpore corpus animale discernens:id est ab illo in quo futuri sumus:hoc in quo nunc su
1.Cor.15.f. mus:ait: Seminat corpus animale/surget corpus spiritale: si est corpus animale/est ꝛ spiritale:sicut scriptū est: Factus est prim⁹ homo adam in animā viuentem: nouissim⁹ adam in spiritū viuificantē:sed non primū quod spiritale est/sed quod aīmale/postea quod spiritale. Primus homo de terra terrenus/secūdus homo de cęlo cęlestis. Qualis terrenus tales ꝛ terreni: ꝛ qualis cęlestis tales ꝛ cęlestes. Et quomodo induim⁹ imaginē terreni/induamus ꝛ imaginē eius qui de cęlo est. De quib⁹ omnib⁹ apostolicis verbis superius locuti sum⁹. Corpus igitur animale in quo primū hominē adam factum esse dicit apostol⁹:sic erat factū/nō vt mori omnino nō posset/sed vt nō moreret nisi ho
I mo peccasset. Nam illud quod spiritu viuificante spiritale erit ꝛ immortale/mori omnino nō poterit:sicut anima creata est imortalis:quę licet peccato mortua phibeat/carens quadā vita sua:hoc est dei spiritu/quo etiā sapiēter ꝛ beate viuere poterat:tamen ppria quadā licet misera vita sua non desinit viuere:quia immortalis est creata. Sicut etiā desertores angeli licet fm modum quendā mortui sint peccādo:quia fontem vitę deseruerūt/qui deus est:†qui nō peccādo sapienter beateq poterant viuere:tamē non sic mori potuerūt vt omnino desisterent viuere atq sentire:quoniā immortales creati sunt:atq ita in secundā mortē post vltimū precipitabunt iudicium:vt nec illic vita careant:quādoquidē etiam sensu cum in doloribus futuri sunt non carebunt. Sed homines ad dei gratiā pertinentes ciues sanctorum angelorum in beata vita manētiū/ita spiritalibus corporibus induentur: vt neq peccent amplius neq moriant:ea tamē immortalitate vestiti:quę sicut angelorū nec peccato possit auferri:natura quidē manente carnis/sed nulla omnino carnali corruptibilitate vel tarditate remanēte. Sequit au- K
tem quęstio necessario pertractāda: ꝛ domino deo veritatis adiuuāte soluēda. Si libido mēbrorū inobediētiū ex peccato inobediētię in illis primis hominib⁹ cum illos diuina gratia deseruisset exorta est: vnde i suā nuditatem oculos aperuerunt:id est eā curiosius aduerterunt:et quia impudens motus volūtatis arbitrio resistebat/pudenda texerunt:quomodo essent filios ppagaturi/si vt creati fuerāt sine preuaricatiōe mansissent. Sed quia ꝛ liber iste claudēdus est: nec tāta ista quęstio in sermonis angustias coartanda/in eum qui sequitur cōmodiore disputatiōe differatur.

Al's† qui peccando

Sancti augustini episcopi liber tertiusdecimus de Ciuitate dei explicit.

Annotatio capitulorum decimiquarti libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi/ de Ciuitate dei liber quartusdecimus incipit.

¶ Per inobedientiam primi hominis in secundę mortis perpetuitatem ruituros fuisse multos nisi dei gratia liberaret. Caplm̄. I.

A

Expō caplī. I.

Primus iā in superioribus ⁊c. In h' xiiij. libro est intentio principalis aug. agere de ortu duarū ciuitatū specialit̄ in genere humano et illarū ciuitatū qualitate.

Primus iam in superioribus libris ad humanū gen⁹ non solum naturę similitudine sociādū/ verūetiā quadam cognatiōis necessitudine in vnitatē concordē pacis vinculo colligādū/ex hoīe vno deum voluisse hoīes instituere: neq̄ hoc genus fuisse i singulis quibusq̄ moriturū/nisi duo primi quorū creatus est vnus ex nullo/ alter ex illo/id in obediētia meruissent: a q̄bus admissum est tam grande peccatū/vt in deterius eo natura mutaretur humana/ etiam in posteros obligatiōe peccati ⁊ mortis necessitate transmissa. Mortis autē regnum in hoīes vsq̄adeo dominatū est/vt B omnes in secundā quoq̄ mortē/cuius nullus est finis/pena debita pręcipites ageret: nisi inde quosdā indebita dei gratia liberaret: ac per hoc factū est/vt cum tot tantęq̄ gentes per terrarū orbem diuersis ritib⁹ moribusq̄ viuētes/multiplici linguarū/armorum/vestiū/sint varietate distinctę/non tamē amplius q̄ duo quędā genera humanę societatis existerēt: quas ciuitates duas s̄m scripturas nostras merito appellare possumus. Una quippe est hoīm s̄m carnē/altera s̄m spiritū viuere in sui cuiusq̄ generis pacevolentiū: ⁊ cum id quod expetūt assequūtur in sui cuiusq̄ generis pace viuentiū.

¶ De vita carnali quę nō ex corporis tantū sed etiā ex animi sit intelligenda vitiis: Ca. II.

Expositio capituli. II.

Prius ergo ⁊c. In hoc ca. dicit q̄ epicurei posuerunt sūmū bonum in voluptate corporis ⁊ stoici in animo. De opinione tamē epicuri scribit seneca i epistola quadā ad lucillū/quę incipit: Claranum cōdiscipulū/isto modo: Apud epicurū duo bona sūt: ex q̄bus sūmū illud bonū beatūq̄ cōponit̄: vt corp⁹ sine dolore/ animus q̄ sine ꝑturbatiōe sit.

A

Prius ergo videndum est quid sit s̄m carnem viuere/ quid s̄m spiritū viuere. Quisq̄s enim hoc quod diximus prima fronte inspicit/vel non recolēs vel min⁹ aduertēs: quęadmodū scripturę sancte loquan

tur: potest putare philosophos quidem epicureos sm carnē viuere: quia sūmū bonum hois in corpis voluptate posuerūt: et si qui alij sunt qui quoquo modo corpis bonū summū bonū esse hois opinati sūt: et oē corpus vulgus qui nō aliq̄ dogmate vel eo modo philosophank / s pcliues ad libidinē: nisi ex voluptatib⁹ q̄s corporeis sensib⁹ capiunt / gaudere nesciūt. Stoicos autē qui summū bonum hois in animo ponūt sm spiritū viuere: q2 et hois anim⁹ q̄d est nisi spūs? Sed sicut loquitur scriptura diuina / sm carnē viuere vtriq̄ mōstrank. Carnē q̄ppe appellat nō
B solū corp⁹ terreni atq̄ mortalis animātis /
1. Cor. 15. c. veluti cū dicit: Nō ois caro eadē caro: sed alia quidē hois / alia autē caro pecoris / alia volucrū / alia pisciū: sed alijs multis modis significatiōe hui⁹ nois vtitur: iter quos varios locutiōis modos sepe etiā ipm hoiem / id est naturā hois carnē nūcupat: modo lo
Ro. 3. c. cutiōis a parte totum significās: q̄le est: Ex operib⁹ legis nō iustificabit ois caro. Quid eñ hic voluit intelligi nisi oēs hoies? Qd apertius paulopost ait: In lege nemo iustifi
Gal. 3. b. cabitur. Et ad galathas: Sciētes aūt quia nō iustificabit homo ex opibus leg. Scdm
Joh. 1. b. hoc intelligit: Et verbū caro factū est. i. homo. Quod nō recte accipiētes q̄dā / putauerunt christo humanā animā defuisse. Sicut eñ a toto pars accipit: vbi marię magdale
Joh. 20. c. nę verba in euāgelio legunt dicētis: Tulerūt dominū meū et nescio vbi posuerūt eū cū de sola christi carne loqueret: quam pfecto sepultā de monumēto putabat ablatā: ita et a parte totū carne noiata intelligit homo: sicut ea sunt q̄ supra cōmemorauimus.
C Cum igit multis modis (quos pscrutari et colligere longū est) diuina scriptura nuncupet carnē: q̄d sit sm carnē viuere: qđ pfecto malū est: cum ipsa carnis natura nō sit malum / vt indagare possum⁹: inspiciam⁹ diligenter illū locū epistolę pauli apli / quā scri
Gal. 5. d. psit ad galathas: vbi ait: Manifesta autem sunt opera carnis: quę sunt fornicatiōes / immundicię / luxurię / idolorū seruitus / veneficia / inimicitię / contentiōes / emulationes / animositates / dissensiōes / hereses / inuidię / ebrietates / comesatiōes / et his similia: quę p̄dico vobis sicut p̄dixi: quoniā qui talia agūt regnum dei nō possidebūt. Iste totus epistolę apostolicę locus quantū ad rem pręsentē satis esse videbitur cōsiderat⁹ / poterit hanc dissoluere questionē / q̄d sit sm carnem viue
D re. In operib⁹ nāq̄ carnis quę manifesta eē dixit: eaq̄ cōmemorata damnauit: non illa tm̄ inuenimus quę ad voluptatem ptinent carnis: sicuti sunt fornicatiōes / immūdicię / luxurię / ebrietates / comesatiōes: verūetiam illa quibus animi vitia demonstrank a voluptate carnis aliena. Quis eñ seruitutē q̄ idolis exhibetur / veneficia / inimicitias / contentiones / emulatiōes / aiositates / dissensiōes / hereses / inuidias: nō poti⁹ itelligat animi vitia eē q̄ carnis? Qñquidē fieri potest: vt propter idolatriam vel heresis alicuius errorē a voluptatibus carnis temperet: et tamen etiā tunc homo q̄uis carnis libidines continere atq̄ cohibere videat / sm carnem viuere / hac aplica auctē cōuicit: et i eo q̄ abstinet a voluptatibus carnis dānabilia opera carnis agere demōstrat. Quis inimicitias non in animo habeat: aut quis ita loquitur vt inimico suo vel quem putat inimicū dicat malā carnem / ac nō potius malū animū habes aduersum me? Postremo sicut carnalitates (vt ita dicam) si quis audisset nō dubitaret carni tribuere: ita nemo dubitat animositates ad animū pertinere. Cur ergo 1. Timo. 2.
hec oīa et his similia doctor gentium in fide et veritate opa carnis appellat: nisi quia eo locutiōis modo quo totū significatur a parte ipsum hominem vult nomine carnis intelligi?

¶ Peccati causam ex anima nō ex carne prodisse: et corruptionem ex peccato contractā non peccatū esse sed pęnam. Caplm. III.

A Quod si quisq̄ dicit carnē causam esse in malis moribus quorūcūq̄ vitiorū: eo q̄ anima carne affecta sic viuit: pfecto nō vniuersam hois naturā diligenter aduertit. Nā corp⁹ quidem corruptibile aggrauat aiam. Unde etiā idē apostol⁹ agēs de hoc corruptibili corpore de quo pauloante dixerat: Et si exterior homo noster corrumpit: Scimus inq̄t q2 si terrena nostra dom⁹ huius habitatiōis dissoluat q̄ ędificationē habem⁹ a deo domū nō manufactā eternā in cęlis. Etenī in h̄ ingemiscim⁹ habitaculum nostrum quod de cęlo est supinduí cupientes: si tamen induti nō nudi inueniamur. Etenim q̄diu sum⁹ in hac habitatiōe ingemiscim⁹ grauati: eo q̄ nolum⁹ expoliari / sz supuestiri: vt absorbeat mortale a vita. Et aggrauamur igit corruptibili corpe: et ipsi⁹ aggrauatiōis

Quod si quisq̄ etc. In h̄ capitulo ponit versus vergilij v). eneidos exprimētes opinionem platonicam: quę dicit ois mala aie ex corpore contigisse. Unde dicit: Igne⁹ est ollis: More antiquorū comicorū ponit ollis p illis: vigor et cęlestis origo Seminib⁹: et illud intantū faciunt quantū non noxia corpa tardāt: Terrenīq̄ hebetant artus moribundaq̄ membra. Hinc metuunt cupiūtq̄ dolent gaudentq̄: id est has q̄tuor passiones contrahunt a corpore: nec auras Respiciūt clau se tenebris et carcere cęco. Sap. 9. d. 2. Cor. 4. d. 2. Cor. 5. a.

aggrauationis causam: nō naturā substan-
tiāq₃ corporis/sed eius corruptionē scientes/
nolumus corpe expoliari/sed eius immorta-
litate supuestiri. Et tūc ergo erit corp⁹/ sed
quia corruptibile non erit/non aggrauabit.
Sap.9.d. Aggrauat ergo nūc animā corpus corrupti
bile: et deprimit terrena inhabitatio sensuʒ
B multa cogitantē. Ueruntamen qui omnia
anime mala ex corpe putant accidisse/in er-
rore sunt. Quis eñ Uirgilius platonicaʒ
videat luculentis versibus explicare senten-
Eneid.6. tiā dicens: Igneus est ollis vigor ꝛ celestis
origo Seminibus: quantū nō noxia corpa
tardant: Terreniq₃ hebetāt artus moribun
Prima veri- daq₃ mēbra. ¶ Omnesq₃ il-
tas quartideci- las notissimas quattuor
mi libri. animi perturbationes: cu-
piditatē timorem/leticiā
tristiciaʒ: quasi origines
oim peccatoꝝ atq₃ vitio-
rū: volēs intelligi ex cor-
pore accidere: subiungat
ꝛ dicat: Hinc metuūt cu-
piūtq₃ dolēt gaudentq₃:
Al. respiciūt nec auras † Suspiciunt:
vel dispiciūt clause tenebris/ꝛ carcere
ceco. Tñ aliter se habet fi-
des nr̃a: Nam corruptio
corpis que aggrauat ani-
mā: nō peccati pmi ē cau-
sa sed pena: nec caro cor-
ruptibilis aiam peccatri-
cē: sed aia peccatrix fecit
esse corruptibilē carnem.
Ex qua corruptione car-
nis licet existant quedaʒ
incitamēta vitioꝝ et ipsa
desideria vitiosa: nōn ta-
men oīa vite inique vi-
tia tribuenda sunt carni:
ne ab his omnib⁹ purge-
C mus diabolū: qui nō ha-
bet carnem. Et si eñ dia-
bolus fornicator vel ebri-
Al. †hmōi est osus: vel si quid †hui⁹ma-
malum. li est: quod ad carnis pertinet voluptates:
nō potest dici/cuʒ sit etiā taliū peccatoꝝ sua-
sor et instigator occultus: est tamē maxime
superbus atq₃ inuidus. Que illum vitiosi-
2.Pe.2.a. tas sic obtinuit: vt pter hanc esset in car-
ceribus caliginosi hui⁹ aeris eterno suppli-
cio destinat⁹. Hec autē vitia que tenent in
diabolo principatū/ carni tribuit apostol⁹:
quā certuʒ est diabolū nō habere. Dicit eñ
Gal.5.d inimicicias/contentiones/emulatiões/ani-
mositates: inuidias opera esse carnis: quo-
rū omniū maloꝝ caput atq₃ origo superbia
Al. †diabolo. est: que sine †carne regnat in diabolo. Quis

¶ Prima veritas quartidecimi libri ē/ ꝙ quattuor sunt animi perturbatiões. s. cupiditas timor/leticia/tristicia. Et dicit ꝙ iste sūt quasi origines pctōꝝ oim atq₃ vitioꝝ. Et isti dicto adiūgit Augus. alia duo notabilia. Primū ē/ ꝙ ista vitia que in diabolo tenēt principatū: attribuit apl's carni: quā constat diabolum nō habere: vtpote inimicicias/cōtētiões/emulatiões/ inuidias: quarū oim caput ꝛ origo est supbia. Secundū notabile/ꝙ diabolus nō solū est mēdax/ sʒ ꝛ pater mendacij: qꝛ primū mentit⁹ est: quādo scʒ dixit: Nequaq̄ moriemini. Intelligēdū tñ ꝙ quātū ad primuʒ dictū: quedā peccata sunt ab extrinseco: vt illa que sunt ab hoste malo/ et a malo suadente hoste: ꝛ alia ab intrīseco: vtpote ista que insunt a carne: ꝛ oim istoꝝ sunt principia iste quattuor passiones: accipiendo pro cupiditate concupiscentiam.

autē illo est inimicitior sanctis? Quis ad-
uersus eos contentiosior/animosior et ma-
gis emulus atq₃ inuid⁹ inueniṫ. Et hec om-
nia cum habeat sine carne: quomō sunt ista
opera carnis: nisi quia opera sunt hominis:
quem (sicut dixi) nomine carnis appellat?
Non enim habendo carnē quam nō habet
diabolus: sed viuendo fm seipsum: hoc est
fm hominē/factus est homo simil' diabolo:
quia ꝛ ille fm seipsum viuere voluit/ quan-
do in veritate nō stetit: vt non de dei sed de Ioh.8.f.
suo mendaciū loquereṫ: qui nō solum men-
dax/verumetiā mendacij pater est. Primus
est quippe mentitus: et a quo peccatū ab il-
lo cepit esse mendacium.

¶ Quid sit fm hominē: quidve fm deum viuere. Capitulum. IIII.

Cum ergo viuit homo fm hoīem nō A
fm deū/ similis ē diabolo: quia nec
angelo fm angelū/sed fm deum vi-
uendū fuit vt staret i veritate: ꝛ veritatē de
illi⁹ nō de suo mendaciū loquereṫ: Nam et
de homine alio loco idē apl's ait: Si aūt ve- Roma.3.b
ritas dei in meo mēdacio abūdauit. Meū
dixit mendaciū/veritatē dei. Cū itaq₃ viuit
hō fm veritatē: nō viuit fm seipsum/sed fm
deum. Deus est eñ qui dixit: Ego sum veri- Ioh.14.a.
tas. Cū vero viuit fm seipsum: hoc est fm ho-
minē nō fm deum: pfecto fm mendaciū vi-
uit: non qꝛ homo ipse mendaciū est: cum sit
eius auctor et creator deus: qui non est vti-
q₃ auctor creatorq₃ mendacij: sed quia ho-
mo ita factus est rectus: vt nō fm seipsum/
sed fm eum a quo factus est viueret: id est
illius potius q̄ suam faceret voluntatē: nō
autē ita viuere quemadmodū est factus vt
viueret: hoc est mendaciū. Beatus quippe
vult esse etiam nō sic viuendo vt possit esse.
Quid est hac voluntate mēdacius? Unde
nō frustra dici potest omne peccatū esse mē-
dacium: Nō eñ fit peccatū nisi ea volunta-
te qua volumus vt bene sit nobis: vel nolu-
mus vt male sit nobis. Ergo mendaciū est
qd cū fiat vt bene sit nobis: hinc potius ma-
le ē nobis: vel cū fiat vt meli⁹ sit nobis: hic
poti⁹ peius est nobis. Unde hoc/nisi quia de
deo potest bene esse homini quē delinquen-
do deserit: non de seipso scdm quem viuen-
do delinquit? Quod itaq₃ diximus hinc B
extitisse ciuitates duas diuersas inter se at-
q₃ contrarias: ꝙ alij scdm carnē: alij fm spi-
ritum viuerent. Potest etiā isto mō dici: ꝙ
alij scdm hominē: alij scdm deū viuāt. Ap-
tissime quippe Paulus ad Corinthios dicit
Cum eñ inter vos sint emulatio ꝛ cōtētio: 1.Cor.3.a
nōne carnales estis: et scdm hominē ambu-
latis? Qd ergo est ambulare scdm hoīem:
hoc est †scdm hominē viuere: quod a carne Al. †esse carnalem.

id est a parte hois minore itelligit hō. Eos/
dē ipsos q̄ppe dixit supius aiales/q̄s postea
1.Cor.2.c. carnales: ita loquēs: Quis eñ scit inq̄t ho/
minū q̄ sunt hois/nisi spūs hois q̄ i ipo est?
Sic ꝛ q̄ dei sūt nemo scit nisi spūs dei. Nos
aūt inq̄t nō spm̄ hui⁹ mūdi accepim⁹/ſ spm̄
q̄ ex deo est: vt sciam⁹ q̄ a deo donata sunt
nobis: q̄ ꝛ loq̄mur: nō in sapiētię hūanę do
ctis verbis/ſ docti spū/spiritalib⁹ spiritalia
cōparātes. Aialis aūt hō nō pcipit quę sunt
spūs dei: stulticia est eñ illi. Talib⁹ igit̄/id
1.Cor.3.a. est animalib⁹: paulopost dicit: Et ego fra/
tres non potui loqui vobis q̄si spiritalib⁹/ſ
q̄si carnalib⁹. Et illud ex hoc eodē loquēdi
C modo intelligit̄. i. a parte totū. Et ab aīma
nāq̄ ꝛ a carne/q̄ sunt partes hois: potest to
tū significari/qd̄ est hō: atq̄ ita nō est aliud
animalis homo/aliud carnalis: sed idēipse
est vtrūq̄/id est s̄m hoiem viuēs homo: Si
Ro.3.c. cut ꝛ nō aliud q̄ꝫ hoies significant̄: siue vbi
Nō iustifica legit̄: Ex opib⁹ legis nō iustificat̄ oīs ca/
bitur. ro: siue qd̄ scriptū est: Septuagitaq̄nq̄ ani/
Gen.46.c. me descenderūt cū iacob in egyptū. Et ibi
eñ p oēm carnē oīs hō: et ibi p septuaginta
q̄nq̄ aias septuagintaquinq̄ hoies intelli/
1.Cor.2.b. gunt̄. Et qd̄ dictū est: nō in sapientię huma
nę doctis verbis: potuit dici: nō in sapiētię
carnalis: sicut qd̄ dictum est: Scd̄m hoiem
ambulatis: potuit dici/s̄m carnē. Magl au
tē hoc apparuit in his q̄ subiūxit: Cū eñ q̄s
1.Cor.3.a. dicat/ego sum pauli: alius aūt/ego apollo:
nōne hoies estis? Qd̄ dicebat/aiales estis ꝛ
carnales estis: expssi⁹ dixit/homines estis:
quod est s̄m hominē viuitis: nō s̄m deum/
s̄m quē si viueretis dii essetis.

¶ Q̄r de corporis animęq̄ natura tolerabilior quidē platonicorū q̄ꝫ manichęorū sit opinio: sed et ipsi reprobantur: quoniā vitiorū causas naturę carnis ascribūt. Capl'm. V.

A a Non igitur op⁹ est ꝛc. In hoc capitulo dicit.
b ¶ Ut cicero appellat: scꝫ in libris de finibus bonorū ꝛ malorū. Itē infra: c ¶ Qd̄ si ita ē ꝛc. Nota φ eneas duct⁹ ad infernum ꝛ inde ad cāpos elysios/ vt videret patrē suum: hoc quęsiuit a patre: vt fingit Virgi. vi. enei. O pater anchise/an ne aliq̄s ad cęlum hinc ire putādū est Sublimes aias: iterūq̄ ad tarda reuerti Corpa. Itē ifra d ¶ Ut locutor nobilis ꝛc. i. virgilius.

a Non igit̄ op⁹ ē in pctis vitiis neq̄ nr̄is ad creatoris iniuriā carnis accusare naturā: q̄ in genere atq̄ ordie suo bona est: ſ deserto creatore bono viuere s̄m creatū bonū nō est bonū: siue q̄sq̄ s̄m carnē siue s̄m aiam/siue s̄m totū hoiem q̄ constat ex aia ꝛ carne: vnde ꝛ noie solius aię/ꝛ noie soli⁹ carnis significari pōt/eligat viuere. Nā q̄ velut summū bonū laudat aię naturam ꝛ
tanq̄ malū naturā carnis accusat: pfecto
ꝛ animā carnaliter appetit: ꝛ carnē carnali/
ter fugit: quoniā id vanitate sentit humana
non veritate diuina. Non quidē platonici B
sicut manichęi desipiunt: vt tanq̄ mali na/
turā terrena corpora detestent̄: cum omnia
elemēta quib⁹ iste mundus visibilis contre
ctabilisq̄ compact⁹ est: qualitatesq̄ eorum
deo artifici tribuant: verūtamē ex terrenis
artub⁹ moribūdisq̄ membris sic affici ani/
mas opinantur: vt hinc eis sint morbi cu/
piditatū ꝛ timorū ꝛ lęticię siue tristicię: qui
b bus quattuor vł pturbatiōib⁹: vt cicero ap Cicero de finibus bonorū ꝛ malorū.
pellat: vel passionib⁹/vt plerīq̄/verbū ever
bo greco exprimūt: oīs humanorū morū
c vitiositas cōtinet̄. Quod si ita est/quid est
quod eneas apud virgiliū cū audisset a pa/
tre apud inferos aimas rursus ad corpa re/
dituras: hanc opinionē miratur exclamās:
O pater/an ne aliquas ad cęlū hinc ire pu/ Eneidos.vi.
tandum est Sublimes aias: iterūq̄ ad tar/
da reuerti Corpora: quę lucis miseris tā di/
ra cupido? Nunquid nam hęc tam dira cu
pido ex terrenis artubus moribūdisq̄ mē/
bris adhuc inest animaꝝ illi prędicatissimę
puritati? Nōne ab hmōi corporeis vt dicit
pestibus oībus eas asserit esse purgatas:
cum rursus incipiūt in corpa velle reuerti? C
Unde colligit̄ etiam si ita se haberet: quod
est oīno vanissimū: vicissim alternans in/
cessabiliter euntiū atq̄ redeuntiū animarū
mūdatio ꝛ inquinatio: non potuisse veraci/
ter dici oēs culpabiles atq̄ vitiosos mo/
tus animaꝝ eis ex terrenis corporib⁹ inole/
d scere. Si quidē s̄m ipsos illa vt locutor no/
bilis ait: dira cupido/vsq̄adeo nō ē ex cor/
pore/vt ab oīi corporea peste purgatam/ꝛ
extra oē corpus animā constitutā/ipsam
cōpellat esse in corpe. Unde etiā illis fatē/
tibus non ex carne tm̄ afficit̄ aia vt cupiat/
metuat/lętet̄ ꝛ tristet̄: verūetiā ex seipa his
potest motibus agitari.

¶ De qualitate volūtatis humanę sub cuius iudicio affectiōes animi aut praue habētur aut recte: Ca. VI.

A Interest autem qualis sit voluntas
hominis: quia si peruersa est/peruer
sos habebit hos motus: si aūt recta
est/nō solū inculpabiles verūetiā laudabi/
les erūt. Uolūtas est quippe in omnib⁹: im
mo oēs nihil aliud q̄ꝫ volūtates sunt. Nā
quid est cupiditas ꝛ lęticia/nisi volūtas in
eorū cōsensionē q̄ volum⁹? Et quid est me/
tus atq̄ tristicia/nisi volūtas in dissensionē
ab his q̄ nolum⁹? Sed cū consentim⁹ appe/
tendo ea q̄ volum⁹/cupiditas: cū aūt cōsen
timus fruendo his quę volumus/lęticia vo
cat̄. Itemq̄

catur. Itē cū dissentim⁹ ab eo qđ accide/re nolum⁹/talis voluntas met⁹ est: cum au/tem dissentim⁹ ab eo qđ nolentibus accidit talis voluntas tristicia est. Et omino p va/rietate rerū que appetunt atq; fugiuntur: si cut allicit vel offendit voluntas hominis: ita in hos vel illos affectus mutat & vertit.

B Quapropter homo qui sm deū non sm ho minē viuit/oportet vt sit amator boni: vn/de fit consequēs vt malū oderit. Et quoniā nemo natura/sed quisqs mal⁹ est vitio ma/lus est: perfectū odium debet malis qui sm deū viuit: vt nec pp̄ter vitium oderit homi nem: nec amet vitiū pp̄ter hominē: sed ode rit vitiū/amet hominē. Sanato enim vitio totum quod amare/nihil aūt quod debeat odisse remanebit.

Amorem et delectationē indiffe renter et in bono et in malo apud sacras litteras inueniri. Ca. VII.

Expositio cap. VII.

A Nam cui⁹ p/positū &c. In fine hui⁹ capituli dicit

b Cicero magis egritudinem appel/lat. s. in libro de finib⁹ bonorum et malorum.

c Dolorē autē vir gilius. s. vi. eneid. vbi ait: gaudentq; dolētq;: sed illi malunt. s. plato/nici tristiciam dicere q̄ egritudinem.

a Nam cui⁹ p̄po situ est amare deū/et nō sm hoiem s sm deū ama re primū/sicut etiam seipsū: p̄culdubio p pter hūc amorē dr vo/lūtatis bone: q̄ vsita/tius in scp̄turis sacris charitas appellat: sed amor quoq; sm easdē sacras litteras dicitur. Nam & amatorē boni

Tith. 2. d. dicit apostol⁹ esse debere/quē regēdo popu lo precipit eligēdū. Et ipse domin⁹ petrum

Joh. 21. d. apostolum interrogans/cum dixisset: Dili/gis me plus his? ille respondit: Domine tu scis quia amo te. Et iterū domin⁹ quesiuit: nō vtrum amaret/sed vtrum diligeret eum petrus. At ille respōdit ei iterū: Domine tu scis q2 amo te. Tertia vero interrogatiōe et ipse iesus non ait: diligis me/sed amas me: vbi secutus ait euangelista: Contristat⁹ est petrus quia dixit ei tertio/amas me: cū do/minus nō tertio sed semel dixerit amas me: bis autem dixerit diligis me. Unde intelli/gimus: quia cum dicebat dominus/diligis me: nihil aliud dicebat q̄ amas me. Petr⁹ autem non mutauit huius vnius rei verbū sed etiā tertio domine inquit tu oīa scis: tu scis quia amo te. Hoc propterea comme morandū putaui: quia nōnulli arbitrantur aliud esse dilectionē siue charitatem/aliud

B amorē. Dicunt enim dilectionem accipien/dam esse in bono/amorem in malo. Sic au/tē nec ipsos auctores secularū litterarū lo/cutos esse certissimū est.

Sed viderint philo sophi vtrū vel qua ra/tione ista discernant. Amorē tamē eos ī bo nis rebus et erga ipm deum magnipēdere li bri corū satis loquun tur. Sed scripturas re ligionis nostrę (quaꝝ auctoritatē ceteris q/busq; litteris antepo/nimus) nō aliud dice/re amorē/aliud dilectionē vel charitatē insi nuandum fuit: nam et amorē in bono dici iam ostendim⁹. Sed ne quis existimet amo rem quidē & in bono et in malo/dilectionē autem nō nisi in bono esse dicendā: illud at/tendat quod in psalmo scriptū est: Qui au tem diligit iniquitatē/odit animā suam. Et illud apostoli iohānis: Si qs dilexerit mū/dū/nō est dilectio patris in eo. Ecce vno lo co dilectio/& in bono & in malo. Amorē au/tem in malo: quia in bono iam ostēdimus: ne quisq; flagitet/legat quod scriptum est: Erunt enim homines seipsos amātes: ama tores vtiq; pecunię. Recta itaq; voluntas est bonus amor/et voluntas peruersa mal⁹ amor. Amor ergo inhiās habere quod ama tur/cupiditas est: id aūt habens eoq; fruēs leticia. Fugiens quod ei aduersatur/timor est: idq; si acciderit sentiens/tristicia est. Proinde mala sunt ista/si malus est amor: bona/si bonus: quod dicimus/de scripturis probemus. Concupiscit apostolus dissolui & esse cum christo: et/Cōcupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omī tēpore. Uel si accōmodatius dicitur: Desiderauit anima mea concupiscere iudicia tua: et/Concupi/scentia sapientię perducit ad regnū. Hoc ta men loquendi obtinuit cōsuetudo: vt si cu piditas vel concupiscētia dicatur: nec ad/datur cuius rei sit: nō nisi in malo possit in/telligi. Leticia apud psalmistā in bono est: Letamini in domino & exultate iusti: et/De disti leticiam in corde meo: &/Adimplebis me leticia cū vultu tuo. Timor in bono est apud apostolum/vbi ait: Cum timore & tre more vestram ipsorum salutem operamini: et/Noli altū sapere sed time: et/Timeo au/tem ne sicut serpens euam seduxit astutia sua: sic & vestrę mentes corrumpantur a ca/stitate que est in christo. De tristicia vo quā

b cicero magis egritudinem appellat: dolo/

c rem autem virgilius/vbi ait: Dolentq; gau dentq;: sed ideo maluit tristiciam dicere: q2 egritudo vel dolor vsitatius in corpib⁹ di/citur: scrupulosior questio est/vtrum inue/niri possit in bono.

Secūda vltas/q2 licz p̄bi acceperint dilectionē in bona significatione/et amorē in mala semp: ta/men scripture religionis nostre (quaꝝ auctoritatē ceteris omnib⁹ antepont mus) nō aliđ dicere amo rem/& aliud dilectionem insinuandū fuit. Et dicit q̄ recta volūtas est bon⁹ amor/et peruersa malus amor: amor autē inhiās ait habere quod amatur cupiditas est.

Secūda vltas

C

Ps. 10. b.

1. Joh. 2. c.

2. Timo. 3. a.

D

Phil. 1. d.

Ps. 118. c.

Sap. 6. c.

Ps. 31. c.

Ps. 4. b.

Ps. 15. c.

Phil. 2. b.

Ro. 11. c.

2. Cor. 11. a.

Cicero i libro de finibus bo noꝝ & maloꝝ.

Eneidos. vi.

E

¶ De trib⁹ perturbati/
tionib⁹ quas in animo
sapientis stoici esse vo/
luerunt: exclusis dolo/
re siue tristicia quā vir
tus animi sentire nō de
beat. Capitulū. VIII.

Quas enī greci appel
lāt eupathias: lati/
ne autē Cicero con
stantias nominauit.

¶ Stoici tres
esse voluerūt
p trib⁹ ptur/
bationibus i
animo sapiē/
tis: p cupidi
tate volunta
tē: p leticia
gaudiū: pro
metu cautio
nē: p egritu/
dine vero vl' do
lore quā nos
vitāde ambi
guitatis gra

¶ Tertia veritas |
q stoici posuerūt
in aīas nostras
tres cōstātias p
trib⁹ pturbatiōi/
bus: p cupidita/
te volūtatē: p le/
ticia gaudiū: pro
metu cautiōē: p
tristicia vero nega
uerūt esse aliqd i
alo sapientis: qr
tristicia est de ma
lo quod iā acci/
dit: nullū aūt ma
lū estimāt posse
cadere in animo
sapientis.

tristiciā maluim⁹ dicere: ne/
gauerūt eē posse aliqd i ani/
mo sapiētis. Volūtas quip/
pe inquiūt appetit bonū qd
facit sapiēs. Gaudiū d bono
adepto est: qd vbiq adipi/
scit sapiens. Cautio deuitat
malū qd debet sapiens deui
tare. Tristicia porro quia de
malo est qd iā accidit: nullū
autem malū existimāt posse
accidere sapiēti: nihil in ei⁹
animo pro illa esse posse di/
xerunt. Sic ergo illi loquun
tur: vt velle/gaudere cauere
negēt nisi sapientē: stultū au
tē nō nisi cupere/letari/metu
ere/contristari. Et illas tres
esse constantias: has aūt qt/
tuor pturbationes sm Cice/
ronē: sm plurimos autē pas/
siones. Grece autē ille tres si
cut dixi: appellantur eupa/
thie: iste autē quattuor pa/
the. Hec locutio vtrū scriptu/
ris sanctis cōgruat: cū quere
rē quantū potui diligēter il/
lud inueni/quod ait ppheta
Nō est gaudere impijs dicit
dns: tanq impij letari pos/
sint potius q gaudere d ma
lis: quia gaudium pprie bo/
norum et piorū est. Itē illud in euangelio:

¶ Quecūq vultis vt faci
ant vobis homines/hec z
vos facite illis: ita dictuz
videtur tanq nemo possit
aliqd male vl' turpiter vel
le/sed cupere. Deniq pro
pter cōsuetudinē locutio/
nis/nōnulli interptes ad/
diderūt/bona: z ita interp
tati sūt: Quecūq vultl vt

¶ Quarta veritas
q christus dixit in
euangelio: Omnia
quecunq vultis vt
faciant vobis homi
nes: hec et vos faci
te ill: ideo dixit vul
tis/z nō cupitis: qa
in hospitio volunta
tis est ista lex obser/
uanda ūn.

Quarta veritas. Mat. 7. b.

faciāt vobis hoies bona. Cauēdū enī puta
uerūt ne qsq inhonesta velit sibi fieri ab ho
minib⁹: vt de turpiorib⁹ taceā: certe luxurio
sa cōuiuia: in quib⁹ se si z ipse illis faciat silia
hoc pceptū existimet impleturū. Sz i greco
euāgelio vn i latinū trāslatū est nō legit/bo
na: sed quecūq vultl vt faciāt vobis homi
nes: hec z facite illis: credo ppterea/ qr i eo
q dixit vultis: iā voluit intelligi bona: non
enī ait cupitis sed vultis. Nō tn̄ semp his p
prietatib⁹ locutio nostra frenāda est: sed in/
terdū his vtendū est. Et cū legim⁹ eos quo
rū auctoritati resultare fas nō est: ibi sūt itel
ligēde vbi rect⁹ sensus aliū exitū nō pōt iue/
nire: sicut ista sunt: q exēpli gra partim ex p
pheta/ partim ex euāgelio cōmemorauim⁹.
Quis enī nescit impios exultari leticia. Et tn̄ C
nō est gaudere impijs dicit dns. Unde: nisi
quia gaudere aliud est qn̄ pprie signateq
hoc verbū ponit? Itē quis negauerit nō re/
cte pcipi hoibus: vt quecunq sibi ab alijs
fieri cupiunt/hec eis z ipsi faciant: ne se inui
cē turpitudine illicite voluptatis oblectēt:
z tamē saluberrimū verissimūq pceptū est:
Quecūq vultl vt faciāt vobis hoies: eadē
et vos facite ill? Et hoc vnde: nisi quia hoc
loco modo quodā pprio volūtas posita est
que in malo accipi nō potest? Locutiōe vero
vsitatiore quā frequentat maxime cōsuetu/
do sermonis: non vtiq diceret: Noli velle Eccl. 7. b.
mentiri omne mendaciū: nisi esset z volun/
tas mala: a cui⁹ prauitate illa distinguitur
quā pdicauerūt angeli dicentes: Pax in ter Lu. 2. b.
ra hominib⁹ bone voluntatis: Nam ex abū
dantia additum est/bone: si esse non potest
nisi bona. Quid autē magnū in charitatis
laudib⁹ dixisset apostol⁹/q non gaudeat su
per iniquitate: nisi quia ita malignitas gau
det? Nam z apud auctores secularium lit/ D
terarum/talis istorum verborum indifferen 1. Corin. 13. b.
b tia repentur. Ait enim Cicero orator am/ Tullius lib. i. inuectiuarū.
plissimus: Cupio patres conscripti vos esse
clementes. Quia hoc verbum in bono po/
suit: quis tam peruerse doct⁹ existat: qui nō
eū cupio/sed volo poti⁹ dicere debuisse con
c tēdat? Porro apud terētiū flagitiosus ado Terentius in Andria.
lescēs insana flagrās cupidine: Nihil volo

¶ Expo. cap. VIII.

a Quas enīz greci zc.
Nota ad intel/
lectum horum
A que hic dicūtur
q stoici posue/
runt nullam de
quattuor passio
nibus qs cicero
Tertia veritas vocat pturbati/
ones: vt supra
patuit/ cadere i
sapiētem. Has
passiōes vocat
hic cupiditatē z
leticiaz/metū et
tristiciā: que gre
ce pathe dicun/
tur. Sed loco
istarū trium pas
sionum posue/
runt tres qlita/
tes: quas greci
eupathias: id ē
passiōes bonas
vocant: z cicero
vocat cōstātias.
Harū pmā vo/
cant voluntatez
loco cupiditat
loco leticie gau/
dium: loco me/
tus vel timoris
cautionē: tristi/
ciam autem nec
aliquā constan/
tiam loco eius
posuerūt cade/
re in sapientem
Est enī de ma/
lo quod iam ac/
cidit: sed sapiēti
cui accidit cau/
tio cōtra malum
nō pōt sm eos
malū accidere.
b ¶ Ait enim
zc. Ostendens
aūt Aug⁹ nomi
na passionū ac/
cipi in bono: exē
plificat pmo de
cupiditate: idu/
cens auctorita/
tem Tullij lib.
j. inuectiuaz in
B catilinario / vbi
dicit: Cupio pa
tres cōscripti vos
esse dementes.
c ¶ Porro a/
pud Teren/
tium flagitio
sus zc. Itez q
volūtas accipi/
atur in malo: q
ss nomē est

alitud inquit nisi philomenā Quā voluntatē fuisse libidinē: responsioque ibi serui ei⁹ senioris inducitur satis indicat. Ait nāqʒ dn̄o suo: Quāto satius est te id dare operam: qui istum amorē ex animo amoueas tuo: q̄ȝ id loq̄ quo magis libido frustra accendatur tua. a Gaudium vo cos ꝛ in malo posuisse illeipse virgilianus testis est versus: vbi has quattuor ꝑturbatiōes sūma breuitate complexus est: Hinc metuūt cupiuntqȝ dolent gaudentqȝ. Dixit etiā idē auctor: Mala mentis gaudia. Proinde volunt/cauent/timent/gaudent et boni et mali. Atqȝ vt eadem alijs verbis enunciemus: cupiunt/timent/lętantur et boni et mali. Sed illi bene: isti male: sicut hominibus seu recta seu peruersa voluntas est. Ipsa quoqȝ tristicia pro qua Stoici nihil in animo sapiētis inuenirι posse putauerūt: reperiṫ i bono: ꝛ maxime apud nos. Nam laudat aptus Corinthios ꝙ contristati fuerint ſm deum. Sed fortasse quis dixerit illis apostolū fuisse congratulatū ꝙ contristati fuerūt pęnitendo: qualis tristicia nisi eorū qui peccauerūt esse nō potest. Ita enim dicit: Video ꝙ epistola illa etsi ad horam cōtristauit vos: nūc vo gaudeo: non quia cōtristati estis: sed qꝛ ꝯtristati estis ad pęnitētiā: Cōtristati eñ estis ſm deū: vt in nullo detrimētū patiamini ex nobis. Quę enim ſm deum est tristicia: pęnitentiam in salutē stabilem operaṫ: mundi aūt tristicia mortē operaṫ. Ecce eñ idipsum ſm deū contristari/ quantā ꝑfecit in vobis industriā. Ac ꝑ hoc possunt stoici ꝓ suis partib⁹ respōdere: ad hoc videri vtilem esse tristiciā vt peccasse pęniteat: i animo autē sapientis ideo esse nō posse: qꝛ nec peccatum in eū cadit cui⁹ pęnitētia cōtristeṫ: nec vllū aliud malū qđ ꝑpetiēdo ꝛ sentiendo sit tristis. b Nam ꝛ alcibiadē ferunt (si me de nomine hominis memoria nō fallit) cū sibi beat⁹ videreṫ: socrate disputāte/ et ei q̄ȝ miser esset qm̄ stult⁹ esset demōstrāte/ fleuisse. Huic ergo stulticia fuit causa etiā huius vtilis optādęqȝ tristicię: qua hō eē se dolet qđ esse nō debet. Stoici autē nō stultū/ ſȝ sapientē aiūt tristē esse nō posse.

De perturbationibus animi: quarum affectus rectos habet vita iustorum. Capitulum. IX

Verum his ꝑbis quod ad istā questionē de animi ꝑturbationib⁹ attinet: iā respōdim⁹ i nouo hui⁹ opis libro: ostendētes eos nō tā de reb⁹ q̄ȝ de verbis cupidiores esse cōtentionis q̄ȝ veritatis. Apud nos aūt iuxta scripturas sacras sanāqȝ doctrinā ciues sanctę ciuitatis dei in huius vitę peregrinatione ſm deū viuētes: metuunt/cupiūtqȝ/dolent gaudentqȝ. Et quia rect⁹ ē amor eoꝝ: istas oēs affectiōes rectas habēt. Metuunt pęnā ęternā: cupiunt vitā ęternam: dolēt in re: qꝛ ipsi in semetipsis adhuc ingemiscūt adoptionē: expectantes redemptionē corꝑis sui. Gaudēt in spe: qꝛ fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors i victoria. Item metuunt peccare: cupiūt ꝑseuerare: dolent in peccatis: gaudēt in operibus bonis. Ut eñ metuant peccare/ audiant: Quoniā abundabit iniquitas: refrigescet charitas multoꝝ. Ut cupiant perseuerare audiant quod scriptū est: Qui ꝑseuerauerit vsqȝ in finem hic saluus erit. Ut doleant in peccatis/ audiāt: Si dixerim⁹ qꝛ peccatū nō habem⁹: nosipsos seducimus: ꝛ veritas in nobis nō est. Ut gaudeant in operibus bonis: audiāt: Hilarē datorē diligit deus. Itē sicuti se īfirmitas eoꝝ firmitasqȝ habuerit: metuūt tēptari: cupiunt tēptari: dolent in tēptationib⁹: gaudent in tēptationibus. Ut eñ metuāt tēptari/ audiant: Si q̄s ꝑoccupatus fuerit in aliquo delicto: vos q̄ spiritales estis: instruite hmōi in spiritu mānsuetudinis: intendens teipsum ne ꝛ tu tempteris. Ut autē cupiant temptari: audiant quēdā virū fortē ciuitatis dei dicentē: Proba me dn̄e et tempta me: vre renes meos et cor meū. Ut doleant in temptationibus vident petrū flentē. Ut gaudeāt in temptationib⁹/ audiant Jacobū dicentē: Omne gaudiū existimate fratres mei cū in temptationes varias incideritis. Nō solum aūt ꝓpter semetipsos his mouentur affectibus: verū etiam ꝓpter eos quos liberari cupiūt: et ne pereant metuunt: ꝛ dolent si pereūt: et gaudent si liberanṫ. Illū quippe optimū et fortissimū virū qui in suis infirmitatib⁹ gl̄iaṫ:

Margin: Eneid.6 — 2.Cor.7.b. — Rom.8.e — i.Cor.15.e — Mat.24.b — Mat.10.e — i.Joh.1.d — 2.Cor.9.b — Gal.6.a. — Ps.138.d. — Jac.1.a — 2.Cor.11.b — A — B — C

Nomen est constantię: quā loco cupiditatis ponāt stoici cadere i sapientē: ꝓbat/ inducens illud Terentij: qđ in ꝑsona libidinosi adolescētis diciṫ in Andria: Nihil aliud volo nisi philomenā: nomen ē cuiusdā meretricis. Voluntatem hic ꝓ libidine accipi ꝓbat ex responsione serui: qui ibi birria vocaṫ dicentis: Quāto satius est te ꝛc. q̄ȝ illud loqui q̄ magis libido frustra accendatur tua.

a Gaudiū vo ꝛc. Qꝛ etiā gaudiū in malo ponaṫ: probat ex versu Virgilij. vj. eneidos/ vbi diciṫ: Hinc metuunt cupiuntqȝ/ dolent/ gaudentqȝ. Et Boecius libro primo de consolatione: hortās fugere has passiōes dix: Gaudia pelle: pelle timorem.

b Nam et Alcibiadem ferunt (si me de nomie hominis) ꝛc. De Alcibiade legitur apud Diogenem laercium in vita Socratis. Et Plutarchum in vita alcibiadis. Hunc Alcibiadem: q̄ discipulus Socratis fuit: vocat Eusebius in chronicis Alcibiadem socraticum: qui Alcibiades fuit tēpore Artaxerxis regis Persarum: qui in libro Hester per totū diciṫ Assuerus.

vt eum potissimũ commemoremus: quem
in ecclesia Christi ex gentibus inuenimus/
1.Timo.2.b. doctorem gentium in fide ꝛ veritate: qui et
1.Cor.15.b. plus omnibus suis coapostolis laborauit:
ꝛ pluribus epistolis populos dei: nõ eos tñ
qui p̃sentes ab illo videbantur/ verumetiã
illos qui futuri preuidebant instruxit: illuꝫ
inquam verum athletaꝫ christi: doctum ab
illo/ vnctum de illo/ crucifixũ cum illo/ glo/
1.Cor.b. riosum in illo: in theatro hui⁹ mundi cui spe
ctaculum factus est: ꝛ angelis ꝛ hominibus
Phil.3.b. legitime magno agone certantẽ: ꝛ palmam
superne vocationis in anteriora sectantem
Roma.12.c. oculis fidei libentissime spectantẽ: gaudere
2.Cor.7.b. cum gaudẽtibus/ flere cũ flẽtibus: foris ha/
Phil.1.d. bentẽ pugnas/ intus timores: cupientẽ dis/
Roma.1.b solui et esse cum christo: desiderantẽ videre
romanos/ vt aliquem fructũ habeat in illis
2.Cor.11.a. sicut ꝛ in ceteris gentibus: emulantẽ corin/
thios/ ꝛ ipsa emulatione metuentẽ ne sedu/
cantur eorũ mentes a castitate que in chri/
Roma.9.a. sto est: magnam tristiciã et continuũ dolo/
Ibidẽ.10.a. rem cordis de israelitis habentẽ/ ꝙ ignoran
tes dei iusticiam ꝛ suam volentes constitu/
ere: iusticie dei nõ essent subiecti: nec solum
2.Cor.12.f. dolorem/ verumetiã luctum suũ denuncian
tem quibusdam qui ante peccauerũt: ꝛ non
egerunt penitentiã super immundicia ꝛ for
nicationibus suis. Hi motus/ hi affectus de
amore boni et de sancta charitate veniẽtes:
si vitia vocãda sunt: sinamus vt ea que ve/
ra vitia sunt virtutes vocentur. Sed cuꝫ re
ctam rationem sequantur iste affectiones:
quando vbi oportet adhibentur: quis eas
tunc morbidas seu vitiosas passiones au/
D deat dicere? Q̃obrem etiã ipse dñs in for/
Phil.2.a. ma serui agere vitam dignatus humanam:
1.Pet.2.d sed nullũ habens omnino peccatũ: adhibu
it eas vbi adhibendas esse indicauit. Neqꝫ
enĩ in quo verum erat hominis corpus ꝛ ve
rus hominis animus/ falsus erat humanus
affectus. Cum ergo eius in euãgelio ista re/
Mar.3.a. feruntꝛ ꝙ super duricia cordis iudeorũ cum
Jo.11.b.a.c. ira contristatus sit: ꝙ dixerit: Gaudeo pro/
pter vos vt credatis: ꝙ Lazarum resuscita/
Lu.22.b. turus etiã lachrymas fuderit: ꝙ cõcupiue/
rit cum discipulis suis manducare pascha:
Mat.26.d. ꝙ ꝓpinquante passione tristis fuerit anima
eius vsqꝫ ad mortẽ: nõ falso vtiqꝫ referũtur.
Uerum ille hos motus certe dispensatio/
nis gratia: ita cũ voluit suscepit animo hu/
mano: vt cũ voluit factus est homo. Proin
de quod fatendũ est: etiã cũ rectas et ſm de
um habemus has affectiones: hui⁹ vite sũt
nõ illius quam futuram speramus: et sepe il
lis etiã inuiti cedimus. Itaqꝫ aliquando q̃s
uis nõ culpabili cupiditate/ ſ laudabili cha
ritate moueamur: etiã dũ nolum⁹ flemus.

¶ Habemus ergo eas ex
humane ꝯditionis infir/
mitate: nõ aũt ita dñs ie
sus: cui⁹ ꝛ infirmitas fuit
ex ptãte. Sed dũ vite hu
ius infirmitateꝫ gerim⁹ si
eas oĩno nllas habeam⁹
tũc poti⁹ nõ recte viuim⁹.
Uitupabat enĩ ꝛ detesta
batꝛ apl's q̃sdã quos etiã
2.Timo.3.a esse dixit sine affectõe. Il
los etiã culpauit sacer psalm⁹: de quib⁹ ait:
Sustinui q̃ simul ꝯtristaretꝛ ꝛ nõ fuit. Nam Ps.68.c
omino nõ dolere dũ sum⁹ in hoc loco mise/
rie: ꝓfecto sicut quidã etiã apud seculi hui⁹
litteratos sensit ꝛ dixit: nõ sine magna mer/
cede cõtingit immanitatis in animo/ stupo
ris in corpe. Quocirca illa q̃ apathia grece E
dicitꝛ: q̃ si latine posset/ impassibilitas dice/
retꝛ: si ita intelligẽda est: in animo quippe nõ
in corpe accipitꝛ: vt sine his affectionib⁹ vi/
uatꝛ: que ꝯtra rationẽ accidũt mentẽqꝫ ꝑtur
bãt: bona plane et maxime optãda ẽ: sꝫ nec
ipsa hui⁹ est vite. Non enĩ qualiũcunqꝫ ho/
minum vox est/ sed maxime piorum multũ
qꝫ iustorũ atqꝫ sanctorũ. Si dixerim⁹ quoni 1.Job.1.c
am peccatũ nõ habemus/ nosipsos seduci/
m⁹: ꝛ veritas in nobis nõ est. Tũc itaqꝫ apa
thia ista erit: qñ peccatũ in hoie nullũ erit.
¶ Nunc ṽo satis bene vi
uitꝛ sine crimine: sine pec/
cato autẽ qui se viuere exi
stimat: nõ id agit vt pctm̃
nõ habeat/ ſ vt veniaꝫ nõ
accipiat: porro si apathia
illa dicenda est cũ animũ
cõtingere oĩno nõ potest
vllus affectus: quis hunc
stuporem nõ omnibus vi
tijs iudicet esse peiorem?
Potest ergo non absurde F
dici perfectam beatitudi/
neꝫ sine stimulo timoris et sine vlla tristicia
futurã. Nõ ibi aũt futurũ amorẽ gaudiũqꝫ
quis dixerit: nisi oĩmodo a veritate seclu/
sus. Si autem apathia illa est: vbi nec met⁹
vllus exterret: nec angit dolor/ auersanda ẽ
in hac vita: si recte hoc ẽ ſm deũ viuere vo
lum⁹. In illa ṽo beata que sempiterna pro/
mittitꝛ/ timor plane superand⁹ ẽ. Timor nã/
qꝫ ille de quo dicit apostolus Johãnes: Ti/ 1.Joh.4.d
mor nõ ẽ in charitate: sed perfecta charitas
foras mittit timorẽ: qꝛ timor penã habet: q̃
aũt timet nõ ẽ ꝑfect⁹ in charitate: nõ est eius
generis timor cui⁹ ille quo timebat apostol⁹
Paul⁹ ne corithũ serpẽtina seducerentꝛ astu 2.Cor.11.a
tia: hũc enĩ timorem habet charitas: immo
nõ habebit nisi charitas: sed illi⁹ est generis

¶ Quinta veritas/ ꝙ passiones huma/ nas nos habem⁹/ et ex humane ꝯditiõis infirmitate: nõ inq̃t ita dñs iesus: cuius infirmitas fuit ex potestate: Ex quo dicto accipitur ista vulgatissima distinctio: ꝙ pene peccati a Christo fuerunt originaliter inflicte. — Quinta veritas

¶ Sexta veritas/ ꝙ nũc satis bene viuitꝛ si sine crimine viuitꝛ: sine pctõ aũt q̃ se viuere existimat: nõ id agit vt non habeat peccatũ/ sꝫ vt veniã nõ accipiat. Ex quo dicto accipitꝛ documẽtũ/ ꝙ licet in hac vita nullus possit viuere sine peccato veniali/ tamẽ bene sine mortali: q̃d peccatũ hic intelligit nomine criminis. — Sexta veritas

timoꝛ qui nō est in charitate: de quo et ipse
Ro. 8.c. apl̄us paulus ait: Nō enī̄ accepistis spm̄ ser
uitutis iterū in timoꝛe
Septima veritas ¶ Timoꝛ vō iste cast⁹
Ps. 18.c. ꝑmanens in seculū se
culi/si erit et in futuro
seculo: nā alio mō nō
potest itelligi ꝑmane/
re in seculū seculi: nō
erit timoꝛ exterrens a
malo qđ accidere po/
test/sed tenēs in bono
quod amitti nō pōt. Ubi enim boni adepti
amoꝛ immutabilis est/ ꝑfecto si dici potest
mali cauendi timoꝛ secur⁹ est. Timoꝛis q̄p/
pe casti nomine ea volūtas significata est/
qua nos necesse erit nolle peccare: ꝛ nō solli
citudine infirmitatis/ne forte peccemus: sꝫ
tranquillitate charitatis cauere peccatum.
Aut si null⁹ oīno generis timoꝛ esse pote
rit in illa certissima securitate ꝑpetuoꝝ feli
ciumq̄ꝫ gaudioꝝ: sic dictū est: timoꝛ dn̄i ca
stus ꝑmanens in seculū seculi: quēadmodū
Ps. 9.d. dictū est: Patientia pauperū non peribit in
eternū. Neq̄ꝫ enī̄ eterna erit ipsa patiētia: q̄
necessaria nō est nisi vbi toleranda sunt ma
la: sed eternū erit quo per patientiā ꝑuenit.
Ita fortasse timoꝛ castus in seculū seculi di
ctus est ꝑmanere: quia id ꝑmanebit quo ti/
G moꝛ ipse perducit. Que cum ita sint: qm̄ re/
cta vita dicenda est qua perueniendū sit ad
beatā: oēs affectus istos vita recta rectos
habet/ꝑuersa ꝑuersos. Beata vero eadēq̄ꝫ
eterna amoꝛē hēbit ꝛ gaudiū: nō solū rectū/
verūetiā iam certū: timoꝛē autē et doloꝛem
nullū. Unde iam apparet vtcūq̄ꝫ quales eē
debeant in hac ꝑegrinatiōe ciues ciuitatis
dei: viuētes sm̄ spiritū/nō sm̄ carnē: hoc est
sm̄ deū/nō sm̄ hominē: ꝛ quales in illa quo
tendunt immoꝛtalitate futuri sint. Ciuitas
poꝛro/hoc est societas impioꝝ/nō sm̄ deū/
sed sm̄ hominē viuentiū: ꝛ in ipso cultu fal
se cōtēptuq̄ꝫ vere diuinitatis doctrinas ho
minū demonūve sectantiū his affectib⁹ pra
uis tanq̄ꝫ moꝛbis ꝛ perturbatiōibus quatit.
Et si quos ciues habet qui moderari tales
motus et eos quasi temperare videant: sic
impietate superbia elati sūt/vt hoc ipso sint
in eis maioꝛes timoꝛes/quo minoꝛes dolo/
res. Et si nōnulli tanto imanioꝛe quanto ra
rioꝛe vanitate hoc in seipsis adamauerint:
vt nullo pꝛoꝛsus erigant et excitent: nullo
flectant atq̄ꝫ inclinent affectu/humanitatē
totā potius amittūt/q̄ꝫ verā assequant tran
quillitatē. Nō enī̄ quia durū aliq̄d ideo re/
ctum: aut quia stupidū est ideo sanū.

> ¶ Septima veritas/q̄ ti
> moꝛ castus erit in patria
> sm̄ illud ꝓpheticum: Ti
> moꝛ dn̄i sanct⁹ (vel cast⁹)
> manet in seculū seculi: qꝛ
> si dici inde pōt/mali cauē
> di timoꝛ secur⁹ est. Timo
> ris casti inde q̄ppe nomi
> ne ea volūtas significata
> est q̄ nos necesse erit nol/
> le peccare.

¶ An pꝛimos homines in paradi/so constitutos nullis perturbatiōi/bus pꝛius q̄ꝫ deliquerint affectos fuisse credendū sit. Caplm̄. X.

SEd verū pꝛimus homo vel pꝛimi ho A
mines (duoꝝ erat quippe cōiugiū)
habebāt istos affectus in coꝛpe ani
mali ante peccatū: quales in coꝛpe spiritali
nō habebim⁹ oī purgato finitoq̄ꝫ peccato
nō īmerito querit. Si enī̄ habebāt/quō erāt
beati in illo memoꝛabili beatitudinis loco/
id est in paradiso? Quis tandē absolute di
ci beatus potest: qui timoꝛe afficit vel dolo
re? Quid aūt timere vel dolere poterant illi
homines in tantoꝝ tāta affluētia bonoꝝ:
vbi nec moꝛs metuebat: nec vlla coꝛpis ma
la valitudo: nec aberat q̄cq̄ꝫ quod bona vo
luntas adipisceret: nec inerat qđ carnē ani/
mum ve hoīs feliciter viuentis offenderet?
Amoꝛ erat imꝑturbatus in deum: atq̄ꝫ īter
se cōiugū fida ꝛ sincera societate viuētium
ꝛ ex hoc amoꝛe grande gaudiū/nō desisten
te quod amabat ad fruendū. Erat deuita/
tio tranquilla peccati: qua manēte nullum
oīno aliunde malū quod ꝯtristaret irrue
B bat. An forte cupiebāt ꝓhibitū lignū ad ve
scendū contingere/sed moꝛi metuebāt: ac ꝑ
hoc ꝛ cupiditas ꝛ metus iam tunc illos ho/
mines etiam in illo perturbabat loco? Ab/
sit vt hoc existimemus fuisse/vbi nullū erat
omnino peccatū.
Octaua veritas ¶ Neq̄ꝫ enī̄ nullū pec
catū est/ea que lex dei
ꝓhibet concupiscere/
atq̄ꝫ ab his q̄ꝫ abstine
re timoꝛe pene si amo
re iusticie. Absit iquā
vt ante omne pctm̄ iā
ibi fuerit tale peccatū
vt hoc ō ligno admit/
terent quod de mulie
Matth. 5.e. re dominus ait: Si quis viderit mulierē ad
cōcupiscendā eā/iam mechatus est eā i coꝛ/
C de suo. Q̄ igit felices erant pꝛimi homines
ꝛ nullis agitabant ꝑturbatiōibus animoꝝ/
nullis coꝛpoꝝ ledebant incōmodis: tam fe
lix vniuersa societas esset humana/si nec il/
li malū quod etiā in posteros traiceret: nec
quisq̄ꝫ ex eoꝝ stirpe iniquitatē cōmitteret/
que dānationē reciperet. Atq̄ꝫ ista ꝑmanen
te felicitate donec per illam benedictionē
Gen. 1.d. qua dictū est: Crescite ꝛ multiplicami: ꝑde/
stinatoꝝ sanctoꝝ numer⁹ compleret: alia
maioꝛ daretur que beatissimis angelis da/
ta est: vbi iam esset certa securitas peccatu/
rum neminē moꝛiturūq̄ꝫ neminē: et talis eēt
vita sanctoꝛum post nullum laboꝛis ꝛ dolo
ris ꝛ moꝛtis experimētum: qualis erit post
hec omnia in incoꝛruptione coꝛpoꝝ reddi
ta resurrectione moꝛtuoꝝ.

> ¶ Octaua veritas/q̄ nō/
> nullū peccatū est ea que
> deus ꝓhibet cōcupiscere
> ꝛ ab his q̄ꝫ abstinere ti/
> moꝛe pene/nō amoꝛe iu/
> sticie. Ex ista veritate ipse
> inducit ad ostendēdū q̄
> mulier pꝛiusq̄ꝫ peccasset/
> nō abstinebat a ligno ꝓ/
> pter solā penā diuine cō/
> minatiōis: quia tūc ante
> pctm̄ habuisset peccatū.

¶ De lapsu primi hominis in quo bene cōdita natura est: nec pōt nisi a suo auctore reparari. Ca. XI.

A Sed qꝛ deus cūcta p̄sciuit: ⁊ ideo hominē q̄z peccaturū ignorare nō potuit: ꝓm id qđ p̄sciuit atq₃ disposuit ciuitatem sanctā eā debem⁹ asserere: nō ꝓm illud qđ in nostrā cognitionē vel religionē ꝑuenire nō potuit: qꝛ in dei dispositiōe nō fuit. Non eñ hō pctō suo diuinū potuit ꝑturbare ꝯsiliū: q̄si deū qđ statuerat mutare cōpulerit: cū de⁹ p̄sciēdo vtrūq₃ ꝑuenerit: id ē/ et hō quē bonū creauit q̄₃ malus eēt futur⁹: ⁊ q̄d boni etiā sic de illo esset ipse facturus.

Al. ferreata. Al. †futura Nona v̄itas. ¶ Deus eñ etsi dicif †statuta mutare: vñ tropica locutione i scripturis sanctis etiā ꝑnituisse legif deum: iuxta id dicif q̄ hō sperauerat vel naturaliū causa₊ ordo gestabat: nō iuxta id qđ se oipotēs factu₊ esse p̄sciuerat. Fecit itaq₃ de⁹ (sicut scptū est) ho/

¶ Nona veritas/ q̄ quia de⁹ mutauit creata: idcirco tropica locutiōe dicif in scriptura penituisse.

B Eccl. 7. d minē rectū: ac ꝑ hoc volūtat[is] bone: Nō eñ rect⁹ eēt bonā nō habēs volūtatē. Bona igitur voluntas opus est dei: cū ea q̄ppe ab illo factus est hō. Mala v̄o volūtas prima: q̄m oia mala opa p̄cessit in hoie/ defectus potius fuit q̄dā ab ope dei ad sua opa q̄₃ op⁹ vllum. Et ideo mala opera: quia ꝓm se nō ꝓm deum: vt eorum operū tanq̄₃ fructuū malorū volūtas ipsa esset velut arbor mala: aut ipse homo inquantū male voluntatis.

Decima veritas. ¶ Porro mala voluntas q̄₃uis nō sit ꝓm naturam/ sed contra natura₃/ quia vitium est: tamē eius nature est cuius est vitium: quod nisi i natura nō potest esse: sed in ea quā creauit ex nihilo: nō quā genuit creator de semetipso sicut genuit verbum per quod facta sunt omnia: Quia etsi de terre puluere deus finxit hominem: eadem terra omnisq₃ terrena materies omnino d̄ nihilo est: aīamq₃ de nihilo factam dedit corpori cum factus

¶ Decima v̄itas/ q̄ mala volūtas q̄₃uis nō sit ꝓm naturā sed contra naturā qꝛ vitiū est. tamē eius nature est cuius est vitiū: qđ nisi in natura non potest esse. Ex q̄ dicto accipitur documentū q̄ omnis mala voluntas est contra naturā: quia naturale est ei vt debeat cōformari recte rationi: ⁊ ideo q̄ ꝯtra tendit facit cōtra suam naturā.

C est homo. Usq₃adeo autem mala vincūtur a bonis: vt q̄₃uis sinanf esse ad demonstrandum q̄₃ possit ⁊ ipsis bene vti iusticia prouidentissima creatoris: bona tamē sine malis esse possunt: sicut deus ipse verus ⁊ summ⁹: sicut omnis super istū caliginosū aerē celestis inuisibilis visibilisq₃ creatura: mala v̄o sine bonis esse nō possunt: qꝛ nature in quibus sunt inquantū nature sunt/ vtiq₃ bone sunt. Detrahitur porro malū: nō aliq̄ natura q̄ accesserat/ vel vlla eius pte sublata: sed ea q̄ vitiata ac depꝛauata fuerat sanata atq₃ correcta. Arbitriū igif volūtatis tunc est vere liberū/ cum vitijs peccatisq₃ nō seruit/ Tale datum est a deo qđ amissum ꝓprio vitio: nisi a quo dari potuit reddi non potest. Unde veritas dicit: Si vos filius liberauerit: tūc vere liberi eritis. Idipsū est ac si diceret Si vos fili⁹ saluos fecerit: tūc vere salui eritis. Inde quippe liberator vnde saluator. Job. 8. e

D Uiuebat itaq₃ homo ꝓm deū in paradiso/ ⁊ corporali ⁊ spiritali. Neq₃ eñ erat paradisus corpalis ꝓpter corpis bona: ⁊ ꝓpter mētis nō erat spiritalis. Aut v̄o erat spiritalis: quo per interiores: ⁊ nō erat corporalis quo per exteriores sensus homo frueretur: Erat plane vtrūq₃ ꝓpter vtrūq₃. Postea vero q̄₃ superbus ille angelus ac per hoc inuidus/ ꝑ eandem superbiā a deo ad semetipsum conuersus: et quodam q̄si tyrannico fastu gaudere de subditis q̄₃ esse subditus eligens/ de spiritali paradiso cecidit: de cuius lapsu sociorumq₃ ei⁹ qui ex angelis dei angeli eius effecti sunt: in libro vndecimo et duodecimo huius operis satis quantū potui disputaui: mala suasa versutia in hominis sensū serpere affectās.

Undecima veritas. ¶ Cui vtiq₃ stanti q̄m ipe ceciderat inuidebat: colubrū in paradiso corporali/ vbi cum duobus ill[is] hominib⁹ masculo ⁊ femina/ animalia etiam terrestria cetera subdita ⁊ innoxia versabantur: animal sc₃ lubricū ⁊ tortuosis amfractibus mobile: operi suo cōgruū ꝑ quē loquerefelegit: eoq₃ ꝑ angelicā p̄sentiā p̄stātioreq₃ natura spiritali nequitia sibi subiecto ⁊ tāq₃ instrumēto abutēs fallacia sermocinatus est femine/ a pte. s. inferiore illi⁹ hūane copule incipiens: vt gradatim pueniret ad totum: nō existimans virum facile credulum: nec errādo posse decipi/ s₃ dū alieno cedit errori. Sicut eñ Aaron erranti populo ad idolum fabricandū nō consensit induct⁹ sed cessit obstrict⁹: nec Salomonē credibile ē errorem putasse idolis esse seruiendum/ sed blāditijs femineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum: ita cre/

E F Exo. 32. a 3. Reg. 11. a

¶ Undecima veritas/ q̄ ꝑ colub₊ diabol⁹ decepit mulierē ꝯuenienter: qꝛ animal. s. lubricū et tortuosis amfractibus mobile: opi suo indicat cōgruū ꝑ quē loquerefelegit. Intelligendum est q̄ hic Aug⁹ describēdo ordinē isti⁹ tēptatiōis dicit: q̄ diabol⁹ incepit a muliere: vt gradatim ꝑueniret ad totum: nō existimans virum facile credulū: nec errando posse decipi: sed dū alieno inquit cedit errori. Sicut eñ ait Aug⁹: aaron erranti populo ad fabricādū idolum nō cōsensit induct⁹/ sed cessit obstrict⁹. Nec salomonē ait augustinus credibile ē errorē putasse idolis esse seruiendum/ sed blanditijs femineis ad illa q̄dē sacrilegia fuisse cōpulsum ita credendū est inquit illū virū sine femie ad legē dei trās grediendū: nō tanq̄₃ verū loquēti credidisse seductū: sed sociali necessitudine paruisse.

dendũ est illũ virũ sue femine vni vnũ hominẽ homini, coniugẽ cõiugi, ad dei legem trãsgrediẽdã: nõ tãq̃ verũ loq̃nti credidisse seductũ, s3 sociali necessitudine paruisse.

Duodecima veritas ¶ Nõ enim frustra dixit aplus: Adã nõ est
1. Timo. 2. d. seductus: mulier autẽ seducta est: nisi q2 illa qd ei serpẽs locut9 est tanq̃ verũ esset accepit: ille autẽ ab vnico noluit ꝯsortio dirimi: nec in cõmunione peccati, nec iõ min9 reus s3 sciens prudẽsq̃ peccauit. Unde et aplus nõ ait: nõ peccauit, s3 nõ est seductus: nam vtiq̃ ip3 peccasse ostẽ
Ro. 5. b. dit vbi dicit: Per vnũ hoiem intrauit peccatũ in mundũ: et paulo post aperti9 In similitudinẽ inq̃t preuaricatiõis ade. Hos aũt seductos itelligi voluit q id qd faciũt non putant esse pctm̃, ille aũt sciuit: Alioq̃n quõ verũ erit: Adam non est
1. Timo. 2. d. seduct9? Sed interpt9 diuine seueritatl in eo falli potuit, vt veniale crederet eẽ cõmissũ. Ac per hoc in eo quidẽ q mulier seducta est, nõ est ille seductus sed eũ fefellit: quõ fuerat iudicandũ q erat
Gen. 3. c. dictur9: Mulier quã dedisti mihi sociã, ipa mihi dedit ꝛ manducaui. Quid ergo opus est plurib9? Et si credẽdo nõ sunt ambo decepti: peccãdo tamẽ ambo capti sunt ꝛ diaboli laqueis implicati.

¶ Duodecima veritas, q mulier fuit seducta in illo peccato: q2 illud qd fecit nõ putauit esse peccatũ: homo aũt sic nõ fuit inq̃t seductus: Et ideo dicit q non fecit min9 eo q sciens prudẽsq̃ peccauit: tamen dicit hic aug9 q i eo falli potuit adam vt crederet facile esse cõmissum. Ex quib9 dictis eliciunt q̃tuor theologice cõclusiões. Prima est q mlier peccauit ex ignorantia: quia dicit q fuit seducta. Secũda conclusio, q homo peccauit ex certa malicia: quia sciẽs prudensq̃ peccauit. Tertia conclusio, q mai9 fuit hois peccatũ q̃ mulieris: quia dicit q nõ minus: ꝛ ideo necessario plus: cũ i differẽtib9 specie non minus sit malus, ꝓpter imparitatẽ speciei i vniuerso: diuersitas autẽ istorũ actuũ specifica habet ex diuersitate aniũ. Quarta conclusio, q adam putauit illud pctm̃ eẽ veniale: q2 dicit q fallebat diuine seueritatis interpt9.

¶ De qualitate primi hominis peccati admissi. Capl'm. XII.

A Si quẽ vo mouet, cur alijs peccatis sic natura nõ mutet hũana, queãdmodũ illa duorũ primorũ hominũ puaricatiõe mutata est: vt tante corruptiõi quantã videm9 atq̃ sentim9, ꝛ p hanc subiaceret ꝛ morti: ac tot ꝛ tãtis tãq̃ inter se contrarijs pturbaret ꝛ fluctuaret affectib9: qualis in paradiso ante peccatũ licet in corpore
B esset, animalis vtiq̃ nõ fuit. Si qs hoc mouetur (vt dixi) non ideo debet existimare leue ac paruũ fuisse illud cõmissum.

Tertiadecima veritas ¶ Quia in esca factũ est: Non quidẽ mala nec noxia, nisi q2 ꝓhibita. Neq̃ eñ quicq̃ mali deus in illo tante felicitatis paradiso crearet atq̃ plantaret Sed obedientia commẽdata est in p̃cepto: que virtus in creatura ratiõali mater quodãmodo est omnium custosq̃ virtutũ: quãdoquidẽ sic facta est, vt ei subditam esse sit vtile: perniciosum autem suam nõ ei9 a quo creata est facere volũtatẽ. Hoc itaq̃ de vno cibi genere non edendo: vbi aliorũ tanta copia subiacebat tam leue preceptũ ad obseruandum, tam breue ad memoriã retinendum: vbi presertim nondũ voluntati cupiditas resistebat.

¶ Tertiadecima veritas, q esca in q̃ peccauit adã non fuit noxia, nisi quia ꝓhibita: quia icõueniẽs videtur sm̃ ipsum q deus tale malum in loco tante felicitatis creasset: s3 obedientia inquit cõmendata est in precepto: que virtus in creatura est rationali mater quodãmodo est omniũ custosq̃ virtutum. Illud ipse declarat sic: quia sic creata est ratiõalis natura vt deo subditam esse sit vtile: perniciosum autẽ suam, nõ ei9 a quo facta est facere voluntatẽ. Ex quo dicto accipiunt duo moralia documenta. Primũ est, q obedientia dominat omnibus virtutib9: quia dicit q est earũ mater. Secundũ documẽtũ, q inobedientia principat omnibus vitijs: q2 sicut se habet obediẽtia ad virtutes, ita inobediẽtia ad vitia.

¶ Quod de pena trãsgressionis postea subsecutũ est, tanto maiore iniusticia violatum est, q̃nto faciliore posset obseruantia custodiri.

Quartadecima veritas ¶ Quartadecima veritas, q p̃ceptum trãsgressum a primis parẽtibus tãto maiore iniusticia violatũ est, quanto faciliore poterat obseruãtia custodiri. Ex quo dicto accipiunt duo moralia documenta. Primũ est, q tãto vitiũ est vituperabili9 ceteris parib9, quãto minor est pronitas ad peccandũ: ꝛ ideo fuit maxime vituperatũ peccatũ primorũ parentum: qui nullã habebant inclinationẽ ad peccandum: quia magis voluntariũ tale. Secundũ documẽtum, q tanto virtus est laudabilior, quãto difficilior ceteris paribus ad ꝓsequendũ: quia si vitiũ vituperat ex facilitate: per contrariũ virtus laudatur ex difficultate p idem mediũ: quia illud quod quis ꝓsequit nõ obstãte maiori difficultate est magis voluntariũ.

¶ Q2 in preuaricatione ade ad op9 malũ mala precessit volũtas. C. XIII

A In occulto autẽ mali esse ceperũt, vt in apertã inobedientiã laberent. Nõ eñ ad malũ opus peruenirent nisi precessisset mala volũtas.

Quintadecima veritas ¶ Porro male voluntatis initiũ q̃d potuit eẽ nisi superbia? Initiũ eñ ois pcti superbia est. Quid est aũt superbia nisi peruerse celsitudinis appetit9? Peruersa eñ celsitudo ẽ, deserto eo cui debet anim9 inherere principio, sibi quodãmodo fieri atq̃ esse p̃ncipiũ: hoc fit cũ sibi minus placet. Sibi vero ita placet cũ ab illo bono imutabili deficit: qd ei magl placere debuit q̃ ipse sibi. Spontane9 est autem

Eccl. 10. b. ¶ Quintadecima veritas, q male volũtatis initiũ in p̃mo hoie nõ potuit esse nisi superbia: que nõ est nisi puerse celsitudinis appetitus. Et adiũgit augustinus duo notabilia dicta. Primũ ẽ, q prim9 homo ab immutabili bono defecit qd ei placere magl debuit q̃ ipse sibi. Secũdũ notabile, q volũtas primorũ parentum in bono incõmutabili stabilis si pmansisset nõ magl ad sibi q̃ placendũ

iste defectus: quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni a quo illustrabatur vt videret/ et accendebatur vt amaret/ stabilis permaneret: nō inde ad sibi placendū auerteretur/ et ex hoc tenebresceret et frigesceret: vt vel illa verū crederet dixisse serpentē: vel ille dei mādato vxoris preponeret volūtatē: putaretq; se venialiter transgressorē esse precepti/ si vite sue sociā nō

Si placendū auertet' vt ex hoc tenebresceret: vel illa crederet verū dixisse serpentē: vel ille dei mandato preponeret vxoris volūtatē: putaretq; se venialiter transgressorē esse precepti si vite sue sociā non desereret etiam in societate peccati.

B desereret etiā in societate peccati. Nō ergo malū opus factū est/ id est illa transgressio/ vt cibo prohibito vescerent': nisi ab eis factū esset qui mali iam erant. Neq; enim fieret ille fructus malus nisi ab arbore mala. Ut aūt esset arbor mala contra naturā factū est: quia nisi vitio volūtatis quod cōtra naturā est/ nō vtiq; fieret: sed vitio deprauari nisi ex nihilo facta natura nō posset. Ac per hoc vt natura sit/ ex eo habet q a deo facta est: vt aūt ab eo q facta est deficiat/ ex hoc q de nihilo facta est. Nec sic deficit homo vt omnino nihil esset/ sed vt inclinat' ad seipm minus esset q̄ erat/ cum ei qui sūme est inherebat. Relicto itaq; deo esse in semetipso/ hoc est sibi placere: non iam nihil esse est sed nihilo propinquare. Unde superbi fm scripturas sctās

C alio noie appellant' sibi placentes. Bonum est enim sursum habere cor: nō tamen ad seipsum/ quod est superbie: sed ad dnm/ quod ē obediētie: que nisi humiliū non potest esse. Est igit' aliquid humilitatis miro modo qd sursum faciat cor: et est aliqd elatiōis quod deorsum faciat cor. Hoc quidē quasi cōtrarium videtur/ vt elatio sit deorsum et humilitas sursum. Sz pia humilitas facit subditum superiori: nihil est autē superius deo: et ideo exaltat humilitas/ que facit subditum deo. Elatio autē que in vitio est/ eoipso quo respuit subiectionē/ cadit ab illo quo nō est quicq̄ superius: et ex hoc erit inferius: et fit

Ps. 72.c. quod scriptū est: Deiecisti eos dū extollerentur. Nō enim ait/ cum elati fuissent/ vt pri' extollerent' et postea deijcerent': sed cum extollerentur tūc deiecti sunt. Ipsum quippe extolli iam deijci est. Quapropter q nūc in ciuitate dei et ciuitati dei in hoc seculo peregrinanti maxime cōmendat' humilitas: et in ei' rege qui est christus maxime predicat': contrariūq; huic virtuti elationis vitiū/ in eius aduersario qui est diabolus maxime dominari sacris litteris edocet': profecto ista ē magna differentia qua ciuitas vnde loquimur vtraq; discernit': vna scilicet societas piorū hominū/ altera impiorum: singula queq; cum angelis ad se pertinētib': in qb' precessit hac amor dei/ hac amor sui. Manifesto q aperto q; peccato/ vbi factum est quod deus fieri prohibuerat: diabolus hominē nō decepisset/ nisi iam ille sibiipsi placere cepisset. Hinc D

enim et delectauit quod dictū est: Eritis sicut Gen. 3.a.
dij: quod meli' esse possent summo vero q; principio coherēdo per obedientiā: nō suū sibi existendo principiū per superbiam. Dij enim creati nō sua virtute/ sed dei veri participatiōe sunt dij: plus autē homo appetendo minus est: qui dū sibi sufficere delegit/ ab illo qui ei vere sufficit/ defecit. Illud itaq; malū quo cū sibi homo placet tanq̄ et ipse sit lumen/ auertit' ab eo lumine: quod ei si placeat et ipse fit lumen. Illud inquā malū precesserat in abdito: vt sequeret' hoc malū quod perpetratū est in aperto. Uerū est enim quod scriptum est: Ante ruinā exaltatur cor: et ante Prouer. 16.
gloriam humiliatur.

Illa prorsus ruina q̄ fit in occulto precedit ruinā que fit in manifesto: dū illa ruina eē nō putat'. Quis enim exaltationē ruinā putat: cū iam sit ibi defectus/ quo est relict' excelsus? Quis autē ruinam esse non videat/ quādo fit mādati euidens atq; indubitata transgressio? Propter hoc de' illud prohibuit qd cū esset admissum/ nulla defendi posset imaginatione iusticie.

Sextadecima veritas q ista ruina que fit in occulto precedit illā q̄ fit in manifesto. Et audeo inquit dicere supbis eē vtile cadere in aliqd apertū manifestūq; pctm: vnde sibi displiceāt qui iam sibi placēdo ceciderunt. Sed orit' dubiū/ quō peccatū potest esse alicui vtile/ cū de natura sua sit dānabile. Dicit' aūt q non potest esse vtile fm se formaliter/ sz tn occasionaliter: cū per patēs peccatū supb' humiliat' et efficitur cautiosus simplr. — Sextadecima veritas

E Et ideo audeo dicere supbis esse vtile cadere in aliqd apertū manifestūq; pctm: vnde sibi displiceāt qui iā sibi placēdo ceciderāt. Salubrius enim petr' sibi displicuit quando Matth. 26.
fleuit/ q̄ sibi placuit qn̄ presumpsit. Hoc dicit Ibidem.
et sacer psalmus: Imple facies eorum ignominia: et querēt nomen tuū dne: id est vt tu eis Ps. 82.
placeas querentib' nomen tuū/ qui sibi placuerant querēdo suum.

De supbia trāsgressiōis/ que ipsa fuit trāsgressiōe deterior. Ca. XIIII.

Sed est peior damnabiliorq; supbia/ qua etiā in peccatis manifestis suffugium excusationis inquirit': sicut illi primi homines: quorum et illa dixit: Ser Gen. 3.c.
pens seduxit me/ et manducaui. Et ille dixit: Mulier quam dedisti mihi hec mihi dedit de ligno et edi. Nusq̄ hic sonat petitio venie/ nusq̄ imploratio medicine: nam licet isti non (sicut Cain) quod commiserūt Gen. 4.d.
negent: adhuc tamen superbia querit in

aliū referre q̄d perperā fecit sugbia mulieris in serpentē/sugbia viri i mulierē. Sed accusatio potius q̄ excusatio vera est: vbi mandati diuini est aperta trāsgressio. Neq̄ eñ hoc ꝑpterea nō fecerunt: quia id mulier serpente suadēte/vir muliere impertiēte cōmisit: quasi quicq̄ deo cui vel crederet vel cederetur anteponendū fuit.

¶ De iusticia retributionis: quam primi homines pro sua inobedientia receperunt. Capl'm. XV.

A Quia ergo contemptus est deus iubens qui hoiez creauerat: q̄ ad suā imaginē eū fecerat: q̄ ceteris aialibus ꝑposuerat: qui in paradiso cōstituerat: qui rerū omniū copiā salutisq̄ ꝑstiterat: qui ꝑceptis nec pluribus nec grandib⁹ nec difficilibus onerauerat: sed vno breuissimo atq̄ leuissimo ad obedientię salubritatē adminiculatus fuerat: quo sup eā creaturā cui libera seruit⁹ expediret se esse dominū cōmonebat: iusta damnatio subsecuta est: talisq̄ dānatio vt homo q̄ custodiēdo mādatū futurus fuerat etiā carne spiritalis/fieret etiā mente carnalis: et quia sugbia sibi placuerat/dei iusticia sibi donaref: ne sicut affectabat in sua esset oimodo potestate/sed a seipso q̄ dissentiēs/sub illo cui peccādo consensit/ꝑ libertate quā ꝯcupiuerat duram miseráq̄ ageret seruitutē: mortuus spū volens/ꝛ corpe moritur⁹ inuitus: desertor ęternę vitę etiam ęterna (nisi gratia liberaret) morte

B dānatus. Quisq̄s hmōi dānationē vel iniustam putat: metiri ꝑfecto nescit quanta fuerit iniquitas in peccādo/vbi tanta erat non peccandi facilitas.

Decimasepti/ma veritas ¶ Sicut eñ abraę nō immerito magna obe-

Gen. 22. b. diētia ꝑdicaf: q̄r vt occideret filiū/res difficillima est impata: ita ꝛ in paradiso tāto maior inobedientia fuit/quāto id q̄d ꝑceptum est nulli⁹ difficultatis fuit. Et sicut obedientia secūdi hois eo ꝑdi-

Phil. 2. a. cabilior quo fact⁹ est obediēs vsq̄ ad mortē: ita inobediētia primi hois eo detestabilior qui fact⁹ est inobediens vsq̄ ad mortē. Ubi eñ magna ē inobedientię pęna ꝑposita: ꝛ res a creatore facilis imperata: quisnā satis explicet quātum

¶ Decimaseptima veritas est q̄ sicut abrae non imerito summa obedientia ꝑdicaf: q̄r vt occideret filiū res difficillima ē impata: ita in padiso tanto maior inobediētia fuit/quāto id q̄d ꝑceptum est nulli⁹ difficultat' fuit. Sed orif dubiū: q̄r virt⁹ quāto habet ꝯriū peius/tāto est melior: cum pessima vitia optimis virtutibus cōtrarienf: vt patet inductiue: ꝛ ideo si peior fuit inobedientia ade q̄ fuisset abrae: vt hic habetur: sequif q̄ melior fuisset obediētia ade q̄ fuisset abrae: cui⁹ oppositum ex hoc loco habef. Dicif autem q̄ in ꝑposito obedientia ꝛ inobediētia nō cōparanf ad inuicē sicut cōtraria: quēadmodū tēperātia et intēperātia/sʒ sicut priuatiue opposita in quib⁹ non sic admittif ista regula. Secunda dubitatio/q̄ accipiēdo ꝑuatiue opposita/quāto aliq̄ positio ē melior/tāto ei⁹ est peior priuatio: q̄r maius bonū adimit: sicut cecitas est peior surditate/quanto visus est melior auditu: et eadē ratiōe in moralib⁹: quia illud adimit maiorē virtutē. Dicitur autē q̄ sicut in naturalibus peior est ꝑuatio tepiditatis q̄ caliditat': eo q̄ illa includit istā/et nō ecōuerso: q̄uis caliditas sit melior: ita in gradibus subordinatis eiusdē virtutis. Et ideo quia inobedientia ade priuabat inferiorē gradū obedientię: ideo includebat inobedientiā que fuisset in abraā: et sic erat peior ratiōe aditiōis: licet ista obediētia foret melior: et sic ista regula nō tenet in gradibus eiusdē virtut' taliter ordinatis/sed tm̄ in disparatis.

malū sit nō obedire in re facili: ꝛ tantę potestatis impio ꝛ tāto terrēti supplicio? Deniq̄ vt breuiter dicaf in illius pcti pęna/q̄d ino bediētię/nisi iobediētia retributa est? Nā quę hois est alia miseria/nisi aduersus eum ipsum inobediētia ei⁹ ipsi⁹: vt q̄m noluit q̄d potuit/q̄d non pōt velit? In paradiso enim etiā si nō omnia poterat āte pctm̄: q̄cq̄d tamen nō poterat nō volebat: ꝛ iō poterat oīa quę volebat. Nūc vo

C sicut in ei⁹ stirpe cognoscim⁹ ꝛ diuina scri-

Ps. 143. a. ptura testaf/homo vanitati silis factus est. Quis eñ enumerat q̄ multa quę nō potest velit: dū sibiipsi. i. volūtati eius/ipse anim⁹ ei⁹ eoq̄ inferior caro ei⁹ nō obtēperat? Ipso nāq̄ inuito ꝛ animus plerūq̄ turbaf ꝛ caro dolet ꝛ veterascit ꝛ morif: ꝛ quicq̄d aliō patimur q̄d nō pateremur iuiti: si volūtati nřę nostra natura oimodo atq̄ ex oibus partibus obediret. At eñ aliq̄d caro patif/q̄ seruire nō sinif. Quid interest vnde/dū tamen per iusticiā dominātis dei cui subditi seruire noluim⁹: caro nostra q̄ nobis subdita fuerat nō ꝑuiēdo molesta sit: q̄uis nos deo nō seruiēdo molesti nobis potuerim⁹ esse nō illi? Neq̄ eñ sic ille nostro vt nos ꝑuitio corporis indigem⁹: ꝛ iō nřa est q̄d ꝑcipim⁹ non illi⁹ pęna q̄d fecim⁹. Dolores porro q̄ dicun-

D tur carnis/animę sunt in carne et ex carne. Quid eñ caro per seipsam sine anima/vel dolet vel cōcupiscit? Sed cū cōcupiscere caro dicif vel dolere: aut ipse homo est (sicut disseruim⁹) aut aliquid animę quod carnis afficit passio: vel aspera vt faciat dolorem/vel lenis vt voluptatē.

Decimaocta/ua veritas ¶ Sed dolor carnis tātū modo offensio est animę ex carne ꝛ quędā ab eius passione dissensio: sicuti aię dolor q̄ tristicia nuncupatur: dissensio est ab his rebus quę nobis nolentib⁹ acciderūt. Sʒ tristiciā plerūq̄ ꝑcedit metus: qui ꝛ ipe i aia est/nō in carne. Dolorē aūt carnis nō ꝑcedit vllus q̄si

¶ Decimaoctaua veritas/q̄ dolor ē offensio anime ex carne/et quedā ab eius passione dissensio. Et sic dicit q̄ dolor aīme que tristicia nuncupatur/dissensio ē ab his rebus q̄ nob nolentib⁹ acciderūt. Ex q̄ dicto accipiūtur q̄tuor varia documenta. Primū q̄ dolor nō ē opatio sensus/sed passio naturalr ꝯseq̄ns opationē illam: sicut ira

Illatam

met⁹ carnis/ qui ante
dolorē in carne sentia
tur. Uoluptatē vero prę
cedit appetitus quidā
qui sentit in carne q̄si
cupiditas ei⁹: sicut fa
mes/ ⁊ sitis/ ⁊ ea que i
genitalib⁹ vsitati⁹ libi
do noiat: cum hoc sit
generale vocabulum
C ois cupiditatis. Nā ⁊
ipsā irā nihil aliud eē
q̄ vlciscēdi libidinem
veteres diffinierūt: q̄
uis nōnū q̄ hō vbi vin
dictę null⁹ est sensus/
etiā reb⁹ inanimis ira
scat: vt male scribentē stilū collidat/ vel ca/
lamū frangat iratus. Uerū ⁊ ista licet irra/
tionabilior: tamē q̄dā vlciscēdi libido est: ⁊
nescio qua (vt ita dixerim) q̄si vmbra retri/
butiōis: vt q̄ mala faciūt mala patiant. Est
igit libido vlciscēdi/ q̄ ira dicitur: est libido
habēdi pecuniā/ q̄ auaricia: est libido quo/
modocūq̄ vincēdi/ q̄ peruicacia: est libido
gloriādi/ que iactantia nuncupat. Sūt mul
tę varię q̄ libidines/ quarū nōnulle habent
etiā vocabula ꝓpria/ quedā vero nō habent.
Quis eñ facile dixerit/ q̄d vocet libido do
minādi: quā tamē plurimū valere in tyran/
norū animis etiā ciuilia bella testant.

Sillatam passionē mole
stam: q̄ dicit q̄ dolor ē
ab ista passiōe q̄ fit in aīa
p corp⁹/ q̄ videt esse sensa
tio: ⁊ idē nō causet scipm
Secundū documētū/ q̄
tristicia nō est volitio: q̄
ex ipsa orit: vt hic dicit:
et ideo est passio cōseq̄ns
nolitionē: sicut gaudiū
sequit volitionē. Tertiū
documentū/ q̄ sicut do/
lor est suppliciū corporis
ita tristicia est anime sup
pliciū. Uñ vocat tristiciā
anime dolorē. Quartū
documentū/ q̄ pena de/
monū ⁊ animarū separa
tarū nō est nisi tristicia:
quia alius nō inquit est
vt est dolor aīe.

¶ De libidinis malo cuius nomē
cū multis vitiis congruat: proprie
tamē motibus obscęnis corporis
ascribitur. Capitulū. XVI.

A Cum igit sint multarū libidines rez
tamē cum libido dicit: neq̄ cui⁹ rei
libido sit addit: nō fere assolet ani/
mo occurrere nisi illa qua obscęne ꝑtes cor/
poris excitant. Hec aūt sibi nō solū totū cor
pus/ nec solū extrinsec⁹/ verūetiā intrinsec⁹
vēdicat: totūq̄ cōmouet hominē animi si/
mul affectu cum carnis appetitu coniuncto
atq̄ permixto.

Decimanona veritas ¶ Ut ea voluptas se/
quat qua maior i cor/
poris voluptatib⁹ nul
la est: ita vt momēto
ipso tpis quo ad eius
ꝑuenit extremū/ pene
ois acies ⁊ q̄si vigilia
cogitatiōis obruatur.
B Quis autē amicus sa
piētię sanctorūq̄ gau
diorū coniugalē agēs
vitā: sed sicut aposto/
1. Thes. 4. a. lus monuit/ sciēs vas
suum possidere in san

¶ Decimanona veritas
q̄ in carnali ꝑmixtiōe se
quit voluptas: qua ma/
ior in voluptatib⁹ ceteris
nulla est: ita inquit/ vt ip
so momento tēporis quo
ad eius extremū peruenit
tur/ pene omnis acies et
quasi vigilia cogitatiōis
obruatur. Et ideo dicit/
q̄ q̄libet qui nō eēt i mor
bo desiderij plus vellet
sine libidine filios ꝓcrea
re: sicut seruiūt alia mem
bra sine libidīe. Sed ori/
tur dubiū/ quomodo de/
lectatio sit sequela opera
tionis ꝑfecte: ⁊ operatio

ctificatione ⁊ honore/
nō in morbo desiderij
sicut ⁊ gentes q̄ igno/
rant deū: nō mallet si
posset sine hac libidīe
filios ꝓcreare: vt etiā
in hoc serendę prolis
officio/ sic ei⁹ menti ea
quę ad hoc opus crea
ta sunt: quēadmoduz
cętera suis queq̄ ope
ribus distributa mem
bra seruirent/ nutu vo
luntatis acta/ nō ęstu
libidīs incitata? Sed
neq̄ ipi amatores hu
ius voluptatis/ siue ad cōcubit⁹ cōiugales/
siue ad imūdicias flagitiorū cum voluerint
cōmouent: sed aliquādo motus ille impor/
tun⁹ est nullo poscēte: aliquādo autē desti/
tuit inhiantē: ⁊ cum in animo cōcupiscētia
ferueat/ friget in corpore: atq̄ ita mirū i mo
dū nō solū generādi volūtati/ verūetiā lasci
uiēdi libidini libido nō seruit: ⁊ cū tota plę
rūq̄ menti cohibenti aduerset/ nonnunq̄ ⁊
aduersus seipsam diuidit: commotoq̄ ani
mo in cōmouēdo corpe seipsa nō sequit.

perfectior sit ꝑfectior ꝑ po
tentia: tactus autem ꝑ
quem talis delectatio fit
sit potētia ignobilissima
et sūme innaturalis inter
oēs sensitiuas/ quō po
test habere i suo actu ma
iorem delectationē. Dici
tur autē q̄ illud est ex pe
na peccati: visus eñ de
sui natura sicut est poten
tia nobilior: ita videt de
lectabilior: cui⁹ signū est:
quia delectatio eius ma/
nebit i patria ⁊ nō tact⁹.
Et pōt reddi ratio physi
ca: quia corpus nostꝝ est
maxime terrestre: et ideo
potentie maxime innatu
rali conueniēs.

¶ De nuditate primorū hominuz:
quam post peccatum turpem pudē
damq̄ viderunt. Capitm. XVII.

A Merito huius libidinis maxime pu
det: merito et ipsa mēbra que suo
quodā (vt ita dixerim) iure/ nō oi/
mō ad arbitriū nrm mouēt aut nō mouent
pudēda dicunt: qd̄ an̄ pctm̄ hois nō fuerit.
Nam sicut scriptū est: Gen. 2. b.
¶ Nudi erāt ⁊ nō con
fundebant: non q̄ eis
sua nuditas eēt icog/
nita/ sed turpis nudi/
tas nondū erat: quia
nondū libido mēbra
illa pręter arbitriū cō/
mouebat: nonduz ad
hois inobedientiā re/
darguēdā sua inobe/
diētia caro q̄dāmō te
stimonium ꝑhibebat.
Neq̄ enim cęci creati
erāt: vt imꝑitū vulg⁹
opinat: quādoquidē/ et il
le vidit animalia qui
bus nomia imposuit:
et de illa legitur: Ui/
dit mulier quia bonū
est lignum in escam: ⁊
quia placet oculis ad
videndū. Patebāt er

¶ Uicesima veritas/ q̄
primi parētes nō cōfun/
debant de sua nuditate:
nō q̄ nuditas eorū ipsis
esset incognita/ sed q̄ nō
dum libido membra ista
preter arbitriū mouebat
Ex quo dicto accipiūtur
duo theologica documē
ta. Primū est/ q̄ statim
post peccatū primi parē/
tes motus carnis sensē/
rūt inhonestos/ ⁊ in hoc
ceperūt erubescere de nu
ditate. Secundū docu/
mentū/ q̄ hoies in statu
innocentie fuissent domi
nati oībus mēbris prin/
cipatu despotico ꝑ arbi/
trio voluntatis: quia di/
cit q̄ ista mēbra nisi pro
arbitrio mouebant. In/
telligendū tamen q̄ au/
gustin⁹ h̄ dicit/ q̄ ex hoc
q̄ p̄mi parētes recordati
tegebāt pudēda: oēs gē/
tes ex illis ꝓgenite licet
alr̄ icederēt nude: tamē
tegūt ista mēbra.

Uicesima veritas

Ibidem

go oculi eorum: sed adhuc nõ erãt aperti: hoc est
nõ atteñti vt cognoscerẽt qd eis indumento
gratie pstaret: qñ mẽbra eorũ volũtati repu
gnare nesciebãt. Qua gratia remota/ vt pe
na reciproca inobedientia plecteret: extitit
in motu corporis quedam impudẽs nouitas:
vnde esset indecẽs nuditas: et fecit attẽtos
B redditq confusos. Hinc est q posteaq mã/
datũ dei aperta trãsgressiõe violarũt: scrptũ
Gen.3.b. est de illis: Et aperti sunt oculi amborũ/ et
cognouerũt quia nudi erant: et cõsuerũt fo/
lia fici: et fecerunt sibi cãpestria. Aperti sunt
inqt oculi amborũ: nõ ad videndũ/ nã et an
tea videbãt: sed ad discernendũ inter bonũ
quod amiserant/ et malũ in quo ceciderant.
Unde et ipm lignũ eo q istam faceret dino
scentiã: si ad vescendũ cõtra vetitũ tãgeret:
ex ea re nomen accepit: vt appellaret lignũ
scientie boni et mali.

Vicesimaprima veritas
¶ Experta em̃ morbi
molestia euidẽtior fit
etiã iocũditas sanita/
tis. Cognouerũt ergo
quia nudi erãt: nuda/
ti. s. ea gr̃a qua fiebat

¶ Vicesimaprima veri/
tas/ q experta morbi mole
stia euidentior fit iocũdi/
tas sanitatis. Ex quo di/
cto põt accipi ista regula
Opposita iuxta se posita
magis elucescũt.

vt nuditas corporis nulla eos lege peccati mẽ
ti eorum repugnãte confunderet. Hoc itaq cog
nouerũt qd felicius ignorarẽt/ si deo creden
tes et obediẽtes nõ cõmitterent qd eos coge/
ret experiri: infidelitas et inobediẽtia qd no
C cerent. Proinde cõfusi inobedientia carnis
sue tanq teste pena inobediẽtie sue/ consue
rũt folia fici/ et fecerũt sibi campestria/ id est
succinctoria genitaliũ. Nã quidã interpre/
tes succinctoria posuerũt. Porro autẽ cam
pestria latinũ quidẽ verbũ est: sed ex eo di/
ctum q iuuenes q nudi exercebant in cam/
po pudẽda operiebãt: vnde qui ita succin/
cti sunt campestratos vulgus appellat. Qd
itaq aduersus dãnatã culpã inobedientie
voluntatẽ libido inobediẽter mouebat/ ve
recũdia pudenter tegebat. Ex hoc oẽs gen
tes qm̃ ab illa stirpe pcreate sunt: vsq adeo
tenent insitum pudenda velare: vt quidam
barbari illas corporis partes nec i balneis nu
das habeant/ sed cũ earum tegumẽtis lauant.
Per opacas q indie solitudines cũ quidã
nudi philosophẽtur: vnde gymnosophiste
noiant: adhibẽt tñ genitalibus tegumẽta/
quibus p cetera membrorũ carẽt.

¶ De pudore concubitus: nõ solum vulgari sed etiã cõiugali. Ca. XVIII.

A Opus vo ipm qd libidine tali pagit
nõ solũ in qbusq stupris vbi late/
bre ad subterfugiẽda humana iu/
dicia reqrunt: verũetiã in vsu scortorũ/ quã
terrena ciuitas licitã turpitudinẽ fecit: q̃uis
id agatur quod eius ciuitatis nulla lex vin
dicat: deuitat tamẽ publicũ etiã pmissa at
q impunita libido conspectũ: et verecundia
naturali habẽt pruisum lupanaria ipa secre
tum: faciliusq potuit impudicitia nõ habe
re vincula phibitiõis q impudẽtia remoue
re latibula illius feditatis. Sed hanc etiã ipsi
turpes turpitudinẽ vocant: cuius licet sint ama
B tores/ ostẽtatores esse nõ audẽt. Quid con/
cubitus coniugalis/ qui sm matrimonialiũ
prescripta tabularũ pcreandorũ fit causa li
berorũ? Nõne et ipe quãq sit licitus et hone
stus/ remotũ ab arbitris cubile cõquirit? Nõ
ne oẽs famulos atq ipsos etiã paranym/
phos et quoscũq ingredi quelibet necessitu
do pmiserat/ ante mittit foras q vel blandi
ri coniunx coniugi incipiat.

¶ Et quoniã
sicut ait etiam
quidã roma/
ni maximus au
ctor eloquij:
oĩa recte fa
cta in luce se
collocari vo/
lũt: id est ap/
petũt sciri: hoc

¶ Vicesimasecũ
da veritas/ q sicut
scribit auctor ma
ximus omnia re
cte facta in luce
se collocari vo/
lunt. Cui regule
instantiã dat au/
gustinus de copu/
la cõiugali q sic
appetit sciri vt tñ
erubescat videri

¶ In hoc capi
tulo. xviij. dicit
augustinus: Si/
cut ait etiã qui/
dã romani ma/
ximus auctor elo
quij etc. Quis
fuerit iste qui/
dam expositor
non dicit: nec
ego scio.

Vicesimasecũ/
da veritas
Additio iaco
bi passauãtij.

recte factum sic appetit sciri vt tamẽ erube/
scat videri. Quis em̃ nescit vt filij pcreent/
quid inter se cõiuges agãt: quãdoquidẽ vt
id agatur tãta celebritate ducunt vxores: et C
tamẽ cũ agit vnde filij nascant/ nec ipsi filij
si qui inde iam nati sunt/ testes fieri pmittũ
tur? Sic em̃ hoc recte factũ ad sui noticiam
lucẽ appetit animorũ: vt tamẽ refugiat ocu
lorũ. Unde hoc/ nisi quia sic gerit quod de
ceat ex natura/ vt etiam quod pudeat comi
tetur ex pena.

¶ Q partes ire atq libidinis tam vitiose mouentur vt eas necesse sit frenis sapiẽtie cohiberi/ que in illa ante peccatum nature sanitate nõ fuerunt. Capitulum. XIX.

A Hinc ẽ q et illi phi
losophi qui vita
ti ppius accesserũt
irã atq libidinẽ vitiosas
animi partes esse confessi
sunt: eo q turbide atq
inordinate mouerent ad
ea etiã que sapientia ppe
trari vetat: ac p hoc opus
habere moderatrice men
te atq ratione. Quã par/
tem animi tertiã velut in
arce quadam ad istas re/
gendas perhibent collo/
catam: vt illa imperante

¶ In hoc capitu/
lo decimonono di/
cit augustinus: Illi
philosophi qui ve/
ritati propius acces/
serunt etc. De qui/
bus autem philoso
phis dicat/ expositor non dicit: credo
autẽ q dicat de pla
tonicis/ qs ipse con
sueuit pre ceteris cõ
mendare tanq ha/
bẽtes de veritate cla
riorẽ noticiã/ q̃ et
peripatetici i hoc qd
tangit

Additio iaco/
bi passauãtij

Als turpiter

Ff tangit hic de passioni/
bus/nō discordent ab il
B lis ꝛ a veritate.

istis seruientib⁹ possit
in hoie iusticia ex oi
animi pte cōseruari. He
igitur partes quas ꝛ in hoie sapiēte ac tempe/
rante fatētur esse vitiosas: vt eas ab his re/
bus ad quas iniuste mouent/mens compe/
scendo ꝛ cohibēdo refrenet ac reuocet: atq͡3
ad ea permittat que sapiētie lege ɔcessa sūt
sicut iram ad exercendā iustā coertionē: si/
cut libidinē ad ppagāde prolis officiū: He
inquā partes in paradiso ante peccatum vi
tiose nō erant. Non em̄ contra rectā volun/
tatē ad aliqd mouebant/vnde necesse esset
eas rationis tanq͡3 frenis regentib⁹ abstinere
Nam q͡p nunc ita mouent ꝛ ab eis qui tēpe
ranter ꝛ iuste ꝛ pie viuūt: aliās facili⁹/aliās dif/
ficilius tamē cohibēdo ꝛ refrenādo modifi/
cant: nō est vtiq͡3 sanitas ex natura/sed lan/
C guor ex culpa. Qr autem ire opera aliarūq͡3
affectionū in quibusq͡3 dictis atq͡3 factis nō
sic abscōdit verecūdia: vt opera libidinis q̄
fiunt genitalib⁹ mēbris: quid cause est/nisi
quia in ceteris mēbra corpis nō ipse affecti/
ones/sed cū eis cōsenserit volūtas mouet/
que i vsu eorū om̄ino dominant? Nā qsq͡s
verbū emittit iratus/vel etiā quēq͡3 pcutit:
nō posset hoc facere nisi lingua ꝛ manus iu
bente q̄dāmodo voluntate mouerētur/que
membra etiam cū ira nulla est mouent eadē
volūtate. At vero genitales corpis partes ita
libido suo iuri quodāmodo mācipauit: vt
moueri nō valeant si ipsa defuerit: ꝛ nisi ipa
vel vltro vel excitata surrexerit. Hoc est qd
pudet: hoc est quod intuētiū oculos erube/
scendo deuitat: magisq͡3 fert homo spectan
tiū multitudinē quādo iniuste irascit homi
ni q͡3 vel vni⁹ aspectū qn̄ iuste miscet vxori.

De vanissima turpitudine cyni/ corum. Capitulū. XX.

A

Additio iaco/ bi passauātij.

In hoc ca. xx. mētio/
nem facit aug⁹ de dio/
gene et secta cynicorū:
de quib⁹ expositor nihil
dicit: dicet autē de eis
alias cū alijs reseruatis.

Hoc illi canini
phi/hoc est cy
nici/non vide
runt: pferētes contra
humanā verecundiā:
quid aliud q͡3 caninā/
hoc est immūdā impudentēq͡3 sententiam:
vt scʒ quoniā iustū est quod fit in vxore/pa
lam nō pudeat id agere: nec in vico nec pla
tea qualibet coniugalē cōcubitū deuitare.
B re. Uicit tamē pudor naturalis opinionem
eius erroris: nam etsi perhibēt hoc aliquan
do gloriabundū fecisse diogenē/ita putan/
tem sectam suam nobiliorē futurā/si in ho/
minum memoriā insignior eius impudētia
figeretur: postea tamen a cynicis fieri cessa/
tum est: plusq͡3 valuit pudor vt erubescerēt
homines hominib⁹/q͡3 error vt homines ca
nibus esse similes affectarent. Unde et illū
vel illos qui hoc fecisse referuntur poti⁹ ar/
bitror concumbentiū motus dedisse oculis
hominū nescientium quid sub pallio gere/
retur/q͡3 hūano premente cōspectu potuisse
illam peragi voluntatē. Ibi enim philoso/
phi nō erubescebant videri se velle concūbe
re/ vbi libido ipsa erubesceret surgere. Et
nunc videmus adhuc esse philosophos cy/
nicos: hi em̄ sunt qui non solum amiciūtur
pallio/verumetiā clauam ferunt: nemo ta/
men eorū audet hoc facere: quod si aliqui
ausi essent: vt non dicam ictibus lapidan/
tium/certe conspuentiū saliuis obruerētur.
Pudet igitur huius libidinis humanā sine C
vlla dubitatione naturam/ꝛ merito pudet.
In eius quippe inobediētia que genitalia
corporis membra solis suis motibus subdi
dit ꝛ potestate volūtatis eripuit: satis ostē/
ditur quid sit hois illius prime inobediētie
retributum: quod in ea parte maxime opor
tuit apparere qua generatur ipsa natura/q̄
illo primo ꝛ magno in deterius est mutata
peccato: a cui⁹ nexu nullus eruit/nisi id qd
cum omnes in vno essent in cōmunē perni/
ciem perpetratū est/et dei iusticia vindica/
tum/dei gratia in singulis expiet.

De benedictiōe multiplicāde fe/ cūditatis hūane ante peccatū: quā preuaricatio nō adimeret/et cui li/ bidinis morb⁹ accesserit. Ca. XXI.

Absit itaq͡3 vt credamus illos coniu/ A
ges in paradiso constitutos p hāc
libidinem de qua erubescendo ea/
dem membra texerūt: impleturos fuisse qd
in sua benedictione deus dixit: Crescite et Gen. i. d.
multiplicamini et implete terram. Post pec
catum quippe orta est hec libido: post pec/
catum eam natura non impudēs amissa po
testate cui corpus ex omni parte seruiebat/
sensit/attendit/erubuit/operuit. Illa vero
benedictio nuptiarum vt coniugati cresce/
rent et multiplicarent et implerent terram:
q͡3uis et in delinquentibus manserit: tamen
anteq͡3 delinquerent data est vt cognosce/
rent procreationem filiorum ad gloriam cō
nubij/nō ad penam pertinere peccati. Sed B
nunc hoies profecto illius que fuit in para
diso felicitatis ignari/nisi per hoc qd exper
ti sunt: id est per libidinē/de qua videm⁹ ip
sam etiam honestatē erubescere nuptiarum
non potuisse gigni filios opinantur: alij scri
pturas diuinas: vbi legitur post peccatum
puduisse nuditatis: ꝛ pudenda esse cōtecta
prorsus non accipientes/sed infideliter irri/
dentes: alij vero q͡3uis eas accipiant et ho/
norent: illud tamen quod dictum est: Cre/
scite ꝛ multiplicami: nō scdm carnalē fecūdi/

tatē volunt intelligi: quia ⁊ ſm animā legi/
Pš.157.a tur tale aliquid dictum: Multiplicabis in
anima mea virtutē: vt id quod in Geneſi ſe
quit: Et implete terram et dominamini ei⁹:
terram intelligāt carnem/quam p̄ſentia ſua
implet anima ei⁹: quę maxime dominat cū
in virtute multiplicat. Carnales autē fętus
ſine libidine que poſt peccatū exorta/inſpe/
cta/confuſa/velata eſt: nec tunc naſci potu/
iſſe: ſicut neq̄ nūc poſſunt: nec ī paradiſo fu
turos fuiſſe: ſed foris ſicut ⁊ factū eſt: Nam
poſteaq̄ inde dimiſſi ſunt ad gignēdos fili/
os coierunt/eoſq̄ genuerūt.

De copula ꝯiugali a deo primit⁹ instituta atq̄ȝ benedicta. Ca. XXII

A Nos autez nullo
Vicesimatertia veritas. mō dubitamus
ſm bñdictionez
dei/creſcere ⁊ multiplica
ri ⁊ implere terrā: donuȝ
eſſe nuptiaꝝ quas de⁹ añ
peccatū hominis ab ini/
tio conſtituit: creando maſculū ⁊ fęminaȝ:
qui ſexus euidēs vtiq̄ in carne eſt. Huic q̄p
pe operi dei etiam benedictio ipſa ſubiun/
Gen.1.d. cta eſt: Nam cū ſcriptura dixiſſet: Maſcu/
lum et fęminam fecit eos: continuo ſubdi/
dit: ⁊ benedixit eis deus dicens: Creſcite et
multiplicamini et implete terrā⁹: ⁊ domina/
B mini ei⁹: ⁊ cętera. Quę omnia q̄ꝗ nō incon
uenienter poſſint etiam ad intellectū ſpiri/
talem referri: maſculū tamē ⁊ fęminā non ſi
cut ſimile aliquid etiā in homine vno intel/
ligi poteſt: qꝛ videlicet in eo aliud eſt qḋ re/
git/aliud quod regit: ſed ſicut euidētiſſime
apparet in diuerſi ſexus corporib⁹ maſculū
⁊ fęminam ita creatos/vt prolē generando
creſcerent ⁊ multiplicarentur ⁊ implerēt ter
ram. Cui ſententię tam euidenti magnę ab/
ſurditatis eſt reluctari. Neq̄ enim de ſpiri/
tu qui imperat: et carne quę obtēperat: aut
de animo rationali q̄ regit: ⁊ irrationali cu/
piditate quę regit: aut de virtute contēpla/
tiua quę excellit: et de actiua quę ſubditur:
aut de intellectu mentis ⁊ ſenſu corporis: ſ
aperte de vinculo cōiugali quo inuicem ſi/
Mat.19.a. bi vterq̄ ſexus obſtringit dñs interrogat⁹:
vtrū liceret quacunq̄ cauſa dimittere vxo/
rem: quoniā ꝓpter duriciā cordis iſraelitaꝝ
Moyſes dari libellum repudij permiſit: re/
ſpondit atq̄ ait: Nō legiſtis: quia qui fecit
hominē ab initio maſculum ⁊ fęminaȝ fecit
eos ⁊ dixit: Propter hoc dimittet homo pa
treȝ ⁊ matrē ⁊ adherebit vxori ſuę: et erunt
duo in carne vna. Itaq̄ iam non ſunt duo
ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit/
homo nō ſeparet. Certuȝ eſt igit maſculū ⁊
fęminā ita primitus inſtitutos: vt nunc ho/

¶ Vicesimatertia veritas/ q̄ nuptias añ peccatū de⁹ inſtituit: qñ maſculum ⁊ femi/nā ab initio creauit ⁊ ipſas nuptias bñdixit eas ait: Creſcite et multiplicamini ⁊c̄.

mines duos ꝺiuerſi ſex⁹ videm⁹ ⁊ nouimus.
Unū aūt dici/vel ꝓpter cōiūctionē/vel pro
pter originē fęminę: q̄ de maſculi latere cre/
ata eſt. Nā ⁊ apl's ꝑ hoc p̄mū qḋ deo inſtitu
ente p̄ceſſit exēplū: ſingulos quoſq̄ admo/
net: vt viri vxores ſuas diligant. Eph.5.f.

An etiā in paradiſo generādū fuiſſet ſi nemo peccaſſet: vel vtrū cōtra actū libidinis pugnatura illic fuiſſet traditio caſtitatis. Ca. XXIII

Quiſq̄s aūt dicit nō fuiſſe coituros A
nec generaturos niſi peccaſſēt: qd
dicit niſi ꝓpter numeroſitatez ſan/
ctorū neceſſariū hominis fuiſſe peccatum?
Si eñ nō peccādo ſoli remanerent: quia ſi/
cut putant niſi peccaſſent generare nō poſ/
ſent: ꝑfecto vt non ſoli duo iuſti hoīes poſ/
ſent eſſe ſed multi/ neceſſariuȝ peccatū fuit.
¶ Qḋ ſi credere abſur
dū eſt: illud poti⁹ ē cre
dendū/ q̄ ſanctorū nu
merus quātus complē
dę illi ſufficit beatiſſi/
mę ciuitati: tāt⁹ exiſte/
ret etſi nemo peccaſſet
q̄nt⁹ nūc ꝑ dei gratiā ꝺ
multitudie colligitur
pctōꝝ quouſq̄ filij hu/
ius ſęculi generāt ⁊ ge
nerant. Et iō illę nup/
tię dignę fęlicitate pa/
radiſi ſi pctm̄ nō fuiſſȝ
⁊ diligendā ꝓlē gigne
rent: ⁊ pudendā libidi
nē ñ haberēt. Sed quō
id fieri poſſet: nūc nō ē
quo demōſtret exēplo
Nec ideo tñ icredibile
debet videri etiā illud
vnū ſine iſta libidine
voluntati potuiſſe ſer/
uire cui tot mēbra nūc
ſeruiūt. An xō manus
et pedes mouemus cū
volumus ad ea q̄ his
mēbris agenda ſunt ſi
ne vllo reniſu tāta faci
litate quāta ⁊ in nobis
et in alijs videm⁹: ma/
xime in artificib⁹ quo/
rumq̄ operum corpo/
ralium: vbi ad exercen
dam infirmiorē tardi/
oremq̄ naturā agilior
acceſſit induſtria: ⁊ nō
credimus ad opus ge
nerationis filioꝝ ſi libi
do nō fuiſſȝ: q̄ peccato

¶ Vicesimaq̄rta xitas Vicesimaqr
q̄ credēdū ē q̄ tāt⁹ ſctō/ ta veritas.
rū numer⁹ q̄nt⁹ ad cōplē
dū ſufficit illi btīſſime ci
uitati: tāt⁹ exiſteret ſi ne
mo peccaſſet/ quātus nūc ꝑ dei gratiā de mul/
titudine colligit pctōꝝ.
Ex quo dicto accipiunt
quattuor theologica do
cumenta. Primum eſt/
q̄ nullus reproborū quī
nunc naſcitur fuiſſet tūc
natus: quia non fuiſſent
tūc nati niſi illi qui ꝑde
ſtinati fuiſſent eternali/
ter. Unde beatus augu/
ſtinus hic ſtatuit nume/
rū tūc natoꝝ iuxta nūe/
rū nunc electoꝝ. Secun
dum documentū q̄ plu/
res in iſto ſtatu eſſent:
quia idem numerus po
nitur vtrobiq̄ electorū: B
⁊ adhuc ſunt vltra mul/
ti reprobi. Tertiū docu/
mentum: q̄ in toto ſta/
tu fuiſſet equalis nume/
rus maſculorum et femi
narū: quia oēs genuiſ
ſent vſq̄ ad vltimos ele
ctos: eo q̄ nulla ibi ſte/
rilitas nec inhoneſtas:
et nulla fuiſſet ibi biga/
mia. Quartū documen/
tum/ q̄ multi ſunt maſ/
culi qui fuiſſent feminę
ſi maſculi electi excedūt
feminas electas: ⁊ mul/
te ſunt femine que fuiſ/
ſent maſculi/ ſi econuer/
ſo ad paritatem ſeruan/
dam. Sed orit dubiū: ſi
idē parētes q̄ nunc ſunt
fuiſſent. Dicitur autē q̄
nō oēs: qꝛ nunc cōtingit
electos eſſe parentes re/
proborū/ qui tunc nō fu/
iſſent: ⁊ econuerſo. Secun
dum dubium: ſi fuiſſent
oēs tūc gemelli. Dicunt

inobediētię retributa ē:
obedienter hominibus
ad voluntatis nutum si
militer vt cetera potuis
se illa membra seruire?
Tullius de republica. Nōne Cicero i libus de
republica/cū de impioꝝ
differentia disputaret:⁊
hui⁹ rei siītudinē ex na/
tura hois assumeret: vt
filijs dixit imperari cor/
poris mēbris ꝑpter obe
diēdi facilitatem: vitio
sas vō animi ptes vt ser
uos a supiore impio co
erceri? Et vtiqꝫ ordie na
turali anim⁹ anteponiꝭ
corpi:⁊ tñ ipse anim⁹im
perat corpi facili⁹ ꝙ̄ sibi
C Verūtamen hec libido
de qua nūc disserim⁹/eo
magis erubescenda exi
stit:quo anim⁹in ea nec
sibi efficaciter impat vt

ꝗ aliqui ꝙ sicqꝫ ma/
sculus ⁊ femina ad ser
uandū paritatē vtriuſ
qꝫ sex⁹:⁊ illud ē rōna/
bile:aut qsp altnatim
genuissēt masculū ⁊ fe
minā ꝑ libito volūta/
tis vt saluareꝭ equa li
beroꝝ pcreatio. Terti
um dubiū/si tūc cōtra
xissent in ōni gradu?
Diciꝭ aūt ꝙ inter frēs
⁊ sorores fuisset matri
moniū:qꝛ nulla ibi fu
isset inhonestas in coi
tu:non tñ inter prolē ⁊
parētes:qꝛ omni biga
mia caruissent. Quar
tū dubiū:ꝙ̄diu pman
sissent in tali statu. Di/
ciꝭ aūt ꝙ trāstati fuis/
sent successiue comple/
ta sufficiēti generatio/
ne ad celuꝫ: aut oēs si
mul vixissent vsqꝫ ad
determinatum nume/
rum electorū:⁊ tunc si
mul euolassēt: sicut fit
post diē iudicij:qꝺ ma
gis videtur.

oino nō libeat:nec oīmodo corpi vt pu/
dēda mēbra volūtas poti⁹ ꝙ̄ libido cōmo/
ueat. Qꝺ si ita eēt:pudēda nō essent. Nunc
vō pudet animū resisti sibi a corpe:qꝺ ei na
tura inferiore subiectū ē. In alijs qppe affe/
ctionib⁹ cuꝫ sibi resistit/ideo min⁹ pudet:qꝛ
cū a seipso vinciꝭ/ipse se vincit: etsi inordi/
nate atqꝫ vitiose: qꝛ ex his partib⁹ quę rati/
oni subijci debēt: tamē a partib⁹ suis ac per
hoc vt dictū est a seipo vinciꝭ. Nā cū ordi/
nate se animus vincit vt irratiōales motus
eius menti rationiqꝫ subdātur:si tamē ex il/
la deo subdita ē/laudis atqꝫ vtutis est. Mi
nus tamē pudet cū sibi anim⁹ex vitiosis su/
is partib⁹non obtēperat:ꝙ̄ cū ei corpus qꝺ
alterū ab illo atqꝫ infra illū est: ⁊ cui⁹ sine il/
lo vlla natura nō viuit: volēti iubētiqꝫ non
Vicesimaqn ta veritas. cedit. ¶ Sed cū alia mē
bra retinētur volūtatis
imperio: sine qbus illa
quę cōtra volūtatē libi
dine cōcitanꝭ: id quod
appetūt implere nō pos/
sunt: pudicitia custodi
tur: non amissa/ sed nō
pmissa delectatiōe pec/
D cati. Hunc renisū:hanc
repugnantiā: hanc vo/
luntatis et libidinis ri/
xam/vel certe ad volū/
tatis sufficientiā/ libidi
nis indulgētiā: ꝑculdu
bio nisi culpabil' iobedi
entia pęnali iobediētia

¶ Vicesimaquinta ve
ritas/ꝙ cuꝫ alia mēbra
retineanꝭ volūtatis im/
perio:sine quib⁹illa q̄
cōtra voluntatem libi
ne ꝯcitanꝭ:id qꝺ appe
tūt implere nō possūt:
pudicitia custodiꝭ : nō
amissa/sed nō permissa
delectatione peccati: q̄
rixa culpabilis in para
diso nō fuissꝫ:vbi inq̄t
genitale vas i hoc op⁹
creatū semiaret: vt nūc
terrā man⁹sine libidie.
Ex quo accipiunꝭ duo
vtilia documēta. Pri/
mum est/ꝙ perfecta pu
dicitia custoditur cum
quantacunqꝫ incitatio
ne caruis etiā ordinati

plectereꝭ:in padiso nu/
ptię nō haberēt/sed vo
lūtati mēbra illa vt cęte
ra cūcta seruirēt. Ita ge
nitale arvū vas in hoc
op⁹ creatū semiaret: vt
nūc terrā man⁹:⁊ quod
mō de hac re nobis vo/
lētibus diligēti⁹ dispu/
tare/verecūdia resistit:
⁊ cōpellit veniā honore
pręfato a pudicis auri/
bus poscere cur id fieret
nulla causa esset:sed in
oia q̄ de hmōi mēbris
sensū cogitātis attinge
rēt:sine vllo timore obscęnitatꝭ liber sermo
ferreꝭ:nec ipsa verba essent q̄ vocarenꝭ ob/
scęna:sed qcqd inde diceret:tā honestū eēt
ꝙ̄ de alijs cū loqmur corpis ptib⁹. Quisqꝫ E
ergo ad has lr̄as ipudic⁹accedit:culpā refu
giat nō naturā:facta denotet suę turpitudi/
nis/nō vba nr̄ę necessitatꝭ. In qb⁹mihi facil
lime pudic⁹et religiosus lector vel auditor
ignoscit:donec infidelitatē refellā: nō de fi/
de rerꝫ inexptaꝝ/sed de sensu exptarū argu/
mētantē. Legit eñ hoc sine offensiōe q̄ non
exhorret apl'm horrēda feminaꝝ supplicia re Roma.i
prehēdentē:q̄ imutauerūt naturalē vsū i eū
vsū q̄ est ꝯ naturā:ꝑcipue qꝛ nos nō damna
bilem obscęnitatē nūc sicut ille cōmemora
mus atqꝫ rephēdim⁹: sed in explicādis quā
tū possum⁹humanę generationis effectib⁹:
verba tñ sicut ille obscęna deuitamus.

ꝯ dūꝫ ea mēbra que
subiacent voluntati/vt
pes et manus et cetera
retinētur. Secundū do
cumentū ꝙ seruaꝭ pu/
dicitia:dū tamē sit sine
mentis delectatione.
Sed oritur dubiū: si in
coitu ꝑ statū innocen/
tie fuissꝫ delectatio. Di
citur cōmuniter ꝙ sic:⁊
maior ꝙ̄ nūc:cū tūc na
tura fuisset pfectior: dū
nō absorbuisset rationē
tamē hic videꝭ intētio
beati Augustini ad op
positū: qꝛ sicut manus
emittit semen sine tali
delectatione libidinosa
ita et tunc.

¶ Qꝛ insontes homines et merito obedientię in paradiso permanentes: ita genitalibus membris fuissent vsuri ad generationem prolis sicut ceteris ad arbitrium voluntatis. Capitulum. XXIIII.

Seminaret igiꝭ prolēꝫ vir:susciperet A
femina genitalib⁹mēbris:quādo id
opus esset ⁊ quātū opus eēt: volun
tate motis nō libidine ꝯcitatis. Neqꝫ eñ ea
sola mēbra mouem⁹ad nutū q̄ cōpactis ar/
ticulata sunt ossibus:sicut pedes et man⁹et
digitos: verūetiā illa q̄ mollib⁹remissa sunt
neruis cū volumus mouem⁹agitādo/⁊ por
rigēdo ꝑducimus:⁊ torquēdo flectimus:⁊
ꝯstringēdo duramus: sicut ea sunt q̄ in ore
ac facie quantū potest volūtas mouet. Pul
mones deniqꝫ ipsi omniū medullarum mol
lissimi ac viscerū: et ob hoc antro pectoris
cōmuniti/ad spiritū ducendū ac remittēdū
vocēqꝫ emittendā seu modificandam: sicut
folles fabrorum vel organorū/flantis/respi/
rātis/loquētis/clamātis/cātātis seruiūt vo
lūtati. Omitto qꝺ animalibus quibusdam

naturaliter insitum est: vt tegmē quo corp⁹ omne vestit᷑/si quid in quocūq̄ loco ei⁹ sen serint abigendum/ibi tm̄ moueant vbi sen/ tiunt: nec solum insidētes muscas/verūetiā herentes aristas cutis tremore discutiunt. Nunquid quia id nō potest homo/iō crea/ tor quib⁹ voluit animātib⁹ donare non po/ tuit? Sic ergo ⁊ ipse homo potuit obedien tiam etiā inferiorū habere mēbrorū: quam sua inobediētia perdidit: Neq̄ eñ deo dif/ ficile fuit sic illum condere/vt in eius carne etiā illud non nisi eius voluntate moueret᷑:

B quod nūc nisi libidine nō mouetur. Nam ⁊ hominū quorūdā naturas nouimus multū ceteris dispares et ipsa raritate mirabiles/ nōnulla vt volunt de corpore suo facientiū ꝗ alij nullo modo possunt/⁊ audita vix cre/ dunt. Sunt eñ qui ⁊ aures moueāt/vel sin gulas vel ambas simul. Sunt q̄ totam cesa riem capite immoto quātū capilli occupāt deponunt ad frontē/reuocāt q̄ cum volunt. Sunt qui eoꝝ que vorauerūt incredibiliter plurima ⁊ varia/paululū ꝑcordijs cōtrecta/ tis/tanq̄ de saculo qđ placuerit itegerrimū ꝓferūt. Quidā voces auiū pecorūq̄ ⁊ alio/ rum quorūlibet hominū sic imitant᷑ atq̄ ex primūt/vt nisi videant᷑ discerni omnino non possint. Nonnulli ab imo sine pudore vllo ita numerosos ꝑ arbitrio sonit⁹ edūt: vt ex illa etiā parte cantare videant᷑. Ipse sum ex pertus sudare hominē solere cū vellet. No/ tum est quosdā flere cum volunt/atq̄ vber

C tim lachrymas fundere. Jam illud mlto est incredibili⁹ qđ plerīq̄ fratres memoria recē tissima experti sunt. Presbyter fuit quidam noīe Restitut⁹/ī parochia calamēsis eccl'ie quādo ei placebat (rogabat᷑ aūt vt hoc face ret ab eis qui rem mirabilē corā scire cupie/ bant/ad imitādas quasi lamentātis cuiusli bet hoīs voces) ita se auferebat a sensibus/ ⁊ iacebat simillim⁹ mortuo: vt nō solū velli cantes atq̄ pungētes minime sentiret/ꝫ ali quādo etiā si igne vreret᷑ admoto/sine vllo doloris sensu/nisi postmodū ex vulnere: nō aūt obnitēdo/sed nō sentiēdo non mouere corpus: eo ꝓbabat᷑ q̄ tāq̄ in defuncto nul/ lus inueniebat᷑ anhelit⁹: hominū tamē vo/ ces si clarius loquerent᷑ tāq̄ de longinquo

D se audisse postea referebat. Cū itaq̄ corpus etiā nūc quibusdā licet in carne corruptibi/ li hāc erūnosam ducentibus vitā/ita in ple/ risq̄ motionib⁹ ⁊ affectionib⁹ extra vsitatū nature modū mirabiliter seruat: quid cau/ se est vt nō credam⁹ ante inobedientie pec/ catū corruptionisq̄ suppliciū ad ꝓpaginā/ dam prolē sine vlla libidine seruire volūta/ ti humane humana membra potuisse? Do/ natus est itaq̄ homo sibi: quia deseruit de/ um placendo sibi: ⁊ nō obediens deo nō po tuit obedire nec sibi. Hinc euidentior mise/ ria est/qua homo non viuit vt vult: nam si vt vellet viueret/beatū se putaret: ꝫ nec sic tamē esset si turpiter viueret.

De vera beatitudine/quā tēpo/ ralis vita nō obtinet. Ca. XXV.

A Uāq̄ si diligētius attendam⁹: nisi beatus non viuit vt vult: ⁊ nullus beatus nisi iustus. Sed etiā ipse iu stus non viuit vt vult: nisi eo puenerit vbi mori/falli/offendi omīno non possit: eiq̄ sit certum ita semp futurū. Hoc eñ natura ex/ pedit: nec plene atq̄ perfecte beata erit/nisi adepta quod expedit. Nunc vero quis ho/ minū potest ⁊ vult viuere/quādo ipsum vi/ uere non est in potestate? Uiuere eñ vult: mori cogit᷑: Quomodo ergo viuit vt vult: qui non viuit q̄diu vult? Qꝫ si mori volue rit: quomodo potest vt vult viuere/qui nō vult viuere: et si ideo mori velit: nō quo no lit viuere/sed vt post mortem melius possit

B viuere. Nondū ergo vt vult viuit/sed cum ad id quod vult moriēdo puenerit. Uerum etiā viuit vt vult: quoniā se extorsit qui si/ bi imperauit/sibi nō velle qđ nō potest: atq̄ hoc velle quod pōt: sicut ait Terēti⁹: Qm̄ non potest id fieri qđ vis: id velis qđ possis non tamen ideo bea/ tus est quia patienter miser est.

Beata quippe vita si nō amatur nō habe/ tur: porro si amatur/⁊ habet᷑: ceteris omīb⁹ rebus excellentius ne cesse est amet᷑: quoniā ꝓpter hanc amādum est quicq̄d aliud ama tur. Porro si tātū ama tur/quantū amari di/ gna est: non enim bea tus est a quo ipsa bea ta vita non amatur vt digna est: fieri non po test vt eā qui sic amat nō eternā velit. Tunc igitur beata erit quando erit eterna.

Sicut ait Teren/ tius ⁊c. Hic ponit au ctoritatē Terentij ꝗ ha bet in andria: ⁊ est ver/ bum birrie ad carinum Qm̄ nō pōt fieri qđ vis id velis qđ possis. — *Terentius in andria*

Uicesimasexta veritas/ q̄ beata vita si non amet᷑ nō habet᷑. Ex quo dicto accipiunt᷑ duo theologi/ ca argumēta. Primū est q̄ ī actu beatifico est idē actus rectus ⁊ reflexus: alioquin rectus beatific⁹ posset esse sine reflexo/ꝗ ipsa beatitudo amat᷑: et sic eēt beatitudo sine bea titudine. Secundū argu mentū/q̄ beatitudo con sistit in actu amādi: quia cum act⁹ priores possint esse sine isto/si illis solūꝫ consisteret beatitudo: vt pote in visione: tunc bea ta vita haberetur et non amaretur. — *Uicesimasexta veritas*

Q felicitas in paradiso viuētiū sine erubescendo appetitu generā/ di officium credenda sit implere po tuisse. Capitulū. XXVI.

A Uiuebat itaq̄ homo in paradiso si/ cut volebat: q̄diu hoc volebat qđ deus iusserat: viuebat fruens deo/

ex quo bono erat bonus: viuebat sine vlla egestate: ita semꝑ viuere habens in potestate. Cibus aderat ne esuriret: pot⁹ ne sitiret: lignum vite ne illum senecta dissolueret: nihil corruptionis in corpore vel ex corpore vllas molestias vllis eius sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morb⁹: nullus ict⁹ metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas: in anima tota tranquillitas.

Uicesimaseptima veritas

¶ Sicut ī paradiso nullus estus aut frig⁹: sic ī eius habitatore nulla ex cupiditate vel timore accedebat bone voluntatis offensio. Nihil oīno triste/ nihil erat īnaniter letū: gaudiū verū ꝑpetuebat ex deo

1.Timo.1.a

in quē flagrabat charitas ex corde puro ⁊ cōsciētia bona/ ⁊ fide non ficta: atqꝫ inter se coniugū fida ex hōesto amore societas: cōcors mētis corporisqꝫ vigilia/ ⁊ mandati sine labore custodia. Nō lassitudo fatigabat ociosum: nō

B

somnus premebat inuitū. In tāta facilitate rerū ⁊ felicitate hominū/ absit vt suspicemur nō potuisse prolē seri sine libidinis morbo: sed eo volūtatis nutu mouerent illa membra quo cetera: ⁊ sine ardoris illecebroso stimulo cū trāquillitate animi et corpis nulla corruptiōe integritatis infunderet gremio marit⁹ vxoris. Neqꝫ eñ qꝛ experiētia ꝓbari nō pōt: ideo credendū nō est: qñ illas corporis partes nō ageret turbidus calor: ſꝫ spontanea potestas sicut opus esset adhiberet.

¶ Uicesimaseptima veritas/ ꝙ sicut in paradiso terrestri nullus fuisset estus aut frigus/ ita nulla cupiditas. Sꝫ oritur dubiū: qꝛ Adā existēs in paradiso iā habuit actū cupiditatis in cōdescēsione vxoris: et sic alij eodē mō habere potuissent ꝑ cōsequēs. Dicit autē ꝙ si Adā in ꝓma tēptatione restitisset: ita fuisset in gratia confirmatus cum tota sua posteritate: sicut fuerūt boni angeli post lapsū maloꝝ: ⁊ ideo nullus extūc aliquid cupiditatis habuisset vel habere potuisset.

Uicesimaoctaua veritas.

¶ Ita tūc potuisse vtero cōiugis salua integritate feminei genital' virile semē immitti: sicut nūc potest eadē integritate salua ex vtero ꝟginis fluxus mēstrui cruoris emitti. Eadē quippe via posset illud immitti: qua hoc potest eijci.

¶ Uicesimaoctaua veritas/ ꝙ in statu innocētie potuisset vtero cōiugis salua integritate vl' ꝟginitate feminei genitalis virile semē immitti: sicut nūc potest eadē integritate salua ex vtero virginis fluxus mēstrui cruoris emitti. Ex quo dicto accipiunt̄ qtuor theologica argumenta. Primū est ꝙ in statu innocētie mulieres cū virginitate ꝯcepissent: quia salua inquit feminei genitalis virginitate. Secundū ē/ ꝙ hoīes cū ꝟginitate genuissent: qꝛ non maior integritas debuit seruari in corpe hoīs ꝙ̄ in corpore mulieris. Tertiū est: ꝙ in statu ꝓsenti potest mulier virgo cōcipere: per rationē beati Augustini in hoc loco: quia ꝑ eandem viam potest ingredi semen virile per quā egredit̄ mēstruū. Et si dicitur a quo immittet̄. Dicitur aūt ꝙ illud membrū habet virtutē attractiuā talis materie: ⁊ illud quādoqꝫ vt fertur de facto reperitur. Quartū est: ꝙ in hoc statu homo virgo potest generare: quia emissio seminis nō diminuit hoīs integritatē: et ipo emisso pōt attrahi a vase muliebri: nec ista dicere sūt inhonesta nisi immūdis: cū sācti istā materiā tractēt ꝑ istū modū.

¶ Ut eñ ad pariendum nō doloris gemitus/ sed maturitat' impulsus feminea viscera relaxaret: sic ad fetādū ⁊ ꝯcipiēdū nō libidinis appetitus/ sed voluntarius vsus naturam vtrāqꝫ cōiūgeret. De rebus eñ loquimur nunc pudendis: et ideo ꝙ̄uis anteqꝫ earum puderet/ quales esse potuissent coniiciamus vt possumus: tamen necesse ē vt nostra disputatio magis frenet̄ ea que nos reuocat verecūdia: ꝙ̄ eloquentia que nobis parū suppetit/ adiuuet̄: Nā cū id quod dico/ nec ipsi experti fuerint qui experiri potuerūt: quoniā ꝑoccupante peccato exiliū de paradiso ante meruerūt ꝙ̄ sibi in opere serende ꝓpaginis tranquillo arbitrio conuenirēt: quomodo nunc cum ista cōmemorātur sensibus occurrit hūanis: nisi experiētia libidinis turbide nō ꝯiectura placide voluntatis: Hinc est ꝙ impedit loquētē pudor: et si nō deficiat ratio cogitantē. Uerūtamen omnipotenti deo summo/ ac sūme bono creatori omniū naturaꝝ: voluntatū autem bonarū adiutori ac remuneratori: malarum autē relictori et dānatori: vtrarumqꝫ ordinatori: nō defuit vtiqꝫ consilium quo certum numerū ciuiū in sua sapientia predestinatū etiam ex damnato genere humano sue ciuitat' impleret: nō eos iam meritis/ quādoquidē vniuersa massa tāqꝫ vitiata radice damnata est: sed gratia discernēs: ⁊ liberatis nō solū de seipsis/ verumetiā ꝺ nō liberatis quid eis largiatur ostendēs. Nō eñ debita/ sed gratuita bonitate tūc se quisqꝫ agnoscit erutū malis: cum ab eorum hominū cōsortio fit immunis: cū quib⁹ illi iusta esset pena cōmunis. Cur ergo nō crearet deus quos peccaturos esse presciuit: quādoquidē in eis ⁊ ex eis/ ⁊ quid eorū

Uicesima nona veritas.

C

¶ Uicesimanona veritas/ ꝙ ad pariendū ī statu innocētie nō doloris gemit⁹ sed maturitatis īpulsus viscera feminea relaxaret. Ex quo dicto accipiūtur dua theologica documēta. Primū ē/ ꝙ ī illo statu fuisset part⁹ sine dolore omni: qꝛ dolor part⁹ fuit inflictus tanqꝫ peñ: et dicit hic qꝛ doloris gemit⁹ nō ē. Scdm documentū/ ꝙ tunc etiā fuisset part⁹ salua ꝟginitate: qꝛ dicit ꝙ illud factū fuisset ꝑ relaxationē nō ꝑ fractionē: sicut lapis inqꝫ ꝓciosus q̄ ingreditur oculū: ⁊ nō frangit ipsum/ sed relaxat meatū. Sed orit̄ dubium: si ī isto statu parere pōt virgo? Dicit̄ ꝙ nō: qꝛ natura nō est sic obediens ad relaxationē: ⁊ ideo cogitur ad fractionē. Secūdū dubiū: quare nō poterat ita bene relaxari sex⁹ ī cōceptione sicut ī partu: et tunc nō oportuit intrare semen virile ꝑ eandem viam per quā egreditur menstruū: sed semen viri intraret sicut postea partus exiret. Dicitur autē ꝙ totū deo fuit possibile licet nō fuerit sic necessarius talis ingressus sicut exitus part⁹. Intelligendū tñ ē: ꝙ circa matrē dñi bñdictā nō ponim⁹ fuisse factā talē in partu relaxationē qualis fuit ī statu innocentie ordinata a deo: sed duo corpa in eodē loco fuisse virtute diuina: sicut ī egressu eius de sepulchro.

D

culpa mereret: et quid sua gratia donaretur posset ostendere: nec sub illo creatore ac dispositore puersa inordinatio delinquẽtiũ rectũ pverteret ordinem rerum.

¶ De peccatoribus et angelis et hominibus: quorum peruersitas non perturbat prouidentiam dei. Capitulum XXVII

A Ps.110.a PRoinde peccatores et angeli et homines nihil agũt quo impediãtur magna opera domini/ exquisita in omnes voluntates eius. Quoniam qui prouidenter atq; omnipotenter sua cuiq; distribuit: nõ solum bonis/ verumetiam malis bene vti nouit. Ac per hoc propter meritũ prime male voluntatis ita damnato atq; obdurato angelo malo: vt iam bonam voluntatem vlterius nõ haberet: bene vtens deus: cur nõ permitteret vt ab illo primus homo qui rectus: hoc est bone voluntatis creatus fuerat temptaretur: quandoquidem sic erat institutus: vt si de adiutorio dei fideret: bonus homo malum angelum vinceret: si autem creatorem atq; adiutorem deum superbe sibi placendo desereret/ vinceretur: meritum bonum habens i adiuta diuinitus voluntate recta: malum vero in deserente deum voluntate peruersa: quia et ipsum fidere de adiutorio dei/ nõ quidem posset sine adiutorio dei: nec tamẽ ideo ab his diuine gratie bñficijs sibi placẽdo recedere nõ habebat i ptãte. Nã sicut i hac carne viuere sine adiumentis alimentorum in potestate nõ est: nõ autem in ea viuere in potestate est: quod faciunt qui seipsos necant: ita bene in ea viuere sine adiutorio dei etiam in paradiso non erat i potestate: erat autem in potestate male viuere: sed beatitudine nõ permansura/ et pena iustissima secutura.

B Cum igitur huius futuri casus humani deus nõ esset ignarus: cur eum nõ sineret inuidi angeli malignitate temptari: nullo modo quidẽ qd vinceretur incertus/ sed nihilominus pscius qd ab eius semine adiuto sua gratia idem ipse diabolus fuerat sanctorũ gloria maiore vincendus. Ita factum est vt nec deum aliquid futurorum lateret: nec presciendo quẽq; peccare cõpelleret: et quid esset inter ppriã cuiusq; psumptionẽ et suam tuitionẽ: angelice et humane rationali creature consequẽti experiẽtia demonstraret. Quis enĩ audeat credere aut dicere vt neq; angelus neq; hõ caderet in dei potestate nõ fuisse? Sed hoc eorum potestati maluit nõ auferre: atq; ita et quantũ mali eorũ superbia/ et quantũ boni sua gratia valeret ostendere.

¶ De qualitate duarũ ciuitatũ: terrene atq; celestis. Ca. XXVIII.

FEcerũt itaq; ciuitates duas amores duo: terrenam scilicet amor sui vsq; ad ɔtemptũ dei: celestẽ vero amor dei vsq; ad cõtẽptũ sui. Deniq; illa in seipsa: hec in dño gloriatur. Illa enĩ q̃rit ab hoibus gloriã: huic aũt deus cõscientie testis maxima ẽ gloria. Illa i gloria sua exaltat caput suũ: hec dicit deo suo: gloria mea et exaltans caput meũ. Ps.3.a. Illi in pncipibus eius/ vel i eis qs subiugat natiõibus dominãdi libido dominatur: i hac seruiũt inuicẽ i charitate: et ppositi ɔsulendo/ et subditi obtemperãdo. Illa in suis potẽtibus diligit virtutẽ suã: hec dicit deo suo: Diligam te dñe virtus mea. Ps.17.a Ideoq; in illa sapientes eius secundum hoiem viuẽtes/ aut corporis aut animi sui bona aut vtriusq; sectati sunt: aut q potuerũt cognoscere deũ: non vt deũ honorauerũt vel gratias egerũt: sed euanuerũt in cogitationibus suis: et obscuratũ est insipiẽs cor eorum: dicẽtes enĩ se eẽ sapientes: id ẽ dñante sibi supbia i sua sapiẽtia sese extollẽtes/ stulti facti sũt: et imutauerũt gloriã incorruptibilis dei in silitudinẽ imaginis corruptibilis hois: et volucrũ et qdrupedũ et serpẽtiũ. Roma.1.c. Ad huiuscemodi enĩ simulacra adorãda vel duces ipsorum vel sectatores fuerũt: et coluerũt atq; seruierũt creature potius q̃ creatori: q ẽ bñdictus i secula. In hac aũt nulla ẽ hois sapiẽtia nisi pietas q recte colitur verus deus: id expectãs pmiũ i societate sanctorum: nõ solũ hoim/ verũetiã et angelorũ: vt sit deus omnia in omnibus Amen. 1.Cor.15.d

Tricesimã veritas. A ¶ Tricesima veritas: q duas ciuitates fecerũt duo amores: terrenam scilicet amor sui vsq; ad cõtemptũ dei: celestem vero amor dei vsq; ad ɔtemptũ sui. Ex quo accipiuntur duo theologica documenta. Primũ est q principiũ vtriusq; ciuitatis est amor. Secundum q terminus vtriusq; ciuitatis est cõtẽptus: vt habetur hic explicite.

Sancti Augustini epi liber quartusdecimus de Ciuitate dei explicit.

¶ Annotatio Capitulorum quinti decimi libri eiusdem.

¶ Eiusdē diui aurelij Augꝰ. episcopi de ciuitate dei liber. XV. incipit.

¶ De duobus ordinibus generationis humane in diuersos fines ab initio procurrentis. Ca. I.

De feli/citate paradisi vel de ipso paradiso: ꝛ de vita ibi ꝑmorū hoīm eorūq̄ petō atq̄ supplicio/ multi multa senserūt/mlta dixerūt: multa litteris mandauerūt. Nos quoq̄ ſm̄ scripturas sacras: vl̄ qd̄ in eis legimꝰ: vel qd̄ ex eis intelligere potuimꝰ/earum congruentes auctoritati: de his rebus in superioribus libꝰ diximus. Enucleatius aūt si ista querant̄: multiplices atq̄ multimodas pariunt disputationes: que pluribus† inserende sunt voluminibꝰ q̄ hoc opꝰ tempusq̄ deposcit. Quod non ita largū habemus vt in omnibus que possunt requirere ociosi et scrupulosi: paratiores ad interrogandum q̄ capaciores ad intelligendū nos oporteat immorari. Arbitror tamen satis nos iā fecisse magnis ꝛ difficillimis questionibus de initio vel mundi vel anime vl̄ ipsius generis humani: quod in duo genera distribuimus: vnum eorū qui ſm̄ hominem: alterum eorum qui ſm̄ deum viuunt. Quas etiā mystice appellamus ciuitates duas: hoc est duas societates hominū: quarum est vna que p̄destinata est in eternū regnare cum deo: altera eternū suppliciū subire cū diabolo. Sed iste finis est earū de quo post loquendū est. Nūc autē quoniā de exortu earū siue in angelis quoꝝ numerꝰ ignorat̄ a nobis/siue in duobꝰ primis hoībus: satis dictū est: iam mihi videt̄ eaꝝ aggrediendus excursus: ex q̄ illi duo generare ceperūt donec hoīes generare cessabūt. Hoc eñ vniuersū tempꝰ siue seculū in quo cedūt morientes: succedūtq̄ nascētes: istarū duarum ciuitatū de quibus disputamus excursus est.

¶ Natꝰ ē igit̄ prior cain ex illis duobꝰ generis humani parētibꝰ: pertinēs ad hoīm ciuitatem. Posterior Abel ad ciuitatē dei. Sicut eñ ī vno homine qd̄ dixit apl̄s experimur: q2 non primū qd̄ spiritale est/ sed qd̄ animale / postea spiritale: vñ vnusq̄sq̄ qm̄ ex dānata ꝓpagine exorit̄:

Expo. Ca. I.

De felicitate pa. ꝛc. In hoc q̄rtodecimo libro incipit Augꝰ agere de ꝓgressu duarū ciuitatū: ita ꝙ in libro isto agit de ꝓgressu ꝑme etatis que est ab Adā vsq̄ ad diluuiū.

A

Al. † intexende

¶ Prima veritas q̄ntidecimi libri/ ꝙ parētibꝰ ꝑmis natꝰ ē cain prior ptinēs ad ciuitatem diaboli: Secūdꝰ Abel ptinēs ad ciuitatē dei. Et cain edificauit ciuitatem tanq̄ ciuis istiꝰ mūdi. Abel aūt nō edificauit: quia tanq̄ peregrinus fuit.

Prima veritas quintidecimi. Gen. 4. a.

B

1. Cor. 15. f.

ꝑmo sic necesse ē ex adā malꝰ atq̄ carnalis/ ꝙ si i chꝛistū renascēdo ꝓfecerit: postea erit bonꝰ ⁊ spūalis: sic in vniuerso genere hūa/no cū primū due iste ceperūt nascendo atq̄ moriēdo ꝓcurrere ciuitates/ prior est natus ciuis huiꝰ seculi/ posterior autē isto peregrinus in seculo ⁊ ptinēs ad ciuitatem dei: gratia ꝑdestinatꝰ/ gratia electꝰ/ gratia pegrinꝰ deorsum/ gratia ciuis sursum. Nā quātū ad ipsum attinet/ ex eadē massa orit̄ que originaliter est tota dānata/ sed tanq̄ figulꝰ deꝰ. Hāc eñ similitudinē nō imprudēter s; pru/ Ro.9.c. denter introducit aplus: Ex eadē massa fecit aliud vas in honorē/ aliud in ꝯtumeliā. Prius autē factū est vas in cōtumeliā/ post vero alterū in honorē: quia ⁊ in ipso vno sicut iam dixi hoīe prius est reprobum/ vnde necesse est incipiamus: ⁊ vbi non est necesse vt remaneamꝰ: posterius vero probū quo ꝓficientes veniamꝰ/ ⁊ quo ꝑueniētes mane/ C mus. Proinde nō quidē oīs homo malꝰ erit bonus: nemo tamē erit bonꝰ q̄ non erat malꝰ: sed quāto quisq̄ citiꝰ mutat̄ in meliꝰ: hoc in se facit noīari quod apprehēdit celerius: ⁊ posteriore cooperit vocabulū prius. Gen.4.c. Scriptū est itaq̄ de cain ꝙ condidit ciuitatem. Abel aūt tanq̄ peregrinꝰ non condidit superna est eñ sanctorum ciuitas/ q̄uis hic pariat ciues: in quibus peregrinat̄ donec regni eius tempꝰ adueniat: cum cōgregatura est omnes in suis corporibꝰ resurgētes quādo eis ꝓmissum dabitur regnū: vbi cū suo principe rege seculorū sine vllo temporis fine regnabunt.

De filijs carnis et filijs promissionis. Capitulū. II.

A Umbra sane quedā ciuitatis huius ⁊ imago ꝓphetica ei significande potiꝰ q̄ ꝑsentāde seruiuit in terris: quo eam tēpore demōstrari oportebat: ⁊ dicta ē etiā ipsa ciuitas sancta merito significantis imaginis/ nō expresse sicut futura est veritatis. De hac imagine seruiēte ⁊ de illa quā significat libera ciuitate: sic aplus ad galathas Gal.4.c. loquit̄: Dicite mihi inq̄t/ sb lege volētes eē legē nō audistis? Scriptū est eñ ꝙ abraam duos filios habuit/ vnū de ancilla/ ⁊ vnum de libera. Sed ille quidē qui de ancilla/ s̄m carnem natus est: qui autē de libera/ per repromissionē: que sunt in allegoria. Hec eñ sunt duo testamenta: vnum quidem a monte sina in seruitutem generans que est agar. Sina eñ mōs est in arabia: qui coniūctus est huic q̄ nūc est hierusalē: seruit eñ cum filijs suis. Que aūt sursum est hierusalē libera est: que est mater nostra. Scriptū est eñ: Esa.54.a. Letare sterilis q̄ nō paris: erūpe et exclama q̄ nō parturis: q̄ñ multi filij deserte magis q̄ eius que habet virum. Nos autē fratres s̄m isaac ꝓmissiōis filij sumꝰ. Sed sicut tūc qui s̄m carnē natꝰ fuerat ꝑsequebat̄ eū q̄ s̄m spiritū: ita ⁊ nunc. Sed quid dicit scriptura Eijce ancillā ⁊ filiū eius: Nō eñ heres erit Gen.21.b. filius ancille cum filio libere. Nos autē fratres nō sumꝰ ancille filij sed libere: qua libertate chꝛistꝰ nos liberauit. Hec forma intelli B gendi de apostolica auctoritate descendēs locū nobis aperit: quēadmodū scripturas duorū testamentorū veteris ⁊ noui accipere debeamus. Pars eñ quedā terrene ciuitatis imago celestis ciuitatis effecta est: nō se significādo/ sed alterā: ⁊ iō seruiēs. Neq̄ eñ ꝓpter seipsam sed ꝓpter aliam significādam est instituta: ⁊ precedēte alia significatione ⁊ ipsa ꝑfigurans ꝑfigurata est. Nanq̄ agar ancilla sare eiusq̄ filius imago quedā huius imaginis fuit. Et quoniam trāsiture erant vmbre luce veniēte: ideo dicit libera sara: q̄ significabat liberā ciuitatē: cui rursus alio modo significande etiā illa vmbra seruiebat: Eijce ancillā ⁊ filium eiꝰ: non eñ heres erit filius ancille cum filio meo isaac: quod ait apostolꝰ/ cum filio libere. Inuenimus ergo in terrena ciuitate duas formas: vnam suā ꝑsentiā demonstrantē/ alterā celesti ciuitati significāde sua presentia seruiētem. Parit aūt ciues terrene ciuitatis peccato viciata natura: celestis vero ciuitatis ciues parit a pctō naturā liberās gr̄a: vnde illa vocant̄ vasa ire/ ita vasa misericordie. C

¶ Significatū est hoc etiaz in duobus filijs abrae: ꝙ vnꝰ de ancilla q̄ dicebat̄ agar s̄m carnē natꝰ ē hismael: alter autē de sara libera s̄m ꝓmissionē natꝰ isaac. Uterq̄ quidem de semine abrae: s; illū genuit demōstrans consuetudo naturam istum vero dedit promissio significans gratiam. Ibi hūanꝰ vsus ostēdit̄: hic diuinū beneficiū cōmendat̄.

¶ Secūda veritas/ ꝙ hismael natꝰ dicit̄ fuisse s̄m carnē: q2 vsitata lege nature: sed isaac inquit nō s̄m carnē vel s̄m cursum nature per gratiā figurabatur. Ex quo accipit̄ argumētū/ ꝙ isaac fuit sanctificatus in vtero matris quia per miraculū conceptus ⁊ genitꝰ: quia diuina operatio penitꝰ nō est imperfecta: et ideo quos curauit corpore/ ⁊ mente credit̄ curasse. Et in eadē ratiōe vbi ponit miraculum circa corpus formādum/ videtur ꝙ posuerit reliquū ad animā liberādum. Sed orit̄ dubiū: q2 tunc eadē ratiōe diceret de iacob ⁊ esau/ q̄ fuerūt de matre sterili nati: ⁊ tamē dicit̄ de esau: ipsm odio habui. Dicit̄ autē ꝙ cū rebecca fuisset iuuenis nō fuit tale miraculū/ sed forte fuit amotū aliquod impedimētū/ et postea naturalis generatio subsecuta est. Secūda veritas

De sterilitate sare quam dei gratia fecundauit. Caplm. III.

A Sara q̄ppe sterilis erat ⁊ desꝑatiōe ꝓlis saltē de ancilla sua ꝯcupiscēs ha Gen.16.a. bere: qd̄ de ipa nō se posse cernebat;

dedit eā fetandā viro: de q̄ parere voluerat nec potuerat. Exegit itaq̄ etiā sic debitū de marito vtēs iure suo i vtero alieno. Nat⁹ est ergo hismael sicut nascunt̄ hoīes pmixtiōe sex⁹ vtriusq̄ vsitata lege nature. Ideo dictū est fm carnem: nō q̄ ista bñficia dei nō sint/ aut nō illa opet̄ de⁹: cui⁹ opifex sapia attigit (margin: Sap. 8.a.) sicut scptū est/a fine vsq̄ ad finē fortit̄: ꝛ disponit oīa suauit̄: sed vbi significādū fuerat dei donū qd̄ i debitū hoīb⁹ gratis gr̄a largiret̄: sic oportuit dari filiū quēadmodū nature nō debebat̄ excursib⁹. B Negat eñ natura iā filios tali cōmixtioni maris ꝛ femine: q̄lis eē poterat abrae ꝛ sare i illa iā etate etiā mulieris accedēte sterilitate: q̄ nec tūc parere potuit: qñ nō etas fecūditati/sed etati fecūditas defuit. Qđ q̄ nature sic affecte fruct⁹ posteritatis nō debebat̄: significat q̄ natura generis humani pctō viciata/ac p hoc iure dānata: nihil vere felicitatis in posterū merebatur. Recte igit̄ significat isaac p repromissionē nat⁹ filios gratie: ciues ciuitatis libere: socios pacis eterne: vbi sit non amor ppriē ac priuate quodāmō voluntatis: s̄ cōmuni eodēq̄ imutabili bono gaudēs: atq̄ ex multis vnū cor faciens: id est pfecte facta pcors obedientia charitatis.

De terrene ciuitatis concertatione vel pace. Capitulum. IIII.

A Terrena porro ciuitas q̄ sempiterna nō erit: neq̄ eñ cū i extremo supplicio dānata fuerit iā ciuitas erit: hic habet bonū suū cui⁹ societate letat̄: qualis eē de talib⁹ reb⁹ leticia potest. Et qñ nō est tale bonū vt nullas angustias faciat amatorib⁹ suis: ideo ciuitas ista aduersus seipsam plerūq̄ diuidit̄ litigādo/bellando atq̄ pugnando: ꝛ aut mortiferas/aut certe mortales victorias requirēdo. Nā ex quacūq̄ sui parte aduersus alterā sui partē bellādo surrexerit: querit esse victrix gentiū cū sit captiua vitiorū. Et siquidē cū vicerit/ supbius extollit̄ etiā sic mortifera. Si xo pditionē cogitans casusq̄ cōmunes: magis que accidere possunt aduersis angitur q̄ eis que puenerūt secūdis reb⁹ inflatur: tm̄modo mortalis est ista victoria. Neq̄ eñ semp dñari poterit pmanēdo eis quos potuerit subiugare vincēdo. B Non autē recte dicunt̄ ea bona nō esse que pcupiscit hec ciuitas: qñ est ꝛ ipsa i suo genere humano melior. Cōcupiscit eñ terrenā quandā p rebus infimis pacem: ad eam nāq̄ desiderat peruenire bellando. Quoniā si vicerit: ꝛ qui resistat non fuerit: pax erit quā nō habebant partes inuicē aduersātes: ꝛ p his reb⁹ quas simul habere nō poterāt, infelici egestate certātes. Hāc pacē requirūt laboriosa bella: hāc adipiscit̄ que putat̄ gloriosa victoria. Qñ autē vincūtq̄ causa iustiore pugnabāt: q̄s dubitet gratulandā esse victoriā et puenisse optabilē pacē. Hec bona sūt: ꝛ sine dubio dei dona sūt. Sed si neglectis meliorib⁹ q̄ ad supernā ptinēt ciuitatē: vbi erit victoria in eterna ꝛ sūma pace secura: bona ista sic pcupiscunt̄/vt vel sola esse credātur/vel his q̄ meliora credunt̄ ampli⁹ diligant̄: necesse ē miseria psequatur: ꝛ que inerat augeatur.

De primo terrene ciuitatis auctore fratricida: cuius impietati romane vrbis conditor germani cede responderit. Capitulum. V.

A Primus itaq̄ fuit terrene ciuitatis pditor fratricida: nā suū fratrē ciuē ciuitatis eterne i hac terra peregrinātē/inuidētia vict⁹ occidit. Vñ mirādū nō ē q̄ tāto post in ea ciuitate pdēda que fuerat hui⁹ terrene ciuitatis/ de qua loquimur caput futura: ꝛ tam multis gentib⁹ regnatura: huic primo exemplo/ꝛ vt greci appellāt archetypo: quedā sui generis imago respōdit. Nā ꝛ illic sicut ipm facin⁹ qdā poeta cōmemorauit illorū: Fraterno pmi maduerūt sanguine muri. (margin: Lucan. li.) Sic eñ pdita ē roma: qñ occisū remū a fr̄e romulo romana testat̄ historia: nisi q̄ isti terrene ciuitatis ambo ciues erāt: ꝛ ambo gl̄iam de romane reipublice institutione q̄rebāt. Sed ambo eā tantā quātā si vn⁹ esset habere nō poterāt. Qui eñ volebat dominādo gl̄iari: min⁹ vtiq̄ dñaret̄/si ei⁹ potestas viuo psorte minueret̄. B Vt ergo totā dñationē haberet vn⁹/ablat⁹ ē soci⁹: et scelere creuit in peius: quod innocētia min⁹ esset ꝛ in melius. Hi aūt fratres Cain ꝛ Abel (margin: Al. ut) nō habebāt ambo inter se similē rerū terrenarū cupiditatē: nec in hoc alter alteri inuidit q̄ dñat⁹ eius fieret angustior: q̄ alterū occidit/si ambo dñarent̄. Abel q̄ppe nō q̄rebat dñationē in ea ciuitate q̄ pdebat̄ a fratre.

Sed inuidētia illa diabolica q̄ inuidēt bonis mali: nulla alia causa ē nisi q̄ illi boni sunt/ illi mali. Nullo eñ mō fit minor accedēte seu pmanēte psorte possessio bonitatis: imo possessio bonitatis tāto fit latior q̄nto concordior eā indiuidua sociorum possidet charitas. Non habebit deniq̄ istā possessionē q̄ eā noluerit habere cōmunē: et tāto eā reperiet ampliorē quāto ampli⁹ ibi potuerit amare

(margin: Tertia litera.) Tertia litera/ q̄ ista inuidētia qua inuidēt mali bonis/est sicut inuidētia diaboli: cuius nulla causa est alia nisi q̄a illi boni/ꝛ illi mali. Nullo eñ modo inq̄t fit minor accedente seu permanente consorte possessio bonitatis. In quo verbo notatur duplex inuidia. Una que puenit ex eo q̄ per bonum alterius diminuit̄ aliq̄s bonum ppriū: sicut cū esau inuidit Jacob surripienti suā benedictionē. Alia est solum quia alius habet bonū: q̄uis illud i nullo inuidēti noceat: sicut

Justo abel

cōcordiā. Illud igit̄ qd̄ inter remū et romulū exortū est: quēadmodū aduersus seipsam terrena ciuitas diuidatur ostēdit: qd̄ aūtē inter cain ꝛ abel/ inter duas ipsas ciuitates dei et hoīm inimicitias demōstrauit.

¶ Iusto abel inuidit cain. Et istā vocat beat⁹ aug⁹ diabolicā: qꝛ alia est humana. Sed ex hoc dicto accipit̄ egregiū documētū/ ꝙ null⁹ bon⁹ pōt pati detrimētū ex bonitate alteri⁹: qꝛ dicit ꝙ possessio bonitat̄ nullo modo minuit̄ ex ꝯsorte in bonitate: et si ꝯtingat ꝙ ꝓpt̄ alterius bonū min⁹ habeatur de facultate: tamē in hoc plus habetur de virtute per hoc ꝙ virtuositas acceptat.

C

Quarta veritas. ¶ Pugnāt ergo int̄ se mali ꝛ mali. Item pugnant inter se boni et mali. Boni vō ꝛ boni si pfecti sunt/ iter se pugnare non pñt. Proficiētes aūt nōdūqꝫ pfecti ita pñt/ vt bon⁹ qsqꝫ ex ea pte pugnet cōtra alteꝝ/ q̄ etiā ꝯ semetipm. Et in vno qppe

Gal. 5.c. hoīe caro ꝯcupiscit aduersus spm̄/ et spirit⁹ aduersus carnē. Cōcupiscētia ḡ spiritalis ꝯ alteri⁹ pōt pugnare carnalē: vel ꝯcupiscētia carnalis ꝯ alteri⁹ spiritalē: sicut inter se pugnant boni ꝛ mali: vel certe ipē ꝯcupiscētię carnales inter se duoꝝ bonoꝝ nondū vtiqꝫ pfectoꝝ: sicut inter se pugnant mali ꝛ mali/ donec eorum qui curantur ad vltimā victoriam sanitas perducat̄.

¶ Quarta veritas/ ꝙ mali ꝯtra malos ꝛ mali contra bonos pugnāt ꝛ ecōuerso: ꝛ impfecti ꝯtra imperfectos/ pfecti autē cōtra bonos pfectos nūq̄ quia bonum bono ꝯtrariū esse nō potest.

¶ De lāguoribꝰ quos ex pęna peccati etiā ciues ciuitatis dei in huiꝰ vitę pegrinatiōe patiuntur: et a quibus deo medēte sanātur. Ca. VI.

A Languor est qppe iste/ id est illa inobedientia: de qua in libro q̄rtodecimo disseruimus/ primę inobediētię suppliciū: ꝛ ideo nō natura/ sed vitiū est: ꝓpter qd̄ dicit̄ ꝓficiētibus bonis/ ꝛ ex fide in

Gal. 6.b. hac pegrinatiōe viuētibꝰ: Inuicē onera vestra portate: ꝛ sic adimplebit̄ legem christi

1. Thessal. 5.c. Itē alibi dr̄: Corripite inqetos: ꝯsolamī pusillanimes: suscipite infirmos: patiētes estote ad oēs: Uidete ne quis malū ꝓ malo ali

Gal. 6.a. cui reddat. Itē alio loco: Si ꝓoccupat⁹ fuerit hō in aliq̄ delicto: vos q̄ spiritales estis/ instruite hmōi in spū māsuetudinis: inten

Eph. 4.f. dens teipm ne ꝛ tu tēpter̄. Et alibi: Sol nō

B occidat sup iracūdiā vestrā. Et in euāgelio

Matth. 18.b. Si peccauerit in te frater tu⁹: corripe cū inter te ꝛ ipm solū. Itē de pctis in qbꝰ multo

1. Timo. 5.d. rum cauet̄ offensio: sic apl's dicit: Peccātes coram omnibꝰ argue: vt ꝛ ceteri timorē habeant. Propter hoc ꝛ de venia inuicē danda multa pręcipiunt̄.

Quinta veritas ¶ Et magna cura ꝓpter tenēdā pacē: sine

Heb. 12.d. qua nemo poterit videre deū: vbi ille terror est/ qn̄ iubet̄ seruus

Matth. 18.d. decē miliū talentoꝝ reddere debita que illi fuerāt relaxata: qm̄ debitū denarioꝝ centū ꝯseruo suo nō relaxauit. Qua similitudine ꝓposita dn̄s iesus adiecit atqꝫ ait: Sic ꝛ vobis faciet pater vester cęlestis/ si nō dimiseritis vnusqsqꝫ fratri suo de cordibꝰ vestris. Hoc modo curant̄ ciues ciuitatis dei i hac terra pegrināte ꝛ paci supnę patrię suspirātes. Spūs autē sctūs opat̄ intrinsec⁹: vt valeat aliqd medicina quę adhibet̄ extrinsec⁹.

¶ Quinta veritas/ ꝙ sine pace nemo deum potest videre.

C Aliōqn etiā si deus ipse vtens creatura sibi subdita in aliq̄ specie hūana sensus alloq̄t̄ humanos/ siue istos corpis siue illos quos istis simillimos habebimus in somnis.

Sexta veritas ¶ Nec iteriore gratia mētē regat atqꝫ agat: nihil ꝓdest hoī oīs ꝓdicatio veritatis. Facit aūt hoc de⁹ a vasis misericordię/ ire vasa discernēs: dispēsatiōe q̄

Ro. 6.c. ipsa nouit multum occulta sed tamen iusta. Ipso qppe adiuuante mirabilibꝰ ꝛ latētibus modis/ cū pctm̄ quod habitat in mēbris nostris qd̄ sic pctm̄ est vt

Ro. 6.b. sit etiā pęna pcti: sicut aplus ꝓcipit: Nō regnet pctm̄ in nr̄o mortali corpe ad obediēdū desiderijs ei⁹: nec ei mēbra nostra velut iniqtatis arma exhibeamꝰ: ꝯuertit̄ ad mentem nō sibi ad mala deo regēte ꝯsentiētē/ et eam regens tranquilli⁹ nūc/ habebit postea sanitatē perfectā: atqꝫ imortalitate pcepta/ hō sine vllo pctō in ęterna pace regnabit.

¶ Sexta veritas/ ꝙ nisi deus interiore gr̄a mentē regat atqꝫ agat/ nihil ꝓdest hoī oīs ꝓdicatio veritat̄. Facit aūt deus hoc a vasis misericordię vasa ire discernēs/ dispēsatiōe occulta/ sed tamen iusta. Ex quo dicto accipit̄ documentū/ ꝙ ꝓdicatio exterior nō ē sufficiēs sine interiore doctrina/ q̄ a solo deo esse potest: vt i oīm ꝓdicatiōe de⁹ inuocetur: sicut q̄ nō possunt ꝑ se solent fortiores se inuocare in auxiliū.

¶ De causa et pertinacia sceleris cain: quē a facinore cōcepto nec dei sermo reuocauit. Caplm. VII.

A Sed hoc ipsuz qd̄ sicut potuimus exposuimus/ cū de⁹ locut⁹ eēt ad cain eo mō quo primis hoībꝰ ꝑ creaturā subiectā velut eoꝝ socius forma ꝯgrua loq̄bat̄: qd̄ ei ꝓfuit. Nōne cōceptū scelus in necādo fratre etiā post verbū diuinę admonitiōis impleuit? Nam cum sacrificia discreuisset amboꝝ/ in illi⁹ respiciens/ huius despiciens.

Septima veritas ¶ Septima veritas/ ꝙ deus locut⁹ fuit ad cain sicut pmis parētibꝰ ꝑ subiectā creaturā velut eoꝝ socius cōgrua forma.

Octaua veritas. ¶ Qd̄ nō dubitādū ē potuisse cognosci signo aliq̄ attestāte visibili: ꝛ hoc iō fecisset de⁹: qꝛ mala erāt opera eius/ fratris vero eius bona. Contristatus est cain.

¶ Octaua veritas/ ꝙ nō est dubitandum quin aliquo signo visibili potuerit deus discernere inter sacrificium abel et cain. vt significaret et illud eē acceptum/ et non illud.

Intelligēdū

valde ꝛ cõcidit facies ei⁹: Sic em̃ scriptũ est Gen̄.4.a. Et dixit dñs ad cain: Quare tristis fact⁹ es ꝛ quare cõcidit facies tua? Nõne si recte offeras/recte aũt nõ diuidas: statim in forib⁹ pctm̃ aderit? Peccasti quiesce: ad te em̃ ꝯuersio ei⁹/ꝛ tu dñaberis illius. B In hac admonitiõe quã de⁹ ꝓtulit ad cain illud qdẽ qđ dictũ est: Nõne si recte offeras/recte aũt nõ diuidas/peccasti: q2 non elucet cur vel vñ sit dictũ: m̃ltos sensus pepit ei⁹ obscuritas: cũ diuinaꝝ scͥpturarũ quisq3 tractatoꝛ ſm fidei regulã id conaꝛ exponere. Recte q̄ppe offerꝛ sacrificiũ cũ offerꝛ deo vero: cui vni tm̃mõ sacrificandũ est. Nõ autẽ recte diuidiꝛ/dũ non discernunꝛ recte vel loca vel tp̄a vel res ipsę q̄ offerunꝛ: vel q̄ offert vel cui offerꝛ/vel hi q̄b⁹ ad vescendum distribuiꝛ qđ oblatũ est: vt diuisionẽ intelligam⁹ hic discretionẽ: siue cũ offerꝛ vbi non oportet: aut qđ non ibi sed alibi oꝑtet: siue cũ offerꝛ q̄n nõ oportet: aut qđ nõ tũc sed alꝭ oꝑtet: siue cũ id offerꝛ qđ nusq3 ꝛ nunq3 penit⁹ debuit: siue cũ electioꝛa siue eiusdẽ generis rerũ tenet homo q3 sunt ea q̄ offert deo: siue cũ ei⁹ rei q̄ oblata est fit particeps ꝓphanus: aut qlibet quẽ fas nõ est fieri. In quo aũt hoꝝ deo displicuerit cain/facile nõ potest inueniri: sed qm̃ iohãnes ap̄lus cum 1.Joh.3.b. de his fratrib⁹ loquereꝛ: Non sicut cain inquit q̄ ex maligno erat ꝛ occidit fratrẽ suũ: ꝛ cu⁹ rei gratia occidit eũ? q2 opa illius maligna fuerũt/fratris aũt eius iusta: daꝛ intelligi ꝓpterea deũ nõ respexisse in munera ei⁹.

¶ Intelligẽdũ tñ q̄ beatus hieronym⁹ de hebraicis questiõib⁹ illđ signũ dicit fuisse flãmã diuinitus missam ad sacrificiũ abel/ꝛ nõ cain.

Nona v̄itas ¶ Quia hoc ipso male diuidebat/dãs deo aliqd suũ/sibi autẽ seipsum. C Qđ oẽs faciũt q̄ nõ dei sed suã sectãtes volũtatẽ. i. non recto/sed ꝑuerso corde viuẽtes offerunt deo tm̃ munus quo putãt eũ redimi: vt eoꝝ non opituleꝛ sanãdis prauis cupiditatib⁹ sed explẽdis. Et hoc est ꝓprium terrenę ciuitatis deũ vel deos colere quib⁹ adiuuãtib⁹ regnet in victoꝛijs ꝛ pace terrena: nõ charitate cõsulẽdi/sed dominãdi cupiditate.

¶ Nona v̄itas/q̄ male diuidebat cain/ dãs deo suũ ꝛ nõ seip̄m. Vñ accipiꝛ documẽtũ/q̄ nõ ideo fuit p̄elect⁹ abel ip̄o cain quia iste offerebat electa et ille reproba/sicut aliq̄ dicũt: quia istã discretionem nõ ponit augustin⁹ ex parte munerũ/sed ex parte offerẽtiũ: ꝛ ideo arguit cain nõ de munere/ sed de volũtate.

Decima v̄itas ¶ Boni q̄ppe ad hoc vtunꝛ mũdo vt fruantur deo: mali aũt contra/ vt fruanꝛ mũdo/ vti volũt deo: q̄ tamẽ eũ vel esse vel res humanas curare iam credunt. Sũt em̃ multo deterioꝛes q̄ nec hoc quidẽ credũt. Cognito itaq3 cain q̄ sup ei⁹ germani sacrificiũ nec sup suũ respexerat de⁹ vtiq3 fratrẽ bonũ mutatus imitari nõ elat⁹ debuit ęmulari. Sed quia cõtristatus est et concidit vultus eius.

¶ Decima veritas/q̄ boni ad hoc vtunꝛ mundo vt fruanꝛ deo: mali autẽ vti volũt deo vt fruãtur mũdo: s3 multo peioꝛes ait sunt illi qui nihil credunt deũ de mũdo curare. Ex quo dicto accipiꝛ argumentũ/q̄ peius est vitiũ infidelitatis q̄ cupiditatis/quo quis vtiꝛ deo ꝓpter mũdi cupiditatem. D Et tunc melioꝛ esset fides charitate que cupiditati ꝯtrariaꝛ ſm ip̄m: nisi dicatur q̄ ista peioꝛitas sit intelligẽda extẽsiue ꝛ nõ intẽsiue.

¶ Hoc pctm̃ maxime arguit de⁹/tristiciã de alteri⁹ bonitate/ꝛ hoc fratris. Hoc quippe arguendo interrogauit dicẽs: Quare ꝯtristatus es/ꝛ q̄re cõcidit facies tua? Quia ei fratri inuidebat: de⁹ videbat ꝛ hoc arguebat. Nã hoibus quib⁹ absconditum est coꝛ alterius/esse posset ambiguũ ꝛ ꝓrsus incertum/ vtrũ illa tristicia malignitatẽ suaꝫ in qua se deo displicuisse didicerat: an fratris doluerit bonitatẽ: quę deo placuit cum in sacrificium ei⁹ aspexit. Sed rationẽ deus reddens cur eius oblationẽ accipere noluerit/vt sibi ipse poti⁹ merito q3 ei imerito frater displiceret: cum esset iniust⁹ nõ recte diuidẽdo/hoc est nõ recte viuendo ꝛ indign⁹ cuius approbareꝛ oblatio q3 esset iniustioꝛ q̄ fratrem iustum gratis odisset ostẽdit. E Nõ tamẽ eũ dimittens sine mãdato sancto/iusto et bono: Quiesce inq̄t: ad te em̃ cõuersio ei⁹ ꝛ tu dominaberis illi⁹. Nunq̄d fratris? Absit. Cui⁹ igiꝛ/nisi peccati? Dixerat em̃: Peccasti: tamen deinde addidit: Quiesce: ad te em̃ cõuersio eius/ꝛ tu dominaberis illius.

¶ Undecima veritas/q̄ hoc de⁹ pctm̃ maxime arguit/tristiciã de alterius bonitate. Unde accipiꝛ argumentũ/q̄ pctm̃ fraterne inuidẽtie est maximũ: quia maxime vt hic dicitꝛ a deo rep̄hẽsum est Et hoc fuit dictũ/q2 de⁹ rep̄hẽdit cain.

Undecima veritas

¶ Potest quidẽ ita intelligi ad ip̄m hoiem conuersionẽ esse debere peccati: vt nulli alij q3 sibi sciat tribuẽ debere q̄ peccat. Hęc est em̃ salubꝛis pęnitẽtię medicina ꝛ venię petitio nõ icõgrua: vt vbi ait: ad te em̃ ꝯũsio ei⁹: nõ subaudiaꝛ/erit: s3 sit ꝑcipiẽtis videl3 nõ ꝑdicẽtis mõ. Tunc em̃ dñabiꝛ quisq3 pctõ si id sibi nõ defendẽdo ꝓposuerit/s3 pęnitẽdo subiecerit. Alioq̄n et illi seruiet dñanti/si patrociniũ adhibuerit accidẽti. F Sed vt pctm̃ intelligaꝛ ꝯcupiscẽtia ipsa carnalis/de q̄ dicit ap̄lus: Caro em̃ Gal.5.c. ꝯcupiscit aduersus sp̄m: in cuius carnis fructib⁹ et inuidia cõmemoraꝛ: qua vtiq3 cain stimulabaꝛ et accendebaꝛ in fratris exitũ: bene subaudiꝛ/erit. i. ad te em̃ ꝯuersio eius erit/ꝛ tu dñaberis illius. Cũ em̃ cõmota fue

¶ Duodecima v̄itas/q̄ ad ip̄m hoiem debet esse ꝯuersio pcti: vt nulli alij tribuat peccatũ suũ q3 sibi: Hec est em̃ ait penitentie salubꝛis medicina ac venie petitio non incongrua. Et illud verbũ induxit aug⁹ ad declarãdũ illud qđ dixit domin⁹ ad cain: Ad te ꝯuersio ei⁹.

Duodecima veritas

rit pars ipsa carnal/quā pctm̄ appellat aplſ
Ro.7.c. vbi dicit: Nō ego operor illō/ꝫ qḋ habitat
in me pctm̄: quā partē animi etiā pħi dicūt
esse vitiosam: nō que mentē debeat trahere
ꝫ cui mens debeat imperare: eāqꝫ ab illicitꝫ
operib⁹ ratiōe cohibere: cū ergo cōmota fue
rit ad aliqd ꝑperā cōmittendū/si acquiesca
Ro.6.c. tur ꝛ obtēperet dicēti aplo: Ne exhibeatis
mēbra vestra arma iniquitatis peccato: ad
mētē domita ꝛ victa ↄuertit: vt subdita ra/
tio dominet: hoc ꝑcepit de⁹ huic qui facib⁹
inuidię inflāmabat in fratrē: ꝛ quē debebat
Gen.4.a. imitari cupiebat auferre: Quiesce inquit.i.
Ro.6.b. man⁹ a scelere cōtine: Nō regnet peccatum
in tuo mortali corpe ad obediēdum deside
rijs eius: nec exhibeas mēbra tua iniqtatis
arma peccato. Ad te eīm ↄuersio ei⁹: dū non
adiuuat relaxando sed quiescēdo frenatur
Et tu dominaberis illi⁹.

Tertiadeci/ma veritas ¶ Ut cū forinsec⁹ nō
ꝑmittit opari sub po/
testate mētis regentis
ꝛ beniuolētꝫ assuescat
etiā intrinsec⁹ non mo
B ueri. Dictū est tale ali
quid in eodē diuio li/
bro ꝛ de muliere/quā/
do post pctm̄ deo iter
rogante atqꝫ iudicāte
damnatiōis sentētias
acceperūt: in serpente
diabolus/ꝛ in seipis il
la ꝛ marit⁹. Cū eīm di/
Gen.3.c. xisset ei: Multiplicās
mltiplicabo tristicias
tuas ꝛ gemitū tuum: ꝛ in tristicijs paries fi/
lios: deinde addidit: Et ad virū tuū ↄuersio
tua/ꝛ ipse dn̄abit tui. Qḋ dictū est ad cain
de pctō vel de vitiosa carnis ↄcupiscētia: hī
isto in loco de peccatrice femina: vbi intelli
gendū est virū ad regēdā vxorē/aīo carnē re
gēti similem esse oportere. Propter qḋ dicit
Eph.5.f. aplus: Qui diligit vxorē suā seipm̄ diligit:
Nemo eīm vnqꝫ carnem suam odio habuit.

¶ Tertiadecima v̄itas/ ꝙ cum appetit⁹ mal⁹ nō permittit forinsec⁹ opa/ri sub potestate volūtatꝫ bene regentis/assuescit ꝛ intrinsec⁹ nō moueri. Ex quo accipit morale do/cumentū/ꝙ ꝑ resistētiam bone voluntatis bene re gentis acquirit bon⁹ ha bitus ꝛ in sensitiuo appe titu vnde refrenat ab in/trinseco motu. Intelligē dū tamē ꝙ illud dictum inducit aug⁹ ad exēplifi/candū illud verbū dictū ad cain: Sub te erit ap/petitus eius/et tu domi/naberis illius.

Quartadeci/ma veritas ¶ Sanāda sunt enim
hęc sicut nostra/nō si/
cut aliena damnāda.
Sed illud dei ꝑceptū
cain sicut ꝑuaricator
accepit. Inualescente
qppe inuidentię vitio/
fratrē insidiatus occi/
dit. Talis erat terre/
nę conditor ciuitatis.

¶ Quartadecima veri/tas/ꝙ sanāda sūt hec no stra.s.corpis mēbra/non sicut aliena indḡt dānāda Ex quo dicto accipit do cumentū/ꝙ mortificatio corporis est assumenda: nō ad corpis destructio/nē/sed ad passionū seda/tionē/ vnde nobis ꝑue/nit mortalis egritudo.

Cōtra faustū li.12.ca.9. Quō autē significauerit etiā cain iudeos/a
quib⁹ christ⁹ occisus est pastor ouiū hoim/
quē pastor ouiū pecorū ꝑfigurabat abel: qꝛ
in allegoria ꝑphetica res est: parco nunc di
cere: ꝛ quędā hinc aduersus faustum mani/
cheum dixisse me recolo.

¶ Que rō fuerit vt cain inter prin/
cipia generis humani cōderet ciui/
tatem. Capitulum. VIII.

Nunc aūt defendēda videt mihi hi A
storia: ne sit sc̄ptura incredibilis/q̄ Gen.4.c.
dicit ędificatā ab vno hoie ciuitatē
eo tpe q̄ nō plusqꝫ viri q̄ttuor vel poti⁹ tres
posteaqꝫ fratrē frater occidit/fuisse vident i
terra: id est pm⁹ hō pr oim ꝛ ip̄e cain ꝛ ei⁹ fi/
lius enoch: ex cui⁹ noie ipsa ciuitas nūcupa
ta est. Sed hꝫ qs mouet paꝝ ↄsiderāt nō oēs
hoies q̄ tūc esse potuerūt: sc̄ptorē sacrę hui⁹
historię necesse habuisse noiare: ꝫ eos solos
qs opis suscepti rō postulabat. Propositū
qppe scriptoris illi⁹ fuit: ꝑ quē spūssctūs id
agebat: per successiōes certaꝝ generationū
ex vno hoie ꝓpagataꝝ ꝑuenire ad abraam
ac deinde ex ei⁹ semine ad ppl'm dei: in q̄ di
stincto a ceteris gentib⁹ ꝑfigurarent ꝛ ꝑnū/
ciarent oia q̄ de ciuitate cui⁹ ęternū erit re/
gnū: ꝛ de rege ei⁹ eodēqꝫ cōditore christo in
spū ꝑuidebant esse futura: ita vt nec de alte
ra societate hoim taceret/quā terrenā dici/
mus ciuitatē quātū ei cōmemorādę satis eēt:
vt ciuitas dei etiā suę aduersarię cōparatōe
clarescat. Cū igit scriptura diuina vbi ꝛ nu B
merū annorū quos illi hoies vixerūt cōme/
morat ita includat: vt dicat de illo de q̄ lo/
quebat: ꝛ genuit filios ꝛ filias: ꝛ fuerūt oēs Gen.5.a.
dies illi⁹ vel illius quos vixit āni tot/ꝛ mor
tuus est: nunqd qꝛ eosdem filios ꝛ filias nō
noiat: ideo intelligere nō debem⁹ ꝑ tā mul/
tos annos qb⁹ tūc in sęculi hui⁹ pma ętate
viuebāt nasci potuisse plurimos hoies: qrū
cętib⁹ condi possent etiā plurimę ciuitates?
Sed ꝑtinuit ad deū q̄ ista inspirāte ↄscpta
sūt: has duas societates suis diuersis gene/
ratiōib⁹ pmit⁹ digerere atqꝫ distinguere vt
seorsū hoim/hoc est ſm hoiem viuētiū: seor
sum aūt filioꝝ dei.i.hoim ſm deū viuentiū
generatiōes ↄtexerent vsqꝫ ad diluuiū: vbi
ambarū societatū discretio ↄcretioqꝫ narrā
tur: discretio quidē ꝙ ambarū sepatim ge/
neratiōes cōmemorant vni⁹ fratricidę cain
alteri⁹ aūt q̄ vocabat seth. Natus qppe fue Gen.4.d.
rat ꝛ ipse de adā ꝓ illo quem frater occidit.
Cōcretio aūt qꝛ bonis i deteri⁹ declinātib⁹
tales vniūsi facti fuerāt vt diluuio delerent Gen.7.a.
excepto vno iusto cui nomē erat noe/ꝛ eius
cōiuge ꝛ trib⁹ filijs totidēqꝫ nurib⁹: q̄ hoies
octo ex illa oim vastatione mortaliū ꝑ arcā
euadere meruerūt. Qḋ igit sc̄ptū est: Et cog C
nouit cain vxorē suā: ꝛ ↄcipiēs pepit enoch Gen.4.c.
ꝛ erat ędificās ciuitatem in nomine filij sui
enoch: nō est quidē consequēs vt istū pmū
filium genuisse credat. Neqꝫ eīm hoc ex eo

putādū est: qꝛ dict⁹ ē cognouisse vxorē suā / q̄si tūc se illi pͥmit⁹ ɔcūbēdo miscuisset. Nā ꝛ de ipo pr̄e olim adam nō tūc solum hoc dictum est q̄n cōceptus est cain: quē primogenitū videt̃ habuisse: verūetiā posteri⁹ eadē
Geñ.4.d. scriptura: Cognouit inqt adā vxorē suam: ꝛ ɔcepit ꝛ pepit filiū: ꝛ noiauit nomē illius seth. Unde intelligit̃ ita solere illā scripturā loqui: q̄uis nō semp cū in ea legit̃ factos hoim fuisse ɔceptus: nō tn̄ solū cū pͥmū sibi
D sexus vterq̃ misceret̃. Nec illud necessario est argumēto vt pͥmogenitū patri existime-
Geñ.4.c. mus enoch q̄ eius nomine illa ciuitas nuncupata est. Non enim ab re est vt ꝓpter aliquā causam cum ꝛ alios haberet / diligeret
Geñ.29.g. eum pater ceteris ampli⁹. Neq̃ eīn ꝛ iudas primogenit⁹ fuit: a quo ꝛ iudea cognominata est ꝛ iudei. Sed etiā si conditori ciuitat̃ illius iste filius prim⁹ est natus: nō ideo putandū est tunc a patre conditę ciuitati nomen eius impositū quādo natus est: qꝛ nec constitui tunc ab vno poterat ciuitas.

Quintadecima veritas ¶ Quę nihil est aliud q̄ hoim multitudo aliquo societatis vinculo colligata: sed cū illius hois familia tanta nūerositate cresceret: vt haberet iam populi quantitatem: tunc potuit vtiq̃ fieri: vt et constitueret et nomen primogeniti sui constitutę imponeret ciuitati. Tā longa quippe vita illorū hominum fuit vt illic memoratorū quorum ꝛ anni taciti nō sunt qui minimū vixit ante diluuiū: ad septingētos quinquaginta perueniret.

¶ Quintadecima veritas / q̄ ciuitas nihil aliō ē q̄ hoim multitudo aliq̄ societatis vinculo colligata. Unde accipitur documentū / q̄ ratio ciuitatis nō consistit in coniūctione edificiorū materialiū / sed in cōcordi societate ciuium: quo vinclo fracto ciuitas eē desistit. Et aliud documentū ex isto sequit̃ / q̄ apud illos q̄ nulla habent edificia: sicut sūt tartari: possunt esse vere ciuitates: cū domus nō sint necesse ad talem societatem.

Sextadecima veritas. ¶ Nam plures nōgētos ānos etiā trāsiert̃ / q̄uis nemo ad mille puenerit. Quis itaq̃
E dubitauerit p vni⁹ hominis ętatē tātū multiplicari potuisse gen⁹ humanū / vt eēt vnde constitueret̃ nō vna sꝫ plurimę ciuitates. Qd ex hoc cōiici facillime pōt: qꝛ ex vno abraam nō multo ampli⁹ quadringētis annis numerositas hebręę gentis tāta ꝓcreata est: vt in exitu eiusdē ppl̄i ex ęgypto sexcēta milia ho-
Exo.12.g. minū fuisse referantur bellicę iuuētutis: vt omittam⁹ gentē idumęoꝝ nō ꝑtinētē ad po-

¶ Sextadecima veritas q̄ ante diluuium plures hoies nongētos annos transierunt / q̄uis nemo ad mille puenerit. Sed oritur dubiū: si ista etat̃ ꝓlixitas fuerit sm naturam vel per miraculum? Dicit̃ autē q̄ vtroq̃ modo teneri posset: tamē satis est ꝛ rationabili⁹ q̄ p diuinū miraculū ad multiplicādū gen⁹ humanū ꝛ ad scientiarū principia inuenienda.

pulū isrl̄: quam genuit frater ei⁹ esau nepos abraę: ꝛ alias gentes natas ex semine ipius abraę nō p sarā coniugē ꝓcreatas.

¶ De longa vita hominū quę fuit ante diluuiū: et de ampliore humanorū corporum forma. Ca. IX.

A Quāobrē nullus prudēs rerum existimator dubitauerit Cain nō solum aliquā / verū etiā magnā potuisse ɔdere ciuitatē: q̄n i tā longū tp̄us ꝓtēdebat̃ vita mortaliū: nisi forte infideliū quispiā ex ipsa nūerositate ānoꝝ nobis igerat q̄stionē: qua vixisse tunc hoies scriptū est in auctorib⁹ nr̄is: et hoc neget esse credēdū. Ita q̄ppe nō credūt etiā magnitudines corporū lōge ampliores tunc fuisse q̄ nunc sunt. Unū ꝛ nobilissim⁹ eoꝝ poeta virgilius de ingēti lapide quē in agroꝝ limite infixū vir fort̃ illoꝝ tēpoꝝ pugnās ꝛ rapuit ꝛ cōcurrit ꝛ intorsit ꝛ imisit: Uix illud inqt lecti bis sex ceruice subirēt: Qualia nūc hominū ꝓducit corpa tell⁹: Significās maiora tūc corpa ꝓducere solere tellurē. Quāto magis igit̃ tp̄ib⁹ recētiorib⁹ mūdi ante illō nobile diffamatūq̃ diluuiū. Sed de corpo-
B rū magnitudie plerūq̃ incredulos nudata p vetustatē siue p vim fluminū variosq̃ casus sepulchra ɔuincūt: vbi appuerūt vl' vnde ceciderūt incredibilis magnitudinis ossa mortuorum.

Expositio Cap. IX. Quāobrem null⁹ ꝛc. In hoc cap. memorās d̄ ma-
Geñ.4.c. gnitudine lapidis quē turnus arreptū iecit cōtra ęneā: inducit versus virgilii / li. xii. ęnei. vide versus in textu: q̄rū hec est snīa: bis sex lectī id ē duodecim hoies electi / habētes .s. corpa qualia nūc producit tellus vix subirēt ceruicē portādo illud .s. saxū. b ¶ Plinius scd̄s. Hic plini⁹ multa mirāda de natura rerū scpsit. c ¶ Qd etiā homerū ꝛc. Hic dicit de homero: q̄ conquestus fuit de minoratione corpoꝝ humanorū sm ꝓcessum tp̄is.
Eneidos.xii.

¶ Uidi ipse nō sol⁹ sꝫ aliq̄ mecū i vticēsi littore molarē hois dētē tā ingētē / vt si in nr̄oꝝ dētiū modulos minutatī ɔscideret̃ / cētū nobis videret̃ facere potuisse: sꝫ illū gigātis alicui⁹ fuisse crediderimus. Nā ꝑter qd erāt oīm multo maiora q̄ nr̄a tūc corpa: gigātes lōge cęter̃ antcibāt. Sicut alijs deinde nr̄isq̃ tp̄ib⁹ rari q̄dē sꝫ nūq̄ ferme d̄fuerūt q̄ modū alioꝝ plūmū excederēt.

Decimaseptima veritas ¶ Decimaseptima veritas / q̄ ipse aug⁹ vidit dentē molarē tā ingētē vt si in nr̄oꝝ dētiū modulos diuideret̃ / cētū facere potuisset. Illud aūt dictum inducit ad ostēdēdū q̄ illud qd dicit scriptura de gigātib⁹ nō ē icredibile.

C
b ¶ Plini⁹ scd̄s doctissimus hō quāto magis magisq̃ ꝑterit seculi excursus / minora corpora naturam ferrę te-
c stat̃. Qd etiā homerū

Decimaoctaua veritas ¶ Decimaoctaua veritas q̄ snīa fuit antiquoꝝ / q̄ quāto magis ꝑterit seculi excursus tanto minora corpora ferre testat̃. Illud aūt dictū ɔfirmat dupli[c]i auctore .s. plinij / quē vocat doctissimū

cōmēorat sepe carmine fuisse ꝯquestū: non hec velut poetica figmenta deridēs/ſ in historicā fidē tāq̄ miraculoꝝ naturaliū scriptor assumēs. Verū vt dixi antiquoꝝ magnitudines corporū inuē-

¶ Is erat doctissimū: et homeri/ quē de h facto carmine sepe legit fuisse conquestū: et istis videt augustin⁹ ꝯsentire: et lō nō est incōuenientēs ista credere nobis. Unde hic dicit ꝙ plini⁹ dixit esse aliq̄s regiones in quib⁹ viuūt hoies [redacted]ctus.

ta plerūq̄ ossa/qm̄ diuturna sunt: etiā multo posteriorib⁹ seculis ꝓdunt. Annoꝝ autē numerositas cuiusq̄ hois q̄ tpib⁹ illis fuit: nullis nūc talib⁹ documētis venire in experimentū potest. Nec tamē ideo fides sacre huic historie derogāda est: cui⁹ tanto impudenti⁹ narrata nō credimus/quāto impleri certius ꝓnūciata cōspicim⁹. Dicit tamē etiā idē plini⁹ esse adhuc gentē vbi ducētos annos viuit. Si ergo humanaꝝ vitarū diuturnitates quas experti nō sum⁹/hodie habere credunt incognita nobis loca: cur non habuisse credant̄ ⁊ tēpora? An vo est credibile alicubi esse qđ hic nō est: ⁊ incredibile est aliquādo fuisse quod nūc nō est?

¶ De differētia qua inter hebreos et nostros codices videntur annorum numeri dissonare. Ca. X.

A Q Uocirca ⁊ si inter hebreos et nr̄os codices de ipso numero annoꝝ nōnulla videt esse distantia: qđ ignoro qua ratiōe sit factū: nō tamē tanta est vt illos hoies tam longeuos fuisse dissentiāt. Gen. 5. a. Nam ipse homo prim⁹ adā anteq̄ gigneret filiū/qui appellat⁹ est seth/ducētos triginta annos vixisse reperit in codicib⁹ nostris: in hebreis autē centū triginta perhibet. Sed posteaq̄ eum genuit septingētos vixisse legitur in nostris/octingētos vo in illis. Atq̄ ita in vtrisq̄ vniuersitatis sūma cōcordat. Ac deinde ꝑ ꝯsequētes generatiōes anteq̄ gignat qui gigni cōmemorat/min⁹ vixisse apud hebreos pater eius inuenit centū annos: sed posteaq̄ est genit⁹ idem ipse centū minus q̄ in hebreis inueniuntur in nostris. Atq̄ ita hinc ⁊ inde numeri vniuersitas cōsonat. In sexta aūt generatiōe nusq̄ vtriq̄ codices discrepāt. In septima vo vbi ille q̄ natus est enoch nō mortuus/sed ꝙ deo placuerit translatus esse narrat: eadē dissonantia est que in supiorib⁹ quinq̄ de centū annis anteq̄ gigneret eū qui ibi cōmorat⁹ est filiū: atq̄ ita in sūma similis ꝯsonantia. Vixit eñ annos anteq̄ transferret ſm vtrosq̄ B codices trecentos sexagintaquinq̄. Octaua generatio habet quidē nōnullā diuersitatē/sed minorē ac dissimilem ceteris. Mathusalem quippe quē genuit enoch anteq̄ gigneret eum qui in ipso ordine sequit/ſm hebreos nō centū minus sed viginti amplius vixit ānos. Qui rursus in nostris posteaq̄ eum genuit reperiunt additi: ⁊ in vtrisq̄ sibi summa vniuersa numeri occurrit. In sola nona generatiōe/id est in ānis lamech filij mathusalē/patris autē noe/summa vniuersitatis discrepat/sed nō plurimū: viginti eñ ⁊ quattuor ānos plus vixisse in hebreis q̄ in nostris codicib⁹ iuenit: nam anteq̄ gigneret filiū qui vocatus est noe/sex min⁹ habet in hebreis q̄ in nostris: postea vo q̄ eū genuerit triginta ampli⁹ in eisdē q̄ in nr̄is. Unde sex illis detractis restāt vigintiquattuor/vt dictum est.

¶ De annis mathusalē: cuius etas q̄ttuordecim ānis videtur diluuiū excedere. Ca. XI.

P Er hanc autē discrepātiam hebreorū codicum atq̄ nostroꝝ exoritur illa famosissima q̄stio: vbi mathusalē q̄ttuordecim annos vixisse post diluuiū cōputat: cū scriptura ex oib⁹ q̄ in tra tūc fuerant solos octo homines in arca exitiuz cōmēoret euasisse diluuij: i qb⁹ mathusalē nō fuit. Scđz codices eñ nr̄os mathusalem ꝑusq̄ gigneret illum quem vocauit lamech vixit ānos. clxvij. deinde ipe lamech anq̄ ex illo nat⁹ eēt noe/vixit ānos. clxxxviij. q̄ sil' fiunt trecēti q̄nq̄gintaq̄nq̄. His addunt sexcēti noe: q̄to ei⁹ āno diluuiū factū est: q̄ fiunt nongenti quinq̄ginta quinq̄ ex quo mathusalē natus est vsq̄ ad annū diluuij. Oēs autē anni vite mathusalem nōgēti sexagintanouē cōputāt: qꝛ cū vixisset ānos cētū sexagintaseptē/⁊ genuisset filiū q̄ est appellat⁹ lamech: post eū genitū vixit ānos octingētos duos: q̄ oēs vt dixim⁹ nōgēti sexaginta nouē fiūt. Uñ detract' nōgēt' q̄nq̄gintaq̄nq̄ ab ortu mathusalem vsq̄ ad diluuiū remanēt xiiij. qb⁹ vixisse credit post diluuiū. Propt qđ nōnulli ⁊si nō in tra vbi omnē carnē quā viuere in aq̄s natura nō sinit/constat fuisse

¶ Decimanona veritas ꝙ ꝓpter discrepantiā hebreorū codicū atq̄ nr̄orū exoritur famosissima q̄stio: vbi mathusalē q̄ttuordecim annos vixisse post diluuium cōputat. Scđm eñ codices inq̄ nr̄os mathusalē priusq̄ gigneret Lamech/ vixit annos centū sexagintaseptem: deinde lamech antequā ex ipo nasceret noe/ vixit annos centū octogintaocto: q̄ simul fiunt trecēti quinq̄gintaq̄nq̄. Et his adduntur sexcēti noe: quoto ei⁹ anno diluuiū factū est: qui fiūt nōgēti quinq̄gintaq̄nq̄/ex quo mathusalē natus est vsq̄ ad diluuiū. Omnes autē anni mathusalē nōgenti sexagintanouē cōputant. Et sic ſm istū numerū vixit q̄ttuordecim annis plus q̄ diluuium fuit. Querit quare nō fuerit submersus i diluuio cū in arca nō fuerit? Respōdet ꝙ aliq̄ꝝ fuit opinio ꝙ pro illo tēpe fuerit trāslat⁹ in ꝑadisum. Dicit tñ hic ꝙ certū est āno diluuij mortuum esse mathusalē: sed verū est aliter ꝙ in hebraicis codicib⁹ inuenit: ⁊ ita numer⁹ noster superat numeꝝ illoꝝ in q̄ttuordecim ānis: nec h dcimiat cui est stādū.

Decimanona veritas A

1. Pe. 3. d.

Gen. 7. a.

B

deletã:cũ patre suo q̃ trãslat⁹ fuerat aliquã/tũ fuisse:atq; ibi donec diluuiũ pteriret vi/xisse arbitrant:nolentes derogare fidẽ codicibus quos in auctoritatẽ celebriorẽ suscẽ/pit ecclesia:ꝛ credẽtes iudeoꝝ poti⁹ q̃ istos nõ habere qd verũ est. Non eñi admittũt q magis hic esse potuerit error interptũ/q̃ in ea lingua esse falsum vnde in nostrã per grẽ

C cam scriptura ipsa trãslata est. Sed inquiũt nõ esse credibile septuaginta interptes (qui vno simul tpe/vnoq; sensu interptati sunt) errare potuisse: aut vbi nihil eoꝝ intererat/ voluisse mẽtiri:iudeos vero dum nobis inui/dent q lex ꝛ pphete ad nos interpretando transierũt/mutasse quedã in codicib⁹ suis/ vt in nostris minuerent auctoritas. Hãc opi/nionẽ vel suspitionẽ accipiat quisq; vt pu/tauerit:certũ est tamẽ nõ vixisse mathusalẽ post diluuiũ/s; eodẽ anno fuisse defunctum si veꝝ est qd de numero ãnoꝝ in hebreis co

Li.18.de ciui. dei. ca. 42. et 43. dicib⁹ inuenit. De illis autem septuaginta interpretib⁹ q̃d mihi videat/suo loco diligẽtius inserendũ est:cũ ad ipsa tẽpora quãtũ necessitas hui⁹ opis postulat cõmemorãda adiuuãte dño venerim⁹. Presenti eñi sufficit questiõi sm vtrosq; codices tam longas habuisse vitas illius eui hoies:vt posset etate vnius qui de duob⁹ (quos solos terra tũc habuit) parẽtib⁹ pm⁹ est natus ad pstituendã etiã ciuitatẽ/multiplicari gen⁹ humanũ.

¶ De opiniõe eorum qui primorũ temporũ homines tam longeuos q̃ scribitur fuisse nõ credũt. Ca. XII

A Vicesima veritas

¶ Vicesima veritas / q nullo modo audiẽdi sũt illi q̃ putãt tante breuitatis illos ãnos fuisse sm quos numerat scriptura etates illoꝝ antiquoꝝ/ vt decem de illis facerẽt vnũ de nostris/ac nongẽti nonaginta.

Neq; eñi vllo modo audiẽdi sunt q̃ putant aliter annos illis tẽporib⁹ computatos id est tante breuitatis vt vn⁹ ann⁹ noster decem illos habuisse credatur. Quapropter inquiũt/cum audierit quisq; vel legerit nongẽtos annos quẽq; vixisse/debet intelligere nonaginta:Decẽ qppe illi anni vnus ann⁹ est noster/ꝛ decem nostri centũ illi fuerũt. Ac per hoc vt putãt vigintitrũ annorũ fuit adam quando genuit seth:ꝛ ipse seth viginti habebat ꝛ sex mẽses quando ex illo nat⁹ est enos:quos appellat scriptura ducentos ꝛ quinq; annos. Qm̃ sicut isti suspicant quoꝝ exponim⁹ opinionẽ vnum annũ qualẽ nũc habem⁹ in decẽ partes illi diuidebãt:ꝛ easdẽ partes annos vo/

Gen.2.a. cabant. Quarũ partiũ habet vna quadratum senariũ:eo q deus sex diebus pfecerit

Exo.20.b. opera sua/vt in septimo requiesceret. De qua re in libro vndecimo sicut potui disputaui.

Sexies autẽ seni (qui numerus quadratum senariũ facit) triginta sex dies fiunt:qui multiplicati decies ad trecentos sexaginta perueniunt/id est ad duodecim menses lunares. Propter quinq; dies eñi reliquos quib⁹ solaris annus impletur:et diei quadrantẽ ppter quam quater ductũ eo anno quo bisextum vocant/vnus dies adijcitur:addebantur a veterib⁹ postea dies/vt occurreret numerus annorũ:quos dies romani intercala/

lares vocabant. Proinde etiam enos quem B Gen.5.a.

genuit seth/decem ꝛ nouem agebat annos quando ex illo natus est filius eius cainan: quos annos dicit scriptura centũ nonaginta. Et deinceps per omnes generationes in quibus hominũ anni cõmemorant ante diluuiũ:nullus fere in nostris codicib⁹ inuenitur:qui cum esset centũ annorũ vel infra/ vel etiam centum viginti aut nõ multo amplius genuerit filium:sed qui minima etate genuerunt annorũ centũ sexaginta ꝛ quod excurrit fuisse referunt:quia nemo inquiũt decem annoꝝ homo potest gignere filios: qui numer⁹ centum appellabant anni ab illis hominib⁹:sed in ãnis sedecim est matura pubertas et proli iam idonea pcreande: quos centũ ꝛ sexaginta ãnos illa tẽpora nũ

cupabãt. Ut autẽ aliter annũ tunc fuisse cõ C

putatũ nõ sit incredibile:adijciũt qd apud plerosq; scriptores historie reperit/egyptios habuisse annũ quattuor mensium/acarnas sex mensiũ/lauinios tredecim mensiũ. Plinius secundus cum cõmemorasset relatum fuisse in litteris quẽdam vixisse centũ quinquagintaduos ãnos/alium decem ampli⁹/ alios ducentorũ annorum habuisse vitam: alios trecentorũ/quosdam ad quingentos/ alios ad sexcentos/nõnullos ad octingentos etiam peruenisse:hec oĩa pter inter/

stitia temporũ accidisse arbitratus est. Alij Plini⁹ li. naturalis historie.7.ca.48.

quippe inquit estate vnũ determinabãt annum/et alterũ hyeme/alij quadripertitis temporib⁹:sicut arcades inqt:quoꝝ anni trimestres fuere. Adiecit etiã aliqñ egyptios:qꝝ paruos ãnos quaternoꝝ mẽsiũ fuisse supra dixim⁹/lunẽq; fine eoꝝ limitasse ãnũ. Itaq; apud eos inqt aliqui ꝛ singula milia ãnorũ vixisse pdunt. His velut pbabilibus argumentis qdã nõ destruẽtes fidẽ sacre huius historie/sed astruere nitẽtes:ne sit incredibile q tã multos annos vixisse referunt antiq persuaserũt sibi (nec se suadere imprudẽter existimãt) tam exiguũ spaciũ tpis tunc ãnũ vocatũ:vt illi decẽ sint vnus noster/vt decẽ nostri centũ illorũ. Hoc autẽ falsissimũ esse

documẽto euidentissimo ostendit. Quod D

anteq̃ faciam non mihi tacendũ videt/que credibilior possit esse suspitio. Poteramus

certe hāc asseuerationē ex hebreis codicib⁹ redarguere atqꝫ ꝯuincere: vbi adā nō ducē/torū triginta/ſ₃ centū triginta annoꝝ fuisse reperit/qñ tertiū genuit filiū: q̄ anni si nisi tredecim nr̄i sunt: ꝓculdubio ṗmū genuit qñ duodecim vel nō multo ampli⁹ annoꝝ fuit. Quis pōt hac etate generare vsitata ista nobisqꝫ notissima lege nature? Sed hūc omittamus/q̄ fortasse etiā qñ creatus est potuit: nō eñ eū tā paruū q̄ infantes nr̄i sūt/factū fuisse credibile est. Sed fili⁹ eius nō ducētorū q̄nqꝫ (sicut nos legimus) sed centū q̄nqꝫ fuit qñ genuit enos: ac p̱ hoc s̄m istos nondū habebat vndecim annos etatis. Quid dicā de cainan ei⁹ filio: q̄ cū apud nos cētū septuaginta reperiat annoꝝ/apd̄ hebreos septuaginta legit fuisse qñ genuit malalehel? Quis generat hō septēnis: si tūc āni septuaginta nūcupabant qui septē fuerūt?

¶ An in dinumeratione annorū hebreorū magis q̄ septuaginta interpretū sit sequenda auctoritas. Ca. XIII

A Sed cum hoc dixero ⁊c̄. In h̄ ca. fit mentio de septuaginta interpretib⁹ ⁊ ptolemeo philadelpho: de quo eusebi⁹ scṗsit sic in chronic. Post ptolemeū filiū₃ lagi regnauit in egypto Ptolemeus philadelphus annis triginta octo. Hic iudeos q̄ in egypto erant liberos esse ꝑmisit: ⁊ vasa eleazaro pontifici hierosolymorū votiua trāsmittens/ diuinas scripturas in grecā vocem de hebrea lingua per septuaginta interpretes transferri curauit: quas in alexādrina bibliotheca habuit: quam etiā sibi ex omi genere litterature cōparauit.

Sed cū hoc dixero/cōtinuo referet illud iudeoꝝ esse mendaciū: de q̄ supi⁹ satis actū est: nam septuaginta interp̄tes laudabiliter celebratos viros potuisse mētiri difficile est. ¶ Ubi si querā quid sit credibilius/iudeoꝝ gētem tā longe lateqꝫ diffusam/ī hoc cōscribēdū mēdacium vno cōsilio ꝯspirare potuisse: ⁊ dum alijs inuideant auctoritatē/ sibi abstulisse veritatē: an septuaginta hoies/q̄ etiam ipi iudei erant/in vno loco positos: quoniā₃ rex egypti ptolemeus eos ad hoc op⁹ asciuerat: ipam veritatē gentibus alienigenis inuidisse/cōmunicato istud tunc fecisse cōsilio: quis nō videat quid ꝓcliuius faciliusqꝫ credat? Sed absit vt prudēs q̄spiā vel iudeos cuiuslibet puersitatis atqꝫ malicie tm̄ potuisse credat ī codicib⁹ tā multis ⁊ tā longe lateqꝫ dispersis:

Alcesima prima veritas

¶ Alcesima p̱ma Utras / q̄ h̄ discordia numerorum q̄ est inter hebreos codices et nostros / nullus prudēs debet credere vt omnes iudei tam lōge lateqꝫ dispersi cōuenerint corrūpere sic textū: vel illos septuaginta viros insigt mēorabiles in h̄ cōicasse cōsiliū: s₃ credibilius ē vt errori scriptoꝝ tribuat/q̄ primo trāstulerit d̄ bibliotheca ptolemei: Uñ ptz q̄ aug⁹ hic se tenet cū veritate codicum hebreorū/⁊ contra nostros.

vel septuaginta illos memorabiles viros h̄ de inuidēda gētib⁹ veritate vnū cōicasse ꝯsilium. Credibili⁹ ḡ q̄s dixerit cū ṗmū de bibliotheca ptolemei describi ista cepert: tūc aliq̄d tale fieri potuisse in codice vno. s. primitus inde descripto vnde iā latius emanaret: vbi potuit q̄dē accidere etiā sc̄ptoris error. B Sed hoc in illa questiōe de vita mathusalē nō absurdū est suspicari: ⁊ ī illo alio vbi superātib⁹ viginti q̄ttuor ānis sūma nō ꝯuenit. In his aūt in q̄b⁹ ꝯtinuat ipsi⁹ mēdositatis silitudo/ita vt añ genitū filiū q̄ ordini inserit alibi supsint centū anni/alibi desint: post genitū aūt vbi deerāt supsint/vbi suꝑerāt desint/vt sūma ꝯueniat: ⁊ hoc in ṗma/ scd̄a/tertia/q̄rta/q̄nta/sexta/ septiaqꝫ generatiōe inuenit: videt habere quandā (si dici potest) error ipse ꝯstātiā: nec casum redolet sed industriā. Itaqꝫ illa diuersitas nūerorū alit se habētiū in codicib⁹ grecis et latinis/ alit in hebreis: vbi nō est ista de centū ānis pri⁹ additis ⁊ postea detractis p̱ tot generatiōes ꝯtinuata parilitas: nec malicie iudeorū/nec diligētie vel prudentie septuaginta interp̄tū/ſ₃ scriptoris tribuat errori: q̄ de bibliotheca supradicti regis codicē describēdū ṗm⁹ accepit. Nā etiā nūc vbi numeri nō faciūt intentū ad aliq̄d qd̄ facile possit itelligi: vel qd̄ appareat vtiliter disci: et negligēter describunt/⁊ negligēti⁹ emēdant. C Quis eñ existimet sibi esse discendū/q̄t milia hominū trib⁹ israel singillatim habere potuerūt: qm̄ ꝓdesse aliq̄d nō putat: ⁊ quot⁹ q̄sqꝫ hoim est: cui ꝓfunditas vtilitatis hui⁹ appareat? Hic v̄o vbi p̱ tot ꝯtextas generatiōes centū anni alibi assunt/alibi desunt: et post natū q̄ cōmemorādus fuerat filiū/desūt vbi affuerūt/assunt vbi defuerūt: vt sūma ꝯcordet: nimirū cū vellet psuadere q̄ hoc fecit: ideo numerosissimos annos vixisse antiq̄s q̄ eos breuissimos nūcupabāt: ⁊ hoc de maturitate pubertatis qua idonea filij gignerētur/conaret ostēdere: atqꝫ ideo in illis cētū ānis decē nostros insinuādos putaret incredulis: ne homines tādiu vixisse recipere in fidem nollent: addidit centū vbi gignēdis filijs habilē nō iuenit etatē: eosdēqꝫ post genitos filios vt ꝯgrueret sūma/detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere idonearum generande prolis conueniētias etatū: vt tamen numero nō fraudaret vniuersas etates viuentiū singulorū. D Qd̄ autem in sexta generatione id non fecit: hoc ipsum est q̄ magis mouet illū ideo fecisse cum res quā dicimus postulauit: q2 nō fecit vbi nō postulauit. Inuenit nāqꝫ in eadē generatiōe apud hebreos vixisse iareth āteq̄ genuiss₃ enoch centū sexagintaduos annos: qui s̄m illam

ratione breuiū annorū fiunt anni sedecim et aliqd minus q̄ mēses duo: q̄ iam etas apta est ad gignendū: et ideo addere centū ānos breues vt nostri vigintisex fierēt/necesse nō fuit: nec post natū enoch eos detrahere q̄s non addiderat ante natū. Sic factum est vt hinc nulla esset inter codices vtrosq̄ varietas. Sed rursus mouet: cur in octaua generatiōe anteq̄ de mathusalem nasceretur lamech/cum apud hebreos legantur centum octogintaduo anni: viginti minus inueniūtur in codicib⁹ nostris: vbi potius addi centum solent: et post genitū lamech complendam restituūtur ad summā: qui in codicib⁹ vtrisq̄ non discrepat. Si eñ centū septuaginta annos ꝓpter pubertatis maturitatē/decē et septem volebat intelligi: sicut nihil addere/ita nihil detrahere iam debebat: qꝛ inuenerat etatē idoneam generatiōi filioꝝ: ꝓpter quā in alijs centū illos annos vbi eā nō inueniebat/addebat. Hoc autē de viginti annis merito putarem⁹ causa mēdositatis accidere potuisse: nisi eos sicut prius detraxerat restituere postea curaret vt sūme conueniret integritas. An forte astutius factū existimandū est vt illa qua centū anni pri⁹ solent adijci/et postea detrahi occultaretur industria: cum et illic vbi necesse non fuerat nō quidē de centū annis/verūtamē de quātocūq̄ numero prius detracto post reddito tale quid fieret? Sꝫ quomodolibet istud accipiat siue credatur ita esse factū siue nō credat/siue postremo ita siue non ita sit/recte fieri nullo modo dubitauerim/vt cū diuersum aliquid in vtrisq̄ codicib⁹ inuenit: quādoquidē ad fidē rerū gestarū vtrūq̄ eē nō potest verū/ei lingue potius credat vnde est in aliā per interp̄tes facta translatio. Nā in quibusdā etiā codicib⁹ grecis trib⁹ et vno latino et vno etiā syro inter se cōsentiētibus inuētus est mathusalem sex annis ante diluuiū fuisse defunctus.

E Gen.5.b.

¶ De parilitate annoꝝ qui ijsdem quib⁹ nūc spacijs et in prioribus seculis concurrerunt. Ca. XIIII.

A Nunc iam videam⁹ quonam modo euidēter possit ostendi nō tam breues/vt illi decē vnus esset noster/sed tante ꝓlixitatis annos quāte nūc habem⁹: quos vtiq̄ circūit⁹ cōficit solis in illorū hominū vita ꝓlixissima cōputatos. Sexcētesimo nempe anno vite noe scriptū est factum esse diluuiū. Cur ergo ibi legit: Et aqua diluuij facta est sup terrā sexcētesimo anno vite noe/secūdi mēsis/septima et vicesima die mensis: si ann⁹ ille minim⁹ quales decem faciunt vnum nostrum/trigintasex dies habebat? Tantillus quippe ann⁹ si antiq̄ more hoc nomē accepit: aut nō habet mēses/aut mensis eius est triduū/vt habeat duodecim mēses: Quō igit hic dictū est/sexcētesimo āno secūdi mēsis septima et vicesima die mensis nisi qꝛ tales q̄les nūc sunt etiā tūc erāt menses? Nā q̄ pacto alit vicesimo et septimo die secūdi mēsis diceret ceptū esse diluuiū? Deinde postea i fine diluuij ita legit: Et sedit arca in mense septimo septia et vicesima die mēsis sup mōtes ararath. Aqua aūt minuebat vsq̄ ad vndecimū mensem: In vndecimo aūt mēse pma die mēsis apparuerūt capita montiū. Si igit tales mēses erāt tales ꝑfecto et anni erāt q̄les nūc habem⁹. Menses q̄ppe illi triduani viginti et septē dies habere nō poterāt. Aut si pars tricesima tridui tunc appellabant dies: vt oim ꝓportiones minuant: ergo nec toto q̄triduo nr̄o factū est illud tā grande diluuiū qd̄ memorat factum q̄draginta diebus et q̄draginta noctibus. Quis hanc absurditatē et vanitatē ferat? Proinde remoueat hic error q̄ cōiectura falsa ita vult astruere scripturaꝝ nostraꝝ fidē vt alibi destruat. Prorsus tātus etiam tunc dies fuit quātus et nūc est: quē viginti et q̄ttuor hore diurno curriculo nocturnoq̄ determināt. Tāt⁹ mēsis q̄nt⁹ et nūc est: quē luna cepta et finita ꝯcludit. Tant⁹ ann⁹ quāt⁹ et nūc est: quē duodecim mēses lunares additis ꝓpter cursum solarē quinq̄ diebus et quadrāte ꝯsūmāt. †Tant⁹ anni sexcētesimi vite noe secūdus erat mensis: eiusq̄ mēsis vicesim⁹ et septim⁹ dies quādo cepit esse diluuiū: in quo dies quadraginta cōtinuate ingentes pluuie memorant: qui dies nō binas ac paulo amplius horas habebant/sed vicenas et quaternas die noctuq̄ trāsactas. Ac per hoc tam magnos annos vixerūt illi antiqui vsq̄ amplius q̄ nongētos: quātos postea vixit abraam cētū septuagintaq̄nq̄: et post eum filius eius isaac centū octoginta: et filius ei⁹ iacob ꝓpe centū quinquaginta: et quātos iterposita aliquāta etate moyses centū viginti: et quātos etiā nunc viuūt hoies septuaginta vel octogita vel nō multo amplius: de q̄b⁹ etiā dictū est: Et ampli⁹ eorū labor et dolor.

Gen.7.b.

B Gen.8.a.

Gen.7.b.

Al+Quit.

Gen.25.a.

Gen.35.d.

Deut.34.c.

Ps.89.c.

¶ Illa vero numeroꝝ varietas q̄ inter codices hebreos inuenit et nr̄os: neq̄ de hac antiq̄rū longeuitate dissentit: et si quid hꝫ ita diuisū vt vtrūq̄ eē vtrūq̄ nō possit: rerū gestarū fides ab ea lingua repetēda est/ex q̄ interp̄tatū est qd̄ habemus.

¶ Vicesima secūda veritas/q̄ cū ꝯtrouersia apparet in historijs rerū gestarū inter nos et hebreos ab ea lingua ait expetenda est fides ex q̄ interp̄tatū est qd̄ habem⁹. Et illā totum ascribit errori scribentiū: et vbi ait: nō fuit error eorū: credēdū est q̄ spūssanct⁹ aliter voluerit p illos dicere ꝓbetādū autoritate q̄ sumpsit aliq̄ de diuersis interp̄tatib⁹.

Vicesima secūda veritas E

Que facultas cū volētib⁹ vbiq; gentiū p̄sto sit: non tñ vacat q septuaginta interp̄tes in plurimis q̄ diuersa dicere videntur: ex hebreis codicib⁹ emēdare ausus ē nemo. Nō eñ ē illa diuersitas putata mēdositas: nec ego vllo mō putādū existimo. Sz vbi nō ē scriptorl error: aliqd eos diuino spū vbi sensus esset cōsentane⁹ veritati ⁊ p̄dicās veritatē: nō interp̄tātiū more/ s̄ pphetātiū libertate alit̄ dicere voluisse credendū ē. Vñ merito non solū hebreis/ verūetiā ipsis cū adhibet testimonia de scripturis vti ap̄lica inuenit̄ auctoritas [Al' numere]

D Sz hinc me opportuniore loco si de⁹ adiuuerit p̄misi diligēti⁹ locuturū: nūc qd̄ instat expediā. Nō eñ ambigēdū ē ab hoīe q̄ ex primo hoīe nat⁹ ē p̄im⁹ qñ tādiu viuebāt potuisse cōstitui ciuitatē sane terrenā: nō illā q̄ dicit̄ ciuitas dei: de qua vt scriberem⁹ laborē tanti hui⁹ operis in manus sumpsimus.

❡ An credibile sit primi seculi viros vsq; ad eam etatem qua filios generasse referuntur a cōcubitu cōtinuisse. Capitulum. XV.

Vicesimater tia veritas. A

Dicet q̄ aliqs: Ita ne credēdū ē/ hominē filios icessāter generaturū: nec habentē ppositū cōtinētie cētū ⁊ amplius: vl' s̄m hebreos nō multo min⁹: id ē octoginta. lxx. lx. annos a cōcūbendi ope vacauisse: aut si nō vacaret/ nihil p̄lis gignere potuisse? Hec q̄stio duob⁹ modis soluit̄. Aut eñ tāto senior fuit pportione pubertas q̄to vite totius maior ānositas: aut quod magis video eē credibile: non hic p̄mogeniti filij cōmemorati sunt: sed quos successiōis ordo poscebat vt pueniret̄ ad noe: a quo rursus ad Abraā videm⁹ esse puentū: ac deinde vsq; ad certū articulū tēporis: quantū oportebat signari etiā generationib⁹ cōmemoratis cursum gloriosissime ciuitatl i hoc mūdo peregrinātis: ⁊ supernā patriā reqrētis.

❡ Vicesimatertia veritas/ q q̄stio ē q̄re hoīes añ diluuiū ppositū cōtinentie nō habētes: cētū vl' plures annos stabāt q nō generabāt. Et respōdet̄ p̄mo: qz tāto fuit senior etas pubertatis q̄to fuit p̄lixior ānositas vite Scd̄o q p̄mogeniti filij nō fuerūt numerati: sz q̄s successionis ordo poscebat: vt pueniret̄ ad noe: et illud ipse magis credit. Et ista scd̄a r̄nsio determīat ad hoc: q diuturnitas illi⁹ vite fuerit miraculosa. p̄ma aūt ad oppositū Et rō aug. videt̄ p nostra parte: vt patet intuenti.

B Qd̄ eñ negari nō potest: prior oīm cain ex cōiūctione maris ⁊ femine natus est. Neq; eñ illo nato dixisset adā qd̄ dixisse legit̄: Acqsiui hoiem p deū: nisi illis duob⁹ ipse fuisset homo nascēdo addit⁹ p̄im⁹. Gen. 4. a. Hūc secutus abel quē maior frater occidit/ p̄figuratione q̄dā peregrinātis ciuitatl dei q esset ab impijs ⁊ quodāmodo terrigenis: id ē terrenā originē diligētib⁹: ⁊ terrene ciuitatl terrena felicitate gaudētib⁹: p̄secutiōes iniquas passura p̄im⁹ ostendit. Sed quot annorum erat Adā cū eos genuit/ nō apparet. Exinde digerunt̄ generatiōes alie de cain: alie de illo quē genuit adā in ei⁹ successione quē frater occidit: ⁊ appellauit nomē illi⁹ Seth: dicēs vt scriptū est: Suscitauit eñ mihi deus semē aliud p abel quē occidit cain Gen. 4. d. Cū itaq; iste due series generationū: vna de seth/ altera de cain: has duas de quib⁹ agimus distinctis ordinib⁹ insinuent ciuitates: vnā z celestē in terris peregrinantē: alterā terrenā terrenis tāq; sola sit gaudijs inherentē z vel inhiantē: null⁹ de pgenie cain cū dinumerata sit cōnumerato Adā vsq; ad octauā generationē: quot annorū fuisset expressus est qñ genuit eū qui cōmemorat̄ post eū: Noluit eñ spūs dei in terrene ciuitatis generationib⁹ tēpora notare añ diluuiū/ sed in celestis maluit/ tanq; essent memoria digniores [Al. insinuāt.]

C Porro autē Seth qñ natus est: nō quidē taciti sunt anni patris ei⁹: sed iā z genuerat alios: ⁊ vtrum solos Cain ⁊ abel/ affirmare qs audeat. Nō eñ quia soli nominati sunt ppter ordines generationū quas cōmemorare oportebat: ideo cōsequēs videri debet solos fuisse tūc generatos ex Adā. Cū eñ silētio coopertis omniū noībus ceterorū: legatur eū genuisse filios ⁊ filias: quota fuerit ista proles ei⁹: quis p̄sumat asserere: si culpā temeritatis euitat? Potuit q̄ppe Adā diuinitus admonit⁹ dicere posteaq; Seth nat⁹ est: Suscitauit eñ mihi de⁹ semen aliud p abel: qñ talis erat futur⁹ q̄ impleret illi⁹ sanctitatē z: nō q ipse prior post eū tp̄is ordine nasceret̄ Deinde qd̄ scriptū est: Vixit autē Seth qnq; et ducētos annos: vel s̄m hebreos quinq; ⁊ centū annos: ⁊ genuit Enos: q̄s possit nisi incōsiderat⁹ asseuerare hunc ei⁹ p̄imogenitū fuisse: vt admirātes merito requiramus: quō p tot annos imunis fuerit a cōnubio sine vllo pposito cōtinētie: vel nō genuerit coniugat⁹: qñquidē etiā d̄ ipso legit̄: Et genuit filios ⁊ filias: ⁊ fuerunt oēs dies seth duodecim ⁊ nongēti anni et mortu⁹ est. Gen. 5. a. Atq; ita deinceps: quorū āni cōmemorant̄: nec filios filiasq; genuisse reticent̄. Ac p hoc nō apparet oīno: vtrū q̄ noiat̄ genit⁹/ ipse fuerit p̄imogenit⁹: imo v̄o quoniam credibile nō est patres illos etate tā longa aut impubes fuisse/ aut cōiugib⁹ caruisse vel fetibus: nec illos eorum filios p̄mos eis natos fuisse credibile est.

D Sed cū sacre scriptor historie ad ortum vitamq; Noe: cui⁹ tēpore diluuium factū est per successiōes generationū notatis temporib⁹ intēderet peruenire: eas vtiq; cōmemorauit: nō que primis suis parētib⁹ fuerit/ sed q̄ in ppagationis ordine venerint. Exēpli gratia: quo id fiat aperti⁹ aliqd

interponã: vnde nullus ambigat fieri potu
Mat.i.a. isse qd̃ dico. Euãgelista Matthe⁹ generati/
onẽ dñice carnis p̄ seriẽ parẽtũ volẽs cõmẽ/
dare memorie: ordines a patre Abraã atq̃
ad Dauid primit⁹ vt p̄ueniret intẽdẽs: abra
am inquit genuit isaac: cur nõ dixit hismael
quẽ primit⁹ genuit? Isaac autẽ inq̃t genuit
iacob: cur nõ dixit esau: q̃ ei⁹ primogenitus
fuit? Quia scʒ p̄ illos ad Dauid p̄uenire nõ
posset. Deinde sequit̃: Iacob autẽ genuit
iudam ꝛ fratres eius: Nũquid iudas p̄mo/
genit⁹ fuit? Iudas inquit genuit Phares et
zara. Nec istoꝝ geminoꝝ aliq̃s fuit p̄moge
nitus iude/ sed ante illos iaʒ tres genuerat.
Eos itaq̃ tenuit ĩ ordine generationũ: per
quos ad dauid atq̃ inde quo intenderat p̄/
ueniret. Ex quo intelligi potest veteres q̃q̃
hoies ante diluuiũ nõ primogenitos/ s̃ eos
fuisse cõmemoratos p̄ quos succedentiũ or
do generationũ ad Noe patriarchã ducere
tur: ne serie pubertatl̃ illoꝝ obscura ꝛ nõ ne/
cessaria questio nos fatiget.

¶ De iure cõiugiorũ q̄ dissimiliter a subsequẽtib⁹ matronis habuerint prima connubia. Ca. XVI.

A
35.q.1.c. cum igitur.
Uicesimaqr/ta veritas

Um igit̃ gen⁹ humanũ post p̄mã co
pulã viri facti ex puluere ꝛ ꝯiugl̃ ei⁹
ex viri latere mariũ feminarũq̃ ꝯiũ
ctiõe op⁹ haberet vt gignẽdo multiplicaret̃
¶ Nec essẽt vlli hoies nisi
qui ex ill̃ duob⁹ nati fuis/
sent: viri sorores suas ꝯiu
ges acceperũt: qd̃ p̄fecto
quãto est antiqui⁹ cõpel/
lẽte necessitate: tãto post
ea factũ est damnabilius
religione prohibente. Ha
bita est enim ratio rectissi
ma charitatl̃: vt homines
quib⁹ esset vtilis atq̃ ho/
nesta cõcordia/ diuersarũ
necessitudinũ vinculis ne
cterent̃: nec vnus in vna
multas haberet/ sed singu
le spargerẽtur in singulos
ac sic ad socialem vitam
diligentius colligandaʒ/
plurime plurimos obtine
B rent. Pater quippe et so/
cer duarũ sunt necessitudi
nũ nomina. Ut ergo aliũ
quisq̃ habeat patrẽ/ aliũ socerũ: numerosi/
us se charitas porrigit. Utrumq̃ aũt vnus
adã esse cogebat̃/ ꝛ filys et filiabus suis: qñ
fratres sororesq̃ ꝯnubio iungebant̃. Sic et
eua vxor ei⁹ vtriq̃ sexui filioꝝ/ fuit ꝛ socr⁹ et
mater. Que si due femine fuissent/ mater al
tera et socr⁹ altera: copiosi⁹ se social̃ dilectio

¶ Uicesimaquarta veritas q̄ ĩ p̄ncipio p̄pter necessitatem viri sorores suas in vxores accepẽrt: qd̃ postea religiõe prohibente factum est nefas. Et ad illud assignat duas ratio/nes. Prima/ ad mlti/plicanda vincula necessitudinũ ĩ quibus charitas ꝯnectitur/ qd̃ fit dũ alienã recipiunt̃. Scd̃a p̄/pter p̄pinq̃tatis re/uerendũ honorẽ: cũ etiã ĩ illicita copula cõiugali sit erubescẽtia. Et ista ratio se/cũda ẽ magis natu/ralis. Ex qua etiam accipitur documen tũ: q̄ incest⁹ superio ris ĩ eodẽ genere cũ inferiori est minus culpabilis.

colligaret. Ipsa deniq̃ iã soror q̄ etiã vxor
fiebat/ duas tenebat vna necessitudines: q̃/
bus p̄ singulas distributis: vt altera esset so
ror/ altera vxor: hominũ numero socialis p̄
pinquitas augeret̃. Sed hoc vt fieret tunc
nõ erat: qñ nisi fratres ꝛ sorores ex ill̃ duob⁹
primis nulli homies erãt. Fieri ergo debuit
qñ potuit: vt existente copia vnde duceren
tur vxores que nõ erant iam sorores. Et nõ C
solũ illud vt fieret nulla necessitas esset/ ve/
rumetiã si fieret nefas esset. Nam etsi nepo/
tes primoꝝ hominũ qui iam ꝯsobrinas po/
terãt accipere coniuges sororib⁹ matrimo/
nio iungerent̃: nõ iam due sed tres in homi
ne vno necessitudines fierẽt: que p̄pter cha
ritatẽ numerosiore p̄pinq̃tate nectẽdã/ dis/
seminari p̄ singulos singule debuerũt. Esset
enim vnus homo filijs suis: fratri scilicet so
rorique coniugibus: ꝛ pater ꝛ socer ꝛ auuncu
lus: ita et vxor eius/ eisdem coniugibus fi/
lijs ꝛ mater ꝛ amita ꝛ socrus. Idemq̃ inter
se filij eorum: nõ solum essent fratres atq̃ cõ
iuges/ verumetiam consobrini: quia et fra/
trum filij. Omnes autẽ iste necessitudines
que vni homini tres homines connectebãt
nouẽ connecterẽt/ si essent in singulis singu
le: vt vnus homo haberet alteram sororeʒ/
alteram vxorẽ/ alteram consobrinam/ alte/
rum patrẽ ꝛ alterum auunculum/ alterũ so/
cerum/ alteram matrẽ: alteram amitam: al/
teram socrum: atq̃ ita se nõ in paucitate co
artatũ: sed latius atq̃ numerosius p̄pinq̃ta
tib⁹ crebris vinculũ sociale diffũderet. Qd̃ D
humano genere crescẽte ꝛ multiplicato: eti
am inter impios deoꝝ multoꝝ falsoꝝq̃ cul
tores sic obseruari cernim⁹: vt etiam si p̄uer
sis legibus p̄mittant̃ fraterna cõiugia: meli
or tñ ꝯsuetudo ipsam malit exhorrere licen
tiam. Et cũ sorores accipere in matrimoni/
um p̄mis humani generl̃ tẽporib⁹ om̃ino li/
cuerit: sic auertat̃ q̃si nũq̃ licere potuerit.
¶ Ad humanũ eñi sensum
vel alliciendũ vel offendẽ
dum mos valet plurimuʒ.
Qui cum in hac causa im/
moderationẽ cõcupiscẽtie
coerceat: eũ designari atq̃
corrũpi merito esse nefari/
um iudicat̃. Si enim ini/
quum est auiditate possi/
dendi transgredi limitem
agroꝝ: quãto ẽ iniqui⁹ libi
dine ꝯcubendi subuertere
limitẽ morum. Experti au
tẽ sumus in cõnubijs cõso
brinarũ etiã nostris tẽpori
bus p̄pter gradũ p̄pinq̃ta
tis fraterno gradui p̄ximũ

¶ Uicesimaquinta veritas/ q̄ ad hũa/nũ sensum allicien/dũ vel offendendũ mos valet plurimũ. Et illud dictum de clarat triplici exem plo. Primo: q̄r in aliq̃b⁹ politiq̃s an/teq̃ lege fuisset p̄/hibitũ cum propin quis ꝯiugiũ horre bat̃. Secũdo: quia sci illud eẽ horrue rũt absente necessi/tate potis. Tertio: q̄r apud eos fuit ex cõsuetudine religio sũ aliq̃lit longinq̃s sui generis acciperet ne lõgi⁹ abiret pro/pria propinquitas.

Uicesimaq̄nta veritas.

& raro per mores fiebat/ qđ fieri p leges licebat: quia id nec diuina ꝓhibuit/ ⁊ nondū ꝓhibuerat lex humana. Verūtamē factū etiā licitum ꝓpter vicinitatē horrebat̃ illiciti: ⁊ quod fiebat cum consobrina/ pene cū sorore fieri videbat̃: quia et ipsi inter se ꝓpter tā ꝓpinquā ꝯsanguinitatē fratres vocant̃: et
E pene germani sunt. Fuit autē antiquis patribus religiose cure/ ne ipsa ꝓpinquitas se paulatim ꝓpaginū ordinibꝰ dirimens longius abiret/ ⁊ ꝓpinquitas esse desisteret: eā nondū longe positā rursus matrimonij vinculo colligare ⁊ quodāmodo reuocare fugientē. Unde iam pleno hoībus orbe terrarum: nō quidē sorores ex patre vel matre vł
Gen.11.d. ex ambobꝰ suis parentibꝰ natas/ sed tamen amabant de suo genere ducere vxores. Verūtamē quis dubitet honestius hoc tēpore etiam consobrinarum ꝓhibita esse ꝯiugia: nō solū ſm ea que disputauimꝰ ꝓpter multiplicādas affinitates: ne habeat duas necessitudines vna persona/ cū due possint eas habere/ et numerꝰ ꝓpinquitatis augeri: sed etiā quia nescio quō inest humane verecundie quiddā naturale atq; laudabile: vt cui
35. ⁊ verecūdā debet causa ꝓpinquitatis verecūdū honorem ab ea cōtineat: q̄uis generatricē tamē
F libidinē/ de qua erubescere videmus ⁊ ipsā
35.q.2.c. igit pudicitiā coniugalē. Copulatio igit̃ maris ⁊ femine q̄tū attinet ad genus mortalium/ quoddā seminariū est ciuitatis: sed terrena ciuitas generatione tātūmodo/ celestis autem etiā regeneratiōe opus habet/ vt noxā generationis euadat. Utrum autē aliquod fuerit: vel si fuit quale fuerit corporale atq; visibile regeneratiōis signum ante diluuiū
Gen.17.b. sicut abrae circūcisio postea est imperata: sacra historia tacet. Sacrificasse tamen deo deo etiā illos antiquissimos hoīes nō tacet quod ⁊ in duobꝰ primis fratribus claruit: ⁊
Gen.8.d. noe post diluuiū cū de arca fuisset egressus hostias deo legitur immolasse. De qua re i precedentibꝰ libris iam diximus: nō ob aliud demones arrogātes sibi diuinitatē deosq; se credi cupientes sibi expetere sacrificium/ ⁊ gaudere hmōi honoribus: nisi quia verū sacrificiū vero deo deberi sciunt.

De duobus ex vno genitore procreatis patribus atq; principibus. Ca. XVII.

A Cum ergo esset adam vtriusq; generis pater: id est et cuiꝰ series ad terrenā/ ⁊ cuiꝰ series ad ce-
Gen.4.b. lestem pertinet ciuitatē: occiso abel atq; in eius interfectione commēdato mirabili sacramēto/ facti sunt duo patres singulorum generum/ cain ⁊ seth: in quorum filijs quos cōmēorari oportebat: duarū istarū ciuitatū in genere mortalium euidētius indicia clare ceperunt. Cain quippe genuit enoch: in Gen.4.c. cuius nomine condidit ciuitatē terrenā scilicet non peregrinantem in hoc mundo: sed in eius temporali pace ac felicitate quiescentem. Cain aūt interpretatur possessio: vnde dictum est quando natus est/ siue a patre siue a matre eius. Acquisiui hominem p deū. B
Enoch vero interpretatur dedicatio: hic enim dedicatur terrena ciuitas vbi conditur: quoniam hic habet eum quem intēdit ⁊ appetit finem. Porro ille seth resurrectio interpretatur: ⁊ enos filius eius interpretatur homo/ non sicut adam. Et ipsum enim nomen interpretat̃ homo/ sed cōmune perhibetur esse in illa lingua/ id est hebrea masculo et femine. Nam sic de illo scriptū est: Masculū et feminā fecit eos: et benedixit Gen.5.a. illos: et cognoiauit nomen eoꝝ adā. Unde non ambigit̃ sic appellatam fuisse feminam euam ꝓprio nomine: vt tamen adam quod Gen.2.d. interpretatur homo nomen esset amborum. Enos autē sic interpretatur homo/ vt hoc Gen.5.a. non posse feminā nūcupari periti lingue illius asseuerēt/ tanq̄ filius resurrectiōis: vbi non nubent neq; vxores ducent. Nō enim Matth.22.c. erit ibi generatio/ cum illuc perduxerit regeneratio. Quare ⁊ hoc non incassum notandum arbitror/ q̄ in his generationibus que ꝓpagantur ex illo qui est appellatꝰ seth/ cū genuisse filios filiasq; dicatur: nulla ibi genita noīatim femīa expressa est. In his aūt que ꝓpagantur ex cain: in ipso fine quousq; pretenduntur nouissima femina genita nominat̃. Sic eñ legitur: Mathusael genuit Gen.4.e. lamech: ⁊ sumpsit sibi lamech duas vxores nomen vni ada/ et nomen secunde sella. Et peperit ada iabel: hic erat pater habitātiū in tabernaculis pecorariorū. Et nomen fratris eius iubal: hic fuit qui ostendit psalterium ⁊ citharā. Sella autem peperit et ipsa tubalcaim/ et erat erarius et malleator eramenti ⁊ ferri. Soror autem tubalcaim noema. Hucusq; porrecte sunt omnes genera- D tiones cain: que sunt omnes ab adam octo annumerato ipso adam: septem sez vsq; ad lamech/ qui duarum maritus vxorum fuit: ⁊ octaua est generatio in filijs eius in q̄bus cōmemorat̃ et femina. Ubi elegāter significatū est terrenam ciuitatē vsq; in sui finem carnales habituram generationes: que marium feminarūq; coniunctione proueniūt. Unde et ipse q̄ preter eas nusq; reperit̃ ante diluuium/ nominibus proprijs exprimūtur vxores illius hominis qui nominat̃ hic nouissimus pater. Sicut autem cain qui interpretatur possessio/ terrene conditor ciuitatis: ⁊ filius eius in cuius nomine condita

est/ Enoch: qui interpretatur dedicatio: indicat istā ciuitatē ⁊ initium ⁊ finē habere terrenum: vbi nihil sperat amplius ꝙ quod in hoc seculo cerni potest: ita Seth qui interp̄tat resurrectio: cū sit generationū seorsū cōmemoratarū pater: quid de filio eius sacra historia dicat intuendū est.

¶ Quid significatum sit in Abel et seth et enos: quod apparet ad christum et corpus eius: id est ecclesiā pertinere. Capitulum. XVIII.

A Gen.4.d. ET Seth inquit natus est filiꝰ: ⁊ nominauit nomē eius Enos. Hic sperauit inuocare nomen dñi dei. Nēpe clamat attestatio veritatis. In spe igitur viuit homo filius resurrectionis: in spe viuit ꝙdiu peregrinatur hic ciuitas dei: que gignit ex fide resurrectionis Christi. Ex duobus namq; illis hominibus/ Abel qui interpretatur luctꝰ: ⁊ eius fratre Seth: qui interpretatur resurrectio: mors Christi et vita eius ex mortuis figurat. Ex qua fide gignitur hic ciuitas dei: id est homo qui spera-

Roma.8.e. uit inuocare nomen dñi dei. Spe enim salui facti sumus/ ait apostolꝰ. Spes autē que videtur nō spes. Quod enī videt quis qd spe-

B rat? Si autē quod nō videmus speramus: p patientiā expectamus. Nam quis vacare hoc existimet ab altitudine sacramēti? Nūquid enī Abel nō sperauit inuocare nomen dñi dei: cuius sacrificiū scriptura tam acceptū deo fuisse cōmemorat? Nunquid ipse Seth nō sperauit inuocare nomen dñi dei:

Gen.4.d. de quo dictū est: Suscitauit enī mihi deꝰ semen aliud p Abel. Cur ergo huic ꝓprie tribuit quod piorū omniū intelligitur esse cōmune: nisi quia oportebat in eo qui d patre generationū in meliorē partē: hoc est superne ciuitatis separatarū primꝰ cōmemoratur exortꝰ: ꝓfigurari hominē: id est hominū societatē: que nō sm hominē⁊ in re terrene felicitatis: sed sm deū viuit in spe felicitatis eterne? (Al. Vnde re re felicitati terrene.) Nec dictū est: hic sperauit in dominū deum: aut hic inuocauit nomen domini dei: sed hic sperauit inquit inuocare nomen domini dei. Quid sibi hoc vult: sperauit inuocare: nisi quia prophetia est exorturū populū qui sm electionē gratie inuocaret nomen dñi dei. Hoc est quod per aliū prophetam dictū: apl's de hoc populo intelligit ad

Roma.10.c. Johel.2.g dei gratiā pertinere. Et erit/ omnis quicunq; inuocauerit nomen dñi saluus erit. Hoc enī ipsum quod dicit: Et nominauit nomē eius enos: quod interpretat homo: ac deinde addit: Hic sperauit inuocare nomen domini dei: satis ostendit ꝙ nō in seipso spem

Hiere.17.a. ponere debeat homo. Maledictꝰ enī omis (sicut alibi legit) qui spem suā ponit in homine: ac per hoc nec in se/ vt sit ciuis alterius ciuitatis: que nō solū sm filiū Cain dedicat hoc tēpore: hoc est mortalis huiꝰ seculi labēte trāscursu: sed i illa immortalitate beatitudinis sempiterne.

¶ De significatione que in Enoch translatione mōstratur. Ca. XIX.

NAm ⁊ ista propago cuius est pater Seth in ea generatione habet dedicationis nomē: que septima est ex Adam annumerato adā: septimus enī ab illo natus est enoch: qui interpretat dedicatio: sed ipse est ille trāslatus q placuit deo: ⁊ insigni numero in ordine generationū quo sabbatū cōsecratū est/ septimo scz ab Adā. Ab ipso autem patre istarū generationum que discernūtur a propagine Cain: id est a Seth sextus est: quoto die factus ē homo: ⁊ cōsummauit deus omnia opera sua. Sed huiꝰ enoch trāslatio nostre dedicationis est prefigurata dilatio. Que quidē iam facta est i Christo capite nostro: q sic resurrexit vt nō moriatur vlterius: sed etiam ipse trans- A

latꝰ est. Restat autem altera dedicatio vniuerse domus: cuius ipse Christus est fundamentum: que differtur in finem: quādo erit omniū resurrectio/ nō moriturorum amplius. Siue autē domus dei dicatur/ siue templum dei/ siue ciuitas dei: id ipsum est: nec abhorret a latini eloquij consuetudine. B

¶ Nam ⁊ Virgilius imperiosissimam ciuitatem domum appellat Assaraci: romanos volens intelligi: q de Assaraco per Troianos originem ducunt: ⁊ domū enee eosdē ipsos: quia eo duce Troiani cum Italiam venissent: ab eis condita est Roma. Imitatꝰ nāq; est poeta ille sacras litteras: i quibus dicit domus Jacob tam ingēs populus hebreorum.

a ¶ Virgilius imperiosissimam ciuitatem/ scz Romā: appellat domum assaraci: scz li.1. eneid: vt plenius patet. 3. lib. v. ca. ij. vbi ea q hic scribuntur satis patent.

¶ De eo ꝙ cain successio in octaua ab adā generatione clauditur: et in posteris ab eodē patre adam Noe decimus inuenitur. Ca. XX.

DIcet aliquis: Si hoc itēdebat scriptor huius historie in commemorandis generationibus ex Adam per filiū eius Seth: vt per illas perueniret ad Noe: sub quo factum est diluuiū: a quo rursus contexeretur ordo nascentium q perueniret ad Abraam: a quo Mattheus euāgelista incipit generationes quibꝰ ad Christū peruenit eternū regem ciuitatis dei: qd intendebat in generationibus ex cain: et q eas pducere volebat? Rūdet: vsq; ad diluuiū/ q totum genus illud terrene ciuitatis A

absumptũ est/sed reparatũ ex filijs noe. Ne
q3 enĩ deesse poterit hec terrena ciuitas soci
etasq3 hoim ſm hoiem viuentiũ vsq3 ad hu
Lu.20.f. ius seculi finẽ. De quo dñs ait: Filij hui⁹ se
culi generãt ⁊ generanẽ. Ciuitatẽ vo dei pe
regrinantẽ in hoc seculo regeneratio perdu
Mat.22.c cit ad alteruʒ seculũ: cuius filij nec generãt
nec generantur. Hic ergo generari ⁊ genera
re ciuitati vtriq3 cõmune est: q̃uis dei ciui/
tas habeat etiã hic multa ciuiuʒ milia/ que
ab opere generãdi se abstinẽt: sed habet eti/
am illa ciues nõnullos isti similes ex imita/
tione quadã/licet errantes. Ad eã nãq3 per/
tinẽt etiã qui deuiantes ab hui⁹ fide diuer/
sas hereses ↄdiderũt. Scdm hoiem quippe
viuunt/nõ ſm deum. Et Indorũ gymnoso
phiste: qui nude phibenẽ philosophari i so/
litudinib⁹ indie ciues eius sunt: ⁊ a generã/
Vicesimasex/ta veritas⁹ do se cohibẽt. ¶ Non enĩ
est hoc bonũ: nisi cum fit
ſm fideʒ summi boni qui
est deus. Hoc tamẽ nemo
fecisse ante diluuiũ reperi
tur: quãdoquidẽ etiã ipse
Enoch septimus ab adã
qui trãslatus refertur esse
nõ mortuus: genuit fili/
os ⁊ filias anteq̃ transfer
retur: in quibus fuit Ma
thusalem: per quem gene
rationũ memorandarum
B ordo trãscurrit. Cur ergo
tanta paucitas successio/
num cõmemoraẽ in generationibus ex Ca/
in: si eas vsq3 ad diluuiũ perduci oportebat
nec erat diuturna etas preueniẽs pũbertatẽ
que cẽtum vel amplius annos vacaret a fe/
tibus. Nam si nõ intẽdebat auctor libri hu/
ius aliquẽ ad quẽ necessario pduceret seriẽ
generationum: sicut in illis qui veniunt de
semine Seth intẽdebant puenire ad Noe a
quo rursus ordo necessarius sequereẽ: quid
opus erat p̃termittere p̃mogenitos filios vt
puenireẽ ad Lamech: i cuius filijs finiẽ illa
Al. scdo tertio. †cõnexio octaua generatiõe scʒ ex adã/septi
ma ex cain: quasi esset inde aliq̃d deinceps
Al.† ↄnectẽdũ †cõnectẽdũ vñ puenireẽ vel ad israeliticum
populum in quo celesti ciuitati etiã terrena
hierusalẽ figurã ppheticã p̃buit: vł ad chri/
Roma.9.a. stũ ſm carnẽ: qui est sup omnia deus bñdi/
ctus in secula: superne Hierusalẽ fabricator
atq3 regenerator: cum tota progenies Cain
diluuio sit deleta: vnde videri potest in eo/
dem ordine generationũ primogenitos fu/
isse cõmemoratos. Cur ergo tã pauci sunt?
C Nõ enĩ vsq3 ad diluuiũ tot esse potuerunt:
nõ vacantibus vsq3 ad cẽtenariã pubertatẽ
patribus ab officio generãdi: si nõ erat tũc

¶ Vicesimasexta veritas/q bonum castitatis non est nisi dũ fit ſm fidem summi boni: qd probat: quia ante diluuium nemo hoc fecisse reperitur vt abstineret a generatione cum Enoch qui translatus refereẽ: añ translationem filios ⁊ filias genuerit. Ex quo dicto accipiẽ documentum illud cõmune/q virtus castitatis iustificatur nõ nisi ex fine.

proportione longeuitatis illius etiam sera
pubertas. Vt enĩ p eque triginta annorum
fuerint cum filios generare ceperunt: octi/
es triceni/quoniã octo sunt generatiões cũ
Adam/⁊ cum eis quos genuit Lamech du Gen.4.d.
cẽti ⁊ quadraginta sunt anni: num itaq3 to/
to deinde tẽpore vsq3 ad diluuium nõ gene
rauerunt? Qua tandẽ causa q̃ hec scp̃sit: ge
nerationes cõmemorare noluit q̃ sequinẽ.
¶ Nã ex Adã vsq3 ad di/ Vicesimasepti/ma veritas.
luuiũ cõputanẽ anni ſm
codices nostros duo mi/
lia ducẽti sexagintaduo:
ſm Hebreos auteʒ mille
sexcẽti quinquagintasex
Vt ergo istũ numerũ mi
norẽ credamus esse veri/
orẽ: de mille sexcẽtis quin
quagintasex annis/ ducẽ
ti quadraginta detrahã/
tur: nũquid credibile est
p mille quadringẽtos: et
qd excurrit annos qui re/
stant vsq3 ad diluuiũ: p/
geniem Cain a generationibus vacare po/
tuisse? Sed qui ex hoc mouetur: meminerit D
cũ quererẽ quõ credendũ sit antiquos illos
homines p tam multos annos a gignẽdis
filijs cessare potuisse: duobus modis istam
solutam esse questionẽ: aut de sera puberta
te/ pportione tam longe vite: aut de filijs q̃
cõmemoranẽ in generationibus q non fue/
rint primogeniti: sed hi propter quos ad eũ
quem intendebat auctor libri poterat per/
uenire: sicut ad Noe in generatiõib⁹ Seth.
Proinde in generationibus Cain si non oc
currit qui deberet intẽdi: ad quẽ pretermis/
sis primogenitis per eos qui commemorati
sunt peruenire oportebat: sera pubertas in/
telligẽda restabit: vt aliquanto post cẽtum
annos puberes habilesq3 ad gignẽdum fa/
cti fuerint/vt ordo generationũ p primoge
nitos curreret: ⁊ vsq3 ad diluuiũ ad nume/
rum annoruʒ tante quantitatis occurreret.
Qñuis fieri possit: vt propter aliquaʒ secre/
tiorẽ causam: que me latet: vsq3 ad lamech
⁊ eius filios generationũ pueniẽte contex/
tu cõmendaretur hec ciuitas/quam dicim⁹
esse terrenam: ac deinde cessaret scriptor li/
bri cõmemorare ceteras: que vsq3 ad dilu/
uium esse potuerunt. Potest ⁊ illa esse cau/ E
sa cur nõ ordo generationum p primogeni/
tos duceretur: vt necesse nõ sit in illis homi
nibus tam seram credere pubertatẽ: q scili/
cet eadẽ ciuitas quam Cain in noie Enoch
filij sui condidit/longe lateq3 regnare potu/
erit: ⁊ reges habere non simul plures: ſ suis
etatibus singulos: quos genuisset sibi suc/

¶ Vicesimaseptima veritas/q ab adã vsq3 ad diluuiũ cõputanẽ ſm codices nostros anni duo milia ducẽti sexagintaduo: ſm Hebreos auteʒ mille sexcenti quinquagintasex. Attendendum tñ q iste textus multipliciter est corrupt⁹ Et vlterius ipse allegat textũ nostrũ ſm septuaginta interpretes: q iste numerus quẽ hic ponit multũ a textu nostro videẽ discrepare.

cessuros ꝗcūqꝫ regnassent. Hoꝝ regū prim⁹ esse potuit ipe cain: scd̄s fili⁹ ei⁹ enoch: i cui⁹ nomine vbi regnaret ꝯdita ē ciuitas: terti⁹ irad quem genuit enoch: quartus mauihel quē genuit irad: quintus mathusael quem genuit mauihel: sextus lamech quem genuit mathusael: qui septim⁹ ē ab Adā p Cain.

Vicesimaoctaua veritas. ¶ Nō aūt erat consequēs vt pmogeniti in regnū re/gnantib⁹ succederet patribus/ s quos regnādi meri/tū ꝓpter ꝟtute terrenę vtilē ciuitati: vel sors aliq̄ reperiret/ vel ille potissimuꝫ succederet patri hereditario ꝗdaꝫ iure regnādi: quē pre ceteris filijs dilexisset. Potuit aūt viuēte adhuc lamech atqꝫ regnante fieri diluuiū: vt ipm cum alijs oib⁹ hoibus exceptis qui i arca fuerūt quē pderet iueniret. Necꝫ eīn mirandū ē si varia quātitate numero sitatis annoꝝ iterposita: p tā lōgā ętatē ab Adā vsqꝫ ad diluuiū nō equalis numeri generationes habuit vtraqꝫ pgenes: sed p cain

¶ Vicesimaoctaua veritas/ ꝙ ante diluuiū nō erat ꝯsequēs pmogenitos regnā/tib⁹ succedere/ sꝫ ꝗs regnādi meritū ꝓpt ꝟtuteꝫ terrene vtilē ciuitati: vt sors aliq̄ repiret/ vel iste quē p ceteris filijs pater dilexisset. Ex quo dicto accipiūt duo notabilia. Primuꝫ est ꝙ ante diluuiū fuerūt regna. Et cū dicit scriptura/ ꝙ Nēroth cepit eē potēs in terra: ē verū ꝗtū ad tyrānidā q̄ nō fuit añ diluuiū: sed per principatus parētū Scd̄m notabile/ ꝙ post diluuiuꝫ videt esse cōsequēs/ vt primogeniti regnarēt: quia per hoc distinguit ab añ diluuiū.

septē/ p Seth autē decē: septimus est eīn (vt iā dixi) ab adā lamech: decimus noe: ꝛ ideo nō vnus filius lamech: sicut in ceteris superius: sed plures cōmemorati sunt: qꝛ incertū fuerat ꝗs ei fuisset mortuo successurus/ si regnādi tēpus inter ipsum ꝛ diluuiū remansisset. Sed quoquo mō se habeat siue p primogenitos siue p reges/ ex cain generationū ordo decurrens: illud mihi nullo pacto ꝓtereundū silētio videt/ ꝙ cū lamech septimus ab Adam fuisset inuētus: tot eius annumerati sunt filij/ donec vndenari⁹ numerus impleret/ quo significatur peccatū. Adduntur eīn tres filij ꝛ vna filia. Vxores aūt aliud possunt significare: nō hoc qđ nūc cōmēdandū videt. Nūc eīn de generationib⁹ loquimur: illę ꝟo vñ sint genitę tacitū est.

F

Vicesimanona veritas. ¶ Qm̄ ergo lex denario numero predicat: vnde ē memorabilis ille decalogus/ pfecto numerus vndenarius: qm̄ trāsgredit denariū trāsgressiōe legi: ac p hoc pctm̄ significat. Exo. 26. b. Hinc est ꝙ i tabernaculo testimonij qđ erat i itinere ppli dei velut tēplū ambulatoriū/ vnde/ cim vela cilicina fieri ꝓcepta sūt. In cilicio quippe recordatio est pctōꝝ/ ꝓpter hędos

¶ Vicesimanona veritas/ ꝙ numer⁹ vndenarius significat transgressionē: qꝛ primo trāsit denariū p/ceptorū. x. obseruantiaꝫ. Vbi cōmendat etiā numerū duodenariū in apostolis ꝛ patriarchis.

ad sinistrū futuros: qꝛ cōfitētes in cilicio p/sternimur tanqꝫ dicētes quod i psalmo scriptū est: Peccatum meum ante me est semp. Ps. 50. a. Progenies ergo ex Adam per cain scelera/tū vndenario numero finit: quo peccatū significat: ꝛ ipe numerus a femina claudit: a quo sexu initiū factū ē peccati/ p qđ oēs morimur. Cōmissum est aūt vt ꝛ voluptas carnis q̄ spiritui resisteret/ sequeret. Nā et ipsa filia Lamech noema voluptas interpretat. Eccl. 25. d. Per Seth autē ab adā vsqꝫ ad Noe denarius insinuat legitimus numerus. Cui Noe tres adijciūtur filij: vñ vno lapso duo benedicūtur a patre: vt remoto reprobo ꝛ probatis filijs ad numerū additis: etiā duodenarius numerus intimet: qui ꝛ in patriarcharū ꝛ apostoloꝝ numero insignis est ꝓpter septenarij partes/ alterā per alterā multiplicatas. Nam ter quaterni vel quater terni ipm faciūt. His ita se habentibus video cōsiderandū et cōmemorandū: ista vtraqꝫ pgenies q̄ distinctis generationib⁹ duas insinuat ciuitates: vnā terrigenarū/ alterā regeneratoꝝ: quō postea sic cōmixta fuerit atqꝫ cōfusa: vt vniuersū genus humanū/ exceptis octo hominib⁹/ perire mereret diluuio.

¶ Qua ratiōe cōmemorato enoch qui fuit filius Cain: totius generationis eius vsqꝫ ad diluuium sit continuata narratio: cōmemorato autem Enos qui fuit filius Seth: ad cōditionis humane principium sit rediturum. Capitulum. XXI.

Primo autē intuendū est quemadmodū cum ex cain generatiōes enumerarent: cōmemorato ante ceteros posteros ei⁹ illo in cui⁹ nomie cōdita ē ciuitas: id ē enoch: cōtexti sunt ceteri vsqꝫ ad illū finē de quo locut⁹ sū: donec illud genus atqꝫ illa vniuersa ꝓpago diluuio deleret: cū ꝟo filius seth vnus cōmemorat⁹ fuisset enos: nōdū vsqꝫ ad diluuiū additis ceteris/ articulus quidē interponit et dicitur: Hic liber natiuitatis hominū: qua die fecit deus Adā: ad imaginē dei fecit illū: masculū ꝛ feminā fecit eos: ꝛ benedixit illos: ꝛ cognominauit nomē eoꝝ adā: qua die fecit illos. Quod mihi videt ad hoc interpositū: vt hinc rursus inciperet ab ipso adā dinūeratio tēporū quā voluit facere qui hęc scripsit in ciuitate terrena: tanqꝫ eā deus sic cōmemoraret vt nō cōputaret. Sꝫ quare hinc reditur ad istam recapitulationē/ posteaqꝫ cōmemoratus est filius seth homo: qui sperauit inuocare nomē domini dei: nisi quia sic oportebat istas duas ꝓponere ciuitates: vnam per homicidam vsqꝫ ad homicidaꝫ: nam et Lamech duabus vxoribus suis sese

A

Gen. 5. a.

Gen. 4. d.

B pperasse homicidiũ cõfitet: alterã per eum
q̃ sperauit inuocare nomẽ dñi dei? Hoc est
quippe in hoc mũdo peregrinãtis ciuitatis dei
totũ atq; summũ in hac mortalitate nego/
cium quod p vnum hominẽ quẽ sane occisi
resurrectio genuit/cõmendãdũ fuit. Homo
quippe ille vnus toti⁹ superne ciuitatis est
vnitas: nondũ quidẽ completa/sz p̃missa
ista pphetica p̃figuratiõe complenda. Fili⁹
ergo cain hoc est filius possessionis/cui⁹ nisi
terrene ciuitatis habeat nomen in ciuitate
terrena/que in ei⁹ nomine condita est? De
Ps.48.c. his est em̃ de quib⁹ cantat in psalmo: Inuo
cabunt noĩa eorũ in terris ipsorũ: pp̃ter qđ
Ps.72.c. sequit eos quod in alio psalmo scriptũ est:
Domine in ciuitate tua imaginẽ eorũ ad ni
hilũ rediges. Fili⁹ aũt seth/hoc est fili⁹ resur
rectiõis: speret inuocare nomen dñi dei. Eã
Ps.51.b. quippe societatẽ hoim p̃figurat que dic: Ego
autẽ sicut oliua fructifera in domo dei spe/
raui in misericordia dei. Uanas autẽ glias
Ps.39.a. famosi in terra nominis nõ requirat: Beat⁹
em̃ vir cuius est nomẽ dñi spes eius: et nõ re
C spexit in vanitates et insanias falsas. Pro/
positis itaq; duab⁹ ciuitatib⁹/vna in re hui⁹
seculi/altera in spe dei/tanq̃ ex cõmuni que
apta est in adã ianua mortalitatis egressis
vt pcurrãt et discurrãt ad discretos ppos et
debitos fines/incipit dinumeratio tempor
in qua et alie generatiões adijciunt/facta re
Ro.9.c. capitulatiõe ex adam: ex cui⁹ origine dãna/
ta veluti massa vna merite dãnationi tradi
ta/fecit deus alia in cõtumeliã vasa ire/alia
in honorẽ vasa misericordie: illis reddẽt qđ
debetur in pena/istis donãs quod nõ debet
in gratia/vt et ex ipsa etiã comparatiõe vasor
ire/superna ciuitas discat que peregrinat i
Gal.4.d. terris: nõ fidere libertate arbitrij sui/sed spe
ret inuocare nomen dñi dei: qm̃ volũtas in
natura que facta est bona a bono deo/s; mu
tabilis ab immutabili/ex nihilo ab eo q̃ est:
et a bono potest declinare vt faciat malum:
qđ fit libero arbitrio/et a malo vt faciat bo/
num: qđ nõ fit sine diuino adiutorio.

¶ De lapsu filiorũ dei alienigenarum mulierũ amore captorũ: vnde et oẽs exceptis octo hominib⁹ diluuio perire meruerũt. Ca.XXII.

A Hoc itaq; libero volũtatis arbitrio
generatiõe hũana pgrediente atq;
crescente facta est permixtio/et iniq̃
tate participata quedã vtriusq; confusio ci
uitatis: quod malũ a sexu femineo causam
rursus inuenit/nõ quidẽ illo modo quo ab
initio. Non em̃ cuiusq; etiã tunc fallacia se
ducte ille femine persuaserunt peccatum vi
ris: sed ab initio que prauis morib⁹ fuerant
Gen.6.a. in terrena ciuitate/id est in terrigenarum so
cietate/amate sunt a filijs dei/ciuibus scili/
cet peregrinãtis in hoc seculo alterius ciui/
tatis/pp̃ter pulchritudinem corpor: quod
bonum dei quidem donum est: sed pp̃terea
id largitur etiam malis/ne magnum bonũ
videatur bonis. Deserto itaq; magno bo/
no et bonorum proprio/lapsus est fact⁹ ad
bonum minimũ/non bonis proprium/s; bo
nis malisq; cõmune: ac sic filij dei filiar ho/
minum amore sunt capti: atq; vt eis coniu/
gibus fruerentur in amorẽ societatis terri/
gene defluxerunt deserta pietate quã in san
cta societate seruabant. Sic enim corporis B
pulchritudo a deo quidem factum/sed tem
porale carnale infimum bonum male amat
postposito deo eterno i eterno sempiterno
bono: quẽadmodũ iusticia deserta et aurũ
amatur ab auaris: nullo peccato auri/s; ho/
minis: ita se habet omnis creatura. Cũ em̃
bona sit et bene potest amari et male: bene.s.
ordine custodito/male autẽ ordine pertur/
bato. Quod in laude quidã creatoris bre/
uiter versibus dixit: Hec tua sunt bona sũt
quia tu bonus ista creasti: Nil nostrũ est in
eis nisi q̃ peccamus amãtes/Ordine neglec
cto p te/quod conditur abs te. Creator au
tem si veraciter amet: hoc est si ipse nõ aliud
p illo quod nõ est ipse ametur: male amari
nõ potest. Nam et amor ipse ordinate amã/
dus est quo bene amatur quod amãdũ est/
vt bene sit in nobis virtus qua viuit bene.
¶ Unde mihi videtur
q̃ diffinitio breuis et
vera virtutis ordo est
amoris: pp̃ter quod i
sancto cantico cãtico/
rum cantat spõsa chri
sti ciuitas dei: Ordi/ Cãt.2.a.
nate in me charitatẽ. Hui⁹ igit charitatis/ C
hoc est dilectionis et amoris ordine pturba
to: deũ filij dei neglexerũt/et filias hoim di/ Gen.6.a.
lexerũt. Quib⁹ duob⁹ nominib⁹ satis ciui/
tas vtraq; discernit. Neq; em̃ et illi nõ erãt
filij hominũ per naturã sed aliud nomẽ hr̃e
ceperãt p grãm. Nã et in eadẽ scriptura vbi
dicti sunt dilexisse filias hoim filij dei: ijdẽ
dicti sunt etiã angeli dei. Unde illos mul/
ti putãt nõ hoĩes fuisse sed angelos.

Tricesima veritas

¶ Tricesima veritas/q̃ diffinitio breuis et vera virtutis/est ordo amoris. Ex quo dicto accipit documẽtũ/q̃ radix omniũ virtutũ est dilectio: cum ordo iudicetur in eo cui⁹ est ordo.

¶ An credẽdũ sit ãgelos substãtie spiritalis amore/speciosarũ mulierũ captos eorũdẽ iniisse cõiugia ex quib⁹ gigãtes sint creati. Ca.XXIII.

Quam q̃stionẽ nos trãseũter cõme/ A
morată in tertio hui⁹ operis libro re
liquim⁹ insolutã: Utrũ possint ange
li cũ spũs sint/corporaliter coire cũ feminis
Scriptũ est em̃: Qui facit angelos suos spi Ps.103.a.
ritus: id est eos q̃ natura spũs sunt/facit ee

angelos suos/iniungẽdo eis officiũ nũciandi. Qui em̄ grece dicit angelos: qđ nomen latina declinatiõe angelus perhibet: latina ligua nũci° interpretat. Sed vtrũ eorũ corpora ↄsequẽter adiunxerit dicẽdo. Et ministros suos ignẽ ardẽtẽ: an q̄ charitate tãq̄ igne spiritali feruere debeãt ministri ei°/ambiguũ est: apparuisse tñ hoib° angelos in talibus corpib°: q̄ nõ solũ videri/verũetiã tangi possent/eadẽ verissima scriptura testatur

Ps. 103. a (at "pora ↄsequẽter")

B Et quoniã creberrima fama est: multiq̄ se expertos/vel ab eis qui experti essent: de quorũ fide dubitandũ nõ est audisse ↄfirmãt: siluanos et faunos: quos vulgo incubos vocant: improbos sepe extitisse mulierib°: ⁊ earum appetisse ac peregisse concubitum.

Tricesimaquita veritas

¶ Et quosdã demones quos dusios galli nũcupãt/ hãc assidue immũdiciã et tẽptare ⁊ efficẽ: plures talesq̄ asseuerãt vt hoc negare impudẽtię videat. Nõ hinc aliq̄d audeo temere diffinire/ vtrũ aliq̄ spũs elemẽto aereo corporati sunt: nã

¶ Tricesimaq̄ma veritas q̄ aliq̄ demones assidue tẽptãt immũdiciã concubitus ƒm multoꝝ sententiam/ita vt videat impudẽtie hoc inquit negare. Postea ostẽdit q̄ nõ audet diffinire hic/ vtꝝ sint aliq̄ spũs aerei īcorporati q̄ talia sic faciant. Isti autẽ demones vulgo dicunt incubi.

hoc elemẽtũ etiã cũ agitatur flabello sensu corpis tactuq̄ sentit/possint etiã hãc pati libidinẽ: vt quõ pñt sentiẽtib° feminis misceantur. Dei tñ ãgelos sctõs nullo mõ illo tẽpore sic labi potuisse crediderim: nec de his dixisse aplm̄ petrũ: Si em̄ de° angelis peccãtibus nõ pepcit: ƒ carcerib° caliginis inferi retrudẽs tradidit in iudicio puniendos reseruari: sed poti° de illis qui pmũ apostatãtes a deo cũ diabolo principe suo ceciderũt qui pmũ hoiem p inuidiã serpẽtina fraude decepit. Angelos aũt fuisse etiã dei homies nuncupatos eadẽ scriptura sancta locupletissima testis est. Nã ⁊ de iohãne scriptũ est Ecce mitto angelũ meũ ante faciẽ tuã q̄ pparabit viam tuã. Et malachias ppha ppria quadã .i. sibi pprie impertita grã dict° est angel°.

1. Petri. 2. a. (at "dixisse aplm̄ petrũ")
Gen. 3. a. (at "qui pmũ hoiem")
Matth. 11. b. (at "Ecce mitto")
Malach. 3. a. (at "parabit viam tuã")

C Uerũ hoc mouet q̄sdã q̄ ex illis q̄ dicti sunt angeli dei: et ex mulierib° quas amauerũt: nõ q̄si hoies generis nr̃i/ƒ gigantes legim° esse natos/q̄si vero corpa hominũ modũ nr̃m longe excedẽtia: qđ etiam supra cõmẽorauı/non etiã nr̃is tpib° nati sint. Nõne ante paucos ãnos cũ romanę vrbis (qđ a gothis factũ ẽ) appropinq̄ret excidiũ: romę fuit femia cũ suo patre ⁊ sua mr̃e/quę corpe q̄dãmodo gigãteo longe cęteris pręmineret? Ad quã visendã mirabilis fiebat vsq̄quaq̄ ↄcursus. Et hoc erat maxime admirationi/q̄ ambo parẽtes eius nec saltem tam longi hoies erant q̄ꝫ longissimos videre consueuim°.

Gen. 6. a. (at "amauerũt")

D Potuerũt ergo gigãtes nasci ⁊ priusq̄ filij dei q̄ ⁊ angeli dei dicti sunt filiab° hominũ/hoc est ƒm hominẽ viuentiũ miscerent/filij scilicet seth filiabus cain.

Tricesimasecũda veritas

¶ Nã ⁊ canonica scriptura sic loquit: in q̄ libro hec legim°: cui° vba ista sũt: Et factũ est postq̄ cęperũt homines multi fieri sup terrã: et filię natę sunt illis: vidẽtes ãgeli dei filias hoim quia bonę sunt: sumpserũt sibi vxores ex omib° quas elegerant. Et dixit domin° deus: Nõ pmanebit spiritus meus in hominib° his in eternum: ppter quod caro sunt. Erunt autẽ dies eorum centũ viginti anni. Gigantes autem erãt super terrã in diebus illis. Et post illud cum intrarent filij dei ad filias hominum/et generabant sibi: illi erant gigantes a seculo homines nominati. Hęc libri vba diuini satis indicãt iam illis dieb° fuisse gigantes super terram: quãdo filij dei acceperunt vxores filias hominum/cum eas amarent bonas/id est pulchras. Cõsuetudo q̄ppe scripturę hui° est/etiã speciosos corpore bonos vocare. Sed ⁊ postq̄ꝫ hoc factum est nati sunt gigantes. Sic enim ait: Gigantes autem erãt super terram in diebus illis. Et post illud: cum intrarẽt filij dei ad filias hominũ. Ergo et ante in illis diebus et post illud.

¶ Tricesimasecũda veritas/q̄ qñ dicit scriptura q̄ filij dei ingressi sũt ad filias hominũ: per filios dei itelligunt illi sathan per filias hominũ illi de genere cain. Unde patet q̄ reprobat illã sentẽtiã que dicit filios dei fuisse angelos malos.

Gen. 6. a. (at "vba ista sũt")

E Quod autẽ ait: Et generabãt sibi: satis ostendit q̄ prius anteq̄ꝫ sic caderent filij dei deo generabãt non sibi/id est nõ dominãte sibi libidine cocundi/sed seruiẽte officio ppagandi: non familiam fastus sui/sed ciues ciuitatis dei: quibus annunciauerãt tanq̄ angeli dei/vt ponerent in deo spem suam/similes illius qui natus est de seth fili° resurrectionis: et sperauit inuocare nomẽ domini dei: in qua spe essent cum suis posteris coheredes eternorũ bonoruꝫ: et sub deo patre fratres filiorũ.

Ps. 77. a. (at "angeli dei")

F Non autẽ illos ita fuisse angelos dei vt homines nõ essent/sicut quidã putant: sed homines pculdubio fuisse scriptura ipsa sine vlla ambiguitate declarat. Cum em̄ pręmissum esset/q̄ videntes angeli dei filias hominũ quia bonę sunt/sumpserunt sibi vxores ex omnib° quas elegerant: mox adiunctum est: Et dixit domin° deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus his in eternum: ppter quod caro sunt. Spiritu dei quippe fuerũt facti angeli dei: et filij dei: sed declinando ad inferiora homines dicuntur nomine naturę non gratię: dicuntur ⁊ caro desertores spirit°/⁊ deserendo deserti. Et septuaginta quidẽ interptes

Gen. 6. a. (at "Non permanebit")

z angelos dei dixerunt istos z filios dei: qd quidã etiam nõ oẽs codices habẽt: nam qdã nisi filios dei/ nõ hñt. Aquila autẽ quẽ interpretem iudei ceteris anteponũt/ nõ angelos dei nec filios dei/ sed filios deoꝝ iterpretatus est. Utrũqꝫ autem verũ est: nam z filij dei erant: sub quo patre suorũ patrum etiã fratres erãt/ filij deorum: quoniã a diis geniti erant: cum quib⁹ etiam ipsi dij erant:

Ps.81.b. iuxta illud psalmi: Ego dixi dij estis et filij excelsi oẽs. Merito eñ creduntur septuaginta interpretes accepisse ꝓpheticum spiritum: vt si quid eius auctoritate mutarent atqꝫ aliter ꝙ erat qd interpretabantur dicerent: neqꝫ hoc diuinitus esse dictũ dubitaretur. Quis hoc in hebreo esse perhibeat ambiguum: vt z filij dei z filij deorũ posset iter

G pretari. Omittamus igitur earũ scripturarum fabulas: que apocryphe nuncupantur eo ꝙ earũ occulta origo non claruit patrib⁹ a quibus vsqꝫ ad nos auctoritas veracium scripturarũ certissima et notissima successione peruenit. In his autem apocryphis/ et si inueniatur aliqua veritas/ tamen ꝓpter multa falsa nulla ẽ canonica auctoritas. Scripsisse quidẽ nõnulla diuina enoch illum septimũ ab adam/ negare nõ possumus: cum hoc in epistola canonica iudas apostolus dicat.

Jude.i.c. Sed nõ frustra nõ sunt in eo canone scripturarũ/ qui seruabatur in templo hebrei populi succedentiũ diligentia sacerdotũ. Cur autem hoc/ nisi quia ob antiquitatẽ suspecte fidei iudicata sunt: nec vtrũ hec essent que ille scripsisset poterat inueniri: nõ talib⁹ ꝓferentibus qui ea per seriem successionis reperirentur rite seruasse. Unde illa que sub ei⁹ nomine ꝓferuntur etiam continẽt istas de gigãtibus fabulas/ ꝙ nõ habuerũt hoies patres recte a prudentib⁹ iudicãtur non ipsius esse credenda/ sicut multa sub nominib⁹ apostolorũ ab hereticis ꝓferuntur: que omnia sub nomine apocryphorũ ab auctoritate cano

b nica diligẽti examinatiõe remota sunt. Igitur ſm scripturas canonicas hebreas atqꝫ christianas/ multos gigantes ante diluuiũ fuisse dubiũ non est: z hos fuisse ciues terrigene societatis hoim: dei aũt filios qui ſm carnem de seth ꝓpagati sunt in hanc societatem deserta iusticia declinasse. Nec mirãdum est ꝙ etiã de ipsis gigãtes nasci potuerunt: Neqꝫ eñ oẽs gigantes fuerũt/ ſꝫ magis multi vtiqꝫ tunc fuerũt ꝙ post diluuiũ temporibus ceteris. Quos propterea creare placuit creatori/ vt etiam hinc ostenderetur nõ solum pulchritudies/ verũetiã magnitudines et fortitudines corporũ nõ magnipendẽdas esse sapienti: qui spiritalibus atqꝫ immortalibus longe melioꝛib⁹ atqꝫ firmioꝛibus z bonoꝛũ ꝓpriis/ nõ bonoꝛũ maloꝛũqꝫ cõmunib⁹ beatificatur bonis. Quã rem alius ꝓpheta cõmendans ait: Ibi fuerunt gigantes illi nominati/ qui ab initio fuerunt staturosi/ scientes preliũ. Non hos elegit dominus/ nec viam scientie dedit illis/ sed interierũt: quia nõ habuerũt sapientiam/ perierunt ꝓpter inconsiderantiã. Baruch.3.e.

¶ Quomodo intelligẽdũ sit ꝙ eis qui diluuio perdendi erãt domin⁹ dixerit: Erunt dies eorum centũ viginti anni. Capitulũ. XXIIII.

A — Tricesimatertia veritas — Gen.6.a. — Gen.11.b.

¶ Tricesimatertia veritas/ ꝙ quando dixit dominus: Erũt dies hominis centũ viginti ãnis: nõ sic intelligẽdũ est ꝙ post diluuiũ tale tempus homines nõ excesserint: sed illud inquit fuit dictum/ quãdo noe habuit quadringẽtos octoginta annos. ꝓ toto genere hũano per diluuiũ perituro/ ad centũ viginti annos. Et dicit hic aug⁹/ ꝙ scriptura dicit noe fuisse qngentoꝛũ annoꝛũ/ accipiẽdo moꝛe suo totũ ꝓ maioꝛi parte.

Quod aũt dixit de⁹: Erũt dies eorũ centum viginti anni: non sic accipiẽdũ ẽ/ quasi ꝓnũciatũ sit post hec homies centũ viginti annos viuẽdi nõ trãsgredi: cum z post diluuiũ etiã quingẽtos excessisse inueniam⁹. Sꝫ intelligẽdum est hoc deum dixisse: cũ circa finem quingẽtoꝛũ annoꝛum essꝫ noe: id est quadringẽtos octoginta vite ãnos ageret: quos moꝛe suo scriptura quingẽtos vocat/ noie totius maximã partem plerũqꝫ significãs: sexcentesimo quippe anno vite noe secũdo mẽse factũ est diluuiũ: ac sic centũ viginti anni predicti sunt futuri vite hominũ periturorũ/ quib⁹ transactis diluuio delerẽtur. Nec frustra creditur sic factum esse diluuiũ/ iã nõ inuẽtis in terra q nõ erãt digni tali morte defungi/ qua in impios vindicatũ est: nõ ꝙ hic quicqꝫ bonis qñqꝫ morituri tale gen⁹ mortis faciat aliqd qd eis possit obesse post mortẽ: Uerũtñ null⁹ eoꝝ a diluuio mortu⁹ est/ qs de semine seth ꝓpagatos sancta scriptura cõmemoꝛat. Gen.7.b.

B Sic autẽ diuinit⁹ diluuij causa narratur: Uidẽs inqt dñs deus quia multiplicate sunt malicie hoim sup terram: z ꝙ vnusqsqꝫ cogitat in coꝛde suo diligẽter sup maligna oẽs dies: cogitauit quia fecit hoiem sup terram/ z recogitauit z dixit de⁹: Delebo hoiem quẽ feci a facie terre ab hoie vsqꝫ ad pec⁹/ et a repẽtib⁹ vsqꝫ ad volatilia celi: quia iratus sum qm̃ feci eos. Gen.6.a.

¶ De ira dei que incõmutabilẽ trãquillitatem nulla inflãmatiõe perturbat. Capitulũ. XXV.

Ira dei nõ perturbatio animi eius est: sed iudiciũ quo irrogatur pena peccato. Cogitatio vero eius z recogitatio mutãdaꝝ rerũ est imutabilis ratio.

Tricesimaqr/ta veritas ¶ Neq3 eñi sicut ho/minẽ/ita deuz cuiusq3 facti sui penitet: cui⁹ ẽ de oĩbus oĩno reb⁹ tã fixa sententia q̃ certa p̄sciẽtia. Sed si nõ vtat̃ scp̃tura talib⁹ ver/bis: nõ se q̃dãmõ fami liarius insinuabit om ni generi hoim quib⁹ vult esse cõsultũ: vt et p̄terreat supbiẽtes/⁊ excitet negligẽtes/⁊ ex erceat querẽtes ⁊ alat intelligẽtes. Qḋ non faceret si nõ se prius inclinaret/⁊ q̃dãmõ de scenderet ad iacẽtes. Qḋ autẽ etiã interitũ oĩm aĩaliũ terrenoꝝ volatiliũq3 denunciat/ magnitudinẽ future cladis effatur: nõ ani/ mantibus ratiõis expertib⁹ tanq̃ ⁊ ipa pec cauerint minat̃ exitiũ.

¶ Tricesimaquarta ve/ritas/q᷑ non sicut homo d̃r deus penituisse/qñ di cit penitet me fecisse ho/minẽ: sed si nõ vtat̃ scp̃tu ra inq̃t aug⁹ talib⁹ v̾bis nõ se insinuabit scriptu/ra familiari⁹ hoib⁹ q̃bus vult esse consultũ/vt per terreat superbiẽtes: exer ceat querẽtes excitet ne/gligentes/et alat intelli/gentes.

¶ Quod arca quã noe iussus est face/re/in omnib⁹ christum ecclesiamq3 significet: Capitulum .XXVI.

A Gen.6.b. Iam v̾o q᷑ noe hoĩ iusto: ⁊ sicut de il/lo scriptura veridica loquit̃: in sua ge/neratiõe p̄fecto: nõ vtiq3 sicut p̄ficiẽ/di sunt ciues ciuitatis dei in illa imortalita te qua eq̃bunt̃ angelis dei/sed sicut esse p̄nt in hac p̄egrinatiõe p̄fecti: imperat de⁹ vt ar/cam faciat in qua cũ suis.i. vxore/filijs ⁊ nu ribus: ⁊ cũ aĩalib⁹ q̃ ad illũ ex dei p̄cepto in arcã ingressa sunt/liberaret̃ a diluuij vasti/tate: p̄culdubio figura est p̄egrinãtis ĩ hoc
1.Timo.2.b. seculo ciuitatis dei/hoc est ecclie/q̃ fit salua per lignũ in quo p̄pẽdit mediator dei ⁊ ho/minũ: hõ christ⁹ iesus.

B Tricesimaqn/ta veritas ¶ Nam ⁊ mẽsure ipse lõgitudinis/altitudi/nis/latitudinisq3 eius significãt corp⁹ huma nũ/in cui⁹ veritate ad hoies p̄nũciat⁹ est vẽ/turus ⁊ venit. Huma/ni q̃ppe corpis longi/tudo a vertice vsq3 ad vestigia sexies tãtum habet q̃ latitudo que est ab vno latere ad al terũ latus: ⁊ decies tã tũ q̃ altitudo: cui⁹ al/titudinis mẽsura est ĩ latere a dorso vsq3 ad ventrẽ: velut si iacẽtẽ hoiem metiaris supi/nũ seu p̄nũ sexies tantũ longus est a capite vsq3 ad pedes/q̃ latus a dextra in sinistrã: vel a sinistra in dextrã: ⁊ decies q̃ alt⁹ a ter/ra. Unde facta est arca.ccc.in longitudine cubitoꝝ/⁊.l.in latitudie/⁊.xxx.in altitudie.

Contra faustũ lib.12.ca.14. ¶ Tricesimaquinta ve/ritas/q᷑ mẽsura arce noe s̄m longitudinẽ/latitu/dinem ⁊ altitudinẽ signi ficat corpus humanũ: cu ius longitudo a vertice vsq3 ad vestigia sexies tã tũ habet quãtũ latitudo ei⁹/que est ab vno latere eius ad alterũ lat⁹: ⁊ de/cies tantum q̃ altitudo eius: cui⁹ mensura est in/de a dorso vsq3 ad vẽtrẽ: et sic eĩt fuit cõmẽsurata quãtitas arce. Et nõ est intelligendũ/q᷑ ista men sura cõpetat omni homi ni/sed bene p̄portionato Et ideo: quia corp⁹ chri/sti fuit optime p̄portiona tum/credit̃ habuisse istã mensurã.

¶ Et q᷑ ostiũ in late/re accepit/p̄fecto illḋ est vuln⁹ quando lat⁹ crucifixi lancea p̄fora tũ est. Hac q̃ppe ad il/lũ veniẽtes ingrediũ/tur: q2 inde sacrã ma/narũt quib⁹ credẽtes initiantur. Et qḋ de li gnis q̃dratis fieri iube tur/vndiq3 stabilẽ vi/tã sanctoꝝ significat: Quacũq3 eñi verteris q̃dratũ stabit. Et cete ra q̃ in eiusdẽ arce cõ/structiõe dicunt̃/eccle siasticaꝝ signa sunt re rũ. Sed ea nunc p̄seq longũ ẽ: ⁊ h iã fecim⁹ ĩ ope: qḋ aduersus fau/stũ manicheũ scp̄sim⁹ negãtẽ ĩ libris hebreo rũ aliq̃d de christo eẽ p̄phetatũ. Et fieri q̃/dẽ põt/vt ⁊ nob q̃spiã et alius alio exponat hec aptius: dũ tñ ea q̃ dicunt̃ ad hãc de q̃ lo q̃mur dei ciuitatẽ in h seculo maligno tãq̃ in diluuio p̄egrinãtẽ oĩa referant̃: si ab eius sensu q̃ ista cõscripsit nõ vult lõge aberrare q̃ exponit. Exẽpli grã: velut si quispiã qḋ h scp̄tũ est: Arce inferiora bicamerata/⁊ trica merata facies ea: non qḋ ego ĩ illo ope dixi velit intelligi: q2 ex oĩb⁹ gẽtib⁹ ecclia p̄gre/gat̃: bicameratã dictã p̄p̃ duo genera hoiz
Ro.3.b. circũcisionẽ.s.⁊ p̄putiũ: q̃s apl's ⁊ alio mõ di cat iudeos et grecos. Tricameratã v̾o eo q᷑ oẽs gẽtes d̃ trib⁹ filijs noe p⁹ diluuiũ repate sũt: h̾ aliḋ dicat aliq̃d qḋ a fidei regl'a nõ sit
D alienũ. Nã qm̃ nõ solũ in inferiorib⁹ mãsiões h̃re arcã voluit: v̾ etiã ĩ superiorib⁹/⁊ hec di xit bicamerata: ⁊ in superiorib⁹ superioꝝ/⁊ hec appellauit tricamerata: vt ab imo sursũ v̾sus
1.Cor.13.d. tria p̄surgeret hitatio. P̄nt h intelligi ⁊ illa tria q̃ cõmẽdat apl'us/fides/spes/charitas.
Matth.13.b. P̄nt etiã mlto p̄ueniẽti⁹ tres ille vbertates euãgelice tricena/sexagena/cẽtena: vt ĩ infi/mo habitet pudicitia p̄iugalis/sup̄ vidua/lis/atq3 hac superior v̾ginalis: et si q̃d melius s̄m fidẽ ciuitatis hui⁹ itelligi ⁊ dici põt. Hoc etiã de ceteris q̃ h exponẽda sunt dixerim: q2 etsi nõ vno differunt̃ modo/ad vnã tamen catholice fidei p̄cordiã reuocãda sunt.

Tricesimasexta veritas ¶ Tricesimasexta veritas q᷑ ostiũ ĩ latere arce figu/ralit̃ significat vuln⁹ qḋ lat⁹ crucifixi lancea p̄fo/ratũ ẽ. Hac q̃ppe ad ip̄m
Aristotelis/mũ. ingrediẽtes nõ p̄dicitant̃ Ex q̃ dicto accipit̃ aliũ argumẽtũ/q᷑ christ⁹ esset viu⁹ qñ fuit vulneratus: q2 hic innuit̃ q᷑ per illud vulnus fueram⁹ redẽpti q̃ intramus. Illud tñ ar/gumẽtũ est manifeste cõ/tra sacratissimũ diui ioh̃ã nis euãgeliste euangeliũ vbi d̃r/q᷑ ad iesum cũ ve/nissent/viderũt eũ iã mor/tuũ/vnus militũ lãcea la/tus ei⁹ apuit: Joh.xix.f. Et tũc d̃r ad argumentũ istoꝝ/q᷑ dicimur intrare p̄ hoc vuln⁹ ad ip̄m: q2 ẽ
Contra faustũ lib.12.ca.38. ca.39. figura aptionis regni ce lestis: sicut seq̃ntes dicũt de emanatiõe sacroꝝ: ex latere apertꝰ exponi. Sed
C orit̃ dubiũ: quõ sacramẽ ta fluxerũt de latere chri sti/cũ totã suã v̾tutẽ sum pserunt a christi morte q̃ p̄cesserat. Dicit̃ autem q᷑ emanauerũt significatiue q2 aq̃ exiens significat re generationis vndã et di/gnissimã eucharistiam.

¶ De arca atq3 diluuio: nec illis eẽ p̄sentiẽdũ qui solã historiã recipiũt sine allegorica significatione: nec il lis qui solas figuras defendũt/re pudiata historica veritate. C.XXVII

A N On tamē quisq̃ putare debet: aut frustra hec esse ꝯscripta/aut tm̄mō rerū gestaꝝ veritatē: sine vllis allegoricis significatiōib⁹ hic esse querēdā: aut ecōtrario hec omnino gesta nō esse/sed solas esse verborū figuras: aut quicquid illud est nequaq̃ ad ꝓphetiam eccl'ie ꝑtinere. Quis enī nisi mente ꝑuersus inaniter scriptos esse contēdat libros per annoꝝ milia tanta religione/⁊ tam ordinatę successiōis obseruantia custoditos: aut solas res gestas illic intuendas/vbi certe vt alia omittam: si numerositas animaliū cogebat arcę tātā fieri magnitudinē immunda bina/⁊ mūda septena intromitti aialia: quid cogebat cū ęqli numero possent vtraq̃ seruari? Aut vero deus qui ꝓpter reparandū genus seruāda p̱cepit: eo modo illa quo instituerat restituere

B nō valebat. Qui vero nō esse gesta/sed solas rerū significādarū figuras esse ꝯtendūt: primū opinant tam magnū fieri non potuisse

Gen.7.d. diluuiū/vt altissimos montes q̄ndecim cubitis aqua crescendo trāscenderet ꝓpt' olympi verticē mōtis: supra quam ꝑhibent nubes nō posse ꝯscendere: q2 tam sublimis q̃ cęlū sit vt nō ibi sit aer iste crassior: vbi venti/nebulę imbresq̃ gignuntur: nec attendūt oim elementoꝝ crassissimā terrā ibi esse potuisse. An forte negāt eē terram verticem mōtis? Cur igit' vsq̃ ad illa cęli spacia terris exaltari licuisse/⁊ aq̃s exaltari nō licuisse ꝯtēdūt cum isti mēsores ⁊ ꝑpensores elementoꝝ/aq̃s terris perhibeāt superiores atq̃ leuiores? Quid itaq̃ ratiōis afferūt/quare terra grauior ⁊ inferior locū cęli tranquillioris inuaserit per volumina tot ānoꝝ: ⁊ aqua leuior ac superior permissa non sit hoc facere/saltē

C ad tempus exiguum? Dicunt etiā non potuisse capere arcę illius quantitatē animalium genera tam multa in vtroq̃ sexu/bina de immūdis/septena de mundis. Qui mihi videntur non computare nisi trecenta cubita longitudinis/et latitudinis quinquaginta/triginta altitudinis: nec cogitare aliud tantū esse in superioribus: itemq̃ aliud tantum in superioribus superiorum; ac per hoc ter ducta illa cubita fieri nongenta per longum/centum quinquaginta per latum/nonaginta per altum.

Additio iacobi passauantij. In hoc ca. xxvij. mētionem facit aug⁹ de monte olympo: de q̄ expositor nihil dicit. Ubi notandū ꝯm Isidoꝝ. xiiij. etymol. mons olympi diuidit macedoniam a thracia: et dicit mons macedonię/sub quo nubes esse dicunt. Unde Lucan⁹ li. ij. Nubes excedit olymp⁹. De isto monte dicit Papias/q2 olympus vsq̃ ad liquidū aerem euadit: super quē litterę inscriptę in puluere per ānū reper tę sunt stetisse imobiles vbi pręnimia raritate aeris nec aues viuere possunt: nec philosophi ascendētes absq̃ spongiis plenis aqua aliq̄ntulū ibi manere potuerunt: quas naribus apponētes crassiorē inde aerē attrahebāt.

Gen.7.d. — al's ꝯcrescere — Al's sublime in celū sit. — Li. 1. de Gen. contra manicheos. ca. 15. — Li. 5. de Gen. ad litterā. c. 2

¶ Si aūt cogitem⁹ qđ origenes nō ineleganter astruxit: moysen. s. hoiem dei eruditū: sicut scriptū est: oīu sapientia egyptioꝝ qui geometriā dilexerūt: geometrica cubita significare potuisse: vbi vnū quātū sex nostra valere assueuerāt: q̃s nō videat quātū rerū capere potuit illa magnitudo? Nam illud quod disputāt tantę magnitudinis arcam nō potuisse compingi ineptissime calūniantur: cum sciant immēsas vrbes fuisse ꝯstructas: nec attendūt cētum annos quib⁹ arca illa est fabricata: nisi forte lapis lapidi adherere potest sola calce cōiūctus: vt muros per tot milia circūagant: ⁊ lignum ligno per subscudes epiros clauos et glutē bituminis nō potest adherere vt fabricaret arca: non curuis sed rectis lineis longeq̃ lateq̃ porrecta: quā nullus in mare mittat conat⁹ hominū/s3 leuet vnda cū venerit naturali ordine ponderꝫ: magisq̃ diuina ꝓuidētia q̃ hūana prudētia natātem gubernet/ne incurrat vbicūq̃ naufragiū.

D Q aūt scrupulosissime q̃ri solet de minutissimis bestiolis: nō solū q̃les sunt mures ⁊ stelliones/verūetiā q̃les locustę/scarabei: muscę deniq̃ et pulices: vtrū nō amplioris numeri in arca illa fuerit q̃ q̃ est definit⁹/cū hoc imperaret de⁹: p'i⁹ admonēdi sunt quos hec mouet/sic accipiendū esse qđ dictū est: Quę repūt sup terrā: vt necesse nō fuerit ꝯseruari in arca q̃ pñt i aq̃s viuere: nō solū mersa/sicut pisces: verūetiā supnatātia/sicut multę alites. Deinde cum dr: Mascul⁹ ⁊ fęmina erūt: ꝑfecto itelligit ad reparādū gen⁹ dici: ac p hoc nec illa necesse fuerat ibi esse q̃ possunt sine cōcubitu: de q̄busq̃ reb⁹ vel reꝝ corruptiōib⁹ nasci: vel si fuerūt/sicut in domib⁹ esse ꝯsueuerūt sine vllo numero definito eē potuisse: aut si mysterū sacratissimū quod agebat/⁊ tantę rei figura etiā in veritate facti aliter non posset ipleri/nisi vt oia ibi certo illo numero essent quę viuere in aquis natura ꝓhibēte nō possent: nō fuit ista cura illius hoīs vel illorum

Gen.1.d.

¶ Tricesimaseptima veritas/q2 origenes nō ineleganter dixit moysen eruditū in oīm sapiētia egyptioꝝ/qui dilexerūt geometriam/accepisse cubita geometrica in mensuratione arce noe: quoꝝ quilibet inq̄t valet sex de nostris. Et illi ait augustinus qui magnitudinē nimiā reputāt/cogitent cētū ānos/quib⁹ fabricata ē arca noe. Ex quo dicto accipit argumētū validū/q2 mēsura tabernaculi ⁊ arce ⁊ templi ⁊ omniū que moyses descripsit ꝯm eosdē cubitos metiatur: quia equaliter cōcludit omib⁹ ratio origenis. Sed oritur dubiū: si in ista arca fuerūt oīm animaliū species. Dicit hic aug⁹/q2 nō ista animalia que possunt viuere i aq̄s vt pisces: nec sup aquas vt alique alites: nec ista que possunt sine cōcubitu generari.

Tricesimaseptima veritas. — Act. 7. c.

hoim/ſ diuina. Non eñ ea noe capta intro mittebat:ſed veniẽtia ⁊ intrãtia pmittebat
Gen.6.d. Ad hoc eñ valet qd dictũ eſt: Intrabũt ad te:non.ſ.hois actu ſed dei nutu:ita ſane vt nõ illic fuiſſe credenda ſint/quę ſexu carent. Preſcriptũ eſt eñ atq3 definitũ:maſculus ⁊ femina erũt. Alia ſunt quippe q̃ de qbuſq3 rebus ſine ɔcubitu ita naſcunt̃ vt poſtea concumbãt ⁊ generẽt/ſicut muſcę:alia vo in q̃bus nihil ſit maris et feminę/ſicut apes. Ea porro q̃ ſic habẽt ſexũ vt nõ habeant fętũ/ſicut muli ⁊ mulę:mirũ ſi ibi fuerũt:ac nõ potius parẽtes eoꝝ ibi fuiſſe ſuffecerit/equinũ videlʒ atq3 aſininũ gen⁹:et ſi aliq̃ alia ſũt q̃ cõmixtiõe diuerſi generl gen⁹ aliqđ gignũt. Sed ⁊ ſi hoc ad myſteriũ ptinebat/ibi erãt: habet eñ ⁊ hoc genus maſculũ et feminã.
E Solet etiã mouere nõnullos genera eſcarũ q̃ illic habere poterãt aialia q̃ nõ niſi carne veſci putant̃:vtrũ p̃ter numeꝝ ibi fuerint ſine tranſgreſſiõe mandati:q̃ alioꝝ alendorũ neceſſitas illic coegiſſet includi:an vero qđ poti⁹ eſt credendũ p̃ter carnes aliq̃ alimenta eſſe potuerũt/q̃ oibus ɔuenirent. Nouimus eñ q̃ multa aialia qb⁹ caro cib⁹ eſt/frugibus pomiſq3 veſcant̃/⁊ maxie fico atq3 caſtaneis. Quid ergo mirũ ſi vir ille ſapiens ⁊ iuſtus etiã diuinit⁹ admonit⁹ qđ cuiq3 congrueret ſine carnib⁹ aptã cuiq3 generi alimoniam p̃parauit et recõdidit? Quid eſt autem quo veſci nõ cogeret fames? aut qđ nõ ſuaue ac ſalubre facere poſſet de⁹:qui etiã vt ſine cibo viuerẽt diuina facilitate donaret:niſi vt paſcerent̃ etiã hoc implẽdę figurę tanti myſterij ɔueniret? Nõ aũt ad p̃figurãdã eccl̃iam ptinere tã multiplicia rerũ ſigna geſtarũ/niſi fuerit cõtẽtioſus/nemo pmittitur
F opinari. Iã eñ gẽtes ita eccl̃iam repleuerũt/mũdiq3 ⁊ imũdi:donec certũ ꝑueniat̃ ad ſinẽ:ita eiuſ vnitatis q̃dã cõpagine ɔtinent̃: vt ex hoc vno manifeſtiſſimo etiã de cęterl q̃ obſcuri⁹ aliquãto dicta ſunt/et difficilius agnoſci queũt/dubitari fas nõ ſit. Quę cũ ita ſint/ſic nec inaniter iſta eſſe ɔſcripta putare q̃ſq3 vel dur⁹ audebit:nec nihil ſignificare cũ geſta ſint:nec ſola dicta eſſe ſignificatiua nõ facta:nec aliena eſſe ab eccl̃ia ſignificãda ꝓbabilr̃ dici põt/ſ magis credendũ eſt ⁊ ſapiẽter eſſe mẽorię litteriſq3 mãdata ⁊ geſta eẽ ⁊ ſignificare aliqđ:⁊ ipm aliqđ ad p̃figurãdã eccl̃iam ptinere. Iam vſq3 ad hũc articulũ ꝑduct⁹ liber iſte claudẽd⁹ eſt: vt ambarũ ciuitatũ curſus/terrenę ſcilicʒ ⁊ ſm hominẽ viuentis/⁊ cęleſtis ſm deũ poſt diluuiũ/⁊ deinceps in rebus ɔſequẽtib⁹ requiratur.

Sancti auguſtini epiſcopi liber quintuſdecimus de ciuitate dei explicit.

Annotatio capitulorum ſextidecimi libri eiuſdẽ.

¶ Eiuſdẽ diui aurelij auguſtini epiſcopi de ciuitate dei lib. XVI. incipit

¶ An poſt diluuium a noe vſq; ad abraam aliquę familię ſm deum viuentiũ reperiantur. Capim. I.

Expo. ca. I. Poſt diluuiũ pcurrẽt ⁊c. In hoc ſexto decimo libro agit de pgreſſu ciuitatꝭ dei per duas ętates: q̃ꝝ pma a diluuio vſq; ad abraam: ſecũda ab abraam vſq; ad dauid: tãgit etiã aliq̃ de ciuitate diaboli: ſed ponit cõtinuationem pgreſſus eius vſq; ad lib. xviij. A

POſt dilu uiũ pcurrẽtis ſancte veſtigia ciuitatis: vtrũ cõtinuata ſint/ an intercurrẽtib⁹ impietatꝭ interrupta tẽporib⁹: ita vt null⁹ hoim veri vnius dei cultor exiſteret ad liquidũ ſcripturis loquẽtibus iuenire difficile eſt: ppterea q: in canonicis libris poſt noe q̃ cũ coniuge ac trib⁹ filijs totidẽq; nurib⁹ ſuis meruit p arcã a vaſtatiõe diluuij liberari: nõ inuenim⁹ vſq; ad abraã cuiuſq̃ pietatem euidẽti diuino eloqo ꝑdicatã: niſi ꝙ noe duos filios ſuos ſem ⁊ iaphet pphetica benedictiõe cõmẽdat: intuens et ꝑuidens quod longe fuerat poſt futurum. B

¶ Unde factũ eſt etiã illud/ vt filiũ ſuũ mediũ/ hoc eſt pmogenito minorem vltimoq; maiorẽ: q̃ peccauerat in patrẽ: nõ in ipõ ſ; in filio eius ſuo nepote malediceret his vbis: Maledict⁹ chanaan puer famul⁹ erit fratribus ſuis. Chanaan

¶ In ſextodecimo libro prima veritas eſt/ ꝙ noe filiũ ſuũ mediũ qui contra ipm peccauerat non maledixit in ſeipo/ ſed in filio ei⁹ chanaan. Et iſti⁹ facti aug⁹ nõ aſſignat hic rationẽ: dicũt tamẽ theologi cõiter/ ꝙ quia deus benedixit oĩbus egredientibus de arca/ nõ fuit auſus cõtra aliquẽ iaculare maledictionẽ. Prima veritas ſextidecimi li. Ge. 9. b.

porro nat⁹ fuerat ex cham: q̃ patris dormiẽtis nec texerat/ ſed poti⁹ pdiderat nuditatem. Unde ⁊ cõſecut⁹ adiungit bñdictionẽ duorũ maximi ⁊ minimi filiorũ/ dicens: Benedict⁹ dñs de⁹ ſem: ⁊ erit chanaã puer illi⁹: Aletificet deus iaphet ⁊ habitet in domibus ſem: ſicut ipſa euſdẽ noe ⁊ vineę plantatio ⁊ ex eius fructu inebriatio ⁊ dormientis nudatio: et q̃ ibi cętera facta atq; ↄſcripta ſũt ppheticis ſunt grauidata ſenſibus et velata tegminibus. Als † dilatet.

¶ Quid in filijs noe prophetice fuerit pręfiguratum. Capim. II.

SEd nũc rerũ effectu iam in poſteris ↄſecuto q̃ opta fuerant ſatis aperta ſunt. Quis eñ hoc diligẽter ⁊ intelligenter aduertẽs non agnoſcat in chriſto? Sem q̃ppe de cui⁹ ſemine in carne natus eſt A

christus: interpretat̃ nominat⁹. Quid autẽ
nominati⁹ christo: cuius nomen vbiq̃ iã fra
grat: ita vt in Cantico canticorũ etiam ipsa
Cant.1.a. precinente ꝓpheta vnguento comparetur
effuso? In cui⁹ domibus/ id est ecclesijs ha/
bitat gẽtiũ latitudo. Nã Japhet latitudo
interpretat̃. Chã porro qui interpretat̃ calli
dus: medius Noe fili⁹ tanq̃ se ab vtroq̃ dis
cernẽs: ꝛ inter vtrũq̃ remanẽs: nec in primi
tijs israelitarũ nec in plenitudine gentium:
quid significat nisi hereticorũ genus calli/
dũ: nõ spiritu sapientię/ sed spiritu versipel/
lis astutię: quo solẽt hereticoꝝ feruere ꝑcor
dia/ ꝛ pacem ꝑturbare sanctoꝝ? Sed hęc in
vsum cedũt ꝓficientiũ: iuxta illud apostoli
1.Cor.11.d Oportet hereses eẽ: vt ꝓbati manifesti fiãt
in vobis. Vñ etiam scriptũ est: Filius erudi
tus sapiẽs erit: iprudẽte aũt ministro vtet̃.
Secunda veritas ¶ Multa quippe ad fidẽ ca/
tholicã ꝑtinẽtia: dũ hereti
coꝝ callida inquietudine ex/
agitãtur/ vt aduersus eos
defendi possint: ꝛ ꝯsiderãn
tur diligẽtius/ ꝛ intelligun
tur clarius/ ꝛ instãtius ꝑdi
cant̃: et ab aduersario mo/
ta q̃stio discendi existit oc
B casio. Quis nõ soluz qui
sunt apertissime sepati: ve/
rumetiã oẽs qui in chri/
stiano vocabulo gloriant̃/
et perdite viuũt: nõ absur/
de pñt videri medio Noe
filio figurari: passionẽ qp/
pe christi quę illius hoĩs nuditate significa
ta est: ꝛ annũciant profitẽdo/ ꝛ male agẽdo
Mat.7.c. exhonorant. De talibus ergo dictuz est: Ex
fructibus eoꝝ cognoscetis eos. Ideo cham
in filio suo maledict⁹ est tanq̃ in fructu suo
id est in ope suo. Vnde cõuenienter et ipse
filius eius chanaan interpretat̃ motus eo/
rum: quod aliud quid est q̃ opus eorum?
Sem vero ꝛ iaphet tanq̃ circũcisio ꝛ ꝑputiũ:
vel sicut alio modo eos appellat apostolus
iudei ꝛ greci: sed vocati ꝛ iustificati: cogni/
ta quoquo mõ nuditate patris q̃ significa/
bat̃ passio redemptoris: sumẽtes vestimen/
tũ posuerunt supra dorsa sua/ ꝛ intrauerunt
auersi: et operuerũt nuditatẽ patris sui: nec
viderũt quod referẽdo texerũt. Quodã eñ
modo in passione Christi: et quod ꝓ nobis
factũ est honoramus: et iudęorum facinus
auersamur. Vestimentũ significat sacramẽ
tũ: dorsum memoriã preteritoꝝ: quia passi/
onẽ christi eo scz iã tpe quo habitat iaphet
in domib⁹ sem: et malus frater in medio eo/
rũ transactã celebrat ecclesiã nõ adhuc pro
C spectat futurã. Sed malus frater i filio suo:

¶ Secũda veritas q̃ multa ad fidẽ ꝑ/ tinentia catholicã: dũ hereticoꝝ calli/ da inquietudine exa/ gitant̃: vt aduersus eos defẽdi possint: ꝛ cõsiderant̃ diligẽ ti⁹: ꝛ intelligũt̃ cla ri⁹/ ꝛ instãti⁹ ꝑdicã tur: et ab aduersa/ rio mota questio di scẽdi existit occasio Ex q̃ dicto accipit̃ documẽtũ/ q̃ ꝯtra/ rietates opinionũ ĩ theologia sunt vti/ les vt ingenia do/ ctoꝝ hominũ subti lius exerceant.

hoc est in ope suo: puer id est seru⁹ est fratrũ
bonoꝝ: cũ ad exercitationẽ patiẽtię/ vel ad
profectũ sapiẽtię sciẽter vtunt̃ malis boni.
Sũt eñ teste apostolo qui christũ annunci Phil.1.c.
ant nõ caste/ sed siue occasione inq̃t siue ve/
ritate Christus annũcietur in hoc gaudeo/
sed ꝛ gaudebo. Ipse quippe plantauit vineã:
de qua dicit propheta: Vinea domini saba Esa.5.b.
oth domus israel est: ꝛ bibit de vino ei⁹. Si
ue ille calix hic intelligat̃ de quo dicit: Po/ Mat.20.c.
testis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus sum?
Et/ pat̃ si fieri põt/ transeat a me calix iste: q̃ Mat.26.d.
suã sine dubio significat passionez. Siue q̃
vinum fructus est vineę: hoc potius illo si/
gnificatũ est: quod ex ipsa vinea: hoc est ex
genere israelitarũ carnem ꝓ nobis ꝛ sangui
nem vt pati posset assumpsit: ꝛ inebriat⁹ est
id est passus est ꝛ nudatus est. Ibi nanq̃ nu
datus est: id ẽ apparuit eius infirmitas: de
qua dicit apostolus: Et si crucifixus ẽ ex in 2.Cor.13.a
firmitate. Vnde itẽ dicit: Infirmũ dei forti 1.Cor.1.d.
us est hominib⁹: ꝛ stultũ dei sapiẽtius ẽ ho
minibus. Quod vero cũ dictũ esset/ et nuda/
tus est: addidit scriptura in domo sua: ele/
gãter ostẽdit q̃ a suę carnis gente et dome/
sticis sanguinis sui vtiq̃ iudęis fuerat cru/
cem mortemq̃ passurus. Hãc passionẽ chri
sti foris in sono tñ vocis reprobi annũciãt.
Nõ enim quod annũciant intelligũt. Pro/
bi autem in interiori homine habent tam
grande mysterium: atq̃ honorant intus in
corde infirmũ ꝛ stultũ dei: quia fortius est/
ꝛ sapiẽtius hominibus. Huius rei figura ẽ:
q̃ Cham exiẽs hoc nũciauit foris: Sem vero
et Japhet vt hoc velarẽt: id est honorarent D
ingressi sunt: hoc est interius id egerũt. Hęc
scripturę secreta diuinę indagamus vt pos/
sumus: alius alio magis minus ve congru/
enter/ verũtamen fideliter: certum tenentes
nõ ea sine aliqua prefiguratione futurorum
gesta atq̃ cõscripta: neq̃ nisi ad Christum
ꝛ eius ecclesiã/ quę ciuitas dei est/ esse referẽ
da: cuius ab initio generis humani nõ de/
fuit predicatio: quaz ꝑ oĩa videm⁹ impleri.
Tertia veritas. ¶ Bñdictis igit̃ duob⁹ fi
lijs Noe: atq̃ vno in me
dio eorũ maledicto: de/
incepo vsq̃ ad abraã ď iu
stoꝝ aliq̃ꝝ q̃ pie deũ cole
rẽt cõmemoratiõe silitũ
est ꝑ annos ampli⁹ q̃ mil
le. Nec eos defuisse credi
derim: sed si oẽs cõme
morarent̃ nimis lõgũ fie
ret: et esset hęc magis historica diligẽtia q̃
ꝓphetica ꝓuidẽtia. Illa itaq̃ exequit̃ litte
rarũ sacrarũ scriptor istarũ: vel potius ꝑ eũ
dei spiritus: quib⁹ non solũ narrent̃ ꝓterita:

¶ Tertia veritas/ q̃ a benedictione duoꝝ filiorum noe vsq̃ ad abraã de cõmemora/ tione iustoꝝ qui deũ pie colerent: per an/ nos amplius q̃ mil/ le silitum est: nec ta/ mẽ eos defuisse credẽ dũ est inq̃t: sed ꝓpter ꝓlixitatem omissum fuisse.

verumetiã pꝛenunciẽtur futura: que tamen pertinent ad ciuitatem dei: quia et de hominibus qui nõ sunt ciues eius: quicquid hic dicitur/ad hoc dicitur vt illa ex comparatione cõtraria vel proficiat vel emineat. Nõ sane omnia que gesta narrantur aliquid etiam significare putanda sunt: sed propter illa que aliquid significant: etiam ea que nihil significant attexuntur. Solo enĩ vomere terra proscinditur: sed vt hoc fieri possit: etiam cetera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in citharis atq̃ huiusmodi vasis musicis aptantur ad cantũ: sed vt aptari possint/insunt τ cetera in compaginibus organoꝛum/que nõ percutiuntur a canentibus: sed ea qua percussa resonant his connectuntur. Ita in prophetica histoꝛia dicuntur et aliqua que nihil significant: sed quibus adhereant que significant τ quodã modo religentur.

De generationibus trium filiorum noe. Capitulum. III.

A Generationes ergo filioꝛum noe deinceps intuende: τ quod de his dicendũ videtur attexendũ est huic operi: quo ciuitatis vtriusq̃ terrene scilicet τ celestis per tẽpoꝛa ꝓcursus ostendit̃. Ceptę sunt autẽ cõmemoꝛari a minimo filio q̃ vocatus est Japhet: cuius filij octo nominati sunt: nepotes autẽ septem de duobus filijs ei⁹: tres ex vno/quattuoꝛ ex altero. Fiunt itaq̃ omnes quindecim. Filij aũt Chã/ hoc est medij filij Noe quattuoꝛ: τ nepotes quinq̃ ex vno eius filio: ꝓnepotes duo ex nepote vno: fit eoꝛũ summa vndecim. Quibus enumeratis redit̃ tãq̃ ad caput et dicitur. Chus autẽ genuit nẽroth: hic cepit esse gigas super terram. Hic erat gigas venatoꝛ contra dñm deum. Propter hoc dicunt: sicut nemroth gigas venatoꝛ contra dominum. Et factum est initiũ regni eius Babylon/oreg/archad τ chalamne in terra Sennaar. De terra illa exijt assur: τ edificauit niniuẽ τ rooboth ciuitatem: τ calech τ dasem inter medium niniues τ calech: hec ciuitas magna. Iste poꝛro Chus pater gigãtis nẽroth primus nominatus est in filijs Cham: cuius quinq̃ filij iam fuerant cõputati τ nepotes duo. Sed istum gigantẽ aut post nepotes suos natos genuit: aut quod est credibilius seoꝛsum de illo ꝓpter eius eminentiam scriptura locuta est quandoquidem τ regnũ eius cõmemoꝛatũ est. Cuius initium erat illa nobilissima Babylon ciuitas: et q̃ iuxta cõmemoꝛate sũt/siue ciuitates siue regiones. Quod vo dictum est: ď terra illa. i. de terra Sennaar q̃ ꝑtinebat ad regnũ Nẽroth: exisse assur τ edificasse niniuen τ alias quas ɔstruxit ciuitates: longe postea factum est: quod ex hac occasione ɔstrinxit.

Gen. 10. a.

B

a Propter nobilitatem regni assyrioꝛũ: qđ mirabilit̃ dilatauit Nin⁹ beli fili⁹ cõditoꝛ niniue ciuitatis magne: cuius ciuitatis nomen ex illi⁹ noĩe deriuatũ est: vt a nino niniue vocaretur. b Assur autem vnde assyrij: nõ fuit in filijs cham medij filij noe: sed in filijs sem reperit̃: qui fuit Noe maximus fili⁹. Unde apparet de progenie sem exoꝛtos fuisse qui postea regnum gigantis illius obtinerẽt: τ inde ꝓcederent: atq̃ alias conderent ciuitates: quarum prima est a Nino appellata niniue. Hinc reditur ad alium filiũ cham/qui vocabat̃ Mesraim: et cõmemoꝛantur quos genuit: nõ tã q̃ singulos homines/sed nationes septem. Et de sexta velut de sexto filio gens cõmemoꝛatur exisse que appellatur philistum: vnde fiunt octo. Inde iterum ad chanaan reditur: in quo filio maledictus est cham: τ quos genuit vndecim nominãtur. Deinde vsq̃ ad quos fines peruenerint cõmemoꝛatis quibusdã ciuitatib⁹ dicitur. Ac per hoc filijs ac nepotibus computatis de progenie Cham/trigintaunus geniti referuntur. Restat cõmeõꝛare filios Sem maximi filij noe. Ad eum quippe gradatim generationũ istarum ꝑuenit a minimo exoꝛta narratio. Sed vnde incipiunt cõmemoꝛari filij Sem/habet quiddam obscuritatis: quod expositione illustrandum est: quia et multũ ad rem pertinet quam requirimus. Sic enim legitur: Et Sem natus est etiam ipsi patri omniũ filioꝛũ Heber fratri iaphet maioꝛi. Ordo verboꝛum est: Et Sem natus est heber: etiã ipsi. i. natus est heber: qui Sem pater ẽ omniũ filioꝝ. Sem ergo patriarchã intelligi voluit omniũ qui de stirpe ei⁹ exoꝛti sunt quos cõmemoꝛaturus est: siue sint filij siue sint nepotes et pronepotes: et deinceps itidem exoꝛti. Non sane istum Heber genuit Sem: sed ab illo quintus in progenitoꝛum serie reperit̃. Sem quippe inter alios filios genuit Arphaxat; arphaxat genuit cainã

C

Quarta veritas/ q̃ niniue ciuitas edificata fuit a nino beli filio: q̃ scʒ fuit secundus rex assyrioꝝ: τ ab ipso cognominata est. Et quia dicitur in scriptura q̃ assur edificauit eam potest sumi edificatio pro dilatatione eius.

a Dilatauit ninus beli filius τc. De initio regni Assyrioꝝ exp̃isse ɔsonat cũ alijs histoꝛiogꝛaphis: cũ dicit niniũ fuisse filiũ beli: Deinde ibi: b Assur aũt vñ assyrij: nõ fuit ĩ filijs chã sed ĩ filijs sem: q̃ fuit ꝑmogenit⁹ noe: apparet de ꝓgenie sem exoꝛtus fuisse q̃ post ea regnũ gigãtis illi⁹ obtinuerit: τ inde ꝓcesserit: atq̃ alias ciuitates obtinuerũt: quarũ ꝑma appellata ẽ a Nino niniue. Ex q̃ videt̃ q̃ belus pr̃ niui nõ fuerit fili⁹ nẽroth sʒ alicui⁹ de ꝓgenie Assur: Quis alit̃ ĩ aliq̃b⁹ chronicis annotet̃.

Quarta veritas.

Quinta veritas. cainã genuit sala: sala genuit heber. ¶ Non itaq frustra ipe prim⁹ noiatus est in ꝓgenie veniente de sem: et ꝓlatus ē etiã filijs/ cũ sit q̃ntus nepos: nisi qz verũ est quod tradit ex illo hebreos esse cognominatos tãq heberreos: cũ et alia possit esse opinio/ vt ex Abraam tanq abraci dicti esse videãtur. Sed nimirũ hoc verũ est q ex heber heberei appellati sunt: ac deinde vna detracta littera hebrei: quam linguam solus Israel populus potuit obtinere: i quo dei ciuitas/ ꝛ in sanctis peregrinata est/ ꝛ in oĩbus sacramento adumbrata. Igitur filij Sem prius sex nominãtur: deinde ex vno eorum nati sunt quattuor nepotes eius. (B) Itẽq alter filiorũ Sem genuit eius nepotẽ: atq ex illo itidem pronepos natus est: atq inde abnepos qui est heber. Genuit autẽ Heber duos filios: quorũ vnum appellauit phalech: quod interpretat diuidens. Deinde scriptura subiungens: rationẽq hui⁹ nominis reddens: qz in diebus inquit eius diuisa est terra. (Gen. 10. d.) Hoc autẽ quid sit/ postea apparebit. Alius vero qui natus est ex heber genuit duodecim filios: ac per hoc fiunt omnes ꝓgeniti de Sem viginti et septẽ. In summa igit oĩes ꝓgeniti de tribus filijs noe. i. quindecim de iaphet: et trigintaunus de cham/ vigintiseptẽ de Sem: fiunt septuaginta ꝛ tres. (C) Deinde sequitur scriptura dicẽs: (Ibidem.) Hi filij Sem in tribubus suis ſm linguas suas: i regionib⁹ suis et in gẽtibus suis. Itẽq de oib⁹. Hę inquit tribus filioꝝ noe ſm generationes eoꝝ ꝛ ſm gentes eorum. Ab his disperse sunt insulę gentium super terrã post diluuiũ. Unde colligitur septuagitatres: vel potius qd postea demõstrabitur: septuagintaduas gẽtes tũc fuisse/ nõ homines. Nam et prius cũ fuissent cõmemorati filij Japhet: ita cõclusum est. (Ibidem. a.) Ex his segregatę sunt insulę gentium in terra sua: vnusquisq ſm linguam suam in tribubus suis et in gentibus suis. Iã vero in filijs cham quodã loco apertius gentes cõmemoratę sunt: sicut superius ostẽdi. (Ibidem. c.) Mesraim genuit eos q̃ dicunt ludin: et eodẽ modo cęterę vsq ad septẽ gẽtes. Et enumeratis omnibus postea cõcludẽs: Hi filij cham inq̃t i tribub⁹ suis: ſm linguas suas i regionib⁹ suis et in gẽtibus suis. Propterea ergo multoꝝ filij nõ sunt cõmemorati: quia gẽtibus alijs nascẽdo accesserũt: ipsi aũt gẽtes facere nequiuerũt. Nã que alia causa extitit/ vt cũ filijs Japhet octo enũerent/ ex duobus eoꝝ tm̃ filij nati cõmemorant: ꝛ cũ filij cham quattuor nominent: ex trib⁹ tm̃ qui nati sunt adijciunt: et cũ filij sem nominentur sex: duoꝝ tm̃ posteritas attexit: nũquid ceteri sine filijs remanserunt? Absit hoc credere: sed gentes ꝓpter quas cõmemorari digni essent nõ vtiq fecerũt: quia sicut nascebantur/ alijs gentibus addebantur.

¶ Quinta veritas/ q heber prim⁹ noiatus ẽ in ꝓgenie veniente de sem/ et filijs prelat⁹: cũ fuerit q̃ntus nepos: qz tradit ait aug⁹ ex illo hebreos esse cognominatos: licet possit inq̃t esse opinio/ q hebrei sint dicti ab abraam quasi abraci.

¶ De diuersitate linguarum principioq babylonis. Ca. IIII.

(A) Quam ergo i suis linguis istę gẽtes fuisse referãt: redit tñ ad illud tp̃s narrator qñ vna lingua oim fuit: ꝛ inde iã exponit qd accident vt linguaꝝ diuersitas nasceret: (Gen. 11. a.) Et erat inq̃t oĩs terra labiũ vnũ ꝛ vox vna oĩbus. Et factũ est cũ mouerent ipsi ab oriente: inuenerũt campũ in terra Sennaar: ꝛ habitauerunt ibi. Et dixit homo ꝓximo suo: Uenite faciamus lateres ꝛ coquamus illos igni. Et facti sunt illis lateres in lapidẽ: ꝛ bitumẽ erat illis lutũ: ꝛ dixerũt: Uenite ędificemus nobismetipsis ciuitatẽ ꝛ turrim: cuius caput erit vsq ad cęlum: et faciamus nobis nomen anteq dispergamur in faciẽ omnis terrę. Et descendit dñs deus videre ciuitatẽ ꝛ turrim quã ędificauerunt filij hominũ. Et dixit dñs deus: Ecce genus vnũ ꝛ labium vnũ omniũ: ꝛ hoc inchoauerunt facere: ꝛ nũc nõ deficient ex illis oĩa quę conati fuerint facere: Uenite ꝛ descendẽtes cõfundamus ibi linguam eoꝝ: vt nõ audiat vnusquisq vocem ꝓximi sui. Et dispersit eos dñs inde sup faciem oĩs terrę: ꝛ cessauerũt ędificãtes ciuitatẽ ꝛ turrim. Propter hoc appellatũ est nomen illius cõfusio: qz ibi cõfudit dñs labiũ oĩs t're: ꝛ inde dispsit illos dñs de⁹ sup faciẽ oĩs terrę. (B) Ista ciuitas q̃ appellata ẽ cõfusio: ipsa est babylon: cui⁹ mirabilẽ cõstructionẽ gentiũ etiã cõmendat historia. Babylõ q̃ppe interp̃tat cõfusio. Uñ colligit gigantẽ illũ nẽroth fuisse illi⁹ cõditorẽ: qd superi⁹ breuiter fuerat intimatũ: vbi cũ de illo scriptura loqueret/ ait: (Gen. 10. b.) Initiũ regni eius fuit Babylon: id est quę ciuitatũ cęterarũ gereret principatũ: vbi esset tanq in metropoli habitaculum regni: q̃uis perfecta non fuerit vsq in tantũ modum quantũ superba cogitabat impietas. Nam nimia disponebat altitudo quę ducta est vsq in cęlum: siue vnius turris eius quã pręcipuã moliebant inter alias: siue oim turrium quę ꝑ numeꝝ singularem ita significatę sunt: vt dicit miles ꝛ intelligunt milia milium: vt rana et locusta. Sic eñ appellata est multitudo ranaꝝ (Ps. 104. e.) ꝛ locustarũ in plagis quibus ęgyptij percussi sunt per Moysen. (Exo. 9. b.) Quid autẽ factura fuerat humana ꝛ vana ꝑsumptio? Quę si cuiuslibet et quãtũlibet in cęlũ aduersus deũ (C)

altitudinē molis extolleret: q̄ñ mōtes transcenderet vniuersos: q̄ñ spaciū nebulosi aeris huius euaderet? Quid denicꝫ noceret deo quātacūcꝫ vł spiritalis vel corꝑalis elatio? Tutā veracꝫ in cęlū viam molit̄ humilitas/sursum leuās cor ad dn̄m/nō ꝯ dn̄m.

Sexta veritas.
Gen. 10. b. ¶ Sicut dictus est gigas iste venator ꝯtra dn̄m. Qḋ nō intelligētes nōnulli ambiguo greco decepti sunt: vt nō iterp̄tarent̄ ꝯ dn̄m ſ añ dn̄z. εναντιον q̄p pe ⁊ āte ⁊ ꝯ significat.

¶ Sexta veritas/ꝙ q̄ñ dicit̄ ꝙ nemroth dicitur fuisse robustissim⁹ venator corā dn̄o: non habet inq̄t sic vera trāslatio/s; ꝯ dn̄m. Et dicit h̄ ꝙ iste gigas dicit̄ venator animaliū terrigenarū. i. hominū opp̄ssor ⁊ extictor.

Ps. 94. b. Hoc em̄ v̄bū est etiā in psalmo: Et ploremꝰ añ dn̄m q̄ fecit nos. Et hoc v̄bū est etiā in li
Job. 15. b. bro iob/vbi scriptū est: In furorem erupisti ꝯtra dn̄m. Sic ergo intelligēdꝰ est gigas ille venator ꝯtra dn̄m. Quid aūt hic significat̄ hoc noīe qḋ est venator/nisi aīaliū terri
D genarū deceptor/opp̄ssor/extinctor? Erigebat ꝗ cū suis p̄plis turrē cōtra dn̄m: qua est impia significata sup̄bia. Merito aūt malꝰ punit̄ affectꝰ/etiā cui nō succedit effectus. Genꝰ v̄o ipsum pęnę quale fuit? Qm̄ enim
Gen. 11. b. dn̄atio imperātis in lingua est: ibi dānata est sup̄bia: vt non intelligeret̄ iubens hoī: q̄ noluit intelligere vt obediret deo iubenti. Sic illa ꝯspiratio dissoluta est/cū quiscꝫ ab eo quē nō intelligebat absćederet: nec se nisi ei cū q̄ loqui poterat aggregaret: ⁊ per linguas diuisę sunt gētes/disp̄sęcꝫ ꝑ terras: sicut deo placuit: qui hoc modis occultis nobiscꝫ incōp̄rehensibilibus fecit.

¶ De descensiōe domini ad cōfundēdā linguā ędificātiū turrim. Ca. V.

A
Gen. 11. a. Quod em̄ scriptum est: Et descēdit dn̄s videre ciuitatē ⁊ turrim quam ędificauerāt filij hoīm: hoc est nō filij dei/s; illa societas ſm hoīem viuēs: quā terrenā dicimꝰ ciuitatē: nō loco mouet̄ deꝰ/ qui semꝑ vbicꝫ est totus: sed descēdere dicitur/cū aliq̄d facit in terra qḋ p̄ter vsitatum naturę cursum mirabilit̄ factū p̄sentiā q̄dāmodo eiꝰ ostēdat. Nec vidēdo discit ad tēpus q̄ nunq̄ pōt aliq̄d ignorare: sed ad tp̄s videre ⁊ cognoscere dicit̄/qḋ videri et cognosci facit. Nō sic ergo videbat̄ illa ciuitas quō eā deꝰ videri fecit: q̄ñ sibi quātū displiceret ostēdit. Quāuis possit intelligi deꝰ ad
B illā ciuitatē descēdisse: quia descēderūt angeli eius in q̄bꝰ habitat: ob qḋ adiunctū est Et dixit dn̄s deꝰ: ecce genꝰ vnū ⁊ labiū vnū
Gen. 11. b. omniū et cętera: ac deinde additū: Venite ⁊ descendētes ꝯfundamꝰ ibi linguā eoꝝ: recapitulatio sit demonstrās quēadmodū factum sit qḋ dictū fuerat: descendit dominꝰ.

Si em̄ iam descēderat/q̄d sibi vult: Venite ⁊ descendētes ꝯfundamꝰ ibi linguā eoꝝ: qḋ intelligit̄ angelis dictū/nisi q: per angelos descēdebat/qui in angelis descēdētibꝰ erat Et bene/nō ait: venite ⁊ descēdētes ꝯfundite/sed ꝯfundamꝰ ibi linguam eoꝝ: ostēdēs ita se operari ꝑ ministros suos: vt sint etiā ipi cooꝑatores dei: sicut ap̄ls dicit: Dei em̄ 1. Cor. 3. b.
sumus cooperarij.

¶ Qualis intelligenda sit locutio/ qua deus angelis loquitur. Ca. VI.

Poterat ⁊ illud q̄ñ factus est homo A
de angelis intelligi quod dictū est
Faciamꝰ hoīem: q: nō dixit faciā: Gen. 1. b.
sed quia sequit̄/ad imaginem nostrā: nefas est credere ad imaginē āgeloꝝ hoīem factū aut eandē esse imaginē angeloꝝ ⁊ dei. Et iō recte illic intelligitur pluralitas trinitatis. Quę tamē trinitas: quia vnus est deꝰ: etiā cū dixisset/faciamꝰ: ⁊ fecit inquit deꝰ hominem ad imaginē dei: nō dixit/fecerūt dij: aut ad imaginē deorū. Poterat ⁊ hic eadē intelligi trinitas: tanq̄ pater dixerit ad filium et spm̄ sanctū: Venite ⁊ descendētes cōfunda Gen. 11. b.
mus ibi linguā eorū: si aliq̄d esset qḋ angelos p̄hiberet intelligi: quibꝰ potiꝰ cōuenit venire ad deū motibꝰ sanctis/hoc est cogitationibꝰ pijs: quibꝰ ab eis cōsulit̄ incōmutabilis veritas tāq̄ lex eterna in illa eoꝝ curia superna. Necꝫ em̄ sibiipsi sunt veritas/ſ creatricis participes veritatis: ad illam mouent̄ tanq̄ ad fontē vitę: vt quod nō habēt ex seipsis/capiāt ex ipsa: ⁊ ideo eoꝝ stabilis est iste motus quo veniūt qui non recedūt.
Nec sic loquit̄ angelis deus quō nos inui- B
cem loq̄mur nobis vel deo vel angelis/vel ipsi angeli nobis/siue ꝑ illos deus nobis/s; ineffabili suo modo: nobis aūt hoc indicatur n̄ro modo. Dei q̄ppe sublimior ante suū factū locutio/ipsiꝰ sui facti est imutabilis ratio: q̄ nō habet sonū strepētē atcꝫ trāseuntē ſ vim sempit̄ne manētē/⁊ tēꝑalit̄ operantē. Hac loquit̄ deꝰ angelis sc̄tis/nobis aūt alr longe positis. Q̄ñ aūt etiā nos aliquid tale locutiōis iteriorib⁹ auribꝰ capimꝰ/angelis ꝓpinquamꝰ. Nō itacꝫ mihi assidue reddēda est rō in hoc oꝑe de locutionibꝰ dei: Aut em̄ v̄itas incōmutabilis ꝑ seipsam ineffabiliter loquit̄/rōnalis creaturę mentibꝰ: aut ꝑ mutabilē creaturā loquit̄: siue spiritalibus imaginibꝰ n̄ro sp̄ui: siue corꝑalibꝰ vocibus
corꝑis sensui. Illō sane qḋ dictū ē: ⁊ nūc nō C
deficiēt ex illis oīa q̄ conati fuerint facere: nō dictū est ꝯfirmādo ſ tāq̄ iterrogādo: sicut solet a ꝯminātibꝰ dici: quēadmodū ait q̄dā
¶ Nō arma expediēt totacꝫ ex vrbe sequentur? Sic ergo accipiē-

¶ Nō arma ⁊c. Inducit exemplū Virgilij Eneidos. 4. q̄ de eo

¶ de eo qd cōminādo interrogat: ponēs versus ei⁹ li. iiii. eneid. s. Non arma expedient &c. et fuerūt vba didonis volētis deti nere eneā et classem eius/ne discederet a carthagine.

dū est tanq̄ dixerit: Nō ne oia deficiēt ex illis q̄ conati fuerint facere. Sz si ita dicat: nō exprimit cōminantē. Verū ꝓpter tardiusculos adijciamus particulā: id est ne: vt diceremus/nonne: qm̄ vocem ꝓnunciantis scribere nō possumus pro ne nō/et pro ni nisi scribere solemus.

Septima veritas. D

¶ Ex illis igit trib⁹ hoib⁹ noe filijs septuagintatres vel potius vt ratio declaratura ē/ septuagintaduę gētes totidēq̄ linguę per terras esse cęperūt/quę crescendo & insulas impleuerunt. Auctus ē aūt numerus gentiū multo amplius q̄ linguarū. Nam & in aphrica barbaras gentes in vna ligua plurimas nouim⁹: & hoies quidē multiplicato genere humano/ ad insulas ihabitātes nauigio trāsire potuisse q̄s ambigat?

¶ Septima veritas/ q̄ ex trib⁹ filijs noe septuagintadue gentes totidēq̄ lingue per terras esse ceperūt. Auct⁹ ē aūt numerus gētiū multo magis q̄ linguarū. Ex quo dicto accipitur documentum/ q̄ nullus est maior numerus linguarū q̄ septuagintaduo: qz dicit auctū numerū linguarum/ sed minus q̄ gentium.

¶ An omne bestiarū genus etiā remotissimę a terris insulę ex eo nūero acceperūt: qui in arca diluuij inundatione seruatus sit. Ca. VII.

Sed questio de omni genere bestiaꝝ est: quę sub cura hoim nō sunt: vel sicuti ranę nō nascant ex terra: sed sola cōmixtione maris et feminę ꝓpagant: sicut lupi & hmōi cętera: quō post diluuiū ea quę in arca nō erāt cūcta deleta sunt: etiā in insulis esse potuerint: si reparata nō sunt nisi ex his quorū genera in vtroq̄ sexu arca seruauit.

Octaua veritas

¶ Possunt qdē credi ad insulas natādo trāsijsse/sed proximas. Sūt autē quedā taz longe positę a ꝯtinētibus terris: vt ad eas nlla videat natare potuisse bestiaruz. Q̄ si homines eas captas secū adduxerūt: et eo modo vbi habitabāt earū genera instituerūt: venandi studio fieri potuisse incredibile non est: Quis iussu dei siue permissu etiā opere angeloꝝ negandum nō sit potuisse transferri. Si vo e terra exortę sunt ḃm originē primā/ quādo deus

¶ Octaua veritas/ q̄ bestie genite ex istis aialibus/que de arca egresse sūt ad insulas mar. natādo trāsierūt si ꝓpe fuerūt: aut hoies venādi studio illo portauerūt: aut iussu dei et ministerio angelorum illud factum esse creditur.

Gen. i. c. dixit: Producat terra animā viuaz: multo clarius apparet nō tam reparandoꝝ anima liū causa q̄ figurandarū variarū gentiū ꝓpter ecclesię sacramentū in arca fuisse oīa genera: si in insulis quo transire nō possent multa animalia terra ꝑduxit.

¶ An ex propagine Adā vel filiorū noe quędā genera hominū mōstruosa prodierint. Ca. VIII.

Queritur etiā/vtꝝ ex filijs noe vl potius ex illo vno hoie vnde etiā ipsi extiterūt/ ꝓpagata esse credēdū sit q̄dā mōstruosa hoim genera/ quę gentiū narrat historia: sicut perhibent quidā vnū habere oculū in frōte media: quibusdā plātas versas esse post crura: quibusdā vtriusq̄ sexus esse naturā: et dextrā māmam virilem/ sinistram muliebrē: vicibusq̄ alternis coeundo et gignere et parere: alijs ora nō esse: eosq̄ per nares tm̄modo suscepto et emisso halitu viuere: alios statura esse cubitales: quos pygmęos a cubito greci vocāt: alibi q̄nquennes ꝯcipe feminas: & octauum a natiuitate annū nō excedere. Item ferunt esse gentem vbi singula crura in pedibus habēt: nec poplicem flectunt: et sunt mirabilis celeritatis: quos sciopodas vocāt/ q̄ ꝑ ęstum in terra iacentes resupini/ vmbra se pedū ꝓtegant: quosdam sine ceruice oculos habere in humeris/ & cętera hominū vel quasi hominum genera quę in maritima platea carthaginis musiuo picta sunt: ex libris deprompta velut curiosioris historię. Quid dicam ō cynocephalis: quoruz canina capita atq̄ ipse latratus magis bestias q̄ homines cōfitet? Sed omnia genera hominum quę dicuntur esse: esse credere non est necesse.

A

¶ In hoc ca. viij. facit mentionē augustinus de q̄busdā mōstris/ scz pigmeis & sciopodis &c. Ubi notandū/ q̄ ḃm Isidorū. xj. etymologiarū: pygmei sunt gēs mōstruosa statura cubitalis: quos greci a cubito pygmeos vocāt. Hi mōtana Indię tenent quibus vicinus ē oceanus. De pygmeis dicit Solinus/ q̄ cum gruibus perpetuū habent bellum: soles surgentē adorant: & terre semina mādāt: & recolligūt segetes. Quod videt esse act⁹ rationis: cōtra illos qui dicūt/ q̄ nō habēt animas rationalē: licet & multis alijs videatur q̄ nō sint homines. De sciopodis dicit ibidez Isidor⁹: q̄ est gēs in Ethyopia/ habens singula crura in pedibus: et sunt celeritatis mirabilis: quos greci inde sciopodas vocant: eo q̄ per estatem in terra resupini iacētes/ pedum suorum magnitudine obumbrentur.

Additio loco di passanatis.

¶ Verū q̄sq̄s vspiā nascit hō: id ē animal rationale mortale: quamlibet nris inusitatā sēsib⁹ gerat corporis formam seu colorem siue motum siue sonū siue quālibet vim/q̄libet ꝑte/q̄libet qualitate naturę: ex illo ꝓtoplasto vno originē ducere null⁹ fideliū dubitauerit. Apparet tn̄ qd i pluribus natura obtinuerit: et

Nona veritas. B

¶ Nona veritas q̄ hō ē aial rōnale mortale: et iō eū dicunt diuersa genera hominū mōstruosorū in diuersis terris: ꝓ hoc cognoscēdū ē si sūt hoies. s. si ratione vtant quācunq̄ formam corporis habeant nō curando.

quid sit ipsa raritate mirabile. Qualis autē
ratio reddit̄ de mōstruosis apud nos hoim
partub⁹/talis de mōstruosis q̄busdā genti/
bus reddi pōt. Deus eñ creator ē oim: qui
vbi ꝛ qñ creari qd oporteat vel oportuerit/
ipse nouit: sciens vniuersitatis pulchritudi
nē: quaꝝ partiū vel sitūtudine vel diuersita/
te ꝯtexat. Sed q̄ totū inspicere nō pōt: tāq̄
deformitate ptis offendit̄: qñ cui ꝯgruat ꝛ
C q̄ referat̄ ignorat. Plurib⁹q̄ q̄nis digitis in
manib⁹ ꝛ pedibus nasci hoies nouimus: et
hec leuior est q̄ illa distātia: sed tñ absit vt
q̄s ita desipiat vt existimet i numero huma
noꝝ digitoꝝ errasse creatorē: q̄uis nesciens
cur hoc fecerit. Ita etsi maior diuersitas ori
atur: scit ille q̄d egerit/cui⁹ opa iuste nemo
Ar. to larită Ar. † zaaritā reprehēdit. Apud† hipponē natus est homo
quasi lunatas habēs plātas: et in eis binos
tm̄modo digitos/sil'es ꝛ manus. Si aliqua
gens talis esset/illi curiose atq̄ mirabili ad
deret̄ historie. Nū igit̄ istū ꝓpter hoc nega
bimus ex vno illo q̄ prim⁹ creat⁹ est esse pro
pagatū? Androgyni/quos etiā hermophro
ditos nūcupāt/q̄uis admodū rari sint: dif
ficile est tñ vt tēporib⁹ desint in q̄b⁹ sic vter/
q̄ sex⁹ appareat: vt ex quo poti⁹ debeāt accipe
nomē/incertū sit: a meliore tñ hoc ē a mascu/
D lino vt appellarent̄/loquēdi ꝯsuetudo p̄ua/
luit. Nā nemo vnq̄ androgynas aut her/
maphroditas nuncupauit. Añ annos aliq̄t
nostra certe memoria/i oriēte duplex hō na
tus est superiorib⁹ mēbris/inferioribus sim/
plex: Nā duo erāt capita/duo pectora/q̄ttu
or manus: vēter autē vnus/ꝛ pedes duo si/
cut vni homini: ꝛ tādiu vixit/vt multos ad
eū videndū fama ꝯtraheret. Quis aūt oēs
cōmemorare possit humanos fetus lōge dis
similes his: ex quib⁹ eos natos esse certissi/
mū ē? Sicut ḡ hec ex illo vno negari nō pos
sunt originē ducere: ita quecūq̄ gētes in di
uersitatib⁹ corporꝝ ab vsitato nature cursu:
quē plures ꝛ ꝓpe omēs tenēt: velut exorbi/
tasse tradūtur/si definitione illa includūtur
vt ratiōalia animalia sint atq̄ mortalia: ab
eodem ipso vno primo patre omniū stirpē
trahere confitēdū est: si tamē vera sunt que
de illarū nationum varietate/et tanta inter
E se atq̄ nobiscum diuersitate tradūtur. Nā
ꝛ simias et cercopithecos et sphingas si ne/
sciremus nō homines esse sed bestias: pos/
sent illi historici de sua curiositate glorian/
tes/velut gētes aliquas hoim nobis impu/
nita vanitate mentiri. Sed si hoies sunt de
quibus illa mira cōscripta sūt: quid si ꝓpter
ea deus voluit etiam nonnullas gentes ita
creare: ne in his monstris que apud nos pa/
tet ex hominib⁹ nasci: eius sapiētia qua na/
turam fingit humanā/velut artem cuiuspiā
minus perfecti opificis putaremus errasse.
¶ Non itaq̄ nobis videri
absurdū debet: vt queād/
modū i singul' q̄busq̄ gen
tib⁹ q̄dā mōstra sint hoim
ita i vniuerso genere hūa/
no q̄dā monstra sūt gētiū.
Quapropt' vt istā q̄stionē
pedetētim cauteq̄ ꝯcludā
mire q̄dē de mōstris omi/
bus diffinitiuꝫ: aut illa aut
alia que de quibusdā gen/
tib⁹ scripta sūt: oino nulla
sunt: aut si sunt/hoies nō
sunt: aut ex Adam sunt/si homines sunt.

¶ Decima veritas/ q̄ nō videt̄ absur/dū queadmodū in singulis gētib⁹ mōstra sunt hoim: ita ī vniuerso genere humano quedā mon/struosa sūt gentiū in quib⁹ natura ex/orbitat. Illō tamē est mirabile: q̄ na/tura sic exorbitet in aliqua regiōe: vt nunq̄ cōsequat̄ ibi semen intentum.

Decima veritas.

¶ An inferiorē ptē terre que nostre habitatiōi cōtraria ē: antipodas ha bere credendum sit. Ca. IX.

A

Quod vo et anti/podas esse fa/bulant̄: id est homies a con traria pte ter/re vbi sol ori/tur quādo oc/cidit nobis ad uersa pedibus nostris calca/re vestigia/nul la ratione cre/dendum est. Neq̄ hoc vl/la historica co gnitione didi cisse se affir/mant: sed qua si ratiocinan/do coniectāt: eo q̄ intra cō/uexa celi terra suspēsa sit: eū/demq̄ locum mundus ha/beat: ꝛ infimū et medium: et ex hoc opinā/tur alterā ter/re partē que infra est habitatiōe hominū ca rere nō posse. Nec attendūt etiā si figura cō globata ꝛ rotūda mūd⁹ esse credat̄/siue ali/qua ratione mōstret̄: nō tamē esse cōsequēs vt etiam ex illa parte ab aquarū cōgerie nu da sit terra. Deide etiā si nuda sit: neq̄ hoc statim necesse est vt homines habeat: quo niā nullo modo scriptura ista mētit̄: q̄ narra tis p̄teritꝭ facit fidē: eo q̄ ei⁹ p̄dicta cōplent̄.

¶ Undecia veritas/ q̄ antipodas esse a cōtraria parte terre/ꝛ aduersa nostris pedibus calcare vestigia/nulla ratione credendū est. Nec hoc inquit vlla historia affirmat/sed sola coniectura: quia eadē ratione qua hic videtur terra discooperiri: deberet ibi: cū nulla discretiōis ratio valeat assignari: ex qua ratione accipitur inuincibile argumētū cōtra philosophos q̄ deus nō creauit mūdū de necessitate nature. Natura eñ agēs necessario agit q̄ntumcunq̄ pōt et quātū pōt: et ideo eñ equalit' potuit discooperiri terra ab illa pte sicut ista ꝓpt' vitā aīaliū terrestriuꝫ: ita necessario fuit factū: aut. s. eū hec faciēs ꝛ nō illā/fuit cōtingens.

¶ In hoc ca. ix mentionē facit aug⁹ de antipodib⁹. Sūt autē antipodes s̄m Isi. li. xi. ethym. gēs i libya hñs plātas v̄sas p⁹ crura: ꝛ octōos digitos i plāta. Dicūt aūt antipodes ab anti qđ ē ꝯtra et pedes. i. ꝯtra pedes nostros suos habētes. De quib⁹ tñ est questio/vtruꝫ talis gēs sit ex altera parte: Quia vt Albert⁹ vult in libro d̄ natura locoꝝ/et plures alii ꝓhilosophi: illa ps terre inhabitabilis est ꝓpter multas ratiōes q̄s assignāt. Quidam vo alii volūt q̄ habitet̄: et habēt rōnes suas ꝛc. De aliis mōstris q̄re Isidoꝝ vbi supra et Solinū.

Undecima veritas. Additio iacobi passauātij.

Nimisq; absurdum est vt dicatur aliquos
homines ex hac in illã partẽ oceani immen
sitate traiecta nauigare ac peruenire potu/
isse: vt etiam illic ex vno illo primo homine
B genus institueretur humanũ. Quapropter
Geñ.11.b inter illos tũc hominũ populos/ qui p septu
agintaduas gentes et totidẽ linguas colli/
gunt fuisse diuisi: queram? si possum? inue/
nire illã i terris peregrinantẽ ciuitatẽ dei q
vsq; ad diluuiũ arcãq; pducta ẽ: atq; i filijs
noe p eoꝝ bñdictiones pseuerasse mõstratur:
maxime in maximo q est appellatus sem: qñ
Geñ.9.b. quidẽ Japhet ita benedictus est: vt in eius/
dem fratris sui domibus habitaret.

¶ De generatione sem: in cui? pro/
genie tendẽs ad abraã ciuitatis dei
ordo dirigitur. Ca.X.

A Tenenda est igitur series generationũ
Geñ.11.b ab ipso sem: vt ipsa ostẽdat post di/
luuiũ ciuitatẽ dei: sicut eã series ge
Geñ.4.b. nerationũ ab illo qui est appellatus Seth:
Geñ.11.b. ostendebat ante diluuiũ. Propter hoc igitur
scriptura diuina cũ terrenã ciuitatẽ in baby/
lone/ hoc est in ɔfusione esse monstrasset: ad
patriarchã sem recapitulãdo reuertitur: et or/
ditur inde generationes vsq; ad Abraam/
cõmemorato etiã numero annorũ/ quanto
quisq; ad hanc seriem pertinentẽ filium ge/
nuisset quantoq; vixisset. Ubi certe agno/
scendũ est quod ante pmiserã: vt appareat
quare sit dictũ de filijs heber/ nomen illius
Geñ.10.b. phalech: quia in diebus eius diuisa ẽ terra.
Quid enim aliud intelligendũ est terraꝫ esse
B diuisam/ nisi diuersitatẽ linguarũ? Omissis
igitur ceteris filijs Sem ad hanc rem nõ per/
tinẽtibus: illi cõnectũtur in ordine genera/
tionũ per quos possit ad Abraam perueni/
ri: sicut illi cõnectebãtur añ diluuiũ p quos
perueniretur ad Noe/ generationibus que p/
pagate sunt ex illo Adam filio qui appella/
tus ẽ seth. Sic ergo icipit generationũ ista
Geñ.11.b cõtextio: Et he generatiões sem. Sem fili?
noe centũ erat annoꝝ cũ genuit arfaxat se/
cũdo anno post diluuiũ. Et vixit sem post/
q; genuit arfaxat quingẽtos annos: ꝛ genu
it filios et filias: ꝛ mortuus est. Sic exequitur
ceteros dicens: quoto quisq; anno vite sue
filium genuerit ad istum generationũ ordi/
nem pertinentẽ/ qui pertẽdit ad Abraam: et
quot annos postmodũ vixerit/ intimãs eũ
filios filiasq; genuisse: vt intelligam? vnde
potuerint populi accrescere: ne in paucis q
cõmemorantur hominibus occupati pueri/
liter hesitemus: vnde tãta spacia terraꝝ at/
q; regnorũ repleri potuerint de genere sem
maxime ppter assyrioꝝ regnũ: vnde Ninus
Al.† domitor ille orientaliũ† dominator vsq;quaq; ipsoꝝ
ingẽti psperitate regnauit: ꝛ latissimũ ac fũ
datissimuꝫ regnum/ quod diuturno tẽpore
duceretur suis posteris ppagauit. Sed nos C
ne diutius q opus ẽ immoremur: nõ quot
annos quisq; in ista generationũ serie vixe
rit/ sed quoto anno vite sue genuerit filium:
hoc ordine memorandũ tñmodo ponim?:
vt ꝛ numerũ annoꝝ a trãsacto diluuio vsq;
ad Abraã colligamus: ꝛ pter illa in quibus
nos cogit necessitas immorari/ breuiter alia
cursimq; tãgamus. Secũdo igitur anno post Geñ.11.b.
diluuiũ/ sem cũ esset centũ annoꝝ genuit ar
faxat. Arfaxat aũt cũ esset centũ trigintaqñ
q; annorũ genuit cainan. Qui cũ esset cen/
tum triginta annoꝝ genuit sala. Porro eti/
am ipse sala totidem annoꝝ erat quãdo ge/
nuit Heber. Centuꝫ vo ꝛ trigintaquattuor Geñ.10.b
agebat annos heber cũ genuit phalech: in
cuius diebus diuisa est terra. Ipse aũt pha/
lech vixit centũ triginta annos: ꝛ genuit ra
gau. Et ragau cẽtũ ꝛ trigintaduos: ꝛ genu/
it seruch. Et seruch centũ triginta: ꝛ genuit
nachor. Et nachor septuagintanouẽ/ et ge/
nuit thare. Thare autẽ septuaginta/ ꝛ genu Geñ.17.b.
it abram: quẽ postea de? mutato vocabulo
vocauit abraam. ¶ Fiunt
itaq; anni a diluuio vsq;
ad abraam mille septua/
ginta et duo sm vulgatã
editionẽ: hoc est interpre
tũ septuagintaduoꝝ. In
hebreis aũt codicib? lon/
ge pauciores annos phi/
bẽt inueniri: de quib? rati
onẽ aut nullã aut difficil/
limã reddũt. Cũ q queri/
mus i illis septuagitadu/
abus gẽtib? ciuitatẽ dei: nõ possum? affirma
re illo tpe quo erat illis labiũ vnũ. i. loque/
la vna: tũc iã genus humanũ alienatũ fuis/
se a cultu veri dei: ita vt i solis istis genera/
tionib? pietas vera remaneret: q descẽdũt d
semine sem p arfaxat: ꝛ tẽdũt ad abraã: sz ab
illa supbia edificãde turris vsq; ad celuꝫ: q
ipsa significatur elatio terrena: apparuit ciui/
tas/ hoc ẽ societas impioꝝ. Utrũ itaq; ante
noe fuerit/ an latuerit/ an poti? vtraq; pmã/
serit pia. s. in duobus filijs Noe qui bñdicti
sunt eorũq; posteris: impia vo in eo q ma/
ledictus est atq; eius pgenie: vbi etiã exor/
tus est gigas venator cõtra dñm: nõ ẽ diju/
dicatio facilis. Fortassis enim qd pfecto cre/
dibilius est: ꝛ in filijs duoꝝ illorũ iam tunc
anteq; babylonia cepisset institui: fuerũt cõ
tẽptores dei/ et in filijs Cham cultores dei:
vtrũq; tñ hoim gen? terris nũq; defuisse cre
dẽdũ ẽ. Siqdẽ ꝛ qñ dictũ ẽ: Oẽs declinaue Ps.13.a.
rũt: sil' inutiles facti sũt: nõ ẽ q faciat bonũ:
nõ ẽ vsq; ad vnũ: in vtroq; psalmo vbi hec

¶ Duodecima veri
tas/ q; a diluuio vs/
q; ad abraaꝫ fuerũt
septuaginta et duo
anni sm vulgatam
editionem: hoc ẽ in/
quit iterpretũ septu/
agintaduoꝝ. In he/
breis autẽ codicib?
longe pauciores an/
nos phibẽt ac inue/
niri: de quib? ratio/
nẽ nullã aut difficil/
limam reddunt.

Duodecima veritas.

D

E

Ps. 13. c. verba sunt/ & hec leguntur: Nõne cognoscent oẽs qui opantur iniq̃tatẽ: q̃ deuorãt plebem meã in cibo panis. Erat ergo etiã tũc pplus dei: vnde illud qđ dictũ est: non est q̃ faciat bonũ/ nõ est vsq₃ ad vnũ: de filijs hoim dictũ est/ nõ de filijs dei. Nam premissum est: Deus de celo pspexit sup filios hoim: vt videret si est intelligẽs aut requirens deũ. Ac deinde illa subiuncta q̃ oẽs filios hoim: id est ad ciuitatẽ ptinẽtes: que viuit sm hoiem & nõ sm deũ/ reprobos esse demonstrat.

¶ Q ea primitus lingua in vsu hominũ fuerit: que postea hebrea ab heber nomine nuncupata est: et in cuius familia remansit cum diuersitas esset facta linguarũ. Ca. XI.

A
Gẽ. 11. a. Quamobrẽ sicut lingua vna cũ esset omniũ nõ ideo filij pestilẽtie defuerunt: nã & ante diluuiũ vna erat lingua: & tamẽ omes pter vnã noe iusti domũ deleri diluuio meruerũt: ita quãdo merito
Gẽ. 11. b. elatioris impietatis gẽtes linguarũ diuersitate punite atq₃ diuise sunt/ et ciuitas ipsorum confusionis nomen accepit/ hoc est appellata est babylon.

Tertiadecima veritas ¶ Nõ defuit dom⁹ heber vbi ea q̃ antea fuit oim ligua remaneret. Unde sicut supra memoraui cum cepissent enumerari filij sem: q̃ singuli gentes singulas pcrearũt/ primus
Gẽ. 10. c. est cõmemorat⁹ heber cum sit abnepos ipsi⁹ hoc est ab illo quint⁹ inueniatur exort⁹. Quia ergo in eius familia remansit hec lingua diuisis per alias linguas ceteris gentib⁹: que lingua prius humano generi nõ imerito creditur fuisse cõmunis: ideo deinceps hebrea
S. li. 18. c. 39. a est nuncupata. Tunc em̃ opus erat eam distingui ab alijs linguis nomie pprio: sicut alie quoq₃ vocate sunt nominibus pprijs. Quãdo autẽ erat vna/ nihil aliud q̃₃ humana lingua vel humana locutio vocabatur: qua sola vniuersum gen⁹ humanũ loq̃batur.

¶ Tertiadecima veritas q̃ nõ defuit dom⁹ heber vbi ea lingua q̃ ante fuit omniũ cõmunis remaneret: & tamen dicta est lingua hebrea: q₂ cũ diuisio linguarum sm ipm pueniat ex culpa hois/ sicut pena: hac pena puniri nõ debuit portio dei. Intelligendum tamẽ q̃ heber nõ p oẽs generatiões suas illã linguã pduxit ad abraam.

B Dixerit aliqs: Si in diebus phalech filij he
Gẽ. 10. d. ber diuisa est terra p linguas. i. hoies q̃ tũc erãt in terra/ ex ei⁹ noie poti⁹ debuit appellari lingua illa que fuit oibus ante cõis. Sed intelligẽdũ est ipm heber ppterea tale nomẽ imposuisse filio suo/ vt vocaretur phalech: qđ interptatur diuisio: q₂ tunc ei nat⁹ est qñ p linguas terra diuisa est. i. ipso tẽpore vt hoc sit qđ dictũ est: In diebus eius diuisa est terra. Nã nisi adhuc heber viueret qñ linguarum facta est multitudo: nõ ex eius noie nomen acciperet lingua: que apud illũ potuit pmanere. Et ideo credẽda est ipsa fuisse pma illa cõmunis: qm̃ de pena venit illa multiplicatio mutatioq₃ linguarũ: & vtiq₃ pter hanc penã esse debuit pplus dei. Nec frustra linguam istã/ hoc est quã tenuit abraam: nec in omes filios suos trãsmittere potuit: sed in eos tm̃ qui ppagati per iacob/ & insignius atq₃ eminẽtius in dei pplm coalescẽtes/ dei testamenta & stirpẽ christi habere potuerũt. Nec heber ipse eandẽ linguã in vniuersam pgeniem suã refudit: sed in eã tm̃ cuius genera-
tiões pducuntur ad abraam. Quapropter etiã C
si nõ euidẽter expressum est fuisse aliqđ piũ genus hoim qñ ab impijs babylonia cõdebatur: nec ad hoc valuit hec obscuritas/ vt querẽtis fraudaretur/ s₃ poti⁹ vt exerceretur in-
tentio. Cum em̃ legitur vnam fuisse linguam Gẽ. 11. a.
primit⁹ omniũ/ & ante omes filios sem com Gẽ. 10. d.
mendatur heber: q̃uis ab illo quint⁹ oriatur: & hebrea vocatur lingua/ quã patriarcharum & pphetarũ: nõ solum in sermonib⁹ suis/ verũetiã in litteris sacris custodiuit auctoritas. Profecto itaq₃ cũ queritur in diuisiõe linguarũ: vbi lingua illa remanere potuerit/ q̃ fuit ante cõmunis: que sine vlla dubitatiõe vbi remãsit/ nõ ibi fuit illa pena que facta ẽ mutatiõe linguarũ/ quid aliud occurrit nisi q̃ in hmõi gente remansit a cuius noie nomen accepit: et hoc iusticie gentis hui⁹ non paruũ apparuisse vestigiũ/ q̃ cũ alie gentes plecterentur mutatione linguarũ/ ad istã non
peruenit tale suppliciũ. Sed si adhuc illud D
mouet/ quomodo potuerũt singulas gẽtes facere heber/ & filius eius phalech: si vna lingua permansit ambob⁹. Et certe vna est hebrea gens ex heber ppagata vsq₃ ad abraã: & per eum deinceps donec magn⁹ fieret populus israel: Quõ igitur omes filij qui cõmemorati sunt triũ filiorũ noe fecerunt singulas gentes/ si heber & phalech singulas non
fecerũt: Nimirum illud est pbabilius/ q̃ gi- Gẽ. 10. b.
gas ille nemroth fecerit etiã ipse gentẽ suã: sed ppter excellentiã dñatiõis & corpis seorsum eminẽtius nominat⁹ est: vt maneat numerus septuagintaduarũ gentium atq₃ linguarũ. Phalech autẽ ppterea cõmemorat⁹ est: non q̃ gentẽ fecerit: nam eadem ipsa est gens hebrea eadẽq₃ lingua: sed ppter tempus insigne q̃ in diebus ei⁹ terra diuisa est.
Nec mouere nos debet quõ potuerit gigas E
nemroth ad illud tẽp⁹ etatis occurrere quo babylon condita est & cõfusio facta linguarũ: atq₃ ex hac diuisio gentiũ. Nõ em̃ q₂ heber sext⁹ est a noe/ ille aũt q̃rt⁹: iđ nõ potuerunt ad idẽ tps puenire viuẽdo. Hoc em̃ cõtigit cũ pl⁹ viuerẽt vbi pauciores sunt generatiões/ min⁹ vbi plures; aut seri⁹ nati essent

vbi paucio2es/maturius vbi plures. Sane
intelligēdū est qñ terra diuisa est: nō solū iā
natos fuisse ceteros filios filio℞ noe: q cōmēo
rant patres gentiū/ſ etiā ei⁹ etatis fuisse vt
iā vniuersi familias haberent suas: q digne
fuissent noib⁹ gentiū.

Quartadecima veritas. ¶ Unde neq̃ putan
dū ꝙ eo fuerint ordi
Gen.10.d. ne geniti quo cōmēo
rati legunt: alioquin
duodecim filij iectan
q erat filius ali⁹ heber
frat phalech/quō po
tuerūt iam gētes face
re: si post phalech fra
trē suū iectan nat⁹ est:
sicut post eū cōmemo
ratus est: qñquidē tp̄e
quo nat⁹ est phalech/
diuisa est terra. Proinde itelligēdū est pri
orē qdē phalech noiatū/ſ longe post fratrē
suū iectan fuisse natum: cui⁹ iectan duode
cim filij tam grandes iā familias haberent/
Gen.10.a. vt in liguas ꝓprias diuidi possent. Sic eñ
potuit prior cōmemorari q erat etate poste
rior: quēadmodū pri⁹ cōmemorati sunt ex
trib⁹ filijs noe ꝓcreati filij iaphet/q erat mi
nimus co℞: deinde filij cham/q erat medi⁹:
postremo filij sem/q erat p̄mus ⁊ maximus.
C Illarū aūt gentiū vocabula partim manse
runt: ita vt hodie appareat vnde fuerit de
riuata: sicut ex assur assyrij/⁊ ex heber hebrei:
partim tēp̄is vetustate mutata sunt: ita vt
vix hoies doctissimi antiq̄ssimas historias
pscrutātes: nec oim/ſ aliquāta℞ ex istis ori
gines gentiū potuerint repire. Nā ꝙ ex filio
cham q vocabat mesraim egyptij perhibē
tur exorti nulla hic resonat origo vocabuli:
sicut nec ethiopū/q dicūt ad eū filiū cham
ptinere qui chus appellat⁹ est. Et si oia con
siderent/plura mutata q̃ manentia nomi
na apparent.

¶ Quartadecima veri/
tas/ꝙ in numeratiōe di/
uinarū scripturarū nō sp
p̄mogeniti primi nomīa
bant: qd̄ ꝓbat: q2 cū he/
ber duos filios habuit/
prim⁹ noiat⁹ est phalech/
secūd⁹ iectan: ⁊ tñ iectan
p̄mo multū ante natū ē
quod ꝓbat: q2 iectan in
p̄mo anno q diuise sunt
lingue habuit duodeci3
ita magnos filios vt in
gentes diuidi possent: et
tamē eo anno quo diuise
sunt nat⁹ est phalech.

¶ De articulo tēporis in abraam: a quo sancte successiōis nouus ordo contexitur. Capitulū. XII.

A Nunc iam videam⁹ ꝓcursum ciuita
tis dei etiā ab illo articulo tēp̄is q
fact⁹ est in patre abraam: vnde inci
pit esse noticia ei⁹ euidētior: et vbi clariora
legunt ꝓmissa diuina/q nūc i christo vide
mus impleri. Sic ḡ scriptura sctā indicante
Gen.11.d. didicim⁹: In regione chaldeo℞ nat⁹ ē abra
am: que terra ad regnū ptinebat assyrio℞.
Apud chaldeos aūt iā etiā tūc supstitiōes
impie p̄ualebāt/quēadmodū p ceteras gen
tes. Una igit thare dom⁹ erat: de qua nat⁹
est abraam: in qua vni⁹ veri dei cult⁹ ⁊ q̃tū
credibile est: in qua iā sola etiā hebrea lin
gua remāserat: q̃uis et ipse sicut iam mani
festior dei ppl's in egypto: ita in mesopota
mia seruisse dijs alienis iesu naue narrante
refert: ceteris ex ꝓgenie illius heber in lin Josue.24.d.
guas paulatim alias ⁊ in natiōes alias po
steris defluētib⁹. Proinde sicut p aqua℞ di Gen.7.d.
luuiū vna domus noe remāserat ad reparā
dū gen⁹ humanū: sic in diluuio multarū su
perstitionū p vniuersum mūdū vna reman
serat dom⁹ thare: in qua custodita est plan
tatio ciuitatis dei. Denique sicut illic enume Gen.5.a.
ratis supra generationib⁹ ab adam vsq̃ ad B
noe simul cū anno℞ numeris: et exposita di Gen.6.a.
luuij causa: prius q̃ deus inciperet de arca fa
bricanda loqui ad noe dicit: He autē gene Ibidem.b.
ratiōes noe: ita ⁊ hic enumeratis generatiōi
bus ab illo q est appellat⁹ sem filio noe vsq̃
ad abraam: deinde insignis articul⁹ sillr po
nitur/vt dicat: He sunt generatiōes thare: Gen.11.d.
Thare genuit abraam et nachor ⁊ aram: et
arā genuit loth. Et mortu⁹ est aram coram
thare patre suo in terra in qua nat⁹ est in re
gione chaldeo℞. Et sumpserūt abram ⁊ na
chor sibi vxores: nomē mulieris abrā sarai:
⁊ nomē mulieris nachor melcha/filia aram
Iste arā pr melche fuit ⁊ pr iesche: q iescha
credit ipsa esse etiā sara vxor abrae.

¶ Que ratio fecisse videatur vt in trāsmigratiōe thare qua chaldeos deserens in mesopotamiam trānsiuit/nulla filij eius nachor facta sit mentio. Capitulū. XIII.

Deinde narrat quēadmodū thare A
cū suis regionē reliquerit chaldeo
rū ⁊ venerit in mesopotamiā/et ha
bitauerit in charra. Tacet autē de vno filio
eius q vocabat nachor/tanq̃ cū nō duxerit
secū. Nā ita narrat: Et sumpsit thare abrā Ibidem
filiū suū: ⁊ loth filiū arā/filiū filij sui: et sarai
nurū suā/vxorē abrā filij sui: et eduxit illos
de regione chaldeo℞ vt iret i terrā chanaā:
⁊ venit in charrā ⁊ habitauit ibi. Nusq̃ hic
noiatus est nachor/⁊ vxor eius melcha: sed
inuenim⁹ postea cū seruū suū mitteret abraā
ad accipiēdā vxorem filio suo isaac/ita scri
ptum: Et accepit puer decē camelos de ca Gen.24.b.
melis domini sui: ⁊ de omnib⁹ bonis domi
ni sui secum/⁊ exurgēs ꝓfectus est in meso
potamiā in ciuitatē nachor. Isto et alijs sa
cre huius historie testimonijs/ostēdit etiā
nachor fratrē abrae exisse de regiōe chalde
orū/sedesq̃ cōstituisse in mesopotamia/vbi
cū patre suo habitauerat abraā. Cur ergo B
scriptura eū nō cōmemorauit/quādo ex gē
te chaldeorū cū suis ꝓfectus est thare ⁊ ha Gen.11.d.
bitauit in mesopotamia: vbi nō solū abraā
filius eius/verūetiā sara nurus ei⁹ ⁊ loth ne
pos ei⁹ cōmemorant ꝙ eos duxerit secum:

Quintadeci/ma veritas | Al. declinauerat | ¶ Cur putamus: nisi forte ꝙ a paterna ⁊ fra terna pietate† desciue/rat: ⁊ supstitōi adhese rat chaldeorū: ⁊ post/ea inde siue penitēdo siue ꝑsecutionē passus ꝙ suspectꝰ haberet: et
Judith.5.a. ipse emigrauit? In li/bro eñ ꝙ inscribit Ju dith/cum q̄reret holo fernes hostis israelita rū: quenā gens illa esset: vtꝝ aduersus eam bellandū fuisset: sic ei rñdit achior dux am/monitarū. Audiat dñs noster verbū de ore pueri sui: ⁊ referā tibi veritatē de pplo ꝙ ha/bitat iuxta mōtana hec: ⁊ nō exibit menda/cium de ore serui tui. Hec eñ ꝓgenies ppli est chaldeoꝝ: ⁊ antea habitauerūt mesopo miā: qꝛ noluerūt sequi deos patrū suorū/ꝙ fuerūt in terra chaldeorū gloriosi/sed decli nauerūt de via parentū suoꝝ/⁊ adorauerūt deū celi quē cognouerūt: ⁊ ꝓiecerunt eos a facie deorū suorū/⁊ fugerūt ī mesopotamiā ⁊ habitauerūt ibi dies multos. Dixitq̧ illis deꝰ eorū/vt exirēt de habitatiōe sua: ⁊ irent ī t'rā chanaā ⁊ habitarēt illic: ⁊ cetera ꝙ nar rat achior āmonites. Vñ māifestū ē domū thare ꝑsecutionē passam fuisse a chaldeis ꝓ vera pietate/q̄ vnꝰ ⁊ verꝰ ab eis colebat deꝰ.

¶ Quintadecima veri/tas/ꝙ dū post diluuium multe supstitōes fuissent inducte/vna relicta fuit domꝰ thare/in qua remā sit plātatio ciuitatis. Et dicit hic ꝙ domus thare passa fuit persecutionē a chaldeis ꝓ veritate pie/tatis: qꝛ ab eis colebat verus deꝰ. Et illud dictū trahit beatꝰ augꝰ ex ver/bis achior loquentis ad holofernē in lib. iudith.

¶ De annis thare qui in charra vite tempus impleuit. Capitulum. XIIII.

Gen.11.d. Defuncto aūt thare ī mesopotamia vbi vixisse ꝓhibet ducētos et q̄nq̧ annos/iam incipiunt indicari fa/cte ad abraam ꝓmissiōes dei/ꝙ ita scriptū est: Et fuerūt dies thare in charra quinq̧ ⁊ ducēti anni/⁊ mortuꝰ est in charra. Non sic aūt accipiendū est quasi om̄es hos dies ibi egerit: sed qꝛ oēs dies vite sue/ꝙ fuerūt āni ducēti ⁊ q̄nq̧ ibi cōpleuerit: alioq̄n nescire/tur quot annos vixerit thare in charra: qm̄ nō legit quoto anno vite sue ī charrā vene/rit: ⁊ absurdū est existimare ī ista serie gene/rationū: vbi diligēter cōmemorat q̄t ānos quisq̧ vixerit: huiꝰ solius nūerū annorū vi/te nō cōmendatū esse memorie. Qꝛ eñ quo rundā quos eadē scriptura cōmēorat tacen tur anni: nō sunt in hoc ordine/in quo tēpo rū dinumeratio decessiōe gignentiū ⁊ geni/torū successiōe ꝯtexit. Iste aūt ordo ꝙ diri/git ab adā vsq̧ ad noe/⁊ inde vsq̧ ad abra am sine nūero ānoꝝ vite sue neminē ꝯtinet.

¶ De tpe promissionis abrae/q̄ fm̄ preceptū dei exiuit de charra. C. XV

A Quod vo cōmemorata morte thare patris abraā/deinde legit: Et dixit
Gen.12.a. dñs ad abraā: Exi de terra tua/et de cognatiōe tua ⁊ domo patris tui/et cete ra: nō qꝛ hoc sequit in sermone libri: h etiā ī rerū gestarū tpe sequi existimandū est. Erit q̄ppe si ita est indissolubilis q̄stio. Post hec eñ v'ba dei q̄ ad abraā facta sūt/scptura sic loquit: Et exijt abraā quēadmodū locutꝰ ē illi dñs: ⁊ abijt cū illo loth. Abraā autē erat q̄nq̧ ⁊ septuagita ānoꝝ cū exiret ex charra. Quō pōt hoc veꝝ esse si post mortē pr̄is sui exijt de charra? Cū eñ eet thare septuagin/ta ānoꝝ (sicut sup̄ intimatū ē) genuit abraā. Cui nūero aditis septuagintaq̄nq̧ ānis q̄s agebat abraā q̄n egressus est de charra/fiūt āni centū ⁊ q̄dragintaq̄nq̧. Tot igit ānoꝝ erat thare q̄n exijt abraam de illa mesopota mie ciuitate. Agebat eñ annū etatis sue se ptuagesimūquintū: ac ꝑ hoc pater eiꝰ ꝙ eū septuagesimo āno suo genuerat agebat (vt dictū est) centesimū ⁊ q̄dragesimū ⁊ quintū annū. Nō ergo inde post mortē pr̄is .i. post ducētos quinq̧ annos q̄bꝰ pater eius vixit egressus est/s annꝰ de illo loco ꝓgressionis eiꝰ qm̄ ipsiꝰ septuagesimusquintꝰ erat: ꝓcul dubio patris eiꝰ ꝙ eū septuagesimo suo an/no genuerat/centesimꝰ q̄dragesimusquintꝰ fuisse colligit. Ac ꝑ hoc intelligendū est mo B re suo scripturā redisse ad tēpus qđ iam nar ratio illa trāsierat: sicut supiꝰ cū filios filio/rū noe cōmemorasset: dixit illos fuisse in gē tibus ⁊ linguis suis: ⁊ tñ postea q̄si hoc etiā in ordine tēpoꝝ sequeret: Et erat inq̄t om/ Gen.11.a. nis terra labiū vnū ⁊ vox vna oibus. Quō ergo fm̄ suas gentes ⁊ fm̄ suas liguas erāt/si vna erat om̄ibꝰ/nisi qꝛ ad illud quod iam trāsierat recapitulādo est reuersa narratio? Sic ergo ⁊ hic cū dictū esset: Et fuerūt dies thare in charra q̄nq̧ ⁊ ducēti āni/⁊ mortuꝰ est thare in charra. Deinde scriptura redeū do ad id qđ ideo ꝑtermiserat/vt priꝰ de tha re id quod inchoatū fuerat cōpleret. Et di/xit inq̄t dñs ad abraā: exi de terra tua/et ce/tera. Post que dei verba subiūgit: Et exijt Gen.12.b. abraā quēadmodū locutꝰ est illi dominꝰ: et abijt cū illo loth. Abraā autē erat quinq̧ et septuaginta annorū cū exijt ex charra. Tūc itaq̧ hoc factū est q̄n pater eius centesimū quadragesimū ⁊ q̄ntū annū agebat etatis. Tūc eñ fuit huiꝰ septuagesimꝰ ⁊ q̄ntꝰ annꝰ. ¶ Soluta ē aūt q̄stio ista ⁊ alit/vt septuagi taq̄nq̧ āni Abrae q̄n egressus est de charra ex illo cōputarent ex quo de igne chaldeo/rum liberatus est/nō ex quo natus est: tan/q̄ tūc potius natus ha bēdus sit. Sed beatus Stephanus in acti/

¶ Sextadecima veritas Sextadeci/ma veritas ꝙ septuagita q̄nq̧ anni abrae erāt dū egressus ē de charra/ex illo cōputā tur ex quo de igne chal/deorū liberatꝰ est/non ex quo natꝰ est/tanq̄ tunc potiꝰ habēdus sit natus fm̄ vnū modū dicēdi.

Act. 7. a. bus apostolorum cum ista narraret: Deus inquit glorie apparuit abrae patri nostro / cum esset in mesopotamia priusquam habitaret in charra: et ait ad
Gen. 12. a. illum: Exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui: et veni in terram quam tibi demonstrabo. Secundum hec verba stephani non post mortem patris eius locutus est deus abrae: qui
Gen. 11. d. vtique in charra mortuus est: vbi cum illo et ipse filius habitauit: sed priusquam habitaret in eadem ciuitate / iam tamen cum esset in mesopotamia. Iam ergo exierat a chaldeis. Quod itaque adiungit ste
Act. 7. a. phanus: Tunc abraam egressus est de terra chaldeorum et habitauit in charra: non demonstrat quod sit factum posteaquam locutus est illi deus. Neque enim post illa dei verba egressus est de terra chaldeorum: cum dicat ei locutum deum esse in mesopotamia / sed ad totum illud tempus pertinet quod ait: Tunc. i. ex quo egressus est a chaldeis / et habitauit in charra. Item quod sequitur: Et inde postquam mortuus est pater eius collocauit illum in terra hac in qua vos nunc habitatis et patres vestri: non ait: postquam mortuus est pater eius exiuit de charra / sed inde postquam mortuus est pater eius hic eum collocauit. Intelligendum est igitur locutum deum fuisse cum abraam cum esset in mesopotamia priusquam habitaret in charra: sed eum in charram peruenisse cum patre / retento apud se precepto dei: et inde exisse septuagesimo et quinto suo / patris autem sui centesimo quadragesimoquinto anno. Collocationem vero eius in terra chanaan non profectionem de charra postquam mortem patris eius factam esse dicit: quia iam mortuus erat pater eius: quando emit terram cuius ibi iam sue rei cepit esse possessor. Quod autem iam in mesopotamia constituto / hoc est iam egresso de terra chaldeorum dixit deus:

Decimaseptima veritas ¶ Exi de terra tua / et de cognatione tua / et de domo patris tui: non vt corpus inde eiiceret quod iam fecerat / sed vt animam euelleret / dicitur: Non enim exierat inde animo sed spe redeundi et desiderio tenebatur: que spes et desiderium deo iubente ac iuuante et illo obediente fuerat amputanda. Non sane incredibiliter existimatur / cum postea secutus esset nachor patrem suum: tunc abraam preceptum domini impleuisse: vt cum sara coniuge sua et loth filio fratris sui exiret de charra.

¶ Decimaseptima veritas / quod quando deus dixit abrae Egredere de terra tua et de cognatione tua: non precepit vt inde corpus eiiceret: hoc enim iam fecerat / sed vt animam euelleret. Ubi datur documentum illis qui volunt relinquere mundum / vt magis ipsum abiiciant affectione quam corporali separatione.

¶ De ordine et qualitate promissionum dei que ad abraam facte sunt. Ca. XVI

A Iam considerande sunt promissiones dei facte ad abraam. In his enim apertiora domini nostri iesu christi / hoc est dei veri oracula apparere ceperunt de populo piorum: quem prophetica prenunciauit auctoritas: harum prima

Gen. 12. a. ita legitur: Et dixit dominus ad abraam: Exi de terra tua / et de cognatione tua / et de domo patris tui: et vade in terram quam tibi demonstrauero / et faciam te in gentem magnam / et benedicam te / et magnificabo nomen tuum: et eris benedictus et benedicam benedicentes te: et maledicam maledicentes te: et benedicentur in te omnes tribus terre. Aduertendum est igitur duas res promissas abrae: vnam scilicet quod terram chanaan possessurum fuerat semen eius: quod significatur vbi dictum est: vade in terram quam tibi demonstrauero: et faciam te in gentem magnam: aliam vero longe prestantiorem: non de carnali / sed de spiritali semine: per quod pater est non vnius gentis israeliticae / sed omnium gentium que fidei eius vestigia consequuntur: quod promitti cepit his verbis Et benedicentur in te omnes tribus terre. Hanc Eusebius in chronicis
promissionem factam arbitratur eusebius septuagesimoquinto anno etatis abrae: tanquam mox vt B
facta est / de charra exierit abraam: quoniam scripture contradici non potest vbi legitur: Abraam Gen. 12. b.
erat quinque et septuaginta annorum cum exiuit de charra. Sed si eo anno facta est ista promissio iam vtique in charra cum patre suo demorabatur abraam. Neque enim inde exire posset / nisi prius ibi habitasset. Nunquid nam ergo contradicitur stephano dicenti: Deus glorie apparuit Act. 7. a.
abrae patri nostro cum esset in mesopotamia priusquam habitaret in charra.

Decimaoctaua veritas ¶ Sed intelligendum est quod eodem anno facta sunt omnia: et dei promissio antequam in charra habitaret abraam: et in charra habitatio eius et inde profectio: non solum quia eusebius in chronicis ab anno huius promissionis computat et ostendit post quadringentos et triginta annos exitum esse de egypto quando lex data est: verumetiam quia id commemorat apostolus paulus. Gal. 3. c.

¶ Decimaoctaua veritas quod eodem anno quo facta sunt ista omnia circa abraam / dei promissio antequam in charra habitaret: et in charra habitatio et inde profectio non solum inquit: quia eusebius in chronicis ab anno huius promissionis computat post quadringentos et triginta annos exitum esse de egypto quando lex data est: verum quia illud commemorat apostolus paulus.

¶ De tribus excellentioribus gentium regnis: quorum / id est assyriorum / iam abraam sublimius eminebat. Ca. XVII.

Per idem tempus eminentia regna erant gentium: in quibus terrigenarum ciuitas / hoc est societas hominum secundum hominem viuentium sub dominatu angelorum desertorum insignius excellebat: regna videlicet

Expositio ca. XVII. A

Per idem tempus etc. In hoc cap. vult augustinus quod tempore promissionis facte primo abrae excellebant tria regna / scilicet egyptiorum quia erat antiquius: quod incepit in tempore saruch: apud quod primo regnauit

G primo regnauit eo rex. Assyriorū qđ incepit tpe nachor vbi primo regnauit belus. Sicyoniorū/vbi primo regnauit egialeus. Gen.10.b.

B Regnū egyptiorū cum esset in asia quā sibi totā subiugauit excepta india nin⁹ filius beli erat sub a regno assyriorū: sȝ nō regnū sicyoniorū: qꝛ nō in asia sed in europa erat. Sicyonia eñ q̄ ⁊ egialea quædam pars grecie erat. a ¶ Qua qdā ī alterā ⁊c.

Decimanona veritas. Nota ꝙ dicit quosdā diuisisse orbē in tres partes/qsdā ī duas partes: sicut attestaṫ salusti⁹ in iugur. mag' approbans illos q̄ diuiserunt in duas ptes orientis ⁊ occidentis. Quare autem pars occidentis diuidiṫ / assignat augustin⁹ rōnē ꝑpter egressum aq̄rū de oceano in africam mare facientiū mediterraneū.

tria sicyoniorū/egyptiorū/assyriorū: ȝ assyriorū mlto erat potēti⁹ atq; sublimi⁹: nā rex ille nin⁹ beli fili⁹ excepta india vniūse asie populos subiugauerat. Asiā vō dico: nō illā partē que huius maioris asie vna ꝓuincia est/ȝ eā q̄ vniuersa a asia nūcupaṫ: quā qdā in alterā duarū/plerīq; aūt in tertiā toti⁹ orbis partē posuerūt: vt sint oēs asia/europa et africa: qđ nōnulli eq̄li diuisiōe fecerūt.

¶ Nāq; ista q̄ asia nūcupaṫ a meridie per oriētē vsq; in septētrionē ꝑuenit: europa vō a septētrione vsq; ad occidentē: atq; inde africa ab occidēte vsq; ad meridiem.

¶ Decimanona vītas / ꝙ cū orbis diuidaṫ in tres ptes. s. asiam africā ⁊ europā / mediā ꝑtē mūdi cōtinet asia: alia aūt media diuisa est in duas ptes p ingressū oceani inṫ vtrāq;.

Unde videnṫ orbē dimidiū due tenere/europa et africa: aliud vō dimidiū sola asia. Sed idō ille due partes facte sunt: q: inter vtrāq; ab oceano ingrediṫ/quicqd aq̄rū terras interluit/⁊ ab hoc mare magnū nobis facit. Quapropter si in duas partes orbē diuidas oriētis ⁊ occidētis: asia erit in vna/in altera vō europa ⁊ africa. Quāobrē vnū triū regnorū q̄ tunc ꝑcellebāt/regnū. s. sicyoniorū nō erat sub assyriis: qꝛ in europa erat. Egyptiorū aūt quōmodo nō subiacebat: a qb⁹ tota asia tenebaṫ/ solis indis (vt ꝑhibeṫ) exceptis. In assyria igiṫ ꝑualuerat dn̄at⁹ impie ciuitatis: huius caput erat illa babylon: cui⁹ terrigene ciuitatis nomē aptissimū est. i. ꝯfusio. Ibi autē ninus regnabat post mortē pris sui beli: q̄ prim⁹ illic regnauerat sexagintaqnq; ānos.

Vicesima veritas. ¶ Fili⁹ vō ei⁹ ninus q̄ defuncto patre successit in regnū/quinq̄ginta duos regnauit annos: et habebat in regno quadragintatres annos quādo nat⁹ est abraam: q̄ erat annus circiter millesim⁹ ducentesim⁹ ante conditam romam/veluti alteram in occidente babyloniam.

¶ Vicesima veritas / ꝙ ninus filius beli q̄ patri successit in regnū babylonis/regnauit qnq̄ginta duos annos: et anno q̄dragesimotertio regni regni ei⁹ nat⁹ est abraam qui erat ān⁹ (aīr) circiter millesim⁹ ducētesim⁹ ante cōditā romā/veluti alteram in occidente babyloniam.

¶ De iterato alloquio dei ad abraam/quo ei et semini ei⁹ chanaan terra promittitur. Ca. XVIII

Gen. 12. b. Egressus est ergo abraam de charra septuagesimoqnto anno etatis sue: cētesimo aūt q̄dragesimo ⁊ quinto patris sui: cū loth filio fratris sui/⁊ sara coniuge sua/⁊ ꝑtexit in terrā chanaan/⁊ ꝑuenit vsq; ad sychem: vbi rursus accepit diuinū oraculū: de quo ita scriptū est: Et apparuit dn̄s abrae/⁊ dixit illi: Semini tuo dabo terram hāc. Nihil hic de illo semine ei ꝓmissū est/in quo pater fact⁹ est oim gentiū: sed de illo solo de q̄ pater est vnius israelitice gentis: Ab hoc eñ semine terra illa possessa est.

¶ De sare pudicitia in egypto per dominū custodita: quā abraam nō vxorem suā esse dixerat/ sed sororē. Ca. XIX.

Gen. 12. c. Deinde edificato ibi altari ⁊ inuocato deo abraam ꝓfect⁹ est inde et habitauit in eremo/atq; inde ire in egyptum famis necessitate compulsus est.

¶ Ubi vxorē suā dixit sororē suā nihil mētit⁹. Erat eñ ⁊ h̄/qꝛ ꝓpinq̄ erat sanguie: sicut etiā loth eadē ꝓpinquitate/cū fratris ei⁹ esset filius frater ei⁹ est dict⁹. Itaq; vxorē tacuit/nō negauit: ꝯiugis tuendā pudicitiā cōmittēs deo ⁊ hūanas isidias cauēs vt homo: qm̄ si periculū quantū cauere poterat nō caueret/ magis tēptaret deū q̄ speraret ī deo. De qua re contra calumniātē faustū manicheū multa dixim⁹. Deniq; factū est qđ de dn̄o ꝑsumpsit abraam. Nā pharao rex egypti (qui eā sibi vxorē accepat) grauiter afflict⁹ marito reddidit. Ubi absit vt credam⁹ alieno cōcubitu fuisse pollutā: quia mlto est credibili⁹ hoc pharaonē facere afflictiōibus magnis non fuisse permissum.

Vicesimaprima veritas. ¶ Vicesimaprima vītas / ꝙ abraam nihil fuit mētitus qm̄ dixit vxorē esse sororē suā: qꝛ ꝓpinq̄ erat sanguie: sicut ⁊ loth fratrem eadē ꝓpinq̄tate appellauit. Illud autē fecit cauens hūanas insidias vt hō: qm̄ si piculū q̄tū cauere poterat non caueret/magis inq̄t tēptaret deum q̄ speraret in deo. Ex quo accipiṫ patēs documentū/ꝙ nō pōt industria hūana ab hoie despici: vt sine ea hō se deo cōmēdet: hoc eñ eēt deū tēptare. Intelligendū tñ ꝙ hic dicit aug' ꝙ nō est credēdū alieno cōcubitu fuisse pollutā: sed magis pharaonē in afflictiōib⁹ nō fuisse permissum. 22. q. 2. c. q̄uis. Li. 22. contra faustum. c. 33. et. 36.

¶ De secessiōe loth et abrae/que illis salua charitate cōplacuit. C. XX

A Gen. 13. Reuerso igiṫ abraam ex egypto ī locū vnde venerat/tūc loth fratris fili⁹ ab illo in terrā sodomorū salua charitate discessit. Diuites q̄ppe facti erant: pastoresq; multos pecorū habere ceperāt: quibus inter se rixantib⁹/eo modo familiarum suarū pugnacem discordiā vitauerūt. Poterat q̄ppe hinc vt sunt hūana ⁊ inter ipos ali/

qua rixa cõsurgere. Proinde hoc malũ p̃caue̾tis abrae verba ista sunt ad loth: Nõ sit rixa inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos: quia hoĩes nos fratres sum⁹: Nõne ecce tota terra ante te est? Discede a me. Si tu in sinistrã, ego in dextram: vel si tu in dextrã, ego in sinistrã.

Gen. 13. b.

B

Vicesimasecũda veritas.

Hinc fortassis effecta est inter hoĩes pacifica consuetudo, vt qñ terrenorũ aliqd partiendũ est: maior diuidat, minor eligat.

¶ Vicesimasecũda veritas, q ex hoc q abraam dedit electionẽ accipiẽdi ipsi loth: fortassis inquit facta est inter hoĩes pacifica cõsuetudo, vt qñ terrenorũ aliqd partiendũ est: maior diuidat et minor eligat. Et istã consuetudinẽ sic laudabilẽ eo q dixit pacificã, approbat sanctus aug⁹. Cuius cõsuetudinis ratio est: quia eligere diuisum ptinet ad priuilegiũ, et maior debet minori cõdescendere. Et iterũ, quia maior scit equalius diuidere.

De tertia promissiõe dei, qua terram chanaan abrae et semini ei⁹ in perpetuũ pollicetur. Ca. XXI.

A

Cum ergo digressi essent seperatimq habitarẽt abraam et loth necessitate sustẽtãdę familię, nõ fęditate discordię: et abraã in terra chanaan, loth autẽ eẽt in sodomis: oraculo tertio dñs dixit ad abraam: Respiciẽs oculis tuis vide a loco in q̃ nũc tu es, ad aqlonẽ et africũ et oriẽtem et mare: quia omnẽ terrã quã tu vides tibi dabo et semini tuo vsq in sęculũ: et faciã semen tuũ tanq̃ arenã terrę: Si põt aliqs dinumerare arenã terrę, et semẽ tuũ dinumerabitur. Surgẽs perambula terrã in longitudinẽ et in latitudinẽ ei⁹, quia tibi dabo eã. In hac promissione vtrũ sit etiã illa qua pater fact⁹ est oĩm gentiũ, nõ euidẽter apparet. Põt eñ videri ad hoc pertinere.

Gen. 13. d.

B

Vicesimatertia veritas

Et faciã semen tuũ tãq̃ arenã terrę: quod ea locutione dictũ est quã greci dicũt hyperbolen: q̃ vtiq tropica est nõ ppria. Quo tamen modo vt ceteris tropis vti solere scripturã null⁹ q̃ eã didicit ambigit. Iste autẽ tropus. i. modus locutiõis, sit qñ id qd dicitur longe est ampli⁹ q̃ qd eo dicto significatur. Quis eñ nõ videat q̃ sit incõparabiliter amplior arenę numer⁹ q̃ põt esse oĩm hoĩm ab ipso adã vsq ad terminũ seculi? Quãto q̃ magis q̃ semẽ abrae nõ solũ qd ptinet ad israeliticã gentẽ, verũetiã qd est et futurũ est ẽm imitationẽ fidei toto orbe terrarũ i oĩbus gentib⁹. Qd semẽ. s. abrae in cõparatione multitudinis impiorũ pfecto in paucis est: q̃uis et ipsi pauci faciãt innũerabilẽ multitudinẽ suã, q̃ significata est ẽm hyperbolẽ per arenã terrę. Sane ista multitudo q̃ pmittit abrae: nõ deo est innũerabilis, s; hoĩb⁹: deo

¶ Vicesimatertia veritas q qñ dixit de⁹ multiplicari semẽ abrae sicut arenã maris: locutio hyperbolica est qua significat multo amplius q̃ dicto contineat.

aũt nec arena terrę. Proinde quia nõ tñ gens israelitica, s; vniũsum semẽ abrae vbi est ex p̃ssa pmissio: nõ ẽm carnẽ s; ẽm spm̃ plimorũ filiorũ: cõgruẽti⁹ arenę mltitudini cõpat: põt hinc intelligi vtriusq rei facta pmissio. Sz iõ dixim⁹ q nõ euidẽter appeat: quia et illi⁹ gẽtis vni⁹ mltitudo: quę ẽm carnẽ nata est ex abraã: p ei⁹ nepotẽ iacob intãtum creuit, vt pene oẽs ptes orbis ipleuerit. Et iõ potuit et ip̃a ẽm hyperbolẽ arenę mltitudini cõparari: quia et hec sola inũera est hoĩ mltitudo: t'rã certe illã solã significatã q̃ appellata ẽ chanaã, nemo ambigit. Sed qd dictũ ẽ: Tibi dabo eã et semini tuo vsq i sclm̃, pt mouere nõnullos, si vsq i sclm̃ itelligãt i ęternũ. Si aũt in sclm̃ h̃ loco sic accipiãt queadmodũ fideliĩ tenem⁹ initiũ futuri sęculi a fine pñtis ordiri, nihil eos mouebit: quia etsi expulsi sũt israelitę de hierosolymis: manẽt tñ in aliis ciuitatib⁹ terrę chanaan: et vsq in finẽ manebunt et vniuersa terra illa cum a christianis inhabitatur, etiã ipm̃ semẽ est abrae.

C

D

Gen. 13. d.

De supatis ab abraam hostib⁹ sodomorũ quãdo loth de captiuitate eripuit, et a melchisedech sacerdote benedictus est. Caplm̃. XXII.

A

Hoc respõso pmissionis accepto migrauit abraã et mãsit in alio eiusdẽ terre loco. i. iuxta quercũ mãbre, q̃ erat i hebrõ. Deinde ab hostib⁹ q̃ sodomis irruerãt: cũ q̃nq reges adũsus q̃ttuor bellũ gererẽt: et victis sodomitis etiã loth captus esset: liberauit eũ abraã adductl secũ i p̃liũ trecẽtis decẽ et octo vernaculis suis: et victoriã fecit de regib⁹ sodomorũ: nihilq spoliorũ auferre voluit, cũ rex cui vicerat obtulisset.

Gen. 14. b.

B

Vicesimaq̃rta veritas

Sed plane tũc bñdictus est a melchisedech q̃ erat sacerdos dei excelsi: de q̃ i ep̃la q̃ iscribit ad hebręos: quã plures ap̃li pauli eẽ dicũt: quidã vero negant: multa et magna cõscripta sunt. Ibi qppe pmũ appuit sacrificiũ qd nũc a christianis offert deo toto orbe terrarũ: ipletq illud qd lõge post hoc factũ p pphetã dr̃ ad christũ: q̃ fuerat vẽtur⁹ in carne: Tu es sacerdos in ęternũ ẽm ordinẽ melchisedech. nõ. s. ẽm ordinẽ aaron: qui ordo fuerat auferẽdus, illucescẽtib⁹ reb⁹ q̃ illis vmbris p̃notabant.

¶ Vicesimaq̃rta veritas, q in ep̃la ad heb. multa dicunt de melchisedech: quã indit epistolã Pauli ap̃li plures dicũt: q̃dam vero negãt. Ex q̃ dicto accipitur documẽtũ, q hec ep̃la non fuit semp pauli reputata: licz mõ sit ab ecclesia determinatũ.

Heb. 7. a.

Ps̃. 109. b.

De verbo domini ad abraã: quo ei promittitur ẽm multitudinẽ stellarũ mltiplicãda posteritas: quod credens iustificat⁹ est adhuc in preputio constitut⁹. Capitulũ. XXIII.

A Et iã tũc factũ est v̾bũ dñi ad abraã
in visu. Qui cũ ei ꝓtectionẽ merce/
Gen.15.a. dẽq ꝓmitteret valde multã: ille de
posteritate sollicit⁹ quẽdã elieƺer v̾naculũ
suũ futuꝝ sibi dixit heredẽ: ↄtinuoq illi ꝓ/
missus est heres: nõ ille v̾nacul⁹/ s q de ipso
abraã fuerat exitur⁹: rursusq semẽ innũera/
Gen.3.b. bile nõ sicut arenam terre/ s sicut stelle celi:
vbi mihi magis videt̃ ꝓmissa posteritas ce
lesti felicitate sublimis. Nã q̃ntũ ad multi/
tudinẽ ptinet/ q̃d sũt stelle celi ad arenã ter
re: nisi q̃s ꝛ istã cõparatione intãtũ esse similẽ
dicat/ inq̃ntũ etiã stelle dinũerari nõ valẽt?
Quia nec oẽs eas videri posse credẽdũ est:
Nã q̃nto q̃sq acuti⁹ intuet̃/ tãto plꝰes videt
Vicesima q̃nta veritas. ¶ Vñ et acerrime cer/
nẽtib⁹ aliq̃s occultas
esse merito estimat̃: ex
ceptꝭ eis siderib⁹ q̃ in
alia parte orbis a no/
bis remotissima oriri
ꝛ occidere ꝓhibentur.
B Postremo q̃cũq vni/
uersum stellarũ nũerũ
cõprehẽdisse ꝛ ↄscripsisse iactant̃: sicut arat⁹
vel eudoxius vel siq̃ alij sunt/ eos libri hui⁹
cõtẽnit auctoritas. Hic sane illa sñia ponit̃/
cui⁹ apl̃s meminit ꝓpter dei grãm cõmẽdã
Ro.4.a. dam: Credidit abraã deo ꝛ deputatũ est illi
ad iusticiã: ne circũcisio gloriaret̃: gentesq
incircuncisas ad fidẽ christi nollet admitti.
Hoc eñ q̃n factũ ẽ vt credẽti abrae deputa
ret̃ fides ad iusticiã nõdũ fuerat circũcisus.

¶ Vicesima q̃nta v̾itas/ q aliq̃ stelle a nobis oc/ culte estimant̃ pter illas q̃ i alia parte orbis remo tissima oriri ꝛ occidere ꝓ/ hibent̃. Vñ dicit/ q aratũ vel eudoxiũ vel alios q̃ iactãt nũerũ stellarũ se inuenisse/ scripture contẽnit auctoritas.

¶ De significatione sacrificij quod abraam offerre preceptus est: cum poposcisset vt de his que crederet doceretur. Capitulũ. XXIIII.

A In eodẽ visu cũ loq̃ret̃ ei de⁹ etiã hoc
Gen.15.b. ait ad illũ: Ego de⁹ q̃ te eduxi de re/
gione chaldeoꝝ: vt dem tibi terram
hanc vt heres ei⁹ sis. Ubi cum interrogasset
abraam ꝓm q̃d sciret q heres ei⁹ erit: dixit il
li de⁹: Accipe mihi iuuẽcã trimã ꝛ caprã tri
mã et arietũ trimũ ꝛ turturẽ ꝛ colũbã. Acce
pit aũt ille hec oia: ꝛ diuisit illa media: ꝛ po
suit ea contra faciẽ alterũ alteri. Aues autẽ
nõ diuisit ꝛ descenderũt: sicut scriptum est:
aues/ ꝛ sederũt sup corpora q̃ diuisa erãt: et
ↄsedit illis abraam. Circa solis aũt occasuƺ
pauor irruit sup abraam: ꝛ ecce timor tene/
brosus magn⁹ incidit ei: ꝛ dictũ est ad abra
Gen.15.c. am: Sciẽdo scias q̃ pegrinũ erit semẽ tuũ i
Act.7.a. terra nõ ꝓpria: ꝛ in seruitutẽ redigẽt eos: et
affligent eos quadringẽtis annis: gentẽ au
tẽ cui seruierint iudicabo ego. Post hec v̾o
exibũt hinc cũ supellectili multa. Tu autẽ
ibis ad patres tuos cũ pace/ nutrit⁹ in sene/
cta bona. Quarta v̾o generatiõe ↄuertẽt se
huc: Nõdũ eñ impleta sunt pctã amorreo/
rũ vsq adhuc. Cũ aũt iam sol erat ad occa
sum facta est flãma: ꝛ ecce fornax fumabun
da ꝛ lampades ignis q̃ ptransierũt ꝑ media
diuisa illa. In die illa disposuit domin⁹ de⁹
testamentũ ad abraam/ dicẽs: Semini tuo
dabo t̃rã hãc/ a flumie egypti vsq ad flumẽ
magnũ eufraten/ cineos ꝛ cenezeos et ceth/
moneos ꝛ cetheos ꝛ pherezeos et raphaim
ꝛ amorreos ꝛ chananeos ꝛ eueos et gerge/
seos ꝛ iebuseos. Hec oĩa in visu facta di
uinit⁹ atq dicta sunt: de q̃bus singulis enu
cleate disserere longũ est/ ꝛ intentionẽ opis
huius excedit. Qd̃ ergo satis est nosse debe B
mus: posteaq̃ dictũ est credidisse abraam
deo/ ꝛ deputatũ esse illi ad iusticiã: nõ cũ in
fide defecisse/ vt diceret: Dñator dñe ꝓm q̃d
sciam q heres eius ero: Terre quippe illius
ꝓmissa erat hereditas.
¶ Non eñ ait: vnde
sciam/ q̃si adhuc non
crederet: sƺ ait: Secũ/
dũ q̃d sciaƺ? vt ei quã
crediderat aliq̃ siĩitu/
do adhiberet̃ qua ei⁹
modus agnosceret̃. Sicut nõ est v̾ginis ma
ne diffidẽtia/ q ait: Quõ fiet istud quoniã Lu.1.d.
virũ nõ cognosco? Quod eñ futurũ eẽ cer
ta erat: modũ quo fieret inq̃rebat. Et hoc
cum quesisset audiuit: Spũssanctus superue/
niet in te et virt⁹ altissimi obumbrabit tibi.
Deniq ꝛ hic siĩitudo data est de trib⁹ aiali/ C
bus/ iuuẽca/ capra et ariete/ ꝛ duab⁹ volucri Gen.15.b.
bus/ turture ꝛ colũba: vt ꝓm hec futurũ sci/
ret/ q̃d futurũ esse iã nõ ambigeret. Siue q̃ ꝑ
iuuẽcã significata sit plebs posita sub iugo
legꝭ: et ꝑ caprã eadẽ plebs etiã peccatrix fu
tura: per arietẽ eadẽ plebs etiã regnatura.
Que aialia ꝓpterea trima dicũt̃: q̃r cũ sint
insignes articuli temporũ ab adam vsq ad
noe/ ꝛ inde vsq ad abraã/ ꝛ inde vsq ad da
uid: q̃ reprobato saule prim⁹ in regno gẽtis
israelitice est diũ volũtate fundatus: in hoc
ordine tertio qui tendit̃ ex abraam vsq ad
dauid tanq̃ tertiã etatẽ gerẽs ille ppl̃s ado
leuit: siue aliq̃d aliud ↄueniẽtius ista signi/
ficẽt: nullo tñ mõ dubitauerim spiritales in
ea typos ꝓfiguratos additamẽto turturis ꝛ
colũbe. Et ideo dictũ est: Aues aũt nõ diui Gen.15.c.
sit: q̃m carnales inter se diuidunt̃/ spũtales
aũt nullo modo: siue a negociosis cõuersa/
tionib⁹ hoim se remoueãt/ sicut turtur: siue
iter illas degãt/ sic colũba. Utraq tñ auis
ẽ simplex ꝛ inoxia: significãs ꝛ i illo israeliti
co pp̃lo cui t̃ra illa dãda erat/ futuros īdiui/
duos filios ꝓmissiõis ꝛ heredes regni i eter
na felicitate mãsuros. Aues aũt descẽdẽtes
sup corpa que diuisa erant: nõ boni aliq̃d/ s

¶ Vicesima sexta v̾itas/ q nõ dicit abraam vnde sciam/ respondens ad diuinũ ꝓmissum/ quasi nõ crederet: sed vt de re quã crediderat similitudineƺ modũq videret.

Vicesima sexta veritas.

spũs indicãt aeris hui⁹/pastũ quẽdã suũ de
carnaliũ diuisiõe gerẽtes. Qꝫ aũt illis ↄsedit
abraam/significat etiã īter illas carnaliũ di
uisiones spũales esse nõnullos veros vsq̃
Gen.15.c. in finẽ seculi pseueraturos fideles. Et circa
solis occasum ꝙ pauor irruit in abraam ꝛ ti
mor tenebrosus magn⁹/significat circa hu
ius seculi finẽ magnã pturbationẽ ac tribu
lationẽ futurã fideliũ: de qua dixit domin⁹ ĩ
Matth.24.b euãgel. Erit eñ tũc tribulatio magna: q̃lis
D nõ fuit ab initio. Qđ vo dictũ est ad abraã/
Gen.15.c. Sciẽdo scies qꝛ pegrinũ erit semẽ tuũ ĩ ter
ra nõ ppa: ꝛ in seruitutẽ redigẽt eos: ꝛ affli
gent eos q̃dringẽtis ãnis: de pplo isrl' q̃ fue
rat in egypto seruitur⁹/aptissime pphetatũ
est. Nõ ꝙ in eadẽ seruitute sub egyptijs affli
gentib⁹ q̃dringẽtos annos ille pplus fuerat
acturus/ꝗ ĩ ipis q̃dringẽtis ãnis pnũciatũ est
hoc futurũ. Quẽadmodũ eñ scriptũ est de
Gen.11.d. thare patre abrae: Et fuerunt dies thare in
charra q̃nq̃ ꝛ ducẽti ãni: nõ qꝛ ibi oẽs acti
sunt: sed qꝛ ibi cõpleti sũt: ita ꝛ hic ppterea
interpositũ est: et in seruitutẽ redigẽt eos: ꝛ
affligẽt eos q̃dringentis annis: qm̃ iste nu
merus in eadẽ afflictiõe cõplet⁹ est: nõ quia
Al's ꝑfectus. ibi vniuersus ꝑfect⁹ est. Quadringẽti sane
dicunt anni ppter numeri plenitudinẽ: q̃
uis aliquãto ampli⁹ sint: siue ex hoc tpe cõ
putent quo ista pmittebant abrae: siue ex
quo nat⁹ est isaac ppter semẽ abrae: de quo
ista pdicunt. Cõputant eñ sicut superi⁹ iã
dixim⁹/ab ãno septuagesimo et q̃nto abrae
q̃n ad eũ facta est pma pmissio vsq̃ ad exi
tũ israel ex egypto q̃dringẽti ꝛ triginta ãni:
Gal.3.c. quoꝝ apl's ita meminit: Hoc aũt inq̃t testa
mẽtũ ↄfirmatũ a deo q̃ post quadringẽtos
ꝛ triginta annos facta est lex: non infirmat
ad euacuandã pmissionẽ. Iã ergo isti qua
dringẽti ꝛ triginta anni q̃dringẽti poterant
nũcupari: qꝛ nõ sunt multo ãpli⁹: quãto ma
gis cũ aliquot iã ex isto numero pterissent/
q̃n illa in vsu demõstrata ꝛ dicta sunt abrae
vel q̃n isaac natus est centenario patri suo:
a pma pmissiõe post vigintiq̃nq̃ annos: cũ
iã ex istis q̃dringẽtis ꝛ triginta q̃dringẽti ꝛ
q̃nq̃ remanerẽt: q̃s de⁹ q̃dringẽtos voluit
E noiare: ꝛ cetera q̃ sequũtur in verbis pnũciã
Gen.15.d. tis dei/null⁹ dubitauerit ad israeliticũ po
pulũ ptinere. Qđ vo adiungit: Cũ autẽ sol
erat ad occasum flãma facta est: et ecce for
nax fumabũda et lãpades ignis q̃ trãsierũt
p media diuisa illa: significat iã in fine secu
li p ignẽ iudicãdos esse carnales. Sicut eñ
afflictio ciuitatis dei q̃lis antea nunq̃ fuit/
q̃ sub antichristo futura sperat/significatur
tenebroso timore abrae circa solis occasum
id est ppinquãte iam fine seculi: sic ad solis
occasum .i. ad ipsum iam finẽ seculi signifi
catur isto igne dies iudicij dirimẽs carna
les per ignẽ saluãdos ꝛ in igne damnãdos.
Deinde testamẽtũ factũ ad abraam terram
chanaan pprie manifestat/ꝛ noiat in ea vn
decim gentes a flumine egypti vsq̃ ad flu
men magnũ eufratẽ:

Vicesimaseptima veritas.

¶ Non ergo a flumi
ne magno egypti/hoc ẽ
nilo: sꝫ a paruo/qđ di
uidit inter egyptum ꝛ
palestinã: vbi est ciui
tas rhinocorura.

¶ Vicesimaseptima ve
ritas/ꝙ nõ a flumie ma
gno egypti nilo/sꝫ a par
uo q̃ diuidit īter egyptũ
ꝛ palestinã termini terre
pmissiõis sunt dati.

¶ De agar ancilla sare: quã eadem sara abrae voluit esse concubinam: Ca. XXV.

A Iam hinc tẽpora conse
quũtur filiorũ abrae vni⁹ de agar an
cilla/alteri⁹ de sara libera: de q̃bus in
libro supiore iã dixim⁹. Qđ autẽ attinet ad
ad rem gestam/nullo modo est inferẽdũ de
hac ↄcubina crimẽ abrae. Vsus est ea q̃ppe
ad generãdã prolẽ/nõ ad explẽdã libidinẽ
nec insultãs/sed poti⁹ obediẽs cõiugi q̃ sue
sterilitati credidit esse solatiũ/si fecũdũ an
1.Cor.7.a. cille vterũ: qm̃ natura nõ poterat volũtate
facere suũ: ꝛ eo iure quo dicit apl'us: Simili
ter ꝛ vir nõ habet ptãtẽ corpis sui/sed mu
lier: vtens mulier ad pariendũ ex altera/qđ
non poterat ex seipsa. Nulla est hic cupido
lasciuie/nulla neq̃tie turpitudo. Ab vxore
causa plis ancilla marito tradit: a marito
causa plis accipit: ab vtroq̃ nõ culpe lux⁹/
sed nature fruct⁹ exquirit. Deniq̃ cũ ancil
la grauida domine sterili supbiret: ꝛ hoc sa
ra suspitiõe muliebri viro poti⁹ imputaret/
etiã ibi demõstrauit abraam nõ se amatorẽ
seruũ/sed liberũ fuisse genitorẽ: ꝛ in agar sa
re ↄiugi pudicitiã custodisse: nec volunta
tẽ suã/ꝗ volũtatẽ illi⁹ ipleuisse/accepisse nec
petijsse/accessisse non hesisse/seminasse nec
Gen.16.b. amasse. Ait eñ: Ecce ancilla tua in manib⁹
tuis/vtere ea quomodo tibi placuerit.

Vicesimaoctaua veritas.

¶ O virũ viriliť vten
tẽ feminis/ↄiuge tẽpe
ranter/ancilla obtẽpe
rãter/nulla intẽpant.

¶ Vicesimaoctaua veri
tas/ꝙ abraam virtuose
mulieribus vtebat. Un
de dicit sic: O virum vi
riliter vtentem feminis/
coniuge vtentẽ temperã
ter/ancilla obtẽperãter/nulla intemperãter.

¶ De testificatiõe ad abraam/qua eidem seni de sterili sara filium spopondit: patrẽq̃ eum gentiũ statuit et promissi fides sacramẽto circũcisionis obsignatur. Ca. XXVI.

B Post hec natus est hismael ex agar
in quo putari esse impletum quod
ei pmissum fuerat: cũ sibi vernacu
Gen.15.a. lũ suũ adoptare voluisset/dicẽte deo: Non
erit heres tuus hic/ꝗ q̃ exiet de te ille erit he
res tu⁹. Hoc q̃ pmissum ne ĩ ancille filio pu

Gen.17.a. taret impletũ/iam cũ esset annoꝝ nonagin/
ta ꝛ nouẽ/apparuit ei deus ꝛ dixit illi: Ego
sum de⁹: place in conspectu meo: ꝛ esto sine
q̃rela: ꝛ ponã testamẽtũ meũ inter me ꝛ iter
te: ꝛ implebo te valde. Et ꝓcidit abraam in
faciẽ suam: ꝛ locut⁹ est illi de⁹/dicens: Ecce
ego: ꝛ ecce testamẽtũ meũ tecũ: ꝛ eris pater
multitudinis gẽtiũ: ꝛ nõ appellabit adhuc
nomẽ tuũ abram/s; erit nomẽ tuũ abraam:
quia patrẽ multarũ gentiũ posui te: ꝛ auge/
bo te valde: ꝛ ponã te in gẽtes: ꝛ reges ex te
exibunt: ꝛ statuã testamẽtũ meũ inter me ꝛ
te/ ꝛ inter semẽ tuũ post te in generationes
eorũ in testamentũ ęternũ/vt sim tibi deus
ꝛ semini tuo post te: Et dabo tibi et semini
tuo post te terrã in qua incola es: omnẽ ter/
ram chanaan in possessionẽ ęternã/ ꝛ ero illi
deus. Et dixit deus ad abraam: Tu aũt te/
stamentũ meũ cõseruabis/tu ꝛ semen tuum
post te in generatiões suas. Et hoc est testa
mentũ meũ qđ cõseruabitis inter me ꝛ vos/
ꝛ inter semẽ tuũ post te in generatiões suas
Circũcidet omne vestrũ masculinũ: ꝛ circũ
cidemini i carne ꝑputij vestri: ꝛ erit in signũ
testamenti inter me ꝛ vos. Et puer octo die
rum circũcidet: ꝛ vestrũ omne masculinũ in
progenies vestras. Vernaculus et emptici⁹
ab omni filio alienigena qui nõ est de semie
tuo/circũcisione circũcidet: ꝛ vernacul⁹ do
mus tuę ꝛ emptici⁹. Et erit testamẽtũ meũ
in carne vestra in testamentum ęternum: et
qui non fuerit circũcisus masculus/si nõ cir
cũcidet carne pręputij sui octauo die/interi
bit anima illa de genere eius: quia testamẽ/
B tum meũ dissipauit. Et dixit de⁹ ad abraã:
Gen.17.c. Sarai vxor tua nõ appellabit nomẽ eius vl
tra sarai/sed sara erit nomẽ eius: Benedicã
autẽ illam: ꝛ dabo tibi ex ea filiũ et benedi/
cam illũ: ꝛ erit in natiões: ꝛ reges gentiũ ex
eo erunt. Et ꝓcidit abraam super faciẽ suã
ꝛ risit: et dixit in animo suo dicens: Si mihi
centũ annos habẽti nascetur filius: ꝛ si sara
annorũ nonaginta pariet? Dixit aũt abraã
ad deũ: Hismael hic viuat in cõspectu tuo.
Dixit aũt deus ad abraam: Ita: Ecce sara
vxor tua pariet tibi filium: ꝛ vocabis nomẽ
eius isaac: et statuam testamentũ meũ ad il
lum in testamentũ ęternum: vt sim illi deus
et semini eius post illũ. De hismael aũt ecce
audiui te: Ecce benedixi eũ: et amplificabo
ꝛ multiplicabo illũ valde. Duodecim gen/
tes generabit: ꝛ dabo illũ in gentẽ magnã.
Testamentũ autẽ meũ statuã ad isaac: quẽ
pariet tibi sara in tẽpore hoc ad annũ sequẽ
C tem. Hic apertiora ꝓmissa sunt de vocatiõe
gentiũ in isaac/id est in filio promissionis:
quo significat gratia nõ natura: quia de se/
ne ꝛ anu sterili promittitur filius.

¶ Quãuis em̃ ꝛ natu
ralẽ ꝓcreatiõis excur/
sum deus operet: vbi
tamẽ euidens op⁹ dei
est vitiata et cessante
natura/ ibi euidẽtius
itelligit gratia. Et qꝛ
hoc nõ per generatio/
nem sꝫ ꝑ regeneratio/
nẽ futurꝰ erat: iõ nunc impata est circũcisio:
quãdo de sara ꝓmissus est filius: et ꝙ omẽs
nõ solum filios verũetiã seruos v̾naculos ꝛ
empticios circũcidi iubet/ad oẽs istã gra/
tiam ꝑtinere testat. Quid em̃ aliud circũci
sio significat q̃ꝫ vetustate exuta naturã reno
uatã? Et quid aliud q̃ꝫ christũ octau⁹ dies
qui hebdomada completa/hoc est post sab
batũ resurrexit? Parentũ mutant ꝛ nomia:
oia resonãt nouitatẽ: ꝛ in testamento veteri
obũbratũ itelligit nouũ.

¶ Vicesimanona v̾itas ꝙ q̃uis naturalẽ excur/sum ꝓcreatiõis de⁹ ope/retur: vbi tñ euidẽs op⁹ dei est vitiata et cessante natura: ibi euidẽti⁹ intel/ligit gratia. Ex quo acci/pitur documẽtũ: sicut sa/pra/ꝙ illi qui ꝑ miracu/lum fuerũt cõcepti/fuerũt in vtero sctificati. — Vicesimano/na veritas.

¶ Quid est em̃ qđ di/
citur testamentũ vet⁹
nisi occultatio noui?
Et q̃d est aliud quod
dicitur nouum/nisi ve
teris reuelatio? Risus
abrahę exultatio ẽ gra/
tulãtis/nõ irrisio diffi
dentis. Verba q̃ꝫ ei⁹ illa in aĩo suo: Si mi
hi cẽtũ ãnos habẽti nascet fili⁹: ꝛ si sara an/
noꝝ nonaginta pariet? nõ sunt dubitãtis/s;
admirãtis. Si quẽ v̾o mouet qđ dictum est D
Et dabo tibi ꝛ semini tuo post te terrã in q̃ Gen.17.b.
tu incola es: oẽm terrã chanaan i possessio/
nẽ ęternã: quõ accipiat impletum/siue ad/
huc expectet implendũ: cũ possessio q̃cũqꝫ
terrena ęterna cuilibet genti esse nõ possit:
sciat ęternũ a nostris interp̃tari qđ gręci ap
pellãt αιωνον: qđ a sęculo deriuatũ est. αιων
quippe gręce sęculũ nũcupat: sꝫ nõ sunt au
si latini hoc dicere seculare: ne longe i aliud
mitterent sensum: sęcularia q̃ppe dicuntur
multa quę in hoc sęculo sic agunt/vt breui
etiã tẽpore transeãt. αἰωνον autem quid di/
citur/aut non habet finem aut vsqꝫ in hui⁹
sęculi tenditur finem.

¶ Tricesima veritas/ꝙ nihil aliud fuit vet⁹ testa/mentũ nisi noui occulta/tio: ꝛ nouum nihil aliud nisi veteris reuelatio. Ex quo dicto accipit docu/mentũ/ꝙ vtriusqꝫ testa/menti veritas vna est di/uersimode tradita. — Tricesima veritas.

¶ De masculo qui si octauo die nõ fuerit circũcisus perit anima ei⁹: qꝛ testamẽtũ dei dissipauit. Ca. XXVII.

Item potest mouere/quomodo itel/ A
ligi oporteat qđ hic dictũ est: Ma/ Gen.17.b.
sculus qui non circũcidet carnẽ ꝑpu
tij sui octauo die/interibit anima illa de ge
nere suo: qꝛ testamẽtũ meũ dissipauit. Cum
hęc nulla culpa sit paruuli cui⁹ dixit animã
perituram: nec ipse dissipauerit testamẽtũ dei
sed maiores qui eum circũcidere non cura/
runt: nisi quia etiam paruuli/nõ ẽm suę vitę

pprietatē/sed ſm cōmunē generis humani
originē/oēs in illo vno testamentū dei diſſi
B pauerūt: in quo oēs peccauerūt. Multa ꝗp
Roma.5.b. pe appellant testamēta dei: exceptis illꝰ du
obus magnis vetere et nouo: qđ licet cuiqꝫ
legendo cognoſcere. Teſtamentū aūt pmū
qđ factū ē ad hoiem pmū: pfecto illud eſt:
Gen.2.c. Qua die ederitis morte moriemini. Vñ ſcri
Eccli.14.c. ptū eſt in libro q Eccliaſticꝰ appellat: Ois
caro ſicut veſtis veteraſcet. Teſtamentū ꝗ ē
a ſeculo morte mori eos q trāſgrediunt pce
pta dei. Cū eñ lex euidētior poſtea data ſit
Roma.4.c ꝛ dicat aplꝰs: Vbi aūt nō eſt lex/nec puarica
Ps.118.p. tio: q pacto qđ legit in pſalmo verꝫ eſt: Pre
uaricatores eſtimaui oēs pctōres terre: niſi
qꝛ oēs legis alicuius puaricate ſunt rei: qui
aliquo pctō tenētur obſtricti: Q̄obrem ſi
etiā paruuli/ qđ vera fides habet naſcūtur:
nō ppriē ſed originalit peccatores: vnde il
lius gratiā remiſſionis peccatoꝝ neceſſariaꝫ
confitemur: pfecto eo mō quo ſunt pecca
tores: etiā puaricatores legis illius que i pa
radiſo data eſt agnoſcunt: vt verū ſit vtrū
qꝫ quod ſcriptū eſt: Preuaricatores eſtima
ui omnes peccatores terre: ꝛ vbi lex non eſt
nec puaricatio. Ac p hoc quia circūciſio ſi
gnū regenerationis fuit: nō immerito paruu
lum ppter originale peccatū quo primū dei
diſſipatū eſt teſtamentū generatio diſpdet
C niſi regeneratio liberet. Sed intelligēda ſūt
Gen.17.b. hec diuina verba: tanqꝫ dictum ſit: Qui nō
fuerit regeneratus interibit anima illa đ ge
nere eius: quia teſtamentū meū diſſipauit/
quādo in Adā cū oībꝰ etiā ipſe peccauit.

Triceſimaprima veritas. ¶ Si eñ dixiſſet/ qꝛ hoc
teſtamētū meū diſſipauit:
nō niſi de iſta circumciſio
ne intelligi cogeret: Nūc
vo qm̄ nō expſſit cuiuſmo
di teſtamentū paruulꝰ diſ
ſipauerit: liberum eſt intel
ligere de illo teſtamēto di
ctum: cuius diſſipatio pti
nere poſſit ad paruulū. Si autē quiſqꝫ hoc
nō niſi de iſta circūciſione dictū eſſe contē
dit: ꝙ in ea teſtamentū dei qui nō eſt circū
ciſus diſſipauerit paruulꝰ: querat locutio
nis aliquē modū quo nō abſurde poſſit in
telligi: ideo diſſipaſſe teſtamētū: qꝛ licet nō
ab illo: tamē in illo eſt diſſipatū. Verum ſic
quoqꝫ animaduertendū eſt/nulla i ſe negli
gentia ſua iuſte interire incircūciſi aiaꝫ par
uuli niſi originalis obligatione peccati.

¶ Triceſimaprima veritas/ꝙ puulꝰ q non circūcidebatur octaua die/ dicebat diſſipare teſtamētū dei: nō pper peccatum qđ ipſe cōmitte bat/ſed pper peccatuꝫ originale quod contraxerat.

¶ De cōmutatiōe nominū abre et ſarai: qui cū ob vnius ſterilitatē: ob vtriuſqꝫ autē ſenectutem generare non poſſent: munus fecunditatis adepti ſunt. Capi. XXVIII.

A Acta igit pmiſſione tā magna/tāqꝫ
Gen.17.a dilucida ad abraā: cui euidētiſſime
Roma.4.c dictū ē: patrē multaꝝ gētiū poſui te
et augebo te valde: ꝛ ponā te in gētes: ꝛ re
ges exibūt ex te: ꝛ dabo tibi ex ſara filium: ꝛ
bñdicā illū: ꝛ erit i natiōes: ꝛ reges gētiū ex
eo erūt: quā pmiſſiōeꝫ nūc i chriſto cernimꝰ
reddi: ex illo deiceps illi ꝯiuges nō vocant
in ſcptur(sicut antea vocabant abrā ꝛ ſarai
ſꝫ ſicut nos eos ab initio vocauimꝰ: qm̄ ſic
iā vocant ab oībꝰ abraā ꝛ ſara. Cur aūt mu
tatū ſit nomē abrae/reddita ē rō: qꝛ patrē in
quit multaꝝ gētiū poſui te. Hoc ergo ſigni
ficare intelligēdū eſt abraā. Abrā vo quod
ante vocabat/iterpretat pater excelſus. De
noīe aūt mutato Sare nō eſt reddita ratio.
Sed ſicut aiūt: q ſcripſerūt interptationes
nominū hebreorū: que his litteris ſacris cō
tinent: ſarai interpretat princeps mea: Sa
ra autē virtus. Vñ ſcriptū eſt in epiſtola ad
Heb.11.c. Hebreos: Fide ꝛ ipſa ſara vtutē accepit ad
B emiſſionē ſeminis. Ambo autē ſenes erant:
ſicut ſcriptura teſtat: ſed illa etiā ſterilis et
liquore menſtruo iā deſtituta: ppter quod
iā parere nō poſſet: etiā ſi ſterilis nō fuiſſet.

Triceſima ſecūda veritas. ¶ Porro ſi femia ita ſit p
uectioris etatis: vt ei ſolita
mulieꝝ adhuc fluāt/ de iu
uene parere pōt/de ſeniore
nō pōt: qꝫuis adhuc poſſit
ille ſenior/ſꝫ de adoleſcē
tula gignere. Sicut abraā
Heb.11.c. poſt mortē Sare de cethu
ra potuit: qꝛ viuidaꝫ eius
inuenit etatē. Hoc ergo ē
quod mirꝫ cōmendat apo
ſtolꝰ: ꝛ ad hoc dicit abrae
iā fuiſſe corpus emortuū: qm̄ nō ex omni fe
mina/ſ ex ea cui eſſet adhuc aliqđ pariendi
tpˢ extremū generare: ipſe i illa etate adhuc
poſſet. Ad aliqđ eñ emortuū corpꝰ eiꝰ intel
ligere debemus nō ad oīa: Nā ſi ad oīa/
nō iam ſenectus viui ſed cadauer ē mortui.
C Quis etiā ſic ſolui ſoleat iſta queſtio: ꝙ đ
cethura poſtea genuit abraam: qꝛ donū gi
gnēdi qđ a dño accepit/etiā poſt obitū mā
ſit vxoris. Sꝫ ppterea mihi videt illa quā
ſecuti ſumꝰ huiꝰ qſtionis ſolutio pferenda.

¶ Triceſimaſecūda veritas/ꝙ ſi femia ita ſit pueciōris etatis vt ei ſolita mulierū defluāt: adhuc de iuuene hoīe parere poteſt: de ſene nō pōt: qꝫuis iſte ſenior poſſit de adoleſcētula adhuc gignere: ſicut abraā inqt poſt mortē ſare đ cethura potuit: qꝛ viuidā eius inuenit etatē.

Triceſimatercia veritas. ¶ Quia centenarius
quidē ſenex: ſed tem
poris noſtri/ de nulla
poteſt femina gigne
re: non tunc quidem
quando adhuc tādiu
viuebant/ vt centum
anni nondum facerēt
hominem decrepite ſe
nectutis.

¶ Triceſimatercia veritas/ꝙ centenarius ſenex temporis noſtri de nulla poteſt femina gignere: tempore autem Abrae tādiu viuebāt hoīes: vt centū anni non facerent hominem decrepite ſenectutis. Ex quo dicto accipitur documentum patens/ꝙ natura procedēdo minoratur.

¶ De trib' viris vel angelis: in qui b' ad quercũ mãbre apparuisse abrae dominus manifestatur. Ca. XXIX

Gen. 18. a Lib. 2. de tri. ca. 18. b. et contra Adamantiũ ca. 28.

Item deus apparuit abrae ad quercũ mambre in trib' viris: quos dubitãdũ nõ est angelos fuisse: quamuis quidam existimẽt vnũ in eis fuisse dominũ christũ: asserentes eũ etiã ante indumentũ carnis fuisse visibilez. Esse quidem diuine potestatis inuisibilis/incorporalis/incõmutabilisq́ nature: sine vlla sui mutatione etiã mortalibus aspectibus apparere: nõ per id quod ẽ/sed per aliquid qd sibi subditũ est. Quid autẽ illi subditũ nõ est? Uerũtamen si propterea cõfirmãt horum triũ aliquẽ fuisse christũ: quia cum tres vidisset/ad dñm singulariter est locutus: sic enim scriptũ est: Et ecce tres viri stabãt sup eũ: et videns procurrit obuiã illis ab ostio tabernaculi sui: et adorauit super terram/et dixit: Dñe si inueni gratiã ante te/et cetera: cur nõ etiam illud aduertũt: duos ex eis venisse vt sodomitę delerent: cũ adhuc abraã ad vnũ

Gen. 19. a.

loqueret dominũ appellans/et intercedens: ne simul iustũ cum impio in Sodomis perderet? Illos autẽ duos sic suscepit Loth vt

Lib. 2. de tri. ca. 11. b. et ca. 12. a. b.

etiam ipse in colloquio suo cum illis singulariter dominũ appellaret. Nam cũ eis pluraliter dixisset: Ecce domini/declinate i domũ pueri vestri: et cetera q̃ ibi dicunt: post ea tamẽ ita legit: Et tenuerũt angeli manũ eius et manũ vxoris eius: et manus duarũ filiarũ eius/eo q dñs parceret illi. Et factũ est mox vt eduxerunt illum foras/dixerunt: Saluam fac animaz tuam: ne respexeris retro: nec steteris in tota regione: i monte saluum te fac/ne quãdo cõprehendaris. Dixit aũt Loth ad illos: Oro domine: quia inuenit puer tuus misericordiã añ te: et q̃ sequuntur. Deinde post hec verba singulariter illi respondit dñs: cum in duobus angelis esset dicens: Ecce misertus sum faciem tuã/et cetera. Unde multo est credibilius q et abraã in tribus: et Loth in duob' viris dñm agnoscebant: cui per singularẽ numerũ loquebantur: etiã cũ eos homines esse arbitrarentur.

Tricesimaquarta veritas.

¶ Neq enim aliã ob causam sic eos susceperũt: vt tãq mortalib' et humana refectiõe indigẽtibus ministrarent: sed erat profecto aliqd quo ita excellebãt: licet tanq̃ homines: vt in eis esse dñm/sicut ẽ assolet in prophetis: hi q hospitalitatem illis exhibebãt/dubitare nõ possent: atq ideo et ipsos aliqñ pluraliter/vt dominos: aliquãdo singulariter/vt in eis dominũ appellabant. Angelos autem fuisse scriptura testat: nec solum in hoc Genesis libro: vbi hec gesta narrãtur: verumetiã i epistola ad Hebreos: vbi cum hospitalitas laudaretur

Hebre. 13. a.

per hanc etiã inquit quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Per illos igitur tres viros: cum rursus filius Isaac de Sara promitteret Abrae: diuinitus datũ est etiã tale respõsũ vt diceret: Abraã erit i magnã gentẽ et multã: et benedicent i eo omnes gẽtes terre. Et hic duo illa breuissime plenissimeq promissa sunt: gens israel sm carnem: et omnes gentes sm fidem.

¶ Tricesimaquarta veritas/ q illos angelos quos sancti patres receperũt hospitio: vt patet de Abraam et loth: putabant esse homines q: eis officia humanitatis impẽdebãt: sed erat profecto aliqd quo ita excellebãt: vt i eis esse dominũ/sicut assolet in prophetis dubitare nõ possint. Quid autem illud fuerit/tacet.

¶ De Loth a sodomis liberato: atq eisdem celesti igne consumptis: et de Abimelech: cuius concupiscẽtia castitati Sare nocere non potuit. Capitulum. XXX.

Gen. 19. a.

Post hãc promissionẽ liberato de sodomis loth: et veniẽte igneo imbre de celo: tota illa regio impię ciuitat in cinerẽ versa ẽ: vbi stupra i masculos i tantã consuetudinẽ conualuerãt: quantã leges solent alior factor pbere licentiã. Ueruz et hoc eor supliciũ/specimẽ futuri iudicij diuini fuit. ¶ Nã ad qd pertinet q prohibiti sunt qui liberabãt ab angelis retrospicere: nisi q: non est animo redeundum ad veterẽ vitam: qua per gratiã regenerationis exuimur/si vltimũ iudiciuz euadere cogitam'? Deniq vxor loth vbi respexit remãsit: et in salẽ cõuersa hominibus fidelib' quoddã pstitit condimentũ: quo sapiant aliquid vnde illud caueatur exemplũ. Inde rursus Abraam fecit in geraris apd regẽ ciuitatis illius abimelech quod i egypto de cõiuge fecerat: eiq intacta similiter reddita est. Ubi sane Abraam obiurganti se regi cur tacuisset vxorem/sororemq dixisset: aperiens quid timuerit: etiam hoc addidit: Etenim vere soror mea est de patre/sed non de matre: q: de patre suo soror erat abrae: de quo propinqua eius erat. Tante autem pulchritudinis fuit: vt etiã in illa etate posset adamari.

¶ Tricesimaquinta veritas/ q prohibiti sunt q liberabãt a sodomis retrospicere. s. loth et sui: q: nõ est aio redeundũ ad veterẽ vitã: et iõ vxor loth remãsit i statuã salis cõuersa i exemplũ fideliũ. Sed orit dubium. Si ista mulier sm se totũ fuerit cõuersa i sal. Dicit aũt q nõ: qntum ad alam q̃ ẽ imortal: q: licet de' posset eã annihilare: tñ de facto nõ tenet a theolog' a deo facta annihilatio alicui' creature intellectualis. Scdm dubium: si illa q̃ ad corp' fuit totalis cõuersio sicut i cina. Dicit autem q non fuit facta in pexistens: et itez statue et corpi est vna materia cõmunis.

Tricesimaquinta veritas.

Ut. regenerati.

Gen. 19. c.

Gen. 20. a.

¶ De Isaac sm promissionem nato: cuius nomen ex risu vtriusq parentis est inditum. Ca. XXXI.

Gen.21.a. Est hec nat⁹ ē abrae ſm ꝓmiſſionē dei de ſara filius: eūq3 noiauit Iſaac: qḋ interptat̄ riſus. Riſerat eñ ⁊ pater qñ ei ꝓmiſſus eſt/ admirās in gaudio. Riſerat ⁊ mat̄: qñ ꝑ illos tres viros iteꝝ ꝓmiſſus ē dubitās in gaudio: ꝗuis exprobrāte angelo ꝙ riſus ille etiam ſi gaudij fuit: tñ plene fidei nō fuit. Poſt ab eodē angelo i fide etiā ꝯfirmata ē. Ex hoc ergo puer nomē accepit: Nā ꝙ riſus ille nō ad irridēdū opprobriū/ ſ; ad celebrādū gaudiū ꝑtiebat: nato iſaac: ⁊ eo noie vocato ſara monſtrauit. Ait ꝗppe: Riſū mihi fecit de⁹: ꝗcūq3 eñ audiert ꝯgaudebit mihi. S3 p⁹ aliq̄ntū tꝑſ ancilla ḋ domo eijcit̄ cū filio ſuo: ⁊ duo illa ſ3 apl̄3 teſtamēta ſignificāt̄ vet⁹ ⁊ nouū: vbi ſa-
Gal.4.c. ra illi⁹ ſupne hierl̄3 ſ3 ē ciuitat̄ dei figurā ge

¶ De obediētia et fide abrae q̄ (rit ꝑ oblationē immolādi filij probat⁹ eſt: et de morte Sare. Ca. XXXII.

A
Gen.22.a. Inter hec q̄ oia cōmemorare nimis lōgu3 eſt: tēptat̄ abraā de imolādo dilectiſſimo filio ſuo iſaac: vt pia ei⁹ obedientia ꝓbaret̄: ſecul̄ i noticiā ꝓferēda/ nō deo. Nec q3 eñ ois ē culpāda tēptatio: q2 ⁊ gratulanda eſt q̄ fit ꝓbatio. ¶ Et
Tricesimasexta veritas. plerūq3 alit̄ anim⁹ hūanus ſibiipſi inoteſcere ñ pōt/ niſi vires ſuas ſibi ñ ꝟbo ſ3 experimēto tēptatione q̄dāmō interrogāte rñdeat: vbi ſi dei mun⁹ agnouerit/ tūc pi⁹ ē: tūc ſolidat̄ firmitate gratie nō iſlat̄ inanitate iactātie. Nunq̄3 ſane crederet abraā quia victimis deus delectaret̄ humanis. ¶ Quis diuino intonāte ꝑcepto obediendū ſit/ non diſputandū: verūtamen Abraam cō-
Tricesimaseptima veritas
feſtim filiū cū fuiſſet immolaturus: reſurrecturū credidiſſe laudādus eſt
B Dixerat nāq3 illi deus: cum de ancilla et filio eius foras eijciēdis voluntatem cōiugis nollet iplere:
Gen.21.b. In Iſaac vocabit̄ tibi ſemen. Et certe ibi ſequitur ac dicit̄: Filiū autem ancille huius in magnā gentē faciam: quia ſemen tuum eſt. Quō ergo dictū eſt: In Iſaac vocabit̄ tibi ſemen: cū et hiſmaelem de⁹ ſemē ei⁹ vocauerit? Exponēs autē apoſtolus quid ſit: In iſaac vocabit̄ tibi ſemē: id eſt in-
Roma.9.b qt nō q̄ filij carnis hi filij dei: ſed filij ꝓmiſſionis deputant̄ i ſemie. Ac ꝑ hoc filij ꝓmiſſionis vt ſint ſemē abrae in iſaac vocant̄: hoc eſt i chriſto vocāte gratia cōgregant̄. Hāc ergo ꝓmiſſionē pater pius fideliter tenēs: q2 ꝑ hūc oportebat impleri quē deus iubebat occidi: nō heſitauit ꝙ ſibi reddi poterat imolatus/ q̄ dari poterat nō ſperat⁹. Sic intellectū ē ⁊ in epl̄a ad Hebreos: ⁊ ſic expoſitū: Fide inq̄t ꝑceſſit abraam in iſaac tēptat⁹: ⁊ vnicū obtulit q̄ ꝓmiſſiōes ſuſcepit: ad quē dictū ē: In iſaac vocabit̄ tibi ſemen: cogitās q2 ⁊ ex mortuis excitare pōt deus. Proinde addidit: Pro hoc etiā eū ⁊ in ſimilitudinē adduxit. Cuius ſimilitudinē/ niſi illius de quo dicit idē apl̄s
Hebre.11.d.
Roma.8.f. Qui ꝓprio filio nō pepercit/ ſed ꝑ nobis oibus tradidit illū? Propterea ⁊ Iſaac: ſicut
C dominus crucem ſuam: ita ſibi ligna ad victime locu3 quibus fuerat imponēdus ipſe portauit. Poſtremo quia Iſaac occidi nō oportebat: poſteaq̄3 eſt pater cū ferire ꝓhibitus: quis erat ille aries/ quo imolato impletū eſt ſignificatiuo ſanguine ſacrificiu3? Nempe qñ eū vidit abraā cornib⁹ in frutice tenebat̄. Quis ergo illo figurabat̄/ niſi ieſus chriſtus anteq̄3 imolaret̄ ſpinis iudaicꝭ coronatus? Sed diuina ꝑ angelū verba potī⁹ audiamus. Ait ꝗppe ſcriptura: Et exten-
Gen.22.b. dit abraā manū ſuā ſumere macherā: vt occideret filiū ſuū. Et vocauit illum angelus
D dñi de celo/ et dixit: Abraā. Ille autē dixit: Ecce ego. Et dixit: Ne inijcias manum tuam ſuper puerum: neq3 facias illi quicq̄3.
¶ Nunc eñ ſciui q2 times deū tuū: ⁊ nō pepciſti filio tuo dilecto ꝓpt̄ me. Nūc ſciui: dictū ē. i. nūc ſciri feci. Neq3 eñ hoc nōdū ſciebat deus. Deinde ariete illo immolato ꝓ Iſaac filio ſuo: vocauit (vt legit̄) abraā nomē loci illi⁹/ dñs vidit: vt dicatur hodie in monte dominus apparuit. Sicut dictum eſt: Nūc ſciui: pro eo quod eſt: Nunc ſciri feci: ita hic domin⁹ vidit: pro eo quod eſt: domin⁹ apparuit: hoc eſt videri ſe fecit. Et vocauit angelus domini Abraā ſecun-
Tricesimaoctaua veritas.
E do de celo dicēs: Per memetipſum iuraui dicit dñs: ꝓpter quod feciſti verbum hoc: et nō pepciſti filio tuo dilecto ꝓpter me: benedicens benedicā tibi: ⁊ multiplicās mul-

---

ꝙ Abraam illud feciſſet: tamen ſemꝑ ē ſupponendū ꝙ Abraā fuit certificatus de diuino precepto.

¶ Tricesimasexta veritas/ ꝙ anim⁹ hūan⁹ ſibiipſi innoteſcere nō pōt/ niſi vires ſuas ſibi nō ꝟbo ſ3 experimēto tēptatione quodāmodo interrogāte reſpōdeat. Et illud dictū introducit btūs Aug⁹ ad oſtēdēdū ꝙ Abraā fuit tēptat⁹ vt ſibi manifeſtaret̄ ꝑfectio ſua. Ex quo dicto accipit̄ documētū: ꝙ nullus pōt ſcire de ſeipſo quantū faceret ꝓ veritate niſi fuerit ſcipm̄ i hoc expt⁹.

¶ Tricesimaseptima veritas/ ꝙ diuino ꝑcepto intonāte obediēdū eſt nō diſputandū. Et illḋ dictū inducit ad excludēdū ꝙ bene faciebat abraā ꝙ deus nō delectat̄ i victimis hūanis vt nō obediret ex hoc. Dicit tñ hic ꝙ Abraā credidit cū eſſet imolatur⁹ filiū a mortuis reſurrecturū. Sed oritur dubium: quō potuit cadere ſub ꝑcepto res tā illicita. Dicit̄ aūt ꝙ ſicut aliq̄s filiū occidere poſſet illicite ꝓ iuſticia/ multo magis ꝓ diuina obediētia: et ideo nō ē ex ſua rōne formaliter res illicita: ſicut blaſphemare deu3: qḋ ſi ꝑ impoſſibile de⁹ Abrae ꝑcepiſſet: puto ꝙ nun-

¶ Tricesimaoctaua ꝟitas/ ꝙ illḋ qḋ fuit dictum abrae. Nūc cognoui ꝙ timeas dñm: deb3 intelligi cognoſci feci ſiē ꝑ effectū denoīatur illud q̄ efficit̄. Sed orit̄ dubiu3: ſi ſic ꝑceptū fieret ab hoie ſi eēt obſeruādū. Dicit̄ aūt ꝙ nō q2 in oppoſitū ē ꝑceptum diuinū qḋ maius eſt.

tiplicabo semẽ tuũ sicut stellas cęli/ꝛ tanq̃ arenã que est iuxta labiũ maris. Et hereditate possidebit semen tuũ ciuitates aduersariorũ suorum: ꝛ benedicent̃ in semine tuo omnes gentes terre: quia obaudisti vocem meã. Hoc modo est illa de vocatiõe gentiũ in semine abrae post holocaustũ quo significatus est christ⁹/etiã iuratiõe dei firmata ꝑmissio. Sepe eñ ꝓmiserat/sed nũq̃ iurauerat. Quid aũt est dei veri veracisq̃ iuratio: nisi ꝓmissi confirmatio ꝛ infideliũ quędam
E
Geñ.23.a. increpatio? Post hec sara mortua est/centesimo ꝛ vicesimo ꝛ septimo ãno vitę suę/centesimo autẽ ꝛ tricesimoseptimo viri sui. Decem q̃ppe ãnis eam ꝓcedebat ętate: sicut ipse quãdo sibi ex illa promissus est filius ait:
Geñ.17.c. Si mihi annorũ centũ nascet̃ filius: et si sara
Geñ.23.c. annorum nonaginta pariet? Tunc emit agrũ abraam: in quo sepeliuit vxorẽ. Tunc
Act.7.a. ergo ſm narrationẽ stephani in terra illa est
Geñ.11.d. collocatus: quoniam cępit ibi esse possessor post mortẽ .s. patris sui: qui colligit̃ ante biẽniũ fuisse defunctus.

¶ De rebecca nepte nachor: quam isaac accepit vxorem. Ca. XXXIII.

Geñ.25.c. DEinde rebeccã neptem nachor patrui sui: cũ annorũ q̃draginta esset isaac duxit vxorẽ/centesimo scilicet et q̃dragesimo anno vitę patris sui: triẽnio post mortem matris suę. Ut autem illã duceret/quãdo ab eius patre in mesopotamiã
Geñ.24.a. seruus missus est: quid aliud demonstratũ
Tricesimanona veritas est/cum eidem seruo dixit abraam:

¶ Pone manũ tuam sub femore meo: ꝛ adiurabo te per dñm deum cęli ꝛ dominũ terrę: vt non sumas filio meo isaac vxorẽ de filiabus chananęorũ/nisi dñm deũ cęli ꝛ dominũ terre i carne/que ex illo fęmore trahebatur fuisse vẽturũ? Nunq̃d hęc parua sunt prenunciata indicia veritatis/que compleri videmus in christo?

¶ Tricesimanona veritas/q abraã fecit iurare suũ suũ/ponẽdo manũ sub femore eius: q chri/stus in carne erat venturus de illo femore.

¶ Quid intelligendum sit in eo q abraam post mortẽ sarę accepit vxorem cethurã. Capitm. XXXIIII.

A
Geñ.25.a. QUid autẽ sibi vult q abraam post mortẽ sarę cethurã duxit vxorem? Ubi absit vt incontinẽtiã suspicemur: ꝑsertim in illa iam ętate/et in illa fidei sanctitate. An adhuc ꝓcreãdi filij quęrebantur/
Geñ.15.b. cũ iam deo ꝓmittẽte tanta multiplicatio filiorũ ex isaac ꝑ stellas cęli et arenã ter-
Gal.4.d. rę fide ꝓbatissima teneretur? Sed ꝑfecto si agar et hismael doctore apostolo significauerunt carnales veteris testamẽti: cur non etiam cethura ꝛ filij eius significent carnales/qui se ad testamentũ nouum existimãt pertinere? Ambę quippe et vxores abraę et cõcubinę sunt appellatę. Sara vero nunq̃ dicta est abraę concubina/sed vxor tñ. Nam B
ꝛ quãdo data est agar abraę/ita scriptũ est:
Et apprehendit sarai vxor abram agar egyptiam ancillam suam post decem annos q̃ habitauerat abram in terra chanaan: et dedit eam abram viro suo vxorem. De cethura autem quam post obitũ sarę accepit/sic legitur: Adijciens aũt abraam sumpsit vxorem/cui nomen cethura. Ecce ambę dicuntur vxores abraę: ambę porro concubinę fuisse reperiunt̃/postea dicente scriptura: Dedit autem abraam omnẽ censum suum isaac filio suo: et filijs concubinarũ suarum dedit abraam dona: et diuisit eos ab isaac filio suo adhuc se viuo/ad orientem in terra orientis. Habent ergo nonnulla munera filij concubinarum in plaga oriẽtis/sed nõ peruenient ad regnum promissum: nec heretici nec iudei carnales: quia preter isaac nullus est heres: et non qui filij carnis/hi filij dei/sed filij promissionis deputantur in semine: de quo dictum est: In isaac vocabitur tibi semen. Neq̃ enim video cur etiam cethura post vxoris mortem ducta/nisi propter hoc mysteriũ dicta sit concubina. Sed quisquis hec non vult in istis significatiõibus accipere/non calumniet̃ abraę. Quid enim si et hoc prouisum est cõtra hereticos futuros secundarũ aduersarios nuptiarum vt in ipso patre multarũ gentiũ post obitũ coniugis/iterũ coniugari demonstraret̃ nõ esse peccatum? Et mortu⁹ est abraam cum esset annorum centum septuagintaquinq̃. Annorũ ergo septuagintaquinq̃ isaac filiũ dereliquit: quem centenari⁹ genuit.

Geñ.16.a. Geñ.25.a. Roma.9.b. C Geñ.21.b. Geñ.17.a. Geñ.25.a. Geñ.21.a.

¶ De geminis adhuc in vtero Rebeccę matris inclusis/quid indicauerit diuina responsio. Ca. XXXV.

IAm ex hoc quẽadmodum per posteros abrae ciuitatis dei percurrant tẽpora videamus. A primo igitur anno vitę isaac vsq̃ ad sexagesimum/quo ei nati sunt filij/illud mẽorabile est q cum illi deũ rogãti vt pareret vxor eius quę sterilis erat: concessisset domin⁹ quod petebat/atq̃ Geñ.25.c.
haberet illa conceptum: gestiebant gemini adhuc in vtero eius inclusi. Qua molestia cum angeretur/dominũ interrogauit/accepitq̃ responsum: Duę gentes in vtero tuo sunt/ꝛ duo populi de ventre tuo separabuntur: ꝛ popul⁹ populũ superabit: et maior seruiet minori. Quod paulus apl's magnum Ro.9.c.
vult intelligi gratię documentũ: q nondũ A

Roma.9.b. ũł natis: ¶ Nec aliqd agẽ
Quadragesima veritas. tib⁹ boni seu mali: sine vlł
bonis meritł eligił minor
maiore reprobato: qm̃ ꝓ/
culdubio q̃tuz attinet ad
originale pctm̃/ambo pa/
res erãt: q̃tũ aũt ad ꝓpriũ
B nulli⁹ eorũ vllũ erat. Sed
nũc de hac re dicere aliqd
lati⁹. istituti opis rõ nõ si/
nit: vñ ⁊ i aliis iã multa di
xim⁹. Quod autẽ dictũ ẽ:

¶ Quadragesima v̾itas/ ꝙ existẽtib⁹ iacob et esau i vtero matris: eligił mior maiore reprobato: q̃m ait q̃tuz ad originale pctm̃ pares erãt: ⁊ nullus aliud habebãt. Ex q̃ dicto accipił argumentũ ꝙ iacob i vtero matris fuit scrificatus: qr inq̃t elect⁹ existentib⁹ ambob⁹ eq̃lib⁹ i illo peccato.

Gen.25.c Maior seruiet minori: nemo fere nroꝝ alił
intellexit/q̃ maiorẽ pplm̃ iudeoꝝ miori pplo
christiano seruituꝝ. Et reuera q̃uis i gente
idumeorũ q̃ nata ẽ de maiore: cui duo noia
erãt: nã ⁊ esau vocabał ⁊ edom/vñ idumei
hoc videri possit impletũ: qr postea superã/
da fuerat a pplo q̃ ortus ẽ ex minore. i. israe
litico: eiq̃ fuerat futura subiecta: tñ i aliqd
mai⁹ intentã fuisse istã ꝓphetiã/q̃ dictũ est:
Pplꝰ pplm̃ supabit: ⁊ maior seruiet minori:
ɔuenienti⁹ credił. Et qd est hoc nisi qd in iu/
deis ⁊ christianis euidenter impletur.

¶ De oraculo et benedictione quã Isaac non aliter q̃ pater ipsius merito eiusdem ac dilectione accepit. (Ca. XXXVI.

A Accepit etiã Isaac
oraculũ tale quale aliquotiens pa
ter eius acceperat. De quo oracu/
Gen.26.a lo sic scriptũ est. Facta est autẽ fames super
Gen.12.c. terrã p̃ter famẽ que prius facta est i tempo/
Gen.26.a. re Abrae. Abiit autem Isaac ad abimelech
regem philistinoꝝ in Gerara. Apparuit au/
tem illi dñs ⁊ dixit: Noli descendere in egy
ptum: habita autẽ in terra quaz tibi dixero:
⁊ incole in terra hac/⁊ ego ero tecũ ⁊ benedi
cã te. Tibi eñ ⁊ semini tuo dabo omnẽ ter/
rã hanc: ⁊ statuã iuramentũ meũ quod iura
ui Abrae patri tuo: ⁊ multiplicabo semẽ tu
um tãq̃ stellas celi: et dabo semini tuo om/
nẽ terrã hanc: et benedicẽtur in semine tuo
oẽs gentes terre: ꝓ eo ꝙ obaudiuit Abra
am pater tuus vocẽ meã: ⁊ custodiuit p̄cce
pta mea/⁊ mandata mea ⁊ iustificatiões me
B as ⁊ legitima mea. Iste patriarcha nec vxo
rem habuit aliã nec aliquaz concubinã: sed
posteritate duoꝝ geminoꝝ ex vno ɔcubitu
ꝓcreatoꝝ ɔtẽtus fuit. Timuit sane etiã ipe
Gen.26.b piculũ de pulchritudie ɔiugis cũ habitaret
inter alienos: fecitq̃ qd pař vt eã sororẽ di/
Gen.12.c. ceret/taceretq̃ vxorez. Erat eñ ei ꝓpinq̃ et
paťno ⁊ materno sãguine: ⁊ etiã ipa ab alie
nigenis cognito ꝙ vxor ei⁹ esset/mãsit inta/
cta. ¶ Nec ideo tñ istũ pa
Quadragesima prima veritas. tri eius p̃ferre debem⁹: qr
iste nullã feminã p̃ter vnã
cõiugẽ nouerat. Erãt eñ

¶ Quadragesima prima veritas/ꝙ nõ Isaac p̃ferendus est abrae: quia iste nullam feminã p̃ter vnã cõiugẽ nouerat. Erant eñ ait Aug⁹ paterne fidei ⁊ obediẽtie merita potiora. Ex q̃ dicto accipiuntur duo notabilia documẽta. Primũ est Gen.26.a. ꝙ maii⁹ ẽ meritũ obediẽtie q̃ castitatis: quia hic prefert obedientiã Abrae castitati Isaac. Secundũ documentũ ꝙ ille hõ vł status qui excedit i virtute perfectiori est pfectior simpliciter: licet iste q̃ excedit i minori excedat f̃m qd: qr hic p̃ferł abraã Ibidem.c. ex tali virtute.

ꝓculdubio paťne fidei
⁊ obediẽtie merita poti
ora: intãtũ vt ppł illũ di
cat de⁹ huic se facere bo
na q̃ fecit. Bñdicenł in
qt i semie tuo oẽs gẽ/
tes terre: ꝓ eo ꝙ obaudi
uit abraã pater tu⁹ vocẽ
meã ⁊ custodiuit p̃cepta
mea ⁊ mãdata mea: ⁊ iu
stificatiões meas/⁊ legi
tima mea. Et alio rurs⁹
oraculo: Ego sũ inq̃t de
us abraã patris tui: no/
li timere: tecũ eñ suz: ⁊ bñdixi te/⁊ multipli
cabo semẽ tuũ ꝓpter abraã patrẽ tuũ. Ut in
telligam⁹ q̃ caste abraã fecerit: ꝙ hoib⁹ ipu
dicis ⁊ neq̃tie sue de scripturis sanctis patro
cinia reqrentib⁹ videł fecisse libidine. Dein
E de vt etiã hoc nouerim⁹: nõ ex bonis singu
lis inter se homines comparare/ sed in vno/
quoq̃ consideremus vniuersa.
¶ Fieri ei põt vt habeat
aliqd i vita ⁊ morib⁹ q̃s/
piã q̃ supet aliũ: idq̃ sit
lõge p̃stabili⁹ q̃ est illud
vñ ab alio superał. Ac p
hoc solo dei veroq̃ iudi
cio/ cũ cõtinẽtia ɔiugio
p̃ferał: melior tamẽ ẽ hõ
fidelis coniugat⁹/q̃ ɔti
nẽs infidelis. Sed conti
nẽs infidelis hõ: nõ solũ
minus laudãd⁹ est/quia
se cõtinet dũ nõ credat:
verumetiã mlto magis
vituperandus / quia nõ
credit cum se contineat
Cõstituamus ergo am/
bos bonos: etiã sic ꝓfe/
cto melior est cõiugat⁹
fidelissim⁹ ⁊ obedientis/
simus deo/q̃ continens
minoris fidei/minorisq̃
obedientie. Si vero pa/
ria sint cetera: continen
tẽ cõiugato p̃ferre quis
ambigat?

Quadragesima secũda veritas. ¶ Quadragesima secũda v̾itas/ ꝙ qñcuq̃ aliq̃ duo cõpanł ad inuicem f̃m v̾tutẽ: si vn⁹ excedit aliũ i vna v̾tute: ⁊ ali⁹ istũ i alia virtute: iste ẽ p̃ferẽd⁹ q̃ excedit i excellẽtiori virtute. Isti aũt v̾itati apponit duo exẽpla. Primũ ẽ/ ꝙ melior ẽ hõ fidelis cõiugat⁹ q̃ ɔtinẽs infideł: sicut fides ẽ melior q̃ cõtinẽtia. Scdm exẽplũ ẽ/ꝙ melior ẽ fidelissim⁹ cõiugat⁹ q̃ min⁹ fideł cõtinẽs. Si v̾o ait paria sint cetera: cõtinẽtem cõiugato nullus dubitat meliorẽ: ɔtra illos q̃ volũt p̃ferre statũ vi duitatis matrimonia li. Sed attẽdẽdũ ẽ diligẽter/ꝙ q̃tuor genera bonoꝝ distiguit diuina scriptura. s. bona q̃ sũt extra nos: q̃ sunt bona fortune: ⁊ ista dicũł minima: qr nõ sũt sni gra: s₃ ad alia ordinata. Alia sũt bõa infra nos/ q̃lia sunt bona corpis nos circum [illegible]: vt fortitudo ⁊ sanitas: ⁊ ista sunt meliora: q: cũcta q̃ habet hõ dat ꝓ corpali vita: vt d̾r Iob. 2. b. Terti⁹ grad⁹ bonoꝝ ẽ: q̃ sunt intra nos: q̃lia sũt potẽtie aie ⁊ v̾tutes: ⁊ ista sũt meliora p̃cedẽtib⁹: qr spiritalia corpalibus p̃ferunł. Quart⁹ gradus ẽ bonoꝝ q̃ sũt supra nos sicut ẽ de⁹ ⁊ eius cultus: ⁊ ista sunt maxima bona: qr supernaturalia naturalib⁹ p̃ferunł. Nũc aũt f̃m istos q̃tuor grad⁹ bonoꝝ sunt quattuor grad⁹ virtutũ pficiẽtiũ naturã nostrã i diuersis statib⁹ ecclesie: qr d̾ bonis ⁊ circa bona fortune cõsistit paupertas circa bona corpis castitas: circa bona aie obediẽtia: q̃ ẽ renũciatio ꝓprie vo [illegible] voluptatis/⁊ paupertas facultatiaꝝ [illegible] ⁊ ꝑ cõsequẽs

h et per ꝯsequēs castitas est melior paupertate/et melior castitate obediētia/et latria melior obediētia humana: q: circa suprema bona: et ideo ille stat⁹ q̇ excellit i latria est simplr altior: lȝ q̇libet excellens alio ꝛ in suo ſm q̇d. Vn̄ quia latria est virt' ꝓpria pontificū ſm gradū virtutū/in altiori gradu esset pontifex cōiugat⁹ q̄ religiosus a mūdo quātū ad alia separatus.

¶ De his que in esau et iacob mystice prefigurantur. Ca. XXXVII.

A Gen. 25. d. Duo igit̄ isaac filij/esau ꝛ iacob pariter crescūt. Primat⁹ maioris trāsfundit̄ in minorē ex pacto et placito inter illos: eo ꝙ lenticulā quē cibum minor parauerat/maior imoderati⁹ cōcupiuit eoq̄ p̄cio ꝓmogenita sua fratri iuratiōe interposita vendidit.

Quadragesimatertia veritas. ¶ Ubi discim⁹ in vescendo nō cibi genere ſ auiditate imodesta quēq̄ culpandū.

¶ Quadragesimatertia veritas/ꝙ nō solū superfluitas sed etiā auiditas in cibo vituperat̄. Unde dicit sic: exēplo esau imoderate cibū cōcupiscētis discim⁹: in vescēdo nō cibi genere/sȝ auiditate immodesta quēq̄ culpandum.

Gen. 27. a. Senescat isaac eiusq̄ oculis p senectā visus auferē. Uult bn̄dicere filiū maiorē: ꝛ p illo nesciens benedicat minorē: p fratre maiore q̄ erat pilosus se paternis manib⁹ supponentē hedinis sibi pelliculis coaptatis velut aliena pctā portantē. Iste dolus iacob ne putaret̄ fraudulētus dol⁹/ꝛ in eo magne rei mysteriū q̄reret̄/supius dixit scriptura:
Gen. 25. d. Et erat esau hō sciēs venari agrestis/iacob autē hō simplex habitās domū. Hoc nr̄i q̇dā iterpretati sūt sine dolo. Siue aūt sine dolo/siue simplex/siue poti⁹ sine fictiōe dicat̄: qd̄ ē grece aplastos q̇s ē i ista bn̄dictiōe pcipiēda dol⁹
B hōis sine dolo? Quis est dol⁹ simplicis: que fictio nō mentiētis/nisi ꝓfundū mysteriū veritatis?
Gen. 27. d. Ipsa aūt bn̄dictio q̄lis est? Ecce inq̇t odor filij mei tāq̄ odor agri pleni quē benedixit dn̄s: Et det tibi dn̄s de rore celi: et de vbertate terre/multitudinē frumēti ꝛ vini: ꝛ seruiāt tibi gētes/ꝛ adorēt te principes: et fias dn̄s fratris tui: ꝛ adorabūt te filij patris tui. Qui maledixerit te/maledict⁹ erit: et q̇
Al's † benedictus erit. benedixerit te † benedictiōib⁹ repleat̄. Benedictio igit̄ iacob/p̄dicatio christi est in omnibus gētib⁹.
Al's filius benedictus. Hoc fit/hoc agit̄ † lex ꝛ ꝓpheta est in isaac: etiā p os iudeorū christ⁹ ab illa † bn̄dicit̄ velut a nesciente: quia † ipse nescit̄.
Al's † facto igitur lex et propheta ē isaac. Et per os ꝛc. Al's † gente. Al's † in ea ab eis.
Odore nois christi: sicut ager mūd⁹ impletur: eius est bn̄dictio de rore celi: hoc est de ꝯborū pluuia diuinorū: ꝛ de vbertate terre/hoc est de ꝯgregatiōe pplorū: ei⁹ est ꝛ multitudo frumēti ꝛ vini/hoc est multitudo quā colligit frumentū ꝛ vinū in sacramēto corporis ꝛ sanguinis eius: Ei seruiūt gētes: ipsum adorant principes. Ipse est dn̄s fratris sui: quia popul⁹ eius dominat̄ iudeis. Ipm adorāt filij patris ei⁹/hoc est filij abrae ſm fidem: quia ꝛ ipse filius est abrae ſm carnē. Ipsum qui maledixerit maledict⁹/et qui benedixerit benedictus est. Christus inquam noster etiā ex ore iudeorū q̄uis errantium/sed tamē legē ꝓphetasq̄ cantantiū benedicitur: id est veraciter dicit̄: et alius benedici putat̄ qui ab eis errantib⁹ expectat̄.
C Ecce benedictionē ꝓmissam petente maiore expauescit isaac/et aliū pro alio se benedixisse agnoscit.

¶ Mirat̄ ꝛ quisnā ille sit percunctat̄: nec tamen se deceptū eē conquerit̄: imo confestim reuelato sibi int⁹ i corde magno sacramēto deuitat indignationē confirmat benedictionē.

¶ Quadragesimaquarta veritas/ꝙ cū isaac aliū p alio benedixisset/non se esse deceptum fuit conquestus: imo reuelato sibi inquit intus in corde mysterio deuitat īdignationem.

Quadragesimaquarta veritas.

Quis ergo inquit venat⁹ e[st] mihi venationē/ꝛ intulit mihi: ꝛ manducaui ex omnib⁹ anteq̄ tu venires: ꝛ benedixi eū ꝛ sit bn̄dict⁹? Quis nō hic maledictionē poti⁹ expectaret irati: si hec non superna inspiratiōe/sed terreno more gererentur? O res gestas/sed prophetice gestas: in terra/sed celit⁹: p hoies/sed diuinit⁹. Si excutiant̄ singula tātis fecūda mysterijs/multa sunt implenda volumia/sed huic opi modus moderate imponēdus/nos in alia festinare compellit.

¶ De missione iacob in mesopotamiam ad accipiendā vxorē/et de visiōe quā in itinere somniauit: et de q̄ttuor ipsius feminis cū vnam petisset vxorem. Ca. XXXVIII.

Mittitur iacob a parentib⁹ in mesopotamiā/vt ibi ducat vxorē. A
Patris mittētis hec verba sunt: Non Gen. 28. a.
accipies vxorē ex filiabus chananeorū: surgens fuge in mesopotamiam in domum bathuel patris matris tue: ꝛ sume tibi inde vxorem de filiab⁹ laban fratris matris tue. De⁹ aūt me⁹ benedicat te/ꝛ augeat te ꝛ multiplicet te: ꝛ eris in congregatiōes gentiū: et det tibi bn̄dictionē abraam patris tui/et tibi et semini tuo post te: vt heres fias terre icolatus tui quā dedit de⁹ abrae. Hic iam intelligimus segregatū semen iacob ab alio semine isaac qd̄ factū est per esau. Quādo enim dictū est: In isaac vocabitur tibi semē: per/ Gen. 21. b.
tinēs vtiq̄ semen ad ciuitatē dei: separatū est inde aliud semen abrae quod erat in ancille filio/ꝛ quod futurū erat in filijs cethure. Sed adhuc erat ambiguum de duob⁹ geminis filijs isaac: an ad vtrūq̄/an ad vnum eorū illa benedictio ꝑtineret. Et si ad vnū/quisnam esset illorum/quod nūc declaratū est: cum prophetice a patre benedicitur iacob/et dicitur ei: Et eris in congregatione

gentiū: ꝛ det tibi bñdictionē abraẹ pr̄is tui
B Pergēs itaqꝫ in mesopotamiā iacob/ i som/
nis accepit oraculū/ de quo sic scriptum est:
Gen. 28. b. Et exijt iacob a puteo iurationis/ ꝛ ꝓfectꝰ est
in charrā: ꝛ inde venit in locum ꝛ dormiuit
ibi: occiderat eñ sol: et sumpsit ex lapidibꝰ
loci ꝛ posuit ad caput suū: ꝛ dormiuit in lo/
co illo et somniauit: Et ecce scala stabilita
sup terrā/ cuiꝰ caput ꝯtingebat ad cẹlū: ꝛ an
geli dei ascendebāt ꝛ descēdebāt per illā: et
ꝛ dñs incūbebat sup eā. Et dixit: Ego sum
deus abraam patris tui/ ꝛ deus isaac: noli ti
mere: terrā in qua dormis sup eā/ tibi dabo
illā ꝛ semini tuo: ꝛ erit semen tuum sicut are
na terrẹ: ꝛ dilatabiť super mare/ ꝛ in africū ꝛ
in aquilonē ꝛ ad orientē: ꝛ benediceń in te
omnes tribus terrẹ ꝛ in semine tuo. Et ecce
ego sum tecū/ custodiēs te in omni via qua
cūqꝫ ibis: ꝛ reducā te in terrā hanc: quia nō
te derelinquā donec faciā oīa que tecū lo
cutꝰ sum. Et surrexit iacob de somno suo et
dixit: Quia dñs est in loco hoc ꝛ ego nescie
bam. Et timuit ꝛ dixit: Q̄ terribilis locꝰ hic
nō est hic nisi domꝰ dei/ ꝛ hec porta est cẹli.
Et surrexit iacob ꝛ sumpsit lapidē quē sup/
posuit capiti suo: ꝛ statuit illū in titulū: ꝛ su
perfudit oleū in cacumine eiꝰ: ꝛ vocauit no
C men loci illiꝰ domꝰ dei. Hoc ad ꝓphetiā per
tinet: nec more idolatriẹ lapidē pfudit oleo
iacob/ velut faciēs illū deū: neqꝫ eñ adora/
uit eundē lapidē vł ei sacrificauit: sed quo/
niam christi nomē a chrismate est/ id est ab
vnctione/ ꝓfecto figuratū est hinc aliqd qđ
ad magnū ꝑtineat sacramentū. Scalā vero
istā intelligiť ipse saluator nobis in memo/
riam reuocare in euāgelio: vbi cum dixisset
Joh. 1. g. de nathanaele: Ecce vere israelita i quo do
lus nō est: quia israel viderat istā visionem:
ipse est eñ iacob: eodē loco ait: Amē amen
dico vobis: videbitis cẹlū apertū/ ꝛ āgelos
dei ascendētes ꝛ descendētes sup filiū hoīs.
Perrexit ergo iacob in mesopotamiā/ vt in
D de acciperet vxorē.

Quadragesimaquinta veritas.

¶ Unde aūt illi acci/
derit q̄ttuor hẽ femi/
nas de quibꝰ duode/
cim filios ꝛ vnā filiam
ꝓcreauit: cū earꝫ nul/
lam ꝯcupisceret illicite/ diuia scriptura indi
cat. Ad vnā qppe accipiendā venerat/ sꝫ cū
illi altera ꝓ altera supposita fuisset: nec ip/
sam dimisit/ qua nesciēs vsus fuerat i nocte
ne ludibrio eam videreť habuisse: ꝛ ex eo tē
pore quoniā multiplicādẹ posteritatis cau
sa plures vxores lex nulla ꝓhibebat. Accẹ/
pit etiā illā cui vni iam futuri cōiugij fidem
fecerat. Que cum esset sterilis/ ancillā suam
de qua filios ipsa susciperet marito dedit.

¶ Quadragesimaquinta veritas/ q̄ cū iacob q̄t tuor habuerit feminas/ nullam earū illicite con/ cupiuit.

Qđ etiā maior soror eiꝰ q̄uis peperisset imi
tata/ qm̄ mł̄tiplicare prolē cupiebat/ effecit.
Nullā igiť iacob legiť petijsse ꝑter vnā: nec
vsus pluribus nisi gignēdẹ ꝓlis officio con
iugali iure seruato: vt neqꝫ hoc faceret nisi
vxores eius id fieri flagitassent: q̄ corpis vi
ri sui habebāt legitimā potestatē.

¶ Que ratio fuerit vt etiā israel co/
gnominaretur. Capitulū. XXXIX. A

Genuit ergo duodecim filios ꝛ vnā Gen. 29. ꝛ. 30.
filiā ex q̄ttuor mulieribus. Deinde Gen. 46. a.
ingressus est in ẹgyptū ꝑ filiū suūꝫ
ioseph qui venditꝰ ab inuidētibꝰ fratribus
eoqꝫ ꝑductus fuit/ atqꝫ ibidē sublimatꝰ. Ja
cob autē etiā israel sicut pauloante dixi vo/
cabať: qđ nomen magis ꝓplus ex illo ꝓcrea Gen. 32. f.
tus obtinuit. Hoc aūt nomen illi ab angelo et. 35. b.
impositū est/ qui cū illo fuerat in itinere de
mesopotamia redeunte luctatꝰ/ typū christi
euidentissime gerens. Nam qđ ei prẹualuit
iacob vtiqꝫ volēti/ vt mysteriū figuraret: si/
gnificat passionē christi vbi visi sunt ei ꝑua
lere iudẹi. Et tamē bñdictionē ab eodē an/
gelo quē supauerat impetrauit: ac sic huius
nominis impositio benedictio fuit.

Quadragesimasexta veritas.

¶ Interpretať aūt isra/
el videns deū: qđ erit
in fine ꝑmiū oīm sctō/
rum. Tetigit porro il/ Gen. 31. g.
li idē angelꝰ veluti ꝑ/ B
ualenti latitudinē fe/
moris: eumqꝫ isto mo
do claudum reddidit

¶ Quadragesimasexta veritas: Uidere deū erit in fine ꝑmiū omniū san/ ctorum. Ex quo dicto ac pitur argumentū contra illos qui dicūt q̄ beatitu do nō consistat nisi i vo/ lūtatis actu/ cū sctōꝝ pre miū sit sanctitudo.

Erat itaqꝫ vnus atqꝫ idē iacob ꝛ benedictꝰ
ꝛ claudus: benedictꝰ in eis q̄ in christum ex
eodē pp̄lo crediderūt: atqꝫ i infidelibꝰ clau/
dus. Nā femoris latitudo generis est multi
tudo. Plures quippe sunt in ea stirpe de qui
bus ꝓphetice prẹdictū est: Et claudicaue/ Ps. 17. g.
runt a semitis suis.

Quō iacob cū septuagintaquinqꝫ
animabꝰ ẹgyptū narreť ingressus/
cū pleriqꝫ ex eis qui cōmemorātur
tpe posteriori sint geniti. Ca. XL.

Ingressi itaqꝫ referuntur in ẹgyptū si A
mul cum ipo iacob septuagintaqnqꝫ Gen. 46. e.
hoīes/ annūerato ipo cum filijs suis.
In q̄ numero duẹ tm̄ femiẹ cōmemoraň:
vna filia/ neptis altera. Sed res diligēter cō
siderata: nō indicat q̄ tātꝰ nūerꝰ fuerit in ꝓ/
genie iacob/ die vel anno quo ingressus est
ẹgyptū. Cōmemorati sunt qppe in eis etiaꝫ
ꝓnepotes ioseph/ q̄ nullo mō iam tunc esse
potuerūt: qm̄ tūc centū triginta ānoꝝ erat ia
cob: filiꝰ vo eiꝰ ioseph trigintanouē: quē cū
accẹpisse tricesimo āno suo vel ampliꝰ ꝯstet
vxorē: quō potuit ꝑ nouē ānos habere ꝓne
potes de filijs quos ex eadē vxore suscepit?

Cum igitur nec filios haberet effrem et manasses filii ioseph/sed eos pueros infra quam nouennes iacob egyptum ingressus inuenerit: quo pacto eorum non solum filii/sed etiam nepotes in illis
Gen. 50. d. septuagintaquinque numerantur: qui tunc egyptum ingressi sunt cum iacob? Nam commemoratur ibi machir filius manasse nepos ioseph: et eiusdem machir filius. i. galaad nepos manasse/pronepos ioseph: ibi est et quem genuit effrem alter filius ioseph. i. vtalaam nepos ioseph: ibi est et bareth filius ipsius vtalae. i. nepos effrem/pronepos ioseph: qui nullo modo esse potuerunt quando iacob in egyptum venit: et filios ioseph nepotes suos auos istorum minores quam nouem annorum pueros
B
Gen. 46. c. inuenit. Sed nimirum introitus iacob in egyptum quando eum in septuagintaquinque hominibus scriptura commemorat: non vnus dies vel vnus annus/sed totum illud est tempus quamdiu vixit ioseph/per quem factum est vt intrarent. Nam de ipso ioseph
Gen. 50. d. eadem scriptura sic loquitur: Et habitauit ioseph in egypto ipse et fratres eius: et omnis cohabitatio patris eius: et vixit annos centum et decem/et vidit ioseph filios/manasses et effrem vsque in tertiam generationem: Ipse est ille pronepos eius ab effrem tertius. Generationem quippe tertiam dicit filium/nepotem et pronepotem. Deinde sequitur: Et filii machir filii manasse qui nati sunt super femora ioseph. Et illic ipse est nepos manasse/pronepos ioseph. Sed pluraliter appellati sunt sicut scriptura consueuit: quae vnam quam filiam iacob filias nuncupauit: sicut in latinae linguae consuetudine liberi dicuntur pluraliter filii/etiam si non sint vno ampliu. Cum ergo ipsius ioseph praedicetur felicitas quia videre potuit pronepotes: quomodo nullo modo putandi sunt iam fuisse tricesimonono anno proaui sui ioseph: quando ad eum in egyptum iacob pater eius aduenit? Illud autem est quod fallit minus ista
Gen. 46. d. diligenter intuentes: quoniam scriptum est: Haec autem nomina filiorum israel qui intrauerunt in egyptum simul cum iacob patre suo.

Quadragesimaseptima veritas. ¶ Hoc enim dictum est quia simul cum illo computantur septuagintaquinque: non quia simul iam erant omnes quando egyptum ingressus est ipse/sed vt dixi totum tempus habetur eius ingressus quo vixit ioseph per quem eius videtur ingressus.

¶ Quadragesimaseptima veritas/quod quando ingressus est iacob in egyptum dicuntur septuagintaquinque animae egressae de femore eius: non quia simul iam erant omnes quando egyptum ingressus est ipse/sed totum tempus habetur eius ingressus/vt dixi/quo vixit. s. ioseph per quem videtur ingressus. Et illud ipse confirmat: quia in illis animabus numerantur filii et nepotes manasse: cum tamen esset ipse nouem annorum quando ingressus est iacob egyptum.

¶ De benedictione quam in iudam filium suum promisit. Capitulum XLI.

A Sicut propter ipsum christianum in quo dei ciuitas peregrinatur in terris: si carnem christi in abrahae semine requiramus/remotis concubinarum filiis occurrit isaac; si in semine isaac remoto esau qui est etiam edom/occurrit iacob qui est et israel: si in semine israel ipsius remotis ceteris occurrit iudas: quia de tribu iuda exortus est christus. Ac per hoc cum in egypto moriturus israel filios suos benediceret: quemadmodum iudam prophetice benedixerit audiamus: Iuda inquit te laudabunt fratres tui. Manus tuae super dorsum inimicorum tuorum: te adorabunt filii patris tui. Catulus leonis iudas: ex germinatione fili mi ascendisti: recumbens dormisti: vt leo et vt catulus leonis: quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex iuda: et dux de femoribus eius donec veniant quae reposita sunt ei: et ipse erit expectatio gentium: alligans ad vitem pullum suum/et cilicio pullum asinae suae. Lauabit in vino stolam suam/et in sanguine vuae amictum suum. Fului oculi eius a vino/et dentes candidiores lacte. Exposui haec aduersus manicheum faustum disputans: et satis esse arbitror/quantum veritas propheticae huius elucet. Ubi et mors christi praedicta est verbo dormitionis et non necessitas/sed potestas in mortem nomine leonis. Quam potestatem in euangelio ipse praedicat dicens: Potestatem habeo ponendi animam meam: et potestatem habeo iterum sumendi eam: Nemo eam tollit a me: sed ego eam pono a memetipso et iterum sumo eam. Sic leo fremuit: sic quod dixit impleuit: Ad eam namque pertinet potestatem quod de resurrectione eius adiunctum est: Quis suscitabit eum? hoc est quia nullus hominum nisi se ipse suscitauit: qui etiam de corpore suo dixit: Soluite templum hoc: et in triduo resuscitabo illud. Ipsum autem genus mortis/hoc est sublimitas crucis in vno verbo intelligitur: quod ait/ascendisti. Quod vero addidit: recumbens dormisti: euangelista exponit/vbi dicit: Et inclinato capite tradidit spiritum. Aut certe sepultura eius agnoscitur in qua recubuit dormiens: et vnde illum nullus hominum sicut prophetae aliquos/vel sicut ipse alios suscitauit sed sicut a somno ipse surrexit. Stola porro eius quam lauat in vino/id est mundat a peccatis in sanguine suo/cuius sanguinis sacramentum baptizati sciunt: vnde et adiungit: Et in sanguine vuae amictum suum: quid est nisi ecclesia? Et fului oculi eius a vino/spiritales eius inebriati poculo eius. De quo canit psalmus: Et calix tuus inebrians quam praeclarus est. Et dentes eius candidiores lacte: quod potant apud apostolum paruuli: verba scilicet nutrientia/nondum idonei solido cibo. Ipse igitur est in quo reposita erant promissa iudae quae donec veniret nunquam principes/hoc est reges israel ab illa stirpe defuerunt. Et ipse expectatio gentium: quod clarius est videndo quam sit exponendo.

Right margin notes: Matth. 1. a. — Gen. 49. b. — B — Li. 12. contra faustum. ca. 42. — Ioh. 10. d. — Gen. 49. b. — Ioh. 2. d. — Ioh. 19. f. — C — Ps. 22. b. — Heb. 5. d.

¶ De filiis ioseph quos iacob pro
phetica manuū suarum transmuta
tione benedixit. Capl'm. XLII.

S Icut autem duo isaac filii/esau ⁊ ia
cob figurā ꝓbuerūt duorū populoꝝ
in iudeis ⁊ christianis: q̄uis qđ ad
carnis ꝓpaginē ꝑtinet/nec iudei venerūt ex
semine esau/sed idumei: nec christianę gen/
tes de iacob/ſ poti⁹ iudei. Ad hoc eñ tātū
Gen. 25. c. figura valuit ꝙ dictū est/maior seruiet mi/
nori: ita factū est etiā in duob⁹ filiis ioseph:
nā maior gessit typum iudeoꝝ/christianoꝝ
Gen. 48. c. autē minor. Quos cum benediceret iacob/
manū dexterā ponēs sup minorē quē habe/
bat ad sinistrā: sinistrā vero sup maiorē quē
habebat ad dexterā: graue visum est patri
eorū: ⁊ admonuit patrē velut corrigens ei⁹
errorē: ⁊ quisnā eoꝝ esset maior ostēdēs. At
ille mutare manus noluit/sed dixit: Scio fi
li mi scio. Et hic erit in ppl'm/⁊ hic exaltabi
tur: sed frater eius minor maior illo erit/⁊ se
men ei⁹ erit in multitudinē gentiū. Etiā hic
duo illa ꝓmissa demonstrāt: nam ille in po
pulū/iste in multitudinē gentiū erit. Quid
euidētius q̄ his duab⁹ ꝓmissiōib⁹ contine/
ri ppl'm israelitaꝝ orbēq̄ terrarū in semine
abrae: illū ſm carnē/istū ſm fidē?

¶ De temporibus moysi et iesu na
ue ac iudicum: atq̄ exinde regum:
quorum quidē saul primus est: sed
dauid precipuus et sacramento ha
betur et merito: Ca. XLIII.

A
Quadragesimaoctaua veritas.
Gen. 49. ⁊. 50

¶ Quadragesimaoctaua ūitas/ꝙ defuncto io/seph fuerūt filii israel in egypto per centum q̄dragintaquattuor annos.

D Efuncto Ja/
cob defuncto
etiā ioseph/ꝑ
reliquos centū q̄dra/
gintaq̄ttuor ānos do
nec exiret de terra egypti/in modū incredi/
bilē illa gens creuit/etiā tātis attrita perse/
cutionib⁹/vt q̄dā tp̄e nati masculi necaren
tur: cū mirātes egyptios nimia ppl'i illi⁹ icre
Exo. 2. a. menta terrerēt. Tunc moyses subtract⁹ fur/
to trucidatorib⁹ paruuloꝝ ad domū regiā
ingētia ꝑicula per eū deo ꝑparāte peruenit:
nutritusq̄ ⁊ adoptat⁹ a filia pharaonis: qđ
nomē in egypto oim regū fuit: in tantū ꝑue
nit virū: vt ipse illā gentē mirabil'r multipli
catam ex durissimo ⁊ grauissimo qđ ibi fere
bat iugo seruitutis extraheret: imo ꝑ eū de⁹
qui hoc ꝓmiserat abrae. Prius q̄ppe exin/
de in terrā madian fugisse refert: ꝙ cū israe/
litā defenderet egyptiū occiderat/et territ⁹
fugeret: postea diuinit⁹ missus in potestate
spūs dei supauit resistētes pharaōis magos

B
Quadragesimanona veritas.
Exo. 7. 8. 9. 10

¶ Quadragesimanona ūitas/ꝙ decē plage sunt memorabiles quib⁹ egyptus flagellat⁹ est. Prima/aqua in sanguinem versa/secūda rane/tertia scynifes/⁊ cynomyia/q̄rta mors pecorū/q̄nta vlcera vesice/sexta grādo/septia locusta/octaua tenebre/nona mors/decima submersio egyptioꝝ.

¶ Tunc ꝑ eū egyptiis
illatę sunt decem me/
morabiles plage cum
dimittere populū dei
nollent: aqua i sangui
nem versa: ranę ⁊ scy/
nifes/cynomyia/mors
pecorū/vlcera/grādo/
locusta/tenebre/mors
ꝓmogenitorū. Ad ex/
tremū israelitas q̄s plagis tot tātisq̄ ꝑfracti
tādē aliq̄n dimiserāt egyptii: in mari rubro
dū ꝑsequūtur extincti sunt. Illis q̄ppe abeū
tibus diuisum mare viam fecit: hos aūt in/
sequētes in se rediēs vnda submersit. Dein/
de per ānos q̄draginta duce moyse dei po/
pulus ꝑ desertū actus est: q̄n tabernaculum
testimonii nuncupatū est: vbi de⁹ sacrificiis
futura ꝓnūciātib⁹ colebat: cum. s. iam data
lex fuisset in monte multū terribiliter. Atte/
stabat eñ euidētissima mirabilibus signis
vocibusq̄ diuinitas.

Quinquagesima veritas.
Exo. 12. c.

¶ Quinq̄gesima ūitas ꝙ lex fuerit data postq̄ egressi sunt filii israel de egypto quinq̄gesimo die post celebratū pascha ꝑ ouis imolationē.

¶ Quod factū ē mox
vt exitū est de egypto
⁊ in deserto pplus esse
cepit: q̄nq̄gesimo die
post celebratū pascha
ꝑ ouis imolationē: q̄ vsq̄adeo typ⁹ christi
est: ꝓnuncians eū ꝑ victimā passiōis: de h̄ mū
do trāsiturū ad patrē. Pascha q̄ppe hebręa
lingua transit⁹ interptat: vt iā cū reuelaret
testamētū nouū posteaq̄ pascha nr̄m imo/
latus est christus: quinq̄gesimo die veniret Lu. 11. c.
de cęlo spūsctūs: q̄ dict⁹ est in euangelio di Exo. 31. d.
gitus dei: vt recordationē nostrā in ꝓmi ꝓ/
figurati facti memoriā reuocaret: qr ⁊ legis
illę tabulę digito dei scriptę referuntur. De E
functo q̄ moyse ppl'm rexit iesus naue: et in Josue. 1. a.
terrā ꝓmissionis introduxit/eāq̄ pplo diui
sit. Ab his duob⁹ mirabilib⁹ ducibus bella
etiam ꝓsperrime ac mirabil'r gesta sunt deo
contestāte: nō tam ꝓpter merita hebrei po/
puli q̄ ꝓpter pctā earū q̄ debellabant gētiū
illas eis ꝓuenisse victorias. Post illos aūt
duces iudices fuere iam in terra ꝓmissiōis
pplo collocato: vt icipet interi reddi abrae
prima promissio de gēte vna/id est hebręa
⁊ de terra chanaan: nondū de oib⁹ gētibus
⁊ toto orbe terrarū: qđ christi aduēt⁹ in car/
ne/⁊ nō veteris legis obseruatiōes/ſ euāge
lii fides fuerat impletura. Cui⁹ rei ꝓfigura/
tio facta est/ꝙ non moyses q̄ legē pplo acce
perat in monte sina/sed iesus cui etiā nomē
deo ꝑcipiēte mutatū fuerat vt iesus vocare
tur populū in terrā promissiōis introduxit.
Tp̄ib⁹ aūt iudicū sicut se habebāt et pecca
ta ppli ⁊ misericordia dei alternauerūt ꝓspe/ D
ra ⁊ aduersa bellorū. Inde ventum est ad re 1. Reg. 10. a.
gum tēpora. Quorū primus regnauit saul
q̄ reprobato ⁊ bellica clade prostrato/eiusq̄
stirpe reiecta: ne inde reges orirētur dauid
successit in regnū: cui⁹ maxime christ⁹ dict⁹ Matth. 1. a.

est filius. In quo articulus quidã factus est & exordiũ quodãmodo inuẽtutis populi dei cuius generis quedã velut adolescẽtia ducebatur ab ipso abraam vsq; ad hũc dauid.
Math.i.a. Neq; eñ frustra mattheus euangelista sic generatiões cõmemorauit/vt hoc primum interuallũ quattuordecim generatiõib⁹ cõmendaret/ab abraam.s.vsq; ad dauid. Ab adolescentia quippe incipit homo posse generare: ppterea generationũ series ab abraam sumpsit exordiũ: qui etiã pater multarũ gentiũ constitut⁹ est/quãdo mutatũ nomẽ accepit.
Gen.17.a.
Ante hunc ergo velut puericia fuit huius generis ppli dei:a noe vsq; ad ipsum abraam: & ideo prima lingua inuenta est.i. hebrea. A puericia nãq; homo incipit loqui post infantiã: que hinc appellata est/q: fari nõ potest.
Gen.7.d.
Quam pfecto etatẽ primã demergit obliuio: sicut etas prima generis humani est deleta diluuio. Quot⁹ eñ quisq; est q̃ suam recordet infantiam? Quãobrẽ in isto pcursu ciuitatis dei sicut superior vnã eandemq; primã/ita duas etates secundã & tertiam liber iste cõtineat: in qua tertia ppter vaccam trimã/caprã trimã/arietẽ trimum:
Gen.15.b.
& impositũ est legis iugum: & apparuit abũdantia peccatorum: & regni terreni surrexit exordium: vbi non defuerũt viri spiritales/quorum in turture et columba figuratũ est sacramentum.

Sancti augustini episcopi liber decimussextus de ciuitate dei explicit.

❡Annotatio capitulorum decimiseptimi libri eiusdem.

¶ Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi de Ciuitate dei/liber decimusseptimus incipit.

¶ De temporib⁹ prophetarũ: Ca. I.

Expo. cap. I.

A Promissiões &c. In decimoseptimo libro intẽtio pncipal augustini est de pgressu ciuitatis dei ſm duas ętates: quarũ prima ẽ a rege dauid vsq̧ ad trãſmigratõẽ. Secunda aũt ętas est a trãſmigratiõe vsq̧ ad christum.

Promissiones dei q̃ factę sunt ad abraam/ cui⁹ semini et gentẽ israeliticam ſm carnẽ & oẽs gẽtes deberi ſm fidẽ: deo pollicẽte didicim⁹ quẽadmodũ cõpleantur: et per ordinẽ tẽporũ pcurrens dei ciuitas indicauit. Qm̃ ergo superioris libri vsq̧ ad regnum dauid fact⁹ est finis: nũc ab eodẽ regno q̃ntũ suscepto operi sufficere videtur: cęt'a quę sequunt̃ attingamus. Hoc itaq̧ tẽpus ex quo sanctus samuel pphetare cępit: & deinceps donec populus israel captiu⁹ in babyloniã duceret̃: atq̧ inde ſm sancti hieremię pphetiã post septuaginta ãnos reuersis israelitis dei domus instauraret̃/ totũ temp⁹ est pphetarũ. Quis em̃ & ipm̃ noe patriarchã/ in cui⁹ diebus vniũsa terra diluuio deleta sit: et alios supra & infra vsq̧ ad hoc tẽp⁹ quo reges in dei ppl'o esse cęperũt: ppter quędã p eos futura siue quoq̃ modo significata siue prędicta q̃ ptinẽt ad ciuitatẽ dei regnũq̧ cęlorũ/ nõ imerito possum⁹ appellare pphetas: pręsertim quia nõnullos eorũ id expressi⁹ legimus nũcupatos: sicut abraã/ sicut moysen: tamẽ dies pphetarum pcipue maximeq̧ hi dicti sunt/ ex quo cępit pphetare samuel: q̃ & saulẽ prius/ & eo reprobato ipz dauid deo pcipiente vnxit in regẽ: de cui⁹ cęteri stirpe succederẽt: quousq̧ illos succedere sic oporteret. Quę igit̃ a pphetis sũt pdicta de christo cum moriendo decedentib⁹ & nascendo succedentib⁹ suis mẽbris ciuitas dei p ista curreret tẽpora/ si omnia velim cõmemorare/ in immẽsum pergit̃. Primũ/ quia ipa scriptura quę per ordinẽ reges eorũq̧ facta et euenta digerẽs videt̃ tanq̃ historica diligẽtia rebus gestis occupata esse narrandis: si adiuuãte dei spiritu cõsiderata tractet̃/ vel magis vel certe nõ minus pnunciãdis futuris q̃ pteritis enunciãdis inuenieť intenta. Et hoc perscrutãdo indagare ac disserẽdo mõstrare q̃ sit operosum atq̧ plixum/ et q̃ multis indigeat voluminib⁹/ quis ignorat qui hęc vel mediocriter cogitat? Deinde qz ea ipsa quę ad pphetiã nõ ambigit̃ ptinere: ita sunt multa de christo regnoq̧ cęlorum/ q̃ ciuitas dei est: vt ad hoc aperiẽdũ maior sit disputatio necessaria q̃ hui⁹ operis modus flagitat. Proinde ita si potuero stilo moderabor meo/ vt huic operi in dei voluntate pagendo: nec ea q̃ supsunt dicã/ nec ea quę satis sunt prętermittã.

Marginal references: 1.Reg.10.a. — Hiere.25.c. — Gen.7.d. — Gen.20.b. — Deut.34.d. — 1.Reg.10.a. — 1.Reg.16.c. — B

¶ Quo tẽpe sit impleta promissio dei de t'ra chanaan: quã in possessionẽ etiã israel carnalis accepit. Ca. II

A In pręcedẽte libro diximus ab initio abraã pmissionũ dei duas res fuisse pmissas: vnam. s. q̧ terram chanaan possessurũ foret semen eius: quod significat vbi dictũ est: Uade in terrã quã tibi demõstrauero: & faciam te in gentẽ magnã: aliam vero longe pręstantiorẽ: nõ de carnali/ ſz de spirituali semine: per quod pater est nõ vni⁹ gentis israelitice/ sed omniũ gentiũ q̃ fidei eius vestigia cõsequũtur. Quod pmitti cępit his v̾bis: Et benedicent̃ in te omẽs tribus terrę. Et deinceps alijs multis admodũ testimonijs hęc duo pmissa esse mõstrauimus. Erat igitur iam in terra pmissionis aliud semen abraę/ id est populus israel ſm carnem: atq̧ ibi nõ solum tenendo ac possidendo ciuitates aduersariorũ: verũetiã reges habendo regnare iam cęperant/ impletis de ipso populo pmissiõibus dei magna iam ex parte: nõ solũ quę in illis trib⁹ patribus abraam/ isaac & iacob quibuscũq̧ dict'l vl' signis aut figuris tẽporib⁹ eorũ factę sũt: verũetiã quę per ipm̃ moysen per quẽ ppl's idẽ de seruitute ęgyptiaca liberat⁹: et p quẽ cuncta pterita reuelata sunt temporib⁹ eius cũ ppl'm p eremũ duceret/ factę fuerant. B Neq̧ aũt per insignẽ ducem iesum naue p quẽ popul⁹ ille in pmissiõis inductus est terrã: q̃ expugnatis gentib⁹ eam duodecim tribubus q̃bus de⁹ iusserat diuisit & mortuus est. Neq̧ post illũ toto tpe iudicũ impleta fuerat pmissio dei de terra chanaan: q̧ a flumine ęgypti vsq̧ ad flumẽ magnũ eufratẽ populus ille dñaret̃: nec tamẽ adhuc pphetabat̃ futurũ/ ſz expectabat̃ implendũ. Impletũ est autẽ p dauid & ei⁹ filiũ salomonẽ: cui⁹ regnũ tãto quãto pmissum fuerat spacio dilatatũ est. Uniuersos q̃ppe illos subdiderũt tributariosq̧ fecerũt. Sic igit̃ in terra pmissiõis ſm carnẽ/ hoc est in terra chanaan sub his regib⁹ semen abraę fuerat constitutũ: vt nihil deinde superesset quo terrena illa dei pmissio cõpleret̃: nisi vt in eadẽ terra quantũ ad psperitatẽ attinet tpalẽ/ p posteritatis successionem incõcusso statu vsq̧ ad mortalis sęculi huius terminũ gens permaneret hebręa/ si domini dei sui legib⁹ obediret. Sed quoniã deus nouerat hoc eã non esse facturam/ vsus est etiã tẽporalib⁹ pęnis ad exercẽdos in ea paucos fideles suos: et admo/

Marginal references: Gen.12.a. — Gen.12.a. c.26.a. — Iosue.1.a. — Iosue.24.c. — Gen.15.d. — 3.Reg.4.c.

nedos: q̄ postea futuri erant in omibus gē/
tibus quas p eos admoneri oportebat: i q̄/
bus alterā ꝓmissiōꝫ reuelato nouo testamē
to p incarnationē christi fuerat impletur⁹.

¶ De tripertitis significationib⁹ prophetarū: que nūc ad terrenā: nunc ad celestē hierusalē: nunc autem ad vtrāqꝫ referantur. Ca. III.

A Quocirca sicut oracula illa diuina ad
abraā/isaac ⁊ iacob/⁊ q̄cūqꝫ alia si
gna vel dicta ꝓphetica i sacris lr̄is
ꝓcedētib⁹ facta sūt: ita etiā cetere ab isto re-
gū tp̄e ꝓphetie partim ptinēt ad gentē car/
Gen. 22. c. nis abrae: partim v̄o ad illud semē illius in
quo bn̄dicunt oēs gētes coheredes Christi
p testamētū nouū/ad possidendā vitā eter/
Gen. 21. b nā regnūqꝫ celorū. Partim ergo ad ancillā
Gal. 4. d. q̄ in seruitutē generat: id est terrenā hierl'm
q̄ seruit cū filys suis: partim v̄o ad liberā ci
uitatē dei: id ē verā hierusalē ⁊ eternā i cel:
cui⁹ fily oēs ɓm deū viuētes pegrinant i ter
ris: ɓ sūt i eis q̄dā q̄ ad vtrāqꝫ ptinere intelli
gunt: ad ancillam ꝓprie/ad liberā figurate.

Prima veritas decimiseptimi libri. ¶ Tripertita itaqꝫ reperiunt eloquia ꝓphetarū: siquidē aliq̄ sunt ad terrenā hierl'm spectantia: aliq̄ ad celestia/ nōnulla ad vtrāqꝫ. Exemplis

¶ Prima veritas decimiseptimi libri/q̄ tripertita inueniunt eloquia ꝓphetaꝝ: aliq̄ q̄dē sūt ad terrenā hierl'm spectantia: alia ad celestē: nōnulla ad vtrāqꝫ.

B video ꝓbandū esse qd̄ dico. Missus est na/
2. Reg. 12. b than ꝓpheta a deo: q̄ regē dauid argueret
de pctō graui: ⁊ ea q̄ cōsecuta sūt mala futu
ra ꝓdiceret. Hec atqꝫ hmōi siue publice: id ē
pro salute vel vtilitate ppl̄i: siue priuatim/
cū pro suis quisqꝫ rebus diuina promererent
eloquia: q̄bus pro vsu tp̄alis vite futuri ali
q̄d agnosceret: ad terrenā ciuitatē ptinuis/
Hiere. 31. f. se q̄s ambigat? Ubi aūt legit: Ecce dies ve
niūt dicit dn̄s: ⁊ cōsūmabo domui isrl' ⁊ do/
mui iuda testamentū nouū: nō ɓm testamē/
tū qd̄ disposui patrib⁹ eorū in die qua appre
hendi manū eorꝫ: vt educerē eos de terra
egypti: quoniā ipsi nō ꝑmanserunt in testa/
mēto meo: ⁊ ego neglexi eos dicit dn̄s: quia
hoc est testamentū meū quod constituā do
mui israel post dies illos dicit dn̄s: dabo le/
ges meas in mentē eorū: et sup corda eorꝫ
scribā eas: et videbo eos: et ero illis in de/
um: et ipsi erunt mihi in plebē: hierusalē si/
ne dubio supna prophetat: cuius deus ipse
premiū est: eūqꝫ habere atqꝫ ipsius esse sum
C mū illi est atqꝫ totū bonū. Ad vtrāqꝫ v̄o ꝑ/
tinet hoc ipsum qd̄ hierusalē dicit dei ciui/
tas: ⁊ in ea prophetat futura dom⁹ dei: eaqꝫ
3. Reg. 6. a ꝓphetia videt impleri cū Salomō rex edi/
ficat illud nobilissimū templū. Hec eni ⁊ in
terrena hierusalē ɓm historiā cōtigerunt: et
celestis hierusalē figure fuerunt. Qd̄ genus
prophetie ex vtroqꝫ veluti cōpactū atqꝫ cō
mixtū i libris veterib⁹ canonicis: q̄b⁹ rerꝫ ge
starꝫ narratiōes ptinent: valet plurimū mul
tūqꝫ exercuit ⁊ exercet ingenia scrutātiū lit/
teras sacras: vt qd̄ historice ꝓdictū cōpletū
qꝫ legit in semine Abrae ɓm carnē: etiā in se
mine abrae ɓm fidē q̄d implēdū allegorice si/
gnificet inq̄rat: intm̄ vt quibusdā visum sit
nihil esse in eisdē libris vel ꝓnunciatū ⁊ effe
ctū/vel nō effectū q̄uis ꝓnūciatū: qd̄ nō in/
sinuet aliquid ad supernā ciuitatē dei eiusqꝫ filios in hac vita peregrinos/figurata si/
gnificatione referēdū. Sed si hoc ita est: iā D
bipertita/nō tripertita erunt eloquia ꝓpheta/
rum: vel potius illarū scripturarū omniū q̄
veteris instrumēti appellatione censent: ni
hil iam erit illic qd̄ ad hierusalē terrenā tm̄
ptineat: sed quicq̄d ibi de illa vel ꝓpter illā
dicit atqꝫ cōplet: significat aliq̄d qd̄ etiā ad
hierl'm celestē allegorica ꝓfiguratione refe/
rat: sed erūt sola duo genera: vnū quod ad
hierl'm liberā: alterū qd̄ ad vtrāqꝫ ptineat.

¶ Mihi autē sicut multū videt errare q̄ nullas res gestas i eo genere litterarum aliq̄d aliud ꝓter id qd̄ eo modo geste sunt significare arbitrātur: ita multū audere/q̄ prorsus ibi oīa significatiōibus allegoricis inuoluta esse contēdunt.

¶ Secūda veritas/q̄ multū vident errare q̄ nullas res gestas i litteris diuis aliq̄d aliud ꝓter id qd̄ eo mō geste sūt: arbitrant significare: ⁊ ita eodē mō illi multū audēt: q̄ prsus oīa significationibus allegoricis inuoluta eē contendunt. Secunda veritas.

Ideo tripertita/nō bipertita esse dixi. Hoc eni
existimo: nō tn̄ culpās eos q̄ potuerint illic
de quacūqꝫ re gesta sensum intelligētie spi/
ritualis exculpere: seruata primit⁹ dūtaxat hi
storie veritate. Ceterū que ita dicunt: vt re
bus humanitus seu diuinit⁹ gestis siue gerē
dis ꝯuenire non possint: q̄s fidelis dubitet
nō esse inaniter dicta? Quis ea nō ad intel/
ligentiā spūtalē reuocet si possit: aut ab eo
qui potest reuocāda esse fateatur?

¶ De prefigurata cōmutatione israelitici regni et sacerdotij: et de his que antea mater Samuelis personam gerens ecclesie prophetauit.

A Procursus igit ciuita/ Ca. IIII.
1. Reg. 16. c. tis dei: vbi ꝑuenit ad regū tp̄a: quā
do Dauid saule reprobato/ ita re/
gnū primus obtinuit: vt eius deinde poste/
ri in terrena hierusalē diuturna successione
regnarēt: dedit figurā rei geste: significās at
qꝫ prenunciās/ q̄ nō est pretereundū silētio
de rerꝫ mutatiōe futurarꝫ: qd̄ attinet ad duo
testamenta vetus et nouū: vbi sacerdotiuꝫ
regnūqꝫ mutatū est p sacerdotē eundēqꝫ re
gē nouū ac sempiternū/qui ē christus iesus.
1. Reg. 2. f. Nā ⁊ heli sacerdote reprobato: substitut⁹ in

dei ministeriū samuel simul officio functus
1.Reg.15.c.et 16.c. sacerdotis et iudicis: et Saule abiecto rex Dauid fundatus in regno: hoc quod dico figurauerūt. B Mater quoque ipsa Samuelis Anna: que prius fuit sterilis: et posteriore fecūditate letata est: prophetare aliud nō videtur: cū gratulationē suā dño fundit exultās: quādo quidē eū dē puerū natū et ablactatū deo reddidit eadē pietate qua vouerat. 1.Reg.2.a. Dicit enim: Cōfirmatū est cor meū in dño: et exaltatū est cor meum in deo meo. Dilatatū est super inimicos meos os meū: letata sum in salutari tuo. Quoniam nō est sanctus sicut dñs: et nō est iustus sicut deus noster. Nō est sanctus preter te: nolite gloriari: et nolite loqui excelsa: neque procedat magniloquiū de ore vestro. Quoniam deus scientiarum dñs: et deus preparās adinuētiones suas. Arcū potētiū fecit infirmū et infirmi precincti sunt virtute. Pleni panibus minorati sunt: et esurientes transierūt terram. Quia sterilis peperit septē: et multa in filijs infirmata est. Dñs mortificat et viuificat: deducit ad inferos et reducit. Dñs pauperē facit et ditat: humiliat et sublimat. Ps.112.b Suscitat a terra pauperē: et de stercore erigit inopē. Ut collocet eū cū potētibus populi: et sedē glorie hereditatē dans ei: dans votū vouēti: et benedicēs annos iusti: quoniam nō in virtute potēs est vir. Dñs infirmū facit aduersariū suū, dñs sanctus. Hiere.9.g. Nō glorietur prudēs in prudētia sua: et nō glorietur potēs in potentia sua: et nō glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere et scire dominū, et facere iudiciū et iusticiā in medio terre. 1.Reg.2.b. Dñs ascēdit in celos et tonuit: ipse iudicabit extrema terre quia iustus est: et dat virtutē regibus nostris: et exaltauit cornu christi sui.

C Ita ne verba hec vnius putabūtur esse muliercule, de nato sibi filio gratulātis? Tantū ne mēs hominū a luce veritatis auersa est: vt nō sentiat supergredi modū femine huius dicta que fudit? Porro qui rebus ipsis que iam ceperūt etiā et in hac terrena peregrinatione compleri, cōuenienter mouetur: nōne intendit et aspicit et agnoscit per hanc mulierē cuius etiam nomen, id est Anna: que gratia eius interpretatur: ipsam religionē christianā ipsam ciuitatē dei cuius rex est et conditor christus: ipsam postremo dei gratiam prophetico spiritu sic locutā: a qua superbi alienantur vt cadant: qua humiles implētur vt surgant: quod maxime hymnus iste personuit? Nisi quisque forte dicturus est nihil istam prophetasse mulierē: sed deū tātummodo propter filium quē precata impetrauit exultāti predicatione laudasse. 1.Reg.2.a. Quid ergo sibi vult quod ait: Arcū potentiū fecit infirmū: et infirmi precincti sūt virtute. Pleni panibus minorati sūt: et esurientes transierūt terrā. Et sterilis peperit septē: et multa in filijs infirmata est? Nunquid septē ipsa pepererat, quāuis sterilis fuerat? Unicum habebat quādo ista dicebat: sed nec postea septē peperit siue sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares et duas feminas. D Deinde in illo populo cū adhuc nemo regnaret quod in extremo posuit: dat virtutē regibus nostris. et exaltauit cornu christi sui: vnde dicebat si non prophetabat? Dicat ergo ecclesia christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fecūda: dicat quod tāto ante de se prophetatū per os huius pie matris agnoscit. Confirmatū est cor meū in dño: et exaltatum est cornu meū in deo meo. Vere confirmatum est cor, et cornu vere exaltatū: quia nō in se, sed in domino deo suo. Dilatatum est super inimicos meos os meum: quia et in angustijs pressurarū sermo dei nō est alligatus, nec in preconibus alligatis. Letata sum inquit in salutari tuo: Christus est ipse iesus: Lu.2.d. quem Symeon (sicut in euangelio legitur) senex amplectens paruulum, agnoscēs magnū: Nūc dimittis inquit domine seruū tuum in pace. Quoniā viderunt oculi mei salutare tuū. Dicat itaque ecclesia: Letata sum in salutari tuo. Quoniā nō est sanctus sicut dñs: et nō est iustus sicut deus noster: tanquam sanctus et sanctificās, et iustus et iustificans: nō est sanctus preter te: quia nemo fit nisi abs te. Denique sequitur. Nolite gloriari superbe: et nolite loqui excelsa: neque exeat magniloquiū de ore vestro: quoniā deus scientiarū dñs ipse: et nemo scit quod ipse scit: quoniam qui putat se aliquid esse cum nihil sit, se ipsum seducit. Gal.6.a. E Hec dicuntur aduersarijs ciuitatis dei ad babyloniā pertinētibus, de sua virtute presumētibus: in se nō in dño gloriātibus: ex quibus sunt etiā carnales israelite terrene hierusalē ciues terrigene: qui (vt dicit apostolus) Ignorantes dei iusticiam: id est Roma.10.a quā dat hominibus deus, qui solus est iustus et iustificans: et suā volentes cōstituere. i. velut a se sibi paratā: nō ab illo impertitā: iusticie dei nō sunt subiecti. Itaque quia superbi se de suo putantes: non de dei posse placere deo: qui est deus scientiarū: atque ideo et arbiter conscientiarum: ibi videns cogitationes hominū: quoniam vane sunt: si hominū sunt, et ab illo nō sunt. Et preparās inquit adinuētiones suas. Quas adinuēctiones putamus, nisi vt superbi cadant, et humiles surgant. Has quippe adinuētiōes exequitur dicēs: Arcus potētiū infirmatus est: et infirmi precincti sunt virtute. Infirmatus est arcus: id est intētio eorum: qui tā potētes sibi videntur, vt sine dei dono atque adiutorio hūana sufficiētia diuina possint implere mādata: et precinguntur virtute: quorū interna vox est: Miserere mei dñe quoniā Ps.6.a.

F infirmus sum. Pleni panibꝰ inquit minora/
1.Reg.2.a. ti sunt/et esurientes transierũt terram. Qui
Rom.3.a. sunt intelligẽdi pleni panibus:nisi ijdẽipsi
quasi potentes/id est israelitę:quibus credi
ta sunt eloquia dei? Sed i eo populo ancil/
le filij minorati sunt:quo verbo minus qui/
dem latine/bene tamen expressum est ꝙ ex
maioribus minores facti sunt:qꝛ et in ipsis
panibus/id est diuinis eloquijs:quę israeli/
tę soli tunc ex oĩbus gentibus acceperũt/
terrena sapiunt. Gentes autem quibꝰ lex il/
la nõ erat data:posteaq̃ per nouũ testamen
tum ad eloquia illa venerunt:et multũ esu/
riendo terram transierũt:quia in eis nõ ter/
rena/sed celestia sapuerũt. Et hoc velut q̄re
1.Reg.2.a. retur causa cur factum sit:quia sterilis inq̄t
peperit septẽ:ꝛ multa in filijs infirmata est.
Hic totum quod prophetabatur eluxit ag/
noscentibus numerũ septenariũ quo est vni
uersa ecclesię significata perfectio. Propter
Apoc.1.a. quod et iohãnes apostolus ad septem scri/
bit ecclesias:eo modo se ostendens ad vniꝰ
plenitudinem scribere. Et in prouerbijs sa/
Prouer.9.a. lomonis hoc antea prefigurans: Sapiẽtia
inquit ędificauit sibi domum:ꝛ suffulsit co
lumnas septem. Sterilis eñ erat in omnibꝰ
gẽtibus dei ciuitas:anteq̃ iste fętus p quẽ
eam factam fęcundã cernimus/oriret. Cer/
nimus etiam quę multa in filijs erat nũc in/
firmatam hierusalem terrenam:quoniã qui
cũq̃ filij liberę in ea erant/virtus erãt eius.
Nunc vero ibi quoniã littera est:ꝛ spiritus
G non est/amissa virtute infirmata est. Domi/
1.Reg.2.a. nus mortificat ꝛ viuificat:mortificauit illã
quę multa erat in filijs: ꝛ viuificauit hãc ste
rilem quę peperit septem. Quãuis cõmodiꝰ
possit intelligi eosdem viuificare quos mor
tificauerit. Id eñ velut repetiuit addendo:
Deducit ad inferos ꝛ reducit. Quibꝰ eñ di
Col.3.a. cit apostolus:Si mortui estis cum christo/
quę sursum sunt quęrite vbi christus est in
dextera dei sedens:Salubriter vtiq̃ morti/
ficant a domino:quibꝰ adiungit:Quę sur/
sum sunt sapite/nõ quę super terram:vt ipsi
sint illi qui esuriẽtes transierũt terrã. Mor/
tui eñ estis inquit:Ecce quomodo salubri
ter mortificat deus. Deinde sequit:Et vita
vestra abscondita est cũ christo in deo:Ec/
ce quõ eosdem ipsos viuificat deꝰ. Sed nun
quid eosdem deduxit ad inferos ꝛ reduxit?
Hoc vtrũq̃ sine controuersia fidelium in il/
lo potius videtur impletũ:capite scilicꝫ no
stro:cum quo vitã nostrã in deo apostolus
Roma.8.f. dixit absconditã: Nam qui ꝓprio filio non
pepercat:sed ꝓ nobis omnibꝰ tradidit eum
isto modo vtiq̃ mortificauit eũ. Et quia re
suscitauit eũ a mortuis:eundẽ rursus viui/
ficauit. Et quia in ꝓphetia vox eius agno/

scitur: Nõ derelinquas animã meã in infer/ Ps.15.c.
no:eũdẽ deduxit ad inferos ꝛ reduxit. Hac H
eius paupertate ditati sumus: Dominꝰ eñ 1.Reg.2.b.
pauperẽ facit ꝛ ditat. Nam quid hoc sit/vt
sciamus:quod sequit audiamꝰ. Humiliat ꝛ
exaltat:vtiq̃ superbos humiliat/ꝛ humiles
exaltat. Quod eñ alibi legit:Deus supbis Jac.4.b.
resistit:humilibꝰ autẽ dat gratiã:hoc totus 1.Petri.5.b.
habet sermo huiꝰ: cuiꝰ nomẽ interpretatur
gratia eius. Iam vero qđ adiungit: Susci/ 1.Reg.2.b.
tat a fra pauperẽ:de nullo meliꝰ q̃ de illo in/
telligo:qui ꝓpter nos factus est pauper/cũ 2.Cor.8.b.
diues esset:vt eius paupertate sicut paulo/
ante dictũ est ditaremur. Ipsum eñ de ter/
ra suscitauit tam cito vt caro eius non vide Ps.15.c.
ret corruptionem. Nec illud ab illo aliena/
bo quod additũ est:ꝛ de stercore erigit ino/
pem. Inops quippe idẽ est qđ pauper. Ster
cus vo vnde ereptꝰ est/rectissime intelligun
tur ꝑsecutores iudei:in quoꝝ numero cum
se dixisset apostolus ecclĩam ꝑsecutũ: Quę Phil.3.b.
mihi inq̄t fuerũt lucra:hęc ꝓpter christum
dãna esse duxi:nec solũ detrimẽta/verũetiã
stercora existimaui esse/vt christũ lucriface
rem. De terra ergo suscitatus est supra oẽs
diuites ille paup:ꝛ de illo stercore erectꝰ est
supra oẽs opulentos ille inops:vt sedeat
cum potentibꝰ populi:quibꝰ ait: Sedebitis Math.19.d.
sup duodecim sedes. Et sedẽ glorię heredi/ 1.Reg.2.b.
tatem dans eis. I

¶ Dixerãt eñ potẽtes Tertia veritas
illi: Ecce nos dimisimꝰ Math.19.d.
oĩa et secuti sumꝰ te:
hoc votũ potentissime
vouerãt. Sꝫ vnde hoc
eis:nisi ab illo de q̃ hic
cõtinuo dictũ ẽ. Dans
votũ vouenti? Alioq̄n
ex illis essent potẽtibꝰ/
quoꝝ infirmatꝰ est arcꝰ
dãs inq̄t votũ vouẽti?
Nõ eñ dño q̃sq̃ ratũ
voueret:nisi q̃ ab illo
accipet qđ voueret. Se
quit: Et bñdixit ãnos
iusti/vt cũ illo.s.sine fi
ne viuat/cui dictũ est:
Et anni tui nõ deficiẽt Ps.101.d.
Ibi eñ stãt ãni/h autẽ
trãseũt/imo peũt:añq̃
eñ veniãt non sunt:cũ
aũt venerint nõ erunt:
qꝛ cũ suo fine veniunt.
Hoꝝ aũt duũ.i.dãs vo
tum vouẽti/ꝛ bñdicẽs
ãnos iusti:vnũ est qđ
facimꝰ/alteꝝ qđ sumi/
mus. Sed h alteꝝ deo

¶ Tertia veritas/ꝙ il/
li potẽtes scilicꝫ aposto/
li dixerunt:Ecce nos re/
liquimus omnia et secu
ti sumꝰ te:hoc inquit au
gustinꝰ votum potẽtissi/
me vouerãt. Ex quo di/
cto accipiũtur quattuor
theologica argumenta.
Primũ est ꝙ apli oĩa
vouerũt consilia christi
quia relinquere sic oĩa
sicut petrꝰ dicebat:tunc
nõ cadit sub ꝑcepto/sed
sub consilio:ꝛ nõ potest
assignari ratio/ q̄re ma/
gis vouerint hoc consi/
lium q̃ alia q̃ magis fa
ciebãt ad ꝑfectionẽ dire
cte/imo nunꝰ. Secũdũ
argumentũ/ꝙ meliꝰ est
obseruare ꝯsilia chri cũ
voto q̃ sine voto:quia
apli illđ qđ eẽt meliꝰ ele
gerũt/cum ad statũ ꝑfe/
ctissimũ fuerint assupti
i militãte eccłia. Tertiũ
argumentũ/ꝙ ipi voue
rãt chri ꝯsilia i suo gra/
du ſm speciẽ in q̃ obser/
uari ꝑhẽt:qꝛ dicit ꝙ potẽ
tentissime vouerũt.i.ꝑfe
ctissime. Quartũ argu/
mẽtũ/ꝙ ipi renũciauerũt
rebꝰ tꝑalibꝰ q̃rũ ꝑt renũ
G ciari ſm

largitore nõ sumiẽ/ nisi cuz ipso adiutore p̃mũ illud efficiẽ: q2 nõ i vir/
K
1.Reg.2.b. tute potẽs est vir. Dñs infirmũ faciet aduersa/riũ eı⁹: illũ .s. q̃ homini voñcti inuidet ⁊ resistit ne valeat implere quod vouit. Potest ex ambiguo greco itelligi/⁊ aduersariũ suum. Cuz eñi dñs possidere nos cępe rit: pfecto aduersari⁹ q̃ nr̃ fuerat ipi⁹ fit: et vin/ceẽ a nobis/ sed nõ i vi/rib⁹ nostri: q2 nõ i ṽtute sua potẽs ẽ vir. Dñs er/go infirmũ faciet aduer sariũ suũ: dñs sanct⁹ vt vincaẽ a sãctis: q̃s dñs
Hier.9.g. sctũs sãctoꝶ effecit sctõs. Ac p̱ hoc nõ glorie tur prudẽs in prudẽtia sua: ⁊ nõ gloriẽ po/tẽs in sua potẽtia: ⁊ nõ gloriẽ diues in diui tijs suis: sed in hoc gloriẽ q̃ gloriaẽ/intelli gere ⁊ scire dñm: ⁊ facere iudiciũ ⁊ iusticiã i medio terre. Nõ parua ex p̱te itelligit ⁊ scit dñm: q̃ intelligit et scit etiam hoc a dño sibi
1.Cor.4.b dari: vt intelligat ⁊ sciat dñm. Quid eñi habes (ait ap̃ls) qđ nõ accepisti? Si autẽ ⁊ ac/cepisti: q̃d gloriaris quasi nõ acceperis: id ẽ quasi a teipso tibi sit vnde gloriaris? Facit autẽ iudiciũ et iusticiã q̃ recte viuit. Recte aũt viuit: q̃ obtẽperat p̱cipienti deo: ⁊ finis
1.Timo.1.b. p̱cepti: id est ad quod refertur p̱ceptũ: charitas est de corde puro et cõsciẽtia bona/et fi/de nõ ficta. Porro ista charitas (sicut Johã
1.Joh.4.b nes ap̃ls testaẽ) ex deo est. Facere igiẽ iudi/
L
ciũ ⁊ iusticiã ex deo ẽ. Sed q̃d ẽ i medio ter rę? Neq3 eñi nõ debẽt facere iudiciũ ⁊ iusti/ciã qui habitãt in extremis terrę: q̃s hoc dixerit? Cur ergo additũ ẽ/i medio terrę? Qđ si nõ adderet/et tñmõ diceret: facere iudici um et iusticiã: magis hoc p̱ceptũ ad vtros/q3 homines pertineret/et mediterraneos et maritimos. Sed ne quisq̃3 putaret post finẽ vitę/q̃ in hoc agiẽ corpore: supesse tẽpus iu diciũ iusticiãq3 faciẽdi: q̃ cũ esset i carne nõ fecit: et sic diuinũ euadi posse iudiciũ: i me/dio terre mihi videẽ dictũ/ cũ quisq3 viuit i corpore. In hac quippe vita suã terrã quis/q3 circũfert: quã moriente homie recipit ter ra cõmunis resurgẽti vtiq3 reddituram. Pro/inde in medio terrę: id est cũ anima nostra isto terreno clauditur corpore: faciendũ est iudicium et iusticiam: quod nobis prosit
2.Cor.5.b in posterꝶ qñ recipiet quisq3 ſm ea quę p̱ cor pus gessit/siue bonũ siue malũ. Per corpus quippe ibi dixit ap̃lus: p̱ tempus quo vixit

¶ ciari ſm rectam ra/tionẽ: quia dicit q̄ reli/querunt oĩa in illo gra du pfectiõis. Intelligẽ dũ tñ q̄ illud cõsilium potẽtissime vouisse apo stolos intelligi põt du/plicit. Aut infra ambi/tũ isti⁹ consilij/vt voue rint ipm i sup̱mo quo obseruari potest. Aut i cõparatione ad alia con/silia: vt vouerint prius illud consiliũ q̃ aliq̃d aliud. Et illud secundũ non est rationabile: q̃a cum multa sint Christi consilia circa meliora bona q̃ sint bona for/tune/nec eorũ [illegible]tia nõ est verisimile q̄ cõsi lia min⁹ p̱ncipalia ma/gis principaliter voue/rint: ⁊ ideo prior intel/lectus videtur melior.

in corpore. Non eñi si quis maligna mente atq3 impia cogitatiõe blasphemet: neq3 id vllis membris corporis opereẽ: ideo nõ erit reus: quia id non motu corporis gessit: cum hoc per illud tempus gesserit quo gessit et corpus. Isto modo cõgruenter intelligi po test etiã illud quod in psalmo legitur. De/ Ps.73.c.
us autem rex noster ante secula: operat⁹ est salutẽ in medio terrę: vt dñs Jesus accipi/atur deus noster qui est ante secula: quia p̱ ipsum facta sunt secula: operat⁹ ẽ salutẽ no/stram in medio terrę: cũ verbũ caro factũ ẽ Joh.1.b
et terreno habitauit i corpore. Deinde post M
eaq3 pphetatũ est in his verbis Annę: quo/modo gloriari debeat qui gloriaẽ: non in se vtiq3/sed in dño: ppter retributionẽ quę in die iudicij futura est: Dñs inquit ascẽdit in 1.Reg.2.b.
cęlos ⁊ tonuit: ipse iudicabit extrema terrę/quia iust⁹ est. Prorsus ordinẽ tenuit confes sionis fideliũ. Ascẽdit eñi in cęlũ dñs Chri/stus: et inde venturus est ad viuos ⁊ mortu os iudicãdos. Nã quis ascendit/sicut dicit Eph.4.b.
ap̃ls: nisi qui ⁊ descẽdit in inferiores partes terrę? Qui descẽdit/ipse est ⁊ qui ascẽdit su per om̃es cęlos/ vt adimpleret omnia. Per nubes ergo suas tonuit: quas spũsancto cũ asendisset impleuit. De quibus ancillę hie/rusalẽ: hoc est ingratę vineę cõminatus est apud Esaiã pphetã: ne pluãt sup̱ eã imbrẽ. Sic autẽ dictũ est: Ipse iudicabit extrema Esa.5.b
terrę: ac si diceret: etiam extrema terrę. Nõ 1.Reg.2.b
eñi alias terrę partes nõ iudicabit: qui oẽs homines proculdubio iudicabit. Sed meli us intelliguntur extrema terrę extrema ho/minis: quoniã nõ iudicabunẽ quę i melius vel deterius medio tempore cõmutanẽ: sed in quibus extremis inuẽtus fuerit qui iudi/cabitur. Propter qđ dictũ est: Qui pseuera Mat.10.c.
uerit vsq3 in finẽ/hic salu⁹ erit. Qui ergo p̱/seuerant facit iudiciũ ⁊ iusticiã i medio ter/rę: nõ damnabiẽ cũ iudicabunẽ extrema ter rę. Et dat inquit virtutẽ regib⁹ nostri: vt nõ N
eos iudicãdo cõdemnet. Dat eis virtutem 1.Reg.2.b.
qua carnẽ sicut reges regant: ⁊ i illo mundũ qui ppter eos fudit sanguinẽ vincãt. Et ex/altabit cornu christi sui. Quomodo christ⁹ exaltabit cornu christi sui. De q̃ enim supra dictũ est: dñs ascẽdit i cęlos: ⁊ intellectus ẽ dñs christ⁹: ipse sicut hic diciẽ: exaltabit cor nu christi sui qui est christus. Christus ergo christi sui cornu exaltabit: id ẽ vniuscuiusq3 fidelis sui: sicut ista ipsa i p̱ncipio hui⁹ hym ni ait: Exaltatũ est cornu meũ in deo meo. Omnes q̃ppe vnctos eius chrismate/ recte christos possumus dicere: qđ tamẽ totũ cũ suo capite corp⁹/ vnus est christus. Hęc Anna pphetauit Samuelis sãcti viri mať mul tũq3 laudati. In quo quidẽ tũc figurata est

mutatio veteris sacerdotij: et nunc impleta quādo infirmata ē: quę multa erat in filijs/ vt nouū haberet in christo sacerdotium sterilis quę peperit septem.

De his quę ad heli sacerdotē hō dei prophetice locut⁹ est: significās sacerdotiū quod ſm aaron institutum fuerat auferendum. Ca. V.

A Sed hoc euidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo dei: cuius quidē nomen tacetur/ sed intelligit officio ministerioq; suo sine dubitatione propheta. Sic enī scriptū est: Et venit homo dei ad Heli/ et dixit: Hęc dicit dominus: Reuelans reuelatus sum ad domū patris tui/ cum essent in terra egypti serui in domo Pharaonis: et elegi domū patris tui ex omnibus sceptris israel mihi sacerdotio fungi: vt ascenderent ad altare meum/ et incenderent incensum: et portarent ephoth: et dedi domui patris tui oīa quę sunt ignis filiorum israel in escam. Et vt quid respexisti in incensum meū et in sacrificiū meū impudenti oculo: et glorificasti filios tuos sup me/ benedicere primitias omnis sacrificij in israel in cōspectu meo? Propter hoc hęc dicit dominus deus israel: Dixi: domus tua et domus patris tui transibunt corā me vsq; in eternū: Et nunc hęc dicit domin⁹/ Nequaq;: sed glorificantes me glorificabo: et q̄ spernit me/ spernetur. Ecce dies veniunt: et exterminabo semen tuū/ et semen dom⁹ patris tui: et non erit tibi senior in domo mea omnibus diebus: et virum exterminabo tibi ab altari meo: vt deficiant oculi eius: et defluat anima eius: et oīs qui superit domus tuę decidat in gladio viroꝝ. Et hoc tibi signum quod veniet sup duos filios tuos Ophni et phinees: Vna die morienf ambo. Et suscitabo mihi sacerdotē fidelē: qui omnia quę in corde meo et ī anima mea sūt faciet: et edificabo ei domū fidelē: et transibit corā christo meo omnib⁹ diebus. Et erit qui supererit in domo tua: veniet adorare ei in obolo argenti dicens: Iacta me ī vnā partē sacerdotij tui manducare panem. Nō est vt dicaf ista ꝓphetia/ vbi sacerdotiū veteris tanta manifestatione prenūciata mutatio est/ in Samuele fuisse completā. Quā q̄ enim nō esset de alia tribu samuel/ q̄ quę constituta fuerat a domino vt seruiret altari: tamē nō erat de filijs Aaron: cuius ꝓgenies fuerit deputata/ vt inde fierēt sacerdotes: ac ꝑ hoc in ea quoq; re gesta/ eadē mutatio quę ꝑ christū iesum futura fuerat adumbrata est: et ad vetus testamentū ꝓprie/ figurate vo pertinebat ad nouū: prophetia tam facto etiam q̄ verbo: id sc; facto significans/ quod verbo ad Heli sacerdotē dictū est ꝑ ꝓphetā. Nam fuerunt postea sacerdotes ex genere aarō: sicut sadoch et abiathar regnāte Dauid: et alij deinceps: antequā tempus veniret: quo ista quę de sacerdotio mutando tanto ante ꝑdicta sunt/ effici per christum oportebat. Quis autē nūc fideli oculo hęc intuens nō videat esse cōpleta: quando quidē nullū tabernaculū/ nullū templū/ nullum altare/ nullum sacrificiū: et ideo nec vllus sacerdos remansit iudeis: quibus vt de semine Aaron ordinaref/ in dei fuerat lege mandatū. Quod et hic cōmemoratū est illo dicente ꝓpheta: Hęc dicit dn̄s de⁹ israel dixi: Domus tua et domus patris tui transibunt coram me vsq; in eternū. Et nūc dicit dn̄s/ Nequaq;: sed glorificantes me glorificabo: et qui me spernit spernetur. Q: enī nominat domū patris eius: nō eum de primo patre dicere/ sed de illo Aaron qui prim⁹ sacerdos est institutus: de cui⁹ progenie cęteri sequerenf/ superiora demonstrāt vbi ait: Reuelatus sum ad domū patris tui cum essent in terra egypti serui in domo Pharaonis: et elegi domū patris tui ex oībus sceptris israel mihi sacerdotio fungi. Quis pater fuit hui⁹ in illa egyptia seruitute: vñ cū liberati fuissent electus est ad sacerdotiū nisi Aaron? De huius ergo stirpe isto loco dixit futurū fuisse: vt nō essent vlteri⁹ sacerdotes. Quod iam videmus impletū. Vigilet fides: presto sunt res/ cernunf/ tenētur: et videre volentiū oculis ingerunf. Ecce inquit dies veniunt: et exterminabo semen tuū/ et semen domus patris tui: et nō erit tibi senior in domo mea omnibus diebus: et viꝝ exterminabo tibi ab altari meo: vt deficiāt oculi eius: et defluat anima eius. Ecce dies qui prenūciati sunt iam venerūt. Nullus sacerdos est ſm ordinem aaron. Et quicunq; ex eius genere est homo/ cū videt sacrificium christianoꝝ toto orbe pollere: sibi autē honorem illum magnū esse subtractum: deficiunt oculi eius: et defluit anima ei⁹ tabe merroris. Proprie autē ad hui⁹ domū Heli/ cui hęc dicebanf/ qđ sequif ptinet: Et omnis q̄ supererit domus tuę decidet in gladio virorum. Et hoc tibi signū quod veniet sup duos filios tuos Ophni et Phinees. Die vno morientur ambo. Hoc ergo signū factum est mutandi sacerdotij d̄ domo huius: quo signo significatum est mutandum sacerdotium domus Aaron. Mors quippe filioꝝ huius significauit mortem nō hominū/ sed ipsius sacerdotij de filijs Aaron. Quod autem sequitur: ad illum iam pertinet sacerdotem cuius figuram gessit huic succedēdo samuel. Proinde quę sequunf: de christo iesu

Marginal notes: 1. Reg. 2. c. — 1. Reg. 2. g. — B — 2. Retrac. ca. 43. c. — 2. Reg. 15. c. — 2. Reg. 2. f. — E — 1. Reg. 2. e. — D — 1. Reg. 2. g.

1.Reg.2.g noui testamēti vero sacerdote dicuntur. Et
suscitabo mihi sacerdotem fidelem: qui om
nia quę in corde meo/ et quę in anima mea
sunt faciat: et ędificabo ei domū fidelē: ipsa
est ęterna ꝛ superna hierusalem. Et transi/
bit inquit coram christo meo omnibus die/
bus. Transibit dixit/ conuersabitur: sicut su
perius dixerat de domo Aaron: Dixi/ domus
tua ꝛ domus patris tui transibunt corā me
in ęternum. Quod autem ait: coram chri/
sto meo transibit: de ipsa domo vtiq̄ intel/
ligendum est: nō de illo sacerdote q̄ est chri
stus ipse mediator atq̄ saluator. Domus er
go eius coram illo transibit. Potest ꝛ trāsi/
bit intelligi de morte ad vitā: omnibus die
bus quibus peragitur vsq̄ in finē sęculi hu
E ius ista mortalitas. Quod autem ait deus:
qui omnia quę in corde meo/ et quę in ani/
ma mea sunt faciat: non arbitremur habere
animam deum: cum sit conditor animę: sed
ita hoc de deo tropice/ nō proprie dicitur: si
cut manus et pedes/ et alia corporis mem/
bra. Et ne sm̄ hoc credatur homo in carnis
Gen.1.d. huius effigie factus ad imaginem dei: ad/
duntur et alę/ quas vtiq̄ nō habet homo: ꝛ
Ps.16.c. dicitur deo: sub vmbra alarum tuarum pro
tege me: vt intelligant homines de illa inef
fabili natura: nō proprijs/ sed translatis re/
F rum vocabulis ista dici. Quod vero adiun/
1.Reg.2.g gitur. Et erit qui supererit in domo tua ve/
niet adorare ei: nō ꝓprie d̄ domo dicitur hu
ius heli: sed illius aaron: de qua vsq̄ ad ad
uentum Jesu christi homines remanserūt:
de quo genere etiam nūc vsq̄ non desunt.
Nam de illa domo huius heli iam supra di
ctū erat: ꝛ omnis qui supererit domus tuę
decidet in gladio virorum. Quomodo er/
go hic vere dici potuit: ꝛ erit qui supererit i
domo tua veniet adorare ei: si illud est ve/
rum qd̄ vltore gladio nemo inde supererit:
nisi quia illos intelligi voluit qui pertinent
ad stirpē: sed illius totius sacerdotij sm̄ or/
dinem aarō? Ergo si de illis est p̄destinatis
Esa.10.e reliquijs de quibus alius ꝓpheta dixit: Re
Roma.9.f liquię saluę fient. Unde ꝛ apostolus: Sic er
go inquit/ ꝛ in hoc tēpore reliquię p̄ electio
nem gratię saluę factę sunt: quia de talibus
reliquijs bene intelligitur esse de quo dictū
est: Qui supererit in domo tua/ pfecto cre/
dit in christū: sicut temporibus apostolorū
et ipsa gente plurimi crediderunt: neq̄ nūc
desunt: qui licet rarissime tamē credāt: ꝛ im
pletur in eo qd̄ hic iste homo dei cōtinuo se
G cutus adiūxit: Ueniet adorare ei obolo ar/
1.Reg.2.g genti: cui adorare/ nisi illi summo sacerdoti
qui et deus est? Neq̄ eñ in illo sacerdotio
sm̄ ordinē Aaron/ ad hoc veniebant homi/
nes ad templū vel altare dei vt sacerdotē

adorarēt. Quid ē autē q̄ ait: obolo argēti:
nisi breuitate verbi fidei: de quo cōmemo/
rat apostolus dictū. Uerbum consummās Roma.9.f.
et breuians faciet dn̄s super terram? Argen
tum autē pro eloquio poni/ psalmus testis est
vbi canitur: Eloquia dn̄i eloquia casta: ar/ Ps.11.b
gentum igne examinatū. Quid ergo dicit
iste: qui venit adorare sacerdoti dei ꝛ sacer/ 1.Reg.2.g
doti deo? Jacta me i partem sacerdotij tui:
manducare panem. Nolo in patrum meoꝝ
collocari honore qui nullus est: iacta me in Ps.83.c
partem sacerdotij tui. Elegi eñ abiectus esse
in domo dn̄i: qualecūq̄ ꝛ quantulumcunq̄
membrum esse cupio sacerdotij tui. Sacer/
dotium quippe hic ipsam plębem dicit: cu/ 1.Timo.2.b
ius plębis ille sacerdos est mediator dei et
hominū homo christus iesus. Cui plębi di/ 1.Pet.2.b
cit apostolus Petrus: Plębs sancta regale
sacerdotium. Q̄uis nonnulli: sacrificij tui/
sint interpretati: nō sacerdotij tui: quod ni/
bilominus eundem significat populū chri/
stianum. Unde dicit apostolus Paulus: 1.Cor.10.d
Unus panis vnū corpus multi sumus. Et Roma.12.a
iterum: Exhibeatis inquit corpa vestra ho/ H
stiam viuā. Quod ergo addidit: manduca
re panem: etiam ipsum sacrificij genus ele/
ganter expressit. De quo dicit sacerdos ipe:
Panis quem ego dedero/ caro mea est ꝓ sę/ Joh.6.e
culi vita: ipsum est sacrificiū nō sm̄ ordinē
aarō/ sed sm̄ ordinē melchisedech: qui legit Ps.109.b
intelligat. Breuis itaq̄ est ista cōfessio ꝛ sa/
lubriter humilis/ qua dicit: Jacta me in par 1.Reg.2.g
tem sacerdotij tui/ manducare panem: ipse
est obolus argenti: quia et breue ē ꝛ eloqui/
um dn̄i ē/ habitātis in corde credētis. Quia
enim dixerat superius dedisse se domui Aa
ron cibos de victimis veteris testamēti vbi
ait: Dedi domui patris tui omnia quę sunt 1.Reg.2.f
ignis filioꝝ israel in escam. Hęc quippe fue/
rant sacrificia iudeoꝝ: ideo hic dicit mādu/
care panem: quod est in nouo testamēto sa/
crificium christianorum.

De iudaico sacerdotio et regno quę cū in ęternū dicātur statuta/ nō permanēt: vt alia intelligantur quę spondentur eterna. Ca. VI.

Cum igit̄ hęc tāta tūc altitudine p̄/ A
nūciata sint/ quāta nūc manifestati/
one clarescunt: nō frustra tñ moueri
quispiā potest ac dicere: Quomodo cōfidi/
mus ꝯuenire omnia quę in libris illis vētu
ra predicta sunt: si hoc ipsū qd̄ ibi diuinitus
dictū ē: Domus tua et domus patris tui transi/ Ibidem
bunt corā me i ęternū: effectū habere nō po
tuit: quoniā videmus illud sacerdotiū fuisse
mutatū: ꝛ qd̄ illi domui ꝓmissum ē: nec spe
rari aliq̄n complēdū: q̄z illud qd̄ ei reproba
to mutatoq̄ succedit: hoc potius predicat̄

eternū. Hoc qui dicit: nõdum intelligit/aut
nõ recolit etiā ipm ꝺm ordinem aaron sacer
dotiū: tanq̃ vmbrā futuri eterni sacerdotij
constitutū: ac ꝑ hoc quando ei eternitas ꝓ
missa est: nõ ipi vmbre ac figure/sed ei quod
per ipsam adumbrabat figurabaturq; pro/
missum est. Sed ne putaret ipsa vmbra esse
mansura: ideo etiā mutatio eius debuit ꝓ/
B phetari. Regnū quoq; isto modo etiā sau/
1. Reg. 13. c. lis ipsius (qui certe reprobat⁹ atq; reiectus
est) futuri regni erat vmbra in eternitate man
1. Reg. 10. a. suri. Oleum quippe illud quo vnctus est: ⁊
ab eo chrismate christus est dictus/mystice
accipiendū ⁊ magnū sacramentū intelligē/
dum est: qđ in eo tm̄ venerat⁹ est ipse dauid
vt ꝑcusso corde pauitauerit quādo in tene/
broso occultat⁹ antro: quo etiā saul vrgēte
intrauerat necessitate nature/exiguā parti/
culā vestis eius retrorsum latēter abscidit:
vt haberet vnde monstraret/quō ei peperce
rit/cū posset occidere: atq; ita suspitionē de
animo eius qua sanctū dauid putās inimi/
cum suū vehementer persequebat/auferret.
Ne itaq; reus esset tanti sacramēti in saule
violati: quia vel indumentū ei⁹ sic attrecta
1. Reg. 24. b. uit extimuit. Ita scriptū est: Et ꝑcussit cor
dauid sup eum: quia abstulit pinnulā chla/
mydis ei⁹. Viris autē q̄ cū illo erāt/⁊ vt sau
lem in manus suas traditū interimeret sua/
debant: Non mihi inq̄t cõtingat a dño sic
facere hoc verbum domino meo christo do
mini: inferre manū meā sup eū: quia christ⁹
C dñi est. Huic ergo vmbre futuri nõ ꝓpter ip
sam/sed ꝓpter illud quod ꝓfigurabat tanta
veneratio exhibebat. Vnde et illud qđ ait
1. Reg. 13. c. sauli samuel: Qm̄ nõ seruasti mādatū meū
quod mādauit tibi dñs: quēadmodū nunc
parauerat domin⁹ regnū tuū vsq; in eternū
super israel: ⁊ nunc regnum tuū nõ stabit ti/
bi: et queret domin⁹ nūc sibi hoīem ꝺm cor
suū: ⁊ mandabit ei dñs esse principē sup po/
pulū suū: quia nõ custodisti que mandauit
tibi domin⁹: nõ sic accipiendū est/ac si ipm
saulem de⁹ in eternū preꝑauerit regnaturū:
⁊ hoc postea noluerit seruare peccanti: neq;
eñ eū peccaturꝫ esse nesciebat: sed ꝓparaue
rat regnū eius/in quo figura regni esset eter
ni. Ideo addidit: Et nunc regnū tuū nõ sta
bit tibi. Stetit ergo ⁊ stabit: qđ in illo signi
ficatū est: sed nõ huic stabit: quia nõ in eter
num ipse fuerat regnatur⁹/nec ꝓgenies ei⁹:
vt saltem ꝑ posteros altero alteri succeden
tes/videret impleri quod dictum est in eter
D uum. Et queret inq̄t domin⁹ sibi hominem
siue dauid siue ipsum mediatorē significās
testamēti noui: qui figurabat in chrismate/
etiam quo vnctus est ipse dauid ⁊ ꝓgenies
eius. Nõ aūt quasi nesciat vbi sit: ita deus
sibi hominē querit: sꝫ per hominē more hō/
minū loquit: qui ⁊ sic loquēdo nos querit.
Non solum eñ deo patri/verūetiā ipsi āq;
vnigenito eius qui venit querere qđ perierat: Luc. 19. b.
vsq; adeo iam eram⁹ noti/vt in ipso essem⁹ Eph. 1. a.
electi ante constitutionē mūdi. Queret si/
bi ergo dixit ꝓ eo/ac si diceret: quē suū esse
iam nouit/sibi esse familiarē alijs ostēderet.
Vnde in latina lingua hoc verbū .s. querit/
accipit ꝓpositionē: et acquirit dicit: qđ satis
apertū est quid significet. Quāq; et sine ad
ditamēto ꝓpositiōis querere intelligat acq̄
rere: ex quo lucra vocant ⁊ questus.

¶ De diruptione regni israelitici: qua prefigurat ꝑpetua diuisio israelis spiritalis ab israele carnali. C. VII.

Rursus peccauit saul per inobedien B
tiam: ⁊ rursus samuel ait illi in ver/
bo domini: Quia spreuisti verbum 1. Reg. 15. f.
domini/spreuit te dñs: vt nõ sis rex sup isrl.
Et rursus ꝓ eodem peccato cū id confitere
tur saul/⁊ veniā precaret/rogaretq; samue/
lem vt reuerteret cum illo ad placandū de/
um: Nõ reuertar inquit tecū: quia spreuisti
verbū domini: et spreuit te dominus/ne sis
rex super israel. Et cõuertit samuel faciē suā
vt abiret: ⁊ tenuit saul pinnulam diploidis
eius: ⁊ dirupit eam: ⁊ dixit ad eum samuel:
Dirupit domin⁹ regnum ab israel de manu
tua hodie: ⁊ dabit ꝓximo tuo bono sup te:
et diuidet israel in duo: et nõ cõuertet neq;
penitebit eum: quoniā non est sicut homo
vt peniteat eū: ipse minat ⁊ permanet. Iste B
cui dicit: spreuit te domin⁹ vt nõ sis rex sup
israel: et dirupit dominus regnum ab israel
de manu tua hodie.

¶ Quadragita ānos
regnauit super israel:
tāto .s. spacio tpis q̄n/
to ⁊ ipse dauid: et au/
diuit hoc ꝑmo tēpore
regni sui: vt intelliga/
mus ideo dictū: quia
nullus de stirpe ei⁹ fue
rat regnatur⁹: et respi/
ciam⁹ ad stirpē dauid/vnde exortus est ꝺm
carnem mediator dei ⁊ hominū homo chri 1. Timo. 2. b.
stus iesus. Non autē habet scriptura quod
in plerisq; latinis codicib⁹ legitur: Dirūpet
domin⁹ regnū israel de manu tua: sed sicut
a nobis positū est inuētū in grecis: Dirupit
dñs regnū ab israel de manu tua: vt intelli/
gat de manu tua quod est ab israel. Popu/
li ergo israel ꝑsonā figurate gerebat hō iste/
qui populus regnum fuerat amissurus: chri
sto iesu domino nostro per nouū testamen/
tū nõ carnaliter/sed spiritalr̄ regnaturo. De
q̄ cū dicit: Et dabit illō ꝓximo tuo: ad car/

¶ Quarta veritas q̄ q̄/
draginta ānis regnauit
saul sup israel. Et addit/
q̄ quādo fuit ei dictū pri
mo anno regni sui: Dirū
pet hodie deus regnū ab
israel de manu tua: intel
ligendū inquit augusti/
nus illud dictū/q̄ null⁹
de ei⁹ stirpe fuerat regna
turus.

Quarta veritas.

nis cognationē id refert. Et israel erā chri/
stus ſm carnē/vñ ⁊ ſaul. Qď vo additū eſt:
Bono ſup te:pōt qdē itelligi melioꝛi te. Nā
⁊ qdā ſic ſūt iterptati:ſ meli⁹ ſic accipit:bo/
no ſup te:vt qꝛ ille bon⁹ ē:iō ſit ſup te:iuxta
Pſ.109.a. illud aliud ꝓpheticū:Donec ponā oēs inimi
cos tuos ſub pedib⁹ tuis. In qbus ē ⁊ iſrael
cui ſuo pſecutoꝛi regnū abſtulit chꝛiſt⁹. Q̄
Ioh.1.g. uis fuerit illic ⁊ iſrl'/i quo dolus nō erat/qd/
dā quaſi frumentū illarū palearū. Nā vtiqꝫ
Act.7.g inde erāt apli/inde tot martyres:quoꝝ pri/
oꝛ ē Stephan⁹:inde tot eccleſię/ quos apo/
Gal.1.d. ſtol⁹ Paul⁹ cōmemorat/in ꝯuerſione ei⁹ ma
C gnificantes deū. De qua re nō dubito intel/
1.Regū.15.f. ligenduꝫ eſſe qď ſequit: Et diuidet iſrael in
duo:in iſrael ſcꝫ inimicū chꝛiſto/⁊ iſrael ad
herentē chꝛiſto/in iſrael ad ancillā/et iſrl' ad
liberā ꝑtinentē. Nā iſta duo genera ꝑmū ſil'
erāt/velut Abꝛaā adhuc adhereret ancillę:
donec ſterilis ꝑ dei gratiā fecundata clama
Gen.21.b. ret: Ejice ancillā ⁊ filiū eius. Propter pecca
3.Reg.12.a. tum quidē Salomonis regnante filio eius
Roboam/ſcimus iſrael in duo fuiſſe diuiſū
atqꝫ ita pſeueraſſe/habentibus ſingulis par
4.Reg.17.d. tib⁹ reges ſuos: donec illa gens tota a chal/
deis eſſet ingenti vaſtatione ſubuerſa atqꝫ
tranſlata. Sed hoc quid ad Saulem: cuꝫ ſi
tale aliquid cōminandū eſſet/ipſi Dauid fu
erit potius cōminandū:cui⁹ erat filius Sa/
lomon? Poſtremo nūc inter ſe gēs hebrea
diuiſa nō eſt:ſed indifferēter in eiuſdē erro/
D ris ſocietate diſperſa ꝑ terras. Diuiſio vo il
la quā deus ſub perſona Saulis/ illi⁹ regni
et populi figurā gerentis/eidē regno popu/
loqꝫ minatus eſt: ęterna atqꝫ immutabilis
1.Reg.15.f. ſignificata eſt/ꝑ hoc quod adiunctū eſt: Et
nō ꝯuertet neqꝫ pęnitebit eū: quoniā nō eſt
ſicut hō vt pęniteat eū:ipſe minat ⁊ nō per/
manet:id ē homo minat et nō ꝑmanet. Nō
autē deus/quē nō pęnitet ſicut hominem.
Gen..6.b. ¶ Ubi enī legit q̄ pęnite/
Quinta veritas at eū:mutatio rerū ſignifi/
cat/imutabili pſciētia ma/
nēte diuina. Ubi ergo non
pęnitere dicit:non mutare
intelligit. Prorſus inſolu/
bilē videmus per hec ver/
ba prolatā diuinitus fuiſ/

¶ Quinta veritas/ q̄ vbi dicit de⁹ pe/ nitere i ſcptura mu tatio reꝝ ſignificat imutabili ꝑmanen te pſciētia dei:quia dixit deus q̄ peni/ tebat eum q̄ conſti tuit ſaul regem.

ſe ſententiaꝫ:de iſta diuiſione populi iſrael/
et omnino perpetuam. Quicunqꝫ enim ad
chꝛiſtum tranſierunt/ vel tranſeūt/vel trāſi/
bunt inde:nō erant inde ſm dei preſcientiā/
nō ſm generis humani vnā eandemqꝫ natu
ram. Prorſus quicūqꝫ ex iſraelitis adheren
tes chꝛiſto perſeuerāt in illo:nunq̄ erunt cū
eis iſraelitis qui eius inimici vſqꝫ in finē vi
tę hui⁹ eſſe perſiſtunt: ſed in diuiſione q̄ hic
prenunciata eſt/perpetuo permanebunt.

¶ Nihil enim ꝓdeſt teſta
mentum vetus de monte
ſina in ſeruitutē generās/
niſi quia teſtimoniū ꝑhi/
bet teſtamēto nouo: Ali/
oqn q̄diu legit moyſes:
velamen ſup coꝛda eoꝝ
poſitū eſt. Cū aūt quiſqꝫ
inde tranſierit ad chꝛiſtū
auferet velamē. Trāſeun
tiū quippe intētio ipa mu
tat de vetere ad nouū:vt
nō iā quiſqꝫ intēdat acci/
pere carnalem/ſed ſpirita

¶ Sexta veritas q̄ nihil prodeſt teſta/ mentum vetus/ niſi quia teſtimoniū ꝑhi/ bet teſtamento no/ uo. Et talis eſt ratio quā aliqui aſſignant beato Aug'. q̄ vtile eſt inter chꝛiſtianos ſeruare iudeos: vt eo rum ſcꝫ ſcriptura te/ ſtimonium perhibe/ at fidei noſtre:ne for te pagani qs lucrari volumus/ ſuſpicen/ tur a nobis iſta fuiſ/ ſe ficta. Sexta veritas. Gal.4.d. 2.Corinł.3.e

lem fęlicitatē. Propter quod ipſe magn⁹ ꝓ/ E
pheta Samuel anteq̄ vnxiſſet regeꝫ Saul: 1.Regū.7.c
quādo exclamauit ad dominū ꝓ iſrael:⁊ ex
audiuit eum:et cum offerret holocauſtū/ſi/
mul accedentibus alienigenis ad pugnā cō
tra populum dei/tonuit dñs ſuper eos ⁊ cō/
fuſi ſunt:et offenderunt coꝛaꝫ iſrael atqꝫ ſu/
perati ſunt:aſſumpſit lapidem vnū:⁊ ſtatu/
it illū inter maſphat nouam ⁊ veterē:et vo/
cauit nomē eius abnezer:quod eſt latine la
pis adiutoꝛij:⁊ dixit: Uſqꝫ huc adiuuit nos Ibidem
dominus. Maſphat interpꝛetatur intētio.
Lapis ille adiutoꝛij medietas eſt ſaluato/
ris:per quem tranſeundū eſt a maſphat ve/
tere ad nouam:id eſt ab intētione qua expe
ctabat in carnali regno beatitudo falſa car
nalis:ad intentionē qua per nouū teſtamē/
tum expectatur in regno cęloꝝ beatitudo
veriſſima ſpiritalis:qua quoniā nihil eſt me
lius:huc uſqꝫ adiuuat deus.

¶ De pꝛomiſſionibus ad dauid in filio eius:quę nullatenus in Salo/mone/ ſed pleniſſime inueniuntur in chꝛiſto. Capitulum.VIII.

IAm nunc video eſſe monſtrandū/quid A
ipſi Dauid/ qui Sauli ſucceſſit in re/
gnum:cuius mutatione finalis illa mu
tatio figurata eſt:propter quam diuinit⁹ cū
cta dicta/cuncta conſcripta ſunt: deus qui/
dem ꝓmiſerit/quod ad rem de qua agimus
pertinet. Cū regi dauid multa pꝛoſpera pro 2.Regū.7.a.
ueniſſent/cogitauit facere deo domū/ tem/
plum illud ſcilicet excellentiſſime diffama/
tum:quod a rege Salomone filio eius poſt 3.Regū.6.a.
ea fabꝛicatum eſt. Hoc eo cogitante: factuꝫ
eſt verbum domini ad Nathan pꝛophetam
quod proferret ad regē. Ubi cum deus di/
xiſſet:q̄ nō ab ipſo Dauid ſibi ędificaretur
domus: neqꝫ per tantū tempus ſe mandaſ/
ſe cuiq̄ in populo ſuo/ vt ſibi fieret domus
cedrina: Et nūc inquit hęc dices ſeruo meo
dauid: Hęc dicit dominus omnipotēs: Ac B
cepi te de ouili ouiū vt eſſes in duceꝫ ſuper 2.Regū.7.b.
populū meū iſrael:⁊ erā tecum in omnibus

quibus ingrediebaris: ⁊ exterminaui omnes inimicos tuos a facie tua: ⁊ feci te nominatum ſm nomen magnorũ qui ſunt ſup terrã. Et ponã locũ populo meo iſrael: et plantabo illũ: ⁊ inhabitabit ſeorſum: ⁊ nõ ſollicit⁹ erit vltra: ⁊ nõ apponet filius iniquitat humiliare eum/ſicut ab initio a diebus quib⁹ conſtitui iudices ſuper populũ meũ iſrael. ⁊ requiẽ tibi dabo ab omnib⁹ inimicis tuis: ⁊ nunciauit tibi domin⁹ quoniã domũ ędificabis ipſi. Et erit cum impleti fuerint dies tui/dormies cum patribus tuis: ⁊ ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: qui erit de ventre tuo: et pręparabo regnum ei⁹: hic ędificabit mihi domum nomini meo: et dirigam thronũ illius vſq; in ęternum. Ego ero illi in patrẽ: ⁊ ipſe erit mihi in filiũ. Et ſi venerit iniq̃tas eius/redarguam illum in virga virorum: et in tactibus filiorũ hominũ: miſericordiam autẽ meã nõ amoueam ab eo: ſicut amoui a quib⁹ amoui faciem meã: et fidelis erit domus eius: ⁊ regnũ eius erit vſq; in ęternũ coram me: et thronus eius erit erectus vſq; in

C ęternũ. Hanc ergo tam grandẽ ꝓmiſſionem qui putat in ſalomone fuiſſe completã/multum errat. Attendit eñ quod dictũ eſt: Hic

3.Reg.6.a. ędificabit mihi domũ: quoniã ſalomon tẽplũ illud nobile ſtruxit: ⁊ non attendit: fidelis erit domus eius: ⁊ regnũ eius/vſq; i eternum corã me. Attẽdat ergo ⁊ aſpiciat ſalo-

3.Reg.11.a. monis domũ plenam mulierib⁹ alienigenis colentib⁹ deos falſos: et ipſum ab eis regẽ aliquãdo ſapientẽ in eandẽ idolatriã ſeductum atq; deiectũ: ⁊ non audeat exiſtimare deum/vel hac ꝓmiſſione mendacẽ/vel talẽ ſalomonẽ domũq; eius futurã non potuiſſe

Roma.1.a. pſcire. Non hinc autẽ deberem⁹ ambigere: nec ſi nõ in chriſto domino nr̃o (qui factus eſt ex ſemine dauid ſm carnem) iam videremus iſta compleri: ne vane atq; inaniter hic aliũ aliquẽ requiram⁹/ſicut carnales iudęi. Nam ⁊ ipſi vſq; adeo filiũ (quẽ loco iſto regi dauid ꝓmiſſum legunt) intelligunt non fuiſſe ſalomonẽ: vt eo qui ꝓmiſſus eſt tãta iam manifeſtatione declarato/adhuc mirabili cęcitate aliũ ſperare ſe dicant. Facta eſt quidẽ nõnulla imago rei futurę etiã in ſalo-

1.paral.22.b. mone: in eo ꝙ templũ edificauit et pacẽ habuit ſm nomen ſuũ. Salomon quippe pacificus eſt latine: ⁊ in exordio regni ſui mirabiliter laudabilis fuit: ſed eadẽ ſua perſona per vmbrã futuri pręnũciabat etiã ipẽ chriſti/chriſtũ dominũ noſtrum nõ exhibebat.

D Unde quędã de illo ita ſcripta ſunt: quaſi de ipſo ita prędicta ſint: dum ſcriptura ſancta etiam rebus geſtis ꝓphetãs/q̃dãmodo in eo figurã deliniat futurorũ. Nam pręter libros diuinę hiſtorię vbi regnaſſe narrat:

Ps.71.a. pſalmus etiã ſeptuageſimuſprimus: Deus iudicium tuũ/titulo nois ei⁹ inſcriptus eſt. In quo tam multa dicunt quę omnino ei cõuenire non poſſunt: domino autem chriſto apertiſſima perſpicuitate conueniũt: vt euidenter appareat/ꝙ in illo figura qualiſcũq; adumbrata ſit/in ipſo autẽ ipſa veritas pręſentata. Notum eſt eñ quibus terminus regnum concluſum fuerat ſalomonis: ⁊ tamẽ in eo pſalmo legitur vt alia taceam: Dominabit a mari vſq; ad mare: et a flumine vſq; ad terminos orbis terrę. Quod in chriſto videmus impleri. A flumine quippe dominandi ſumpſit exordiũ: vbi baptiçat⁹ a Johanne eo monſtrãte cępit agnoſci a diſcipulis: qui eum nõ ſolum magiſtrũ/verũetiam dñm appellauerunt.

Septia ętas ¶ Nec ob aliud viuẽte adhuc patre ſuo dauid regnare ſalomon cępit: quod nulli eoꝝ regum cõtigit: niſi vt hinc quoq; ſatis eluceat/non eſſe ipm quẽ ꝓphetia iſta pſignat: quę ad eius patrẽ loquit dicẽs: Et erit cũ impleti fuerit dies tui ⁊ dormieris cum patribus tuis/ſuſcitabo ſemen tuum poſt te/qui erit de ventre tuo: et pparabo regnũ illius.

¶ Septima ętas/ꝙ viuente dauid ſalomon regnare cepit: quod tamen alii nulli aliorum regũ cõtigit. Ex quo dicto accipiuntur duo politica documenta. Primum eſt/ꝙ duo reges poſſunt regnare: quia dauid et ſalomon ſimul regnauerũt. Secundum documẽtum ꝙ viuente patre ⁊ regnare poteſt filius in eodem regno ⁊ coronari ⁊ vngi: ſic ſalomon viuẽte patre fuit vnctus ⁊ intronizatus: vt habet.iij. Reg.j.

E 2.Reg.7.b.

Quõ ergo ꝓpter id quod ſequitur: Hic ędificabit mihi domũ: iſte ſalomon putabitur ꝓphetatus: et nõ potius ꝓpter id quod pręcedit: cũ impleti fuerint dies tui/et dormieris cum patrib⁹ tuis: ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: alius pacific⁹ intelligit eſſe ꝓmiſſus qui nõ ante ſicut iſte: ſed poſt mortẽ dauid pnunciatus eſt ſuſcitãdus? Quãlibet enim longo interpoſito tempore ieſus chriſt⁹ venerit: ꝓculdubio poſt mortẽ regis dauid: cui ſicut eſt ꝓmiſſus eum venire: oportebat qui ędificaret domũ domino: nõ de lignis ⁊ lapidibus/ſed de hominib⁹/qualẽ illũ ędificare gaudem⁹. Huic eñ domui dicit apl̃us

1.Cor.3.d. hoc eſt fidelib⁹ chriſti: Templũ eñ dei ſanctum eſt/quod eſtis vos.

¶ Quõ ſimilis in pſalmo octogeſimo octauo ſit prophetia de chriſto/his quę in regnorũ libris nathan prophetante promittũtur. Ca.IX.

Propter quod ⁊ in pſalmo octogeſimo ⁊ octauo: cuius eſt titul⁹: Intellectus ipſi ethan iſraelitę: cõmemorantur promiſſiones dei facte regi dauid: ⁊ iſtis quę in libro regnorum ſunt poſita/quędam ſibi ſimilia dicuntur: ſicut eſt: Iuraui Ps.88.b.

A

dauid seruo meo: vsq; in eternũ ꝑparabo semen tuũ. Et iter: Tunc locut⁹ es in aspectu filijs/ꝛ dixisti: Posui adiutoriũ super potẽtem: ꝛ exaltaui electũ de populo meo. Inueni dauid seruum meũ: ꝛ in oleo sancto meo vnxi eum. Manus eñi mea auxiliabit ei: et brachiũ meũ confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo: ꝛ filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidã a facie ipius inimicos eius: ꝛ eos qui oderunt eum fugabo. Et veritas mea et misericordia mea cum ipso: ꝛ in noĩe meo exaltabit cornu eius. Et ponam in mari manũ eius/ꝛ in fluminibus dexterã eius. Ipse inuocabit me: pater me⁹ es tu deus et susceptor salutis mee. Et ego primogenitũ ponam illũ/excelsum apud reges terre. In eternum seruabo illi misericordiam meã: ꝛ testamentũ meũ fidele ipsi. Et ponã in seculũ seculi semen eius: et thronũ eius sicut dies celi. Que oĩa de domino iesu intelligunt sub noĩe dauid ꝓpter formã serui quã de semine dauid idẽ mediator assumpsit ex virgine. Cõtinuo etiam dicit de

B peccatis filiorũ eius tale aliqd/quale in regnorum libro positũ est: et quasi de salomone ꝓcliuius accipit. Ibi nãq;/hoc est in regnorũ

2.Reg.7.b. libro. Et si venerit inqt iniqtas eius/redarguam illũ in virga virorũ: ꝛ in tactib⁹ filiorum hominũ: misericordiã aũt meã nõ amouebo ab eo: tactib⁹ significans plagas cor-

1.paral.15.c. reptiõis. Unde illud est: Ne tetigerit christos meos. Quod quid est aliud q̃ ne lese-

Ps.104.b. ritis? In psalmo xo cum ageret tãq; de dauid: vt quiddã eiusmodi etiam ibi diceret:

Ps.88.c. Si dereliqrint inquit filij ei⁹ legẽ meã: et in iudicijs meis nõ ambulauerit. Si iustitias meas ꝓphanauerint: ꝛ mãdata mea nõ custodierint. Uisitabo in virga iniqtates eoꝝ ꝛ in flagellis delicta eorũ: misericordiã aũt meã nõ dispergã ab eo. Non dixit ab eis/cũ loqueret de filijs eius non de ipso: sed dixit ab eo: qđ bene intellectũ tantũdẽ valet. Nõ eñi christi ipius (q est caput eccłe) possent inueniri vlla pctã: que opus esset humanis correptionib⁹ seruata misericordia diuinit⁹ coerceri: sed in ei⁹ corpe ac mẽbris: qđ pplſ eius est. Ideo in libro regnoꝝ iniqtas eius dicit: in psalmo autẽ/filiorũ eius: vt intelligamus de ipso dici qdãmodo qđ de ei⁹ corpore dicit: ꝓpter qđ etiã ipse de celo/cũ corpus ei⁹/qđ sunt fideles ei⁹: saulus psequeretur

Act.9.a. Saule inqt saule qd me psequeris. Deinde

Ps.88.c. in ꝯsequẽtib⁹ psalmi: Neq; nocebo inqt in

C veritate mea: neq; ꝓphanabo testamẽtum meũ: ꝛ que ꝓcedũt de labijs meis nõ reprobabo. Semel iuraui in sancto meo: si dauid mentiar: id est nequãq; dauid mentiar. Solet eñi sic loqui scriptura. Q autẽ non mentiatur/adiũgit ꝛ dicit: Semen ei⁹ in eternũ manebit: et sedes eius sicut sol in cõspectu meo: ꝛ sicut luna perfecta in eternũ/ꝛ testis in celo fidelis.

¶ Qꝛ diuersa acta sint in regno terrene hierusalẽ/ab his que promiserat de⁹: vt intelligeretur promissionis veritas ad alterius regis et regni gloriã pertinere. Capłm.X.

Ost hec tante ꝓmissiõis validissima firmamẽta: ne putarent in salomone cõpleta: tãq; id sperarent/nec

A

Ps.88.c. inuenirent: Tu vero inquit repulisti ꝛ ad nihilũ deduxisti dñe. Hoc quippe factũ est de regno salomonis in posterł ei⁹ vsq; ad euersionẽ ipius terrene hierusalẽ: que regni eiusdem sedes fuit: ꝛ maxime ipsi⁹ tẽpli labem/quod fuerat a salomone constructũ. Sꝫ ne ob hoc putaret deus ꝯtra sua ꝓmissa fecisse continuo subiecit: Distulisti christum tuum. Nõ est ergo ille salomõ/sed nec ipse dauid: si dilatus est christus dñi. Cũ eñi christi dicerent oẽs reges mystico illo chrismate ꝯsecrati: nõ solũ a rege dauid ꝛ deinceps

1.Reg.10.a. sed ab illo etiã saule: qui populo eidẽ rex pri-

1.Reg.24.b mus est vnctus: ipse quippe dauid eũ christum dñi appellat: erat tamẽ vnus ver⁹ christus: cui⁹ illi figurã ꝓphetica vnctiõe gestabãt: qui ꝛ'm opinionẽ hoim q eũ putabãt in dauid vel in salomone intelligendũ differebat in longũ: s'm autẽ dispositionẽ dei vẽtur⁹ suo tpe parabat. Interea dũ ille differt

B qd factũ sit de regno terrene hierłm: vbi sperabat vtiq; regnatur⁹: secut⁹ iste psalm⁹ adiũxit atq; ait: Euertisti testamẽtũ serui tui:

Ps.88.f. ꝓphanasti in terra sanctitatẽ eius. Destruxisti oẽs macerias eius: posuisti munitiones eius in formidinẽ. Diripuerũt eum oẽs transeũtes viam: factus est opprobriũ vicinis suis. Exaltasti dexterã inimicoꝝ ei⁹: iocũdasti oẽs inimicos ei⁹. Auertisti adiutoriũ gladij ei⁹: ꝛ nõ es opitulatus ei in bello. Dissoluisti eũ ab emũdatiõe: sedẽ ei⁹ in terram collisisti. Minuisti dies sedis ei⁹: psudisti eũ confusione. Hec oĩa venerunt super ancillam hierusalẽ: in qua regnauerunt nõnulli etiã filij libere/regnũ illud tenentes

Gal.4.c. in dispensatiõe temporali: regnũ aũt celestł hierusalẽ/cuius erant filij in vera fide habẽtes/ꝛ in vero christo sperãtes. Quõ aũt ista venerint sup illud regnum/index est rerum gestarum/si legatur historia.

¶ De substantia ppłi dei que p successionẽ carnis in christo est: qui solus eruẽdi animã suã ab inferis habuit potestatẽ. Ca.XI.

Ost hec aũt ista ꝓphetata ad precãdũ deũ ꝓpheta cõuertit: sed ꝛ ipa pcatio

A

Ps. 88.g. ꝓphetatio est. Usq̄ q̄ dn̄e auertis in finem subaudit̄ faciem tuam. Uel sicut alibi dicitur: Usq̄quo auertis faciem a me? Nam ideo quidā codices hic nō habēt auertis/sȝ auerteris: quāq̄ possit intelligi: auertis misericordiā tuā quā ꝓmisisti dauid. Qđ aūt dixit in finē: quid est nisi vsq̄ i finem? Qui finis intelligēdus est vltimū tempus: quando in christū iesum etiam illa gens est creditura: ante quem finem illa fieri oportebat: que superius erumnosa defleuit. Propter q̄ ⁊ hic sequit̄: Exardescet sicut ignis ira tua: memēto que est mea substātia. Nihil h̄ melius q̄ ipse iesus intelligit̄ substātia populi
B huius ex quo natura est carnis eiꝰ. Nō em̄ vane inquit constituisti omnes filios hominum. Nisi em̄ esset vnus filius hoīs substantia israel/per quē filiū hominis liberarentur multi filij hominū: vane vtiq̄ constituti essent omnes filij hominū. Nunc vero omnis quidē humana natura per peccatū p̄mi hominis in vanitatē de veritate collapsa est:
Ps. 143.a. ꝓpter quod dicit alius psalmus: Homo vanitati similis factus est: dies eius velut vmbra pretereunt. Sed nō vane deus cōstituit omnes filios hominū: quia et multos a vanitate liberat per mediatorē iesum: et quos liberādos nō esse presciuit ad vtilitatē liberandorū/⁊ cōparationē duarū inter se a cōtrario ciuitatū: nō vtiq̄ vane in totiꝰ rōnalis creature pulcherrima atq̄ iustissima or-
C dinatiōe ꝯstituit. Deinde sequit̄: Quis est
Ps. 88.g. hō q̄ viuet ⁊ nō videbit mortē: eruet animā suam de manu inferi? Quis est iste/nisi de substātia illa israel ex semine dauid christꝰ
Roma. 6.b. iesus? De quo dicit apostolus: Qȝ surgens a mortuis iam nō morit̄: ⁊ mors ei vltra nō dominabit̄. Sic em̄ viuit ⁊ nō videbit mortem/vt tamē mortuus fuerit: sed animā suā eruerit de manu inferi: quia ꝓpter quorūdā soluēda peccatoꝝ vincula ad inferna descē-
Joh. 10.d. derat. Eruit autem potestate illa: de qua in euāgelio dicit: Ptātē habeo ponēdi animā meā/⁊ ptātē habeo iterū sumēdi eam.

¶ Ad quorum personam pertinere intelligēda sit flagitatio promissorum: de quibꝰ in psalmo dicitur: Ubi sunt miseratiōes tue antique domine. Capitulū. XII.

A
Ps. 88.g. SEd cetera psalmi huiꝰ que ita se habent: Ubi sunt miseratiōes tue antique dn̄e: quas iurasti dauid in veritate tua. Memēto dn̄e opprobrij seruorum tuorū/quod cōtinui in sinu meo multarum gentiū. Quod exprobrauerūt inimici tui domine: quod exprobrauerūt cōmutationem christi tui: vtrū ex persona dicta sint illorū israelitarū/qui desiderabāt reddi sibi ꝓmissionem que facta est ad dauid: an potiꝰ ad christianorū qui non s̄m carnem sed s̄m spiritum sunt israelite: merito queri potest. Dicta sunt quippe ista vel scripta tempore quo fuit ethan: de cuius nomine titulū iste psalmus accepit: et idem tempus regni dauid fuit: ac per hoc non diceretur: Ubi sunt miseratiōes tue antique dn̄e: quas iurasti dauid in veritate tua: nisi eorū personā in se ꝓpheta transfiguraret qui longe postea futuri erant: quibꝰ hoc tempus esset antiquum/ q̄n regi dauid ista ꝓmissa sunt. Potest autē intelligi dictū hoc esse ꝓpter multas gētes quādo persequebātur christianos/ꝓphetā exprobrasse illis passionē christi: quam scriptura cōmutationē vocat: quoniā moriēdo immortalis est factus. Potest ⁊ cōmutatio christi s̄m hoc accipi exprobrata israelitis: quia cū eorū speraret̄ futurus/factus est gētium: ⁊ hoc eis nūc exprobabant multe gentes que crediderūt in eū per nouū testamētum: illis in vetustate remanentibꝰ: vt ideo dicat̄: Memēto dn̄e opprobrij seruorū tuorum: quia nō eos obliuiscēte sed potiꝰ miserante dn̄o/et ipsi post hoc opprobriū credituri sunt. Sed ille quē prius posui cōuenientior sensus mihi videt̄. Inimicis em̄ christi quibꝰ exprobrat̄ q̄ eos ad gentes trāsiēs reliquerit christꝰ/incongrue vox ista coaptat̄. B
Memēto dn̄e opprobrij seruorū tuorū: nō em̄ serui dei vocādi sunt tales iudei: sed eis verba ista competūt: qui cū graues humilitates ꝑsecutionū ꝓ christi noīe paterent̄: recordari potuerūt excelsum regnū semini dauid fuisse ꝓmissum: ⁊ eius desiderio dicere nō desperādo s̄ petēdo/q̄rendo/pulsando: Ubi sunt miseratiōes tue āntique dn̄e: quas iurasti dauid in veritate tua. Memēto dn̄e opprobrij seruorū tuorū: qđ cōtinui in sinu meo multaꝝ gētiū: hoc est i iterioribꝰ meis patiēter pertuli. Qđ exprobrauerūt inimici tui dn̄e: quod exprobrauerūt cōmutationem christi tui: nō eam putātes cōmutationē sed cōsummationē. Quid est aūt: memēto dn̄e/nisi vt miserearis: ⁊ ꝓ tolerata patiēter hūilitate mea/reddas celsitudinē quā iurasti dauid in v̄itate tua? Si aūt iudeis assignemꝰ hec v̄ba: illi serui dei talia dicere potuerunt q̄ expugnata terrena hierl'm anteq̄ iesus christꝰ humanitꝰ nasceret̄ in captiuitatē ducti sunt intelligētes cōmutationē christi: quia. s. nō per eum terrena carnalisq̄ felicitas/qualis paucis annis regis salomonis apparuit: sed celestis ac spiritalis esset fideliter expectāda: quā tunc ignorās infidelitas gentiū: cū dei pp̄lm exultabat atq̄ insultabat esse captiuū: quid aliud q̄ christi cōmutationē/sed scientibus nesciēs exprobrabat?

C Et ideo quod sequit̃ vbi psalm⁹ iste condu
Ps.88.g. ditur: Benedictio dñi in eternum: fiat fiat:
vniuerso populo dei ad celestem hierusalẽ
pertinenti/siue in illis qui latebant in testa/
mento veteri anteq̃ reuelaret̃ nouum: siue
in his qui iam testamẽto nouo reuelato ma
nifesto pertinere cernunt̃ ad christum/satis
congruit. Benedictio quippe domini in se/
mine dauid: nõ ad aliquod tempus qualis
diebus salomonis apparuit/sed in eternum
speranda est: in qua certissima spe dicit̃: fiat
fiat. Illius eñ spei est confirmatio verbi hu
ius iteratio. Hoc ergo intelligẽs dauid ait
in secũdo regnorũ libro: vnde ad istũ psal/
2.Reg.7.c. mum digressi sumus: Et locut⁹ es p̃ domo
D seruí tui in longinquũ. Ideo autẽ post pau/
lulum ait: Nunc incipe ⁊ benedic domũ ser
ui tui vsq̃ in eternum/et cetera: quia tũc ge
niturus erat filium: ex quo ꝓgenies eius du
ceretur ad christum: per quẽ futura erat do
mus eius eterna/eademq̃ domus dei. Do/
mus eñ dauid ꝓpter genus dauid: domus
autem dei eadem ⁊ ipsa ꝓpter templum dei
de hominibus factum/non de lapidib⁹: vbi
habitet in eternum populus cum deo et in
deo suo: et deus cum populo atq̃ in popu/
lo suo: ita vt deus sit implens populũ suũ:
1.Cor.15.d. ⁊ populus plenus deo suo: cũ deus erit om
nia in omnibus: ipse in pace premiũ/qui vir/
2.Reg.7.b. tus in bello. Ideo cum in verbis nathan di
ctum sit: et enunciauit tibi domin⁹ quoniã
domũ edificabis ipsi: postea dictum est in
verbis dauid: quoniã tu domin⁹ omipotẽs
deus israel/reuelasti aurem serui tui dicens
Domum edificabo tibi. Hanc eñ domum
⁊ nos edificamus bene viuendo: ⁊ deus vt
Ps.126.a. bene viuamus opitulãdo. Quia nisi domi/
nus edificauerit domũ: inuanũ laborabunt
edificantes eam. Cuius domus cũ venerit
vltima dedicatio/tũc fiet illud qđ hic p̃ na/
2.Reg.7.b. than locutus est deus dicens: Et ponam lo
cum populo meo israel: ⁊ plantabo illum ⁊
inhabitabit seorsum: ⁊ nõ sollicitus erit vl/
tra: ⁊ nõ apponet filius iniq̃tatis humiliare
eum: sicut ab initio a dieb⁹ quib⁹ cõstitui iu
dices sup̃ populũ meũ israel.

An promisse pacis veritas illis temporib⁹ possit ascribi/que sub salomone fluxerunt. Capl'm. XIII.

A Hoc tam magnũ bonũ quisq̃s i hoc
seculo ⁊ in hac terra sperat: insipien
ter sapit. An quispiã putabit in pa/
ce regni salomonis id esse completũ? Pa/
cem quippe illa scriptura in vmbra futuri/ex
cellenti predicatiõe cõmẽdat. Sed huic su/
spicioni vigilãter occursum est: cũ posteaq̃
Ps.88.d. dictũ est: Non apponet filius iniq̃tatis hu/
2.Reg.7.b. miliare eum: cõtinuo subiunctũ est: sicut ab
initio a diebus quib⁹ cõstitui iudices super
populũ meũ israel. Iudices nãq̃ priusq̃ re/
ges ibi esse cepissent/sup illũ populũ fuerãt
constituti: ex quo terrã ꝓmissionis accepit.
Et vtiq̃ humiliabat eum filius iniquitatis
hoc est hostis alienigena/per interualla tẽpo
rum quib⁹ legunt̃ paces alternasse cũ bellis
⁊ inueniunt̃ illic pacis tẽpora ꝓlixiora q̃ sa 3.Reg.11.g.
lomon habuit: qui q̃draginta regnauit an/
nos. Nã sub eo iudice q̃ appellat⁹ est aioth B
lxxx. anni pacis fuerunt. Absit ergo vt salo/
monis tẽpora in hac ꝓmissiõe predicta esse
credant̃: multo min⁹ itaq̃ cuiuslibet regis
alterius. Non eñ quisq̃ eorũ in tãta quan/
ta ille pace regnauit: nec vnq̃ omino gens
illa ita regnum tenuit/vt sollicita nõ fuerit
ne hostibus subderet̃: q̃ in tãta mutabilita
te rerũ humanaꝝ nulli aliq̃ñ populo ꝯcessa
est tanta securitas: vt huic vite hostiles nõ
formidaret incursus. Loc⁹ ergo iste q̃ ꝓmit
titur tã pacate ac secure habitatiõis etern⁹
est: eternisq̃ debet̃ in matre hierl'm libera:
vbi erit veraciter ppl's israel: hoc eñ nomẽ
interp̃tat̃ videñs deum. Cui⁹ p̃mij desiderio
pia per fidẽ vita in hac erumnosa peregrina
tione ducenda est.

De studio dauid in positiõe psalmorum. Capitulũ. XIIII.

Procurrente igit̃ p̃ tẽpora ciuitate A
dei: primo in vmbra futuri in terre/
na scilicet hierl'm regnauit dauid.
Erat aũt dauid vir in canticis erudit⁹: qui
harmoniã musicã nõ vulgari voluptate/sed
fideli volũtate dilexerat: eaq̃ deo suo q̃ ve/
rus est de⁹ mystica rei magne figuratiõe ser
uiens: ⁊ diuersorũ noie sonoꝝ rõnales mo/
deratusq̃ concẽtus/cõcordi varietate com
pactã bene ordinate ciuitatis insinuat vni/
tatẽ. Deniq̃ ois fere ꝓphetia ei⁹ in psalmis
est: quos centum quinq̃ginta liber cõtinet:
quẽ psalmoꝝ vocam⁹.
In q̃b⁹ nonnulli vo
lunt eos solos factos
esse a dauid q̃ ei⁹ noie
inscp̃ti sunt. Sũt itẽ q̃
putãt nõ ab eo factos
nisi q̃ p̃notant̃ ipi⁹ da/
uid: q̃ vo hñt i titulis
ipi dauid: ab alijs fa/
ctos/ p̃sone ipi⁹ fuisse
coaptatos. Que opio
voce euãgelica salua/
toris ipi⁹ refutat̃/ vbi
ait q̃ ipe dauid in spũ
christũ dixerit eẽ suũ
dñm: qm̃ psalm⁹ cente
simusnon⁹ sic incipit:
Dixit dñs dño meo:

Octaua Vitas
Octaua vitas q̃ non
ẽ recipiẽda opinio illorũ
q̃ dicũt dauid non fecisse
nisi illos psalmos q̃ inti/
tulant̃ ei⁹ noie: q̃ᵹ refelli
tur/ait aug⁹: q̃ iste psal/
B m⁹/ Dixit dñs dño meo/
noie ei⁹ nõ p̃notat̃: et tñ
saluator i eo allegat ipm
dauid in p̃dicto psalmo:
vnde dicit aug⁹ q̃ credi/
bili⁹ est q̃ ipe dauid fece
rit eos ipsos. Dicit tñ q̃
q̃ndoq̃ dauid p̃notauit
psalmos noib⁹ alioꝝ/ad
figurãdũ aliq̃ que fiebãt
seu p̃tinebãt ad illos. Et
Math.22.e. dicit iterũ hic q̃ aliqñ p̃/
posuit noia aliqꝝ ꝓphe/
tarũ in illis titulis q̃ nõ/
dũ erant: sicut iosias fuit
p̃nolatus per trecẽtos et
Ps.109.a. plures annos q̃ nat⁹.

sede a dextris meis. Donec ponā inimicos tuos/scabellū pedū tuoꝝ. Et certe idē psalmus non habet in titulo ipi⁹ dauid/sed ipsi dauid: sicut plurimi. Mihi aūt credibili⁹ videnẗ existimare qui oēs illos centū quinquaginta psalmos ei⁹ operi tribuūt: cumq; aliqs ꝑnotasse etiā noib⁹ alioꝝ/aliquid qđ ad rem pertineat figurantib⁹: ceteros autē nullius hoīs nomen in titulis habere voluisse: sicut ei varietatis hui⁹ dispositionem quis latebrosam/nō tamē inanē domin⁹ inspirauit. Nec mouere debet ad hoc non credendū q̄ nōnulloꝝ noīa ꝓphetaꝝ qui longe post dauid regis tēpora fuerūt: qbusdā psalmis i eo libro legūẗ iscripta: ꝛ q̄ ibi dicūẗ velut ab eis dici videnẗ. Nec enim non potuit ꝓpheticus spūs ꝓphetanti regi dauid hec etiā futuroꝝ ꝓphetaꝝ nomia reuelare vt rex aliquid qđ eoꝝ persone conuenire ꝓphetice cantareẗ: sicut rex iosias exortur⁹ et regnatur⁹ post annos ampli⁹ q̄ trecentos/ cuidā ꝓphete qui etiā facta eius futura predixit/cū suo noīe reuelat⁹ est.

Ps. 64. et 111. et 147. et 148.

3. Reg. 13. a. 4. Reg. 23. b

¶ An omnia que in psalmis de christo et ecclia ꝓphetātur/ad contextū hui⁹ opis coaptāda sint. Ca. XV.

Nunciā expectari a me video vt hoc loco libri hui⁹ aperiā qđ i psalmis dauid de domino iesu christo vel eius ecclia ꝓphetauerit. Ego aūt vt hoc nō ita faciā/sicut videtur ipa expectatio postulare: q̄uis iam in vno feceri/copia q̄ inopia magis impedior. Oia eīn ponere vitāde ꝓlixitatis causa ꝓhibeor: vereor autē ne cū aliq̄ elegero: multis qui ea nouerūt/videar magl necessaria ꝑterisse. Deinde q: testimoniū qđ ꝓferẗ de cōtextiōe totius psalmi/debet habere suffragiū/vt certe nihil sit qđ ei refrageẗ si nō oia suffragātur: ne more centonū ad rem quā volumus tanq̄ versiclos decerpere videamur: velut de⁺ retrogrado carmine: qđ non de re illa/s de alia longeq; diuersa repiaẗ esse ꝯscriptū hoc aūt vt in q̄cunq; psalmo possit ostendi exponēd⁹ ē tot⁹. Qđ quāti opis sit ꝛ alioꝝ ꝛ nr̄a volumia in qb⁹ hoc fecim⁹/satis indicāt. Legat ergo illa q̄ voluerit ꝛ potuerit: et inueniet quot et quāta rex dauid idēq; ꝓpheta de christo ꝛ eius ecclesia ꝓphetauerit/de rege scilicz et ciuitate quā condidit.

Additio iacobi passauātij. ¶ In hoc capitulo q̄ntodecimo mentionē facit aug⁹ de cētonib⁹. Dicunẗ autē centones versus excepti de pluribus auctoꝝ libris/vt adaptenẗ ad aliū sensum q̄ ꝑ auctores dicti fuerunt. Et dicuntur centones a cento grece qđ idem est qđ pungo latine: ꝛ cētū idem est qđ punctū vel punctio: q: tales versus excerpendi a legētib⁹ signabanẗ quibusdā punctis/vt ab alijs distincti citius occurrerēt. Isidorus aūt. j. ethy̅. dicit/q̄ cētones sunt versus cōpositi de aliquoꝝ opib⁹ more centenario. Et ꝯm hoc centones dicūtur a centū. Papias vo dicit q̄ centones apud grammaticos vocari solent q̄ de carminibus homeri vel virgilij ad ꝓpria opera more centenario et multis hīncinde cōpositis in vnum sartiūt corpus ad facultatē cuiuscūq; materie. Vn̄ Hieronym⁹ in ꝓlogo galeato biblie dicē: Quasi nō legerim⁹ homerocentonas ꝛ virgiliocentonas id est versus homeri et virgilij excerptos ex libris eoꝝ ad ꝓbandam passionē christi vel natiuitatē/cum ipsi aliẗ intēderent. Et tales versus pūctis signabanẗ: vnde dicebanẗ centōes. Hos versus homerocētonas scilz/eudoxia vxor theodosij minoris cōposuit siue excerpsit de libris homeri/videlicet iliade ꝛ odyssea. Proba vero vxor adelphi scripsit virgiliocentonas/quos excerpsit de libris virgilij eneidos/bucolicoꝝ ꝛ georgicoꝝ. De quibus Hieronym⁹ aliquos posuit in ꝓallegato ꝓlogo/ vt est illud: Iam redit ꝛ virgo/redeunt saturnia regna: Iam noua ꝓgenies celo demitteẗ alto. Ponuntur autē isti versus in bucolicis egloga quarta. Et loquiẗ ibi virgilius de salonino: cui pollio pater a salona ciuitate dalmatie capta nomen imposuit. Iste saloninus mox natus parentib⁹ risisse fertur: quod fuit malū omen: quoniā in suis primordijs interijt. Virgilius aūt voluit illud omen in bonū cōuertere: ꝛ dixit ipso regnāte esset iusticia in terra. Et multū commendat eū dicēs: Iam scz nato salonino/redit ꝛ virgo. i. iusticia: que ꝯm fabulas poetarū filia fuit astrei gigātis: que in celis rapta a dijs vlterius nō comparuit in terris. Redeunt saturnia regna. i. prima etas que fuit regnāte saturno: primo in grecia/postea in italia: qui expulsus fuit a filio suo ioue de grecia: vt supra dictū est. Que etas fingiẗ fuisse aurea ꝓpē hominū illi⁹ tēporis innocentiā et virtutū ꝓbitatē. Iā noua ꝓgenies celo demitteẗ alto. i. saloninus qui natione celestis putabaẗ: Illi aūt qui excerpserūt exposuerūt de christi natiuitate. Et similiter illud qđ habetur. j. eneidos. Nate mee vires mea magna potētia solus: que fuerūt verba veneris ad filiū suū cupidinē: ꝛ ipsi exponūt q̄ sunt verba dei patris ad filiū. Itē: Talia ꝯstabat memorās fixusq; manebat: q̄ fuerunt dicta de anchise patre enee: vt diciẗ. ij. eneidos. Ipsi vo exponunt de christo in cruce: et sic de alijs. Et patet q̄ male exponūt: quia ꝑter intentionem auctoꝝ homerocentonas ꝛ virgiliocētonas ego vidi ꝛ legi: vbi multa similia continenẗ.

Nota grandi.

¶ De his que in q̄dragesimoquarto psalmo ad christum et ecclesiam pertinentia/aut aperte dicūtur aut tropice. Capitulū. XVI.

Quamlibet eīn de quacūq; re ꝓprie sint atq; manifeste ꝓphetice locutiones: necesse est vt eis etiā tropice misceātur: que maxime ꝓpter tardiores ingerunt doctiorib⁹ laboriosum disputādi exponendiq; negocium: quedā tamen christum ꝛ ecclesiam ipsa prima facie mox vt dicuntur ostendūt: etsi ex ocio restant exponēda que in eis minus intelliguntur: quale illud est in eodem psalmoꝝ libro: Eructauit cor meū verbum bonū: dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribe velociter scribentis. Speciosus forma pre filijs hominum: diffusa est gratia in labijs tuis: ꝓpterea A

Ps. 44. a.

benedixit te deus in ęternū. Accingere gla/
dium tuū circa femur tuū potētissime. Spe
cie tua ⁊ pulchritudine tua/intende ꝓspere
ꝓcede ⁊ regna. Propter veritatē ⁊ mansue/
tudinē ⁊ iusticiā: et deducet te mirabilit̄ de
xtera tua. Sagittę tuę acutę potentissime.
Populi sub te cadent in corda inimicoꝝ re
gis. Sedes tua deus in ſecula ſeculorū: vir
ga directionis virga regni tui. Dilexisti iu/
ciam ⁊ odio habuisti iniquitatem: ꝑpterea
vnxit te de⁹ de⁹ tu⁹ oleo exultatiōis pre cō/
participibus tuis. Myrrha ⁊ gutta et casia
a vestimētis tuis a domib⁹ eburneis: ex qui
bus delectauerūt te filię regū i honore tuo.
B Quis nō hic christū quē prędicam⁹ ⁊ i quē
Ps.44.b. credim⁹ quālibet sit tardus agnoscat: cum
audiat deū: cui⁹ ſedes est in ſecula ſeculoꝝ
⁊ vnctum a deo vtiq̄ sicut vngit deus: non
visibili ſed ſpiritali atq̄ itelligibili chrisma
te? Quis eīn tam rudis est in hac religione
vel tam surdus aduersus ei⁹ famā longe la/
teq̄ diffusam: vt christum a chrismate/hoc
est ab vnctione appellatū esse non nouerit?
Agnito autē rege christo: iā cętera quę hic
tropice dicta sunt/quō sit speciosus forma
prę filijs hominū: quadā tanto magis amā
da atq̄ mirāda/quāto minus corporea pul
chritudine: quis gladius eius/quę sagittę/
⁊ cętera: isto modo nō ꝓprie ſed tropice po
sita: iam subdit⁹ ei qui regnat/ꝓpter verita
tem ⁊ māsuetudinē et iusticiam inquirat ex
ocio. Deinde aspiciat eius eccłiam tāto vi/
ro ſuo ſpiritali cōnubio ⁊ diuino amore cō/
iunctā: de qua dicitur in his quę ſequūtur:
C Astitit regina a dextris tuis/in vestitu deau/
Ps.44.c. rato circūamicta varietate. Audi filia et vi/
de ⁊ inclina aurē tuā. Et obliuiscere popu/
lum tuū ⁊ domū patris tui. Quoniā concu
piuit rex ſpeciē tuā: qm̄ ipse est dn̄s deus tu
us. Et adorabūt eū filij tyri in muneribus:
vultū tuū deprecabunt̄ omnes diuites ple/
bis. Omnis gloria ei⁹ filię regis intrinsecus
in fimbrijs aureis circumamicta varietate.
Afferent̄ regi virgines post eā: proxime eius
afferent̄ tibi. Afferent̄ in lęticia ⁊ exultatōe
adducent̄ in tēplū regis. Pro patrib⁹ tuis na
ti sunt tibi filij: constitues eos principes su/
per omnē terram. Memores erunt nois tui
D dn̄e/in omni generatiōe ⁊ ꝓgenie. Propterea
populi confitebunt̄ tibi in ęternū/⁊ in ſęcu/
lū ſęculi. Non opinor quēq̄ ita dissipere/vt
hic aliquā mulierculā prędicari credat atq̄
describi: cōiugē videlicet illi⁹ cui dictū est:
Sedes tua de⁹ in ſęcula ſęculorū: virga di/
rectionis virga regni tui. Dilexisti iusticiā/
et odio habuisti iniq̄tatē: ꝓpterea vnxit te
deus deus tuus oleo exultationis prę par/
ticipib⁹ tuis: christum vtiq̄ prę christianis

hi sunt eīn participes eius/ex quoꝝ in omī
bus gentibus vnitate atq̄ cōcordia fit ista
regina: sicut ⁊ in alio psalmo de illa dicitur
Ciuitas regis magni. Ipsa est sion spiritali/ Ps.47.b.
ter: Quod nomen latine interpretatum spe
culatio est. Speculatur eīn futuri ſęculi ma
gnum bonum: quoniā illuc dirigitur ei⁹ in/
tentio. Ipsa est ⁊ hierusalem eodem modo
spiritaliter: vnde multa iam diximus: eius
inimica est ciuitas diaboli babylon: quę cō
fusio interpretatur. Ex qua tamen babylo/
ne regina ista in omnibus gentibus regene
ratione liberat̄: ⁊ a pessimo rege ad optimū
regem/id est a diabolo transit ad christum. E
Propter quod ei dicit̄: Obliuiscere popu/ Ps.44.c.
lum tuum ⁊ domū patris tui. Cuius ciuita/
tis impię portio sunt israelitę sola carne nō
fide: inimici etiā ipi magni regis hui⁹ eiusq̄
reginę. Ad ipsos eīn veniens et ab eis chri/
stus occisus/magis aliorū factus est quos
non vidit in carne. Unde per cuiusdā psal/ Ps.17.f.
mi ꝓphetiā dicit ipse rex noster: Erues me
de contradictionib⁹ populi: constitues me
in caput gentiū. Populus quem nō cogno/
ui seruiuit mihi: in obauditu auris obedi/
uit mihi. Populus ergo iste gentiū quē nō
cognouit christ⁹ presentia corporali: in quē
tamen christū sibi annūciatū credit: vt me/
rito de illo diceret̄: In obauditu auris obe/
diuit mihi: quia fides ex auditu est. Iste in
quā populus additus veris et carne et fide
israelitis/ciuitas est dei: quę ipm̄ quoq̄ ſm̄
carnem peperit christū: quādo in solis illis
israelitis fuit. Inde quippe erat virgo maria
in qua carnem christ⁹ vt homo esset assum/
psit. De qua ciuitate psalm⁹ alius ait: Ma/ Ps.86.a.
ter sion dicet homo: et homo factus est in
ea: et ipse fundauit eam altissim⁹. Quis est
altissimus/nisi deus? Et per hoc christus
deus anteq̄ in illa ciuitate per mariā fieret
homo/ipse in patriarchis ⁊ ꝓphetis funda/
uit eam. Cum igit̄ huic reginę ciuitati dei/ F
tanto ante dictum sit per ꝓphetiā quod iā Ps.44.d.
videm⁹ impletū: ꝓ patribus tuis nati sunt
tibi filij: constitues eos principes sup omnē
terrā. Ex filijs quippe eius per omnē terram
sunt ꝓpositi principes cū confiteant̄ ei ppli
concurrentes ad eā ꝯfessione laudis ęternę
in ſęculū ſęculi: ꝓculdubio quicquid h̄ tro
picis locutionib⁹ subobscure dictū est/quo
quo modo intelligat̄/debet his rebus ma/
nifestissimis conuenire.

¶ De his quę ad sacerdotiū christi
in psal. cētesimonono: ⁊ de his quę
in ps. vigesimoprimo ad pas
sionē ipsi⁹ spectant. Ca. XVII. A

Sicut etiā i illo psalmo vbi sacerdos
christ⁹ quēadmodū h̄ rex apertissime ꝑdicat̄:

Ps.109.a. Dixit domin⁹ dño meo/sede a dextr[is] meis: Donec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū. Sedere chīstus ad dexteram dei patris creditur/nō videtur:eius etiam inimicos poni sub pedibus eius nondū apparet. Id igit apparebit in fine:nūc hoc vere creditur/post videbitur. Uex hoc quod sequitur: Uirgam virtutis tue emittet dominus ex sion/dñare in medio inimicoꝝ tuorū:ita claꝝ est/vt nō solum infideliter ꝛ infeliciter sed etiā impudēter negeť. Et ipsi quippe fatenť inimici ex sion missam fuisse legē christi:quod nūc euangeliū nos vocamus:ꝛ eā virgam virtutis eius agnoscim⁹. Dominari ṽo eum in medio inimicorū suorū/ijdem ipsi inter quos dominať dentib⁹ suis frendēdo ꝛ tabescēdo ꝛ nihil aduersus eū valēdo

B testātur. Deinde quod paulopost dicit: Iurauit dñs ꝛ nō penitebit eū:quib⁹ ṽbis immutabile futuꝝ esse significat quod adiūgitur: Tu es sacerdos in eternū ſm ordinem melchisedech:ex eo ꝙ iam nusꝙ̄ ē sacerdotium ꝛ sacrificiū ſm ordinem aaron:ꝛ vbiꝗ̄ offerť sub sacerdote christo:qđ ptulit mel-

Gen.14.d. chisedech quādo benedixit abraam:qs iam

In cōmētario ps.109.v.et d tpe.ser.234.b ꝛ.235.a. bigere permittiť:de quo et ista dicanť: Ad hec itaꝗ̄ manifesta referūtur que paulo obscuri⁹ in eodē psalmo posita sunt:que quomodo recte intelligātur in nostris iā popularibus sermonib⁹ notū fecim⁹. Sic ꝛ in illo vbi humilitatē passionis sue per pphetiam

Ps.21.d. christus eloquiť dicens: Foderunt manus meas ꝛ pedes meos:dinumerauerūt oīa ossa mea. Ipsi vero considerauerūt ꝛ inspexerunt me. Quibus vtiꝗ̄ ṽbis in cruce corpus significauit extentū:manib⁹ pedibusꝗ̄ confixis:et clauorū transuerberatione confossis:eoꝗ̄ modo se spectaculū considerantibus ꝛ conspicientibus prebuisse. Addens etiā: Diuiserunt sibi vestimenta mea:et sup vestem meā miserunt sortem. Que pphetia

Math.27.e. queadmodū impleta sit/euangelica narrat historia. Tunc pfecto ꝛ alia recte intelligūtur que ibi minus aperte dicta sunt:cū congruunt his que tanta manifestatiōe claruerunt:pserti m cum ꝛ illa que nō trāsacta credimus/sed pſentia cōtuemur:sicut in eodē psalmo leguntur:tanto ante predicta:ita nūc exhibita iam toto orbe terrarū cernuntur.

Ps.21.f. Ibi eīm paulopost dicitur: Cōmemorabuntur ꝛ ad dominum conuertētur vniuerse fines terre:et adorabunt in conspectu ei⁹ omnes patrie gētiū:quoniā dñi est regnū:ꝛ ipse dominabiť gentium.

De psalmo tertio et de q̄dragesimo/et de quintodecimo/et de sexagesimoseptimo:in quib⁹ mors et resurrectio dñi prophetanť. Ca. XVIII

A De resurrectiōe ꝙ̄ ei⁹ neꝗ̄ psalmorū oracula tacuerūt. Nā qđ ē aliud qđ in psalmo tertio ex psona ei⁹ ca-

Ps.3.b. nitur: Ego dormiui ꝛ somnū cepi ꝛ exurrexi/qm̄ dñs suscepit me: An forte quisꝗ̄ ita desipiat vt credat velut aliqđ magnum nobis indagare voluisse pphetā/ꝙ dormierit

al' ostēdicare. ꝛ exurrexit:nisi somn⁹ iste mors eēt/ꝛ euigilatio resurrectio:quā de christo sic oportuit pphetari: Nā ꝛ in q̄dragesimo psalmo manifestius id ostēdiť:vbi ex psona eiusdē mediatoris more solito tāꝗ̄ pterita narranť q̄ futura pphetabanť:qm̄ que vētura erāt:iā i pdestinatiōe ꝛ pſciētia dei velut facta erāt

Ps.40.a. qꝛ certa erāt: Inimici inqt mei dixerunt mala mihi:qn̄ morieť ꝛ peribit nomē eius: Et si ingrediebať vt videret vana locutum est cor eius congregauit iniqtatē sibi. Egrediebatur foras ꝛ loquebať simul i vnū. Aduersum me susurrabant oēs inimici mei:aduersum me cogitabāt mala mihi: Uerbum iniquū deposuerūt aduersum me:nunqđ q̄ dormit nō adijciet vt resurgat: Hec certe ita posita sunt ṽba:vt nihil aliud dixisse itelligať ꝙ̄ si diceret: Nunqđ q̄ moriť nō adijciet vt reuiuiscat: Supiora q̄ppe demonstrāt mortem ipsius cogitasse ꝛ disposuisse inimicos ei⁹:ꝛ hoc actū esse p eū q̄ ingrediebať vt videret/ꝛ egrediebať vt pderet. Cui autē hic

B nō occurrat ex discipulo ei⁹ factus traditor

Math.26.b. iudas: Quia ergo facturi erāt qđ moliebātur.i.occisuri erant eū:ostendēs illos vana malicia frustra occisuros resurrecturum:sic adiecit hunc versum:velut diceret: Quid agitis vani: Qđ vestrū est scelus/me⁹ somnus erit. Nunqđ qui dormit nō adijciet vt resurgat: Et tn̄ eos tā magnū nefas nō impune facturos ꝯsequētib⁹ indicat versibus dicēs: Etem̄ hō pacis mee in q̄ speraui:qui edebat panes meos ampliauit sup me calcaneū suū:hoc est ꝯculcauit me. Tu autem inqt dñe miserere mei ꝛ resuscita me:ꝛ reddā illis. Quis hoc iā neget q̄ iudeos post passionē resurrectionēꝗ̄ christi de sedibus suis bellica strage ꝛ excidio fundit⁹ eradicatos videt: Occisus eīm ab eis resurrexit:ꝛ reddidit eis interī tēporaneā disciplinā:excepto ꝙ nō correctis seruat qn̄ viuos ꝛ mor-

C tuos iudicabit. Nā dñs ipe iesus istū ipsuꝫ

Ioh.3.c. traditorē suū p panē porrectū ofidēs aplis hūc etiā versum psalmi hui⁹ cōmēorauit:ꝛ i se dixit impletū: Qui edebat panes meos

Ps.40.a. āpliauit sup me calcaneū suū. Qđ autē ait: in q̄ speraui:nō ꝯgruit capiti/ſ corpi. Neꝗ̄ eīm nesciebat eū ipe saluator/de q̄ ante iam

Ioh.6.g. dixerat: Un⁹ ex vobis diabol⁹ est:ſ solet in se mēbrorū suorū trāsferre personā:ꝛ sibi tribuere qđ est illoꝝ:qꝛ caput ꝛ corpus vn⁹ est

Matth. 25.c. christus. Unde illud est in euāgelio: Esuri/
ui ꝛ dedistis mihi manducare. Quod expo
nens ait: Quādo vni ex minimis meis feci/
stis/mihi fecistis. Se itaq; dixit sperasse: qḋ
tūc sperauerūt de iuda discipuli eius/quan
do est cōnumeratus apostolis. Iudei autē
christū quē sperant/moriturū esse nō sperāt
Ideo quem lex ꝛ ꝓphete annunciauerunt/
nostrū esse nō putant/sed nescio quem suū/
quem sibi alienū a mortis passione confin/
gunt. Ideo mirabili vanitate atq; cecitate
verba que posuim⁹ nō mortē et resurrectio/
nem/sed somnū et euigilationē significare
B contendūt. Sed clamat eis etiam psalmus
Ps. 15.c. quintusdecimus: Propter hoc iocūdatum
est cor meū: ꝛ exultauit lingua mea: insuper
ꝛ caro mea requiescet i spe. Quoniā nō dere
linques animā meam in inferno: nec dabis
sanctū tuū videre corruptionē. Quis in ea
spe diceret requieuisse carnem suā: vt nō de
relicta anima sua in inferno/sed cito ad eā
redeunte reuiuisceret ne corrumperetur: sicut
cadauera corrumpi solēt: nisi qui die tertio
resurrexit? Quod vtiq; dicere non possunt
de ꝓpheta ꝛ rege dauid: Clamat ꝛ sexagesi
Ps. 67.c. musseptim⁹ psalmus: Deus noster deus sal
uos faciēdi/ꝛ dñi dñi exitus mortis. Quid
apertius diceretur? Deus enī saluos faciendi
dñs est iesus: qui iterpretatur saluator siue sa
lutaris. Nam ratio nominis hui⁹ hec reddi
ta est/qñ priusq; ex virgine nasceretur dictum
Matth. 1.d. est: Paries filiū ꝛ vocabis nomē ei⁹ iesum:
ipse enī saluū faciet populū suū a petis eorum
In quorū peccatorū remissionē quoniā san
guis eius effusus est: nō vtiq; oportuit eum
de hac vita exitus alios habere q̄ mortis.
Ps. 67.c. Ideo cū dictū esset: Deus noster de⁹ saluos
faciendi: continuo subiunctū est: et dñi dñi
exitus mortis: vt ostenderetur moriendo sal/
uos esse factur⁹. Sed mirādo dictum est: et
dñi: tanq̄ diceretur: Talis est ista vita morta
lium: vt nec ipse dominus aliter ab illa exi/
ret/nisi per mortē.

De psalmo sexagesimooctauo in quo iudeorū pertinax infidelitas declaratur. Capl'm. XIX.

A Sed vt iudei tā manifestis huius ꝓ/
phetie testimonijs etiā reb⁹ ad effe/
ctū tā clarū certūq; pductis oino nō
credāt: pfecto in eis illud implet quod i eo
psalmo q̄ hūc sequitur scriptū est: Cum enī et
illic ex psona christi q̄ ad ei⁹ passionē perti/
Matth. 27.c. nent ꝓphetice dicerentur: cōmemoratū ē qḋ
Ps. 68.c. in euangelio patuit: Dederūt in escā meam
fel: ꝛ in siti mea potū mihi dederūt acetum.
Et velut post tale cōuiuiū epulasq; sibi hu
iuscemodi exhibitas: mox intulit: Fiat mē/
sa eorū corā ipsis in muscipulā/ꝛ in retribu/
tionē ꝛ in scandalū. Obscurentur oculi eorū
ne videant: ꝛ dorsum eorū semp incurua/et
cetera: que nō optādo sunt dicta/sed optā/
di specie ꝓphetando predicta. Quid ergo B
mirū si hec manifesta nō vident: quorū ocu
li sunt obscurati ne videant? Quid mirum
si celestia non suscipiūt: qui vt i terrena sint
proni dorsum eorum semper incuruum est?
His enī verbis trāslatis a corpe vitia signi/
cantur animorum. Ista de psalmis/hoc est de ꝓ
phetia regis dauid satis dicta sint: vt aliqs
modus sit. Ignoscant autem qui hec legūt
et cuncta illa nouerunt: et de his que fortas
se firmiora me pretermisisse vel intelligunt vel
existimant nō querant.

De regno ac merito dauid: et de filio ipsius salomone: eaq; prophetia que ad christū ptinēs inuenitur vel in eis libris qui scriptis ipsi⁹ copulantur/vel in eis quos ipsi⁹ esse non dubium est. Capl'm. XX.

Regnauit autē dauid in terrena hie A
rusalem/filius celestis hierusalē: di
uino multū testimonio pdicatus:
quia et delicta eius tanta pietate superata
sunt per saluberrimā penitendi humilitatē:
vt prsus iter eos sit/de quib⁹ ipse ait: Bea/ Ps. 31.a.
ti quorū remisse sunt iniquitates/et quorū
tecta sunt peccata. Post hunc regnauit ei/
dem populo vniuerso salomon eius filius:
qui (vt supra dictū est) patre suo viuente ce/ 3. Reg. 1.et.2.
pit regnare. Hic bonis initijs malos exitus
habuit. Quippe secūde res que sapiētium
animos fatigant: magis huic obfuerunt/q̄
pfuit ipsa sapiētia: etiam nunc et deinceps
memorabilis/ꝛ tunc longe lateq; laudata.
Prophetasse etiā ipse reperitur in suis libris:
qui tres recepti sunt in auctoritatē canoni/
cam: Prouerbia/Ecclastes ꝛ Canticūcan/
ticorū. Alij vo duo quorū vnus Sapientia
alter vo Ecclesiasticus dicitur: ppter eloquij
nōnullā similitudinē vt salomonis dicantur
obtinuit consuetudo. Non autē esse ipsius
nō dubitāt doctiores: eos tamē in auctori/
tatē maxime occidētalis antiq⁹ recepit ec/
clesia: quorum in vno q̄ appellatur sapiētia salo/
monis/passio christi aptissime ꝓphetatur. Im/ B
pij quippe interfectores ei⁹ cōmemorantur dicē/
tes: Circūueniam⁹ iustū qm̄ insuauis ē nob Sap. 2.c.
ꝛ contrarius est opib⁹ nr̄is: ꝛ improperat nob pec
cata legis: ꝛ infamat i nos pctā disciplie nr̄e.
Promittit sciētiā dei se habere/ꝛ filiū dei se
noiat. Fact⁹ est nobis in traductionē cogi/
tationū nr̄arū; Grauis etiā nobis est ad vi/
dendū: qm̄ dissilis est alijs vita illius/ꝛ im/
mutate vie ei⁹. Tanq̄ nugaces estimati su/
mus ab illo: et abstinet se a vijs nr̄is q̄si ab
imūdicijs. Pfert nouissima iustorum: ꝛ glo/

Sap.2.d. riatur patrem se deum habere. Videamus ergo si sermones illius veri sint: et tempte-mus que ventura sunt illi: et sciemus que erunt nouissima illius. Si enim iustus est fi-lius dei suscipiet illum: et liberabit eū de ma-nu contrariorum. Contumelia et tormento in-terrogemus illū/ vt sciamus reuerentiam il-lius: et probemus patientiā ipsius. Morte turpissima condemnemus illum: erit eñ ei respectus in sermonibus illius. Hec cogita-uerunt et errauerunt: excecauit eñ illos ma-

E licia ipsorum. In Ecclesiastico autem fides

Ecci.36.a. gentium futura predicatur isto modo: Mise-rere nostri dominator deus omniū: et immit-te timorē tuum super omnes gentes: extol-le manū tuā sup gentes alienas: et videant potentiā tuam: vt sicut corā illis sanctifica-tus es i nobis: ita corā nobis magnificeris in illis: et agnoscant te sm qd et nos agnoui-mus te: qz nō est deus pter te dne. Hanc sub optandi et precādi specie pphetiā per iesum christum videmus impletam: sed aduersus contradictores nō tanta auctoritate profe-runtur: que scripta nō sunt in canone iudeorum. In tribus vero illis quos Salomonis esse cō-stat/ et iudei canonicos habēt: vt ostēdatur ad christū et ecclesiā ptinere: qd in eis eiusmodi reperitur operosa disputatio necessaria ē: que nos vltra ꝙ oportet si nūc adhibeatur exten-dit. Tamē quod in puerbijs legitur viros im-

Prouer.1.b. pios dixisse: Abscondamus in terra virū iu-stū iniuste: absorbeamus vero eum tanꝙ in-fernus viuentē: et auferamus eius memori-am de terra: possessionē eius preciosam app-hendamus: nō ita obscurū est vt de christo et possessione eius ecclesia sine laboriosa ex-positione nō possit intelligi: tale quippe ali-quid etiā dñs ipse iesus per euāgelicā para-

Mat.21.d. bolam ostendit dixisse malos colonos: Hic est eñ heres: venite occidamus eum: et no-

D stra erit hereditas. Itemqz illud in eodem

3.re.4.f. libro quod iam ante perstrinximus/ cū age-

1.Reg.2.a. remus de sterili que peperit septem: non ni-si de christo et ecclesia mox vt fuerit pnun-ciatum consueuit intelligi ab eis/ qui Chri-

Prouer.9.a. stum sapientiam dei esse nouerunt. Sapien-tia edificauit sibi domum: et suffulsit colum-nas septē: immolauit suas victimas: miscu-it in cratere vinū suū/ et parauit mensam su-am. Misit seruos suos conuocans cū excel-lenti predicatione ad craterē dicens: Quis est insipiēs/ diuertat ad me. Et inopibus sen-su dixit: Venite et māducate de panibus me-is: et bibite vinū quod miscui vobis. Hic cer-te agnoscimus dei sapientiā: hoc est verbū patri coeternū/ in vtero virginali domū sibi edificasse corpus humanū: et huic tāqz capi-ti mēbra ecclesiā subiūxisse: martyrū victi-mas imolasse: mensā in vino et panibus ppa-rasse: vbi apparet etiam ad sacerdotium sm

ordinē melchisedech/ isipiētes et inopes sen- Ps.109.b

su vocasse: qz sicut dicit apostolus: Infirma 1.Cor.1.d.

huius mūdi elegit deus vt confunderet for-tia. Quibus etiam tamen infirmis quod se-

quitur dicit: Derelinquite insipientiā vt vi- Prouer.9.b.

uatis: et querite prudentiā vt habeatis vitā. Participem autē fieri mense illius/ ipsum est

incipere habere vitam. Nam et in alio libro E

qui vocatur Ecclesiastes vbi ait: Nō est bo- Eccs.3.d.

num homini/ nisi ꝙ manducabit et bibet. Quid credibilius dicere intelligitur ꝙ quod ad participationē mēse huius pertinet: quā et sacerdos ipse mediator testamēti noui ex-hibet sm ordinē melchisedech de corpore et sanguine suo? Id enim sacrificiū successit omnibus illis sacrificijs veteris testamenti que immolabantur in vmbra futuri: pter quod etiam vocem illam in psalmo tricesi-mo et nono eiusdem mediatoris per prophe-

tiā loquentis agnoscimus: Sacrificiū et ob- Ps.39.b

lationem noluisti: corpus autem perfecisti mihi: quia p illis omnibus sacrificijs et ob-lationibus corpus eius offertur/ et participā-tibus ministratur. Nam istum ecclesiasten in hac sententia manducandi et bibēdi quā sepe repetit plurimūqz cōmendat: nō sapere carnales epulas voluptatis: satis illud ostē-

dit/ vbi ait: Melius est ire in domū luctus/ Eccs.7.a.

ꝙ ire in domū potus. Et paulo post. Cor in-quit sapientiū in domo luctus: et cor insipi-

entium in domo epularum. Sed illud ma- F

gis cōmemorandum existimo de hoc libro quod pertinet ad ciuitates duas: vnam di-abolī/ et alteram christi: et earū reges diabo-

lum et christum. Ve tibi terra inquit cuius Eccs.10.c.

rex adolescens: et principes tui mane come-dunt. Beata tu terra cuius rex tuus filius inge-nuorum: et principes tui in tempore come-dunt/ in fortitudine et nō in cōfusione. Ado-lescentem dixit diabolū/ propter stulticiam et superbiam/ et temeritatē et petulantiā/ ce-teraqz vitia que huic etati assolent abūda-re: christū autē filiū ingenuorū/ sanctorū sci-licet patriarcharū pertinentiū ad liberam ci-uitatē: ex quibus est in carne progenitus. Prin-cipes illius ciuitatis mane māducātes: id est ante horā congruā: quia nō expectāt oppor-tunam que vera est in futuro seculo felicita-tē/ festināter beari huius seculi celebritate cu-pientes. Principes autē ciuitatis christi tē-pus nō fallacis beatitudinis patienter expe-ctant. Hoc ait in fortitudine et nō in cōfusi-one: qz non eos fallit spes/ de qua dicit apo-

stolus: Spes aūt nō confundit. Dicit et psal- Romā.5.a.

mus: Etenim qui te expectant non confun- Ps.24.a.

dentur. Iam vero canticūcanticorum spiritalis G

quedā sanctarū ē voluptas mētiū: ī cōiugio illi⁹ regis ⁊ reginę ciuitatis: qđ ē christ⁹ ⁊ ecclesia. Sed hęc voluptas allegoricis tegiminib⁹ inuoluta ē: vt desiderēt ardēti⁹/ videatq̃ iocūdi⁹: ⁊ appareat spōsus cui dicit̄ in eo/
Cant. 7. a. dē cātico: Eqtas dilerit te: ⁊ spōsa q̄ ibi audit/ charitas in delicijs tuis. Tacite multa trāsimus/ cura huius operis terminandi.

De regibus post Salomonē/ siue in iuda/ siue in israel. Ca. XXI.

A Ceteri post Salomonē reges hebręorū vix inueniunt̄ p aliqua enigmata dictorū suorū rerūve gestarū: quod ad christū et ecclesiā ptineat pphetasse/ siue in
3. Reg. 12. a iudęa/ siue in israel. Sic em̄ appellate sunt illius populi partes: exquo pp̄ter Salomonis offensam tempore filij eius Roboam/ q̄ patri successit in regnū/ deo vindicāte diuisus est. Proinde tribus decem quas accepit hieroboā seruus salomonis/ rex eius ī samaria constitut⁹/ pp̄rie vocabant̄ israel: q̄uis
3. Reg. 11. c hoc vniuersi populi illi⁹ nomē esset. Duab⁹ vero tribub⁹/ iudę scʒ ⁊ beniamin: q̄ pp̄ter dauid (ne penitus regnū stirpis ei⁹ fuisset eradicatū) remāserāt subiacētes ciuitati hierusalē. Iude nomē fuit: quia ipsa erat trib⁹ vnde dauid. Beniamin vero tribus altera ad idē regnū/ de quib⁹ diri/ ptinēs erat: vnde fuit Saul rex aň dauid. Sed simul istę duę tribus vt dictum est iuda vocabant̄: ⁊ hoc nomine discernebant̄ ab israel: quod appella/
Ruth. 3. b bantur proprie decem tribus habentes suū regem. Nā tribus Leui qm̄ sacerdotalis fu/
Gen. 48. b. it: dei nō regum seruitio mācipata/ tertiadecima numerabat̄. Ioseph quippe vn⁹ ex duodecim filijs israel/ nō vnam sicut ceteri singulas/ sed duas tribus fecit: effrem ⁊ manassen. Verūtamen etiā trib⁹ leui ad regnū hie
B rosolymitanū ptinebat magis: vbi erat dei tēpluʒ cui seruiebat. Diuiso igit̄ ipso p̄m⁹ re
3. Reg. 12. f. gnauit ī hierlm roboā rex iuda fili⁹ salomonis: ⁊ in Samaria hieroboā rex israel seru⁹
Bona veritas. salomonis. ¶ Et cū voluisset roboā tāq̄ tyrānidē diuisę illi⁹ partis bello p/sequi: phibit⁹ est ꝑl'ls pugnare cū frib⁹ suis: dicēte deo p pphetā se h fecisse. Vñ appuit nullū in ea re vel regis israel vel ppl'i fuisse petm̄/ sed volūtatem dei vindicātis impletam fuisse. Qua cognita pars vtraq̃ inter se pacata cō/ quieuit: nō em̄ religionis/ s regni fuerat facta diuisio

¶ Bona veritas/ q̄ nullū pctm̄ fuit hieroboam vel ppl'i q̄ rebellauit contra roboam volētē patris tyrannidē exercere: cuius signuʒ dat: q̄ contra eos pugnare phibit⁹ fuit Roboā volūtate diuina. Ex quo dicto accipiunt̄ duo politica documenta. Primum/ q̄ licet populo rebellare aduersus tyrannos: quia ista rebellio propter tyrannidem fuit sine peccato. Secundū documentū/ q̄ tyrānus cogēs populū ad regressum/ peccat mortaliter: quia ibi cadit prohibitio voluntatis diuine s̄m hec dicta.

De hieroboā qui impietate idolatrie subditū sibi populū prophanauit: in quo tamē nō destitit de⁹ et prophetias inspirare: et multos sub idolatrię crimine custodire. C. XXII.

Verū rex israel hieroboā mente peruersa nō credēs deo/ quem veracē pmisso sibi regno datoq̃ pbauerat: timuit ne veniēdo ad templū dei quod erat in hierusalē: quo s̄m diuinā legē sacrificandi causa vniuersę illi genti veniendū fuit/ seduceretur ab eo populus: ⁊ stirpi dauid tanq̃ regio semini redderet̄: instituit idolatriam in regno suo: ⁊ populū dei secū simulacrorū cultu obstrictū nefanda ipietate decepit: nec tamē om̄ino cessauit deus: nō solum illū regē/ verumetiā successores/ ⁊ impietatis imitatores/ populumq̃ ipsum arguere per pphetas. Nam ibi extiterūt et magni illi insignesq̃ pphetę: qui etiam mirabilia multa fecerūt: helias et helisę⁹ discipul⁹ ei⁹. Etiā ibi dicēte helia: Dn̄e pphetas tuos oc 3. Reg. 19. b ciderunt; altaria tua suffoderūt: et ego relictus sum solus: ⁊ quęrunt animā meā. Responsum est illic esse sept em milia virorū: q̄ nō curuauerūt genua ante baal.

De vario vtriusq̃ regni hebręorū statu: donec ambo populi in captiuitatē diuerso tp̄e ducerētur/ reuocato postea iuda in regnū suum: quod nouissime in romanorū trāsijt potestatem. Ca. XXIII.

In regno iuda ptinēte ad hierusalem etiam succedentiū regū temporibus non defuerunt prophetę: sicut deo B placebat eos mittere/ vel ad prenunciandū qđ opus erat/ vel ad corripiēdā pctā p̄cipiēdamq̃ iusticiā. Nam ⁊ illic etsi lōge minus q̄ in israel: tamen extiterūt reges q̄ suis impietatibus deū grauiter offenderēt: ⁊ moderatis flagellis cū populo simul plecterētur. ¶ Piorū sane regū merita ibi nō parua laudantur. In israel autē reges alios magis/ alios minus: omnes tamē reprobos legim⁹. Vtraq̃ igitur ps sicut iubebat diuina puidentia vel sinebat: varijs et erigebat̄ psperitatib⁹/ ⁊ aduersitatib⁹ p̄mebat̄: et sic affligebat̄ nō solū externis/ verūetiā int̄ se ciuilibus bellis: vt certl' existētib⁹ causis/ misericordia dei vl' ira patesceret/ donec ei⁹ indignatione crescente vniuersa gens illa a chaldeis debellātibus/ non solū subuertere tur in sedib⁹ suis/ sed etiā ex maxima sui pte

¶ Decima veritas/ q̄ in regibus iuda aliqui fuerunt pij/ aliqui impij: sed in regibus Israel omnes fuerūt reprobi facta regnorum diuisione.

Decima veritas.

4.Reg.17.d. transferret in terras assyriorũ:pri⁹ illa pars
que vocabatur israel in tribubus decem.
Undecima veritas.
¶ Postea vo etiam iu
B das euersa hierusalẽ
4.Reg.25.c. ꝛ templo illo nobilissi
mo:in quib⁹ terr̃ per
1.Esdre.1.et.3 annos.lxx.captiuũ egit ociũ:post quos ide
dimissa templũ qḋ euersum fuerat instaura
uit:et ꝗuis plurimi eius in alienigenarũ de
gerẽt terris/nõ habuit tamẽ deinceps duas
regni partes/ꝛ duos diuisos in singulis par
tibus reges/sed in hierl̃m princeps eoꝝ vn⁹
Matth.21.c. eorũ erat:atq ad dei templũ quod ibi erat
oẽs vndiq vbicũq essent ꝛ vndecũq pos/
sent per certa tẽpora veniebãt. Sed nec tũc
eis hostes ex aliis gentib⁹ expugnatores de
fuerũt. Nã etiã romanorũ iam tributarios
eos christus inuenit.

¶ Undecima veritas/ꝙ iudei post euersam hierusalem septuaginta annis in captiuitate fuerũt.

¶ De prophetis qui vel apud iudeos postremi fuerũt/vel quos circa temp⁹ natiuitatis christi euãgelica prodit historia. Capl'm. XXIIII.

A
Duodecima veritas.
T Empore aũt illo
tpe exquo re/
dierũt de ba/
1.Esdre.5.a. bylonia/post Mala/
chiam/aggeum et ça/
charia/ꝗ tũc pphetauerũt/ꝛ esdrã:non ha
buerũt pphetas vsq
ad saluatoris aduẽtũ
Luc.1.a. nisi aliũ çachariã pa/
trem iohãnis ꝛ helisa
bet eius vxorẽ/christi
natiuitate iã pxima:
Luc.2.b. et eo iam nato symeo
nẽ senẽ:ꝛ annã viduã
iãq grandeuã:ꝛ ipm
iohannẽ nouissimũ:ꝗ
iuuenis iam iuuenem
christũ nõ quidẽ futu
rũ pdixit:sed tamẽ in/
cognitũ pphetica cognitione monstrauit:
Matth.11.b. pter quod ipse dñs ait: Lex ꝛ pphete vsq
ad iohannẽ. Sed istorũ quinq pphetatio
ex euãgelio nobis nota est:vbi ꝛ ipsa virgo
mater dñi ante iohannẽ pphetasse inuenit.
B Sed hanc istorũ pphetiã iudei reprobi nõ
accipiunt:acceperũt aũt ꝗ ex eis innumera
1.Reg.15.f. biles euãgelio crediderũt. Tũc eñi vo israel
diuisus est in duo:diuisiõe illa que p samue
lem pphetã sauli regi est imutabilis pnũcia
ta: Malachiã vo/aggeũ/çachariã et esdrã/
etiã iudei reprobi in auctoritatẽ canonicã
receptos nouissimos habẽt. Sunt eñi ꝛ scri
pta eoꝝ sicut aliorũ ꝗ in magna multitudie
pphetarũt ppauci/ꝛ scripserũt que auctori/
tatẽ canonis obtinerẽt. De quorũ pdictis ꝗ f.li.18.ca.1 b.et ca.27.a.
ad christũ ecclesiamq ei⁹ ptinẽt/nõnulla mi/
hi in hoc ope video esse ponẽda:qḋ cõmo/
dius fiet adiuuãte domino sequenti libro:
ne hunc tam plixũ vlteri⁹ oneremus.

¶ Duodecima veritas/ꝙ ex quo iudei redierunt de babylonia post malachiam/aggeum ꝛ çachariam qui tũc pphetabãt ꝛ esdram/nõ habuerũt pphetas vsq ad saluatoris aduentũ:nisi aliũ çachariam patrẽ iohãnis et ei⁹ vxorem/christi natiuitate iam pxima:et iam nato symeonẽ iam senem ꝛ annam viduam:et ipsum iohãnẽ nouissimũ. Ex quibus dictis accipit vnum notabile: scꝫ esdrã fuisse pphetã:licet nõ habeat i canone:et eius pphetia videt esse autẽtica. Et cõfirmat: quia beat⁹ ambrosius allegat eum autenticum:accipiendo illud dictum eius pphetie: Morietur filius me⁹ iesus/et cõuertetur seculũ.

Liber decimusseptim⁹ de ciuitate explicit.

Annotatio capitulorũ decimioctaui libri eiusdem.

Annotatio Capitulorum

¶ Eiusdẽ diui aurelij augu. episcopi de ciuitate dei liber. XVIII. incipit.
¶ De his que vsq ad tẽpora saluatoris decem et septẽ voluminibus disputata sunt. Capitulũ. I.

A Exposi. Ca. I.
a Ē ciuitatum duarũ &c. In hoc. xviij. libro principal intẽtio augustini ẽ ptinuare progressũ duarũ ciuitatũ vsq ad icarnationẽ christi: ponẽs simul phetias de christo & ecclesia.

De ciuitatũ duarũ quarũ dei vna/seculi hui⁹ ẽ altera: in qua nũc est/qũtum ad hoim genus ptinet/etiam ista peregrina/exortu et pcursu et debitis finib⁹ me scptur eẽ pmisi: cũ prius inimicos ciuitatis dei q̃ pditori ei⁹ christo deos suos pferũt: & liuore sibi pniciosissimo atrociter inuidẽt christianis: quãtũ me adiuuaret ei⁹ gra refellissem: qđ voluminib⁹ decẽ prioribus feci. De hac vo mea quã mõ cõmemoraui tripertita pmissiõe: decimũ sequẽtib⁹ qtuor libris ambar est digestus exor⁹. Dein de pcursus ab hoie pmo vsq ad diluuiũ libro vno: qui est hui⁹ opis quintusdecimus: atq inde vsq ad abraã: rursus ambe sicut i
B tpibus/ita & i nostris litteris cucurrerũt. Sed a patre Abraã vsq ad regũ tps israelitarũ: vbi. xvj. volumen absoluimus: et inde vsq ad ipsius in carne saluatoris aduentũ/quo/
Al. simco vsq decimusseptimus liber tendit: sola videtur in medio stilo cucurrisse dei ciuitas: cũ et in hoc seculo nõ sola cucurrerit dei ciuitas/sed ambe vtiq in genere humano: sicut ab initio simul suo pcursu tempora variauerint. Uerũ hoc ideo feci: vt prius ex quo apertiores dei pmissiones esse cẽperũt vsq ad eius ex virgine natiuitatẽ: i quo fuerãt q̃ primo pmittebant implẽda: sine interpolatiõe a ptrario alteri⁹ ciuitatis ista q̃ dei dei ẽ pcurrẽs distincti⁹ appareret: qũuis vsq ad reuelationẽ testamẽti noui/nõ i lumine/sed in vmbra cucurrerit. Nũc ergo qđ intermiserã video esse faciendũ: vt ex abrae temporibus/quõ etiã illa cucurrerit qũtũ satis videt attingã: vt ambe inter se possint consideratione legentiũ comparari.

¶ De terrene ciuitatis regibus atq temporibus quib⁹ ab exortu abrae sanctorum tempora supputata conueniunt. Capitulum. II.

C Exposi. Ca. II.
b Societas igitur &c. Nin⁹ ergo &c. De belo & nino pmis regib⁹ assyrior dictũ ẽ supra li. xvj. ca. iij. et

Al. societas

Societas igit vsq quaq mortalium diffusa p terras: & i locor qntislibet diuersitatib⁹/vni⁹ tñ eiusdẽq nature/qdã cõnexe distinctas vtilitates & cupiditates suas: qbus sectãtib⁹ dũ id qđ appetit/aut nemini/aut nõ omib⁹ sufficit: qr nõ ẽ idipsũ aduersũ seipsam plerũq diuidit: & pars partẽ q̃ pualet opprimit. Uictrici eñ victa succũbit: dñatiõi scz vl etiã libertati qualẽcũq pacẽ pferẽs ac salutẽ: ita vt magne fuerint admiratiõi q̃ perire q̃ fuire maluerũt. Nã in omib⁹ fere gẽtib⁹ q̃dãmodo vox nature ista psonuit: vt subiugari victorib⁹ mallẽt: qbus ptigit vinci/q̃ bellica omifaria vastatione deleri. Hinc factũ est vt nõ sine dei puidentia/in cuius potestate est vt quisq bello aut subiuget aut subiuget: quidã essent regnis prediti: quidã regnãtibus subditi: sed inter plurima regna terrarũ/in que terrene vtilitatis vel cupiditatis est diuisa societas: quã ciuitatẽ mundi huius vniuersali vocabulo nũcupam⁹: duo regna cernimus lõge ceteris puenisse clariora: assyrior primũ/deinde romanor: vt tpib⁹ ita locis inter se ordinata atq distincta. Nã q̃ mõ illud pus/hoc posterius: eo mõ illud i oriẽte/hoc in occidẽte surrexit. Deniq i illius fine huius initiũ cõfestim fuit. Regna cetera ceterosq reges velut appẽdices istorũ dixerim.

¶ Ninus ergo iã secũdus b rex erat assyriorũ: qui patri suo Belo successerat regni illius primo regi: quãdo in terra chaldeorũ natus ẽ Abraã. Erat aũt tpe c illo regnum sicyonior admodũ paruũ: a q̃ ille vnde cũq doctissim⁹ marc⁹ varro scribẽs de gente populi romani/velut antiquo tẽpore exorsus est. Ab his eñ sicyonior regibus ad athenienses peruenit: a q̃bus ad latios: inde ad romanos. Sed ante cõditã romã in comparatione regni Assyriorum/perigua ista memorantur. Quis athenienses in grecia plurimũ claruisse fateatur etiam Salustius romanus historicus: plus tñ fama q̃ re ipsa. Nã loquens de illis: Atheniensiũ inquit res geste (sicuti ego existimo) satis ample magnificeq fuerũt. Uer aliq̃nto miores tñ q̃ fama ferunt. Sed qr peuenere ibi scriptor magna ingenia: p terrarũ orbẽ atheniensiũ facta p maximis celebrãtur.

lib. eodẽ ca. xvij.
c ¶ Erat autẽ tpe illo &c. Nota de regno sicyonior q̃ marco varrone: q nõ solũ q̃ reb⁹ diuinis/sed et de origine romane gentis quasi a pncipio scripsit.
b ¶ Fateatur etiã &c. salustius in catilinario.
B Usq ad

¶ Prima veritas/decimioctaui libri ẽ q Ninus beli filius post ipsum existens rex Assyriorum secundus: cuius tempore nat⁹ fuit Abraam in terra chaldeorũ: vniuersã Asiam reperit suo subiugasse imperio. Ubi dicit Augustinus/q primis tẽporibus nullum fuit maius imperium q̃ Assyriorum. Et hic refert q Semiramis vxor nini ausa fuit filiũ ad incestum prouocare et ideo ab ipso fuit perempta. Hanc vt ait Augustin⁹/putant aliqui condidisse Babyloniam: qr potuit ipsam instaurare.

Prima veritas decimioctaui libri.
Gen. xi. b.
Uarro de origine popli romani
Salustius in catilinario.

B a ¶ Usq; ad li/
bye fines &c. scz
q̄ ē ꝓuincia aphri/
ce continua asie.
C b ¶ Semiramis
vxor eius &c. De
Semiramide scri
bit Iustinus in ab
breuiatione Tro/
gi pompei lib. pri
mo: q̄ Ninus dū
deficientē a se vrbē
egypti oppugna/
bat: ictu sagitte in/
teriit: relicto filio
impubere et vxo/
re semiramide: q̄
neq; imaturo filio
ausa tradere impe
riū: nec ipsa palā
tractare: simlat se
ꝓ vxore puerū ni/
ni: ꝓ femina filiū:
nam & statura me
diocris: & vox gra
cilis pariter: et li/
niamentorū quali/
tas matris et filij
similis. Sic pri/
mis initijs sexum
mentita puer cre/
dita ē. Hec nō ꝯtē
ta acquisitos p̄ vi/
Sch. 11. d. rū regni terminos
tueri: ethiopiā q̄z
iperio adiecit: in/
D dis bellum intulit
quo preter illā et
alexandrū magnū
nēo intrauit. Ma
gnas etiā res ali/
as gessit: quarū am
plitudinē vsq; ad
indiā superatā ē
putat: que sic fate/
tur: quoniam que
hactenus simulas/
set: seipsam prode
bat: nec hoc illi di/
gnitatem regni ad
emit: sed admirati
onē auxit, q̄ muli/
er nō modo femi/
nas virtute: sed eti
am viros anteiret
c ¶ Assyrij q̄r/
tum regē habe/
bant &c. scz ninū
vel ninium filium
nini et semirami/
dis: pro tertio eni
rege computatur
semiramis.
d ¶ Sicyonij
E quintū &c. Euro
pi eni regi secun/
do successit terti⁹
telerinus: quartus
apis: quintus Te
lexion: vt patet in

Ita eorū q̄ fecere virt⁹ tāta
habet q̄tū eā verbis potue/
re extollere p̄clara igenia.
Accedit huic ciuitati non
pua etiā ex lr̄is & ph̄is glīa
q̄ ibi potissimum talia stu
dia viguerunt: Nā q̄tum
attiet ad iperiū/ nullū ma/
ius p̄mis tp̄ib⁹ q̄ assyriorū
fuit: nec tā lōge lateq; dif/
fusum. Quippe vbi ninus
rex beli fili⁹ vniuersā asiā
que totius orbis ad nume
rum partiū tertia dicit: ad
magnitudinem vero dimi/
a dia reperitur: vsq; ad Li/
bye fines subegisse tradi/
tur. Solis quippe indis in
partibus orientis non do/
minabat: quos tamen eo
b defuncto semiramis vxor
eius est aggressa bellan/
do. Ita factū est vt quicū
q; in illis terris populi si/
ue reges erant: assyriorū re
gno ditioniq; parerent: et
quicquid imperaret effice
rent. Abraam igit in eo re
gno apud chaldeos Nini
temporibus natus ē. Sed
quoniā res grece historie
multo sunt nobis q̄ assy/
rie notiores: et per grecos
ad latinos: ac deinde ad
romanos: qui etiā ipsi lati
ni sunt/ temporū seriē de/
duxerunt: qui gentē popu
li romani in originis eius
antiquitate rimati sunt:
ob hoc debemus vbi op⁹
est assyrios memorare re/
ges: vt appareat quemad
modum babylonia/ qua/
si prima Roma cū pere/
grina in hoc mundo dei ci
uitate ꝓcurrat. Res autē
quas propter comparatio
nē ciuitatis vtriusq; ter/
rene scz & celestis huic ope
ri oportet iserere: magnis
ex grecis & latinis: vbi ipsa
Roma/ quasi secūda ba/
bylonia est/ debemus assu
mere. Quādo ergo natus
est Abraam/ secundi reges
erāt/ apud assyrios ninus:
apud sicyonios Europs.
Primi autē/ illic Belus:

hic egialeus fuerūt. Cū vero
egresso abraam de babylo
nia: promisit ei deus ex il/
lo magnā gentē futurā: et
in eius semine omniū gen
tiū bn̄dictionē/ assyrij q̄r/ c
tū regē habebant/ sicyonij d
quintū: apud illos eni re/
gnabat fili⁹ nini post mrē
e semiramidē: que ab illo in
terfecta phibet/ ausa filiū
mater incestare cōcubitu.
f Hanc putāt nōnulli condi
disse babylonē/ quam qui
dē potuit istaurare. Quā/
do autē vel quō cōdita fu
erit: in sextodecimo libro
diximus. Filium porro ni/
ni et semiramidis/ qui ma
tri successit in regnū: qui/
dam etiā ipsum ninū/ qui/
dam vero deriuato a patre
vocabulo ninium vocant.
Sicyoniorū autē regnum
tūc tenebat telexiō: Quo
regnante vsq; adeo ibi mi/
tia et leta tpa fuerūt: vt cū g
defunctū velut deum cole
rent sacrificādo & ludos ce
lebrando: quos ei primi⁹
institutos ferunt.

¶ Quib⁹ regnantib⁹ apud assyrios atq; si cyonios abrae centena rio isaac de promissi/ one sit natus: vel ipsi isaac sexagēario esau et iacob gemini de re becca sint editi. C. III

Huius tpibus etiā Isaac ex pmissiōe dei natus ē cente/ nario patri fili⁹ abrae de sa ra ꝯiuge: que steril' & anus iam spem prolis amiserat. Tunc et assyrijs q̄nt⁹ erat b rex aralius. Ipsi vero Isaac sexagenario nati sunt filij gemini/ esau & iacob: quos ei rebecca vxor pepit auo eorū abraam adhuc viuē/ te: et centū sexaginta eta/ tis annos agente. Qui ex/ pletis cētū septuagintaq̄n q; annis defunctus est: re/ gnantibus apud assyrios xerxe illo antiquiore: q̄ etiā bale⁹ vocabatur: et apud i

tra. e ¶ Que ab Sch. 12. a.
illo &c. Refert iu
stinus vbi supra/ q̄
semiramis ad po/
stremū cum concu
bitum filij petisset
ab eodem interfe/
cta est: duos & xxx
annos regno po/
tita ē: vnde vt hic
dicitur: a filio iter/
fecta perhibet: au
sa filiū icestare cō/
cubitu. f ¶ Hanc
putant nonulli
&c. Puta/ iustin⁹ Sch. 10. b.
qui libro. j. sic ait:
Semiramis baby
loniam condidit:
murūq; vrbi cocto
latere circūdedit. F
g ¶ Ut cū defū
ctū &c. Quod au
tē hic dicit ō mor/
te telexionis & dei
ficatione ei⁹: a var
rone puto accep/
tum: quem dixi su/
pra scripsisse de re
gno Sicyoniorū/
et de regibus. De
hoc enim nihil ali
as legi.

Expo. Ca. III

Huius tem/ porib⁹ eti/ am isaac &c. ibi. b ¶ Tuc ex assy rijs quintus &c. Puto vitio scri/ ptorum sic scrip/ tum: nō enim ara/ lius quitus rex e/ rat/ sed arius: cui⁹ anno decimo na/ tus est Isaac: vt pa tet ex chronicis eu sebij: regnauit au/ A tem Arius annis xxx. cui successit rex sextus Aralius/ re gnans annis qua/ Sch. 22. a. draginta: cuius an no quinto existēte Isaac. xxv. annorū tēptauit de⁹ abra/ Sch. 25. d. am: huic autē suc/ cessit septimus rex xerxes: cuius tem/ pore mortuus est B abraam: vt dicitur hic. i ¶ Et apud Sicyonios &c. De regibus sicyo/ Sch. 35. a. niorum nota/ q̄ te lexiōi qui erat rex quintus: successit egiolus rex sextus cui successit thuri/ machus rex. vij. vt hic dicit

a hic dicificaui⁹ an
no.xix.tertis vero
xv.mortu⁹ ē abraā
a ℭRegnū aūt
argiuorū sil' cū
abraē nepo.ꝛc.
scilicȝ iacob ꝛ esau
exortū est isaac se/
xagenario existen/
te: vbi pmo regna
uit inachus:a quo
fluuius argiuorū
B creditur Inachus
appellatus: regna
uit aūt annis qnq
ginta. b ℭEtiā
apud sepulchrū
Gen. 26.a. ꝛc. De sacrificio
ad sepulchrū thu/
rimachi hic expsse
allegat varronem.
c ℭArmamitre
Gen. 28.c. ꝛc. Nota ꝙ arma
mitres post xerxen
regnauit ānis.xxx/
Gen. 32.f. viij. cui⁹ anno deci
mo/primo vo āno
leucippi regis/qui
regnauit ānis.xluij
sicyoniis: iachi ve
ro regis argiuorū
xl. isaac iam cente/
simū annū agente
locut⁹ est deus ad
C isaac. d ℭCum
iam belot⁹ ꝛc.
Nota ꝙ belot⁹ re
gnauit assyriis an/
nis.xxxv. cui⁹ anno
tertio phoronei q
ꝙ filij inachi regis
argiuorū.xxv. leu/
cippi vo regis si/
cyoniorū.xxxj. fa/
cta est pmissio dei
ad Jacob: in via
versus mesopota/
miā/cum esset āno
rū.lxxj. e ℭEt
phoroneus ꝛc.
Phoronei tēpore
grecia legum ꝛ iu/
diciorū qbusdā cla
rior est facta insti/
tutis. Dicit aūt ma
gister in historiis/
ꝙ phoroneus fili⁹
inachi rudib⁹ gre/
cie prim⁹ leges de
dit: ꝛ sb iudice cau
sas agi constituit:
Nota iobita. locumq iudici de/
stinatū forū a suo
nomie appellauit.
D f ℭPhego⁹ ta/
men ꝛc. Qd hic
dr de phegoo fra/
tre phoronei quo
ad eius deificatio/
nem/videtur sum/

sicyonios thuriacho/ quē
qdā thurimachū scribunt
a septimis regib⁹. Regnum
autē argiuorū simul cum
abraē nepotib⁹ ortum est:
vbi prim⁹ regnauit inach⁹
Sane quod ptereundū nō
b fuit: etiā apud sepulchrū
septimi sui regl' thuriachi
sacrificare sicyonios sole/
re varro refert. Regnātib⁹
c porro octauis regibus ar/
mamitre assyriorū/leucip/
po sicyoniorū: ꝛ primo ar/
giuorū inacho: de⁹ locut⁹
est ad isaac: atq ipi quoq
eadē que patri eius duo il
la pmisit: semini.s.ei⁹ ter/
rā chanaan: ꝛ in eius semi
ne benedictionē cunctarū
gētiū: hec ipsa pmissa sūt
etiā filio ei⁹ nepoti abraē:
q est appellatus primo ia/
d cob/post israel: cū iā belo/
e tus rex non⁹ assyriis/ꝛ pho
rone⁹ inachi filius secūd⁹
regnaret argiuis: leucippo
adhuc apō sicyonios per/
manēte. His tēpib⁹ grecia
sub phoroneo argolico re/
ge legum ꝛ iudiciorū qui/
busdā clarior facta est isti/
f tutis: phegous tamen fra/
ter huius phoronei iunior
cū esset mortu⁹ ad eius se/
pulchrū templū est consti/
tutū in quo coleret vt de⁹
ꝛ ei boues imolarent: cre/
do honore tanto ideo di/
gnum putarūt: quia in re/
gni sui parte pater ꝙpe lo
ca ambob⁹ distribuerat/in
quib⁹ eo viuēte regnarēt:
iste sacella cōstituerat ad
colēdos deos: ꝛ docuerat
obseruari tpa per menses
atq annos: qd eorū qten⁹
metirent atq numerarēt.
Hec in eo noua mirantes
rudes adhuc hoies: mor/
te subita deū esse factum
siue opinati sunt siue vo/
g luerūt. Nam et io filia ina
chi fuisse perhibetur: que
postea Isis appellata / vt
magna dea culta est i egy/
pto: quis alij scribāt eam
ex ethiopia in egyptū ve/
nisse reginā: et ꝙ late iuste
q imperauerit/ eisq mul/
ta cōmoda ꝛ lras institue/
rit: hūc honorē illi habitū
esse diuinum/ posteaq ibi
mortua est: ꝛ tātū honorē
vt capitali crimie reus exi
steret/si quis eā fuisse ho/
minem diceret.

ℭDe tēporibus Jacob et filij ei⁹ ioseph. Capitulum.IIII.

Regnantibus assy b
riorū decimo rege
balco: ꝛ sicyonio/
rum nono mesappo: q etiā
cephisos a qbusdā tradit:
si tamē duorū noim hō vn⁹
fuit/ac non poti⁹ alterū p
altero putauerūt fuisse ho
minē: qui in suis posuerūt
scriptis alterū nomē cum
rex argiuorū tertius apis
esset: mortu⁹ est isaac āno/
rū centū octoginta: ꝛ reli/
quit geminos suos ānorū
centū ꝛ viginti: quorū mi/
nor iacob ptinens ad ciui
tatē dei/de qua scribimus
maiore vtiq reprobato /
habebat duodecim filios:
quorū illum qui vocabat
ioseph mercatorib⁹ in egy
ptū transeūtib⁹ fratres ei⁹
adhuc isaac auo eorū viuē
te vendiderāt. Stetit autē
ante pharaonē ioseph qui ex humilitate quā B Gen. 41.d.
pertulit sublimatus est cū triginta esset an/
norū: quoniā somnia regis diuine interpre/
tatus/prenūciauit septē vbertatis ānos fu/
turos: quorū abundantiā prepollentē con/
sequētes alij septē steriles fuerāt cōsumptu
ri: et ob hoc eū rex pfecerat egypto/de carce
re liberatū: quo eū ɔiecerat integritas casti/ Gen. 39.c.
tis: quā fortiter seruās male amāti domine:
ꝛ male credulo dño mētiture: veste etiā de/
relicta/de manib⁹ attrahētis aufugiēs/non
cōsensit ad stuprū. Secūdo aūt anno septē C
annorū steriliū/iacob in egyptum cum suis Gen. 47.b.
omib⁹ venit ad filiū/agens annos centū et supra lib. 16.
triginta: sicut interrogāti regi ipse respōdit ca. 40.a.
cum ioseph ageret triginta ꝛ nouem: ad tri
ginta/scilicȝ quos agebat quādo a rege ho
noratus est additis septem vbertatis annis
ꝛ duobus famis.

ℭDe api rege argiuorum quē egypty serapin nominatum: diuino honore coluerunt. Caplm.V.

ptum a varrone.
g ℭNā ꝛ io ꝛc.
De isi que Jo filia
Inachi fuit refert
magister ꝙ in egy
ptum nauigauit ꝛ
quosdā litterarum
apices egyptiis de
dit: de agricultura
etiā eos multa do
cuit: vnde io cū di/
ceret ab eo dicta ē
isis/quod in lingua
eorum sonat terrā
de cui⁹ deificatiōe A
et forma simulacri
eius ac pena si qs
eam hominē dice/
ret. Quod hic dici
tur sumptū estimo
de varrone: quod
euidenti⁹ infra pa/
tebit i capitlo.xx/
vij. in fine.
Expo. cap. IIII.
Regnātib⁹ b
assyrio. ꝛc.
In hoc ca. nota/ꝙ Gen. 35.d.
beloto assyriorum
regi nono successit
balcus decim⁹ re/
gnans.lij.ānis: cu/
ius anno.xvij. me/
sappi vero noni re
gis sicyoniorū: qui
regnauit annis.xl/ Gen. 37.f.
vij. anno.xxvij. de/
cimo vo apis regl
argiuorū/ q regna
uit annis triginta
quinq: mortu⁹ est
isaac.

A Expositio ca. V

a His tēpib⁹ ₵c. In hoc ca. qđ de serapi de risi/videt a varrone acceptum. De api boue egyptio refert plini⁹ q testatur se eū vidisse: ꝙ erat qđā taur⁹ q ex improuiso egrediebat de flumie nili/ hñs in dextro hūero signū cādidū in modum lunę cornīculatę: ad quē cum stati ꝯfluerēt egyptii/cū omni genere musicoꝝ psallētes eleuabat i aera super eos: et tāq̄ balans ferebat: et ad motū ꝛ stationem ipsi⁹ mouebant infra sacerdotes vel stabant.

His tpib⁹ rex argiuoꝝ apis nauib⁹ trāsuect⁹ i egyptū cū ibi mortu⁹ fuisset fact⁹ ē serapis oim maxim⁹ egyptioꝝ de⁹. Nois aūt hui⁹ cur nō apis etiā post mortē/s serapis appellat⁹ sit/facillimā rōnē varro reddidit: qꝛ em̄ arca i q̄ mortu⁹ ponit: qđ oēs iā sarcophagū vocant: soros dr̄ grece ꝛ ibi eū venerari sepulturz cęperūt priusq̄ tēplū ei⁹ eēt extructū: velut sorosapis: vel sorapis primo: deinde vna lr̄a vt fieri assolet cōmutata/serapis dictus est Cōstitutū est etiā d̄ illo vt qsqs eū hoiem dixissz fuisse/capitalē pēderet penā. Et qm̄ fere i oib⁹ templis vbi colebāt isis ꝛ serapis/erat etiā simlacrū qđ digito labijs ipsso admonere videret vt silentiū fieret: h̄ significare idē varro existimat: vt hoies eos fuisse tacerent. Ille āt bos quē mirabili varietate decepta egypt⁹ i honorē ei⁹ delitijs affluentib⁹ alebat: qm̄ eū sine sarcophago viuū venerabant: apis/non

B serapis vocabatur. Quo boue mortuo qm̄ q̄rebat ꝛ repiebat vitul⁹ colori eiusdē: h̄ est albis qbusdā maculi silr̄ insignu⁹: mir ꝛ qddā diuinit⁹ sibi ꝓcuratū esse credebāt. Non em̄ magnū erat demonib⁹ ad eos decipiendos phātasiā talis tauri quē sola cernerent ostētare vaccę ꝯcipienti atq̄ p̄gnāti/vn̄ libido mr̄is attraheret qđ in ei⁹ fętu iā corpalit apperet: sicut iacob de v̄gis variatis vt oues ꝛ capre varię nascerent effecit. Qđ em̄ homines colorib⁹ et corpib⁹ veris/hoc demones figuris fictis facillime possunt animalibus concipiētibus exhibere.

Sch.50.d. Li.5.de trini. cap.8.c. et.11. ca.2.g

Quo regnāte apud argiuos/quo ve apud assyrios iacob in egypto mortuus sit. Caplm. VI.

A Expo. cap. VI.

b Apis ergo rex ₵c. In h ca. nota ꝙ arg⁹ argiuoꝝ rex q̄rt⁹ regnauit ānis.lxx. cuius āno scđo/septimo v̄o erathi decimi regis sicyoniorum/qui regnauit xlvj. ānis: balei vero assyrioꝝ.xliij. anno mortuus est iacob. cxlvij. annorum. c Argus

Sch.47.f. et.49.d.

b Apis ḡ rex: nō egyptioꝝ/s argiuoꝝ mortu⁹ est in egypto. Huic fili⁹ arg⁹ successit in regnū: ex cui⁹ noie argi/et ex h argiui appellati sūt. Superiorib⁹ aūt regib⁹ nōdū vl loc⁹ vel gēs habebat h nomē. Hoc regnāte apud argiuos ꝛ apđ sicyonios eratho: apđ assyrios v̄o adhuc manēte baleo: mortu⁹ est iacob i egypto ānoꝝ cētū q̄dragitaseptē: cum moritur filios suos ꝛ nepotes ex ioseph bñdixisset/christūq̄ aptissime ꝓphetasset/dicēs in benedictione iudę: Non deficiet princeps ex iuda/ꝛ dux de femorib⁹ ei⁹: donec veniāt q̄ reposita sūt ei:

B ꝛ ipse erit expectatio gētiū. Regnāte aūt argo cępit vti frugib⁹ grecia et hr̄e segetes in agricultura/delatis aliūde seminib⁹. Argus c q̄z p⁹ obitū de⁹ hr̄i cępit/tēplo et sacrificijs honorat⁹. Qui honor eo regnāte et āte illū delat⁹ est hoi p̄uato et fulminato cuidā homogyro: eo ꝙ p̄m⁹ ad aratꝝ boues iūxerit.

c q̄z post obitum ₵c. Qđ dr̄ de deificatiōe argi ꝛ cuiusdā alteri⁹ noie homogyri/ acceptum estimo a varrone.

Sch. 49.b.

Quorū regum tēpore Joseph in egypto defunctus est. Ca. VII.

d Regnātib⁹ assyrioꝝ duodecio hermasco/et vndecio sicyonioꝝ pleminneo/ꝛ argiuis adhuc manēte argo Mortu⁹ ē ioseph i egypto/ annorū cētū ꝛ decē. Post cuius mortē ppl's dei mirabilr̄ crescēs mansit i egypto centū qdragitaq̄nq̄ annos tranqlle/prius donec morerētur qb⁹ ioseph not⁹ fuit. Deinde qꝛ iuidebat incremētis ei⁹: eratq̄ suspect⁹ q̄usq̄ idem liberaret/ꝑsecutiōib⁹ affligebat īnūeris: int q̄s t̄n diuinit⁹ fęcūdata mltiplicatiōe crescebat/ꝛ laborib⁹ p̄mebat intolerabilis seruitutis. In assyria vero ꝛ grecia ꝑ idem tempus regna eadē permanebāt.

¶ Scđa veritas/ꝙ ioseph i egypto mortu⁹ ē cētū ꝛ decē annorū: post cui⁹ mortē populus dei mirabiliter crescens in egypto mansit centum q̄dragitaq̄nq̄ annis trāqlle donec pri⁹ morerētur oēs quib⁹ not⁹ erat ioseph.

Expo. cap. VII.

d Regnātib⁹ ₵c. In h capi. nota ꝙ baleo regi assyrioꝝ successit alchados.xj. regnans.xxxi. annis/ alchadi.xj. regi assyrioꝝ successit.xij. hermasc⁹/ regnās ānis.xxx. cui⁹ āno p̄iū. pleminei regis sicyonioꝝ.xj. qui regnauit annis q̄dragīnta/ āno quīdecimo argi vero regis argiuorum: de quo predictum est/anno q̄nquagesimosexto mortu⁹ est ioseph centum ꝛ decem annoꝝ.

Sch. 50.b. Scđa veritas

Sch.1.b.

Quorū regū ętate moyses nat⁹ sit: et quorū demū ijsdem temporibus sit orta religio. Ca. VIII.

e Cūm ḡ regnaret assyrijs q̄rtusdecim⁹ saphr⁹ et sicyonijs duodecim⁹ orthopolus/ꝛ criasus q̄nt⁹ argiuis: nat⁹ est i egypto moyses: ꝑ quē ppl's dei de seruitute egyptia liberat⁹ est: in qua eū ad desiderādum sui creatoris auxiliū sic exerceri oportebat. Regnantib⁹ memoratis regib⁹ fuisse a quibusdā creditur prometheus: quem ꝓpterea ferunt de luto formasse hoies/quia optim⁹

A Expo. ca. VIII.

e Cūm ḡ regnaret assyrijs ₵c. In hoc capi. nota ꝙ hermasco duodecimo regi assyrioꝝ

Expo.1.a.

Regi assyriorum successit mathaleus de amustertius/regnans annis triginta. Mathaleo vero successit rex saphrus/vel sperus vt in chronicis annotatur/regnans annis viginti: cuius anno .xviij. steyoniorum ortopoli duodecimi: qui et regnauit annis .liiij. anno .xxx. criasi vero/qui quintus erat argiuorum regnauit annis .lvj. cuius anno .xliij. natus est moyses. Nota regnantibus memoratis regibus fuisse prometheum: et tamen in chronicis inuenitur prometheum fuisse tempore alchade regis assyriorum: alchas vero circa tempora vltima mabuchei regis assyriorum. a ¶ In quibus criasi regis etc. Quod autem hic dicitur de deificatione melancomice vxoris criasi et phorbe regis/et iasi filij triope/et steneli noni regis credo sicut in precedentibus acceptum a varrone.

Tertia veritas.

B

Sex. 17. b.

C

b ¶ Et phorbas filius etc. Nota quod post criasum phorbas rex sextus regnauit argiuis .xxxv. annis: post quem triopas rex septimus annis .xlvj. cui successit crothopbus argiuorum rex octauus: qui regnauit annis .xxj. qui videtur dici iasus: sed iasus filius triope non fuit rex/sed crothopbo successit rex nonus stelenus annis vndecim regnans. c ¶ Mercurius fuisse etc. Nota quod mercurius de quo hic loquitur/fuit tempore phorbe regis argiuorum secundum chronicas communes.

Lib. 2. soliloquiorum ca. 16. et. s. li. ca. 13. c

D

d ¶ Posterior fuisse herculem etc.

sapientie doctor fuisse perhibetur: nec tamen ostenditur quod eius temporibus fuerint sapientes. ¶ Frater eius atlas magnus fuisse astrologus dicitur: vnde occasionem fabula inuenit/vt eum celum portare confingeret: quamuis mons eius nomine nuncupetur: cuius altitudine potius celi portatio in opinionem vulgi venisse videatur. Multa quoque alia ex illis in grecia temporibus confingi fabulose ceperunt: sed vsque ad cecropem regem atheniensium: quo regnante eadem ciuitas etiam tale nomen accepit: et quo regnante deus per moysen eduxit ex egypto populum suum: relati sunt in deorum numerum aliqui mortui ceca et vana consuetudine ac superstitione grecorum. a In quibus criasi regis coniunx melancomice/et b phorbas filius eorum: qui post patrem rex argiuorum sextus fuit: et septimi regis triope filius iasus: et rex nonus stenelas siue stenelus siue stenelus/varie quippe in diuersis auctoribus inuenitur. His c temporibus etiam mercurius fuisse perhibetur nepos atlantis ex maia filia eius: quod vulgatiores etiam littere personant. Multarum autem artium peritus claruit: quas et hominibus tradidit: quo merito eum post mortem deum esse voluerunt/siue etiam crediderunt. d Posterior fuisse hercules dicitur: ad ea tamen tempora pertinens argiuorum: quamuis nonnulli eum mercurio preferant tempore: quos falli existimo: sed quolibet tempore nati sint/constat inter historicos graues qui hec antiqua litteris mandauerunt ambos homines fuisse: et quod mortalibus ad istam vitam commodius ducendam beneficia multa contulerint: honores ab eis e meruisse diuinos. Minerua vero longe his antiquior

¶ Tertia veritas quod atlas magnus fuisse dicitur astrologus: vnde occasionem fabule inuenit vt eum celum portare confingeret.

Nam temporibus ogygij ad lacum qui tritonis dicitur/virginali fertur apparuisse etate: vnde et tritonia nuncupata est/multorum sane operum inuentrix: et tanto procliuius dea credita/quanto minus origo eius innotuit. Quod enim de capite iouis nata canitur: poetis et fabulis/non historie rebusque gestis est applicandum: quamquam ogygius ipse quando fuerit/cuius temporibus etiam diluuium magnum factum est: non illud maximum in quo nulli homines euaserunt nisi qui in arca esse potuerunt: quod gentium nec greca nec latina nouit historia: sed tamen maius quam postea tempore deucalionis fuit: inter scriptores historie non conuenit. Nam Varro inde exorsus est librum: cuius mentionem superius feci: et nihil sibi ex quo perueniat ad res romanas/proponit antiquius quam ogygij diluuium: hoc est ogygij factum temporibus. Nostri autem qui chronica scripserunt: prius eusebius/post hieronymus: qui vtique precedentes aliquos historicos in hac opinione secuti sunt: post annos amplius quam trecentos iam secundo argiuorum phoroneo rege regnante ogygij diluuium fuisse commemorant. Sed quolibet tempore fuerit: iam tamen minerua tanquam dea colebatur: regnante atheniensibus f cecrope: sub quo rege etiam ipsam vel instauratam ferunt vel conditam ciuitatem.

¶ Quando atheniensium ciuitas sit condita: et quam causam nominis eius varro perhibeat. Ca. IX.

Nam vt athene vocarentur: g quod certe nomen a minerua est/que grece athena dicitur: hanc causam varro indicat. Cum apparuisset illic repente oliue arbor:

Hercules vero vt annotatur in chronicis claruit tempore Triope septimi regis argiuorum. Hic hercules cum Anteo rege libye palestra decertans: cum percepisset eum quotienscumque terre appropinquaret fortiorem resurgere/suspensum a terra tenens necauit. e ¶ Minerua vero longe etc. Nam fuit tempore ogygij regis: de cuius tempore aliter sentit varro/aliter eusebius vt aliter hieronymus/et satis patet infra. Ubi nota quod si varro/vt hic dicitur: posuit diluuium ogygij trecentis annis antequam ponatur ab eusebio: sequitur quod illud diluuium secundum Varronem fuit tempore Nini regis assyriorum: ponitur enim diluuium secundum eusebium fuisse quadragesimooctauo anno phoronei regis argiuorum secundi: qui fuit ducentesimus septuagesimus annus tertie etatis: que incepit a natiuitate abrahe. Et autem habeantur trecenti anni/addendi sunt quadraginta duo ad natiuitatem abrahe: qui incipient computari a tertio anno nini regis: cuius quadragesimotertio anno natus est abraham. f ¶ Regnante athe. cecro. etc. Nota quod cecrops cepit regnare Athenis tertio anno sperati .xv. regis assyriorum moyse tunc agente etatis sue .ccxv. annum. A

Expo. cap. IX.

Nam vt athene etc. B In hoc capitulo nota Varronem de nomine athenarum.

Additio faco bi pallauit

¶ In hoc capitu/
lo nono facit Au/
gustinus mētionē
de nomine Athe/
narū/qualiter istō
nomē athene fuit
impositum illi ci/
uitati: de quo ex/
positor nihil tan/
git. Ubi notan/
dū q cecrops rex
atheniensium: qui
dicitur primus in/
uenisse sacrificium
de aliqb⁹ dijs im/
molādis: fingit a
poetis de consilio
neptuni ⁊ palladis
q̄ ⁊ minerua/edifi/
casse athenas. Cū
q3 facta esset contē
tio de nomine im/
ponendo ciuitati
cōpromissū est cō/
silio omniū in pal
B ladē ⁊ neptunum/
vt nomen vrbi im
ponerent. Sed cū
similiter illi ab in/
uicem dissiderent/
statutū est deoru3
omniū iudicio/ vt
quicūq3 illorū di/
gniorē rē ex terra
pduceret/ille sol⁹
nomē imponeret.
Neptun⁹ igit ter/
rā pcussit tridente
quē i manib⁹ ferre
perhibet/et pdūxit
equus mirabilis.
Pallas vero terrā
hasta pcussit/et p/
C dūxit oliua pulcher
rima virētibus fo/
lijs ⁊ bacc[is] onusta
Unū iudicatū est p
oēs / q pallas no/
men imponeret ci
uitati:et appella/
uit eā athenas:ab
athanatos quod ē
imortalis. Alij ve/
ro dicunt/sicut aug⁹
dicit in lr̄a/de mu/
lierib⁹ a neptuno
punitis pp̄ miner
uam quę eas iuua
re nō valuit. Con/
cordat autē atha/
natos cum miner/
ua quantū ad ety/
mologiā nominis
Nā vtrūq3 imor/
talis interpretatur
Ideo minerua no
mē suum athenis
imposuit quātum
ad significatū vo/
cabuli.

⁊ alio loco aqua erupisset
regē pdigia ista mouerūt
⁊ misit ad apollinē delphi
cū sciscitatū qd intelligen
dū esset/qdue faciēdum:
Ille rn̄dit:q olea miner/
uā significaret/vnda nep/
tunū:⁊ q esset in ciuiū po
testate/ex cui⁹ noie pot⁹
duoꝝ deoꝝ quoꝝ signa illa
essent ciuitas vocaretur.
Isto cecrops oraculo ac/
cepto/ciues oēs vtriusq3
sexus(mos enī eis tunc in
eisdē locis erat vt etiā fe/
minę publicis ↄsultatiōi/
bus interessent)ad ferēdū
suffragiū ↄuocauit. Cōsul
ta igit multitudie mares
p neptuno/feminę p mi/
nerua tulere sentētias. Et
q2 vna pl⁹ est inuēta femi/
narū/minerua vicit. Tunc
neptun⁹ irat⁹ marinis flu/
ctibus exęstuātib⁹ terras
atheniensiū populat⁹ est:
qm̄ spargere latius q̄ libet
aquas difficile demonib⁹
nō ē:cui⁹ vt iracūdia pla/
caret/triplici supplicio di
cit idē auctor ab atheniē/
sib⁹ affectas esse mulieres
vt nulla vlteri⁹ ferrent suf
fragia:vt nullus nascētiū
maternū nomē acciperet:
vt ne qs eas atheneas vo
caret. Ita illa ciuitas ma/
ter ac nutrix liberaliū do/
ctrinarum/et tot tātorūq3
philosophorū:q̄ nihil ha/
buit grecia clari⁹ atq3 no/
bilius:ludificātib⁹ demo/
nibus de lite deoꝝ suoru3
maris ⁊ feminę/⁊ de victo
ria deorū p feminas femi/
nę athenas nomē accepit:
⁊ a victo lęsa/ipam victri/
cis victoriā punire cōpul/
sa est:plus aq̄s neptuni q̄3
minerue arma formidās.
Nā in mulierib⁹ q̄ sic puni/
tę sunt/⁊ minerua quę vi/
cerat victa est:nec affuit
suffragatricib⁹ suis/vt suf
fragioꝝ deinceps perdita
potestate ⁊ alienatis filijs
a noibus matꝝ:atheneas
saltē vocari liceret;et eius
deę mereri vocabulū quā viri dei victricem
fecerāt ferendo suffragiū:de quo satis appa
ret quę ⁊ quāta hinc dici possent/nisi sermo
ad alia pperaret.

¶ Quid varro tradat de nuncupa/ tione areopagi/et de diluuio deuca lionis. Caplm̄.X.

A At tamen marcus
varro nō vult fa/ a
bulosis adūsus deos fidē
adhibere figmentis:ne de
maiestatis eoꝝ dignitate
indignū aliqd sentiat: Et
idō nec areopagon vbi cū
atheniēsib⁹ paulus aplus
disputauit:ex q̄ loco areo
pagitę appellati sunt cu/
riales vrbis eiusdem:vult
inde accepisse nomen / q
mars q̄ grece areos dicit/
cū homicidij crimie reus
fieret: iudicātib⁹ duodeci
dijs in eo pago sex senten
tijs absolut⁹ est: Et q2 vbi
paris numeri snię fuissent
pponi absolutio dānatiōi
solebat. Sed ↄ istā q̄ mul/
to est āpli⁹ celebrata:opi/
nionē aliā qndā de obscurarū noticia lrarū
cām nois hui⁹ conat astruere:ne areopagō
atheniēses de noie martis ⁊ pagi q̄si martis
pagū noiasse credant:in iniuriā videl3 numi
nū a qb⁹ litigia vel iudicia existimat aliena
nō min⁹ hoc qd de marte dr falsū esse asseue
rās/q̄3 illd qd de trib⁹ deab⁹/iunone.s.et mi/ b
nerua ⁊ venere:q̄ p malo aureo adipiscēdo
apd iudicē paridē de pulchritudinis excel/
lētia certasse narrant:et ad placādos ludis
deos q̄ delectant/seu veris seu falsis ist[is] cri
minib⁹ suis:inter theatricos plausus cantā
tur atq3 saltant. Hęc varro non credidit:ne C
deoꝝ naturę seu morib⁹ credat incōgrua:⁊
tn̄ nō fabulosā s3 historicā rōnē de athenarū
vocabulo reddēs tātā neptuni ⁊ mineruę li
tē suis lr̄is inserit:de cui⁹ noie pot⁹ illa ciui
tas vocaret:vt cū pdigioꝝ ostētatiōe ↄten
derēt int eos iudicare: nec apollo ↄsult⁹ au
deret:s3 ad deoꝝ iurgiū finiendū:sicut mēora
tarū trium deaꝝ ad paridē iupiter:ita ⁊ iste
ad hoies mitteret:vbi vinceret minerua suf
fragijs:⁊ in pęna suaꝝ suffragatriciū vince/
ret:q̄ i adūsarijs suis viri[s] obtinere athenas
potuit:⁊ amicas suas femias atheneas hre
nō potuit. His tēporib⁹ vt varro scripsit re/ D
gnante atheniēsib⁹ cranao successore cecro
pis:vt autē nostri eusebi⁹ ⁊ hieronym⁹ ad/
huc eodem cecrope pmanente diluuiū fuit: c
quod appellatum est deucalionis;eo q ipse

Expo. cap. X. A
a At tn̄ mar/ a
cus varro
⁊c. Dicit q varro
de noie areopagi
non assentit cause
quam assignat hic
aug⁹: q2 fabulosa
ē:s3 conat assigna/ Act. 17.
re aliā:quā tn̄ hic
nō pōit. b ¶ De
trib⁹ deab⁹ ⁊c.
Itē de lite triū de
aꝝ p pomo aureo
⁊ iudicio paridis/
nota.s.li.j.ca.iij.
c ¶ Diluuiū fu/
it ⁊c. De diluuio
deucaliōis:qd̄ s3m
eusebiū fuit anno
cecropis. xxj. qd
varro ponit fuisse
tēpore successoris
eius. B

regnabat in earũ terrarũ partib⁹ vbi maxime factũ est. Hoc aũt diluuium nequaq̃ ad egyptũ neq̃ ad eius vicinia puenit.

¶ Quo tẽpore moyses populũ dei de egypto eduxerit: ⁊ iesu naue/ qui eidem successit/ quorũ regum etate sit mortuus. Caplm. XI.

Eduxit ergo Moyses ex egypto pplm dei/ nouissimo tẽpore cecropis atheniẽsium regis cũ apud assyrios regnaret ascades/ apd sicyonios marathus/ apud argiuos triopas. Educto autem populo in monte sina diuinitus acceptã tradidit legẽ: quod vetus dicit testamẽtum: quia pmissiones terrenas habet: ⁊ p iesum christum futurum fuerat testamentũ nouũ: quo regnum celorũ pmitteret. Hũc eñ ordinẽ seruari oportebat: sicut in vnoquoq̃ homine qui in deũ pficit: id agitur quod ait apostol⁹: vt nõ sit prius quod spiritale est/ sꝫ quod animale/ postea spiritale: quoniã sicut dicit ⁊ verũ est: prim⁹ homo de terra terren⁹/ secũd⁹ homo de celo celestis. Rexit autẽ populũ moyses per ãnos quadraginta in deserto: et mortuus est annorũ centũ ⁊ viginti: cum christũ etiã ipse pphetasset per figuras obseruationũ carnaliũ in tabernaculo et sacerdotio et sacrificijs alijsq̃ mysticis plurimisq̃ mãdatis. Moysi successit iesus naue: et in terra pmissionis introductum populum collocauit ex auctoritate diuia/ debellatis gentib⁹ a quib⁹ eadẽ b loca tenebant. Qui cũ populũ rexisset post mortem moysi viginti ⁊ septẽ ãnos etiam ipse defunctus est: regnãte apud assyrios octa- c uodecimo amynta/ apd sicyonios sextodecimo corace/ apd argiuos decimo danao/ apud atheniẽses quarto erichthonio.

A Expo. cap. XI. a Eduxit ergo Moyses ⁊c. In hoc capitulo notat q̃ cecrops regnauit athenis ãnis quinquagita: cui⁹ ãno q̃dragesimo eduxit moyses populũ de egypto: octauo vero ãno ascadis regis assyriorum: qui. xvij. rex regnauit ãnis. xl. ãno vero. xviij. marathi regis sicyoniorũ/ q̃ rex. xiij. regnauit ãnis. xx anno vero triope argiuorum regis xv. De hoc rege dictũ ẽ. s. ca. xviij b ¶ Qui cũ populum ⁊c. In eo q̃ dicit Josue rexisse populum xxvij. annis/ sequitur eusebiũ: beda vero nõ attribuit nisi. xxvj. cui⁹ causam posuim⁹ als in chronicis. c ¶ Amynta ⁊c. Ascadi regi assyriorũ successit. xviij. Amynta regnans annis. xlv cuius ãno. xxxiij. mortu⁹ est iosue. Coracevero regẽ sicyoniorũ q̃ succedens ethipeto regnauit ãnis. xxx anno. xx. danai regis argiuorꝫ decimi: qui succedẽs sceuolo regnauit annis. l. ãno. xxix. erichtonij vero regis atheniẽsium quarti succedens amphitrioni regnauit. l. annis/ anno. xlij.

Exo. 14. a.
1. Cor. 15. f.
Deut. 34. c
B
Josue. 1. a.
Josue. 24. g.

Expo. cap. XII. b Per hec ⁊c. Hic agitur de sacris lupercorũ institutis in memoriã diluuij sub

¶ De sacris falsorũ deorũ: q̃ reges grecie illis tpib⁹ instituerũt: q̃ ab exitu isrl' de egypto vsq̃ ad obitũ iesu naue dinumerant. Ca. XII.

Per hec tẽpa. s. ab d exitu isrl' ex egypto vsq̃ ad mortẽ iesu naue: p quẽ pplus idẽ terrã repromissiõis accepit sacra sunt instituta dijs falsis a regib⁹ grecie: q̃ memoriã diluuij ⁊ ab eo liberationis hoim viteq̃ tũc erũnose mõ ad alta/ mõ ad plana migrãtiũ solẽni celebritate reuocarent. Nã ⁊ lupcorũ p sacrã viã ascẽsum atq̃ descẽsum sic interptant/ vt ab eis significari dicant homines: q̃ ppt aque inundationẽ sũma montiũ petiuerunt/ ⁊ rursus eadẽ residẽte ad ima redierũt. His tpib⁹ e dionysiũ q̃ etiã liberpat' dictus est: ⁊ post mortẽ deus habit⁹/ vitẽ ferũt ostẽdisse in attica terra hospiti suo. Tunc apollini delphico in f stituti sunt ludi musici/ vt placaret ira eius: qua putabant afflictas esse sterilitate grecie regiones: quia nõ g defenderunt templũ eius: quod rex danaus cũ easdẽ terras bello inuasisset incẽdit. Hos aũt ludos vt instituerẽt/ oraculo sunt ei⁹ admoniti. In attica vero rex erichthoni⁹ ei ludos pmus instituit: nec ei tm̃/ sed etiã minerue: vbi premiũ victorib⁹ oleum ponebat: quod eius fructus inuentricẽ mineruã/ sicut vini liberũ tradũt. Per eos annos a rege xantho cretẽsiũ/ cui⁹ apud alios aliud nomen inuenimus/ rapta phibet europa: et inde geniti rhadamãtus/ sarpedon ⁊ mi- h nos: q̃s magis ex eadẽ muliere filios iouis esse vulgatũ est. Sꝫ taliũ deorꝫ cultores illõ qd de rege cretensiũ dixim⁹ historice veritati: hoc aũt qd de ioue poete cantãt/ theatra cõcrepãt/ ppli celebrãt/ vanitati deputãt fabularũ/ vt esset vnde ludi fierẽt placãdis numinibus etiã falsis eorũ criminib⁹. His tẽpib⁹

deucalione. Isti aũt luperci sacerdotes panis: cui⁹ sacra lupca dicũt ⁊ loc⁹ vbi celebrabant lupercal. d ¶ His tẽpib⁹ ⁊c. De dionysio q̃ ⁊ liberpater dicit mgr̃ i historiis/ ipm eẽ q̃ bacchus dict⁹ est: qui vrbẽ cõdidit q̃ argos dicit. Alij dicũt dionysiũ deucalionis filiũ i atticã venisse ⁊ vitẽ iuenisse ⁊ hospiti suo scemasco ostẽdisse/ ⁊ pellẽ capre ei⁹ filio cõtulisse. f ¶ Instituti sũt ludi ⁊c. Qd hic dr de institutiõe ludorũ apollinis: de q̃ nõ legi alibi/ credo acceptũ a varrone/ sicut alia ptinẽtia ad sacra deorum. g ¶ Nõ defenderũt tẽplũ ⁊c. Quod dicit tẽplũ appollinis incensũ anno regni danai. xxij. a danao/ i chronicis ãnotat a phlegeteo incensum. Potest autẽ eẽ q̃ phlegete⁹ illõ incẽdit misterio/ sꝫ danaus imperio. h ¶ Rhadamantus sarpedõ ⁊c. Qd dr filios iouis eẽ/ vulgatũ ẽ. Nõ q̃ fingit ouidi⁹ li. ij. de trãsfor. iouem sub specie tauri europã trãsportasse in cretã/ ⁊ hos de ea filios genuisse: sed veri⁹ ẽ eos fuisse filios xanthi regẽ cretẽsiũ: q̃ alio noie dictus est asteri⁹.

A
B
C

Hercules

a Hercules in tyria clarus habebatur. Sed nimirum alius non ille de quo supra locuti sumus: Secretiore quippe historia plures fuisse dicuntur et liberi patres et hercules. Hunc sane herculem cuius ingentia duodecim facta numerant: inter que antei afri necem non commemorant / quod ea res ad alterum herculem pertinet: in etha monte a seipso incensum produnt suis litteris: cum ea virtute qua monstra subegerat: morbum tamen quo languebat / sustinere non posset

b Illo tempore vel rex vel potius tyrannus busiris suis diis suos hospites immolabat: quem filium perhibent fuisse neptuni / ex matre libya filia epaphi. Verum non credatur hoc stuprum perpetrasse neptunus / ne dii accusentur: sed poetis et theatris ista tribuantur / ut sit unde placeant.

c Erichthonii regis atheniensium: cuius novissimis annis iesus naue mortuus reperitur: vulcanus et minerva parentes fuisse dicuntur. Sed quoniam minervam virginem volunt / in amborum contentione vulcanum commotum effudisse aiunt semen in terram: atque inde homini nato ob eam causam tale inditum nomen. Grece enim lingua / eris contentio: chthon terra est: ex quibus duobus compositum vocabulum est erichthonius. Verum quod fatendum est refellunt / et a suis diis repellunt ista doctiores: qui hanc opinionem fabulosam hinc exortam ferunt: quia in templo vulcani et minerve / quod ambo unum habebant athenis / expositus inventus est puer dracone involutus: qui eum significavit magnum futurum: et propter hoc commune templum cum essent parentes eius ignoti vulcani et minerve dictum esse filium: nominis tamen eius originem fabula illa potius quam ista designat historia. Sed quid ad nos hoc / cum isti in veracibus libris homines instruant religiosos: illud in fallacibus ludis demones delectet impuros: quos tamen illi religiosi tanquam deos colunt? Et cum de illis hec negant / ab omni eos crimine purgare non possunt: quoniam ludos eis poscentibus exhibent ubi turpiter aguntur que velut sapienter negantur: et his falsis ac turpibus dii placantur: ubi etiam si fabula cantat rem hominum crimen quam numinum falsum: delectari tamen falso crimine crimen est.

Qualium fabularum figmenta exorta sint eo tempore quo hebreis iudices preesse ceperunt. Capitulum XIII.

Verum post mortem d iesu naue populus dei iudices habuit: quibus temporibus alterna vicerunt apud eos: et humilitates laborum pro eorum peccatis / et prosperitates consolationum propter miserationem dei. His temporibus fabule ficte sunt de triptolemo qui iubente cerere anguibus portatus alitibus indigentibus terris frumenta volando contulerit. De mino- e tauro quod bestia fuerit inclusa

---

a Hercules in tyria etc. Quod dicit de hercule / quod inter duodecim eius ingentia facta necem antei non numerant: quia ea res ad alium pertinet herculem: de quo patuit supra ca. viii. Verum ovidius li. ix. de transformatis. et boetius li. iiii. de consol. inter ingentia facta herculis computant necem antei. De hoc etiam hercule seneca duas tragedias scripsit unam de hercule furente: in qua docetur quod furia agitatus / uxorem et filios occidit. Aliam de hercule etheo: in qua docetur quomodo morbo pestilentie vexatus seipsum pyre ardenti immiserit.

Lib. 2. folio / quo vi. ca. 16.

b Illo tempore vel rex etc. De busiri tyranno nota / quod hercules eum interfecit. unde Ovidius libro. ix. de transformatis hoc primo ponit inter ingentia facta herculis / dicens: Ergo ego fedantem peregrino templa cruore Busirim domui.

c Erichthonii regis etc. Deinde agens de nomine erichthonii et generatione eius nunc fabulose / nunc historice secundum Varronem allegat: hic secundum quod in historiis dicitur / primus quadrigam duxit in grecia.

Josue. 24. g.

Additio facta pas sauiens.

In hoc capitulo duodecimo nota que re conficta fuit fabula quam posui supra li. iiii. ca. x. de erichthonio / qui dicitur natus ex semine vulcani palladem insequentis / in nubem effuso. Et nota de templo communiter ambobus edificato: de quo supra dictum est.

Expo. ca. XIII.

d Verum post mortem etc. ibi: Fabule ficte. Ponit fabulas de triptolemo: quas ponit plenius Ovidius de transformatis libro quinto / isto modo: quia ceres cum iunxisset in currum duos angues / et immisisset in urbem atheniensium ad triptolemum cum cuius patre hospitata erat: iussit eum data semina spargere ubique per terras: qui cum vectus curru venisset in scythiam portans dona cereris: invidens ei rex scytharum voluit eum occidere dormientem: sed ceres mutavit regem in lyncem / et excitatum triptolemum iussit currum per aera agitare. e De minotauro etc. De minotauro in parte seneca tangit de hippolyto carmine secundo. Pasyphae enim uxor minois: que fingitur filia solis frequentans silvas: vidit ibi taurum pulcherrimum quem neptunus dedit regi minoi ad sacrificandum: sed pepercit ei rex ob pulchritudinem eius. Hunc videns uxor eius / adamavit eum: compressaque est ab eo / et concepit: peperitque semibovem et semivirum: quem vocavit minotaurum. Cum autem ex hoc monstro crevisset opprobrium generis / secundum Ovidium libro. vi. de transformatis: minos accersito dedalo fecit hoc monstrum includi in domo: cuius egressus erat ita inextricabilis / ut non posset vel perveniri ad monstrum vel rediri ad exitum. Et hanc domum vocavit labyrinthum: quia erat laboriosa ad intrandum

De centauris

In hoc ca. xiii. mentionem facit augustinus de fabula de minotauro: quam expositor hic narrat. Sed addenda sunt quedam ad habendum pleniorem intellectum totius fabule. Ubi notandum quod cum minotaurus monstrum inclusus esset in labyrintho carcere inextricabili: in quem non patebat accessus / nec inde introgressis patebat egressus: e propositum est edictum / ut quicunque pugnare auderet cum minotauro monstro / et filiam regis haberet uxorem / et magnis insuper divitiis dotaretur: Vel ut quidam dicunt / occiso androgeo filio minois ab atheniensibus et megarensibus ex invidia palestre / pater eius minos bellum movit contra eos in ultionem filii: et eos devinces tributum eis statuit ut multa corpora hominum quolibet anno mitterent minotauro devoranda.

Additio facta passauiens.

Judic. 2. c.

Lib. 2. folio / quo vi. ca. 26.

C F A E B

a ¶ De cētauris ⁊c̄. Tertia fabula est de centauris: q̄ talis ē: q2 fingit̄ isionē velle ꝯcubuisse cū iunone: q̄ interposuit nubē: in quā cū isiō semē effudisset/ nati sunt cētauri: q̄ ex media pte sunt hoīes: ⁊ ex media sunt eq̄: ⁊ dicti sunt cētauri a nūero: q2 cētū erāt: ⁊ ab aura/ q2 veloces erant. Cui᷒ fabl'e occasio fuit: q2 isiō rex thessalię p̄mo parauit eq̄tes armatos nūero cētū: q̄s vt vidit rustica multitudo: putauit vnū aial eē ex eq̄ ⁊ hoīe sedēte super eū. b ¶ De cerbero ⁊c̄. Quarta fabula ē de cerbero: q̄ fingit̄ habere tria capita: ⁊ ē canis seruans ianuā inferni: quā hercules cū descēdisset ad ifernū vinctū triplici catena adamātina: vt fingit Ouidius libro septimo de trāsformatis: traxit ad superos. Fingit̄ cerberus triceps ꝓpter tres ętates. s. infantiā/ iuuentutē ⁊ senectutē: p̄ quas hō ad mortē detrahitur.

labyrintho: quo cū intrassent hoīes: inextricabili errore inde exire nō poterāt. a De cētauris ꝙ equoꝝ hominūq̄ fuerit natura ꝯiūcta. b De cerbero/ ꝙ sit triceps inferorum canis. c De phrixo et helle eius sorore ꝙ vecti ariete volauerūt.

Additio — ℣ De phrixo ⁊c̄. [Ex Cre]ta deuorāda. Illi autē volentes se a tributi onere liberare/ miserunt inter se sortem quis deberet ire ad pugnandum cū minotauro: et cecidit sors super Theseū filium ęgei regis. Cū autē cretā versus iter arriperet: accepit in mandatis a patre/ in reditu/ si sibi ꝓspere ꝯtigisset: partē albā veli nauis verteret v̄sus athenas/ ⁊ nō nigrā: vt pater cognoscere posset si incolumis ⁊ cū victoria rediret. Cū ḡ venisset theseus ad labyrinthum: ariadne filia minos ⁊ soror minotauri: cui soli patebat accessus securus ad mōstrū eius: hęc thesei amore succensa/ docuit eū quō et ad minotaurū posset accedere ⁊ eū posset perimere: ⁊ q̄liter ex labyrintho tandē egredi posset. Theseꝰ igit̄ ipsiꝰ vsus ꝯsilio: ⁊ accepto ab ea filo/ cuiꝰ vnā partē i ostio labyrinthi ligauit: alterā v̄o ipse theseus tenuit: labyrinthū ingressus minotaurū occidit. Quo facto ariadnē ⁊ sororē eius phędrā rapiens/ secū duxit athenas. Cūq̄ ad mare ꝑuenisset/ reliquit ariadnem cuius bn̄ficio minotaurū occiderat dormientē in litore: ⁊ phędram secum duxit. Ariadne autem euigilans: et videns se relictam/ pr̄ę nimio dolore se in mare p̄ęcipitauit: sed dij eius misertí fuerunt: et in cęlum translata est: et est vnum de signis: sunt eīm stellę in modū coronę in medio Thesei et herculis. Theseus autē et sui nautę p̄ nimio gaudio obtenta victoria obliti sunt p̄ęceptū patris: et nō verterunt albā partem veli versus Athenas: quobrem ęgeus estimās filiū suū theseū a minotauro occisū: p̄ę dolore nimio se p̄ęcipitauit in mare: vnde appellatum est postea illud mare ęgeum.

c ¶ De phrixo ⁊ helle ⁊c̄. Quinta fabula de phrixo et helle sorore sua: qui finguntur vecti ariete volante: id est nauē depictam signo arietis ascendētes: velociter nouercę insidias effugerunt: sed naufragium passi sūt/ phrixoq̄ euadēte ad terrā helle submersa est: ⁊ mari nomē dedit: q2 vocauit hellespontum.

Additio — ℣ De gorgone ⁊c̄. ¶ In isto etiā ca. tāgit Augꝰ fabulā de phrixo ⁊ helle sorore eius: quā expositor bene narrat/ sed nimię breuiter. Unde notandū ꝙ Athamas habuit vxorē nomine neiphylē: ex qua genuit phrixū ⁊ hellē sororē eius. Deficiēte aūt neiphyle athamas duxit aliam: cuius instinctu filij prioris vxoris phrixus ⁊ helles expulsi sūt ex domo paterna. Quibꝰ mater eoꝝ apparēs tradidit arietē aureo vellere insignitū: eisq̄ vt sup eū ascēdētes mare trāsfretarēt: ⁊ ad insulā colchos vbi oeta solis filiꝰ rex erat venīētes arietē marti imolarēt/ p̄cepit. Cūq̄ ex matris p̄cepto insidētes arieti mari se exposuissēt. helles de ariete cadēs submersa ē: ⁊ mari nomē ididdit: Nā dicit̄ hellespōtꝰ/ ab helles et pontus. Phrixus v̄o vsq̄ ad colchos insulā deueniēs/ carnē arietis imolātis: vellus aureū marti dedicauit: q̄d postmodū iason filius esonis regis atheniēsis cū argonautis hercule telamone ceto et calai filijs boreę: q̄ alati fuisse fingunt̄: ⁊ cū multis alijs rapuit: adiutus a minerua/ ⁊ fretus ꝯsilio medeę magę filię regis oetę: quā vxorē duxit secū pariter aureū vellus deportans: vt dicit Ouidius septimo metamorphoseos.

d De gorgone/ ꝙ fuerit crinita serpētibꝰ: ⁊ aspiciētes cōuertebat i lapides. e De bellerophōte/ ꝙ equo pennis volante sit vectꝰ: q̄ equus pegasus dictus est. f De amphiōe/ ꝙ citharę suauitate lapides mulserit ⁊ attraxerit. g De fabro dędalo ⁊ ica/

d ¶ De gorgone ⁊c̄. Sexta fabula de gorgone: de qua fingit Ouidius li. iiij. d̄ trāsformatis: ꝙ erat clarissima forma: ⁊ capillis capitis p̄cipue ornata: sꝫ neptunꝰ in tēplo mineruę ꝯcubuit cū ea: vn̄ irata minerua capillos eiꝰ mutauit in angues. Fingūt autē tres sorores fuisse gorgones dictę: quarū noīa fuerūt sthēnio/ euryale et medusa. De medusa fingunt̄ q̄ dicta sunt. Erāt autē istę tres habētes vnū oculū: q2 fingebat̄ ꝙ erāt vnius formę ⁊ pulchritudinis: quaꝝ tāta erat pulchritudo vt spectatores suos redderēt imobiles: ⁊ iō fingunt̄ eos ꝯuertisse i lapides. e ¶ De bellerophōte ⁊c̄. Septia fabula de bellerophōte de q̄ dicit Pap. ꝙ bellerophōtes equꝰ pēnatꝰ fingit̄: q̄ ⁊ pegasus dicit̄: q̄d hic patet falsū: cū hic dicat̄ pegasus fuisse equus bellerophōtis. Fingit̄ aūt bellerophontes domuisse chimeram: quę fingit̄ bestia triplex: leo in parte anteriori: capra in medio/ et draco in fine. Cuius fictionē exponens Isidorus etymologiarū libro. xj. ca. penul. dicit. Dicunt quidā philologi chimerā nō animal/ sed montē sicilię esse: quem aiunt quibusdā locis leones ⁊ capras nutrientem: quibusdam ardentē: et quibusdā locis plenū serpentibus. Hunc montē bellerophōtes habitabilē fecit: cuius equus alatus ꝓpter velocitatē fingit̄ pegasus de quo dicit Ouidiꝰ li. iiij. de trāsformatis: ꝙ cū perseus amputasset caput dormiētis gorgonis/ ex sanguine distillāte i terrā natus ē iste equꝰ q̄ dicit̄ pegasus.

℣ De amphione ⁊c̄. — Additio

¶ In h̄ etiā ca. tāgit Augꝰ fabulā de bellerophōte: quā expositor impfecte narrat: ꝓpter q̄d sciēdū ꝙ bellerophōtes fuit filiꝰ p̄ęti regis sicilię: q̄ requisitꝰ a nouerca de stupro: cū recusasset: delatus est p̄ eā patri/ ꝙ voluisset eā opprimere: ꝓpter q̄d iratus pater p̄cepit ei vt ad pugnandū cū chimęra mōstro indomabili ire deberet: quā si deuincere ⁊ domare posset/ suā approbaret innocentiā: ⁊ in gratiā patris rediret. Ille aūt equū pegasum assumēs: ad locū vbi mōstrū erat super equū alatū volando ꝑuenit: atq̄ in v̄tute equi chimęrā superās/ in patris gratiā ē reductus: quę fictio quid significet alias dicetur.

f ¶ De amphione ⁊c̄. Octaua fabula de amphione: de quo fingitur ꝙ muros thebanos construxit: attrahendo ad muros eius lapides suauitate citharę eius. g ¶ De fabro dędalo et icaro filio ⁊c̄. Nona fabula est de dędalo quā ponit Ouidius. lib. viij. de transformatis

℣ De dedalo ⁊c̄. — Additio

¶ In isto etiā ca. tāgit augꝰ fabulā de dadalo fabro peritissimo: de q̄ expositor dicit ꝙ p̄cisus exilij sui in

G viij. de trāsformatis dicēs/ q dedal⁹ ptesus exiliū sui in creta cū nō pateret sibi via nec p terrā nec p mare redeūdi ad patriā suā: fecit sibi ac filio suo alas: cōiū gēdo radices pēnaꝝ i cera: dicēs filio suo vt seq̄retur nō nimis alte volādo/ nec nimis penes infima/ sȝ me diocrē viā tenēdo q patris dicto non ptēnens: delectatus volatu in altū pscē dēs appropinquit soli: cui⁹ calore liq̄facta cera/ pēnas pdidit: sicq̄ cadēs i mare nomen ei dedit vt icaꝝ diceref.

Aug⁹ li.2. soli loqui. ca.17.

G De edipo

Additio

Ex creta ⁊c. vbi debuit dicere causam exilii. Vñ notandū/ q cū Pasyphae vxor minois regis cretēsis/ ⁊ filia solis: de qua dictū est. s. eodē ca. in fabula de miuo tauro: taurū quendam pulcherrimū amaret/ nec quō secū cōuenire posset ignoraret: psuluit dedaluȝ: qui vaccam ligneam fabricās: et eam corio vacce vnius quaȝ taurus ille p̄ aliis ō armēto seq̄ videbaf cooperiens: pasiphaē in eā intrare fecit: et sic taurus vaccam ascendēs ligneam: cū pasyphae inclusa concubuisse narratur: vt fingitur a poetis. Quo comperto minos rex cretensis Dedalū consultorē facinoris in quadā turri in medio maris posita/ inclusit cuȝ filio suo icaro: ō quibus cōtigit/ vt expositor dicit ₿m fabulā: veritas autē historiarū aliter fuit: quam nūc omitto gratia breuitatis: als dicetur.

D

E a De edipo ⁊c. Decima fabula ē de edipo. Vbi nota q sphynx vel sphynga/ vt hic dicif: fingif fuisse monstrum/ habens faciē humanā: ⁊ habitās in cōcauitate rupis imminētis mari: ⁊ quibusdam nauigātibus p mare pponebat enigma: vtpote ostendēs nūc se bipedem/ nunc quadrupedem: quęsiuit quale animal esset: quicunq̄ autē nō soluebant questionē peribanf: nauigās aūt quodā tpe edipus/ soluit enigma sibi ppositū: ⁊ interfecit monstrū pcipitq̄ i mare. b De anteo ⁊c. Vndecima fabula est de anteo: q genit⁹ matre sua quotiēs sup terrā cadebat fortior resurgebat: quē necauit Hercules: vt. s. ca. viij. patet. c Raptū pulcherrimū ⁊c. De raptu ganymedis facto ₿m veritatē a rege tātalo: qui tribuit fabulas ioui: vt patet. x. lib. de trāsformatis: ⁊. s. libro. iiij. ca. xxv. d Vel danaes ⁊c. De danae cognita a ioue sub specie imbris aurei: de quo. s. li. iiij. ca. xxv. patet: de quo ⁊ Ouidius li. iiij. de trāsformatis loquēs de perseo dicit: quē pluuio danae cōceperat aureo. e His tpib⁹ latona pepit ⁊c. De latona q̄ genuerat gemellos/ apollinē ⁊ dianā: vt patȝ p ouidiū. vj. de trāsformatis: q et istū apollinē captū amore filię regis admeti/ ei fuisse fingit i spē pastoris: vñ ad hūc apollinē quē deū et ponūt: dirigēs Ouid. ij. ō trāsformat⁹ sermonē dicit: Tps illō erat q te pastoria pell' Texit: onusq̄ fuit bacul⁹ siluestris oliue.

ro filio/ q sibi coaptatis pēnis volauerint. a De edipo/ qui monstruȝ quoddā qō sphinga dicebaf humana facie quadrupe soluta: q ab illā proponi solebat velut insolubili q̄stione/ suo precipitio perire compulerit. b De anteo quē necauit hercules q filius terre fuerit: ppter qō cadens in terrā fortior solcret assurgere. Et si q̄ forte alia pretermisi. He fabulę ad bellum vsq̄ troianum: vbi secundū librū marcus varro de ppli romani gēte finit: ex occasiōe historiarū: quę res veraciter gestas cōtinēt: ita sūt ingenijs hominū fictę vt non sint opprobrijs numinū affixę. Porro autē c quicunq̄ finxerunt a ioue ad stupꝝ raptum pulcherrimū puerū ganymedem: quod nefas rex tantal⁹ fecit: et ioui fabula tribuit: d vel danaes p imbrē aureū appetisse concubituȝ: vbi intelligif pudicitia mulieris auro fuisse corrupta/ q illis tpib⁹ vel facta vel ficta sunt/ aut facta ab alijs et ficta de ioue: dici non potest quantū mali ō hoim psumpserint cordibus/ q possent ista patienter ferre mendacia: quę tñ etiā libenter amplexi sunt: qui vtiq̄ quāto deuoti⁹ iouē colūt tāto eos q hoc de illo dicere ausi sūt seuerius punire debuerūt. Nūc vō non solū eis q ista finxerūt irati nō sunt/ sed vt talia figmenta etiā in theatris agerent: ipsos deos potius iratos habere timuerūt. e His tēporib⁹ latona peperit apollinē: nō illū cui⁹ oracula solere psuli superi⁹ loq̄bamur/ sed illū quē cū Hercule ferūt admeti regis armēta pauisse: qui tñ sic ē deus credit⁹/ vt plurimi ac pene omnes vnum eundemq̄ apollinem fuisse opinētur. f Tunc ⁊ liberpater bellauit in india qui multas habuit

G Tūc et

Additio

In isto etiā c. narrat aug⁹ fabulā ō latona: quā expositor nimis breuiter tangit. Ideo notādū/ q cū latona filia cei gigātis grauida esset a ioue: iuno eā psequebaf/ misso p̄ eā phytone serpēte imanissimo: vt eā ⁊ filiuȝ quē pareret deuoraret: q̄ pulsa terris omnib⁹: tandē egei applicuit litorib⁹ maris: vbi suscepta a sorore sua asteria: pmo dianam/ deinde apollinē peperit qui mox nat⁹ occiso phytone vltus ē matris iniuriam. Diana vō matri parturiēti apollinē/ prębuit obstetricis officium: quę cū sit virgo: a parturientibus nihilomin⁹ vocaf et eis assistit. De hac narrat Ouidius i li. vj. metamorphoseos/ q cū a facie Iunonis quę eā psequebaf cū duobus gemell' Apolline et diana fugeret: et siti vehementer ęstuaret: deuenit ad quoddā stagnum: circa quod erant rustici iuncos et vimina colligentes. Cūq̄ illa genua flecteret/ vt aqua stagni illius se et paruulos quos secum deferebat refrigeraret: prohibuerūt rustici: et rogantem suppliciter vt eā bibere permitterent repulerūt aquam luto turbantes/ vt inde bibere non posset: cūq̄ latona nequiret rusticorū duriciā precibus flectere: eleuatis manibus orauit Iouem/ vt in penā rustici illi de lacu illo nō possent abscedere. Qui mox insilientes in stagnū/ in ranas cōuersi sunt: et nūc in fundo/ nunc vō in supficie/ modo in ripis saltātes/ voce rauca cantāt. De asteria vō sorore latonę: de qua facta est mentio: sciendū est q cū iupiter eā impeteret: illaq̄ fugiens a facie psequētis: orasset deos vt eā in auē cōuerterēt/ vt sic saltē eā iupiter dimitteret/ pueruersa est in coturnicē: quę cū mare trāsfretare vellet/ afflata a ioue in lapidē est cōuersa: ⁊ diu sub fluctib⁹ latuit: tādē supplicāte p ea latona sorore sua ioui/ super ferri aquis cepit: et effecta est insula quędā: quę nunc vsq̄ eodem nomine nuncupatur.

E

G. f Tunc et liberpater bellauit in Iudia ⁊c. Iste liberpater de quo hic fit mentio: videtur alius fuisse ab illo liberopatre quem supra capitulo. xij.

G vocauit

Additio

In h etiā ca. mētionē fac aug⁹ ō baccho: vbi dicit expositor/ q pſes sacra bacchi ptēnētes/ crudeli aladuersione

⁋ vocauit dionysiū: qꝛ ille ꝑm aliqͦs fuit tꝑe moy/si: iste aūt fuit tꝑe aioth iudicis israel: cuiꝰ sacra cum ab aliqbꝰ nō reciperentur / grauiter vindicatū in eos fingit Ouidiꝰ versus finē tercij libri: ⁊ in ꝓncipio li/bri q̄rti de trāsfor. vbi ꝓmo ponit exēplū de pētheo: q̄ ꝯuersus in aprū dilaceratꝰ ē a bac/chis / interfēte ei ꝓ/mū violentiā ma/tre sua.

Additio ⁋ Per ea tp̄a. ꝯuersione puni/ti sunt: sicut exēpli/ficaƚ de pentheo. De q̄ narrat Oui/diꝰ .iij. meta. ꝙ cū esset domꝰ ciuita/tis thebanę / sacra bacchi ꝯtemnēs ⁊ vaticinia tiresię va/tis ciues Theba/nos a sacrꝭ bacchi reuocabat. Cū au/tē festa bacchana/lia in mōte quodā ꝓpe Thebas cele/brarenƚ: idignatꝰ pentheus ad locū ꝓperabat / vt festa bacchanalia impe/diret: sed cū eēt in quadā silua ad ra/dicē mōtis / in quo festa ⁊ sacra fiebāt mox a baccho mu/tatus est in aprū.
A Quē mr̄ sua nomi/ne agaues / q̄ inter bacchātes erat / vi/dens: vocatꝭ soro/ribꝰ suis autonoe et ino: video inq̄t apꝛ̄ terribilē: venite ergo irruamꝰ in eū. Itaq̄ mater eiꝰ in eū telo misso / acriter vulne/rauit: eiusq̄ sorores accedētes mēbratim discerpsēt quāq̄ voce flebili sed nō itelligibili / in sui misericor/diā ꝓuocaret et se reꝓhenderet: sera tamē penitētia de contēptu bacchi sacrorūq̄ eius.

in exercitu feminas: q̄ bac/che appellatę sunt: nō tam virtute nobiles q̄ƺ furore. Aliq̄ sane ⁊ victū scribunt istū liberū ⁊ vinctū / nōnul/li ⁊ occisum i pugna a per/seo: nec vbi fuerit sepultꝰ / tacēt: ⁊ tñ eiꝰ velut dei no/mine ꝑ imūdos demones bacchanalia sacra vel po/tius sacrilegia sunt institu/ta. De quoꝝ rabiosa turpi/tudine post tā multos an/nos sic senatꝰ erubuit: vt i vrbe romana eē ꝓhiberet.
a Per ea tp̄a perseus ⁊ vxor eius andromeda posteaq̄ƺ sunt mortui: sic eos i cęlū receptos esse crediderūt: vt imagines eoꝝ stellis desi/gnare: eorūq̄ appellare no/minibus non erubescerent nec timerent.

De theologis poetis: Capitulum XIIII.

b Per idem tempoꝛ̄ interuallum exti/terunt poetę.

⁋ a Per ea tp̄a ⁊c. De perseo filio iouis et da/nae nota ꝙ andromedā alligatā saxo in mari libera/uit: interfecto mōstro marino qđ voluit eā inuadere: ⁊ duxit eā postea vxorē: q̄ post mortē stellificati sunt. Vñ de perseo dicit Sene. in ꝓmo carmine tragędię de hercu. fu. Suasq̄ perseus aureas stellas habet.

Additio ⁋ In h̄ etiā ca. tāgit augꝰ fabulā de perseo ⁊ andro/meda vxore eiꝰ: quā expositor satis bene narrat. Ad maiorē aūt euidētiā nota ꝙ cū ꝑseus filꝰ iouis ex da/nae occisa gorgone / cū eiꝰ capite in clypeo suo affixo orbē circuiret / reꝑit andromedā filiā cephei ⁊ callio/pe: quā iupiter ad quēdā scopulū marꝭ ligauerat / vt a maris belua deuoraretƚ: qꝛ mr̄ eiꝰ calliope se iuno/ni in pulchritudine ꝓtulerat: hāc dū inuenisset ꝑseus q̄siuit ob quā cām ibidē ligata esset: ⁊ cuiꝰ filia foret. Qđ cū ꝑ ordinē didicisset: venit belua immanissima de mari egrediēs vt eā deuoraret: sed belue se oppo/nens perseus: et cū ipa diutinū bellū gerēs / tandem occidit: ⁊ andromedā solutā ⁊ parentibꝰ eā deflētibꝰ redditā, in vxorē accepit / ⁊ nuptias vocatis multis amicorū turbis celebrauit. Tandē postea stellificati ambo finguntƚ. De isto perseo quāta fecerit cū capi/te gorgonis qđ sic abscisum hoies in lapides cōuer/tebat / nota apud Ouid. meta. iiij. Expo. ca. XIIII.

b Per idē tp̄is ⁊c. In hoc ca. fit mentio de tribus poetis theologicis: orpheo / musęo ⁊ lino: quoꝝ orpheus fingiƚ descēdisse ad infernū ꝓ repetenda vxore sua ꝓserpina / quā rapuerat dis rex inferni: quē in/tātū placauit sua/uitate citharę suę / ꝙ vxorē suā ei con/cessit: ea conditiōe ꝙ nō respiceret eā q̄ƺdiusq̄ exiret in/fernū: sed nō serua/uit cōditionē: ꝓpē quod ꝑdidit vxorē suā: ⁊ forte ꝓpter hāc causam ꝑficiƚ sacris quę exhibē/tur dijs inferni.

⁋ Qui etiā theologi di/cerenƚ: q̄ƺ de dijs car/mina facie/bant: sꝫ talibꝰ dijs q̄ quāli/bet magni hoies / tamē ho/mines fuerūt: aut mūdi hu/ius quē verꝰ deus fecit ele/menta sunt: aut in ꝓncipa/tibus et potestatibꝰ ꝓ vo/lūtate creatoris: et nō suis meritꝭ ordinati: et si quidē de vno vero deo inter mul/ta vana ⁊ falsa cecinerunt colēdo cum illo alios qui dij nō sūt: eisq̄ exhibendo famulatū q̄ vni tñ debeƚ deo: nō ei vtiq̄ rite seruie/runt: nec a fabuloso deorū suorū dedecore etiam ipsi abstinere potuerūt. Ex quo/rum numero fuisse ꝓhiben/tur / orpheus / musęus / linꝰ. Verū isti theologi deos coluerunt / nō ꝓ dijs culti sunt: q̄ƺuis orpheū nescio quomō infernus sacris vel

Quarta veritas ⁋ Quarta veri/tas / ꝙ poete an/tiquitꝰ theologi dicebātur: qꝛ de dijs carmina fa/ciebant.

Additio facebi passauantis ⁋ Uxor autē ⁋ In hoc ca. xiiij. mentionē facit au/gustinꝰ de orpheo poeta theologo: de quo dicit exposi/tor ꝙ descēdit ad inferos ꝓ repeten/da vxore sua ꝓser/pina rapta a plu/tone. Sed non est sic salua sui gratia. Nā ꝓserpina de qua et eius raptu posita ē fabula su/pra li. vi. ca. vij. si/
B cut ibidē apparuit quando rapta fuit a plutone: fingitur fuisse virgo / ⁊ nul/lū prꝰ habuisse vi/rum. Fabula aūt de orpheo ⁊ eiꝰ descēsu ad inferos pro vxore rehabenda narratur ab Ouidio decimo metamor. Ubi notādū sicut ipse narrat / ꝙ orpheus de thracia oriūdus peritissimus fuit citharista. Un/de intantū dicitur suauiter citharā pulsasse / vt ipsius ex dulcedine soni saxa ⁊ arbores sequerenƚ: et aqua cursu sui fluminis oblita subsisteret. Hic accepit vxo/rem nomine eurydicen / et non proserpinam: vt expo/sitor dicit: quę cum luderet in pratis virentibus / car/pens teneros flores / serpens momordit pedem eiꝰ: vnde mortua ad inferos diciƚ descēdisse. Orpheus autē nimio dolore afflictꝰ / cum cithara sua ad infer/num descendit: quam cum suauissime pulsasset / plu/tonem ⁊ ꝓserpinam inferni reginā omnesq̄ inferna/les furias diciƚ cōmouisse: a quibꝰ vxorē suam eury/dicen repetēs / obtinuit isto pacto / vt eam nō respice/ret se sequentē / quousq̄ eā ex omnibꝰ inferorū finibꝰ eduxisset. Sed ille nimio amore ꝯiugis stimulatꝰ / se ꝯtinere nō potuit ab eiꝰ aspectu: ꝓpter qđ iterū ad in/feros diciƚ descēdisse. Idē narrat Virgi. iiij. georgi. Vñ ⁊ ipe virgilꝰ ⁊ ouidꝰ introducūt orpheū repe/tentē eurydicen a ꝓserpina regina inferni: nō ergo ꝓ/serpina vxor. Cū aūt orpheus ꝯiuge viduatꝰ / oēs mulieres de cętero spernēs / ad siluas cū sua cithara se ꝯtulisset / a mlieribꝰ bacchātibꝰ fingiƚ iterfectꝰ ⁊c. Hūc orpheū fingūt poetę fuisse filiū phębi ex vnius musę noie calliope: q̄ ꝑmꝰ cęlestē harmoniā septē s. planetaꝝ cōprehēdit / ad cuiꝰ imitationē q̄ddā instru/mētū septē chordaꝝ cōposuit suauissimę melodię ⁊c.

¶ Eiusdē diui aurelij augꝰ. episcopi de ciuitate. dei liber. XVIII. incipit.

¶ De his que vsq; ad tēpora saluatoris decem et septē voluminibus disputata sunt. Capitulū. I.

a Exposi. Ca. I.

a De ciuitatum duarū ꝛc. In hoc. xviij. libro principal intētio augustini ē ꝯtinuare ꝓgressū duaꝝ ciuitatū vsq; ad īcarnatiōē christi: ponēs simul ꝓphetias de christo ꝛ ecclesia.

De ciuitatū duaꝝ quarū dei vna seculi huiꝰ ē altera: in qua nūc est/ q̄ꝫtum ad hoim genus ptinet/ etiam ista peregrina/ exortu et ꝓcursu et debitis finibꝰ me scꝑtuꝝ eē ꝓmisi: cū prius inimicos ciuitatꝭ dei q̄ ꝯditori eiꝰ christo deos suos pferūt: ꝛ liuore sibi pniciosissimo atrociter inuidēt christianis: quātū me adiuuaret eiꝰ grā refellissem: qđ voluminibꝰ decē prioribus feci. De hac ꝟo mea quā mō cōmemoraui tripita ꝓmissiōe: decimū sequētibꝰ q̄ttuor libris ambaꝝ est digestus exortꝰ. Deinde ꝓcursus ab hoīe pmo vsq; ad diluuiū libro vno: qui est huiꝰ opis quintusdecimus: atq; inde vsq; ad abraā: rursus ambe sicut i tpibus/ ita ꝛ i nostrꝭ litterꝭ cucurrerūt. Sed

b a patre Abraā vsq; ad regū tpꝰ israelitarū: vbi. xvj. volumen absoluimus: et inde vsq; ad ipsius in carne saluatoris aduentū/ quo/ vsq; decimusseptimus liber tendit: sola vi/

Al. tīmeo detur inꝰmedio stilo cucurrisse dei ciuitas: cū et in hoc seculo nō sola cucurrerit dei ciuitas/ sed ambe vtiq; in genere humano: sicut ab initio simul suo ꝓcursu tempora variauerunt. Uerū hoc ideo feci: vt prius ex quo apertiores dei ꝓmissiones esse cepcrūt vsq; ad eius ex virgine natiuitatē: i quo fuerāt q̄ primo ꝓmittebant implēda: sine interpolatiōe a ꝯtrario alteriꝰ ciuitatis ista q̄ dei dei ē ꝓcurrēs distinctiꝰ appareret: q̄uis vsq; ad reuelationē testamēti noui/ nō i lumine/ sed in vmbra cucurrerit. Nūc ergo qđ inter miserā video esse faciendū: vt ex abraē temporibus/ quō etiā illa cucurrerit q̄ꝫtū satꝭ videt attingā: vt ambe inter se possint consideratione legentiū comparari.

¶ De terrene ciuitatis regibus atq; temporibus quibꝰ ab exortu abrae sanctorum tempora supputata conueniunt. Capitulum. II.

c Exposi. Ca. II. b Societas igitur ꝛc. Ninꝰ ergo ꝛc. De belo ꝛ nino pmis regibꝰ assyrioꝝ dictū ē supra li. xvj. ca. iij. et lib. eod. ca. xvij. c ¶ Erat autē tpe illo ꝛc. Nota de regno sicyonioꝝ ꝺ marco varrone: ꝙ nō solū ꝺ rebꝰ diuinis/ sed ꝛ de origine romane gentis quasi a pncipio scripsit. d ¶ Fateatur etiā ꝛc. Salustius in catilinario. e ¶ Usq; ad

Al. societas

b Societas igit vsq; quaq; mortalium diffusa p terras: ꝛ i locoꝝ q̄ntaslibet diuersitatibꝰ/ vniꝰ tū eiusdēq; nature/ q̄dā cōionet distinctas vtilitates ꝛ cupiditates suas: q̄bus sectātibꝰ dū id qđ appetit/ aut nemini/ aut nō omībꝰ sufficit: q2 nō ē idipsū aduersū seipsam plerūq; diuidit: ꝛ pars partē q̄ pualet opprimit. Uictrici em̄ victa succūbit: dñatiōi scꝫ vꝭ etiā libertati qualēcūq; pacē preferēs ac salutē: ita vt magne fuerint admiratiōi q̄ perire q̄ꝫ fuire maluerūt. Nā in omībꝰ fere gētibꝰ q̄dāmodo vox nature ista psonuit: vt subiugari victoribꝰ mallēt: q̄bus ꝯtigit vinci/ q̄ꝫ bellica omīfaria vastatione deleri. Hinc factū est vt nō sine dei ꝓuidentia/ in cuius potestate est vt quisq; bello aut subiuget aut subiuget: quidā essent regnis prediti: quidā regnātibus subditi: sed inter plurima regna terrarū/ in que B terrene vtilitatis vel cupiditatis est diuisa societas: quā ciuitatē mundi huius vniuersali vocabulo nūcupamꝰ: duo regna cernimus lōge ceteris ꝓuenisse clariora: assyrioꝝ primū/ deinde romanoꝝ: vt tpibꝰ ita locꝭ inter se ordinata atq; distincta. Nā q̄ mō illud prius/ hoc posterius: eo mō illud i oriēte/ hoc in occidēte surrexit. Deniq; i illius fine huius initiū cōfestim fuit. Regna cetera ceterosq; reges velut appēdices istorū dixerim.

¶ Ninus ergo iā secūdus b rex erat assyrioꝝ: qui patri suo Belo successerat regni illius primo regi: quādo in terra chaldeoꝝ natus ē Abraā. Erat aūt tpe c illo regnum sicyonioꝝ admodū paruū: a q̄ ille vnde cūq; doctissimꝰ marcꝰ varro scribēs de gente populi romani/ velut antiquo tēpore exorsus est. Ab his em̄ sicyonioꝝ regibus ad athenienses peruenit: a q̄bus ad latios: inde ad romanos. Sed ante cōditā romā in comparatione regni Assyriorum/ perigua ista memorantur. Quis athenienses in grecia plurimū claruisse fateatur etiā d Salustius romanus historicus: plus tū fama q̄ꝫ re ipsa. Nā loquens de illis: Atheniensiū inquit res geste (sicuti ego existimo) satis ample magnificeq; fuerūt. Uez aliq̄nto minores tū q̄ꝫ fama ferunt. Sed q2 puenere ibi scriptoꝝ magna ingenia: p terrarū orbē atheniensiū facta p maximis celebrātur.

¶ Prima veritas decimioctaui libri ē ꝙ Ninus beli filius post ipsum existens rex Assyriorum secundus: cuius tempore natꝰ fuit Abraam in terra chaldeorū: vniuersā Asiaꝫ reperit suo subiugasse imperio. Ubi dicit Augustinus/ ꝙ primis tēporibus nullum fuit maius imperium q̄ꝫ Assyriorum. Et hic refert ꝙ Semiramis vxor nini ausa fuit filiuꝫ ad incestum prouocare et ideo ab ipso fuit perempta. Hanc vt ait Augustinꝰ/ putant aliqui condidisse Babyloniam: q2 potuit ipsam instaurare.

Prima veritas decimioctaui libri.

Gen. 11. c.

Uarro de origine popli romani

Salustius in catilinario.

B a ¶ Vsq̄ ad libye fines ⁊c̄. scz q̄ ē p̄uincia aphrice continua asie.
C b ¶ Semiramis vxor ei⁹ ⁊c̄. De Semiramide scribit Iustinus in abbreuiatione Trogi pompeij lib. primo: q̄ Ninus dū deficientē a se vrbē egypti oppugnabat: ictu sagitte interijt: relicto filio impubere et vxore semiramide: q̄ neq̄ imaturo filio ausa tradere imperiū: nec ipsa palā tractare: simlat se p̄ vxore puerū nini: p̄ femina filiū: nam ⁊ statura mediocris: ⁊ vox gracilis pariter: et liniamentorum qualitas matris et filij similis. Sic primis initijs sexum mentita puer credita ē. Hec nō p̄tēta acquisitos p̄ virū regni terminos tueri: ethiopiā q̄q̄ iperio adiecit: Sch.11.d.
D indis bellum intulit quo preter illā et alexandrū magnū nēo intrauit. Magnas etiā res alias gessit: quarum amplitudinē vsq̄ ad indiā superatā eē putat: que sic fatetur: quoniam que hactenus simulasset, seipsam prodebat: nec hoc illi dignitatem regni ademit: sed admiratiōnē auxit, q̄ mulier nō modo feminas virtute, sed etiā viros anteiret
c ¶ Assyrij q̄rtum regē habebant ⁊c̄. scz ninū vel ninium filium nini et semiramidis: pro tertio em̄ rege computatur semiramis.
E d ¶ Sicyonij quintū ⁊c̄. Europi em̄ regi secundo successit terti⁹ telexinus: quartus apis: quintus Telexion: vt patet in

Ita eorum q̄ fecere virt⁹ tāta habet̄ q̄tū eā verbis potuere extollere p̄clara ingenia. Accedit huic ciuitati non parua etiā ex lr̄is ⁊ p̄hie gl'ia q̄ ibi potissimum talia studia viguerunt: Nā q̄tum attinet ad iperiū, nullū maius p̄mis t̄pib⁹ q̄ assyriorum fuit: nec tā lōge lateq̄ diffusum. Quippe vbi ninus rex beli fili⁹ vniuersā asiā que totius orbis ad numerum partiū tertia dicit̄: ad magnitudinem vero dimi-
a dia reperitur: vsq̄ ad Libye fines subegisse traditur. Solis quippe indis in partibus orientis non dominabat̄: quos tamen eo
b defuncto semiramis vxor eius est aggressa bellando. Ita factū est vt quicūq̄ in illis terris populi siue reges erant: assyriorum regno ditioniq̄ parerent: et quicquid imperaret̄ efficerent. Abraam igit̄ in eo regno apud chaldeos Nini temporibus natus ē. Sed quoniā res grecie historie multo sunt nobis q̄ assyrie notiores: et per grecos ad latinos: ac deinde ad romanos: qui etiā ipsi latini sunt, temporum seriē deduxerunt: qui gentē populi romani in originis eius antiquitate rimati sunt: ob hoc debemus vbi op⁹ est assyrios memorare reges: vt appareat quemadmodum babylonia, quasi prima Roma cum peregrina in hoc mundo dei ciuitate p̄currat. Res autem quas propter comparationem ciuitatis vtriusq̄, terrene scz ⁊ celestis huic operi oportet iserere: magis ex grecis ⁊ latinis: vbi ipa Roma, quasi secūda babylonia est, debemus assumere. Quādo ergo natus est Abraam, secundi reges erāt, apud assyrios ninus: apud sicyonios Europs. Primi autem, illic Belus: hic egialeus fuerūt. Cū vero egresso abraam de babylonia: promisit ei deus ex illo magnā gentē futurā: et in eius semine omniū gentiū b̄ndictionē,
c assyrij q̄rtū regē habebant, sicyonij
d quintū: apud illos em̄ regnabat fili⁹ nini post mrem semiramidē: que ab illo in-
e terfecta p̄hibet̄, ausa filiū mater incestare cōcubitu.
f Hanc putāt nōnulli condidisse babylonē, quam quidē potuit istaurare. Quādo autē vel quō cōdita fuerit: in sextodecimo libro diximus. Filium porro nini et semiramidis, qui matri successit in regnum: quidam etiā ipsum ninū, quidam vero deriuato a patre vocabulo ninium vocant. Sicyoniorū autē regnum tūc tenebat telexiō: Quo regnante vsq̄adeo ibi mitia et leta tpa fuerūt: vt eū
g defunctū velut deum colerent sacrificādo ⁊ ludos celebrando: quos ei primum institutos ferunt.

¶ Quib⁹ regnantib⁹ apud assyrios atq̄ sicyonios abrae cētenario isaac de promissione sit natus: vel ipsi isaac sexagēario esau et iacob gemini de rebecca sint editi. C. III

Huius tpibus etiā Isaac ex p̄missiōe dei natus ē centenario patri fili⁹ abrae de sara p̄iuge: que steril' ⁊ anus iam spem prolis amiserat.
h Tunc et assyrijs q̄nt⁹ erat rex aralius. Ipsi vero Isaac sexagenario nati sunt filij gemini, esau ⁊ iacob: quos ei rebecca vxor pepit auo eorū abraam adhuc viuēte: et centū sexaginta etatis annos agente. Qui expletis cētū septuaginta q̄nq̄ annis defunctus est: regnantibus apud assyrios xerxe illo antiquiore: q̄ etiā bale⁹ vocabatur: et apud
i

fra. e ¶ Que ab illo ⁊c̄. Refert iustinus vbi supra, q̄ semiramis ad postremū cum concubitum filij petisset ab eodem interfecta est: duos ⁊ .xxx. annos regno potita ē: vnde vt hic dicitur: a filio interfecta perhibet̄: ausa filiū icestare cōcubitu. Sch.11.d.
f ¶ Hanc putant nonulli ⁊c̄. Puta, iustin⁹ qui libro .i. sic ait: Semiramis babylonium condidit: murūq̄ vrbi cocto latere circūdedit. Sch.10.b.
F g ¶ Vt cū defūctū ⁊c̄. Quod autē hic dicit̄ d̄ morte telexionis ⁊ deificatione ei⁹: a varrone puto acceptum: quem dixi supra scripsisse de regno Sicyoniorū, et de regibus. De hoc enim nihil alias legi.

Expo. Ca. III

Huius temporib⁹ etiam isaac ⁊c̄. ibi.
b ¶ Tunc ex assyriis quintus ⁊c̄. Puto vitio scriptorum sic scriptum: nō enim aralius quītus rex erat, sed arius: cui⁹ anno decimo natus est Isaac: vt patet ex chronicis eusebij: regnauit autem Arius annis .xxx. cui successit rex sextus Aralius, regnans annis quadraginta: cuius anno quinto existēte Isaac .xxv. annorum tēptauit de⁹ abraam: huic autē successit septimus rex xerxes: cuius tempore mortuus est abraam: vt dicitur hic. A Sch.11.a. Sch.25.d.
i ¶ Et apud Sicyonios ⁊c̄. De regibus sicyoniorum nota, q̄ telexiō qui erat rex quintus: successit egiorus rex sextus cui successit thurimachus rex .vij. vt Sch.25.a.

G hic dicit̄

sicyonios thuriacho/ quē qdā thurimachū scribunt
a septimis regibꝰ. Regnum autē argiuorū simul cum abrae nepotibꝰ ortum est: vbi primꝰ regnauit inachꝰ Sane quod prætereundū nō
b fuit: etiā apud sepulchrū septimi sui regis thuriachi sacrificare sicyonios solere varro refert. Regnātibꝰ
c porro octauis regibus armamitre assyriorū/ leucippo sicyoniorū: ⁊ primo argiuorū inacho: deꝰ locutꝰ est ad isaac: atq; ipi quoq; eadē quę patri eius duo illa pmisit: semini.s. eiꝰ terrā chanaan: ⁊ in eius semine benedictionē cunctarū gētiū: hec ipsa pmissa sūt etiā filio eiꝰ nepoti abrae: q est appellatus primo ia
d cob/ post israel: cū iā belo
e tus rex nonꝰ assyrijs/ ⁊ phoroneꝰ inachi filius secūdꝰ regnaret argiuis: leucippo adhuc apd sicyonios permanēte. His tēpibꝰ grecia sub phoroneo argolico rege legum ⁊ iudiciorū quibusdā clarior facta est insti
f tutis: phegous tamen frater huius phoronei iunior cū esset mortuꝰ ad eius sepulchrū templū est constitutū in quo coleret vt deꝰ ⁊ ei boues imolarent: credo honore tanto ideo dignum putarūt: quia in regni sui parte pater q̄ppe loca ambobꝰ distribuerat/ in quibꝰ eo viuēte regnarēt: iste sacella cōstituerat ad colēdos deos: ⁊ docuerat obseruari tpa per menses atq; annos: qd eorū q̄tenꝰ metirent atq; numerarēt. Hęc in eo noua mirantes rudes adhuc hoies: morte subita deū esse factum siue opinati sunt siue vo
g luerūt. Nam et io filia inachi fuisse perhibetur: quę postea Isis appellata/ vt magna dea culta est i egypto: q̄uis alij scribāt eam ex ethiopia in egyptū venisse reginā: et q late iuste q; imperauerit/ eisq; multa cōmoda ⁊ lr̄as instituerit: hūc honorē illi habitū esse diuinum/ posteaq; ibi mortua est: ⁊ tātū honorē vt capitali crimie reus existeret/ si quis eā fuisse hominem diceret.

De tēporibus Iacob et filij eiꝰ ioseph. Capitulum. IIII.

Regnantibus assyriorū decimo rege b
baleo: ⁊ sicyoniorum nono mesappo: q etiā cephisos a qbusdā tradit: si tamē duor noim hōvnꝰ fuit/ ac non potiꝰ alterū p altero putauerūt fuisse hominē: qui in suis posuerūt scriptis alterū nomē/ cum rex argiuorū tertius apis esset: mortuꝰ est isaac ānorū centū octoginta: ⁊ reliquit geminos suos ānorū centū ⁊ viginti: quorū minor iacob ptinens ad ciuitatē dei/ de qua scribimus maiore vtiq; reprobato/ habebat duodecim filios: quorū illum qui vocabat ioseph mercatoribꝰ in egyptū transeūtibꝰ fratres eiꝰ adhuc isaac auo eor viuē tevendiderāt. Stetit autē ante pharaonē ioseph qū ex humilitate quā pertulit sublimatus est cū triginta esset annorū: quoniā somnia regis diuine interpretatus/ prenūciauit septē vbertatis ānos futuros: quorū abundantiā prepollentē consequētes alij septē steriles fuerāt cōsumpturi: et ob hoc eū rex pfecerat egypto/ de carcere liberatū: quo eū ɔiecerat integritas castitis: quā fortiter seruās male amāti dominę: ⁊ male credulo dn̄o mētiturę: veste etiā derelicta/ de manibꝰ attrahētis aufugiēs non cōsensit ad stuprū. Secūdo aūt anno septē annorū sterilium/ iacob in egyptum cum suis omībꝰ venit ad filiū/ agens annos centū et triginta: sicut interrogāti regi ipse respōdit cum ioseph ageret triginta ⁊ nouem: ad triginta/ scilicet quos agebat quādo a rege honoratus est additis septem vbertatis annis ⁊ duobus famis.

De api rege argiuorum quē egypti serapin nominatum: diuino honore coluerunt. Caplm. V.

Ubi dicit: cuiꝰ anno. xix. tertio vero xv. mortuꝰ ē abraā
a Regnū aūt argiuorū sit cū abrae nepo. ⁊c. scilicet iacob ⁊ esau exortū est isaac sexagenario existente: vbi p̄mo regnauit inachus: a quo fluuius argiuorū
B creditur Inachus appellatus: regnauit aūt annis qnquaginta. b Etiā apud sepulchrū
Gen. 26. a. ⁊c. De sacrificio ad sepulchrū thurimachi hic expsse allegat varronem.
c Armamitre
Gen. 28. c. ⁊c. Nota q armamitres post xerxen regnauit ānis. xxx-
Gen. 32. f. viij. cuiꝰ anno decimo/ primo vo āno leucippi regis/ qui regnauit ānis. xlij sicyonus: iachi vero regis argiuorū xl. isaac iam centesimū annū agente locutꝰ est deus ad
C isaac. d Cum iam belotꝰ ⁊c. Nota q belotꝰ regnauit assyrus annis. xxxv. cuiꝰ anno tertio phoronei q q; filij inachi regis argiuorū. xxv. leucippi vo regis sicyoniorū. xxxj. facta est pmissio dei ad Iacob: in via versus mesopotamiā/ cum esset ānorū. lxxj. e Et phoroneus ⁊c. Phoronei tēpore grecia legum ⁊ iudiciorū qbusdā clarior est facta institut. Dicit aūt magister in historijs/ q phoroneus filiꝰ inachi rudibꝰ grecię primꝰ leges dedit: ⁊ sb iudice causas agi constituit:
Alr̄ robīta. locumq; iudicii destinatū forū a suo nomie appellauit.
D f Phegoꝰ tamen ⁊c. Qd hic dr de phegoo fratre phoronei quo ad eius deificationem/ videtur sumptum a varrone.
g Nā ⁊ io ⁊c. De isi quę Io filia Inachi fuit refert magister q in egyptum nauigauit ⁊ quosdā litterarum apices egyptijs dedit: de agricultura etiā eos multa docuit: vnde io cū diceret ab eo dicta ē isis/ quod in ligua eorum sonat terrā de cuiꝰ deificatiōe
A et forma simulacri eius/ ac pena si qs eam hominē dicerer. Quod hic dicitur sumptū estimo de varrone: quod euidentiꝰ infra patebit i capitulo. xxvij. in fine.

Expo. cap. IIII.
Regnātibꝰ assyrio. ⁊c. b
In hoc ca. nota/ q beloto assyriorum regi nono successit
Gen. 35. d. baleus decimꝰ regnans. lij. ānis: cuius anno. xvij. mesappi vero noni regis sicyoniorū: qui regnauit annis. xlvij. anno. xxvij. de
Gen. 37. f. cimo vo apis regis argiuorū/ q regnauit annis triginta quinq;: mortuꝰ est isaac.
B Gen. 41. d.
Gen. 39. c.
C Gen. 47. b. supra. lib. 16. ca. 40. a.

A **Expositio ca. V**

a His tēpib⁹ ꝛc. In hoc ca. qđ de serapi de ⁊ isi/ videt a varrone acceptum. De api boue egyptio refert plini⁹ q̄ testatur se eū vidisse: ꝙ erat q̄dā taur⁹ q̄ ex improuiso egrediebat de flumie nili/ hñs in dextro hūero signū cādidū in modum lunę cornicularę: ad quē cum stati ꝯfluerēt ęgyptii/ cū omni genere musicoꝝ psallētes eleuabat i aera super eos: et tāq̄ ballans ferebat: et ad motū ⁊ stationem ipsi⁹ mouebant intra sacerdotes vel stabant.

His tp̄ib⁹ rex argiuoꝝ apis nauib⁹ trāsuect⁹ i ęgyptū cū ibi mortu⁹ fuisset/ fact⁹ ē serapis oim maxim⁹ ęgyptioꝝ de⁹. Nois aūt hui⁹ cur nō apis etiā post mortē/ ꝯ serapis appellat⁹ sit/ facillimā rōnē varro reddidit: qꝛ em̄ arca i q̄ mortu⁹ ponit: qđ oēs iā sarcophagū vocant: soros dꝛ grece ⁊ ibi eū venerari sepultuꝝ cęperūt ꝓusq̄ tēplū ei⁹ eēt extructū: velut sorosapis: vel sorapis p̄umo: deinde vna lr̄a vt fieri assolet cō/mutata/ serapis dictus est. Cōstitutū est etiā d̄ illo vt q̄sq̄s eū hoiem dixisset fuisse/ capitalē pēderet penā. Et q̄m fere i oib⁹ templis vbi colebāt isis ⁊ serapis/ erat etiā simlacrū qđ digito labijs ipsso admonere videret vt silentiū fieret: h̄ significare idē varro existimat: vt hoies eos fuisse taceret. Ille āt bos quē mirabili varietate decepta ęgypt⁹ i honorē ei⁹ delitijs affluentib⁹ alebat: q̄m eū sine sarcophago viuū venerabant: apis/ non

B serapis vocabatur. Quo boue mortuo q̄m q̄rebat ⁊ repiebat vitul⁹ coloꝛ eiusdē: h̄ est albis q̄busdā macul' sil'r insignu⁹: mirū ⁊ q̄ddā diuinit⁹ sibi ꝓcuratū esse credebāt. Non em̄ magnū erat demonib⁹ ad eos decipiendos phātasiā talis tauri quē sola cernerent ostētare vaccę ꝯcipienti atq̄ p̄gnāti/ vn̄ libido mr̄is attraheret qđ in ei⁹ fętu iā corpalit

Seꝗ.30.d. apperet: sic iacob de v̄gis variatis vt oues

Li.3.de trini. cap.8.c. et.11. ca.2.g ⁊ caprę varię nascerent effecit. Qđ em̄ homines coloꝛib⁹ et coꝛpib⁹ veris/ hoc demones figuris fictis facillime possunt animalibus concipiētibus exhibere.

Quo regnāte apud argiuos/ quo ve apud assyrios iacob in ęgypto mortuus sit. Caplm. VI.

A **Expo. cap. VI.**

b Apis ergo rex ꝛc. In h̄ ca. nota ꝙ arg⁹ argiuoꝝ rex q̄rt⁹ regnauit ānis. lxx. cuius āno scđo/ septimo v̄o erathi decimi regis sicyonioꝝ/ qui regnauit xlvj. ānis: balei vero assyrioꝝ. xliiij. anno mortuus est iacob. cxlvij. annorum. c Argus

b Apis ꝗ rex: nō ęgyptioꝝ/ ꝯ argiuoꝝ mortu⁹ est in ęgypto. Huic fili⁹ arg⁹ successit in regnū: ex cui⁹ noie argi/ et ex h̄ argiui appellati sūt. Superiorib⁹ aūt regib⁹ nōdū vl' loc⁹ vel gēs habebat h̄ nomē. Hoc regnāte apud argiuos ⁊ apđ sicyonios eratho: apđ assyrios v̄o adhuc manēte baleo: mortu⁹ est iacob i ęgypto

Seꝗ.47.f. et.49.d.

annoꝝ cētū q̄dragita septē: cum moritur⁹ filios suos ⁊ nepotes ex ioseph bñdixisset/ christūq̄ aptissime ꝓphetasset/ dicēs in benedictione iudę: Non deficiet princeps ex iuda/ ⁊ dux de femoꝛib⁹ ei⁹: donec veniāt q̄ reposita sūt ei: ⁊ ipse erit expectatio gētiū. Regnāte aūt argo cępit vti frugib⁹ grecia et hr̄e segetes in agricultura/ delat' aliūde seminib⁹. Argus c q̄ꝫ p⁹ obitū de⁹ hr̄i cępit/ tēplo et sacrificijs honoꝛat⁹. Qui honoꝛ eo regnāte et āte illū delat⁹ est hoi ꝓuato et fulminato cuidā homogyro: eo ꝙ p̄m⁹ ad aratꝛ boues iūxerit. B

q̄ꝫ post obitum ꝛc. Qđ dꝛ de deificatiōe argi ⁊ cuiusdā alteri⁹ noie homogyri/ acceptum estimo a varrone. Seꝗ. 49.b.

Quoꝝ regum tēpoꝛe Joseph in ęgypto defunctus est. Ca. VII.

b Regnātib⁹ assyrioꝝ duodecio hermasco/ et vndecio sicyonioꝝ plemineo/ ⁊ argiuis adhuc manēte argo Mortu⁹ ē ioseph i ęgypto/ annoꝝ cētū ⁊ decē. Post cuius mortē ppl's dei mirabil'r crescēs mansit i ęgypto centū q̄dragitaq̄nq̄ annos tranq̄l/le/ prius donec morerētur q̄b⁹ ioseph not⁹ fuit. Deinde qꝛ inuidebat incremētis ei⁹: eratq̄ suspect⁹ q̄usq̄ ide liberaret/ ꝑsecutiōib⁹ affligebat inūeris: int̄ q̄s tn̄ diuinit⁹ fęcūdata m'tiplicatiōe crescebat/ ⁊ laboꝛib⁹ ꝓmebat intolerabilis seruitutis. In assyria vero ⁊ grecia ꝑ idem tempus regna eadē permanebāt.

Expo. cap. VII. b

Regnātib⁹ ꝛc. In h̄ ca. nota ꝙ baleo regi assyrioꝝ successit alchados. xj. regnans. xxxi. annis/ alchadi. xj. regi assyrioꝝ successit. xij. hermasc⁹/ regnās ānis. xxx. cui⁹ āno p̄mū. plemīnei regis sicyonioꝝ. xj. qui regnauit annis q̄draginta/ āno q̄ndecimo argi vero regis argiuoꝝ: de quo p̄dictum est/ anno q̄nquagesimosexto mortu⁹ est ioseph centum ⁊ decem annoꝝ.

Seꝗ. 50.b. Secūda v̄itas

Secūda veritas/ ꝙ ioseph i ęgypto mortu⁹ ē cētū ⁊ decē annoꝝ: post cui⁹ mortē populus dei mirabiliter crescens in ęgypto mansit centum q̄dragintaq̄nq̄ annis trāq̄lle donec p̄i⁹ morerētur oēs q̄b⁹ not⁹ erat ioseph.

Seꝗ.1.b.

Quoꝝ regū ętate moyses nat⁹ sit: et quoꝝ demū ijsdem tempoꝛibus sit oꝛta religio. Ca. VIII.

c Cum ꝗ regnaret assyrijs q̄rtusdecim⁹ saphꝛ⁹ et sicyonijs duodecim⁹ orthopolus/ ⁊ criasus q̄nt⁹ argiuis: nat⁹ est i ęgypto moyses: ꝑ quē ppl's dei de seruitute ęgyptia liberat⁹ est: in qua eū ad desiderādum sui creatoꝛis auxiliū sic exerceri opoꝛtebat. Regnantib⁹ memoꝛatis regib⁹ fuisse a quibusdā creditur prometheus: quem ꝓpterea ferunt de luto foꝛmasse hoies/ quia optim⁹

A **Expo. ca. VIII.**

c Cum ꝗ regnaret assyrijs ꝛc. In hoc capi. nota ꝙ hermasco duodecimo regi assyrioꝝ

Expo.2.a.

Ergi assyriorū suc-
cessit mathale° de-
cimusquartus / re-
gnans ānis trigin-
Tertia veritas. ta. Mathaleo ve-
ro successit rex sa-
phrus/vel sperus
vt in chronicis an-
notat/regnās an-
nis viginti: cuius
anno. xviij. sicyo-
niorū ortopolis du-
odecimi:qui ꝛ re-
gnauit annis.lxiij.
āno.xxxj. criasi ve-
ro/qui quint° erat
argiuorum regna-
uit annis.lvj.cui°
B anno.xliij.nat° est
moyses. Nota re-
gnantib° memora-
tis regib° fuisse ꝓ-
metheū:et tamen
in chronicis inue-
nitur prometheū
Sed. 17.b. fuisse tpe alchadę
regis assyriorum:
alchas ꝟo circa tē-
pora vltima ma-
nuchei regis assy-
riorum. a ℂ In
quib° criasi re-
gis ꝛc. Quod au-
tē hic dicit̄ de dei-
ficatione melanco-
mice vxoris criasi
ꝛ phorbę regis/et
iasi filij triopę / et
steneli noni regis
credo sicut in prę-
cedentibus accep-
C tum a varrone.
b ℂ Et phorbas
filius ꝛc. Nota
ꝙ p° criasū phor-
bas rex sext° reg-
nauit argiuis.xxxv
ānis:post quē trio-
pas rex septimus
annis.xlvj.cui suc-
cessit crothophus
argiuoꝝ rex octa-
Lib.2.sollo/ uus:qui regnauit
quiorū ca.16. ānis.xxj.qui videt̄
et.s.li.ca.13.c dici iasus:sȝ iasus
filius triopę nō fu-
it rex/sed crotho-
pho successit rex
nonus stelen° an-
nis vndecim reg-
gnās. c ℂ Mer-
curi° fuisse ꝛc.
Nota ꝙ mercuri-
us de quo hic loq̄-
tur/fuit tēpe phor-
bę regis argiuorū
ſm chronicas cō-
D munes.
d ℂ Posterior
fuisse herculi.ꝛc.

sapiētię doctor fuisse phi-
tur:nec tamē ostēdit̄ q̄ ei°
tpibus fuerint sapientes.
ℂ Frater eius
atlas magn°
fuisse astrolo-
gus dicit̄:vñ
occasionē fa-
bula inuenit/
vt eum celū
portare cōfin-
¶ Tertia ve-
ritas ꝙ atlas
magn° fuisse
dicit̄ astrolo-
gus:vnde oc-
casionē fabu-
le inuenit/ vt
eū celū porta-
re cōfingeret.
geret:ꝗuis mons ei° noīe
nūcupet̄:cui° altitudīe po-
tius celi portatio ī opinio-
nē vulgi venisse videatur.
Multa q̄ꝗ alia ex illis in
grecia tpib° ꝯfingi fabulo-
sa ceperunt:sed vsq̄ꝫ ad ce-
cropē regem athenīēsiū:q̄
a regnāte eadē ciuitas etiā
tale nomen accepit:ꝛ quo
regnāte de° ꝑ moysen edu-
xit ex egypto pplm̄ suum:
relati sunt in deoꝝ numeꝝ
aliqui mortui ceca ꝛ vana
ꝯsuetudine ac sup̄stitione
a grecorū. In q̄bus criasi re-
b gis ꝯiunx melancomice/ꝛ
phorbas fili° eoꝝ: q̄ post
patrē rex argiuorū sextus
fuit:ꝛ septimi regis triopę
filius iasus:ꝛ rex non° ste-
nelas siue stenele° siue ste-
nelus/varie q̄ppe in diuer-
sis auctorib° inuenit̄. His
c tpibus etiā mercuri° fuisse
perhibet̄ nepos atlātis ex
maia filia eius:qđ vulga-
tiores etiā litterę ꝯsonāt.
Multarū aūt artiū perit°
claruit:quas et hominib°
tradidit:quo merito eum
post mortē deū esse volue-
runt/siue etiā crediderūt.
d Posterior fuisse hercules
dicit̄:ad ea tñ tēpa ptinēs
argiuorū:ꝗuis nōnulli eū
mercurio p̄ferāt tpe:quos
falli existimo:ſ q̄libet tpe
nati sint/ꝯstat īter histori-
cos graues q̄ hec antiqua
litter̄ mādauerūt ambos
hoīes fuisse:ꝛ qđ mortali-
bus ad istā vitā cōmodi°
ducēdam beneficia multa
cōtulerint:honores ab eis
e meruisse diuinos. Miner-
ua ꝟo longe his antiquior

Nam temporibus ogygij
ad lacū qui tritonis dicit̄/
v̄ginali fertur apparuisse
ętate:vnde ꝛ tritonia nun-
cupata est/multoꝛuȝ sane
operum inuentrix:ꝛ tanto
ꝓcliui° dea credita/quan-
to minus origo eius inno-
tuit. Quod eñ de capite
iouis nata canitur:poetis
et fabulis/non historię re-
busq̄ꝫ gestis est applicādū
quāꝗ ogygius ipse quan-
do fuerit/cuius tēpib° etiā
diluuiū magnū factū est:
nō illud maximū in q̄ nul-
li hoīes euaserunt nisi q̄ in
arca esse potuerūt:qđ gen-
tium nec greca nec latina
nouit historia:sed tñ ma-
ius ꝗ postea tempore deu-
calionis fuit:inter scripto-
res historie nō ꝯuenit. Nā
Varro inde exorsus est li-
brū:cuius mentionē supe-
ri° feci:et nihil sibi ex quo
ꝑueniat ad res romanas/
ꝓponit antiqui° ꝗ ogygij
diluuiū:hoc est ogygij fa-
ctum tpib°. Nostri autē q̄
chronicā scripserūt: prius
eusebius/post hieronym°:
qui vtiq̄ꝫ pręcedētes aliq̄s
historicos in hac opiniōe
secuti sunt:post ānos am-
plius ꝗ trecētos iam secū-
do argiuorū phoroneo re-
ge regnāte ogygij diluuiū
fuisse cōmemorāt. Sed q̄li-
bet tēpore fuerit:iā tamen
minerua tanꝗ dea coleba-
tur: regnāte athenīēsibus f
cecrope:sub quo rege etiā
ip̄am vel instauratā ferūt
vel conditā ciuitatē.

ℂ Quando athenien-
sium ciuitas sit cōdi-
ta:et quā causam no-
minis ei° varro per-
hibeat. Ca.IX.

Nam vt athenę vo- g
carent̄:quod cer-
te nomē a miner-
ua est/q̄ grece athena dici-
tur : hanc causam varro
indicat. Cum apparuisset
illic repente oliuę arbor:

Hercules vero vt
annotatur in chro-
nicis claruit tēpo-
re Triopę septimi
regis argiuorum.
Hic hercules cuȝ
Anteo rege libyę
palestra decertās:
cum percepissȝ eū
quotienscunq̄ꝫ ter-
rę appropinqua-
ret fortiorē resur-
gere/suspensum a
a terra tenens ne-
cauit. e ℂ Mi-
nerua vero lon-
ge ꝛc. Nam fuit
tēpore ogygij re-
gis:de cuius tēpo-
re aliter sentit var-
ro/aliter eusebius
vt aliter hierony-
mus/ꝛ satis patet
infra. Ubi nota ꝙ
si varro/vt hic di-
citur : posuit dilu-
uium ogygij trecē-
tis ānis anteꝗ po-
natur ab eusebio:
sequit̄ ꝙ illud di-
luuium ſm Var-
ronem fuit tempo-
re Nini reḡ assy-
riorum:ponit̄ eñ
ꝫ diluuiū ſm euse-
biū fuisse q̄drage-
simooctauo anno
phoronei regis ar-
giuorum secundi:
qui fuit ducentesi-
mus sexagesimus
annus tertię eta-
tis:quę icępit a na-
tiuitate abrae. Ut
autem habeantur
trecēti anni/addē-
di sunt quadragin-
ta āni ad natiuita-
tem abrae:qui in-
cipiunt computa-
ri a tertio anno ni-
ni regis:cui° qua-
dragesimoctauo an-
no nat° est abraā.
f ℂ Regnante
athe. cecro. ꝛc.
Nota ꝙ cecrops
cepit regnare Athe-
nis tertio āno spe-
rati.xv.regis assy-
riorū moyse/tunc
agente etatis suę
A cccv.annū.

Expo. cap.IX.
Nam vt a-
B thenę ꝛc.
In hoc capi.nota
Varronem de no-
mine athenarū.

Additio laco bi passeuãcij

¶ In hoc capitulo nono facit Augustinus mētionē de nomine Athenarū/qualiter istō nomē athene fuit impositum illi ciuitati: de quo expositor nihil tangit. Ubi notandū ꝙ cecrops rex atheniensium: qui dicitur primus inuenisse sacrificium de aliqb⁹ diis immolādis: fingit a poetis de consilio neptuni ⁊ palladis ꝗ ⁊ minerua/ędificasse athenas. Cū ꝗ facta esset contētio de nomine imponendo ciuitati cōpromissū est cōsilio omniū in palladē ⁊ neptunum/ vt nomen vrbi imponerent. Sed cū similiter illi ab inuicem dissiderent/ statutū est deorūʒ omniū iudicio/ vt quicūꝗ illorū digniorē rē ex terra pduceret/ille sol⁹ nomē imponeret. Neptun⁹ igit terrā pcussit tridente quē i manib⁹ ferre perhibet/et pdūt equus mirabilis. Pallas vō terrā hasta pcussit/et pdūt oliua pulcherrima virētibus folijs ⁊ bacc{is} onusta. Unī iudicatū est p oēs / ꝙ pallas nomen imponeret ciuitati: et appellauit eā athenas: ab athanatos quod ē imortalis. Alij vero dicunt/sic aug⁹ dicit in lrā/de mulierib⁹ a neptuno punitis ꝓpt mineruam quę eas iuuare nō valuit. Concordat autē athanatos cum minerua quantū ad etymologiā nominis Nā vtrūꝗ imortalis iterpretatur Ideo minerua nomē suum athenis imposuit quātum ad significatū vocabuli.

B

C

⁊ alio loco aqua erupisset regē pdigia ista mouerūt ⁊ misit ad apollinē delphicū sciscitatū qd intelligendū esset/ꝗdue faciēdum: Ille rn̄dit: ꝙ olea mineruā significaret/vnda neptunū: ⁊ ꝙ esset in ciuiū potestate/ex cui⁹ noīe pot⁹ duoꝝ deoꝝ q̄rū signa illa essent ciuitas vocaretur. Isto cecrops oraculo accepto/ciues oēs vtriusꝗ sexus (mos eīn eis tunc in eisdē locis erat vt etiā fęminę publicis ꝯsultatiōibus interessent) ad ferēdū suffragiū ꝯuocauit. Cōsulta igit multitudie mares p neptuno/fęminę p minerua tulere sentētias. Et qꝛ vna pl⁹ est inuēta feminarū/minerua vicit. Tunc neptun⁹ irat⁹ marinis fluctibus exęstuātib⁹ terras atheniensiū populat⁹ est: qm̄ spargere latius q̄ libet aquas difficile demonib⁹ nō ē: cui⁹ vt iracūdia placaret/triplici supplicio dicit idē auctor ab atheniēsib⁹ affectas esse mulieres vt nulla vlteri⁹ ferrent suffragia: vt nullus nascētiū maternū nomē acciperet: vt ne q̄s eas atheneas vocaret. Ita illa ciuitas mater ac nutrix liberaliū doctrinarum/et tot tātorūꝗ philosophorū: q̄ nihil habuit grecia clari⁹ atꝗ nobilius: ludificātib⁹ demonibus de lite deoꝝ suorūʒ maris ⁊ fęminę/⁊ de victoria deorū p fęminas fęminę athenas nomē accepit: ⁊ a victo lęsa/ipam victricis victoriā punire cōpulsa est: plus aq̄s neptuni ꝙ̄ minervę arma formidās. Nā in mlierib⁹ q̄ sic punitę sunt/⁊ minerua quę vicerat victa est: nec affuit suffragatricib⁹ suis/vt suffragioꝝ deinceps perdita potestate ⁊ alienatis filijs a noibus matꝝ: atheneas saltē vocari liceret: et eius deę mereri vocabulū quā viri dei victricem fecerāt ferendo suffragiū: de quo satis apparet quę ⁊ quāta hinc dici possent/nisi sermo ad alia pperaret.

¶ Quid varro tradat de nuncupatione areopagi/et de diluuio deucalionis. Capl'm. X.

A

At tamen marcus varro nō vult fabulosis adūsus deos fidē adhibere figmentis: ne de maiestatis eoꝝ dignitate indignū aliqd sentiat: Et iō nec areopagon vbi cū atheniēsib⁹ paulus apl'us disputauit: ex q̄ loco areopagitę appellati sunt curiales vrbis eiusdem: vult inde accepisse nomen / ꝙ mars q̄ grece areos dicit/ cū homicidij crimie reus fieret: iudicātib⁹ duodecī dijs in eo pago sex sententijs absolut⁹ est: Et qꝛ vbi paris numeri snię fuissent pponi absolutio dānatiōi solebat. Sed ꝯ istā q̄ multo est ā pli⁹ celebrata: opinionē aliā q̄ndā de obscurarū noticia lrarū cām nois hui⁹ conat astruere: ne areopagō atheniēses de noie martis ⁊ pagi q̄si martis pagū noiasse credant: in iniuriā videlʒ numinū a qb⁹ litigia vel iudicia existimat aliena nō min⁹ hoc qd de marte dr falsū esse asseuerās/ꝙ illō qd de trib⁹ deab⁹/iunone.s.et minerua ⁊ venere: q̄ p malo aureo adipiscēdo apō iudicē paridē de pulchritudinis excellētia certasse narrant: et ad placādos ludis deos q̄ delectant/seu veris seu falsis ist{is} criminib⁹ suis: inter theatricos plausus cantātur atꝗ saltant. Hęc varro non credidit: ne deoꝝ naturę seu morib⁹ credat incōgrua: ⁊ tn̄ nō fabulosā ẜ historicā rōnē de athenarū vocabulo reddēs tātā neptuni ⁊ minervę litē suis lr̄is insenit: de cui⁹ noie pot⁹ illa ciuitas vocaret: vt cū pdigioꝝ ostētatiōe ꝯtenderēt int eos iudicare: nec apollo ꝯsult⁹ auderet: ẜ ad deoꝝ iurgiū finiendū: sic mēorātarū trium deaꝝ ad paridē iupiter: ita ⁊ iste ad hoies mitteret: vbi vinceret minerua suffragijs: ⁊ in pęna suaꝝ suffragatricū vinceret: q̄ i adūsarijs suis viris obtinere athenas potuit: ⁊ amicas suas fęmias atheneas hře nō potuit. His tēporib⁹ vt varro scripsit regnante atheniēsib⁹ cranao successore cecropis: vt autē nostri eusebi⁹ ⁊ hieronym⁹ adhuc eodem cecrope pmanente diluuiū fuit: quod appellatum est deucalionis: eo ꝙ ipse

b

C

D

c

Expo. cap. X.

a At tn̄ marcus varro ⁊c. Dicit ꝙ varro de noie areopagi non assentit causę quam assignat hic aug⁹: qꝛ fabulosa ẽēʒ conat assignare aliā: quā tn̄ hic nō pōit. Act. 17. b ¶ De trib⁹ deab⁹ ⁊c. Itē de lite triū deaꝝ p pomo aureo ⁊ iudicio paridis: nota. ē. li. i. ca. iij. c ¶ Diluuiū fuit ⁊c. De diluuio deucaliōis: qd ẜm eusebiū fuit anno cecropis. xxxi. qd varro ponit fuisse tēpore successoris eius.

B

regnabat in earū terrarū partib⁹ vbi maxime factū est. Hoc aūt diluuium nequaꝗ̄ ad egyptū neqꝫ ad eius viciniā ꝑuenit.

¶ Quo tēpore moyses populū dei de egypto eduxerit: ⁊ iesu naue/ qui eidem successit/ quorū regum etate sit mortuus. Caplm. XI.

a Eduxit ergo Moyses ex egypto pplm dei/ nouissimo tēpore cecropis atheniēsium regis cū apud assyrios regnaret ascades/ apō sicyonios marathus/ apud argiuos triopas. Educto autem populo in monte sina diuinitus acceptā tradidit legē: quod vetus dicit̄ testamētum: quia ꝓmissiones terrenas habet: ⁊ ꝑ iesum christum futurum fuerat testamentū nouū: quo regnum celorū ꝓmitteret̄. Hūc eni ordinē seruari oportebat: sicut in vnoquoqꝫ homine qui in deū ꝓficit: id agitur quod ait apostol⁹: vt nō sit prius quod spiritale est/ sꝫ quod animale/ postea spiritale: quoniā sicut dicit ⁊ verū est: prim⁹ homo de terra terren⁹/ secūd⁹ homo de celo celestis. Rexit autē populū moyses per ānos quadraginta in deserto: et mortuus est annorū centū ⁊ viginti: cum christū etiā ipse ꝓphetasset per figuras obseruationū carnaliū in tabernaculo et sacerdotio et sacrificijs alijsqꝫ mysticis plurimisqꝫ mādatis. Moysi successit iesus naue: et in terra ꝓmissionis introductum populum collocauit ex auctoritate diuia/ debellatis gentib⁹ a quib⁹ eadē b loca tenebant̄. Qui cū populū rexisset post mortem moysi viginti ⁊ septē ānos etiam ipse defunctus est: regnāte apud assyrios octa- c uodecimo amynta/ apō sicyonios sextodecimo corace/ apō argiuos decimo danao/ apud atheniēses quarto erichthonio.

A Expo. cap. XI. a Eduxit ergo Moyses ⁊c. In hoc capitulo notat ꝙ cecrope regnauit athenis ānis quinquagīta: cui⁹ āno quadragesimo eduxit moyses populū de egypto: octauo ꝟo āno ascadis regis assyriorum: qui. xvij. rex regnauit ānis. xl. āno ꝟo. xviij. marathi regis sicyoniorū/ q̄ rex. xiiij. regnauit ānis. xx anno vero triope argiuorum regis xv. De hoc rege dictū ē. s. ca. xviij. *(Exo. 14. a.)*

b ¶ Qui cū populum ⁊c. In eo ꝙ dicit Iosue rexisse populum xxvij. annis/ sequitur eusebiū: beda vero nō attribuit nisi. xxvj. cui⁹ causam posuim⁹ alias in chronicis. *(1. Cor. 15. f.) (Deut. 34. c.)*

c ¶ Amynta ⁊c. Ascadi regi assyriorū successit. xviij. Amynta regnans annis. xlv cuius āno. xxxiij. mortu⁹ est iosue. Corace vero regi sicyoniorū q̄ succedens ethipeto regnauit ānis. xxx anno. xx. danai regis argiuorꝫ decimi: qui succedēs sequolo regnauit annis. l. āno. xix. erichthonij vero regis atheniēsium quarti succedens amphitrioni regnauit. l. annis/ anno. xlij. *(B) (Iosue. 1. a.) (Iosue. 24. g.)*

¶ De sacris falsorū deorū: q̄ reges grecie illis tꝑib⁹ instituerūt: q̄ ab exitu isrl' de egypto vsqꝫ ad obitū iesu naue dinumerant̄. Ca. XII.

Per hec tēpa. i. ab a exitu isrl' ex egypto vsqꝫ ad mortē iesu naue: ꝑ quē ppl'us idē terrā repꝛomissiōis accepit sacra sunt instituta dijs falsis a regib⁹ grecie: q̄ memoriā diluuij ⁊ ab eo liberationis hoim viteqꝫ tūc erūnose mō ad alta/ mō ad plana migrātiū solēni celebritate reuocarēt. Nā ⁊ lupercorū ꝑ sacrā viā ascēsum atqꝫ descēsum sic interꝑtant̄/ vt ab eis significari dicant homines: q̄ ꝓpt' aque inundationē sūma montiū petiuerunt/ ⁊ rursus eadē residēte ad ima redierūt. His tꝑib⁹ e dionysiū q̄ etiā liberpat' dictus est: ⁊ post mortē deus habit⁹/ vitē ferūt ostēdisse in attica terra hospiti suo. Tunc apollini delphico in f stituti sunt ludi musici/ vt placaret̄ ira eius: qua putabant afflictas esse sterilitate grecie regiones: quia nō g defenderunt templū eius: quod rex danaus cū easdē terras bello inuasisset incēdit. Hos aūt ludos vt instituerēt/ oraculo sunt ei⁹ admoniti. In attica vero rex erichthoni⁹ ei ludos ꝓmus instituit: nec ei tm̄/ sed etiā mineruę: vbi premiū victorib⁹ oleum ponebat̄: quod eius fructus inuentricē mineruā/ sicut vini liberū tradūt. Per eos annos a rege xantho cretēsiū/ cui⁹ apud alios aliud nomen inuenimus/ rapta ꝑhibet̄ europa: et inde geniti rhadamātus/ sarpedon ⁊ mi- h nos: q̄s magis ex eadē muliere filios iouis esse vulgatū est. Sꝫ taliū deorꝫ cultores illō qō de rege cretensiū dixim⁹ historice veritati: hoc aūt qō de ioue poete cantāt/ theatra cō crepāt/ ppli celebrāt/ vanitati deputāt fabularū/ vt esset vnde ludi fierēt placādis numinibus etiā falsis eorū criminib⁹. His tēpib⁹

Expo. cap. XII. b Per hec ⁊c. Hic agitur de sacris lupercorū institut' in memoriā diluuij sub deucalione. Sūt aūt luperci sacerdotes panis: cui⁹ sacra lupca dicūt̄ ⁊ loc⁹ vbi celebrabant̄ lupercal.

e ¶ His tēpib⁹ ⁊c. De dionysio q̄ ⁊ liberpater dr̄/ dicit mgr̄ i historijs/ ipm eē q̄ bacchus dict⁹ est: qui vrbē ꝯdidit q̄ argos dicit̄. Alij dicūt dionysiū deucalionis filiū i atticā venisse ⁊ vitē luenisse ⁊ hospiti suo scemasco ostēdisse/ ⁊ pellē caprę ei⁹ filio cōtulisse. *(A)*

f ¶ Instituti sūt ludi ⁊c. Qō hic dr̄ de institutiōe ludorū apollinis: de q̄ nō legi alibi/ credo accepisse a varrone/ sicut alia ptinētia ad sacra deorum. *(B)*

g ¶ Nō defenderūt tēplū ⁊c. Quod dicit tēplū appollinis incensū anno regni danai. xxū. a danao/ i chronicis ānotat̄ a phlagetes incensum. Potest autē eē ꝙ phlagete⁹ illō incēdit misterio/ sꝫ danaus imperio.

h ¶ Rhadamātus sarpedō ⁊c. Qō dr̄ filios iouis eē/ vulgatū ē. Nō. ꝙ fingit ouidi⁹ li. ij. d̄ trāsfor. iouem sub specie tauri europā trāsportasse in cretā/ ⁊ hos de ea filios genuisse: sed veri⁹ ē eos fuisse filios xanthi regꝭ cretēsiū: q̄ alio noie dictus est asteri⁹. *(C)*

a Hercules in tyria clarus habebat. Sed nimirū ali⁹ nō ille de quo supra locuti sumus: Secretiore quippe historia plures fuisse dicūtur et liberi patres et hercules. Hūc sane herculē cui⁹ ingētia duodecim facta numerant: inter que antei afri necē nō cōmemorāt/ q ea res ad alterū herculē ptinet: in etha monte a seipso incensū pdunt suis litteris: cum ea virtute qua mōstra subegerat: morbū tamē q̄ languebat/ sustinere nō posset.

E

b Illo tēpore vel rex vel potius tyrannus busiris suis diis suos hospites imolabat: quē filiū perhibēt fuisse neptuni/ ex mr̄e libya filia epaphi. Verū nō credatur hoc stuprū perpetrasse neptunus/ ne dii accusent: sed poetis et theatris ista tribuant/ vt sit vnde placent.

F

c Erichthonii regis atheniē siū: cuius nouissimis ānis iesus naue mortu⁹ repert: vulcanus et minerua parētes fuisse dicunt. Sed qm̄ mineruā virginē volunt/ in amborū contentiōe vulcanum cōmotū effudisse aiūt semē in terrā: atq; inde homini nato ob eam causam tale inditū nomē. Greca ei lingua/ eris cōtētio: chthon terra est: ex quib⁹ duobus compositum vocabulū est erichthoni⁹. Verū qd fatēdū est refellūt/ et a suis diis repellūt ista doctiores: qui hanc opinionē fabulosam hinc exortā ferunt: q in tēplo vulcani et minerue/ qd ambo vnum habebāt athenis/ exposit⁹ inuēt⁹ est puer dracone inuolut⁹: qui eum significauit magnū futurū: et ppter hoc cōmune tēplū cū essent parētes ei⁹ ignoti vulcani et minerue dictum esse filiū: nois tn̄ ei⁹ originē fabula illa poti⁹ q̄ ista designat historia. Sed qd ad nos hoc/ cū isti in veracib⁹ libris homies instruāt religiosos: illud in fallacibus ludis demōes delectet impuros: quos tn̄ illi religiosi tanq̄ deos colūt? Et cū de illis hec negāt/ ab omni eos crimie purgare nō pñt qm̄ ludos eis poscētib⁹ exhibent vbi turpiter agunt q̄ velut sapiēter negant: et his falsis ac turpib⁹ dii placant: vbi etiā si fabula cantat tam hoim crimen q̄ numinū falsum: delectari tamen falso crimie crimē est.

Qualiū fabularū figmenta exorta sint eo tempore quo hebreis iudices preesse ceperunt. Capitulū. XIII.

A

Iudic. 2. c.

Verū post mortē d iesu naue popul⁹ dei iudices habuit: quib⁹ tēporibus alternauerūt apud eos: et humilitates laborū p eorū peccatis/ et psperitates cōsolationum ppter miserationem dei. His temporibus fabule ficte sunt de triptolemo qui iubente cerere anguibus portatus alitib⁹ indigentib⁹ terris frumēta volando cōtulerit. De mino e tauro q bestia fuerit iclusa

F a Hercules in tyria etc. Qd dicit de hercule/ q inter duodecim ei⁹ ingētia facta necē antei nō numerauit: q ea res ad aliū ptinet herculē: de q̄ patuit supra ca. viii. Verū ouidi⁹ li. ix. de trāsformatis. et boetius li. iiii. de cōsol. inter ingētia facta herculis cōputant necem antei.

Lib. 2. sollo/quior. ca. 16.

De hoc etiā hercule seneca duas tragedias scripsit vnam de hercule furente: in qua doceretur quō furia agitatus/ vxorem et filios occidit. Aliā de hercule etheo: i qua docetur quomō morbo pestilētie vexatus seipsum pyre ardēti immiserit.

b Illo tpe vl rex etc. De busiri tyranno nota/ q hercules eū interfecit. vn̄ Ouidi⁹ libro. ix. de trāsformatis hoc primo ponit inter ingentia facta herculis/ dicens: Ergo ego fedātē peregrino tēpla cruore Busirim domui.

c Erichthonii regis etc. De inde agens de nomine erichthonii et generatiōe eius nūc fabulose/ nūc historice sm̄ Varronē allegat: hic sm̄ q in historiis dicit/ prim⁹ quadrigā duxit in greciam.

Iosue. 24. 6.

Additio iacobi passauātii.

In hoc capitulo duodecimo nota q̄re cōficta fuit fabula quā posui supra li. iiii. ca. x. de erichthonio/ q̄ dicit natus ex semine vulcani palladē insequētis/ in nubem effuso. Et nota de tēplo cōmuniter ambob⁹ edificato: de quo supra dictū est.

Expo. ca. XIII.

d Verū post morte etc. ibi: Fabule ficte. Ponit fabulas de triptolemo: quas ponit plenius Ouidi⁹ de transformatis libro quinto/ isto modo: quia ceres cum iūxisset in currum duos angues/ et immisisset in vrbem atheniensium ad triptolemū cum cui⁹ patre hospitata erat: iussit eum data semina spargere vbiq; per terras: qui cum vectus curru venisset in scythiam portans dona cereris: inuidēs ei rex scytharū voluit eum occidere dormientē: sed ceres mutauit regē in lyncem/ et excitatū triptolemū iussit currum per aera agitare.

e De minotauro etc. De minotauro in parte seneca tangit de hippolyto carmine scdo. Pasyphae cm̄ vxor minois: q̄ fingitur filia solis frequētās siluas: vidit ibi taurum pulcherrimū quē neptun⁹ dedit regi minoi ad sacrificandum: sed pepercit ei rex ob pulchritudinē ei⁹. Hūc videns vxor ei⁹/ adamauit eū: compressaq; ē ab eo/ et concepit: pepitq; semibouē et semiuirum: quē vocauit minotaurum. Cum aūt ex hoc monstro creuisset opprobriū generis/ sm̄ Ouidium libro. vi. de trāsformatis: minos accersito dedalo fecit h mōstrū includi in domo: cui⁹ egressus erat ita inextricabilis/ vt non posset vel peruenire ad monstrum vl redire ad exitū. Et hanc domū vocauit labyrinthū: q erat laboriosa ad intrandum

G

F De cētauris

Additio iacobi passauātii

In hoc ca. xiii. mentionē facit augustin⁹ de fabula de miotauro: quā expositor hn̄ narrat. Sed addēda sunt quedā ad habendū pleniorem intellectū toti⁹ fabule. Ubi notādū q cū minotaurus monstrū inclusus eēt in labyrintho carcere inextricabili: in quē nō patebat accessus/ nec inde introgressis patebat egressus: c ppositum est edictum/ vt quicūq; pugnare auderet cū minotauro mōstro/ et filiam regis haberet vxorem/ et magnis insuper diuitiis dotaretur: Vel vt quidā dicūt/ occiso androgeo filio minois ab atheniensibus et megarensib⁹ ex inuidia palestre/ pater eius minos bellū mouit cōtra eos in vltionē filii: et eos deuincēs tributū eis statuit vt multa corpa hoim q̄libet āno mitterent minotauro deuorāda.

Lib. 2. sollo/quior. ca. 16.

B

F a ¶ De cētauris ꝛc. Tertia fabula est de centauris: q̄ talis ē: qꝛ fingit̄ isionē velle ꝯcubuisse cū iunone: q̄ interposuit nubē: in quā cū isiō semē effudisset/ nati sunt cētauri: q̄ ex media pte sunt hoīes: ꝛ ex media sunt eq̄: ꝛ dicti sunt cētauri a nūero: qꝛ cētū erāt: ꝛ ab aura/ qꝛ veloces erant. Hui⁹ fabl'e occasio fuit: qꝛ isiō rex thessalię p̄mo parauit eq̄tes armatos nūero cētū: q̄s vt vidit rustica multitudo: putauit vnū aial eē ex eq̄ ꝛ homie sedēte super eū. b ¶ De cerbero ꝛc. Quarta fabula ē de cerbero: q̄ fingit̄ habere tria capita: ꝛ ē canis seruans ianuā inferni: quā hercules cū descēdisset ad īfernū vinctū triplici catena adamātina: vt fingit Ouidius libro septimo de trāsformatis: traxit ad superos. Fingit̄ cerberus triceps ꝓpter tres ętates. s. infantiā/ iuuentutē ꝛ senectutē: p quas hō ad mortē detrahitur.

labyrintho: quo cū intrassent hoies: inextricabili errore inde exire nō poterāt. a De cētauris ꝙ equoꝝ hominūq fuerit natura ꝯiūcta. b De cerbero/ ꝙ sit triceps inferorum canis. c De phrixo et helle eius sorore ꝙ vecti ariete volauerūt.

F De phrixo

Additio

¶ ro deuorāda. Illi autē volentes se a tributi onere liberare/ miserunt inter se sortem quis deberet ire ad pugnandum cuꝫ minotauro: et cecidit sors super Theseū filium ęgei regis. Cū autē cretā versus iter arriperet: accepit in mandatis a patre/ in reditu/ si sibi ꝓspere ꝯtigisset: partē albā veli nauis verteret ꝟsus athenas/ ꝛ nō nigrā: vt pater cognoscere posset si incolumis ꝛ cū victoria rediret. Cū ꝗ venisset theseus ad labyrinthum: ariadne filia minos ꝛ soror minotauri: cui soli patebat accessus securus ad mōstrū eius: hęc thesei amore succensa/ docuit euꝫ quō et ad minotaurū posset accedere ꝛ eū posset perimere: ꝛ q̄liter ex labyrintho tandeꝫ egredi posset. These⁹ igit̄ ipsi⁹ vsus ꝯsilio: ꝛ accepto ab ea filo/ cui⁹ vnā partē i ostio labyrinthi ligauit: alterā ꝟo ipse theseus tenuit: labyrinthū ingressus minotaurū occidit. Quo facto ariadnē ꝛ sororē eius phędrā rapiens/ secū duxit athenas. Cūq ad mare ꝑuenisset/ reliquit ariadnem cuius bñficio minotaurū occiderat dormientē in litore: ꝛ phędram secum duxit. Ariadne autem euigilans: et videns se relictam/ pre nimio dolore se in mare p̄cipitauit: sed dij eius miserti fuerunt: et in cęlum translata est: et est vnum de signis: sunt eñi stellę in modū coronę in medio Thesei et herculis. Theseus autē et sui nautę p̄ nimio gaudio obtenta victoria obliti sunt p̄ceptū patris: et nō verterunt albā partem veli versus Athenas: quobrem ęgeus estimās filiū suū theseū a minotauro occisū: prę dolore nimio se p̄cipitauit in mare: vnde appellatum est postea illud mare ęgeum.

c ¶ De phrixo ꝛ helle ꝛc. Quinta fabula de phrixo et helle sorore sua: qui finguntur vecti ariete volante: id est nauē depictam signo arietis ascendētes: velociter nouercę insidias effugerunt: sed naufragium passi sūt/ phrixoq euadēte ad terrā helle submersa est: ꝛ mari nomē dedit: qꝛ vocauit hellespontum.

F De gorgone ꝛc.

Additio

¶ In isto etiā ca. tāgit Aug⁹ fabulā de phrixo ꝛ helle sorore eius: quaꝫ expositor bene narrat/ sed nimis breuiter. Unde notandū ꝙ Athamas habuit vxorē nomine neiphylē: ex qua genuit phrixū ꝛ hellē sororē eius. Deificata aūt neiphyle athamas duxit aliam: cuius instinctu filij prioris vxoris phrixus ꝛ helles expulsi sūt ex domo paterna. Quib⁹ mater eoꝝ apparēs tradidit arietē aureo vellere insignitū: eisq

vt sup eū ascēdētes mare trāsfretarēt: ꝛ ad insulā colchos vbi oeta solis fili⁹ rex erat veniētes arietē marti imolarēt/ p̄cepit. Cūq ex matris p̄cepto insidētes arieti mari se exposuissēt. helles de ariete cadēs submersa ē: ꝛ mari nomē īdidit: Nā dicit̄ hellespōt⁹/ ab helles et pontus. d Phrixus ꝟo vsq ad colchos insulā deueniēs/ carnē arietis imolās: vellus aureū marti dedicauit: qd postmodū iason filius ęsonis regis athenięsis cū argonautis hercule telamone ȝeto et calai filijs boreę: q̄ alati fuisse fingunt̄: ꝛ cū multis alijs rapuit: adiutus a minerua/ ꝛ fretus ꝯsilio medeę magę filię regis oetę: quaꝫ vxorē duxit secū pariter aureū vellus deportans: vt dicit Ouidius septimo metamorphoseos.

De gorgone/ ꝙ fuerit crinita serpētib⁹: ꝛ aspiciētes cōuertebat i lapides. e De bellerophōte/ ꝙ equo pennis volante sit vect⁹: q̄ equus pegasus dictus est. f De amphiōe/ ꝙ cithare suauitate lapides mulserit ꝛ attraxerit. g De fabro dędalo ꝛ ica-

d ¶ De gorgone ꝛc. Sexta fabula de gorgone: de qua fingit Ouidius li. iiij. d̄ trāsformatis: ꝙ erat clarissima forma: ꝛ capillis capitis p̄cipue ornata: sꝫ neptun⁹ in tēplo minerue ꝯcubuit cū ea: vñ irata minerua capillos ei⁹ mutauit in angues. Fingūt autē tres sorores fuisse gorgones dictę: quarū noīa fuerūt sthenio/ euryale et medusa. De medusa fingunt̄ q̄ dicta sunt. Erāt autē istę tres habētes vnū oculū: qꝛ fingebat̄ ꝙ erāt vnius formę ꝛ pulchritudinis: quaꝝ tāta erat pulchritudo vt spectatores suos redderēt imobiles: ꝛ iō fingunt̄ eos ꝯuertisse i lapides. e ¶ De bellerophōte ꝛc. Septia fabula de bellerophōte de q̄ dicit Pap. ꝙ bellerophōtes equ⁹ pēnat⁹ fingit̄: q̄ ꝛ pegasus dicit̄: qd hic patet falsū: cū hic dicat̄ pegasus fuisse equus bellerophōtis. Fingit̄ aūt bellerophontes domuisse chimeram: quę fingit̄ bestia triplex: leo in parte anteriori: capra in medio/ et draco in fine. Cuius fictionē exponens Isidorus etymologiarū libro. xj. ca. penul. dicit. Dicunt quidā philologi chimerā nō animal/ sed montē sicilię esse: quem aiunt quibusdaꝫ locis leones ꝛ capras nutrientem: quibusdam ardentē: et quibusdā locis plenū serpentibus. Hunc montē bellerophōtes habitabilē fecit: cuius equus alatus ꝓpter velocitatē fingit̄ pegasus de quo dicit Ouidi⁹ li. iiij. de trāsformatis: ꝙ cū perseus amputasset caput dormiētis gorgonis/ ex sanguine distillāte i terrā natus ē iste equ⁹ q̄ dicit̄ pegasus.

F De amphione

Additio

¶ In h̄ etiā ca. tāgit Aug⁹ fabulā de bellerophōte: quā expositor imꝑfecte narrat: ꝓpter qd sciēdū ꝙ bellerophōtes fuit fili⁹ p̄eti regis sicilię: q̄ req̄sit⁹ a nouerca de stupro: cū recusasset: delatus est p eā patri/ ꝙ voluisset eā opprimere: ꝓpter qd iratus pater p̄cepit ei vt ad pugnandū cū chimera mōstro indomabili ire deberet: quā si deuincere ꝛ domare posset/ suā approbaret innocentiā: ꝛ in gratiā patr̄ rediret. Ille aūt equū pegasum assumēs: ad locū vbi mōstrū erat super equū alatū volando ꝑuenit: atq in ꝟtute equi chimerā superās/ in patris gratiā ē reductus: quę fictio quid significet als dicetur.

f ¶ De amphione ꝛc. Octaua fabula de amphione: de quo fingitur ꝙ muros thebanos construxit: attrahendo ad muros eius lapides suauitate citharę eius. g ¶ De fabro dedalo et icaro filio ꝛc. Nona fabula est de dędalo quā ponit Ouidius lib.

F viij. de transformatis

Additio

¶ In isto etiā ca. tāgit aug⁹ fabulā de dędalo fabro peritissimo: de q̄ expositor dicit ꝙ ꝑcisus exiliū sui in ¶ creta ꝛc.

ro filio/ q sibi coaptat pē
a nis volaucrint. De edipo/
qui monstruz quoddā qđ
sphinga dicebat humana
facie quadrupe soluta: q̄
ab illis proponi solebat ve
lut insolubili q̄stione/ suo
precipitio perire compule
b rit. De anteo quē necauit
hercules q filius terre fue
rit: ꝓpter qđ cadens in ter
rā fortior soleret assurgere
Et si q̄ forte alia ꝑtermisi.
He fabule ad bellum vsq
troianum: vbi secundū li
brū marcus varro de ꝑpli
romani gēte finit: ex occa
siōe historiarū: que res ve
raciter gestas cōtinēt: ita
sūt ingenijs hominū ficte
vt non sint opprobrijs nu
minū affixe. Porro autez
c quicunq finxerunt a ioue
ad stupꝝ raptum pulcher
rimū puerū ganymedem:
quod nefas rex tantal⁹ fe
cit: et ioui fabula tribuit:
d vel danaes ꝑ imbrē aureū
appetisse concubituz: vbi
intelligit pudicitia mulie
ris auro fuisse corrupta/ q̄ il
lis tꝑib⁹ vel facta vel ficta
sunt/ aut facta ab alijs et fi
cta de ioue: dici non potest
quantū mali ꝺ hoim ꝑsum
pserint cordibus/ q possent
ista patienter ferre menda
cia: que tñ etiā libenter am
plexi sunt: qui vtiq quāto
deuoti⁹ iouē colūt tāto eos
q̄ hoc de illo dicere ausi sūt
seuerius punire debuerūt.
Nūc vo non solū eis q̄ ista
finxerūt irati nō sunt/ sed vt
talia figmenta etiā in thea
tris agerent: ipsos deos po
ti⁹ iratos habere timuerūt.
e His tēporib⁹ latona pepe
rit apollinē: nō illū cui⁹ ora
cula solere ꝯsuli superi⁹ loq̄
bamur/ sed illū quē cū her
cule ferūt admeti regis ar
mēta pauisse: qui tñ sic ē de
us credit⁹/ vt plurimi ac pe
ne omnes vnum eundemq
apollinem fuisse opinētur.
f Tunc ⁊ liberpater bellauit
in india qui multas habuit

viij. de trāsformatis dicēs/ q dedal⁹ ꝑtesus exiliū sui in creta cū nō pateret sibi via nec ꝑ terrā nec ꝑ mare redeūdi ad patriā suā: fecit sibi ac filio suo alas: cōiū gēdo radices pēnaꝝ i cera: dicēs filio suo vt seq̄retur nō nimis alte volādo/ nec nimis penes infima/ sꝫ me diocrē viā tenēdo q̄ patris dicto non ꝯtētus: delectatus volatu in altū ꝯscē dēs appropinquit soli: cui⁹ calore liq facta cera/ pēnas ꝑ didit: sicq cadēs i mare nomen ei de dit vt icaꝝ diceret.

Aug⁹ li. 2. soli loqui. ca. 17.

Additio — De edipo ⁊c. vbi debuit dicere causam exilij. Vñ notandū q cū Pasyphae vxor minois regis cretēsis/ ⁊ filia solis: de qua dictū est. ꝺ. eodē ca. in fabula de minotauro: taurū quendam pulcherrimū amaret: ⁊ quō secū cōuenire posset ignoraret: ꝯsuluit dedaluz: qui vaccam ligneam fabricās: et eam corio vacce vnius quaz taurus ille ꝑ alijs ꝺ armēto seq̄ videbat cooperiens: pasyphaē in eā intrare fecit: et sic taurus vaccam ascendēs ligneam: cū pasyphae inclusa concubuisse narratur: vt fingitur a poetis. Quo cōꝑto minos rex cretensis Dedalū consultorē facinoris in quadā turri in medio maris posita inclusit cuz filio suo icaro: ꝺ quibus cōtigit/ vt expositor dicit ꝺm fabulā: veritas autē historiarū aliter fuit: quam nūc omitto gratia breuitatis: alꝭ dicetur.

a ¶ De edipo ⁊c. Decima fabula ē de edipo. Vbi nota q sphynx vel sphynga/ vt hic dicit: fingit fuisse monstrum/ habens faciē humanā: ⁊ habitās in cōcauitate rupis imminētis mari: ⁊ quibusdam nauigātibus ꝑ mare ꝓponebat enigma: vtpote ostendēs nūc se bipedem/ nunc quadrupedem: quesiuit quale animal esset: quicunq autē nō soluebant questionē perimebant: nauigās aūt quodā tꝑe edipus/ soluit enigma sibi ꝓpositū: ⁊ interfecit monstrū ꝓiecitq i mare.
b ¶ De anteo ⁊c. Undecima fabula est de anteo: q̄ genit⁹ matre sua quotiēs suꝑ terrā cadebat fortior resurgebat: quē necauit Hercules: vt. ꝺ. ca. viij. patet. c ¶ Raptū pulcherrimū ⁊c. De raptu ganymedis facto ꝺm veritatē a rege tātalo: qui tribuit fabulas ioui: vt patet. x. lib. de trāsformatis: ⁊. ꝺ. libro. iiij. ca. xxv. d ¶ Uel danaes ⁊c. De danae cognita a ioue sub specie imbris aurei: de quo. ꝺ. li. iiij. ca. xxv. patet: de quo ⁊ Ouidius li. iiij. de trāsformatis loquēs de perseo dicit: quē pluuio danae cōceperat aureo. e ¶ His tꝑib⁹ latona peꝑit ⁊c. De latona q̄ genuerat gemellos/ apollinē ⁊ dianā: vt patꝫ ꝑ ouidiū. vj. de trāsformatis: q̄ et istū apollinē captū amore filie regꝭ ad meti/ ei fuisse fingit i spē pastoris: vñ ad hūc apollinē quē deū et ponūt: dingēs Ouid. ij. ꝺ trāsformat⁹ sermonē dicit: Tꝑs illō erat q̄ te pastoria pellꝭ Texit: onusq fuit bacul⁹ siluestris oliue.

Tūc et — Additio: ¶ In isto etiā. c. narrat aug⁹ fabulā ꝺ latona: quā expositor nimis breuiter tangit. Ideo notādū/ q cū latona filia ceigig iris grauida esset a ioue: iuno eā ꝑseq̄bat/ misso ꝯ eā phytone serpēte imanissimo: vt eā ⁊ filius quē pareret deuoraret: q̄ pulsa terris omib⁹: tandē eger applicuit litorib⁹ maris: vbi suscepta a sorore sua asteria: ꝑmo dianam/ deinde apollinē peperit qui mox nat⁹ occiso phytone vltus ē matris iniuriam. Diana vo matri parturiēti apollinē/ prebuit obstetricis officium: que cū sit virgo: a parturientibus nihilomin⁹ vocat et eis assistit. De hac narrat Ouidius i li. vj. metamorphoseos/ q cū a facie iunonis que eā ꝑsequebat cū duobus gemellꝭ Apolline et diana fugeret: et siti vehementer estuaret: deuenit ad quoddā stagnum: circa quod erant rustici iuncos et vimina colligentes. Cūq illa genua flecteret/ vt aqua stagni illius se et paruulos quos secum deferebat refrigeraret: prohibuerūt rustici: et rogantem suppliciter vt eā bibere permitterent repulerūt aquam luto turbantes/ vt inde bibere non posset: cūq latona nequiret rusticorū duriciā precibus flectere: eleuatis manibus orauit Iouem/ vt in pꝑetuū rustici illi de lacu illo nō possent abscedere. Qui mox insilientes in stagnū/ in ranas cōuersi sunt: et nūc in fundo/ nunc vo in supficie/ modo in ripis saltātes/ voce rauca cantāt. De asteria vo sorore latone: de qua facta est mentio: sciendū est q cū iupiter eā impeteret: illaq fugiens a facie ꝑsequētis: orasset deos vt eā in auē cōuerterēt/ vt sic saltē eā iupiter dimitteret/ ꝯuersa est in coturnicē: que cū mare trāsfretare vellet/ afflata a ioue in lapidē est cōuersa: ⁊ diu sub fluctib⁹ latuit: tādē supplicāte ꝓ ea latona sorore sua ioui/ superferri aquis cepit: et effecta est insula quedā: que nunc vsq eodem nomine nuncupatur.

f ¶ Tunc et liberpater bellauit in Iudia ⁊c. Iste liberpater de quo hic fit mentio: videtur alius fuisse ab illo liberopatre quem supra capitulo. xij.

vocauit

Additio: ¶ In ꝺ etiā ca. mētionē fac aug⁹ ꝺ baccho: vbi dicit expositor/ q ꝑles sacra bacchi ꝯtēnētes/ crudeli aladuersione

¶ vocauit dionysiũ: q2 ille ſm aliq̃s fuit tẽpe moy/ ſi: iſte aũt fuit tpe aoth iudicis iſrael: cui⁹ ſacra cum ab aliqb⁹ nõ reciperentur/grauiter vindicatũ in eos ſugit Ouidi⁹ verſus ſinẽ tertij libri: ⁊ in p̃ncipio li/ bri q̃rti de trãſfor. vbi p̃mo ponit exẽplũ de pẽtheo: q̃ ↄuerſus in aprũ dilacerat⁹ ẽ a bac/ chis/inferẽte ei p̃/ mũ violentiã ma/ tre ſua.

¶ Per ea tpa. Addicio Ↄuerſione puni ti ſunt: ſicut exẽpli ficat de pentheo. De q̃ narrat Oui di⁹. iij. meta. q̄ cũ eſſet dom⁹ ciuita/ tis thebanę/ ſacra bacchi ↄtemnẽs ⁊ vaticinia tireſie va tis ciues Theba/ nos a ſacrl bacchi reuocabat. Cũ au tẽ feſta bacchana/ lia in mõte quodã f ꝓpe Thebas cele/ brarenẽ: idignat⁹ pentheus ad locũ ꝓperabat / vt feſta bacchanalia impe diret: ſed cũ eẽt in quadã ſilua ad ra/ dicẽ mõtis/ in quo feſta ⁊ ſacra fiebãt mor a baccho mu tatus eſt in aprũ. Quẽ mr̃ ſua nomi A ne agaues/ q̃ inter bacchãtes erat/ vi dens: vocatl ſoro/ rib⁹ ſuis autonoe et ino: video inq̃t ap2 terribilẽ: venite ergo irruam⁹ in eũ. Itaq3 mater ei⁹ in eũ telo miſſo/ acriter vulne/ rauit: eiuſq3 ſorores accedẽtes mẽbratim diſcerpſerũt quãq3 voce flebili ſed nõ itelligibili/ in ſui miſericor/ diã ꝓuocaret et ſe rep̃henderet: ſera tamẽ p̄nitẽtia de contẽptu bacchi ſacrorũq3 eius.

in exercitu fęminas: q̃ bac chę appellatę ſunt: nõ tam virtute nobiles q̃3 furore. Aliq̃ ſane ⁊ victũ ſcribunt iſtũ liberũ ⁊ vinctũ/ nõnul li ⁊ occiſum i pugna a per/ ſeo: nec vbi fuerit ſepult⁹/ tacẽt: ⁊ tñ ei⁹ velut dei no/ mine p imũdos dęmones bacchanalia ſacra vel po/ tius ſacrilegia ſunt inſtitu ta. De quoꝝ rabioſa turpi tudine poſt tã multos an/ nos ſic ſenat⁹ erubuit: vt i vrbe romana eẽ ꝓhiberet. a Per ea tpa perſeus ⁊ vxor eius andromeda poſteaq̃3 ſunt mortui: ſic eos i cęlũ receptos eſſe crediderũt: vt imagines eorũ ſtellis deſi/ gnare: eorũq3 appellare no minibus non erubeſcerent nec timerent.

¶ De theologis poetis: Capl'm. XIIII.

b P Er idem tempor interuallum exti/ terunt poetę. ¶ Qui etiã theologi di cerentẽ: qm̃ de dijs car/ mina facie/ bant: ſ3 talib⁹ dijs q̃ quãli/ bet magni hoies/ tamẽ ho mines fuerũt: aut mũdi hu/ ius quẽ ver⁹ deus fecit ele menta ſunt: aut in p̃ncipa tibus et poteſtatib⁹ p vo/ lũtate creatoris: et nõ ſuis meritl ordinati: et ſi quidẽ de vno vero deo inter mul ta vana ⁊ falſa cecinerunt colẽdo cum illo alios qui dij nõ ſũt: eiſq3 exhibendo famulatũ q̃ vni tñ debeẽ deo: nõ ei vtiq3 rite ſeruie/ runt: nec a fabuloſo deorũ ſuorũ dedecore etiam ipſi abſtinere potuerũt. Ex quo rum numero fuiſſe ꝓhiben tur/ orpheus/ muſęus/ lin⁹. Verũ iſti theologi deos coluerunt/ nõ ꝓ dijs culti ſunt: q̃uis orpheũ neſcio quomõ infernus ſacris vel

¶ Quarta veri tas/ q̄ poetę an/ tiquit⁹ theologi dicebãtur: q2 de dijs carmina fa/ ciebant.

¶ a ¶ Per ea tpa ⁊c̃. De perſeo filio iouis et da/ nae nota q̄ andromedã alligatã ſaxo in mari libera/ uit: interfecto mõſtro marino qd̃ voluit eã inuadere: ⁊ duxit eã poſtea vxorẽ: q̃ poſt mortẽ ſtellificati ſunt Vñ de perſeo dicit Sene. in p̃mo carmine tragędię de hercu. fu. Suaſq3 perſeus aureas ſtellas habet.

Addicio ¶ In h̃ etiã ca. tãgit aug⁹ fabulã de perſeo ⁊ andro/ meda vxore ei⁹: quã expoſitor ſatis bene narrat. Ad maiorẽ aũt euidẽtiã nota q̄ cũ pſeus fili⁹ iouis et da nae occiſa gorgone/ cũ ei⁹ capite in clypeo ſuo affixo orbẽ circuiret/ repit andromedã filiã cephei ⁊ callio pe: quã iupiter ad quẽdã ſcopulũ marl ligauerat/ vt a maris belua deuoraret: q2 mr̃ ei⁹ calliope ſe iuno/ ni in pulchritudine ꝓtulerat: hãc dũ inueniſſet pſeus ꝗſiuit ob quã cãm ibidẽ ligata eſſet: ⁊ cui⁹ filia foret. Qd̃ cũ p ordinẽ didiciſſet: venit belua immaniſſima de mari egrediẽs vt eã deuoraret: ſed belue ſe oppo nens perſeus: et cũ ipa diutinũ bellũ gerẽs/ tandem occidit: ⁊ andromedã ſolutã ⁊ parentib⁹ eũ delẽtib⁹ redditã in vxorẽ accepit/ ⁊ nuptias vocatis multis amicorũ turbis celebrauit. Tandẽ poſtea ſtellificati ambo fingunẽ. De iſto perſeo quãta fecerit cũ capi/ te gorgonis qd̃ ſic abſciſum hoies in lapides cõuer/

tebat/ nota apud Ouid. meta. iiij. Expo. ca. XIIII.

b P Er idẽ tpis ⁊c̃. In hoc ca. fit mentio de tribus poetis theologicis: orpheo/ muſęo ⁊ lino: quorũ orpheus fingiẽ deſcẽdiſſe ad infernũ ꝓ repetenda vxore ſua ꝓſerpina/ quã rapuerat dus rex inferni: quẽ in/ Quarta veritas. tãtũ placauit ſua/ uitate citharę ſuę/ q̄ vxorẽ ſuã ei con ceſſit: ea conditiõe q̄ nõ reſpiceret eã quouſq3 exiret in/ fernũ: ſed nõ ſerua uit cõditionẽ: ꝓpẽ quod ꝑdidit vxorẽ ſuã: ⁊ forte ꝓpter hãc cauſam ꝓficiẽ ſacris quę exhibẽ/ tur dijs inferni.

¶ Vxor autẽ

¶ In hoc ca. xiiij. Addicio iaco bi paſſauantij mentionẽ facit au/ guſtin⁹ de orpheo poeta theologo: d quo dicit expoſi/ tor q̄ deſcẽdit ad inferos ꝓ repeten da vxore ſua ꝓſer/ pina rapta a plu/ tone. Sed non eſt ſic ſalua ſui gratia Nã ꝓſerpina de qua et eius raptu poſita ẽ fabula ſu/ pra li. vi. ca. vij. ſi/ B cut ibidẽ apparuit quando rapta fuit a plutone/ fingitur fuiſſe virgo/ ⁊ nul/ lũ pri⁹ habuiſſe vi rum. Fabula aũt de orpheo ⁊ ei⁹ deſcẽſu ad inferos pro vxore rehabenda narratur ab Ouidio decimo metamor. Vbi notãdũ ſicut ipſe narrat/ q̄ orpheus de thracis oriũdus periciſſimus fuit citharista. Vn/ de intantũ dicitur ſuauiter citharã pulſaſſe/ vt ipſa3 ex dulcedine ſoni ſaxa ⁊ arbores ſequerenẽ: et aqua curſu ſui fluminis oblita ſubſiſteret. Hic accepit vxo rem nomine eurydicen/ et non proſerpinam: vt expo ſitor dicit: quę cum luderet in pratis virentibus/ car/ pens teneros flores/ ſerpens momordit pedem ei⁹: vnde mortua ad inferos diciẽ deſcẽdiſſe. Orpheus autẽ nimio dolore afflict⁹/ cum cithara ſua ad infer/ num deſcendit: quam cum ſuauiſſime pulſaſſet/ plu/ tonem ⁊ ꝓſerpinam inferni reginã omneſq3 inferna les furias diciẽ cõmouiſſe: a quib⁹ vxorẽ ſuam eury/ dicen repetẽs/ obtinuit iſto pacto/ vt eam nõ reſpice ret ſe ſequentẽ/ quouſq3 eã ex omnib⁹ inferorũ finib⁹ eduxiſſet. Sed ille nimio amore ↄiugis ſtimulat⁹/ ſe ↄtinere nõ potuit ab ei⁹ aſpectu: ꝓpter qd̃ iterũ ad in/ feros diciẽ deſcẽdiſſe. Idẽ narrat Virgi. iiij. georgi. Vñ ⁊ ipſe virgili⁹ ⁊ ouidi⁹ introducũt orpheũ repe/ tentẽ eurydicen a ꝓſerpina regina inferni: nõ ergo ꝓ ſerpina vxor. Cũ aũt orpheus ↄiuge viduat⁹/ omnes mulieres de cętero ſpernẽs/ ad ſiluas cũ ſua cithara ſe ↄtuliſſet/ a mulierib⁹ bacchãtib⁹ fingiẽ iterfect⁹ ⁊c̃. Hũc orpheũ fingũt poetę fuiſſe filiũ phębi eternius muſę noie calliope: q̃ ſm̃m⁹ cęleſtẽ harmoniã ſeptẽ. ſ. planetaꝝ cõprehẽdit/ ad cui⁹ imitationẽ q̃ddã inſtru mẽtũ ſeptẽ chordaꝝ cõpoſuit ſuauiſſimę melodię ⁊c̃.

B a ¶ Uxor aūt regis rc. De rege athamante ⁊ vx
ore eius ione fingit Ouidius libro.iiij. de trāsforma
tis/ q ob cultū bacchi irata ꝯ eos iuno/euocauit vnā
de furijs inferni: q̄ regē et vxorē eius ꝟtit in furiā: ita
q rex athamas filiū suū learchū occidit: vxor ꝟo cū
alio filio melicer/
te fugiēs: de rupe
quadā ꝓcipitauit
se in mare: quā dei
ficauit neptunus/
interpellatus a ve
nere: et Ino facta
dea/ vocata est leu
cothea.s. grece: la/
tine ꝟo vt hic dici
tur matuta.i. auro
ra vel matutina.
b ¶ Castor et
pollux rc. Castor
et pollux fratres
erāt helenę: q̄ naui
insequentes eā/ vt
eā reducerent/ sub
mersi sūt: ⁊ i deos
trāslati sūt: vt patz
p daretē phrygiū.
Expo.ca. XV
c PEr ea tem/
pora reg/
num fini.est rc.
Hic nota q anno/
tatur in chronicis
Acrisio vltimo re
A ge argiuorum in/
terfecto a perseo:
translatum esse re/
gnū ad mycenas:
iudicantibus tunc
israel delbora ⁊ ba
rach: vbi primo re/
gnauit perseus an
nis. vij. Secundo
erichtheus annis
Iudic.4.a l. iiij. Tertio regna
uerūt atre⁹ et thy/
estes annis. lxv.
Quarto regnauit
agamemnō filius
atrei ānis.xxxv. de
q̄ fit mētio hic. Ce
pit aūt regnare Aga
memnō. xiij. āno
thola. d ¶ Sa/
turni fili⁹ rc. No
ta q hic dicit apud
Laurentes primo
regnasse picū. Te/
statur autē Beda
⁊ Eutropius q añ
Picum regnaue/
runt ianus: primo
apud ianiculū: se/
B cundo saturnus/ q̄
vrbem condidit: a
quo saturnia dicta
est: cuius apparent
adhuc ruinę.
e ¶ Et terti⁹ lā/
pares rc. Nota q lāpares.xxiij. rex assyrioꝝ cępit
regnare anno Aioth.lxxviij. et regnauit annis. xxx.

potius sacrilegijs pręfice/
re soleat ciuitas impiorū.
a Uxor autē regis athamā/
tis quę vocabatur ino: et
eius filius melicertes ꝓci/
pitio spontaneo ī mari pe
rierunt: ⁊ opinione homi/
nū i deos relati sunt: sicut
⁊ alij homines eorū tēpo/
b rum: inter quos fuerūt ca/
stor ⁊ pollux. Illā sane me
licertis matrem leucothe/
am greci matutā latini vo
cauerunt/ vtrīq tamē pu/
tantes deam.

¶ De occasu regni argiuorum: quo tempore apud laurentes picus Saturni filius regnum patris primus accepit.

Capitulum XV

c PEr ea tpa regnuz
finitū est argiuo/
rū: translatum ad
mycenas/ vnde fuit Aga/
memnon: et exortum ē re/
d gnum laurentum: vbi sa/
turni filius picus regnum
primus accepit: iudicante
apud hebręos fęmina del
bora: sed per illam dei spi/
ritus id agebat: nam et ꝓ/
phetissa erat: cuius pro/
phetia minus aperta ē q̄
vt possimus eam sine diu/
turna expositione de chri/
sto demonstrare prolatā.
Jam ergo regnabant lau/
rētes vtiq in italia: ex qui
bus euidentior ducit ori/
go romana post grecos: et
tamē adhuc regnū assyri/
orū permanebat: vbi erat
e rex vicesimus ⁊ tertius lā/
pares/ cum primus lauren
tuz picus esse cępisset. De
hui⁹ pici patre saturno vi/
derint quid sentiant taliū
deoꝝ cultores: q̄ eū negāt
hominem fuisse: de q̄ ⁊ alij scri
pserūt: q añ picū filiū suū
in italia ipse regnauerit: et
virgili⁹ notiorib⁹ litteris di/
cit: Is gen⁹ indocile ac dis f
persū mōtib⁹ altis Cōposu
it: legesq dedit: latiūq vo
cari Maluit: his qm̄ latu/
isset tut⁹ i oris. Aureaq vt
phibent illo sub rege fuere
Secla. Sz hec poetica opi
nent esse figmēta: ⁊ pici pa
trē stercen poti⁹ fuisse asse/
uerēt: a q̄ peritissimo agri/
cola inuentū ferūt/ vt fimo
aialiū agri fęcūdarent: qd
ab ei⁹ noie sterc⁹ dictū ē: vsi
⁊ hunc qdā stercutiū voca
tū ferūt. Qualibet autē ex
cā eū saturnū appellare vo
luerit: certū ē tn̄ hūc fuisse
stercen siue stercutiū: quez
mento agriculturę fecerūt
deū. Picūq sil'r eius filiū
in taliū deoꝝ numeꝝ rece/
perūt: quē ꝓclaꝝ augurem
et belligeratorē fuisse asse/
rūt. Picus faunum genuit
laurentū regē secūdū: etiā
iste deus illis siluestris fu/
it. Hos ante troianū bellū
diuinos honores mortuis
hominibus detulerunt.

¶ De diomede post troie excidiū in deos relato: cuius socij tradíti sunt in volucres esse conuersi.

Capitulum .XVI.

TRoia ꝟo euersa: ⁊ g
excidio illo vsq̄q/
q cantato/ pueris
q notissimo/ quod et ma/
gnitudine sui et scriptoruz
excellentibus linguis insi/
gniter diffamatū atq vul/
garū est: gestūq regnante b
iā latio fauni filio exq̄ lati/
noꝝ regnū dici cępit: laurē

f ¶ Is genus rc. Inducit hos ꝟgiliū li. viij.eneid.
de saturno: ꝓbās ex his q saturn⁹ regnauit i italia: q̄
eā regionē vocari fecit latiū. Unñ dicit.s. saturn⁹ ige/
nus indocile.i. hoīes rudes ⁊ incōpositos ⁊ dispsos
in mōtib⁹ altis more.s. agrestiū aīaliū: Cōposuit.i.
ad cōpositionem
morū reduxit: le/
gesq dedit: latiū
q vocari Malu/
it: his qm̄ latuisset
i oris: sub quo fin/
gunt aurea sęcula
Sicut enim aurū
prefert cęteris me
tallis: sic ętas sub
saturno quo ad vi
tę innocentiaz prę
fertur cęteris ęta/
tibus: vt ex descri
ptione q̄ttuor ęta
tum patet p Oui
diū.i.j. de trāsfor
matis.
¶ In hoc ca. xv:
mētionē fac aug⁹
de pico rege Ita/
lię: qui fuit augur
et equorum domi
tor. Hic dilect⁹ a
circe filia solis/ eā
contēpsit: ob quā
causam ꝑm fictio/
nem poeticā: ꝑcus
sū ab ea aurea vir
ga: ⁊ respersū ve/
nenis/ transmuta/
uit in auē sui noie
et alas eius diuer
sis coloribus spar
sit: sociosq ei⁹ qui
ex amissiōe regis
sui sęuire in eā vo/
lebāt in diuersarū
feraz formas con
uertit: vt fingit o/
uidius.xiiij. meta
morphoseos: vx/
orq eius venialis
filia iani: quę fin/
gitur fuisse nym/
pha: cū picū diuti
us expectatuz per
mōtes cāposq q̄/
siisset/ ⁊ nō inueniś
set: tandē ad ripaz
tybris veniens p̄
dolore i leues au/
ras euanuit: et ab
ea loc⁹ ille nomen
accepit.
Expo.Ca.XVI
a TRoia ꝟo
rc. Hic no/
ta q troia euersa
fuit ꝑm Eusebiū:
qui sequit interp/
tationē. lxx. inter/
pretū/ tertio anno
abdon: tn̄ videt a lūs q anno.xxxvij.iepte. b ¶ Re
gnāte rc. dicit latinū filiū fauni: sed Iustin⁹ li. xliiij.
q̄ dicit

Eneid.9.

Additio saco bi passauiēn.

C

A

dicit eũ stupro grauatũ vel generatũ. a ¶ Et ad propria ꝛc. Nota q; Pallas irata aiaci oileo/ persequebatur argiuos redeuntes de bello troiano: vnde classem eorũ combussit/ et eos submersit ponto. Vñ Virgilius j. eneidos inducit Iunonem dicentẽ Pallas ne exurere classem Argiuum atq; ipsos potuit submergere ponto. Vniꝰ ob noxã: τ furias aiacis oilei. Ob hãc turbationem nõ potuit Diomedes reuerti ad suos: sed dũ nõ cõparuit: putatus ẽ translatus ad deos. Que autem de eius deificatione τ conuersione sociorũ suorum in volucres dicunẽ: hec assumpsit Augꝰ ex libris Varronis: vt patet in principio ca. sequẽtis. Has aues dicit Solinus lib. iij. nusq; inueniri nisi in insula illa/ quas dicit ĩ forma similes fulicis: color inest candidus: oculi ignei: ora dẽtata: τ multa cõsona his que hic dicũẽ adiũgit.

Additio Iacobi passauãtq.

¶ In hoc ca. mentionẽ facit Augꝰ ꝺ diomede. Vbi notandum q; preter ea que August. et expositor dicunt: de eo fingunt poete/ q; cum singulari certamine congressus esset cum enea in bello troiano: et ab ipso fere superareẽ eneas: venus que fingiẽ mater ipsius enee: interposuit se mediam: vnde factũ est vt venus a diomede vulnerareẽ: ob quod irata venus vxorem diomedis fecit publicam meretricẽ. Et tandem cũ diomedes post captionẽ troie re-

tũc q; dici cessauit: greci victores deletã troiã derelinquẽtes τ ad ꝓpria remeantes/ diuersis τ horrẽdis cladibus dilacerati atq; ꝯtriti sũt: τ tñ etiã ex eis deoꝝ suoꝝ numerũ auxerunt. Nã τ diomedẽ fecerũt deũ quẽ pena diuinitꝰ irrogata ꝓhibẽt ad suos nõ reuertisse: eiusq; socios ĩ volucres fuisse ꝯuersos: nõ fabuloso poeticoq; mẽdacio/ sed historica attestatiõe cõfirmãt: qbꝰ nec deꝰ vt putant factus: humanã reuocare naturã vel ipse potuit: vel certe a ioue suo rege tanq; celicola nouitius impetrauit. Quin etiã tẽplũ eiꝰ eẽ aiũt in insula diomedea: nõ longe a monte gargano qui est in apulia: τ hoc tẽplũ circũuolare atq; incolere has alites tã mirabili obsequio/ vt rostrum aqua impleãt et aspergãt: et eo si greci venerint/ vel grecoꝝ stirpe ꝓgeniti/ nõ solũ quietas esse/ verum τ super aduolare: si autẽ alienigenas viderint/ subuolare: et capita eoꝝ tanq; grauibus ictibus vt etiã perimant vulnerare. Nã duris et grãdibus rostris satis ad hec prelia perhibentur armate.

¶ De incredibilibus hominũ cõmutationibꝰ quid Varro crediderit. Ca. XVII

Nec varro vt astruat/ cõmẽorat alia nõ minus incredibilia de maga illa famosissima circe: que socios quoq; vlyxis mutauit in bestias: τ de arcadibus qui sorte ducti trãsnatabãt quoddam stagnum: atq; ibi cõuertebantur ĩ lupos: et cũ similibꝰ feris per illius regionis deserta viuebant. Si vero carne non vescerenẽ humana: rursus post nouem annos eodem renatato stagno reformabãtur in homines. Deniq; etiam nominatim expressit quendam demenetum cum gustasset de sacrificio quod Arcades immolato puero deo suo Lyceo facere solent: in lupum fuisse mutatum: et anno decimo in figuram propriam restitutum/ ad pugillatum sese exercuisse: et olympiaco vicisse certamine. Nec idem propter aliud arbitratur ab historicis in Arcadia tale nomẽ affictum panilyceo et iouilyceo: nisi propter hanc in lupos hominum mutationem: q; ea nisi vt diuina fieri non putarent. Lupus enim grece lycos dicitur: vnde lycei nomen apparet inflexũ. Romanos etiam lupercos: ex illoꝝ mysteriorum veluti semine dicit exortos.

¶ Quid credẽdũ sit de trãsformatiõibus que arte demonũ hominibus videtur accidere. Ca. XVIII.

Sed de ista tãta ludificatiõe demonũ nos qd dicamus: q2 hec legẽt fortassis et expectãt quid christiani agere debeãt: quãdo iter idola gentium miracula fieri asserunt? Et quid dicemꝰ nisi de medio babylonis esse fugiendũ. Quod preceptum propheticũ ita spiritaliter intelligitur: vt de huius seculi ciuitate: que ꝑfecto et angeloꝝ et hominũ societas impioꝝ ẽ: fidei passibus que ꝑ dilectionem operaẽ: in deum viuũ ꝓficiẽdo fugiamus. Quãto quippe in hec ima potestatẽ demonũ maiorẽ videmus: tanto tenaciꝰ mediatori est inherendũ: ꝑ quem de imis ad sũma cõscendimus. Si enĩ dixerimus: ea non esse credenda: non desunt etiam nũc qui eiusmodi quedam vel

uerteretur in grecia: tempestate vehementi ipse et socij eius quassati: et permare huc illuc q; oberrarent: venus adhuc memor illati vulneris: socios diomedis cõuertit in aues: ipse solo vix manus eiꝰ euasit. Cum autẽ de maris periculis euasisset: audita fama vxoris sue pre pudore noluit in patriam suam redire: sed peregrinatus est in terra aliena/ scilicet apulia ꝛc.

Expos. Capi. XVI.

Nec Varro ꝛc. Hic nota de mutatiõe sociorũ vlyxis: sicut refert Ouidius libro. xiiij. ꝺ trãsformatis: q; cum Vlixes in naui sua appropinquauit insule ĩ q̃ habitauit circe: ꝯmisit tres de socijs suis: scʒ machareũ/ pollucẽ τ euriloců: quoꝝ primi duo potãtes ꝺ poculo sibi allato/ conuersi sunt in sues: tertius euriloꝯ euasit: quia nõ bibit. Vlyxes aũt instructꝰ a mercurio: et accepto flore albo introiuit ad circẽ: quẽ offerentẽ pocula repulit: et volentem virga mulcere capillos/ stricto ense deterruit: exinde pace facta τ fide accepta/ receptus est in thalamũ: τ ꝓ dote cõiugij restitutionẽ sociorum petijt: et obtinuit.

Dicre. 51. a.

c ¶ De suo ꝛc. Nota q; pan deus lupcoꝝ dicitẽ: et idõ cognominaẽ lyceꝰ: et sacerdotes eius ex ꝺ cognomẽ lupci acceperũt ꝛc.

Bal. 5. b

Expos. Capi. XVIII

Sed de ista tan. ꝛc. Hic diligẽter notãdus ꝗ est modus

A ¶ est modus possibilitatis quez ponit Aug⁹ i trãsformationibus hominũ et bestiaꝝ: q̃ a minus studiosis videtur difficilis ad intelligendum.

B Quinta veritas

Additio iacobi passanãtꝗ.

¶ In h ca. xviii. mẽtionẽ facit Augus. de iphigenia filia Agamemnonis: d̃ q̃ expositor nihil dicit. Propter qđ notandũ: q̧ sicut fingũt poetę: agamemnõ dũ semel iret venatũ occidit ceruam dianę: Quobrem irata diana grecis venientibus ad obsidionẽ troianã tẽpestatẽs suscitauit ⁊ nõ permittebat eos trãsire. Unde calchas filius thestoris sacerdos/ dixit dianã fore placãdã sãguine ꝟgineo: alioqn ea irata/nullatenus trãsire possent: adductã itaq̧ iphigeniam filiã agamemnonis ꝟginẽ: licet patri difficile videreẽ: statuerũt ante aram dianę/vt immolarent eã flentibus ministris: sed diana placata misertã est eius: ⁊ adducta nube añ oculos immolantiuz iphigeniaz abscõdit: ⁊ supposuit ceruam loco eius immolandaz. Factũq̧ ẽ/vt placata diana grecorum naues ventum prosperũ a tergo habentes ad troianũ litus applicarent: vt dicit Ouidius xii. metamorphoseos.

Apuleius de asino aureo

certissima audisse/ vel etiã expertos se esse asseuerent. ¶ Nã ⁊ nos cũ essemus i italia/audiebam⁹ talia de quadã regiõe illaꝝ ꝑtiuz/vbi stabularias mulieres imbutas his malis artib⁹: i caseo dare solere dicebant: q̃bus vellent seu possent viatoribus/ vnde in iumenta ilico vertereñ: ⁊ necessaria q̃q̧ portarẽt: post q̃ pfuncta opa iterũ ad se redirẽt: nec tñ in eis mentẽ fieri bestialẽ/ sed rationalez hũanãq̧ suan: sicut apulei⁹ in libris q̃s asini aurei titulo inscpsit: si bijpsi accidisse: vt accepto veneno hũano anio pmanẽte asin⁹ fieret: aut idicauit aut finxit. Hec vel falsa sũt vel tam inſtrata vt merito non credantur.

¶ Quinta veritas / q̧ misterio demonũ pñt immutari hoim effigies i apparentia. Añ dic q̧ cũ cẽt i italia: audiuit stabularias mulieres et q̃ aliquid dabãt i caseo viatorib⁹ vt i iumẽta ꝟterẽẽ: ⁊ necessaria q̃q̧ portarẽt: nec tñ mentẽ in eis fieri bestialẽ/sꝫ rationalẽ seruari. Sicut apuleius scribit sibi accidisse/accepto veneno vt asin⁹ fieret: mẽte ⁊ anio pmanẽte: qđ inqt Aug⁹ aut indicauit aut finxit. Dicĩ tñ aug⁹ in hoc ca. q̧ illa insirata sũt/ aut falsa: vt merito nõ credanẽ: firmissime tñ aĩt tenenduz est deũ omĩpotentẽ oĩa posse facere. Et dicit q̧ licet demones naturas nõ creẽt: tñ creatas immutant ita vt videãtur esse qđ nõ sunt. Et ideo dicit/ q̧ corp⁹ humanũ i iumẽti figuram imutari nõ potest arte demonũ. Sed si phãtasticũ hois q̃si somniãdo diuersimode imutãt: efficaci⁹ possunt demones immutare, vt videatur asinus homo esse dum vigilat: ⁊ p istũ modum possunt oẽs viventes immutare/ vt omnibus idem videaẽ.

Firmissime tamen credendũ est omnipotentem deũ oĩa posse facere quę voluerit: siue iudicãdo siue ꝑstando: nec demones aliquid opari ẽm naturę suę potentiã: quia ⁊ ipsa angelica creatura ẽ: licet ꝓprio sit vitio maligna: nisi qđ ille pmiserit: cui⁹ iudicia occulta sunt multa/iniusta nulla. Nec sane demões naturas creant/si aliquid tale faciunt: de qualib⁹ factis ista vertiẽ questio/sed specietenus quę a vero deo sunt creata cõmutant/vt videãtur esse qnod nõ sunt. Nõ itaq̧ solum animũ/sed nec corpus quidẽ vlla ratione crediderim demonũ arte vel potestate in mẽbra vel lineamenta bestialia veraciter posse cõuerti/sed phantasticũ hois: quod etiã cogitando siue somniãdo per rerũ innumerabilium genera variaẽ: et cũ corpus nõ sit: corporũ tamen similes mira celeritate formas capit: sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus: ad aliorum sensuũ nescio quo ineffabili modo figura corporea posse perduci: ita vt corpa ipsa hominũ alicubi iaceant: viuẽtia quidẽ/sed multo grauius atq̧ vehementius q̃ somno suis sensibus obseratis. Phantasticũ autẽ illud veluti corporatũ in alicuius animalis effigie appareat sensibus alienis: talisq̧ etiã sibi homo esse videatur/ sicut talis sibi videri posset in somnis et portare onera: quę onera si vera sunt corpora/portantur a demonibus/vt illudatur hominibus: partim vera oneꝝ corpora: partim iumentoꝝ falsa cernẽtibus. Nã quidã nomine Prestanti⁹ patri suo ꝯtigisse indicabat/vt venenũ illud per caseũ in domo sua sumeret: ⁊ iaceret in lecto suo quasi dormiens: qui tamẽ nullo mõ poterat excitari. Post aliquot autẽ dies cũ velut euigilasse dicebat: ⁊ quasi somnia narrasse quę passus est: caballum se scꝫ factum: annonam inter alia iumenta baiulasse militibus quę diciẽ retica: quoniam ad retias deportabaẽ. Qđ ita vt narrauit factũ fuisse compertũ ẽ: quę tamẽ ei sua somnia videbanẽ. Indicauit et alius se domi suę per noctẽ anteq̧ requiesceret: vidisse venientẽ ad se quendã philosophũ sibi notissimũ: sibiq̧ exposuisse nõnulla platonica/quę antea rogat⁹ exponere noluisset. Et cũ ab eodẽ philosopho quęsitum fuisset: cur in domo ei⁹ fecerit qđ i domo sua petenti negauerat: nõ feci inquit/sed me fecisse somniaui. Ac per hoc alteri per imaginẽ phantasticã exhibitũ est vigilanti/qđ alter vidit in somnis. Hec ad nos nõ qbuscũq̧ qualibus credere putaremus indignum/ sed eis referentib⁹ peruenerunt/quos nobis nõ existimaremus fuisse mẽtitos. Proinde q̧ homines dicũtur: mandatũq̧ est litteris a diis/vel potius demonibus† arcades i lupos solere conuerti: et q̧ carminibus circe socios mutauit vlyxis. Scdm istum modũ mihi videẽ fieri potuisse quod dixi: si tñ factũ est. Diomedeas aũt volucres qñquidẽ gen⁹ earũ p successionẽ ꝓpaginis durare ꝑhibeẽ: nõ mutatis hominib⁹ factas/sed subtractis credo fuisse suppositas: sicut cerua p iphigenia regis agamemnonis filia. Neq̧ eñ demonibus iudicio dei permissis hmõi

D

E

Aug⁹ in li. de cura pro mortuis gerenda. ca. ii.

F

Al. arcadas

pstigia difficilia esse phit: sed quia illa virgo postea viua reperta est/ suppositā ꝓ illa ceruā esse facile cognitū est. Socij vero diomedis/ qr nusq̃ subito cōparuerūt/ ⁊ postea nullo loco apparuerūt/ ꝑdentib⁹ eos vltorib⁹ angelis malis: et ꝓ eis aues occulte ex alijs locis/ vbi ē hoc gen⁹ auiū/ ad ea loca ꝑducte sunt/ ac repēte supposite: ideo credunt esse cōuersi. Qd autē diomedis in tēplū rostris afferunt ⁊ aspergunt: et q blādiunt grecigenis/ atq̃ alienigenas ꝑsequūtur/ mirandū nō est fieri demonū instinctu: quorū interest: id est ad quos persuadere ꝑtinet deū factum esse diomedē ad decipiendos homines: vt falsos deos cum veri dei iniuria multos colāt: ⁊ hoībus mortuis qui nec cū viuerent vere vixerunt: tēplis/ altarib⁹/ sacrificijs/ sacerdotib⁹: que oīa cum recta sunt/ nō nisi vni deo viuo ⁊ vero debentur inseruiant.

¶ Qd eo tēpore eneas in italiā venerit quo labdon iudex presidebat hebreis. Ca. XIX.

a EO tēpore post captam troiam atq̃ deletā eneas cum viginti nauib⁹/ quib⁹ portabant reliquie troianorū in italiam venit: regnante ibi latino/ ⁊ apud atheniēses menestheo/ apud sicyonios polyphide/ apd assyrios tautane: apud hebreos autē iudex labdon fuit. Mortuo autem latino regnauit eneas tribus ānis eisdē in supradictis locis manētibus regib⁹: nisi q sicyoniorū iam pelasg⁹ erat ⁊ hebreorū iudex sanson. Qui cū mirabilr fortis eēt putat⁹ est hercules. b Sed ⁊ eneam qm̄ qn mortu⁹ ē nō cōparuit/ deū sibi fecerunt latini. c Sabini etiā regem suū primū xanthū/ siue vt aliqui appellāt xanthium retulerūt in deos. d Per idē temp⁹ codrus rex atheniēsium pelopōnēsib⁹ eiusdē hostib⁹ ciuitatis se interficiendū ignot⁹ obiecit. Et factū est. Hoc mō cū predicant patriā liberasse. Responsum eñ acceperāt peloponnēses tūc demum se superaturos/ si eorū regē nō occidissent. Fefellit ergo eos habitu paupis apparendo: et in suam necē per iurgia ꝓuocando. Vñ ait virgili⁹: Aut iurgia codri. Hūc athenienses tanq̃ deū sacrificiorū honore coluerunt. e Quarto latinorū rege siluio enee filio: non de creusa/ de qua fuit ascani⁹ qui tertius ibi regnauit: sed de lauinia latini filia/ quē posthumū eneas dicit habuisse. f Assyriorū autē vicesimo ⁊ nono eneo ⁊ melantho atheniēsium sextodecimo/ iudice aūt hebreorū heli sacerdote: regnum sicyoniorum consumptum est: quod per annos nongentos quinquaginta et nouem traditur fuisse porrectum.

¶ De successione ordinis regni apd israelitas post iudices. Capitulum. XX.

a MOrtuis eisdē ꝑ longa tēpora memorata regnātibus israelitarū regnū finito tpe iudicum a saule rege sumpsit exordiū: quo tpe fuit samuel ꝓpheta. Ab illo igit

Expo. ca. XIX.

a EO tēpore ⁊c. Hic nota q menestheus. xij. rex atheniensiū erat: q eodē anno quo troia euersa est/ mortu⁹ est: polyphides sicyoniorū rex. xxiiij. erat: cui⁹ anno. xix. euersa est troia. Tautanis ꝟo regis assyriorum. xxvj. ⁊ hebreorū quē hic vocat labdō nos abdon dicim⁹: cuius āno. iij. post troiā euersam: qd aliqb⁹ factum videt anno. xxxviij. recte.
B Itē nota q videt aug⁹ hic discordare ab eusebio: ſm quē apud atheniēses mortuo latino regnauit duodecimus demophon: vnde non tm̄ sicyoniorū sz ⁊ atheniēsium rex mutatus est. Cum aūt dicit eneam regnasse tēpore sansonis: hoc dicit sequēdo eusebiū: qui in annorū annotatiōe sequit interꝑtationē. lxx. Sequētes aūt annotationē annorū ſm translationem hieronymi/ ponūt eneam cepisse regnare primo anno ab heli. b ¶ Sz ⁊ eneā ⁊c. Qd dicit de deificatione enee/ patet. s. li. x. ca. v. c ¶ Sabini etiam ⁊c. De xanto vero rege sabinorū nō legi alibi: sz puto hoc acceptū de libris varronis. d ¶ Per idem tēpus ⁊c. De codro atheniēsiū rege refert Iustinus li. ij. q erāt
A inter atheniēses ⁊ dorēses q̄s hic dicit pelopōnenses/ simultates veteris offense: q̄s vindicaturi bello dorēses de euentu belli oracula consulerūt: responsum est ipsos superiores fore nisi regem atheniensiū occidissent. Cū peruentū esset ad bellū militib⁹ ante
Iudic. 12. d. omnia custodia regis precipit: atheniensiū eo tempore rex codrus erat. q ⁊ responso dei ⁊ preceptis hostiū cognitis permutato regio habitu pānosus sarmētis collo impositis castra hostiū ingreditur: vbi in turba obsistentiū a milite quē falce cōuulnerauerat hasta interficit. Cognito regis interitu dorenses sine ꝓlio discedūt: atq̃ atheniēses virtute ducis ꝓ salute patrie morti se offerētis/ bello liberant: de Iudic. 14. b
hoc dicit hic: Per idem tēp⁹ co. ⁊c. allegans ad hoc illud Virgilij in bucolicis/ egloga. v. Aut iurgia codri ⁊c. e ¶ Quarto latinorum ⁊c.
Nota de regibus latinorū/ q prim⁹ fuit latinus/ secundus eneas/ tertius ascanius qui et iulius quem genuit eneas ex creusa vxore troiana: quartus erat silui⁹ posthum⁹: qui silui⁹ dictus est: quia in silua casualiter nat⁹ est: a quo et succedentes reges cognominati sunt siluij. Dict⁹ ē ⁊ posthumus: quia post mortem patris natus est: hūc genuit eneas ex lauinia filia latini. Egloga. 5.
f ¶ Assyriorū ⁊c. Nota q iste rex assyriorū quē vocat eneum in chronicis vocat thineus: cuius āno. vij. defunct⁹ ē ceuxipp⁹ vltimus rex sicyoniorum quo āno cepit melanthus regnare atheniēsib⁹: q dicit hic xvj. ⁊ erat pat codri. Qd aūt hic dicit hoc fuisse tpe heli ꝯsonat cū eusebio aliū tñ q in annotatione ānorū sequūtur translationem hiero. dicūt hoc fuisse tpe sansonis. 1. Reg. 1. a.

Expo. cap. XX.

a MOrtuis eisdē per longa tēpora ⁊c. In hoc capitulo forsan cōsonat cum eusebio tñ sequētes trāslationē Hieronymi ponunt saulem regnare cepisse. xix. anno Hercyli: qui

erat

q erat.xxx.rex assyriorū:regnātib⁹ apud latinos.v.
rege a latino enea siluio:τ apud athenienses codro.
a ¶ Dauid successit τc. Nota etiā ꝙ hic vult sau
lem regnasse.xl.annis:cum dicit:dauid successit post
annos a saulis imperio.xl.anno:cū tñ eusebius non

cas:de quo allegat versum virgiliū.vii.enei. Proxi
mus ille procas troianę gloria gentis. d ¶ Cuius
tēpore τc. Dicit aug⁹ terminatū regnū assyriorū/et
translatū ad medos regnāte proca:sꝫ ẜm alios chro
nographos annotaꝶ hęc trāslatio facta anno vigesi
mosexto auentini.

ascribat ei nisi an
nos vigīti: et littere
ra regū eē duos.
b ¶ Cui⁹ tpe τc.
Et dicit tēpore sa
lomonis albā con
ditā/mirū videtur:
quia ẜm titū liuiū
alba cōdita est tri
gesimo āno ab ini
tio regni enee et a
cōditiōe lauinij ab
ascanio. Cum igiꝶ
B in precedēti ca.di
1.Reg.13.c. et.15.f. cat aug⁹ ꝙ ascani⁹
regnauerit āte sil
uiū/apparet ꝙ al
2.Reg.5.a. Act.13.d. ba cōdita fuerit an
teq̄ siluius regna
ret. Cū aūt vt hic
dicaꝶ/silui⁹ regna
uerit tpe heli/cōdi
ta est alba ante il
lud tēpus quo he
li poniꝶ cōtēpora
C neus regni ei⁹:cū
3.Reg.2.c. quo nō stat ꝙ con
dita fuerit alba tē
pore salomonis.
De conditiōe aūt
albę ab ascanio cō
sonat titus liuius
eutropi⁹: et oēs
Sexta ętas chronographi q̄s
ego vidi.

Expo. ca. XXI.
c Latiū post
eneam τc.
Hic dicit ꝙ latiū/
id est latinorum re
gnum vel albano
rum habuisse post
eneā.xj.reges: q̄z
nullus de⁹ fact⁹ est
3.Reg.12.a. Quoꝝ prim⁹ erat
ascani⁹:secund⁹ si
luius posthumus:
terti⁹ eneas silui⁹:
quart⁹ latinus sil
uius:q̄nt⁹ alba sil
uius:sextus apis/
ẜm Titū liuiū/ẜm
eutropiū eusipp⁹
vel ansem⁹:septi
mus apis: octau⁹
carpetic⁹: non⁹ ty
A berius:decimus a
grippa: vndecim⁹
aremus: post quē
duodecim⁹ auenti
nus regnauit:de q̄
diꝶ ꝙ ẜm aliquos
deorū nūero ascri
ptus est:post hūc
primo regnauit p

tempore hi reges latinorū
esse ceperūt:quos cogno
minabant siluios:ab eo q̄
filius enee primus dictus
est siluius:ceteris subsecu
tis et propria nomina im
ponebantur:τ hoc non de
fuit cognomētū:sicut lon
ge postea cesares cogno
minati sunt qui successert
cesari iulio. Reprobato āt
saule/ne quisq̄ ex eius stir
pe regnaret: eoq̄ defūcto
a dauid successit in regnum
post annos a saulis impe
rio quadragīta. Tūc athe
nienses habere deinde re
ges post codri interitū de
stiterūt:τ magistrat⁹ habe
re ceperūt admīstrāde rei
publicę. Post dauid q̄ eti
am ipse q̄draginta regna
uit annos/filius eius salo
mon rex israelitarū fuit/q̄
tēplū illō nobilissimū dei
hierosolymitanū cōdidit.
b Cui⁹ tēpore apō latinos cōdita est alba:ex q̄ de inceps non latinorū/sꝫ albanoꝝ re ges appella

¶ Sexta veri
tas/ꝙ eo tēpore
salomonis apō
latinos cōdita ē
alba:ex q̄ dein
ceps nō latino
rū/sed albanoꝝ
reges appellati
sunt.

ri in eodē tamē latio cepe
rūt. Salomoni aūt succes
sit fili⁹ eius roboam:sub q̄
in duo regna ppl'us ille di
uisus est:τ singule partes
suos singulos reges habe
re ceperunt.

¶ De regibus Latij: quorū prim⁹ eneas et duodecim⁹ auētinus dij facti sunt. Ca. XXI

c Latiū post Eneam
quē deū fecerāt.xj.
reges habuit:quo
rum null⁹ deus factus est.
Auentin⁹ autē qui duode
cimo loco eneā sequiꝶ/cū
esset pstrat⁹ in bello/et se
pultus in eo monte q̄ etiā

nūc eius noīe nūcupatur:
deorū taliū q̄les sibi facie
bant numero est additus.
Alij sane noluerūt eum in
plio scribere occisum/ꝫ nō
cōparuisse dixerūt:nec ex
eius vocabulo appellatū
montē:ꝫ ab aduēctu auiū
dictū esse auentinū. Post
hūc nō est deus fact⁹ in la
tio nisi romul⁹ cōditor ro
mę. Inter istū autē et illū
reges repeniunꝶ duo:quo
rū pmus est(vt virgiliano
cū versu eloquar) Proxi
mus ille pcas troianę glo
ria gentis. Cui⁹ tpe q̄ iam d
quodāmodo roma partu
riebaꝶ:illud omniū regno
rum maximū assyriorū fi
nē tantę diuturnitatis ac
cepit. Ad medos q̄ppe trās e
latū est post annos ferme
mille trecentos quinq̄:vt
etiā beli:qui ninū genuit:
et illic paruo content⁹ im
perio primus rex fuit:tem
pora computenꝶ. Procas f
autem regnauit ante amu
liū. Porro amulius fratris
sui numitoris filiā rheam
noīe(quę etiā ilia vocaba
tur)romuli matrē vestalē
virginē fecerat:quā volūt
de marte geminos conce
pisse:isto modo stuprū ei⁹
honorantes vel excusan
tes/τ adhibētes argumen
tū ꝙ infantes expositos lu
pa nutriuerit. Hoc eñ ge
nus bestię ad martē existi
mant ptinere:vt videlicet
ideo lupa credaꝶ admouis
se vbera paruulis:quia fi
lios dñi sui martis agno
uit:q̄uis non desint q̄ di
cāt/cū expositi vagiētes ia
cerēt/a nescio q̄ pmū mere
trice fuisse collectos:τ pri
mas ei⁹ suxisse māmillas.
Meretrices aūt lupas vo
cabāt:vñ etiā nunc turpia
loca earū lupanaria nūcu

e ¶ Post ānos
τc. Hic dicit reg
num assyriorū du
rasse. M.ccc.v.an
nis cōputando ab
initio regni Beli:
cōputando vo ab
initio regni Nini
fuerunt ẜm Bedā
anni. M.cc.xl.
f ¶ Procas au
tē τc. Nota etiā
ꝙ post pcā regna
uit amuli⁹/expul
so ẜm titū liuiū nu
mitore frē ei⁹ ma
iore:cui⁹ etiā oēm
plē masculinā oc Eneidos.7.
cidit amuli⁹:filiā
vo eius rheā/vt ei B
spem plis adime
ret/ vginē vestalē
fecit:vt hic dr:τ ẜm
Ti.li.ab vrbe cōdi
ta li.j.cōpressa ve
stalis ad aq̄s gemi
nū partū cū edidis
set:seu ita rata/seu
q̄ de⁹ auctor cul
pę honestior erat/
martē cōceptę stir
pis patrē nūcupat
vñ dr: h:quā volūt C
de mar.ge.τc. Re
fert etiā idē tit⁹ li.
quod etiā tenet fa
ma:cū fluctuātem
alueum q̄ expositi
erāt pueri tenuis i
sicco aq̄ destituisꝫ
lupā sitiētē ex mō
tib⁹ q̄ circa sūt/ad
puerilē vagitū cur
sū flexisse: eā adeo
mitē submissas in
fantib⁹ pbuisse mā
mas:vt lingua lā
bētes pueros ma
gister regū pecoris
inuenerit. Vñ τ hic
dr:τ ad h adhibē
tes.s.ꝙ erant filij
martis argumētū
ꝙ infantes exposi
tos lupa nutrierit
Scdm vo titū li.
vbi.s.fertur a fau
stulo:sic eñ voca
batur magister re
gū pecoris:ad sta
bula laurētios pu
eros educandos
datos. Sunt qui
q laurentiā

Flaurentiā vulgato corpore: scȝ/ quia meretrix erat lupā vocatā putāt: inde locū fabule/ ac miraculo datū: vnde dicit hic: Quis nō desine. a ¶ Qui eos in aquā ꝛc. Scdm titū liuiū nec dij nec homines/ aut ipsam virginē vestalem/ aut stirpē a crudelitate regia vindicabāt: sed sacerdos. s. rhea vel ilia vincta in custodiam datur: pueros in profluentē aquā mitti iubet. b ¶ Amulio successit in reg. ꝛc. Nota ꝙ Amulio successit in regnuȝ frater eiꝰ numitor. Romulus em̄ ſm titum liuiū iussis certo tēpore ad regiam venire pastoribus/ ꝛ ad regem amulium impetū facit: ꝛ a domo numitoris alia comparata manu Romꝰ adiuuat: ita regem obtruncant. Numitor postꝗ ꝑpetrata cede iuuenes ad se pergere vidit gratulantes: exēplo aduocato consilio/ scelera in se fratris/ originem nepotū/ vt geniti/ vt educati/ vt cogniti essent: cedē deinceps tyranni seꝗ eius auctorē ostendit. Iuuenes per concionem ingressi amulium regē salutāt: ita numitori albane re permissa romulum remūꝗ cupido cepit i his locis vbi expositi educatiꝗ erant/ vrbis ꝯdēde. s. rome De ꝗ hic dicit: Numitoris primo anno condita est roma: cuiꝰ terminos describēs solinus libro primo dicit/ ꝙ incepit a silua ꝗ est in area apollinis: et ad supercilīū scalarū caci habet terminum vbi faustuli erat tugurium.

Expo. ca. XXII.

c Nam altissima tūc cōdita est ciui. ꝛc. Hic nota quātum ad hoc ꝙ dicit/ ꝙ regnum assyriorū totam fere asiam subiugauit. Hoc factum est per ninum regem assyrioꝝ secundū: vt patuit supra lib. iiij. d ¶ Siquidē post illud ꝛc. Quod dicit de diluuio vsꝗ ad hanc subiugationē transisse annos mille intelligendū est ſm translationē septuaginta: ſm em̄ translationē Hieronymi non inueniunt a diluuio vsꝗ ad natiuitatem abrae nisi. ccxc. anni ducenti nonaginta tres: a ꝗbꝰ subtractis triginta tribꝰ ānis quibꝰ hec subiugatio annotat i chronicis precessisse natiuitatē abrae/ remanent a diluuio vsꝗ ad hāc subiugationē assiꝗ factā per Ninū tm̄ anni ducēti sexaginta. e ¶ Tēpore igitur ꝛc. Computatione annorū quā ponit sequit trāslationē septuaginta sicut in p̄cedētibꝰ: ſm ꝯo trāslationē Hieronymi nō dicunt filij isrl̄ habitasse in terra ꝓmissionis ante vrbem conditā nisi sexcentis nonaginta sex annis: qꝛ iosue/ cuius ānos scriptura nō determinat/ ascribunt anni viginti sex/ ſm iosephū et eos qui sequuntur trāslationē hieronymi: Iudicibꝰ autem duodecim ꝗ vnus erat sanson/ cccc ix. vt patꝫ per magistrū in historiis/ quibꝰ additis xl. annis heli. ꝛ. xx samuelis/ habent ccclij. ab initio vero regū sequendo computationē cōmunē que sauli viginti annos attribuit vsꝗ ad ꝑmū annum achaz. ſm translationē hieronymi nō inueniunt nisi anni. cccxxxix. qui faciunt sexcentos nonaginta annos: tamē i chronicis nostris nō concordamꝰ cū ista cōputatione annorū ꝓpter rationes ibi positas: quas recitare nimis esset ꝓlixum.

¶ Septima veritas/ ꝗ tēpore quo roma condita est populꝰ israel habebat i terra ꝓmissionis annos septingentos decē ꝛ octo. Ex quibus viginti septem ptinent ad iesuȝ naue. i. iosue: deinde ad tempꝰ iudicum trecēti viginti noui anni. Ex ꝗ aūt ibi reges cē ceperūt ānī erāt trecēti sexaginta duo: ꝛ rex tunc t̄poris erat in iuda achaz: vel sicut alij computant/ qui et successit ezechias quē cōstat inde romuli regnasse temporibꝰ.

---

pantur. Et eos postea ad faustulū peruenisse pastorem: atꝗ ab eius acca vxore nutritos: quāꝗ si ad arguendū hominē regē: qui eos in aquā ꝓiici crudeliter iusserat: eis infantibus per quos tāta ciuitas condēda fuerat de aqua diuinitus liberatis: per lactantem ferā deꝰ voluit subuenire/ quid mirū est? Amulio successit in regnū latiale frater eiꝰ numitor auus romuli: cuiꝰ numitoris primo anno cōdita est roma: ac per hoc cū suo deinceps id est romulo nepote regnauit.

¶ Quo tempore roma sit condita quo regnum assyriorum interciderit: quo ezechias regnauit in iudea. Capitulum. XXII.

Nam altissima tūc cōdita est ciuitas roma velut altera babylon ꝛ velut prioris filia babylōis: per quā deo placuit orbē debellare terrarū/ ꝛ in vnā societatē reipublice legūꝗ ꝑductū lōge lateꝗ pacare. Erāt em̄ iam populi validi ꝛ fortes et armis gentes exercitate que nō facile cederēt: ꝛ ꝗs opus esset ingētibꝰ periculis: et vastatiōe vtrinꝗ nō paruo atꝗ horrēdo labore superare. Nam quando regnū assyriorū totā pene asiam subiugauit: licȝ bellando sit factū/ nō tm̄ multum asperis et difficilibus bellis fieri potuit: quia rudes adhuc ad resistēdum gentes erant/ nec tam multe nec tam magne. Siquidem post illud maximum atꝗ vniuersale diluuium cum in arca Noe octo soli homines euaserūt: āni nō multo ampliꝰ ꝗ mille trāsierant: quando ninus asiam totā/ excepta india/ subiugauit. Roma vero tot gētes orientis et occidentis/ quas imperio romano subditas cernimus: non ea celeritate ac facilitate perdomuit: quoniā paulati crescendo robustas eas ꝛ bellicosas quaqua versum dilatabat inuenit. ¶ Tempore ē igit quo roma condita est/ ꝑpls isrl̄ hēbat in terra ꝓmissiōis ānos septingentos decē et octo. Ex quibꝰ viginti septē pertinent ad iesū naue: deinde ad tēpus iudicū trecēti viginti noue. Ex ꝗ aūt ibi reges cē ceperant anni erāt trecēti sexaginta duo. Et rex tunc erat in iuda cuiꝰ nomē erat achaz vel sicut alij computant ꝗ ei successit ezechias: quem quidem constat optimū ꝛ pijssimū regem romuli regnasse temporibus. In ea vero his temporibus hebraici populi parte que appellabatur israel/ regnare ceperat osee.

¶ De Sibylla erythrea: que inter alias sibyllas cognoscitur de Christo euidentia multa cecinisse. Capitulum. XXIII.

Septima veritas.

4. Reg. 16. a.

4. Reg. 18. a.

4. Reg. 17. a.

Eccl. 7. c.

Expositio Capituli.XXIII. a

a Eodem tēpore ⁊c̄. In h̄ capl̄o agit de sibylla erythrea: ⁊ est notabile capitulū: nec indiget expositiōe. ¶ In hoc cap.xxiii.mentionē facit aug⁹ de sibylla/ ⁊ dict{is} eius: de qua expositor nihil aliud dicit. Notandū est aūt q̄ poetę fingūt q̄ phębus eā dilexit pio amore: ⁊ obtulit ei sciētiam ꝓphetādi/ et diuturnitatē vitę quantū ipa eligeret: dūmō erythreā villā suā in qua habitabat relinqueret/ ⁊ nunq̄ ipam reuideret. Illa autem manu hausit arenā/ ⁊ tot annis poposcit vitę/ quot corpora minutissima puluer{is} collegisset. Dimisit ergo terrā suā ⁊ ꝓfecta cumas mansit ibidē. Cū autē diuti⁹ vixisset/ corp⁹ eius intantū defectis virib⁹ attenuatum: est vt non videri/ sed tm̄ audiri vox eius posset: qd̄ cū ciues eius audissent/ inuidia vel misericordia moti cū nō possent eā reducere erythream: miserūt sibi chartā antiquo more suę ciuitatis cōscriptam: qua visa mox resoluta est in mortem. Hęc sibylla fingit a Uirgilio ducatū enee ad inferos descendēti ꝑbuisse. Ouidius.xiiii.meta.dicit de ducatu exhibito enee ꝑ eam: ⁊ quō dilecta fuit a phębo/ ⁊ de longitudine vitę eius Isidorus autē lib.viii.etymol.dicit de ea/ q̄ ꝓprio nomie vocata est eriphyla: quę orta fuit in babylone: et grecis illū hoc est troiam petētibus vaticinata est peliturā esse troiam: ⁊ homerū mendacia scripturū. Fuerunt autē ɓm eundē Isido.decem sibyllę: quarum prima de persis fuit: Secunda libyca: Tertia delphica: Quarta cymeria in italia: Quinta erythrea: Sexta samia: Septima cumana/ nomine amalthea/ quę nouē libros attulit tarq̄nio prisco: in quibus erant decreta romana conscripta. Ipsa est ⁊ cumęa de qua Uirgilius: Ultima cumęi venit iam carminis ętas. Dicta aūt ē cumana a ciuitate cumis/ quę est in campania: cuius sepulchꝝ adhuc in sicilia manet Octaua hellespōtica in agro troiano nata: quę solonis ⁊ cyri tēporib⁹ fuit. Nona phrygia. Decima tyburtina noie albunea: Quarū olm carmina efferunt: in q̄b⁹ de deo ⁊ christo ⁊ gentib⁹ multa scripsisse manifestissime cōprobant. Celebrior autem iter ceteras ⁊ nobilior erythrea ꝓhibet: quā eo tēpore nōnulli vaticinatā ferunt quo Roma condita est. Beatus etiā hiero.ↄ iouī.li.i.dicit: Quid referā sibyllas erythreā ⁊ cumanā ⁊ octo reliq̄s/ q̄ꝝ insigne virginitas est/ ⁊ ꝟginitatis preciū diuinatio. Eolico enim sermone sibylla sios bule dr̄.i.dei ↄsiliū: qd̄ sola scribit nosse virginitas. ¶ In hoc etiā ca.mētionē facit aug⁹ de lactātio: de q̄ dicet als qd̄ ꝺ aliis auctorib⁹ aget.

Additio iaco de passauia

Eodem tēpore nōnulli sibyllam erythream vaticinatā ferūt. Sibyllas autē varro ꝓdit plures fuisse/ non vnā. Hęc sane erythrea sibylla q̄dā de christo manifesta cōscripsit: quę etiā nos p̄i⁹ in latina lingua versibus male latinis et non stantib⁹ legimus: per nescio cuius interpretis imperitiā sicut post cognouim⁹. Nā vir clarissim⁹ flaccianus (qui etiā ꝓconsul fuit homo facillimę facūdię multęq̄ doctrinę) cum de christo colloqueremur/ grecum nobis codicē protulit: carmina esse dicens sibyllę erythreę: vbi ostēdit quodā loco in capitibus versuum ordinē litterarū ita se habentē: vt hęc in eo verba legerētur. ιησουσ Χριστοσθεουυιοσσωτηρ: quod est latine/ iesus christus dei filius saluator. Ibi autem versus quorū primę litterę istū sensum quē diximus reddunt: sicut eos quidā latinus extantib⁹ versibus est interpretat⁹ hęc continent.

Iudicij signum tellus sudore madescet.
E cęlo rex adueniet per secla futurus:
Scilicet†in carnem pręsens vt iudicet orbē
Unde deū†cernent incredulus atq̄ fidelis:
Celsum cum sanctis: eui iā termino in ipso.
†Sic aie cū carne aderūt: quas†iudicet ipse
Cum iacet incultus densis in vepib⁹ orbis
Reijciēt simulacra viri: cunctā quoq̄ gazā
Exuret terras ignis: pontūq̄ polūq̄
Inquirēs/ tetri portas effringet auerni.
Sanctorū sedem cunctę lux libera carni
Tradentur: sontes ęterna flāma cremabit.
Occultos actus retegēs: tūc quisq̄ loquet
Secreta: atq̄ deus reserabit pectora luci.
Tūc erit ⁊ luctus: stridebunt dentibus oēs
Eripit solis iubar: ⁊ chorus†interit astris.
†Soluetur celū: lunaris splendor obibit.
†Deijcet colles: valles extollet ab imo.
†Non erit in reb⁹ hominū sublime vel altū.
†Iam ęquant campis mōtes ⁊ cerula pōti.
Omnia cessabūt: tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrent: fluminaq̄ igni.
Et tuba tunc sonitū tristē dimittet ab alto
Orbe: gemēs facin⁹ miserū variosq̄ labores
Tartareūq̄ chaos mōstrabit tra dehiscēs.
Et corā hic dn̄o reges sistent ad vnum.
Recidet†e cęlo ignisq̄ ⁊ sulphuris amnis.

In his latinis versibus de greco vtcūq̄ translatis ibi non potuit ille sensus occurrere qui fit: cum litterę quę sunt in eorū capitibus cōnectuntur: vbi υ littera in gręco posita est: quia nō potuerūt latina verba inueniri quę ab eadē littera inciperēt et sententię conuenirent. Hi autem sunt versus tres: quintus et octauusdecimus ⁊ nonusdecimus. Deinde litteras quę sunt in capitibus omniū versuū connectētes: hoꝝ triū quę scriptę sunt non legamus: sed ꝓ eis υ litterā tanq̄ in eisdem locis ipsa sit posita recordemur: ⁊ exprimimus in quinq̄ verbis

¶ Octaua Ailas q̄ eo tēpe quo romulus ⁊ ezechias regnabāt/ fuit sibylla quę dicitur erythrea: q̄ ꝺ christo manifeste conscripsit p viginti septē versus: quorū in greco si p̄ime littere accipiant: et postea ɓm ordinē versuū initiantur/ reddunt istū titulū: Iesus christ⁹ dei fili⁹ saluator. Ex q̄b⁹ hic quinq̄ ponūtur ad declarandā in p̄mis dictiōe: Iudicij signū tellus sudore madescet. Secūdus est ister E celo rex adueniet per secla futurus. Terti⁹ ē ister Scilicet in carnē pręsens vt iudicet orbē. Quart⁹ est iste: Unde deū cernēt incredul⁹ atq̄ fidelis. Quint⁹ ē iste: Sic aie cum carne aderūt/ q̄s iudicet ipse. Iste aūt q̄nq̄ littere a versuū principijs sumpte faciunt illud nomen iesus: ⁊ sic vsq̄ in finem carminis ei⁹. Dicit tamen augusti nus h̄/ q̄ iste q̄ de greco in latinum trāstulit istos versus sequētes/ eos corrupit in scriptur. Intelligēdū tn̄ q̄ hic dicit aug⁹/ q̄ ista sibylla sic loquit vt in eoꝝ numero computādi esse videant q̄ ptinent ad ciuitatē dei: et sic patet q̄ falsa est illoꝝ opinio qui dicunt/ q̄ oēs ꝓphetie sibyllarū fuerūt a spū malo: sicut contēderunt corā me duo magni doctores semel.

A

Octaua Ailas

B

Al's†in carne
Al's†cernet
Al's†tunc.
Al's†iudicat.

Al.†interiit
Al's†voluet.
Al's†deijciet.
Al's†had
Al's†illico planantur.

Al's†e celis.

C

iesus christ⁹ dei filius saluator: ꝑ cū grece h̄
dicit̄ nō latine. Et sunt v̄sus viginti ꝛ septē
q̄ numer⁹ quadratū ternariū solidū reddit.
Tria em̄ ter ducta fiūt nouē. Et ipsa nouē
si ter ducant̄/vt ex lato in altū figura cōsur/
gat: ad viginti ꝛ septē ꝑueniūt. Horum aūt
grecorū quinq̄ verborum/que sunt: ιησοσ
χριστοσ θεου υιοσ σωτηρ: qd̄ ē latine: Je/
sus christ⁹ dei fili⁹ saluator: si p̄mas litteras
iūgas erit ichthys. i. piscis: in quo noie my/
stice intelligit̄ christ⁹: eo q̄ in hui⁹ mortali
tatis abysso velut in aq̄rū ꝓfunditate viu⁹
hoc est sine pctō esse potuerit. Hec aūt sibyl
la siue erythrea/siue vt quidā magis credūt
cumana/ita nihil habet in toto carmie suo
cui⁹ exigua ista particl'a est/qd̄ ad deorū fal
sorū siue fictorū cultū ꝑtineat: quinimo ita
etiā ꝯtra eos/ꝛ contra cultores eoꝝ loquit̄/
D vt in eoꝝ numero deputāda videat̄/q̄ perti
Lactan. li. 4. instit. ca. 6. De tēpore ser. 4. q. nent ad ciuitatē dei. Inserit etiā Lactanti⁹
operi suo q̄dā de christo vaticinia sibylle:
q̄uis non exprimat cui⁹: Sed q̄ singillatim
ipse posuit/ego arbitrat⁹ sum ꝯiunctim esse
ponēda: tanq̄ vnū sit plixū/q̄ ille plura cō/
Job. 19. a. memorauit ꝛ breuia. In man⁹ iniq̄s inquit
fideliū postea veniet: Et dabūt deo alapas
manib⁹ incestis: ꝛ impurato ore expuent ve
nenatos sputos. Dabit v̄o ad verbera sim/
pliciter sanctū dorsum: ꝛ colaphos accipiēs
tacebit: ne q̄s agnoscat qd̄ verbū vel vn̄ ve
nit vt inferis loquat̄/et corona spinea coro/
net̄. Ad cibū autē fel/ꝛ ad sitim acetū dede
Als' inhospi' talitatis. Als' tāt̄m. runt: in hospitalitate hāc monstrabūt men/
sam. Ipsa em̄ insipiēs gens tuū deū nō itel
lexisti: ludentē mortaliū mentib⁹: ꝑ ꝛ spinis
coronasti/ꝛ horridū fel miscuisti. Tēpli v̄o
Matth. 27. f. velū scindet̄: et medio die nox erit tenebro/
sa nimis in trib⁹ horis: ꝛ morte morief trib⁹
dieb⁹ somno suscepto. Et tunc ab inferis re/
gressus ad lucē letā veniet: p̄m⁹ resurrectio/
E nis principio reuocat⁹ ostēso. Ista lactanti⁹
carptim ꝑ interualla disputatiōis sue: sicut
ea poscere videbant̄ q̄ ꝓbare intēderat: ad/
hibuit testionia sibyllina: q̄ nos nihil inter
ponētes/ꝑ in vnā seriē ꝯnexa ponētes: solis
capitib⁹: si tn̄ sc̄ptores deinceps ea seruare
nō negligāt/distinguēda curauim⁹. Nōnul
li sane erythream sibyllā nō romuli/sed bel
li troiani tēpore fuisse scripserūt.

¶ Qr regnāte romulo septē sapien
tes claruerint: quo tp̄e decē tribus
que israel dicebatur in captiuitatē
a chaldeis ducte sunt: ideq̄ romu/
lus mortuus diuino honore dona/
tus est: Capitulū. XXIIII.

A Exp. ca. XXIIII. a Eodem ro/
mulo ꝛc.

a Eodem romulo re/
gnāte thales mile/
sius fuisse ꝑhibet̄
vn⁹ e septē sapientib⁹: qui
post theologos poetas: in
q̄b⁹ orpheus maxime olim
nobilitat⁹ est: sophi appel/
lati sunt: qd̄ ē latine sapiē/
tes. Per idē tp̄s decē trib⁹
q̄ in diuisione ppl'i vocate
sunt isrl'/debellate a chal/
deis ꝛ in eas terras capti/
ue ducte sunt/remanētib⁹
in iudea terra duab⁹ illis
tribub⁹ q̄ noie iude voca/
bant̄: sedemq̄ regni habe
bant hierl'm. Mortuū ro/ b
mulū cū ꝛ ip̄e nusq̄ cōpa/
ruisset: in deos (qd̄ ꝛ vulgo
notissimū ē) retulere roma
ni: qd̄ vsq̄adeo iā fieri de/
sierat: nec postea nisi adu/
lādo nō errādo factum est
tp̄ib⁹ cesarꝫ: vt cicero ma/ c
gnis romuli laudib⁹ tribu
at: qd̄ nō rudib⁹ ꝛ indoctꝭ
tp̄ib⁹: qn̄ facile hoies fal/
lebant̄/ꝑ iā expolitis ꝛ eru
ditis meruit hos honores
q̄uis nōdū efferbuerat ac
pullulauerat philosopho/
rum subtilis et acuta loq̄/
citas. Sed etiam si poste/
riora tp̄a deos hoies mor/
tuos nō instituerūt/ tn̄ ab
antiquis institutos colere
vt deos/ꝛ habere nō desti/
terūt: quinetiā simulacris
que veteres nō habebant/
auxerunt vane atq̄ impie
superstitionis illecebram:
id efficiētibus immūdis
in eoꝝ corde demonibus:
per fallacia quoq̄ oracula
decipientibus vt fabulosa
etiam crimīa deorum: que
iam vrbaniore seculo non
fingebant̄: per ludos tn̄ in
eorūdem falsorū numinū
obsequiū turpiter ageren/
tur. Regnauit deinde nu/ d
ma post romulū: qui cum
illam ciuitatem putauerit
deorum/ ꝓfecto falsorum
nūcrositate muniēdam: in
eandē turbam referri mor
tu⁹ ip̄e nō meruit tanq̄ ita
putat⁹ sit celū multitudi/
ne numinū constipasse: vt
locum ibi reperire nō pos/
set. Hoc regnante Rome e

In hoc capi. dicit
thaletē milesium
vnū de septē sapiē
tibus tēpe romuli
fuisse: quorū tamē
fama p̄cipue fuisse
notat̄. cxlviij. ānis
post vrbē conditā.
Sed q̄uis fama
eorū tūc p̄celleret
nō tn̄ oportet q̄ con/
tēporanei fuerint:
sed q̄ eoꝝ auctori
tas pre ceteris tūc
cepit esse famosa:
q̄uis aliter videat̄
ex hoc qd̄ narrat
valeri⁹ maxim⁹ li.
iiij. ca. j. de mode/
ratiōe: de mēsa au
rea inuēta a pisca/
torib⁹/quā oblatā
thaleti milesio ip̄e
renuit/ꝛ tandē per
alios quinq̄ refu/
tata oblata est so/
loni: q̄ sacrauit eā
apollini/ex quo vi
det̄ eos contēpo/
raneos fuisse.
b ¶ Mortuum
romulū ꝛc. De
morte Romuli/ꝛ
quō putat⁹ est de⁹
dictū est. s. li. ij. ca.
xv. c ¶ Ut cice/
ro magnis ꝛc.
Nota de cicerone
q̄ ea que hic dicun
tur/videtur dixisse
i libus de republi
ca: vbi ꝛ memorat
de eclipsi q̄ i mor/
te romuli cōtigit.
d ¶ Regnauit
deinde ꝛc. Suc/
cessit autem vt hic
dicit̄/romulo nu/
ma pompili⁹: q̄ vt
narrat titus liuius
plurimū sacrꝭ deo
rū instituendis in/
dulsit: vt ip̄e in spe
ciali prosequitur.
Propter quod di
cit hic aug⁹ q̄ illā
scꝫ romanā ciuita/
tem putauerat nu
merositate deorū
ꝓfecto falsoꝝ mu/
niendā. e ¶ Hoc
regnāte ꝛc. No/
ta q̄ dicit hoc de
initio regni Ma/
nasse: qui cepit re/
gnare: vt annota/
uimus in chronicꝭ
anno Nume deci/
moquarto.

4. Reg. 17. b.

B

Cicero de rei publica.

C

et apud hebreos in initio regni manasse: a q̄ ipso rege ꝓpheta esaias perhibetur occisus: samiam fuisse sybillam ferūt.

¶ Qui philosophi enituerint regnāte apud romanos tarquinio prisco/ apud hebręos sedechia/ cū hierusalē capta est templumq3 subuersum. Ca. XXV.

Regnāte vero apud hebręos sedechia ꝛ apud Romanos tarq̄nio p̄sco: q̄ successerat Anco marcio: duct⁹ ē captiu⁹ in babyloniā ꝑplus iudeoꝝ euſa hierusalē et tēplo illo a salomone constructo. Increpātes eīm eos ꝓphete de iniquitatib⁹ ꝛ impietatib⁹ suis: hec eis vētura ꝑdixerāt: maxie heremias qui etiā nūeꝝ definiuit annorū. Eo tēpore pittacus mytileneus ali⁹ e septē sapiētib⁹ fuisse perhibet. Et quinq3 ceteros qui vt septē numerent/ thaleti quē supra cōmemorauim⁹ ꝛ huic pittaco addunt: eo tempore fuisse scribit eusebi⁹ quo captiuus dei popul⁹ in babylonia tenebat. Hi sūt āt solon atheniensis/ chilo lacedemoni⁹/ periāder corinthius/ cleobolus lyndius/ bias pręneus. Oēs hi septē appellati sapiētes post poetas theologos claruerūt: quia genere vite q̄dā laudabilia prestabant hominib⁹ ceteris: ꝛ morū nōnulla precepta sententiaꝝ breuitate complexi sunt. Nihil autē monimentorū qd ad litteras attinet posteris reliquerūt: nisi q solon quasdam leges atheniensib⁹ dedisse perhibet. Thales vero physic⁹ fuit: ꝛ suoꝝ dogmatū libros reliquit. Eo captiuitatis iudaice tempore/ ꝛ anaximāder/ ꝛ anaximenes/ ꝛ xenophanes physici claruerūt. Tūc ꝛ pythagoras ex quo ceperunt appellari philosophi.

¶ De eo tēpore quo impletis septuaginta annis iudeorū est resoluta captiuitas: romani quoq3 a dominatu sunt regio liberati: Capl'm. XXVI.

Per idē tempus cyr⁹ rex persarū (qui etiā chaldeis et assyriis ip̄abat) relaxata aliquā ta captiuitate iudeoꝝ q̄nquagita milia hoim ex eis ad instaurandū tēplū regredi fecit. A quib⁹ tm̄ prima cepta fundamia ꝛ altare ꝯstructum est. Incursantibus aūt hostib⁹ neq̄q̄ ꝓgredi edificādo valuerūt: dilatūq3 opus ē vsq3 ad dariū. Per idē tempus etiā illa sunt gesta que conscripta sunt in libro Judith: quē sane in canone scripturarum iudei nō recepisse dicuntur. Sub dario ergo rege persarū impletis septuaginta annis quos hieremias ꝓpheta predixerat/ reddita est iudeis soluta captiuitate libertas/ regnante romanorū septimo rege tarquinio. Quo expulso etiā ipsi a regū suorū dominatōe liberi esse ceperūt. Usq3 ad hoc

a ¶ Samiā fuisse. Sibylla samia apud quosdā putat fuisse ꝯtēporanea pythagore.

Expō ca. XXV.

b Regnāte vero ꝛc. In h̄ caplo dicit/ q regnāte Tarq̄nio prisco duct⁹ est ppls iudeoꝝ in babyloniā: quod in chronicis nostris innitendo translatiōi Hieronymi ex dictis bede annotauim⁹ contigisse q̄rto anno regis seruij tuli: qui immediate successit tarquino prisco.

A Nona Vitas.

c ¶ Eo tēpore pittacus ꝛc. Cōsequēter cōmemorat septē sapiētes quos eusebi⁹ vult fuisse tēpore captiuationis: Quis vt videt nolit eos fuisse cōtēporaneos De quo dictū est caplo primo.

4. Reg. 24. et. 25.

d ¶ Nisi q solō ꝛc. Dicit q solon leges dedit atheniensib⁹/ a qb⁹ mi serūt aliquādo romani: vt patet per titū liuiū de vrbis origine li. iij. et ex eis extraxerunt leges duodecim tabularum.

B Hiere. 25. et. 29.

e ¶ Anaximander ꝛc. Nota vt patet supra li. viij. anaximāder discipulus erat thaletis milesij: anaximenes vero discipulus anaximādri.

f ¶ Xenophanes ꝛc. De xenophane nihil mihi qd legerim occurrit nisi q scpsit de eo Cicero lib. j. de natura deorum dicēs: Xenophanes mente adiūcta oē preterea quod eēt infinitū deum voluit eē.

g ¶ Tūc et pythagoras ꝛc. Pythagoras fuit tēpore cambysis: qui successit cyro. Ex dictis etiā Soloni videt fuisse tēpore Bruti: q̄ primus cōsul erat p⁹ reges exactos et expulsos.

C

¶ Nona veritas/ q regnante apd hebreos sedechia et apud romanos tarquinio p̄sco ductus est popul⁹ iudaic⁹ captiu⁹ i babyloniā. Et eodē tpe pythagoras claruit: vnde ortū ē nomen philosophie.

¶ Decima veritas/ q p idē tēp⁹. s. captiuitatis iudeorū/ cyrus rex persaꝝ/ qui ꝛ chaldeis et assyriis imperabat: relaxata captiuitate iudeorum quinq̄gita milia hoim ad instaurādū templū regredi fecit: a quib⁹ tantū prima septa fundamentoꝝ edificata sunt: quia p hostes impediti fuerūt vsq3 ad dariū: p qd temp⁹ ista sunt gesta que scripta sunt in libro Judith: quē hebrei i canone non recipiunt. Sub dario ḡ rege persarū impletis septuaginta annis/ quos hieremias ꝓpheta predixerat/ soluta est tota captiuitas ꝛ libertas reddita/ regnante septimo rege romanorū tarq̄nio. Et sic patet f̄m p̄dicta q ille nabuchodonosor/ cui⁹ militie princeps fuit holofernes/ fuit cyr⁹ p̄sens: q̄ cui⁹ tēpore dicit esse factū miraculum iudith. Hūc cyrū nōnulli putant fuisse filium assueri ꝛ hester.

¶ In hoc capitulo. xxv. mētionē facit Aug⁹ de septē sapiētib⁹ quos nominat adiūctis q̄busdā alijs: de quibus expositor aliquid tangit hic: s3 de eis alis plenius dicetur. Additio iacobi passauantis

Expō ca. XXVI

h Per idē tempus ꝛc. In hoc ca. qd dicit dilatū est opus vsq3 ad dariū/ intelligēdū est de dario filio hystaspis: q̄ cepit regnare persis anno ab vrbe condita trigesimotertio.

A Decia Vitas 1. Esdre. 1. a.

i ¶ Per idē temp⁹. s. q̄ impedita ē edificatio tēpli: etiā illa gesta sunt que scpta sūt in libro iudith/ s3 tēpore Cambysis secūdi regis persarū: qui et ibi dicit nabuchodonosor. 1. Esdre. 2. a.

k ¶ Sub dario ergo rege persarum: s3 annis septuaginta impletis ꝛc. Nota q p̄m⁹ rex romanorū fuit romulus/ secūdus numa/ tertius tullus/ quart⁹ ancus/ quint⁹ priscus tarquini⁹/ sext⁹ serui⁹ tullus/ septim⁹ tarquini⁹ superbus: de cui⁹ expulsione patet. s. li. iij. ca. xv. 1. Esdre. 3. b. 1. Esdre. 4. a.

Judith. 1. a. Hiere. 25. c.

tempus pphetas habuit popul⁹ israel: qui cum multi fuerint/paucorū ꝛ apud iudeos ꝛ apud nos canonica scripta retinētur. De quib⁹ me aliqua positurum pmisi in hoc libro/cum clauderē superiorem: quod iam video esse faciendum. li.17.de ciuit. ca.24.b.

De temporib⁹ prophetarū/quorū oracula habētur in libris: quiqꝫ tunc de vocatione gentiū multa cecinerūt/quando romanorū regnū cepit/assyriorūqꝫ defecit. Ca. XXVII

A Expo.ca.XXVII. Empora igitur ꝛc. In hoc capitulo nota ꝙ Procas filius auentini auus romuli cepit regnare āno xv. ozie regis iuda: (Osee.1.a.) cuius tempore ceperunt primo pphetare pphete illi qui nō tm̄ populo pprio/sꝫ etiā gentibus salutē pphetabāt. (Amos.1.a.) Nota ꝙ regnū assyriorū defecit anno ducētesimo octauo regis auentini.

Tempora igitur eorū vt possim⁹ aduertere/in anteriora paululū recurram⁹. In capite libri Osee pphete qui pm⁹ in duodecim ponit/ita scriptū est: Verbū dn̄i quod factum est ad osee in dieb⁹ ozie/ioathan/ꝛ achaz et ezechie regum iuda. Amos qꝫ i diebus ozie regꝫ pphetasse se scribit: Addit etiā hieroboā regem israel: qui p eosdem dies fuit. Nec nō esaias filius amos siue supradicti pphete: siue quod magis phibet alteri⁹: qui nō ppheta eodē noie vocabat: eosdem reges q̄ttuor q̄s posuit osee i capite libri sui ponit: quorū dieb⁹ se pphetasse preloquit. (Micheę.1.a.) Micheas etiā eadē sue pphetie commemorat tēpora post dies osee: Nam tres qui sequūtur reges nominat/quos ꝛ osee nominauit: Joathan ꝛ achaz et ezechiā. Hi sunt q̄s eodē tēpore simul phetasse ex eorū litteris inuenit. B His adiungit ionas eodem ozia rege regnāte ꝛ iohel: cū iam regnaret ioathā/q̄ successit ozie. Sed istorū pphetarū duorꝫ tēpora in chronicis nō in eorū libris potuimus inuenire: qm̄ de suis dieb⁹ tacent. Tendunt aūt hi dies a rege latinorū proca siue superiore auētino vsqꝫ ad regē romulū iā romanū: vel etiā vsqꝫ ad regni primordia successoris eius nume pompilij. (4.Reg.20.a.) Ezechias qꝫ ppe rex iuda eousqꝫ regnauit: ac per hoc per ea tēpora isti velut fontes pphetie pariter eruperūt: quādo regnū defecit assyriorū/cepit romanorū: vt scꝫ quēadmodū regni assyriorū primo tēpore extitit abraam: (Gen.22.d.) cui pmissiōes apertissime fierēt in eius semine benedictiōis omniū gentiū: ita in occidētalis babylonis exordio: qua fuerat christ⁹ imperante regnatur⁹: in quo implerent illa pmissa oracula pphetarū: nō solū loquentiū/verūetiā scribentiū in tante rei future testimonium soluerent. Cū eīn pphete nunqꝫ fere de fuissent populo israel/ex quo ibi reges eē ceperunt: in vsum tm̄mō eorū fuere/non gentium. Quādo aūt ea scriptura manifestius pphetica condebat que gentib⁹ quandoqꝫ pdesset: tūc oportebat incipere/qn̄ cōdebatur hec ciuitas que gentib⁹ imperaret.

De his que ad euangeliū christi pertinēt quid osee et amos prophetauerint. Capl'm. XXVIII.

Osee igit ppheta quāto pfundius quidē loquit/tāto opos⁹ penetrat. A Sed aliqd inde sumēdū est/ꝛ hic ex nostra pmissiōe ponendū. Et erit inquit in loco q̄ dictū est eis: nō populus me⁹ vos: vocabūtur ꝛ ipsi filij dei viui. (Osee.1.d.) Hoc testimoniū pphetícū de vocatiōe ppli gentiū: qui pri⁹ nō pertinebat ad deū: etiā aplī intellexerūt. (Rom.9.c. 1.Petri.2.b.) Et qꝛ ipse qꝫ popul⁹ gentiū spiritaliter est in filijs abrae: ac per hoc recte dicit israel: ppterea sequit/ꝛ dicit: B Et pgregabunt filij iuda: ꝛ filij israel in idipsum: ꝛ ponēt sibimet pncipatū vnū/ꝛ ascendēt a terra. (Osee.1.d.) Hoc si adhuc velim⁹ exponere/eloquij pphetici obtūdet sapor. Recolatur tamē lapis ille angularis/ꝛ duo illi parietes: (Eph.2.d.) vnus ex iudeis/alter ex gētibus: ille noie filiorū iuda/iste noie filiorū israel: eidē vni pncipatui suo in idipsum intētes: ꝛ ascēdētes agnoscant in terra. C Istos aūt carnales israelitas q̄ nūc nolūt credere in christū postea credituros.i.filios eoꝝ: nā vtiqꝫ isti in suū locū moriēdo trāsibūt: idē ppheta testat dicēs: Qm̄ diebus multis sedebunt filij israel sine rege/sine principe/sine sacrificio/sine altari/sine sacerdotio/sine manifestatiōib⁹. (Osee.3.d.) Quis nō videat nunc sine istis esse iudeos? Sed quid adiūgat videamus. Et postea inqt reuertent filij isrl' ꝛ inquirēt dn̄m deū suū/ꝛ dauid regē suū: ꝛ stupescent in dn̄o ꝛ in bonis ipsi⁹ i nouissimis dieb⁹. Nihil est ista pphetia māifesti⁹/qua dauid regis noie significat⁹ itelligit christ⁹ q̄ fact⁹ est (sicut dicit apl'us) ex semie dauid fm carnē. (Roma.1.a.) D Prenūciauit iste ppheta etiā tertia die christi resurrectionē futurā: sicut eā pphetica altitudine pnūciari optebat: vbi ait: Sanabit nos post biduū/ꝛ in die tertio resurgem⁹. (Osee.6.a.) Scdm̄ hoc eīn nobis dicit apl's: Si psurrexistis cū christo/q̄ sursum sunt q̄rite. (Col.3.a.) Amos qꝫ de rebus talibus sic pphetat: Prepara inqt te vt inuoces deū tuū israel: (Amos.4.d) qꝛ ecce ego firmās tonitruū ꝛ creans spm̄ ꝛ annūciās in hoibus christū suū. Et in alio loco: In illa die inqt resuscitabo tabernaculū dauid qd̄ cecidit: (Amos.9.c.) ꝛ redificabo q̄ ceciderunt ei⁹: ꝛ destructa ei⁹ resuscitabo: ꝛ redificabo ea sicut dies seculi: ita vt exqrāt me residui hoim̄: ꝛ oēs gentes in qb⁹ inuocatū est nomē meū sup eos: dicit dn̄s faciēs hec.

N

¶ Que ab Esaia de christo et ecclesia sint predicta. Ca. XXIX.

A Esaias ppheta nō est i libro duodecim pphetarū: q̄ ppterea dicunt̄ minores: q2 sermones eoꝝ sūt breues: ī eoꝝ cōpatiōe: q̄ maiores ideo vocant̄: q2 prolixa volumina ɔdiderūt. Ex quib⁹ ē hic esaias: quē ppter eadē pphetię tpa subiūgo supradictꝭ duob⁹. Esa.1.a. Esaias ergo inter illa q̄ iniqua arguit/ꝛ iusta precipit: ꝛ pctōꝛ populo mala futura ꝑdixit: etiam de christo ꝛ ecclesia: hoc ē de rege: et ea quā cōdidit ciuitatē/ multo plura q̄ ceteri pphetauit: ita vt a q̄busdā euāgelista q̄ ppheta potius diceret. Hiero.in plo. super Esa. Sed ppter rationē opis termināndi: vnū de multis hoc loco ponā. Ex ꝑsona quippe dei B patris loquēs: Ecce inqt intelliget puer me Esa.52.d. us: exaltabit̄ ꝛ glorificabit̄ valde. Quēadmo Roma.15.c. dū stupescēt sup te multi: ita gloria priuabitur ab hominibus species tua: ꝛ gloria tua ab hominibus: ita mirabunt̄ gentes multę super eū: ꝛ ɔtinebūt reges os suū: qm̄ quibus nō est annunciatū de illo videbūt: ꝛ qui nō Esa.53.a audierūt intelligent. Dn̄e quis credidit au Roma.10.c. ditui nostro: ꝛ brachiū dn̄i cui reuelatū est? Annūciabimus coram illo vt infans: vt radix in terra sitiēti: nō est species illi neq3 gloria: ꝛ vidimus eū: et nō habebat speciē neq3 decorē: sed species eius sine honore deficiens p̄ omnibus hominibus. Hō in plaga positus: ꝛ sciens ferre infirmitatē: qm̄ auersa ē facies eius: inhonorat⁹ est: nec magni existimat⁹ est. Hic peccata nostra portat: ꝛ p nobis dolet: ꝛ nos existimauim⁹ illū esse in dolore ꝛ in plaga ꝛ in afflictione. Ipse aūt vulneratus est ppter iniqtates nostras: ꝛ infirmatus ē ppter peccata nostra. Eruditio pacis nostrę in eo: liuore ei⁹ nos sanati sum⁹. Omnes vt oues errauim⁹: homo a via sua errauit: ꝛ dn̄s tradidit illum p peccatis nostris: ꝛ ipse ppter quod afflictus est/nō aperuit os. Ut ouis ad immolandum ductus est: et vt agnus ante eū qui se tonderet sine voce: sic nō aperuit os suuz. In humilitate quippe iudiciū eius sublatū est: generationē eius quis enarrabit? Qm̄ tollet̄ de terra vita eius. Ab iniqtatib⁹ populi mei duct⁹ ē ad mortē: et dabo malignos p sepultura ei⁹ et diuites p morte sua: qm̄ iniqtatem nō fecit nec dolus inuētus est in ore suo: ꝛ dn̄s vult purgare euz de plaga. Si dederitis pro peccato animā vestram: videbitis semen longęuum: et dn̄s vult auferre a dolore animam eius: ostendere illi lucem/et formare intellectum: iustificare iustū: bene seruientē pluribus: et peccata eorū ipse portauit. Propterea ipse hereditabit plures: et fortiū diuidet spolia: ppter quod tradita ē ad mortē anima eius: ꝛ inter iniquos estimatus est: ꝛ ipse peccata multoꝝ portabit: et ppter peccata eorum traditus est. Hec de christo. Iam C vō de ecclesia quod sequit̄ audiamus. Letare sterilis inquit quę nō paris: erumpe et Esa.54.a exclama quę nō parturis: quoniā multi filij Gal.4.d. deserte magis q̄ eius quę habet virum. Dilata locum tabernaculi tui: ꝛ palos caularū tuarū fige. Noli parcere: prolonga funiculos tuos: et palos tuos conforta. Adhuc in dexterā et sinistrā partē extende: et semē tuum hereditabit gētes: et ciuitates desertas inhabitabis. Ne timeas quoniā cōfusa es: neq3 reuerearis/quia exprobrata es: quoniam confusionē ęternā obliuisceris: ꝛ opprobrij viduitatis tuę nō eris memor: quoniaz dn̄s faciens te/dn̄s sabaoth nomē eius: et q̄ eruit te/ipse deus israel vniuersę terrę vocabitur/et cętera. Uerū ista sint satis: et in eis sunt exponēda nōnulla. Sed sufficere arbitror: quia ita sunt aperta/vt etiā inimici intelligere cogantur inuiti.

¶ Que Micheas et ionas et iohel nouo testamento congruentia prophetauerunt. Ca. XXX.

A Micheas propheta christuz in figura ponens cuiusdā magni montis hec loquitur: Erit in nouissimis di Michee.4.a. ebus manifestus mons domus dn̄i/ꝑparatus sup vertices montiū: et exaltabit̄ super Esa.2.a. colles: et festinabunt ad eū plebes ꝛ gentes multę ibunt et dicent: Uenite ascendamus ad montē dn̄i et in domū dei iacob: et ostendet nobis viam suam: et ibimus in semitis eius: quia ex sion procedet lex: et verbū domini de hierusalē: et iudicabit inter plebes multas: et redarguet gentes potentes vsq3 in longinquū. Predicens iste ppheta/et locum in quo natus est christus. Et tu inquit Michee.5.a. bethleem domus effrata: nequaq̄ minima Mat.2.a. es vt sis in milibus iudę: ex te mihi prodiet dux vt sit in principē israel: et egressus eius ab initio et ex diebus ęternitatis: propterea dabit eos vsq3 ad tēpus quo parturiens pariet: et residui fratres ei⁹ conuertētur ad filios israel: et stabit ꝛ videbit: et pascet gregem suum in virtute dn̄i: ꝛ in honore nominis dn̄i dei sui erūt: quoniā nūc magnificabit̄ vsq3 ad summū terrę. Ionas autē pro B pheta nō tam sermone christū q̄ sua quadā passione prophetauit: profecto aptius q̄ si eius mortē et resurrectionē voce clamaret. Ut quid enim exceptus est ventre beluino Jone.2.d. ꝛ die tertio reddit⁹: nisi vt significaret chri Mat.12.d. stū de ꝓfundo inferni die tertio redditurū. Iohel oia q̄ pphetat multis verbis cōpellit exponi: vt q̄ pertinēt ad christū ꝛ ecclesiam dilucescant. Unū tamē quod etiā apostoli

cōmemorauerunt quando in congregatos credentes spiritussanctus sicut a christo ꝑmissus fuerat desuper venit/non pretermittam. Johel.2.g. Et erit inquit post hec: et effundaz de spiritu meo super omnem carnem:et ꝓphetabunt filij vestri et filie vestre: et seniores vestri somnia somniabunt:ꝛ iuuenes vestri visiones videbunt:et quidem in seruos meos et ancillas meas/in illis diebus effundā de spiritu meo.

¶ Que in Abdia/ in Naum et abacuk de salute mūdi in christo prenūciata reperiantur. Ca.XXXI.

A Tres ꝓphete de minoribus/ Abdias/naum/et abacuk:nec sua tempora dicunt ipsi:nec in chronicis Eusebij et Hieronymi quādo prophetauerint inuenitur. Abdias enim positus est quidez ab eis cum Michea/ sed nō eo loco vbi notantur tēpora:quādo Micheaz prophetasse ex eius litteris constat: quod errore negligenter describentiū labores alienos existimo contigisse. Duos vō alios cōmemoratos in codicibus chronicorum quos habuimus nō potuimus inuenire: tamē quia in canone cōtinētur: nec ipsi oportet preteream a nobis. Abdias quantum ad scripturā eiꝰ attinet:omniū breuissimꝰ ꝓphetaruz/ aduersus idumeā gentē loquitur.i.esau/ vniꝰ ex duobꝰ geminis filijs Isaac nepotibꝰ abrae/maioris illiꝰ reprobati. Porro si idumeam modo locutionis quo intelligitur/a parte totū accipiamꝰ positā esse ꝑ gentibꝰ:ō christo agnoscere possumꝰ quod ait inter cetera Abdie.1.f. In montem autem sion erit salus ꝛ erit sanctū. B Et paulopost in fine ipsiꝰ prophetie. Et Abdie.1.g. ascendēt inquit saluati ex monte sion/vt defendant montē esau: et erit dño regnū. Apparet quippe id esse completū: cum saluati ex monte sion: id est ex iudea credentes in christum qui precipue agnoscuntur apostoli: ascenderūt vt defenderēt nomē esau. Quomodo defenderunt/nisi ꝑ euangelij predicationem Col.1.c. saluos faciēdo eos qui crediderūt: vt eruerentur de potestate tenebraꝝ:ꝛ trāsferrentur in regnum dei? Quos consequenter expressit addendo: Et erit dño regnum. Mons enim sion iudeam significat:vbi futura predicta est salus/et sanctum quod est christꝰ iesus. Mons vō Esau idumea est:ꝑ quam significata est ecclesia gentiū:quā defenderunt sicut exposui saluati de monte sion vt esset domino regnum. Hoc obscurum erat anteq̄ fieret: sed factuz quis nō fidelis C agnoscat? Naum vero propheta/immo per Naum.1.d. illum deus: Exterminabo inquit sculptilia et conflatilia:ponam sepulturā tuam:quia ecce veloces super montes pedes euangelizantis et annunciantis pacem. Celebra iuda dies festos tuos:redde vota tua: q: iam non adijcient vltra vt transeant in vetustatem: consummatū est/consumptū est/ablatum est. Ascendit qui insufflat in faciem tuam:eripiens te ex tribulatione. Naum.1.a. Quis ascendeit ab inferis/et insufflauerit in faciem iude:hoc est iudeoꝝ discipuloꝝ spiritū recolit sanctū/qui meminit euangelium. Job.20.c. Ad nouum enī testamentū pertinēt:quoꝝ dies festi ita spiritaliter innouātur vt in vetustatē transire nō possint. Porro per euangeliū exterminata sculptibilia ꝛ cōflatilia:id ē idola deorum falsoꝝ:et obliuioni tanq̄ sepulture tradita iam videmus:et hanc etiam in hac re prophetiā completam esse cognoscimus. D Abacuk de quo alio q̄ d̄ christi aduētu qui futurus erat intelligitur dicere. Et respondit dñs ad me et dixit: Abacuk.2.a. Scribe visū aptum i buxo:vt assequatur qui legit ea: quia adhuc visio ad tempus:ꝛ orietur in fine:ꝛ nō inuacuū ibi:si tardauerit sustine eū:quia veniens veniet/ꝛ nō morabitur.

¶ De prophetia que in orōne abacuk et cātico cōtinētur. Ca.XXXII.

A In oratione autez sua cum cantico/cui nisi christo dño dicit? Abacuk.3. Domine audiui auditionē tuam ꝛ timui. Dñe consideraui opera tua et expaui. Quid enī hoc est/ nisi ꝑcognite noue ac repentine salutis hominū ineffabilis admiratio? In medio duorū aialiuz cognosceris:quid est/nisi aut in medio duoꝝ testamentoꝝ/aut in medio duorū latronū/aut in medio moysi ꝛ helie cuz Mat.17.a. eo in monte sermocinantiū? Dū appropinquāt anni cognosceris/in aduentū tpis ostēderis:hoc q: ꝑ se patet/non est exponendū. Qd vō sequitur exponendū: in eo dū conturbata fuerit aīa mea/in ira misericordie memor eris: Abacuk.3.a. qd est nisi q̄ iudeos in se trāsfiguraūt de quoꝝ gente fuit:qui cū magna ira turbati crucifigerent christū:ille misericordie memor dixit: Pater ignosce illis:quia nesciūt quid faciunt? Lu.23.e. Deꝰ de theman veniet:et sanctus de monte vmbroso ꝛ cōdenso. Abacuk.3.a. B Qd hic dictuz est/de theman veniet:alij interpretati sunt ab austro vel ab aphrico:ꝑ quod significatur meridies:id est feruor charitatis ꝛ splēdor veritatis. Montē vō vmbrosū atq̄ cōdensum/ q̄uis multis modis possit intelligi:libentius acceperim scripturarū altitudinem diuinarū/quibꝰ prophetatꝰ est christus. Multa ibi quippe vmbrosa atq̄ condensa sunt que mentē querētis exerceāt. Inde autem venit/cum ibi eū qui intelligit inuenit. Operuit celos virtꝰ eiꝰ:et laudis eiꝰ plena ē terra:quid est nisi qd etiā in psalmo dicitur Exaltare sup celos deus: et sup omnē terrā Ps.107.a.

Abacuk.3.a gloria tua. Splẽdor ei⁹ vt lumen erit: quid est nisi q fama eius credentes illuminabit. Cornua in manibus eius sunt: quid est nisi tropheum crucis? Et posuit charitatem fir mã fortitudinis sue: nec exponendũ est. Ante
Ibidem. faciem ei⁹ ibit verbũ: et prodiet in campum post pedes ei⁹: quid ẽ nisi q et anteq̃ huc veniret prenunciatus est: ⁊ posteaq̃ hinc re
C uersus est/ annũciat⁹ est? Stetit ⁊ terra com mota est: quid est nisi q stetit ad subuenien
Abacuk.3.b dũ: ⁊ terra cõmota est ad credendũ. Respe xit ⁊ tabuerũt gẽtes: hoc est/ miserť ẽ ⁊ fe cit populos penitẽtes. Cõtriti sũt mõtes vi olẽtia: hoc est vim facientib⁹ miracul: elato rum ꝯtrita est superbia. Defluxerunt colles eternales: hoc est/ humiliati sunt ad tẽpus/ vt erigerenť in eternum. Ingressus eternos ei⁹ ꝓ labo rib⁹ vidi: hoc est/ nõ sine mercede eternitatis laborẽ charitatis aspexi. Taber nacula ethiopum expauescent: et taberna cula terre madian: hoc est gentes repẽte ꝑ territe nũcio mirabiliũ tuoꝝ: etiã q̃ nõ sunt in iure romano/ erunt in populo christiano. Nũquid in fluminib⁹ irat⁹ es dñe: aut in flu minibus furor tu⁹/ vel in mari impet⁹ tuus?
Job.3.b. Hoc ideo dictũ est: quia nõ venit nũc vt iu
D dicet mundũ/ sed vt saluet mũdus ꝑ ipsum.
Abacuk.3.b. Qui ascendes sup equos tuos: ⁊ equitatio tua salus: hoc est/ euangeliste tui portabũt te/ quia regunť a te: et euangeliũ tuuȝ salus est eis qui credunt in te. Intendens inten des arcũ tuũ super sceptra dicit dñs: hoc ẽ/ cõminaberis iudicium tuũ etiam regib⁹ ter re. Fluminib⁹ scindetur terra: hoc est influẽ tibus sermonib⁹ predicantiũ te aperienť ad confitendũ hominũ corda: quib⁹ dictũ est:
Johelis.2.c. Scindite corda vestra/ ⁊ nõ vestimenta ve
Abacuk.3.b. stra. Quid est: videbũt te ⁊ dolebũt populi nisi vt lugẽdo sint beati? Quid est/ dispgẽs aquas incessu: nisi ambulando in eis qui te vsq̃quaq̃ annunciãt/ hac atq̃ illac disper gis fluenta doctrine? Quid est/ abyssus de dit vocem suam? An ꝓfunditas cordis hu mani quid ei videretur expressit? Altitudo phantasie sue/ tanq̃ versus superioris est ex positio: altitudo eñ est abyssus. Quod au tem ait/ phantasie sue: subaudiendũ est vo cem dedit: hoc est quod dixim⁹/ quid ei vi
E derť expressit. Phantasia quippe visio est: quã nõ tenuit/ nõ operuit/ sed confitẽdo eru
Abacuk.3.c ctauit. Eleuatus est sol: et luna stetit in or dine suo: hoc est/ ascendit christus in celũ: et ordinata est ecclesia sub rege suo. In lu cem iacula tua ibunt: hoc est nõ ĩn occultũ sed in manifestũ verba tua mittenť. In splẽ dorem coruscationis armoꝝ tuorũ: subau
Mat.10.c diendũ est/ iacula tua ibunt. Dixerat eñ su is: Que dico vobis in tenebris dicite in lu mine. In cõminatiõe minorabis terrã: id ẽ Abacuk.3.c cõminãdo humiliabis homines. Et in furo re deiicies gẽtes: q2 eos qui se exaltãt vindi cãdo collides. Existi in salutẽ populi tui vt saluos faceres christos tuos. Misisti i capi ta iniquorũ mortẽ: nihil hoꝝ est exponẽdũ. Excitasti vincla vsq̃ ad collũ. Et bona hic Eccl.6.c. possunt intelligi vincula sapiẽtie/ vt vinciã tur pedes in compedes ei⁹: et collem in tor quem eius. Precidisti in stupore mẽtis tue: subaudiam⁹ vincula. Excitauit eñ bona/ ꝑ cidit mala. De quib⁹ ei dicit: Dirupisti vin Ps.115.b cula mea: et hoc in stupore mẽtis: id est mi rabiliter. Capita potentiũ mouebunť i ea/ sc3 admiratione. Adaperient morsus suos: si Abacuk.3.c cut edẽs paup in abscõso. Potẽtes eñ qui dã iudeorũ veniebant ad dominũ facta ei⁹ ⁊ verba mirati: et esurientes panẽ doctrine manducabãt abscõse/ ꝓpter metũ iudeoꝝ: F sicut eos prodit euangeliũ. Et imisisti i ma Ibidem re equos tuos turbãtes aquas multas: q̃ ni hil sunt aliud q̃ populi multi. Nõ eñ alij ti Apocal.17.d more ꝯuerterenť/ alij furore ꝑsequerenť/ nisi oẽs turbarenť. Obseruaui ⁊ expauit venter Abacuk.3.d me⁹ a voce orationis labioꝝ meoꝝ. Et itro iuit tremor in ossa mea: ⁊ subt⁹ me turbata ẽ habitudo mea. Intẽdit i ea q̃ dicebat: ⁊ ipe sua in orõne est ꝑterrit⁹/ quã ꝓphetice fũde bat: ⁊ in q̃ futura cernebat. Turbatl eñ po pulis multis/ vidit iminẽtes ecclie tribula tiões: cõtinuo q̃ se membꝝ ei⁹ agnouit atq̃ ait: Requiescã in die tribulationis: tãq̃ ad eos pertinẽs qui sunt spe gaudentes/ in tri Roma.12.c. bulatione patientes. Ut ascendam inquit Abacuk.3.d ad populuȝ peregrinationis mee. Recedẽs vtiq̃ a populo maligno carnalis cognatio nis sue/ non peregrinante in hac terra/ neq̃ supernã patriam requirẽte: quoniã ficus in quit non afferet fructus: ⁊ nõ erunt natiui tates in vineis. Mentieť opus oliue: ⁊ cam G pi nõ facient escam. Defecerũt ab esca oues et non supersunt in presepibus boues. Ui dit eam gentem que christum fuerat occisu ra: vbertatẽ copiarũ spiritaliũ perdituram: quas per terrenã fecunditatem more ꝓphe tico figurauit. Et quia iraȝ dei talem ꝓpter Roma.10.a ea passa est illa gens: quia dei ignorans iu sticiã suam voluit constituere/ iste cõtinuo: Abacuk.3.d Ego aũt inq̃t in dño exultabo: gaudebo in deo salutari meo. Dñe deus me⁹ virt⁹ mea/ statuit pedes meos in cõsummationẽ. Su per excelsa imponet me vt vincã in cantico eius: sc3 illo cantico/ de quo similia quedaȝ dicunť i psalmo. Statuit supra petrã pedes Ps.39..a meos: ⁊ direxit gressus meos: ⁊ immisit i os meum canticum nouũ: hymnũ deo nostro. Ipse ergo vincit i cãtico dñi q̃ placet i eius laude nõ sua: vt qui gloriať/ in dño glorieť. 2.Cor.10.d

Undecima veritas. ¶ Melius autē mihi videntur quidā codices habere: gaudebo in deo iesu meo: q̄ hi qui volentes id latine ponere/nomē ipm nō posuerunt/quod est nobis amicitius et dulcius nominare. [Abacuk.3.d.]

¶ Undecima Vitas/q̄ melius habent illi codices q̄ habent in cantico abacuk: Exultabo in deo iesu salutari meo: q: nomē iesu est nobis inqt amicitius & dulcius noiare.

¶ De christo/et vocatiōe gentium: que hieremias et Sophonias prophetico spū sunt prefati. Ca. XXXIII

A Hieremias ppheta de maiorib⁹ est sicut & esaias: non de minoribus/sicut ceteri de quorū scriptis nōnulla iam posui. [Hiere.1.a.] Prophetauit aūt regnāte Josia in hierl'm/& apud romanos anco martio iam ppinquāte captiuitate iudeorū. [Hiere.52.c.] Tetēdit autē pphetiā suam vsq; ad quintū mensem captiuitatis: sicut in ei⁹ litteris inueniutur. Sophonias aūt vn⁹ de minorib⁹ adiungitur ei: nā & ipse in dieb⁹ iosie pphetasse se dicit: sed q̄uisq; nō dicit. [Soph.1.a.] Prophetauit ergo hieremias nō solū anci martij/verūetiā tarquinij prisci tpib⁹: quē romani habuerūt q̄ntū regē. Ipse eñ qn̄ est illa captiuitas facta regnare iā ceperat. B Prophetās aūt de christo hieremias: Spūs inqt oris nostri dominus christ⁹ capt⁹ est in pctis nostris: sic breuiter ostendēs & dñm nrm iesum christum & passum esse p nobis. [Thren.4.d.] Itē alio loco: Hic de⁹ meus inqt/& nō estimabit alter ad eū: q inuenit oēm viā prudētie: & dedit eā iacob puero suo/& israel dilecto suo: post hec in terris visus est/& cū hominib⁹ conuersat⁹ est. [Baruch.3.d.] Hoc testimoniū quidā nō hieremie/s; scribe eius attribuūt: qui vocabatur baruch: sed hieremie celebratius habet. Rursus idē ppheta de ipso: Ecce inqt dies veniūt ait dñs: & suscitabo dauid germen iustū: et regnabit rex & sapiēs erit & faciet iudiciū & iusticiā in terra. [Hiere.23.b.] In dieb⁹ illis saluabit iuda: & israel habitabit confidēter: & hoc est nomē quod vocabunt eū/dñs iustus noster. C De vocatiōe autem gentiū que futura fuerat & eam nūc impletā cernim⁹/sic locut⁹ est: Dñe deus meus & refugiū meū in die malorū: ad te gētes venient ab extremo terre & dicēt: Vere mēdacia coluerūt patres nostri simulacra: et non est in eis vtilitas. [Hiere.16.d.] Quia vero nō erāt eū agnituri iudei/a quib⁹ eū & occidi oportebat: sic idē ppha significat: Graue cor p oīa & hō est: & quis cognoscet eū? [Hiere.17.c.] Hui⁹ est etiā illud qd in libro septimodecimo posui de testamēto nouo: cui⁹ est mediator christ⁹: ipe quippe hieremias ait: Ecce dies veniūt dicit dñs: & ↄsūmabo sup domū iacob testamētū nouū: & cetera q̄ ibi legunt. [Li.17.3. ca.3.b.] [Hiere.31.c.] D Sophonie aūt pphete q cū hieremia pphetabat: hec predicta interim de christo īterponā. Expecta me dicit dñs in die resurrectionis mee in futurū: quia iudiciū meū vt congregem gentes & colligā regna. [Soph.3.b.] Et iterū: Horribilis inquit domin⁹ sup eos: & exterminabit oēs deos terre: & adorabit eum vir de loco suo: omnes insule gentiū. [Soph.2.c.] Et paulopost: Tunc inquit transuertā in populos linguā: & pgenies eius vt omnes inuocēt nomen domini & seruiant ei sub vno iugo: a finib⁹ fluminū ethiopie afferēt mihi hostias: in illo die nō confunderis ex omnib⁹ adinuentiōib⁹ tuis quas impie egisti contra me: quia tunc auferam abs te prauitates iniurie tue: et iā nō adijcies vt magnificeris sup montē sanctū meū: et subrelinquā in te populū mansuetū & humilē: & verebunt in nomine dñi/qui reliqui fuerint israel. [Soph.3.b.] He sunt reliquie de quibus alibi pphetat: quod apostol⁹ etiā commemorat: Si fuerit numer⁹ filiorū israel sicut arena maris: reliquie salue fient. [Roma.9.f.] [Esa.10.c.] He q̄ppe in christū illi⁹ gētis reliquie crediderūt.

¶ De prophetia Danielis et Ezechielis: que in christū ecclesiāq; cōcordat. Capitulum. XXXIIII.

A In ipsa porro captiuitate babylonie daniel & ezechiel pphetauerūt prius alij scilicet duo ex prophetis maioribus. [Daniel.1.a.] [Ezech.1.a.] Quorū daniel etiam tempus quo venturus fuerat christus atq; passurus numero definiuit annorum: quod longū est computando monstrare/et ab alijs factitatum est ante nos. De potestate vero eius et gloria sic locutus est: Videbam inquit in visu noctis: & ecce cum nubibus celi filius hominis veniens erat: & vsq; ad vetustū dierum peruenit: et in cōspectu eius prelatus est: et ipsi datus est principatus & honor & regnū: & omnes populi/tribus & lingue ipi seruiēt. [Daniel.7.d.] Potestas eius potestas perpetua/que non transibit: et regnum eius quod nō corrūpetur. B Ezechiel quoq; more pphetico per dauid christum significans: quia carnē de dauid semine assumpsit: ppter quam formam serui qua factus est homo/etiam seruus dei dicit idem dei filius: sic eum pphetādo prenunciat ex persona dei patris. Et suscitabo inquit sup pecora mea pastorem vnum qui pascat ea: seruū meū dauid: & ipe pascet ea: & ipse erit his in pastorē. [Ezech.34.f.] Ego aūt autē dñs ero eis in deū: & seruus meus dauid princeps in medio eorū: ego domin⁹ locut⁹ sum. Et alio loco: Et rex inqt vnus erit oibus imperans: & nō erūt vltra due gentes: nec diuidētur ampli⁹ i duo regna: neq; polluent vltra in idolis suis & abominatiōib⁹ suis & in cunctis iniqtatib⁹ suis: & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis in quib⁹ peccauerūt: [Ezech.37.f.]

et mundabo eos: et erunt mihi populus: et ego ero illis deus: et seru⁹ me⁹ dauid rex sup eos: ꝛ pastoꝛ vn⁹ erit omniũ eoꝛum.

¶ De trium prophetarum vaticinio: id est Aggei/zacharie et Malachie. Capitulum. XXXV.

A 1. Esdre. 5. a

Restant tres minores prophete/qui prophetauerũt in fine captiuitatis: Agge⁹: zacharias: malachias. Quorum aggeus christum et ecclesiam hac aper-

Aggei. 2. b. tissima breuitate ꝓphetat. Hec dicit dominus exercituum: Adhuc vnum modicũ: et ego commouebo celum et terram ꝛ mare et aridam ꝛ mouebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus. Hec prophetia partim iam completa cernitur: partim speratur in fine complenda. Mouit enim celum angelorum et siderũ testimonio: quãdo incarnatus est christ⁹. Mouit terram ingenti miraculo de ipso virginis partu. Mouit mare et aridam cum ꝛ in insulis ꝛ in orbe toto christus annũciatur. Ita moueri omnes gẽtes videm⁹ ad fidem. Jam vero quod sequitur: Et veniet desiderat⁹ cunctis gentib⁹: de nouissimo ei⁹ expectatur aduentu. Ut enim desiderat⁹ esset ꝛ expectandus cunctis gentibus: pri⁹ oportuit eũ dilectum esse credenti-

Zacha. 9. c. B bus. Zacharias de christo ꝛ ecclesia. Exulta inquit valde filia syon: iubila filia hierusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus ꝛ saluatoꝛ: ipse pauper et ascendens super asinã/ et sup pullũ filiũ asine: et potestas ei⁹ a mari vsq ad mare: et a fluminibus vsq ad fines terre. Hoc quãdo factũ sit: vt dominus christus in itinere iumento hui⁹ generis vte-

Mat. 21. a. retur in euangelio legitur: vbi ꝛ hec ꝓphetia cõmemoratur ex parte: quantum illi loco sufficere visum est. Alio loco ad ipsũ christum in spiritu ꝓphetie loquens de remissi-

Zacha. 9. c one peccatoꝝ p ei⁹ sanguinẽ. Tu quoq inquit in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos ḋ lacu in quo nõ est aqua. Quid per hunc lacũ velit intelligi: possunt diuersa sentiri etiam ſm rectam fidem. Mihi tamen videtur nõ eo significari meli⁹/nisi humane miserie siccam profunditatẽ quodãmodo et sterilem: vbi nõ sunt fluenta iusticie sed iniquitatis lutũ. De hoc quippe la-

Ps. 39. a. C cu etiaȝ in psalmo dicitur: Et eduxit me de lacu miserie ꝛ de luto limi. Malachias prophetans ecclesiam quam per christũ iaȝ cernimus propagatã: iudeis apertissime dicit

Malach. 1. c. ex persona dei: Non est mihi voluntas i vobis: ꝛ munus non suscipiã de manu vestra. Ab ortu enim solis vsq ad occasum magnũ est nomen meum in gentibus: ꝛ in omni loco sacrificabitur ꝛ offeretur nomini meo oblatio munda: quia magnũ nomen meũ in gentibus dicit dñs. Hoc sacrificiũ per sacerdotium christi ſm ordinẽ melchisedech cuȝ in omni loco a solis ortu vsq ad occasum deo iam videam⁹ offerri: sacrificiũ autẽ iudeoꝝ quib⁹ dictũ est: Nõ est mihi voluntas in vobis: nec accipiam de manibus vestris munus/cessasse negare nõ possunt: quid adhuc expectant aliũ christũ/cũ hoc quod ꝓphetatũ legunt ꝛ impletũ vident: impleri nõ poterit nisi p ipm? Dicit enim paulopost ḋ ipo ex

psona dei. Testamentũ meũ erit cũ eo vite Malach. 2. a.

et pacis: ꝛ dedi ei timorẽ vt me timeret: et a facie nois mei revereretur. Lex veritatis erit in ore ipsius/in pace dirigẽs ambulabit mecũ ꝛ multos conuertet ab iniquitate: qm labia sacerdotis custodient scientiã: ꝛ legẽ inquirent ex ore ei⁹: qm angelus dñi omnipotẽtis

est. Nec mirandũ est: quia omnipotẽtis dei D

angelus dict⁹ est christ⁹ iesus. Sicut enim seruus ꝓpter formã serui i qua venit ad homines: sic ꝛ angelus ꝓpter euangeliũ qd nũciauit hominib⁹. Nam etsi grece ista ita interpretemur: ꝛ euãgeliũ bona nũciatio ẽ/ꝛ an-

gelus nũci⁹ est. De ipo quippe iterũ dicit: Ec- Malach. 3. a

ce mittã angelũ meũ: ꝛ pspiciet viã ante fa-

ciẽ meã: et subito veniet in templũ suũ dñs Mat. 11. b.

quẽ vos queritis: ꝛ angel⁹ testamenti quem vos vultis. Ecce veniet dicit dñs de⁹ omnipotẽs: et quis sustinebit diẽ introit⁹ ei⁹? aut quis sistet in aspectu eius? Hoc loco et primũ et secundũ christi prenunciauit aduentum. Primũ scȝ de quo ait: Et subito veni-

et i templũ suũ dñs: id est in carnẽ suam: de Joh. 2. c

qua dicit in euãgelio: Soluite templũ hoc et in triduo resuscitabo illud. Secundũ vero vbi ait: Ecce veniet dicit dñs omnipotens: et quis sustinebit diem introit⁹ eius: aut qs sistet in aspectu eius? Quod autẽ dixit dñs

Quem vos queritis et angelus testamenti Malach. 3. a E

quem vos vultis. Significauit vtiq etiã iudeos ſm scpturas qs legunt christũ querere ꝛ velle. Sed multi eoꝝ quẽ quesierũt ꝛ voluerunt/venisse nõ agnouerũt: excecati in cordibus suis precedẽtib⁹ meritis suis. Quod sane hic nominat testamentũ vel supra vbi

ait: Testamentũ meũ erit cũ eo: vel hic vbi Malach. 2. a et. 3. a.

eũ dixit angelũ testamenti: nouũ proculdubio testamentũ debemus accipere: vbi sempiterna/nõ vetus vbi tẽporalia sunt ꝓmissa q̃ p magno hic habentes plurimi infirmi: et deo vero taliũ rerũ mercede seruiẽtes qñ vident impios abundare turbantur. Propter qd idẽ ꝓpheta/vt noui testamẽti beatitudinẽ eternaȝ: q̃ nõ dabitur nisi bonis: distingueret a veteris terrena felicitate/q̃ plerũq datur ꝛ ma-

lis. Ingrauastis inqt sup me verba vestra di- Malach. 3. b.

cit dñs/ꝛ dixistis: in quo detraximus de te? Dixistis: van⁹ est ois qui seruit deo: et quid

pr̄ nobis q̄ custodiuim⁹ obseruatiões ei⁹: ꝛ q̄ ambulauim⁹ supplicātes añ faciē dñi omi potētꝭ. Et nūc nos btificam⁹ alienos: ꝛ re-dificanꝭ oēs q̄ faciūt iniq̄: et aduersati sunt deo: ꝛ saluifacti sūt. Hec oblocuti sunt q̄ ti mebāt dñm vnusq̄sq; ad p̄ximū suū: ꝛ aiad uertit dñs et audiuit: ꝛ scp̄sit lib̄ memorie i ɔspectu suo eis q̄ timēt dñm: ꝛ reuerēꝭ no-mē ei⁹. In isto libro significatū ē testamētū

Malach. iij. b. nouū. Deniq; qd̄ sequiꝭ audiam⁹. Et erunt mihi dicit dñs oipotēs i die quā ego facio i acq̄sitionē: ꝛ eligā eos sicͭ hō eligit filiū suū seruiētē sibi: ꝛ ɔuertimi ꝛ videbitꝭ inꝭ iustū

Mal. 4. a. ꝛ iniustū ꝛ inꝭ seruiētē deo ꝛ nō seruiētē. Quī ecce dies veniet ardēs sicͭ cliban⁹: ꝛ ɔcrema bit eos: ꝛ erūt oēs alienigene ꝛ oēs faciētes iniq̄tatē sicut stipula: ꝛ incēdet illos dies q̄ adueniet / dicͭ dñs oipotēs: ꝛ nō derelinquet eoꝝ radix neq; sarmētū: et orieꝭ vobis timē tib⁹ nomē meū sol iusticie: ꝛ sanitas i pēnis ei⁹: ꝛ exibitꝭ ꝛ exultabitis sicut vituli ex vin culꝭ resoluti: ꝛ ɔculcabitꝭ iniq̄s: et erūt cinis sub pedib⁹ vr̄is i die i q̄ ego facio: dicit dñs oipotēs. Hic ē q̄ dicitꝭ dies iudicij: de q̄ suo loco (si deus voluerit) loquemur vberius.

De Esdra et Machabeorum libris. Capitulum. XXXVI.

Duodecima veritas

1. Esdre. 5. a. Post hos tres p̄phetas, aggeū / zachariā / malachiā: p idē tp̄s liberationis p̄pli ex babylōica seruitute / scp̄sit etiā esdras q̄ magis reꝝ gestaꝝ scriptor ē habitus q̄ p̄pheta: sicuti ē liber q̄ appellaꝭ

Hester. 1. a. Hester: cui⁹ res gesta in laudē dei nō lōge ab his tēporib⁹ inueniꝭ: nisi forte esdras in eo christū p̄phetasse intelligendus ē: qd̄ inter iuuenes

3. Esdre. 3. c quosdā orta questione: quid ampli⁹ valeret i rebus: cū reges vn⁹ dixisset: alter vinū / terti⁹ mulieres: que plerūq; regib⁹ imperarēt: idē tamē tertius veritatē sup omnia demōstrauit esse victricē. Consulto autē euangelio /

Joh. 14. a christū cognoscimus esse veritatē. Ab hoc tempore apud iudeos restituto tēplo: nō reges sed principes fuerūt vsq; ad Aristobolū: quorum supputatio temporū nō in scripturis sanctis / que canonice appellantur:

Tertiadecima veritas ¶ Sed in alijs inueniꝭ: in quib⁹ sunt ꝛ machabeorū libri: q̄s nō iudei / s; ecclia p canonicꝭ habet

1. Mach. 7. a. p̄pꝭ q̄rūdā martyrū passiões vehemētes atq; mirabiles: q̄ añq; christ⁹ venisset i carnē / vsq; ad mortē p dei lege certauerunt: et mala grauissima atq; horribilia pertulerunt.

¶ Duodecima veritas / q̄ post hos tres p̄phetas Aggeū ꝛ zachariā ꝛ malachiā p idē tp̄s liberationis p̄pli ex babylonica seruitute scp̄sit esdras: q̄ mag⁹ reꝝ gestarū scriptor habit⁹ ē q̄ p̄pheta: sicͭ liber Hester s; lōge a tp̄ib⁹ istis, inueniꝭ Et sic habeꝭ q̄ nō facit mētionē de. iij. esdre b. Aug⁹ q̄ ē p modū p̄phetie. Añ ē argumētū / q̄ tūc nō fuerit autēticus Añ videꝭ hr̄i argumētū / q̄ iudith precesserit hester: et tūc Hester nō fuisset mater cyri s; fore darij: q̄ fuit multuz iudeis familiaris.

¶ Tertiadecima veritas / q̄ Machabeorum libros iudei nō habent pro canonicis / s; ecclesia: propter martyrum passiones vehementes atq; mirabiles acceptauit.

Quod prophetica auctoritas omni origine gentilis philosophie inueniatur antiquior. Ca. XXXVII.

Tempore igiꝭ nr̄orū p̄phetaꝝ / quorū iā scp̄ta ad noticiā fere oim gentiū puenerūt: ph̄i gētiū nōdū erāt q̄ hoc etiā noie vocarenꝭ: qd̄ cepit a samio pythagora: q̄ eo tp̄e quo iudeoruz soluta ē captiuitas cepit excellere atq; cognosci. Multo ergo magis ceteri philosophi post p̄phetas reperiunꝭ fuisse. ¶ Nā ip̄e socrates athenīēsis magr̄ oim qui tūc maxime claruerūt tenēꝭ in ea parte q̄ moralꝭ vel actiua dicitꝭ p̄ncipatū p⁹ esdrā i chronicis inueniꝭ. Nō multo post etiā Plato natus est c qui lōge ceteros socratis discipulos anteiret. Quibus si addamus etiā superiores / qui nondū ph̄i vocabanꝭ / septē scʒ sapiētes ac deinde physicos q̄ thad leti successerūt in pscrutāda natura rerū studiū ei⁹ imitati / anaximandrū scʒ e ꝛ anaximenē ꝛ anaxagorā aliosq; nōnullos añq; pythagoras se philosophū p̄ f mus p̄fitereꝭ: nec illi prophetas nostros vl̄ vniuersos tēporū antiq̄tate p̄cedūt: quādoquidez thales post quē ceteri fuerunt: regnante romulo eminuisse fertur: quādo de fontib⁹ israel in eis litterꝭ q̄ toto orbe manarēt prophetie flumē erupit. Soli igitur illi

¶ Quartadecima veritas / q̄ socrates floruit p⁹ esdre tempora: qui socrates iniquit in moralibus tenuit principatū: ꝛ hic dicit q̄ lingua greca inꝭ ceteras seculi liguas magis floruit: sicͭ ꝭ dicet in ph̄ia.

Expositio Ca. XXXVII

a ¶ Tempore igiꝭ tur ꝛc. In h̄ capitulo ibi: Quod cepit a Samio ꝛc. a Nota de pythagora samio q̄ fuit princeps philosophoꝝ generꝭ italici: vt patet p Augustinū libro. viij. ca. ij. Fuit autē vt Beda annotat tp̄e Cambysis / scʒ. cclxiij. āno post euersionem hierusalem. b ¶ Post esdram ꝛc. De esdra videtur ſm ea que annotantur in chronicis: q̄ fuit circa principiuz regni Artaxerxis septimi regis: cui⁹ anno septimo ſm Bedam primo die. i. mēsis primi esdras sacerdos et scriba legis dei ascendit de Babylone cū epistolis regis: et prima die mensis quinti venit hierusalem. Artaxerxis ħo anno tertio natus est socrates: sed. xxv. anno eiusdē ſm Eusebiū ſmōe plurimo celebrat⁹. Quo anno mortuus est artaxerxes: post quē immediate regnauit Darius nothus rex persarum octauus. c ¶ Post etiam ꝛc. Plato ħo natus ē quarto anno hui⁹ darij ſm eusebiū. d ¶ Qui thaleti ꝛc. De thalete milesio dictū ē supra capi. xxiij. e ¶ Anaximandrum ꝛc. De anaximandro et Anaximene dictum est supra ca. xxv. Anaxagoras auditor fuit anaximenis temporibus Cyri: vt in chronicis annotatur. f ¶ Anteq̄ Pythagoras se philosophuz ꝛc.

A

1. Esdre. 1. a.

Quartadecima veritas

Li. 2. de doct. christi. ca. 28.

B

g De Pythagora vide sup. ca. xxv.

a ❡ Theologi poete ꝛc. De poetis trib⁹ theologicis: orpheo/ lino ꝛ museo: vult Augus. ꝙ fuerit post moysen sed ante tēpora ꝓphetarū. Scdm em̄ magistrum in historijs fuerūt tēpore gedeonis: muse⁹ autem discipul⁹ Orphei: linus vero magister hercul.

Exo. 2. a.

Al. ꝑferbuerunt.

a theologi poete: orpheus/ linus/ museus: et siqs alius apud grecos fuit: his prophetis hebreis/ quorū scripta in auctoritate habem⁹ annis repiunt̃ poꝛes. Sed nec ipsi verū theologū nostrū Moysen: qui vnū verū deum veraciter predicauit: cuius nūc scripta in auctoritatis canone pⁱma sūt tpe ꝓuenerunt: ac ꝑ hoc q̃tū ad grecos attinet: i qua lingua littere huius seculi marie† floruerūt: nihil ❡ Isis porro habent vnde sapientiā suā iactēt: quo religione nostra vbi vera sapientia est: si nō supior saltē videat̃ antiquioꝛ. Verū qd fatēdū est nō quidē in grecia/ sed in barbaris gētib⁹/ sicut i egypto iā fuerat ante Moysen nōnulla doctrina ꝗ illorum sapiētia diceret̃: alioquin nō scriptū esset in libris sanctis: moysen eruditū fuisse omni sapiētia egyptioꝝ: tunc vtiq̧ qñ ibi nat⁹ ē ꝛ a filia Pharaonis adoptat⁹ atq̧ nutrit⁹/ etiā liberalr̃ educat⁹ est.

Act. 7. c.

Exo. 2. a.

b ❡ Isis porro inachi ꝛc. Inachus prim⁹ argiuorū rex regnare cepit. lx. anno etatis isaac. Cuius filia isis. xl. āno etatis Jacob in egyptum nauigās/ vt ānotat̃ a qbusdā: q̄sdā tradidit eis litteraꝝ apices.

Supra eodē ca. 3. d.

Gen. 25. d.

Sed nec sapientia egyptioꝝ sapiētiā ꝓphetaꝝ nostrorū tpe antecedere potuit qñquidē ꝛ abraā ꝓpheta fuit: qd aūt sapiētie esse potuit in egypto: anteq̃ eis b litteras traderet Isis porro inachi filia fuisse prodit̃ qui prim⁹ regnare cepit argiuis: qñ abrae iā nepotes repiunt̃ exorti.

❡ Qꝛ quedam sanctorum scripta ecclesiasticus canon propter nimiam non receperit vetustatem: ne ꝑ occasionem eorum falsa veris inse rerentur. Capitulum. XXXVIII.

A Iam vo si longe antiquiora repetam: et ante illud grande diluuium noster erat vtiq̧ Noe patriarcha: quem ꝓphetam quoq̧ nō inmerito dixerim. Siquidē ipsa arca quā fecit: ꝛ in qua cū suis euasit/ prophetia nostroꝝ tempoꝝ fuit. Quid enoch septimus ab Adā? Nōne etiā in canonica epistola apostoli iude ꝓphetasse ꝑdicat̃: quorum scripta vt apud iudeos ꝛ apud nos i auctoritate nō essent/ nimia fecit antiquitas: propter quaꝫ videbant̃ habenda esse suspecta: ne pferrent̃ falsa p veris. Nam et pferuntur quedā que ipsorū esse dicunt̃ ab eis qui pro suo sensu passim quod volūt credunt. Sed ea castitas canonis nō recepit: nō ꝙ eoꝝ hominū qui deo placuerunt reprobet̃ auctoritas/ sed ꝙ ista esse nō credant̃ ipoꝝ. Nec mirū debet videri ꝙ suspecta habent̃ ꝗ sub tāte antiqtatis nomie pferunt̃: qñquidē i ipsa historia regū iudeꝛ regū israel/ ꝗ res gestas ꝯtinet: de quib⁹ eidē scripture canonice credimus: cōmemorant̃ plurima que ibi nō explicant̃: ꝛ i libris alijs inueniri dicunt̃ quos ꝓphete scripserunt: et alicubi eoꝝ quoq̧ ꝓphetarū noīa nō tacent̃: nec tñ inueniuntur in canone quē populus dei recepit. Cui⁹ rei fateoꝛ causa me latet: nisi ꝙ existimo etiam ipsos quib⁹ ea que in auctoritate religionis esse deberēt/ sanctus vtiq̧ spūs reuelabat: alia sicut homies historica diligētia: alia sicut ꝓphetas inspiratiōe diuina scribere potuisse: atq̧ hec ita fuisse distincta: vt illa tāq̃ ipsis/ ista vo tāq̃ deo ꝑ ipsos loquenti iudicarētur esse tribuenda: ac sic illa pertinerent ad vbertatē cognitionis/ hec ad religionis auctoritatē: in qua auctoritate custoditur canō: ꝓter quem si qua iā etiā sub nomine veroꝝ prophetarū scripta proferūtur: nec ad ipsam copiā scientie valent: quoniā vtrum eorū sint quorū esse dicūtur incertū est: et ob hoc eis nō adhibetur fides: maxime his in quibus etiā contra fidē libroꝝ canonicoꝝ quedā leguntur: propter quod ea prorsus illorū nō esse apparet.

1. Para. 29. ꝛ 2. Paral. 9. 13. 20. et. 33.

B

❡ De hebraicis litteris que nunq̃ in sue lingue proprietate non fuerunt. Capitulum. XXXIX.

A Non itaq̧ credenduꝫ est: qꝛ nōnulli arbitrant̃ hebreā tm̄ linguā ꝑ illuꝫ qui vocabat̃ heber: vnde hebreoꝝ vocabulū est/ fuisse seruatā: atq̧ inde peruenisse ad abraā: hebreas autē litteras a lege cepisse que data est ꝑ moysen: sed potius ꝑ illā successionē patruꝫ: memoratā linguam cū suis litteris custoditā.

Gen. 10. c. Supra li. 16. ca. 11.

❡ Denique Moyses in populo dei constituit q̇ docēdis litteris ꝑessent/ priusq̃ diuine legis vllas litteras nossent. Hos appellat sc̄ptura grāmatos isagogos: qui latine dici possūt litterarū inductores vel introductores/ eo ꝙ eas inducāt id ē introducāt quodāmodo i corda discētiū: vel in eas poti⁹ ipsos quos docēt. Nulla igit̃ gēs de antiqtate sapiētie sue sup patriarchas ꝛ ꝓphetas nostros/ qb⁹ inerat diuina sapiētia/ vlla se vanitate iniq̄ iactauerit: qñ nec egypt⁹ inueniat̃ ꝗ solet falso ꝛ inaniter de suarū doctrinarū antiqtate gloriari: qualicunq̧ sapientia sua patriarchaꝝ nostrorū tempore ꝑuenisse sapientiā. Neq̧ enī quisq̃ dicere audebit mirabiliū disciplinaꝝ eos peritissimos fuisse anteq̃ lfas nossēt: id ē

❡ Decimaquita veritas/ ꝙ Moyses in pplo dei constituit q̇ docendis litteris ꝑessent priusq̃ diuine legis vllas litteras nossent.

Quintadecima veritas

B

a ¶ Anteq̄ isis eo venisset ⁊c. Hic fit mentio de Iside filia inachi: de qua dictum est supra ca. xxxvij. b ¶ Circa tēpora mercurij ⁊c. De mercurio auo et de mercurio ei⁹ nepote/ patet sup̄ li. viij. ca. xxvj. Dicit autē Hugo floriacensis/ q̄ iste secūdus mercurius successit plotino: q̄ erat successor platonis. c ¶ Eo quippe tēpore ⁊c. Prometheum et atlantē fratrē suū quidam annotant fuisse q̄rto āno natiuitatis moysi: alij qui tamē prometheū dicunt fuisse circa quinquagesimūsecundū annū ducatus ioseph.

a anteq̄ isis eo venisset easq̄ ibi docuisset. Ipsa porro eorū memorabilis doctrina/ que appellata est sapiētia. ¶ Quid erat nisi maxime astronomia: et si q̄d aliud taliū disciplinarū magis ad exercēda ingenia/ q̄ ad illumināda vera sapia mentes valere solet? Nā q̄d attinet ad philosophiā q̄ se docere aliquid profitet vnde fiāt homies beati/ b circa tēpora mercurij: quem trimegistū vocauerūt: in illis terris huiusmodi studia claruerūt. Longe quidē ante sapientes q̄ phos habuit grecia: s̄ tn̄ post abraam ⁊ isaac ⁊ iacob et ioseph: nimirū etiā post ipsum moysen. c Eo quippe tēpore quo moyses nat⁹ est fuisse reperit atlas ille magn⁹ astrolog⁹ promethei frater maternus/ auus mercurij maioris: cui⁹ nepos fuit trimegist⁹ ille mercurius.

Sextadecima veritas.

¶ Sextadecima veritas/ q̄ astronomia et alie tales sciētie magis ad exercenda ingenia q̄ ad illuminandas vera sapiētia mētes hoim solent valere.

¶ De egyptiorū mēdacissima vanitate: que antiquitati sciētie sue centū milia ascribit annorū. Ca. XL.

Expo. ca. XL. Frustra itaq̄ vanissima ⁊c. In hoc capitulo inducit dictū eorū qui posuerūt centum milia annorū trāsisse postq̄ egyptij rationē siderū comprehenderūt moderati⁹ tamen locut⁹ est martianus i prologo astronomie sue/ que rarissime inuenitur/ ponens sapientiā viguisse i egypto quadraginta milia annorū. Hanc fictionē reprobat augustin⁹ ex testimonio varronis: qui post lr̄as inuentas ab iside/ ante quas sapiētes esse non poterant ponit duo milia annorum.

Decimaseptima veritas

f Frustra itaq̄ vanissima presūptiōe garriūt quidā dicētes: ex q̄ rōnē siderū cōp̄hendit egypt⁹ ampliusq̄ q̄ cētū ānorū milia nūerari. In quib⁹ eñ libris istū numerū collegerūt: q̄ nō multū ante annorū duo milia litteras magistra Iside didicerūt? Nō eñ paru⁹ auctor est in historia Varro/ qui hoc prodidit/ q̄d a litterarū etiā diuinarū veritate nō dissonat. Cum eñ ab ipso primo hoie qui est appellatus adam/ nondū sex milia annorū cōpleant: quō nō isti ridēdi potius q̄ refellendi sunt qui de spacio tēporū tam diuersa et huic exploratę veritati tam cōtraria persuadere conant? Cui eñ narrāti meli⁹ preterita credim⁹ q̄ qui etiā futura predixerit: que presentia iam videm⁹? Nam et ipsa historicorū inter se dissonātia copiā nobis prebet: vt ei potius credere debeam⁹ qui diuinę (quā tenemus) nō repugnāt historię. Porro autē ciues impię ciuitatis diffusi vsq̄quaq̄ per terras cum legunt doctissimos hoies: quorū nullius contēnenda videat auctoritas: inter se de reb⁹ gestis ab ętatis nostrę memoria remotissimis discrepantes: cui potius credere debeant/ non inueniunt.

¶ Decimaseptima veritas/ q̄ frustra garriunt aliq̄ dicentes: ex quo egyptus rationem siderū cōprehēdit/ cētū milia ānorū trāsisse cū non sint pl⁹ q̄ duo milia annorū q̄ egyptij lr̄as magistra iside didicerūt. Et in fine p̄cedētis capituli dicit/ q̄ moyses ⁊ atlas fuerūt cōtēporanei: vnde declarat q̄ i scriptura patriarche prophas precesserūt s̄m tēpus.

¶ Nos vero in nr̄e religiōis historia fulti auctoritate diuina/ q̄cq̄d ei resistit non dubitamus esse falsissimum: q̄modolibet sese habeāt cetera i secularib⁹ litteris: que siue vera seu falsa sint nihil momēti afferunt/ quo recte beateq̄ viuam⁹.

¶ Decimaoctaua veritas q̄ nos christiani i nr̄e religionis historia fulti/ q̄cq̄d ei resistit non dubitamus esse falsissimū.

Decimaoctaua veritas

¶ De philosophicarū opinionum dissensiōibus/ et canonicarū apud ecclesiam concordia scripturarum. Ca. XLI.

Verum autē iam cognitionē omittam⁹ historię: ipsi philosophi a quib⁹ ad ista pgressi sum⁹/ qui non videntur laborasse in studijs suis nisi vt inuenirent quomodo viuendū esset accōmodate ad beatitudinē capescendā: cur dissenserūt ⁊ a magistris discipuli ⁊ inter se cōdiscipuli: nisi quia vt hoies humanis sensib⁹ ⁊ humanis ratiocinatiōib⁹ ista quęsierunt? Ubi q̄uis esse potuerit ⁊ studium gloriādi quo quisq̄ alio sapientior et acutior videri cupit: nec sententię quodāmodo addictus alienę/ sed sui dogmatis ⁊ opinionis inuentor: tamen vt nōnullos vel etiam plurimos eorū fuisse cōcedā/ quos a suis doctoribus vel discēdi socijs amor veritatis abruperit: vt pro ea certarent quā veritatē putarēt/ siue illa esset siue nō esset.

¶ Quid agit aut quo vel q̄ vt ad btitudinē perueniat/ humana se porrigit infęlicitas/ si diuina non ducit auctoritas? Denique auctores nostri in q̄b⁹ non frustra sacrarū lr̄arū figitur et terminat canon: absit vt inter se aliq̄ ratiōe dissentiāt. Unde non immerito cū illa scriberēt/ eis deū vel per eos locutū/ nō pauci in scholis atq̄ gymnasijs

¶ Decimanona veritas/ q̄ nihil agit q̄ venit ad beatitudinē humana infelicitas si diuina non ducit auctoritas. Ex quo dicto accipit documētū/ q̄ hō ex puris naturalib⁹ non pōt scire viam qua tenditur ad verā beatitudinē: ⁊ idō acceperunt doctores sollertissimi hic rōnē/ ad ostendēdū necessitatē doctrine nobis supnaturaliter reuelate.

Decimanona veritas.

H 5

litigiosis disputatōnibus garruli: sed in agri atq̄ in vrbibus cum doctis atq̄ indoctis tot tantiq̄ populi crediderūt. Ipsi sane pauci eē debuerūt: ne multitudine vilesceret/ qđ charū religione esse oporteret nec tamē ita pauci vt eoꝝ non sit mirāda consensio. Neq̄ eñ i multitudie philosophoꝝ (qui labore etiā litterario monumēta suoꝝ dogmatū reliquerūt) facile quis inuenerit: inter q̄s cuncta quę sensere conueniant: quod ostēdere hoc opere longū est. Quis autē secte cuiuslibet auctor sic est in hac demonicola ciuitate approbat⁹: vt ceteri improbarenť qui aduersa ꝛ diuersa senserūt? a Nōne apud athenas et epicurei claruerūt asserētes res humanas ad deoꝝ curam nō ptinere: ꝛ stoici q̄ ꝯtraria sentiētes/ eas regi atq̄ muniri dijs adiutorib⁹ atq̄ tutorib⁹ disputabant. b Unde miror cur anaxagoras re⁹ fact⁹ sit: q2 solem esse dixit lapidem ardentē/ negās vtiq̄ deum: cū in eadem ciuitate gloria claruerit/ floruerit epicur⁹ viuentq̄ secur⁹: nō solū solē vel vllū siderū deū eē non credēs/ sed nec iouem: nec vllū deorū oino in mūdo habitare ꝯtendēs: ad quē preces hoim supplicationesq̄ perueniāt. c Nōne ibi aristipp⁹ in voluptate corporis sūmū bonū ponens: ibi antisthenes v̄tute animi potius hoiem fieri beatū asseuerans: duo pħi nobiles ꝛ ambo socratici i tā diuersis atq̄ inter se ꝯtrarijs finib⁹ vitę sūmā locantes: quoꝝ etiā ille fugiendam/ iste administrādā sapienti dicebat esse rempublicā: ꝛ ad suā quisq̄ sectā sectandā discipulos ꝯgregabat? Nempe palā in cōspicua ꝛ notissima porticu in gymnasijs/ in hortulis/ in locis publicis ac priuatis cateruatim ꝓ sua q̄sq̄ opiniōe certabat. d Alij asserentes vnum/ alij innumerabiles mūdos: ipsum autem vnum/ alij ortum esse/ alij vero initiū nō habere/ alij interiturū/ alij semper futurū/ alij mente diuina/ alij fortuitu et casibus agi. Alij immortales esse animas/ alij mortales: Et qui imortales/ alij reuolui in bestias/ alij nequaq̄. Qui vero mortales/ alij mox interire post corp⁹/ alij viuere etiā postea vł paululū vel diutius/ nō tamen semper. Alij cōstituētes in corpore finem boni/ alij in animo/ alij in vtroq̄: alij extrinsecus posita etiā bona ad animā ꝛ corpus addentes: alij sensibus corporis semper/ alij nō semꝑ/ alij putātes nūq̄ esse credēdū. E Has et alias pene inūerabiles dissensiones philosophorū/ quis vnq̄ populus/ quis senat⁹/ quę potestas vel dignitas publica impię ciuitatł dijudicādas ꝛ alias probandas ac recipiendas/ alias improbādas repudiandasq̄ curauit: ac non passim sine vllo iudicio confuseq̄ habuit in gremio suo tot controuersias hominum dissidentium: non de agris et domibus vel quacunq̄ pecuniaria ratione/ sed de his rebus quibus aut misere viuitur aut beate? Ubi etsi aliqua vera dicebantur/ eadem et falsa prorsus licentia dicebantur: vt non frustra talis ciuitas mysticum vocabulum babylonis acceperit. Babylon quippe interpretatur confusio: quod nos iam dixisse meminimus. Nec interest diabolo regi eius/ q̄ contrarijs inter se rixentur erroribus: quos merito multę varięq̄ impietatł pariter possidet. F At vero gens illa/ ille populus/ illa ciuitas/ illa respublica/ illi israelitę: quib⁹ credita sunt eloquia dei: nullo modo pseudoprophetas cum veris ꝓphetis pari licentia confuderunt: sed concordes inter se atq̄ in nullo dissentientes/ sacrarum litterarum veraces ab eis agnoscebantur et tenebanť auctores. Ipsi enim erant philosophi: hoc est amatores sapientię: ipsi sapientes/ ipsi theologi/ ipsi prophetę/ ipsi doctores probitatis atq̄ pietatis. Quicūq̄ scđm illos sapuit et vixit: non ꝧm homines/ sed ꝧm deum qui ꝑ eos locutus est sapuit ꝛ vixit. Ibi si probi/

Gen. xi. b.

Roma. 3. a.

B a Nōne apđ athenas ꝛc. Nota q̄ epicurei negāt res humanas pertinere ad curā deorū/ ꝛ quđ hui⁹ oppositum ꝓbant stoici/ patet i libro tullij de natura deorū. De hoc magł patz. s̄. li. v. ca. ix.

b Unde miror cur ana. ꝛc. Anaxagoras ꝧm eusebium fuit tempore darij filij hystaspis: de cuius morte nō vidi aliud q̄ hic dicitur: nisi q̄ boetius dicit eum perisse C veneno/ primo libro de consol.

c Nonne ibi aristippus ꝛc. De aristippo ꝛ antisthene quod hic dicił etiā supra libro. viij. ca. iij. patuit in littera. Sz addit hic eorū cōmunē opinionem de sapiēte quē voluit aristippus curam reipublice fugere: ꝛ antisthenes voluit eum illam administrare.

d Alij asserentes. Item hic dicit: alij asserentes vnum mundū/ scz vt plato. Alij innumerabiles: vt anaximander: vt vult etiam augustin⁹ libro. viij. ca. ij. Alij vero ortū esse: vt plato. Alij v̄o initium non habere: vt aristoteles. Alij mēte diuia: vt plato. Alij fortuitu et casib⁹ agi: vt anaximāder Alij mortales esse animas: vt epicurei. Alij imortales: vt platonici. D Alij reuolui in bestias: vt pythagoras. alij neq̄q̄: vt porphyri⁹. De his autē q̄ ponunt animā viuere post corp⁹ per tempus aliqđ/ nō tamē semꝑ/ nō memini me legisse. Alij in corpore cōstituentes finē boni: vt aristippus. Alij in animo: vt antisthenes. Alij in vtroq̄: vt epicurus: vt patet ꝑ senecā epistola. xiij. ad lucillū. Alij sensibus corpis semper: vt stoici: q̄ nō posuerūt cognitionem aliam a sensitiua. Alij nō semꝑ vt cōmuniter tenetur. Alij nunq̄ putantes esse credendum: sicut illi qui non discernūt inter somnū ꝛ vigiliā.

Vicesima veritas

Vicesima veritas/ q̄ anaxagoras qui dixit solē nō esse deū sed lapidē ardētem/ fuit dānatus apud athenas/ cum tamē ibi secur⁹ vixerit epicur⁹: qui nō solū solē negauit esse deū/ sed etiā iouē.

Exo. 20.b bitū est sacrilegiū/deus ꝓhibuit. Si dictū est: Honora patrē tuum et matrē tuā/deus iussit. Si dictum est: Non mechaberis: non homicidiū facies: nō furaberis: ⁊ cetera huiusmodi: nō hęc ora humana/sꝫ oracula diuina fuderūt.
B Quicq̄d philosophi quidem inter falsa quę opinati sunt verū videre potuerūt: ⁊ laboriosi disputationibꝰ ꝑsuadere moliti sunt ꝙ mundū istū fecerit deus: eūq̄ȝ ipse ꝓuidentissimꝰ administret: de honestate virtutū/de amore patrię/de fide amicitię/de bonis operibꝰ/atq̄ȝ omnibꝰ ad mores ꝓbos ꝑtinētibꝰ rebus: q̄uis nesciētes ad quē finem ⁊ quonā modo essent: ista omnia referenda sunt ꝓpheticis/hoc est diuinis vocibus: q̄uis per homines in illa ciuitate populo cōmēdata sunt: nō argumētationū cōcertationibꝰ conculcata: vt nō hominis ingenium/sed dei eloquiū cōtēnere formidaret/qui illa cognosceret.

Qua dispensatione prouidentię dei scripturę sacrę veteris testamenti ex hebręo in grecū eloquiū trāslatę sint: vt vniuersis gentibus innotescerent. Capitulum. XLII.

A Expo. ca. XLII. Has sacras litteras ⁊c. In hoc capi. nota vnus ptolemęorū scꝫ secundus. Primꝰ erat ptolemęꝰ filius lagi/secundꝰ ptolemęus philadelphꝰ. Isti dicti sunt reges egyptii vel alexādrini: qui diuiso regno Alexandri in multos inter ceteros potiores erant.

1. Mach. 1.a. Has sacras litteras etiam vnus ptolemeorū regū egypti nosse studuit ⁊ habere. Nam post alexādri macedonis (q̄ etiā magnꝰ cognominatꝰ est) mirificētissimā minimeq̄ȝ diuturnam potētiam/qua vniuersam asiam/imo pene totū orbē partim vi ⁊ armis/partim terrore subęgerat: quādo inter cetera oriētis regna etiā iudęam ingressus obtinuit: eo mortuo comites eius cū regnū illud amplissimū nō pacifice inter se possessuri diuisissent vel potiꝰ dissipassent/bellis oīa vastaturi:
De hoc vide. Ioseph. 12. an. 45.b. Ptolemęos reges hr̄e cępit egyptus. Quorū primus lagi filius/multos ex iudęa captiuos i ęgyptū trāstulit. Huic autem succedēs alius ptolemęus/q̄ est appellatus philadelphꝰ: oēs quos ille adduxerat subiugatos/liberos redire ꝑmisit: insuꝑ et dona regia in templū dei misit: petiuitq̄ȝ ab eleaçaro tunc pontifice dari sibi scripturas/quas ꝓfecto audierat fama ꝑdicāte diuinas: ⁊ ideo cōcupiuerat habere in bibliotheca quā nobilissimā fecerat. Has ei cū idē pontifex misisset hebręas: post etiā ille interpretes postulauit: et dati sunt ei septuaginta duo de singulis duodeci tribubꝰ seni homines: linguę vtriusq̄ȝ doctissimi/hebręę scꝫ atq̄ȝ grecę. Quorū interpretatio vt septuaginta vocet/iam obtinuit consuetudo.

B ¶ Tradit sane tā mirabilē ac stupēdū planeq̄ȝ diuinū in eorum verbis fuisse ꝯsensum: vt cū ad hoc opus separatim singuli sederint: ita eīn eorū fideȝ ptolemęo regi placuit explorare: in nullo verbo quod idē significaret ⁊ tantūdē valeret/vel in verborū ordine alī ab altero discreparet: ꝫ tāq̄ȝ si vnꝰ esset interpres: ita q̄ᵒ oēs interpretati sunt/vnum erat: quoniā reuera spiritus erat vnꝰ in omnibꝰ. Et ideo tā mirabile dei munꝰ acceperant/vt illarū scripturarū non tanq̄ȝ humanarū sed sicut erāt tanq̄ȝ diuinarū etiam isto modo cōmendaretur auctoritas: credituris quādoq̄ȝ gentibus ꝓfutura: quod iam videmus effectū.

Vicesimaprima veritas ¶ Vicesimaprima veritas/ꝙ tradit septuaginta interpretibꝰ mirabilē ac stupēdū planeq̄ȝ diuinū in eorū verbis fuisse ꝯsensum: vt cum ad hoc opus sepatim singuli sederint: ita eīn eorꝫ fidem ptolemeo regi placuit explorare: in nullo verbo q̄ᵒ idē significaret ⁊ tantundē valeret: vel in verborū ordine alter ab altero discreparet: sed tanq̄ȝ si vnus esset iterpres/ita q̄ᵒ oēs interꝑtati sunt vnū erat: q̄m reuera ait augꝰ/ vnus spūs erat in eis oībꝰ. Et dicit h̄ augꝰ de hac interpretatiōe acceptū est q̄ᵒ ecclesie latine tenent. Ex q̄ dicto habetur documentū/ꝙ trāslatio septuaginta interꝑtum est multū autentica/et a spūsancto mirabilit̄ dictata. Intelligendū est ꝙ istā historiā reprobat hieronymꝰ: imo dicit ꝙ simul in eadē basilica cōcorditer trāstulerūt: et illud dictū de septuaginta cellis seorsum dari reputat falsum.

De auctoritate septuaginta interpretū: quę saluo honore hebraicę linguę omnibus sit interpretibꝰ pręferenda. Capitulum. XLIII.

Nam cum fuerint et alii interpretes/qui ex hebręa lingua in grecā sacra illa eloquia trāstulerūt: sicut aquila/symmachus/theodotion: sicut etiā illa ē interpretatio cuius auctor nō apparet: ⁊ ob hoc sine nomine interpretis q̄nta editio nūcupat: hanc tamē quę septuaginta est tāq̄ȝ sola esset: sic recepit ecclesia/eaq̄ȝ vtunt greci populi christiani: quorū pleriq̄ȝ vtrū alia sit aliqua ignorant. Ex hac septuaginta interꝑtatiōe etiā in latinā linguā iterꝑtatū est quod eccl'ię latinę tenēt. A

¶ Quis non defuerit tēporibꝰ nostri presbyter hieronymꝰ homo doctissimꝰ/et oīm triū linguarū peritus: qui nō ex greco sed ex hebręo i latinū eloquiū easdē scripturas conuerterit.

Vicesimasecūda veritas. ¶ Vicesimasecūda veritas/ꝙ nō defuit temporibus (inquit augꝰ) nostri presbyter hieronymꝰ homo doctissimꝰ: et omniū triū linguarū peritus: qui nō ex greco sed ex hebreo in latinū eloquium easdē scripturas conuerterit.

B Sed eiꝰ tantū lr̄arū laborē q̄uis iudęi fateant esse veracē: septuaginta vᵒo interpretes in multis errasse contendāt: tn̄ eccl'ię christi tot hoim auctati ab eleaçaro tūc pōtifice ad h̄ tm̄ opꝰ electorꝫ: neminē iudicant

preferendū: quia etsi nō in eis vn⁹ apparuisset spiritus sine dubitatione diuinus: sed inter se verba interpretatiōis sue/ septuaginta docti more hominū contulissent: vt qđ placuisset omnib⁹/ hoc maneret: nullus eis vn⁹ interpres debuit anteponi. Cum vero tātū in eis signum diuinitatis apparuit: ꝓfecto quisquis alius illarū scripturarū ex hebrea in quālibet aliā linguā interpres est verax/ aut congruit illis septuaginta interpretib⁹: aut si congruere nō videtur/ altitudo ibi ꝓphetica esse credenda est. Spiritus eīm q̄ in ꝓphetis erat quando illa dixerūt: idem ipse erat etiam in septuaginta viris/ quando illa īterpretati sunt. Qui ꝓfecto auctoritate diuina ⁊ aliud dicere potuit: tanq̄ ꝓpheta ille vtrūq; dixisset: quia vtrūq; idem spiritus diceret: ⁊ hoc ipsum aliter/ vt si non eadem verba/ idem tamē sensus bene intelligētib⁹ dilucesceret: et aliquid ꝑtermittere et aliqđ addere/ etiā vt hinc ostenderet̄ nō humanā fuisse in illo opere seruitutē: quam verbis dicebat interpres: sed diuinā potius potestatem/ que mentē replebat ⁊ regebat interpretis.

Au. 2. de doc. christia. ca. 15.

E Nōnulli autē codices grecos interpretationis septuaginta ⁊ ex hebreis codicib⁹ emendādos putarunt: nec tamen ausi sunt detrahere qđ hebrei nō habebant: ⁊ septuaginta posuerunt/ sed tm̄modo addiderunt que in hebreis inuēta/ apđ septuaginta nō erant: eaq; signis quibusdā in stellarū modum factis/ ad capita eorūdē versuū notauerūt: que signa asteriscos vocant. Illa vo que nō habent hebrei/ habent autē septuaginta: similiter ad capita versuū iacētibus virgulis sicut scribunt̄ vncie signauerūt: et multi codices greci has notas habentes vsq; quaq; diffusi sunt ⁊ latini. Que autē non pretermissa vel addita sed aliter dicta sunt/ siue aliū sensum faciant etiam ipsum nō abhorrentē/ siue alio modo eundē sensum explicare mōstrent̄/ nisi vtrisq; codicib⁹ inspectis nequeūt reperiri.

D Sic igit̄ vt oportet nihil aliud intueamur in scripturis illis nisi qđ per homines dixerit dei spiritus.

Vicesimatertia veritas.

¶ Quicquid est in hebreis codicib⁹ et non est apud iterpretes septuaginta: noluit h̄ ꝑ istos s̄ per illos ꝓphetas dei spiritus dicere. Quicqđ vo est apud septuagita/ in hebreis autē codicib⁹ non est per istos maluit q̄ ꝑ illos idē spiritus dicere sic ostēdēs vtrosq; fuisse ꝓphetas. Isto eīm modo alia ꝑ esaiam/ alia ꝑ hieremiā/ alia ꝑ aliū atq; aliū ꝓphetā: vel aliter eadē ꝑ hūc ac ꝑ illū dixit vt voluit.

¶ Vicesimatertia veritas q̄ qcqđ est in hebreis codicib⁹/ quod nō est apud septuaginta interpretes/ noluit per istos sꝫ ꝑ illos ꝓphetas spūs dei dicere. Quicqđ autē est apud septuaginta ⁊ nō apud hebreos/ ꝑ istos maluit q̄ ꝑ illos spūs dei dicere: sic vtrosq; ostendēs esse ꝓphetas.

Quicqđ porro apđ vtrosq; inuenitur: per vtrosq; dicere voluit vnus atq; idem spiritus: sed ita vt illi precederent ꝓphetādo: isti sequerētur ꝓphetice illos interpretādo: quia sicut in illis vera et cōcordātia dicentib⁹ vnus pacis spirit⁹ fuit sic ⁊ in istis nō secū ꝯferētib⁹/ et tamen tāq; vno ore cuncta interpretantibus idem spiritus vnus apparuit.

¶ Quid intelligendū sit de niniuitarum excidio: cuius denūciatio in hebreo quadraginta dierū spacio tenditur/ in septuaginta aūt tridui breuitate concluditur. Ca. XLIIII.

A Vicesimaquarta veritas.

SEd ait aliqs/ Quō sciā qđ Jonas ꝓpha dixerit niniuitis: vtrū triduū et niniue euertetur/ an quadragita dies? Quis eīm nō videat nō potuisse vtrūq; tūc dici a ꝓpheta: qui missus fuerat terrere cōminatione imminētis exitij ciuitatem. Cui si tertio die fuerat futurus interitus: nō vtiq; quadragesimo die. Si autem quadragesimo/ non vtiq; tertio. Si ergo a me queritur/ quid horum Jonas dixerit: hoc puto potius quod legitur in hebreo: quadraginta dies et niniue subuertetur. Jone. 3. b. Septuaginta quippe longe posteri⁹ interpretati aliud dicere potuerūt/ quod tamen ad rem pertineret: ⁊ in vnum eundēq; sensum/ q̄uis sub altera significatiōe concurreret: admoneretq; lectorē vtraq; auctoritate non spreta ab historia sese attollere: ad ea requirenda ꝓpter que significanda historia ipsa cōscripta est.

¶ Vicesimaquarta veritas/ q̄ cōmuniter quidā codices habent: adhuc tres dies ⁊ niniue sbuertetur: ⁊ alij: adhuc q̄draginta dies: illud videtur esse tenendū quod apud hebreos inuenit̄ s. q̄draginta dies.

B Gesta sunt quippe illa in niniue ciuitate: sꝫ aliquid etiam significauerunt quod modū illius ciuitatis excedat: sicut gestum est/ q̄ ipse propheta in ventre ceti triduo fuit: et Jone. 2. a. tamen alium significauit in profundum inferni triduo futurum: qui dominus est omnium ꝓphetarum. Matth. 12. a. Quapropter si per illam ciuitatem recte accipitur ecclesia gentium: prophetice figurata/ euersa scilicet per penitentiam: vt qualis fuerat iam non esset: hoc quoniā per christum factum est in ecclesia gentium: cuius illa niniue figuram gerebat siue per q̄draginta dies siue per triduū/ idē ipse significat⁹ est christus: per quadraginta scꝫ: quia tot dies pegit cū discipulis suis Act. 1. a. post resurrectionē suā/ ⁊ ascendit in celum: per triduū vo/ q2 die tertio resurrexit: tanq̄ lectorem nihil aliud q̄ historie rerū gestarū inherere cupientem/ de somno excitauerint

septuaginta interpretes: iidemque prophete/ad perscrutandã altitudinẽ prophetie: et quodãmodo dixerunt: in quadraginta dieb⁹ ipsuz quere: in quo et triduũ poteris inuenire: illũ in ascensiõe/hoc in eius resurrectiõe reperies. Propter quod vtroque nũero significari conuenientissime potuit: quorũ vnũ per ionam prophetã/alterũ per septuaginta interpretũ prophetiã: tamẽ vnus atque idẽ spũs dixit. Longitudinẽ fugio: vt nõ hec per multa demonstrem in quib⁹ ab hebraica veritate putant septuaginta interpretes discrepare: et bene intellecti inueniuntur esse concordes.

C

Uicesimaquinta veritas.

¶ Unde etiam ego pro meo modulo vestigia sequẽs apostolorũ: quia et ipsi ex vtrisque. i. ex hebreis et ex septuagita testimonia prophetica posuerunt: vtraque auctoritate vtẽdũ putaui: quoniã vtraque vna atque diuina est. Sed iam que restant vt possumus exequamur.

¶ Uicesimaquinta veritas/que apostoli ex vtrisque litteris hebreis et septuaginta interp̃tib⁹ testimonia prophetica posuerunt: vtraque enim auctoritate secundum ipm videt esse vtendũ.

¶ Quod post instaurationẽ tẽpli prophetas iudei habere destiterunt: et ex inde vsque ad natiuitatẽ christi cõtinuis aduersitatib⁹ sint afflicti: vt probaretur alterius templi edificationem propheticis vocibus fuisse promissam. Capitulum. XLV.

A Posteaque gens iudea cepit nõ habere prophetas/proculdubio deterior facta est: eo scilz tẽpore quo se sperabat instaurato tẽplo post captiuitatẽ que fuit in babylonia/futuram esse meliorẽ. Sic quippe intelligebat populus ille carnalis quod pnunciatũ est per aggeum prophetã dicentẽ:

Aggei. 2. b. Magna erit gloria domus isti⁹ nouissime plus quam prime. Quod de nouo testamẽto dictũ esse paulo superi⁹ demonstrauit: vbi ait aperte christũ promittẽs: Et mouebo omnes gentes: et veniet desiderat⁹ cũctis gentibus. Quo loco septuaginta interpretes aliũ sensum magis corpori quam capiti/hoc est magis ecclesie quam christo conueniẽtẽ prophetica auctoritate dixerunt. Uenient que electa sunt domini de cunctis gentib⁹/id est hoies: de quibus ipse iesus in euangelio:

Matth. 20. b. Multi inquit vocati/pauci vero electi. Talib⁹ enim electis gẽtiũ domus dei edificat per testamẽtũ nouũ lapidibus viuis: longe gloriosior quam templũ

3. Reg. 6. a. illud fuit quod a rege salomone constructũ est/et post captiuitatẽ instauratũ. Propter

2. Esdre. 3. a. hoc ergo nec prophetas ex illo tẽpore habuit illa gens: sed multis cladib⁹ afflicta est ab alienigenis regibus ipsisque romanis: ne hãc aggei prophetiam in illa instauratiõe templi opinaretur impletam.

Non multo enim post adueniente alexandro subiugata est: quãdo etsi nulla facta est vastatio/quoniam non sunt ausi ei resistere: et ideo placatũ facillime subditi receperũt: nõ erat tamẽ gloria tanta domus illius quãta fuit in suorũ regũ libera potestate.

B

¶ Non multo enim post adueniente Alexandro etc. Alexãder vt annotat i chronicis / subiugauit iudeam ãno ab vrbe condita quadringentesimo vigesimosecundo: qui fuit annus centesimus octogesimusoctauus a secũdo ãno darii filii hystaspis quo anno licentiati sunt iudei vt prosequerent edificationẽ tẽpli ad cõplemẽtũ. Fuit autem hic annus ab vrbe cõdita ducentesim⁹ tricesimus/quartus/cõputando ab edificatione et completiõe murorũ ciuitatis: fuit annus quo subiugata est iudea a vicesimo anno artaxerxis/quo licẽtiatus neemias ceperat reparare muros ciuitatis. etc. Reliqua que dicũtur in hoc capitulo patent intuenti Magistrum in hystoriis.

Uicesimasexta veritas.

Supra eodẽ ca. 42. a.

¶ Hostias sane alexander immolauit in dei tẽplo: non ad eius cultũ vera pietate cõuersus/sed impia vanitate cuz diis eũ falsis colendum putans. Deinde ptolemeus lagi fili⁹: qd supra cõmemoraui: post alexandri mortẽ captiuos inde i egyptũ trãstulit: quos eius successor ptolemeus philadelphus beniuolentissime inde dimisit: per quem factum est qd pauloante narraui: vt septuagita interpretũ scripturas haberem⁹. Deinde cõtriti sunt bellis: que in machabeorum libri explicãtur. Post hec capti a rege alexandrie ptolemeo: qui est appellat⁹ epiphanes: inde ab antiocho rege syrie multis et grauissimis malis ad idola colẽda cõpulsi: templũque ipsum repletũ sacrilegis supstitiõib⁹ gentiũ: qd tamẽ dux eorũ strenuissim⁹ iudas (qui etiã machabeus dict⁹ est) antiochi ducib⁹ pulsis/ab omni idolatrie contaminatiõe mũdauit. Non autẽ multo post alchimus quidã per ambitionẽ cũ a genere sacerdotali eẽt alien⁹: qd nefas erat, pontifex fact⁹ est.

¶ Uicesima sexta veritas que alexander magn⁹ imolauit in dei templo: nõ ad ei⁹ cultũ vera pietate cõuersus sed impia vanitate cũ diis eũ falsis colẽdũ putãs: deinde ptolemeus lagi fili⁹/post mortem alexandri captiuos iudeos in egyptũ trãstulit: quos eius successor ptoleme⁹ philadelph⁹ beniuolẽtissime inde dimisit: per quẽ fuit procurata trãslatio septuaginta interp̃tũ.

C

2. Machabeorũ. 6. et. 7.

1. Machab. 4. et. 2. ca. 10.

1. Machab. 7 et li. 2. ca. 14.

¶ Hinc iam post annos ferme quinquaginta: in quib⁹ eis tamen pax non fuit: quis aliqua et prospere gesserint primus apud eos aristobol⁹ assumpto diademate et rex et pontifex factus est. Antea quippe ex quo de babylonie captiuitate reuersi sunt: templũque instauratũ est: nõ reges sed duces vel princi

¶ Uicesimaseptima veritas/que aristobol⁹ fuit rex et pontifex iudeorũ: cui successit alexander in regnum et pontificatũ crudelis: post hũc autẽ alexandria regina iudeorũ fuit ipsi⁹ alexãdri vxor.

Uicesimaseptima veritas

pes habuerũt: q̄uis et qui rex est possit dici
princeps a p̄ncipatu imperādi: et dux eo q̄
sit ductor exercit⁹: sed nō continuo quicū q̄
principes vel duces sunt/ etiā reges dici pos
sunt: quod iste aristobolus fuit. Cui succes/
sit alexāder etiā ipse rex ꝛ pontifex: qui cru/
D deliter in suos regnasse traditur. Post hūc
vxor eius alexandra regina iudeorũ fuit: ex
cuius deinceps tēpore mala sunt eos secu/
ta grauiora. Filij q̄ppe hui⁹ alexādre aristo
bolus ꝛ hyrcan⁹ inter se de imperio dimicā/
tes/ vires aduersus israeliticā gentē ꝓuoca
uere romanas. Hyrcanus nanq̄ ab eis con
tra fratrē poposcit auxiliũ. Tunc iam roma
subiugauerat africā ꝛ greciā: lateq̄ etiā alijs
orbis partib⁹ imperans: tanq̄ seipsam ferre
nō valēs/ se suaq̄ q̄dāmō magnitudine fre/
gerat. Peruenerat quippe ad seditiōes do/
mesticas graues: atq̄ īde ad bella socialia/
moxq̄ ciuilia: tātūq̄ se cōminuerat atq̄ at
triuerat vt ei mutādus erat reipublice stat⁹
quo regeretur regibus immineret.

Vicesimaoctaua veritas. ¶ Pompeius ergo po
puli romani p̄clarissi/
mus p̄nceps iudeā cũ
exercitu ingressus ci/
uitatē capit: tēplũ re/
serat nō deuotiōe sup/

¶ Vicesimaoctaua veritas/ q̄ pompei⁹ p̄nceps romanorũ ciuitatē hierusalē cepit: tēplum reserauit/ ingrediēs sanctasanctorũ: nō sicut venerator sed sicut ꝓphanator.

Deū. 9. b. plicis sed iure victoris: ꝛ ad sanctasctōrum
quo nisi sūmũ sacerdotē nō licebat intrare:
nō vt venerator sed vt ꝓphanator accedit.
Confirmatoq̄ hyrcani pontificatu/ ꝛ subiu
gate genti imposito custode antipatro: q̄s
tūc ꝓcuratores vocabāt vinctũ secũ aristo
bolũ ducit: Ex ex illo die iudei etiā tributa
rij romanorum esse ceperũt. Postea cassius
E etiā tēplũ expoliauit. Deinde post paucos
annos etiā herodē alienigenā regē habere
Matth. 2. a. meruerũt: quo regnante natus est christus.
Jam eni venerat plenitudo tēporis signifi/
cata ꝓphetico spũ per os patriarche iacob
Gen. 49. b. vbi ait: Non deficiet princeps ex iuda neq̄
dux de femoribus eius/ donec veniat cui re/
positum est: et ipse erit expectatio gentiũ.

Vicesimanona veritas. ¶ Non ergo defuit iu
deorũ princeps ex iu/
deis vsq̄ ad istũ hero
dē quē primũ accepe/
runt alienigenā regē.

¶ Vicesimanona veritas q̄ nō defuit princeps iudeorũ ex iudeis vsq̄ ad herodē: quē primũ acceperūt alienigenā regem.

Tēpus ergo iā erat vt veniret ille cui repo/
situ erat qd̄ nouo ꝓmissum est testamento/
vt ipse esset expectatio gentiũ. Fieri aūt nō
posset vt expectarēt gentes eũ vēturũ/ sicut
eũ cernim⁹ expectari vt veniat/ ad faciendũ
iudiciũ in claritate potētie: nisi pri⁹ in eum
crederēt cum venit ad patiendũ iudiciũ in
humilitate patientie.

¶ De ortu saluatoris nostri ſm q̄
verbum caro factũ est: et de disper/
sione iudeorum per omnes gētes/
sicut fuerat prophetatũ. Ca. XLVI. A

Regnāte ergo herode in iudea: apō Matth. 2. a.
romanos aūt iam mutato republi
ce statu: imperāte cesare augusto/ ꝛ
per eum orbe pacato/ natus est christus ſm Luc. 2. a.
precedētem ꝓphetiā in bethleem iude: ho/
mo manifestus ex homine virgine/ deus oc
cultus ex deo patre. Sic enim ꝓpheta pre/
dixerat: Ecce virgo in vtero concipiet ꝛ pa Esa. 7. c.
riet filium: ꝛ vocabitur nomē eius emanuel
quod est interpretatũ nobiscum deus. Qui
vt se cōmendaret deum miracula multa fe/
cit: ex quib⁹ quedam quantum ad eum pre
dicandũ satis visum est esse/ scriptura euan
gelica continet. Quoꝝ primũ est q̄ tam mi
rabiliter natus est: vltimũ autem q̄ cũ suo Luce. 2. a.
resuscitato a mortuis corpore ascēdit in ce/ Act. 1. a.
lum. Judei autē qui eum occiderũt et in eũ B
credere noluerũt: quia oportebat eũ mori ꝛ
resurgere: vastati infelicius a romanis fun/
dituſq̄ a suo regno/ vbi iam eis alienigene
dominabant/ eradicati sunt/ dispersiq̄ ꝑ ter
ras. Quādoquidē vbiq̄ nō desunt: per scri/
pturas suas testimonio nobis sunt: ꝓphe/
tias nos non finxisse de christo: quas pluri/
mi eorum considerātes/ ꝛ ante passionem ꝛ
maxime post eius resurrectionē crediderũt
in eum: de quib⁹ predictũ est: Si fuerit nu/ Esa. 10. f.
merus filiorum israel sicut arena maris/ reli
quie salue fiēt. Ceteri vero excecati sunt: de
quibus predictũ est: Fiat mensa eorum co/ Ps. 68. c.
ram ipsis in laqueum et in retributionē ꝛ in
scandalũ: Obscurētur oculi eorũ ne videāt
ꝛ dorsum eoꝝ semꝑ incurua. Proinde cum E
scripturis nostris non credunt: complentur
in eis sue quas ceci legũt: nisi forte quis di/
xerit illas ꝓphetias christianos finxisse de
christo: que sibylle nomine vel aliorum ꝓfe
runtur: si que sunt que non pertinent ad po
pulum iudeorum.

¶ Nobis q̄dē ille suf/
ficiũt que de nostrorũ
inimicorũ codicib⁹ ꝓ
ferunt: q̄s agnoscim⁹
ꝓpt hoc testioniũ qd̄
nobis inuiti ꝓhibent/ Tricesima veritas.

¶ Tricesima veritas/ q̄ de⁹ voluit iudeos dispgi nō interfici: vt vbiq̄ eoꝝ libri christianis testimonia ꝓhiberēt/ ſm illō dictũ ꝓpheticũ: De⁹ ondit mihi sup īmicos meos.

eosdē codices habēdo atq̄ seruando: ꝑ oēs
gētes etiā ipos eē dispsos q̄quersum christi
eccl'ia dilatat: nā ꝓphetia ī psalmis q̄s etiā
legũt de hac re p̄missa ē: vbi sc̄ptũ est: De⁹ Ps. 58. b.
me⁹ miscdia ei⁹ pueniet me. De⁹ me⁹ demō/
strauit mihi de īmicis meis: ne occideris eos
neq̄n obliuiscātur legē tuā: Dispge illos in
ꝟtute tua. Demonstrauit ġ deus eccl'ie ī ei⁹
inimicis iudeis grām miscdie sue: q̄m sicut
dicit ap'lus: delictũ illorũ salus est in gen/ Rom. 11. b.

tibus. Et ideo nõ eos occidit. i. nõ in eis per didit q sunt iudei: quãq a romanis fuerit deuicti z oppressi: ne obliti legẽ dei/ad h de quo agim⁹ testioniũ nihil valeret. Ideo pa
Psã. 58. c. rum fuit vt diceret: Ne occideris eos neqñ obliuiscant legẽ tuã: nisi etiã adderet: disp ge illos: qm̃ si cũ isto testimonio scripturaꝝ in sua tm̃mõ terra nõ vbiq essent: pfecto ec clesia que vbiq est/eos pphetiarũ que de christo premisse sunt testes in omnib⁹ genti bus habere nõ posset.

An ante tẽpora christi aliqui fue/rint extra israeliticũ gen⁹/qui ad ce/lestis ciuitatis consortium pertine rent. Capl̃m. XLVII.

A Quapropter qsqs alienigena. i. non ex israel pgenit⁹: nec ab illo popu lo in canone sacrarũ litterarũ recept⁹/legit aliqd pphetasse de christo: si in nostrã noti ciã venit aut venerit/ad cumulũ a nob cõ meorari põt: nõ q necessari⁹ sit etiã si desit.
Tricesimaprimas veritas ¶ Sed quia nõ incõ grue credit fuisse z in alijs gentib⁹ homies qb⁹ hoc mysteriũ reue latũ est: z qui hoc etiã pdicere impulsi sunt: siue participes eiusdẽ gratie fuerint/siue ex pertes/s p malos ãge los docti sunt: qs pre/
Matth. 8. d. sentẽ christum/quẽ iu dei nõ agnoscebãt/sci mus fuisse confessos. Nec ipos iudeos exi stimo audere conten dere/neminẽ ptinuis se ad deũ pter israeli tas: ex quo ppagatio
Gen. 25. c. israel cepit esse/repro bato ei⁹ fratre maiore Popul⁹ em̃ reuera q ppie dei populus di ceret/nullus ali⁹ fuit:
B Hoies autẽ quosdam nõ terrena s celesti so cietate ad veros israe litas superne ciues pa trie ptinẽtes etiã i ali is gentib⁹ fuisse nega re nõ possunt: quoniã si negant/facillime cõ uincunt de sctõ et mi rabili viro Job: q nec indigena nec pselyt⁹ id est aduena ppli isrl' fuit/sed ex gente idu mea gen⁹ ducẽs/ibi ortus/ibidẽ mortu⁹ est: q diuino sic laudat eloquio: vt qd ad iusti

¶ Tricesimaprima veri tas/q nõ incõgrue credi tur in aliqs gentib⁹ q in iudeis fuisse hoies qui bus incarnatiõis myste riũ reuelatũ est: siue per spm̃ bonũ/siue per ange los malos: q etiã christũ postea cõfitebant. Isti⁹ autẽ exemplũ posuit bo num de iob: qui nec indi gena nec pselyt⁹ fuit/sz ex gente indẽ idumea or tũ ducens/ibidẽ est mor tuus: cui⁹ librũ ex sui me rito receperũt hebrei in quit in auctoritatẽ cano nicã: quem tertia genera tione posteriorẽ fuisse q israel dicũt. Sed orit du biũ: qr beat⁹ hieronym⁹ distinguẽs scripturã ca nonicã ab agiographis/ librũ iob posuit int agio grapha: et sic nõ videtur scriptura eorũ: sicut h di cit beat⁹ augustin⁹. Dici tur aũt q beat⁹ hierony mus accipit canonẽ he breorum stricte p tertia parte scripture: beat⁹ au gustin⁹ large p oĩbus quos hebrei reputãt con tineri in diuia scriptura. Scd̃a dubitatio/quia di cit q dina filia iacob fu it vxor iob: z sic nõ vide tur fuisse tertia genera tione iob post iacob. Di citur q ista historia de di na bene cõcordat cũ tex tu isto: z ideo illa est faci lius dimittẽda.

ciã pietatẽq attinet/null⁹ ei homo suorum temporꝝ coequet. Que tẽpora ei⁹ q̃uis non inueniam⁹ in chronicis/colligim⁹ tamen ex libro eius quẽ p sui merito israelite i aucto ritatẽ canonicã receperũt: tertia generatiõe posteriorẽ fuisse q israel. Diuinit⁹ aũt pui sum fuisse nõ dubito: vt ex hoc vno sciremus etiã per alias gentes esse potuisse: q sm deũ vixerũt/eiq placuerũt/ptinentes ad spirita lẽ hierosolymam. Quod nemini cõcessum fuisse credendũ est/nisi cui diuinit⁹ reuelat⁹
est vnus mediator dei z hominũ hõ christ⁹ 1. Timo. 2. b.
iesus: qui venturus in carne/sic antiqs san ctis prenũciabat queadmodũ nobis venis se nunciatus est: vt vna eadẽq fides per ip sum oẽs in dei ciuitatẽ/in domũ dei/in dei
tẽplũ/pdestinatos pducat ad deũ. Sz que C
cunq aliorũ pphetie de dei p christũ iesum gratia pferunt/possunt putari a christianis esse conficte. Ideo nihil est firmius ad con uincendos quoslibet alienos si de hac re cõ tenderint/nostrosq fulciẽdos si recte sapuẽ rint: q vt diuina predicta de christo ea pfe rant que in iudeorũ scripta sunt codicibus Quibus auulsis de sedibus proprijs: et p pter hoc testimoniũ toto orbe dispsis chri sti vsquaq creuit ecclesia.

Prophetiã aggei qua dixit ma/iorem futuram gloriaz domus dei q primum fuisset: non in reedifica/tione tẽpli/sed in ecclesia christi esse completam. Capl̃m. XLVIII

Nec domus dei maioris est glorie/ B
q fuerat illa prima lignis z lapidi bus ceterisq pciosis rebus metal
lisq constructa. Non itaq aggei pphetia i Aggei. 2. b.
templi illius instauratiõe cõpleta est. Ex q eni instauratũ est/nunq ostendit habuisse tantã gl'iam quãtã habuit tempore salomo nis: immo potius ostendit primũ cessatiõe pphetie fuisse domus illius gloriã diminu tam: deinde ipsius gentis cladib⁹ tãtis vsq ad vltimum excidium: quod factũ est a ro manis: sicut ea que supra sunt cõmemora ta testant. Hec autẽ domus ad nouum per tinens testamẽtum/tanto vtiq maioris est glorie/quanto meliores sunt lapides viui: quibus credentibus renouatisq construit. Sed ideo per instaurationẽ tẽpli illi⁹ signi ficata est: quia ipsa renouatio illius edificij significat eloquio pphetico alterũ testamẽ
tum/quod appellatur nouum. Quod ergo B
deus dixit per memoratũ pphetã: Et dabo pacem in loco isto: per significãtem locum ille qui eo significat intelligẽd⁹ est: vt qr il lo loco instaurato significata ẽ eccl'ia: q fue rat edificãda p christũ/nihil aliud accipiat qd dictũ ẽ: dabo pacẽ i loco isto: nisi dabo

pacē in loco quē significat loc⁹ iste:qꝛ q̄dā/
modo oīa significātia videnł earū rerum
quas significāt sustinere ꝑsonas:sicut dictū
1.Cor.10.a. est ab aplo:Petra erat christus:qm̄ petra il
la de qua hoc dictum est/significabat vtiqꝫ
christū. Maior est itaqꝫ gloria domus illi⁹
noui testamēti/q̄ꝫ domus prioris veteris te/
stamēti:⁊ tūc apparebit maior cum dedica
C bitur. Tunc eī veniet desiderat⁹ cūctis gē
Aggei.2.b. tibus:sicut legił in hebreo. Nā prior ei⁹ ad/
uentus nondū erat desiderat⁹ oibus gētib⁹
Non eī quē debebāt desiderare sciebāt:in
quē nō crediderāt. Tunc etiā ſm septuagin
ta interp̄tes:qꝛ ⁊ ipse ꝓpheticꝰ sensus est:ve
nient q̄ electa sunt dn̄i de cūctis gentibus.
Tunc eī vere nō venient nisi electa:de qui
Eph.1.a. bus dicit aplus:Sicut elegit nos in ipo an
mūdi ꝯstitutionē. Ipse q̄ppe architect⁹ qui
Matth.20.b. dixit:Multi sunt vocati pauci vo electi:nō
de his dixit q̄ vocati sic venerūt vt de cōui/
uio ꝓijcerenł:sed de electis demōstraturus
est ędificatā domū:quę nullā deinceps for/
midabit ruinā. Nūc aūt ⁊ hi q̄n replēt eccle
Matth.3.c. sias:quos tanq̄ꝫ in area ventilatio sepabit:
nō apparet tāta gloria domus hui⁹ quanta
tūc apparebit q̄n quisqs ibi erit semp erit.

¶ De incerta multiplicatiōe ecclesię:qua in hoc seculo multi reprobi miscentur electis. Ca.XLIX.

A In hoc ergo maligno sęculo i his die
bus malis/vbi p hūilitatē ꝑsentē fu
turā comparat ecclesię celsitudinē:⁊
timorū stimulis/dolorū tormētis/laborum
molestijs/tēptationū periculis erudił:sola
spe gaudens:qm̄ sane gaudet:multi repro/
Matth.13.f. bi miscenł bonis/⁊ vtriqꝫ tanq̄ꝫ in sagenam
euangelicā colligunł:⁊ in hoc mūdo tanq̄ꝫ
in mari vtriqꝫ inclusi retib⁹ indiscrete natāt
donec ꝑueniał ad litus vbi mali segregenł
1.Cor.15.d. a bonis:⁊ in bonis tanq̄ꝫ in tēplo suo sit de⁹
oīa in oibus. Proinde vocē nūc agnosci/
mus ei⁹ impleri:q̄ loquebał in psalmo atqꝫ
Ps.39.d. dicebat:Annūciaui et locut⁹ sum:multipli
cati sunt sup numerū. Hoc fit nūc:exquo pri
mū p os p̄cursoris sui iohānis:deinde p os
Matth.3.a. ꝓpriū annūciauit/⁊ locut⁹ est dicens:Agi
et.4.c. te pęnitentiā:appropinquabit eī regnum
cęlorum. Elegit discipulos quos ⁊ aposto/
Matth.10.a. los nominauit:humiliter natos/inhonora
Luc.9.c. tos/illitteratos:vt quicq̄d magnū essent et
facerēt/ipse in eis esset ⁊ faceret. Habuit īter
eos vnum quo malo vtens bene:⁊ suę pas/
sionis dispositū impleret:et ecclię suę tole/
B randorū malorū p̄beret exemplū. Semina/
Matth.27. to quātū per eius oportebat ꝑsentiā corpo/
et.28. ralem sancto euāgelio:passus est/mortuus
est:resurrexit:passione ostendēs quid susti
nere p veritate/resurrectiōe quid sperare in
ęternitate debeam⁹:excepta altitudine sa/
cramēti/qua sanguis eius in remissionē pec Act.1.a.
catorū fusus est. Cōuersat⁹ est in terra qua/
draginta dies cum discipulis suis:atqꝫ ipsis
videntib⁹ ascendit in cęlū:⁊ post dies decē Act.2.a.
ꝓmissum spiritūsanctū misit patris sui:cu/
ius aduenientis in eos qui crediderāt:tūc si/
gnū erat maximū et maxime necessariū:vt
vnusquisqꝫ eorū linguis omniū gentiū lo/
querel:ita significās vnitatē catholicę ec/
clesię per omnes gentes futuram ac sic lin/
guis omnib⁹ locuturā.

¶ De prędicatiōe euāgelij quę per passiones prędicantiū clarior et potentior facta est. Capl'm.L.

A Deinde ſm illā ꝓphetiā:Ex sion lex Esa.2.a.
ꝓdiet/⁊ verbū dn̄i de hierl'm:⁊ ſm
ipsius dn̄i christi p̄dicta:vbi post re
surrectionē stupētib⁹ cū discipulis suis ape
ruit sensum/vt intelligerent scripturas/⁊ di
xit eis:Quoniā sic scriptū est:Et sic oporte Luc.24.g.
bat christū pati ⁊ resurgere a mortuis tertio
die/⁊ p̄dicari in noīe eius pęnitētiā ⁊ remis/
sionē peccatorū per omnes gentes:incipiē/
tibus ab hierusalē. Et vbi rursus eis de ad/
uentu ei⁹ nouissimo requirentib⁹ respondit
atqꝫ ait:Non est vestrū scire tēpora vel mo Act.1.a.
mēta quę pater posuit in sua potestate:sed
accipietis virtutē spūssancti supuenietis in
vos:⁊ eritis mihi testes in hierusalē ⁊ in to/
ta iudea ⁊ samaria/⁊ vsqꝫ in fines terrę. Pri
mū se ab hierusalē diffudit ecclia:⁊ cū in iu
dęa atqꝫ samaria plurimi credidissent:et in
alias gentes seminatū est:eis annunciātib⁹
euāgeliū:quos ipse sicut luminaria coapta
uerat verbo ⁊ accenderat spūsancto. Dixe
rat eī eis:Nolite timere eos q̄ corp⁹ occi/ Matth.10.c.
dunt/animā aūt nō possunt occidere. Qui
vt frigidi timore non essent igne charitatis
ardebant. Deniqꝫ per ipsos non solū qui eū B
ante passionem ⁊ post resurrectionē suam vi
derant ⁊ audierāt:verūetiā ⁊ post obitū eo
rum p posteros eorū inter horrendas ꝑsecu
tiones ⁊ varios cruciatus ac funera marty/ Marc.vlti.d.
rum prędicatū est toto orbe euangeliū/con
testāte dn̄o signis ⁊ ostētis ⁊ varijs v̄tutib⁹
⁊ spūssancti munerib⁹:vt populi gentiū cre
dentes in eum qui p eorū redemptiōe cruci
fixus est/christiano amore venerarenł san/
guinē martyrū/quē diabolico furore fude/
runt:ipsiqꝫ reges quorū legibus vastabatur
ecclesia/eius nomini salubriter subderētur:
qd̄ de terra crudeliter auferre conati sunt:⁊
falsos deos inciperēt ꝑsequi/q̄rū causa cul/
tores dei veri fuerāt antea ꝑsecuti.

¶ Qd etiam per hereticorū dissensiones fides catholica roboretur: Capitulum LI

A Videns autē diabol⁹ templū demonū deseri / τ ad nomē liberātis mediatoris currere gen⁹ humanū: hereticos mouit/qui sub vocablo christiano doctrinę resisterēt christianę: q̄si possent indifferēter sine vlla correptiōe haberi in ciuitate dei: sicut ciuitas cōfusiōis indifferenter habuit philosophos īter se diuersa τ aduersa sentientes.

Tricesimasecūda veritas. ¶ Qui ergo in ecclia christi morbidum aliqd prauūq̄ sapiunt/si correpti vt sanum rectumq̄ sapiāt resistūt cōtumacit/suaq̄ pestifera et mortifera dogmata emēdare nolūt/sed defensare psistunt heretici fiunt/et foras exeūtes habent̄ i exercentib⁹ inimicis: etiā sic q̄ppe veris illis catholicis mēbris christi/malo suo psunt: dū de⁹ vtit̄ τ malis bene: τ diligētib⁹ eū omnia cooperant̄ in bonū: Inimici em̄ oēs ecclię q̄libet errore cecent̄ vel malicia deprauent̄: si accipiūt potestatē corpaliter affligēdi exercent ei⁹ patientiā: si tm̄modo male sentiēdo aduersant̄/exercēt eius sapientiā: vt aūt etiā inimici diligant̄/exercēt eius beniuolētiā: aut etiā beneficētiā: siue suasibili doctrina cum eis agat̄/siue terribili disciplina. Ac p hoc diabol⁹ pnceps impię ciuitat̄ aduersus peregrinātē in h mūdo ciuitatē dei vasa ppa cōmouēdo/nihil ei nocere pmittit̄.

¶ Tricesimasecūda veritas/q illi q̄ in ecclesia christi aliquid prauū sapiunt τ resistūt contumacit/suaq̄ pestifera τ mortifera dogmata emendare nolunt/sed defensare persistunt heretici fiunt. Ex quo dicto accipit̄ documētū/q sol⁹ error nullū facit hereticū: sȝ error cōtumaciter τ pertinaciter defensatus.

Rom. 8.c.

Tricesimatertia veritas. ¶ Cui pculdubio τ rebus psperis cōsolatio vt nō frangat̄ aduersis: τ reb⁹ aduersis exercitatio vt non corrūpat̄ psperis p diuinā pudētiā pcurat̄: atq̄ ita tēperat̄ vtrūq̄ ab alterutro: vt i psalmo illā vocem nō aliūde cognoscamus exortā. Ps. 93.d. Scōm mltitudinē dolorum meoꝝ i corde meo: cōsolatiōes tuę iocūdauerūt aīam meā. Hinc est τ illud apli: Roma. 12.c. Spe gaudentes in tribulatiōe patiētes. Nā τ id quod ait idē doctor: 2. Timo. 3.c. Quicūq̄ volūt in christo pie viuere/psecutiōnē patiunt̄: nullis putādū ē deesse posse tpib⁹: qr τ cū ab eis q foris sunt non seuiētibus videt̄ esse tranqllitas: τ reuera est/plurimūq̄ cōsolatōis affert/maxie infirmis: nō tn̄ desunt/imo multi sunt int⁹ q corda pie viuētiū suis pditis morib⁹ cruciant: qm̄ p eos blasphemat̄ christianū τ catholicū nomen. Rome. 2.c. 2. Timo. 3.c.

¶ Tricesimatertia veritas/q p diuinā pruidentiam pcurat̄ ecclię in psperis cōsolatio/ne frangat̄: in aduersis exercitatio/ne corrūpat̄. Ex quo dicto accipit̄ documentū/q sicut expedit ecclesie quandoq̄ prosperitas: ita est q̄nq̄ vtilis aduersitas: quia aduersitas facit ne corrūpat̄/sicut psperitas ne frangatur: vnde post diuinā pacem ecclesie solēt paulatim crescere corruptiones.

Qd quāto chari⁹ est eis q volūt pie viuere i christo: tāto magis dolēt qd p malos int⁹ positos fit/vt min⁹ q̄ pioꝝ mētes desiderāt diligat̄. Ipsi q̄z heretici cū christianū cogitātur habere nomē: τ sacramēta christiana et scpturas et pfessionē/magnū dolorē faciūt in cordib⁹ pioꝝ: qr τ multi volētes esse christiani/ppter eoꝝ dissensiōes hesitare cogūtur: τ multi maledici etiā in his iueniūt materiā blasphemādi christianū nomē: qr τ ipi q̄q mō christiani appellant̄. His atq̄ hmōi prauis morib⁹ et errorib⁹ hoim psecutionē patiunt̄ q volūt in christo pie viuere: etiam nullo infestāte neq̄ vexāte corp⁹ illoꝝ. Patiunt̄ q̄ppe hāc psecutionē nō in corpib⁹ sed in cordib⁹. Vn̄ illa vox est: Scōm multitudinē doloꝝ meoꝝ i corde meo. Ps. 93.d. Nō em̄ ait in corpe meo. Sȝ rursus qm̄ cogitant̄ immutabilia diuia pmissa: τ qd ait aplus: Nouit dn̄s q sunt ei⁹: 2. Timo. 2.c. q̄s em̄ p̄sciuit et p̄destinauit cōformes fieri imaginis filij sui: Roma. 8.f. ex eis perire null⁹ pōt: iō seqt̄ in illo psalmo: Cōsolationes tuę iocūdauerūt aīam meā. Ps. 93.d. Dolor aūt ipse q fit in cordib⁹ pioꝝ q̄s psequūtur mores christianoꝝ maloꝝ siue falsoꝝ/prodest dolentib⁹: qm̄ de charitate descēdit: q eos pire nolūt: nec ipedire salutē alioꝝ. Denique magnę cōsolatiōes fiūt etiā de correctiōib⁹ eoꝝ q pioꝝ aīas tāta iocūditate pfundunt/quātis dolorib⁹ de sua pditiōe cruciauerāt. Sic in h seculo de nūero psecutionū in his dieb⁹ malis nō solum a tpe corpalis p̄sentię christi τ aplorū ei⁹/s; ab ipso abel quē pmū iustū impi⁹ frat̄ occidit: Gen. 4.b. et deinceps vsq̄ ad hui⁹ seculi finē/inter psecutiōes mūdi τ cōsolatiōes dei pegrinādo pcurrit ecclia.

¶ An credendū sit quod quidā putant impletis decē psecutiōib⁹ que fuerūt/nullā supesse preter vndecimā: que in ipso antichristi tempore sit futura. Capitulū. LII.

A Tricesimaq̄rta veritas.

Proinde nec illud quidē temere puto esse dicēdum siue credēdum: quod nonnullis visum est vel videtur: nō amplius ecclīam passuram persecutiōes vsq̄ ad temp⁹ antichristi q̄ q iā passa est: id ē decem: et vn/

¶ Tricesimaq̄rta veritas/q decē psecutiōes pncipales alīq cōputāt fuisse ecclię τ chr̄ianā ponunt nouissimam ad tp̄s antichristi. Primā cōputāt a nerone/secūdā a domiciano: tertiā a traiano: q̄rtā ab antonino: q̄ntā a seuero: sextā a maximino septimā a decio: octauā a valeriano: nonā ab aureliano: decimā a diocletiano et maximiano: sicut decē

Expō ca. LII. Proinde nec il. τc. In h ca. nota q rufin⁹ τ eusebi⁹ i ecclesiastica histo. et orosi⁹ li. vii. d ormesta mūdi numerū psecutionū q̄s passa est ecclia/minunt̄ precise ad denariū p̄m numerū plagarū egypti reducere: q̄s tn̄ i hoc articulo nō approbat aug⁹. ¶ Cur ergo

O

decima eadē q̄ sit ab antichristo nouissima. Primā quippe computāt a nerone: secundā a domiciano: tertiā a traiano: q̄rtā ab antonino: quintā a seuero: sextā a maximino: septimam a decio: octauā a valeriano: nonam ab aureliano: decimam a diocleciano et maximiano. Plagas enī egyptiorum quoniā decem fuerunt anteq̄ inde exire inciperet populus dei: putant ad hunc intellectum esse referendas: vt nouissima antichristi psecutio similis videat vndecime plage, qua egyptij dum hostiliter persequerentur hebreos in mari rubro, populo dei per siccū transeūte perierūt. Exo.7.a. Exo.14.f. Sed ego illa re gesta in egypto istas psecutiones prophetice significatas esse nō arbitror: q̄uis ab eis qui hoc putāt exquisite et ingeniose illa singula his singulis comparata videātur: nō prophetico spiritu, sed coniectura mentis humane: que aliquando ad verū peruenit, aliquando fallit. Quid enim qui hoc sentiunt dicturi sunt de persecutione, qua ipse dominus crucifixus est? In quo eā sunt numero posituri? Si autē hac excepta existimant computādū tanq̄ ille nūerāde sint q̄ ad corpꝰ ptinēt: nō q̄ ipm caput est appetiuit et occisū: quid agent de illa, que posteaq̄ christus ascēdit in celum hierosolymis facta est vbi beatus stephanus lapidatus est: vbi iacobus frater iohānis gladio trucidatus ē: vbi apl's petrꝰ vt occideret inclusus est: et per angelum liberatus: vbi fugati atq̄ dispersi de hierosolymis fratres: vbi saulus qui postea paulus, apl's factus est, vastabat ecclesiam: vbi ipse quoq̄ iam fidē quā psequebat euāgelizans qualia faciebat est passus: siue per iudeam, siue p alias gentes quacunq̄ christū feruentissime predicabat? Act.7.g. Act.12.a. Act.8.et.9. 2.Corin.11.e. Cur ergo a eis a nerone videt ordiendū: cū ad neronis tpa inter atrocissimas psecutiōes: de quibus nimis longū est cūcta dicere: ecclesia crescēdo puenerit? Quod si a regibus factas persecutiones in numero existimāt esse debere: rex fuit herodes: qui etiam post ascensum dñi grauissimam fecit. Act.12.a. Deinde quid respondent etiam de iuliano b quem non numerant in decem? An ipse nō est ecclesiam psecutus: qui christianos liberales litteras docere ac discere vetuit? Sub q̄ c valētinianus maior q̄ post eū tertius imperator fuit: fidei christiane cōfessor extitit: militiaq̄ priuatꝰ est? Ut

At cur decem plage fuerūt in egypto. Istud tñ Augus. nō approbat: tū q2 psecutio iuliani ibi est omissa: tum quia persecutio valētiniani arriani nō ē ibi posita.

B a ¶ Cur ergo &c. De nerone q̄de q̄ quintꝰ ab Augusto imperauit, scribit Orosiꝰ vbi. s. q̄ p̄mꝰ rome christianos supplicus et mortibꝰ affecit: ac p oēs puincias pari psecutiōe excruciari imperauit: ipm̄q̄ nomē extirpare conatꝰ: beatissimos christi apostolos Petrū cruce paulū gladio occidit. De domiciano q̄ nonus ab augusto imperauit scribit q̄ p oēs gradus scelerꝰ creuit vt confirmatissimā toto orbe christi ecclesiā datā vbiq̄ crudelissime persecutiōis edictis conuellere auderet. Hic in tantā plausus ē insaniā, vt dñm se ac deū vocari, scribi coliq̄ iusserit. De traiano vo q̄ vndecimꝰ ab augusto imperauit: scribit q̄ in psecutiōe christiani nois errore deceptꝰ tertiꝰ a nerone cū passim interceptos cogi ad sacrificandum idolis: ac detrahētes interfici iussisset, plurimi interficerētur: plinij secūdi q̄ inter ceteros iudices psecutor datus fuerat: relatu admonitꝰ, hoies eos pter cōfessiōē christi et honesta cōuēticula nihil cōtrarium romanis legibꝰ facere: fiducia sane innocentis confessiōis nemini mortem graue formidolosam q̄ inferri rescriptis sico leuioribꝰ tēperauit edictum. De marco antonino impatore decioq̄rto ab augusto scribit, q̄ persecutōes christianorum graues: q̄rta iā post nerone vice in asia et in gallia eiꝰ p̄cepto extiterūt: multiq̄ sanctorꝰ martyrio coronati sūt. De seuero aūt impatore. xvij. ab augusto scribit: q̄ quintus post neronem psecutione christianos cruciauit: plurimiq̄ sctōꝝ p diuersas puincias martyrio coronati sūt. De maximino vo impatore. xxv. ab augusto scribit: q̄ psecutiōes i christianos sextꝰ post nerone exercuit. De decio qui xxv. iperauit ab augusto: scribit q̄ ipse cōtinuo i quo etiā se ob hoc philippū interfecisse docuit ad persequēdos interficiēdosq̄ christianos. vij. post neronē feralia dispsit edicta: plurimosq̄ sāctorꝝ ad coronas christi de suis cruciatibꝰ misit. De valeriano cū galieno: q̄ xxvij. iperabāt ab augusto: scribit q̄ mox vt arripuit iperiū. viij. a nerone adigi p tormēta christianos ad idolatriā negātes interfici iussit. De aureliano q̄. xxix. iperauit ab augusto: scribit q̄ nouissime psecutiōes aduersus christianos. ix. a nerōe decreuit. De diocleciano et maximiano q̄. xxxiv. iperabant ab augusto: scribit q̄ diocleciānꝰ i oriēte: maximianꝰ herculiꝰ in occidente vastari ecclias: affligi interficiq̄ christianos: decimo post Neronē loco p̄ceperūt: que persecutio omnibꝰ fere antea actis diuturnior atq̄ immanior fuit: nam per decē annos incendijs ecclesiaꝝ: psecutionibꝰ innocētiū: cedibus martyrum incessanter acta est. b ¶ De iuliano &c. De iuliano vero qui xxxvj. imperauit ab Augusto: scribit q̄ christianā religionē arte potius q̄ potēte insecutus: vt christi fides negaretur: et idolorū cultus reciperetur: honoribus mag' puocare q̄ tormētis cogere studuit: aperto tamē p̄cepit edicto: ne christianis docendarū artiū liberaliū professor esset. Bellū vo aduersus parthos parans: cū romanas vires cōtractas: ad destinatam secū traheret perditionem: christianoꝝ sāguinē dijs suis deuouit palā persecuturꝰ ecclesiā si victoriā adipisci potuisset. Nam et amphitheatrū i hierosolymis extruxit. in quo reuersus a parthis: epos monachos oēsq̄ loci eius sanctos bestijs arte seuioribus obijceret, spectaretq̄ laniandos. c ¶ Sub quo valentinianus &c. De valentiniano autem de quo hic scribit: q̄ cum christianus integre fide sacramentum militie gereret: sub Juliano augusto tribunꝰ scutariorū iussus ab iperatore sacrilego aut immolare dijs aut militia excedere: fideliē sciēs grauiora esse iudicia dei et meliora promissa: spōte discessit: ita paruo interiecta mora: interfecto iuliano ac mox

C D E

F iouiniano mortuo q̃ ꝓ christi nomine amiserat tribunatum: retribuente christo in loco persecutoris sui accepit imperiũ: et imperauit. xxviij. ab Augusto.

a ¶ Postremo nostra ꝛc. De valente valentiniani fratre: qui post fratrem. xxxix. imperauit ab Augusto sicut scribit Orosius: ꝙ viuente fratre in societatem imperij assumpt⁹ ẽ: ab Eudoxio ep̃o arriani dogmatis assertore baptiçatus: et persuasus i seuissimam heresim declinauit: sed malignam infectionẽ diu texit: ne voluptati potestatem admisceret: q̃ adhuc viuẽtis fratris auctoritate cõpressus ẽ. Sed eo mortuo cũ etiã impie agere potuisse nõ erubesceret: illico effrenata libera audacia/ legem dedit: vt mõachi hoc ẽ christiani qui ad vnũ fidei opus dimissa seculariũ rerũ multimoda actione se redigũt/ ad militiã cogerẽtur: vastas illas egypti tũc solitudies arenasq̧ diffusas ap̃d q̃s ꝓpt̃ sitim ac sterilitatẽ ꝑiculosissimasq̧ serpentium abũdantiã ꝯuersatio hũana nõ esset magna habitãtiũ mõachoꝝ multitudo cõpleuerat: tribuni ac milites missi sũt q̃ sctõs ac veros dei milites alio noĩe ꝑsecutõis abstraherẽt. Interfecta sũt ibi mlta agmina sctõꝝ. Tangit autẽ Aug⁹ duas particulares ecclesię ꝑsecutiones: q̃ suo tempe contigerunt: vna in gothia: alia in persidẽ: d̃ quibus alibi nusq̃ legi.

omittã q̃ ap̃d antiochiã facere ceꝑat nisi vni⁹ fidelissimi ꝛ ꝯstãtissimi iuuenis: q̃ cũ multi vt torq̃rent̃ app̃hẽsus: ꝑ totũ diẽ p̃m⁹ ẽ tortus: int̃ vngulas cruciatus q̧ psallẽtis/ libertatẽ atq̧ hilaritatẽ mirat⁹ exhorruisset: ꝛ i ceteris deformi⁹ erubescere timuisset. Postremo nostra memoria valẽs supradicti valẽtiniani frater arrian⁹: nõne magna ꝑsecutione ꝑ oriẽtis ꝑtes catholicã vastauit ecclesiã? Quale ẽ aũt nõ ꝯsiderare ecclesiã ꝑ totũ mundũ fructificãtẽ atq̧ crescẽtẽ/ posse i aliq̃b⁹ gẽtib⁹ ꝑsecutiõꝫ pati a regibus: ꝛ q̃n i alijs nõ patit̃? Nisi forte nõ ẽ ꝑsecutio cõputanda: q̃n rex gothoꝝ i ip̃a gothia persecut⁹ ẽ christianos crudelitate mirabili: cũ ibi nõ essent nisi catholici: q̃ꝝ plurimi martyrio corõati sũt: sicut a q̃busdã fratrib⁹ qui tũc illic pueri fuerant/ et se ista vidisse icũctãter recordabãtur audiuim⁹. Quid mõ i ꝑside? Nõne ita i christianos ferbuit ꝑsecutio: si tñ iã q̃euit: vt fugiẽtes inde nonnulli vsq̧ ad romana opida ꝑuenirẽt. Hęc atq̧ hm̃õi mihi cogitãti: nõ videt̃ esse diffiniẽd⁹ numerus ꝑsecutionũ q̃b⁹ exerceri oportet ecclesiã. Sꝫ rursus affirmare aliq̃s futuras a regib⁹ ꝑter illã nouissimã/ de qua null⁹ ambigit christian⁹: nõ minoris est temeritatis. Itaq̧ hoc in medio relinquim⁹: neutrã partẽ questiõis hui⁹ astruentes siue destruentes: sed tñmodo ab affirmandi q̃libet hoꝝ audaci ꝑsumptione reuocantes.

¶ De tẽpore nouissime persecutionis occulto. Ca. LIII

Illã sane nouissimã ꝑsecutiõꝫ q̃ ab antichristo futura ẽ: presentia sua ipse extinguet Jesus. Sic eñ scriptũ ẽ: ꝙ eũ interficiet spũ oris sui ꝛ euacuabit illuminatiõe ꝑsentię sue. Hic q̃ri solet/ q̃n istud erit: iportune oĩno. Si eñ hoc nobis nosse ꝓdesset: a q̃ meli⁹ q̃ ab ipso deo magistro interrogãtib⁹ discipulis diceretur? Nõ eñ siluerũt inde ap̃d eũ: sed a ꝑsente quesierũt dicẽtes: Dñe/ si hoc in tp̃e repręsentabis regnũ israel? At ille: Nõ ẽ inq̃t vestrũ nosse tp̃a quę pater in sua posuit p̃tãte. Nõ vtiq̧ illi de hora vel die vel anno/ sed d̃ tp̃e interrogauerãt/ q̃n illud accepere respõsũ. Frustra igit̃ annos q̃ huic sęc̃lo remanẽt cõputare ac definire conamur: cuꝫ hoc scire nõ eẽ nostrũ ex ore veritatis audiam⁹. Quos tñ alij quadringẽtos/ alij q̃ngẽtos/ alij etiaꝫ mille ab ascẽsiõe dñi vsq̧ ad ei⁹ vltimũ aduentũ compleri posse dixerũt. Quemadmodũ autẽ quisq̧ eorũ astruat opinionẽ suam longum est demonstrare/ ꝛ nõ necessariũ.

¶ Coniecturis q̧ppe vtunt̃ hũanis: nõ ab eis certũ aliq̃d de scripturę canonicę auctoritate ꝓfert̃. Omniũ vero de hac re calculantiũ digitos resoluit: ꝛ quiescere iubet ille q̃ dicit: Non est vestrũ scire tp̃a q̃ pater in sua posuit p̃tãte. Sed hec quia euãgelica sentẽtia ẽ: mirũ ẽ nõ ea repressos fuisse deoꝝ multorũ falsorumq̧ cultores: quo minus fingerẽt demonũ responsis quos tãq̧ deos colunt definituꝫ esse: quanto tempore mansura esset religio christiana.

¶ Cũ eñ vi b derent/ nec tot tãtisq̧ ꝑsecutõib⁹ eã potuisse ꝯsumi: sed his potius mira incremẽta sũpsisse: excogitauerũt nescio q̃s versus grecos tanq̧ cõsulenti cuidã diuino oraclo effusos vbi christũ quidẽ ab hui⁹ tãq̧ sacrilegi crimine faciunt innocentẽ: petrũ aũt maleficia fecisse subiũgũt: vt coleret̃ christi nomẽ ꝑ trecẽtos sexagitaq̃nq̧ ãnos: deide cõpleto mẽorato nu-

¶ Tricesimaq̃nta veritas/ ꝙ illi q̃ opinant̃ esse determinatũ tp̃s tribulatõis nouissime: vtũt̃ cõiecturis/ nõ scripturis. Omniũ vero de hac re calculantiũ inq̃t aug⁹: digitos resoluit/ et q̃escere iubet ille q̃ dic̃: Nõ est vestrũ nosse tp̃a vel momẽta. Ex q̃ dicto accipit̃ documẽtũ: ꝙ talis inq̃sitio est a christo ꝓhibita: q2 quiescere inq̃t iubet: lõ sit omnino illicita.

¶ Tricesimasepta v̾itas/ ꝙ dñi a paganis reclusi d̃ christiãoꝝ religione dederũt r̃ñsa christũ fuisse inocẽtẽ: nec christianoꝝ sectã eis ꝯtrariã ꝑdicasse christũ: sꝫ petrũ ꝯfinxisse istã: vñ ꝓnũciauerunt cultuꝫ christi non duraturum nisi ꝑ. ccc. lxv. annos. Et dicit hic ꝙ ad istaꝫ sectã extirpandã fecerunt puerum anniculũ iterfici ꝛ dilaniari ꝛ ritu nefario sepeliri.

b ¶ Cũ eñ vi derẽt ꝛc. Hic fit mentio de oraculo quodaꝫ a dijs per magicas artes obtento: et exprimebatur versib⁹ grecis quos nõ ponit: quia solebãt tales dĩi metrice respondere: vt plurimũ patet i respõsis apollinis. Continebat̃ aũt in hoc oraculo/ ꝙ fides christi quã petr⁹ ꝑ maleficiũ iduxerat: duraret tñ. ccc. lxv. annis ꝫm numerum dierum i anno solari.

2. Thessa. 2. b
B
Act. 1. a.
Tricesimaq̃nta veritas
Act. 1. a.
C
Tricesimasepta veritas.

mero annorũ/ſine mora ſumere finẽ. O bo/
minũ corda doctorũ:o ingenia litterata di/
gna credere iſta de chriſto q̃ credere nõ vul
tis in chriſtum:q eius diſcipulus Petr⁹ ab
eo magicas artes nõ didicerit/ ſed ipſo inno
cente:tamẽ ei⁹ diſcipulus malefic⁹ fuerit:no
menq̃ illius q̃z ſuũ coli maluerit magicis ar/
tib⁹ ſuis:magnis laboribus ꝛ periculis ſuis
poſtremo etiã effuſiõe ſanguinis ſui. Si pe/
trus maleficus fecit vt chriſtuz ſic diligeret
mund⁹:quid fecit innocens chriſt⁹ vt eũ ſic
diligeret petrus? Reſpõdeãt igit̃ ſibipſi:et
ſi p̃nt intelligãt illa ſupna gratia factũ eſſe:
vt ꝑpter eternã vitã chriſtũ diligeret mun/
dus:qua gratia factũ eſt/vt ꝑpter eternã vi
tam ab illo accipiendã: et vſq̃ ad tẽporalẽ
mortẽ pro illo patiendã chriſtũ diligeret pe
D trus. Deinde iſti dij qui ſunt/qui poſſũt iſta
ꝑdicere:nec poſſunt auertere ita ſuccumbẽ/
tes vni malefico et vni ſceleri magico: quo
puer vt dicunt anniculus occiſus et dilani/
atus et ritu nefario ſepultus eſt:vt ſectã ſi/
bi aduerſariã tam prolixo tẽpore conuale/
ſcere:tot tantarũq̃ perſecutionũ horrẽdas
crudelitates nõ reſiſtendo/ſed patiendo ſu
perare:ꝛ ad ſuorũ ſimulacroꝝ templorũ ſa/
croꝝ oraculorũ euerſionẽ puenire permitte
rent? Quis poſtremo eſt de⁹ nõ noſter vtiq̃
ſed ipſorũ:qui vel illectus tanto ſcelere/vel
impulſus eſt iſta ꝑſtare? Nõ enim alicui de
moni hoc aſcribit̃/ſed deo dicũt illi verſus
hec petrũ arte magica definiſſe. Talẽ deum
habent qui chriſtũ nõ habent.

De ſtultiſſimo mendacio paga/ norum quo chriſtianã religionẽ nõ vltra trecentorum ſexagintaquin/ q̃z annorum menſuram ſpaciuz eſſe finxerunt. Capitulum. LIIII.

A Hec atq̃ hmõi mlta colligerẽ:ſi nõ/
dũ ann⁹ iſte trãſiſſet quẽ diuinatio fi
cta pmiſit/ꝛ decepta vanitas credi
Triceſimaſe/ pcima veritas dit. Cũ ꝟo ex quo nois
chriſti cult⁹ p ei⁹ in carne ꝑ
ſentiã/ꝛ p apl'os inſtitut⁹ ẽ
ante aliquot annos/ anni
trecenti ſexagintaq̃nq̃ cõ
pleti ſint: q̃d aliud queri/
m⁹ vñ iſta falſitas refellat̃?
Ut em̃ i chriſti natiuitate
hui⁹ rei nõ ponam⁹ initiũ:
q: infans et puer diſcipu/
los nõ habebat: tñ q̃n ha/
bere cepit: ꝓculdubio tũc
innotuit p ei⁹ corporalẽ ꝑſentiã doctrina et
religio chriſtiana:id ẽ poſteaq̃ i fluuio ior/
Matth.3.d. danc miniſterio iohãnis ẽ baptiçat⁹. Pro/
pter hoc em̃ de illo ꝓphetia illa precesſerat:
Ps.71.b Dñabit̃ a mari vſq̃ ad mare:ꝛ a flumie vſ/

¶ Triceſimaſeptia ꝟitas/ q ex q̃ cult⁹ nois chriſti fuit per apl'os iſtitut⁹ añ ali q̃t ãnos:ãni trecẽti ſexagitaq̃nq̃ cõple ti ſũt:et tũc inotuit falſitas illoꝝ deoꝝ q̃ ꝑnũciauerũt iſtã deſiturã. Et dicit q multi q̃ añ ex hoc tenebant̃ in ſuſpen ſo: conuerſi ſunt ad chriſti fidem.

q̃ ad terminos orbis terre. Sz q̃m̃ ꝑuſq̃ paſ/ B
ſus eẽt ꝛ reſurrexiſſet a mortuis: nõdũ fides
oibus fuerat definita:in reſurrectiõe quippe
chriſti definita eſt: Nã ſic apl's paulus athe
nieñſibus loquit̃ dicẽs: Iã nũc annũciat ho/ Act.17.g
minib⁹/oñes vbiq̃ agere penitentiã:eo q
ſtatuit diẽ iudicare orbẽ in equitate in viro
quo definiuit fidẽ oib⁹ reſuſcitãs illũ a mor
tuis:meli⁹ i hac queſtione ſoluẽda inde ini/
tiũ ſumim⁹:ꝑſertim q: tũc dat⁹ ẽ etiã ſpũſſã/ Act.2.a
ctus:ſicut eũ dari poſt reſurrectionẽ chriſti
oportebat i ea ciuitate ex q̃ debuit incipere
lex ſcda:hoc ẽ teſtamentũ nouũ. Prima em̃ Exo.19.a.
data fuit lex i mõte ſina p Moyſen/q̃d teſta
mentũ vocat̃ vetus. De hac aũt q̃ p chriſtũ
dãda erat/ꝑdictũ eſt: Ex ſiõ lex ꝓdiet:ꝛ ver Eſa.2.a.
bũ dñi ex hierl'm. Unde ꝛ ipſe p oẽs gentes Luce.24.g.
dixit ꝑdicari oportere in noie ſuo penitẽtiã:
ſed tñ incipientib⁹ ab hieruſalẽ. Ibi ergo ex
orſus ẽ hui⁹ nois cult⁹:vt in chriſtũ ieſũ qui
crucifixus fuerat et reſurrexerat crederetur.
¶ Ibi hec fides tã inſigni/ E
bus initijs incãduit:vt ali
quot hoim milia in chriſti
noie mirabili alacritate cõ
uerſa:vẽditis ſuis reb⁹ vt Act.2.g et.4.g
egenis diſtribuerẽt ꝓpoſi
to ſctõ ꝛ ardẽtiſſima chari
tate ad pauꝑtatẽ volunta
riã puenirẽt:atq̃ inter fre/
mẽtes ꝛ ſãguinẽ ſitiẽtes iu
deos ſe vſq̃ ad mortẽ ꝓ ve
ritate certare: non armata
potẽtia/ſ; potẽtiore potẽ
tia ꝑpararẽt: Hoc ſi nullis
magicis artib⁹ factũ ẽ:cur
credere dubitãt eadẽ ꝟtu/
te diuina p totũ mũdũ idẽ
fieri potuiſſe q̃ hoc factuz
eſt? Si autẽ vt in hieroſo/
lymis:ſic ad cultũ hui⁹ no
minis chriſti accẽderet tã
ta hoim multitudo/ q̃ illũ
in cruce/ vel fixerat vel pren/
ſum/vel riſerat fixum: iam
maleficiũ illud fecerat pe/
trus: ex ipſo anno queren/
dũ eſt quãdo trecenti ſexa
gintaquinq̃ cõpleti ſunt.

¶ Triceſimaocta/ na veritas/ q fides chriſtiana tã iſignib⁹ initijs icãduit vt ali q̃t hoim milia i chri ſti noie mirabili ala critate cõuerſa: vẽdi tis ſuis reb⁹ vt ege/ nis diſtribuerent ꝓ poſito ſctõ ꝛ ardẽtiſ ſima charitate: ad pauꝑtatẽ volũtariã puenirẽt. Intelligẽ dũ tñ q̃tũ ad iſtius declaratiõẽ q pau pertas q̃ttuor mo/ dis põt accipi. Uno mõ ꝓ carentia ſola bonorũ tẽporaliũ: ꝛ iſta nõ eſt virtus:cũ vitioſis ineſſe poſ/ ſit. Unde dicit̃ Eccli xiij.d. q nequiſſima paupertas eſt in ore impij. Secundo mõ põt accipi ꝓ ſtatu: quemadmoduz illi qui ſunt i religione dicunt̃ eſſe in paup/ te quã aſſumpſerũt ꝛ iſto mõ nõ eſt vir/ tus: quia virt⁹ vno actu nõ acquirit̃: et tñ vno actu aliquis ad talẽ ſtatũ obliga tur:et talis obliga/ tio poſſet cõtingere cũ fine nõ bono. Tertio mõ põt accipi ꝓ affectiõe animi habituali aggregata ex actib⁹ quib⁹ aliq̃s afficit̃ ad fu/ gã rerũ temporaliũ vt poſſit vacare ſpeculationi ſapien tiali:a qua retrahit rerũ temporaliuz cura: ſicut craton phs paupertatẽ docebat:et ſic eſt virtus moralis, ſicut temperantia:prout ordinat̃ ad talem finẽ:quẽadmodũ dicit ſapiens in Eccleſiaſte ca.ij.a. q cogitauit a vino abſtrahere carnẽ ſuam: vt trãſferret cor ſuũ ad ſapiẽtiã. Et ſi dicat̃ q beatus iohãnes dixit cratoni:ſtult⁹ eſt iſte mũdi cõtẽpt⁹. Dicit̃ q vituperauit finẽ tactãtu quẽ cre aton intendebat. Quarto mõ põt accipi pro affectione

Ar. i paupert. Ar. i penſum. Matth.27.e

ꝛ animi

animi/vt ordinatur ad obseruandũ consilium christi ⁊ libere celestia contemplandũ: ⁊ sic ponitur inter beatitudines Matthei. v. a. Sed oritur dubiũ: quia paupertas ponitur esse instrumentũ virtutis: ⁊ ideo nullo modo videtur esse virtus. Dicitur autẽ q̃ dicitur instrumentũ virtutis: quia non queritur gratia sui/sed propter contemplationẽ. Et eodẽ modo castitas ordinatur ad illũ finẽ: ⁊ sic dicuntur instrumẽta: quia nõ sunt virtutes sui gratia/sicut amicitia ⁊ sapiẽtia: possunt tamen dici virtutes secũdarie/sicut instrumentũ dr̃ cã: ꝯ tñ nulla est pugna nisi de solo nomine inter affirmãtes ⁊ negãtes.

D

Tricesimano/na veritas

a ¶ Mortuus est ergo christus ⁊c. Dicit hic q̃ mortuus est christus duob⁹ geminis/id est gemellis fratrib⁹ consulib⁹: quorũ hic nõ ponit nomĩa: nec mihi occurrunt. Fuit autẽ hic ãn⁹ xviij. tyberij: qui erat sm cõputationẽ orosii. dcc. lxxix. ab vrbe cõdita.

Lucc. 24. f.

Act. 1. b.

b ¶ Nũeratis pinde ⁊c. Itẽ in cõmunib⁹ chronicis nõ vidi post tp̃a imperatorũ ãnotationẽ cõsulũ: sed tñ annotantur ãni imperatorũ: sm quos cõputãdo terminati sũt trecẽti sexagintaquinq̃ ãni/secũdo ãno imperij arcadij et honorij: qui fratres existẽtes simul imperauerũt. Missus est ꝗppe spũssan ctus. xviij. ãno tyberij cesaris: a q̃ termino declarat aug⁹ computationẽ. ccclxv. annorũ computãdã: fuit aũt ann⁹. xviij. tyberij cesaris. dcc. lxxxv. ab vrbe cõdita: quib⁹ additis. ccclxv. anni fiunt M. c. l. Arcadi⁹ aũt ⁊ honori⁹ ceperunt imperare sm orosium ãno ab vrbe condita. M. c. xlix. et ita patet secũdo anno arcadij et honorij cõpleri M. cl. annos: ⁊ ꝑ consequẽs ãni. ccclxv. a missiõe spũssctĩ/ tunc cõpleti sunt consulib⁹ existẽtib⁹ q̃ hic noĩati sunt. Tertio vero anno arcadij ⁊ honorij

Act. 2. a.

Act. 2. g.

Act. 3. a.

Act. 4. a.

a ¶ Mortuus est ergo christus duobus geminis consulibus octauo calendas april. Resurrexit tertia die sicut apl̃i sui etiã sensibus probauerũt. Deinde post q̃dragita dies ascendit ĩ celũ: post decem dies: id est q̃nquagesimo post suam resurrectionẽ die misit spiritũ sctm̃. Tũc tria milia hoiz apostolis eũ ꝓdicãtib⁹ crediderũt. Tunc itaq̃ noĩs illius cult⁹ exort⁹ est: sicut nos credim⁹ ⁊ veritas habet/efficacia spũssctĩ. Sic aũt finxit vanitas impia vel putauit/magicis artib⁹ petri: Paulopost etiam signo mirabili facto/quãdo ad verbũ ipsi⁹ petri quidã mẽdic⁹ ab vtero matris ita claudus vt ab alijs portaretur/⁊ ad portã tẽpli vbi stipem peteret/poneretur: in nomine iesu christi salu⁹ exiliuit: quinq̃ milia hoim crediderũt. Ac deinde alijs atq̃ alijs accessib⁹ credentiũ creuit ecclĩa. Ac ꝑ hoc colligitur etiã dies ex quo annus ipse sumpsit initiũ: scz quãdo missus est spũssanctus/id est ꝑ idus maias. Numeratis pinde consulib⁹ trecẽti sexaginquinq̃ anni reperiuntur impleri/per easdẽ id⁹ maias: consolatu honorij ⁊ euticiani. Porro sequẽti anno cum sociũ accepisset honorius consulem manlium theodorũ: quando iam sm illud oraculũ demonũ aut figmẽtum hominũ nulla eẽ debuit religio christiana: quid per alias terrarũ partes forsitan factum sit/non fuit necesse perquirere. Interim quod scim⁹ in ciuitate notissima ⁊ eminẽtissima carthagine africe gaudentius ⁊ iouius comites imperatoris honorij quartodecimo calendas aprilis falsorum deorum templa euerterunt/et simulacra fregerunt. Ex q̃ vsq̃ ad hoc tempus per triginta ferme annos/quis non videat quantum creuerit cultus nominis christi: presertim posteaq̃ multi eorum christiani facti sunt: qui tanq̃ vera illa diuinatione reuocabãtur a fide: eamq̃ completo eodem ãnorum numero inanem irridendamq̃ viderunt. Nos ergo qui sumus vocamurq̃ christiani/non in petrũ credimus/sed in quem credidit petr⁹: petri de christo edificati sermonib⁹/non carminib⁹ venenati: nec decepti maleficijs/sed beneficijs eius adiuti. Ille petri magister christ⁹ in doctrina/que ad vitã ducit eternam/ipse est magister noster. Sed aliquando iã claudamus hunc librum/hucusq̃ disserentes: ⁊ quantũ satis visum est demonstrãtes/quisnam sit duarum ciuitatũ celestis atq̃ terrene ab initio vsq̃ in finem permixtarũ mortalis excursus. Quarum illa que terrena est fecit sibi quos voluit: vel vndecũq̃ vel etiã ex hominib⁹ falsos deos/quibus sacrificando seruiret. Illa autem celestis que peregrinatur in terra/falsos deos nõ facit: sed a vero deo ipsa fit: cuius verum sacrificium ipsa sit. Ambe tamen temporalib⁹ vel bonis pariter vtuntur/vel magis pariter affliguntur diuersa fide/diuersa spe/diuerso amore: donec vltimo iudicio separentur: et percipiat vnaqueq̃ suum finẽ/cuius nullus est finis. De quibus ambarũ finibus deinceps disserendum est.

E

F

G

¶ Tricesimano na veritas/q̃ christus mortu⁹ est duob⁹ geminis consulib⁹. viij. calen. aprilis: ⁊ resurrexit tertia die sicut apl̃i ei⁹ sensib⁹ ꝓbauerunt. Deinde post q̃dragita dies ascendit in celũ: et quinq̃gesimo die post suã resurrectionẽ misit spiritũsanctũ id est p̃mo id⁹ maias: ex q̃ annus ipse sumpsit initium. Intelligendũ tñ q̃ hic rememorans argumentũ falsorum deorũ: q̃ dixerũt christianorũ sectã pituram post. ccclxv. annos: dicit q̃ numeratis cõsulib⁹ ccclxv. ãni reperiuntur impleri ꝑ easdẽ id⁹ maias a consolatu honorij ⁊ euticiani: et dicit q̃ postea pagani multi christiani sunt facti/ q̃ tanq̃ vera illa diuinatiõe reuocabantur a fide: eãq̃ cõpleto numero ãnorũ inanem irridẽdãq̃ viderunt.

b factum est apud carthaginem q̃d ꝓ ꝑ comites gaudentiũ et iouium sub cõsulib⁹ manlio ⁊ theodoro dicitur esse factum. Regnauerũt aũt arcadi⁹ et honorius simul annis duodecim: a quibus subtracti⁹ tribus remanẽt nouem: quib⁹ additis vigintivno de regno theodosij: qui regnauit. xliij fiunt. xxx. anni: ab anno. iij. arcadij ⁊ honorij: de quibus dicit sic: Ex q̃ vsq̃ ad hoc tempus per triginta ferme annos ⁊c.

Sancti augustini episcopi liber decimusoctauus de ciuitate dei explicit.

Eiusdem diui Aurelij augustini episcopi de Ciuitate dei liber decimusnonus incipit.

Q in questione quā de finib⁹ bonorū et malorū philosophica disputatio vētilauit: ducentas octoginta et octo sectas esse marcus varro perspexerit. Capitulum. I.

Boniā q de ciuitatis vtriusq terrenę scilicet et cęlestis debitis finibus deinceps mihi video disputandum: prius exponenda sunt quantū operis huius terminādi ratio patitur argumenta mortalium: quibus sibiipsi beatitudinem facere in huius vitę infęlicitate moliti sūt: vt ab eorum rebus vanis/ spes nostra quid differat/ quam deus nobis dedit/ et res ipsa: Hoc est vera beatitudo quam dabit: non tantum auctoritate diuina/ sz

Q Uoniā ꝺ ciuitatis ꝛc. In hoc. xix. li. de ciuitate dei expletis his quę ad ortum et progressum ciuitatū duarum pertinēt: incipit Aug⁹ agere de eaꝝ finib⁹ libris quattuor sequentibus. In q̄rum primo reprobatis falsis opinionibus ꝺ istis finibus: docet finem ciuitatis dei esse vitā eternā: finem ꝟo ciuitatis diaboli eē mortem eternam.

Prima veritas deciminoni libri: q vera beatitudo quā dabit nobis deus: non solum auctoritate diuina/ sed etiā rōne qualē possum⁹ adhibere, ꝓpter infideles clarescat. Ex q̄ dicto accipiūt duo thelogica argumenta

A Prima veritas deciminoni libri

z † indubi tam ¹adbibita etiã rõne qualẽ ꝓpter ĩfideles possumus adhibere clarescat. De finib⁹ eñ bonoꝝ ꝛ maloꝝ multa ꝛ multipliciꝭ inꝭ se phi disputarũt. Quã q̃sti onẽ maxima intẽtiõe ver santes: iuenire conati sũt qd efficiat hoiem beatũ. B

¶ Illõ eñ ẽ finis boni nři ꝓpter qõ appetẽda sunt ce Secunda veritas tera: ipm aũt ꝓpter seipm: ꝛ illud finis mali ꝓpter qõ vitãda sũt cetera: ipm aũt ꝓpter seipsuz. Finẽ ğ boni nũc dicim⁹: nõ quo cõsum maꝭ vt nõ sit/ sed quo pfi ciaꝭ vt plenũ sit: ꝛ finẽ mali nõ quo eẽ desinat/ sed q̃uſ q̃ nocendo pducat. Fines itaq̃ isti sũt: sũmũ bonũ ꝛ sũmũ malũ. De quib⁹ inue niẽdis/ atq̃ in hac vita sũ mo bono adipiscendo/ vi tãdo aũt sũmo malo: mul tũ sicut dixi laborauerunt qui studiũ sapiẽtie in hui⁹ seculi vanitate pfessi sunt: nec tñ eos q̃tuiſ diuersis er rãtes modis/ nature limes intantum ab itinere veri tatis deuiare permisit:

¶ Ut nõ aliĩ in aio: aliĩ i corpe aliĩ i vtro q̃ fines bo noꝝ pone rẽt ꝛ malo rũ. Ex qua triptita ve lut genera lium distri butione se ctaꝝ/ mar cus varro in libro de phi losophia tã multã dogma tũ varietatẽ diligẽter ꝛ sub tiliter scrutat⁹ aduertit: vt ad. cc. lxxxviij. se ctas: non q̃ iã essent/ sed q̃ esse possent/ adhi bens quasdã differẽtias facillime pueniret. C Qõ vt breuiter ostendã: inde oportet inci piã qõ ipse aduertit ꝛ posuit i libro memora to. ¶ Quattuor eẽ quedã Tertia veritas q̃ hoies sine magistro/ sine vllo doctrine adminiculo sine industria vl' arte viuẽ

quia dicit q̃ ratione qualẽ possumus adhibere. ¹ ... argumẽtũ. Pa mũ est/ q̃ beatitudo quã expectam⁹ in pa tria: nõ solũ est habi ta p fidẽ/ sed p ratio nẽ naturalẽ: qꝛ dicit q̃ non solum diuina auctoritate/ sed etiaz ratiõe. Scdm argu mentũ/ q̃ ista ratio naturalis nõ simpli citer ẽ demõstratiua

¶ Secũda veritas q̃ finis boni nři est ꝓpter qõ appetẽda sũt cetera: ipm aũt ꝓpꝭ seipm: et illõ fi nis mali ꝓpꝭ qõ vi tãda sũt cetera: ipz aũt ꝓpꝭ seipz. Intel ligẽdũ tñ q̃ p⁹ istã finis dĩfinitionẽ q̃ ẽ cui⁹ grã fit aliq̃d po nit vnã definitiões de fine desinatiuo ꝛ pfectiuo: ꝛ diĉ sic: finẽ boni nũc dici m⁹: ñ quo cõsũmaꝭ vt nõ sit/ sz quo pfi ciꝭ vt plenũ sit: et fi nẽ mali nõ q̃ eẽ desi nat/ sed q̃usq̃ nocẽ do pducat: et idõ cõ cludit/ q̃ isti fines sũt sũmũ bonũ ꝛ sũ mũ malũ. Sed oriꝭ dubiũ: qꝛ sic finis boni ẽ quẽ itẽdit bñ agens: finis mali quẽ itẽdit male ope rãs: ꝛ ipe tñ nunq̃ intẽdit sũmũ malũ. Diciꝭ aũt q̃ ipe nõ loq̃ꝭ d' fine quẽ ope rãs intẽdit acq̃rere sz de illo quẽ malũ vitãs intẽdit euita re. Scdz dubiũ/ q̃s ẽ finis mali fm se. Diciꝭ aũt q̃ ẽ pena licz eñ nõ sit pstita ab operãte: ẽ tñ sic ordinata a supmo institutẽte. Uñ dicit beat⁹ Aug⁹ q̃ deus bene ordinat culpã per penam.

a ¶ Ut nõ aliĩ ꝛc. Dicit q̃ aliĩ i anio scz antisthe nes: aliĩ i corpe/ sicut aristippus: aliĩ in vtroq̃ scz epicure⁹: finẽ po nerent bonoꝝ ꝛ maloꝝ: vt. s. lib. xviij. ca. xlj. pa tet. Quomõ iste tres secte multi plicate sunt/ vel multiplicari po tuerunt i. cc. lxxx viij. ostendit per marcũ varronẽ: ꝛ patet ꝛc. C

¶ Tertia veritas/ q̃ Uarro ponit q̃t tuor pncipia actuũ humanoꝝ: scilicet

di que virtus dicitur ꝛ pro culdubio disciꝭ: velut na turaliter appetunt: aut vo luptatẽ qua delectabiliter moueꝭ corpis sensus: aut quietẽ/ qua fit vt nullã mo lestiam quisq̃ corporis pa tiatur: aut vtrãq̃: quã tamẽ vno nomĩe vo luptatis epicurus appellat: aut vniuersali ter pma nature/ in quibus ꝛ hec sunt ꝛ alia: vel in corpore: vt mẽbroꝝ integritas et sa lus atq̃ incolumitas eius: vel in animo: vt sunt ea que vel parua vel magna in homi nũ reperiunꝭ igenijs. Hec igiꝭ quattuor: id D est voluptas/ quies/ vtrũq̃ pma nature: ita sunt in nobis/ vt vel virtus quã postea do ctrina iserit/ ꝓpter hec appetẽda sit: aut ista ꝓpter virtutem: aut vtraq̃ ꝓpter seipsam: ac per hoc fiunt hinc duodecim secte. Per hanc eñ rationẽ singule triplicãtur: quod cum in vna demonstrauero/ difficile nõ erit id in ceteris inuenire. Cum ergo voluptas corporis/ animi virtuti aut subdiꝭ aut pre fertur aut iungitur/ tripertita variaꝭ diuer sitate sectarũ. Subditur autẽ virtuti/ quan do i vsum virtutis assumiꝭ. Pertinet quip pe ad virtutis officiũ/ et viuere patrie/ ꝛ ꝓ pter patriã filios procreare: quoꝝ neutrum fieri potest sine corpis voluptate. Nam sine illa nec cibus nec potus sumitur vt viuaꝭ: nec cõcumbiꝭ vt generatio propageꝭ. Cum vo prefertur virtuti: ipsa appetitur ꝓpter se ipsam. Uirtus autẽ assumenda creditur ꝓ pter illam: id est vt nihil virt⁹ agat/ nisi ad consequendã vel conseruandã corpis volu ptatem: que vita deformis est quidẽ: quip pe vbi virt⁹ seruit dñe voluptati: q̃uis nul lo modo hec dicẽda sit virtus. Sed tamen etiã ista horribil' turpitudo habuit quosdã philosophos patronos et defensores suos. Uirtuti porro voluptas iũgiꝭ: quãdo neu tra earũ ꝓpter alterã/ sed ꝓpter seipsas am be appetunꝭ. Quapropter sicut voluptas vl' subdita vel prelata vel iuncta virtuti tres sectas facit: ita quies/ ita vtraq̃/ ita pma na ture alias ternas iueniunꝭ efficere. Pro va rietate q̃ppe humanaꝝ opinionũ virtuti ali quãdo subdunꝭ: aliquãdo preferunꝭ/ aliq̃n do iungunꝭ: ac sic ad duodenariũ sectaruz numerũ perueniꝭ. Sed iste quoq̃ numerus E duplicatur adhibita vna differentia/ socia lis videlicet vite: quoniã quisquis sectatur aliquã istarũ duodecim sectarũ: pfecto aut ꝓpter se tñ id agit: aut etiã ꝓpter sociũ/ cui debet hoc velle qõ sibi. Quocirca duode cim sunt eoꝝ qui propter se tñmõ vnãquã q̃ tenendã putant: et alie duodecim eoꝝ q̃ nõ solum ꝓpter se sic vel sic philosophandũ

voluptatem/ ꝛ qui etem et doctrinam et virtutem. Et di cit q̃ ipse varro sfu it huius sententie: q̃ nulla causa phi losophandi est hoĩ nisi vt beatus sit.

esse decernunt/sed etiã propter alios:quoꝝ bonũ appetunt sicut suũ. Hẽ autẽ sectę vigintiquattuoꝛ iterum geminantur/addita differẽtia ex academicis nouis:⁊ fiũt q̃dragintaocto. Jllarũ q̃ppe vigintiq̃ttuoꝛ/vnãquãqꝫ sectaꝝ põt q̃sqꝫ sic tenere ac defendere vt certã:queadmodũ defenderũt stoici: ꝙ hoĩs bonũ quo beat⁹ eẽt/in animi tm̃modo ꝟtute cõsisteret. Põt alius vt incertam: sicut defenderũt academici noui:qḋ eis etsi nõ certũ/tñ verisimile videbaꝛ. Uigintiquattuoꝛ ergo fiũt ꝑ eos q̇ eas velut certas ꝓpter veritatẽ:et alię vigintiquattuoꝛ per eos qui easdẽ velut incertas ꝓpter verisilitudinẽ sequẽdas putãt.

F Rursus/quia vnãquãqꝫ istaꝝ quadragitaocto sectarũ potest quisqꝫ sequi habitu cęteroꝝ philosophoꝝ. Jtẽqꝫ põt alius habitu cynicoꝝ:ex hac etiã differẽtia duplicãtur:et nonagintasex fiũt. Deinde qꝛ earum singulas quasqꝫ ita tueri hoĩes possunt atqꝫ sectari:vt aut ociosã diligãt vitã:sicut hi qui tm̃mõ studijs doctrinę vacare voluerũt atqꝫ valuerunt:aut negociosam:sicut hi q̇ cũ philosopharenꝛ:tñ administratiõe reipublicę/regẽdisqꝫ rebus hũanis occupatissimi fuerũt:aut ex vtroqꝫ genere tẽperataz:sicut hi q̇ partim erudito ocio/partim necessario negocio altnãtia vitę suę tp̃a tribuerũt. Propṫ has differẽtias põt etiaz triplicari numer⁹ iste sectaꝝ:et ad ducẽtas octogitaocto ꝑduci. Hęc de Uarronis libꝛo q̃ntũ potui bꝛeuiter ac dilucide posui:sentẽtias eius meis explicãs verbis.

G ¶ Quõ aũt ⁊c. Nota qḋ dicit a platone institutos vsqꝫ ad polemonẽ. Platoni aũt imediate successit speusipp⁹ academiã tenẽs. Quo mortuo successit ȝenocrates: ȝenocrati aũt successit polemo: vnde dic it hic:qui ab illo scꝫ platone quartus scholã tenuit eius: polemoni autẽ arcesilla⁹:q̇ nouę academię dicit auctoꝛ fuisse.

¶ Quomodo aũt refutatis cęteris vnã eligat quã vult esse academicoꝝ veteꝝ:quos a Platone institutos vsqꝫ ad polemonẽ: qui ab illo quartus eius scolam tenuit: quę academia dicta ẽ/habuisse certa dogmata vult videri: et ob h̃ distinguit ab academicis nouis/quibus incerta sunt omnia:qḋ philosophię genus ab Arcesilao cępit successoꝛe Polemonis:eamqꝫ sectaz:id est veterum Academicorum:sicut dubitatione/ita omni erroꝛe carere arbitretur:longũ est per omnia demõstrare:nec tamẽ omni ex parte res omittenda est. Remouet ergo pꝛius illas omes differẽtias/quę numerũ multiplicauere sectarum:quas ideo remouendas putat:qꝛ non in eis est finis boni. Neqꝫ eñ existimat vllam philosophię sectã esse dicendã: quę nõ eo distet a cęteris/ꝙ diuersos habeat fines bonoꝝ ⁊ maloꝝ:quãdoquidẽ nulla est homini causa philosophãdi/nisi vt beatus sit. Qḋ autẽ beatũ facit/ipse ẽ finis boni. Nulla est igitur causa philosophandi/nisi finis boni. Q̃obꝛem quę nullum boni finem sectatur/nulla philosophię secta dicẽda est.

b Cum ergo quęritur de sociali vita:vtrũ sit tenenda sapienti vt summũ bonum quo sit hõ beatus:ita velit et curet amici sui quẽadmodũ suũ: an suę tm̃modo beatitudinis causa faciat quicq̃d facit:nõ de ipso sũmo bono quęstio est: sed de assumẽdo vel nõ assumẽdo socio ad huius participationem boni:nõ ꝓpter seipsum/sed ꝓpter eundem sociũ: vt eius bono ita gaudeat sicut gaudet suo. Jtẽ cum quęriꝛ de academicis nouis quibus incerta sunt oĩa:vtrũ ita sint res habẽdę in quibus philosophandũ est: an sic alijs philosophis placuit/certas eas habere debeamus:nõ quęritur quid in boni fine sectandũ sit:sed de ipsius boni veritate quod videꝛ sectandũ:vtruꝫ sit/nec ne dubitandũ/hoc est:vt id planius eloquar: vtꝝ ita sectandũ sit:vt qui sectaꝛ dicat esse verum:an ita vt qui sectatur dicat verũ sibi videri:etiã si forte sit falsum: tamẽ vterqꝫ sectet vnũ atqꝫ idem bonũ. Jn illa etiaz differẽtia quę adhibeꝛ ex habitu ⁊ cõsuetudine cynicoꝝ: non quęritur quisnã sit finis boni:sed vtrum i illo habitu ⁊ ꝯsuetudine sit viuendũ ei qui verũ sectaꝛ bonũ:quodlibet ei verũ videaꝛ esse atqꝫ sectandũ.

I Deniqꝫ fuerunt qui cum diuersa sequerenꝛ bona finalia: alij virtutẽ/alij voluptatẽ: eundẽ tamẽ habitũ ⁊ cõsuetudinẽ tenebant:ex quo cynici appellabantur. Jta illud quicquid est vnde philosophi cynici discernuntur a cęteris ad eligendũ ac tenendũ bonũ quo beati fierẽt/vtiqꝫ nil valebat. Nã si aliquid ad hoc interesset: ꝑfecto idẽ habitus eundẽ finẽ sequi cogeret: ⁊ diuersus habit⁹ eundẽ sequi finem nõ sineret.

¶ Quomodo remotis omnib⁹ differentijs que non sectę sed quęstiones sunt:ad tripertitã summi boni diffinitionem Uarro perueniat: quarum tamen vna sit eligenda. Capitulum II

K IN tribus quoqꝫ illis vitę generib⁹: vno scꝫ nõ segniſ/sed in cõtemplatione vel inquisitiõe veritatis ocioso:altero in gerẽdis rebus humanis negocioso tertio ex vtroqꝫ genere tẽperato/cũ quęriꝛ q̃d bonũ sit poti⁹ eligendũ:non

¶ Quarta veritas/ ꝙ tria sũt genera vite in actibus humanis. Unũ est in contemplatione veritatis:nõ segniter ociosum. Alterũ in gerẽdis rebus humanis negociosum. Tertium vtroqꝫ genere tẽperatũ. Et dic ꝙ magna attẽtio fuit apd philosophos

Quarta veritas

finis boni habet contro/uersiã/sed quid hoꝝ triũ difficultatẽ vel facilitatem afferat ad consequẽdum vel retinendum finem boni/id in ista questiõe versatur. Finis eñ boni cũ ad eũ

> ☙ pbos quod istoꝝ esset eligendũ: Varro tamen dicitur medium elegisse.

B quisq; peruenerit ꝓtinus beatum facit. In ocio autẽ litterato/vel in negocio publico vel quãdo vtrũq; vicibus agitur:nõ continuo quisq; beatus est. Multi quippe in qlibet hoꝝ triũ trium possunt viuere: ⁊ in appetẽdo boni finem (quo fit homo beatus) errare. Alia est igitur questio de finibus bonorum ⁊ maloꝝ:que vnãquãq; philosophorum sectam facit:⁊ alie sunt questiones de
C sociali vita/de cunctatiõe academicorum/de vestitu ⁊ victu cynicorum:de trib⁹ vite generibus / ocioso/ actuoso/ ex vtroq; modificato: quorum nulla est in qua de bonorũ ⁊ malorum finibus disputatur. Pro/
E inde quoniam marcus varro has quattuor adhibens differentias/id est ex vita sociali/ex academicis nouis/ex cynicis/ex isto vite genere tripertito ad sectas ducẽtas octogintaocto peruenit:etsi que alie possunt similiter adijci/remotis eis oĩb⁹:quoniã de sectando summo bono nullam inferunt questionẽ:et ideo secte nec sunt nec vocande sunt ad illas duodecim:in quib⁹ queritur quid sit bonum hominis:quo assecuto sit beatus:vt ex eis vnam verã/ceteras falsas ostendat esse.reuertit. Nam remoto illo tripertito generevite:due partes hui⁹ numeri detrahuntur:⁊ secte nonagintasex remanent. Remota vero differẽtia ex cynicis addita ad dimidium redigũtur/⁊ quadragintaocto fiunt. Auferam⁹ etiam quod ex academicis nouis adhibitũ est:rursus dimidia pars remanet/id est vigintiquattuor. De sociali q̃q; vita quod accesserat similiter auferatur:et duodecim sunt relique: quas ista differẽtia vt vigintiquattuor fierent duplicauerat. De his ergo duodecim nihil dici potest cur secte nõ sint habende.
D Nihil quippe aliud in eis queritur q̃ finis bonorũ ⁊ malorũ. Inuẽtis autẽ bonorum finibus profecto econtrario sunt malorum. Hec autẽ vt ita fiãt duodecim secte:illa q̃ttuor triplicãtur:voluptas/quies/vtrũq;/et prima nature:que primigenia varro vocat. Hec quippe quattuor dum singillatum virtuti aliquãdo subdunt:vt nõ propter seipsa/sed ꝑpter officiũ virtutis appetenda videantur:aliquando preferunt:vt nõ ꝑpter seipsa/sed ꝑpter hec adipiscẽda vel conseruanda necessaria virtus putetur:aliquãdo iungunt vt ꝑpter seipsa ⁊ virt⁹ ⁊ ista appetenda credant:quaternanũ numerũ triplũ reddunt:⁊ ad duodecim sectas ꝑueniunt. Ex illis aũt quattuor rebus varro tres tollit:voluptatẽ scilicet ⁊ quietẽ ⁊ vtrũq;:non q̃ eas improbet/sed q̃ primigenia illa nature ⁊ voluptatẽ in se habeãt ⁊ qetẽ. Quid ergo opus est ex his duabus tria quedã facere:duo scʒ dũ singillatum appetunt/voluptas aut quies:⁊ tertiuʒ cum ambe simul: quãdoquidẽ prima nature/⁊ ipsas ⁊ preter ipsas alia multa cõtineãt: De tribus ergo
E sectis placet diligẽter esse tractandũ que nam sit potius eligẽda. Non eñ verã plus q̃ vnã vera ratio esse ꝑmittit:siue in his tribus sit siue alicubi alibi:quod post videbimus. Interim de his tribus quõ vnã varro eligat:quãtũ breuiter aperteq; possum⁹ disseram⁹. Iste nẽpe tres secte ita fiunt:cũ vel prima nature ꝑpter virtutẽ:vel virt⁹ ꝑpter prima nature:vel vtraq;/id est ⁊ virt⁹ ⁊ prima nature ꝑpter seipsa sunt expetẽda.

☙ De tribus sectis summũ hominis bonum querẽtibus:quã eligẽdam varro diffiniat/sequens veteris academie antiocho auctore sententiam. Capitulũ III

A Quid ergo istorũ trium sit vex atq; sectandũ/isto modo ꝑsuadere conatur. Primũ quia summũ bonũ in philosophia nõ arboris/nõ pecoris/non dei sed hoĩs querit:quid sit ip̃e homo querendum putat.

☙ Sentit quippe i ei⁹ natura duo esse q̃daʒ corp⁹ ⁊ aiam:et hoꝝ quidẽ duũ meli⁹ esse aiam:longeq; ꝑstabilius oĩno nõ dubitat. Sed vtrũ aia sola sit hõ:vt ita sit ei corp⁹ tanq̃ equ⁹ eq̃ti: quęrẽdum putat: Eques eñ nõ hõ ⁊ equ⁹ s; solus hõ est:ideo tamẽ eques dicit q̃ aliquo mõ se habeat ad equũ. An corpus solũ sit hõ aliq̃ mõ se habens ad aiam sicut poculũ ad potionẽ:nõ eñ calix ⁊ potio quã ꝯtinet calix sit dr̃ poculũ sʒ calix sol⁹:ideo tñ q̃ potiõi ꝯtinẽde sit accõmodat⁹. An vo nec aia sola nec solũ corp⁹ s; sit vtrũq; sit hõ:cuius ps sit vna siue aia siue corp⁹:ille aũt totus ex vtroq; ꝯstet vt hõ sit:sic duos eq̃s iũctos bigas vocam⁹:q̃rũ siue dexter siue sinister ps sit bigaꝝ:vnũ vo coꝝ quoq; mõ se habe

> ☙ Quinta vitas/q̃ varro ponit duo i nobis/scʒ animã corpe meliorẽ:dixitq; hominẽ non solum esse corpus aut solã animã/sed animã ⁊ corp⁹ simul:⁊ ideo posuit felicitatẽ hoĩs ex bonis vtriusq;.s.aie ⁊ corpis cõstare. Intelligendũ tamen q̃ beatitudo a philosophis dupliciter est accepta:aut ꝓ optimo hominis statu:⁊ ita dicit boetius/q̃ est status omniũ bonoꝝ aggregatiõe perfectus:aut sumit ꝓ optimo actu: ⁊ ita loquit de ipsa aristoteles primo et decimo ethicoꝝ sic/q̃ dicitur operatio optima:⁊ sm optimã vtutẽ. Nunc autẽ varronis ꝓpositio loquit de beatitudine ꝓ statu/nõ ꝓ actu:quia cõstat q̃ talis opatio est solius anime.

Quinta veritas.

gat ad alterū/bigas nō dicimus/ sed ambos simul. Hoꝝ aūt triū hoc eligit tertiū: hoiem q₃ nec animā solā/nec solū corpus:sed animā simul ꝛ corp⁹ esse arbitrat᷑. Proinde sūmū bonū hois quo fit beat⁹: ex vtriusq₃ rei bonis ꝯstare dicit/ꝛ aię sc₃ ꝛ corpis. Ac per hoc pͥma illa naturę ꝓpt᷑ seipa existimat eē expetenda:ipsāq₃ vͦtutē quā doctrina inserit velut artē viuēdi:q̄ in aię bonis ē excellētissimū bonū. Quapropt᷑ eadē virt⁹:id ē ars agēdę vitę:cū accepit pͥma naturę q̄ sine illa erāt:ƀ tñ erāt etiā qñ eis doctrina adhuc deerat: ¶ Oia ꝓpter seipsā appetit: simlꝛq₃ etiā seipsā:oibusq₃ simul ꝛ seipsa vtit᷑:eo fine vt oibus delectet᷑ atq₃ ꝑfruat᷑: magis minusq₃/vt q̄q₃ int᷑ se maiora atq₃ miora sūt:tñ oīb⁹ gaudens et quędā miora si necessitas postulat/ꝓpt᷑ maiora vl᷑ adipiscēda vel tenēda ꝯtēnēs.

B (margin)

Sexta veritas. (margin)

¶ Sexta veritas/ q̄ virtus ꝓpter seipsā₃ oīa appetit simul: et se vtit᷑ eo fine vt oībus ꝑfruat᷑. Sȝ orit᷑ dubiū: quō virt⁹ oīa appetat ꝓpt᷑ seipsā: cū ipsa non sit vltim⁹ finis. Dicit᷑ aūt/q̄ intelligit᷑ appetere oīa bona ꝓpt᷑ seipsā₃: vt oīa bona visibilia q̄ sūt ordiata ad virtutē. Scdȝ dubiū: quō ōe vel seipsa vt oīb⁹ ꝑfruat᷑:cū frui nō liceat nisi diuīa essentia. Dicit᷑ aūt q̄ hic accipiūtur oīa vt cōtinētur supeminēter i diuīa eēntia:et sic sunt idē quod ipsa deitas/ſm cōmunia dicta.

Septima veritas. (margin)

¶ Omniū aūt bonoꝝ vel animi vel corpis nihil sibi vͦtus oino ꝑponit. Hęc eñ bñ vtit᷑ ꝛ seipa ꝛ ceteris:q̄ hoiem faciūt btm̄ bonis. Ubi vͦo ipsa nō ē:quālibet multa sint bōa: nō bōa ei⁹ sūt cui⁹ sūt:ac ꝑ hͦ nec eius iā bona dicēda sūt:cui male vtenti vtilia esse nō pñt.

C (margin)

Hęc ḡ vita hois q̄ vͦtute ꝛ aliis animi ꝛ corpis bonis sine quib⁹ vͦtus esse nō pōt fruit᷑/beata esse dicitur. Si vͦo ꝛ aliis:sine quib⁹ eē virtus pōt/ vel vllis vel pluribus/beatior. Si aūt ꝑrsus oībus vt nullū omnino bonū desit:vl᷑ animi vl᷑ corporis/ beatissima. Nō eñ hoc ē vita qō vͦtus:qm̄ nō ois vita/sed sapiēs vita vͦtus ē:et tñ qualiscūq₃ vita sine vlla virtute potest eē: virt⁹ vͦo sine vlla vita non pōt eē. Hoc ꝛ de memoria dixerim atq₃ rōne:ꝛ si qd aliud tale ē i hoie Sunt eñ hęc et ante doctrinā: sine his autem nō potest esse vlla doctrina:ac per hoc nec virtus/q̄ vtiq₃ discit᷑. Bene autē currere/pulchꝛū esse corpore/ viribus ingētibus

¶ Septia vͦitas/ q̄ oīm bonoꝝ vel aīe vel corpis nihil sibi oino ꝑponit vͦt⁹. Et hͦ ꝓbat:q₂ virt⁹ bñ alqs vtit᷑ vt ꝑficiāt: q̄ sine vͦtute nō ꝑficiunt ad beatā vitā. Ex q̄ dicto habet᷑/q̄ bonū virtutis licet nō sit ita nobile i se ſm rōnē: tñ est magis eligibile q̄₃ aliquid qō ꝑtineat ad aiā₃ vl᷑ ad corp⁹. Et sequūt᷑ due cōclusiones. Pͥma q̄ ꝑ bono vͦtutis vita corporal᷑ ē exponenda. Scda cōclo/q̄ etiā vita aīe q̄₃tū ad eē/ si deberet i ꝑpetuū₃ annihilari:q₂ nullā illoꝝ sibi virt⁹ ꝑponit:qō aliq̄ pbt vitā beatā ꝑhibēt esse socialē: q̄ amicoꝝ bona ꝓpter seipsa diligit sicut sua:ꝛ eis ꝓpter seipos hoc velit qō sibi:siue sint i domo siue i ciuitate siue in tota gente.

pręualere:et cętera huiusmodi talia sūt:vt ꝛ virtus sine his esse possit:ꝛ ipsa sine virtute bona sunt:tamē ꝛ ſm istos etiā ipsa propter seipsam diligit᷑ virtus:vtiturq₃ illis et fruitur/sicut virtutē decet. Hanc vitā beatam etiā socialē perhibēt esse:quę amicoꝝ bona ꝓpter seipsa diligat sicut sua:eisq₃ ꝓpter seipsos hoc velit quod sibi:siue in domo sint/sicut ꝯiūx ꝛ liberi ꝛ quicūq₃ domestici:siue in loco vbi domus ei⁹ ē:sicuti est vrbs:vt sunt hi qui ciues vocant᷑:siue i orbe toto/vt sunt gētes:quas ei societas humana cōiungit:siue i ipso mundo: q̄ censet᷑ noie cęli ꝛ terrę:sicut esse dicūt deos: quos volunt amicos esse homini sapienti:quos nos familiarius angelos dicamus. De bonoꝝ autem ꝛ econtrario maloꝝ finibus negant vllo modo esse dubitādū:et hāc inter se ꝛ nouos academicos affirmāt esse distantiā:nec eoꝝ interest quicq̄₃:siue cynico/siue alio quolibet habitu ꝛ victu/in his finibus quos veros putāt q̄liter q̄sq₃ philosophet᷑.

D (margin)

¶ Ex tribus porro illis vitę generibus:ocioso/ actuoso: et quod ex vtroq₃ cōpositum est: hoc tertium sibi placere asseuerāt. Hęc sensisse atq₃ docuisse Academicos veteres Uarro asserit:auctore Antiocho magistro Ciceronis ꝛ suo: quem sane Cicero in pluribus fuisse stoicum q̄₃ veterem Academicum vult videri. Sed quid ad nos: qui potius de rebus ipsis iudicare debemus q̄₃ pro magno de hominibus qd quisq₃ senserit scire?

¶ Ex trib⁹ porro illis vitę generibus:ocioso actuoso ꝛc. Aug⁹ prosequens opinionem Marci varronis: dicit q̄ asserit varro veteres academicos hoc sensisse: allegās ad hoc quendā nomine Antiochū: qui suus erat magister ꝛ Ciceronis:quē tamē Cicero magis videt᷑ velle stoicū q̄₃ veterē academicum Unde in libro qui apud me d̄ academiis erat primus inducit Lucullum hęc verba dicentē Cū Heraclitū studiose audiret᷑ contra Antiochū disserentē: et Antiochum contra Academicos:dedi antiocho operā diligētius/ et causam ex eo totā cognoscere₃. Et lib. j. de natura deoꝝ:inducit cottā de antiocho sic dicētē: Antiocho stoici cū peripateticis re consentire vident᷑/ v᷑bis discrepare.

¶ De summo bono et summo malo quid christiani sentiant cōtra philosophos:qui summum bonum in se sibi esse dixerunt.

Capitulum IIII

Si ergo quęratur a nobis: quid ciuitas dei d̄ his singulis interrogata respondeat: ac primū de finibus bonorum malorūq₃ quid sentiat: respondebit ęternam vitam esse summum bonum:ęternam vͦo mortem summū malū; ꝓpter illā ꝓinde adipi/

A (margin)

Abacuk.2.a. scendã istãq̧ vitandã/recte nobis esse viuẽdum. Propter quod scriptũ est: Iust⁹ ex fide viuit. Quoniã neq̧ bonũ nostrũ iam videmus: vnde oportet vt credẽdo queram⁹: neq̧ ipsum recte viuere nobis ex nobis est/ nisi credẽtes adiuuet ꝛ orãtes qui ꝛ ipam fidem dedit: qua nos ab illo adiuuãdos esse credamus. Illi autẽ qui in ista vita fines bonorũ ꝛ malorũ esse putauerũt: siue in corpe siue in anima siue in vtroq̧ ponentes summũ bonum: atq̧ vt id explicatius eloquar/ siue in voluptate siue in ꝟtute siue ĩ vtraq̧: siue in quiete siue in ꝟtute siue in vtraq̧: siue in voluptate simul ꝛ quiete siue in ꝟtute siue in vtrisq̧/siue in primis nature siue in ꝟtute siue in vtrisq̧: hinc beati esse ꝛ a seipsis beati fieri mira vanitate voluerunt. Irri-
Ps.93.b sit hos veritas per ꝓphetã dicentẽ: Nouit dñs cogitatiões hoim qm̃ vane sunt. Vel sicut hoc testimoniũ posuit apostol⁹ Paul⁹:
1.Cor.3.d. Dñs nouit cogitatiões sapientiũ quoniam vane sunt. Quis em̃ sufficit quantouis eloquẽtie flumine vite hui⁹ miserias explicare?

B

Cicero ĩ lamẽtationib⁹ filie sue.

¶ Quã lamentatus est Cicero in consolatiõe de morte filie sicut potuit. Sed quãtũ est qđ potuit? Ea quippe que dicuntur prima nature quãdo/vbi/quomodo: tam bene se habere in hac vita possunt: vt nõ sub incertis casibus fluctuent? Quis enim dolor cõtrarius voluptati: que inquietudo contraria quieti/in corpus cadere sapiẽtis nõ potest? Membrorũ certe amputatio vel membrorꝫ debilitas hominis expugnat incolumitatẽ/deformitas pulchritudinẽ/imbecillitas sanitatẽ/vires lassitudo/ mobilitatem torpor aut tarditas. Et quid horꝫ est qđ nequeat in carnẽ sapiẽtis irruere? Stat⁹ quoq̧ corporis atq̧ motus cũ decẽtes atq̧ congruẽtes sunt/inter nature prima numerantur. Sed quid si aliq̃ mala valitudo mẽbra tremore concutiat? Quid si vsq̧ ad ponendas in terram manus/dorsi spina curuetur/ꝛ hominẽ quodãmodo quadrupedẽ faciat? Nõne omnẽ statuendi corporis ꝛ mo-

C uendi speciem decusq̧ peruertet? Quid ipsius animi primigenia: que appellantur bona: vbi duo prima ponunt ꝓpter cõphensionem perceptionemq̧ veritatis sensum ꝛ intellectũ? Sed qualis quantuscũq̧ sensus remanet: vt si alia taceã fiat homo surdus ꝛ cecus? Ratio vero ꝛ intelligentia quo recedat: vbi sopietur si aliquo morbo efficiatur insanus. Phrenetici multa absurda cum dicunt vel faciũt/plerũq̧ a bono suo ꝓposito ꝛ moribus alieno/immo suo bono ꝓposito moribusq̧ contraria: siue illa cogitem⁹ siue illa videamus: si digne considerem⁹ lachrymas tenere vix possum⁹/aut forte nec possumus. Quid dicam de his qui demonũ patiuntur incursus? Vbi habẽt absconditam vel abruptam intelligẽtiã suam/quãdo ꝯm suam voluntatẽ ꝛ animã eorꝫ ꝛ corpore malignus vtitur spiritus? Et quis cõfidit hoc malũ in hac vita euenire nõ posse sapienti?

Deinde ꝑceptio veritatis in hac carne qualis aut quãta est: quãdo sicut legimus in veraci libro sapientie: Corp⁹ corruptibile aggrauat animã: ꝛ deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem? Impet⁹ porro vel actionis appetitus/si hoc modo recte latine appellatur/eam quam greci vocant ὁρμήν: quia ꝛ ipsam primis nature deputant bonis: nõne ipse est quo gerunt etiã insanorum illi miserabiles motus ꝛ facta que horremus/quãdo ꝑuertitur sensus ratioq̧ sopitur. D Sap.9.d.

E Octaua ꝟitas

¶ Porro ipsa virtus que nõ est inter prima nature: qm̃ eis postea doctrina introducente superuenit: cũ sibi bonorũ culmẽ vendicet humanorũ: quid hic agit nisi ꝑpetua bella cum vitijs: nec exterioribus/sed interiorib⁹: nec alienis/sed plaue nostris ꝛ ꝓprijs: ꝛ maxime illa q̃ grece σωφροσύνη/ latine tẽperantia nominatur: qua carnales frenantur libidines: ne in queq̧ flagitia mentẽ consentiẽtem trahãt? Neq̧ em̃ nullum est vitiũ: cum sicut dicit apostolus: Caro concupiscit aduersus spiritũ: cui vitio cõtraria virtus est: cum sicut idẽ dicit: Spiritus cõcupiscit aduersus carnẽ. Hec em̃ inq̃t sibi inuicẽ aduersantur: vt nõ ea que vultis faciatis. Quid autem facere volum⁹/cũ ꝑfici volumus finem summi boni: nisi vt caro aduersus spm̃ non concupiscat: nec sit in nobis hoc vitiũ contra quod spiritus ꝯcupiscat? Quod in hac vita q̃uis velimus: quoniã facere non valemus: id saltem in adiutorio dei faciamus: ne carni ꝯcupiscẽti aduersus spiritũ spiritu succumbẽte cedamus/ꝛ ad perpetrãdũ peccatum nostra consensiõe ꝑtrahamur. Absit ergo vt q̃diu in hoc bello intestino sumus iam nos beatitudinẽ/ad quã vincendo vo-

Gal.5.c.

¶ Quam lamẽtatus est Cicero ꝛc. De qua vtrum librũ scripserit/ vel ĩ aliqua oratione hoc fecerit: scripsit em̃ librum .xij. orationũ: mihi nõ est certum: quia nihil de hoc vidi.

¶ Octaua ꝟitas/ꝙ virtus que culmẽ bonorum sibi vendicat humanorꝫ: nihil aliud hic agit/ nisi ꝑpetua bella cum vitijs: maxime illa que tẽperantia vocatur: qua frenantur inq̃t carnales libidines: nec bellat cum vitijs exteriorib⁹ sed interiorib⁹: et ideo dicit ꝙ in hac vita null⁹ potest esse beat⁹ cũ tali bello intestino. Ex q̃ dicto accipiunt duo moralia documẽta. Primũ est/ꝙ tẽperãtia est virtus arduissima: qꝛ habet inquit cum vitijs bella maxima. Secũdũ documentum/ꝙ in hac vita nõ potest esse perfecta virtus heroica: quia dicit ꝙ ꝓpter talẽ passionẽ et pugnam nullus potest esse beatus hic: ꝛ tamẽ heroic⁹ ponitur a talibus passiõibus liberatus.

lumus peruenire/adeptos esse credam⁹. Et
qs est vsqꝫadeo sapiens vt contra libidines
f nullum habeat omnino conflictū? Quid il
la virtus quę prudentia dicitur? nōne tota
vigilantia sua bona discernit a malis: vt in
illis appetendis istisqꝫ vitandis null⁹ error
obrepat? Ac per hoc ⁊ ipsa nos in malis vel
mala in nobis esse testatur. Ipsa eīm docet
nos malum esse ad peccandum consentire:
bonūqꝫ esse ad peccandum nō consentire li
bidini. Illud tamen malum cui nos nō con
sentire docet prudentia/facit temperantia.
Nec prudentia nec temperātia omnino vel
imprudētiā vel itemperātiā tollit huic vitę.

Nona Vitas. ¶ Quid iusticia: cui⁹
mun⁹ est sua cuiqꝫ tri/
buere? Unde fit in ip/
so homine quidam iu
stus ordo naturę: vt
anima subdat deo: et
animę caro: ac p hoc
deo et anima et caro.
Nōne demonstrat in
eo se adhuc ope labo/
rare potius q̄ꝫ in hui⁹
operis iam fine requie
scere? Tanto qppe mi
nus aīma subdit deo/
quanto minus deū in
ipsis suis cogitationi
bus concipit: et tanto
min⁹ animę subdit ca
ro/quanto magis ad/
uersus spiritū cōcupi/
scit. Quadiu ergo no
bis inest hęc infirmitas
hęc pestis hic languor/
quomodo nos iam saluos/etsi nondum sal
uos quomodo iam beatos illa finali beati/
tudine dicere audebimus.

¶ Nona veritas/q̄ iusti
cie mun⁹ est sua cuiqꝫ tri
buere. Unde fit inqt in
ipso homine quidā iust⁹
ordo naturę: vt aīa sub/
datur deo ⁊ caro animę:
et caro cum aīa deo. In/
telligendū tamen q̄ fm
dicta beati augustini in
primo capitulo/q̄ quat/
tuor sunt gradus iusticie
Primus est iusticia mo/
nastica: que est eiusdē ad
se: et fm istam regit cor/
pus per animā/⁊ anima
per nobilissimā sui potē
tiam. Secūdus est iusti/
cia economica: fm quā
paterfamilias iuste regit
ista que pertinent ad do/
mum suam. Tertius est
iusticia politica: fm quā
princeps gubernat rem/
publicā. Quart⁹ est iusti
cia hierarchica: que est ī
distributione cuiuslibet
hierarchie in ecclesia: et
fm istam hic dicitur ani/
ma subdita deo.

G
Decia Vitas ¶ Iam vero illa virt⁹
cui⁹ est nomē fortitu/
do: in quātacūqꝫ sapi
entia euidētissima te/
stis est humanorꝫ ma/
lorū: quę cōpellit pa/
tientia tolerare. Quę
mala stoici phi miror
qua fronte mala non
esse contendāt: quib⁹
fatent si tāta fuerit vt
ea sapiens vel nō pos/
sit vel nō debeat susti
nere: cogi eū mortem
sibimet inferre/atqꝫ ex
hac vita emigrare.
Tant⁹ aūt supbię stu/
por est in his homini/
bus hic se habere finē
boni et a seipsis fieri
beatos putātib⁹/vt sa
piens eorū: hoc ē qua
lem mirabili vanitate
describūt: etiā si exce/
cetur/obsurdescat/ob
mutescat/ mēbris de/
biliretur/doloribus cru
cietur: et siquid aliud
taliū malorū dici aut
cogitari pōt/incidat ī
eum quo sibi mortem
cogat inferre: hanc in
his malis vitam cōsti
tutam eos nō pudeat
beatā vocare. O bea/
ta vita/ quę vt finiat/
mortis quęrit auxiliū. Si beata est/manea/
tur in ea. Si vero ꝓpter ista mala fugit ab
ea/quomodo est beata/aut quomodo ista
nō sunt mala quę vincunt fortitudinis bo/
num: eandēqꝫ fortitudinē non solum sibi ce
dere/verumetiā delyrare compellunt: vt et
eandem vitā dicant beatam ⁊ persuadeant
esse fugiēdam. Quis vsqꝫadeo cęcus est vt
nō videat: q̄ si beata esset/fugienda nō eēt: h
sed si propter infirmitatis pondus qua pre/
mitur hanc fugiēdam fatentur. Quid igit
causę est/cur non etiam miseram fracta su/
perbię ceruice fateantur.

¶ Decima Vitas/q̄ for/
titudo est testis humano
rum malorꝫ/que cōpellit
patiētia tolerare: que ma
la stoici inqt nescio qua
fronte nō esse mala contē
dunt: quibus fatentur si
tāta fuerint/vt ea sapiēs
non possit vel nō debeat
sustinere: cogi cum mor/
tē sibimet iferre. Et istos
philosophos ipse repro/
bat hic/inducēs dictū ca
tonis: qui victus a cesare
non valens eius portare
victoriam/seipsum intere
mit: ⁊ plus ductus impa
tientia q̄ꝫ patiētia. Intel/
ligēdū tamē q̄ hic distin
guit inter errorē stoicorū
qui ista mala negabant:
⁊ errorem platonicorum
qui ea mala esse concede/
bant ꝓpter imminētiam
talium malorū debere si/
bi mortem inferre: adiun
git quasi exprobādo istī
philosophis / q̄ magna
vis est in eis malis: que
fortitudine faciunt homi
cidam/si tamen dicenda
est fortitudo: que ita his
malis vincitur/vt homi/
nem quē sicut virt⁹ regen
dum tuendumqꝫ suscepit
nō modo non possit per
patiētiam custodire/sed
ipsa insuper cogitur occi
dere. Item hic dicit q̄ ni
hil melius ⁊ vtilius repe
ritur in homine virtute:
que quāto magis dat ad
iutorium contra pericu/
lis/tanto fideli⁹ dat testi/
moniū miseriarꝫ.

¶ Utrū obsecro cato ille
patiētia an potius impa/
tientia se peremit? Non
eīm hoc fecisset/nisi victo/
riā cęsaris impatiēter tu/
lisset. Ubi est fortitudo?
Nempe cessit: nempe suc
cubuit: nempe vsqꝫadeo
superata est/ vt vitā bea/
tā derelinqret / desereret/
ac fugeret. An non erat iā
beata? Misera ergo erat
Quō igit mala non erāt/
quę vitam miserā fugien/
damqꝫ faciebant? Qua/
ꝓpter etiā ipi q̄ mala ista
esse ꝯfessi sunt: sicut peri/
patetici/sicut veteres academici: quorū se/
ctam varro defendit: tolerabilius quidē lo
quūtur: sed eorum quoqꝫ mirus est error/q̄
in his malis et si tā grauia sint vt morte fu/
giēda sint: ab ipso sibimet illata qui hęc pa
titur/vitā beatā tamen esse contēdūt. Ma/
la sunt inquit tormenta atqꝫ cruciat⁹ corpis
⁊ tanto sunt peiora quāto potuerūt esse ma
iora: quib⁹ vt careas ex hac vita fugiēdū ē.
Qua vita obsecro? Hac inqt quę tātis ag/

H a ¶ Utrū ob
secro ca. ⁊c. Hic
fit mentio de cato/
ne: qui seipsum iter
fecit apud vticam
Zelabat enim par
tes pompei contra
Iulium cęsarem: q̄
victo pōpeio ⁊ oc/
ciso romā igressus
dictator ⁊ cōsul ap
pellat⁹ est: deinde
in africā transiens
quo Cato fugerat/
omēs pompeū du
ces debellauit ⁊ ne
potes: quib⁹ audi/
tis cato apud vticā
ciuitatē africę ex/
istēs iterfecit seipm

grauat malis. Certe ergo beata est in eisdē ipsis malis/ pp̄ter que dicis esse fugiendam an ideo beatā dicis: q2 lz tibi ab his malis morte discedere? Quid si ergo i eis aliq̄ iudicio diuino tenereris/nec pmittereris mori/nec vnq̄ sine illis esse sinereris? Nempe tūc saltē miserā talē diceres vitā. Nō igit̄ pp̄ea misera nō est/quia cito relinquet: quādo quidē si sempiterna sit/etiā abs teipso misera iudicabit. Non itaq3 ppterea q̄m breuis est/nulla miseria debet videri: aut quod est absurdius/q2 breuis miseria est/ideo etiam beatitudo appellari.
I Magna vis est in eis malis q̄ cogūt hoiem s̄m ipsos etiā sapiētē sibimet auferre quod homo est: cū dicant/ τ verū dicant: hanc esse nature primā quodā modo τ maximā vocem; vt homo concilietur sibi: et pp̄terea mortē naturalr̄ fugiat: ita sibi amicus vt esse se animal/ τ in hac cōiunctiōe corpis atq3 anime viuere velit vehementerq3 appetat. (tvsrtūt. Aristote.) Magna vis est in eis malis quib⁹ iste nature vincit sensus: quo mors omnimodo oibus virib⁹ conatibusq3 vitatur: τ ita vincit vt que vitabat/optet/appetat: et si nō potuerit aliūde cōtingere/ab ipso hoīe sibimet inferat. Magna vis est in eis malis que fortitudine faciūt homicidā si tamē adhuc dicenda est fortitudo: q̄ ita his malis vincit/vt hoiem qui sicut virtus regendū tuendūq3 suscepit: nō m̄o nō possit p patientiā custodire: sed ipsa insup cogat occidere.
K Debet quidē etiā mortē sapiēs ferre patiēter/s3 que accidit aliūde. Scd3 istos autē si eā sibiipse inferre cōpellit: pfecto fatendū est eis nō solum mala s3 intolerabilia etiā mala esse que hoc eum ppetrare cōpellunt. Uita igit̄ que istorū tā magnorū tāq3 grauiū malorū aut premit onerib⁹ aut subiacet casibus: nullo modo beata diceretur/ si hoies qui hoc dicūt sicut victi malis igrauescētib⁹/cū sibi ingerūt mortē/cedūt infelicitati: ita victi certis rationib⁹ cum querūt beatā vitā dignarent cedere veritati: τ non sibi putarēt in ista mortalitate fine sūmi cē boni gaudendū: vbi virtutes ipse quib⁹ h3 certe nihil meli⁹ atq3 vtilius in hoie reperitur: quāto maiora sunt adiutoria cōtra vim periculorū/laborū/dolorū: tanto fideliora testimonia miseriarū.
L Si enī vere virtutes sūt que nisi in eis quib⁹ vera inest pietas eē nō possunt: nō se pfitentur hoc posse vt nullas miserias patiant hoies in quib⁹ sunt. Neq3 enī mendaces sunt vere virtutes vt hoc pfiteantur: sed vt vita humana que tot τ tātis hui⁹ seculi malis esse cogitur misera/spe futuri seculi sit beata/sicut et salua. Quomodo enī beata est que nōdū salua est? Unde τ apostolus paulus/nō de hominib⁹ imprudentibus/impatientib⁹/intemperātibus et iniquis: sed de his qui s̄m veram pietatē viuerent: et ideo virtutes quas habent veras haberēt/ait: Spe enī salui facti sum⁹. Spes autē que videtur nō est spes. Quod enī q̄s videt quid sperat. Si autē quod nō videm⁹ speramus per patientiā expectamus. (Roma. 8.c.) Sicut ergo spe salui ita spe beati facti sumus: et sicut salutē ita beatitudinē: nō iam tenemus p̄sentē sed expectamus futurā: et hoc p patientiā: quia in malis sumus: que patienter tolerare debemus: donec ad illa veniamus bona/vbi omnia erunt quib⁹ ineffabilit̄ delectemur: nihil erit autem quod iam tolerare debeamus. Talis salus que i futuro erit seculo: ipsa erit etiā finalis beatitudo. Quā beatitudinē isti philosophi quoniā nō vidētes nolunt credere: hic sibi conantur falsissimam fabricare: quanto superbiore tāto mēdaciore virtute.

¶ De sociali vita: que cum maxime expetenda sit/multis offensiōibus sepe subuertitur. Capl'm. V.

A Quod autem socialem vitā volūt esse sapiētes: nos multo amplius approbamus. Nam vnde ista dei ciuitas de qua huius operis ecce iā vndeuicesimū librum versamus in manibus/vel inchoaretur exortu vel progrederet excursu vel apprehēderet debitos fines si non esset socialis vita sanctorū? Sed in huius mortalitatis erumna quot τ quantis abundet malis societas humana quis enumerare valeat? quis existimare sufficiat?
B Audiant apud comicos suos hominē cum sensu atq3 consensu omniū hominū dicere: Duxi vxorem: quam ibi miseriam vidi: nati filij: alia cura. (Terentius in adelphis.) Quid itidē illa que in amore vitia cōmemorat idē Terentius: Iniurie/suspitiōes/inimicitie/bellum/pax rursus: (Idem in eunucho.) Nōne res humanas vbiq3 impleuerunt? Nonne hec τ in amicorū honestis amoribus plerūq3 cōtingūt? Nonne his vsq3quaq3 plene sunt res humane: vbi iniurias: suspitiones: inimicitias: bellū: mala certa sentimus.

¶ Pacem vo incertū bonū/q̄m corda eorū cum quibus eā tenere volumus/ignoram⁹: et si nosse hodie possemus/qualia cras futu

Quod autē socialem vitam τc. In hoc capitulo allegat duas auctoritates ex Terentio. Prima sic icipit: Duxi vxorem: et est in adelphis. Secunda sic Iniurie/suspitōes: et est in eunucho i pncipio. Itē infra p auctoritate quā allegat ex tullio: vide librū ei⁹ de amicitia.

¶ Undecima veritas/q pax est incertū bonū: q2 corda eorū cū quib⁹ eā tenere volum⁹/ignoram⁹. Isti⁹ aūt rōnē assignat: q2 nisi sūs occultiores in ... fidie (Undecima veritas)

ra essent vtrique nescire/
C mus? Qui porro inter
se amiciores solent esse
vel debent q̄ qui vna
etiā continentur domo

ꝯ insidie q̄ he q̄ latēt i si/
mulatiōe officij/aut i ali/
quo necessitudinis noie:
nā cū qui palā est aduer/
sarius facile inquit vita/
re potes.

Et tamē quis inde securus est: cū tāta sepe
mala ex eorū occultis insidijs extiterint: tā
to amariora quanto pax dulcior fuit: q̄ ve/
ra putata est cum astutissime fingeretur? Pro
pter quod omniū pectora sic attingit vt co/
Tullius libro de amicitia. gat in gemitū: quod ait Tulli⁹: Nulle sunt
occultiores insidie q̄ he que latent in simu
latiōe officij/aut in aliq̄ necessitudinis noie
Nam cum qui palā est aduersari⁹ facile ca/
uendo vitare possis. Hoc vero occultū inte
stinum ac domesticū malū non solū existit/
verūetiā opprimit anteq̄ ꝓspicere atq̄ ex/
D plorare potueris. Propter quod etiā diuina
Michee. 7. b. vox illa: Et inimici hois domestici ei⁹: cum
magno dolore cordis audit: quia etsi q̄sq̄
tam fortis sit vt equo animo pferat: vl' tam
vigilās vt ꝓuido cōsilio caueat que aduer/
sus eum molit amicitia simulata: eoꝝ tamē
hoim perfidorū mala cū eos eē pessimos ex
perit: si ipse bonus est grauiter excruciet ne
cesse est: siue semꝑ mali fuerint/ ꝛ se boni fin
xerint: siue in istā maliciā ex bonitate muta
ti sint. Si ergo domus cōmune perfugiū in
his malis humani generis tuta nō est: quid
ciuitas q̄ q̄nto maior est/tāto forū ei⁹ litib⁹
ciuilib⁹ ꝛ criminalib⁹ plenū: etiā si quiescāt
nō solū turbulēte/verūetiā sepius ꝛ cruente
seditiones ac bella ciuilia: quoꝝ euentibus
sunt aliq̄n libere ciuitates/a piculis nūq̄.

¶ De errore humanorū iudiciorū cum veritas latet. Caplm. VI.

A Quid ipsa iudicia hoim de homini/
bus/que ciuitatib⁹ etiā quātalibet
pace manentib⁹ deesse nō possunt:
q̄lia putam⁹ esse/q̄ misera/q̄ dolēda: quan/
doquidē hi iudicāt qui consciētias eorū de
quibus iudicant cernere nequeūt.

Duodecima veritas. ¶ Unde sepe cogunt
tormētis innocētium
testiū ad alienā causā
pertinentē q̄rere veri/
tatē. Quid cum i sua
causa quisq̄ torquet:
et cū querit vtꝝ sit no
cēs/cruciat: et inocēs
luit ꝓ incerto scelere
certissimas penas: nō
quia illō cōmisisse de/
tegit/sed quia nō cō/
misisse nescitur. Ac ꝑ
hoc ignorātia iudicis
plerūq̄ est calamitas
B innocentis. Et qō est
intolerabili⁹ magisq̄
plangendū rigādūq̄
si fieri posset fontibus
lachrymaꝝ: cū ꝓpterea
iudex torqueat accu/
satū/ne occidat nesci/
ens innocentē/fit ꝑ ig
norantie miseriā/vt et
tortū ꝛ innocentē oc/
cidat: quē ne innocen
tē occideret torserat.
Si eni ꝫm istoꝝ sapiē
tiā delegerit ex hac vi
ta fugere q̄ diuti⁹ illa
sustinere tormēta: qō
non cōmisit/cōmisisse
se dicit. Quo dānato
ꝛ occiso/vtꝝ nocentē
an innocētē iudex oc/
ciderit/adhuc nescit:
quē ne innocentē ne/
sciēs occideret/torsit:
ac per hoc innocētē et
vt sciret torsit/ꝛ dū ne
sciret occidit. In his
tenebris vite socialis
sedebit iudex ille sapi
ens/an non audebit?
Sedebit ille plane: cō
stringit eni cum et ad
hoc officiuꝫ pertrahit
hūana societas: quaꝫ
deserere nefas ducit.
Hoc eni nefas esse nō
ducit/ꝙ testes inocen
tes in causis torquen/
tur alienis: ꝙ hi q̄ ar/
guunt vi doloris ple/
rūq̄ supati ꝛ de se fal/
sa ꝯfessi etiā puniūtur
innocētes/cū iam tor/
ti fuerint innocentes.
Q etsi non morte pu
niantur/in ipsis vel ex
ipsis tormētis plerūq̄
moriunt. Q aliq̄n ꝛ ipi q̄ arguūt hūaue so
cietati/fortasse ne crimina ipunita sint/pro/
desse cupiētes/ꝛ mētiētib⁹ testib⁹ reoq̄ ipso
ꝯ tormēta durāte imaniter nec fatēte/ꝓba/
re qō obijciūt nō valētes: q̄uis vera obiece
rint/a iudice nesciēte dānant. Hec tot ꝛ tan
ta mala nō deputat esse pctā. Nō eni hec fa/
cit sapiēs iudex nocēdi volūtate/ꝫ necessita
te nesciēdi: et tñ q2 cogit hūana societas/ne
cessitate etiā iudicādi. Hec est q̄ quā dicim⁹
miseria certe hois/etsi nō malicia sapientis.
An vero necessitate nesciēdi atq̄ iudicandi
torq̄at insontes/ punit insontes: ꝛ paꝝ ē illi

¶ Duodecima veritas/
ꝙ cū q̄sq̄ torquet ad ve/
ritatē iueniēde rei occul/
te/quādoq̄ innocēs luit
ꝓ incerto scelere certissi/
mas penas: nō quia illō
cōmisisse detegit/sꝫ quia
non cōmisisse nescit: ac ꝑ
hoc ignorātia iudicis ple/
rūq̄ est calamitas inno/
centis: et qō intolerabi/
lius inquit est cū ꝓpterea
iudex torquet accusatum
ne occidat nesciēs inno/
cētē: ꝛ fit ꝑ ignorātie mi/
seriā: vt ꝛ tortū ꝛ innocē
tem occidat/quē ne inno
centem occidere torserat
quo occiso nescit verū no
centē vel innocentē occi/

derit. Et sequit verbū au
gustini ꝙ ad istō officiū
cōstringit humana socie/
tas. Et adiūgit hic duas
miserias. Unā quādo pe
rimit in tormentis iste a
quo veritas ꝛ virtus ex/
quirit. Aliam dū aliqui
defectu testimonij cōtra
veritatē dānant: vtpote
quādo obijciūt vera que
ꝓbare nō possunt. Ex q̄/
bus dictis ꝛ alijs que hic
cōtinent accipiunt quat/
tuor ciuilia documenta.
Primū est ꝙ ad regen/
dā rēpublicā sūt necessa/
rie iste torsiones: q̄s iura
ciuilia vocāt q̄stiōes. Di/
cit eni ꝙ ad hoc compel/
lit humana societas: cu/
ius conseruationē inten/
dit ius ciuile. Secūdum
documentū/ꝙ qui ꝓpo/
nit in iudicio que nō po/
test ꝓbare/debet penam
similem sustinere/ q̄uis
sint vera: q2 occulta ma/
nifestāda nō sunt: Ideo
dicit ꝙ alia pena ē quan/
do aliq̄s defectu testimo
nij contra veritatē dāna/
tur. Tertium documētū
ꝙ talia supplicia qualia
dicta sūt/exercere siue in
nocentes siue in innocen
tes ꝫm modū a iure pre/
fixum non est peccatū: q2
dicit hic aug⁹ ꝙ iudex sa
piens ista nō facit nocen
di volūtate/sed necessita
C te nesciēdi: vnde excusat
eum ex intentiōe. Quar/
tū documētū/ꝙ iudicās
ꝫm allegata ꝛ nō ꝫm cō/
scientiā/ nō peccat: quia
ad illud compellit ista so
cietas humana: vt in iu/
re ciuili: sicut ad torquen
dū innocentē. Et eadē ra
tione iudex ꝓcedens ꝫm
instituta iuris excusatur.
Intelligendū tñ ꝙ q̄n iu
dex ista facit cū displicen
tia/odiēs in hoie malū/ꝛ
hūanā recognoscēs mise
riā/paꝝ est vt sit excusat⁹
si non sit etiā beatus.

q̄ nō est reus/si nō sit insup ꝛ beatus? Quāto ꝯsideratiꝰ ꝛ hoie dignius ꝛ hoiem agnoscit in ista necessitate/eāq; miseriā in se odit
Ps.24.d. et si pie sapit clamat ad deū: De necessitatibus meis erue me domine.

De diuersitate linguarū: qua societas hominū dirimitur: et de miseria bellorum/etiam que iusta dicuntur. Capitulū. VII.

A Post ciuitatē vel vrbē sequit̄ orbis terre: in quo tertiū gradū ponūt societatis humane: incipiētes a domo atq; inde ad vrbem/deinde ad orbē terre ꝓgrediēdo veniētes. Qui vtiq; sicut aquarū congeries quāto maior est/tāto periculis plenior. In quo primū linguarū diuersitas hominē alienat ab homine. Nam si duo sibimet inuicem fiant obuiam: neq; preterire/sz simul esse aliqua necessitate cogant̄: q̄ neuter nouit linguā alterius: facilius sibi aialia muta/etiam diuersi generis: q̄̄ illi cum sint homines ambo sociātur. Quādo em̄ que sentiunt inter se cōmunicare nō possunt/ꝑpter solam linguarū diuersitatē: nihil ꝓdest ad consociādos homines tanta similitudo nature: ita vt libētius homo sit cum cane suo/q̄̄ cum hoie alieno. Atem̄ opera data est/vt imperiosa ciuitas non solū iugum verūetiā linguā suā domitis gentibꝰ per pacem societatis imponeret: per quā non deesset/immo ꝛ abundaret etiā interpretū copia. Verum est. Sed hoc q̄̄multis et q̄̄grauibus bellis/quāta strage hominū/quāta effusiōe humani sanguinis cōparatū est: quibꝰ transactis non est tamē eorūdē malorū finita miseria.
B Quis em̄ nō defuerint neq; hostes desint ꝛ extere nationes/contra quas semꝑ bella gesta sunt ꝛ gerunt̄: tamen etiā ipsa imperij latitudo peperit peioris generis bella socialia scz atq; ciuilia: quibꝰ miserabilius quatitur genus humanū: siue cum belligerant̄ vt aliquādo conquiescāt: siue cum timet̄ ne rursus exurgāt. Quorū malorū multas ꝛ multiplices clades duras ꝛ diras necessitates/si vt dignū est eloqui velim: quāq; nequaq̄ sicut res postulat possim: q̄s erit ꝓlixe disputationis modus?
C Sed sapiēs inquiūt iusta bella gesturꝰ est. Quasi nō si se hominē meminit: multo magis dolebit iustorū necessitates sibi extitisse bellorū: qz nisi iusta essēt/et gerenda nō essent: ac per hoc sapienti bella nulla essent. Iniquitas em̄ partis aduerse iusta bella ingerit gerenda sapienti. Que iniquitas vtiq; homini est dolēda: quia hominum est: etsi nulla ex ea bellandi necessitas nasceret̄. Hec itaq; mala tam magna/tā horrenda/tam seua quisquis cū dolore considerat/miseriam necesse est fateat̄. Quisq̄s autē vel patit̄ ea sine animi dolore vel cogitat/multo vtiq; miserius: ideo se putat beatum/quia ꝛ humanū ꝑdidit sensum.

Quod amicitia bonorū secura esse non possit dū a periculis presentis vite trepidari necesse sit. Ca. VIII.

A Si autem non cōtingat quedā ignorantia similis dementie: que tamen in huiꝰ vite misera cōditiōe sepe cōtingit: vt credatur vel amicꝰ esse qui inimicus est/vel inimicus qui amicus est: quid nos consolatur in hac humana societate erroribus erumnisq; plenissima/nisi fides nō ficta/et mutua dilectio verorum bonorūq; amicorum: quos quanto plures/et in locis pluribus habemus: tanto longius latiusq; metuimus/ne quid eis contingat mali de tantis malorū aggeribus huius seculi: Nō enim tātūmodo solliciti sumus/ne fame/ne bellis/ne morbis/ne captiuitatibus affligātur: ne in eadem seruitute talia patiantur/qualia nec cogitare sufficimus: verūetiam vbi timor est multo amarior/ne in perfidiā/maliciam/nequitiamq; mutentur. Et quando ista contingunt tanto vtiq; plura quanto illi sunt plures: et in pluribus locis/et in nostrā noticiam perferuntur: quibꝰ cor nostrum flagris vratur: quis potest nisi qui talia sentit aduertere? Mortuos quippe audire mallemꝰ/q̄̄uis et hoc sine dolore nō possemus audire.
B Quorū em̄ nos vita propter amicitie socialis solatia delectabat: vnde fieri potest vt eoꝝ mors nullam nobis ingerat mestitudinē? Quam qui ꝓhibet prohibeat si potest amica colloq̄a/iterdicat amicabilem societatem: vel intercidat affectuz omniū humanarum necessitudinū: vincula mētis immitis immiti stupore dirūpat: aut sic eis vtēdū censeat/vt nulla ex eis animū dulcedo perfundat. Quod si fieri nullo modo potest: etiam hoc quo pacto futurū est vt eius nobis amara mors nō sit cuius dulcis est vita? Hinc est em̄ ꝛ luctus q̄dā in humano corde quasi vulnus aut vlcus: cui sanando adhibent̄ officiose consolatiōes. Nō em̄ ꝓpterea nō est quod sanetur: quoniam quāto est animus melior tanto in eo citius faciliusq; sanatur.
C Cum igitur etiā de charissimorū mortibus: maxime quoꝝ sunt humane societati officia necessaria: nūc mitiꝰ nunc asperius affligat̄ vita mortaliū: mortuos tamē eos quos diligimꝰ q̄̄uis vel a fide vel a bonis moribꝰ lapsos: hoc est in ipsa anima mortuos audire seu videre mallemꝰ. Qua ingēti materia malorū plena est terra ꝓpter quod scriptū est: Nunq̄d nō temptatio est vita humana sup terrā? Job.7.a.
Et ꝓpter q̄d ipse dominꝰ ait: Ve mūdo ab scādalis. Et Math.18.a.

Matth.24.b iterũ: Qm̃ abũdauit inq̃t iniquitas: refrige
scet charitas multoꝝ. Ex q̃ fit vt bonis ami
cis mortuis gratulemur: et cum mors eorũ
nos contristet/ipsa nos certius consoletur:
qm̃ malis caruerunt quibꝰ in hac vita etiã
boni hoĩes vel conterũtur vel deprauantur
vel in vtroqꜫ periclitant.

¶ De amicitia sanctorũ angelorũ/ que homini in hoc mũdo nõ potest esse manifesta propter fallaciam demonũ: in quos inciderunt qui nullos sibi deos colendos putauerũt

A In societate vero sanctoꝝ Ca.IX.
angeloꝝ/quã philosophi illi qui nob
deos amicos esse voluerũt/quarto cõ/
stituerũt loco: velut ad mundũ veniẽtes ab
orbe terrarũ: vt sic q̃dãmodo cõplecterent
et celũ: nullo modo q̃dẽ metuimꝰ/ne tales
amici vel morte nos sua vel deprauatiõe cõ
tristẽt. Sed q2 nobis nõ ea qua hoĩes fami/
liaritate miscent: qđ etiã ipsuʒ ad erumnas
2.Coꝛ.11.c. huiꝰ ptinet vite: ⁊ aliq̃n sathanas sicut legi
mus transfigurat se in angelũ lucis ad tem/
ptandũ eos quos ita vel erudiri opꝰ est/vel
decipi iustum est:

Tertiadecima veritas ¶ Magna dei miseri/
cordia necessaria est:
ne quisqꜫ cũ bonos an
gelos amicos se habe
re putat/habeat ma/
los demones amicos
fictos: eosqꜫ tanto no
cẽtiores q̃nto astutio
res ac fallaciores patiat inimicos. Et cui ma
gna ista dei misericordia necessaria est/nisi
magne humane miserie: que ignorãtia tan
ta premit/vt facile istoꝝ simulatiõe fallat?

¶ Tertiadecima veritas qꜫ magna dei misericordia est necessaria: ne q̃sqꜫ cũ bonos angelos amicos se hr̃e putat/habeat malos demones amicos fictos/eosqꜫ tanto nocentiores quanto astutiores patiat inimicos.

B Et illos quidẽ philosophos i impia ciuita/
te/qui deos sibi amicos esse dixerunt: in de/
mones malignos incidisse certissimũ est: q̃/
bus tota ipa ciuitas subdit: eternum cũ eis
habitura suppliciũ. Ex eorũ q̃ppe sacris vel
potiꝰ sacrilegijs: q̃bus eos colendos ⁊ ex lu
dis imũdissimis: vbi eorũ crimina celebran
tur: q̃bꝰ eos placãdos putauerũt/eisdẽ ipis
auctoribꝰ ⁊ exactoribꝰ taliũ tãtorũqꜫ dede/
corũ satis ab eis qui colant apertũ est.

¶ Quis fructus sanctis de superata huiꝰ vite tẽptatiõe partꝰ sit. Ca.X.

A Sed neqꜫ sancti ⁊ fideles vnius veri
dei summiqꜫ cultores: ab eoꝝ falla/
cijs ⁊ multiformi temptatiõe securi
sunt. In hoc enĩ loco infirmitatis et diebus
malignis etiã ista sollicitudo nõ est inutilis:
vt illa securitas/vbi pax plenissima atqꜫ cer
tissima est/desiderio feruẽtiore querat. Ibi
enim erũt nature munera/hoc est que natu/
re nostre ab oĩm naturaꝝ creatore donant:
non solum bona/verumetiã sempiternã: nõ
solum in animo/qui sanabit per sapiẽtiam:
verũetiã in corpore/quod resurrectiõe reno
uabit. Ibi virtutes nõ contra vlla vitia vel
mala quecũqꜫ certãtes/sed habentes victo/
rie premiũ eternã pacem/quã nullus aduer
sarius inquietet. Ipsa est enĩ beatitudo fina
lis: ipsa perfectiõis finis/qui consũmãtẽ nõ
habet finem. Hic autẽ dicimur beati quan/
do pacem habemus/quãtulacũqꜫ hic habe
ri potest in vita bona. Sed hec beatitudo il B
li quã finalem dicimus/beatitudini compa
rata/prorsus misera reperit. Hanc ergo pa/
cem (qualis hic potest esse) mortales homi/
nes in rebus mortalibꝰ quãdo habemꝰ/si re
cte viuimus bonis eius recte vtitur virtus:
quãdo vero eam nõ habemꝰ/etiã malis que
homo patit bene vtitur virtus. Sed tũc est
vera virtus/quãdo ⁊ omnia bona quibꝰ be
ne vtitur/⁊ quicq̃d in bono vsu bonorum ⁊
malorũ facit/⁊ seipsam ad eum finem refert
vbi nobis talis ⁊ tanta pax erit/qua melior
⁊ maior esse nõ possit.

¶ De beatitudine pacis eterne: in qua sanctis finis est/id est vera perfectio. Capitulũ.XI.

Quapropter possumus dicere fines A
bonorũ nostrorũ esse pacem: sicut
eternã diximꝰ vitã: presertim quia
ipsi ciuitati dei (de qua nobis est ista opero
sissima disputatio) in sancto dicit psalmo:
Lauda hierusalẽ dñm: lauda deũ tuũ sion: Ps.147.a.
Quoniã cõfortauit seras portarũ tuarũ: be
nedixit filios tuos in te. Qui posuit fines
tuos pacem. Qm̃ enĩ cõfirmate fuerint sere
portarũ eius: iam in illã nullꝰ intrabit: nec
ab illa vllus exibit. Ac p hoc fines eiꝰ eã de/
bemꝰ hic intelligere pacẽ/quã volumus de/
mõstrare finalẽ. Nã ⁊ ipsiꝰ ciuitatis mysticũ
nomẽ .i. hierlm: qđ (vt ante iã diximꝰ) visio B
pacis interpretat. Sed qm̃ pacis nomẽ etiã
in his rebus mortalibꝰ frequẽtat: vbi vtiqꜫ
nõ est vita eterna: ppterea finem ciuitatis
huiꝰ/vbi erit sũmũ bonũ eiꝰ/eternã vitã ma
luimꝰ cõmemorare q̃ pacẽ. De quo fine apo
stolus ait: Nunc vero liberati a peccato/ser Roma.6.d.
ui autẽ facti deo/habetis fructũ vestrum in
sanctificatiõe: finem vero vitã eternã. Sed
rursus quia vita eterna ab eis qui familiari
tatẽ nõ habẽt cum scripturis sanctis/põt ac
cipi etiã malorũ vita: vl' ſm q̃sdã etiã phõs
ppter anime imortalitatẽ: vel etiã ſm fidẽ
nostrã ppter penas interminabiles impioꝝ
qui vtiqꜫ in eternũ cruciari non poterũt nisi
etiã vixerint in eternũ: pfecto finis ciuitatis
huius in quo sũmũ habebit bonuʒ/vel pax
in vita eterna/vel vita eterna in pace dicen
dus est: vt facilius ab hoĩbꝰ possit intelligi.

Quartadeci/ma veritas

¶ Tantū enim est pa/
cis bonū/vt etiā in re/
bus terrenis atq; mor
talibus nihil grati⁹ so
leat audiri:nihil desi/
derabilius cōcupisci:
nihil postremo possit
melius inueniri. De q̄
si aliquanto diuti⁹ lo/
qui voluerim⁹/nō eri/
mus quātum arbitror
onerosi legētib⁹/et ꝓ/
pter finem ciuitatꝭ hui⁹ de qua nobis sermo
est/ꝛ ꝓpter ipsam dulcedinē pacis que om/
nibus chara est.

¶ Quartadecima veri/
tas/ꝙ finis bonoꝝ viro/
rū est pax:ꝛ tantū est pa/
cis bonū vt in rebus ter/
renis atq; mortalib⁹ ni/
hil grati⁹ solet audiri/ni/
hil desiderabili⁹ cōcupi/
sci/nihil postremo meli⁹
inueniri. In q̄ ponit duo
notabilia de pace. Pri/
mū est/ꝙ optatus finis
belli est pax. Secūdū/ꝙ
pacē cū suis habere oēs
cupiunt quātūcūq; sint
alijs molesti.

¶ Q etiā bellātiū seuitia omnesq;
hominū inquietudines ad pacis fi
nem cupiāt ꝑuenire:sine cui⁹ appe/
titu nulla natura sit. Caplm. XII.

A Quod enī quisq; mecum res huma
nas naturāq; cōmunē vtcūq; intue
tur agnoscit. Sicut enī nemo est q̄
gaudere nolit:ita nemo est qui pacē habe/
re nolit. Quandoquidē ꝛ ipsi qui bella vo/
lunt/nihil aliud q̄ vincere volūt:ad glorio
sam ergo pacē bellando cupiunt peruenire.
Nam quid est aliud victoria/nisi subiectio
repugnantiū? Qđ cū factū fuerit/pax erit.
Pacis igitᷣ intentiōe geruntᷣ et bella:ab his
etiā q̄ virtutē bellicā studēt exercere iperādo
atq; pugnando. Unde pacem constat belli
esse optabilē finē. Omis enī homo etiā bel/
ligerando pacē requirit/nemo autē bellum
pacificādo. Nam ꝛ illi qui pacē in qua sunt
perturbare volūt:non pacē oderūt/sed eam
ꝑ arbitrio suo cupiūt cōmutari. Non ergo
vt sit pax nolunt/sed vt ea sit quam volunt

B Deniq; ꝛ si ꝑ seditionē se ab alijs separaue/
rint:cum eis ipsis ꝯspiratis vel ꝯiuratꝭ suis
nisi qualēcūq; pacis speciē teneāt/non effi/
ciunt quod intendūt. Proinde latrones ipi
vt vehementius ꝛ tutius infesti sint paci ce
terorū:pacem volūt habere sociorū. Sed ꝛ
si vnus sit tam ꝑpollens virib⁹ ꝛ consci⁹:ita
cauens vt nulli sociorū se cōmittat/solusq;
insidians ꝛ ꝑualēs quib⁹ potuerit oppressis
ꝛ extinctis ꝑdas agat:cū eis certe quos oc/
cidere nō potest/ꝛ quos vult latere quod fa
cit/qualēcūq; vmbrā pacis tenet. In domo
autē sua cum vxore/cum filijs/etsi q̄s alios
illic habet/studet ꝑfecto esse pacat⁹:eis q̄p
pe ad nutū obtemperātib⁹ sine dubio dele/
ctatur: Nā etsi nō fiat/indignatur/corripit/
vindicat:ꝛ domus sue pacē si ita necesse sit
etiā seuiēdo cōponit:quā sentit esse nō pos/
se nisi cuidā principio (qđ ipse in domo sua
est) cetera in eadē domestica societate sub/
iecta sunt. Ideoq; si offerretᷣ ei seruitus plu
rium vel ciuitatis vel gentis:ita vt sic ei ser
uirent quēadmodū sibi domi sue seruire vo
lebat:nō se iam latronē latebris conderet/ſ;
regem conspicuū sublimaret:cum eadē in il
lo cupiditas ꝛ malicia permaneret. Pacem
itaq; cum suis oēs habere cupiunt:quos
ad suū arbitriū volunt viuere. Nam ꝛ cum
q̄bus bellū gerūt:suos facere si possunt vo/
lūt:eisq; subiectꝭ leges sue pacis imponere.

C ¶ Sed faciam⁹ aliquem/
qualē canit poetica et fa/
bulosa narratio:quē for/
tasse ꝓpter ipsam insocia
bilem feritatē semihomi/
nem q̄ hominē dicere ma
luerūt. Quāuis ergo hu/
ius regnū dire spelūce fu/
erit solitudo/tāq; malicia
fuerit singularꝭ/vt ex hac
ei nomē inuentū sit:nam
malus grece cacus dicitᷣ:
quod ille vocabatᷣ:vt nul
la coniūx ei blande ferret
referretq; sermonē:nullis
filijs vel alluderet paruu/
lis/vel grandiusculis im/
peraret:nullo amici collo
quio frueretᷣ: nec vulcani
patrꝭ/quo vel huic tm̄ nō
parū felicior fuit:quia ta/
le monstrū ipse nō genuit
nihil cuiq; daret:ſ; a quo
posset quicq̄d vellet ꝛ q̄n
tū ꝛ quādo posset ꝛ quan
tū vellet auferret. Tamē i
ipa sua spelunca solitaria
cuius (vt describitᷣ) Sem
per recenti cede tepebat
humus:nihil aliud q̄ pa/
cē volebat. In qua nemo
illi molestus esset:nec ei⁹
quietem vis vllius terrorq; turbaret. Cum
corpore suo deniq; pacem habere cupiebat
et quantum habebat tantum illi bene erat.
Quandoquidem membris obtemperanti/
bus imperabat:et vt suam mortalitatē ad/
uersum se ex indigentia rebellantem/ac se/
ditionem famis ad dissociādam atq; exclu
dendam de corpore animā cōcitantē:quan
ta posset festinatione pacaret/rapiebat/ne/
cabat/vorabat:et q̄uis imanis ac ferus:pa
ci tamen sue vite ac salutis immaniter ac fe
rociter consulebat. Ac per hoc si pacem quā
in sua spelunca atq; in seipso habere satage
bat/cum alijs etiam habere vellet:nec ma/
lus nec monstrū nec semihomo vocaretur.
Aut si eius corporis forma/et atrorū igniū
vomitus ab eo deterrebat hominū societa/

¶ Sed faciam⁹
aliquē ꝛc. Nota
ꝙ fingitur quoddā
monstrū fuisse euo
mēs ignem per os
noīe cacus: mane/
bat autē in auenti/
no monte spolians
et occidēs homies
ꝛ furto plurimū in
dulgens. De caco
scribit virgili⁹ enei
dos libro. viij. isto
modo: Hic spelun
ca fuit vasto sub/
mota recessu: Se/
mihominis caci fa/
cies quā dira tege/
bat. Solis inacces
sam radijs:semperq;
recenti cede tepe/
bat hum⁹ foribusq;
affixa superbis:
Ora virū tristi pen
debant pallida ta/
bo. Huic monstro
vulcan⁹ erat pater
illi⁹ atros: Ore vo
mēs ignes magna
se mole ferebat.
Hos versus virgi/
lij posui:quia bea/
tus aug⁹ verba de
eis passim allegat:
cum dicit: faciam⁹
aliquē qualē poeti
ca ꝛc.

Eneidos. 8

D

P

tem: forte non nocendi cupiditate/sed viuendi necessitate seuiebat. Verum iste non fuerit: vel quod magis credendū est: talis non fuerit qualis vanitate poetica describitur. a Nisi enī nimis accusaretᵗ Cacus/parū hercules laudaretur. Talis ergo homo siue semihō melius vt dixi creditᵗ nō fuisse: sicut multa figmenta poetarū. Ipse enim seuissime fere/ vnde ille partē habuit ferita tis: nā ꝛ semiferus dictᵘs est genus ꝓpriuz quadā pace custodiūt coeūdo/ gignendo/pariendo/fetus fouendo atq; nutriendo: cū sint plereq; insociabiles ꝛ soliuage: non scilicet vt oues/cerui/columbe/sturni/apes: sed vt leones/vulpes/ aquile/ noctue. Que enī tigris nō filijs suis mitis immurmurat: ꝛ pacata feritate blanditur? Quis miluus ꝛ quantūlibet solitarius rapinis nō circūuolat: nō coniugiū copulat: nidum congerit: oua cōfouet: pullos alit: et quasi cū sua matrefamilias societatem domesticā quanta potest pace conseruat? Quāto magis homo fertᵗ quodammodo nature sue legibus: ad ineundā societatē pacēq; cū hoībus/quantū in ipso est oīmibᵘs obtinēdā cū etiam mali ꝓ pace suorum belligerēt: oēsq; si possent suos facere velint: vt vni cuncti et cuncti deseruiant: quo pacto/nisi vt in eius pacem vel amando/ vel timendo consentiant? ¶ Sic enī superbia puerse imitatᵗ deum: odit nāq; cū socijs equalitatez sub illo: sed īponere vult socijs dominationē suā ꝓ illo. Odit ergo iustam pacem dei; ꝛ amat iniquā pacez suam. Non amare tamen qualēcunq; pacem nullo mō potest. Nullᵘs qp pe vitiū ita cōtra naturam est/vt nature deleat etiā extrema vestigia. Itaq; pacē iniquorū in pacis cōparatiōe iustoruz/ille videt: nec pacem esse dicendam: qui nouit preponere recta prauis/et ordinata peruersis. Qd autē puersum est: hoc etiam necesse est vt in aliqua et ex aliqua/et cum aliqua rerum parte pacatum sit: in quibus est: vel ex quibus cōstat: alioquin nihil esset omnino. Velut si quisq; capite deorsū pendeat: peruersus est vtiq; situs corporis ꝛ ordo membrorū: quia id quod desuper esse nature ordo postulat/subter est: et quod illa subter vult esse: desuper factum est. Cōturbabit carnis pacem ista peruersitas: et ideo est molesta. Verūtamen anima corpori suo pacata est: et pro eius salute satagit: et ideo est qui doleat. Que si molestijs eius exclusa discesserit: q̄diu membrorū manet compago: nō est sine quadaz partiū pace quod remanet: et ideo adhuc est qui pendeat: ꝛ q terrenuz corpus in terram nititᵗ: et vinculo quo suspensum est renititur/in sue pacis ordinem tēdit: et locū quo requiescat quodā modo ponderis voce poscit: iāq; exanime ac sine vllo sensu: a pace tamen naturali sui ordinis nō recedit: vel cū tenet eam/vel cuz fertur ad eam. Si enī adhibeantᵗ medicamēta atq; curatio: que formā cadaueris dissolui dilabiq; nō sinat: adhuc pax quedā partes partibus iungit: totamq; molē applicat terreno ꝛ conuenienti: ac p hoc loco pacato. Si autē nulla adhibeatur cura condiendi/sed naturali cursui relinquatᵗ: tamdiu quasi tumultuatᵗ dissidētibus exhalationibᵘs ꝛ nostro incōuenientibᵘs sensui. Idē enī ē qd in putore sentitᵗ/donec mūdi cōueniat elemētis: ꝛ i eoꝝ pacē pticulatim paulatimq; discedat. Nullo mō tñ inde aliq̄d legibᵘs sūmi illiᵘs creatoris ordinatorisq; subtrahitᵗ: a q̄ pax vniuersitatis administratᵗ. Quia etsi d̄ cadauere maioris aīantis aīalia muta nascantᵗ: eadē lege creatoris q̄q; corpuscula i salutis pace suis aīalibᵘs fuiūt. Et si mortuoꝝ carnes ab alijs aīalibᵘs deuorentᵗ: easdē leges p cuncta

a ¶ Nisi enī nimis ꝛc. Narrat Virgilius vbi. s. scꝫ. viij. enei. q cū veniret Hercules de hispania: interfecto tergemino geryōe rege hispanie ducēs armenta boum: iste cacus q̄tuor tauros ac totidem iuuēcas furatus est: et ne furtum suum pateret traxit illos boues p caudas in antrū suū: vt nō apparerent vestigia nisi retrouersa: hercules autez querens armenta sua: primo delusus: tandem per mugituz tauri vnius deprehendit furtū: et extrahēs cacū de spelunca sua interfecit eum ꝛc.

E

Additio laco bi passauantij

¶ In h ca. xij. mētionē facit Augᵘ de caco latrone: q in monte auentino dicitur habitasse: de quo expositor bene narrat ɓm fabulas poetaꝝ: sed ɓm historiā: cacus iste fuit seruus euā dri regis arcadie: qui ꝯtumax aduersus dominū suum effectus fur/ totaz patriā populabatᵗ. Ideo autem fingitur filius vulcani: ꝛ ore flammā euomere: qꝛ non soluz ferro/sꝫ et igne patriam vastabatur. Hūc sicut expositor dicit/hercules fertur occidisse: ꝓpter qd tota regio illa/herculē int deos translato/ eius sacra anniuersario honore in memoriam sue liberationis a caco solenniter celebrabat: vt patet per Virgilium. viij. eneid. introducentē euandrum regem arcadie/enee facti seriē enarrātem. Vñ sicut ibidē ostenditᵗ eneas vadens ad p̄dictū regē ꝓ subsidio cōtra latinuz regē laurētū: inuenit eū sacra herculis celebrantē/ ꝓpter supradictam causam. Huiᵘs rei gratia facit expositor mētionē d̄ geryone rege hispanie: quē Hercules dicitᵗ supasse. Vbi notādū/ q poetarum fabule fingāt istum geryonē fuisse triformē: hanc fictionem exponit Isidorᵘs. xj. etymologiaꝝ dicēs: ideo fingitur triformis qꝛ fuerūt huiᵘs geryōis tres fratres qui tres tante concordie fuerūt/ vt i tribus corporibus quasi vna aīa esset: quos tñ hercules deuicit ꝛc.

G

f

Quintadecima veritas

¶ Quintadecima veritas q superbia imitatur deū puerse: odit nāq; cum socijs suis equalitatez sub illo: sed īponere vult dñationē suā pro illo. Intelligendum tñ/ q superbus nō imitatᵗ deuz ɓm pfectionez/ sicut Aruolus: sꝫ ɓm ambitionem cupiens honorē ꝓprium deo: sicut fuit dictū de primo angelo.

dimissas ad salutẽ gener̃ cuiusq; mortaliũ cõgrua congruis pacificãtes quaquersum trahant᷑: ꝛ rebus q̃buscũq; iungant᷑: et i res q̃slibet ↄuertant᷑ ꝛ cõmutent᷑ inueniũt.

¶ De pace vniuersali que inter q̃slibet ꝑturbatões priuari nõ potest lege nature, dũ sub iusto iudice ad id quisq; ꝑuenit ordinatiõe quod meruit voluntate: Ca. XIII.

A Pax itaq; corporis est ordinata tẽperatura partiũ. Pax aĩe irrõnalis ordinata requies appetitionũ. Pax aĩe rõnalis ordinata cognitiõis actionisq; ↄsensio. Pax corporis ꝛ aĩe ordinata vita ꝛ salus animãtis. Pax hoĩs mortalis est dei ĩmortalis ordinata in fide sub eterna lege obediẽtia. Pax hoĩm ordinata concordia. Pax domus ordinata imperandi atq; obediendi ↄcordia cohabitãtiũ. Pax ciuitatis ordinata imperãdi atq; obediẽdi cõcordia ciuiũ. Pax celestis ciuitatis ordinatissima ꝛ concordissima societas fruendi deo, ꝛ inuicem in deo.

Sextadecima veritas ¶ Pax omniũ rerum tranq̃llitas ordinis.

¶ Sextadecima v̓itas, ꝙ pax oĩm rerũ est tranquillitas ordinis. Intelligendũ tamẽ ꝙ aug⁹ h̓ diffinit plures paces. Primo dicit, ꝙ pax corporis est ordinata partiũ tẽperãtia. Secundo ꝙ pax aĩe irrõnalis est ordinata reqes appetitionũ. Tertio dicit, ꝙ pax aĩe rationalis est ordinata cognitiõis actionisq; cõsensio. Quarto, ꝙ pax corporis ꝛ aĩme est ordinata vita et sal⁹ animãtis. Quinto, ꝙ pax hoĩs mortalis est ordinata in fide sub eterna lege obedientia. Sexto, ꝙ pax hominũ est ordinata cõcordia. Septimo, ꝙ pax dom⁹ est ordinata imperãdi ꝛ obediẽdi concordia cohabitãtium. Octauo pax ciuitatis est ordinata imperãdi ꝛ obediẽdi cõcordia. Nono, ꝙ pax celestis ciuitatis est ordinatissima societas fruẽdi deo ꝛ inuicẽ in deo.

Decimaseptima veritas. ¶ Ordo est pariũ dispariũq; rerũ sua cuiq; loca tribuẽs dispositõ. Proinde miseri inq̃ntũ miseri vtiq; in pace non sunt: tranq̃llitate q̃dẽ ordis carent: vbi perturbatio nulla est. Verũtñ q꞉ merito iusteq; miseri sunt: in ea q̃; ipsa sua miseria pter ordinẽ esse nõ pñt. Nõ q̃dẽ ↄiũcti beatis ſ ab eis tñ ordinis lege seiuncti. Qui cũ sine ꝑturbatiõe nõ sint: reb⁹ in q̃b⁹ sunt q̃ntacũq; ↄgruẽtia coaptãtur: Ac ꝑ hoc ẽ i eis ordinis nõnulla tranquillitas: inest ergo nõnulla pax. Verũ ideo miseri

¶ Decimaseptima veritas, ꝙ ordo est parium dispariũq; rerũ sua cuiq; loca tribuẽs dispositio. Sed orit᷑ dubiũ, ꝙ licet inter res dispares sit ordo: tamẽ inter pares nõ videt᷑ esse inquantũ talia: cũ ordinata inquantũ talia sint disparia, vt videt᷑. Dicit᷑ aũt ꝙ h̓ nõ accipit᷑ par et impar vt sunt differentie numeri: q꞉ ordo transcẽdit gen⁹ numeri: nec ꝑ eq̃li ꝛ inequali: q꞉ ordo trãscẽdit totũ genus qualitat̃: s; intelligat᷑ parium dispariũq; rerũ: q꞉ in oĩ ordine est inuenire int᷑ extrema, primo respectu equiparãtie: ꝛ iõ dr̃ partiũ: secũdo respectu disq̃parãtie, ꝛ ideo dicit᷑ impariũ. Quñ eñ aliq̃ sunt ordinata: oportet ꝙ sint ↄnũerata: q꞉ plura et oĩa plura ↄueniũt etiã i vna rõne cõi, vt plura entia in ea

sunt: q꞉ etsi in aliq̃ securitate nõ dolẽt: nõ tñ ibi sũt vbi securi eẽ ac dolere nõ debeant. Miseriores aũt si pax eis cũ ipsa lege nõ est: q̃ naturalis ordo administrat᷑. Cũ aũt dolent: ex q̃ pte dolẽt, pacis ꝑturbatio facta ẽ. In illa ṽo adhuc pax est: in q̃ nec dolor vrit nec cõpago ipa dissoluit᷑. Sicut ẽ est q̃dam vita sine dolore: dolor autẽ sine aliq̃ vita esse nõ põt: sic est pax q̃dam sine vllo bello: bellũ ṽo esse sine aliq̃ pace nõ põt: nõ ſm id qd̓ bellum est, ſ ſm id qd̓ ab eis vel in eis gerit᷑: q̃ aliq̃ nature sunt qd̓ nullo mõ essent si nõ q̃licũq; pace subsisterent. Quapropt᷑ natura est in q̃ nullũ malũ est: vel etiã in q̃ nullũ põt esse malũ. Esse aũt natura in q̃ nullũ bonũ sit nõ põt. Proinde nec ipsi⁹ diaboli natura inq̃ntũ natura est, malũ est: ſ ꝑuersitas eã malã facit. Itaq; in veritate nõ stetit Ioh. 8. f. ſ veritatis iudiciũ non euasit: q꞉ in ordinis tranq̃llitate nõ mãsit: nec iõ tñ a ptãte ordinatoris effugit. Bonũ dei qd̓ illi est i natura, nõ eũ subtrahit iusticie dei, q̃ ordinatur in pena: nec ibi de⁹ bonũ inseq̃t᷑ qd̓ creauit ſ malũ qd̓ ille cõmisit. Neq; eñ totũ aufert qd̓ nature dedit: ſ aliq̃d adimit: aliquid relinquit: vt sit qui doleat qd̓ adimit.

titates: ꝛ ita pri⁹ et posteri⁹: et ſm hoc est int᷑ oĩa ordinata cõformitas eq̃parãtie: sed inquãtũ est ibi pri⁹ ꝛ posteri⁹, seq̃t᷑ ibi respect⁹ disq̃parãtie: sicut ꝛ in numero ꝓprietates distincte sequũtur rõnẽ cõmunẽ. Secundũ dubiũ, q̃re dicit᷑ cuiq; loca tribuẽs, cũ multa sint ordinata, sicut numeri, q̃ nõ sunt locata: ꝛ locatorũ ordo ꝓpter locoꝝ varietatẽ nõ mutat᷑. Dicit᷑ autẽ ꝙ hic accipit᷑ locatio ꝑ situatiõe ꝑfectiõali in gradib⁹ vniuersi, in qua ↄsistit ordo vniuersi: ꝛ ſm ipm talia dicuntur sic collocata in terminis suaꝝ dispositionũ. Sed remanet dubium: q̃re ordo dr̃ dispositio, cũ nõ sit q̃litas. Dicit᷑ ꝙ h̓ non accipit᷑ dispositio ꝓ q̃litate: cũ ordinis rõ sit respectiua: ꝛ h̓ ponat᷑ in diffinitiõe ordinis dispositio loco generis: sed accipit᷑ h̓ dispositio pro habitudine: q꞉ sicut dispositio nõ est sini gratia: ita habitudo dicit tendẽtiã in terminũ: ꝛ sic patz tota ista diffinitio. E

¶ Et ipse dolor testimoniũ est boni adẽpti et boni relicti. Nisi eniz bonũ relictũ esset, bonũ amissum dolere nõ posset. Nam q̃ peccat peior est si letat᷑ in dãno equitatis. Qui vero cruciat᷑ si inde nihil acq̃rat boni, dolet dãnũ salutis. Et qm̃ equitas ac sal⁹ vtrũq; bonũ est: boniq; amissiõe dolendũ est poti⁹ q̃; letãdũ: si tñ nõ sit cõpẽsatio melioris. Melior est autẽ animi equitas q̃; corporis sanitas. Profecto ↄueniẽti⁹ iniustus dolet in supplicio, q̃; letatus est in delicto. Sicut ẽ leticia deserti boni i pctõ testis est volũtatis male: ita dolor amissi boni in

Decimaoctaua veritas ¶ Decimaoctaua v̓itas, ꝙ dolor est testimoniũ boni adempti ꝛ boni relicti. Nisi eñ aĩt bonum relictũ esset, amissum dolere nõ posset. Ex q̃ dicto accipit᷑ documẽtũ, ꝙ quãto natura est nobilior tãto pena illi inflicta ẽ peior: q꞉ signũ inde est boni: ꝛ iõ ostendit᷑ ꝙ cruciat⁹ angeloꝝ est peior q̃; hominũ: et aĩe intellectiue q̃; sensitiue. D

supplicio testis est naturę bonę. Qui enim dolet amissam naturę suę pacē/ex aliqbus reliquijs pacis id dolet: qb⁹ fit vt sibi amica natura sit. Hoc aūt in extremo supplicio recte fit: vt iniq et impij naturaliū bonorū dāna in cruciatib⁹ defleant/sentiētes eorū ablatorē iustissimū deū/quē ɔtēpserūt benignissimū largitorē.
E Deus ꝗ naturaꝝ oīm sapiētissim⁹ cōditor ꝛ iustissim⁹ ordinator: q terrenoꝝ ornamētoꝝ maximū istituit mortale gen⁹ humanū: dedit hoīb⁹ ꝗdaꝫ bona huic vitę cōgrua.i.pacem tpalē ꝓ modulo mortalis vite: in ipsa salute ꝛ incolumitate ac societate sui generis: ꝛ ꝗcꝗ huic paci vel tuendę vel recuꝑandę necessaria sunt: sicut ea ꝗ apte ac cōueniēter adiacēt sensib⁹: lux ista visibilis/aurę spirabiles aquę potabiles: ꝛ ꝗcqd ad alendū/tegēdū/curandū/ornādūꝗ corp⁹ cōgruit: eo pacto ęqssimo: vt ꝗcūꝗ mortalis talib⁹ bonis paci mortaliū accōmodatis recte vsus fuerit: accipiat ampliora atꝗ meliora/ipām.s.imortalitatꝭ pacē/eiꝗ ɔuenientē gl̄iam ꝛ honorem in vita ęterna ad fruēdū deo et ꝓximo in deo: qui autem perperam/id est iniuste: nec illa accipiat ꝛ hęc amittat.

De ordine ac lege siue cęlesti siue terrena/ꝑ quā societati humanę etiā dominando consulitur et consulendo seruitur: Caplm. XIIII.

A Omnis igiť vsus reꝝ tēpaliū referť ad fructū terrenę pacis in ciuitate terrena: in cęlesti aūt ciuitate refertur ad fructū pacꝭ ęternę. Quapropter si irrationalia essem⁹ animātia/nihil appeteremus ꝓter ordinatā tēperaturā partiū corporis ꝛ requiē appetitionū: nihil ꝗ ꝓter quietē carnis ꝛ copiā voluptatū: vt pax corꝑis ꝓdesset paci aię. Si eñ desit pax corꝑis: ipediť etiā rōnalis pax aię: qꝛ requiē appetitionū cōseq nō pōt. Vtrūꝗ autē sꝭ ei⁹ paci ꝓdest quā inter se habēt aīa ꝛ corp⁹.i.ordinatę vitę ac salutis.
B Sicut eñ pacē corꝑis amare se ostēdūt aīantia/cū fugiūt dolorē: ꝛ pacē aię/cum ꝓpter explēdas indigētias appetitionū voluptatē sequūtur: ita mortē fugiēdo satis indicant quātū diligāt pacē: qua sibi cōciliant anima ꝛ corpus.

Decimanona veritas. Sed qꝛ hoī rōnalis aīa inest: totū hoc qd̄ habet cōe cum bestijs subdit paci aię rōnalis/vt mēte aliqd contēpleť: ꝛ ꝫm hoc aliqd agat: vt sit ei ordinata cognitōis actiōisꝗ cōsensio: quā pacē rationalis aię dixeram⁹. Ad hoc eñ velle debet/nec dolore molestari/nec desiderio perturbari/nec morte dissolui: vt aliquid vtile cognoscat: ꝛ ꝫm eā cognitionē vitā moresꝗ cōponat.

¶ Decimanona vitas/ꝙ hoī cui aīma rōnalis inest totū hoc qd̄ habet cōe cū bestijs subdit paci aię/vt mēte aliqd ɔtēpleť. Ex ꝗ dicto accipiť documētū/ꝙ illi hoīes in qb⁹ vires aīe dominanť sensitiue/non sunt idonei ad ɔtēplandū.

C Sed ne ipso studio cognitiōis/ꝓpter hūanę mētis infirmitatē in pestē alicui⁹ erroris incurrat/op⁹ habet magisterio diuino: cui cert⁹ obtēperet: adiutorioꝗ vt liber obtēperet. Et qm̄ ꝗdiu est i isto mortali corꝑe/ꝑegrinať a dn̄o: ꝑ fidē ambulat/nō ꝑ speciē: ac ꝑ hoc oēm pacē vel corꝑis vꝉ aię/vel simul corꝑis ꝛ aię refert ad illā pacē quę hoī mortali est cū deo immortali: vt ei sit ordinata in fide sub ęterna lege obediētia. 2. Cor. 5. b.
D Iā vo qꝛ duo ꝓcipua ꝓcepta/hoc est dilectionē dei ꝛ dilectionē ꝓximi docet magister de⁹: in qb⁹ tria inuenit hō ꝗ diligat: deū/seīpm ꝛ ꝓximū: atꝗ ille in se diligēdo nō errat qui diligit deū: ɔsequēs est vt etiā ꝓximo ad diligēdū deū cōsulat: quē iubeť sicut seīpm diligere. Matth. 22. b
Sic vxori/sic filijs/sic domesticis: sic cęteris qb⁹ potuerit hoīb⁹: ꝛ ad hoc sibi a ꝓximo (si forte indiget) consuli velit: ac per hoc erit pacat⁹ quātū in ipso est omni homini/pace hominū/id est ordinata concordia.

¶ Cuius hic ordo est: primū vt nulli noceat deinde vt etiam ꝓsit cui potuerit. Primit⁹ ergo inest ei suorū cura: ad eos quippe habet opportuniorē faciliorēꝗ aditū consulēdi/vel naturę ordine/vel ipsi⁹ societatis humanę. Vnde apostolus dicit: Quisqs aūt suis ꝛ maxime domesticis nō ꝓuidet: fidem denegat: ꝛ est infideli deterior. 1. Timo. 5. b.

¶ Vicesima veritas/ꝙ ordo pacis est: primū/vt nulli noceat: deinde vt ꝓsit cui potuerit. Ex quo dicto accipiuntur due regule iuris naturalis/in quib⁹ offitia positiua fundanť. Vna est affirmatiua/ꝛ alia negatiua: affirmatiua/ vt quibet prosit ꝗtū possit: negatiua/vt null⁹ noceat ꝗtū valet: quas regulas christ⁹ ponit in euāgelio: Omnia ꝗcunꝗ vultis vt faciant vobis homines ꝛc̄. Vicesima veritas

E Hinc itaꝗ etiā pax domestica oritur/id est ordinata imperādi obediendiꝗ concordia cohabitantiū. Imperāt eñ qui consulunt: sicut vir vxori/parentes filijs/ꝛ domini seruis. Obediunt autē quibus consulitur: sicut mlieres maritis/filij parētib⁹/serui dominis. Sed in domo iusti viuentis ex fide: ꝛ adhuc ab illa cęlesti ciuitate peregrināntis/etiam qui imperāt seruiūt eis quibus videntur imperare. Neꝗ eñ dominādi cupiditate imperant/sed officio consulēdi: nec principandi superbia/sed prouidendi misericordia.

De libertate naturali et de seruitute cuius prima causa peccatū est: qua homo malę volūtatis etiam si non est mancipium alterius hominis/seruus est proprię libidinis. Capitulum XV

A Gen.i.d. Hoc naturalis ordo pscribit: ita deus hoiem ɔdidit: Dñetur inquit piscium maris & volatiliũ celi & oim repen-tiũ q repũt sup terrã. Rõnalẽ factũ ad imagineẽ suã/noluit nisi irrõnalib⁹ dñari: nõ ho

Gen.46.d. minẽ hoi/s hoiem pecori: Jnde primi iusti pastores pecorũ magis q reges hoim cõstituti sunt: vt etiã sic insinuaret de⁹ quid postulet ordo creaturarũ: & qd exiget meritũ

B peccatorum.

Uicesimaprima veritas ¶ Cõditio quippe seruitutis iure itelligit imposita pctõri. Proinde nusq scripturarũ legimus seruũ/anteq hoc

Gen.9.d. vocabulo noe iustus pctm̃ filij vindicaret. Nomẽ itaq istud culpa meruit/nõ natura. Origo autẽ vocabuli seruorũ in latina lingua inde credit ducta: q hi q iure belli possent occidi: a victorib⁹ cũ seruabant/serui fiebant: a seruando appellati: qđ etiaz ipm sine pcti merito nõ est. Nam & cũ iustũ gerit bellũ: p pctõ ɔtrio dimicat: et ois victoria cũ etiam malis puenit/ diuino iudicio victos humiliat: vel emẽdãs pctã

Dan.9.a. vel puniẽs. Testis est hõ dei daniel/cũ in captiuitate positus peccata sua et pctã populi sui ɔfitet deo: & hãc esse causam illi⁹ captiuitatis pio dolore testat. Prima g seruitutis cã pctm̃ est: vt hõ hoi cõditiõis vinculo subderet: qđ nõ fit nisi deo iudicãte: apud quẽ non est iniqtas: & nouit diuersas penas meritis distribuere de-

C linquẽtiũ. Sicut autẽ

Joh.8.d. sup⁹ dñs dicit: Ois q facit pctm̃ seru⁹ est pcti: ac p hoc multi qdẽ religiosi dñis iniqs

1.Petri.2.d. nõ tñ liberis seruiũt: a quo eñi qs deuictus est: huic & seruus addictus est.

Uicesimasecũda veritas ¶ Et vtiq felicius seruit hoi q libidini: cũ seuissimo dñatu vastet corda mortalium (vt alios omittã) libido ipa dñandi. Hoib⁹ autẽ illo pacis ordine q alijs alij subiecti sunt sicut pdest humilitas seruiẽtib⁹, ita nocet supbia dñantib⁹. Null⁹ aũt natura in q prius de⁹ hoiem ɔdidit/seruus est hois aut pcti. Uerũ & penalis seruit⁹ ea lege ordiat q naturalẽ ordinẽ cõseruari iubet/pturbari vetat: qz si ɔ eã legẽ nõ esset factum/nihil eẽt penali seruitute coercẽdum.

Eph.6.a. Jdeoq aplus etiã seruos monet subditos esse dñis suis: & ex aio eis cũ bona volũtate seruire: vt.s.si nõ pñt a dñis liberi fieri/suã seruitutẽ ipsi qdãmõ liberã faciãt: nõ timore subdolo. s fideli dilectiõe seruiẽdo: donec trãseat iniquitas et euacuet oĩs principatus & potestas hũa-

1.Cor.15.d. na: & sit deus oĩa in oĩbus.

¶ Uicesimaprima veritas/q ɔditio seruitutis iure intelligit imposita pctõri. Qđ pbat: quia nusq in scripturis seruũ legim⁹ anteq hoc vocabulo noe iustus pctm̃ filij vindicaret. Et dicit h q nomẽ serui culpa meruit/nõ natura. Ex q dicto accipiunt duo politica documẽta. Primum q seruitut' inductio nõ est illicita: qz dicit q culpa seruitutẽ meruit/licet non natura. Scdm/q si filij seruorũ nõ vident esse subijciẽdi seruituti: quia nullã culpã cõmiserunt nec cõtraxerũt: cũ culpe seruorũ parentũ nõ ɔtrabant: alioqn q̃re nõ liceret filios ita p parẽtib⁹ interfici sicut redigi i seruitutẽ? Sed oũt dubiũ: cũ libertas sit oib⁹ data iure naturali (vt hic dr) q seruit⁹ est pceter naturã: quõ ius positiuũ põt auferre iuste qđ est datũ de iure nature. Dicit autẽ q sicut mẽbra sunt data a natura in vita magis q libertas: & tñ pñt auferri pter culpã: ita i pposito. Rõ hui⁹ est: quia ius naturale dedit hoibus pacẽ cõem & libertatẽ: et magis pcipit pacẽ cõem q ppriã: & ideo si aliq nõ pñt vtrũq sil' habere/debẽt min⁹ pceptũ infringere fm dictamen iuris nature. Et ideo vt cõis pax habeat cũ malis/est seruit⁹ licite introducta. Jntelligẽdũ tñ est q hic dicit Aug⁹/q fm latinã linguã dicti sunt a seruãdo: qz illi qui iure belli possent occidi/a victoribus seruabant: & seruitus fuit inducta melius q mors.

¶ Uicesimasecũda veritas/q felici⁹ seruit hoi q libidini: cũ libido inquit seuissimo dñatu vastet corda mortaliũ. Et isti⁹ seruitutis cã dupliciter declarat. Primo: qz cũ volũtas nostra sit ita libera vt nõ possit ab aliq cã citra deũ cõpelli: & fm aliqs adeo cã seruitutis libidinis ipaz subiugat successiue: vt postq ei fuerit p seruitutem submissa/teneat ipsaz ca priuã vt vincat facilius ab oĩ malo/et pareat vl coacta. Scdo declarat: qz in ceteris dñijs quanto facili⁹ & meli⁹ fuit dñs tãto mitius tractat & remunerat a dño suo. Jn ista aũt tyrãnide qua volũtas cõpellit ad parẽdũ libidini: quãto perfectius exequit ei⁹ pceptũ tanto fortius in fine operis cruciat.

¶ De equo iure dominãdi: Ca.XVI

A Quocirca etiã si habuerunt seruos iusti patres nři: sic qdẽ administrabant domesticã pacem: vt fm hec tpalia bona/filiorũ sortẽ a seruorũ conditiõe distinguerẽt: ad deũ aũt colẽdũ/i quo eterna bona sperãda sunt: oĩbus dom⁹ sue mẽbris pari dilectiõe cõsulerẽt.

Uicesimatertia veritas ¶ Qđ naturalis ordo ita pscribit: vt nomen patrũfamilias hinc exortũ sit/et tã late vulgatũ: vt iniq etiã dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui aũt veri patresfamilias sunt/oibus in familia sua tãq filijs ad colendũ & pmerẽdũ deũ ɔsulũt: desiderãtes atq optantes venire ad celestẽ domũ: vbi necessariũ nõ sit officiuz imperãdi mortalibus qz necessarium nõ erit officiũ ɔsulẽdi iã in illa imortalitate felicib⁹: quo donec veniat: magis debent patres q dñant/q serui tolerare q seruiũt. Si qs aũt in domo p inobe-

B dientiã domestice paci aduersat: corripiat seu verbo seu verbere seu qlibet alio genere pene iusto atq licito: quãtũ societas hu-

¶ Uicesimatertia veritas/q dñantes patresfamilias se gaudẽt appellari. Ex q dicto accipiuntur duo moralia documẽta. Primũ est/q pncipes boni magis debẽt delectari in clemẽtia q i honoris glĩa: qz nomen patrisfamilias nõ est honorificũ sed beneficum. Scdm documẽtũ/q boni pncipes debent patribusfamilias quãtũ pñt i familiaritate & cura subditorũ assimilari: quia in hoc inqt noie gaudent. Uñ refert q comitẽ perengariũ nõ dñm sed patrẽ boies pulncie appellabant/vlulantes in ei⁹ fine.

mana cōcedit ꝓ eius qui corripit vtilitatē
vt paci vnde dissilierat coaptetur.

Uicesimaqr/ta veritas.

¶ Sicut em̄ nō est be/
neficētię adiuuādo ef/
ficere/ vt bonū qđ ma
ius est amittat:ita nō
est innocētię parcēdo
sinere vt in malū gra/
uius īcidat. Pertinet
ergo ad innocētis offi/
cium: nō solū nemini
malū inferre/verūetiā
cohibere a pctō vl' pu
nire pctm̄: vt aut ipse
q̄ plectit corrigat ex/
perimēto/ aut alii ter/
reant exemplo. Quia

C

Alis:hois

igit' ois dom⁹ initiū si
ue particula debet eē
ciuitatis.

¶ Uicesimaquarta veri
tas/ꝙ sicut nō est bene/
ficētię adiuuādo efficere
vt bonum qđ maius est
amittat:ita nō est inno/
centie parcēdo sinere/vt
in malū grauius incidat.
Pertinet ergo inqt ad
innocētis officiū:nō so/
lū nemini malū inferre/
verūetiā cohibere a pec
cato vel pctm̄ punire:vt
aut ipse q̄ plectit corriga
tur experimēto/aut alii ter
reant exēplo. Ex quo di
cto accipiunt q̄ttuor mo
ralia documēta. Primū
est/ꝙ qn̄ qs vult aliquē
adiuuare ad aliqđ habē
dū bonū/cōsiderare de/
bet ne ex hoc amittat il/
li maius bonū:⁊ ita si iu/
uat ad vitandū malū/re
spiciendū est ne ex h̄ in/
currat maius malū:qr tale eius adiutoriū nō ptinet ad
beneficētiā. Scđm documentū/ꝙ meli⁹ est malū confe
stim corrigere q̄ȝ correptionē differre: contra plātos q̄
diu celāt delictū suis subditis/donec habeāt vnde pos
sint euidēti⁹ punire. Sic plage putrescūt ex eo ꝙ nō cu
rant: vnde dicit/ꝙ nō ptinet ad innocētē sinere malū.
Tertiū documētū/ꝙ duo sunt q̄ ptinēt ad plātū respe/
ctu subditi. Primū est/pseruare a pctō pcauendo ei de
mali opportunitate:⁊ hō dicit/ꝙ debet cohibere a pec/
cato. Scđm est punire pctm̄:qr dicit/ꝙ sicut cohibere/
ita ⁊ debet punire pctm̄. Quartū documētū/ꝙ duplici
ex causa plāt⁹ debet pctm̄ punire subditi .s. ad corrigen
dū punitū/⁊ ad deterrēdū aliū: vt iste inqt corrigat ex
perimēto:⁊ alii terreant exēplo: ⁊ ideo q̄uis correctio
nō expectet eius qui plectitur:tamē ꝓpter exemplū nō
est in eo correctio omittēda.

Uicesimaqn/ta veritas.

¶ Omne aūt initium
ad aliquē sui generis
finē/⁊ omis ps ad vni
uersi cui⁹ pars est inte
gritatē refert:satis ap
paret esse cōseqns/vt
ad pacē ciuicā pax do
mestica referat:id est
vt ordinata imperādi
obediendiq; ꝯcordia
cohabitātiū referatur
ad ordinatā imperādi
obediēdiq; ꝯcordiam
ciuiū. Ita fit vt ex le/
ge ciuitatis p̄cepta su
mere patremfamilias
oporteat/quib⁹ domū
suā sic regat vt sit paci
accōmodata ciuitati.

¶ Uicesimaqnta v'itas
ꝙ qr oē initiū ad aliquē
sui generis finē/et omis
pars ad vniuersum cui⁹
est ps refert:iccirco pax
domestica reducit in ci/
uilē. Ex q̄ dicto accipiūt
duo moralia documēta.
Primū est/ꝙ ois pars
debet regulari s'm leges
sui toti⁹:qr ois ps inqt
reducit in vniuersū cui⁹
est pars. Scđm documē
tū/ꝙ oē bonū particula
re ordinat ad cōe bonū
sicut ad finē:et min⁹ cōe
reducit ad magis cōmu
ne:qr in finē sui generis
reducit: vt bonū psone i
bonū dom⁹/⁊ bonū do/
mus in bonū ciuitatis:
s'm hic data exēpla. In/
telligēdū tñ ꝙ hic videt
accipi rō necessaria:ad
ostēdēdū ꝙ rō naturalis
deducit vnū debere esse
monarchā in mūdo/si rō aug⁹. aliqđ valet. Rō em̄ eius
ꝓbat/ꝙ bonū dom⁹ reducit in bonū ciuitatis:qr dom⁹
est ps ciuitatis:sed ita est ps vniuersi vnū regnū/sicut
dom⁹ ciuitatis vni⁹:ita bonū vni⁹ regni est ꝓpt bonū
toti⁹ mūdi. Et tūc istud bonū vniuersi nō potest inten/
dere regulādo/nisi iste q̄ habet principatū in vniuersoȝ
quēadmodū bonū vni⁹ regni non potest ordinare nisi
iste qui principatur in regno.

¶ Unde cęlestis societas cum ter/ renā ciuitate pacez habeat et vnde discordiam: Capl'm. XVII.

A

Sed dom⁹ hoim q̄ nō viuūt ex fide/
pacē terrenā ex hui⁹ tēpalis vitę re
bus cōmodisq; sectat. Domus aūt Abacuk. ii. c.
hoim ex fide viuētiū expectat ea q̄ in futurū
eterna ꝓmissa sunt/terrenisq; reb⁹ ac tpali/
bus tanq; pegrina vtit:nō qb⁹ capiat ⁊ auer
tat q̄ tēdit in deū/sed qb⁹ sustentet ad faci/
lius tolerāda minimeq; augēda onera cor/
poris corruptibilis/qđ aggrauat aīam. Id Sap. ix. b.
circo rerū vitę huic mortali necessariarum B
vtrisq; hoibus fidelib⁹ ⁊ infidelib⁹/⁊ vtriq;
domui cōis est vsus:s; finis vtendi cuiq; su⁹
ꝓpri⁹ multūq; diuersus. Ita etiā terrena ci
uitas q̄ nō viuit ex fide/terrenā pacē appe/
tit:in eaq; defigit imperādi obediēdiq; cō/
cordiā ciuiū: vt sit eis de reb⁹ ad mortalem
vitā ptinētib⁹ hūanaȝ q̄dā cōpositio volū
tatū. Ciuitas aūt cęlestis vel poti⁹ pars ei⁹
q̄ in hac mortalitate pegrinat/⁊ viuit ex fi/
de/etiā ista pace necesse est vtat:donec ipa
cui talis pax necessaria est mortalitas trāse
at. Ac p hoc dum apud terrenā ciuitatē ve
lut captiuā vitā suę pegrinatiōis agit:iā ꝓ/
missiōe redēptiōis ⁊ dono spiritali tanq; pi
gnore accepto:legib⁹ terrenę ciuitatis qb⁹
hęc administrant q̄ sustētādę mortali vitę ac
cōmodata sunt obtemperare nō dubitat. Ut
qm̄ cōis est ipa mortalitas/seruet in rebus
ad eā ptinētib⁹ inter ciuitatē vtrāq; concor C
dia. Uerū qr terrena ciuitas habuit q̄sdaȝ
suos sapiētes/qs diuina improbat discipli
na:qui vel suspicati vl' decepti a dęmonib⁹
crederēt multos deos cōciliādos esse reb⁹
humanis:ad quorū diuersa q̄dāmō officia
diuersa subdita ptinerent:ad aliū corpus/
ad aliū animū:inq; ipso corpe ad alium ca
put/ad aliū ceruicē/⁊ cętera singula ad sin/
gulos. Silr in aīo:ad aliū ingeniū ad aliū
doctrinā/ad aliū iram/ad aliū ꝯcupiscētiā/
inq; ipsis reb⁹ vitę adiacētib⁹/ad alium pe
cus/ad aliū triticū/ad aliū vinū/ad alium
oleum/ad aliū siluas/ad alium nūmos/ad
aliū nauigationē/ad aliū bella atq; victo/
rias/ad aliū cōiugia/ad aliū partū ac fęcū/
ditatē:⁊ ad alios alia cętera. Cęlestis autē D
ciuitas vnū deū solū colēdū nosset:eiq; tā
tūmodo seruiendū seruitute illa quę gręce
latria dicit:⁊ nō nisi deo debet:fideli pieta
te censeret:factū est vt religionis leges cū
terrena ciuitate nō posset habere cōes:pq;
his ab ea dissētire haberet necesse:atq; one
ri esse diuersa sentientibus:eorumq; iras ⁊
odia ⁊ persecutionum impet⁹ sustinere:ni/
si cū animos aduersantiū aliquando terro

re sue multitudinis/ et semp diuino adiutorio ppulsaret. Hec g celestis ciuitas dū peregrinaf in terra/ ex oībus gentib⁹ ciues euocat: atq in oībus linguis pegrinā colligit societatē: nō curans quicqd in morib⁹/ legibus institutisq diuersum est: quib⁹ pax terrena vel cōquirif vel tenef: nihil eox rescindens vel destruēs/ immo etiā seruans ac sequēs: qd lz diuersum sit in diuersis nationibus/ ad vnū tñ eundēq finē terrene pacis intēdif: si religionē qua vn⁹ sūm⁹ et ver⁹ de⁹ colēdus docef/ nō impedit. [C] Utif etiā g celestis ciuitas in hac sua pegrinatione pace terrena/ et de rebus ad mortalē hoim naturā ptinētib⁹: hūanaꝝ volūtatū cōpositionē quātū salua pietate ac religiōe cōcedif/ tuetur atq appetit: eāq terrenā pacē refert ad celestē pacē: que vere ita pax est/ vt rōnalis dūtaxat creature sola pax habenda atq dicēda sit/ ordinatissima. s. et cōcordissima societas fruendi deo et inuicē in deo: quo cū ventū fuerit/ nō erit vita mortalis/ sed plane certeq vitalis: nec corp⁹ aīale: qd dū corrū [Sap. 6. d.] pif aggrauat animā: sed spūale sine vlla indigētia ex omni parte subditū volūtati. Hanc pacē dū pegrinaf in fide habet: atq ex hac fide iuste viuit/ cū ad illā pacē adipiscendā refert quicqd bonarū actionū gerit erga deū et pximum: quoniā vita ciuitatis vtiq socialis est. [Abacuk. 2. a.]

¶ Qd diuersa sit Academie noue ambiguitas a constantia fidei christiane: Capl'm XVIII

QUod aūt attinet ad illā differētiā qñ academicis nouis varro adhibuit: quib⁹ incerta sunt oīa: oīno ciuitas dei talē dubitationē tanq demētiā detestaf: habēs de reb⁹ quas mente atq ratione cōpzehēdit/ etiā si paruā: ppter corp⁹ corruptibile qd aggrauat aīaz: qm sicut dicit aplus: Ex parte scim⁹/ tamen certissimā scientiā: creditq sensib⁹ in rei cuiusq euidētia qb⁹ p corp⁹ anim⁹ vtif: qm miserabili⁹ fallif qui nunq putat eis esse credendū. [Sap. 9. d.] [1. Cor. 13. c.]

[Uicesimasexta veritas]

¶ Credit etiā scripturis sctis et veteribus et nouis quas canōicas appellamus: vñ fides ipsa concepta est: ex q iust⁹ viuit: p quā sine dubitatōe ambulam⁹ qdiu peregrinamur a dño: q salua atq certa de qbusdā reb⁹ qs neq sensu neq ratiōe pcipimus: neq nobis p scripturā canonicā claruerūt: nec per testes quibus nō credere absurdū est in nostrā noticiā puenerūt sine [Abacuk. 2. a.] [2. Cor. 5. b.]

> ¶ Uicesimasexta veritas q ex scripturis veterib⁹ et nouis quas canōicas appellam⁹/ fides concepta est ex qua iust⁹ viuit. Ex quo accipif documētū/ q cū oīm istarū scptu rarū sit auctoritas vna: quicūq negat aliqd cōtentū in diuina scriptura negat fidem conceptam ex illa.

iusta reprehensiōe dubitamus.

¶ De habitu et moribus ppli christiani: Capitulū. XIX.

NJhil sane ad istā ptinet ciuitatem quo habitu vel more viuēdi si nō est ɔ diuina pcepta/ istā fidē q puenif ad deū quisq sectef: vnde ipsos qq philosophos qn christiani fiunt/ nō habitū vel ɔsuetudinē vict⁹: que nihil impedit religionē/ sed falsa dogmata pmutare compellit. Un illā quā varro adhibuit ex cynicis differentiā: si nihil turpiter atq intemperāter agat/ oino nō curat. Ex trib⁹ vō illius vite generib⁹: ocioso/ actuoso/ et ex vtroq cōposito: qūuis salua fide quisq possit in quolibet eox vitā ducere/ et ad sempiterna pmia puenire: interest tñ qd amore teneat veritatis/ qd officio charitatis impēdat. Nec sic qsq debet esse ociosus: vt i eodē ocio vtilitatē non cogitet pximi: nec sic actuosus vt contēplationē nō requirat dei. In ocio nō iners vacatio delectare debet: sed aut inqsitio aut inuētio veritatis: vt in ea qsq pficiat: et qd inuenerit teneat: et alteri non inuideat. In actiōe vō non amādus est honor in hac vita siue potentia: qm oīa vana sub sole: sed opus ipm qd per eūdē honorē vel potentiā fit/ si recte atq vtiliter fit: id est vt valeat ad eā salutē subditox que sm deum est: vnde iā supius disputauim⁹. Propter quod ait apostolus: Qui episcopatū desiderat: bonum opus desiderat. [A] [B] [Uel nō solis] [C] [Eccle. 1. b.] [1. Timo. 3. a.]

[Uicesimaseptima veritas] [8. q. 1. q episcopatū. et. 4. sen ten. ds. 24. ca. sunt et alia.]

¶ Exponere voluit quid sit episcopatus: quia nomen est operis/ nō honoris. Grecum est eñ atq inde ductū vocabulū/ q ille qui pzeficitur eis quibus pzeficitur superintendit: curā eorum scilicet gerēs. Equi quippe super: scopos vero intētio est. Ergo episcopin grece si velim⁹ latine supintendere possim⁹ dicere: vt intelligat non se esse epm q preesse dilexerit/ nō prodesse. Itaq a studio cognoscende veritatis nemo prohibetur: quod ad laudabile pertinet ocium. Locus vō superior [D]

> ¶ Uicesimaseptima veritas/ q episcopatus est nomē operis nō honoris: qz dicit q episcop⁹ grece dicif supintendens latine. Et dicit q istā sarcinā si nullus imponit/ pcipiende atq intuende/ vacādū est veritati: si aūt imponif/ suscipiēda est ppter charitatis necessitatē: sed nec sic oīmodo aīt veritatis delectatio est deserēda: ne subtrahaf illa suauitas et opprimat ista necessitas. Ex q dicto accipiunf duo theologica documēta. Primū est/ q episcopatus fastigiū nō est psequēdū cū nō imponif: imo ois q illud psequif ipso facto est repellēd⁹: qz dicit q tūc magis est vacādū veritati. Scdm documentū est/ q cū imponif/ nō debet ab isto qui pōt esse refutari: nō tamē aspiciēdo ad vtilitatē suā/ sed aliox charitatē. Intelligendum tñ/ q sm beatū aug'. in isto loco epus nō debet sic vacare vite actiue/ vt totaliter dimittat cōtēplatiuā: ne obruatur in illa necessitas/ si veritas totaliter dimittatur.

sine quo regi ipse non potest: et si ita teneat atq; administret vt decet, tñ indecẽter agi titur. Quo obrẽ ociũ sanctũ q̃rit charitas veritatis: negociũ iustũ suscipit necessitas charitatis. Quã sarcinã si nullus imponit, percipiende atq; intuende vacandũ est veritati: Si aũt imponit, suscipiẽda est ꝓpter charitatis necessitatẽ. Sed nec sic oĩmodo veritatis delectatio deserẽda est: ne subtrahat illa suauitas et opprimat ista necessitas.

¶ Q̃ ciues sanctorũ in hui⁹ vite tẽpore spe beati sint. Capi. XX

Quamobrẽ summũ bonũ ciuitatis dei, cum sit eterna pax atq; pfecta: nõ per quã mortales trãseãt nascẽdo atq; moriendo, sed in q̃ immortales maneãt nihil aduersi oĩmodo patiendo, q̃s est qui illã vitã vel beatissimã neget: vel in ei⁹ cõparatione istam que hic agit quãtũlibet animi et corporis externarũq; rerũ bonis plena sit, nõ miserrimã iudicet? Quã tñ q̃cũq; sic habet vt eius vsum referat ad illi⁹ finem quem diligit ardẽtissime, ac fidelissime sperat: nõ absurde dici etiã nũc btũs põt: spe illa potius q̃ re ista. Res võ ista sine spe illa btitudo falsa et magna miseria est. Non eñi veris animi bonis vtitur: qñ nõ est vera sapientia que intentionẽ suam in his que prudenter discernit gerit fortiter: cohibet tẽperanter iusteq; distribuit: nõ in illum dirigit

1. Cor. 15. d. finem: vbi erit deus oĩa in oĩbus eternitate certa atq; pace perfecta.

¶ An secundum definitiones scipionis, que in dialogo Ciceronis sũt, vnq̃ fuerit romana respublica. Capitulũ XXI

A Quapropter nunc est locus, vt q̃ potero breuiter ac dilucide: expediã qd̃ in scdo huius opis libro me demõstraturũ esse ꝓmisi: secũdũ

a ¶ Quapropter nunc etc. In hoc capitulo q̃ dicunt de cicerone et scipione: vide supra lib. ij. capi. ix.

Cicero in lib. de republi. definitiones quib⁹ apud ciceronẽ vtit sci pio in libris de republica: nunq̃ rẽpublicã fuisse romanã. Breuiter eñ rẽpublicã defi

B nit esse rem ppli. Que definitio si vera est, nunq̃ fuit romana respublica: q2 nũq̃ fuit res ppli: quã definitionẽ voluit esse reipublice. Populũ eñ esse definiuit cetũ multitudinis, iuris cõsensu et vtilitatis cõmunione sociatũ. Quid aũt dicat iuris cõsensum, disputando explicat: ꝑ hoc oñdẽs geri sine iusticia nõ posse rempublicã. Ubi ergo iusticia vera non est: nec ius potest esse.

Vicesimaocta ua veritas ¶ Qd̃ eñ iure fit, pfecto iuste fit. Qd̃ autẽ fit iniuste, nec iure fieri põt. Nõ eñ iura dicenda sunt vel putanda iniq̃ hominũ cõstituta: cũ illud etiã ipsi ius esse dicãt qd̃ de iusticie fonte manauerit: falsumq; esse qd̃ a quibusdã nõ recte sentientibus dici solet: id esse ius qd̃ ei qui plus potest vtile est.

¶ Vicesimaoctaua veritas, q̃ illud qd̃ iure fit, pfecto iuste fit, qd̃ aũt iniuste fit nec iure fieri põt. Nõ enim sit iura dicenda sunt hoĩm iniq̃ instituta. Ex q̃ dicto accipit documentũ, q̃ nõ oĩne institutũ a ꝑncipe põt habere iuris ratiõnẽ: quia ꝑnceps põt facere legẽ iniustam de facto: et tñ vt hic dicit, nisi sit s̃m rectã ratiõnẽ volũtas ꝑncipis regulata, iuris nõ habet ratiõnem.

C Quocirca vbi non est vera iusticia: iuris consensu sociatus, cetus hoĩm non põt esse: et ideo nec pplus: iuxta illã scipionis vel ciceronis definitionẽ. Et si non ppls: nec res populi: sed qualiscunq; multitudinis, q̃ populi nomine digna non est: ac per hoc si respublica res populi est: et populus nõ est, qui consensu non sociatus est iuris. Non est autem ius vbi nulla iusticia est: proculdubio colligitur: vbi iusticia non est: non esse rem publicam. Justicia porro ea virtus est, que sua cuiq; distribuit. Que igitur iusticia est hominis que ipsum hominem deo vero tollit, et immundis demonibus subdit? Hoccine est sua cuiq; distribuere? An qui fundum aufert eius a quo emptus est: et tradit ei qui nihil habet in eo iuris, iniustus est: et qui seipsum aufert dominanti deo a quo factus est: et malignis seruit spiritibus iustus

D est? Disputatur certe acerrime atq; fortissime in eisdem ipsis de republica libris aduersus iniusticiam pro iusticia. Et quoniam cum prius ageretur pro iniusticie partibus contra iusticiam: et diceretur nisi per iniusticiam rempublicam stare augeriq; nõ posse: hoc veluti validissimum positũ erat iniustum esse, vt homines hominibus dominantibus seruiant: quam tamen iniusticiam nisi sequatur imperiosa ciuitas: cuius est magna respublica: non eam posse prouincijs imperare. Responsum est a parte iusticie: ideo iustum esse, q̃ talibus hominibus sit vtilis seruitus: et pro vtilitate eorum fieri cum recte aliquid fit: id est cũ improbis aufertur iniuriarũ licentia: et domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Subditumq; est vt ista

E ratio firmaretur: veluti a natura sumptum nobile exemplum atq; dictum est. Cur igitur deus homini: animus imperat corpori: ratio libidini: ceterisq; vitiosis animi partibus? Plane hoc exemplo satis edoctum est, quibusdam esse vtilem seruitutẽ: et deo quidem vt seruiatur vtile esse omnib⁹. Seruiens autem deo animus, recte imperat corpori, inq; ipo animo ratio domino deo subdita recte imperat libidini vitijsq; ceteris. Quapropter vbi homo deo nõ seruit; quid

in eo putandū est esse iusticie: q̄si quidē deo
nō seruiēs/ nullo mō pōt iuste anim⁹ corpo/
ri/ aut humana ratio vitijs imperare. Et si
in hoīe tali nō est vlla iusticia: pculdubio
nec in hoim cetu q̄ ex hoibus talib⁹ cōstat.
Nō est hic ergo iuris ille cōsensus/ q̄ hoium
multitudinē ppl̄m facit: cuius res dicit̄ esse
respublica: Nā de vtilitate quid dicā: cui⁹
etiā cōione sociatus cetus hoium/ sicut sese
habet ista definitio/ ppl̄s nuncupat̄. Quis
eñ si diligēter attēdas/ nec vtilitas sit vlla
viuentiū q̄ viuūt impie: sicut viuit oīs q̄ nō
seruit deo/ seruitq̄ demonib⁹: tāto magl̄ im/
F pijs/ quāto magis sibi cū sint immūdissimi
spūs/ tanq̄ dijs sacrificare volūt. Tamē qḋ
de iuris consensu diximus/ satis esse arbitror:
vñ appareat p hanc definitionē nō esse po/
pulū/ cuius respublica esse dicat̄: in q̄ iusti/
cia nō est. Si eñ dicūt nō spiritib⁹ immun/
dis/ sed dijs bonis atq̄ sctis in sua republi/
ca seruisse romanos: nūquid eadē totiēs re
petenda sunt: q̄ iam satis/ immo vltra q̄ sa/
tis est diximus. Quis eñ ad hūc locū p su/
periores huius opis libros puenit/ qui dubi
tare adhuc possit malis ⁊ impuris demoni/
bus seruisse romanos: nisi vl' nimium stoli/
dus/ vel impudentissime cōtentiosus. Sed
vt taceā quales sunt q̄s sacrificijs colebāt/
Exo.22.f. in lege veri dei scriptū est: Sacrificans dijs
eradicabit̄/ nisi deo tm̄. Nec bonis igit̄/ nec
malis dijs sacrificari voluit: qui hoc cū tan
ta cōminatione precepit.

An verus sit deus cui christiani seruiunt: cui soli debeat sacrificari. Capitulū. XXII

A Expositio. Capi. XXII

Sed rñ/ deri ⁊c. In h̄ ca. nota qḋ dicit de varrone: ibi: Ipse est deus quē varro doctissimus romanorum iouē putat: vñ .ā. li.iiij.ca.ix. aug⁹ de vero ⁊ summo deo agens dicit: Hunc etiam credit varro ab his coli q̄ vnū sūmū deū ⁊ solū sine simulacro colūt

Gen.22.d.

Sed respōderi pōt: Quis iste de⁹ est/ aut vñ dign⁹ pba/
tur cui deberēt obtēperare
romani/ vt nullū deorū p̄/
ter ipm colerēt sacrificijs.
Magne cecitatis est ad/
huc q̄rere q̄s iste sit deus:
Ipse est de⁹: cui⁹ pphete
p̄dixerūt ista q̄ cernimus.
Ipse est de⁹ a q̄ respōsum
accepit abraā: In semine
tuo bñdicent̄ omēs gētes.
Qḋ in christo fieri/ qui sm̄
carnē de illo semine exort⁹
est. i. ipsi q̄ remāserūt hui⁹ ¶ Deum
nois inimici: velint nolintve cognoscunt.
Ipse est deus cuius diuin⁹ spūs per eos lo/
cutus est: quorū p̄dicta atq̄ cōpleta per ec/
clesiam quā videmus toto orbe diffusam/
B in libris superioribus posui. Ipe est de⁹ quē
varro doctissimus romanorū iouem putat;

q̄uis nesciēs quid loquat̄. Qḋ tñ ideo cō/
memorandū putaui: qm̄ vir tāte sciētie/ nec
nullū istū deū potuit estimare nec vilē. Hūc
eñ eū esse credidit: quē summū putauit de/
um. Postremo ipse est de⁹ quē doctissimus
philosophorū q̄uis christianorū acerrimus
inimic⁹/ etiā p eorū oracula q̄s deos putat/
deum magnum porphyri/ b
us confitetur.

b ¶ Deū magnū ⁊c. Ite q̄ dicat porphyri⁹ cōfitet: patet .ā. lib. x. capi. xxiij. q̄uis nō debito mō loquat̄ de deo vocūdo eū pluraliter pncipia puta ppter pluralitatem psonarū ⁊ vt ibidem expressius patet.

Quę porphyrius dicat oraculis deorū responsa de christo. Capitulū. XXIII

Nam i libris quos c A
theologion phi/
losophias appel/
lat: in quib⁹ exequit̄ atq̄
cōscribit rerū ad philoso/
phiā ptinentiū/ velut diui
na rñsa: vt ipa verba eius
quēadmodū ex ligua gre/
ca in latinā interp̄tata sūt
ponā. Interrogāti inquit d
quē deū placādo reuoca/
re possit vxorē suā a chri/
stianismo. Hec ait versi/
bus appollo. Deinde v̄ba
velut apollinis ista sunt.
Forte magis poteris in aq̄
impressis lr̄is scribere/ aut
inflās pēnas leues p aera
vt auis volare/ q̄ scel' pol/
lute reuoces impie vxoris
sensum. Pergat quō vult
inanib⁹ fallacijs pseuerās:
et † lamētationibus falla/
cissimis mortuū deū cantās/ quē iudicibus
recta sentientibus perditū/ pessima in spe/
ciosis ferro † iuncta mors interfecit. Deinde Al. † vincta
post hos versus apollinis: qui nō stāte me/
tro latine interpretati sunt: subiunxit atq̄
ait: In his quidem tergiuersationem irre/
mediabilis sententie eorum manifestauit
dicens: Quoniam iudei suscipiunt deum B
magis q̄ isti. Ecce vbi decolorans christū/
iudeos preposuit christianis: confitens q̄
iudei suscipiant deum. Sic enim exposuit
versus apollinis/ vbi a iudicibus recta sen/
tientibus christum dicit occisum: tamq̄ il/
lis iuste iudicantibus merito sit ille puni/
tus. Viderit quid de christo vates mendax
apollinis dixerit atq̄ iste crediderit: aut for
tasse vatē/ qḋ nō dixit/ dixisse iste ipe confinxe/
rit q̄ sibi constet/ vel ipa oracula inter se fa/
ciat conuenire postea videbimus. Hic ta/
mē iudeos tanq̄ dei susceptores recte dicit
iudicasse de christo: q̄ cum morte pessima

Expositio.

Ca. XXIII

Nam i libris ⁊c. In h̄ ca. ad cōfirmandū dicta porphyrii allegat librū ei⁹ dictū theologion: q̄ aut nusq̄ aut raro inuenitur. d ¶ Interroganti inquit ⁊c. Nota q̄ porphyrius vxorē habuit christianam: quā voluit magicis artib⁹ reuocare a christianismo: vñ consulit apollinē: vt hic dr̄. Primū oraculū qḋ hic ponitur est planum. ¶ Ite ad ea

Porphyri⁹ in li. theologion

Al. lamentari fallacijs.

g a ¶ Itē ad ea ꝛc. Hic ponit secundū oraculū. Interrogauit em̄ porphyri⁹ apollinē qd meli⁹: vbū vl ratio/sub quibus noibus intelligit̄ principiū qd nos dicim⁹ filiū: an lex/sub quo noīe intelligit̄ principiū: qd tā platonici q̄ȝ nos dicim⁹ patrē: p̄fert aūt apollo patrē: vt patet ex verbis eius.

b ¶ Et post hec ꝛc. De cōmendatiōe christi ponit tertiū oraculū: qd erat hecates. Est aūt hecate ipa ꝓserpina: q̄ fingitur dea inferni: quam sub noīe hecates inuocāt magi. Dicta est aūt hecate ab hecaton grece qd est cētū latine: q2 menelaus maritus helenę placauit eā centū victimis: vel q2 fingitur q̄ insepultos nō recipit in infernum an̄ centū annos. Verba hui⁹ oraculi aliquātulū sūt obscura. Et r̄ndit dea scȝ hecate: corp⁹ quidē debilitantib⁹ tormētis semꝑ tā in piis q̄ȝ in impiis est opꝑositū: sed a pre aię est differentia. Vn̄ dicit: Aia autē pioꝝ celesti sedi insidet. Nō igitur christ⁹ etsi punitus est in corpe/ qd cōe est piis et impiis dānat⁹ est: q2 aīa ei⁹ sicut et aliorū piorū celesti sedi insidet. Et q̄si q̄reret̄: cur igitur aīe alioꝝ christianorū a christo instructę non insidēt tali sedi? R̄ndit dicēs: Illa aīa scȝ christi īplicari errore dedit alīs animab⁹.s. christianoꝝ: ꝛ hoc fataliter: q̄si dicat/nō spōte ꝛ ꝓpria voluntate hoc dedit aliis: sȝ fato ipellente. Fuit ḡ christus sine culpa: ꝛ ideo tan̄q̄ȝ pius s̄m aīam est in celesti sede: sed illę sunt quibus fata non annuerūt.i.nō cōcesserūt obtinere dona deorū: neq̄ȝ habere cognitionem iouis immortalis: ꝓpterea igit̄ dus exosi scȝ christiani sunt: quibus fato non fuit.i. ex fato permissum nō fuit nosse deum: nec dona a diis accipere: his fataliter dedit iste scȝ christus errore implicari. Ipse vero pius/ q2 hoc nō sponte sed fataliter fecit: ꝛ ideo incessit.i. accessit in celū sicut pii. Itaq̄ȝ hūc scȝ christū nō blasphemabis. Post hec inq̄t: De christo interrogantib⁹ ait hecate: qm̄quidē immortalis aīa.s. humana post corpus: vt incedit nosti: q2 q̄ulis plene purgata sit/ s̄m porphyriū vt patet ex p̄cedentib⁹ nō reuertitur ad patrem/sed reuoluit̄ in noua corpora: vn̄ dicit: A sapiētia aūt abscisa: scȝ q2 nō purgata plene: semꝑ errat: scȝ redeundo ad corpa: Quātū vo ad aiam christi subiungit dicens: Viri pietate pręstantissimi/ est ista anima quę scilicet christi est: hāc colunt scilicet christiani/aliena a se veritate.s. existente.

Epi. 22.c.

C

excruciandum esse censuerunt. Deus itaq̄ȝ iudeorū: cui ꝑhibet testimoniū: audiēdus fuit sic dicēs: Sacrificans diis eradicabit̄: nisi deo tm̄. Sed ad manifestiora veniam⁹: ꝛ audiamus q̄ȝ magnū deū dicat esse iudeoꝝ. a Item ad ea q̄ interrogauit apollinē qd meli⁹: verbū siue ratio/an lex. R̄ndit inq̄t v̄sib⁹ hec dicēs: Ac deinde subiicit apollinis versus: in q̄bus ꝛ isti sunt vt q̄ȝtū satis est inde decerpā. In deū vero inquit generatorē/ ꝛ in regē an̄ oia: quē tremit celū ꝛ terra atq̄ȝ mare ꝛ infernoꝝ abdita: et ipsa numina ꝑhorrescūt: quoꝝ lex ē pater quē valde scti honorant hebrei. Tali oraculo dei sui apollinis/ porphyrius tā magnū deū dixit esse hebreoꝝ: vt eū et ipsa numina ꝑhorrescāt. Cū ergo de⁹ iste dixerit: Sacrificans diis eradicabit̄: miror q̄ ipse porphyrius nō perhorruerit: et sacrificās diis eradicari nō formidauerit. Dicit etiā bona philosoph⁹ iste de christo: q̄si oblitus illi⁹ de q̄ paulo an̄ locuti sum⁹ ꝯtumelię suę: aut q̄si in somnis dii eius maledixerit christo: ꝛ euigilātes eū bonū eē cognouerint: digneq̄ȝ laudauerint. Deniq̄ȝ tan̄q̄ȝ mirabile aliq̄d atq̄ȝ icredibile ꝓlatur⁹: pręter opinionē inquit ꝑfecto quibusdā videat̄ eē q̄d dicturi sum⁹.

Porphyri⁹ in li. Theologi.

D

¶ Christum em̄ dii piissimum ꝓnūciauerūt: ꝛ immortalem factū: ꝛ cū bona p̄dicatiōe ei⁹ meminerūt. Christianos aūt pollutos inq̄t ꝛ ꝯtaminatos ꝛ errore īplicatos eē dicūt: et multis talib⁹ aduersus eos blasphemiis vtūtur. Deinde subiicit: velut deorum oracula blasphemantiū christianos. b Et post hec: de christo aūt inq̄t interrogantib⁹ si est deus: ait hecate: Qm̄quidem immortalis anima post corpus vt incedit nosti: a sapientia autē abscisa semper errat: viri pietate pręstantissimi est illa anima: hanc colunt aliena a se veritate. Deinde post verba eius quasi oraculi sui ipse contexens: Piissimū igitur virum inquit eum dixit: ꝛ eius animam sicut ꝛ aliorū piorum post obitū immortalitate donatā: et hāc colere christianos errantes. c Interrogantibus aūt inquit: Cur ergo damnatus est: oraculo respondit dea: Corp⁹ quidē de

¶ Alcesimano/ na veritas/q dii cū fuissent a paganis req̄siti circa ꝑncipat⁹ christiane fidei/dixerūt christū piissimū ꝛ immortalē factū: cū bona p̄dicatione ꝛ ꝓbatione eius. Christianos autem pollutos et erroib⁹ dixerunt. Et hec dicit/ q̄ inf̄ deos de christo fuit discordia: q2 apollo respondit christū fuisse malū/ ꝛ a iudicibus recta sniā damnatū. Illa aūt dea scȝ hecate/ dixit eū piissimū quorū neutrum inquit recipimus: nec illū vituperātē/ nec istā laudātē.

Alcesimano/ na veritas.

c ¶ Interrogātibus autem inquit ꝛc. Deinde post vba porphyrii annectit q̄rtum oraculū. Interrogantib⁹ inq̄t: cur dānat⁹ est oraculo: respōdit ꝛc.

Additio iacobi passauātis.

¶ In hoc ca. xxiii ponit aug⁹ verba porphyrii philosophi de oraculis te responsis datis de christo et christianis ab apolline ꝛ ꝓserpina quā noiat hecaten: nō solū his de causis quas assignat expositor: sȝ nomen hoc hecaton/qd grece dicitur centū / fortita est q̄ cētuplicatū seges proferat fructū. Philosophi em̄ intelligunt ꝑ proserpina semen in terra iactatum surrecturū in messem. In assignatione autem oraculorum non cōcordat expositor cum augustino i textu. Nā aug⁹ primo ponit immediate post scdm oraculum apollinis /oraculū hecates: quod incipit. Post hec de christo interrogantibus si est deus: ait hecate: Quoniamquidem immortalis est anima ꝛc. Expositor autem ponit vltimo: ꝛ pręmittit illud Corpus quidem debilitantibus tormentis: quod debet vltimo loco poni. Sed forte fuit transpositū vitio scriptoris: vel textus aug⁹. quē habuit non est legitimus: sed non est magna vis.

E

F

bilitantibꝰ tormētis semꝑ oppositū est: aīa
aūt pioꝝ cęlesti sedi insidet. Illa vō aīma
alijs animabꝰ fataliter dedit: quibꝰ fata nō
annuerūt deorū obtinere dona: neq̄ habe/
re iouis immortalis agnitionē errore impli
cari. Propterea ergo dijs exosi: quia quibꝰ
fato non fuit nosse deū/nec dona a dijs ac/
cipere: his fataliter dedit iste errorem impli
cari. Ipse vero pius/⁊ in cęlum sicut pij in/
cessit. Itaq̄ hunc quidē nō blasphemabis:
miraberis autē hominū dementiā/ex eo in
eis facile precepsq̄ periculū. Quis ita stul/
tus est: vt non intelligat aut ab hoīe calli/
do eoq̄ christianis inimicissimo/hęc ora/
cula fuisse conficta: aut cōsilio simili ab im
puris dęmonibꝰ ista fuisse responsa: vt scili
cet quoniā laudāt christū/ꝓpterea credan
tur veraciter vituperare christianos: atq̄ ita
si possint intercludāt viam salutis eternę:
in qua fit quisq̄ christianus? Suę q̄ppe no
cendi astutię milleformi sentiunt nō esse cō
trarium: si credatur eis laudātibus christū
dum tamē credatur etiā vituperātibꝰ chri/
stianos/vt eum qui vtrūq̄ crediderit/talē
christi faciant laudatorē/ne velit esse chri/
stianꝰ. Ac sic q̄uis ab illo laudatꝰ/ab isto/
rum tamē dęmonū dominatu eū non libe/
ret christus: pręsertim quia ita laudāt chri/
stum/vt quisq̄s in eum talē crediderit/qua
lis ab eis prędicaꝛ/christianꝰ verus nō sit:
sed Fotinianus hęreticus/qui tantūmodo
hominē nō etiā deū nouerit christū: ⁊ ideo
per eum saluus esse nō possit: nec istoꝝ mē/
daciloquoꝝ dęmonum laqueos vitare vel
soluere. Nos autē neq̄ appollinē vituperā
tem christū/neq̄ hecaten possumꝰ approba
re laudantē. Ille quippe tanq̄ iniquū chri/
stum vult credi/quē a iudicibus recta sen/
tientibus dicit esse occisum/ista hominem
pijssimū/sed hominē tantū. Una est tamen
⁊ illius ⁊ huiꝰ intentio/vt nolint hoīes esse
christianos: q2 nisi christiani erūt/ab eorū
erui potestate nō poterūt. Iste vero philo/
sophus/vel potius q̄ talibꝰ aduersus chri/
stianos quasi oraculis credūt/prius faciāt
si possunt/vt inter se de ipso christo hecate
atq̄ appollo concordent: eumq̄ aut am/
bo vituperēt aut ambo collaudent. Quod
si facere potuissent: nihilominus nos et vi/
tupatores ⁊ laudatores christi/fallaces dę
mones vitaremus. Cum vero eorū deus et
dea inter se de christo: ille vituperādo/ista
laudādo dissentiāt: ꝓfecto eis blasphemā/
tibus christianos nō credunt hoīes/si recte
ipsi sentiāt. Sane christū laudans vel por/
phirius vel hecate: cum dicat eum ipm̄ de/
disse fataliter christianis/vt implicarentur
errore: causas tamē eiusdē sicut putat pan/

dit erroris. Quasasiq̄ ex verbis eiꝰ expona?
prius quęro si fataliter dedit christus chri/
stianis erroris implicationē: vtrū volēs an
nolens dederit. Si volens/quō iustꝰ: si no/
lens/quō beatus? Sed iam causas ipiꝰ au/
diamus erroris. Sunt inquit spiritꝰ terrenī
minimi loco terreno quodā maloꝝ dęmo/
num potestate subiecti. Ab his sapiētes he
bręorū (quoꝝ vnus iste etiā iesus fuit) sicut
audistis diuia apollinis oracula/quę supe
rius dicta sunt: ab his ergo hebręi dęmoni
bus pessimis/⁊ minoribus spiritibus veta/
bant religiosos: ⁊ ipsis vacare ꝓhibebant:
venerari aūt magis cęlestes deos: amplius
autē venerari deum patrē. Hęc autē inquit
⁊ dij pręcipiūt: ⁊ in superioribꝰ ostendimus
quēadmodū animaduertere ad deum mo/
nent/⁊ illum colere vbiq̄ imperāt. Uerum
indocti ⁊ impię naturę quibꝰ vere fatū non
concessit a dijs dona obtinere: neq̄ habere
iouis immortalis notionē/nō audientes et
deos ⁊ diuinos viros: deos quidē oēs re
cusauerūt/ꝓhibitos autē dęmones non so
lum nullis odijs insequi/sed etiam reuereri
delegerūt. Deū autē simulātes se colere/ea
sola ꝑ quę deus adoraꝛ non agunt.

¶ Nam deus quidem vtpote oīm pater nullius indiget: s3 nobis est bene cum eū ꝑ iusticia3 ⁊ castitatē aliasq̄ virtutes adoramꝰ/ipsam vitā precē ad ipm̄ facientes per imitationem et inquisitionē de ipso. Inq̄sitio eñ pur/gat inq̄t: imitatio dei/ficat affectionē ad ip3 operādo. Bene quidē prędicauit deū patrē: ⁊ quibꝰ sit colendꝰ moribus dixit: Quibꝰ pręceptis prophetici libri

¶ Tricesima vitas/q̄ ꝺm doctrinā porphirij/ vitam que deus est adorare debemꝰ/precem ad ipsum faciētes/ꝑ imitationē ⁊ inquisitionē: inquisitio inquit purgat: imitatio deificat affectionē/ ꝺm porphyriū. Et quia illud dictū nō approbat augꝰ: sed cōmendat: hic accipiꝛ argumētum ex isto dicto/q̄ circa deum pricipalior est actus volēdi q̄ intelligendi: quia inq̄rere ptinet ad cognitionem: et imitatio ad volitione3: eū dicit q̄ imitatio deificat affectionē.

pleni sunt hebręorum: quando sanctorum
vita siue vituperatur siue laudatur. Sed
in christianis tantū errat/aut tantū calum
niatur/quantū volunt dęmones/quos opi
natur deos: quasi cuiq̄ difficile sit recolere
quę turpia/quę dedecora erga deorū obse/
quiū in theatris agebantur ⁊ templis: ⁊ at/
tendere quę legaꝛ/dicantur/audiantur in
ecclesijs: vel deo vero quid offeratur: et
hinc intelligere vbi ędificium et vbi ruina
sit morum. Quis autem huic dixit vel in/
spirauit/nisi diabolicus spiritus tam vanū
apertumq̄ mendacium/q̄ dęmones ab he
bręis coli ꝓhibitos reuereaꝛ potiꝰ q̄ ode
rint christiani? Sed deus ille quē coluerūt

Marginal notes: Alr̄ mireberis. — G — H — I — K — Tricesima vel vitas. — L

sap lentes hebreorum/etiam celestibus san/
ctis angelis & virtutibus dei/quos beatissi/
mos tanq̄ ciues in hac nostra peregrinatio
ne mortali veneramur & amamus/sacrifica
ri vetat:intonans in lege sua quā dedit po/
pulo suo hebreo:& valde minaciter intulit/
M dicens:Sacrificans dijs eradicabit. Et ne
quisq; putaret demonibus pessimis terre/
nisq; spiritibus:quos iste dicit minimos vł
minores:ne sacrificetur esse preceptū:quia
et ipsi in scripturis sanctis dicti sunt dij:nō
hebreorum/sed gentium:quod euidēter in
Ps.95.b. psalmo septuaginta interpretes posuerunt/
dicentes:Quoniā omnes dij gentiū demo
N nia. Ne quis ergo putaret istis quidem de/
monijs ꝓhibitum esse:celestibus autem vł
Exo.22.c. omnibus vel aliquibus sacrificari esse per/
missum:mox addidit:Nisi domino soli/id
est nisi domino tātū:ne forte in eo q̄ ait do/
mino soli/dominū solem credat esse quispiā
cui sacrificādum putat. Quod non ita esse
intelligēdum in scripturis grecis facillime
reperitur. Deus igitur hebreorum:cui tam
magnū tantus etiam iste philosophus per/
hibet testimonium:legem dedit hebreo po
pulo suo hebreo sermone conscriptam:non
obscuram & incognitam/sed omnibus iam
gentibus diffamatam:in qua lege scriptū
est:Sacrificās dijs eradicabitur/nisi domi/
no tm̄. Quid opus est in hac ei⁹ lege eiusq;
prophetis de hac re multa perquirere:immo
nō perquirere: Non enim obstrusa vel rara
sunt/sed aperta & crebra;colligere:et in hac
disputatiōe mea ponere: quibus luce clari⁹
apparet/nulli omnino nisi tantū sibi deū ve/
rum & summū voluisse sacrificari. Ecce hoc
vnum breuiter/immo granditer/minaciter/
sed veraciter dictum ab illo deo:quem tam
excellenter eorum doctissimi predicant/au
diatur/timeatur/impleat:ne inobedientes
eradicatio consequatur. Sacrificās inquit
dijs eradicabitur/nisi domino tātū:nō quo
O rei egeat alicui⁹/sed quia nobis expedit vt
vt res eius simus. Hinc enī canitur in sacris
Ps.15.a. litteris hebreorū:Dixi domino/deus meus
es tu:quoniā bonorū meorū non eges. Hu/
ius autem preclarissimū atq; optimū sacrifi
P cium nos ipsi sum⁹. Hec est ciuitas eius cu/
ius rei mysterium celebramus oblationib⁹
nostris:que fidelib⁹ note sunt:sicut in libris
precedentib⁹ disputauimus. Cessaturas enī
Malach.1.c. victimas/quas in vmbra futuri offerebant
iudei:et vnum sacrificium gentes a solis or
tu vsq; ad occasum:sicut iam fieri cernim⁹
oblaturas per ꝓphetas hebreos oracula in
crepuere diuina. Ex quibus quantū satis vi
sum est nōnulla ꝓtulim⁹:et huic iam operi
aspersimus. Quapropter vbi non est ista iu

sticia vt sm̄ suam gratiā ciuitati obedienti
deus imperet vnus & sūmus:ne cuiq; sacrifi
cet nisi tm̄ sibi:et per hoc in omnib⁹ homini
bus ad eandē ciuitatē pertinētib⁹ atq; obe/
dientib⁹ deo anim⁹ etiā corpori/atq; ratio
vitijs ordine legitimo fideliter imperet:vt
quēadmodum iustus vnus/ita cetus popu
lusq; iustorū viuat ex fide:que operat ꝑ di/ Abacuk.2.a
lectionem:qua homo diligit deū/sicut dili/ Gal.5.b.
gēdus est deus/& ꝓximū sicut semetipsum. Matth.22.d.
Ubi ergo non est ista iusticia/ꝑfecto nō est
cetus hominū iuris cōsensu/& vtilitatis cō/
muniōe sociat⁹. Qd̄ si nō est/vtiq; ppl̄s nō
est:si vera est hec populi definitio:ergo nec
respublica est:quia res populi nō est/vbi ip
se populus non est.

Qua diffinitione constet populi et reipublice nuncupationē recte si bi:non solum romanos sed etiā re/ gna alia vēdicare. Ca.XXIIII.

Si autē populus nō isto sed alio defi A
nitur modo:velut si dicatur:popu/
lus est cetus multitudinis rationa/
lis rerū quas diligit concordi cōmuniōe so/
ciatus:profecto vt videatur qualis quisq;
populus sit:ista sunt intuenda que diligit.
Quecūq; tamen diligat/si cetus est multi/
tudinis non pecorum/sed rationalium crea
turarū:et eorū que diligit cōmunione con/
cordi sociatus est:non absurde popul⁹ nun
cupatur:tanto vtiq; melior quanto in me/
lioribus:tantoq; deterior quanto est in de/
terioribus cōcors. Scd̄m istam definitionē
nostrā romanus populus/popul⁹ est:et res
eius sine dubitatiōe respublica. Quid autē B
primis temporib⁹ suis/quidue sequentibus
populus ille dilexerit:et quib⁹ moribus ad
cruentissimas seditiones atq; inde ad socia
lia atq; ciuilia bella ꝑueniēs:ipsam concor
diam que salus est quodāmodo populi ru/
perit atq; corruperit/testat historia:de qua
in precedētibus libris multa posuim⁹. Nec
ideo tamē vel ipsum nō esse populū vł eius
rem dixerim non esse rempublicā q̄diu ma/
net qualiscūq; multitudinis rationalis ce/
tus rerum quas diligit concordi cōmuniōe
sociat⁹. Quod aūt de isto populo/& de ista C
republica dixi:hoc de atheniēsium/vel quo
rūcūq; grecorum vel egyptiorū:hoc de illa
priore babylone assyriorū quando in rebus
suis publicis imperia vel parua vel magna
tenuerunt:et de alia quacūq; aliarum gen/
tium intelligas dixisse atq; sensisse. Genera
liter quippe ciuitas impiorū cui non impe/
rat deus obediendi sibi vt sacrificiū nō offe Exo.22.c.
rat nisi tātūmodo sibi:et ꝑ hoc in illa & ani
mus corpori ratioq; vitijs recte ac fideliter
imperet/caret iusticie veritate.

¶ Q nō possint ibi verę esse virtu/
tes/vbi nō est vera religio. Ca. XXV

A Q ualibet eñ videat anim⁹ corpori
τ ratio vitijs laudabiliter imperare:
si tamē deo anim⁹ τ ratio ipsa non
seruit/sicut sibi seruiēdū esse ipse de⁹ p̄cepit
nullo modo corpi vitijsq; recte impat: nam
qualis corpis atq; vitioꝝ pōt esse mēs dña
veri dei nescia: nec ei⁹ imperio subiugata/s;
vitiosissimis demonib⁹ corrūpētib⁹ ꝓstitu
B ta. Proinde v̄tutes quas sibi habere videt
per quas imperat corpori τ vitijs ad quod/
libet adipiscēdū vel tenendū/nisi ad deum
retulerit/etiā ipsa vitia sunt potius q̄ virtu
tes. Nā licet a q̄busdā tunc verę τ honestę
putent esse virtutes cū ad seipsas referunt:
nec ꝓpter aliud expetunt/etiā tunc inflatę
ac supbę sunt: et ideo nō virtutes sed vitia
iudicāda sunt. Sicut eñ nō est a carne sed
sup carnē qd̄ carnē facit viuere: sic nō est ab
hoie sed sup hoiem qd̄ hoiem facit beate vi
uere: nec solum hominē/sed etiam quālibet
potestatē virtutēq; celestē.

¶ De pace ppli alienati a deo: qua
vtitur ad pietatē pplus dei dum in
hoc pegrinus est mūdo: Ca. XXVI.

A Q uocirca vt vita carnis aīa est: ita
beata vita hois de⁹ est. De quo di
Ps. 143. c. cunt sacrę litterę hebreoꝝ: Beat⁹
pplus cui⁹ est dñs deus ipsi⁹. Miser igitur
popul⁹ ab isto alienat⁹ deo: diligit tñ ipse
etiā quandā pacē suam nō improbandam:
quā quidē nō habebit in fine: quia nō ea be
B ne vtit ante finē. Hanc autē vt interim ha/
beat in hac vita nostra etiā interest: qm̄ q̄/
diu pmixtę sunt ambę ciuitates/vtimur et
nos pace babylonis: ex qua ita per fidē dei
pplus liberat/vt apud hanc interim pegri/
1. Timo. 2. a. netur. Propter quod τ aplus admonuit ec
clesiā vt oraret ꝓ regib⁹ eius atq; sublimi/
bus: addēs τ dicēs: vt quietā τ tranqllam
vitam agamus cū oñi pietate τ charitate.
Et ꝓpheta hieremias cū populo veteri dei
vētturā p̄nūciaret captiuitatē: τ diuinit⁹ im
peraret vt obediēter in babyloniā irēt: deo
suo etiā ista patiētia seruiētes/monuit τ ip
Hiere. 29. b. se vt orare ꝓ illa dicēs: quia in pace ei⁹ est
pax nostra: vtiq; interim temporalis pax q̄
bonis malisq; cōmunis est.

¶ De pace seruientiū deo: cui⁹ pfe
cta tranquillitas in hac tēpali vita
nō potest appꝛehendi. Ca. XXVII.

A P Ax aūt nostra ꝓpria: τ hic est cum
deo p fidē: τ in ęternū erit cum illo
p speciē. Sed hic siue illa cōmunis
siue nostra ꝓpria talis est pax/vt solatium
miserię sit poti⁹ q̄ beatitudinis gaudium.
Ipsa q̄ nostra iusticia q̄uis vera sit ꝓpter
veri boni finē ad quē refert: tamē tanta est
in hac vita vt poti⁹ petōꝝ remissiōe cōstet/
q̄ pfectione virtutū. Testis est oratio toti⁹
ciuitatis dei: q̄ pegrinat in terris: Per oia
quippe mēbra sua clamat ad deū: Dimitte Matth. 6. b.
nobis debita nostra sicut τ nos dimittim⁹
debitoribus nostris.
¶ Nec ꝓ eis ē efficax
hec oratio/ q̄ꝝ fides si
ne opib⁹ mortua est: s;
ꝓ eis q̄loꝝ fides p di
lectionē opat. Quia
eñ deo quidē subdi
ta: in hac tñ conditōe
mortali τ corpore cor
ruptibili/quod aggra
uat aiam: nō pfecte vi
tijs ratio impat: iō ne
cessaria est iustis talis
oratio. Nā pfecto q̄/
q̄ impet/nequaq̄ sine
cōflictu vitijs impat. Et vtiq; aliqd subre/
pit in hoc loco infirmitatis etiā bene confli
genti: siue hostibus talibus victis subdi/
tisq; dominanti.

¶ Tricesimaprima veri/ Tricesimaprima veritas
tas/q; oratio dñica non
est efficax ꝓ illis quoꝝ Jacobi. 2. d.
fides ex opib⁹ ē mortua.
Intelligēdū q; lꝫ non sit Gal. 5. b.
efficax talis oro/cū dici/ B
tur: pater noster/ad meri
tū directe: qꝛ null⁹ potest
mereri nisi existēs ī cha/
ritate: bene tamē ad bo
na tpalia vel gratiā obti Sap. 9. d.
nendā de cōgruo/q̄uis
nō de cōdigno. Et qꝛ in
ista orōne regnū dei po/
stulat: ideo q̄tū ad hoc
efficaciā nō habet nisi in
gratia existētib⁹.

¶ Unde si non facili
opatiōe/certe labili lo
cutiōe aut volatili co
gitatiōe peccet: Et iō
q̄diu vitijs imperat/
plena pax nō est: quia
τ illa q̄ resistūt/piculo
so debellant ꝓlio: τ il/
la q̄ victa sunt/nondū
securo triūphāt ocio:
s; adhuc sollicito p̄munt impio. In his er/ C
go tēptatiōib⁹ de q̄b⁹ oibus in diuinis elo/
quijs breuiter dictū est: Nunqd non tēpta Job. 7. a.
tio est vita hūana sup terrā: qs ita viuere se
p̄sumat vt dicendo deo: Dimitte nobis de Matth. 6. b.
bita nr̄a: nō necesse habeat nisi homo elat⁹
Nec vo magn⁹ sed inflat⁹ ac tumidus: cui
p iusticiā resistit qui grām largit humilib⁹.
Propter qd̄ scriptū est: De⁹ supbis resistit: Jaco. 4. b.
hūilib⁹ aūt dat gratiā. Hic itaq; in vnoq̄q; 1. Petri. 5. b.
fideli iusticia est: vt obedienti de⁹ hoi/ani/ D.
mus corpi/ratio aūt vitijs etiā repugnāti/
bus impet/vel subigēdo vel resistēdo: atq;
vt ab ipso deo petat/τ meritoꝝ gratia τ ve
nia delictoꝝ: ac de acceptis bonis gratiarū
actio psoluat. In illa vo pace finali quo re
ferēda τ cui⁹ adipiscēdę causa habenda est
ista iusticia: qm̄ sanata immortalitate atq;
incorruptiōe natura vitia nō habebit: nec
vnicuiq; nr̄m vel ab alio vel a seipo quicq̄
repugnabit: nō op⁹ erit vt rō vitijs q̄ nulla
erunt impet: sed impabit de⁹ hoi/anim⁹ cor
pori; tātaq; obediēdi ibi erit suauitas τ fa/

¶ Tricesimasecūda ve/ Tricesimasecūda veritas.
ritas/q; in ista vita non
est pfecta pax inqt sine
facili opatiōe/cum labi/
li locutiōe ac volatili co
gitatiōe peccat. Non tñ
intelligēdū est q; simpli
citer cogitatio sit pecca/
tū p se/nisi forte rōne de/
lectatiōis adiūcte: quia
christus cogitatiōe fuit
tētat⁹ sine oñi petō.

cilitas/quāta viuēdi regnandiq3 fęlicitas. Et hoc illic in oīb⁹ hoīb⁹ atq3 in singulis eternū erit: ęternūq3 esse certū erit: ꝛ iō par beatitudinis hui⁹ vel beatitudo pacis huius summū bonū erit.

¶ In quē finem venturus sit exit⁹ impiorum. Ca. XXVIII.

A Apoc. 20. d. Eorū aūt qui nō ptinent ad istā ciuitatē dei erit ꝛ ecōtrario miseria sempiterna: q̄ etiaȝ scḋa mors dicif: qꝛ nec aīa ibi viuere dicēda est/quę a vita dei alienata erit: nec corpus/quod ęternis doloribus subiacebit.

Tricesimatertia veritas. ¶ Ac per hoc ideo durior ista secūda mors erit: qꝛ finiri morte nō B poterit. Sed qm̄ sicut miseria beatitudini ꝛ mors vitę: ita bellum paci videf esse contrariū: merito q̄rif: sicut pax in bonoꝝ finib⁹ p̄dicata est atq3 laudata/qḋ vel quale bellū in finib⁹ maloꝝ econtrario possit intelligi. Uerꝫ q̄ hoc q̄rit/attēdat qḋ in bello noxiū pniciosumq3 sit: ꝛ videbit nihil aliud esse inter se q̄ rerū aduersitatē atq3 conflictū.

¶ Tricesimatertia veritas/q̄ durior est mors secūda: qꝛ finiri morte nō poterit. Ex quo dicto accipif documētū/q̄ dānati magis vellent non esse q̄ sic esse: qꝛ durius est inq̄t eis/quia nō esse nō possunt.

Tricesimaq̄rta veritas. ¶ Qḋ igif bellū grauius ꝛ amari⁹ cogitari pōt: q̄ vbi volūtas sic aduersa est passiōi/ꝛ passio voluntati: vt nulli⁹ eaꝝ victoria tales inimicitię finiātur ꝛ vbi sic ꝯfligit cū ipa natura corpis vis doloris/vt neutrū alteri C cedat? Hic ei q̄n ꝯtingit iste cōflict⁹/aut dolor vincit ꝛ sensū mors adimit: aut natura vincit/ꝛ dolorem sanitas tollit. Ibi aūt ꝛ dolor pmanet vt affligat: et natura pdurat vt sentiat: qꝛ vtrūq3 ideo nō deficit/ne pęna deficiat. Ad hos autē fines bonoꝝ ꝛ maloꝝ/illos expetēdos/istos cauēdos: quoniā p iudiciū transibūt ad illos boni/ad istos mali. De hoc iudicio quantū deus donauerit in consequenti volumine disputabo.

¶ Tricesimaq̄rta veritas/q̄ nullū bellū grauius et amari⁹ cogitari pōt/q̄ vbi volūtas sic aduersa est passiōi ꝛ passio volūtati: vt nulli⁹ eaꝝ victoria finiaf. Illud aūt ipse declarat ī s̄ctis: in pena .s. inferni: vbi inq̄t sic affligit cū ipa natura corpis vis doloris vt neutꝝ alteri cedat. Si eñ vincit dolor ī hac vita/sensum mors adimit: si autē natura vincit/dolorē sanitas tollit: dolor pmanet ꝛ natura pdurat: hoc fit vt pena non deficiat. Ex q̄ dicto accipiuntur duo moralia documēta. Primū est/q̄ amarissima est vita hoīs/hoc est in continua passionū pugna: qꝛ istā penā cōpat pene inferni. Scḋm documētū/q̄ q̄libet vt fugiat tātā miseriā debet conari ad militādū intēse ꝯtra passiōes/vt ipas subijciat totalif: qꝛ notū est q̄ diabol⁹ nūq̄ requiescit/sic ꝯtra iste nūq̄ habꝫ aliquā requiē intestino bello lassat⁹. Sꝫ orif dubiū qꝛ peior videf ille q̄ vincif ꝛ non resistit/q̄ q̄ sic resistit vt nec vincat nec vincaf: qꝛ ē pseuerans. Dicif autem q̄ licet ille peior sit/tamen ille forte plus affligif/q̄uis post malū ꝯsumatū iste pl⁹ cruciaf.

Sancti augustini episcopi liber decimusnonus de ciuitate dei explicit.

Annotatio capitulorum vicesimi libri eiusdem.

Eiusdem diui aurelij Augustini episcopi de ciuitate dei/liber vicesimus incipit.

Q₃ Quis omni tpe deus iudicet in hoc tamē libro de nouissimo ei⁹ iudicio est proprie disputādū. Ca. I

Expositio ca. I.

A De die vltimi iudicij etc. Declarato q̄ sunt fines veri ciuitatis terrene et celestis: psequit de conditiōib⁹ horū finiū. Primo agens de modo queniēdi ad hos fines. Secūdo declarādo cōditiones horū finiū libris sequentib⁹. s. libro. xxi. et. xxii. q₃ autē modus perueniēdi ad hos fines est p iudiciū generale: ideo i hoc specialiter agit de illo iudicio: ondēs dit illum iudicij venturum esse.

De die vltimi iudicij dei: qđ ipe donauerit locuturi: eūq₃ assertu ri aduersus ipios et incredulos tāq₃ in edificij fundamēto pri⁹ ponere testimonia diuina debemus. Quib⁹ q̄ nolunt credere/ humanis ratiunculis falsis atq₃ fallacibus cōtrauenire conant: ad hoc vt aut aliud significare ptēdāt qđ adhibet testioniū de litteris sacris: aut oino diuinit⁹ esse dictū negēt. Nam nullū existimo esse mortaliū q̄ cū ea sicut dicta sunt intellexerit; et a sūmo ac vero deo p aias sanctas dicta esse crediderit: nō eis cedat atq₃ psentiat: siue id etiā ore fateat: siue aliq̄ vitio fateri erubescat aut metuat: vl' etiā puicacia simillima insanie id quod falsum esse nouit aut credit/etiā contētiosissime defendere moliat. Qđ ergo in con- B fessiōe ac pfessione tenet ois eccl'ia dei veri christū de celo esse vēturū ad viuos ac mortuos iudicādos: hūc diuini iudicij vltimū diē dicim⁹. i. nouissimū tēpus. Nā per quot dies hoc iudiciū tēdat incertū est: sed scripturarū more sanctarū diē poni solere p tempore/nemo q̄ illas litteras q̄slibet negligenter legerit nescit. Ideo aūt cum diē iudicij dei dicim⁹/adijcim⁹ vltimū vel nouissimū: quia et nūc iudicat/et ab humani generis initio iudicauit: dimittēs de padiso et a ligno vite separans primos hoies peccati magni perpetratores: immo etiā quando angelis peccātibus nō pepercit: quorū princeps homines a seipso subuersus inuidēdo subuertit/proculdubio iudicauit. Nec sine illius alto iustoq₃ iudicio/et in hoc aereo celo et in terris et demonū et hominū miserrima vita est erroribus erumnisq₃ plenissima. Verū etsi nemo peccasset: non sine bono rectoq₃ iudicio deus vniuersam rationalē creaturam perseuerātissime sibi domino suo coherentē in eterna beatitudine retineret. Iu- C dicat etiā non solum vniuersaliter de genere demonū atq₃ hominū/vt miseri sint propter primorum meritū peccatorū/sed etiam de singulorum operibus pprijs que gerūt arbitrio voluntatis. Nā et demones ne torqueantur precant: nec vtiq₃ iniuste vel parcitur eis/vel pro sua quisq₃ improbitate torquentur. Et homines plerumq₃ aperte/plerūq₃ occulte luunt pro suis factis diuinit⁹ penas: siue in hac vita/siue post mortem: q̄uis nullus hominū agat recte nisi diuino adiuuet auxilio. Nullus demonū aut hominum agat inique nisi diuino eodēq₃ iustissimo dei iudicio pmittatur. Sicut enim ait apostolus: Nō est iniquitas apud deū. D Et sicut ipse alibi dicit: Inscrutabilia sunt iudicia dei: et inuestigabiles vie eius. Non igit in hoc libro de illis primis/nec de istis medijs dei iudicijs: sed de ipso nouissimo iudicio quantum ipse tribuerit disputabo: quādo christus de celo venturus est viuos iudicaturus et mortuos. Iste quippe dies iudicij proprie vocatur: eo q̄ nullus ibi erit imperite loquele locus: cur iniustus ille sit felix/et cur iustus ille infelix. Omniū nāq₃ tunc nō nisi bonorū vera et plenissima felicitas: et omniū non nisi malorū digna et sūma infelicitas apparebit.

2.Timo.4.a. Gen.3.d. 2.Petri.2.a. Matth.8.d. Alt'ifeng. Roma.9.c. Roma.11.d. 2.Timo.4.a.

De varietate rerum humanarū

Cui nō potest dici deesse iudiciū dei q̄uis nequeat inuestigari: Ca.II.

A Nunc aūt ⁊ mala equo aīo ferre di/
scimus que patiunt̄ ⁊ boni: ⁊ bona
nō magnipēdere que adipiscunt̄ ⁊
mali. Ac ꝑ hoc etiā in his rebus in q̄bꝰ non
apparet diuina iusticia/salutaris est diuina
doctrina. Nescimꝰ em̄ quo iudicio dei bo/
nus ille sit pauper/malus ille sit diues: iste
gaudeat/quē ꝓ suis perditis moribus cru/
ciari debuisse merorib9 arbitramur: cōtriste
tur ille/quē vita laudabil' gaudere debuis/
se persuadet: exeat de iudicio nō solū inul/
tus/verūetiā dānatꝰ innocēs: aut iniqtate
iudicis pressus/aut falsis obrutus testimo
B niis. Ecōtrario scelestꝰ aduersariꝰ eius non
solū impunitꝰ/verūetiā vindicatꝰ insultet:
impiꝰ optime valeat: pius languore tabe/
scat. Latrocinent̄ suauissimi iuuenes: ⁊ qui
nec verbo quemq̄ ledere potuerūt: diuersa
morborū atrocitate affligant̄: infantes vti
les rebꝰ humanis imatura morte rapiātur:
et qui vident̄ nec nasci debuisse/diutissime
insuper viuāt: plenus criminibꝰ sublimetur
honoribꝰ: ⁊ hominē sine querela tenebre ig
nobilitatis abscondāt: ⁊ cetera huiusmodi
que quis colligit/q̄s enumerat? Que si ha/
berent in ipsa velut absurditate cōstātiam:
vt in hac vita in qua homo (sicut sacer psal
Ps.143.a. mus eloquitur) vanitati similis factꝰ est: et
dies eiꝰ velut vmbra pretereūt: nō nisi ma/
li adipiscerent̄ trāsitoria bona ista atq̄ ter/
rena: nec nisi boni talia paterent̄ mala/pos
set hoc referri ad iudiciū iustū dei vel etiā
benignū: vt q̄ nō erant assecuturi bona eter
na q̄ faciūt beatos: his tēpalibꝰ vel decipe/
rent̄ ꝓ malicia sua/vel ꝓ dei misericordia
cōsolarent̄ bonis: ⁊ qui nō erāt passuri eter
na tormēta/tpalibꝰ vel ꝓ suis q̄buscūq̄ vel
quātuliscūq̄ peccatis affligerent̄: vel ꝓpt
implēdas virtutes exercerent̄ malis.
C ¶ Nunc vo quādo nō
Prima veritas vicesimi libri. solum i malo sunt bo/
ni/⁊ in bono mali: qđ
videt̄ iniustū: verum
etiam plerūq̄ ⁊ malis
mala eueniūt/⁊ bonis
bona ꝓueniūt: magis
Rom.11.d inscrutabilia fiūt iudi
cia dei: ⁊ inuestigabi/
les vie illius. Quis ē
nesciamꝰ quo iudicio
deꝰ ista vel faciat vel
fieri sinat: apud quem
sūma virtus est ⁊ sum
ma sapiētia sūmaq̄ iu
sticia/nulla ifirmitas/
nulla temeritas/nulla
iniqtas: salubriter ta/
men discimus nō ma/
gnipendere seu bona
seu mala que videmꝰ
esse bonis malisq̄ cōia: et illa bona quere/
re que bonorū/atq̄ illa mala maxie fugere
que ꝓpria sunt malorū. Cum vero ad illud D
dei iudicium venerimꝰ/cuius tempus iam
ꝓprie dicitur dies iudicij/et aliquādo dies 1.Thessa.5.a.
domini nūcupat̄: nō solum quecūq̄ tūc iu/
dicabunt̄: verūetiā quecūq̄ ab initio iudi
cata: ⁊ quecūq̄ vsq̄ ad illud tempꝰ adhuc
iudicanda sunt apparebunt esse iustissima.
Ubi hoc q̄q̄ manifestabit̄ q̄ iusto iudicio
dei fiat: vt nunc tam multa ac pene omnia
iusta iudicia dei sensus mentesq̄ mortaliū
lateant: cum tamē in hac re piorum fidē nō
lateat iustū esse quod latet.

¶ Prima veritas vice/simi libri/ꝙ quia non so/lum in malo sunt boni/⁊ in bono mali: qđ vtiq̄ videt̄ iniustū: verūetiā plerumq̄ malis mala ⁊ bonis bona ꝓueniunt: ideo magis inscrutabi/lia sunt iudicia dei. Ista/rum autē differētiarum habent̄ exempla in scri/ptura veteris testamēti. Quia primo abraam cū esset bonus semper ha/buit bona ⁊ ꝓspera hu/ius mūdi. Secūdo/pha/rao cum esset malus ma/la habuit horribilia: vt decem plagas egypti. ¶ Tertio/dauid cum esset bonus habuit semꝑ ma/la ⁊ persecutiōes. Quar/to/asuerus cum esset ma/lus ⁊ infidelis semp ha/buit bona i ista vita: vt patet in libro hester.

Quid in libro ecclesiastes Salomon de his que in hac vita et bonis et malis sūt cōia disputauit. Ca.III

Nempe salomon sapiētissimus rex A
israel qui regnauit in hierusalē/li/
brū qui vocatur ecclesiastes: ⁊ a iu
deis quoq̄ habetur in sacrarū canone litte
rarū/sic exorsus est: Uanitas vanitatū di/ Eccs.1.a.
xit ecclesiastes: vanitas vanitatū ⁊ oia va/
nitas. Que homini abundātia ex omni la/
bore suo q̄ laborat sub sole? Et cum ex hac
sentētia cōnecteret cetera: cōmemorās erū
nas erroresq̄ vite huius: ⁊ euanescentes in
terea temporum lapsus: vbi nihil solidū/ni
hil stabile retinetur: in ea rerū vanitate sub
sole: illud etiam deplorat quodāmodo/ꝙ
cum sit abundantia sapientie super insipiē
tiam: sicut est abūdātia lucis sup tenebras
sapientisq̄ oculi sint in capite ipsius: ⁊ stul
tus in tenebris ambulet: vnus tamē incur/ Eccle.2.c.
sus incurrat omnibꝰ vtiq̄ in hac vita que
sub sole agitur: significans videlicet ea ma
la que bonis ⁊ malis videmus esse commu
nia. Dicit etiā illud ꝙ et boni patiātur ma/ B
la tanq̄ mali sint: et mali tāq̄ boni sint adi
piscantur bona: ita loquens: Est inquit va Eccle.8.c.
nitas que facta est super terrā: quia sunt iu
sti super quos venit quasi factū impiorum
et sunt impij super quos venit sicut factum
iustoꝝ. Dixi quoniā hoc quoq̄ est vanitas
In hac quoq̄ vanitate: cui quantū satis vi
sum est: intimande/totum istum librū vir
sapientissimus deputauit: non vtiq̄ ob ali
ud/nisi vt eam vitam desideremus que va
nitatē non habet sub hoc sole: sed veritatē
sub illo qui fecit hūc solem. In hac ergo va
nitate nunquid nisi iusto dei rectoq̄ iudi/
cio similis eidem vanitati factus vanesce/ Ps.143.a.
ret homo. In diebus tamen vanitatis sue
interest plurimū/vtrū resistat an obtēperet

veritati:et vtrũ sit expers verę pietatis an particeps:nõ ꝓpter vitę huiꝰ vel bona acq̃renda vel mala vitãda vanescẽdo trãseuntia:sed ꝓpter futurũ iudiciũ per quod erũt et bonis bona ꝛ malis mala sine fine mãsura. (C) Deniq̃ iste sapiẽs hunc librũ sic cõclusit (Eccle.12.d.) vt diceret:Deũ time ꝛ mãdata eiꝰ custodi: hoc est ois homo:quia omñe hoc opus deꝰ adducet in iudiciũ ĩ omñi despecto/siue bonum siue malũ. Quid breuius/verius/salubrius dici potuit:Deũ inquit time/ꝛ mãdata eiꝰ custodi:quia hoc est o is homo. Quicũq̃ eñ est hoc:est custos vtiq̃ mãdatoꝝ dei:quoniã qui hoc nõ est/nihil est. Nõ eñ ad veritatis imaginẽ reformaꝶ/remanẽs in silitudine vanitatis. Quia omne hoc opus id est quod ab homĩe fit in hac vita/siue bonum siue malũ/deꝰ adducet in iudicium/in omñi despecto:id est in omñi etiã qui ꝯtẽptibilis hic videꝶ:ꝛ iõ nec videꝶ:quoniã deus ꝛ ipsum videt:nec eum despicit:nec eum cũ iudicat preterit.

¶ Qd ad disserẽdum de nouissimo iudicio dei/noui primum testamẽti ac deinde veteris testimonia prolaturus sit. Capitulũ.IIII.

(A — Scda veritas) Noui° itaq̃ vltimi iudicij dei testimonia de scripturis sanctis quę ponere institui/priꝰ eligẽda sunt de libris instrumẽti noui/postea de veteris. Q̃uis eñ vetera priora sint tempore:noua tamẽ anteponenda sunt dignitate: quoniã illa vetera preconia sunt nouoꝝ. Noua igitur ponẽda sunt prius: quę vt firmius ꝓbemꝰ/assumũtur ꝛ vetera. In veteribꝰ habenꝶ lex ꝛ ꝓphetę/in nouis euangeliũ et apostolicę litterę. (Roma.3.c.) Ait autẽ apostolꝰ: Per legem eñ cognitio peccati. Nũc autẽ sine lege iusticia dei manifesta est/testificata per legẽ ꝛ ꝓphetas:iusticia autẽ dei per fidẽ iesu christi in omnes qui credũt in eũ. (B) Hec aũt iusticia dei ad nouum ꝑtinet testamẽtũ:et testimoniũ habet a veteribus libris/hoc est a lege ꝛ ꝓphetis. Prius igiꝶ ipa causa ponenda est:ꝛ postea testes introducẽdi. Hunc ꝛ ipẽ iesus christꝰ (Math.13.g.) ordinẽ seruandũ esse demonstrãs:Scriba inquit eruditꝰ in regno dei similis est viro patrifamilias ꝓferenti de thesauro suo noua ꝛ vetera. Nõ dixit vetera et noua:quod vtiq̃ dixisset/nisi maluisset meritoꝝ ordinẽ seruare q̃ temporum.

¶ Secũda veritas/q̃ in testimonijs diuine scripture ꝓferendis cõuenienter preferunꝶ testimonia noui testamẽti testimonijs antiqui. Illud autem dictum ipse ꝓbat. Primo quidẽ ratiõe:quia q̃uis vetera priora sint tempore/tamẽ noua anteponẽda sunt inquãtum talia sunt dignitate. Secũdo declarat illud auctoritate:quia deus saluator dicit in euãgelio sic:Omnis scriba doctꝰ in regno celoꝝ similis est patrifamilias qui ꝓfert de thesauro suo noua ꝛ vetera.

¶ Quibus sentẽtijs domini saluatoris diuinũ iudicium futurũ in fine seculi declaretur: Capitlm.V.

Ergo ipse saluator cum obiurgaret (A) ciuitates in quibꝰ virtutes magnas fecerat:neq̃ crediderãt/ꝛ eis alienigenas anteponeret:Uerũtamẽ inquit dico (Math.11.c.) vobis:tyro ꝛ sidoni remissius erit in die iudicij q̃ vobis. Et paulopost alteri ciuitati: Amen inquit dico tibi:quia terre sodomorum remissius erit in die iudicij q̃ tibi. Hic euidẽtissime predicat diem iudicij esse venturum. (Math.11.d.) Et alio loco:Uiri niniuitę inq̃t surgent in iudicio cum generatione ista:ꝛ condemnabũt eam:quia pẽnitẽtiam ęgerũt in prędicatiõe ione:Et ecce plus q̃ iona hic. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista/et condẽnabit eam:quia venit a finibus terrę audire sapiẽtiam salomonis et ecce plus q̃ salomon hic. Duas hoc loco res discimus:ꝛ venturum esse iudiciũ/et cũ mortuoꝝ resurrectiõe venturũ. De niniuitis eñ ꝛ regina austri quando hęc dicebat/de mortuis sine dubio loquebaꝶ:quos tamen in die iudicij resurrecturos esse ꝓdixit.

¶ Nec ideo dixit condemnabũt:quia et ipsi iudicabunt:sed q꞉ ex ipsorum comparatiõe isti merito damnabuntur. (Tertia veritas) Rursus alio loco/cum de hominũ bonorum ꝛ maloꝝ nũc per mixtione/postea separatione:quę vtiq̃ ĩ die iudicij futura est/loq̃retur:adhibuit similitudinẽ de tritico seminato ꝛ superseminatis (B) ziganijs:eamq̃ suis exponens discipulꝭ:Qui (Math.13.e.) seminat inquit bonuꝫ semen est filius hominis:ager autem est hic mundus:bonum vero semẽ hi sũt filij regni: zizania autem hi filij sunt nequam. Inimicus aũt qui seminauit ea/est diabolus. Messis autẽ consummatio est seculi: messores vero angeli sũt. Sicut ergo colligunꝶ zizania/et igni comburunꝶ:sic erit in consũmatiõe sę

¶ Tertia veritas/q̃ nullus malꝰ ĩ die iudicij cõdẽnabit aliũ. Sꝫ ideo dicuntur aliqui aliq̃s condemnare:quia eorũ comparatione condemnabũtur:sicut dicitur de regina saba ꝛ niniuitis:ꝛ isto modo exponit ista testimonia euãgelica:que videntur oppositũ sonare. Intelligendum tamẽ/q̃ in isto capitulo habetur triplex iudiciuꝫ. Primũ sententiatõis:ꝛ istõ pertinebit ad soluꝫ christũ: quia ipse solus est iudex omniũ. Secundũ est iudicium comparatiõis:et istõ ptinebit ad minꝰ malos respectu magis malorum de niniuitis et regina saba:quẽadmoduꝫ solent minꝰ turpia in cõparatione magis turpiũ acceptari. Tertiũ est iudicium approbatiõis:et ſm illud iudicabũt oẽs sancti: sicut dicit christꝰ in euãgelio:Ipsi iudices vestri erũt:diciꝶ de duodecim apostolis. Sꝫ oritur dubium:quõ duodecim dicunꝶ iudicare duodecim tribꝰ israel specialiter/si hoc faciẽt omnes sancti. Dicit autẽ hic beatus augustinꝰ/q̃ ibi non accipitur numerus duo[illegible] denarius

culi: Mittet fili⁹ hoīs angelos suos: et colligent de regno suo oīa scandala/ ꝛ eos qui faciunt iniquitatē: ꝛ mittent eos in caminū ignis: ibi erit flet⁹ et stridor dentiū: Tūc iusti fulgebūt sicut sol in regno patris eorū. Qui habet aures audiendi audiat. Hic quidē iudicium vel diem iudicij nō noīauit: sed multo eum clarius ipsis rebus expressit: et in fine seculi futurū esse prędixit. Itē discipul' suis
C
Matth. 19. d. Amē inqt dico vob q vos q secuti estꝭ me: in regnatiōe cū sederit fili⁹ hoīs i sede maiestatꝭ suę/ sedebitꝭ ꝛ vos sup sedes duodeci iudicātes duodeci trib⁹ israel. Hic discim⁹ cū suis discipulis iudicaturum iesum. Unde ꝛ alibi iudęis dicit: Si
Matth. 12. b. Luc. 11. b. ego in beelzebub eijcio demonia: filij vestri in quo eijciūt? Ideo ipsi iudices vestri erūt.
Matth. 19. d. Nec quoniā sup duodecim sedes sessuros esse ait: duodecim solos hoies cū ipso iudicaturos putare debem⁹. Duodenario quippe numero vniuersa quędā significata ē iudicantiū multitudo ꝓpter duas partes numeri septenarij: quo significatꝛ plerūq; vniuersitas: quę duę partes/ id est tria ꝛ qttuor altera per alterā multiplicatę duodecim faciunt. Nā ꝛ qttuor ter/ ꝛ tria qttuor duodecim sūt: et si q̄ alia hui⁹ duodenarij numeri quę ad hoc valeat ratio reperiꝛ: Alioquin
Act. 1. b. quoniā in locū iudę traditoris apostolum matthiam legimus ordinatū: apostol⁹ paulus/ qui plus illis omnib⁹ laborauit/ vbi ad
1. Cor. 15. b. iudicandum sedeat nō habebit: qui ꝑfecto
4. sen. di. 47. ca. non autē. cum alijs sanctis ad numerū iudicū se pertinere demonstrat/ cū dicit: Nescitis qꝛ an-
1. Cor. 6. a. gelos iudicabim⁹? De ipsis quoq; iudicandis in hoc nūero duodenario similis causa
Matth. 19. d. est. Non eñ quia dictū: Iudicātes duodecim tribus israel: tribus leui/ quę tertiadecima est ab eis iudicāda nō erit: aut solū illū populū/ nō etiā cęteras gentes iudicabūt? Quod autē ait/ in regeneratiōe: proculdubio mortuorū resurrectionē nomine voluit regeneratiōis intelligi. Sic eñ caro nostra regenerabiꝛ per incorruptionē/ quēadmodum est anima nostra regenerata per fidē.
D Multa preterea quę de vltimo iudicio ita dici videnꝛ vt diligenter ꝯsiderata repianꝛ ambigua: vel magis ad aliud pertinentia: siue scilicet ad eū saluatoris aduentū/ quo

At denariꝰ nisi ꝓ vniuersitate sanctoꝝ. Quod ꝓbat dupliciꝛ. Primo/ q si solum essent duodecim beatus paulus nō haberet thronū duodecimū: cum preter ipsum cū matthia duodeci fuerit apostoli. Secūdo, cōfirmat: quia ꝑ duodecim tribus intelligiꝛ vniuersitas iudicandorū: alioquin cū tribus leui sit tertiadecima/ distincta effraim et manasse illa nō iudicaretur. Qꝛ autē duodenari⁹ significet vniuersitatem/ declarat ꝓpter duas ptes numeri septenarij: q̄ plerūq; significaꝛ vniuersitas: q̄ due parteſ. i. tria ꝛ quattuor/ altera ꝑ alterā ducte. i. qter tria/ vel ter qttuor/ duodeci faciūt.

per totum hoc tempus in ecclesia sua venit hoc est in membris suis: particulatim atq; paulatim: quoniā tota corpus est eius: siue ad excidium terrenę hierusalem: quia et de illo cum loquitur/ plerūq; sic loquitur tāq; de fine seculi: atq; de illo die iudicij nouissimo et magno loquatur: ita vt dinosci non possit omino: nisi ea quę apud tres euangelistas/ mattheum/ marcū ꝛ lucam de hac re similiter dicta sunt: inter se omnia conferātur. Quędā quippe alter obscuri⁹/ alter explicat planius: vt ea quę ad vnam rem pertinentia dicunꝛ/ appareant vnde dicantur. Quod facere vtcunq; curaui in quadā epistola/ quam rescripsi ad beatę memorię virum esycium salonitanę vrbis episcopum: cuius epistolę titul⁹ est de fine seculi. Proinde iam illud hic dicam quod in euāgelio ſm mattheum de separatione bonoꝝ ꝛ malorum legitur per iudicium pręsentissimū atq; nouissimū christi. Cum autem venerit inquit filius hoīs in maiestate sua/ ꝛ omēs angeli cum eo: tūc sedebit super sedem maiestatis suę: Et congregabunꝛ ante eū omnes gentes: et separabit eos abinuicē/ sicut pastor segregat oues ab hedis. Et statuet oues quidē a dextris suis: hedos autē a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris ei⁹ erunt: Uenite benedicti patris mei possidere paratum vobis regnum a cōstitutiōe mūdi: Esuriui enim ꝛ dedistis mihi manducare: Sitiui/ et dedistis mihi bibere: Hospes eram/ ꝛ collegistis me: Nudus/ ꝛ cooperuistis me: Infirmus/ ꝛ visitastis me: In carcere erā/ ꝛ venistis ad me. Tunc respondebūt ei iusti dicentes: Domine/ quādo vidimus te esuriētem ꝛ pauimus? Sitientem/ ꝛ dedimus tibi potum? Quando autē te vidim⁹ hospitem/ ꝛ collegimus te? Aut nudū/ ꝛ cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum/ aut in carcere/ ꝛ venimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amē dico vobis q̄diu vni fecistis de his fratribus meis minimis/ mihi fecistis. Tunc dicet ꝛ his qui a sinistris eius erunt: Discedite a me maledicti in ignem ęternum: qui parat⁹ est diabolo ꝛ angelis eius. Deinde similiter etiā his enumerat/ q illa nō fecerint quę dextros fecisse memorauit. Similiterq; interroganti bus quando eum viderint in horū indigentia constitutum: et quod minimis suis non factum est/ sibi factum non fuisse respondet. Sermonemq; concludens: Et hi inquit in supplicium ęternum ibunt/ iusti autē in vitam ęternam. Iohannes vero euangelista apertissime narrat eum in resurrectiōe mortuorum futurum prędixisse iudiciū. Cum enim dixisset: Neq; eñ pater iudicat quēq;

Aug. in epła ad esycium. E
Matth. 25. c.
F
Joh. 5. d.

sed iudiciū omne dedit filio: vt omnes ho-
norificēt filium/ sicut honorificant patrem:
qui nō honorificat filiū/ non honorificat pa
trem qui misit illū: prius addidit: Amen
amen dico vobis: quia qui verbū meū au-
dit: ⁊ credit ei qui me misit: habet vitā eter
nā: ⁊ in iudiciū nō veniet: sed trāsiet a mor-
te in vitam. Ecce hic dixit etiā fideles suos
in iudicium nō venire. Quomodo ergo per
iudiciū separabunt a malis: ⁊ ad eius dex-
teram stabunt: nisi quia hoc loco iudicium
ꝓ damnatiōe posuit? In tale quippe iudi-
cium non veniēt qui audiunt verbum eius
⁊ credunt ei qui misit illū.

¶ Que sit prima resurrectio: que secunda: Capl'm. VI.

A Joh. 5. d. Deinde adiungit ⁊ dicit: Amē amē
dico vobis: quia venit hora et nūc
est: quādo mortui audient vocem
filij dei: ⁊ qui audierint viuent. Sicut enim
pater habet vitā in semetipso: sic dedit ⁊ fi-
lio habere vitā in semetipso. Nondū de se-
cunda resurrectiōe: id est corporū loquitur
que in fine futura est: sed de prima que nūc
est. Hanc quippe vt distingueret ait: Venit
hora ⁊ nunc est. Non autē ista corporū/ sed
animarū est. Habent eñ et anime mortem
suā in impietate atq; peccatis. Scōm quā
mortem mortui sunt: de quib⁹ idem domi-
Matth. 8. c. nus ait: Sine mortuos sepelire mortuos su
os: vt scilicet in anima mortui/ in corpe mor
tuos sepelirēt. Propter istos ergo impieta-
Joh. 5. d. te ⁊ iniquitate in anima mortuos/ venit in-
quit hora ⁊ nunc est quādo mortui audiēt
vocem filij dei: ⁊ qui audierint viuēt. Qui
audierint dixit: qui obedierint: qui credide
B rint/ ⁊ vsq; in finem perseuerauerint. Nec fe
cit hic vllam differētiam bonorū ⁊ maloꝝ.
Omnib⁹ eñ bonum est audire vocem eius
⁊ viuere ad vitā pietatis ex impietatis mor-
te transeundo ire. De qua morte ait aposto
2. Cor. 5. c. lus paulus: Ergo omnes mortui sunt: et ꝓ
omnib⁹ mortuus est vnus: vt qui viuūt iā
non sibi viuant/ sed ei qui pro ipsis mortu⁹
est ⁊ resurrexit. Omnes itaq; mortui sunt i
peccatis: nemine prorsus excepto: siue ori-
ginalib⁹ siue etiā voluntate additis: vel ig
norando vel sciendo/ nec faciēdo quod iu-
stum est: et ꝓ omnib⁹ mortuis viuus mor-
tuus est vnus: id est nullū habens oino pec
catum: vt qui per remissionē peccatorū vi-
uunt: iam nō sibi viuant/ sed ei qui ꝓ omni
Rom. 10. a. bus mortuus est ꝓpter peccata nostra: ⁊ re
surrexit ꝓpter iustificationē nostrā: vt cre-
dentes in eum qui iustificat impium/ ex im
pietate iustificati/ tanq; ex morte viuificati
ad primā resurrectionē que nūc est animaꝝ
pertinere possumus. Ad hanc eñ primā nō
pertinent nisi qui beati erūnt in eternū: ad
secundā vero de qua mox locuturus est/ et
beatos pertinere docebit et miseros. Ista ē
misericordie/ illa iudicij. Propter quod in
psalmo scriptū est: Misericordiā et iudiciū Ps. 100. a.
cantabo tibi domine. De quo iudicio con- C
sequēter adiunxit atq; ait: Et potestatē de- Joh. 5. e.
dit ei iudiciū facere: quia fili⁹ hominis est.
Hic ostendit ꝙ in ea carne veniet iudicatu
rus in qua venerat iudicādus. Ad hoc eñ
ait: quoniā filius hoīs est. Ac deinde subiū
gens vnde agim⁹: Nolite inqt mirari hoc:
quia veniet hora in qua oēs qui in monu
mentis sunt audient vocem filij dei: et ꝓce
dent qui bona fecerūt in resurrectionē vite:
qui vero mala egerunt/ in resurrectionē iu-
dicij. Hoc est illud iudiciū quod pauloan-
te sicut nūc ꝓ damnatiōe posuerat dicens:
Qui verbum meū audit/ ⁊ credit ei qui mi- Joh. 5. d.
sit me habet vitam eternā: ⁊ in iudiciū non
veniet/ sed transiet a morte in vitam: id est
pertinēdo ad primā resurrectionē: qua nūc
transit a morte animaꝝ ad vitam virtutū:
in damnationē nō veniet: quā significauit
appellatiōe iudicij: sicut etiā i hoc loco vbi
ait: Qui vero mala egerunt in resurrectio-
nem iudicij/ id est dānatiōis. Resurgat er-
go in prima qui nō vult in secunda resurre-
ctione dānari. Venit ergo hora et nunc est:
quādo mortui audiēt vocem filij dei: ⁊ qui
audierint viuent: id est in damnationē nō
venient/ que secūda mors dicit: in quā mor
tem post secundā/ que corporū futura est/ re
surrectionē precipitabunt qui in ꝓma que
animarū est non resurgūt. Veniet eñ hora
vbi nō ait ⁊ nunc est: quia in fine seculi erit/
hoc est in vltimo ⁊ maximo iudicio dei/ qñ
omnes qui in monumētis sunt audient vo
cem eius ⁊ ꝓcedent. Nō dixit/ quēadmodū
in prima: et qui audierint viuent: non enim
oēs viuent/ ea scz vita que quoniā beata
est/ sola vita dicēda est. Nam vtiq; nō sine
qualicūq; vita possent audire et de monu-
D mentis resurgēte carne ꝓcedere. Quare au
tem nō oēs viuēt/ in eo quod sequitur do
cet: Qui bona inquit fecerūt in resurrectio
nem vite: hi sunt qui viuēt. Qui vero mala
egerūt in resurrectionē iudicij: hi sunt q nō
viuent: quia secūda morte morient. Mala
quippe egerūt: quoniā male vixerunt: male
autē vixerūt: quia in prima que nūc est ani-
marū resurrectiōe nō reuixerūt: aut in eo ꝙ
reuixerāt nō in finē vsq; manserūt.

¶ Sicut ergo due sūt
regeneratiōes: de qui-
bus iam supra locut⁹
sum: vna que ſm fidē
est: que nunc fit p ba-

¶ Quarta veritas/ ꝙ si
cut due sunt regeneratio
nes: vna que fit ſm fidē
p baptismū/ altera que
fit ſm carnē/ que fiet i ei⁹
incorruptiōe

Quarta veritas

ptismũ. Alia ƀz carnẽ: q̃ fiet in ei⁹ incorru/ptiõe atq̃ immortali/tate per iudicium ma/gnum atq̃ nouissimũ Ita sunt ꝛ resurrectio nes due: vna prima/q̃ nunc est ꝛ animaꝝ est: que venire nõ ꝑmittit in mortẽ secundam: Alia secũda/que nunc nõ est/sed in seculi fi ne futura est: nec animaꝝ/sed corporũ est: q̃ ꝑ vltimũ iudiciũ alios mittet in secundam mortẽ: alios in eã vitã q̃ nõ habet mortẽ.

...et incorruptiõe per iu/dicium nouissimũ ꝛ ma/gnum: ita etiam resurre/ctiones due: vna prima/ que est animarũ: que ve/nire nõ ꝑmittit in mortẽ secundã. Alia in fine se/culi/secũda futuraq̃ cor/porum est.

¶ De duabus resurrectiõibus/et de mille annis quid in apocalypsi iohãnis scriptum sit/et quid de eis rationabiliter sentiatur. Ca. VII.

A D E his duab⁹ resurrectiõib⁹ idẽ io/hannes euãgelista in eo libro q̃ di/citur apocalypsis/eo modo locut⁹ est: vt eaꝝ prima a quibusdã nostris nõ itel lecta: insuper etiã in quasdã ridiculas fabu las verteret. Ait quippe in libro memorato
Apoca. 20.a. iohãnes apostol⁹: Et vidi angelũ descẽdẽ/tem de celo habentẽ clauẽ abyssi: et catenã in manu sua: ꝛ tenuit draconẽ illũ serpentẽ antiquũ: qui cognominat⁹ est diabol⁹ ꝛ sa/thanas: ꝛ alligauit illũ mille annis: et misit illum in abyssum: ꝛ clausit ꝛ signauit super eum vt nõ seduceret iam gẽtes/donec finiã tur mille anni: post hec oportet eũ solui bre ui tẽpore. Et vidi sedes ꝛ sedentes suꝑ eas: ꝛ iudiciũ datum est illis: ꝛ animas occisoꝝ ꝑpter testimoniũ iesu/ꝛ ꝑpter verbum dei. Et si qui nõ adorauerũt bestiam nec imagi nem eius: nec acceperũt inscriptionẽ i fron te aut in manu sua: ꝛ regnauerũt cũ iesu mil le annis: reliqui eorũ nõ vixerũt donec finiã tur mille anni. Hec resurrectio ꝑma est: Be atus ꝛ sanct⁹ est qui habet in hac prima re/surrectiõe partẽ. In istis secũda mors non habet potestatẽ: sed erunt sacerdotes dei ꝛ christi: ꝛ regnabũt cum eo mille annis.

B ¶ Qui ꝑpter hec hui⁹ libri verba primam re surrectionẽ futurã su/spicati sunt corporalẽ

Quinta veritas

iter cetera maxime nu mero annoꝝ mille per moti sunt/tanq̃ opor/teret in sanctis istl eo modo velut tãti tẽpis fieri sabbatismũ/vaca tione .s. sancta post la/bores ãnorũ sex miliũ exquo creatus est ho/mo: et magni illi⁹ pec/cati merito i hui⁹ mor talitatis erũnas de pa radisi felicitate dimis/sus est: vt quoniã scri/ptũ est: Un⁹ dies apd dñm sicut mille anni: ꝛ mille anni sicut dies vnus: sex annoꝝ mili/bus tanq̃ sex dieb⁹ im pletis / sequatur velut sabbati septim⁹ i ãnis mille postremis: ad h̃ scilicet sabbatum cele brãdũ resurgẽtib⁹ san/ctis. Que opinio esset vtcunq̃ tolerabilis: si alique delitie spirita/les i illo sabbato affu/ture sanctis per domi/ni presentiã crederent.

¶ Quinta veritas q̃ opi nio fuit aliquoꝝ sex mil/libus annoꝝ durare mũ dũ a prima hominis insti tutiõe: sicut sex sunt dies in quib⁹ format⁹ est mũ/dus. Et illud dictũ con/firmat per illud dictum apostolicũ/ q̃ apud deũ inq̃t vnus dies sicut mil le anni: et postea resurre/ctione corpoꝝ facta septi mo millenario annorũ regnare sanctos cũ chri/sto mille annis/tanq̃ in sabbato: iuxta illd quod scriptũ est in apocalypsi Sancti regnabũt mille annis cum christo. Et di cit d aug⁹/q̃ ista opinio esset satis tolerabilis/ni si quia ponit delectatões carnis in sctis mille an/nis ante glorificationẽ perfectã. Et adiungit/q̃ aliquãdo ipse fuit illius opinionis. Intelligẽdũ tamen/q̃ hic dicit ad sol uendũ istorũ motiuũ/q̃ mille anni de quib⁹ dicit in apocalypsi q̃ sancti re gnent cũ christo/duplici ter potest intelligi: Aut litteralit ꝑ septimo mil/lenario: in cui⁹ fine ista res terminat: cui⁹ inquit millenarij nũc spacia po steriora voluuntur. Aut ꝑ omni tẽpore futuroꝝ: q̃ denarius significat tem/poris plenitudinẽ: ꝛ mil lenarius denarij quadra tum reddit solidũ.

Gen. 3.d.

2. Petri. 3.b.

Nã etiã nos hoc opinati fuim⁹ aliquando. Sed cũ eos qui tũc resurrexerint dicant im moderatissimis carnalibus epulis vacatu/ros: in quib⁹ cibus sit tant⁹ ac potus/vt nõ solũ nullã modestiã teneant/sed modũ q̃q̃ ipsius incredulitatis excedãt: nullo modo ista possunt nisi a carnalib⁹ credi. Hi autẽ q̃ spiritales sũt/istos ista credẽtes χιλιαστας appellãt greco vocabulo: quod xbũ e ver/bo exprimẽtes nos possum⁹ miliarios nun/cupare. Eos autẽ longũ est refellere ad sin/gula: sed potius queadmodũ scriptura hec accipiẽda sit/iam debem⁹ ostẽdere. Ait ipse C
Matth. 12.c. domin⁹ noster iesus christus: Nemo potest introire in domũ fortis ꝛ vasa ei⁹ eripere ni si prius alligauerit fortẽ: diabolũ volẽs in/telligi fortẽ: quia ipse gen⁹ humanũ potuit tenere captiuũ: vasa vo eius que fuerat ere/pturus/fideles suos futuros: quos ille in di uersis peccatis atq̃ impietatib⁹ possidebat Ut ergo alligaret hic fortis: ꝑpterea vidit iste apostol⁹ in apocalypsi angelum descen Apoca. 20.a. dentẽ de celo habentẽ clauem abyssi/et ca/tenam in manu sua. Et tenuit inquit draco nem illum serpentẽ antiquũ/qui cognomi/natus est diabolus ꝛ sathanas: et alligauit eum mille ãnis: hoc est eius potestatem ab eis seducẽdis ac possidẽdis qui fuerãt libe randi/cohibuit atq̃ frenauit. Mille aũt an D ni duob⁹ modis possunt quãtũ mihi occur rit intelligi. Aut quia in vltimis annis mil/le ista res agitur: id est sexto ãnoꝝ miliario tanq̃ sexto die: cui⁹ nunc spacia posteriora voluunt: secuturo deinde sabbato/qđ non habet vesperã/requiẽ .s. sanctoꝝ/que nõ ha bet finẽ: vt huius miliarij tanq̃ diei nouissi mam partem: que remanebit vsq̃ ad termi num seculi: mille annos appellauerit: eo lo quendi modo q̃ pars significat a toto. Aut

certe mille annos ꝓ annis omībus hui⁹ se-
culi posuit: vt perfecto numero notaretur ip-
sa tēporis plenitudo. Millenarius em̄ nu-
merus denarij numeri quadratuȝ solidum
reddit. Decē quippe decies ducta fiunt cen-
tum: que iam figura quadrata/ sed plana ē.
Ut autem in altitudinē surgat ꝛ solida fiat
rursum centū decies multiplicantur ꝛ mille fi-
unt. Porro si centū ipa aliquo modo ꝓ vni-
uersitate aliquādo ponantur: quale illud est
qd̄ domin⁹ om̄ia sua dimittēti ꝛ eum sequē-
Matth.19.d. ti ꝓmisit dicēs: Accipiet in hoc seculo cen-
tuplum. Quod exponēs quodāmodo apo-
1.Cor.6.b. stolus ait: Quasi nihil habētes ꝛ om̄ia pos-
sidentes: quia ꝛ ante iam dictū erat: Fide-
lis hois totus mūdus diuitiarū est: quāto
magis mille ꝓ vniuersitate ponuntur: vbi est
soliditas ipius denarie quadrature. Unde
ꝛ illud melius intelligitur quod in psalmo le-
Ps.104.a. gitur: Memor fuit in seculū testamenti sui
verbi quod mādauit in mille generatiōes:
E id est in omnes. Et misit illū inqt in abyssū:
Apoca.20.a. vtiqꝫ diabolū misit in abyssum. Quo noie
significata est multitudo innumerabilis im-
pioꝝ/ quoꝝ in malignitate aduersus eccle-
siam dei multū ꝓfunda sunt corda: non qꝛ
ibi diabolus ante non erat: sed ideo dicitur il-
luc missus: quia exclusus a credentibus pl⁹
cepit impios possidere. Plus nāqꝫ possidetur
a diabolo: quia nō solum alienat⁹ est a deo/
verūetiā gratis odit seruiētes deo. Et clau-
sit inquit ꝛ signauit sup eum: vt iam non se-
duceret gentes/ donec finiātur mille anni.
Clausit super eū dictum est: interdixit ei ne
possit exire/ id est vetitū transgredi. Signa-
uit autē qd̄ addidit: significasse mihi videtur
qd̄ occultū esse voluit qui pertineāt ad par-
tem diaboli/ et q̄ nō pertineant. Hoc quippe
in seculo isto prorsus latet: quia ꝛ qui vide-
tur stare/ vtrū sit casurus: ꝛ qui videtur iacere
vtrū sit surrecturus incertū est. Ab eis autē
gentibus seducēdis huius interdicti vincu-
lo ꝛ claustro diabol⁹ ꝓhibetur atqꝫ cohibetur:
quas pertinētes ad christū seducebat ātea
Eph.1.a. vel tenebat. Has em̄ deus elegit ante mun-
Col.1.b. di cōstitutionē eruere de potestate tenebra-
rum ꝛ transferre in regnū filij claritatis sue:
sicut apl's ait: Nā seducere illū gentes etiā
nunc/ ꝛ secū trahere in eternā penā: sed non
predestinatas in eternā vitā/ quis fidelis ig-
norat? Nec moueat ꝙ sepe diabol⁹ seducit
etiā illos q̄ iam regenerati i christo vias in-
1.Timo.2.c. grediūtur dei. Nouit em̄ domin⁹ q̄ sunt ei⁹
et his in eternā damnationē neminē ille se-
ducit. Sic em̄ nouit dn̄s vt deus: quē nihil
latet etiā futuroꝝ: nō vt homo/ q̄ hoieȝ ad
p̄sens videt/ sed tamē videt cuius cor nō vi-
det: qualis autē postea sit futur⁹/ nec seipm̄

videt. Ad hoc ergo ligatus est diabolus et F
inclusus in abysso: vt iam nō seducat gētes
ex quib⁹ constat ecclesia: quas antea sedu-
ctas tenebat āteqꝫ esset ecclesia. Nec enim
dictū est: vt nō seduceret aliquē/ sed vt non
seduceret inquit iam gentes: in quib⁹ eccle-
siam ꝓculdubio voluit intelligi. Donec fi- Apoca.20.a.
niantur mille ānı: id est aut quod remanet
de sexto die/ qui constat ex mille annis: aut
omnes anni quibus deinceps hoc seculum
peragendū est. Nec sic accipiēdū est quod
ait: vt nō seduceret gentes donec finiantur
mille anni: quasi postea seducturus sit eas
dūtaxat gentes ex quibus predestinata cō-
stat ecclesia: a quib⁹ seducēdis illo est vin-
culo claustroqꝫ ꝓhibitus. Sed aut illa lo-
cutione dictū est que in scripturis aliquo-
tiens inuenitur: qualis est in psalmo: Sicut Ps.122.b.
oculi nostri ad dominū deum nostꝝ donec
misereatur nostri. Neqꝫ em̄ cum misert⁹ fue-
rit: non erūt oculi seruoꝝ eius ad dominū
deum suū. Aut certe iste est ordo verboꝝ:
Et clausit ꝛ signauit super eum donec finiā-
tur mille anni. Quod vero interposuit: vt
nō seduceret iam gentes: ita se habet/ vt ab
huius ordinis connexiōe sit liberum: ꝛ seor-
sum intelligēdum velut si post adderetur:
vt sic se haberet tota sententia: Et clausit ꝛ
signauit super eum donec finiantur mille an-
ni: vt non seduceret iam gentes: id est ideo
clausit donec finiātur mille anni: vt iam nō
seduceret gentes.

De alligatione et solutione dia-
boli: Capitulum VIII

Post hoc inquit oportet eum solui A
breui tempore: Si hoc est diabolo Apocal.20.a.
ligari ꝛ includi/ ecclesiam nō posse
seducere: hec ergo erit solutio ei⁹ vt possit?
Absit. Nunqꝫ enim ab illo ecclesia seduce-
tur predestinata et electa ante mundi con- Eph.1.a.
stitutionē: de qua dictum est: Nouit domi- 2.Timo.2.c.
nus qui sunt eius: ꝛ tamen hic erit ecclesia
illo tempore etiam quo soluēdus est diabo-
lus: sicut ex quo est instituta hic fuit et erit
omni tempore: in suis vtiqꝫ qui succedunt
nascendo moriētibus. Nam paulopost di- Apoc.20.c.
cit/ ꝙ solutus diabolus seductas gentes to-
to orbe terrarum attrahet in bellum aduer-
sus eam: quorum hostium numerus erit vt
arena maris. Et ascēderunt inquit sup ter- Ibidem.
re latitudinē: et cinxerunt castra sanctoꝝ/
ꝛ dilectam ciuitatē: ꝛ descendit ignis de ce-
lo a deo ꝛ comedit eos: ꝛ diabol⁹ qui sedu-
cebat eos/ missus est in stagnum ignis ꝛ sul-
phuris: vbi est ꝛ bestia ꝛ pseudo ꝓphete: et
cruciabuntur die ac nocte in secula seculo-
rum. Sed hoc iam ad iudicium nouissi- B
mū pertinet: quod nūc propterea comme-

morandum putaui / ne qs existimet eo ipso paruo tpe q̃ soluet diabolus in hac terra ecclesiam nõ futurã: illo hic eã vel nõ inueniẽte/ cũ fuerit solut⁹: vel absumẽte/ cum fuerit modis oibus psecut⁹. Nõ itaq̃ p totũ hoc tps/ qđ liber iste cõplectit: a pmo scʒ aduentu christi vsq̃ in seculi finem/ q̃ erit secũdus ei⁹ aduẽtus: ita diabolus alligat/ vt ei⁹ hec ipa sit alligatio: per hoc interuallũ qđ mille

Apoc. 20.a. annoꝝ numero appellat nõ seducere ecclesiam: qñquidẽ illã nec solut⁹ vtiq̃ seducturus est: Nã pfecto si ei alligari est/ nõ posse seducere siue nõ pmitti: quid erit solui/ nisi posse seducere siue pmitti? Qđ absit vt fiat.

¶ Sed alligatio diaboli/

Sexta veritas est nõ pmitti exercere totã tẽptationẽ quã põt vel vi vl' dolo ad seducẽdos hoies in partẽ suã cogendo violenter/ fraudulẽter ve fallendo. Qđ si pmitteret in tã lõgo tpe: ⁊ tanta infirmitate multoꝝ/ plurimos tales quales de⁹ id ppeti nõ vult/ ⁊ fideles deijceret ⁊ ne crederẽt impediret. Qđ ne faceret/ alligatus est:

¶ Sexta veritas/ q̃ alligatio diaboli q̃ legit in apocalypsi/ e nõ pmitti exercere totam tẽptationẽ quã põt cogendo in suaʒ partẽ hoies violenter aut fraudulẽter.

C Tũc aũt soluet: qñ ⁊ breue tps erit.

Septima veritas. Dan. 12.d ¶ Nã trib⁹ annis et sex mẽsibus legit totis suis suorũq̃ virib⁹ seuitur⁹: ⁊ tales erunt cũ quib⁹ ei belligerandũ est: vt vinci tanto ei⁹ impetu insidijsq̃ nõ possint. Si aũt nunq̃ solueret: min⁹ appareret ei⁹ maligna potentia: min⁹ sancte ciuitatis fidelissima patientia pbaret: min⁹ deniq̃ pspiceret/ q̃ magno ei⁹ malo tã bñ fuerit vsus oĩpotens deus/ qui eum nec omnino abstulit a tẽptatione sanctorum: q̃uis ab eorũ interioribus hominibus vbi in deũ credit/ foras missum: vt forinsecus ei⁹ oppugnatione pficerẽt: ⁊ in eis qui sunt ex parte ipsius alligauit: ne q̃tam posset effundendo ⁊ exercendo maliciã innumerabiles infirmos/ ex quibus ecclesiam multiplicari et impleri oportebat: alios credituros/ alios iã credentes a fide pietatis hos deterreret: hos frãgeret. Et soluet in fine: vt q̃ fortem aduersariũ dei ciuitas supauerit: cũ ingenti glia sui redẽptoris/ adiutoris/ liberatoris aspiciat. In eorũ sane qui tunc futuri sunt sanctoꝝ atq̃ fideliũ cõparatione quid sumus? Quãdoquidem ad illos pbandos tantus soluet inimicus; cũ quo nos ligato tantis periculis dimicamus: q̃uis ⁊ hoc tẽporis interuallo/ q̃sdã milites christi tã prudẽtes ⁊ fortes fuisse atq̃ esse non dubiũ est: vt etiã si tũc in ista mortalitate viuerent/ qñ ille soluet: oẽs insidias ei⁹ atq̃ impetus et cauerẽt prudentissime ⁊ patientissime sustinerẽt.

¶ Septima veritas/ q̃ trib⁹ annis ⁊ sex mẽsibus legit diabolus totis suis viribus seuitur⁹. Et istud refert ad tpus antichristi. Intelligendũ tñ q̃ in laudẽ sctoꝝ q̃ tpe illo erũt/ dicit sic aug⁹: In eoꝝ q̃ tũc sũt futuri cõparatione: qd sum⁹? qñqdẽ ad illos pbãdos soluet inimicus: cũ q̃ ligato: nos tantis periculis dimicamus. Ex q̃ loco accipit argumẽtũ/ q̃ illi q̃ erũt tempe antichristi/ erũt sctissimi ⁊ pfectissimi: a pncipe militie nostro christo ad bellũ ex duriss imũ reseruati.

D Hec aũt alligatio diaboli nõ solũ facta est ex q̃ cepit ecclia pter iudeam terrã in nationes alias/ aliasq̃ dilatari: sʒ etiã nunc fit ⁊ fiet vsq̃ ad terminũ seculi q̃ soluendus est: qr ⁊ nũc hoies ab infidelitate in qua ipe eos possidebat cõuertunt ad fidẽ: et vsq̃ in illũ finẽ sine dubio cõuertent. Et vtiq̃ vnicuiq̃ fideliũ iste fortis tũc alligat: qñ ab illo tãq̃ vas ei⁹ eripit: ⁊ abyssus vbi inclusus Matth. 12.c est nõ in eis cõsumpta est qñ sunt mortui: q̃ tũc erãt qñ esse cepit inclusus/ sʒ successerũt eis alij nascẽdo: atq̃ succedũt donec finiat hoc seculũ q̃ oderint christianos: in quoruʒ q̃tidie velut in abysso cecis ⁊ pfundis cordibus includat.

E Vtrũ aũt etiã illis vltimis trib⁹ annis ⁊ mẽsib⁹ sex: qñ solutus totis viribus seuiturus est: aliqs in q̃ non fuerat sit accessur⁹ ad fidẽ/ nõnulla questio est. Quõ Dan. 12.d enĩ stabit qđ dictum est: Quis intrat in domũ fortis vt vasa eius eripiat nisi prius alligauerit fortẽ: si etiã soluto eripiunt? Ac p Matth. 12.c hoc cogere videt ista sentẽtia/ vt credamus illo licet exiguo tpe neminẽ accessurum esse pplo christiano / sed cũ eis qui iã christiani repti fuerint diabolũ pugnaturũ.

Octaua veritas. ¶ Ex quibus etiã si aliqui victi secuti eum fuerint/ nõ eos ad pdestinatũ filioꝝ dei numerũ pertinere. Neq̃ enĩ frustra idẽ iohãnes apls: qui ⁊ hãc apocalypsim scripsit: in epla sua de quibusdã dixit: Ex nobis exierũt / sʒ nõ erant ex nob: Nam si fuissent ex nobis / permãsissent vtiq̃ nobiscũ. 1. Joh. 2.c

F Sed qd fiet de paruulis? Nimium quippe incredibile est: nullos iam natos ⁊ nondũ baptiʒatos/ pre occupari christianoruʒ filios illo tpe infantes: nullos etiã ipis nasci iam dieb⁹: aut si erũt/ nõ eos a parẽtib⁹ suis vsq̃ ad lauacrũ regenerationis mõ quocũq̃ perduci. Qđ si fiet; quo pacto soluto iam diabolo vasa ista eripient/ in cui⁹ domũ nemo intrat vt vasa ei⁹ eripiat nisi prius alligauerit eũ? Immo vero id potius esse credendũ: vt nec qui cadant de ecclesia/ nec qui accedant ad ecclesiã illo

¶ Octaua veritas/ q̃ si aliq̃ tpe antichristi ab eo victi ipm fuerint secuti/ non eos dicim⁹ ad filioꝝ dei pdestinatum numerũ pertinere. Et hic dicit arguendo/ q̃ tpe illius tribulatiõis null⁹ ad fidẽ accedet: sʒ tñ remanebũt q̃ erant. Et postea dicit determinãdo/ q̃ aliq̃ accedent et aliq̃ recedẽt. Sʒ oĩt dubiũ/ q̃re nõ poterũt penitere illi q̃ sequunt antichristũ/ sicut de alijs q̃rũcunq̃ pctis: vt dicat hic augustin⁹/ q̃ illi nõ ptinẽt ad numerũ pdestinatoꝝ. Dicit aũt q̃ tot⁹ ei⁹ exercit⁹ simul dr obruẽdus: ⁊ iõ forte nulli licebit penitere.

tpe defuturos/ sed pfecto tam fortes erūt et parentes p baptizandis paruulis suis: et hi q tūc pmitus credituri sūt/ vt illū fortē vincant etiā nō ligatū: id est omibus qlibet antea nunq vel artib⁹ insidiantē vel vrgentē virib⁹/ et vigilanter intelligāt/ et tolerāter ferāt: ac sic illi etiā nō ligato eripiant. Nec iō
Matth. 12. c. falsa erit euāgelica illa sententia: Quis intrat in domū fortis vt vasa ei⁹ eripiat/ nisi prius alligauerit fortē? Scdm eni sententię ei⁹ veritatē/ ordo iste seruat⁹ est: vt prius alligaret fortis: ereptisq vasis ei⁹/ lōge lateq in oibus gentib⁹ ex firmis et infirmis ita multiplicaret ecclia/ vt ex ipsa rerū diuinit⁹ pręfictarū et impletarū robustissima fide/ etiā
G soluto vasa posset auferre. Sicut eni fatendum est/ multoꝝ refrigescere charitatē cum
Matth. 24. c. abundat iniqtas: etiā inusitatis maximisq psecutionib⁹ atq fallacijs diaboli iā soluti/
Apoc. 20. c. eos q in libro vitę scripti non sunt/ esse multos cessuros: hinc cogitandū est: nō solum qs bonos fideles illud tps inueniet/ sz nonnullos etiā q foris adhuc erunt/ adiuuante dei gratia per cōsiderationē scripturarū: in quib⁹ et alia et finis ipē pnūciatus est: quē venire iam sentiūt: ad credendū qd nō credebāt futuros esse firmiores: et ad vincendum etiā non ligatū diabolū fortioreq. Qr si ita erit: ppterea pcessisse credēda est ei⁹ alligatio: vt et ligati et soluti expoliatio sequeret:
Matth. 12. c. qm de hac re dictū est: Quis intrabit in domum fortis vt vasa ei⁹ eripiat nisi prius alligauerit fortem?

Quid sit regnum sanctorū cum christo p mille annos: et in quo discernatur a regno ęterno. Ca. IX

A
Apocal. 20. a Pterea dū mille annis ligat⁹ est diabolus: sancti dei regnāt cum christo etiā ipsis mille annis eisdem sine dubio/ et eodem modo intelligēdis: id est isto iam tpe prioris ei⁹ aduētus. Excepto qppe
Matth. 25. c. illo regno de quo in fine dicturus est: Venite benedicti patris mei/ possidete paratum vobis regnū. Nisi eni alio aliquo modo lōge quidē impari iam nūc regnarēt cum illo
Matth. 28. d. sancti eius/ quibus ait: Ecce ego vobiscum sum vsq in cōsummationē sęculi: profecto nō etiā nunc diceret ecclesia regnū eius re-
Matth. 13. g. gnū ve cęlorū. Nam vtiq isto tpe in regno dei eruditur scriba ille/ qui pfert de thesauro suo noua et vetera: de quo supra locuti sumus. Et de ecclesia collecturi sunt zizania messores illi/ quę permisit cum tritico simul
Ibidem. c. crescere vsq ad messem. Qd exponens ait: Messis est finis sęculi: messores aūt angeli sunt. Sicut ergo colligunt zizania et igni cōburuntur: sic erit in consummatione sęculi: mittet filius hominis angelos suos: et colligent de regno eius oia scandala. Nunquid de regno illo/ vbi nulla sunt scandala? De isto ergo regno eius qd est hic ecclesia colligentur. Item dicit: Qui soluerit vnum de B
mādatis istis minimis et docuerit sic homines: minimus vocabit in regno cęlorū: qui Matth. 5. d.
autē fecerit et sic docuerit/ magnus vocabit in regno cęlorum. Vtrūq dicit in regno cęlorū: et qui nō facit mandata quę docet: hoc est enim soluere: nō seruare: non facere: et illum qui facit et sic docet: sed istū minimū: illum magnū. Et continuo secutus adiūgit: Dico eni vobis quia nisi abundauerit iusticia vestra sup scribarū et phariseorū. i. super iusticiam eorum qui soluūt qd docent. De scribis eni et phariseis dicit alio loco: Qm Matth. 23. a
dicunt et non faciunt. Nisi ergo sup eos abū- Matth. 5. c
dauerit iusticia vestra: id est vt vos nō soluatis/ sed faciatis potius qd docetis: nō intrabitis inquit in regnū cęlorū. Alia modo igitur intelligendū est regnū cęlorum: vbi ambo sunt: et ille scz qui soluit qd docet: et ille qui facit: sed ille minimus/ iste magnus. Alio modo aūt regnum cęloꝝ dicitur: quo non intrat nisi ille qui facit: Ac per hoc vbi vtrūq genus est ecclesia est qualis nūc est. Vbi aūt illud solū erit/ ecclesia est/ qlis tūc erit/ qm malus in ea non erit. Ergo ecclesia et nunc est regnū christi regnūq cęlorum.
Regnāt itaq cum illo etiam nūc sctī eius: C
aliter quidē q tūc regnabūt: nec tamē cum Apoca. 20. c.
illo regnant zizania: qmuis in ecclesia cū tri- Matth. 13. c.
tico crescant. Regnant enim cū illo qui faciunt quod aplūs ait: Si cōsurrexistis cum Col. 3. a.
christo q sursum sunt sapite: vbi christus est in dextera dei sedens: quę sursum sunt qrite: nō q super terram. De qualibus item di- Phil. 3. d.
cit: qd eoꝝ cōuersatio sit in cęlis. Postremo Apoc. 20. a.
regnāt cū illo/ q eo modo sunt in regno ei⁹ vt sint etiā ipsi regnū eius. Quō aūt sunt regnum christi: qui vt alia taceā: qmuis ibi sint donec colligant in fine sęculi de regno eius oia scandala: tn illic sua quęrūt nō quę iesu christi? De hoc ergo regno militię/ in q ad- Phil. 2. c.
D
huc cū hoste cōfligit: et aliqn repugnat repugnantib⁹ vitijs/ aliqn cedētibus imperatur donec veniat ad illud pacatissimū regnum vbi sine hoste regnabit. Et de hac pma resurrectione q nūc est: liber iste sic loquitur: Cū eni dixisset alligari diabolū mille annis Apoca. 20. a.
et postea solui breui tpe: mox recapitulādo qd in istis mille annis agat ecclia vel agat in ea: Et vidi inquit sedes et sedentes super eas et iudiciū datū est. Nō hoc putandum est de vltimo iudicio dici: sed sedes prepositorū/ et ipsi prępositi intelligendi sunt/ per quos ecclesia nunc gubernat. Judiciū autē datū/ nullū melius accipiendū videt: q id

Matth.18.c qδ dictū est: Que ligaueritis in terra liga/
ta erūt ꝛ in celo:ꝛ q̄ solueritis in terra: solu/
1.Coꝛ.5.d. ta erūt ꝛ in celo. Vn̄ apl's: Quid em̄ mihi ē
E inq̄t de his q̄ foris sunt iudicare? Nōne de
Apoca.20.b his q̄ intus sunt vos iudicatis? Et aie inq̄t
occisoꝝ ,ppt' testimoniū iesu/ꝛ ,ppter verbū
dei:subaudit' qδ postea dictu' est: ꝛ regna/
uerūt cū iesu mille annis/aie.s. martyrū nō/
dū sibi corporib⁹ suis redditis:

Nona veritas ¶ Neqꝫ enim pioꝝ aie
mortuoꝝ separant' ab
eccl'ia:q̄ etiā nūc est re/
gnū christi Alioq̄n nec
ad altare dei fieret eoꝝ
memoria in cōione cor
poris christi:nec aliq̄d
,pdesset ad ei⁹ i pericu/
lis baptismuꝫ currere:
ne sine illo finiatur hec
vita: nec ad recōciliati
onē si forte p penitētiā
malā ve cōscientiā q̄sqꝫ
ab eodē corpe separa/
tus ē. Cur em̄ fiūt ista:
nisi q2 fideles etiā de/
functi mēbra ei⁹ sunt?
Quis q̄ cū suis corpo
rib⁹ nōdū sunt: iam tn̄
eoꝝ aie regnāt cū illo/
dum isti mille anni de/
currūt. Vn̄ in hoc eo/
dē libro et alibi legit':
Apoca.14.c Beati mortui q̄ in do/
mino moriunt':amodo iā etiā dicit sp̄us vt
requiescāt a laborib⁹ suis: nā opa eoꝝ sequūt'
illos. Regnat itaqꝫ cū christo nūc p̄mū ec/
clesia in viuis ꝛ mortuis. Propterea em̄ si/
Roma.14.b cut dicit apl's:mortu⁹ est christus: vt ꝛ viuo
rū ꝛ mortuoꝝ dominet'. Sꝫ ideo tn̄mō mar
tyrum aias cōmemorauit:q2 ipi p̄cipue re/
gnāt mortui q̄ vsqꝫ ad mortē ,p veritate cer
tauerūt. Sꝫ a pte totū/ etiā ceteros mortu/
F os intelligim⁹ ptinētes ad eccl'iā:qδ est re/
Apoca.20.b. gnū christi. Qδ vo sequit': Et si q̄ nō adora
uerint bestiā nec imaginē ei⁹: nec acceperit
inscriptionē in frōte/aut in manu sua: sil'r et
de viuis ꝛ mortuis debem⁹ accipe. Que sit
porro ista bestia: q̄uis sit diligētius inqui/
rēdū/nō tn̄ abhorret a fide recta vt ipa ipia
ciuitas intelligat' et ppl's infideliū cōtrarius
ppl'o fideli ꝛ ciuitati dei. Imago vo ei⁹ simu
latio ei⁹ mihi videt': in eis videlicet hoib⁹/
q̄ velut fidē ,pfitent'/ꝛ infideliter viuūt. Fin
gūt em̄ se eē qδ nō sunt: vocāturqꝫ nō vera/
ci effigie/ sed fallaci imagine christiani. Ad
eandē nāqꝫ bestiā ptinēt nō solū apti inimi/
Matth.13.d. ci nois christi/ꝛ ei⁹ gl'iosissime ciuitatis: sed
etiā zizania/q̄ de regno eius qδ est eccl'ia in

¶ Nona veritas:q̄ pio/
rū aie mortuoꝝ nō sepa/
rant' ab eccl'ia/ q̄ nūc est
regnū dei:alioq̄n ad al/
tare dei nō fieret eorum
memoria in cōione cor/
poris christi: nec aliq̄d
,pdesset ad ei⁹ baptismū
in periculis currere: ne
sine illo finiat' hec vita:
nec ad recōciliādū si for
te q̄sqꝫ ab hoc corpe se/
parat' est: Cur em̄ fiunt
ista inquit nisi q2 fideles
defuncti mēbra sūt ei⁹.
Ex q̄ dicto accipit' argu
mentum/q̄ eccl'ia habet
auctoritatē sup aias de/
functoꝝ: q2 sunt mēbra
eccl'ie/ꝛ ideo videnť subij
ci capiti ei⁹. Et inde cre/
dūt aliq̄/q̄ defuncti pos
sunt absolui ꝛ excōicari:
q2 tn̄ ista rō ita cōclude/
ret de istis sicut de aliis
ideo nō videt' eccl'ia ad
eos extēdi per modum
iudicij: sed tn̄ p modū
suffragij.

fine seculi colligenda sunt. Et qui sunt qui
bestiā nō adorāt nec imaginē eius: nisi q̄ fa/
ciūt qδ ait apl's: Ne sitis iugū ducentes cū 2.Cor.6.c
infidelibus: Non adorant em̄: id est nō cō/
sentiunt: nō subijciunt': neqꝫ accipiūt inscri/ Apoca.20.b.
ptionē/notā scꝫ criminis in fronte ,ppter ,p/
fessionē: in manu/ ,ppter opationes. Ab his G
ergo malis alieni siue adhuc in ista mortali
carne viuentes/siue defuncti regnāt cū chri
sto: iam nunc quodāmodo huic tēpori con/
gruo p totū hoc interuallū qδ numero mil/
le significatur annorū. Reliqui eorū inquit
nō vixerunt: hora em̄ nūc est cū mortui au/ Joh.5.d.
dient vocē filij dei: ꝛ qui audierint viuent.
Reliqui vero eorum non viuent. Qδ vero
subdidit: Donec finiant' mille anni: intelli/ Apoca.20.b.
gendū est q̄ eo tēpore non vixerunt quo vi
uere debuerūt/ ad vitam scꝫ de morte trāse/
undo. Et ideo cum dies venerit quo fiet et
corporū resurrectio / non ad vitā de monu/
mentis procedēt/sed ad iudiciū: ad damna
tionē scꝫ que secūda mors dicit'. Donec em̄
finiantur mille anni quicūqꝫ nō vixerit: id ē
isto toto tempore quo agitur prima resurre
ctio nō audierit vocem filij dei: ꝛ ad vitam
de morte non trāsierit: profecto in secunda
resurrectione que carnis est: in mortē secun
dam cum ipsa carne transibit. Sequitur em̄
et dicit: Hec resurrectio prima est: Beatus H
et sanctus qui habet in hac prima resurrecti
one partem: id est particeps ei⁹ est. Ipse est
autem particeps eius: qui non solum a mor
te que in peccatis est reuiuiscit: verūetiam
in eo q̄ reuixerit permanet. In istis inquit
secunda mors non habet potestatem. Ha/
bet aūt in reliquis: de quibus superius ait:
Reliqui eorum non vixerunt donec finian
tur mille anni: quoniā isto toto tēporis in/
teruallo: quod mille annos vocat: q̄tūcūqꝫ
in eo quisqꝫ eorum vixit in corpore/ non re/
uixit a morte: in qua eū tenebat impietas:
vt sic reuiuiscēdo prime resurrectionis par/
ticeps fieret: atqꝫ in eo potestatem secunda
mors non haberet.

¶ Quid respondendum sit eis qui putant resurrectionem ad sola corpora/ nō etiam ad animas ptinere. Capitulū. X

A

Sunt qui putant resurrectionē dici nō posse nisi
corporꝫ: ideo istam quoqꝫ in corpo/
ribus primā futuram esse contendūt. Quo/
rum em̄ est inquiūt cadere: eorum esse resur
gere. Cadunt autē corpora moriendo: nam
a cadendo cadauera nuncupant'. Nō ergo
animarum inquiunt resurrectio potest esse/
sed corporum. Sed quid cōtra apostolū di
cunt: qui eam resurrectionē appellat? Nam
scd'm interiorē/nō scd'm exteriorē hominem

Col.3.a. vtiq̄ resurrexerāt:quib⁹ ait: Si cōsurrexistꝭ
cū christo:que sursum sunt sapite. Quē sen
sum sub verbis aliīs alibi posuit dicēs: Ut
Roma.6.a. quēadmodū christus a mortuis resurrexit
ꝑ gl'iam patris:sic ꝛ nos ī nouitate vite am
Eph.5.c. bulem⁹. Hinc est ꝛ illud: Surge qui dormis
ꝛ exurge a mortuis:ꝛ illuminabit te christ⁹
Qđ aūt dicūt nō posse resurgere nisi qui ca
dunt:ꝛ ideo putant resurrectionē ad corpa
nō ad aīas pertinere:q2 corporū est cadere:
Eccl.2.b. cur nō audiunt: Nō recedatis ab illo ne ca/
Roma.14.a. datis:ꝛ suo dn̄o stat aut cadit:et qui putat
1.Cor.10.c. se stare videat ne cadat? Puto em̄ ꝙ in aīa
nō in corpe casus iste cauendus est. Si igiꝭ
cadentiū est resurrectio:cadunt autē ꝛ ani/
me:ꝑfecto ꝛ animas resurgere cōfitēdū est
B Qđ autē cū dixisset: In istis secunda mors
Apocal.20.b nō habet potestatē:adiunxit atq̄ ait: Sed
erunt sacerdotes dei ꝛ christi:ꝛ regnabunt
cū eo mille ānis:nō vtiq̄ de solis episcopis
ꝛ p̄sbyteris dictū est:qui ꝓprie iam vocanꭍ
in ecclesia sacerdotes:sed sicut omnes chri
stianos dicimus ꝓpter mysticū chrisma:sic
omnes sacerdotes:qm̄ mēbra sunt vni⁹ sa/
1.Petri.2.b. cerdotis. De quib⁹ apostol⁹ petrus: Plebs
inq̄t sancta regale sacerdotiū. Sane lʒ bre/
uiter atq̄ transeūter insinuauit deū eē chri/
stū:dicēdo sacerdotes dei ꝛ christi:hoc est
patris ꝛ filiī:ꝗuis ꝓpter formā serui sicut fi
Ps.109.b. lius hoīs:ita etiā sacerdos christus effect⁹
sit in eternū/ſm ordinem melchisedech. De
qua re in hoc ope nō semel diximus.

De gog et magog quos ad persequēdā eccl'iam dei solut⁹ prope finem seculi diabol⁹ incitabit. Ca. XI.

A Apoc.20.c. Et cū finiti fuerint inq̄t mille anni:
soluetꭍ sathanas de custodia sua:ꝛ
exibit ad seducēdas nationes que
sunt in q̄ttuor angulis terre gog ꝛ magog:
ꝛ trahet eos in bellū quoꝝ numer⁹ est vt are
na maris. Ad hoc ergo tūc seducet vt ī hoc
bellū trahat: Nā ꝛ antea modis q̄bus pote
rat:ꝑ mala multa ꝛ varia seducebat. Exibit
aūt dictū est:in apertā ꝑsecutionē:de late/
bris erūpet odiorū. Hec em̄ erit nouissima
ꝑsecutio nouissimo imminēte iudicio:quā
sancta eccl'ia toto terrarū orbe patietꭍ:vni/
uersa.s.ciuitas christi ab vniuersa diaboli
B ciuitate quātacūq̄ erit vtraq̄ sup terrā.
Decima veritas. Gentes quippe iste
q̄s appellat gog ꝛ ma
gog:non sic sunt acci/
piende tanq̄ sint aliq̄
in aliqua parte terraꝝ
barbari cōstituti:siue
quos q̄dā suspicantur
getas ꝛ massagetas/ꝓ
pter litteras horū no/
minū primas:siue ali/
q̄s alios alienigenas
ꝛ a romano iure seiun
ctos. Toto nāq̄ orbe terrarū significati sūt
isti esse/cum dictū est: Natiōes que sunt in
quattuor angulis terre:easq̄ subiecit esse
gog et magog. Quorū interpretationē no/
minū esse comperim⁹:gog tectū/magog de
tectum:tanq̄ domus/et ipse qui ꝓcedit de
domo. Gentes igitur sunt in quib⁹ diabo/
lum velut in abysso superi⁹ intelligebamus
inclusum:et ipse de illis q̄dāmodo sese effe/
rens et procedēs:vt ille sicut tectum/ipe de
tectum. Si autem vtrūq̄ referam⁹ ad gen/
tes:nō vnum horū ad illas/alterum ad dia
bolum:et tectū ipse sunt:quia in eis nūc in
cluditur:et quodāmodo tegitur inimicus
antiquus:et detectum ipse erunt/quādo in
apertū odium de operto erupture sūt. Qđ
C vero ait: Et ascenderūt super terre latitudi
Apoc.20.c. nem:et cinxerūt castra sanctoꝝ et dilectam
ciuitatē:non vtiq̄ ad vnum locum venisse
vel vēturi esse significati sunt:quasi aliquo
vno loco futura sint castra sanctoꝝ et dile/
cta ciuitas:cum hec nō sit nisi christi eccle/
sia toto terrarū orbe diffusa: ac per hoc vbi
cūq̄ tunc erit que in om̄ib⁹ gentib⁹ erit:qđ
significatū est nomine latitudinis terre:ibi
erunt castra sanctoꝝ:ibi erit dilecta deo ci/
uitas eius:ibi ab oībus inimicis suis:quia
et ipsi in om̄ib⁹ gentib⁹ cum illa erunt perse
cutiōis illi⁹ imanitate cingeꭍ:hoc est in an/
gustia tribulatiōis artabiꭍ/vrgebitur/ↄclu
detur:nec militiā suā deseret: que vocabu/
lo est appellata castrorū.

¶ Decima veritas/ꝙ gentes quas appellat beat⁹ iohannes in apocalypsi gog et magog/non sunt accipiende quasi sint in aliqua parte terrarū barbari cōstituti: vel vt quidam suspicantur / getas ꝛ massagetas: vl' inter se gentes:toto nanq̄ orbe terrarum significati sunt isti/cum dicit: Nationes que sunt in quattuor angulis terre ꝛc.

An ad vltimū suppliciū ꝑtineat impiorū ꝙ descēdisse ignis de celo et eosdē cōedisse memoraꭍ. Ca. XII.

A Apoc.20.c. Quod vero ait: Et descendet ignis
de celo et comedet eos:non extre/
mum putandū est id esse supplici/
Matth.25.d. um:quod erit cum dicetur: Discedite a me
maledicti in ignem eternum. Tunc quippe
in ignē mittenꭍ ipsi:nō ignis de celo veniet
sup ipsos. Hic autē bene intelligiꭍ ignis de
celo de ipsa firmitate sanctoꝝ/qua nō cessu
ri sunt seuientib⁹ vt eoꝝ faciant voluntatē.
Firmamentū em̄ est celum:cuius firmitate
illi cruciabunꭍ ardentissimo zelo:quoniam
non potuerunt attrahere in partes antichri
sti sanctos christi.
Undecima veritas. Et ipe erit ignis qui
comedet eos: ꝛ hoc a
deo:q2 dei munere in/
supabiles fiūt scti: vn̄
excruciabunꭍ inimici.
Sicut em̄ zel⁹ in bono
B

¶ Undecima veritas/cū dicit in apocal. Descendit ignis de celo ꝛ deuorauit eos.s.persecutores ecclesie ꝛ fideliū. Iste inquit ignis pōt dupl'r intelligi: vel ꝓ illo zelo malo quo cruciabunꭍ ministri eius antichristi.

positum est vbi legit.
Ps. 78. Zelus dom⁹ tuę come
dit me: ita econtrario
in malo vbi dr: zelus
occupauit plebē ineru
ditā. Et nūc ignis con
trari⁹ comedet: vt nūc
vtiqȝ excepto scz vlti/
mi illius igne iudicij.
Aut si ipam plagam q̄
pcutiēdi sunt ecclię p/
secutores veniēte iam
2. Thess. 2. b chzisto: q̄s viuētes in/
Esa. 11. a. ueniet sup terrā: qn̄ in/
terficiet antichzistum
spū oris sui: ignē appel
lauit descēdentē de cę
lo: eosqȝ comedentē.
Neqȝ hoc vltimū sup/
pliciū erit impiorꝝ: sed
illō qō facta corporꝝ re
surrectiōe passuri sūt.

Aꝭ antichzisti: qr pote/
runt sanctos vincere: vn̄
dicit aug⁹/ q qr dei mu/
nere insupabiles facti fu/
unt scti/ vn̄ cruciant ini/
mici. Alio mō pōt intel/
ligi corpaliter p ista pla
ga q̄ pcutiendi sunt ho/
stes ecclie veniēte iā chzi
sto: q̄s viuētes inueniet
super terrā qn̄ interficiet
antichzistū spū oris sui.
Dicit tn̄ q istud non erit
vltimū suppliciū dāna/
torū. Ex q̄ dicto accipiūt
duo theologica documē
ta. Primū documentū/
q chzistus venturus est
ad interficiendū antichzi
stū anteqȝ veniet ad vni/
uersale iudiciū: qr dicit/
q istud nō erit vltimum
suppliciū. Secundū do/
cumētū q qn̄ chzistus in
terficiet antichzistuȝ spū
oris sui/ tūc ignis descen
det ꝛ deuorabit exercitū
eius: qr de ista plaga in/
telligit aug⁹ illud beati
iohānis dictū/ q descendet ignis de celo.

An ante tempus psecutionis antichzisti mille anni annumerandi sint. Capitulū. XIII

A Nec psecutio nouissima q̄ futura est
ab antichzisto: sicut iā diximus: qr et
Dan. 12. c in h̄ libro superius/ ꝛ apud danielē pphetā
positū est: trib⁹ annis ꝛ sex mensib⁹ erit. Qō
tp̄s q̄uis exiguū vtrū ad mille annos ptine
Apoca. 20. a. at: quibus ꝛ diabolū ligatū dicit: ꝛ sctōs re/
gnare cū chzisto: an eisdē annis h̄ paruū spa
ciū supaddat/ atqȝ sit extra: merito ambigit
qr si dixerim⁹ ad eosdē annos hoc ptinere:
nō tāto tpe/ sȝ pliriore cū chzisto regnū san
ctorꝝ reperiet extendi/ q̄ȝ diabolus alligari.
Profecto em̄ scti cū suo rege etiā in ipa pci/
pue psecutione regnabūt mala tāta vincen/
tes/ qn̄ iā diabolus nō erit alligatus: vt eos
B psequi oib⁹ virib⁹ possit. Quō ḡ ista scriptura
eisdē mille annis vtrūqȝ determinat: diabo
li scȝ alligationē/ regnūqȝ sctōꝝ: cū triū an/
norꝝ ꝛ sex mensiū interuallo pri⁹ desinat alli
gatio diaboli/ q̄ȝ regnū sctōꝝ in his mille an
nis cū chzisto? Si aūt dixerim⁹ paruū psecu
tionis hui⁹ hoc spaciū nō cōputandū in mil
le annis: sȝ eis impletis poti⁹ adijciendū: vt
Apoca. 20. b. pprie possit intelligi/ qō cū dixisset: Sacer/
dotes dei ꝛ chzisti regnabūt cū eo mille an/
nis: adiecerit: Et cū finiti fuerint mille anni
soluet sathanas de custodia sua: isto enim
mō ꝛ regnum sctōꝝ ꝛ vinculū diaboli simul
cessura esse significat: vt deinde psecutionis
illi⁹ tēp⁹ nec ad sctōꝝ regnū/ nec ad custodiā
sathanę: quorꝝ vtrūqȝ in mille annis est/ pti/
nere: sȝ supadditū ꝛ extra cōputandum esse
credat: cogemur fateri sanctos in illa psecu
tione regnaturos non esse cū chzisto.
Sed q̄s audeat dice/
re: tūc cū illo nō regna/
tura sua membra qn̄ ei
maxime atqȝ fortissime
cohęrebūt: ꝛ q̄ tpe q̄to
erit acrior iper⁹ belli/ tā/
to maior glia nō cedē/
ti: tāto densior corona
martyrij? Aut si pp̄ter
tribulatiōes: q̄s passuri
sunt: nō dicēdi sunt re/
gnaturi: cōsequens erit
vt etiā supiorib⁹ dieb⁹
in eisdē mille ānis q̄cū/
qȝ tribulabunt sctōꝝ eo
ipo tpe tribulatiōis suę
cū chzisto non regnasse
dicant: ac per hoc ꝛ illi/
quorꝝ aīas auctor libri
hui⁹ vidisse se scribit oc
cisorū ppt testimoniū
iesu/ ꝛ pp̄ter verbū dei:
nō regnabāt cū chzisto
qn̄ patiebant psecutio/
nē: ꝛ ipsi regnuȝ chzisti
nō erāt/ q̄s chzistus ex/
cellēti⁹ possidebat. Ab/
surdissimū id quidē ē/
ꝛ oino aduersandū. Sȝ
certe aię victrices gl'iosissimorꝝ martyrū/ oi/
bus doloꝛib⁹ ac laboꝛib⁹ supatis atqȝ finit/
posteaq̄ȝ mortalia mēbra posuerūt: cū chzi/
sto vtiqȝ regnauerūt ꝛ regnāt/ donec finiant
mille anni: vt postea receptis etiā corporib⁹
iā immortalib⁹ regnēt. Proinde in trib⁹ il/ Dan. 12. a.
lis annis atqȝ dimidio aię occisorꝝ pro eius
martyrio: ꝛ q̄ antea de corporib⁹ exierunt: ꝛ
q̄ ipsa nouissima psecutione sunt exiturę: re
gnabūt cū illo donec finiat mortale sęculū:
et ad illud regnū vbi mors nō erit transeat.
Quocirca cū chzisto regnātiū sctōꝝ/ plures
anni erunt q̄ȝ vinculi diaboli atqȝ custodię:
qr illi cū suo rege dei filio iā diabolo nō liga
to: etiā p tres illos annos ac semissem regna
D bunt. Remanet igit vt cū audim⁹: Sacer/
dotes dei ꝛ chzisti regnabūt cū illo mille an Apoca. 20. b
nis: ꝛ cū finiti fuerint mille āni soluet satha
nas de custodia sua: aut nō regni hui⁹ sctōꝝ
intelligam⁹ ānos mille finiri/ sȝ vinculi dia/
boli atqȝ custodię: aut ānos mille: id est an/
nos omēs suis q̄sqȝ horis diuersis ac pprijs
plixitatib⁹ finiēdos/ ampliores sctōꝝ regno
breuiores diaboli vinculo: aut certe q̄ꝝ triū
annorꝝ ꝛ sex mensium breuissimū spaciū est/
cōputari voluisse credat: siue qō min⁹ satha
nę vinculū: siue qō amplius videt regnū ha
bere sanctorꝝ: sicut de q̄dringentis annis in

Duodecima veritas
Duodecima veritas/ q tpe antichzisti mēbra
chzisti ipsi dn̄o maxime
cohęrebūt: q̄ inquit tpe
quāto erit acrior impe/
tus belli: tanto maior
glia vincēdi/ ꝛ tāto dē/
sior corona martyrij.
C Ex q̄ dicto accipiuntur
duo theologica docu/
mēta. Primū est/ q tpe
illi⁹ psecutiōis erūt viri
pfectissimi: qr circa dif/
ficillima bella victori/
osi. Scd̄m documentū/
q tpe illo erūt marty/
res pclarissimi: qr circa
illa erit/ vt dicit/ densior co
rona martyrij. Intelli/
gēdū tn̄ q martyres illi
singulariter cōmen/
dant pp̄ter duo. Pri/
mo ppt atrocitatē pse/
cutionis: qr tūc soluet
sathanas q̄ a principio
erat ligat⁹/ vt seuiat to/
tis conatib⁹: ꝛ ideo in/
citabit psecutionē atro/
cissimā. Scd̄o pp̄ter sa
gacissimā deceptionē:
qr i pncipio ecclie mar/
tyres faciebāt miracu/
la an̄ oculos carnificis:
tūc aūt faciet miracula
carnifex an̄ oclos mar
tyrū vel martyris.

Supra lib. 16. ca. 24. sextodecimo hui⁹ opis volumine disputa/
ui: qm̄ plus aliq̄d erāt: ⁊ tñ q̄dringenti sunt
nuncupati: ⁊ talia sępe reperiunt̄ in litteris
sacris si quis aduertat.

¶ De dānatione diaboli cū suis/ et per recapitulationē de resurrectio/ ne corporū oim̄ mortuorū: et de iu/ dicio vltimę retributiōis. Ca. XIIII.

A Post hāc autē cōmemorationē no/
uissimę psecutionis/ breuit̄ cōplecti
tur totū qđ vltimo iā iudicio dia/
bolus: ⁊ cum suo iā pn̄cipe ciuitas inimica
Apoca. 20. c passura est. Dicit em̄: Et diabolus q̄ seduce
bat eos missus est in stagnū ignis ⁊ sulphu
ris: q̄ ⁊ bestia ⁊ pseudo pphetę excruciabū/
tur die ac nocte in sęcula sęculorꝝ.

Tertiadecima veritas ¶ Bestiam bene intelligi
ipam impiam ciuitatē/ su
pra iā diximꝰ. Pseudo vo
ppheta eius aut antichri
stus ē: aut imago illa: id ē
B figmentū illud de q̄ ibi lo
cuti sumꝰ. Post hoc ipm̄
nouissimū iudiciū: qđ erit in scđa resurrecti
one mortuorꝝ/ q̄ corporū est: recapitulando
narrat/ quō fuerit sibi reuelatū: Et vidi inq̄t
thronū magnū ⁊ candidū ⁊ sedentē sup eū:
⁊ ab eiꝰ facie fugit cęlū ⁊ terra: ⁊ locꝰ eorꝝ nō
est inuētꝰ. Nō ait: vidi thronū magnū ⁊ cā/
didū ⁊ sedentē sup eū: ⁊ ab eiꝰ facie fugit cę
lum ⁊ terra: qm̄ nō tūc factū est. i. anteq̄ eēt
de viuis ⁊ mortuis iudicatū: sꝫ eū se vidisse
dixit in throno sedentē/ a cuiꝰ facie fugit cę/
lum ⁊ terra/ sꝫ postea. Peracto q̄ppe iudicio
tūc esse desinet hoc cęlū ⁊ hęc terra: qn̄ inci/
Apocal. 21. a piet esse cęlū nouū ⁊ terra noua.

Quartadecima veritas. ¶ Mutatione itaq̄ rerū
nō oīmodo i interitū trāsi
bit hic mūdus. Vn̄ ⁊ apo
1. Cor. 7. f. stolus ait: Preterit em̄ fi/
gura huiꝰ mūdi: volo vos
sine sollicitudine esse. Fi/
gura q̄ pterit/ nō natura.
C Cū ergo se iohānes vidis
se dixisset sedētē sup thro
nū: a cuiꝰ facie: qđ postea
futurū ē: fugit cęlū ⁊ t̄ra:
Apocal. 20. d Et vidi inq̄t mortuos ma
gnos et pusillos: ⁊ aperti
sūt libri: ⁊ aliꝰ liber aptus
est q̄ ē vitę vniuscuiusq̄:
et iudicati sunt mortui ex
ipsis scripturis librorꝝ sm̄
facta sua. Libros dixit eē
apros/ et librū: Sed librū cuiusmodi sit nō
tacuit: q̄ est inq̄t vitę vniuscuiusq̄. Ergo il/
li libri q̄s prore loco posuit: intelligēdi sunt
scti et veteres ⁊ noui; vt in illis ostēderet̄ q̄

¶ Tertiadecima veritas/ q bestia quā nominat btūs iohā/ nes cōplēdo pphetiam/ pōt intelligi im/ pia ciuitas: cuiꝰ pseudo ppheta antichri/ stus erit caput.

¶ Quartadecima veritas/ q in mutatione rerū nō oīno in interitū trāsibit hic mūdus. Vn̄ cū dicit apl's: Preterit figura huiꝰ mūdi: Figura inq̄t augꝰ. pterit/ non natura. Ex q̄ dicto oriunt̄ duo theologica documenta. Primū est/ q mundus iste q̄ntū ad sui pn̄cipales partes nō mutabit̄ substātialiter: q: dicit q nō interibit. Scđm documentū/ q trāsmutabit̄ accidentaliter vt renouet̄ p alterationē in meliꝰ: ideo dicit/ figura pterit.

deꝰ fieri sua mādata iussisset: in illo autē qui
est vitę vniuscuiusq̄: qđ horꝝ q̄sq̄ nō fecis/
set siue fecisset. Qui liber si carnaliter cogi/
tet̄: q̄s eiꝰ magnitudinē aut lōgitudinē va/
leat ęstimare? Aut q̄nto tpe legi poterit liber
in q̄ scriptę sunt vniuersę vitę vniuersorū?
An tātus angelorꝝ numerꝰ aderit/ q̄ntus ho/
minū erit: vt ⁊ vitā suā quisq̄ ab angelo sibi
adhibito audiat recitari?
¶ Nō ergo vnꝰ liber erit
omniū/ q̄ singuli singu/
lorū. Scriptura vo ista
vnum volens intelligi:
Et aliꝰ inq̄t liber aptus
est. Quędā igit̄ vis est
intelligēda diuina: q̄ fi/
et vt cuiq̄ opa sua vel
bona vel mala cūcta in
memoriā reuocēt̄: ⁊ mē
tis intuitu mira celeri/
tate cernant̄: vt accuset
vel excuset sciētia cōsci
entiā: atq̄ ita insimul ⁊
oēs ⁊ singuli iudicent̄.
Quę nimirū vis diuina/
libri nomen accepit. In
ea q̄ppe quodāmō legit̄
q̄cq̄d a faciente recolit̄.
D Ut aūt ostēdat q̄ mor/
tui sint iudicādi. i. pusil
li cū magnis: recapitu/
lādo dicit tāq̄ ad id re/
diēs qđ p̄termiserat: poti
ve distulerat: Et exhi/
Apoca. 20. c buit mare mortuos q̄ i
eo erāt: ⁊ mors et infer/
nus reddiderūt mortu/
os q̄s i se habebāt. Hoc
pculdubio pus factū ē
q̄ eēnt mortui iudicati:
⁊ tñ illud pus dictū est.
Hoc q̄ ē qđ dixi recapi/
tulādo eū ad id redisse
qđ intermiserat.† Hunc
āt ordinē tenuit atq̄ vt
explicaret̄ ipe ordo cō/
modiꝰ etiā de iudicatis
mortuis: qđ iā dixerat
suo repetiuit loco Cū ei
dixissꝫ: Et exhibuit ma
re mortuos q̄ i eo erāt: ⁊
mors ⁊ infernꝰ reddidert
mortuos q̄s in se habe/
bāt/ mox addidit quod
pauloante posuerat. Et
iudicati sūt singli sm̄ fa
cta sua. Hoc ē ei qđ sup
dixerat: ⁊ iudicati sūt mortui sm̄ facta sua.

Quintadecima veritas ¶ Quintadecima veritas/ q i die iudicij nō erit vnꝰ liber oim̄/ sed singuli singulorū. Iste autē liber sm̄ ipm̄ erit quedā vis diuina: qua fiet vt cuiq̄ sua opa in memoriā reuocēt̄: atq̄ ita singuli ⁊ oēs iudicentur: atq̄ ita singuli sm̄ ista q̄ interiꝰ intuitu mira celeritate cernent̄. Sed orit̄ dubiū: si cuiuslibet actꝰ oībus alijs codē modo noti erūt. Dicitur aūt q sic sm̄ apl'm: Quia dies dn̄i oīa declarabit ad manifestādum iudicis eq̄tatē. Illō em̄ erit iudiciū publicū/ nō secretū. Scđm dubiū: p quē modū poterit fieri talis manifestatio ita cito. Dicit̄ aūt q de oībꝰ actibus p̄teritis apud quemlibet remanet dispositio apud intellectū indelebilis: q̄uis corrūpat̄ illa q̄ ē in sensu: cū intellectualibꝰ non cadat obliuio: sicut de angelis declarat̄: ⁊ tūc deus ostēdit cuiuslibet aīam sibi ⁊ alijs intuitiue: ⁊ sic intuet̄ ibi q̄li bet omēs illas disposi tiones intelligibiles p quas fit recordatio intellectualis/ ⁊ sic oīs intelligent̄: sicut vnꝰ oculus noster simul intuet̄ vno cōtuitu celū cū oībus stellis in eo nobis visibilibꝰ. Qđ aūt ibi sit talis noticia/ accipitur in isto textu de mētis intuitu. Sed remanet dubiū/ si erit vnicꝰ actus vidēdi intuēs celum cū stellis. Dicitur autē q nec hic videtur vnicꝰ actus vidēdi: cū elemēta sint specie distincta: ⁊ in rōne visibilis: vniꝰ visio remaneat alteriꝰ visione discedēte: ⁊ sic p istū modū videt̄/ q intellectus videns intuitiue mīta elementa habeat de ipsis actus distinctos.

Al. † Hūc aūt ad ordinē tendat.

¶ Qui sint mortui quos ad iudiciu͂ exhibuit mare/ vel quos mors et inferi reddiderint. Capl. XV

A Sed qui sunt mortui/ quos exhibuit mare qui in eo erãt? Neqꝫ em̃ qui in mari moriuntur nõ sunt in inferno: aut corpa eoꝝ seruant̃ in mari: aut qḋ ẽ absurdius mare habebat bonos mortuos ⁊ infernus malos. Quis hoc putauerit? Sꝫ pfecto conuenienter qdã hoc loco/ mare p isto seculo positũ accipiũt. Cũ ergo ⁊ q̃s hic inueniet christus in corpe cõstitutos simul/ significaret cũ eis q resurrecturi sunt iudicandos: etiã ipos mortuos appellauit ⁊ bonos quib⁹ dr: Mortui em̃ estis ⁊ vita vr̃a abscõ-

Col.3.a dita est cũ christo in deo: Et malos de qui-

Matth.8.c. bus dr: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Possunt mortui etiã ppť h dici: q mor-

Roma.8.b. talia gerũt corpa. Vñ apl's: Corp⁹ quidẽ inquit mortuũ est ppť pctm̃: spũs aũt vita est pter iusticiã: vtrũqꝫ in hoĩe viuẽte atqꝫ in hoc corpe cõstituto esse demõstrãs: ⁊ corp⁹ mortuũ/ ⁊ spm̃ vitã: Nec tñ dixit corp⁹ mortale/ sed mortuũ: q̃uis eadẽ paulopost etiã mortalia corpa sicut vsitatius vocant̃ appel-

B let. Hos ergo mortuos exhibuit mare q̃ in eo erant: id est exhibuit hoĩes hoc seculũ q̃cũqꝫ in eo erãt qui nondũ obierãt. Et mors

Apoca.20.d. et infern⁹ inquit reddiderũt mortuos q̃s in se habebant. Mare exhibuit: qꝛ si q inuenti sunt affuerũt. Mors vero ⁊ infern⁹ reddiderũt: q̃m vitę de q̃ iã exierãt reuocarũt. Nec frustra fortasse nõ satis fuit vt diceret: mors aut infern⁹: sed vtrũqꝫ dictũ est. Mors ppter bonos: qui tm̃modo mortẽ ppeti potuerunt/ nõ ⁊ infernũ: infernus aũt ppter malos/ qui etiã penas apud inferos pendunt.

Sextadecima veritas ¶ Si em̃ nõ absurde credi videt̃ antiq̃s etiã sanctos q̃ vẽturi christi tenuerũt fidẽ/ locis quidẽ a tormẽtis impiorũ remotissimis/ sꝫ apud inferos fuisse/ donec eos inde sanguis christi/ ⁊ ad ea loca descensus erueret: pfecto deinceps boni fideles effuso illo precio iã redẽpti/ pr̃sus inferos nesciũt: donec etiam receptis corpib⁹ bona recipiãt quę merent̃.

C Cũ aũt dixisset. Et iudicati sũt singuli scđm facta sua: breuiter subiecit quẽadmodũ fuerint iudicati. Et mors et infernus inquit missi sunt in stagnũ ignis: his

¶ Sextadecima veritas/ q non absurde credi videt̃/ antiquos sanctos añ christi aduẽtũ locis ab impioꝝ tormẽtis remotissimis/ tamẽ apud inferos fuisse/ donec inde sãguis christi eos erueret: pfecto deinceps inquit: boni fideles effuso pcio illo iã redempti/ prorsus inferos nesciũt/ donec acceptis corpib⁹ bona recipiãt que merent̃. Ex q dicto accipit̃ argumentũ/ q purgatoriũ nõ sit in inferno/ sꝫ in hoc mũdo: qꝛ dicit q boni fideles infernũ nesciũt etiã illo mõ q sc̃ti prẽsertĩ videt̃ q ipe loq̃t̃ de viris perfectis q̃ nihil habẽt ad purgandũ.

noib⁹ significãs diabolũ: q̃m mortis est auctor ⁊ infernarũ pęnarũ: vniuersamqꝫ simul dęmonũ societatẽ. Hoc est em̃ qḋ supra euidenti⁹ pꝛoccupãdo iã dixerat: Et diabolus qui seducebat eos: missus est ĩ stagnũ ignis et sulphuris. Qḋ ibi vero obscurius adiunxerat dicẽs: quo ⁊ bestia ⁊ pseudo ppheta: hic apertius: ⁊ qui nõ sunt inuenti inquit in libro vitę scripti: missi sunt in stagnum ignis: †Nondũ liber iste cõmemorat: ne obliuione Ar.†Nõ deũ fallat̃: sꝫ pꝛdestinationẽ significat eoꝝ quib⁹ ęterna dabit̃ vita. Neqꝫ em̃ nescit eos de⁹: et in hoc libro legit vt sciat: sed poti⁹ ipa ei⁹ pꝛsciẽtia de illis q̃ falli nõ põt liber est vitę: in quo sunt scripti: id est pꝛcogniti.

¶ De cęlo nouo et terra noua. Ca. XVI

A Finito aũt iudicio quo pnũciauit iudicãdos malos: restat vt etiã de bonis dicat. Iã em̃ explicauit qḋ breuiter a dño dictũ est: Ibunt isti Matth.25.d. in suppliciũ ęternũ: sequit̃ vt explicet qḋ etiã ibi cõnectit̃: iusti aũt in vitã ęternã. Et vidi Apoca.21.a inquit cęlũ nouũ ⁊ terrã nouã. Nã primũ cęlum ⁊ terra prima recesserunt: ⁊ mare iã non est. Isto fiet ordine qḋ super⁹ pꝛoccupando iã dixit: vidisse se sup thronũ sedentẽ: a cui⁹ Apocal.20.c. facie fugit cęlũ ⁊ terra. Iudicatis qppe his q̃ scripti nõ sunt in libro vitę: ⁊ in ęternũ ignẽ missis: qui ignis cuiusmodi/ ⁊ in qua mũdi vel rerũ parte futurus sit: hominẽ scire arbitror neminẽ/ nisi forte cui spirit⁹ diuin⁹ ostẽdit. Tunc figura huius mundi mundanorũ 1.Cor.7.f. igniũ cõflagratione pꝛteribit: sicut factũ est mundanarũ aqrũ inundatione diluuij. Gen.7.c.

¶ Illa itaqꝫ vt dixi cõflagratiõe mundana elemẽtorũ corruptibilium q̃litates q̃ corpib⁹ nr̃is corruptibilib⁹ ꝯgruebãt/ ardẽdo penit⁹ ĩteribũt: atqꝫ ipa subã eas q̃litates habebit q̃ corpib⁹ nr̃is imortalib⁹ mirabili mutatiõe ꝯueniunt: vt. s. mũd⁹ ĩ meli⁹ innouat⁹/ apte accõmodet̃ hoĩb⁹ etiã carne ĩ meli⁹ innouatis.

B Qḋ aũt ait: Et mare iã nõ ẽ: vtrũ maris illo ardore siccet̃: an ⁊ ipm̃ vertat̃ in meli⁹/ nõ facile dixerim. Cęlũ qppe nouũ ⁊ terrã nouã futurã legim⁹. De mari autẽ nouo aliqd me vspiã legisse Apocal.21.a.

¶ Decimaseptima veritas q ĩ ꝯflagratõe elemẽtoꝝ q̃litates q mũdana corruptibiliũ corpib⁹ nr̃is corruptibilib⁹ cõgruebãt/ ardẽdo penit⁹ ĩteribũt: atqꝫ ipa subã eas q̃litates habebit q corporib⁹ nostris ĩmortalib⁹ mirabili mutatione ꝯueniũt: vt mũdus in melius immutat⁹ accõmodet̃ hoĩb⁹ etiã carne ĩ meli⁹ innouatis. Ex q dicto accipiunt̃ duo theologica documenta. Primũ est/ q sicut corpus hoĩs suo mõ glificat̃ p dotes corpis: ita tot⁹ iste mũd⁹ q̃si glorificabit̃: ita vt tã elementa q̃ corpa supcelestia habeãt suas dotes pulchritudinis q̃s nunc non habent: qꝛ dicit q pportionabiliter in melius immutabitur tã mũdus q̃ hoĩes. Scđm documentũ/ q elemẽta mũdi erũt supnaturaliter ppetuo imutanda ad pfectiones excedentes eoꝝ naturãs

Decimaseptima veritas 2.Petri.3.c.

nō recolo:nisi qd̄ ī hoc
Apoca.4.b. eodē libro repit̄:tanq̄
mare vitreū simile cry
stallo. Sed tūc non de
isto fine seculi loq̄bat̄:
nec proprie dixisse vi/
detur mare: sed tanq̄
mare. Quis et nul.t
Alofumer. sicut † clamat ꝓphetj/
ca locutio ꝓprijs ver/
bis translata miscere:
ac sic quodāmodo ve
lare quod dicit̄: potu/
Apocal. 21.a. it de illo mari dicē: Et
mare iam non est: de q̄
Apoca. 20.d. supra dixerat. Et exhi/
buit mare mortuos q̄
in eo erant. Jam enim
tunc non erit hoc secu
lum vita mortaliū: tur
bulentū ꝛ ꝑcellosum:
quod maris nomie fi/
gurauit.

At naturā: sicut alia sua
modo: qꝛ dicit ꝙ qualita
tes quas nūc habēt iteri
bunt: cū iste sint natura/
les et alie inducent̄: et iō
nō poterūt esse nisi natu/
rales. Intelligēdū tn̄/ꝙ
h remanet beat᷒ aug᷒ in
dubio de mari: ne forte ꝑ
illud incendiū desiccetur
totaliter: qꝛ d̄r in apocal.
Mare iam nō est: cum tn̄
mare magis ptineat ad
vniuersi ꝑfectionē: sic aq̄
est nobili᷒ elemētū q̄ ter
ra: nō dubitant moderni
doctores q̄n mare rema/
neat sicut aer. Dicunt ta/
mē aliq̄/ꝙ mare mediter
raneū destruet̄: ꝛ fiet vnū
mare cooperiēs terrā ex
oīni parte/sicut fuit crea/
tū a ꝑncipio: qꝛ talis est
elemētorum ordo/ꝙ ista
terre discoopertio fuit fa
cta ꝑ vita corruptibiliū
aīaliū/q̄ tunc nō erūt. Et
ad istud potest referri qd̄
dicit beat᷒ iohānes: Ma
re iam non est.

De ecclesie glorificatiōe sine fine post mortem. Caplm. XVII

A
Apocal. 21.a. ET ciuitatē inquit magnā hierusalē
nouā vidi descendētē de celo a deo
aptatā/q̄si nouā nuptā ornatā mari
to suo. Et audiui vocē magnam de throno
dicentē: Ecce tabernaculū dei cū hoīb᷒: et
habitabit cū eis: ꝛ ipsi erunt popul᷒ eius: et
ipse deus erit cū eis. Et absterget ab oculis
eorū omnē lachrymam: ꝛ mors iam nō erit/
neq̄ luct᷒ neq̄ clamor/sed nec vllus dolor:
quia priora abierūt. Et dixit q̄ sedit in thro
no: Ecce noua facio omnia. De celo descen
B dere ista ciuitas dicit̄: qm̄ celestis est gratia/
qua de᷒ eā fecit. Propter qd̄ ei dicit etiā per
Esa.44.e. esaiam: Ego sum domin᷒ faciēs te. Et de ce
lo quidē ab initio sui descēdit: ex quo ꝑ hu/
ius seculi tēpus gratia dei desuꝑ veniēte ꝑ
lauacrum regeneratiōis in spūsancto misso
de celo: subinde ciues eius accrescunt. Sed
ꝑ iudiciū dei/qd̄ erit nouissimū ꝑ eius filiū
iesum christū: tanta ei᷒ ꝛ tā noua de dei mu
nere claritas apparebit: vt nulla remaneāt
vetustatis vestigia: quādoquidē ꝛ corpora
ad incorruptionē atq̄ immortalitatē nouā
ex vetere corruptiōe atq̄ mortalitate transi
C bunt. Nam hoc de isto tēpore accipere quo
Apocal. 20.c. regnant cum rege suo mille annis/imprudē
tie nimie mihi videt̄/cū apertissime dicat:
Apocal. 21.a. Absterget deus omnē lachrymā ab oculis
eorū: ꝛ mors iam nō erit/neq̄ luct᷒/neq̄ cla
mor/sed nec vllus erit dolor. Quis eñ tam
sit absurdus ꝛ obstinatissima contentiōe ve
sanus/qui audeat affirmare in hui᷒ morta/
litatis erumnis: nō dico populū sanctū/sed
vnūquēq̄ sanctoꝝ qui hāc vel ducat vl' du
cturus sit vel duxerit vitā/nullas habētem
lachrymas ꝛ dolores: cū potius quāto q̄sq̄
est sanctior ꝛ desiderij sancti plenior: tanto
sit ei᷒ in orādo fletus vberior? An nō ē vox
ciuitatis superne hierusalē q̄ dicit: Facte sunt Ps.41.a.
mihi lachryme mee panes die ac nocte. Et/
Lauabo per singulas noctes lectū meū: la/ Ps.6.b.
chrymis meis stratū meū rigabo. Et/Gemi Ps.37.b.
tus meus nō est absconditus a te. Et/dolor Ps.38.a.
meus renouat᷒ est. Aut ṽo nō eius filij sunt D
q̄ ingemiscūt grauati: in quo nolūt expolia 2.Cor. 5.a.
ri/sed superuestiri vt absorbeat̄ mortale hoc
a vita? Nōne ipsi sunt q̄ primitias habētes Rom. 8.e.
spūs in semetipsis ingemiscūt/adoptionem
expectātes redēptionē corporis sui? An ipse
aplus paulus non erat supern᷒ hierosolymi
tanus: vel nō multo magis hoc erat/quan/
do ꝑ israeliticis fratrib᷒ carnalib᷒ suis tristi Roma.9.a.
cia illi erat magna/et cōtinuus dolor cordi
eius? Quādo aūt mors non erit in ista ciui
tate/nisi quādo dicet̄: Ubi est mors contē/ 1.Cor.15.g.
tio tua: vbi est mors acule᷒ tuus? Aculeus
autem mortis est peccatū. Qd̄ tūc vtiq̄ nō
erit quādo dicet̄: vbi est? nunc ṽo nō q̄libet
infimus illi᷒ ciuitatis: sed idē ipse iohānes
in epistola sua clamat: Si dixerimus qꝛ pec 1.Joh.1.c.
catū nō habem᷒/nosipsos seducim᷒ ꝛ ṽitas
in nobis nō est. Et in hoc qdē libro cui᷒ no/ E
men est apocalypsis: obscura multa dicunt̄
vt mentē legētis exerceāt: ꝛ pauca in eo sūt
ex quorū manifestatiōe indagent̄ cetera cū
labore: maxime quia sic eadē mltis modis
repetit/vt alia atq̄ alia dicere videat̄: cum
aliter atq̄ aliter hec ipsa dicere inuestiget̄.
Uerū in his verbis vbi ait/Absterget deus Apocal. 21.a.
omnē lachrymā ab oculis eoꝝ: ꝛ mors iam
nō erit neq̄ luct᷒ neq̄ clamor/sed nec vllus
dolor: tanta luce dicta sunt de seculo futu/
ro et imortalitate atq̄ eternitate sanctorū.
Tūc eñ solū atq̄ ibi solū ista non erunt vt
nulla debeam᷒ in litteris sacris querere vel
legere mānifesta/si hec putauerim᷒ obscura.

Quid apostolus petrus de nouissimo dei iudicio predicare docuerit mortuorum: Caplm. XVIII.

NUnc iam videam᷒ qd̄ etiā apls pe/
trus de hoc iudicio scripserit: Ue/ A
nient inquit in nouissimo dieꝝ illu 2.Petri. 3.a.
siōe illudētes ſm ꝓprias ꝯcupiscētias suas
euntes ꝛ dicētes: Ubi est ꝓmissum ꝑsentie
ipsi᷒? Ex quo eñ patres dormierūt: sic oīa
perseuerant ab initio creature. Latet eñ il/
los hoc volētes: quia celi erāt olim et terra
de aqua: ꝛ per aquā cōstituta dei verbo: per
que qui tūc erat mūdus aqua inundat᷒ de/
perijt. Qui autē nunc sunt celi ꝛ terra: eodē Gen.7.a.

verbo repositi sunt/igni reseruādi in diē iu/
dicij ⁊ ꝑditiōis hoim impioꝝ. Hoc vnū vo
nō lateat vos fratres charissimi: quia vnus
dies apud dñm sicut mille anni/ ⁊ mille an/
ni sicut dies vnus: nō tardat domin⁹ ꝓmis/
sum suū (sicut quidā tardātē existimāt) sed
patiēter fert ꝓpter vos: nolens aliquē peri/
[2. Petri. 3. c.] re/sed oēs in penitētiā cōuerti. Ueniet au
tem dies dñi vt fur: in quo celo magno im/
petu transcurrēt: elemēta aūt ardētia resol/
uenť: ⁊ terra ⁊ que in ipsa sunt opera exuren
tur. His ergo oībus ꝑeuntib⁹: quales opoꝛ
tet esse vos in sanctis cōuersatiōib⁹ expectā
tes: ⁊ ꝓperātes ad ꝑsentiā diei dñi: per quā
celi ardentes soluenť: ⁊ elemēta ignis ardo
re decoquenť? Nouos vero celos ⁊ terram
nouā ſm ꝓmissa ipsius expectam⁹: in quib⁹
[B] iusticia inhabitat. Nihil hic dixit de resur/
rectione moꝛtuoꝝ: sed sane de ꝑditiōe mū/
di huius satis: vbi etiā cōmemoꝛās factum
ante diluuiū: videť admonuisse quodāmo/
do quaten⁹ in fine hui⁹ seculi mundū istum
perituꝝ esse credam⁹. Nam ⁊ illo tempoꝛe
perisse dixit qui tūc erat mūdū: nec solū oꝛ/
bem terre/verūetiā celos: quos vtiq₃ istos
aereos intelligim⁹/quoꝝ locū ac spaciū tūc
aqua crescendo superauerat.

[Decimaoctaua veritas.] ¶ Ergo totus aut pe/
ne totus aer iste vēto/
sus: quod celū vel po/
tius celos vocat: sed
istos vtiq₃ imos/nō il
los supremos/ vbi sol
⁊ luna ⁊ sidera cōstitu
ta sunt: conuersus fue
rat in humidā qualita
tem: atq₃ hoc mō cum
terra perierat: cui⁹ ter/
re vtiq₃ prioꝛ facies fu
erat deleta diluuio.
Qui autē nūc sunt in/
quit celi et terra: eodē
verbo repositi sunt/ig
ni reseruādi in diem iu
dicij ⁊ ꝑditiōis homi/
nū impioꝛū. Proinde
qui celi ⁊ que terra/id
est qui mūd⁹ ꝓ eo mū
[Gen. 7. c.] do q̄ diluuio perijt ex
eadē aqua reposit⁹ est
ipsi igni nouissimo re/
seruať in diem iudicij
⁊ perditiōis hoim im/
pioꝝ. Nam ⁊ hominū
ꝓpter magnā quandā
cōmutationē nō dubi
tat dicere ꝑditionē fu/
turam: cum tamē eoꝝ
q̄uis i eťnis penis sit
mānsura natura. Que/
rat foꝛsitan aliquis: si
post factū iudiciū iste
mund⁹ ardebit anteq̄
ꝓ illo celū nouū ⁊ ter/
ra noua reponanť/eo ipso tēpoꝛe conflagra
tionis eius: vbi erūt sancti/cū eos habētes
coꝛpoꝛa in aliquo coꝛꝑali loco esse necesse
sit/possum⁹ respōdere futuros eos esse in su
perioꝛib⁹ partib⁹: quo ita nō ascēdet flāma
illi⁹ incendij quēadmodū nec vnda diluuij
Talia quippe illis inerūt coꝛꝑa: vt illic sint
vbi esse voluerint: sed nec ignem conflagra
tiōis illius ꝑtimescūt imoꝛtales atq₃ incoꝛ/
ruptibiles facti: sicut viroꝝ triū coꝛruptibi/ [Dan. 3. c.]
lia coꝛpa atq₃ moꝛtalia in camino ardēti vi
uere illesa potuerūt.

¶ Decimaoctaua veritas q̄ quando dicunť celi ar
suri a beato petro: nō in/
telligiť de celis summis/
in quib⁹ sol ⁊ luna ⁊ side
ra sunt: sed istos aereos
celos itelligi opter. Ter/
ra autē inquit diciť peri/
tura sicut in diluuio. Et
adiūgit hic aug⁹: Si ali/
quis querat/si post factū
iudicium ardebit hic mū
dus vt renoueť: vbi erūt
coꝛpoꝛa iam suscitatoꝝ?
Respōdet aug⁹/q̄ ita al/
te q̄ iste ignis nō poterit
eos attingere: aut eoꝛum
coꝛpoꝛa iam impassibi/
lia illū ignē nō timebūt.
Ex istis dictis accipianť
tria theologica argumē/
ta. Primū est/q̄ post iu/
diciū sancti nō statim ad
celos euolabunt cū chri/
sto: quia durāte igne con
flagratiōis in hoc mūdo
erunt: vt hic diciť: ad vi/
dendū. s. omniū rerū ino
uationē. Secundū argu/
mentū/q̄ ille ignis non
combure aeris superioꝛ/
rem regionē: q₂ ibi erunt
sancti: vt hic innuiť: sed
tm̄ illam vsq₃ ad quā pos
sūt ascēdere vapoꝛes pec
catoꝝ: vt fiat etiā in re/
bus inaīmatis vindicta.
Tertium argumentū/q̄
ignis cōflagratiōis erit
post iudicium ⁊ nō ante:
sicut aliqui putāt: q̄ om/
nia consumanť per ignē:
⁊ postea fiet resurrectio:
⁊ postea vniuersale iudi/
cium: iuxta illud ꝓpheti/
cum: Ignis ante ipsum
precedet. [C]

¶ Quid apostol⁹ paulus thessalo/nicensibus scripserit: et de manife/statione antichristi: cui⁹ tēpus dies domini subsequetur: Ca. XIX.

[A] Ultas tamē euāgelicas apostoli/
casq₃ sentētias de diuino isto iudi
cio nouissimo video mihi esse pre/
tereūdas: ne hoc volumē in nimiā longitu/
dinem ꝓuoluať: sed nullo modo est ꝑtereū
dus apostol⁹ paulus: qui scribēs ad thessa/
lonicenses: Rogam⁹ inquit vos fratres per [2. Thessa. 2. a.]
aduentū dñi nostri iesu christi/⁊ nostre con
gregatiōis in ipm̄: vt nō cito moueami mē/
te/neq₃ terreamini/neq₃ per spiritū/neq₃ per
verbū/neq₃ per epistolā tanq̄ ꝑ nos missam/
quasi instet dies dñi. Ne quis vos seducat
vllo modo: qm̄ nisi venerit refuga primum
⁊ reuelat⁹ fuerit homo peccati/filius interi/
tus: qui aduersať ⁊ superextolliť supꝛa om
ne quod diciť deus aut qđ coliť: ita vt in tē
plo dei sedeat/ostētās se tanq̄ sit de⁹. Non [Ibidem. b.]
retinetis in memoꝛia quod adhuc cū essem
apud vos hec dicebā vobis? Et nūc q̄d de
tineat scitis vt reueleť in suo tēpoꝛe. Iā eīm
mysteriū iniq̄tatis operať: tantū qui modo
tenet teneat donec de medio fiat. Et nūc re
uelabiť iniqu⁹ ille/quē domin⁹ iesus interfi/
ciet spiritu oꝛis sui: ⁊ euacuabit illumiatiōe
ꝑsentie sue: eū cui⁹ est presentia ſm operatio/
nem sathane in omni virtute ⁊ signis ⁊ ꝓdi
gijs mēdacij/⁊ in omni seductiōe iniquita/
tis his qui pereūt/ꝓ eo q̄ dilectionē verita
tis nō receperūt vt salui fierēt. Et ideo mit/
tet illis deus operationē erroꝛis vt credāt mē
dacio: ⁊ iudicenť omnes qui nō crediderūt
veritati/sed consenserūt iniq̄tati. Nulli du
bium est eū de antichristo ista dixisse dieq₃
iudicij. Hunc eīm appellat diem dñi non esse [B]
venturū/nisi ille prioꝛ venerit quē refugam
vocat: vtiq₃ a dño deo. Qđ si de oībus im/

põs merito dici põt/quanto magis de isto.
Sed in quo templo dei/vt deus sit sessurus
incertũ est: vtrũ in illa ruina tẽpli qd a salo/
mone rege cõstructũ est/an vero in ecclesia.
Non enĩ templũ alicuiꝰ idoli aut demonis
templũ dei apostolꝰ diceret. Unde nõnulli
nõ ipsum ꝑncipẽ/sed vniuersum quodãmo
do corpus eius/id est ad eũ ptinentẽ homi/
num multitudinẽ simul cũ ipso suo ꝑncipe
hoc loco intelligi antichristũ volunt:

Decimano/na veritas ¶ Rectiusqꝫ putãt eti
am latine dici sicut in
greco est: non in tẽplo
dei/sed in tẽplũ dei se/
deat: tanqꝫ ipse sit tẽ/
plũ dei: quod est eccle
sia: sicut dicimꝰ/sedet
in amicũ: id est velut
amicus: vel si qd aliud
isto locutionis genere
C dici solet. Quod autẽ
2. Thess. 2. b ait: Et nũc quid deti/
neat scitis: id est qd sit i mora: que causa sit
dilatiõis eius vt reueleẽ in suo tẽpore scitis
qm̃ scire illos dixit/apte hoc dicere noluit.
Et ideo nos qui nescimꝰ quod illi sciebant:
ꝑuenire cũ labore ad id qd sensit aplus cu/
pimus/nec valemꝰ: ꝑsertim quia ꝛ illa q̃ ad
didit/hũc sensum faciũt obscuriorẽ. Nã qd
est: Jam enĩ mysteriũ iniqtatis operaẽ.

¶ Decimanona veritas ꝙ illud qd nos habemꝰ in tẽplo dei sedeat de antichristo/greci habent in templũ dei sedeat: tanqꝫ inquit eiꝰ ipse sit templũ dei. i. ecclesia. Ex quo dicto accipiẽ argumẽtũ/ꝙ ãtichristꝰ erit falsus christianus/ꝛ finget se virum ecclesiasticũ ad cumulatius nocendũ: quia in tẽplũ dei/id est in modũ ecclesie ait augꝰ.

Uicesima veritas. ¶ Tãtũ q̃ modo tenet
teneat/donec de medio
fiat: ꝛ tũc reuelabiẽ il/
le iniquus. Ego ꝓrsus
quid dixerit me fateor
ignorare: suspitiones
tamen hoim quas vel
audire vel legẽ de hac
re potui/non tacebo.
Quidã putãt hoc de
impio dictũ fuisse ro/
mano: ꝛ ꝓpterea pau/
lum aplm non id apte
scribere voluisse: ne ca
lumniã videlꝫ incurre
ret: qd romano impio
male optauerit/cũ spe
rareẽ eternum: vt hoc
qd dixit. Jã enĩ myste
rium iniqtatis operaẽ
neronẽ voluerit intel/
ligi: cuiꝰ iam facta ve/
lut antichristi videbã/
tur. Unde nõnulli ip/
sum resurrectuꝝ et fu/
turũ antichristũ suspi/
canẽ. Alij vero nec eũ
occisum putãt/sꝫ sub/
tractũ potiꝰ vt putare
tur occisus: ꝛ viuũ oc/
cultari in vigore ipsius
etatis in qua fuit cum
crederet extinctꝰ: do/
nec suo tpe reueleẽ/ꝛ restituaẽ in regnũ. Sꝫ
multũ mihi mira est hec opinãtiũ tanta pre
sumptio. Illud tñ qd ait apls: Tm̃ q̃ modo
tenet teneat donec de medio fiat: nõ absur/
de de ipso romano impio crediẽ dictũ: tanqꝫ
dictũ sit: Tm̃ q̃ mõ impat impet: donec de
medio fiat. i. de medio tollaẽ: et tũc reuela/
bitur iniquꝰ: quẽ significari antichristũ nul
lus ambigit. Alij vo ꝛ qd ait: quid detineat D
scitis: ꝛ mysteriũ opaẽ iniqtatis: nõ putant
dictũ nisi de malis ꝛ fictis q̃ sunt in ecclesia
donec ꝑueniat ad tantũ numeꝝ q̃ antichri
sto magnũ populũ faciat: et hoc esse myste/
riũ iniquitatis: qꝛ videẽ occultum. Hortari
aũt aplm fideles vt in fide quã tenẽt tenaci/
ter ꝑseuerẽt dicẽdo/Tm̃ q̃ mõ tenet teneat/
donec de medio fiat: hoc est donec exeat de
medio eccl̃ie mysteriũ iniqtatis/qd nũc oc/
cultũ est. Ad ipm enĩ mysteriũ ptinere arbi
tranẽ qd ait in epl̃a sua iohãnes euãgelista.
Pueri nouissima hora est: ꝛ sicut audistis ꝙ 1. Joh. 2. c.
antichristus sit venturꝰ: nũc aũt antichristi
multi facti sunt. Unde cognoscimꝰ quia no
uissima sit hora. Ex nobis exierũt: ſ nõ erãt
ex nobis: ꝙ si fuissent ex nobis/ꝑmansissent
vtiqꝫ nobiscũ. Sicut ergo ante finem in hac
hora inquiũt quã iohãnes nouissimã dicit/
exierũt mlti heretici de medio eccl̃ie: quos
multos dicit antichristos: ita oẽs tũc inde
exibũt: q̃ nõ ad christũ/sed ad illum nouissi
mũ antichristũ ptinebũt/ꝛ tũc reuelabitur.
Alius q̃ sic/aliꝰ aũt sic apli obscura vba cõ/
iectat: quod tñ eũ dixisse nõ dubiũ est: non
veniet ad viuos ꝛ mortuos iudicãdos chri
stus/nisi priꝰ venerit ad seducẽdos in aima
mortuos aduersariꝰ eiꝰ antichristꝰ: qꝫuis ad
occultũ iam iudiciũ dei ptineat/ꝙ ab illo se
ducenẽ. Presentia qppe eiꝰ erit/sicut dictũ E
est/ſm opationẽ sathane in omĩ virtute ꝛ si 2. Thessal. 2. c
gnis ꝛ ꝓdigijs mẽdacij/ꝛ in omĩ seductiõe
iniqtatis his qui pereũt. Tũc enĩ soluẽ sa/ Apoc. 20. c.
thanas: ꝛ per illũ antichristũ in oi sua vtute
mirabiliter quidẽ/sed mẽdaciter opabiẽ.
¶ Quod solet ãbigi:
vtrũ ꝓpterea dicta sint
signa ꝛ ꝓdigia mẽda/
cij: qm̃ mortales sen/
sus ꝑ phantasmata de
cepturus est: vt qd nõ
facit facere videatur.
An quia illa ipsa etiã
si erũt vera ꝓdigia/ad
mendaciũ ptrahẽt cre

¶ Uicesima vitas/ꝙ cũ dicit apls: Qui tenet teneat donec de medio fiat illud est difficile itelligere. Unde dicit hic Augꝰ Quid dixerit ibi apostolus/me ꝓrsus fateor ignorare. Et recitat ħ augꝰ hominũ suspitiones circa illud: Quidam enĩ dicunt ipm paulũ noluisse hoc dicere apte de romano impio/ad vitandã calumniã. Alij autẽ credũt neronẽ resurrectuꝝ ꝛ antichristum venturũ. Alij nõ occisum/sed occultatum donec suo tẽpe reueletur ꝛ restituaẽ i regnũ. Dicit tamen hic augꝰ/ꝙ mira est sic opinantiũ temeritas. Sed illud dictũ difficile hic ptractans/sic dicit: Non absurde intelligiẽ qui tenet. s. imperiũ teneat/donec de medio fiat. i. tollaẽ de medio ꝑ antichristũ imperiũ. Ad aliud inqt donec de medio ecclesie exeat mysteriũ iniqtatis/qd scꝫ nũc occultũ est. Ex prima aũt expositiõe accipiẽ argumẽtũ/ꝙ ãtichristꝰ pugnabit cõtra romanũ impiũ ꝛ optet ꝙ iste impator sit fidelissimꝰ q̃ resistet ei. Ex secũda autẽ/ꝙ malũ illiꝰ ꝑsecutiõis orieẽ ab ecclesia/vt intra ipsam sit priꝰ pugna intestina.

Uicesimaprima veritas ¶ Uicesimaprima vitas/ꝙ qñ dubitaẽ vtꝝ signa antichristi sint signa mẽdacij: quia erũt phãtastica: an vera/ꝛ ad falsitatẽ inducentia: magis videẽ augustinꝰ sentire ꝙ sint vera signa: quia dicit/ꝙ quãdo ignis de celo descendit ad consumẽdam familiã iob nõ fuit phantasticus/

dicturos:nõ ea potuiſ/
ſe niſi diuinitꝰ fieri/vir
tutẽ diaboli neſciẽtes
maxime quãdo tantã
quãtã nunꝗ̃ habuit accepit poteſtatẽ? Nõ
enĩ quãdo de cęlo ignis cecidit:et tantã fa/
miliã cũ tantis gregibꝰ pecorũ ſcti iob vno
impetu abſumpſit:⁊ turbo irruens ⁊ domũ
deyciẽs filios eius occidit/phãtaſmata fue
rũt:quę tamẽ fuerũt opera ſathanę:cui deꝰ
dederat hãc poteſtatẽ. Propter quid horũ
ergo dicta ſint ꝓdigia ⁊ ſigna mẽdacij/tũc
f potius apparebit. Sed ꝓpter q̃dlibet horũ
dictũ ſit:ſeducent eis ſignis atqꝫ prodigijs
2. Theſſal. 2. c qui ſeduci merebunt: ꝓ eo ꝙ dilectionẽ ve/
ritatis inquit nõ receperunt vt ſalui fierent.
Nec dubitauit apoſtolus addere et dicere:
Ibidem Ideo mittet illis deus operationẽ erroris/
vt credant mẽdacio. Deus enĩ mittet:quia
deus diabolũ facere iſta ꝑmittit iuſto ipſius
iudicio:q̃uis faciat ille iniquo malignoqꝫ
cõſilio. Ut iudicent inquit omnes q̃ nõ cre
diderũt veritati/ſed conſenſerũt iniquitati.
Proinde iudicati ſeducent:⁊ ſeducti iudi/
cabunt:ſed iudicati ſeducent illis iudicijs
dei occulte iuſtis/iuſte occultis:quibus ab
initio peccati rationalis creaturę nunꝗ̃ iu/
dicare ceſſauit. Seducti autem iudicabun/
tur nouiſſimo manifeſtoqꝫ iudicio per ieſũ
chriſtum iuſtiſſime iudicaturum/iniuſtiſſi/
me iudicatum.

Aꝰ taſticꝰ/qui tamẽ fuit a diabolo miniſtratꝰ:cu/ius inquit potentia tunc erat maxima.

¶ Quid idẽ apoſtolus in prima ad eoſdẽ epiſtola de reſurrectiõe mor/tuorum docuerit: Ca. XX.

A
1. Theſſal. 4. c SEd hic apoſtolus tacuit de reſurre
ctione mortuorũ. Ad eoſdẽ aũt ſcri/
bens in epiſtola prima: Nolumꝰ in/
quit ignorare vos fratres de dormiẽtibus:
vt nõ cõtriſtemini ſicut ⁊ ceteri qui ſpem nõ
habent. Nam ſi credimꝰ ꝙ ieſus mortuꝰ eſt
⁊ reſurrexit:ita ⁊ deus eos qui dormierũt ꝑ
Ibidem. d. ieſum adducet cum eo. Hoc enĩ vobis dici/
mus in verbo dñi:quia nos viuẽtes qui reli
qui ſumus in aduẽtu dñi/nõ ꝑueniemꝰ eos
qui ante dormierũt:qm̃ ipſe dñs in iuſſu et
in voce archãgeli ⁊ in tuba dei deſcẽdet de
cęlo:et mortui qui in chriſto ſunt reſurgent
primi. Deinde nos viuẽtes q̃ reliqui ſumus
ſimul cũ illis rapiemur in nubibꝰ obuiã chri
ſto in aera:⁊ ſic ſemꝑ cum domino erimus.
Hęc verba apoſtolica reſurrectionem mor/
tuorũ futurã/quãdo veniet dominꝰ chriſtꝰ
vtiqꝫ ad viuos ⁊ mortuos iudicandos/prę
clariſſime oſtendunt.

B
Uiceſimaſecũda veritas. ¶ Sed q̃ri ſolet:vtrũ il
li quos hic viuẽtes in/
uenturꝰ eſt chriſtꝰ:quorũ
perſonã i ſe atqꝫ illos

¶ Uiceſimaſecũda veri/tas/ꝙ quando querit de illis quos chriſtꝰ quãdo veniet inueniet:de q̃bus loquit apoſtolꝰ: Deinde nos qui viuimꝰ ⁊c. ſi illi omnino nõ morient:aut aſcẽdẽtes obuiã chriſto mira celeritate trãſibunt preuia morte ad imorta/litatẽ:dicit ꝙ ſecũdꝰ mo/dus nõ eſt impoſſibilis:tamẽ primũ modũ nõ re probat. Et dicit b. q. q̃d teneat de illis/ꝙ ipſi nõ tenebunt ad illud dictũ: Puluis es et in puluerẽ reuerteris:ſiue nullã ex/periant mortẽ:ſiue pau/lulũ in aere inquit moriã tur. Tandem aũt appro bat illã ſententiã que di/cit/ꝙ illi breuiſſime mo/rient/ꝓpter vba apoſto li: Omes quidẽ reſurge/mus. Sed attẽde/ꝙ ſi au guſtini argumentum ex apl'o eſſet validũ/ita con cluderet cõtra ipſum de incineratione illud dictũ ſapiẽtis: Omia q̃ de ter/ra ſunt in terrã parit cõ/uertent. Inter enĩ regu/las vniuerſales diuine ſcri pture non continent pri/uilegia.

qui tũc ſecũ viuebant
transfigurabat apoſto
lus/nunꝗ̃ oino mori/
turi ſint:an ipſo tẽpo/
ris pũcto quo cũ reſur
gentibꝰ rapient in nu/
bibus obuiam chriſto
in aera/ad imortalita/
tem per mortẽ mira ce
leritate tranſibũt. Ne
qꝫ enĩ dicendũ eſt fieri
non poſſe vt dũ ꝑ aera
in ſublime portant:in
illo ſpacio ⁊ moriant/
⁊ reuiuiſcãt. Qđ enim
ait: Et ita ſemꝑ cũ do
mino erimꝰ:non ſic ac
cipiendũ eſt:tanꝗ̃ in ae
re nos dixerit ſemꝑ cũ
dño eẽ mãſuros:quia
nec ipſe vtiqꝫ ibi mane
bit:qui veniẽs trãſitu
rus eſt. Uenienti quippe
ibitur obuiã/nõ manẽ
ti:ſed ita cum dño eri/
mus:id eſt ſic erimꝰ ſemꝑ habẽtes corpora
ſempiterna vbicũqꝫ cũ illo fuerimꝰ. Ad hũc
aũt ſenſum quo exiſtimamꝰ etiã illos quos
hic viuos inuẽturꝰ eſt dominꝰ/in ipo paruo
ſpacio ⁊ paſſuros mortẽ ⁊ accepturos imor
talitatẽ:ipſe apoſtolꝰ nos videt vrgere/vbi
dicit: In chriſto omnes viuificabunt:cum 1. Corĩ. 15. c.
alio loco de ipſa loquẽs reſurrectiõe corpo Ibidem. e.
rum dicat: Tu quod ſeminas non viuificat
niſi prius moriat. Quõ igitur quos viuen/
tes hic chriſtꝰ inueniet/ꝑ immortalitatẽ in
illo viuificabunt:et ſi nõ moriant:cũ videa
mus ꝓpter hoc eſſe dictũ:tu qđ ſeminas nõ
viuificat niſi prius moriat? Aut ſi recte nõ
dicimus ſeminari/niſi ea corꝑa hoim q̃ mo
riendo quoq̃ modo reuertunt in terrã:ſicut
ſeſe habet etiã illa in tranſgreſſorẽ patrẽ ge
neris humani diuinitꝰ ꝓlata ſentẽtia: Ter/ Geñ. 3. d.
ra es ⁊ in terrã ibis:fatẽdum eſt iſtos quos
nondũ de corꝑibus egreſſos cũ veniet chri/
ſtus inueniet:⁊ iſtis verbis apoſtoli/et illis
de geneſi nõ teneri:qm̃ ſurſum in nubibꝰ ra Uiſ tiemeri.
pti non vtiqꝫ ſeminant:quia nec eunt in ter
ram nec redeũt:ſiue nullã ꝓrſus experiãtur
mortẽ/ſiue paululum in aere moriant. Sed C
aliud rurſus occurrit:qđ idẽ dicit apoſtolꝰ
cum de reſurrectiõe corporũ ad corinthios
loqueret: Oẽs reſurgemus:vel ſicut alij co 1. Cor. 15. f.
dices habẽt: Oẽs dormiemus. Cũ ergo nec
reſurrectio fieri poſſit niſi mors pręceſſerit:
nec dormitionẽ poſſumꝰ illo loco intellige/
re niſi mortẽ:quõ omnes vel dormiẽt vel re
ſurgent/ſi tam multi quos in corꝑe inuẽtu/

rus est christus/nec dormient nec resurgēt?
1.Thess.4.d. Si ergo sanctos qui reperient christo veniente viuētes: eisq̃ in obuiā rapient: crediderimus in eodē raptu de mortalib⁹ corpib⁹ exituros: et ad eadē mox imortalia redituros/ nullas in verbis apli patiemur angustias:
1.Cor.15.e. sicut vbi dicit: Tu qd̄ seminas nō viuificat
Idem.g. nisi pri⁹ moriat: sicut vbi dicit: Omēs resurgemus aut oēs dormiem⁹: qz nec illi p imortalitatē viuificabunt/nisi q̃libet paululum tamē ātea moriant: ac p hoc et a resurrectiōe
D non erunt alieni/quā dormitio p̃cedit q̃uis breuissima/nō tamen nulla. Cur autē nobis incredibile videat illā multitudinē corpoꝝ in aere quodāmodo seminari atq̃ ibi protinus imortaliter atq̃ incorruptibiliter reuiuiscere: cum credam⁹ qd̄ idem ipse apostol⁹
1.Cor.15.g. alibi apertissime dicit: in ictu oculi futuraz resurrectionē et in mēbra sine fine victura tāta facilitate tantaq̃ inestimabili velocitate reditur ū antiquissimoꝝ cadauerū puluerē?
Nec ab illa sentētia qua homini dictum est
Gen.3.d. Terra es et in terram ibis: futuros illos esse sanctos arbitremur imunes: si eorū morientium in terra nō recident corpora: sed sicut in ipso raptu morient/ita et resurgent dum ferunt in aera. In terrā quippe ibis: id est in hoc ibis amissa vita quod eras anteq̃ sumeres vitā: id est hoc eris exanimis quod eras
Gen.2.b. anteq̃ esses animatus. Terre quippe insufflauit deus i faciē flatū vite: cum fact⁹ esset homo in animā viuā. Tanq̃ diceret: Terra es animata qd̄ nō eras: terra eris exanimis sicut eras. Hoc sunt et anteq̃ putrescant oia corpora mortuoꝝ: quod erūt et illa si moriētur vbicūq̃ moriant cum vita carebūt/quā cōtinuo receptura sunt. Sic ergo ibūt in terram/quādo ex viuis hoib⁹ terra erunt: quēadmodū it in cinerē quod fit cinis: it in vetustatē quod fit vetus: it in testā qd̄ ex luto
E sit testa: et alia arescētia sic loquimur. Quō autē sit futurū quod nūc p nostre ratiūcule viribus vtcūq̃ cōijcim⁹: tunc potius erit vt nosse possim⁹. Resurrectionē quippe mor-
2.Timo.4.a. tuorū futurā esse in carne/quādo christ⁹ venturus est viuos iudicatur⁹ et mortuos: oportet si christiani esse volum⁹ vt credam⁹. Sz nō iō de hac re inanis ē fides nostra: si quēadmodū futura sit/pfecte cōprehēdere non valem⁹. Uerū iam sicut supra pmisim⁹ de h iudicio dei nouissimo etiā pphetici veteres libri quid prenūciauerint: quantū satis esse videbitur debem⁹ ostendere. Que sicut arbitror non tanta mora necesse erit tractari et exponi/si istis que premisimus lector curauerit adiuuari.

Quid Esaias propheta de mortuorū resurrectione et retributiōe iudicij sit locutus. Ca.XXI.

Prophetа esaias: Resurgēt inquit mortui: et resurgēt qui in sepulchris erant: et letabunt oēs qui sunt in terra. Ros eñ qui abs te est/sanitas illis ē: terra vero impiorū cadet. Totū illud superius ad resurrectionē pertinet beatorū. Qd̄ autē ait: terra vero impioꝝ cadet: bene itelligit dictū: corpora vero impiorū ruina dānatiōis excipiet. Jam vero si de bonorū resurrectione quod dictum est diligētius et distinctius velimus intueri: ad primā referendum est quod dictū est: resurgent mortui: ad secundā vero quod sequit: et resurgent q̃ in sepulchris erāt. Jā et si illos indicamus sanctos quos hic viuos inuenturus est dominus: eis congrue deputabitur quod adiunxit: et letabunt omnes qui sunt in terra: ros eñ qui abs te est/sanitas illis est. Sanitatē loco isto/immortalitatē rectissime accipimus. Ea nāq̃ est plenissima sanitas que non reficit alimentis tanq̃ quotidianis medicamentis. Item de iudicij die spem prius dans bonis: deinde terrens malos: idem ppheta sic loquitur: Hec dicit domin⁹: Ecce ego declinabo in eos vt flumen pacis: et vt torrens inundans gloriam gentiū. Filij eorum super humeros portabunt/et super genua consolabuntur. Quēadmodū si quem mater consoletur: ita ego vos consolabor: et in hierusalem consolabimini: et videbitis et gaudebit cor vestrum: et ossa vestra sicut herba exorientur. Et cognoscetur man⁹ domini colentibus eum: et cōminabitur contumacibus. Ecce enim dominus vt ignis veniet: et vt tempestas currus eius/reddere in indignatione vindictam/et vastationem in flamma ignis. In igne enim domini iudicabitur omnis terra: et in gladio eius omnis caro: multiq̃ vulnerati erūt a domino. In bonorum pmissiōe se declinare dicit vt flumē pacis: quod pfecto abundantiam pacis illius debemus accipere: qua maior esse non possit. Hac vtiq̃ i fine rigabimur: de qua in precedēti libro abundanter locuti sumus. Hoc flumen se in eos declinare dicit/quib⁹ tantam beatitudinē pollicetur: vt intelligamus in illius felicitatis regiōe que in celis est hoc flumine omnia satiari. Sed quia et terrenis corporibus par incorruptiōis atq̃ immortalitatis vim influet: ideo declinare se dicit hoc flumen: vt de supernis quodāmodo etiam inferiora perfundat: et homines equales angelis reddat. Hierusalē q̃q̃ non illam que seruit cum filijs suis/sed liberam matrē nostrā intelligamus: sm apostolum eternā in celis: vbi post labores erūnarum curarūq̃ mortaliū cōsolabimur: tanq̃

Margin notes (right column): Esa.26.d. (at "Prophetа esaias"); A (at start of chapter); B (at "dicamentis"); C (at "ro: multiq̃"); S.li.19.ca.11. et.12. (at "possit"); Gal.4.d. (at "nes equales angelis").

paruuli eius in humeris genibusq̄ portati.
Rudes enim nos ⁊ nouos blandissimis ad
iutorijs insolita nobis illa beatitudo susci
piet: vbi videbimus ⁊ gaudebit cor nostrū.
D Nec expressit quid videbimus. Sed quid
nisi deum? vt impleatur in nobis p̄missum
Matth. 5.a. euangelicum: Beati mundo corde: quoniā
ipsi deum videbunt. Et omnia illa quę nūc
non videmus: credentes autem ea pro mo
dulo capacitatis humanę longe minus q̄
Esa. 66.d. sunt atq̄ incomparabiliter cogitamus: Et
videbitis inquit: et gaudebit cor vestrum.
Hic creditis/ibi videbitis. Sed quoniam di
xit: Et gaudebit cor vestrum: ne putarem⁹
illa bona hierusalem ad nostrum tantūmo
do spiritum pertinere: Et ossa inquit vestra
vt herba exorientur: vbi resurrectionē cor
porum strinxit: velut quod non dixerat red
dens. Neq̄ enim cum viderimus fient: sed
cum fuerint facta videbimus. Nam ⁊ de ce
lo nouo ac terra noua iā supra dixerat: dū
ea quę sanctis promittuntur in fine sępe ac
Esa. 65.c. multiformiter dicent. Erit inquit cęlum no
uum ⁊ terra noua: ⁊ non erunt memores prio
rum: nec ascendēt in cor ipsorū: sed lęticiam
⁊ exultationem inuenient in ea. Ecce ego fa
ciam hierusalē exultationē et populū meū
lęticiam: et exultabo in hierusalem: et lęta
bor in populo meo: et vltra nō audiet in il
la vox fletus: ⁊ cętera quę quidā carnales
ad illos mille annos referre conant. Locu
tiones enim tropicę p̄prijs p̄phetico more
miscentur: vt ad intellectū spiritalem inten
tio sobria cum quodā vtili ac salubri labo
re perueniat. Pigritia vero carnalis vel ine
ruditę vel inexercitatę tarditas mētis con
tenta litterę superficie/nihil putat interi⁹ re
E quirendū. Hęc de p̄pheticis verbis quę an
te istum locum scripta sunt/satis dixerim⁹.
In hoc autem loco vnde ad illa digressi su
Esa. 66.d. mus cū dixisset: Et ossa vestra vt herba exo
rientur: vt resurrectionē quidē carnis/sed
tm̄ bonorū se nunc cōmemorare mōstraret
Ibidem. e. adiunxit: Et cognoscetur man⁹ domini co
lentibus eū. Quid est hoc/nisi man⁹ domi
ni distinguētis cultores suos a contēptori
bus suis? De quibus sequentia contexens:
Et cōminabit inquit contumacib⁹: siue vt
ait alius interpres/incredulis. Nec tunc cō
minabit: sed quę nūc dicunt minaciter/tūc
efficaciter implebūtur. Ecce eñ domin⁹ in
quit vt ignis veniet: ⁊ vt tempestas currus
eius/reddere in indignatiōe vindictā/et va
stationē in flāma ignis. In igne eñ domi
ni iudicabit omnis terra/⁊ in gladio ei⁹ oīs
caro: multiq̄ vulnerati erūt a dn̄o: siue igne
siue tēpestate siue gladio/penā iudicij signi
ficat: quandoquidem ipsum dominū quasi
ignem dicit esse venturum: eis profecto qui
bus pęnalis erit eius aduent⁹. Currus vero F
eius/qui pluraliter dicti sunt: angelica mi
nisteria non inconuenienter accipimus. Qđ
autem ait: omnē terram et omnē carnem in
eius igne et in gladio iudicari: non etiā hic
spiritales intelligamus ⁊ sanctos/sed terre
nos atq̄ carnales: de quib⁹ dictū est: Qui Phil. 3.d.
terrena sapiunt: et sapere s̄m carnē mors est Roma. 8.a.
⁊ quales omnino caro appellant a domino/
vbi dicit: Non permanebit spiritus me⁹ in Gen. 6.a.
hominib⁹ istis: quoniā caro sunt. Quod ve
ro hic positum est: Multi vulnerati erunt a Esa. 66.c.
domino: isto vulnere fiet mors secūda. Po
test quidē ⁊ ignis et gladius ⁊ vulnus acci
pi in bono. Nam ⁊ ignem dominus velle se Luc. 12.f.
dixit mittere in mundum: Et visę sunt illis Act. 2.a.
linguę diuisę velut ignis quando venit spi
ritussanctus: Et non veni inquit idē domi Matth. 10.d.
nus/pacem mittere in terrā/sed gladiū. Et Heb. 4.c.
sermonē dei dicit scriptura gladiū bis acu
tum/p̄pter aciē geminā testamentorū duū:
Et in cantico cāticorū/charitate se dicit san Cant. 4.c.
cta ecclesia vulneratā velut amoris impetu
sagittatā. Sed hic cum legim⁹ vel audim⁹
vltorē dominū esse venturū: quēadmodū G
hęc intelligenda sint clarū est. Deinde bre
uiter cōmemoratis eis qui per hoc iudiciū Esa. 66.c.
consument sub figura ciborū in lege veteri
vetitorū: a quibus se nō abstinuerūt: pecca
tores impiosq̄ significans/recapitulat ab
initio gratiā noui testamenti/ex primo sal
uatoris aduentu vsq̄ ad vltimū iudicium:
de quo nunc agimus: perducēs finēq̄ ser
monem. Narrat namq̄ dominū dicere se ve Ibidem. f.
nire vt congreget omnes gentes/easq̄ ven
turas ⁊ visuras gl'iam eius. Omnes enim/si Roma. 3.b.
cut dicit apostol⁹/peccauerūt ⁊ egēt gloria
dei. Et relicturū se dicit super eos signa: quę Esa. 66.f.
vtiq̄ mirantes credant in eum: et emissurū
ex illis saluatos in gentes diuersas/⁊ in lon
ginquas insulas/quę non audierunt nomē
eius/neq̄ viderunt gloriā eius: ⁊ annuncia
turos gloriam eius in gentib⁹: et adductu
ros fratres istorū quib⁹ loquebat: id est in fi
de sub deo patre fratres israelitarū electorū
Adducturos autē ex omībus gentibus mu
nus domino in iumētis ⁊ vehiculis: quę iu
menta ⁊ vehicula bene intelligunt adiuto
ria esse diuina: per cuiusq̄ generis ministeria
dei vel angelica vl' humana/in ciuitatē san
ctam hierusalē: quę nunc in sanctis fidelib⁹
est diffusa per terras. Ubi eñ diuinit⁹ adiu
uant/ibi credūt: ⁊ vbi credunt/ibi veniunt. H
Comparauit autē dn̄s illos tanq̄ per simili
tudinē filijs israel/offerentibus ei suas ho
stias cū psalmis in domo eius: quod vbiq̄
iā facit eccl'ia: ⁊ p̄misit ab ipsis se acceptū Esa. 66.g.

sibi sacerdotes et leuitas: quod nihilomin⁹
fieri nunc videmus. Non eñ ex genere car/
nis et sanguinis/sicut erat primum ſm ordi
nem aaron/sed sicut oportebat in testamen
Ps.109.b. to nouo: vbi ſm ordinē melchisedech sum/
mus sacerdos est christus: pro cuiusq̃ me/
rito quod in eo gratia diuina contulerit/ sa
cerdotes et leuitas elegit: sicut nunc vide/
mus: qui nō isto nomine/quo sepe assequũ/
tur indigni/ sed ea que nō est bonis malisq̃
cōmunis sanctitate pēsandi sunt. Hec cum
de ista que nunc impertit ecclesie perspicua
nobisq̃ notissima dei miseratione dixisset:
p̄misit et fines ad quos per vltimũ iudiciũ
facta bonorũ malorũq̃ discretione veniet/
dicens per p̄phetam: vel de domino dicēs
Esa.66.g. ipse p̄pheta: Quomodo eñ celum nouum
et terra noua manebit coram me dicit dñs:
sic stabit semen vestrũ et nomen vestrum: ⁊
erit mensis ex mense: ⁊ sabbatũ ex sabbato:
et veniet oīs caro in cōspectu meo adorare
me in hierusalē dicit dñs: ⁊ egredient et vi/
debũt membra hominũ qui p̄uaricati sunt
in me. Vermis eorum non morief: et ignis
eorum nō extinguef: ⁊ erunt visui omni car
I ni. Ad hoc iste p̄pheta terminauit librum:
ad quod terminabif seculũ. Quidam sane
nō interp̄tati sunt membra hominũ/ sed ca/
dauera virorũ: per cadauera significantes
Al.† euidentē. ⁊ seuientē corporũ penā: q̃uis cadauer nisi
caro exanimis nō soleat nũcupari: illa vero
animata erũt corpora: Alioquin nulla pote
runt sentire tormēta: nisi forte quia mortu/
orũ erũt corpa: id est eorũ qui in secundam
mortē cadēt: ideo nō absurde etiā cadaue/
ra dici possunt. Vñ est ⁊ illud qđ ab eodem
Esa.26.d. p̄pheta dictum iam supra posui: Terra ve/
ro impiorũ cadet. Quis aũt nō videat a ca/
dendo esse appellata cadauera? Virorum
autem pro eo posuisse illos interp̄tes qđ ho
minũ est/manifestũ est. Neq̃ eñ quisq̃ di/
cturus est p̄uaricatrices feminas in illo sup
plicio nō futuras: sed ex potiore p̄sertim de
quo femina facta est vterq̃ sexus accipif.
Uerum quod ad rem maxime pertinet: cũ
Esa.66.g et in bonis dicitur: Ueniet omnis caro: q̄r
ex omni genere hominum populus ille con
stabit. Non enim omnes homines ibi erũt
quando in penis plures erunt: sed vt dice/
re ceperam/ cum ⁊ in bonis caro/ ⁊ in malis
membra vel cadauera nominanf: profecto
post resurrectionē carnis cuius fides his re
rum vocabulis omnino finiaf: illud qđ bo/
ni et mali suis finibus dirimunf/ futurũ esse
iudicium declaratur.

¶ Qualis futura sit egressio sancto
rum ad vidēdas penas malorum.
Capitulum XXII

S Ed quomodo egredientur boni ad A
videndas penas malorũ? Nunquid Esa.66.g.
corporis motu beatas illas relicturi
sedes/ ⁊ ad loca penalia perrecturi: vt malo
rũ tormēta cōspiciant p̄sentia corpali? Ab/
sit: sed egredienf per scientiā. Hoc eñ vbo
significatũ est eos q̄ cruciabunf extra futu/
ros. Propter qđ et dñs ea loca tenebras ex/ Matth.8.b.
teriores vocat: quibus cōtrarius est ille in/
gressus de quo dicitur seruo bono: Intra in Matth.25.b
gaudiũ dñi tui: nec illic mali putenf ingre/
di vt sciant: sed ad alios potius velut egre
di per scientiā: qua eos cognituri sunt boni:
quia id quod extra est/cogniturĩ sunt. Qui
eñ erunt in penis: quid agaf intus in gau/
dio dñi nescient: qui vero erunt in illo gau/
dio: quid agatur foris in illis tenebris exte/
rioribus sciēt. Ideo dictum est/ egredienf:
quia eos etiā qui foris ab eis erunt vtiq̃ nō
latebunt. Si eñ hec p̄phete nondum facta
nosse potuerũt/ per hoc q̄ erat de⁹ quātulũ/
cunq̃ in eorũ mortaliũ mentibus: quomo/
do immortales sancti iā facta tũc nescient:
cũ deus erit omnia in oībus? Stabat ergo 1.Cor.15.d.
in illa beatitudine sanctorũ/semen ⁊ nomē.
Semen scʒ de quo iohānes ait: Et semē ei⁹ B
in ipso manet: Nomē vero de quo per hũc 1.Joh.3.b.
esaiā dictũ est: Nomen eternum dabo eis. Esa.56.b.
Et erit eis mensis ex mense: et sabbatum ex Esa.66.g.
sabbato: tanq̃ luna ex luna: ⁊ requies ex re/
quie: quorũ vtrũq̃ ipsi erũt: cum ex his vm
bris veteribus ⁊ temporalibus in illa lumi/
na noua ac sempiterna trāsibunt. In penis
autem malorum et extinguibilis ignis ⁊ vi
uacissimus vermis: ab alijs atq̃ alijs/ aliter
atq̃ aliter est expositus. Alij quippe vtrũq̃
ad corpus/alij vtrũq̃ ad animā retulerunt:
alij p̄prie ad corpus ignem: vermē vero tro
pice ad animam: quod credibilius esse vi/
detur. Sed nunc de hac differentia non est
huius temporis disputare. De iudicio nāq̃
vltimo quo fiet direptio bonorum ⁊ malo/
rum / hoc volumen implere suscepimus: de
ipsis vero p̄mijs et penis/ alias diligenti/
us disserendum est.

¶ Quid prophetauerit daniel de p̄
secutione antichristi/ et de iudicio
dei regnoq̃ sanctorũ: Ca. XXIII

D Aniel de hoc vltimo iudicio sic p̄/ A
phetat/ vt antichristũ prius quoq̃
venturum esse prenunciet: atq̃ ad
eternum regnum sanctorum perducat nar/
rationem suam. Cum enim visione prophe/
tica quattuor bestias significantes quattu/
or regna vidisset: ipsumq̃ quartum a quo/
dam rege superatũ/ qui antichristus agno/
scitur: et post hec eternum regnum filij ho/
minis qui intelligit christus; Horruit inq̄t Dan.7.d

Dan.7.c. spūs meus: ego daniel in hebetudine mea ꝛ visus capitis mei cōturbabāt me. Et accessi inquit ad vnū de astātib⁹/et veritatē q̄rebam ab eo de his oibus: ꝛ dixit mihi veritatē. Deinde q̄d audierit ab illo atq̧ de oib⁹ his quesiuit: tāq̄ eo sibi exponēte sic loquitur. Hę q̄ttuor bestię magnę/q̄ttuor sunt regna q̄ surgēt in terra: q̄ auferēt ꝛ accipiēt regnū sc̄ti altissimi: et obtinebūt illud vsq̧ in

B seculū: ꝛ vsq̧ in seculū seculoꝝ. Et q̄rebam inq̄t diligēter de bestia q̄rta/q̄ erat differēs pre omni bestia terribilis ampli⁹: dētes eius ferrei ꝛ vngues ei⁹ erei: māducās ꝛ cōminuens ꝛ reliq̄ pedib⁹ suis cōculcās: ꝛ de cornibus ei⁹ decē q̄ erāt in capite eius: ꝛ de altero qd̄ ascēdit ꝛ excussit de ꝓorib⁹ tria cornua: in q̄ erāt oculi: ꝛ os loquens magna: ꝛ visus ei⁹ maior ceteris. Uidebā: ꝛ cornu illud faciebat bellū cū sanctis: ꝛ ꝑualebat ad ipos: donec venit vetustus dierū: et regnum dedit sc̄tis altissimi: et temp⁹ ꝑuenit: et regnū obtinuerunt sc̄ti. Hoc daniel q̄sisse se dixit.

C Deinde q̄d audierit ꝯtinuo subiungēs: Et dixit inquit id est ille a q̄ q̄sierat respōdit et

Ibidem.f. dixit: Bestia q̄rta quartū regnū erit in terra qd̄ ꝑualebit oibus regnis: ꝛ māducabit omnē terrā: ꝛ cōculcabit eā ꝛ concidet. Et decē cornua eius: decem reges surgēt: ꝛ post eos surget ali⁹ q̄ supabit suis malis oēs q̄ an eū fuerūt: ꝛ tres reges humiliabit: ꝛ verba aduersus altissimū loquet̄: ꝛ sc̄tos altissimi cōteret. Et suspicabit̄ mutare tp̄a ꝛ legē: ꝛ dabit̄ in manu ei⁹ vsq̧ ad tēpus ꝛ tp̄a ꝛ dimidiū tp̄is. Et iudiciū sedebit: ꝛ principatum remouebit ad exterminādū et ꝑdendū vsq̧ in finē: ꝛ regnū ꝛ potestas ꝛ magnitudo regū q̄ sub omni celo sunt/data est sc̄tis altissimi. Et regnum eius regnū sempiternum: ꝛ omēs principatus ipsi seruiēt ꝛ obaudient. Hucusq̧ inq̄t finis sermonis. Ego daniel/ multū cogitationes mee cōturbabāt me: et forma mea immutata est sup me: ꝛ verbū in

D corde meo cōseruaui. Quattuor illa regna exposuerunt quidā assirioꝝ/persarū/macedonū ꝛ romanoꝝ. Q̄ vero cōuenienter id fecerint/qui nosse desiderāt legant presbyteri

Hieronym⁹ super danielē. hieronymi librū in danielē satis erudite diligēterq̧ cōscriptū. Antichristi tn̄ aduersus ecclesiā seuissimū regnū/sed exiguo spacio tp̄is sustinendum donec dei vltimo iudicio regnum sancti accipiāt sempiternū: qui vel dormitās hec legit dubitare nō sinitur.

Uicesimatertia veritas.

¶ Tempus quippe ꝛ tempora ꝛ dimidiū tēporis annum vnū esse ꝛ duos et dimidiū: ac per hoc tres annos et semissem/etiā numero dierum posterius postto dilucescit: aliquādo in scripturis ac mensium numero declarat̄. Uidentur enim tp̄a indefinite hic dicta lingua latina: sed per dualem numerū dicta sūt/ quem latini non habent. Sicut autē greci/ita hunc dicuntur habere ꝛ hebrei. Sic ergo dicta sunt tēpora/tanq̄ dicerent̄ duo tempora. Uereri me sane fateor ne in decē regibus quos tanq̄ decē homines videt̄ inuenturus antichristus forte fallamur: atq̧ ita ille inopinatus adueniat: nō existentibus tot regibus in orbe romano. E

¶ Uicesimatertia veritas/ꝙ tempus et tp̄a ꝛ dimidium tp̄is quib⁹ regnatur⁹ dicit̄ antichristus sunt vnus annus ꝛ duo anni et dimidius ann⁹. Et hic dicit ꝙ quattuor bestie quas vidit daniel: significāt q̄ttuor regna.s. assyrioꝝ/persarū/ macedonū ꝛ romanorū: qui hoc inq̄t aug⁹ nosse desiderat/ legat hieronymi p̄sbyteri librum in danielē sat̄ erudite diligēterq̧ cōscriptum.

Quid eñ si numero isto denario vniuersitas regum significata est: post quos ille vēturus est: sicut millenario/centenario/septenario significat̄ plerūq̧ vniuersitas: et alijs atq̧ alijs numeris quos nunc cōmemorare nō est necesse? Alio loco idē daniel: Et erit Dan.12.a. inquit tēpus tribulationis qualis non fuit ex quo nata est gens super terrā vsq̧ ad tēpus illud: Et in tempore illo saluabitur populus tuus: omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro vite. Et multi dormiētium in terre aggere exurgent: hi in vitā eternā: ꝛ hi in opprobriū et in confusionem eternā. Et intelligentes fulgebūt sicut claritas firmamenti: ꝛ ex iustis multi sicut stelle in secula. Et adhuc sententie illi euangelice est locus ille simillimus de resurrectione dumtaxat mortuorum corporum. Nam qui illic dicti Ioh.5.e. sunt esse in monumentis: ipsi hic dormiētes Dan.12.a. in terre aggere/ vel sicut alij interꝑtati sunt in terre puluere. Et sicut ibi procedēt dictū Ioh.5.e. est: ita hic exurgent. Sicuti ibi qui bona fecerunt in resurrectionē vite: qui autem mala egerunt in resurrectionē iudicij: ita ꝛ isto loco/hi in vitam eternam: et hi in opprobrium et in confusionem eternam. Non autē F diuersum putetur: ꝙ cū ibi positum sit: omnes qui sunt in monumētis: hic non ait propheta/omnes: sed multi dormiētium in terre aggere. Ponit enim aliquando scriptura pro omnib⁹ multos. Propterea ꝛ abrae dictum est: Patrē multarū gentium posui te. Gen.17.a. Cui tamē ꝛ alio loco: In semine inquit tuo Gen.22.d. benedicentur omnes gentes. De tali autem resurrectione/ huic quoq̧ ipsi prophete danieli paulo post dicitur: Et tu veni ꝛ requiesce: Dan.12.d. adhuc eñ dies in completionem consummationis: ꝛ requiesces ꝛ resurges in sorte tua in fine dierum.

¶ In psalmis dauidicis que de fine seculi huius et que de nouissimo dei iudicio prophetētur. Ca.XXIIII

A Expo. ca. XXIIII.
Multa de iudicio ⁊c. In hoc ca. intētionē de porphyrio facit: cum pietatem laudaret hebreorū. s. in libro qui dicit theologion: vt supra libro. xix cap. xxiii.
¶ Unde et illa.

Multa de iudicio nouissimo dicuntur in psalmis: sed eorum pl'a trāseunt ⁊ strictim. Hoc tñ qd de fine huius seculi aptissime dictū ē ibi, neq̄q̄ silētio p̄tereūdū.

Ps. 101. d. Principio terrā tu fundasti dñe: ⁊ opa manuū tuarū sunt celi. Ipi ꝑibūt tu aūt ꝑmanebis: ⁊ oēs sicut vestimētū veterascēt: ⁊ sicut opertoriū mutabis eos ⁊ mutabunt: tu aūt idē ipse es: ⁊ anni tui nō deficiēt.
Porphyrius in li. theologion. Quid est h̄ q᷑ porphyriꝰ cū pietatē laudaret hebreoꝝ: q̄ magnꝰ ⁊ verꝰ ⁊ ipsis numinibꝰ terribilis ab eis colit deus: christianos ob hoc arguit maxime stulticie: etiā ex oraculis deoꝝ suoꝝ, q᷑ istū mūdū dicūt esse ꝑituꝝ? Ecce in lr̃is pietatis hebreoꝝ dicit deo, quē ꝯfitētē tāto p̄ho, etiā ipa numina ꝑhorrescūt:
Ps. 101. d. opa manuū tuaꝝ sunt celi: ipsi ꝑibūt. Nunqd qñ celi ꝑibūt, mūdꝰ cuius iidē celi superior pars est ⁊ tutior nō peribit? Si hec sñia ioui displicet: cuius (vt scribit iste p̄hs) velut grauioris auctoritatis oraculo in christianorū credulitate culpat: cur nō siliter sapientiā tanq̄ stulticiā culpat
B hebreoꝝ: in q̄ꝝ libris piissimꝰ inuenit? Porro si in illa sapientia iudeoꝝ, q̄ porphyrio tam multū placet vt eā deoꝝ q̄z suoꝝ vocibꝰ p̄dicet, legit celos esse ꝑituros: cur vsq̄ adeo vana est ista fallacia: vt in fide christianoꝝ vel inter cetera vel pre ceteris hoc detestentur: qd in ea ꝑiturꝰ credit mūdus: quo vtiq̄ nisi ꝑeunte celi nō possunt ꝑire? Et in lr̃is quidē sacris: q̄ ꝓprie nr̃e sunt, nō hebreis nobisq̄ cōes: id est in euāgelicis ⁊ aplicis libris legi-
1. Cor. 7. f. tur: Preterit figura huiꝰ mūdi: Legit, mun-
1. Joh. 2. c. / Luc. 21. f. dus trāsit: legit, celū ⁊ terra trāsibūt. Sz puto q᷑ p̄terit, trāsit, transibūt aliqñ mitiꝰ dicta sunt q̄z ꝑibunt. In epl'a q̄z petri apli: vbi aq̄
2. Petri. 3. b. inundatꝰ q̄ tūc erat perisse dictꝰ est mūdus: satis claꝝ est: ⁊ q̄ pars mūdi a toto significata est: ⁊ q̄tenꝰ perisse dicta sit: ⁊ q̄ celi repositi igni reseruādi in diē iudicii ⁊ ꝑditiōis ho-
Ibidem. c. minū impioꝝ. Et i eo q᷑ paulopost ait: Ueniet dies dñi vt fur: in q̄ celi magno impetu trāscurrēt: elemēta aūt ardētia resoluent: et terra ⁊ q̄ in ipa sunt opa exurent: ac deinde subiecit: his oibus peūtibꝰ, quales oportet vos esse? Possunt illi celi intelligi perituri, q̄s dixit repositos igni reseruādos: ⁊ ea elementa accipi arsura, que in hac ima mundi parte subsistūt ꝓcellosa ⁊ turbulēta: in qua eosdē celos dixit esse repositos: saluis illis superioribꝰ ⁊ in sua integritate manētibus in quorū firmamento sunt sidera cōstituta.
Matth. 24. c. Nam ⁊ illud quod scriptū est: stellas de celo esse casuras: ꝓpter quod potest multo ꝓbabilius et aliter intelligi: magis ostendit mansuros esse illos celos: si tamen stelle inde casure sunt: vel cum tropica sit locutio: quod est credibilius: vel in isto imo celo futurum sit vtiq̄ mirabilius q̄z nunc fit.

Eneidos. 2. ¶ Unde et illa virgiliana Stella facē ducens, multa cū luce cucurrit: ⁊ idea se condidit silua. Hoc autē qd de psalmo cōmemoraui, nullum celorum videtur reliquere, quod periturū esse non dixerit. Ubi enim dicitur:
Ps. 101. d. Opera manuū tuarū sunt celi: ipsi peribunt q̄z nullū eorū ab opere dei, tam nullum eorū a perditiōe secernitur. Non eñ dignabūtur de petri apostoli locutione quē vehementer oderunt, hebreorū defendere pietatē, deorum suorum oraculis approbatā: vt saltem ne totus mūdus periturus esse credat: sic a toto pars accipiatur in eo quod dictum est Ipsi peribunt: cum soli celi infimi perituri sint: quēadmodū in apostolica illa episto-
2. Petri. 3. b. la a toto pars accipit, q᷑ diluuio ꝑisse dictꝰ est mūdus, q̄uis sola eiꝰ cū suis celis pars ima perierit. Sz quia hoc vt dixi nō dignabunt: ne vel apli petri approbēt sensum: vt tātū ꝯcedāt ꝯflagratiōi nouissime, quātum dicimꝰ valuisse diluuiū: q̄ nullis aq̄s, nullis flāmis totū genꝰ hūanū ꝑire posse ꝯtendūt. Restat vt dicant, q᷑ ꝓpterea dii eoꝝ hebreā sapientiā laudauerūt: quia istū psalmū non
D legerant. In psalmo etiā quadragesimonono de iudicio dei nouissimo itelligit dictū:
Ps. 49. a. Deus manifestꝰ veniet: deꝰ noster ⁊ nō silebit. Ignis in cōspectu eiꝰ ardebit: ⁊ i circuitu eiꝰ tēpestas valida. Aduocabit celū sursum, ⁊ terrā discernere populū suum. Cōgregate illi iustos eiꝰ: q̄ disponūt testamētū eiꝰ sup sacrificia. Hoc nos de dño nr̃o iesu christo intelligimꝰ: quē de celo speramꝰ esse vē-
2. Timo. 4. a. turū ad viuos ⁊ mortuos iudicādos. Manifestꝰ eñ veniet inter iustos ⁊ iniustos iudicaturus iuste: qui prius venit occultꝰ, ab iniustis iudicādus iniuste. Ipse inquā manifestus veniet ⁊ nō silebit. i. in voce iudicis euidens apparebit: qui priꝰ cū venisset, occultus ante iudicē siluit, quando sicut ouis ad
Esa. 53. c. imolandū ductus est: ⁊ sicut agnꝰ corā tondente se fuit sine voce: quēadmodū de illo per esaiam legimꝰ ꝓphetatū: ⁊ in euangelio

¶ Unde et illa virgiliana stella facem ducens ⁊c. Hic intentionē facit de stella virgiliana, breuiter memorans quod Uirgiliꝰ secundo eneidos narrat, scilz quomodo subuersa troia ⁊ anchise patre orante deos in signum precis exaudite factꝰ est subitus fragor tonitrui de celo lapsa p vmbras Stella facē ducēs multa cū luce cucurrit: Illam summa super labētem culmina tecti Cernimus, idea clarā se cōdere silua. Uerba sunt hec enee narrātis de bello troiano.

C

Esa. 65.e. videmus impletū. De igne vero ⁊ tēpestate
cū in esaie ꝓphetia tale aliq̄d tractaremus
E quō essent hec intelligēda/iam diximꝰ. Qđ
Ps. 49.a. vero dictū est: Aduocabit celū sursum: qm̄
sctī et iusti recte celū appellanť: nimirū hoc
1. Thessa. 4.d est qđ ait aplus: Simul cū illis rapiemur in
nubibus obuiā christo in aera. Nā scđm lr̄e
supficiē/quō sursum aduocať celū: q̄si possit
Ps. 49.a. esse nisi sursum? Qđ aūt adiunctum est: Et
terrā discernere pplm̄ suū: si tm̄ mō subaudi/
atur/aduocabit: id est aduocabit terrā: nec
subaudiať sursum: hūc videtur habere sen/
sum scđm rectā fidē: vt celū intelligať in eis
q̄ cū illo sunt iudicaturi: ⁊ terra in eis qui iu
dicandi sunt: ⁊ aduocabit celū sursum: non
hic intelligamus rapiet in aera: sed in iudi/
ciarias sedes eriget. Potest et illđ intelligi:
Aduocabit celum sursum: aduocabit ange
los in supnis ⁊ excelsis locis/ cū quibus de/
scendat ad faciendū iudiciū: aduocabit et
terrā: id est hoīes in terra vtiq̄ iudicādos.
Si aūt vtrūq̄ subaudiendū est: cū đr: ⁊ ter/
ram: id est ⁊ aduocabit et sursum: vt iste sit
sensus: aduocabit celū sursum: ⁊ terrā aduo
cabit sursum: nihil meliꝰ intelligi existimo/
1. Thessa. 4.d q̄ hoīes q̄ rapienť obuiā christo in aera: sed
celū dictū ꝓpter aīas: terrā ꝓpter corpora.
F Discernere porro pplm̄ suū: quid est nisi p
Matth. 25.e iudicium separe bonos a malis: tanq̄ oues
Ps. 49.a. ab hedis? Deinde cōuersio sermonis ad an
gelos facta est. Congregate illi iustos eius.
Profecto eñ per angelicū ministeriū tanta
res pagenda est. Si aūt querimꝰ: q̄s iustos
ei cōgregaturi sint angeli: q̄ disponunt inq̄t
testamentū eiꝰ sup sacrificia. Hec est oīs vi/
ta iustorū/disponere testamentū dei sup sa/
crificia. Aut eñ opa misericordie sunt sup
sacrificia: id ē sacrificijs ꝑponēda: iuxta sen/
Osee. 6.c. tentiā dei dicētis: Misericordiā magis vo/
lo q̄ sacrificiū: aut si sup sacrificia/in sacrifi/
cijs intelligiť dictū: quō sup terrā fieri diciť
qđ fit vtiq̄ in terra: pfecto ipsa opa miseri/
cordie sunt sacrificia quibꝰ placeť deo: sicut
S. li. 10. ca. 5. in libro huiꝰ opis decimo me disseruisse iā
reminiscor: in quibꝰ opibꝰ disponūt iusti te/
stamentū dei: q꞉ ꝓpter ꝓmissiones q̄ nouo
eiꝰ testamēto cōtinenť hec faciūt. Vñ con/
gregatis sibi iustis suis: ⁊ ad suā dexterā cō
stitutis: nouissimo vtiq̄ iudicio dicturꝰ est
Matth. 25.e christus: Venite benedicti patris mei/possi
dete paratū vobis regnū a cōstitutione mū
di: Esuriui eñ ⁊ dedistis mihi māducare: ⁊
cetera que ibi pferunť de bonorū operibus
bonis et eorum premijs sempiternis p vlti/
mam sententiā iudicantis.

¶ De prophetia malachie qua dei
iudiciū vltimū declaratur: et quo/
rum dicitur per purificatorias pe/
nas faciēda mundatio: Ca. XXV

A

¶ Vicesimaq̄rta veritas/ q̄ ꝓpheta malachias / esdras sacerdos/ cuius aliq̄ in canone scripta sunt recepta/ ab aliquibꝰ crediť. Et hic dicit q̄ hieronymꝰ scribit hāc esse hebreorū opinionē: et istū inquit nos vocamꝰ malachiam: vt patet in auctoritatibꝰ eiꝰ q̄s hic augꝰ allegat d̄ ipso. Et adiungit beatus augꝰ q̄ ex verbis istiꝰ ꝓphete videť euidentiꝰ haberi/ q̄ in illo iudicio erit quorundam purgatio pene: cū dicit: q̄s sustinebit diē introitus eius.

Vicesimaq̄rta veritas.
Malach. 3.a

Prophetia malachi
el siue malachias:
q̄ ⁊ angelꝰ dictꝰ est:
q̄ etiā esdras sacerdos: cuiꝰ
alia in canone scripta rece/
pta sunt: ab aliquibꝰ crediť:
nā de illo hāc esse hebreorū
opinionē dicit hieronymꝰ:
iudiciū nouissimū ꝓpheta/
uit dicens: Ecce venit dicit
dñs oīpotēs: Et q̄s sustine/
bit diē introitus eius? Aut
q̄s ferre poterit vt aspiciat
eum? Quia ipse ingrediet
quasi ignis cōflatorij: et q̄si
herba lauantiū. Et sedebit
conflans: et emundās sicut
aurum ⁊ sicut argentum: et
emūdabit filios leui. Et fun
det eos sicut aurum ⁊ argē/
tum: ⁊ erunt dño offerentes
hostias in iusticia. Et place
bit dño sacrificiū iuda ⁊ hierusalē sicut die/
bus pristinis: ⁊ sicut ānis priorībus. Et ac/
cedam ad vos in iudicio: ⁊ ero testis velox
super maleficos ⁊ super adulteros: et super
eos qui iurant in nomine meo mendaciter:
et qui fraudant mercedē mercennario: ⁊ op
primūt per potentiam viduas: ⁊ percutiunt
pupillos: ⁊ peruertūt iudiciū aduene: ⁊ qui
nō timent me dicit dñs oīpotēs. Quoniam
ego dñs deus vester/ ⁊ non mutor. Ex his q̄
dicta sunt videť euidentius apparere in il/
lo iudicio quasdā quorundā purgatorias B
penas futuras. Vbi eñ dicitur: Quis susti Malach. 3.a
nebit diē introitus eius: aut quis ferre pote
rit vt aspiciat eum: quia ip̄e ingrediet qua/
si ignis conflatorij: et quasi herba lauanti/
um: et sedebit conflans ⁊ emūdans sicut au
rum et sicut argentū: ⁊ emundabit filios le/
ui: ⁊ fundet eos sicut aurū et argentū: quid
aliud intelligendū est? Dicit tale aliquid et
esaias: Lauabit dominus sordes filiorum ⁊ Esa. 4.b.
filiarum sion: et sanguinem emundabit de
medio eorum spiritu iudicij et spiritu cōbu
stionis. Nisi forte sic eos dicēdum est emū/ C
dari a sordibus/ et eliquari quodammodo
cum ab eis mali per penale iudicium sepa/
rantur: vt illorū segregatio atq̄ damnatio
purgatio sit istorum: q꞉ sine taliū de cetero
cōmixtione victuri sunt. Sed cum dicit: Et Malach. 3.a.
emūdabit filios leui: ⁊ fundet eos sicut au/
rum ⁊ argentū: ⁊ erūt dño offerētes hostias
in iusticia: et placebit domino sacrificiū iu/
da et hierusalem: vtiq̄ ostendit eos ipsos
qui emundabunť/deinceps in sacrificijs iu/
sticie domino esse placituros: ac p hoc ipsi

a sua iniusticia mūdabunt: in q̄ dn̄o hostię displicebant. Porro in plena pfectaq₃ iusticia cū mūdati fuerint/ipi erūt. Quid em̄ ac-D ceptius deo tales offerūt q̄₃ seipos? Uerum (I.li.21.ca. 13.et.14.) ista q̄stio de purgatorijs penis vt diligētius (Malach.3.a) ptractet: in tēpus aliud differēda est. Filios autē leui ꝛ iuda ꝛ hierl'm/ ipam dei ecclīam debemus accipe: et nō ex hebręis tm̄/sed ex alijs etiā gētibꝰ cōgregatā: nec talē q̄lis nūc (1.Joh.1.c.) est: vbi si dixerimꝰ qꝛ pctm̄ nō habemꝰ: nosipsos seducimus: ꝛ veritas in nobis nō est: sed q̄lis tunc erit velut area per ventilationē: ita p iudiciū purgata nouissimū: eis q̄₃ igne mūdatis quibꝰ talis mūdatio necessaria est: ita vt nullus oīno sit qui offerat sacrificiū p pctis suis. Oēs em̄ q̄ sic offerūt/profecto in pctis sunt: pro quibus dimittendis offerunt: vt cum obtulerunt: acceptūq₃ deo fuerit/tunc dimittantur.

¶ De sacrificijs quę sancti offerēt deo sic placitura/ quomodo in diebus pristinis et annis priorib' placuerunt: Capitulum XXVI

A Uolens aūt deus ostendere ciuitatē suā tunc in ista ɔsuetudine nō futurā: dixit filios leui oblaturos hostias in iusticia: Nō ergo in pctō: ac p hoc non p pctō. Unde intelligi pōt in eo qd̄ secutus (Malach.3.a.) adiunxit atq₃ ait: Et placebit dn̄o sacrificiū iuda ꝛ hierusalem sicut diebus pstinis: ꝛ sicut annis priorib': frustra sibi iudeos fm̄ legem veteris testamēti sacrificiorꝫ suorꝫ p̄terita tpa polliceri. Nō em̄ tūc in iusticia/sed in pctis hostias offerebāt: qn̄ p pctis p̄cipue ac p̄mitus offerebāt vsq₃adeo/vt sacerdos ipse quē debemus vtiq₃ credere ceteris (Heb.7.d.) fuisse iustiorē fm̄ dei mandatū: solet primū B p suis offerre pctis: deinde p ppl'i. Quapropter exponere nos oportet quō sit accipien-(Malach.3.a.) dū qd̄ dictū est: Sicut diebꝰ pstinis: ꝛ sicut annis priorib'. Fortassis em̄ tēpus illud cōmemorat: quo p̄mi homies in paradiso fue-(Gen.2.et.3.) rūt. Tūc em̄ puri atq₃ integri ab omi sorde ac labe peccati/ seipos deo mūdissimas hostias offerebāt. Ceterū ex quo cōmissę p̄uaricationis causa inde dimissi sunt: atq₃ humana in eis natura damnata est: excepto vno (1.Timo.2.b) mediatore: et post lauacrū regenerationis quibusq₃ adhuc paruulis: nemo mundus a (Job.25.a.) sorde: sicut scriptū est: nec infans cuꝰ est vita vnius diei super terrā. Qd̄ si respondet: etiā eos merito dici posse offerre hostias in (Abacuk.2.a) iusticia/qui offerūt in fide: Justus em̄ ex fi-(1.Joh.1.c.) de viuit: q̄uis seipsum seducat: si dixerit se peccatū nō habere: ꝛ ideo nō dicat: quia ex fide viuit: nunquid dicturus est quispiā huius fidei tempus illi fini esse coęquandum/ quādo igne iudicij nouissimi mūdabunt: q̄ offerunt hostias in iusticia? Ac per hoc qm̄ post talē mūdationē nullū pctm̄ iustos habituros esse credendū est: pfecto illud tempus/quantū attinet ad nō habere pctm̄: nulli tēporꝫ cōparandū est: nisi qn̄ primi hoies in paradiso añ p̄uaricationē innocētissima felicitate vixerunt. Recte itaq₃ intelligitur hoc significatū esse: cū dictū est: Sicut die- bus pristinis ꝛ sicut annis priorib'. Nam ꝛ (Malach.3.a.) C per esaiā posteaq₃ cęlū nouum ꝛ terra noua pmissa est: inter cetera quę ibi de sanctorū beatitudine per allegorias ꝛ ęnigmata exequitur: quibus expositionē congruā reddere nos phibuit vitandę longitudinis cura: Scdm̄ dies inquit ligni vitę erunt dies ppl'i mei. (Esa.65.d.) Quis aūt sacras litteras attigit ꝛ ignorat vbi deus plātauerat lignū vitę: a cuius (Gen.2.b.) cibo separatis illis hominibꝰ qn̄ eos sua de (Gen.3.d.) paradiso eiecit iniquitas: eidē ligno circūposita est ignea terribilisq₃ custodia? Or si quisq₃ illos dies ligni vitę: quos cōmemorauit ppheta esaias: istos qui nunc agunt ecclesię christi dies esse contendit/ipm̄q₃ christum lignum vitę pphetice dictum: qꝛ ipse (Esa.65.d.) est sapiētia dei: de qua salomon ait: Lignū vitę est omnibus amplectentibus eam: nec (Prouer.3.c.) annos egisse aliquos in paradiso illos primos homines vnde tam cito eiecti sunt: vt nullū vbi gignerent filium: ꝛ ideo non posse illud tempus intelligi in eo qd̄ dictū est. Sicut diebus pristinis: ꝛ sicut annis priori- bus: Jstam pretereo questionē: ne cogar qd̄ (Malach.3.a.) prolixum est cuncta discutere: vt aliqd horum veritas manifesta cōfirmet. Uideo quippe alterum sensum: ne dies pristinos et an- D nos priores/carnalium sacrificiorum nobis pro magno munere per pphetā pmissos fuisse credamus: Hostię nanq₃ ille veteris legis/ quę de pecoribus immaculatis/ ac sine (Leuit.3.a.) vllo prorsus vitio iubebant offerri: significabant homines sanctos/qualis solus inuē- (1.Pet.2.b.) tus est christus sine vllo omnino peccato. Proinde quia post iudicium cū fuerint etiam igne mundati qui eiusmodi mundatione sunt digni: et in omnibus sanctis nullū inuenietur omnino peccatū: atq₃ ita seipos offerent in iusticia: vt tales hostię omnino immaculatę/ ac sine vllo vitio sint futurę: erunt profecto sicut pristinis diebus: et sicut annis prioribus: quando in vmbra huius rei futurę mundissime offerebantur hostię. Hęc erit nāq₃ mundicia tūc in immortali carne ac mente sanctorum: quę figurabatur in illarum corporibus bestiarū. De- E inde propter eos qui non mundatione/ sed dānatione sunt digni: Et accedam inquit (Malach.3.b.) ad vos in iudicium: ꝛ ero testis velox super maleficos ꝛ sup adulteros; ꝛ cetera: quibus

Malach.3.b dānabilib⁹ enumeratis criminib⁹ addidit: Quia ego dn̄s de⁹ vester/ ꝛ nō mutor: Tanq̄ diceret: Cū vos mutauerit ꝛ in deteri⁹ culpa vestra/ ꝛ in meli⁹ gratia mea: ego nō mutor. Testem vero se dicit futurū: q2 in iudicio suo nō indiget testib⁹. Eūq3 velocē: siue q2 repente venturus est/ eritq3 iudiciū ipo inopinato eius aduētu celerrimū/ qđ tardissimū putabat: siue q2 ipsas cōuincet sine vlla
Sap.1.c. sermonis ꝓlixitate cōscientias. In cogitationib⁹ em̄: sicut scriptū est: impij interrogatio erit. Et apl's: Cogitationib⁹ inquit accu
Roma.2.c. santib⁹/ vel etiā excusantib⁹/ in die qua iudicabit de⁹ occulta hoīum: scđm euangelium
Malach.3.b. meū per iesum christū. Etiā sic ergo dn̄s futurus testis intelligendus est velox: cū sine mora reuocaturus est in memoriā vn̄ conuincat puniatq3 conscientiā.

¶ De separatione bonorū et malorum: p quā nouissimi iudicij discretio declaratur: Ca. XXVII

Supra.18.lib. ca.35.f. Illud etiam qđ aliud agens in octauodecimo libro ex isto propheta posui: ad iudicium nouissimum ptinet:
Malach.3.b. vbi ait: Erunt mihi dicit dn̄s omipotens in die qua ego facio in acquisitionem: ꝛ eligā eos sicut elegit homo filiū suum qui seruit ei: et cōuertar: et videbitis quid sit inter iustum ꝛ impium: ꝛ inter seruientē deo ꝛ eum
Malach.4.a. qui non seruit ei: Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus: ꝛ cōburet eos: et erunt omnes alienigenę ꝛ vniuersi qui faciūt iniquitatē stipula: ꝛ succendet eos dies veniens dicit dn̄s omnipotēs: ꝛ nō relinquetur in eis radix neq3 ramus. Et orietᷣ vobis qui timetis nomē meū sol iusticię: ꝛ sanitas in pennis eius: et egrediemini et salietis sicut vituli de vinculis relaxati: et conculcabitis iniquos: ꝛ erunt cinis sub pedibus vestris: dicit domin⁹ omnipotēs. Hec distātia pręmiorum atq3 pęnarum iustos dirimens ab iniustis: quę sub isto sole in hui⁹ vitę vanitate non cernitur: quādo sub illo sole iusticię in illi⁹ vitę manifestatione clarebit: Tūc pfecto erit iudiciū: quale nunq̄ fuit.

¶ De lege moysi spiritaliter intelligēda: ne in dānabilia murmura carnalis sensus incurrat: Ca. XXVIII

A
Malach.4.b. Quod vero subiungit idem propheta: Mementote legis moysi serui mei/ quā mādaui ei in oreb ad omnem israel pcepta et iudicia: opportune cōmemorat: post hoc declaratū tam magnū futurum inter obseruatores legis contemptoresq3 discrimen: simul etiam vt discāt legem spiritaliter intelligere: et inueniant in ea christum: per quem iudicem facienda est inter bonos et malos ipsa discretio. Nō em̄ frustra idem dominus ait iudeis: Si crede- Joh.5.g.
retis moysi: crederetis et mihi: De me em̄ ille scripsit. Carnaliter quippe accipiendo legem: et eius promissa terrena rerum cęlestium figuras esse nescientes: in illa murmura corruerunt: vt dicere auderent: Uanus Malach.3.d.
est qui seruit deo: Et quid ampli⁹: quia custodiuimus mandata eius: et quia ambulauimus supplices ante faciem domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos: et ędificantur omnes qui faciunt iniquitatem. Quibus eorum verbis quodammodo propheta compulsus est nouissimum B
prenunciare iudicium: vbi mali nec saltem falso sint beati/ sed apertissime appareāt miserrimi: et boni nulla temporali saltem miseria laborent/ sed clara ac sempiterna beatitudine perfruantur. Dixerat quippe istorum talia quędam verba etiam superius dicentium: Omnis qui facit malum bon⁹ est Malach.2.d.
in conspectu domini: ꝛ tales ei placent. Ad hec inquā contra deum murmura peruenerunt/ legē moysi carnaliter accipiendo. Unde et ille in psalmo. lxxij. pene cōmotos di- Ps.72.a.
cit fuisse pedes suos: et effusos gressus suos vtiq3 in lapsum: quia zelauit in peccatorib⁹ Aug⁹ super Joh. Tract. 25.g. et 18.a.
pacem peccatorum intuens: ita vt inter cętera diceret: Quomodo sciuit deus/ et si est Ps.72.b.
scientia in altissimo? Diceret etiam: Nunquid vane iustificaui cor meum: et laui inter innocentes manus meas? Ut autē solueret hanc difficillimam questionem: quę fit cum videntur boni esse miseri/ et fęlices mali: Hoc inqt labor est ante me: donec introeam in sanctuarium dei: et intelligam in nouissimo. In nouissimo quippe iudicio nō sic erit: sed aperta iniquorū miseria et aperta fęlicitate iustorum longe q̄ nunc est aliud apparebit

¶ De aduētu helię ante iudicium: cuius pdicatione scripturarum secreta referante iudei conuertentur ad christum: Capi. XXIX

Cum autem admonuisset: vt meminissent legis moysi: quoniam preuidebat eos multo adhuc tempore nō eā spiritaliter sicut oportuerat accepturos: C
continuo subiecit: Ecce ego mittam vobis Malach.4.b.
heliam thesbyten anteq̄ veniat dies domini magnus ꝛ illustris: qui conuertet cor patris ad filiū: et cor hoīs ad ꝓximum suum: ne forte veniēs percutiam terram penitus. Per hunc heliam magnum mirabilēq3 prophetam exposita sibi lege/ vltimo tempore ante iudicium iudeos in christum verū: id est in christū nostrū esse credituros/ celeberrimū est in sermonibus cordibusq3 fideliū.

Uicesimaquinta veritas.

¶ Ipse quippe ante aduentū iudicis saluatoris non immerito sperat̄ esse ventur⁹: q̄ etiā nūc viuere nō immerito credit̄: Curru nanq̄ igneo rapt⁹ est de rebus humanis: qđ euidentissime (4. Reg. 2. b.) sancta scriptura testat̄.

¶ Uicesimaquinta veritas/ ꝙ ante aduentū iudicis saluatoris non immerito sperat̄ helias esse venturus: q̄ ꝛ nunc nō immerito viuere inq̄t credit̄. Istud aūt excepit ex euangelio cū dicit dñs: Helias quidem ventur⁹ est.

B Cū venerit ergo exponēdo legē spiritaliter: quā nūc iudei carnaliter sapiūt: cōuertet cor patris ad filiū. i. (Malach. 4. b.) cor patrū ad filios: Singularē quippe ꝓ numero plurali interp̄tes septuaginta posuerunt. Et est sensus/ vt etiā filij sic itelligāt legem: id est iudei/ quēadmodū patres eā intellexerūt/ id est ꝓphete: in quib⁹ erat ꝛ ipse moyses. Sic eñ cor patrū ꝯuertet̄ ad filios cū intelligētia patrū ꝑducet̄ ad intelligētiā filiorū/ ꝛ cor filiorū ad patres eorū/ dum in id qđ senserūt illi ꝯsentiāt ꝛ isti. Ubi ꝛ septuaginta dixerūt: et cor hois ad ꝓximū suum: (Ibidem.) Sunt eñ inter se valde ꝓximi patres ꝛ filij. Quāq̄ in verbis septuaginta interp̄tū q̄ ꝓphetice interp̄tati sunt: pōt sensus ali⁹ idēq̄ lectioni congruēs inueniri: vt intelligat̄ helias cor dei patris ꝯuersurus ad filium: nō vtiq̄ agēdo vt pater diligat filiū/ sed docēdo ꝙ pater diligat filiū: vt et iudei quē pri⁹ oderāt/ diligāt eundē qui noster est christ⁹. Iudeis eñ nunc auersum cor habet deus a christo nr̄o: q2 nō putāt eū deū esse/ neq̄ dei filiū. Eis ergo tūc cor eius cōuertet̄ ad filiū cū ipsi cōuerso corde didicerint dilectionē patris in filiū. Qđ v̄o sequit̄: Et cor hominis ad ꝓximū suum. i. cōuertet helias cor hois ad ꝓximū suū: qđ meli⁹ intelligit̄/ q̄ cor hominis ad hoiem christū: Cū eñ sit i forma (Phil. 2. a.) dei deus noster/ formā serui accipiēs/ esse dignatus est etiā ꝓximus noster. Hec ḡ faciet (Malach. 4. b.) helias: Ne forte inq̄t veniā: ꝛ ꝑcutiā terram penit⁹. Terra sunt eñ qui terrena sapiūt: sicut iudei carnales vsq̄ nūc: ex quo vitio cō(Malach. 2. d. et. 3. d.)tra deū murmura illa venerūt: q2 mali ei placent: ꝛ vanus est qui seruit deo.

¶ Q2 in libris veteris testamēti cū de⁹ legitur iudicatur⁹: nō euidēter christi ꝑsona monstretur/ sed ex quibusdā testimonijs vbi domin⁹ de⁹ loquitur nō dubie appareat ꝙ ipse sit christus. Caplm. XXX.

A Multa alia sunt scripturarū testimonia diuinarū de nouissimo iudicio dei: que si oīa colligā/ nimis lōgū erit. Satis ergo sit/ ꝙ ꝛ nouis ꝛ veterib⁹ litteris sacris hoc ꝓnūciatū esse ꝓbauim⁹/ per christū futurū esse iudiciū/ id est iudicē christū de celo esse venturū: nō tā veterib⁹ q̄ nouis euidēter exp̄ssum: ꝓpterea q2 cū ibi dicit̄ dñs de⁹ esse ventur⁹ vel dñm deū dicit̄ esse vēturū: nō ꝯseq̄nter itelligit̄ christ⁹: dñs eñ de⁹ ꝛ pater est ꝛ fili⁹ ꝛ spūssanct⁹: neq̄ hoc tñ itestatū relinq̄re nos oportet. Primo itaq̄ demonstrandū est/ quēadmodū iesus christus tanq̄ dñs de⁹ loquat̄ i ꝓpheticis libris ꝛ tamē iesus christ⁹ euidēter appareat: vt ꝛ qñ sic nō apparet: ꝛ tñ ad illud vltimū iudicium dñs de⁹ dicit̄ esse ventur⁹/ possit iesus christ⁹ intelligi. B Est loc⁹ apud esaiam ꝓphetā/ q̄ hoc qđ dico euidēter ostēdit. De⁹ eñ ꝑ ꝓphetā: Audi me inq̄t iacob et israel quem ego voco: Ego sum prim⁹ ꝛ ego in sempiternū: man⁹ mea fūdauit terrā: et dextera mea (Esa. 48. b.) firmauit celū. Uocabo eos ꝛ stabūt sil': ꝛ cōgregabunt̄ oēs et audiēt. Quis eis enūciauit hec? (Ibidem. c.) Diligēs te feci voluntatē tuā super babylonē vt auferrē semē chaldeorū. Et locut⁹ sum: ꝛ ego vocaui: adduxi eū/ ꝛ ꝓsperā feci viam ei⁹. Accedite ad me/ ꝛ audite hec. Nō a ꝑncipio locut⁹ sum in abscondito: qñ fiebāt/ ibi erā. Et nūc dñs de⁹ misit me/ ꝛ spiritus eius. Nēpe ipse est q̄ loq̄bat̄ sicut dñs (Lib. 2. de trinitate. ca. 5. c.) de⁹: nec tñ itelligeret̄ iesus christ⁹ nisi addidisset: ꝛ nūc dñs de⁹ misit me ꝛ spūs eius.

¶ Hoc eñ dixit s3 formā serui de re futura/ vtens p̄teriti tp̄is v̄bo quēadmodū apud eūdem ꝓphetā legit̄: Sicut ouis ad imolādū ductus est. Nō eñ ait ducet̄: sed ꝓ eo qđ futurū erat p̄teriti tēp̄is verbū posuit. Et assidue ꝓpheta sic loquit̄

¶ Uicesimasexta veritas/ ꝙ ꝓpheta assidue sic loquit̄ vt ꝓ eo qđ futurū ē tp̄is p̄teriti verbū ponit. Isti⁹ aūt dicti sic solet ratio assignari ꝯuenientissima/ certitudo ꝓpheralis sc3/ que est ineffabilis: sicut eñ ista que p̄terierūt mutari nullatēn⁹ possūt ita ista que ꝓphetata sūt infallibilia omnino sunt et existūt.

Uicesimasexta veritas. (Phil. 2. a.) (Esa. 53. c.)

C Est ꝛ ali⁹ locus apud zachariā: q̄ hoc euidēter ostēdit/ ꝙ oipotentē misit oipotēs. Quis quē/ nisi de⁹ pr̄ deū filiū? Nā ꝛ ita scp̄tū est: Hec dicit dñs omnipotēs: Post gl'iam misit (Zach. 2. c.) me sup gētes/ q̄ spoliauerūt vos: quia q̄ tetigerit vos q̄si qui tangit pupillā oculi eius. Ecce ego inferā manū meā sup eos: ꝛ erunt spolia his qui seruierāt eis: et cognoscetis q2 dñs oipotēs misit me. Ecce dicit dñs oipotens a dño oipotēte se missum. Quis h̄ audeat intelligere nisi christū loquētē. s. ouib⁹ q̄ perierāt dom⁹ israel? Ait nāq̄ in euāgelio (Matth. 15. c.) Nō sum missus nisi ad oues q̄ ꝑierūt dom⁹ israel: quas hic cōparauit pupille oculi dei/ ꝓpter excellentissimū dilectionis affectū. Ex quo genere ouiū etiam ipsi apostoli fuerūt. Sed post gl'iam resurrectiōis vtiq̄ sue que anteq̄ fieret ait euāgelista iohānes: Nōdū (Joh. 7. f.) erat spūs datus: quia iesus nondum fuerat glorificat⁹: etiā sup gētes missus est in apostolis suis: ac sic impletum est quod in psalmo legit̄: Erues me de contradictiōib⁹ po/ (Ps. 17. f.)

puli: cõstitues me in caput gentiũ: vt q̃ spo/
liauerãt israelitas: quibus et israelite seruie/
rant: quãdo sunt gentibus subditi: non vi/
cissim eodẽ modo spoliarent: sed ipsi spolia
fierent israelitarum. Hoc em̃ apostolis promise/
Matth.4.d. rat/dicẽs: Faciam vos piscatores hominũ.
Luce.5.b. Et vni eorum: Ex hoc iã inquit hoies eris ca/
Marci.3.d. piens. Spolia ergo fient/sed in bonum tanq̃
Matth.12.c. erepta vasa illi forti/sed forti⁹ alligato. Itẽ
D per eundẽ prophetã dñs loquẽs: Et erit inquit
Zach.12.c. in die illa: querã auferre omnes gentes que
venerũt cõtra hierusalẽ: et effundã super do/
mũ dauid/et sup habitatores hierusalẽ spiri
tum gratie et misericordie: et aspiciẽt ad me
pro eo q̃ insultauerũt: et plangẽt sup eo plan
ctum q̃si sup charissimũ: et dolebunt dolore
quasi sup vnigenitũ. Nunquid nisi dei est au
ferre omnes gentes inimicas sancte ciuitatis
hierusalẽ: que venerũt contra eã. i. contrarie
sunt ei: Uel sicut alij sunt interpretati: venerũt
super eã. i. vt eam sibi subijciant: aut sup do
mum dauid effundere/et super habitatores
eiusdẽ ciuitatis spiritũ gratie et misericordie:
Hoc vtique dei est: et ex persona dei dicit per
prophetã: et tamẽ hunc deũ hec tam magna
et tã diuina facientẽ sese christus ostẽdit/ad
iungẽdo atque dicẽdo: Et aspicient ad me pro
eo q̃ insultauerũt: et plangẽt sup eo planctũ
quasi super charissimũ siue dilectũ: et dole/
bunt dolore quasi super vnigenitũ. Penite
bit quippe in die illa iudeos etiã eos qui ac
cepturi sunt spiritum gratie et misericordie/q̃ in
eius passiõe insultauerũt christo cum ad eũ
aspexerint in sua maiestate venientẽ: eum que
esse cognouerint quem prius humilẽ in suis
parentib⁹ illuserũt: q̃uis et ipsi parẽtes eorum
tante illi⁹ impietatis auctores resurgẽtes vi
debunt eũ/sed puniẽdi iam nõ adhuc corri
E gendi. Non itaque hoc loco ipsi intelligendi
Ibidem sunt: vbi dictũ est: Et effundã super domũ
dauid et sup habitatores hierusalẽ spiritum gra
tie et misericordie: et aspicient ad me pro eo q̃
insultauerũt: sed tñ de illorũ stirpe venien/
tes/qui per heliam illo tẽpore sunt credituri.
Sed sicut dicimus iudeis: vos occidistis
christũ: q̃uis hoc parẽtes eorũ fecerint: sic
et isti se dolebũt fecisse quodãmodo qd fece
runt illi ex quorum stirpe descendũt. Quis er
go accepto spũ gratie et misericordie iam fi
deles nõ damnabunt cum impijs parẽtib⁹
suis: dolebunt tñ tanq̃ ipsi fecerint qd ab il
lis factũ est. Non igitur dolebũt reatu crimi/
nis/sed pietatis affectu. Sane vbi dixerunt
septuaginta interpretes: Et aspiciẽt ad me
pro eo q̃ insultauerũt: sic interpretatũ est ex he
Ibidem breo: Et aspiciẽt ad me quẽ cõfixerũt. Quo
quidẽ verbo euidẽtius christ⁹ apparet cru/
cifixus. Sed illa insultatio quã septuagita

ponere maluerũt/eius vniuerse non defuit
passioni. Nam et detẽto et alligato et adiudi Matth.27.
cato et opprobrio ignominiose vestis indu/
to/et spinis coronato/et calamo in capite per/
cusso/et irridẽter fixis genib⁹ adorato/et cru
cem suã portãti et in ligno iam pẽdẽti vtique
insultauerũt. Proinde interpretationẽ non
sequẽtes vnam/sed vtranque iungẽtes: cum et
insultauerũt et confixerũt legim⁹/pleni⁹ ve
ritatẽ dñice passiõis agnoscim⁹. Cum ergo F
in propheticis litteris ad nouissimũ iudiciũ
faciendũ deus legitur esse venturus: etsi ei⁹
alia distinctio nõ ponatur: tantũmodo propter
ipsum iudiciũ christus debet intelligi: quia
etsi ipse pater iudicabit/per aduentũ tamẽ
filij hois iudicabit. Nam et ipse per sue pre/
sentie manifestationẽ non iudicabit quenque: Ioh.5.d.
sed omne iudiciũ dedit filio. Qui manifesta/
bitur homo iudicaturus/sicut homo est iu/
dicatus. Quis est em̃ alius/de quo itẽ de⁹
loquitur per esaiam sub nomie iacob et israel:
de cuius semine corpus accepit: Quod ita
scriptũ est: Jacob puer me⁹/suscipiam illũ: Esa.42.a.
israel dilectus meus/assumpsit eum anima Matth.12.d.
mea: dedi spiritũ meũ in illum: iudiciũ gen
tibus proferet: Non clamabit/neque cessabit/
neque audietur foris vox eius: Calamũ q̃ssa/
tum nõ conteret: et linũ fumans non extin/
guet/sed in veritate proferet iudiciũ. Reful/
gebit et nõ confringetur donec ponat in terra
iudiciũ: et in noie eius gentes sperabũt. In
hebreo nõ legitur iacob et israel. Sed quod ibi
legitur seru⁹ meus: nimirũ septuaginta inter
pretes volentes admonere quaten⁹ id acci/
piendũ sit: quia scz propter formã serui dictũ Phil.2.a.
est: in qua se altissimus humillimũ prebuit/
ipsius hois nomen ad eũ significãdũ posue
runt/de cui⁹ genere eadẽ serui forma susce/ G
pta est. Datus est in eũ spũssanctus: quod et
in columbe specie euãgelio teste monstratũ Matth.3.d.
est. Judicium gentib⁹ protulit: quia prenun/ Esa.42.a.
ciauit futurũ/quod gentib⁹ erat occultum. Matth.12.d.
Mansuetudine nõ clamauit: nec tamen in
predicãda veritate cessauit. Sed non est au
dita foris vox ei⁹/nec auditur: quãdoquidẽ
ab eis qui foris ab eius corpore precisi sunt/nõ
illi obeditur: ipsosque suos persecutores iudeos/
qui calamo quassato perdita integritate et
lino fumãti amisso lumine comparati sunt/
nõ contriuit/nec extinxit: quia pepercit eis:
qui nondũ venerat eos iudicare/sed ab eis
iudicari. In veritate sane iudiciũ protulit/pre/
dicẽs eis quãdo puniẽdi essent/si in sua ma Matth.17.a.
lignitate persisterẽt. Refulsit in monte facies Esa.42.a.
eius/id est in orbe fama eius: nec confract⁹
siue contrit⁹ est: quia neque in se neque in eccle
sia sua vt esse desisteret persecutoribus cessit.
Et ideo non est factũ/nec fiet qd inimici ei⁹

Psal. 40.b. dixerūt vel dicūt: Qñ morief ⁊ pibit nomē
b eius/donec ponat in terra iudiciū. Ecce ma
nifestū est qd abscōditū q̄rebam⁹. Hoc em̄
est nouissimū iudiciū: qd ponet in terra cū
Esa. 42. a. venerit ipse de celo. De quo iā videm⁹ im/
Matth. 12. b. pletū qd hic vltimū positū est. Et in nomie
eius gētes sperabūt. Per hoc certe qd nega
ri nō pōt: etiā illud credaf qd impudēter ne
gaf. Quis em̄ speraret q̄ etiā hi q̄ nolūt ad
huc credere in christū/iam nobiscū vidēt: ⁊
Psal. 111. b. qm̄ negare nō pñt/dētib⁹ suis frendēt et ta/
Matth. 27. bescūt: Quis inquā speraret gentes in chri
sti noīe speraturas esse: qm̄ tenebaf/ligabaf
Luc. 24. cedebaf/illudebaf ⁊ crucifigebaf: qm̄ et ipsi
discipuli spem pdiderāt/quā in illo habere
Luce. 23. f. iam cęperāt: Qd tunc vix vnus latro spera
uit in cruce: nūc sperāt gentes longe lateq̄
diffusę. Et ne in ęternū moriank: ipa in qua
ille mortu⁹ est cruce signank. Null⁹ igif vel
negat vel dubitat p iesum christū tale qua/
le istis sacris litteris p̄nūciaf/futuꝝ esse no/
uissimū iudiciū: nisi q̄ eisdē litteris nescio q̄
incredula alositate seu cęcitate nō credit: q̄
iam xitatē suā orbi demonstrauere terrarū.
In illo itaq̄ iudicio vel circa illud iudiciū/
has res didicim⁹ esse futuras. Heliā thesbi/
ten fidē iudęoꝝ antichristū psecutuꝝ/chri/
stum iudicatuꝝ: mortuoꝝ resurrectionē bo
norū/malorūq̄ direptionē/mundi cōflagra/
tionē eiusdēq̄ renouationē. Quę oīa qui/
dē ventura esse credēdū est. Sed quib⁹ mo/
dis/⁊ quo ordine veniāt: magis tunc doce/
bit rerū experiētia/q̄ nūc valet consequi ad
I pfectū hoim intelligētia. Existimo tamē eo
quo a me cōmemorata sunt ordine esse ven
tura. Duo nobis ad hoc opus ptinentes re
liqui sunt libri: vt adiuuāte dño pmissa cō/
pleam⁹: quoꝝ vn⁹ erit de maloꝝ supplicio/
alius de fęlicitate iustoꝝ. In quib⁹ maxime
sicut de⁹ donauerit/argumēta refellenk hu/
mana: q̄ cōtra p̄dicta ac pmissa diuia sapiē/
tia sibi miseri reddere videnk: et salubres fi/
dei nutrimēta velut falsa ⁊ ridēda cōtēnūt.
Qui xo ƀm deū sapiunt: oīa q̄ incredibilia
videnk hoib⁹/et tñ scripturis sanctis quarū
iam veritas multis modis asserta est conti/
nenk/maximū argumētū tenēt veracem dei
oīpotētiā: quē certū habent/nullo modo in
eis potuisse mētiri/et posse facere quod im/
possibile est infideli.

Sancti augustini epi liber vice/
simus de ciuitate dei explicit.

¶ Annotatio capitulorū vi/ cesimiprimi libri eiusdem.

tua futura supplicia.

24 Cōtra eoꝝ sensum q̄ in iudicio dei oībus reis ꝓpter sanctorū preces putant esse parcendum.

25 An hi q̄ iter hereticos baptiȥati sunt/ ⁊ deteriores postea male viuēdo facti sūt: vł hi q̄ apd̄ catholicos renati/ ad hereses aut scbismata transierunt: vel hi q̄ a catholicis apud q̄s renati sunt/ nō recedētes criminose viuere ꝑstiterunt/ possint priuilegio sacramentorū remissionē eterni sperare supplicij.

26 Quid sit in fundamento habere christum: et quib⁹ spondeat salus quasi per ignis vsturam.

27 Contra eoꝝ ꝑsuasionē qui putant sibi nō obfutura pctā: in quib⁹ cū elemosynas facerēt ꝑstiterūt.

¶ Einsdē diui aurelij augustini epi de ciuitate dei liber. XXI. incipit.

¶ De ordine disputatiōis qua pri⁹ differendū est de ꝑpetuo supplicio damnatorū cū diabolo q̄z de eterna fęlicitate sanctorū: Ca. I.

A

Cum per iesū christum ⁊c̄. In hoc vicesimo/ pmo libro incipit agere de cōditionib⁹ finiū vtriusq̧ ciuitatis dei ⁊ diaboli. Et pmo agit de pęna eterna dānatorū in libro isto: ⁊ libro sequēti de eterna fęlicitate bonorum.

2. Timo. 4. a.

Vm per c iesum christū dominū nostrū iudicem viuorū atq̧ mortuoꝝ ad debitos fines ambę ꝑuenerit ciuitates: quaꝝ vna est dei/ altera diaboli: cuiusmodi suppliciū sit futuꝝ diaboli/ ⁊ oīm ad eū ꝑtinentiū/ in hoc libro a nobis quātū ope diuina valebim⁹ diligēti⁹ disputādū est. Ideo aūt hunc tenere ordinē malui: vt postea differā de fęlicitate sanctoꝝ: qm̄ vtrūq̧ cū corpibus erit: ⁊ incredibili⁹ videt̄ esse in eternis corpa durare cruciatib⁹/ q̄z sine dolore vllo in eterna beatitudine ꝑmanere. Ac per hoc cū illā pęnā nō debere esse incredibilē demōstrauero adiuuabit me plurimū vt multo facili⁹ oīm carēs molestia immortalitas corpis in sanctis futura credat̄.

B

Prima veritas vicesimi primi libri

¶ Nec a diuinis ordo iste abhorret eloquijs vbi aliqñ quidē bonorum beatitudo pri⁹ ponit̄: vt ē illō: Qui bona fecerunt in resurrectionē vitę: qui autem mala egerunt/ in resurrectionem iudicij. Sȝ aliqñ ⁊ posteri⁹: vt est Mittet filius hoīs angelos suos: et colligēt de regno ei⁹ oīa scandala: ⁊ mittēt in caminum ignis ardentis: illic erit flet⁹ et stridor dentiū: tūc iusti fulgebūt sicut sol in regno patris sui: Et illud: Sic ibūt iniusti in suppliciū ęternū: iusti aūt in vitā ęternā. Et in ꝓphetis: qđ cōmemorare longū est: nunc ille nūc iste ordo si quis inspiciat inuenit̄. Sed ego istū qua causa elegerim dixi.

Job. 5. e.

¶ Prima veritas vicesimiprimi libri/ q̄ in diuinis locutiōib⁹ aliquādo bonū p̄cedit malū: sicut cū dicit̄: Ibūt qui bona fecerunt in resurrectionē iudicij. Aliqñ autē econuerso malū p̄cedit bonū: sicut ibi: Ibūt iniusti i supplicīū eternū: iusti aūt in vitam eternā. Ex quo dicto accipit̄ documētū/ q̄ nullus sapiēs debet indignatus esse/ si in verbis/ scriptis vel locis ꝓponatur vel postponat̄: cū diuina scriptura alterutrū ꝑmittat bonos ⁊ malos.

Matth. 13. f.

Matth. 25. d.

¶ An possint corpora in vstione ignis esse perpetua. Ca. II.

A

Quid igit̄ ostendā vnde cōuincant̄ increduli posse hūana corpa aīata atq̧ viuētia: nō solū nunq̄ȝ morte dissolui/ ſ; in ęternoꝝ q̄z igniū durare tormētis? Nolūt eñ hoc ad oīpotētis nos referre potentiā/ sed aliq̄ exēplo ꝑsuaderi sibi flagitant. Quib⁹ si respondebim⁹ esse aīalia pfecto corruptibilia/ qꝛ mortalia: q̄ tñ i medijs ignib⁹ viuant: nōnullū etiā gen⁹ vermiū in aquaꝝ calidaꝝ scaturigine reꝑiri: quarū feruorē nemo impune ꝯtrectat: illos aūt nō solum sine vlla sui lesiōe ibi esse/ sed extra esse nō posse: aut nolūt credere si ostēdere nō valemus: aut si valuerim⁹/ siue oculis demonstrare res ip̄as: siue ꝑ testes idoneos edocere/ nō satis hoc esse ad exemplum rei de qua quęstio est/ eadē infidelitate ꝯtendūt: quia hęc aīalia nec semꝑ viuūt: ⁊ in illis feruoribus sine dolorib⁹ viuūt: suę q̄ppe naturę cōuenientib⁹ vegetant̄/ illis nō cruciant̄ elemētis: q̄si nō incredibili⁹ sit vegetari/ q̄z nō cruciari talib⁹ reb⁹. Mirabile ē eñ dolere in ignib⁹ ⁊ tñ viuere: sȝ mirabili⁹ viuere i ignib⁹ nec dolere: Si aūt hō credit̄/ cur nō ⁊ illud?

B

¶ An cōsequēs sit vt corporeū dolorē sequatur carnis interit⁹: Ca. III.

A

Sed nullū est inquiūt corp⁹ qđ dolere possit/ nec possit mori. Et hoc vnde scimus? Nā de corpib⁹ quis certus est dęmonū vtrū in eis doleāt qñ se affligi magnis cruciatib⁹ cōfitent̄? Qꝫ si rñdet̄: terrenū corp⁹ solidū. s. atq̧ conspicuū nullū esse: atq̧ vt vno potius noīe id explicē/ nullam esse carnē quę dolere possit moriq̧ non possit: quid aliud dicit̄/ nisi quod sensu corporis hoīes ⁊ experiētia collegerūt? Nullā nanq̧ carnē nisi mortalē sciūt: Et hęc ē eoꝝ tota ratio: vt qđ experti non sunt: nequaq̄ȝ esse posse arbitrent̄. Nam cuius rationis est dolorē facere mortis argumentū: cum vitę potius sit indiciū? Et si eñ quęrim⁹ vtrum semꝑ possit viuere: certū tamē est viuere oē qđ dolet/ dolorēq̧ oēm nisi in re viuēte esse nō posse. Necesse est ergo vt viuat dolens:

Matth. 8. d.

nō est necesse vt occidat dolor: qꝛ nec corpa ista mortalia ⁊ vtiqꝫ moritura/ oīs dolor occidit.

B Ut aūt dolor aliqs possit occidere: illa cā est: qm̄ sic est aīa cōnexa huic corpi: vt sūmis dolorib° cedat atqꝫ discedat: qm̄ ⁊ ipsa cōpago mēbroꝝ atqꝫ vitaliū sic infirma ē vt eā vim q̄ magnū vel sūmū dolorē facit/ nō valeat sustinere. Tūc aūt tali corpi aīa ⁊ eo ꝯnecteꝶ mō: vt illud vinculū sicut nulla tpis lōgitudie soluiꝶ/ ita nullo dolore rūpatur. Proinde etiā si caro nūc talis nulla est/ q̄ sensum doloris ꝑpeti possit/ mortēqꝫ non possit: erit tn̄ tūc talis caro q̄lis nūc non est sicut talis erit ⁊ mors qualis nunc non est. Non eīn nulla ꝟ sempiterna mors erit: qm̄ nec viuere aīa poterit deū nō habēdo: nec dolorib° corporis carere moriēdo. Prima mors aīam dolētē pellit de corpe: scd̄a mors aīmā nolentē tenet in corpe.

C Ab vtraqꝫ morte cōiter id habeꝶ: vt qd̄ nō vult aīma/ de suo corpe patiaꝶ. Attēdūt aūt isti ꝯtradictores nullā eē nūc carnē q̄ dolorē pati possit/ mortēqꝫ nō possit: ⁊ nō attendūt esse tn̄ aliqd tale qd̄ corpe mai° sit. Ipse qppe anim° cuius ꝑsentia corp° viuit ⁊ regiꝶ: ⁊ dolorē pati potest/ ⁊ mori nō pōt. Ecce inuēta res est: q̄ cū sensum doloris habeat/ imortalis est: hoc igiꝶ erit tūc etiā in corpib° dānatoꝝ/ qd̄ nūc esse scimus in animis omniū.

D Secūda veritas ¶ Si aūt considerem° diligēn°/ dolor q̄ diciꝶ corporis magis ad animā ꝑtinet. Aīe eīn est dolere/ nō corporis: etiā qm̄ ei dolēdi cā existit a corpe: cū in eo loco dolet vbi lediꝶ corp°. Sicut ḡ dicim° corpa sentiētia/ ⁊ corpa viuētia: cum ab aīa sit corporis sensus ⁊ vita: ita ⁊ corpa dicim° dolentia/ cū dolor corporis nisi ab aīa esse nō possit. Dolet itaqꝫ aīa cū corpore in eo loco ei° vbi aliqd ꝯtigit vt doleat. Dolet ⁊ sola q̄uis sit i corpe/ cū aliq̄ cā etiaꝫ inuisibiliꝶ tristis est ipsa in corpe incolumi. Dolet etiā nō in corpe cōstituta: Nā vtiqꝫ dolebat diues ille apud inferos/ qm̄ dicebat: Crucior in hac flāma. Luce.16.f. Corpus autē nec exanime dolet: nec aīmatū sine

¶ Secūda veritas/ ꝙ dolor q̄ diciꝶ ꝙtū ad corp°/ magis ad animā ꝑtinet. Aīe eīn est dolere/ nō corporis: ⁊ qñqꝫ ipsa aīa dolēdi cā corpi existit. Et si dicaꝶ ꝙ ph̄s dicit ꝙ q̄ dicit alam gaudere vel tristari/ dicit eam texere vel edificare. Diciꝶ ꝙ loquiꝶ de aīa intellectiua: que ē a passionib° organicis sequestrata: hic aūt loquiꝶ de aīma sensitiua: q̄ sicut est principiū sentiēdi/ ita ⁊ dolendi. Intelligēdum tn̄ ꝙ beat° aug° intendit ex hoc declarare/ ꝙ sicut corpa aīas dolere faciūt per organa: q̄ tn̄ nō ideo moriunꝶ: ita potest ignis infernalis corpib° inferre dolorē nō īferēdo mortē. Et si dicaꝶ: qualiꝶ corpora dānatoꝝ possunt cū tali incendio perpetuari. Hoc ipse declarat in seq̄nti capitulo q̄druplici exēplo. Primum est de salamandra: que in ignib° viuit. Secūdū de montib° sicilie: qui ab ignibus cōburunꝶ et nō cōsumunꝶ. Tertiū de carnib° pauonis: que plus q̄ per ānū ꝯseruanꝶ morūe a putredine: vt ipse dicit se fuisse expertū. Quartū de paleis: que niuē conseruant ⁊ poma maturāt. Itē adiungit etiaꝫ/ ꝙ carbones nullatenus rūpi humore possūt: ac ꝑ hoc illi q̄ ponūt terraꝝ terminos/ sub terris aīt solēt carbones ponere.

aīa dolet. Si ḡ a dolore argumentū recte sumereꝶ ad mortē/ vt ideo mors possit accidere/ qꝛ potuit accidē et dolor: magꝭ ad alam ꝑtineret mori/ ad quā magis ꝑtinet ⁊ dolere. Cū ꝟo illa q̄ magis dolere pōt nō possit mori: qd momēti aufert cur illa corpa qm̄ futura sunt in dolorib°: ideo etiā moritura esse credamus.

¶ Dixerunt quidā platonici/ ex terrenis corporibus moribūdisqꝫ mēbris eē aīe ⁊ metuere ⁊ cupe ⁊ dolere atqꝫ gaudere. Uñ virgili°: hic inqt. i. ex moribūdis terrenis corporis mēbris/ metuūt cupiūtqꝫ dolent gaudentqꝫ. Sꝫ ꝯuicim° eos in q̄rtodecimo hui° opis libro/ habere aīas fm̄ ipsos ab oī etiā corporis labe purgatas/ dirā cupiditatē q̄ rursus incipiūt in corpa velle reuerti. Ubi aūt pōt esse cupiditas/ ꝑfecto etiā dolor pōt. Frustrata qppe cupiditas siue nō ꝑueniēdo q̄ tēdebat/ siue amittēdo q̄ ꝑuenerat/ vertiꝶ i dolorē. Quapropter si aīa q̄ vel sola vel maxime dolet: habet tn̄ quādā ꝑ suo mō imortalitatē suā: nō ideo mori poterūt illa corpa quia dolebūt. Postremo si corpa faciūt vt aīe doleāt: cur eis dolorē pn̄t/ mortē ꝟo inferre nō pn̄t: nisi qꝛ ꝯseq̄ns nō est vt mortē faciat qd̄ dolorē facit? Cur ḡ incredibile est ita ignē illis corporib° dolorē posse inferre non mortē: sicut ipsa corpa dolere aīas faciūt/ q̄s tn̄ nō ideo mori cogūt? Non est ergo necessariū future mortis argumentū dolor.

E ¶ Dixerūt q̄dā platonici ⁊c̄. Hic ponit opinionē platonicoꝝ de q̄tuor passiōib° seu ꝑturbatiōib°/ que est supra posita li.xiiii.ca.v. quā ꝯfirmauit ꝟsib° virgilii.vi.eneid. q̄rū vnū hic ponit cū dicit: Hinc metuūt cupiūt ⁊c̄. Qd̄ autē dr̄ in.xii. hui° opis vitiū videꝶ scriptoris: nō eīn in.xii. sed in.xiiii. li.ca.v. facit qd̄ hic diciꝶ: Rursus et incipiāt in corpa velle reuerti: de virgilio.vi.eneidos scriptū est. Eneidos.6. s.li.14.ca.5.b alias duodecio

¶ De naturalib° exēplis quorū cōsideratio doceat posse inter ignes viuentia corpa ꝑmanere. Ca.IIII.

A Quapropter si/ cut scripserūt qui naturas aīaliū curiosius indagarūt: salamādra in ignibus viuit. Et quidā notissimi sicilie montes: q tāta diuturnitate tēpis atqꝫ vetustate vsqꝫ nūc

Expositio capituli.IIII. Quapropter ⁊c̄. In hoc ca. ꝑbat ꝑ exempla naturalia/ ꝙ corpora viuētia pn̄t in igne ꝑmanere: Et dr̄: Salamādra i ignib° viuit: de q̄ dicit Isido. etymol. li.xii.ca.iiii. Salamādra vocata ꝙ ꝯ incēdia valeat. Ista ꝯ incēdia repugnās ignes sola aīaliū extinguit: viuit eīn in mediis flammis sine dolore ⁊ ꝯsūptione: ⁊ nō solū nō vriꝶ/ sꝫ extinguit incendiū. Itē nota q̄tū ad hoc qd̄ dicit: b ¶ Et q̄dā ⁊c̄. Scribit eīn Isidorus

¶ Ysidorus etymo.li.
xiiij.ca.de insulis/ꝙ sici
lia cauernis et fistulꝭ pe
netrabilib⁹ vētis/τ sul/
phure plena sit: vnde τ
ibi ethne montis estuant
incēdia: de quo et infra
ca.de mōtib⁹ dicit: Cō/
stat autē hunc montē.s.
ethnam ab ea parte qua
eurus τ africus flāt ha/
bere speluncas plenas
sulphure/τ vsqꝫ ad ma/
re deductas: que spelū/
ce recipiētes in se fluct⁹
ventū causant: qui agi/
tatus ignē gignit ex sul
phure: vnde fit ꝙ videtꝭ
incēdiū. Itē ca.de insu/
lis sicilie dicit: Eolie in/
sule sicilie appellate ab
eolo hippote filio. Eo/
lie insule τ vulcanie vo/
cantꝭ/ꝙ et ipe sicut ethna
ardeant τc̄.

τ deinceps flāmis estu
ant atqꝫ integri ꝑseue
rāt: satis idonei testes
sunt/nō oīe qḋ ardet
absumi. Et aīa indi
cat nō oīe qḋ dolere
potest/posse etiā mori.
Quid adhuc a nobis
ꝗrūt poscuntꝭ exempla
quib⁹ doceam⁹ nō esse
incredibile vt hominū
corpa sempiterno sup/
plicio punitoꝝ τ in ig
ne aīam nō amittāt: et
sine detrimēto ardeāt
τ sine interitu doleāt?
Habebit enim tūc ista
carnis substātia qlita
tē suā ab illo inditam/
qui tā miras et varias
tot reb⁹ indidit quas
videm⁹/vt eas quia multe sūt nō miremur.
B Quis eñi nisi de⁹ creator oīꝫ dedit carni pa
uonis mortui ne putresceret? Qḋ cū audi/
tu incredibile videretꝭ/euenit vt apud car/
thaginē nobis cocta apponeretꝭ hec auis.
De cui⁹ pectore pulparū quantū visum est
decerptū seruare iussim⁹. Qḋ post dieꝝ tan
tū spaciū quāto alia caro quecūqꝫ cocta pu
tresceret ꝓlatū atqꝫ oblatū/nihil nrm̄ offen
dit olfactū. Itēqꝫ repositū est post dies am
plius ꝙ̄ triginta/idē quod erat inuentū est.
Idēqꝫ post annū nisi ꝙ aliquātū corpulētie
sicciosis et ꝯtractioris fuit. Quis palee de/
dit vel tam frigidam vim/vt obrutas niues
seruet: vel tam feruidā/vt poma immatura
C maturet? De ipso igne mira quis explicet:
quo queqꝫ adusta nigrescūt/cū ipse sit luci/
dus: et pene oīa que ambit et lambit colore
pulcherrim⁹ decolorat: atqꝫ ex pruna frigi/
da carbonē teterrimū reddit? Neqꝫ id qua/
si regulariter diffinitū est: Nā econtrario la
pides igne candēte ꝑcocti/τ ipsi fiūt candi/
di: et ꝙ̄uis ille magis rubeat/illi albedo co
lore nitescāt: cōgruit tamen illi luci qḋ albū
est/sicut nigrū tenebris. Cum itaqꝫ ignis in
lignis ardeat vt lapides coquat: cōtrarios
habet nō in cōtrariis rebus effect⁹. Et si eñi
lapides τ ligna diuersa sunt/cōtraria tñ nō
sunt/sicut albū τ nigrum: quoꝝ in lapidib⁹
vnū facit/alterū in lignis: claros illos clari/
ficans/hec obfuscans: cū in illis deficeret/ni
si in istis viueret. Quid in carbonib⁹? Nō/
ne miranda res est/τ tanta infirmitas vt ictu
leuissimo frangantꝭ/pressu facillimo conte/
rantꝭ: et tanta firmitas/vt nullo humore cor
rumpantꝭ/nulla etate vincantꝭ: vsqꝫadeo/vt
eos substernere soleant qui limites figunt/
ad cōuincendū litigatorē: quisqꝫ post quā/
talibet tēpora extiterit: fixūqꝫ limitē nō esse
contenderit? Quis eos in terra humida in/
fossos/vbi ligna putrescerēt/tamdiu dura/
re incorruptibiliter posse/nisi rerū ille corru
ptor ignis efficiat? Intueamur etiā miracu D
lum calcis: excepto eo de quo iam satis di/
ximus/ꝙ igne candescat quo alia terra red/
duntur: etiā occultissime ab igne ignem cō/
cipit? Cūqꝫ iam gleba tangentibus frigida
sit: ignem tam latēter seruat/vt nulli nostro
sensui prorsus appareat: sed compert⁹ expe
rimento/etiā dum nō apparet/sciatur inesse
sopitus. Propter quod eam calcem viuam
loquimur: velut ipse ignis latens anima sit
inuisibilis visibilis corporis. Iā vero ꝙ̄mi/
rum est ꝙ cum extinguitꝭ/tunc accenditur?
Vt eñi occulto igne careat/aqua ei infundi
tur/aquaue perfunditur: τ cum ante sit fri/
gida/inde feruescit vnde feruētia cūcta fri/
gescunt. Velut expirāte ergo illa gleba dis/
cedens ignis qui latebat apparet: ac deinde
tanqꝫ mortua sic frigida est: vt adiecta vn/
da nō sit arsura: et quem calcem vocabam⁹
viuam/vocemus extinctā. Quid est quod
huic miraculo addi posse videatur? Et ta/
men additꝭ: Nam si nō adhibeas aquam/sꝫ
oleum: quod magis fomes est ignis: nulla
eius perfusiōe feruescit. Hoc miraculū si de E
aliquo indico lapide legerem⁹ siue audire/
mus/τ in nostrū experimentū venire nō pos
set: profecto aut mendaciū putaremus/aut
certe granditer miraremur. Quarū vō rerū
ante nostros oculos quotidiana documen
ta versantꝭ: non genere minus mirabili/sed
ipsa assiduitate vilescūt: ita vt ex ipsa india
que remota est pars orbis a nobis desieri/
mus nōnulla mirari/que ad nos potuerunt
mirāda perduci. Adamantē lapidem multi
apud nos habent: τ maxime† aurifices insi/ Alio textu Aurifices
gnitoresqꝫ gemmaꝝ: qui lapis nec ferro nec
igni nec alia vi vlla perhibetꝭ preterꝙ̄ hirci/
no sanguine vinci. Sed qui eum habēt atqꝫ
nouerunt: nunqd ita mirātur vt hi quibus
primū potentia eius ostenditꝭ? Quib⁹ autē
nō ostenditꝭ/fortasse non credunt: aut si cre
dunt inexperta mirantꝭ: τ si cōtigerit experi
ri/adhuc quidē mirantꝭ insolita.
¶ Sꝫ assiduitas expe/ Tertia veritas
riēdi paulatim subtra
hit admirationis inci
tamentū. Magnetem
lapidem nouimus mi
rabilē ferri esse rapto/
rem: quod cum primū
vidi/vehemēter inhor
rui. Quippe cernebam
a lapide ferreū annu/

¶ Tertia veritas/ꝙ assi
duitas experiendi in re/
bus naturalibus paula/
tim subtrahit admiratio
nem. Illud ipse declarat
in multis exemplis. Pri
mo: quia adamas nō po
test frangi a ferro/sꝫ hir
cino sanguine. Secundo
de magnete attrahēte fer
rum/ita vt attractiōe plu
rium annuloꝝ faceret ca
tenam.

f lum raptū atq; suspensum: deinde cum tāq; ferro qd rapuerat vim dedisset suā cōmunē q; fecisset: idē q; ānulus admot⁹ est alteri/ eūq; suspendit: atq; vt ille prior lapidi/ sic alr annulus priori ānulo cohērebat: accessit illi eodē modo terti⁹: accessit et quart⁹. Jāq; sibi p mutua ꝯnexis circulis nō iplicatoꝝ intrinsecus s; extrinsec⁹ adhērētiū q̄si catena pepēderat annuloꝝ. Quis istā vim lapidis non stuperet: q̄ illi nō solū inerat/ verūetiā p tot suspēsa trāsibat: ⁊ inuisibilibus ea vinculis subligabat? Sed multo est mirabili⁹ quod a fratre ⁊ coepiscopo meo seuero milleuitano de isto lapide cognoui. Seipm̄ nāq; vidisse narrauit/ quēadmodū bathan⁹ quondā comes africē cū apud eum ꝯuiuaret/ episcopus eūdē ptulerit lapidē/ ⁊ tenuerit sub argēto/ ferrūq; sup argētū posuerit: deinde sicut subter mouebat manū qua lapidē tenebat: ita ferrū desup mouebat: atq; argento medio nihilq; patiēte/ ꝯcitatissimo cursu ac recursu infra lapis ab hoīe supra ferrū rapiebat a lapide. Dixi qd ipse conspexi: dixi qd ab illo audiui: cui tanq̄ ipe viderim credidi. G Quid etiā de isto magnete legerim dicam: quādo iuxta eū ponit adamas non rapit ferrū: etsi iā rapuerat/ vt ei appropinquauerit mox remittit. India mittit hos lapides: s; etsi eos nos cognitos iam desistim⁹ admirari: quāto magis illi a quib⁹ veniunt si eos facillimos habēt: sic forsitan habent vt nos calcem: quā miro modo aqua feruescētē/ qua solet ignis extingui: ⁊ oleo nō feruescētē quo solet ignis accēdi: q; in pmptu nobis est/ nō miramur.

Quanta sint quē nō recte queāt agnosci: et tamē eadem esse non sit ambiguum: Ca. V.

Verū tamē homines infideles/ qb⁹ cū diuina vel p̄terita vel futura miracula prēdicamus q̄ illis experiēda nō valem⁹ ostēdere: rationē a nobis eaꝝ flagitāt rerū: quā qm̄ nō possum⁹ reddere: excedūt eīm vires mētl̄ hūanē: existimāt falsa eē q̄ dicim⁹: ipsi de tot mirabilib⁹ reb⁹ q̄s vel videre possum⁹ vel videmus deberēt reddē rationem. Qd si fieri ab hoīe nō posse viderint fatēdū est eis nō ideo aliqd nō fuisse vl' futurū nō esse/ q; rō nō pōt reddi: quādoqdē sūt ista de qb⁹ silr nō pōt. Nō itaq; pergo p plurima q̄ mādata sūt litterl: nō gesta atq; trāsacta/ s; in locis qbusq; manentia: quo si qsq; ire voluerit ⁊ potuerit vtrū vera sint explorabit. Sed pauca cōmemoro. a Agrigētinū siciliē salē phibent cū fuerit admot⁹ igni velut in aqua fluescere: cum vo ipsi aquē adiūgit/ velut i igne crepitare. b Apud garamātes quēdā fontē fert esse tā frigidū dieb⁹ vt nō bibat: tam feruidū noctibus vt nō tāgat. c In epiro aliū fontē/ in quo faces vt in ceteris extinguūtur accēsē: s; nō vt in ceteris accendunt extinctē. d Asbeston arcadiē lapidē ꝓpterea sic vocari: q; accensus semel iā nō possit extingui. Lignū cuiusdā ficus egyptiē nō vt ligna cetera in aquis natare s; mergi: ⁊ qd est mirabili⁹/ cū in imo aliq̄diu fuerit: inde ad aquē supficiē rursus emergere q̄n madefactum debuit humoris C pondere p̄grauari. e Poma in terra sodomorum gigni quidē ⁊ ad maturitatis faciē pucnire: sed morsu pressuve tentata/ in fumū ac fauillā corio fatiscēte vanescere. f Pyriten lapidē persicū tenētis manū si vehemēti⁹ prēmat adurere: ꝓpter qd ab igne nomen accepit. In eadē perside gigni etiā lapidē selinitē: cui⁹ interiorē candorē cum luna crescere atq; deficere. g In cappadocia etiā vento eq̄s ꝯcipere: eosdēq; fer⁹ nō ampli⁹ triēnio viuere. h Tilon indiē insulā eo p̄ferri ceteris terris q; ois arbor quē in ea gignit nūq̄ nudatur D tegmine folioꝝ. De his atq; alijs innumerabilib⁹ mirabilibusq; historia non factoꝝ ⁊ transactoꝝ sed manētiū locoꝝ tenet: mihi autē aliud agēti/ ea ꝓsequi nimis longū est. Reddāt rationē si possunt infideles isti qui nolūt diuinis litteris credere: quid aliud q̄ nō putātes eas esse diuinas: eo q; res habeant incredibiles/ sicuti hoc est vnde nunc agimus? Non eīm admittit inquiūt vlla rō vt caro ardeat nec absumatur: doleat/ neq;

...terā. Tertio de lapide attrahēte ferrū argento supposito. Quarto de sale agrigētino in sicilia: vbi est sal quod igne impositū fluit/ et in aqua sicut i igne crepitat. Quinto de fonte tam frigido i dieb⁹ vt nō bibat: tā feruido in noctib⁹ vt nō tangatur. Sexto de fonte in quo facula accensa extinguitur/ ⁊ extincta accēditur/ nō longe a gratianopoli ciuitate gallie. Septimo de lapide qui accensus extingui nō pōt.

A Expositio Ca. V. Verūtamē hoīes ⁊c. ibi: a Agrigētinū ⁊c. Nota qd hic dr de sale agrigētino iuenit in solino: vbi ait de sicilia ⁊ his q̄ in ea sunt. b Apud garamantes ⁊c. De fonte apud garamātes qd hic dr: scribit solin⁹/ agēs de garamātica regione: quē est in africa. c In epiro ⁊c. De fonte in epiro scribit isidor⁹ li. xiii. ca. de diuersitate aqꝝ. d Asbeston ⁊c. De lapide asbeston qd hic dr scribit solin⁹/ agēs de tertio sinu europē/ cap. v. istius partis. Scribit etiā qd hic dr de ficu egyptiaca/ agēs de egypto ⁊ de his q̄ i ea sūt. e Poma i terra ⁊c. De pomis etiā sodomoꝝ scribit solin⁹ qd hic dicitur agens de iudea et his q̄ in ea sūt. f Pyritē lapidē ⁊c. De lapidib⁹ pyrite ⁊ selinite scribit isido. etymo. li. xvi. ca. iiii. g In cappadocia ⁊c. De cōceptibus equarū in cappadocia scribit solinus qd hic dicit/ agēs de cappadocia ⁊ his q̄ in ea sunt. h Tilon indiē ⁊c. De arborib⁹ tilos insulē indiē scribit Solin⁹/ agēs de india et de his quē sunt in ea ⁊c. B

moriaꝝ: ratiocinatores/ videlicꝫ magni qui de oibus rebus quas esse mirabiles constat possint reddere ratione͂. Reddāt ꝙ ratione͂ de his que pauca posuim⁹: que ꝓculdubio si esse nescirēt: ⁊ ea futura eē diceremꝰ: multo minus crederēt ꝙ qđ nūc dicētib⁹ nobis
E nolūt credere aliquādo esse venturū. Quis eni͂ coꝝ nobis crederet si quēadmodū dicimus futura hoim viua corpa/ q̄ semp arsura atqꝫ dolitura/ nec tn̄ aliqn̄ moritura sint: ita dicerem⁹ in futuro seculo futuꝝ talē quē faceret ignis velut i aqua fluescere: eūdēqꝫ faceret aqua velut in igne crepitare: aut futurū fonte͂/ cui⁹ aqua in refrigerio noctis sic ardeat/ vt nō possit tāgi: in ꝗstib⁹ vo diei sic algeat/ vt bibi nō possit: aut futuꝝ lapidem vel eum qui suo calore manū constringētis adureret: vel eū q̄ vndecūqꝫ accensus extingui oino non posset: ⁊ cetera que ꝑtermissis alijs innumeris cōmemorāda interim dixi. Hec ergo in illo seculo qđ futurū est/ si diceremus futura: nobisqꝫ increduli respōderēt: si vultis vt ea credam⁹/ de singulis reddite ratione͂. Nos nō posse cōfiteremur: eo ꝙ ista ⁊ similib⁹ dei miris opib⁹ infirma mortaliū ratiocinatio vincit: ꝓtā tamē apud nos eē ratione͂/ nō sine ratione omnipotente͂ facere: vnde animus human⁹ infirmus ratione͂ nō potest reddere: ⁊ in multis quidē reb⁹ incertū nobis esse quid velit: illud tamen esse certissimū nihil eoꝝ illi esse impossibile ꝙcūqꝫ voluerit: eiqꝫ nos credere ꝑdicēti: que͂ neqꝫ impotente͂ neqꝫ mentiēte͂ possum⁹ credere. Hi tamē fidei reprehensores exactoresqꝫ rationis/ quid ad ista respōdēt de quib⁹ ratio reddi ab hoie nō potest: et tamē sunt/ et ipsi rationi natureqꝫ videnꝭ esse cōtraria? Que si futura esse diceremus/ similiter a nobis sicut eoꝝ que futura esse dicimus ab infidelibus ratio posceret: ac ꝑ hoc cū in talib⁹ operib⁹ dei deficiat ratio cordis ⁊ sermonis humani: sicut ista non ideo non sunt/ sic non ideo etiā illa non erūt: quoniā ratio deutriusqꝫ ab homine nō potest reddi.

Q non omnia miracula naturalia sint: sed pleraqꝫ humano ingenio modificata/ pleraqꝫ aut demonum arte composita. Ca. VI.

A Expositio Ca. VI. Hic forte respōdeāt ⁊c. In hoc ca. de lucerna in phano inextinguibili/ ⁊ simulacro ferreo in aere pēdēte nō legi alibi ꝙ hic. ¶ Nec se

Hic forte respōdeāt: prorsus itaqꝫ nec ista sunt/ nec ista credim⁹: falsa de his dicta/ falsa ꝯscripta sunt: ⁊ adijciūt ratiocināntes atqꝫ dicentes: Si talia credenda sunt/ credite ⁊ vos qđ in eisdē litteris est relatū: fuisse vel esse quoddā veneris phanum/ atqꝫ ibi candelabrū/ et in eo lucernam sub diuo sic ardente͂: vt eā nulla tempestas/ null⁹ imber extingueret. Unde sicut ille lapis/ ita ista λυχνοσασβεστοσ: id ē lucerna inextiguibilis noiata est. Quod ꝓpterea poterūt dicere/ vt respōdēdi nobis angustias ingerant: quia si diximus nō esse credēdū scripta illa miraculorū infirmabim⁹: si autē credēdū esse ꝯsenserim⁹/ cōfirmabim⁹ numina paganorum. Sed nos (sicut iam in libro duodeuigesimo hui⁹ operis dixi) non habemus necesse oīa credere q̄ historia continet gentiū: cum ⁊ ipsi inter se historici (sicut ait varro) quasi data opera/ ⁊ quasi ex industria ꝑ multa dissentiāt: sed ea si volum⁹ credim⁹ que non aduersanꝭ libris/ quib⁹ nō dubitamus oportere nos credere. De his autē miraculorum locis/ nobis ad ea que futura ꝑsuadere incredulis volum⁹/ satis illa sufficiant que nos quoqꝫ possum⁹ experiri: ⁊ eorum testes idoneos nō difficile est inuenire.
De isto autē phano veneris ⁊ lucerna inextinguibili non solū in nullas coartamur angustias/ verūetiā latitudinis nobis camp⁹ aperitur. Addidimus eni͂ ad istam lucernā inextinguibile͂ ⁊ humanarū ⁊ magicarū: id est per homines demoniacaꝝ artiū et ipsoꝝ per seipsos demonū multa miracula. Que si negare voluerim⁹/ eidem ipsi cui credim⁹ sacrarum litterarū aduersabimur veritati. Aut ergo i lucerna illa mechanicū aliquid de lapide asbesto ars hūana molita est/ aut arte magica factum est/ qđ hoies illo mirarenꝭ in templo: aut demon quispiā sub nomine veneris tanta se efficacia presentauit: vt hoc ibi ꝓdigium ⁊ appareret hominib⁹/ ⁊ diutius ꝑmaneret. B

C ¶ Illiciunꝭ aūt demones ad inhabitāduꝫ ꝑ creaturas quas nō ipsi sed de⁹ condidit delectabilib⁹ ꝓ sua diuersitate diuersis: non vt aialia cibis/ s vt spūs signis: q̄ cuiusqꝫ delectatiōi ꝯgruūt per varia genera lapidū/ herbarū/ lignoꝝ/ aialiū carminū/ ritiū. Ut aūt illicianꝭ ab hoibus pri⁹ eos ipsi astutissima calliditate seducūt vel inspirando eorū cordib⁹ virus occultū vł etiā fallacib⁹ amicitijs apparēdo: eorūqꝫ paucos discipulos suos faciunt plurimorumqꝫ doctores. Neqꝫ eni͂ potuit nisi ꝑmū ipsis docentibus disci quid quisqꝫ illorum appetat: quid exhorreat: quo inuitenꝭ numine vel cogaꝭ/ vnde magice artes earūqꝫ artifices extiterūt. Maxime aūt possident corꝝ

¶ Quarta veritas/ ꝙ demones illicianꝭ ad inhabitandū per creaturas ꝓ diuersitate delectabiliū. Sed oritur dubium/ qualiter possunt allici demones ad habitandū in corporibus. Diciꝭ autem/ ꝙ illud nō est ex eorū natura/ sed ex prauitate habituū illorum: eo ꝙ diuerse creature habeant diuersas significationes spirituales. Quarta veritas

da mortaliũ: q̃ potissimũ possessione glori/
2.Cor.11.c. anẽ: cũ se trãsfigurãt i angelos lucis. Sũt q̃
D facta eoꝝ plurima: q̃ quãto magis mirabi/
lia cõfitemur: tãto cauti⁹ vitare debem⁹. Sȝ
hec vñ nũc agim⁹/ nob̃ etiã ipsa ꝓficiũt: Si
em̃ hec immũdi demones possunt: quanto
potẽtiores scti angeli: quãto potentior his
oibus de⁹: qui tãtoꝝ miraculorũ effectores
etiã ipos angelos fecit: Q̃obrẽ si tot ⁊ tã/
ta tãq̃ mirifica: q̃ mechanemata appellant:
dei creatura vtentib⁹ humanis artib⁹ fiunt:
vt ea q̃ nesciũt opinent̃ esse diuina:

Quinta veritas. ¶ Vñ factũ est: vt i q̃dã
tẽplo lapidib⁹ magneti/
bus in solo ⁊ i camera p/
portione magnitudinis
positis simulacrũ ferreũ
aeris illi⁹ medio int̃ vtrũ
q̃ lapidẽ: ignorãtib⁹ q̃d
sursuȝ esset ac deorsum:
q̃si numinis ptãte pẽde/
ret: q̃le aliq̃d etiã in illa lucerna veneris de
lapide asbesto ab artifice fieri potuisse iã di/
ximus/ si magoꝝ opa q̃s nr̃a scriptura vene
ficos ⁊ incãtatores vocat/ intãtũ demones
extollere potuerũt: vt cõgrue hoim sensib⁹
sibi nobilis poeta videret̃: de quadã femi/
na q̃ tali arte polleret dicẽs:

¶ Quinta veritas/ q̃ aliq̃n fuit tẽplũ ex magnetibus cõstructũ tpe paganorũ: in medio cuius erat in aere simulacrũ ferreum pendens. Et sic̃ fert̃ q̃d fecerũt saraceni de sepulchro mahometi in mecha.

E Eneid. 4. a Hec se carminibus ꝓmittit
soluere mẽtes. Quas velit:
ast alijs duras immittere cu/
ras: Sistere aquã fluuijs/ et
vertere sidera retro: Noctur
nosq̃ ciet manes: mugire vi
debis. Sub pedibus terrã: ⁊
descẽdere montibus ornos.
Quãto magl' de⁹ potẽs ẽ fa/
cere/ q̃ infidelib⁹ sũt incredi/
bilia/ sȝ illi⁹ facilia potestati:
q̃n quidẽ ipe lapidũ aliarũq̃
vim rerũ et hoim ingenia: q̃
ea miris vtunt̃ modis: ange
licasq̃ naturas oib⁹ terrenis
potẽtiores aiantib⁹ cõdidit
vniuersa mirabilia: mirabili
vincẽte v̾tute/ ⁊ operãdi/ iu/
bẽdi/ sinẽdiq̃ sapia: vtẽs oi/
bus tã mirabilit̃ q̃ creauit:

a ¶ Hec se carminib⁹ ⁊c̃. Hic ponit v̾sus v̾gilij describẽtes potestatẽ sibylle in arte magica: et habent̃ eneid. li. iiij. Hec se carminib⁹ ꝓmittit soluere mẽtes. i. liberare mentes hominuȝ a cura et sollicitudine. Quas velit: id ẽ ꝓ libito suo: ast alijs duras imittere curas: Sistere aquam fluuijs. s. ꝓmittit ꝯ naturalẽ decursuȝ: ⁊ v̾tere sidera retro. s. ꝓmittit: nocturnosq̃ ciet. i. euocabit manes. i. deos mortuoꝝ/ q̃s dicit nocturnos: q: solẽt apparere de nocte: in q̃ꝝ ascẽsu de inferno/ mugire videbis terrã sub pedib⁹. i. sonare ad modũ mugitus: ⁊ videbis mõtib⁹. i. de montibus descendere ornos. i. arbores quasdam sic vocatas ⁊ nominatas.

¶ Q̃r in rebus miris summa credẽ
A di ratio sit omnipotẽtia creatoris:

Ca. VII

Matth.25.d. Cur itaq̃ facere non
possit de⁹ vt et resurgãt corpa mor/
tuoꝝ: ⁊ igne eterno crucientur corpa
dãnatorũ: q̃ fecit mundũ in celo/ in terra/ in
aere/ in aq̃s innumerabilib⁹ miraculis ple/
nũ: cũ sit oibus quib⁹ plen⁹ est ꝓculdubio
maius ⁊ excellẽtius etiã ipe mũdus miracu
lũ: Sȝ isti cũ quib⁹ vel cõtra q̃s agim⁹: qui
⁊ deũ esse credũt a q̃ factus est mũdus: ⁊ de
os ab illo factos/ p quos ab illo admistrat̃
hic mũd⁹: ⁊ miraculoꝝ effectrices/ siue spõ/
taneoꝝ/ siue cultu et ritu q̃libet impetrato/
rũ/ siue etiã magicoꝝ mũdanas/ vel non ne/
gant/ vel insup ⁊ p̃dicant ptãtes: q̃n eis rerũ
vim mirabilẽ ꝓponim⁹ aliarũ/ q̃ nec aialia
sunt rõnalia/ nec vlla rõne p̃diti spũs: sicut
sunt ea quoꝝ pauca cõmemorauim⁹/ respõ/
dere assolẽt: Vis est ista nature: natura eoꝝ
sic se habet: ꝓpriarũ iste sunt efficacie natu
rarũ. Tota itaq̃ ratio ẽ cur agrigẽtinũ salẽ
flãma fluere faciat/ aqua crepitare: q: hec est
natura ei⁹. At hoc esse potius cõtra naturã
videt̃/ q̃ nõ igni sed aque dedit salẽ soluere:
torrere aũt igni non aque. Sed ista inquiũt
salis huius naturalis est vis/ vt his contra/
ria patiat̃. Hec igit̃ ratio redditur et de illo
fonte garamantico: vbi vna vena friget die
bus: noctibus feruet/ vi vtraq̃ molesta tan
gentib⁹. Hec ⁊ de illo alio: q̃ cũ sit cõtrectãti
bus frigid⁹: ⁊ facẽ sicut alij fontes extiguat
accẽsam: dissimiliter tñ atq̃ mirabiliter idẽ
ipe accẽdit extictã. Hec ⁊ de lapide asbesto:
qui cũ ignẽ nullũ habeat ꝓpriũ: accepto tñ
sic ardet alieno/ vt nõ possit extingui.

Sexta veritas ¶ Hec de ceteris que piget re/
texere: quibus licet vis insoli/
ta cõtra naturã inesse videat̃:
alia tñ de illis nõ redditur ra/
tio: nisi vt dicat̃/ hãc eorũ esse
naturã. Breuis sane ista ẽ ra/
tio fateor/ sufficiẽsq̃ rñsio.

¶ Sexta veritas/ q̃ q̃n i aliquib⁹ rebus vident̃ aliq̃ insolita/ nõ reddit̃ alia ratio nisi vt dicatur hãc eorũ esse naturã. Et hic adiũgit aug⁹: Breuis sane est ista ratio fateor sufficiensq̃ responsio. Ex quo dicto accipit̃ documentũ/ q̃ cũ querit̃/ talis effectus cur sit a tali causa: nulla alia ratio reddi põt/ nisi eius natura/ vt dicit: vt si querat̃/ quare albedo disgregat/ ⁊ nõ nigredo: oportet dici: q: talis est sua natura/ si est causa immediata: q̃n autẽ mediata/ vt ignis quare calefacit: dicit̃ q: calidus: q: talis est natura: vnde est respõsio vltimata in omni causa.

B Septima veritas. ¶ Sed cum deus auctor
sit naturarũ omniũ: cur
volunt fortiorẽ nos red/
dere rõnem: q̃n aliq̃d ve/
lut impossibile nolũt cre
dere: eisq̃ redditionẽ ra/
tionis poscentib⁹/ respõ/
demus hanc esse volun/
tatem omnipotẽtis dei:
qui certe nõ ob aliud vo
catur oipotens/ nisi q̃m quicquid vult po/
test: qui potuit ⁊ creare tã multa/ que si non
ostenderent̃/ aut a credẽdis hodieq̃ testib⁹

¶ Septima veritas/ q̃ cũ aliqua res q̃ videtur esse impossibilis/ dicit̃ esse facta: si querat̃ talis effectus ratio/ nulla potest pa/ tentior dari preterq̃ volũtas diuina/ que reb⁹ dedit naturas ⁊ de cuius omnipotentie rõne erat vt faciat quicq̃d vult.

dicerent̄/ ꝑfecto īpossibilia putarent̄: nō so
lū q̄ ignotissima apō nos/ verūetiā q̄ notissi
ma posui. Illa eñ q̄ apō nos ꝑter eos quoꝝ
de his libros legim⁹ nō habēt testē: ⁊ ab eis
ꝯscripta sunt q̄ non sunt diuinit⁹ docti atq̄
hūanit⁹ falli forte potuerūt: licet cuiq̄ sine
recta repⁱhēsione nō credere. Nā nec ego vo
lo temere credi cūcta q̄ posui: q̄ꝛ nec a meip
so ita credunt̄ tāq̄ nulla de illis sit ī mea co
gitatione dubitatio: exceptis his q̄ vel ipse
sū expt⁹: ⁊ cuiuis facile ē experiri: sic de cal
ce ꝙ feruet in aq̄/ ⁊ in oleo frigida ē: de ma
gnete lapide: ꝙ nescio q̄ sorbitiōe insensibi
li/ stipulā nō moueat ⁊ ferrū rapiat: de carne
nō putrescente pauonis/ cū putruerit ⁊ caro
platonis: de palea sic frigēte vt fluescere ni
uē nō sinat: sic calente vt maturescere poma
cōpellat: de igne fulgido/ ꝙ scdm̄ suū fulgo
rē lapides coquēdo cādificet: et ꝯ eūdē suū
fulgorē vrēdo plurima obfuscet. Tale est ꝙ
et nigre macule offundūt̄ ex oleo splēdido:
sīlr̄ nigre linee de cādido īprimunt̄ argēto.
De carbonib⁹ etiā/ ꝙ accedēte igne sic ꝯtan
tur in ꝯriū/ vt de lignis pulcherrimis tetri
fragilesq̄ de duris īputribiles de putribili
bus fiāt. Hec ipsa q̄dā cū multis/ q̄dā cū oī
bus noui: ⁊ alia plurima q̄ huic libro insere
re lōgū fuit. De his aūt q̄ posui nō expta/ sʒ C
lecta: ꝑter de fonte illo vbi faces extinguūt̄
ardētes ⁊ accēdunt̄ extincte: ⁊ de pomis ter
re sodomoꝝ forinsecus q̄si maturis/ intrin
secus fumeis/ nec testes aliq̄s idoneos a q̄
bus vtrū vera essent audire potui vel repe
rire. Et illū q̄dē fontē nō īueni q̄ in epiro vi
disse se dicerēt: sʒ q̄ in gallia sīlr̄ nossent nō
lōge a gratianopoli ciuitate. De fructibus
aūt sodomitarū arboꝝ nō tñ lr̄e fidedigne
indicāt/ verūetiā tā multi se loquunt̄ exptos:
vt hinc dubitare non possim. Cetera v̄o sic
habeo vt neq̄ affirmāda neq̄ neganda de
creuerim: sʒ iō etiā ipa posui: qm̄ apud eoꝝ
ꝯ q̄s agim⁹ historicos legi: vt ostēderē q̄lia
multa/ multiq̄ illorū nulla reddita rōne: in
suoꝝ litteratorū scripta lr̄is credāt: q̄ nobis
credere q̄n id qō eoꝝ experiētiam sensumq̄
trāsgredit̄ oīpotentē deū dicim⁹ eē facturꝝ/
nec in hac reddita rōne dignant̄. Nā q̄ me
lior ⁊ validior rō de reb⁹ talib⁹ reddit̄: q̄ cū
oīpotens ea posse facere ꝓhibet̄: ⁊ factur⁹ dr̄
q̄ ꝓnūciasse ibi legit̄: vbi alia multa ꝓnūcia
uit/ q̄ fecisse monstrat̄. Ipse quippe faciet:
quia se facturū esse ꝓdixit q̄ impossibilia eē
putant̄: qui ꝓmisit ⁊ fecit vt ab incredulis
gentibus incredibilia crederent̄.

¶ Non esse cōtra naturā/ cū in aliq̄ re cui⁹ natura innotuit/ aliquid ab eo quod erat notum incipit esse diuersum: Ca. VIII

Si aūt ꝓpterea r̄ndēt se nō credere q̄ A
de humanis sꝑ arsuris nec vnq̄ mo
rituris corporib⁹ dicim⁹: q̄ꝛ hūanoꝝ
corpoꝝ naturā nouim⁹ lōge aliter institutā:
vñ nec illa rō hinc reddi pōt/ q̄ de illis natu
ris mirabilib⁹ reddebatur: vt dici possit: vis
ista naturalis est: rei hui⁹ ista natura est: qm̄
scim⁹ humane carnis istā nō eē naturā. Ha
bem⁹ q̄dē qō r̄ndeamus de lr̄is sacris: hanc
ipaʒ scʒ humanā carnē aliter institutā fuisse
añ pctm̄: id ē vt posset nūq̄ ꝑpeti mortē: ali
ter aūt post pctm̄ q̄lis in erūna hui⁹ morta
litatis innotuit/ vt perpetē vitā tenere non
possit. Sic ꝗ aliter q̄ nob nota est/ instituet̄
in resurrectione mortuoꝝ. Sʒ qm̄ istis non
credūt litteris vbi legit̄ q̄lis in paradiso vi
xerit hō: quātū cūq̄ fuerit a necessitate mor
tis alien⁹: quib⁹ vtiq̄ si crederēt/ non cū illis
de pena dānatoꝝ q̄ futura est oꝑosius age
rem⁹/ de lr̄is eoꝝ q̄ doctissimi apud illos fu
erunt aliq̄d ꝓferendū est: q̄ appareat posse
fieri vt aliter se habeant queq̄ res q̄ ꝑus in
reb⁹ inotuerāt sue detminatiōe nature.

¶ Est in marci varronis li a bus: quoꝝ inscriptio est de gente ppl̄i romani: qō eisdē ꝟbis quibus ibi legit̄ ⁊ hic ponā: In celo inq̄t mirabile extitit portentū: Nā stellā venerꝭ nobilissimā: plautus vesperuginē/ homerus hesperon appellat pulcherrimam dicēs: castor scribit tm̄ portētū extitisse/ vt mutaret colorē/ magnitudinē/ figurā/ cursum: qō factum ita neq̄ antea neq̄ postea sit. Sic hoc factuʒ ogygio rege dicebāt adrastus cyzicen⁹ ⁊ dion neapolites mathematici nobiles. Hoc certe varro tantus auctor portentū nō appellaret/ nisi esse cōtra naturā videret̄. B

a ¶ Est in marci varronis ⁊c. Hic ponit narrationē varronis de stella venerꝭ: q̄ aliq̄n est stella matutina: aliq̄n vespertina: et habet noīa q̄nq̄ q̄ ponunt̄ h̄ ꝟsu: Lucifer: aurora: ven⁹: hesper: hesper⁹ ⁊c. Eādē dicit plaut⁹ vesperuginē: ⁊ ꝓ hespero dicit homerus hesperō more greco. Ogygius fuit rex ille sub q̄ diluuiū secūdū scʒ particulare cōtigit in achaia.

Varro in lib. de gente ppl̄i romani.

¶ Omnia quippe portēta contra naturam dicim⁹ esse: sed nō sunt. Quomodo est enim cōtra naturam quod dei fit voluntate: cum voluntas tāti vtiq̄ conditoris cōdite rei cuiusq̄ natura sit? Portētum ergo fit nō cōtra naturā/ sed cōtra quā ē nota natura. Quis aūt por

¶ Octaua veritas/ ꝙ omnia portenta dicimus esse contra naturam: sed non sunt: portētum enim inquit non contra naturam/ sed super naturam: quia non est natura eius nota. Et dat exemplum de stella veneris quā dicit esse nobilissimam ⁊ pulcherrimam omnium: de qua dicitur ꝙ tempore cuiusdam regis mutauit colorē/ magnitudinem ⁊ figuram. Ex hoc dicto accipiunt̄ duo documenta: Unum theologicum: aliud physicum ⁊ Physicum/ ꝙ corpora celestia non quanto sunt altiora/ tanto sunt nobiliora: sicut dicitur de elementis: quia dicit istā stellam

Octaua veritas

tentorū numerat mul
titudinē quę historia
E gentiū cōtinent? Sed
nunc in hoc vno atten
dam⁹ quod ad rē de q̄
agim⁹ pertinet. Quid
ita dispositū est ab au/
ctore naturę cęli ꝛ ter/
rę quēadmodum cur/
sus ordinatissim⁹ side
rum? Quid tam ratis
legib⁹ fixisq̄ firmatū?

ꝙ istā stellā nobilissimā et tamē super ipsam sunt iupiter/saturn⁹/ꝛ omnes fixe. Documētum autem theologicū/ ꝙ miracula que deus facit nūq̄ sunt contra naturā/sed super naturā/et ſm naturā oc/cultā. Sed orit dubium/ quid facit illud exemplū de hac stella ad ꝓpositū suū? Dicit autē ꝙ iste esse eius fuit occultus nobis licet forte cōtra naturam illi⁹ stelle nō fuerit.

ꝛ tamē quãdo ille voluit q̄ summo regit im
perio ac potestate qđ condidit: stella prę cę
teris magnitudine ac splendore notissima/
colorē/magnitudinē/figurā: ꝛ quod est mi/
rabilius sui cursus ordinē legēq̄ mutauit.
Turbauit ꝓfecto tūc/si vlli iam fuerūt qui
canones astrologoꝝ/quos velut inenarra/
bili cōputatiōe de p̄teritis ac futuris astro/
rū motib⁹ cōscriptos habēt: quos canones
sequēdo ausi sunt dicere hoc quod de luci/
fero cōtigit/nec antea nec postea contigisse
Nos autē in diuinis libris legim⁹ etiā solē
ipsum ꝛ stetisse/cū hoc a dn̄o deo petiuisset
Iosue.10.c. vir sanctus iesus naue: donec cęptū pręliū
4.Reg.20.b. victoria terminaret: et retrorsum redisse/vt
regi ęzechię quindecim anni ad viuendum
additi: hoc etiā ꝓdigio ꝓmissiōi dei significāt
carent adiuncto. Sed ista quoq̄ miracula
quę meritis scimus cōcessa sanctoꝝ: qñ cre/
dunt isti facta/magicis artibus tribuunt.

D

3.vodā ca. ¶ Unde illud ē ꝛc.
Eneidos.4. Quod vero hic dicitur de virgilio ꝟsu/et de po
mis sodomorū vide. 3.
Iosue.3.d. ca.v.et.vj. De ĩra hac scribit solinus agēs de iudęa et de his quę i ea sunt dicens: Longo ab hierosolymis recessu tri
stis sin⁹ pandit/ quem
4.Reg.2.b. de cęlo tactum testatur humus nigra: et in cine
rē resoluta: vbi duo opi
da sunt: vnum sodoma noiatū/alteꝝ gomorra:
4.Reg.20.b. apud quę habet pomū/ habēs speciē maturita/tis/mandi tamē nō po/test: nā fuliginē intrinse
Varro in li. de gēte romana. cus fauillarē includit/ quā ambitio tamen ex/tremę cut? cohibet: quę vel tactu leui pressa fu/mum exhalat et fatiscit in vagum puluerē.

¶ Unde illud ē qđ su
peri⁹ cōmemoraui di/
xisse Uirgiliū: Sistere
aquā fluuijs ꝛ vertere
sidera retro. Nā et flu/
uiū stetisse superi⁹ infe
riusq̄ fluxisse: cū pp̄lo
dei ductore supra me/
morato iesu naue viā
carperet: ꝛ helia ꝓphe
ta transeūte/ac postea
discipulo eius helisęo
id esse factum in sacrꝭ
litteris legim⁹: ꝛ retro
uersum fuisse maximū
sidus regnāte ęzechia
modo cōmēorauim⁹.
Quod vero de lucife/
ro varro scripsit/nō est
illic dictū alicui homi
ni petēti id fuisse con/
cessū. Non ergo de no
ticia naturarū caliginē sibi faciāt infideles/
quasi nō possit in aliq̄ re diuinit⁹ fieri aliud
q̄ in eius natura per humanā suā experien/
tiam cognouerūt: q̄uis ꝛ ipsa q̄ in rerū na/

tura oībus nota sunt/nō min⁹ mira sint: es/
sentq̄ stupēda cōsiderātib⁹ cūctis/si solerēt
boies mirari nisi rara. Quis eñ cōsulta ra/ R
tione nō videat in hoim inumerabili nume
rositate/ꝛ tāta naturę silitudie/valde ꝛ mi/
rabiliter sic habere singulos singlas facies:
vt nisi inter se siles essent: nō discernerentur
eoꝝ species ab aialib⁹ cęteris: et rursus nisi
inter se dissimiles essent/nō discernerent sin
guli ab hoib⁹ cęteris? Quos ergo siles con
fitemur/eosdē dissimiles inuenim⁹. Sed mi
rabilior est cōsideratio dissilitudinis: qm̄ si
militudinē iusti⁹ videt exposcere natura cō
munis. Et tñ qm̄ q̄ sunt rara/ipa sunt mira:
multo eñ ampli⁹ admiramur qñ duos ita si
miles repim⁹/vt in eis discernēdis aut sem/
per aut frequēter errem⁹. Sed qđ dixi scptū
a varrone/lꝫ eoꝝ sit historic⁹ idēq̄ doctissi/
mus: fortasse vere factū esse nō credunt: aut
quia nō diu māsit ali⁹ eiusdē sideris cursus/
sed reditū ē ad solitū cursum min⁹ isto mo/
uent exemplo. Habeant ergo aliud qđ etiā S
nūc possit ostendi: eisq̄ puto debere suffice
re quo cōmoueant/cum aliud aduerterint
in aliqua institutiōe naturę: eāq̄ sibi notissi
mā fecerint: nō se inde deo debere p̄scribere
q̄si eā nō possit in longe aliud q̄ eis cogni/
ta est vertere atq̄ mutare. Terra sodomoꝝ
nō fuit ita vtiq̄ vt nūc est/sed iacebat simili
cęteris facie: eadēq̄ vel etiā vberiore fęcun
ditate pollebat: nā dei paradiso i diuis elo/ Gen.13.c.
quijs cōparata est. Hęc posteaq̄ tacta de cę
lo est: sicut illoꝝ q̄ attestat historia: et nūc
ab eis qui veniūt ad loca illa cōspicit: ꝓdi/
giosa fuligine horrori est: ꝛ poma eius inte/
riorē fauillā mēdaci superficie maturitatis
includūt. Ecce nō erat talis/ ꝛ talis est. Ec/
ce a conditore naturarū natura eius in hāc
fędissimā diuersitatē mirabili mutatiōe cō/
uersa est. Et qđ post tā longū accidit tēpus
tā longo tp̄e p̄seuerat.

¶ Sicut ē nō fuit im/
possibile deo q̄s volu/
it instituere: sic ei nō ē
īpossibile in q̄cq̄d vo/
luerit q̄s instituit mu/
tare naturas. Unā illo/
rū q̄ miraculoꝝ mul/
titudo siluescit q̄ mon
stra/ portenta/ ꝓdigia
nūcupant. Quę reco/
lere ꝛ cōmēorare si ve/
lim hui⁹ opis q̄s erit fi
nis? Monstra sane di
cta p̄hibēt a mōstrādo
ꝙ aliquid significādo demonstrent: ꝛ ostē/
ta ab ostendēdo: et portēta a portēdēdo. i.
p̄ęostendēdo: et ꝓdigia/ꝙ porro dicāt: id

Nona [illegible] ¶ Nona veritas/ ꝙ sicut non fuit impossibile deo quas voluit instituere naturas: sic nec ei est impossibile inq̄t quas voluerit de his quas instituit im mutare naturas. Ex quo dicto accipit argumētū/ ꝙ deus potest q̄dlibet in q̄dlibet transmutare: vt corpale in spiritale/ꝛ ecō uerso: q: sicut potuit insti tuere/ita ꝛ trāsmutare: sꝫ oīa ista potuit instituere: ergo inuicē trāsmutare: ꝯtra illos qui negāt deū posse conuertere corruptibile.

G est futura p̄dicant. Sed viderint eoꝝ coniectores: quō ex eis siue fallanť / siue instinctu spirituū (quibus cura est tali pęna dignos animos hominū noxię curiositatis retibus implicare) etiā vera p̄dicant: siue multa dicendo aliqñ in aliquid veritatis incurrant. Nobis tamē ista quę velut cōtra naturā fiunt / ⁊ cōtra naturam fieri dicunť: quo more
Roma.11.c. hominū locutus est ⁊ apl's dicēdo: cōtra naturā in olea insitū oleastrū / factū est participem pinguedinis oleę: ⁊ mōstra / ostēta / portenta / pdigia nūcupať: hoc mōstrare dicit: hoc ostēdere vel p̄ostendere: hoc p̄dicere qđ facturus sit de⁹: q̄ de corporib⁹ hoim se p̄nūciauit esse facturū: nulla impediēte difficultate: nulla p̄scribēte lege naturę. Quō autē p̄nūciauerit: satis in libro superiore docuisse me existimo: decerpēdo de scripturis sanctis ⁊ nouis et veteribus: non quidē omnia ad hoc pertinentia / sed q̄ sufficere huic operi iudicaui.

¶ De gehenna et eternarum qualitate pęnarū: Capitulū. IX

A Quod igiť de sempiterno supplicio dānatorū per suū pphetā de⁹ dixit /
Esa.66.g. fiet / oīno fiet: vermis eoꝝ nō morietur: ⁊ ignis eorū nō extinguetť. Ad hoc eñ vehemētius commendandū / etiā dñs iesus cū mēbra q̄ hoiem scādalizāt / pro his hominibus poneret: q̄s vt sua mēbra dextera q̄s
Marci.9.g. diligit: eaq̄ pciperet amputari: Bonum est inqt tibi debilē introire in vitā ęternā: q̄ duas man⁹ habentē ire in gehennā: in ignē inextinguibilē: vbi vermis eorum nō moriť / ⁊ ignis eorū nō extinguiť. Silr de pede: Bonū est tibi inqt claudū introire in vitā ęternā: q̄ duos pedes habentē mitti in gehēnā ignis inextinguibilis: vbi vermis eorū non moriť / ⁊ ignis nō extinguiť. Nō aliter ait et de oculo: Bonū est tibi inqt luscū introire in regnū dei: q̄ duos oculos habentē mitti in gehennā ignis: vbi vermis eoꝝ nō morietur: ⁊ ignis nō extinguiť. Nō eū piguit vno loco eadem verba ter dicere: quē nō terreat ista repetitio: ⁊ illi⁹ pęnę cōminatio tā vehe-
B mens ore diuino. Utrūq̄ aūt horū / ignē scꜫ atq̄ vermē / q̄ volūt ad animę pęnas nō ad corpis ptinere: dicunt etiā vri dolore cū sero atq̄ infructuose penitentes eos qui fuerint a regno dei separati: ⁊ ido ignē pro isto dolore vrentē nō incōgrue poni potuisse cō-
2.Cor.11.g. tendunt. Unde illud apostoli est: Quis scādalizatur et ego non vror? Eundē etiā dolorem vermē putant intelligēdum esse. Nā
Prouer.25.c scriptum est inquiunt:
Decima veritas ¶ Sicut tinea vestimentū et vermis lignū: sicut męror excruciat cor viri. Qui vero pęnas ⁊ aīę ⁊ corpis in illo supplicio futuras eē nō dubitāt: igne vri corp⁹ / animā aūt rodi quodāmodo verme męroris affirmāt. Qđ etsi credibilius dicit: qꝛ vtiq̄ absurdum est: ibi dolorē aut corporis aut animę defuturū: ego tamē facilius ęstimo / vt ad corp⁹ dicā vtrūq̄ ptinere q̄ neutrū: ⁊ ido tūc in illis diuinę scripturę verbis animi dolorē: quomodo cōsequens esse intelligitur etiam si non dicatur / vt in corpore sic dolente anim⁹ quoq̄ sterili pęnitētia crucietur. Legitur quippe ⁊ in veteribus scripturis: Uindicta carnis impij ignis et vermis: Eccli.7.d. Potuit breuius dici: vindicta impij. Cur ergo dictū est carnis impij: nisi quia vtrūq̄: id est ⁊ ignis et vermis / pęna erit carnis? Aut si vindictam carnis propterea dicere voluit: quia hoc in hoie vindicabitur q̄ scđm carnem vixerit. Propter hoc enim veniet in mortem secundam: quā significauit apostolus dicens: Si enim scđm carnem vixeritis / moriemini. Roma.8.c.
C Eligat quisq̄ quod placet: aut ignem tribuere corpori: animo vermē: hoc proprie / illud tropice: aut vtrumq̄ proprie corpori. Jam eñ satis superius disputaui S.eodē li. ca.4.c. posse animalia etiam in ignibus viuere in vstione sine consumptione: in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi creatoris: cui hoc possibile esse qui negat: a quo fit quicquid in naturis omnibus miratur / ignorat. Ipse enim est deus q̄ omnia in hoc mundo magna et parua miracula: quę cōmemorauimus / etiam incomparabiliter plura quę non cōmemorauimus fecit: eademq̄ ipso mundo atq̄ omniū maximo miraculo inclusit. Eligat ergo vnuz de duobus quisq̄ quod placet: vtrum et vermem ⁊ ignem ad corpus proprie / an ad animum translato a corporalibus ad incorporalia vocabulo existimet ptinere. Quid autem horum verū sit / res ipsa expeditius indicabit: quando erit scientia tanta sanctorum / vt eis cognoscendarū illarū pęnarum necessaria non sit experientia: sed ea q̄ tunc erit plena atq̄ perfecta: ad hoc enim sciendum 1.Cor.13.c. sapientia sola sufficiat. Nunc enim ex parte scimus: donec veniat quod perfectū est: dum tamē nullo modo illa corpora talia futura esse credamus / vt nullis ab igne afficiantur doloribus.

¶ Decima veritas / q̄ cū dicatur de dānatis: vermis eoꝝ nō morietť: et ignis nō extinguetť / licet hoc totū aliq̄ attribuāt pęne aīe q̄ sicut tinea vestimentū / ⁊ vermis lignum: sic męror excruciat corviri. Ego aūt ait aug⁹ vtrūq̄ estimo ad penā corpis ptinere. Sed oriť dubiū quō vermis poterit esse immortalis / cū aīalia irrōnalia p⁹ iudiciū nō sunt futura. Dicitur q̄ vermis pōt accipi pro aliq̄ pena corpis nobis occulta praeter suppliciū ignis: vt pote p putredine taliū corporū affligēte odoratū: sicut ignis tactum: aut q̄ irrationalia in inferno immortalia ponanť.

¶ An ignis gehennalis si corꝑalis est / possit malignos spiritus: id est demones incorporeos tactu suo adurere: Capitulum X

A

HIc occurrit q̄rere: si nō erit ignis incorꝑalis noxius sicut est animi dolor: sed corꝑalis tactu noxius / vt eo possint corꝑa cruciari: quō in eo erit etiā pena spirituū malignorum.

Undecima veritas.

¶ Idē q̄ppe ignis erit supplicio scz hoim attribut⁹ ꝛ demonū: dicēte christo:

Matth. 25. d.

Discedite a me maledicti in ignē eternū q̄ paratus est diabolo ꝛ angelis eius: nisi q꞉ sunt q̄dā sua etiā demonib⁹ corꝑa: sicut doctis hoib⁹ visū ē: ex isto aere crasso atq꞉ humido / cui⁹ ipulsus vento flāte sentit᷑. Q̄d gen⁹ elemēti si nihil igne perpeti posset: nō vreret feruefactus in balneis.

B

Ut enim vrat prior vrit᷑ / facitq꞉ qd patit᷑. Si aūt quisq꞉ nulla habere corpora demones asseuerat: nō est de hac re

4. sen. dis. 44. ca. queri etiā.

aut laborādū operosa inq̄sitione / aut ꝯtētiosa disputatiōe certādū. Cur itaq꞉ nō dicamus / q̄uis miris / tñ veris modis etiā spūs incorporeos posse pena corꝑalis ignis affligi: si spūs hoim etiā ipi ꝑfecto incorporei / ꝛ nūc potuerint icludi corꝑalib⁹ mēbris / ꝛ tūc poterūt corporꝫ suorꝫ vinculis insolubiliter alligari. Adherebūt ḡ si eis nulla sūt corꝑa spūs demonū: imo spūs demones / licet incorporei corporeis ignib⁹ cruciādi: non vt ignes ipi q̄b⁹ adherebūt eorꝫ iūctura inspirent᷑ ꝛ aīalia fiāt: q̄ constēt spū ꝛ corꝑe / sꝫ vt dixi miris ꝛ ineffabilib⁹ modis adherendo accipiētes / ex ignib⁹ penā nō dātes ignibus vitā: q꞉ ꝛ iste ali⁹ modus q̄ corporib⁹ adherēt spūs ꝛ aīalia fiūt / oino mirus ē: nec cōp̄hēdi ab hoie pōt / ꝛ hoc ipse hō est.

C

Duodecima veritas.

¶ Dicerē q̄dē sic arsuros sine vllo suo corꝑe spūs / sicut ardebat apd̄ inferos ille diues q̄n dicebat: Crucior i hac flāma: nisi cōuenienter r̄nderi cernerē / talē fuisse illā flāmā: q̄les oculi q̄s leuauit / ꝛ laçarū vidit: q̄lis ligua cui humorē exiguū desiderauit infundi: q̄lis digitus laçari de q̄ id sibi fieri postulauit: vbi tñ erāt sine corporib⁹ aīe. Sic ḡ incorꝑalis ꝛ illa flāma q̄ exarsit / ꝛ illa guttula quā poposcit: q̄lia etiā sunt visa dormientiū: siue in extasi cernētiū res incorꝑales habentes tñ siītudinē corporū. Nā et ipse hō cū spū / non corꝑe sit in talibus visis: ita se tñ tūc silem suo corpori videt / vt discernere oino nō possit. Aut v̄o gehenna illa / qd̄ etiā stagnū ignis / ꝛ sulphuris dictū ē: corporeꝰ ignis erit: ꝛ cruciabit corꝑa damnatorꝫ: aut ꝛ hoim ꝛ demonū: solida hoim / aerea demonū / aut tm̄ hoim corpora cū spiritib⁹ / demones autem spūs sine corporib⁹ herētes sumēdo penā: nō ipertiēdo vitā corꝑalib⁹ ignib⁹. Unus q̄ppe vtrisq꞉ ignis erit: sicut veritas dixit.

Lucę. 16. f.

D

4. sen. dist. 44. ca. queri etiā solet.

Matth. 25. d

¶ Undecima veritas / q̄ idē ignis erit supplicio hoim / ꝛ demonum. Dicit tñ / q̄ fuit sententia aliq̄rū doctorꝫ / q̄ demones habent corꝑa aerea / in quib⁹ ab igne cruciant᷑. Si q̄s tñ hoc negat: dicit aug⁹ nō est cū ipso certatione laboriosa contendendū: q꞉ licet miro modo / tñ vere ignis corꝑe⁹ affligere pōt: sicut spūs hois affligitur a corꝑe ꝓprio. Ex q̄ dicto accipitur documētū / q̄ nō est laboriosa certatione contendendum / nisi contra illos qui negāt ista q̄ sunt necessaria ad salutē.

¶ Duodecima veritas / q̄ iste ignis qui affligit spūs i inferno / videt᷑ eē incorꝑalis: sicut oculi diuitis / q̄s eleuauit ad vidēdū laçarū cum eēt in tormētis: ꝛ sic̄ ei⁹ lingua ꝛ gutta / et digit⁹ laçari: cū ambor cēnt aīe separate: et sic ſm istā viā affligerent᷑. Dicit᷑ tñ finaliter / q̄ spiritus igne corporeo cruciant᷑. Sꝫ orit᷑ dubiū / cū ignis nō possit facere nisi calefaciēdo ꝛ igniēdo / ꝛ spūs nō possit igniri nec calefieri / quō pōt ab igne pati. Dicit᷑ aūt q̄ alia est opatio ignis q̄ pōt mouere intellectum in rōne cōi / ꝛ volūtatē: et ista nō ē de natura sua afflictiua: sꝫ ad talē ignis opationē infligit tristiciā q̄ est pena spirituū: ꝛ sic iste ignis d᷑ causa istius pene ex diuina ordinatiōe: q̄ ꝑma ignis immutatione obiectiua infligit talē tristiciā: sicut ꝑma baptismatis ablutione infundit᷑ gratia.

¶ An hoc ratio iusticię habeat vt nō sint extensiora pęnarū tēpora q̄ fuerint peccatorum. Ca. XI

A

Tertiadecima veritas.

HIc aūt q̄dā eorū ꝯtra q̄s defēdim⁹ ciuitatē dei / iniustū putāt / vt ꝑ peccatis q̄libet magnis: paruo licet tpe ꝑpetratis / pena q̄sq꞉ dānet᷑ eterna: q̄si vlli⁹ id vnq̄ iusticia legis attēdat / vt tāta mora tpis q̄sq꞉ puniat᷑ / quāta mora tpis vñ puniret᷑ admisit.

¶ Tertiadecima veritas / q̄ īpugnatores ciuitatis dei iniustū putāt / q̄ ꝑ peccatis breui tpe ꝑpetratis aliquis plectat᷑ eterna pena: Istud autē nullaten⁹ ē iniustū. Istā aūt iusticiā ipe declarat dupliciter. Primo / q꞉ in mundana policia pctā q̄ breuissimo tpe ꝑpetrant᷑ / vt adulteriū ꝛc̄. longissimi tpis penis puniunt᷑: ꝛ ita de homicidio / cū q̄s clemēter ꝑ ipo incarcerat᷑ ꝑpetuo iure publica morte mulctat᷑: nō solū dat᷑ ei ꝑ culpa suppliciū / qd̄ in hora mortis sustinet / sꝫ sepatio ꝑpetua ab hoim societate. Scd̄o: iudices reipublice nō dāt penas eternas: q꞉ vita nō est eterna: si aūt in eternum posset durare / non dubiū / q̄n iudex posset eū in eternū punire. Intelligendū tñ ad istorū declarationē / q̄ pagani q̄ putabāt aīas hoim meliores / puniebāt iuste mortem / in q̄ ponebāt penā eternā ꝑuationis vite. Intelligēdā q̄z / q̄ si dānati mag⁹ volūt sic esse / q̄ nō esse: sicut dicūt ꝯria dicta: tñ nō eis fit vlla iniusticia / si de⁹ q̄ posset annihilare eos seruat in illo statu in q̄ plus eē volūt.

Expo. Ca. XI

HIc autē ꝛc̄. In h̄ ca. dicit octo genera penarū in legibus esse / vt scribit tullius.

Quartadecima veritas.

¶ Octo genera penarꝫ i legib⁹ eē scribit tulli⁹: dānū / vincla / v̄bera / talionē / ignominiā / exiliū / mortē / ſuitutē. Quid horꝫ ē qd̄ i breuē tp̄s ꝑ cuiusq꞉ peccati celeritate coartet᷑ vt tāta vindicet᷑ morula quāta dep̄hēdit᷑ ꝑpetratū nisi forte talio? Id eī ait vt h̄ patiat᷑ q̄sq꞉ qd̄ fecit. Uñ illud est legis: Oculū pro oculo: dentē ꝑ dente. Fieri eñ pōt: vt tā breui tpe quisq꞉ amittat ocu-

¶ Quartadecima v̄itas / q̄ octo genera penarū in legib⁹ scribit esse tullius. s. dānū / vincula / v̄bera / talionē / ignominiā / exiliū / mortem / seruitutē.

B

Exo. 21. c.

sum seueritate vindicte/ quē tulit ip̄e alteri īprobitate pctī. Porro aūt si aliene femine osculū infixū/ rōnis sit verbere vindicare: nō/ ne q̄ illud pūcto tp̄is fecerit/ incōpabili ho/ rarū spacio verberaꝶ: τ suauitas voluptatis exigue diuturno dolore puniꝶ? Quid ī vin culis? Nūq̄d ibi tādiu q̄sq̄ iudicādus ē eē debere: q̄diu fecit vñ meruit alligari: cū iu/ stissime annosas penas seru⁹ in cōpedibus
C pēdat: q̄ vbo aut ictu celerrime trāseūter vl' lacessiuit dn̄m vl' plagauit? Iā vo damnū/ ignominia/exiliū/ τ seruit⁹/cū plerūq̄ sic in/ fligunꝶ vt nulla venia relaxenꝶ: nōne ꝓ hui⁹ vite mō similia penis videnꝶ eṫnis? Iō q̄p/ pe eṫna esse nō pn̄t/ qꝛ nec ip̄a vita q̄ his ple ctiꝶ/porrigiꝶ in eternū: τ tn̄ pctā q̄ vindicāꝶ lōgissimi tp̄is penis/breuissimo tp̄e ꝑpetrā/ tur: nec q̄sq̄ extitit q̄ cēsuerit tā cito nocen/ tiū finiēda esse tormēta q̄ cito factū est vel homicidiū vel adulteriū vel sacrilegiū vel q̄dlibet aliud scelus: nō tp̄is lōgitudine/sed iniq̄tatis τ ipietatꝭ magnitudine metiēdū. Qui vo ꝓ aliq̄ grādi crimīe morte mulcta/ tur: nūq̄d mora q̄ occidiꝶ q̄ ꝑbreuis est/ ei⁹ suppliciū leges breue existimāt: τ nō q̄ eū in sempiternū auferūt de societate viuentiū? Qd̄ ē aūt de ista ciuitate mortali hoies sup plicio p̄me mortꝭ: hoc ē de illa ciuitate im/ mortali hoies supplicio scd̄e mortꝭ auferre. Sic eīn nō efficiūt leges hui⁹ ciuitatꝭ vt ī eā q̄sq̄ reuoceꝶ occasus: sic nec illi⁹ leges ciui/ tatis admittūt vt ad ei⁹ q̄s vltra britudinē
D reuoceꝶ eṫnā scd̄a morte dānat⁹. Quō q̄ ve/
Matth.7.a rū ē inquiunt id qd̄ ait christ⁹ vester: In q̄ mē
Luc.6.f sura mēsi fueritꝭ in ea remetieꝶ vob: si tp̄ale pctm̄ supplicio puniꝶ eterno? Nec attēdunt nō ꝓpꝶ eq̄le tp̄is spaciū/ sꝫ ꝓpꝶ vicissitudi/ nē mali: id est vt q̄ mala fecerit/mala patiaꝶ eandē dictā fuisse mēsurā: q̄uis hoc in ea re ꝓprie possit accipi: de q̄ dn̄s cū h̄ diceret lo q̄baꝶ: id ē de iudicijs et cōdēnatiōib⁹. Pro/ inde q̄ iudicat τ ꝯdēnat iniuste: si iudicaꝶ τ ꝯdēnaꝶ iuste: ī eadē mēsura recipit/ q̄uis nō h̄ qd̄ dedit. Iudicio eīn fecit: iudicio patia/ tur. Quis eīn fecerit dānatione qd̄ iniquū est: patiaꝶ dānatione qd̄ iustū est.

De magnitudine preuaricationis prime ob quā eterna pena omnibus debeatur/ qui extra gratiam fuerint saluatoris: Ca. XII

A
Quintadecima veritas.
Sed pena eṫna ideo dura τ in/ iusta sensib⁹ vide tur humanis: qꝛ ī hac ifirmitate mo ribundorū sensuū deest ille sensus al tissime purissime q̄ sapiētie: q̄ sentiri possit quātū ne/ fas in illa p̄ma p̄/ uaricatiōe cōmis/ sum sit. Quanto eīn magis hō fru/ ebaꝶ deo: tāto maiore impietate dereliquit deū: τ fact⁹ est malo dign⁹ eterno/ q̄ hoc ī se peremit bonū/ qd̄ esse posset in eternū. Hinc est vniuersa generis humani massa dāna/ ta: q̄m qui hoc primitus admisit cū ea q̄ in illo fuerat radicata sua stirpe punit⁹ est: vt nullus ab hoc iusto debitoq̄ supplicio/ nisi misericordia τ in debita gratia libereꝶ: atq̄ ita dispertiaꝶ genus humanū/ vt in q̄busdā demonstreꝶ quid valeat misericors gratia: τ in ce teris q̄d iusta vindicta. Neq̄ eīn vtrūq̄ demon/ straretur in omnib⁹: qꝛ si omēs remanerēt in penis iuste dānationis/ in nllo appareret misericors gra tia redimentis: rursum si oēs a tenebris trāsferenꝶ in lucē/ in nullo appareret seueritas vltionis. In q̄ pro pterea mul/ to plures q̄ in illa sunt: vt sic osten datur quid omibus de bereꝶ. Qd̄ si omib⁹ red dereꝶ: iusti/ ciā iudican tis iuste ne/ mo rep̄hen/ deret. Quia vo tā multi exinde libe ranꝶ/ est vn de agantur maxime grē ḡtuito mūe ri liberātꝭ.

¶ Quintadecima veritas/ q̄ si purissimā sapientiā habere/ mus/ sentiremꝰ q̄ prim⁹ hō fa/ ctus fuit dign⁹ supplicio: q̄ h̄ in se peremit bonū qd̄ eē pos/ set in eternū: q̄nto eīn inq̄t hō magis fruebaꝶ deo/ tāto maio re impietate dereliq̄t deū. Ex q̄ dicto accipiunꝶ duo moralia documēta. Primū est/ q̄ quā/ to hō est pfectior in sapiētia tā to est sibi nociuior culpe nequi tia: qꝛ si purā inq̄t sapientiam haberemus. Scd̄m documen/ tū/ q̄ q̄to hō magis delectari in deo pōt: sicut patet in sapiē/ tibus: tanto est culpabilior si ab eo auertatur.

¶ Sextadeci/ ma veritas/ q̄ in dānatione multo plures hoies erūt q̄ in saluatione: vt odaꝶ inq̄t q̄d oib⁹ debe/ reꝶ qd̄ si oib⁹ reddereꝶ iusti ciā iudicantis nemo rep̄hen/ deret. Et dicit hic q̄ si omēs damnarenꝶ/ ī nullo appare/ ret misericors clemēntia: τ si nullus dāna/ retur/ in nullo appareret se/ ueritas vltio/ nis: τ iō dicit/ q̄ nō oēs dā/ nanꝶ/ nec oēs saluanꝶ.

Contra opinionem eorꝫ q̄ putāt criminosis supplicia p⁹ mortē causa purgatiōis adhiberi: Ca. XIII

Platonici q̄dem q̄uis ipunita nlla velint eē pctā: tn̄ oēs penas emēdatiōi

Expo. Ca. XIII Platonici q̄/ dem τc. In h̄ ca. scribit v̄sus v̄gi lij. vj. eneid. vbi cū induxisset anchisen informantē filiū suū eneā: quō aīe afficerenꝶ q̄ttuor passiōi bus ex corpe dicen/ do: Hic metuūt cu/ piuntq̄ dolēt gau/ dētq̄: nec auras su/ spiciūt/ clause tene/ bris τ carcere ceco: Septadecima veritas ꝯñr adiūgit anchise v̄ba informātis fili/ um de penis q̄s pa/ tiunꝶ aīe post mor/ tē dicēs: Quin τ su p̄mo cū lumine vi/ ta reliq̄t: q̄si diceret nō solum patiunꝶ h̄ aīe ī corpe/ sꝫ τ cum vita sup̄mo lumine relinq̄t corpa: tū in/ q̄t scꝫ anchises non oē malū: nec oēs pe stes corporee cōtra/ cte fundit⁹ excedūt a miseris. i. a miseris aīab⁹ recedūt peni/ tus: necesseq̄ peni/ tus ē mīra ꝯcreta. i. mala indurata: τ ex corpe mirꝭ inolesce re modis: q̄ scꝫ vt h̄ flat/ exerceꝶ scꝫ aīe penis maloꝝ: q̄ vete rū scꝫ cōmissoꝝ in corpe supplicia ex/ pendūt. i. exoluūt: τ h̄ isto mō: qꝛ de aīa/ bus alie p̄dunꝶ. i. exponūꝶ suspēse ad uētos inanes: alijs scꝫ eis eluiꝶ scelus infectū sub gurgite vasto: aut exuritur igni.

B
A

adhiberi putāt/vel hūanis inflictas legib⁹
vel diuinis: siue in hac vita siue post mortē:
si aūt parcat̄ hic cuiq̄/aut ita plectat̄ vt hic
nō corrigat̄. Hinc est maronis illa sentētia/
Eneidos. 6. vbi cū dixisset de terrenis corpib⁹ moribun
disq̄ mēbris q̄ aie Hinc metuūt/cupiuntq̄
dolentq̄ gaudentq̄/nec auras Suspiciūt/
clause tenebris ⁊ carcere ceco. Secut⁹ adiū
xitq̄ ait: Quin ⁊ supremo cū lumine vita
reliquit. i. cū die nouissimo relinq̄t eas ista
vita: Nō tā(inq̄t) oīe malū miseri/nec fun
dit⁹ oēs Corpee excedunt pestes/ penitusq̄
necesse est Multa diu ɔcreta modis inole/
scere miris. Ergo exercent̄ penis: veterūq̄
malorū Supplicia expendūt: alie pandunt̄
inanes Suspēse ad vētos: alijs sub gurgite
vasto Infectū eluit̄ scelus: aut exurit̄ igni.
B Qui hoc opinant̄/nullas penas nisi purga
torias volūt esse post mortē: vt qm̄ terri su/
periora sunt elementa/aq̄/aer/ignis: ex aliq̄
istoꝝ mūdet̄ p expiatorias penas qd̄ terre/
na ɔtagiōe ɔtractū est. Aer q̄ppe accipit̄ in
eo q̄ ait: suspēse ad vētos. Aqua in eo q̄ ait
sub gurgite vasto. Ignis aūt suo nomie ex/
C p̄ssus est/cū dixit: aut exurit̄ igni. Nos vero
etiā in hac quidē mortali vita esse q̄sdā pe/
nas purgatorias ɔfitemur: nō qb⁹ affligunt̄
quoꝝ vita vel nō inde fit melior: vel potius
inde fit peior: s̄ illis sunt purgatorie qui eis
coercitī corrigunt̄. Cetere omnes pene siue
tēporarie siue sempiterne/sicut vnusq̄sq̄ di
uina ꝓuidētia tractādus est/inferunt̄: vel ꝓ
pctis siue p̄teritis/siue in qb⁹ adhuc viuit il
le qui plectit̄: vel ꝓ exercēdis declarādisq̄
virtutib⁹: per homies ⁊ angelos/seu bonos
seu malos.

Decimaseptima veritas ¶ Nā si q̄sq̄ mali ali/
q̄d alterius iprobita/
te vl' errore patiat̄/pec
cat q̄dē hō q̄ vel igno/
rātia vl' iniusticia cuiq̄
mali aliq̄d facit: s̄ nō
peccat deus qui iusto
D q̄uis occulto iudicio
fieri sinit. Sed tparias
penas alij in hac vita
tm̄/alij p⁹ mortē/alij
⁊ nūc et tūc/verūtn̄ an̄
iudiciū illud seuerissi/
mum nouissimūq̄ pa/
tiunt̄. Nō aūt oēs ve/
niunt in sempit̄nas pe
nas q̄ post illud iudi/
ciū his sunt future qui
post mortē sustinēt tē/
Math. 12. c. porales: Nā qbusdā
q̄ in isto non remittit̄/
remitti in futuro secu/
lo: id est ne futuri secu
li eterno supplicio pu/
niant̄ iā supra dixim⁹.

¶ Decimaseptima veri/
tas q̄ ille q̄ facit aliquid
aut p ignorātiā/aut p in
sticiā peccat. Dicūt tn̄ iu
riste/q̄ ignorātia facti ex
cusat/s̄ nō iuri' igno
rātia a petō: q̄ cū ius sit
ɔditū s̄m regulā rectam
natural' rōnis/null⁹ pōt
excusari q̄ tendit ɔ̄ illud
qd̄ rō naturalis dictat.
Istud tn̄ stare nō pōt vni
uersaliter: q̄ vbi est tota/
lis ignorātia siue iuris si
ue facti/nō pōt esse volū/
tas: q̄ nō pōt ferri in ig/
noratū: ⁊ vbi nō est volū
tariū/ibi nō est petm̄: im
mo impossibile est ibi eē
petm̄. Id̄o dicendū/q̄ ois
ignorātia siue iuris siue
facti/i certo casu excusat ⁊
et certo gradu exculpat.
Intelligedū tn̄ est/q̄ tri/
plex est gradus ignoran/
tie. Primus est q̄ ꝓcedit
ex impotētia: q̄ ls conet̄
ad sciendū quātū pōt/s̄
eū vel ius: nō pōt deue/
nire ad ei⁹ noticiā: ⁊ ide
d̄r inuincibilis: ⁊ ista cir/
ca quācūq̄ fiat materiā/
excusat a toto: q̄ nullus
ad ipossibile obligat̄. Scd̄s grad⁹ ꝓcedit ex negligen/
tia: q̄ noluit diligēter insistere cū posset ad inuestigādū
ꝟitatē iuris vel facti: ⁊ iste grad⁹ excusat a tāto/sed nō
a toto: q̄ aliq̄d habet de volūtario/inq̄tū negligentia
est volūtaria. Terti⁹ gradus ꝓcedit ex certa malicia: q̄
nō solū negligit/sed appetit ignorare: sed ista d̄r ignorā
tia affectata/sicut p̄cedēs crassa ⁊ supina: q̄ talis nō ex
cusat a tanto nec a toto: quia voluntarie ponit obicem:
⁊ ideo petm̄ aggrauat̄ ⁊ ignorādi ⁊ peccādi.

¶ De penis tpalib⁹ hui⁹ vite quib⁹ subiecta est hūana cōditio: Ca. XIIII

Rarissimi sunt aūt
q̄ nullas i hac vi/
ta/s̄ tm̄ postea pe
nas luunt. Fuisse tn̄ aliq̄s
q̄ vsq̄ ad decrepitā sene/
ctutē ne leuissimā q̄dē fe/
briculā senserit/q̄etāq̄ du
xerint vitā: et ipsi et noui/
mus ⁊ audiuim⁹.
¶ Quāq̄ vi/
ta ipa morta
lium tota pe
na sit: q̄ to/
ta tēptatio ē
sicut sacre lit
tere psonant
vbi scptū est
Nūq̄d nō tē
tatio est vita
humana sup
Job. 7. c. frā? Nō em̄
pua pena est
ipsa isipiētia
vl' impitia: q̄
vsq̄ adeo fu/
gienda meri
to iudicatur
vt per penas
dolorib⁹ ple/
nas pueri co
gant̄: q̄q̄ ar/
tificia vel lit
teras discere
ad qd̄ penis
adigūtur: tā
penale ē eis/
vt nōnūq̄ ipsas penas p quas cōpellunt̄ di/
scere/malint ferre q̄ discere. Quis autē non B
exhorreat ⁊ mori eligat/si ei ꝓponatur/aut
mors ꝑpetienda/aut rursus infantia? Que
q̄dē nō a risu/sed a fletu ordit̄ hāc lucē: quo
q̄d maloꝝ ingressa sit nesciēs ꝓphetat q̄dā
mō. Solū q̄n nat⁹ est ferūt risisse çoroastrē
nec ei boni aliq̄d mōstruos⁹ risus ille portē/

Expo. ca. XIIII. B
Rarissimi
sūt aūt ⁊c.
In h̄ ca. d̄r: Solū
q̄n nat⁹ est ferunt
risisse çoroastrē re/
gē bactrianorū: de
q̄ scribit Solin⁹ in
parte qua agit de
hoie: caplo de qui
busdam inusitatis
Decimaoctaua veritas. Itaq̄ vnū nouim⁹
ea hora risisse qua
nat⁹ ē. s. çoroastrē:
mox optimarū ar/
tiū ꝑitissimū: q̄uis
hoc nō portēderet
ille risus/sed port⁹
malū: ꝓpter artiū
magicaꝝ inuētionē:
vt hic ānotat aug.
De isto çoroastre
scribit Orosi⁹ li. j.
q̄ nin⁹ rex assyrioꝝ
subacta asia/⁊ de/
uictis scytis/nouis
sime çoroastrē ba/
ctrianoꝝ regē: eun
dēq̄ vt ferūt magi
ce artis repꝑtorē pu
gna oppressum in/
terfecit: vn̄ dicit h̄:
A nino q̄ppe rege
assyriorū cū eēt ipe
rex bactrianoꝝ ⁊c.

¶ Decimaoc
taua ꝟitas/q̄
tota p̄sens vi/
ta ē plena im/
mēsis calami
tatib⁹. Et illō
dictum ip̄e de
clarat dupl'r.
Primo/ quia
ignorantia et
insipiētia nō ē
parua pena i
hoib⁹: cū mi/
nime in teb⁹/
p̄mo in nobis
ipis cognosca
m⁹. Scd̄o / q̄
dicit q̄ q̄libet
ꝑeligeret mo/
ri/q̄ rursus i/
fantiā suscipe
q̄ incipit a fle/
tu. Tn̄ dicit/
q̄ referūt aliq̄
q̄n nat⁹ est so/
lū risisse çoro/
astrē: vnde di
cit aug⁹ q̄ iste risus fuit mōstruosus
nihil em̄ boni ei portēdit: q̄ fuit inuē
tor artiū magicaꝝ. Ex quo dicto ac/
cipit̄ documētū/q̄ illa signa que nō
ɔueniūt s̄m naturā homis/sed sunt
mōstruosa: nō sunt bonū portēdētia
vt ridere in natiuitate/quādo aliā cō
muniter plorant.

dit: Nã magicarũ artiũ fuisse phibet inuentor: q̃ quidẽ illi/nec ad p̃sentis vitę vanã fęlicitatẽ ꝯtra suos inimicos prodesse potuerũt. Animo q̃ppe rege assyrioꝝ/cũ esset ipse bactrianoꝝ rex/ bello superat᷒ est. Prorsus
Ecci.40.a. qđ scriptũ est: Graue iugũ sup filios adã a die exitus de ventre matris eoꝝ vsq; in diẽ sepulturę in matrẽ omniũ: vsq;adeo implen necesse est/ vt ipsi paruuli p lauacrũ regenerationis/ ab originalis peccati: q̃ solo tenebant/vinculo iã soluti: mala multa patiẽtes: nõnulli etiã incursus spirituũ malignorũ aliq̃n patiant. Quę quidẽ passio absit vt eis obsit/si hanc vitã in illa ętate etiam ipa passione ingrauescente et animã de corpore excludente finierint.

Q: omne opus gratię dei eruentis nos de profunditate veteris mali/ad futuri sęculi ptineat nouitatẽ: Ca. XV

A
Ecci.40.a. Eruntamẽ in grauí iugo qđ positũ est sup filios adã a die exitus de vẽtre matris eorum vsq; in diẽ sepulturę in matrẽ omniũ: etiam
Al. ĩ malũ. hoc medium miserabile reperit/vt sobrij simus atq; intelligam᷒ hanc vitã de pctõ illo
Gen.3.b. nimis nefario/ qđ in paradiso perpetratum est/factã nobis esse pęnalẽ: totũq; qđ nobiscũ agitur per testamentũ nouũ nõ pertinere nisi ad noui sęculi hereditatẽ nouam: vt hic pignore accepto/ illud cuius hoc est pignus suo tempore conseq̃mur. Nunc autẽ
Rom. 8.c. ambulemus in spe ꝛ pficientes de die in di/
2.Timo.2.c. em: spiritu facta carnis mortificem᷒. Nouit
Roma. 8.c. enim dñs qui sunt eius: ꝛ quotquot spiritu dei agunt: hi filij dei sunt/sed gratia nõ na/
B tura. Unicus enim natura dei filius/ pp̃ter nos misericordia factus est filius hominis: vt nos natura filij hois filij dei per illũ gratia fieremus. Manens quippe ille immutabilis naturã nostrã in qua nos susciperet suscępit a nobis: ꝛ tenax diuinitatis suę/nostrę infirmitatis particeps factus est: vt nos in melius cõmutati/ꝙ peccatores mortalesq; sum᷒ eius immortalitatis ꝛ iusticię participatione amittam᷒: ꝛ qđ in natura nostra bonũ fecit/impleti summo bono in eius naturę bo/
Roma.5.b. nitate seruemus. Sicut enĩ p vnum hoiem peccantẽ in hoc tã graue malũ deuenimus: ita p vnũ hoiem eundẽq; deũ iustificantem ad illud bonũ tam sublime veniemus. Nec quisq; se debet ab isto ad illum transisse cõfidere: nisi cum ibi fuerit vbi tẽptatio nulla erit: nisi pacẽ tenuerit quã belli huius/in q̃
Gal.5.c. caro cõcupiscit aduersus spiritum: et spiri/
C tus aduersus carnẽ: multis et varijs certaminibus quęrit. Hoc autẽ bellũ nunq̃ vllũ esset: si natura humana per liberũ arbitriũ in rectitudine in q̃ facta est p̃stitisset. Nunc vero quę pacẽ fęlix cum deo habere noluit secũ pugnat infęlix: ꝛ hoc q̃q; cum malũ sit miserabile / melius est tamen ꝙ priora vitę hui᷒. Melius quippe confligit cũ vitijs: ꝙ cum sine vlla cõflictione dñent. Melius est inquã bellũ cũ spe ęternę pacis/ ꝙ sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidẽ etiã hoc bello carere/ ꝛ ad capescendã ordinatissimã pacem: vbi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdantur/ igne diuini amoris accẽdimur.

Decimanona veritas

¶ Sed si quod absit alibi tãti boni spes nulla esset: malle debuim᷒ in huius conflictationis molestia remanere: ꝙ vitijs in nos dñationẽ nõ eis resistẽdo pmittere.

¶ Decimanona veritas/ꝙ si nulla esset spes boni in virtute / malle deberem᷒ in eius conflictatione remanere ꝙ vitioꝝ dominationẽq; in nos pmittere. Ex quo dicto accipiunt duo moralia documẽta. Primum est/ꝙ bonũ virtutis est eligendũ pp̃ter seipsum plus ꝙ aliq̃ alia delectatio q̃ possit haberi: q: meli᷒ est in virtute se tenere ꝛ delectabilius ꝙ in vitijs succũbere. Scđm documentũ/ꝙ magis est virtuosus q̃ pficit actus virtutis sine spe remunerationis/ceteris parib᷒/ ꝙ iste q̃ expectat remuneratiõẽ: q: ille diligit virtutẽ pp̃ter seipsã: iste aũt pp̃ter remuneratiõẽ: si tamẽ iste est virtuosus q̃ solum pp̃ter remunerationem.

Sub quibus gratię legibus omnes regeneratorum habeantur ętates: Capitulũ. XVI

Uicesima veritas
A
Roma.9.c.

Erũ tãta est dei misericordia ĩ vasa misericordię q̃ p̃pa/rauit in gloriam: vt etiam prima hois ętas/ id est infantia/ q̃ sine vllo renisu subiacet carni: ꝛ secũda/ q̃ puericia nũcupat: vbi nondum ratio suscępit hãc pugnã: ꝛ fere sub oĩb᷒ vitiosis delectationib᷒ iacet: q: licet iã fari valeat/ et iõ infantiã trãsisse videat: nondũ in ea est p̃cepti capax infirmitas mẽtis: si sacramẽta mediatoris accępent: etiã si hãc in eis annis vitã finiat: trãslata
1. Timo.2.b
Col.1.b.
scz a ptãte tenebrarum in regnũ christi: nõ solũ pęnis nõ pparet ęternis/ sz ne vlla q̃dẽ post mortem purgatoria tormenta patiat. Sufficit enim sola spiritalis regeneratio: ne post mortẽ obsit qđ carnalis generatio cũ morte cõtraxit.

¶ Uicesima veritas / ꝙ prima hois ętas .i. infantia/q̃ sine vllo renisu subiacet carni: ꝛ secũda que puericia nũcupatur: vbi nondũ rõ suscepit pugnã ꝯtra vitia: et fere sub oĩb᷒ vitiosis delectatiõib᷒ iacet: q: nõdũ p̃cepti capax ẽ: si sacramẽta mediatoris acceperit: et si hãc in eis annis vitam finiat trãslata .s. a potestate tenebraꝝ in regnũ christi: nõ solum penis nõ pparet ęternis/ sed nec vlla post mortẽ purgatoria tormenta patiet. Sz oritur dubiũ vsq; ad qđ tp̃us durat puericia. Dicit aũt cõiter durare vsq; ad triennĩũ vel q̃triennĩũ infantia: ꝛ puericia vsq; ad septenniũ: malicia tñ supplet etatẽ vbi est p̃cepti capax. Scđm dubiũ/si idẽ est de demẽte vel furioso ab infantia. Dicit aũt ꝙ sic/p idẽ mediũ: q: nõ sunt p̃cepti capaces q̃tũ tunc viuũt. Si aũt incipiũt esse tales post vsum rõnis/in statu tali moriunt in q̃li fuerũt rõne p̃diti: qui ex tũc nõ sunt capaces p̃cepti vel penitẽtię.

B Vicesimaprima veritas ¶ Cũ aũt ventũ fuerit ad etatẽ q̃ p̃ceptũ iam capit/et subdi põt legi impio:suscipiendũ est bellũ ꝯ vitia/ꝛ gerẽdũ acriter ne ad dãnabilia pctã pducat. Et si q̃dẽ nondũ victoriarũ ꝯsuetudine roborata sunt/facili⁹ vincunẽ et cedunt:si autẽ vincere atq̃ impare consueuerũt/laboriosa difficultate supanẽ. Neq̃ enĩ id fit veraciter atq̃ sinceriter/nisi vera delectatione iusticię. Hoc est aũt in fide christi.

¶ Vicesimaprima veritas/ q cũ vẽtũ fuerit ad etatẽ q̃ p̃ceptũ iam capit/ꝛ subdi põt legis impio:suscipiendũ est bellũ ꝯ vitia ꝛ gerẽdũ acriter/ne ad dãnabilia pctã pducat. Et si quidẽ nondũ victoriarũ ꝯsuetudine roborata sũt facili⁹ vincunẽ:si aũt vincere ꝯsueuerũt/laboriosa difficultate superãtur. Ex quo dicto accipiũtur duo moralia documẽta. Primũ est/q sicut immediatius est obstãdũ pncipiis egritudinũ/ne postq̃ inualescit infirmitas/cura nõ pficiat:ita in moralibus ante oĩa est obstandũ/ne in primeua etate malis morib⁹ imbuãtur adolescẽtes:qꝛ postea est difficillima cura. Secundũ documẽtũ/q vitia ex ꝯsuetudine vincẽdi inualescũt sicut hostes solẽt sumere audaciã victoria frequentata: et ideo dicit/q vitia facilius vincunẽ quãdo nõ sunt victoriarũ consuetudine roborata.

Vicesimasecũda veritas ¶ Nã si lex iubẽs assit ꝛ spũs iuuãs desit/per ipsam p̃hibitionẽ desiderio crescẽte atq̃ vincente pcti etiã reatus p̃uaricatiõis accedit: et nõnũq̃ sint apertissima vitia/q̃ aliis vitiis vincunẽ occultis:q̃ q̃ putanẽ esse ṽtutes in q̃bus regnat supbia:ꝛ q̃dã sibi placendi altitudo ruinosa. Tũc itaq̃ victa vitia deputãda sunt/cũ dei amore vincunẽ: quẽ nisi de⁹ ipse nõ donat/nec aliẽ 1.Timo.2.b. nisi p mediatorẽ dei ꝛ hoim hoiem iesũ christum:q̃ fact⁹ est particeps mortalitatis nrę vt nos participes faceret diuinitatis suę.

¶ Vicesimasecũda veritas/q si lex iubẽs assit/ꝛ spũs iuuãs desit/p ipsam p̃hibitionẽ desiderio crescente ꝛ vincẽte pcti etiã reatus p̃uaricatiõis accedit. Ex quo dicto accipiẽ documẽtũ/q natura humana est prona ad p̃hibita. Ãn dicit in p̃uerbio/q semp est pna rei q̃ p̃hibetur ei/admodũ mulieris. Hui⁹ aũt signũ ẽ manifestũ:qꝛ cũ aliq̃ boies timore pene ꝯtinenẽ sub aliqua lege/si excutiãt legem illã de ceruicib⁹ suis auidissime peccãt: vt patet in pueroꝝ disciplina: vitia aliis vincunẽ vitiis occultis/in q̃bus regnat supbia:ꝛ q̃dã est placẽdi altitudo ruinosa:sed tũc sũt vitia victa deputãda sunt cũ dei amore vincũtur. Isti⁹ autẽ dicti danẽ duo exempla. Primũ q̃n quis p̃pter ambitionẽ vitat vindictã vt pretendat mansuetudinem. Secundum/quando quis p̃pter laudem frangit luxuriam/vt pretendat castitatem.

C Vicesimatertia veritas ¶ Paucissimi aũt sũt tantę felicitatis/vt ab ipa ineũte adolescẽtia nlla dãnabilia pctã cõmittãt/vel in flagitiis vl in facinorib⁹ vel in nefarię cuiusq̃ ipietatis errore:s̃ magna spirit⁹ largitate opp̃imãt q̃cq̃d in eis posset carnali delectatiõe dñari. Plurimi ṽo p̃cepto legis accepto/cũ pri⁹ victi fuerint p̃ualẽtibus vitiis et p̃uaricatores effecti:tũc ad grãz cõfugiũt adiuuãtẽ q̃ ñãt ꝛ amarius penitẽdo ꝛ vehementi⁹ pugnãdo pri⁹ dõ sbdita atq̃ ita carni p̃posita mẽte victores. Quisq̃s igiẽ cupit penas euadere sempiternas:nõ solũ baptizeẽ/verũetiã iustificeẽ i christo:ac sic ṽe trãseat a diabolo ad chrz.

¶ Vicesimatertia ṽitas q paucissimi sunt tãte felicitatis/vt ab ipsa ineunte adolescẽtia nulla flagitiosa ꝛ dãnabilia pctã cõmittãt:plurimi ṽo p̃cepto legis accepto cũ victi fuerint/p̃ualentib⁹ vitiis ad grãm ꝯsurgunt adiuuantẽ/qua fiãt amari⁹ penitẽdo ꝛ vehemẽtius pugnãdo victores. Ex q̃ dicto accipiẽ documẽtũ/q expedit aliq̃b⁹ cadere vt fortiores resurgant:quẽadmodũ semel in agone supati forti⁹ conantur in exercitio iterato. Et ideo diẽ q forti⁹ dimicãt post casum. Sed oriẽ dubiũ: q̃s pl⁹ teneẽ deo s̃m gratiarũ actionẽ/aut inocẽs p̃seruat⁹/aut talis pctõr recõciliat⁹? Diciẽ autẽ ceteris parib⁹ q p̃seruatus pl⁹ teneẽ q̃ recõciliatus: qꝛ dicit b q felicior est et magis bonũ accepit. Secũdũ dubiũ:q̃d de pabola dñi ad simonẽ leprosũ in euangelio:q̃ estimauit q iste pl⁹ diligit q̃ maiorem remissionẽ accepit:ꝛ dñs ad ipm:recte r̃ndisti. Diciẽ aũt q sicut alius timor est filialis/ꝛ ali⁹ seruilis:ita põt dici de gratitudie vt iste magis teneaẽ ad gratitudinẽ filialẽ/et iste ad seruilẽ:de q̃ hic loquiẽ christ⁹:qꝛ vtriq̃ remisit:ꝛ quãtũ ad remissionẽ plus fecit de grã cui plus dimisit/nõ tamen quãtũ ad simplicẽ donationẽ.

¶ Purgatorias ãt penas nllas futuras opinẽ:nisi añ illud vltimum tremẽdũq̃ iudiciũ. Neq̃ q̃ tñ negãdũ est/etiã ipm et̃nũ ignẽ p diuersitate meritorũ q̃uis maloꝝ:aliis leuiorẽ/aliis futuꝝ eẽ grauiorẽ:siue ipi⁹ vis atq̃ ardor p pena digna cuiusq̃ varieẽ:siue ipse eq̃liter ardeat/sed non eq̃li molestia sentiatur.

¶ Vicesimaq̃rta ṽitas/ q purgatorias penas eẽ nllas post iudiciũ/null⁹ debet estimare:nec debet negare q̃n ignis eternus p diuersitate meritorum alios graui⁹/alios leui⁹ excruciet. Sed oritur dubiũ:quõ erunt pene purgatorie/cũ sctĩ iã resurrexerũt:ꝛ sint facta eorum corpa ipassibilia oĩm electorũ? Diciẽ autẽ q sicut nũc aĩe/cũ tñ de sui natura sint impassibiles ab igne/ab eo cruciantẽ inq̃tũ est instrumẽtũ diuię iusticię:ita ꝛ nunc de corpib⁹ poterit eẽ electoꝝ. Secũdũ dubiũ : quõ ignis ille qui equaliter est approximat⁹ excruciat inequaliter? Dicitur autẽ q tota ista inequalitas est in voluntate diuina istam tristiciam infligente.

Vicesimaq̃rta veritas Matth.25.d.

¶ De his qui putãt nulloꝝ hominũ penas in et̃nũ eẽ mãsuras. XVII

A Nunc iam cũ misericordib⁹ nostris agendũ esse video ꝛ pacifice disputãdũ:q̃ vel oibus illis hoib⁹ quos iustissim⁹ iudex dignos gehẽnę supplicio iudicabit:vel q̃busdã eoꝝ q̃ nolũt credere penam sempiternã futurã/s̃ post certi tpis metas p cuiusq̃ pcti quãtitate longioris siue breuioris eos inde existimãt liberãdos.

¶ Qua in re misericordior p̃fecto fuit origenes:q̃ et ipm diabolũ atq̃ ãgelos eius post grauiora p meritis et diuturniora supplicia ex illis cruciatib⁹ eruẽdos atq̃ sociãdos sanctis angelis credidit. Sed illũ ꝛ p̃pẽ hoc et p̃pter alia nõnulla/et

Vicesimaq̃nta veritas ¶ Vicesimaq̃nta ṽitas/ q misericordior fuit origenes q̃ oporteret:qui diabolũ ꝛ angelos eius post grauiora et diuturniora supplicia ex illis cruciatibus eruẽdos ꝛ sancti⁹ angelis sociãdos credidit. Sꝫ illũ ꝛ p̃pẽ istud ꝛ p̃pẽ nõnulla alia/ꝛ maxie p̃pter alternãtes sine cessatione beatitudines ꝛ miserias ꝛ statutis seculorũ ab interuallis

maxime pe[r] alternantes sine cessatione beatitudines ꝛ miserias ꝛ statutis seculoꝝ interuallis ab istis ad illas atq[ue] ab illis ad istas itus ac redit⁹ interminabiles nõ īmerito reprobauit eccl[es]ia: q[uia] ꝛ h[oc] q[uod] misericors videbat̄ amisit / faciēdo sanct[is] veras miserias q[ui]b⁹ penas luerēt: ꝛ falsas beatitudines in q[ui]b⁹ veꝝ ac secuꝝ hoc est sine timore certū sempiterni

...interuallis ab istis ad illas / atq[ue] ab ill[is] ad istas itus ac redit⁹ interminabiles non īmerito inquit aug⁹ reprobauit ecclesia. Ex q[ui]b⁹ arguit̄ / q[uod] philosophia platonis decepit origenē: maxime circa rerū circulationē ppetuam vt patet h[ic]: que s[ecundu]m beatū aug⁹. maxie fuit fidei nr̃e colona / tātū hoīem obtenebrauit. Timēdū est ne philosophia Aristotelis multos decipiat / attenta fide: q[uo]d de p[h]ia nequissimi auerrois nullus dubitat pluries in plurib⁹ factum qui frequentant eius iudicium.

B boni gaudiū nō haberēt. Longe aut̄ aliter istoꝝ misericordia hūano errat affectu: qui hoīm illo iudicio dānatoꝝ miserias tpales / oīm vo qui vel citi⁹ vel tardi⁹ liberant̄ / eternā felicitatē putāt. Que sentētia si ppterea bona ꝛ vera / q[uia] misericors est: tanto erit melior ꝛ verior / quāto misericordior fuerit. Extendat̄ g[ratia] ac pfundat̄ fons hui⁹ misericordie vsq[ue] ad dānatos angelos / saltē post multa atq[ue] plixa quātūlib[et] secula liberādos. Cur vsq[ue] ad vniuersam naturā manat humanā / ꝛ cum ad angelicā vētū fuerit mox arescit? Nō audent tñ se vlteri⁹ miserādo porrigere ꝛ ad liberationē ipsius q[uoque] diaboli puenire. Veꝝ si aliq[ui]s audeat / vincit nēpe istos: et tñ tāto inuenit̄ errare deformius / ꝛ cōtra recta dei verba peruersius / quāto sibi videt̄ sentire clementius.

De his qui nouissimo iudicio propter intercessiones sctōrū neminē hominū putāt esse dānādū: Ca. XVIII.

A Sunt etiā q[ua]les in collocutiōib⁹ nr̃is ipse sum expert⁹ / qui cū venerari videant̄ scpturas sanctas / morib⁹ improbādi sunt: ꝛ agēdo causam suam multo maiorē q[uam] isti misericordiā deo tribuāt erga humanū genus. Dicunt enī de malis ꝛ infidelibus hoībus diuinit⁹ quidē verū pdictū esse / q[uo]d digni sunt: sed cū ad iudiciū ventū fuerit misericordiā esse superaturam. Donabit enī eos inquiūt misericors de⁹ precib⁹ ꝛ intercessiōib⁹ sanctoꝝ suoꝝ. Si enī orabant p illis qñ eos patiebant̄ inimicos / quāto magis qñ videbūt humiles supplicesq[ue] pstratos? Neq[ue] enī credēdū est aiunt tūc amissuros sctōs viscera misericordie cū fuerint plenissime ac pfectissime sctitatis: vt q[ui] tūc orabant p inimicis suis: quādo ꝛ ipsi sine peccato nō erāt: tūc nō orent p supplicib⁹ suis quādo nullū ceperint habere pctm̄. Aut vo deus tūc eos nō exaudiet tot et tales filios suos / quando in tanta eoꝝ sctitate nullum

Jaco. 2. d.

Matth. 5. g.

inueniet orationis impedimentū? Testimonium vo psalmi: ꝛ illi quidē q[ui] pmittūt infideles atq[ue] impios hoīes saltē lōgo tpe cruciari: et postea de malis oībus erui: sed magis isti p se dicūt esse vbi legitur: Nunq[ui]d obliuiscet̄ misereri de⁹: aut ptinebit ī ira sua miserationes suas? Ira eius est inquiūt / vt oēs indigni beatitudie sempiterna / ipso iudicāte puniant̄ supplicio sempiterno. Sed si vel longū vel prorsus vllū esse pmiserit / pfecto vt possit hoc fieri continebit in ira sua miserationes suas: quod eum psalm⁹ nō dicit esse facturū. Nō enī ait affirmādo cōtinebit / sed negationē sub interrogatiōe ponens: cū ait cōtinebit interrogat / nimiꝝ ostendit: q[uia] nō diu miserationes suas in ira cōtineat. Sic ergo isti volūt iudicij dei cominationē nō eē mendacem / q[uam]uis sit neminē damnaturus: quēadmodū ei⁹ cōminationē qua dixit euersurū se esse niniuen ciuitatē / mēdacē nō possum⁹ dicere: ꝛ tamē nō factū est inquiūt / q[uo]d sine vlla conditōe predixit. Nō enī ait niniue euertet̄ si nō egerint penitentiā / seq[ue] correxerint: sed hoc nō addito pnūciauit futuram euersionē illi⁹ ciuitatis. Quā cōminationē ppterea veracē putāt: quia hoc predixit de⁹ q[uo]d vere digni erāt pati: q[uam]uis hoc nō esset ipse factur⁹. Nam etsi penitētib⁹ pepercit inquiūt: vtiq[ue] illos penitētiā nō ignorabat acturos / ꝛ tñ absolute ac definite eoꝝ euersionē futurā esse pdixit. Hoc ergo erat inquiūt in veritate seueritatis q[ui]a erāt digni / sed in rōne miserationis nō erat: quā nō cōtinuit in ira sua / vt ab ea pena supplicib⁹ parceret: quā fuerat contumacib⁹ cōminat⁹. Si ergo tūc pepcit aiunt / quādo sanctū suū prophetam fuerat parcēdo cōtristatur⁹: quāto magis tūc miserabili⁹ supplicātibus parcet quādo vt parcat oēs sancti ei⁹ orabūt? Sz hoc q[uo]d ipsi suis cordib⁹ suspicant̄: ideo putant scripturas tacuisse diuinas / vt multi se corrigāt / vel plixaꝝ vel eternarū timore penarū / et sint q[ui] possint orare p eis qui se non correxerint: nec tamen opinant̄ oīmodo id eloquia diuina tacuisse. Nam quo pertinet inquiūt / quod scriptū est: O q[uam] magna multitudo dulcedinis tue dñe: quā abscōdisti metuentib⁹ te: nisi vt intelligam⁹ ppter timorem fuisse absconditā misericordie diuine tā magnā ꝛ multam secretāq[ue] dulcedinē? Addunt etiā ppterea dixisse apostolū: Cōclusit enī de⁹ oēs in infidelitate / vt oīm misereat̄: quo significaret q[uod] ab illo nemo dānabitur. Nec isti tamē q[ui] hoc sentiūt: hanc opinionē suā vsq[ue] ad liberationē / vel nullā dānationem diaboli atq[ue] angeloꝝ ei⁹ extendūt. Humana q[ui]ppe circa solos hoīes mouent̄ misericordia: ꝛ causam maxime agūt suā p gene

Margin: B — Ps. 76. b. — C — Jone. 3. b. — Ps. 76. b. — Jone. 4. b. — D — Ps. 30. c. — Roma. 11. d.

ralē in genus humanū q̄si dei miseratione impunitatē falsam suis p̄ditis moribus pollicētes: ac per hoc superabūt eos in p̄dicāda dei misericordia/ q̄ hanc impunitatē etiam p̄ncipi demonū et eius satellitibus pollicent.

¶ De his qui impunitatē omnium peccatorū promittunt etiam hereticis propter participationē corporis christi. Ca. XIX.

Item sunt alij ab eterno supplicio liberationē nec ipsis saltē oībus hoībus p̄mittētes/ sed tātūmodo christi baptismate ablutis: qui participes fiūt corporis eius quomodolibet vixerint: in quacūq; heresi vel impietate fuerint: p̄pt̄ illud quod ait iesus: Hic est panis qui de celo descendit: vt si q̄s ex ipso māducauerit nō moriatur. Ego sum panis vivus/ qui de celo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in eternum. Ab eterna ergo morte inquiunt necesse est istos erui/ et ad vitam eternam quandoq; perduci.

Joh. 6. e.

¶ De his qui nō omnibus/ sed eis tātū qui apud catholicos sūt regenerati/ etiā si postea in multa crimina erroresq; proruperint/ indulgentiā pollicentur. Ca. XX.

Item sunt qui hoc nec oībus habentibus baptismatis christi et eius corporis sacramētū/ sed solis catholicis/ q̄uis male viuētibus pollicent: quia nō solum sacramēto sed re ipsa manducauerūt corpus christi in ipso eius corpore cōstituti. De quo dicit ap̄ls: Unus panis/ vnū corpus multi sumus: vt etiā si postea in aliquā heresim/ vel etiā in gentiliū idolatriā lapsi fuerint: tātū quia in corpe christi: id est in ecclesia catholica sumpserūt baptismū christi: et māducauerūt corpus christi/ nō moriant in eternum: sed vitā quādoq; p̄sequant eternā: atq; illa omīs impietas quāto maior fuerit non eis valeat ad eternitatē/ sed ad diuturnitatem magnitudinēq; penarū.

1. Cor. 10. b.

¶ De his qui eos qui permanent in catholica fide: etiam si pessime vixerint et ob hoc vri meruerint: tamen propter fidei fundamentū saluādos esse definiūt: Ca. XXI.

A Matth. 10. c. — Sunt autē qui p̄pter id quod scr̄ptū est: Qui perseuerauerit vsq; in finē hic saluus erit: nō nisi in ecclesia catholica perseuerātibus/ q̄uis in ea male viuentibus hoc p̄mittūt per ignē videlz saluādis merito fundamēti: de quo ait apostolus: Fundamentū enī aliud nemo potest ponere p̄ter id quod positū est: quod est christus iesus. Si quis aūt edificauerit super fundamētū hoc: aurū/ lapides preciosos/ ligna/ fenum/ stipulā: vniuscuiusq; opus manifestabitur. Dies enim dn̄i declarabit: quoniā in igne reuelabit: et vniuscuiusq; opus quale sit/ ignis probabit. Si cuius opus permāserit quod superedificauit/ mercedē accipiet. Si cuius autem opus arserit/ damnū patietur: ipse autem saluus erit/ sic tamen quasi p ignem. Dicunt ergo cuiuslibet vite catholicum christianū christū habere in fundamēto: quod fundamētum nulla heresis habet/ a corporis eius vnitate p̄cisa. Et ideo p̄pter hoc fundamentū etiam si male vite fuerit catholicus christianus/ velut qui superedificauerit ligna/ fenum/ stipulam: putāt eum saluum fieri per ignem: id est post penas ignis illius liberari: quo igne in vltimo iudicio punientur mali.

1. Cor. 3. c.

Aug. i enchiridion. ca. 66.

B

¶ De his qui putāt ea crimina que inter elemosynarū opera cōmittūtur/ ad damnationis iudicium non vocari: Ca. XXII.

A Matt. 25. d. — Omperi autē etiā quosdam putare eos tātūmodo arsuros illius eternitate supplicij: qui p̄ peccatis suis facere dignas elemosynas neglexerit: iuxta illud apostoli iacobi: Judiciū aūt sine misericordia fiet illi qui nō fecit misericordiam. Qui ergo fecerit inquiūt: q̄uis mores in melius nō mutauerit: sed inter ipsas suas elemosynas nefarie ac nequiter vixerit: iudicium illi cū misericordia futurum est: vt aut nulla damnatiōe plectat: aut post aliquod tēpus siue paruū siue prolixū ab illa damnatiōe liberet. Ideo iudicē ipsum viuorū atq; mortuorū noluisse existimāt aliud cōmemorare se esse dicturū: siue dextris quibus est vitā daturus eternā: siue sinistris quos eterno supplicio est dānaturus: nisi elemosynas siue factas siue nō factas. Ad hoc pertinere aiunt: et in oratiōe dn̄ica quotidianā postulationē: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quisq̄s enim illi qui in eum peccauit dimittit ignoscēdo peccatū/ p̄culdubio elemosynā facit. Quā rem dominus ipse sic cōmendauit vt diceret: Si enī dimiseritis peccata hoībus: dimittet vobis et pater vester peccata vestra. Si aūt nō dimiseritis hoībus: neq; pater vester qui in celis est dimittet vobis. Ergo et ad hoc genus elemosynarū pertinet quod ait ap̄ls iacobus: Judiciū futurū sine misericordia ei qui nō fecit misericordiā. Nec dixit dominus inquiūt magna vel parua/ sed dimittet vobis pater vester peccata vestra: si et vos dimiseritis hoībus. Ac per hoc putant etiā eis qui perdite vixerint donec claudant diē vite huius extremū/ per hāc orationē qualiacūq; et quantacūq; fuerint oīa q̄tidie pec

Jaco. 2. c.

Matth. 25. c. et. d.

B

Matth. 6. b.

Ibidem

Jaco. 2. c.

cata dimitti:sicut ipsa quotidie frequentat
oratio:si hoc tātūmodo custodire meminē
rint:vt quādo ab eis veniā petūt q̄ eos pec
cato qualicūq̄ leserūt/ex corde dimittant.
Cum ad hec omnia deo donāte respōdero/
liber iste claudēdus est.

¶ Cōtra opinionē eorū qui dicunt/
nec diaboli nec hominum malorū
ꝑpetua futura supplicia: Ca. XXIII.

A Hoc primū querī oportet atq̄ cogno
sci:cur ecclīa ferre nequiuerit homi/
num disputationē/diabolo etiam
post maximas ⁊ diuturnissimas penas pur
gationē vel indulgentiā pollicētem? Neq̄
enī tot sancti et sacris veteribꝰ ac nouis lit/
teris eruditi/mūdationē ⁊ regni celoꝝ bea/
titudinē post qualiacūq̄ ⁊ quantacūq̄ sup
plicia qualibuscūq̄ ⁊ quātiscūq̄ āgelis inui/
derunt:sed potius viderūt diuinā vacuari
vel infirmari nō posse sententiā:quā se dn̄s
prenūciauit in iudicio ꝓlaturū atq̄ dicturū
Matth. 25. d. Discedite a me maledicti in ignem eternū:
qui paratus est diabolo ⁊ angelis eius. Sic
quippe ostēdit eterno igne diabolū ⁊ ange/
los eius arsuros:⁊ quod scriptū est in apo/
Apoc. 20. c. calypsi: Diabolus q̄ seducebat eos/missus
est in stagnū ignis ⁊ sulphuris/quo ⁊ bestia
⁊ pseudo ꝓphete cruciabūtur die ac nocte
in secula seculorū. Quod ibi dictū est eter/
num/hic dictū est in secula seculoꝝ. Quibꝰ
B verbis nihil scriptura diuina significare cō/
sueuit/nisi qđ finē nō habet tēporis. Quāobrē
prorsus nec alia causa nec iustior nec manife
stior inueniri potest:cur verissima potesta/
te teneat fixum ⁊ immobile nullū regressū
ad iusticiā vitāq̄ sanctorum diabolū ⁊ an/
gelos eius habituros/nisi quia scriptura (q̄
neminē fallit) dicit eis deum nō pepercisse:
et sic ab illo esse inter impios ꝓdānatos:vt
2. Petri. 2. d. carceribꝰ caliginis inferni retrusi traderent
Apoca. 20. c. seruādi:atq̄ vltimo iudicio puniēdi/quan/
do eos eternꝰ ignis accipiet:vbi cruciabun
tur in secula seculoꝝ. Quod si ita est:quo/
modo ab huiꝰ eternitate pene/vel vniuersi
vel quidā hoīes post quātūlibet temporis
subtrahent: ac non statim eneruabit fides/
qua credit sempiternū demonū futurū esse
Matth. 25. d supplicium? Si enī quibus dicetur: Discedi/
te a me maledicti in ignem eternū:q̄ paratꝰ
est diabolo et angelis eius:vel vniuersi vel
aliqui eorū nō semꝑ ibi erunt:quid igit cau
se est cur diabolus ⁊ angeli eius semꝑ ibi fu
turi esse credant? An forte dei sentētia que
in malos ⁊ angelos ⁊ hoīes ꝓferetur:in an
gelos vera erit/i hoīes falsa? Ita plane hoc
erit si nō quod deus dixit/sed qđ suspicātur
homines plus valebit. Quod fieri quia nō
potest:nō argumētari aduersus deum/ſ di/
uinō potius dum tempus est debent parere
precepto:qui sempiterno cupiūt carere sup/
plicio. Deinde quale est eternū supplicium C
ꝓ igne diuturni tēporis nō existimare/et vi
tam eternam credere sine fine:cum christus
in eodē ipso loco/in vna eadēq̄ sentētia di/
xerit vtrūq̄ complexus/sic: Ibūt isti in sup Matth. 25. d.
plicium eternū/iusti autē in vitā eternā? Si
vtrūq̄ eternū: ꝑfecto aut vtrunq̄ cum fine
diuturnū/aut vtrūq̄ sine fine ꝑpetuū debet
intelligi:par pari enim relata sunt:hinc sup
pliciū eternū/inde vita eterna. Dicere autē
in hoc vno eodēq̄ sensu/vita eterna sine fi/
ne erit:suppliciū eternū finē habebit/multū
absurdū est. Unde quia vita eterna sancto/
rum sine fine erit:suppliciū q̄ eternū quibꝰ
erit/finē ꝓculdubio nō habebit.

¶ Contra eorū sensum qui in iudi/
cio dei omnibus reis propter san/
ctorum preces putant esse parcen/
dum: Capitulum. XXIIII.

Hoc autē ⁊ aduersus eos valet/qui A
suas agentes causas contra dei ve/
nire verba velut misericordia ma/
iore conant:vt ideo videlicz vera sint:quia
ea que dixit hoīes esse passuros/pati digni
sunt/nō quia passuri sunt. Donabit enī eos
inquiūt ꝓcibꝰ sanctoꝝ suoꝝ:etiā tūc tāto
magis orantiū ꝓ inimicis suis/quāto sunt Matth. 5. g.
vtiq̄ sanctiores/eorūq̄ efficacior est oratio
⁊ exauditiōe dei dignior/iam nullū haben/
tium oīno peccatū. Cur ergo eadē ꝑfectissi/ B
ma sanctitate/⁊ cuncta impetrare valentibꝰ
mundissimis et misericordissimis precibus
etiā ꝓ angelis non orabunt:quibus paratꝰ Matth. 25. d.
est ignis eternus:vt deus sententiā suā mi/
tiget/et reflectat in meliꝰ/eosq̄ ab illo igne
faciat alienos?

¶ An erit forsitā q̄sq̄
qui et hoc futurū esse
ꝓsumat/affirmās etiā
sanctos angelos simul
cum sanctis hominibꝰ
qui tūc equales erunt
angelis dei: ꝓ damnā
dis ⁊ angelis ⁊ homi/
nibus oraturos/vt mi
sericordia nō patiātur
qđ veritate pati merē/
tur: quod nemo sane
fidei dixit nemo dictu
rus est? Alioquin nul/
la causa ē/cur nō etiā
nunc ꝓ diabolo ⁊ an/
gelis eiꝰ oret ecclesia:
quā magister deꝰ pro
inimicis suis iussit ora/
re. Hec igit causa qua

¶ Uicesimasexta veritas Uicesimasep/
q̄ nemo sane fidei dixit/ ta veritas.
nec dicturꝰ est angelos ⁊ Matth. 22. f.
sanctos oraturos pro re
probis deum in iudicio:
quia ⁊ ecclesia que scita
te perfecta est / ꝓ oībꝰ
eternaliter cruciādis nō
orat. Unde accipitur do
cumētū/q̄ nullus debet
orare ꝓ illo quem cōstat
esse damnatū:q2 tamen
certi nō sumus/ideo nō
oportet cessare ab oratı
one ꝓ in fide defunctos
ꝓ infideli vero nequaq̄.
Unde beatus Gregoriꝰ
dicitur fuisse ꝑcussus:q2
pro traiano orauit. Sed
oritur dubium/si orans
pro defuncto damnato
sciēter/peccet ⁊ mortali
ter. Dicitur autem q̄ sic
de damnatiōe constanti
sicut constat de infideli:
sꝫ quia sacri Matth. 5. g.

sit vt nūc ecclesia non
oret ꝓ malis angelis:
quos suos esse nouit
inimicos: eadē ipsa cā
Matth. 25. d. est qua fiet vt in illo tūc iudicio etiā ꝓ hoi/
bus eterno igne cruciandis/ꝗuis pfecta sit
sanctitate nō oret. Nunc eīn ꝑpterea ꝓ eis
Matth. 5. g. orat/q̄s in genere humano habet inimicos:
quia tēp⁹ est penitentie fructuose: Nā quid
2. Timo. 2. d. maxime ꝓ eis orat/nisi vt det illi de⁹ (sicut
dicit aplūs) penitētiā/ꝛ resipiscāt de diabo/
C li laqueis: a quo captiui tenent̄ sm ipsi⁹ vo/
luntatē? Deniq̄ʒ si de aliqb⁹ ita ecclesia cer/
ta esset: vt q̄ sūt illi etiā nosset: q̄ licʒ adhuc
in hac vita sint ꝯstituti/ tñ p̄destinati sūt in
eternū ignem ire cū diabolo: tam ꝓ eis non
oraret/q̄ʒ nec ꝓ ipso. Sed quia de nullo cer/
ta est/orat ꝓ oibus dūtaxat hoib⁹ inimicis
suis in hoc corpe cōstitutis: nec tamē ꝓ oi/
bus exaudit̄. Pro his eīn solis exaudit̄/qui
etsi aduersant̄ ecclesie: ita tamē sunt prede/
stinati/vt ꝓ eis exaudiat̄ ecclesia: ꝛ filij effi
ciant̄ ecclesie. Si qui autē vsq̄ʒ ad mortem
habebūt cor impenitēs: nec ex inimicis con
uertent̄ in filios: nunq̄d iam ꝓ eis/id est ꝓ
taliū defunctorū spiritib⁹ orat ecclesia? Cur
ita/nisi quia iam in parte diaboli computā/
tur: qui dū essent in corpore/nō sunt trāslati
ad christū? Eadē itaq̄ʒ causa est cur nō oret̄
tunc ꝓ hoibus eterno igne puniendis: que
causa est/vt neq̄ʒ nūc neq̄ʒ tūc oret̄ ꝓ ange/
lis malis: que itidē causa est/vt ꝗuis ꝓ hoi
bus nunc viuis oretur etiā malis: tamē iam
D nec nūc oretur ꝓ infidelib⁹ impijsq̄ʒ defun/
ctis. Nam ꝓ defunctis quibusdā/vel vt di/
citur ꝓ mortuis vel ecclie vel quorūdā pio
rū exaudiri orationē ei⁹/licet q̄ in christo re
nati nō adeo ita male vixerint in corpore vt
tali misericordia habeant̄ indigni: nec ydē
sic bene vt inueniant̄ tali mīīcordia nō ege/
re. Tales etiā constat ante iudicij diē ꝑ pe/
nas tēporales: quas eoꝝ spūs patiunt̄ pur/
gatos receptis corpib⁹ eterni ignis suppli/
cijs nō tradēdos. Qđ si ita est/q̄d dicēdum
est de his q̄ in sīli vita inueniūtur in die iu/
dicij. i. quos hmōi dies ille viuentes inuene
rit/cū quodāmodo vno momēto moriant̄
ꝛ resurgāt: ꝛ nō sit spacium vt ꝓ eis aut ora
tio sanctoꝝ possit audiri/aut eoꝝ ante iudi
cium tēpali pena purgari: Nunq̄d dicendi
sunt eterno igni nūq̄ʒ absoluēdi tradi posse
tpe iudicij: qb⁹ vitā talē egisse cōcedim⁹: vt
si ante iudiciū mortui essent tpali supplicio
ac sanctoꝝ oratiōib⁹ mūdarent̄? Ipsi⁹ q̄ppe
ecclesie vel quorūdā piorū exaudit̄ oratio:
sed ꝓ his quoꝝ in christo regeneratorū nec
vsq̄ʒ adeo vita in corpe male gesta est/vt ta
li misc̄dia iudicent̄ digni non esse: nec vsq̄ʒ

ꝙ quia sacrilegiū est vi
det̄ quando res sacre ap
plicant̄ ad ista que sunt
cōtra eoꝝ institutionē.

adeo bene vt talē misericordiā reperiantur
necessariā nō habere. Sicut etiā facta resur/
rectiōe mortuorū nō deerūt qb⁹ post penas
q̄s patiunt̄ spūs mortuoꝝ/impertiat̄ miseri
cordia/vt in ignē nō mittant̄ eternū.
¶ Neq̄ʒ enim de q̄bus
dā veraciter diceretur
ꝙ non eis remittat̄ ne
q̄ʒ in hoc seculo neq̄ʒ ī
futuro: nisi essent qb⁹
etsi nō in isto/tamē re/
mitteret̄ in futuro. Sʒ
cū dictū fuerit a iudi/
ce viuoꝝ atq̄ʒ mortuo
rū: Venite bñdicti pa
tris mei possidete pa/
ratū vobis regnū a cō
stitutiōe mūdi: ꝛ alijs
ecōtrario: Discedite a
me maledicti in ignēʒ
eternū q̄ paratus est diabolo ꝛ angelis ei⁹:
ꝛ ibunt isti in suppliciū eternū/iusti aūt ī vi
tam eternā: nimie presumptionis est dicere
cuiq̄ʒ eorū eternū suppliciū nō futuꝝ/quos
deus ituros in suppliciū dixit eternū: et per
hui⁹ presumptiōis persuasionē facere: vt de
ipsa quoq̄ʒ vita vel desperet̄ vel dubitetur
eterna. Nemo itaq̄ʒ sic intelligat psalmū ca E
nentē: Nunq̄d obliuiscet̄ misereri de⁹: aut Ps. 76. b.
cōtinebit in ira sua miseratiōes suas: vt opi
netur de hoibus bonis veram/de malis fal/
sam: aut de bonis hoib⁹ ꝛ malis angelis ve
ram/de malis autē hoib⁹ falsam dei esse sen
tentiā. Hoc eīn qđ ait psalmus/ad vasa mi/ Roma. 9. e.
sericordie ptinet: ꝛ ad ipsos filios ꝓmissio/
nis: quorū erat vnus etiā ipse ꝓpheta: Qui
cū dixisset: Nunq̄d obliuiscet̄ misereri de⁹:
aut continebit in ira sua miserationes suas
continuo subiecit. Et dixi: nūc cepi: hec est Ps. 76. c.
immutatio dextere excelsi. Exposuit profe/
cto quid dixerit: Nunq̄d ꝯtinebit in ira sua
miseratiōes suas? Ira eīn dei est etiā ista vi
ta mortalis: vbi homo vanitati similis fa/ Ps. 143. a.
ctus est: ꝛ dies eius velut vmbra pretereūt.
In qua tamē ira nō obliuiscet̄ misereri de⁹/
faciendo solem suū oriri super bonos et ma Matth. 5. g.
los/ꝛ pluendo sup iustos ꝛ iniustos: ac sic nō
continet in ira sua miserationes suas: maxi
meq̄ʒ in eo quod expressit hic psalmus/dicē
do: Nunc cepi: hec est imutatio dextere ex/ Ps. 76. c.
celsi: qm̄ in hac ipsa eoꝝ erūnosa vita: q̄ ira
dei est: vasa misericordie mutat̄ in melius:
ꝗuis adhuc in hui⁹ corruptiōis miseria ma
neat ira eius: quia nec in ipsa ira sua ꝯtinet
miserationes suas. Cum ergo isto modo cō
pleatur diuini illius cantici veritas: non est
eā necesse etiā illic intelligi: vbi nō ptinētes
ad ciuitatē dei sempiṫno supplicio punient̄.

¶ Vicesimaseptima ve/ Vicesimasepti
ritas/ꝙ de quibusdā ve/ ma veritas
raciter nō diceret̄/ꝙ eis Matth. 12. c.
non remitteret̄ in hoc secu
lo nec ī futuro/nisi essent
quib⁹ etsi non in isto/ta/
mē remitteret̄ ī futuro.
Intelligendū tñ ꝙ inte/
tio beati aug⁹. in hoc lo/
co est ostēdere penā pur
gatoriā: quia alibi nō sit
extra istū mundū remis/
sio peccatorū: ꝑ illud ver 2. Timo. 4. a.
bum christi in euāgelio: Matth. 25. c.
Qui peccauerit in spiri/
tūsanctū/nō remittet̄ ei
in hoc seculo nec in fu/
turo. Ibidem. d.

F ¶ Sed quibus placet
Vicesimaoctaua veritas istā sententiā vsq̄ ad il
la impiorū tormēta ꝓ
tendere: saltē sic intel
ligant / vt manēte i eis
ira dei: que eterno est
prenūciata supplicio:
non contineat deus in
hac ira sua miseratio
nes suas: et faciat eos
nō tanta quāta digni
sunt penarū atrocita
te cruciari: vt eas pe
nas vel nunq̄ subeant
vel aliquādo finiant:
sed vt eas mitiores q̄̄ merita sunt eorum le
uioresq̄ patiant. Sic eni ⁊ ira dei manebit:
⁊ in ipsa ira sua miserationes suas nō cōtine
G bit. Quod quidē nō ideo cōfirmo: quoniā
nō resisto. Ceterū eos q̄ putāt minaciter po
Matt. 25. d. tius q̄̄ veraciter dictū: Discedite a me male
dicti in ignē eternū: ⁊ ibunt isti in suppliciū
Apocal. 20. c. eternū: ⁊ cruciabunt in secula seculorum: ⁊
Esa. 66. g. vermis eorū non morietur: ⁊ ignis non extin
guetur: ⁊ cetera huiusmodi: non tam ego q̄̄
ipsa scriptura diuina planissime atq̄ plenissi
Jone. 3. b. me redarguit ac refellit. Niniuite quippe in
hac vita egerunt penitentiā: ⁊ ideo fructuo
sam velut in hoc agro seminātes i quo de⁹
Ps. 125. b. voluit cum lachrymis seminari / qđ postea cū
leticia meteret. Et tamē q̄s negabit qđ dn̄s
predixit in eis fuisse completū: nisi parū ad
uertat queadmodū peccatores de⁹ nō solū
iratus / verūetiā miseratus euertat.

¶ Vicesimaoctaua veritas / ꝙ sane potest intelligi ꝙ deus in ira sua non cōtinebit misericordias suas / etiā q̄tū ad dānatos: quia nō tanta quanta digni sūt penarū atrocitate cruciabunt: nō vt eas finiant / sed vt mitiores q̄̄ sunt eorū merita sustineant. Ex quo dicto accipit theologicū documētū / ꝙ de⁹ sicut est abūdans in remunerādo vl̄tra cōdignū: ita est desistens i puniēdo circa cōdignū: sicut dicit iste textus de damnatis: q̄r maxime sunt digni pena.

Vicesimanona veritas ¶ Euertunt eni pecca
tores duobus modis:
Gen. 19. c. Aut sicut sodomite /
vt ꝓ peccatis suis ipi
homies puniant: Aut
Jone. 3. b. sicut niniuite / vt ipsa
hoiz pctā penitēdo de
struant. Factum est er
go quod predixit de⁹:
Euersa est eni niniue /
que mala erat: ⁊ bona
edificata est / q̄ nō erat
Stantib⁹ eni menib⁹
atq̄ domib⁹ euersa est
ciuitas in ꝑditis mori
bus: ac sic q̄uis ꝓphe
Ibidem. 4. a. ta fuerit contristat⁹: quia nō est factū quod
illi hoies timuerūt illo ꝓphetāte venturū:
factū est tamen quod fuerat deo presciente
predictū: quoniā nouerat qui ꝑdixit quō in
H melius esset implendū. Ut autem nouerint
isti in peruersum misericordes quo ꝑtineat
Ps. 30. c. quod scriptū est: Q̄ multa multitudo dul
cedinis tue dn̄e / quā abscondisti timētibus

¶ Vicesimanona veritas ꝙ duob⁹ modis euertūtur pctōres: Aut sicut sodomite / vt ꝓ pctis suis hoies puniātur: Aut sicut niniuite / vt ipsa pctā hoim penitēdo destruātur. Intelligendū tamē / ꝙ aug⁹ inducit istam distinctionē ad saluādū veritatē ꝓphetie ione: qui dixit: Adhuc q̄dragīta dies ⁊ niniue subuertetur. Ex quo dicto accipitur documētū / ꝙ illud quod ꝓphete aliq̄n itelligebant ad litterā / spiritussanctus intēdebat ad mysticū sensum.

te: legant ⁊ quod sequit: perfecisti autē spe
rantibus in te. Quid est eni: abscondisti ti
mentib⁹ / perfecisti sperātibus: nisi quia illis
qui timore penarū suarū suam volunt iusti
ciam constituere: que in lege est / nō est iusti Roma. 10. a.
cia dei dulcis: quia nesciunt eam? Non eni
gustauerūt eam. In se nanq̄ sperāt / non in
ipso: ⁊ ideo eis absconditur multitudo dulce
dinis dei: quoniā timēt quidē deū / sed illo
timore seruili / qui nō est in charitate: q̄r per 1. Joh. 4. d.
fecta charitas foras mittit timorem. Ideo
sperātibus in eum perficit dulcedinē suam /
inspirādo eis charitatē suam: vt timore ca
sto / non quē charitas foras mittit: sed ꝑma
nente in seculū seculi / cum gloriant in dn̄o
glorient. Iusticia quippe dei christ⁹ est: qui
factus est nobis (sicut dicit aplus) sapiētia 1. Cor. 1. d.
a deo / ⁊ iusticia / ⁊ sanctificatio / et redēptio:
vt queadmodū scriptū est: Qui gloriat / in Ibidem
dn̄o glorietur. Hanc dei iusticiam quā donat I
gratia sine meritis / nesciūt illi qui suā iusti
ciam volūt constituere: ⁊ ideo iusticie dei q̄ Roma. 10. a.
christ⁹ est / non sunt subiecti. In qua iusticia
est multa multitudo dulcedinis dei: ꝓpter
quā dicit in psalmo: Gustate ⁊ videte q̄̄ dul Ps. 33. b.
cis est domin⁹. Et hanc quidē in hac ꝑegri
natiōe gustātes / nō ad satietatem sumētes /
esurim⁹ eam poti⁹ ac sitim⁹: vt ea postea sa
turemur: cū videbim⁹ eū sicuti est: ⁊ imple 1. Joh. 3. a.
bitur quod scriptū est: Saturabor cū mani Ps. 16. d.
festabit gloria tua. Ita perficit christ⁹ mul
tam multitudinē dulcedinis sue sperantib⁹
in eum. Porro autē si eā quā illi putant dul
cedinē suā / deus abscondit timentib⁹ eum:
qua nō est impios dānaturus: vt hoc nesciē
tes ⁊ dānari timētes recte viuant: ac sic pos
sint esse qui orent ꝓ nō recte viuentib⁹: quō
eam perficit sperātib⁹ in eum: quādoquidē
sicut somniāt / per hanc dulcedinē nō dāna
turus est eos qui nō sperāt in eum? Illa igi
tur eius dulcedo queratur quam perficit spe
rantibus in eum: non quam perficere putat
contēnētibus ⁊ blasphemātib⁹ eū. † Frustra Al. † Frustra itaq̄ hō posit̄ i corp⁹ inquirit qđ in hoc corpore sibi cōparare neglexit.
itaq̄ homo positus in hoc corpe / occultorū
iudiciorū dei sibi noticiā arrogare ꝑsumit.
Illud quoq̄ apostolicū: Conclusit eni de⁹
omnes in infidelitate / vt omnib⁹ misereatur:
nō ideo dictū est / ꝙ neminē sit dānaturus:
sed superius apparet vnde sit dictū. Nā cū K
de iudeis postea credituris apostol⁹ loque
retur ad gentes: ad quas vtiq̄ iam creden
tes scribebat epistolas: Sicut eni vos inq̄t Rom. 11. d.
aliq̄n non credidistis deo: nunc autē miseri
cordiā consecuti estis in illorū incredulita
te: sic ⁊ hi nō crediderunt in vestra misericor
dia / vt ⁊ ipsi misericordiā cōsequant. Dein
de subiecit: vn̄ isti sibi errādo blādiūt / atq̄
ait: Conclusit eni de⁹ oēs in infidelitate: vt

olm miserea‍t. Quos oes: nisi d qb⁹ loqbat tanq dices: z vos z illos: Deus g z gentiles z iudeos: qs pscivit z pdestinauit pformes fi/ eri imaginis filij sui: oes in infidelitate con/ clusit: vt de amaritudie infidelitatis sue pe nitendo confusi/ z ad dulcedinē misericordie dei credēdo puersi/ clamarēt illud i psalmo Roma. 11.f.

Ps. 30.c. Qm multa multitudo dulcedinis tue domi ne quā abscondisti timētib⁹ te: pfecisti autē sperātib⁹ nō in se/ sed in te. Oim itaq mise/ retur vasoz misericordie. Quid est omniū? Et eoz s. qs ex gētib⁹/ z eoz qs ex iudeis p/ destiauit/ vocauit/ iustificauit/ glorificauit: nō oim hoim s istoz oim neminē dānatur⁹.

¶ An hi qui inter hereticos bapti/ zati sunt et deteriores postea male viuendo facti sunt: vel hi qui apud catholicos renati/ ad hereses aut schismata transierūt: vel hi qui a ca tholicis apud quos renati sunt nō recedentes criminose viuere pstite runt/ possint priuilegio sacramēto/ rum remissionē eterni sperare sup/ plicij. Capitulū. XXV.

A Sed iam respondeam⁹ etiā illis q nō solū diabolo z angelis ei⁹ sicut nec isti: sed ne ipsis quidē oibus hoib⁹ liberationē ab eterno igne pmittūt: verum eis tantū q christi baptismate abluti/ z cor/ poris ei⁹ et sanguinis participes facti sunt: quōlibet vixerint: in quacūq heresi vel im/ pietate fuerint. Sed contradicit eis aplus/ dicens: Manifesta autē sunt opa carnis: q sunt fornicatio/ immūdicia/ luxuria/ idoloz seruitus/ veneficia/ inimicitie/ contentiōes/ emulatiōes/ animositates/ dissensiōes/ here ses/ inuidie/ ebrietates/ comesatiōes/ z his si milia: que pdico vobis sicut predixi: qm q talia agunt regnū dei nō possidebūt. Hec p fecto aplica falsa est sententia: si tales post quātalibet tēpora liberati regnū dei possi/ debunt. Sed qm falsa nō est/ pfecto regnū dei nō possidebūt. Et si i regni dei possessio ne nunq erūt/ eterno supplicio tenebuntur: qm nō est locus medius vbi nō sit in suppli cio q illo nō fuerit pstitut⁹ in regno. Q ob/ rē qd ait dns iesus: Hic est panis qui de ce/ lo descendit: si qs ex ipso mādcauerit non morietur: ego sum panis viuus qui de celo de scendi: si qs mādcauerit ex hoc pane viuet in eternū: quō sit accipiendū merito queritur. Et ab istis quidē qbus nunc respondemus hunc intellectū auferūt illi/ qbus deinde re spondendū est. Hi sunt autē qui hāc libera/ tionē nec oib⁹ habentib⁹ sacramentū ba/ ptismatis z corporis christi/ sed solis catholi/ cis quis male viuētib⁹ pollicentur: qui nō so lum inquiūt sacramēto/ sed re ipsa māduca Gal. 5.d.

B Joh. 6.c.

uerunt corp⁹ christi: in ipso. s. ei⁹ corpe con/ stituti. De quo corpe ait apls: Unus panis vnū corp⁹ multi sum⁹. Qui g est i ei⁹ corpo/ ris vnitate. i. in christianoz compage mē broz: cui⁹ corpis sacramētū fideles cōmu/ nicātes de altari sumere cōsueuerūt: ipse vo dicendus est mādcare corpus christi/ z bi/ bere sanguinē christi. 1. Cor. 10.d.

¶ Ac per hoc heretici et schismatici ab hui⁹ vnitate corpis separa ti/ possūt idē pcipe sa/ cramētū: sed non sibi vtile: imo vo etiā no/ xium: quo iudicentur grauī⁹ q vel tardi⁹ li/ berentur. Nō sunt enī in eo vinculo pacis/ qd in illo exprimitur sacramē/ to. Sz rursus etiā isti q recte intelligūt: nō dicendū eū mādcare corpus christi/ q in corpe nō est christi: nō re cte pmittunt eis q vel in heresim vel etiam in gentiliū supstitionē ex illi⁹ corpis vnita/ te labuntur/ liberatione quādoq ab eterni ig ne supplicij: primo quia debēt attendere q sit intolerabile atq a sana doctrina nimis deuiū: vt multi ac pene omnes qui hereses impias cōdiderunt exeūtes de catholica ec/ clesia: z facti sunt heresiarche/ meliores ha/ beant causas q hi qui nūq fuerūt catholi/ ci: cū in eoz laqueos incidissent: si illos he/ resiarchas hoc facit liberare a supplicio sem piterno/ q in catholica ecclia baptizati sūt: z sacramētū corpis christi in vero christi cor pore primitus acceperūt.

¶ Tricesima veritas: q schismatici z heretici p/ cipiūt eucharistie sacra/ mentū: sed nō sibi vtile/ imo noxiū: quo iudicen/ tur grauī⁹/ vl tardi⁹ libe rent. Ex quo dicto acci/ pit documentū/ q mala opa taliū eis nocent du/ pliciter: z ad intēsiorem punitionē z tardiorē cō/ uersionē: z econuerso bo na dupliciter pficiūt/ et ad remissionē penā z ad celeriorē gratiā. Tricesima veritas

C

¶ Cum peior vtiq sit desertor fidei/ et ex de/ sertore oppugnator ei⁹ effect⁹/ q ille q nō de/ seruit quā nūq tenuit Deinde quia z his oc currit apls eadēq ver ba pferēs: z enūeratis ill' carnis opib⁹ eadē Veritate pdicēs: Qm q talia agūt/ regnū dei nō possidebūt. Uñ nec illi i pditis z dānabi lib⁹ morib⁹ debēt esse securi: q vsq i finē q/ dē velut in cōione ecclie catholice pseuerāt ituētes qd dictū ē: Qui pseuerauerit vsq in finē h salu⁹ erit: z pvite iniqtatē ipam viam iusticie qd eis chrs est/ deserūt siue fornicā/ do/ siue alias imundicias flagitioz: qs nec aplus exprimere voluit in suo corpe pperran do/ siue turpitudine luxurie diffluēdo/ siue aliqd aliō eoz agēdo: d qb⁹ ait: qm q talia agūt regnū dei nō possidebūt. Ac p h qcūq agūt talia/ nisi in sempiterno supplicio non erūt: quia in dei regno esse non poterūt. In

¶ Tricesimaprima veri tas/ q peior est desertor fidei z oppugnator/ q il le q nūq deseruit quod nūq tenuit. Et illud ipe inducit ad affirmādum q heretici sūt peiores q simplr infideles. Tricesimaprima veritas

D Gal. 5.d. Math. 10.c. Eph. 5.b. Gal. 5.d.

bis eni pseuerando vsq in huius vite finẽ:
non vtiq dicẽdi sunt in christo perseuerasse
vsq in finẽ: qz in christo pseuerare/est in ei⁹
Gal.5.b fide pseuerare. Que fides: vt eã definit idẽ
Rom.13.c. apl's:per dilectionẽ operaẽ. Dilectio autem
E sicut idẽ alibi dicit: malum nõ operaẽ. Nec
isti duo ergo dicẽdi sunt mãducare corpus
christi:quoniã nec in mẽbris cõputãdi sunt
1.Cor.6.d christi. Ut eni alia taceã:non possunt simul
Joh.6.f. esse z mẽbra christi z mẽbra meretricis. De/
niq ipse dicẽs: Qui mãducat carnẽ meã:et
bibit sanguinẽ meũ:in me manet : et ego in
eo:ostendit quid sit non sacramentotenus/
sed reuera corpus christi manducare/z eius
sanguinẽ bibere: hoc est eni in christo ma/
nere:vt in illo maneat z christus. Sic enim
hoc dixit: tanq diceret: Qui nõ in me ma/
net: z in q ego non maneo: non se dicat aut
existimet mãducare corpus meũ/ aut bibe/
re sanguinẽ meũ. Nõ itaq manent in chri/
sto q nõ sunt mẽbra eius. Nõ sunt aũt mem
bra christi:q se faciũt mẽbra meretricis:nisi
malũ illud pẽnitendo esse destiterint : et ad
hoc bonũ recõciliatiõe redierint.

¶ Quid sit in fundamento habere christũ:et quib⁹ spõdeatur salus qsi per ignis vsturã: Ca. XXVI

A Sed habẽt inquiũt christiani catho/
lici in fundamẽto christum: a cuius
Al.† vnitate †veritate nõ recesserũt:tam etsi huic
fundamẽto superẽdificauerũt quãlibet pes/
1.Cor.3.c simam vitam/velut ligna/fenum/stipulam.
Recta itaq fides est p quã christus est fun/
damentũ/qũuis cum damno : quoniã illa q
Matth.25.d. superẽdificata sunt exurenẽ : tamen poterit
eos quãdoq ab illius ignis ppetuitate sal/
uare. Respondeat ergo eis breuiter aposto
Jaco.2.c. lus iacobus:Si quis dicat se fidem habere:
opera autem non habeat: nunquid poterit
fides saluare eum? Et quis est inquiũt de q
1.Cor.3.c. dicit apl's paulus: Jpse autẽ saluus erit:sic
tamẽ quasi per ignem? Simul qs iste sit in/
quiramus: hunc tamẽ non esse certissimum
est/ne duorũ apostolorũ sentẽtias mittam⁹
in rixam. Si vnus dicit:etiam si mala opera
quis habuerit/ saluabit cũ fides per ignem:
alius autem:si opera non habeat: nunquid
poterit fides saluare eũ? Jnueniemus ergo
qui possit saluari per ignẽ:si prius inueneri/
mus quid sit habere in fundamẽto christũ.
B Quod vt de ipsa similitudine quãtoti⁹ ad/
uertamus:nihil in ẽdificio prẽponiẽ funda/
mẽto. Quisqs itaq sic habet in corde chri/
stum/ vt ei terrena z temporalia/ nec ea que
Aug⁹ in enchi licita sunt atq concessa pponat/ fundamen
ridion ca.67. tum habet christũ. Si aũt pponit:etsi vide/
atur habere fidem christi : non est tamen in
eo fundamentum christus/ cui talia prẽpo/
nunẽ: quãto magis si salutaria prẽcepta cõ
temnẽs cõmittat illicita/ etiã non pposuisse
christũ/sed postposuisse conuinciẽ:quẽ post
habuit imperantẽ siue cõcedentẽ: dum con
tra eius imperata siue cõcessa suam per fla/
gitia delegit explere libidinẽ. Si quis itaq 1.Cor.6.d.
christianus diligit meretricẽ:eiq adhẽrens
vnum corpus efficitur: iam fundamentum
non habet christum.
¶ Si quis autem dili
git vxorẽ suam: si fm
christũ / quis ei dubi/
tet in fundamẽto esse
christum? Si vo fm
hoc seculũ:si carnali/
ter: si in morbo cõcu/
piscẽtiarũ: sicut z gẽ
tes q ignorãt deũ:eti
am hoc fm veniã cõ
cedit apl's: immo per
aplm christ⁹. Potest
ergo et iste habere in
fundamento christũ.
Si enim nihil ei talis
affectionis volupta/
tisq pponat:qũuis su
perẽdificet ligna / fe/
num / stipulã / christ⁹
est fundamentũ:pro/
pter hoc saluus erit p
ignẽ. Delicias quippe
huiusmodi amoresq
terrenos/ ppter con/
iugalem quidẽ copu
lam nõ dãnabiles tri
bulationis ignis exu
ret: ad quẽ ignem pti
nẽt z orbitates z qcũ
q calamitatesẽ q aufe
rũt hẽc. Ac p hoc ei q
ẽdificauit : erit ẽdifi/
catio ista dãnosa : qz
nõ habebit qđ super/
ẽdificauit : et eorum
amissione cruciabiẽ:
quib⁹ fruẽdo vtiq lẽ
tabaẽ. Sz p hũc ignẽ
salu⁹ erit merito fun/
damẽti:qz etsi vtrum
id an christũ haberet
mallet a persecutore
pponeretur/ se mallet
christũ habere q ista
liberrime pfiteretur.
Uide in apl'i verbis
hoiem ẽdificantẽ sup
fundamẽtũ hoc aurũ
argentũ/ lapides pci/

¶ Tricesimasecunda ve/ Tricesima.
ritas/q si aliquis diligat veritas.
vxorem suam fm hoc se/
culum : si carnaliter:si in
morbo cõcupiscentiarũ z
sicut et gentes que igno/
rant deum: etiã hoc inqt
augustinus fm veniã cõ/
cedit apl's:immo per apo
stolum christus. Ex quo
dicto accipiunẽ duo the/ 1.Thess.4.a.
ologica documẽta. Pri/
mum est/q illi qui dicũt
qui conuenit cũ vxore ad
explendam libidinẽ pec/
cat mortaliter/ sunt oppo
siti beato augustino in h
loco:qui dicit apostolum
hoc concessisse in morbo
concupiscentie/sicut z gẽ
tes que ignorant deum:
alioquin eadem ratione 1.Cor.3.c.
omnis homo bibẽs z co/
medens sola delectatio/
ne peccaret mortaliter.
Secundũ documentũ/q
licet in talibus actib⁹ nõ
sit semper mortale pecca/
tum/tamen est veniale:qz
dicit quod illud cõcedit
apl's fm indulgentiam:
vbi autem nulla est culpa
ibi nulla est necessaria in/
dulgentia. Jntelligendũ
tamen/ q fm intentionẽ
beati augustini quadru/
pliciter contingit fidelem
conuenire cũ vxore: Aut
propter officium ad pcre
andum tantũmodo pro/
lem: et sic est actus meri/
torius : quia a recta rati/
one regulatus et ad finẽ
debitum ordinatus. Aut
ad reddendum debitum:
et sic etiam est actus me/
ritorius:quia homo tene
tur etiam ad illud fm iu/
stitiam / ita vt peccaret si
non faceret:cum hoc prẽ/
cipiat apostolus/ vt vxo/
ri inquit vir debitum red
dat z similiter vxor viro:
omnia aũt prẽcepta apo
stolica sũt meritoria. Aut
in remediũ/ ppter scz for/
nicationẽ vitandã : sicut
dicit apl's: vnusqsq suam C
habeat ppter fornicatio/
nẽ: z iterũ reuertimini in 1.Cor.7.f.
idipm vt non tẽptet vos
sathanas ppter inconti/
nentiã vestrã. Et isto mo
do videẽ ptinere ad pfe/
ctionem z

osos: Qui sine vxore
est inqt/cogitat q̄ sūt
dei: quō placeat deo.
Uide aliū edificantē
ligna/fenū/stipulam:
1.Cor.7.f. Qui autē m̄rimonio
iunctus est inqt/ cogi
tat q̄ sunt mūdi: quō
1.Cor.3.c. placeat vxori. Uniuſ
cuiusq; op⁹ q̄le sit ma
nifestabit: dies enim
dn̄i declarabit. Dies
vtiq; irę: dies tribula
tionis: qm̄ in igne in/
quit reuelabit. Ean/
demq; tribulationez
ignē vocat: sicut ali/
Eccl.27.a. bi legit: Uasa figuli
probat fornax: et ho/
mines iustos tempta

ectionē et imp̄fectionē
q̄uis hic pctm̄ nō videā:
sicut nec ille q̄ fugit p̄secu
tionē/q: timet auersionē:
q̄uis sit imp̄fect⁹: imo pa
rū est vt sit nō meritū / cū
sit fuga meritum consilij.
Aut p̄ueniūt ,p̄t solā de
lectationē: z h̄ videt pec/
catum veniale: q: omittit
circūstātia debita/ q̄ inef/
se faciliter posset .s. finis
debit⁹: z sic nō video pec/
catū mortale in actu cōiu
gali: nisi sicut intēperan/
tia pōt esse in cibo z potu
aut alia corpis delectati/
one: q̄n p̄uenit ad corpis
nocumētū: vel etiā alias
,p̄hibitū: sicut in dieb⁹ sa/
cris. Et cū dicit/ q̄ furat
actū rōnis iste act⁹: m̄lto
magis furat ip̄m / immo
obruit dormitio.

2.Cor.3.c. tio tribulationis. Et vniuscuiusq; op⁹/qua/
le sit ignis probabit. Si cuius opus permā/
serit (permanet enim qd̄ quisq; cogitat quę
sunt dei/quō placeat deo) qd̄ sup̄ędificauit:
mercedē accipiet: id est vñ cogitauit hoc su
met. Si cui⁹ aūt opus arserit/damnū patie/
tur: qm̄ qd̄ dilexerat nō habebit. Ipse autē
saluus erit: q: eū nulla tribulatio ab illi⁹ fun
damenti stabilitate semouit: sic tamē q̄si p̄
ignē. Quod eīm sine illiciente amore nō ha
D buit/sine vrente dolore nō p̄det. Ecce quā/
tum mihi videt/inuentus est ignis q̄ nullū
eorū damnet: sed vnū ditet/alterū damnifi/
cet/ambos ,p̄bet. Si aūt ignē illū isto loco
voluerimus accipere: de quo dn̄s dicit sini/
Matth.25.d stris. Discedite a me maledicti in ignē ęter
1.Cor.3.c. num: vt in eis etiam isti esse credant/q̄ ędifi
cant sup̄ fundamentū ligna/fęnū/stipulam:
eosq; ex illo igne post tēpus pro malis me/
ritis impertitū liberet boni meritum funda
menti: qd̄ arbitramur dexteros quib⁹ dicet:
Matth.25.c. Uenite bn̄dicti patris mei possidete para/
tum vobis regnū: nisi eos qui sup̄ędificaue
1.Cor.3.c. rūt sup̄ fundamentū aurū/argentū/lapides
p̄ciosos: Sed in illū ignē de quo dictū est:
sic tamen quasi per ignē: si hoc modo est in/
telligendus: vtriq; mittendi sunt z dextri .s.
et sinistri. Illo q̄ppe igne vtriq; ,p̄bandi sūt:
1.Cor.3.c. de q̄ dictū est: Dies eīm dn̄i declarabit: qm̄
in igne reuelabit: et vniuscuiusq; opus q̄le
sit ignis probabit. Si ergo vtrūq; probabit
ignis: vbi si cuius opus permāserit: id ē nō
fuerit igne cōsumptū: qd̄ sup̄ędificauit mer
cedem accipiat:

E
Tricesimatertia veritas ¶ Si cuius autē opus
arserit/dānū patiat: ,p/
fecto nō est ille ipse ęter
nus ignis. In illū enim

¶ Tricesimatertia ve/
ritas / q̄ cū dicit ap̄ls:
Si cuius opus arserit
detrimentū patiat: ,p/
fecto ait aug⁹/ nō est il/

le ignis eternus: q: nō
damnat/ sed ,p̄bat ele/
ctos: hic nūc intelligit
ignē purgatorij.

soli sinistri nouissima z
p̄petue dānatione mit/
tent: iste autē dexteros
probat. Sed alius eorū
sic probat: vt ędificium quod super christū
fundamentum ab eis inuenerit esse constru
ctum: non exurat atq; consumat: alios aūt
aliter: id est vt quod superędificauerunt ar/
deat: damnumq; inde patiantur: salui fiant
autem / quoniam christum in fundamentū
stabiliter positum pręcellēti charitate tenu/
erunt. Si autem salui fient/ p̄fecto z ad de/
xterā stabunt: z cum cęteris audiēt: Uenite Matth.25.c.
benedicti patris mei: possidete paratum vo
bis regnū: non ad sinistrā/ vbi illi erunt qui
salui non erunt: z ideo audient: Discedite a Ibidem.d.
me maledicti in ignem ęternum. Nemo q̄p
pe ab illo igne saluabit: q: in suppliciū ęter Esa.66.g.
num ibunt illi omnes: vbi vermis eorū non Apocal.20.c.
morietur: z ignis non extinguet: quo cruci/
abunt die ac nocte in sęcula sęculorū. Post F
istius sane corpis mortē/ donec ad illum ve
niatur/qui post resurrectionem corporū fu/
turus est dānationis z remunerationis vlti
mus dies: si hoc temporis interuallo spiri/
tus defunctorum eiusmodi ignem dicūtur
perpeti/quē non sentiant illi qui non habu/
erunt tales mores et amores in huius cor/
poris vita: vt eorum ligna/et fęnum/z stipu
la consumat: alij vero sentiant qui eiusmo/
di secum ędificia portauerunt: siue ibi tan/
tum/ siue hic et ibi/ siue ideo hic vt non ibi:
sęcularia q̄uis a dānatione venialia cōcre/
mantē ignem transitorię tribulationis inue
niant/non redarguo: quia forsitan verū est.
Potest quippe ad istam tribulationē perti/
nere etiam ipsa mors carnis quę de peccati
primi perpetratione concepta est: et ſm cu/
iusq; ędificium tempore suo ab vnoquoq;
suscępta: possunt et p̄secutiones ecclię qui/
bus martyres coronati sunt: z quas patiun
tur quicunq; christiani: probant vtraq; ędi
ficia velut ignis: et alia consumunt cū ipsis
ędificatoribus: si christum in eis non inue/
niunt fundamentum: alia sine ipsis si inue/
niunt: quia licet cum damno salui erunt/ipsi
non consumentur propter christi videlicet
meritum in fundamento reperti: qui manet
in eternum. Erit etiam in fine sęculi tribula Matth.24.b
tio tempore antichristi qualis nunq̄ antea
fuit: quia multa erunt tunc ędificia/ siue au
rea / siue fęnea super optimum fundamētū
quod est christus iesus/ vt ignis ille probet
vtraq;: et de alijs gaudium/de alijs inferat
damnū: neutros tamen perdat in quib⁹ hęc G
inueniet ,p̄pter stabile fundamentū. Qui/
cunq; aūt non dico vxorem/cuius etiā com
mixtione carnis ad carnalē vtitur volupta/

re:sꝫ ipa q̄ ab huiuſmodi delectationib⁹ ali
ena ſunt noīa pietatis/humano more carna
liter diligēdo chriſto anteponit: non eū ha/
1.Cor.3.c. bet in fundamēto: ⁊ ideo nō per ignē ſaluus
erit/ſed ſaluus nō erit: q2 eſſe cum ſaluatore
nō poterit: qui de hac re apertiſſime loquēs
Matth.10.d. ait: Qui amat patrē aut matrē plus q̄ me/
non eſt me dign⁹: ⁊ q̄ amat filiū aut filiā ſup
me/ nō eſt me dign⁹. Verū q̄ has neceſſitu/
dines ſic amat carnaliter / vt tñ eas chriſto
dño nō p̄ponat: maliتq̄ ipſis carere q̄ chri/
ſto ſi ad hūc fuerit articulū tēptationis ad/
ductus p ignē ſaluus erit: q2 ex earū amiſſi/
one tantū neceſſe eſt vrat dolor/ quātū heſe
rat amor. Porro q̄ patrē/matrē/filios filiaſ/
q̄ ſm chriſtū dilexerit/vt ad ei⁹ regnū obti/
nēdū/eiq̄ coheredū illis ꝯſulat: vel h̄ in eis
diligat q̄ mēbra ſūt chriſti: abſit vt iſta dile
ctio reperiat̄ i lignis/ feno/⁊ ſtipula ꝯſumē/
Al.†potius da:ſꝫ† p̄ſus edificio aureo/argēteo/ gēme/
oq̄ deputabit̄. Quō aūt pōt eos pl⁹ amare
q̄ chriſtū/q̄s amat vtiq̄ ꝑpter chriſtū?

Contra eorū p̄ſuaſionē qui putāt ſibi nō obfutura pctā/ in quibus cū elemoſynas facerent perſtiterunt: Ca. XXVII

A
Matth.25.d Expo. Ca.XXVII a R Eſtat aūt ⁊c. In hoc ca. poſt mediū dicit: Nā cū cāpos elyſios poeta ille deſcriberet. ſ. virgilius. vi. eneid. vbi putant ⁊c. Verſus
Iaco.2.c. virgilij ē: Quiq̄ ſui memores alios fece re merēdo: quē verſum ſatis exponit in littera.

R Eſtat aūt eis re
ſpōdere q̄ dicūt
eterno igne illos
tm̄mō arſuros q̄ p pctis
ſuis facere dignas ele/
moſynas negligūt: ꝑpt
illud qō ait aplus iaco/
bus: Iudicium aūt ſine
miſericordia illi q̄ nō fe/
cit miſericordiā. Qui ḡ
fecit inquiūt: q̄uis non
correxerit perditos mores/ſed nefarie ac ne
quiter inter ipſas ſuas elemoſynas vixerit:
cū miſericordia illi futurū ē iudiciū/ vt aut
nō dānet̄ oīno/ aut poſt aliqō tp̄s a dānati/
one nouiſſima liberet̄. Nec ob aliud exiſti/
mānt chriſtum de ſolo delicto atq̄ neglectu
elemoſynarū diſcretionē inter dextros ⁊ ſi/
niſtros eſſe facturū: quoꝝ alios in regnū/ali
B os in ſuppliciū mittet eternū. Vt aūt q̄tidi/
ana ſibi opinent̄ q̄ facere oīno non ceſſant:
q̄liacūq̄ ⁊ quantacūq̄ ſint per elemoſynas
dimitti poſſe pctā: orationē quā docuit ipē
dñs/⁊ ſuffragatricē ſibi adhibere conant̄ et
teſtē. Sicut eñ nullus eſt inquiūt dies quo
a chriſtianis hec oratio non dicat̄: ita nullū
eſt quotidianū q̄lecūq̄ pctm̄ qō p illā nō di
Matth.6.b. mittat̄: cū dicimus: Dimitte nobis debita
noſtra: ſi qō ſequit̄ facere curemus: ſicut et
nos dimittim⁹ debitoribus noſtris. Nō eñ
ait dñs inquiūt: Si dimiſeritis pctā hoīb⁹/
dimittet vobis pater veſter q̄tidiana parua
pctā: ſed dimittet vobis inquit pctā veſtra.
Qualiacūq̄ ergo vel quātacūq̄ ſint/ etiā ſi
q̄tidie ꝑpetrent̄: nec ab eis vita diſcedat in
melius cōmutata: p elemoſynā venia nō ne
gata remitti ſibi poſſe p̄ſumūt. Sed bene/q̄
iſti dignas p pctis cōmonent elemoſynas
eſſe faciēdas: qm̄ ſi dicerēt q̄leſcunq̄ elemo
ſynas p pctis ⁊ q̄tidianis ⁊ magnis: ⁊ quā/
tacūq̄ ſcelerū ꝯſuetudine miſericordiā poſ
ſe impetrare diuinā/vt ea q̄tidiana remiſſio
ſequeret̄/viderēt rem ſe dicere abſurdā atq̄
ridiculā. Sic eñ cogerent̄ fateri fieri poſſe:
vt opulētiſſim⁹ hō decē nūmulis diurnis in
elemoſynas impenſis: homicidia/ ⁊ adulte/
C ria / et nefaria queq̄ facta redimeret. Qō ſi
abſurdiſſimum ⁊ inſaniſſimū eſt dicere: ꝑfe
cto ſi querat̄: q̄ digne ſint pro pctis elemoſy
ne: de quib⁹ etiā chriſti p̄curſor ille dicebat:
Facite ergo fructus dignos penitētie: ꝑcul Matth.3.b.
dubio nō inuenient̄ eas facere: q̄ vitā ſuam
vſq̄ ad mortē q̄tidianoꝝ criminū ꝑpetrati/
one cōfodiūt. Primū: q2 in auferēdis rebus
alienis lōge plura diripiūt: ex quib⁹ exigua
pauperib⁹ largiēdo/chriſtū ſe ad hoc paſce/
re exiſtimant/vt licentiā malefactoꝝ ab illo
ſe emiſſe vel q̄tidie potius emere credētes/
ſecuri dānabilia tāta cōmittāt.
Qui ſi pro vno ſcelere
oīa ſua diſtribuerēt indi/
gentibus mēbris chriſti:
niſi deſiſterēt a talibus fa
ctis: habendo charitatē/
que non agit perperā: ali/
quid eis prodeſſe nō poſ/
ſet. Qui ergo dignas pro
ſuis peccatis elemoſynas
facit: prius eas facere in/
cipiat a ſeipo. Indignum
eſt eñ vt in ſe non faciat
qui facit in proximū: cum
audiat dicentē dominū:
Diliges proximum tuum
tanq̄ teip̄m. Itemq̄ au/
diat: Miſerere anime tue
placens deo. Hanc ergo
elemoſynā: id eſt vt deo
placeat non faciens ani/
me ſue: quomodo dignas
pro peccatis ſuis elemo/
ſynas facere dicēdus eſt?
Ad hoc enim ⁊ illud ſcri/

Triceſima quarta veritas ¶ Triceſima quar/ta veritas / q̄ qui p vno ſcelere oīa ſua diſtribueret indigētib⁹ mēbris chriſti niſi deſiſteret a talibus / nō ei ꝑdeſſet. q̄ igit̄ ait dignas p pctis ſuis elemoſynas facit: prius ea facere icipiat a ſeipo. Ex q̄ dicto pōt excerpi illud vulgatiſſimū dictū: Ordinata charitas incipit a ſeipo: cū in actu charitatis talē ponat ordinē. Sed oritur dubiū: q2 ſolet dici q̄ elemoſyne etiā proſunt peccatoribus. Dicit̄ aūt q̄ ꝓſunt ad temporalia ⁊ ad impetrandū attritionem: nō tamen ad remiſſionem peccati: ſicut hic dicit̄: nec ad eternam beatitudinem.

1.Corī.13.b. Matth.22.d. Ecci.30.d.

ptum eſt: Qui ſibi malignus eſt: cui bonus Ecci.14.a.
erit? Orationes q̄ppe adiuuant elemoſyne.
Et vtiq̄ intuendum eſt quod legimus: Fi/ D
li peccaſti: non adijcias iterum: et de prete/ Ecci.21.a.
ritis tuis dep̄care vt dimittant̄ tibi. Propt̄
hoc ergo elemoſyne faciende ſunt: vt cū de
p̄teritis peccatis deprecamur/exaudiamur:

non vt in eis ꝑseuerātes licētiā malefaciēdi nos ꝑ elemosynas cōparare credamꝰ. Idō autē dñs ꝛ dextris elemosynas ab eis factas/ꝛ sinistris non factas se imputaturꝫ esse ꝓdixit: vt hinc ostēderet q̄ₜū valeant elemosynę ad priora delēda/nō ad ꝑpetua impune cōmittenda pctā. Tales autē elemosynas nō dicēdi sunt facere/q̄ vitā nolūt a ꝯsuetudine scelerū in meliꝰ cōmutare. Quia ꝛ in hoc ꝙ ait
Matth. 25. d. Qñ vni ex minimis meis non fecistis/mihi nō fecistis: ostēdit eos nō facere etiam qñ se facere existimāt. Si em̄ christiano esurienti panē tanq̄ christo darēt: ꝓfecto sibi panem iusticię (qđ ipse christꝰ est) nō negarēt.

Tricesimaquīta veritas
¶ Qm̄ deꝰ nō cui def sed quo aīo def attendit. Qui ꝗ christū diligit i christiano/ħ animo ei porrigit elemosynā q̄ accedit ad christū/non quo vult recedere impunitꝰ a chr̄o. Tāto em̄ magis q̄sq̄ deserit christū: quāto magis diligit quod improbat christus.

¶ Tricesimaquīta veritas/ꝙ deꝰ nō cui def/sed quo aīo def respicit. Ex q̄ dicto accipif documētū/ꝙ circūstātia finis (q̄ intelligif ꝑ hoc ꝙ dicitur quo aīo .i. qua intētiōe) est ꝓncipalissima in actu meritorio: qꝛ illud deus ꝓncipaliter respicit/vt hic dicitur.

E
Tricesimasexta veritas
¶ Nā qđ cuiq̄ ꝓdest ꝙ baptizaf si nō iustificaf? Nōne qui dixit/
Joh. 3. a. Nisi q̄s renatꝰ fuerit ex aqua ꝛ spūsctō/non intrabit in regnū dei:
Matth. 5. c. ipse etiā dixit: Nisi abundauerit iusticia vestra sup scribarꝫ ꝛ phariseorū/nō itrabitis in regnū celorꝫ? Cur illō timendo multi curant baptiçari: ꝛ hoc non timēdo/nō multi curāt iustificari? Sicut ꝗ nō
Ibidem. c. dicit fratri suo fatue: q̄ cū hoc dicit: nō ipi fraternitati/ħ pctō eiꝰ infensus est: alioq̄n reus erit gehennę ignis: ita ecōtrario qui porrigit elemosynā christiano nō christiano porrigit q̄ nō in eo diligit christū: nō aūt diligit christum qui iustificari recusat a christo.
F
Gal. 6. a. Et quēadmodū si q̄s ꝓoccupatus fuerit in aliq̄ delicto/vt fratri suo dicat fatue/id est nō eiꝰ
Matth. 5. c. peccatū volens auferre/cōuincif iniusticię:

¶ Tricesimasexta veritas/ꝙ nihil ꝓdest alicui ꝙ baptiçef nisi iustificef. Ex quo dicto accipif argumētū/ꝙ nō ois q̄ recipit sacramētū baptismi/recipit rem sacramēti: q̄ est iustificatio aīe. Intelligēdū tñ est/ꝙ quadrupliciter aliq̄ variant accedētes ad sacramētum baptismi. Aliqui sunt q̄ recipiūt sacramētū et rē sacramēti: sicut eunuchꝰ quē baptiçauit philippꝰ quia cū nō posuerit obicē recepit etiā characterē baptismalē et gratiā spūssancti: vt hr̄ Act. 8. Secūdo aliq̄ recipiūt sacramentū et nō rē sacramenti: sicut illi qui accedunt ficte: quēadmoduꝫ credif de anania et eius vxore/Act. 5. quia spiritumsanctū tēptabant: ꝛ ideo licet characterē acciperēt/tamē gratiā non habebāt. Tertio aliq̄ accipiunt rem sacramenti/et nō sacramētū: sicut illi q̄ baptiçari affectāt/ꝛ non possunt: baptismꝰ enim flaminis ꝛ baptismꝰ fluminis non est vnū: discipuli em̄ ꝓloquēte petro acceperunt spūmsctm̄ anteq̄ essent baptiçati: vt habef Actꝰ. 2. Quarto aliq̄ nō recipiūt sacramētū/nec rem sacramēti: vt illi q̄ coguntur/aut nō in

paruū est illi ad hoc redimendū elemosynas facere/nisi etiaꝫ qđ ibi sequif/remediū reconciliatiōis adiungat. Ibi em̄ sequif: Si ergo Matth. 5. d.
offers munꝰ tuū ad altare/ꝛ ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliq̄d aduersum te: relinque ibi munus tuū ad altare: et vade priꝰ recōciliare fratri tuo: ꝛ tūc veniēs offeres munus tuum.

¶ tendūt: cū intētio requirat i oībꝫ sacramēto: fm̄ beatū clementē de regulis theologie.

¶ Ita paruū est elemosynas quantaslibet facere ꝓ quocūq̄ scelere/ꝛ in ꝯsuetudine scelerū ꝑmanere.

F
Tricesimaseptima veritas.
¶ Tricesimaseptima veritas/ꝙ paruū est elemosynas quantaslibet facere ꝛ in scelerꝫ consuetudine ꝑmanere. Et istā veritatē inducit cōtra illos qui dicebāt/ꝙ oēs facientes opa misericordie saluabunf/quātūcūq̄ habeāt peccata alia: ꝓpter verba que dicit christus in die iudicij/sola ista opera cōmendās.

Tricesimaoctaua veritas
¶ Oratio vero quotidiana: quā docuit ipē dñs: vnde ꝛ dñica nūcupaf: delet quidē q̄ₜidiana peccata: cū q̄ₜidie dicif: Dimitte nobis debita nostra: qñ id quod sequif non solum dicif/sed etiaꝫ fit: sicut ꝛ nos dimittimꝰ debitoribꝰ nostrꝭ. Sꝫ qꝛ fiunt peccata/ideo dicif: non vt ideo fiāt quia dicitur. Per hāc enim nobis voluit saluator ostēdere/quātūlibet iuste in huius vite caligine atq̄ ifirmitate viuamꝰ/nō nobis deesse peccata ꝓ quibꝰ dimittēdis debeamꝰ orare: et eis qui in nos peccant vt ꝛ nobis ignoscaf ignoscere. Nō itaq̄ ꝓpterea dñs ait: Si dimiseritis pecca-
Ibidem. b. ta hoibꝰ: dimittet vobis ꝛ pater vester pctā vestra: vt de hac oratiōe cōfisi/securi q̄ₜidiana scelera faceremꝰ: vł potētia qua nō timeremus hoim leges: vel astutia q̄ ipos hoies fallueremꝰ: sed vt ꝑ illā disceremꝰ non putare nos esse sine peccatis/etiā si a criminibꝰ essemus imunes: sicut etiam legis veteris sacerdotes hoc ipm deꝰ de sacrificijs admonuit: q̄
Heb. 5. a. iussit eos ꝓmū ꝓ suis/deinde ꝓ ppł̄i offerre peccatis.
G
Nam etiā ipsa verba tanti magistri ꝛ dñi nostri vigilāter intuēda sūt. Nō
Matth. 6. b. em̄ ait: Si dimiseritis pctā hoibus/et pater vester dimittet vobis qualiacūq̄ peccata/sed ait peccata vestra. Quotidianā quippe oratione docebat/ꝛ iustificatꝭ vtiq̄ discipulis loquebaf. Quid est ergo peccata vestra nisi pctā sine quibꝰ nec vos estis/qui iustificati ꝛ sanctificati estꝭ? Ubi ergo illi qui per

¶ Tricesimaoctaua veritas ꝙ ꝑ oratione dominicā qñ dicimꝰ/Dimitte nobis debita nostra: nō debemꝰ estimare nobis dimitti nisi parua peccata: sine q̄bꝰ esse nō possumus.
Matth. 6. b. Ex quo dicto accipif vtile documētū/ꝙ in oratiōe dñica dimittunf pctā venialia. Intelligēdū tñ gratia istiꝰ ꝙ quattuor sunt actꝰ preter istū q̄bꝰ dicunf pctā venialia deleri q̄ₜū ad culpā .s. generalis ꝯfessio/episcopalis benedictio/sumptio eucharistie dignissime/ꝛ vnctio extrema. Eandeꝫ autē rationē possumꝰ in ceteris assignare sacramentis.

hāc orationē occasionē ppetrandoꝝ q̄tidie
scelerū q̄rūt: dicūt dn̄m significasse etiā ma/
gna pctā: qm̄ nō dixit: dimittet vobis pctā
parua sꝫ pctā vestra. Ibi nos ꝯsiderātes q̄/
libus loq̄baꝭ: ꝛ audiētes dictū / pctā vestra:
nihil aliud debem⁹ existimare q̄ꝫ parua: qm̄
taliū iā nō erāt magna. Veruntamē nec ipa
magna / a quib⁹ oīno mutatis in melius mo
Matth.6.b. ribus recedendū est / dimittunꝭ orantibus:
nisi fiat qd ibi dicit: Sicut ꝛ nos dimittim⁹
debitoribus nostris. Si eñ minima pctā si/
ne quib⁹ nō est etiā vita iustoꝝ / aliter nō re/
mittunꝭ: quāto magis multis ꝛ magnis cri/
minibus inuoluti / etiā si ea perpetrare iam
desināt: nullā indulgentiā cōsequunꝭ / si ad
remittendū alijs: qd in eos quisq̄ꝫ peccaue/
rit / inexorabiles fuerint: cū dicat dn̄s: si autē
nō dimiseritis hominibus pctā: neq̄ꝫ pater ve/
h ster dimittet vobis. Ad hoc eñ valet q etiā
Jaco.2.c. iacobus apl's ait: Judiciū futurū sine mise/
ricordia illi qui non fecit misericordiā. Ve/
nire quippe debet in mentē etiā seruus ille:
Matth.18.c. cui debitori dn̄s suus relaxauit decē milia
talentorū: q̄ postea iussit vt redderet: qꝛ ipse
nō misert⁹ est cōserui sui / q̄ ei debebat centū
Roma.9.c. denarios. In his ḡ qui filij sunt pmissionis
ꝛ vasa misericordie / valet qd ait idem apl's /
Jaco.2.c. ꝯsequēter adiugēs: Superexaltat aūt miseri/
cordia iudiciū. Qm̄ ꝛ illi iusti q̄ tāta scītita/
Luc.16.c. te vixerunt / vt alios quoq̄ꝫ recipiant in ta/
bernacula eterna: quib⁹ amici facti sunt de
māmona iniquitatis / vt tales essent: miseri/
cordia liberati sunt ab eo q̄ iustificat impi/
Roma.4.a. um: imputās mercedē sm gratiā / nō sm de/
bitū. In eoꝝ quippe numero est apl's qui di
1.Cor.7.c. cit: Misericordiā cōsecutus sum / vt fidelis
essem. Illi aūt qui recipiunꝭ a talibus in ta/
Luc.16.c. bernacula eterna: fatendū est q non sint his
morib⁹ prediti / vt eis liberandis sine suffra
gio sanctorū sua possit vita sufficere: ac per
Jaco.2.c. hoc multo amplius in eis superexaltat miseri
cordia iudiciū. Nec tamē ideo putādus est
quisq̄ꝫ sceleratissim⁹ nequaq̄ꝫ vita vel bona
vel tolerabiliore mutatus / recipi in taberna
Luc.16.c. cula eterna: qm̄ obsecut⁹ est scīis de māmo/
na iniq̄tatis: id est de pecunia vel diuitijs /
q̄ male fuerāt acq̄site: aut etiā si bene / nō tñ
veris / sed quas iniquitas putat eē diuitias:
qm̄ nescit q̄ sint vere diuitie: quib⁹ illi abū
dant / q̄ ꝛ alios recipiunt in eterna taberna/
I cula. Est itaq̄ꝫ quidā vite modus: nec tā ma
le / vt his qui eū viuūt nihil ꝓsit ad capescē/
dum regnū celorū largitas elemosynarum:
quib⁹ etiā iustoꝝ sustētaꝭ inopia: ꝛ fiūt ami
ci q̄ in tabernacula eterna suscipiant: nec tā
bone vt ad tantā btitudinē adipiscēdā eis
ipsa sufficiat: nisi eoꝝ meritis quos amicos
fecerunt misericordiā ꝯsequanꝭ. Mirari aūt
soleo etiā apud virgiliū istā dn̄i reperiri sen
tentiā vbi ait: Facite vob amicos de māmo Luc.16.c.
na iniq̄tatis: vt ꝛ ipsi recipiāt vos in taber/
nacula eterna. Cui est ꝛ illa simillima: Qui Matth.10.d.
recipit pphetā in noīe pphete / mercedē p/
phete accipiet: ꝛ q̄ recipit iustū in noīe iusti /
mercedē iusti accipiet. Nā cū elysios cāpos
poeta ille describeret: vbi putant habitare
aīas btōꝝ: nō solū ibi posuit eos qui ꝓprijs
meritis ad illas sedes puenire potuerūt / sed
adiecit atq̄ꝫ ait: Quiq̄ꝫ sui memores alios Eneid.6.
fecere merendo: id est qui pmeruerūt alios
eosq̄ꝫ sui memores pmerēdo fecerūt. Pror/
sus tanq̄ꝫ eis diceret: qd frequentaꝭ ore chri
stiano: cum se cuiq̄ꝫ sanctoꝝ humilis quisq̄ꝫ
cōmēdat ꝛ dicit: memor mei esto: atq̄ꝫ vt id
esse possit pmerendo efficit. K

¶ Sed qs iste sit modus: et q̄ sint ipa pctā / q̄ ita ipe/
diūt puentionē ad regnū dei / vt tñ scōꝝ amicorum
meritis impetrēt indulgē/ tiā: difficillimū est inueni
re: piculosissimū definire. Ego certe vsq̄ꝫ ad h tpus
cū inde satagerē / ad eorū indaginē puenire non po/
tui. Et fortassis ppterea latent: ne studiū pficiēdi
ad oīa pctā cauēda pigre/ scat. Qm̄ si scirentur q̄ vel
q̄lia sint delicta / p quib⁹ etiā pmanētib⁹ nec pfectu
vite melioris assumpt⁹ in tercessio sit inq̄rēda ꝛ spe/
rāda iustorū: eis secura se obuolueret hūana segni/
cies: nec euolui talib⁹ implicamētis vllius
virtutis expeditione curaret / sed tm̄mō q̄re
ret aliorū meritis liberari: quos amicos sibi
de māmona iniquitatis elemosynarū largi/ Luc.16.c.
tione fecisset.

¶ Tricesimanona veritas / q que sint ista pctā q̄ ita impe diūt / vt ad regnum dei aliq̄ue aīe nō va leāt puenire nisi sanctorū auxilio: de q̄/ bus christ⁹ dicit in euāgelio: facite vo/ bis amicos de mā/ mona iniq̄tatis: dif ficillimū est inueni/ re et piculosissimuꝫ definire. Unde ipse aug⁹ dicit / q nō po/ tuit ad h puenire. Ex q̄ dicto accipiꝭ argumentū / q aliq̄ sunt pctā ad q̄ꝝ in/ dulgentiā null⁹ pōt venire nisi pcibus scōꝝ adiuuet: quia aug⁹ talia pctā hic supponit: sed q̄ sint ista nescit.

Tricesimanona veritas.

¶ Nūc vero dū venialis ini q̄tas etiā si pseueret igno raꝭ modus / pfecto et stu/ dium in meliora pficiēdi orādo et instādo vigilan/ tius adhibeꝭ: ꝛ faciēdi de māmona iniquitatis san/ ctos amicos cura nō sper/ niꝭ. Verū ista liberatio q̄ fit siue suis quibusq̄ꝫ ora/ tionib⁹ / siue intercedētib⁹ scīis id agit vt i ignē q̄sq̄ꝫ nō mittaꝭ eternū: nō vt cū fuerit missus post quātū/ cūq̄ꝫ tps inde eruaꝭ. Nā ꝛ illi q̄ putāt sic in/ telligendū esse qd scriptū est: afferre terram

¶ Quadragesima veritas / q venialis culpa si perseueret / ignoraꝭ modus: et ideo studiū videtur esse in meliora pfi/ ciendi p orationes: et faciendi amicos de māmona iniq̄ta/ tis scōs / cura non spernaꝭ. Ex q̄ acci/ pitur argumētū / q pctā venialia homi num esse certa non possunt: cū modus eorum ignoretur vt hic habetur.

Quadragesima veritas.

L

Matth. 13. a. Luc. 8. a. bonã/vberẽ fructũ: aliã tricenũ/aliã sexagenũ/aliã centenũ: vt scti ꝓ suorũ diuersitate meritoꝝ alij tricenos hoies liberẽt/alij sexagenos/alij centenos: hoc in die iudicij futurũ suspicari solẽt/nõ post iudiciũ. Qua opinione q̃dã cũ videret hoies impunitatẽ sibi ꝑuersissime pollicẽtes: eo ꝙ oẽs isto modo ad liberationẽ ꝑtinere posse videant.

Quadragesima pzima. ¶ Elegãtissime respõdisse ꝓhibet/bene potius esse viuẽdũ vt inter eos q̃sq; reperiat q̃ ꝓ alijs itercessuri sunt liberãdis: ne tam pauci sint/vt cito ad nũerũ suũ vel tricenũ vel sexagenũ vel centenũ vnoq̃q; eoꝝ ꝑueniẽte/multi remaneãt q̃ eruitam de pęnis illoꝝ intercessiõe nõ possint: ꝛ in eis inueniat quisq̃s sibi spem fruct⁹ alieni temeritate vanissima pollicet. Hęc me respondisse illis suffecerit: q̃ sacraꝝ litteraꝝ q̃s cões habem⁹ auctoritatẽ nõ spernũt: sed eas male intelligẽdo non qđ ille loquũtur/sed hoc poti⁹ putãt futuꝝ esse qđ ipsi volunt. Hac itaq; respõsiõe reddita/librũ sicut ꝓmisim⁹ terminam⁹.

¶ Quadragesima pzima veritas/ꝙ elegantissime videt r̃ndisse ille q̃ dixit bene poti⁹ esse viuẽdum vt inter eos q̃sq; reperiatur q̃ ꝓ alijs intercessuri sunt liberãdis. Istã aũt r̃nsionẽ inducit augustinus a q̃dã r̃ndẽte dictis origenis: q̃ dicebat ꝙ intercessione sctõꝝ reprobi erãt finaliter liberãdi: et ꝑ hoc aliq̃ retardabãtur a bonitate: tunc cito iste r̃ndit vt alaret ad bonã etiã dato ꝙ illud esset verum/quod absit.

Sancti augustini episcopi liber vicesimusprimus de ciuitate dei explicit.

¶ Annotatio capitulorũ vicesimisecũdi libri eisdem.

30 De eterna felicitate ciuitatis dei sabbato perpetuo.

¶ Eiusdē diui aurelij augustini episcopi de ciuitate dei liber vicesimus secundus incipit.

¶ De conditiōe angelorum et hominum. Capitulum. I.

Expo. Ca. I.

A Sicut in primo libro ꝛc. In hoc vicesimosecūdo libro agit augustin⁹ de fine ciuitatis dei: que est eterna angelorū ꝛ hominū beatitudo.

Sicut in primo libro superiori ꝓmisim⁹ iste hui⁹ totius operis vltim⁹ disputationem de ciuitate dei eternaq₃ beatitudine cōtinebit. Que nō ꝓpter etatis ꝑ multa secula longitudinē: tamen quātācūq₃ finiendā eternitatis nomē accepit: sed queadmodū scriptū est in euāgelio: Regni eius nō erit finis. (Luc. 1. e.) Nec ita vt alijs moriēdo decedētib⁹/alijs succedētib⁹ oriēdo/species in ea ꝑpetuitatis appareat: sicut in arbore q̄ perenni fronde vestit: ꝛ eadē videt viriditas ꝑmanere/dū labentib⁹ ꝛ cadētib⁹ folijs subinde alia que nascunt faciē cōseruāt opacitatis: sed omes in ea ciues imortales erunt adipiscētib⁹ ꝛ hoib⁹ quod nunq̄ sancti angeli ꝑdiderūt. B Faciet hoc deus oipotentissimus eius cōditor. Promisit eñ/nec mentiri potest: et qbus fidē hinc q̄ faceret multa sua ꝛ nō ꝓmissa ꝛ ꝓmissa iam fecit. Ipse est eñ q̄ in principio cōdidit mundū/plenū bonis oibus visibilib⁹ atq₃ intelligibilib⁹ reb⁹ (Gen. 1. a.) in quo nihil meli⁹ instituit q̄ spūs: qb⁹ intelligentiā dedit: et sue contēplatiōis habiles capacesq₃ sui ꝯstituit: atq₃ vna societate deuinxit: quā sanctā et supnā dicim⁹ ciuitatē. In qua resideāt/in qua sustentētur beatiq₃ sint. Deus autem ipse illis est tanq̄ vita victusq₃ cōmunis. C Qui liberū arbitriū eidē intellectuali nature tribuit tale: vt si vellet deserere deū/beatitudinē. s. suā/continua miseria esset secutura. Qui cum ꝑsciret angelos quosdā ꝑ elatiōnē qua ipsi sibi ad beatā vitam sufficere vellēt/tāti boni desertores futuros: nō eis ademit hanc potestatē: potentius ꝛ melius esse iudicans etiā de malis benefacere/q̄ mala esse nō sinere. Que omino nulla essent/nisi natura mutabilis q̄uis bona ꝛ a summo deo atq₃ incōmutabili bono/qui bona oñia condidit instituta/peccādo mala ea sibiipsa fecisset.

¶ Quo etiaz peccato suo teste cōuincit/bonam cōditā se esse naturā. Nisi eñ magnū et ipsa/licet nō equali conditori bonū esset: ꝑfecto desertio dei tā q̄ luminis sui/malum eius esse nō posset. Nā sicut cecitas oculi vitiū est: ꝛ idē ipm indicat ad lumen vidēdū oculū esse creatū: ac per hoc etiam ipo vitio suo excellentius ostēdit ceteris mēbris mēbrum capax luminis: nō eñ alia causa esset vitiū eius carere lumie: ita etiā natura que fruebat deo/optimā se institutā docet etiaz ipso vitio: quo ideo misera est: quia nō fruitur deo: qui casum angelorum voluntariū iustissima pena sempiterne infelicitatis obstruxit: atq₃ in eo sūmo bono permanētib⁹ ceteris: vt de sua sine fine permansiōe certi essent/tanq̄ ipsius premiū permansiōis dedit. D Qui fecit hoiem/ipsum etiā rectū cum eodē libero arbitrio terrenū quidē animal/sed celo dignū/si suo coheret auctori: miseria similiter/si eū desereret secutura: qualis nature hmōi cōueniret. (Gen. 2. b. Eccle. 7. d.) Quē similiter cū preuaricatiōe legis dei per dei desertionem peccaturū esse prescirei: nec illi ademit liberi arbitrij potestatē: simul ꝓuidens quid boni de malo eius esset ipe facturus: q̄ de mortali ꝓgenie merito iusteq₃ dānata/tātū populum ꝓpter gratiā suam colligit: vt inde suppleat ꝛ instauret partem que lapsa est angelorum: ac sic illa dilecta superna ciuitas non fraudet suorū numero ciuiū: quinetiaz fortassis et vberiore letet. (Aug⁹ in enchiridion ca. 28.) E Multa eñ fiunt a malis quidē contra volūtatē dei: sed tante est ille sapiētie tanteq₃ virtutis: vt in eos exitus siue fines/quos bonos et iustos ipse presciuit: tendāt oñia que volūtati eius vident aduersa. Ac per hoc cū de⁹ mutare dicitur voluntatem: vt qbus lenis erat: verbi gratia: reddatur iratus: illi poti⁹ q̄ ipse mutantur: et eum quodāmodo mutatū in his que patiunt inueniunt: sicut mutat sol oculis sauciatis: et asper quodāmodo ex miti/ꝛ ex delectabili molestus efficitur: cum ipse apud seipsum maneat idem qui fuit. Dicit etiā voluntas dei/quā facit in cordib⁹ obedientiū mandatis eius: de qua dicit aplus: Deus est eñ qui operat in nobis ꝛ velle. (Phil. 2. b.) Sicut eñ iusticia dei nō solum qua ipe iustus est dicit: sed illa etiam quā in homine q̄ ab illo iustificat facit: sic ꝛ lex eius vocat q̄ potius est hominū/sed ab ipso data hominib⁹. Nam vtiq₃ hoies erant quib⁹ ait iesus: In lege vestra scriptū est: cum alio loco legam⁹ (Joh. 8. c.) Lex dei eius in corde ipsius. (Ps. 36. f.) Scdm hāc voluntatē quā deus operat in hominib⁹ etiaz F velle dicitur: quod ipse nō vult/sed suos id (Phil. 2. b.)

Prima veritas vicesimisecundi libri

¶ Prima veritas vicesimisecūdi libri ē/q̄ magnitudo mali declarat nobilitatem subiecti sic ostēdit in duplici exemplo. Primo in oculo etc: qz cecitas oculi ex sua vitiositate indicat ei⁹ nobilitatē: quia sez est lumīnis capax. Secūdo i angelo malo: qz naturā angelicā optimā institutā esse docet vitium quo misera est.

volentes facit:sicut dicit͡ cognouisse:qd vt cognoscerent facit a quib⁹ ignorabat͡. Nec͡ eñ dicēte apostolo: Nunc autē cognoscentes deū:imo cogniti a deo:fas est vt credamus q̄ eos tunc cognouerit deus precognitos ante cōstitutionē mūdi:sed tūc cognouisse dictus est/q̄ tūc vt cognoscerent͡ effecit De his locutionū modis iam ꝛ in superioribus libris memini disputatū. Scdm hāc ergo voluntatē qua deū velle dicimus quod alios efficit velle:a quibus nesciunt͡ futura multa vult nec facit.

Gal. 4.b.

S.libro.16. ca.32.a.c.

De eterna dei et incommutabili eius voluntate. Capl'm.II.

Multa eñ volunt fieri sancti ei⁹ ab illo inspirata sancta volūtate/nec fiunt:sicut orāt ꝓ quibusdam pie sancteq̄:ꝛ quod orant non facit/cum ipe in eis hanc orandi voluntatē sanctospū suo fecerit:ac per hoc quādo ſm domini voluntatem orant sancti vt quisq̄ sit saluus:possumus illo modo locutiōis dicere:vult deus ꝛ nō facit:vt ipsum dicam⁹ velle:qui vt velint isti facit. Scdm illā vero voluntatē suā q̄ cū eius ꝑscientia sempiterna est.

Scda veritas. Psal.134.b.

Profecto in celo et in terra oia quecunq̄ voluit:nō solū preterita vel ꝑsentia/ sed etiā futura iā fecit. Uerū antequā veniat temp⁹ quo voluit vt fieret qd ante tēpora vniuersa prescivit atq̄ disposuit: dicim⁹/fiet quādo de⁹ voluerit. Si autē non solum tēpus quo futurum est: verūetiā vtrū futurū sit ignoramus: dicim⁹/fiet si deus voluerit:nō quia de⁹ nouam voluntatē quam nō habuit tunc habebit/ſ qꝛ id qd ex eternitate in eius imutabili preparatū est voluntate tuc erit.

Secunda veritas/q̄ deus nō solum presentia vel preterita/sed etiā futura iam fecit:quia omnia inquit ante tempora disposuit vt fierent: aut si de⁹ voluerit/nō q̄ de⁹ mutet alr voluntatē/sed quia illud quod eternaliter ꝑsciuit/erit. Ex quo dicto accipiūt͡ duo theologica argumenta. Primū est/q̄ de⁹ ꝓduxit ab eterno omia creata in eē ſm quid:sicut ponit doctor subtilis:quia hic dicit aug⁹/q̄ oia futura fecit:quia ante tēpora ipsa disposuit. Secūdū argumentū/q̄ de⁹ non potest aliq̄d ordinare de nouo quod nō ordinauerit ab eterno:quia de⁹ vt dicit non potest mutare volūtatem/nisi ſm q̄ omnia ab eterno ꝑsciuit. Et isti⁹ est ratio clara:quoniā si aliq̄d aliter disponeret iam ista futura disposita non preuidisset.

De promissione eterne beatitudinis sanctorum:et perpetuis suppliciis impiorum. Capl'm.III.

B

Quapropter vt cetera tā multa pretercam:sicut nunc in christo videmus impleri quod ꝓmisit abrae dicens: In semine tuo benedicentur omes gentes:ita quod eidē semini eius ꝓmisit implebitur:vbi ait per ꝓphetā: Resurgent q̄ erāt in monumētis. Et quod ait: Erit celum nouum ꝛ terra noua:ꝛ nō erūt memores priorum:nec ascendent in cor ipsorū:sed leticiā ꝛ exultationē inuenient in ea. Et ecce ego faciam hierusalē exultationē/ et populū meū in leticiā:et exultabo in hierusalē/ꝛ letabor in populo meo:ꝛ vltra nō audiet͡ in ea vox fletus. Et per aliū ꝓphetam quod ꝑnunciauit/dicēs eidē ꝓphete: In tempore illo saluabit͡ populus tuus omis qui inuētus fuerit scrip⁹ in libro:ꝛ multi dormientiū in terre puluere:siue (vt quidā interpretati sunt) aggere/exurgent:hi in vitam eternā/ ꝛ hi in opprobriū ꝛ in cōfusionē eternā. Et alio loco per eundē ꝓphetā: Et accipient regnum sancti altissimi:ꝛ obtinebūt illud vsq̄ in seculum/ꝛ vsq̄ in secula seculorum. Et paulo post: Regnū inquit eius regnū sempiternū Et alia que ad hoc ptinentia in libro vicesimo posui:siue que nō posui:ꝛ tamē in eisdē litteris scripta sunt. Uenient et hec sicut et ista venerūt:que increduli nō putabant esse ventura. Idem quippe deus vtraq̄ ꝓmisit: vtraq̄ ventura esse predixit:quē perhorrescūt numina paganorū:

Gen. 22.d.

Esa. 26.d.

Esa. 65.c.

B

Dan.12.a.

Dan.7.c.

S.libro.20. ca.21.et.23.

teste etiam porphyrio ᵃ nobilissimo philosopho ipsorum.

ᵃ Teste etiam porphyrio nobilissimo philosopho/paganorum scz in libro theologion: vt etiam patuit supra libro.xix.ca.xxiii.

Cōtra sapientes mūdi/qui putāt terrena hominū corpora ad celeste habitaculū nō posse trāsferri. C.IIII

B

Sed videlicet ᵇ homies docti atq̄ sapientes cōtra vim tāte auctoritatis/que omnia genera hoim sicut tanto ante ꝑdixit in hoc credendū sperādūq̄ conuertit:acute sibi argumētari vident͡ aduersus corporū resurrectionem/ꝛ dicere qd in tertio de republica libro a cicerone cōmemoratū est: Nam cū herculem ꝛ romulū ex hominib⁹ deos esse factos asseueraret:quorū nō corpora inquit sunt in celo elata:neq̄ eñ natura pateret͡ vt id qd esset de terra/nisi in terra maneret. Hec ē magna ratio sapientiū:quorū dominus nouit cogitationes/quoniā vane sunt. Si eñ anime tantūmodo essemus:id est sine vllo corpore spirit⁹ ꝛ in celo habitātes/terrena animalia nescirem⁹:nobisq̄ futurum esse diceretur:vt terrenis corpib⁹ animādis q̄dā vinculo mirabili necteremur:nōne multo fortius argumētaremur id credere recusantes ꝛ diceremus naturam non pati vt res incorporea ligamēto corporeo vinciretur? Et ta

Expositio Ca.IIII.

ᵇ Sed videlicet homies docti ꝛc. In h̄ ca. nota de dictis ciceronis in lib.iii. de republica q̄ ad deificationē romuli: de quo vide supra li.iii.ca.xv. et li.ii.ca.xv.

Cicero lib.3. de republica.

1.Cor.3.d.

B

mē plena est terra vegetātib⁹ animis/qui/
bus hec mēbra terrena miro modo sunt cō/
nexa ⁊ implicata. Cur ergo eodē volēte deo
qui fecit hoc animal nō poterit terrenū cor/
pus in celeste corpus attolli: si anim⁹ oīa
hec terrena transcendēs per hoc etiā celesti
corpore prestabilior terreno corpori potuit
alligari? An terrena particula tā exigua po
tuit aliquid celesti corpore melius apud se
tenere/vt sensum haberet ⁊ vitā: ⁊ eam sen/
tientē atq; viuentem dedignabit celū susci
pere: aut susceptā nō poterit sustinere: cum
de re sentiat et viuat ista meliore q̄ est cor/
pus omne celeste? Sed ideo nunc nō fit: q2
nōdū est tempus quo id fieri voluit. Quid
C hoc quod ꝓuidentia dei multo mirabilius
q̄ illud quod ab istis non credit fecit? Cur
eni nō vehemētius admirant incorporeos
animos celesti corpore potiores/terrenis al
ligari corporib⁹: q̄ corpora licet terrena se/
dibus q̄uis celestib⁹ tamen corporeis sub/
limari: nisi quia hoc videre consueuimus/⁊
hoc sumus: illud vero nondū sum⁹: nec ali/
quādo adhuc vidim⁹.

Tertia veritas ¶ Nam ꝑfecto sobria
ratione consulta mira
bilioris eē diuini ope/
ris reperit incorpora/
libus corporalia quo/
dāmodo attexere q̄li/
bet diuersa: q2 illa cele
stia/ista terrestria: ta/
men corpora ⁊ corpo/
ra copulari.

¶ Tertia veritas/ꝙ si/
cut deus animā que ma
gis distat q̄ celum/vni/
uit corpori/ita poterit at
tollere corpus ad celum
sicut animam inclinauit
ad corpus: et dicit hic ꝙ
mirabili⁹ esse videt icor/
poralib⁹ corpalia attexe
re q̄ corpa corpib⁹ copu
lare. Et illud inducit ad
ostēdēdū quō corpa nr̄a
i celo poterūt eē ꝑpetuo.

¶ De resurrectiōe carnis/quā qui dā mūdo credētes nō credūt. Ca. V

A Sed hoc incredibile fuerit aliquan/
do: Ecce iam credidit mūd⁹ subla/
tū terrenū christi corpus i celum:
Mar. 16. d. resurrectionē carnis ⁊ ascensionē in supnas
Act. 1. b. sedes paucissimis remanētibus atq; stupen
tibus vel doctis vel indoctis: iam credide/
runt docti ⁊ indocti. Si rem credibilē credi
derunt: videant q̄ sint stolidi qui non cre/
dunt. Si autem res incredibilis credita est
etiā hoc vtiq; incredibile est sic creditū esse
quod incredibile est. Hec igitur duo incre/
dibilia/resurrectionē scilicz nostri corporis
in eternū/et rem tam incredibilem mūdum
esse crediturum: idē domin⁹ anteq̄ vel vnū
hoꝝ fieret/ambo futura esse predixit. Unū
duorum incredibiliū iam factum esse vide/
mus: vt quod erat incredibile/crederet mū/
dus: cur id quod reliquum est desperatur:
vt etiam hoc veniat quod incredibile credi
dit mundus: sicut iam venit quod similiter
incredibile fuit: vt rem tam incredibilē cre/
deret mundus: quādo quidē hoc vtrūq; in/
credibile: quorum videmus vnum/alterum
credimus in eisdem litteris predictū sit per
quas credidit mūdus? Et ipse modus quo B
mundus credidit si consideretur incredibi/
lior inuenitur. In eruditos liberalib⁹ disci/
plinis et omino quātū ad istorū doctrinas
attinet impolitos: nō peritos grammatica:
non armatos dialectica: nō rhetorica infla/
tos: piscatores christ⁹ cum retibus fidei ad Matth. 4. c.
mare hui⁹ seculi paucissimos misit: atq; ita
ex omni genere tam multos pisces: et tanto
mirabiliores quanto rariores etiā ipsos phi
losophos cepit. Duobus illis incredibilib⁹
si placet: immo quia placere debet/addam⁹
hoc tertium. C

Quarta veritas ¶ Jam ergo tria sunt
incredibilia: que tamē
facta sunt. Incredibi/
le est eni christū resur/
rexisse in carne/⁊ in ce
lum ascēdisse cum car
ne. Incredibile ē mun
dum rem tam incredi
bilem credidisse. In/
credibile est homines
ignobiles/infirmos/
paucissimos/imperitos
rem tam incredibilem
tam efficaciter mūdo/
et in illo etiam doctis
psuadere potuisse. Ho
rum triū incredibiliū:
primū nolunt isti cum
quibus agimus crede
re: secundū coguntur ⁊
cernere quod nō inue/
niunt vnde sit factum
si nō credunt tertium.
Resurrectio certe chri
sti ⁊ in celū cum carne
in qua resurrexit ascē/
sio: toto iam mūdo p/
dicatur ⁊ credit: si cre
dibilis nō est: vnde to
to terrarum orbe iam
credita est? Sed mul/
ti nobiles/sublimes/do
cti etiā se vidisse dixe/
runt: ⁊ quod viderunt
diffamare curarūt: eis
mundū credidisse nō
mirū est: sed istos ad/
huc credere nolle/perdurū est. Si aūt vt ve
rū est: paucis/obscuris/minimis/indoctis eā
se vidisse dicentibus et scribētibus credidit
mūdus: cur pauci obstinatissimi qui remā/
serūt/ipsi mūdo iam credēti adhuc vsq; nō

¶ Quarta veritas ꝙ tria
incredibilia hominibus
mundi ponūtur circa fi/
dem christianā. Primū
est/ꝙ christus resurrexit
⁊ ascendit in celum. Se/
cundum/ꝙ mūdus rem
tam incredibilē credidit
Tertium incredibile/ꝙ
homies tam imperiti (si/
cut fuerunt ſm seculum
apostoli) rem ita incredi
bilem ita efficaciter cre/
dere facere potuerūt. In
telligendum tamē ꝙ in/
tentio beati augustini in
hoc loco est ex duob⁹ se/
quentibus incredibilib⁹
que tamen certa esse con
spicimus: ostendere/pri/
mū incredibile esse cre/
dendum: quia ista non
sunt minus incredibilia
et ideo ꝓcedit a minori.
Unde dicit in hoc capi/
tulo/ꝙ quāto testes fue/
rint contemptibiliores/
tanto diuinitas seipsam
mirabilius psuasit. Sed
attēdēdū/ꝙ ad cōfirmā Mar. 16. d.
dum magnitudinez isti⁹ Act. 1. b.
miraculi/ꝙ res tam in/
credibilis credita est: ip
se inducit tullium admi/
rantē de hoc/ꝙ tempori
bus tam vltimis q̄ gens
erat magis erudita/po/
tuit romulus ꝓ deo ac/
cipi: nec est ſm ipsuz ita
mirabile de aliis diis q̄
tempore āntiquo quo po/
pulus fuerat indoctus/
fuerant ꝓ diis accepta/
ti: et inde cōstat ꝙ popu
lus magis fuit erudit⁹
tempore christi q̄ romu
li: et ratiōe posteritatis
quā tullius assignat.

creduüt? Qui propterea numero exiguo ignobilium/infirmorū/ imperitorū hominū credidit: quia in tam contēptibilibus testibus multo mirabilius diuinitas seipsam persuasit. Eloquia nanq̧ persuadētium que dicebant: mira fuerunt facta/ nō verba. Qui eñ christū in carne resurrexisse/ et cum illa in celum ascendisse non viderāt: id se vidisse narrantibus non loquētibus tantū/ sed etiā mirifica faciētibus signa credebant. Homines quippe quos vnius vel vt multū duarū linguarum fuisse nouerant: repēte linguis omniū gentiū loquentes mirabiliter audiebāt. Claudum ab vberibus matris ad eorū verbum in christi nomie post quadraginta annos incolumem constitisse. Sudaria de corporibus eorū ablata/ sanandis profuisse languentibus in via qua fuerant transituri positos in ordine innūerabiles morbis varijs laborātes: vt ambulantiū super eos vmbra trāsiret/ continuo salutē solere recipere: et alia multa stupēda in christi nomine per eos facta sunt signa: postremo etiam mortuos resurrexisse cernebant. Que si vt legunt̃ gesta esse concedunt: ecce tot incredibilia tribus illis incredibilib⁹ addimus. Et vt credatur vnum incredibile/ quod de carnis resurrectione atq̧ in celū ascensiōe dicitur: multorum incredibiliū testimonia tanta congerimus: et nondū ad credendū abhorrēda duricia incredulos flectimus. Si vero per apostolos christi/ vt eis crederet̃: resurrectionē atq̧ ascensionē predicātibus christi etiam ista miracula facta esse non credūt: hoc nobis vnum grande miraculū sufficit/ q̄ ea terrarū orbis sine vllis miraculis credidit.

Margin: D — Act.1.b. — Ibidē. 2.b. — Ibidem.3.a. — Ibidē. 19.b. — Ibidē.5.c. — E

Qr roma conditorem suū romulum diligendo deum fecerit: ecclesia autem christum dominū credendo dilexerit. Capl'm.VI.

A a Recolam⁹ etiā hoc loco illō, qd̄ de romuli credita diuinitate tullius admirat̃. Verba eius vt scripta sunt inseram: Magis est inquit in romulo admirandū/ q̄ ceteri qui dij ex hominib⁹ facti esse dicunt̃/ minus eruditis hominum seculis fuerunt: vt fingendi procliuior esset ratio/ cū imperiti facile ad credendū impellerētur: Romuli aūt etatē minus b his sexcentis annis iā inueteratis litteris/ atq̧ doctrinis omniūq̧ illo antiquo ex inculta hominū vita errore sublato fuisse cernim⁹. Et paulopost de eodē romulo ita loquit̃: qd̄ ad hūc ptinet sensum. Ex quo itelligi potest inquit c permultis ānis ante homerū fuisse q̄ romulū: vt iam doctis hoib⁹ ac tēporib⁹ ipsis eruditis ad fingendū vix qcq̄ esset loci. Antiquitas eñ recepit fabulas/ fictas etiā nonnunq̄ incondite. Hec etas autē iam exculta presertim eludēs omne quod fieri nō potest respuit. Vn⁹ e nūero doctissimorū hoim idēq̧ eloquētissim⁹ omniū marcus tullius cicero B propterea dicit diuinitatē romuli mirabilit̃ creditā: q̄ erudita iā tēpora fuerūt que falsitatē nō reciperēt fabularū. Quis autē romulum deū nisi roma credidit: atq̧ id parua et incipiēs? Tum deinde posteris seruare fuerat necesse qd̄ acceperāt a maiorib⁹: vt cum ista supstitiōe in lacte quodāmodo matris ebibita cresceret ciuitas: atq̧ ad tā magnū perueniret imperium: vt ex eius fastigio velut ex altiore quodā loco alias quoq̧ gētes quib⁹ dominaret̃ hac sua opinione profunderet: vt nō quidē crederēt/ sed tamen dicerēt deum romulū: ne ciuitatē cui seruiebāt/ de conditore eius offenderēt: aliter eā nominā d do q̄ roma: que id nō amore quidē hui⁹ erroris/ sed cū amoris errore crediderat. Christus aūt q̄q̄ sit celestis et sempit̃ne cōditor C ciuitatis: nō tamē eum quoniā ab illo cōdita est deū credidit: sed ideo poti⁹ est condēda/ quia credidit. Roma cōditorē suū iam cōstructa et dedicata/ tanq̄ deum coluit in templo: hec autē hierusalē conditorē suum deum christū/ vt construi posset et dedicari posuit in fidei fundamentū. Illa illū amando esse deum credidit: ista istum deum esse credendo amauit. Sicut ergo precessit vnde amaret illa/ et de amato iam libenter etiā falsum bonum crederet: ita precessit vnde ista crederet: vt recta fide nō temere: quod falsum est/ sed quod verum erat amaret. Ex D ceptis enim tot et tantis miraculis que persuaserunt deum esse christum/ prophetie q̄q̧ diuine fidedignissime precesserunt: que in illo non sicut a patribus adhuc creduntur

Expositio Ca.VI. a Recolam⁹ etiā hoc loco etc. In hoc cap. dicit/ q̄ de romuli credita diuinitate tullius admirat̃/ scilicet in libro tertio de republica. b Min⁹ his sexcentis annis etc. Puto vitiū scriptoris esse: s̄m enim eutropiū cicero consulatū gessit anno ab vrbe condita sexcentesimo octogesimonono: Romul⁹ aūt mortu⁹ est vel ad deos translatus s̄m eūdem/ anno ab vrbe condita xxxix. quib⁹ subtractis a sexcētis octogintanouem remanent sexcenti quinquaginta: qui sunt plures sexcentis/ sed minus septingentis. c Permultis annis ante fuisse homerum q̄ romulū. Fuit eñ homer⁹ s̄m eutropium tempore agrippe filiū regis albanorū: cui successit arenius siluius regnās annis. xix. cui successit auentinus siluius annis. xxxvij. regnans: cui successit procas filius regnās ānis xxiij. huic successit amulius: cui⁹ anno septimo natus est romul⁹: et sic precessit homer⁹ romulum per annos. lxxxij. Itē qd̄ dicit/ d Aliter eam nominādo q̄ roma. Quia romani colebāt eum sub nomine quirini/ sed gētes alie sub noie romuli. ¶ Lupa

Margin: Cicero lib.3. de republica.

implende/sed iam toto mundo demonstrã/
tuc implete. De romulo autem quia condi/
dit romã/in eaq regnauit: auditur/legitur:
non quia factũ est quod ante fuisset ,pphe/
tatum/sed q sit receptus in deos/creditum
tenent littere/nõ factũ docent. Nullis quip
pe rerum mirabiliũ signis id ei vere proue/
nisse monstratur. a Lupa quippe illa fra/
trum duorum nutrix:
quod videt quasi ma/
gnum extitisse porten
tum: q̃le aut quãtũ ẽ
ad demonstrandũ de/
um? Certe eñ et si nõ
meretrix fuit lupa illa
sed bestia: cum fratri/
bus portentũ cõmune
fuerit ambob⁹/frater
tamen eius non habe
tur deus. Quis aũt ,p
hibitus est/aut romu/
lum/aut herculẽ/aut
alios tales homies de
os dicere/et mori ma/
luit q̃ nõ dicere? Aut
vero aliqua gentiũ co
leret iter deos suos ro
mulũ/nisi romani no/

a ¶ Lupa quippe il
la fratrum duorum
nutrix ꝛc. Patuit sup̃
lib. xviij. ca. xxi.

¶ Unde merito

Additio iaco
bi passauantij

¶ In hoc capitulo. vi)
mentionẽ facit expositor de noie romuli dei/
ficati: qui colebat ꝛ ap
pellabatur a romanis
sub nomine q̃rini. Ubi
nota q istud nomẽ sor/
titus est romul⁹ a quo/
dam euentu: Nam fe/
rũt hastam lancee eius
quadam vice in palati/
no monte floruisse. Di
citur autẽ hasta quiris
grece: inde quirin⁹ dici
tur: vnde ꝛ quirites mi
lites hastam portãtes
in bellis dicunt ꝛc.

E minis metus cogeret? Quis porro enume/
ret q̃ multi quãtalibet seuitia crudelitatis
occidi/q̃ christum deum negare maluerũt?
Proinde metus q̃libet leuis indignatiõis/
que ab animis romanorũ si non fieret posse
putabatur existere/compellebat aliquas ci/
uitates positas sub iure romano tanq̃ deũ
colere romulum: a christo autem deo nõ so
lum colendo/verumetiã confitẽdo tantam
per orbem terre martyrum multitudinẽ me
tus vllus aut error reuocare nõ potuit: blã/
ditie nulle/,pmissio nulla demouit: sed nec
facultatum violenta subtractio: nec acerbi
tas vniuersarum variarũq penarum.

Quinta
veritas.

f ¶ Et ipsius mortis/q̃
plus ceteris formida/
tur. Neq tũc ciuitas
christi q̃uis adhuc pe
regrinaretur in terris/
ꝛ haberet tam magno
rum agmina populo/
rum aduersus impios
persecutores suos pro
tẽporali salute pugnauit: sed potius vt ob/
tineret eternam non repugnauit. Ligaban/
tur/includebantur/cedebantur/torqueban
tur/vrebantur/laniabantur/trucidabantur
et multiplicabantur. Non erat eis pro sa/
lute pugnare/nisi salutem pro saluatore cõ/
temnere.

¶ Quinta veritas/q
mors plus ceteris penis
formidatur. Ex quo di/
cto accipitur illud dictũ
vulgarissimũ et philoso
phicum/q mors est vlti
mum terribiliũ: quia in
hoc supplicio amittit to
tale esse: in alijs aũt q̃d/
dam solũ bene esse.

¶ Scio in libro cicero
nis. iij. nisi fallor de re
publica disputari/nul
lũ bellũ suscipi a ciui/
tate optima/nisi aut
,p fide/aut pro salute.
Quid autem dicat ,p
salute/vel itelligi quã
salutem velit: alio lo/
co demonstrãs: s his
penis inq̃t quas etiaz
stultissimi sentiũt ege
state/exilio/vinculis/
verberib⁹ elabunt se/
pe priuati/oblata mor
tis celeritate. Ciuitati
bus autem mors ipsa
pena est: que videtur
a pena singulos vindi
care. Debet eñ consti
tuta sic esse ciuitas/vt
eterna sit. Itaq null⁹
interitus est reipubli/
ce naturalis/vt homi/
nis in quo mors nõ modo necessaria est/ve
rumetiã optanda persepe. Ciuitas aũt cum
tollitur/deletur/extinguitur: simile est quo
dãmodo vt magnis parua conferamus: ac
si omis hic mũdus intereat et cõcidat. Hoc
ideo dixit cicero: quia mundũ non interitu
rum cum platonicis sentit. Constat ergo eũ
pro ea salute bellũ voluisse suscipi a ciuita/
te/qua fit vt maneat hic ciuitas/sicut dicit/
eterna: q̃uis morietibus ꝛ nascẽtib⁹ singu/
lis: sicut perẽnis est opacitas olee vel lauri
atq hmõi ceterarũ arborũ singulorũ lapsu or
tuq foliorũ. Mors quippe vt dicit non ho
minũ singulorũ/sed vniuerse pena est ciui/
tatis: que a pena plerũq singl'os vindicat.
Unde merito queritur/ b
vtrum recte fecerit sa/
guntini quando vni/
uersam suam ciuitatẽ
interire maluerunt/q̃
fidem frangere/qua cum ipsa romana repu
blica tenebantur. In quo suo facto laudan
tur ab omnibus terrene reipublice ciuibus.
Sed hi quomodo huic disputatiõi possent
obedire non video: vbi dicitur nullũ susci/
piendum esse bellum: nisi aut ,p fide/aut ,p
salute. Nec dicitur si in vnum simul pericu/
lum ita duo ista cõcurrerint/vt teneri alteꝝ
sine alterius amissione nõ possit/quid sit po
tius eligendũ? Profecto eñ saguntini si sa
lutẽ eligerẽt: fides eis fuerat deserenda: si fi
des tenẽda/amittẽda vtiq salus: sicut ꝛ fa/
ctum est. Salus autẽ ciuitatis dei talis est:
vt cũ fide ac p fidẽ teneri/vel poti⁹ acquiri

¶ Sexta veritas q̃ sm
ciceronẽ nullum bellum
a ciuitate optima suscipi
debet/nisi ,p fide aut ciui
tatis salute. Et istam ra/
tionem ipse hic declarat
Primo quantũ ad salu/
tem dicit/q salus ciuita
tis est vt eterna perma/
neat: q̃uis ,p eius salute
moriantur laudabiliter
ciues. Secũdo quãtum
ad fidem/vt datam fidẽ
nõ frangat: sicut dat exẽ
plum de saguntinis: qui
maluerũt seipsos cũ sua
ciuitate comburere ,ppt
fidem romanis cõseruã/
dam/q̃ se tradere in ma
nus hãnibalis host' ro/
manorũ. Sed ex istis di/
ctis accipit preclare ciui
le documẽtum/q ciues
optime ciuitatis non de
bent se morti in bello ex/
ponere/nisi ,p defensiõe
ciuitatis/ꝛ ,p seruãda fi
delitate dominis suis: ꝛ
,p istis laudabilr se mor
ti exponunt.

Sexta veritas
Cicero in li. 3.
de republica.

¶ b ¶ Unde meri/
to queritur/vtrũ re
cte fecerint sagunti
ni ꝛc. Vide supra li
bro. iii. ca. xx.

possit: fide aũt pdita ad eã quisq; venire nõ
possit. Que cogitatio firmissimi ac patiẽtis/
simi cordis/ tot ac tãtos martyres fecit: q̃lẽ
ne vnũ quidẽ habuit vel habere potuit: q̃ñ
est deus creditus romulus.

¶ Qr vt mũdus in christũ crederet virtutis fuerit diuine/ nõ persuasionis humane: Ca. VII

Sed valde ridiculũ est: de romuli fal
sa diuinitate cũ de christo loqmur
facere mẽtionẽ. Uerũtamẽ cũ sexcẽ/
Cicero de li. 5. de republica tis ferme annis añ ciceronẽ romulus fuerit:
atq; illa etas iam fuisse doctrinis dicat ex/
culta: vt qd fieri nõ põt omne eludẽs respue
ret: quãto magis post sexcẽtos annos ipsi⁹
tpe Ciceronis maximeq; postea sub augu/
sto atq; tyberio eruditiorib⁹ vtiq; tẽporib⁹/
resurrectionem carnis christi / atq; in celos
ascensionẽ: tanq̃ id qd fieri nõ põt: mens hu
mana ferre nõ posset: eludensq; ab auribus
cordibusq; respueret: nisi eam fieri potuisse/
atq; factũ esse diuinitas ipsius veritatis vł
veritas diuinitatis ꝛ constantia miraculoꝝ
signa mõstrarẽt: vt terrentibus ꝛ cõtradicẽ/
tib⁹ tã multis tãq; magnis psecutionib⁹ p̃ce
dẽs in christo: deinde ad nouũ seculũ in ce/
teris secutura resurrectio atq; imortalitas
carnis ꝛ fidelissime crederet et p̃dicaret in/
trepide: ꝛ p orbẽ terre pullulatura fecũdius
cũ in martyrũ sanguine sereret. Legebant
eñ p̃conia p̃cedẽtiũ pphetarũ: ꝯcurrebant
ostẽta ṽtutũ: ꝛ psuadebat veritas noua cõ/
suetudini/ nõ ꝯtraria rõni: donec orbis terre
q̃ persequebat furore/ psequeret fide.

¶ De miraculis/ que vt mũdus in christũ crederet facta sũt/ et fieri mũdo credẽte nõ desinunt: Ca. VIII

A
Septima veritas.

Cur inquiunt
nũc illa mira/
cula q̃ p̃dica/
tis facta esse nõ fiũt?
Possem quidẽ dice/
re necessaria fuisse p̃/
usq; crederet mũdus:

¶ Septima veritas/ q cũ
querit a fidelib⁹/ cur non
fiũt modo talia miracula
q̃lia iã facta p̃dicam⁹: pos
sum⁹ eis respõdere/ q tũc
fuit necesse anteq̃ crede/
ret mundus ꝛ non postq̃
credidit.

ad hoc vt crederet mundus. Quisquis ad/
huc prodigia vt credat inquirit: magnũ est
ipse pdigiũ qui mũdo credente non credit.
Uerũ hoc ideo dicũt: vt nec tũc illa miracu
la facta fuisse credant. Unde ergo tanta fi/
de christus vsq;quaq; cantat in celũ cũ car
ne sublatus? Uñ tẽporib⁹ eruditis: ꝛ omne
qd fieri non põt respuentib⁹/ sine vllis mira/
culis nimium mirabiliter incredibilia credi
dit mũdus? An forte credibilia fuisse: ꝛ ido
credita esse dicturi sunt? Cur ergo ipsi non
credunt? Breuis est igitur nostra cõplexio.
Aut incredibili rei/ que non videbatur: alia
incredibilia que tamen fiebant ꝛ videbant

fecerũt fidem: aut certe ita credibilis vt nul
lis quibus persuaderetur miraculis indige/
ret: istorum nimiam redarguit infidelitatẽ?
Hoc ad refellendos vanissimos dixerim:
Nã facta esse multa miracula/ que attesta/ B
rent illi vni grandi salubriq; miraculo quo
christus in celum cum carne qua resurrexit
ascendit/ negare non possumus. In eisdem
quippe veracissimis libris cuncta cõscripta
sunt/ ꝛ que facta sunt/ et ppter qd credendũ
facta sunt. Hec vt fidẽ facerẽt innotuerunt:
hec per fidem quam fecerunt multo clarius
innotescunt. Legunt quippe in populis vt
credant: nec in populis tamen/ nisi credita
legerent. Nam etiam nũc fiunt miracula in
eius nomine: siue per sacramenta eius/ siue
per orationes/ vel memorias sanctoꝝ eius:
sed non eadem claritate illustrant: vt tan/
ta quanta illa gloria diffament. Canon q̃p/
pe sacrarũ litterarum quẽ † diffamatum esse Al. † diffinitũ
oportebat/ illa facit vbiq; recitari ꝛ memo/
rie cunctorum inherere populorum: hec au
tem vbicunq; fiunt ibi sciuntur: vix a tota
ipsa ciuitate vel quocũq; cõmanentium lo/
co. Nam plerũq; etiam ipsi paucissimi sci/
unt: ignorãtibus ceteris: maxime si magna
sit ciuitas: ꝛ quãdo alibi alijsq; narrant: nõ
tanta ea cõmendat auctoritas vt sine diffi/
cultate vel dubitatione credant: q̃uis chri/
stianis fidelibus a fidelibus indicent. Mi/ C
raculum quod mediolani factum est cum il
lic essemus / quando illuminatus est cecus
ad multorum noticiam potuit peruenire:
quia ꝛ grandis est ciuitas: ꝛ ibi erat tũc im/
perator: ꝛ immẽso populo teste res gesta ẽ
cõcurrẽte ad corpa martyrũ ptasij ꝛ gerua/
sij. Que cũ laterẽt ꝛ penit⁹ nescirent: epo am
brosio p somniũ reuelata repta sunt: vbi ce/
cus ille depulsis veterib⁹ tenebris diẽ vidit.
Apud carthaginẽ aũt qs nouit/ p̃ter admo/ D
dum paucissimos/ salutẽ q̃ facta est innocẽ/
tio ex aduocato vicarie prefecture: vbi nos
interfuimus ꝛ oculis aspexim⁹ nostris? Ue
nientes eñ de trãsmarinis/ me ꝛ fratrẽ meũ
alippiũ/ nondũ quidẽ clericos sed iam deo
seruientes: vt erat cũ tota domo sua religi/
osissimus ipse susceperat: ꝛ apud eũ tũc ha/
bitabamus: curabat a medicis ppter fistu/
las q̃s innumerosas atq; perplexas habuit
in posteriore atq; ima corpis parte. Iã secu
erant eum/ ꝛ artis sue cetera medicamentis
agebãt. Passus aũt fuerat in sectione illa ꝛ
diuturnos ꝛ acerbos dolores. Sed vn⁹ in/
ter multos sinus fefellerat medicos: atq; ita
latuerat: vt eum non tangerent: quem ferro
aperire deberent. Deniq; sanatis omnibus
que aperta curabant: iste remanserat solus:
cui frustra impẽdebat labor. Quas moras

ille suspectas habēs/multūq; formidans ne
iterū secaret: qđ ei ꝓdixerat aliꝰ medicꝰ do/
mesticꝰ eiꝰ/quē nō admiserāt illi: vt saltē vi/
deret cū primū sectus est quō id facerēt: ira/
tusq; illū domo abiecerat: vixq; receperat:
erupit atq; ait: Iterū me secturi estis? Ad il/
lius quē noluistis eē ꝑsentē vba vēturꝰ sū.
Irridere illi medicū imperitū ceperūt: metū
q; hoīs bonis vbis ꝓmissionibusq; leuire.
Preterierūt ⁊ alij dies plurimi: nihilq; ꝓfici
ebat oīne qđ fiebat: Medici tū in sua polli/
citatione ꝑsistebāt: non se illū sinū ferro/ sed
medicamentis esse clausuros. Adhibuerūt
et aliū grādeuū iā medicū: satisq; in illa ar/
te laudatū: adhuc enim viuebat: ammoniū
dico: q̄ loco inspecto idē qđ illi eoꝝ diligen
tia peritiaq; ꝓmisit. Cuiꝰ ille factꝰ auctorita
te securus: domestico suo medico/ q̄ futurā
ꝓdixerat aliā sectionē faceta hilaritate: ve/
lut iā saluꝰ illusit. Quid plura? Postea tot
dies inaniter ꝯsumpti trāsierūt: vt fessi atq;
confusi faterent̄ eū nisi ferro nullo mō posse
sanari. Expauit: expalluit nimio timore tur
batus: atq; vbi se collegit: fariq; potuit: abi
re illos iussit: ⁊ ad se amplius non accedere
impauit: nec aliud occurrit fatigato lachry
mis ⁊ illa iā necessitate cōstricto/ nisi vt ad/
hiberet alexādrinū quēdā q̄ tūc chirurgus
mirabilis habebat̄: vt ip̄e faceret qđ ab illis
fieri nolebat iratus. Sed postea q̄ȝ venit il/
le: laborēq; illoꝝ i cicatricibꝰ sicut artifex vi
dit: boni viri functus officio: ꝑsuasit homi/
ni: vt illi potius q̄ in eo tantū laborauerunt
quantū ipse inspiciens mirabat̄/ curationis
sue fine fruerent̄: adijciēs ꝙ reuera nisi sectꝰ
esset saluꝰ esse nō posset. Sȝ valde abhorre/
re a suis moribꝰ: vt hoibus quorū artificio/
sissimā operā/industriā/diligentiā admirās
in cicatricibus eiꝰ videret: ꝓpter exiguū qđ
remāsit: palmā tāti laboris auferret. Red/
diti sunt animo eiꝰ: ⁊ placuit vt eodē alexā/
drino assistēte ipsi sinū illū ferro/ q̄ iam con
sensu oīm aliter insanabilis putabat̄/aperi/
rēt. Que res dilata est in cōsequentē diem.
Sed cum abijssent illi: ex merore nimio dñi
tantꝰ est in domo illa exortus dolor/vt tāq̄ȝ
funeris plāctus vix cōprimeret̄ a nob. Visi/
tabāt eū q̄tidie sancti viri: ep̄s tūc vȝalēsis/
beate memorie saturninꝰ ⁊ ꝑsbyter gelosus:
ac diaconi carthaginēsis ecclesie. In quibꝰ
erat: ⁊ ex quibꝰ solus est nūc in rebus huma
nis iā ep̄us cū honore a nobis debito nomi
nandus aurelius: cū quo recordātes mira/
bilia opa dei/de hac re sepe collocuti sumꝰ:
eūq; valde meminisse qđ cōmemoramꝰ in/
uenimus. Qui cū eū sicut solebant vespere
visitarent: rogauit eos miserabilibꝰ lachry/
mis/vt mane dignarent̄ esse ꝑsentes suo fu/
neri potiꝰ q̄ȝ dolori. Tātus eni eū metus ex
prioribꝰ inuaserat penis: vt se inter medico
rū manus nō dubitaret esse moriturū. Con/
solati sunt eū illi ⁊ hortati vt in deo fideret:
eiusq; volūtatē viriliter ferret. Inde ad ora
tionē ingressi sumꝰ. Ubi nobis ex more ge/
nua figētibus atq; incumbētibꝰ terre: ille se
ita ꝓiecit tāq̄ȝ fuisset aliq̄ impellēte grauit̄
ꝓstratꝰ: ⁊ cepit orare. Quibꝰ modis q̄ affe/
ctu/q̄ motu animi/q̄ fluuio lachrymarū/ q̄/
bus gemitibꝰ atq; singultibꝰ succutiētibus
oia mēbra eiꝰ ⁊ pene intercludētibꝰ spm̄ q̄s
vllis explicet vbis? Utrū orarēt alij: nec in
hec eoꝝ auerteret̄ intētio/nesciebā. Ego tñ
ꝓrsus orare nil poterā: h̄ tm̄mō breuiter in
corde meo dixi: Dñe q̄s tuoꝝ p̄ces exaudis
si has nō exaudis? Nihil eni mihi videbat̄
addi iā posse: nisi vt expiraret orādo. Sur/
reximꝰ: ⁊ accepta ab ep̄o bñdictiōe discessi/
mus: rogāte illo vt mane adessent: illisq; vt
equo aīo eēt hortātibꝰ. Illuxit dies q̄ metu
ebat̄: aderāt serui dei sicut se affuturos esse
ꝓmiserāt. Ingressi sunt medici: parant̄ oia
q̄ hora illa poscebat: tremēda ferramēta ꝓ/
ferunt̄: attonitis suspēsisq; omibꝰ. Eis autē
quoꝝ erat maior auctoritas/ defectū animi
eiꝰ cōsolādo erigētibꝰ: ad manꝰ secturi mē/
bra in lectulo cōponunt̄: soluunt̄ nodi liga
mentoꝝ: nudatur locus: inspicit medicus: ⁊
secandū illū sinū armatus atq; intētus inq̄
rit. Scrutat̄ oculis: digitisq; cōtrectat. Tē/
ptat deniq; modis oibꝰ: inuenit firmissimā
cicatricē. Iam illa leticie laus atq; gratiarū
actio misericordi ⁊ omipotēti deo q̄ fusa est
ore oīm lachrymātibus gaudijs/ non est cō
mittēda meis vbis: cogitet̄ potius q̄ȝ dica/
tur. In eadē carthagine innocētia religio/
sissima femina de primarijs ipsius ciuitatis
in māmilla cancrū habebat:

¶ Rem sicut medici
dicunt nullis medica/
mētis sanabilē. Aut q̄
ꝑscidi solet ⁊ a corpore
separi membrū vbi na/
scitur: aut vt aliquāto
hō dētius viuat fomē/
tis est pestis mitigāda frequētibꝰ. Nā vt in/
de mortē quātūlibet tardius affuturā cōsi/
damꝰ/ſm hippocratis vt fert̄ sententiā: ois
est omittēda curatio. Hoc illa a perito me/
dico ⁊ sue domui familiarissimo acceperat:
et ad solū deū se orādo cōuerterat:

¶ Octaua Vitas/ ꝙ vt dicūt medici/ cancer est morbus incurabilis: vt dicit indē hippocrates: vt fert̄ oēm ibi omittendā esse curationē. Istū morbū vocāt in vulgo/ noli me tangere. — Octaua Vitas

¶ Admonet̄ in somnis
appropinquāte pascha:
vt i parte feminarū ob/
seruāti ad baptisteriū:
quecūq; illi baptiçata
ꝑmitus occurrisset / si/

¶ Nona veritas/ ꝙ baptismꝰ habuit efficaciā tpe btī augꝰ. ad infirmitates corpales plerūq; curādas: sicut ōndit b multis exēplis ⁊ miraculis tpe suo factis. — Nona Vitas

gnaret ei locum signo crucis christi: fecit/ et
confestim sanitas secuta est. Medicus sa/
ne qui ei dixerat/ vt nihil curatiõis adhibe/
ret/ si paulo diutius vellet viuere: cũ inspe/
xisset eam postea ⁊ sanissimam compenisset
quam prius habere illud malum tali inspe/
ctione cognouerat: quesiuit ab ea vehemẽ/
ter/ quid adhibuisset curationis: cupiẽs q̃n
tũ intelligi datur nosse medicamentũ: quo
hippocratis definitio vinceret. Cũq; ab ea
quid factũ esset audisset: voce velut contẽ/
nentis ⁊ vultu: ita vt illa metueret ne aliq̃d
contumeliosum verbũ proferret in christũ:
religiosa vrbanitate respondisse fertur: pu/
tabam inquit magnũ aliquid te mihi fuisse
dicturam. Atq; illa iam exhorrescente mox
Joh.xi.f. addidit. Quid grãde fecit christus sanare
cancrũ: qui quatriduanũ mortuum suscita/
uit? Hoc ergo cum audissem ⁊ vehementer
stomacharer: in illa ciuitate atq; in illa per/
sona nõ vtiq; obscure factũ tam ingens mi
raculum sic latere: hinc eam ⁊ admonendã
⁊ pene obiurgandã putaui. Que cum mihi
respondisset nõ se inde tacuisse: quesiui ab
eis quas forte tunc matronas amicissimas
secum habebat: vtrũ hoc antea scissent? Re
sponderũt se omnino nescisse. Ecce inquam
quomodo nõ taces: vt nec iste audeãt que
tibi tanta familiaritate iungũtur? Et quia
breuiter ab ea quesiuerã: feci vt illis audiẽ/
tibus multũq; mirãtibus ⁊ glorificantibus
deum/ totũ ex ordine queadmodũ gestum
F fuerit indicaret. Mendicũ quendam poda
gricũ in eadem vrbe: qui cũ dedisset nomen
ad baptismum: et pridie q̃ baptizaretur/ in
somnis a pueris nigris curatis: quos intelli
gebat demones esse/ baptizari eodẽ anno p
hibitus fuisset: eisq; nõ obtemperãs/ etiã cõ
culcantibus pedes eius in dolorẽ acerrimũ
qualẽ nunq̃ expertus est/ estuasset: magisq;
eos vincens lauacro regeneratiõis vt voue
rat ablui non distulisset: in baptismate ipso
non solum dolore/ quo vltra solitum crucia
batur/ verũetiam podagra caruisse: nec am
pli⁹ postea q̃diu vixisset pedes doluisse q̃s
nouit? Nos tamen nouim⁹ ⁊ paucissimi fra
tres ad quos id potuit peruenire e vicino.
G Quidã curubitanus non solum a paralysi/
verũetiã ab informi põdere genitaliũ cum
baptizaretur saluus effectus est: et liberat⁹
vtraq; molestia: tanq̃ mali nihil habuisset
in corpore: de fonte regeneratiõis ascendit
Quis hoc preter curubitani nouit: et p̃ter
rarissimos aliquos qui hoc vbicũq; audire
potuerunt? Nos autẽ cum hoc comperisse
mus/ iubente sancto episcopo aurelio etiã
vt veniret carthaginem fecimus: q̃uis a ta

libus prius audierimus: de quorũ fide dubi
tare non possemus. Vir tribunitius hespe/ H
rius qui apud nos est/ habet i territorio fus
salensi fundum zubedi appellatum: vbi cũ
afflictione animalium et seruorum suorum
domum suam spirituum malignorum vim
noxiam perpeti cõperisset: rogauit nostros
me absente presbyteros/ vt aliquis eorum il
lo pergeret: cuius orationib⁹ cederent. Per
rexit vnus: obtulit ibi sacrificium corporis
christi: orans quantum potuit vt cessaret il
la vexatio: deoq; protinus miserante cessa/
uit. Acceperat autem ab amico suo terram
sanctam de hierosolymis allatam: vbi se/
pultus christus die tertio resurrexit: eamq;
suspenderat in cubiculo suo: ne quid mali
etiam ipse pateretur. At vbi domus eius ab
illa infestatione purgata est: quid de illa ter
ra fieret cogitabat: quam diutius in cubicu
lo suo reuerentie causa habere nolebat. For
te accidit vt ego et collega tunc meus epi/
scopus synicensis ecclesie maximus in pro/
ximo essemus: vt veniremus rogauit: et ve/
nimus. Cumq; nobis omnia retulisset: etiã
hoc petiuit vt infoderet alicubi: atq; ibi ora
tionum locus fieret: vbi etiam possent chri
stiani ad celebranda que dei sunt cõgrega/
ri. Non restitimus: factũ est. Erat ibi iuue/
nis paralyticus rustican⁹: qui hoc audito/
petiuit a parentibus suis/ vt illũ ad eum lo/
cum sanctũ non cunctanter afferrent. Quo
cũ fuisset allatus/ orauit: atq; inde cõtinuo
pedib⁹ suis sanus abscessit. Victoriana vil I
la dicitur: que ab hippone regio minus tri/ Alio regione
ginta milib⁹ abest. Memoria martyrũ ibi est
mediolanensiũ geruasij et protasij: portat⁹
est illo quidam adolescẽs: qui cum die me/
dio tempore estatis equum ablueret in flu/
minis gurgite/ demonem incurrit. Ibi cum
iaceret vel morti proximus vel simillimus
mortuo: ad vespertinos illuc hymnos ⁊ ora/
tiones cum ancillis suis/ et quibusdam san
ctimonialibus ex more domina possessiõis
intrauit: atq; hymnos cantare ceperunt.
Qua voce ille quasi percussus/ excussus est
et cum terribili fremitu altare comprehen/
sum mouere non audens/ siue non valens:
tanq̃ eo fuerit alligat⁹ aut affixus/ tenebat:
et cum grandi eiulatu parci sibi rogans: cõ
fitebatur vbi adolescentem/ et quando et
quomodo inuaserit. Postremo se exiturũ
esse denuncians/ membra eius singula nomi
nabat: que se amputaturũ exiens minabat:
atq; inter hec verba discessit ab homine. Sed
oculus eius in maxillam fusus/ tenui venu/
la ab interiore quasi radice pendebat: to/
tũq; eius medium quod nigellum fuerat/ al

bicauerat. Quo viso qui aderant: concurre
rant autem etiam alij / vocibus eius acciti:
et se omnes in orationē pro illo strauerant:
q̄uis eum sana mente stare gauderent: rur/
sus tamen ꝓpter oculum eius contristati:
medicū querendū esse dicebāt. Ibi maritus
sororis eius qui eum illo detulerat: potens
est inquit deus sanctorum orationibus qui
fugauit demonem / lumen ei reddere. Tunc
sicut potuit oculum lapsum atq̄ pendentē/
loco suo reuocatum ligauit oratio: nec nisi
post septem dies putauit esse soluendū. Qd
cum fecisset: sanissimū inuenit. Sanati sunt
illic et alij duo: de quibus dicere longū est.
K Hipponēsem quandā virginem scio cum se
oleo peruntisset / cui pro illa orās presbyter
instillauerat lachrymas suas: mox a demo/
nio fuisse sanatam. Scio etiam episcopum
semel pro adolescente / quem a demonio cor
reptum vidit / orasse: illūq̄ ilico demone ca/
ruisse. Erat quidam senex florentius hippo
nensis noster homo religiosus et pauper: q̄
sartoris se arte pascebat: casulam perdide/
rat: ⁊ vnde sibi emeret non habebat: ad .xx.
martyres quoꝝ memoria apud nos est cele/
berrima / clara voce vt vestiret orauit. Au/
dierunt eum adolescentes qui forte aderāt
irrisores: eūq̄ discedentē exagitantes ꝓse/
quebant: quasi qui a martyribus quinqua/
genos folles vnde vestimentū emeret peti/
uisset. At ille tacitus ambulans eiectū gran
dem piscem palpitantē vidit in littore: eūq̄
illis fauentibus atq̄ adiuuantibus appre/
hendit: ⁊ cuidā coco cartoso noīe bene chri
stiano ad coquinā conditariā: indicans q̄d
gestum sit: trecentis follibus vendidit: lanā
comparare inde disponēs vt vxor eius quō
posset ei quo indueret efficeret. Sed cocus
cōscidens piscē annulū aureū in ventriculo
eius inuenit: moxq̄ miseratione flexus ⁊ re/
ligione perterritus: homini eū reddidit di/
cens: Ecce quō te .xx. martyres vestierunt.
L Ad aquas tibilitanas epō afferente / proie/
cto / reliquias martyris gloriosissimi stepha
ni: ad eius memoriā veniebāt magne multi
tudinis cōcursus ⁊ occursus. Ibi ceca mu/
lier vt ad epm portantē pignora sacra duce
ret / orauit: flores quos ferebat dedit: rece/
pit: oculis admouit: ꝓtinus vidit. Stupen
tibus cunctis qui aderāt: ꝑgebat exultās / viā
carpens: ⁊ vie ducē vlterius non requirens.
Memorati memoriam martyris / que posi/
ta est in castello synicēsi: qd̄ hipponensi co/
lonie vicinū est: eiusdē loci lucillus epūs po/
pulo p̄cedēte atq̄ sequente in manu porta/
bat: fistula / cuius molestia iam diu labora/
uerat / ⁊ familiarissimi sui medici qui eā seca
re vellet / operiebat manus illius pie sarci/

ne vectatione / vbi sanctas attigit reliquias
repente sanata est: Nā deinceps eam in suo
corpore non inuenit. Eucharius p̄sbyter ex
hispania chalame habitans / veteri morbo
calculi laborabat: per memoriā supradicti
sancti martyris: quā possidius illo aduexit
epūs: saluus factus est. Idē ipe postea mor
bo alio p̄ualescente mortuus sic iacebat: vt
ei iam pollices ligarent: opitulatione me/
morati martyris / cum de memoria eius re/
portata fuisset: ⁊ super iacētis corpus missa
ipsius presbyteri tunica / suscitatus est. Fuit M
ibi vir in ordine suo primarius noīe marci/
alis: euo iam grauis: et multum a religione
abhorrēs christiana. Habebat sane fidelem
filiā: ⁊ generū eodē anno baptizatum. Qui
cum eū egrotantē multis ⁊ magnis p̄cibus
et lachrymis rogarent vt christianus fieret:
prorsus abnuit: eosq̄ a se turbida indigna/
tione submouit. Visum est genero eius / vt
iret ad memoriā sancti stephani: et illic pro
eo quantū posset oraret vt de⁹ illi daret mē
tem bonā qua credere non differret in chri/
stum. Fecit hoc ingenti gemitu ⁊ fletu: ⁊ sin
ceriter ardēte pietatis affectu. Deinde ab/
scedens aliq̄d de altari florū qd̄ occurrit tu
lit: eiq̄ cū iā nox esset ad caput posuit. Tūc
dormitū ē: ⁊ ecce ante diluculū clamat vt
ad epm curreret: qui mecum forte tunc erat
apud hipponē. Cum vero eū audisset absen/
tem: venire p̄sbyteros postulauit. Venerūt:
et statim credere se dixit: admirātibus atq̄
gaudentibus omnibus baptizatus est. Hoc
q̄diu vixit in ore habebat: Christe accipe Act. 7.
spiritum meū: cum hec verba beatissimi ste
phani q̄n lapidatus est a iudeis vltima fuis
se nesciret: que huic q̄q̄ vltima fuerūt. Nā
non multo post etiā ipse defunctus est. Sa/
nati sunt illic p eundē martyrē etiā tres po/
dagrici: duo ciues: peregrinus vn⁹. Sed ci/
ues oīmodo: peregrinus aūt per reuelatio/
nem quid adhiberet / q̄n doleret audiuit: et
cū hoc fecisset / dolor continuo conquieuit.
Audurus nomen est fundi: vbi ecclesia est/
et in ea memoria stephani martyris: Pue/ N
rum quendā paruulū cum in area luderet:
exorbitātes boues qui vehiculū trahebāt/
rota obtriuerūt: ⁊ cōfestim palpitauit expi/
rans. Hunc mater arreptū ad eandē memo/
riā posuit: ⁊ nō solū reuixit / verūetiā illesus
apparuit. Sanctimonialis quedam in vici/
na possessione: q̄ caspaliana dicit: cū egritu
dine laboraret ac desperaret: ad eandē me/
moriā tunica eius allata est: que anteq̄ re/
uocaret illa defuncta est. Hac tamē tunica
operuerūt cadauer eius parentes: ⁊ recepto O
spiritu salua facta est. Apud hipponē bassus
quidā syrus ad memoriā eiusdem martyris

orabat pro ęgrotāte et periclitāte filia: eo q̄
secū vestem eius detulerat: cū ecce pueri de
domo cucurrerūt: qui ei mortuā nūciarent.
Sed cum orante illo ab amicis eius excipe/
rent: p̄hibuerunt eos illi dicere: ne p̄ publi/
cum plangeret. Qui cum domū redisset / iā
suorū eiulatibus personantē: et vestem filię
quā ferebat sup eā p̄iecisset: rursus reddita
est vitę. Rursus ibidem apud nos hyrenei
cuiusdam collectary filius ęgritudine extin
ctus est. Cūq̄ corpus iaceret exanime atq̄
aliis gementibus τ plāgentibus exequię pa
rarent: amicorū eius quidā inter aliorū cōso/
lantiū verba suggessit: vt eiusdē martyris
oleo corpus perungeret. Factum est: τ reui/
xit. Itēq̄ apud nos vir tribunitius eleusin⁹
super memoriā martyrū: quę in suburbano
eius est: ęgritudine exanimatū posuit infan
tulum filiū suū: τ post orationē: quā multis
cum lachrymis ibi fudit: viuentem leuauit.
P Quid faciā? Urget huius operis implēda
p̄missio: vt nō hic possim oīa cōmemorare
quę scio: τ p̄culdubio plerīq̄ nostrorū cum
hęc legent / dolebūt me tam multa p̄termis/
se: q̄ vtiq̄ mecū sciūt. Quos iā nūc vt igno/
scant rogo: τ cogitēt q̄ p̄lixi laboris sit fa/
cere / qd̄ me hic nō facere suscepti operis ne/
cessitas cogit. Si eñ miracula sanitatū (vt
alia taceā) ea tantūmodo velim scribere: q̄
per hūc martyrē: id est gloriosissimū stepha
num facta sunt in colonia chalamensi et in
nostra / plurimi conficiendi sunt libri: nec tñ
oīa colligi potuerūt: sed tm̄ de quibus libel
li dati sunt: qui recitarentur in populis. Id
nāq̄ fieri voluimus / cum videremus anti/
quis similia diuinarū signa virtutū etiā no
stris temporibus frequētari: τ ea nō debere
multorū noticię deperire. Nondū est autem
bienniū ex quo apud hipponē regium cępit
esse ista memoria: τ multis: qd̄ nobis certis/
simū est: non datis libellis / de his quę mira
biliter facta sunt: illi ipi qui dati sunt ad se/
ptuaginta ferme numerū p̄uenerant / qñ ista
cōscripsi. Chalamę vo / vbi et ipsa memoria
prius esse cępit / τ crebrius dant: incōparabi
Q li multitudine superant. Uzali etiā: q̄ colo/
nia vticę vicina est: multa p̄clara per eundē
martyrē facta cognouimus: cui⁹ ibi memo/
ria longe priusq̄ apud nos ab ep̄o euodio
constituta est: sed libellorū dandorū ibi cō/
suetudo non est: vel potius non fuit: nā for/
tasse nunc esse iam cępit. Cum eñ nup illic
essemus: petroniā clarissimā feminā: quę ibi
mirabiliter ex magno atq̄ diuturno in quo
medicorū adiutoria cūcta defecerāt / lāguo/
re sanata est: hortati sumus volēte supradi
cti loci ep̄o / vt libellū daret qui recitaret in
populo: τ obedientissime paruit. In quo po/

suit etiā qd̄ hic reticere nō possum: q̄uis ad
ea q̄ hoc opus vrgent festinare cōpellar. A
quodā iudeo dixit sibi fuisse p̄suasum vt an
nulū capillatio vinculo insereret: quo sub
omni veste ad nuda corporis cingeret: q̄ an/
nulus haberet sub gemma lapidē in renib⁹
inuentū bouis. Hoc alligata quasi remedio
ad sancti martyris limina veniebat. Sed
profecta a carthagine cū in confinio flumi/
nis bagrade in sua possessione mānsisset: sur/
gēs vt iter perageret: ante pedes suos illum
iacentē annulū vidit: τ capillatiā zonā qua
fuerat alligat⁹ / mirata tēptauit. Quā cum
oīno suis nodis firmissimis / sicut erat cōpe/
risset astrictam / crepuisse atq̄ exiluisse annu/
lum suspicata est. Qui etiam ipse cum inte/
gerrimus fuisset inuētus / futurę salutis quo
dāmodo pignus de tanto miraculo se acce/
pisse p̄sumpsit: atq̄ illud vinculū soluēs: si/
mul cū eodē annulo p̄iecit in flumen. Non
credunt hoc qui etiā dñm nostrū iesum chri
stum per integra virginalia matris exitum
et ad discipulos suos hostijs clausis ingres/ Joh. 20. c.
sum fuisse non credūt. Sed hoc certe q̄rāt:
et si verū inuenerint illa credant. Clarissima
femina est: nobiliter nata / nobiliter nupta /
carthagine habitabat: ampla ciuitas: am/
pla persona: rem quęrētes latere nō sinunt.
Martyr certe ipse: quo impetrante illa sa/ R
nata est: in filiū permanentis virginis credi
dit: in eum qui hostijs clausis ad discipulos
ingressus est / credidit. Postremo / p̄pter qd̄
oīa ista dicunt a nobis: in eū q̄ ascēdit in ce Marc. 16
lum cū carne in q̄ resurrexerat credidit: et iō Act. 1.
per eū tāta fiūt: q2 pro ista fide aīam posuit.
Fiūt ergo etiā nūc multa miracula: eodem
deo faciēte per q̄s vult: τ quēadmodū vult:
qui τ illa q̄ legimus fecit: sed ista nec simili/
ter innotescunt: neq̄ vt nō excidant animo /
quasi clara memorię crebra lectione tēdun/
tur. Nam τ vbi diligētia est: q̄ nūc apd̄ nos
esse cępit: vt libelli eorū q̄ beneficia percipi/
unt recitent in pp̄lo: semel hoc audiunt qui
assunt: pluresq̄ nō assunt: vt nec illi q̄ affue/
runt post aliquot dies qd̄ audierūt mēte re/
tineāt: τ vix quisq̄ reperiat illorū q̄ ei quem
nō affuisse cognouerit / indicet qd̄ audiuit. S
Unū est apud nos factū: nō maius q̄ illa q̄ De h vide i
dixi: sed tam clarum atq̄ illustre miraculū / sermonib⁹ Augustini de sancto Stephano
vt nullū arbitrer esse hipponensium qui hoc
vel nō viderit vel didicerit: nullum qui ob/
liuisci vlla ratione potuerit. Decem quidē
fratres / quorum septem sunt mares: tres fe/
minę de cesarea cappadocię suorum ciui/
um nō ignobiles: maledicto matris recen/
ti patris eorum obitu destitutę: quę iniu/
riam sibi ab eis factam acerbissime tulit: ta/
li pęna sunt diuinitus coerciti: vt horribi/

liter quaterent̄ oēs tremore mēbrorū. In q̄
fedissima specie oculos suoꝝ ciuiū nō feren
tes: quaquauersum cuiq; ire visum est. toto
pene vagabāt̄ orbe romano. Ex his eīm ad
nos venerūt duo: frater ꝛ soror: paul⁹ ꝛ pal/
ladia: multis alijs locis miseria diffamante
iam cogniti. Venerunt aūt ante pascha fer/
me dies quindecim: ꝛ ecclesiā q̄tidie ingre/
dientes/ in ea memoriā gloriosissimi marty
ris stephani frequētabāt: orantes vt iam si/
bi placaret̄ deus: ꝛ salutē pristinā redderet.
Et illic/ et quocūq; ibant: conuertebāt in se
ciuitatis aspectū. Et nōnulli q̄ eos alibi vi/
derāt causamq; tremoris eoꝝ nouerāt: alijs
et cuicūq; poterāt indicabant. Venit ꝛ pa/
scha: atq; ipso die dn̄ico mane cum iam fre/
quēs pp̄ls p̄sens esset: ꝛ loci sancti cācellos/
vbi martyrū erat idē iuuenis orās teneret:
repente ꝓstratus est: ꝛ dormiēti simillimus
iacuit: nō tamē tremēs sicut etiā ꝑ somnum
solebat: stupentib⁹ qui aderāt atq; alijs pa/
uentibus/ alijs dolentibus: cū eū quidā vel/
lent erigere: nōnulli ꝓhibuerūt/ sed potius
exitū expectandū esse dixerūt. Et ecce surre
xit ꝛ nō tremebat: qm̄ sanatus erat: ꝛ stabat
incolumis intuēs intuētes. Quis ergo intu
entium se tenuit a laudibus dei? Clamanti/
um gratulātiūq; vocibus eccl̄ia vsquequaq;
cōpleta est. Inde ad me currit̄/ vbi sedebā
iam ꝓcessurus. Irruit alter quisq; post alte
rum: ōis posterior quasi nouū qđ alius pri/
or dixerat nunciantes. Meq; gaudente: et
apud me deo gratias agēte: ingredit̄ etiam
ip̄e cū pluribus: inclinat̄ ad genua mea: eri/
gitur ad osculū meum. Procedimus ad po
pulum: plena erat ecclesia: ꝑsonabat voci/
bus gaudiorū: deo gratias: deo laudes: ne/
mine tacente: hinc atq; inde clamantium.
Salutaui pp̄lm: ꝛ rursus eadem feruentiore
voce clamabant. Facto tandē silentio scri/
pturarū diuinarū sunt lecta solennia. Vbi
autem ventū est ad mei sermonis locū: dixi
pauca pro t̄pe: ꝛ pro illius iocunditate leti/
cie. Magis eīm eos in opere diuino: quādā
dei eloquentiā nō audire/ sed ꝯsiderare ꝑmi
si. Nobiscum hō prandit/ ꝛ diligēter nobis
oēm sue ac materne fraterneq; calamitatis
T indicauit historiam. Sequēti itaq; die post
sermonē redditum: narrationis eius libellū
in crastinū pp̄lo recitandū ꝓmisi. Qđ cum
et dn̄ico pasche die tertio fieret in gradib⁹
exedre in qua de superiore loquebar loco: fe
ci stare ambos fratres/ cū eoꝝ legeret̄ libel/
lus. Intuebat̄ pp̄ls vniuersus sex⁹ vtriusq;
vnū stantē sine deformi motu: alterā mem/
bris oībus cōtrementē. Et q̄ ip̄m non vide/
rāt: qđ in eo diuine misericordie factū esset/
in eius sorore cernebant. Videbant eīm qđ
in illo gratulandū: quid pro illa esset oran/
dum. Inter hec recitato eorum libello/ de V
cōspectu populi abire eos p̄cepi: ꝛ de tota
ipsa causa aliquāto diligentius cepерā dis/
putare: cum ecce me disputante voces alie
de memoria martyris noue gratulationis
audiunt̄: conuersi sunt eo qui me audiebāt/
ceperuntq; cōcurrere. Illa enim vbi de gra/
dibus descendit in quibus steterat/ ad san/
ctum martyrem orare perrexerat. Que mox
vt cancellos attigit/ collapsa similiter velut
frater eius post somnū sana surrexit. Dum
ergo requireremus quid factū fuerit: vnde
ille strepitus letus extiterit: ingressi sunt cū
illa in basilicā vbi eramus adducentes eam
sanam de martyris loco. Tum vero tantus
ab vtroq; sexu admirationis clamor exor/
tus est: vt vox cōtinuata cū lachrymis non
videretur posse finiri. Perducta est ad eum
locum vbi pauloante steterat tremēs. Exul
tabant eam similem fratri factā cui dolue/
rant remansisse dissimilem. Et nondū fusas
preces suas pro illa: iam tamē p̄uiā volun
tatem tam cito exauditam esse cernebant.
Exultabant in dei laudem voce sine verbis
tanto sonitu: quantū aures nostre ferre vix
possent. Quid erat in cordibus exultantiū/
nisi fides christi/ pro qua stephani sanguis
effusus est?

¶ Qđ vniuersa miracula que ꝑ mar/
tyres in christi nomine fiūt/ ei fidei
testimoniū ferāt/ qua in christū mar
tyres crediderunt: Ca. IX

Qui nisi huic fidei attestantur ista mi A
racula: in qua predicatur christus re
surrexisse in carne: et in celum ascen/
disse cum carne? Nā ꝛ ipsi martyres huius
fidei martyres: id est huius fidei testes fue/
runt: huic fidei testimoniū perhibentes: mū
dum inimicissimum ꝛ crudelissimum pertu
lerunt: cūq; non repugnādo/ sed moriendo
vicerūt. Pro ista fide mortui sunt: qui hec a
dn̄o impetrare possunt: ꝓpter cuius nomen
occisi sunt. Pro hac fide precessit eorū mira
patientia: vt in his miraculis tanta ista po/
tentia sequeret̄. Nam si carnis in eternū re/
surrectio/ vel non preuenit in christo/ vel nō
ventura est sicut prenunciatur a christo/ vel
sicut prenunciata est a prophetis: a quibus
prenunciatus est christus: quare martyres
tanta possunt: qui pro ea fide qua hec resur/
rectio predicatur occisi sunt? Siue eīm de⁹ B
ipse per seipsum miro modo quo res tempo
rales operatur eternus: siue per suos mini/
stros ista faciat: ꝛ eadem ipsa que per mini/
stros facit: siue quedā faciat etiam per mar/
tyrū spūs: sicut ꝑ hoīes adhuc in corpe con/
stitutos: siue omnia ista ꝑ angelos/ quibus

inuisibiliter/immutabiliter et incorporaliter imperat/operatur: vt que per martyres fieri dicuntur/eis orationibus tamen et impetrationibus non etiam operantibus fiant/siue alia fiant istis/alia illis modis/qui nullo modo comprehendi a mortalibus possunt: ei profecto attestantur hec fidei in qua carnis in eternum resurrectio predicatur.

¶ Quanto dignius honorentur martyres/qui ideo multa mira obtinent vt deus verus colatur: quam demones/ qui ob hoc quedam faciunt vt ipsi dij esse credantur. Capitulum. X.

A Hic forte dicturi sunt etiam deos suos aliqua mira fecisse. Bene si iam incipiunt deos suos nostris mortuis hominibus comparare: adijciunt etiam se habere deos ex hominibus mortuis: sicut herculem/ sicut romulum/sicut alios multos quos in deorum numerum receptos opinantur. Sed nobis martyres non sunt dij: quia vnum eundemque deum et nostrum scimus et martyrum: nec tamen miraculis que per memorias nostrorum martyrum fiunt vllo modo comparanda sunt miracula que facta per templa perhibentur illorum. Verum si qua similia videntur: sicut a moyse magi pharaonis: sic eorum dij victi sunt a martyribus nostris. Fecerunt autem illa demones eo fasto impure superbie/quo eorum dij esse voluerunt: faciunt autem ista martyres/vel potius deus: vel orantibus aut cooperantibus eis vt fides illa proficiat: qua eos non deos esse nostros/ B sed vnum deum habere nobiscum credamus. Denique illi talibus dijs suis et templa edificauerunt/et statuerunt aras/et sacerdotes instituerunt et sacrificia fecerunt. Nos autem martyribus nostris non templa sicut dijs/sed memorias sicut hominibus mortuis quorum apud deum viuunt spiritus fabricamus: nec ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus/sed vni deo et martyrum et nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificium sicut homines dei qui mundum in eius confessione vicerunt suo loco et ordine nominantur: non tamen a sacerdote qui sacrificat inuocantur. Deo quippe/non ipsis sacrificat: quamuis in memoria sacrificet eorum: quia dei sacerdos est/non illorum. Ipsum vero sacrificium corpus est christi: quod non offertur ipsis: C quia hoc sunt et ipsi. Quibus igitur potius credendum est miracula facientibus: eis ne qui se ipsos volunt haberi deos ab his quibus ea faciunt: an eis qui vt in deum credatur/quod et christus est faciunt quicquid mirabile faciunt? Eis ne qui sacra sua etiam crimina sua esse voluerunt: an eis qui nec laudes suas volunt esse sacra sua: sed totum quod veraciter laudantur ad eius gloriam proficere in quo laudantur? In domino quippe laudantur anime eorum. Credamus ergo eis et vera dicentibus et mira facientibus. Dicendo enim vera passi sunt/vt possent facere mira. In eis veris est precipuum quod christus resurrexit a mortuis/et immortalitatem resurrectionis in sua carne primus ostendit: quam nobis affuturam vel in principio noui seculi vel in huius fine promisit.

Expo. Aug. (margin)

¶ Contra platonicos: qui de naturalibus elementorum ponderibus argumentantur terrenum corpus in celo esse non posse. Capitulum. XI.

Contra quod magnum dei donum ratiocinatores isti/quorum cogitationes nouit dominus quoniam vane sunt: de ponderibus elementorum argumentantur: quoniam scilicet magistro platone didicerunt mundi duo corpora maxima atque postrema duobus medijs/aere scilicet et aqua esse copulata atque coniuncta. Ac per hoc inquiunt quoniam terra ab hinc sursum versus est prima/ secunda aqua super terram: tertius aer super aquam: quartum super aera celum: non potest esse terrenum corpus in celo. Momentis enim proprijs vt ordinem suum teneat/singula elementa librantur. Ecce qualibus argumentis omnipotentie dei humana contradicit infirmitas/quam possidet vanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora/cum a terra sit aer tertius? Nisi forte qui per plumarum et pennarum leuitatem donauit auium terrenis corporibus/vt portentur in aere: immortalibus factis corporibus hominum non poterit donare virtutem: qua etiam in summo celo valeant habitare? Animalia quoque ipsa terrena/que volare non possunt: in quibus et homines sunt: sicut sub aqua pisces/qui sunt aquarum animalia: ita sub terra viuere debuerunt. Cur ergo non saltem de secundo/id est de aquis sed de elemento tertio terrenum animal carpit hanc vitam? Quare cum pertineat ad terram in secundo quod super terram est elemento/viuere si cogatur/continuo suffocatur: et vt viuat/viuit in tertio? An errat hic ordo elementorum: vel potius non in natura rerum/sed in istorum argumentationibus deficit? Omitto dicere quod

Expositio Ca. XI. A

Contra quod magnum dei do. etc. In hoc ca. nota quod dicit magistro platone didicerunt. s. in timeo

B Nam et

Pl. 93 b.

¶ Decima Vitas/quod elementa sic ordinata sunt vt sit terra primum/aqua secundum/aer tertium/celum quartum/et super omnia anime natura. Et dicit quod aristoteles posuit quintum corpus esse/plato vero nullum. Sed oritur dubium/ quare augustinus non facit mentionem de elemento ignis. Dicitur autem quod ipse fuit istius opinionis cum platone/quod celum et omnia corpora celestia essent de natura ignis: nec esse nisi aerem infra orbem lune vsque ad nos. Secundum dubium/ si aristoteles ponens sphe ram ignis intra celum et aerem/potuit eam demonstrare/cum sensu non percipiatur. Dicitur autem/quod ad hoc sunt aliquot coniecturae: tamen non apparent rationes demonstratiue ponentium celum esse ignem: nisi forte illud vocent ignem quod aristoteles vocat quintam essentiam/non esse rationabile. Decima Vitas

B

Supra lib. xiij. ca. 18. a.

Iam in tertiodecimo libro dixi/ꝙ multa grauia terrena sint corpora sicut plumbũ:⁊ formã tamẽ ab artifice accipiãt:qua natare valeãt super aquã:⁊ vt accipiat qualitatẽ corpus humanũ qua ferri in cęlũ et esse possit i **C** cęlo/oĩpotẽti artifici cõtradicit. Iam vero contra illud quod iam dixi superi⁹ etiã istũ considerãtes atq̃ tractãtes elemẽtoꝝ ordinem quo confidũt/nõ inueniũt oĩmodo qd dicãt. Sic est eñ hinc sursum versus terra prima/aq̃ secũda/terti⁹ aer/quartũ cęlũ: vt sup oĩa sit aĩę natura. a Nam ⁊ aristoteles quintũ corpus eã dixit esse ⁊ plato nullũ. Si quintũ esset: certe superius esset ceteris. Cum vero nullũ est/multo magis supat omnia. In terreno ergo quid facit corpore. In hac mole qd agit subtilior oĩb⁹? In hoc pondere quid agit leuior oĩbus? In hac tarditate qd agit celerior omnib⁹? Ita ne per hui⁹ tam excellentis naturę meritũ nõ poterit effici/vt corpus eius leuet in cęlũ:⁊ cũ valeat nũc natura corpoꝝ terrenoꝝ deprimere aĩmas deorsum:aliquo modo ⁊ aĩę leuare sursum terre **D** na corpora nõ valebunt? Iam si ad eoꝝ miracula veniam⁹/quę facta a dijs suis opponunt martyrib⁹ nostris:nõne etiã ipsa p nobis facere/⁊ nobis reperient oĩno pficere.

a Nam ⁊ aristoteles quintũ corpus dixit eam/scz animã esse:credibile est tẽpore augustini hoc opinatum esse de aristotele/nondũ translatis sufficienter libris ei⁹ aut diuulgatis: patz aũt ex libris ei⁹ de aĩa/ꝙ aĩam nõ corpus/sed actũ corporis esse voluit.

Nam inter

b Nam iter magna miracula deorum suorũ:profecto magnũ illud est quod varro cõmemorat:vestalem vĩginẽ cũ piclitaret falsa suspitione ď stupro:cribrũ implesse aqua de tyberi:⁊ ad suos iudices nulla ei⁹ parte stillante portasse. Quis aquę pondus super cribrum tenuit? Quis tot cauernis patẽtibus nihil inde in terrã cadere permisit? Respõsuri sunt Aliquis deus/aut aliqs dęmon. Si deus:nũquid maior est deo qui fecit hũc mũdum? Si dęmon:nũqd potentior est angelo/q̃ deo seruit à quo fact⁹ est mũdus? Si ergo deus minor/vel angel⁹/vel dęmon potuit pond⁹ humidi elemẽti sic suspẽdere:vt aquarũ videatur mutata fuisse natura:ita ne deus oĩpotẽs qui ipsa creauit elemẽta/terreno corpori graue pondus auferre nõ poterit:vt in eodẽ elemẽto habitet viuificatũ corpus in quo voluerit viuificãs **E** spiritus? Deinde cum aerem mediũ ponãt inter ignem desuper ⁊ aquã subter:quid est qꝺ eum inter aquã ⁊ aquã/⁊ inter aquam et terram sępe inuenim⁹? Quid eñ volunt eẽ aquosas nubes:inter quas ⁊ maria aer medius reperitur? Quonam quęso elementorum pondere atq̃ ordine efficitur/vt torrẽtes violẽtissimi atq̃ vndosissimi anteq̃ sub aere in terris currant/super aera in nubibus pendeant? Cur deniq̃ aer est medius inter summa cęli ⁊ ima terraꝝ quaquauersum orbis extenditur/si locus eius inter cęlum et aquas/sicut aq̃rũ inter ip̃m ⁊ terras est ꝯstitut⁹. Postremo si ita est c elemẽtorũ ordo dispositus/vt fm platonem duobus medijs/id est aere ⁊ aqua:duo extrema/id est ignis ⁊ terra iungantur:cęliq̃ obtineat ille summũ locũ:hęc autez imi velut fundaminis mundi:et ideo in cęlo esse non potest terra:cur ẽ ipse ignis in terra? Scđm hanc quippe rationẽ ita ista duo elementa in locis pprijs/imo ac summo terra ⁊ ignis esse debuerunt:vt quemadmodũ nolunt in summo esse posse quod imi est:ita nec i imo posset esse quod summi est. Sicut ergo nullam putãt vel esse vel futurã esse terrę particulam in cęlo:ita nullam particulam videre debuimus ignis in terra. Nunc vero non solum in terris/verũ etiã sub terris ita est vt eum eructent vertices montiũ:pręter qꝺ in vsibus hominũ ⁊ esse ignem in terra/⁊ eum nasci videmus ex terra. Quãdoquidẽ et de lignis ⁊ de lapidibus nascitur:quę sunt cor **F** pora sine dubitatiõe terrena. Sed ille inquiunt ignis est tranquillus/purus/innoxius/sempiternus:iste autem turbidus/fumeus/corruptibilis atq̃ corruptor. Nec tamẽ corrumpit montes in quibus iugiter ęstuat cauernasq̃ terrarũ. Uerũ esto:sit illi iste dissimilis vt terrenis habitatiõibus congruat: Cur ergo nolunt vt credamus naturam corporum terrenorũ aliquando incorruptibilem factam cęlo conuenientem futuram: sicut nunc ignis corruptibilis his conuenit terris? Nihil igitur afferunt ex ponderibus

Undecima veritas

b Nam inter magna miracula deorũ suorũ ⁊c. Hic ponit narrationẽ varronis de virgine vestali: que portauit aquã in cribro: quã et valerius narrat lib. viij. cap. j. vt patuit sup li. x. ca. xvj.

Elemẽtoꝝ

Undecima veritas/ꝙ miracula falsoꝝ deoꝝ q̃ pagani referunt faciũt p fide nostra declaranda: sicut Uarro refert inq̃t aug⁹ de vestali virgine: que cũ periclitaretur falsa suspitiõe de stupro/cribrũ implesse de aqua tyberis/et ad suos iudices nulla ei⁹ parte stillãte portasse refert. Et dicit hic aug⁹ ꝙ sicut angel⁹ potuit vel demon illud pondus suspendere/vt videret aqꝛ mutata esse natura:ita deus oĩpotẽs qui oĩa creauit/terreno corpori pond⁹ auferre poterit/vt i eodẽ elemẽto habitet viuificatus corpus i quo voluerit viuificans spirit⁹. Ex quo dicto accipit argumentũ/ꝙ grauitas est forma accidẽtalis: quia dicit ꝙ eam potest a corpore separare:⁊ tunc lapis non moueret naturaliter deorsum/immo staret.

c Elementorũ ordo dispositus/vt fm platonem/scilicz in timeo.

Pla. in time.

atq ordine elementorū/vnde omnipotenti deo quo minus faciat corpora nostra talia vt etiā in celo possint habitare ꝓscribāt.

¶ Contra calumnias infideliū: quibus christianos de credita carnis resurrectione irrident. Ca. XII.

A Aug' in enchiridion.ca.84. Sed scrupulosissime querere ⁊ fidem qua credimus resurrecturam carnē ita querendo assolent irridere: vtrū fetus abortiui resurgant? Et quoniā domi/
Luc.21.d. nus ait: Amen dico vobis/capillus capitis vestri nō peribit: vtrū statura ⁊ robur equalia futura sint omnibus/an diuerse corporum quātitates. Si enim equalitas corporum erit: vnde habebunt quod hic non habuerunt in mole corporis illi abortiui/si resurgent ⁊ ipsi: aut si non resurgent/quia nec nati sunt sed effusi? Eandem questionē de paruulis versant: vnde illis mensura corporis/quam nunc defuisse videm⁹/accedat cū in hac etate moriuntur. Neq enim dicturi sumus eos non resurrecturos: qui non solū generationis/verumetiā regenerationis ca
B paces sunt. Deinde interrogant: quēadmodum ipsa equalitas habitura sit: Si enim tam magni ⁊ tam longi erunt omnes q̄ fuerunt quicūq hic fuerunt maximi atq longissimi: nō solum de paruulis/sed ⁊ de pluribus magnis querūt/vnde illis accessurum sit quod hic defuit/si hoc quisq recipiet qđ
Eph.4.c. hic habuit. Si autem quod ait apostolus: occursuros nos om̄es in mēsura etatis ple/
Roma.8.f. nitudinis christi: et illud alterū: quos predestinauit conformes fieri imaginis filij sui sic intelligendū est: vt statura ⁊ mod⁹ christi corporis omniū/qui in regno eius erunt/humanorum corporum sit futurus: multis erit inquiunt de magnitudine ⁊ longitudine corporis detrahendum. Et vbi iam erit:
Luc.21.d. capillus capitis vestri nō peribit: si de ipsa corporis quantitate tam multum peribit? Quāuis ⁊ de ipsis capillis possit inquiri/vtrū redeat quicquid tondentibus decidit. Qđ si redditurū est: quis non exhorreat illam deformitatē? Nam hoc ⁊ de vnguibus videť necessario secuturum: vt redeat tam multū quod corpis curatura desecuit. Et vbi erit decus: quod certe maius q̄ in ista esse corruptione potuit: in illa iam immortalitate esse debebit? Si autē non redibit: ergo peribit: quomodo ergo inquiunt/capillus capitis vestri non peribit? De macie quoq vel pinguedine similiter disputant: Nā si equales omnes erunt: non vtiq alij macri/alij pigues erūt. Accedet ergo alijs aliqđ/alijs minueť. Ac per hoc non quod erat recipiendum/sed alicubi addendū est quod nō fuit ⁊ alicubi perdendū quod fuit. De ipsis etiā corruptiōibus ⁊ dilapsionibus corpo⁊ mortuorum: cum aliud vertatur in puluerem: in auras aliud exhaletur: siue quos bestie/siue quos ignis absumat: naufragio vel quibuscunq aquis ita quidem pereant vt eorū carnes in humorem putredo dissoluat/non mediocriter permouentur: atq omnia ista recolligi in carnem et reintegrari posse non credunt. Consectantur etiā quasdam feditates et vitia siue accidant siue nascantur: vbi ⁊ mōstruosos partus cum horrore atq irrisione cōmemorant: ⁊ requirunt quenam cuiusq deformitatis resurrectio sit futura. Si enim nihil tale redire in corp⁹ hominis dixerimus: responsionem nostram de locis vulnerum cum quibus dominum nostrum christum resurrexisse predicamus/se confutaturos esse presumūt. Sed inter hec om̄ia
questio difficillima illa proponitur: in cui⁹ carnem reditura sit caro: qua corpus alte/ D Aug' in enchiridion.ca.87.
rius vescentis humana viscera fame cōpellente nutritur. In carnem quippe conuersa est eius qui talibus vixit alimētis: et ea que macies ostenderat/detrimenta suppleuit. Utrum ergo hoc illi redeat homini cui⁹ caro prius fuit: an illa potius cuius postea facta est? Ad hoc percūctantur vt fidem resurrectionis illudāt: ac sic anime humane aut alternantes: sicut ait a plato: veras infelicitates falsasq promittāt beatitudies: aut post multas itidem per diuersa corpora reuolutiōes/aliquādo tamē eā sicut dicit porphyrius finire miserias: ⁊ ad eas nūq̄ redire fateantur: nō tamen corpus habendo immortale/sed corpus omne fugiēdo.

a ¶ Sicut ait plato veras infelicitates ⁊c. Quod hic tāgit de opinione Platonis et porphyrii quo ad reuolutionem animarū plenius patuit supra libro decimo/ca.xxx.

¶ An abortiui nō pertineant ad resurrectionē/si pertinēt ad numerū mortuorum. Caplm. XIII.

A Aug' in ench. ca.84. et.85. Ad hec ergo que ab eorū parte contraria me digerēte mihi videnť opposita/misericordia dei meis nisib⁹ opem ferēte respondeā.

¶ Abortiuos fet⁹/qui cū iam vixissent i vtero ibi sunt mortui: resurrecturos vt affirmare ita negare non audeo: q̄uis nō videam quō ad eos non pertineat resurrectio mortuorum: si non eximūtur de nūero mortuo/

Duodecima veritas. ¶ Duodecima veritas: q dubium est vtrum fetus qui moriunť in vtero resurgant in iudicio? Unde dicit sic: ipsos resurrecturos sic affirmare sic negare non audeo. Tamen attendendū est q licet ista cōclusio tempore beati augustini fuerit incerta: nūc tamē dupliciter est determinata q ✱ sic: quia

B rum. Aut enim nō omnes mortui resurgent: ⁊ erunt aliquę humanę animę sine corporibus in eternū: quę corpora hūana quibus itra viscera materna gestarūt: aut si omnes animę humanę recipiāt resurgentia sua corpora quę habuerūt vbicūq̄ viuētia ⁊ morientia reliquerūt: non inuenio quēadmodū dicam ad resurrectionē nō pertinere mortuorum quoscūq̄ mortuos etiā in vterio matrū. Sed vtrūlibet de his quisq̄ sentiat qđ de iā natis infantib⁹ dixerim⁹: hoc etiam de illis intelligendū est/ si resurgāt.

ꝯ sic: quia ex quo fuit⁹ fuit animal⁹/ fuit verus homo: ⁊ omnes oportet manifestari post suā resurrectionem ante tribunal christi: sicut dicit diuina scriptura.

An infātes in ea sint resurrecturi habitudine corporis quā habituri erant ętatis accessu. Ca. XIIII

A Quid ergo de infantibus dicturi sumus: nisi quia nō in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate qua mortui: sed quod eis tardius accessurum erat tempore/ hoc sunt illo dei ope miro atq̄ celerrimo recepturi. In sentētia quippe domi-
Luce. 21. d. ni vbi ait: Capillus capitis vestri nō peribit dictū est non defuturū esse quod fuit: nō autē negatū est affuturū esse quod defuit. Defuit autē infanti mortuo perfecta quātitas sui corporis. Perfecto quippe infanti deest vtiq̄ perfectio magnitudinis corpalis: quę cū accesserit/ iā statura lōgior esse nō possit.

B Tertiadecima veritas. Hūc perfectiōis modum sic habent omēs vt cum illo concipiantur atq̄ nascantꝛ: ſꝫ habent in ratiōe/ nō i mole: sicut ipsa iam membra omīa sunt latēter in semine/ cum etiā natis nōnulla adhuc desint: sicut dentes/ ac si qd eiusmodi. In qua ratione vniuscuiusq̄ materię indita corpali: iā quodāmō (vt ita dicam) innatū esse videtur quod nondum est: immo quod latet/ ſꝫ accessu tēporis erit vel potius apparebit. In hoc ergo infans iā breuis aut longus est qui breuis lōgusue futurus est. Scđm hanc rationem pfecto in resurrectione corporis detrimēta corpis non timemus: quia etsi ęqlitas futura esset oim ita vt oēs vsq̄ ad gigāteas magnitudines peruenirēt: nec illi qui maximi fuerūt min⁹ haberent aliquid in statura quod eis ꝯtra sententiā christi periret: q̄ dixit/ nec capillū capitis esse periturum: creatori vtiq̄ q̄ creauit cuncta ex nihilo: quō deesse posset/ vnde adderet qđ addēdū esse mir⁹ artifex nosset. Luk. 21. d.

¶ Tertiadecima veritas q̄ infantes qui nascuntꝛ lꝫ nondū habeant quantitatē debitā in corpore: habent tamen eam in semine. i. in seminali rōne. Et ideo dicit/ q̄ illi resurgent i tali quātitate quā habent in potentia. Ex quo dicto accipitur documentū/ q̄ quilibet resurget in tanta quātitate quantā habuit in potentia dum fuit nat⁹ ſꝫm complexionē corpis sui. Unde si aliquod fuit impedimentū augmenti/ resurget maior: sicut i pauperibus forte/ qui ex defectu alimēti efficiuntur minores. Et sequitꝛ illud ex isto documēto/ q̄ nullus resurget minor q̄ fuit: quia resurget in quantitate quā habuit in potentia: ⁊ vltra illā nō potest transire: tamē maiores q̄ fuerunt multi resurgent/ ſꝫm ꝑmissa.

An ad dominici corporis modū omniū mortuorū resurrectura sint corpora. Capitulū. XV.

B Si vtiq̄ christus in ea mēsura corporis in qua mortuus est resurrexit: nefas est dicere/ cum resurrectiōis omnium tempus venerit/ accessurā corpori ei⁹ eam magnitudinē quam nō habuit: quādo in ea discipulis in qua illis erat notus apparuit vt lōgissimis fieri possit ęqualis. Si autem dixerimus ad dominici corpis moduꝫ etiā quorūq̄ maiora corpa redigenda/ peribit de multorū corporibus plurimū: cū ipse nec capillū periturū esse ꝓmiserit. Luk. 21. d.

¶ Restat ergo vt suā recipiat quisq̄ mensuram: quam vel habuit in iuuētute etiam si senex est mortu⁹: vl' fuerat habitur⁹ si ante est defunctus. Atq̄ illud qđ cōmemorauit apl's de mensura ętatis plenitudinis christi: aut ꝓpter aliud intelligam⁹ dictū esse: id est vt illi capiti in ppl'is christianis accedente oim perfectiōe mēbrorū ętatis eius mensura compleatꝛ: aut si hoc de resurrectiōe corporū dictum ē: sic accipiam⁹ dictū: vt nec vltra nec infra iuuenilē formā resurgāt corpora mortuorū: sed in ea ętate ⁊ robore vsq̄ ad quaꝫ christū hic peruenisse cognouim⁹. Circa triginta quippe annos diffinierunt esse etiā seculi hui⁹ doctissimi hoīes iuuentutē. Quę cum fuerit spacio ꝓprio termiata: inde iam hoīem in detrimēta vergere grauioris ac senilis ętatis: ⁊ ideo nō esse dictū in mensurā corporis vel in mensurā staturę/ sed in mensuram ętatis plenitudinis christi.

Quartadecima veritas. ¶ Quartadecima veritas/ q̄ in resurrectiōe restat vt cū anima recipiat in corpore quisq̄ mensuram quā vel habuit i iuuentute/ etiā si mortuus est senex/ vel fuerat habitur⁹ si ante est defunct⁹. B. Eph. 4. c. Et illud dictū apli applicat: in mēsurā etatis plenitudinis christi/ hic. Et aug⁹ hoc exponit dupliciter. Uno modo vt itelligatur/ q̄ corpus christi mysticū tūc perficietur. Alio modo/ q̄ nec vltra nec infra iuuenilē formā resurgant corpa mortuorū nisi in ea vsq̄ ad quā christū peruenisse cognoscim⁹: circa triginta q̄ppe annos posuerunt docti seculi iuuentutē: quę extūc patitꝛ detrimētū. Ats illud

Qualis intelligenda sit cōformatio sctōꝝ ad imaginē filij dei. C. XVI

A Illud etiā qđ ait: prędestinatos fieri cōformes imaginis filij dei: potest et ſꝫm interiorē hominē intelligi. Unde nobis alio loco dicit: Nolite cōformari huic seculo: sed reformamini in nouitate mētis vestrę. Ubi ergo reformamur: ne cōforme- Roma. 8. f. Ibidē. 12. a.

mur huic seculo: ibi conformamur dei filio. Potest et sic accipi/ vt queadmodū ille nobis mortalitate/ ita nos illi efficiamur imortalitate conformes: quod quidē ⁊ ad ipsam resurrectionē corporum pertinet. Si autem etiam in his verbis qua forma resurrectura sint corpora sumus admoniti: sicut illa mēsura/ ita ⁊ ista conformatio non quātitatis intelligēda est/ sed ętatis. Resurgent itaq̄ omnes tam magni corpore/ q̄ vel erant/ vel futuri erāt in iuuenili ętate: q̄uis nihil oberit/ etiam si erit infantilis vel senilis corporis forma: vbi nec mentis nec ipsius corporis vlla remanebit infirmitas. Unde etiam si quis in eo corporis modo in quo defunctus est resurrecturū vnumquēq̄ contēdit: non est cum illo laboriosa cōtradictiōe pugnandum.

¶ An in suo sexu resuscitanda atq̄ mansura sint corpora fęminarū mortuarū. Ca. XVII.

A — Quintadecima veritas — Eph. 4. c.

Nonnulli ꝓpter hoc quod dictum est: Donec occurram⁹ omnes in virū perfectū/ in mēsuram ętatis plenitudinis christi: ⁊ conformes imaginis filij dei (Roma. 8. f.) nec in sexu fęmineo resurrecturas fęmias credunt/ sed in virili oēs aiunt: quoniā deus solum virum fecit ex limo/ fęminā ex viro. (Gen. 2. d.) Sꝫ mihi melius sapere videnł qui vtrūq̄ sexū resurrecturū esse nō dubitāt. Nō eñ libido ibi erit/ quę cōfusiōis est causa: Nam ꝓusq̄ peccassent nudi erant: ⁊ non confundebantur vir et fęmina. Corporib⁹ ergo illis vitia detrahentur: natura seruabił. Non est autē vitium sexus fęmineus/ sed natura: quę tūc quidē ⁊ a cōcubitu ⁊ a partu immunis erit: erunt tamen membra fęminea non accōmodata vsui veteri/ sed decori nouo: quo non alliciał aspiciētis concupiscētia: quę nulla erit: sed dei laudeł sapiētia atq̄ clemētia: q̄ ⁊ quod nō erat fecit: ⁊ liberauit a corruptiōne quod fecit. B Ut eñ i exordio generis humani de latere viri dormiētis costa detracta fęmina fieret: christum ⁊ ecclesiā tali facto iam tunc ꝓphetari oportebat. Sopor quippe ille viri mors erat christi: cui⁹ exanimis in cruce pendentis (Joh. 19. f.) latus lancea perforatuꝫ est: atq̄ inde sanguis et aqua ꝓfluxit: quę sacramēta esse nouimus quibus ędificatur ecclesia. Nam hoc etiā verbo scriptura vsa est: (Gen. 2. d.) vbi non legitur/ formauit aut finxit/ sed ędificauit eam in mulierē. Unde et apostolus ędificationem dicit corporis christi/ qđ est ecclesia. (Eph. 4. c.) Creatura est ergo dei fęmina sicut vir: sed vt de viro fieret vnitas cōmendata est. Ut autem illo modo fieret christ⁹ vt dictū est/ et ecclesia figurata ē. Qui ergo vtrūq̄ sexum instituit/ vtrūq̄ restituet. C Deniq̄ et ipse iesus interrogatus a saduceis/ q̄ negabant resurrectionem: cuius septem fratrum erit vxor quam singuli habuerunt/ dū quisq̄ eorum vellet defuncti semē (sicut lex pręceperat) excitare: erratis inquit nescientes scripturas neq̄ virtutē dei. (Deut. 25. b.) Et cū aptus locus esset vt diceret: de qua enim me interrogatis vir erit/ ipsa non mulier: nō hoc dixit/ sed dixit: In resurrectione enim neq̄ nubent neq̄ vxores ducent: sed sunt sicut angeli dei in cęlo. Equales vtiq̄ angelis imortalitate ac fęlicitate/ non carne: sicut nec resurrectione: qua nō indiguerūt angeli: quoniam nec mori potuerūt. Nuptias ergo dominus futuras negauit esse in resurrectione non fęminas: ⁊ ibi negauit vbi talis quęstio vertebatur: Ut eā negato sexu muliebri celeriore facilitate dissolueret/ si eum ibi pręnosceret non futurū: immo etiam futurum esse firmauit/ dicendo: Non nubent: quod ad fęminas pertinet: neq̄ vxores ducēt/ qđ ad viros. Erunt ergo quę vel nubere hic solent/ vel ducere vxores: ſ ibi hoc nō faciēt.

¶ Quintadecima veritas/ q̄ licet aliq̄ dixerint omnes resurgere debere in sexu masculino: ꝓpter hoc q̄ dicit apostolus i virum perfectū oēs occurrere: tamē meli⁹ est sapere/ q̄ i vtroq̄ sexu fiat resurrectio. Et ad illud apostoli dicēł/ q̄ scriptura accipit virū ꝓ viro et muliere: sicut dicit ꝓpheta: Beat⁹ vir qui timet dominū.

¶ De viro perfecto/ id est christo: et corpore eius/ id est ecclesia: quę est ipsius plenitudo. Capl'm. XVIII.

A

Proinde quod ait apostolus occursuros nos oēs in virum perfectū: totiusq̄ ipsius circūstātiam lectionis considerare debemus: quę ita se habet: Qui descendit inquit ipse est et qui ascēdit super omnes cęlos/ vt adimpleret oīa. (Eph. 4. b.) Et ipse dedit quosdam quidem apostolos/ q̄sdam autem prophetas/ quosdā vero euangelistas/ quosdam autem pastores ⁊ doctores ad consummationē sanctorum in opus ministerij/ in ędificationem corporis christi donec occurramus omnes in vnitatē fidei/ et agnitionē filij dei/ in virum perfectum/ in mensuram ętatis plenitudinis christi: vt vltra non simus paruuli iactati et circumlati omni vento doctrinę: in illusione hominū: in astutiam ad machinationem erroris. Ueritatem autem facientes in charitate/ augeamur in illo per oīa qui est caput christus: ex quo totum corpus connexum et compactum/ per omnem tactum subministratiōis sm operationem in mēsuram vniuscuiusq̄ partis incrementum corporis facit in ędificationē sui in charitate. Ecce qui est vir perfectus caput ⁊ corpus quod constat omnibus membris/ quę suo tempore complebūł

tur. Quotidie tamē eidē corpori accedunt/
1. Cor. 12. d. dum ędificat ecclesia: cui dicit: Uos autez
Col. 1. d. estis corp⁹ christi et membra. Et alibi: Pro
corpore inquit eius quod est ecclesia. Itēq̧
1. Cor. 10. d. alibi: Unus panis/vnum corpus multi su/
mus. De cuius corporis ędificatiōe ꝛ hic di
B ctum est: Ad cōsummationē sanctorum in
Eph. 4. c. opus ministerij/in ędificationē corpis chri/
sti. Ac deinde subiectū est/vnde nūc agim⁹
Donec occurramus omnes in vnitatē fidei
ꝛ agnitionē filij dei: in virū perfectū in men
suram ętatis plenitudinis christi/et cętera:
donec eadem mēsura in quo corpore intel/
Ibidem. d. ligenda esset ostenderet dicēs: Augeamur
in illo per omnia qui est caput christus: ex
quo totum corpus connexū et compactum
per omnē tactum subministratiōis ſm ope/
rationem in mensuram vniuscuiusq̧ partis
Sicut ergo est mēsura vniuscuiusq̧ partis:
ita totius corporis quod omnib⁹ suis parti
bus constat. Est vtiq̧ mēsura plenitudinis
de qua dictum est: In mensuram ętatis ple
nitudinis christi. Quam plenitudinē etiā
Eph. 1. d. illo cōmēorauit loco/vbi ait de christo: Et
ipsum dedit caput super omnē ecclesiā/quę
est corpus eius/plenitudo eius: qui om̄ia in
omnib⁹ adimplet. Uerum si hoc ad resurre
ctionis formam in qua erit vnusquisq̧ refe/
rendum esset: quid nos impediret: nomina/
to viro/intelligere ꝛ fęminā: vt virum ꝑ ho
mine positum acciperem⁹: sicut in eo quod
Ps. 111. a. dictum est: Beat⁹ vir qui timet dn̄m: vtiq̧
ibi sunt ꝛ fęminę quę timēt dn̄m?

Quod omnia vitia corporis quę in hac vita humano cōtraria sunt decori/in resurrectiōe nō sint futura: vbi manente naturali substantia in vnā pulchritudinē et qualitas concurret et quātitas. Ca. XIX.

A Quid iam respondeam de capillis atq̧ vnguibus? Semel quippe intel
lecto ita nihil periturū esse de cor/
pore/vt deforme nihil sit in corpore: simul
intelligit ea quę formę factura fuerāt enor/
mitatē massę ipsi accessura esse/nō locis in
quib⁹ membrorū forma turpetur.
Sextadeci/ma veritas ¶ Uelut si de limo vas
fieret: quod rursus in
eundē limū redactum
totum de toto iterum
fieret/non esset necesse
vt illa pars limi quę i
ansa fuerat ad ansam
rediret: aut q̄ fundum
fecerat ipsa rursus fa/
ceret fundū: dū tamē
totum reuerteretur in
totum; id est totus il/
le limus in totum vas
nulla sui perdita par/
te remearet. Quapro/
pter si capilli totiens
tōsi vnguesve desecti
ad loca sua deformi/
ter redeunt: non redi/
bunt: nec tamen cuiq̧
resurgenti peribūt: qꝛ
in eandem carnem/vt
quęcūq̧ ibi locū cor/
poris teneant seruata
partium congruentia
materię mutabilita/
te vertentur. Quis
quod ait dominus:
Capillus capitis vestri
non peribit: nō de lon
gitudine/sed de nume
ro capillorum dictum
multo aptius possit in
telligi. Unde et alibi
dicit: Capilli capitis ve
stri numerati sunt.

¶ Sextadecima veritas/ q̧ sicut si de limo terre vas fieret: quod rursus in eū dem limū redactū totū de toto iterum fieret: nō necesse esset vt illa pars limi que in ansa fuerat/ ad ansam rediret: aut q̄ fundum fecerat/ad fun/ dum rediret: sic ꝛ capilli totiens tonsi/et vngues secti ad sua loca deformi ter non redibunt/non ta men resurgenti peribūt: quia in eādē carnem/vt quęcūq̧ ibi locū corpo/ ris teneant/seruata par/ tium congruentia mate/ rię/ mutabilitate verten/ tur. Ex quo dicto accipi/ untur quattuor mirabi/ lia. Primum est/ q̧ in re surrectione redibūt eedē partes materie ad easdē corporis partes: quia si/ militudo quam inducit/ hoc explicite affirmat: et tunc per consequēs par/ tes nō erunt eedē nume/ ro/ ꝑpter aliam ꝛ aliam materiam que fuerūt in hac vita. Secundū mira/ bile est/ q̧ non solum ma teria corporis quam ha buit in morte/sed etiam ista que fuit in om̄i obla ta superfluitate redibit. Luc. 21. d.
Tertiū mirabile/ q̧ ho/ mines erunt incompara biliter maiores q̄ nunc sunt: quia maxima pars consumit materie in tali bus superfluitatib⁹: cū tamē in humano corpo/ re sit cōtinua ꝯsumptio. Luc. 12. a.
Quartū mirabile/ q̧ ho mines quāto plus vixe/ runt/tanto maiores erunt: quia ex diuturno nutrimēto plus fuit etiā consumptū in eis ꝛ precisum/etiam de su/ perfluitatibus. Intelligendū tamē q̧ hic nō loquit au/ gustinus determinādo/sed sub conditiōe si talia om̄ia redirent: quia imoderata videret esse magnitudo.

B

¶ Neq̧ hoc ideo di/
xerim q̧ aliquid existi
mem corpi cuiq̧ peri/
turum quod naturali
ter inerat: sꝫ quod de/
forme natū fuerat: nō
vtiq̧ ob aliud/nisi vt
hinc quoq̧ ostēderet
q̄ sit pęnalis cōditio
ista mortaliū: sic eē re/
diturū: vt seruata inte/
gritate substantię/so/
la substantię deformi/
tas pereat. Si eñ sta/
tuā potest artifex homo quā ꝑpter aliquā
causam deformē fecerat/cōflare ꝛ pulcherri
mā reddere: ita vt nihil inde substantię/sed
sola deformitas pereat: ac si quid i illa figu
ra priore indecenter extabat/nec paritati
partium congruebat: nō de toto vnde fece/
rat amputare atq̧ separare/sed ita ꝯsperge/
re vniuerso atq̧ miscere: vt nec fęditatē fa/
ciat/nec minuat quātitatē: qd de om̄ipotē/
ti artifice sentiēdū est? Ergo ne poterit q̄sq̧
deformitates humanorū corpoꝝ nō modo
vsitatas/verūetiā raras atq̧ mōstruosas q̄
huic miserę vitę cōgruūt: abhorrent aūt ab
illa futura fęlicitate sanctoꝝ sic auferre aut
ꝑdere/vt q̄cūq̧ earū faciunt: etsi naturalia/

Decimaseptima veritas ¶ Decimaseptima veri/ tas/ q̧ nihil est corpi hu/ mano periturū in resur/ rectione quod naturalit inerat/ sꝫ quod deforme natum inquit fuerat: vt ostendatur penalis con/ ditio mortaliū. Ex quo dicto accipitur documē/ tum/ q̧ omnis superflui tas monstruosa aufere/ tur: vt gippus/ ꝛ senari⁹ digitorum ꝛc. Et si ratio de pena mortaliū quam hic ponit/est bona: ꝯclu dit etiā in damnatis: qꝛ oēs erunt imortales.

Aug⁹ in enchiridion ca. 88. 4. sen. di. 44. ca. non est.

tñ indecora excremēta substātię corporalis nulla eius diminutiõe tollant. Ac p hoc nõ est macris pinguibusue metuendum: ne ibi etiā tales sint: quales si possent/nec hic esse voluissent.

C

Decimaoctaua veritas

¶ Omnis enī corpis pulchritudo est ptiū cõgruētia cū q̄dā coloris suauitate. Ubi aūt nõ ē partiū ꝯgruētia: aut ideo q̄d offendit qꝛ puū est aut iõ qꝛ parū: aut idõ qꝛ nimiū. Proīde nulla erit deformitas quā facit incõgruētia ptiū: vbi q̄ q̄ parua sūt corrigent: et qõ min⁹ ē q̄ꝫ decet: vñ creator nouit/ inde supplebit: et quod plus est q̄ꝫ decet/materię seruata integritate detrahetur. Coloris porro suauitas quāta erit: vbi iusti fulgebūt sicut sol in regno patris sui.

Ubi parua

Decimaoctaua veritas/ q pulchritudo corporis est partiū ꝯgruētia cum q̄dam coloris suauitate. In resurrectiõe autē nulla erit deformitas quā facit ptiū incongruētia/ vbi et qõ min⁹ est q̄ꝫ decet/ vñ creator nouit/ inde supplebit: ⁊ qõ pl⁹ est q̄ꝫ decet/ materie seruata integritate subtrahet. Et si dicat/ quõ põt seruari materie integritas cū detractiõe? Dicit q h accipit integritas p sufficiētia.

Matth. 13. f.

Decimanona veritas

¶ Que claritas in christi corpore cū resurrexit/ ab oculis discipulorū potius abscondita fuisse q̄ꝫ defuisse credēda est. Non enī eā ferret hūanus atq infirm⁹ aspectus: qñ ille a suis ita deberet attēdi vt posset agnosci. Quo pertinuit etiā/ vt ꝯtrectātib⁹ ostēderet suorum vulnerū cicatrices: vt etiā cibū potūq sumeret: nõ alimētorū indigentia/ sed ea q̄ et hoc poterat ptāte. Cū aūt aliq̄d non videt q̄uis assit a q̄bus alia q̄ pariter assunt vident: sicut illā claritatē dicimus affuisse nõ visam a q̄bus alia videbant ἀορασία grece dr qõ nostri interpretes latine dicere nõ valentes in libro geneseos cęcitatē interpretati sunt.

Luce. 24. f.

D

¶ Decimanona veritas q claritas q̄ in corpore christi fuit qñ resurrexit/ ab oculis discipulorū potius abscõdita fuisse credēda est. Sꝫ orit dubiū/ quõ potuit abscõdi. Dicitur aūt q īpediebat illa lux mouere oculos in rõne obiecti. Secūdū dubiū/ qꝛ tūc discipuli videbant aliū colorē q̄ est incõpossibilis cū christo: ⁊ sic nõ videbāt christū cū viderūt colorē q̄ nõ erat in christo/ et sic sensibus erant delusi/ quod vbiq vitare aug⁹ ītēdit. Dicit aūt/ q sicut in noctiluca de die apparet color cõmunis ⁊ de nocte lux/ cū tñ nõ credat de nocte colorē esse/ ita credūt ī christi corpore sic fuisse lucē/ ostēdēdo colorē: sicut dr de noctiluca: si tamē ipsa sunt incõpossibilia/ difficile ē soluere ⁊ facile credere.

Uicesima veritas

Gen. 19. c.

¶ Hanc enī passi sunt sodomitę qñ q̄rebant ostiū iusti viri/ nec poterāt inuenire. Que si cęcitas fuisset: q̄ fit vt nihil possit videri: nõ ostiū q̄ ingrederent/ s̄ duces itineris a q̄b⁹ inde abducerēt iq̄rerēt.

¶ Uicesima veritas/ q sodomite nõ fuerūt cecitate pcussi ab angelis loth vt nihil viderent/ sed vt ostiū inuenire nõ possent. Et dicit h/ q aorasia grece dr qñ aliq̄s non videt aliq̄d pñs q̄uis alia cernat: ⁊ isto mõ dicit q fuit occultata discipul' lux christi in corpe glificato.

¶ Qr in resurrectiõe mortuorū natura corporū quibuslibꝫ modis dissipatorum/ in integrum vndecūq reuocanda sit. Caplm. XX.

A

Nescio quo aūt modo sic afficimur amore martyrū beatorū/ vt velimus in illo regno in eorū corporib⁹ videre vulnerū cicatrices/ quę p christi noīe pertulerūt: ⁊ fortasse videbim⁹. Non enī deformitas in eis/ sꝫ dignitas erit: ⁊ q̄dā q̄uis in corpore nõ corpis/ sed virtutis pulchritudo fulgebit: nec iõ tñ si aliq̄ martyrib⁹ amputata ⁊ ablata sūt mēbra/ sine ipsis mēbris erūt in resurrectiõe mortuorū: quib⁹ dictū est: Capillus capitis vestri nõ peribit. Luc. 21. d.

Uicesimaprima veritas

¶ Sed si hoc decebit ī illo nouo sęculo: vt indicia gloriosorū vulnerum in illa immortali carne cernant: vbi mēbra vt pciderent pcussa vl' secta sūt/ ibi cicatrices: sed tñ eisdē mēbris redditis nõ pdita appebūt. Quis itaq oia q̄ acciderūt corpi vitia tūc nõ erunt: nõ sunt tamē deputanda vel appellanda vitia/ sed virtutis indicia.

¶ Uicesimaprima veritas/ q licet ī illo nouo seculo indicia gloriosorū vulnerū in ista immortali carne cernant: vbi mēbra vt precidderent pcussa vel secta sunt/ ibi cicatrices apparebant: sed tamē eisdē mēbris redditis nõ pditis: que licet ibi sint/ nõ sunt tamē appellāda ait vitia/ sed virtutis indicia. Ex q̄ dicto accipiuntur duo fidelia documenta. Primū est/ q christ⁹ sicut resurrexit cū vulneribus suis/ ita in iudicio etiā ⁊ post tale iudicium ppetuo pmanebit: quia vulnera eius sunt virtutis indicia: que dicit aug⁹ remansura in signū indę tam gloriosi triumphi. Et si dicat/ vtrū vulnera remanebāt apta in ei⁹ resurrectiõe. Non video necessitatē illi⁹ clausionis magis post ascensionē q̄ꝫ post resurrectionē: nisi forte corporis integritatē. Secundū documentū/ q beatus franciscus christi signifer gloriosus cū suis vulneribus ⁊ stigmatib⁹ resurget: quia ista nõ fuerūt vitia/ sed virtutis indicia: eadē ratiõe qua supra: ⁊ p istū modum remanebit ppetuo sic confixus sicut fuit in monte/ s̄m fidem sancte matris ecclesie.

B

Uicesimasecunda veritas

¶ Absit autē vt ad resuscitanda corpa vitęq reddēda si possit oīpotētia creatoris omia reuocare q̄ vel bestia vel ignus absūpsit: vel quicq̄d in puluerē cinerem ve collapsum/ vel ī humorē solutū/ vel in auras ē exhalatū. Absit vt sinus vll⁹ secretū q naturę ita recipiat aliq̄d subtractū sensib⁹ nostris: vt oim creatoris aut lateat cognitionē/ aut

¶ Uicesimasecunda veritas/ q oīpotētia creatoris poterit reuocare oia q̄ de corpe humano bestia vel ignis aut aliqõ elemētū absumpsit: qꝛ talia deum latere nõ possunt. Ubi accipit documētū/ q eadē materia numero reducet ad corp⁹ resurgentiū vbicūq fuerit trāsmutata/ cū p naturā ānihilari nõ possit. Sꝫ orit dubiū/ si oia q̄ ꝯsumpta sūt p calorē naturalē redibūt. Dicitur cõiter q non: qꝛ īmoderata esset s̄m pmissa corporū magnitudo: sed iste partes que fuerūt priores: qꝛ ille ptes dicunt priores donec suppleat debita quātitas. Secūdū dubiū/ qꝛ cū magna pars materie sit cõsumpta in morte/ ⁊ noua fere tota inducta/ tūc idē corp⁹ numero totaliter qõ morit ⁊ sepelitur non resurget. Dicit autē q sufficit/ q sit idē in numero pncipaliter lꝫ nõ totalit. Et forte ꝯueniēti⁹ diceret/ q ille partes q̄ sunt posteriores resur

a ¶ Deū certe volēs ꝛc. Hic ponit diffinitionē tullij de deo q̄ colligi pōt ex his q̄ sparsim in libro .iij. de natura deoꝝ dicunt: vbi inducit lucillū balbū defendentē rationē deoꝝ cōtra cottā. *Cicero lib. de natura deoꝝ.*

effugiat potestatē. a Deū certe volēs: sicut poterat diffinire cicero: tant⁹ auctor ipsoꝝ: mens quędam inquit est soluta et libera/ secreta ab omi cōcretione mortali: omia sentiens et mouēs/ ipsaq; p̄dita motu sempiterno. Hoc aūt reperitur doctrinis magnoꝝ philosophoꝝ.

riores resurgēt: q2 magis sint iunt ꝓpinque: et ita fuit factum de christo/ qd̄ est fortius oib⁹ alqs.

Ut igit̄ scd̄m ipsos loquar: quō aliquid vel latet omnia sentientē/ vel irreuocabiliter fugit omnia mouentē? Unde iam etiam quęstio illa soluenda est: quę difficilior videtur ceteris: vbi querit̄/ cum caro mortui hoīs etiā alterius fit viuentis caro: cui poti⁹ coꝝ in resurrectione reddat̄. Si eīm quispiā confectus fame atq; cōpulsus vescat̄ cadaueribus hominum: quod malū aliquotiens accidisse ꝛ vetus testatur historia: et nostroꝝ temporū infelicia experimenta docuerunt. Non quisq; veridica ratione contēdet/ totum digestū fuisse per imos meatus: nihilq; inde in eius carne mutatū atq; conuersum: cū ipsa macies quę fuit ꝛ non est/ satis indicet quę illis escis detrimenta suppleta sint. Iam itaq; aliqua pauloante p̄misi quę ad istum quoq; nodū soluendum valere debebunt. Quicquid eīm carniū exhausit fames: vtiq; in auras est exhalatū: vnde diximus omnipotentē deum posse reuocare quod fugit. Reddet̄ ergo caro illa homini/ in quo esse caro humana p̄mitus cępit. Ab illo q̄ppe altero tanq̄ mutuo sumpta deputanda est: quę sicut ęs alienū redhibenda est vnde sumpta est. Sua vero illi quē fames exinaniuerat/ ab eo qui potest etiā exhalata reuocare reddet̄. Quis etsi oībus perisset modis: nec vlla ei⁹ materies in vllis naturę latebris remāsisset/ vn̄ vellet eā repararet omnipotens. Sed propter sententiā veritatis qua dictum est: Capillus capitis vestri non peribit: absurdū est vt putemus/ cum capillus hominis perire non possit: tātas carnes fame depastas atq; consumptas perire potuisse. Quibus omnibus pro nostro modulo cōsideratis atq; tractatis/ hęc summa cōficitur: vt in resurrectione carnis in ęternū eas mensuras habeat corporum magnitudo quas habebat perficiendę/ siue perfectę cuiusq; indita corpori ratio iuuentutis in membroꝝ quoq; omniū modulis congruo decore seruato. Quod decus vt seruetur/ si aliquid demptū fuerit indecenti alicui grāditati in parte aliqua constitutę qd̄ per totum spargat̄: vt neq; id pereat ꝛ cōgruētia partium vbiq; teneatur: non est absurdum vt aliquid inde etiā staturę corporis addi posse credam⁹: cum oībus partibus vt decorem custodiāt id distribuit̄: qd̄ si enormiter in vna esset/ vtiq; nō deceret. Aut si contenditur in ea quēq; statura corpis resurrecturum esse in qua defunctus est: non pugnaciter resistendū est: tm̄ absit omnis deformitas: omnis infirmitas: omnis tarditas: omnisq; corruptio: et si quid aliud illud nō decet regnū in quo resurrectionis et ꝓmissionis filij ęquales erūt angelis dei: si nō corpore/ non ętate/ certe fęlicitate.

C — *margin (left), beside "git omnia mouentē"*
4. Reg. 6. f. — *margin, beside "bus hominum"*
Luce. 21. d — *margin, beside "qua dictum est"*
D — *margin, beside "tuisse. Quibus"*

¶ De nouitate corpis spiritalis in quā sctōꝝ caro mutabitur: Ca. XXI

Restituet̄ ergo ꝛ quicq̄d de corporibus viuis vel post mortē de cadaueribus perijt: ꝛ simul cum eo qd̄ in sepulchris remansit/ in spiritalis corpis nouitatē ex animalis corpis vetustate mutatum resurget incorruptione atq; immortalitate vestitū. Sed etsi vel casu aliquo graui/ vel inimicoꝝ immanitate totū penitus conteratur in puluerē: atq; in auras/ vel in aquas dispersum quantū fieri pōt nusq; esse sinat̄/ omnino nullo modo subtrahi poterit omnipotētię creatoris: sꝫ capillus in eo capitis non peribit. Erit ergo spiritui subdita caro spiritalis: sed tamē caro non spiritus: sicut carni subditus fuit spiritus ipse carnalis: sed tamē spiritus/ nō caro. Cuius rei habemus experimentū in nostrę pęnę deformitate. Non eīm scd̄m carnem/ sed vtiq; scd̄m spiritū carnales erāt: quibus ait apl's: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus/ sed q̄si carnalibus. Et homo spiritalis sic in hac vita dicit̄: vt tm̄ corpore adhuc carnalis sit: et videat aliā legē in mēbris suis/ repugnantē legi mentis suę. Erit autem etiam corpore spiritalis/ cū eadē caro sic resurrexerit: vt fiat qd̄ scriptum est: Seminatur corpus animale/ resurget spiritale. Quę sit aūt ꝛ q̄ magna spiritalis corporis gratia/ quę nondū venit in experimentū: vereor ne temerariū sit omne quod de illa profert̄ eloquiū. Uerumtamē quia spei nostrę gaudiū ꝓpter dei laudem non est tacendum: ꝛ de intimis ardentis sancti amoris medullis dictum est: Domine dilexi decorem domus tuę: de donis eius quę in hac ęrūnosissima vita bonis malisq; largit̄: ipo adiuuāte cōijciamus vt possumus: quantū sit illud qd̄ nondū experti vtiq; digni eloqui non valemus. Omitto eīm quādo fecit hominē rectum: omitto vitam illam duorum coniugum in paradisi fęcunditate fęlicem: quādo tam breuis fuit vt ad nascentiū sensum nec ipsa peruenerit in hac quā nouimus in q̄ adhuc sum⁹: cui⁹

Margin (right): A — *beside "Restituet̄"*; *Luc. 21. d.* — *beside "omnipotētię creatoris"*; B — *beside "pitis non peribit"*; *1. Cor. 3. a.* — *beside "spiritū carnales"*; *Roma. 7. d.* — *beside "videat aliā legē"*; *1. Cor. 15. f.* — *beside "at qd̄ scriptum est"*; C — *beside "male/ resurget"*; *Ps. 25. g.* — *beside "Domine dilexi"*; *Eccle. 7. d.* — *beside "ti vtiq; digni"*; *Gen. 1. d.* — *beside "vitam illam"*

tēptationes/imo quā totā tēptationē q̄diu in ea sum⁹ quātūlibet ꝓficiam⁹ ꝑpeti nō desinimus / q̄ sint indicia circa gen⁹ humanū bonitatis dei: quis poterit explicare?

¶ De miseris ac malis quibus humanū genus merito prime preuaricationis obnoxium est: et a quibus nemo nisi ꝑ christi gratiā liberetur: Ca. XXII

A Nam qd ad primam originē pertinet omniū mortalium ꝓgeniē fuisse damnatā: hec ipsa vita si vita dicenda est/ tot et tantis malis plena testatur. Quid enī aliud indicat horrenda quedā profunditas ignorātie ex qua omnis error existit: qui oēs filios adam tenebroso quodā sinu suscipit: vt homo ab illo liberari sine labore/ dolore/ timore non possit? Quid amor ipse tot rerū vanarum atq3 noxiarū: et ex hoc mordaces cure/ perturbationes/ merores/ formidines/ insana gaudia/ discordie/ lites/ bella/ insidie/ iracūdie/ inimicitie/ fallacia/ adulatio/ fraus/ furtum/ rapina/ perfidia/ supbia/ ambitio/ inuidentia/ homicidia/ parricidia/ crudelitas/ seuitia/ nequitia/ luxuria/ petulantia/ impudētia/ impudicitia/ fornicationes/ adulteria/ incesta: et cōtra naturā vtriusq3 sexus tot stupra atq3 immūdicie/ quas turpe est etiā dicere: sacrilegia/ hereses/ blasphemie/ periuria/ oppressiones innocentiū/ calūnie/ circūuentiones/ preuaricationes/ falsa testimonia/ iniqua iudicia/ violentia/ latrocinia/ et quicqd taliū maloꝝ in mentē nō venit: et tñ de vita ista hoim nō recedit?

Vicesimatertia veritas.

¶ Uerum hec hominū sunt malorū: ab illa tamen erroris et peruersi amoris radice venientia / cum qua omnis filius adam nascit. Nā quis ignorat cū quanta ignorātia veritatis/ que iam in infantibus manifesta est: et cū quāta abūdantia vane cupiditatis / que in pueris incipit apparere homo veniat in hanc vitam: ita vt si dimittat viuere vt velit/ et facere quicqd velit: in hec facinora et flagitia q̄ cō/memoraui/ et que commemorare nō potui vl cuncta vel multa perueniat? B Sz diuina gubernatione non omnimodo deserēte damnatos/ et deo non cōtinēte in ira sua miserationes suas: in ipsis sensibus generis hūani sepe ꝓhibitio et eruditio contra istas cum quib⁹ nascimur tenebras vigilant: et cōtra hos impetus opponuntur: plene tamen etiam laborū et dolorū. Quid enim sibi volunt multimode formidines / que cohibendis paruuloꝝ vanitatibus adhibentur? Quid pedagogi/ quid magistri/ quid ferule/ quid lora/ quid virge/ quid disciplina illa qua scriptura sancta dicit: dilecti filij latera esse tundenda / ne crescat indomitus: domariq3 iā durus aut vix possit/ aut fortasse nec possit? Quid igitur agitur his penis omnibus nisi vt debelletur imperitia: et praua cupiditas refrenet: cum quibus malis in hoc seculo viuimus? Quid est enim/ q cum labore meminimus/ sine labore obliuiscimur: cum labore discimus/ sine labore nescimus: cum labore strenui: sine labore inertes sumus? Nōne hinc apparet in quo velut pondere suo procliuis et prona sit vitiosa natura: et quanta ope vt hinc liberetur indigeat? Desidia/ segnicies/ pigritia/ negligentia/ vitia sunt vtiq3 quib⁹ labor fugitur: cum labor ipse etiam qui est vtilis/ pena sit. Sed preter pueriles penas/ sine quibus disci non potest/ quod maiores volunt: qui vix aliquid vtiliter volūt: quot et quantis penis genus agitur humanum: que non ad maliciam nequitiāq3 iniquorū/ sed ad conditionem pertinent miseriamq3 communē: quis vllo sermone digerit: quis vlla cogitatione comprehendit / quantus est metus: quanta calamitas ab orbitatib⁹ atq3 luctu: a damnis et damnationibus: a deceptionibus et mendacijs hominum: a suspitionibus falsis: ab omnib⁹ violentis facinoribus et sceleribus alienis: quandoquidem ab eis / et depredatio / et captiuitas/ et vincula/ et carceres/ et exilia/ et cruciatus/ et amputatio membrorum/ et priuatio sensuum / et oppressio corporis ad obscenam libidinem opprimentis explendam: et alia multa horrēda sepe contingunt? Quid ab innumeris casibus qui forinsecus corpori formidantur: estibus et frigoribus/ tempestatibus/ imbribus/ alluuionibus/ coruscatione / tonitru / grandine / fulmine / motibus / hiatibusq3 terrarum / oppressionibus

Ps. 76.c.

Eccli. 30.c.

C

¶ Vicesimatertia veritas/ q ab ista radice in qua omnis fili⁹ adam nascitur / prouenit magna ignorantia veritatis: que in infantibus manifesta est: et magna abundantia vane cupiditatis: que in pueris apparet: vt si dimittantur viuere vt velint / et facere quicquid velint: in facinora et flagitia incidant. Ex quo dicto accipiunt duo theologica argumenta. Primū est/ q quando infantes nō sunt ignorantes sed sapientes/ signum est q fuerūt in vtero sanctificati et non de illa radice nati: sicut iohannes baptista in vtero clausus habuit noticiam ꝓphetalem. Secundū argumentū/ q pueri qui in illa etate operantur per se sm virtutem/ videnē sanctificati: quia nō habent effectum istius radicis/ de qua quid e hic loquitur sanctus Augustinus. Sicut Josias cum esset octo annorum toto corde quesiuit dominū deum patrum suoꝝ: qd nō fecisset nisi beat⁹ totus. Sed ex istis argumentis aliqui deducunt/ q beat⁹ nicolaus fuit sanctificatus in vtero: quia in infantia etiā virtutis opera exercebat: et multum apparens est ista deductio. Idem autem lego de beata helizabet de q̄ similia narrantur: et de beato ludouico tolosano episcopo: qui in puericia floruit virtutibus multis.

ruinarū: ab offensione ⁊ pauore/ vel etiā malicia iumētorū: a tot venenis fruticū/ aquarum/ aurarū/ bestiarū/ ac ferarū/ vel tm̄modo molestijs: vel etiā mortiferis morsibus: a rabie q̄ contingit ex rabido cane/ vel etiā blanda ⁊ amica suo dn̄o bestia nōnunq̄ vehementius ⁊ amarius q̄ leones dracones q̄ metuat: faciat q̄ hoiem quē forte contaminauerit ɔtagione pestifera ita rabiosum: vt a parentibus/ cōiuge/ filijs peius om̄i bestia
D formidet? Que mala patiunt nauigantes? Que terrena itinera gradiētes? Quis ambulat vbicūq̄ nō inopinatis subiacēs casibus? De foro quidā rediēs domū/ sanis pedibus suis cecidit: pedē fregit: ⁊ ex illo vulnere finiuit hanc vitā. Quid videt sedente
1.Reg.4.c. securius? De sella in qua sedebat cecidit heli sacerdos: ⁊ mortuus est. Agricole/ immo vero oēs hoies quot ⁊ quātos a celo ⁊ terra vel a pniciosis aialib⁹ casus metuūt agrorū fructib⁹? Solēt tn̄ de frumētis tandē collectis ⁊ recōditis esse securi. Sed qbusdā (qđ nouimus) ɔuentū optimū frumentorū fluuius improuisus fugientib⁹ hoibus de horreis eiecit atq̄ abstulit.

Uicesimaquarta veritas. ¶ Contra milleformes demonum incursus/ qs innocētia sua fidit: q̄n quidē ne qs fideret etiam paruulos baptizatos: quibus certe nihil est innocētius/ aliquādo sic vexant vt in eis maxime deo sinēte ista monstret huius vite flenda calamitas: ⁊ alterius desideranda felicitas? Jam vero de ipso corpe tot existūt morbor̄ mala: vt nec libris medicor̄ cūcta cōprehēsa sint.

¶ Uicesimaquarta veritas/ q̄ nullus debet habere fiduciā de sua innocētia vt nō affligat: qr nihil innocent᷑ vt inqt paruulis baptizatis/ et tn̄ ipsi multipliciter vexant. Un̄ patet/ q̄ baptismus nō delet penā/ sed tn̄ culpā peccati originalis.

Uicesimaquinta veritas ¶ In quor̄ plurib⁹ ac pene oībus etiam ipsa adiumēta ⁊ medicamēta tormēta sunt/ vt homines a penarū exitio/ penali eruant auxilio. Nōne ad hoc perduxit sitientes homies ardor immanis: vt vrinā q̄s humanā/ vel etiā suam biberēt? Nōne ad hoc fames/ vt a carnib⁹ hominum abstinere se non possent: nec inuentos homines mortuos/ sed propter hoc a se
4.Reg.6.f. occisos: nec quoslibet alienos: verumetiam filios/ matres incredibili crudelitate quam rabida esuries faciebat absumerēt? Ipse postremo somnus/ qui proprie quietis nomen accepit: quis verbis explicet sepe somniorū visis q̄ sit inquietus: ⁊ q̄ magnis licet falsarum rerū terrorib⁹: quas ita exhibet et quodammodo exprimit/ vt a veris eas discernere nequeamus: animam miseram sensus q̄ perturbet? Qua falsitate visorum etiam vigilātes in quibusdam morbis ⁊ venenis miserabilius agitantur: q̄uis multimoda varietate fallacie homines etiam sanos maligni demones nōnunq̄ decipiant/ talib⁹ visis etiam si eos per hec ad sua traducere nō potuerint/ sensus tamen eorum solo appetitu qualitercūq̄ persuadente falsitatis illudāt. Ab huius tam misere quasi quibusdā E
inferis vite/ non liberat nisi gratia saluatoris christi dei ac domini nostri. Hoc em̄ nomen est ipse iesus: interpretatur quippe saluator: maxime ne post hāc miserior ac sempiterna suscipiat: nō vita/ sed mors.

¶ Uicesimaquinta veritas/ q̄ in medicinalib⁹ medicamēta sūt tormēta/ vt hoies a penarum exitio penali eruant auxilio. Un̄ accipit illud dictū catonis: Uulnera dū sanas/ dolorē medicina doloris. In q̄ innuit/ q̄ in moralib⁹ vitia curant p penas: eo q̄ in moralib⁹ pene sūt sicut medicine/ fm aristotelis documēta.

Uicesimasexta veritas ¶ Nā in ista q̄uis sint perfecta et per sanctos curationum magna solatia: tamen ideo non semper etiam ipsa beneficia tribuunt petentibus/ ne ppter hoc religio queratur: que propter aliam magis vitā vbi mala nō erunt omnino vlla querēda est. Et ad hoc meliores q̄sq̄ i his malis adiuuat gratia: vt quanto fideliore/ tanto fortiore corde tolerent: ad quā rem etiā philosophiam prodesse dicūt docti hui⁹ seculi: quā dij qui/ a busdam paucis/ vt ait tullius verā dederunt: Nec hominib⁹ inquit ab his ante datum est donum maius: aut potuit vllum dari/ vsq̄ adeo ⁊ ipsi cōtra quos agim⁹ quoquo modo compulsi sunt in habenda: non quacūq̄/ sed vera philosophia diuinam gratiam cōfiteri. Porro si paucis diuinitus datum est vere philosophie contra miserias huius vite vnicum auxilium: satis ⁊ hinc apparet humanū genus ad luēdas miseriarū penas esse damnatum. Sicut autē hoc vt fatent nullum diuinum maius est donū: sic a nullo deo dari credendū est: nisi ab illo quo et ipsi qui multos deos colunt/ nullū dicunt esse maiorē.

¶ Uicesimasexta veritas. q̄ q̄uis per sanctorū curationes fiāt multa libertatis solatia/ nō tamen beneficia semper tribuuntur petentibus: ne propter hoc religio queratur que ppter aliam vitam querēda est: ⁊ ad hoc meliores adiuuat ex gratia/ vt quāto fidelius tāto fortius tolerent: ad quā rem philosophiā prodesse: inqt aug⁹: dicunt sapientes huius seculi.

Cicero li.2.de natura deorū. a ¶ Quā dij q̄busdā paucis ⁊c. Qđ hic dr sumptū est ex libro.ij. tullij de natura deorum.

¶ De his que preter illa mala que bonis malis q̄ cōia sunt/ ad iustorū laborē specialiter ptinēt: Ca. XXIII

Preter hec aūt mala huius vite bonis malis q̄ cōia: habent in ea iusti etiā ppios q̄sdā labores suos/ qb⁹ aduersus vitia militāt: ⁊ in talium plioꝝ A

templatiõibus periculisq; versant. Aliquā/
do eñ concitatius/aliquādo remissius: nō
[Gal. 5.c.] tamen desinit caro ɔcupiscere aduersus spi
ritum/ꝛ spiritus aduersus carnem: vt nō ea
quę volum⁹ faciamus/omnē malam concu
piscentiā consumendo: sed eam nobis quā/
tum diuinitus adiuti possumus/nō ei con/
sentiendo subdamus: vigilijs continuis ex
excubantes: ne opinio verisimilis fallat: ne
decipiat sermo ꝟsutus: ne se tenebrę alicui⁹
erroris offundant: ne quod bonum est ma
lum/aut quod malū est bonum esse creda/
tur: ne ab his quę agenda sunt metus reuo/
cet: ne in ea quę agenda nō sunt cupido pre
[Eph. 4.f.] cipitet: ne super iracūdiā sol occidat: ne ini/
micitię ꝓuocent ad retributionē mali ꝑ ma
lo: ne absorbeat inhonesta vel immoderata
tristicia: ne impertiēdorū beneficiorū inge/
rat metu ingrata corporē: ne maledictis ru/
moribus bona conscientia fatiget: ne teme
raria de alio suspitio nostra decipiat: ne ali
[Roma. 6.b.] ena de nob falsa nos frangat: ne regnet pec
catū in nostro mortali corpore ad obedien
dum desiderijs eius: ne mēbra nostra exhi/
beantur iniqtatis arma peccato: ne oculus
sequat concupiscentiā: ne vindicādi cupidi
tas vincat: ne in eo quod male delectat vel
visio vel cogitatio demoret: ne improbum
aut indecens verbum libenter audiatur: ne
fiat quod nō licet/etiā si libet: ne in hoc bel/
lo laborū periculorūq; plenissimo/vel de vi
ribus nostris speret faciēda victoria/vel vi
ribus nostris nostra facta tribuātur: sed ei⁹
[1. Cor. 15.g.] gratię de quo ait apostolus: Gratias autē
deo qui dat nobis victoriā per dominū no/
[Rom. 8.g.] strū iesum christū. Qui et alio loco: In his
inquit omnibus superuincimus per eum q̄
B dilexit nos. Sciamus tamen quātalibet vir
tute pręliandi vitijs repugnemus/vel etiā
vitia superem⁹ vel subiugem⁹: q̄diu sum⁹
in hoc corpore/nobis deesse nō posse vnde
[Matth. 6.b.] dicamus deo: Dimitte nobis debita nostra
In illo autē regno vbi semper cum corpori/
bus immortalibus erim⁹: nec pręlia nobis
erunt vlla: nec debita q̄ nusq̄ ꝛ nunq̄ essent
si natura nostra sicut recta creata est perma
neret. Ac per hoc etiam noster iste conflict⁹
in quo periclitamur: ꝛ de quo nos victoria
nouissima cupimus liberari ad vitę huius
mala ptinet: quā tot tantorūq; testimonio
malorū probauim⁹ esse damnatā.

¶ De bonis quibus etiam hāc vitam damnatiōi obnoxiam creator impleuit. Cap. xm. XXIIII.

A IAm nunc considerādum est hanc ip/
sam miseriam generī humani/in qua
laudatur iusticia punientis: qualib⁹
ꝛ q̄multis impleuerit bonis eiusdem boni/
tas cuncta quę creauit administrantis. Pri
mum benedictionē illam quā ꝓtulerat an/
te peccatum dicēs: Crescite ꝛ multiplicami [Gen. 1.d.]
ni ꝛ replete terram: nec post peccatū voluit
inhibere: mansitq; in stirpe damnata dona
ta fęcunditas: nec illam vim mirabilē semi/
num/immo etiā mirabiliorē qua efficiūtur
ꝛ semina/inditam corporibus humanis: et
quodāmodo intextā peccati vitium potuit
auferre: quo nobis impacta est etiam neces/
sitas mortis: sed vtrumq; simul currit isto
quasi fluuio atq; torrente generis humani:
malū quod a parēte trahitur: et bonū quod
a creante tribuitur.

¶ In originali malo duo sūt: peccatū atq; supplicium. In originali bono alia duo: ꝓpagatio et †conformatio.

¶ Vicesimaseptima veritas/q; in originali malo duo sūt: peccatū atq; supplicium. In originali bono alia duo/ꝓpagatio ꝛ ꝯformatio. [Vicesimaseptima veritas] [al. †ꝯfirmatio]

Sed quātū ad pręsentē pertinet inten/
tionē nostram/de malis quorū vnum de no
stra venit audacia/id est peccatum: alterū
de iudicio dei/id est suppliciū/iam satis di/
ximus. Nūc de bonis dei quę ipsi quoq; vi/
tiatę damnatęq; naturę contulit siue vsq;
nunc confert/dicere institui. Neq; eñ dam
nando aut totum abstulit quod dederat:
aliōqn nec esset omnino: aut remouit a sua
potestate etiam cum diabolo pęnaliter sub
didit: cum nec ipsum diabolum a suo alie/
nauerit imperio: quandoquidem vt ipsius
quoq; diaboli natura subsistat: ille facit q̄
summe est: et facit esse quicquid aliquo mo
do est. Duum igitur illorum quę dixim⁹ bo B
na etiam in natura peccato vitiata suppli/
cioq; damnata/de bonitatis eius quodam
veluti fonte manare propagationem in pri
mis mūdi operibus benedictione largitus
est: a quibus operibus die septimo requie/ [Gen. 2.a.]
uit. Conformatio vero in illo eius est ope/
re quousq; nunc operatur. Efficacem quip/ [Ioh. 5.c.]
pe potentiam suam si rebus subtrahat: nec
progredi poterunt/ꝛ suis dimēsis motibus
peragere tempora: nec prorsus in eo q̄ crea/
tę sunt aliquatenus permanebūt. Sic ergo
creauit hominē deus vt illi adderet fertili/
tatem quandā qua homines alios ꝓpaga/
ret: congenerans eis ipsam etiam propagā/
di possibilitatem/non necessitatem. Quib⁹
tamen voluit hominibus abstulit eam de/
us/ꝛ steriles fuerunt. Non tamen generi hu
mano abstulit semel datam primis duob⁹
coniugibus benedictionē generandi. Hec
ergo propagatio q̄uis peccato ablata non
fuerit: nō tamen etiam ipsa talis est qualis
fuisset si nemo peccasset. Ex quo eñ homo
in honore positus: postea q̄ deliquit compa [Ps. 48.b.]
ratus est pecorib⁹/similiter generat: non in

eo tamē penitus extincta est quędam velut
Gen.1.d. scintilla rōnis: in q̄ factus est ad imaginem
C dei. Huic aūt propagationi si conformatio
nō adhiberet: nec ipa in sui generis formas
modosqꝫ procederet.

Uicesimaoctaua veritas. ¶ Si enī nō concubuis-
sent hoies & nihilomi-
nus de⁹ vellet implere
terras hoibus: quō cre-
auit vnū sine cōmixti-
one maris & fęminę: sic
posset omēs: concuben-
tes vero nisi illo creāte
generātes esse nō pos-
sunt. Sicut ꝙ ait aplus
de institutione spirita-
li: qua hō ad pietatem
iusticiamqꝫ formatur:
1.Cor.3.b. Neqꝫ qui plātat est ali-
quid: neqꝫ q̄ rigat: sed q̄ incrementū dat de-
us: Ita etiā hic dici pōt: nec qui cōcumbit/
nec qui seminat est aliquid / sed qui format
deus. Nec mater quę cōceptū portat & par-
tum nutrit est aliquid/ sed q̄ incremētū dat
deus. Ipse nāqꝫ operatione/ qua nunc vsqꝫ
operat/facit vt numeros suos explicēt semi-
na: & a quibusdā latentibus atqꝫ inuisibili-
bus inuolucris in formas visibiles hui⁹ qꝺ
aspicimus decoris euolant. Ipse incorpore-
am corporeāqꝫ naturā: illam ꝓpositā/ istam
subiectam miris modis copulans & conne-
D ctens/animantē facit. Quod opus eius tā
magnū & mirabile est: vt non solū in homi-
ne/qꝺ est animal rationale: & ex hoc cūctis
terrenis animātibus excellentius atqꝫ ꝓstā-
tius: sed in q̄libet minutissima muscula be-
ne consideranti/ stuporem mentis ingerat:
laudēqꝫ pariat creatoris. Ipse itaqꝫ animę
humanę mentē dedit: vbi ratio & intelligen-
tia in infante sopita est quodāmodo quasi
nulla sit: excitāda scilicet atqꝫ exercēda ęta-
tis accessu: qua fit sciētię capax atqꝫ doctri-
nę & habilis perceptioni veritatis & amoris
boni. Qua capacitate hauriat sapientiam:
virtutibusqꝫ sit prędita: quibus prudenter/.
fortiter/temperanter/ & iuste aduersus erro-
res et cętera ingenerata vitia dimicet: eaqꝫ
nullius rei desiderio nisi boni illius summi
atqꝫ incōmutabilis vincat. Quod etsi non
faciat ipsa talium bonorū capacitas in na-
tura rationali diuinitus instituta: quantū
sit boni: ꝙ mirabile opus omnipotentis/ qs
E competēter effatur aut cogitat? Pręter enī
artes bene viuendi: et ad immortalem per-
ueniendi fęlicitatē: quę virtutes vocant/ et
sola dei gratia quę in christo est/ filijs pro-
missionis regniqꝫ donantur: nōne humano
ingenio tot tanteqꝫ artes sunt inuentę & ex-

¶ Uicesimaoctaua veritas/ ꝙ si nō cōcubuissent hoies/ nihilomin⁹ deus voluit implere terras quō creauit virum sine cōmixtione maris & femine. Concūbentes vero ait nō possunt generare nisi illo creante: Ipse vero oparatione qua nūc opat/facit: vt ait augustin⁹: vt numeros explicēt semina: & a q̄busdā latentib⁹ inuolucris in formas visibiles huius qꝺ aspicimus decoris euolant.

ercitatę: partim necessarię/ partim volunta-
rię: vt tā excellēs vis mentis atqꝫ rationis: in
his etiā rebus quas sup̄fluas / immo & peri-
culosas perniciosasqꝫ appetit: quantū bonū
habeat in natura/vnde ista potuit vel inue-
nire vel discere vel exercere/testatur? Uesti-
mentorū & ędificiorꝫ ad opera ꝙ mirabilia/
ꝙ stupenda industria humana peruenerit:
quo in agricultura/quo in nauigatione ꝓfe-
cerit: quę in fabricatione quorūqꝫ vasorum
vel etiā statuarū & picturarū varietate exco-
gitauerit & impleuerit: quę in theatris mira-
bilia spectantibus/ audiētibus incredibilia
facienda & exhibenda molita sit: in capien-
dis/occidendis/domandis irrōnalibus ani-
mantibus quę & quanta repererit: aduersus
ipsos homines tot genera venenorū/tot ar-
morum/tot machinamentorū: & pro salute
mortali tuenda atqꝫ reparāda quot medica-
menta atqꝫ adiumēta cōprehēderit: ꝑ volu-
ptate fauciū q̄t cōdimēta & gulę incitamēta
reperit: ad indicādas & suadēdas cogitati-
ones ꝙ multitudinē varietatēqꝫ signorꝫ.
¶ Ubi ꝓcipuū locū verba &
litterę tenent: ad delectan-
dos animos quos elocuti-
onis ornatus / ꝙ diuersorū
carminū copiā: ad mulcen-
das aures quot organa musica/ quos canti-
lenę modos excogitauerit: quantā peritiā
dimensionū atqꝫ numerorū/ meatusqꝫ & or-
dines siderū quanta sagacitate comprehen-
derit: ꝙ multa rerum mundanarū cogitata
cognitiōe se impleuerit/ quis posset eloqui:
maxime si velimus non aceruatim cūcta cō-
gerere/sed in singulis immorari? In ipis po-
stremo erroribus & falsitatibus defendēdis
ꝙ magna claruerint ingenia philosophorū
atqꝫ hereticorum/quis existimare sufficiat?
Loquimur enim nunc de natura mentis hu-
manę: qua ista vita mortalis ornatur: nō de
fide atqꝫ itinere veritatis qua illa immorta-
lis acquiritur. Huius tantę naturę conditor
cum sit vtiqꝫ deus verus & summ⁹: ipso cū-
cta quę fecit administrante/ & summam po-
testatem summāqꝫ habente iusticiam: nūꝙ
profecto in has miserias decidisset: atqꝫ ex
his pręter eos solos qui liberabunt in ęter-
nas esset pęnas itura: nisi nimis grāde pec-
catum in homine primo: de quo cęteri exor-
ti sunt/ pręcessisset. Iam vero in ipso corpo-
re: ꝙuis nobis sit cū beluis mortalitate cō- Salusti⁹ ꝓlogo catilinario
mune: multisqꝫ earum reperiatur infirmius:
quanta dei bonitas quāta prouidentia tā-
ti creatoris apparet? Nōne ita sunt in eo lo-
ca sensuum/& cętera membra disposita/spe-
ciesqꝫ ipsa ac figura et statura totius corpo-
ris ita modificata / vt ad ministerium animę

¶ Uicesimanona veritas/ ꝙ ī signis sensibilibus precipuum locum verba tenent.

Uicesimanona veritas.

rationalis se indiceret factum?

Tricesima veritas

¶ Non enim vt animalia rationis expertia prona esse videmus in terram: ita creatus est homo/ sed erecta in celum corporis forma: admonet eum que sursum sunt sapere. Porro mira † mobilitas que lingue ac manibus attributa est ad loquendum et scribendum apta atque conueniens: et ad opera artium plurimarum/ officiorumque complenda: nonne satis ostendit/ quali anime vt seruiret tale corpus sit adiunctum. Quamquam et detractis necessitatibus operandi: ita omnium partium congruentia numerosa sit et pulchra sibi paritate respondeat: vt nescias vtrum in ea condenda maior sit vtilitatis habita ratio quam decoris. Certe enim nihil creatum videmus in corpore vtilitatis causa/ quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem nobis id appareret/ si numeros mensurarum quibus inter se cuncta connexa sunt et coaptata nossemus: quos forsitan data opera in his que foris eminent humana posset inuestigare sollertia. Que vero tecta sunt atque a nostris remota conspectibus: sicuti est tanta perplexitas venarum et neruorum et viscerum secreta vitalium/ inuenire nullus potest. Quia etsi medicorum diligentia nonnulla crudelis: quos anatomicos appellant: laniauit corpora mortuorum: siue etiam inter manus secantis et perscrutantis morientium: atque in carnibus humanis satis inhumane abdita cuncta rimata est: vt quid/ et quomodo/ et quibus locis curandum esset addisceret: numeros tamen/ de quibus loquor: quibus coaptatio (que harmonia grece dicitur) tanquam cuiusdam organi extrinsecus atque intrinsecus totius corporis constat. Quid dicam? nemo valuit inuenire: quos nemo ausus est querere.

Col. 3. a

Ar. ve·loci tas

G

¶ Tricesima veritas/ quod non vt animalia rationis expertia prona videmus esse in terram: ita creatus est homo: sed erecta in celum corporis forma admonet ipsum que sursum sunt sapere. Porro ait mira mobilitas que lingue ac manibus attributa est ad loquendum et scribendum: et multa opera artium indicant/ quali anime vt seruiret tale corpus sit adiunctum. Ex quo dicto accipiuntur duo documenta communia. Primum est/ quod corpus non est factum nisi ad seruiendum anime: et ideo turpe est/ quando anima corpori seruit in homine. Secundum documentum est/ quod quanto corpus est melius: tanto anime cui coniungitur ad seruiendum est melior: et econuerso: sicut hic supponit/ quod excellentia vnius est signum alterius excellentie. Per hanc rationem ostenditur/ quod hominis corpus melius est quam bruti. Sed oritur dubium: quia per eandem rationem probaretur de quolibet organo cuiuslibet potentie sensitiue: cum tamen oculus aquile sit efficacior ad videndum. Dicitur autem/ quod oculus hominis nobilior est: quamuis ille sit efficacior: eo quod intensior in gradibus indiuidualibus: et iste in natura specifica: aut forte potentie sunt eiusdem speciei et mixtio organi: quamuis non anima tota.

¶ Qui si noti esse potuissent in interioribus quoque visceribus: que nullum ostentant decus: ita delectaret pulchritudo rationis/ vt omni forme apparenti que oculis placet: ipsius mentis que oculis vtitur/ preferretur arbitrio. Sunt vero quedam ita posita in corpore/ vt tantummodo decorem habeant/ non etiam vsum: sicut habet pectus virile mamillas: sicut facies barbam: quam non esse munimento/ sed virili ornamento: indicant pure facies feminarum: quas vtique infirmiores muniri tutius conueniret. Si ergo nullum membrum est in his quidem conspicuis/ vnde ambigit nemo/ quod ita sit alicui operi accommodatum: vt non etiam sit decorum. Sunt autem nonnulla quorum solum decus et nullus est vsus/ puto facile intelligi in conditione corporis dignitatem necessitati fuisse prelatam. Transitura est quippe necessitas: tempusque venturum/ quando sola inuicem pulchritudine sine vlla libidine perfruamur: quod maxime ad laudem referendum est conditoris: cui dicitur in Psalmo: Confessionem et decorem induisti. Jam cetera pulchritudo et vtilitas creature que homini licet in istos labores miseriasque proiecto atque damnato: spectanda atque sumenda diuina largitate confessa est. Quo sermone potest terminari: in celi et terre et maris multimoda et varia pulchritudine etiam ipsius lucis tanta copia/ tamque mirabili specie: in sole ac luna et sideribus: in opacitatibus nemorum: in coloribus et odoribus florum: in diuersitate ac multitudine volucrum garrularum atque pictarum: in multiformi specie tot tantarumque animantium: ¶ Quorum illa plus habent admirationis/ que molis minimum: plus enim formicularum et apicularum opera stupemus quam immensa corpora balenarum: in ipsius quoque maris tam grandi spectaculo/ cum se ipse diuersis coloribus induit velut vestibus: et aliquando viride atque

Tricesimaprima veritas

Ps. 103. a

H

Tricesimasecunda veritas

¶ Tricesimaprima veritas/ quod si interiora membra possent intueri: que nullum ostendunt decorem: tunc decus rationis ita delectaret: vt omni forme apparenti que oculis placet: ipsius mentis que oculis intellectualibus vtitur preferretur arbitrio. Ex quo dicto accipitur documentum/ quod sanctorum corpora in patria erunt nuda: quia interius et exterius magis decora: quam aliqua alia res visibilis: vt hic habetur: et amictus non queritur nisi ad decorem. Intelligendum tamen quod hic dicit/ quod quedam fuerunt posita in corpore hominis solum ad decorem/ non ad vsum: sicut mamille in pectore et barba in facie.

¶ Tricesimasecunda veritas: quod ista animalia plus habent admirationis que habent minimam molem: sicut magis ait stupemus opera formicularum et apicularum quam corpora balenarum.

hoc multis modis/aliquando purpureum/ aliquando ceruleum est? Quam porro delectabiliter spectatur etiam quandocunque turbatur: et fit inde maior suauitas: quia sic demulcet intuentem: vt non iactet et quatiat nauigantem? Quid ciborum vsquequaque copia contra famem? Quid saporum diuersitas contra fastidium nature/diffusa diuinitus: non coquorum arte ac labore quesita? Quanta in multis rebus tuende ac recuperande salutis auxilia? Quam grata vicissitudo diei alternantis et noctis: aurarum quam blanda temperies? In fruticibus et pecoribus indumentorum conficiendorum quanta materies? Omnia commemorare quis possit? Hec autem sola que a me velut in quendam aggerem sunt coartata: si vellem velut colligata inuolucra soluere atque discutere: quanta mihi mora esset in singulis quibus plurima continentur.

Tricesimatercia veritas

¶ Tricesimatertia veritas/ quod bona isti⁹ mundi sunt damnatorum solatia/non premia beatorum.

¶ Et hec omnia miserorum sunt damnatorumque solatia/non premia beatorum.

I Que igitur illa sunt/si tot ac talia et tanta sunt ista? Quid dabit eis quos predestinauit ad vitam: qui hec dedit eis quos predestinauit ad mortem? Que bona in illa beata vita faciet eos sumere: pro quibus in hac miseria vnigenitum suum filium voluit vsque ad mortem mala tanta perferre? Unde apostolus de ipsis in illud regnum predestinatis loquens:

Roma.8.f Qui proprio inquit filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Cum hec promissio complebitur/quid erimus? quales erimus? que bona in illo regno accepturi sumus: quandoquidem christo moriente pro nobis tale iam pignus accepimus? Qualis erit spiritus hominis: nullum omnino habens vitium: nec sub quo iaceat: nec cui cedat: nec contra quod contra saltem laudabiliter dimicet/pacatissima virtute perfectus?

Al. † speciosa Rerum ibi omnium quanta/quam † speciosa/quam certa scientia sine errore aliquo vel labore: vbi dei sapientia de ipso suo fonte potabitur: cum summa felicitate/sine vlla difficultate? Quale erit corpus quod omnimodo spiritui subditum/et eo sufficienter viuificatum/nullis alimonijs indigebit? Non enim animale sed spirituale erit: habens quidem carnis sed sine vlla carnali corruptione substantiam.

¶ De peruicacia quorundam qui resurrectionem carnis quam sicut predictum est totus mundus credidit impugnant. Capitulum.XXV.

A Exp. ca.XXV. Uerum de animi bonis etc.

Uerum de animi bonis quibus post hanc vitam beatissimus perfruetur: non a nobis dissentiunt philosophi nobiles: qui de carnis resurrectione contendunt. Hanc quantum possunt negant: sed credentes multi negantes paucissimos reliquerunt: et ad christum qui hoc quod istis videtur absurdum in sua resurrectione monstrauit/fideli corde conuersi sunt: docti et indocti: sapientes mundi et insipientes. Hoc enim credidit mundus quod predixit deus: qui etiam hoc predixit/quod hanc rem mundus fuerat crediturus: Neque enim † Petri maleficijs eam cum laude credentium tanto ante prenunciare compulsus est. Ille est enim deus: quem (sicut iam dixi) aliquotiens nec commemorare me piget consitente Porphyrio: atque id oraculis deorum suorum probare cupiente: ipsa numina perhorrescunt. Quem sic laudauit: vt eum et deum patrem et regem vocaret.

¶ In hoc capitulo mentionem facit de dicto Porphyrij in libro qui theologion dicitur: quod supra libro.xix. capi.xxiij. et in hoc libro ca.iij. patuit.

Al. † porphyrij

S.li.19. Ca.23.c.

Porphyrius in libro theologion

B Absit enim vt sic intelligenda sint que predixit: quomodo volunt hi qui hoc cum mundo non crediderunt/quod mundum crediturum esse predixit. Cur enim non potius ita sicut crediturus tanto ante predictus est mundus: non sicut paucissimi garriunt: qui cum hoc mundo quod crediturus predictus est credere noluerunt? Si enim propterea dicunt alio modo esse credenda: ne si dixerint vana esse conscripta/iniuriam faciant illi deo cui tam magnum perhibent testimonium: tantam prorsus et vel etiam grauiorem faciunt iniuriam/si aliter dicunt esse intelligenda: non sicut mundus ea credidit quem crediturum ipse laudauit: ipse promisit: ipse compleuit. Cur enim non potest facere vt resurgat caro et viuat in eternum? An propterea credendum non est id eum esse facturum. quia malum est atque indignum deo?

C Sed de omnipotentia eius que tot et tanta facit incredibilia: iam multa diximus.

Tricesimaquarta veritas

¶ Tricesimaquarta veritas/ quod si quis vult inuenire quod non potest omnipotens: dicitur quod mentiri non potest.

¶ Si volunt inuenire quod omnipotens non potest: habent: prorsus ego dicam: mentiri non potest. Credamus ergo quod potest: non credendo quod non potest. Non itaque credentes quod mentiri possit: credant esse facturum quod se facturum esse promisit. Et sic credant sicut id credidit mundus quem crediturum esse predixit: quem crediturum esse laudauit: quem crediturum esse promisit: quem credidisse iam ostendit. Hoc autem malum esse vnde demonstrauit? Non erit illic vlla corruptio quod est corporis malum. De ordine elementorum iam disputauimus: de alijs hominum

S.eodem ca.iii.

coniecturis satis diximus/ quanta sit futu/ra in corpore incorruptibili facilitas mot⁹/ de presentis bone valitudinis temperamē/to: que vtiqꝫ nullo modo illi comparanda
S.li. 13.ca.17. est immortalitati: in libro tertiodecimo sa/tis (vt opinor) ostēdimus. Legant superio/ra operis huius: qui vel nō legerūt: vel vo/lunt recolere quod legerunt.

¶ Quomodo Porphyrij diffini/tio qua beatis animis putatur cor/pus omne fugiendum ipsius Pla/tonis sententia destruatur: qui di/cit summū deum dijs promisisse vt nunqꝫ corporibus exuerentur. Capitulum XXVI

Porphyrius in li. de regres/su anime

Exp. ca. XXVI a Sed Por/phyri⁹ ait/ inquiunt vt be/ata ꝛc. Hic di/cit qđ porphyrius ait: scilicet i libro đ regressu anime vt patuit supra li/bro decimo capi/tulo. xix. Que in/fra allegantur de platone/continen/tur in timeo.

Plato in Ti/meo

b Rursus

Sed porphyrius ait inquiunt/ vt beata sit anima/ corpus omne esse fugiendum. Ni/hil ergo prodest: quia in/corruptibile diximus futu/rum corpus/ si anima bea/ta nō erit/ nisi corpus om̄e effugerit. Sed iam et hinc in libro memorato quātū oportuit disputaui: verum hic vnum inde tm̄ comme/morabo. Emendet libros suos istoꝝ omniū magister plato: ꝛ dicat eo/rū deos/ vt beati sint sua corpora fugituros id est esse morituros/ quos in celestibus cor/poribus dixit inclusos. Quibus tamen de/us a quo facti sunt q̄ possent esse securi: im/mortalitatē/ id est in eisdem corporib⁹ eter/nam permansionem/ non eorum natura id habente/ sed suo consilio preualente promi/sit. Ubi etiā euertit illud quod dicunt: quo/niā est impossibile: ideo resurrectionē car/nis non esse credendā. Apertissime quippe iuxta eundem philosophum: vbi dijs a se factis promisit deus nō factus immortali/tatem: quod impossibile est/ se dixit esse fa/cturum. Sic enim eum locutū narrat Pla/to: Quoniam estis orti inquit immortales esse/ et indissolubiles non potestis. Non ta/men dissoluemini: neqꝫ vos vlla mortis fa/ta perimēt: nec erunt valentiora q̄ consili/um meum: quod maius est vinculū ad per/petuitatē vestram: q̄ illa quibus estis col/ligati. Si non solum absurdi/ sed surdi non sunt qui hec audiunt: non vtiqꝫ dubitant dijs factis ab illo deo qui eos fecit secundū Platonem: quod est impossibile/ fuisse pro/missum. Qui eīm dicit: Uos quidē immor/tales esse nō potestis/ sed mea voluntate im/mortales eritis: quid aliud dicit q̄ id quod fieri non potest/ me faciēte tamē eritis? Ille igitur carnē incorruptibilē/ imortalē/ spiritu/lē resuscitabit: qui iuxta Platonē id quod impossibile est se facturū esse ꝓmisit. Quid adhuc quod ꝓmisit deus/ q̄ deo ꝓmittenti credidit mundus: qui etiam ipse promissus est crediturus esse impossibile clamat.

¶ Quādoquidē nos deū qui etiā fm platonē facit impossibilia: id facturum esse clamamus. Non ergo vt beate sint anime/ corp⁹ est om̄e fugiendū/ sed cor/pus incorruptibile recipiē/dū. Et in quo cōueniētius incorruptibili corpore le/tabunt/ q̄ in quo corrupti/bili gemuerunt? Sic enim non in eis erit illa dira cu/piditas quā posuit ex pla/tone Uirgilius/ vbi ait:

c ¶ Tricesimaquin/ta veritas: q̄ fm pla/tonē deus potest il/la que impossibilia sunt. Intelligēdum tamē q̄ duo sunt ge/nera impossibilium. Quedā enim sunt impossibilia simpli/citer: vt illa q̄ nō pn̄t fieri p vllā potentiā: vtpote q̄ de⁹ faceret aliqđ eq̄le sibi. Alia sūt impossibilia fm quid: q: nō pn̄t fieri a natura/ cui⁹ est po/tētia determinata: si/cut ē resurrectio mor/tuoꝝ. Et de talibus impossibilibus loquebať plato.

Tricesimaquin/ta veritas

Eneid. 6

¶ Rursus ꝛ incipiāt in corpo/ra velle reuerti. Sic iquā cupi/ditatē reuertendi ad corpora nō habebūt: cū corpa in que reuerti cupiūt secū habebūt: et sic habebūt/ vt nunqꝫ nō habeant: nunqꝫ ea prorsus vel ad exiguū quamlibet temp⁹ vlla morte deponant.

b ¶ Rur/sus et inci. ꝛc. Sūt v̄sus vir/gilii. vi. eneid.

¶ De cōtrarijs diffinitionib⁹ plato/nis atqꝫ porphyrij/ in quib⁹ si vter/qꝫ alteri cederet/ a veritate neuter deuiaret. Capitulum. XXVII

Tricesimasex/ta veritas

Singula quedā dixerunt pla/to atqꝫ por/phyrius: que si inter se cō/mūicare po/tuissent: fa/cti essent for/tasse christi/ani. Plato dixit sine cor/poribus ani/mas in eter/num esse nō posse. Ideo eīm dixit: eti/am sapienti/um animas post quamli/bet longū tē/p⁹/ tamē ad corpa redi/turas. Por/phyri⁹ autē

c ¶ Tricesimasex/ta veritas/ q̄ pla/to ꝛ porphyrius quedā dixerūt/ q̄ si inter se cōicare potuissēt/ facti for/te fuissent christi/ani. Plato quidē dixit: ait aug⁹ sine corpib⁹ aīas in eternū esse non posse: ideo dixit eas ad corpora redituras. Porphyri⁹ di/xit aīam purgatissimā cū redierit ad p̄rē: ad mala hui⁹ mūdi nūqꝫ eē reditu/rā. Et ista duo si iūgāť/ dicit aug⁹/ ē il/lud qđ fides christiana ꝓmittit. s. reuer/sionē aīe ad corp⁹: ꝛ nō ad istas cala/mitates/ sꝫ cū patre futuras. Et h accī/pit documētū/ q̄ resurrectio mortuoꝝ ē cōprehēsibil' rōne naturali: vñ rō pla/tonis videť eē demōstratiua supposita aīe imortalitate: quā cōīter cōcesserūt sollertes philosophi: q: nulla natura pōt ꝑpetuo suo fine ꝓuari: tūc eīm esset frustra: cū deus ꝛ natura nihil faciūt frustra: finis autē anime naturalis est cōpositū: ꝓpter qđ cōstituēdū ē facta: sicut eīm materia ꝓpť formā: ita forma ꝛ materia ꝓpť cōpositū. Et iō cū aīa sit hoīs forma: si ē ꝑpetua: oportet q̄ a ꝑpe/tuo nō priueť: ꝓpter qđ ē facta cōposi/tio. Istā autē rationē platonis timēs infidelissim⁹ Auerrois: posuit esse vnā

Exp. ca. XXVII Singula quedā dixerūt ꝛc. In hoc ca. cō/fert dicta Plato/nis in timeo/ cū di/ctis Porphyrij in libro de regressu anime.

 aīaꝫ oīm:

dixit aiam purgatissimã cũ redierit ad patrẽ: ad hec mala mũdi nunq̃ eẽ rediturã. Ac per hoc qḋ verum vidit plato/ si dedisset porphyrio etiã iustorũ atq̧ sapiẽtium purgatissimas animas ad hũana corpora redituras: rursus quod verũ vidit porphyrius/ si dedisset platoni/ nũq̃ rediturus ad miserias corruptibilis corpis aimas sanctas: vt nõ singuli hec singula/ sed ambo vt singuli vtrũq̧ dicerẽt: puto q̧ viderent esse iam cõsequẽs/ vt τ redirẽt anime ad corpa: τ talia reciperent corpora/ in qb⁹ beate atq̧ immortaliter viuerẽt. Quoniã ſm platonẽ etiã sancte aie ad humana corpa redibunt: ſm porphyrium ad mala mũdi hui⁹ sancte

B anime nõ redibũt. Dicat itaq̧ cum platone porphyrius/ redibunt ad corpora: dicat plato cum porphyrio/ non redibunt ad mala: τ ad ea corpora redire cõsentiẽt/ in quib⁹ nulla mala patiantur. Hec itaq̧ nõ erunt nisi illa que pmisit deus: beatas animas in eternum cũ sua eterna carne factur⁹. Hoc enim quantũ existimo iam facile nobis concederẽt ambo: vt qui faterent ad imortalia corpora redituras animas esse sanctoꝝ/ ad sua illas redire pmitterẽt: in quib⁹ mala hui⁹ seculi ptulerũt: in quib⁹ deũ vt his malis carerẽt/ pie fideliterq̧ coluerũt.

a ∧ animã omnium: nec animã esse corporis formam.

¶ Quid ad verã resurrectiõis fidẽ vel plato vel labeo vel etiam varro cõferre potuerint/ si opiniones eorum in vnam sententiam conuenissent. Capitulũ XXVIII

A Expo. ca. XXVIII.

a Nonnulli τc. In hoc capitulo nota q̧ vt patet ex macrobio super somnium scipionis/ plato scribens libros de repu. in fine ad astruẽdam immortalitatẽ anime/ narrat quẽdã militem nomine her in bello occisum/ et a mortuis suscitatũ/ ac de statu ei⁹ post mortem ac immortalitate animaꝝ multa narrasse. Hanc fabulam vt ait macrobi⁹/ cicero licet ab indoctis/ quasi veri consci⁹ ipse

B dolebat irrisam/ exẽplum stolide reprehẽsionis vitans excitari narraturũ q̃ reminiscere maluit. Vñ inducit i fine libri de republica corneliũ scipionis per somnium instructum esse a patre scipione africano de immortalitate anime. b ¶ Labeo etiam duos di. τc. Consequenter cõmemorat de labeone: q̃ scriptor erat rerũ diuinarũ. c ¶ Mirabilius autem τc. Deinde quod narrat varro de reditu aiarũ ad corpora eadẽ post certum numerum annorum/ confert cũ dictis platonis et porphyrii: ostendẽs quomodo quilibet eorũ in aliquo ꝯuenit cum vera fide resurrectionis future ad eternam beatitudinẽ. Ad quã nos perducat qui sine fine viuit τ regnat benedict⁹ in secula seculorũ/ Amen.

Cicero in lib. de republica.

a Nonnulli nostri ppter quoddã pclarissimũ loquendi genus et ppter nõnulla que veraciter sensit/ amantes platonẽ: dicunt eũ aliqd simile nobis etiã de mortuorũ resurrectione sensisse. Qḋ quidẽ sic tãgit in libris de republica tullius: vt eum lusisse potius q̃ q̧ id verũ esset affirmãdo dicere voluisse. Inducit eñ hominẽ reuixisse/ et narrasse quedã que platonicis disputatiõibus

b cõgruebãt. Labeo etiam duos dicit vno die fuisse defunctos/ τ occurrisse inuicẽ in quodã compito: deinde ad corpa sua iussos fuisse remeare: τ constituisse inter se amicos se esse victuros atq̧ ita esse factum donec postea morerentur. Sꝫ isti auctores talem resurrectionẽ corpis factam fuisse narrarunt: quales fuerũt eoꝝ quos resurrexisse nouimus: et huic quidẽ redditos vite: sed non eo modo vt nõ morerẽtur vlterius.

c Mirabilius autẽ quoddam marcus varro posuit in libris quos cõscripsit de gente populi romani: cuius putaui verba ipa ponenda: Genethliaci quidã scripserũt inqt esse in renascendis hominib⁹: quã appellãt παλιγγενεσιαν greci/ hãc scripserunt cõfici in annis numero quadringẽtis quadraginta: vt idem corpus τ eadẽ anima que fuerat cõiuncta in homine aliquãdo/ eadẽ rursus redeant in coniũctionẽ. Iste varro quidẽ siue illi genethliaci nescio qui: nõ enim nomina eorum prodidit quorũ cõmemorauit sententiam: aliquid dixerũt quod licet falsum sit: cum eñ semel ad eadem corpora que gesserunt anime redierunt: nunq̃ ea postea sunt relicture: tñ multa illi⁹ ĩpossibilitatis qua ꝯ nos isti garriũt/ argumẽta ꝯuellit τ destruit. Qui eñ hec sentiũt siue senserũt/ nõ eis visum est fieri non posse: vt dilapsa cadauera in auras/ in puluerẽ/ in cinerẽ/ in humores/ in corpa vescẽtiũ bestiarũ/ vel ipoꝝ q̃ hoim ad id rursus redeãt qḋ fuerũt. Quapropter plato τ porphyri⁹ vel poti⁹ qcũq̧ illos diligunt/ τ adhuc viuũt/ si nobis ꝯsentiũt: etiam sctãs aias ad corpa redituras/ sicut ait plato: nec tñ ad mala vlla rediturass/ sicut ait porphyri⁹: vt ex his fiat ꝯsequens qḋ fides pdicat christiana: talia corpa recepturas in qb⁹ sine vllo malo i eṫnũ feliciṫ viuãt. Assumant etiã hoc de varrone/ vt ad eadẽ corpa redeãt in qb⁹ antea fuerũt: τ apud eos tota q̃stio de carnis in eṫnũ resurrectiõe soluet. D

Varro in lib. de gente populi romani

¶ De qualitate visionis qua in futuro seculo sancti deum videbunt: Capitulum XXIX

A Nunc iam quid acturi sint in corporibus immortalib⁹ atq̧ spiritalibus sancti/ nõ adhuc eoꝝ carne carnaliter/ sed spiritaliter iam viuente/ quantũ dñs dignat adiuuare videam⁹. Et illa qdẽ actio vel poti⁹ qes atq̧ ociũ qle futuꝝ sit: si verꝫ velim dicẽ/ nescio: Nõ eñ h̃ vnq̃ p sen

Lib. 2. retra. cta. ca. 41.

sus corporis vidi. Si autē hoc mente: id est
intelligentia vidisse me dicam: quantuȝ est
aut quid est nostra intelligentia ad illam
Phil. 4. b excellentiam? Ibi est enim pax dei: que (si/
Aug' in enchi. ca. 62. cut ait Apostolus) superat omnem intelle/
ctum: quem nisi nostrum: aut fortasse etiam
omnium sanctorum angelorum? Non enim
et dei. Si ergo sancti i dei pace victuri sunt:
profecto in ea pace victuri sunt/ que supe/
rat omnem intellectum. Quoniam ꝙ no/
strum quidem superat/ non est dubium. Si
autem superat et angelorum: vt nec ipsos
excepisse videatur/ qui ait omnem intelle/
ctum: secundū hoc dictum esse debemus ac
cipere: quia pacem dei qua ipse deus paca/
tus est sicut nouit deus: non eā nos sic pos/
sumus nosse/ nec vlli angeli. Superat itaq̄
omnem intellectum: non dubium preter su/
um. Sed quia et nos pro modo nostro pa/
cis eius participes facti: summā in nobis at
q̄ inter nos et cum ipso pacem/ quantū no/
strum summuȝ est/ obtinebimus. Isto mo/
do pro suo modo sciunt eam sancti angeli:
homines autem nunc longe infra quantū/
B libet profectu mentis excellant. Considerā/
1. Cor. 13. c dum est enim quantus vir dicebat. Ex par
te scimus/ et ex parte prophetamus/ donec
veniat quod perfectum est: Et videmus
nunc per speculum in enigmate: nūc autem
facie ad faciem. Sic iam vident sancti an/
geli: qui etiam nostri angeli dicti sunt: quia
eruti de potestate tenebrarū: et accepto spi/
ritus pignore translati ad regnuȝ christi: ad
eos angelos iam cepimus pertinere: cū qui
bus nobis erit sācta atq̄ dulcissima: de qua
iam tot libros scripsimus: dei ciuitas ipsa
communis. Sic sunt ergo angeli nostri qui
sunt angeli dei: quemadmodū christus dei
christus est noster. Dei sunt: quia deum nō
reliquerūt: nostri sunt: quia suos ciues nos
habere ceperunt. Dixit autem dominus ie/
Matth. 18. b sus: Uidete ne contemnatis vnum de pusil
lis istis: Dico enim vobis: quia angeli eorū
in celis semper vident faciē patris mei qui
in celis est. Sicut ergo illi vident/ ita et nos
visuri sumus: sed nondū ita videmus. Pro
pter quod ait Apostolus quod paulo ante
1. Corin. 13. b. dixi: Uidemus nunc per speculum in enig/
mate: tunc autem facie ad faciem. Premiū
itaq̄ fidei nobis visio ista seruatur: de qua
1. Joh. 3. a et Johannes apostolus loquens: Cū appa/
ruerit inquit/ similes ei erimus: quoniam vi
debimus eū sicuti est. Facies autē dei/ ma/
nifestatio eius intelligenda est: nō aliquod
tale membrorū quales nos habemus in cor
C pore: atq̄ isto nomine nuncupamus. Qua/
propter cum ex me queritur: quid acturi
sint sancti in illo corpore spiritali: non dico

quod iaȝ video/ sed dico quod credo: scḋm
illud quod in psalmo lego: Credidi propter Ps. 115. a
quod locutus sum. Dico itaq̄/ ꝙ visuri sint
deum in ipso corpore: sed vtrum per ipsum
sicut per corpus nunc videmus solem/ lu/
nam/ stellas/ mare ac terram: et que sunt in
ea/ nō parua questio est. Durum est enim di/
cere ꝙ sancti talia corpora tunc habebunt:
vt non possint oculos claudere atq̄ aperi/
re cuȝ velint. Durius autem ꝙ ibi deū quis/
quis oculos clauserit non videbit. Si enim 4. Reg. 5. g
propheta Heliseus puerum suum giezi ab/
sens corpore vidit accipienteȝ munera: que
dedit ei Naaman syrus: queȝ propheta me
moratus a lepre deformitate mundauerat:
quod seruus nequam domino suo nō viden
te latenter se fecisse putauerat: quanto ma/
gis in illo corpore spiritali videbunt sancti
omnia: non solum si oculos claudant/ ve/
rumetiā vnde sunt corpore absentes. Tunc
enim erit perfectum illud de quo loquēs apo/
stolus: Ex parte inquit scimus/ et ex parte 1. Corin. 13. c
prophetamus: cum autē venerit quod per/
fectum est: quod ex parte est/ euacuabitur.
Deinde vt quomodo posset aliqua simili/
tudine ostendere: quantum ab illa que futu
ra est distet hec vita: nō qualiumcunq̄ ho/
minū/ verumetiā qui precipua hic sanctita/
te sunt prediti: Cum essem inquit paruulus Ibidem
quasi paruulus sapiebam: quasi paruulus
loquebar: quasi paruulus cogitabam: cum
autem factus sum vir/ euacuaui ea que par/
uuli erant. Uidemus nunc per speculum in
enigmate: tunc autem facie ad faciē. Nunc
scio ex parte: tunc autem cognoscam sicut
et ego cognitus sum. Si ergo in hac vita D
vbi hominum mirabilium prophetia ita
cōparanda est illi vite quasi paruuli ad iu/
uenem: vidit tamen Heliseus accipientem 4. Reg. 5. g
munera seruum suum vbi ipse non erat: ita
ne cum venerit quod perfectuȝ est: nec iam
corpus corruptibile aggrauabit animā/ sed Sap. 9. b
incorruptibile nihil impediet: illi sancti ad
ea que videnda sunt oculis corporeis/ qui/
bus Heliseus absens ad seruum suum vi/
dendum non indiguit/ indigebunt? Nam
scḋm interpretes septuaginta/ ista sunt ad
Giezi verba prophete: Nonne cor meum te 4. Reg. 5. g
cum erat: quando conuersus est vir de cur/
ru in obuiam tibi: et accepisti pecuniam: et
cetera? Sicut autem ex hebreo interpreta/
tus est presbyter Hieronymus: Nonne cor
meum inquit in presenti erat: quando reuer
sus est homo de curru suo in occursum tui?
Corde suo ergo se dixit hoc vidisse prophe/
ta: adiuto quidem mirabiliter nullo dubi/
tante diuinitus. Sed quanto amplius tūc
omnes munere isto abundabunt: cū deus 1. Corin. 15. b

erit omnia in omnibus. Habebūt tamen etiā illi oculi corporei officiū suū: et in loco suo erūt: vtetur qȝ ille spūs per spiritale corpus. Neqȝ em̄ et ille propheta: quia nō eis indiguit vt videret absentem: nō eis vsus est ad videnda presentia: que tamen spiritu videre posset: etiā si illos clauderet: sicut vidit absentia: vbi cum eis ipse

Tricesimaseprima veritas

nō erat. ¶ Absit ergo vt dicamus illos sctōs in illa vita deum clausis oculis nō visuros: quē spiritu semꝑ videbunt. Sed vtrū videbūt et ꝑ oculos corꝑis cū eos apertos habebūt: inde

¶ Tricesimaseptima veritas / ꝙ clausis oculis corporalibus in patria / sancti videbunt deū oculis mentalibꝰ: si aūt eis apertis vidēt inquit illā naturā spiritalē: alterius modi erunt potentie ꝙ̄ sint modo. Attendendū tamē / ꝙ in isto toto capitulo disputat ꝑplixe: vtrū deitas videatur in patria oculo corporali: hodie tamē nullus dubitat ꝙ nō: qȝ tūc lumēta possent etiā beatificari.

C

questio est. Si enim tm̄ potuerūt in corꝑe spiritali eo mō / vtiqȝ etiā ipsi oculi spiritales / quantum possunt isti quales nūc habemus: proculdubio per eos deus videri non poterit: longe itaqȝ alterius erunt potentie: si per eos videbit incorporea illa natura que nō continetur loco / sed vbiqȝ tota est. Non em̄ quia dicamus deū et in celo esse et in terra. Ipse quippe ait per prophe-

Hiere. 23. e.

tam: Celum et terram ego impleo: aliā partem dicturi sumus eū in celo habere / et in terra aliam: sed totus in celo est / totus in terra: nō alternis temporibꝰ / sed vtrūqȝ simul: quod nulla natura corporalis potest. Vis itaqȝ ꝑpollentior oculorū erit illorū: non vt acutius videant ꝙ̄ quidem perhibentur videre serpentes vel aquile. Quantalibet em̄ acrimonia cernendi eadem quoqȝ animalia / nihil aliud possūt videre ꝙ̄ corpora: sed vt videant et incorporalia. Et fortasse ista virtus magna cernendi data fuerit ad horam: etiā in isto mortali corpore oculis sancti viri Job: quando ait ad deū: In obau-

Job. 42. a

ditu auris obaudiebaȝ te prius: nūc autem oculus meus videt te. propterea despexi me metipsum et distabui: et existimaui me terram et cinerem. Quāuis hic nihil prohibebat oculuȝ cordis intelligi. De quibus ocu-

Ephe. 1. c.

lis ait Apostolus: Illuminatos oculos habere cordis vestri. Ipsis autem videri deuȝ cum videbitur / christianus ambigit nemo: qui fideliter accipit quod ait deus ille ma-

Matth. 5. a.

gister: Beati mūdo corde: quoniā ipsi deū

F

videbūt. Sed vtrū etiam corporalibus oculis ibi videatur: hoc in ista questione versa-

Luce. 3. a

mus. Illud enim quod scriptū est: Et videbit omnis caro salutare dei: sine vllius nodo difficultatis sic intelligi potest: ac si dictū fuerit: Et videbit omnis homo christū dei: qui vtiqȝ in corpore visus est: et in corpore videbit: quādo viuos et mortuos iudicabit. Qȝ autē ipse sit salutare dei: multa sūt et alia testimonia scripturarū. Sed euidentius venerandi illius senis Symeonis verba declarant: Qui cū infantem christū ac-

Luce. 2. e

cepisset in manus suas: Nūc inquit dimittis seruū tuum domine: scdm̄ verbū tuum in pace: Quoniā viderūt oculi mei salutare tuū. Illud etiā quod ait supra memoratus Job: sicut in exemplaribus que ex hebreo sunt inuenit. Et in carne mea videbo deū:

Job. 19. d

resurrectionē quidē carnis sine dubio ꝓphetauit: nō tamē dixit / ꝑ carnē meā. Qd̄ quidē si dixisset: posset deꝰ christus intelligi: q̄ per carnē in carne videbitur. Nunc vero potest et sic accipi: In carne mea videbo deū saluatorem meuȝ: ac si dixisset: In carne mea ero cū videbo deū. Et illud quod ait Apostolꝰ Facie ad faciē: non cogit vt deū per hāc fa-

1. Corin. 13 d.

ciē corporalē / vbi sūt oculi corporales / nos visuros esse credamus: queȝ spiritu sine intermissione videbimꝰ. Nisi em̄ esset etiā interioris hominis facies: nō diceret idē Apostolus: Nos autem reuelata facie gloriam

2. Corin. 3. d

domini speculantes: in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriā tanqȝ a domini spiritū. Nec aliter intelligimꝰ quod in psalmo canitur: Accedite ad eum et illu-

Psal. 33. a.

minamini: et facies vestre nō erubescent. Fide quippe acceditur ad deuȝ: quam cordis constat esse / nō corporis. Sed quia spirita-

G

le corpus nescimus quantos habebit accessus: de re quippe inexperta loquimur: vbi aliqua que aliter intelligi nequeant diuinarū scripturarū nō occurrit / sed succurrit auctoritas: necesse est vt cōtingat in nobis quod legit i libro Sapientie: Cogitationes mor-

Sap. 9. d

taliū timide et incerte prouidentie nostre.

¶ Ratiocinatio quippe illa philosophorum qua disputant. ita mentis aspectu intelligibilia videri: et sensu corporis sensibilia: id est corporalia: vt nec intelligibilia ꝑ corpꝰ / nec corporalia per seipsa mens. valeat intueri: si posset / et nobis esset certissima: profecto certum esse per oculos corporis etiaȝ spiritales nullo modo posse videri deuȝ. Sed istā ratiocinationem et vera ratio / et prophetica irridet auctoritas. Quis enim ita sit auersus a vero: vt dicere audeat

Tricesimaoctaua veritas

¶ Tricesimaoctaua veritas / ꝙ ratiocinatio philosophoȝ qua disputāt ita mētis aspectu intelligibilia videri: et sensu corporis sensibilia: vt nec intelligibilia ꝑ corpus / nec corporalia per seipsa mens valeat intueri: si posset et nobis esset certissima: ꝓfecto certū nobis eē ꝑ oclos corꝑis etiā spiritales videri nullo modo posse deū. Sed istam inquit ratiocinationē et vera ratio et prophetica irridet auctoritas. Istud declarat primo ratiōe: qȝ nullus tam auersus vt audeat inqt dicere corporalia ista deum nescire. Secūdo declarat hoc auctoritate ꝓphe- [illegible] ita: quā

deum corporalia ista nesciare? Nunquid enim corpus habet: per cuius oculos ea possit addiscere? Deinde quod de propheta Heliseo paulo ante diximus: nonne satis indicat etiam spiritu/non per corpus corporalia posse cerni? Quando enim seruus ille munera accepit: vtique corporaliter gestum est: quod tamen propheta non per corpus/sed per spiritum vidit. Sicut ergo constat videri corpora spiritu: quid si tanta erit potentia spiritalis corporis vt corpore videatur et spiritus? Spiritus enim est deus.

4. Reg. 5. g.

Job. 4. d.

¶ tica: quia heliseus per spiritumsanctum et non per corpus vidit corporalia/quando vidit Giezi munera ab naaman recipientem. Et tunc ad propositum redi ens dicit sic: Sicut ergo constat corpora videri spiritu/quid si tanta erit potentia spiritalis corporis/vt corpore videatur et spiritus: spiritus autem inquit est deus? Dicit tamen finaliter/quod intelligibilius est vt videatur spiritu deus a singulis et in singulis.

h Deinde vitam quidem suam qua nunc viuit in corpore: et hec terrena membra vegetat facitque viuentia: interiore sensu quisque non per corporeos oculos nouit: aliorum vero vitas cum sint inuisibiles per corpus videt. Nam vnde viuentia discernimus a non viuentibus corpora/nisi corpora simul vitasque videamus: quas nisi per corpus videre non possumus? Vitas autem sine corporibus corporeis oculis non videmus. Quamobrem fieri potest: valdeque credibile est sic nos esse visuros mundana tunc corpora celi noui et terre noue: vt deum vbique presentem/et vniuersa etiam corporalia gubernantem/per corpora que gestabimus et que conspiciemus quaquauersum oculos duxerimus: clarissima perspicuitate videamus: non sicut nunc inuisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur per speculum in enigmate et ex parte: vbi plus in nobis valet fides qua credimus quam rerum corporalium species quam per oculos cernimus corporales: Sed sicut homines inter quos viuentes/motusque vitales exercentes viuimus: mox vt aspicimus non credimus viuere/sed videmus: cum eorum vitam sine corporibus videre nequeamus: quam tamen in eis per corpora remota omni ambiguitate conspicimus: ita quacunque spiritalia illa lumina corporum nostrorum circumferemus: incorporeum deum omnia regentem etiam per corpora contuebimur. Aut ergo per illos oculos sic videbitur deus vt aliquid habeant in tanta excellentia menti simile quo et incorporea natura cernatur: quod vllis exemplis sine scripturarum testimonijs diuinarum vel difficile vel impossibile est ostendere: Aut quod est ad intelligendum facilius: ita deus nobis erit notus atque conspicuus: vt videatur spiritu a singulis nobis in singulis nobis: videatur ab altero in altero: videatur in seipso: videatur in celo nouo/et in terra noua/atque in omni que tunc fuerit creatura: videatur et per corpora in omni corpore quocunque fuerint spiritalis corporis oculi acie peruenientes directi.

Roma. 1. a.

1. Cor. 13. c.

I

¶ Patebunt etiam cogitationes nostre inuicem nobis. Tunc enim implebitur quod apostolus cum dixisset: Nolite ante tempus iudicare quicquam: mox addidit: donec veniat dominus/et illuminet abscondita tenebrarum: et manifestet cogitationes cordis: et tunc laus erit vnicuique a deo.

¶ Tricesimanona veritas/quod in patria patebunt inuicem cogitationes. Ex quo dicto accipitur documentum/quod potest alicuius cogitatio intueri/non tamen cognitio: que intelligitur per illam cogitationem: alioquin non nosceret vnus plus quam alius in patria/si paterent omnes cogitationes.

Tricesimanona veritas

1. Cor. 4. a.

¶ De eterna felicitate ciuitatis dei sabbatoque perpetuo. Ca. XXX.

A

Quanta erit illa felicitas vbi nullum erit malum: nullum latebit bonum: vacabitur dei laudibus: qui erit omnia in omnibus. Nam quid aliud agetur vbi neque vlla desidia cessabitur: neque vlla indigentia laborabitur/nescio. Admoneor etiam sancto cantico/vbi lego vel audio: Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te. Omnia membra et viscera incorruptibilis corporis que nunc videmus per vsus necessitatis varios et motus distributa: quoniam tunc non erit ipsa necessitas: sed plena/certa/secura/sempiterna felicitas: proficient laudibus dei.

1. Cor. 15. d.

Ps. 83. a.

¶ Omnes quippe illi de quibus iam sum locutus/qui nunc latent harmonie corporalis numeri non latebunt intrinsecus et extrinsecus per corporis cuncta dispositi: et cum ceteris rebus que ibi magne atque mirabiles videbuntur: rationales mentes in tanti artificis laude rationabilis pulchritudinis delectatione succedent. Qui motus illic talium corporum sint futuri temere definire non audeo quod excogitare non valeo.

¶ Quadragesima veritas/quod harmonie corporis que nunc latent tunc non latebunt/intrinsecus et extrinsecus per cuncta disposite: vt mentes in tanti artificis laude rationabilis pulchritudinis delectatione assurgant. Et hic euidentius arguitur sancto et nuditas in corporalibus: quia frustra essent operti corpore opaco/vbi ista omnia ad videndum inferunt delectationem. Et confirmatur quia post peccatum fuit indumentum datum et non in statu innocentie: et iterum nullum corpus poterit esse tam pulchrum sicut corpus humanum.

Quadragesima veritas

B

¶ Tamen et motus et status sicut ipsa species decens erit: quicunque erit vbi quod non decebit non erit.

¶ Quadragesimaprima veritas/quod motus et status decens in illis corporibus erit: vt vbi volet spiritus/ibi protinus sit et erit corpus

Quadragesimaprima veritas

Certe vbi volet spūs/ ibi protinus erit corpus: nec volet aliquid spiritus/ quod nec spiritum possit decere nec corpus. Uera ibi gloria erit vbi laudantis/ nec errore q̄sqū nec adulatiōe laudabit. Uerus honor q̄ nulli negabit digno: nulli deferetur indigno: sed nec ad eū ambiget vllus indignus/ vbi nullus pmittet eē nisi dignus. Uera pax ibi est vbi nihil aduersi/ nec a seipso/ nec ab alio quisq̄ patietur. Premiū virtutis erit ipse qui virtutē dedit: eiq̄ seipsum quo melius ⁊ maius nihil possit esse pmisit. Quid est eñ aliud qd̄ per pphetam dixit: Ero illorum deus: ⁊ ipsi erunt mihi plebs: nisi ego ero vnde satientur: ego ero quecūq̄ ab omnibus honeste desiderentur: et vita et salus et victus et copia et gloria et honor et pax et omnia bona? Sic enim ⁊ illud recte intelligitur/ quod ait apostolus: vt sit deus omnia in omnibus. Ipse finis erit desideriorum nostrorū: qui sine fine videbitur: sine fastidio amabitur: sine fatigatiōe laudabitur. Hoc munus/ hic affectus/ hic actus profecto erit omnibus/ sicut ipsa vita eterna cōmunis. Ceterum qui futuri sint p meritis premiorum etiam gradus honorum atq̄ gloriarum/ quis est idoneus cogitare/ quāto magis dicere? Quod tamen futuri sint/ non est ambigendum. Atq̄ id etiā beata ciuitas illa magnū in se bonū videbit: quod nulli superiori vllus inferior inuidebit: sicut nūc nō inuidēt archangelis angeli ceteri: tā nolit esse vnusquisq̄ quod non accepit: q̄uis sit pacatissimo concordie vinculo ei qui accepit obstrictus: q̄ nec in corpore vult oculus esse q̄ est digitus: cum membrū vtrūq̄ contineat totius carnis pacata compago. Sic itaq̄ habebit donum alius alio minus: vt hoc quoq̄ donū habeat/ ne velit amplius.

vbi erit corpus. Ex quo dicto accipit documētū/ q̄ sancti nō erūt fixi in celo empyreo: vt nōnulli putant: quēadmodū stelle sunt immobiles in firmamento/ sed ambulabūt/ imo volabūt q̄cūq̄ voluerit.

Hiere. 31. f.

1. Cor. 15. d.

C

D

Quadragesima secūda veritas.

Aug⁹ in enchiridion ca. 104

¶ Nec ideo liberū arbitrium non habebūt/ quia peccata eos delectare nō poterūt. Magis quippe erit liberum a delectatiōe peccādi vsq̄ ad delectationem non peccādi indeclinabilem libertatem. Nā primum liberum arbitriū quod homini datum est quādo primū creatus est rectus: potuit non peccare: sed potuit ⁊ peccare: hoc autem nouissimū eo potentius erit/ quo peccare nō poterit. Uerum hoc quoq̄ dei munere nō sue possibilitate nature. Aliud est eñ esse deum/ aliud participē dei. Deus natura peccare non potest: particeps vero dei ab illo accipit vt peccare nō possit. Seruandi autem gradus erant diuini muneris: vt primum daretur liberum arbitriū quo non peccare posset homo: nouissimum quo peccare non posset: atq̄ illud ad comparandum meritum/ hoc ad recipiendū premium pertineret. Sed quia peccauit ista natura cum peccare potuit: largiore gratia liberatur: vt ad eam perducatur libertatē: in qua peccare non possit.

¶ Quadragesima secūda veritas/ q̄ nō ideo sancti liberū arbitriū habebunt: q̄ eos peccata delectare non poterūt: magis quippe erit liberum a delectatione peccandi vsq̄ ad delectationē nō peccādi indeclinabilē libertatē. Nam liberū arbitrium quod primo homini est datū fuit q̄ nō potuit peccare et potuit peccare: hoc aūt nouissimū ⁊ potentius erit/ quo peccare nō poterit. Et sic dicit sic/ q̄ deus peccare nō potest: nūquid igitur liberum arbitriū ideo habere negādus est? quasi dicat nullo modo. Sed oritur dubium/ quomodo sancti erunt impeccabiles/ cum habeant eandem voluntatē in patria ⁊ in via. Dicit aūt q̄ voluntas non potest impediri ab aliquo creato: et ideo videtur q̄ sit ex eo q̄ voluntas diuina desinit concurrere ad omnē actum malū.

E

¶ Sicut eñ prima immortalitas fuit: quam peccando adam perdidit: posse nō mori: nouissima erit non posse mori: ita primum liberum arbitriū/ posse nō peccare: nouissimū nō posse peccare. Sic eñ erit inamissibilis volūtas pietatis et equitatis/ quomodo ⁊ felicitatis. Nā vtiq̄ peccando/ nec pietatem nec felicitatē tenuimus: voluntatē vero felicitatis/ nec perdita felicitate perdidimus. Certe deus ipse nunqd̄ quia peccare non potest: ideo liberum arbitrium habere negandus est? Erit ergo illius ciuitatis ⁊ vna in omnibus: ⁊ inseparabilis in singulis voluntas libera/ ab omi malo liberata/ et impleta omni bono: fruens indeficienter eternorū iocūditate gaudiorum: oblita culparū/ oblita penarū: nec tñ ideo sue liberatiōis oblita/ vt liberatori suo sit ingrata.

¶ Quadragesima tertia veritas/ q̄ prima immortalitas quam adam pdidit fuit posse nō mori: et ita illud liberū arbitrium fuisse posse nō peccare: ⁊ istō nō posse peccare. Et aduertēdum/ q̄ hic non loquitur de libero arbitrio sm̄ suā substantiam: cum illud semper sit: vtpote voluntas ⁊ intellectus: sed sm̄ dispositionē/ qua est confirmatum vel nō confirmatum.

Quadragesima tertia veritas

2. sen. dist. 25. ca. angelis.

F

¶ Quantū ergo attinet ad scientiā rationalem/ memor preteritorū etiam malorū suorum: quantū autem ad experientis sensum prorsus imemor. Nā ⁊ peritissimus medicus: sicut arte sciunt/ oēs fere morbos corporis nouit. Sicut autē corpore sentiuntur: plurimos nescit: quos ipse non passus est. Ut ergo scientie malorū due sunt: vna qua potentiā mentis nō latent: altera qua experientis sensibus inherent: aliter quippe sciuntur omnia vitia per sapiētie doctrinam/ aliter per insipientis pessimā vi

¶ Quadragesima quarta veritas/ q̄ sancti nō erunt memores preteritorū malorum per experientiam cū dicat scriptura: priorū nō recordabunt: sed bene per verā scientiā.

Quadragesima quarta veritas

G

rum: ita ⁊ obliuiones malorum due sunt. Aliter nanq; ea obliuiscitur eruditus et et doctus/ aliter expertus et passus. Ille si peritiam negligat: iste si miseria careat. Secundū hanc obliuionem quam poste riore loco posui/ non erūt memores sancti preteritorum malorū: Carebūt enim omnibus malis: ita vt penitus deleātur de sensibus eorum. Ea tamen potentia scientie/ que magna in eis erit: non solū sua preterita/ sed etiam damnatorū eos sempiterna miseria nō latebit: Alioquin
Ps.88.a. si se fuisse miseros nescituri sunt: quomo do sicut ait psalmus: Misericordias do mini in eternum cantabunt? Quo canti co in gloriam gratie christi: cuiꝰ sangui
G
Ps.45.b. ne liberati sumus: nihil erit profecto illi iocundius ciuitati. Ibi perficietur: Vacate et videte quoniam ego sum deus. Quod erit ibi vere maximum sabbatū/ non habens vesperam: Quod commen
Gen.2.a. dauit dominus in primis operibus mū di/ vbi legitur: Et requieuit deus die septimo ab omnibus operibus suis que fecit: et benedixit deus diem septimum/ et sanctificauit eum: quia in eo requieuit ab omnibus operibus suis/ que inchoauit deus facere. Dies enim septimus etiam nosipsi erimus/ quando eius fuerimꝰ benedictione et sanctificatiōe pleni atq; refecti. Ibi vacātes videbimus/ quoniā ipse est deus: quod nobis nosipsi esse vo luimus/ quādo ab illo cecidimus audiē
Gen.3.a. tes a seductore: Eritis sicut dij: ⁊ recedē tes a vero deo: quo faciente dij essemus eius participatiōe/ nō desertiōe.

Quadragesimaquinta veritas ¶ Quid enim sine illo fecimus/ nisi q in ira eius defecimus? A quo refecti/ et gratia maiore perfecti/ vacabimus in eternum: videntes quia ipse est deꝰ: quo pleni erimꝰ/ quādo ipse
1.Cor.15.d. erit omnia in omnibus. Nam ⁊ ipa opera bona nostra/ quādo ipsius potius intelliguntur esse q̄ nostra: tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscēdum imputantur quia si nobis ea tribuerimꝰ seruilia erūt cum de sabbato di
Leuit.23.a. catur: Omne opus seruile in eo nō facietis. Propter quod et per ezechielem pro
Ezech.20.b. phetā dicitur: Et sabbata mea dedi eis in signum inter me et inter eos: vt scirēt quia ego dominus qui sanctifico eos.
H Hoc perfecte tunc sciemus/ quādo perfe
Ps.45.b. cte vacabimus/ ⁊ perfecte videbimꝰ quia ipse est deus.

¶ Quadragesimaquinta veritas/ q nos qui per primum peccatum in ira dei defecimus ab eo/ refecti gratia maiore vacabimꝰ in eternum: vidētes quia ipse est deꝰ. Ex quo dicto accipitur argumētum/ q melius est omnibus electis/ q adam fuerit lapsus: quia vt hic dicitur/ ad maiorem gratiam reficiūtur et per cōsequēs ad maiorem gloriā. Sed oritur dubium: si meliꝰ est damnatis? Dicitur q si adam non peccasset/ illi nunq̄ fuissent: ⁊ ideo si meliꝰ est sic esse q̄ nō esse/ sm cōmunia dicta/ melius illis fuit peccatum: Aut oppositum si melius esset nō esse.

Quadragesimasexta veritas ¶ Ipse etiam numerus etatū veluti dierum/ si sm eos articulos temporis cōputentur/ qui in scripturis sanctis vidētur expressi: iste sabbatismꝰ euidentius apparebit: quoniā septimus inuenitur vt prima etas tanq̄ dies primus sit ab adam vsq; ad diluuium. Secunda inde vsq; ad abraam: non equalitate temporum/ sed numero generationum: Denas quippe habere reperiunt. Hic tam sicut mattheꝰ euangelista determinat tres etates vsq; ad christi subsequūtur aduētum: que singule denis ⁊ quaternis generatiōibus explicā
Matth.1.a. tur. Ab abraā vsq; ad dauid vna: altera inde vsq; ad trāsmigrationē in babylonium: tertia inde vsq; ad christi carnalem natiuitatem. Fiunt itaq; omnes quinq;. Sexta nunc agitur/ nullo generationū numero metienda: ppter id qd
Act.1.a. dictum est: Non est vestrum scire tempora: que pater posuit in sua potestate.
Gen.2.a. Post hanc tanq; in die septimo requiescet

¶ Quadragesimasexta veritas/ q ipse numerus etatum veluti dierū si sm eos temporum articulos computētur qui in scripturis inueniuntur expressi/ iste sabbatismus euidētius apparebit/ scilicet quo requiescet in patria: Et prima etas tanq̄ prima dies sit ab adā vsq; ad diluuiū. Secunda vsq; ad abraam: non equalitate temporum/ sed numero generationū: Denas quippe habere reperiuntur. Hinc tam sicut mattheꝰ euangelista determinat/ tres etates vsq; ad christi subsequuntur aduentum: que singule denis et quaternis generatiōibus explicant. Ab abraam vsq; ad dauid vna: alia vsq; ad transmigrationē. Tertia inde vsq; ad christi natiuitatem: ⁊ sic sūt quinq;. Sexta inquit nunc agit nullo generationū numero metiēda/ ppter illud quod dictum est: Non est vestrum nosse tempora vel momēta. Postrema autem tanq̄ die septimo requiescet deus: hec inquit septima dies erit sabbatum: cuius finis nō erit vespera: sed dominicus dies velut octauus eternus/ qui in christi resurrectiōe consecratus/ eternam inquit nō solū anime/ sed corporis requiē prefigurans. Concludit vltimo sic: Ibi vacabimus ⁊ videbimus/ amabimus et laudabimus/ Amen.

deus: cum eundem ſeptimū diem quod nos erimus/in ipſo deo faciet requieſce/re. De iſtis porro etatibus ſingulis nunc diligenter longum eſt diſputare. Hec tamen ſeptima erit ſabbatum: cuius finis non erit veſpera: ſed dominicus dies velut octauus eternus/qui chriſti reſurre/ctione ſacratus eſt: eternam nō ſolū ſpi/ritus/verūetiam corporis requiem pręfi/gurans. Ibi vacabimus ⁊ videbimus: videbimus et amabimus: amabimus ⁊ laudabimus. Ecce quod erit in fine ſi/ne ſine. Nam quis alius noſter eſt finis niſi peruenire ad regnū cuius nullus eſt finis? Videor mihi debitum ingētis hu/ius opis adiuuante domino reddidiſſe: Quibus parum vel quib⁹ nimiū eſt/mi/hi ignoſcant: Quibus autem ſatis eſt: non mihi/ſed deo mecū gratias congra/tulātes agant. Gloria ⁊ honor patri et fi/lio ⁊ ſpirituiſancto omnipotēti deo in ex/celſis in ſecula ſeculorum/Amen.

Sancti Auguſtini epiſcopi liber viceſimuſſecundus de ci/uitate dei explicit.

F. CONRADVS LEONTORIVS MVLBRONNENSIS lectori amico Salutem.

Diui Auguſtini opus/cum maximum/tum eloquentiſſimū ipſo ſanctiſſimo patre Auguſtino fœlici auſpice finem hic in chriſti nomine ſortitur, qua chara/cterum pulchritudine/quo diſtinctum ornatu/Lector amice oculi tui iudicent. Porro quo emēdatiōis ingenti labore/quanta impreſſorū antehac & manu ſcri/ptorum voluminū tam nouorum ꝙ̄ veterum crebra collatione/æſtimare quidē facile quiſquis es poteris, ſed doctorum dūtaxat & ab eloquētia non exhorren/tium iudicium eſto. Certo enim affirmare auſim/nullis laboribus/nullis pecu/niarijs expenſis parſum fuiſſe/quo minus Auguſtinus hic noſter emaculatiſſi/mus & ſui ſimilis in lucem & in manus doctiſſimorū hominū exiret, & hoc ꝓ/mittimus citra omnem fallaciam, ipſum volumen diligentiſſime lecturo per ſe probaturū & clare demonſtraturum, vt ſi vſpiam quicꝙ̄ in te ſit gratitudinis/im preſſori immortales gratias ſis nuncupaturus.

OPVS PRAECLARVM ꝙ̄ diligentiſſime emendatū atq̃ correctū diui Au/relij Auguſtini De Ciuitate dei vna cū Cōmentarijs ſacræ paginæ ꝓfeſſo/ris ordinis prædicatorum Thomæ valois, necnō additionibus Iacobi paſſauātij ac veritatibus illuminati doctoris Franciſci Maronis de ordīe minoꝝ fœlici explicit omine, Nuper Baſileæ ære & im/penſis ꝓuidi viri Iohānis koburger Nurēburgenſis Bibli opolæ, per Calcographiæ gnaꝝ Adā petri de Langē dorff eiuſdem ciuitatis ciuē impreſſum, Anno milleſimo quingētesimo decioqnto, mēſis auguſti die. xv. ad cōmunē ſtudentiū vtilitatē, laudē vero dei, qui eſt benedictus in ſæcula,

Foliorum Ordinarius

Subduc his frontem contorso lumine lector,
Nobile sic raptim colliges vrbis opus.

a
Primum vacat
F. Conradus
19. De lucretia
Diui Aurelij
faceret eis aperi
b
nā ad quā
nos fames
forsan nō cre.
sede mēbris
c
propriū filiū
De mulierib⁹
Si nasica ille
eos abstulisset:
cris eorū copia
d
quare demonib⁹
Expo.ca.xiiij.
satis plana.
legib⁹ et sacrl
e
tempore et pmo
Sed quod preter
Quid q etiam
Sylla certe ipse
frater victor
f
placitū caput
Certe eiꝰ ciui.
endū/q ipse
et psen vincē.
g
Cui dānū ꝛc.
Ipsorū autem
Titus vero liui.
Quid itaqꝫ ego
in cōuiuio ipe
h
punicū factam
anteqꝫ iret
se et ideo dicit
cit Eutropius
i
ponit: Orosius
defensor aduersū
supi⁹ in hoc
21. Qꝛ vnū nō
sula ante circū.

k
no: de quo
nō debet ꝛc.
libris iuris
principes roma.
l
de partu alcme.
in lapidē trāsmu.
vero solum partē
phaeton filius
m
Expo. ca.iij.
Expo.ca.vij.
fatur ea que
Expo.Ca.x.
Expo.ca.xij.
n
Consecrantes de.
Unde etiam
sumit ex quadā
Sed bellum puni
o
Annotatio capi.
Quasi plebeiorū
proemialis resi.
mineruā que est
p
plutonē sagitta
theologie fabulo.
excita monstris
ꝛ ideo in honorē
q
dicit marcian⁹
ibi. Uerum ista
et alia cōsimilis
Dixerūt eum
r
onem id est assig.
varronis de ter
deos ꝛ deas ter
gallia vt supra
s
fendit se contra
philosophantiū
ctrina. Fuit aūt
Si ergo plato ꝛc.
t
Mirant antē
qui quo tēpore
Secundo ibi

Expo.Ca.xvij.
v
suorū alas
mercuri⁹ qui
Annotatio ca.
Ostendit q ista
x
q anime post
Expo.cap.xiiij.
dera que plato
possunt adhuc
y
quare sacrificiū
christianis illatl
potestas spirituū
impedire nōnūqꝫ
z
quoqꝫ angeli
Expo.Ca.xxiij.
Expo. Ca.xxvi.
cans eidem illa
A
Annotatio capi.
Uisibiliū oim
rent. Porro si
cem dicim⁹: qꝛ
B
terras diuersa
De imagine sum
errorē: ibi amare
ligūt siue credūt
te charitate per
C
Ego quidē sicut
initio tpis th
habeatur vbi p
creauit qua p
D
Nullus est ergo
mors ex oibus
porphyri⁹ asserit
bestiaꝝ de proxi
ficātem quod ei
E
cat. Itemqꝫ cū
nomē est pstātie
timor q nō est
dendū est illū
F
tatem voluns

naturalit institū
culpa mereret
pmo sic necesse
consortē. Illud
G
Que facultas
qꝫ raro p mores
absumptū est
ppetrasse homi.
H
benedict⁹ est
verūetiā pnūci
altitudinē molis
quid sit ipsa
verba sunt ꝛ hec
I
taret impletū
De tribus viris
tiplicabo semē
et p consequēs
K
nendos q postea
infirmus sum
mutatio veteris
eternū hoc q
quib⁹ ingredie.
L
riat patrē se
transferret in ter
Eiusdē diui
hic dicitur: cui⁹
M
De centauris
vocauit diony
dicit cū stupro
Eo tempore ꝛc.
N
temp⁹ pphetas
cōmemorauerūt
Meli⁹ aūt mihi
plus nobis qꝛ
Anteqꝫ ipsis
O
Uidens aūt dis
iouiniano mor
animi/vt ordi
adhibita etiā
finis boni habet
P
Tantū eiꝰ est

diffusas ad salu
hoc naturalis
re sue multitudi
Q
Qꝛ nō possint
surrectiōe ꝛ re
veritati ꝛ verū
sed iudiciū omne
certe mille ānos
R
nō recolo: nisi
pijs merito dici
rus est christus
sibi sacerdotes
S
Ipse quippe ast
dixerūt vel dicūt
nō est necesse
lum raptū atqꝫ
da mortaliū
T
Cū autē ventū
ralem in gen⁹
sit vt nunc
oim misereat
U
bonā vberē fru
volentes facit
credunt. Qui
possit: fide aūt
X
inuisibiliter lmu
atqꝫ ordine ele
mur huic seculo
tū in decora
Y
rationalis se
coniecturis satis
sus corporis vi
deum corporalia

Principaliū materiarū librorum sancti Augustini de ciuitate dei summaria annotatio.

Principalium Sententiarum Annotatio

¶ Materierũ ac sententiarum memoratu dignarũ in libros diui Aurelij augustini/de ciuitate dei/summaria breuisq; annotatio.

Aa

a

Aron errãti populo ad fabricandũ idolum non ꝯsensit inductus/ sȝ cessit obstrictus. Idē dicit de Salomone. libro.14.capitulo.11.e.

Ab ¶ Abel q̄ fuit peregrinᵘˢ in mũdo/significat ciues cęlestis ciuitatis: Cain aũt qui ciuitatē ędificauit/ciues huiᵘˢ sęculi.li.15.ca.1.b.c. De hoc vide etiā ibidē in ꝑmaxitate.

Abraā de semine chaldeoꝝ natus est: chaldeam dimisit vt ꝓmissa diuina ꝯsequeretur.libro.10.ca.32.d.

Abraam accepit vxorē sarai/quę credit fuisse iescha filia arā fratris sui. li.16.ca.12.b

Abraam natᵘˢ est de domo thare/in q̄ erat cultus vniᵘˢ dei: ⁊ de terra chaldeorũ/quę ꝑtinebat ad regnum assirioꝝ. Et domus thare passa fuit ꝑsecutionē a chaldeis pro veritate pietatis: q̄ȝ ab eis colebat verus deus.li.16.ca.13.a.b.

Abrahę vel patris eius thare domᵘˢ/liberata fuit a sup̄stitione multaꝝ natioꝝum: sicut noe a diluuio aquarũ multarũ/in qua custodita est plātatio ciuitatis dei.ibidem.

Abraam veniēte in mesopotamiā cũ patre suo ⁊ alijs/ q̄re nō noiat ibi nachor frater suus: cũ ⁊ ipse exiuerit de chaldęa.ibidē.

Abrahę quō dictũ sit: Egredere de terra tua ⁊ innuit q̄ post mortē thare patris sui dictum sit ei: cũ tamē ipse abraā iā exiuerat terrā ipsam cũ patre suo p̄dicto? Hoc aũt soluēs augustinus/dicit illud fuisse dictũ ꝑ recapitulationē: q̄ȝ de chaldęa iam corpore exiuerat: nō tamen animo: q̄ȝ reuerti sperabat.li.16.ca.15.per totum.

Abrahę quoq; duo ꝓmissa sunt: Primũ/q̄ semen suum possideret terrā chanaan. Secundũ/q̄ omēs tribus terrę in suo semine benedicerent.libro.16.ca.16.a.

Abrahę facta est ꝓmissio: vna de terra possidenda: alia spiritalis scȝ de semine/in quo benedicēdę erant omnes gentes: ⁊ quo tēpore hęc ꝓmissio facta fuerit.li. 16. ca.16. a.et.18.per totum.

Abrahę semē multiplex ꝓmittit/siue carnaliter ꝑ carnis ꝓpagationē/siue spiritaliter per fidei imitationē.li.16.ca.21.c.

Abrahę semen quō ꝓmittit vt arena maris/ et quō sicut stellę cęli.li.16.ca.23.a.

Abrahę egresso de babylonia/ ꝓmisit ei deᵘˢ ex illo magnā gentē futurā: ⁊ in eius semine omniũ gentiũ b̄ndictionē.li. 18.ca.2.c.

Abrahę mandata est circũcisio/q̄ñ sibi isaac supra naturā ꝓmissus ē.li.16.ca.26.a.b.c.

Abraam nō tanq̄ȝ diffidēs dixit: Nunquid centenariuo generabit? Et cũ hoc admirans sara ridēdo dubitauit/ sed ꝯfirmata est ꝑ angelũ.li.16.ca.31.

Abraā senex etsi nō poterat generare de sara iā anu/de iuuēcula t̄n poterat: vt patet in cethura/ quā fęcundauit post mortem sarę: licet etiā ipse dicat accepisse generādi virtutē in ꝓmissione filij.li. 16.ca.28.b

Abrahę nomē ⁊ sarę q̄re mutatũ est. ibidē.a

Abraā mortua sara accepit aliā vxorē/quę ⁊ ꝯcubina erat: nō ꝓp̄t libidinē ſ̄ vt significaret ipsam ⁊ eiᵘˢ filios ad carnales noui testamēti ꝑtinere: sic ꝑ hismaelē ⁊ agar significati sunt carnales veteris testamēti. Uel vt ostēderet secũdas nuptias esse licitas ꝯtra hereticos.li.16.ca. 34.per totũ.

Abrahę vxores alię a sara/et vxores dicunt et ꝯcubinę: sed sara vxor solũ fuit: ⁊ quid significet in his.ibidem.

Abraam nō peccauit in cōcubitu ꝯcubinę: q̄ȝ vxori obtēperauit q̄ habebat potestatē sui corporis.li.16.ca.25.per totũ.

Abraā virtuose mulieribᵘˢ vtebat/ vt dr̄ ibidem veritate.28. Et sequitur in textu. O virũ viriliter vtentē fęminis: cōiuge tēperanter/ancilla obtēperanter/ nulla intēperanter.

Abraā dixit sarā sororem suā esse q̄ȝ ꝓpinqua erat: et sic insidias humanas cauit: ⁊ pudicitiā vxoris deo seruandā cōmisit.li.16. ca.19. per totũ. Sed hic nota q̄ abraā nihil fuit mētitus/q̄ñ dixit vxorē esse sororē suā: q̄ȝ ꝓpinqua erat sanguine. Illud aũt fecit/ cauēs humanas insidias ⁊c̄. vide li. eodē veritate.21.

Abraā liberauit loth/⁊ victoriā fecit de regibus sodomoꝝ: nihilq; spoliorũ auferre voluit: cũ tamē rex cui vicerat obtulisset: Tunc benedictus est a melchisedech qui erat sacerdos dei excelsi.li. 16.ca.22.a.b.

Abrahę p̄dixit dn̄s de tribulatione filiorum suorũ in ęgypto: ⁊ quid significauerit illa visio qua vidit fornacē/⁊ timor irruit sup eum.li.16.ca.24.per totũ.

In abrahę duobus filijs significātur duo testamenta.li.16.ca.31.

Abraā credidit filiũ quē imolare volebat/ resurrecturũ: vt impleret ꝓmissio de multitudine seminis. Itē isaac/sicut christus/ portauit ligna ad holocaustũ ⁊c̄.li.16.ca.32.b.c.

Abraā fuit tēptatus/ vt sibi mani festaret ꝑfectio sua. Ex quo dicto accipit documentũ: q̄ nullᵘˢ potest scire de seipso q̄ntum faceret pro veritate/nisi fuerit seipsum in hoc expertus. ibidem veritate.36.

Item diuino pręcepto intonāte obedien/

seruo datur. libro. 5. ca. 13. c.

Angel⁹ latina lingua nūci⁹ interp̄taꝛ. li. 15.

Angel⁹ supior est hoīe: qꝛ rōnal' (ca. 23. a. ⁊ immortal': hō aūt inferior angel': supior pecorib⁹: hñs cū pecorib⁹ mortalitatē: rationē ꝟo cū angel': et sic hō est mediū iter angelos ⁊ pecora. li. 9. ca. 13. c.

In angel' est vita q̄ ꝯtinet/sentit ⁊ ītelligit: ꝟ nutritorio auxilio nō indiget. li. 8. c. 6. a.

Angelica natura nulla ē melior/sed p̄cedit dignitate oīa cetera q̄ de⁹ ꝯdidit. li. 11. ca.

Angeli boni nō meruerūt suā (15. b. in fine. beatitudinē in p̄mo instanti: ⁊ cetera vide ibidem quintadecima veritate.

Angeli q̄uis nō sint expressi in illo senario nūero dieꝝ: nihilomin⁹ creati sūt: ⁊ intelliguūꝛ vl' noīe celi vl' noīe luc'. li. 11. c. 9. p to.

Angel⁹ nō est lux in se ꝟ in deo. Et ꝙ āgeli sint ꝓducti a deo ptꝫ ex scptur'. ibidē. b. c

Angeli pticipes facti sūt lucis eterne/vt ea luce illuminati q̄ creati fierēt lux. ibidē. d.

Argumentū ꝙ angel⁹ sit creat⁹ in gratia.

Angeli nō sunt sue potētie: qꝛ sol⁹ deus est quicq̄d hꝫ: et ideo simplex est ⁊ sol⁹ incōmutabilis. li. 11. ca. 10. a.

Angeli sctī sine difficultate nos adiuuant: qm̄ spiritalib⁹ motibus puris ⁊ liberis nō laborāt ⁊c̄. li. 11. ca. 31. b. circa finē

Angeli si dicanꝛ facti ante celū ⁊ terrā ꝟm quosdā: vt accipiaꝛ principiū ꝓ filio dei: in q̄ factū est celū ⁊ terra: de h̄ nō est vis facienda: dū t̄n angelos nō dicat deo coeter/

Angeli sancti ꝯtē (nos. li. 11. ca. 32. p totū. platione fruunꝛ. ibidēveritate. 33. Ex quo dicto accipiūꝛ duo theologica documēta vel argumēta: vide ibidē.

Angeloꝝ societates due ⁊ diuerse et dispares/nō incōgrue intelligunꝛ lucis ⁊ tenebraꝝ noībus nūcupate. li. 11. ca. 33. c.

Angelos sctōs in sublimib⁹ celi sedib⁹: nō quidē deo coeternos/ ſꝫ t̄n de sua sempiterna ⁊ vera felicitate securos ⁊ certos eē nemo ambigat. li. 11. ca. 32. c.

Angeli facti sūt an̄ oē tp̄s/accipiēdo tēpus p̄prie ⁊ ꝯsuetudinarie. li. 12. ca. 15. p totū. Uide ibidē ꝟitates aliq̄s ⁊ documēta pul

Angeli sp̄ fuerūt/qꝛ oīm tpe/sicut ⁊ (chra. tp̄s fuit: ⁊ t̄n deo coeterni nō sūt/ꝟ creati: Et sine āgelis tp̄a esse nō potuerūt. ibidē.

Angeloꝝ esse non mensuraꝛ tpe: cū immortalitas nō trāseat in tpe. ibidē.

Angeli mouenꝛ in tpe: ⁊ ideo coeterni non p̄nt esse creatori: in cui⁹ motu nō est dicendū fieri vel fuisse vel futurū esse. ibidē.

Angeli sil' vt facti sūt/ lux facti sunt: nō ita t̄n creati vt q̄quo mō essent ⁊ viuerēt/sed etiā illuminati vt sapienter beateq̄ viuerent. Ab hac illuminatiōe q̄dā angeli/nō solū nō obtinuerūt excellentiā sapiētis beateq̄ vite: q̄ ꝓculdubio nō nisi eterna est ꝟ ⁊ rōnalē vitā ⁊c̄. li. 11. ca. 11. a. Ex q̄ dicto accipiūꝛ duo theologica documēta. Primū est/ꝙ angeli a p̄mo instāti sue creationis habuerūt verā sapientiā ⁊ reꝝ noticiā p̄ supnaturalē infusionē. Scōm est/ꝙ angeli a p̄ncipio sue creatiōis oēs fuerūt beati: qꝛ sicut eis datū fuit viuere/ita ⁊ bene viuere. ibidem veritate. 13.

Angeli autē ante pctm̄ q̄liter fuerūt pticipes illius sapiētie diuine definire q̄s pōt? Nō em̄ habebāt talē vitā qualē scti āgeli h̄nt: qꝛ sciētes timor/ nesciētes error btōs esse vtiq̄ nō sinebat. ibidē. Argumētū ex his ⁊ alijs/ꝙ habuerūt g̃ram g̃tificātē/ꝟ nō

Angeli aut fuerūt ipares in p̄mo (gl'iam. statu: aut bōis post maloꝝ casū certa scia sue felicitat' sempit'ne accessit. li. 11. ca. 13. c

Angeli ī p̄mo statu habuerūt aliquā/ et si nō p̄sciā beatitudinē. ibidē. a.

Angeli boni dicūꝛ lux/ mali ꝟo tenebre q̄ si lux diuisa ē a tenebris: ſꝫ alterā expositionē nō reprobat. Et s̄bdit: etiā si aliq̄ sit: q̄ t̄n scire se nō posse dicit nō ē inutilit' ptractata obscuritas hui⁹ l'nie. Si āt h̄ itellexit ad perfectū finem disputationis sua peruenit intentio. li. 11. ca. 33. c.

Angeli habuerūt bonā volūtatē in p̄ncipio sue creationis: quā voluntatē de⁹ fecerat: qui ⁊ excitādo eā in bonis fecit auidiorē/ ⁊ ex seipso implēdo fecit meliorem: q̄ si scꝫ sibi adheserūt. li. 12. ca. 9. b. c.

Angelos q̄ scꝫ cū bona volūtate. i. cū amore casto q̄ illi adhererēt/ creauit: sil' in eis cōdens naturā ⁊ largiēs gratiā: vnde sine bona volūtate: id est dei amore/nunq̄ sanctos āgelos fuisse credēdū est. ibidē. c. Ex quo accipitur documentū manifestū/ ꝙ angeli fuerunt creati in gratia/⁊ non in puris naturalibus.

Angeli simul vt facti sunt/ ei a q̄ facti sunt adheserūt/eoq̄ sunt isti ab illoꝝ societate discreti/ꝙ illi in eadē volūtate bona manserunt: isti autem ab ea deficiēdo mutati sunt/mala scꝫ volūtate. li. 12. ca. 9. b. Uide ibidem veritatem ⁊ quattuor theologica

Angeli mali aut minorē acce/ (argumēta. perūt diuinā gratiā q̄ illi qui p̄stiterūt in ea: aut si equalem/ isti ampli⁹ adiuti peruenerunt ad beatitudinē/illis mala volūtate cadentibus. li. 11. ca. 13.

Angeli ꝙ ante pctm̄ fuerunt in gratia non solū ex his argui pōt/sed etiā ex hoc ꝙ de spiritali paradiso angelus cecidit/ in quo erat primus homo: in quo fruebaꝛ bonis spiritalibus. ibidē. Et li. 14. ca. 11. d

Angelica quoq̄ natura/que casu facta est

Per arcam significat crux christi ꝑ quā sal uamur a diluuio: cuiꝰ arcę longitudo ad similitudinē corporis hūani sexies tantū habet ꝙ latitudo / ⁊ decies tantū ꝙ altitudo li.15.ca.26.a.b. Ibidem.

Per arcę ostiū / existēs in latere ꝑ qđ intrabāt aīalia / figurat vulnꝰ crucifixi: ꝑ qđ ingredimur vitā: qꝛ de ipso vulnere ꝓfluxerūt nobis sacramēta nouę legis. ibidē.b. Uide veritatē ibidē / argumentū ⁊ dubiū.

Arca lignis ɋ̃dratis cōpacta / significat stabilem vitā sctōꝝ: cetera ꝙ quę in eiusdē arcę ꝯstructiōe dicunt / ecclīasticaꝝ signa sunt rex. ibidem.b.c.

Arcę māsiōes ɋ̃ appellant bicamerata ⁊ tricamerata significāt fidē / spem ⁊ charitatē vel fructū tricesimū / sexagesimū ⁊ centesimū: vt inferior sit pudicitia matrimonij: supior vidualis: supma v̄ginal. ibidē.c.d

Arca tria habuit solaria: vel tres ordines cameraꝝ: scꝫ infimū / mediū et supremū: ɋ̃ arca gubernata est diuino gubernaculo: ne naufragiū pateret. Ibidem.

De arcę glutino et magnitudine / ɋ̃ potuit geometricos cubitos habere ſm origenē: vbi sex ꝯ nr̄is vnū valere dicūt. li.15.c.27.c. Nota ibidē v̄itatē / argumētū ⁊ dubiū.

In arcā intrabāt aīalia nutu dei veniētia / nō hoīs actu: Et de aīalibus ɋ̃ ibi fuerūt / vtrū ɋ̃ solū generāt ex coitu. ibidē.d.

In arca septena fuerūt aīalia de mūdis / de immūdis aūt bina: qđ factū nō est nisi ꝓpter mysticū intellectū. ibidē.c.

In arca potuerūt esse alimēta / ɋ̃ oībꝰ animalibꝰ cōuenirent: quā ꝯuenientiā fameꝰ vel deus facere potuit. ibidem.c.

Archimedes syracusa capta / intentus geometricę occidit. li.1.ca.6.b.in glo.

Areopago vbi cū atheniēsibꝰ paulus disputauit vocatos eē areopagitas curiales

Argētea vasa emēs (illiꝰ loci.li.18.ca.10.a rufinꝰ pellit a ꝯsolatu.ca.18.li.5.in glo.

Argus post obitū deus haberi cępit. li.18.

Arion delphino vehit.li.1.ca.14. (ca.6.b. in textu ⁊ glo.

Aristoteles discipulꝰ platonis / vir excellentis ingenij ⁊ eloquio: platoni ɋ̃dē impar / ꝯdidit sectā peripateticā: ⁊ in suā heresim multos ꝯgregauit: viuo adhuc p̄ceptore suo.li.8.ca.12.a. Nota ibidē veritatē vnā

Harmonia significat vnitatē ciuitatis bene ordinatę.li.17.ca.14.a.

In arte diuia clariꝰ cognoscūt angeli creaturā ꝙ in seipsa.li. 11.ca. 29.a.

Ars diuina nō erat in mōstris.li.16.ca.8.

Artē habebat mēs diuina oīm ꝓducēdoꝝ. li.13.ca.26.b.c.

Ars viuēdi dicitur virtus .libro. 19.ca.1.c. et libro.22.capitulo.24.c.

Artes bonę pñt ꝑ virtutē / non ꝑ fallacē ambitionē ad honorē ⁊ gloriā ⁊ impium pue

Artiū scientias variarū (nire.li.5.ca.15.f. deꝰ hūanis ingenijs creauit: quas ꝯcessit ad iuuandū vitā nostrā.li.7.ca.29.b.

Ars magica a diabolo habita et iūcta ē.li. 21.c.6.c. Nota breuiā v̄itatē ⁊ vnū dubiū

Artes magicę operant in virtute demonū.

Artificatū meliꝰ cognoscitur (li.8.ca.19.a in arte ꝙ̃ in seipso.lib.11.ca.29.b. Et nota ibidem veritatē vnā.

¶ Asbeston lapis arcadię / qui semel accensus nunꝙ̃ extinguit.li.21.ca.5.b.et.7.a

Ascēsio christi fuit grande miraculū.li.22.

Ascensio corpoꝝ in cęlū probat (ca.8.b. possibilis ꝑ rōnes.li.22.ca.12. 13.14.et.15.

Asia est ꝓuincia mediā partē terrę habitabilis ꝯtinens.li.16.ca.17.b.

Asylū quid est / ⁊ quō non tuet fugiētes.li. 1.ca.4.a.b. in textu ⁊ glosa.

Asylum romuli impunitatē donat.li.2.ca.

Asylum romę ꝯstructū liberās (17.in glo. noxios ꝯfugiētes ad se: significabat remissionē pctōꝝ ɋ̃ fit in eccl̄ia.li.5.ca.16.et.17.

Assyrioꝝ primus rex fuit belus: Secūdus ninus / qui regnabat qñ abraam natus est libro.18.ca.2.c.d.

Nullū maius fuit imperio assyrioꝝ primis tēporibꝰ / nec ita diffusum.ibidē.c.

Assyrię caput erat babylon.li.16.ca.17.b.

Assyrioꝝ regnū quātū durauit.li.4.ca.6.b

Assyrioꝝ regnū innuit quasi totā asiam occupasse: cū gentes adhuc rudes essent ad resistendū.li.18.ca.22.a.

Assyrioꝝ regnū post annos ferme mille trecentos quinꝙ ad medos translatū est.li. 18.ca.21.b. Et li.4.ca.7.c.

Assyrioꝝ ⁊ chaldeoꝝ regnū idē fuit: in cuius regni babylonia captiuatus est ꝑplus iudeorum: in ɋ̃ regno abraam nini temporibus natus est.li.18.ca.2.c.

Assyrij nati sūt de assur: qui nominat inter filios sem maioris filij noe: qui etiā regnū nemrot obtinuerūt.li.16.ca.3.a.b.

Assur ędificauit niniuen ⁊c̄.ibidem.a.

Astrologi quid senserint in ponēdo fatum li.5.ca.2. per totum.

Astrologi multa vera dicūt: nō ex inspectione alicuiꝰ artis / sed instinctu maloꝝ spirituū.li.5.ca.7.d. Et ꝙ atlas ꝑhibet fuisse magnus astrologus.li.18.ca. 8.a.c.

Astronomiā innuit primo ęgyptios habuisse ab iside.li.18.ca.39.

Astronomia ⁊ alię tales scię magis ad exercenda ingenia / ꝙ ad illuminādas vera sapiētia mētes hoīm solent valere.ibidē.c.

Assumpsit deus totū hominē: qꝛ perfectus

repiẽ li.19.ca.10.a.b.ꝛ ca.20.per totum.
Beata vita hominis deus est/vt anima vi
ta corporis.libro.19.caplo 26.a.
Beatitudinis nrẽ fons est deus / et omnis
appetitionis finis. lib.10.ca.4.b.
Beata põt esse rõnalis creatura nõ ex seip/
sa sed ex deo:hoc enim adepto/beata est:
quo nõ adepto/ misera est.li.12. ca.1.b.
Beatũ facit hominẽ finis bonus/q̃ est sum
mũ bonũ.li.19.ca.1.a.b. Nota hic duas ve
ritates/duo documẽta/ ꝛ duo dubia. Itẽ
de h li.8.ca.3.d. Ubi ꝛ videre potes vnam
veritatẽ ac documentũ vnũ.
Beatorũ quõ deus sit finis: ꝛ quõ deus ip/
sis sit vita/victusq̃ cõis.li.22. ca.30.b.
Btificat de⁹ sicẽ angelos p seipsũ/ita hoies:
q̃uis hoibus mittat ãgelos. li.7. ca.30.b.
Beati sũt firmi dei ẽternitate : sũt certi dei
veritate: sunt sancti dei munere ; ꝛ innuit
hic trinitatẽ. libro.10. ca.7.a.
Illi q̃ nõ alio/sed seipso bono btũs est:ideo
miser non potest esse / quia seipsum amit/
tere non potest.li.12. ca.1.b.
Beatitudinis angeloꝝ causa est/ adherere
deo: sed miserie angelorũ maloꝝ cã ex cõ/
trario est intelligẽda:qδ est non adherere
deo Et sic etiã de hoibus dicitur. ibidem. b.
Beata fit anima / si gratie dei nõ sit ingra /
ta.libro.7. capitulo.5.b.
Beatus nemo est qui non fruitur eo quod
amat. libro.8. ca.9.a.
Beatitudo nõ est sine amore ꝛ gaudio/licꝫ
sit sine tristicia et timore.li.14. ca.9.f.
Beatitudinẽ pfectã angeli a pncipio crea/
tiõis habuerũt.li.11.ca.11.a.b. Nota ibidẽ
ṽitatẽ vnã et duo documẽta theologica.
Beatitudo finalis que finẽ cõsumentẽ non
habet est pax ẽterna.li.19. ca.10.a.
Beatitudo ẽterna / ẽternitatis nomẽ acce/
pit:nõ q̃a post lõgitudinẽ tpis quãtũcũq̃
finiatur : nec ita vt alijs moriẽdo decedenti
bus/alijs succedẽtibus oriendo pseueret:
sed q̃a ciues in ea imortales erũt/ homini
bus adipiscentibus quod nunq̃ sancti an
geli perdiderũt. libro.22.ca.1.a.
Hic nota de ẽternitate mundi quam phi/
losophi posuerunt.
Btissima vita esse nõ põt / nisi de sua fuerit
ẽtnitate certissima. li.10. ca.30.c.Hic nota
vnã ṽitatẽ / ꝛ duo theologica documẽta.
Beatus ꝛ mortalis nemo põt esse; licꝫ aliq̃
contrariũ senserint.li.9. ca.14.ꝛ.15.a.
Beata vita si nõ amatur/nõ habetur. Et osten/
dit quomõ pre ceteris omnibus amari de
bet : ꝛ quomodo ẽterna est. li.14.ca.25.b.
Nota hic duo theologica argumenta.
Btitudinẽ oẽs hoies appetũt : quã diuersi
in diuersis esse posuerũt: Platonici autem
in participatione diuini luminis dixerũt
animã fieri beatã.li.19. ca.1.et.2.p totũ
Beatitudis appetitũ naturaliter nobis indi
dit deus.li.11.ca.13.ꝛ. ca.29.per totũ.
Btm̃ esse illũ q̃ viuit fm ṽtutẽ / qδ est ꝯseq̃
finẽꝫ boni/dixit plato. lib.8.ca.9.a. Nota
vnã ṽitatẽ ꝛ duo theologica documẽta.
Q; nisi beata sit creatura/ indigẽtiã suã ex/
plere non potest:que beata nõ est/nisi deo
adhereat.lib.12.ca.1.d.
Btitudinẽ destruebãt philosophi / dicẽtes
circũitũ tẽpoꝝ esse ꝛ aiarum: qδ reprobat
multipliciter.li.12.ca.13.a.b. Nota hic veri/
tatẽ vnaꝫ. Itẽ de eodẽ.ca.20.q̃si per totũ.
Beatã animã esse nõ posse dixerũt platoni
ci nisi omni exutã corpore:ꝯtra q̃s dispu/
tat.li.13.ca.16.a.b. Et.18.per totũ.
Non ergo ad beatitudinẽ cõsequendã oĩa
fugienda sunt corpora/ sed corruptibilia/
molesta/grauia/ꝛ moribunda:contra que
erũt dotes corporis. li.13.ca.17.d.
Btitudinẽ dixerũt aliq̃ esse hoi a corpe: alij
ab aĩa:alij ab vtroq̃. Sed econtra beatũ
dixerũt platonici hominẽ deo fruentẽ.lib.
19.ca.3.a. Nota hic veritatẽ vnã:ꝛ q̃ bea/
titudo a philosophis dupliciter accipiatur.
Beatã vitã hominis dixit varro esse ꝛ cete
ri academici/que virtute fruitur/ꝛ alijs ani/
mi ꝛ corporis bonis:sine q̃bus virtus esse
nõ potest: beatissimã vero/ si prorsus om/
nib⁹ bonis anime ꝛ corpis/vt nullũ omni/
no bonũ desit.ibidẽ.c. Nota hic vnã veri/
tatem ꝛ duas conclusiones.
Beatã vitã etiã socialẽ phibẽt esse / q̃ ami/
corũ bona ppter seipsa diligat sicut sua:
eisq̃ ppter seipsos hoc velit quod sibi:qδ
et exemplificat de diuersis.ibidem.
Beatitudinẽ fatentur stoici sapientẽ habere
in hac vita.Contra q̃s aug⁹ dicit: Tãtus
supbie stupor est in his hominibus/ hic se
habere finẽ boni ꝛ a seipsis fieri beatos pu
tantibus:vt sapiens eorũ/hoc est qualem
mirabili vanitate describũt:etiã si excece/
tur/obsurdescat/obmutescat/ mẽbris debi
litetur/doloribus crucietur:ꝛ si q̃d aliud taliũ
malorum dici aut cogitari potest/incidat
in eũ quo sibi mortẽ cogatur inferre : hãc
in his malis vitã constitutã eos nõ pude/
at beatam vocare. Et subiungit: O beata
vita:que vt finiatur/mortis querit auxili/
um . Si beata est / maneatur in ea ꝛc̃. Et
post . Quis vsq̃adeo cec⁹ est vt nõ vide/
at: q̃ si beata esset / fugienda non esset. li.
19.ca. 4.g. Nota ibidem veritatẽ vnam.
Nec btitudo/nec sũmũ bonũ ẽ i hac vita:
vt posuerunt varro/academici/ peripatetici/
stoici/ ꝛ plures phi. Et hoc pbat ostẽdẽs
corp⁹ multis subijci penalitatib⁹ / ꝛ animã

Bellis ciuilib⁹ se affligebat pp̄ls iudeorū: sicut diuina sinebat prouidētia vt ira dei vł misericordia patesceret/donec ei⁹ indignatiōe crescēte subuerteret a chaldeis lib.
Bella ꝓspera ꝛ aduersa tēpo/ (17.ca.23.a ribus iudicū se alternauerūt/sicut se habebāt pctā ppl'i ꝛ miscḋia dei.li.16.ca.43.c.
Bella ꝓsperata sunt in manib⁹ populi hebrei: nō tam ꝓpter ipsoꝝ merita/ꝙ ꝓpter pctā illoꝝ q̄ debellabant: ibidē. Idē dicit de romanis.li.4.ca.15.c.
In bello deus est virtus nostra: qui in pace est premiū.li.17.ca.12.d.
De bello iusto qḋ exercet sapiens. Et subdit: Iniq̄tas ptis aduerse iusta bella ingerit gerēda sapiēti. Et hō ꝯdolere debet talib⁹: alioq̄n hūanū sensū pdit.li.19.ca.7.c
Bellū nō est sine pctō: Nā ꝛ cū iustū geritur bellū/ꝓ pctō ecōtrario dimicatur. Et oīs victoria maloꝝ ē diuio iudicio.li.19.ca.15.b
Bellant vel pugnāt mali ꝯtra bonos: non autē boni contra bonos.li.19.ca.5. Nota ibidē vnam veritatem.
Bella gerētes deo auctore nō sūt rei homicidioꝝ que subsequuntur.li.1.ca. 21. ꝑ totū.
Bellū iustū est ꝓ defensione patrię/nō pro cupiditate dominādi: ꝛ exēplificat de romanis impetitis ab hostib⁹ finitimis.li.3.
Belligerare ꝛ perdomitis (ca.10.ꝑ totū. gentibus dilatare regnū: malis videtur felicitas/bonis vō necessitas.li.4.ca.15.a.
Bellū nullū suscipi debere ab optima ciuitate dixit cicero in libro de republica/nisi aut ꝓ fide/aut ꝓ salute ciuitatis.li.22.ca. 6.f. Nota ibidē vnā veritatē ꝛ eius declarationē/et vnū documentū ciuile.
Nō bellauit ꝓ tpali salute aduersus psecutores ciuitas christi/ꝙuis haberet magnorum agmina populoꝝ: sed potius vt obtineret ętemā nō repugnauit: ibidem.
Bellantib⁹ causa iusticię gratuita ē victoria et pax inde ꝓueniēs optabilis: q̄ hęc bona sunt et dona dei.li.15. ca.4.b
Bellat terrena ciuitas: q̄ bonū nō hꝫ sufficiēs/et q̄rit victrix esse iā captiuata pctis: et post victoriā superbius extollitur/que tū victoria mortalis est.li.15.ca.4.a. Et libro
Bella et lites oriuntur ex amore (18.ca.2.a. temporaliū rerum.li. 15. ca.4.
Bellādo desiderat q̄s ꝑuenire ad quandā pacē pro reb⁹ infimis: et quō ꝓpter hanc pacē periculosa bella requirit: ibidem.b.
Bellū quis mouet pacis intētione: etiā pacem frangit vt pacē habeat ꝭm suā voluntatē.li.19.ca.12.a. Et li.18. ca.2.a.
Bellū q̄s mouet vt quiescat aliq̄s: siue q̄ timet ne rursus exurgat.li.19.ca.7.b.
In bello succumbēs potius vult seruire ꝙ interire ꝭm naturā. li.18.ca.2.a.
De bello dānatoꝝ grauissimo/ vbi nec natura cedit dolori/ nec dolor naturę.li. 19. ca.28. Et ibidē nota veritatē vnā ꝛ duo moralia documēta.
De bello intestino vitiorū ꝛ virtutū/qḋ nō sinit nos pfectā habere pacē: ꝓpter quod dicit beatitudinē nō posse hic haberi.lib. 19.ca.4.c. Et ca.27.a.b.
De bello vitioꝝ et virtutū periculosissimo multipl'r. In quo tribuēda est victoria/nō nobis/sed deo: in q̄ nō sic vincimus quin nobis venialia insint.li.22.ca.23.et.24
Bellū contra vitia suscipiendū est/ꝛ gerendum acriter/ne ad damnabilia pctā ꝑducat.li.21.ca.16.b. Nota ibidē vnā veritatem ꝛ duo moralia documenta.
Bello illo carere cupimus: ꝛ ad capescēdā ordinatissimā pacē/vbi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdantur/igne diuini amoris accendimur.li.21.ca.15.c.
Bellare cū vitijs melius est ꝙ captiuari a vitijs sine pugna: etiā si nulla spes nobis esset pacis ęternę.ibidem.
Bellum oīe vitioꝝ tollet in patria respectu corporis ꝛ animę.li.22.ca.24.
Bellum spirit⁹ aduersus carnē nullū esset/ si natura humana in sua stetisset rectitudine: nunc vō que pacē fęlix cū deo habere noluit/secū pugnat infęlix. ibidem.
Bellerophon/chimera ꝛ pegasus.li.18.ca. 13. et in textu ꝛ glosa.
Bellona dea.li.2.ca.24. Et li.3.ca.13.
Benedictio: De bn̄dictione Iacob ꝑ quā bn̄dictio christi oñditur.li.16.ca.36.ꝑ totū.
Beneficium: De beneficijs mł'tiplicib⁹ nobis a deo collatis.li.7.ca.31.a.
Berecyntia dea q̄les sacerdotes habet.li.
Berecyntia quō parit cynocepha (2.ca.4. lum.li.2.ca.14.
Bestia de qua dicitur in apocalypsi est ciuitas infideliū/ imago vō eius est cōgregatio falsoꝝ christianoꝝ se fideles simulantium ꝛ infideliter viuentiū.li.20.ca. 9.f.
Bestiā hanc vel imaginē nō adorāt/qui ei nō subijciuntur/criminis sui votū in se recipientes: q̄ nec in fronte per ꝓfessionē/nec in manu ꝑ operationē.ibidem.
Bestię multę ꝛ aues excedūt hoīes quo ad corporalia.li.8.ca.15.a. Nota ibidē quę notantur in veritate decimaoctaua.
¶ Bigas vocam⁹ duos equos iūctos: q̄rū siue dexter siue sinister ꝑs sit bigarū: vnū vō eorū quoquo mō se habeat ad alterū/ bigas nō dicim⁹/ꝭ ambos sil'. li.19.ca.3.a. Bi
Bisextus vnde ꝓueniat.li.15.ca.12.a.
Blasphemia ꝛ murmur populi contra christum ꝓpter vrbis captionē: in ꝓlogo.c. b

Annotatio

Consules primi romanorũ brutus et ceteri expulsa regia potestate: nec ipsi cõpleuerunt annũ suũ.li.3.ca. 16.b.

Cõsules appellauerũt romani binos quos sibi in reges vel imperatores elegerũt: vt non reges a regendo. sed ꝯsules a ꝯsulendo dicerent: vt scȝ ipsi liberi essent ab omni dominio.li.5.ca.12.c.

Contẽplatiua vita excedit actiuã: qꝛ in prima est maxima dulcedo et sanctũ ociũ: in secũda laboꝛ ꝛ angustia sollicitudinis. li.14.ca.22.b. Et li.19.ca.19.a.b.

Contrarios effectus operatur eadẽ causa in diuersis rebus nõ ꝯtrarijs: vt patet in palea ꝛ igne.li.21.ca.4.b.c.

Conuersio ad creaturã non causat vitium sed auersio.libro.12. ca.8.

Quomodo ꝯuertit deus in peius terrã sodomoꝝ.li.21.ca.8.f.

Cor ¶ Cor: Per cor caro mũdatur: teste euãgelio: Mundate prius q̃ intus sunt/ ꝛ erunt mũda q̃ foris sunt.li.10.ca.25.b.

Cor pectoris dr̃ abyssus.li.20.ca.7.e.

Cor eleuatur ad deũ p obedientiã et humilitatem/ sed ꝯtra deũ p supbiã.li.14. ca.13.c

Corda btõꝝ inuicẽ patebũt.li. 22.ca. 29.d.

Correctio: De correctiõe fraterna. li.15.ca. (6.a.b.

Corripe debet quisq̃ delinquẽtes: quis in casu cessare possit.li.1. ca.9.b.

Corripe malos ptinet ad innocẽtis officiũ sicut nec inferre iniuriã alijs/ vt aut ipse q puniť corrigatur experimẽto: aut alij terreantur eius exẽplo. li.19. ca.16.b. Nota vnã veritatẽ ꝛ quattuoꝛ moralia documẽta.

Corripi debet verbo vel verbere: vel q̃cunq alio genere pene licito atq iusto: q̃cũq paci aduersatur p inobedientiã vt ipse emẽdetur ꝛ paci ꝯsulatur. ibidem.

Corpus pmi hois erat animale lignoꝝ vsu indigens.li.13.ca.20.b.

Corpa nr̃a dicũtur anialia q̃ sunt in animã viuentẽ: sicut ꝛ primi hois: ſ btõꝝ dicunť spiritalia: qꝛ in spũ viuificãtẽ.li.13.c.23.a.

De corpe hũano/ in q̃ pulchritudo maxia resultat ex mẽbroꝝ corresponsione: vbi etiã dicit maiorẽ esse decorẽ in harmonia interiori.li.22.ca.24.f.g. Nota veritatẽ vnã: ꝛ duo documenta: ꝛ vnum dubiũ.

In corpe q̃dã sunt ad decorẽ solũ: q̃dã ad officiũ ꝛ vtilitatẽ: ꝛ talia etiã nõ sunt sine decore: vt mamille in pectore/ et barba in facie: p qd̃ patet dignitatẽ in ꝯditiõe corporis necessitati fuisse pꝛelatã. ibidẽ.g.

Corpus deformatur/ si supciliũ parũ sibi attinens pdet: Sic pulchritudo vniuersi ꝛc. libro.11.ca.22.b. Nota veritatẽ vnã.

Corpus humanũ figuratur in arca: cui⁹ longitudo septies tantũ hȝ q̃ latitudo: ꝛ decies/ q̃ altitudo hoie existente supino.li. 15.ca.26.b. Nota ibidẽ veritatẽ vnã.

Corpoꝝ munera potiora nobis habẽt multa bruta: vt discamus plus aias diligere quib⁹ ipsa bruta pcellimus: ꝛ vt contẽnamus corporalẽ excellentiã/ quã demones habere noscim⁹ p bonitate vite qua illos pcellimus.li.8.ca.15.a. Nota ibidẽ veritatem ꝛ dubium.

Fieri potest vt aia melioꝛ corpus inferius inhabitet deterioꝛq supi⁹.ibidẽ.c.in fine.

Corpus proprium rebellauit pmo homini rebellanti deo.li.13.ca.13.

Corpus semp magis appropinquat ad mortem. Et post. Nunq̃ igitur in vita homo est ex quo est in isto corpore moriente potius q̃ viuẽte.li.13. ca.10.

De corporis penalitatib⁹ diuersis ꝓsequitur scȝ in ꝯditione sanitatis/ formositatis mẽbroꝝ motuum ꝛc.li.19.ca.4.

Corpis natura nõ molestat aiaȝ.li.14.c.3.a

Corpa q̃dam subiacẽt volũtatib⁹ nostris: q̃dã angelicis: oia aũt diuine volũtati/ cui etiã oim volũtates subijciuntur.li.5.ca.9.g

Corpus est seruus/ sed anim⁹ dñs quo vtitur anima vt instrumẽto vel seruo: qd̃ quidẽ est sacrificiũ deo si p penitentiã maceretur. li.10.ca.6.a. Nota veritatem.

Corpori anim⁹ imperat naturali ordine: et quõ ipsum mouent aliqui mirabiliter fm aliq̃s sui partes: ꝛ p hoc ostẽdit quõ fuisset omnino corp⁹ subiectũ primo homini. li.14. ca.23.b. Et ca.24. per totũ.

Corporis corruptio q̃ aggrauat animã nõ peccati primi est causa/ sed pena: ꝛ quomõ animã aggrauat.li.14.ca.3.b.

Corpori data est aia vt benefaciat.li.10.ca.

Corporis sanctitas quã pudicitia (30.b. facit nõ tollitur eo corrupto p violentiam/ aut violato.lib.1.ca.18.b.c. Nota veritatem vnã/ conclusionẽ ꝛ duo corollaria.

Corpori omni pfertur anime qualiscũq natura.li. 8.ca. 16.c.

Corpora nostra in resurrectione erunt immortalia: et talia quale christ⁹ suo exẽplo demõstrauit.lib.10.ca.29.e.

Corporib⁹ resurgẽtium vitia detrahentur/ sȝ natura seruabitur.li.22. ca. 17.a.

Corpus resurget spiritale: ita tñ vt sit caro non spũs/ subiecta tamen spiritui: sicut spiritus carnalis nõ existens caro/ sed spirit⁹ fuit subiectus carni.li.22.ca.21.a.b.

Corpus erit omnimodo spiritui subditũ/ ꝛ eo sufficienter viuificatũ nullis alimonijs indigens.li.22.ca.24.I.in fine.

Corpa ꝓpria ꝯueniẽtiora erũt in resurrectione aiab⁹ beatis in qb⁹ gaudebunt q̃ in quib⁹ corporib⁹ gemuerũt.li.22.ca.26.c.

Corpora indissolubilia & beate viuere cum suis aiabus ponunt platonici deū posse facere: cū hoc de diis & mūdo credāt. li. 13. ca. 17. per totum.

Corpora beatoꝝ esse indissolubilia ostēdit multipliciter: qꝛ vasa ęrea ꝑ artificium parata possunt natare in aqua. Item qꝛ etiā angelus corpus graue pōt portare sine labore cū vult: vt patet de abacuk. Itē qꝛ maior suauitas & tēperantia nos portare facit corpora nostra. Itē terra libratur in nihilo/ sicut corpus in cęlo. Item qꝛ deus sicut ab igne vrendi qlitates pōt remouere & vim lucendi relinquere i oculis: sic et a corpore nostro tarditatē et grauitatē et corruptibilitatē potest detrahere &c. li. 13. ca. 18. per totum. et li. 22. ca. 11. ꝑ totū.

Corporea incorporeis multo mirabili⁹ copulātur q̄ quęcūq̄ corpora corporib⁹. li. 13. ca. 18. a.

Qꝛ corpus non sit onerosum aię ostendit: nec ipso carere debere ꝓpter beatitudinē consequendā/ cōtra platonicos: cum etiā dii fm eos corpora indissolubilia habeāt &c. li. 13. ca. 16. et. ca. 17. ꝑ totū.

Corpora glorificata erūt in cęlo: probat cōtra philosophos: qꝛ mirabilius est spm̄ alligari ipsi corpori cū sint diuersaꝝ naturarum q̄ corp⁹ esse in cęlo corporeo: sed hoc assiduitate vilescit/ illud autē nondū est. li. 22. ca. 4. ꝑ totū. Nota veritatē vnā.

Idem ostēdit ꝑ aues in cęlo volantes/ nubes grauidas & aquosas/ vas plumbeū in aqua natās & animalia diuersimode viuētia in elemētis. li. 22. ca. 11. ꝑ totū.

Corpora in cęlo esse posse ꝯtra platonicos allegātes ipetū ordinis elemētorū: oñdit ꝑ ignē q̄ cū sit summū elemētum est tñ in imo. li. 22. ca. 11. d. e. Nota veritatē.

Corp⁹ nō est fugiēdū aiab⁹ beatis: vt dixit porphyri⁹: ꝟ poti⁹ corruptibile fugiēdum est: hoc oñdit ꝑ platonē qui dixit deos eē indissolubiles & tñ beatos: q̄ corp⁹ incorruptibile qđ resurget. li. 22. ca. 26. ꝑ totū.

Quō beati corpa sua desiderāt & patienter expectāt: & hoc nō obliuione pęnarum vt platonici dicunt/ sed ꝓpter ꝓmissa dei et glorificationē eoꝝ. li. 13. ca. 20. a.

Corp⁹ nūc dr̄ spiritale: qꝛ spiritui oīno subdet: sic nūc nō incōgrue spūs carni seruiēs dr̄ carnał. Et post: Corp⁹ spiritui summa & mirabili obtemperādi facilitate subdet vsq̄ ad iplendā immortalitatis indissolubił securissimā voluntatē: oī molestię sensu: oīq̄ corruptibilitate & tarditate penit⁹ detracta. li. 13. ca. 20. a. Et ca. 23. d. e. Et li. 19. ca. 17. e

Corpa sctōꝝ imortalia ibi erūt vbi eē volēt. li. 13. ca. 18. b. et li. 22. ca. 30. b.

Corporū gloriosoꝝ motus quales erūt dicit se ignorare: dicit tñ eoꝝ & motus & status decētes esse: sicut & speciē corpis. Certe vbi volet spūs ibi erit & ꝓtinus corpus: nec volet aliqđ spūs qđ nec spiritū decere possit nec corp⁹. li. 22. ca. 30. a. b. Nota duas veritates & vnū documentū.

Corpoꝝ dotes innuit esse ab aīa moueute corpus ꝑ volūtate sua: & partim a corpore in quo erit oīno sanitas: fm quā quāto maior est/ tanto corpus leui⁹ ferimus: sed etiā immortalitas q̄ a sanitate hac indicibiliter distat. li. 13. ca. 18. b. c.

Corporis glorificati agilitatem innuit esse ab aīa: vel etiā dotes: qꝛ corpus ab aīa leuabit ad cęlū sicut nunc corp⁹ aiam tenet

Corpis glorificati in terra. li. 22. ca. 11. b. c ascēsus i cęlū ē miraculos⁹. li. 18. ca. 46. b.

Corpa btōꝝ non indigebūt vsu lignoꝝ ad vitandā esuriē vel mortē vt primoꝝ parētū/ ꝟ vt possibilitate nō necessitate vescantur: vt christ⁹ & angeli. li. 13. ca. 22. ꝑ totū.

Corporis immortalitas recte dicit sua sanitas: quę nō reficit alimētis tanq̄ medicamentis. li. 20. ca. 21. a.

De corpe gliosorū pulchritudine excellēte & colore luminoso. li. 22. ca. 19. c. Nota veritatē vnā.

Corpis pulchritudine sine vlla libidine pfruemur inuicē in patria/ vbi membroꝝ trāsibit necessitas & pulchritudo remanebit. li. 22. ca. 24. f.

Corpoꝝ dotes videt tāgere cū dicit/ qꝙ eis deerit oīs infirmitas/ oīs deformitas oīs tarditas/ oīs corruptio: & si qđ aliud non decet illud regnū in q̄ erūt sancti equales angelis dei. li. 22. ca. 20. c.

Corpora dānatoꝝ dolorib⁹ plena/ mori nō poterūt. li. 21. ca. 3. ꝑ totū.

Corpa dānatoꝝ sine detrimēto ardēt & sine interitu dolēt: habebit eīn ista carnis substātia ab illo inditā naturā: q̄ tam miras & varias tot reb⁹ indidit q̄s videm⁹: vt eas/ qꝛ mltę sūt/ nō miremur. Et exēplificat de carne pauonis q̄ nō putrescat i terra &c. li. 21. ca. 4. a. b. et sequētib⁹ quasi ꝑ totū.

Quō corp⁹ etiā in iferno dr̄ mortale vł mortuū cū tñ ibi viuat sp. li. 13. ca. 2. ꝑ totū.

Corp⁹ christi fuit mortale nō necessitate/ sꝫ ꝑtāte. Et tenuit mediū int̄ corp⁹ nr̄m & corp⁹ ꝓmi hoīs i ꝓmo statu vñ btōꝝ. li. 13. ca. 23. e

Corpis christi gliosi claritatē: nō absentē/ ꝟ p̄sentē nō videst discipuli: qꝛ aora sia ipediebāt: quā sic noiatā in greco/ latini interp̄tes dixeft cęcitatē: q̄ pcussi sodomitę nō viderūt ostiū loth. li. 22. ca. 19. c. d. Ubi nota duas veritates & vnū dubiū.

Corp⁹ christi spiritaliter mādu cat/ q̄ ꝑ fidē operantē ꝑ dilectionē vnitur deo: et sic in

Annotatio

ca.18.19.20.21.et.22. ꝑ totũ.et li.9.ca.1.b.

Q̄ demones non sint ꝯuenientes media/
tores inter nos ⁊ deos/ ꝓbat. li.9.ca.9.10.
12.et.16.per totum.

Demones ponit scriptura semper in mala
parte.li.9.ca.19.a.

Q̄ demones sũt peioris ꝯditionis homi/
nibus/nõ meliores/ ꝓbat ꝑ dicta platoni/
ci : ⁊ ideo nõ cõuenientes mediatores.li.9.
ca.9. per totũ. Nota veritatẽ vnã ⁊ duas
conclusiones. Uide ⁊ glosam.

Demones ⁊ dij sunt aialia ⁊ natura diuer/
si: scribũt platonici. li.8. ca.14.a.

Demones inquit plato habent cũ dijs im/
mortalitatẽ corporũ:cũ hominib⁹ animo
rum passiones : ⁊ ideo obscenitatibus lu/
dorum delectantur. ibidem.

Demones dicit ꝑcellere homines / sed pre/
celli a dijs. ibidem . Sed q̄ magis precel/
lamus eos bonitate vite ⁊ animalia bru/
ta/ratione ostendit.li. 8.ca.15.per totum.
Nota veritatem ⁊ dubium.

Q̄ demões habeãt corpa aerea ĩ q̄b⁹ pati/
ant ab igne īferni/innuit:licet dicat nõ eẽ
certandũ/si q̄s dicat ipsos corpa nõ habe
re:q2 etsi nõ habeãt/nihilomin⁹ patiũt ab
igne.li.21.ca.10.ꝑ totũ. Nota veritates.

Demones esse animas hominuz quõ dixit
platonicus apuleius. li.9.ca.11.a.

Demones s̄m platõicos sũt genere aialia/
animo passiua/ mẽte rõnalia/corpe aerea/
tpe eterna: ⁊ quõ ꝯueniãt ĩ q̄busdã ex his
nobiscũ/⁊ ĩ q̄busdã cũ dijs solũ/⁊ in q̄bus/
daz cũ alijs aialibus. li.8.ca.16. per totũ.
Nota veritates documenta ⁊ dubia.

Demones nõ ꝑcedũt nos ꝓpt̄ corp⁹ mai⁹
⁊ min⁹ sicut bruta aialia:itẽ nec ꝓpt̄ locũ/
sicut nec aues : cũ etiã aialia non se excel/
lant ad inuicẽ ꝓpt̄ elemẽta situata in qui
bus habitãt: s̄ nos ꝑcellimus ⁊ demones
et bruta.libro.8.ca.15. per totum.

Demones precedunt nos ordine nature.
libro.11.caplo.16.a.

Demonũ licet natura sit bona : tamen vo/
luntas est peruersa. li.11.ca.33.c.

Demones sũt in hoc aereo celo tumultuã/
tes.ibidẽ.b. Et li.8.ca.22.a. Ubi nota ve
ritatem ⁊ documentum.

Demones etiã in h̄ aere deos/ aut in empy
reo scribit apulei⁹.li.10.ca.9.e. Et ca.11.a.

Demones parũ possũt sup̄ bonis vl̄ malis
corpalib⁹auferẽdis : Et q̄ dij nõ custodi/
erũt in ꝑlys sibi seruiẽtes. lib.3. ca. 17.18.
20.21.et.29. per totũ.

Demones nũq̄ fuerũt eq̄les sctis angelis.

Demones aliq̄lr̄ beati fuerũt (li.11. ca.11.
ante casum.li.11.ca.13.a.

Demonũ malicia facit ad pulchritudinez
vniuersi ordinis. li.11.ca.19.et.23.

Demones ꝑmittũt̄ terrere ⁊ excitare mẽtes
hoim:s̄ arcent̄ supiori potestate/vt q̄ vo/
lunt nõ semp̄ faciant.li.3.ca.10.d.

Non possũt demones q̄d nõ sinũt̄ efficere:
sinunt̄ aũt alto dei iudicio ꝓ meritis eo/
rum quos ab eis vel affligi tantũ vel etiã
subijci ac decipi iustũ est.lib.7.ca.35.c. Et
li.2.ca.23.d. Et li.18. ca.18.a

Demones vtrũ misceri possint mulieri.lib.
15.ca.23.ꝯ.c. Nota veritatem.

Demones diuersos aialiũ fet⁹ ꝓcurare pos
sũt/phãtasias ipsoꝝ ꝯcipiẽtiũ oculis ostẽ/
tantes: vt de iacob. Et post. Q̄d em̄ hoies
colorib⁹ ⁊ corpib⁹ veris/h̄ demones figuris
fictis facillime possũt aialib⁹ exhibere cõ/
cipiẽtibus. Exemplificat de boue serapis
cõcepto simili modo.li.18.ca.5.b.

Demones nõ creãt naturas/ sed specietẽn⁹
commutãt/ que vere a deo creata sunt/vt
esse videant̄ q̄d non sũt. Non itaq̄ solam
animã/s̄ nec corpus q̄dem vlla rõne credi
derim demonũ arte vel ptãte in membra
vel lineamẽta bestialia posse ꝯuerti/s̄ phã
tasticũ hois: Et loq̄t̄ de his supposito q̄ il
la fiant q̄ dicũt.s. de mutatione hoim ĩ be
stias s̄m eorũ estimationẽ.li.18.ca.18.c.d.

Demonũ arte fit/ vt corui ferãt aquã ad tẽ
plũ diomedis ad decipiendũ hoies/vt scz
colant hoies mortuos ꝓ dijs. ibidem. g.

De hoim ludificatione mirabili / vt hoies
credant se conuerti in bestias. ibidẽ. f.

Demonũ miracula cauere debem⁹/que eti
am innuũt multo maiora posse fieri a bo/
nis angelis.li.21.ca.6.d.

Demões ꝑstãdo bñficia mlto magis nocẽt:
quia vt decipiant ideo ꝑstãt. li.8.ca.24.f.

Demonũ supbia gen⁹humanũ possidebat
ꝓ meritis.li.9.ca.10.b. Et li.22.ca.24.a.

Demones nõ vincũt nec subiugant aliquẽ
sibi nisi societate peccati.li.10.ca.22.

Demones quõ coegerit quẽdã nũciare ro/
manis ex pte deorũ/ vt instaurarẽt ludos
scenicos. Et ibidẽ dicit/quõ a talib⁹ libe/
rãt̄ hoi ꝑ grãz dei li.4. ca.26.b.c. nota gl.

Demonib⁹ prostituitur anima in peccato/
sicut meretrix viris.li.7. ca.24.a.

Demões ꝑuati luce illa cõi oib⁹/ scz diuia:
et ob h̄ ad egenam potestatẽ redacti/suas
priuatas potentias ꝯsectant̄. li.11.ca.1.b.

A demonũ potestate nos liberat mediator
christus ꝑ suam fidẽ.li.9.ca.15.a.

Intonuit demonibus non ꝑ id q̄d est vita
eterna ⁊ lumẽ incõmutabile q̄d illuminat
pios:s̄ ꝑ q̄dã tpalia sue ꝟtutis effecta ⁊ oc
cultissime ꝑsentie signa / q̄ angelicis sẽsib⁹
etiã malignoꝝ spirituũ poti⁹ q̄ ĩfirmitati
hominũ possent esse ꝯspicua.li.9.ca.21.b.

Di

Annotatio

Dos incorruptionis vel alia corpis/nō est maior in toto corpore beato/ q̄ in aliqua parte sui.li.11.ca.10.c.
Dotē agilitat̃ innuit habere corp⁹ glorifi/catū ex q̄litate sui. Itē ex aīa corp⁹ in altū subleuāte: ⁊ sic ex vtroq̄ videt̃ esse. Idez videt̃ esse de alijs dotib⁹. li.22. ca.11. b.c.
De dotibus corpor̃. lib.13.ca.18.20.et.23. Et li.20.ca.21.
Dotes innuit esse in eternitate/ veritate et felicitate/ quas ponit beatos habere. lib.
Dotes anime videt̃ tangere (12. ca.20.a. cuz dicit: Ibi vacabim⁹ ⁊ videbimus/vi/debimus ⁊ amabimus/ amabimus ⁊ lau/dabimus.libro.22.ca.30.h.
Dotes tā aīe q̄ corpis videt̃ tangere noīe pacis eterne.li.19.ca.11.per totū.
Dr ¶ Drusus superbus quomō senatum ad se vult venire.li.3.ca.26.
Du ¶ Dubitamus sine iusta reprehēsione de q̄/busdam rebus/ quas neq̄ sensu neq̄ rati/one percepimus/neq̄ nobis per scripturā canonicam claruerūt/neq̄ per testes qui/bus non credere absurduz est/ in nostram noticiam puenerūt.li.19.ca.18.
De dulcedine diuina quā gustātes hic siti/mus eā potius q̄usq̄ iam satiemur in visi/one dei plena.li.21.ca.24.h.
Duodenari⁹ significat vniuersitatē/ ꝓpter duas partes septenarij/ id ē tria ⁊ q̄ttuor: que due ptes altera p alterā multiplicate/ duodecim faciūt: q: quat̃ tria ⁊ ter quat/tuor sunt duodecim. li.20. ca.5.c.
Duri ⁊ absq̄ affectiōe hūanitatē q̄si amit/tūt/⁊ dicunt̃ inhumani.li.14. ca.9.g.
Dux quid debeat facere.li.3. ca.19.
Dux dicit̃ q̄si ductor exercit⁹: q̄ nō pōt dici rex pōt dici dux vl̃ pnceps.li.18. ca.45.c.

Ec Ecclesie vel tē/pla christianoꝝ/ magl̃ venera/ta sūt a paganis victorib⁹ / q̄ tēpla alioꝝ deoꝝ. li.1. ca.4.b.
In ecclesijs christianoꝝ vterq̄ sexus ɔgre/gat̃ i loc̃ sepat̃ vbi audiūt salutifera / nō mortifera vt i tēplis idolorū.li.2.ca.28.p
Ecclipsis i morte romuli.li.3.ca.15. (totū.
Eclesia est domus vel ciuitas que edifica/tur.li.8. ca.24.c.
Ecclesia dei siue ciuitas in mūdo peregri/nans/significat̃ in arca.li.15.ca.26.per to/tum. Nota duas veritates.
Ecclesia christi ciuitas regl̃ magni / gratia plena/ ple fecūda / significat̃ in anna mr̃e samuelis ꝓphete.li.17.ca.4.b.
Ecclesia dicit̃ regnū dei.li.20.ca.9. p totū.
Ecclesia fideliū colligit̃ ex oībus generib⁹ hominū/⁊ diuersis legib⁹.lib.19. ca.17.d.
Ecclesia primo p se diffusa est a hierusalē. li.18.ca.44.b. et.50.a.
Ecclesia p̄sens edificat̃ ex bonis ⁊ malis/f celestis ex electis solū.li.18.ca.49.a.
Ecclīa fideliū est vna ciuitas cū btis.li.10. ca.7.a. et ē edificata d latē christi dormiē/tis/ vt mulier de latere viri. li.22.ca.17.b.
Ecclesia nō seducit̃ a diabolo.li.20.ca.8.a
Ecclīa maloꝝ dicit̃ bestia. li.20. ca.23.
Ecclesia nō orat ꝓ infidelib⁹ defūctis neq̄ pro impijs.li.21.ca.24.c.d.
Ecclīa est corp⁹ christi/cui⁹ ipse christ⁹ ē ca/put: qđ corp⁹ erit cōpletū suo tpe: nūc eī̄ sibi accrescit quotidie. li. 22. ca.18.a
In ecclīa christi fit remissio pctōrū/signifi/cata p asylū rome cōstitutū.lib.5.ca.17.c. Ibi dicit̃ q asylū rome cōstitutuz liberās noxios cōfugientes ad se/ significabat re/missionē pctōrū q̄ fit in ecclesia.
De ecclesie psecutionibus decez. libro. 18. ca.52.per totum.
Quomō ecclesia exercet̃ inimicis suis vti/liter.li.18.ca.51.
Quomō ecclīa cōparat ⁊ vendicat sibi pa/radisū multis psecutionibus. ibidem.
Quomō in ecclīa sua voluit christus apo/stolos suos esse simplices ⁊ ignobiles: et iudā etiā malū sustinuit: vt disceret eccle/sia sustinere patiēter. Ibidē.49.a.
In ecclesiaste libro salomonis p̄dicit̃ de sa/cramento eucharistie: et discernit̃ ciuitas dei a ciuitate diaboli. li.17. ca.20.per to/tum: Et quō i eodē libro tractet̃ de vani/tate vite huius/per totū: Nō ꝓpter aliud nisi vt vitam nō vanitati subditā sub hoc sole/desideremus hic verius sub illo q̄ fe/cit hunc solē.li.28.ca.3.
Ecclesiastici liber nō est salomōis: in q̄ pro/phetat̃ de fide gentiū.li.17.ca.20.a.
¶ Ediles ⁊ eorū officia.li.2. ca.27. Ed
Editio vulgata dicitur septuaginta inter/pretum. lib.16.ca.10.c.
¶ Effect⁹ causarū secūdarū magl̃ attribuū/ Ef tur cause p̄me.li.5. ca.22.c.et li.12. ca.26. Nota vnā veritatē ⁊ duas regulas.
¶ Egyptus habuit reges ptolemeos post Eg mortē magni alexādri.li.18.ca.42.a.
Egyptij dicuntur nati fuisse ex cham filio noe.lib.16. ca.11.f.
Quomodo egyptum intrauit iacob. libro 16.caplo.40. per totum.
In egypto quomō in breui tempore multi/plicatus est israel mirabiliter: ⁊ de ipsoꝝ afflictione.li.16.ca.43.a.
In egypto seruierūt filij israel quadringen/tis annis: nō q omnes ibi acti sint/ sed q ibi completi sunt.libro.16. ca.24.d.

Eque in cappadocia ↄcipiunt fetus vento: sed eos nō amplius q̃ triennio dicunt viuere.libro.21.ca.5.c.
Equalitas est in diuinis psonis. lib. 11. ca. 24.a. Et de rerum inequalitate quō causat om̄ia.ibidē ca.22.c.
Er ¶ Erarium romanoꝝ per virtutē fuit opulentū:ꝫ fuit in egestate ꝑ vitiū.li.5.c.12.k.
Erarium quō reimpletur.li. 3. ca.19. Et ibi nota q̃ modicū sibi q̄sq; senator retinet.
De hermaphrodito i q̄ sic est vterq; sexus/ vt incertū sit a quo debeat nomē accipe: accepit tñ a meliori nomen/id est a masculo ex ↄsuetudine.li.16.ca.8.c.
Q error vane opiniōis curaret̄ in illo q̄ se subderet sacre doctrine vt medicine. li.2. (ca.1.a.
Error apuley.li.8.ca.15.
Error hermetis.li.8.ca.23.
Errorem emēdat veritas:nam quod instituit mltitudo erroris/abstulit via veritatis.li.8.ca.24.c.
Error om̄is causat̄ ab ignorātia cū q̄ nascimur: q̄uis innuat ex amore puerso etiam hereses nobis accidere.li.22.ca.22.a.
Errorē pꝫoꝝ ponentiū summū bonū i hac vita posse haberi multipliciter reprobat. li.19.ca.4.per totū.
Es ¶ Esaias de maioribus ꝓphetis pulcherrime ꝓphetat/ꝛ aperte de christo ꝛ ecclesia/ ꝛ die iudicij/terminans libꝝ suū ad quod terminabit̄ seculū istud.lib.18.ca.29.et.li. 20.ca.21.a.b.
Esaias prophetare ꝓhibetur occisus a manasse:in cuiꝰ tēpore regebat numa successor romuli.li.18.ca.24.c.
Q esdras sacerdos fuerit malachias propheta/dicit hieronymꝰ esse opinionē iudeorū.li.20.ca.25.a.
Q esdras magis scriptor rerum gestaꝝ habitus est q̃ ꝓpheta: Et de scriptis q̄ fecit tpe liberatiōis iudeorū de babylonia.li.18. ca.36.a.
Esse deus facit quicquid aliquo modo est/ cum ipse summe sit. li.22.ca.24.a.
Q esse q̄libet appetat etiā miser.li.2.ca.26. Tam nemo est q̄ esse nolit/ q̃ nemo est qui se btm̄ esse nolit.li.2. ca.27. Ostēdit quō in miseria et paupꝑtate magis vult qs esse q̃ nō esse. Sed nō videt̄ posse argui ex his de dānatis/cū lōge grauior sit eoꝝ pena.
Q esse suū omnia custodiāt/tam viuētia/ q̃ alia corpora.li.12.ca.5.a.
Esse multiplex ostēdit cū dicit/q eent angeli magis si adhererēt deo:qui tñ ei se ꝓferendo:qđ minꝰ est ꝓtulerūt.li.12.ca.6.a.
Essentia summa cū deus sit.i.summe sit/et ideo incōicabilis sit/rebus quas ex nihilo creauit/esse dedit.li.12.ca.2.a.
Essentia summa oēs alias causat:ac ꝑ hoc tante essentie summe nō sunt:qꝛ de nihilo sunt. Ibidē:et ca.5.b.
Essentie summe nihil qđ est contrariū esse pōt:sicut ei qđ est ↄtrariū nō est ipsum eē/ sed potius non esse.ca.2.b. Nota veritatē et dubium.
Essentia vocatur in greco vsia. ibidem.
Essentia vocat̄ ab eo quod est esse:sicut sapientia ab eo qđ est sapere:quo quidē nomine nouo non sunt vsi veteres latini sermonis auctores.ibidem.
Essentiaꝝ gradibꝰ deꝰ ordinauit naturas: qꝛ alijs plꝰ esse: alijs minꝰ dedit.ibidē.a.
Erichthoniꝰ primꝰ quadrigā duxit in greciam.li.18.ca.12.
Eschines seipsum socrati donat.li. 2.ca.10
Esculapius de epidauro et serpens cum eo effertur.libro.3. ca.12
Esculapius moritur.li.3.ca.17.
Et ¶ In etate q̄ iam ꝓceptum capit/ꝛ subdi legis imperio potest:sustinendū est bellum cōtra vitia.li.21.ca.16.b.
Etas iuuenilis d̄r esse circa triginta annos ſm quā erit statꝰ resurgentiū.li.22.ca.15.b
Etas prima .i. infantia que subiacet carni: ꝛ secūda q̄ iam fari potest/ nō est capax ꝓcepti: ꝛ ideo si sacramētis regenerata mediatoris fuerit/finiēs vitā in his annis:nō solū non patiet̄ eterna/immo etiā nec purgatoria tormēta. li.21.ca.16.a. Nota veritatem ꝛ dubium.
Etas pma humani generis.s.infantia/ fuit vsq; ad diluuiū:q̄ sic est delata a diluuio/ vt illa etas etiā in infantibꝰ deleret̄. Secūda.i.puericia/a noe vsq; ad abraā:quo tēpore lingua hebrea inuēta est:qꝛ tūc puer loq̄ incipit. Tertia.s.adolescētia ab abraam vsq; ad dauid: qꝛ tūc incipit hō generare. Et ideo quattuordecim generatiōes terunt̄ ab abraā vsq; ad dauid .li.
Etates mundi sunt sex tanq̃ sex dies: septima autē est sabbatū nostrū/tanq̃ septima dies q̄ nō habuit vesperā: octaua aūt que erit dies dominica:ꝑfigurat nō solum animarū sed etiā corporum requiē.lib.22.ca. 30.b. Nota veritatem.
Etas prima ab adam vsq; ad noe:secūda a noe vsq; ad abraā: tertia ab abraam vsq; ad dauid:quarta a dauid vsq; ad trāsmigrationē babylonis:quinta a transmigratione babylonis vsq; ad christum:sexta a christo vsq; ad finē mūdi:que generationibus nō explicat̄ vt alie:quia non est nostrum nosse tēpora ꝛc̄. ibidem.
Eternitatē posuit plato in mūdo/aīabus ꝛ dijs:ꝛ tamē a deo ipsa dixit facta: alias eīn nō forent in eternū māsura. Exemplū ponit i vestigio pedis:Sed hoc destruxit

Annotatio

facta: animā autē rationabilē a solo deo. libro.12.ca. 26.a.

Q ꝫ hō tot⁹ aliqñ deuolat a parte sui: aliqñ aūt ex carne: aliqñ ꝟo ex aīa.li.14.ca.4.c.

Hoiem dixit varro post longā disputatio/nē dici: nō solū corp⁹ vel aīam/ sꝫ aīam sil' ꝛ corp⁹: ex vtriusqꝫ aūt bonis/ aīe scꝫ ꝛ cor/poris/ cōstare dixit summū bonū hoīs. li. 19.ca.3.a.

Q ꝫ homo prim⁹ fuit quodāmo do beat⁹.lib.11.ca.12.b.

Quō ipsi primi hoīes obtulerūt se deo ho/stias.li.20 ca.26.b.

De hoīm primoꝝ statu/ quō scꝫ ab oī ꝑtur/batione ꝛ affectione culpabili vel penali immunes erāt: ꝛ quō habebāt qđ volebāt ꝛ quō eiusdē ꝯditionis filios generassent. li.14.ca.10.per totum.

Q ꝫ si hō nō peccasset: nec aliqs filioꝝ cōple/to nūero ꝑdestinatoꝝ post tantā fęlicita/tē quā haberent/ alia dareť eis felicitas/ q̄ btissimis angelis data est: vt nec peccare possent vel pati: ꝛ talē haberent vitā post nullū mortis experimentū qualē habituri sunt sancti post resurrectionē. Ibidem.c.

Hoīes si nō peccassent/ vixissent in ęternū: cōtra platonicos dicētes: beatificari non posse corpora.li.13.ca.19. per totum.

Q ꝫ hoīes sine pctō tot fuissent quotus erat numerus sanctoꝝ.li.14.ca.23.a.

Q ꝫ homo potuit mori ꝛ nō mori: Et quare similis fact⁹ est bestijs.li.12.ca.21. ꝑ totū. Et li.13.ca.1.

Homo in paradiso habebat quid volebat: qꝛ nolebat nisi qđ poterat.li.14.ca. 15.b.

Q ꝫ hominē fecit de⁹ rectū: qui tñ pōt mala facere/ ꝑuidens qđ boni de malo illi⁹ esset ipse factur⁹.li.22.ca.1.d.

Q ꝫ homo fact⁹ est cum bona volūtate: alr̄ eñi rect⁹ nō fuisset fact⁹.li. 14.ca.11.b.

Homo erat in paradiso corꝑali et spirituali: ꝛ sic ꝑ ꝯsequēs in gratuitis: innuit ꝛ de li/bero arbitrio ipsius. ibidē

Homo prim⁹ q̄lis ante pctm̄ viuebat/ sine omni malo ꝛ in omni bono.li.14.ca.26.a

Hoīes ꝑmi generassent filios sine libidine si non peccassent: ꝛ quō peperissent mulie/res. li.14.ca.21.vsqꝫ ad 26.per totū.

Q ꝫ in hoīs ptāte in paradiso nō erat bene viuere sine adiutorio dei/ ꝫ erat i ei⁹ pote/state male viuere. Sicē absqꝫ alimētis non pōt hō viuē: pōt aūt se necare.li.14.c.27.a

Homo poterat temptantē aduersariū vin/cere cū dei adiutorio: si autē ipsum desere/ret placēdo sibiipsi/ vincereť ab eo.ibidē.

Hō ꝑ pctm̄ fit similis diabolo.li.14.ca.3.c.

De hoīm primoꝝ ꝯditione ꝛ fęlicitate pri/ma/ ꝛ hmōi: q̄uis dicat multa multos scri/ꝑsisse ꝛ sensisse: dicit tñ ea se scpsisse q̄ po/tuit ex sacris scripturis habere vel intelli/gere/ q̄ auctoritati cōgruerent ipsarum.li. 15.ca.1.a.

Ex hoīe vno totū gen⁹ humanū est ꝓpaga/tum: q̄uis aliqui opinati fuerint homīes semꝑ fuisse: vt apuleius.li.12.ca.10.a.

Homo generat hoīes diuina virtute opan/te interius: sine qua nec hominū/ nec alio/rum generatio: sine generatione tamē ho/mines vel propagatione potest esse ipsoꝝ multiplicatio ꝑ diuinā virtutē: sicut hoīs ꝑma creatio.li.22.c.24.b.c. Nota ꝟitatē.

Hominē vnū deus creauit/ ex quo oēs fieri voluit: alia ꝟo aīalia nō ex vno/ sed plura voluit ex plurib⁹ esse: vt homo inter ange/los ꝛ bestias posit⁹ transiret ad immorta/litatē angeloꝝ deo obediēs: inobediens ꝟo subdereť mortalitati cū bestijs seruus libidinis.li.12.ca.21. per totū.

Homo sol⁹ est creat⁹: vt cognatiōis affectu hoīes magis necterenť. Itē vt ostendere/tur/ quantū deo accepta esset vnitas. Ibi/dem.b.et ca.22.et.27.

Hoībus primis de⁹ prohibuit op⁹ manife/stū: scꝫ esum ligni/ vt nulla defendi posset imaginatione iusticię.li.14.ca.13.d.e.

Homo primus delectatus libertate ꝑuersa deum dereliquit: ꝛ ipse derelictus fuit a ꝓ/prio seruo.i.carnis suę obedientia. lib.13. ca.13.per totum. Nota veritatē.

Hoīes primi volētes esse vt dij/ ceciderūt a vero deo: quo faciēte dij futuri erāt: eius participatiōe/ nō desertione.li.22. ca.30.g

Hō primus adā nō est seduct⁹.li.14.ca.11.e

Homines primi peccauerūt occulte anteq̄ꝫ manifeste cibum caperēt/ ꝓpter volunta/tem malā.li.14. ca.13.a.b.

Homo prim⁹ quō seruitutē incurrit ꝑ liber/tatē quā petijt.li.14.ca.15.per totū. Nota veritates ꝛ documenta.

Homo quāto magis fruebať deo/ tāto ma/iori impietate dereliqt deū.li. 21.ca.12.a.

Hominis pctō nimis nefario factum est no/bis grāde malū: sed ꝑ hoīem deū ad sum/mum bonū deuenim⁹.li.21.ca.15.a.b.

In primo homine peccante omnes sumus damnati: vt nullus ab hac iusta damnati/one expiatur/ nisi dei misericordia ꝛ inde/bita gratia.li.21.ca. 12.a.

Hominis primi pctm̄ permaximū mutauit dānationē magis q̄ꝫ alioꝝ pctm̄. Et rō est qꝛ in eo eram⁹ seminaliter: vnde eo dam/nato ꝑ pctm̄/ ꝛ nos sum⁹ similiter.li.13.ca. 14.ꝑ totū. Et li.14.ca.12.ꝑ totū.

Hoīes primi soli potuerūt culpā ꝛ pęnam trāsmittere i posteros: ꝛ quicūqꝫ ali⁹ post peccās: si ꝑmi nō peccassent/ ipse sibi dam/nationē acciperet/ nō filijs.li.14.ca.10.b.c.

Ignium cõflagratione peribit figura huius mundi: quãdo iã iudicati sunt mali/ ꝛ missi in ignẽ eternũ.li.20.ca.16.a. Nota veritatẽ ꝛ duo theologica documẽta.

Ignium cõflagratione elemẽtorũ corruptibilium q̃litates / q̃ corporib⁹ nostris corruptibilib⁹ congruebãt/penitus interibunt: atq; tales q̃litates ipsa substãtia q̃ corporibus immortalibus mirabili mutatione conueniant/rehabebit.ibidem.

Ignis cõflagratio sic purgabit celum ꝛ terram/ sicut aqua fecit diluuij: vt totũ scilicet aerẽ ventosum intelligamus pro celo: hoc innuit.li.20.ca.18.b.c. Nota veritatẽ ꝛ duo theologica documẽta.

Ignis cõflagratio nõ ascendet vsq; ad altitudinẽ spacij in quo erunt tunc sancti / sicut nec aqua diluuij. ibidem.c.

Ignis iudicij purgabit electos. li.20.ca.15.

Ignis iudicij vltimi figurať in igne q̃ apparuit abrahe.lib.16.ca.24.c.et.26.

In igne animalia aliqua viuũt salubriter/ qui tamẽ alia cõsumit: ꝛ p hoc pbat corpora damnatorũ posse ppetuari i inferno. li.12.ca.4.b.et.li.21.ca.2. per totum.

Ignis etern⁹ sine dubio laudabilis ẽ/ q̃uis dãnatis sit futur⁹ penalis: Quid enĩ ẽ igne flãmãte/vigẽte/lucẽte pulchrius: qd calefaciẽte/curãte/coquẽte vtili⁹: q̃uis eo vrẽte nihil sit molesti⁹. Item ignis igni alteri apposit⁹/ pciosus: q̃ cõueniẽter adhibitus cõmodissim⁹ inueniť.li.12.ca.4.b.

De igne q̃ cũ sit pulcherrim⁹ decolorat q̃si oia/atq; carbonẽ pulcherrimũ deterrimũ postea reddit. Itẽ lapides facit cãdidos/ ꝛ sic cõtraria operať in reb⁹ nõ cõtrarijs.i. nigredinẽ ꝛ albedinẽ.li.21.ca.4.

Qr ignis latet in calce/ ꝛ aqua accendiť/ ꝟ oleo extinguitur. ibidẽ.

Ignis etern⁹ dãnatis erit grauior vel leuior ẽm eorũ diuersitatẽ/ siue ex parte ignis agẽtis/siue ex parte recipiẽtis.li.21.ca.16.c. Nota veritatẽ.

Ignis inferni vbi sit vel cuiusmodi/ neminem scire arbitratur / nisi cui spiritussctũs ostenderit.li.20.ca.16.a.

Ignis infernalis est corporalis : q̃ vnus et idẽ demones cruciabit ꝛ hoies/vtrosq;.s. in corporib⁹/nihilomin⁹ veris ꝛ miris modis ignib⁹ illis alligabũť/vt etiã nũc spiritus nři poterunt corporib⁹ alligari.lib.21. ca.10.a. Nota veritatẽ ꝛ documẽtum.

Ignẽ q̃ exardescebat diues i inferno/videtur dicere incorporalẽ fuisse / sicut lingua sua cui poposcit aquã infundi : sicut oculos quos leuauit ꝛc. sic etiã in dormientibus apparet: q̃ licet corporalia credant se videre/ tamẽ vidẽt incorporalia. ibidẽ.c.

Sz q corporalis sit/ostẽdit p sequẽs ꝛ pcedẽs: Aut vo gehenna illa qȝ etiã stagnũ ignis et sulphuris dictũ ẽ/ corpore⁹ ignis erit : et cruciabit corpa dãnatorũ : aut hoim ꝛ demonũ:solida hoim/aerea demonũ:aut tãtũ hoim corpa cũ spiritib⁹/demões aũt cũ spũs sine corpib⁹ herẽtes/sumẽdo penã nõ impẽdo vitã corpibus ignib⁹: vn⁹ q̃ppe vtriusq; ignis erit sic veritas dixit. ibidẽ.d.

Ignis tribulatiõis vnũ ditat/alterũ dãnificat: vtrũq; pbat.li.21.ca.26.d. vide p totũ.

Qr ad ignẽ hmõi ptinere põt mors corporalis psecutionis mundi.ibidẽ.

Per ignẽ tribulatiõis saluamur / q̃ etiã declarat opus vniuscuiusq; q̃le sit. ibidẽ.

¶ Imago trinitatis ẽ in nob: qr sum⁹/ ꝛ nos esse nouim⁹/ꝛ qr nřm eẽ ac nosse diligim⁹. Et post: Quõ scita cogitatiõe versamur/ memoria tenem⁹/ꝛ p ipsã in ipsorũ desideria cõcitamur.li.11.ca.26.p totũ. Im

Itẽ quõ hãc trinitatẽ quã habem⁹ amem⁹/ p quã imago sumus/scz esse/scire ꝛ amare. li.11.ca.27.et.28.p totũ.

Qr ad imaginẽ dei creati sum⁹/ cui⁹ est vera eternitas/ eterna veritas/ eterna ꝛ vera charitas: estq; ipse eterna ꝛ vera et chara trinitas.ibidẽ. ca.28.c.

In nobisipsis eius imaginez cõtuẽtes tãq̃ minor ille euãgelicus fili⁹ ad nosmetipsos surgam⁹/et ad illũ redeam⁹/a quo peccando recesseramus . Ibi enĩ esse nostrũ non habebit mortẽ : ibi nosse nostrũ nõ habebit errorẽ:ibi amare nostrũ nõ habebit offensionẽ:in his vero imaginẽ. ibidẽ.

Imago dei pficiet in nobis in paradiso: et quõ hic tria in qb⁹ ẽ imago dei certitudinaliter sciam⁹ in nobisipsis.ibidẽ.d.

Itẽ ẽm partẽ aie ẽm quã ad imaginẽ hõ intelligiť fact⁹ vel crediť / est deo ppinquior/ qua parte superat inferiores partes/ et q̃s cõmunes habet cũ bestijs.li.11.ca.3.a.

Qr ad imaginẽ veritatis nõ reformať remanẽs i similitudine vanitatis pcti.li.20. ca.3.c.

Qr ad imaginẽ dei est hõ ẽm animã rationalem.li.13.ca.24.

Itẽ q imaginẽ terreni hois induim⁹ ppagatione puaricatiõis ꝛ mortis/quã nob intulit gñatio: ꝟ imaginẽ celestis induim⁹/gfa indulgẽte vitã ppetuã: qȝ nobis pstat regeneratio/nõ nisi p mediatorẽ dei ꝛ hominũ/hominẽ christũ iesũ:quẽ celestẽ hominẽ vult intelligi aplus.li.13.ca.23.e.f.

De imagine bestie p quã falsi christiani intelliguntur.li.20. ca.9.f.

Imago terre quõ colebať : ꝛ de turpitudinib⁹ eius.li.7. ca.24.

Immortalitatẽ quidã appetens se occidit/ libro.1.ca.22.b.

Annotatio

 328

Annotatio

De minerua dea.li.18.ca.8.d.
Minotauri fabl'a.li.18.ca.13.et ibi de tau/ro a marte p sacrificio dato a minoe refer/
Ex mirabilib⁹ q̃ videm⁹ i creatur/ (uato itelligim⁹ ỽtutē mirabiliorē creator/ oim.
Mirabilia ostēdit/p q̃ re/ (li.21.ca.6.et.7. pbos pbat eťnalit i igne victuros: ⁊ h̃ p aialia viuētia in igne ⁊ calidissimis aq̃s: dič eni eē mirabili⁹ viuē i igne sine dolo/re/ q̃ cū dolore/vt viuūt dānati.li.21.c.2.
Mira multa ondit i ignis effectu/ (ptotū. palee ⁊ carnes pauonis/⁊ carbōis/calce ⁊ adamāte ⁊ magnete.li.21.ca.4.p totū.
Itē i fontib⁹/sale/sole/asbeston.li.21.ca.5.b
Et mira ondit magoꝝ/ p q̃ magi cognosci mus deū posse mira facere:⁊ sic crematos damnari eternaliter.li.21.ca.6.d.e.
Mira mlta acciderūt rōanis ati christi aduētū: qꝛ boues locuti sūt:ifātes d vteri ma/trū clamauert: ⁊ femie in masclos pu̾se fuert: sicut legit i ipsorū libri historici nō fabulosis/nescio si veris.li.3.ca.31.e.
Mira ideo sunt/ qꝛ rara: Multo amplius admiramur quando duos hoies ita sīles reperim⁹/vt in eis discernēdis aut semper aut frequēter errem⁹.li.21.ca.8.d.e.
De miraculoꝝ trib⁹ generib⁹ p̃ter diuina.s. hūanis/magici.i.demoniaci/ q̃ hoiem tñ facti:⁊ demoniaci p ipsos administratis: quoꝝ aliquo dicit lucernā quandā potu isse esse inextinguibilē.li.21.ca.6.a.b.
De miraculoꝝ diuersitate:q̃ dicunt mon/stra a monstrādo/ qꝛ scʒ demonstrēt aliqd significādo:⁊ ostēta ab ostēdēdo/portēta a portendo.i.preostendēdo: ⁊ pdigia/ qꝛ porro.i. pcul dicant futura: Quō etiā de/mones fallūt homines istos/ qꝛ p̃ostēdere mōstrare/ostendere ⁊ p̃dicere nobis debēt que facturus est deus.li.21.ca.8.f.g.
Miracula demonū multa.li.10.ca.16.
Omnia miracula magoꝝ doctrinis fiūt ⁊ operib⁹ demonū.li.8.ca.19.e.
De miracl'is deoꝝ gētiliū vl' demonū que mira enūcrat.li.10.ca.16.c.d. vbi dicit de muliere sola trahēte nauē p̃mo imobilē.
Itē de ỽgine vestali portāte aquā i cribro: qđ miraculū etiā dič ipossibilitati resurre ctiōis attestari.li.22.c.11.d. Nota ỽitatē.
De miraculo lucerne ardētis semp in pha/no veneris ⁊ simulacri ferrei pēdentis in aere.li.21.ca.6.a.d
Mirabilia faciūt demōes aliqñ spōtanei/ aliqñ illecti vel ipetrati cultu vel ritu ali/quo:aliqñ p magos.li.21.ca.7.a.
De miraculis magoꝝ factis incantationi bus/quib⁹ dediti sunt demones: ⁊ de mi/raculis moysi q̃ multo maiora erāt/⁊ qua re.li.10.ca.8.p totū.
Mirabilia magoꝝ vel demonū cauere de bem⁹: q̃ etiā i h̃ nob pficiūt/vt sciam⁹ quā to maiora bona possint āgeli boni facere/ ⁊ quāto magis de⁹ ipse.li.21.ca.6.d.e
Miracl'a faciūt demōes vt credāt dij:facti autē ea faciūt vt laudet de⁹.li.22.ca.10.e.
De miraculis antiqs qb⁹ sara genuit ⁊ pe/perit: loth est educt⁹ de sodomis:et vxor ei⁹ versa in statuā salis.li.10.ca.8.a.
De miraculis in mari rubro ⁊ in deserto/ q̃ erāt ad vni⁹ dei veri cōmendandi cultū. ibidem. et ca.9.a.
De miraculis isignib⁹ circa arcā testamēti/ in qua erat lex.li.10.ca.17.per totum.
De miraculo solis stātis tpe iosue/ ⁊ retro/ cedēti tpe ezechie:et fluuio iordāis stātis tpe p̃memorati duci iesu naue.li.21.ca. 8.
Qꝛ miracula illa fiebāt simplici fide (c.d. ⁊ pietatis fiducia/nō incātationib⁹ mago rum/⁊ huiusmodi.li.10.ca.9.a.
Miracl'a bonoꝝ āgeloꝝ sūt maiora/ certio ra ⁊ clariora demonū miracul'.li.10.ca.16.
Miracula q̃ fiūt p bonos/siue angelos (c. siue hoies ad deū honorādū fieri credēdū est/ipso deo cooperāte i illis.li.10.ca.12.a.
Miracula visibilia deus facit ad se colen/dum.ibidem.
Miracula fecit christus multa/vt in se cō/mendaret deū: ex quib⁹ q̃dā euāgelia cō/tinent/quantū visum est sufficere ad eum predicandū.li.18.ca.46. a.
Miraculū primū fecit christus/ qꝛ tam mi/rabiliter nat⁹ est: vltimū autem qꝛ cū suo resuscitato a mortuis corpore ascendit in celū. Argumentū qꝛ ascēsus corporis glo/riosi in celū est miraculosus.ibidē.
Qꝛ illi miraculo maximo quo christus cuʒ carne ascendit in celum/in qua resurrexit/ multa alia miracula attestantur scripta in canone.li.22.ca.8.a.b.
Miracula innuit necessaria fuisse vt mun/dus crederet: Sed si q̃s iam q̃rit miracu/lum vt credat:magnuʒ est ipse pdigium/ qui mūdo credēte non credit. Miracula etiā nūc fiūt in christi noie siue p sacramē/ta ei⁹/siue p orones vel memorias sctōꝝ eius/ſ nō eadē claritate illustrant/vt tāta quāta illi glia diffament: Et ostēdit quō miracl'a scripta in canōe vbiqꝫ recitant: ſ illa q̃ pticulari' fiūt/pene etiā i terri vbi fi unt sciuntur.ibidē.b.
De miraculo ceci illuminati mediolani ad memorias sctōꝝ: Et infirmi sanati oroni bus apud carthaginē: De miracl'o poda/gri sanati/⁊ alterius rōne baptismi. ibidē.
De miraculo propter sacramentū euchari/stie/⁊ terre sepulchri christi: ⁊ ad memoriā geruasij ⁊ protbasij: ⁊ de annulo aureo: ⁊

spacia tēporis agit/ nō lentius pergit:sed plus itineris conficit.ibidem.a.
Qr hoc verbū morit nō pōt latina lingua declinari/vt alia verba:diuino forte iudicio:vt ostēdat/ q mors declinari nō possit agēdo:sicut nec vbū loqndo.li.13. ca.11.d
Qr mors est ita molesta/vt nulla explicari possit locutiōe/nec vlla rōe vitari.ibidē.b
Mortis pena quāta sit:et quādo destruit mors ipsa. ibidem per totū.
Qr in morte qdam vis est/ qua scz dissolutio fit:habēs aspersū sensum.li.13.ca.6.a.
Mortis totā molestiā nōnunq̄ vn⁹ ictus vel aie raptus intercipit/ nec eam pmittit sentiri puenientē celeritate.ibidem.
Mortē nos dicentes esse cōputandā inter alias penas irrident phi.li.13.ca.16.a.
Qr mori nō poterūt beati: sicut nec prim⁹ homo fuisset mortu⁹: q̄uis mori potuerit li.13.ca.23.et.24.quasi per totum.
Qr mors ꝛ infern⁹ in iudicio dabūt mortuos:mors corpalis/scz bonos:infernus vo malos.li.20.ca. 15.b.
Qr mors ꝛ infernus q mittent in stagnum ignis:vt dicit in apocalypsi/significat diabolū mortis auctorē/ꝛ demonū societatem. Ibidem.c.
Mors qcunq̄ nō est curāda bonis/ cū nō sit nisi bona/quā bona vita pcessit: ꝛ vna mors a multoꝝ timore eripiat.li.1. ca.11.b
Mors timēda nō est/q esse non potuit sempiterna.libro.9.ca.15.b.
Qr mortē q̄uis sit pena pctī/ docuit nos christus sustinere magis q̄ peccare.libro. 10. ca.24. per totū.
Ideo soluere potuit moriēdo pctā: qr mortuus est/ꝛ nō pro pctō.ibidē.a.
Qr mors etsi nō sit bonū aliqd/ tn̄ vsus ei⁹ est bonus:qr est instrumentū p qd transit ad vitā.li.13.ca.5.et.6. per totū.
De mortis bono vsu in martyribus et huiusmodi:quib⁹ est ad mercedē:et tunc est acquisita peccando/ nunc implet iusticia moriēdo. li.13.ca.4.et.5.
Quid preciosius q̄ mors: p quā fit vt etiā delicta oia dimittant/ꝛ merita cumulatius augeant.li.13.ca.7. per totū.
Qm pro veritate qs fideliter ꝛ laudabiliter morit mors cauet.li.13.ca.8.per totū.
Qr mors corpalis pōt ad ignē pertinere:p quē iusti saluant.li.21.ca.26.e.f.
Mortē curare nō debem⁹/nec aliqd aliud p supna ciuitate. Et exēplificat de curcio qui pcipitē se dedit/vt pceptis deoꝝ obediret. Itē de decijs:q occiderūt se vt auerterēt irā deoꝝ. li.5.ca.18.p totū
Mortē sibi quidā intulit ex appetitu imortalitatis anie:de qua legerat in libro platonis.li.1.ca.22.b.
Morte se pimere nūq̄ legit licuisse alicui p quacūq̄ causa/s potius esse phibitum in mādato: Nō occides.li.1.ca.20.a.
Morte se occidere vt stupra vitent:maius est q̄ aliud homicidiū:ꝛ assignat causam li.1.ca.16.et.18. per totum.
Morte se pdidit lucretia vi oppssa/ volēs ex h innocēs apparere. li.1.ca.19.p totū.
Qr mortē sibi inferre liceat sapiēti:propter mala pmentia/ pfitent academici ꝛ peripatetici:s non sic stoici:si tn̄ aliunde assequi eā nō valeant desideratā.li.19.ca.4.g.
Qr mortē homo naturalit fugiat/ fm coꝛ ꝛ verū est.ibidem. Nota veritatē.
Mori quidā volūt: nō vt nō viuāt/ sed vt melius post mortē viuāt.li.14.ca.25.a.
Morte plectere hoiez etiā nocentē/nō licet alicui potestate priuata.li.1.ca.17.a.
Morte plecti null⁹ debet quantūcunq̄ iniquus/si nō sit pdemnat⁹.li.1.ca.21.p totū.
De morte amicoꝝ quō contristamur: vt de coꝝ vita delectemur.li.19.ca.8
De mortuoꝝ sepultura quō sit curandū/et corporib⁹ ipsorum.li.1.ca.13.a.
Pro mortuis valde bonis/vel valde malis nō est orandū:et q frustra fiāt p eis bona aliq dicens: Frustra itaq̄ hō post hoc corpus inqrit:qd in hoc corpore sibi cōparare neglexit.li.21.ca.14. per totū.
Mortuus nullus hō fuisset/ si primi hoies nō peccassent.li.14.ca.1. per totū.
Quō mortuo similis apparebat quidā sacerdos in oibus ad voces lamētabiles cū volebat.li.14.ca.24.c.
Mortuoꝝ anias dixit plato reuerti in corpora etiā bestiaꝝ.li. 10.ca.30.a.
Mortuus est nomē/ et ponit p participio pteriti tpis: vt declinet verbū morior: qd declinari nō potest.li.13.ca.11.d.
Mos vl vsus plurimū valet ad alliciendū humanū sensum/vel offendendū.li.15.ca. 16.d. Nota veritatē.
Mores magis attendit ppls in ciue/ q̄ nomen.lib.3.ca.16.d.
Mores inquirunt ꝛ leges.li.3. ca.17.
Motus primi pcupiscentie pter nostre voluntatis legem insurgētes/nō sunt peccatum.li.1.ca. 25.b.
Qr in motib⁹ pmis sit pctm̄/innuit dicēs: Neq̄ eni nullū est vitiū:cū sic dicit apl's: Caro pcupiscit aduersus spiritū. li.19.ca. 4.c. Argumentū ptra hoc/p id qd sequit: faciam⁹ saltē in dei adiutorio:ne carni cōcupiscenti aduersus spiritū/spiritu succūbente cedam⁹: ꝛ ad ppetrandū pctm̄:nr̄a cōsensione ptrahamur. Sed vt patere pōt hoc pe mortali peccato magis dici videt

per precedentia et sequentia.
Nō mouent genitalia nūc nisi libidine cōcitata: sed in primo statu fuissent mota sola volūtate. li. 14. ca. 24. a.
De motu spiritali angelorum quo nō laborāt cū nos adiuuāt. li. 11. ca. 31. b.
Qz motus angeli est in tpe / sed nō eorum immortalitas trāsit in tpe. lib. 12. ca. 15. c.
De motu angelorum stabili in deū / ad quem mouent vt ad fontē vite. li. 16. ca. 6. a.
Qz non mouet deus de loco / qui semper est vbiqz totus: sed descēdere dicit / cū aliqd facit in terra: qđ pter vsitatum nature cursum mirabiliter factū pñtia eius quodammodo ostendit. li. 16. ca. 5.
Mu ¶ Mucij sceuole cōstantia corā porsenna. li. 4. ca. 20.
Mulierē deus formauit de hoīe: vt hoīes necteret amplius. Itē vt ostenderet quātum debeat esse chara piunctio viri et vxoris. li. 12. ca. 21. b.
Qz mulier facta est de viro: vt oīb⁹ ex vno existētib⁹ / vnitas cōmēdaret. li. 22. c. 17. b
A mulierib⁹ etiā incipit illud malū: quo factum est diluuiū: qz scz nimis libidinose sunt amate. lib. 15. ca. 22. per totū.
Mulier id est caro: regēda est a viro / id est animo. li. 15. ca. 7. f.
Item qz mulieres in statu innocentie peperissent sine dolore et integritatis corruptione. li. 14. ca. 26. c.
Mulier habens menstrua / prouecte tñ etatis / potest generare de iuuene: nō tamē de sene: sed destituta menstruo / nō potest parere etiā de iuuene. li. 16. ca. 28. b
Mulierū venenū decoquentiū malicia. li. (3. ca. 17
Muliebria pati qd sit. li. 7. ca. 27.
Muli hñt sexū / nō tamē fetū. li. 15. ca. 27. d.
Pro multis dicit sepe significari oēs in scriptura: vt multi q dormierūt / resurgent: id est omnes. lib. 20. ca. 23. f.
Mundū deus pdidit in principio plenum bonis oībus visibilib⁹ atqz intelligibilib⁹ rebus: in quo nihil melius instituit qz spiritus: quib⁹ intelligentiā dedit. Loquitur de angelis. li. 22. ca. 1. b. c.
Mundus hic quē fecit deus / supat omnia mirabilia: mod⁹ autē quo ipsum fecit / ita est nobis occultus / sicut et ipse deus. li. 10. ca. 12. a. Nota veritatē.
Mundus nō est anial / ex deo et quodā corpore magno compositū. li. 4. ca. 12.
Mundus diuidit in tres partes. lib. 16. ca. 17. per totum.
Mundus est oīm visibiliū maximus / quē a deo factū esse credim⁹ ipsi deo: qui dixit nobis per prophetā: In principio creauit deus rc. libro. 11. ca. 4. a.
Mūdus pulcherrimus etiā sine scripturis clamat se factū a maximo et pulcherrimo deo. ibidem. b.
Mundū qui dicūt nō a deo factū: vel si factū / tamē non pductum in tpe / sed modo quodā vix intelligibili / oēs a veritate deuiant. ibidē. Nota veritatē
Mūdus fact⁹ est cū tpe / s3 in tpe. li. 11. c. 6. b.
Mūdi pulchritudo quō cōponit oppositione prariorum scz bonorum et malorum. li. 11. c. 8.
Mundū sp fuisse dicit plato: et tñ initiū habuisse. s. efficiēs. li. 10. ca. 31. a. Nota vitatē
Mundū qūuis productū dicant pħi: multi tñ eū fuisse asserūt absqz initio tpis: ne scz deus prius fuerit ociosus: et post ociū penituerit / et sic pduxerit: et ideo circūitum in aiabus ponūt / vt vitent infirmitatem quos reuellit multiplicater. li. 12. ca. 17. per totum. Nota veritatē.
Qz si quis qrat / quare mūdus ante factus nō fuit? pōt inquiri ab eo similiter: quare nō in alio loco fact⁹ est. li. 11. ca. 5. per totū.
Et si respōdet / nullū esse locū mundi: dicemus sibi / nullū tēpus pcessisse mūdi initium: qūuis in hoc etiā de⁹ ostendat sua gratuita bonitate cum pduxisse / et sibi nihil accreuisse. li. 12. ca. 17. d.
Mundū vel hoiem quare deus nō creauerit ante / ostendit qz stulta sit questio. li. 12. ca. 12. per totum.
Mūdus est in esse pduct⁹: non ppter aiarum pctm vt dixit origenes et alij: s3 ppter dei bonitatē. li. 11. ca. 22. et 23. per totū.
Mundus tpe augustini nondū durauerat sex milia annorum. li. 12. ca. 12. a.
Mūdus durauit fm nños codices vsqz ad diluuiū duob⁹ milib⁹ et sexagintaduobus annis: fm hebreos autē mille sexingentis quinquagintasex annis. li. 15. ca. 20. c.
Mūdus qūdiu duratur⁹ sit / ignoram⁹. Et frustra quidā annos eius computant. lib. 18. ca. 53. b. c.
Qz mūdus hic trāsibit mutatione rerum / nō oīmodo in interitū: figura eī pterit nō natura. li. 20. ca. 14. b.
Mundus in melius innouatus / apte accōmodatur hoibus / etiā carne in melius innouatis. li. 20. ca. 16. a.
Mundū nō esse peritirū / s3 eternū: cicero: cū platonicis sensit. li. 13. ca. 16.
Mundus est anial beatū et sempiternū fm platonicos. li. 10. ca. 29. d. Et li. 13. ca. 17. c.
Mūdos innūerabiles gigni / epicur⁹ dicit: et resolui fortuitis motibus atomorum. li. 11. (ca. 5. a.
Mundū vnū aliqui pħi dixerūt: aliqui innumerabiles. Et q vnū: alij ortū esse: alij initiū non habere: alij interiturū: alij semp futurum: alij mente diuina: alij

ſʒ eo ꝙ eſt ex nihilo/deficere poteſt: ꝙ aũt
natura ſit/habet a deo. lib. 12. ca. 6. d. e. Et
li. 14. ca. 13. per totũ.

Natura humana mutari potuit alioꝝ pec
catis: vt pctõ primo hoĩs. li. 14. ca. 12. per
totũ. Nota veritatem.

Pro magnitudine qppe illiꝰ culpę naturã
dãno mutauit ĩ pęnis: vt qḋ pęnalit̃ ꝓceſ/
ſit in peccãtibꝰ hoĩbꝰ ꝑmis/etiã naturalit̃
ſequeref in naſcẽtibus ceteris. li. 13. ca. 4.

Natura noſtra vitioſa oſtendif ex multis
malis ad q̃ naturalit̃ inclinamur: ⁊ quãta
ope indiget vt hinc liberef. li. 22. ca. 22. b.

Deus ſicut naturarũ bonarũ optimꝰ crea/
tor eſt: ita malaꝝ voluntatũ iuſtiſſimꝰ or/
dinator: vt cũ illę male vtunf naturis bo
nis/ipſe bene vtaf etiã voluntatibus ma/
lis. li. 11. ca. 17. Nota veritatẽ.

Defectus cõtra naturę ordinẽ quõ cauſat
pctm̃ in nobis. lib. 12. ca. 8. a.

Omne vitiũ naturę nocet: ac ꝑ hoc contra
naturã eſt. Et natura vitiata ⁊ nõ vitiata
differũt vitio/nõ natura. li. 12. ca. 1. d. et li.
11. ca. 17. a. Nota veritatem.

Naturę cui ineſt malũ/aliquid adimit: qꝛ
contrariũ ſibi aliq̃d relinquit. li. 12. ca. 3. b.
Nota veritatẽ. Et li. 19. ca. 13. d.

Qꝛ contra naturã eſt mala volũtas/q̃ expe
tit verã beatitudinẽ. li. 14. ca. 11. b.

Cõtra naturã nullũ vitiũ eſt/ita vt naturę
deleat etiã extrema veſtigia. Et dicit ibi
de amore pacis quę nobis naturaliter in/
eſt. li. 19. ca. 13. c.

Non eñ quiſq̃ de vitijs naturalibꝰ/ſed de
voluntarijs pęnas luit: nã etiã qḋ vitium
cõſuetudine nimio ve progreſſu roboratũ
naturaliter inoleuit/a voluntate ſumpſit
exordiũ. li. 12. ca. 3. c.

Naturam humanã deus pęnaliter ſubdẽs
diabolo/nõ remouit eã a ſua poteſtate: cũ
nec diabolũ ipſum a ſuo remouerit impe/
rio aut alienauerit/nec ip̃i naturę abſtulit
quicq̃d dedit. Et numerat bona q̃ ſibi eti
am ꝑ pctm̃ damnatę ꝯtulit in hac vita. li.
22. ca. 24. a.

Qꝛ naturę affectę ſenio nõ debebaf poſteri
tas ĩ ſara/ſignificat naturã humanã pctõ
vitiatã/nihil fęlicitatis mereri. li. 15. ca. 3. b

Naturã minora ferre corpora teſtaf Plini
us: ſm ꝙ magis ꝓterit excurſus ſęculi. lib.
15. ca. 9. c. Nota veritatẽ.

Natura beatitudinẽ naturaliter appetit. li
bro. 14. ca. 25. a.

Qꝛ naturaliter homo fugit mortẽ: etiã ſm
phos. Et quõ victus in bello potius vult
ſeruire vincenti/q̃ȝ interire. li. 18. ca. 2. a.

Natura ſemꝑ appetit eſſe. li. 11. ca. 28. a.

Qꝛ naturę vox eſt/ꝙ hõ ꝯcilief ſibi: id eſt
appetat eſſe/fugiat nõ eſſe. li. 19. ca. 4. I.

Naturę opa ſunt maxima miracula. li. 10 (ca. 12. a.

Natura om̃is quõ ſuũ eſſe cuſto
diat/qḋ accepit. li. 10. ca. 5. a.

Naturę munera erũt in paradiſo reſpectu
corporis ⁊ aĩę: nõ ſolũ bona/verũetiã ſem
piterna: nõ ſolũ in animo qui ſanabif per
ſapientiã/verũetiã in corpe qḋ reſurrecti/
one renouabif. li. 19. ca. 10. a.

Licet naturalẽ ꝓcurationis excurſum deꝰ
operetur: tñ vbi vitiata ⁊ deficiẽte natura
euidẽs eſt opus dei/ibi euidẽtius intelli/
gif gratia. Loquif de natiuitate iſaac ex
parẽtibꝰ iã deficiẽtibus naturaliter ſupra
naturã generato. li. 19. c. 26. c. Nota vita.

Sicut naturas inſtituere quas voluit/deo
nõ fuit impoſſibile: ſic non eſt impoſſibile
ſibi quicq̃d voluerit eas mutare. li. 21. ca.
8. f. Nota veritatẽ.

Naturalẽ curſum deꝰ mutat cũ ſibi placet:
vt in ſole ſtante tpe ioſue: ⁊ in iordane: et
in mari rubro: ſimiliter ⁊ in ſtella veneris:
de qua varro loquif. ibidem. b. c. d.

Contra naturã oſtendit nõ eſſe illud qḋ nõ
eſt ꝯtra voluntatẽ dei/quodcũq̃ȝ ſit illud
miraculũ: cum voluntas dei ſit cuiuſcun/
q̃ȝ rei createę natura. Et licet dicatur mira
culum eſſe contra naturã/tamẽ nõ eſt ſim
pliciter dicendũ. ibidem.

Naturę ſimilitudo nihil ꝓdeſt ad ꝯſocian
dum hoĩes diuerſarũ linguarũ: ita vt ho/
mo libẽtius ſit cum cane ſuo/q̃ȝ cum hoĩe
alienę linguę. li. 19. ca. 7. a.

Qꝛ naturę aliquę malę ſint: Argumẽtum/
qꝛ dicit: ꝙ ſi nemo peccaſſet/mũdus ſolis
bonis naturis ornatus eſſet. li. 11. ca. 23. b.
Sed intelligit/ꝙ ſi vitiatę nõ eſſent.

Naturali ordine animꝰ impat corpi faciliꝰ
q̃ȝ ſibi. Et oſtẽdit quõ peruerſa eſt in pctõ
natura. li. 14. ca. 23. b.

Naturale quiddã ineſt hũanę verecũdię:
vt abſtineaf a matrimonio ꝯſobrinaꝝ. li. (15. ca. 16. b. c

Naturalia multa ſunt/quoꝝ
nõ poſſumꝰ reddere rõnem. li. 21. ca. 7. b.

Naum de quibus ꝓphetet/oſtendit. libro.
18. caplo. 31. c.

¶ Neceſſitas eſt q̃dam q̃ aufert libertatem Ne
arbitrij/ſcȝ q̃ in noſtra poteſtate nõ eſt/vt
neceſſitas mortis: ⁊ tali non ſubeſt noſtra
volũtas. Altera q̃ nõ aufert libertatẽ libe/
ri arbitrij: vt cũ volumꝰ/neceſſe eſt vt libe
ro arbitrio velimꝰ: ſic cũ dicimꝰ: neceſſe eſt
deũ viuere et ꝓſcire: nullo mõ ponimꝰ ſub
neceſſitate ꝓſcientiã ſuã ⁊ vitã. li. 5. c. 10. a

Neceſſitas triplex deſcribif. li. 5. ca. 10.

Nectanabꝰ ⁊ natiuitas alexãdri. li. 5. ca. 5.

Negligẽtia et deſidia quomodo fugimus
laborem vtilem. li. 22. ca. 22. b.

Et numerus duodenariꝰ habet insignis in scriptura: ⁊ quare.li.15.ca.20.f.
Qꝫ per numerū millenariū/centenarium ⁊ alios multos potest vniuersitas significari.li.20.ca.23.c.
Numerus in scriptura non semꝑ ponit sicut fuit/sed aliquando minor: ⁊ ratio est. li.20.ca.13.d.et.16.ca.24.a.
Numerus tēporū ab egyptijs supputatur. li.12.ca.10.et.li.18.ca.11.
De numeris annorū qui latēt in seminibꝰ/ qꝫ explicant in formas materiales operatione dei.li.22.ca.24.c.
Numerus pluralis in scriptura aliqñ accipitur ꝓ singulari.li.16.ca.40.b.
De numeris in qbus harmonia interior nostri corporis cōstat: qui si nobis paterent/ mirabilis appareret pulchritudo: ⁊ qs numeros dicit nobis manifestari in gloria.libro.22.ca.24.g.
Nūerꝰ āgelorꝫ ē nob incognitꝰ.li.15.ca.1.a.
De nuptiarū carnaliū benedictione prima facta in paradiso/ quādo dixit: Crescite ⁊ multiplicamini ⁊c. contra illos qui dixerunt eas spūales fuisse/non corporaꝫ.li. 14.ca.21.a.et.ca.22.ꝑ totū.
Qꝫ nuptie secūde non sint male/ostēdit in abraaꝫ vxorato mortua sara.li.16.ca.34.

Ob

Ad obedientie pure ⁊ simplici bonū cōmēdādū ꝓhibitū ē lignū sciētie boni ⁊ mali/ q̄ est magna virtꝰ rational creature sub creatore deo ꝯstitute. Obediētia cōmendāda est (li.13.ca.20.b. in ꝑcepto: q̄ virtꝰ in creatura rationali est mater ⁊ quodāmō custos oīm virtutū.li. 14.ca.12.b.
Obediētiā ⁊ fidē ostēdit plꝰ valere q̄ cōtinētiā. Et exēplificat de isaac.li.16.ca.36.b.c.
Ut obediētia ꝓbaret seculis i noticiā ꝓferenda/ideo tēptat a deo abraā de filio immolando.li.16.ca.32.a.
Jdeo propter obedientiā abrae iurauit deus sibi benedicturū/ et ipsum multiplicaturum.ibidem.d.
Qꝫ ꝓpt obediētiā q̄ nō pōt esse nisi humiliū/facit cor exaltari ad dñm.li.14.ca.13.c
Obediētie mūere hoies ad angelicā imortalitateꝫ trāsibūt: Jnobediētes aūt mors plectet dānatiōe iustissima/vt sīles fiāt bestijs.li.12.ca.21.b.et li.13.ca.1.a.
Obediētia quāto est facilior/ tāto inobedientia pctm̄ aggrauat: ⁊ qꝫ obediētia commēdat rōne difficultatis: Argumētum.li. 14.ca.12.De hoc aūt ca.15.b.sic dicit: Sicut abrae nō immerito magna obediētia ꝑdicat/quia vt occideret filiū res difficillima ē imꝑata: ita in ꝑadiso tāto maior in obediētia fuit/quāto id qđ ꝑceptū est/nullius difficultatis fuit. Nota veritatem.
Obediēdū est/nō disputādū diuino itonāte ꝑcepto: sicut abraā fecit.li.16.ca.32.a.
Obediēdi in patria corꝑis respectu aīe/tāta erit suauitas ⁊ facilitas/quāta viuendi regnādiqꝫ felicitas.li.19.ca.27.d.
Obliuio duplex est/sicut ⁊ scientia/quo ad speculatiuā ⁊ quo ad practicam: Et qꝫ aliter obliuiscit eruditus ⁊ doctus: alter expertus ⁊ passus: Et hāc secundā dicit esse in sanctis respectu miseriaꝝ p̄sentiū quas iam euaserūt.li.22.ca.30.f.
Obsoletū quid dicatur.li.2.ca.21.f.

Oc

¶ Ociū sanctū q̄rit charitas veritatis: negociū iustū suscipit necessitas charitatis: loqtur de vita cōtemplatiua q̄ est de inuestigatione veritatis: ⁊ de actiua que est in cura regiminis.li.19.ca.19.d.
Nec sic ociosus qsqꝫ debet esse vt in eodeꝫ ocio vtilitatē nō cogitet ꝓximi: nec sic actuosꝰ/vt ꝯtēplationē nō reqrat dī.ibidē.
Jn ocio nō iners vacatio delectare debet/ sed aut inqsitio aut inuentio veritatis/vt in ea quisqꝫ proficiat.ibidē.
De ocioso genere ⁊ actuoso ⁊ permixto ex vtroqꝫ in qbus oibus salus est: ꝫ ex his innuit magl sibi placere ꝑmixtū.ibidem.
Occidēs aliū corporaliter/ seipsuꝫ occidit spūaliter.li.3.ca.22.a.
Qꝫ nō occidit reū mortis/exhibēs ministeriū deo mādanti vel legi.li.1.ca.21.a.
Qꝫ occiderūt seipsas alique femine tpe ꝑsecutiōis/ quas ecclesia venerat ꝓ sāctis. li.1.ca.26.a. Argumentū contra hoc reqre de morte.li.1.ca.17.
Occidere seipsum quibus de causis liceat. li.1.ca.26.per totū.
Qꝫ occidi aialia dicētes ꝓhiberi i mādato nō occides: dicāt etiā ꝓhiberi de plātis q̄ viuūt vegetatiue.li.1.ca.20.ꝑ totū.
Occidētiū se pena ꝫm poetas.li.1.ca.19.
Occidit seipsū theobrotus legēs platonē/ desiderio future vite.li.1.ca.22.b.
Jn occulto mali esse ceperūt/ vt in apertaꝫ inobedientiā laberent: loquit de primis hominibꝰ.li.14.ca.13.a.
Oculus quō sit nature ignee.li.13.ca.18.c.
Qꝫ oculus videat extra mittendo. Argumentū.li.22.ca.29.c.f.
De oculorū beatorꝫ ꝟtute: q̄ nō solū erit vt acutius corꝑalia videant/ ꝫ etiā spūalia videbūt: Et hāc ꝟtutē dicit fortasse datā iob/q̄ dicit oculus meus videt te.ibidē.
Octauiani mores.li.5.ca.21.

Od

¶ Ode quid sint.li.2.ca.8.

ferunt eis.libro.11.caplo.16.a.
Quō contra naturaꝝ ordinē facere/causat vitium in nobis.li.12.ca.8.a.
Q꜀ ordo causaꝝ pōt dici fatum.li.5.c.8.a.
Ordo cęli est firmissimus.li.21.ca.8.c.
In ordinis tranquillitate nō mansit diabolus:nec tamē ideo a potestate ordinatoris effugit.lib.19.ca.13.c.
Ordo rectus rerū nō puertit / puersa inordinatione delinquentiū.li.14.ca.26.d
Quomō ordinet deus bona ꝛ mala.ibidē. Item.li.11.ca.18.per totum.
De ordine amoris in quo virtus existit.li.15.ca.22.b.c.
Origenes scripsit in libris qs appellat periarchon/mundū ꝓductum fuisse:vt aiꝫ peccātes ipsius mūdi corporib⁹ diuersis q̄si carceri alligarent:de quo augustin⁹ dicit se mirari mirabiliter:ꝛ improbat hoc.li.11.ca.23.per totū.
Origenes dicit demones liberandos esse post longa supplicia/ꝛ angelis sanctis sociandos.li.21.ca.17.a.
Origenes merito reprobat⁹ est/et ꝓpter istā dicta/ꝛ ꝓpter alternātes btitudines ꝛ miserias:quas dixit sctōs habere sine cessatione/q꜀ erat eis redit⁹ de btitudine ad miserias ꝛ ecōuerso.ibidem.b.
In originali malo duo sunt/peccatum atqꝫ supplicium. In originali bono alia duo propagatio ꝛ confirmatio. Et post dicit/ꝙ ꝓpagatio est opus opatum in seminario/a quo deus requieuit. Sed cōfirmatio nūc est/qua etiā ipse operat/ virtutē seminalē dans alijs.li.22.ca.24.a.
Originale pctm̄ nō fuisset transfusum aliq̄ alioꝝ parentū peccante/si primi hoies nō peccassent.lib.14.ca.12.per totū.
Originale vitium est voluntariū. Argumētum.lib.12.ca.3.c.
Per originale pctm̄ paruul⁹ p̄uaricator est legis:q꜀ scꝫ in p̄mo hoie.li.16.ca.27.b.
In originali pctō pares sunt oēs in maternis vteris. Argumentum de iacob ꝛ esau/de quib⁹ hoc dicit.li.16.c.35. Nota xitatē
Originale ꝯtraxerūt oēs penitus nullo excepto/p̄ter christū.li.20.ca.6.b.
Originał pcti remediū añ diluuiū tacet sacra historia/ſꝫ sacrificia nō tacet illoꝝ. Argumē.ꝙ ipa fuerit ei⁹ remediū.li.15.c.16.f.
Orpheus cantās vxorē recupat.li.18.c.14.
Os ¶ Osee ꝓphetat de ꝯuersione gentiū p̄senti/ꝛ de vltima ꝯuersione iudęoꝝ/ꝛ de christi resurrectione.li.18.ca.28.per totū.
Osiris maritus isidis dilaceratus q̄ritur ꝛ inuenit.li.16.ca.10.
Hostilius fulminat.libro.3.ca.15. Et nota ꝙ ille nihil putabat minus regiū ꝙ̄ sacris animum dare.

Pa Alea. Quis pa

Palea. Quis palleꝫ dabat vł tam frigidā vim/vt obrutas niues seruet:vł tā feruidam vt poma immatura maturet.libro.21.ca.4.b.
Pallas ꝛ berecyntia quō lauant.li.2.ca.4.
Palladiū qō imperiū comitabat/ab vlyxe furto surripit.li.1.ca.2.
Palladium q̄d sit:ꝛ quō rapit.ibidē.
Palladiū quō ab igne eripit.li.3.ca.18.
Pallas gigas ꝛ ei⁹ magnitudo/lucerna et vulnus describunt.li.3.ca.11. Et ibi de lucerna inextinguibili.
De pane deo picto/per quē significat felicitas p̄sens.li.4.ca.23.f.g.b.
Pantheon quid sit.li.2.ca.4.
Panthus sacerdos pallady.li.1.ca.3.
De paradisi terra nemorosa ꝛ fructuosa.libro.13.ca.18.a.
Paradisus terrestris significat vitā sanctorum vł sanctā ecclesiam. Et quid significēt illa flumina ꝛ ligna.li.13.ca.21.b.
Q꜀ in paradiso duplici erat bō:scꝫ in corpali vt frueret bonis sensibilibus:in spiritali vt frueret bonis inuisibilib⁹.li.14.ca.11.d
In paradiso poterat homo quicquid volebat/dicens:In paradiso ꝛ si nō omnia poterat:quicq̄d tamen non poterat/nō volebat:ꝛ ideo poterat omnia quę volebat.libro.14.caplo.15.b.
Paradisi ciuitas quātum distet a terrena ostendit.li.5.ca.17.c.
Paradisi pacē facit nos ardētius appetere tēptatio/vbi erūt bona naturę vel munera respectu corpis ꝛ aię.li.19.ca.10.a.
Quō parere nō poterat p naturā sara/etiā fęcūda/ſꝫ p miraculū.li.10.ca.8.a.
Ad apetendū nō doloris gemitus sed maternitatis impulsus:feminea viscera relaxauerat:loquit de statu p̄mi hois. Argumentū ꝙ dolor cogit parere ꝛ grauitas.libro.14.ca.26.b. Nota veritatē ꝛ dubia.
Parentes primi prius peccauerūt in corde ꝙ̄ cibū comederēt vetitū.li.14.ca.13.a.
In paradiso sine libidine genuissent.libro.14.caplo.22.
Quō cognouerunt se esse nudos.ibidē ca.17. Nota ibi veritatē ꝛ duo documēta.
Parentes diuersos non possunt habere gemini.li.5.ca.2.c.et ca.6.
Q꜀ erga parentes inest naturalis affectus verecūdię/et quā etiā nequitia auferre nō potest.libro.2.ca.4.b.
Partium studia loco indiuiduę charitatis quomodo angeli consecuti sint ꝓpter peccatum.li.12.ca.1.b.
Qñ partiūtur aliqui aliquid/ꝙ̄uis maior

tur imperio.ibidem.b.
Ex pace qua hō intus vnif deo/erit ipse pacatus om̄i hoi quantū in se est:ꝛ sic sequetur pax hominū. Hinc etiā domestica pax orit/ vel ordinata imperādi obediendiqꝫ cōcordia cohabitantiū.li.19.ca.14.d.
Pax domus referf ad pacē ciuitatis/ sicut pars ad totū/ꝛ initiuꝫ ad finē: ac ꝑ hoc ex legib⁹ ciuitatis debet pꝑfamilias sumere ꝓcepta qb⁹ domū regat: vt sit paci ciuitatis accōmodata.li.19.c.16.c. Nota vitatē
Pax est incertū bonū: qm̄ corda eorum cū quibus eā tenere volumus/ignoramus: ꝛ si hodie nosse possemus/qualia cras futura essent/vtiqꝫ nesciremus.li.19. ca.5.b.
Qꝫ pax quāto erat dulcior inter propinqꝫs qui fingebanf cū astutia/ tāto sunt maiora mala ex taliū insidijs.ibidē.c.
Pax vnius anni solū.li.3.ca.9.
Pacē quā hic habem⁹ in vita bona/quodāmodo facit nos beatos: sed miseria est respectu futurę btitudinis.li.19.ca.10.
Qꝫ pace ista vtitur ciuitas fideliū/et legibus terrenę ciuitatis: vt quanto cōmunis est ista mortalitas/ seruef in rebus ad eaꝫ pertinētib⁹ inter ciuitatē vtrāqꝫ ꝯcordia: et ꝙ istam pacem refert ad cęlestē pacem. li.19.ca.17.e.et ca.26.b.
Pacem terrenā appetit terrena ciuitas: vt sit ei de rebus istis concordia voluntatū. libro.19.ca.17. a.b.
Qꝫ pace ꝓsenti qꝛ male vtunf iniusti/nō eā habebūt in fine.li.19.ca.26.a.
Ad pacē tpalē cōseruandā incolumitate ꝛ societate de⁹ dedit m̄lta bona necessaria: vt victum/vestitū/sensum: ꝛ hm̄oi: eo pacto scꝫ/vt qui talib⁹ bonis recte vsus fuerit/accipiat immortalitatis pacē: qui aūt perperam/nec illā accipiat ꝛ hāc amittat. libro.19. ca. 13.e.
Qꝫ pacē querit terrena ciuitas: non ꝓpter charitatē/ sed ꝓpter dominādi cupiditatem.libro.15.ca.7.c.
Qꝫ pacem hoies volūt: non ꝙ honeste viuant/ ſꝫ vt luxurię vacent.li.1.ca.30.a.
Pacem iniquoꝝ in cōparatiōe pacis iustorū ille videt nō esse dicendā/qui recta nouit ꝓponere prauis/ꝛ ordinata ꝑuersis.libro.19.ca.12.f.
Qꝫ pax sit etiā ꝑuerso ordine iusticię/ ostēdit exēplificās in corpe suspēso/ꝛ verso capite ad terrā: vbi ꝛ si ordo peruertif: tamē ordo aię ad corpus seruaf: et etiā aia recedente cū corpus appetat deorsum cadere/ordo seruaf: vbi etiaꝫ partes partibus quadā pace iungunf.ibidē.g.
Qꝫ pax seruaf aialibus sese deuorātibus: vel ex maiori aialis cadauere minoribus aialib⁹ nascentib⁹: cū pacē seruent in suis corpusculis eadē lege creatoris.ibidem.
In pace nō sunt miseri inquātū miseri sūt: tranquillitate quidē ordinis carēt/in qua scꝫ diabol⁹ non māsit. Sed qꝛ iuste miseri sunt: in ea ꝙ miseria ꝑter ordinē esse non possunt. Et innuit de miserijs vel ratione status in q̄ sumus oēs: vel ratiōe culpę in qua sunt mali soli.li.19.ca.13.a.
Pacis ꝑturbatio fit ex ea parte qua dolēt miseri: sed in illa parte adhuc pax est: in q̄ nec dolor vrit/nec compago ipsa dissoluitur.ibidem.b.
Quō pax q̄dam ꝛ conuenientia partiū est in qualibet re.li.5.ca.11.b.
Cū pace possidere pauca est melius/ꝙ multa acquirere cū turbatione: exemplū in roma ꝛ gigantū statura.li.3.ca.10.a.
Tantū est pacis bonū: vt in rebus etiā terrenis atqꝫ mortalib⁹ nihil gratius soleat audiri: nihil desiderabili⁹ cōcupisci: nihil postremo facilius possit inueniri.li. 19.ca. 11.c. Nota veritatē.
Pacis noie oēs dotes videf cōprehēdere: paceꝫ etiā nemo est qui habere nolit/sicut ꝛ gaudere.lib.19.ca.12. per totū.
Pacis desideriū causat bella: om̄is em̄ hō etiā belligerādo pacē requirit: nemo autē bellū pacificando.li.15.ca.4.b.
Pacē ꝑturbāt aliqn̄ qui eā nō habēt: nō qꝛ pacē odiunt/ſꝫ qꝛ eā suo arbitrio cupiunt cōmutari: ad gloriosam em̄ pacē cupiunt bellādo ꝑuenire.li.19.ca. 12.a.
Pacem etiā latrones inter se volūt habere ꝑturbātes nihilomin⁹ alioꝝ pacē: ꝛ si aliq̄s ipsoꝝ etiā socios occiderit/nihilomin⁹ cū domo sua vult pacē habere.ibidē.b.
Qꝫ pacē cū suis volūt habere/ et subiectis sibi inimicis leges suas imponere.ibidē.
Qꝫ pacē volebat etiā ille semihomo descriptus a poetis vomēs ignem: q̄ rex existēs solitudinis/mactabat ꝛ comedebat: vt famē repelleret: ꝛ elementoꝝ ꝯcordiā in suo corpore ꝯseruaret.ibidē.c.
Qꝫ ad pacē ineundā ꝛ conseruandā homo ferf quodāmodo naturę suę legib⁹: cum etiā mali belligerent/ vt oēs si possint/sua facere velint: vt vni cūcti ꝛ cūcta deseruiant. Et subdit: Sup̄bia ꝑuersa imitaf deum: odit nāqꝫ cū socijs ęqualitatē ſb illo: ſꝫ imponere vult socijs dominationē suā ꝓ illo: odit ergo iustā pacem dei: et amat iniquā pacē suā. Ibidem.e.
Qꝫ pacē qualēcunqꝫ nullo modo pōt non amare homo: nullū quippe vitiū ita cōtra naturā est/vt naturę deleat etiaꝫ extrema vestigia.li.19.ca.12.f.
Pacem etiā bruta volūt: ꝛ nō solū socialia

sed etiā solitaria crudelissima. Et exēplifi
cat de tigride filijs ꝓprijs pacata feritate
blandiente: ꝛ alijs crudelibus/ q̄ pacificā
tur coeundo/gignendo/fouendo fetus: ꝛ
hmōi.ibidem.d.e

Q ad pacē cōmēdandā/ ex vno hoīe totū
genus humanū ꝓpagatū est.li.12.ca.21.

Q ad pacem ꝛ vnitatē monemur/ꝛ discor
diā vitare docemur: mirabiliter attēden/
tes ex hoīe vno genus totū humanū ꝓpa
gatū.ibidem.c.et ca.27.

Pax eterna est finis bonoꝝ nostroꝝ: sed q2
pacis nomē etiā in his mortalib9 figurat/
hinc est q tales fines vitā eternā maluim9
cōmemorare q̄ pacē.li.19.ca.11.b.

Pax illa quā null9 aduersari9 inquietat/ erit
nobis in p̄miū virtutū nostraꝝ. Ipsa ē eīm
btitudo finalis/ipse pfectionis finis/q̄ cō/
summantē nō habet finē.li.19.ca.10.a.

Pax celestis ita vere pax est/ vt rationalis
creature sola pax habēda sit: ꝛ dicēda or/
dinatissima atq; ꝯcordissima societas fru
endi deo ꝛ inuicē in deo.li.19.ca.17.c.

Pacē summā obtinebim9 in patria nobis/
atq; inter nos ꝛ cū ipso deo: quā pacē sci/
unt illo modo angeli/nos autē nō: q2 exu
perat oēm intellectū.li.22.ca.29.a.

Q pax vera erit ibi respectu aīe et corpis/
vbi nihil aduersi nec a seipso/ nec ab alio
quisq; patiet.li.22.ca.30.b.

Q ad pacē summā ꝛ eternam accendimur
igne diuini amoris/bellantes cum vitijs:
quā pacem facit nos ardentius appetere
temptatio multiformis.li.21.ca.15.c. Et li
bro.19.ca.10.et.20.

Q pax est aliqua sine omni bello: sicut ali
qua vita sine dolore: bellum autē sine ali/
qua pace non potest esse/nisi fm id qd bel
lum est.li.19.ca.13.b.

Q sine pace aliqua nulla natura pōt subsi
stere.ibidem.

Q paci domestice aduersans p inobediē/
tiā/debet corripi a domino suo verbo vel
verbere.libro.19.ca.16.b.

Q pacē qua deus pacatus est/nec nos/nec
sancti angeli possunt scire/ sz deus nouit:
q2 superat oēm intellectū fm apostolum:
pter diuinū.li.22.ca.29.a.

Pe ¶ Peccatū originale nō fuisset transfusum
ab alijs peccātib9/si primus hō nō peccas/
set. Argumentū: q2 dicit q pctā alioꝝ na/
turā nō possunt mutare vt pctm̄ primi ho
minis.li.12.ca.14.per totum.

Peccatū ꝛ pena pcti: vt mors ꝛ hmōi trās/
fusa sunt per pctm̄ primi parētis: eo q in
ipso eramus/quādo sententiā sue dānati/
onis excepit.li.13.ca.4.b.

Quō cum pctō originali nascimur omnes
ostēdit de ignorātia ꝛ amore pu'rso/ que
omnibus insunt ex natura corrupta.libro
22.caplo.22.a.b.

De peccatoꝝ radice cū q̄ nascimur/ que est
amor peruersus/ꝛ timor ꝛ error. Ibidem.
et caplo.23.a.

Q pctm̄ originale trāsfundit a parētibus
cum bono quod a creātē tribuit: que duo
currunt quasi fluuio ꝛ torrēte generis hu
mani.li.22.ca.24.a.

Q omnes/nemine excepto preter christū/
peccatum ꝯtraxerunt originale.libro.20.
caplo.6.b.

Q pctm̄ vel vitiū causat in nobis ex auer
sione volūtatis/nō ex ꝯuersione: nō eīm ip
sum facit res amata/sed desertio iusticie ꝛ
summi boni.li.12.ca.8.per totū.

Q pctm̄ oē dixit virgili9 habere originē
ex carne/improbat.li.14.ca.3.p totū.

Non peccat quis nisi vt bene sit/vel vt ma
le nō sit.lib.14.ca.4.a. Et ex hoc ꝓbat/q
omne pctm̄ dicit mendaciū.

Q pcti defect9 est volūtarius: ꝛ innuit hoc
de pctō primi hois.li.14.ca.13.a.

Q peccatū vigoratur ex ꝓhibitione legis
li.13.ca.5.per totum.

Q pctm̄ vel vitiū ex consuetudine nimia
sit quasi naturale: quod etiā punit: q2 ex
volūtate sumpsit exordiū.libro.12.ca.3.c.
Nota veritatē ꝛ duo documēta.

Peccatū aggrauat/qsi qd precipit leue est
tum ratione operis/tum ratione opantis
li.14.ca.12.per totū. Nota duas vitates.

Peccatum primi hominis aggrauat: quia
ad imaginē dei erat ipse homo: quia etiā
prepositus omnibus animalib9 ipse erat:
que hoc ipso eum obedire docebant: quia
in amenitate paradisi erat: quia copiam
omniū ꝛ bonoꝝ lignoꝝ habebat/ ꝛ illud
minus allicere poterat: q2 p̄ceptum vnicū
solū ꝛ leue sibi datū erat: q2 maxima pena
ei cōminata fuerat: q2 pronitas i ipso nul/
la erat ad malū: vel difficultas ad bonū:
ꝛ ideo iustam tulit sententiā penalē.li.14.
ca.15.p totū. Nota vitatē.

Q pctm̄ q2 putat paruū: nō ideo est par/
uū: vt patet in adam: q2 putauit esse veni
ale qd fuit mortale.li.14.ca.13.a.b.

Pctō solo a deo separamur: ꝛ eo vincimur
a diabolo.li.10.ca.22.per totum.

Q pctōres sint inimici dei.li.12.ca.3.a.

Q pctm̄ vel malū est nō nisi in natura bo/
na quā corripit.ibidem per totū.

Peccatū est ꝯtra naturā et ledit naturā.li.
11.ca.17. Nota veritatē. Et li.12.ca.1.d.

Q sine labe pcti null9 fuit/excepto christo
ꝛ pueris baptizatis.li.20.ca.26.b.

Q pctōr tot vitioꝝ est seruus/etiā regnās

sit. Sic etiā pęna reproborū non debet re/spondere culpę fm tps.li.21.ca. 11.p totū.
¶ Qz pęnes ꝓ pctīs luunt hoīes semꝑ occul/tas: ⁊ aliq̄n apertas/siue in hac vita/ siue post.li.20.ca.1.c.
¶ Qz pęna infert nō necessarijs defectibꝰ sed volūtarijs.li.12.ca. 8.a.
Pęnę malum puniēs naturā vitiosam/est bonū/qz iustum.li.12.ca. 3.c.
Pęna oīs ē a diuina volūtate.li.5.c.10.b.c.
Penalitatū mala quō conferāt nobis ostē/dit.li.11. ca.22.per totū.
Pęnas mortis ⁊ alias post baptismū/ostē/dit dimitti in meritū.li.13.ca. 4.b. Sic ꝑ in/effabilē dei misericordiā/⁊ ipsa pęna viti/orū materia fit maxima virtutū: ⁊ fit iusti meritū etiā suppliciū pctōris.ibidē.
Iustis quicqd maloꝝ ab iniquis dominis irrogat: nō est pęna criminis/sed virtutis examen.li.4.ca. 3.c.
Pęnas tantas martyres sustinerūt: qz gra/tia spiritussancti in eis abundauit. libro. 13.ca.7.per totum.
De pęna inflicta innocentibꝰ in iudicijs ex ignorātia.li.19.ca.6. Nota ꝟitatē ⁊ docu/(mēta.
Penitere de pctō timore pęnę non amore iusticię/nō meret veniā. Argumen tum.li.14.ca.10.b.
Pęnitere salubris medicina est/seipsum ac cusare.li.15.ca.7.e.
¶ Qz penitentes nō debent retrospicere/ex/emplo vxoris loth.li.16.ca.30.
¶ Qz nō pęnitet deū cuiusq̄ facti sui: cuiꝰ est de oībus rebus oīno tam fixa sententia q̄z certa ꝓscientia.li.15.ca.25. Nota ꝟitatē.
¶ Qz vbi pęnitere dr deus/mutatio reꝝ signi ficat immutabili manēte ꝓsciētia diuina: vbi autē non pęnitere dicit/ nō mutare in telligit.li.17.ca.7.d.

Per ¶ Peregrinꝰ ṗmus fuit abel gratia ꝓdesti/natus: gratia electus: gratia peregrinꝰ de orsum: gratia ciuis sursum.li.15.ca.1.b.
Quō perfecti nō possunt pugnare ꝯtra per fectos.li.15.ca.5.c.
Periculosa nō cauere prout potest hō/ma/gis tēptat deū q̄z sperat.li.16.ca.19.a.
Persecutio ātichristi: vide sup̄ antichristꝰ.
¶ Qz persecutionē patiunt oēs pie viuētes: siue in corpe/siue ab inimicis/siue in mēte tpe pacis ꝯsentiendo malis ⁊c̄. Et ꝗ ꝑse/cutionem patiet ecclesia dei ab abel vsq̄ ad finem.li.18. ca.51.per totū.
Perseueraturū se in bono nullus potest sci re/nisi aliqua reuelatione a deo fiat certꝰ. libro.11.ca.12.a.b.
Perturbatio quid sit.libro.8.ca.16.d.
Perturbatio nō dominat sapienti.ibidē.
Persarū ⁊ assyrioꝝ regnū idem.li.5.ca.12.
Persarū regnū quantū durauit.li.4.ca.7.
Perseus andromedā liberat.li.18.ca.13.f.
Persecutiōes ecclię decē/per decē impera/tores.li.18.ca.52.
Persecutio tēpore augustini. Ibidē.f.
Pestis horrenda.lib.3.ca.17.e.
Pericles eloquens.li.2.ca.9.b.
Pharao nō fuit permissus violare vxorem abrae.lib.16.ca.19. Et est nomen cōe regū egypti.ibidē.ca.43.a.
¶ Philistei nati sūt de filijs cham filij noe. libro.16.ca.3.b. Phi
Philosophia diuisa est i tres partes a phy sicis: scz in naturalē/rationalez/⁊ moralē: ꝓpter trinitatē diuinā/ quā nō ꝓpter talē diuisionē cognoscebant. Item ꝓpter ob/tinendam vitā beatā.lib.11.ca.25.a.et per totum. Et lib.2.ca.7.a.b.
Philosophiaz plato in tres partes diuisit: vnā moralē/ q̄ in actione versat: alteram naturalem/q̄ contēplationi deputata est: tertiā rationalē/qua veꝝ a falso discernit. li.8.ca.4.b. Et li.11.ca.25.a. Nota ꝟitatē.
Phię studiū vel sapiētię/ in actione ⁊ con/templatione versatur. Unde vna pars est actiua/q̄ pertinet ad agendos mores: alia ꝟo contēplatiua/ ad ꝯspiciendas naturę causas. li.8.ca.4.b.
Philosophiam vniuersam ad corrigēdos mores/ primus socrates inflexisse memo/ratur.li.8.ca.3.a.
Phiam moralez socrates cōposuit: aut qz nolebat immūdos conari in inquisitione causaꝝ/sed potius a cupiditate mundos: aut qz tędio rerū obscurarū aliqd aptū et certum ⁊ necessariū bonę vitę/ ꝓpter quā oīs philosophia erat/ostēderet. ibidē.
¶ Qz in phia morali agit de supremo bono/ sine quo nullus pōt esse beatus. ibidē.d.
Philosophia omnis ad deū reducit: sicut etiā aliqui platonis discipuli forsitan sen/serunt.li.8.ca. 4.c.d. Argumentū/ꝗ oīs phia ad theoricā reducit.
Philosophię nomē exortū dr a pythagora qui interrogatus qd ꝓfiteret/respondit se esse phm.i.studiosum: vel amatorē sapiē/tię: qz profiteri se esse sapientē/videbat ar rogantissimū.li.8.ca.2.b.
Licet philosophię litteris nō vtatur christi anus ignorans ipsas: non tamen ignorat deū esse principiū naturę/doctrinę ⁊ gra/tię.libro.8.ca.10.a.
Phiam verā dicit tullius a dijs datam esse paucis: qz nullū donū maiusꝰ fuit/nec po/tuit dari hoībus. Et post ostēdit/ꝗ quo modo philosophi sunt coacti fateri/ dari eam diuina gratia.li.22.ca.22.e.
Phia vera sicut fatetur phi nullū donum

maius dari:sic a nullo deo dari credendū
est/nisi ab illo quo ⁊ ipsi q̄ multos colunt
deos/nullū dicūt esse maiorē. ibidem.
Qr philosophia non potest esse verissima/
q̄ non cōtinet via fidei vel christianę reli/
gionis.li.10.ca.32.a.
Qr phia naturalis magis valet ad exerci/
tanda ingenia/q̄ꝫ ad illuminādas mentes
vera sapiētia.li.18.ca.39.c.
Qr phia valeat ad tribulationū perpessio
nē/docti dicunt.li.22.ca.22.c.
Philosophia moralis claruit tempore mer
curij:quē trimegestū vocauerūt:qui lōge
ante phos grecię fuit/sed post abraam et
moysen.li.18.ca.39.c.
Philosophantiū duo genera athenis:ioni
cum/⁊ italicum.li.8.ca.2.
Philosophos domicianus a roma pellit.li
bro.9.ca.4.
Philosophādi nulla est cā/nisi finis boni.
Qr obrē quę nulli⁹ boni finē sectat̄/nulla
phię secta dicēda est. Et ostēdit quō hūc
finē appetierūt phi.li.19.ca.1.g.h.i.
Philosophādi causa nulla est homini/nisi
vt beatus sit:qđ aūt beatum facit/ipse est
finis boni. ibidem.g.
Philosophari/est amare deum. Et q̄ plato
dicit phm esse amatorē/cognitorē ⁊ imita
torē dei.li.8.ca.9.a.et ca.11.c.
Phus latine dr̄ amator sapiētię: et sic ver⁹
phus est amator dei/qui est vera sapiētia.
lib.8.ca.9.a.et ca.1.b.
Philosophi veri fuerūt pphete:⁊ qui veri
fuerūt theologi ⁊ doctores pbitatis ⁊ pi/
etatis.li.18.ca.41.f.
Phi aliqui quicqd videre potuerūt/labo/
riosis disputationibus persuadere moliti
sunt:q̄ scꝫ deus fecerit hunc mundū ⁊ ad
ministret. Itē de honestate virtutum:de
amore patrię: de fide amicitię: de bonis
operib⁹ ⁊ huiusmodi:q̄ꝫuis nescientes ad
quē finem/⁊ quo nam modo essent omnia
hec referēda/diuinis vocibus: id est pro/
pheticas sunt populo cōmendata sine dis
putatione. Ibidem.g.
Philosophi antiqui q̄daꝫ magna/quantū
diuinitus sunt adiuti/inuenerūt: quantū
autē humanitus sunt impediti errauerūt:
⁊ causam subdit esse superbiam. libro.2.ca.
7.b. Nota veritatem.
Qr phi fuerunt capti per apostolos pisca/
tores.li.22.ca.5.b.
Phi nobiles non dissentiūt a nobis de bo/
nis beatoꝝ: q̄ꝫuis de resurrectione carnis
contendāt.li.22.ca.25.a.
Philosophos illos merito ceteris antepo/
nimus/quicūq̄ꝫ sint illi:q̄ dixerūt deū esse
principiū naturę/veritatē doctrinę ⁊ feli/
citatem vitę.li.8.ca.9.b. Nota veritatem.
Quid philosophi aliqui de trinitate sense/
rint.li.10.ca.23.a.b. Nota veritatē.
Phi non illuminati a spiritusancto vt pro
phetę decipi debuerūt:quos etiā cōiectu/
ra humana decepit.li.13.ca.17.c.
Cōtra phos platonicos/qui noluerūt chri
stum cognoscere pter suā superbiam: qui
tamen est dei sapiētia/cū dicerent se ama/
tores sapiētię.li.10.ca.27.et.28.
Contra phos predictos sic dicit: Videtis
vtcūq̄ꝫ/etsi de longinquo/etsi acie caligā/
te patriā in qua manendū est:sꝫ viam qua
eundū est/non tenetis:loquit̄ de via chri/
sti:Ego sum via.li.10.ca.29.a.
Itē pudet doctos hoīes ex discipul' plato/
nis fieri discipl'os christi/q̄ piscatores suo
spiritu docuit sapere aut dicere: In pnci/
pio erat verbū.ibidē.f.
Quō phi errauerūt ponētes circuitus in tē
porib⁹:post q̄s idem reuerti dicebāt.li.12.
ca.13.a.
Qr phi ostēdūt vanā esse cultu/
rā multoꝝ deoꝝ. Sed aliq̄ ecōuerso dixe/
runt multos esse colēdos.li.6.ca.1.
De phoꝝ multoꝝ successione ⁊ positiōe cir
ca pncipia reꝝ ⁊ naturas.li.8.ca.2.p totū
Contra phos disputat/qui irridētes catho
licos/dicebāt mortē nō esse computandā
inter aliquas penas:cum separi oporteat
animā ab omni corpore vt beata sit. li.13.
ca.16.et.17.per totū.
Phoꝝ duo genera tradunt̄: vnum italicū
ex parte italię:cuius auctor fuit pythago
ras: Alteꝝ ionicum/in ea parte vbi etiam
nūc grecia noiat̄:cui⁹ auctor fuit Thales
millesius.li.8.ca.2.a.b.c.
Phi dissenserūt ab inuicē: qr humanis sen
sib⁹ ⁊ ratiocinationib⁹ quesierūt. Et post
ostēdit quō pro veritate certabāt dicens:
Quid agit aut quo vel q̄ vt ad btitudinē
perueniat̄/humana se porrigit infelicitas/si
diuina nō ducit auctoritas? Et ostendit
ibi quō sacri canonis scriptores i nullo di
scordāt: pter qđ oēs credunt deū p eos
locutū fuisse.li.18.ca.41.a.b.
De phoꝝ varijs sectis ⁊ opinionib⁹ discor
dātib⁹/ponentib⁹ mūdos plures aut mul/
tos:vel nō aias interire:vl' nō summū bo
nū in diuersis reb⁹/⁊ cetera hmōi: pter q̄
omnia dr̄ ista ciuitas babylon: vbi diabo
lo regi eius nō interest q̄ꝫ cōtrarijs inter se
rixent̄ erroib⁹.ibidem per totum.
Phi quō laborauerūt vt vitarēt summum
malū/⁊ haberēt sūmū bonū.li.19.ca.1.a.b.
Qr phoꝝ licet diuersas inueniam⁹ sectas
circa finē boni/quē omes philosophi sata
gerēt appetere: Varro tamē ostēdit i libro
de philosophia ducentas octagintaocta

posse esse/sm q homines diuersimode ap petunt. libro.19.ca.1.et.2.

Philosophoꝝ diuersam vitā varro narrat in libro de philosophia.ibidē ca.1.

Phoꝝ disputātiū de sūmo bono ꝛ btitudine/sectas oēs euacuat ꝛ ondit.li.19.c.4.a

Phoꝝ dicit esse falsam rōnem q̄ dicūt mentis aspectu sola intelligibilia videri/ꝛ sola corpalia p sensus.li.22.ca.29.d.e.

Philosophi cauēdi sunt i his que male dicūt/nō in his q̄ vera dicunt.li.8.ca.9.c.d.

Philosophi fuerūt post septem sapientes: post q̄s ꝛ si mortui hoies nō fuerūt instituti in deos/nihilomin⁹ iam habitos colere nō destiterūt.li.18.ca.24.a.b.

Phi fuerunt tpe pphetaꝝ nostroꝝ/ et post eos maxime. Et exēplificat de pythagora socrate ꝛ platōe:ꝛ alijs q̄ fuert post pphetas. Et q pphēta moyses ꝑcessit poetas/ phos/theologos: q̄uis ꝛ ipsi precesserint prophetas multos. Et breuiter intēdit in toto capitulo monstrare/quō sapiētia nr̄a fuit ante sapientiā illoꝝ:exemplificans de abraam/ quē ostendit ꝑcessisse in sapiētia egyptioꝝ qua instruct⁹ fuit moyses.li.18. ca.37.per totum.

Philippus macedonie rex.li.3.ca.11.

Phorone⁹ foꝝ ꝛ iudicia ꝯstituit.li.18.ca.3.

Pi ¶ Pietas vera est verax dei cultus:qui vbi nō est/felicitas esse nō potest.li.4.ca.23.c. Nota veritatē.

Pietate vera in deū credit/ sperat et amat ipse deus: vnde pietas est deū diligere.li. 5.ca.20.b.Et li.10. ca.4.b.

Pietas est dei cult⁹ grece dict⁹ eusebian/ꝛ expressius theosebian.li.10.ca.1.d.e.f.

Sine pietate vera virtutes in hac vita esse nō possunt.li.19.ca.4.l.

Pietas quā greci latriā vocant/ q̄ seruitutē religionis nō exhibet nisi vni deo/ vere pducit ad gloriā: sine qua vera virtus nō habet.li.5.ca.15.a.

Pietate vera iusti eijciunt diabolū ꝯtrarium pietati.li.10.ca.22.a.

Qꝛ pietatis verbo et fide simplices hoies sanabant ꝛ demones expellebant ꝛ hmōi. libro.10.ca.32.c.

Pietas vera purgat/ perficitq̧ naturā siue naturale donuz:impietas xo punit. libro 2.capl.29.a.

Pietas etiā respectu opeꝝ misericordie dicitur:qꝛ misericordiā deus testat placere sibi ꝑ sacrificijs/dicēs: Misericordiā volo/nō sacrificiū.li.10.ca.1.g.

De pietate theodosij imperatoris ꝯ inimicos.li.5.ca.26. per totū.

Pietate motus impator roman⁹ plorat super ciuitatē quā captur⁹ erat.li.1.ca.6.b.

De pigmeis ꝛ alijs mōstris.li.16.c.8.p totū.

Pigritia carnalis vel inerudite mētis tarditas/quō ꝯtenta sit supficie lr̄e:de tropicis sermonib⁹ etiā dicit.li.20.ca.21.d.e.

Pigritia vl desidia fugim⁹ laborem vtilē. libro.22.ca.22.b.c.

Pyrrhi duo.libro.5.ca.18.

Pyrrhus priamū occidit.li.1.ca.2.

Idem anime patris sacrificat. li.8.ca.26.

Pyrrhus romanos vincit/ꝛ se victū ab eis asserit.li.3.ca.17.

Pythagoras p deo colit/ꝛ vnde fuit.li.8.ca.2.

Itē idē se phm noiat.li.8.ca.1.

Pythagoras fuit auctor philosophoꝝ italicoꝝ:a quo fuit philosophoꝝ nomē exortum:fuit autē tēpore captiuitatis iudeoꝝ in babylonia.libro.8.caplo.2.a.b.Et lib. 18.ca.25.c. Et instituit maxime contēplatiue:id ē naturali philosophie. Et q fuit hydromāticus ꝛ necromanticus.libro.7. caplo.35.a.Et li.8. ca.4.b.

¶ De plagis decem egypti. lib.16.ca.43.b. Pla Nota veritatem.

Plage egypti ꝛ psecutiones ecclesie cōparantur.li.18. ca.52.

Placida vxor ataulphi/ipsum romanis pacificat:in prologo.

Plato nascitur.li.8.ca.11.Et li.18.ca.37.

Plato discipulus socratis quō excellebat omes ꝯdiscipulos suos: ꝛ quō fuit in egyptū:ꝛ reuersus in italiā vtrobiq̧ didicit q̄ inuenit:ꝛ quō in omibus honorabat magistrum suū.li.8.ca.4.a.

Plato forte p interpretez didicit iudaicas lr̄as sicut et egyptiacas: qđ videt/qꝛ scribit ignē factū ꝛ terrā ꝛ intermedia elemēta/vt aerē ꝛ aquā/sm qđ dicit genesis primo ꝛ hmōi.li.8. ca.11.per totū.

Plato diuisit philosophiaz in tres partes. eodē libro.ca.4.b.

Plato vixit octogintaunum annos: ꝛ fuit post hieremiā ꝛ ante ptolemeū.li.8.c.11.b

Quid plato de summo deo dixerit/et eius illustratione in aias sapientū.li.9.ca.1.a.

Plato dicit illum esse beatū qui fruit deo. li.8.caplo.9.a.

Plato dixit deū institutorē nature/intelligentie datorē/ꝛ amoris inspiratorē q̄ beate viuit.li.11. ca.25.a.

Plato dixit deum eterna intelligentia continere species oim animalium/sicut ꝛ vniuersi mundi.li.12. ca.26.b

Plato exemplaria rerum in deo appellauit ideas.li.7.ca.28.c.

Plato posuit numeris mundū fabricatū a deo.libro.12.ca.18.a.

Qꝛ plato non dixit nullū deorum misceri hominibus:sicut iponunt sibi aliq̄ platonici.

Annotatio

pore mortali.li.9.ca.10.a. Nota veritatē.
Plotinꝰ ⁊ porphyrꝰ qd de trinitate sense/ runt.li.10.ca.23.
Plotinꝰ quō assimilaẗ platoni.li.9. ca.10.
Plotini notabile verbū: Fugiēdum est ad clarissimā patriā.li.9.ca. 16.f. Et ibi nota de similitudine dei.
Plu ¶ Plutonis siue ditis ara.li.3.ca. 18.
Po ¶ Poculuʒ dicit solꝰ calix sine eo qd est in ipso.li.19.ca.3.a.
Poete fuere tpe q̄ fuerūt iudices i pplo is/ rael: q̄ poete dicti sūt theologi/ qꝛ de dijs carmina faciebāt.li.18.ca.14.a.
De poetarū fabulis q̄ multa ꝯtinēt turpia: q̄s dixit plato pellēdos esse de ciuitatibꝰ cum suis ludibrijs.li.2.ca.8.et.14.
Poete scribūt causa delectationis/ nō vti/ litatis.li.6.ca.6.e.et.li.8.ca.13.b.
Poetarū more mētitꝰ est vgilꝰ.li.1.ca.4.b
Poetarū officiū qd sit.li.2.ca.7.et li.6.c.8.
Poete male dicūt.li.2.ca.9.
Poete a platone fuganẗ.li.2.ca.14.
Poetice fictiōes arguunẗ.li.6.ca.5.
Poetria omnis a veritate sumit originem. li.7.ca.26.
Qꝛ pollutio inuolūtaria nō sit pctm̄: Argu/ mētū: quia dicit nō ꝓueniri defectꝰ necessa rios/ ſ volūtarios.li.12. ca.8.a.
Pollionis filiꝰ ridet.li.10.ca.27.
De pomis sodomorū/ q̄ maturata dū p̄mū tur vel mordenẗ/ in fumū ac fauillā corio fatiscēte vanescūt.li.21.ca.5.c.
Pomū aureū ⁊ eiꝰ expositio.li.7. ca.15.
Pomū discordie veneri daẗ.li.1.ca.3.
Pōdera corporū sūt q̄si amores eorū.li.11. ca.28.b. Nota veritatē.
Pōdus anime est amor bonus vel malus.
Pompeius magnus vincitur. (Ibidem. libro. 3. ca.13. Item idem in egypto occi/ ditur.ibidem.
Pōpeius ingressus hierl'm ⁊ tēplū/ iudeos tributarios fecit.li.18.ca.45.d.
Populus est cetꝰ iuris cōsensu ⁊ vtilitatis cōmūione sociatꝰ/ s'm scipionē ⁊ ciceronē. li.2.ca.21.d.et li.19.ca.21.b.
Quocirca vbi nō est iusticia iuris cōsensu sociatꝰ cetus hominū non pōt esse: ⁊ ideo nō pplus: ⁊ si nō ppls/ nec res populi/ sed qualiscūq; multitudinis q̄ ppli noie digna nō est: ⁊ s'm h̄ ostēdit cetū romanorū ⁊ si/ milium non fuisse populū vel rempubli/ cam.libro.19.ca. 21.
Populus est cetꝰ multitudinis rationalis rerū quas diligit cōcordi cōione sociatꝰ: hanc definitionē dicit esse suam: ⁊ s'm hoc ostēdit cetū romanorū ppl'm fuisse ⁊ rem/ publicā.li.19.ca. 24.a. et per totum.
Populus s'm hoc tāto est melior quāto in meliorībꝰ: tātoq; deterior quāto in deteri oribus est concors.ibidē.
De populi dei diuersis statibus. libro. 16. ca. 40.p totū.
Qꝛ licet aliꝰ ppls dei nō fuerit q̄ȝ iudaicꝰ/ nihilominꝰ fideles fuerūt alibi de alia gē te.li.18.ca.47.a.b. Nota vitatē ⁊ dubiū.
Porphyrius videẗ aliqua de trinitate sen/ sisse.li.10.ca.23.
Itē multa fidei nostre consona dixit.li. 10. ca. 29.p totū.
Itē q̄ correxit platonē de trāscorporatiōe animarū: lȝ errauerit.li.10.ca.30.a.p totū.
De porphyrij errore circa passiōes deoruȝ.
Itē quō cū excusat scribētē mlta sup arti/ bus magorū. Argumētū / q̄ debēt piti ex/ cusari quātū possūt.li.10. ca.11.p totū.
Porphyrꝰ doctissimꝰ phorum / licet chri/ stianorū acerrimꝰ inimicꝰ/ p oracula deoꝝ cōfiteẗ deū nostrū.li.19.ca.22.et.23.a.
Porphyrius ⁊ alij similes ei / debuerūt re/ trahi a sacrificijs/ dicētes deū hebreorum summū esse ex deorū oraculis: q̄ deꝰ in le ge prohibuit sacrificia fieri/ nisi sibi soli li/ bro.19.ca.23.l. m.
Qꝛ porphyrꝰ dicēs deū debere coli casti/ tate ⁊ hmōi: nō debuit deos credere/ q̄ co/ lebanẗ luxurijs ⁊ spurcitijs multis.ibidē.
Porphyrꝰ quō dicat christū bonū/ ſ nō de um/ ⁊ christianos errare.ibidē.
Qꝛ porphyrius debuit credere mundum periturum / vt dicitur in scriptura hebre/ orum: Ipsi peribunt ⁊c. Sed econtra chri stianos hoc asserentes vituperat immani ter.li.20.ca.24.p totū.
De porphyrio ⁊ platone/ quomodo dicunt duo ex quibus resurrectio potest elici. li/ bro.22.ca.27.p totū.
Porsēna rex ꝯiuratos timēs dimittit obsi/ dionē.li.4.ca.20. Itē de eodeȝ.li.2.ca.18.
Portēta oia cōtra naturā esse dicimꝰ / ſ nō sunt: quō eni est cōtra naturā quod dei fit volūtate: cū volūtas vtiq; tāti condito/ ris condite rei cuiusq; natura sit. Porten tum ergo fit non contra naturam/ sed con tra quam est nota natura.libro.21. ca.8.b Nota veritatem.
Item portētuȝ dicitur a portendēdo/ id est preostendēdo.ibidē.f.
Posset deus facere multa noua ⁊ difficilia incōprehēsibili sua sciētia si vellet: nec tn̄ ea improuisa haberet/ ſ eterna ꝑsciētia cō tineret.li.12.ca.18.b.
Qꝛ potest deꝰ multa facere q̄ nō disposuit facere: Argumētū/ ibidē.
Qꝛ potētia di nō minuiẗ eo/ qꝛ aliq̄ nō pos sit/ vt se maiorē facere/ aut peccare: q̄ sunt magis impotentie q̄ȝ potentie.li.5.ca.10.a

danielis/ precedētia antichristū/exponūt qdā de regno assyrioꝝ/ psarū/macedonū ꝛ romanoꝝ. Et innuit ħ hieronymū dicere in libro quē fecit in daniclē.li.20.c.23.d
Reges vnde dicti sint.li.5.ca.10.
Reges vrbe pelluntꝰ propter lucretiam.libro.2.ca.17.et.18.
De regnis diuersis ꝛ regibꝰ:quoꝝ tēporibꝰ nati sunt patriarche: et pplo israel aliqua euenerūt ꝛ hmōi.li.18.ca.2.
Qz in regno sicyonioꝝ primus rex fuit egialeus:secūdus europs:quo tpe abraā natus est tempore scz nini secūdi regis assyriorum.ibidem.d.
Hoc regnū fuit in europa. Et erāt alia duo regna tunc/scz egyptioꝝ ꝛ assyrioꝝ:ꝛ hoc secundū nobilius.ibidē.
Qz in regno assyrioꝝ quartꝰ regnabat: scz nini filiꝰ succedēs matri in regnū:ꝛ apud sicyonios quintus regnabat telexion/qñ abraam egressus est de babylonia ꝓmissione sibi a deo facta.ibidē.e.f.
Qz regnante telexion ꝑdicto/quē mortuū sicyonij coluerūt vt deū/ natus est isaac: regnāte aralio quīto rege assyrioꝝ. ibidē. et caplo.3.a.
Qz regnante apud assyrios xerxe/ antiquitus vocato baleo:ꝛ apud sicynios thuriacho septimis regibus/ mortuus est abraam:qui nepotes suos iacob ꝛ esau iam viderat. li.18.ca. 3.a.b.
Quo tpe nepotes abrae fuerint:ꝛ deus ꝓmiserit Isaac seminis bñdictionē/vt ꝛ patri ꝓmiserat:sicut ꝛ filio suo iacob eandē fecit ꝓmissionem. Quo tpe mortuus sit isaac.li.18.ca.4. et ca.6.
Quo tpe mortuꝰ sit iacob ꝛ ioseph in egypto.ibidē.ca.7.Quo tpe natꝰ sit moyses in egypto:ꝛ qñ eduxerit populū de egypto. Qñ mortuꝰ sit iesus naue.ibidē.ca.11.ꝛ.12 Itē quo tpe iudicauerit delbora apud hebreos.ibidem.ca.15.Item qñ troia deleta sit a grecis.ca.16.et.19. Itē qñ labdon iudex hebreoꝝ fuerit. Itē quo tpe sanson ꝛ heli ceperint esse reges in israel. ibidē. ca. 20.Item regnāte sedechia in hierusalem/ ductus est pplus iudeoꝝ in captiuitatem babylonie.ibidem.ca.24.et.25.
Regnante cyro/ de captiuitate iudeoꝝ dimissa sunt quinqginta milia hoim ad instaurandū templū: regnāte aūt dario/est tota captiuitas soluta:regnāte tarquinio septimo rege romanorū.li.18. ca.26,a.b.
Rege latinorū proca/ siue superiore auctino vsq ad regē romulū: vel vsq ad regni primordia successoris eiꝰ nume pompilij tenduntꝰ dies:quibus ꝓphetarūt esaias/ osee/micheas/ iohel et ionas: quo tēpore regnū assyriorum habuit finem/ꝛ regnum romanoꝝ incepit. ca.27.per totū.
In regni hebraici diuisiōe nullū apparuit peccatum ex parte regis israel vel populi/ sed voluntas dei iudicātis impleta.libro. 17. ca.21.b.
In regno iuda etsi pauciores fuerint reges ꝙ in israel/nihilominꝰ deū grauiter offenderunt:ꝛ flagellis moderatis afflicti sunt similiter cū pplo.li.17.ca.23.a.
Reges israel leguntꝰ reprobi:ꝗuis ſm plus ꝛ minus:nō autē illi de iuda. ibidē.
De regno israel captiuato ab assyrijs prius ꝛ iuda posteriꝰ:ꝛ post septuaginta annos inde reuertēte ad instaurandū templū:ex tunc aūt nō facientibꝰ ex se duo regna:vt post fecerant.ibidem.b.
Regē non habuerunt iudei post liberationem babylonie vsq ad aristobolū.Et postremo habuerūt herodē alienigenā:vsq ad cuius tempus semꝑ habuerūt ducē de seipsis.li.18.ca.45.d.e.
Reges israel cessare debebant christo iesu regnaturo:nō carnaliter/ ſ spiritaliter per nouū testamentū.li.17. ca.7.b.
Reges inūcti/christū verū figurabāt:ꝛ oleum ipsum magnū sacramentū figurabat. Qō venefatus dauid/noluit occidere saulem christū domini.li.17. ca.6.b.et.10.a.
Rex existēs potest dici dux eo ꝙ sit ductor exercitus:ꝛ principes a ꝑncipatu imperādi:ſ nō quicūq est ꝑnceps vl dux/ potest dici rex.li.18.ca.45.c.
Regula diligendi ꝓximū/accipitꝰ a seipso. libro.1. ca. 20.a.
Regulus quō iuramētum seruat:et quō ꝓ republica se tradit: ꝛ quō crudeliter vigilando occiditꝰ.li.1.ca. 15.a.
Rhea siue siluia romuli mater.li.5.ca.4.
¶ Religio latine/que grece dicitur theosebia aut latria/ est cultus quo deū colimꝰ. libro.10.ca.1.d.e.f.g. Rel
Qz religio vera ꝗ deū colimus/est diligere eū ex toto corde:ex tota aia/ꝛ in tota mēte:ꝛ proximū vt seipsum.li.10.ca.4.b.
Religionis summa est/imitari eum quē colis.li.8.ca.17.b.
Religioni sacre ꝗ nec fallit nec fallitꝰ/adherendū est.li.8. ca.23.e.
Preclara religio quo cōfugiat liberandus infirmus:ꝛ cū veritatē qua liberetꝰ inquirat/credatꝰ ei expedire qd fallitꝰ:loquitꝰ cōtra idolatras.li.4.ca.27.a.
Religiōis vere indignis dominantꝰ demones.libro.8. ca. 22.b.
Religio vera precipit a multis caueri que demonibus placent:et ibidem enumerantur.libro.8.ca.17.a.

Per religionē verā ab illa vitiositate qua filles sumus demonib⁹/liberamur.ibidē.
Religio christiana non abhorret quācunq̄ ꝯsuetudinem/dūmodo nō sit ꝯtra diuina ꝓcepta. li.19.ca.19.a.
De principio ꝛ ꝓgressu religionis christia/ nę.libro.18.ca.54.
Religiosus vnde dicat̄.li.10.ca.4.b.
Religiosi multi seruiunt malis dominis/ nec eis obest.li.19.ca.15.c.
Religio reuerentiam parit.li.10.ca.4.

Rem ¶ Remuria sunt festa romuli.li.9.ca.11.
Remus occiditur/ꝛ ibi de augurio vultu/ rum.li.2. ca. 14.

Rep ¶ Reprehendere pctōres quō spectat ad ꝓ latos.li.1. ca. 9.d.

Req ¶ Requies dñi quō intelligat̄. li.11.ca.8.b.

Rer ¶ Rerum humanaꝝ causa est diuina boni tas/q̄uis multi aliter dixerint.libro.11.ca. 22.a.et.23.a.

Res ¶ Res vel creaturę qualescunq̄ sint/solus deus facit:qꝛ nisi ipse faceret nullo modo essent.li.12.ca.25.d.
Reꝝ ꝓductionē primā q̄re fabulosaꝫ repu tēt q̄dā/dei potētiā ignorātes.li.12.c.23.b
Qꝛ res ois bona sit/ nos admonet diuina ꝓuidētia:ꝛ q̄ nulla est parua/ si sapientia artificis aspiciat̄.li.11.ca.22.b.
In reb⁹ est inęq̄litas vt essent oia.ibidē.
Quō in rebus rerū ꝓductione triplex cau/ sa attendat̄.lib.11.ca.21.b.
Qꝛ res nulla est vel cogitari pōt/ sine mo/ do/specie ꝛ ordine.lib.11. ca.15.b.
In rebus quō est ordo multiplex in q̄bus viuētia ꝓponunt̄ nō viuētibus/ ꝛ sentien/ tia nō sentiētibus/ ꝛ intelligētia nō intelli gentibus:et dicit etiā de angelis ꝓpositis hoībus ꝛc̄.li.11.ca.16.a.
Quō rerum mundanaꝝ vsus diuersimode refert̄ a diuersis.li.19.ca.17.b
Rempublicā tunc dicit esse scipio/cū bene ꝛ iuste geritur/siue ab vno rege/siue a pau cis optimatib⁹/siue ab vniuerso pplo. Cū aūt est ecōuerso/nullā esse rēpublicā dicit Quid etiā cicero dixerit de republica/ibi dem patet.li.2.ca. 21.
Respublica s̄m scipionem ꝛ ciceronē/q̄ est populi sine iusticia/ nunq̄ potest esse aut stare:sicut etiā ciuitas. ibidē. Nota veri/ tatē. Et li.19.ca.21.p totū.
Respublica romana nunq̄ fuit an christū/ nec pplus/s̄m definitionē prędictā:cū in ea defuerit iusticia/cui⁹ conditor ꝛ rector est christ⁹. Et post ostēdit quō s̄m alias defi/ nitiones ꝓbabiliores fuerit respublica et ꝓplus. li.2.ca.21.g.h. Et li.19.ca.21. et.24.
Respublica primo periit prauis morib⁹:si/ cut etiā testatur auctores infideliū. libro. 2.caplo.22.c.d.
Contra dicentes rēpublicā augeri nō posse vel stare/nisi p iusticiā imperiosę ciuitatis: responsum est a pte iusticię:ideo iustū esse/ q̄ talibus hoībus sit vtilis seruitus ꝛc̄.li. 19.ca.21. per totum.
Rempublicā vel oīne bonū quantū roma/ ni dilexerint:patet lib.5.ca.18.per totū.
Respublica romanorū siue regnū quō cre/ uerit. Ibidem.
Resurrectio p̄ma nūc aiaꝝ est: et ꝓhibet mortē secundā: Alia vo in futuro erit:scꝫ corpoꝝ/q̄ aliis dabit vitā/aliis dabit mor tem.li.20. ca.6.c.d.
Qꝛ ad resurrectionem primā non pertinet nisi qui beati erūt in eternū:ad secundam vo pertinēt omnes. ibidem.
Resurgat ergo in prima q̄ nō vult in secun da resurrectione damnari.ibidē.
Resurrectiōe sua ꝛ passione sua q̄d christ⁹ nobis innuat/ostēdit.lib.18. ca. 49.b.
Resurgēs christ⁹ comedit cum discipulis suis:nec suā claritatē eis ostēdit.li. 22.ca. 19.c.d. Nota veritatem.
Qꝛ resurrectio christi ꝛ ascensio est grande miraculū:cui etiā attestant̄ miracula quę facta sunt post in noīe eius.li.22. ca.8.b.
Resurrectio Christi quā nobis ꝓmisit/est summū inter ea vera ꝓ q̄b⁹ martyres mor tui sunt.li.22.ca.10.c.
Resurrectionē corpis christi ꝛ ascēsionem eius in cęlū:qd dicūt phi incredibile esse: ꝛ p consequēs resurrectionē nostrā: ꝑsua/ det per alia incredibilia q̄ proponit eis.s. mundū credidisse hoc qd erat incredibile s̄m eos. Itē apostolos sic idiotas rem tā incredibilē doctis potuisse ꝑsuadere. Itē alia incredibilia ostēdit eis.s.aplos fuisse omniū linguaꝝ et miraculoꝝ stupendoꝝ ꝓditos:quoꝝ omniū incredibiliū testimo nia ꝯgesta sunt/ vt primū incredibile cre/ datur:scꝫ resurrectio mortuorū. libro.22. caplo.5.per totum.
Resurrectionē corpoꝝ ostēdit futurā per scripturā diuinā.li.22. ca.3.per totū.
Qꝛ resurrectio corpoꝝ ꝛ in cęlū collocatio credi debeat: ostēdit per id qd est maius/ qd est vnio spirituū cū corporib⁹ q̄ magis differūt a corpe/q̄ corpus humanū a cęle sti.li.22.ca.4. per totū.
Qꝛ resurrectio nō est ꝯtraria rationi/q̄uis noua cōsuetudini/quę ꝑsuasa est ꝓconiis ꝓphetarū/testimoniis miraculoꝝ/sangui ne martyrū/ꝛ veritate diuina.libro.22.ca pitulo.7.per totū.
Resurrectionē corporū quō ꝑsuadet ꝯtra platonicos.li.10.ca.29.e.f.
Resurrectionē carnis ꝓbat ꝯ porphyriū:

ostendēs deū nō posse mētiri q̄ eā ꝑmisit: quē deū etiā ſm eū numina ꝓhorrescūt.li.22.ca.25.ꝑ totū. Idē ondit ꝑ h/ ꝙ ipse de⁹ facit impossibilia ſm platonē: vt deos natura dissolubiles q̄s indissolubiles sua volūtate facit. Sic resurrectio īpossibilis/est deo valde possibilis.ibidē.ca.26.ꝑ totū.

Itē dicit ꝙ plato ⁊ porphyrius duo dicūt: q̄ ꝯiuncta innuunt resurrectionē quodāmodo: q2 plato dicit aīas redire ad corpora: porphyri⁹ autē dicit/ꝙ beatę aīę ad misera corpa nolūt redire. Dicam⁹ ḡ eas redituras ad corpa cū platone/ſ3 cum porphyrio nō ad corpa misera: ſ3 ad incorruptibilia. ibidem ca.27.per totum.

De resurrectione aliquoꝝ quos ponit tullius: q̄ similis est resurrectioni multorū ex nostris: qui resurrexerūt vt iterū morerentur.li.22.ca.28. a.b.

De resurrectione/quā scribit marcus varro ſm opinionē genethliacoꝝ dicentiū/ post quadringentos quadraginta annos redire animas ad pristina corpora quocunq̄ sint dispersa. Ibidē.c.

Resurrectionē ꝑfectam ſm fidē nostrā possumus colligere ex ꝑdictoꝝ opinionibus: vt cū platone dicamus aīas redire ad corpora: cū Porphyrio nō ad mortalia: cum istis vo ad ꝓpria.ibidē.d.

Qꝫ in resurrectione dicunt aliq̄ resurrecturos vacaturos immoderatissimis epulis carnalib⁹.li.20.ca 7.b.

De resurrectione quā dicūt esse post mille annos: vt sex milia annoꝝ respōdeant sex primis diebus/⁊ septima sabbatizet in resurrectione: vt sint spūales diuitię affuturę sanctis ꝑ aduentū dñi. Cui⁹ opiniōis dicit seipsum aliqñ fuisse/⁊ chiliastis nūc esse. Ibidem.b.c.d.

Qꝫ ex resurrectionis fide generat̄ hęc ciuitas cęlestis.li.15.ca.18. per totum.

Qꝫ in resurrectione in puncto reintegrāda sunt corpora nostra: nō solū ex terra/ ſ3 ex alioꝝ elementoꝝ secretissimo sinu.li.1.ca.12.b. Et li.22.ca.20.a.

Qꝫ in resurrectiōe etiā si caro ita periisset/ vt nulla ei⁹ materies in vllis naturę latebris remāsisset: tñ adhuc repararet eā de⁹ oipotens vnde vellet.li.22.ca.20.b.et per totum. Nota veritatē ⁊ dubia.

Qꝫ resurget caro hoīs comesta ab hoīe in primo hoīe: esuriens eñ comedēdo quasi eam mutuo accepit/reddendā eidē vt suā pecuniā.ibidem.c.

Itē ꝙ oipotens de⁹ reuocabit corpa mortuorum vndecūq̄: siue q̄ bestia vorauit vel ignis/vel ī auras exhalata sunt. ibidē.b.

Resurrectio erit omniū in iudicio/⁊ per cōsequens mors.libro.22. ca.20.

Quēadmodū resurrectio futura sit comprehendere nō valemus. ibidē.

In resurrectione corpora beatoꝝ erūt spiritalia: q2 spiritu viuificante subsistent: cui ꝑfectissime obtēperabūt.li.13.ca. 20.a.

Resurgenti corpori iam spiritali restituet̄ totū qḋ perdidit viuens vel post mortē: ⁊ tūc erit caro spiritał subiecta spiritui omnino: sicut spirit⁹ carnalis subiectus fuit carni.li.22.ca.21.a.

Qꝫ resurgent sancti absq̄ omni deformitate: ita ꝙ nec macilenti nec pingues/nec superfluitas alicuius mēbri erit: sed superfluitas ipsa dispergeť per totū: exemplū ostēdit in statua iterū fusa: de cui⁹ substantia nihil deperit/ sed sola tolliť deformitas.libro.22.ca.19. per totum.

Qꝫ in resurgentib⁹ corporib⁹ pars q̄ primo in vnū cedebat mēbrū/in idē cedat: nō est necesse ponere. Inde habes argumentū: ⁊ de vase terreo ex eadē t̄ra formato.ibi.a.

Qꝫ a resurgētib⁹ corporib⁹ deerit oīs deformitas/ oīs infirmitas/ oīs tarditas/ oīsq̄ corruptio: ⁊ si qd aliud nō decet illud regnū: in q̄ erūt ęquales angelis: nō quidē corpe vel ętate/ſ3 fęlicitate: ⁊ videť hic innuere dotes corporis.li.22.ca.20.c.

In resurgentib⁹ nulla erat infirmitas/quā facit incōgruētia partiū: vbi q̄ praua sunt corrigent̄: ⁊ qḋ min⁹ est q̄ꝫ decet/ibi supplebiť vnde creator nouit: ⁊ qḋ plus est q̄ꝫ decet/materię seruata integritate detraheť. Hinc argui pōt de gigantib⁹.li.22.ca.19.c

Resurgentib⁹ corporibus innuit capillos tonsos ⁊ vngues: ⁊ si nō ad sua loca redire: q2 deformitatē facerēt: nihilominus tñ redire in vnitatē materię: etiā seruata partium ꝯgruentia: q̄uis dicat de nūero capilloꝝ dici posse aptius qḋ dicit dñs ī euāgelio: Capillus capitis vestri non peribit. ibidem.a. Neq̄ hoc iō dixerim/ꝙ aliquid existimē corpori cuiq̄ periturū qḋ naturaliter inerat: sed qḋ deforme natū fuerat sic esse reditururū/vt seruata integritate materię deformitas pereat. ibidē.b.

Qꝫ in resurgentibus corporib⁹ martyrū/si cicatrices remanebūt: non deformitas in eis/sed dignitas erit: ⁊ q̄dam nō corporis sed virtutis pulchritudo fulgebit.lib.22. ca.20.a. Nota veritatē.

Qꝫ resurgent mulieres in sexu fęmineo sicut ⁊ mares in virili/sicut scriptura dicit: cōtra illos qui dixerūt omnes resurrecturos in sexu virili: ibi eñ quia nulla erit libido/nec cōfusio esse poterit: nec illis mēbris alliciet ꝯcupiscētia/sed dei laudabiť sapientia .li.22.ca.17.et.18. per totum.

Quod in resurrectiõe quisq; recipiet mensurã corporis: quã vel habuit in iuuẽtute/ τ diminuta est in senectute/ vel habiturus erat si ante defunctus est: quia nõ dixit apl's/ in mẽsurã τ staturã corporis: sz in mensurã ętatis plenitudinis christi. Argumẽtum ex hoc quod multi excedent τ excedent a christo/ in mole corporis. li. 22. ca. 15. per totum.

Resurgẽt itaq; omnes tam magni corpore/ quã vel erant vel futuri erãt ętate iuuenili. libro. 22. ca. 16.

Ex his videt quasi innuere gigantes resurrecturos in forma gigantea/ τ ex alijs quę ponunt. li. 22. ca. 14. et. 15.

Resurgẽtis corporis formã infantilẽ vel senilẽ/ in qua quisq; mortu' est/ si quis dicat futurã esse: dicit cũ tali nõ esse laboriosa cõditione pugnãdũ. Et dicit/ quod nihil obesset corpori resurgẽti/ talis vel talis forma. Argumentũ ex h/ quod hic põt dici/ dũmodo staturę pdictę dicant esse. li. 22. ca. 16. et. 20. b.

Resurrecturos fętus abortiuos: τ si nõ videat affirmare: tñ innuit τ probat: cũ oẽs mortui sint resurrecturi/ τ ipsi mortui fuerint. li. 22. ca. 13. per totum.

Resurgẽtes quõ occurrãt i mensurã ętatis plenitudinis christi: innuit h posse multipliciter exponi. li. 22. ca. 18. et. 19. per totũ. Nota veritatem.

Ri ¶ Risisse solus fert mox natus zoroastres inuentor magicaꝝ artium. li. 21. ca. 14. b.

Ro ¶ Romani ꝑli origo ẽ a troia vel ilio. li. 3. Urbẽ romã inqt salusti'/ cõdidere (ca. 2. a. atq; habuẽ ab initio troiani: q ęnea duce ꝓfugi sedib' incertl vagabant. li. 3. ca. 3. a.

Quod romani fuerũt a latinis/ q τ ipsi fuerũt latini: latini a grecis vel atheniẽsib': athenięses a sicyonijs fm varronẽ. li. 18. ca. 2. b

Quod romani sunt ex laurẽtibus/ q regnabãt in italia. li. 18. ca. 15. a.

Roma cõdita ẽ a romulo: primo anno amulij regis latinorum: qui romulus quartus rex fuit in latio: regnãs cũ amulio ipso patre matris suę. li. 18. ca. 21. d.

Quod roma cõdita ẽ regnãte achaz: vel vt alij cõputant ezechia in iuda: q regnauit temporib' romuli. In isrl' õo regnare cęperat osee: τ tũc israel habitãs in terra ꝓmissionis/ habebat septingentos decẽ τ octo annos. li. 18. ca. 22. p totũ.

Roma condita est velut altera babylon: τ velut ꝓoris filia babylonis: p quã placuit deo orbẽ debellare terraꝝ: et in vnã societatẽ reipublicę/ legũq; pductũ lõge lateq; (placare. li. 18. c. 22. a.

De romanoꝝ regno succedẽte regno assyrioꝝ. li. 18. ca. 2. b.

Quod de romanoꝝ laude dictũ est: ipsos parcere subiectis τ debellare superbos: vel quod accepta iniuria magis ignoscere volebãt quã persequi. li. 1. ca. 6. a.

Romanũ imperiũ innuit auctum fuisse ex iniquitate illorũ cũ quib' bella gesta sunt τc. lib. 4. ca. 15. b.

Romanos antiqs magnos fecit domi industria/ foris iustũ imperiũ: animus in cõsulẽdo liber/ neq; delicto neq; libidini obnoxius. p his nos habem' luxuriã atq; auariciã/ publice egestatẽ: priuatim opulentiã: τ alia pulchra sequunt verba catonis vel salustij: quib' subiũgit/ quod ꝓpter ipsa iã dicta respublica erat destructa/ sicut augmẽtata ex dictis virtutib'. li. 5. ca. 12. p totũ.

De romanis antiquis dicit/ quod erant laudis auidi: pecunia liberales: gloriã ingentẽ/ diuitias/ honestas volebãt. ibidẽ. b. ostẽdẽs quõ deo placuit eoꝝ augere imperiũ.

Quod romanũ imperiũ auctũ est ꝓpter virtutes romanoꝝ in diligẽdo bonũ cõe. i. rempublicã: p qua res ꝓprias cõtempserunt/ auaricię restiterũt/ cõsuluerũt patrię/ liberi cõsilio: neq; delicto/ fm suas leges/ neq; libidini obnoxij. Et subiũgit/ quõ leges suas oibus imposuerũt. li. 5. ca. 12. Et oñdit quod bonis eoꝝ actibus et virtutib' sine fide vel charitate reddidit deus mercedẽ temporalẽ. li. 5. ca. 15. Itẽ vt videãt sctí quãto amore moueri debẽt ad patriã cęlestem/ si tantũ terrena ciuitas amata est a suis ciuibus ꝓpter humanã gloriã: τ ideo sic exaltata. lib. 5. ca. 16. 17. et. 18.

Itẽ auctũ est ꝓpter diuersa merita generis hũani deo magl nota quã nobis. li. 5. ca. 19. c.

Quod romanoꝝ nõ fuit dicẽda respublica fm modũ vnum/ quia caruerũt vera iusticia: sicut nec populus/ sed fm aliũ modũ sic. li. 19. ca. 21. per totum.

Roma pdomuit ꝑlos tã exercitatos in armis/ nec ea celeritate q assyrij adhuc rudes populos cõtinuerũt. lib. 18. ca. 22. b.

Romanoꝝ pncipe põpeio iudęã capiente/ iudęi facti sũt tributarij. Itẽ aũt romani africã τ gręciã subiugauerũt. li. 18. c. 45. d

Roma destruxit carthaginẽ iam pace secuta: τ bellis intestinis plus est offensa quã ab hostibus. li. 1. ca. 30. c. Et li. 3. ca. 21. d. e.

Romanis maxie inerat libido dñandi/ propter qõ subiugauert sibi regna. li. 1. c. 31. b.

Romani ipeṛij termini quõ mutati sint in oriẽte/ hadriano cõcedente tres ꝓuincias psarũ imperio: scz armeniã/ mesopotamiã τ assyriã. li. 4. ca. 29. c. et per totũ.

Romanũ imperiũ vsq; ad mortẽ tarquinij regis romanoꝝ in ferme ducẽtis quadragintatribus annis vix intra viginti milia ab vrbe roma dilatatũ est multis calamitatibus τ periculis. li. 3. ca. 15. g.

scificatiõe pleni.ibidē. Itē q̄ sabbatum
nostrū erit septima ętas/q̄si septima dies/
non habēs vesperā.ibidē.
De sabbati scificatiõe siue diei septuagesi
Sabbatū i multis religio/ (mę.li.11.c.31.a.
nib⁹ obseruat/ τ a seneca deridet.li.6.c.11.
Sabinę rapiuntur in ludis circēsib⁹: τ li.2.
ca.17.et.li.3.ca.13.
Sac ¶ Q̄ sacerdos christ⁹ fuit s̄m ordinē mel/
chisedech.li.17.ca.17.b.
Q̄ sacerdos veter̄ leḡ offerebat sacrificia
s̄m diuinū mādatū/primo p̄ suis pctis/se/
cūdo p̄ pctis ppli.li.20.ca.26.a.
De sacerdotij aarō cessatiõe.li.17.ca.5.et p̄
Q̄ sacerdotiū mutatū fuit vmbra (totū:
futuri sacerdotij ęterni: τ ideo dictū est in
ęternū p̄māsisse.li.17.ca.6.a.
Sacerdotes berecyntię se castrant/ τ galli
seu corribātes dicunt/ τ muliebria patiūt.
li.2.ca.4.
Q̄ in sacramēto vel sacrificio altar̄ qđ of
fertur ab ecclesia/monstratur ipsi ecclesię/
q̄ in ea oblatione quā offert/ipsa offertur.
li.10.ca.6.b.
Q̄ ea q̄ in sacramētis veter̄ legis significa
bant/pauci intelligebāt.li.10.ca.15.b.
Sacramēta fluētia de latere christi/signifi/
cant in fenestra arcę noe existētis in ei⁹ la
tere.li.15.ca.26.b.
Sacrificia veter̄ legis nō placebāt deo ra/
tione sui/vt qdā stulti credebāt/sed ratio
ne ei⁹ qđ sacrificabat/ vel ratiõe deuotio/
nis/τ h̄mōi.li.10.ca.5.p̄ totū.
Sacrificia ideo mutāda erāt opportūo cer
to q̄ tp̄e: ne ipsi deo desiderabilia/vel cer/
te in nobis acceptabilia/ ac nō potius q̄ si
gnificata sūt crederent.ibidē.
Q̄ sacrificia multa p̄cedētia / significaue/
runt sacrificiū oblatū per christū: sicut res
vna p̄ multa dr̄ verba. li.10.ca.20. p̄ totū.
Q̄ sacrificia veteris legis significabant il/
lud quo deo inhęrem⁹ / quod est dilectio
dei τ p̄ximi.li.10.ca.5.b.c.
Sacrificiuȝ visibile est inuisibilis sacrificij
sacramētū.i.sacrū signū.ibidē.b.
Q̄ sacrificium deo acceptum/ est cor con/
tritum/τ misericordiaȝ facere/ τ cętera hu
iusmodi: quę significabantur in sacrificijs
veteris legis.ibidem. b.
Quomodo sacrificiuȝ offerimus nosipsos
deo.li.10.ca.4.a.
Sacrificiū est ipse hō/inquantū mūdo morit
vt viuat deo.li.10.ca.6.a.
Verū sacrificiū omne qđ agit fit/ vt sancta
societate inhęreamus deo: relatū scȝ ad il
lum finē boni quo veraciter beati esse pos
sumus.ibidē.b.
Ipse sacrificiū fuerat fact⁹/cui⁹ igne intelli
gibili corrept⁹ ardebat: τ in eius ineffabi/
lem incorporeūq̄ cōplexū sancto deside/
rio ferebat: Loquit de dauid q̄ dicit: Mi
hi adhęrere deo bonū est.li.10.ca.18. b.
Q̄ sacrificia exteriora sūt inuisibiliū/sicut
v̄ba sonātia signa rerū: τ ideo ea debem⁹
deo/cui nosipsi in cordib⁹ nostris inuisibi
le sacrificiū esse debem⁹.li.19.ca.19.a.
Q̄ sacrificiū vnū sum⁹/cū oībus beatis of
ferendi p̄ christū/qui se pro nobis obtulit
deo patri.li.10.ca.31.b.
Sacrificiū vniuersale ecclīa vniuersalis of
fert p̄ christū: q̄ se p̄ nobis obtulit in cru/
ce patri/ vt tāti capitis corp⁹ essem⁹. li.10.
Sacrificiū sumit (ca.6.b.et ca. 20.p̄ totū.
christ⁹ in diuina natura cū p̄re: s̄ in natura
hūana maluit esse sacrificiū/ne vel hac oc
casiõe quisq̄ existimaret creaturę cuilibet
esse sacrificādum.li.10.ca.20.a.
Sacrificiū certe null⁹ hoim est q̄ audeat di
cere deberi nisi deo : q̄uis aliq̄ de diuino
cultu sint vsurpata.li.19.ca.4.p̄ totū.
Sacrificari nolūt sibi angeli vel q̄cūq̄ be/
ati/s̄ soli deo.li.10.ca.7.
Q̄ sacrificium offerim⁹ deo/nō sctis/sicut
idolatrę dijs suis/ τ q̄ sacrificiū dei etiam
nos sumus.li.22.ca.10. b.
A sacrificio deo᷑ debuit retrahi porphyri⁹
τ alij/audiētes p̄ oracl̄a deorū suorū sum/
mū esse deū hebręorū: in cuius lege dicit:
Sacrificās dijs eradicabit.li.19.ca.23.b.c
Nobis sacrificātib⁹ deo angeli cōgaudent
τ fauēt: atq̄ ad hocipsum pro suis virib⁹
nos adiuuāt angeli quiq̄ virtutes superi
ores/τ ipsa bonitate τ pietate potētiores.
Q̄ sacrificia offerim⁹ p̄ pec (li.10.ca.19.b.
catis: q̄ cum deo accepta fuerint/ tunc di/
mittunt.li.20.ca.25. d.
Q̄ sacrificia antiq̄rū fuerint remedia ↄtra
pctm̄ originale.li.15.ca.16.f.
Sacrificia abel τ cain discernens de⁹ / abel
respexit/cain despexit: qđ signo aliq̄ visibi
li attestāte discerni potuit.li.15.ca.7. a.
Sacrificiū recte offert / cū deo recte offert:
s̄ nō recte diuidit cū circūstātię omittunt
vel loci vel tp̄is vel rei ipsi⁹ q̄ offert/ vl̄ ra/
tiõe offerētis aut ei⁹ cui offert τc.ibidē. b.
Si corpus/ quo inferiore tanq̄ famulo vel
tanq̄ instrumēto vtit aīa/cum ei⁹ bonus
τ rect⁹ vsus ad deum refert/ sacrificiū est:
quāto magis aīa ipsa/ cū se refert ad deū:
vt igne amoris ei⁹ accensa/ formā concu/
piscentię secularis amittat : eiq̄ tanq̄ in/
commutabili formę indesinenter innitit/
tur τ adhęret.li.10.ca.6.a.
Q̄ sacrificia τ hostias obtulerūt seipsos do
p̄rimi hoīes in paradiso.li.20.ca.26. b.
Q̄ sacrificiū deo nūc offerim⁹ p̄ pctō: s̄ in

tate iniq̃ iactauerit: et exẽplificat de egy/pto / quã dicit ab isde primo habuisse sapientiã/ qua egypt⁹ de sapiẽtię antiq̃tate gloriabaꝛ.li.18.ca.39.b.

Nõ est sapiẽtia vera/quę intentionẽ suã in his q̃ prudenter discernit/gerit fortiter/cohibet tẽperanter/iusteq̃ȝ distribuit: nõ ad illum dirigit finem/scȝ vbi deus erit oĩa in omnibus eternitate certa/ꝛ pace perfecta: Tangit hic quattuor virtutes cardinales.li.19.ca.20.p totũ.

Sapiẽtię liber in quo de morte christi prophetaꝛ/nõ est salomonis.li.17.ca.20.a.

Sapiẽtia ędificauit sibi domũ ꝛc. quõ exponaꝛ de christo.ibidẽ.d.

Sapiẽtia christianorum est cult⁹ dei.li.14.

Sapiẽtia ęgyptiorũ maxime fu/ (ca.28.b. it astrologia.li.18.ca.39.c.

Sapientes septeȝ fuerũt post poetas theologos/ q̃ appellati sophi / qd est latine sapientes: Fuerunt autẽ ante philosophos/ tempore scȝ iudaicę captiuitatis in babylonia: Et romul⁹ regnabat.li.18. ca.24.a. et.25.b. Ideo dicti sunt sapientes septem nominati ibideȝ:quia laudabili quadam vita pręstabant hominibus bonum exemplũ cõuersationis ꝛ morũ:nõnulla p̃cepta sentẽtiarũ breuitate cõplexi sunt: Et nihil reliquerunt qd ad litteras ptineret / nisi q̧ solon atheniẽsib⁹ dedisse quasdã leges phibeꝛ:thales vero physic⁹ fuit: ꝛ libros reliquit suorũ dogmatũ.ibidẽ.ca.25.b.c.

In sapientem cadit corpis multiplex incõmoditas ꝛ aĩę: ppꝛ qd beatitudinẽ nõ habet in hac vita.li.19.ca.4.b.c.

In sapiẽtꝭ animũ quõ cadat passio vꝉ pturbatio:lȝ nõ sibi dñeꝛ.li.9.ca.3.et.4.p totũ.

Sapiẽs q̃ in spiritalib⁹ ꝛ imortalib⁹ bonis beatificaꝛ: paruipẽdit corporꝭ bona cõia bonis ꝛ malis.li.15.ca.23.b.

Sapiẽtes nollẽt i actu gñatiõis sẽtire estũ libidinis.li.14.ca.16.b. Nota veritatẽ.

Sapiẽtes sũt diuites.li.7.ca.12. b.

Sapiẽtũ animas fatigãt secũdę res/ q̃ magis obfuerũt salomoni q̃ pfuerit sapientia.li.17.ca.20.p totũ.

Cõtra sapiẽtes malos inuehiꝛ/q̃ patriã vtcunq̧ videt:ꝫ viã q̃ itur ad eã nõ tenẽt.li. (10.ca.29.a.

Qꝛ sapiẽtes falsi ꝛ fallaces cõperti sunt plꝛes philosophi.li.12.ca.13.

Qꝛ sapiẽtię siue philosophię studiũ i actione ꝛ ꝯtẽplatiõe versaꝛ.li.8.ca.4.b.

Sa ¶ Sara quomõ nõ poterat parere ꝫm naturam: et q̧ dubitauit de diuino promisso. libro.16.ca.31.per totũ.

De sara quę dedit ancillam viro fęcundandam/a quo nõ poterat fęcũdari: Et post: Exegit itaq̧ ꝛ sic debituȝ de marito vtẽs iure suo vtero alieno. Argumentũ q̧ concubinã quis i casu habere potest/ licet falsum sit.li.15.ca.3.a.

Sara vxor abrahę creditur fuisse filia fratris sui.li.16.ca. 12.b.

Saram filiã patris sui dixit abrahã/qꝛ ppinqua eius erat de ipso: ꝛ quõ eam liberauit deus de domo abimelech: ꝛ q̃nte pulchritudinis erat: q̃ etiã tũc puectę ętatis adamari poterat.lib.16.ca.30.in fine:et q̧ fuit signũ charitatis dei.31.

Sara mortua est anno vitę suę centesimo vicesimoseptimo.lib.16. ca.32.e.

Sardanapalus rex voluptuosissimus fuit. lib.2.ca.20. b.in fine.

Sardanapalus seipsum incẽdit.li.2. ca.20

Sarcophagũ quõ vocata est arca i qua positus fuit serapis.li.18.ca.5.a.

De sathanę siue diaboli solutione tpe antichristi.li.20.ca.8.a.

¶ Saturnus quõ regnat.libro.7.ca.9. Sat

Saturni tẽpora ꝛ iusticia.li. 5.ca.18.

Saturnus ꝛ sua pgenies.li.4.ca.10.

Saturnus filios deuorat.li.4.ca.27.

Saturni crudelitas.li.3. ca.26.

Saturni imaginis expositiones rephendũtur.li.7.ca.19.

Saturnus docẽs agricul/ turã a rusticis deus crediꝛ. ibidẽ.

De saule ꝛ dauid quõ q̃libet q̃draginta annis regnauit/ ꝛ qñ.li.18.ca.20.per totũ.

¶ Scala iacob quõ significat christũ.li.16. ca.38.c. Sca

¶ Scęna quid sit.li.2.ca.4. Sce

Scenici quid sunt.libro.2.ca.14.

Scenici pmianꝛ.li.1.ca.31. Et li.2.ca.4.

Scęuola pontifex.li.4.ca.27.

¶ Deus scit infinita p sapientiã: cum sciat nũeros qui sunt infiniti/ꝛ hmõi. libro.12. caplo.18.per totum. Sa

Qꝛ scientię dei oĩa infinita sunt finita/qꝛ eius sciẽtia cõprehẽdunꝛ. Et post: Si q̃cquid sciẽtia cõprehendiꝛ sciẽtis cõprehẽsione finiꝛ: pfecto et oĩs infinitas quodã ineffabili modo deo finita est: qꝛ scientia eius ipsi incõprehẽsibilis nõ est: ꝛ per hoc infinita sunt sibi finita.li.12.ca.18.b.

Sapiẽtia dei siue sciẽtia simpliciter multiplex/ꝛ vniformiter multiformis:tã incomprehẽsibili cõprehẽsione oĩa incõprehensibilia cõprehendit: vt quecũq̧ noua ꝛ dissimilia ꝯsequẽtia p̃cedentib⁹ si semp facere vellet/inordinata et improuisa habere nõ posset:nec ea puideret ex pximo tpe/ sed eterna p̃scientia ꝯtineret. ibidẽ.

Sciẽtiã esse respectu infinitoꝝ phi non viderũt:vel aliquid eũ de nouo pducere sine sui mutatione: ꝛ ideo circuitum in rebus mundi posuerũt. ibidem.

Scientia dei nullo modo variaꝛ: vt aliud

in ea faciat que nondu3 sunt/ aliud q̄ iam sunt/aliud que fuerunt: Et post/q sempiterna prescientia cōprehendat presentia/ p̄terita τ futura.li.11.ca.21.a.
Q2 nō scit aliṫ p̄sentia q̄ p̄terita vl' futura: nec post factū sua auget sciētia.ibidē.
Sciētia dei causat res: q̄a nisi mūdus deo notˀ esset/esse non posset: q̄a nihil operaṫ nesciens: Scientia autē nostra causatur a rebus: quia nisi esset hic mūdus/nobis notus non esset.li.11.ca.10.e.
Scire τ discere dicitˀ deˀ.li.16.ca.5.
Ois sciētia a deo est/q̄ est lumē mētiū.li.8.
Sciētia nostra quō est p contactū (ca.7.b. lucis in corpore.li.11.ca.27.c.d.
Q2 sciētia nostra esset/si natura esset a nobis.li.11.ca.25.c.
Sciētia nr̄a quō ē causata a rebˀ/sed τ diuina res ipsas causat vt sūt.li.11.ca.27.c.d.
Scire bonū nō facit hominē bonū s̄ diligere.ibidē ca.28.per totum.
Scire aliq̄ p̄misit deˀ sapiētibˀ in hac vita: aliq̄ vō seruauit i futura: τ nō d3 hō plˀ sape q̄ oportz: Et ponit exēplū i ifāte nutrito vltra vires suas/τ ido deficiēte.li.12.ca.
Sciētia nr̄a quō hic est ex parte:in (15.g. paradiso aūt erit p̄fecta.li.11.ca.31.b.
Q2 sciētiam verā non nisi purgata mēte habeant s̄m opinionē socratis. Argumētu3: quia dicit causas rerum non nisi purgata mente comprehēdi.li.8.ca.3.b.
Sciētia sine charitate non p̄dest/s3 in superbiam inanissime vanitatis aut vētositatis extollit.li.9.ca.20.a.
Sciētia tp̄aliū rex q̄ demōes supbiūt/vilis est angelis beatis:τ q̄re.li.9.ca.22.a.
Q2 sciētia vanissima inflatˀ porphyriˀ philosophus/τ siles/ non cognouerūt christū dei sapiētiā.li.10.ca.28.
Q2 sciunṫ vel cognoscūṫ q̄dā p speciē/q̄dā p speciei priuationē: q̄ tn̄ sic sciūṫ vt nesciantˀ: vt malū τ tenebre.li.12.ca.7.a.
Scientiā certā habemus de multis/contra academicos: Quoru3 opinionem euacuat multipliciter.li.19.ca.18.
Scientiā secularium litterarū magis dicit valere ad ingenia exercēda/q̄ ad mētes illuminādas vera sapiētia.li.18.ca.39.c.
Sciētia q̄ primo imbuimur/firmius adheret.li.1.ca.3.a. Nota veritatē.
Sciētie amorē inesse hoibˀ ostendit/p h̄ q magis vult quis lamētari sana mēte q̄ letari in amentia.li.11.ca.27.c.d.
Q2 sciētia si nō ē in brutis/est tn̄ eis q̄dā similitudo sciētie. Itē quō oia corpora ostēsiōe suarū formarū volūt innotescere/cū tamē non possint scire.ibidē. Q2 scire oia appetunt/ unde habes argumētum.ibidem.

Quō sciant angeli res ipsas meliˀ in diuina sapiētia q̄ in seipsis rebus.li.12.ca.29.a.
Q2 scientiā habemus certissima3 de rebus quas mente ac ratione cōprehendimus/licet paruā p̄pter corruptibile corpus: credimusq3 sensibus in rei cuiusq3 euidētia. Loquiṫ cōtra academicos. Et subiūgit: de quibus potest esse dubitatio fidelibus sine reprehensione.li.19.ca.18.per totum.
Q2 scientia aliqua/sed non omnis habeatur p sensus/ex his innuit.
Scientia sanctorū in patria respectu penarum/non indigebit experiētia/ sed sufficiet ad hoc sciendi sapientia/que erit plena et perfecta.li.21.ca.9.c.
Sciētia mali duplex ē/ sc3 rōnis τ expiētie: primā sciti h̄nt in p̄ria/etiā circa pctā p̄pa: secūdū nō habebūt: Et exēplificat de medici sciētia duplici.li.22.ca.30.f.
De sciētia beatorū vbi etiā absentes res videbūt.li.22.ca.29.b.c.
Rerum ibi oim quāta/ q̄ speciosa/ q̄ certa erit scia/ sine aliq̄ errore vl' labore/vbi dei sapiētia d ipso suo fonte potabiṫ cū summa felicitate sine aliqua difficultate.li.22.ca.
Scipio nasica cōsuluit carthaginē (24.d. non deleri.li.1.ca.30.
Itē de eiˀ matre.li.2.ca.5.
Itē quō vir optimus iudicatˀ est in receptione dee.li.1.ca.30.
Scipio africanus somniat.li.2.ca.9.
Scipiones plures fuerūt.li.10.ca.21. et.li.3.ca.21. vbi de asiatico.
Scipionis pugna cū hānibale pax τ victoria/τ nauiū incensio.li.3.ca.21.
Scipio quō ingrate exulat τ moritur: τ de eius epitaphio.ibidem.
Scipionis ortus mirabilis/τ augurium anguis.li.3.ca.21.
Scipionis eiusdem mira ad templū iouis deuotio.ibidē.
Scipio stricto gladio compellit rempublicam non deseri.li.3.ca.19.
¶ Scripturas p̄phicas fecit trāsferri ptolemeus in grecam linguam per interpretes septuagintaduos.li.8.ca.11.b.
Scriptura2 veraciū auctas a p̄ribˀ vsq3 ad nos certissima τ notissima successiōe peruenit: Qui etia3 apocryphas eas scripturas dici cōsueuerūt/ quarū origo occulta non claruit eis.li.15.ca.23.g.
De scripturaru3 canone seruato in templo hebrei p̄pli: in quo q̄ scripsit enoch inuenta nō sūt: vn̄ apocrypha sūt noiata.ibidē.
Q2 multa sunt scripta ab hereticis nomine apostolorū τ prophetarū: que oia apocryphorū noia ab auctoritate canonica diligenti examinatione sunt remota.ibidem.

Annotatio

Scpture sacre auctoritas scḋa ē i oib⁹: necaliqd extraneū ab ipsa ē asserēdū: Ar/ (gumētū.li.15.c.1.

Scpture diuie historia de padiso ⁊ lignis ei⁹/⁊ hmōi: q̄uis mlta significet/nihilomin⁹ istius historie ỽitas fidelissima rex gestarū narratiōe cōmēda ta credat.li.13.ca.20.b. Nota ỽitatē.

Scripturā diuinā exponēs/nō dȝ lōge aber rare ab eo q̄ eā scripsit.li.15.ca.26.c.

Scripture sacre doctores i nllo discordāt/ nec sic philosophi.li.18.ca.41.b.

Scripture sacre auctores debuerūt eē pau/ ci/ ne multitudie vilesceret qd charū reli/ giōe eē oporteret: nec tn̄ ita pauci vt eorū nō sit mirāda cōpēsio/⁊ q̄re.ibidē.

In scptura sacra si qd phibet vel mādat/⁊ hmōi: nō a scriptore e⁹/sed a deo pcedit: ⁊ ideo pphete scriptores veri fuerūt philo/ sophi.ibidē.f.

Scriptura sacra quā canonicaȝ noiamus/ est eminētis auctoritatis: quaȝ christ⁹ lo/ cutus est primo p pphetas/scḋo p seipsū/ tertio p apostolos.li.11.ca.3.a.et.li.19. ca. 18.p totū. Nota veritatē.

Scripture diuine veritas certior pbat esse oibus alijs.li.10.ca.18.

Scripture sancte fides mirabilē habet au/ ctoritatē in orbe terrarum ⁊ merito. li. 12. (ca.10. c.

De scripture sācte auctoritate q̄ totum orbē crediturum sibi p̄dixit: ⁊ sicut predixit/sic fuit: et ideo q̄ pollicetur verā esse ostendit.ibidē.

Scripturā sacraȝ nō itelligētes impugnare psit/nō aūt expugnare.li.10.ca.32.g.

Scripturas cū labore rimamur: q: ex parte hic scim⁹/sed cū venerit qd pfectū est/eua cuabit qd ex parte est: ⁊ exēplificat de co/ gnitiōe angelorū.li.11.ca.31. b.

Scripture sacre obscuritas ē vtilis: q: plu/ res sentētias ỽitat[l] parit/⁊ in lucē noticie pducit/dū alius eā sic/⁊ alius eā sic intel/ ligit: ⁊ infert/ quomō expositio non debet esse distorta.li.11.ca.19.a.

Scripturas q̄daȝ male itelligūt/exponētes diuersimode/asserētes dānatos aliq̄n libe rari debere.li.21.ca.17.18.19.20.et.21.

Scriptura sacra vtit ỽbis metaphoric[l] de deo vt oib⁹ cōsulat: ⁊ vt pterreat supbien/ tes/excitet negligētes/exerceat q̄rentes/ ⁊ alat intelligētes.li.15.ca.25.

In scriptura diuia quō imisceant sermōes tropici pprijs.ibidē. Nota veritatem.

In scptura sacra aliq̄ dicūt p recapitulatio nē: ⁊ ideo qd pri⁹ est factū/ videt aliq̄n po steri⁹ esse factū.li.20.ca.14.d.

In scriptura sacra dixerūt aliqui nihil esse qd nō insinuet aliqd ad supernā ciuitateȝ referendū: ȝ hoc non approbat/cum dicat aliquid spectare solū ad ciuitatē terrenā. li.17.ca.3.a.et li.16.ca.2.d.

In scriptura sacra vel ei⁹ historia narrant multa de malis hoibus vl̄ ciuitate mūdi: nō ppter se/ȝ vt ciuitas dei pficiat ex seip sis vel emineat. li.16.ca.2.d

Qr scptura diuia excellit oia igenia ⁊ oēs alias litteras.li.11.ca.1.a.

Qr scriptura sacra meli⁹ idagat ⁊ itelligit mota q̄stiōe ab heretic[l].li.16.ca.2.a.

In scriptura diuia christiana eruditio ptl/ (nef.li.9.ca.5.a.

Scriptura canonica dr̄ no uū testamētū ⁊ vet⁹/vn̄ cōcepta est fides/ in q̄ nulla est nobis dubitatio.li.19.ca.18. p totū. Nota veritatē.

De scriptura egyptiorȝ/i cui⁹ historia mul/ ta fabulosa ponūt de multitudie tēporȝ/⁊ cōtra scripturā sacrā.li.12.ca.10.p totū.

De scriptura grecorȝ vbi magl̄ sobrie dscri bunt tēpora regnorū/cōtraria ⁊ illis egy/ ptijs: cui magis est credenduȝ/ cum sacre scripture cōcordet.ibidem.c.

Scutū veneris.li.5.ca.12.

¶ De sectariȝ philosophorū diuersitate/ q̄ multiplicant fm appetit⁹ diuersos. li. 19. ca.1.c.et per totū. Sec

Quō secula vel tpa fuerūt an̄ gen⁹ huma/ nū/dicat se ignorare.li.12.ca. 16.

De seculo q̄nt vel seculis/vtrū eadē repeti ta sint vel diuersa: ⁊ vtrū in se vel sapiētia diuina secula eterna sint/⁊ huiusmodi nō soluit.li.12.ca.19.p totū.

Securitas nulli pplo tāta cōcessa est vt ho stiles incursus non timeret / eterna patria excepta.li.17.ca.13.b.

Securitas ne insolentiā pariat/cōsulit car/ thago non delēda.li.1.ca.30.

De sedib⁹ q̄s vidit iohes i apocalypsi/p q̄s p̄sēs ecclia itelligit q̄tū ad p̄latiōes.li.20.

Seducti sr̄ q̄ peccātes nō credūt (ca.9.d. peccare: loquit d eua.li.14.ca.11.e. Nota (ỽitatē.

¶ Selinites.li.21.ca.5. Sel

¶ Ex sem filio noe nati sūt assyrij ⁊ hebrei. li.16.ca.10.et.11.quasi p totū. Sem

Seminales cause q̄uis gignēdis reb⁹ ad/ hibeant vel angelorū opationib⁹ vel ho/ minū vel mixtionib⁹ quorūcunq̄ aialiū: ipsas tamē naturas nō nisi de⁹ facit: ⁊ oēs res qualescūq̄ sint.li.12.ca.25.c.

In seminali rōne quō lateāt oia mēbra ho/ minis ⁊c̄.q̄ apparēt postea.li.22.ca.14. b.

Seminalē virtutē qua nō solū filia pducū tur/sed etiā pductis eadem vis seminalis confert: non potuit peccatū auferre in ho mine.li.22.ca.24.a.

Quomō semp possint dici esse angeli.li.12. ca.15.d. Nota veritatem.

Semiramis virū se fingēs impat: ȝ filiū co/

gnoscēs occiditur ab eodē.li.18.ca.2.c.

Sen ¶ Senarius est nūerus pfectus: qꝛ ꝯstat ex suis partib⁹ quotis: ꝛ est pm⁹.li.11.ca.30.a

Seneca clarescens tpe aploꝝ/theologiā fabulosam ciuilē ꝛ naturalez rephendit. Et post: Iste quē phi quasi liberū fecerūt/tū qꝛ ppli romani illustris senator erat: colebat qđ ꝛ ipse rephendebat. Et subdit: Eo dānabilius ꝙ illa ꝙ mēdaciter agebat/sic ageret vt eū populus veraciter agere existimaret.li.6.ca.10.a.et.f.

Sensibilia dicim⁹ ꝙ visu tactuq3 corporis sentiri quūt: ꝙ sentiēdo tāgimus/ vt colores videndo.li.8.ca.6.b. Et li.11.ca.26.a.

Sensibilia nūcupata sunt talia ab aialib⁹/ nō qꝛ sentiūt/ꝫ qꝛ sentiunt.li.11.ca.27.d.

Sentire vel viuere aīa nō desinit/ quapropter immortalis dꝛ.li.13.ca.2.a.

Que sensum habēt sic excedūt insensibilia vt ipsa excedant a rationalib⁹ ꝛ intelligibilibus.li.7.ca.3.a.

Qꝫ sensu corporis et si capiam⁹ sensibilia: tū de eis nō sensib⁹ corporis iudicam⁹.li.11.ca.27.d. Sed habem⁹ alium interioris hois sensum isto longe pstantiorē/quo iusta et iniusta sentimus. Iusta p intelligibilē speciē: iniusta p eius puationē. Ad huiusmodi sensus officiū nō acies pupille/nō foramen auricule/nec spiramē narium/nec gustus fauciū/nec vllus corpore⁹ tactus accedit.ibidē. Nota veritatē ꝛ argumentū.

Sensus animi vel mētis rectissime dicitur ille ꝙ est interior quo sentiunt insensibilia. Ibidem.et ca.3.

In sensib⁹ corporis posuerūt aliꝗ phi veritatis iudiciū/ꝫ hoc reprobat. li.8.ca.7.

Sensum ꝛ intellectū ponūt phi ppter comphēsionē ꝛ pceptionē xitatis.li.19.ca.4.c

Qꝫ sensib⁹ credim⁹ in rei cuiusq3 euidētia/ quib⁹ vtit anim⁹ p corpus.li.19.ca.18.

Qꝫ p sensus habeat aliqua scientia/innuit ex pdictis/nō autē ois.ibidē

Qꝫ sensus hūanos siue corporis siue alios ꝗs simillimos corꝑalib⁹ habemus/in somnis deus alloquit: vtēs creatura sibi subiecta in specie humana aliqñ.li.15.ca.6.c.

De sensuū illusiōe facta p demones immutantes phantasticū.li.18.ca.18.p totū. Et

Sentētia dei est ita certa ꝛ fixa/sicut certa pscientia.li.15.ca.25.a. (li.22.ca.22.d.

Sententiā deus mutat vel statutū/ꝫ nō pscientiā.lib.14.ca.11.a. Ex his habes dei sententiā dici dupliciter.

Sep ¶ In septimo die dei requies cōmēdat: in ꝙ primū sctificatio sonat: ita de⁹ noluit istū diē in illis suis opibus sanctificare: ꝫ in requie sua ꝙ nō habet vesperā.li.11.ca.31.a.

Septenarius nūerus quō sit pfectus ostendit: qꝛ totus impar prim⁹ ternarius est/totus par quaternari⁹: ex quib⁹ duob⁹ ꝯstat septenarius: īō pro vniuerso sepe ponit: ꝛ exēplificat i multis auctoritatib⁹.ibidē.b

Qꝫ septenario significet spūssctūs/ostenditur. Ibidem.

Qꝫ septies i die cadit iustus ꝛ totiēs resurgit: intelligit nō de casu in pctm̄/ sed i tribulationē. Ibidē.b.

Septem sapiētes.li.8.ca.2. Et li.18.ca.25.

Sepulture carētia nō est timēda bonis: qꝛ nec capill⁹ eoꝝ pōt perire. Itē ptz in multis phis qui sepulturā ꝯtempserūt. Itē in exercitib⁹ multis: ꝗ in cāpis deserti morti se exposuerūt.lib.1.ca.12.et.13.

Sepulture ꝯditio ꝛ hmōi/magis sunt viuētiū solatiū ꝙ̄ subsidiū mortuoꝝ.li.1.c.12.b.

Qꝫ in sepulturis curandū est de corporib⁹ defunctoꝝ: pcipue fideliū/quib⁹ spūssctūs vsus est tanꝙ̄ organis.li.1.ca.13.

Sepulture officiū exercētes cōmendabiles reddunt: tum ex sepultura patriarcharū: tum ex dei beneplacito: tum qꝛ fides resurrectionis astruitur.ibidem.

Sepulture officiū circa corpa mortua deo gratū indicat/ qꝫ corporib⁹ viuis subueniꝛe p elemosynas/maioris ē meriti.ibidē.b

De sepultura ppa quō nō sit curandū morientib⁹/sed remanētibus/ex pdictis ostēditur. Ibidem.

De sepulchri dominici terra sanante paralyticū.libro.22.ca.8.b.

Sepultura an proficiat: et error gentilium de insepultis.li.2.ca.12.

¶ Serapis oim egyptiorū deus maximus/ fuit rex argiuoꝝ tertius noie apis: et quare serapis dictus est: ꝛ quō constitutū est: vt oēs qui dixissent eū hominem fuisse/ capite punirent: ꝛ de idolo ꝛ de tēplo suo cōstituto/digito labijs impresso.libro.18.ca.5. per totū. Ser

In serapis honore quomodo egyptij nutriebant bouē deliciose/quē vocabāt apem: quo mortuo alter eius inueniebat. Et innuit qꝫ hoc demonibus procurātibus fiebat: qꝛuis crederent sibi procurari diuinitus.ibidem.a.

Serpens diu viuit ꝛ renouat.li.8.ca.15.a.

Serpens operi diaboli in temptādo ministrauit.li.14.ca.11.d.

Serpēs mirabilis.li.3.ca.12. Et li.10.ca.16.

Seruire deo vł ipsum colere cedit in bonū nostrū/non autē suum.li.10.ca.5.a.

Seruitutē mirabilem sub diabolo primus homo habuit peccādo/ pro libertate quā concupiuerat ad seipsum cōuertendo.libro.14.caplo.15.a.

Seruit⁹ est introducta ppter pctm̄: pinde

Annotatio

pulchritudinis nō refrenāt:meli⁹ saltē cu/
piditate hūanę laudis ⁊ glię: nō quidē iā
sancti/ß minus iā turpes sunt.li.5.ca.13.a.
Q: vana glia declinare libidinē bonū sit:
⁊ q̄ glia est/honestę diuinę:ex his habes.
Glia pncipē esse alendū/ dicit tulli⁹.ibid.
Non ventositate laudis hūanę/ß sine veri
boni sectanda sunt studia.ibidem.
Tanto quilibet est deo dissimilior/quanto
⁊ ab hac immūdicia mūdior/scȝ vanę glo
rię:q̄ in hac vita etsī non fundit⁹ eradicat
ex corde:q: etiā bene pficiētes alos tēpta
re nō cessat:saltē cupiditas glorię superet
dilectione iusticię.li.5.ca.14.a.
Q: gloria est iudiciū hoim bene de hoīb⁹
opinantiū.li.5.ca.12.g.
Quāto min⁹ petebat gloriā/ ait salusti⁹ de
catone:tanto magis illū seq̄bat.ibidē.
Q: si puersitas sęculi admitteret vt hono/
ratiores essent quiq; meliores: nec sic pro
magno debuit haberi honor human⁹/q̄a
nulli⁹ ponderis est fum⁹.li.5.ca.17.b.
Tolle iactantiā/⁊ oēs hoīes quid sunt nisi
hoīes? Loquit contra dominantes alijs.
ibidem. Nota veritatem.
Ad vanę glorię vitationē deus virgines sa
cras pmisit a barbaris violari.li.1.ca.28.
Justus plus intendit in his in (per totū.
quibus sibi displicet q̄ in his quę sibi pla
cent.li.5.ca.20.b.
Vani essent oēs filij hoim/si nō liberarētur
per filium hoīs.li.17. ca.11.b.

Var ¶ De varronis doctissimi romanoꝝ laude
in scientia ⁊ libroꝝ cōscriptiōe multoꝝ/et
errore mltiplici/⁊ descriptiōe triplicis the
ologię:⁊ de ioue q̄d senserit.li.6.ca.2.a.b.
Varro quis ⁊ quo tpe fuerit.lib.3.ca.4. Et
quid de dijs senserit.li.6.ca.1.
Varro dr̄ acutissimus ⁊ doctissim⁹.li.6.ca.
6. Et libro.7.ca.5.

Veh ¶ Vehium capitur.li.2. ca.17.

Ven ¶ Venialia pctā difficillimū est inuenire/
periculosissimū est definire:ad quoꝝ inda
ginē dicit se nondū peruenire potuisse.li/
bro.21.ca.27.f.g.
Venialia pctā ideo forte latēt: ne aliqs q̄/
reret tm̄modo alioꝝ meritis liberari/ qs
sibi faceret amicos elemosynis. ibidē.
Q: sine veniali pctō nō viuat in hac vita/
innuit dicens:q̄ oratio dñica/ scȝ dimitte
nobis debita ⁊c̄.est oibus necessaria:quia
non pfecte impat ratio vitijs.li.19.ca.27.
b.c. Et li.21.ca.27.f.
Q: venialia deleant oratiōe dñica/ innuit
dicens eā efficacē:nō p malis/ß pro iustis
hoibus.li.19.ca. 27.b.
Veniet christ⁹ ad iudiciū manifeste.li.20.
caplo.24.d.

De veneris claritate q̄ oīa supat astra.li.
Veneris stellā scribit marcus (7. ca.15.a.
varro mutasse colorē/magnitudinē figu/
ram ⁊ cursum: qd̄ ⁊ dixerunt nobiles ma/
thematici.li.21.ca.8.b.
Veneres tres.li.4.ca.10.
Veneris cultus.li.3.ca.31.
Ven⁹ verticordia/vbi de sulpicia sanctis/
sima.li.4 .ca.10.
Itē venus quō sit mater enee.li.3.ca.3.
Venus q̄ qñq; sumit p luna.li.7.ca.15.
Venus quō troianis fauebat.li.3.ca.13.

Ver ¶ De verboꝝ ↄtrouersia curandū nō ē/sed
de veritate rei ſm tulliū.libro.9.ca.5.c.
Quō verbū ad certā regulā solū loqui fas
est catholicis.libro.10.ca.23.b.
Q: vba fęda i necessitate nō sūt tacēda vel
horrēda/sicut dicit: Quisq̄s q̄ ad has litte
ras impudic⁹ accedit: culpā refugiat/ nō
naturā:facta denotet suę turpitudinis/nō
vba nr̄ę necessitatis: Et exēplificat de aplo
paulo loq̄nte de huiusmodi .li.14.ca.23.c
In verbo angeli cognoscunt res clarius q̄
in ipsis rebus .libro.11 ca.29.b.
Verecūdię cā libido ē:q̄ qn̄ tollet a corpi/
b⁹resurgētiū/tollet ⁊ ↄfusio.li.22.ca.17.a.
De verecundia pudēdoꝝ q̄re scȝ inest aīę.
li.14.ca.17.18.19.et.20.per totum.
De verecūdia quā a ↄcubitu ↄiugali tollē
bāt phi cynici/ vt dicerēt ↄcūbendū eē cū
vxoribus in conspectu alioꝝ:quod ⁊ dio/
genes fecit: sed pudor naturę ab actu eos
cohibuit.libro.14.ca.20.a.b.
De veritate diuię lucis quō aīa illustrat vt
possit de reb⁹ rectū iudiciū habē. li.11.ca.
In veritate incōmutabili aliter iu/ (27.c.
sticia cognoscit q̄ in aīa iusti. Et loquit
de cognitiōe angeloꝝ in vbo.li.11.ca.28.b
Q: i veritatē diuinā mouent angeli tanq̄
ad fontē vitę: vt qd̄ nō habeāt ex seipsis/
capiant ex ipsa.li.16.ca.6.a.
Q: ad verū ⁊ optimū homo attingit per il
lud qd̄ in eo pcellit.li.8.c.4.d. Nota veri/
tatem ⁊ duo documēta.
Q: veritas dei odiosa ē dilectorib⁹ mūdi/
p q̄ opprobria sustinēt fideles.li.5.ca.16.a
Verisimilis opinio quō fallat nos. lib. 22.ca.
Veritatis testes sūt martyres oñdē (23.a.
tes oia mala tolerāda eē p fide.li.10.c.32.c
Pro veritate mors suscipit vt ęterna mors
euitet.li.13.ca.8.a.
Veritatis perceptio parua est in hoc sęcu/
lo:q: corpus qd̄ corrumpit aggrauat ani
mā:et deprimit terrena cogitatio sensum
multa cogitantē.li.19.ca.4. c.d.
Ad veritatis pceptionē philosophi ponūt
sensum ⁊ intellectū.ibidem.
Veritatis iudiciū quidā/vt stoici ⁊ epicu/

Annotatio

Victi aliqui cōfugiūt ad gratiā adiutricē: qua post pugnātes viriliter victores efficiantur. ibidem.

Victor filius ꝑ trāsgressione mādati occidit a patre. li. 1. ca. 23.

Non vidēt infideles iudei etiā apta/ habētes oculos obscuratos. li. 17. ca. 19.

Cū nō videt aliquid qđ est ꝓsens: videtur tñ alia/ sicut discipuli nō videbant claritatem corporis christi: ꝛ sodomite ostiū loth/ aorasia pcutiunt: qđ vocabulū grecū latine dicere nō valentes/ cecitatē interꝑtati sunt. lib. 22. ca. 19. c. d.

Visio facta abrae de aīalibus ꝛ auib⁹ exponit spiritaliter. li. 16. ca. 24. a. b.

Visio intellectualis imaginaria vel corporalis/ elici pōt ex modis quib⁹ deus dr loqui hoi: vide libro. 11. ca. 2. per totū.

Visio dei tante est pulchritudinis/ ꝛ tanto amore dignissima ſm plotinū: vt infelicissimū sit omnia alia habere/ illa ꝑtermissa. libro. 10. ca. 16. a.

Vid ¶ Videre deū est pmiū sanctoꝝ. li. 16. ca. 39. Nota veritatem.

Videbim⁹ deū ꝛ oīa q̄ nunc credim⁹/ qñ erimus in patria. li. 20. ca. 21. d.

Videbūt beati deū sic oculis corporeis regentē oīa corpora ꝛ eis ꝓsentē: sicut nunc videmus vitā alicui⁹ hoīs p motus vitales ipsius hoīs. Vel videbitur deus sic ab ipsis oculis/ vt habeāt aliquid mētī simile in tanta excellentia/ ꝙ incorporeā naturā possint cernere: qđ aut difficile/ aut impossibile est ostēdere testimonijs scpture aut exemplis. li. 22. ca. 29. h. i.

Videbit deus in seipso. Itē a singulis nobis i singulis nobis. Itē ab altero nostro in altero. Itē in celo nouo/ in terra noua: atq3 in omni corpore/ quocūq3 fuerint spiritalis corpis oculi acie puenièt directi: licet dicat opinādo. ibidē.

Qr videt aliquis vitā suā qua viuit sensu interiori: vitas autē aliorum sensu exteriori. Ibidem.

Qr videbunt beati oīa/ nō solū si claudant oculos ꝓsentes rebus/ immo etiam si erūt absentes: cū etiā heliseus absens videret giezi munera recipientē. ibidē.

Videri intelligibilia solo mētis aspectu/ ꝛ corpalia solo corpis sensu dicunt phi. Et dicit/ ꝙ si hoc esset verū/ deus etiā oculis corporeis spiritalia videre non posset. Et ostēdit illos falsum dicere: cū de⁹ existens spiritus/ videat. ibidem. g.

Videbūt oculi extra mittēdo/ non species ab extra recipiendo: ex superiorib⁹ potest argui: vt patet ibidem.

Vig ¶ Vigilijs insistunt boni ad domandā cōcupiscentiā/ et peccata vitanda multiplicia: que quidē bello spiritali vincunt. lib. 22. ca. 23. et per totum.

Vigilia occidit regulus. li. 1. ca. 15.

¶ Vincunt romani/ nimis crudeliter victos premētes. ibidem. Vin

¶ Vir aliqñ accipit in scriptura pro vtroq3 sexu. li. 20. ca. 21. I. Vir

Virgiliū maxime cōmendat inter poetas ꝛ ꝙ more poetaꝝ mēritus sit. li. 1. ca. 4. b.

In virginitatis testimoniū virgo vestalis de stupro accusata portauit aquam in cribro. li. 22. ca. 11. d.

Qr virginitatē deus permisit a multis auferri ꝑpter sugbie vitationē. li. 1. ca. 28. a.

Qr virginitate incorrupta mulier cōcepisset in primo statu. Argumentū lib. 14. ca. 26. b. Nota veritatem ꝛ quattuor theologica documenta.

Virginū vestalium ritus. li. 3. ca. 5.

Virgo vestalis aquā in cribro portat. lib. 10. caplo. 16.

Virgo vestalis rea viua infodit. li. 3. ca. 4.

Virgo non nutriens ignem etemū crematur. li. 2. ca. 29.

Virtus qua recte viuitur/ sedet in animo/ ꝛ imperat mēbris. Et ideo corpore violato inuoluntarie/ nō perditur. li. 1. ca. 16. a. Et li. 9. caplo. 4. b.

Virtus est donū dei: ꝛ ideo ab eo impetratur a quo solo dari potest. li. 4. ca. 20. a.

Virtus a veterib⁹ definita/ est ars recte beneq3 viuēdi. li. 4. ca. 21. b. Nota veritatē.

Virtus est qua bene viuit. Et post dicat: Virtutis vera ꝛ breuis definitio est/ ordo amoris. li. 15. ca. 22. b.

Virtus ē ars bene viuēdi/ data nobis solā dei gratia: q̄ in aīe bonis etiā ſm varronē est excellētissimū bonū. li. 19. ca. 1. c.

Virtus est in vita sapientis. li. 9. ca. 4.

Non est vera virt⁹/ nisi q̄ ad cū finē tendit/ vbi est bonū hoīs quo melius nō est. li. 5. ca. 12. g. Nota veritatē et duo theologica documenta.

Virtutes in hac vita esse non possunt sine vera pietate. Et loquit de virtutibus cardinalib⁹. li. 10. ca. 4. b. c.

Virtus et honor edes propinquas habuerunt. li. 5. ca. 12. g.

Virtutes mirabiles quorundā romanorū. libro. 5. caplo. 18.

Virtutes nō relate ad deū/ sunt vitia potius ꝙ̄ virtutes. Nā licet a quibusdā tunc vere atq3 honeste putent esse virtutes/ cū referant ad seipsas: nec ꝑpter aliud expetuntur: ꝛ tunc inflate atq3 superbe sunt: ꝛ ideo nō virtutes/ sed vitia iudicāda sunt Et ostēdit quō beate viuere nō est ab ho/

mine/sicut nec viuere: nec a virtutib⁹ ho/minis/sed a deo.li.19.ca.25.b.
Uirtutibus romanorū/ quib⁹ nitebant ve nire ad honores/ꝛ huiusmodi/ de⁹ reddi/dit honorē ꝛ mercedem temporalem: Ar/gumentum / ꝙ virtus informis non est si/ne mercede.libro.5.ca.15.a.
Uirtus informis quantūcunqꝫ laudet/ ni/hil est respectu formate.li.5.ca.19. d.
Qꝛ virtutes aliq̄ habere volūt/quas serui/re faciāt humane glorie.li.5.ca.20.
Omnia agenda cōplectit virtus/oia optā/da felicitas.li.4.ca.21.a.
Qꝛ ſm ꝟtatē viuere dixit plato illi soli eue/nire q̄ ē dei cognitor ꝛ imitator.li.8.c.9.a
Ideo virtutes habēti magna virtus est cō/temnere gloriam: quia cōtemptus eius in conspectu dei est; iudicio autem non repe/ritur humano: Quomodo etiam non re/peritur/probat ibi: ꝛ ideo cōtemnit suspi/ciones aliorum.li.5.ca.19.b.
Uirtutes cardinales intelligūtur per quat/tuor flumina.li.13.ca.21.b.
Uirtutes politice haberi debebāt propter voluptatem seruandam ꝛ fouendā: quaꝫ quidam philosophi dixerūt: contra quos alij inuehuntur/ꝛ iuste.li.5. ca.20.a. Ibi/dem de virtutum cardinalium actibus.
Uirtus ſm varronē nihil sibi omnino pre/ponit omnium bonorum anime vel cor/poris. Et subdit/ quomodo contēnit mi/nora bona propter maiora.li.19.ca.3.c.d.
Uirtus ſm varronē bene vtit ꝛ seipsa ꝛ ce/teris q̄ faciunt hominē beatum: vbi vero et ipsa non est/ quantumcunqꝫ sint bona/ non ad eius bonū cōparanda sunt: ac per hoc non iam eius bona dicenda sunt/ cui male vtēti vtilia esse nō possūt.ibidem.b.
Uirtus voluptati aliquādo prefertur ſm varronē: aliquādo subdit/ aliquādo iun/gitur.li.19.ca.1.d.et.ca.2.d.
Uirtutib⁹ politicis exerceri nō referēdo ad verū finē/ nō est sapiētie vere.li.19.ca. 20.
De ꝟtutib⁹ cardinalib⁹ quib⁹ pugnādum est cōtra vitia innata/ꝛ alia q̄ vincunt nō nisi desiderio sūmi boni.li.22.ca.24.d.
De ꝟtutū bello cōtinuo cū vitijs/ex q̄ orit nostra miseria: vbi exēplificat de quattu/or ꝟtutib⁹ cardinalib⁹.li.19.ca.4.
Uirtus dicitur sicut ꝛ doctina: ꝛ ideo non est in nobis a natura/ſm academicos. li/bro.19.caplo.3.c.
Uirt⁹ ꝛ gr̄a differūt: Argumētum/ qꝛ dicit virtutē dari gratia dei.li.22.ca.24.e.
Uirtute vera beatificat ciuitas/sicut ꝛ ho/mo.libro.1.ca.15.c.
Uirtutib⁹ veris anima in dei amplexibus fecundatur.li.10.ca.4.b.

Uirtutes videntur esse in irascibili ꝛ cōcu/piscibili.li.14.ca.19.c.
Uirtute nostra nō purgamur a peccatis/ ſ miseratione diuina.li.10.ca.22.a.
Quātulacūqꝫ ꝟtus dicit nostra/illi⁹ est no/bis bonitate cōcessa.ibidē.
Uirtute nihil ē meli⁹ i hac vita.li.19.c.4.k.
Qꝛ preter virtutem/que est ars bene viuē/di / stoici dicunt nullum aliud bonuꝫ esse hominis.li.9.ca.4.b.
Uirtus nō est in patria ratione difficulta/tis vel meriti: ſ ipsa pacatissima pficietur spiritus humanus/ omni cessante iam bel
Ibi ꝟtutes nō ꝯtra vlla (lo.li.22.ca.24.i.
vitia vel mala q̄cunqꝫ certātes / ſ habē/tes victorie p̄mīū eternū / quā nullus ad/uersarius inquietat.li.19.ca.10.a.
De virtute magnetis/ quā vere stupendaꝫ dicit.li.21.ca.4.e.f.
¶ Uitam multiplicem quomodo partici/pet homo/cum arboribus seminalem/cuꝫ pecoribus sensualem/cum angelis intelle/ctualem.li.5.ca.11. a. Uit
Uita quedam est que nutrit ꝛ cōtinet: que/dam habet vltra/quia sentit: quedam vl/tra/quia intelligit: quedam nō nutrit/sed cōtinet/ sentit ꝛ intelligit; ꝛ talis est in an/gelis.li.8.ca.6.a.
Duplex est vita/ſm carnem/ꝛ ſm spiritum. libro.14.ca.2.b. c.
Uita nulli⁹ hominis durauit mille annis/ q̄uis vltra nongentos multi vixerint. li/bro.15.ca.8.d. e.
Qꝛ vita gentis alicuius adhuc protendi/tur vsqꝫ ad ducentos annos / ſm plinuꝫ. libro.15.ca.9.c.
Qꝛ viuunt homines minus iuxta excursū mundi/ſm plinium.ibidē.
Itē de tēpore maiori ꝛ minori abrae/moy/si ꝛ modernorū.li.15.ca.14.b.c.
Uixerunt aliqui post diluuium vltra quin/gentos annos: q̄uis dicatur/tempus fuis/se homini datum centum viginti annoꝝ: quod tempus potius fuit predictuꝫ vsqꝫ ad diluuium.li.15.ca.24.a.
Uixisse post diluuium matusalem quattu/ordecim annos putauerunt quidam. Et ponit rationem eoruꝫ sumptam a tempo/re vite sue.li.15.ca.11.a.b. Nota veritatē. Sed hoc reprobat.ibidem. c.
Duplici vita viuebat prim⁹ homo in para/diso.li.14.ca.26.ꝑ totū. Nota veritatem.
Uiuebat prim⁹ homo in paradiso sicut vo/lebat/ q̄diu hoc volebat quod deus iusse/rat: viuebat fruens deo; ex quo bono erat bonus: Et ostendit post/ quomodo nihil corruptionis timebat intra vel extra: nul/la erat sibi molestia/nihil triste/nec inani/

ter lętũ. Itẽ quõ in charitate erat: ꝛ ꝙ lassitudo nulla vel somnus ꝑmebat inuitũ: et quõ generassent filios.li. ibidẽ.

De vita fęlici primoꝝ parentũ in paradiso: ꝙ fuit tam breuis/vt ad nascentiũ sensum nec ipsa ꝑuenerit.li.22.ca.21.c.

Eam quippe vitam ęternã dicimus: vbi est sine fine fęlicitas: ꝛ quõ eã sol⁹ deus dat. li.6.ca.12. per totum.

Vitã ęternã magis dicim⁹ finẽ bonoꝝ nostroꝝ ꝙ pacẽ: quę pax aliqñ ꝓ his mortalibus accipit. Item magis ꝙ vitã ęternã: quia vita ęterna ab his qui familiaritatẽ nõ habent cũ scripturis/etiã vita malorũ potest accipi: aut ꝓpter animę immortalitatẽ fm philosophos: aut ꝓpter pęnas ęternas. Propter hoc finis hui⁹ ciuitatis/ in quo summũ habet bonum/dicẽdus est vel pax in vita ęterna: vel vita ęterna in pace: vt facilius ab omnib⁹ possit intelligi. libro.19.ca.11.b.

Vita sola dicẽda est ꝗ btã est.li.20. ca.6.c.

Non viuit vt vult/nisi beatus: ꝛ nullus beatus/nisi iustus: qꝛ non viuit vt vult/nisi vbi vera beatitudo est: hoc eñ natura expetit.li.14.ca. 25.a.

Vita beata non est aliud ꝙ vita ęterna.libro.7. ca.1.a.

Vita dꝛ viuẽdo/sed ęterna finẽ non habendo: quã ęternam angeli non habuerũt in principio.li.11.ca.11.

Vita aliq̃ sicut est sine oĩ dolore: dolor aũt sine aliqua vita esse nõ põt: sic et q̃dã pax sine omni bello: bellũ ṽo esse sine aliq̃ pace nõ potest.li.19.ca.13.b.

Vita beata hoĩs deus est/sicut anima vita est corporis: ꝛ sic miser est popul⁹ alienatus a deo.li.19.ca.26.a.

Viuere beate non est ab hoĩe vel a virtutibus/sed a deo.li.19.ca.25.

Ex vitę hui⁹ donis q̃ deus cõiter largit bonis ꝛ malis/conijcere possum⁹ q̃ in patria daturus est.li.22.ca.21.c.et.24.f.

Vita ista quantũ distet a vita cęlestis ciuitatis/ostendit.li.5.ca. 17.c.

Vita hęc miserrima ẽ respectu futurę/quãtũcũqȝ bonis abundet.li.19.ca.20.ꝑ totũ.

Viuit itaqȝ aĩa ex deo cũ bene viuit: viuit autẽ corpus ex anima/cũ aĩa viuit in corpore.li.13. ca.2.per totũ.

De vitę ęternę incõprehẽsibilitate ꝛ dignitate.li.22.ca.29.et.30.per totũ.

Vitę quidã modus est sufficiẽs ipsis viuẽtibus ad salutẽ: quidam ṽo non est sufficiens ipsis viuentibus/nisi aliorũ suffragijs quos sibi amicos faciũt elemosynis. libro.21.caplõ.27.I.

Vita recta q̃ peruenit ad vitã beatã/recte habet oẽs suas affectiones.li.14.ca.9.g.

Vita iustorũ est disponere testamentũ dei sup sacrificia: et exequit de operib⁹ misericordię ꝓponẽdis sacrificijs.li.20.ca.24.f.

Vita sapiẽtis debet esse socialꝭ.li.19.ca.6.b

Viuere debet homo velle ideo/vt aliquid cognoscat vtile: et fm cognitionẽ vitam moresqȝ cõponat.li.19.ca.14.b.

Viuere recte nõ nobis ex nobis/nisi credẽtes ꝛ orantes adiuuet: qui ꝛ ipsam fidem dedit/qua nos ab illo adiuuãdos esse credamus.li.19.ca.4.a.

Viuit recte qui obtemperat ꝑcipienti deo. libro.17. ca.4.k.

Vitam debemus bonã agere ꝓpter summũ bonũ habendũ: et summũ malum vitandum.li.19.ca.4.a.

Vitã multiplicẽ varro distinguit eẽ phoꝝ in libro de phia: scȝ ociosam/actuosam/et ex vtraqȝ modificatã. Primã diligũt qui tñmõ studijs doctrinę vacare volũt. Secundã hi q̃ etiã philosophãdo/tñ in administratione regẽdisqȝ rebus humanis occupati fuerũt. Tertiã hi q̃ partim erudito ocio: partim necessario negocio alternantia vitę suę tẽpora tribuerũt. Et hanc dicit varro cũ academicis magis sibi placere.li.19.ca.1.f.g.et.2.et.3.

Vita fm istos nõ est hoc qd virtus: qñ nõ oĩs vita virtus/sȝ sapiẽs vita. li.19.ca.3.c.

De vita actiua ꝛ contemplatiua ꝛ ꝑmixta fm triplex gen⁹ vitę ꝛc̃. In vtraqȝ vita debet ꝑlatus exercitari: vt ocio ɔtẽplatiõis vacet ꝓpter veritatẽ: ꝛ actioni ꝓpter charitatẽ.lib.19. ca.19.

Ex vita ex vtraqȝ cõposita magis sibi placeat. Et si qs fidelis possit vitã suã ducere in q̃libet triũ modoꝝ ꝑdictoꝝ/interest/cũ amorẽ teneat veritatꝭ/qd officio charitatis impẽdat: nec sic eẽ debet qsqȝ ociosus: vt in eodẽ negocio vtilitatem nõ cogitet ꝓximi: nec sic actuosus/ vt ɔtemplationẽ nõ requirat dei. Quobrẽ ociũ sanctũ q̃rit charitas: veritatis negociũ iustũ suscipit necessitas charitatis. Ibidem.

Vitã diuersificatã moribus/habitu vel cõsuetudine nõ repellit ecclesia/dum non sit cõtra deum. Ibidẽ.a.

Homo qui fm deũ/ non fm hominẽ viuit: oportet ꝙ sit amator boni: vñ fit ɔsequẽs vt malũ odent.li.14.ca.5.ꝑ totũ.

In vita ista boni vtunt bonis vt peregrini quib⁹ nõ capiunt: malis autẽ ꝓbant/aut emendant.li.1.ca. 29.a.

Male viuitur/si de deo non bene credit.libro.5.caplõ. 10.c.

Vita in corporib⁹ impioꝝ/non animarũ/ꝗ corpoꝝ vita est; ꝛ sic hõ viuẽs fm seipsum

mendax est et filius diabolo/qui voluit fm seipsum viuere.lib.14.ca.3.c.et.4.a.

Uiuere fm bonū creatuz deserto creatore bono/causat pctm̄.li.14.ca.5.a.

Uitā temporalē qr vltra debitū etiā boni amāt: ideo cū ipsis malis eā amarā senti/unt in flagellis tēporalib⁹.li.1.ca.9.d.e.

Uita ista sine multis calamitatib⁹ non du/cit.libro eodē.ca.27.b.c.

Uita quieta nō est in hoc tpe/ sz secura ne/quitia.li.2.ca.27.b.

Uita aliqualis erit post mortē in ore lau/dantiū.li.5.ca.14.c.

Qr in vita hō nunq̄ est/ ex quo est in isto corpe moriēte potius q̄ viuēte: qr in vita et in morte simul esse nō pōt. Et post ostē/dit quō est in aliquali vita.lib.13.ca.10.b. et ca.11.a. Nota veritatē.

In vita ista est mors ita grauis/vt mors q̄ ab hac liberat: amore huius mortis time/atur.li.12.ca.20.a.

De vite hui⁹ miseria multa prosequit circa corpus et aīam: ostēdens p hoc in ea non esse beatitudinem: cōtra phos.li.19.ca.4. per totum. Et li.22.ca.22. per totū.

Uitā hanc vanitati subditā quō describit ecclesiastes. Et q bona et mala cōmunia sint bonis et malis.li.20.ca.3.p totū.

Uita mortaliū tota est pena: quia tota est temptatio. Et exemplificat de insipientia paruulorū/et alijs eorum penis.lib. 21.ca. 14.per totum.et ca.15.a.

Uita nr̄a incipit a fletu qn̄ nascimur. Et q vita ista erūnosa est ira dei.li.21.ca.14.b.

Uite p̄senti cōueniunt deformitates et mō/stra que a corporibus resurgentib⁹ beatis tollent.li.22.ca.19.c.

Uitā p̄sentē ostendit plenā calamitatibus multis. Tum ratione ignorantie et concu piscentie cū quibus nascimur: vnde sunt innumerabiles p̄uaricatiōes et pene lega/les et alie.li.22.ca.22.per totum.

Tum ratione hoim a quib⁹ decipimur/oc/cidimur/alligamur: et hmōi. Tum ratione elementor a quib⁹ fulgura et inundatiōes aquar/frigora/estus/fulmina et hmōi. Tū rōne ferarū veneno inficientiū: et alios oc cidentium/et casuū diuersor: vt de heli ca dente de sella: et alio leso in via/ vel mori/ente prosequit.ibidē. Tum rōne demonū etiā paruulos vexantiū et decipiētiū mul/tos. Item rōne infirmitatū multiplicium et inediarū. Itē rōne famis et sitis/q̄ etiā co/egit iam proprios filios comedere et c. Ab hui⁹ tam misere q̄si quibusdā inferis vite nō liberat/nisi gratia saluatoris dei/ et dn̄i nostri iesu christi.ibidem.

In vita p̄senti/q̄ bona deus ptulerit natu/re humane/q̄uis p pctm̄ damnate enume rat.li.22.ca. 24. Que dicit esse: tum rōne ppagatiōis/in qua etiā ipse operat semp: tum rōne ipsius aie in se et etiā in potētijs et virtutib⁹ sibi datis diuina gratia et arti/bus quasi innumerabilib⁹: quib⁹ ista vita mortalis ornatur. Tum rōne corporis/qd mirabiliter est dispositū in exteriorib⁹ sen sibus et mēbris/et interiorib⁹ neruis/et har/monijs pcordior et mēsuris. Itē in multi plici pulchritudine corpori accōmodata in se. Item in celi tanq̄ spectaculi pulchri tudine maris/nemorū/anialiū/ ferarū et c. plurima q̄ nos psiderare faciūt/ quāta bo na sint q̄ sunt in patria.ibidem.

Uita nō est appellanda/que est in inferno: sed potius mors/vbi est eterna damnatio libro.13.ca.2.c.

Uita qualiscunq̄ aliquod bonū est: dolor autē malū: ideo corpus non viuere dicen dum est/ in quo anima nō viuendi causa est/sed dolendi. Ibidem.

Uite tres/sub figura triū dearū.li.3.ca.25.

¶ Ulyxis socior mutatio.li.18.ca.17 Ul

¶ Umbra transit veniēte luce.li.15.ca.2.b. Um

Umbra futuror fuerūt multa/ que licet in se transierint/nō tamē in his q̄ figurabāt. libro.17. ca.6.a.

¶ Unctiōe inuisibili vngit de⁹.li.17.c.16.b Un

De vndecim velis et cilicinis/q̄ erant in ta/bernaculo testimonij.li.15.ca.20.f.

Undenarius numerus significat peccatū/ quia transgredit denarium.i.decalogum preceptorum. ibidem.

Unitas commendatur in hoc/q mulier de viro facta est: vt ex vno omnes essemus. libro.22.ca. 17.b.

Ut vnitas ostendat q̄ deo sit grata: volu it deus hominē solū creare: qd recogitare valet ad tollendā discordiā efficaciter.li. 12.ca.21.et.22.b.

Qr vnitate et cōcordia oim christianorū fi/deliū ecclia dei sit regina.li.17.ca.16.c.d.

Unitas ciuitatis quō significet in sonorū concordia.li.7.ca.14.a.

Quō vniuersum plerūq̄ siue mundus/cla/mat se factum ab ineffabiliter atq̄ inuisi/biliter pulcherrimo deo.libro. 11. ca. 4.b. Nota veritatem.

¶ Uolūtatis successio nō est in deo/siue sit Uo creās/siue nō creās: sed vna eadēq̄ sempi terna et incōmutabili volūtate res condi/dit: et vt prius nō essent/egit q̄diu nō fue/runt: et vt posterius essent/qn̄ esse ceperūt. li.12.ca.14.a.et.17.d.

Uoluntate incōmutabili quō deus hoiem cōdiderit in tpe quo voluit: quo tamē di/cimus fiendū qn̄ deus voluerit. Si autem

tamen inuenit etiã esse respectu maloꝝ in diuina scriptura ⁊ philosophoꝝ:cõtra stoicos hoc dicit.li.14.ca.8.b.

Uoluntas mutatur de bono in malũ libero arbitrio:nõ autẽ de malo in bonũ sine dei adiutorio.li.14. ca.12.b.

Sine voluntate bona.i. dei amore/ nunꝗ sanctos angelos fuisse credendũ est:quid bona voluntas sit/inde habes li. 12.ca.9. a.b. Nota veritatẽ.

Qr in voluntate in qua boni angeli remãserunt discreti sunt a malis/ qui ab illa recesserunt. Et post ostendit quõ voluntas bona ꝗlibet erat inops/ nisi eã deus faceret meliorẽ implendo ex seipso.ibidẽ.

Uolũtatis bone quis dr esse ꝓpter amorẽ dei ⁊ proximi.lib.14.ca.7.a.

Bona volũtas opus dei est/cũ illa quippe factus est homo a deo.li.14.ca.11.b.

Recta ꝗppe volũtas/amor est bon⁹:ꝑuersa vo volũtas/amor est malus.li.14. ca.7.c.

Uolũtas bona vel mala quõ causat passiones bonas vel malas.lib.14.ca.6.a.

Uelle quis debet qd potest fieri: testãte terentio:Qm nõ potest id fieri qd vis/id velis qd possis.lib.14.ca.25.b.

Uolũtas sancta/sanctũ facit corpus.libro.1.ca.16.a. Nota veritatẽ.

Uoluntatis bone silitudo/facit nobis angelos bñficos ⁊ beniuolos.li.8.ca.25.b.

Uolũtaria vitia solũ puniunt a deo.libro.12.ca.3.c. Nota veritatẽ.

Sola mala volũtas punit a deo: etiã si nõ ꝓcedat ad actum.li.16.ca.4.d.

Uolũtarios defectus nõ necessarios/iusta pena consequit.libro.12. ca.8.a.

Uoluntates malas deus relinquit ⁊ damnat:bonas autem adiuuat et remunerat; vtrasqꝫ autẽ ordinat.libro.14.ca.26.d.

Uoluntatis male merito ita damnatus est angelus:vt nunꝗ voluntatẽ bonã haberet.libro.14. ca.27.a.

Uoluntas beatoꝝ sic est quietata/vt null⁹ velit donũ quod nõ accepit: sicut nec digitus vult esse oculus eadẽ cõpagine carnis pacata vnitus. Ibi innuit etiã/ꝙ angelus nollet esse archangel⁹.li.22.ca.30.c.

Uolũtas libera/est vna in oibus/⁊ inseparabilis in singulis supne ciuitatis:ab omni malo liberata:⁊ impleta oi bono:fruẽs indeficiẽter eternoꝝ iocunditate gaudiorum:oblita culpaꝝ siliter ⁊ penarũ:nec tñ ideo sue liberationis oblita/vt liberatori suo sit ingrata. ibidem.d.

Uolũtas pietatis ⁊ eqtatis sic ibi ẽ inamissibilis/sicut ⁊ volũtas felicitatis. ibidẽ.c.

Uoluntas dei potentissima.li.13.ca. 18.

Uoluptatẽ quidã pħi ponebãt eẽ summũ bonũ/ ꝓpter quã cetere virtutes debebãt haberi:ꝯtra quos aliq pingũt tabulã deridentes eos/⁊ iuste. li.5.ca.20.a.

Uoluptas gnr qd iocundũ sit sensib⁹ corporis. Ratio autẽ quid mẽti verũ appareat.libro.11.ca. 16.b.

Uoluptas corpis aut aĩ/ ṽtuti subdit/aut ꝑfert/aut iungit ſm varronẽ:et sic multiplicant secte pħoꝝ de fine boni.li.19.c.1.d

Uoluptas subdit virtuti/ qñ in vsum virtutis assumit:vt qñ generatio/cibatio;et hmõi/ꝗ sine delectatione non fiunt ꝓpter amorẽ patrie fiunt. Sed tũc virtuti ꝑfert/ quãdo ꝓpter voluptatẽ virt⁹ assumitur/ que vita deformis est: ꝗuis virtus dicenda nõ sit. Sed voluptati virtus iungitur/ quãdo neutra eaꝝ ꝓpter alterã/ꝫ propter seipsas ambe appetunt. Hoc dicit ſm varronem. Ibidem.et ca.2.d.

Uoluptas carnis extrema aciem cogitantis obruit.li.14.ca. 16.a.

De voto aplõꝝ quo vouerũt oĩa se relinquere/⁊ sequi christũ.li.17.ca.4.I.

Uotum rectum est a deo.li.17. ca.4.

Uotũ mirabile alteri⁹ ꝓ altero.li.4.ca.20.

Uox quõ a pulmone procedit ꝯiuncto pectori tanꝗ follib⁹.li.14.ca.24.a.

Uoces auium ⁊ bestiaꝝ:et hmõi/sic quidã homines imitant/ vt nisi videant discerni non possunt.bidem.b.

¶ Urna quid sit.libro.1. ca.12. Ur

¶ Uti quõ differat a frui.li.11.ca.25.a. Ut

Nec seipso quippe diuina volũtate ꝯtẽpta nisi perniciose vti põt: ita discit quid senserit:vtrũ inhereat cõi bono oibus/an ꝓprio delectet:loquit de pmo hoie peccãte

Omnis vsus rerũ temporaliũ refert ad fructũ pacis terrene in ciuitate terrena:in celesti aũt refertur ad fructũ pacis eterne.libro.19.caplo. 14.a.

Usus rerũ mũdanarũ cõis est bonis ⁊ malis:sed finis vtendi cuiqꝫ suus ꝓprius est multũqꝫ diuersus.li.19.ca.17.b

¶ Uulcanie insule ardentes.li.21.ca.4. Vul

Uulcanus veneris filius.li.4.ca.10.

Uultur acute videt.libro.8. ca.15.a.

¶ Uxor loth versa est in salis statuam/quõ monet nos ne discedamus de via dei.lib.16.caplo.30. Ux

Qr vxor possit licentiare maritũ de ꝯcubina accipiẽda ex causa. Argumentũ/ꝙ vxor abraam ⁊ vxores iacob potuerunt eis dare suas ancillas:qr corporum maritoꝝ potestatẽ habebãt.li.16. ca.25.et.38.d.

Uxores plures habere causa posteritatis lex nulla ꝓhibebat. Iacob plures habuit licet vnã petiuerit.li.16.ca.38.d

Uxores quidã amant ſm christum:quidã

Annotatio

Collige/ ne spernas chartarũ fragmina Lector,
Scandere si tandem scripta beata velis.

a
Primũ vacat
¶ Materierũ ac
modo sicut
seruo datur
Angeli beati

b
Bellis ciuilib9
Inter bonos
Cato scipsum
Cyri regis

c
Contra curiosos
ca.18. 19.20.
Demones torqnt
Deos siue idola

d
Equę in cappa.
s hāc fatũ non
quidē fides
luntate vident

e
et de bñdictione
Et imortalitas
spũssanctus
crimē ignorat;

f
dei iouis: ex
cęlestes qro
De minerua
nem vniuersi

g
Et numerus
ferunt eis. libro
Pastores ouiũ
sed etiā solitaria

h
pore mortali
et par & omnia
perseuerat.lib.
sando & hmōi

i
sanctificatione
tate iniq iacta.
Scpturę sacrę
nusq; scripturarũ

k
Theologi dicti
pulchritudinis
Victi aliqui
ter lętũ. Itē quō